

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

Levi-Moltesen

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

GRUNDLAGT 1887 AF C. F. BRICKA
OG VIDEREFØRT 1933-44
AF POVL ENGELSTOFT
UNDER MEDVIRKEN AF SVEND DAHL

TREDJE UDGAVE
REDAKTØR SV. CEDERGREEN BECH
UDGIVET MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

NIENDE BIND
Levi – Moltesen

GYLDENDAL

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

er sat med Times på Digiset
og trykt i offset hos J. H. Schultz
Bogtrykkeri A/S, København.

Papiret er træfrit tonet trykpapir
fra Lessebo Bruk.

© Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S,
København 1981.

Printed in Denmark, 1981.

ISBN 87-00-05551-4 (komplet indb.)

ISBN 87-00-05552-2 (komplet VB)

ISBN 87-01-77451-4 (bind 9 indb.)

ISBN 87-01-77452-2 (bind 9 VB)

DANSK BIOGRAFISK LEKSIKON

REDAKTIONSKOMITÉ

Professor, dr.phil. Povl Bagge
Rigsbibliotekar Palle Birkelund
Professor, dr.phil.h.c. Mogens Brøndsted
Folketingsbibliotekar, dr.phil. Kristian Hvidt
Overarkivar, cand.mag. Finn H. Lauridsen
Professor, dr.phil. E. Rancke-Madsen
Professor, dr.med. & phil. Egill Snorrason

REDAKTION

Sv. Cedergreen Bech, redaktør
Allan Brusendorff, forlagsredaktør
Marianne von Sydow, redaktør
Uffe Andreassen, redaktør
Grethe Neergaard Jacobsen, redaktionssekretær
Marie Hvidt, manuskriptgennemgang
Anne-Mari Steimle, manuskriptgennemgang og ikonografi
Hanne Borup, bibliografi
Ann-Mari Wichmann, sekretær

EKSTERNE MEDARBEJDERE

Bibliograf Ludvig Bramsen, genealogiske data
Ekspeditionssekretær Finn H. Blædel, genealogiske data
Seminarielektor Paul Nørreslet, udtale
Museumsdirektør, dr.phil. Povl Eller, ikonografi
Arkivar Nils G. Bartholdy, slægtsartikler
Arkivar Thelma Jexlev, slægtsartikler
Landsarkivar Hans H. Worsøe, slægtsartikler

VEJLEDNING

Optagelse: Leksikonets geografiske område er Danmark, således at også udlændinge der har ydet en væsentlig indsats for dansk samfundsliv og kultur har fundet optagelse. Ligeledes er optaget danske hvis indsats er øvet i udlandet. Nordmænd og islændinge i fællestiden, hhv. 1537–1814 og indtil 1918 er optaget for så vidt indsatsen har været øvet i Danmark eller været af betydning for fælleskulturen. De skånske landskaber regnes for en del af Danmark indtil 1658, Slesvig og Holsten ligeledes, henholdsvis 800–1864 og 1460–1864. For perioden 1864–1920 er fra disse landsdele optaget personer fra begge sproggrupper med tilknytning til nationalitetskampen, herunder bl. a. også et antal tyske embedsmænd. For Sydslesvigs vedkommende medtages efter 1920 personer som har været virksomme for dansk sprog og kultur. Fra de tidligere oversøiske kolonier er fremstående personer i dansk tjeneste medtaget. For Færøerne og Grønland gælder at kriteriet nu er en indsats inden for det pågældende kulturområde.

Om nyoptagelse skal bemærkes at redaktionen i et vist omfang har taget hensyn til personlige ønsker om at undlade optagelse. I enkelte tilfælde hvor det har drejet sig om personer hvis virke udover deres fagområde har gjort dem til alment kendte, offentlige personer har redaktionen ikke imødekommet sådanne ønsker, men ladet hensynet til brugernes rimelige interesse veje tungest. For alle optagne personer er der søgt overholdt en tiårs periode inden for hvilken den pågældende skal have gjort sig gældende inden optagelse. En sådan regel har ikke kunnet overholdes uden undtagelser.

Følgende kategorier er optaget uden undtagelse: Danske konger og dronninger samt andre medlemmer af kongehuset som har været konge/dronning i andre lande. Endvidere enhver person siden 1848 der har beklædt en regeringspost, kort eller længe. Som konsekvens heraf er alle departementschefer der var medlemmer af det såkaldte departementschefstyre under 2. verdenskrig også optaget, ligesom alle islændinge der var medlemmer af en dansk regering som ministre for Island.

Hvad angår biografiernes opstilling, arten og mængden af oplysninger følges i alt væsentligt principperne fra Dansk biografisk Leksikon, 2. udgave. På enkelte punkter er der dog foretaget

ændringer fra denne. Det gælder således anførelsen af titulatur og oplysning om udtale hvor navnes bogstavering kan give berettiget tvivl om den gængse/rette, danske (fordanskede) udtale. (Om lydskrift, se ndf.). Endvidere er i det genealogiske hoved i hvert enkelt tilfælde anført forældres navn og årstal uanset om en af disse eller den biograferedes bror/søster selv er optaget. For at lette oversigten over hvilke medlemmer af en familie (forældre, børn) der findes optaget er som sidste punkt i dette afsnit anført de pågældende slægtninge.

Alfabetisering: Der alfabetiseres overalt efter bogstav, uanset udtale. I tvivlstilfælde er der henvisning. aa og å betragtes som ét bogstav uanset udtale og findes sidst i alfabetet, ligeledes betragtes hhv. v/w, y/ü, æ/ä, ø/ö som ét bogstav. Ved ensbenævnte er rækkefølgen kronologisk – dog står ensbenævnte danske konger kronologisk for sig, hvorefter personer ensbenævnte med disse følger. Tilnavne indgår ikke i alfabetiseringen.

Biografierne er opstillet efter personens kaldenavn (**halvfed sats**), efter første led i sammensætninger, uanset bindestreg. Undtagelser herfra er gjort når sidsteleddet betragtes som slægtsnavnet, fx Oluf Nielsen Rosenkrantz, A. Drachmann Bentzon. Hovedprincippet har været at anbringe artiklen hvor de fleste formodes at ville søge. Hvor der kan herske tvivl er der henvisning. I enkelte tilfælde er pseudonym/kunstnernavn anført med henvisning til døbenavn.

Titulatur: Der er ikke gjort forsøg på at udtømme den biograferedes karriere her. Der anføres én, højst tre væsentlige betegnelser, tilstrækkeligt til hurtig identifikation. Der anvendes fortrinsvis fagbetegnelse/profession eller stilling, og flertydige eller uklare betegnelser som direktør, sekretær, professor o.l. er forsøgt undgået, ligesom akademiske grader kun findes i selve artiklen.

Genealogiske data er samlet i et afsnit for sig foran i artiklen. De er for størstedelens vedkommende samlet af redaktionen og i alle tilfælde redaktionens ansvar. Henvisning til kirkebogen gælder kun registreringer, idet selve handlingen, dåb/vielse godt kan have fundet sted hjemme. I øvrigt er disse data angivet i samme principielle omfang som i 2. udgave. For nyoptagelsernes vedkommende har redaktionen dog i enkelte tilfælde måttet afstå fra at udfylde skemaet, fordi

oplysningerne i offentlige registre ikke har været tilgængelige og de biograferede enten ikke selv har ønsket at medvirke eller har modsat sig at de pågældende data anføres.

Henvisninger er overalt angivet med henvisningsprik ". I hovedet er denne anvendt uden undtagelse, i artiklen er henvisning udeladt ved 1) personer allerede nævnt i hovedet, 2) konge, dronning, da kategorien som omtalt er optaget i sin helhed. Det samme gælder derfor regeringsmedlemmer, hvor denne funktion fremgår af sammenhængen. 3) Enkelte tilfælde hvor henvisning skønnes overflødig eller betydningsløs.

Enkelte henvisninger fra den alfabetiske rækkefølge vil være til personer der biograferes ganske kort i en anden persons artikel. Navnet vil også her fremstå med halvfed sats. Fremgangsmåden er især anvendt hvor personartikler er udeladt fra forrige udgave, men hvor den pågældendes personlige data, karriere og evt. værk med rimelighed kan anføres i en bevaret artikel om en slægtning.

Litterære arbejder: Mens der i litteraturvejledningen under artiklen oplyses om samlede eller udvalgte værker samt værker af selvbiografisk karakter, (se nedenfor: bibliografi) vil den biograferedes værker blive nævnt i selve artiklen i det omfang forfatteren har fundet det fornødent. Der tilstræbes altså ikke fuldstændigt værkregister.

Ordensdekorationer: Danske ordner, med årstal for tildeling, anføres, og som sidste punkt i litteraturfortegnelsen oplyses om der findes en levnedsbetretning, afleveret til ordenskapitlet. Tidligere end 1884 findes sådanne ikke da arkivet gik til grunde ved Christiansborgs brand. Det må bemærkes at de eksisterende levnedsbetretninger er af vekslende længde og historisk værdi, samt at de kun er tilgængelige til forskningsformål efter tilladelse af den kgl. ordenshistoriograf, ligesom de senest afleverede vil være belagt med hemmeligholdelsesklausul.

Ikonografi: Som sidste punkt i artiklen er anført fortegnelse over billedlige fremstillinger og mindesmærker, så vidt muligt med angivelse af kunstner, tilblivelsesår og hvor de findes. For personer i nyere tid anføres fotografi i offentlige samlinger. Foto uden stedsangivelse betyder foto i Det kgl. biblioteks kort- og billedafdeling.

Bibliografi: Der er normalt ikke henvist til almindelige oversigtsværker og håndbøger af leksikalsk art, stater o. lign. Blandt sådanne kan på grund af deres udførlige bibliografiske apparat særlig nævnes H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, 1924–39, Th. H. Erslew: Almindeligt forfatterlexikon for kongeriget Danmark fra

1814 indtil udgangen af året 1853, 1843–68 (fot. optryk med personregister 1962–65) – begge omfattende forfattere af al slags litteratur – samt Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900–1950, red. Svend Dahl og Povl Engelstoft, 1959–64. En oversigt over eksisterende stater m.v. findes i øvrigt i Albert Fabritius og Harald Hatt: Håndbog i slægtsforskning, 3. udg., 1963 109–26, og Hans H. Worsøe: Fortegnelse over alm. biografi og stater, 1948–72 i Pers.hist.t.16.r.I, 1973 69–91; tillæg i 16.r.II, 1974 190.

Mere fuldstændige oplysninger om biografisk litteratur, biografiske samlinger såvel som individuel biografi, søges i Bibliotheca Danica, Systematisk fortegnelse over den danske litteratur fra 1482 til 1830 III, 1896 (fot. optryk 1962) 933–1590 – Supplementet i V, 1963. Supplement 1831–40 til Bibliotheca Danica, 1948 715–40. B. Erichsen og Alfr. Krarup: Dansk hist. bibliografi. Systematisk fortegnelse over bidrag til Danmarks historie til udgangen af 1912 (i tilslutning til Bibliotheca Danica) III, 1917. (fot. opt. 1929). Henry Bruun: Dansk hist. bibliografi 1913–42 IV–V, 1970–73. Samme: Dansk hist. bibliografi 1943–47, 1956 318–484. Bente Pedersen: Dansk historisk årsbibliografi 1967/68/69, 1972–74. Fortsættelse ved E. Kolding Nielsen under udarbejdelse. For årene 1948–66 og 1970- som endnu ikke er dækket af Dansk hist. bibliografi er slægtslitteraturen samlet i Hans H. Worsøe: Fortegnelse over slægtslitteratur 1948–72 i Pers.hist. t.16.r.II, 1974 1–74; tillæg 185–89. Derudover henvises til Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index for de pågældende år. Sidstnævnte begynder med 1915, og til årgangene 1915–49 findes et samlet register over biograferede personer i Sven Houmøller: Biografiske tidsskriftartikler, 1971. Avisartikler findes registreret i Biografiske avisartikler 1940–55, 1974.

Endelig suppleres Dansk bogfortegnelse og Dansk tidsskrift index af den årligt udgivne Dania polyglotta, hvori bl. a. anføres litteratur om danskere trykt på andre sprog.

For ikonografien henvises til A. Strunk: Portraiter af det danske kongehus, 1882. Afløst af N. L. Faaborg: Danske grafiske portrætter. Kongehuset, 1980. F. Krohn: Saml. til en beskrivende fortegnelse over danske kobberstik, raderinger, illustrationer m.m., udg. Pietro Krohn, 1889. E. F. S. Lund: Danske malede portrætter I–X, 1895–1912. P. B. C. Westergaard: Danske portrætter I–II, 1930–33.

For litteraturhenvisningerne under de enkelte artikler er der ikke tilstræbt fuldstændighed men væsentlighed. Der vil almindeligvis være tale om et udvalg af supplerende litteratur om den biograferede person, ikke nødvendigvis hvad der

har dannet grundlag for artiklen. Sideangivelse er så vidt muligt anført med hovedsted selv om personregister findes. Bind angives overalt med romertal.

Titlerne er anført med let gennemskuelige forkortelser og i en systematik der skulle gøre det muligt at se hvilken art litteratur der er tale om. Den saglige opdeling – inden for hvilken titlerne gruppevis anføres i kronologisk orden – ved større og mere komplicerede opstillinger adskilt ved rubrik og ny linje, ellers ved tankestreg, er følgende:

1. Bibliografi: værkfortegnelse (værker af den biograferede) og/eller fortegn. over litteratur om den pågældende, total eller partiel.
2. Udg.: oplysninger om samlede eller udvalgte værker. Standardudgaverne.
3. Kilder: trykte dagbøger, selvbiografier, interviews, breve til og fra, evt. aktstykker vedr. personen.
4. Lit.: bøger og artikler om den biograferede i flg. orden: genealogisk lit., almindelig biografisk lit.
5. AV.: audiovisuelt materiale, film, lydbånd.
6. Papirer: privatarkiver, manuskripter, optegnelser, breve, med oplysning om opbevaringssted.

Sidst: evt. levnedberetning i ordenskapitlet. Der er henvist til arkiver og biblioteker uden angivelse af arkivgruppe eller samling. For medlemmer af kongehuset kan generelt henvises til kongehusets arkiv, Rigsarkivet.

Slægtsartikler: Slægtsartiklerne fra 2. udgave er i alt væsentligt bevaret, revideret og ajourført, samt suppleret med nye. Opstillingen er ændret til en grafisk form for at lette oversigten. Udvalget af navne er først og fremmest bestemt ud fra ønsket om at vise relevant slægtsammenhæng mellem optagne personer. I den alfabetiske rækkefølge vil de indgå foran første personartikel på slægtsnavnet, eller øverst på følgende side.

Signatur: * efter forfatternavnet angiver at artiklen i sin substans er overført fra 2. udgave efter ubetydelige redaktionelle ændringer. Data er så vidt muligt efterprøvet. Forfatternavn med et andet i parentes efter angiver at førstnævnte har foretaget en revision/ajourføring af den tidligere forfatters artikel. I enkelte tilfælde vil forekomme en dobbeltsignatur med / imellem navnene. I så fald er der tale om to forfattere til samme artikel. Hvor forfatternavnet er anført uden parentes eller stjerne er artiklen nyskrevet eller af den tidligere forfatter gennemset og godkendt til denne udgave.

Forkortelser: Der er i artiklerne kun anvendt få og helt gængse forkortelser, ligesom forkortelser i bogtitler er gennemskuelige. I det genealogiske

skema og andetsteds er anvendt følgende forkortelser og tegn:

Andr.	– Andreas kirke
Ass.	– Assistens kirkegård
b.v.	– borgerlig viet
begr.	– begravet
bibl.	– bibliotek
Bl.R.	– blå ridder (ridder af elefanten)
Chr.	– Christians kirke
Cit.	– Citadelskirken
Class.	– Classenske boligernes kirke
d.	– datter
DM.	– Dannebrogsmændenes hæderstegn (ophørt 1952)
F:	– forældre
F.M.I.	– fortjenstmedaljen i guld
F.M.2.	– fortjenstmedaljen i sølv
Frbg.	– Frederiksberg
Fr.borg	– Frederiksborg
Fred.ty.	– Frederiks tyske kirke
Frels.	– Frelsers kirke
Fr. ref.	– Fransk reformert kirke
Fødsst.	– Fødselsstiftelsen
Garn.	– Garnisons kirke eller kirkegård
Helligg.	– Helliggejst (Helligånds) kirke
Helligk.	– Hellig kors kirke
hrd.	– herred
Hv.R.	– hvid ridder (indtil 1808 betegnelse for storkors af Dannebrog)
Jac.	– Jacobs kirke
Johs.	– Johannes kirke
k.	– kirke
K.	– kommandør af Dannebrogordenen
kat.	– katolsk
kgb.	– kirkebog
Kbh.	– København
kgd.	– kirkegård
Matth.	– Matthæus kirke
Mos.	– mosaik trossamfund
n.å.	– næste år
Naz.	– Nazaret kirke
Nic.	– Nicolai kirke
r.	– række
R.	– ridder af Dannebrogordenen
R.E.	– ridder af elefantordenen
s.	– søn
s.d.	– samme dag
s.å.	– samme år
sg.	– sogn
S.K.	– storkors af Dannebrogordenen
S.Kmd.	– storkommandør af Dannebrogordenen
sst.	– samme sted
t.	– tidsskrift
tid.	– tidende

Trin.	- Trinitatis kirke
Tysk ref.	- Tysk reformert kirke
u.v.	- uden vielse
*	- født
†	- død
~	- gift/gift med
1°	- første gang
2°	- anden gang
▪	- henvisning
□	- herefter ikonografi

Udtale

Hjælpetegn

' angiver at trykket ligger på den følgende stavelse: Dahlerup ['dalə̀rɒp], Ballin [ba'li'n].

: efter vokal angiver at den er lang: Haagensen ['hå:qənsən].

* angiver at den foregående lyd har stød: Ledet ['le'ðət], Høm [høm'].

Vokaler og diftonger

a-lydene	[a]	som i Hansen ['han'sən], Banke ['bɒŋkə], Karstensen ['karstənsən]
	[a:]	som i Schade ['sja:ðə]
	[a']	som i Maegaard ['ma'gá'r]
	[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
	[ai']	som i Meinertsen ['mai'nə̀rtsən]
e-lydene	[e]	som i Linnemann ['lənəman'] (1. stavelse)
	[e:]	som i Hedebøl ['he:ðəbəl] (1. st.)
	[e']	som i Hee ['he']
	[ə]	som i Jensen ['jənsən] (sidste st.)
i-lydene	[i]	som i Lillelund ['liləlån']
	[i:]	som i Stinus ['sti:nus]
	[i']	som i Friis ['fri's]
	[ai]	som i Heinesen ['hainəsən]
	[ai']	som i Meinertsen ['mai'nə̀rtsən]
o-lydene	[o]	som i Lorentzen [lo'rən'tsən]
	[o:]	som i Lohse ['lo:sə]
	[o']	som i Frohn ['fro'n]
u-lydene	[u]	som i Justesen ['justəsən]
	[u:]	som i Thune ['tu:nə]
	[u']	som i Juul ['ju'l]
	[au]	som i Lauritzen ['lauritsən]
	[au']	som i Grau ['grau']
y-lydene	[y]	som i Lüttichau ['lytikau]

	[y:]	som i Dynesen ['dy:nəsən]
	[y']	som i Stürup ['sty'rɒp]
æ-lydene	[æ]	som i Bentzen ['bæntsən], Albertin [albə̀rtəŋ]
	[æ:]	som i Dræby ['dræ:by'], Aubert [åbæ:r]
	[ä]	som i Hernøe ['härnø']
	[æu]	som i Levring ['læureŋ]
ø-lydene	[ø]	som i Tønnesen ['tønəsən], de Bang [də'baŋ]
	[ø:]	som i Gjødesen ['gø:ðəsən]
	[ø']	som i Løgstrup ['lø'qstrɒp]
	[ö]	som i Høm ['høm'], Hørlyck ['hørlək]
	[ö:]	som i van Deurs [fan'dö:rs]
å-lydene	[å]	som i Bomholt ['båmhølt'], Lund [lån'], Borup [bo'rɒp], Bording [bården]
	[å:]	som i Skaaninge ['skå:neŋə], Mogensen ['må:qənsən]
	[å']	som i Aagaard ['å'gá'r]
	[ɔ]	som i Tommerup [tømərɒp], Bomholt ['båmhølt'] (2. st.), Bournonville [burnøŋvil] (2. st.), von Bruckhofen [føn'brukho:fən] (det 1. ord)
	[ɔu]	som i Hovgaard ['høugá'r]
	[ɔu']	som i Schousen ['skou'sən]
	[ɔi]	som i Højlund ['høilån']
	[ɔi']	som i Ellehøj ['æləhoi']

Konsonanter

Retstavningens dobbeltkonsonanter lydskrives med kun ét tegn, fx i Sillesen ['siləsən].
Hvor en udtale med b eller p – d eller t – g eller k er lige korrekte, anvendes [p], [t] og [k], fx i Heerup ['he'rɒp], Winther ['ven'tər] og Bach ['bak].
r lydskrives som [r], også når lyden er vokalagtig, fx i Anders ['anə̀rs].
Der lydskrives [sj] i navne som Schumacher ['sjumakər] og Déroches [dérəsʃ].
„Blødt d” lydskrives [ð] som i Wedersøe ['ve:ðərsø].
„Blødt g” lydskrives [q] som i Lagermann ['la'qərman].
Den lyd, der hyppigst svarer til retstavningens ng eller n i nk, lydskrives [ŋ] som i Bang [baŋ].
Den lyd, der svarer til islandsk þ og hyppigt svarer til engelsk th, lydskrives [p].

NIENDE BIND

Levi – Moltesen

Levi, Hilde, * 1909, fysiker. * 9.5.1909 i Frankfurt am Main, Tyskland. F: direktør Adolf L. (1872–1965) og Clare Reis (1872–1959). Ugift. L. blev student 1928 fra Victoria Schule i Frankfurt, studerede fysik ved universiteterne i München og Berlin og blev dr.phil. i Berlin 1934 på afhandlingen *Die Spektren der Alkalihalogenide*, udarbejdet på Kaiser Wilhelm Institut für physikalische Chemie under vejledning af Hans Beutler. Hun var den sidste jødiske student ved Berlins universitet som under nazismen opnåede en eksamen. Straks efter emigrerede hun under bistand fra Foreningen af danske kvindelige akademikere til Kbh. hvor man havde sørget for, at hun kunne arbejde på universitetets institut for teoretisk fysik (nu Niels Bohr institutet) og hvor hun med legatstøtte virkede, til hun efter et ophold i Stockholm ved Wennergren institutet for experimental biologi under anden verdenskrig blev ansat som rådgivende fysiker ved universitetets zoofysiologiske laboratorium A 1946 (amanuensis 1954, docent 1960, emeriteret 1979). – L.s videnskabelige arbejde begyndte inden for den molekylære spektroskopi, men efter hendes samarbejde med George Hevesy under deltagelse i dennes udvikling af den såkaldte indikator-metode (først anvendt på de sjældne jordarter) blev hendes arbejdsfelt isotopanvendelse („tracerteknik“) på biologiske og medicinske problemer. Hun har her gjort en betydelig indsats, også hvad angår brugen af kulstof 14 til dateringsbestemmelse. Hun indførte 1950 på zoofysiologisk laboratorium en meget benyttet og påskønnet undervisning i tracerteknik for biologer og medicinere. I de senere år har hun arbejdet med den såkaldte autovariografi til påvisning af ioniserende stråling fra isotopmærkede forbindelser på celleniveau. 1954–71 var hun konsulent for sundhedsstyrelsen og medlem af dennes radioaktivitetsudvalg, 1947–48 i Chicago hvor hun hos W. Libby studerede kulstof 14-dateringsmetoden. Senere var hun på gentagne, kortere ophold i USA. – L. fik Tagea Brandts rejseløst 1955 og George Hevesy Stiftungs guldmedalje 1975. – En stor glæde og støtte for L. har været hendes mangeårige nære venskab og bofællesskab med Sophie Hellman indtil dennes død 1979. □ Karikaturtegn. af K. V. Linderstrøm-Lang (Kgl. bibl.). Foto.

Mogens Pihl

Levin

Navnet Levin bæres af flere jødiske slægter i Danmark.

I. En slægt der føres tilbage til købmand og juveler Joseph Levin Rendsborger (ca. 1734–91) der

flyttede til Fredericia fra Rendsborg. Efterkommere efter dennes ældste søn bærer navnet Fridericia (se slægtsoversigt Fridericia) mens efterkommerne efter de yngre bærer navnet L.

II. En slægt der kom til Danmark med Salomon Moses L. fra Burgkunstadt i Bayern ca. 1792.

Josef Fischer: Slægten Levin-Fridericia, 1916.

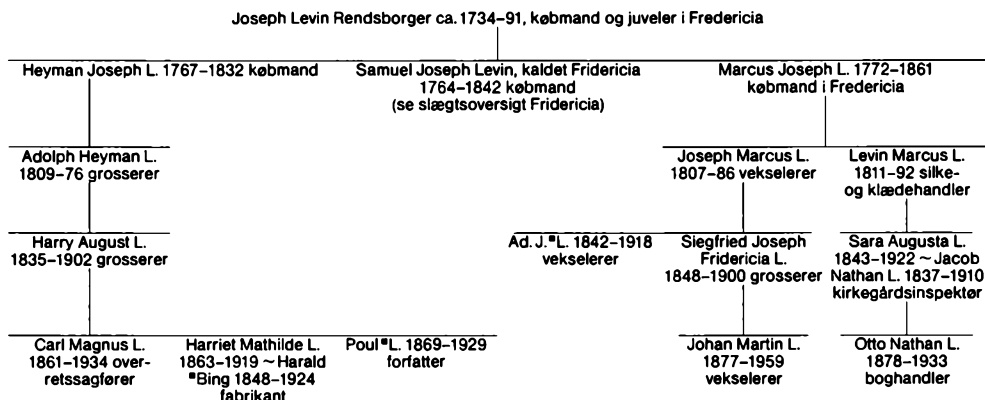
Hans H. Worsøe

Levin, Adolph Joseph, 1842–1918, vekselerer, bankier. * 30.6.1842 i Kbh. (Mos.), † 1.5.1918 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: vekselerer Joseph Marcus L. (1807–86) og Frederikke Weel (1808–94). Ugift.

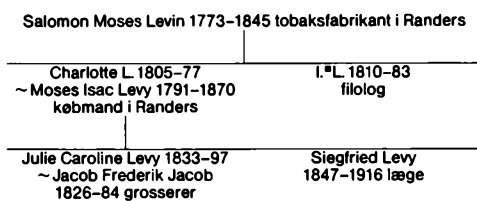
L. fik hele sin uddannelse i sit fædrene firma J. M. Levin & Co. på Østergade stiftet 1836 af J. M. Levin og Isaac Wulff Heyman; sidstnævnte udtrådte 1848. Allerede i L.s læreår omfattede virksomheden alle den tids vekselerer- og bankierforretninger, og at firmaet hurtigt opnåede en gunstig placering fremgik af at det tidligt blev vekselerer for hoffet og civillisten. 1874 trak J. M. Levin sig tilbage, hvorefter firmaet blev overtaget af L. som eneindehaver indtil han 1887 optog sin bror Martin Joseph Fridericia Levin (1857–1934) som medindehaver. I L.s mere end 30-årige virke tog firmaet et betydeligt opsving, og navnlig arbitrage- og emissionsforretningerne blev udviklet i langt større grad end tidligere. Firmaet fik således etableret mange forbindelser med betydelige banker og bankiers i de ledende kreditorlande og gjorde ved a metå forretninger navnlig med private bankiers i Tyskland, Frankrig samt Holland, store arbitrageforretninger især i de danske obligationer og senere også i aktier i DFDS. Sidst i århundredet blev også emissionsvirksomheden et betydeligt virkefelt, og firmaet blev stifter af flere aktieselskaber inden for industrien som fx M. J. Ballins Sønner, Hørsholm Klædefabrik og Jens Villadsens Fabriker. I øvrigt var det som medstifter eller garant med i næsten alle disse tidsrumms emissioner gennem banker eller bankiers. I mange år stod L. i et venskabeligt forhold til C. F. Tietgen, men efter dennes tilbagetræden fra Privatbanken blev forbindelsen med Landmandsbanken væsentlig mere intim på grund af det gode forhold der altid havde bestået mellem Isak Glückstadt og L. Da L. 1907 trak sig ud af firmaet hørte det til Kbh.s største inden for sin branche. Fra midten af 80erne havde det været privatbankier for kronprins Frederik, og efter dennes død som konge 1912 fortsatte det hermed for enkedronningen. Ud over sin forretningsvirksomhed interesserede L. sig meget for det jødiske trossamfund; han var således 1887–1907 næstformand i Mosaik

Levin, Ad. J.

Tavle I

Tavle II

trossamfunds repræsentantskab. – Ved L.s udtræden indtrådte brorsønnen Johan Martin Levin (1877–1959) og ledede det, indtil det 1922 i forbindelse med rekonstruktionen af Landmandsbanken trådte i likvidation. – R. 1906. □Foto.

Josef Fischer: Slægten Levin-Fridericia, 1916. Ove Krak: Danm.s ældste forretninger, 1915 166. – Levnedsbereitning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Levin, Israel Salomon, 1810–83, litterat, filolog. * 16.5.1810 i Randers, † 4.6.1883 i Kbh. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: købmand Salomon Moses L. (ca. 1773–1845) og Gotton (Gitte) Mendel (ca. 1780–1864). ~ 11.8.1865 på Frbg. med Hilda Georgine Christiane Køhne, * 18.4.1827 i Kbh. (Helligg.), † 21.8.1906 på Frbg. (~ 1° 1849 med parykmager Johan Frederik Vilhelm Fase, 1823–62), d. af kontorist Johan Frederik Vilhelm K. og Martine Nicoline Bonfils. Ægteskabet opløst.

L. blev student 1829 fra Randers, tog 2. eksamen, men ingen embedseksamen. For at tjene sit brød oversatte han en del romaner ligesom han tidligt kom i virksomhed i dagspressen, især som litterær kritiker (1841–42 redigerede han Dagens kritiske Feuilleton), men for øvrigt havde han

adskillige forbindelser med det praktiske liv. Han udgav Kbh.s Adressebog for 1856, skrev love for Samfundet for det kvindelige tyendes vel, interesserede sig for faldne kvinders skæbne (Magdalene-stiftelsen, *Nogle Træk af Livet i Hamborg*, 1858), udgav *Krigsfortællinger for menig Mand*, 1848. Men især arbejdede han med dansk sprog og litteratur.

For den ældre litteraturs vedkommende kan nævnes hans udgave af Holbergs Danmarkshistorie, 1856, oversættelsen af hans tre latinske levnedsbreve fra 1745, 1857, udgaven af hans komedier, 1860 og især af Wessels digte, 1862 med en fyldig biografi af digteren og oplysninger om digtene og deres overlevering. Til F. L. Liebenbergs Holberg- og Ewald-udgaver ydede han værdifulde bidrag. Derimod blev hans udgave af Anders Vedels Saxo-oversættelse midt under udgivelsen overdraget til en anden fordi han kom i strid med Samfundet til den danske litteraturs fremme som bekostede udgivelsen. Han kom overhovedet altid i strid med nogen; det meste han udgav var stridsskrifter, snart rettede mod andres arbejder, som C. J. Brandt og Ludvig Helvegs Den danske Psalmedigtning I–II og Brandts plan til udgivelse af Chr. Pedersens skrifter, Molbechs danske ordbog og ord-sprogsamling, Sv. Grundtvigs folkeviserudgave o.a., snart mod retninger der var ham imod, skandinavismen (og det svenske å), Grundtvigianismen, den sprogligt-puristiske retning, snart mod institutioner som universitetet og dets bibliotek. Hans kritik var langtfra uden positivt indhold, men den var dels meget ensidig, dels ubehagelig personlig, bl.a. vrængende ad modstandernes navne; han overvurderede sin egen forståelse og undervurderede til gengæld modpartens. Mest positiv er han i *Dansk Lydlære* og *Dansk Kjønslære*, 1844, to monografier der

egentlig er tænkt som kapitler i en *Haandbog i det danske Sprogs Grammatik, nærmest bestemt til Selvstudium*, men det eneste der udkom af denne håndbog. Ved siden af nogle uheldige sammenstillinger og ganske få virkelige fejl findes her et planmæssigt forsøg på at beskrive tidens højere talesprog således at både det jævne omgangssprog og ældre sprogformer kun medtages i anmærkninger, og især inden for hovedemnet en mængde fine iagttagelser, og polemikken mod afvigende meninger er trods sin skarpe udformning holdt i en urban tone. Også de mere polemisk holdte afhandlinger *Neologerne og de fremmede Ord*, 1849 og *Til Kritiken af det Synonymie i Dansk*, 1860 rummer værdifulde iagttagelser. Af det danske rigsmål, således som han opfattede det, var han virkelig kender hvad hans modstandere ikke altid forstod. Men noget større værk, ud over udgiverarbejderne, fik han aldrig færdigt, og da man fordi han ingen embeds-eksamen havde fordrede udarbejdelsen af et sådant for at han kunne komme i betragtning ved besættelsen af docentposten i nordisk filologi 1863 trak han fornærmet sin ansøgning tilbage. Fra 1858 havde han en fast årlig understøttelse til sprogligt arbejde, især til arbejdet på en dansk ordbog. Hans samlinger som omfatter ca. 150 000 sedler gik efter hans død til Det kgl. bibliotek og udgør en vigtig del af grundlaget for Ordbog over det danske Sprog. L. havde en tid sin gang hos S. *Kierkegaard (som en slags sekretær) og har efterladt sig optegnelser om denne. – Personlig var L. lidet afholdt, men øvede dog dels i Studentereforeningen hvor han var en stadig gæst og oppositionsmand, dels i sit hjem hvor en del yngre litterater kom, nogen personlig indflydelse på de unge som påskønnede hans skarpe vid og vækkende diskussion, men trods dette var han en ensom mand. □Tegn. af P. Klæstrup (Fr.borg). Radering af C. J. S. Abrahams. Radering muligvis forestillende L. Afbildet på tegn. Studentereforeningen flytter, 1863.

M. Goldschmidt: Livs erindr. I, 1877 (ny udg. 1965). S. Schandorph: Oplevelser I, 1889 125. F. L. Liebenberg: Nogle optegn., 1894 69 82f. H. C. A. Lund: Studentereforen.s hist. I–II, 1896–98. Arthur Abrahams: Minder fra min studentertid, 1896 25. W. Schorn: Da voldene stod, 1905 231. C. Behrend i Berl. aften 15.6.1910. Ordbog over det da. sprog I, 1919 (nyt opl. 1981) XLIV. Frithiof Brandt: Den unge Soren Kierkegaard, 1929. Samme og Else Rammel: Soren Kierkegaard og penge, 1935. Aage Hansen i Fra Rask til Wimmer, 1937 44–59. C. Dumreicher i Randers amts avis 24.10.1959. – Papirer i Kgl. bibl.

*Marius Kristensen**

Levin, Poul Theodor, 1869–1929, forfatter. * 17. 6.1869 i Kbh. (Mos.), † 29.10.1929 sst., begr. sst.

(Vestre). F: grosserer Harry August L. (1835–1902) og Rosette Mannheimer (1838–1908). ~8.3.1919 i Kbh. (Holmens) med Karen Elise Cornélie Bille, * 20.11.1891 på Nedergård, Eltang sg., † 31.3.1940 i Kbh. (Frihavns), d. af proprietær, senere direktør Carl Adolph B. (1864–1925) og Anna Larpent (1863–1945).

L. blev student 1887 fra Haderslev læreres skole, fik 1891 universitetets guldmedalje for en afhandling om naturen i dansk poesi, blev cand. mag. med dansk som hovedfag 1894 og dr.phil. 1898 på en bog om *Ovids Ungdomsdigtning*. I ungdomsårene var han litteratur- og teateranmelder ved Politiken, redigerede 1907–09 tidskriftet *Det ny Aarhundrede* sammen med P. *Munch og var fra 1910 til sin død redaktør af tidskriftet *Tilskueren*, hvori han selv skrev litteraturhistoriske del af sit forfatterskab med de to værker *Victor Hugo I–II*, 1901–02 og *Den naturalistiske Roman*, 1907, begge bygget over forelæsninger ved Kbh.s univ. L.s eget digteriske forfatterskab begyndte 1895 med skuespillet *Antoinette*, senere skrev han og fik opført *Sejr*, 1899, *Far's Penge*, 1908 (opført s.å. på Det ny teater), *Flugten til Amerika*, *Riber & Søn* og *Taarnet* – de tre sidste blev spillet på Det kgl. teater i deres udgivelsesår 1914, 1915 og 1916. Men L.s egentlige indsats blev hans romaner der i modsætning til hans teaterstykker fik et anseligt publikum. Han havde 1902 begyndt med de to fortællinger *Den døde By*; der blev derefter en pause på næsten et tiår, men fra 1911, da han udgav sin første roman *Familien i Danmark*, kom der næsten hvert år en roman: *Lykkens Veje*, 1913, *Den lykkelige Mand*, 1916, *Den sjaalne Glæde*, 1917, *Hjem*, 1919, *Sønnen*, 1920, *Mariannes Mor*, 1921, *Løftet*, 1922, *Dagen gryer*, 1923, *Hersløvs Gaard*, 1924, *De rige Folk*, 1925, *Det hemmelige Land*, 1926 og *Af Livets Naade*, 1927. – L. fandt i sine Jonathan-artikler i *Berlingske Tidende* en form, hvori alle sider af hans talent havde lettest ved at vise sig: en ren, næsten gennemsigtig klar og dog stemningsbevæget stil, en menneskelig og boglig erfaring der gav hans causerier den nødvendige substans, en altid årvågen, stundom helt nyfigen interesserthed i alle åndelige foreteelser, lige fra

teatret til universitetet. Disse artikler er aldrig blevet samlet, skønt de giver et mere levende, mere direkte, mere autentisk indtryk af L. selv end hans kritiske arbejder, teaterstykker og romaner. Han var et spillevende, indtagende menneske, rig både på lune, følsomhed og klogskab. Mange har nydt godt af hans velvilje, hjælpsomhed og trofasthed. Jonathan-artiklerne, der trykt op ville fylde mange bind, har helt bevaret præg af hans personlighed.

I sine store kritiske arbejder om Victor Hugo og den naturalistiske roman er L. gået overmåde samvittighedsfuldt til værks. Mens han i sit værk om Hugo har været for imponeret af sit emne, er bogen *Den naturalistiske Roman* en fortræffelig litteraturhistorisk oversigt der rummer overlegent gjorte referater af en lang række betydelige romaner – bedst er portrættet af Gustave Flaubert, i hvem han genfandt noget væsentligt i sit eget jeg og sin egen skæbne. I L.s romaner møder man meget af den stemningsrigdom der gør hans journalistik tiltrækkende. Nogle skæmmes af en flakkende, impressionistisk stil og en fragmentarisk komposition som L. havde overtaget fra sit store forbillede Herman *Bang. Hans bedste romaner ligger snarere i forlængelse af Vilh. *Topsøes forfatterskab, fyldt af fint og sikkert udførte københavnske interiører, navnlig fra bourgeoisie's miljøer. Derimod kan både handlingsgang og persontegning virke konstrueret. L.s bøger handler næsten alle om hjemmet. Denne intellektuelt set radikale forfatter var følelsesmæssigt set dybt konservativ – hans familieromaner har hyggen og pieteten tilfælles med alle tidens andre, men de er litterært set de fornemste i kraft af deres fine og poetiske sprog. □ Afbildet på et par karikaturtegn. af Alfred Schmidt, den ene 1921 (Fr.borg). Tegn. af Juel Madsen. Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1898* 166f og i *Bogvennen*, 1915 82f. – Georg Brandes: *Saml. skr. XVIII*, 1910 294–97. Hans Brix i *Nationaltid.* 30.10.1929. Vilh. Andersen i *Berl. tid.* 31.10. s.å. Chr. Rimstad i *Politiken* s.d. Tom Kristensen i *Tilskueren*, 1929 II 379–81. Henning Kehler i *Det nye Danm.* III, 1930 47–62 (optr. i *forf.s Poeter og pedanter*, 1932 42–56. Fr. Schyberg: *Dansk teaterkritik indtil 1914*, 1937 377f. – Manus. og breve i *Kgl. bibl.*

Sven H. Rossel (Chr. Rimstad)

Levinson, Georg Marius Reynald, 1850–1914, zoolog. * 23.1.1850 i Hørsholm, † 9.8.1914 i Kbh., urne på Ass. kgd. F: birkefuldmægtig, forligskommissær Jens L. (1807–66, ~ 1° 1833 med Johanne Frederikke Fugmann, 1808–44) og Amanda Ludovica Leopoldine Brockdorff (1819–69). ~ 5.10.1885 i Malmø med Caroline Ulrikke Bon-

nesen, * 4.7.1859 i Malmø, † 29.6.1908 i Kbh., d. af værftsdirektør Julius B. (1829–88) og Bertha Augusta Jacob Brockdorff (1826–1916).

L. gik i skole i Hørsholm, Kbh. og Randers og blev 1869 student fra sidstnævnte skole. Efter magisterkonferens 1874 opholdt han sig med støtte fra det Thottske legat 1875–77 i Egedesminde hvor hans svoger var kolonibestyrer; her foretog han undersøgelser og indsamlinger, især af hvirvelløse havdyr. Efter hjemkomsten knyttes han til Zoologisk museum hvor han 1885 udnævntes til bestyrer af 2. afdeling på trods af universitetets indstilling til fordel for J. E. V. *Boas. 1878 publicerede han sit første arbejde om nogle på børsteorm snyltende krebsdyr, en afhandling som mod L.s vilje kom til at spille en rolle i den Schiødt-Steenstrupske strid. L.s største ormearbejde, *Systematisk og geografisk Oversigt over de nordiske Annulata, Gephyrea, Chaetognathi og Balanoglossi* kom 1883–84, og i de følgende år bearbejdede han diverse grupper fra den arktiske Dijnphna-ekspedition og „Hauch“s toger i danske farvande. Efterhånden blev mosdyrene den foretrukne gruppe, og efter 1891 at være blevet medlem af Videnskabernes selskab fik L. 1896 selskabets guldmedalje for et arbejde om kridttidens bryozoeer der dog først offentliggjordes 1925 længe efter hans død. Det bedste bidrag til den fragmentariske *Zoologia Danica* er L.s bind om mosdyr; hans ypperlige tegninger er stukket af E. A. *Løvendal. Hans hovedværk er den store monografi *Morphological and systematic studies on the Cheilostomatous Bryozoa*, 1909 der indførte en revolutionerende ny terminologi og inddeling og gjorde L. til en verdenskendt specialist på dette felt. – L. var nok en systematiker af den gamle skole, lidet påvirket af nyere strømninger, men han har været banebrydende på flere områder, først og fremmest mosdyr og børsteorme. Også inden for andre grupper (hydroider og svampe) som han beskæftigede sig mere perifert med bidrog han til systematikken med nye og originale synspunkter. Ved museet holdt han i mange år meget besøgte og højt skattede bestemmelsesøvelser for de studerende, men det var et fejlgreb at kulturministeriet af anciennitetshensyn gennemtvang denne stilfærdige mands udnævnelse til afdelingsbestyrer. Han savnede administrative evner, og trods hans hjælpsomhed og imødekommenthed var hans virke som leder i næsten 25 år til lidt en gavn for museet. – R. 1909. □ Foto.

Will. Lundbeck i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1914* 130–32. Hj. Broch i *Tilskueren XXXII*, 1915 I 141–48. T. Wolff i *Kbh.s univ.* 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 66. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Torben Wolff (R. Spærck)

Levinsen, Ernst Oscar, 1891–1942, fagforeningsformand. * 7.5.1891 i Hegnede, Stege landdistrikt, † 23.1.1942 i Valby, Kbh., urne på Søndermark kgd. F: arbejdsmand Hans Henrik L. (* 1870) og Marie Kirstine Larsen (1869–1929). ~ 30.7.1915 i Kbh. (b.v.) med Augusta Marie Victoria Skogstad, * 19.4.1890 i Hillerød, † 24.6.1965 i Kbh., d. af blikkenslager og kobbersmed Lørup S. (1863–1939) og Vilhelmine Oline Petersen (* 1868).

Som søn af en fattig teglværksarbejder måtte L. som de fleste af den tids landarbejderbørn ud at tjene allerede som dreng. Fra konfirmationsalderen kunne han regnes for tjenestekarl, men 1912 fik han for alvor øjnene op for problemerne omkring en tyendestatus i et bonde domineret samfund da han stiftede bekendtskab med det kun fem år gamle Tyende- og landarbejderforbund, og hurtigt fik han stiftet den første landarbejderforening på Møn. Efter kursus på Arbejderhøjskolen i Esbjerg 1913–14 og igen 1914–15 gik L., der ind imellem skoleopholdene ernærede sig som teglværks- og dræningsarbejder, for alvor ind i organisationsarbejdet. Ved en kongres i Odense foråret 1915 sluttede de to eksisterende forbund på området sig sammen i Landarbejderforbundet af 1915 (LAF) med Sofus Westergaard som formand, og fra 1.7.1915 udgav dette med støtte fra socialdemokratiet Landarbejderbladet i et par regionale udgaver. I november s.å. blev L. konstitueret som formand da Westergaard blev indkaldt til sikringsstyrken, og året efter blev han valgt som leder. Med iver og ærgerrighed tog han agitationsarbejdet op, og på få år voksede medlemstallet til ca. 20 000, fordelt på 55 kredse landet over (minus Vestjylland). I febr. 1919 kunne man afslutte den første kollektive overenskomst med Arbejdsgiverforeningen for land- og skovbrug, og snart derpå fulgte en række landbrugsmæssige og landkommunale overenskomster, fortrinsvis på Øerne. En vigtig side af landarbejderespørgsmålet var den sæsonmæssige tilvanding af polske roearbejdere („polakimporten“), især til Lolland-Falster. På dette konfliktladede område fik L. 1921 etableret en overenskomst med Sukkerroedyrkerforeningen, og da denne blev opsagt det følgende år af arbejdsgiverne, fik L. som medlem af et ministerielt udvalg så megen indflydelse på udviklingen, at trafikken ophørte omkring 1930.

Omkring 1920 nåede L.s organisationspolitiske karriere et højdepunkt. Han blev dette år medlem af socialrådet, af den faste voldgiftsret (begge til 1933) og af internationale landarbejderføderations eksekutivudvalg (formand fra 1938). Men 1921 kom hans forbund i forlængelse af en generel konflikt på arbejdsmarkedet ud i en

nærmest katastrofal strejke 19.5.–21.6., og da den øvrige fagbevægelse svigtede skar mæglingsforslaget de i forvejen beskedne lønninger kraftigt ned. Samtidig erstattedes den centrale arbejdsgiverforening med lokale sammenslutninger, og LAF havde nu ingen fast aftalepartner og blev derved yderligere svækket. Overalt så landarbejderne sig omgivet af en mur af uvilje, ikke mindst fra kollegerne i fagbevægelsen hvor Dansk arbejdsmand forbund (DAF) gerne så sig selv i rollen som arbejdsmændenes eneste organisation. Helt konkret så man gerne LAF forvist til decideret landbrugsarbejde hvorimod alt andet arbejdsmandsarbejde i landdistrikterne skulle være DAFs sag. Så tidligt som i april 1917 havde De samv. fagforbund gjort LAFs ansøgning om optagelse betinget af at der kunne skabes en „grænseoverenskomst“ mellem de to forbund. Enigheden strakte sig dog ikke videre end til et „Forslag til regler for grænseforholdene“, hvor demarkationslinjen lå alt andet end fast. I april 1920 fik man dog en overenskomst i stand, hvorefter det fra begge sider så eftertragtede drænings-, skærveslagings- og jordarbejde var et fælles anliggende. Dette blev yderligere fastslået i grænseoverenskomsten af 28.12.1926 som nok kom i stand, fordi DAF pga. sin udmeldelse af De samv. fagforbund efter storkonflikten 1925 havde behov for støtte, og fordi de to forbund tillige med De samv. fagforbund ved højesteretsdom af 9.6.1926 tabte en sag om en da meget omtalt arbejdskonflikt fra Kolind-sund-udtørringen på Djursland. 1929 kom DAF imidlertid atter ind i De samv. fagforbund, og da forbundet året efter fik afsluttet en entreprenør-overenskomst til 105 øre i timen, lagde det pres på L.s forbund for at få et nærmere samarbejde i stand. Skulle landarbejderne nu, som DAFs formand M. C. *Lyngsie formulerede det dec. 1930, føre en langstrakt faglig kamp ud fra „købstadssyn og købstadslønninger“, eller skulle de stiltfærdigt bane sig vej ved hjælp af lokale overenskomster til 85–95 øre i erkendelse af at landbrugets lønninger nu engang var underkastet de vilkår der gjaldt for erhvervet som helhed? Det må heller ikke overses, at der i signalet af den tids landarbejdere indgik nogle socialpsykologiske træk som tilsagde dem en i bedste fald underbetalt erhvervsudøver-loyalitet. Konkret kan om LAF-DAF-konflikten siges at hvor arbejdsmændene ønskede en regelret sammenslutning med landarbejderne på plads som en 4. gruppe ved siden af transport-, fabriks-, og jord- og betonarbejderne (strukturen af 1925), ville L. i det højeste lade sit forbund gå ind som en selvstændig del af DAF.

Levinsen, Oscar

Når striden kom til fuldt udbrud netop i 1930'ernes begyndelse skyldes det flere samvirkende faktorer. I den grundforbedringsvirksomhed, staten havde støttet siden 1921 og som i forbindelse med den tids kriselovgivning blev intensiveret så stærkt, så begge forbund en kærvkommen anledning til at få knæsat noget nær tariffmæssige lønninger i landdistrikterne. Desuden herskede der mellem L. og Lyngsies efterfølger, jord- og betonarbejdernes Axel *Olsen et udtalt rivaliseringsforhold. Man kan heller ikke se bort fra, at L. som så mange andre organisationspionerer var tilbøjelig til at identificere sig med forbundet. Trods modstand fra Westergaard-fløjen lykkedes det ham faktisk gennem de tre år 1931–33 at modstå arbejdsmændenes indklamaringsforsøg, selv om disse oven i købet nød De samv. fagforbunds fulde støtte. I et helt bibliotek af skrifter – plus et dramatiseret „tidsbillede i 3 optrin“ under titlen *Tyendets oprør*, skrevet til forbundets 25-års jubilæum 11.2.1932, informerede L. den samlede arbejderbevægelse om sin opfattelse af konflikten og dens baggrund. Indadtil iværksatte han en sådan hvervningsaktivitet, at LAF 1932–33 øgede sit medlemstal fra 16 000 til 21 000. Konflikten blev nu så tilspidset, at LAF 12.10.1933 udmeldte sig af De samv. fagforbund med udgangen af året. Kun ved Th. *Staunings mæglingsindsats lykkedes det at få de to parter forligt så meget, at LAF på sin 10. ordinære kongres i Kbh. 22.–25.7.1934 med 287 stemmer mod 24 vedtog at gå ind i DAF som en 4. (ret selvstændig) gruppe med L. som forretningsfører. I denne egenskab førte han troligt arbejdet videre og opnåede da også tre år senere at få afsluttet en hovedoverenskomst på landbrugsområdet. Siden 1932 var han desuden socialdemokratisk folketingsmand for Hjørring amtskreds og fik her naturligt nok landbrugets beskæftigelsesproblemer som arbejdsområde, bl.a. som medlem af socialministeriets arbejdsudvalg 1937 og landarbejderkommissionen 1938. Hans allersidste år blev dog næppe særlig lykkelige fordi kriselovgivningen i de første krigsår ikke gav landarbejderne de dyrtidskompensationer andre grupper fik. En nyresygdom gjorde det på kort tid af med den stærke, lidt barske fagforeningsformand, hvis møn-bodialekt dog normalt gav en forsonende klang til de faste og altid sagligt underbyggede udtalelser. Smidig forhandlingstaktik med sæde i et veludstyret formandskontor måtte hos ham lige for det konkrete agitations- og organisationsarbejde rundt om i kredsene. Hellere 80 øre i timen ved overenskomst end 40 øre uden var hans motto. □Foto. – Monument af Anker Hoffmann, 1943 (Roskilde højskole).

Hjørring socialdemokrat 25.2.1929. Arbejdsmændenes fagbl., 1934 nr. 15. G. Fog-Petersen: Vor regering og rigsdag, 1938 144-46. Socialdemokraten 24.1.1942. O[lu]f B[ertolt] i Arbejderhøjskolen XXII, s.å. 72–75. Erik Helmer Pedersen: Hedesagen under forvandling, 1971. Samme: Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan, 1979.

Erik Helmer Pedersen

Levison, Ferdinand Emanuel, 1843–1907, læge. *9.11.1843 i Kbh. (Mos.), †27.6.1907 sst., urne på Bispebjerg. F: kateket ved Mosaik srossamfund, dr.phil. Esaias L. (1803–91) og Frederikke Bendix (1809–84). ~18.8.1885 i Kbh. (Mos.) med Ida Fridericia, *15.2.1867 i Kbh. (Mos.), †17.1.1936 sst., d. af grosserer Julius Ludvig F. (1837–1900) og Emma Fraenckel (1845–1919). – Bror til Olivia *Sandström.

L. blev student 1861 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og tog medicinsk embedseksamen 1868. Han tænkte først at uddanne sig som gynækolog og obstetiker (klinisk assistent på Fødselsstiftelsen 1870–72) og flere af hans første videnskabelige arbejder handler om emner fra dette område, bl.a. disputatsen *Bidrag til Læren om Fostervandet og den abnorme Forøgelse af dettes Mængde*, 1873, men da en synsfejl (astigmatisme) hæmmede ham som operatør gik han over til den interne medicin og var 1872–75 reservemedicus på Frederiks hospital under Carl *Reisz, hvis private amanuensis han også var i nogen tid. 1875 var han i udlandet. Gennem senere professor C. J. *Salomonsen blev han interesseret i den nye bakteriologiske videnskab. Spørgsmålet om smittespredning gennem grundvandet fra dårligt anlagte kirkegårde var blevet aktuelt og fremdraget i Kbh.s borgerrepræsentation 1874 og 1879. I et foredrag i Selskabet for sundhedsplejen gav L. 1881 en oversigt over spørgsmålet og foretog omfattende undersøgelser over Danmarks kirkegårdsforhold hvis resultater han fremlagde på den internationale lægekongres i Kbh. 1884. Undersøgelserne havde gjort ham interesseret i ligbrænding, og efter indbydelse af ham stiftedes 1881 *Foreningen for Ligbrænding* med professor C. *Goos som formand. Bestræbelserne for at indføre ligbrænding i Danmark støttedes af sundhedskollegiet, men mødte en voldsom modstand, særlig fra gejstlighedens side, og kulturministeriet hindrede indførelsen. Når modstanden overvandt skyldtes det L.s energi og evner som taler. Da ligbrændingsforeningen 1884 bestemte at gå mere aktivt til værks og opføre et krematorium, trak den daværende formand, professor Reisz, sig tilbage, og L. blev formand fra 1885 til sin død. Under hans ledelse opførte foreningen krematoriet på Nylandsvej på Frbg., og skønt forskellige dom-

me gik foreningen imod, forstod L. efterhånden at skaffe forståelse for sagen, så ligbrænding blev tilladt ved lov af 1892, og flere og flere præster opgav modstanden mod at medvirke. Da det første krematorium blev for lille, gennemførte L. at ligbrændingsforeningen, støttet af en overenskomst med Kbh.s magistrat, opførte krematorium på Bispebjerg 1906–08. Dets fuldførelse oplevede L. ikke. Efter indførelsen af den nye sundhedsvedtægt for Kbh. 1886 blev L. en af de n.å. udnævnte kredslæger, og sammen med C. J. Salomonsen udførte han flere undersøgelsesrækker over forskellige desinfektionsovne og lignende praktiske desinfektionsspørgsmål (offentliggjort 1887–89). Af magistraten sendtes han til Berlin (1889) for at studere desinfektionsforholdene, og han udarbejdede anvisningerne for desinfektion i Kbh. (1891), samtidig med at en ny ordning af det kommunale desinfektionsvæsen trådte i kraft. Fra 1889 var han censor ved medicinsk embedseksamen.

1890 studerede L. hos Robert Koch i Berlin der nylig havde offentliggjort sin opdagelse af tuberkulinet. I de følgende år optog han videnskabeligt arbejde på den interne medicins område og beskæftigede sig særlig med stofskifte- og nyresygdomme. For patienter med disse sygdomme åbnede han nogle år senere en privatklinik. Han offentliggjorde en lang række arbejder, særlig om forholdet mellem gigt, urinsyrestofskiftet og nyresygdomme („skrumpenyre“). Resultaterne støttede englænderen Alfred B. Garrods (1819–1909) opfattelse, at en nedsættelse af nyrenes evne til at udskille urinsyre var det primære ved den uriske („urinsure“) gigt, og at der bestod en forbindelse mellem nyregrus og denne lidelse. L.s arbejder på dette område (1893–1903) fik betydning gennem længere tid, særlig hovedarbejdet *Die Harnsäurediathese*, 1893. Også om kronisk ledreumatisme, om ischias m.m. har L. offentliggjort arbejder. L. var medstifter af Studentersamfundet og medlem af dets første bestyrelse (1882). Han underviste ved Studentersamfundets foredragsrækker og har skrevet et enkelt af dets småskrifter. Forskellige populærvidenskabelige bøger har han dels oversat, dels forfattet, fx sammen med Vilh. Jensen *Menneskets Legeme, Ernæring og Stofskifte*, 1901 der udkom i tidsskriftet Frem. – L. var ualmindelige kultiveret, belæst og alsidig med vidtspændende interesser uden for sit fag, fra politik til arkæologi og kunsthistorie, og i hans hjem dyrkedes megen kammermusik. Han elskede at gøre bjergture og var en af de første læger herhjemme som cyklede. Han havde noget tilbageholdende i sit væsen, men var en fortræffelig foredragsholder og i samtale meget underholdende. I en debat var han klar og

vittig, undertiden skarp. Han hørte til „70ernes mænd“ og delte denne kreds' radikale anskuelser. I sin overbevisning var han ubestikkelig trofast, næsten stejl, og veg aldrig eller lod sig forvirre. 1905–07 var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation hvor han særlig beskæftigede sig med byens hospitalsbudgetter. – Tit. professor 1903. □Silhouet (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1873 203f. – Josef Fischer: Simon Lazarus og hans efterkommere, 1911. Samme: Slægten Levin-Fridericia, 1916 35. Jul. Margolinsky: Stamtbl. Henriques, 1949 106. Poul Hertz i Månedsskr. for sundhedspleje, 1907 141–46. Fr. Tobiesen i Ugeskr. for læger LXIX, s.å. 665f. Ligbrændingens hist. i Danm., red. Kn. Secher, 1931 206f.

L. S. Fridericia *

Lewkovitch, Bernhard, * 1927, komponist, kantor. * 28.5.1927 i Kbh. F: skræddermester Kazimir L. (1888–1962) og Katharina Pachaez (1879–1949). ~ 1.10.1965 i Horsens (kat.) med ledende sundhedsplejerske Ruth Stephansen, * 7.5.1937 i Vestervig, Thy, d. af gårdejer, sognerådsformand Sigvald S. (* 1902) og Marie Hvidbjerg Pedersen (* 1905).

Komponisten Bernhard Lewkovitch har i sidste uge nedfældet en note ... Slige bemærkninger kunne man i 60ernes begyndelse læse i Dansk Musiktidsskrifts daværende spalte for spøg og skæmt. Der var vel den kerne af sandhed i dem at L. aldrig havde offentliggjort andet end det han fuldt og helt kunne stå inde for efter den grundigste ransagelse. Derfor kunne han måske synes uproduktiv. Tillige havde så hans beskæftigelse med tolvtoneteknik og Darmstadt-skolens udtryksformer ført ham ind i en kompositorisk blindgyde der mandede ud i flere års total tavshed.

Som sine musikalske forudsætninger nævner L. selv gregoriansk musik, polsk og ukrainsk folke-musik som han hørte i sit barndomshjem, samt Igor Stravinskij og Béla Bartók. Den gregorianske sang lærte han at kende som kordreg i den romersk-katolske Sankt Ansgars kirke hvor han siden blev organist 1947–63, fra 1953 tillige kantor. L.s videregående uddannelse fandt sted ved Det kgl. da. musikkonservatorium (store eksamen i musikteori 1948, organisteksamen 1949, kompositionsstudier og instrumentationslære hos Poul *Schierbeck og Jørgen *Jersild). L.s kompositoriske begavelse var så åbenlys at Wilhelm Hansens Musikforlag allerede i hans studietid udgav et par af hans klaverværker, og konservatoriet skaffede ham Emanuel Helstedts legat til videre studier i Paris hvor hans *klaversonate* opus 4 uropførtes i den franske radio af Anker Blyme. Kort efter den danske førsteopførelse

Lewkovitch, Bernhard

i efteråret 1950 blev den udgivet og fik i Dansk Musiktidsskrift prædikateret „et storartet klaverværk“.

L.s katolske baggrund og hans stadige beskæftigelse med kirkemusik gjorde det naturligt at netop han skrev den første komplette katolske messe på dansk grund (opus 10, 1952). L. kom også til, da Romerkirken siden ændrede holdning til modersmålets rolle i gudstjenesten, at skrive den første dansksprogede messe, *En dansk Menighedsmesse*, 1974. Endda forsynet med to forskellige udgaver af trosbekendelsen, til henholdsvis katolsk og folkekirkelig anvendelse. L.s musikalske gennembrud i folkekirkesammenhæng kom dog først da han i 1973 fik udgivet en samling på 65 orgelkoraller hvis førsteoplag på 2000 eksemplarer blev solgt på kun et par år. En tilsvarende udbredelse fandt de i 1976 udgivne *32 motetter til hele kirkeåret*, den første samling i sin art siden Mogens *Pedersens Pratum Spirituale fra 1620. – Ren instrumentalmusik har spillet en beskeden rolle i L.s produktion, og hans talrige vokalværker er næsten alle beregnet for kirke, skole eller koncertsal. Scenisk er det endnu kun blevet til musikken til Det ny teaters opsætning af Corneilles *Le Cid*, 1953 (tillige vist som gæstespil i Paris). L.s første bestillingsarbejde er en art kantate til Brøndbyvester skoles jubilæum i 1968, bestående af atten sange og folkevisesudsættelser, som maleren Ole Schwalbe leverede grafiske illustrationer til. Allerede fra de tidligste vokalværker mærkes påvirkningen fra den gregorianske sang. Siden bragte L.s intensive studier af Stravinskij's musik ikke blot en række artikler i Dansk Musiktidsskrift, men også kompositoriske eksperimenter som førte langt ud over det kirketonale grundlag og til slut resulterede i det første danske vokalværk i rendyrket tolvtonestil *Cantata sacra* som uropførtes 1959 og året efter spillede ved ISCM-festivalen i Köln. L. er iøvrigt blandt de hyppigst opførte danske komponister ved festivals for ny musik: *Tre Salmi* opus 9, 1952 ved ISCM-festivalen 1954 i Tel Aviv, *Messe for blandet kor, harpe og blæser* opus 15, 1954 ved Nordiske Musikdage 1958 i Oslo, *Impropria per voci*, 1961 ved ISCM-festivalen 1963 i Amsterdam, *Il Cantico delle Creature*, 1963 ved Nordiske Musikdage 1968 i Stockholm og *Stabat Mater*, 1970 ved Nordiske Musikdage 1972 i Oslo. – Også som uøvende har L. præget det danske musikliv. Med Schola Cantorum (blandet kor) og Schola Gregoriana (mandskor) har han gennem et kvart sekel opført en lang række liturgiske værker fra middelalder og renaissance og dermed spillet en væsentlig rolle for udbredelsen af kendskabet til denne musik for den blev almindeligt tilgænge-

lig på grammofoonplade. L. har desuden været musik anmelder ved BT 1957–73 og fra 1974 ved Kristeligt Dagblad. Blandt de hædersbevisninger L. har modtaget er Lange-Müller-stipendiet 1957 og Carl Nielsen-prisen 1963. □Tegn. af H. Lollegaard, 1951 (Kgl. bibl.). Radering af H. Stilling, 1954. Foto.

Interview i Information 9.7.1957. – Jens Brincker i Berl. tid. 11.6.1972.

Knud Ketting

Levy

Mindst tre jødiske slægter i Danmark bærer navnet L.

Table I

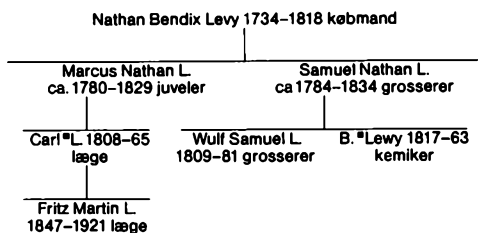

Table II

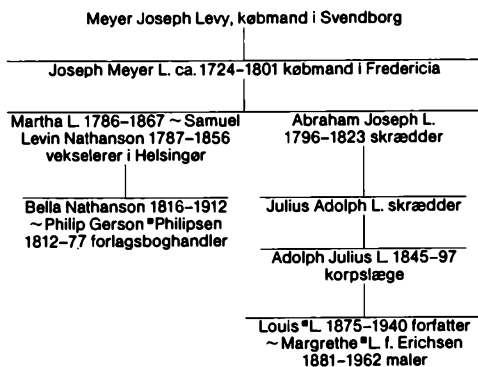
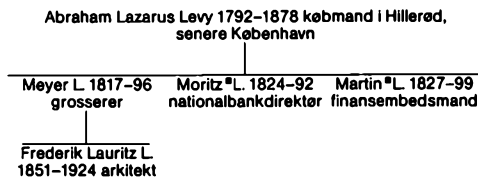

Table III

I. En slægt hvis første mand i Danmark Moses Bendix L. (–1749) fra Mainz fik kgl. lejdebrev i 1707 og 1726 borgerskab som købmand i Kbh. Hans sønnesøn var købmand og menighedsforstander Nathan Bendix L. (1734–1818). Carl *L. var ~2° med Vilhelmine Jacobson, d. af lægen Ludvig *J.

II. En slægt der føres tilbage til købmand i Svendborg omkring 1735 Meyer Joseph L.

III. En slægt hvis først kende mand Abraham Jacobsen L. (-1717) var indvandret fra Hamburg og 1765 tog borgerskab som tobaksspinder i Fredericia. Hans sønnesøns sønnesøn var Abraham Lazarus L. (1792-1878).

Albert Heckscher og Josef Fischer: Stamtavlen Melchior, 1920 114-16.

Hans H. Worsøe

Lewy, Bergnart (Bernhard, Baruch, Bagge) Carl, 1817-63, kemiker. * 5.7.1817 i Kbh. (Mos.), † 1.1.1863 i Paris, begr. sst. F: grosserer Samuel Nathan Levy (ca. 1784-1834) og Cecilie (Sille) Melchior (1781-1852). Ugift.

L. tog farmaceutisk eksamen 1835 og studerede derefter kemi ved Polyteknisk læreanstalt hos W. C. Zeise i tre år. 1839 rejste han til udlandet, blev dr.phil. i Berlin og var vinteren 1839-40 i Rom. Her traf han en fransk familie der anbefalede ham til en af den tids berømteste kemikere, Jean Baptiste Dumas i Paris, og denne lod L. arbejde i sit privatlaboratorium hvor han assisterede ved Dumas' og J. B. Boussingaults undersøgelser over luftens sammensætning. Hans eksperimentelle dygtighed foranledigede Académie des sciences til at betro ham udførelsen af lignende undersøgelser ved Nord- og Østersøen og i Kbh. hvor forsøgene udførtes på Polyteknisk læreanstalt, en enkelt gang i kongens nærværelse. Sammen med Boussingault undersøgte han senere kulsyreindholdet i luften i Paris og på landet, samtidig med at han gennemførte adskillige andre arbejder med emner fra såvel den organiske som den uorganiske kemi. 1847 blev L. professor i kemi i Bogotá, Ny Granada (Columbia). Han nød her stor anseelse, blev præsident for videnskabsakademiet, vicepræsident for undervisningsrådet, direktør for museerne og for mønten og udførte en række arbejder som Académie des sciences havde overdraget ham. 1851 vendte han tilbage til Paris, gentoptog samarbejdet med Boussingault og udførte et arbejde over luften i muldjorden der regnes for hans betydeligste. Hans arbejder er næsten alle offentliggjorte i *Annales de chimie et de physique* eller i *Comptes rendus de séances de l'Académie des sciences*, et enkelt i beretningen fra det 4. skandinaviske naturforsker møde (1844) i hvilket han deltog. 1853 blev L. ansat ved mønten i Paris for at lede fabrikationen af de nye bronzemønter. Denne udmøntning ophørte 1858, og L.s økonomiske stilling blev truet, men efter akademiets anmodning oprettedes der en stilling for ham som essayeur adjoint for møntens guld- og sølv-

barrer. I 1850erne arbejdede L. med aluminiums tekniske fremstilling, og hans seneste kemiske arbejde er fra 1857 og handler om smaragden. L. tilbragte således hele sin manddom i udlandet, men han sendte værdifulde samlinger hjem til danske museer, og han var altid rede til at støtte danske videnskabsmænd med oplysninger og til at stå dem bi under ophold i Paris. - R. 1852. DM. 1856. F.M.I. 1859.

Alb. Heckscher: Stamtbl. Melchior, 1920 116. Berl. tid. 23.9.1847. Archiv for pharmaci XX, 1863 381-91. Axel Garboe: Farmaceuten, kemikeren, naturforskeren B. L., 1966 = Theriaca XI.

*Stig Veibel**

Levy, Carl Edvard Marius (opr. Moritz Marcus), 1808-65, læge. * 10.9.1808 i Kbh. (Mos.), † 30.12.1865 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Døbt 30.11.1838 i Kbh. (Trin.). F: juvelér Marcus Nathan L. (ca. 1780-1829) og Judithe Heckscher (ca. 1781-1856). ~ 1° 12.5.1843 i Kbh. (Garn.) med Hilda Wulff, * 8.2.1820 i Kbh. (Garn.), † 20.12.1852 sst. (Trin.), d. af islandsk købmand Jens Andreas W. (1772-1851) og Ulvig (Olivia) Lange (1784-1842). ~ 2° 4.8.1854 i Søllerød med Vilhelmine Jacobson, * 12.3.1829 i Kbh. (Petri), † 9.2.1913 sst., d. af professor Ludvig J. (1783-1843) og Angélique J. V. M. Petzholdt (1799-1870).

L. blev student 1825 fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog 1831 først eksamen ved Kirurgisk akademi, siden medicinsk eksamen ved universitetet. Videnskabeligt interesseret, kritisk og velbevaget vandt han som student 1830 universitetets guldmedalje for besvarelse af den medicinske prisopgave *Exponatur anatomia et physiologia renum succenturiatorum*, tog 1832 licentiatgraden med afhandlingen *De balneis russicis* og begyndte kort efter studietiden ved Fødselstiftelsen; under opholdet her forsvarede han 1833 sin doktorafhandling om en misfosterdannelse *De sym-podia seu monstrositate sireniformi*. S.å. tiltrådte han en treårig studierejse til fødselstiftelser og børnehospitaler bl.a. i Paris, Berlin og Wien og blev efter hjemkomsten 1837 ansat som distriktslæge ved fattigvæsenet og læge ved plejestiftelsen for at føre tilsyn med de i staden udsatte plejebørn hvilket var blevet forsømt af den manglede underaccoucheur D. F. *Eschricht der samtidig var universitetsprofessor i fysiologi. 1838 konstitueredes L. som underaccoucheur under Eschrichts permission og lod sig s.å. døbe, vel mest fordi han stilede mod at blive S. *Saxtorphs efterfølger som professor i fødselsvidenskab. 1838 begyndte L. som privatdocent at holde forelæsninger over børnesygdomme og i de følgende år over kapitler af svangerskabs- og fødsels-

læren. S.å. som Saxtorph døde, 1840, udnævntes L. til lektor i medicin og accouchement og 1841 til professor extraord. i jordemødervidenskab ved universitetet og læge ved fødsels- og plejestiftelsen, o: som overaccoucheur, og afløste dermed Eschricht der efter Saxtorphs død havde fungeret som nominal overlæge. 1842 ansattes han tillige i den med stillingen forbundne post som stadsaccoucheur i Kbh. 1850 udnævntes han til prof. ord. Fra 1840 til sin død var han medlem af bestyrelsen for Det classenske litteraturselskab der dengang udgav Bibliothek for Læger. Med de rige erfaringer hvortil stillingen gav anledning blev L. en dygtig praktisk fødsels-hjælper til hvis fortjeneste skal nævnes at han var mere ekspekterende indstillet over for føds-lens forløb ved naturen end sine forgængere, hvilket også præger den for sin tid fortræffelige *Lærebog for Jordemødre* L. udgav 1843, og hvori hans klare fremstillingsevne ses ligesom i hans andet populære skrift, *Kortfattet Anvisning for unge Mødre til sundhedsmæssig Forpleining af deres spæde Børn*, 1845.

L.s lovende videnskabelige produktion, hvoraf her skal nævnes *Om Collisionen imellem Perforation og Kaisersnit*, 1840, ophørte omtrent ved hans ansættelse som professor; siden foreligger kun adskillige mindre arbejder, bl.a. i Hospitals-meddelelser der udgaves af de kbh.ske overlæ-ger. L. erkendte vel kloroformens store nytte i den operative fødsels-hjælp, men fandt den ikke indiceret i den hensigt at befri den fødende for smerterne „der have deres velbegrundede saavel fysiske som moralske Betydning“. L. admini-strerede Fødselsstiftelsen med stor samvittig-hedsfuldhed og autoritet, men hans tid prægedes af de frygtelige barsel-feber-epidemier på stiftel-sen der rasede trods omordninger og ombygning-er, gentagne lukninger og udflytninger til andre lokaler. L.s utvivlsomme begavelse strakte des-værre ikke til at erkende J. P. Semmelweiss' kon-tagiositetslære der var vejen til bekæmpelse af barsel-feberen; både lægekredse og offentligheden foruroligedes mere og mere, og Fr. *Howitz rettede, som banebryder for de nye anskuelser, sin skarpe kritik mod autoriteter og Fødselsstif-telsen i Hospitalstidende 1864 der førte til dis-kussioner i Det kgl. medicinske selskab. L. døde imidlertid samme år af en hjertelidelse der havde svækket ham i de senere år. – L. tog virksom del i grundlæggelsen af Den almindelige danske læ-geforening 1857 og var dens formand til 1859, var medlem af sundhedskollegiet fra 1862 og var til stor nytte i kommissionen til kommunehospi-talets opførelse. □Litografi af E. Fortling, 1861, efter dette litografi 1866. Træsnit af W. Obermann, 1866, efter tegn. af H. Olrik. Foto.

Selvbiografi i *Solemnia acad. Haun.*, 1833 23–25. – Ill. tid. 7.1.1866. Bibl. for læger 5.r.XII, s.å. 227–32 387–422. Ugeskr. for læger 3.r.1, s.å. 21f 162–64. E. In-gerslev: Den kgl. fødsels- og plejestiftelse, 1915. J. W. S. Johnsson: Kbh.ske medicinske selskaber, 1922 især 146–52. Lægeportrætter fra det 19. årh., ved Ludv. Kraft, 1931 141–44. G. Norrie i Danm.s jordemødre, red. W. Nellesmose, 1935 107–11 121–26. D. Trolle: Fødselsstift. i Kbh., 1962.

Otto C. Aagaard*

Levy, Louis Nicolai, 1875–1940, forfatter. * 9. 10.1875 i Kbh. (Mos.), † 9.3.1940 i Charlotten-lund, begr. i Rørvig. F: reservekirurg, senere korpsslæge ved infanteriet Adolph Julius L. (1845–97) og Petra Jeannette Wulff (1845–1928). ~ 1° 7.5.1898 i Kbh. (b.v.) med senere journalist, oversætter Clara Angelica Larsen, * 9.6.1875 i Valby (Helligg.), † 23.3.1952 på Skt. Lukasstift., d. af skræddermester Lars Martin L. (1817–93, ~ 1° 1854 med Clara Angelica Hesselberg, 1830–64) og Emma Nicoline Larsen (1844–1939). Ægteskabet opløst. ~ 2° 15.4.1911 i Paris med maler Margrete Erichsen, * 21.3.1881 i Kbh. (Garn.), † 9.9.1962 i Rørvig, d. af grosserer Thor Christian E. (1842–1930) og Sophie Elisabeth Zahrtmann (1853–1929).

L. blev 1894 student fra Mariboets skole, 1895 cand.phil. Han studerede et par år medicin, men begyndte kort efter at arbejde som journalist og forfatter. Sammen med L. *Mylius-Erichsen ud-gav han 1895–96 det navnkundige månedsskrift *Ungt Blod*, hvortil Jeppe *Aakjær, Sophus *Claussen, Sophus *Michaëlis og Viggo *Stucken-berg ydede bidrag; i den litterære antologi *Ung-dom*, 1901, samlede han andre af tidens bedste navne. Han foretog mange rejser og længere op-hold i udlandet som korrespondent for Politi-ken, København og Berlingske Tidende; 1913–23 var han teateranmelder bl.a. ved Tilskueren. L. var stærkt optaget af organisatorisk arbejde. 1920–30 var han medlem af forfatterforeningens bestyrelse, 1925–26 medlem af radiatorådet og 1925–28 af dets programvalg. – L. debuterede 1898 med fortællingen *Breve fra Ensomheden*, en af tiårets utallige bøger om storbyens fristelser skrevet i periodens følsomme, lidt fortænkte stil. Flere af L.s romaner: *Invalideklubben*, 1900, *Hjemkomst*, 1907 og *Den gamle Verden*, 1910 formidler ligeledes billeder af livet i hovedsta-den med digtere eller fantastiske hovedperso-ner. En drejning mod det satiriske er mærkbar i det fortællende digt *Simon Ring*, 1901 og roma-nen *Menneskeløjet Kzradock*, 1910, mens L.s bedste Bog, *Byg dig en Ark* –, 1904, en genfortæl-ling af de gammeljødiske sagnfortællinger, er skrevet i en lyrisk-patetisk stil der i det lange digt *Jøden som Fredsstifter*, 1918, om jødens

samfundsmæssige stilling, antager en profetisk tone. Totalt mislykkede er de folkelige, realistiske romaner *Gaarden*, 1911, L.s mest læste bog, og *John Offer*, 1912. Som stilist er L. således uhyre alsidig, men da han samtidig – med få undtagelser – vælger at holde en vis afstand til sit stof, undgår hans sprog ikke at virke blegt og upersonligt ligesom hans personer og miljøer ganske vist er veltegnede men overfladiske uden psykologisk dybde. Heller ikke som dramatiker havde han nogen heldig hånd. Sammen med Svend *Borberg skrev han *Vort Hjerte* der blev opført to gange på Det kgl. teater 1921. En enakter, lystspillet *Visdommens Røst* blev spillet seks gange sammesteds 1922, mens skuespillet *H. C. Andersen* aldrig nåede frem på scenen. Med sine børnevers fandt L. derimod en genre der har sikret ham en plads i litteraturen. Den første samling *Børnerim* udkom 1904 og øgedes gennem årene frem til den fuldstændige og endelige udgave *De 150 Børnerim*, 1931. De bedste af disse korte, præcist formede digte eller sange, hvoraf *Sørens Fa'r har Penge* og *Snegl. Snegl du sorte* er blevet populære klassikere, udmærker sig ved en subtil blanding af livsvisdom, satire og dæmpet humor. Adskillige henvender sig snarere til voksne end til børn; det gælder især de forskellige rim knyttet til en række fremtrædende personligheder i bindet *Samlede Børnerim*, 1917, hvormed L. søgte at forny sit forfatterskab. Et afgørende skridt bort fra børneverset betegner bogen *Tre Bølgelinier*, 1939. Denne samling trelinjede aforismer med politisk brodt rettet mod Hitlertidens Tyskland var et sidste forsøg fra L.s side på at henlede publikums opmærksomhed på hans miniaturekunst. – Hustruen *Margrete L.* var søsterdatter af Kr. *Zahrtmann og uddannedes som maler hos N. V. *Dorph. Hun debuterede på forårsudstillingen 1906. Hun skrev og illustrerede *Fregnes Dagbog*, 1914 og illustrerede bl.a. luksusudgaven af sin mands *Børnerim* 1935. – □ Afbildet med familie på mal. af Hans Heyerdahl, 1904, og på mal. af aftenselskab af Jul. Paulsen, 1915 (St. mus.). Mal. af Margrete Levy 1927 og 1940. Silhouet af Kirsten Wiwel (Kgl. bibl.). Tegn. af bl.a. Vald. Neiiendam og Vald. Andersen. Foto.

Interview i B.T. 28.9.1935. – Axel Garde: Dansk ånd, 1908 133–39. Hans Ahlmann: Det danske parnas, 1920 80–83. Kai Flor i Berl. tid. 9.10.1935. Tom Kristensen i Politiken 10.3.1940. Hakon Stangerup i Nationaltid. s.d. Germaine Levy i Kristeligt dagbl. 8.10.1965. Samme i Berl. aften 9.10. s.å. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Levy, Martin, 1827–99, finansembedsmand, bankdirektør. * 21.2.1827 i Kbh. (Mos.), † 24.4.1899 sst., begr. sst. (Garn.). F: købmand Abraham Lazarus L. (1792–1878) og Mariane Cohen (ca. 1783–1859). ~ 10.5.1857 i Tårnby med Mathilde Christine Dorothea Thortsen, * 10.5.1832 i Wilster, † 14.4.1916 i Kbh., d. af toldforvalter Lorenz T. (1795–1833) og Signe Sophia Magdalene Friess (1801–65). – Bror til Moritz *L.

L. blev student 1844 fra Borgerdydskolen på Christianshavn og tog 1852 statsvidenskabelig eksamen. Allerede fra 1.1.1851 fungerede han som fuldmægtig i general-postdirektoratets 2. sekretariat. 1855 blev han fuldmægtig i finansministeriets ekspeditionssekretariat og i forbindelse hermed fra 1857 sekretær hos finansministeren. Efter at han 1863 var blevet chef for finansministeriets ekspeditionssekretariat blev det ham, der stadig havde beskæftiget sig med Post- og telegrafvæsenets anliggender, overdraget at repræsentere Danmark på den 1. postkonference i Paris hvor han havde lejlighed til at forberede den i sept. 1865 mellem det danske og det britiske postvæsen afsluttede konvention. I de følgende år afsluttede han på Danmarks vegne overenskomster bl.a. med Norge og Sverige om telegrafkorrespondancen imellem de nordiske lande, med Preussen om oprettelsen af en postdampskibs fart mellem Korsør og Kiel m.m.; endvidere med sidstnævnte stat, det nordtyske forbund samt Norge og Sverige om forskellige telegraf- og postkonventioner. 1870 beskikkedes han til chef for koloniernes centralbestyrelse, og s.å. udnævntes han tillige til at være statsgældsdirektør og chef for finansministeriets 1. departement. I forbindelse dermed udnævntes han til medlem af direktionen for tontinen af 1800. På den 1871 i Rom afholdte telegrafkonference mødte han som Danmarks befuldmægtigede. Af finansministeriet var han i sin tid beskikket til medlem af det dansk-norsk-engelske telegrafselskabs øverste bestyrelse. Af forskellige andre senere i Det Store Nordiske Telegraf-Selskab opgæede selskaber var han ligesom i dette stiftende medlem. Efter at have modtaget tilbuddet om at indtræde i direktionen for det 1873 stiftede aktieselskab Kjøbenhavns Handelsbank udtrådte han s.å. af statstjenesten. Senere var han medlem af den i anledning af negeroprøret på St. Croix 1878 anordnede, til Vestindien udsendte undersøgelseskommission. 1875–79 var han af landstinget valgt til statsrevisor. – I modsætning til sin bror var L. en meget stilfærdig og tilbageholdende mand der ikke holdt af at træde frem over for publikum, og han var derfor også langt mindre kendt i offentligheden end broderen. Nogen stor bankmand blev han vel ikke, men hans begavel-

Levy, Margrete, se Levy, Louis.

Levy, Martin

se både som forhandler og finansmand sikrede ham dog i snævrere kredse en ikke ringe indflydelse. På grund af svigtende helbred trak han sig tilbage fra Handelsbankens direktion 1897. – R. 1886. K². 1879. □ Mal. af H. Chr. Jensen, 1872. Afbildet på P. S. Krøyers mal. Fra Kbh.s Børs, 1895 (Børsen). Foto.

Politiken 26.4.1899. Vort land s.d. III. tid. 7.5. s.å.

*Jens Vestberg**

Levy, Moritz, 1824–92, nationalbankdirektør. * 16.11.1824 i Kbh. (Mos.), † 12.7.1892 i St. Gervais ved Chamonix, Frankrig, begr. i Kbh. (Mos.kgd., Møllegade). F: købmand Abraham Lazarus L. (1792–1878) og Mariane Cohen (ca. 1783–1859). ~ 29.8.1857 i Kbh. (Mos.) med Emilie Frederikke Wagner, * 21.12.1836 i Lindelse, † 13.4.1870 i Kbh. (Mos.), d. af læge Hartvig Philip W. (1802–43) og Gitte Adler (1808–73, ~ 2° 1847 med materialist (Sussmann) Siegfred Michaelsen, 1803–67). – Bror til Martin *L.

L. voksede op i ret trænge kår og kom som halv-voksen i handelslære i Kbh., hvorefter han fik plads hos firmaet L. Behrens & Söhne i Hamburg. Herfra rejste han til de dansk-vestindiske øer hvor han først uden held forsøgte sig som købmand og derefter begyndte en mælkehandel. Imidlertid kunne han ikke tåle opholdet i Vestindien og kom 1849 tilbage til Kbh. hvor han fik ansættelse i intendanturen. Efter krigens slutning fik han stillinger under finansministeriet og senere overdroges der ham en betroet post, idet han udnævntes til møntagent i Altona. I denne stilling havde han den opgave på regeringens vegne at gribe ind i de transaktioner der dreves i anledning af at den danske rigsmønt 1854 var blevet indført som mønt i hertugdømmerne. Han skrev i denne periode en del artikler af økonomisk indhold til Dagbladet og udgav 1856 en lille pjece, *Forslag til en Forandring i det danske Pengevæsen*. På grund af det særlige kendskab til altonaiske og hamburgske forretningsforhold, som han havde erhvervet sig, fik han lejlighed til at bistå de mænd der 1857 udsendtes fra Kbh. bl.a. for at undersøge handelshuset H. Pontoppidan & Co.s forhold. Disse omstændigheder bevirkede at opmærksomheden henledes på L., da nationalbankens forhold under handelskrisen 1857 nødvendiggjorde en styrkelse af bankens styrelse. Bankens repræsentantskab udnævnte ham 1.1.1858 til kommitteret under direktionen, og samtidig konstitueredes han til midlertidigt i nogle måneder at fungere under en direktørernes sygdom. Fædrelandet skrev i den anledning at dette var „det eneste forstandige skridt bankbestyrelsen har gjort i mange år“. Hans stil-

ling som kommitteret var i flere henseender ret vanskelig, fordi han på den ene side var direktionens underordnede og på den anden side dog skulle have en afgørende indflydelse på ordningen af en række forhold. Ved hans takfulde optræden og ved imødekommenhed fra direktionsmedlemmers – særlig H. P. *Hansens (1797–1861) – side klaredes dog disse vanskeligheder. Da den kongevalgte direktør Aagesen døde 1861, fik L. kongelig udnævnelse som direktør, og i denne stilling fungerede han til sin død.

Skønt L. til tider beklædte andre tillidshverv og altid var stærkt opfyldt af interesse for offentlige spørgsmål var det dog virksomheden som nationalbankdirektør der optog hovedparten af hans tid og interesse. Det er også denne del af hans virksomhed der har haft den største og mest blivende betydning. Han var som direktør medlem af et kollegium, men fik hurtigt en fremskudt stilling inden for dette; efterhånden som årene gik kom han for den almindelige bevidsthed til at stå som bankens egentlige leder eller „førstedirektør“, en betegnelse som man ikke havde kunnet hæfte ved nogen af de tidligere direktører. Hans betydning som bankdirektør ligger hovedsagelig på to områder. For det første var han den der tilførte banken, hvis ledelse før hans tid havde haft en meget gammeldags og bureaukratisk karakter, friskhed og liv, så at den føjede sig ind i de former som det nye og opblomstrende forretningsliv krævede, og lige til sin sidste tid var han optaget af at indføre nye og tidssvarende, til dels meget indgribende reformer i bankens organisation. Men ved siden heraf lå hans styrke i at han bestræbte sig på at placere nationalbanken på samme bankpolitiske fundament som Bank of England, nemlig på princippet om at centralbanken har til opgave at dække ethvert legitimt likviditetsbehov. Dette var et brud med tidligere tider hvor nationalbanken afviste vekslere eller kun diskonterede en del af materialet. Lovrigt ændrede L. bankens diskontoreringsvilkår til differentierede satser efter vekslernes kvalitet, ligesom han indførte en fleksibel diskontopolitik med hyppige ændringer. Selvom L. ikke var manden med de store syner, havde han en skarp og hurtig opfattelsesevne og et klart blik på forretningsforholdene i forbindelse med en betydelig evne til at tilegne sig såvel teoretisk som praktisk indsigt i penge- og bankvæsenets teknik. Både når han virkede hæmmende over for usunde foretagender, som fx i 70erne over for den overhåndtagende byggespekulation, og når han på grund af tidligere udvist forsigtighed var i stand til at yde forretningsverdenen en udstrakt hjælp, således som under den 1885 ved et par store fallitter (vekselerfirmaet

H. P. Hansen Jun. og landbrugseksportfirmaet Mohr & Kjær) fremkaldte panik var han nyttig. I almindelighed nød hans ledelse af banken også stor anerkendelse i forretningskredse. Naturligt var det at hans kritik af og til kunne vække misnøje, og at man opfattede hans advarsler som en tilbøjelighed til at opkaste sig til formynder over andres forretningsførelse. Ved krisen 1885 da Mohr & Kjær gik ned blev der dannet et velfærdsudvalg som L. styrede med fast hånd; han indkaldte statusopgørelser fra firmaer i branchen.

Blandt foranstaltninger af vidtrækkende betydning ved hvilke L. fik lejlighed til at spille en ledende rolle kan særlig nævnes møntreformen af 1873 og statsgældskonverteringen af 1886. Hvad møntreformen angår var han blandt dem der tidligt havde anbefalet den, og han blev det virksomste medlem af den danske møntkommission. Men særlig skyldtes det L. at gennemførelsen af reformen foregik så let og heldigt og med så ringe bekostning for staten som tilfældet var. Ikke alene havde han som bankdirektør en væsentlig indflydelse på gennemførelsen, men han var 1873–76 konstitueret som møntdirektør og havde som sådan det hverv at lede møntens drift under udmøntning af kronemønten og besørge de med inddragelsen af rigsmønten og anskaffelsen af guld forbundne forretninger.

Den interesse for nationaløkonomiske spørgsmål som han havde plejet i sin ungdom vedblev han at nære, og om end hans studier i det hele havde en spredt karakter, nåede han dog en betydelig økonomisk indsigt, navnlig i penge- og bankvæsenets teori, hvorom adskillige afhandlinger fra hans hånd – særlig i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* – såvel som hans deltagelse i diskussionerne på de skandinaviske nationaløkonomiske kongresser vidner. Af Nationaløkonomisk forening i Kbh. var han et meget virksomt medlem, og han var fra 1877 til sin død foreningens formand. Som taler var han oftest heldig, og navnlig når han var kommet i ånde var hans foredrag klart, livligt og flydende.

Af de forskellige hverv der blev ham overdraget kan nævnes at han 1862–71 og 1877–80 var medlem af kontrolkomiteen for de sjællandske jernbaner og 1876–79 af bestyrelsesrådet for Forsikringselskabet Danmark, ligesom han indtil sin død var medlem af bestyrelsen for Burmeister & Wains fabrikker, i hvilken stilling han navnlig beskæftigede sig med ledelsen af arbejderne alderdomsforsørgelseskasse. Ved den internationale møntkonference i Paris 1881 var han regeringens delegerede, og han fremsatte her et forslag til hævvelse af sølvets værdi der vakte betydelig interesse, uden at dog dette – så lidt som de

fra anden side fremsatte forslag – resulterede i praktiske foranstaltninger. I sine senere år var han adskilligt plaget af en sygdom (eksem), for hvilken han søgte lindring ved badestedet St. Gervais i Savoyen. Her omkom han under en oversvømmelse der omstyrtede det badehotel hvori han boede. – *Etatsråd* 1864. *Konferensråd* 1887. – R. 1856. DM. 1870. K². 1875. K¹. 1876. □Mal. af W. Marstrand, 1871, tegn. af samme. Buste af Peter Petersen, 1878 (Ribe mus.). Mal. af H. Chr. Jensen, 1882 (Nationalbanken) og A. Plum (sst.). Træsnit 1892. Foto.

V. Falbe Hansen i *Nationaløkon.* t. XXX, 1892 377–99; C. St. A. Bille sst. 591f; V. Falbe Hansen sst. 592f. Jul. Schovelin i *Ill. tid.* 24.7. s.å. *Berl. tid.* 13.7. s.å. *Nationaltid.* s.d. og 18.7. s.å. *Politiken* 13.7. og 16.7. s.å. Marcus Rubin: *Nogle erindr.*, 1914 105–12. Axel Rubow: *Nationalbankens hist.* 1–II, 1918–20. Jul. Schovelin: *Det gamle handelshus*, 1929 88–90. *Dansk pengehist.* I, 1968.

Ib Gejl (Jens Vestberg)

Levysohn, Salomon Frederik, 1858–1926, operarepetitor. * 14.10.1858 i Kbh. (Mos.), † 25.2.1926 sst., urne på Bispebjerg. F: grosserer Michael L. (1821–79) og Gitte Salomonsen (1828–1900). ~ 6.5.1891 i Kbh. (Mos.) med Anna Glückstadt, * 13.7.1870 i Kristiania, † 1.10.1959, d. af senere gehejmeetatsråd Isak *G. (1839–1910) og Juliette Sophie Raffel (1845–95).

L., der blev student 1876 fra Mariboesskole, studerede oprindelig polyteknik; snart fik dog hans musikalske interesser overtaget, og han gennemgik nu en grundig uddannelse hos to så fremragende pædagoger som Victor *Bendix og Otto *Malling. Efter at L. 1885–91 havde virket som musikanmelder ved *Morgenbladet* blev han 1891 ansat som operarepetitor ved Det kgl. teater hvor han også kom til at forestå musikarkivet. Som operarepetitor blev L., der forenede en betydelig musikerdygtighed med en fin og fornem musikkultur, en værdifuld og skattet kraft; det blev lejlighedsvis betroet ham at lede en forestilling fra dirigentpodiet, hvad han altid gjorde med afgjort held. På mange måder nød teatret godt af hans evner. Han havde en udpræget sans for sprogets forhold til musikken og blev derfor ofte benyttet som bearbejder eller oversætter af operatekster som fx *Bortførelsen fra Seraillet*, *Othello*, *Kain*, *Don Juan*, *Bohème* og *Forseglet*. Ikke mindre betydning fik hans mangeårige virksomhed som dirigent i *Studentersangforeningen* (1884–96 og 1903–17) hvis store traditioner han på en smuk måde videreførte, og som under hans ledelse nåede en høj kunstnerisk standard. Endelig har han gjort et værdifuldt arbejde i en række betydelige musikinstitutioner som Cæciliaforeningen, Internationalt musiksel-

Levysohn, Salomon

skabs danske afdeling og Studentersamfundets arbejderkoncerter. Sine litterære evner fik L. navnlig lejlighed til at vise i en række velskrevne artikler i Salmonsens Konversationsleksikon og en smuk karakteristik af J. P. E. *Hartmann (Ord och Bild, 1905). – R. 1908. DM. 1917. □Afbildet på E. Henningsens mal. Rusgilde, 1909 (Studentforeningen) og på tegn. af Alfred Schmidt. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1924 (Kgl. Bibl.).

Josef Fischer: Stamtbl. Eichel, 1904. Axel Sørensen: Studentersangforen. 1839–89, 1889. Rejsen til Amerika, 1912. Otto Levin i Akademisk ugebl., 1917 164f. Kn. Bokkenheuser: Studenter vi kaldes, 1920. Berl. tid. 25.2.1926. Dansk musikertid., s.å. 60. Studenter-sangforen. gennem 100 år, red. C. Bratli, 1939. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Torben Krogh**

Levysohn, William, 1858–1943, grosserer. * 12.3. 1858 i Kbh. (Mos.), † 14.5.1943, begr. i Kbh. (Mos. Vestre). F. hof-lingerihandler Levin Cosman L. (1815–91) og Bertha Meyer (1830–1917). ~ 1.3.1885 i Kbh. (Mos.) med Emma Johanna Seligmann, * 1.10.1862 i Kbh. (Mos.), † 12.5.1911 sst., d. af fabrikant Rudolph S. (1829–1917, ~ 2° 1865 med Sophie Mathilde Weil, 1844–1909) og Emma Julie Weil (1842–62).

L. tog præliminæreksamen 1874 og var derefter i fire år i lære hos manufakturfirmaet C. A. Boldsen & Co. hvorefter han knyttedes til Engelhardt & Lohse som handlede med alle slags metervarer undtagen klædevarer. Forretningen var grundlagt 1870 af H. A. D. Engelhardt, H. V. A. og G. E. G. Lohse. 1883 udtrådte Lohserne, og L. løste derefter grossererborgerskab og blev sammen med Engelhardt medindehaver. 1890 udtrådte Engelhardt hvorefter L. blev eneindehaver af firmaet indtil en søn 1918 indtrådte som medindehaver. L. arbejdede i årenes løb sit firmas omsætning meget betydeligt frem, men fik dog også tid til at virke for sin stands interesser. 1900 blev hans således medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske manufaktur-grossister, og efter grosserer Holger Petersens død 1917 blev han formand i samme forening, et hverv han varetog til 1929. 1894–1907 var han desuden medlem af bestyrelsen af foreningens akkord- og konkursafdeling. 1917 indvalgte han i Grosserer-Societetets komité og blev hurtigt et af komiteens meget benyttede medlemmer i det omfattende arbejde under verdenskrigen. Som medlem af Englandsudvalget var han manufakturbranchen en god talsmand over for den overordentlige kommission af 1914. Også i efterkrigsperioden var han et fremtrædende medlem af komiteen som han først forlod 1931. Af toldrådet og dettes appeludvalg var han medlem 1911–16 og 1922–33;

1907–08 var han desuden medlem af sø- og handelsretten og 1908–30 af akkordretten. Efter sønnen Willie Wm. Levysohns død 1944 fortsatte dennes enke med kompagnon firmaet til 1948, da sønnesønnen Herbert W. Levysohn blev medindehaver. Firmaet blev ophævet 1967. □Foto.

Borsen 18.5.1943.

Finn H. Lauridsen (Jens Vestberg)

Ley, Christian Sigfred, 1806–74, lærer. * 23.2.1806 i Kbh. (Holmens), † 20.5.1874 på Emdrupborg (Helligg.), begr. i Kbh. (Ass.). F: skræddermester Hans Christian Christensen L. (ca. 1779–1840) og Marie Christine Wahler († 1825). Ugift.

L. gik i Borgerdydskolen på Christianshavn hvor han kom til at tilhøre en kreds af Grundtvigdisciple. Selv kom han fra et herrnhutisk præget hjem og den grundtvigske forkyndelse af kristendom og folkelighed greb ham dybt, men bragte også nogen forvirring i hans begreber. 1827 dimitteredes han af A. G. *Rudelbach til universitetet, tog n.å. 2. eksamen og begyndte på teologien men afbrød og virkede som lærer i Kbh. samtidig med at han arbejdede med at oversætte Rimberts Ansgars Levnet (1837) og med udgivelse af Den danske Rimkrønike (1841) og af Peder Låles Ordsprog (1842). 1851 rejste han til Slesvig og blev huslærer, først hos Knud *Knudsen, siden hos landstingsmand J. V. A. Bech (1808–85) i Visby. L. var en udmærket underviser af børn og tog ivrig del i det folkelige, nationale arbejde. Trods sit sære og kantede væsen, „form var ham tildels et ukendt land“ vandt han betydelig indflydelse i Vestslesvig og han var en af de førende i „klosterpolitikken“s (se Jacob Appel) protest mod de Regenburgske sprogreskripter. Han blev derfor ved udbruddet af den fransk-tyske krig 1870 af de preussiske myndigheder sammen med bl.a. H. A. *Kryger og den førnævnte Bech ført i varetægtsfængsel i Lötzen nær den polske grænse. Sine sidste år var han lærer ved Jeppe *Tangs højskole i Kbh. Fra 1872 havde han en fast livrente, skænket af venner i kongeriget for hans indsats i Sønderjylland. □Mindsten på graven rejst af sønderjyder.

Dagbogsuddrag i Danskeren VII, 1891 39–58; IX, 1892–93 1–17. Breve i Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger, udg. Hans Lund I, 1924. – [Fr. Nielsen] i Dansk kirketid. XXIX, 1874 320. Fr. Hammerich: Et levnetsløb, 1882 118f. Fr. Nygård i Hist. månedsskr. for folkelig og kirkelig oplysn. X, 1888 257–320. Samme i Danskeren V, 1891 140–45 220–41. Jacob Appel i Festskr. til H. P. Hanssen, 1932 174–87.

Sv. Cedergreen Bech (Hans Lund)

Leyel, Sander, se Leiel, Sander.

Leyel, Willem, se Leiel, Willem.

Leyser, se Lyser.

Liafdag (Liopdag, Lioptac, Liefdach), –948–, biskop i Ribe.

L., en tysk gejstlig, blev af ærkebiskop Adaldag af Hamburg-Bremen viet til biskop af Ribe 947 eller 948, samtidig med at Hored viedes til biskop af Slesvig og Reginbrand til biskop af Århus. Disse tre var Danmarks første biskopper. Som lydvisper under Hamburg-Bremen mødte de på synoden i Ingelheim 948. Oprettelsen af bispedømmer på jysk grund – et led i Adaldags kirkepolitiske planer – skulle støtte missionsarbejdet på øerne, i Skåne, i hele Norden. *Adam af Bremen meddeler, at L. prædikede i Sverige og Norge og gjorde undergerninger, og Ribe bispekronike der vel først er skrevet i begyndelsen af 1200-tallet men på flere punkter giver stedlig tradition, beretter at han led martyrdøden ved Ribe å, blev jordet på kirkegården ved domkirken og siden i selve kirken. Mirakler skete ved hans grav. I Valdemar den Stores tid forsøgte biskop Radulf på egen hånd uden bemyndigelse af pave og ærkebiskop at skaffe Ribe domkirke en helgen, idet han tog L.s lig op og skrinlagde det på alteret, men umiddelbart efter ødelagdes kirken og helgenskrinet ved en brand der tydeligvis af forfatteren af bispekroniken opfattes som en gudsdøm. Af en L.-kultur er ingen spor bevarede. Ribe domkirkes martyrologium fra 1200-tallets slutning har ikke L.s navn.

Monumenta Germaniæ hist. Leges II, Hannover 1837 25: sst. Scriptores III, 1839 395f 603. Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum, 3. udg. ved B. Schmeidler, Hannover 1917 (da. udg.: De hamb. ærkebispers hist., ved Carsten L. Henriksen, 1930 (fot. opr. 1968)). Kirkeh. saml. 6.r.1, 1933–35 26 29. – Hal Koch i Den danske kirkes hist. I, 1950. Inge Skovgaard-Petersen i Danm.s hist. I, 1977.

*Ellen Jørgensen**

Licht, Kjeld Richard de Fine, *1931, arkitekt. *5.7.1931 i Kbh. F: slotsforvalter, arkitekt Kai Vilhelm de Fine L. (*1900, ~2° 1957 med Maggi Corneliussen, *1911) og Ella Dorthea Lehm (1902–56). ~1° 27.12.1957 med Lene Steners, d. af civilingeniør Kaj S. (1894–1975) og Else Buhl (*1903). Ægteskabet opløst 1967. ~2° 7.3.1970 med Thora Fisker, *29.7.1946 på Frbg., d. af inspektør Svend F. (*1908) og Else Namtved (*1907).

L. blev student fra Chr.havns gymnasium 1950, tog 1957 afgang fra kunstakademiets bygnings-

skole og ansattes her samme år som assistent. Hans interesser, der også blev fremmet ved studier ved Kbh.s univ., koncentrerede sig tidligt om bygningskunstens historie som han har beskæftiget sig indgående og sagkyndigt med på en lang række forskellige områder fra oldtid til nutid. Hans deltagelse 1957 i den danske ekspedition til Bahrain gav ham anledning til studier af arabiske huse (Arkitekten, 1957). 1961 besvarede han ved Århus univ. en prisopgave om Pantheon i Rom der blev belønnet med guldmedalje. Dette arbejde udbyggedes siden til monografien *The rotunda in Rome. A study of Hadrian's Pantheon* der blev forsvaret for doktorgraden ved Århus univ. 1968. 1963 ansattes L. tillige som medarbejder ved „Danmarks kirker“, Nationalmuseet. Foruden medlemskab af kunstakademiet (1976–79 indvalgt i akademirådet) har hans tilknytning til og lærergerning ved kunstakademiet sat sig spor i flere beretninger om arkitekturstudier under ekskursioner med arkitektstuderende til Tyrkiet, Grækenland, Jugoslavien, Italien, Polen, Tyskland og Sverige (Arkitekten 1959, 1960, 1961, 1964, 1969, 1972, 1974). I fortsættelse af disputatsen har han arbejdet med udforskning af romersk arkitektur, foretaget opmålinger og udgravninger ved Trajans termer i Rom (Analecta Romana Suppl., 1974, Studia Romana, 1976), og undersøgt et grotteanlæg ved Albanersøen (Analecta Romana, 1974). Hans deltagelse i kunstakademiets Vestindienstudier 1960 og 1961 (se bl.a. Arkitekten 1959, 1979) hvor L. beskæftigede sig med de tidligere danske øers offentlige byggeri har foreløbig resulteret i artikler i Journal of the Society of Architectural Historians, 1962, Danmarksposten, 1963 og Militært tidskrift, 1967. Som redaktør ved Danmarks kirker har L. publiceret redegørelser for en række danske kirkers bygningshistorie, navnlig i Århus by og amt, enkelte i Kbh. og i Frederiksborg amt. Hertil knytter sig artikler i Kuml, 1968, Nationalmuseets arbejdsmark, 1976, Arkitekten, 1979 og Strejflys over Danmarks bygningskultur, 1979. L. er forfatter og medredaktør af Kirker og bygninger fra Geodætisk Instituts arkiv, 1974 og medredaktør og bidrager til Arkitekturstudier, 1979. Et studie over et emne fra nyere tids arkitekturhistorie foreligger med *En arbejderkoloni på Frederiksberg*, 1977. Af L.s øvrige virksomhed kan nævnes foredrag, anmeldelser og nekrologer (især i Arkitekten). Hans engagement i akademirådets arbejde har bl.a. givet sig udtryk i en række indlæg (fortrinsvis i Arkitekten) vedrørende aktuelle og principielle bygningsbevaringsproblemer. Fra 1979 er L. direktør for Det danske institut for videnskab og kunst i Rom.

Kristian Jeppesen

Lichtenberg, C. F.

Lichtenberg, Carl Frederik (Karl Friedrich), 1837–1900, industridrivende. * 12.1.1837 i Kbh. (Petri), † 6.6.1900 sst., begr. sst. (Ass.). F: mel- og grynhandler samt rugbrødsbager Ludewig Ernst L. (1796–1861, ~ 1° 1824 med Ane Marie Nielsdatter, 1794–1824) og Sara Dorothea Amalia Bense (1797–1880). ~ 1° 25.5.1863 i Rudkøbing med Wilhelmina Andreas Maia Hoffgaard, * 28.5.1838 i Rudkøbing, † 28.12.1871 i Kbh. (Helligg.), d. af malermester Christian Nicolai H. (1804–63) og Christiane Marie Krag (1810–80). ~ 2° 29.5.1875 i Kbh. (Trin.) med Hansine Sørensen, * 28.12.1849 i Harndrup, Fyn, † 23.4.1927 i Kbh., d. af slagter Søren Christiansen (1804–tidligst 70) og Christence Hansdatter (1809–tidligst 70).

L. tog 1859 polyteknisk eksamen i anvendt naturvidenskab og ansattes s.å. ved Mariboeskole i Kbh. hvor han underviste i matematik og naturvidenskab. Fra 1863 var han tillige skolens inspektør. Da han imidlertid som lærer med kone og børn ikke mente at kunne skaffe sig tilstrækkeligt udkomme løste han 1870, uden at aflægge mesterprøve som næringsloven af 1857 tillod det borgerskab som bager i Kbh. og oparbejdede nu et større bageri, bl.a. for skibsbrød, samtidig med at han tog levende del i organisationslivet, især inden for Kbh.s håndværkerforening hvor han 1878 som den første polytekniker indvalgte i bestyrelsen og 1889 blev formand. Han beklædte formandsposten til 1896 og skabte ny interesse om den tidligere noget stagnerende forening der i hans formandstid opførte stiftelsen Alderstøst i Møllegade. Ved sin tilbagetræden udnævntes han til håndværkerforeningens æresmedlem. Som håndværkerforeningens delegerede sad han tillige i bestyrelsen for Det tekniske selskabs skole og i Fællesrepræsentationen for dansk håndværk og industri, ligesom han 1884 blev medlem af Industriforeningens repræsentantskab og 1890 af samme forenings bestyrelse. 1881–93 var L. borgerrepræsentant, og hans filantropiske interesser førte ham ind i en række forskellige bestyrelser, bl.a. Det forenede velgørenhedsselskab, Selskabet for folkeoplysningens fremme og Den almindelige syge- og aldersunderstøttelsesforening af 1853. Han var fra 1893 til sin død medlem af overligningskommissionen i Kbh. og havde sæde i den af regeringen nedsatte kommission til revision af næringsloven. L.s faglige indsigt blev også taget i anvendelse af Landhusholdningsselskabet som indsatte ham i et udvalg der 1884–91 foretog en undersøgelse af hvilke hvedesorter der egnede sig for dyrkning her i landet. Hans firma var grundlagt 1810 i Adelgade 79 af Georg Mathias Roth. 1887 blev det overtaget af sønnen T. J. P. L. og senere

igen af endnu en søn, vare- og vekselmægler Nicolai L. 1911 blev skibsbrødbageriet sammenluttet med Christianshavns Skibsbrødfabrik under navnet De forenede Skibsbrødfabrikker der 1912 optog fabrikation af knækbrød. Denne del af virksomheden blev 1927 til den kendte knækbrødsfabrik Ruga som fra 1932 havde fælles ledelse med L.s bagerier. De sidste var 1926 blevet aktieselskab. 1935 oprettedes i tilslutning til skibsbrødfabrikken Christianshavns Rugbrødsfabrik, og samme år overtog man A/S Axel Hoffs Bogtrykkeri. Det gamle firma ophørte 1956. – R. 1889. DM. 1895. □Træsnit 1890. Mal. af F. Vermehren, 1897 (Håndværkerforening, Kbh.). Foto.

Wilh. Lichtenberg: Familien Lichtenberg i 200 år, 1901. A. Bauer: Håndværkerforen. i Kbh., 1890. Ill. tid. 16.11.1890. C. Nyrop i Tidsskr. for industri, 1900 127f. Børsen 8.12.1935. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (P. Koch Jensen)

de Lichtenberg, Gerhard (Gerdt) Hansen, 1697–1764, købmand, godsejer. * 9.4.1697 i Horsens, † 19.7.1764 sst., begr. sst. (Klosterk.). F: købmand Hans Christensen (1670–1740) og Geske Lichtenberg (1673–97). ~ 7.12.1728 i Horsens med Bodil Steffensdatter Hofgaard, * 28.7.1711 i Horsens, † 11.1.1795 sst., d. af rådmand, senere borgmester Steffen H. (1652–1716, ~ 1° 1682 med Karen Espensdatter, 1622–88 (~ 1° med Christen Grenaa, † 1679), ~ 2° 1691 med Karen Jensdatter, ca. 1671–1700) og Bodil Høxbroe (1685–1721).

L. var af købmandsslægt og blev selv uddannet som handelsmand, navnlig hos sin morbror Heinrich Lichtenberg i Flensborg hvis navn han antog. Da hans uddannelse var afsluttet gik han i kompagni med faderen og onklen, men hans egentlige interesser lå slet ikke ved handelen. Ved arv, ægteskab og handelsvirksomhed kom han i besiddelse af betydelige midler, og disse anbragte han i jysk jordegods. Han begyndte 1731 med at købe Engelsholm og Keldkær i nærheden af Vejle og lagde senere hertil Haraldskær, Merringgård, Ussinggård og Serridslevgård der lå nordpå i retning af Horsens. Senere erhvervede han Lindbjerggård ved Varde og 1748 hovedgården Bidstrup nordost for Silkeborg. Han kunne herefter foretage selv ret betydelige rejser i Jylland uden at komme ind på fremmed jord. Selv opholdt han sig mest på Engelsholm der blev grundigt ombygget og gjort til familiesæde. Andre af sine ejendomme bortskænkede han til sine svigersønner og sønnen Hans Heinrich de Lichtenberg der 1763 overtog Bidstrup som stamhus. 1735 optoges han i den danske adelstand under navnet de L. Fra alle sider om-

ales han som en meget human herre over sine nange underordnede og som en fremragende godsejer. Mest berømt er han blevet ved de store ombygninger han foretog på sine forskellige gårde, først og fremmest Engelsholm og Bidstrup, og også de mange landsbykirker der horte ind under ham gennemgik betydelige restaureringer og ombygninger der dog ikke altid var vel afstemt efter de gamle bygningers oprindelige stilart. I sin fødeby Horsens ombyggede han den fra faderen arvede købmandsgård på Søndergade 17 til en elegant barokbygning (det senere Jørgensens hotel). Her modtog han 1749 selv den enevældige konge som gæst. Til en udvidelse af latinskolen ydede han et betydeligt tilskud, og han lod 1737–38 klosterkirken underkaste en hovedreparation og ved kirken oprette et gravkapel for sig og sin slægt der er prydet med et meget stort epitafium af billedhuggeren Diderik Gercken. Foruden for landbrug interesserede han sig levende for industri. Straks efter overtagelsen af Engelsholm anlagde han på godset en papirmølle. Fra ældre tid fandtes der et teglværk, og på Haraldskær indrettede han en metalvarefabrik. Ved testamente bortgav han betydelige summer til forskellige velgørende formål, og hans fødeby kvitterede for disse og mange tidligere gaver ved at give ham en i byens historie ganske enestående begravelse. – Kammerråd 1729. Kancelliråd 1738. Justitsråd 1739. Etatsråd 1749. □Stik af J. C. Sysang, 1744, og efter dette af J. Folkema, 1746. Relief af D. Gercken på epitafium (Horsens klosterk.). Mal. af Isac Wacklin, 1753 (Fr.borg). Mal. (Hessel), efter dette stik af O. H. de Lode, 1753. Mal. af A. Brünniche ca. 1754 (Lundskovgård). Mal. 1760 (Bidstrup), efter dette stik af J. Haas, 1770.

Danm.s adels årbog XXXIV, 1917 317; XL, 1923 558. Taler og vers ved G. de L.s død, udg. M. Frydensberg, 1765. C. Nyrop: Strandmøllen, 1878 XXII 152. O. Fabricius: Horsens købstads beskr., 1879. Fr. Schiøtt i Architekten IX, 1906–07 437–41 445–52. Will. Sieverts: Horsens navnkundige sønner, 1945 67–85.

Harald Jørgensen

Lichtenberg, Niels Ernst, 1902–78, civilingeniør, redaktør. * 10.1.1902 i Kbh., † 2.6.1978 i Hillerød, begr. Hørsholm kgd. F: civilingeniør, cand. polyt. Frants L. (1874–1957) og Asta Hoffmeyer (1877–1954). ~ 1° 25.2.1928 med Eva Brikso, * 3.3.1905 i Svendborg, d. af sagfører Jens Peter Christian Sejer B. (1877–1939) og forfatter Ida Ellen Petrine Brikso-Heerfordt, f. Petersen (1885–1929). Ægteskabet opløst 1962. ~ 2° 1.11.1962 med Else Meyer, * 22.9.1909 på Frbg., † 9.7.1969 i Kbh., d. af kontorchef Adolf M. (1874–1960) og Kirsten Noe Fenger, f. Ipsen

(1881–1947). ~ 3° med Inga Harby, * 24.3.1905, d. af direktør Peder Thorvald H. (1878–1955) og Amalie Ulrikka Sofie Charlotte Brandt (1878–1956).

L. blev 1919 student fra Mount Vernon High School i New York hvor faderen arbejdede som brobygningsingeniør. Efter eksamen rejste han tilbage til Danmark og tog 1925 polyteknisk eksamen som kemiingeniør. Efter en kort tid ved A/S Globus Chokoladefabrik blev han 1926 assistent ved statsprøveanstalten. 1933 kom han til Industrirådet som pressesekretær. Efter at valutarestriktionerne var indført kom han til at beskæftige sig med administrationen heraf. Efter krigens slutning blev han 1946 kontorchef og deltog som repræsentant for Industrirådet i de første handelsforhandlinger med Frankrig. Hans store viden om dansk industris vilkår blev udnyttet i forskellige publikationer, og han medvirkede i mange radioudsendelser. Han var medlem af bestyrelsen for Selskabet for industriel udvikling (formand 1941–47). I disse år begyndte han også at deltage i organisationsarbejdet i Dansk ingeniørforening, og 1941 blev han medlem af foreningens hovedbestyrelse. 1946 forlod han Industrirådet for at blive ingeniørforeningens generalsekretær. Han stod for genopbygningen af Ingeniørhuset efter bombardementet under krigen og retableringen af det internationale ingeniørsamarbejde efter krigen. Han havde også at gøre med de komplicerede eksklusivonssager der var en følge af krigen og tog sig af redaktionen af foreningens medlemsblad Ingeniøren. Efterhånden som foreningen voksede kunne de mange arbejdsopgaver ikke bestrides af en enkelt person og fra 1951 helligede han sig helt redaktionen af Ingeniøren. I hans tid blev bladet ændret til Ingeniørens ugeblad der udkom i tabloid-format. Bladet blev en succes, voksede hurtigt i oplag, og mange nye medarbejdere blev knyttet til redaktionen med L. som chefredaktør. I sin redaktørtid skrev han selv 7–800 ledere i bladet, gjorde et stort arbejde med at søge oplysninger og lytte til kollegers vurderinger, og emnerne blev både forståeligt og alsidigt belyst. Han var medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske ugeblade, fagblade og tidsskrifter 1954–59.

L. var medlem af bestyrelsen for Konservativ vælgerforening for Hørsholm 1945–50, af Hørsholm sogneråd 1946–50, medlem af foreningen Nordens råd fra 1953, af World Friendship Associations økonomiudvalg 1949–50 og af dens repræsentantskab 1950–70. L. har skrevet *Teknik og Industri*, 1940 (i serien Alverdens Viden) samt *Dansk Teknik, dens Udvikling og Indsats*, 1942 (i serien Dansk Kultur gennem 150 Aar). – Det må

Lichtenberg, Niels

også nævnes at L. var en stor vinkender og havde et omfattende kendskab til vinens historie. □Foto.

T. Morsing i *Ingeniøren* IV, 1978 nr. 23 5.

P. H. Bendisen

Lichtenstein, Pauline, se Rung, Henrik.

Lidegaard, Mads Vestergaard, * 1925, højskolelærer. * 17.6.1925 i Kragelund. F: sognepræst Kresten Holger L. (1895–1949) og sygeplejerske Johanne Vestergaard (1894–1976). ~ 7.3.1953 i Hareskovby med tv-producer Else Bennike, * 23.2.1933 i Ulstrup, d. af lærer Frithjof B. (1893–1965) og Sofie Schiørring (1894–1975).

L. blev student 1943 fra Th. Langs skole i Silkeborg, cand.teol. 1950 fra Århus univ. Efter en to-årig periode som højskolelærer ved Danebod højskole og et år som hjælpepræst ved Frederikskirken blev L. 1953 ansat som præst og seminarielærer i Godthåb. Forinden ansættelsen havde han lært sig grønlandsk. – Med særligt henblik på at forberede grønlænderne på det moderne samfunds problemer udgav L. en række folkeoplysende skrifter på grønlandsk. Ret snart gjorde L. den for hans videre arbejde bestemmende iagttagelse, at mødet mellem Grønland og Danmark er et møde mellem to forskellige kulturer og livsformer, og at den store grønlandskommissions og senere grønlandsudvalget af 1960s grundlæggende forestilling om en grønlandsk samfundsudvikling ad de samme baner som i Danmark betænkeligt rykker opmærksomheden bort fra grønlændernes egen samfundskultur. L. var medlem af den komité som forberedte opførelsen af Knud Rasmussens højskole og var højskolens formand 1958–74. Han var medlem af skoledirektionen for Grønland i to perioder, formand for Det grønlandske selskab 1970–78. Afbrudt af mindre ophold i Grønland gjorde L. tjeneste i ministeriet for Grønland 1961–66 hvor han opbyggede og var leder af kurser for udsendt dansk personale til Grønland. L. har skrevet en række bøger om Grønland, *Grønlands historie*, 1961, *Ligestilling uden lighed*, 1973, hovedværket *Det gælder Grønland*, 1968 og romanen *Pavia – en grønlænder*, 1973. 1966 blev L. lærer på Krogerup højskole med fagområder som Grønland, minoritetsproblemer, u-lande, vækstproblemer, idéhistorie og udøvede sideløbende hermed intensiv og landsdækkende foredragsvirksomhed. – L. var medlem af initiativgruppen til uddannelsen af danske frivillige til u-landene, medlem af bestyrel-

sen for Mellempfolkeligt samvirke 1966–75 og formand for Magleås højskole 1967–74.

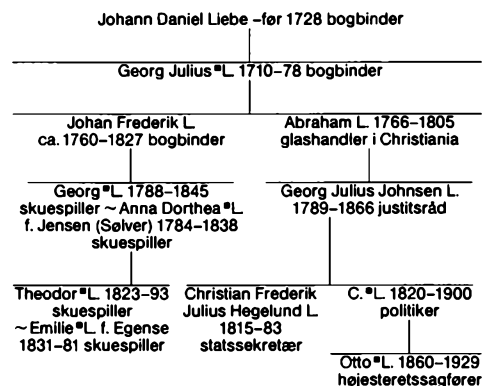
L. har på sine mange rejser særlig interesseret sig for natursamfund og minoritetsproblemer. I bøgerne *Tradition og udvikling*, 1969 og *Det frie menneske*, 1972 har han redegjort for det moderne samfunds mennesker i forhold til natursamfundenes. L. var 1975 medstifter af Organisationen til oplysning om atomkraft (OOA). L. har 1975–80 arbejdet med at finde og registrere Hærvejens mangfoldige vejspor. Flere bøger fra hans hånd fortæller om resultatet af dette arbejde.

K. E. Larsen

Liebe

Slægten optræder første gang i Danmark med tre personer der er født omkring 1650 som alle har tilknytning til boghåndværk og som formentlig er brødre, nemlig boghandler Melchior L. (ca. 1650–1711), bogbinder Jacob Gabriel L. (ca. 1656–1725) og bogbinder Johann Daniel L. der er stamfar til den danske slægt.

C. *L. var ~ Ann Sophie Pedersen, d. af ministerresident Peder *P.

Pers.hist.t.2.r. II, 1887 154; III, 1888 75 294–99; IV, 1889 104. Gerda Mundt: Tegnemesterens efterkommer, 1940 19–23 og tavle I.

Hans H. Worsøe

Liebe, Anna Dorthea, f. Jensen (Sølvér), 1784–1838, skuespiller. * 1.7.1784 i Kbh. (Nic.). † 29.7.1838 sst. (Helligg.). F: vognmandskarl Svend Jensen og Elisabeth Margrethe Sølvér (Sølner). ~ 24.11.1811 i Kbh. (Slotsk.) med skuespiller, regissør Georg Julius L., * 11.3.1788 i Kbh. (Trin.), † 1.1.1845 sst. (Helligg.), s. af bogbindermester Johan Frederik L. (ca. 1760–1827) og Christiane Bude (ca. 1760–1811).

.. var en temperamentsfuld pige med lune, nogen skønhed, men frisk, lidt vulgær og i besiddelse af en udmærket altstemme der blev uddannet af teatrets italienske syngelærer Ferretti. Traks ved sin debut 4.3.1802 som matrosen Fullert i syngestykket *Den lille Matros* gjorde hun stor lykke ved sin humorfyldte personlighed – også hos koncertmesteren i kapellet, sangeren Edouard *Du Puy, hvem hun fødte en søn. Hun blev overordentlig nyttig for operaen og syngepillet (Zerlina og Donna Elvira i *Don Juan*, Birgitte i *Røverborgen*, Anine i *Cendrillon*), men hvad der især skaffede L. navn i teaterhistorien var hendes fornyelse af Pernillefremstillingen der havde været forsømt siden Madam Gieltrups (Catharine Amalie) dage. Hun gav (fra 804) den Holbergske tjenestepige den friske, iforbeholdne form som fru *Phister (Louise) førte videre ned i tiden. Hendes repertoire omfattede også Jomfru Æbeltoft i *Guldaasen* og Maglalone i *Julestuen*, to typer der i hendes fremstilling blev lige så forskellige som de er fra forfatterens hånd, og hos samtidens unge dramatikere var hun bl.a. den første Trine i Thomas Overkous *Østergade og Vestergade* og Fru Bittermandel i J. L. Heibergs *Aprilsnarrene*. Ved et ulykkeligt fald på scenen en aften, da hun spillede Paul i *Paul og Virginie*, blev hun halt for livet, men hendes yndest hos publikum var så stor at det overså, at hun udførte sine muntre roller ned en klods under foden, og først da haltheden ørværredes, blev hun tvunget til at trække sig tilbage, kun 46 år gammel, netop som hun i sin bedste kraft stod over for løsningen af betydelige opgaver i det ældre rollefag. 18.6.1830 optrådte hun sidste gang som Madam Hank i *Nørreport's Vagt Sankt Hansdags Aften*. Sin afskedsforestilling havde hun på teatret i Helsingør hvor hendes og Du Puy's søn, adopt. Liebe, var organist. Hendes hjem var, skrev Overskou, „et meget kært Samlingssted for muntre Venner af god Tone“. – L.s mand Georg L. skulle egentlig være boghandler, men blev elev i K. L. *Rahbeks framatriske skole på Hofteatret hvor han debuterede 26.2.1809 som Valerio i *Soubrettelist*. Han var en køn ung mand med et elskværdigt væsen der passede fortrinligt til lettere elskerroller, navnlig i lystspil (fx Holbergs *Leander*); 1811 blev han ansat på Det kgl. teater. L. kunne ikke karakterisere sine figurer, og med ungdomstiden vandt hans anvendelighed, men som regissør fra 1827 blev han med sin sans for orden og akkuratnesse en meget nyttig mand for teatret, også gennem sine oversættelser, hvoraf han fik elleve opført. Han optrådte sidste gang 17.5.1838 som Budde i *Tordenskjold*, tog afsked 1842, men fortsatte som regissør til sin død. – Deres søn Johan-

nes Theodor Julius L., * 23.7.1823, † 2.11.1893, blev student 1842 fra Herlufsholm og debuterede 1845 på Det kgl. teater. Nogen stor skuespiller var han ikke, men statelig af ydre og med en god sangstemme, og han forblev i embedet i 40 år. Også hustruen Johanne Emilie Egense L., * 31.10.1831, † 5.5.1881, var ansat ved teatret, uddannet ved balletskolen, men efter sangundervisning hos C. Helsted ved operaen hvor hun havde en fremtrædende stilling indtil hun 4.1.1876 rantes af en blodprop i hjernen under en forestilling. – □Stik i roller af G. L. Lahde, 1826 og af C. V. Bruun, 1828. Pastel (Det kgl. teater). Tegn. af N. J. Bredal og af E. Hoppensach (begge Teatermus.).

Edg. Collin: Holbergske skuespillere i Ludv. Holberg: *Comoedier. Jubeludg. ved F. L. Liebenberg III*, 1888. Johanne Luise Heiberg: *Et liv I*, 1891 (5. udg. 1973). Th. Overskou: *Af mit liv*, udg. Rob. Neiiendam II, 1916 (ny udg. 1962).

Robert Neiiendam*

Liebe, Carl Christian Wilhelm, 1820–1900, sagfører, politiker. * 30.11.1820 i Roskilde, † 24.8.1900 i Frederiksdal, begr. i Roskilde. F: prokurator, senere forstander for Duebrødre kloster, universitetsforvalter, justitsråd Georg Julius Johnsen L. (1789–1866) og Caroline Frederikke Munck (1790–1866). ~ 23.12.1851 i Kbh. (Holmens) med Ann Sophie Pedersen, * 18.3.1827 i Kbh. (Trin.), † 17.7.1911 i Frederiksdal, d. af ministerresident i De forenede Stater, konferensråd Peder *P. (1774–1851) og Anna C. L. Smith (1791–1878). – Far til Otto *L.

L. blev student 1837 fra Roskilde og cand.jur. 1841 hvorefter han 1843–48 var fuldmægtig hos kammeradvokat Poul *Sporon og samtidig virkede som manuduktor. Han tog livligt del i debatterne i Studenteforeningen og var en tid ledende senior. Efter en rejse 1849–50 til England og Frankrig blev han 1851 højesteretsadvokat og vandt snart ry som en fremragende procedør. Som taler var han klar og elegant, og ved siden af G. E. *Brock var han i mange år førstemand i højesteretsskranken. Efter at han 1855 havde været defensor for fire af ministeriet Ørstedts medlemmer under rigsretssagen og 1861 havde vundet den Thorsenske arvesag var hans position som landets mest ansete sagfører grundfæstet. Han fik kongehuset, aristokratiet og adskillige store handelshuse som klientel og fik overdraget betydningsfulde offentlige hverv således da han repræsenterede Danmark ved forhandlingen om mellemværender i anledning af tyske skibes opbringelse under krigen 1864. Han sad i proces- og kirkekommissionen og var medlem af direktionen for Det kgl. vajsenshus og medstifter

Liebe C.

af kysthospitalet på Refsnæs. 1890 præsiderede han ved det nordiske juristmøde. – L.s glimrende advokatoriske succes lagde i sig selv fuldt beslag på hans tid og kræfter. Allerede tidligt var der dog bud efter ham fra politisk side. Han tilhørte de nationalliberale, men nærde ingen tilbøjelighed for aktiv deltagelse i statsstyrelsen. 1857 af-slog han kongens tilbud om indenrigsministerposten, og 1865 sagde han nej da grev C. E. Frijs opfordrede ham til at overtage justitsministeriet; i øvrigt blev hans navn nævnt næsten ved alle periodens ministerskifter. 1861–66 repræsenterede han Roskildekredsens i folketinget og var 1866–95 kongevalgt medlem af landstinget, dets formand 1869–94.

De 25 år L. sad som formand spændte over hele den politiske kamptid, fra det forenede venstres dannelse til det Bojsenske forlig. Mens bølgerne til tider gik højt i folketinget skabte L. ved sin personligheds autoritet og sin sikre formalisme af landstinget en gærde, hvor brydningerne vel mærkedes, men aldrig fik lov at forstyrre det ideal af fornem ro som var hans. Alle L.s egen-skaber midtsamledes i hans formandsgerning: hans klare tanke, hans stærke vilje, hans dybt bundfældede kultur, hans veltalenhed. Hans sympatier var naturligt nok mere på de gamle nationalliberale end på Estrups side, men han var aldrig frondør, og så lidt som han var blevet leder inden for nationalliberalismen kom han til at dele skæbne med dens slagte som A. F. *Krieger og C. S. *Klein. – Gehejmekonferensråd 1895. – R. 1857. DM. 1865. K.² 1875. K.¹ 1884. S. K. 1892. □ Buste af E. H. Bentzen, 1874, marmor 1896 (folketinget). Træsnit af G. Pauli, 1876. Tre træsnit 1882 efter samme foto. Mal. af C. Bloch, 1886, kopi (folketinget). Afbildet på karikaturtegn. 1887–90 (Fr.borg). Litografi af I. W. Tegner, 1889. Afbildet på karikatur 1894 (Fr.borg). Foto.

V. Topsøe: Politiske portrætsstudier, 1878 196–213. H. Wulff: Den danske rigsdag, 1882 430–35. III.tid. 4.8.1895 og 2.9.1900. H. C. A. Lund: Studenterforens hist. II, 1898. En slægts hist., ved Th. og H. F. Ewald II, 1905 197–202. A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. Højesteret 1661–1961 II, 1961. – Papirer i Rigsark.

*Povl Engelstoft**

Liebe, Emilie, se **Liebe, Anna Dorthea**.

Liebe, Georg (Jürgen) Julius, 1710–78, bogbinder. Døbt 19.10.1710 i Frbg. k., † før 24.4.1778 i Kbh. F: bogbinder Johann Daniel L. (1670/80–1723/28) og Anne Margrethe Schlichtkrull (1682–1760, ~2° med bogbinder Johan Friedrich Plüer, ca. 1693–1767). ~1° 25.5.1745 med

Marie Elisabeth de Garnesi (el. Garn ~2° 10.1.1759 med Helene Puthé, * 17 Af de mange bogbinder i slægten stammer fra Tyskland er L. den meddende. Han begyndte sin uddannelsen, fortsatte hos stedfaderen og fik 1728. I de følgende fire år arbejdede skellige udenlandske bogbinder i borgerbrev som bogbinder i København bejdede ikke som andre af tidens gode dere for Det kgl. bibliotek, men var f. dør til kongens private bibliotek på Kslot og blev 1746 udnævnt til hofbogsloftets brand 1794 ødelagdes det kongevatbibliotek næsten fuldstændigt, og en lang række af L.s bind til grunde var der allerede flere år før sket en række værker fra det kongelige ptekt til Det kgl. bibliotek, og der er bevaret et stort antal bind fra L.s hånd de bind som blev overdraget til Det tek er imidlertid bortsolgt ved dubler eller brugt som gave fx til det 1811 universitetsbibliotek i Oslo således at des Liebe-bind i en lang række sa over Det kgl. bibliotek.

De Liebe-bind som nu lader sig ide hører den særlige bogbindstype, spejlen særlig dansk udvikling af det engbridge-bind. Det er karakteristisk vfor- og bagperm er dekoreret med et rammer udført i blindtryk omkring et angulært midterfelt, det såkaldte spejlet en særlig farve eller marmorering. i kraft af hans skindbehandling og ksmag af fremragende kvalitet; han vader lod sig påvirke af rokokoen til at mindre stram stil ved at lade permtrykte dekorationer bestå af buede c linier så spejlet ofte antager fantasifulde defulde konturer. Bindene forsynet med en rig rygforgyldning og udførelse: venuancer eller marmoreringer. L. e af bogbinderne Johann *Boppenhaus *Wilhelm de ypperste repræsentanter periode i dansk bogbindkunsts historie

G. L. Grove i Pers.hist. t.2.r.III, 1888 294–ten). Carl P. Nielsen og R. Berg: Danms 1926. Sofus Larsen og A. Kyster: Danist bindings, 1930.

Pal

Liebe, Georg, se **Liebe, Anna Dorthea**.

Liebe, Carl Julius Otto, 1860–1929, sagfører. * 24.5.1860 i Kbh. (Garn.), sst., begr. sst. (Garn.). F: højesterets

*L. (1820–1900) og Ann Sophie Pedersen (1827–1911). ~21.4.1894 i Valby (Jesusk.) med Johanne Louise Heide, *17.2.1862 i Haderslev, †9.9.1934 i Hørsholm, d. af herredsfoged i Tyrstrup hrd., senere politimester i Odense Peter Alexander Cecilius H. (1822–66) og Emilie Magdalene With (1836–92).

Efter studentereksamen fra Metropolitanskolen 1877 studerede L. en tid italiensk og kunsthistorie og var 1878–79 i Rom hvor han yndede at læse Cicero på originalsproget, siddende på en ruïn på Forum Romanum. Efter sin hjemkomst kastede han sig over juraen, blev cand.jur. 1882, overretssagfører 1885 og højesteretssagfører 1889. Han videreførte faderens ansete sagførerforretning med stor personlig indsats. Hurtig i tanke udfoldede han, koncist og kortfattet, men uden særlig varme en blændende talekunst og blev kendt landet over som procedør i retssager der i særlig grad interesserede offentligheden. 1916 var han forsvarer for pastor N. P. *Arboe Rasmussen og 1919 anklager i sagen mod grosserer A. *Peschke Køedt. Som formand for Den danske sagførerforening 1910–19 og Sagførerrådet 1919–27 var han ledende i sin stand. I erhvervslivet var han engageret som medlem af Privatbankens bankråd fra 1900 og som bestyrelsesmedlem i Gyldendanske Boghandel og Det danske Kulkompagni. Modsat faderen deltog han kun en kort periode i politik. 7.3.1920 henvendte senere general Erik *With sig til ham for at få ham til at overtage ledelsen af et forretningsministerium når regeringen C. Th. Zahle var fjernet. With repræsenterede en kreds af stærkt nationalt engagerede mænd (With-kredsen) der i harme over regeringens grænsepolitik ville have Flensborg med til Danmark uanset udfaldet af afstemningen i Mellemslesvig. L. svarede With imødekomende under forudsætning af at han godkendtes af Christian X og partierne venstre og konservative. Da denne forudsætning var opfyldt erklærede L. sig 9.3. rede til i givet fald at danne forretningsministerium der skulle opløse folketinget og udskrive valg. L. tænkte sig antagelig at kunne træde til efter en mistillidsdagsorden til regeringen Zahle i landstinget, hvor venstre og konservative havde flertal, altså en „landstingsparlamentarisme“ lig højres politik forud for systemskiftet 1901. Om sine bevæggrunde til at acceptere With-kredsens opfordring skrev L. i sin til Rigsarkivet afleverede beretning: „Det var ikke udelukkende hensynet til den slesvigske sag der var afgørende for mig, det var lige så meget min dagligt voksende væmmelse ved det Zahleske – eller rettere Rodeske – regimente, dets undertrykkelse af initiativ og arbejdslyst inden for erhvervslivet samt dets

logren for arbejderstandens uheldigste elementer igennem den kritikløse uddelelse af arbejdsløshedsunderstøttelse“.

Den betydelige tyske overvægt ved afstemningen i Flensborg 14.3. kønede yderligere hans interesse for den slesvigske sag, men han vedstod sit tilsagn om at danne ministerium, selv om situationen var anderledes end han havde ønsket da han 29.3. kaldtes til Christian X der havde afskediget ministeriet Zahle uden forudgående vedtagelse af mistillid til det i rigsdagen. Under det pres der lagdes på Christian X fra socialdemokratiet og fagforbundene med trussel om generalstrejke rådede L. modsat kabinetssekretær A. *Krieger kongen til at stå fast og færdigdannede i de næste par dage sit ministerium. Selv overtog han justitsministeriet. Efter henvendelse fra Kbh.s borgerrepræsentation 3.4. sammenkaldte Christian X imidlertid de politiske partiers ledere der nægtede at forhandle med L. og krævede et upolitisk forretningsministerium under overformynder M. P. *Friis. Tidligt på morgenen 4.4. afskedigede kongen da ministeriet L.

Efter dette intermezzo i politik helligede L. sig atter sin sagførerforretning. Han førte 1923 forsvaret for direktør H. P. *Prior i Landmandsbanksagen og vandt 1926 bøndernes sag mod Dansk arbejdsmandsforbunds blokade i Kolind-sund. Han var medlem af direktionen for Vejlefjord sanatorium og medlem af bestyrelsen for Lægeforeningens boliger, Røde kors og Juel-Ryssensteenernes mindstiftelse og varetog som sin far de juridiske opgaver for kongefamilien. – R. 1900. DM. 1906. K.² 1917. K.¹ 1920. S. K. 1927. □Afbildet s.m. sine søskende på mal. af H. Olrik udst. 1864. Pastel af V. Jensen Egeberg ca. 1885. Afbildet på mal. af civillovskommissionen af S. Wandel, 1913 (Fr.borg). Tegn. af Alfred Schmidt, 1920 (sst.), af H. Jensenius 1921 og 1923 (sst.) og af Carl Jensen udst. 1928. Sorttryk af H. Bendix. Foto.

Berl.tid. 22.3.1929. Politiken s.d. Nationaltid. s.d. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt I–III, 1978–79. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Liebe, Theodor, se Liebe, Anna Dortha.

Liebenberg, Carl Christian Birch, 1804–65, sagfører, bankdirektør. *27.9.1804 på Frbg., †22.2.1865 i Kbh. (Frbg.), begr. på Frbg. F: sognepræst, senere kgl. konfessionarius M. F. *L. (1767–1828) og Antoinette T. Birch (1783–1855). ~1°31.8.1842 i Kbh. (Slotsk.) med Francisca Victoria Caroline Schöpf, *8.7.1806 i Würz-

Liebenberg, C.

burg (?), † 30.11.1847 i Kbh. (Holmens) (~ 1° med hofmedicus, etatsråd J. J. A. v. "Schönberg, 1782–1841). ~ 2° 14.7.1860 i Kbh. (Helligg.) med Bolette Cathrine Hansen, * 15.11.1815 i Stege, † 22.4.1880 i Kbh. (Helligg.), d. af skipper Christen H. (ca. 1782–1824) og Regine Clausdatter (1782–1852). – Bror til F. L. *L.

L. blev student 1822 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand.jur. 1826, var først sagførerfuldmægtig og derefter 1829–33 kancellist i generalauditoriatet og 1830–33 auditor. 1833 blev han højesteretsadvokat og vandt megen anseelse, bl.a. som defensor for Orla *Lehmann 1846 og for C. F. *Wegener 1854. Sidstnævnte år blev han kabinetssekretær hos Frederik VII der satte megen pris på ham, men stridigheder dels med Carl *Berling, dels med de nationalliberale ministre gjorde at han ved ministeriet Andræs dannelse 1856 måtte fratræde. 1857 blev han formand for den midlertidige lånekasse, 1860 direktør for Det kgl. oktroyerede brandassurancekompagni og 1861 nationalbankdirektør. Han nød anseelse som en retsindig, noget rethaverisk embedsmand, og det vakte forbavelse, da han, der tidligere havde stået ejerdanskheden og skandinavismen nær, efter freden i Wien trådte ind i augustforeningen og udgav to pjecer, *Om at rydde Kongen af Veien m.m.* og *Om Troskab mod Kongen og Danmark* hvori han rettede voldsomme angreb på de nationalliberale. – Justitsråd 1842. Etatsråd 1854. – R. 1851. DM. 1854. □Mal. af J. V. Gertner (Fr.borg). Træsnit af W. Obermann, 1865, efter tegn. af H. Olrik. Foto.

Geheimerådinde Andræs politiske dagbøger I–II, 1914–16. A. F. Krieger: *Dagbøger I–III*, 1920–21. – Berl.tid. 8.12.1864. Ill. tid. 12.3.1865. C. St. A. Bille: *Tyve års journalistik I*, 1873: 111, 1877.

*Povl Engelstoft**

Liebenberg, Frederik Ludvig, 1810–94, litterat. * 16.8.1810 i Kbh. (Slotsk.), † 23.1.1894 på Frbg., urne på Bispebjerg. F: sognepræst, senere kgl. konfessionarius M. F. *L. (1767–1828) og Antoinette T. Birch (1783–1855). Ugift. – Bror til C. *L. Efter nogle år at have gået i Borgerdydskolen i Kbh. uden at lægge synderlig flid for dagen dimitteredes L. 1828 privat til artium; som eksamensstudium valgte han teologi, men efter læsningen af D. F. Strauss' *Das Leben Jesu* brød han med faget og tog aldrig nogen embedseksamen. 1846–58 var han biblioteksassistent i Studenterforeningen og havde fra 1858 til sin død en årlig understøttelse på finansloven; i øvrigt levede han sit liv uden egentlig fast stilling, helligende sig sin meget omfattende udgivervirksomhed. Denne indlededes med den store udgave af Schack *Staffeldts *Samlede Digte* I–II, 1843,

hvortil sluttede sig *Samlinger til Schack Staffeldts Levnet* I–II, 1846–51. Med støtte af Israel *Levin, til hvem han en tid kom i et noget trykkende afhængighedsforhold, udgav han med 1731-udgaven som grundlag *Holbergs Comedier* I–VIII, 1848–54 og føjede dertil af andre holbergske skrifter bl. a. *Peder Paars*, 1855 og *Mindre poetiske Skrifter*, 1866. Delvis efter forarbejder af den nys afdøde Christen *Thaarup udgav han *Johannes Ewalds Samlige Skrifter* I–VIII, 1850–55 og inden denne udgaves endelige afslutning Ewalds *Udvalgte Skrifter*, 1855, med benyttelse af digterens manuskripter, et foretagende der udviklede den fredsommelige L. i en for ham ubehagelig strid med Thaarups bror, forlagsboghandler E. L. *Thaarup. Af Chr. Bredahls *Dramatiske Scener* besørgede han en forkortet udgave (I–III, 1855); derefter fulgte Oehlenschlägers *Poetiske Skrifter* I–XXXII, 1857–62, Charlotta Dorothea Biehls oversættelse af *Don Quixote* I–II, 1865–69, *Bidrag til den oehlenschlägerske Literaturs Historie* I–II, 1868, Emil Aarestrups *Samlede Digte*, 1877 og Schack Staffeldts *Digte*, 1882, de to sidste udgaver med indledning af Georg *Brandes. Desuden var L. Chr. *Winther, Carl *Ploug o. a. behjælpelig med korrektur på deres værker og blev ved hele sin virksomhed, som Fr. *Paludan-Müller spøgende sagde, „en Formyndere for danske Digtere“.

Til sit udgiverarbejde gik L. med ærbødig respekt for opgaven; han var en omhyggelig korrekturlæser, men ikke altid en lydefri håndskriftlæser, og den videnskabelige brugbarhed navnlig af Oehlenschlägerudgaven formindskedes noget ved, at L. misforstående den klassiske filosofis tekstkritiske principper betragtede digterens til forskellig tid foretagne ændringer som en samlet overlevering, over hvilken der efter udgiverens skøn kunne disponeres ved fastsættelsen af teksten. Uanset mangler blev L.s klassikerudgaver grundlaget for flere slægtleds kendskab til vor litteraturs hovedforfattere, og hans virksomhed må følgelig omfattes med dyb påskønnelse. Gennem sit lange liv kom L. i berøring med mange mennesker; ungdommen havde han altid deltagelse for, og han, der begyndte som ildtilbeder af Oehlenschläger, endte som varm beundrer af Georg Brandes. En fordringsløs selvbiografi *Nogle Optegnelser om mit Levned* udkom 1894 efter hans død. – R. 1879. □Tegn. af O. Haslund, 1863. Træsnit af V. Böhme, 1879, efter tegn. af F. Henningsen. Statuette af L. Brandstrup udst. 1889, i bronze 1894 (Kgl.bibl.), buste af samme, 1890. Foto.

F. L. L.: *Nogle optegnelser om mit levned*, udg. Otto Borchsenius, 1894. – S. Schandorph i Ill. tid. 4.2.1894. O. Borchsenius: *Hjemlige interiører*, s.å. 225–56. G.

Brandes: Saml. skr. II, 1899 (2. udg. 1919) 215–24. Paul V. Rubow: Oehlenschlägers arvtagere, 1947. – Manus. og breve i Kgl. bibl.

Carl S. Petersen*

Liebenberg, Michael Frederik, 1767–1828, præst. * 2.4.1767 i Kbh. (Nic.), * 3.5.1828 sst. (Frbg.), begr. på Frbg. F: buntmager Joachim Frederik L. (1725–77) og Maren Grønvold (1727–71). ~ 1° 9.4.1794 i Kbh. (Helligg.) med Sophia Charlotta Gütlich, døbt 20.1.1750 i Kbh. (Børnehuset), † 24.1.1802 på Frbg. (~ 1° med institutbestyrer Niels Pedersen Qvistgaard, 1749–89), d. af raspemester ved tugthuset Johann Friedrich G. (ca. 1706–51) og Dorothea Cathrine Schecher (~ 2° 1751 med tugte- og raspemester Jacob Nebe, ~ 1° 1743 med Cathrine Magdalene Dorothea Jensdatter, ca. 1715–49). ~ 2° 29.8.1802 i Assens med Antoinette Thomasine Birch, * 10.2.1783 i Hågerup, † 26.11.1855 i Kbh. (Frbg.), d. af sognepræst, sidst i Assens, provst, dr.teol. Carl Christian Laurentius B. (1753–1808) og Eleonore Hedeveg Seidelin (1756–1834). – Far til C. * L. og F. L. * L.

L. voksede op i et fattigt hjem og mistede tidligt sine forældre. Deres ungdomsven, den velhavende brygger Bent Hofved, optog drengen i sit hjem og lod ham studere. L. blev student 1783, privat dimitteret; hans velgører døde s.å., men ved støtte fra den Hofvedske familie lykkedes det ham at fortsætte sine studier, om end han ofrede „de skønne Videnskaber“ sin meste tid. L. havde en poetisk åre, kom ind i den Rahbekske kulturkreds og dens klubliv og vedblev, så længe hans kræfter rakte, at dyrke sine interesser for litteratur og teater. Da hans lærer og ven Niels Qvistgaard pludselig døde 1789, overtog han for at hjælpe hans fattige enke ledelsen af skolen og forlovede sig n.å. med den sytten år ældre enke; nu begyndte han for alvor at studere teologi og fik attestats 1792. For sine æstetiske interesser fik han afløb ved at oversætte tyske skuespil og skrive digte. 1794 blev han præst ved Tugt-, rasp- og forbedringshuset på Christianshavn, 1797 overtog han tillige religionsundervisningen ved Metropolitanskolen hvor hertugen af Augustenborgs og D. G. * Moldenhawers undervisningsplan skulle gennemføres. 1799 fik han sognekaldet Frbg. og Hvidovre og havde i disse år bl.a. oversat oplysningsteologen Marezolls prædikener 1795 og sammes *Andagtsbog for Qvindeskjønnen*. 1797. Da hoffet om sommeren boede på Frbg. fik L. anmodning om at prædike i Frbg. slotskirke og blev 1805 slotspræst, 1810 hof- og slotspræst ved Chr.borg slotskirke og efter biskop N. E. * Balles død 1816 kgl. konfessionarius. Et tilbud om Ribe bispestol afslag han 1818.

L.s udvikling gik ikke i store spring. Han voksede op i en tid hvor den teologiske oplysning sad i højsædet, og hans besindige natur anviste ham en naturlig mellemvej mellem deisme og ortodoksi. Han bevarede ærbødighed og pietetsfølelse over for den gamle Christian * Bastholm, hvem N. F. S. * Grundtvig hudflettede i verdenskrøniken af 1812, han stod Claus Pavels så nær, at denne kalder deres venskab et „Jonathanvenskab“, men L. følte næppe større vanskelighed ved at følge omsvinget til 1800-tallet, af hvis nye syn på kristendom og kirkelighed han overtog så meget han kunne rumme, uden dog at fornægte de værdier der fra oplysningstiden havde præget ham stærkest, og som danner kernen i hans prædikener og moraliserende betragtninger, *Bidrag til christelig Eftertankes og Opbyggelses Fremme* I–III, 1823–26, der på sin vis forberedte J. P. * Mynsters langt dybere og i rolig styrke åndeligt overlegne „Betragtninger“ (1833). L. udgav 1817 C. F. Jacobis Samlede Skrifter. 1819 blev han medlem af bestyrelsen for Det danske bibelselskab og 1826 selskabets vicepræsident. L. rådede over en af sin samtid påskønnet litterær flydende form og var ved sin følsomme hjertelighed en skattet prædikant som vidnede „med Alvor, Frimodighed og Mildhed imod Vantro, Daarskab og Synd“ (J. P. Mynster). Størstedelen af L.s poetiske ydelser er glemt, men en enkelt salme der på en meget smuk og enkel måde giver kvintessensen af hans livstro er bevaret i Den danske salmebog (nr. 326 *Jesus, Herre, paa dit Ord*). – R. 1808. DM. 1824. K. 1826. □ Tre mal., det ene måske af V. Bendz (Frbg. k.).

Breve i Danske saml. 2.r.II, 1872–73 247–55, Pers.hist. t. IV, 1883 249–55, Kirkehist. saml. 3.r.V, 1884–86 772f. Sst. 4.r.VI, 1899–1901 214 235. – P. E. Müller i Dansk litteratur-tid., 1828 299–304. Jens Møller i Nyt theol. bibl. XV, 1829 321–38. J. P. Mynster: Kirkelige lejlighedstaler II, 1854 233–36. Biskop Claus Pavels' autobiogr., Kria. 1866 100f. Cl. Pavels biogr. og dagbøger, udg. Cl. Pavels Riis, Bergen 1864 110f. N. E. Balle i Kirkehist. saml. 3.r.IV, 1882–84 5. F. L. Liebenberg: Nogle optegn. om mit levned, 1894. Chr. Rasmussen: Frederiksberg kirke, 1933 180–97.

Michael Neiiendam*

Lieberkind, Ingvald Kristian, 1897–1972, zoolog. * 23.6.1897 i Kbh. (Helligk.), † 17.2.1972 sst., begr. Vedbæk. F: musiklærer, organist Carl Frederik Thorvald L. (1871–1961), ~ 2° med Meta Elisabeth Sørensen, 1885–1946, ~ 3° med Sidse Katrine Frederikke Anna Rasmussen, * 1891) og Ingrid Emilie Anna Rathjen (1872–1938). ~ 1° 9.10.1925 i Asminderød med mag.scient. E. * Wesenberg-Lund, * 25.4.1896 på Frbg., † 19.7.1969 i Kbh., d. af mag.scient., senere professor C. * W.-L. (1867–1955) og Jenny Mengela Susan-

Lieberkind, Ingvald

ne Knudsen (1867–1953). Ægteskabet opløst. ~2° 16.12.1932 i Kbh. (b.v.) med Grete Thomsen, * 12.6.1904 i Ålborg, † 20.7.1943 på Frbg., d. af skibsmægler Christian T. (1870–1929) og Laura Christensen (* 1879). ~3° 19.2.1944 i Kbh. (b.v.) med Agnete Bang, * 28.4.1914 i Århus (Skt. Pauls), d. af overlæge Jacob Henrik B. (1880–1938) og Carla Jenny Andersen (1885–1972).

Strejfture med morfaderen på det dengang landlige ydre Nørrebro sporede tidligt L. ind på en glæde ved dyr som han senere så det som en livsopgave at videregive til andre. Straks efter studentereksamen fra Vestre Borgerdydskolen 1917 indledtes zoologistudiet. Herunder arbejdede han i to år som vikar hos J. E. V. *Boas på landbohøjskolen, men det var Th. *Mortensen på Zoologisk museum der vakte hans interesse for pighude, og to mindre afhandlinger om søstjerner publiceredes inden konferensen 1925. Året før var L. blevet ansat som assistent ved Zoologisk studiesamling, og i det næste tiår kom to arbejder om pighude i tyske håndbøger (det ene sammen med Mortensen) og to fortrinlige bearbejdelser af dybhavssøstjernerne Porcellanasteridae fra den danske Ingolf- og den tyske Valdivia-ekspedition. Disputatsen fra 1937 var et lødigt morfologisk-histologisk studie af hæfteorganerne hos haletudser og deres betydning for padderens slægtskabsforhold. S.å. deltog L. (sammen med R. *Spärck og M. *Degerbøl) i den zoologiske professor konkurrence med negativt resultat, hvorefter han omgående opsagde sin stilling ved studiesamlingen og afbrød sin videnskabelige løbebane og forbindelsen med fagkollegerne.

Gennem sit store populærvidenskabelige værk *Dyrenes Verden* I–12, 1937–39, kom han dog indirekte til fortsat at præge universitetsundervisningen pga. værket anvendelse af moderne systematik og de værdifulde almindelige indledninger til de forskellige dyregrupper. L. helligede sig nu mere og mere virksomheden som popularisator. Den var blevet indledt allerede 1925 med nogle stærkt besøgte foredrag om dyr og sygdomme der samledes i bogen *Farlige Gæster*, 1927 (også på svensk og finsk), og som foranledigede kammersanger Emil *Holm til fra 1925 at knytte L. til radioens børne- og senere tillige voksenundervisning. L. fulgte succesen op med talrige causerier og foredrag, artikler i ugeblade samt filmforestillinger for børn, og en lang række småbøger (bl.a. 16 i Ota-serien) der fremstillede dyrene som aktivt handlende og meget talende væsner. Han skrev også bøger om terrarier og akvarier og redigerede 1933–35 tidsskriftet *Naturens Vidundere*. Efter bruddet med den professionelle zoologi blev han gennem svogeren

Gunnar *Larsen leder af et nyoprettet laboratorium for eksperimentel og anvendt biologi under F. L. Smidth og ledede fra 1947 Mikrobiologisk laboratorium på Palsgård ved Horsens. Efter 1952 at være flyttet til Espergærde fulgte han en opfordring til at undervise i naturhistorie på den stedlige skole, først som timelærer og senere som overlærer indtil 1964. Med fjernsynet fik L. fra 1956 en renaissance og kåredes allerede to år efter som årets mest populære TV-stjerne. I de sidste år var L. ved siden af besvarelse af lytterbreve og oversættelser travlt beskæftiget med en revideret 10-bindts udgave af sin Dyrenes Verden; den ligger for størstedelen på et højt populærvidenskabeligt plan og udkom 1960–62 i 160.000 eksemplarer der solgtes i kolportage over hele landet.

L. var en venlig og på alle måder rund mand. Hans vældige popularitet beroede på denne rundhed, den interessevækkende fremstillingsform, den veloplagte og let gnækkende stemme og i TV de livlige gebærder og hans evner som tegner. Han forstod at hygge om folk med sin entusiasme og snakkesalighed men kunne være folkelig til grænsen af det forsvarlige og beskyldtes, til tider med rette, for biologisk pop. Imidlertid havde L. sin store andel i at vække menigmands interesse for livet i naturen. □Mal. af Holger J. Jensen og Gudrun Grove. Tegn. af Otto Christensen, 1967. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1937 163f. Interviews i Fr.borg Amts avis 18.7.1967 og Berl.tid. s.d. Ad. S. Jensen m. fl. i Årbog for Kbh.s univ. 1936–37 104f 110f 115–17. F. Jensenius Madsen i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CXXXV, 1975 153–56 (heri bibliografi).

Torben Wolff

Liebman, Johan August Valdemar, 1864–1952, skuespiller. * 9.10.1864 i Kbh. (Holmens), † 12.12.1952 i Kbh. (Skt. Pauls), begr. Holmens kgd. F: grosserer Axel Valdemar L. (1833–69) og Emma Cathrine Marie Severine Clara Næser (1831–88). ~ 18.6.1891 i Västerås med Fanny Emilie (Emmy) Walin, * 18.11.1867 i Sala, † 2.12.1945 i Skodsborg, d. af kronfoged Per Gustaf W. (1821–70) og Fanny Gustafva Ihrfors (1835–1923).

Efter en handelsuddannelse debuterede L. 1890 på Det kgl. teater som Horace i *Fruentimmerskolen* bistået af sin onkel Emil *Poulsen. 1891–94 var han ansat på Dagmar-teatret og 1894–1910 ved Det kgl. teater for dernæst at vende tilbage til Dagmar-teatret, hvis direktør han var 1910–11. 1913–30 var L. atter tilknyttet nationalscenen, men forlod teatret da Adam *Poulsen tiltrådte

som direktør. I de følgende år gæstespillede han på vekslende københavnske scener, fx Folketeatret, hvor han bl.a. spillede Kardinalen i *Sejren*. 1937, og jesuiterpateren i *Excellencen*. 1945. Sit 50-års jubilæum fejrede han på Det kgl. teater 1940 som Horace i Fruentimmerskolen. Han var til det sidste særdeles vital og blev i de senere år ofte benyttet i radioen hvor hans smukke danske sprog blev værdsat. Med hans glansfulde ydre og musikalske stemmeføring mente man, at en ny elsker i dansk teater var født. Men det viste sig hurtigt, at L. i dette fag manglede gløden og temperamentet. Da han kom til at spille i lystspillet på Dagmar-teatret var det åbenlyst, at her lå hans rette felt. Han vendte dog tilbage til nationalscenen 1910 for at varetage det romantiske repertoire. Siden udfoldede han sit komiske talent og blev en af tidens ypperste lystspilkunstnere. L.s levende karakteriseringssevne og elegante fremtoning gjorde hans rangspersoner – konger, fyrster og politikere – til fremragende portrætter, fx Fr. III i *Dina* og Sir Peter i *Bagtalsens Skole*. Og gennem sit komiske talent kunne han gengive gejstlige personer med alle afskygninger af skepsis, ironi og naiv stupiditet som fx præsten i *Munken gaar i Enge* og pastor Straamand i *Kærlighedens Komædie*. L. modtog Ole Haslund legat 1946. – R. 1922. DM. 1930. □ Buste af Johanne Drechsel, 1898 (Teatermus.). Tegn. af Fr. Andersen (Kgl.bibl.). Tegnet i roller af E. Krause 1904 og 1905 (Teatermus.). Farvelitografi 1907. Tegnet i rolle af H. Jensenius udst. 1928. Foto.

Fr. Meidell i Dansk t., 1900 471–87 609–29 (slægten). Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. V, 1930. Fr. Schyberg: Danske skuespillerportrætter, 1959. Poul Reumert: Teatrets kunst, 1963.

Jytte Wiingaard (Robert Neiiendam)

Liebmann, Axel se **Liebmann, F.**

Liebmann, Frederik Michael, 1813–56, botaniker. * 10.10.1813 i Helsingør, † 29.10.1856 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: købmand, løjtnant ved det borgerlige artilleri Nicolai Christian L. (1784–1845) og Anna Cathrine Hofman Reemcke (1790–1861). ~ 1° 22.7.1846 i Kbh. (Frue) med Henriette Sophie Marie Hornemann, * 6.10.1823 i Kbh. (Frue), † 18.7.1853 sst. (Frue), d. af professor J. W. *H. (1770–1841) og Marie J. Hornemann (1779–1830). ~ 2° 22.11.1854 i Kbh. (Frue) med Christine Johanne (Hanne) Permin, adopt. Olufsen, * 7.8.1832 i Helsingør, † 5.7.1918 i Kbh. (~ 2° 1874 med grosserer Egmond Julius Erichsen, 1830–88, ~ 1° 1856 med Juliane Louise Permin, adopt. Clauswitz, 1837–73), d. af kontorist, løjtnant ved det borgerlige artilleri Hans

Henrik P. (1805–37) og Dorothea Marie Søbørg (1810–39) og 30.6.1847 adopt. af professor C. F. R. *O. (1802–55) og Magdalene F. E. S. Münter (1809–73).

L. blev student fra Helsingør 1832 og begyndte straks at studere botanik. Under studiet besøgte han ofte sin lærer J. W. Hornemanns gæstfri hjem i Botanisk have der dengang lå ved Charlottenborg, og her lærte han sin tilkommende hustru at kende. Studiet førte ikke til eksamen, men Hornemanns sygdom og den anden botaniske professor J. F. *Schouws politiske arbejde bevirkede at der var behov for assistance til undervisningen, og L. overtog 1837 undervisningen ved veterinærskolen (landbohøjskolen) som varetoges af universitetets lærere og vikarierede desuden ved universitetet. Efter et par tidligere rejser i Europa ønskede han at studere planterne i et tropisk, så godt som uudforsket område, og det lykkedes ham at få understøttelse fra universitetet og fra kongens kasse til en indsamlingsrejse i Mexico som han foretog 1840–43, i begyndelsen sammen med gartner C. L. *Rathsack fra Botanisk have, fra 1842 alene. L. hjembragte foruden zoologiske, etnografiske og arkæologiske samlinger et overordentligt stort botanisk materiale, dels levende planter, af hvilket enkelte endnu er i live og andre repræsenteret i Botanisk have af deres afkom, dels tørrede planter, hvori blandt mange hidtil ukendte arter som han gik i gang med at publicere, idet han delte arbejdet med A. S. *Ørsted som 1845–48 havde studeret den beslægtede flora i Mellemamerika. Men de to forskere inddrog ikke udenlandske specialister i bearbejdelsen, derfor blev størstedelen ikke publiceret i rette tid. Hertil bidrog at der blev hårdt brug for L. i administrationen og ved undervisningen. 1843 blev han udgiver af Flora Danica, hvoraf han udgav tre fascikler, 1845 blev han igen docent ved veterinærskolen og samtidig ekstraordinær professor ved universitetet hvor han efter Schouws død 1852 overtog det ordinære professorat og direktørstillingen ved Botanisk have.

Til universitetsprofessoratet hørte desuden en særskilt tids- og arbejdskrævende undervisning af polyteknikerne. I sine breve fra Mexico gav L. udtryk for glæde over, at hans helbred ikke tog skade af det ugunstige klima; efter hjemkomsten blev han angrebet af tuberkulose hvad der blev anledning til hans tidlige død. L.s mere betydelige botaniske skrifter er alle systematiske; omhyggelige beskrivelser, ofte af arter af særlig vanskelige familier, udgivet i Videnskabernes selskabs skrifter eller Videnskabelige meddelelser fra Naturhistorisk forening; hertil kommer en række populære artikler hvor han bl. a. også

Liebmann, F.

kommer ind på plantegeografien. Store dele af hans samlinger er senere bearbejdet af udlændinge og hans planter hører til de mest udlånte blandt Botanisk museums samlinger. Algeslægten *Liebmannia* har fået navn efter ham. – En søn Axel L., * 30.8.1849, † 23.1.1876, blev student 1867 fra Metropolitanskolen og uddannedes derefter på konservatoriet samtidig med at han læste statsvidenskab og tog eksamen heri 1872. Han var 1873 medstifter af korforeningen og blev n.å. organist ved Garnisons kirke. Trods sin tidlige død efterlod han sig en række kompositioner; betydeligst er korværket *Planternes Liv*, med påvirkning fra Hartmann og Brahms. – R. 1853. □ Mal. ca. 1830 (Botanisk centralbibl.). Foto.

Fr. Meidell i Dansk t., 1900 471–87 609–29 (om slægten). Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 363–77; II, s.å. 218–23 (bibliografi). A. Fox Maule i Botanisk t. LXIX, 1974–75 193f. Samme i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 194–97. – Breve og manus. på Botanisk centralbibliotek.

Anne Fox Maule

Liisberg

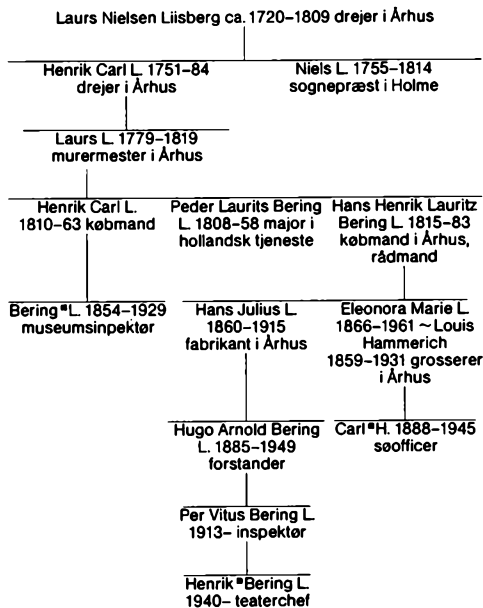
Der findes flere slægter L. som stammer fra Lisbjerg sg. nord for Århus (Hasle hrd.). C. F. *L. tilhører en slægt der nedstammer fra avlsmænd i Århus Anders Jensen (L.), medens den nedennævnte slægt, der flere gange er indgiftet i slægten Bering, føres tilbage til Niels Laursen (–1744), husmand i Lisbjerg og far til drejer Laurs Nielsen L.

Bering *L. var ~2° med Margrethe Winkel-Horn, d. af litteraturhistorikeren Fr. *W. H.

J. Vahl: Slægtetog over afkommet af Christjern Nielsen, borgmester i Varde o. 1500, 1893 19f. Ove Bøgh: Laurs Liisbergs slægt i Århus stifts årbøger, 1963 79–122.

Hans H. Worsøe

Liisberg, Henrik Carl Bering, 1854–1929, historisk forfatter, museumsinspektør. * 11.4.1854 i Århus, † 25.4.1929 i Kbh., urne på Bispebjerg. F: fabrikbestyrer, købmand Henrik Carl L. (1810–63, ~2° 1857 med Edle Marie Julie Hald, 1819–80) og Anna Sophie Laurberg Packness (1818–55). ~1° 1.5.1884 i Kbh. (Fr.ref.) med Suzanne Adèle Krayenbühl, * 11.1.1855 i Kbh. (Fr.ref.), † 17.8.1903 på Frbg., d. af præst ved Fransk reformert k. Emanuel Adolphe K. (1808–95) og Elizabeth Antoinette de Velay (1818–68). Ægteskabet opløst. ~2° 19.9.1893 i Kbh. (b. v.) med Margrethe Winkel-Horn, * 11.9.1871 i Kbh. (Frue), † 5.12.1963 i Kbh. (Jerusalems), d. af magister, senere dr.phil. Fr.*W. H. (1845–98) og Anna Maria M. Nyholm (1847–1913).

Fjorten år gammel kom L. ud at sejle, blev 1873 styrmand, men forlod 1879 søen uden dog nogen sinde senere hverken i væsen eller interesse at fornægte sin sømandstid. Han viede sig bøgerne, blev student 1881 og studerede teologi og historie. 1883 knyttedes han til Rosenborg som omviserassistent; 1901 blev han 2. inspektør, 1906 1. inspektør og slotsforvalter. L. foretog flere større ændringer i samlingerne på Rosenborg, bl.a. i anledning af indrettelsen af et værelse for Christian IX, og han ledede gennemførelsen af de nye inventarieoptegnelser der iværksattes som følge af F. *Brockenhuus-Schacks tiltrædelse som direktør. L. som var en meget interesseret og flittig arkivforsker har i tilslutning til museumsarbejdet givet mange betydningsfulde arkivalske oplysninger i bøger som *Kunstskammeret*, 1897, *Urmagere og Ure i Danmark*, 1908, *Murmesterlauget i København*, 1924, *Christian den Fjerde og Guldsmedene*, 1929. Han har skrevet *Stubbekøbing gennem Tiderne*, 1912 og *Rosenborg og Lysihusene i Kongens Have*, 1914; ligeledes har han behandlet Fredensborg slots historie samt i mange små artikler en række klenodier på Rosenborg. Hans styrke er omfattende arkivalsk viden og en ejendommelig kombinationsevne; derimod er hans sans for tingenes stil og æstetiske tyngde mindre, og hans helhedsopfattelse af fænomener kan derfor være skæv.

L. var en meget flittig skribent, han dyrkede særlig den populære, malende historieskrivning for folket, såsom *Christian IV.*, s.m. Axel Liljefalk,

1890–91, *Napoleon*, 1894, *Den store Revolution 1789–1799*, 1899 og *Kvinder i dansk Historie*, 1916, og han redigerede og skrev væsentlige bidrag i Danmarks Søfart og Søhandel, 1919. Endelig forfattede han historiske romaner og fortællinger, især fra sølivet, *General-Kaptajnen*, 1896, *Trange Tider*, 1901 og *Mads Ravn*, 1902 samt oversatte Mark Twain og Charles Dickens. 1905 opførtes på Århus teater den utrykte „historiske folkekomedie“ *Domklokkerne*. L. var et frisk gemyt, en lunerig fortæller og havde en vidtspændende fantasi; en temperamentsfuld, men flittig og arbejdsom museumsmand; en stundom klarøjet og autoritetsfri, stundom helt usikkert arbejdende forsker. – R. 1908. DM. 1922. □Tegn. af L. Find (Fr.borg). Skitse af C. Wentorf, 1914. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1922 (Fr.borg). Mal. af P. Mønsted, 1927. Træsnit af Erich Erichsen, 1929. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1948. Foto.

J. Vahl: Slægtetog over afkommet af pastor Vitus Pedersen Bering, 1893 20. Ill. tid. 28.6.1908. C. A. Clemmensen i Nationaltid. 25.4.1929. Politiken 26.4.s.å. Berl. tid. s. d. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetning i ordens-kapitlet.

Sven H. Rossel (O. Andrup)

Liisberg, Carl Frederik, 1860–1909, billedhugger, porcelænsmaler. * 15.5.1860 i Århus, † 19.4.1909 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: smedemester Peder Jensen L. (1823–99) og Ane Nielsen (1827–95). ~ 14.9.1895 i Gårdsby, Småland, med Selma Amalia Möllenberg, * 17.10.1868 i Växjö, † 28.1.1963 på Frbg., d. af godsejer Carl Georg M. (1826–92) og Emilie Tigerschiöld (1830–1915).

L. sattes efter konfirmationen i billedskærrelære hos O. Chr. Berg og kom okt. 1879 ind på kunstakademiets dekorationsskole for modellerere. 1881 dimitteredes han af maleren C. F. Andersen til akademiets billedhuggerskole, hvorfra han tog afgang jan. 1886. Som en af de første hjælpere for Arnold *Krog ansattes L. allerede 1885 ved Den kgl. Porcelainsfabrik som modellerer. Det blev hans hverv af levere figurlig montage til porcelænsarbejder (således et rigt udstyret, musselmalet spisestel af Arnold Krog), men han udførte tillige selvstændige skulpturer til underglasur-porcelæn (bl.a. en isbjørn der sidder på bagbenene), og især udviklede han sig til en af de dygtigste underglasurmalere i det naturalistiske underglasur-porcelæns tidlige periode. Prover af hans arbejder med landskabsmaleri i unik udførelse findes i Sèvres-museet og Musée des Arts Décoratifs i Paris og i vort kunstindustrimuseum. 1888 var han i Italien, 1892 foretog han en rejse til St. Petersburg for at

undervise den kejserlige porcelænsfabrik i underglasurmaleri og fortsatte derfra til Italien. På Charlottenborg udstillede han 1888 en portrætbuste, 1902 og 1906–07 nogle porcelænsarbejder, på Salonen i Paris 1893 en stor vase og 1903 en porcelænsfigur. □Mal. af C. Wentorf, 1882. Buste af Carl Mortensen, 1884.

Arthur Hayden: Royal Copenhagen porcelain, London 1911.

*Sigurd Schultz**

Liisberg, Henrik Bering, se Bering Liisberg, Henrik.

v. Liliencron, Andreas Pauli, rigsfriherre, 1630–1700, diplomat. * 4.2.1630 i Bredsted, † 22.8.1700 i Hamburg, begr. sst. F: købmand Paul Martens († 1671) og Margaretha Breckling. ~ 21.7.1680 i Hamburg med Elisabeth van de Wiele, døbt 15.4.1658 i Hamburg, † 1728 (~ 1° med Christian da Gauquier fra Köln), d. af kgl. dansk kommissær i Hamburg François Louis van de W. (1619–80) og Anna Berns (1635–1700).

Den meget velhavende far sendte sønnen i skole i Flensborg, senere i Hamburg hvor han 1646 optoges på gymnasiet. Juli 1649 immatrikuleredes han i Rostock og 9.8.1651 i Leiden. Sine studier koncentrerede han om jura, politik og historie. Siden berejste han Frankrig, Italien og Tyskland. Under sit ophold ved rigsdagen i Regensburg adledes han 1654 af kejseren under navnet v. L. Sept. 1657 udnævntes han til overauditor i Frederiksodde, dec. s.å. til generalauditor på Fyn. Efter Roskildefreden tog han tjeneste i Sverige som generalauditor, hvad man fra dansk side tog ham ilde op (han afvistes således da han efter Nyborgslaget 1659 optrådte blandt de svenske kapitulationsunderhandlere), men som dog ikke forhindrede at han ca. 1660 atter gik i dansk tjeneste. 1663–80 var han med korte afbrydelser dansk resident (fra 1674 med titel af overordentlig gesandt) i Wien, 1663–64 tillige akkrediteret ved rigsdagen i Regensburg. Han blev snart persona grata ved kejserhoffet og skabte sig ypperlige forbindelser her, bl.a. ved hjælp af bestikklser. Hovedopgaven var løsningen af spørgsmålet om arveretten til grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst efter grev Anton Günthers død. L. fik færten af, at Plön ville vinde sagen for righofretten og rådede sin regering til en overenskomst med hertugen af Plön og medvirkede ved de forhandlinger i Kbh., hvorved denne endelig afsluttedes (31.12.1670), og ved de påfølgende forhandlinger med Gottorp. April 1671 vendte han tilbage til Wien hvor han s.å. fik kejserens

stadfæstelse på overenskomsten og 1673 fik processen afgjort til fordel for Plön. Fra slutningen af 1673 deltog han i Kbh. i afslutningen af alliancen med kejseren af jan. 1674. Straks efter udnævntes han til landdrost i Pinneberg og kancelliråd i tyske kancelli, men vedblev at fungere som envoyé extraordinaire i Wien hvor han bl.a. 1674 fik kejserhoffet til at støtte prins Jørgens polske tronkandidatur, til han 1679 udnævntes til kansler i hertugdømmerne og 1680 til landråd. Allerede i slutningen af 1680 sendtes han imidlertid til Pfalz for at inspicere kurfyrstindens, Christian Vs søsters livged, og efter forhandlinger i Bremen (ang. landskabet Jever) og Braunschweig-Lüneburg overtog han 1681–83 på ny sin gamle post i Wien. Forhandlingerne om et nærmere forbund med kejseren førte dog denne gang ikke til noget; 1682 og 1683 sluttede Danmark alliance med Ludvig XIV.

L. afstod efter sin hjemkomst Pinneberglanddrostiet til C. B. v. *Ehrenschild, men blev 1684 i stedet amtmand i Segeberg. 1684 forhandlede han i Lübeck om valget af en dansk prins til koadjutor, 1686 i Hamburg om stridsspørgsmålene mellem denne by og den danske konge. Hans stilling ved hoffet i Kbh. var i disse år stærkt svækket, hvad der i alt fald til dels hænger sammen med, at de ledende statsmænd Ehrenschild og T. B. v. *Jessen udenrigspolitisk fulgte en udpræget fransk kurs. Da L. 1690–91 atter var i Wien, lykkedes det ham ikke under den indtrådte kølighed mellem de to hoffer at få en påtænkt alliance i stand. Forst da Jessens på én gang mod Gottorp, Sverige og Hannover vendte politik 1700 havde lidt skibbrud og en ny forståelse med kejseren og Hannover var ønskelig, kaldte man atter på L. Han udnævntes 29.7. til medlem af konseilet, men angrebes allerede to dage efter af en heftig feber som inden en måned lagde ham i graven. – L. blev 1665 naturaliseret som dansk adelsmand, 1673 blev han tysk friherre, 1683 kgl. geheimeråd. Ved sit ægteskab og ved køb blev han ejer af Mariager kloster, Hütten og Wulfshagen i Slesvig og Storhammer i Norge. Han skal have været lidet afholdt af sine bønder. – Hv. R. 1684. □Kobberstik.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen VI–IX, 1923–34. Danske gesandter og gesandtskabspersonale indtil 1914, udg. E. Marquard, 1952. Thomas Otto Achelis: Matrikel der schlesw. Studenten 1517–1864 I, 1966 117. – Gothaisches geneal. Taschenbuch der freiherrlichen Häuser, Gotha 1929 402. J. H. v. Petkum: Ligprædiken over L., Hamb. 1700. Schlesw.-holst. Anzeigen, Glückstadt 1755 471–74. M. Dittmann i Indbydelsesskr. til den off. eksamen i Flensborgs lærde- og realskole 1860 64–66. C. Bornhak i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LIV, Kiel 1924 469–76. Otto Kähler sst. 1938 38–169. B. Halding i Arkiv II, 1968–69.

C. O. Boggild-Andersen*

Liljefalk, Axel Theodor Larsen, 1848–1915, officer, militærforfatter. * 15.10.1848 i Kbh. (Frue), † 28.4.1915 sst., begr. sst. (Garn.). F: overretsprokurator, senere borgmester, etatsråd L. C. *Larsen (1813–73) og Christine S. L. Helweg (1822–78). Navneforandring 7.5.1901. ~ 18.4. 1877 på Frbg. med Augusta Frederikke Bülow, * 3.6.1853 i Kbh. (Frue), † 7.1.1941 sst. (Matthæus), d. af auditor, senere overauditor, by- og herredsfoged i Skanderborg Albrecht Ferdinand B. (1817–67) og Mathilde Caroline Cathrine Oxenbøll (1826–1908). Bror til L. C. *Helweg-Larsen. Efter at L. tre år havde været søkadet gennemgik han 1867–68 hærens reserveofficerskole og blev sekondløjtnant, 1869–72 næstyoungste og næstældste klasse og blev premierløjtnant i fodfolket, 1872–74 stabsafdelingen, var 1878–82 ansat i generalstaben, blev 1882 kaptajn og var senere gentagne gange atter til tjeneste ved generalstaben. 1895 blev han oberstløjtnant, 1902 oberst, regimentschef og kommandant i Fredericia og afskedigedes 1908. – L. var en ivrig, velmenende fædreledelsesven der i skrift og tale tog levende del i forsvarsbevægelsen, en fornøjelig mand med mange interesser og kendt i vide kredse; han var en årrække formand i bestyrelsen for børnehjemmet Ove Hohlenbergs minde, i forretningsudvalget for Den danske komité til bekæmpelse af den hvide slavehandel, medlem af bestyrelsen for Sønderjysk samfund m.m. Han var medudgiver af det militære ugeblad Danebrog og hørte til bladet Vort Forsvars flittigste medarbejdere. Fra hans livlige pen foreligger yderligere en statelig række særlige arbejder om krigshistoriske emner, navnlig hans fornøjelige, velskrevne *Dansk-norske Heltehistorier* der udkom 1893–95 og vandt ham en stor læserkreds og som viser, at de populære skildringer lå særligt for ham. Det samme gælder til dels også for de tidligere arbejder *Felttogene i vore første Frihedsaar* som han udarbejdede 1888 sammen med oberstløjtnant Frits *Holst, og bogen om Christian IV i samarbejde 1890–91 med Bering *Liisberg. Andre af hans arbejder: *Kalmarkrigen*, 1889, *Kejserkrigen*, 1901 og *Christian den Fjertes Krige*, 1895 der var forsøg på videnskabelig fremstilling med benyttelse af trykte og utrykte kilder, faldt derimod mindre heldigt ud, er kritikløse og mangler grundighed, og også hans artikelrække i Militært Tidsskrift 1893, *Magnus Stenbock i Pommern og Mecklenburg 1712*, er af ringe værd. Hans sidste større arbejde, det populære, illustrerede *Vor sidste Kamp for Sønderjylland* som han 1904 udgav sammen med Otto *Lütken (1849–1906), hviler vel ikke på egentligt kildestudium, men er dog ret grundigt og er blevet læst meget. I Julebogen 1915 har han meddelt sine erindringer. –

R. 1892. DM. 1898. □Tegn. af E. Krause, 1907. Foto.

Generalstaben 1808–1908, 1908. Berl. tid. 29.4.1915. Nationaltid. s.d. P. Eliassen i Vejle amts årbog 1915 1–3. Kn. Fabricius i Hist. t. 8.r.VI, 1915–17 15lf. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Rockstroh*

Liljencrantz, Agnes Jakobina (Jaquette) Vilhelmina, 1845–1920, socialist, kvindesagsforkæmper. * 4.2.1845 i Stockholm, † 13.10.1920 i Hellerup, urne på Bispebjerg kgd. F: overhofmarskal, senere landshovding, greve Gustaf Fredrik L. (1801–69) og friherreinde Johanna Jakobina Eleonora Stiernstedt (1806–54). ~ 23.10.1884 i Kbh. (Johs.) med redaktør Carl Vilhelm Rasmussen, * 21.10.1827 i Odense, † 13.1.1894 i Kbh., s. af købmand Peder R. (ca. 1798–1873) og Karen Dreier (1795–1873).

Tidligt moderløs blev L. under sin opvækst tyranniseret af familiens mandlige, pietistiske medlemmer, så hun 24 år gammel flygtede fra hjemmet til Kbh. Her blev hun 1872 forført af en norsk student, og da denne svigtede hende, iværksatte hun en lidenskabelig kampagne i Norge og Sverige mod ham og hans velhavende familie. I tre hæfter: *Stud. med. Anton Gjerdings Forhold til Baronesse J. L.*, 1875, lagde hun hele affæren blot for offentligheden. Den blev udgangspunktet for hendes kamp for kvindens, særlig den ugifte mors, og det uægte barns rettigheder. Skønt påvirket af St. Mills Kvindernes Underkuelse sluttede hun sig ikke til den liberale kvindebevægelse, men efter 1875 at have læst en artikel om kvindespørgsmålet af Louis *Pio op søgte hun denne, indmeldte sig i socialdemokratiet og blev fra jan. 1876 medarbejder ved Socialdemokraten. Under mærket Medea skrev hun heri bl.a. en artikelserie som 1877 udkom som pjece, *Den ugifte Kvindes juridiske Stilling*. 1876 blev hun formand for Den fri kvindelige forening som hun under modstand fik tilmeldt fagforeningernes centralbestyrelse; på Gimle-kongressen s.å. blev hun medlem af partiets første hovedbestyrelse. – Af sin fædrearearv forstrakte hun Pio med et lån på 2000 kr. til udbetaling på en trykkerimaskine til ca. 30000 kr. mod kontraktlig fast ansættelse ved bladet, men også i håbet om at dette ville blive indledningen til et kærlighedsforhold. Da hun efter Pios og Paul *Geleffs bortrejse alligevel blev afskediget, anlagde og vandt hun en erstatningssag mod partiets og bladets nye ledelse, hvem hun også politisk kom i modsætning til. Sin skuffelse gav hun luft i pjecen *Louis Pios Færd mod J. L.*, 1877. Hun tilhørte socialdemokratiets radikale fløj, udtrådte efter Købmagergade-kongressen sam-

men med jyderne af partiet, og efter en tid at have redigeret et svensk tidsskrift *Minerva* var hun fra 1878 medarbejder ved eller redaktør for oppositionens („Pionisternes“) skiftende organer, *Den Radikale*, *Herolden*, *Den radikale Socialist* og *Den ny Socialist*. Særlig voldsomt bekæmpede hun 1884 P. *Holms kandidatur i Kbh.s 5. kreds, men da det afsløredes at Den ny Socialist modtog økonomisk støtte af Holms modkandidat, højremanden C. *Goos, svækkedes oppositionen, og bladet gik ind. I oppositionen mod Holm arbejdede hun tæt sammen med sin senere mand Vilh. Rasmussen der i en periode under Pios fængsling havde været redaktør af *Social-Demokraten*, men 1875 var blevet ekskluderet af partiet på grund af lassallianisme. Mens Vilh. Rasmussen fik ansættelse ved *Nordisk Handeltidende* fortsatte L. en tid som taler og foredragsholder om kvindesagen, men trak sig sidst i 80erne ud af det offentlige liv. □Foto.

Den introducerade svenska adelns ättartavlor, udg. G. Elgenstierna IV, Sth. 1928 645. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: *Socialdemokratiets Årh. II*, 1904. *Kvinden* og samf. 28.2.1915. Mar. Kristensen i *Arbejderens almanak* 1916, 1915 66–69. *Socialdemokraten* 15.10. og 18.10.1920. *Kvinden Engberg: Til arbejdet! Liv eller død*, 1979.

Oluf Bertolt*

Lille, se Parvus.

Lillelund, Carl Frederik, 1874–1935, ingeniør, vandbygningsdirektør. * 20.1.1874 i Struer, † 30.11.1935 i Hellerup, begr. i Hørsholm. F: realskolebestyrer Claus Christian Jensen L. (1840–1918) og Caroline Charlotte Grundtmann (1845–1922). ~ 7.6.1904 i Hørsholm med Andrea Cecilie Grundtmann, * 19.3.1871 i Usserød, † 8.8.1956 i Hellerup, d. af fabrikmester ved den militære klædefabrik Theodor Benjamin G. (1835–1929) og Johanne Anna Cathrine Løngreen (1843–1905).

L. tog polyteknisk adgangseksamen 1892 efter 1889–91 at have været i maskinlære og blev 1898 cand. polyt. i ingeniørfaget. Efter eksamen havde han en kort tid ansættelse som maskinkonstruktør i Niels Vangs ingeniørforretning og kom derefter april s.å. som assisterende ingeniør til vandbygningsvæsenet idet han dog om sommeren aftjente sin værnepligt. I de følgende år var han beskæftiget ved arbejder i Ringkøbing fjord og ved Nymindegab, projektering og udførelse af Anholt havn der fuldførtes 1903, og af læmolerne ved Vorupør og Hanstholm. 1905 blev han ingeniørassistent og arbejdede som sådan med Esbjerg havns udvidelse, undersøgelses- og projekteringsarbejder vedrørende havne

Lillelund, C. F.

på Færøerne, Hvide Sande kanalens lukning og Frederikshavns havn. 1907–10 ombyggede han som privat konsulent for Sæby denne bys havn. 1916 blev han ingeniørassistent af I. grad, 1917 fungerende ingeniør og 1918 ingeniør i vandbygningsvæsenet med tjeneste i direktoratet. 1920 blev han ved V. *Westergaards afgang direktør for vandbygningsvæsenet. I denne egenskab blev han s.å. formand for kommissionen vedrørende Helsingør havns udvidelse og medlem af udvalget til undersøgelse af muligheden for at udnytte dansk vandkraft. Endvidere var han formand for de 1921 og 1923 nedsatte stormskadeudvalg og formand for det 1923 af ministeriet for offentlige arbejder nedsatte bedømmelsesudvalg angående tilvejebringelse af en ny bro mellem Ålborg og Nørre Sundby. 1924 blev han medlem af administrationsudvalget for Rødby havn, 1926 af de af ministeriet for offentlige arbejder nedsatte vandkraftkommissioner. 1928 blev han medlem af brobestyrelsen for Hadsundbroen og formand for et af ministeriet for offentlige arbejder nedsat udvalg til undersøgelse af dige- og afvandingsforhold ved Limfjord-skysterne. 1932 blev han formand for et af samme ministerium nedsat udvalg vedrørende et forslag til inddæmning af en del af Kalvebodstrand. Fra 1921 var L. censor i vandbygningsfagene ved Polyteknisk læreanstalt. – R. 1922. DM. 1928. K.² 1935. □Foto.

*Povl Vinding**

Lillelund, Christian Thomas, * 1935, advokat, chefredaktør. * 30.4.1935 i Bruxelles, Belgien. F: direktør Philip Anton L. (1908–78) og Astri Eline Meinertz (* 1908). ~ 1° 14.6.1961 med skuespiller Malene Schwartz, * 10.8.1936 på Frbg., d. af redaktør Ervin Otto Walter S. (1899–1958) og Annelise Gamst Jensen (* 1913). Ægteskabet opløst. ~ 2° 6.9.1980 i Gentofte med Hanne Sophy Bertha Augusta Krag-Juel-Vind-Frijs, f. Ahlefeldt-Laurvig, * 19.1.1950 i Charlottenlund (Maglegård), d. af godsejer greve Ditlev A.-L. (* 1916) og Aase Elisabeth von Scholten (* 1920).

L. voksede op i Belgien hvor faderen drev en import- og eksportforretning som var grundlagt af bedstefaderen. 1950 flyttede familien til Kbh., og 1954 blev L. student fra Metropolitanskolen. Efter at have studeret statskundskab et år ved University of Wisconsin, USA, kom han hjem og begyndte at læse jura. 1960 blev han cand. jur. I et interview fra 1978 har han fortalt om hvorledes han som sportstræner, gymnastiklærer, postbud, guide, flaskevasker, opvasker m.v. selv skaffede

sig midler til studierne. 1961 var han på European Institute of Business Administration i Fontainebleau, Frankrig, og blev så 1962 sekretær i udenrigsministeriet. 1965 fik han beskikkelse som advokat (depon. 1971). – Som informationschef i A/S De forenede Bryggerier 1966–69 fik L. interesse for journalistik, og sammen med journalist Erik Rasmussen begyndte han at planlægge et erhvervsdagblad. Planerne udkrystalliseredes hurtigt til et forsøg på at redde og rekonstruere det hensygnende gamle „Børsen“. Med dette formål knyttede de forbindelse med Lukas Bonnier fra den svenske Bonnierkoncern, og resultatet blev at koncernen gik ind med en aktiepost på 49 %. Forsøget blev en succes. L. blev administrerende direktør for A/S Forlaget Børsen, 1973 tillige medlem af bestyrelsen, 1975 ansvarlig udgiver af forlagets publikationer og 1976 „arbejdende bestyrelsesformand“. Sidstnævnte år overtog han efter en intern strid på bladet posten som ansvarshavende og administrerende chefredaktør for Børsen der efter rekonstruktionen var overgået til tabloidformat og var blevet et virkeligt informativt organ for dansk erhvervsliv. Forbindelsen med Bonniers førte i første omgang til at L. blev indkaldt til at omorganisere koncernens udenlandske selskaber. Da også det var lykkedes placerede Lukas Bonnier ham 1978 i sin egen chefstol som administrerende direktør for ugebladskoncernen Åhlén & Åkerlunds Förlags AB, en selvstændig koncern inden for Bonnierkoncernen. I 1979 var han her med til at planlægge og påbegynde udgivelsen af ugebladet Reportage. Bladets fiasko kostede L. hans topplacering i koncernen, og han vendte tilbage til Børsen som forlagsudgiver og formand for selskabets bestyrelse. Forbindelsen med Bonniers udenlandske selskaber har han dog bevaret.

L. har ved en lejlighed betegnet sig selv som eventyrer og rebel, og meget af hans karriere peger unægteligt i den retning. I pressen er han ind imellem kaldt en playboy; men den betegnelse gælder i al fald andre fremtrædelsesformer end hans erhvervsmæssige. Han er en moderne leder, helt i american style og listen over hans samtidige hverv er lang. Da han kom til Børsen gjorde han meget ud af at inddrage medarbejderne i beslutningsprocessen. Dette synspunkt har han – trods store vanskeligheder i Sverige med den såkaldte Amanlov – ikke i princippet revideret. Tværtimod finder han, at medbestemmelsen ikke kan stå alene, men må kombineres med en eller anden form for økonomisk demokrati. „Lilleløn“ var L.s nom de guerre i de år, han skabte et nyt blad af Børsen. Det slap han for, da udviklingen tog fart. □Foto.

Interview i Børsen 14.10.1977, 13.6.1980, Berl. tid. 3.12.1978 og Månedsbørsen, 1979 nr. 6. – Jens Bech i Jyllands-posten 16.10.1977.

Finn H. Lauridsen

Lillelund, Jens, 1904–81, direktør i autobran-chen. * 22.10.1904 i Lime, † 10.7.1981 i Gentofte, begr. Ordrup kgd. F: landmand, senere folke-tingsmand Jens Peter L. (1875–1922) og Laura Kirstine Nielsen (1870–1932). ~ 22.1.1932 i Gladsaxe med Ena Kjærbye, * 6.11.1905 i Århus, d. af hovedkasserer Oluf Rasmus K. (1875–1932) og Johanne Augusta Allin (1882–1949).

Efter skolegang først i Lime, derpå i Bagsværd kostskole fik L. handels- og bankuddannelse og var 1940 ansat som salgschef i et amerikansk firma i Kbh. Kapitulationen 9. april 1940 fyldte ham med forbitelse og samme dag blev han arresteret pga. stærkt provokerende optræden over for en tysk værnemagtsafdeling. Efter en uventet løsladelse besluttede han sig til sabotageaktivitet og forsøgte en sådan med primitive, hjemmelavede midler. Han fik kontakt med gruppen De frie danske og deltog i dens illegale bladarbejde, og da gruppen i juni 1943 fik kontakt med faldskærmsfolkene og dermed, med adgang til engelsk sprængstof, gik ud i organiseret sabotage blev L. en af dens mest aktive medlemmer. Gruppen antog da navnet Holger Danske og gennemførte en række sabotager, bl.a. mod Forum i august 1943. Da gruppen i september gik i opløsning, genopbyggede og udvidede L. den og deltog i efteråret i en række sabotageaktioner. Under aktionen mod de danske jøder i oktober var han stærkt virksom i redningsarbejdet. Efter en stikkeranmeldelse og et tysk forsøg på at likvidere ham måtte L. i december flygte til Sverige hvor han indtrådte i kontaktudvalget, men i juni 1944 vendte han uforfærdet tilbage til Kbh. for i en krisesituation på ny at reorganisere Holger Danske, hvorpå han på opfordring af faldskærmschefen F. B. *Muus påtog sig den opgave at organisere sabotagegrupper i Jylland. En særlig aktiv rejsegruppe fik i løbet af efteråret gennemført et halvt hundrede sabotager rundt om i landsdelen. Under dette arbejde knyttede L. sig tæt til modtagechefen, Anton *Toldstrup, og kom som denne i modsætningsforhold til den militære leder i Jylland, Vagn *Bennike, hvilket vanskeliggjorde hans arbejde så han på ny måtte tage til Sverige og arbejde i kontaktudvalget. I foråret 1945 blev L. kaldt til England hvor han gennemgik militær uddannelse med henblik på at blive nedkastet i Danmark i tilfælde af kamp på dansk område. Han blev attachéret general Dewings militærmission og vendte den 7.5.1945 tilbage til Danmark som dennes liaison-officer.

Efter krigen startede L. sit eget firma og tog ofte med styrke del i den offentlige debat, dels i sin egenskab af ledende modstandsmænd, dels som formand for bl.a. Ligaen for tolerance, Danmarks komité for Sovjets jøder og Dansk Israelsk selskab. □Foto.

Interviews i Nationaltid. 20.7.1945 og Jyllands-posten 20.10.1974. – Jorgen Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959. – Papirer i Rigsark.

Jorgen Hæstrup

Lillie, Joseph Christian, 1760–1827, arkitekt. * 20.3.1760 i Kbh. (Petri), † 29.1.1827 i Lübeck, begr. sst. F: snedkermester Georg Friedrich L. (ved dåben Jürgen Friderich Levin) (ca. 1711–74) og Eva Schilds (Schills) († 1784, ~ 1° med fabrikant Nicolai Carsellius, † 1757). ~ 1° 25.6.1784 i Kbh. (Trin.) med Rebekka Maria Clausen, * 28.11.1759 i Kbh. (Trin.), † 31.8.1797 sst. (Nic.), d. af traktør på Tuborg Lorentz Nicolai C. (ca. 1725–ca. 94) og Arine Vogt (ca. 1736–1815). ~ 2° med Julie Munie (Munier), begr. 21.7.1804 i Lübeck. ~ 3° 1805 (u.v.) med Johanna Cath. Haak.

L. blev indskrevet ved kunstakademiet som ganske ung. Han anfører i en senere ansøgning, at han „i en alder af 19 Aar“ havde „vundet alle Premier og Medailler“. Den store guldmedalje fik han 1779, samtidig med C. F. *Hansen. 7.1.1783 blev han fast ansat som „Informator i Architecture Skolerne“. 6.5.1783 anbefalede akademiet ham til stillingen som „Dessinateur ved det Kongelige Meubel Magazin“. Denne institution var stiftet 1777 for at hjælpe den danske snedkerprofession. Professorerne fremhæver hans „meere end almindelige Genie for det skønne foreenet med Flid og Lærvillighed“ og anbefaler ham „især til Arbejde, der skal udmærke sig ved en god og rigtig Smag“. L. opnåede den nævnte stilling i beg. af 1784. 25.2.1784 fik han desuden borgerskab som snedker, idet han overtog det værkested som hans mor havde fortsat efter faderens død. 1790 blev L. indstillet til et nyoprettet embede som „Hofdekorateur“. Det vakte mishag hos akademiets medlemmer der følte, at deres rettigheder var gået for nær. Protesterne blev dog ignoreret af kongehuset. I sin ny virksomhed kom L. i høj grad til at præge interiørstilen i Danmark i slutningen af 1700-tallet. Han opnåede aldrig et rejsestipendium pga. hjemlige intriger, men fulgte trods alt med i nyklassicismens udvikling i Europa og hentede ideer fra italienske, franske, engelske og tyske stik og publikationer. L. nyindrettede talrige gemakker på Christiansborg, Frederiksberg slot og Marienlyst. Efter residenslottets brand 1794 deltog han i indretningen af kongefamiliens boliger på

Lillie, Joseph Christian

Amalienborg. Han havde også en stor kreds af private kunder i Danmark og Norge.

L. fik endvidere betydning som møbelarkitekt. Der eksisterer endnu adskillige møbler som han har tegnet og leveret til de kongelige slotte. Han har også været mester for inventaret og dekorati- onerne på Brede hovedbygning, Liselund, Jom- fruens Egede og Teje i Norge. Det hørte med til hans opgave som leder af „Det kongelige Meubelmagazin“ at levere fortegninger til sned- kerne. L. kom herigenem til at sætte sit præg på et helt afsnit af nyklassicismens danske møbel- produktion. Han brød med C. F. Harsdorffs og G. E. Rosenbergs lidt tunge nyklassicisme. Hans spinkle møbeltyper er påvirket af de engel- ske møbeltegnere George Hepplewhite og Tho- mas Sheraton. – Et svagt punkt i L.s tilværelse var hans svigtende økonomiske sans. Han blev erklæret konkurs 1794, men reddede sig ved en tvangsakkord og den omstændighed, at hoffet fik særlig brug for ham efter Christiansborgs brand samme år. 1799 var han igen på fallittens rand. For at undgå gældsfængsel flygtede han til Nordtyskland hvor han fik arbejde som konduk- tør hos sin gamle studiefælle C. F. Hansen der var landbygmester i det danske Altona. Nogle år senere blev L. „Directeur und erster Lehrer der Architecture, Perspective und Geometrie“ ved „die freye Zeichenschule für angehende Hand- werker“ i Lübeck. I denne stilling virkede han i over 22 år. Han udfoldede også en rig virksom- hed som arkitekt i byen og dens opland. Af hans mest kendte arbejder kan nævnes *Behnhaus* i Lübeck med gode eksempler på hans interiør- kunst. □Mal. af Johann Baptist Hauttmann, 1806 (*Behnhaus, Lübeck*).

Leo Swane i *Architekten XXI*, 1919 69–78. Joachim v. Welck i *Zeitschr. des Vereins für Lübeckische Gesch. und Altertumskunde XXVII*, Lübeck 1934 1–29. Sam- me sst. *XXVIII*, 1935 103–32; 1936 303–41. *Das Behn- haus zu Lübeck*. Katalog udg. H. A. Gräbke og G. Lindtke, Lübeck 1967. Tove Lund Larsen: J. C. L. und sein Wirken als Innenarchitekt in Dänemark und Lü- beck, 1970. Tove Clemmensen: *Møbler af N. H. Jardin, C. F. Harsdorff og J. C. L.*, 1973.

Tove Clemmensen

v. Lilliencron, Andreas Pauli, se v. Lilliencron, An- dreas Pauli.

Lillienskiold, Peter Carl, 1767–1839, søofficer. * 29.9.1767 på Lilliedal, Øster Egesborg sg., † 8.7.1839 i Fredensborg, begr. i Asminderød. F: kommandørkaptajn, kammerherre Hans Gustav L. (1727–96, ~ 2° 1769 med Mette Cathrine Ber- telsen de Cederfeldt, 1746–70, ~ 1° 1762 med hofjunker Claus Caspergaard, 1738–65, ~ 3° 1771 med Sophie Charlotte v. Heltzen, 1753–

1834) og Elisabeth de Malleville (1740–68). ~ 16. 12.1799 i Kbh. (Holmens) med Pauline Lederer, * 23.3.1776 i Århus, † 14.4.1855 i Fredensborg, d. af regimentsfeltskær, senere justitsråd og russisk livlæge Carl Friedrich L. (ca. 1728–1808) og Eri- ka Hedevig Charlotte Neander (1738–1816).

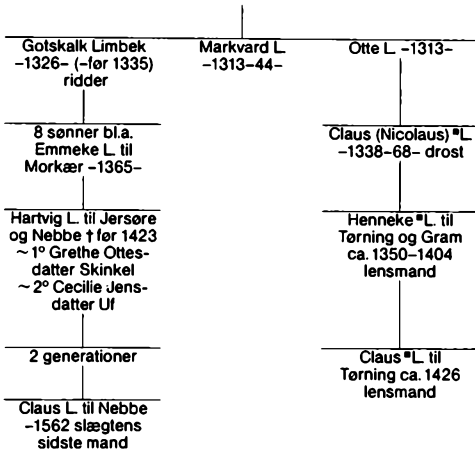
L. blev kadet 1782, sekondløjtnant 1789, premi- erløjtnant 1795, kaptajnløjtnant 1801, kaptajn 1808 og kommandørkaptajn 1815. Efter forskel- lige togter sendtes han 1798 med fregatten Freja til Vestindien hvor han afgik fra fregatten for at overtage kommandoen i skonnerten Iresine, med hvilken han 2.6.1799 havde en hæderfuld kamp med en stor engelsk kaperfregat Experi- ment. Som en anerkendelse af sit mod og kondu- ite ved denne lejlighed fik han af kongen en æressabel, og senere prægedes en medalje til minde om kampen. Ved sin hjemkomst blev han 1800 chef for skonnerten Svanen der efter at ha- ve været tender for kadetskibet sendtes til St. Pe- tersborg med depecher. På denne rejse strandede skonnerten 15.8. på Øsel. Besætningen og kano- nerne blev bjærget, men skibet blev vrag. N.å. var han chef for defensionsfregatten Hjelperen i slaget på reden 2.4., nordligst i den danske linje hvor han ved kampens slutning, da alle danske skibe var ødelagt eller trukket tilbage, bjærgede fregatten ind på reden. Den havde kun lidt ringe skade og havde kun tre døde og tre sårede. Un- der englændernes angreb på Kbh. aug.–sept. 1807 var L. chef for stykprammen Hajen og 1808–11 for forskellige armerede skibe ved Kbh.s defension. 1812 ansattes han som inspek- tør ved Nyboders drengeskole. Ved reduktionen 1815 fik han sin afsked fra søetaten med fuld ga- ge i pension og ansattes 1817 som overlods på St. Croix og havnemester i Christianssted, og samtidig tillagdes der ham kommandørs karak- ter. Allerede n.å. forlod han Vestindiens vendl- te tilbage til Danmark. □Miniature.

Slægt i J. C. L. Lengnick: *Genealogiske saml. I og i Pers. hist. t. II*, 1881 224f 369–71; *III*, 1882 401f; *IV*, 1883 176 og *VI*, 1885 91–93. J. P. With: *Danske og nors- ke søheltes bedrifter*, 1819 7. P. C. Bundesen i *Tidsskr. for søvæsen LXXII*, 1901 173–264. O. Bergersen: *Nøy- tralitet og krig I–II*, Oslo 1966.

*Th. Topsøe-Jensen**

Limbek

Slesvigsk uradel. Som almindeligt for slesvig- holstensk adel er slægtsnavnet et stednavn, landsbyen Limbek ved Rendsborg. Fast anvend- else af slægtsnavn og det enkle våben med to skråbjælker skulle give mulighed for en sikker stamtavle, men det spinkle dokumentmateriale vanskeliggør dette. Tre riddere, som kendes fra begyndelsen af 1300-tallet, synes at være brødre,

hvoraf den ene havde otte sønner. En talrig efterslægt indtog en fremtrædende plads såvel i hertugdømmets som kongerigets politik gennem 100 år. Mandslinjen uddøde 1562.

Danm.s adels årbog XIX, 1902 263-74. Danm.s gamle personnavne II, 2, 1954-64 (reprodukt. 1979-80).

Thelma Jexlev

Limbek, Claus (Nicolaus, Niels), kaldet Mulerch, † ca. 1368, drost. F: Otte L. (?). ~ 1° med Ide. ~ 2° med Bertha, -1365-. – Far til Henneke L.

L. kom ind i Danmark med grev Gert (*Gerhard) der brugte ham som en slags underbefalingsmand for hele Nørrejylland og gav han Kalø slot i pant for 10 000 mark sølv. Efter grevens død sluttede L. sig 1343 til Valdemar Atterdag der straks gjorde ham til sin hovedsmand på Sjælland, og n.å. endog til drost. I den følgende tid deltog han med råd og dåd i bestræbelserne for Sjællands og Lollands generhvervelse; samtidig var han stadig lensmand på Kalø. Bl.a. gennem sine børns ægteskaber knyttedes han efterhånden nøje til de førende jyske stormandslægter, til hvis kraftige opposition mod kongens politik han tidligt sluttede sig. I jydernes opstande 1351-53 og 1357-60 deltog han på ledende plads; mellem oprørene var han imidlertid stadig drost og blev det atter efter den store udsoning 1360. Hans indflydelse var nu større end nogen sinde. Som drost var han stadig i kong Valdemars nærhed; han var en af befalingsmændene på Gotlandstoget 1361 og synes endog at have fulgt kongen på den lange rejse til kejser og pave 1363; i disse års idelige forhandlinger med hansesæderne og andre nabomagter var han selvskreven til at deltage. Til en kongetro kan-

celliebedsmand lod han sig dog ikke omskabe, og da den jyske adel 1368 endnu en sidste gang brød med kongen, var han blandt dens ledere. 6.7. var han sammen med to af sine sønner hovedsmand på Riberhus, sandsynligvis indsat dertil af de holstenske grever. Men dermed forsvinder han; antagelig er han død meget snart efter. – Kun om de ydre omrids i L.s liv kan vi danne os et vist begreb. Nerven i hans politik der synes at pege tilbage mod Christoffer II's dage, og endnu mere hans personlige karaktertræk er os i virkeligheden temmelig ukendte. Den ret rige holstenske sagntradition er i så henseende for løs en grund at bygge på.

C. E. F. Reinhardt: Valdemar Atterdag og hans kongegerning, 1880. Sv. Tägil: Valdemar Atterdag och Europa, Lund 1962 = Bibliotheca hist. Lundensis IX.

*Henry Bruun**

Limbek, Claus, † ca. 1426, lensmand. Levede vistnok endnu 24.2.1425, men var død 14.8.1428. F: Henneke L. († 1404) og Jutta († tidligst 1427). ~ en datter af Johan *Skarpenberg († 1400) eller mulig med hans enke, Eibe.

L.s hovedbesiddelse var Tørning vest for Haderslev; om han havde denne gård i eje eller blot som pantelen synes at have været omstridt. I kampen om Sønderjylland stod han oprindelig på dansk side. 1407 solgte han Trojborg gods til dronning Margrete der pantsatte det til Ribebispen og lagde det under Viborg landsting; ligeledes solgte han hende Skinkelborg i Stenderup sogn. 1411 betegnes han som kong Eriks råd og mand. Senere forleledes han med øerne Sild og Før, ligesom han en tid havde Salling i pant, utvivlsomt efter Johan *Skarpenberg. Ca. 1418 kom han imidlertid i skarp konflikt med kongen, og en afgørelse af stridspunkterne, som blev truffet på et rigsrådsmøde i Assens n.å., overholdtes ikke. Erik beskyldte ham nu for forræderi og begyndte at fratage ham hans len; tilmed fornærmede han ham personligt ved at påstå at han ikke var Henneke Limbeks søn. I foråret 1421 stævnedes han for rigsrådet; han mødte ikke, men indfandt sig i stedet ukaldet ved fredsmødet ved Femernsund hvor han tilbød at underkaste sig voldgift af en uvildig fyrste „paa denne Side af Rhinen“. Da kongen ikke kunne acceptere denne løsning opsagde L. ham råd, mandskab og tjeneste; han sluttede sig derefter åbenlyst til de holstenske grever og modtog af dem pantebrev på Gram, Hviding, Frøs og Kalslund herreder, det senere Tørninglen. I de følgende år modstod L. på borgen Tørning med støtte fra grev Henrik gentagne danske belejringer; ved et forlig 1.1.1423 fastsattes det, at såvel Tørning som de danske „bulværker“ foran den

Limbek, Claus

indtil videre skulle blive stående. Stridens videre udvikling kendes ikke.

[Chr. L. E.] v. Stemann i Jahrbücher für die Landeskunde Schlesw., Holst. und Lauenburg IX, Kiel 1867 252–56 (om slægten). A. D. Jørgensen i Danske mag. 5. r. II, 1889–92 108–19. Kr. Erslev: Erik af Pommern, 1901 (re-proudg. 1971) 67f.

*Henry Bruun**

Limbek, Henneke, † 1404, adelsmand. † 4.8.1404 ved Süderhamme, begr. i Dominikanerkirken i Meldorf. F: Claus *L. († ca. 1370) og Ide. ~ Jutta, † tidligst 1427. – Far til Claus *L. († ca. 1426).

L. indtog gennem hele sit liv en meget stærk stilling på Ribeegnen og den derved nærmest liggende del af Sønderjylland. 1368 var han sammen med faderen høvedsmand på Riberhus og stod da på de holstenske grevers side mod Valdemar Atterdag; ved samme tid sad han også inde med Tørning vest for Haderslev, og her modstod han 1372 et angreb af kongen så længe, til holstenerne undsatte ham. N.å. optoges han i freden med Valdemar; efter dennes død sluttede han sig først til mecklenburgerne, men gik dog hurtigt over til dronning Margrete hvad der medførte at han mistede Tønder slot som han havde haft i forlening af hertug Henriks enke. Til gengæld fik han des fastere fod i kongeriget; senest 1378 var han atter lensmand på Riberhus som han siden beholdt; desuden fik han hele Varde syssel i pant og købte forskelligt gods på samme egn. 1388 stiftede han et alter i Ribe domkirke. Efterhånden fornyede han imidlertid sine forbindelser med Slesvig hvor grev *Gerhard nu var hertug; af denne fik han 1394 Gram herred, hvori Tørning lå, som pantelen. Ved hertugens side fandt han sin død i kampen mod ditmarskerne.

[Chr. L. E.] v. Stemann i Jahrbücher für die Landeskunde Schlesw., Holst. und Lauenburg IX, Kiel 1867 244–51 (om slægten). J. Kinch: Ribe bys hist. indtil reformationen, 1869 236–39 245–51.

*Henry Bruun**

Linck, V. Schiøler, se **Schiøler Linck, V.**

Lincke, Andreas Frederik, 1819–74, musiker. * 19.2.1819 i Kbh. (Garn.), † 14.10.1874 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: militærmusiker Johan Frederik Wilhelm L. (1790–1854) og Ane Marie Clausen (1793–1863). ~ 1° 27.6.1843 i Århus med Carolina Charlotte Nicoline Christine Petersen, * 11.2.1823 i Århus, † 14.4.1844 i Kbh. (Garn.), d. af stabstrompeter Johan Frederik P. (1793–1849) og Elise Kirstine Lindholm. ~ 2° 29.6.1852 i Århus med Amalia Maria Peter-

sen, * 27.6.1834 i Århus, † 4.3.1915 i Kbh., søster til I. hustru.

L. lærte at spille klarinet og kom som ung ind ved jyske regiments musikkorps hvorfra han ved dets nedlæggelse 1842 gik til livgarden. Men han beherskede også violinen, og i mere end tyve år var han førsteviolinst i H. C. *Lumbyes orkester. Her indtog han en betroet post og udfyldte den med sit musikalske talent og sine ualmindelige teoretiske kundskaber så godt at han i Lumbyes forfald var selvskreven til at vikariere. Også fra anden side havde man øjnene åbne for L.s evner, og han knyttes i Frederik *Høedts hofteatersæson 1855–56 som kapelmester til det succesrige foretagende. 1864 kom det til et brud mellem Lumbye og L., og i sine sidste leveår havde L. kun i kortere perioder fast ansættelse, således 1865 og -71 som musikdirektør i Göteborg og Stockholm. Som komponist og arrangør indtog L. en fremskudt position i dansk musikliv og fortjener fuldt ud den yndest han opnåede ved sine danse og marcher hvoraf mange er trykt. Også i større former gjorde han sig fordelagtigt gældende og aftvinger respekt for balletmusikken til Bournonvilles Den alvorlige Pige 1856, Pontemolle (med V. C. Holm 1866) og til finalen af Fjernt fra Danmark, 1860. Hans arrangementstalent blev der navnlig lagt beslag på fra Casino, og for scenen i Amaliegade tilrettelagde han musikken til vaudevillerne *Et enfoldigt Pige-barn*, *Hyldemor*, *Plader*, *Gamle Minder*, *Halvdelen hver*, *For Alvor* m. fl. Nævnes må også hans udmærkede *8 Violinetuder* (udg. af E. Singer 1888) der længe var et påskønnet studieværk. – Krigsråd 1865. □ Træsnit 1874.

Søndagsposten 8.11.1874. G. Skjerne: H. C. Lumbye og hans samtid, 1912 (2. udg. 1946). Johan Svendsen i Tilskueren, 1913 II 1018.

Nils Schiørring

Lincke, Valdemar Christian, 1869–1948, operasanger, sangpædagog. * 14.2.1869 i Kbh. (Garn.), † 28.10.1948 på Frbg., urne i Kbh. (Vestre). F: guldsmedemester Carl Christian Frederik L. (1830–1909) og Alma Marie Alvilda Steenstrup (1849–1924). ~ 18.5.1894 i Kbh. (Holmens) med violinist Mary Amalie Albertine Soyer, * 28.10.1869 i Århus, † 17.3.1954 i Kbh. (Pauls), d. af klubvært, senere kgl. mundkok Philip Joseph S. (1830–1904) og Karen Marie Albrethsen (1832–1913).

L. viste allerede i sin skoletid musikalske anlæg og fik tidligt undervisning på klaver. Det faldt dog naturligt, at han efter endt skolegang kom i guldsmedelære hos faderen og stod seks år i lære. Men samtidig fortsattes klaverstudierne, nu hos Olivo *Krause, og han kunne som syttenårig

optræde offentligt. Af Krause fik L. imidlertid det råd at lade sin udmærkede basbaryton ud-danne, og efter at han 1887 var kommet på musikkonservatoriet blev sangstudierne hos Carl *Helsted de vigtigste; allerede 1889, endnu som konservatorieelev, debuterede han i Koncertforeningen og lod sig tillige høre i Musikforeningen og Cæciliaforeningen. Sin første selvstændige koncert gav han 1891 og sattes efter den vellykkede prøve på sine evner i stand til at studere hos Devillierz i Paris. 1892 debuterede han på Det kgl. teater som landgreven i *Tannhäuser* og gjorde til sin afgang 1903 fortræffelig fyldest i en lang række partier som Mefistofeles i *Faust*, Leporello, Almaviva, Sarastro, Ramphis i *Aida*, kongen og herolden i *Lohengrin*. Pagner i *Mestersangerne* osv. Jævnside med teatarbejdet havde L. fortsat sine studier i udlandet og lagt grunden til den omfattende pædagogiske virksomhed der kom til at udfylde størstedelen af hans liv og hvortil hans alsidige musikalske uddannelse og kunstneriske begavelse i så høj grad gjorde ham skikket. Fra 1901 var han lærer ved konservatoriet og uddannede her og privat en række af vore mest ansete sangere som Niels *Hansen, Carl *Madsen, Astrid Elsted, Holger Bruusgaard, Ely Hjalmar, Poul *Wiedemann, Holger *Byrding o.a. Han har sammen med S. *Levysohn udgivet to hæfter operaarier. – R. 1929. □Foto.

Sig. Berg: Det kgl. da. musikkonservatorium 1917–53, 1959 52f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Nils Schjørring

Lind

Navnet på flere danske slægter, af hvilke her skal nævnes to.

I. En slægt der føres tilbage til købmand i Århus Christian Knudsen L. (ca. 1705–71) der var far til sognepræst i Elltang Knud Peter L.

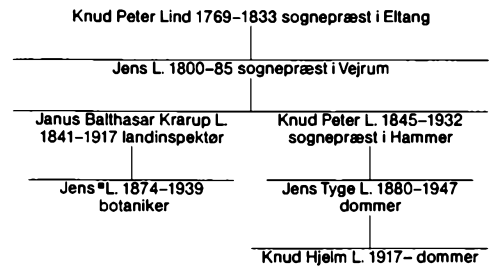
II. Slægten fra Lindgård i Dalby sg. Slægten føres tilbage til Hans Olufsen i Fjelstrup (ca. 1681–1741) hvis søn Oluf Hansen (ca. 1726–77) boede på Lindgård. Han var far til Hans Olufsen L.

(I) Chr. Krarup: Stamtavle over efterkommerne af Chr. Krarup til Dejbjerglund, 6. udg. 1958. (II) G. Lind: Lind-slægten fra Lindgård gennem 500 år I–II, 1956.

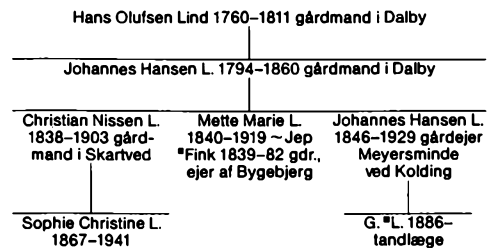
Hans H. Worsøe

Lind, Søren Estrup Alfred, 1879–1959, filminstruktør, filmproducent. * 27.3.1879 i Højelt ved Blistrup, † 29.4.1959 på amtssygehuset i Glostrup. F: bager Andreas L. og Birthe Kirstine Pedersen.

Tavle I

Tavle II

L. var uddannet som snedker. I begyndelsen af 1906 kom han i forbindelse med Ole *Olsen, idet han fik bestilling på at konstruere nogle filmapparater. I stedet blev han interesseret i selv at optage film. 1906–09 arbejdede L. som freelance reportagefilmfotograf i hele Norden, åbnede 1906 Islands første biograf i Reykjavik og blev 1909 engageret som kameramand på det århusianske filmselskab Fotoramas første spillefilm Den lille Hornblæser. 1910 instruerede han for samme selskab *Den hvide Slavehandel*, Danmarks første flerspolers film. L. drog derefter til Kbh. hvor han indtil 1912 var kameramand og instruktør på en række film for forskellige selskaber, foruden at han også var sin egen filmproducent. I midten af 1912 blev han engageret af et tysk filmselskab, arbejdede i Tyskland et par år hvorefter han tog til Italien, vendte 1938 tilbage til Danmark hvor han efter forgæves forsøg på at komme i gang som filminstruktør endte med atter at blive snedker.

L. var utvivlsomt en af de største kunstneriske begavelser inden for tidlig dansk stumfilm. Men et uroligt sind og manglende samarbejdsevner bevirkede at han uafbrudt skiftede produktionsselskab. I de få år han arbejdede for dansk film, især 1910–12, kom han dog til på afgørende vis at præge udviklingen herhjemme, idet han arbejdede som fotograf eller instruktør på en lang række af tidens betydeligste film, blandt disse

Lind, Alfred

Den hvide Slavehandel, og fra samme år Asta *Nielsens debutfilm *Afgrunden* som L. var kameramand på. Fra 1911 huskes først og fremmest *De fire Djævle*, en filmatisering af Herman *Bangs *Les Quatres Diables*, en film som han både var kameramand og instruktør på. Med denne og med *Den flyvende Cirkus* fra 1912, som han instruerede, introducerede L. en ny filmgenre, cirkusfilmen, som fik mange efterlignere både i ind- og udland, og som bevirkede at L. blev engageret først af tysk og senere af italiensk film. De fire Djævle og især *Den flyvende Cirkus*, L.s hovedværk, viser os en instruktør med en for den tid sjældnen sans for at skabe miljøer, i dette tilfælde en næsten dokumentarisk beskrivelse af et cirkusmiljø. Dette parret med en avanceret fornemmelse for kamerabevægelser og klipning gør ham til en af tidens bedste, danske filminstruktører.

Båndinterview ca. 1955 i Filmmuseet.

Marguerite Engberg

Lind, Gustav Johannes, * 1886, tandlæge. * 20. 12.1886 på Meyersminde ved Kolding. F: gård ejer Johannes Hansen L. (1846–1929) og Bodil Marie Brems (1852–1941). ~ 19.9.1919 i Hillerød med tandlæge Helene Elisabeth Hansen, * 28. 3.1891 i Randers, † 8.4.1980 i Kolding, d. af søfører Hans Marinus H. (1862–1929) og Mathilde Henriette Elisabeth Petersen (1863–1903).

L. der hører til en nordslesvigsk storbondeslægt fik sin skolegang i latinskolen i Kolding hvis rektor, Sigurd Müller, vakte hans interesse for kunst og litteratur. Faderens historiske interesser gik over til sønnen der allerede som nittenårig udgav slægtsbogen *Familien Lind*, 1905. L. tog tandlægeeksamen 1908 og blev straks ansat som klinisk assistent i Kbh., kort efter i Amsterdam. Efter et kortere studieophold i London tog han til Amerika, studerede et års tid ved Pennsylvania universitetet og blev dr.chir.dent. Efter sin tilbagekomst til Europa studerede L. i Berlin dentomaksilær ortopædi og tog 1911 den hollandske tandlægeeksamen ved rigsuniversitetet i Utrecht, hvorefter han nedsatte sig som praktiserende tandlæge i Amsterdam. I løbet af få år skabte han sig en stor og anset international praksis der har gjort hans navn kendt langt uden for Hollands grænser. Han fortsatte samtidig sine videnskabelige undersøgelser og skrev et anseligt antal artikler i hollandske og udenlandske fagtidsskrifter. Emner for hans undersøgelser har bl.a. været kæbeanomalierne og forebyggelse af tandsydomme. L. beskæftigede sig også med slægtsforskning og skrev flere bøger herom. Hans evner som organisator i forbindelse med

hans sprogkundskaber førte ham tidligt frem i fagligt organisationsarbejde, han var formand for Amsterdams tandlægeforening 1915–17, stifter af og formand for det hollandske tandlægevidenskabelige bibliotek 1917–19, formand for European Orthodontic Society 1914–22, formand for Vereeniging van Nederlandsche Tandartsen 1923–29. L.s kendskab til hollandske forhold og hans forbindelser med mange af dette lands ledende personligheder medførte, at han 1929 tog initiativet til dannelsen af foreningen Dansk samfund i Holland. Lige fra foreningens oprettelse var han bestyrelsens formand. Et betydningsfuldt resultat af L.s personlige arbejde til fremme af kendskabet til dansk sprog og åndsliv i Holland er oprettelsen af Dansk samfunds bogsamling, Bibliotheca Danica, der findes i universitetsbiblioteket i Amsterdam og med sine ca. 8000 bind er en af de smukkeste og mest righoldige danske bogsamlinger uden for Nordens grænser. L. oprettede 1972 den selvejende institution *Trapholtfonden* og dermed også det fremtidige kunstmuseum *Trapholtmuseet* i Kolding. L. modtog foreningen Dansk samvirkes hædersmedalje 1957. – R. 1926. □Foto.

Interviews i Berl.tid. 5.10.1952 og 10.3.1963, Jyllandsposten s.d. – G. Lind: Familien Lind, 1905 68. Samme Lind-slægten fra Lindgård I–II, 1956. M. Paludan-Müller i Danmarksposten okt. 1922; sst. dec. 1936. J. V. Christensen i Kolding folkebl. 3.2.1930. Politiker 19.12.1966. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

J. J. Pindborg (*A. Kamp*)

Lind, Hans Daniel, 1847–1924, præst, marinehistoriker. * 17.7.1847 i Kbh. (Holmens), † 25.1.1924 sst., begr. i Skelby ved Næstved. F: snedkermester ved orlogsværftet, senere krigsråd Hans Wilhelm L. (1800–74), ~ 1° med Jacobine Montine Ravn, 1799–1843) og Jensine Caroline Brabrand (1817–51, ~ 1° 1836 med skræddersvend Christian Holm, 1803-tidligst 47; ægteskabet opløst). ~ 26.4.1876 i Kbh. (Johs.) med Andree Rigmor Dora Evers, * 30.10.1854 i Kbh. (Trin.), † 29.3.1929 sst., d. af kgl. fuldmægtig i postvæsenet, senere kammerassessor Christian Lauritz E. (1817–1900) og Christiane Margrethe Georgine Klewing (1834–85).

L. blev student 1865 fra v. Westens institut og teologisk kandidat 1871. 1874 beskikkedes han til kateket ved Skt. Johannes kirke i Kbh. og 1876 tillige til konst. præst ved Ladegården, indtil han 1879 blev sognepræst i Søby på Æro, hvorfra han 1887 forflyttedes til Ryneby og Revninge på Fyn og derfra 1898 til Skelby-Gunderslev på Sjælland hvor han virkede til 1920. Hans fødsel og opvækst i Nyboder og hans besøg på faderens arbejdssted, orlogsværftet, vakte tidlig

hans interesse for marinehistorisk forskning som har sat frugt i forskellige skrifter der alle vedrører søetaten i 15- og 1600-tallet, nemlig *Nyboder og dets Beboere, især i ældre Tid*, 1882, *Kong Kristian IV og hans Mænd paa Bremerholm*, 1889, *Kong Frederik III's Sømagt*, 1896 og *Fra Kong Frederik II's Tid*, 1902 der alle er udkommet med støtte af marineministeriet og er udarbejdet efter omfattende arkivstudier, hvorfor de har stor betydning som kildeskrifter. L. har tillige skrevet talrige artikler der særlig omhandler søetatens historie i samme tidsrum, i Museum, Tidsskrift for Søvesen, Fra Arkiv og Museum, Historiske Meddelelser om Kbh., Præstø Amts Aarbog m. fl. Forarbejderne til en fortsættelse af hans tre hovedværker, *Søetatens Officerer under Kong Kristian V.*, findes i Rigsarkivet. Desuden har han skrevet nogle religiøse småfortællinger *Fra det virkelige Liv*, 1886. L. var en meget flittig og grundig forsker og hans marinehistoriske værker er klassiske og stadig grundlæggende. – R. 1921. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Th. Topsøe-Jensen*

Lind, Herman Peter Thygesen, 1890–1956, ingeniør, entreprenør. * 14.9.1890 i Linå ved Silkeborg, † 1.12.1956 i Weybridge, Surrey, England. F: mejeribestyrelse, senere købmand Theodor Christian Thygesen (1859–1923) og Birthe Kirstine Pedersen (1857–1946). ~ 14.12.1916 i London (Marlborough House Chapel) med Alba Christine Kästel, * 21.12.1888 på Frbg., † 9.6.1981 i London, d. af handelsrejsende, senere prokurist hos P. Wulff & Co. Georg Christian Rigmort K. (1857–1933, ~ 2° med Alexandra Alberta Winding, 1864–1937) og Birthe Kirstine Pedersen, kaldet Gledis (1855–1903). Efter at have taget præliminæreksamen tog L. 1906 polyteknisk adgangseksamen og blev allerede 1911 cand.polyt. som bygningsingeniør. Efter eksamen fik han ansættelse som tegner og beregner ved firmaet Christiani & Nielsens afdeling i Århus. 1913 forlod han denne stilling og foretog med understøttelse af K. A. Larsens legat og Det Reiersenske fond en studierejse til Tyskland, Belgien og England for at studere jernbetonkonstruktioner og fik ansættelse hos The British reinforced Concrete Engineering Co. Ltd. Han havde siden da bopæl i England. Nyttår 1915 begyndte han at arbejde selvstændigt med et af ham udtaget engelsk patent 22663/1914, L.s Interlocking Concrete Blocks, en slags betonbyggesten til udføring af kulminer, tunneler o.l., og 1.9.1915 startede han sammen med cand.polyt. Christian Frederik Aage Inger-

slev (1889–1928) ingeniør- og entreprenørfirmaet Peter L. & Co., Westminster, London. Det var oprindeligt hensigten at arbejde med L.s patent, men da hans gamle firma gjorde krav på retten hertil og vandt en retssag slog firmaet ind på jernbetonarbejde i al almindelighed. 1920 indtrådte cand.polyt. K. L. *Mygind i firmaet, som 1928 omdannedes til et aktieselskab hvis bestyrelse indtil Myginds død bestod af L., Mygind og J. *Saxild med L. som formand. Efter Myginds død indtrådte cand.polyt. Axel *Møller i bestyrelsen. 1927 var Ingerslev på grund af sygdom trådt ud af firmaet og hans andel overtaget af Kampmann, Kierulff & Saxild. Firmaet, der en tid arbejdede med bygning af beton-bugserbåde til afhjælpning af tonnagemangelen, fik stedse en mere og mere sikret position. 1926–27 byggede det de store Michelin Tyre Works i Stoke on Trent, en entreprise til ca. 600 000 pd. Sterling. Her lagdes grunden til store grusgravs-firmaer som blev et vigtigt led i L.-gruppens aktiviteter.

I England har L.s firma bygget en række broer, kajmure, pumpestationer, fabrikker, gas- og elværker, hangarer og kornsiloer. Det sidste gjorde firmaet især til speciale ved med held og som første firma i England at optage en amerikansk metode til konstruktion af silovægge med glideforme. Firmaet har således udført et stort siloanlæg i Newcastle upon Tyne for møllerifirmaet Spillers Ltd. Sit hidtil største arbejde fik firmaet efter åben licitation 1937 med bygningen af den nye Waterloo Bridge som erstatter den gamle bro af samme navn fra 1817, der på grund af fundamenternes svigten blev nedrevet 1925. Den går fra Victoria Embankment til Themsens sydside, er en af de længste broer over Themsen og går over en kurve i flodløbet hvor strømmen er temmelig stærk. Den store entreprise, der beløb sig til ca. 650 000 pd. Sterling og skulle have været fuldført 1940, blev sinket af krigen så at broen først kunne tages i brug 1942 og indvies officielt 10.12.1945. Arbejdets udførelse, der næsten helt lededes af danske, vakte smigrende opmærksomhed om firmaet og L. personlig på grund af de nye og sindrige metoder og den rolige sikkerhed der prægede arbejdet. Under anden verdenskrig udførte Peter L. & Co. en række arbejder af militær karakter såsom hangarer, startbaner etc. Sammen med andre store entreprenørfirmaer deltog man i bygningen af de flydende havne der anvendtes ved den allierede landgang i Normandiet 6.6.1944 og producerede otte af de største betonsænkekasser à 6000 t der udgjorde kajerne i „Mulberry Harbour“. Efterkrigstidens opgaver var især havneanlæg og kraftstationer. Firmaets mest prestigeskabende

Lind, H. P. T.

værk var Post Office Tower der ved åbningen i 1965 var sine 189 m var Londons højeste bygningsværk. Efter L.s død fortsattes virksomheden i familiejeje, fra 1959 var svigersønnen, cand.polyt. Thomas M. Jæger (* 1914) bestyrelsens formand. 1980 trådte firmaet i frivillig likvidation som følge af alvorlige økonomiske tab på flere byggearbejder, sammenfaldende med forsinkede betalinger for arbejder for det offentlige. – L. var formand i bestyrelsen for en række aktieselskaber. 1930–35 og 1942–47 var han formand for Den danske klub i London, 1943–47 for Dansk ingeniørforening for Storbritannien og Irland. Han var under krigen medlem af Det danske råds finansudvalg og fra 1945 stærkt medvirkende ved den danske menigheds overtagelse af St. Katharine's kirke ved Regents Park og ved opførelsen af den nye sømandskirke i Commercial Road. – R. 1935. K. 1946. □ Maleri af Eug. Hersch, 1954. Foto.

Ingeniøren, 1937 V 122f 135; 1939 I 82; 1940 I 118; 1942 I 122f. Jorgen Bast i Berl. aften 13.8.1942. Kristeligt dagbl. s.d. Gordon Symes: Concrete achievements, udg. P. Lind & co., London 1957 (anm. af A. Broager-Christensen i Ingeniøren, 1957 844–48). Further achievements, London 1965. Vilh. Lauritzen: Den danske kirke i London, 1973 66 87–89 132 134f.

Niels Alsted (Povl Vinding)

Lind, Jens, 1874–1939, botaniker. * 1.3.1874 i Nykøbing M., + 4.10.1939 i Viborg, begr. sst. F: landinspektør og branddirektør, sidst i Skive, Janus Balthasar Krarup L. (1841–1917) og Christine Marie Begtrup (1846–1922). ~ 1° 24.10.1908 i Kbh. (Marcusk.) med Hedevig Harder, * 22.7.1880 i Skive, + 15.9.1960, d. af købmand Ferdinand Adolph H. (1843–1908) og Mathilde Larsenia Bjørn (1851–1932). Ægteskabet opløst 1923. ~ 2° 16.1.1927 i Østbirk med Gunild Helga Agnete Koed, * 18.3.1895 i Skørping, d. af sognepræst Frederik Hansen K. (1858–98) og Hansine Jacobine Caroline Pødenphant (1863–1938). L. blev cand.pharm. 1896 og var ansat på forskellige jyske og 1907–12 på kbh.ske apoteker. Han havde tidligt fået interesse for botanik, og den samlede sig efterhånden om snyltesvampene hvis naturhistorie og forekomst her i landet bød ham et rigt arbejdsområde. Hans første lille afhandling derom er fra 1902, og den fulgtes snart af flere, hvoraf et par hvori han beskriver nye danske og udenlandske arter optoges i det fornemme tidsskrift *Annales Mycologici* (1905–08). Derved tiltrak han sig udenlandske forskeres opmærksomhed, og den ansete svenske mykolog G. Lagerheim indbød ham til et rent privat kursus ved Stockholms högskola i sommeren 1905

der resulterede i en afhandling om slægten *Gloesporium* (Arkiv för Bot. VII, 1908).

Efter at være flyttet til Kbh. påtog L. sig at bearbejde de småsvampe (Micromycetes) der var samlet under Roald Amundsens Gjøa-ekspedition og under Danmark-ekspeditionen (publiceret henholdsvis i Vid. Selsk. Skr., Kria. 1909 (1910) og i Medd. om Grønl. XLII, 1910). Hans vigtigste arbejde fra denne periode er dog det store værk *Danish Fungi, as represented in the herbarium of E. Rostrup*, 1913 der er en kritisk fortegnelse over E. *Rostrups efterladte svampesamling som indeholdt omkring 30 000 eksemplarer repræsenterende ikke mindre end 3324 arter, af hvilke en del beskrives som nye. Efter Rostrups død blev L. en meget benyttet konsulent i plantesygdomme for havebrugere. Hans botaniske kendskab til skadesvampene og hans farmaceutiske til kemikalier satte ham i stand til at belære havebrugere om den mest praktiske måde at bekæmpe plantesygdomme med kemikalier, hvad der dengang var noget nyt, og han var den første der anbefalede at behandle frugttræer ved sprøjtning om vinteren. Da statens plantepatologiske forsøg blev organiseret under Kølpin *Ravns ledelse blev L. hans assistent, en stilling han beklædte til 1917. Hans artikler og afhandlinger fra disse år er talrige. Han var Ravns medarbejder i flere vigtige forsøg og hans medforfatter af afhandlinger om den såkaldte Stikkelsbærdræber (1908), om forsøg med midler mod bygens sribesygge (1918), selv skrev han bl.a. om *Berberisbusken* og *Berberisloven* (i Tidsskr. for Planteavl, 1915), *Hundegræs-Bakteriosen* og *Forsøg med Midler mod Hvedens Stinkbrand*. (sst. 1917). Den førstnævnte afhandling er en interessant historisk fremstilling af striden om berberisens skadelighed og vidner om L.s store interesse for historiske emner, specielt sådanne der vedrører farmacien og lægeplanter. En hel række af hans artikler handler derom, således af de større *Vore gamle Urtebøger* (i Farmaceutisk Tid., 1916), *Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger*, 1918, hvori han bl.a. søger at identificere de af Henrik *Harpestreng omtalte planter, om meldrøjer og kriblesygge (i Farm. Tid. 1913), misteltenen (i jubilæumsskr. til den pharm. Læreanstalt 1892–1917, 1917) m.fl. I andre slog han i krigsårene kraftigt til lyd for dyrkning af lægeplanter og indsamling af indenlandske.

1919 overtog L. apoteket i Østbirk og 1926 Skt. Mathias apotek i Viborg. Han opførte dog ikke derfor med videnskabeligt arbejde. Han besvarede således en af Vid. selsk. udsat prisopgave om det danske markukrudt, og hans og Knud *Jessens besvarelse af den samme opgave blev

senere sammenarbejdet til det store værk *Det danske Markkrudts Historie* (Vid. Selsk. Skr. VIII, 1922–23). Desuden har han skrevet flere store afhandlinger om arktiske micromyceter, indsamlede af danske ekspeditioner til Grønland og af norske til Svalbard og Novaja Semlja samt under hans egen rejse i det nordlige Sverige 1930. Han har undersøgt Botanisk museums store arktiske herbarium af blomsterplanter for snyltesvampe og på dem gjort en rig høst der er basis for hans sidste afhandling *Studies on the geographical distribution of arctic circumpolar Micromycetes* (Vid. Selsk. Biol. Medd. XI, 1934). Denne og en tidligere afhandling med omtrent samme titel (sst. VI, 1927) viser, at han har søgt at nå til en dybere forståelse af de arktiske svampes naturhistorie og udbredelse, såvel geografisk som med hensyn til deres forekomst på forskellige værtplanter, deres spredningsveje og deres forhold til de på samme værtplanter i tempererede egne snyltende arter. – L. var meget flittig og overordentlig hjælpsom over for gartnere og have dyrkere; af natur en munter mand.

Bibliografi i Carl Christensen: Den danske bot. lit. 1880–1911, 1913 224f og samme: Den danske bot. lit. 1912–39, 1940 101–05. – Johs. Caroc: Peder Nielsen Skrivers efterkommere. Slægten Begtrup, 1932 119f. Ernst Gram i Botanisk t. XLV, 1940 225f. E. Dam og Aage Schæffer: De danske apotekers hist. IV, 1941–47 569–71.

Carl Christensen*

Lind, Laurids, 1700–38, rektor. Døbt nov. 1700 i Roskilde, begr. 30.4.1738 i Holbæk. F: hører, senere konrektor, magister Steen L. (1644–1723) og Kirstine Runchel. Ugift (?).

Efter at være blevet student 1717 fra Roskilde tog L. 1718 baccalaureusgraden og 1722 magistergraden, kom 1723 på Elers' kollegium og var i en del år privatlærer. 1734 blev han rektor i Holbæk. Hans navn er knyttet til den af ham udgivne fortegnelse over bøgerne i Karen "Brahes bibliotek i Odense, *Det danske Bibliotek*. 1725 som delvis allerede var udarbejdet af professor Jacob "Bircherod, men nu suppleredes og forsynedes med biografiske oplysninger om forfatteren af L. Fortegnelsen er stadig den eneste trykte der haves over dette kostbare bibliotek; trods sine store mangler har den i tidernes løb været et ikke uvæsentligt hjælpemiddel til dansk litteraturhistorie.

Odense skoleprogr. 1857 6–8 13 93. Victor Madsen i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen VI, Upps. 1919 171 179f 184.

R. Paulli*

Lind Pedersen, Marius Rasmus, 1860–1913, husmandsleder. * 11.8.1860 i Tilst, † 17.1.1913 i År-

hus, begr. sst. (Ndr. kgd.). F: gårdejer Niels Pedersen (1819–76) og Mette Marie Nielsdatter (1824–85). Navneforandring 26.7.1905. ~ 19.4. 1887 i Randers med Kirstine Hansen, * 11.3. 1867 i Viby ved Århus, † 16.12.1933 i Århus (Pauls), d. af gårdejer, senere folketingsmand Hans Peter H. (1839–1905, ~ 1° 1860 med Kirstine Hansdatter, 1830–62) og Ane Würglér (1847–96).

L. var bestemt til at uddannes som landmand, men sygdom holdt ham en tid borte fra alt legemligt arbejde, og han bestemte sig da til at gå lærervejen. Han kom på Gedved seminarium hvor han tog lærereksamen 1882. Han var lærer ved Klank højskole, senere kordegn ved Skt. Mortens kirke i Randers, 1886 blev han andenlærer i Kristrup og 1890 lærer i Sivested ved Grenå hvor han tog ivrig del i ungdoms- og foredragsarbejdet. 1896 flyttede han til Enslev ved Randers som enelærer. Både han og hans hustru var stærkt optaget af politiske og sociale spørgsmål, og efterhånden samlede hjemmets interesse sig om husmandssagen. L. gik ind i bevægelsen, grebet af tanken om at højne husmandstanden åndeligt, kulturelt og økonomisk. Han holdt mange foredrag, ledede husmænds og husmandskoners rejser på Randersegnen og var i nogle år et virksomt medlem af Foreningen af jyske landboforeningers udvalg for husmandsbrug. 1900 måtte han underkaste sig en farlig operation som i to år bandt ham til sygelejet, men da han atter blev rask kastede han sig med ny iver ind i arbejdet for at organisere husmandsbevægelsen i den nordøstlige del af Randers amt. En tid redigerede han Husmandshjemmet, indvalgte 1905 i styrelsen for De samvirkende jyske husmandsforeninger og overtog n.å. posten som sekretær i samvirksomheden. I denne egenskab udførte han et stort og meget påskønnet arbejde, men da dette blev mere og mere krævende, opgav han sit embede og flyttede til Århus som leder af et fast sekretariat, og her virkede han fra 1910 til sin død. L. var en stilfærdig, viljefast mand med en ideel indstilling over for husmandsbevægelsen, og han blev hovedmanden i organiseringen af den jyske husmandsbevægelse.

Jens Damsgaard: Den moderne husmandsbevægelse, 1916 107f. P. Jeppesen: Husmandsbevægelsens hist., 1927 100 109f. Fr. Skrubbeltrang: Den danske husmand I–II, 1952–54.

Olaf Andersen*

Lind, Bertha Frederikke Nathalie, * 1918, mini-ster. * 1.10.1918 i Kbh. F: købmand, senere fiskehandler Aage L. (1861–1921) og bogholder Ane Johanne Bjørndahl (1878–1942). ~ 1°

Lind, Nathalie

13.11.1943 i Kbh. (Frihavnsk.) med cand. jur. Erik Knud Desiré Tfelt-Hansen, * 10.3.1918 i Estland, † 26.7.1962 i Kgs. Lyngby, s. af generaldirektør Knud Theodor Hansen (1884–1969) og Angèle Tfelt (* 1894). ~ 2° 5.4.1968 i Lyngby k. med direktør, cand. jur. Niels Erik Langsted, * 15.1.1915 i Kbh., s. af postmester Jakob L. (1883–1959) og Johanne Rasmussen (1883–1974).

L. blev student fra Frederiksborg statsskole 1936, cand. jur. 1943, var sekretær i Mødrehjælpen 1943–44, politifuldmægtig i Ålborg 1945–48, sagfører, fra 1949 landsretssagfører, sst. 1948–55 og nedsatte sig derefter som advokat i Virum. 1963–67 var hun ekspeditionssekretær i civilforsvarsstyrelsen og 1967–68 ekspeditionssekretær i Statens åndssvageforsorg. L. interesserede sig fra sin studietid for kvindesagen og var formand for kvindernes diskussionsklub i Ålborg 1947–55, formand for Dansk kvindesamfunds Kbh.s kreds 1959–62 og landsformand for Dansk kvindesamfund 1966–68. Politisk sluttede L. sig til venstre, var formand for venstres kvinder i Lyngby 1957–61 og opstilledes til folketingsvalget 1957 af venstre i Kbh.s havnekreds. Derefter var hun partiets kandidat i Roskildekredsen 1960 og i Fredensborgkredsen hvor hun var valgt 1964–66. Hun har siden 1968 været valgt i Vardekredsen hvor hun efterfulgte Erik *Eriksen. Ud over kvindesagen har hun i sit politiske arbejde især været optaget af sociale og juridiske spørgsmål. Hun var socialminister i regeringen Baunsgaard 1968–71, justitsminister og minister for kulturelle anliggender i regeringen Hartling 1973–75 og justitsminister i SV-regeringen under Anker Jørgensen 1978–79. Sin betydeligste indsats som minister øvede hun 1968–71 da hun efter socialreformkommissionens første betænkningens fremkomst gennemførte loven om socialstyrelsen der samlede administrationen af børne- og ungdomsforsorg, åndssvageforsorg og revalidering under én chef hvortil hun udpegede H. C. *Seierup. Deril kom loven om den sociale ankestyrelse og loven om den offentlige sygesikring. I forbindelse med kommunalreformen revideredes mange sociale love ved overførelse af beføjelser til kommuner og amter og afskaffelse eller ændringer af refusionsbestemmelser. I forhold til denne omfattende administrative og lovgivningsmæssige virksomhed i L.s første ministertid blev hendes to senere ministerperioder mindre betydningsfulde som følge af deres kortvarighed og de barske finansielle vilkår der indtrådte efter oliekrisen 1973 og den internationale konjunkturedgang.

L. har i 1970'erne uden for sine ministerperioder repræsenteret venstre i folketingets præsidium

og været tingets viceformand, men har også som ordfører for nogle lovforslag udfoldet sit temperament. I nordisk samarbejde har hun været formand for Nordisk råds juridiske udvalg og formand for den danske delegation i Nordisk råd 1978. Hun var en kort tid for sin første ministerudnævnelse medlem af radiatorådet og igen 1978–79. – K. 1969. K'. 1975. □ Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

Interview i Berl. tid. 10.3.1974 og Jyllandsposten 1.10.1978. – Malin Lindgren i Politiken 23.9.1979.

Helge Larsen

Lind, Peter Engel, 1814–1903, biskop. * 8.4.1814 i Kbh. (Frels.), † 19.2.1903 på Frbg., begr. sst. F: farver Knud Christian L. (ca. 1784–1865) og Bollette Sophie Elisabeth Ballum (ca. 1786–1869). ~ 22.3.1848 i Kbh. (Holmens) med Agnes Lund, * 3.7.1827 i Kbh. (Fred. ty.), † 23.4.1910 sst., d. af professor ved kunstakademiet, senere etatsråd J. L. *L. (1777–1867) og Augusta Lorentz (1797–1871).

L. blev student 1831 fra Borgerdydskolen i Kbh. Her sluttede han venskab med Søren *Kierkegaard (og var 1854 den første der tog til genmæle mod Kierkegaards angreb på biskop J. P. *Mynster). 1837 tog han teologisk attestats. Derefter var han lærer ved et par kbh.ske skoler mens han fortsatte sine studier. 1839 blev han lic.teol. på en afhandling *De coelibatu Christianorum per tria priora secula*. Desuden var han som så mange af datidens unge teologer optaget af æstetiske interesser og udgav flere noveller: *Johan Gordon*, 1836, *Ungdomsaar*, 1840 og *Kjærlighed og Frelse*, 1844. Fra denne periode stammer også hans tilknytning til det Heibergske hus og hans venskab med Fr. *Paludan-Müller, ligesom han også stod H. C. *Ørsted nær. L.s æstetiske skrifter er nete småarbejder med en opbyggelig tendens, men de indeholder tillige en del skildringer som har kulturhistorisk betydning. Efter en alvorlig krise, der førte L. til en dybere forståelse af kristendommen, drog han 1843–44 med offentlig understøttelse udenlands for at sætte sig ind i fængselsvæsen i andre lande og blev ved sin hjemkomst 1844 præst ved Kbh.s civile arresthus og Blåtårn og senere s.å. ved tugthuset på Chr.havn og tårnene i Citadellet. Fra sin barndom havde L. næret en særlig kærlighed til fanger og ønsket at blive fængselspræst, og nu tog han sig med stor nidkærlighed af sine embedsforretninger og førte en energisk kamp for højnelse af de indre tilstande i fængslerne. Gentagne gange havde han i den anledning skarpe sammenstød med fængselsdirektionen og måtte søge

audienser hos Christian VIII for at forsvare sin sag. I disse år udfoldede han tillige en del litterær virksomhed. Han var således medudgiver af Borgervennen (1850–54) og af Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark (1853–54), og særskilt udgav han *Christendommens Indflydelse paa den sociale Forfaining fra dens Stiftelse til Justinian* (1852) og siden en fortsættelse heraf for tiden indtil Karl den Stores død (1858). Disse skrifter, der ligesom hans disputats er betegnende for hans sociale interesser, giver gode bidrag til belysning af de pågældende emner, udmærker sig ved at bygge på studium af de primære kilder og fremtræder i en smuk, klar form. 1855 blev L. sognepræst i Sæby og Hallenslev på Sjælland. Her lærte han bl.a. Vilhelm Beck nøje at kende, og denne har i høje toner udtalt sig om L.s fine, grundhæderlige personlighed. Sympatien var ikke gensidig. 1871–75 var L. censor ved teologisk embedseksamen, og 1875 blev han biskop over Ålborg stift, 1879 dr.teol. h.c. ved Kbh.s univ.s jubilæum, og 1888 tog han afsked. Som biskop repræsenterede L. H. Martensens linje; ved Vilh. Becks angreb på de nordjyske præster („den thyske krig“) kom L. i konflikt med Indremission, og hans noget stive administration var ikke uden skyld i at det grundtvigske frihedsrøre på Mors førte til frimenighedsdannelse. 1887 lod L. sig af bispekolleger puffe frem til en aktion mod kultusminister J. Scavenius der i sin skoletid havde boet seks år i L.s hus. Motivet var ministerens umoraliske privatliv. – R. 1875. DM. 1878. K.² 1883. K.¹ 1888. □Foto.

Kilder. Selvbibliografi i Forhandl. ved Kbh.s univ.s fest 1840 29f og i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s 400årsfest promoverede doktorer, 1879 113f. Udvalg af breve til P. Hjort II, 1869 204. Breve fra og til H. C. Ørsted II, 1870 208–10. Otto Møller og Skat Rordam. En brevsaml. I, 1915 275; II, 1916 43. Breve fra Fr. Paludan-Müller, 1928 57–108 131. Venskab og samvirke. Brevsaml. mellem Vilh. Beck og Johs. Clausen, 1936 38. Søren Kierkegaard: Breve og aktistykker I, 1953 37–39.

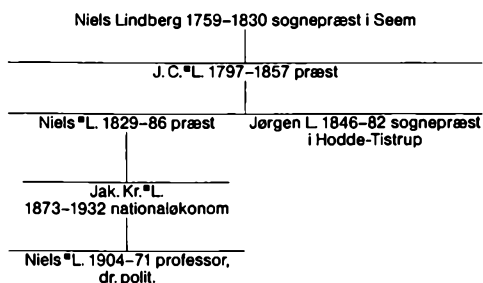
Lit. Vilh. Beck: Erindr. fra mit liv, 1901 41. J. L. Us-sing: Af mit levned, 1906 26 30. Ludv. Hertel i Kirkehist. saml. 5. r. VI, 1911–13 402–60 (heri breve). Bj. Kornerup sst. 6. r. III, 1939–41 39f 121–42 (breve). Sejer Kühle i Pers.hist. t. 9. r. V, 1932 152–56 (heri brev). P. G. Lindhardt: Fem Aalborg-bisper, 1954 27–67. Samme i Jyske saml. ny r. IV, 1957–58 97–128 (heri breve).

Papirer i Rigsark.

P. G. Lindhardt (Bjørn Kornerup)

Lindberg

Slægten føres tilbage til avls- og vognmand i Ribe Clemend Nielsen der stammede fra Lindbjerg i Ølgod sg. og som var far til sognepræst i Seem Niels L. Desuden findes andre slægter L.

Martin Kristensen: Niels Lindbergs liv og gerning, 1922. F. C. Bretteville-Plum: Præsteslægten L. i Pers. hist. t. 10. r. II, 1935 145.

Hans H. Worsøe

Lindberg, Jacob Christian, 1797–1857, præst. * 8.1.1797 i Ribe, † 10.12.1857 i Lille Lyngby, begr. på Frbg. F: residerende kapellan ved Ribe domk. og sognepræst i Seem Niels L. (1758–1830) og Anna Magdalene Jacobsdatter (1766–1840). ~ 7.4.1826 i Kbh. (Frels.) med Anna Cathrine Elisabeth Hansen, * 1.1.1805 i Kbh. (Frue), † 5.12.1866 på Frbg., d. af destillatør og brændevinsbrænder Jens Peter H. (Thøyring) og Elise Christiane Jørgensen (ca. 1778–1831, ~ 2° 1817 med kontrollør Simon Simonsen, ca. 1769–1821). – Far til Niels *L.

Fra faderen – en rationalistisk præst – arvede L. ikke blot sin kæmpeskikkelse, men også en bestandigt „kværunderende“ natur og dyb sans for småfolks ret over for alle slags autoriteter. Han blev student fra Ribe 1815, cand.teol. (egregie) 1822 og dr.phil. 1828 på et emne fra fønikisk-græsk epigrafi. Han bistod biskop F. Münster i forskningen over orientalske indskrifter og mønter (var som numismatiker af internationalt format), udgav 1824 i Münters Miscellanea Hafniensia en afhandling om puniske mønter, og arbejdede med træskærerkunst for selv at kunne illustrere sine værker. 1822–30 var han lærer i hebraisk ved Metropolitanskolen; mange af hans elever, bl.a. H. Martensen, mindedes ham siden med taknemmelighed som åndelig vejleder, og Søren Kierkegaard, i hvis hjem han kom og som af ham lånte træk til sit billede af et „sandhedsvidne“, beundrede hans „dialektiske hovede“ og fremhævede ham siden i så henseende på N. F. S. Grundtvigs bekostning. L. udgav flere skolebøger i sit fag, kom jævnlig i klammeri med skolens rektor N. L. Nissen, og hans indædte polemik mod universitetets semitolog J. L. Rasmussen, som han regnede for totalt udelig, vakte megen opsigt; det ansås almindeligt for L.s skyld at Rasmussen til sidst begik selvmord.

Fra først af var L. rationalist; under indflydelse af J. P. Mynster og især den kirkehistoriske professor J. Møller nærmede han sig et mere kirkeligt-ortodokst stade, og Grundtvig – på hvis side han optrådte i „tylvtestriden“ – greb ham snart ved sine bibelske prædikener og, på det tidspunkt, ortodokse teologi. Omsvinget som kom med „den mageløse opdagelse“ af 1825 sagde derimod foreløbig ikke L. noget; som de fleste anså han den „kirkelige anskuelse“ blot som et led i ortodoksiens kamp mod rationalismen og nemmede ikke de helt nye perspektiver. Men L. havde 1826–32 hovedrollen i opgøret med rationalisterne i kirken; Grundtvig var langt mere afdæmpet, selv om det af ham og A. G. Rudelbach 1825 grundede Theologisk Maanedsskrift også for L. var et arsenal; han ville hævde den repristinerede lutherske konfessionalisme mod rationalisterne og med statskirkens præsteed, dogmatik og liturgi tvinge dem ud af kirken (jfr. Kirkens Gienmæle) ved over for regering og offentlighed at holde dem fast på bekendelsesskrifterne, især Confessio Augustana. Denne kamp må ses som led i en almeneuropæisk reaktion mod den politiske og ideologiske liberalisme som fulgte af den franske revolution, og i en tid hvor revolutionsfrygt plagede regeringerne nød de kirkelige oprørere statsmagtens sympati, fordi teologisk ortodoksi er en solidere allieret for enevælde end liberal, individualistisk og demokratisk rationalisme. Også de vakte som blev forfulgt af de statskirkelige myndigheder var selv ortodokse, og så derfor med sympati på kirkekampen, men kom i klemme fordi regeringen dog til dels var nødt til at hævde præsteskabets autoritet og en vis forkyndelsesfrihed (det gav sig fx 1834 udslag i den højesteretsdom der frikendte præsten H. Visby for kætteri, efter at L. havde rejst klage imod ham). L. søgte allerede fra kampens begyndelse ivrigt kontakt med de vakte, og det skyldtes i høj grad ham at regeringen 1828 strengt bød præsterne ikke at vige en tøddel fra de gældende ritualer; gang på gang greb L. nemlig ind for de vakte som protesterede mod præsternes vilkårlige ritualændringer.

L.s strategi – den trods personlig elskværdighed utrolige opfindsomhed i retning af perfid insinuation, pedantisk ordkløveri og de „prokuratoragtige“ manipulationer hvormed han (i en mængde pjecer og småskrifter med bevidst sensationelle titler) udfoldede sig – vakte almindelig harme og foragt; biskop Münster følte at han havde „næret en Slange ved sin Barm“, J. P. Mynster og så at sige alle andre tog afstand, Grundtvig var ikke selv alt for begejstret, men L. fortsatte ufortrødent, ikke blot med permanent forfølgelse af H. N. Clausen og hele hans fami-

lie, men fx også med et angreb på A. S. Ørsted der indirekte havde støttet Clausen ved en mindre rigoristisk tolkning af symbolforpligtelsen; angrebet var lige ved at føre til Ørsteds afskedigelse som generalprokurør. 1829 blev et nyt og voldsomt skrift mod H. N. Clausen omgående beslaglagt; der lagdes sag an, L. frikendtes – et hårdt slag for Clausen – men afskedigedes så 1830 fra sit embede. S.å. udgav han på latin og dansk kirkens bekendelsesskrifter til minde om Augustanas 300-årsdag; i de følgende år fortsatte angrebene på rationalisterne, og Visby fik L. dømt for injurier.

Den iver hvormed L. tog sig af de vakte over for præster og domstole var uden tvivl medårsag til at vækkelsen i hovedstaden omkr. 1830 udviklede sig i sværmerisk retning; L. begyndte under stort tilløb at holde (forbudte) gudelige forsamlinger i sit hjem, siden på „kalkbrænderiet“, og baggrunden var hans ønske om at danne en frikirke, nu da det åbenbart ikke var regeringens hensigt at opgive sin støtte til præsteskabet. Også Grundtvig blev inddraget i dette forsamlingsvæsen, men tog iøvrigt nærmest advarende afstand fra det, og krisen løstes 1832 derved at Grundtvig fik Frederikskirken (nu Christianskirken) overladt til aftensangsgudstjenester, dog uden sakramentforvaltning. Således kanaliseredes en del af vækkelsen ind i mere kirkelige rammer, og i de følgende år fortog de sværmeriske tendenser sig ikke så lidt. Det hang igen til dels sammen med at L. nu skiftede kurs: omsider gik det op for ham at Grundtvig efter 1825 ikke mere kæmpede for statskirkens liturgi og bekendelsesskrifter, men for den hellige almindelige kirkes dåbspagt, og at han nu drog kirkepolitiske konsekvenser i retning af total sognebåndsløsning, kirketugt og legaliseret, dogmatisk-liturgisk præstefrihed inden for en statskirkelig ramme der ikke mere opfattedes som en kristen kirke, men som en borgerlig ordening, en almen religionsanstalt hvori også den kristne menighed under forudsætning af fornøden frihed kunne leve sit liv. Fra ca. 1832 lagde L. sin kamp an på samme linje, og den sympati han nød i alle landets vakte kredse styrkedes, da han 1833–40 udgav sin eminent betydningsfulde Den nordiske Kirketidende (fortsat 1841/42 i Dannebrog) og her ikke blot propagerede Grundtvigs teologiske og kirkepolitiske tanker, men også rapporterede om vækkelsens status egn for egn (øvrighedens ind eller overgreb selvsagt i rigt mål medtaget); han skabte derved i vakte kredse både kendskab til ligesindede og en følelse af samhørighed trods alle geografiske og åndelige skel; i 1830erne kan man virkelig tale om et „grundtvigsk-lindbergsk“ parti der som sine mærkesager havde

organisering af adresser for sognebåndsløsning og for at beholde de gamle ritualer (da det forløb at biskop Mynster var ved at udarbejde nye). Øvrigheden søgte, således ved et cirkulære 1835, at bremse L.s utrættelige rejser landet rundt, men uden større held, og i Roskilde stænderforsamling vandt L. – skønt ikke selv medlem – adskillige tilhængere for sogne- og præstefrihed. „Partiet“ havde sine afgrænsninger i de frikirkelige kredse der fra 1839 blev baptistiske og blandt de „degnekristne“ der skaredes om læren Rasmus *Sørensen og havde frikirkelige idealer, men der kan næppe være tvivl om at L.s indsats og nye tolkning af statskirkebegrebet i høj grad bidrog til at holde den „præstekristne“ del af vækkelsen (og det var langt den største) inden for kirken.

For eftertiden kom Grundtvig – takket være grundtvigianske historikere – til at stå med palmerne, men det var L. som gjorde det trælse arbejde, under vilkår hvor han med sin familie ofte led nød og måtte støttes af venner eller af dronning Caroline Amalie som nok også var den der 1844 fik ham gjort til sognepræst i Tingsted; 1857 forflyttedes han til Lille Lyngby, men døde umiddelbart efter. På Falster deltog han livligt i kommunalstyret og indvalgte 1853 i folketinget. I præsteårene fik han omsider ro til at afunde sit virke med endnu en kæmpeindsats, den bibeloversættelse som med sit markante sprog udkom 1837–53 (nyt oplag 1857–58) og som, naturligvis især i vakte kredse hvor den nød næsten kanonisk anseelse, blev meget udbredt. Posthumt kom der endnu nogle af de numismatiske afhandlinger han aldrig selv fik tid til at afslutte. □ Afbildet på satirisk radering Tidsaanden, 1831. Litografi af F. Helsted, 1838. Træsnit af J. Lind, 1840, i Corsaren. Silhouet af N. Chr. Fausning (Kgl.bibl.). Litografi af L. A. Kornerup, 1859, efter foto, efter samme litografi af I. W. Tegner, 1867, samt træsnit. Tegn. – Mindesten i Skibelund krat, 1869.

Kilder. Selvbibliografi i Solennia academica, 1828 35–38. Breve i Nord. månedsskr. for folkelig og kirkelig oplysning, 1881 II 61–71 81–112. Optegn. i Hist. månedsskr. for folkelig og kirkelig oplysning. I–VI, 1883–86. Breve fra og til Grundtvig II, 1926.

Lit. J. P. Mynster: Medd. om mit levnet, 1854 (2. opl. 1884) 246–48. N. F. S. Grundtvig i Dansk kirketid., 1857 861–63. Sst. 1869 706–14. H. Jørgensen: Et par ord til pastor J. C. L.s eftermæle, 1858. N. F. S. Grundtvig i Budstikken VII, 1858 33–37. H. N. Clausen: Optegn. om mit levnets og min tids hist., 1877. H. Martensen: Af mit levnet I, 1882 20–22 26f. Fr. Nygård: J. C. L., den danske kirkesags forkæmper, 1897. S. Kierkegaard: Saml. værker VII, 1905 25 (3. udg. IX, 1978 35). H. Begtrup: Det danske folks hist. I, 2. udg. 1917 306–36. Kaj Baagø: Magister J. C. L., 1958 = Kirkehist. studier 2.r. V. Samme: Vækkelse og kirkeliv i Kbh. og omegn, 1960 = Vækkelsernes frembrud i Danm. I. Kn. Banning:

Degnekristne, 1958 = Kirkehist. studier 2.r. IV. Samme: De sjællandske vækkelser, 1961 = Vækkelsernes frembrud i Danm. II. *Papirer* i Kgl. bibl.

P. G. Lindhardt

Lindberg, Jakob Kristian, 1873–1932, national-økonom. * 10.6.1873 i Gedved, † 4.12.1932 i Kbh., urne på Bispebjerg kgd. F: valgmenighedspræst Niels *L. (1829–86) og Clara C. Monrad (1838–1922). ~ 6.12.1901 i Kbh. (b.v.) med Inger Dorthea Ousen Tornøe, * 19.1.1871 i Kersteminde, † 18.3.1935 på Frbg., d. af hotelejer, skibsmægler, senere kammerråd Wentzel Heinrich T. (1828–97) og Dorthea Cecilie Ousen (1834–1918). – Far til Niels *L. (1904–71).

Kort efter faderens død 1886 kom L. til Kbh. hvor han uden for skolen havde forskellige beskæftigelser bl. a. hos F. F. *Falkenstjerne der drev en slags arbejderhøjskole, og i hvis blad, Tidens Strøm, L. anonymt fik optaget sine første artikler. 1891 blev han student, privat dimitteret, og begyndte at studere statsvidenskab hvor navnlig professor Harald *Westergaard blev hans inspirerende lærer. 1897 tog han økonomisk-statistisk eksamen og var fra nov. s.å. til sept. 1901 assistent ved statistisk laboratorium hos Westergaard. 1901 blev L. sekretær i arbejds- og fabriktilsynet, 1913 kontorchef og året efter direktør for tilsynet. Fra 1924 til sin død var han kongevalgt medlem af nationalbankens direktion.

L. havde fra sin grundtvigske slægt arvet en stærk interesse for sociale spørgsmål og en folkelig indstilling som både prægede hans virksomhed og fremtræden. Derimod havde det kristne livssyn ikke som hos hans slægt nogen direkte betydning for ham. Hans optagethed af sociale spørgsmål førte ham tidligt til en selvstændig socialistisk opfattelse som han stridslysten som sine forfædre kæmpede for, samtidig med at han overfor mennesker han mødte var charmerende og hjælpsom. L. begyndte sin virksomhed i arbejds- og fabriktilsynet det år den første almindelige fabriktilsynslov blev vedtaget. Loven udvidede tilsynets område og gav institutionen hjemmel til at udstede regulativer for de enkelte fag. Arbejdet med de mange principielle spørgsmål som denne udvikling medførte, bageriloven af 1906 og den nye fabrikløvs af 1913 betød at L. allerede før sin direktørtid fik en væsentlig indflydelse på fabriktilsynets udformning her i landet både med hensyn til reglerne for løsning af tilsynets opgaver og institutionens organisation. Hans indsats på dette område skabte en almindelig anerkendelse af hans dygtighed, også hos erhvervslivets ledere der principielt

have en kritisk holdning til tilsynslovgivningen. Et udtryk herfor var, at Industrirådet på L.s foranledning og med ham som redaktør fra 1906 udsendte årlige industriberetninger. Han var redaktør af beretningerne til 1915. Af særlig betydning for senere forskning har det været, at han i beretningen for 1908 gav den første oversigt over dansk industris sammenslutninger og aftaler. Hans omfattende kendskab til industrien og hans administrative erfaring førte til, at han under første verdenskrig ledede fordelingen af brændselolie.

L.s politiske og sociale interesser gjorde ham til en kendt foredragsholder i arbejderkredse og 1909–17 var han medlem af Frbg. kommunalbestyrelse. Kort efter krigen rejste han i et foredrag for arbejdernes fællesorganisation i hovedstaden spørgsmål om arbejdernes kontrol med virksomhedernes regnskaber. Det gav anledning til, at socialdemokratiet 1919 nedsatte et socialiseringsudvalg hvor L. blev et meget virksomt medlem. Udvalget fik i okt. s.å. partiets opbakning på krav om lovgivning om bedriftsråd, trustkontrol og priskontrol. Forslagene strandede på det radikale partis modstand. L. mente, at Th. Stauning ved den lejlighed burde være gået fra regeringen. Hans argumenter for forslagene fremgår af to foredrag der foreligger trykt: *Kontrol med Erhvervslivet*, 1919 og *Oprettelse af Bedriftsraad i Industrien*, 1921. 1923 blev L. medlem af den af Nationalbanken indkaldte valutakonference. Sammen med sin ven professor L. V. Birck gik han her ind for, at man straks burde indføre guldstandard på basis af en nedskæring af kronen til 75 pct. af den gamle guldparitet. Han havde ikke socialdemokratiet bag sig ved denne holdning og havde bragt sig i modsætning til Nationalbankens ledelse der ikke kunne tænke sig en nedskæring. Alligevel blev L. 1924 af regeringen Stauning udpeget til nationalbankdirektør. I denne stilling optrådte han også meget selvstændigt, selv om sygdom medførte at han ikke fik særlig indflydelse på den daglige virksomhed. Før den øvrige direktion gik han 1925 ind for en diskontonesættelse for at modvirke spekulationen i en hurtig pariføring. Efter guldfodens opgivelse 1931 gik han omgående ind for, at Danmark skulle følge sterling. Han havde også et mere moderne syn end den øvrige direktion på Nationalbankens muligheder for at påvirke valuta- og obligationsmarkedet.

L. vedblev livet igennem uanset sit omfattende administrative arbejde at beskæftige sig med den teoretiske side af samfundsøkonomien. 1908–19 var han docent i jura og nationaløkonomi på Polyteknisk læreanstalt. 1905 kom en artikel i Nationaløkonomisk Tidsskrift hvor han kritiserer

den østrigske økonom Eugen Böhm von Bawerks da meget anerkendte kapitalrenteteori. Senere kom i tidsskriftet L.s foredrag i nationaløkonomisk forening om henholdsvis håndværkets og detailhandelens fremtid, en artikel som kritiserer Bircks værdilære, og en gengivelse af et foredrag i nationaløkonomisk forening om indtægtsforhold i Danmark hvor L. godtgjorde fald i arbejdernes realløn under krigen. Hans største teoretiske arbejde *Magt I-II* blev først udgivet efter hans død af sønnen Niels Lindberg 1933. *Magt I* viser navnlig, at der i vort nuværende samfund gennem magtpositioner sker udbygning ved skabelse af arbejdsfri renteindkomster. *Magt II* skitserer bl.a. opbygningen af et socialistisk samfund. Arbejdsfri indtægter er her afskaffet; al aflønning – også virksomhedsledernes – kontrolleres af fagforeningerne; i øvrigt sikrer et prissystem den bedst mulige faktortilpasning, og vareomsætningen sker på kooperativ basis. Dette bind indeholder også en række tillæg – vedhæng kalder L. dem i overensstemmelse med sin særegne sprogbrug – hvor han bestræber sig på at fastholde et rent dansk sprog. De fleste af vedhængene er af økonomisk-historisk karakter. Et af dem omhandler Karl Marx. L. anerkender hovedtankerne i Kapitalens I. bd., men anser de følgende for ufærdige fra Marx' hånd. Da han desuden udformer sine egne økonomiske begreber, kan han ikke betegnes som marxist. Han har udarbejdet sin egen socialistiske teori der indeholder mange interessante betragtninger og som helhed er lettere tilgængelig end Kapitalens tre bind.

□Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1918 (Fr.borg). Mal. af Johs. Nielsen, 1919 (Kbh.s univ.). Foto.

J. K. L.: *Magt*, 1933 (fortalen). – Socialdemokraten 11.3.1909. Sst. 6.12.1932. Nationaltid. 3.5.1914. Studenterne fra 1891, 1916. Politiken 27.8.1918. Sst. 6.12.1932. Berl. tid. 5.12. s.å. Erl. Olsen i Dansk pengehist. 1914–60, 1968. Niels Banke i Danske økonomer, 1976 397–402.

Niels Banke (Jens Toftegaard)

Lindberg, Kai, * 1899, minister for offentlige arbejder. * 10.12.1899 i Helsingør. F: maler, senere forretningsfører Arvid L. (1876–1952) og Hedvig Rasmussen (1877–1954). ~ 27.8.1922 i Slagelse med Maja Rasmussen, * 15.4.1902 i Slagelse, d. af tømrer Carl R. (1873–1933) og Claudia Rasmussen (1879–1960).

L. blev uddannet som skibsbygger på Helsingør værft 1914–19 og arbejdede derefter på værftet til 1936, da han gik over som heldagsbeskæftiget i fagbevægelsen. Han var 1932 blevet formand for Smede- og maskinarbejdernes fagforening i

Helsingør og samtidig medlem af forbundets forretningsudvalg. 1941 rykkede han over i De samvirkende fagforbund (LO) som sekretær, en post han havde til han blev minister 1955. – Politisk startede L. sin karriere som medlem af Helsingør byråd 1933–41. I årene 1939–45 var han socialdemokratiets folketingskandidat i Frederiksværk, og 1947 var han i nogle måneder medlem af landstinget indtil han ved oktober-valget samme år blev valgt til folketinget i Vejlekredsen som han repræsenterede uafbrudt til 1971. I 1955 blev L. trafikminister i ministeriet H. C. Hansen og sad på posten i de vekslende ministerier til han 1966 bad sig fritaget på grund af alder. Han var tillige minister for Grønland 1957–60 men lagde ikke skjul på, at hans interesse for denne landsdel var ret moderat; det var da også ham der 1960, da den socialdemokratisk-radikale regering manglede et mandat i flertallet, fandt dette ene mandat ved at få Mikael Gam ind som Grønlandsminister.

L. blev almindeligvis betragtet som en LO-repræsentant i regeringen. Han bevarede også en god kontakt til fagbevægelsen, bl.a. gled det smertefrit i forholdet til de store organisationer i DSB og postvæsenet der „fylder“ godt i trafikministeriet. Han fulgte dog partiets linje i kritiske situationer, og da smedeformanden Hans Rasmussen under dramatiske omstændigheder 1956 sammen med kommunisterne stemte mod mæglingforslagets ophøjelse til lov, havde L. lagt stort pres på Rasmussen for at få ham til at stemme for regeringsforslaget. L. markerede sig ikke politisk udadtil; som hans statur var stor og tung, var hans tale kort og uden store sving – oftest sagde han lige præcis det man ventede han ville sige, og så heller ikke mere. Også i folketingsarbejdet var han fåmælt og holdt sig kun til sine egne sager. I regeringerne havde han en central placering og deltog meget ofte i inderkredsens drøftelser når der skulle træffes afgørende beslutninger. Inden for sit eget ministerområde blev L. stillet over for den eksplosive trafikudvikling der satte ind i midten af 1950'erne. Han var åben for de nye muligheder, og selv om hans trafikøkonomiske betænkning fra 1961 med bl.a. Storebæltsbro, Øresundsbro og københavnske tunnelbaner endnu kun er blevet på papiret, blev andre sager som udbygning af motorvejene, fugleflugtlinjen 1963, udvidelsen af Kastrup lufthavn, loven om den nye Lillebæltsbro 1960, hurtigruten Århus–Kalundborg og loven 1960 om Hanstholm havn realiteter. L. var til enhver tid rede til at lade erhvervslivets generelle behov være afgørende i forhold til lokale beskyttelsesinteresser. Den mindre fremsynethed der lå i, at han meddelte A. P. Møller

den eneret i 50 år på olieboring der førte til stifelsen 1962 af Dansk Undergrunds Konsortium, må L. dele med andre af tidens politikere. □Foto.

Vagn Dybdahl

Lindberg, Niels, 1829–86, præst. * 15.2.1829 i Kbh. (Trin.), † 24.1.1886 i Kerteminde, begr. sst. F: sognepræst J. C. *L. (1797–1857) og Anna C. E. Hansen (1805–66). ~ 22.5.1868 i Kbh. (Var-tov) med Clara Cathrine Monrad, * 10.2.1838 i Marvede, † 11.2.1922 på Frbg., d. af provst Laurits Vilhelm M. (1798–1877) og Elisabeth Margrethe Friisenberg (1801–64). – Far til Jak. Kr. *L.

L. blev student 1849, privat dimitteret, cand.teol. 1858. En række år var han lærer i Kbh. ved Dronningens asylskole og Tangs seminarium. I nogle år underviste han N. F. S. Grundtvigs søn, Frederik Lange Grundtvig, boede i havehuset til Store Tuborg, Grundtvigs bopæl, og gik ind og ud i dennes hjem. 1860–72 var han redaktør og udgiver af Dansk Kirketidende (1860–61 sammen med C. J. Brandt), 1872–76 residerende kapellan i Katstrup, Ørriidslev og Tolstrup med bolig i Gedved, ved hvis seminarium han samtidig virkede som lærer, og fra 1876 valgmenighedspræst i Kerteminde. L., der var meget belæst, særlig en kyndig kender af Luthers skrifter, skrev som redaktør af Dansk Kirketidende en række lærde og vægtige afhandlinger bl.a. til belysning af Grundtvigs kirkelige stade (fx *Dr. Rudelbach før og nu*, 1860 og *De seneste Angreb paa den kirkelige Anskuelse*, 1864), og han var da som altid en uforfærdet stridsmand for Grundtvigs frihedstanker. Til L.s tilkommende hustru sagde professor Rasmus Nielsen: „Naar De gaar i Baad med L., maa De ikke vente at ligge i Havn, men kommer ud paa de vilde Vover“. L. deltog med sin skarpe pen i kampen mod Grundtvigs modstandere og var altid på venstre fløj i de indre stridigheder i den grundtvigske lejr. Han sluttede sig til det forenede venstre og søgte i et skrift om *Grundtvigs politiske Stade*, 1876, at hævde overensstemmelsen mellem Grundtvigs udtalelser og det forenede venstres politik, var medarbejder ved Morgenbladet og trådte voldsomt i skranken for Edv. Brandes' valg på Langeland. Som forkynder vidnede han jævnt og troværdigt om menneskets afmagt og Guds almagt, som polemiker var han fremragende, vittig og skarp, men også ofte voldsom og hård, i sin omgang med mennesker usnobbet og elskværdig. Det blev sagt om ham, at han havde en djævel i sit blækhorn, men en engel i sit ansigt. □Tegn. af Martin Kristensen efter foto.

Lindberg, Niels

Træsnit 1885 og af H. P. Hansen, 1887, samt litografi af I. W. Tegner, 1887, alle tre efter samme fotografi. Foto. – Mindesten på Kerteminde kgd.

Brevveksl. med Otto Møller i Kirkeligt samf.s julebog XV, 1935 98–115. N. L.s optegn. i Kirkehist. saml. 7.r.11, 1954–56 100–64. Otto Møller og Skat Rørdam. En brevveksl. I–II, 1915–16. Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger I–II, 1924–25. – H. Scharling i Dansk t. for kirke- og folkeliv I, 1869 221–24. J. P. M. Jensen-Lyngby: Gjedved højskole og seminarium, 1888. Martin Kristensen: N. L.s liv og gerning, 1922. A. Pontoppidan Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse I, 1958. – Brevve i Kgl. bibl.

Fred. Nørgaard*

Lindberg, Niels Tornøe, 1904–71, nationaløkonom. * 7.11.1904 på Frbg., † 15.11.1971. F: sekretær, senere nationalbankdirektør Jak. Kr. *L. (1873–1932) og Inger D. Ousen Tornøe (1871–1935). ~ 22.10.1936 i Søllerød med cand.polit. Elly Margrethe Lotze Boek, * 20.8.1913 i Kbh., d. af købmand Julius C. B. og Agnes Clara Sørensen.

L. blev student 1923, cand.polit. 1929, var heretter manuduktør og på studierejse i England. 1931 fik han universitetets guldmedalje for *En Kritik af den klassiske Omkostningsteori i Belysning af nyere Litteratur*. S.å. fik han en artikel i Nat.økon. Tidsskr. om den engelske krise. Året efter kom heri en forkortelse af guldmedaljeafhandlingen. 1931–41 virkede L. som lærer i økonomi inden for arbejdernes oplysningsbevægelse. 1932–36 var han tillige assistent ved universitetets økonomisk-statistiske laboratorium og havde et universitetsstipendium. Han udfoldede også i disse år en betydelig litterær virksomhed. 1933 udgav han sin fars efterladte værk *Magt*. Til brug ved den folkelige universitetsundervisning udsendte han s.å. *Karl Marx' økonomiske Lære*. 1934 kom *Nutidens Økonomi og Fremtidens*. Her redegør han for sin egen opfattelse af socialismen: banker og udenrigshandel skulle socialiseres. I øvrigt skulle der være markedøkonomi med monopolkontrol og konjunkturpolitik til bekæmpelse af arbejdsløsheden. Han skrev også flere artikler i Nat.økon. Tidsskrift og politiske artikler i Socialisten, fx 1934 *Nazi skygger over Danmark*. 1937 blev L. kontorchef i det nylig oprettede arbejderbevægelsens erhvervsråd. Stillingen krævede talrige forhandlinger med politikere og embedsmænd. Den førte også til, at han blev medlem af priskontrolrådet 1940–45 og fra 1938 af produktions- og råstofudvalget. Han var desuden 1940–45 medlem af bestyrelsen for Fællesorganisationen af almenlystige danske boligselskaber og medlem af og senere formand for Socialt boligbyggeri. Han skrev fortsat en række artikler og udsendte bl.a.

sammen med Karl Ehrlich og Søren Gammelgård 1937 *Kampuden Vaaben*.

Som sekretariatsleder for erhvervsrådet begrænsede L. sig ikke til at formidle ledende politikeres og fagforeningslederes synspunkter. Han havde sin egen opfattelse som han med stor dygtighed kunne argumentere for. Under krigen gav det sig bl.a. udslag i, at han for egen regning udsendte pjecen *Kamp mod Inflationen eller Lønsænkning?* 1942 der var kritisk over for den officielle politik. Hensynet til arbejdernes livsvilkår var for ham væsentligere end nationale kompromiser. Holdningen medførte, at han kom i modsætning til partifæller. Maj 1945 fik han orlov og blev indklaget for en socialdemokratisk æresret. L.s holdning under forhandlingerne om mønt- og toldunion med Tyskland og forskellige helt grundløse anker blev fremført imod ham. Æresretten blev opløst uden resultat og i nov. blev L. afskediget som kontorchef. L. foranledigede selv sin sag behandlet af den af finansministeriet nedsatte ekstraordinære undersøgelseskommission. Først 1947 kom en kendelse der nationalt var en frifindelse, men havde en tilføjelse om, at L. havde udtrykt sig på en måde der gjorde det forståeligt, at adskillige havde opfattet ham som tyskvenlig.

„Udrensningen“ af det parti L. ideologisk tilhørte og havde slidt for i en årrække knækkede ham ikke. Han genoptog de studier, han var i gang med i 30'erne. 1947–54 skaffede han sig en indtægt som forretningsfører for Cleo-Sko. 1951 blev han dr.polit. på en afhandling *Idealer og regler i anvendt økonomi* der var en omfattende analyse af de økonomiske ideer gennem tiderne med henblik på udvælgelse af mål og midler i den økonomiske politik. S.å. blev han lektor ved Kbh.s univ., 1955 efter konkurrence professor i nationaløkonomi ved landbohøjskolen; fra 1960 var han desuden lektor i økonomi og lovgivning på Polyteknisk læreanstalt. Til brug ved undervisningen udsendte han 1961 *Grundrids af økonomikken* og 1965 *Hovedlinier i økonomisk politik*. I 1950'erne udførte han et betydeligt arbejde for vanføresagen. 1953–59 var han medlem af bestyrelsen for Vanføres boligselskab, 1955–61 medlem af forretningsudvalget for Vanførefonden, 1958–61 formand for bestyrelsen for revalideringshjemmet Elleslettegård. Han var medstifter af og 1952–62 formand for Revalideringsvirksomhedernes fællesrepræsentation. L.s interesse for udenrigspolitik gjorde, at han 1965–68 var medlem af bestyrelsen for Dansk konfliktforskningsgruppe. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1952 159f. – Viggo Kampmann i Politiken 22.11.1971. Erik Kristensen i Den danske veterinær- og landbohøjskoles

årsskr. 1972 237–39. Danske økonomer, 1976 402–06 409f (bibliografi).

Niels Banke

Lindbo Larsen, Tove, * 1928, minister. * 25.12.1928 i Kbh. F: direktør Angelo Karlson (1901–74) og Laurine Nielsen (* 1896). ~ 2.5.1953 på Frbg. (Godthåbs k.) med ingeniør Verner Lindbo L., * 30.3.1924 i Kolding, s. af togfører, MF Marinus L. (1893–1960) og Emma Mathiasen (1895–1967).

L. L. tog realeksamen 1945 og blev derefter kontoruddannet, men skiftede over og tog 1951 eksamen som seminariuddannet husholdningslærer. I de følgende år udnyttede hun sin uddannelse først som egentlig husholdningslærer, derefter som underviser for hospitalspersonale i kostlære, i nogle år var hun tillige seminarielærer. Fra midten af 1950'erne rykkede hun frem i de socialdemokratiske organisationer, først som bestyrelsesmedlem i partiforeningen på Frederiksberg, senere i Valby, og var 1966–69 medlem af forretningsudvalget for socialdemokratiet i hovedstaden. Støttet af partiet var hun fra 1973 til ministerudnævnelsen medlem af FDBs bestyrelse, ligesom hun fra 1967 var medlem af Husholdningsrådet og fra 1972 af Levnedsmiddelrådet.

1971 kom L. i folketinget, opstillet i Gl. Kongevej-kredsen, men genvalgte ikke i 1973 da socialdemokratiet havde stor tilbagegang. 1976 blev hun opstillet i Sundbykredsen og indvalgte 1977. Hun har ikke markeret sig stærkt i offentligheden; i sine forskellige hverv har hun vundet respekt ved i høj grad at gøre sig gældende gennem grundig forberedelse og ved udmærkede formidlende evner. I folketinget har hun bl.a. været medlem af Grønlandsudvalget. I januar 1981 udnævntes hun til dobbeltminister med Grønlandsministeriet og kirkeministeriet under sig. □Foto.

Flensborg avis 23.1.1981.

Vagn Dybdahl

Lindbæk, Jannik Sørensen, 1862–1909, højskoleforstander. * 14.6.1862 i Sønder Farup ved Ribe, † 17.5.1909 på Ubberup højskole, begr. Ubberup valgmenigheds kgd. F: gårdejer Peter Borrig Andreas L. (1833–73) og Jepbine Marie Midtgaard (1835–69). ~ 10.8.1897 i Hørby ved Holbæk med Charlotte Marie Ingerslev, * 4.9.1866 i Århus, † 2.4.1955 i Ubberup, d. af adjunkt i Århus, senere sognepræst i Hørby Frits Phister I. (1834–1914, ~ 2° 1871 med Augusta Edzardine van der Merwede, 1838–1913) og Julie Nathalie van der Merwede (1832–70).

L. blev student fra Ribe 1880, men i studietiden blev han angrebet af tuberkulose og opholdt sig fire vintre forskellige steder ved Middelhavet. „Selv at grønnes“, skrev han under denne periode med hentydning til et vers af Hostrup, „og ikke hvad vi udretter, er livets højeste mål; det er en trøst for den der tidligt skal dø“. Under et femårigt ophold hos skolebestyrer J. *Mantzius, Birkerød kostskole, bedredes hans helbred så meget at han kunne påtage sig en lærergering ved skolen, og under stadig kamp med sygdom lykkedes det ham 1896 at tage teologisk embedseksamen.

1897–99 var han forstander for Vældegård kvindeskole og 1899 overtog han Ubberup højskole. Trods sygdommen bevarede han sit ukuelige livsmod, foretog foredragsrejser og deltog i drøftelser af tidens folkelige og kirkelige spørgsmål. L. hørte til tidens ansete højskolemænd. Han udgav 1909 *Dansk Læsebog for Folkehøjskolen*, og 1911 udgav hans enke *Jannik Lindbæks Digte*, hvori bl.a. findes hans kantate ved indvielsen af Grundtvigs hus i Kbh. 1908. □Foto. – Mindsten af N. Larsen Stevns efter tegn. af Joakim Skovgaard, 1910, i Ubberup højskoles have.

J. L.s erindr. i Fra Ribe amt XVII, 1968 1–58. – Alfr. Poulsen, C. Koch og Salomon Nielsen i Højskolebl. XXXIV, 1909 705–12 721–24. Harald Balslev sst. 1910 145–62 177–90 (også som særtryk s.å.). Dansk kirketid. LXIV, 1909 341f. Sprogforen.s almanak XVII, 1910 87–90. Danm.s folkehøjskole 1844–1944, red. J. Th. Arnfred m.fl., 1944 170 174.

*Fred. Nørgaard**

Lindbæk, Johannes Peder, 1872–1919, historiker. * 6.12.1872 i Ribe, † 25.7.1919 i Roskilde, begr. sst. F: adjunkt, senere residerende kapellan ved Ribe domk. og sognepræst i Sem Jacob Borrig L. (1838–77) og Augusta Caroline Nielsen (1843–78). ~ 1.7.1902 i Kristiania med Sofie Aubert, * 19.5.1875 i Kristiania, † 29.10.1953 i Oslo, d. af professor, dr.juris., senere etatsråd Ludvig Maribo Benjamin A. (1838–96) og Elise Sofie Aars (1837–1909).

L. blev student 1890 fra Ribe og tog skoleembedseksamen med historie som hovedfag 1897. Han var ikke selv sikker på sine videnskabelige evner, men hans universitetslærere sendte ham til Rom hvor han opholdt sig 1898–1901 og atter 1906, beskæftiget med indsamling af materiale til Danmarks historie i Vatikanet. Af den kyndige svenske historiker K. H. Karlsson førtes han ind i arbejdet og havde også god lejlighed til at lære af andre medlemmer af den internationale koloni af forskere der var samlet i Rom. Det var således kirkehistorikeren Ludwig Pastor, den yp-

Lindbæk, Johs.

perlige kender af italienske biblioteker og arkiver, der gjorde ham opmærksom på Gonzagaernes arkiv i Mantua. Som udbytte af disse år fremkom først et par mindre studier, *Danske og norske Besøgende i Hospitalet S. Maria dell' Anima i Rom* (Kirkehist. Saml., 4. r. VI, 1899–1901) og *Dorothea, Kristiern den Førstes Dronning, og Familien Gonzaga* (Hist. Tidsskr., 7. r. III, 1900–02), derefter disputatsen *Pavernes Forhold til Danmark under Kongerne Kristiern I. og Hans*. 1907, og 1907–15 fem bind af den publikation der var Vatikanundersøgelsernes første formål, *Acta pontificum Danica II-VI*, udg. sammen med Alfred *Krarup. – Mens L. opholdt sig i Rom modtog han en henvendelse fra stiftamtmand G. *Stemann der gennem sine studier vedrørende helligåndsklostrene havde fået øje på ordensarkivet i S. Spirito in Sassia, og et samarbejde mellem de to begyndte hvis resultat blev *De danske Helligaandsklostre*. 1906. Ad den vej førtes L. videre til en stor og meget krævende opgave, fremstillingen af vore klostres historie. Fra 1907 fik han Carlsbergfondets understøttelse til dette værk, og 1914 kunne han fremlægge *De danske Franciskanerklostre*, en kirkehistorisk velunderbygget bog, præget af forståelse af middelalderens religiøse liv. Den viste klart hvor meget forskningen i alle måder var skredet frem siden J. B. *Daugaard 1830 udgav sit skrift om klostrene i Danmark, og hvad udbytte der var at vente af fortsættelsen. Men det planlagte næste bind omhandlende de danske dominikanerklostre blev aldrig skrevet.

L.s tid splittedes af mange forskellige gøremål – udgivervirksomhed (*Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660–1676*, udg. for Kildeskriftselskabet 1903–10), undervisning ved private skoler og journalistik. Da krigen kom blev han medudgiver af „Verdenskrigen“, selv udgav han 1917 *Forspillet til Verdenskrigen. Stormagtpolitik 1871–1914*, en orienterende redegørelse, sindig og uhildet. Som korrespondent for Berlingske Tidende var han i Tyskland og ved vestfronten. Endelig 1917 fik han bedre vilkår da han blev udnævnt til stiftsskriver ved Roskilde domkirke. Tre år tidligere havde kirkens styrelse overdraget ham at skrive domkapitlets historie. Arbejdet syntes nu at ligge i fast leje for ham, men hans aldrig stærke konstitution var nedbrudt. Men hensyn til domkirkestudierne nåede han ikke ud over indsamlingens stadium; hans samlinger kom J. O. *Arhning til gode der senere tog værket op efter ham. – R. 1918. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1907 89–91. – E. Arup i Berl. tid. 25.7.1919. Th. B. Bang i Årbog udg. af Hist. samf. for Kbh.s amt, s.å. 5f. Th. Bred-

dorff i Højskolebl. XLV, 1920 421–26. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

Ellen Jørgensen

de Linde, Albert, 1857–1934, ingeniør. * 19.9. 1857 på Ernstpris ved Skørping, † 23.4.1934 på Harting Manor House, Petersfield, Hampshire. urne på Blenstrup kgd. F: forpagter af Ernstpris, senere ejer af Bundgård ved Hobro Christen de L. (1815–99) og Vilhelmine Charine Sophie Gramkow (1818–88). ~ 26.9.1893 med Margaret Marion Mc Leish, * 22.9.1876 i London, † maj 1937.

de L. blev student 1876, privat dimitteret, cand. phil. n.å. og 1884 cand.polyt. i ingeniørfaget; s.å. rejste han til Siam (Thailand) hvor han fik ansættelse i bro- og vejbygningsdepartementet i Bangkok. 1887 kom han i den russiske regerings tjeneste og byggede bl.a. et henved 1,5 km langt telegrafspænd over den bjergkløft i hvilken floden Lanhø løber. 1888–89 anlagde han et olie-gasværk i Tientsin. 1889 var han på en undersøgelsesrejse til Den gule flod og 1890 til de oversvømmede distrikter Chili og Shansi. 1891 blev han ansat som resident engineer og 1892 som district engineer ved de kinesiske statsbaner. Under krigen mellem Kina og Japan 1894–95 opholdt han sig i Europa hvorefter han vendte tilbage til Tientsin hvor han 1896–97 anlagde et vandværk.

1898–1900 var han ledende ingeniør ved reguleringen af Peiho floden. Under bokseropstanden i sommeren 1900 opholdt han sig i Tientsin hvor han kort efter ansattes af de engelske militærmyndigheder for at lede udbedringen af de ved oprøret beskadigede reguleringsarbejder; senere ansattes han af den internationale provisoriske militærregering som direktør for de offentlige arbejder. 1901–04 var de L. overingeniør ved den internationale reguleringskommission for Peiho floden. I sine sidste år boede han i London. – R. 1907. □Foto.

Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Linde, Christen, 1626–1706, godsejer. * 26.12. 1626 i Holstebro, † 9.8.1706 på Pallebjerg, begr. i Holstebro k. F: købmand i Holstebro Christen Jepsen L. (ca. 1580–1652, flere gange gift, sidst med Cecilie Berensdatter Born). ~ ca. 1660 med Dorthea Nielsdatter, * 4.3.1639 i Holstebro, † 12.8.1685 i Kbh., begr. i Holstebro k., d. af borgmester Niels Sørensen (ca. 1591–1668).

L. var søn af en vistnok ret velstående handelsmand, og fik rimeligvis også med sin hustru en del midler, så han begyndte ikke med tomme

hænder da han nedsatte sig som købmand i sin fødeby. Ved siden af sin forretning som han fortsatte langt op i årene, var han forpagter af flere store gårde, således 1678 af Kvistrup og Volstrup, og til egnens i disse tider ofte betrængte godsejere udlånte han sine kapitaler, hvilket for Stenumgårds vedkommende 1670 førte til, at han overtog den ved indførsel. Det var den første hovedgård han kom i besiddelse af. Ved køb erhvervede han derefter 1678 en part af og 1683 resten af Volstrup hvor han til tider boede, 1682 Hanbjerg hovgård, 1685 Møltrup, 1692 Pallesbjerg, 1693 Kærgårdsholm og to år før sin død Bækmark, Krogsdal og Ulsund. Desuden ejede han den lille herregård Lindtorp. Nogle af disse ti hovedgårde var komplette, andre kompletterede han ved betydelige køb af strøgods, og ved sin død skønnes han at have ejet ca. 3400 tdr. hartkorn, altså mere end noget grevskab. 1681 havde han fået kgl. bevilling på at besidde de sædegårde, han ejede eller måtte erhverve, med adelige rettigheder, og 1704 blev han adlet, som det siges for den tjeneste han havde bevist kongen og hans far. Han havde flere gange forstrakt kronen med lån. Da han havde ord for trods sin rigdom at være kneben med offer bør det anføres, at han 1679 gav tolv agre på Holstebro bymark til sin begravelses vedligeholdelse og 1706 1000 sletdaler til Holstebro latinskoie. L.s godsrigdom gav tidligt anledning til sagdannelser omkring hans person, at han var født af fattige bønder, at han var begyndt som bissekammer osv. □ Afbildet på epitafiemal. (Holstebro k.), efter dette radering af J. Magnus Petersen efter tegn. af H. Smidth.

H. de Hofman: Foundationer IV, 1759 531–35 650. Dagbog fra det 16., 17. og 18. årh. af Mads Pedersen Farstrup og Laur. Axelson, udg. Ignatius Becher, 1813 179f. – Eiler Nystrom: Peter Munthe Bruns og Ane Munchs slægt, 1910 147–56 209f. L. Ch. Th. Frølund: Holstebro, 1871 (ny udg. 1963) 125–27 158f 198f. O. Nielsen: Hist.-top. efterretn. om Hjerm og Ginding herreder, 1895. P. Storgaard Pedersen: Ulfborg herred, 1900.

Claus Bjørn (S. Nygård)

Lindegaard, Peter, 1758–1832, slotsgartner. * 16.1.1758 i Egense ved Svendborg, † 26.10.1832 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). ~ 10.8.1791 i Kbh. (Trin.) med Anna Elisabeth Erichsen, * 3.12.1758 i Tved, Fyn, † 18.10.1827 i Kbh. (Trin.), d. af ladefoged på Bjørnemose Hans E. og Dorthe Marie Rasmusdatter.

Efter en periode som vogterdreng kom L. i gartnerlære på Hvidkilde hvor han også lærte tysk, fransk og landmåling. Uddannelsen blev fortsat i driverihaven ved Rosenborg samtidig med at han studerede ved kunstakademiet. 1782 blev

han gartnersvend og rejste året efter til Holland hvor han arbejdede på Waterland. 1785–91 var han mestersvend på Rosenborg hvor han efter Carl Emilius Døllners død blev slotsgartner 1791. Her virkede han indtil sin død 1832. Han forestod modernisering af driverihaven ved at lade de gamle røgkanaler i drivhusene afløse af gødningsbænke. Han var stærkt interesseret i drivning af vinstokke og indførte fra Holland de såkaldte vinbakker, og han gjorde en stor indsats for at gøre driverihaven til et godt lærested for unge gartnere. Under hans ledelse blev Rosenborg lysthave omlagt 1823–27. Han faldt for fristelsen til at indføre den netop da moderne engelske landskabsstil i parken med snoede gangstier og „tilfældigt“ placerede trægrupper og busketter i konflikt med de oprindelige barokallerier. Udadtill virkede L. for almuens haveydrkning og den gartneriske uddannelse, bl.a. ved at udvirke at Det kgl. danske landhusholdningsselskab nedsatte en havekomité og ansatte en gartner til undervisning i plantning, podning, lugning og havepansning. Sammen med botanisk havegartner, Frederik Ludvig Holbøll tog han initiativet til oprettelse af en offentlig gartnereksamen 1811 og blev selv medlem af eksamenkommissionen 1819. Hans litterære virksomhed bestod i en bog om vindyrkning på engelsk 1817, senere oversat af ham selv til dansk (Om Viinstokkens Dyrkning . . . i Danmark) 1826. Han var medarbejder ved T. Møllers oversættelse af Blotz: Havekonsten, 1802–09, og han var korresponderende medlem af det engelske have-selskab. – DM. 1809. R. 1828. F.M.I.1803. □ Tegn. af S. L. Lange, 1786. Mal. af Jørgen Røed, 1830, kopi (Rosenborg), træsnit efter dette af C. Hammer, 1883. – Gravmonument af H. E. Freund, 1834 (nu i Rosenborg have).

C. Gentz i Tidsskr. for havevæsen VIII, 1874 197f. P. Brock: Hist. efterretn. om Rosenborg II-III, 1882–83. Dan.m.s havebrug og gartneri til 1919, red. Sv. Bruun og Axel Lange, 1920 229f 390f.

Åge Nicolaisen

Lindegård Hjorth, Poul, se **Hjorth, Poul Lindegård**.

Lindelof, Kåre, se **Jensen, Andreas**, 1880–1963.

Lindemann, Edvard Kelvin Thybo (egl. Thybo-L.), * 1911, forfatter. * 6.8.1911 i Kainsk, Sibirien. F: grosserer Aage Thybo-L. (1879–1921) og Marie Louisa Thomas (1875–1951). ~ 3.12.1940 i Frbg. k. med Elena Martens, * 18.6.1919, d. af grosserer Martin Theodor M. (1884–1957) og Klaudiva Soboleff (* 1898).

L. var et år gammel da familien forlod Sibirien, hvor faderen som købmand havde skabt sig en betydelig forretning, og bosatte sig i Tyskland og England; morfaderen var professor i Cambridge, en slægtning var fysikeren lord Kelvin (1824–1907). Fra 1916 opholdt L. sig i Danmark; 1928 gik han ud af Frederiksberg gymnasium, kom i handelslære (vin og konserver) til 1930 da skrivelysten fik ham til at rejse ud. Fra 9–10-årsalderen havde L. været fascineret af sproget; han ville have navn på alt og forsøgte sig med at omsætte indtryk i ord. Da han var tolv, gik den sproglige ironi op for ham. Han sugede tidligt kundskaber til sig inden for matematik, kemi, fysik, oldtidslitteratur; yndlingslæsning var både Homers brede epik og Lukians satirer. Om Sovjetunionen bragte L. skildringer i Politiken og Verden og vi; som journalist berejste han de fleste europæiske lande, 1938 Spanien som Politikens krigskorrespondent, på Francosiden. Senere rejser førte videre ud: til Østen 1957, Grønland 1962–63, Afrika 1948, 1964 og 1967, Indien 1967.

Som romanforfatter fik L. en flyvende start, med tre romaner. *En Haandfuld Babies*, 1931, *Vi skal nok blive berømte*, 1933 (belønnet med H. C. Andersen-mindemedaljen) og *Alt levende lyser*, 1938. Hertil det utrykte skuespil *Unge Mennesker*, som fik 1. præmie i dramatikerkonkurrencen 1934 og opførtes på Folketeatret s.å. I litterær tilknytning til Michael Arlen skildrer L. med omhed og selvironi sin generation af unge, velbeslåede mennesker, frigjorte og kyniske fordi intet i tiden kaldte på dem; bag de blaserte minner anes en alvor som skulle aktualiseres under den tyske besættelse; L. selv måtte 1944 flygte til Sverige efter at en stikker havde forsøgt at skyde ham.

Da Hasselbalchs forlag udskrev en jubilæums-konkurrence fik L. prisen for *Huset med det grønne Træ. Roman om de danske Tropekolonier*, 1942. Bogen blev en international succes, oversat til en halv snes sprog. Fortsættelsen, *Gyldne Kæder*, 1948, opnåede nordisk udbredelse. De to historiske romaner bringer livfulde billeder fra vort 1700-tals sidste, florissante periode hvor danske købmandsslægter drev handel på Ostindien og Vestafrika. Nederlag og død giver den første roman en tragisk grundtone, trods heroisk indsats af Thomasine Isert, en central skikkelse der lever videre, som enken Isert, i den senere bog; hun danner her som negerlavernes forsvarer kontrast til Ernst Schimmelmann der i slave-spørgsmålet, ifølge romanen, praktiserer en uhyggelig dobbeltmoral. – 1943 udgav L. *Den kan vel Frihed bære* som 30.8. s.å. blev beslægtet af besættelsesmagten. Som slagkraftig analogi til

Danmarks situation fremstiller L., i nøgtern romanstil, svenskernes besættelse af Bornholm 1658 og bornholmernes befrielse af øen. Denne romans etisk-nationale holdning har L. efter krigen fastholdt i en meget omfattende, ræsonnerende journalistik; artikler er samlet i *Min Rejse til Rusland og andre alvorlige Betragtninger*, 1949.

I fyrrernes romaner brugte L. en roligt skridende fortællekunst og en håndfast personkarakteristik. Allerede i *Gyldne Kæder* havde den drillende satiriske tone trængt sig på; polemisk er *Lykkens Tempel*, 1949 hvor L. identificerer sig med Johannes Ewald i et opgør med samtiden. Lukan tager efterhånden luven fra Homer. Fuld af vid og viden er *En Aften i Kolera-Aaret* som fremkom 1953 i hundredåret for 1853 da en koleraepidemi i København krævede henved 4800 dødsopfre. Modsat Boccaccios *Decamerone* (1348–53) forbliver denne rammefortællings personer i den pestrømte by. De beretter for hinanden historier der åbenlyst parodierer Karen Blixen, men som desuden har selvstændige, spændende handlingsforløb med fantastiske slutpointer, kulminerende med *Apotekeren i Pisa* der i døden viser sig at være selve Satan hvis hestehov derefter vokser frem på hans søn, den unge forsker Pilotte, hvis speciale er vivisektion på hunde. Romanen udkom under pseudonymet Alexis Hareng bag hvilket nogle anmeldere mente at se Karen Blixen selv. L. gendigtede bogen på engelsk under titlen *The Red Umbrellas*, 1955. I novellen *Det ostindiske Spisestel*, 1955 er personerne set med en splint af troldspejlet i øje, ligesom i *Den firkantede bowlerhat*, 1974 hvor politiske forhold, danske og fremmede, tages under ukærlig behandling. L.s tørre og skarpe ironi viser sig her i slægt med Jonathan Swifts.

L. har kendt store øjeblikke. Til at begynde med, har han fortalt, gik det for nemt når man 21 år gammel udgiver en roman og interviewes om sin mening om kunst og liv. Huset med det grønne Træ gjorde L. til en af de mest læste danske forfattere i udlandet og Den kan vel Frihed bære var en patriotisk bedrift. En Aften i Kolera-Aaret betød en skandalesucces som har vendt sig til varig, fortjent anerkendelse. Vi kan i hele forfatterskabet erkende en henrykkelse over livet, en forundring over dets gådefuldhed, en nænsom forelskelse i naturen; i *Mens nattergalen synger*, 1957 er samlet følsomme naturskildringer. Vi møder en dannelse med klassiske rødder (jf. romanen *Bring buen til Troja*, 1969 og det utrykte engelske TV-drama: *The Wound and the Bow*) og med tilknytning til fx japansk romankunst. Men trods international orientering hænger L. med de stærkeste rødder ved fædrelandets kultur og

ets sprog. L. har lært af Holberg og Wessel som arodikere, men i hans tidligt vakte og vedholdende fascination af sprogets magi er Sophus Claussen utvivlsomt hans unærmelige forbillede. □ Livsmaske af Holger Winther (Fr.borg). foto.

L. i Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 34-42 og i Danske forf. om besættelsen, red. Hans Jørgen Lembourn, 1966 102-09. Interview i Berl. aften 5.11.1942 og Dagens nyheder 23.7.1961.

F. J. Billeskov Jansen

Indemann, Wilhelm Anton, 1739–1801, generalguvernør i Vestindien. Døbt 26.6.1739 i Kbh. (Garn.), † 24.9.1801 på St. Croix, begr. sst. F: verinspektør hos grev Danneskiold-Laurvig (titelv L. (+1753) og Anna Maria Vette. -13.5.1772 i Kbh. (Petri) med Anna Margrethe (brant, døbt 30.11.1740 i Bockhorn, Oldenburg, 31.12.1816 i Kbh. (Helligg.)), d. af amtsforvalter Friedrich Carl T. (+1748) og Anna Margrethe Jüllich (+1746).

Efter at have været auditor ved hæren i Danmark udnævntes L. 1773 til medlem af „Den vestindiske Regering“ på St. Croix. 1787 udævntes han, der omtales som etatsråd, til 1. reeringsråd, ligesom han flere gange blev konstitueret som generalguvernør, og endelig 1799 udævntes han ved Thomas Malleilles død til generalguvernør. Ved udnævnelsen var L. en gammel mand, og hans tid som chef blev da også un kort, idet han døde allerede i september 801. Den væsentligste begivenhed under hans styre blev den engelske besættelse af Dansk Vestindien i marts 1801. På baggrund af det åbnede neutralitetsforbund år 1800 og den offensive danske udenrigspolitik, begyndte engelske orlogsmænd i de første måneder af 1801 at spatroljere de vestindiske farvande og hindrede lerved besejlingen af den store transithavn på St. Thomas. L. lukkede derefter havnene og satte øerne i alarmberedskab. Stillet over for truslen om en engelsk besættelse foreslog han under et reingsråd i Christiansted at bevæbne en del af neerslaverne; det blev dog hurtigt klart, at et militært forsvar ikke var muligt. Øernes regulære ropper udgjorde ikke engang 350 mand, og hververfor stod flere tusinde engelske soldater. Og la englænderne lovede borgerne sikkerhed mod n loyalitetserklæring, kapitulerede de danske olonimyndigheder. Selv om det blev en både blød“ og kortvarig besættelse, idet englænderne llerede i februar 1802 overgav øerne til dankerne igen, nåede L. ikke at opleve dette; så idt det kan ses af hans korrespondance hjem til Danmark, synes kapitulationen at have naget am. Bekymringen var næppe begrundet; det

retslige efterspil som besættelsen fik, viser nemlig at man i København udmærket var klar over, at øerne ikke kunne forsvares militært.

Som embedsmand synes L. ikke at have været nogen stærk mand. Hans adjutant, Carl *Holten, skildrer ham i sine erindringer som en værdig gammel mand; forøvrigt synes han ikke at have spundet guld på sin virksomhed som embedsmand. Da man i begyndelsen af 1780erne såvel i kolonierne som i moderlandet mente, at slave-lovgivningen trængte til en modernisering, blev L. 1783 sat til at udarbejde et lovudkast. Dette udkast som aldrig blev gennemført ville have moderniseret lovgivningen, så denne var kommet til at svare til den mere humane behandling af slaverne der havde udviklet sig i slutningen af 1700-tallet. Det indeholdt bl.a. forslag om, at slaverne lettere skulle kunne frikøbe sig selv. Alligevel er det rimeligt med den vestindiske historiker Neville Hall at understrege, at udkastet „was protective of the minority white community from assault, rebellion, conspiracy, arson and poisoning, all of which carried the death sentence“. L. synes som så mange andre i oplysningstiden gerne at have villet forbedre slavernes kår, men han delte de hvide kolonisters frygt for negrene. Et sympatisk indtryk af hans holdning til disse får man gennem hans opræden i en sag, hvor han som generalguvernør fik en plantagebestyrer dømt i forbindelse med en slavemishandling. – Justitsråd 1776. Generalkrigskommissær med rang som konferensråd 1796. Rang af generalmajor 1799.

Ludv. J. F. Moltke i Hist. t. 4.r.II, 1870–72 46. [Carl Holten:] Af en gammel hofmands mindeblade, 1909 (fot. opr. 1967) = Memoirer og breve XI 33f 39. Jens Vibæk i Vore gamle tropekolonier II, 2. udg. 1966. Chr. Degn: Die Schimmelmans im atlantischen Dreiecks-handel, Neumünster 1974. Neville Hall i Annals of the New York acad. of sciences CCXCII, N.Y. 1977 174–86. Ove Hornby: Kolonierne i Vestindien, 1980.

Sv. E. Green-Pedersen (Kay Larsen)

Lindencrone, Christen (Christian) Jensen (Lintrup), 1703–72, godsejer. * 24.12.1703 i Løgstør, † 17.8.1772 på Gjorslev, begr. i Magleby k. F: borger i Løgstør Jens Christensen Lendrup (ca. 1668–1716) og Anne Povelsdatter. ~ 7.11.1742 i Kbh. (Holmens) med Mette Holmsted, * 14.7.1722 i Kbh. (Frels.), † 28.11.1793 sst., begr. i Magleby, d. af bogholder, senere etatsråd, borgmester Frederik *H. (1683–1758) og Anna Martha Brinck (ca. 1696–1758).

L. deltog som 2. underassistent på skibet Cron Printz Christian 1730 i Asiatiske kompagnis første rejse til Kina og gjorde sig så vel i handelen at han 1738 var avanceret til 1. supercargo med ansvar for ladning og indkøb. Efter sin femte

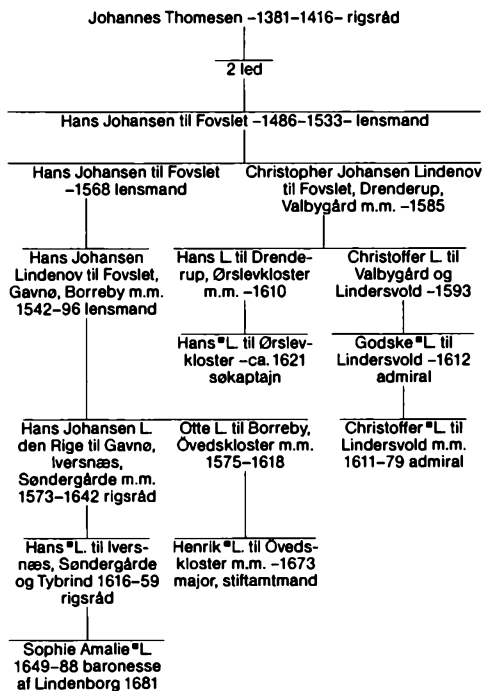
Lindencrone Christen

rejse 1740–42, hvor han havde måttet ligge over på Macao, var han blevet så velhavende at han kunne købe de tre godser Gjorslev, Søholm og Erikstrup. Han gik straks igang med forbedringer på det forfaldne tidligere ryttergods. Mod bønderne optrådte han humant, ophævede 1767 hoveriet og indførte 1769 arvefæste, ligesom han lod opføre skoler for børnene. 1756 blev L. adlet under navnet Lindencrone og ejendommen gjort til stamhus. Med sten fra sin besiddelse på Stevns lod han 1751 Nic. *Eigtved opføre det palæ på hjørnet af Bredgade og Skt. Annæ plads der fortsat benævnes efter ham. Under opholdet i Kina havde han ladet forfærdige inventar som lysekroner, spejle, møbler samt porcelæn, hvoraf en del er bevaret i danske samlinger. – Kammerråd 1743. Justitsråd 1750. Etatsråd 1766. □ Kisteplade (Magleby k.), mindetavle 1894 (sst.). Mindestøtte i Klippinge, 1869.

Nanna Lange i Pers.hist. t.7.r.II, 1917 333–43 (om slægten). Danm.s adels årbog XLI 1924, 1923 471. Oplysning om Gjorslev, Søholm og Erichstrup, 1782. C. Christensen: Agrarhist. studier II, 1891. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Tove Clemmensen og Mogens B. Mackeprang: Kina og Danm. 1600–1950, 1980. – Papirer i Rigsark.

Sv. Cedergreen Bech

Lindenov

Sønderjysk uradel. Uddød i mand Hans *L. (1616–59) var ~ *Elisabet af *Christian IV og Kirsten *Munl L. var ~ rentemester Steen *Bec datter Kirsten var ~ stiftamtmander. Henrik *L.s søster Helvig var gens *Høg.

Danm.s adels årbog XIX, 1902 277–90. Ni

Lindenov, Christoffer, 1611–79, 3.16.11, † 2.10.1679, begr. i Søndermiral Godske *L. til Lindersvold (ren Henriksdatter Gyldenstierner) ~ 1946 med Dorte Friis, * 19.3.16 hus, begr. 21.9.1652 i Kbh. (Nic. L. F. til Hesselager (1584–1642) og A. ter Podebusk (1601–26).

L. gik i Herlufsholm skole og fra akademi og fik 1635–43 en årlig stion for at uddanne sig i søtjene Jan. 1645 fik han bestalling som I ral, 1647 tillige som oberstløjtnan holdene på Holmen var under h Erik *Orning kommet i slem uord lighederne ved at forbedre dem st hofmesteren Corfitz *Ulfeldt begu te, tilmed uærlige, leverandører; hed søgte L. gennem kancellise *Krag at gøre kongen bekendt hvorledes han i det hele ellers h underslæbene kan ikke opklares han kun enkelte gange, således 16 og 1656 til Østersøen. 1655 fik han oprettede admiralitetskollegium. han Helgeland 1646–51 og Utster 55, begge i Norge. Febr. 1657 falc rik IIIs unåde, forvistes fra hoffet embe på grund af beskyldninge rier; dog fik han umiddelbart efter (som han beholdt til 1661). Feb Kbh.s belejring, overdroges der h forsvaret af Christianshavn. Ha forældrene Lindersvold (Fakse h 1672 solgte til sin svigersøn Chr. l Restrup (Hornum hrd.) hvoraf h 1670 blev eneejer; ca. 1650 købt skov (Bårse hrd.), 1674 (af stadsh derik *Thuresen) „Sundby gods“ by). □ Epitafium (Sønderholm k.).

Chr. Bruun: Curt Sivertsen Adelaar, I Kong Kr. den fjerde og hans mænd 1889 (reprod. 1974). Th. Poulsen: Stc 26–29. Danske herregårde ved 1920, re I, 1920. Olav Bergersen: Fra Henrik Hvitfeldt I, Trondheim 1953. Jørgen I

Juel, 1977 27–31. H.-H. Wesche i *Marinehist. t. XI*, 1978 nr. 2 39–43.

C. O. Bøggild-Andersen*

Lindenov, Godske, † 1612, admiral, opdagelsesrejsende. † 1612 i Kbh. F: Christoffer L. til Lindersvold († 1593) og Sophie Hartvigsdatter Pless († 1602). ~ 10.3.1611 i Kbh. med Karen Gyldenstiernerne, * 3.7.1586 på Iversnæs, † 1654 (før 27.6.) på Lindersvold, d. af Henrik G. til Iversnæs (1550–1604, ~ 1° 1578 med Karen Bille, † 1582) og Birgitte Trolle (1561–98). – Far til Christoffer *L.

Om L.s barndom og ungdom vides kun at han gik i Sorø skole og 1602 var med i hertug Hans' følge da denne besøgte Moskva. 1605 indtrådte han i flåden og fik s.å. betroet skibet Løven (Røde Løve) som deltog i den af Christian IV udsendte Grønlandsekspedition under ledelse af John *Cunningham og med James *Hall som kendtmand. Ekspeditionen afgik fra Kbh. 4.5., men allerede undervejs opstod der uenighed mellem L. og englænderne, og da skibene i Davisstrædet under forsøg på at nå ind til land kom i isbesæt skilte han sig fra de andre og styrede nordpå hvor han ankrede i en fjord, sandsynligvis Fiskerøfjorden, som – ifølge C. C. *Lyschander – navngaves efter ham. Efter at have handlet med de indfødte røvede han to af disse og førte dem med til Kbh. hvor han ankom allerede 28.7. og modtoges med stor begejstring som Grønlands genopdager. N.å. udsendte kongen en ny ekspedition på fem skibe med L. som leder og Hall som lods. Efter at være gået så langt uden om isbæltet i Davisstrædet at man havde Labradorkysten i sigte nåede man fjordene ved det nuværende Holsteinsborg (omkr. 67° n.br.). Her traf man bl.a. på en meget stor boplads med 40 huse. Også denne gang røvede L. nogle indfødte med kajaker af hvilke én endnu findes i Schiffergesellschafts lokale i Lübeck. – De følgende år udsendtes L. dels til Frankrig, dels på togter i Østersøen og blev 1610 chef for Holmen. Derefter deltog han i Kalmarkrigens første episoder og sluttede i efteråret 1612 ved Travemünde et forlig med Lübeck, men var imidlertid blevet angrebet af en på flåden herskende sygdom og døde kort efter hjemkomsten til Kbh. – L. var 1606 blevet ejer af Lindersvold; i Rohlte kirke fandtes endnu 1758 en messehael, mærket med hans og hustruens forbogstaver.

Grønlands hist. mindesmærker III, 1845 (fot. opr. 1976) 671–90. Danske mag. 5.r.VI, 1905–09 307 311f. 314f. – H. D. Lind: Kong Kr. den fjerde og hans mænd på Bremerholm, 1889 (reprudg. 1974). F. Gad: Grønlands hist. I, 1967 (nyt opl. 1978) 266–68.

H. Ostermann*

Lindenov, Hans, † ca. 1621, søkaptajn. † mellem 27.3.1620 og 10.3.1622 i Ostindien. F: Hans L. († 1610) og Elsebe Jensdatter Juel († 1626–27). ~ kort efter 24.6.1603 på Hammershus med Else Thott (~ 2° med Corfitz *Ulfeldt, † 1644), † senest 1652, d. af Anders T. († 1595) og Lisbet Folmersdatter Rosenkrantz († 1613).

L., der gik i Sorø skole, lagde tidligt sin karakters voldsomhed for dagen. 1602 overfaldt han i Kbh. en svensk diplomatisk agent i dennes egen bolig, og under et besøg på Bornholm et par år senere kom han for skade at slå en mand ihjel som havde generet ham ved at støje uden for lensmandsboligen på Hammershus hvor hans far lå syg. Drabssagen blev afgjort i mindelighed med en erstatning. Efter at han ved faderens død havde overtaget fædrenehøveden Ørlev kloster og sin øvrige arv udrustede han to skibe, vel nærmest med fragtfart for øje; men efter Kalmarkrigens udbrud fik han 1612 kaperbrev for det ene og deltog s.å. i en lille søkamp ved Travemünde. Knærodfreden kom ham i høj grad på tværs; både han og hans besætning havde fået smag for fribyttertilværelsen, og tilmed havde han nået at stifte en anselig gæld, så kreditorerne kun lå og lurede på at han skulle gå i land. Han forsøgte derfor at lade som ingenting, og længe varede det ikke før rygtet fik nok at fortælle om hans vilde bedrifter. Kun et lille udvalgte kan nævnes her. Da han 1613 holdt pinse i Trelleborg havn morede han sig med at lade sin arkelmester skyde til måls efter en indsejende Blekingfarer hvis formast gik med i løbet; bagefter gav han dog skipperen en ny mast og en daler i erstatning. I Helsingør lod han sig forlyde med at han ville ned at plyndre de tyrkiske galejer og hyrede virkelig et par mand til dette eventyrlige formål; men da deres kvinder med gråd og tårer bad for dem, lod han dem slippe. Langtfra alle historierne har dog dette forsonende stænk af godmodighed. En skotsk skipper klagede således med grund over at være blevet beskudt og der ved tvunget til at rykke ud med en rosenobel; han var dog sluppet nådigere end de lübske søfolk der mødte kaperskuden under Bornholm, og som dels måtte springe fra råen i havet, dels lade sig kølhale. I Stockholm og Danzig (Gdańsk) var han i land og opførte sig fuldkommen ubehøvet. På den lange vej til Middelhavet nåede han kun til Ålborg hvor han blev sat fast; og efter en langvarig forundersøgelse kunne den kongelige aktor, Christian *Friis (1556–1616) oprulle hele hans synderegister for rigsrådet der 16.3.1615 dømte ham til evigt fængsel. Han sad derefter i tre år fangen på Dragsholm; så fik hans familie ham benådet mod at han forpligtede sig til at tjene syv år i Ostindien. Nov. 1618

Lindenov, Hans

forlod han Danmark om bord på et af Ove Gieddes skibe; undervejs oplevede han endnu en gang at blive skibschef, idet han fik kommandoen over et ved Kap Verde opbragt sørover-skib. Han nåede også at se Tranquebars kyst, men må være død snart efter, formodentlig som offer for tropeklimaet.

Aktstykker til Bornholms hist., udg. J. R. Hübertz, 1852 580-94. – T. A. Becker i Orion II, 1851 158-60. C. E. Secher i Hist. archiv., 1877 II 241-59. H. D. Lind: Kong Kr. den fjerde og hans mænd på Bremerholm, 1889 (re-proudg. 1974) 205f.

*Henry Bruun**

Lindenov, Hans, 1616–59, til Iversnæs m.m., rigs-råd. * 25.3.1616 på Gaunø, † 29.5.1659 i Kbh., begr. sst. (Nic. k.) F: rigsråd Hans Johansen L. (1573–1642, ~ 1° 1599 med Sophie Seefeldt, † 1601) og Lisbeth Sophie Rantzau (1587–1652). ~ 27.10.1639 på Kbh.s slot med *Elisabeth Augusta, * 28.12.1623 på Kronborg, † 9.8.1677, d. af *Christian IV (1577–1648) og Kirsten *Munk (1598–1658). – Far til Sophie Amalie *L.

L. blev hofjunker 1635 og n.å. kammerjunker. Kort i forvejen var han blevet trolovet med Elisabeth Augusta. Brylluppet fejredes tre år efter, og samtidig forlod han hofstjenesten og fik Kalundborg len. Maj 1640 optoges han i rigsrådet. Som medlem af dette sluttede han sig dog hverken nøje til Corfitz *Ulfeldts eller Hannibal *Sehesteds politik; men i alt fald fra den tid da Christians IVs adfærd over for Kirstine Munk ved hendes fængsling på Boller 1646 afgjort bragte de fleste af hans svigersønner i opposition til ham var det forbi med ethvert venskabeligt forhold mellem kongen og L. Han var 1645 mod krigens fortsættelse og skal i en ordstrid herom med prins Christian have mindet denne om, at han var „en af dem, som vælger kongen i Danmark“. Dog fik han ved Hannibal Sehesteds bistand 1647 anvist en årlig pension af de norske indtægter. Under mellemregeringen efter Christian IVs død optrådte han ivrigt for anerkendelsen af kongens retsgyldige ægteskab med hans svigermor. Da svogerpartiets fald stundede til mistede han 1650 sin pension; men da Hannibal Sehested og Corfitz Ulfeldt n.å. blev styrtet bøjede han sig for magten. Hans anseelse var imidlertid ganske forbi, han havde kun skyldt den sit ægteskab; dette betød nu intet og var tilmed ulykkeligt. Hvor hovedskylden lå er svært at sige. Han var ikke noget lys, grovkornet, skejede ud og blev mere og mere forgældet. Men hans „Lisebet“ var en lidet elskelig kvinde og skånede ham hverken i tale, adfærd eller breve til slægt og venner. Med Kirstine Munk levede han i den værste kiv og strid, hun hadede ham på grund af

de pengefordringer han stillede til hende, og fordi han virkede for sønnen Valdemar Christians udsoning med kongen. 1658 ombyttede han Kalundborg len med Skt. Knuds klostres i Odense, men opholdt sig under belejringen i Kbh. hvor han døde. – L. arvede efter faderen Iversnæs (nu Wedellsborg, Vends herred), Tybrind (sst.) som han 1653 solgte til svigermoderen, og sammen med broderen Jacob L. Gaunø (Hammer herred) og Søndergårde (Vends herred); 1657 overtog L. den sidste og afstod sin part i Gaunø. I Kalundborg opførte han Lindegården (som avlsgård); til byens kirke skænkede han 1650 en altertavle, skåret af Lorens Jørgensen i Holbæk. – R. 1648. □Mal. af Abraham Wuchters (Gavnø).

Breve i Pers. hist. t.3.r.v, 1896 271–80. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Ersev II–III, 1887–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist. i Fr. II's tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. Kancelliets brev-bøger 1637–45, 1944–68. – S. Birket Smith i Danske saml. 2.r.II, 1872–73 301–26 (heri breve). Samme: Leonora Christina grevinde Ulfeldts hist. I, 1879.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Lindenov, Henrik, † 1673, major, stiftamtmand. † 7.8.1673 på Skt. Hans kloster i Odense. F: Otte L. til Borreby m.m. (1575–1618) og Anne Tygesdatter Brahe (1577–1636). ~ juni 1630 i Kbh. med Beate Ulfeldt, * ca. 1610, † 5.1.1676 på Mullerup, d. af Christoffer *U. til Svenstorp m.m. (1583–1653) og Maren Ovesdatter Urup (–1651–).

L. blev 1639 ritmester over det skånske kompagni af adelsens rostjeneste og deltog med dette i krigen 1644–45. Ved rytteriets omdannelse efter denne fik han 1646 majors bestalling, og da det skånske rytteri 1651 deltes i to kompagnier beholdt han, der synes at have været en brugbar officer, det ene. 1648–49 var han forlenet med Hørje len, 1649 blev han befalingsmand i Kristianstad. Skånes afståelse skilte ham ikke blot ved dette len, men var også hovedårsagen til at han mistede sine skånske godser Øvids kloster og Svansø som han solgte 1666, og Valsø der blev overladt kronen som bornholmsk vederlags-gods. Ellers ejede han Oregård (Skovby herred 1664–72), Holsegård (Vends herred til 1670) og Tersløsegård (Merløse herred) som han 1668 solgte til Henrik *Bielke (1615–83). Han var for øvrigt selv blevet benyttet ved forhandlingerne med Sverige om danske undersåtters gods i Skåne idet han sammen med Ove *Juul og Iver *Krabbe (1602–66) 1661 sendtes til Malmø i denne anledning. Efter freden fik han 1661 inspektionen over Odensegårds, 1662 tillige over Skt. Knuds og Dalum klostres amter og blev 1664 tillige stiftamtmand over Fyns stift hvilke stillinger han be-

holdt til sin død. Desuden var han 1671 en kort tid amtmænd over Rugårds amt og varetog amtmandsforretningerne over Assens amt 1670–71. – R. 1648.

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. – J. Bloch: Stiftamtmand og amtmænd i kongeriget Danm. og Island, 1895. Kn. Fabricius: Skånes overgang fra Danm. til Sverige I, 1906 161; II, s.å. 98f (reproudg. 1972).

C. O. Bøggild-Andersen*

Lindenov, Sophie Amalie, friherreinde, 1649–88. * 4.7.1649 på Kalundborg slot, † 4.8.1688 i Ålborg, begr. i Blenstrup k. F: rigsråd Hans *L. til Iversnæs (1616–59) og *Elisabeth Augusta (1623–77). ~ 1674 med Claus Daa til Dåsborg, * 10.11.1640 på Matrup, † 8.12.1678 ved Rødeled nær ved Dåsborg, s. af rentemester Oluf *D. til Holmegård (1606–71) og Anne Brahe (1619–48). Efter først at have været forlovet med Just *Høg (1640–94) ægtede L. 1674 den karaktersvage Claus Daa til Krængerup, Vedtoftgård som han gav navnet Brahesholm, og Næs som han kaldte Dåsborg. Det blev et højt ulykkeligt ægteskab, og 1678 lod hun sin mand myrde af en snigskytte der aldrig blev fundet. Et fjerdingår efter døde hendes eneste barn, og hun der nu var fri for alle bånd som enke med store jordegodser udfoldede nu en vidtløftig livsførsel. De fynske ejendomme solgte hun 1679 og henvendte nu sin opmærksomhed på at forege Dåsborgs gods i hvilken henseende hendes bestræbelser i høj grad lykkedes især efter at hun 1681 havde fået gård og gods ophøjet til frihereskabet Lindenberg på betingelse af ikke at gifte sig igen og mod at indsætte kongesønnen Christian *Gyldenløve til frihereskabets arving. Fra nu af imødekom kongen hendes udvidelseslyster på flere måder. Men det vidtløftige liv hun førte varede ikke mange år. 1688 blev hun syg og led så forfærdeligt at hun, der for at søge lægehjælp måtte føres til Ålborg, ikke kunne tåle at køre men måtte føres på et mellem fire heste udspændt læderdækk; men selv denne bevægelse var hende så smertefuld at hun bestandig måtte skribe hvorfor en øredøvend musik ledsagede toget. I Ålborg døde hun, efter sagnet der lader hende føde adskillige børn efter hendes mands død, uforløst i barselseng, men efter en samtidig optegnelse af en stærk vattersot og hidsig feber; før sin død bekendte hun mordet på Claus Daa. I folkemunde lever endnu mindet om friherreinden hvis genfærd siges at færdes på Lindenberg. □Mal., formentlig forestillende L. (Gisselfeld).

Brev i H. C. Bering Liisberg: Fra gamle dage, 1899 27–35. Kronens skøder, udg. F. J. West II, 1908. – F. Ri-

chardt og T. A. Becker: Prospekter af da. herregårde VI, 1853 (ny udg. 1976 II) Lindenberg. S. Jørgensen i Fyns stiftstid. 1878 nr. 174–77. Kl. Gjerding: Bidrag til Høllum herreds beskr. og hist., 1890–92 81–98. Alex. Rasmussen i Fra Himmerland og Kjær herred XIX, 1930 24f. Danske slotte og herregårde, red. Aa. Rous-sell, 2. udg. XI, 1966 54–58.

S. Nygård*

Linderberg, Peder Theodor Fernando, 1854–1914, socialpolitisk agitator og skribent. * 29.4.1854 i Kbh. (Garn.), † 4.12.1914 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: skræddersvend Niels Thorsen (L.) (1827–53) og Johanne Pedersen (1821–1903, ~ 2° med spækhøker Peder Nielsen). ~ 13.6.1885 i Dalby, Hindsholm (Viby kbg.) med Johanne Hansen, * 31.1.1851 i Måle, Hindsholm, d. af bolsmand Hans Rudolf Nielsen (1811–80) og Johanne Hansen (1827–85).

L. voksede op i en grundtvigsk kreds ved Kerteminde, uddannedes som gartner og opholdt sig en årrække i Norge hvor han besøgte Sagatun højskole. 1881 var han på Vallekilde, og han begyndte derefter en virksomhed som folkeoplysende agitator og forfatter. Han var stærkt religiøs og politisk radikal venstremand. 1881–84 redigerede han Folkebladet der ville lære husmænd at dyrke deres jord bedre og virke for frihed og fremskridt. L. måtte ophøre med bladet efter en dom for majestætsfornærmelse. I 80erne skrev han i øvrigt i højskolepressen, var en meget benyttet foredragsholder og udgav flere historiske bøger. L. var en af de første der herhjemme agiterede for Henry George's lære. 1888 oprettede han *Dansk Arbejderforbund* der skulle være organisation for landarbejderne. Dannelsen af forbundet skete i direkte opposition til socialdemokratiet, og L. der blev forbundets ledende skikkelse og redaktør af dets blad Programmet søgte i den første tid en tilnærmelse til venstre. Dansk arbejderforbund opnåede de første år en ret betydelig udbredelse, især i Sydsjælland, og talte 1891 ca. 3000 medlemmer hvorefter tilslutningen gik tilbage. L.s og Dansk arbejderforbunds kurs var famlende, han skuffedes hurtigt over venstres manglende indsats på det sociale område, søgte en tid at balancere mellem venstre og socialdemokratiet og arbejdede i en periode for tilknytning til fagbevægelsen ud fra inspiration fra de engelske „trade unions“ mere upolitiske karakter. L. vægrede sig ved en direkte tilslutning til socialdemokratiet, men 1895 gik Dansk landarbejderforbund (navneforandring 1892) ind i partiet. L. knyttedes til dets presse, men kom hurtigt i konflikt med partilinen. 1896–98 foretog han, finansieret af kirkelige venner en længere udenlandsrejse og bestræbte sig efter hjemkomsten for at åbne kirkens øjne

Linderberg, Fernando

for de sociale problemer („gøre de kristne til socialdemokrater“). L.s arbejde var ikke større frugt, men 1899 skabtes Det sociale sekretariat og bibliotek hvis leder han var til sin død. L. var efterhånden kommet på afstand af socialdemokratiet og søgte i de senere år en vis tilknytning til husmandsbevægelsen. – L.s forfatterskab var omfattende men gennemgående af ringe værdi og virkning. Størst interesse har *Frikonkurrencen* og *Socialismen*, 1895 der udtrykker hans kristelig-socialt program med tilslutning til den socialistiske bevægelse. – Grundlæggende for L. var kombinationen af en dyb religiøs overbevisning parret med en social retfærdighedstrang. Formentlig var der ikke herhjemme grundlag for en kristelig-social bevægelse som han stræbte mod, men L.s stejle og let fornærmelige sind skulle ikke lette ham arbejdet. Han var teoretisk for ringe funderet og fik efterhånden et ry for upålidelighed på grund af sine svingninger, hvad der forhindrede at han kunne opnå bredere tilslutning. Han besad betydelige agitatoriske gaver, men evnede ikke det støtte organisationsarbejde. Få betvivlede dog hans ideelle stræben, altid under de vanskeligste økonomiske vilkår, og han tog landarbejderspørgsmålet op på et tidspunkt hvor socialdemokratiet ikke viste det megen interesse. L. kom med Dansk arbejderforbund til at stå som en formidler af partiets og fagbevægelsens udbredelse til landdistrikterne. □ Træsnit 1885. Buste af R. Bøgebjerg, 1911 (det sociale sekr.). Mal. af N. Larsen Stevns og af Aage Mosegaard.

Even Marstrand i Højskolebl. XXXIX, 1914 1569–74. Andr. Boje og Vald. Amundsen i Samfundets krav, 1915 3–33. Johs. Dalhoff i Nationaløkon. t., s.å. 10–13. Georg Nørregaard i Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets hist., red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1931 136–68. Fr. Skrubbeltrang: Den danske husmand 1–II, 1952–54. A. Pontoppidan Thyssen: Den nygrundtvigske bevægelse I, 1958 283 452f. Erl. Højberg i Historie ny r. X, 1972–74 113 120. Henning Grelle: Socialdemokratiet i det da. landbrugssamf., 1978 138–52. A. Pedersen i Det grundtvigske bondemiljø, red. J. Holmgaard, 1981 153–82. – Papirer i Kgl. bibl.

Claus Bjørn

Linderstrøm-Lang, Kai Ulrik, 1896–1959, kemiker, laboratorieførstander. * 29.11.1896 på Frbg., † 25.5.1959 i Kbh., begr. Frbg. kgd. F: kursusbestyrer, cand. mag., senere dr. phil. Carl Frederik L.-L. (1858–1911) og Ellen Hedeveg Bach (1863–1921). ~ 25.3.1922 på Frbg. (b.v.) med lærer Gerda Kyndby, * 22.10.1893 i Hammel, † 21.11.1980 i Kbh., d. af lærer, sidst i Herning, Johannes Jensen K. (1861–1934) og Helga Wilhelmie Trolle (1866–1952).

L.-L.s navn er helt knyttet til hans virke ved Carlsberglaboratoriet hvortil han kom kort tid

efter sin eksamen som fabrikeningenør (cand. pol. lyt.) 1919. L.-L.s tidlige ungdomsår havde dog været fyldt af tanker og forsøg på at udtrykke sig via forskellige kunstneriske og litterære tilbojeligheder. Han var endog djærv nok til at sende et skuespil til Georg Brandes til udtalelse, og har søgt også at få forlæggere til at trykke sine manuskripter. Efter anbefaling fra A. C. Andersen, Landøkonomisk forsøgslaboratorium, hvor L.-L. 1919 havde været ansat i kort tid, fik han en ledig stilling på Carlsberglaboratoriets kemiske afdeling. De krav som S. P. L. Sørensen stillede til sine assistenter levede dog ikke L.-L. megen tid til at udvikle kunstneriske evner. De blev en træning i nøjagtigt gennemførte kemiske præparationer og analyser som Sørensen netop da havde behov for. Der lå hver morgen på hans bord en håndskreven seddel med besked på dets dags arbejde. Sørensen lærte ham de krav der stilles til en videnskabsmand på biokemiens eksperimentelle område. L.-L. blev snart en af Sørensens betroede medarbejdere, og hans egen videnskabelige profil begyndte at tage form. Hans første videnskabelige arbejder var af fysisk-kemisk art, en vurdering af E. Biilmanns kinhydron-elektrode som Sørensen gerne så anvendte til sine egne nye hydrogenion-målinger. Det blev 1921 sammen med S. P. L. Sørensen og denne hustru Margrethe Sørensen til en første beskrivelse af den såkaldte saltfejl. L.-L. gav senere en dybtgående analyse af saltfejlen ved hydrogenion-målinger i en længere, teoretisk artikel 1922 hvor han også tog hensyn til den såkaldte aktivitetsteori der på dette tidspunkt var blevet formuleret af amerikaneren G. N. Lewis og danskerne N. Bjerrum og J. N. Brønsted; især inddrog han de af hollænderen P. Debye fremsatte hypoteser. Fra dette tidspunkt var L.-L. fanget af videnskaben. Allerede næste år publicerede han på grundlag af Debye-Hückel's nye elektrolyte-teori et arbejde der er blevet en klassiker. Titler var „On the ionization of Proteins“, og heri udvikles teorien til også at omfatte polyvalente amfolyter svarende til Sørensens undersøgelser. L.-L. viste hvorledes titreringskurvernes form afhæng af ionstyrken. Dette arbejde er stadig grundlag for studiet af proteiners titreringskurver.

I de følgende år gik L.-L. i gang med fraktionering (adskillelse) af proteiner, og det førte 1928 til en afhandling i Carlsberg Laboratorierne: Meddelelser med titlen: *Studier over Kasein. III Om Kaseinets Fraktionering* der blev forsvaret for den filosofiske doktorgrad. Set i nutidens lys har afhandlingen kun historisk interesse da proteinkemien nu er kommet langt længere, men på det tidspunkt var den et væsentligt bidrag base-

ret på omhyggeligt eksperimentelt arbejde hvor det blev vist at kasein ikke som dengang antaget er et homogent stof, men en blanding af en række nært beslægtede bestanddele som efter adskillelse (fraktionering) igen kan blandes i rette forhold og give det oprindelige produkt. L.-L. ønskede dog ikke at følge sin læremester Sørensen i opfattelsen af proteinerne som „reversible disso-cierbare komponentsystemer“ der var Sørensens tydning af resultaterne. Måske derfor tog L.-L. efter disputatsen ret hurtigt andre problemer op, og det blev de proteolytiske enzymer der netop på dette tidspunkt for første gang var vist at kunne fremstilles i krystallinsk (dvs. ren) form. Deres virkning kunne studeres med L.-L.s acetone titreringsmetode der var udviklet som et hjælpemiddel i disputatsarbejdet, men som viste sig at få selvstændig værdi og i den internationale litteratur henlede opmærksomheden på L.-L. Gæster søgte nu ikke blot til Carlsberglaboratoriet på grund af Sørensens arbejder, men også på grund af L.-L.s indsats. Det lykkedes for L.-L. at vise (imod gængs opfattelse) at nedbrydningen af et peptid (del af protein) ikke afhænger af peptidkædens længde men af de enkelte leds karakter. Resultaterne blev stærkt kritiseret, især af den tyske, dengang dominerende, skole af enzymkemikere. Tyve år senere har Joseph Fruton der er en af dem der selv har bidraget mest til oplæringen af de proteolytiske enzymeres specificitet karakteriseret L.-L.s første arbejder på dette område med følgende ord: „Han var langt forud for sin tid, og først nu er resten af feltet ved at nå op på siden af ham“.

Enzymstudierne bragte L.-L.s interesser ind på biokemiens biologiske områder. På dette tidspunkt kom dr. Heinz Holter til Carlsberglaboratoriet, og han håbede på at kunne studere enzymerne og deres rolle direkte i de celler hvor de forekommer. Det krævede udvikling af kvantitative bestemmelser i histo-kemisk skala, altså mikro-metoder. I 20 år arbejdede L.-L. og Holter på at udvikle og forfine sådanne metoder, og i dette samarbejde var L.-L. ideernes og måleprincippernes mand. Med sans for enkelthedens betydning udvikledes mikroudstyr til måling (ved titrering) af kulhydrat-, protein- og fedtspaltende enzymer, ca. 1000 gange følsommere end hidtil. Derefter fulgte anvendelsen af princippet i den Cartesianske dykker til at måle gasudvikling i mikroskala. Det tredje nye princip bestod i anvendelsen af en organisk væskeblanding med stigende vægtfylde nedefter til at bestemme den nøjagtige vægtfylde af en vandig dråbe ved dens frivillige placering i gradienten. Især de sidste to metoder er karakteriseret ved deres „ædle enkelthed“ (citater fra prof. J. A. Christiansen).

Efter S. P. L. Sørensens død overtog L.-L. 1.4.1938 stillingen som forstander for Carlsberglaboratoriets kemiske afdeling og flyttede samtidig ind i den rummelige professorbolig på Gl. Carlsbergvej. Under anden verdenskrig blev L.-L. 1944 arresteret for at have givet husly for sabotøren Peter Fyn. Efter nogle uger i Vestre fængsel og mange interventioner – også fra udlandet – blev L.-L. løsladt, men Peter Fyn blev henrettet i foråret 1945. L.-L. hjalp mange med jødisk baggrund til at flygte; han hjalp således ved Niels Bohrs flugt til Sverige. Efter anden verdenskrig vendte L.-L. atter sin hovedinteresse mod proteinkemi; denne gang var det studierne af proteinstrukturer på et højere plan end de simple peptidkæder. Det var studiet af de faktorer der stabiliserer disse strukturer, og strukturerens ændringer under denaturering og proteolytisk (enzymatisk) nedbrydning. I denne målsætning kunne han forene hvad han hidtil havde beskæftiget sig med, helt fra matematisk viden til eksperimentel skaberevne, samt hans væld af ideer parret med sans for stringent tænkning. Udadtill på international basis blev hans syn på de proteolytiske enzymeres virkningsmekanismer præsenteret i to skelsættende oversigtsforedrag, et ved et Cold Spring Harbor Symposium (N.Y) 1949 og et ved en Solvay Congress i Bruxelles 1953; sidstnævnte indeholdt også en række matematiske analyser af en række mulige reaktionssekvenser. 1951 holdt han Lane Medical Lectures ved Stanford University, Californien, over emnet „Proteiner og Enzymer“. I en af disse formulerede han sine ideer om at proteineres struktur kan studeres på uafhængige niveauer som han betegnede den primære, sekundære og tertiære struktur. Denne terminologi blev hurtigt accepteret, og i dag er den en del af proteinkemikerenes daglige sprogbrug. L.-L. ikke blot formulerede denne terminologi, men udtænkte hvilke målelige konsekvenser hans opfattelse af forskellige strukturniveauer ville have hvis han havde ret, og han satte forsøg ind på at måle disse konsekvenser, fx graden af hydrogenatomers frie udbyttelighed, afhængig af om de indgår i en struktur af primær, sekundær eller tertiær karakter. Udbytning, udført i såkaldt tungt vand, resulterer i en målelig forøgelse af proteinets vægtfylde som kan iagttages ved en sænkning af proteinråben i den tidligere nævnte vægtfyldgradient. Man skal i naturvidenskabelig forskning søge meget for at finde tilsvarende eksempel på sammenhæng mellem klart formuleret these og teknisk elegance i thesens afprøvning. Disse proteinstudier tiltrak en mængde danske og udenlandske gæster, og mange samarbejder opstod. L.-L.s gæstfrihed og den atmosfære han

skabte på laboratoriet blev en fabel blandt proteinkemikere i mange lande. Han elskede at se sit hus fyldt med kolleger og venner til uformelle aftenselskaber. Afdelingens julefrokoster er også blevet væsentlige minder for mange proteinkemikere fra mange lande efter at de havde tilbragt et „gæsteår“ ved laboratoriet. L.-L. tegnede store personkarikaturer, og højdepunktet af underholdning blev nok det pseudovidenskabelige foredrag om „The thermodynamics of the male house-fly“ der oprindeligt blev præsenteret ved en julefrokost. Han måtte senere præsentere det ved internationale møder.

L.-L.s publikationsliste omfatter 154 videnskabelige arbejder, men han ønskede aldrig at skrive nogen egentlig bog om sine tanker og ideer. Dog er der kommet betydelige oversigtsartikler, især bør nævnes en omfattende oversigtsartikel skrevet af L.-L. og John A. Schellman, publiceret 1959. Den sammenfatter ideer og resultater der opstod og analyseredes efter L.-L.s formulering af principperne for proteiners struktur, i Lane Medical Lectures 1951, og samtidig er i artiklen indarbejdet andre forskeres deraf inspirerede tilsvarende arbejder i samme periode. Det blev L.-L.s sidste væsentlige publikation idet han samme år døde af komplikationer efter en operation foretaget året før. – L.-L.s kunstneriske temperament blev nok holdt i ave ved de strenge krav som en videnskabelig livsgerning kræver, men samtidig var det en kendsgerning at hans inspirerende evne til såvel at lytte til andre som selv at formulere tanker der fik så skelsættende betydning hang sammen med dette temperament. I to perioder, 1931–32 og 1938–39, hengav han sig dog for en tid helt til udøvende malerkunst. L.-L. deltog efter anden verdenskrig i opbygningen af internationalt og europæisk biokemisk samarbejde, begyndende ved den første internationale biokemikongres i Cambridge 1949 hvor spirene til IUB (International Union of Biochemistry) tog form. Den store internationale anerkendelse af L.-L.s arbejde fandt udtryk gennem medlemskab af mange videnskabelige selskaber og tildeling af æresdoktorgrader, således Bruxelles (1948), Stockholm (1948), Ghent (1948) og Cambridge (1949). L.-L. var medlem af Videnskabernes selskab fra 1935 og Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1939. 1966 indsamlede en kreds af venner på international basis en sum penge der er grundlag for uddeling af Linderstrøm-Lang medaljen samt et pengebeløb hvert 2–3. år til en fremstående forsker inden for L.-L.s arbejdsområde. – R. 1948. □ Karikerende selvportr. 1959. Mal. af Knud Agger (Carlsberg lab.), forarbejde dertil (Fr.borg). Medalje af Arno Malinowski udst. 1967. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1929 108f. – C. B. Anfinsen i Nature CLXXXIV, London 1959 314f. Martin Ottesen i Year book of the American philos. society 1959 133–38. Samme i Kemisk månedsbl. XL, 1959 41–43. Herman M. Kalckar i Science CXXXI, Washington 1960 1420–25. Kenneth Bailey i Proceedings of the Chemical society, 1960 92f. Hans Neurath i Archives of biochemistry and biophysics LXXXVI, N.Y. 1960 I–IV. Herbert K. Alber i Microchemical journal IV, N.Y. 1960 141–43. A. Tiselius i Biographical memoirs of the fellows of the Royal society VI, London 1960 156–68 (heri bibliografi). H. Holter i Comptes rendus des travaux du laboratoire Carlsberg. Ser. chimique XXXII, 1960 I–XXXIII (heri bibliografi). The Carlsberg laboratory 1876–1976, udg. H. Holter og K. Max Møller, 1976 88–117.

Robert Djurtoft

Lindgreen, Ferdinand Ludvig Wilhelm, 1770–1842, skuespiller, instruktør. Døbt 10.4.1770 i Kbh. (Holmens), † 18.6.1842 sst. (Holmens), begr. sst. (Ass.). F: matros, artillerist, senere konstabel i marinen Thomas Jespersen († 1770) og Johanne Christine Hansdatter (Lindgreen) (ca. 1730–efter 1802). ~ 29.6.1794 på Kollekolle (Fred.ty.) med Hedevig Sophie Hviding, døbt 20.10.1777 i Kbh. (Frue), † 26.10.1844 sst. (Hellig.), d. af Peder Christen H. og Sara Nielsdatter Glad.

L. var halvbror til Caroline "Walter der med hjælp fra arveprins Frederik fik ham anbragt i latinskolen i Roskilde. Han var begavet med lune og iagttagelsesevne, og den brede, sjællandske sprogtoner der aldrig helt forlod ham stammede fra disse ungdomsår i Jeppes formentlige hjemstavn. Men flittig var han ikke, og det kneb med at blive student; teaterlysten lå ham i blodet, og søsterens rige historie har vel bidraget dertil. 1788 blev han korist ved Det kgl. teater hvor han fik Fr. "Schwarz til lærer; alligevel opgav han ikke eksamen, men tog den privat 1790 på teaterkassens regning. Frontin i *Den forliebte Autor* og *Tjener* blev 19.11. s.å. hans debut, og kort efter spillede han titelrollen i *Den pantsatte Bondedreng* der indledte hans 50-årige overordentlig betydningsfulde virksomhed for den holbergske komedie. Bondedrengen Per var tøseddum og drøvende, men få dage efter viste L. sig mundrap og kåd som Henrik i *Maskeraden*, og et prøvekort for hans evne der røbede frodig naturlighed var dermed givet; 1792 blev han kgl. ansat. L. var en lille, kraftigt bygget, forlæden mand med et bredt, jovialt ansigt hvori talende øjne og et godmodigt smil lyste. Dette ansigt var „hans sceniske Sjæls Spejl“, skrev dr. J. C. "Ryge der indrømmede sin kollega en høj rang i kunstens rige som „komisk Mime“. Han optrådte i de fleste, snart i store, snart i små roller, virkede altid frodig og naiv i sin komik, ikke meget forskellig og tidligt afsluttet, men sanddru og origi-

nal. Henrik'erne, Chilian, Troels, Harlekin, Gert Westphaler, Per i *Jacob von Thyboe*, Jacob i *Erasmus Montanus*. Arv'erne, især de sjællandske, var hans kunstneriske område. Ikke alene bondens fiffighed og dumhed, men også hans sorg kunne han fremstille som ingen anden. Derfor blev Jeppe hans ypperste mesterværk (1805). Han overtog rollen efter A. *Gielstrup, udførte den i 33 år og gav den videre til L. *Phister. Disse tre nationalkomikere udfyldte et århundrede. Gielstrup besad den skarpeste ironi og Phister det mangfoldigste forvandlingsgeni, men ingen af dem nåede L. i lunets brede strøm, i komisk ro og enfold. Mange træk fra Gielstrups stil bevarede han og føjede dertil hvad han selv havde iagttaget. Selv Phister, der som Henrik var mere springsk og havde større verve, indrømmede siden at L.s Jeppe aldrig blev erstattet.

„Fra Indtrædelse på Theatret til dette Øjeblik har jeg været blandt dem, der arbejdede mest. Rolig og uden Bram har jeg dyrket min Kunst“ skrev L. 1811. Størstedelen af det repertoire han spillede uden for Holberg er nu glemt, forvalteren i *Gulddaasen* kan undtages, men om det hele galleri gælder at L. var en åndfuld skuespiller i det lavkomiske, netop fordi han aldrig forbrød sig mod smagen. Til held for helhedsbilledet var hans medspiller, den elegante komiker J. P. *Frydendahl, hans modsætning, og da de begge var store kunstnere fik scenen den størst mulige gavn af deres forskellighed. Figurer af rang og stand kunne L. slet ikke fremstille, og han nære ingen højtflývende aspirationer, men var urdansk og jævn, og da han engang bad direktionen om en rejseunderstøttelse til udlandet skete det ikke med ønsket om at lære noget, „men for at betragte det fremmede Væsen, der tager sig saa sælsomt ud, naar det kommer frem ved Siden af vor gamle danske Maner“. Som instruktør (fra 1817) var Phisters kunstneriske opdragelse hans væsentligste fortjeneste, og gennem ham og hans elev Olaf *Poulsen levede mindet om L. langt ned i tiden. Den respekt for Holbergs tekst som Phister lærte sin efterfølger havde han selv taget i arv fra L. hvis læresætninger til de unge „Kan du spille Holberg, kan du spille alt“ eller „Naa, saa du vil være vittigere end Holberg?“ blev gentaget af Olaf Poulsen til han 1916 forlod elevskolen. L. var opslidt da han 1.1.1838 fejrede sit 50 års jubilæum som den gamle skrædder i *Den hjemkomne Nabob* hvor Phister var sønnen der trækker faderen ind på scenen med disse til lejligheden passende ord: „I Galop, Fatter! Alt, hvad jeg kan, har jeg lært af Jer!“ 6.12.s.å. optrådte L. sidste gang som Broder Sup i *Bødkeren* og fra juli 1841 blev han entlediget med sin gage i pension, en tak for hvad han i sin lange tjene-

stetid havde ydet som kunstner. □Stik i roller af G. L. Lahde, 1826, og C. V. Bruun, 1828. Mal. af D. Monies, 1838 (Det kgl. teater), kopi af V. Henriques (Teatermus.), i pastel som brystbillede af H. C. Vantore (Fr.borg), i litografi 1840 og 1851 samt i træsnit af A. C. F. Flinch, og H. P. Hansen, 1880. Buste af Th. Stein, 1875 (Nordjyllands kunstmus.; Teatermus.; marmor i Det kgl. teater). Figur af papmaché (Teatermus.).

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam 1, 1911 121–26. – [J. C. Ryge:] Critisk sammenligning. 1832. Aug. Bournonville: Mit theaterliv II, 1865 (ny udg. I–II, 1979) 409. Otto Zinck: J. L. Phister, 1896 91f. H. Weitemeyer i Hist. medd. om Kbh. II, 1909 148–68. Samme: Kulturskildringer, 1916 101–24. J. C. Normann: Holberg på teatret, 1919.

Robert Neiiendam*

Lindgren, Erik, * 1901, departementschef, direktør for Den kgl. Porcelænsfabrik. * 12.1.1901 i Kbh. (Skt. Andreas). F: skatteinspektør i Kbh. Niels Edvard L. (1873–1928) og Harriet Berthelsen (1879–1946). ~8.10.1930 i Kbh. (Frederiksk.) med cand.phil. Inger Louise Cosman Levysohn, * 28.6.1910 i Kbh., d. af overretssagfører Konrad Cosman L. (1862–1925) og sygeplejerske Erica Valborg Jacobsen (1877–1956).

L. blev student fra Østersøgades gymnasium 1919, cand.polit. 1925 og s.å. sekretær i statistisk departement. Ved oprettelsen af Nationalbankens valutakontor 1932 overflyttedes han dertil som fungerende kontorchef, fortsatte i valutacentralen, blev kontorchef 1937, underdirektør 1940 og udnævntes ved valutacentralens omdannelse til direktoratet for vareforsyning aug. s.å. til dets direktør. Ved siden af dette hverv sad L. i en række af krigstidens reguleringsorganer. Han var formand for statens korntorkor 1938–50, medlem af priskontrolrådets forretningsudvalg 1941–52 og fra krigsafslutningen til 1960 medlem af revisionsudvalget for tyske betalinger. Efter næsten to årtiers arbejde med betalings-, forsynings- og prisproblemer hvor han udviste store administrative evner udnævntes han okt. 1950 til departementschef i forsvarsministeriet hvor han forestod omlægning og udbygning af forsvaret efter Danmarks indtræden i NATO. Med udgangen af 1954 tog L. afsked fra statstjenesten og gik over i privat erhverv som administrerende direktør for A/S Den kgl. Porcelænsfabrik og fajancefabrikken Alumina hvor han kunne forene sine kunstneriske interesser med administrativ indsats. 1971 fratrådte han som administrerende direktør, men fortsatte til 1976 i aktieselskabets bestyrelse hvor han var indvalgt 1967. I det private erhvervsliv virkede han tillige i A/S De danske Spritfabrikkers bestyrelse 1956–76 og

varetog formandskabet 1965–74. Desuden beklædte han formandsposten i sammenslutningen af arbejdsgivere inden for den keramiske industri 1958–71 og var medlem af industrirådet 1959–73. Hans indsigt og erfaringer fra centraladministration og erhvervsliv førte ham til formandsposten i eksportkreditrådet 1960–74. – L. interesserer sig levende for kunst og har gennem mange år tegnet og malet, alt praktisk taget i familiejeje. Desuden foreligger i familiejeje en del genealogiske optegnelser. L. var formand for kunstforeningen for Helsingør og omegn 1958–68, sad i bestyrelsen for Kunstindustrimuseet 1959–78 og er bestyrelsesmedlem i Kunstindustrimuseets venner fra 1960. Fra sin ungdom har han været optaget af hippologi og har skrevet mange artikler i Hippologisk Tidsskrift. På sin ejendom i Snekkersten har han stutteri med særlig vægt på avl af araberheste. 1967–77 var han formand for Dansk selskab for arabisk hesteavl. – R. 1937. DM. 1948. K². 1951. K¹. 1969. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Lindhard, Erik, 1873–1928, landøkonomisk forsøgsleder. *19.6.1873 i Dalby ved Tureby, †15.3.1928 i Lyngby, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: købmand Sofus Johan L. (1833–1913) og Bolette Amalie Hansen (1844–1918). ~18.3.1907 i Kbh. (Trin.) med Agnes Kirstine Nielsen, *7.4.1887 på Fejø, †25.3.1979 i Kbh., d. af gård-ejer Gerhard Wilhelm Montagne N. (1845–1938) og Karen Nielsen (1847–1904). – Far til Jens *L. Bror til J. *L.

Efter en god skoleundervisning i hjemmet med moderen som lærer kom L. til landbruget, var 1890–91 på Ryslinge højskole og 1892–93 på Tune landboskole, kom derefter i lære hos P. *Nielsen på Tystofte forsøgsstation og tog derefter landbrugseksamen på landbohøjskolen 1895. Efter en sommers virksomhed på Askov forsøgsstation var L. assistent hos professor T. *Westermann til 1899. Han erhvervede i disse år et grundigt kendskab til den videnskabelige forskning på planteavlens område, studerede 1899–1900 i udlandet, særlig planteforædling i Svalöv, men gik derefter i Ø.K.s tjeneste og bestyrede 1900–04 et skovdistrikt i Siam (Thailand). 1904 blev han kaldt hjem til en stilling som assistent under statens planteavlsudvalg der havde overtaget landhusholdningsselskabets forsøg med hvede og byg. L. nyordnede denne virksomhed og bearbejdede samtidig det betydelige forsøgsmateriale der havde henligget fra P. Nielsens tid, og som navnlig på græsmarksundersøgelsernes område gav grundlag for en række værdifulde

afhandlinger i Tidsskrift for Landbrugets Planteavl, bl.a. *En analytisk Undersøgelse af Plantedækkel i en- og fleraarige Græsmarker*, 1908. 1909 blev han bestyrer af Tystofte forsøgsstation og fortsatte det planteafødlingsarbejde som var grundlagt samtidig med at han blev den førende forsøgsleder på græsmarks- og rodfrugtforsøgenes område. Årene på Tystofte blev rige på resultater af stor værdi både direkte for den praktiske plantedyrkning og for forskningen, og han skrev herom i Tidsskrift for Planteavl et meget stort antal mønsterværdigt klare beretninger særlig vedrørende forsøg med græsmarker og roer. – I tre afhandlinger: *Om Rødkløverens Bestøvning og de Humlebiarter, som derved er virksomme*, 1911, *Humblebien som Husdyr*, 1912 og *Om Rødkløverracer med korte Kronrør og blomsterbesøgende Bier*, 1921 undersøgte han mulighederne for dansk avl af rødkløverfrø og sammenfattede resultaterne i en afhandling *Der Rotklee i Zeitschrift für Pflanzenzüchtung*, 1921. Ved siden af det forædlingsarbejde der tog direkte sigte på praktiske fremskridt, og hvorom han har skrevet en oversigt: *Planteafødling ved Tystofte* (Tidsskr. for Landbrugets Planteavl 1913) udførte han en række arvelighedsundersøgelser over roer 1919 sammen med Karsten Iversen og over hvede (Hereditas 1922–23). Med sin grundighed og sin matematiske begavelse ydede L. også på forsøgsteknikkens område en fremragende indsats. Hans afhandling *Om det matematiske Grundlag for Dyrkningsforsøg paa Agermark*, 1909 blev af grundlæggende betydning, og han udformede den senere almindeligt anvendte række metode i *Opgørelse af Markforsøg* (Nordisk Jordbrugsforskning III–IV, 1921–22).

Da T. Westermann 1923 trak sig tilbage fra landbohøjskolen deltes hans fag, og L. overtog professoratet i landbrugets plantekultur. Med sædvanlig omhu fik han tilrettelagt sin undervisning og opnåede en meget anset stilling som lærer. Umiddelbart før sin død var han indstillet til at overtage direktørposten. L. fortsatte efter 1923 som leder af foderplanteaførgene under statens forsøgs virksomhed, og han var medlem af fællesudvalget for statens planteavls- og husdyrbrugsforsøg fra dets nedsættelse 1921. Et stort og påskønnet arbejde for fremskaffelsen af god udsæd udrettede han som formand for landbo- og husmandsforeningernes kontroludvalg vedrørende avl og omsætning af sædefrø fra dets nedsættelse 1913. Han var medlem af landhusholdningsselskabets udvalg for afsætning af sædefrø til udlandet fra 1912 og af frøkontrolkommissionen fra 1920, fra 1927 som næstformand. I det nordiske faglige samarbejde var han en af hovedlederne som formand for den danske afde-

ling af Nordiske jordbrugsforskeres forening fra 1920, og i det fællesnordiske værk Lantbruket i Norden under seneste halvsekel 1875–1925, 1926 har han skrevet en udførlig fremstilling af det danske landbrugs udvikling der stadig må betragtes som en god oversigt. – L. var en flittig, redelig og samvittighedsfuld forsker, kritisk over for sit eget såvel som over for andres arbejde, en klar skribent, men ikke altid en let forståelig foredragsholder. Hans styrke var debattens skarpe fægtninger hvor han gjorde sig gældende med sin logik og velbegrundede argumentation, men tillige med lune og uden personligt angreb. Blandt fagfæller nød han ikke blot megen respekt, men var afholdt for sin åbne og oprigtigt uegennyttige personlighed. – R. 1927.

Bibliografi i Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 241 og sst. 1912–39, 1940 114f. – Amalie Lindhard: Mine forældre og min barndom, 1915. Ugeskr. for landmænd, 1909 130f. K. Dorph-Petersen sst. 1928 177–80. Anton Christensen sst. 1933 552. H. C. Larsen i Tidsskr. for landøkonomi, 1928 215–20. K. R[au]nkjær og L. P. M. Larsen i Vort landbrug, s.å. 171–73. Aug. Mentz i Botanisk t., s.å. 228–31. M. K. K[ristensen] i Jydsk landbrug, s.å. 235–37. Fyns stifts landbrugstid., s.å. 161f. Sjællands stifts landbrugstid., s.å. 83. Karsten Iversen i Nord. jordbrugsforsk., s.å. 1–6 (heri bibliografi). H. N. Frandsen og K. Iversen i Tune elevs årsskr. 1932 27–45 (heri selvbiogr. og bibliografi). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Lindhard, Jens Peter Johannes, 1870–1947, fysiolog, gymnastikteoretiker. * 25.4.1870 i Dalby, Fakse hrd., † 11.10.1947 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: købmand Sofus Johan L. (1833–1913) og Bolette Amalie Hansen (1844–1918). ~ 5.11.1900 i Roskilde med Bodil Pontoppidan, * 10.7.1877 i Helsingør, † 20.11.1969 i Århus, d. af sognepræst Morten *P. (1851–1931) og Julie Marstrand (1855–1937). – Bror til E. *L. L. blev indtil sit 14. år undervist af sin mor, var derefter et par år i handelslære og et år på Askov højskole og tog 1889 præliminæreksamen ved universitetet. Efter at have aftjent sin værnepligt og et år som løjtnant blev han 1893 student, privat dimitteret og cand.med. 1898. Der fulgte nu nogle års lægevirksomhed af forskellig art, først som reservelæge i hæren, dernæst som læge ved kryolitbruddene i Ivigtut (marts 1899-maj 1900), som kandidat og senere 2. reservelæge ved Middelfart sindssygeanstalt (1900–02) og endelig som praktiserende læge i fødeegnen med bopæl i Karise 1902–06. Han deltog derefter som læge i Danmarks-ekspeditionen til Østgrønland 1906–08, men foretog desuden fysiologiske undersøgelser. Det indsamlede materiale blev offentliggjort efter ekspeditionens hjemkomst og dannede indledningen til L.s talrige og i flere henseen-

der banebrydende arbejder. De nærmest følgende års virksomhed var væsentlig helliget respirations- og kredsløbsfysiologien; en del af de offentliggjorte undersøgelser er udført i samarbejde med dr. Karl *Hasselbalch på Finseninstitutets laboratorium og med professor August *Krogh på Dyrefysiologisk laboratorium. Af de fra denne periode stammende arbejder har navnlig undersøgelserne over åndedrættets regulering og over hjertets virksomhed sat sig blivende spor. I samarbejde med Krogh lykkedes det at udvikle en metode til bestemmelse af hjertets minutvolumen, en metode der har dannet grundlag for alle senere arbejder på dette område. 1914 disputerede L. for den medicinske doktorgrad på en afhandling om hjertets minutvolumen i hvile og under arbejde. Da gymnastik 1909 indførtes forsøgsvis som fag ved skoleembedseksamen ansattes L. som midlertidig lærer i anatomi og gymnastikteori ved universitetet, og hans fysiologiske arbejder har derefter for en stor del været anlagt med gymnastikteori for øje. Ved at opbygge denne under ligeligt hensyn til pædagogiske og fysiologiske synspunkter har han frembragt en nyskabelse som har haft afgørende betydning for vurderingen og tilrettelæggelsen af legemsøvelser. Hans mål var at gøre legemsøvelser i skolen til et skolefag til hvilket der såvel med hensyn til grundlaget som med hensyn til læreruddannelsen stilles de samme krav som til skolens øvrige fag. Han understregede også betydningen af at mands- og kvindegymnastikken hver for sig fandt sin egen udformning, eftersom mænds og kvinders fysik påviselig er forskellig. Dette resulterede blandt andet i et nyt gymnastiksystem for kvinder udarbejdet af Agnete *Bertram, en tidlig elev af L.

Hans tanker vakte modstand navnlig inden for de stærkt traditionsbundne gymnastiske kredse i Skandinavien; men arbejdets videnskabelige standard sikrede gymnastikteori en blivende plads ved universitetet, og 1916 udnævntes L. til docent i gymnastikteori, 1917 til professor extraordinarius. Hans arbejdsmuligheder udvidedes betydeligt ved oprettelsen af universitetets gymnastikteoretiske laboratorium 1920. Han overtog 1930 stillingen som forstander for Statens gymnastikinstitut (nu Danmarks højskole for legemsøvelser, DHL) og bibeholdt denne frem til 1940 efter at han 1935 tog sin afsked som professor ved universitetet og chef for laboratoriet. Han virkede 1923–31 som docent i fysiologi ved Tandlægehøjskolen, fra 1910 som lærer i fysiologi ved Teilmanns kursus og var 1916–34 censor ved medicinsk embedseksamen, først i anatomi, senere i fysiologi. Siden 1929 var han medudgiver af det internationale tidsskrift *Arbeitsphysio-*

Lindhard, J.

logie. Hans lærebog i *Den specielle Gymnastik-ori* foreligger i tre danske (1914, 1918 og 1927), to engelske (1934 og 1949) og en spansk udgave (1945). I de seneste år frem til sin død 1947 er hans videnskabelige arbejder væsentlig faldet inden for muskelfysiologien og måske er det inden for dette område at hans mest tankevækkende og idérigeste publikationer (herunder en større monografi) foreligger. De bærer på en gang præget af hans skarpe kritiske sans og hans dristige, men særdeles frugtbringende evne til at udnytte enhver mulighed som det foreliggende materiale frembyder. L. var en meget produktiv skribent; hans form var skarp når han kritiserede, men hvert ord var overvejet; hans omhyggelige ordvalg og fuldendte stil gør det til en fornøjelse at læse hans bøger. – Medlem af Videnskabernes selskab 1925. – F.M.2. 1908. R. 1925. □Buste af V. Gustafson, 1928. Mal. af V. Dohm, 1936 (Det Teilmannske institut). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1915 74–76. – Amalie Lindhard: Mine forældre og min barndom, 1915. Olaf Hansen i Akad. ugebl., 1917 139f. Studenterne fra 1893, 1918. Niels Illeris i Ungdom og idræt, 1935 428f. Emanuel Hansen i Tidsskr. for legemeøvelser XII, 1947 49–61. Aug. Krogh i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1947–48, 1948 95–103. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Leif Vangdrup (Emanuel Hansen)

Lindhard, Jens, * 1922, fysiker. * 26.2.1922 i Tystofte. F: professor i plantekultur E. *L. (1873–1928) og Agnes K. Nielsen (1887–1979). Ugift.

Efter 1940 at have taget studentereksamen fra Metropolitanskolen studerede L. fysik ved Kbh.s univ. Han blev mag.scient. i dette fag 1945 hos professor Oscar *Klein i Stockholm, hvor han opholdt sig som flygtning fra den tyske besættelse, ved en eksamen fastlagt efter danske regler. Derefter virkede han ved universitetets institut for teoretisk fysik (nu Niels Bohr Institutet) hvor han samarbejdede med bl.a. Niels *Bohr. De publicerede sammen en afhandling 1954 om indfangning og tab af elektroner ved tunge ioners gennemgang gennem stoffer. 1956 udnævntes L. til professor i teoretisk fysik ved det nyoprettede naturvidenskabelige fakultet ved Århus univ. til hvis opbygning han ydede et afgørende bidrag. 1962 blev han medlem af Videnskabernes selskab og s.å. af Akademiet for de tekniske videnskaber. 1975 blev han hædret med H. C. Ørsted-medaljen, og han har også modtaget andre videnskabelige hædersbevisninger.

Blandt L.s videnskabelige hovedværker kan i særdeleshed anføres følgende: I en afhandling fra 1954 offentliggjort i Vidensk. Selsk. Mat.-fys.

Medd. 28, No. 8. behandler han en elektrongas som en plasma, bestemt ved en frekvensafhængig dielektricitetskonstant og susceptibilitet hvilket arbejde blev af betydning for den nærmere forståelse af stoffernes elektromagnetiske egenskaber. – I fortsættelse af Niels Bohrs banebrydende arbejder over partiklers nedbremsning i stof har han, blandt andet sammen med den tidligt afdøde ungdomsven Morten Scharff og nuværende professor Aage Winther, offentliggjort en række betydningsfulde arbejder vedrørende dette emne. Det vakte betydelig opsigt og gav anledning til mange efterfølgende eksperimenterelle undersøgelser både ved Århus univ.s fysiske institut og udenlandske laboratorier da han i Physical Letters 12, 126, 1964, og i en udførlig afhandling i Vidensk. Selsk. Mat.-fys. Medd. 34, No. 14, 1965 gjorde rede for den af ham opdagede såkaldte „streng-effekt“. Denne effekt består deri at atomkernerne i en krystal så at sige kan skygge for hinandens elektriske kraftfelter således at de indskudte ladede partikler overvejende kanaliseres langs bestemte retninger, givet ved krystalens geometriske struktur. Effekten har vist sig at være et overmåde værdifuldt hjælpemiddel til udforskning af faste stoffers struktur, og har også lovende anvendelse på andre områder af fysikken. – I de senere år har L. været særligt optaget af problemer vedrørende termodynamikken og dennes statistiske fortolkning og har bl.a. i samarbejde med Vibeke Nielsen givet en generaliseret fortolkning af entropibegrebet. L. er tillige en dyb kender af relativitetsteorien som han har viet mange års eftertanke. Der foreligger en lille, men tankevækkende afhandling om det omdiskuterede problem om temperaturen bedømt af iagttagere i relativ bevægelse. – Som et resultat af L.s aktive deltagelse i reformen omkring 1956 af den indledende fysikundervisning ved Kbh.s univ. foreligger en fængslende og original lærebog vedrørende den specielle relativitetsteori, udgivet i samarbejde med Poul Kristensen og Aage Winther. L. er en af de mest originale tænkere i dansk fysik og har udøvet stor indflydelse på de fysikere både fra ind- og udland, som er søgt til ham for inspiration og belæring.

Jørgen Kalckar/Mogens Pihl

Lindhardt, Otto Bendt, * 1924, forlægger. * 23. 9.1924 i Kbh. (Helligåndsk.). F: assistent ved DSB, senere trafikkontrollør William L. (1880–1956, ~ 2° 1928 med Anna Christensen, 1886–1959) og Cecilie Holst (1887–1926). ~ 14.10.1954 i Fredensborg (b.v.) med Helga Anna Wittgreffe, * 21.2.1924 i Berlin, d. af røntgenfysiker Christi-

an J. Bruno W. (1890–1976) og Alice Loewenstein (+1957). Ægteskabet opløst 1973. ~ 2° 12.9.1981 i Jorløse med Rigmor Bente Rosenkrantz Arendrup, *9.6.1924, d. af oberstløjtnant Axel Vilken A. (*1896) og baronesse Else Margrethe Rosenkrantz (*1897).

Efter studentereksamen fra Østre Borgerdyd 1943 kom L. i lære hos boghandler K. Falkjær-Pedersen, Holte boghandel, og efter udstået læretid blev han 1946 ansat i Arne Frost-Hansens nyetablerede boghandel på Nytorv. Tidligt fik L. stor interesse for forlagsvirksomhed og fik 1948 ansættelse på Thorkild Becks nystartede forlag – men samtidig søgte han legater for at videreud-danne sig i Amerika, og i ventetiden var han en ganske kort periode ansat på Nyt Nordisk Forlag. 1949 rejste han til USA hvor han opholdt sig til 1951, og disse læreår blev utvivlsomt af stor betydning for ham. I New York fik han ansættelse hos Doubleday og Simon & Schuster, og i Californien i Vormans boghandel i Pasadena. Han blev i Amerika helt fortrolig med det amerikanske bogklubsystem der navnlig havde hans interesse, og som var ukendt i Danmark, ligesom billigbogen og paper-backs netop i disse år var altdominerende på det amerikanske bogmarked. Han fulgte forelæsningsrækker om forlagsvirksomhed på New York University og sluttede venskab med unge forlagsfolk, der senere kom til at indtage betydelige stillinger på de amerikanske forlag, forbindelser som senere skulle få stor betydning for L. Ved hjemkomsten 1951 blev han den egentlige leder af det lille idealistiske forlag som Ole *Wivel havde startet efter befrielsen, og skønt Wivel i disse år var knyttet til Askov højskole havde han et nært samarbejde med ham, og han sluttede venskab med kredsen omkring Heretica, bl.a. Frank *Jæger, Thorkild *Bjørnvig, Erik *Aalbæk Jensen og Tage *Skou-Hansen. Da Knud W. *Jensen 1952 erhvervede aktiemajoriteten i Gyldendal der havde gennemlevet nogle urolige år satte han det som en betingelse at L. blev knyttet til Gyldendals Boghandel som underdirektør, og da forlagets hidtidige direktør Ingeborg *Andersen året efter fratrådte som den egentlige leder overtog L. direktionen sammen med vennerne Jokum *Smith og Ole Wivel. Det stod nu helt klart at det gamle forlag med så ung en ledelse stod over for en væsentlig og tiltrængt kursændring, såvel literært som forretningsmæssigt. L. tog sig af den oversatte litteratur samt salg og reklame, Smith af bogernes udstyr og de tekniske problemer, og Wivel knyttede de danske forfattere til Gyldendal. 1960 forlod Smith forlaget og blev direktør på Politiken hvorefter direktionen bestod af L. og Wivel. 1964 blev Wivel forstander på Kroge-

rup højskole, men blev siddende i forlagets bestyrelse hvorefter L. udnævntes til adm. direktør samtidig med at Mogens *Knudsen indtrådte i direktionen som litterær direktør, og underdirektør, statsaut. revisor Carl Z. Hansen udnævntes til økonomidirektør. 1969 supplerede direktionen sig med Gert Ringhof der væsentligst havde beskæftiget sig med reklame og afsætning. I de knap tyve år L. sad i Gyldendals ledelse ydede han en fremragende indsats. Selv om det måske i så stor en virksomhed kan være vanskeligt at pege på de egentlige initiativtagere kan det fastslås at Uglebøgenes og Tranebøgenes succes blev skabt i disse år. Også Gyldendals Bibliotek – såvel det danske som det udenlandske – vakte stor opmærksomhed, men navnlig opnåede bogklubben et helt uøret medlemstal hvor hemmeligheden bag den store succes måske skyldtes at man ikke undervurderede læsernes smag. Med sine udstrakte forbindelser i udlandet, udadvent og ofte med nye og utraditionelle salgsmetoder befæstede L. hurtigt sit ry som forlægger i offentligheden. De store efterårsreceptioner på Gyldendal blev således til på L.s initiativ. 1968 forberedte man udsendelsen af en ny udgave af Salmonsens Leksikon – et meget stort projekt som L. havde stor tiltro til, så da man 1971 skrinlagde tanken var det en stor skuffelse for ham skønt han på det tidspunkt havde forladt forlaget. Umiddelbart efter forlagets 200 års jubilæum 1970, hvor L. var drivkraften i den fest der på utraditionel vis blev fejret som en „kermesse“ i Forum, forlod L. overraskende sin stilling som administrerende direktør på Gyldendal. Grunden til dette lidt opsigtvækkende skridt var at han ønskede at stå på egne ben og efterhånden følte at han som direktør i det stadig voksende forlag var kommet for langt væk fra det egentlige: bøgerne. Sammen med sin kone Helga Lindhardt (der fra 1980 driver eget forlag) og sin nære medarbejder på Gyldendal, Gert Ringhof, startede han 1971 *Lindhardt & Ringhofs Forlag* der allerede fra de første år sikrede sig en fremskudt plads blandt de øvrige forlag, med udgivelser af bl.a. Johannes og Herdis Møllehave, Herman Stilling m.fl. men også inden for kvindelitteraturen placerede forlaget sig fra starten i forgrunden med forfattere som Märta Tikkanen, Marilyn French og Anaïs Nin. – Tidligt kom L. ind i organisationsarbejdet. Fra 1959–71 sad han i Den danske forlæggerforenings bestyrelse, og fra 1959–69 virkede han som næstformand samt medlem af boghandlerrådet. Hans rolige og velgennemtænkte indlæg har utvivlsomt haft betydning for faget i gunstig retning. 1953–71 var han medlem af det nordiske forlæggerråd. □Foto.

Godfred Hartmann

Lindhardt, P. G.

Lindhardt, Poul Georg, * 1910, teolog, * 12. 12. 1910 i Nakskov. F: fabrikant Georg William L. (1871–1960) og Caroline Christensen (1872–1951). ~ 6.4.1937 i Søllerød med Gerda Winding, * 15.8.1917 i Holbæk, d. af tandlæge Ove W. (1887–1967) og Charlotte Marie Haslund (1886–1967).

L.s teologiske arbejde er kommet til udtryk dels i en afgørende indsats inden for udforskningen af Danmarks kirkehistorie (særlig det 19. og 20. århundrede), dels i en uhyre omfattende virksomhed som prædikant, foredragsholder og skribent. L. blev student 1928 fra Odense katedralskole og teologisk kandidat i Kbh. 1934. Allerede i studenttiden havde han arbejdet med kirkehistorie, og i de følgende år fortsatte han sine studier, bl.a. ved flere ophold i udlandet (Norge, Tyskland, England). 1939–42 var han undervisningsassistent ved universiteterne i Kbh. og Århus. Han blev ordineret 1934 og var hjælpepræst, dels i Gislev og Ellested (1934–36), dels ved Århus domkirke (1940–42). Hans teologiske disputats beskæftiger sig med et emne fra pietismens tid (*Peder Hersleb I*, 1939). I 1942 blev han den første professor i kirkehistorie ved Århus universitet, et embede han beklædte til 1980. Fra 1945 til 1980 har L. været hjælpepræst ved Vor Frue kirke i Århus. L. har siden 1949 været medlem af bestyrelsen for Selskabet for Danmarks kirkehistorie hvor han 1976 blev formand.

I begyndelsen af 1950'erne udgav L. de arbejder som for alvor slog hans navn fast, og som åbnede nye problemstillinger for forskningen. I bogen *Vækkelser og kirkelige retninger i Danmark* fra 1951 om perioden fra år 1800 og frem til nutiden (3. udg. 1978) er det L.s bestræbelse at skildre sammenhængen mellem bondefrigørelse, almuerøjsning og religiøs vækkelse. „Vækkende forkyndelse har man forsåvidt til alle tider, men vækkelsesbevægelser kun når – i forbindelse med ændringer i samfundsstrukturen – nye sociale lag dannes, og befolkningsgrupper som hidtil har levet upåagtet eller uden at kunne gøre sig gældende, begynder at kæmpe for en plads i solen“. Med denne betragtning placerede L. meget markeret – og med den skarphed i synspunkter og formuleringer som karakteriserer store dele af hans forfatterskab, og som har fået hans kritikere til at betegne ham som ensidig – det religiøse liv i den almindelige, af sociale, økonomiske og psykologiske faktorer betingede historiske udvikling. Med sin stærke sans for de religiøse personligheders menneskelige, ofte alt for menneskelige motiver og med sit skarpe kildeskritiske blik kom L.s fremstilling til at stå i et stærkt modsætningsforhold til de fremstillinger, særlig biografier, der forelå fra de kirkelige ret-

ningers egne rækker sentlige impulser til forskning af det religiøse liv i 1800-tallet som metode er blevet op til det er ikke holdbart. ikke ud fra en forudt årsagsloven kan man han ser derimod den samspil af en række keltte personligheds i det sidste vidner der som er af personali af breve (bl. a. *Brev Brun*, 1960), flere bi Grundtvig, 1951 (på provst Thomas Skat mer en række portræ samt to meget væser vig-prædikener fra å angreb på den da 1974, *Regeneration*. I Af samlede kirkehist hånd må nævnes *D 1945 (4. udg. 1979 s.r og idag*, 1955 der s kirkehistorie i 1900-t tæt og provokerende historie ud fra et l *Dansk kirkekundskal historie* har L. skre bind VIII (1901–196: øse liv i senmiddelal mations historie 151: ste felt ligger også de *formkoncilierne*, 1942 *katolske bispevalde* 1968. L. har således værdige bidrag til fo og reformation, sæ fromhedsliv. Det sto *toppidan*, 1950, 1953 vedværk og et hoved forskning. Tilblivelse folkekirkelige syn i l ningers dominans er dom og bredde og se teologiske, kirkelige utroligt omfattende i sig over fra slutning private og offentlige finder her sit mest or tryk. Man har særlig og de afsløringer de indledningen til M Ganske vist er l – det ved vel enhver

nen det er dog den bedste der kan fås". Af lige så stor betydning og af endnu større reddevirkning er L.s virksomhed som prædikanant, foredragsholder og skribent (særlig som anmelder og kronikør i Jyllands-posten). L.s navn kom for alvor frem da han i 1952 holdt et foredrag på Askov højskole om det evige liv trykt i bogen af samme navn 1953, 5. opl. 1962) om gav anledning til en debat om hvilken det – kønt den endnu ikke er kortlagt – næppe er for neget at sige at den er den diskussion om kriteriendommens indhold som har givet stærkest genlyd i den danske befolkning i dette århundrede. I korthed gik L.s synspunkt ud på at den kristne forkyndelse af det evige liv og opstandelse er det modsatte af tro på fremtiden. Det evige liv er den guddommelige kærligheds liv her og nu. „Opstandelsestroen er eet med selve gudstroen, ikke et forsøg på at redde os en ny tilværelse ud over den, vi så grundigt har kludret ned, men just vor bekendelse af, at vi ingen anden fremtid har end den, som Gud vil unde os" redder det i en samtidig påskeprædiken. Set i forhold til den dialektiske teologi tilbage fra 1920'erne var disse synspunkter ikke nye, men de blev fremført i en uhyre intens form der ikke blot var religiøst provokerende, men som også vakte opmærksomhed fordi de optrådte i en kulturel situation hvor den almene mentalitet var tidsvendt.

L.s prædikener, der foreligger i en række trykte samlinger (foruden Det evige liv, bl. a. *Replikker*, 1958, *Brudstykker af en postil*, 1968, *Gentagelse*, 1975, *Eftertryk*, 1980) er bl.a. på grund af deres stærke polemik, særlig i de tidlige samlinger, mod enhver etableret kirkelighed, blevet betegnet som eksistensteologiske. Betegnelsen dækker kun én side af L.s forkyndelse. Dens særpræg består først og fremmest i en bestemt kunstnerisk – til det ekspresionistiske grænsende – sproglig form der giver prædikenerne et helt personligt præg; i L.s prædikener frigøres de bibelske tekster og de overleverede kristne udtryk fra traditionens tyngde således at de kommer til at fremstå med den friskhed og pågænighed som er den væsentligste baggrund for at L., i hvert fald fra striden om det evige liv og frem mod slutningen af 1960'erne, har været den mest omtalte teolog i den offentlige debat herhjemme. Hertil har også de hyppige radiotransmissioner af hans gudstjenester medvirket, foruden de mange avisartikler og -interviews.

L. – der iøvrigt aldrig har opfattet sig selv som teolog (fordi han mener begrebet teologi ikke ængere har noget indhold), men som historiker og prædikant – er påvirket af Kierkegaard og – særlig i de senere prædikener – af Grundtvig.

Først og fremmest er dog Morten Pontoppidan hans væsentligste forudsætning: bag hele L.s virksomhed som en offentlig kirkelig person der ofte har vakt protest og indignation ligger et folkekirkeligt syn der er præget af solidaritet med dem der ikke er specielt religiøse eller føler sig hjemme i specielle kirkelige miljøer, organisationer eller partier. – R. 1955. R¹. 1962. □Foto.

Ketil Boesen m.fl.: Bibliografi over P. G. L.s forfatter-skab, 1980. – Erindr. i Weekend-avisen 12.3.1976. Selvbio-gr. i P. G. L.: Vækelse og kirkelige retninger, 3. udg. 1978 7–19. Interview i Dansk kirkeliv 1980–81, 1980 158–73. – Niels Knud Andersen i Teologien og dens fag, red. B. Noack, 1970 131–34. N. H. Sørensen: Dansk teologi siden 1900, 1965 223–27. Den danske kirkes hist. VIII, 1966 317–19. Jørgen I. Jensen i Kirkehist. saml. 1976, 256–76; sst. 1980 211–23. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Jørgen I. Jensen

Lindholm, Knud Herluf, 1866–1932, tolddirektør. * 15.3.1866 i Hørsholm, † 10.12.1932 på Pedersborggård, Tåsinge, begr. i Kbh. (Bispebjerg). F: kammerherre, oberst Vilhelm L. (1818–92) og Caroline Othilde Frederikke Vilhelmine Elisabeth Hedemann (1830–90). ~ 1° 8.12.1899 i Shanghai med Mary Annette Slade, * 4.7.1868 i Sydney, † 17.2.1954, d. af juridisk embedsmand George Penkivil S. (1833–69) og Annette Marland de Mestre (1841–1936). Ægteskabet opløst. ~ 2° 23.10.1919 i Kbh. med Asta Hermine Gauer, * 9.12.1890 i Drammen, † 16.11.1974, d. af fabrikerjer Albert Herman Frantz G. (1848–1908) og Frederikke Birgitte Zinow.

L. tog første del af artium og rejste til England hvor han 1888 tog en eksamen der gav adgang til det internationalt kontrollerede kinesiske toldvæsen. S. å. fik han ansættelse som assistent af 4. klasse i Peking for at studere kinesisk, forflyttedes 1889 til Amoy, 1891 til Kanton, 1893 til Fusan i Korea og 1898 til Shanghai, gradvis avancerende på de forskellige poster. 1906 blev han fungerende tolddirektør i Samsjui med rang som civil mandarin af 4. klasse (*ssu-pin-hsien*), 1908 chef for toldvæsenet ved grænsen mod Tonkin med station i Lungtsjou og 1911 chef for grænsetoldvæsenet mellem Kina og Korea i distrikterne Huntsjun og Lungtsjingsun, 1912 udnævnt til vicetolddirektør, 1916 til tolddirektør, fra 1921 i Jutsjou og fra 1923 i Antung på grænsen mod Korea. Han tog sin afsked 1925 med pension. – L. foretog talrige rejser i Kina, ofte i ukendte egne, og har derom skrevet en række artikler, bl.a. i geografiske tidsskrifter. 1911 blev han medlem af The Royal Geographical Society i London. – L. var en ivrig storvildtjæger og var desuden i

Lindholm, Knud

stand til med mod og åndsnærværelse personlig at forsvare sine stationer mod angreb af røverbander. Om sine oplevelser og indtryk skrev han et par livlige, letløbende bøger, *Danmark – set udefra*, 1926 og *I kinesisk Tjeneste*, 1930. – R. 1911. DM. 1925. □ Miniature. Foto.

K. L. i Museum, 1890 454–56. Samme: I kinesisk tjeneste, 1930. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Fr. de Fontenay**

Lindholm, Peter William Petersen, 1856–1934, lærer, skolehaveskonsulent. * 22.5.1856 i Torsplet, Toftlund sg., † 9.9.1934 i Kbh. (Vor Frels.), urne på Bispebjerg kgd. F: gårdejer Anders L. (1825–1905) og Bodil Marie Bundesen (1822–1902). ~ 14.7.1886 i Høve ved Skælskør med Rigmor Theodora Christensen, * 12.2.1865 i Høve, † 30.6.1942 i Gentofte, d. af lærer Jens C. (1813–92) og Susanne Marie Brammer (1826–90).

L. blev dimitteret fra Jelling seminarium i 1881, var fra 1881–85 lærer ved Landerupgård opdragseshjem og 1885–1921 lærer ved Københavns kommunale skolevæsen. L. ønskede at også byernes unge gennem iagttagelse og arbejde skulle lære naturen at kende. På en studierejse blev han inspireret af de skoler han så i Steiermark i Østrig, og stiftede sammen med andre lærere, havebrugsfolk og interesserede Foreningen skolehaven i 1903 der til formål havde at vække og vedligeholde interessen for skolehavesagen i byerne og på landet. L. deltog i foreningens ledelse til sin død, anlagde Kbh.s første skolehave i 1904 – landets første var anlagt i 1903 – var skolehaveskonsulent, tilrettelagde kurser i skolehavegerning for lærere og holdt med entusiasme foredrag herom rundt i landet. L. skrev desuden en række artikler om skolehavearbejde i *Vore Børn*, udgav *Beretning om Foreningen „Skolehaven“s 20 Aars Virksomhed fra 1903–23*, 1923, og en række mindre skrifter om skolehavearbejde. – Skolehavearbejde var for L. et redskab i opdragelsen af de unge. Det legemlige arbejde i fri luft befordrede de unges sundhed, havearbejde stimulerede til flid og gode arbejdsvaner, og dyrkning af blomster virkede æstetisk udviklende. I skolehaven fandtes desuden anskuelsesmidler til næsten alle skolens fag. Og endelig kunne havens produkter bidrage til elevens husholdning hvad yderligere understregede havearbejdets betydning og nytte. – R. 1928. □ Mindesten i Kløvermarkens skolehave 1936.

Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin III, 1913 656f. K. H[aunsø] i Kbh.s kommuneskole XIX, 1926 201–03. Jørgen Jørgensen i Folkeskolen LI,

1934 665f. Beretn. om skolehaver i Danm. gennem 60 år, 1963.

Ellen Nørgaard

Lindorph, Hans Andersen, ca. 1691–1772, skuespiller. * ca. 1691, † 18.10.1772 i Kbh. (Alm hosp.). ~ Henriette Birgitte (~ 1° med Jens Vogensen).

L. blev 1711 privat dimitteret til universitetet men endnu tolv år senere, da han i juni 1722 spillede Jacob i *Den elleve Juni* på det første danske teater i Lille Grønnegade, havde han ikke taget nogen embedseksamen. På samme tid blev han forvist fra Regensen, og hans sceniske optræden har vel været det sidste motiv der fik uviljen mod ham til at bryde ud. Da han nægtede at flytte blev han relegeret. De roller L. udførte fortæller os at han var en brugbar skuespiller Jeronimus i *Barselstuen*, Andreas i *Det arabiske Pulver*, Espen i *Den Vægelsindede*, og selv Jeppé på Bjerget var derimellem. Han forlod først teatret da forestillingerne ophørte 1728, men hvad han siden tog sig for er ukendt. Et fingerpeg i retning af en studiosus perpetuus' kummerlige tilværelse findes i hans utrykte oversættelse af Corneilles tragedie *Polyeucte* (Kgl. bibl.), men han medvirkede ikke da teatret 1746–48 blev genrejst skønt hans alder ikke var nogen hindring. Da han, den længstlevende af skuespillerne fra Holbergs første teater døde som lem på Almindelig hospital var han glemt; end ikke en nyfunden dramaturg og Holbergven som P. Rosenstand-Goiske opsporede ham til brug for sin journal; dog må skuespilleren C. P. Rose have kendt ham, siden han attesterede, at L. „før branden“ havde været akteur ved vort første comediehus.

E. Nystrom: Den danske komedies oprindelse, 1918.

Robert Neiiendam'

Lindskov, Max Henry, * 1911, ostehandler * 15.3.1911 på Frbg. (Skt. Markus). F: ostehandler Hans Friederich L. (1880–1962) og smørhandler Antonia Dagmar Petersen (1873–1961) ~ 23.9.1936 i Kbh. (b.v.) med smørhandler Alexandrine Valborg Kjeldsen, * 8.4.1904 Kbh., d. af røgmand Kjeld K. (1864–1942) og Karen Nielsen (1870–1944).

L. blev uddannet som ostehandler og bevarede sin egen store osteforretning i Kbh. – han havde selvstændig forretning allerede som 18-årig – og så mens han stod i centrum blandt erhvervslivets organisationsledere. 1933 kom han ind i bestyrelsen for Oste- og pålægshandlerforeningen for Danmark (fra 1940 Ostehandlerforeningen for Danmark) og blev 1938 foreningens formand

han fortsatte på denne post indtil 1979. L. var ganske ung, da han begyndte sit arbejde i handelsorganisationerne og opfattedes også som sådan, da han i 1949 blev formand for De danske handelsforeningers fællesorganisation, der – bortset fra kolonialkøbmændene – repræsenterer næsten alle brancher inden for detailhandelen. L.s moderorganisation, ostehandlerforeningen, var med sine knap 200 medlemmer meget lille; men det var i høj grad den linje L. stod for, der blev ført frem. En udbredt følelse af, at handelsstanden i mange tilfælde havde udnyttet varemangelen under anden verdenskrig og i de første efterkrigsår, havde svækket detailhandlernes omdømme. L. så klarere end mange af de ældre organisationsledere, at man bevidst skulle søge det tabte indvundet gennem fælles propaganda-virksomhed, ligesom han også tidligt var opmærksom på det pres der ville komme fra supermarkeder og kædeforretninger. I hans formandstid i fællesorganisationen, der varede til 1962, blev foreningen engageret i et bevidst arbejde for at modernisere butikshandelen. Han var også blandt initiativtagerne til stiftelsen af Butikshandelens fællesråd (formand 1958–59); han var 1948–65 formand for Handelsforeningernes oplysningsselskab. Selv om L. som andre organisationsledere havde en række medlemskaber i forskellige kommissioner og udvalg lagde han, hvad der var usædvanligt i handelskredse, et stort arbejde i at opøge og holde foredrag i handelsforeninger landet over. Et stadig tilbagevendende tema var, at der burde være en bevidst moralkodeks for redelig handel. også på den måde repræsenterede han den nye, udadvendte organisationsleder. – R. 1956. □Foto.

Børsen 15.3.1961. Berl. tid. 5.12.1978. – Levnedsbetaling i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl

Lindstrøm, Viggo Oluf Eugen, 1859–1926, skuespiller, teaterdirektør. * 12.1.1859 i Kbh. (Frue), † 17.6.1926 på Frbg., urne på Frbg. kgd. F: skræddermester Hans Oluf L. (1823–71) og Christiane Adolphine Mauritzen (1832–1916, ~ 1° 1850 med bødkeremester Johan Joachim Giese, ca. 1816–53). ~ 1° 20.8.1884 i Birkerød med Sofie Louise Kirstine Olsen, * 18.2.1855 i Tølløse, † 12.2.1929 på Frbg. (~ 1° med grosserer Rudolph Aastrup Dall, 1852–81), d. af gartner, senere fotograf, sidst købmand i Frederikssund Peter O. (1825–87) og Marie Caroline August (1822–1914). Ægteskabet opløst. ~ 2° 2.6.1904 i Kbh. (Helligg.) med skuespiller Vera Beyer, * 7.8.1882 i Malmö, † 13.8.1946 på Frbg., d. af redaktør ved Sydsvenska Dagbladet David Lo-

renz B. (1831–1907) og Adelaide Vilhelmine Warburg (adopt. Cetti) (* 1856).

Efter sin konfirmation blev L. ansat i L. Haubros vinstue ved Holmens kanal hvor hans omgang med skuespillere fra Det kgl. teater, især Wilh. *Wiehe d.æ., vakte og nærrede hans sceniske lyst. Han var et kvikt hoved og havde stor læsetrang, og ved selvstudium nåede han, der fra piccolo avancerede til kontorist, så vidt at han kunne begynde sin teaterbane 3.12.1880 i Stavanger hvor han ved Claus Olsens selskab debuterede som en halvkomisk elsker i lystspillet *Doktor Smaal*. Efter at have udført en mængde roller i norske provinsbyer tilhørte L. Dagmar-teatret fra dets åbning 7.3.1883, og her udviklede han sig til en dygtig komisk karakterfremstiller hvis grundtone var en blanding af robust lune og folkelig romantik. Det var på disse egenskaber, støttet af en udmærket sangstemme at L. 2. juledag 1886 fik sit store gennembrud som Jens Daglykke i *Landsoldaten*, til hvilken rolle hans brede, korthalsede skikkelse i særlig grad passede. Denne nationalfigur hvis popularitet bestigedes af forsvarsbevægelsen skaffede L. – som den første blandt privatteaterskuespillerne – et rejsestipendium fra staten og dertil fast ansættelse ved Det kgl. teater hvor han optrådte første gang 3.9.1888 som gårdejer Lyng i *Tordenvejr*. Men det repertoire L. udførte i de følgende tre sæsoner tilfredsstillede ham ikke, og 1891 vendte han tilbage til Dagmar-teatret der nu blev hans virkeplads til 1902, i sæsonen 1896–97 tillige som meddirektør (intendant). Denne periode var den frodigste i L.s kunstnerliv, og højest nåede han hvor rollen var præget af hans barokke fantasi fx som Anders Svendsøn i *Varulven*, narren i *Dansen paa Koldinghus*, faderen i drømmespillet *Lille Hanne*; naturtro skikkelser var kroværtmaleren i *Ungdomsleg*, degnen i *Bønder* og arrestforvareren i *En Tilstaaelse* hvorimod hans temperament ikke strakte til i Ludvig XI's rolle i C. Delavignes skuespil af samme navn. 1902 overgik L. til Folketeatret (dr. Jüttner i *Hans Højhed*), og det var aftalen at han skulle være direktør J. F. S. *Dorph-Petersens efterfølger, men han brød med teatret og allierede sig med aktieselskabet Bona der påtog sig den opgave at få Det ny teater på Vesterbrogade rejst. Kbh.s fjerde store privatscene blev åbnet 19.9.1908, og blandt L.s første personale var Poul *Reumert, Clara *Pontoppidan, Cajus *Bruun, Charles *Wilken og Rasmus *Christiansen. Han styrede med vekslende held (*Nils Peter Svane*, *Dollarprinsessen*), men måtte 1911 på grund af økonomiske vanskeligheder forlade ledelsen. 1912 fik han ved Det kgl. teater et løst engagement som ved direktør Karl *Mantzius' afgang ikke ombyt-

Lindstrøm, Viggo

tedes med fast ansættelse, og fra 1916 havnede han atter ved Dagmar-teatret hvor han virkede til sin død (sidste optræden 19.4.1926 som Johansen i *Kobberbryllup*). – L. var en virksom natur. Hans kendemærke som kunstner var en nøgtern, borgerlig virkelighedssans, parret med et romantisk drag imod det sære og barokke. Skummelt uhygge kunne han især fremstille. Uden for scenen var han en glimrende historiefortæller, men lunet gik i væsentlig grad tabt når han skrev. L.s franske interesser var forenet med stærk kærlighed til det svundne Kbh. som kom til udtryk i hans skildring af forlystelseslivet i *København i Tredserne*, 1913 og i hans to selvbiografiske bøger *Fra den gamle Vinkælder til Det kgl. Teater*, 1924 og *Teatererindringer og Oplevelser*, 1925, der navnlig indeholder gode bidrag til Dagmar-teatrets tidlige historie. □ Afbildet i rolle på træsnit af G. Pauli, 1887. Træsnit 1896. Tegn. af Chr. Krogh (Teatermus.) og af Albrecht Schmidt, 1901 (sst.). Afbildet på tegn. af H. E. Melchior, 1909 og på tegn. af Albrecht Schmidt (Fr.borg). Tegnet i roller af Vald. Andersen og Vald. Møller (begge Teatermus.). Mal. (sst.). Foto.

V. L.: *Fra den gamle vinkælder til Det kgl. teater, 1924 og Teatererindringer og oplevelser, 1925.* – Robert Neiiendam i *Politiken* 20.6.1926. Samme: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945 173f.

*Robert Neiiendam**

Lindø, Niels Peder Nielsen, 1852–1941, politiker. * 5.12.1852 på Lindø i Odense fjord, Munkebo sg., † 20.2.1941 i Sønder Nærå, begr. sst. F: gårdejer Niels Nielsen (1816–1902) og Dorthea Poulsdatter (1814–75). Navneforandring 8.6.1886. ~ 4.10.1877 i Kerteminde med Anne Kirstine Jørgensen, * 8.4.1857 i Rynkeby, † 30.4.1922 i Sønder Nærå, d. af gårdejer Anders J. (1820–94) og Anne Marie Madsen (1829–1913). L. uddannedes ved landbruget, var på landbrugsskole og to vintre på Askov og bosatte sig 1876 som gårdejer i Dræby i sit fødesogn hvorfra han 1883 flyttede til det stærkt grundtvigsk prægede Sønder Nærå på Midtfn. Han var gennem en lang årrække formand for den fynske friskoleforening og for Dalum landbrugsskoles repræsentantskab og sad i bestyrelsen for en del af fynsk landbrugs produktions- og indkøbsforeninger. Som ung var han aktiv ved oprettelsen 1872 af Fyns Tidende, deltog i indsamlingskomiteen til støtte for fynske højskoler der i provisorietiden fratoges statsstøtte, var formand for lokal vælgerforening og riffelforening, men fulgte Frede *Bojsens forhandlingspolitik og stillede sig 1892 som kandidat i Kertemindekredsen mod en højremand uden at blive valgt, brød med forligs-

politikken ved forliget 1894 og søgte forgæves valg som løsgænger i Kerteminde 1895. Under 1890ernes landbrugskrise sluttede han sig, ret usædvanligt for en aktiv grundtvigianer, til agrarbevægelsen, blev formand for dens fynske organisation og gik ind i drøftelser med agrarbevægelsens leder F. *Andersen-Rosendal om dannelse af et agrarparti. Han henvendte sig til Harald *Holm derom, og da Holm afviste opstilledes en agrar mod ham i Verningekredsen 1898. Ved Holms død 1903 opstilledes L. i Verningekredsen som erklæret venstrereformmand og valgte, men nægtedes optagelse i venstrereformpartiets gruppe på grund af sit tidligere tilhørsforhold til agrarbevægelsen. Først 1905 optoges L. efter at de radikale var brudt ud af venstreformpartiet. Under forhandlingerne om forsvarret 1909 fulgte han N. *Neergaards plan om de fremskudte forter og blev formand for den 11-mands gruppe der udtrådte af venstreformpartiet. Sammen med den moderate N. *Jensen (-Toustrup) foretog han aug. 1909 den henvendelse til L. *Holstein-Ledreborg der blev et led i bestræbelserne for at få ham til at danne regering til løsning af forsvarssagen. 1910 blev L. medlem af bestyrelsen for det af de splittede grupper dannede parti venstre. 1911 nedlagde han sit mandat efter et nervesammenbrud og sluttede dermed en noget omskiftelig politisk tilværelse. □ Træsnit 1903. Tegn. af Eigil Petersen (Kgl. bibl.).

Sofus Høgsbro. Brevveksl. og dagbøger II, 1925 267. – Fyns tid. 12.4.1892, 16.8.1895, 16.3. og 28.3.1903, 28.–30.6.1911, 21.2.1941. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: *Den danske regering og rigsdag, 1901–03 775f.* Erik Helmer Pedersen i *Fynske årbøger IX*, 1965 153–223.

Helge Larsen

Lington, Otto Carl Johan, * 1903, kapelmester. * 5.8.1903 i Kbh. F: artist Franz L. og Ada L. ~ 1931 i Kbh. (b.v.) med Kirsten Ida Andreasen, * 4.11.1907 i Kbh., † 20.5.1975 sst.

L. voksede op i et artisthjem, faderen var musikalsk klovn, og han sørgede for at sønnen allerede som otteårig fik undervisning i violinspil. Den lærer som fik størst betydning for L. og gav ham den afsluttende uddannelse var violinpædagogen Edgar Preuss. 15-16 år gammel spillede L. allerede på københavnske restauranter – lige fra Nyhavn til Wivel – og få år senere dannede han sit første orkester, bestående af strygere og klaver. Men så blev han grebet af tidens nye musikform, jazzen, hvad der resulterede i dannelsen af dels en kvintet, *Hoegh & Lingtons Dixieboys* som spillede i Dixieklubben på Frederiksberg og på d'Angleterre, dels en trio, *We Three*, sammen

med pianisten Leo Mathisen og saxofonisten Anker Skjoldborg. Successen med de nymodens klange var dog ikke alt for overvældende, og efter en kort tid med Kai Ewans og hans orkester i Arena 1927 rejste L. til London og Berlin og spillede i forskellige udenlandske orkestre. I slutningen af 20'erne vendte L. tilbage til Danmark og fik her ideen til at samle et symfonisk jazzorkester efter Paul Whitemansk mønster, og den 21.9.1929 afholdt L. med de bedste københavnske musikere en koncert i Odd Fellow-palæet som på flere punkter blev skelsættende. Her opførtes bl.a. for første gang i Danmark George Gershwins Rhapsodie in Blue, og orkestret kom til at danne forbillede for andre store orkestre herhjemme. I begyndelsen af 30'erne indspillede L. mange grammofonplader og megen filmmusik, og hans orkester blev med rette anset for at være det bedste i sin art. Efter at have opløst sit orkester knyttede L. gennem ambassaderne kontakter med udenlandske radiofonier og dirigerede koncerter i Skandinavien, England, Belgien og Frankrig hvor han sørgede for altid også at have dansk musik på programmerne. 1939 skabte L. et orkester udelukkende bestående af blinde musikere. Dette arbejde – hvor L. måtte lære hver enkelt musiker at spille sin stemme udenad – varede i godt 20 år, og efterhånden blev orkestret større og repertoireet mere righoldigt. Der afholdtes koncerter, man kom på turné, og også radio og TV havde bud efter orkestret. L.s indsats i denne sag er beundringsværdig og i højeste grad fortjenstfuld. – 1959 begyndte L. som orkesterleder i Tivolivarieteen og var beskæftiget her indtil denne ophørte 1973. Som kapelmester har han virket ved en række nordiske teatre. L. har komponeret revymelodier og underholdningsmusik, fx *Fiddle Fun* og *Uh, jeg ville ønske, jeg var dig* (Grand Prix 1959). 1941 skrev L. bogen *Jazz skal der til*. L. er en af pionererne inden for dansk jazz. Han lærte sig selv at spille 4-strengt jazzviolin, og han står som bannerfører for den symfoniske jazz i Danmark. Selv regner han arbejdet med de blinde musikere for sit livs største oplevelse. □Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Foto.

Svend Saaby

Linnemann

Den her omtalte slægt føres tilbage til Thomas L. (–1731), tobaksplantør i Fredericia, hvis søn, købmand og borgmester i Vejle Johan L. (1696–1774) var far til købmand sst. Henrik L.

Andrea Linnemann og Anna Smith: Fortegn. over personer beslagtede med Mads Johan Buch L., 1890. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 547–52 og i Berl. tid. 20.6.1932.

Hans H. Worsøe

Linnemann, Johan 1826–1906, se Linnemann, Stephan.

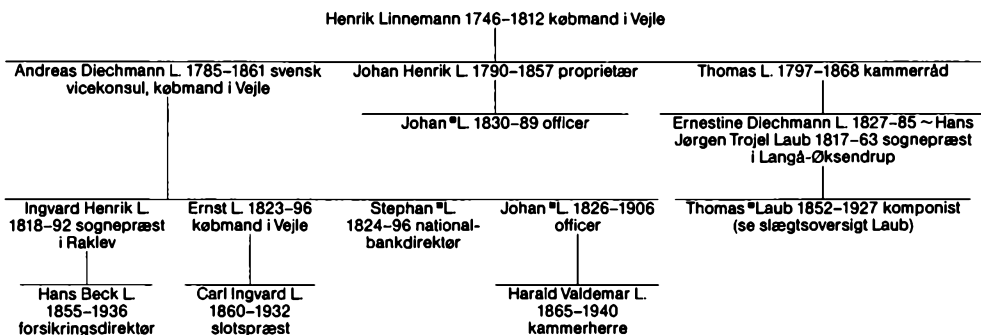
Linnemann, Mads Johan Buch, 1830–89, officer. * 4.6.1830 på Rungstedgård, Ødsted sg., † 24. 6.1889 i Jægersborg, begr. i Trelleås, Sverige. F: proprietær Johan Henrik L. (1790–1857) og Madsine Johanne Buch (1794–1876). Ugift.

L. var i begyndelsen af marts 1848 ansat ved handel i Ålborg og meldte sig straks ved de første krigsrygter som frivillig ved II. bataljon, deltog i krigen s.å. og blev korporal, gennemgik reserveofficersskolen 1848–49 og udnævntes 1849 til sekondløjtnant i krigsreserven, deltog i krigen 1849–50, optoges 1850 som officer i linjen og blev premierløjtnant 1861. Den første del af krigen 1864 var han regimentsadjutant, førte derefter kompagni i forreste linje under kampen på Als hvor han blev fanget. 1867 blev han kaptajn. Allerede før krigen 1864 fremsatte han (Tidskrift for Krigsvæsen, 1861 429–49) et vel gennemtænkt forslag om en virkelig feltmæssig uddannelse af den menige infanterist, en bedre udnyttelse af uddannelsestiden, indskrænkning af den megen og nedbrydende vagtjeneste i garnisonen og af adskillige mindre nødvendige discipliner. Tidspunktet, den Thestrupske periode, var for så vidt godt valgt, men alligevel vandt L.s ansøelser endnu kun småt terræn i hæren. – På grundlag af den praktiske soldats erfaringer konstruerede han efter krigen den kortskaftede, meget anvendelige og meget praktiske fodfolkspade, den *L.ske Spade*, som han 1869 tog patent på, og som allerede n.å. reglementeredes i hæren og blev infanteristens „andet våben“ under udviklingen af de nye kampformer. 1871 gik han uden for nummer og oprettede i Wien en fabrik for massefremstilling af spaden der indførtes i den kejserlige hær m.fl. og viste sig særdeles nyttig i den rumænske hær i Balkankrigen. 1876 gik han atter i nummer i hæren og afskedigedes på grund af alder 1882. – L. var en velbegavet mand, en dygtig officer i krig som i fred, med en rolig, bestemt optræden. Ved flittigt selvstudium havde han efterhånden erhvervet de kundskaber som hans egentlig militært opdragne kammerater havde forud for ham, og da han blev kaptajn skønnedes han særdeles velegnet til højere stillinger. Nærmest af militære hensyn stillede han sig 1866 i Hjørring til valg til folketinget, men blev ikke valgt. Sin formue anvendte han til et familielegat. – R. 1864. F.M.I. 1879. □Mal. af J. F. Richardt.

Den danske-tyske krig 1864, udg. Generalstaben III, 1892. Thomas Larsen: En gennembrudstid II, 1922.

Rockstroh*

Linnemann, Stephan

Linnemann, Stephan, 1824–96, borgmester, nationalbankdirektør. * 7.11.1824 i Vejle, † 30.1.1896 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: vicekonsul, købmand Andreas Diechmann L. (1785–1861) og Ane Marie Smidt (1799–1864). ~ 5.5.1852 i Randers med Petrea (Thea) Marie Frederikke Bech, * 28.8.1828 i Randers, † 24.4.1924 i Kbh., d. af læge Hans B. (1797–1839) og Petrine Marie Jørgensen (1804–84).

L. blev student 1841 fra Borgerdydskolen i Kbh. og 1846 juridisk kandidat. 1847 antoges han som volontær i kancelliet og blev samtidig af dette for to år ansat som politiassistent i Århus amt med bopæl i Odder. 1850 og 1851 fungerede han med korte afbrydelser som konst. herredsfoged i Nørvang-Tørrild hrd. (Vejle amt) idet han samtidig efter sin anciennitet i justitsministeriet avancerede til kancellist. 1852 fik han kgl. udnævnelse som sådan og rykkede 1853 op til fuldmægtig og kancellisekretær samt 1856 til kontorchef. 1.1.1857 blev han af indenrigsministeriet konstitueret som 3. borgmester i Kbh., 4.3. s.å. udkom loven om bestyrelsen af Kbh.s kommunale anliggender som dog først skulle træde i kraft samtidig med en vedtægt der nærmere ordnede styrelsens enkeltheder, og L. var et virksomt medlem af den komité som udarbejdede denne vedtægt der var klar inden årets udgang. Ved det første valg af borgmestre 1858 valgtes han til borgmester for magistratens I. afdeling. Da næringsvæsenet var henlagt under denne tilfaldt det ham at indlede den af næringsloven af 1857 følgende omdannelse af lavene såvel for mestre som for svende til frivillige foreninger. Han deltog i en af indenrigsministeriet nedsat kommission til udarbejdelse af normaludkast til vedtægter for sygekasser og var formand for en kommission til bestemmelse af apotekeres og materialisters handelsret. 1863 blev han chef for indenrigsministeriets I. departement (i 1864 nogle måneder tillige for ministeriets 2. departement).

1869 valgtes han af Nationalbankens repræsentantskab til direktør i banken i hvilken stilling han efter en række genvalg forblev indtil han fra 1892 gik over til at beklæde den kongevalgte direktørs plads. Han var 1863 medstifter af aktieselskabet til oprettelse af billige pantelånerkontorer i Kbh. og beklædte posten som formand i selskabets bestyrelse fra 1863 til sin død. Fra 1864 var han medlem af bestyrelsen for det i dette år oprettede nye danske brandforsikringselskab og var senere i en længere årrække formand i bestyrelsen. Endelig indtrådte han 1889 i bestyrelsen for Det kgl. nordiske oldskriftselskab som selskabets kasserer og beklædte dette hverv til sin død. – Kancelliråd 1856. Justitsråd 1857. Etatsråd 1863. Konferensråd 1882. – Broderen **Johan L.**, * 1.8.1826, † 20.10.1906, blev student 1843 fra Borgerdydskolen i Kbh. og 1846 elev i den militære højskole og sekondløjtnant i artilleriet. 1879 blev han som oberst stabschef ved artilleriet, 1883 chef for 1. feltartilleriregiment, 1889 generalmajor og generalinspektør for artilleriet. Under hans tjenestetid gennemførtes anskaffelsen af skyts til Kbh.s befæstning. – R. 1862. DM. 1867. K.² 1894. □Mal. af Fr. Vermehren (Kbh.s rådhus). Foto.

III. tid. 9.2.1896. Kbh.s bystyre gennem 300 år I, ved Fl. Dahl, 1943; II, ved Poul Møller, 1967.

*Jens Vestberg**

Linnemann, Willy-August, * 1914, forfatter. * 4.6.1914 i Harreslevmark, Hanved sg., Sydlesvig. F: teglbrænder August Carl L. (1876–1959) og Hansine Jørgensen (1874–1959). ~ 21.9.1940 i Kbh. (b.v.) med tegner, forfatter Lisbeth Sigrid Vold Møller-Jensen, * 16.10.1915 i Gentofte, d. af maler, arkitekt, stifter af Skolen for dansk kunsthåndværk Jens ^mM.-J. (1869–1948) og maler Sigrid Vold (1875–1968).

L.s liv og forfatterskab er nært knyttet til de dansk-tyske grænseegne. Han fødtes 1914 i en

forstad til Flensborg af dansksindede forældre. Faderen var teglbrænder og arbejdede om sommeren i Jylland og Slesvig, i vinterhalvåret i Lippe-Dejtmold på en teglværksskole. Flere af sine ungdomsår havde faderen tilbragt på Balkan. I forbindelse med opvæksten i et grænseområde har det givet L. en følelse, der går gennem hele forfatterskabet, af at være europæer. Seks år gammel kom han i den tyske kommuneskole, efter fire års forløb blev han optaget i den dansksindede Duborgskole. Sytten år gammel fik han præliminæreksamen (1931). Efter en kort periode som arbejdsdreng blev han af Duborgskolens rektor Andreas Hansen sendt på kostskoleophold i Tarm hvorfra han blev student 1933. Vinteren 1934–35 var han på Askov og 1936 fik han dansk statsborgerskab. Han var nu flyttet til Kbh. hvor han gik på universitetet men mest forberedte sig på at blive forfatter, økonomisk understøttet af sin gamle rektor. I hovedstaden og blandt kammeraterne følte han sig noget fremmed. Sine første ting fik han trykt i Flensborg Avis og 1938 sørgede Andreas Hansen for at et af hans manuskripter blev bedømt af professor Vilh. Andersen. Da denne stillede sig positivt gik manuskriptet videre til Gyldendal hvorefter det, med visse tilføjelser, udkom 1939 under titlen *Sangen om de lyse Nætter*. L.s debutroman. Bogen er en socialrealistisk skildring af småårsfolks liv i grænseegnene. I handlingen fletter der sig en historie om et ægteskab mellem en stærk kvinde og en svag mand. Hun er dansk, han er tysksindet, men drages efterhånden over på hendes side i nationalitetskampen. Handlingen giver anledning til en del refleksioner over dansk og tysk nationalkarakter. Teknisk set er debutromanen ikke vellykket, men mange enkeltepisoder er smukt skildret. Under besættelsen offentliggjorde L. forskellige småting, og skrev 1943–44 på sin næste roman *Natten før Freden*, der udkom kort efter befrielsen i 1945. Bogen, der blev en stor publikumssucces, er i forhold til debutromanen et stort fremskridt. Handlingen drejer sig om en sønderjysk frihedskæmpers liv og betragtninger, og bogen går i sin behandling af den sydslesvigske problematik klart ind for en ny, sydligere grænsestrækning, hvilket vakte modvilje i en del kredse. Det officielle Danmarks holdning til Sydslesvig-problematikken efter 1945 („grænsen ligger fast“) skuffede til gengæld L. meget, og han kæmpede imod den, bl.a. i skuespillet *Slesvig*, 1946, opført på Folketeatret s.å. I *Mit Land lå i mørke*, 1949, sporer man L.s stærke skuffelse over danskernes manglende engagement og vilje i det sønderjyske spørgsmål. Kædet sammen hermed funderer forfatteren over ansvar og skyld, fremmedhedsfølelse og valg, eksistentiali-

stiske, tidstypiske kategorier som L. var engageret i.

Efter disse tre slesvigske romaner fulgte en pause i forfatterskabet. L. rejste i begyndelsen af halvtredserne en del rundt i Europa og udgav 1953 en rejsebog, *Syd for Pyrenæerne*, der bygger på et ophold i Madrid 1949–53. 1957 flyttede han til Athen og vendte først tilbage til Danmark (Kbh.) i 1960. Opholdet i Sydeuropa samt rejser i Tyskland og Østrig er baggrund for rejseberetningen *Balkanrejse*, 1960 (udvidet udg. 1970 under titlen *Det andet Europa*). 1958 påbegyndte L. et storladent novelleværk, de fem bind *Europa-fortællinger*, vel nok hans hovedværk. Alle noveller fortæller i en bunker i Flensborg under anden verdenskrigs bombeangreb. Først til sidst afklares det at denne bunker er et billede på hovedpersonens hjerne. L., der også er en kulturhistorisk digter, fortæller om slesvigeres liv fra ca. 1860 og hundrede år frem, og trækker herved ældre livsværdier frem for at lade dem virke i en moderne virkelighed. Rammerne i de enkelte samlinger (hvert bind rummer otte fortællinger) er forskellige. I *Bogen om det skjulte ansigt*, 1958 kommer forskellige personer til orde der hver fortæller deres historie. *Døden må have en årsag*, 1959 er fortællinger om én og samme slægt gennem syv generationer. *Skæbnen må være en skælm*, 1962 (i senere udgaver er „må“ ændret til „kan“) er et ægtepars historie. *Alle skal tjene to herrer*, 1964, er otte forskellige personers beretning om en afdød rigsdagsmand. Endelig er historierne i *Byen ligger skjult af lyset*, 1966, alle knyttet til én og samme begivenhed, berettet af otte forskellige. Gennem fortællingen om de mange forskellige personer og livsløb viser L. sammenhængen og den indbyrdes afhængighed. Han ser et forsyn i tilværelsen – en Gud som det skjulte ansigt bag tilfældighederne. Først det samlede billede (som novellesamlingerne udgør) af de enkeltstående begivenheder viser skæbnens meningsfuldhed.

Efter et nyt ophold i Sydeuropa (Rom og Venedig) 1963–65 slog L. sig mere fast ned i Danmark, men har dog til stadighed været på rejser. Selv opfatter han sig som europæer, som den der født mellem to kulturer har baggrunden for at forstå nødvendigheden af dels national dansk selvbesindelse, dels et europæisk kulturelt samvær. Et sådant syn har han udmøntet i sit andet flerbinds storværk, romanerne om slægten Sunesen Schleswiger: *Fabrikanten*, 1968, *Planlæggeren*, 1969, *Handelsmanden*, 1970, *Helbrederen*, 1971, *Forkynderen*, 1972, *Lovgiveren*, 1973 og *Protestanten*, 1974. Serien drejer sig om en gammel politiker og han syv børn der alle er nået til høje poster i grænseområdet mellem Tyskland

Linnemann, Willy-August

og Danmark. Værket er langt mere samtidsrealistisk end novelleværket og vendt mod industrialiseringen og dens negative menneskelige følger, men det når ikke op på samme kunstneriske niveau. I en tredje serieudgivelse kredser L. omkring begrebet grænse, både i menneskelig og geografisk forstand. Der er tale om begivenhedsrige, handlingsmættede skildringer med udviklede intriger, undertiden af kriminel art. De foregår overalt men tyngdepunktet ligger dog i Flensborg og grænseegnen mellem Danmark og Tyskland. Serien, der emnemæssigt hænger sammen, men består af selvstændige romaner, rummer *Himlens genskær i byens ruder*, 1975, *Lysen mellem træerne*, 1976, *Bølgerne på fjorden*, 1977 og *Blæsten gennem gaderne*, 1978. I 1979 fulgte romanen *Slesvigsk legende* der atter omhandler begrebet grænse, denne gang mellem det fattelige og det overnaturlige, og 1981 udkom romanen *Jagt på en lykkelig mand* der dels ironiserer over ambassademiljøet, dels er en underfundig skæbnehistorie om erotikkens mønstre i de bedre kredse. Udover det rent fiktive forfatterskab har L. endelig udgivet samlinger af foredrag og essays ligesom han har en stor journalistisk produktion bag sig. □Tegn. af Hans Bendix, 1963. Mal. af Sig. Swane udst. 1964. Fire tegn. af H. Lollesgaard (Kgl. bibl.). Foto.

Hans Michelsen og G. Nielsen: En W.-A. L. bibliografi 1934–70, 1971. – Interview i Jyllands-posten 2.6.1974. – Lorenz Rerup i Front og bro X, 1959–61 145–54. Richardt Gandrup: For og imod, 1960 127–37. Jørgen Knudsen i Danske digtere i 20. årh., 2. udg. III, 1966 355–70. Samme i Højskolebl., 1967 41–46. Lars Peter Rømhild i Vindrosen XIV, 4, 1967 63–70. Erik Hoppe i Kirkens verden, 1969 312–20. Emil Frederiksen: W.-A. L., 1969.

Uffe Andreassen

v. **Linstow, Frederik August**, 1775–1848, amtmand.* 17.4.1775 i Kiel, † 1.9.1848 i Lauenburg, begr. sst. F: holstensk jægermester, senere dansk overforstester, gehejmekonferensråd C. H. v. *L. (1740–1823) og Charlotta B. E. v. der Lühe (1753–1837). ~ 12.6.1812 med Antoinette Conradine Sophie Juliana Dorothea Wernich, *26.2.1791 i Sønderborg, † 2.5.1863 i Lauenburg, d. af kaptajn, postmester Johann Jacob W. (1760–1826, ~ 2° 1817 med Catharina Maria Lorentzen, 1764–1854, ~ 1° med toldkontrollør Abraham Hansen, 1741–1803 (~ 1° med Dorothea, ~ 2° med Elisabeth Weid), ~ 2° 1804 med teglmester Mads Madsen ved Egersund, ca. 1733–1816 (~ 1° 1760 med Maren Johannisdatter, 1732–67, ~ 2° 1767 med Catharina Maria Hansen, 1745–1803)) og Gardruth Elisabeth Sutor (1769–94). – Bror til Hans v. *L.

v. L. blev 1793 privat dimitteret til Kbh.s universitet, 1798 juridisk kandidat, var 1799–1800 konstitueret som fuldmægtig i økonomi- og kommercekollegiet, studerede ved Göttingens universitet, foretog derefter en rejse gennem Tyskland og Frankrig og blev 1802 auskultant i rentekammeret. 1805 udnævntes han af kongen – uden at være indstillet af rentekammeret – til amtmand over Sønderborg og Nordborg amter og 1819 (-48) til amtmand over Lauenburg amt. Han blev anset for at være en meget dygtig og pålidelig embedsmand der trods sin tyske herkomst og sin lange virksomhed i hertugdømmerne til det sidste lagde et udpræget dansk sindelag for dagen. Når der i C. F. Allens Det danske Sprogs Historie i Sønderjylland ved omtalen af v. L.s holdning 1811 til indførelsen af dansk retsprog i Nordslesvig gøres en anden opfattelse gældende, må det være overset at v. L. bestemt udtalte sig for at man skulle benytte enhver vakance til at ansætte dansktalende embedsmænd her, men at han samtidig havde et åbent blik for den vanskelighed der lå i embedsmændenes mangelfulde kendskab til det danske sprog. – Kammerjunker 1800. Kammerherre 1809. □Mal. af F. C. Grøger, 1820.

Selmers nekrologiske saml. I, 1849 473–75. C. F. Allen: Det danske sprogs hist. II, 1858 65–67. Kn. Fabricius i Festskr. til H. P. Hanssen, 1932 33f.

*Knud Fabricius**

v. **Linstow, Christoph Hartvig**, 1740–1823, overforstester. Døbt 14.9.1740 i Belitz, Mecklenburg, † 12.4.1823 i Hørsholm, begr. i Folehave skov. F: tidligere dansk kaptajn Heinrich Levin v. L. til Vietschow og Belitz (1709–50) og Sophie Agnes v. Lowzow (* 1710). ~ 10.6.1774 på Dalwitz med Charlotta Benedicta Eleonora v. d. Lühe, * 4.1.1753 i Kbh. (Petri), † 18.10.1837 i Hørsholm, d. af major, senere oberst Hans Albrecht v. d. L. til Goldberg (1708–70, ~ 2° med Hedwig Dorothea Margaretha v. Quitzow, 1736–1809) og Dorothea Lucia v. Cramon (1717–60, ~ 1° 1735 med oberstløjtnant Frantz Bogislaw v. Barner til Neuhoft, 1674–1736 (~ 1° 1703 med Magdalene Sibylle v. Lehsten, † 1734), ~ 2° 1739 med preussisk major Carl Samuel v. Goerne, † 1742). – Far til August v. *L og Hans v. *L.

1753 – kun 13 år gammel – blev L. kadet i det storfyrstelige holstenske livdragonregiment hvor han blev løjtnant 1758. Han kom det følgende år til Rusland sammen med den gottorpske hertug *Carl Peter Ulrich (Peter III). Efter hans fald 1762 kom L. tilbage til Holsten hvor han avancerede til generaladjutant hos marschallen for de holstenske tropper, men 1764 opgav han sin militære karriere til fordel for skov- og jagtvæsenet

og blev jægermester med bopæl i Kiel. Da den gottorpske del af Slesvig-Holsten overgik til den danske konge beholdt L. sit embede og fik 1777 indfødsret og adelspatent. 1780 overtog han et andet jægermesterembede med bopæl i Plön, indtil han 1784 fik embedet som chef for de kgl. skove i Danmark med titel af overforstmester og bopæl i kavalerboligerne i Hørsholm.

Dansk skovbrug var dengang inde i en vigtig reformperiode under ledelse af Christian Ditlev *Reventlow (1748–1827) som var chef for rentekammeret under hvilket landvæsen og skovbrug sorterede. Det blev L.s opgave at lægge en grund for den fremtidige drift af statens skove, og det gjorde han i samarbejde med sine undergivne, overforster G. W. *Brüel og M. G. *Schæffer. Som svar på en skarp kritik af statsskovenes drift og træartsanvendelse skrev L. 1791 *Til Publicum* som er hans eneste trykte arbejde. Efter mange års forberedelser afsluttedes 1804 en grundlæggende plan for driften af de kgl. skove i Nordsjælland. Planen lagde vægt på dyrkning af eg til skibsbygning, men ved valg af træart skulle der tages hensyn til jordbundens beskaffenhed, således at hårdbunden skulle dyrkes med eg, bøg eller nåletræ med en tredjedel af arealet til hver mens de lavtliggende områder skulle dyrkes med el. Da man regner med en hugstalter på 150–200 år for eg eksisterer der endnu en del egebevoksninger fra L.s tid, de såkaldte „flådeskove“, bl.a. ved Hørsholm hvor man også har bevaret to andre skovhistoriske minder om L., nemlig Hørsholm slotshave og Linstows grav i Folehave skov. Efter at Hirschholm slot var blevet revet ned 1810–12 var man i rentekammeret stemt for at sælge slotshaven, men L. gik stærkt ind for at staten skulle beholde den, selv om den var forfalden, og anvende dele af den som planteskole. 1802 var der i Folehave skov som led i afprøvningen af fremmede træarter plantet otte forskellige slags nåletræ i et stjerneformet anlæg der ved otte rette stier som mødes i et punkt deler arealet i ens trekanter. I centrum havde L. 1813 fået Frederik VI's tilladelse til at blive begravet „under de træers ly, som han selv lod opelske“ som der står på gravstenen. En begravelse i skoven var i pagt med tidens romantiske tanker, og indskriften på gravstenen giver en kort karakteristik af L.: „I et halvt Aarhundrede virkede C. H. von Linstow, Geheimekonferensraad, Overforstmester, Storkors af Dannebrog, med erfaringsrig Indsigt, utrættelig Iver, usvigelig Retnsind for det Kald, der var hans Livs kæreste Id; det helligede Oldingen endog sine sidste Dage. De Landets Skove, som vare hans Omsorg betroede, ere hans uforglemmelige Hædersminder“. Endnu står enkelte af de gamle træer, især

lærk, og anlægget minder forstmanden om den tids betydning for inførsel af nåletræer der siden har fået så stor betydning for dansk skovbrug. – Foruden L.s ovenfor anførte sønner skal nævnes Wilhelm Bernhard v. L. (1776–1847), overforster i Nordsjælland 1805–19 og jægermester i Lauenburg 1819–47 (i skovhistorien kaldes W. B. v. L. for „den yngre Linstow“). – Russisk kammerjunker 1764, holstensk kammerherre 1773, dansk kammerherre 1777, geheimekonferensråd 1812. – Hv. R. 1782. □To malerier.

L. Bobé i Pers. hist. t. 3.r.11, 1893 22 (om slægten). Fædrenelandsk nekrolog 1821–26, udg. Fr. Thaarup, 1835–44 212–14. A. Oppermann: Bidrag til det da. skovbrugs hist., 1887–89 47–49. Samme: Dyrkning af lærk i Danm., 1923 = Det forstl. forsøgsvæsen VII 177–93. S. Ingemann i Fra Fr.borg amt 1927 70–74. H. C. Rosted: Den gamle planteskole, 1962 13f.

P. Chr. Nielsen

v. Linstow, Hans Ditlev Frantz, 1787–1851, arkitekt. * 4.5.1787 i Hørsholm, † 10.6.1851 i Kristiania, begr. sst. F: holstensk jægermester, senere dansk overforstmester, geheimekonferensråd C. H. v. *L. (1740–1823) og Charlotta B. E. v. der Lühe (1753–1837). ~ 20.11.1827 i Kristiania med Ferdinanda Augusta Charisius, * 18.1.1780 under forældrenes rejse fra St. Croix til Norge, † 16.1.1849 i Kristiania (~ 1° med søkrigs-kommissær, overlods og indrulleringschef i Kristiania Gabriel Hetting, 1768–1826), d. af pakhushforvalter på St. Croix, senere toldinspektør i Arendal Ferdinand August C. (1738–1806) og Elisabeth Cooper († mellem 1787 og 93). – Bror til August v. *L.

L. blev student 1805, privat dimitteret, og cand. jur. 1812, men søgte tillige i et par år uddannelse ved kunstakademiet, nærmest som maler. Efter sin eksamen rejste han til Norge for at uddanne sig som ingeniør ved bergakademiet i Kongsberg; og da Norge 1814 skiltes fra Danmark forblev han i Norge hvor han indtrådte i hæren, først som ingeniørofficer, derefter som auditor og avancerede til brigadeauditor. 1820 tog han afsked fra militæretiden da han havde fået en ny stilling som lærer ved tegneskolen i Kristiania (Oslo) som han selv havde været med til at stifte 1818. – L. havde mange interesser og talenter; størst betydning har han haft som arkitekt og byplanlægger. I sin ungdom har han set C. F. *Hansens monumentale værker i Kbh. under opførelse og har tilegnet sig den danske klassicisme. Da der 1823 skulle bygges et kongeslot i Kristiania indgav han et projekt som vandt kongens bifald og blev approberet, og ved grundstens nedlæggelse blev han udnævnt til slotsintendant og fik dermed ledelsen af det hele byggeforeta-

v. Linstow, Hans

gende. Desværre kom det smukke projekt som L. har gjort rede for i et lille skrift *Beskrivelse over den vordende Kongebolig i Christiania*. 1826 kun delvis til udførelse. Allerede 1827 blev arbejdet standset, og da det syv år efter blev genoptaget var det efter en indskrænket plan hvilket navnlig gik ud over hovedfacaden. Alligevel blev slottet banebrydende for den unge norske bygningskunst. Både i det ydre og det indre mærkes afhængigheden af C. F. Hansen; men L. kendte også andre former for klassicisme, bl.a. fra en rejse 1835–37 til Kbh., Berlin og München, og han arbejdede med et lettere håndslag. Ved interiørene havde han fra 1839 hjælp af J. H. "Nebelong som i den anledning blev tilkaldt fra Kbh. L. har gjort sig meget fortjent ved sin reguleringsplan af 1838 for den nye del af hovedstaden, derunder den storslåede Karl Johansgade der forbinder den gamle by med det højtliggende kongeslot.

Wilh. Holter i Kunst og kultur. Festskr. for Lorentz Dietrichson, Kria. 1908 236–52 (heri brev fra L.). Carl W. Schnitler: Slægten fra 1814, Kria. 1911 377 398. Anders Krogvig: Fra den gamle tegneskole, Kria. 1918. Harald Hals i Foren. til no. fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning 1928, Oslo 1929 65–96.

*Fr. Weilbach**

Lintrup, Christian, se Lindencrone, Christen.

Lintrup, Søren, ca. 1669–1731, biskop, professor. * ca. 1669 i Lintrup ved Ribe, † 13.3.1731 i Kbh., begr. i Frue k.s. kapel. F: sognepræst Jacob Sørensen († 1678?) og Birgitte Thomasdatter (ca. 1629–1710, ~2° med sognepræst i Eltang og Vilstrup Peder Clausen Emmerlev, † 1719). ~ omkring 1700 med Marie Nielsdatter Randolph, * ca. 1675, formentlig i Bergen, begr. 6.6.1757 i Kbh. (Frue k.s. kapel), d. af biskop, dr. teol. Niels R. (1630–1711, ~2° 1680 med Dorothea Cathrine Wandal, 1660–1708) og Mette Pedersdatter (1643–79).

Dimitteret fra Kolding 1686 blev L. optaget i huset hos professor H. G. *Masius som han i det hele taget synes at have sluttet sig nært til. 1691 udgav han et skrift til forsvar for Masius i dennes strid med forskellige reformerte teologer. Og 1719 foranstaltede han en udgave af en lang række af hans disputater og forsynede dem med et omfattende lærd, men temmelig indholdstomt forord. I studentertiden blev L. betragtet som noget af et lys hvad der øjensynlig gik ham til hovedet. Han udtalte sig med stor foragt om professorerne som han kaldte for „øl-æslers“, og måtte en tur i det akademiske fængsel. 1693 blev L. alumne på Borchs collegium hvad han senere kvitterede for ved 1715 at udgive Ole *Borchs

akademiske taler. 1696 tog han magistergraden og blev samme år rektor i Bergen. Her udviste han stor energi for at forbedre skolens niveau og faciliteter bl.a. ved at stifte et skolebibliotek. L. var iøvrigt meget interesseret i bøger og samlede sig flere gange anseelige biblioteker. I Bergen talte han blandt sine elever Ludvig *Holberg som sikkert så op til ham. I hvert fald omtaler han senere sin gamle rektor meget rosende. 1704 blev L. provst ved kommunetet og Regensen. Her oprettede han et lærd selskab af yngre videnskabsdyrkere som dog kun bestod en kort tid. 1707 blev han professor eloquentiæ og 1716 professor i teologi, men allerede 1720 udnævntes han til biskop i Viborg. Fra Viborg-tiden foreligger hans visitatsoptegnelser. Efter Frederik IVs dobbeltægteskab kom L. i gunst hos dronning Anna Sophie og vendte 1725 tilbage til hovedstaden som hofpræst og igen professor i teologi. Som hofpræst gjorde han det ikke godt, bl.a. fordi han var en dårlig prædikant. Frederik IV holdt imidlertid hånden over ham, men så snart L. havde prædikeret ved kongens begravelse blev han afskediget. Som professor var han lidet bemærkelsesværdig. De bevarede nedskrifter af hans forelæsninger viser ham som en traditionel ortodoks teolog uden sans for tidens nye strømninger. Han førte en omfattende korrespondance med lærde i ind- og udland. Og på en eller anden måde fik han altid placeret sig lige i nærheden af begivenhedernes centrum så man ofte støder på hans navn i samtiden.

Kilder. Breve i Falsteriana, udg. Chr. Bruun, 1869 81–127 og i Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rørdam I, 1891 347–60. Visitatsdagbog i Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.11, 1899–1900 68–164 (også som særtryk, 1899). *Lit.* Johs. Møller: Cimbria lit. I, 1744 346–51. D. G. Zwergius: Det siellandske cleresie, 1754 788–99 (heri bibliografi). Bj. Kornerup: Fr.borg statsskoles hist., 1933 = Fra Fr.borg amt 1933. P. G. Lindhardt: Peder Hersleb I, 1939. Th. A. Müller: Den unge Holberg, 1943. Johs. Pedersen: Fra trydningen mellem ortodoksi og pietisme II, 1948 = Teol. studier IX. G. Bützow-Rohde i Pers. hist. t. 13.r.V, 1957 66f 72. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IV, 1980. *Papirer* i Kgl. bibl.

Jens Glebe-Møller

Linvald, Axel Steffensen, 1886–1965, historiker. * 28.1.1886 i Kbh. (Johs.), † 31.10.1965 sst. (Vor Frels.), begr. Mariebjerg kgd. F: lærer, senere viceskoleinspektør Frederik Carl Cristian Petersen (navneforandring til L. 1903) (1851–1925) og Maren Pouline Steffensen (1858–1947). Navneforandring 20.8.1903. ~ 8.10.1913 i Kbh. (b.v.) med Adda Hannover Cohen, * 22.1.1888 i Kbh. (Mos.), † 24.2.1967 på Skt. Lukasstift., Hellerup, d. af varemægler Just *C. (1858–1919) og Fanny Hannover (1863–1933).

L. voksede op i et københavnsk lærerhjem hvor faderen var historisk interesseret og begge forældre havde sønderjysk tilknytning. Allerede her sporede L. ind på beskæftigelsen med dansk historie, og interessen for faget styrkedes på Schneekloths latin- og realskole hvor han fik Aage Friis som historielærer. Denne fik stor betydning for L.s videre udvikling, og de to mænd var nært knyttet til hinanden livet igennem.

Umiddelbart efter studentereksamen 1904 begyndte L. historiestudiet, og 1910 blev han mag.art. med speciale i 1700-tallets Danmark. Af lærerne var det særlig J. A. Fridericia der fik betydning for ham, og sammen med Friis tilskyndede han L. til at påbegynde studier over 1700-tallets danske landboforhold. Som historiker debuterede han med den lille studie *Tønne Lüttichau og hans Stilling til Landbospørgsmaalet 1769*. Hist.Tidsskr. 8.r.1, 1907, og 1908–09 fulgte den grundige undersøgelse *Antvorskov og Vordingborg Krøngodser 1768-74*, Fra Arkiv og Museum III–IV. Efter konferensen samlede han en tid materiale til en disputats om den slesvigske bondestands historie, men verdenskrigens udbrud og de hindringer det betød for arkivstudier i Tyskland medvirkede til at han opgav arbejdet. En bestillingsopgave til L., Will. Olsen, Gerh. Grove og Fr. J. West var *Kjøbenhavns Brandforsikring 1731–1911*, 1913, 1931 suppleret med en skildring af tidsrummet 1885–1931, s.m. Will. Olsen. Som alle L.s arbejder præges bogen af omhyggelige forstudier, afvejet fremstilling og en nøgtern, lidt tung sprogdragt. I Festskrift til Edvard Holm 1913 offentliggjorde L. den for sin tid banebrydende studie *Hvem ejede Danmarks Jord omkring Midten af det 18. Aarhundrede?* L. havde taget levende del i tidens studentertliv, ikke mindst i sønderjysk arbejde i 4 S (Studentersamfundets sønderjyske Samfund) hvor han en årrække var bestyrelsesmedlem. Via Aage Friis knyttedes han til H. P. Hanssen og H. V. Clausen hvis opfattelse han delte. Fra 1910 var han medarbejder ved Politiken hvor han hyppigt skrev om historiske emner og dækkede det sønderjyske stof, herunder skrev en række af bladets ledere om dette spørgsmål. L. var fra hjemmet præget af et københavnsk venstremiljø, og hans forbindelse med Aage Friis førte ham videre til københavnske radikale kredse, et ståsted L. fastholdt livet igennem. Faglig og personlig udvikling betød rejser til udlandet i årene før verdenskrigen, især i 1913 et længere ophold i Tyskland og Frankrig.

1912 blev L. arkivar ved Rigsarkivet hvor han virkede til han 1923 udnævntes til rådstuearkivar i København. På arkivet arbejdede han især med ordningen af slesvigske arkivalier, og det

var i 1914 planen at han skulle være indtrådt i den københavnske redaktion af Sønderjyske Aarbøger, hvad krigsudbruddet dog hindrede. 1919 udgav og redigerede han sammen med Svend Dahl *Sønderjylland I–II* hvori han selv bidrog med afsnittet om den aktuelle genforening. Kilder til belysning af sønderjysk historie offentliggjorde L. i *Stemninger og Tilstande i Sønderjylland ved Krigens Udbrud 1864* og *Novemberministeriet og dets Stilling til det slesvigske Spørgsmaal*. Danske Magasin 6. r. III og IV, 19–28. I Festskrift til H. P. Hanssen, 1932 bidrog han med artiklen *Landstormen ved Brøns*, og han fulgte livet igennem det historiske arbejde og den nationale udvikling i Sønderjylland med levende interesse. Omkr. 1914 påtog L. sig at afslutte Edvard Holms værk om Danmark-Norge 1720–1814. Hans arbejde resulterede i *Bidrag til Oplysning om Danmark-Norges Handel og Skibsfart 1800–1807*. Hist.Tidsskr. 8.r.VI, 1917 som en forstudie til bogen *Kronprins Frederik og hans Regering 1797–1807 I. Styrelsen og dens Mænd. Økonomisk og social Politik*, 1923. Manuskriptet blev indleveret til forsvar for doktorgraden, men afhandlingen blev forkastet af et flertal af professorerne, Erik Arup og Knud Fabricius. Rejseringen vakte betydelig opsigt, og Kr. Erslev gjorde offentlig indsigelse mod flertallets afgørelse (Politiken 4.6.1924). L.s fremstilling af årene 1797–1807 er præget af stor grundighed i arbejdet med det overvejende arkivalske kildemateriale, sober vurdering og vilje til en nuanceret og afvejet bedømmelse. Det er sigtet at vise at reformarbejdet ikke blev afbrudt ved A. P. Bernstorffs død i 1797, og L. indledte her rehabiliteringen af kronprinsen som statsmand og ikke mindst som karakter. Bogen er tyngt af den stærkt detaljerede fremlæggelse, arbejdets tæse kunne have været klarere og mere overlegent markeret, men man må dog idag vurdere forkastelsen som ubillig når man sammenstiller L.s afhandling med de disputater som i samme tidsrum blev antaget til forsvar. Den underkendelse hans arbejde her blev udsat for fra bestemt side (Erik Arup) efterlod stor bitterhed hos L. og var utvivlsomt medbestemmende for hans stillingtagen og optræden i 1930ernes stridigheder i den danske historikerverden.

I jubilæumsværket *Den danske Centraladministration*, 1921 gav L. en fortræffelig fremstilling af *Struensee og den danske Centraladministration*, og opgaven forekom umiddelbart mere kongenial med L.s evner som forsker og skribent end forsøget på at fuldføre Holms værk. L. havde imidlertid ved siden af Aage Friis markeret sig som den bedste kender af dansk historie i tidsrummet omkring år 1800, og i forhold til

Friis med større interesse for og kendskab til samfundets materielle sider. I *Det danske Folks Historie* og senere i Schultz Danmarkshistorie behandlede L. tidsrummet 1766–1814 og var desuden medredaktør af værkerne. Uden afgørende at bryde med de af Edv. Holm anlagte hovedsynspunkter var L.s fremstilling, særlig i den tidlige udgave, en ajourført skildring af tidshistorien med en i forhold til Holm større vægt på sociale og økonomiske forhold.

Som rådstuearkivar fra 1923 iværksatte L. omfattende registreringsarbejder og udarbejdede den første større kassationsplan for kommunens administration. Som redaktør af *Historiske Meddelelser om København* indledte han 2. række hvor han fik flere betydelige bidrag til hovedstadens historie, og selv i en række artikler behandlede emner fra tiden ca. 1750–ca. 1850. I en afhandling om kommunen og de store landboforeformer, 2.r.5, 1931, vendte han tilbage til landbohistorien og i *Bistrup. Byens Gods 1661–1931*, 1932 skildrede han med ligelig vægt på styrelsen og godsbeboernes økonomiske og sociale forhold godsets historie. L.s mere socialhistorisk rettede undersøgelser i dette arbejde forekommer idag næppe tilfredsstillende, men betød for sin tid en landvinding. Af større arbejder publicerede L. yderligere *Af Jødernes Frigørelseshistorie* (Tidsskr. for jødisk Hist. og Lit. III, 1925), senere oversat til tysk, mens et bidrag i *Archivische Zeitschrift* 1932 om danske arkivforhold n.å. udsendtes som *Dansk Arkivvæsen*.

I.3.1934 udnævntes L. til rigsarkivar, en udnævnelse der efter alt at dømme skyldtes P. "Munchs indflydelse. L. beklædte posten til 1956, afbrudt under besættelsen af 1½ års ophold i Sverige foranlediget af hustruens jødiske herkomst. Efter L. "Laursens lidet aktive periode som arkivchef betød L.s overtagelse af posten iværksættelsen af nye initiativer og generelt en videreførelse og intensivering af den allerede af V. A. "Secher indledte bestræbelse på at systematisere og professionalisere arkivfaget. L. søgte endvidere bredt at modernisere Rigsarkivets virksomhed og skabe større åbenhed over for brugerne. Især årene inden besættelsen var rige på initiativer. Han gennemførte en nyopstilling af arkivalierne hvorved der indvandt betydelig magasinkapacitet. 1936 fik han iværksat den allerede af Kr. Erslev afsluttede overenskomst om dansk-tysk arkivudveksling, og n.å. tog han initiativet til en frivillig aflevering til Norge der imødekom stærke norske ønsker, og som siden reelt har skabt ro om det dansk-norske mellemværende på arkivområdet. En særlig vægt lagde L. på indsamlingen af privatarkiver hvor han allerede fra 1923 som sekretær i Videnskabernes selskabs arkivkommis-

sion havde ydet en grundlæggende indsats. Efter besættelsen var han tidligt opmærksom på behovet for at sikre kildematerialet til denne epokes historie, og L. var ligeledes særdeles aktiv bag etableringen af Erhvervsarkivet i Århus 1942. Gennem udstillinger og mere publikumsvenlige publikationer søgte han at åbne arkivvæsenet mod offentligheden. Årene efter besættelsen var mindre præget af nye initiativer. L., der i 1920'erne havde været alvorligt syg, ældedes tidligt. Forholdet til medarbejderne, ganske få undtaget, prægedes af distance. Og L. blev af visse medarbejdere mødt med en negativ indstilling der øgede hans isolation og som tillige med hyppige sygdomsperioder hæmmede indsatsen. På Rigsarkivet støttede han sig især på sekretariatslederen Harald "Jørgensen, blandt landsarkivarerne var det særlig Hans "Knudsen og efter hans død 1946 Johan "Hvidtfeldt L. havde forbindelse med.

Omkring 1930 samlede L. sig om den forskningsopgave der skulle beskæftige ham resten af livet, den stort anlagte levnedsskildring af Chr. VIII suppleret med udgivelse af hans dagbøger og brevveksling. Trods en menneskealders arbejde nåede L. kun til 1814 og endda ikke til det grundlovgivende Eidsvold-møde. L. fik udsendt *Kong Christian VIII. Den unge Prins 1786–1813*, 1943, *Norges statholder 1813–1814*, 1952, og *Før Eidsvoldgrundloven*, 1965 – en del af dette tredje bind var forinden udsendt i Norge som *Christian Frederik og Norge 1814*, 1963. Den store kildekritiske afhandling *Omkring Kielerfreden*, Hist. Tidsskr. 11.r.IV, 1954, knytter sig naturligt hertil. Af kildeudgivelserne nåede L. at udsende *Kong Christian VIIIs Dagbøger og Optegnelser 1799–1814*, 1943 og *Christian VIIIs breve I–II*, 1965. – L. var på mange måder vel rustet til opgaven, og skønt uafsluttet vil hans tre bind om Chr. VIIIs barndom, opvækst og tidlige manddomsgering være naturligt udgangspunkt for videre arbejde med personen og hans tid. Biografien er bygget på omfattende arkivstudier, ikke mindst i Chr. VIIIs kolossale arkiv. I modsætning til tidligere, særlig norske, afgjorte og fortrinsvis negative vurderinger af Chr. VIII ønskede L. at nå frem til en afvejet, nøgtern og nuanceret bedømmelse af hans karakter og politik. Over for gamle norske anklager for at have forfulgt egne, snævre interesser i 1814 hævder L. at prinsens mål til staidighed var Norges vel, men at han deri inkorporerede sine dynastiske mål. Men L. må erkende at det er vanskeligt at trænge ind til kernen i Chr. VIIIs personlighed og forstå og forklare hans ofte skiftende optræden. I forlængelse af bogen fra 1923 tegnes i alle tre bind et sympatisk billede af Fr. VI. – Værket blev en torso og måtte

blive det med de krav L. stillede til gennemarbejdelse af materialet. Og det er ikke uberegtiget at stille spørgsmålet om der dybest set var et misforhold mellem L.s evner som forsker og fremstiller og den opgave han tog sig på. Med sin indsigt i tidens historie og vilje til at forstå en kompliceret psyke som Chr. VIIIs er det som om L. savner det overlegne greb om sin hovedperson der tillod ham at skære gennem aktdyngerne og dagbøgenes lokkende, men farlige strøm af oplysninger og betragtninger. Chr. VIII er fortsat en sfinx i dansk historiografi.

1932 tiltrådte L. redaktionen af Historisk Tidsskrift der i hans redaktionstid frem til 1943 bragte en lang række værdifulde bidrag, fortrinsvis fra den ikke-Arup/Albert Olsenske fløj i historikerverdenen. Ved sin fratræden bidrog han med overdragelsen af redaktionen til Povl Bagge og Astrid Friis til i nogen grad at nærme de adskilte lejre. L. beklædte endvidere en lang række fagligt-organisatoriske tillidsposter, således var han 1942–45 formand for Den danske historiske forening, fra 1928 var han medlem af Det kgl. danske selskab til fædrelandets historie, 1938–48 dettes formand. Som Aage Friis tog han ivrigt del i det internationale historiske samarbejde og var fra 1925 medlem af, 1947–48 formand for den danske komité for historikernes internationale samarbejde, 1947–50 bureamedlem i selve den internationale komité. 1954 blev L. dr. phil. h.c. ved Århus universitet.

Som historiker står L. som elev af det kritiske gennembrud, snarere af J. A. Fridericia end af Kr. Erslev. Hertil kom den dybe påvirkning fra Aage Friis, der også havde betydning for hans karriere, både som embedsmand og i faglig-organisatorisk sammenhæng. Som Friis var han livet igennem præget af de holdninger han som ung modtog i københavnsk-radikale kredse, mindre profileret end Friis, men med større administrativt-organisatoriske evner og interesse. L. var som forsker ikke skelsættende i metodisk forstand og hverken bogen fra 1923 eller Chr. VIII-biografien lykkedes helt for ham. Stærkest er L.s arbejder jo tættere de er på det arkivalske kildemateriale som han kyndigt benyttede, og hvis resultater han fremlagde nøjternt og med trang til afvejede og nuancerede domme. Som rigsarkivar betød særlig hans første år en tiltrængt fornyelse og aktivisering af institutionen. Efter besættelsesårene svandt L.s betydning som arkivchef, forsker og som central person i det danske historiske miljø. Hertil bidrog tiltagende svagelighed, men også en i L.s personlighed nedlagt fjernhed og kritisk holdning til omgivelserne, fremmet af besættelsesårenes oplevelser. – R. 1937. DM. 1939. K.² 1948. □Tegn. af L. Kagan-

as, 1938 (Fr.borg). Mal. af Ernst Goldschmidt udst. 1946. Tegn. af Helge Nielsen, 1961 (Rigsark.). Foto.

Interview i Gads da.mag. XXIX, 1935 504–14. Selvbio-grafi i Århus univ.s årsskr. 1954 141–50. – Studenterne fra 1904, 1929 161f. J. Hvidtfeldt i Sønderjyske årbøger, 1965 265–67. Sig. Jensen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1966 7–11. Povl Bagge i Hist. t. 12.r.II, 1966–67 143–46. Harald Jørgensen: I rigsark.s tjeneste, 1978. – Papirer i Rigsarkivet.

Claus Bjørn

v. d. Lippe, Christopher, 1585–1652, diplomat. * 17.1.1585 i Rostock, † 24.4.1652 i Haderslev, begr. sst. (Frue k.). F: borger i Rostock Heinrich v.d. L. (1554–97) og Ilsebe Gerdes († tidligst 1624). ~ 1° 24.9.1610, antagelig i Rostock, med Margaretha Hermanns, * 1591, † 1625, d. af borger i Rostock Hans H. (1559–1611) og Wibeke Gretemann † tidligst 1635). ~ 2° 3.10.1626 med Agnete Tanke, † tidligst 1654 (~ 1° med rådsherre i Rostock Hinrich Sültemann, † 1611, ~ 2° med brygger Joachim Schilling, † 1617, ~ 3° med rådsherre i Rostock Hermann Pappe, † 1625), d. af borgmester i Rostock Marcus T. (1562–1637) og Agnete Gretemann (1568–1631). L. blev 1610 dr. jur., 1614 hofråd hos hertug Vilhelm af Kurland, men nedsatte sig senere som advokat i sin fødeby. Herfra kaldtes han 1619 til at være råd hos enkedronning Sophie i Nykøbing F. og blev 1625 hendes kansler. Efter hendes død 1631 gik han over i Christian IVs tjeneste, blev hans råd og benyttedes i den følgende tid i stor mælestok af kongen til diplomatiske sendelser til Tyskland; i reglen fungerede han dog ikke helt selvstændigt, men som såkaldt orator eller lærd råd hos de adelige gesandter. Af hans sendelser bør navnlig fremhæves den 1633 til det fredsmøde som var påtænkt i Breslau, den 1637 til Brandenburg hvor han skulle love kurfyrsten sin konges modstand mod Sveriges erhvervelse af Pommern, den 1640 og 1641 til rigsdagen i Regensburg og endelig den 1643 til fredskongressen i Osnabrück. De talrige bevarede breve fra ham giver indtryk af en omsigtsfuld og politisk kyndig mand, men er ikke altid affattet med tilstrækkelig skarphed. Han var vistnok længe stemt for en afventende politik over for de tyske stridigheder, men 1643 og endnu mere 1644 efter fredsbruddet med Sverige var han en afgjort tilhænger af et nøje forbund med kejseren. Juni 1645 sendtes han af Christian IV til Holsten for at bebrejde adskillige derværende adelsmænd forsømmelse af deres pligt under krigen. Han afgav 1646 sammen med Dietrich Reinkingk betænkning i den oldenburg-delmehorstske successionssag og spillede 1648–49 en

v. d. Lippe, Christopher

vigtig rolle i de herom førte forhandlinger i Gottorp, Ütersen og Rendsborg. 1649 og 1650 var han i Hamburg den danske konges hovedforhandler i spørgsmålet om Stadt- og Butjadingerland og var udset til deltager i de 1652 genoptagne forhandlinger sst. da døden bortrev ham. Han ejede i Mecklenburg godserne Schwarfs og Sildemow. □Stik af L. Kilian, 1632.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen IV-V, 1917-20. - Conr. Fr. v. d. Lippe i Pers. hist. t.III, 1882 393f; IV, 1883 87f; VI, 1885 89 (om slægten). V. Schmidt v. Eisenberg: Predigt bey Leichbegängnisz des C. v. d. L., Rostock 1612. J. A. Friderice: Danm.s ydre politiske hist. I, 1876 92f; II, 1881 (reproudg. 1972). Hans-Dieter Loose: Hamburg und Chr. IV, Hamb. 1963 = Veröffentlichungen des Vereins für hamb. Gesch. XVIII. Gottfr. Lorenz: Das Erzstift Bremen und der Administrator Friedrich, Münster 1969 = Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der neueren Gesch. IV.

C. O. Bøggild-Andersen *

Lippmann, Kai Olaf, 1882-1951, instrumentmager, grosserer. * 28.5.1882 i Kbh., † 18.10.1951. F: grosserer Julius Isak L. (1848-1928, ~ 2° 1886 med Recha Marcus, 1856-1930) og Rosalie Meyer († 1882). ~ 1° 29.9.1912 med Elisabeth Lund Hansen, * 15.5.1892 i Kbh., † 23.7.1966, d. af proprietær H. J. H. og Margrethe Lund. Ægte-skabet opløst 1946. ~ 2° 15.8.1947 med Doris Danielsson, d. af Arvid D. og hustru, f. Wistrand. - Far til Ole *L.

L. fik sin handelsuddannelse i faderens firma, Simonsen og Weels Efterfølger, der var et af hovedstadens ældste og mest ansete manufakturhuse. Fra oprettelsen 1817 havde det specialiseret sig som udstyrs- og hvidevareforretning, men havde desuden i tiden efter 1864 opbygget en særlig afdeling for forbindingsstoffer til hospitalsbrug. Efter læretid 1897-99 og et yderligere uddannelsesophold i Tyskland det følgende par år blev L. 1902 salgsleder for denne afdeling som han yderligere udbyggede først med en importhandel med kirurgiske instrumenter og apparater for læger, dyrlæger og tandlæger og siden med en egenproduktion af sådanne i samarbejde med ledende danske kirurger og dyrlæger. 1914 indtrådte L. som kompagnon i virksomheden som han overtog som eneindehaver efter faderens død 1928. Samme år blev den oprindelige manufakturafdeling nedlagt, og i stedet udvidede L. i de følgende år handelen med forbindingsstoffer og kirurgiske instrumenter betydeligt bl.a. ved oprettelse af udsalgssteder rundt i landet. Produktionen af hospitalsinstrumenter og -udstyr tog et stort opsving ved oprettelse af værksteder for fremstilling af bandager, hospitalsmøbler (Hofa) og elektromedicinske apparater samt ved overtagelse 1930 af bandagistvirksom-

heden W. Kaiser i Århus. Den hurtigt voksende omsætning i 1930'erne førte til, at L. 1938 udskilte afdelingerne for kirurgiske instrumenter m.v. i et særligt selskab (*Simonsen & Weels Handelsselskab A/S*) og to år senere oprettede *Kai Lippmann Dental Depot A/S* der overtog firmaets hidtidige tandlægeafdeling. L. fortsatte som den øverste leder af virksomheden til sin død, i de senere år dog med bistand fra sønnen Ole Lippmann (1916-) der derefter indtrådte som firmaets administrerende direktør og bestyrelsesformand.

L.s interesser spændte vidt. Inden for sin branche deltog han i organisationsarbejde i bl.a. Organisationen af fabrikanter og forhandlere inden for den kirurgiske og veterinære branche, Foreningen af dentaldepoter (næstformand 1924-29 og 1938-42, form. 1946-50) og Bandagistsammenslutningen af 1947 (næstformand 1947-51), og han var i 1930'erne og 1940'erne medlem af flere statslige udvalg vedr. oprettelse og indkøb af beredskabslager og -udstyr. Han engagerede sig desuden stærkt i arbejdet med oprettelsen og opbygningen af Falcks redningskorps hvor han var en af Sophus *Falcks mest betydningsfulde støtter og indtrådte som bestyrelsesmedlem i mange af redningskorps-selskaberne, samt i De danske redningskorps fællesforbund hvor han var næstformand fra oprettelsen 1921. Med Den kgl. veterinær- og landbohøjskole havde han et nært samarbejde omkring udviklingen af veterinære instrumenter, ligesom han ved forskellige lejligheder ydede økonomisk bistand til landbohøjskolen samt til dyrlægestanden, idet han som indehaver af det veterinærmedicinske forlag udgav værket *Den danske Dyrlægestand* 1923 (2. udg. 1934) og i årene 1920-27 var udgiver af *Den danske Dyrlægeforenings Medlemsblad*. Han var endvidere primus motor for opbygningen af Amagermuseet, i hvis bestyrelse han sad i en lang årrække og for hvilket han 1922 udgav et festskrift. - R. 1940. □Livsmaske. Foto.

[K. L.:] Et handelshus bliver 125 år [Simonsen & Weel], 1942. - Børsen 28.5.1942. H. Næsh Henriksen i Medd. fra Falck, 1946 nr. 8 3. Politiken 19.10.1951. N. Plum og A. Thomsen i Medlemsbl. for den da. dyrlægeforen., s.å. 442f. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Lippmann, Ole, * 1916, direktør for Simonsen & Weels estf. A/S. * 25.4.1916 i Kbh. (Helligånds). F: grosserer Kai *L. (1882-1951) og Elisabeth Lund Hansen (1892-1966). ~ 31.10.1942 i Tår-bæk k. med Inga Bjørn Nielsen, * 11.9.1920 i Kbh.

Efter handelsuddannelse på Niels Brocks handels-skole, suppleret med uddannelse inden for

hospitalsbranchen i firmaet Simonsen & Weel fulgte for L. en lang række uddannelsesår i udlandet, 1935 i England, 1936–37 i USA, 1937 i Japan, Kina og Rusland. Under den japanske invasion i Kina blev L. involveret i det kinesiske flyningearbejde og fik under dette som ganske ung en første erfaring i illegalt arbejde, rettet mod en uprovokeret aggression, ligesom han fik nyttige kontakter med amerikanske medhjælpere i arbejdet. L. fattede her en dyb afsky for diktaturstaterne og de „ismer“ de stod for, og han forstod tidligt den fare også for Danmark deres aggressive politik kunne føre til. Under et ophold i England 1938 søgte han at melde sig som frivillig til den engelske hær, en tilmelding der dog i skyggen af München-forliget ikke blev aktuel.

På denne baggrund var det naturligt at L. tidligt efter den tyske besættelse af Danmark 1940 blev indblandet i det danske modstandsarbejde med speciel tilknytning til efterretningsarbejdet hvor han fra efteråret 1943 fik nær kontakt til den daværende leder af dette arbejde, Svend Truelsen, og i februar 1944 blev han med vidtgående fuldmagter fra Truelsen og kaptajn S. Schjødt-Eriksen sendt til Sverige for der at opnå bankkredit til køb af svenske våben til den danske modstandsbevægelse. Missionen strandede i første omgang, men banede vej for en senere løsning, og L.s arbejde inden for efterretningsorganisationen medførte at han i forsommeren 1944 blev kaldt til England for at modtage uddannelse som faldskærmsofficer med henblik på overensendelse til Danmark. I London fik L. et nært samarbejde med de danske modstandsledere Truelsen og Flemming Juncker der nu var optaget i den danske sektion af den britiske organisation til støtte for europæiske modstandsbevægelser, SOE, ligesom han fik nær kontakt med den amerikanske søsterorganisation, OSS, og da det i efteråret 1944 blev klart at SOEs leder i Danmark, Fl. B. Muus, måtte afløses blev L. udpeget til at være dennes afløser. I februar 1945 vendte han over Sverige-Bornholm tilbage til Danmark, indtrådte som medlem af frihedsrådets K-udvalg og som observatør i frihedsrådet. L. kom til Danmark på et tidspunkt hvor der var svære friktioner inden for modstandsbevægelsens kadrer, især friktioner mellem civile ledere og enkelte officerer i København og Jylland, og på et tidspunkt hvor de vestallierede støtteorganisationers prestige og indflydelse var en del svækket. I disse friktioner stod L. stærkt engageret på den civile modstandsbevægelses side, og takket være hans dybe indsigt i de hjemlige forhold, hans betydelige forhandlingsevne og emnente organisationsevne, og på et tidspunkt hvor

den vestallierede hjælp til Danmark nåede frem i hidtil uset omfang lykkedes det ham at bidrage væsentligt til at bilægge de nævnte friktioner og fasttømre en gensidig tillid mellem modstandsbevægelsens ledere og vestmagternes stabe. Hans ugentlige rapporter til London i denne slutfase af besættelsen er en hovedkilde til tidens historie og et bevis på hans forståelse af og overblik over disse måneders indviklede handlingsforløb. Under L.s stringente ledelse kom der stigende fasthed i SOEs arbejde i Danmark, og det blev en vigtig opgave for ham at skabe en rationel planlægning af den strategiske sabotage og beskyttelse af skibe og havneanlæg m.m. samt at bane vejen for et tæt samarbejde mellem modstandsbevægelsen og de allierede i tilfælde af invasionskampe i Danmark.

Umiddelbart efter befrielsen kunne L. som repræsentant for modstandsbevægelsen og som britisk officer i Danmark forestå modtagelsen af den britiske militærmission til Danmark. – Efter krigen vendte L. tilbage til sit civile arbejde og blev 1951 adm. direktør for Simonsen & Weel, et arbejde der medførte lange rejser med talrige kontakter jorden over samt en lang række tillidsposter i firmaer og institutioner. Hans politiske interesse med betoning af de demokratiske frihedsidealer var usvækket og medførte bl.a. at han var initiativtager til stiftelsen af Udenrigspolitisk Selskab og organisator af og deltager i den danske ambulance-ekspedition til Ungarn under og efter landets oprør 1956. □Foto.

Jørgen Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959. – Papirer i Rigsark.

Jørgen Hæstrup

Little, Jon Jonsen, † 1307, kongelig råd. † 4.8.1307 på Hørningsholm (Hørsholm), begr. i Esum klosterk. F: Jon Reinmodsen († før 1248) og Cæcilie († senest 1248), d. af Ebbe Sunesen. ~ Ingefred, † senest 1306.

Ved at forene sin skånske fædreneav med sin bedre kendte og langt mere omfattende nordsjællandske mødreneav af Hvide-gods, især Hørsholm, blev L. fra sine unge år en af landets godsrigeste stormænd. Han nævnes tidligst 1248 da han af sin mødreneav mageskiftede Lille Værløse til Esum kloster for andet nordsjællandsk gods. Under Erik Klipping træder L. „af Skåne“ frem som formynderstyrets lokale repræsentant; 1264 nævnes han som gælker, og to år tidligere forestod han sammen med regenten hertug Albrecht af Braunschweig og den pavelige nuntius magister Gerhard den kongelige beslaglæggelse af Lundesædets gods under striden med Jacob Erlandsen. Derefter er L. kong Eriks

Litle, Jon Jonsen

hyppigst nævnte og efterhånden fornemste råd der ofte placeres før drost og marsk. Det er ikke muligt at vurdere L.s rolle, men han ses nærværende ved talrige kongelige handlinger, som brevvidne, garant eller kautionist. Det gælder alle former for kongelig virksomhed, indenrigspolitisk som udenrigspolitisk. Særlig virksom er han i reformårene efter håndfæstningen 1282, herunder ved lovgivningen og i sagerne om opfyldelse af kongefrændernes krav. Efter drabet på Erik Klipping 1286 står han ved enkedronning Agnes' side i formynderstyret såvel indadtil som udadtil i nordisk og hanseatisk politik. For den myndige Erik Menved er han fortsat virksom; han optræder i forligsforhandlingerne med Norge og optræder for kongen i striden med ærkebiskop Jens *Grand, bl.a. som udsending til paven i Rom ved ærkebispesstridens for kongen heldige afslutning i 1302–03. Sidste gang L. ses optræde som kongeligt vidne er ved Erik Menveds forlening af Sønderhalland til broderen Christoffer omkring nytår 1307, altså endnu i dødsåret.

Takket være Esum klostres brevbog kender vi L.s sjællandske gods langt bedre end hans skånske. Han var nemlig nært knyttet til dette kloster med hvilket han foretog mange godshandeler, og især i 1299 og 1306 tildelte han det store gaver for sjælemesser for sig og sin familie; her fandt han også sin grav. For sjælemesser er han også optegnet i Roskildekirkens dødebog, mens hans hustru mindes i Lundekirkens gavebog. På sjælden udsøgt måde erindres han i Lundeannalerne, ikke blot med år, men også med dag og med de karakteriserende ord der bryder årbogsstilen: „den frommeste og navnkundigste ridder i Danmark”. – L.s far har kun navn tilfælles med folkevisevis helt af samme navn; selv kan han ikke altid med fuld sikkerhed skelnes fra en anden J. J. L., en sønnesøn af Jacob *Sunesen.

Samme år som L. døde hans eneste efterlevende barn, datteren Cæcilie, der begravedes ved siden af faderen i Esum klosterkirke; hendes omfattende testamente af 9.10.1307 oplyser yderligere om familiens jordegods og fromhedsgaver. □Mindsten ved Rødkilde højskole.

Kilder. Codex Esromensis. Esum klostres brevbog, udg. O. Nielsen, 1880–81 (reprudg. 1973). Lunde domkapitels gavebøger, udg. C. Weeke, 1884–89 (fot. opr. 1973) 15f. Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920 117 129 (Lunde-annalerne 1262, 1303 og 1307, også i Danm.s middelalderlige annaler, udg. Erik Kroman, 1980 65 70). Liber daticus Roskildensis, udg. Alfr. Otto, 1933 63. Diplomatarium Danicum 2.r. 1–VI, 1938–48. Kirkehist. saml. 6.r.VI, 1948–50 373.
Lit. Aksel E. Christensen: Kongemagt og aristokrati, 1945 (fot. opr. 1976) 91f. H. C. Rosted: Fra adelsborg til kongeslot, 1957 11–40. Erik Ulsig: Danske adelsgod-

ser i middelalderen, 1968. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Aksel E. Christensen

Litle, Thord, –1299–1307–, ridder, kgl. råd.

L. antages at være forfatter til det fra middelalderen stammende lovarbejde *Thords Artikler* der fremtræder som et tillæg til Jyske lov. Han må antages at være identisk med den ridder L. der var blandt de 30 stormænd som garanterede for kong Erik Menveds lejdebrev 4.3.1304 til ærkebisp Jens *Grand. Han omtales i rigsloven af 13.3.1304 som medlem af en kommission der skulle nedsættes i anledning af en påtænkt nyordning af ledingsvæsenet, og han nævnes forrest af de fire verdslige herrer der sammen med bispen af Viborg skulle repræsentere Viborg stift. Videre skal han sammen med bispen af Ribe og tre andre herrer oversætte fra latin til dansk „de hos Tord optegnede love”. De senmiddelalderlige håndskrifter af *Thords Artikler* giver ham i reglen navnet Litle Thord Degn, men dette skyldes sandsynligvis at han i tidens løb forveksledes med den Thord Degn som i midten af 1300-tallet var landstingshører i Viborg. Under disse omstændigheder kan der ikke lægges større vægt på at artiklernes forfatter i de samme håndskrifter betegnes som Nørrejyllands legifer (lovmand, landsdommer). L. har utvivlsomt været mere lovkyndig end det var almindeligt blandt datidens stormænd, men der findes ingen vidnesbyrd om at han havde særlig tilknytning til Viborg landsting. 1301 er han en af dommerne på det kgl. retterting som da holdtes i Viborg, og 1307 er han medlem af en kommissionsdomstol ang. ålegårdsrettigheder i Østre Han herred. – *Thords Artikler* er senest udgivet af Erik Buus i Danmarks gamle landskabslove, IV, tillæg, 1961.

Diplomatarium Danicum 2.r.V–VI, 1943–48. P. Kofod Ancher: En dansk lov-hist. II, 1776 159–79. J. Kinch i Saml. til jysk hist. og top. II, 1868–69 230–47. L. Holberg: Kong Valdemars lov, 1886 19–25. Poul Johs. Jørgensen: Dansk retshist., 1940 (6. opl. 1974). Samme og M. Lebech i Med lov skal land bygges, red. E. Reitzel-Nielsen, 1941 29–32 175f. E. Buus i Danm.s gamle landskabslove IV, tillæg, 1961 XXXVI.

Thelma Jexlev (Stig Juul)

Liung, Liungberg, se **Ljung, Ljungberg**.

Liunge, Andreas Peter, 1798–1879, forfatter, redaktør. * 6.4.1798 i Kbh. (Nic.), † 31.3.1879 på Frbg. (Holmens), begr. i Kbh. (Holmens). F: vinhandler Frederik L. (1767–1821) og tidligere korsanger ved Det kgl. teater Marie Kirstine Winther (1775–1832). ~ 10.9.1829 i Kbh. (Trin.) med

Albertine Charlotte Ackermann, *26.1.1801 i Kbh. (Trin.), †5.4.1874 på Frbg. (Holmens), d. af gravør Christian Friederich Vilhelm A. (1768–1819) og Louise Schönwald (1768–1804). L. gik i Efterslægtsselskabets skoles realafdeling, ansattes 1813 i hovedkontoret for Frederiksværk kanonstøberi og krudtværk i Kbh., blev 1816 kopist, tog 1818 dansk juridisk eksamen, udnævntes 1828 til kommercesekretær og fik 1835 afsked med ventepenge på grund af svagelighed. Allerede som attenårig bidrog han til bladene med teaterkritik og poesi. Han formede sproget let og flydende med en vis sans for pointe, og var både foretagsom, flittig og hjælpsom og derfor velegnet til at stifte og lede tidsskrifter. Blandt de vigtigste var *Harpen*, 1820–24, *Literatur-, Kunst- og Theaterblad*, 1821–24, *Kjøbenhavns Morgenblad*, 1825–26, og månedsskriftet *Hertha*, 1827–28. De var alle typiske for ti-årets æstetiske interesse og bragte ham i forbindelse med de fleste af datidens skønlitterære forfattere der at dømme ud fra omtalen af han i breve værdsatte ham. Chr. Winther regnede ham for ven, og han var St. St. Blichers påskønnede kbh.ske tillidsmand. Som medlem af selskabet Clio kom han i forbindelse med kredse der videreførte 1700tallets litterær-politiske opposition efter 1814 og blev ven med J. J. Dampé. 1827 grundlagde L. Danmarks første oppositionelle dagblad *Kjøbenhavnsposten*, og som dets udgiver til 1845 øvede han sin betydeligste indsats. Han var selv bladets redaktør til 1837 og igen 1842–43. De første år blev bladets æstetiske periode, navnkundig ved de fejder som J. L. Heibergs modstandere i dets spalter førte mod den Heibergske kreds, men med de europæiske revolutioner 1830 svandt æstetikken for opposition mod enevælde og reaktion. Bladet offentliggjorde Fr. Paludan-Müllers digt Raab til Polen hvad den russiske gesandt klagede over, og danske kancelli pålagde L. at standse en artiklerie om den polske opstand. 1833 bragte bladet A. F. Tschernings kritiske artikler om enevældens militærvæsen der foranledigede hans forvisning til udlandet. 1834 knyttedes Orla Lehmann og J. Giødvad til bladet og indledte deres kamp for liberalismen hvad der medførte Søren Kierkegaards angreb og Lehmanns fejde mod ham. 1837 overtog Giødvad redaktionen da L. idømtes bøde og censur i to år fordi han havde kritiseret afskedigelsen af C. N. David og samtidig skrevet at kammerherre J. v. Koss var „faldet opad“ til gesandt i Paris.

1839 blev L. og Kjøbenhavnsposten i Henrik Hertz' roman *Stemninger og Tilstande* betragtet som roden til alt hvad der fandtes forkert i den politiske udvikling under stænderforfatningen og æstetiker Hertz karakteriserede den libera-

le bevægelse som „en udenlandsk Smitte“ uden bund i danske forhold. S.å. førte bladet en heftig diskussion med B. S. Ingemann der havde angrebet „det unge Tyskland“, især digteren Ludwig Börne og Heinrich Heine som bladet solidariserede sig med og forsvarede over for Ingemanns kongetro konservatisme samtidig med at det, trods regeringsforbud, bragte uddrag af de to forfatters værker. 1839 gik Lehmann og Giødvad til Fædrelandet og J. P. Grøne der var europæisk og kosmopolitisk sindet efterfulgte Giødvad som redaktør. I de følgende år kom Kjøbenhavnsposten mere og mere i modsætning til de liberale ved afstandtagen fra deres voksende nationalisme som bladet anså for skadelig både for gennemførelse af kravet om en fri forfatning og for forbindelsen med radikal-demokratiske strømninger i udlandet, især i Frankrig og Tyskland. Men konjunkturerne var med nationalliberalismen. Kjøbenhavnsposten tabte terræn i forhold til Fædrelandet, og 1845 afhændede L. bladet. Det var hans fortjeneste at have opretholdt det gennem 18 år trods bøder, censur og chikane fra enevælden hvis fald Kjøbenhavnsposten bidrog sit til. – 1844 var L. blevet kasserer og bogholder ved Vandkur- og Søbadeanstalten i Klampenborg som til dels var blevet til på hans initiativ, og som bragte ham mange bryderier. Han blev endog afskediget kontraktstridigt 1847, men blev genindsat og fik skadeserstatning ved højesteretsdom 1853 og beholdt stillingen indtil to år før sin død. □Foto.

A. P. L.s optegn. i Pers. hist. t. 4.r.1, 1898 229–67. Udv. af breve til P. Hjort, ny saml. 1869 408–13. – Alfr. Hellemann: Genealogiske og pers.hist. medd., 2.udg. 1925. P. Hjort: Kritiske bidrag til nyere da. tænkesmådes og dannelses hist., 1852 191f. J. L. Heiberg: Prosaiske skr. X, 1861 397–498. O. Borchsenius: Fra fyrerrerne I, 1878 259–63. Fædrelandet 1.4.1879. Berl. tid. 2.4. s.å. Nationaltid. s.d. Morgenbladet 3.4. s.å. Nic. Bøgh: Chr. Winther I–III, 1893–1901. I. S. Berthelsen: Blade af Klampenborg badeanstalts hist., 1895. J. Aakjær: St. St. Blichers livstragedie I–III, 1903–04 (fot. optr. 1964). S. Kierkegaard: Saml. værker XIII, 1906 (2. udg. 1931) 9–39. Frithiof Brandt: Den unge Søren Kierkegaard, 1929 51–70. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmålet i Danm., 1944 (reproudg. 1978). Samme: Tidsskriftspressen i Danm. indtil 1848, 1961. Ole Stender-Petersen: Kjøbenhavnsposten 1827–48, 1978. – Breve i Kgl. bibl.

Helge Larsen

Liutgard, se Lutgard.

Ljung, Anders (Andreas) Jensen, 1490/95–1555, karmeliter, evang. prædikant, siden provst. Vistnok borgersøn fra Malmø. *ca. 1490/95, †24.11.1555 i Malmø. ~før 1533 med Kirstine († tidligst 1556).

Ljung, Anders

L. omtales i Skibykrøniken under året 1519 som karmelitermunk, lektor og som en af de senere frafaldne der havde drevet videregående studier ved ordenens nyoprettede kollegium Hvide kloster (nu Valkendorfs kollegium) i Kbh. under Paulus *Helies forstanderskab. Ifølge hans samtidige bysbarn Henrik *Smith var L. blandt de første som „forlod Pauens regimente“. 1529 var han muligvis lærer ved det netop startede gymnasium i Malmø men synes allerede tidligt 1530 at være blevet sognepræst i Landskrona. S.å. var han på herredagen i Kbh. medunderskriver af de 43 evangeliske læreartikler („The artickle Schriftt oc handell . . .“). Efter at herredagen i Kbh. 1533 kort efter Frederik Is død havde stadfæstet biskoppernes magt og banet vej for forfølgelse af reformationsprædikanterne blev også L. af domkapitlet i Lund dømt, suspenderet og en tid forvist fra stiftet for kættersk sakramentopfattelse og nadverpraksis hvilket reelt vil sige for luthersk nadveruddeling og for at have giftet sig. Hvornår han har kunnet vende tilbage til Landskrona fra sin tilflugt i formentlig Malmø vides ikke, men i alt fald efter at Landskrona oktober 1535 havde hyldet Christian III blev L. påny sognepræst der. Ved stadens belejring under Grevens fejde 1537 synes han at have spillet en vis rolle for roens opretholdelse. S.å. var han som deltager i kirkekommissionen medunderskriver af kirkeordinansen. 1541 efterfulgte han Klaus *Tøndebinder som sognepræst ved St. Petri k. i Malmø og sad i dette embede og tillige som provst for Oxie herred til sin død. 1544 må han have ledet landemodet som vikar for Frans *Wormodsen idet nogle da udstedte „monita“ (påbud om præsters giftermål med jomfruer eller enker af hæderlige familier, samt om deres sakramentforvaltning) bærer hans navn. I forbindelse med hans datters bryllup 1550 viste både kongen og byen ham hæder. – Selvom intet vides om at L. selv har oprådt som skribent viste han megen interesse for det „liberi“ som var anlagt ved kirken og hvortil også patristiske skrifter købt af kirkekassen (således 10 bd. af Augustins værker 1545); 1553 bekostedes 27 lænker til bøgerne og to låse til bogstolene som magistraten havde nøglerne til. – Sin hustru efterlod han i trange kår som det fremgår af den kummerlige understøttelse kirken gav hende.

Henrik Smith: En bog om pestelentzis årsage, 1557 fol B2. C. Sonnenstein Wendt i Kirkehist. saml. 2. r. II, 1860–62 168f 195f 227–30. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rordam 2.r. II, 1887 307 331. P. Helie: Skr. VI, 1937 75–81. Lunds stifts herdaminne, udg. G. Carlquist II, 2, Lund 1948 16–18.

H. A. Hens

Ljungberg, Jøns Mathias, 1748–1812, professor, kollegiedeputeret. * 29.1.1748 i Kristianstad, † 17.6.1812 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Ass.). F: stadskirurg Pehr (Petter) L. (ca. 1716–78) og Anna Sophia (Maria) Noreen (ca. 1713–99). Ugift. L. studerede i Lund og Göttingen og havde sidstnævnte sted Cl. G. Kästner til lærer i matematik og astronomi. 1769 observerede han Venus' gennemgang på så fortrinlig en måde, at man besluttede at knytte ham til universitetet som professor. Dog forlod han hurtigt Tyskland og virkede 1770–80 som professor i matematik og filosofi ved universitetet i Kiel. Rygtet om de betydningsfulde maskinelle opfindelser i England lokkede ham på ny ud på farten, og han foretog i alt tre rejser til England hvor han med stor flid og omhu eftergævede de nye spinde- og kartemaskiner. Han tilbød først Sverige sine tegninger, men da man ikke viste større interesse for sagen, kom han til Kbh. hvor han 1780 blev udnævnt til ekstraordinær kommitteret i kommercekollegiet. 1787 avancerede han til kommitteret og blev s.å. medlem af general-fabrikdirektionen, men kun for en kort tid. 1792 fik han sæde i den eksekutive fabrikdirektion og studerede under en senere rejse til England navnlig det engelske kanalvæsen. 1804 modtog han udnævnelse til deputeret. I sine senere år syslede han ivrigt med matematiske og astronomiske studier. – Medlem af Videnskabernes selskab 1780. – Justitsråd 1780. Etatsråd 1805. – R. 1810.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé IX, 1922. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. – C. Nyrop: J. F. Classen, 1887. Carl Bruun: København III, 1901. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 V-VI, 1906–09. A. Lomholt: Det kgl. da. vidensk.s selsk. I, 1942. Industriens hist. i Danm., udg. Axel Nielsen II, 1943 (reproudg. 1975).

Harald Jørgensen

Ljunge, A. P., se **Liunge, A. P.**

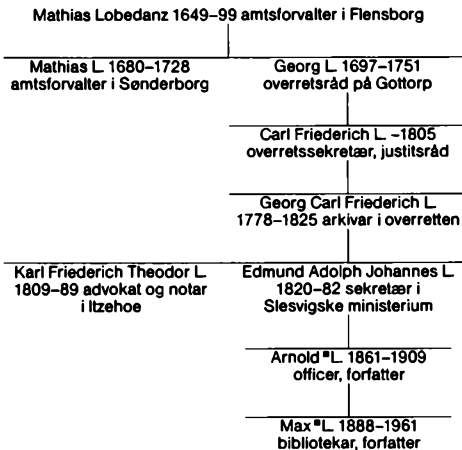
Lobedanz

Flere slægter af dette navn synes at være udbredt i Slesvig og Holsten. Den her omtalte slægt føres tilbage til rådmænd i Rendsborg Hans L. hvis søn var amtsforvalter i Flensborg Mathias L.

Legatstamtavler for etatsråd Jacob Schous og hustru Susanne Beckmans stiftelse, udarb. af Thelma Jexlev og Alfred Larsen, 1973.

Hans H. Worsøe

Lobedanz, Arnold Troels Lund, 1861–1909, officer, forfatter. * 5.4.1861 i Kbh. (Johs.), † 1.11.1909 sst., begr. sst. (Garn.). F: sekretær i slesvigske ministerium, forfatter Edmund Adolph Johannes L. (1820–82) og Eleanor Marie Louise Lyngé (1835–1916). ~1° 27.11.1886 i Nyborg

På indtryk fra nævnte rejse skrev han som læsning for ungdommen flere bøger der blev blandt de mest læste herhjemme og er blevet oversat til flere fremmede sprog. – Da general A.*Kühnel ved døden hindredes i at opfylde et løfte til venstreformpartiets repræsentanter i forsvarskommissionen af 1902 om teknisk hjælp ved udarbejdelsen af deres hærlovsforslag henlede de tilfornødne søofficerer N. P. *Madsen-Mygdals opmærksomhed på L., og sammen med en af ham valgt kammerat, A. H. F. Paulsen, assisterede han partiet ved udarbejdelsen af dets betænkning 1908. – R. 1906. □Tegn. af Carla Colsmann Mohr, 1908. Foto.

Berl. tid. 2.11.1909. Politiken s.d. N. P. Madsen-Mygdal: Politiske oplevelser, 1912. Troels Fink: Spillet om da. neutralitet 1905–09, 1959 194. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Rockstroh**

ned Helga Winsløw, *3.6.1862 i Nyborg, d. 10.6.1939 i Kbh., d. af premierløjtnant, landinspektør Frantz Ludvig W. (1831–64) og Sophie Henriette Schalbørg (1834–1905). Ægteskabet opløst 1906. ~2° 20.2.1906 med Gurli (Gullan) Maria Devin, *26.8.1867 i Stockholm (~2° 1915 ned direktør i Ballin & Hertz Edward Wilhelm 3redahl, 1868–1935), d. af købmand Carl Ludvig D. (1832–1919) og Regina Albertina Kihlström 1836–87). – Far til Max *L.

L. blev student 1878 fra Borgerdydskolen i Kbh., blev 1881 sekondløjtnant i ingeniørregimentet, gennemgik 1881–83 officerskolens næstældste klasse, blev 1883 premierløjtnant i fodfolket, studerede en tid ved landbohøjskolen for uddannelse til landinspektør, gennemgik 1891–93 officerskolens stabsafdeling og blev 1897 kaptajn. Han var let påvirkelig af nyt på det militære og væslægtede områder, men savnede i nogen grad kritik og mådehold i udnyttelsen, havde et vinlende væsen og ydre og var afholdt af kammerater og undergivne. Han var ivrig tilhænger af friere uddannelsesmetoder i hæren, af udvikling mere sportslig, mindre eksercermæssig retning hvorfor den 1901 forsøgsmæssigt prøvede retning uddannelse i høj grad tiltalte ham; han udtalte herom s.å. et lille skrift (også i Vort Forsvar nr. 554 og 556, 1902). Så tidligt som 889 erkendte han cyklens betydning i militær tænkning og skrev en pjeces herom. Af historiske arbejder skrev han 1896 *Heltene fra Napoleonstiden* (oversat til flere fremmede sprog), 1899 *Murat og hans Hustru*, 1900 sammen med Ove Jørsing *Cajus Julius Cæsar*. Fra en rejse til Østen 1904 hidrører en artikel i Militært tidsskr. s.å. om den kinesiske officerskole i Wuschang Wusung), og 1896 havde han udgivet en forkortet oversættelse af general Marbots erindringer.

Lobedanz, Max Arnold, 1888–1961, bibliotekar, forfatter. *28.6.1888 i Kbh. (Jac.), †29.1.1961 i Kbh. (Sundby), urne på Sundby kgd. F: kaptajn i fodfolket Arnold Troels Lund *L. (1861–1909) og Helga Winsløw (1862–1939). ~17.11.1911 i Kbh. (b.v.) med Ellen Marie Ibsen, *26.2.1888 i Rødby, †1.6.1971 på Avnstrup plejehosp., d. af forfatter Aage Rolf I. (1847–1915) og Marie Magdalene Plambeck (1851–1941).

L. blev student 1905 fra Østre Borgerdydskole og tog 1910 magisterkonferens i alm. og sammenlignende litteraturhistorie. 1910–15 var han i flere perioder assistent ved Det kgl. bibliotek og 1914–16 sekretær i kommissionen til ordning af de militære biblioteksforhold. 1917 blev han knyttet til Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles bibliotek (nu Danmarks veterinær- og jordbrugsbibliotek) hvor han 1919 blev underbibliotekar og 1925 udnævnt til chef. – Til trods for stramme budgetrammer lykkedes det ham at gøre biblioteket, der siden 1927 fungerede som det landsdækkende hovedbibliotek for landbrug m.v., til et efter tidens forhold meget rationelt forskningsbibliotek. Han gennemførte en række katalogmæssige forbedringer, indførte fotokopiering og andre moderne hjælpemidler samt forbedrede publikumstjenesten. Han tog sin afsked 1958 efter 33 år som biblioteksleder. – L. underviste en årrække på Statens biblioteksskole og havde flere tillidshverv i biblioteksverdenen; bl.a. var han 1939–46 formand for forskningsbibliotekernes bibliotekarforening og udnævntes 1957 til foreningens æresmedlem. – L. udgav et par arbejder om P. C. Abildgaard, var medredaktør af landbohøjskolens jubilæumsskrift fra 1958 og redigerede i mere end 25 år højskolens årsskrift, men hans omfattende litterære virk-

Lobedanz, Max

somhed falder inden for det skønlitterære område og afspejler hans vidtspændende humanistiske interesser. 1917 udgav han en biografi om den franske kritiker og forfatter fra 1800-tallet *Barbey d'Aureville* og 1943 digtsamlingen *Atlantis*, ligesom han udgav skuespillene *For første og sidste Gang*. 1919 og *De Uvidende*, 1927. 1931 skrev han teksten til Poul Schierbecks opera *Fête galante*. Gennem årene udfoldede han en omfattende og højt værdsat virksomhed som oversætter bl.a. af skuespil til de kbh.ske scener, og 1951–61 gennemførte han den bedrift at udgive en oversættelse af tolv af Racines dramatiske værker, et arbejde der i særlig grad viser hans fremragende sans for sprogbehandling og sikre øre for sprogets musik. – R. 1941. R'. 1955. □Foto.

Sv. Dahl i Bogens verden, 1961 143f. Vibeke Ammundsen i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen, Uppsala s.å. 136–38. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Palle Birkelund (Svend Dahl)

Locher, Axel Thilson, 1879–1941, billedhugger. * 11.9.1879 i Kbh. (Jac.), † 11.6.1941 i Hjørring, begr. i Skagen. F: marinemaler, senere professor Carl *L. (1851–1915) og Anna M. F. Gyllich (1852–1920). ~ 29.6.1901 på Frbg. med keramik og maler Jo (Johanne) (Hahn) Jensen, * 24.6.1876 i Slagelse, † 12.7.1960 i Skagen, d. af købmand Johan Peter Christian Vilhelm J. (1846–1921) og Victorine Hahn (1847–1931). – Bror til Jens *L.

L. var af kunstnerslægt og knyttet til Skagen hvor han havde bopæl den sidste del af sit liv. Endnu før sin konfirmation blev han elev af V. *Bissen og på kunstakademiet, debuterede 1897 på Charlottenborg med kvindefiguren *Moderne*, men afgang tog han ikke. I de følgende år udstillede han hyppigt, fra 1905 på Den frie udstilling og arbejdede under J. F. *Willumsen som keramik hos Bing & Grøndahl. 1905 rejste han på det Ancherske legat i Tyskland og Italien. Også ved Den kgl. Porcelainsfabrik var L. kunstnerisk medarbejder, og fra 1926 udstillede han atter på Charlottenborg. Til Grundtvigs hus modellerede han en række portrætmasker til kapitælerne i hallen, og til Christiansborg har han formet de otte virksomhedstyper som er anbragt omkring spiret, samt de ti vaser der smykker bygningen. Men det er især L.s speciale som modellør af ca. 60 rollestatuetter der har gjort hans navn kendt. Et stort antal er efter L.s død skænket til Det kgl. Teater hvor de er udstillet i forbindelse med gamle scenes foyer. Hans evne til at se det karakteristiske har navnlig i gengivelsen af Olaf *Poulsens berømte figurer fundet fyldige udtryk, både i komisk og alvorlig retning (*Tobias Hikke*;

Per Degn; Faldsmaal). Overbevisende har han gengivet det monumentale hos Bodil *Ipsen som *Dronning Elisabeth* i Maria Stuart, det Zahrt mannske i Tenna *Krafts fremtoning som *Leonora Christina* og det på én gang komiske og rørende hos Sigrid *Neeiendam som *Gedske Klokkers* Plastisk smuk er Johs. *Poulsen som *Enhver* i De gamle Spil, og Peter *Cornelius er som *Lohengrin* typisk germansk som en statue på torvet i en tysk by. Trods den lille form kan L. også give tydelige begreber om karaktertegningen, selv når han ikke støtter sig til et historisk kostume, fx er Johs. Poulsen iagttaget skarpt som *Grosserer Levin* i Indenfor Murene og *Gösta Ekman* i Maa ske en Digter. Statuetternes materiale er hyppigst gips, undertiden porcelæn, hvori Frederik *Jensen som *Micawber* er lykkedes bedst. En stor del af L.s arbejder deriblandt en vælgende buste af *Dr. Karl Mantzius*, 1909, findes i teatermuseum. Hans kunst bidrager i høj grad til at bevare mindet om betydelige sceniske indtryk. L. virkede også som skribent, 1927–28 fast ved Natio naltidende under signaturen Kapergasten eller Thilson. – Enkelte raderinger findes i kobberstiksamlingen og L. er i øvrigt repræsenteret på Kunstindustrimuseet og Skagens museum □Mal. af Jo Hahn Locher, 1903. Foto.

Interview i B.T. 7.11.1919. – S. Elvius: En slesvigslægt, 1911 44. K[aj]l F[lor] i Berl. tid. 12.6.1941. Els Kai Sass i Nationaltid. s.d.

Elisabeth Fabritius (Robert Neeiendam)

Locher, Carl Ludvig Thilson, 1851–1915, maler raderer. * 21.11.1851 i Flensborg, † 20.12.1915 Skagen, begr. sst. F: malermester Jens Thilson L. (1823–69) og Caroline Meyer (1819–1906) ~ 30.10.1875 i Lyngby med Anna Marie Fredrikke Gyllich, * 29.6.1852 i Kbh. (Fred. ty.) † 14.3.1920 på Frbg., d. af fabrikant Frant. Friedrich (Fritz) G. (1799–1872, ~ 1° 1834 med Ane Sophie Vilhelmine Ørsgaard, 1810–48) og Hansine Frederikke Georgia Preisler (1826–1905). – Far til Axel *L. og Jens *L. Allerede som dreng fik L. interesse for skibs- og marinemaleriet som hans far havde dyrket amatørmæssigt. Efter faderens død forsøgte han at ernære familien, som da var flyttet til Kbh. og levede i den dybeste fattigdom, ved ligesom faderen at tilbyde skippere der kom i havn at male et „portræt“ af deres fartøj. Nitten år gammel fik han chancen for at rejse til Vestindien og lærte for første gang havet at kende. Det forblev resten af livet hans foretrukne motiv. Nogen grundig uddannelse blev der ikke råd til, men en tid gik L. hos marinemalerne C. *Neumann og C. E. Baagøe, en tid hos Holger *Drachmann, som selv uddannede sig til marinemaler, og på kunstaka

demiet 1872–74. Fra sidstnævnte år stammer det ærligt og pedantisk malede *Fregatten Jylland i flådens leje*. L. som havde debuteret 1870 på Forårsudstillingen ved Charlottenborg, og hvis håndværksmæssige indstilling var rodfæstet fra begyndelsen, fik af samværet med Drachmann mod til en friere udfoldelse af sit kunstneriske temperament, yderligere stimuleret af omgangen med de jævnaldrende malerkammerater. Dem mødte han især på Skagen hvortil han kom første gang 1872. Besøget blev gentaget år efter år, bortset fra perioden 1880–89 da L. boede og malede i Hornbæk. 1909 byggede han eget hus på Skagen Sønderstrand.

1876 malede L. sit berømte *Ageposten mellem Frederikshavn og Skagen*. Billedet har stemning og styrke i gengivelsen af „det underlige store grå lys fra luften“ som L. arbejdede på at fastholde. Både mere virtuost og konventionelt er *Redningsbåden går ud i forrygende storm*. 1878. Begge blev malet i Paris hvortil han efter et studieophold i London 1875 kom første gang 1876, og hvor han en tid søgte vejledning hos Léon Bonnat. Årene i Frankrig fik betydning ikke mindst under ophold i Bretagne hvorfra en række ypperlige studier stammer. *Blæstid på nordkysten af Frankrig*. 1877, er typisk ved sin dristige realisme og en kraftfuld penselføring. Impulsivt og sikkert malet er tillige *Ved kajen i le Havre, aften*. 1876. På hjemvejen fra Paris gjorde L. ophold i Amsterdam og studerede her de gamle hollandske marinemalere. Samme år (1879) malede han det vejfriske *Rorsbåd i havstokken, Skagen*. Fra Hornbæktiden stammer bl.a. *Vinterdag ved Hornbæk strand*. 1882 (Statens museum for kunst) og en marine, omkr. 1880 (Skagens museum), malet pastost med en tung violet, skyet himmel og mørk grøn havflade i forgrunden. *Vinterdag. Stranden i Hornbæk set mod Nakkehoved*. 1885, er fornemt i den tørre karakteristisk af det blå hav og de tilsnede kyster med vissen-gul marehalm. 1892 fik L. af kultusministeriet tilbud om et studieophold i Berlin for at uddanne sig i raderkunsten hos Hans Meyer. Han blev tre år i Berlin, men fik ikke det påtænkte professorat ved kunstakademiet efter sin hjemkomst. I stedet modtog han støtte til at drive en privat raderskole. Selv frembragte han omkr. 60 raderinger hvoraf de 18 har motiver fra Skagen. Sit maleri fastholdt han inden for den valgte motivkreds, bl.a. med det i spisestuen fra Brøndums hotel velkendte *Skagens rev fyrskip*. 1892, malet i svær dønning og stormfuldt grålys, men med en markant rosa tonalitet i himlen og grønt hav i forgrunden. En lignende kontrast mellem rosa og grønt genfindes i det ypperlige *Stormvej ved Højen*. 1893. Mere ambitiøse, men malerisk min-

dre vellykkede forekommer *En fregat lænser i Atlanterhavet*. 1903, og andre store lærreder med orlogsskibe malet på rejser til Grønland (1906), Færøerne og Island (1907).

Sine sidste år tilbragte L. på Skagen enten malende i fri luft eller i sit atelier med døren åben ud til Sønderstrand, skønt besværet af den hjertesygdom der endte hans liv. Det levende og dristigt malede lille studie, *Bonatzis hus afbrændes som Skt. Hans bål*, 1913, er en effektiv slutvignet til hans Skagensmaleri. Ellen Locher Thalbitzers håndskrevne notater efter L.s diktat er foreløbig utilgængelige. – R. 1892. Tit. professor 1899. □Tegn. 1851. Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Mal. af P. S. Krøyer, 1885 (Skagens mus.). Afbildet på sammes mal. Musik i atelieret, 1886 (Nasjonalgall., Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung). Tegn. af N. V. Dorph, 1890. Træsnit 1893 efter foto. Radering af Henrich Werner, 1894, og af P. S. Krøyer 1898 og 1899. Mal. af M. Ancher, 1905, tegn. af samme, mal. af samme, 1909 (Skagens mus.), skitse dertil. To tegn. af H. E. Melchior ca. 1906. Afbildet på tegn. af gruppe af P. S. Krøyer. Foto.

Maleren C. L., m. tekst af Ejner Johansson, 1956. – C. L. i Hver 8. dag 4.9.1904 og i Månedsmag. 4.8.1912. – Sofus Elvius: En slesv. slægt, 1911. Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884 214–17. Alba Schwartz: Skagen. Den svundne tid, 1912. Karl Madsen: Skagens malere og Skagens museum, 1929. Ole Wivel: Kunsten og krigen, 1965. Samme: Rejsen til Skagen, 1977. – Papirer i Kgl. bibl.

Ole Wivel

Locher, Jens Thilson, 1889–1952, forfatter. * 10.3.1889 i Kbh. (Jac.), † 22.6.1952. F: marinemaler, senere professor Carl *L. (1851–1915) og Anna M. F. Gyllich (1852–1920). ~ 1.11.1913 på Frbg. med Helga Mentz, * 5.11.1889 i Kbh. (Holmens), d. af marineingeniør Johan Heinrich M. (1859–1937) og Johanne Margrethe Poulsen (1868–1958). – Bror til Axel *L.

L., der blev student 1907 fra Slomanns skole, cand.phil. 1908, gik hurtigt over i journalistik og litterær virksomhed og begyndte 1909 ved „København“, var derefter et par år på rejse (Grønland, Paris) og har siden været tilknyttet den konservative kbh.ske presse som medarbejder ved Nationaltidende og Berlingske Tidende, 1937–40 som chefredaktør ved BT. Endvidere var L. 1927–28 kunstnerisk direktør for Nordisk Film. Han debuterede med en samling småfortællinger, *Nær salten Sø. Fra det gamle Fiskerleje. Med Tegninger af Carl Locher*, 1911, men har senere væsentlig været dramatisk forfatter og har såvel på danske som europæiske scener fået en række skuespil opført, på Folketeatret således *Hausse*. 1918, L.s første dramatiske succes og

Skal – skal ikke –, 1919, på Det ny teater *Anden Halvleg*, 1923 og *Naar Strømmen kærtrer*, 1924, på Norrebros teater *Den sørgmuntre Barber*, 1924 og *Kanolle*, 1925, på Dagmar-teatret *Atter det skilte –*, 1924, *De første Violer*, 1926, *Foraarskibet*, 1927 og *De gamles Oprør*, 1930 på Casino *Familien Frederiksen*, 1926, på Århus teater *Sol staar op –!*, 1927 – undtagelsesvis med ikke-dansk motiv: den russiske revolution – og på Det kgl. teater *Aargang 1929*, 1930 og *Over alt paa Jorden*, 1931. Det er de mildt satiriserende lystspil om øjeblikkets spørgsmål og typer (krigspekulation, skilsmisse, de sociale forskyndninger, moderne ungdoms mentalitet) der er L.s speciale. Hans styrke her er et altid naturligt, velformet og virkelig vittigt replikskifte, sikker sans for det centrale i emnet, let spil mellem spøg og alvor og dramatisk liv, egenskaber som alle har bidraget til fra 1929–49 at gøre *Familien Hansen* til radioens populæreste hørespilserie, oprindelig også i bogform (I–IV, saml. 1930–49). Samme popularitet har inden for journalistikken *Ugens Enakter* og *Mugges Meriter* (begge i BT siden 1928) erhvervet sig. Endelig har L. skrevet bogen *Hvorledes skriver man en Film?*, 1916 og den religiøse roman *Fodboldpræsten*, 1950 (filmatiseret 1951), oversat og bearbejdet en lang række udenlandske lystspil samt dramatiseret forskellige romaner. L. var 1924–36 medlem af bestyrelsen for Dansk journalistforbund (fra 1930 næstformand) og var fra 1925 medlem af bestyrelsen for Danske dramatikeres forbund (fra 1934 næstformand). – R. 1937. □ Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1921 (Fr.borg). Foto.

Interview i Berl. tid. 6.3.1949 og i Nationaltid. s.d. – Studenterne MCMVII, 1932 212f. Axel Garde i Nationaltid. 19.12.1942. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 23.6.1952. Povl Sabroe i Politiken s.d. Danske dramatikere, 1968 90–92.

Sven H. Rossel (*Carl Dumreicher*)

Lodberg, Christen Jensen, 1625–93, biskop. * 31.10.1625 i Todbøl i Lodbjerg sg., † 12.6.1693 i Ribe, begr. i Roskilde (domk.). F: bonden Jens Christensen og Karen Christensdatter. ~ 1.11.1671 med Johanne Jacobsdatter Eilertz, * 8.10.1649, bisat 23.2.1714 i Odense, d. af slotsskriver, senere rådmand i Kbh. Jacob E. († 1683) og Birgitte Clausdatter Lodberg (1631–90). – Far til Jacob *L.

Trods yderst beskedne kår i barndomshjemmet lykkedes det L. at få lov til at blive holdt til bogen. Han besøgte først Thisted skole, siden skolerne i Viborg og Roskilde. Fra sidstnævnte blev han student 1647. Efter at have afsluttet sine teologiske studier 1648 drog han 1652 ud på en udenlandsrejse der kom til at vare fem år, først

til Holland og England, siden gennem Tyskland og Schweiz til Italien. Det var et temmelig bevæget liv han førte på disse rejser, bl.a. lod han sig to gange, vistnok tvunget af økonomiske grunde, hverve som soldat, men begge gange lykkedes det ham dog til sidst at slippe fri. 1657 var han tilbage i Kbh. hvor han s.å. tog magistergraden. Han foretog atter en udenlandsrejse bl.a. til Padua (1660) og Siena (1661), denne gang som hovmester for Jens Rosenkrantz. 1662 var han i Rom. Vistnok 1663 blev han professor i Sorø, men snart efter kaldtes han til Kbh. som lærer for Frederik IIIs søn, prins Jørgen. Han viste sig i høj grad denne opgave voksen og blev til belønning 1666 udnævnt til domprovst i Roskilde idet han dog skulle lade dette embede bestyre ved en vikar indtil prinsens uddannelse var afsluttet. Forinden måtte han atter med sin discipel drage ud på en vidtløftig udenlandsrejse, på hvilken han førte en ikke uinteressant dagbog (orig. i Brit. Mus., Add. 12488; kopi i Ny kgl. saml., 4°, 1058 b). Ved Frederik IIIs død blev prins og hans ledsager kaldt hjem, og L. kunne nu – 1670 – tiltræde domprovstiet i Roskilde. 1681 blev han biskop i Ribe og 1682 dr.theol. bullatus. I Ribe tilbragte han resten af sin levetid og vandt et godt lov som en nidkær og myndig tilsynsmand. En del synodalmonita der er bevaret fra denne kirkemand af streng luthersk observans vidner om at det især har været ham magtpåliggende at våge over præsternes embedsførelse og levned således at alt kunne gå somme- ligt og værdigt til. Ligeledes gik han skarpt til værks over for overtroiske levn hos menighederne. □ Mal. (Nørre Vosborg, Ribe domk.). Stik i samme type af H. Schaten på mindeblad.

Kilder. Saml. til jydsk hist. og top. VII, 1878–79 160–62 168–76 (breve). Kirkehist. saml. 3.r.II, 1881–82 146 326; sst. 4.r.II, 1891–93 140–43. Danske mag. 5.r.II, 1889–92 60 64 65. Pers. hist. t. 4.r.III, 1900 65; sst. 9.r.I, 1928 108 135 259; sst. 15.r.IV, 1970 39.

Lit. C. F. Nielsen: Stamtv. over familien Lodberg, 1876 4–8. Pers. hist. t. 9.r.I, 1928 146–49 237f. Thorv. Lodberg i Hardsyssels årbog XXXIV, 1940 102. Samme: Familien Lodberg og Krarup, 1953. [Johs. Jensen Bircheroed:] Progr. fun. univ. Hafn. over C. J. L., 1693. P. Terpager: Inscriptiones Ripenses, 1702 97–100. E. G. Tauber: Udsigt over Sorø akad.s forfatn., 1827 44f. F. E. Hundrup: Præster ved Roskilde domkirke efter reformationen, 1867 17–21. Hugo Matthiessen m.fl.: Ribe bys hist., 1929 285–89 311 320. Urban Schröder i Den danske kirkes hist. IV, 1959 399.

Bjørn Kornerup*

Lodberg, Jacob, 1672–1731, biskop. * 27.9.1672 i Roskilde, † 31.12.1731 i Odense, begr. sst. (Skt. Knuds k.). F: biskop Christen Jensen *L. (1625–93) og Johanne Jacobsdatter Eilertz (1649–1714). ~ 10.5.1702 med Maria Dorothea Schöbel,

* 11.4.1681 i Magdeburg, † 19.10.1731, d. af canonicus, kejserlig råd Georgius v. Schöbel und Rosenfeldt (1640–80) og Maria Dorothea Rebhunn († tidligst 1681).

L. gik først i skole i Ribe, siden i Fredericia, hvorfra han blev student 1687. I sin studietid var han nøje knyttet til H. G. *Masius, under hvis præsidium han 1690 forsvarede en disputats hvori han med stor skarphed drog til felts mod Bossuets nadverlære. Efter en kortere tid som hører i Ribe drog han 1690 udenlands, blev immatrikuleret både i Oxford (1692) og Leiden (1693) og vandt i England stor yndest hos sin fars tidligere discipel, prins Jørgen der anbefalede ham til Christian V. Kongen gav ham 1693 et kanonikat i Ribe og 1695 ekspektancebrev på et professorat i Kbh. Hertil havde han bl.a. kvalificeret sig ved sin disputats *De Valentino et Valentinianis*, 1695, et af de grundigste arbejder om et emne fra den almindelige kirkehistorie som vor ældre litteratur kan opvise. Imidlertid blev han 1699 lektor i Århus og derpå 1701 stiftsprovst og sognepræst ved Vor Frelsers kirke i Kristiania (Oslo) hvorfra han 1707 kom tilbage til Kbh., først som sognepræst ved Nicolai kirke, denæst fra 1711 som stiftsprovst og sognepræst ved Vor Frue kirke. Som nær discipel af Masius tilhørte L. vistnok oprindelig den ortodokse lejr, om end med en hældning mod den „engelske“ retning. Mens han var præst i Kristiania viste han sig under stridigheder med nogle pietistiskfarvede separatister som en „ortodoksistisk ivrer“, men efter sin tilbagevenden til Kbh. skiftede han i nogen grad standpunkt. Dette skyldtes vistnok dels at han gennem sit ægteskab kom i forbindelse med kredsen omkring dronning Louise, dels hans venskab med hofpræsten F. J. *Lütrens. Han fik større sympati for pietismen og måtte nu opleve at gammeldagstænkende (som Morten *Reenberg) betragtede ham med mistænksomme øjne. Særlig var dette tilfældet efter 1714 da han havde fået sæde i missionskollegiet.

I tråd med pietistiske tendenser faldt også L.s ivrige arbejde for udvidet katekisation og bedre fattigpleje. Hans interesse for fattigvæsenet bragte ham dog 1716 i en ubehagelig situation da han i en prædiken havde kritiseret fattigordningen af 1708. Der blev indledt disciplinær undersøgelse mod ham, og kun ved Frederik IVs personlige velvilje for ham blev sagen bilagt uden alvorligere følger. 1718 udnævntes han endog til biskop over Fyns stift. Dette embede bestred han med stor dygtighed indtil sygdom hæmmede hans handlekraft. Ligesom tidligere omfattede han også nu skolevæsen og katekisation med særlig interesse. Som hjælpemiddel til at fremskaffe større ensartethed i katekisationen udgav

han 1720 *Korte Spørgsmaal over Catechismum med Svar*. Pædagogisk set havde denne forklaring afjorte fortrin, indholdsmæssigt er den på flere punkter påvirket af pietismen, men i den fandtes en del uheldige udtryk der affødte berettiget kritik. Som kirkemand var L. en økumenisk natur, stadig i udvikling og efter tidens forhold i besiddelse af et uholdt blik. Hans betydelige lærdom skabte respekt om ham, og for sit velviljelige sindelag pristres han af mænd af vidt forskellig støbning. □ Ligsten i Skt. Knuds k., Odense.

Nye saml. til den da. hist., udg. R. Nyerup og P. F. Suhm III, 1794 295. Kirkehist. saml. 2.r.VI, 1872–73 358–60. Pers.hist. t. V, 1884 51; 9.r.III, 1930 81 101 103; 10.r.II, 1935 156. Fra Fyens fortid, udg. G. L. Wad III, 1920–21 75 81 83f 86 105. – Om slægten, se Christen Jensen Lodberg. E. Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ* IV, 1752 115–17. J. C. Bloch: *Den fynske geistligheds hist.* I, 1787 207–12. L. N. Helveg: *Den danske kirkes hist. efter reformationen* 2.udg. I, 1857 556f 571 575 603. Oluf Olssen i Theol. t. for den evang.-lutherske kirke i Norge ny r.I, Kria. 1871 190–205. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.III, 1881–82 776f. John Hansen sst. 4.r.V, 1897–99 346–54. Bj. Kornerup sst. 6.r.VI, 1948–50 238f. Samme: *Vor Frue kirkes og menigheds hist.*, 1929–30. Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.IX,3, Kiel 1932 323. Michael Neiiendam: Erik Pontoppidan II, 1933 73f 85f.

*Bjørn Kornerup**

Lodde, Barthold (ved dåben Bertel) **Johan**, 1706–88, oversætter. * 31.10.1706 i Kbh. (Nic.), † 1.5.1788 sst. (Helligg.), begr. i Helligg. k. F: gæstgiver Christian Wilhelm L. († tidligst 1720) og Inger Jensdatter († senest 1720). Ugift.

L. gik i Kalundborg skole, blev privat dimitteret 1722 og tog teologisk eksamen 1726. Han søgte forgæves præstekald, men havde fra 1765 til sin død en pension af regeringen. I sine sidste år fandt han asyl i Søren *Gyldendals hus. – L. der som selvstændig digter ikke har betydning er sin tids flittigste og bedste oversætter. Over 50 oversættelser foreligger fra hans hånd; den første var Samuel Richardsons *Pamela* (1743–46); af andre englændere er det især Edw. Young og James Hervey han har fordansket, og fra engelsk har han også hentet mest stof til sit ugeskrift *Bie-Kuben eller Andres Tanker, oversatte af andre Sprog* (1754–61, 2.opl. 1778). Af hans oplantninger fra tysk blev navnlig C. F. Gellerts *Fabler og Fortællinger*, 1751 (nye oplag 1769, 1779) bekendt. De 27 oversættelser han har leveret til Det kgl. teater er overvejende franske stykker, fx af Molière, J.-Fr. Regnard, P. de Marivaux, Ph. N. Desmouches, Fr. Voltaire. Fra latin oversatte han Erasmus' *Moria* (1745, med anmærkninger), af P. Fr. *Suhm (1763) kaldet „et Mesterstykke“ med den tilføjelse, „at de Danske ei have havt, have eller kan forlange nogen bedre Oversætter

Lodde, Barthold

end Lodde". □Tegn. af G. Fuchs, 1786 (St.mus.), raderet af samme.

P. F. Suhm: Saml. skr. IV, 1789 102; VII, 1791 301 397. K. L. Rahbek og R. Nyerup: Bidrag til den da. digtekunsts hist. IV, 1808 428–32; V, 1819 51–61 228. Cancelliråd Jacob Deichmann. Til hans minde, 1853 24. A. Aumont og Edg. Collin: Det danske nationalteater II, 1898 63. Ludv. Holberg: Epistler, udg. F. J. Billeskov Jansen VI, 1946; VII, 1953.

R. Paulli*

de Lode, Odoard Helmold, ca. 1726–57, kobberstikker. * ca.1726, † 3.9.1757 i Kbh., begr. sst. (Nic. kgd.). F: maler og signetstikker Gustavus de L. (1694–1742) og Anna Marie Andersdatter (ca.1698–1766). ~ 20.2.1754 i Kbh. (Helligg.) med Karen Nordrup, døbt 9.2.1737 i Kbh. (Nic.), begr. 20.10.1763 sst. (Trin.), d. af vinhandler Mathias N. († 1742) og Kirstine Bentzen († 1739).

de L.s første daterede blade er fra 1743. 1747 fik han bestalling som kobberstikker ved Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog og signerede sig Chalcogr. Reg. Soc. Dan. Fra samme år er en tegning i Johanne "Fosies stambog til hvis kreds han hørte. Hans virksomhed omfatter portrætstikket og bogudsmykningen. I den første genre kan man nævne *Holberg* fra 1752 efter Roslin, *Nic. Brorson* 1753 efter Vigilius Erichsen, *J. L. Holstein* 1757 efter Pilo; andre blade efter P. "Cramer, J. "Hörner og A. "Brünniche. Vignetter og titelblade fra hans hånd, som i L. de Thuras *Hafnia Hodierna*, 1748 og Jacob Vernet: *Socratiske Samtaler*, 1754 viser en net, men tør rokokostil. Udviklingen i hans ikke store produktion kan betegnes som fremskridt, men det var ikke uden grund at han overskyggedes af J. M. "Preisler med hvem han ikke tåler sammenligning. Adskillige blade af ham i kobberstiksamlingen. de L. samarbejdede undertiden med broderen Gustav den yngre de L. (ca.1720–52), der i sin korte levetid nåede at manifestere sig som en habil kobberstikker (bogillustrationer og exlibris, bl.a. efter forlæg af Cramer). Også søsteren Anna Alexia Constantia de L. (1737–65) var aktiv inden for dette felt og leverede en række prospekter til Pontoppidans Danske Atlas. □Tegn. selvportr. fra 1740erne.

B. C. Sandvig i Nye saml. til den da. hist., udg. P. F. Suhm IV, 1795 90f (værkfortegn.). F. C. Krohn: Saml. til en beskr. fortegn. . . ., 1889 (fot.optr. 1962) 16–20. V. P. Christensen i Årbog for bogvenner IV, 1920 149 154–58. Leo Swane: J. F. Clemens, 1929 89. Chr. Elling i Kunstnuseets årsskr. 1937 46–51. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. J. Sthyr: Dansk grafik 1500–1800, 1943 (fot.optr. 1970).

Birgitte Bøggild Johannsen

Lodehat, Jens Andersen, ca.1384–1431, biskop. * ca.1384, † 15.7.1431, begr. i Roskilde domk. F: Anders Jensen L. (– 1391–1406 –) og Elene.

L. var en brorsøn af Peder Jensen "Lodehat og opnåede, formodentlig ved dennes beskyttelse, tidligt anselige stillinger; ved farbroderens død var han provst i Odense og tillige kansler hos Erik af Pommern. Kapitlet udså ham til biskop Peders efterfølger i Roskilde, men endnu før valget var sket benyttede kongen lejligheden til at rejse krav på bispestaden Kbh. der i sin tid, om end kun som lån, var blevet overdraget Valdemar Atterdag. Kapitlet måtte finde sig i den overenskomst at stridens genstand foreløbig overdroges en biskop af rigsrådet i forvaring, og da L. kort efter valgtes til biskop i Roskilde måtte han (3.11.1416) tiltræde denne afgørelse. N.å. fik Erik byen og slottet i sin magt, og L.s senere forsøg på at hævede bispestolens retskrav forblev resultatløse og bragte ham derfor i opposition til kong Erik. Et forlig kom dog i stand 1421, og de følgende år ydede bispen sin helhjertede støtte til kongens slesvigske politik. Han var den første Roskildebispe der fik titel af „Danmarks Riges øverste Kansler“, og nævnes ofte i tidens regeringsakter; da kong Erik 1423 tiltrådte sin store udenlandsrejse fulgte bispen ham også, i det mindste til Nordtyskland. 1425 var L. aktiv – rimeligvis initiativtager – ved udstedelsen af Kalundborgvidissen af det omstridte unionsbrev fra 1397. Han fuldendte 1420 en ombygning af sin domkirkes kor som han smykkede med de endnu bevarede korstole; desuden stiftede han et alter for „de 10 000 riddere“. Kr. "Erslevs karakteristik af L. som en fejelig kongetjener holder ikke stik. I virkeligheden førte han som påvist af H. "Bruun en yderst selvstændig politik. Men fremfor at kæmpe en nytteløs kamp på ulige vilkår koncentrerede han sine kræfter om realpolitiske løsninger.

Danm.s adels årbog LI 1935, 1934 84. Danske mag. V, 1751 257–60 289–304 321–33. O. Nielsen: Kbh.s hist. I, 1877 37–39. Kr. Erslev: Danm.s hist. under Erik af Pommern, 1901 (reprudg. 1971) 120–22. Will. Christensen: Dansk statsforvaltning, 1903 (reprudg. 1974). H. Bruun i Hist.t. II.r.VI, 1960–62 427–66 521–73. Poul Kürstejn: Korstolene i Roskilde domkirke, 1966.

Thelma Jexlev (Henry Bruun)

Lodehat, Peder Jensen, † 1416, biskop. † 19.10. 1416, begr. i Roskilde domk. (Skt. Sigfreds kapel, 1644 overflyttet til koromgangen sst.).

L. tilhørte en sjællandsk adelslægt der i sit våben førte et mandshoved med en rundpullet hat; derfra stammer dens tilnavn som dens medlemmer dog ikke selv har benyttet. L.s navn er straks fra første færd nøje knyttet til dronning Margre-

tes; det nævnes første gang nov.1375, da dronningen kort efter sin fars død forlenede sin klerk Peder Jensen, kannik i Roskilde, med gods i Udby. 1382 skaffede hun ham ved sin indflydelse hos paven bispedømmet Växjö i Sverige, næppe uden en bitanke om at han skulle modarbejde Albrecht af Mecklenburg. Da Århus bispestol blev ledig 1386 opnåede L. ved selv at rejse til paven at blive forflyttet hertil; og n.å. var han som dansk rigsråd med til at kåre Margrete til rigets „fuldmægtige formynder“. Fra da af og til hendes død står han bestandig ved hendes side som hendes trofaste ven og betroede rådgiver i ydre og indre politik; efter at han 1395 havde overtaget Roskilde stift, kaldtes han kansler og havde det store rigssægl i forvaring. Han deltog s.å. i de vigtige unionsmøder i Helsingborg og på Lindholm, n.å. i det møde i Assens hvor spørgsmålet om Schauenburgerens lenstjeneste af Slesvig første gang rejstes. 1397 tog han del i det berømte Kalmarmøde og hørte her til den snævre kreds der beseglede unionsbrevet. Senere møder man hans navn ved så at sige alle vigtigere stats-handlinger. Også på det finansielle område havde dronning Margrete en god støtte i L. der i vid udstrækning stillede sit stifts rige midler til hendes disposition. 1401 havde han et tilgodehavende hos hende på ikke mindre end 40 000 mark lübsk og fik som pant Skanør og Falsterbo med de dertil hørende anselige toldindtægter; vilkårene var imidlertid særdeles fordelagtige for kronen idet der årlig skulle afskrives 5 000 mark af gælden, og endda blev pantet tilbageleveret allerede 1407. Mere end noget andet forbandt vel Margretes gavmilde kirkepolitik dronningen og hendes kansler; han interesserede sig levende for det af hende grundlagte nonnekloster Gaunø, og i første række var det ham hvem det 1411 blev betroet at administrere dronningens store penge-gave til kirker, klostre og fattige i alle tre riger. Sin troskab mod Margrete viste L. endnu efter hendes død da han næsten med vold lod hendes lig overføre fra Sorø kloster til sin egen domkirke. Sin politiske indflydelse bevarede han også i sine sidste leveår; på danehoffet i Nyborg juli 1413 fældede han den dom hvorved Slesvig tilkendtes Erik af Pommern som forbrudt len. Kongens politik over for hansestæderne synes han dog at have misbilliget.

L.s politiske gerning overskygger hans rent gejstlige virksomhed. Også som biskop har han dog ydet en betydelig indsats. I Århus domkirke stiftede han et alter for det hellige kors, i Roskilde byggede han et kapel som han viede til Skt. Sigfred, Växjös særlige helgen. Sit stifts vidstrakte godsbesiddelser styrede han med megen dygtighed, og bispeborgen Gjorslevs ejendommelige

korshus er rejst af ham. □Ligsten ca.1416 (Roskilde domk.). Efter denne mal. af Hans Hansen ca.1826 (sst.) og efter dette kopi af J. C. Schlichtkrull ca.1902 (Århus domk.).

Acta pontificum Danica, udg. Alfr. Krarup og J. Lindbæk II, 1907. – Danm.s adels årbog LII 1935, 1934 83f. Danske mag. III, 1747 353–56; IV, 1750 289–313 353–65; V, 1751 36–43 66–75. Kr. Erslev: Danm.s hist. under dronning Margrethe, 1882 (reprodug. 1971) 141 246 310–12 414–16. Will. Christensen: Dansk statsforvalt., 1903 (reprodug. 1974). J. O. Arnhung: Roskilde domkaptitels hist. I, 1937. Danm.s kirker, Kbhs. amt III–IV. Roskilde domkirke, 1951; sst. Århus amt I, 1968. Michael Linton: Drottning Margareta, Göteborg 1971.

Thelma Jexlev (Henry Bruun)

Loft, Aage Johannes, 1866–1962, religionspædagog, oversætter. * 16.11.1866 i Horsens, † 15.2.1962 i Odense, begr. sst. F: lærer, senere overlærer ved Horsens tøjhus, kammerråd Jens Peter L. (1825–97) og Olivia Sophie Frederikke Götze (1831–91). ~ 25.10.1900 i Vordingborg med Marie Magdalene Nygaard, * 14.9.1881 i Vordingborg, † 21.4.1965 i Odense, adoptivf. af slagtermester August Frederik Magnus N. (1845–91) og Elise Caroline Larsine Nimb (1839–1910).

L. blev student 1884 fra Horsens, studerede en tid klassiske sprog, siden teologi, blev cand.teol. 1890 og valgte lærergerningen. Han blev 1890 ansat som lærer ved Vordingborg realskole, 1898 som adjunkt ved Herlufsholm, 1902 ved Viborg katedralskole, 1915 ved Odense katedralskole. Han blev lektor 1916 og tog sin afsked 1936.

L. var stærkt optaget af religionsundervisningens problematik. Debatten om faget ved skolelovgivningen 1903 fik ham til at tage initiativ til og være medstifter af Religionslærerforeningen 1904. Han var foreningens formand i 39 år til 1943. Hele livet var han levende optaget af at „arbejde for at bevare og fremme religionsundervisningen“, som ordene lød i foreningens formålsparagraf. Både i skriftlige indlæg og ved foredrag og kurser rundt om i landet påpegede han religionsundervisningens nødvendighed. L. var tillige redaktør af Meddelelser fra og om Religionslærerforeningen. Heri har han gennemgået meget fagligt stof og bragt talrige artikler der belyser principielle synspunkter.

L. fremhævede *fortælling* som betydningsfuld undervisningsform, forsvarede især lærebogen (katekismus) og omskrev store dele af denne til fortællestof. Hans interesse for klassiske sprog resulterede i oversættelse af Vergils værker. L. påbegyndte *Æneiden* i sin ungdom, men den fuldførtes først 1941, en fremragende indsats med sin fuldstændige og præcise oversættelse (2. udg. 1964). L. oversatte også Vergils *Pollio*, 1941 og *Tre Hyrdedigte*, 1948. L. har skrevet adskillige

Loft, Johannes

bøger for børn og unge. Han udarbejdede til brug ved religionsundervisningen *Lærebog i den evangelisk-lutherske Kristendom*. 1907 (17. opl. 1962) og *Den unge Religionslærer* kom 1917. Artikler fra foreningens Meddelelser blev samlet i bøgerne *De ti Bud*, 1930 (2.udg. 1939), *Kirkesalmer i Skolestue*, 1935 (3.udg. 1954) og *Den tredje Artikel og Sakramenterne*, 1938. – R. 1929. □Mal. af Bertel Hansen-Svaneke, 1936. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Studenterne fra 1884, 1910 60f; tillæg, 1934 12. Medd. fra og om religionslærerforen. Særtryk jan.1937 194–96. Sv. Norrlid sst. okt.1943 1–4; sst. marts 1962 3. Edel Hertz i Årbog for da. skolehist. 1979, 1980 7–22. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Edel Hertz (Hans Koch)

Lofthus, Arne Wallem, 1881–1962, maler. * 23.9. 1881 i Bergen, † 16.5.1962 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: redaktør Olav L. (1847–94) og Valborg Henriette Wallem (1851–1929). ~ 6.1.1909 i Kbh. (Johs.) med Sofie Wilhelmine Madsen, * 14.11.1887 i Lyngby, † 13.2.1965 i Kbh., d. af senere museumsdirektør, dr.phil. Karl *M. (1855–1938) og Thora J. Nielsen (1858–1929). L. voksede op i Bergen og kom 1899 til Kbh. hvor han blev elev af H. *Grønvold og 1902–03 af Kr. *Zahrtmann. 1900–06 var han fast medarbejder hos Joakim *Skovgaard ved udsmykningen af Viborg domkirke og udførte et af Skovgaard meget påskønnet arbejde; han malede kvinderne der danser om guldkalven, englen som vælter stenen bort fra graven i opstandelsesbilledet, endvidere Saul og David og adskillige triforiefelter. Han tilegnede sig herigennem den freskotechnik som han senere har arbejdet med i staffelimaleri (prøver herpå i kunstindustrimuseet i Kbh.). Han udstillede på Kunstnernes efterårsudstilling 1907, 1914–15 og 1930, på Den frie udstilling 1908, 1910 og 1925 og på Grønningen 1915, 1917, 1919 og 1921 og vakte med sine nature morte- og blomsterbilleder i fresko og akvarel, som oftest holdt i nedstemte, douce toner, opmærksomhed ved sin følsomme farveholdning. L. opholdt sig 1907–08 i længere tid i Paris, 1910 var han på rejse til Berlin, Dresden og München, 1912 til Holland, Belgien og Tyskland og besøgte 1924 Italien. – Han er repræsenteret i kunstmuseet i Kbh. med portrættet af *Karl Madsen*, i Nasjonalgalleriet i Oslo, Bergens Billedgalleri og Rasmus Meiers samlinger i Bergen. Han har til Fr.borg udført portrætter af *Kai Nielsen*, *Niels Neergaard*, *Gustav Philipsen*, *Th. Philipsen* og *L. A. Ring* og til Viborg domkirke af *Joakim Skovgaard*. Freskobilleder fra hans hånd findes i Handelens og søfartens hus i Bergen og i Norges rederforbund i Oslo. Til Odder gamle kirke udførte han 1939 et glasmaleri. □Afbildet blandt

J. Skovgaards hjælpere på mal. af Poul S. Christiansen, 1902. Malet selvportræt. Foto.

[Karl Madsen:] Viborg domkirke, 1909 28. Pola Gauguin i Kunst og kultur IV, Bergen 1913–14 255f. [G. Saxild og Joakim Skovgaard:] J. Skovgaards billeder i Viborg domkirke, 1915 10. Vict. Smith i Ord och bild XXXIII, Sth. 1924 129–36.

Eigil H. Bränniche

Lohmann, Hartvig, – 1635 –, mystiker. * vistnok ca.1590 i Itzehoe, † senest 1642. ~ med N. N., levede 1635.

L. forekommer tidligst som sekretær hos amtmanden i Flensborg, siden som byskriver sst. Som den grublende, udpræget religiøse natur han var fordybede han sig i læsning af skrifter ikke blot af Luther, Johann Tauler og Johann Arndt, men også af Valentin Weigel, og som så mange af sine åndsbeslægtede tilegnede han sig herigennem læren om Kristi „himmelske kød“, om hans legemlige og væsentlige iboen i de troendes hjerter, om „det indre ord“ og den skarpe kritik over for den officielle kirke, dens lærerstand og alle borgerlige ordninger. Heri styrkedes han også ved påvirkning fra andre sværmeriske ånder som Nicolaus Tetting og Anna Owena *Hoyers. Da han ikke holdt sine anskuelser for sig selv kom han 1622 i strid med de flensborgske præster, og da han havde frasagt sig sit embede og var flyttet til Svabsted fortsatte han polemikken ad litterær vej. Indtil videre vandt hans modstandere overhånd idet hertugen af Gottorp ved reskript af 27.9.1624 udstviste L. af landet. Han drog derpå til Brandenburg hvor han levede som faktor ved et saltværk alt medens han under læsning af Paracelsus kom under indflydelse af dennes mystiskfarvede naturopfattelse. 1631 tog han ophold i Odense hvor han snart vandt et ikke ringe ry ved sine heldige medicinske kure. Brødnid fra den officielle læge, Henrik Küster (ca.1588–1646), i forbindelse med præsteskabets mistanke om hans separatistiske tilbøjeligheder førte til at biskop Hans *Mikkelsen anklagede ham for kansler Christen Friis til Kragerup. Denne beordrede 1634 lensmanden og gejstligheden i Odense til at forlange en tilbagekaldelse af L. af hans tidligere hævdede meninger. Herpå ville han dog ikke indlade sig, i hvert tilfælde ikke i tilstrækkeligt omfang, og trods borgerskabets forbøn og sine egne dygtige forsvarsindlæg blev det ham 1635 af lensmanden pålagt inden seks uger at forlade byen og landet. Han opnåede dog at hans sag blev taget op til behandling af en kommissionsdomstol bestående af universitetskonsistoriet og to af rigets biskopper, men dette førte kun til at han blev nødt til at vedkende sig fremmedartiklerne af 1569 og

den augsburgske konfession samt love at gøre præsteskabet i Odense en uforbeholden arftig. Dette skete også, og derpå fik han i slutningen af 1635 kgl. tilladelse til at fortsætte sin virksomhed som læge.

Johs. Møller: Cimbria lit. I, 1744 359–61 677–80. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.V, 1884–86 1–53; 4.r.V, 1897–99 823; 5.r.V, 1909–11 810–12. C. E. Carstens i Zeitschr. für schlesw.-holst.-laueb. Gesch. XXI, Kiel 1891 373–83. L. J. Moltesen: Fr. Brekling, 1893 12–19.

*Bjørn Kornerup**

Lohmann, Kristian Rasmussen, 1852–1919, politiker. * 22.4.1852 i Åsum, † 2.1.1919 sst., begr. sst. F: gårdejer Rasmus Hansen (1805–65) og Maren Kirstine Andersdatter (Walther) (1816–75). Navneforandring 29.1.1901. ~ 8.9.1882 i Marslev med Johanne Nielsen, * 25.9.1861 i Hølev, † 6.1.1943 i Åsum, d. af husmand Niels Marcussen (1821–1907) og Ane Cathrine Poulsen (1828–1920).

L. blev elev på Vester Skerninge og Skovgård højskoler og, meget begavet som han var, lærer ved sidstnævnte 1876–79. Han kunne både tale og skrive, men higede i ideel begejstring efter at fortsætte sin fars gerning; han ville, som det blev sagt ved hans død, „være bonde, leve et bondeliv i ordets ædleste betydning“. Fra 1880 blev han landbruger i Åsum hvor han på en lod der var udskilt fra den fædrene ejendom byggede gården Hlidarende. Der var så megen teoretisk romantik i den unge grundtvigianers ideer om bondeliv at han ikke undgik at lide sine skuffelser ved forsøg på at overføre dem til alle ydre forhold, og han undervurderede nok også det tag andre interesser havde i ham. Han var en meget belæst og kundskabsrig mand, dybt interesseret i historie, litteratur og kunst; han blev som i sin tid den åndsbeslægtede, men vel mere nøgterne N. J. "Termansen, betegnet som Danmarks mest oplyste bonde. – Inden for det offentlige liv fik L. mange tillidshverv, var folketingskandidat i Kerteminde 1887 og 1890, valgtes i Middelfart 1892 mod Henning "Jensen, genvalgtes 1895 og 1898, faldt mod Carl "Slengerik 1901, valgtes i Otterup 1903, faldt mod Mads "Larsen 1906 og stillede sig 1909 forgæves i Kerteminde. Han tilhørte det forhandlende venstre, fik på rigsdagen ikke særlig megen betydning og gjorde vel i det hele mere indtryk ved sin usædvanlige åndsudvikling og sin formfuldendte, ikke just bondeprægede veltalenhed end som politisk kraft. Et udtryk for sin tendens i samfundsspørgsmål gav han da han under skoleforhandlingen i folketinget 4.3.1896 vendte sig mod faste og forhøjede lærerlønninger idet han ud fra ideelle og økonomiske synspunkter krævede størst

mulig samhörighed i kår mellem lærere og befolkning. □ Afbildet på ætsninger af folketinget 1895, 1898 og 1903.

K. L.: Slægten Walther i Aasum, 1915. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 776f. Jul. Eilersgaard i Tiden IV, 12.12.1913. Fyns tid. 4.1.1919, 9.1. og 10.1.s.å. [Helge Skovmand] i Højskolebl. XLIV, s.å. 1175–80. Taler ved K. L.s jordefærd, m. forord af Vilh. Hansen, s.å.

*Hans Jensen**

Lohse, Hans Ole Christian, 1867–1938, boghandler. * 23.8.1867 i Varde, † 3.10.1938 på Frbg., begr. i Varde. F: boghandler Hans Hinrich L. (1833–1909) og Ane Bethilde Sand (1837–1911). ~ 1° 26.8.1891 i Vejle med Maren Nielsine Cathrine Thomsen, * 25.9.1869 i Vinding ved Vejle, † 15.4.1934 på Frbg., d. af skræddermester Niels Christian T. (1842–1917) og Abelone Johanne Grøn (1845–1916). ~ 2° 14.6.1936 i Nyborg med Anna Kirstine Mary Jensina Jensen, * 15.4.1891 i Kbh. (Helligk.), † 15.10.1936 på Frbg., d. af togfører Frederik J. (1862–1944) og Karen Jespersen (1862–1930).

L.s far var en fra Holsten indvandret bogbinder der 1861 åbnede en meget blandet handel i Varde. I årenes løb kom papir og bøger til at dominere vareudvalget, og 1873 blev L. senior af Boghandlerforeningen i Kbh. antaget som rabatberettiget boghandler. Efter præliminæreksamen 1883 kom den unge L. i lære i en boghandel i Lemvig; senere arbejdede han som medhjælper i Vejle og Kolding. 1890 vendte han hjem til fødebyen, blev sin fars kompagnon og tog med dygtighed og utrættelig energi fat på at udvide forretningen. Da han 1896 blev dens enejer omfattede den boghandel, papirhandel en gros og forlag. L. besøgte personlig, oprindeligt med hestevogn, firmaets mange, over hele Vestjylland spredte forbindelser for at optage ordrer på papir; bestillinger på bøger kunne ikke undgås. Landsdelens øvrige boghandlere tvivlede om at boghandelens samhandelsregler altid blev overholdt, og til sidst lykkedes det dem da også at få L. idømt en bod ved en faglig voldgiftsret hvad der længe nagede L.; han hævdede at have fulgt almindelig praksis. Hans første forlagsartikler var et par småskrifter af C. "Skovgaard-Petersen, dengang præst i et nabosogn til Varde. Senere fulgte bøger af samme forfatter, af Olfert "Ricard og af andre kendte forkyndere. For sit syn på samtidens verdslige digtning gav L. udtryk på provinsboghandlernes årsmøde 1911 hvor han indledte en diskussion om „Boghandelen og den usædelige litteratur“; en diplomatisk affattet resolution blev diskussionens resultat. 1912 blev L. medlem af Boghandlerforeningen og af Forlæg-

Lohse, Ole

gerrådet, og i 1914 flyttede han sit forlag til Kbh.; ledelsen af boghandelen i Varde overlod han til en svoger. Indre missions forlag, oprettet 1868, opgik nu i hans, og det på denne måde sammensluttede forlag udviklede sig hurtigt til et af branchens større, på sit område det største. På udstyret af sine publikationer, der foruden enkeltbøger kom til at omfatte adskillige større værker, lagde L. stor vægt. I boghandelens organisationsliv tog han ikke megen del, men ved et par lejligheder blev han tildelt vigtige roller. Da en konflikt 1914 mellem Gyldendal og Boghandlerforeningen truede sammenholdet i boghandelen var han som medlem af et firemands udvalg med til at skabe et forlig, og 1936, da Danske Boghandlernes Kommissionsanstalt, hvis formand han var fra 1921, byggede eget hus valgtes han til byggeudvalgets meget effektive formand. I kirkelige kredse var der ofte bud efter hans arbejdskraft. 1914 blev han forretningsfører for Kirkelig forening for indre mission, og efterhånden sad han som medlem af en mangfoldighed af kristelige foreningers og institutioners styrelser.

L. var et af de mennesker der gik historier om. Han var en stærk personlighed der ikke søgte samråd når vigtige afgørelser skulle træffes. I det ydre kunne han virke kølig; man lærte ham ikke at kende ved det første møde. Han var en ordnens mand og harmedes når mennesker sjuskede med deres pengesager, men han hjalp gerne når der var tale om noget trang. Venner sagde om ham at der var noget varmt og blødt i hans natur, at han var streng og mild på én gang. Han døde barnløs, men forlaget er ført videre under hans navn, nu flyttet til Fredericia. – R. 1929. □Mal. af Ellen Hofman-Bang, 1925. Foto.

Andr. Dolleris: Danm.s boghandlere, 1893 120; 1906 212f; 1919 228f. Samme: Den danske provinsboghandels hist., 1916. Nord. boghandlertid. 29.6.1911 (sagen om usædelig lit.). Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Kristeligt dagbl. 4.10.1938. Emil H. Frimodt i Dansk boghandlertid. 7.10.s.å. C. Bartholdy i Indre missions tid. 16.10.s.å. C. Skovgaard-Petersen sst. 23.10.s.å. C. Bartholdy i Det nye år. Indre missions almanak 1940, 1939 87–102. Mogens Poulsen: Lohse 100 år, 1968. Aleks. Frøland: Den danske boghandels hist., 1974. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Aleks. Frøland

Lolle, Jens, 1751–89(?), violonist, komponist. Døbt 28.11.1751 i Kbh. (Garn.). F: oboist ved grenader-korpset Niels Jensen L. (ca.1712–73) og Margrethe Kirstine Herrested. Trolovet med Anne Christine Guldborg.

L. ansattes 1768 sammen med faderen i orkestret ved komediehuset på Kongens Nytorv der hidtil havde bestået af stadsmusikantens folk, og som

nu, udvidet til 25 mand, skulle spille til skuespil og balletter mens kongens hofvioloner fortsat fungerede som operaorkester. 1776 udnævntes han til 2. balletrepetitør, 1786 efter Claus *Schall til 1. repetitør i hvilken egenskab han skulle ledsage balletprøverne med violinspil og dirigere ved aftenforestillingerne. Efter 1789 findes hans navn ikke, og han er sandsynligvis død i dette år. Men hans navn lever gennem hans muntre og melodiose musik til Vincenzo *Galeottis ballet *Amors og Balletmesterens Luner* der kom frem 1786 – korte småsætter sådan som balletternes divertissementskarakter krævede det med et uprettiøst skær af sund musikglæde funderet i musikermæssigt håndslag. *Amors og Balletmesterens Luner* er jævnlig gået over scenen i de forløbne næsten 200 år og har opnået mere end 500 opførelser; ved siden af visse Holbergforestillinger er det den eneste forestilling der hviler på så lang udbrudt tradition. Dette har gjort den lille ballet til et i ballethistorisk henseende usædvanligt arbejde der også ude i verden har vakt interesse. L.s musik anvendes siden 1884 i Fr. *Rungs stilistisk indforståede redaktion. Et eksempel på dens yndest er, at den morsomme melodi til den berømte kvækerdans gik over i Ad. Reckes vaudeville *For Alvor* (Casino 1851) hvor den benyttedes til sangen Gudbevares, hvi har du ej sagt mig det. L. komponerede musik til i hvert fald endnu to balletter af Galeotti. Den ene, *Angelica og Medoro*. 1784 viser musikalsk lignende stiltræk som *Amors og Balletmesterens Luner*. Musikken til den anden, *De skionne Konsters Seir* (1783, Fredensborg slotsteater, 1784 Kgl. teater under titlen *Den straffede Vankundighed*) der er gået tabt var rimeligvis L.s første forsøg inden for balletmusikken.

Th. Overskou: Den danske skueplads III, 1860. C. Thrane: Fra hofviolonernes tid, 1908. Det kgl. teaters ældste regiejournal, ved T. Krogh, 1927 37 66. Sv. Lunn i Fund og forskn. XIII, 1966 81–90. Johs. Mulvad i Dansk årbog for musikforsk. VII 1973–76, 1977 170. – S. A. E. Hagens saml. i Kgl.bibl.

Nils Schjørring

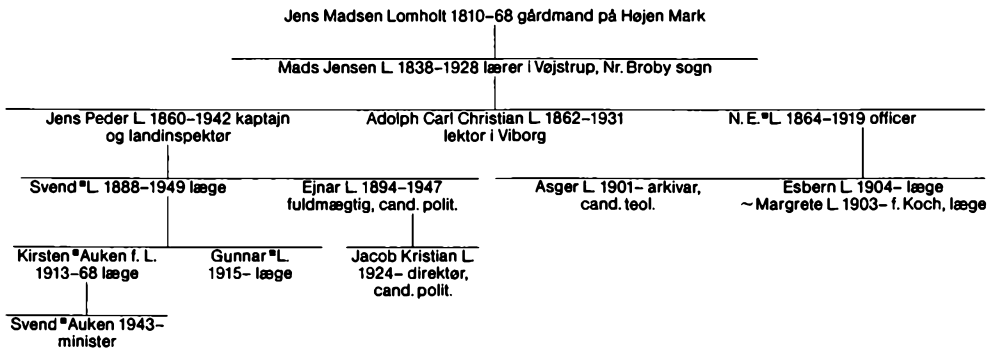
Lolle, Per, se Låle, Peder.

Lomberg, Christen, se Longomontanus, Christen Sørensen.

Lomberg, Kirsten, se Skov-Kirsten.

Lomholt

Navnet L. føres tilbage til en gård i Vejlbjby sg., Elbo hrd., som ca.1691–1710 beboedes af rytterbonden Hans Jensen hvis tre sønner optog navnet. En sønnesøns sønnesøn var Jens Madsen L.

(1810–68). Svend *L. var ~2° med Gudrun Finsen, d. af lægen Niels *F.

Mads Jensen Lomholt: Stamtavle over Tolstrupgrenen af familien L., 1925. Adolf Lomholt: Slægten L. (Lomholt–Lumholt–Lumholtz) omkring år 1700 i Pers.hist.t. 9.r.III, 1931 189–95.

Hans H. Worsøe

Lomholt, Gunnar, * 1915, læge. * 25.2.1915 i Hellerup. F: læge Svend *L. (1888–1949) og Marie K. Siegmund Beck (1888–1920). ~24.6.1939 på Frbg. med Aase Lange, * 29.8.1915 i Kbh., d. af tandlæge, dr.chir.dent. Poul L. (1883–1958) og Carla Bonne (1881–1980).

L. blev student fra Metropolitanskolen i 1932 og medicinsk kandidat fra Kbh.s univ. 1941. Ledet af såvel faglig som humanitær inspiration i hjemmet kastede L. sig straks over specialet hudsygdomme og opnåede speciallægeanerkendelse allerede 1950 efter uddannelse på Finsenhospitalet, Kommunehospitalet og Rigshospitalet. 1946 nåede han tillige at være chef for DRK's arbejde i Polen foruden leder af DRK's dermato-venereologiske klinikker i Gdansk. 1947–48 var L. reservelæge i Klaksvig, Færøerne og så her mulighederne for udarbejdelsen af sin i 1963 ved Kbh.s univ. forsvarede disputats *Psoriasis. Prevalence, spontaneous course, and genetics*. Ved sin census-undersøgelse af 2 341 husstande, 1/3 af Færøernes 30 000 indbyggere, kunne L. give en skelsættende, internationalt anerkendt beskrivelse af denne stadig lidet forståelige sygdoms hypighed, spontane forløb og dens „arvelige disposition“. – Han nedsatte sig som speciallæge 1949, men pga. sin store viden og praktiske sans blev L. 1958 og igen 1964 og 1965 af staten sendt til Grønland for dels at undersøge hudsygdommenes udbredelse, dels at lede bekæmpelsen af gonorrhé og syfilis dér. Efter studierejse 1968 til Asien og Afrika, hvor han særlig interesserede sig for spedalskhed og hudsygdomme i troperne, blev L. 1969–73 rådgiver for den ugandiske rege-

ring i specialet samt overlæge ved Mulago hospital og lektor i sit fagområde ved Makerere University, Kampala. Efter anstrengende og betydningsfuld indsats dér flyttede L. 1973 til et professorat i hud- og kønssygdomme ved universitetet i Tromsø, Norge hvor han samtidig var overlæge ved regionsygehuset for endelig fra 1977 at blive overlæge ved den dermatologiske afdeling på Helsingborgsjukhuset, Sverige.

Selv om L. i særlig grad har beskæftiget sig med den fortsat gådefulde hudsygdom psoriasis har han skrevet en lang række vidtfavnende arbejder inden for sit fag, foruden om epidemiologiske og arvebiologiske emner. Sammen med svogeren Gunnar Auken (* 1913) har L. skrevet *Kønssygdommene og deres behandling*, 1952, og foruden medarbejderskabet ved en række internationale værker om hudsygdomme har L. 1960 skrevet om skab (favus) på Grønland. Han er medredaktør af East African Leprosy Bulletin og af Journal of Cutaneous Pathology samt medarbejder ved Acta dermatovenerologica, Psoriasis News of Pakistan Journal of skin and venereal Diseases. Foruden at være korresponderende og æresmedlem af en lang række udenlandske fagselskaber har L. 1970 været præsident for East African Leprosy Conf., Makerere University, og 1979 været vicepræsident for International Society of tropical Dermatology. Modtog 1962 Bangs legat for psoriasis-forskning, 1965 førsteprisen i Mr. and Mrs. J. N. Taub's internat. Memorial Award for Psoriasis Research, Baylor University, Huston, Texas, 1974 Norsk psoriasisforbunds hæderspris. Foruden gæsteforelæsninger i USA, Afrika, Pavia og Skandinavien har L. ledet dermatologiske kurser i Reykjavik, 1975 og i Dar es Salam 1978. – Ved siden af sit fag er L. en levende interesseret humanist, som faderen altid beredt til kamp mod uretfærdigheder begået over for andre, og hjælpsom hvor det er muligt. Han har været administrator for Studiehjælp for unge læger, siden 1943 medlem af bestyrelsen for Edel

Lomholt, Gunnar

Lisbergs børnehave (næstformand siden 1960), af bestyrelsen for Kristeligt socialt arbejde (næstformand 1960), af selskabet Philadelphia's bestyrelse fra 1949 og af arveprinsesse Carolines legat for sygeplejersker fra 1950. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1963 174.

EGILL SNORRASON

Lomholt, Niels Ebbesen, 1864–1919, officer, militærtekniker. * 26.6.1864 i Vøjstrup, Nørre Broby sg., † 25.8.1919 på Frbg., begr. sst. F: lærer Mads Jensen L. (1838–1928) og Karen Christiansen (1831–1907). ~ 1.6.1900 i Herrested med Clara Emilie Fogh Hansen, * 18.2.1879 i Mårslet, † 7.5.1973 på Frbg., d. af lærer i Mårslet, senere sognepræst i Herrested Carl Christian Vilhelm H. (1852–1923) og Petrea Mikkelsen (1856–1911). Navneforandring 23.5.1894. – Farbror til Svend *L.

L. gennemgik hærens officersskoles næstældste klasse 1883–85 og udnævntes 1885 til sekondløjtnant i artilleriet, gennemgik 1887–90 med udmærkelse den særlige artilleriklasse, blev kaptajn 1896, oberstløjtnant 1911, direktør i hærens tekniske korps 1916. En årrække indtil 1901 var han til rådighed for artilleristaben og artillergeneralen, 1904–07 chef for artillermaterielværkstederne og fungerende underdirektør, 1907–09 direktør for artilleriets tekniske tjeneste, 1910–19 kommandør, derefter chef for generaltøjmesterkvarteret. Også til flyvemaskinevæsenet og hærens motorkøretøjer udstraktes hans virksomhed, og han var en tid formand for Dansk frivilligt motorordonnanskorps. Han var en alvorlig, meget begavet, flittig, grundig, yderst samvittighedsfuld og, særlig på de militærtekniske områder, overordentlig kundskabsrig mand. 1896 udgav han det fortrinlige og instruktive arbejde *Kampen om Kystbefæstninger* (2. opl. 1912) og 1897 en praktisk og meget benyttet firecifret logaritmetabel. Som lærer i artilleri 1896–1908 i hærens officersskoles ældste klasser udarbejdede han en række lærebøger hvoraf skal nævnes *Haandskydevaaben*. 1897 (2. udg. 1913) samt arbejder om artilleriets ordning, dets udrustning og anvendelse, dets skydning og virkning (1901–02). En lang årrække var L. årlig en eller flere gange på tjenesterejser til Sverige, Tyskland, Frankrig, Østrig m.fl.st., dels i studieøjemed, dels for at føre kontrol og foretage prøver med bestilt artillermateriel af alle slags. – R. 1904. DM. 1910. K.² 1916. □Foto.

Adolf Lomholt: Foreløbig oversigt over slægten Lomholt, 1897. Samme i Pers.hist.t. 9.r.III, 1931 189–95. M. J. Lomholt: Stamvl. over Tolstrupgrenen af familien Lomholt, 1925. Berl.tid. 26.8.1919. Politiken s.d. Ad. G. V. Petersen i Ingeniøren XXVIII, 1919 441. C. Rye i

Dansk artilleri t. VI, s.å. 137–45; sst. XX1, 1934 155. [M. J. Lomholt:] Mindeblade om oberstløjtnant N. E. L., 1920. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Rockstroh**

Lomholt, Svend, 1888–1949, læge. * 18.10.1888 i Odense, † 17.7.1949 i Kolding, begr. Frbg. kgd. F: premierløjtnant, senere kaptajn og amtsvejinpektør Jens Peder L. (1860–1942) og Ane Marie Nielsen (1860–1938). ~ 1° 30.6.1912 i Århus med Marie Kirstine Siegmufeldt Bech, * 23.10.1888 i Århus, † 10.2.1920 på Frbg., d. af grosserer Marcus Gotfred B. (1855–1937) og Lauritzstine la Cour Siegmufeldt (1861–1924). ~ 2° 17.2.1925 i Asperup med Gudrun Finsen, * 18.7.1900 i Kbh., † 5.1.1948 sst., d. af professor Niels *F. (1860–1904) og Ingeborg D. Balslev (1868–1963). – Far til Gunnar *L. Brorson af N. E. *L.

L. blev student 1905 fra Odense og tog medicinsk embedseksamen 1911. På grund af en tidligt vakt interesse for kønssygdommenes forekomst (statistik) søgte han straks specialuddannelse i dermato-venerologi og var reservelæge hos C. *Rasch på Rigshospitalet 1915–18. 1916–29 var han kommunal venerolog, og under første verdenskrig ledede han marinehospitalets dermato-venerologiske afdeling. 1921 ansattes han som afdelingslæge på Finseninstitutts hudafdeling, var 1929–31 leder af Finsenlaboratoriet og var fra 1932 chef for hudklinikken sst. – L.s første større litterære arbejde var disputatsen 1916, *Kvægsølvets Cirkulation i Organismen*. Senere fulgte lignende undersøgelser vedrørende vismut og derefter om bly og guld. Ved vismutundersøgelserne anvendtes første gang den af fysikeren George de *Hevesy angivne radiokemiske metode. 1924 udarbejdede han sammen med J. C. Jacobsen (1895–1965) en ny metode til behandling af hudsygdomme med radiumemanation i voksplader. 1928 konstruerede han i fortsættelse af N. Finsens oprindelige tanker den såkaldte Finsen-Lomholt-lampe til lysbehandling af lupus og andre hudsygdomme. Desuden foretog han undersøgelser over lokal og universel lysbehandling og fremstillede nye apparater her til. Hans litterære produktion var stor, ca. 150 afhandlinger, heraf på dansk bl.a. lærebøger om kønssygdomme og deres behandling (1932, 4. udg. 1952, eng. udg. 1946) og om strålebehandling af hudsygdomme (1936). Fra 1918 holdt han stærkt søgte forelæsninger på universitetet om seksuel hygiejne. Han deltog 1931 i konkurrencen om professoratet i hud- og kønssygdomme efter C. Raschs afgang. Ud fra en stærkt religiøs indstilling deltog han i forskelligt kirkeligt arbejde. 1943 gik L. særdeles virksomt ind i en tragisk affære hvor Skt. Joseph-søsteren Agnes Kaspas

rek, der 1923 havde fået en invaliderende røntgenstrålebehandling af sine hænder, 1936 var blevet beskyldt for giftattentat på priorinden og vicepriorinden på Skt. Josephs hospital i Kbh. Ved en dygtigt gennemført, stærkt presse- og publikationsteknisk procedure fik L. frikendt nonnen for den uberettigede mistanke (jfr. L.s tre skrifter *De to Giftattentater*, 1943, *Knuden strammes*, s.å. og *Mens Bjergene laver til Barsel*, s.å.). L. var 1930 hovedsekretær for den ottende internationale kongres for dermatologi i Kbh., og 1931 blev han generalsekretær for Ligue internationale de Dermatologie; desuden var han stedfortrædende medlem af Folkeforbundets komité for syfilisbehandling og formand for Den internationale kommission for bekæmpelse af hudtuberkulose samt korresponderende eller æresmedlem af de fleste udenlandske videnskabelige selskaber for dermatologi og syfilis. 1937 udnævntes han til dr.med.h.c. ved universitetet i Riga. – R. 1930. DM. 1947. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1939. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1916 99f. Interview i Gads da. mag. XXXV, 1941 164–71. – Mads J. Lomholt: Stamtv. over Tolstrupgrenen af familien Lomholt, 1925 12. Ugeskr. for læger C, 1949 864f. – Papirer i Rigsark.

Egill Snorrason (Axel Hansen)

Lommer, Stig, 1907–76, teaterdirektør. * 19.6. 1907 i Kbh., † 28.6.1976 i Skagen, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: bankkasserer Hans Christian Reinholdt L. (1867–1914) og Olivia Margrethe Vilhelmine Lommer (1881–1946). ~ 10.1.1930 i Kbh. (Johs.) med Norma Verona Bagger, * 24.8.1909 i Kbh., d. af konditormester Ludvig B. (1878–1960) og Marie Thomsen (1880–1961). L. har engang udtalt at han som teatermand altid bestræbte sig for at efterleve Lorry "Feilbergs valgsprog: festligt, folkeligt og fornøjeligt, dog med den ændring at folkeligt blev erstattet med frækt. Det lykkedes ham. – Teatertosset var han fra drengearene, og det vil sige allerede fra 6–7 års alderen, og teatret blev hans verden livet igennem. Sideløbende med sin teaterinteresse plejede han dog også sin lyst til og sine evner for at tegne. 1925 blev han student fra Frederiksberg gymnasium, og året efter debuterede han i studenterveyen hvor han straks vakte furor ved sit fortræffelige viseforedrag og sin parodieringsevne. Frede "Skaarup sen. hentede ham omgående til Scala som skuespiller, og hos denne erfarne showmand lærte han i to sæsoner meget om revyens kunst og om teaterdrift i det hele taget. De følgende år var L. knyttet til Apolloteatret, Dagmar-teatret og Helsingørervejerne, og samtidig tegnede han til dagbladene, lavede re-

klamer og dekorationsudkast. Men 1935 ville L. være selvstændig og begyndte som teaterdirektør på Hornbæk badehotel. Her ville han spille revy efter sit eget hoved. Det var et voveligt eksperiment, men det gik godt, og Hornbæk-revyerne gennemførtes med største succes næsten hvert år indtil 1951. Med dem skabte L. fornyelse i dansk revy. L. viste her sin evne til at finde nye unge talenter, give dem godt stof og instruere dem. Han fik sine tekstforfattere og komponister til at yde deres allerbedste. Ofte hentede han skuespillere fra det seriøse skuespillerfag og fik dem overraskende rigtigt placeret; Elegance, vid og kultur prægede hans forestillinger og gav revyen en ny stil. Indtil 1949 spillede L. revy og lystspil hvorsomhelst og nårsomhelst. Med hvorsomhelst tænkes bl.a. på Betty Nansen-teatret (her var L. direktør 1935–38), Apolloteatret, Dagmar-teatret, Marienlyst, Rialto bio, Tivolis glassal (dir. 1945–47) og Frbg. teater. Med nårsomhelst tænkes især på hans genistreg under krigen hvor mørklægning og udgangsforbud virkede stærkt hæmmende på teaterlivet. L. satte sin revy op på Saga bio klokken syv om morgenen. Publikum accepterede situationen og mødte op. – 1949 blev et mærkeår for L. Da skabte han af det gamle forlystelsesetablisserment Montmartre i Frbg. allé sit eget teater, ABC teatret, og her virkede han som en inspirerende direktør indtil 1968. Her sang Osvald "Helmuth mange af sine bedste viser, her opstod det herlige komiske makkerpar, Kellerdirk-Bros (Kjeld "Petersen og Dirch "Passer) og senere Jørgen "Ryg og Preben "Kaas, for ikke at tale om „lommerpigerne“. Økonomiske skibbrud indtraf en gang imellem. Men L. tabte kun pengene, aldrig humøret, og var snart ovenpå igen. Af dette teaters repertoire kan foruden alle ABC-revyerne nævnes: En kone fra landet, Oklahama, Du kan ikke ta' det med dig, Charleys tante, Sommer i Tyrol. Fra 1957 var L. også direktør for (og ejer af) Frbg. teater, som han nu kaldte Aveny teatret. Her spillede bl.a., ofte med L. som instruktør: Miss Mabel, Fransk weekend, Laser og pjalter, Den grønne elevator, Peter den Store, Mus og mænd. 1967–70 spillede L. om sommeren revy på hotel Hamlet i Helsingør. – I de seneste år lejede L. sine teatre ud til andre og optrådte selv kun i ny og næ. Det kunne være som instruktør, som causeur eller som visesanger og entertainer. 1975 satte han en revy op på Falkoner-Centret, men succesen udeblev for en gangs skyld. – I udlandet har L. sat revy op på Chat Noir (Oslo), Hippodromen (Malmø) og Södra Teatern (Stockholm). Når L. lavede revy, ville han ikke revse, heller ikke bringe budskaber eller omstyrte bestående samfundsformer. Han ville én ting: mo-

Lommer, Stig

re. Og det publikum der ville mores gik sjældent forgæves til ham. Man var altid i godt selskab med L. – Han døde midt i sit arbejde, ved forpremieren på en cabaret i Skagens fiskerestaurant. □Tegn. af Hans Bendix udst. 1947, og af Otto Christensen (Fr.borg). Foto.

Svend Saaby

Londemann, Gert, 1718–73, skuespiller. * 21.4.1718 i Smidstrup, Ribe stift, † 3.3.1773 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: sognepræst, magister Laurids Gertsen L. (1684–1764) og Sophie Marianne Risom. ~ 27.10.1749 i Kbh. (Cit.) med Bente Marie Møller, * ca.1730, † 4.7.1775 i Kbh. (Garn.), d. af N.N. og Bente Marie (~ 2° 1740 med spismester på catedrallet Hans Mortensen). L. som var fjernt beslægtet med statsminister M. G. Rosenkrone, blev 1739 student fra Kolding, men endnu otte år senere havde den muntre fyr med det skalkagtige ansigt ikke taget teologisk embedseksamen skønt han havde løfte på faderens embede i Smidstrup. Da Kbh. 1747 atter skulle have et teater forlod han studiet og gav sig sin komiske evne i vold, sit vittige, godmodige efterlignelsestalent hvormed han ofte havde moret sine kammerater. På det interimistiske teater Bergs hus i Læderstræde debuterede han 14.4.1747 som Henrik i *Den politiske Kandestøber*. Det overdådige luners første repræsentant på vor scene blev snart en af repertoirets bærere, særlig da teatret på Kongens Nytorv 1748 var åbnet, og tilfældet ville at han i sin nærmeste medspiller, N. H. *Clementin, fandt en lykkelig modsætning der supplerede ham: L. var kåd, rund og gemytlig, Clementin mager og tør, men begge meget lattervækkende. L.s forvandlingsevne var uden grænser, og hans stemme kunne varieres i det uendelige. Mange af hans kåde indfald levede længere end han selv, fx i kandestøberdrengens rolle der ved siden af Oldfux i *Den Stundesløse*, *Den pantsatte Bondedreng*, Jacob Skomager, skolemesteren i *Julestuen* og Henrik i *Maskerade* hørte til hans mest berømte figurer. L.s „Herskab over Publikum“, som P. F. *Suhm omtaler, var suverænt: han kunne tillade sig enhver improvisation, fx at kopiere kendte folk der overværede forestillingen, eller umotiveret vise sit komiske ansigt i første kulisse under opførelsen af en tragedie, men gik han end ud over naturens mål og måde skete det på grundlag af den erfaring at tilskuerne ville „le for deres penge“, og J. C. *Tode bevidner at alle indfald klædte L., naturkomiker som han var. „Man sukker, for han er ey meer, man husker, hvad han var og leer,“ skrev J. H. *Wessel under hans portræt. Men Harlekins, Crispins, Scapins, Sganarels og Henriks løslupne

fremstiller formåede også at agere hykleren Tartuffe således at ingen, skrev P. *Rosenstand-Goiske, kunne genfinde den „overgivne Actor“.

L. ældedes tidligt og stræbte at komme bort fra teatret. Rørende er hans ansøgninger om at blive færgemand, skriver eller graver. „En slig Katastrophe vilde gøre en teatral Person til et Meneske,“ skrev han. Jens *Juels portræt af ham viser ham både som skalk og alvorsmand, et ansigt der har kunnet spille i mange nuancer, men bag al vis comica, bag alle gavtyvestregerne lever vemod og melankoli, og således skildrer også H. *Steffens ham efter traditionen. L. opnåede ingen borgerlig bestilling, men optrådte sidste gang syg til døden 10.2.1773 som Crispin i *Der gavmilde Testament*, den samme komedie hvori også Clementin sluttede sin livsgerning. L. havde længe mærket, skrev han i forordet til oversættelsen af Brandis' komedie „Tro ingen for vel“ at hans svigtende helbred „førte ham uformærkt til femte og sidste Act og Knudens Løsning i hans Livs Komedie“. Teatret spillede Kærlighed uden Strømper til fordel for hans enke. □Stik af F. L. Bradt, 1784, efter tegn. af J. Juel; efter dette træsnit 1863, 1873 samt, efter tegn. af H. Tegner, 1879, og en tegn. (Kgl.bibl.). Tegn. af P. Cramer (Teatermus.). Afbildet s.m. Wessel på mal. af V. Neiiendam udst. 1940.

Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911 13–18. – Lommebog for skuespilyndere, udg. Fr. Schwarz, 1784 155–60. Th. Overskou: Den danske skueplads II–III, 1856–60. Edg. Collin i Ludv. Holberg: Comoedier. Jubeludg. III, 1888 20–24. C. Behrend i Pers.hist.t. 6.r.VI, 1915 159. Kl. Neiiendam i Rob. Neiiendam in memoriam, 1967 55–66.

Robert Neiiendam*

Long, Richard Sigmund, 1889–1977, forfatter, lærer. * 23.1.1889 i Tórshavn, † 16.12.1977 sst., begr. sst. F: trykkeribestyrelser Georg Richard L. (1857–1937) og Svanhilda Pålsson (1863–1946). ~ 23.12.1943 med Johanna Asa Justinussen, * 16.11.1920 i Gjøgv, d. af Justinus J. (1882–1955) og Sigga Malena Knudsen (1887–1971). Efter at have taget præliminæreksamen i Tórshavn 1905 kom L. til København hvor han blev student 1907 (privat dimitteret); studerede nogle år medicin, senere sprog. 1914–16 og 1919–20 var han lærer ved navigationsskolen i Tórshavn; 1921–54 lærer ved Færøernes mellem- og real-skole & seminarium.

L. har haft mange tillidshverv, bl.a. som formand i færøske foreninger og selskaber, lærerforeningen, litteraturselskabet, teaterforeningen, o.fl. Han redigerede det betydningsfulde litteratur- og kulturtidsskrift *Varðin* 1920–31 og 1935–

65. Han var medlem af lagtinget 1943–58 og landsstyremand 1950–54. L.s betydning for færøsk kulturliv er overordentlig. Sammen med bibliotekar M. A. Jacobsen oprettede han 1919 litteraturselskabet og bogforlaget Varðin som stadig er i livlig virksomhed, og som mangeårigt medlem af Færøernes skoleråd, lagtingets skolebogsudvalg og kulturudvalg, bestyrelsen for Dansk-færøsk kulturfond og andre kulturelle institutioner har han gjort et banebrydende arbejde for færøsk sprog og litteratur.

L.s forfatterskab består af litterære essays, en række oversættelser (bl.a. Holberg) samt en af omfang lille men lødig lyrisk produktion. Han har desuden besørget talrige udgaver af forskellige værker og udgivet og forfattet skolebøger. Som lyriker står han blandt de betydeligste. Hans digte er i formen rolige, nærmest akademiske, men oplevelsen i dem er, som i al god lyrik, primitiv. Humor og kosmisk følelse indgår som bestanddele af denne digtning der ellers i det væsentlige består af lyse kærlighedsdigte og følsom naturlyrik. L.s digte er aldrig udkommet i bogform, men 1978 udgav fondet til udgivelse af færøske skolebøger (Føroya skúlabókagrunnur) et udvalg af hans poesi og prosa, *Kveikt og kannað* der på 355 sider giver et smukt og fyldigt billede af denne facetterede kulturpersonlighed. □Foto.

Will. Heinesen i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1928 362–64. Nýføroyskur skaldskapur. En antologi, udg. samme, Tórshavn 1930. Chr. Matras: Føroysk bókmentasøga, 1935. Ole Jacobsen i Danmark II, 1942 700 f.

William Heinesen

Longomontanus (Langberg, Lomborg), **Christen Sørensen**, 1562–1647, astronom, matematiker. * 4.10.1562 i Lomborg ved Lemvig, † 8.10.1647 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: bonde Søren Poulsen († 1570) og Maren Christensdatter. ~ 1607 med Dorte Bartholin, * 1590 i Malmø, † 20.1.1637 i Kbh., d. af slotspræst Bertel Jespersen († 1613) og Anna Rasmusdatter Tinckel. Efter 11 års skolegang i Viborg blev den snart 26-årige L. student 1588 og påbegyndte et universitetsstudium. Allerede 1589 fik han imidlertid læreplads hos Tyge Brahe. Gennem ti år, først på Hven og siden i Prag, blev han Tyge Brahes mest betroede assistent og selv uddannet til helbefaren forsker med ansvar for observationsprogrammer såvel som teoretiske arbejder. I et par år, 1597–99, mellem Hven- og Pragtiden, besøgte L. en række tyske universiteter og tog magistergraden i Rostock. Efter Tyge Brahes død opholdt han sig en tid 1601 hos Holger Rosenkrantz „den lærde“ på Rosenholm, og se-

neres samme år rejste han med Sten Bille (1565–1629) til Trondhjem. Hjemme igen blev L. 1603 rektor ved sin gamle skole i Viborg, og fra 1605 påbegyndte han som professor pædagogicus i Kbh. mere end 40 års virke som universitetslærer. 1607 overtog han det matematiske professorat som 1621 blev opnormeret til astronomisk lærestol, hvis indehaver kaldtes „Mathematicus Superior“.

Med sit hovedværk, *Astronomia Danica*, løste Tyge Brahes danske arvtager en dobbelt opgave, dels at grundlægge en tradition på højt niveau for universitetets undervisning i astronomi, og dels at fuldende en teoretisk astronomisk lærebogbygning på grundlag af observationsarbejdet fra Hven som L. i perioden 1607–16 supplerede med observationer foretaget med beskedent og hjemmegjort udstyr. Værkets tre udgaver fra 1622, 1640 og 1663 øvede en betydelig indflydelse og blev i Danmark simpelthen den grundlæggende astronomibog frem til Ole Rømers tid. L. gør omhyggeligt rede for de tre verdensbilleder, det Ptolemæiske, det Copernikanske og det Tychoniske, og han stiller læseren frit i valget mellem de fænomenologisk ækvivalente systemer. Selv foretrækker han et Tycho-Copernikansk kompromis hvor jordkloden nok er verdens midtpunkt, men dagligt roterer om sin egen akse. Desuden lader han jordaksens langsomt ændre sin orientering for at forklare jævndøgnspræcessionen, og han lader solens baneplan vippe ganske lidt og langsomt for at forklare de af Tyge Brahe opdagede ændringer af fiksstjernerens bredder siden oldtiden. L. byggede sine geometriske modeller på antagelsen af jævne cirkulære delbevægelser, og han anså Johannes Keplers forslag om elliptiske planetbaner med solen i det ene brændpunkt for en alt for dristig generalisation, selvom han måtte indrømme at specielt Mars' bevægelse kunne reddes på denne måde. De største individuelle afvigelser mellem L.s modeller og observationsgrundlaget var på 5' for de ydre og 10' for de indre planeter. Regneteknik benyttede og videreudviklede L. prosthaphairese-metoden som Tyge Brahe havde udviklet i samarbejde med Paul Wittich. Denne metode bygger på trigonometriens additionsformler og erstatter multiplikation og division med de simple additions- og subtraktionsoperationer ligesom i den logaritmiske regnemetode, som Neper (John Napier) offentliggjorde 1614. I solteorien fandt L., at retningen til apogæum ved ekstrapolation bagud i tiden traf retningen til forårspunktet år 3967 f.Kr. Derfor regnede han dette som året for verdens skabelse, og som sådant blev det indført i hans almanakker og i senere danske almanakker frem til 1911. I en disputatsserie fra 1627–29

Longomontanus, Christen Sørensen

om tid og tidsregning søger L. af dette resultat at udlede en sidste frist for dommedags indtræden. L. bestemte solens baneeccentricitet til $\frac{1}{28}$, og da 28 er et perfekt tal, antog han at denne parameter såvel som planeternes baneeccentriciteter og banehældninger er uforanderlige i tidens løb. Sådanne argumenter synes vel i dag mærkværdige, men ligger helt på linje med fx Keplers spekulationer over regulære polyedre som arkitektonisk princip i verdensbygningen, og de viser altså blot L. som et ægte barn af sin tid.

I tillæg behandler *Astronomia Danica* nye emner uden hævdundet plads i tidligere astronomisk litteratur, fx Galileis iagttagelse med kikkert af bjerge på månen og en udførlig afhandling om nye stjerner og kometer. Efter Tyge Brahe var kometer blevet himmellegemer, hvis banner formentlig kunne bestemmes empirisk, mens de tidligere var anset for atmosfæriske fænomener som måtte behandles i den meteorologiske del af naturfilosofien. Hovedværket bringer også en fyldig instruktion i astrologiens regnemoder, som i fire disputatser fra 1621–25 følges op af en fremstilling af den traditionelle astrologis tydningslære. På sine gamle dage måtte L. imidlertid tage afstand fra astrologien. 1642 indrømmede han således modstræbende over for Ole Worm at have stillet for tronfølgeren prins Christian et horoskop der uden navns nævnelse var optaget som et regneeksempel i *Astronomia Danica*. 1636 udgav L. i disputatsform en slags betænkning om undervisningen i matematik i skolen og på universitetet, og 1639 fulgte så hans andet hovedværk, *Introductio in Theatrum Astronomicum*. Her fortalte L. kort, hvorledes den væsentligste fornyelse af astronomien siden oldtiden blev virkeliggjort på Hvens kongeligt udstyrede astronomiske teater og kun kunne fastholdes af nye generationer, såfremt observationspraksis vedligeholdes i vekselvirkning med teori-dannelse og undervisning. I sit sigte er værket en betænkning om indretning, bemanding og brug af det planlagte observatorium på regenskirks Rundetårn, hvormed Kbh. fik et universitetsobservatorium en generation før oprettelsen af observatorierne i Paris og Greenwich. Værkets sidste side omtaler kikkerten der vel kunne forstørre, men ikke være til nogen særlig nytte for positionsastronomien. Dengang var dette rigtigt, idet kikkerten først omkring 1670 blev udviklet til sigteinstrument ved montering af trådkors og mikrometer. 1612 og siden i perioden 1627–46 udsendte L. en række skrifter om cirkelns kvadratur. Han forsøgte ved spekulationer over tallene 6, 7 og 8 og deres formodede mystiske betydning at udlede værdien $78/43 \sqrt{3}$ for π . Der er tale om en ret grov tilnærmelses-

værdi, så det kan nok undre dels at L. åbenbart tog dette arbejde alvorligt og dels at en række af samtidens matematikere, Pell, Paul Guldin, Giles Roberval, René Descartes, Bonaventura Cavalieri og Thomas Fincke fandt det umagen værd at tage til skarpt gemme. □ Stik af S. de Pas, 1644, efter dette to samtidige stik samt litografi, 1867, træsnit af H. P. Hansen, 1886, og afbildning på litograferet mindeblad for univ.jubilæet 1879. – Mindesten 1949 i Lomborg sogn. Symbolsk mal. over L. af Ibsen (centralskolen i Lomborg).

Jydske efterretn. V, 1771 297–300 305–07. J. B. J. Delambre: *Histoire de l'astronomie moderne I*, Paris 1821 262–87. H. F. Rørdam: *Kbh.s univ.s hist.* III–IV, 1868–77. P. Storgaard Pedersen i *Hardsyssels årbog I*, 1907 127–39. Rundetårn 1637–1937, 1937. Kr. Peder Moesgaard i *Kbh.s univ.* 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IV, 1980.

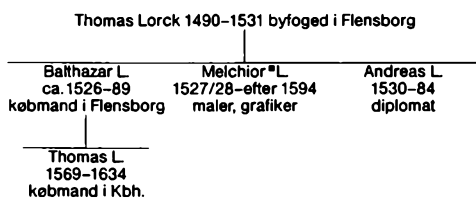
Kr. Peder Moesgaard

Lorck

Navnet Lorck optræder tidligt i Flensborg, men mellem de to omtalte slægter synes der ikke at bestå blodslægtskab, snarere har slægt II fået navnet gennem opkald efter et indgiftet medlem af slægt I.

I. En slægt der føres tilbage til byfoged i Flensborg Thomas L. (1490–1531).

Tablle I

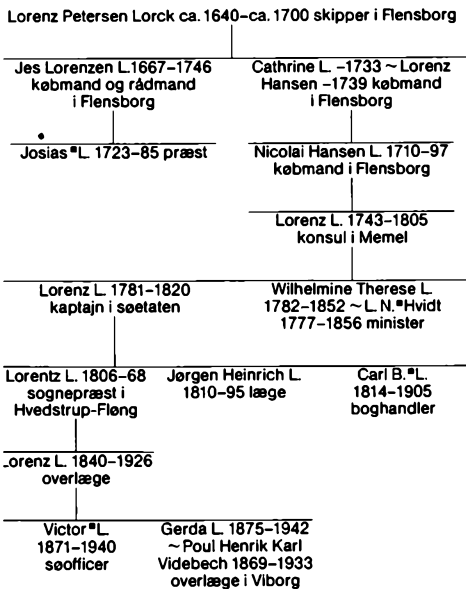
II. En slægt, der føres tilbage til landbruger i Nykirke, Angel, senere jordbesidder i Flensborg, Peter Hansen, hvis søn, skipper i Flensborg Lorenz Petersen L. optog navnet.

(I) Andreas Lorck-Schierning: *Die Chronik der Familie L., Neumünster, 1949.* (II) som I samt M. V. L. Lorck: *Stamtavle over efterkommere i fire generationer af etatsråd, overlæge Lorenz L., 1966.*

Hans H. Worsøe

Lorck, Carl Berendt, 1814–1905, boghandler. * 29.8.1814 i Kbh. (Holmens), † 25.10.1905 i Leipzig, begr. sst. F: premierløjtnant, senere kaptajn løjtnant i marinen Lorentz L. (1781–1820) og Mariane Elisabeth Bech (1785–1822). ~ 8.5.1846 i Leipzig med Johanne Ida Henriette Plätzer, * 29.9.1819 i Leipzig, † 31.12.1889 sst., d. af hotelejer Johan Christian P. (1783–1873) og Caroline Wilhelmine Coith (1783–1850).

avl II

.. blev 1833 student fra Borgerdydskolen i Kbh. og tog n.å. filosofikum. På onkelen L. N. *Hvidts åd gik han 1834 i lære hos bogtrykkeren Bianco Luno der to år senere erklærede ham udlært ætter. Med understøttelse fra det Reiersenske ond rejste L. 1836 med henblik på videre udlannelse til Leipzig hvor han fik plads hos musikforlaget Breitkopf & Härtel som tillige omfattede bog- og nodetrykkeri. I Leipzig lærte han len initiativrige schweiziskfødte J. J. Weber (1803–80) at kende og indtrådte 1837 i dennes forlag der mest udsendte populære illustrerede bøger, men også påtog sig en så krævende opgave som udgivelsen af Fr. Kuglers værk om Frederik den Store med Adolf Menzels tegninger. Da Weber 1843 med *Illustrated London News* og *L'Illustration* som forbilleder grundlagde *Illustrirte Zeitung* hjalp L. ham på væsentlig måde med at overvinde begyndervanskelighederne. 1845 skiltes de; Weber beholdt bladet, mens L. overtog bogforlaget. De vedblev med at være venner, og Weber blev senere L.s forlægger. L. kunne nu lade forlaget virke for udbredelsen af dansk og, i mindre grad, anden nordisk litteratur i Tyskland. Bedst kendt er hans indsats for H. C. Andersen. Det var ham der tog initiativet til den første samlede illustrerede udgave af eventyrene og efter nogen tøven valgte Vilhelm *Pedersen til opgaven. Større danske værker som L. lod oversætte til tysk var J. M. Thieles Thorvaldsen-biografi, Oehlenschlägers erindringer, H. C. Ørstedes samlede skrifter. L. måtte 1857 sælge forlaget.

Hans glæde og styrke var at skabe, mens han, som han selv indrømmede, ikke havde sans for købmandskab. I begyndelsen af 1850erne nærmede han planer om at blive hovedkommissionær i Leipzig for samtlige danske forlag. Det måtte opgives, men han blev tildelt rabatberettigelse, og 1853 etablerede han i Leipzig en „Skandinavisk Sortimentshandel“ hvorfra han på forskellig måde søgte at sprede kendskab til nordisk litteratur, bl.a. ved fremstillingen af et lagerkatalog omfattende de betydeligste skandinaviske litterære værker 1800–56. Kataloget var med forord på tysk, fransk og engelsk. 1859 solgte han bogladen.

1856 havde L. overtaget et ældre anset bogtrykkeri og skriftstøberi som han reorganiserede og gav nyt ry. På verdensudstillingen i Paris 1867 betegnede det officielt som Europas bedste, næst efter *Imprimerie Impériale* i Paris; L. blev tildelt sølvmedalje. Trykkeriet solgte han 1868 til bogtrykker Wilhelm Drugulin. I forbigående nævnes det i en tysk biografi at han 1877–89 havde endnu en forretning, en slags kunsthandel. I dag huskes L. i tysk boghandel og grafisk industri for sit arbejde som foreningsorganisator og faghistorisk forfatter. Han må anses for den egentlige skaber 1884 af den centralforening for tysk boghåndværk der senere under navnet *Deutscher Buchgewerbeverein* kom til at indtage en meget anset stilling. Som forfatter trådte L. 1868 frem med håndbogen *Die Herstellung von Druckwerken* der kom i flere udgaver; 1869–77 udgav han *Annalen der Typographie*. Af hans senere faghistoriske arbejder er tobindsværket *Handbuch der Geschichte der Buchdruckerkunst*, 1882–83 det oftest citerede. Det er i sig selv en meget smuk prøve på den sorte kunst. – L. blev tidligt sachsisk statsborger, men forblev dansk af sind, muligvis, som hævdede af F. *Hendriksen, med et islæt af pangermanske forestillinger på det kulturelle område. Sin taknemmelighed viste han tydeligt under treårskrigen da han med ugebladet *Nordischer Telegraph* søgte at forklare et tysk publikum Danmarks forhold til hertugdømmerne. Under krigen 1864 forestod han, der 1856 var blevet dansk generalkonsul i Leipzig, fordelingen af indsamlede bogbøger til de danske krigsfanger i Preussen. Foruden officielle og faglige danske udmærkelser modtog han flere tyske, fx opkaldte byen Leipzig mens han endnu levede en gade efter ham. Da han i en alder af 91 år afgik ved døden i denne by fik han en begravelse der formede sig som en storstilet sørgfest. – R. 1857. DM. 1864. K. 1900. □Min. (H. C. Andersens hus, Odense). Foto.

C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. Börsenblatt für den deutschen Buchhandel, Lpz. 1894

Lorck, Carl B.

nr. 201; sst. 26.10.1905 og 1.11. s.å. [J. L. Lybecker] i Nord. boghandlertid. 2.11.1905. A. Dolleris: Danm.s boghandlere, 1912 198–200. Samme: Den danske provinsboghandels hist., 1916 218f. Gesch. des deutschen Buchhandels IV, ved J. Goldfriedrich, Lpz. 1913. F. Hendriksen i Bogvennen, 1929 1–38. Samme: Mennesker og oplevelser, ny udg. 1932. Karl Otto Bonnier: Bonniers III–IV, Sth. 1930–31. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Niels Th. Mortensen: H. C. Andersen-illustratoren Vilh. Pedersen, 1949. H. C. Andersens breve til C. B. L. ved H. Topsøe-Jensen (= Fynske studier 8), 1969. Erik Dal: Danske H. C. Andersen ill., 1975.

Aleks. Frøland

Lorck (Lorch), Josias, 1723–85, præst, bogsamler. *3.1.1723 i Flensborg, †8.2.1785 i Kbh., begr. i Fred. ty. k. F: rådmand Jes Lorenzen L. (1667–1746, ~1° 1697 med Maria Abel Lorenzen) og Brigitta (Birgitte) v. Lutten (1683–1752). ~1° 8.11.1752 i Kbh. (Garn.) med Dorothea Maria Kreber, *21.11.1721, †18.11.1770 i Kbh. (Fred. ty.), d. af premierløjtnant, senere kaptajn Daniel K. (ca. 1682–1760) og Catharina Dorothea Freiars (1697–1754). ~2° 28.8.1771 i Kbh. (Petri) med Sophie Amalie Müller, *2.12.1741 i Slesvig, †14.2.1787 i Kbh. (Fred. ty.), d. af bygmester, kar. ingeniørmajor Otto Johan M. (1692–1762) og Maria Charlotte Amalie Nissen, adopt. Böhme (1711–71).

Efter at have studeret i Halle 1741–43 kom L. 1744 til Kbh. og blev n.å. ordineret tysk kateket ved Vor Frelers kirke. Som sådan tog han med iver arbejdet op for at den tyske menighed på Christianshavn kunne få sin egen kirke, og med støtte af grev J. L. *Holstein lykkedes det ham at få rejst Frederiks tyske kirke (indviet 1759), og samtidig blev L. dens sognepræst. Han var en nidkær og flittig præst af konservativ farve, varmt interesseret også i skolevæsen. Særlig for-tjeneste havde han af oprettelsen af et opfostringshus for fattige piger. Det blev grundlagt 1755 og fik 1760 sin egen bygning i Prinsesse-gade. Så længe denne stiftelse bestod (indtil 1785) udgjorde den et betydningsfuldt led i hovedstadsens filantropiske arbejde, og i årenes løb udgik der herfra et ikke ringe antal dygtige tjenestepiger. – Langt mere kendt blev L. dog ved sin litterære virksomhed. Han var medarbejder ved A. F. Büschings væsentlig recenserende tidsskrift Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den kgl. Dänischen Reichen und Ländern I–III, 1754–57 og fortsatte det efter Büschings bortrejse under titel Fortgesetzte Nachrichten etc. I–IV, 1758–68. Desuden har han alene udgivet *Dänisches Journal I–II*, 1767–70 og *Beyträge zu der neuesten Kirchengeschichte in den kgl. Dänischen Reichen und Län-*

dern I–II, 1756–62. Ikke mindst sidstnævnte samlingsværk er af betydning for forståelsen af datidens kirkehistorie idet L. heri meddelte talrige efterretninger og aktstykker mest vedrørende hertugdømmerne og den danske mission. Fremfor alt er L. blevet berømt som bibelsamler. Han var en udpræget samlernatur, og efter at han 1753 ved en tilfældig anledning var kommet på den tanke at samle på bibeludgaver og -oversættelser fortsatte han planmæssigt dermed i de følgende 30 år således at han til sidst havde over 5000 numre, deriblandt mange meget store sjældenheder. L.s bibelsamling regnedes for en af Kbh.s seværdigheder og blev også så berømt i udlandet at den boginteresserede hertug Karl Eugen af Württemberg 1784 rejste til Kbh. for personlig at forhandle om at erhverve den. Det lykkedes parterne at komme til enighed; samlingen kom senere til biblioteket i Stuttgart. Over dens indhold foreligger et af L. selv påbegyndt, af hans svigersøn J. G. C. *Adler afsluttet, monumentalt katalog af beskrivende art i fem bind (1787). Allerede tidligere havde L. udgivet en beskrivelse af de mærkeligste stykker i sin samling tillige med en beretning om dens oprindelse og vækst i sin *Die Bibelgeschichte in einigen Beyträgen erläutert I–II*, 1779–83. Foruden sin bibelsamling ejede L. et bibliotek på over 20 000 bind og en kobberstiksamling på over 4000 numre. □Mindetavle 1936 i krypten under Christianskirken, Kbh.

Danske saml. II, 1866–67 350 351. Luxdorps dagbøger, udg. E. Nystrom II, 1925–30 304 382. – Th. Hauch-Fausbøll i Pers. hist. t. 10.r.III, 1936 132 134f (om slægten). J. C. Schönheyder: Predigt zum Andenken des sel. Herrn J. L., 1785. Joakim Larsen: Bidrag til Kbh.s off. skolevæsens hist., 1881 36. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.IV, 1895–97 239f.

*Bjørn Kornerup**

Lorck (Lorichs, Lorch), Melchior, 1526/27 – tidligst 1583, maler, grafiker. * 1526/27 i Flensborg. † tidligst 1583. F: byfoged og rådmand, købmand Thomas L. († senest 1534) og Christine von Andersen († efter 29.4.1542).

Om L.s tidligste ungdom er vi underrettet gennem den selvbiografi han i form af et brev til Frederik II, dateret 1.1.1563 i Wien, lod aftrykke i sin bog om den tyrkiske sultan Soliman II som han publicerede i Antwerpen den 21.4.1574 Ifølge den opnåede han, ved allerede som barr at plage sine forældre, at blive sendt i lære hos en guldsmed i Lübeck hvor han lærte at arbejde med metal og ædelsten. Sammen med guldsmeden kom han på rejse i Danmark med nabo lande, besøgte Stralsund og vendte tilbage til Lübeck. Guldsmeden opfordrede ham til at uddan

ne sig videre som kunstner i „Nederlandene, Italien og andre kongeriger“ til forældres og venners forfærdelse, thi som kunstner ville han hverken kunne vinde rigdom eller anseelse mente hans velstående familie i hvis hus Christian III plejede at tage kvarter når han besøgte Flensborg. Christian III forsyner ham imidlertid med en årlig understøttelse og skriftlige anbefalinger således at rejsen kan tiltrædes. Den går ifølge selvbiografien til „Hochdeutschland“ hvor han møder kejser Karl V ved rigsdagen i Augsburg 1548 (hvor også Tizian er til stede), arbejder for kardinalen af Augsburg (Otto Truchsess von Waldburg) og for den lutheranske kurfyrste Ottheinrich von der Pfalz. Fra Ottheinrich, hvis residenser er Heidelberg og Neuburg/Donau, drog han ifølge selvbiografien til Nederlandene. L.s tidligste arbejder er et par kobberstukne kopier efter kobberstik af Heinrich Aldegrever, hvoraf det ene er dateret 1543 og derfor sikkert udført under læretiden i Lübeck. Andre udaterede, men formentlig meget tidlige arbejder viser påvirkning fra Lucas Cranach. Fra 1545 er det lutheranske spotteblad forestillende *Paven som vildmand*: et prægtigt eksemplar i Albertina, Wien, bærer en delvis bortbleget påskrift der synes at angive at forlægget er tegnet af den kunstner som på det tidspunkt var L.s læremester. 1546 kopierede han Albrecht Dürers radering af *Hieronymus i ørkenen*. Hans lutheranske udgangspunkt bevidnes yderligere af det lille antipavelige kobberstik *Basiliken* fra 1548 og af det smukke kobberstukne portræt af *Luther*, ligeledes fra 1548, som bygger på den primitive tegning Luthers tjener Reifenstein udførte, men udbygger fremstillingen med lån fra Dürers kobberstukne portræt af Erasmus af Rotterdam; det er fra dette portræts påskrift at man udleder L.s fødeår, idet han angiver sin alder til 21 år.

Perioden i „Hochdeutschland“ synes at have omfattet årene fra 1548 til engang i 1551. En række tegninger og grafiske blade tillader, gennem stil og påskrifter, at indkredse hans miljø som han møder det i Augsburg, Nürnberg og Neuburg/Donau. Der kendes arbejder med påskrevne dedikationer til kunstnere som Christoph Amberger, Lorenz Stör og den lidet kendte Frans Buch. En radering af Hanns Lautensack bærer af uforklarlige årsager L.s monogram indraderet, den samme Lautensack hvis stilpræg er bestemmende for den kendte landskabstejning fra 1549 i kobberstiksamlingen. I et par tilfælde udfører han træsnit til enkeltbladtryk af digte af Hans Sachs. 1550 udfører han et portrætstik af Dürer baseret på Hans Schwarz' medalje fra 1520. Stilpræget i disse år er overordentlig heterogent og spejler et bredt spekter af

strømninger i den efter-dürerske kunst i Sydtykland; hertil kommer en indirekte italiensk påvirkning, eftersom han efter ukendt forlæg udfører en radering, dateret 1550, forestillende den korsfæstede Haman fra Michelangelos sixtinske loft. Dette sydtyske ophold synes én gang at være afbrudt eftersom han 24.3.1549 fra Flensborg skriver et brev til Christian III hvori han bekræfter en aftale med kongen ifølge hvilken han skal oppebære yderligere fire års understøttelse for derpå at tjene kongen.

Ifølge selvbiografien besøgte han så Italien: Venezia, Bologna, Firenze og Rom. 4. og 5.9.1551 dedicerer han tre tegninger til vennen Lorenz Stör, og hans Madonna-maleri fra 1552 synes malet på nordeuropæisk træ: rejsen kan således højst have varet et års tid. Tre tegnede studier efter antik skulptur er dels dateret 1551, dels påskrevet „Roma“, en antikinspireret ruinfantasi er dateret 1551. Madonnamaleriet fra 1552 (Statens museum for kunst) røber i sær blanding påvirkning fra Amberger, fra nederlandsk kunst omkring M. J. Heemskerck og et klart lån fra Tintoretto's Markus befrier slaven fra 1548. 1553 skulle L. være vendt tilbage til Danmark for at tjene Christian III, men det gjorde han ikke, og kongen tager hævn ved at beordre bystyret i Flensborg, ved brev af 14.7., til at tilbageholde en arv der var tilfaldet L. Han synes at være taget tilbage til Sydtykland hvor han 1553 daterer en tegning af jødiske præster i Neuburg/Donau. Fra 1554 kendes en tegning som måske røber tilknytning til kunstudfoldelsen i Neuburg/Donau.

Da kejser Ferdinand I ved brev af 22.2.1564 fornyede Lorck-familiens adelskab nævnedes det at L. var blevet beordret til at slutte sig til den ambassade kejseren sendte til sultan Soliman 1554 under ledelse af den lærde A. G. de Busbecq. L. synes at være stødt til 1555; i selvbiografien nævner han at opholdet i Konstantinopel strakte sig over „halvfjerde“ år og altså må have varet til 1559. Man kender Busbecqs interesse for antikke mindesmærker, og fra L.s hånd findes bevaret en række gengivelser af antikke skulpturværker fra tyrkiske områder i form af rentegninger udført i Wien efter hjemkomsten. Tyrken betragtedes som Antikrist selv og Soliman var Europas mest truende fjende; rejsen og opholdet var derfor farefulde, men ambassaden slap med en tid lang at blive holdt indespærret. Trods alt blev det muligt for Busbecq og L. at besøge Ankara og andre byer uden for Konstantinopel. L. må have hjembragt et kolossalt materiale i form af tegninger som han vedblev at bearbejde frem til 1583 hvor vi taber ham af syne. Nogle strenge, prægtige kobberstukne portrætter af Busbecq selv og an-

dre fremtrædende medlemmer af ambassaden bærer dateringer fra de „halvfjerde“ år i Konstantinopel, men det er ikke utænkeligt at de først blev udført efter hjemkomsten til Wien. L. havde nemlig for vane i mange tilfælde på tegninger og grafiske blade, der påviseligt først blev udført efter hjemkomsten, at fastholde dateringer fra selve rejsens dage. Det gælder nogle tegninger efter antikke skulpturværker, og det gælder først og fremmest det ni meter brede prospekt af Konstantinopel, en tegning som i dag findes i universitetsbiblioteket i Leiden, og som utvivlsomt skulle have været udgivet som træsnit eller kobberstik.

L. hjembragte også et væld af tegninger efter tyrkisk arkitektur, militær og folkeliv. Ligesom det var tilfældet med det arkæologiske materiale og med Konstantinopelprospektet rentegnede han dem efter hjemkomsten og planlagde en udgivelse i bogform med træsnitillustrationer; en række rentegninger findes bevaret, men kun enkelte af de på stedet udførte, hvoriblandt den prægtigste er kobberstiksamlingsens ufuldførte *Udsigt over Konstantinopels tage*.

Til trods for at hertug Hans d. Ældre ved brev af 12.8.1560 anmodede om L.s tjenester, formodentlig i forbindelse med den igangværende opførelse af slottet Hansborg, synes L. at have foretrukket en tilværelse i Wien og svarede hertugen henholdende; med sit indledningsvis omtalte brev af 1.1.1563 bragte han sig kraftigt i erindring over for Frederik II, men alligevel forblev han i Wien hvor den kejserlige nærhed må have budt på muligheder selv om vi fra perioden mellem hjemkomsten fra Konstantinopel og 1563 kun kender ganske få ting fra L.s hånd ud over de nævnte rentegninger: et par tegninger i kobberstiksamlingen af akademisk præg og et kobberstykke portræt af Aristoteles fra 1561, kopieret efter et kobberstik af italieneren Enea Vico fra 1546.

1563 kronedes i Frankfurt som kåret romersk konge den kommende kejser Maximilian II. 16.3 holdt han sit indtog i Wien som under L.s kunstneriske ledelse var blevet prægtigt udsmykket med triumfbuer og vinspyende springvand hvis program var udtænkt af historikeren Wolfgang Lazius. Et træsnit af L. (bedst bevarede eksemplar med bogtrykt tekst findes i Kupferstichkabinett, Vestberlin) gengiver en af triumfbuerne, et par tegninger i kobberstiksamlingen viser springbrøndene, mens en publikation af Caspar Stainhofer (Wien 1566, eneste kendte eksemplar i Bayerische Staatsbibliothek, München) i tekst og mindreværdige træsnitillustrationer fastholder indtogsfestens helhed. L.s tegnede portræt af Lazius fra 1563 findes i kobberstiksamlingen.

Løsningen af denne ærefulde opgave var stærkt medvirkende til at familien Lorck 22.2.1564 fik sit adelskab fornyet af kejser Ferdinand I. Måske bevirkede den også at L. fra 1564 fik fast ansættelse som „Härtschier“ (nærmest en art kammerjunker) ved det kejserlige hof, en ansættelse som med enkelte afbrydelser i hvert fald lader sig følge i regnskaberne frem til 1577; som Härtschier ledsagede L. kejseren i felttoget mod tyrkerne aug.-sept. 1566 der pludselig blev bragt til ophør ved sultan Solimans sygdom og død.

Formentlig fra 1560erne stammer L.s betydeligste maleri, en kæmperos sag forestillende et utal af episoder fra historien om Esther og Ahasverus; formentlig skylder det sin tilblivelse en ægteskabsalliance mellem slægterne Thurzo og Tucher hvis våben ses på billedet. Maleriet tilhører Kunsthistorisches Museum, Wien, men er deponeret i Schloss Ambrass nær Innsbruck i Tyrol. Maleriets stil tyder på L.s kendskab til den ejendommelige serie Hertug Wilhelm IVs historebilleder (München og Stockholm), måske specielt til dem af Ludwig Refinger fra 1537 og 1540. 1.12.1566 skrev kejser Maximilian II et personligt brev til Frederik II, en art anbefaling for L. som med virkning fra juleaften efter eget ønske forlod sin kejserlige tjeneste som „Härtschier“. Vi kender ikke Frederik II's reaktion, men L. selv møder vi senest i begyndelsen af sept. 1567 i Hamburg hvor han dels forestår udformningen af en af byportene, Scharth (nu nedrevet), og dels udarbejder det tolv meter brede kort over Elbens nedre løb fra Sachsenwald øst for Hamburg til udløbet i Vesterhavet; kortet findes i Hamburgs Staatsarchiv. L. udførte også et kort over det hamburgske landskab Vierlande. Endnu 1572 var L. i Hamburg hvor han 15.2. gjorde testamentet til fordel for sin trolovede, enken Anna Schrovers, som havde plejet ham under en langvarig sygdom; det lidet han ejede havde han selv tjent, hans brødre og søstre havde tilbageholdt hans fædrene arv. Men L. kom igang igen. Mellem 1567 og 1573 udførte han en række dragttegninger, der lader ane at han arbejdede på et værk om historiske dragter, fortrinsvis fra Nordtyskland. 1568 udgav han i Frankfurt *Ein Liedt vom Türcken vnd Antichrist* som han havde digtet 1559 i Konstantinopel.

1570 genoptog han arbejdet med sit tyrkiske materiale. Fra det år daterer sig de første af hans 128 tyrkiske træsnit, gengivende tyrkisk arkitektur, soldater og folketyper; de seneste af træsnitene er fra 1583. Stilforskelle imellem dem, samt enkelte træsnittersignaturer gør det klart at i hvert fald en del af dem ikke er egenhændigt udførte. Hensigten var åbenbart en udgivelse i bogform, men den kom L. ikke til at opleve. Der

kendes en art emblematisk træsnitkomposition, dateret 1575, på hvilken der øverst findes bogtrykt titlen på „tyrkerværket“ og årstallet 1619 som kunne tyde på at en udgave var planlagt til at udkomme det år, men den er aldrig kommet. Værket blev først offentliggjort i Hamburg 1626, med titlen: *Dess Weitberühmbten, Kunstreichen, vnd Wolerfahrenen Herrn Melchior Lorichs, Flensburgensis. Wolgerissene vnd Geschnittene Figuren, zu Ross vnd Fuss . . . Hamburg, Bey Michael Hering, Im Jahr 1626*. En anden udgave (fejlagtigt angivet som værende den tredje) udkom 1646 i Hamburg hos Tobias Gundermann, ledsaget af et register som rummer fragmenter af den tekst L. selv havde forfattet til sit værk. 1683–84 pågik den sidste og afgørende krig mellem tyrkerne og Vesteuropa. I Hamburg udsendte Eberhard Werner Happel en avis: *Turckischer Estats- und Krieges-Bericht* hvori L.s træsnit blev genoptrykt som var det samtidsreportage, og 1688 udsendte Happel sit værk *Thesaurus Exoticorum* hvor et stort afsnit om tyrkerne blev illustreret med træsnittene; i begge værker har Happel, dog uden kildeangivelse, gjort brug af manuskriptet til L.s tekst som altså endnu da har måttet eksistere. L. må, i kraft af sit førstehånds kendskab til tyrkerne, have været en mand af største interesse for Europas humanister. Allerede med et brev af 20.1.1563 til Frederik II havde L. kunnet sende nogle eksemplarer af sine halvfigurs portrætter af sultan Soliman og den persiske ambassadør. 21.4.1574 kunne han i Antwerpen udgive et tyndt bind med titlen *Soldan Soleyman Trvrckischen Khaysers . . . Where vend eigentliche contrafectung vnd bildtuss . . .* indeholdende de to nævnte brystbilleder, to helfigursportrætter af de samme, samt i hvert fald også den selvbiografi han med brev af 1.1.1563 havde sendt til Frederik II. Det hidtil eneste kendte eksemplar af værket gik til grunde i Hamburgs statsbibliotek under anden verdenskrig. L. var kommet til Antwerpen 1573 og blev der et års tid. Hans formål var åbenbart at få udgivet et eller flere af sine planlagte værker i dette hovedsæde for bogproduktion. Han kan spores som medarbejder hos den store bogtrykker og forlægger Christophe Plantin til hvis berømte folio-missale fra 1575 L. udførte fem illustrationer hvis stokke stadig findes i Plantin-museet. Han blev ven med en af tidens betydelige grafikere Philipp Galle som 1574 dedicerede L. sin serie af stik efter Hans Vredemann de Vries' værk om brønde. L. kom også i nær kontakt med den kreds af humanister der også havde været venner med den kort forinden afdøde Pieter Brueghel d.æ.: historikeren Hubert Goltzius som L.

portrætterede i et stik i streng stil, og geografen Abraham Ortelius, i hvis stambog L. blev bedt om at skrive og tegne. Da L. var tilbage i Hamburg skrev han 10.10.1574 et smukt brev til Ortelius. Uden tvivl var det i Antwerpen at L. havde planer om at udgive sit tyrkerværk, og nogle af træsnittene fra 1575 og -76 er signerede af træsnittere fra Antwerpen. 19.5.1575 skrev L. til Frederik II og medsendte ikke blot sin egen bog om sultan Soliman, men også eksemplarer af Galles værk med dedikationen til L. Han var åbenbart ved at forberede sin hjemkomst. Men om den ved vi kun at L. 19.2.1580 af Frederik II udnævntes til hofmaler. Han må straks have udført den tegning eller det maleri der ligger til grund for portrætstikket af kongen fra 1582, og som forholder sig tankevækkende nært både til J. G. van der Schardts terraccotabuste af kongen og til det malede portræt af ham på Fr.borg som med lidt letsindig argumentation er tillagt Hans *Kniepers; stod busten model for L., og er det ham som har malet det portræt der siges at være af Kniepers? 1580 udførte L. det i kun ét eksemplar kendte træsnit af elefantordenens elefant, måske i forbindelse med at ordenen just dette år fik nye statutter. I et brev af 10.11.1582 fra Kolding afskedigede Frederik II L., sammen med en barber og nogle studenter; sin løn fik L. sidste gang udbetalt 4.3.1583, og vi hører intet mere til eller om ham. □Selvportr. på prospekt af Konstantinopel dateret 1559, men utvivlsomt udført senere (univ.bibl. i Leiden), efter dette en tegn. (Kgl. bibl.). Stik af H. Goltzius, 1574. Selvportr. i træsnit 1575, efter dette stik af J. Ladmiral, 1764. Portrætmedalje, gengivet på L.s emblematiske træsnit fra 1575. Medalje, formentlig af Étienne de Hollande (møntkabinettet i Wien).

Hans Harbeck: M. L., Hamburg 1911. Vagn Poulsen i *Acta archaeologica* IV, 1933 104–09. V. Thorlacius-Ussing i *Kunstmuseets årsskr.* XXIII, 1936 91–100. J. Sthyr: *Dansk grafik 1500–1800*, 1943 (fot. optr. 1970) 16–38. Fr. Fuglsang i *Andr. Lorck Schierning: Die Chronik der Familie Lorck, Neumünster 1949* 52–62. Samme i *Nordelbingen* XX, Heide in Holstein 1952 52–62. Erik Fischer sst. 1974 81–92. Peter Ward-Jackson i *Connoisseur*, London 1955 83–93. M. J. Libman i *Gosudarstvennyj Ermitazh. Trudy. Zapadnoevropejskoe iskusstvo VI, Leningrad 1962* 213–23. Erik Fischer: M. L. *Drawings from the Evelyn coll. and from the dept. of prints and drawings of the Royal museum of fine arts, Copenhagen*, 1962. Samme i *Fund og forskn.* XI, 1964 33–72. Jürgen Bolland: *Die Hamburger Elbkarte aus dem Jahre 1568, Hamb. 1964* (2. opl. 1969) = *Veröff. aus dem Staatsarchiv der Freien und Hansestadt Hamburg VIII*. *Cat. of important old master drawings, Sotheby & co. London 15.3.1966* 3–34. F. W. H. Hollstein: *German engravings, etchings and woodcuts XXII, Amsterdam 1978* 179–226. Werner Kayser i *Philobiblon* XXIII, Hamb. 1979 279–95.

Erik Fischer

Lorck, Victor

Lorck, Victor Lorentz, 1871–1940, søfficer. * 17.10.1871 i Køng ved Næstved, † 31.12.1940 i Kbh., begr. Vedbæk kgd. F: overlæge, senere etatsråd Lorentz L. (1840–1926) og Odalie (Oda) Leontine Kemp (1841–1932). ~ 10.8.1897 i Kbh. (Holmens) med Vibeke Marie Hvidt, * 5.7.1874 i Kbh. (Holmens), † 24.9.1958 i Kbh., d. af direktør for De private assurandører Lauritz Nicolai H. (1840–85) og Elisabeth Maria Gammeltoft (1848–1932).

L. blev sekondløjtnant 1893, premierløjtnant 1898, kaptajn 1909 og kommandør 1920. L. var 1895–96 med krydsfregatten Fyen til Vestindien og gennemgik derefter ældste klasse (stabsafdeling) på Hærens officersskole. Var atter 1902–03 i Vestindien med skonnerten Ingolf. Fra sin første officerstid interesserede L. sig for strategi, søkrigshistorie og stabstjeneste som han som en af de første her i landet i moderne forstand dyrkede systematisk og videnskabeligt. På glimrende og inspirerende måde underviste han i disse fag 1907–11 på Hærens officersskole og 1907–13 og 1918–20 på Søværnets officersskole. Undervisningen blev foretaget samtidig med udkommandoer. Kommandør O. *Kofoed-Hansen var opmærksom på L.s sikre jugement og knyttede ham tidligt til de arbejder der foregik i marine ministeriets stab vedrørende flådens stilling til og i landets samlede forsvar særligt med henblik på arbejdet i forsvarskommissionen af 1902. I 1906 kom en gråbog om „Den danske Stats militær-politiske Stilling og Ordningen af Landets Forsvar” som et resultat af disse overvejelser. Udredningen, som L. anses for at være en af hovedforfatterne til, dannede grundlaget for den strategiske og militærpolitiske holdning Danmark valgte ved udbruddet af første verdenskrig. L. udviste et utroligt fremsyn med hensyn til hvorledes forholdene omkring denne verdenskrig ville udvikle sig. 1909–13 var L. chef for flådens stabs I. afd. 1913–14 chef for fiskeriinspektionen i danske farvande og chef for inspektionsskibet Absalon. Ved verdenskrigens udbrud blev han stabschef hos chefen for 2. eskadre kommandør T. V. *Garde der skulle lægge miner ud i Storebælt og bevogte disse. Sammen med denne udarbejdede L. de nødvendige instrukser og dispositioner der stort set blev fulgt resten af krigsperioden, og beviste dermed at han var i stand til at omsætte sin teoretiske kunnen til håndgribelige og praktiske foranstaltninger. L. blev 1915 stabschef i I. eskadre, 1915–17 chef for torpedobådsflotillen under 2. eskadre og 1917–18 næstkommanderende i panserskibet Peder Skram. Efter krigens afslutning var L. i 1918 chef for inspektionsskibet Islands Falk på togt til Island og var som sådan Danmarks repræsen-

tant ved festlighederne i Reykjavik da Island 1.12. d.å. anerkendtes som selvstændig stat i personalunion med Danmark. 1919 blev L. chef for Søværnets officersskole der varetog videreuddannelsen af søofficerer. Februar-april s.å. sendtes han midlertidigt til tjeneste som marineattaché i London og var desuden 1919–20 chef for kongeskibet Dannebrog. I november 1920 indledte L. med et stort foredrag en diskussion i Søe-Lieutenant-Selskabet om Danmarks militær-politiske stilling, et foredrag der medførte omfattende overvejelser i søofficerskredse. På dette tidspunkt var L. imidlertid på vej ud af marinen. Han havde gennem årene interesseret sig for filosofi hvilket efterhånden førte over i en stærk kristen tro med udgangspunkt i Pinsebevægelsen. Med udgangen af 1920 søgte L. sin afsked for at virke inden for pinsemenigheden i København og at hellige sig missionsvirksomhed. Frem til sin død udøvede L. inden for dette felt en omfattende prædikant- og skribentvirksomhed. L.s afsked fra marinen var utvivlsomt et tab for denne. Han lod sig 1923 indkalde til tjeneste i marineministeriet og arbejdede derefter 1924–28 i ministeriet for handel og søfart. 1928 konstitueredes han som navigationsdirektør og nautisk konsulent for søfartsministeriet. I 1930 blev han navigationsdirektør. L. var formand for statsskoleskibet Danmarks bestyrelse og sad som handelsministeriets repræsentant i stiftelsen Georg Stages minde, et arbejde som han omfattede med stor interesse. L. var en af de danske søofficerer som prins Carl, den senere *Haakon VII af Norge, holdt forbindelsen vedlige med. L. var en nobel og sjælden personlighed med en betydelig begavelse og et idealistisk livssyn. – R. 1909. DM. 1919. K.² 1936. □Foto.

M. V. L. Lorck i Tidsskr. for søvæsen, 1939 42. P. Ipsen sst. 1941 90–92. Berl. tid. I.1.1941. Kristeligt dagbl., Politiken, Børsen og Nationaltid. s.d. Hans Chr. Bjerg i Historie ny r. XI, 1975 367–91. Flåden under første verdenskrig, ved Tage Kaarsted, 1976 180f. – V. L. L. Et mindeskr., ved M. V. L. Lorck, 1970 (manus. i Kgl. bibl.). Papirer i Marinens bibl. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Lorensen [lo'rån'søn], Margarethe Johanne, * 31.7.1942 i Esmerske, Tønder amt. F: gårdejer Peter L. (* 1902) og Cathriene Mathiesen (* 1914). ~ 1.9.1969 i Las Vegas, Nevada, USA, med sergent Richard Allen Sandul. Ægteskabet opløst 28.5.1976.

L. tog realeksamen fra Tønder statsskole 1959, gennemgik forskolen for sygeplejeelever på Rødkilde højskole, Møn, og fik sin uddannelse på sygeplejeskolen i Sønderborg, hvorefter hun

fra 1964 var sygeplejeassistent ved Sønderborg sygehus indtil hun 1967 rejste til Californien hvor hun arbejdede som gruppeleder ved Sequoia Hospital i Redwood City. 1968–69 uddannede hun sig til afdelingssygeplejerske og sygeplejelærer ved Danmarks sygeplejerskehøjskole ved Århus univ. Mens hun studerede fik hun lyst til at kvalificere sig til at drive forskning inden for sygeplejen, og hun rejste derfor igen til USA hvor hun studerede ved Northern Arizona University 1970–72, University of Colorado 1972–73 og Arizona State University 1973–76. Hun fik to Master Degrees (M.A. og M.S.) og – som den første danske sygeplejerske – en doktorgrad i filosofi.

På denne baggrund markerede hun sig straks efter sin hjemkomst 1976 stærkt i dansk sygeplejeforskning. Behovet for sygeplejeforskning var stort, og med en nyoprettet stilling som forskningskonsulent i Dansk sygeplejeråd som udgangspunkt gik L. i gang med et stærkt påkrævet projekt inden for sygehusområdet med det formål at indsamle materiale til udarbejdelse af normeringsmodeller for sygeplejepersonalet og opstilling af kriterier for kvalitetssygepleje. Lige så stor betydning som hendes eget forskningsarbejde fik det at hun samlede en gruppe yngre sygeplejeforskere om sig i en diskussionsklub hvor hun stillede sin viden og erfaring til rådighed for deres forskningsprojekter. Gennem studierejser til Storbritannien 1977 og 1978 etablerede L. kontakt med engelske sygeplejeforskere, og sammen med disse og sygeplejeforskere fra Holland, Norge og Schweiz oprettede hun i 1978 en arbejdsgruppe for europæiske sygeplejeforskere. Ved de konferencer arbejdsgruppen arrangerede 1978 og 1980 placerede L. sig som en af Europas førende sygeplejeforskere. Verdenssundhedsorganisationens Europakontor har da også ved flere møder og konferencer gjort brug af L.s ekspertise i sygeplejeforskning. Som foredragsholder, underviser og skribent har L. formået at vække ikke alene sygeplejerskerne men også lægernes og sundhedsmyndighedernes forståelse for sygeplejeforskningens betydning for sygeplejens videre udvikling. 1980 forlod L. DSR for med støtte fra Statens lægevidenskabelige forskningsråd at gennemføre et forskningsprojekt vedrørende ældre borgeres mulighed for at vedligeholde eller øge deres egenomsorgs aktiviteter under og efter et hospitalsophold.

Interview i Sygeplejersken, 1978 nr. 14 4–7.

Margrethe Kruse

Lorentz, Johan, ca. 1580–1650, orgelbygger. * ca. 1580 i Grimma i Sachsen, † juni 1650 i Helsing-

ør, begr. 18.6.1650 fra Skt. Olai k. F: rådsherre Johan L. og Christine Rodstedt. ~1610 med Margarethe Hollander, d. af friskomagemester Joh. Henrichsen Jansen. – Far til Johan *L. (ca. 1610–89).

L. var udlært hos orgelbygger Nicolaus Maass i Stralsund og var i nogle år dennes mestersvend. Da Maass omkr. 1602 bosatte sig i Kbh. fulgte L. antagelig med, men 1604 blev han sammen med broderen Balthasar Lorentz sendt til Flensborg for at arbejde på det store orgel til Skt. Nicolai kirke. Da dette arbejde var fuldført 1609 nedsatte L. sig som selvstændig mester i byen hvor han opnåede borgerskab 1610. Ved Maass' død 1615 mistede Christian IV sin faste orgelbygger, og L.s tilstedeværelse blev nu påkrævet i Kbh.; året efter tilkaldtes han for at fuldføre det store orgel i Frederiksborg slotskirke, hvilket blev indledningen til 32 år i den musikelskende konges tjeneste. Af arbejder fra denne periode kan nævnes orgler til Trefoldighedskirken i Kristianstad, Holmens og Skt. Nicolai kirker i Kbh., Skt. Marie kirke i Helsingør, Kronborg slotskirke og Nakskov kirke. Efter ansøgning fik L. 1639 kongeligt privilegium som orgelbygger i Danmark og Norge; det lod sig ganske vist ikke håndhæve, men kan vel i nogen grad have sikret ham mod generende konkurrence. Nogle af facaderne fra L.s instrumenter findes stadig bevaret; den berømteste hidrører fra det orgel Diderik *Buxtehude spillede på som organist ved Skt. Marie kirke i Helsingør. Ved bygningen af kirkens nuværende orgel 1960 blev 27 originale prospektiver der havde været stumme i over 100 år gjort klingende påny. I vor tid har L.s klangstil, eller rettere hypoteserne om denne, været til inspiration for danske orgelbyggere, især Poul-Gerhard *Andersen der i sine arbejder bevidst søgte at genskabe den „søde og melodiose“ klang som Pontoppidans Danske Atlas fremhæver i sin omtale af Nicolai-orglet i Kbh.

Niels Friis: *Orgelbygning i Danm.*, 1949 (2. udg. 1971).
Otto Schumann: *Quellen und Forsch. zur Gesch. des Orgelbaus im Herzogtum Schlesw. vor 1800*, München 1973.

Ole Olesen

Lorentz, Johan, ca. 1610–89, organist. * ca. 1610 i Flensborg, † 19.4.1689 i Kbh., begr. sst. (Nic. k.). F: orgelbygger Johan *L. (ca. 1580–1650) og Margarethe Hollander. ~1° 27.7.1635 i Hamburg med Gesa Prætorius, døbt 28.2.1613 i Hamburg, † maj 1659, d. af organist ved Petri k. i Hamburg, senere domvikar og dekanus Jacob P. (1586–1651) og Margaretha v. Kampe. ~2° for 1663 med N.N. ~3° med N.N. Clausdatter,

Lorentz, Johan

† 19.4.1689 i Kbh., d. af sognepræst i Brønshøj Claus Pedersen Utterslev (Mule) († 1682, ~ 2° 1676 med Kirsten Clemensdatter, † 1687, ~ 1° 1640 med sognepræst i Gøntofte Jørgen Iversen, ca. 1614–57, ~ 2° 1658 med sognepræst i Gøntofte Rasmus Olufsen, ca. 1627–72) og Elline Nielsdatter (ca. 1638–74).

L. fik 1629 på Christian IVs foranledning ansættelse som organist ved Frue kirke, men drog allerede 1631 med orlov et par år til Italien og Tyskland for videre uddannelse. Efter sin hjemkomst 1633 eller 1634 blev han en del anvendt ved hoffet, dels under den indkaldte Heinrich "Schütz" øverste ledelse ved de store musikalske opbud i anledning af den udvalgte prins Christians bryllup 1634 med prinsesse Magdalena Sibylla af Sachsen, dels i en længere årrække som vikarierende organist ved hoffet i de faste organister Michael *Cracowits og Enwald Hintzes forfald og desuden en række år som lærer for den senere Christian V. Sin faste tilknytning til dansk musikliv fik L. som organist ved Nicolai kirke, en stilling han beklædte fra ca. 1634 til sin død. På kirkens orgel, bygget af faderen og det mest berømte i København, gav han efter oprindelig nederlandsk mønster koncert tre gange ugentlig i en eftermiddagstime og høstede derved ikke alene sine bysbørns taknemmelighed, men også respektfulde udtalelser af udlændinge. L. var tillige fra 1640 indehaver af organistembedet ved Christianshavns kirke og fra 1646 ved Holmens kirke, begge besørget ved vikar. Han er også kendt som komponist fra danske, tyske og især svenske håndskrifter af et stort antal små klaver- og orgelstykker, mest af danseagtig karakter, som muligvis har været benyttet af ham i hans undervisning. Desuden er der i skrifter af P. H. *Resen (Descriptio Samsøe, 1675, og Kong Frederichs den Andens Krønike, 1680) bevaret nogle folkevisemelodier efter hans nedskrift. Værker i større format af ham er ikke kendt. 1654 fik L. efter vicekapelmester Jacob *Ørns død tillagt Skt. Gertruds vikari i Roskilde og fik det fra 1671 i arv og eje. Sammen med sin tredje hustru og to børnebørn omkom han ved opera-huset ved Charlotte Amalienborgs brand.

J. L.: Klavierwerke, udg. Bo Lundgren, Lund 1960. – Nye saml. til den da. hist., udg. R. Nyerup og P. F. Suhm III, 1794 180f. Kirkehist. saml. 3.r.1, 1874–77 467. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricca og J. A. Fridericia V, 1883–85 (fot. optr. 1969) 555; VII, 1891 (fot. optr. 1970) 123. – André Pirro: Dietrich Buxtehude, Paris 1913. Niels Friis i Hist. medd. om Kbh. 4.r.II, 1949–52 426–39. Samme: Orgelbygning i Danm., 1949 (2. udg. 1971). N. Schiørring: Det 16. og 17. årh.s verdslige da. visesang I, 1950 189 362f. Samme i Danm.s gamle folkeviser XI, 1976 14. Bo Lundgren i Bericht über den 7. internationalen musikwissenschaft-

lichen Kongress 1958, Kassel 1959 183–85. Samme i Svensk t. för musikforsk. XLIII, Sth. 1961 249–63.

Nils Schiørring

Lorentz(en), Johan Henrik, 1763–1818, harpenist, komponist. * 9.6.1763 i Schwerin (Kat.), † 2.12.1818 i Kbh. (Cit.), begr. sst. (Garn.). F: ukendte. ~ 1792 med Frederikke Wilhelmine Lintrup, døbt 3.3.1768 i Søllerød, † 18.9.1814 i Kbh. (Garn.), d. af gartner på Enrum Jens L. (1732–90) og Johanne Marie Holtz (1740–86).

L. der 1784 siges at være „aus Taansing“ uddannedes til musiker af den dygtige stadsmusikant Jensen i Haderslev, af hvis elever flere nåede ind i Det kgl. kapel. Selv blev L. optaget deri som violinelev 1786 og overtog, efter med held at have givet koncerter på harpe i Haderslev og Kbh., tillige stillingen som harpespiller efter J. A. *Kirchhoff. 1797 fik han fast ansættelse, søgte 1799 forgæves at blive kammermusikus, tog sin afsked som violinist 1810, som harpenist 1816, men fortsatte til sin død med at spille ved hoffet. Han dyrkede også orgelspillet og var fra 1791 til sin død organist ved Kastelskirken. – Som komponist var L. meget produktiv; han fik udgivet nogle hæfter sange og harpekompositioner, men størstedelen af hans værker kom aldrig i trykken. De findes nu med få undtagelser i statsbiblioteket i Århus og omfatter variationsværker for violin, klaver eller harpe i tidens letløbende figurerede stil, sonater, harpekoncerter, en kortfattet harpeskole m.m. I flere af tidens periodiske musikpublikationer udgav han arrangementer og originalkompositioner af yndede komponister. Han ejede en efter private forhold betydelig musiksamling som han 1813 for 1200 rdl. courant afhændede til Det kgl. bibliotek. Her skulle den efter bestemmelsen danne grundstammen for en særlig musikafdeling der systematisk skulle forøges, men det blev først mod slutningen af århundredet, at denne afdeling kom under ordnede forhold. □Tegn. af F. C. Gröger.

C. F. Cramers Magazin der Musik II, Hamb. 1784 74f. A. P. Berggreen: Folke-sange og melodier XI, 1871 131. V. C. Ravn i Festskr. i anledn. af musikforen.s halvhundredårsdag I, 1886 78f 97. C. Thrane: Fra hofvioloner til, 1908. J. P. Erichsen: Indeks til da. periodiske musikpubl., 1975. – S. A. E. Hagens saml. i Kgl. bibl.

Nils Schiørring

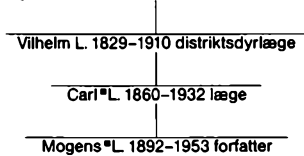
Lorentzen

Da fornavnet Lorentz har været almindeligt i Sønderjylland forekommer patronymet L. hyppigt i slægter der stammer herfra (se også Lorenzen).

Carl *L. var ~ Emilie Marie Lumbye, d. af musikdirektør Carl *L.

Hans H. Worsøe

Hans Mølgaard Lorentzen 1796–1870 regimentsdyrlæge

Lorentzen ['lo'rønson], Christian August, 1746–1828, maler. Døbt 27.7.1746 i Sønderborg, † 8.5.1828 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: urmager Hans Peter L. og Maria Christina Hansdatter. Ugift.

L.s far har måske arbejdet for hertugen af Augustenborg hvis fornavne sønnen fik i dåben, og hvis slægtninge stod fadder. Herskabet har næppe svigtet den faderløse dreng der efter konfirmationen 1763 må have lært at male. I museet på Gottorp hænger hans tidligst kendte portræt, en fornem dame, signeret 1769. Et prospekt af Gisselfeld dateret 1772 røber at han nu var hos hertugens fætter F. G. Danneskiold-Samsøe. Nogle tidlige portrætter viser indflydelse fra Vigilius "Erichsen, men et egentligt elevforhold til P. *Als er sandsynligere. Året efter dennes død 1776 blev der ifølge den gamle prinsesse Charlotte Amalies journalregnskab givet L. betaling „for en kopi af Hds. kgl. Højhed“, antagelig det portræt der nu tilhører Fr.borg. Det kunne være af Als, men A. Heckels berygtede stik derefter (Strunk 635) bærer L.s navn. Hans ældste biograf, A. F. Büsching, omtaler i 1783 hans elevforhold til kunstakademiet, men det fremgår hverken af de mangelfulde elevfortegnelser eller af listerne over medaljekonkurrenter. Noget tyder på at han længst muligt ville bane sig vej som den lovende yngling. Til Kbh.s folketællinger angav han livet igennem sin alder syv år for lavt (gravstenen på Garnisons kirkegård bar dog fødselsdatoen 10.8.1749) skønt han som J. *Juel, N. *Abildgaard og J. F. *Clemens tilhørte generationen fra før 1750. En række adelsportrætter fra 1770erne antyder den kreds af velyndere som 1779 sendte L. udenlands samtidig med at greve Jørgen Scheel stillede kunstakademiet sit portræt malet af L. Til kredsen hørte i hvert fald J. O. *Schack-Rathlou og general J. F. *Classen på Frederiksværk og vel også greve Otto *Thott efter hvis død 1785 L. deltog i registrering af kunstværkerne på Gaunø.

Der er bevaret skitsebogsblade fra rejsen som først gik til Bruxelles og Antwerpen hvorfra han hjemsendte en kopi efter Rubens. Et brev fra Paris 1781 – L. var ikke meget skrivende – omtaler Rom som rejsemålet, men han blev hængende i Paris hvor han ca. 1780–82 i selskab med kobberstikkerne G. *Haas og J. G. *Preisler forment-

lig færdedes i kredsen omkring disses lærere J. G. Wille og Delaunay og fik det præg af en hurtigt arbejdende billedmager som han stæde bevarede. Hans store samling af kobberstik der tjente ham som helt cliché-agtige forlæg til stafagen i mange billeder synes hovedsagelig indkøbt i Paris. En kopi efter J. B. Greuze var blandt hans efterladenskaber, og i hans landskaber fornemmes efterklang af både Claude Lorrain og Joseph Vernet hvis havneprospekter vakte opsigt på salonen 1781 hvor L. også har set Hubert Roberts to aktuelle prospekter af operabranden 8.6. s.å. Sådanne parvis fremstillede, til dørstykker i rigmandshjem velegnede, livligt fortællende billeder optrådte i L.s senere produktion. Modsat G. Haas og J. G. Preisler blev han ikke medlem af det franske akademi, men 2.9.1782 agreeledes han i Kbh. på et hjemsendt scenebillede fra P. A. Beaumarchais' omdiskuterede lystspil *Barberen i Sevilla*. Receptionsstykket er forsvundet, men i kobberstiksamlingen findes to tegninger fra Beaumarchais' komedie. De kan dog være udført senere i Kbh. Det var imidlertid som portrætmaler L. var sendt ud. Et forsvundet portræt af G. Haas, dateret 1784, må være malet i Paris hvor L. også kan være kommet i forbindelse med den store svenske portrætmaler A. Roslin. Denne udførte på bestilling af den danske gesandt Otto *Blome (1735–1803) et helfigurportræt af Chr. VII, og L.s helfigurportræt af *kronprins Frederik*, dateret 1784 og 1920 erhvervet til Fr.borg fra slægten Blome, er af samme format og ejer ikke så lidt af Roslins elegance skønt det vel må stå i skygge af Juels, 1783 daterede, helfigurportræt af kronprinsen (Fr.borg).

Efter hjemkomsten blev L. akademimedlem 22.3.1784. Hans medlemsstykker var to portrætter af A. *Weidenhaupt* og W. A. *Müller*. Den daterbare del af de flg. årtiers uhyre omfattende og alsidige produktion er vor vigtigste kilde til viden om hans liv. Talrige portrætter viser fortsat tilknytning til aristokratiet. På Bregentved hænger rytterportrættet af daværende kommandant i Rendsborg, greve C. W. *Ahlefeldt*, måske udført på hjemvejen fra Paris ca. 1782. Kunstmuseets lille helfigurportræt af polsk gesandt i Kbh., greve *Adam Rzewusky*, er fra 1789. Hertil kom storkøbmand, søofficerer og skuespillere. Teaterverdenens litterære sværmeri for bønder og fiskere præger hans tidlige genrebilleder fra 1790erne ligesom hans få religiøse billeder virker mærkeligt sødlige og uoplevede. Efter århundredskiftet udførte han langt lodigere friluftskildringer fra Nordsjælland og Dyrehavsbakens folkeliv. L. havde nemlig også vundet ry som landskabsmaler. Kalundborg museum ejer

Lorentzen, C. A.

hans store „schweiziske“ landskab udført 1788 som dekoration til Tuteins gård på Købmagergade, og 1792 bestokede kronprinsen hans rejse til Norge og afkøbte ham to store norske landskaber; i noget mindre format udførtes 15 norske landskaber, bestilt af hertug *Frederik Christian II til ophængning i hertugparrets palæ i Bredgade (Dehns palæ), senere på Augustenborg. De medtoges efter treårskrigen af den landflygtige hertugfamilie, men de 13 kom i 1930 på auktion i Kbh. og er nu spredt i offentligt og privat eje i Danmark og Norge. Denne serie viser, hvorledes L. under direkte indtryk af norsk natur kunne præstere landskabskunst på højde med Erik *Paulsens, men hans eftermæle svækkedes derved at disse billeder også kendes i mindre gentagelser, ofte vel udført af værkstedsmedhjælpere som forlæg for G. Haas og H. A. *Grosch der i to serier akvatintastik (i Norge kaldt „L.-stikk“) gennemførte den ved Paulsens død afbrudte norske „voyage pittoresque“. Samarbejdet med kobberstikkere præger også L.s virke som historiemaler. 1787 malede han *Tønningens overgivelse 1713* der blev stukket af G. Haas. 1792 købte kronprinsen hans to skildringer fra 1600-årenes svenskekrige og senere, som konge, det på salonen 1815 udstillede billede af *Wolmarslaget 1219*, malet 1809, måske under indtryk af dannebrogordenens udvidelse 1808. På Ledreborg hænger en række af L. signerede, men meget hastigt udførte scener fra Danmarks gamle historie, bestilt af greve C. F. Holstein for at stikke i kobber af A. *Flindt som dog kun fik et enkelt udført.

I forbindelse med kronprinsparrets bryllup 1790 introducerede L. det aktuelle reportagemaleri som han kendte fra Paris. Sit bedste ydede han på dette felt i Fr.borgs to store malerier fra *slaget på reden 2.4.1801*, udført på kongelig bestilling. Selve slagskildringen må anses for L.s hovedværk. Det er set i en slags fugleperspektiv fra Frelsers kirketårn hvorved opnås en opbygning som af sætstykker ligesom i de norske landskaber og med samme mørke skyggetrekant forinden tilvenstre. Gennem Clemens' stik kom det ud til videre kredse. Bombardementet 1807 gav atter L. lejlighed til livfulde og dramatiske billeder der ligeledes vandt udbredelse gennem kobberstik. Uden diskussion eller kritik var L. imidlertid 1803 blevet professor ved modelskolen efter Jens Juel. Efter Abildgaards død 1809 var han en tid akademiets direktør og vel den der bedst formåede at videreføre traditionen indtil C. W. *Eckersberg 1818 vendte hjem fra Rom med nye impulser og satte L. i skygge. Hans eftermæle som lærer blev således bygget på næste slægtleds erindringer om den gamle, svækkede

kunstner. Langt op i årene kunne han imidlertid male portrætter med en djørvhed og kraft som må kaldes N. L. *Høyens påstand om at L. var „olding i ånd, olding i øje“ da han i 1809 påbegyndte de endnu i statens eje bevarede 31 scenebilleder fra Holbergs komedier. Initiativet udgik fra grosserer M. L. *Nathanson, og de kobberstik Clemens o.a. udførte derefter var tænkt som illustrationer i en planlagt pragtudgave af komedierne. De to forlæg som maledes af Eckersberg mangler det humor som præger L.s. Med friskhed tog han her en opgave op uden støtte i forbilleder eller sceniske opførelser og fuldførte sin del af arbejdet. Skønt banebryder blev L. atter her sat i skygge af W. *Marstrand, der blev Holbergillustratoren par excellence.

Skønt selv uden akademisk skoling fik L. vidtrækkende betydning for malere som C. A. *Jensen og I. C. Dahl. Først efter hans død blev den unge Chr. *Købke Eckersbergs elev. I 1823 bestilte slotsbygningsskmissionen fire – endnu bevarede – prospekter af danske kolonialbesiddelser til ophængning på det nye Christiansborg, og så sent som 1824 stemte et flertal på fem af akademiets professorer for L.s valg til direktørposten, som han dog frabad sig af helbredsgrunde. Man viste gerne den gamle mester overbærenhed, men i 1850erne fældede Høyen en knusende dom over ham som kunstner og lærer, og det senere 1800-tal havde højst et smil tilovers for „den gemytlige paryktidsmaler“ L. I vor tid har der været stigende interesse for hans billeder der længe var næsten usælgelige, men nu opnår stigende priser. □Mal. af Hans Hansen, 1809 (kunstakad.). To malede selvportr. (Fr.borg), efter det ene kopi af Niels Moe, 1819 (sst.). Mal. af C. A. Jensen udst. 1814. Selvportr. på mal. af modelskolen (Fr.borg). L. malet i sit atelier af M. Rørbye, 1827, efter dette litografi af N. C. Kierkegaard, af Ad. Kittendorff og stik af C. E. Sonne; malet kopi af A. A. Müller, 1827. Buste af H. Gianelli, 1828. Tegn. af bl.a. Chr. Hetsch. – Mindemærke af ark. Hans Jensen på graven, 1829.

N. L. Høyen: Skr. III, 1876 115f 217f 219f. C. A. L. Udstill., Thorvaldsens museum, 1971 (heri bibliografi). H. Hertz i Lolland-Falsters stiftsmuseums Årsskr. 1971 23–31. H. D. Scheperlern i Nordelbingen XLIII, Heide in Holstein 1974 112–27. Jens Fr. Nørbæk i Konsthist. t. XLVIII, Sth. 1979 38–43. H. P. Clausen og Jørgen Paulsen: Augustenborgerne, 1980 = Fra Als og Sundevad LVIII.

H. D. Scheperlern (O. Andrup)

Lorentzen, Carl, 1860–1932, læge. * 22.1.1860 i Viborg, † 5.4.1932 i Kbh., urne på Holmens kgd. F: distriktsdyrlæge Vilhelm L. (1829–1910) og Augusta Frederikke Emilie Louise Ringheim (1833–1927). ~ 3.5.1890 i Kbh. (Holmens) med

Emilie Marie Lumbye, * 11.11.1868 i Kbh. (Holmens), † 26.2.1944, d. af musikdirektør Carl *L. (1841–1910) og Emilie L. V. C. Ringheim (1841–1912). – Far til Mogens *L.

L. blev student 1879 fra Viborg og medicinsk kandidat 1886. Efter at have været læge i Arsurk i Grønland 1886–87 og kandidat på Frederiks hospital 1888–89 nedsatte han sig som praktiserende læge i Brønderslev, men flyttede allerede n.å. til Kbh. hvor han var sekretær hos stadslægen 1891–99. Han blev dr.med. 1895 på en afhandling om *Febris rheumatica. Sygelighedens Optræden og Udbredelse i Kbh. 1887–91*. 1898–99 studerede han mave-tarmsygdomme i Berlin og praktiserede derefter som specialist i fordøjelsessygdomme i Kbh. hvor han 1902 oprettede en privatklinik. Der kom enkelte mindre videnskabelige arbejder om fordøjelsessygdomme fra hans hånd, men det blev på et andet område han gjorde en stor indsats. Han var lægelig medarbejder ved dagbladet Dannebrog hvor han førte en udmærket pen. Da der i slutningen af 90erne både i udlandet og herhjemme var vakt stærk interesse for tuberkulosens bekæmpelse, særlig foranlediget af de positive resultater man havde opnået ved sanatoriebehandling forstod L. straks betydningen af denne opgave, og at tidspunktet for at løse den netop nu var inde. I en række udmærket skrevne, agitatoriske artikler i Dannebrog vakte han kraftigt røre om denne sag og forstod ved den stærke slagkraft han satte ind at løse den latente interesse der i vide kredse af befolkningen og hos politikerne på forskellig vis var for dette spørgsmål. Men overordentlig energi, klogskab og dygtighed plæderede han sagen, og 16.1.1901 kunne han sammen med Holger *Rordam starte Nationalforeningen til tuberkulosens bekæmpelse. Naturligvis blev L. medlem af forretningsudvalget i hvilket han i de første år udførte et intenst arbejde. 1909 blev han formand i foreningen. Senere gjorde han endnu en stor indsats for tuberkulosebekæmpelsen da han sammen med Emil *Vett efter svensk mønster startede høstblomst dagen. L. var medlem af tuberkulosekommissionen 1902, af nadverkommissionen 1903 og justitsministeriets konsulent i tuberkulosesager 1906–09 samt sundhedsstyrelsens konsulent i disse sager 1909–16. Han var delegeret til tuberkulosekonferencen i Haag 1906 og medlem af medicinalkommissionen 1908. Endvidere var han formand for Grønlandsk selskab 1906–11. L. var medudgiver og redaktør af Dansk Sundhedstidende 1896 og eneudgiver af samme til 1918, derefter redaktør af Dansk Sundhedstidende i Berlingske Tidendes. – Tit. professor 1902. – R. 1911. F.M.I. 1926. □Karikatur af Alfred Schmidt, 1910. Tegn. af

Edv. Weie (St. mus.), mal. af samme, 1913. Mal. af Mogens Lorentzen, 1933 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1895 76f. – G. Tryde i Det grønlandske selsk.s årsskr. 1931–32 97–99. G. E. Permin i Ugeskr. for læger XCIV, 1932 394f. Politiken 7.4.1932. Berl. tid. s.d. E. Schelde Møller: Nationalforen. til tuberkulosens bekæmpelse, 1901–51, 1950. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Axel Borgbjærg*

Lorentzen, Mogens, 1892–1953, maler, forfatter. * 4.4.1892 i Kbh., † 7.2.1953 på Rud. Berghs hosp., Kbh., urne på Holmens kgd. F: professor, dr. med. Carl *L. (1860–1932) og Emilie M. Lumbye (1868–1944). ~ 1° 1.1.1917 i Søllerød k. med Else Berner, * 8.2.1895 i Stavanger, d. af sagfører i Stavanger, senere assessor i Bergens byret Joachim B. (1856–1941) og Caroline Marie Nørbech (1866–1925). Ægteskabet opløst 1946. ~ 2° 3.7.1946 på Frbg. (b.v.) med Ingeborg Léonie Watt-Boolsen, * 3.7.1915 i Kbh., d. af skoleinspektør Detleff Frederik Linius Johannes Boolsen (1881–1953) og operasanger Léonie Watt (1884–1975).

L., der voksede op i et højt kultiveret miljø, blev 1910 student fra Østersøgades gymnasium og studerede en kort tid medicin, et studium han dog forlod til fordel for kunsten. Fra 1912–13 gik han på teknisk skole hos H. *Grønvold og derefter to år hos P. *Rostrup Bøyesen. 1920–21 opholdt han sig i Italien og studerede renessansens kunst i Firenze og Rom, men også Pompeji og Sicilien blev besøgt. Ved sin hjemkomst udstillede han 1922 på Charlottenborgs efterårsudstilling, hvad der dog ikke var hans debut, for allerede 1916–19 og 20–21 havde han udstillet på Kunstnernes efterårsudstilling. 1923 blev han i nogle år knyttet til Den frie udstilling og fra 1928 til Grønningen. Ind imellem har L. været repræsenteret på udstillinger både i København og i udlandet (Moderne dansk kunst på Charlottenborg 1925, Kunststævnet i Forum 1929, i Stockholm 1919, i Göteborg 1923, New York 1927, Helsingfors 1928, Oslo 1931) ligesom han jævnlig har holdt separatudstillinger, bl.a. hos Chr. Larsen på Højbroplads, hvor han 1922 udstillede sine billeder fra den store Italiensrejse. Som maler var han i begyndelsen påvirket af Edvard *Weie hvad der spores i hans tidlige billeder fra Christiansø, men snart blev han smittet af den yderliggående ekspressionisme der opstod i Tyskland efter den første verdenskrig omkring gruppen Der Sturm. Det var som om intet var fremmed for hans letfængelige kunstnersind. Afstanden fra hans stemningsmættede Christiansø-billeder og sommernatsbilleder med gule

marker til det voldsomme, dramatiske billede af *Liebknecht. Berlin 1918* er påfaldende. Et ekspressionistisk historiemaleri der med sine voldsomme farvekontraster giver en fortrinlig skildring af tidens uro. De store lærreder, ofte med indtegnede figurlige omrids hen over de koloristiske farveflader, kan have mindelser om W. Kandinsky, men hans billeder vakte opmærksomhed og førte ham gradvis over i det store dekorative vægmaleri der var tidens løsen. I samarbejde med arkitekten Kay Fisker udførte han 1925 udsmykningen af den danske pavillon på verdensudstillingen i Paris, et arbejde der dog blev stærkt kritiseret – og 1930–31 malede han i en art freskomanér de store vægmalerier til Roskilde arbejderhøjskole. Men det var som om hans udsmykning af Den danske klub i London tydeligst pegede frem mod den fortælleglæde der snart skulle komme til udtryk i mange af hans ofte lidt barokke små noveller og vers. Han kaldte sit vægmaleri for *Året i Danmark* og det lyser af oplagt munterhed, en elskværdig opfattelse af omverdenen som han snart skulle omsætte i ord. Gradvis byttede han penslen ud med pennen.

Allerede fra ungdommen havde han vist litterære tilbøjeligheder. Det var som om de to kunstarter kappedes om førsteprioriteten. Tidligt blev han medarbejder ved *Klingen* og senere ved *Kritisk Revy* hvad der førte til et samarbejde med Poul Henningsen om revyerne på Nørrebro teater i 1929 og i Riddersalen i 1931. Det var dog i langt højere grad som en skildrer af den elskværdige gennemsnitsdansker han skulle blive kendt ud over hele landet. *Familien Geline* fra 1938 skulper sig frem gennem besværligheder, men kommer dog frelst i land. Figurerne i novelle-samlingerne *Midvejs*, 1932 og *Søndag midt i Ugen*, 1930 bæres af hans oprigtige sympati og ærlige personlighed. Den konstruerede form som nu og da fornemmes i hans lyrik findes ikke i hans prosa der ligesom er skrevet med en slentrende nonchalance. Nævnes bør også hans *Børnevise* fra 1936, illustreret af ham selv, mens de små mundrette vers er sat i musik af vennen Knudåge Riisager. Det var dog navnlig i de senere år hvor han blev helt sig selv og frigjort for litterære forbilleder at hans sjældne evne til intimiteten med hans efterhånden meget store publikum fornemmes. Livsvisen *A.B.C.* skrevet til Liva Weel i 1929 og *Mor Danmark*, skrevet under besættelsen, blev snart nynnet af alle. En lyrik der bæres af en ligefrem og enkel tone, og hvor hans egen kærlighed til emnet fornemmes som det egentlige. Men heri lå der også en fare for han kunne i virkeligheden for meget. Fra cabarettens tribune var vejen til radioen ikke lang.

Månedsserien *Så gik . . .* blev en slags borgerlig bekendelse med letfattelig livsvisdom, fremført i et tonefald og med en stemmeføring som gjorde ham kendt i hver en krog af landet. Men det let sentimentale der kunne lure på ham blev altid afbødet af hans stilfærdige humor og hans ukomplicerede tankegang der bragte det jordnære ind i lytterens stue. I de senere år skev han mange viser til Manja Mourier og Aase og Lulu Ziegler som han havde kendt fra de unge år. Han skrev og malede af lyst. Borgerkabets muntre søn, der blev gennemsnitsdanskere livsræsonnør. Han brændte ikke uden offentlig omtale sit kjolesæt og sin høje hat på Dyrehavsbakkens Skt. hansbål og klædte sig i så stærke farver som lyser fra hans ungdoms lærreder. Han blev under besættelsen og i efterkrigsårene indbegrebet af københavnsk mentalitet.

L. har udført en del litografier og beskæftiget sig med bogillustration (Johan Herman Wessels Digte) og med dekorering af porcelæn, især fliser. Malerier af ham i museerne i Oslo og Göteborg. □Selvportr., på flise 1922, mal. 1927 (Nationalgalleriet, Oslo), 1929, og tegn. udst. 1952. Tegn. af H. Bendix, 1928. Tegn. af Carl Jensen udst. 1928, 1929, 1944 og 1950. Mal. af Axel Bentzen, 1934 og af Albert Naur udst. 1935. Tegn. af Sikker Hansen, 1937. Buste af Jørgen Rode udst. 1940. Tegn. af Viggo Thomsen, 1941, og af Isaac Grünwald. Mal. af Edv. Weie. Foto.

M. L.: Tankestreger, udg. Sv. Rindholt, 1950. – M. L. i Arbejderhøjskolen, dec. 1931. Interview i Socialdemokraten 29.3.1942. – Poul Henningsen i Vor tid II, 1918 301–03. Jens Møller-Jensen i Skønvirke, 1925 145–55; sst. 1926 18–25. Sig. Schultz i Dagens nyheder 6.12.1933. Samme i Nationaltid. 4.4.1942. Poul Henningsen i Socialdemokraten 8.2.1953. Jacob Paludan i Nationaltid. s.d. – Papirer i Kgl. bibl.

Godfred Hartmann

Lorenz, Johan Godfred, 1865–1938, ingeniør, havnebygmester. * 29.12.1865 i Stege, † 28.2.1938 i Kbh. (Sions), urne på Vestre kgd. F: læge Edvard Gustav L. (1826–67) og Johanne Sofie Charlotte Hornemann (1839–1914). ~ 1° 6.8.1897 på Frbg. med Astrid Nyström, * 23.6.1873 i Stockholm, † 1.9.1968 sst. (~ 2° 1911 med forfatter Sophus Michaëlis, 1865–1932, ~ 3° 1928 med major Jean Oswald Ek, 1869–1956), d. af læge Anton Kristen N. (1842–1931) og Thyra Hammerich (1846–1921, ~ 2° 1880 med senator Rudolf Eduard Neovius, 1851–1917). Ægteskabet opløst 1907. ~ 2° 25.9.1907 i Kbh. (Chr.) med Sigrid Maria Frederiksen, * 8.5.1876 på Nøbballegård, Høleby sg., † 17.8.1940 i Roskilde, d. af landøkonom Erhard F. (1843–1903) og Sigrid M. E. Topsøe (1844–1925). – Brorson af L. V. *L.

L. blev student 1885 fra Metropolitanskolen, cand.phil. 1887 og cand.polyt. i ingeniørfaget 1891. Efter eksamen kom han som ingeniørassistent til vandbygningsvæsenet hvor han deltog i udførelsen af forskellige arbejder ved Nymindegab. 1892 fik han ansættelse i en tilsvarende stilling ved Kbh.s havnevæsen hvor han deltog i arbejdet ved frihavnsanlæggenes udførelse, og forblev her til han 1895 tog ud på en studierejse på et år til Paris og Middelhavslandene. Hjemkommen herfra fik han 1896 ansættelse som ingeniør i P. C. Petersens maskinforretning i Kbh., men kom n.å. på ny til Kbh.s havnevæsen hvor han fra nytår 1899 fik fast ansættelse som første ingeniør. 1914 blev han ved H. C. V. *Møllers udnævnelse til havnedirektør efter C. F. *Drechsel havnebygmester ved Kbh.s havn. L. har såvel i forbindelse med H. C. V. Møller som i egenskab af havnebygmester ydet en meget betydningsfuld indsats ved projekteringen og udførelsen af de store ingeniørarbejder i Kbh.s havn der er udført i den lange årrække han var knyttet til havnevæsenet. Det sidste af disse var bygningen af den halvhøje Knippelsbro (i brug dec. 1937). Også uden for sin embedsgering ydede L. betydningsfulde arbejder. 1904 fik han sammen med G. Schönweller 3. præmie ved den internationale konkurrence om udvidelse af Göteborgs havn. 1916 udarbejdede han fremtidsplaner for Svendborg havn og kanal. L., der har skrevet en del afhandlinger i tekniske tidsskrifter og skrev havnevæsenets jubilæumsskrift 1908–33, var 1901–10 medlem af Dansk ingeniørforenings bestyrelse og 1913–19 formand for denne forenings sektion for vej-, vand- og jernbanebygning. Fra oprettelsen 1930 var han medlem af bestyrelsen for La Section danoise de la Société des Ingénieurs civils de France og 1933–35 formand. 1931–38 var han censor ved Polyteknisk læreanstalt i vandbygningsfagene, 1918–28 næstformand for Dansk svømme- og livredningsforbund, 1928–30 medlem af byggeudvalget for udførelsen af idrætsparkens svømmehal, fra 1930 medlem af bestyrelsen for Foreningen til lovordnet udryddelse af rotter, fra 1933 medlem af bestyrelsen for det belgiske selskab Pieux Frankis danske datterselskab Akt. Franki Fundering og fra 1935 medlem af Dansk belgisk forenings bestyrelse. 1937 blev han medlem af det s.å. stiftede Akademi for de tekniske videnskaber. – R. 1908. DM. 1921. K.² 1935. □Foto.

H. Hornemann: Efterkommere på sværdsiden efter Hans Hornemann, 1894. Th. Hauch-Fausbøll: Studenterne fra 1885, 1910. Berl. tid. 1.10.1922, 1.10.1937, 1.3. og 2.3.1938. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Povl Vinding*

Lorenz, Ludvig Valentin, 1829–91, fysiker. * 18.1.1829 i Helsingør, † 9.6.1891 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: bager i Helsingør, løjtnant ved borgerartilleriet, senere købmand i Maribo Johann Gottfried L. (1796–1849) og Charlotte Christine Scherfin (1797–1885). ~ 12.8.1862 i Gentofte med Agathe Fogtmann, * 21.1.1831 i Kbh. (Trin.), † 26.10.1922 på Frbg., d. af urtekræmmer Laurids F. (1794–1865) og Ane Marie Maaen (1800–71). – Farbror til Godfred *L.

L. blev privat undervist og vidste allerede da han som 14-årig kom i Nykøbing katedralskole at hans livsgering skulle være studiet af matematik og fysik. Efter studentereksamen 1846 beskæftigede han sig imidlertid med filosofi og religion, 1847 tog han anden eksamen ved universitetet i hebraisk, og han skrev små afhandlinger (utrykte) *Om Døden* og *Om Troen* med selvstændige, næsten matematisk prægede betragtninger. Senere udgav han anonymt under mærket L.L. pjecen *Vor indre Kamp*, 1865 hvor han advarede mod vedtagelsen af den reviderede grundlov.

1852 tog han eksamen i de anvendte naturvidenskaber, og 1854 fik han univ.s guldmedalje for en prisafhandling om den Fresnelske bølgeflades geometriske egenskaber og arbejdede 1857 så intenst med et matematisk problem om de flydende roterende legemers ligevægtsfigurer at han blev syg af overanstrengelse. Et problem af helt anden art havde imidlertid trængt sig på – det økonomiske. Han kunne ikke mere vente understøttelse fra hjemmet og tog derfor kort efter eksamen en huslærerplads hos grev Moltke-Hvitfeldt på ca. et år der hovedsagelig tilbragtes i Dresden. Efter sin hjemkomst fik han en assistentplads ved den fysiske samling og skoleundervisning i fysik og kemi. Da han havde besvaret universitetets prisopgave fik han fribolig på Borchs kollegium og senere i syv år det store Smithske stipendium. For hans fremtidige livsarbejde blev det af største betydning at han med stats- og universitetsunderstøttelse kunne tilbringe omtrent et år (1858–59) i Paris hvor han hørte forelæsninger, både matematiske og fysiske, af berømte mænd. Han lærte her brugen af det værktøj matematikken er for teoretisk-fysiske undersøgelser og førtes til at vurdere det højt, og han fik en så stor interesse for de problemer angående elasticitets- og lysteori som dyrkedes særlig i Frankrig at han selvstændigt tog arbejdet op, og i årene 1859–67 kom der flere afhandlinger fra hans hånd både i udenlandske tidsskrifter, i Videnskabernes selskabs publikationer og i *Mathematisk Tidsskrift*. Hans standpunkt er et oprør mod de da herskende teorier der skulle forklare lysets forskellige foretelser. Man gik ud fra at lyset var en bølgebevægelse i en elastisk

„æter“ og tilføjede detaljerede antagelser om vekselvirkningen mellem denne og legemernes molekyler. L. fandt intet rationelt grundlag for disse antagelser idet det viste sig at de måtte være forskellige for hvert fænomen der skulle forklares. Det blev da hans formål at bygge en lysteori på så få fysiske forudsætninger som muligt og dernæst udvikle den ved matematikkens hjælp thi „Matematikken trænger ind der, hvor Sanserne ikke rækker“. Hans fysiske forudsætninger er at lysbevægelsen foregår i et medium således at de Fresnelske formler for intensiteten af det brudte og det tilbagekastede lys er gyldige. På dette grundlag udviklede han et sæt differentiaalligninger for lysbevægelsen som han først anvendte til at forklare dobbeltbrydning og polarisationsplanets drejning i legemer af rumlig periodisk struktur, og da han således erkendte at hans grundlag var brugeligt fandt han at der måtte bestå en vis sammenhæng mellem brydningsforholdet og vægtfylde af et gennemsnitligt legeme (Lorenz-Lorentz' lov, idet den hollandske fysiker H. A. Lorentz uafhængigt af L. havde udledt samme lov). Han målte da (1867–69–75) disse størrelser for en række væsker og dampe og fandt i hovedsagen forudsigelsen bekræftet. Hans lysteori forekom ham da velgrundet. Senere kom der et arbejde af ham som fører til en fuldstændigere løsning af det gamle regnbueproblem end man hidtil havde haft, idet han angiver en løsning af det vanskelige matematiske problem om plane bølgers bøjning omkring en gennemsnitlig kugle, herved foregribende senere arbejder af Mile og Debye. På grundlag af denne løsning beregner han ved hjælp af sollysets spredning i atmosfæren antallet af molekyler i rumfangsenheden – den første eksakte bestemmelse af det s.k. Avogadros tal som ellers tillægges lord J. W. S. Rayleigh.

L. har altså løst den opgave på lysteoriens område som han havde stillet sig. Når dette ikke fik den almene betydning man kunne have ventet skyldes det to ting: dels ejendommeligheder ved hans matematiske behandling idet han her som den autodidakt han var gik sine egne veje, dels at interessen for den elektromagnetiske lysteori blev den altoverskyggende. Også på dette felt har L. imidlertid haft de grundlæggende ideer, hvad der fremgår af et arbejde af ham i Vidsk. selsk. overs. 1867: *Om Identitet af Lyssvingninger og elektriske Strømme*. Det havde slået ham at der var analogi mellem hurtigt vekslende strømmes udbredelse ved induktion fra en leder til en anden og de transversale lyssvingningers forplantning, og da der tillige var en vis overensstemmelse mellem Kirchhoffs ligninger for sådanne elektriske strømme og hans egne for lys-

bevægelsen prøvede han på ved omformning at gøre overensstemmelsen fuldstændig, og det lykkedes så at han sluttede med at sige: „Resultatet af nærværende Undersøgelse, som er, at Lysets Svingninger er elektriske Strømme, hviler ikke paa og er derfor heller ikke afhængigt af nogen som helst fysisk Hypotese“; denne ytring er ikke helt korrekt da den omtalte omformning indebærer en ny antagelse, nemlig at den elektriske virkning bruger tid til sin udbredelse, en antagelse som han indfører ved hjælp af begrebet „retarderede potentialer“ for hvilket han er ophavsmanden, og som senere blev af stor betydning for elektrodynamikkens udformning. Da det var L.s vane kun at arbejde med øjet fæstet på sine egne ideer vidste han ikke at J. C. Maxwell 1864 ad en ganske anden vej var kommet til samme resultat i fortolkningen af lysets natur. 1866 blev L. medlem af Videnskabernes selskab, og fra 1866 blev også hans borgerlige livsstilling bestemt. 1866–87 var han lærer ved Blågårds seminarium og ved den militære højskole (senere officersskolen). I denne sidste virksomhed fandt han sig vel og blev påskønnet; han har skrevet udmærkede lærebøger til brug for den, særlig *Læren om Lyset*, 1876 og *Læren om Varmen*, 1877. Den fysiske samling på den militære højskole gav ham „en kærkommen Lejlighed til at beskæftige sig med den praktiske Fysik“ hvilket blev af stor betydning for hans senere videnskabelige virksomhed.

1872 offentliggjorde han en afhandling *Om Bestemmelse af Varmegrader i absolut Maal* der fik betydningsfulde følger. Et af hans resultater var at forholdet mellem et stofs ledningsevne for varme og elektricitet er lig den definerede absolute temperatur. Da han ville prøve denne relation ved forsøg indså han at de hidtil benyttede metoder til bestemmelse af elektrisk ledningsevne var dårlige, og fandt da på en ny genial metode hvorved han (1873) bestemte kviksølvets ledningsevne i absolut elektromagnetisk mål nøjagtigere end det hidtil var sket. 1882 blev metoden præsenteret og diskuteret på en international kongres i Paris til fastsættelse af de elektriske måleenheder hvor L. repræsenterede Danmark. Det blev her erkendt at hans metode til bestemmelse af modstandsenheden var den simpleste og bedste, og kongressens førende navne gik ind for den; særlig lord W. T. Kelvins tilslutning glædede L. Tilskyndet heraf udførte han med offentlig understøttelse en bestemmelse af modstandsenheden, ohmen. Resultatet blev offentliggjort 1885 i Vidsk. selsk. skr. Ved omhyggelige målinger af denne art og målinger af metallers ledningsevner også for varme, både ved vandets frysepunkt og kogepunkt, fandt han at det oven-

nævnte forhold mellem et metals ledningsevne for varme og elektricitet er proportional med den absolutte temperatur; proportionalitetskonstanten kaldes i dag for Lorenz-tallet. – L. interesserede sig også for tekniske arbejder, konstruerede en forbedret dynamo og gav forslag til forbedring af telefonkabler, uden at arbejderne dog blev fuldført. I et efterladt manuskript giver han den fuldstændige teori for de elektriske strømme i telefonkabler.

Under dette rige videnskabelige arbejdsliv levede L. i beskedne økonomiske kår, men efter samtidiges vidnesbyrd uden utilfredshed dermed; han var en mand med små fordringer til livets materielle sider. Derimod glædede anerkendelse af hans videnskabelige fortjenester ham meget hvad tydeligt fremgår af breve fra ham til hans hustru fra Pariskongressen 1882. Sådan anerkendelse blev ham da også til del. 1877 blev han æresdoktor ved Uppsala-universitetet. Breve til ham fra udenlandske videnskabsmænd viser deres respekt for ham, således opfordrer M. G. Mittag-Leffler ham i et par interessante breve i smigrende ord til at være medarbejder ved Acta Mathematica. 1887 fik han fra Carlsbergfondet det ærefulde tilbud om en stilling som fri videnskabsmand så at han kunne opgive sit undervisningsarbejde. Dog kun i fire år nød han godt af dette privilegium. Han døde pludselig af en hjertesvaghed.

L. var en af sin tids betydeligste fysikere, både på det eksperimentelle og teoretiske område; hans videnskabelige evner var store og omfattende. Dog blev han en ener, han dannede ikke skole. Da han aldrig blev knyttet til universitetet var hans adgang til påvirkning af unge studerende ringe; tilmed var han en dårlig lærer i den forstand at hvad han foretog vel var korrekt, men ikke inciterende og ofte over tilhørernes horisont; hans skriftlige arbejder var tilmed tungt læsestof. Hans ungdoms frygt for ensidighed viste sig på en måde berettiget: hans interesse var udelukkende rettet mod de enkelte sager, ikke på at få andre med i arbejdet for dem. Dog bestod der et godt forhold mellem ham og den yngre fysiker og senere professor i fysik ved Kbh.s universitet C. Christiansen som ved nogle lejligheder har givet udtryk for sin taknemmelighed over for L. – Tit. professor 1876. Etatsråd 1887. – R. 1869. DM. 1883. □Tegn. af S. Spies, 1899 (Fr.borg). Foto.

Bibliografi i Niels Nielsen: Matematiken i Danm. II, 1910 73–75. Oeuvres scientifiques de L. L., 1898–1904. – III. tid. 21.6.1891. K. Prytz i Tidsskr. for fysik og kemi XXX, s.å. 286–88. J. Appel i Danskeren VI, s.å. 363–75. Absalon Larsen i Fysisk t. XIII, 1914–15 129–48. N. J. Berendsen: Af en gammel journalists erindr., 1918 33. J. P. Madsen i Ingeniøren XXIX, 1920 605.

Mogens Pihl: Der Physiker L. V. L., 1939. Samme: Betydningsfulde da. bidrag til den klassiske fysik, 1972 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov 1972 48–56.

Mogens Pihl (Kirstine Meyer)

Lorenzen

Blandt de mange oprindeligt sønderjyske slægter, der bærer navnet L. (se også Lorentzen), føres den mest udbredte tilbage til Peter Petersen i Rinkenæs, nævnt 1543, hvis søn Lorenz Petersen nævnes 1582 i Rinkenæs. Dennes sønnesøns sønnesøn var forpagter Nis L. (1721–95). Slægten Hiort L. (se denne) er en gren af denne slægt.

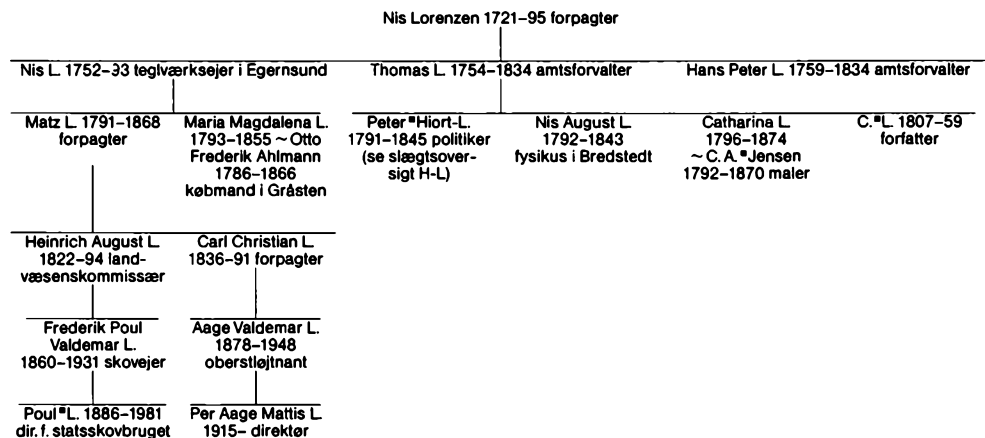
H. R. Hiort-Lorenzen: Slægten Lorenzen fra Rinkenæs, 3. udg. ved J. F. Gotschalk og Albert Fabritius, 1942.

Hans H. Worsøe

Lorenzen, C., se Hiort Lorenzen, P.

Lorenzen, Christian Claus, 1829–87, præst, forfatter. *4.3.1829 i Vester Sottrup, Sundeved, †18.8.1887 i Ålborg, begr. sst. F: gårdmand Claus L. (1791–1834) og Maren Jørgensen (1793–1857, ~2° 1835 med gårdmand Jørgen Alexandersen, 1801–81). ~28.12.1855 i Slesvig med Sophie Marie Margrethe Hoffmann, *24.9.1831 i Næstved, †14.12.1914 i Ålborg, d. af stabstropmester Johann Christian H. (1807–69) og Kirstine Ottine Lange (1811–78).

Efter sin konfirmation undervistes L. i fødesognet, optoges på Flensborg latinskole til påske 1850, men blev på grund af krigen dimitteret n.å. privat i Kbh. For at komme til at virke i sin slesvigske hjemstavn afbrød han studierne og overtog 1855 den vigtige post som førstelærer ved den nyoprettede danske garnisonsskole i Slesvig by. N.å. bestod han teologisk embedseksamen i Flensborg og udnævntes s.å. til adjunkt ved domskolen i Slesvig. 1861 kaldtes han til præst i Siversted, Flensborg provsti; her afskedigedes han 1864 af tyskerne. Han virkede derefter som lærer ved Svendborg borgerskole og på Herlufsholm indtil han 1871 blev residerende kapellan ved Frue kirke i Ålborg og sognepræst i Sønder Tranders. Fra 1877 til sin død var han sognepræst ved nævnte kirke i Ålborg. – Det er L.s fortjeneste at mange mundtlige overleveringer, særlig i Sydslesvig, bevaredes og udbredtes. Samtidig foretog han selvstændige og kritiske undersøgelser af kilderne. Af hans frodige forfatterskab må nævnes: *Deutsches Lesebuch für die Volksschule und die Unterclassen der höheren Schulen des dänischen Staates*, 1858 (3. udg. 1862), *Gamle og nye Minder fra Sundeved*, 1859, *Historisk-topografiske Meddelelser om Gottorp Slot*, 1875, prædikensamlingen *Søn- og Helligdags-Minder*, 1876, *Rejseskildringer. Fortællinger*

og *Sagn fra Sønderjylland*, 1877, de tre historiske fortællinger *Hofdamen paa Østerholm*, 1885, *Carl Gustav i Sønderjylland*, 1886 og *Ærkebiskoppen af Bremen*, 1887 samt en række historiske afhandlinger om Dannevirke, Gottorp, Poppo, Hans den yngre og Slesvig bys historie.

Selvbiografi i *Einladungsschr. zur jährl. öffentl. Prüfung der königl. Domschule zu Schleswig* 1857 8–12. – August F. Schmidt i *Sønderjydske årbøger*, 1937 111–22.

*H. F. Petersen**

Lorenzen, Eivind Christian, * 1918, arkitekt. * 12.12.1918 i Næstved (Skt. Peters). F: købmand Christian Ferdinand L. (1881–1968) og sygeplejerske Kristine Fuglesang Jensen (1889–1970). ~ 1° 27.1.1945 i Haslev med Birgit Holst, * 9.9.1922 i Kolding, d. af direktør Herman Gotfred H. og Mary Jespersen Skree. Ægteskabet opløst 1976. ~ 2° 1.9.1979 på Frbg. (b.v.) med teknisk assistent Jane Halding, * 19.8.1940 i Århus (Skt. Johannes) (~ 1° 1963 med arkitekt Ib Flemming Skovgaard Jensen, * 1925), d. af ingeniør Herluf H. (1904–76) og Anne Elise Ditlev (* 1903).

Efter præliminæreksamen 1934 gik L. i tømrerlære, blev tømrersvend 1939 og bygningskonstruktør fra Haslev håndværkerskole 1940. Afgang fra Kbh.s husbygningsteknikum 1941 og fra kunstakademiets arkitektskole 1944. Allerede 1943 var L. blevet ansat under stadsarkitektens direktorat i Kbh. og har her som projekterende arkitekt medvirket ved udformningen af boligbebyggelser, plejehjem, børneinstitutioner m.v. 1973 blev han udnævnt til stadsarkitekt i Kbh. – Ved siden af sin kommunale karriere har L. ydet en stor og original indsats som forsker af oldtidens græske og egyptiske målesystemer. L. har deltaget i de dansk-arabiske arkæologiske ekspe-

ditioner til Bahrain 1964 og Buraimi-oasen i Abu Dhabi 1968. Han har 1964 udgivet bogen *The Arsenal at Piraeus*, hvori han fremsætter et forslag til rekonstruktion af dette antikke byværk der afgørende bryder med tidligere forestillinger om både dets indretning og placering. L. var på et stipendium fra 1965 til 1968 adjunkt ved kunstakademiets arkitektskole hvor han var knyttet til professor Mogens Kochs afdeling for restaurering. Han gennemførte her et studium inden for bl.a. græsk arkitektur med særligt henblik på en gennemgang af målesystemer. I stipendietiden udsendte L. bogen *Technological studies in ancient metrology*, 1966. Heri redegøres for studier baseret på den romerske arkitekt Vitruvius' beskrivelse af „manden i cirklen“, og konklusionen er at den vitruvianske cirkel kan fortolkes som oldtidens normdiagram for længdeenheder. Cirkelns diameter bliver herigennem den permanente metrologiske helhed hvoraf alle andre længdeenheder som hånd, fod, alen og favn kan afledes. L.s arbejde er resultatet af teknisk og håndværksmæssig indsigt kombineret med stor analytisk evne. Der er tale om en nytolkning af Vitruvius-manden, og resultaterne har vakt opmærksomhed internationalt med både tilhængere og modstandere af de fremsatte teorier. Publikationen forsvarede 1976 som doktordisputats ved Chalmers tekniska högskola, Göteborg og indbragte L. titlen teknisk doktor. Som en videre udvikling af de studier, han i 1966-publikationen havde redegjort for udgav L. 1970 bogen *Along the line where columns are set*. Det foregående arbejde havde koncentreret sig om cirkelns relationer til menneskelige størrelser som de fremtræder i græske og egyptiske skulpturer. Denne gang drejer det sig om den vitruvianske betydning for den byggetekniske planlægning af græske templer. Selve bogens titel er et

fragment af et citat fra Vitruvius' tempel-beskrivelse, og L. underbygger heri yderligere de tidligere fremsatte konklusioner. 1976 har akademiet tildelt ham Eckersbergmedaljen for hans indsats inden for oldtidens metrologi. L. er medlem af Akademiet for de skønne kunster. □Foto.

Jens Simonsen

Lorenzen, H. R. Hiort, se Hiort-Lorenzen, H. R.

Lorenzen, Hansigne, 1870–1952, forfatter. * 30.3.1870 i Bodsøl, Ballum, † 6.11.1952 i Ballum, begr. sst. F: lærer Jens Andersen Jessen (1834–1907) og Anna Margrethe Abild (1833–98). ~ 28.11.1890 i Ballum med lærer, senere gård-ejer Hans L., * 27.9.1862 i Stubbæk, † 5.3.1956 i Ballum, s. af husmand Hans L. (1833–1922, ~ 2° 1872 med Bertelline Nielsen, 1845–74, ~ 3° 1881 med Ingeborg Cathrina Hansen, 1835–1903) og Mette Marie Nielsdatter (1834–71).

L. tilhørte på fædrene side en slægt der i flere led var lærere og præster mens moderens slægt var vestslesvigske bønder. Det hjem hun voksede op i var præget af en levende danskhed og af kærlighed til poesi og digtning. I hendes unge år kastede død og sygdom skygge over hjemmet. 1890 da faderen af nationale grunde fik tilhold om at søge sin afsked ægtede hun Hans L. der 1884 var blevet andenlærer ved hendes fars skole og nu blev hans afløser. 1909 skulle hendes mand tvangsforflyttes til Holsten på grund af sin deltagelse i det danske afholdsarbejde, men han nedlagde sit embede og købte gård i Ballum. 1905 udkom L.s første bog *Der kæmper et Folk* – under pseudonymet Sven Tange – af hensyn til sin mand kunne hun ikke skrive under navn, og selv ikke hendes nærmeste kreds vidste hvem bogens forfatter var. 1907 fulgte *Der stander en Strid*. I begge bøgerne er emnet hentet fra den nationale kamp, især jordkampen, og de er skrevet ud fra en angst for hvad en voksende materialisme kan betyde af farer for hjemlandet. I *Der kæmper et Folk* findes et fint tegnet billede af L.s far. 1911 udkom *Saa lægges den Sæd* – og 1913 *Thøge* der regnes for L.s bedste fortælling, og som giver en levende skildring af et vestslesvigske miljø. – I aug. 1914 blev hun fængslet sammen med sin mand. Efter første verdenskrig udgav L. under eget navn lyriske arbejder: 1919 *Arveguld*, 1927 *Tider og Steder*, 1928 *Ved Alfarvej*, 1937 skuespillet *Grænsens Sang* og 1945 *Di gammel Søkaptejner og andre Fortællinger paa Rim i vestslesvigske Folkemaal*. Hun viser sig her i besiddelse af formsans og et lyrisisk-følsomt sind; som i fortællingerne er emnerne væsentlig hentet fra hjemstavnens og dens liv. – Et meget for-

tjenstfuldt arbejde udførte L. for den gamle tønderiske kniplingsindustri. Denne industri var ved at sygne hen da L. tog arbejdet op dels for bevarelsen af den gamle hjemmeindustri stilsikre traditioner, dels for at skaffe den afsætningsmuligheder. Hun var indehaver af Det tønderiske kniplingsdepot. □Mal. af Pedersen Stubbæk, 1930. Foto.

Martin N. Hansen: Dansk digtn. i Nordslesv. efter 1864, 1928 46–49. Hanne Jenssen i Sønderjydske kvinder under fremmedherredømmet I, 1930 102–13. Thyra Jensen i Slesv. kvinders julebog 1940 61–77. H. Lausten-Thomsen i Margrethe heftet VII, 1946 6 8f. Samme i Sprogforen.s almanak 1954, 1953 68f. Peter Beck i Nordslesv.s åndelige genforen. med Danm., red. Cl. Eskildsen m.fl., 1948 41f.

Jørgen Mågård (Hans Lund)

Lorenzen, Lorenz, 1795–1866, præst, politiker. * 30.10.1795 i Husum, † 22.6.1866 i Lüneburg, begr. sst. F: stadsbygmester Lorenz L. (1753–1835) og Maria Dorothea Petersen (1760–1843). ~ 23.1.1821 i Rendsburg med Elisabeth Franziska Cathrina Christine Grothusen, * 8.7.1799 i Niendorf, † 22.9.1875 i Lüneburg, d. af toldkontrollør i Niendorf, senere overkontrollør for Slesvig og Holsten, justitsråd Gerhard G. (1765–1832, ~ 2° 1800 med Hedvig Christine Martens, 1777–1828) og Elisabeth Dorothea Martens (1773–99).

L. kom 1815 til Kiels univ. og tog 1819 teologisk embedseksamen på Gottorp, hvorefter han n.å. blev præst i Svabsted. 1829 fik han det store kald i Adelby ved Flensborg, for hvis kirkelige fornyelse i Claus Harms' retning han fik betydning, bl.a. som medstifter og medudgiver af Religionsblatt (fra 1832). I Kiel havde han fået indpas i udpræget slesvigholstenske kredse; især fik han forbindelse med augustenerne for hvem den nidkære og veltalende præst blev et mere og mere uundværligt redskab til at påvirke offentligheden mod Danmark, både i pressen (Altonaer Mercur) og i stænderforsamlingen hvor han fra begyndelsen anbragtes som kongevalgt medlem og hertugens talerør. Han gjorde ikke forventningerne til skamme og bestred med dygtighed posten som sekretær og udvalgsmedlem. Ikke uden grund kaldte Nis "Hanssen ham „den Adelbyer Dänen- og Judenfresser“. Hertugen og prinsen af Nør (samt søsteren, dronning Caroline Amalie) lønnede ham ved også at bruge ham som præst. Derimod yndedes han ikke af kongen og mødte had og foragt i den danske befolkning; betegnende er det, at P. "Hiort Lorenzen kaldte ham „den hellige skurk, jesuiten“. L. anvendte samme tone når han omtalte sine modstandere – „solche Lumpen“ – og deres indflydelse på kongen. Kongerigske præster ønskede

Lorenzen, L.

han udelukket fra nordslesvigske embeder og nægtede i enhver henseende at anerkende danskhedens berettigelse. Sin tid og sin utvivlsomme begavelse brugte han efterhånden så meget i politikens tjeneste, at det gik ud over hans præstegerning, ligesom han uden betænkelighed sluttede sig til rejsningen 1848. Da hans eneste søn som frivillig faldt i slaget ved Bov øgede det kun hans forbitrelse mod Danmark. I høj grad kompromitteret, bl.a. ved sine lige forinden (af C. F. Wegener) offentliggjorte breve til augustenborgerne, førtes han selv under krigen som arrestant til Kbh. og udelukkede endog efter dens slutning fra amnesti. 1852–66 var han superintendent i Lüneburg. – R. 1840. □Litografi af L. v. Motz, 1835. Afbildet på tegn. af Carl Hartmann (Fr.borg).

C. F. Wegener: Om hertugen af Augustenborgs forhold til det holst. oprør, 1849 = Antislesv.-holst. fragmenter XI (heri kilder). Peter Rørdam, udg. H. F. Rørdam I, 1891 283. [Dora Bang:] Erinnerungen einer alten Schleswig-Holsteinerin, Lübeck 1898 3 6 13 20f 49 83 110f 112 114. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede IV, 1916. Th. Roust: Chr. Flor, 1923 99. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934. H. F. Petersen: Fra sydslesvigske præstegårde, 1938 71–74 77 81. A. Pontoppidan Thyssen: Vækkelse, kirkefornyelse og nationalitetskamp i Sønderjylland, 1977 = Vækkelsesernes frembrud i Danm. VII. A. Nyholm: Slesvigske gejstlige, 1980.

H. F. Petersen*

Lorenzen, Marcus, 1847–1928, nordisk filolog. * 29.11.1847 i Felsted ved Åbenrå, † 28.1.1928 i Holte, begr. i Søllerød. F: lærer Lorenz L. (1815–54, ~ 1° 1839 med Anna Dorthea Frees, 1816–41) og Berthelina Christine Carstensen (1826–1900). ~ 1° 18.8.1880 i Herslev ved Fredericia med Hansine Dorthe Jørgensen, * 8.2.1835 i Odense, † 9.3.1905 i Kbh. (~ 1° 1859 med boghandler Johan Heinrich Schubothe Langhoff, 1833–77), d. af brændevinsbrænder, senere kancelliråd Poul J. (1796–1884) og Gunnild Sophie Langhoff (1800–65). ~ 2° 25.6.1906 i Søllerød med Petrine Caroline Emilie Döhne, * 20.2.1863 i Fredensborg, † 13.1.1945 i Kbh., d. af købmand Carl Frederik D. (1824–81) og Marie Regine Bentsen (1825–94).

L. blev student 1867 fra Haderslev læreres skole og magister i nordisk filologi 1878. Allerede som student indsamlede han folkeminder, således under et ophold på Djursland 1870 hvor han bl.a. erhvervede et par folkelige lægebøger. Uddrag af disse og to andre fra sin hjemegn udgav han i Saml. til jydsk Hist. og Top. 1872–73 (*Sig-neformularer og trylleråd*). Også håndskriftstudier og en ufuldendt afhandling om omlødsforhold arbejdede han tidligt med, og under et studieophold i Stockholm og Uppsala kort efter

magisterkonferensen tog han en række afskrifter af gammeldanske håndskrifter som for en stor del ligger til grund for hans udgaver af *Mandevilles rejse*, 1882, med udførlig litterær, tekstkritisk og sproglig indledning, og *Gammeldanske krøniker*, 1887–1913 (afsluttet af Ellen Jørgensen). Endvidere udgav han *Gammeldanske glosser* (i Småstykker, 1885) og forberedte sammen med senere rigsarkivar V. A. "Secher en ny udgave af Jyske lov (der aldrig udkom). L. der ved sit giftermål blev ejer af Schubothes Forlag som han selv med en afbrydelse ledede 1880–93, levede ellers som privatmand, og en tidlig døvhed som medførte isolering fra fagfæller har sikkert været medvirkende til at han fik mindre udrettet end han i sin ungdom havde tegnet til. Sit videnskabelige bibliotek på ca. 12 000 bd. solgte han 1917 på auktion. □Tegn. af Johs. Holbek, 1898.

A. Døllers: Danm.s boghandlere, 1893 120f; 1906 213. Berl. tid. 29.1.1928. Danm.s gamle landskabslove II, 1933 XII. – Papirer i Kgl. bibl.

Marius Kristensen*

Lorenzen (Lilholt), Nis, 1794–1860, politiker. * 30.3.1794 på Lilholt, Halk sg., † 14.3.1860 sst., begr. sst. F: gårdmand Lorenz Madsen (1748–1808, ~ 1° 1767 med Ingeborg Jørgensdatter, 1744–92) og Karen Nisdatter (1770–1842). ~ 12.10.1839 på Lilholt med Martha Christina Müller, * 19.2.1820 i Haderslev, † 28.3.1900 sst., d. af frisør Peter Rasmussen, kaldet M. (1777–1837) og Martha Christina Ohlsen (1791–1825). L. overtog 1815 fædrenejgården Lilholt som moderen havde bestyret efter faderens død. Under den følgende landbrugskrise lykkedes det ham at holde sig ved gården, og i en ung alder blev han både sognefoged og kirkeværge. Fra landbrugskrisens trængsler bevarede L. en levende mistilid til embedsmændene. Han må tidligt være kommet på kant med den tyskdannede embedsstand. Da han 1834 valgtes til stænderdeputeret, var han afskediget fra begge sine ombud og valghandlingen havde karakter af en demonstration mod embedsvælden i herredet. L. sluttede sig ligesom de øvrige nordslesvigske repræsentanter for borgerne og bønderne i stænderne til den liberale gruppe, men han var tillige under indflydelse af professorerne Christian "Paulsen og C. "Flor, og støttet til en række adresser fra Haderslev og Åbenrå amter stillede han 7.6.1836 forslag om afskaffelse af latin og tysk i styrelsen og retsplejen overalt hvor undervisningssproget var dansk. Som slesviger tog han dog samtidig bestemt afstand fra at ville indføre kongerigske indretninger syd for Kongeåen, men betonedede at „Embedsmanden er dog vel i Landet for Folkets Skyld“. Forslaget, hvortil hans standsfælle An-

dreas Petersen fra Dalby havde knyttet et til-lægsforslag om indførelsen af nogle timers tysk undervisning i de nordslaviske skoler, nåede i den første stænderforsamling kun at blive be-handlet velvilligt i et udvalg, hvorfor L. fremsat-te det på ny i den følgende samling 1838. Stem-ningen i stænderne var nu mindre gunstig end tidligere, fordi frygten for „den danske Propa-ganda“ var vågnet i hertugdømmerne, men ved støtte af forsamlingens præsident Niels Falck lykkedes det at gennemføre det med kneben ma-joritet (21 stemmer mod 18). Trods tiltagende agitation derimod var det en af Christian VIIIs første regeringshandling i Sønderjylland at ud-stede reskriptet af 14.5.1840, det såkaldte sprog-reskript der indførte dansk rets- og øvrigheds-sprog på landet ned til Flensborg fjord.

L. havde i de to første stænderforsamlinger stået ved P. *Hiort Lorenzens side i kampen for at gennemføre liberale reformer, og begge havde de ret køligt set på den af Paulsen, Flor og Nis Hanssen fremkaldte bevægelse, gennem en dansk presse og folkebogsamlinger at lede dan-ske kulturstrømninger ind i Sønderjylland. De opfattede dette som en maskeret konservativ strømning med dansk politisk tendens. Men lige-som Hiort Lorenzen 1840 fjernede sig fra de slesvigholstenske liberale, gjaldt det samme om L. I stænderne forsvarede han 1840 sprogre-skriptets gennemførelse og bekæmpede det sles-vigholstenske forslag om afskaffelsen af den danske udgave af stændertidenden. Ved denne lejlighed talte L. dansk i forsamlingen. Sit uæn-drede liberale sindelag viste han ved at forny sit tidligere forslag om kirketidens afløsning i Haderslev amt, og at han fik det gennemført vid-ner om, at den nationale modsætning endnu ikke havde nået sin fulde højde. Betydningsfuld blev i så henseende stænderforsamlingen 1842 hvor L. bakkede Hiort Lorenzen op. 23.11. talte også han dansk i et indlæg mod de slesvigske og de holstenske stænders forening, og over for Falcks overtalelsesforsøg var han „fast som Staal“. Det følgende forår deltog han i forberedelserne til Skamlingsbankemødet og i dannel-sen af den slesvigske forening, og 1844 nægtede han som protest mod kongens afgørelse af sprogsagen at deltage i stændersamlingen. 1846 mødte han efter Hiort Lorenzens død atter i den korte stændersamling og talte her på ny dansk; som fører for det danske mindretal ydede han kraftig opposition mod slesvig-holstenernes statsopløsende forslag. Ved krigens udbrud 1848 var han med til udstedelsen af et opråb til den slesvigske bondestand om at søge friheden og frelsen fra Danmarks side, men herved ophørte hans politiske gerning, som ikke kun i hans sid-

ste år havde været præget af en vis passivitet og mangel på veltalenhed, omend hans fasthed og stædighed havde kunnet aftvinge respekt. Ved de følgende stændervalg måtte han stå tilbage for yngre forere som Laurids *Skau og H. A. *Krüger. Fra 1858 var han medlem af det nyind-rettede Haderslev amtsråd.

L. hører, sammen med mænd som Hans *Nissen og Jens Skau, til det ældste kuld af sonderjyske forere der har et vist fællespræg. Som dygtige landmænd nød de anseelse og var herved i stand til at indvirke stærkt på den offentlige mening i sognene. I politisk henseende var de demokra-ter, royalister og danske slesvigere. Det var først den nationale modsætning mellem dansk og tysk inden for helstaten som tvang dem til at tage plads på den ene af siderne. – DM. 1854. □Litografi af Jean Berg, 1859, efter dette flere træsnit 1860, 1866 og 1876. – Navnet indhugget i Skamlingsbankestøtten af F. Meldahl, 1863.

III. tid. 2.9.1860. N. L. fra Lilholt, 1861 = Danske fol-keskr. XXXV. D. E. Rugaard: Fremragende da. bon-der, 1871 311–27. Morten Eskesen i Højskolebl. XIX, 1894 385–94. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I, 1909; IV, 1916; VI, 1918; VIII, 1922. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I–II, 1931–34. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. H. V. Greger-sen: Laur. Skaus brevveksl. I–II, 1970.

Lorenz Rerup (Knud Fabricius)

Lorenzen, P. Hiort, se Hiort Lorenzen, P.

Lorenzen, Poul, 1886–1981, direktør for stats-skovbruget. * 13.11.1886 i Helsingfors, Finland, † 23.2.1981 i Jyderup, begr. Torup kgd. F: skov-ri-der, senere godsejer Frederik Poul Waldemar L. (1860–1931) og Christiane Henriette Koch (1860–1935). ~ 29.8.1913 i Kbh. (b.v.) med skue-spiller, slægtshistoriker Marie Birgitte Henrika Minna Madelung, * 18.6.1887 på hovedgården Södertou, Lyby sg., Skåne, † 19.9.1973 på Lyngs-bækgård, Dråby sg. (~ 1° med maler Edouard *Saltoft, 1883–1939; ægteskabet opløst), d. af godsejer Henrik August M. (1833–1918) og Ras-mine Florianna Løve (1848–1923).

L. blev student fra Sorø akademi 1905, tog filo-sofikum 1906 og blev forstkandidat 1912. Efter to år som assistent hos professor A. *Opperman, Landbohøjskolen, tiltrådte han sin karriere inden for statsskovbruget: 1914–20 var han forstassistent, 1920–40 skovrider på Buderup-holm distrikt i Rold skov, 1940–46 direktør for statsskovbruget, 1946–56 skovrider på Lindet dis-tri-kt i Sønderjylland. L. stod altså i spidsen for statens skove under anden verdenskrig og han skulle sørge for at iværksætte hugsten af det træ tyskerne krævede. Dette krav blev efterkommet med udnyttelsen af enhver mulighed for at for-

Lorenzen, Poul

hale leveringen, og herved blev hugsten reduceret til henved halvdelen af det forlangte. L. medvirkede også til at danske politifolk der var gået „under jorden“ efter 19.9.1944 blev ansat ved statsskovbruget, og han deltog endog i våben-transport til dem. 1925 havde L. foreslået oprettet et skovbrugsmuseum og som skovdirektør ydede han en kraftig indsats for Jagt- og skovbrugsmuseet i Hørsholm som blev åbnet i 1942. Da L. blev skovdirektør havde han betinget sig at kunne vende tilbage til en skovridertjeneste og 1946 blev han skovrider på Lindet skovdistrikt.

Fra ungdommen havde L. interesseret sig for naturfredning og virket for publikums forståelse for naturområder og skov. Han har skrevet artikler i aviser og tidsskrifter herom, og i denne forbindelse skal nævnes hans indledning til Sigvart Werner: *Danske Skove og Træer*, 1948. Også skovhistorie interesserede L.; han har skrevet *Furskoven paa Læsø* (Da. skovforenings Tidsskr. XIII, 1928) og gjort en stor indsats på Lindet hvor et naturskovområde i Draved skov blev overladt Johannes *Iversen til forsøg med svedjebrug. L. spillede en betydelig rolle ved dansk-amerikanernes Rebildfester, bl.a. ved at gøre folkedans i nationaldragt til et led i festen. L. blev første formand i foreningen Danske folkedansere 1929–36. Han havde øre for melodierne til folkedansene og de gamle viser som endnu levede på egnen, og som han nedskrev og indsang på lydband til Danmarks folkeminder. 1945 var han medstifter af International Folk Music Council, London, hvor han samtidig blev vicepræsident. Inden for folkloren var L.s særlige interesse skov, træer og dyr. Hans større litterære arbejder er *Jagt og Vildt i dansk Folketro*, 1930, *Egen og Rønnen i dansk Folketro*, 1944, *Vildt og Vilddyr i dansk Folketro*, 1948, *Vilde fugle i sagn og tro*, 1960 og *Jagt. Jæger og Skovfolk i gamle Dage*, 1962. – L. var æresmedlem af Soransk samfund, Foreningen til folkedansens fremme, Danske folkedansere og Skovhistorisk selskab. – R. 1937. DM. 1943. K. 1963. □ Portræt af Ole Heine, 1957 (Skovstyrelsen, Springforbi). Foto.

P. L. i Fra Himmerland og Kjær herred, 1976 55–86. – A. Thyregaard og N. Schiørring i Hjemstavnsliv 16.11.1956. Soraner-biografier 1901–60, 1970 I 79f. P. Chr. Nielsen i Skovbrugstid., 1976 194f. A. Hviid i Dsk. skovforenings t. 66, 1981. – Levnedsbetretning i ordens-kapitlet.

P. Chr. Nielsen

Lorenzen, Vilhelm Birkedal, 1877–1961, arkitekt-historiker, lærer. * 27.1.1877 i Gislev, † 11.9.1961 på amtssygehuset i Gentofte, begr. i Kbh. (Vestre). F: personel kapellan i Gislev, senere

sognepræst i Nørre Lyndelse Claus Nicolai L. (1835–1905, ~1° 1865 med Joachimine Marie Knudsen, 1837–74) og Agathe Johanne Birkedal (1846–84). ~1° 10.5.1907 i Kbh. (b.v.) med Lily Peschcke Koedt, * 24.6.1880 på Frbg., † 6.11.1959 i Fredensborg, (~2° med sceneinstruktør i Beograd Dragotim Zabaratz, † 1943 i Beograd), d. af grosserer A. *P. K. (1845–1929) og Elisabeth E. Duval (1843–1925). Ægteskabet opløst 1916. ~2° 29.8.1919 i Kbh. (b.v.) med Dora Henriette Elsass, * 1.4.1890 i Frederikssund, † 23.10.1962 i Gentofte, d. af købmand Meyer E. (1852–1935) og Rosalie Grün (1865–1951).

L. blev student 1895 fra Odense, cand.mag. 1901 med historie som hovedfag, dr.phil. 1921. Som lærer underviste han bl.a. på Statens lærerhøjskole 1912–27, på marinens skoler 1909–39 og på Metropolitan skolen 1920–46 hvor han 1942–45 var kst. rektor. Han har desuden holdt forelæsninger på kunstakademiet over arkitekturens og dekorationens historie 1906–14. Som pædagog fremhævede han mindesmærkernes betydning for historieundervisningen (Vor Ungdom, 1934) og som agitator og organisator, som foredragsholder og forfatter gjorde han et stort arbejde for at vække interessen for arkitekturen, dens historie og dens sociale betydning og fik tillige i betydelig grad indflydelse på samtidens bygningskunst og byplanlægning. Efter en længere udenlandsrejse (1904–05) gav et ophold i Vejen stationsby ham et sørgeligt indtryk af det hæslige byggeri på landet og i artikler i Dansk Tidsskrift, 1905 og andetsteds slog han da til lyd for en bedre byggeskik i tilslutning til hjemlige traditioner. Dette medførte at han blev formand for et af landbrugsministeriet nedsat udvalg der gav tegninger til husmandsboliger (1909). Sammen med arkitekt P. *Holsøe holdt han 1910 et kursus i Skaarup for de tekniske skolars lærerstab, hvilket gav stødet til en gennemgribende omlægning af de tekniske skolars undervisning i bygningsfagene og til de senere fortsatte bygmesterkurser. L. var endvidere medstifter af Foreningen til gamle bygningers bevaring 1907 og blev dens sekretær. På denne post, som han beklædte indtil 1947, gjorde han et pionerarbejde for at få gennemført bygningsfredningsloven. Efter lovens vedtagelse 1918 var han indtil 1954 medlem af Det særlige bygningssyn og virkede bl.a. for at ejendomsskylden for fredede bygninger blev nedsat. L. tog også ivrig del i dannelsen af den 1915 stiftede landsforening Bedre byggeskik, hvis formand han var 1926–33. Det var især af stor betydning at han som sekretær i et forretningsudvalg udarbejdede *Bebyggelsesplaner for Landkommuner*, 1918 der i virkeligheden gav stødet til den senere byplanlov. Det var et

arbejdsfelt han fortsatte med stor iver, han deltog bl.a. i kongresser og udstillingsarbejde (Göteborg 1923) og udkastede ideen til det 1921 stiftede Dansk byplanlaboratorium hvor han var bestyrelsesmedlem indtil 1943, og han var endvidere initiativtager til Købstadforeningens fotostatistiske arkiv for ældre hånd tegnede kort over danske købstæder, oprettet 1936. 1917–20 var L. redaktør af *Architekten* og deltog desuden i redaktionen af *Danske Herregaarde* ved 1920, *Danske Herregaardshaver* og *Nordisk Kultur*.

L.s litterære produktion var meget omfattende. 1906 udsendte han sin første selvstændige bog om Vor Frue kirke og hospitalet i Århus og siden fortsatte han sine studier over vor middelalderlige arkitektur i det store, bredt anlagte værk om de danske klostres bygningshistorie hvor han bind for bind gennemgik de enkelte ordners klostre. Han skrev endvidere indledningen til Mogens Clemmensens værk om Kalundborg kirke. Mere populært anlagt er *Roskilde Domkirke*, 1924 og *Vor Frue Kirke. Københavns Domkirke*, 1927 samt *De gamle danske Domkirker*, 1948. Renæssancetiden behandlede han i *Rantzauske Borge og Herresæder i 16. Aarh.*, 1912, *Det danske Hus I*, 1920 (skrevet til brug for de tekniske skoler) og i sin doktordisputats *Studier i dansk Herregaards Arkitektur i 16. og 17. Aarh.*, 1921. Talrige andre oplysninger om herregaardsbygninger nedlagde han i sine afsnit af *Danske Herregaarde* ved 1920. Rosenholm har han studeret to gange, først i Palle Rosenkrantz' værk, 1924, siden i *Rosenholms Bygmestre*, 1937. Som sekretær i foreningen Gamle bygnings bevaring forfattede han så godt som alle foreningens publikationer og skildrede bl.a. Helsingørs og Næstveds borgerlige bebyggelse og behandlede baroktidens arkitektur i arbejder som *Christianshavns borgerlige Bygningskunst*, 1914, *Landgaarde og Lyststeder I–II*, 1916 og 1920, *Københavnske Palæer I–II*, 1922 og 1926, *Dansk Herregaardsarkitektur fra Baroktiden I–II*, 1928 og 1935, *Lambert van Haven*, 1936. I denne sammenhæng kan også nævnes *Den reformerte Kirke*, s.m. Alf Jørgensen, 1913 og *Gamle københavnske Huse*, 1927, endvidere *Bevaringsproblemer I–IV*, 1944–47 og *Peter Meyn*, 1939. I forbindelse med sin varme interesse for byplanlægning udgav han 1930 *Haandtegnede Kort over København 1600–60*, 1942 fortsættelsen *Haandtegnede Kort over København 1660–1757*, *Det gamle København som Arkitekturby*, 1932 og *Christian IVs Byanlæg*, 1937. Mere periferisk i hans produktion står *Maleren Hilker*, 1908 og indledning til *Dansk Arkitektur gennem 20 Aar*, 1912.

Som kulmination på sit rige forfatterskab udgav L. i årene 1947–58 *Vore Byer I–V* med undertit-

len *Studier i Bybygning*. Det er en milepæl i dansk arkitekturhistorie hvor L. med sin universelle viden skildrer de danske byers byplanmæssige og arkitektoniske udvikling fra middelalderens slutning til omkring 1870 og understreger, som det er karakteristisk for hele hans forfatterskab, sammenhængene med sociale og kulturelle forhold. 1953 skrev L. biografien om *Axel Urup*. Som forfatter arbejdede L. hurtigt og ivrigt. Ikke altid lykkedes det for ham at føre detailanalysen til bunds, men før nogen anden dansk arkitekturhistoriker viste han at den hjemlige gotik og barok var et studium værd, ligesom hans byplanstudier brød nye baner. Fra behandlingen af det enkelte bygningsværk stræber han frem mod sammenhæng og oversigt og han fremstiller altid problemerne populært og almenfatteligt, hvilket utvivlsomt har bidraget til at vække og styrke en bredere forståelse for bygningskunsten. L. blev overordentligt medlem af Akademisk arkitektforening 1924 og modtog 1957 foreningens æresmedalje. Korresponderende medlem af Kungl. vitterhets, historie och antikvitets akademien 1942 samt æresmedlem af Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring 1945. – R. 1932. DM. 1947. □Foto.

Bibliografi 1906–46 i V. L.: *Drømmen om den ideale by*, 1947. – Selvbibliografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1922 130f. – Sv. Erik Møller i *Politiken* 12.9.1961. Axel G. Jørgensen i *Architekten* LXIII, 1961 446f. Otto Norn i *Kulturminde* ny r.v., 1965 9–11. Kn. Bidstrup: *Ebenzers disciple*, 1971. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Villads Villadsen (Chr. Axel Jensen)

Lorenzen, Aage, * 1901, højesterepræsident. * 8.3.1901 i Ådum. F: sognepræst, senere valgmenighedspræst Hans Joachim Evald Knudsen L. (1869–1953) og Karen Windfeld-Hansen (1875–1946). ~ 6.7.1927 i Vindinge k. med lærer Karen Johanne Skydsgaard, * 8.8.1898 i Naur, † 18.10.1973 i Kbh., d. af sognepræst Jørgen Christian Pedersen S. (1868–1948) og Anna Margretha Buhl (1870–1929).

Allerede 1905 flyttede familien til Fyn, idet L.s far blev præst for den grundtvigske valgmenighed i Sdr. Næså. L.s hjem og den kreds der sluttede sig til valgmenigheden var af grundtvigsk indstilling, og L. gik i en grundtvigsk friskole. Dette miljø fik afgørende betydning for L.s senere liv. Efter 1920 at være blevet student fra Odense katedralskole studerede han jura ved Kbh.s univ. og sluttede sig her til den grundtvigske studenterforening Studenterkredsen og deltog i dennes ugentlige møder i Grundtvigs hus og i dens sommermøder på en af landets højskoler hvor der blev holdt foredrag med ef-

Lorenzen, Aage

terfølgende diskussioner af folk fra forskellige politiske og kirkelige retninger, som i høj grad var med til at give L.s studietid indhold. Efter sin juridiske eksamen i januar 1926 var L. klar over at han ville gå embedsvejen og begyndte sit arbejde som volontør på Odense herreds dommerkontor. 1927 blev han ansat som fuldmægtig hos dommeren i Silkeborg hvor han fik en alsidig uddannelse, 1931 blev han konstitueret som fuldmægtig og medhjælper ved statsadvokaturen i Sønderborg under statsadvokat H. H. Holm og fik derved indgående og praktisk kendskab til strafferetsplejen samt øvelse i procedure. Det særprægede nationale liv i Sønderjylland, hvori han deltog, gjorde et betydeligt indtryk på ham og skabte en særlig tilknytning til denne landsdel. Under sit arbejde for statsadvokaten kom L. i nærmere kontakt med vestre landsret, hvorved der opstod et ønske hos ham om at blive dommer ved denne ret. 1944 udnævntes han til dommer i vestre landsret, og 1953 til dommer i højesteret, 1964–71 var han præsident. L. fungerede i øvrigt som formand i forskellige voldgiftsretter, herunder voldgiftsretten i statstjenestemandssager 1958–67, og var medlem af præsidiet for Dansk ingeniørforenings voldgiftsret 1958–64 samt formand for Landsorganisationen de samvirkende fagforbunds grænseudvalg 1955–64 og medlem af den særlige klageret 1959–69. L. var endvidere adm. direktør for Den Suhrske stiftelse 1962–71 og formand for bestyrelsen for Kong Christian den Tiendes fond 1964–71. – L.s valg-sprog på hans våbenskjold i Frederiksborg slotskirke: „Semper tiro“ (Altid rekrut (lærling)) er smukke udtryk for den menneskelige indstilling, hvormed han gennem livet gik til og omfattede sin gerning. – R. 1948. R'. 1953. K. 1957. S.K. 1965. □Foto.

Højesteret 1661–1961 II, 1961. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Bernt Hjejle

Lorichs, Melchior, se Lorck, Melchior.

Lornsen, Uwe Jens, 1793–1838, politisk forfatter. * 18.11.1793 på Keitum, Sild, † 11. el. 12.2.1838 ved Collonge-Bellerive ved Genève-søen, begr. i Vandæuvres. F: skibskaptajn, rådmand Jürgen Jens Lorensen (1756–1843) og Christine (Kresen) Peters (1759–1815). Ugift.

L.s forældre tilhørte begge ansete nordfrisiske kaptajnsfamilier og den bomstærke, noget ureglerlige dreng skulle have fulgt familietraditionen, men da krigen trak ud sendte den velstillede far ham omsider 1811 til Tønder seminarium hvorfra han 1813 kom til Slesvig domskole. 1816

blev han indskrevet som student ved Kiels universitet for at studere jura og gik derfra 1818 til Jena. Her blev han et ivrigt medlem af det jenesiske Burschenschaft og deltog samme år i grundlæggelsen af det første Allgemeine Deutsche Burschenschaft som året efter blev forbudt af det tyske forbund. Studenterbevægelsens højtspændte ideer om en tysk samling og fremfor alt dens frihedsbegejstring prægede L. for livet. Efter sin juridiske eksamen, som L. tog 1820 i Kiel, drømte han om at deltage i den græske frihedskrig, men søgte efter faderens råd advokatbestalling og indtrådte 1822 som volontør i det slesvig-holstensk-lauenborgske kancelli i København. 1823 udnævntes L. til kancellist i 2. og 3. departements sekretariatskontor, allerede 1826 til chef for 1. og 4. departements sekretariatskontor og 1830 til kancelliråd. Som embedsmand viste L. stor energi, klarhed og en undertiden til hensynsløshed grænsende selvstændighed, men han blev efterhånden skarpt kritisk over for kollegiestyrets initiativløshed og de uoverskuelige finansforhold. På møder i Skovlyst ved Ordrup med yngre kolleger, bl.a. Svenn Hans Jensen der var friser ligesom L., og Karl *Francke, talte han om at decentralisere styrelsen ved at flytte den tyske del af centraladministrationen til Kiel, vistnok også om en fri forfatning for hertugdømmerne. 1830 valgte L. trods sin hurtige karriere at forlade centraladministrationen. Han mente et embede på hjemøen ville give ham mulighed for at virke uden „hin højst smålige, kinsyge herskesyge, som desværre er så vanlig blandt vore embedsmænd“, også et politisk-historisk forfatterskab foresvævede ham. Desuden håbede han hjemme at kunne finde lindring for en hudsygdom som i perioder plagede ham, og som han anså for smitsom og generende for omgivelserne. 9.10.1830 udnævntes han til landfoged på Sild.

Imens havde den franske julirevolution udløst det belgiske oprør i august og uroligheder i nogle tyske stater. Preussen og Hannover søgte derfor på forbundsdagen i Frankfurt at bevæge Danmark til at opfylde bestemmelsen i forbundstraktaten fra 1815 der gav Holsten ret til en stænderforfatning, på egen hånd havde den østrigske gesandt ved forbundsdagen henstillet det samme. Til dette ydre tryk kom rygter der nåede Frederik VI i begyndelsen af oktober om en petitionsbevægelse i Holsten „om at indføre en Folkeregjering i Hertugdømmerne“. På denne baggrund blev L.s indsats den dråbe der fik bægertet til at flyde over. På vej til sit ny embede standsede han 19.10. op i Kiel og kastede sig ud i hektiske forfatningsdrøftelser. Støttet af en gruppe yngre liberale udgav han efter to ugers tyde-

ligvis improviserede og modsigelsesfulde rejser og møder 5.11.1830 pjecen *Ueber das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein* (optr. 1930 og m. efterskr. af A. Scharff 1980). Den udkom i 9 000 eksemplarer inden myndighederne skred ind, og L. sendte den på udgivelsesdagen til kancellipræsident Otto Moltke, ledsaget af et ikke kun efter datidens forhold usædvanlig selvbevidst brev. L. var faktisk ikke kommet nogen vegne med at vinde genklang for sine tanker, men han mente at hele landet nu ville stræbe efter hvad skriftet afstikker som mål. Grunden til den uventede store virkning skriftet har „frembragt hos alle, som hidtil har læst det, er netop, at jeg deri har udtalt le secret de tout le monde.“

L.s pjece fylder kun 12 små sider. Under henvisning til hemmelighedskræmmeriet omkring finansforvaltningen og til den offentlige forvaltnings generelle reformbehov ønsker L. at der i det kommende år indkaldes en forfatningsgivende forsamling. Her skal kongen forelægge til udtalelse et forfatningsudkast som skal baseres på et tokammersystem efter norsk mønster, men med absolut veto for kongen. Desuden skal hertugdømmernes styre flyttes fra København til Kiel og forvaltningen adskilles fra retsplejen. Dette kræver oprettelse af en fælles højesteret for hertugdømmerne, men hvert af dem skal dog få et regeringskollegium (en forvaltningsinstans) for sig selv. Værket skal krones af et statsråd med sæde i Kiel. To af dets medlemmer skal til stadighed opholde sig i residensbyen og være til stede når slesvig-holstenske sager forelægges kongen som om vinteren bør residere i Slesvig. Hovedtanken er altså at forvandle helstaten til en konstitutionel dobbeltstat ikke ulig den norsk-svenske union.

I københavnske regeringskredse hvor man på grund af misvækst i forvejen var utryk ved stemningen i hertugdømmerne vakte L.s handling en ængstelse der var lige så urimelig som L.s forventninger. Han opnåede kun ringe tilslutning, de ældre liberale modarbejdede ham, det indflydelsesrige ridderskab tog bestemt afstand fra hans liberale tanker som dog udløste en strøm af flyveskrifter, alene for det første år opregnes 42. Da L.s nærmeste foresatte, amtmanden i Tønder, indberettede at L. omsider ville tiltræde sit embede, men også i dette ville virke for forfatningssagen gav regeringen 16.11. ordre til hans fængsling og proklamerede samtidig at kongen vil „træffe enhver for det Heles Vel passende Foranstaltning i en dertil passende Tid“, den første vage offentlige bebudelse af det tøbrud i forfatningssagen som kom i 1831. 23.11. blev L. arresteret. En petition fra hans landsmænd på Sild hvori der taltes om „frisindede indret-

ninger“ oens sofarere have lært at kende på deres rejser til England, Frankrig og Amerika og om det fra fædrene nærvedede frisiske „fri sindelag“ og hvori forsikredes at „oprorske intentioner“ ikke havde ligget bag L.s optræden påvirkede næppe hans domfældelse 31.5.1831 ved overkriminalretten på Gottorp for at have sveget de ham som embedsmand påhvilende pligter ved at udsætte „den offentlige Rolighed for Fare.“ L. fradømtes sit embede og fik et års fæstningsarrest af mildeste grad som han afsønde først i Frederiksort, det sidste halve år i Rendsborg. Han hindrede sine venner i at søge om benådning og afviste efter sin løsladelse et underhåndstilbud om for statskassens regning at leve i udlandet.

Allerede i fæstningstiden begyndte L. på historisk-politiske studier som efterhånden blev til ideen om et større skrift der skulle underbygge forfatningssagen og ruske hertugdømmernes befolkning op. Slesvig-Holstens fremtid så han nu i en snæver forbindelse med den tyske frihedsbevægelse der skulle munde ud i en tysk stat under preussisk ledelse. 1833 rejste L. overraskende til Brasilien for der at finde bedring for sin sygdom som nu utvetydigt ledsagedes af dybe depressioner; i L.s nærmeste slægt forekom der flere tilfælde af svære psykiske forstyrrelser. Fra udlandet fulgte han med i den hjemlige udvikling, men erklærede også at være rede til døden, når hans værk var fuldført. 1836 fik han at vide, at hans eneste søster var blevet sindssyg, og hans dødstanker afbalanceredes nu af et håb om måske at kunne hjælpe hende. April 1837 rejste han til Europa og tog ophold i Vaulnavay hvor han afsluttede sit skrift. Sept. 1837 nåede han dybt deprimeret til Genève hvor han forefandt en meddelelse om at søsteren var død. Han formåede endnu at sikre sit manuskripts udgivelse, men trak sig derefter tilbage til et afsides landhus uden for byen. Her opfyldtes han af religiøse skrumpel og vrangforestillinger om de ulykker han med sin sygdom havde forvoldt andre mennesker. Natten mellem 11. og 12.2.1838 endte han selv sit liv ved Genfersøens bred. Hans efterladte skrift udkom 1841 i Jena under titlen *Die Unionsverfassung Dänemarks und Schleswig-Holsteins; eine geschichtlich staatsrechtliche und politische Erörterung*. Heri søger L. at vise at hertugdømmernes fællesskab og forfatningskrav underbygges af historiske retsforhold.

L.s betydning må søges i at han i en kritisk situation uforfærdet turde udtale hvad hans samtid endnu ikke var moden til at kræve, mens eftertiden havde let ved at gøre den imposante mand hvis skæbne var tragisk og hvis stræben var stor-skåren og uselvsk til en heroisk skikkelse, et

bantermærke for slesvig-holstenismen. □ Mal. af C. Bordon (?), 1834 (Sylten Heimatmus., Keitum). Tegn. af C. P. Hansen (sst.), gengivet i flere litografier fra Hamburg og Altona, på litografisk gruppebillede og stengravure 1864. Tegn. (Schleswig-Holsteinische Landesbibl., Kiel). Buste af W. Egeberg og W. Dosse, Neumünster, og buste af H. Moller, Dresden. Afbildet på litografisk afstemningsplakat 1920.

Kilder. U. J. L.s Briefe an Franz Herm. Hegewisch, udg. V. Pauls, Slesvig 1925. U. J. L.s Briefe an seinen Vater, udg. Wilh. Jessen, Breslau 1930. U. J. L.: Politische Briefe, udg. Alex. Scharff, Heide 1931. Breve i Der Schlesw.-Holsteiner XI, Kiel 1930 330–32 372–75 og i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch. LXXIX, Neumünster 1955 288–300. Danske mag. 7.r. II, 1936–40 1–168 (aktstykker til de da. stænderforsaml.s hist.).

Lit. [Chr. P. Hansen:] Notizen zu einer Lebensbeschreibung des Kanzleiraths U. J. L., Hamb. 1838. Karl Jansen: U. J. L., Kiel 1872. Rud. Usinger og K. Jansen i Zeitschr. der Gesellsch. für schlesw.-holst.-lauemb. Gesch. III, Kiel 1873 329–401. Samme sst. 1874 149–77. K. Jansen sst. 1879 217–19. Samme sst. 1894 193–236. Karl Alnor sst. 1924 410–43. Paul Richter sst. 1929 449–593. P. Volquarts sst. 1930–31 436–51. Wilh. Jessen sst. 1938 140–89. Alex. Scharff sst. 1951 320–62. Hans Burkhardt sst. 1952 141–57. Alex. Scharff sst. 158–86. Johann Runge sst. 1968 107–46. Alex. Scharff sst. 1980 153–68. G. Vaagt sst., 1981 117–31. Th. Graae: U. J. L., 1891. Felix Rachfahl i Quellen und Darstellungen zur Gesch. der Burschenschaft VII, Heidelberg 1921 52–64. Wilh. Jessen i Der Schleswig-Holsteiner X, Kiel 1929 350f. Samme sst. 1930 414–24 526–31 o.fl. st. G. E. Hoffmann sst. 1931 81–84 103–06. [Herm.] Hagenah i Die Heimat XL, Flensb., Kiel 1930 246–50 265–70. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931 73–117. G. Worsoe Schmidt i Festskr. til H. P. Hanssen, 1932 48–76. Kn. Fabricius i Sonderjyllands hist. IV, 1937 152–66. O. Scheel i Kieler Blätter, 1938 95–123. A. Scharff i Gesch. Schleswig-Holsteins, Probelieferung 1954. Samme sst. VIII, Neumünster 1975. Karl I. Malcha i Nordfriesisches Jahrbuch 1968–69 172–91. Johann Runge i Grenzriedenshefte, Husum 1980 131–43. *Papirer.* Breve i Schlesw.-holst. Landesbibl., Kiel.

Lorenz Rerup

Lose, Carl Christian, 1821–92, boghandler. * 19.6.1821 i Kbh., † 16.7.1892 sst. F: musikhandler Carl Christian L. (1787–1835) og Arnoldine Gotschalk (ca. 1787–1861). ~ 22.9.1847 med Annie Mathilde Elisabeth Withusen, * 29.9.1826 i Kbh., † 21.3.1857 sst., d. af professor C. C. *W. (1778–1853) og Marie Watt (1798–1875).

L. var elev i Mariboeskole og blev udlært i bog- og musikbranchen, bl.a. ved ophold i Leipzig 1837–42. Derefter arbejdede han i moderens forretning i Kbh. som han overtog da han blev myndig 1.1.1846 hvorefter han gik i kompagniskab med O. H. *Delbanco med hvem han 1848 under navnet C. C. Lose & Delbanco oprettede såvel forlag som sortiment, nodetrykkeri, strengepinderi m.m. Firmaet opløstes 1864 hvor Del-

banco trådte ud, og 1871 solgte L. firmaet til en medarbejder. En af tidens yndede udgivelser fra L. & Delbanco var *Folkekalender for Danmark*. L. var den ene af de fire stiftere 1854 af interessentselskabet Forlagsbureauet – der omkring 1865 påtænkte udgivelsen af et dansk-norsk biografisk leksikon med Fr. *Algreen-Ussing som redaktør; de øvrige var O. H. Delbanco, Fr. V. *Hegel og Andreas Christian Fürchtegott Gellert Iversen (1817–81); sidstnævnte dog kun til 1856 hvor G. E. C. *Gad indtrådte. Forlagsbureauet skulle påtage sig større udgivelser, og man satte bl.a. megen kraft ind på *Illustreret Tidende* (begyndt 1859) hvor L. var redaktør for billedstoffet og leder af bladets xylografiske atelier indtil 1884; dette bragte ham i forbindelse med adskillige af tidens kunstnere og „hos ikke Faa vandt L. en velfortjent Paaskjønnelse“. Endvidere var han stærkt interesseret i hesteavl og var i bestyrelsen for Foreningen til den ædle hesteavls fremme. Han var svagelig i sine senere år og kom som sengeliggende ulykkeligt af dage idet en tændt cigar satte ild til hans sengetæppe.

Nord. boghandlertid. 22.7.1892. III. tid. 24.7.1892. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. Vilhelm Pedersens ill. i *Folkekalender for Danm.*, udg. Erik Dal, 1977. – Papirer i Kgl. bibl.

Allan Brusendorf

Lottrup, Dorthe, se Hansdatter, Dorthe.

Lotze, Ernst Gustav, 1825–93, apoteker, fabrik-ejer. * 14.12.1825 i Kbh. (Petri), † 17.12.1893 i Odense, begr. sst. F: farmaceut og materialist Ernst Gerhard L. (1768–1849, ~ I° med Caroline Henriette Rosalie Kleinstüber, ca. 1778–1821) og Charlotte Christine Kleinstüber (1787–1873). ~ 12.9.1855 i Kbh. (Holmens) med Christiane Charlotte Boeck, * 12.9.1832 i Serampur, † 25.9.1908 i Odense, d. af konst. guvernør, regeringsråd i Serampur Johan Christian B. (1795–1836) og Sophie Christine Schou (1810–81).

L. fik først privatundervisning og kom senere i Borgerdydskolen på Christianshavn, var discipel på Vajsenhus apoteket i Kbh. 1841–46, blev kandidat 1847 og var de følgende fire år assistent på Polyteknisk læreanstalt og samtidig manu duk t ø r i kemi. Efter en udenlandsrejse 1852 havde han kort tid plads på kong Salomons apotek i Kbh., indtil han 1853 overtog det af ham købte Løveapotek i Odense som han lod ombygge og efterhånden udvidede ved køb af naboejendomme for at skaffe plads til sin 1860 påbegyndte engrosvirksomhed med medicinalvarer. Lidt uden for Odense ejede L. en del arealer hvor han dyrkede lægeplanter der tillige med hans medicinalvarer opnåede diplomer og medaljer på mange

udstillinger; også i apotekets meget smukke have og vidtstrakte væksthuse dyrkede sjældne udenlandske medicinal- og krydderplanter. – L. var etog adskillige tillidshverv inden for sin stand; 1848–50 og 1851–52 sad han i bestyrelsen for Den pharmaceutiske forening, var kasserer i Det pharmaceutiske understøttelsesselskab fra 1854, bestyrelsesmedlem i Danmarks apotekerforening fra 1867 og dens formand fra 1872, s.å. var han medstifter af og bestyrelsesmedlem i Fonden til det pharmaceutiske studiums fremme. 1859–86 var han eksaminator for Fyns stift ved farmaceutisk medhjælpereksamen. Endvidere var han medlem af Odense byråd fra 1864 og gjorde her et stort arbejde for kanal- og havnevæsenet samt for fattigvæsenet; han var medlem af mange bestyrelser, bl.a. for Fyns Diskontokasse, Sydfynske Jernbaner og Odense Telefonselskab. I mange år var han formand for højrevælgerforeningen, og endelig havde stiftsmuseet i Odense hans særlige interesse. – L. var en kundskabsrig og myndig mand der med stor dygtighed ledede sit apotek og den udstrakte virksomhed. Han skrev flere artikler i tidsskrifter og dagspresse og optrådte ofte som foredragsholder, hvorved han efterhånden blev medlem og æresmedlem af mange udenlandske farmaceutiske foreninger. – Etatsråd 1884. – R. 1865. DM. 1876. □Træsnit 1874. Buste af Aksel Hansen, 1884 (Odense bys mus.; Løveapoteket i Odense). Mal. af A. Behrend 1891 og 1894. Mal. af F. Vermehren, 1902. Foto.

Ny pharmaceutisk tid. X, 1878 146. Sophus Michaëlis i Ill. tid. 31.12.1893. Archiv for pharmaci og kemi I, 1894 25–27. E. Dam og Aa. Schæffer: De danske apotekers hist. I, 1925 53–55. Odense bys hist., udg. H. St. Holbeck, 1924–26.

*Poul Hauberg**

Louise, 1667–1721, dronning. * 28.8.1667 i Güstrow, † 15.3.1721 i Kbh., begr. i Roskilde domk. F: hertug Gustav Adolf af Mecklenburg-Güstrow (1633–95) og Magdalena Sibylla af Gottorp (1631–1719). ~ 5.12.1695 på Kbh.s slot med senere kong *Frederik IV, * 11.10.1671 på Kbh.s slot, † 12.10.1730 på Odense slot, s. af *Christian V (1646–99) og *Charlotte Amalie af Hessen-Kassel (1650–1714). – Mor til *Christian VI og *Charlotte Amalie (1706–82).

L. voksede op ved et lille fyrstehof præget af standsfølelse og pietistisk religiositet. Faderen skrev religiøse sange i pietistisk ånd. Når L. blev valgt til gemalinde for den danske tronfølger var det med kongeparrets helhjertede accept, mens kronprinsen selv, trods løfte om større valgmuligheder, i realiteten ikke havde andet valg end døtrene ved hertughoffet, og her synes at have

valgt den han mente ville være ham til mindst besvær. Allerede 1699 begyndte hans åbenlyse utroskab ved forbindelsen med Elisabeth Helene v. *Vieregge som han 1703 indgik morganatisk ægteskab med, og fortsatte så længe dronningen levede, og under former som ikke kunne undgå at såre og ydmyge hende. I ægteskabet fødtes mellem 1697 og 1706 fem børn af hvilke de tre døde som små. Selv om beskrivelserne af L. er modstridende synes det klart at hendes protester over for ægtemanden hyppigt antog sådanne former at det vakte anstød og vist førte til den opfattelse at de pinlige scener i sig selv var en undskyldning for kongen. Mens samtiden havde let ved at tilgive enevoldsherskeren ethvert brud på moralnormerne endog så langt som til bigami, var grænserne væsentlig snævrere for den krænkede kvindelige part. Opdraget i den pietisme der i disse år bemægtigede sig alle nordtyske fyrstehoffer søgte hun i sin krænketthed tilflugt i religion, men passivt uden evne til åndelig virksomhed og uden at kunne søge afløb i socialt arbejde. Som personlighed var hun uden tvivl ganske ubetydelig. Til gengæld sluttede sønnen, kronprins Christian (VI) sig tæt til hende og delte hendes harme mod faderen og hans maitresser, ligesom kongens søskende prins Carl og prinsesse Louise støttede hende. I sin tilbagetrukne tilværelse fik hun ingen del i den folkelige popularitet der omgav kongen. Det meget positive eftermæle hun fik i ligtalerne over Frederik IV afspejler ikke tidens opfattelse, men skyldes Christian VIs henstilling til prædikanterne. Som livgeding havde hun fået Hørsholm, 1703 fik hun desuden Rungstedgård, hvor traditionen om hendes ophold mere end 50 år senere gav Johs. *Ewald anledning til at nævne hendes „Kjærlige Kummer“ i sin Rungstedts Lyksaligheder, og 1707 Ebberødgård. 1704 anlagde hun, efter forslag fra overkammersekretær E. U. Dose, Donse, (Gunderød) krudtmølle i Karlebo sogn (nedlagt 1910).

□Malet som ung af D. v. Krafft (Gripsholm). Afbildet på medalje af A. Meybusch, 1695. Medalje af ubekendt formentlig s.å. Stik af M. Schedel, P. Schenck, J. C. Hafner m.fl. Mal. af Jacob d'Agar (Fr.borg), efter dette replikker (sst.), kopi i blomsterkrans (Gavnø), min. (Gl. Køgegård) samt stik af J. Friedlein, 1700. Medalje 1698 samt af A. Meybusch 1699 og 1700, efter sidstnævnte kopi 1705. Mal. af d'Agar, bl.a. siddende (Fr.borg) og andre typer (Geltung; Roskilde adelige jomfrukloster; Gottorp). Malet i salvsingsdragt (Chr.borg) og afbildet på mal. af salvingen 1700 af B. Grodtschilling, 1706 (Rosenborg). Afbildet på mal. af den kgl. familie (Chr.borg) og på relief af M. Berg (Rosenborg). Medalje af C.

Wineke, 1704, og af P. Berg, 1706, udateret samt 1721. Min. af J. Barbette (Landesmus., Kassel). Mal., måske af d'Agar (Fr.borg), efter dette varianter og kopier (Gl. Kogegård; Gavno; Erholm; Nasjinalgalleriet i Oslo), formentlig efter en af varianterne litografi af E. Fortling m.fl. gengivelser. Andre mal. (Gottorp; Gripsholm), jfr. træsnit af L. B. Hansen. Buste af Just Wiedewelt 1718–19 (Rosenborg). Mal. af J. S. Wahl (sst.) og variant af samme (sst.). Andre forskellige typer i mal. (Gavno; Chr.borg; Vemmetofte) og min., bl.a. af G. Saleman (Rosenborg) og af Barbette (British Museum). Tegn. og gouache af G. v. Lode. Flere anonyme småmedaljer. Stik bl.a. udg. af J. C. Wiegel. J. H. Coning leverede 1728 en kopi af L. Flere posthume mal. blev leveret af N. Wichmann. Relief på sarkofagen af D. Gercken 1736–42. Voksskulptur af J. S. Wahl i 1740erne.

N. D. Riegels: Udkast til fjerde Friderichs hist. efter Hoier I–II, 1795–99. A. Hojer: König Fr. IV glorwürdigstes Leben I–II, 1829. Jens Møller i Det skand. lit. selsk.s skr. XXIII, 1832 3–196. Ellen Jørgensen og J. Skovgaard: Danske dronninger, 1909–10 189–94. Fr. Weilbach i Hist. t. 10. r. III, 1935 256–66. Ingrid Ilsoe i Fund og forskn. XXII, 1975–76 107–20.

Sv. Cedergreen Bech

Louise, 1724–51, dronning. * 18.12.1724 på Leicester House, England, † 19.12.1751 på Christiansborg, begr. i Roskilde domk. F: senere kong Georg II af England (1683–1760) og Caroline Vilhelmine af Brandenburg-Ansbach (1683–1737). ~ 11.12.1743 på Christiansborg (Slotsk.) med senere kong *Frederik V, * 31.3.1723 på Kbh.s slot, † 14.1.1766 på Christiansborg, s. af *Christian VI (1699–1746) og *Sophie Magdalene af Brandenburg-Kulmbach (1700–70). – Mor til *Christian VII, *Louise (1750–1831), *Sophie Magdalene (1746–1813) og *Vilhelmine Caroline.

Efter at være viet i Hannover per procura kom L. til Kbh. 11.12.1743 og blev her modtaget med den stormende hyldest og festivitas der var en traditionel del af hovedstadens forlystelsesliv. Samme dag blev hun på Christiansborg slot viet til kronprinsen. Denne var allerede kendt som en person der hyldede friere moralbegreber end faderen, en kendsgerning der ikke nedsatte ham i den borgerlige offentligheds øjne. Efter brylluppet tog parret ophold på Charlottenborg indtil de 1745 kunne flytte ind i det nyopførte Prinsens palæ i Kalveboderne, Nicolai "Eigtveds første prøve på rokokoen i Kbh. Den naturlige ligefremhed over for etiketten der kendetegnede L. befæstede snart hendes egen popularitet, og den lethed og ligefremhed hvormed hun som dronning bidrog til hoffets rolle i offentligheden

medvirkede til at gøre dette kongepar til et af de mest tiljublede i byens historie. Hendes ægteskab var fra dansk side et led i en politisk plan, nemlig den at vinde engelsk bistand til de aspirationer det danske hof havde med hensyn til det svenske tronfølgervalg, en plan der dog ikke lykkedes. Samtidig havde det været kongeparrets og ministrernes håb at ægteskabet med den charmerende og livlige prinsesse ville lægge en dæmper på kronprinsens uordentlige levevis hvilket kun lykkedes mådeligt.

Straks efter tronskiftet 1746 indtrådte en mærkbar forandring i hoffets liv. De spærrende jernkæder ved indkørslerne til slotspladsen, anbragt for at betrygge dronning Sophie Magdalenes nattesøvn, blev fjernet, og slottets saloner åbnedes for assembleer og baller. L. var en ivrig danser, glad for musik og teater, 1747 fik hun indkaldt et italiensk operaselskab til hoffet. Ludvig "Holberg, der af den nye konge netop var blevet baroniseret og derfor kunne deltage i festerne, er i et par epistler fuld af lovord over dronningens ligefremhed og understreger især hendes bestræbelser for at lære sine børn dansk: „Det er ikke til at beskrive med hvilken inderlig Fornøjelse menige Mand hører hendes Majestæt, skønt en engelsk Prinsesse, at tale dansk med de Kongelige Børn“ (Ep. 377). I en periode hvor fremmed indflydelse nåede sit højdepunkt er dette også bemærkelsesværdigt, men vidner muligvis om at enkelte af rådgiverne har haft forståelse for den nationalisme der var i gæring i borgerskabet. Men sikkert er det at hun tog sig mere af sine børns opdragelse end sædvanligt, og at hun fremsatte (forgæves) protester da regeringen begyndte forhandlingen med den svenske regering angående et ægteskab mellem hendes da femårige datter Sophie Magdalene og den svenske tronfølger. En søn, født 1745, blev kun et år, og L. døde under et nyt svangerskab.

□ Stik af L. som barn af I. Faber efter mal. af A. Pond, efter dette stik af Aliamet. Stik af J. Simon. Stik af G. Bockman efter mal. af I. Worsdale. Mal. af J. S. Wahl 1742–43. Medalje af M. G. Arbien, 1743, afbildet på medalje af D. Haesling s.å. L. Natter skar et medaljestempel af L. 1744. Jeton af Arbien s.å. Afbildet på medalje af P. C. Winsløw, 1745. Malet af C. G. Pilo 1745, typen kendes ikke, et studiehoved har været antaget for Pilos 1745-version. Stik af J. Simon efter mal. af E. Seeman. Stik af J. C. Sysang, efter dette stik af M. Tyroff. Stik af J. M. Bernigeroth, 1745, efter tegn. af M. Tuscher. Mal. af J. Hörner, 1746 (Fr.borg), replik (Gl. Estrup). Min. af J. H. Pohl 1747. Medalje af Arbien 1747 og 1749. Skitse af Pilo (Fr.borg) til mal. 1747 (Glorup), replikker (Eutin; St. Mus.; Odense rådhus) og

kopier (bl.a. Arreskov). Stik af J. M. Preisler til salvingsakten efter forlæg af Pilo, efter dette stik af Bernigeroth, 1751, m.fl., litografier af bl.a. E. Fortling, træsnit 1873. Afbildet på stik af salvingen af O. H. de Lode, 1748, efter dette folkeligt træsnit. Stik af J. Haas, 1748, formentlig efter Pilo. Mal. af Pilo af L. med ændret dragt (forhen Johan Hansens saml.), efter dette replikker, kopi af P. Wichmann, 1754 (Fr.borg), lign. kopier (Rønne mus.; Sæbygård; Städt. Mus., Flensborg), og min. (Rosenborg). Beslægtet type, L. med bred hermelineskrave, i mange værksteds-kopier (bl.a. Erholm), kopi af P. Als (Davids saml.), kopi formentlig af Wichmann (Fr.borg) og mindre beslægtede kopier (Gottorp; Gl. Køgegård) og min. af Thornborg (St.mus.), af J. Gylding (Jægerspris) og folkeligt træsnit. Buster af J. Wiedewelt 1750, 1762 og 1764 (brændt 1794). Emaljer af H. J. Schrader 1751 og 1753 (Rosenborg). Med samme hoved mal. i hel figur af Pilo, 1751 (Amalienborg), gentagelser med lette ændringer (bl.a. Valdemarsslot). Mal. af Pilo med ændret drejning (Bregented; Brahesborg), gentagelser som hofstestykke (Glücksburg), skitse dertil (Fr.borg), kopi af P. Als, 1752 (forhen Bayreuth). L. malet siddende af Pilo (bl.a. Wedellsborg). Et helfigursmal. af Pilo (Rosenborg; 1764 Landesmus. i Kassel), efter dette kopier (Grips-holm; Fr.borg) forestiller formentlig prinsesse Wilhelmine Caroline, 1747–1820, men denne ændring af navngivning er ikke anerkendt af alle. Forskellige små relieffer (Landesmus. i Kassel; Fr.borg). Min. af C. Foltmar, måske 1752 (Jægerspris), samme type på min. af L. med datter (Rosenborg). Mal. af H. Arbien, 1753, af P. Gros, 1757, kopier efter Pilo af J. Böhring, A. Brünniche m.fl. Voksbuste af Erik Kern, 1762. Relief af C. F. Stanley på sarkofagen 1778–79. Afbildet på mal. af W. Marstrand, 1868, og på flere tegn. af samme scene af samme.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. – Hist. t. 3. r. IV, 1865–66 204–58 (Dorothea Biehls breve). Alex. Thorsøe: Kong Fr. Vs ungdom og tronbestigelse, 1868. L. Koch i Museum, 1890 491f. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 II, 1894: III, 1–2, 1897–98. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. I–II, 1903–19. I. T. Rohde i Vejle amts årbøger 1923 II 96–98.

Sv. Cedergreen Bech

Louise, 1726–56, hertuginde af Sachsen-Hildburghausen. * 19.10.1726 i Kbh., † 8.8.1756 i Hildburghausen, begr. sst. F: senere kong Christian VI (1699–1746) og Sophie Magdalene (1700–70). ~ 1.10.1749 på Hirschholm (Slotsk.) med hertug Ernst Frederik III Carl af Sachsen-Hildburghausen, * 10.6.1727 i Königsberg i Franken, † 23.9.1780 i Seidenstadt (~ 2° 1757

med Christiane Sophie Charlotte af Brandenburg-Kulmbach, 1733–57, ~ 3° 1758 med Ernestine Auguste Sophie af Sachsen-Weimar, 1740–86), s. af hertug Ernst Frederik II af S.-H. (1707–45) og grevinde Caroline v. Erbach-Fürstenau (1700–58). – Søster til Frederik V.

Når L.s navn endnu erindres, skyldes det hendes persons betydning i det fine diplomatiske spil der blev drevet i Christian VI's sidste leveår. Man regnede med, at et ægteskab mellem den danske kongedatter og en indflydelsesrig fremmed fyrste ville bringe monarkiet stor politisk fordel. Først arbejdede man med en ægteskabsplan hvori L. og Georg II's yngste søn, hertugen af Cumberland, var de ledende personer, og da den glippede var man ivrig efter en ægteskabelig forbindelse med prinsen af Birkenfeld der oprådte som Frankrigs kandidat til den ledige svenske trone. Også denne plan måtte opgives, og et øjeblik diskuterede man muligheden af et ægteskab mellem L. og den designerede russiske tronfølger Carl Peter Ulrik. Kongen var dog betænkelig både af politiske og menneskelige grunde. „Det gaar endnu noget barbarisk til ved det russiske Hof; men det har jeg ikke lyst til at have noget at gøre med eller give et Barn til“, skrev han til vennen C. G. Stolberg. L. var en frisk og frejdig natur, men hun led af den kedelige fejl, at hun stammede. Det lykkedes ikke den omsorgsfulde far at få datteren gift inden sin død, og under Frederik V, ved hvis muntre hof hun lavede fuldstændig op, begyndte hun at interessere sig for kammerjunker B. Ahlefeldt. Han måtte bøde med flere års fængsel på Munkholm for sin dristighed, og hun blev 1749 bortgiftet til hertugen af Sachsen-Hildburghausen. □ Afbildet som barn på mal. s.m. forældrene (Chr.borg). Malet som barn (Gottorp; Erholm). Mal. 1740 (forhen Bayreuth). Malet som ung (Chr.borg). Mal. formentlig af Andreas Møller (Rosenborg; Fr.borg m.fl. st.), herefter stik af J. C. Sysang, J. M. Bernigeroth og M. Tyroff. Mal. af Johan Hörner, 1744 (Gavnø), replik (Fr.borg). Afbildet på mal. s.m. forældrene af C. M. Tuscher ca. 1744 (Rosenborg). Mal. af J. S. Wahl (St. mus.). Mal. af P. T. Schmidt (Altenburg), efter dette stik af J. C. Sysang. Mal. af T. Huber (Rosenborg; Veste Co-burg). Min. (Rosenborg; Windsor). Mal. af U. F. Beenfeldt, 1749.

H. L. Møller: Kong Chr. VI og grev Kr. Ernst af Stolberg-Wernigerode, 1889. L. Koch i Museum, 1890 502. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 III, 2, 1898. Interiører fra kong Fr. Vs hof, udg. L. Bobé, 1909.

Harald Jørgensen

Louise, 1750–1831, landgrevinde af Hessen. * 30.1.1750 på Christiansborg, † 12.1.1831 på

Louise

Gottorp, begr. i Slesvig domk. F: *Frederik V (1723–66) og *Louise af England (1724–51). ~ 30.8.1766 på Christiansborg (Slotsk.) med landgreve *Carl af Hessen-Kassel, * 19.12.1744 i Kassel, † 17.8.1836 på Louisenlund, s. af landgreve Frederik II af Hessen-Kassel (1720–85) og Marie af Storbritannien (1723–72). – Mor til *Frederik (1771–1845), *Louise Caroline og *Marie (1767–1852). Søster til *Christian VII, *Sophie Magdalene (1746–1813) og *Vilhelmine Caroline.

Skont allerede en ældre søster, Vilhelmine Caroline, var blevet gift med en af sønnerne fra landgrevehoffet i Hessen-Kassel lykkedes det ved en intrige mod J. H. E. *Bernstorff og A. G. *Moltke også at få arrangeret et ægteskab mellem prinsesse Louise og grev Carl, formodentlig med støtte fra enkedronning Juliane Marie og Ditlev *Reventlow. Brylluppet fandt sted i det hektiske år hvor hendes sindssyge bror, Chr. VII, var blevet konge og selv holdt sit bryllup. I nogle få måneder hvor hendes mand nød kongens højeste nåde deltog hun i det løsslupne hoffliv, men måtte derefter forlade Kbh. Broderen følte sig fra barndommen stærkt knyttet til hende, sin „Louison“ som han kaldte hende. På den store udenlandsrejse 1768 insisterede han på at forlade rejsefølget i Hannover, og sammen med J. H. E. Bernstorff foretog han den store omvej til Hanau for at se hende. 1770 forærede han hende Teglgården ved Slien som hun lod ombygge og kaldte Louisenlund. L. lagde vægt på i sin provins at demonstrere at hun var en kongedatter, men nogen politisk indflydelse fik hun ikke. Hun blev mor til prinsesse Marie der 1808 blev dronning af Danmark.

□Afbildet på gouache af C. Foltmar, 1756 (Fr.borg). Mal. af L. Tocqué, 1759 (Bregentved), af J. Hörner, 1761 (Vemmetofte), af P. Als (Gavno), af samme 1762. Malet af U. F. Beenfeldt, 1762. Min. (Rosenborg; Fr.borg), min. ca. 1765 formentlig forestillende L. (Jægerspris). Malet af C. G. Pilo 1765 og 1772. Mal. ca. 1766 (Glücksborg). Mal. (Wortersen). Mal. af J.-B. Perronneau (Rosenborg; Adolphseck; Clausholm). Min. af C. Hoyer, 1772 (Rosenborg), tegn. dertil eller derefter, af samme (kobberstiksaml.). Tegnede og klippede silhouetter (Fr.borg). Stik af J. F. Clemens efter tegn. ca. 1776 af C. Hoyer; tegn. i samme type (Fr.borg). Min. af H. P. Feddersen ca. 1820 (Rosenborg). Litografi af C. C. A. Böhdnel, 1832. Folkelige træsnit, bl.a. af L. til hest.

Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VII, 1906. Udv. breve, betækn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous arkiv, udg. Th. Thaulow og J. O.

Bro-Jorgensen, 1936. – Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Hoegh Guldberg, 1899. Chr. Elling i Kunstmuseets årsskr. XXXI–XXXII, 1944–45 62–64.

Sv. Cedergreen Bech

Louise Vilhelmine Frederikke Caroline Augusta Julie, 1818, dronning. * 7.9.1817 i Kassel, † 29.9.1898 på Bernstorff, begr. i Roskilde domk. F: landgreve *Vilhelm af Hessen-Kassel (1787–1867) og *Charlotte af Danmark (1789–1864). ~ 26.5.1842 på Amalienborg med senere kong *Christian IX, * 8.4.1818 på Gottorp, † 29.1.1906 på Amalienborg, s. af hertug *Vilhelm af Slesvig-Holsten-Sonderborg-Glücksborg (1785–1831) og *Louise Caroline af Hessen (1789–1867). – Mor til *Alexandra, *Dagmar (1847–1928), *Frederik VIII, *Georg I, *Thyra og *Valde-mar (1858–1939).

Da L. var tre år gammel kom hun med sine forældre til Kbh. og voksede op her, fra barndommen dansk af sprog og sympati. Hun fik en alsidig uddannelse og havde forskellige kunstneriske anlæg, blandt hendes lærere var malerne H. *Buntzen, M. *Rørbye, Wilh. *Marstrand, N. *Simonsen og J. L. Jensen samt komponisten Fr. *Kuhlau. Efter sit bryllup tog hun med sin ægtefælle bolig i det gule palæ og levede her et lykkeligt familieliv. Gennem sin mor der var søster til Christian VIII var hun mellem de til Danmarks trone arveberettigede, og resultatet af de langvarige forhandlinger om arvefølgen (jfr. Christian IX) blev at L.s søskende overdrog hende deres ret til tronen, hvorefter hun 1851 overdrog sin ret til sin ægtefælle der ved Londontraktaten 1852 og tronfølgeoven 1853 erkendtes for tronarving. L. gjorde sig så lidt som prins Christian stærkt gældende i politik; sin uvilje mod grevinde *Danner lagde hun ikke skjul på, og Frederik VII var hende derfor ikke venligsindet. Da Christian IX besteg tronen nov. 1863 delte L. i høj grad hans upopularitet i Kbh., men over for urolighederne i anledning af novembergrundloven og Dannevirkes rømning viste hun stor koldblodighed. Efterhånden blev hun ligesom kongen meget afholdt af folket. Hun var stærkt interesseret i velgørende foretagender; således skylder Diakonissestiftelsen, Dronning Louises børnehospital, Vallø kloster og adskillige asylter hende meget. Hun gav sine børn en fortrinlig opdragelse, og de gode partier døtrene gjorde kastede glans over hoffet og Danmark. Hun var ikke i videre forstand politisk indsigtfuld og søgte, i modsætning til hvad man ofte har antaget, ikke at gøre sig stærkt gældende i den indre eller ydre politik, hvad kong Christian heller ikke ønskede. Dog havde hun væsentlig del i skabelsen af sine børns ægteskaber, også i det Cumberlandske gif-

termål 1878 (Thyra), men klog og fuldkommen på det rene med Danmarks vanskelige stilling pålagde hun ligesom kong Christian sine børn forsigtigt at tage hensyn til Danmarks interesser. Hendes kloge menneskelighed gav hende stor autoritet og prædikateret „Europas svigermoder og bedstemoder“. – S.Kmd. 1883. R.E. 1892. □Mal. som barn (Fredensborg slot). Et mindeblad fra 1898 gengiver portr. fra 1818 og 1821 og daterer C. l'Allemands tegn. til 1836; efter denne flere litografier og træsnit, bl.a. sign. TS fra Butterworth and Heath, 1863. Nogle af gengivelserne daterer forlægget til 1842, formentlig med urette. Afbildet på mal. af D. Monies udst. 1839. Min. 1842 (Rosenborg). Afbildet på J. V. Gertners tegn. af dronningens salving 1840 (Rosenborg), profiltegn. af samme (Kgl. bibl.). Mal. af A. Schiøtt, 1850. Afbildet på E. Lehmanns mal. fra teatret, 1852 (Rosenborg). Mal. af Schiøtt, 1855 (sst.). Afbildet på N. Simonsens mal. 1860 af revy ca. 1830 (Adolphseck ved Fulda). Flere træsnit, bl.a. engelske, 1863. Buste af H. V. Bissen, 1863 (St. mus.; slottet i Oslo; glyptoteket), efter denne kopier af V. Bissen, 1886 (Fr.borg), 1897 (St. mus.) samt i biscuit 1863. Afbildet på træsnit, litografier m.m. fra begivenheder ved hoffet, bl.a. efter tegn. af B. Olsen 1866, H. P. Hansen 1867, C. Baagøe 1871, K. Gamborg 1874–97, af samme flere tegn. bevaret (Fr.borg), endv. efter tegn. af C. Brohing 1876–88, P. Hauberg 1876, E. Tilly 1885, C. H. F. Schmidt 1888 og P. Fischer 1891. Litografi af Delpeck efter tegn. af Belliard efter mal. af E. Lehmann. Medalje af F. Schmahlfeld, 1867, efter tegn. af H. Olrik. Buste af F. C. Stramboe udst. 1870, relief af samme 1871. Litografier af E. Fortling efter fotografi, efter samme litografi af P. Gemzøe, litografi sign. C. J., m.fl., samt træsnit, bl.a. efter tegn. af H. Olrik. Litografier af I. W. Tegner efter fotografi, efter samme træsnit. Litografier af J. Thorsøe. Litografier fra Neu Ruppin. Stik af Weger efter fotografi. Mal. af Hans Canon, 1877, og af E. Jerichau Baumann, 1881 (Rosenborg). Afbildet på L. Tuxens mal. af kongefamilien 1883–86 (Chr.borg), på skitse dertil, 1883 (Fr.borg) og på andre forarbejder, bl.a. med Chr. IX, udarbejdet 1884 (sst.). Silhouet af E. Ljung, 1886 (sst.). Afbildet på P. Fischers mal. fra Det kgl. teater, 1888, samt med sine døtre på træsnit af H. P. Hansen s.å. Afbildet på medalje af Schmahlfeld, 1888, og af F. Dragsted s.å. Afbildet på tegn. fra jubilæet 1888 af E. Henningsen og akvarel af F. Henningsen, 1889 (begge Amalienborg). Radering af P. Schramm, 1890, af J. Rosenbaum og efter sidstnævnte af F. Jacque. Afbildet på medaljer 1892 af H. Conradsen, G. Jensen, S. Lindahl, Schmahlfeld efter udkast af

N. Fristrup, G. Eklöf, L. C. Lauer, C. L. Schmidt og Balmberger. Litografi af J. Thorsøe, Johan Hassel og flere af I. W. Tegner, efter det ene af Tegnens træsnit af H. P. Hansen, 1884, efter et andet træsnit af R. Brend'amour. Træsnit af G. Pauli og af C. Poulsen. En tegn. (Kgl. bibl.) angives at være efter mal. af H. Chr. Jensen. Tegn. af C. Böhring (Kgl. bibl.). Min. 1892 (Rosenborg). Afbildet på L. Tuxens mal. 1893 af kongefamiliens besøg på Ny Carlsberg (Carlsberg mus.) og på mal. af J. Th. Hansen fra kunstd. 1897. Relief af L. Hasselriis, 1897, på Danmarksmonumentet (Østre anlæg, Kbh.). Afbildet med familie på farvelitografi af Harald Jensen. Mange anonyme litografier og træsnit. Tegnet på dødslejet af F. Henningsen (Kgl. bibl.). Medalje af F. Vernon, 1898. Mal. af O. Bache, 1900 (Vallø). Buste af Nielsine Petersen s.å. (Fr.borg; Fredensborg slotspark) og af R. Bøgebjerg s.å. (Diakonissestiftelsens gård). Mal. af Tuxen, 1903, senere ændret orden (Fr.borg). Afbildet på det første julemærke, 1904. Relief af A. Bundgaard på kongemindet, af A. Clemmensen (Femvejen, Kbh.). Foto.

Chr. Molbech og hans søn Chr. K. F. Molbech. En brevveksl., 1908 224f. Documents diplomatiques français VII, Paris 1937 513f 519f. – III. tid. 7.9.1897; sst. 2.10.1898; sst. 16.9.1917. R. Besthorn i Tilskueren XV, 1898 869–76. Aage Friis i Politiken 18.5.1932. L. J. Koch: Tro og tjeneste, 1938. J. P. Trap: Fra fire kongers tid I–III, 1966–67. Bo Bramsen: Huset Glücksborg I–II, 1975.

*Povl Engelstoft**

Louise (Lovisa Josephina Eugenia), 1851–1926, dronning. * 31.10.1851 på Stockholm slot, † 20.3.1926 på Amalienborg, begr. i Roskilde domk. F: senere kong Karl XV af Sverige-Norge (1826–72) og Louise af Nederlandene (1828–71). ~28.7.1869 i Stockholm med senere kong "Frederik VIII, * 3.6.1843 i Det gule palæ, Kbh. (Slotsk.), † 14.5.1912 i Hamburg, s. af "Christian IX (1818–1906) og "Louise af Hessen-Kassel (1817–98). – Mor til "Christian X og "Haakon VII.

L. var ikke fyldt sytten år da hun 15.7.1868 på Bäckaskog i Skåne blev forlovet med kronprins Frederik. Forbindelsen vakte tilfredshed i Danmark som et nyt bånd mellem de nordiske riger. Som kronprinsesse og dronning førte L. en tilbagetrukket tilværelse og var aldrig ynder af repræsentative hverv. Foruden af opdragelsen af de otte børn hun blev mor til var hun optaget af kunstneriske og litterære interesser; hun var dybt religiøs og støttede virksomt kristelig velgørenhed. 1910 købte hun den hidtidige overføsterbolig i Nødebo, Egelund, hvor hun lod opføre en treflojet hovedbygning til bolig for sin yng-

ste son, prins Gustav (1887–1944); Stenholt Vandmøllegård tilkøbtes 1916 som avlsgård. – Elefantordenens insignier 1906. Overordentligt medlem af kunstakademiet 1893. □Tegn. af J. G. Sandberg formentlig forestillende L. som spæd (Fr.borg). Afbildet på litografi af Th. Öberg, 1854, efter foto. Tegn. af Henrietta Warberg, 1856 (Fr.borg). Afbildet på mal. af P. H. T. Tétar van Elven, 1862 (Gripsholm). Litografi af E. Westerberg, 1866. Stik af Weger, 1866, litografi efter samme forlæg. Stik af Jul. Wolf ca. 1867, træsnit og litografi i samme type. Træsnit 1867. Træsnit af H. P. Hansen, 1868. Stik s.å. Fra 1868 afbildet på mange træsnit o.l. fra begivenheder især ved hoffet. Medalje af A. Lindberg, 1869. Mal. af Amalia Lindgren, 1869 (Gripsholm), efter dette kopi af Augusta Akerlöf (sst.). Afbildet på tegn. af indtoget 1869 af C. Bayer. Buste af Mogens Mule, 1869. Litografi af I. W. Tegner s.å. Træsnit af O. Andersen s.å. Afbildet på tegn. af K. Gamborg s.å. Litografi af E. Fortling, efter dette træsnit og litografi af J. Thorsøe. Flere litografier af Thorsøe, bl.a. 1869. Stik af Carl Meyer. Træsnit af Bong og Hönemann. Mal. af A. Schiøtt udst. 1870. Træsnit af G. L. Sandberg 1871 og 1872, af H. P. Hansen, 1874. Afbildet på tegn. af K. Gamborg, 1878, på træsnit af kongefamilien, 1883 og på mal. af H. L. Galster s.å. Afbildet på mal. af kongefamilien af L. Tuxen 1883–86 (Chr.borg), på tegn. og skitse dertil 1883 (Fr.borg) og på gennemarbejdet forarbejde (Sønderborg slot). Afbildet på mal. fra Det kgl. teater af Paul Fischer, 1888, på akvarel fra jubilæet 1888 af F. Henningsen, 1889 (Amalienborg) samt på træsnit af kongefamilien 1889. Mal. af A. Jerndorff, 1890, og afbildet på mal. af Bernstorff slot af samme, 1892. Træsnit 1894. Buste af V. Bissen, 1894. Litografi af Harald Jensen s.å., efter dette træsnit. Mal. af F. Henningsen, s.å. (Fredensborg). Litografi af Jul. Rosenbaum s.å. Mal. af A. Jerndorff, 1896, til dette malet skitse (Fr.borg). Afbildet på mal. af Carl og Mauds bryllup 1896 af L. Tuxen, 1898 (kongeslottet i Oslo). Afbildet på tegn. af K. Gamborg, 1899. Afbildet på mal. af stortingsdeputationen hos Chr. IX 1905 (1905 Varde mus., 1906 slottet i Oslo, 1907 Fr.borg). Relief af Thod Edelman udst. 1906. Buste af V. Bissen, 1907 (Fr.borg) og af Carl Martin-Hansen, 1909. Medalje af F. Vernier, 1909. Min. af J. W. de Rehling-Quistgaard, 1910. Mal. af L. Tuxen, 1912 (Fr.borg), kopi af Daniel Hvidt, 1937 (Vallø). Buste af A. Hassel, 1913 (Kronprins Frederik og kronprinsesse Louises stiftelse, Kbh.). Afbildet på tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1915 (Fr. borg). Plakette af Andreas Hansen, 1916, og udst. 1925. Afbildet på mal. af H. Nik. Hansen, 1921

(Fr.borg). Buste af C. Th. Wegener (Fredensborg slotspark; Chr.borg). Plakette fra Louiseforen. Mal. af G. F. Clement. Min. af J. Zehngraff (Amalienborg). Relief af R. Magnussen på mindesmærke i Charlottenlund, 1938. Foto.

A. Thorsøe i III. tid. 27.7.1919; H. M. Fenger sst. 30.10.1921. Mimi Carstensen i Verden og vi, 1921 1383–86. Poul Bjerger i Bavnen, 1926 395–400. J. P. Trap: Fra de fire kongers tid I-III, 1966–67. Bo Bramsen: Huset Glücksborg I-II, 1975.

*Povl Engelstoft**

Louise Augusta, 1771–1843, hertuginde af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg. * 7.7.1771 på Hirschholm (Slotsk.), † 13.1.1843 i Augustenburg, begr. i Sønderborg slotskapel. F: *Christian VII (1749–1808) og *Caroline Mathilde (1751–75). ~ 27.5.1786 på Christiansborg med hertug *Frederik Christian af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, * 28.9.1765 på Augustenburg, † 14.6.1814 sst., s. af hertug *Frederik Christian (1721–94) og prinsesse Charlotte Amalie Vilhelmine af Pløn (1744–70). – Mor til *Caroline Amalie, *Christian August (1798–1869) og *Frederik (1800–65). – Søster til *Frederik VI. Allerede i samtiden var det kendt at L. A. var en frugt af Caroline Mathildes fatale romance med J. F. *Struensee. „La petite Struensee“ kaldtes hun af og til selv i hofkredse, men hendes kongelige byrd blev aldrig officielt bestridt, og hun opdroses sammen med broderen, den senere Frederik VI. Livet igennem var de to søskende knyttet tæt til hinanden.

L.A.s skæbne blev bestemt da A. P. *Bernstorff 1779 fostrede planen om at et ægteskab mellem hende og den ligeledes purunge prins Frederik Christian af Augustenburg kunne sikre monarkiet mod den opløsning der ellers truede det pga. de forskellige arveforhold i de enkelte rigsele. Statsrådet godkendte planen, og 1780 aftaltes ægteskabet som L.A. dog ikke fik noget at vide om. Først 1785, da Frederik Christian kom til København, og L.A. var blevet konfirmeret, indviedes hun i de fremtidsudsigter der ventede hende. Tanken om den tørre, pedantiske augustenborger som ægtefælle tiltalte hende ikke, og kronprins Frederik måtte afgøre sagen med en utvetydig erklæring om at „fædrelandets vel forlanger dette ægteskab“. 1786 stod brylluppet på Københavns slot mellem den endnu knap 15-årige prinsesse og den 20-årige prins af Augustenburg.

De to ægtefæller var højt ulige af væsen og temperament. L.A. var en livsglad natur, en smuk ung kvinde med selskabelige talenter og hoffets feterede midtpunkt i de første af de mange år ægteparret levede på Christiansborg med ad-

gang til det kongelige taffel. Frederik Christian var indadvendt med hang til filosofiske grublerier og sortsyn. – Alligevel udviklede der sig et harmonisk forhold mellem de to ægtefæller. L.A. accepterede Frederik Christians målbevidste stræben efter at opdrage hende filosofisk og litterært, og han var, trods sit lidet umiddelbare væsen, tiltalt af den selskabelighed der udfoldede sig omkring hustruen. Sammen gled de ind i kredsen af politisk og kulturelt indflydelsesrige personligheder som A. P. Bernstorff, Ernst "Schimmelmann, brødrene Chr. Ditlev (1748–1827) og Ludvig (1751–1801) "Rentvold og brødrene Christian og Frederik Leopold "Stolberg der i fællesskab med deres hustruer gav tonen an i hovedstaden.

Om sommeren opholdt parret sig på godserne Augustenborg og Gråsten og skabte også der en kulturelt aktiv kreds med Frederik Christians begavede søster, Louise, og slotspræsten, Chr. Jessen, som de faste punkter. På længere rejser i Tyskland 1790 og 1791 fik de forbindelse med tidens filosoffer og litteratur som lejlighedsvis også inviteredes til Augustenborg hvor L.A. med sine talenter for sang og musik var sjælen i det både åndeligt og selskabeligt levende hofliv. En længere periode var Jens "Baggesen en hyppig gæst ved det augustenburgske hof, og hans åbenlyse betagelse af L.A. smigrede hende tydeligvis. Som Frederik Christian begejstredes L.A. af den franske revolution og koketterede med at hun gerne ville aflægge prinsessetitlen og erstatte den med hædersordet „borger“. I modsætning til ægtefællen, der hurtigt blev betænkelig ved revolutionens følger forblev L.A. en tro beundrer af udviklingen i Frankrig, og hun overførte denne beundring på Napoleon. Derfor kunne hun efter 1807 helt dele sin kongelige brors had til England mens Frederik Christian forholdt sig kritisk til den fransk-orienterede politik. Her lå et af udgangspunkterne for den misstemning der efterhånden udviklede sig mellem ægtefællerne.

Hertugparret var længe barnløst, men da L.A. var kommet under behandling af hoflægen, C. F. "Suadicani, fødte hun 1796 datteren Caroline Amalie og derefter to sønner. Her ligger muligvis kimen til datidens rygter om L.A.s elskere idet også hoflægen figurerer på listen. Kilderne tillader ikke en verifikation af disse påstande, men det er almindeligt antaget at L.A.s livsappetit ikke lod hende nøjes med Frederik Christian i ægteskabet, og at hun søgte adspredelse efter hans død. 1806 opgav hertugparret boligen i København, det Dehnske palæ hvor det havde boet siden Christiansborgs brand 1794, og L.A. fandt sig hurtigt til rette i tilværelsen på landslottene. Flytningen var i øvrigt bestemt for begivenhe-

derne omkring Holstens indlemmelse 1806 kløede luften stærkt mellem kronprinsen og hertugen. L.A. bevarede det intime forhold til broderen også efter 1806, og da det definitive brud mellem kongen og hertugen kom i forbindelse med det svenske tronfølgervalg 1810 var L.A. dybt involveret i Frederik VIs bestræbelser på at bremse hertugens planer. Da dette blev klart for Frederik Christian var forholdet mellem de to ægtefæller naturligvis ødelagt, og L.A. fortsatte med at rapportere til broderen om hertugens kritiske udtalelser om den danske stats styrelse og hans påvirkning af sønnerne mod det danske kongehus. Frederik Christian reagerede ved at ændre sit testamente så L.A. fik to medformyndere for børnene, og han fremhævede i testamentet hendes pligter som det augustenburgske hus' moder. L.A. var senere prins Christian Frederiks fortrolige da ægteskabet mellem ham og Caroline Amalie aftaltes og stod stedse på en god fod med svigersønnen. Som enke forblev L.A. først på slottet sammen med børnene hvoraf prins Frederik var hendes erklærede yndling som hun til en vis irritation for den ældste søn, Christian August, hjalp med købet af godset Nør 1832. Efter Christian Augusts giftermål flyttede L.A. ind i „Palæet“ hvor hun stadig holdt et beskeden hof og var optaget af sine passioner, bl.a. for hunde og aber. Men hendes tilværelse blev ensommere end før, og hun mistede til dels den nære kontakt med sønnerne. Efter sin død blev hun, som den sidste, gravsat i familiekapellet på Sønderborg slot. □Pastel af H. P. Sturz, 1771 (Rosenborg). Afbildet som spæd s.m. moderen på stik og træsnit, 1772, og på satirisk tegn. af Johs. Wiedewelt. Stik af J. F. Clemens ca. 1779, efter tegn. af C. Høyer ca. 1777. Mal. af Jens Juel, 1784 (Kensington Palace). Mal. af samme 1785 (Rosenborg), kopi af E. Pauelsen s.å., kopi på vase af kgl. porcelænen (Fr.borg), endvidere gengivet i stik af Clemens, 1785, efter dette tegn. (Fr.borg), i stik af J. C. G. Fritzsche, 1786, og af L. Schmidt, i litografi af E. Fortling, 1845, og stik af A. Hansen, A. Støttrup m.fl. Afbildet på C. G. Schules stik af Fr.berg haves indgang, 1786. Min. af C. Høyer ca. 1786 (St.mus.), min. af samme ca. s.å. (to ekspl. på Rosenborg) og andre min. af samme. Skitse af Juel (Fr.borg) til mal. (sst.), efter dette replikker (sst.; Jægerspris) og stik af Clemens ca. 1786. Pastel af Juel, formentlig 1786 (Gavnø), samme type i helfigurmal. 1787 (Fr.borg), som brystbillede i litografi og stik i 1800-tallet. Min. (Rosenborg). Mal. af Juel (sst.), varianter, formentlig af Juel (Fredensborg; Fr.borg), også i pastel af samme. Mal. af Juel (Ålholm), kopi af N. S. Fønss (Fr.borg). Mal. af Juel af L.A. i tyrkisk dragt

Louise Augusta

(ekspl. på Fr.borg). Silhouetter af J. C. Friedrich (Erholm), derefter klip af C. Limprecht (Fr.borg) og stik og tegn. (sst.). Relief af L. Grossi (Sølyst ved ved Stavanger). Min. af B. J. Greve, 1789 (Fr.borg). Mal., måske af Juel (Fr.borg), efter dette kopier og varianter. Tegn. af Høyer ca. 1790–95 (Rosendal). Mal. af A. Graff, formentlig 1790 (Gl. Estrup), gentagelse i halv figur udst. i Dresden 1791, stukket af J. F. Bause 1791, af H. Lips 1792 og af P. Lund 1856. Mal. af Graff, 1791 (Rosenborg), stukket af G. L. Lahde, 1801, replik som hofstestykke (Winterthur Kunstverein), flere kopier. Tegn. af Graff (Mus. der bild. Künste, Leipzig). Lille tegn. af G. L. Lahde, 1793 (Fr.borg; kgl. løsorefideikommis). Relief af B. Thorvaldsen, 1793 (Thorvaldsens mus.). Afbildet på familiemal. af J. C. F. Viertel, 1794 (Gunderslevholm) og på mal. af selskab af W. Haffner s.å. (Jægerspris). Relief af D. Gianelli, 1795, buste af samme, 1797 (Fr.borg; Rosenborg; Ahrensburg). Min. af W. A. Müller (Rosenborg; Fr.borg). Litografi af W. Heuer, 1827, efter mal. af Juel fra 1801. Mal. i lign. type, formentlig af Hans Hansen (forhen Primkenau). Stik af Marie Anne Bourlier, 1807, efter dette stik af F. Mackenzie, 1809, disse muligvis udført efter et forlæg som ikke forestiller L.A. Min. af Liepmann Fraenckel, 1808. Profiltegn. af C. A. Müller (Fr.borg). Tegn. af H. P. Feddersen (Rosenborg). Medalje af Loos. Min. af Caroline Steltzner ca. 1833 (Fr.borg), lign. tegn. (Sønderborg slot). Afbildet som barn på mal. af Kr. Zahrtmann 1881 og 1882 og på mal. af Poul S. Christiansen, 1902.

Kilder. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. Briefwechsel des Herzogs Friedrich Christian mit König Fr. VI von Dänemark . . . , Lzp. 1908. Aus dem Briefwechsel des Herzogs Friedrich Christian zu Schlesw.-Holst., Stuttgart 1913. Kong Chr. VIIIs breve I, 1965.

Lit. Jul. Clausen: Frederik Christian, hertug af Augustenborg, 1896. Hans Schulz: Friedrich Christian, Stuttgart 1910. Axel Linvald: Kong Chr. VIII. Den unge prins, 1943. J. P. Trap: Fra fire kongers tid I, 1966. H. P. Clausen og J. Paulsen: Augustenborgerne, 1980.

Papirer i Rigsark. (kongehusark.). Kongehusark. fra Fr. Vis. Chr. VIIIs og Fr. VIIIs tid, ved Vello Helk, 1963 = Rigsark. Vejl. arkivreg. XIII; i Schlesw.-holst. Landesarchiv, Slesvig (Primkenauark.). Erich Graber: Das herzogl. schlesw.-holst. Hausarchiv zu Primkenau i Die Inventare der nichtstaatl. Archive Schlesiens, Breslau 1925 = Codex Diplomaticus Silesiae XXXI. Breve i de Danneskiold-Samsøeske privatark. på Brattingsborg.

H. P. Clausen (Axel Linvald)

Louise Caroline, 1789–1867, hertuginde af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg. * 28.9.1789 på Gottorp, † 13.3.1867 i Ballenstedt i Anhalt, begr. i Slesvig domk. F: landgreve *Carl af Hessen-Kassel (1744–1836) og *Louise af Danmark (1750–1831). ~ 26.1.1810 på Gottorp med senere

hertug *Vilhelm af S.-H.-S.-G., * 4.1.1785 på slotet Lindenau ved Braunsberg i Østpreussen, † 17.2.1831 på Gottorp slot, s. af hertug *Frederik Carl Ludvig af S.-H.-S.-Beck (1757–1816) og Frederikke Amalia v. Schlieben (1757–1827). – Mor til *Christian IX og *Hans (1825–1911). Søster til *Frederik (1771–1845) og *Marie (1767–1852).

L.C. voksede op i Slesvig og på Louisenlund. I årene efter 1805 lå hertug Vilhelm af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck, senere Glücksborg, som officer ved sydrænsen, og bekendtskabet mellem de to unge førte 27.11.1809 til forlovelse. I det lykkelige ægteskab fødtes ti børn hvoraf senere kong Christian IX var det sjetteældste. L.C., hvis søster Marie Sophie Frederikke 1790 havde ægtet Frederik VI, var en kundskabsrig og jævn dame der gav sine børn en udmærket opdragelse. Efter sin mands tidlige død 1831 boede hun nogle år hos faderen på Gottorp, men tilbragte sommeren på Louisenlund; 1836 flyttede hun til Glücksborg og boede fra 1848 på Ballenstedt i Anhalt hos en af sine gifte døtre. □ Min. af L.C. som barn, formentlig af Claude Vezus (Rosenborg). Mal. ca. 1810 (Amalienborg). Tegn. af H. P. Feddersen ca. 1820 (sst.). Mal. af Carl Goos, 1829 (Glücksborg), efter dette litografi af T. B. Wilms efter tegn. af C. Greve samt træsnit. Mal., formentlig af C. Goos (Amalienborg). Litografi af M. Golde, formentlig forestillende L.C., ligeledes en pastel (Fr.borg). Mal af C. Sohn, 1863 (Glücksborg). Træsnit af W. Obermann, 1874. Afbildet på mal. af Gustav Brock, 1886 (Rosenborg). Foto.

Alex. Thorsøe: Hertug Vilhelm af Glücksborg, 1907. Samme: Mindeblade fra kong Kr. IXs ungdom, 1917. Ill. tid. 21.4.1918. Hans majestæt kong Chr. IXs forældre, 1918. Bo Bramsen: Huset Glücksborg I–II, 1975.

*Povl Engelstoft**

Louise Charlotte, landgrevinde af Hessen, se **Charlotte**.

Lous, Andreas, 1728–97, søofficer. * 3.10.1728 i Kbh. (Holmens), † 18.7.1797 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: navigationsdirektør Lorents L. (1678–1741) og Ambrosia Brinck (1695–1773). ~ 1° 19.10.1763 i Kbh. (Holmens) med Christina Weggersløff, * 27.12.1740 i Kristiania, † 30.4.1777 i Kbh. (Holmens), d. af stiftsprovst Gunder Thøgersen W. (1704–42, ~ 1° 1730 med Kirstine Hyldtoft, † 1731) og Bodillene Mouridsen (1701–83). ~ 2° 15.1.1779 i Kbh. (Holmens) med Dortha Jensenius, døbt 7.2.1757 i Kbh. (Frels.), † 16.4.1830 sst. (Holmens), d. af dr.med., senere livlæge Carl *J. (1726–95) og Mette C. Grøngaard (ca. 1730–88).

L. blev kadet 1742, sekondløjtnant 1749, premierløjtnant 1755, kaptajn 1757, kaptajn 1763, kommandørkaptajn 1769, kommandør 1781 og kontreadmiral 1790. Af hans udkommandoer skal kun nævnes at han 1751–53 var med fregatten *Docquen* i eskadren i Middelhavet (se S. *Hooglant) og 1759 næstkommanderende i fregatten *Møen* til Vestindien. Da chefen for denne, kaptajn E. Meyer, var død, overtog L. kommandoen over fregatten hvor to tredjedele af besætningen var døde af klimafeber (malaria). Under meget vanskelige omstændigheder førte han skibet tilbage til Norge. N.å. ansattes han som lodskaptajn ved Dragørs og Dvalegrundenes lodseri og begyndte samtidig på opmåling og kortlægning af en stor del af de danske farvande: Femernbælt, farvandene fra Gedser gennem Sundet, Kattegat til Skagen samt Løgstør Grunde. Det skyldtes L.s initiativ at der installeredes fyr i et af Kronborgs tårne, og at der byggedes fyr ved Nakkehoved. Begge disse fyr tændtes 1770. Ved udarbejdelsen af kortene samvirkede han med sin bror, navigationsdirektor Christian Carl Lous (1724–1804), og de fik i forening privilegium på fremstilling og salg af disse der dog, særlig hvad kystlinjernes nøjagtighed angår, står tilbage for de ældre af Jens *Sorensen fremstillede kort. 1775 lagdes Helsingørs og Isefjordens lodserier ligeledes under hans tilsyn, og 1778 tillagdes ham titel af overlods. I forbindelse med ovennævnte tjeneste var han 1779–82 hvert år chef for orlogsskib i eskadren. 1780 førte han således Prins Friderich der natten mellem 29. og 30.9. strandede på Kobergrund, syd for Læsø, og blev vragskib. Ved den i anledning af forliset nedsatte generalkrigsret blev L. frifundet. 1788–90 var han hvervningschef og medlem af kommissionen vedr. Helsingør havn. 1796 fik han sin afsked af søetaten med viceadmirals karakter. □Mal. af E. Pauelsen.

Th. Hauch-Fausboll og S. Nygård: *Patriciske slægter V*, 1930 102f. H. Ravn: *Det kgl. da. sokort-arkiv*, 1934 8 14f.

*Th. Topsøe-Jensen**

Louw, Alfred Charles, 1882–1959, lotteridirektør. * 26.6.1882 i Slagelse, † 13.9.1959 i Holte, begr. Søllerød kgd. F: bogtrykker Tønnes Janus L. (1855–1929) og Karoline Emilie Hansen (1860–1941). ~ 1° 3.6.1906 i Vejle med Christine Bolette Lindholm, * 19.11.1881 i Varde (~ 2° med Møller, ~ 3° med farmer Peder Andersen), d. af bagermester, senere fabrikarbejder i Ålborg Niels L. (1852–98) og Mathilde Kathrine Jensen Brender (1848–1918, ~ 1° 1872 med bagermester Peder Reenberg Helt, 1847–77). Ægteskabet opløst. ~ 2° 13.5.1915 i Nodebo med Louise Kirsti-

ne Marie Flanke, * 1.9.1876 i Kbh. (Johs.), † 18.1.1943 i Søllerød, d. af vaskerientreprenør, senere postfunktionær Jørgen Michael Jørgensen (1847–92) og Dorothea Karen Marie Berthelsen (1855–1907). Navneforandring 22.11.1910. ~ 3° 5.5.1944 med Hedda Kathrine Kristensen, * 22.5.1905 i Næstved, d. af borgmester, redaktør Anthon Marius K. (1870–1938) og Kathrine Hemmingsen (1879–1935).

L. blev student 1902 fra Sorø og begyndte derefter at læse jura. 1903 fik han arbejde i skattedepartementet, og selv om han fortsatte sine studier nåede han aldrig længere end til første del som han absolverede 1910. 1914 blev han tillige assistent ved landsoverskatterådet. Allerede 1917 var L. blevet inddraget i arbejdet med indsamling til faldne nordslesvigeres efterladte, og det blev bestemmende for hans videre løbebane. Da han 1919 fratrådte sine stillinger i skatteadministrationen var han en kort tid kontorchef på Kraks Forlag, men blev s.å. sekretær i sønderjysk ministerium hvor han fungerede til 1920. Året efter var han i statsministeriets sønderjyske afdeling. 1919 var L. også blevet sekretær for Den sønderjyske fonds forretningsudvalg og senere på året blev han fondets kontorchef. 1935 blev han administrerende direktør for Alm. dansk vare- og industrilotteri. L. udførte gennem årene et meget omfattende arbejde for de sønderjyske forhold og var medlem af et utal af komiteer: indsamlinger til krigsfangegrave, monumentet i Marselisborg mindepark i Århus, Dybbøl-skanse-nævnet (livsvarigt medlem fra 1931, formand fra 1948) m.fl. I forbindelse med indsamling til krigsblinde sønderjyder kom L. i kontakt med den almindelige blindesag. 1926 kom han i bestyrelsen for Foreningen til at fremme blindes selvvirksomhed (formand fra 1946). 1929 gik han ind i bestyrelsen for A/S Blindes Arbejde og sad desuden fra 1939 i blindeinstitutionernes fælles oplysningsudvalg. Også i Nationalmuseumsfondet og Nationalmuseets byggeudvalg øvede L. 1925–42 et betydelig indsat. Antallet af hans tillidsposter – også i foreninger – var legio, og de spændte lige fra kunst og videnskab til lokale grundejerproblemer i hjemkommunen Søllerød. De mange indsamlinger forestod han med en veloplagt pågænhed, og det er skrevet om han, at når han over brillerne så bestemte og afgørende på mulige donatorer, blev de hurtigt klar over, at han ikke agtede at gå tomhændet bort. – R. 1924. DM. 1931. □Karikaturtegn. af Rich. Louw, 1917, og af Ponsaing, 1932. Foto.

Interview i Kristeligt dagbl. 26.6.1942. – Soransk t. V, 1909 302. Studenterne MCMII, 1927 73f. Børsen

Louw, A. C.

28.6.1932, 24.6.1942 og 15.9.1959. Dagens nyheder s.d. – Papirer i Rigsark.

Finn H. Lauridsen

Lowson, Andreas, 1704–58, højesteretsadvokat. * 28.7.1704 på Dallund, † 19.6.1758, begr. i Lyngby. F: senere købmand og rådmann i Ålborg Jørgen L. (1668–1715) og Ane Margrethe Westengaard (1679–1758). Ugift.

L. blev student fra Ålborg og studerede de følgende år teologi og filosofi ved universitetet. Senere kastede han sig over juran og var i nogle år fuldmægtig hos højesteretsadvokat og kammeradvokat Hans Ursin. 1726 blev han selv prokurator for højesteret og for alle over- og underretter i begge riger. Han var en overordentlig begavet og veltalende advokat der undertiden var meget skarp i sine udtalelser i retten hvilket ved et par lejligheder da det var gået ud over højstående personer indbragte ham mulkt og alvorlige irettesættelser. Om hans karakter er meningerne delte; Dorothea *Biehl siger at han gæstfrit holdt bord for højesterets uønnede eller dårligt lønnede assessorer og derved vandt tvivlsomme sager som han lod sig betale højt for. Andre fremhæver hans humane sindelag og hans medfølelse med fattige og forurettede klienter. 1754 udnævntes L. til kirkeinspektør i Kbh.s, Fr.-borg, Kronborg, Antvorskov, Vordingborg og Tryggevælde rytterdistrikter. Efter justitsråd Bredo Munthe af Morgenstiernes død overdroges 1757 dennes forretninger ved revision af Danske og Norske lov til L. der også fik ordre til at føre protokollen ved revisionskommissionens møder. L. nedlagde kort efter sit advokatebende og blev febr. 1758 assessor i højesteret uden at aflægge den sædvanlige prøve. Kort efter døde han. – Rang med etatsråder 1755. □ Sarkofag af Johs. Wiedewelt, 1769 (Lyngby k.).

C. Klitgaard i Pers. hist. t. 11.r.I, 1940 146–48 (om slægten). Samleren III, 1790 193–99. Dorothea Biehl i Hist. t. 3.r.IV, 1865–66 402f. A. Tuxen i Pers. hist. t. 8.r.IV, 1925 21–26. Ludv. Holberg: Epistel 447, udg. Aug. Gyldeborg, 1927 49–53. H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer, 1935 (rev. udg. 1977). E. Nystrøm: Fra Nord-sjællands Øresundskyst, 1938 246f 334 342. Troels G. Jørgensen: Strejllys over enevældens retsliv, 1949 16. Højesteret 1661–1961 II, 1961.

*Stig Juul**

Ludwigs, Christian, 1877–1930, biskop. * 11.11.1877 i Skanderborg, † 19.8.1930 i Ålborg, begr. sst. F: hotelvært, sidst i Køge, Anders Georg Hans L. (1845–1902) og Georgine Helene Ihler (1849–1920). ~ 6.6.1907 i Kbh. (Blåg.) med Guldborg Jensen, * 24.12.1882 i Kbh. (Vartov), † 5.8.1918 i Frederikshavn, d. af dampskibsfører, senere forsikringsinspektør Niels Henrik Julius

J. (1842–1908) og Elisa Marie Amalie Mathisen (1849–1912).

L. var af jødisk æt – oldefaderen Moses Levy indvandrede omkr. 1800 – og han tillagde altid sit „racepræg“ overordentlig betydning. Som dreng blev han kristeligt vakt og gik i kirke hos J. H. *Monrad, hvem han også siden i Kbh. følte sig i stor gæld til. 1896 blev han student (Roskilde), valgte mod hjemmets ønske teologien og blev 1902 cand.teol. De næste tre år ledede han den grundtvigske Kirkelig ungdomsforening, et arbejde der lå fortrinligt for ham, kvik som han var i replikken, humorfyldt og fx en festlig vise-digter. 1903 blev han hjælpepræst ved Kbh.s valgmenighed, 1904 kateket ved Trinitatis kirke, 1905 residerende kapellan ved Blågårds kirke (hans foresatte påskønnede meget det arbejde han gjorde på det „mørke“ Nørrebro) og 1911 ved Vor Frelses kirke. L. havde nær kontakt til KFUM og den kristne studenterbevægelse og forsvarede flere gange disse kredses liberalteologiske førere mod angreb fra grundtvigsk ortodoksi (således især V. *Amundsen), men selv var han stedse en kapitelfast grundtvigianer. Mest kendt blev han som en fremragende journalist, skarp, præcis, velformuleret og bidende ironisk; han var i 14 år knyttet til grundtvigianismens førende kirkelige organ, Dansk Kirketidende, 1910–15 som medredaktør. I hvas, men aldrig personligt krænkende polemik mod andre retninger hævdede han her det klassiske grundtvigske standpunkt: folkekirken er en „tålsom“ ordening, en rent politisk-økonomisk ramme, uden bekendelsespræg, og heri kan den kristne menighed, samlet om dåb og nadver, leve side om side med religiøse opfattelser af en helt anden art; derfor må der ubetinget være frihed, også for „kætteriet“, i folkekirken, og L. hævdede derfor N. P. *Arboe Rasmussens ret til at være præst samtidig med at han teologisk tog eftertrykkeligt afstand fra ham.

1915 brød denne grundtvigske kirkepolitik sammen – efter af J. *Appel forgæves havde søgt at imødegå J. C. *Christensens sognekirkelige linje; Dansk Kirketidende opgav kampen og gik ind. Samtidig havde den radikale regering brug for en mand der kunne bryde bispekollegiets enhed ved at være villig til at give Arboe Rasmussen (og evt. andre ligesindede) kollats, og L. – der havde vundet regeringens velvilje ved at forsvare udnævnelsen af en brandesiansk „fritænker“ til seminarirektor – tilbød (gennem sin ven, folketingsmand, siden stiftsprovst J. *Fog-Petersen) at overtage den netop ledige bispestol i Ålborg; han var kun 38 år, men fuld af mod på opgaven og udbad sig som betingelse blot at han aldrig skulle komme i den situation at måtte anlægge

læresag mod en præst. Indre mission i stiftet protesterede heftigt, men L. kom hurtigt på god fod med hele sit stift; det skyldtes både hans personlige charme, hans overordentlige flid og præcision i embedsførelsen (i de sidste år gik dog den „jødiske absoluthedstrang“ så vidt at han ikke undgik at virke pedantisk), men nok især at han nu helt og holdent gik ind for J. C. Christensens linje og konformerede sig med den lovgivning som deraf fulgte (især ved det store lovkompleks 1922). Han fastholdt altid at hans ungdoms kirkepolitiske stade havde været det rette, men i erkendelse af at det danske folk øjensynlig ikke ville slutte op om det, følte han sig som biskop i folkekirkens borgerlige ordning forpligtet til loyalt at arbejde på det beståendes grund. Blandt grundtvigske folk vakte hans standpunkt adskillig kritik, og med blændende argumentation forsvarede han sig i de posthume udgivne *Kirkepolitiske Breve* (1930).

1918 mistede L. både hustru og barn, og 1925 rantes han af en cancer der til sidst gjorde ham totalt invalid, uden at det dog svækkede hans åndskraft eller overordentlige energi; han fortsatte til det sidste arbejdet i stiftet, som prædikant og forfatter – hvortil kom at han også dyrkede Ydre mission og økumeniske interesser og i Nathan Søderbloms spor kaldte sig selv „evangelisk-katolsk“. Fra de unge år lå især Grønland ham på hjerte; fra 1906 var han sekretær og redaktør for den grønlandske kirkesag; 1909 foretog han med offentlig støtte en studierejse og var atter 1921, ved Egede-jubilæet, på Grønland; han oversatte grønlandsk poesi og adopterede to grønlænderdreng. L. var en betydelig salmekender og selv en udmærket forfatter af religiøs poesi, ofte i meget personlig form. I Den danske Salmebog er han repræsenteret ved flere vellykkede oversættelser, men hans revision af gudstjenestekollekterne (1923) satte i for høj grad vækelsens præg på disse gammellutherske kirkebøner. Af hans bøger kan nævnes: *For hjem-gaaende. Opbyggelige Smaastykker*, 1905, *Salme og Sang*, 1915, *H. P. Børresen*, 1916, *Midnatsol*, 1917, *Af Menighedens Sang*, 1918, *Børn og Salmer*, 1924, *Thomas Kingo*, 1924, *Strængen er af Guld*, 1927, *Philip Melancton* i Hvad er evangelisk luthersk, 1927, *Sang i Lænker*, 1929, (8. oplag 1933). – R. 1918. DM. 1921. K². 1926. □ Ufuldendt mal. af E. Gjessing (Budolfi k., Ålborg). Mal. af Luplau Janssen. Foto.

C. L.s visitatsbog i Ålborg stifts årbog 1960 19–100. – P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953. Samme: Fem Ålborg-bisper, 1954 187–251. Samme i Kirkehist. saml., 1978 108–10 142 161f. Samme i Ålborg stifts årbog 1978 47–58. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Ludvigsen, Hans Valdemar, 1861–1939, fabrikant. * 20.9.1861 i Kbh. (Frbg.), + 11.2.1939 i Kbh., begr. i Esbønderup. F: kemisk fabrikant Christian Adam L. (1826–1900) og Henriette Frederikke Geisler (1834–1927). ~ 2.5.1891 i Kbh. (Johs.) med Amalie Eggertine Prætorius, * 28.6.1869 i Ålborg, + 15.3.1933 på Frbg., d. af navigationslærer Hans Vilhelm P. (1828–1902) og Eggertine Sophie Frederikke Amalie Wellejus (1843–97).

Efter at have gået i Odense katedralskole søgte L. uddannelse i anvendt kemi og foretog rejser på Island, i England samt Nord- og Mellemamerika hvor han studerede elektrokemi og telefon-teknik. Da han 1887 vendte hjem kom han i forbindelse med Wilhelm Louis Frederik Hellesen (1836–92), en smørkøbmand som 1887 havde taget patent på en variant af et galvanisk element som han navngav tørelement. I et beskedent laboratorium arbejdede Hellesen og L. videre med opfindelsen, men samarbejdet blev afbrudt da Hellesen døde 1892. Det blev ham der som opfinder fik sit navn knyttet til den produktion der med årene vandt et sådant internationalt ry at navnet noget nær er blevet fællesbetegnelse for tørelementer, men det faldt i L.s lod at fuldkommengøre opfindelsen og med sikkert fremsyn udvikle en af de mest særprægede danske kvalitetsindustrier. 1896 lykkedes det L. at finde frem til den sammensætning af elektrolytpastaen der betingede holdbarheden. Han var en effektiv forretningsmand og organisator og under firmanavn *Hellesens Enke & V. L.* sikrede han fra første færd det danske tørelement et betydeligt teknisk forspring som siden er blevet holdt, og allerede før århundredskiftet lykkedes det ham at få det placeret på verdensmarkedet. Den første fabrik lå i Blågårdsgade, men blev 1905 flyttet til hovedkomplekset i Aldersrogade hvor L. havde sikret sig plads til betydelige udvidelser, og hvor en stor moderne fabrik fuldendtes 1918 da en ildebrand havde hærgt den gamle. L. var indehaver af firmaet til 1918, da det omdannedes til et aktieselskab der en tid var tilsluttet den 1934 likviderede Nordisk Metal-koncern som et af dennes bedste aktiver. L. fortsatte som bestyrelsesformand i selskabet. L. interesserede sig ikke stort for det offentlige liv. Han havde sine interesser i idræt, spejderbevægelsen og bilisme. Han var æresmedlem af Det danske spejderkorps og af Kongelig dansk automobilklub. 1912 skænkede han marinen dens første aeroplan. 1913 købte L. Holtumgårde med Holtumbjerg plantage ved Arnborg og 1927 blev han ejer af Østrupgård ved Fåborg. – Konsul for Guatemala 1908. Generalkonsul 1926. Medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. – R.

Ludvigsen, Valdemar

1913. DM. 1937. □Mal. af E. Ølund-Hansen. Buste af Edith Ludvigsen 1939 og 1941.

Borsen 20.8.1929 og 20.9.1931. Carsten Nielsen i Berl. aften 17.8.1937. G. Norrie sst. 19.8. s.å. Aage Schultz i Berl. tid. 20.8. s.å. Politiken 18.8. s.å. C. V. Jørgensen i Ingeniøren XLVIII, 1939 K 18f.

Ib Gejl (P. Koch Jensen)

Lukman, Niels Clausen, * 1907, folkemindeforsker. * 29.10.1907 på Lykkesgård, Vejrup sg. F: gårdejer Andreas Iversen Hansen (1871–1959) og Ane Kathrine Christensen (1870–1961). Navneforandring 11.3.1939. ~ 11.11.1939 i Kbh. (b.v.) med Gudrun (Guri) Marie Andersen, * 21.8.1911 i Ullensaker, Norge, † 9.6.1977 i Gentofte, d. af bygmester Harald A. († 1968) og Anna Karlsen († 1961).

Efter at have taget præliminæreksamen 1924 i Grindsted blev L. student 1927 fra Ribe og cand.mag. i tysk og fransk 1933. I de første tre år efter sin eksamen underviste han ved Markholt Olesens realskole i Fredericia. 1936–43 havde L. udelukkende midlertidige bibeskæftigelser ved Rigsarkivet, Akademisk kursus (Statens studentkursus) og avisretting. Det var i denne periode L. publicerede sine første større arbejder, bl.a. *Didreks Saga og Theoderics Historie. Fra Historie til Sagn og Folkeviser*, 1941 hvor han eftersporede de „historiske Erindringer, der i *uændret* eller *ændret* Form er bevaret i Sagnene; den sidste Kategori er vigtigst for Sagnforskningen, da det jo er Ændringerne, der er det karakteristiske for Sagnet som saadant – thi uden Ændringerne af de faktiske Forhold vilde Beretningen være Historie, ikke Sagn.“ L. er sagn- og traditionsforsker, men også historiker. Hans specielle forskningsområde er de ældste nordiske, germanske og angelsaksiske heltesagn, og hans historiske viden om personer og begivenheder i folkevandringstiden der har sat sig spor i disse sagn er meget dybtgående. Med denne ballast skrev han sin disputats, *Skjoldunge und Skilfinge. Hunnen- und Herulerkøenige in ostnordischer Überlieferung*, 1943 hvor han gør op med den hævdvundne opfattelse at skjoldungerne er en gammel dansk kongeslægt. Han mener at kunne påvise at de i virkeligheden er hunner-fyrster omløst til nordisk område af sagntraditionen. Mange tilhængere vandt L. ikke på denne teori. Det stod imidlertid klart at han var en så lærd og originalt tænkende forskerbegavelse at han nu måtte sikres et rimeligt udkomme så han kunne fortsætte sine studier, og det blev han ikke mindst takket være Erik *Arups og L. L. *Hammerichs fremsynede indsats: 1943 blev han universitetsadjunkt ved Københavns universitet, 1951 lektor og 1962 fik han et ekstraordinært

professorat i nordisk og germansk sagnhistorie som blev nedlagt ved hans afgang 1977.

I sin universitetstid har L. publiceret *Ermanaric hos Jordanes og Saxo*, 1949, oversættelser af *Sagaen om Ragnar Lodbrok og hans sønner*, 1973, og af *Sagaen om Brynhild og Gudrun. Vølsungasaga*, 1974, samt *Sagnhistorien hos Saxo. Det 12. århundredes normannerromantik i Saxos udformning* (i Saxostudier, 1975). Langt de fleste af sine forskningsresultater har L. imidlertid siden 1936 publiceret i vægtige tidsskriftartikler, først og fremmest i *Classica et Mediaevalia*, men også i *Acta Philologica Scandinavica* og *Mediaeval Scandinavia m.fl.* – Sammen med Asger Jørn o.a. har han udgivet *Gotlands Didrek*, 1978, et smukt vidnesbyrd om et møde mellem en vidsynet kunstner og en vidsynet forsker. – Korrespondent for Danmark i *Société Internationale Arthurienne* 1951; medlem af bestyrelsen for *Akademisk studentkursus* 1962. – R. 1970. R¹. 1977. □Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1943* 165f. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Iørn Pjø

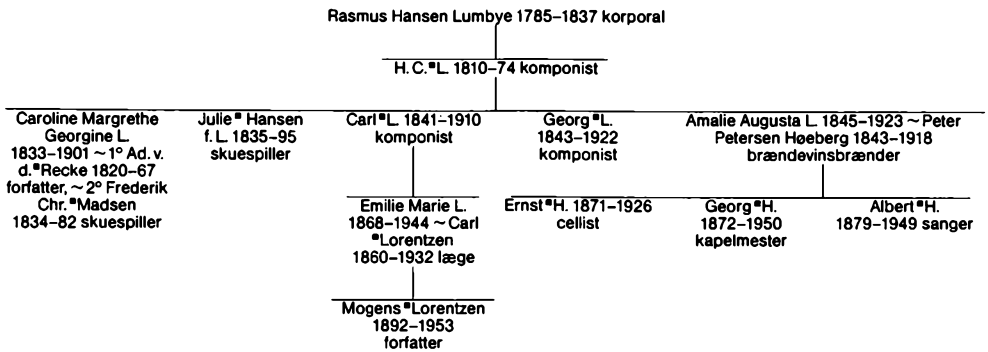
Lumbye

Slægten har navn efter Lumby, Lunde hrd. på Fyn, hvorfra slægtens stamfar, korporal Rasmus Hansen L. stammede.

Hans H. Worsøe

Lumbye, Carl Christian, 1841–1910, komponist. * 9.7.1841 i Kbh. (Helligg.), † 10.8.1910 sst., begr. sst. (Holmens). F: komponist H. C. *L. (1810–74) og Georgine M. H. Hoff (1813–71). ~ 14.11.1863 i Kbh. (Slotsk.) med Emilie Laura Vilhelmine Camilla Ringheim, * 21.6.1841 i Kbh. (Garn.), † 15.4.1912 sst., d. af regimentsdyrlæge August Ludvig R. (1810–76) og Emilie Petrea Ryberg (1811–46). – Bror til Georg *L.

L. blev født på den tid da faderens ry blev grundlagt og Straussmusikens bølge gik hen over landet. Han indviedes tidligt til musikkens tjeneste, var ikke mere end femten år gammel da han efter fornøden uddannelse i violin hos Ferd. Stockmarr og teori hos Edv. *Helsted indtrådte som medlem af Tivoliorkestret hvor han under faderens vejledning dygtiggjorde sig til at træde i dennes fodspor både som dirigent og komponist. Han optrådte allerede i førstnævnte egenskab i en alder af seksten år som leder af middagskoncerterne på Klampenborg og var senere musikdirektor ved en række etableringer som Odeon, Aftenstjernen, Casinomaskeraderne, Alhambra m.fl. steder. Men det var først i Concert du Boulevard og endelig i Tivolis harmoniorkester

hvor han var enedirigent 1894–1909 han fandt sit faste publikum der i ham hyldede de store traditioner fra faderens tid. Disse fulgte han op i en anselig række danske kompositioner der fulgte faderens stil. Af disse kan særlig fremhæves flotte marcher som *Første Regiments*, 1864, *Nordisk Udstillingsmarch*, 1888, *Guldbryllups Festmarch*, 1892, *Alexander III's* og *Christian IX's Revuemarcher*, 1900–March. Endvidere en festpouvaaise i anledning af regeringsjubilæet 1888, en studentertappenstreg, polkaer som *Alle Ni*, *Camilla*, *Eufrosyne*, *Nic-Nac* og *Thora Polka*, *Nina Polka*, *Mazurka* og ikke få galopper som *Hans Christian*, *Akrobat*, *Prins Karneval* og *Tivoli Jubilæums Galop*. Han skabte sig gennem sin omfattende produktion en førerstilling inden for sit slægtleds hjemlige dansekompomister, et hestehoved forud for navne som A. F. *Lincke, E. *Horneman, Carl Erichsen, Chr. Jensen og Balduin *Dahl. Kun C. C. *Møller var i stand til at gøre ham rangen stridig. L. var gennem mange år sanglærer ved de københavnske kommuneskoler, og i sin fritid syslede han med astronomiske interesser som han efter endt dagværk dyrkede fra sin altan med dens frie udsyn over Ørstedsparken. – R. 1909. □ Afbildet på træsnit af familien L. 1866. Træsnit 1877 og efter dette 1879. Træsnit 1881 og efter dette 1893. Et træsnit benævnt Georg L. forestiller C. L. Foto.

Søndagsposten 22.5.1881. K. Havlykke i Hver 8. dag, 1909–10 1165. Kbh.s orkesterforens.s medlemsbl., 1910 191. Berl. tid. 11.8.1910. Ekstrabl. s.d. Politiken s.d. G. Skjerne: H. C. Lumbye og hans samtid, 1912 (2. udg. 1946). C. A. Clemmensen: Tivoli 1843–1918, 1918. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Godtfred Skjerne**

Lumbye, Georg August, 1843–1922, komponist. * 26.8.1843 i Kbh. (Helligg.), † 29.10.1922 på Oringe, begr. i Kbh. (Holmens). F: komponist H. C. *L. (1810–74) og Georgine M. H. Hoff (1813–71). ~ 6.9.1872 i Kbh. (Holmens) med Ni-

na Caroline Wendrich, * 18.2.1848 i Kbh. (Helligg.), † 11.2.1907 på Frbg., d. af halsbindfabrikant Johan August Ferdinand W. (1810–75) og Caroline Marie Alvsen (1814–85). – Bror til Carl *L.

L. var født en halv snes dage efter Tivolis åbning 1843 og opkaldt efter dets grundlægger Georg *Carstensen. Han var fra barneårene bestemt for musikken, lærte særlig violin og perfektionerede sig også som citherspiller i hvilken egenskab han ledsagede faderen på dennes bekendte koncertrejse 1867 med den lille trommeslager Otto Allin. Ankommen til Paris blev han med D. F. E. Aubers bistand antaget som elev ved det kejserlige konservatorium hvor han fik F. Bazin som lærer i musikteori. Senere spillede han i et Parisorkester hvor han sad side om side med Johan *Svendson, og han opnåede i det hele en uddannelse som kvalitativt stod langt over hvad der var gængs i familien Lumbye. Efter sin hjemkomst virkede han som orkesterdirigent i forskellige etableringer som Concert du Boulevard, National, Cirkus Varieté, og i tiåret 1870–80 dirigerede han om vinteren hos Blanch i Stockholm og vandt megen yndest også andetsteds i Sverige. Også i provinsen rejste han, og da faderen 1872 fratrådte dirigentposten i Tivoli var det almindeligt ventet at han ville blive hans efterfølger, men da Balduin *Dahl blev den foretrukne måtte han nøjes med harmoniorkestret og rykkede først over i koncertsalen ved Dahls død 1891. På grund af svigtende helbred forblev han dog kun på denne post indtil 1897. Senere bestred han en tid lang den mindre krævende virksomhed som dirigent hos Wivel, men fra 1908 var hans nervesystem fuldstændig nedbrudt, og han tilbragte resten af sine dage uvirksom i en sjællandsk provinsby. Hans virksomhed som komponist, der ligesom faderens tog sin begyndelse i drengene, omfatter foruden et par strygekvartetter, en del sange der i samtiden var ret udbredte som *Alene (Du brune Hjort)*, *Flicker-*

Lumbye, Georg

nas skål, Kjære Minder (Jeg kom fra Syden), Savoyardrengens Sang (Jeg danser og drejer min Lire) og *Til min Sangfugl (Lille Fugl, nu er du fløjet)*, samt en anselig mængde dansemusik af hvilken kan nævnes *Guldbryllups Festkvadrille, Fjerde Regiments Kendingsmarch, Oscar IIs Honnørmarch, Sølvbryllups-march, Kejser Alexander IIIs og Kejserinde Feodorownas Kroningsmarcher, Kronprinsesse Lovisas Vals, Bertha Linda Polka, Concert du Boulevard Polka, Ingenue Polka, Penge Polka, Yelva Polka Mazurka* samt *Blanchs Café Galop* og *Tivolis 50 Aars Festgalop*. I disse følger han faderens stil, dog med mindre oprindelig, men undertiden med mere musikalsk finhed. Til hans dansekompositioner knytter sig endnu hans i sin tid stærkt yndede billeder i musik, fx *Paa Farten* og *En Dag i Udstillingen* og *Tivoli*, 1888, en operette *Heksefløjen* (Erik Bøgh) samt forskellig vaudevillemusik (*Lam og Løvinde, Millioner paa Kvisten* m.fl.). Hans glanstid tilhører 1880ernes og 90ernes Kbh. □ Afbildet på træsnit af familien L. 1866. Træsnit 1873 og efter dette 1879. Træsnit 1882 efter foto og efter dette 1886. Silhouet af E. Ljung. Tegn. Foto.

Søndagsposten 24.8.1873. G. Skjerne: H. C. Lumbye og hans samtid, 1912 (2. udg, 1946). Berl. tid. 30.10.1922. Politiken 31.10. s.å. Th. Lumbye i Socialdemokraten 10.8.1943. A. [Felsing] i Nationaltid. 22.8. s.å. Berl. tid. 26.8. s.å.

Godtfred Skjerne*

Lumbye, Hans Christian, 1810–74, komponist. * 2.5.1810 i Kbh. (Garn.), † 20.3.1874 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: vagtmester Rasmus Hansen L. (1785–1837) og Margreta Malmgreen (ca. 1777–1855). ~ 1° 16.5.1832 i Kbh. (Hellig.) med Georgine Marie Hansine Hoff, * 21.1.1813 i Kbh. (Trin.), † 23.2.1871 sst. (Holmens), d. af skomagemester Johan H. (ca. 1772–1818, ~ 1° 1798 med Cathrine Marie Jensdatter, ca. 1762–1807) og Caroline Hummelgaard (~ 1° med Steen). ~ 2° 21.12.1871 med Anna Helena Jönsson, * 5.2.1833 i Lund, † 20.2.1901 i Kbh., d. af tømrersvend Pehr J. og Elna Olsdotter. – Far til Carl *L. og Georg *L. L. forlod som dreng Kbh. med faderen, der ved sit regiments opløsning 1816 overgik til det i Randers garnisonerende jyske regiments lette dragoner, og kom til at tilbringe sin barndom og første ungdom i provinsen. Ved istransporten over Storebælt pådrog han sig en ørelidelse der gjorde ham døv på højre øre for livstid. Udsigten til en fremtid i musikens tjeneste syntes derfor ikke god. I Randers fik han hos organisten en nødtørført undervisning i violinspil, og da han 1821 fulgte faderen til Odense var det den

stedlige stadsmusikant D. J. Sivertsen (Sivert) der fik øje på drengens ualmindelige musikalske anlæg og bibragte ham et spinkelt teoretisk grundlag. Ret naturligt var det garnisonsbyen der satte sit præg på hans musikudvikling, og skønt han allerede skrev flere småsange var det de militære musikformer der fangede ham ind. Kendere var allerede da klar over hans talent. Dagen før han fyldte fjorten år fik han ansættelse som trompeterelev ved faderens regiment, fynske lette dragoner, hvis stabstrompeter Chr. Fr. Hansen 1825 gav ham lærebrev, og her lagdes grunden til hans gennem hele livet bevarede færdighed i og sans for dette instrument. Hestgardens trompetere var et elitekorps, og til dette overflyttedes han til Kbh. efter ansøgning 1829 ved hvilken lejlighed regimentet gav ham det skudsmål at han var „en fortrinlig God Trompeter med megen musikalsk Genie“ hvem man kun ugerne og særlig af hensyn til hans fremtid gav afkald på. I dette nye københavnske miljø tog hans musikalske udvikling fart, ikke mindst takket være en fænomenal autodidaktisk receptivitet, og han blev snart musikantervend hos stadsmusikanten C. G. Füssel i hvis tjeneste hans første, nu kun til dels bevarede danse, blev til, danse der for øvrigt i det hele bærer tidens gammeldags præg.

Et nyt afsnit i den hjemlige dansemusiks historie begynder med året 1839 da et steiermarksk musikselskab under musikdirektør Siegl fra Wien kom hertil og gav „Concerter à la Strauss“ hvor man for første gang hørte de sprudlende Straussiske og Lannerske valse der satte byen på den anden ende. Mest lydhør af tilhørerne var måske L. der her følte sit slægtskab med de nye toner, og som også straks gik i gang med sammen med sine kammerater at opdyrke genren. I hestgardens fægtesal i Filosofofgangen holdtes prøverne, og kun Frederik VI's død hindrede en øjeblikkelig udnyttelse af Straussbegejstringen. Snart brød det løs med fornyet voldsomhed. En styrtso af koncerter fastslog det L.ske selskabs succes, og fra nu af var L. i en menneskealder i spidsen for denne side af vort musikliv. Også kompositorisk blev han førende for denne retning. Den første „straussiske“ komposition han skrev var *Danmarksvalsen*, 1840, endnu lidt mat i sammenligning med forbillederne, men samtiden fandt den fuldstændig i Strauss' manér. Forbavsende hurtigt tilegnede han sig genren, og overalt hvor livsglæden havde til huse hortens hans toner. Da Georg *Carstensen 1841 vendte tilbage til Kbh. og i tilslutning til sin udgivervirksomhed påbegyndte sine „Figarofester“ med vauxhall og koncerter i Rosenborg have o.fl. steder allierede han sig som den aktualitetens mand han var med

L. der var disse festers sikre trækplaster, og det var da en selvfølge at da Tivoli 1843 åbnede sine porte var også dér L. en selvskreven attraktion, og dette etablissement skulle blive hovedskuepladsen for hans virksomhed gennem årene, stedet hvortil hans navn for stedse er knyttet, hvor hans folkeyndest i gode og dårlige tider skulle være samlingspunktet og hvorfra hans ry skulle spredes ud i verden.

Det er på baggrund af førstegrøden i hans produktion – hans berømteste ting var endnu ikke blevet til – at modtagelsen i udlandet under hans første rejse må ses. Med offentlig understøttelse tiltrådte han sent 1844 en udenlandsrejse der gik over Paris hvor selveste Hector Berlioz hylkede ham, Wien hvor Johann Strauss hilste ham som jævnbyrdig, og Berlin hvor han fandt opmuntning hos Giacomo Meyerbeer, og på hvilken hans verdensry fastsloges. Først n.å. møder vi kronen på hans skaben i den til Tivolis fødselsdag 1845 komponerede *Champagnegalop* hvis elektriserende livskraft endnu er usvækket, og fra 1846 stammer hans *Drømmebilleder* der netop har bevaret sin friskhed ved at være et yndefuldt minde om 1840erne. Når L. senere var på koncertrejse i ind- eller udlandet, som vinteren 1846 i Berlin eller de fem måneder han 1850 opholdt sig i St. Petersborg (Leningrad), fornyede besøg i Paris, Berlin, Hamborg o.fl. steder samt gentagne besøg i Sverige, navnlig 1860 da han med sit orkester var i Stockholm ved Karl XV's kroning, havde han bag sig noget af det ypperste der skyldtes hans pen.

L.s tilknytning til det københavnske folkeliv var ikke udtømt med hans herskerstilling i Tivoli. Også om vinteren fandt man ham i spidsen for sit orkester, og i tidens løb var han knyttet til en lang række af de etablissementer hvor muntre toner lød, som Hippodromkoncerterne (1846–47), Casino (fra 1847), Casinomaskeraderne (fra 1849), Pricernes forestillinger på Hofteatret, Sommerlyst (1858), Thors hal (1864–65), foruden ved spredte koncerter i Rosenborg have, Christiansborg slots ridehus o.fl. steder. Ved næsten alle disse lejligheder rystede han nye melodier ud af ærmet, og det er intet under at tallet på disse beløber sig til mellem 600 og 700 thi selv om L.s gennembrud i 40erne betegner tyngdepunktet i hans produktion vedblev han højt op i årene at skabe med en lethed og friskhed der bærer geniets stempel. Af hans dansemelodier skal her nævnes en række som er blevet stående som typiske for det bedste han har ydet: af polkaer: *Agnes. Petersborgerinden, God Nat, Britta, Amager* og *Otto Allins Trommepolka*, af valse: *Vee-mod, Krølls Ballklänge, Amélie, Arabella, Hesperus, For Gamle og Unge, Dronning Louise* og *Ro-*

sa og *Rosita Valsen*. Dertil en række prægtige marcher som *Frederik VII's, Christian IX's* og *Karl XV's* honnørmarcher, endvidere *Pariser, Skandinavisk* og *Les Zouaves* kvadrillerne, og fremfor alt i den form hvor han ubetinget overgik sine wienske forbilleder og i det hele indtager en ubestridt førsteplads, de uforlignelige galopper: *Döblers Zauber, Manøvre, Corsikaner, Telegraf, Storm, Københavns Jernbane Damp, Nordisk Fostbrødre, Salut for Bournonville, Bouquet Royal* og *En Tur paa Dyrehavsbakken*. For scenen skrev han dansedivertissementerne *Polka Militaire, La Lithuanienne, Polacca guerriera* og *Maritana*, og af hans nære samarbejde med Aug. *Bournonville fremgik *Indiansk Krigsdans* af Fjernt fra Danmark og de uopslidelige finaler såvel af den nævnte ballet som af Livjægerne paa Amager og Napoli, alle af Det kgl. teaters repertoire. L.s tilknytning til sekondteatrene gav ham fremdeles anledning til at skrive musik og sange til en række syngestykker som *Berthas Claveer* (Recke), *Den sidste Nat* (Recke), *Alifor smuk* (Glückstad) m.fl. Heller ikke uden held dyrkede han den lille naive vise: *Violen (Du spørger min Dreng), Invaliden, Sypiggen* m.fl. Foruden de allerede nævnte Drømmebilleder har han af fantasier skrevet fx *Drømmen efter Ballet, Krigerens Drøm* og *Den unge Moder*, desuden en yndet *Concert Polka* for to violiner med orkester der i hans egen tid hyppigt opførtes med sønnerne som solister. Endelig må ikke forglemmes hans 48 lette danse med tekst for klaver som var uadskillelige fra et tidligere slægtleds musikundervisning.

L. var ikke blot den store dansekomponist der skabte sine melodier med fantastisk lethed. Han var tillige en af de populæreste figurer i det glade hovedstadsliv. Sådant som vi kender ham fra træsnittet til Bournonvilles nekrolog over ham i III. Tidende stod han bred og jovial for datidens københavnere som et uundværligt stykke af deres samtid. Men denne jævne borgerlige gemytlighed havde ligesom præget hans melodier der i mærkbar modsætning til Wienforbillederne har en egen hjemlig tone som i tilknytning til de omgivelser hvorefter de er opkaldt i virkeligheden gør disse melodier til lige så mange kulturskilddringer fra det gamle kongens København. Men i øvrigt kunne han glæde sig ved anerkendelse fra alle sider, og denne fulgte ham til det sidste. Da hans høreelse på det hidtil raske øre også svækkedes måtte han give op midt i Tivolisæsonen 1872, og dermed gled han selv ud af det glade liv hvis midtpunkt han altid havde været.

L. blev som den autodidakt han var ingen sinde nogen „lærd“ musiker, men inden for sit begrænsede område ejede han en genialitet der har

Lumbye, H. C.

bevaret hans skaben frisk og levende. Heller ikke må det glemmes at det var ham der i Tivoli indførte det store repertoire, først og fremmest symfonien, ved hvilke lejligheder han ombyttede violinen med taktstokken. Men først og fremmest er han det klassiske udtryk for det glade Kbh., og som sådan er han også i eftertiden gjort til midtpunkt i dramatiske interiørskildringer fra fyrrerne, af Axel og Charles "Kjerulf" i „Tivoli“ (Det ny teater, 1910) og af Poul Holck Hoffmann, Flemming Lyng og Alfr. "Kjærulf" i Champagnegaloppen (Casino, 1935), og den sidste senere bearbejdet for filmen (1938). Af hans uendelig rige melodiskat har Det kgl. teater i de senere år øst både musik og stof til forskellige balletdivertissementer. Talrige af hans kompositioner foreligger trykt i ind- og udland, men størsteparten forblev utrykt. – Krigsråd 1860. – DM. 1851. □ Litografi 1844, af A. Toller 1846, 1852 og 1859 efter fotografi; efter sidstnævnte litografi og træsnit 1860 og 1864. Mal. af Leopold Hartmann, 1861 (Tivoli). Medalje af F. Schmahlfeld, 1862. Stengravure 1864. Afbildet på træsnit af familien L. 1866. Litografi s.å., efter dette træsnit 1871. Litografi 1871. To træsnit 1872. Træsnit af H. P. Hansen. Tegn. af C. M. Tegner og af Fr. Andersen (Kgl. bibl.). Buste af V. Pacht, 1874 (Tivoli; på graven). Skitse af Sv. Rathsack 1929–30 til statue 1930 (Tivoli). Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1942. Foto.

Ny portefeuille, 1844 IV 53–56. Aug. Bournonville i III. tid. 22.10.1865. Samme sst. 29.3.1874. G. Skjerne sst. 1.5.1910. Søndagsposten 19.10.1872. Aug. Bournonville: Mit theaterliv III, 3, 1878 (ny udg. II, 1979) 262–66. A. Guthmann og A. Melbye: Tivoli, 1888. C. Recke-Madsen i Af dagens kronike, 1889 403–14. P. Hansen i Tivoli fest album, 1893. C. Ginderup: Den første breche i Kbh.s befæstn., 1893. P. Engell: Kbh.s tivoli i 50 år, 1893. C. C. Clausen: Vore store mænd udgæede fra små hjem, 1897 26–41. G. Skjerne: H. C. L. og hans samtid, 1912 (2. udg. 1946). C. A. Clemmensen: Tivoli 1843–1918, 1918. G. Høeberg i Dansk musiker tid., 1935 179–83. V. Gandrup i Det kgl. teaters progr. dec. 1942. Kai Flor i Berl. tid. 14.4.1960. Sv. Chr. Felumb sst. 30.4. s.å. Chris Parø i Demokraten 24.4. s.å. Em. Sejr i Århus stiftstid. 28.4. s.å. Kai Aage Bruun i Aktuelt 30.4. s.å. Axel Kjerulf i Politiken 1.5. s.å. – Manus. i Kgl. bibl. og Musikhist. museum.

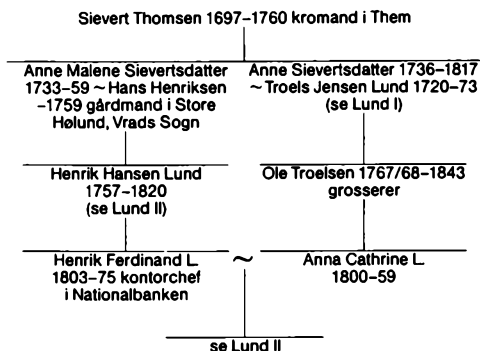
*Godfred Skjerne**

Lumbye, Julie Johanne Christiane, se Hansen, Julie.

Lund

Af de talrige slægter ved navn L. skal her nævnes to hvis indbyrdes slægtskab fremgår af nedenstående diagram, og som begge har navn efter lokaliteten Lund i Gellerup sg.

(1) Asta Paulsen: Kromand i Them Sievert Thomsen og hans slægt. „Grå“, „Grønne“ og „Blå“ Lunds fælles ah-

ner i Pers.hist. t. 15.r.II, 1967–68 101–38. (II) M. og O. H. Lund: Optegn. om klædekræmmer Henrik L.s mandslinje og familie, 1876. M. F. C. Lund og O. H. Lund: Familiestamtavler, 1890. Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter, 1891. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 552–57; samme i Berl. tid. 16.4.1931.

Hans H. Worsøe

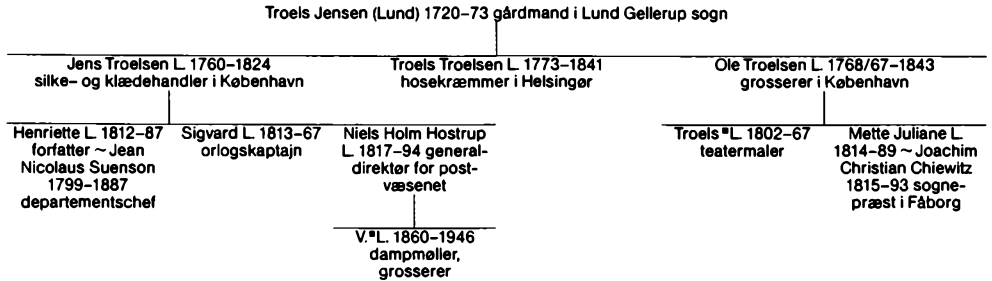
Lund, Anne Dorthe, f. Holst, † 1759, skuespiller. † 29.10.1759 i Kbh., begr. sst. (Nic. urtegård). Forældre ukendte. ~ 1749 (kopulationsafgift bet. Nic. 29.4.) med snustobakshandler Asser Mortensen L., begr. 30.4.1760 i Kbh. (Nic.). L. var 1747 aktrice ved det interimistiske teater Bergs hus i Læderstræde og overgik til komediehuset på Kongens Nytorv fra dets åbning 1748. Her spillede hun med munter skalkagtighed Pernille og var husets bedste soubrette før Caroline "Walter, kunstnerisk set vandrende i „Natures Spor“ som W. "Abrahamson skrev om hende. Hun hørte til de aktører der, hed det i en beretning af 1756 fra direktionen, „fast i ethvert Stykke ikke alene have Rolle, men endog oftest meget vidtløftige og besværlige Roller, hvorudi de dog pleie at acquitere sig med Ære og Tilskuerne til Fornøielse“. I øvrigt er vor viden om L. meget sparsom bortset fra at hun efter Ludvig "Holbergs mening var en intrigant natur, hvem han satte skarpt i rette i sit hvasse brev til skuespillerne af 17.5.1753. På auktionen efter hendes død købte direktionen forskellige af hendes ejendele til brug for aktricerne på teatret.

Th. Overskou: Den danske skueplads II, 1856. Breve fra da. skuespillere og skuespillerinder, udg. Rob. Neiiendam I, 1911. Ludv. Holbergs breve, udg. Verner Dahlerup, 1926.

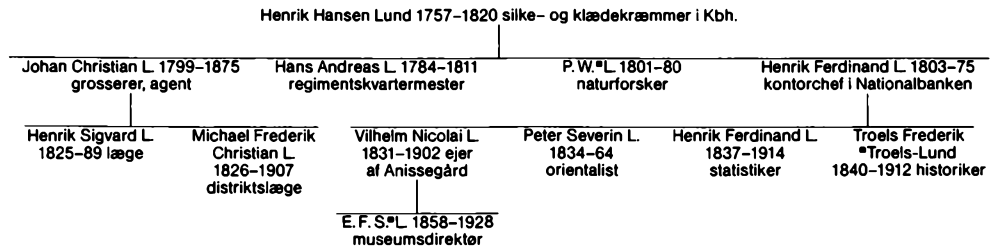
*Robert Neiiendam**

Lund, Andreas Molbech, 1749–1820, inspektør i Grønland. * 1749 (døbt 14.2.) i Vang på Hedemarken, † 27.11.1820 i Skanderborg, begr. sst. F: prokurator Gregers L. (1719–80) og Anna Mar-

Tavle I

Tavle II

grethe Molbech (1722–95). ~20.3.1789 i Kbh. (Frue) med Sophia Amalia Westphal(en), * ca. 1765, † 16.9.1816 i Skanderborg. L. blev student 1769 og året efter baccalaureus. Han var derefter ansat ved skiftende administrationskontorer i Danmark og Norge. 1779 tog han eksamen som dansk jurist og fik ansættelse som 2. korrespondent ved Den kgl. grønlandske handel, avancerende 1786 til 1. korrespondent. Da inspektør Bendt Olrik blev hjemkaldt fra det søndre inspektorat, blev L. udsendt i hans sted. Straks ved overtagelsen af embedet mødte han vanskeligheder. Alt syntes at være på sammenbruddets rand. L. fik dog hurtigt styr på alt og bragte embedets værdighed på fode. Hans fortsatte administration var forsigtig, men fast. Rationalist til fingerspidserne forfægtede han til enhver tid og i ethvert forhold det nyttige, først og fremmest i overensstemmelse med sin instruks det gavnlige for handelens interesser. Alt blev betragtet ud fra det sidste synspunkt. Netop derfor pegede han på, at handelens mest tyngende udgifter lå i Kbh. Hans svar på rejste spareønsker blev følgende, at det var på den side af Atlanten der skulle spares, ikke i Grønland der allerede havde det knapt nok. I Grønland erkendte han grænserne for sin embedsmyndighed og blandede sig derfor aldrig i missionens sager, med mindre der blev appelleret til ham direkte. Det var dog ikke ensbetydende med, at han ud fra et helhedssynspunkt undlod kritik af missionernes virke, især når handelens interesser blev krydset. Han fordømte stærkt brødremenighe-

dernes koncentration af befolkningen som skadelig både for de pågældende grønlandere, deres fangstmuligheder og i sidste række derfor også for handelen. Ud fra samme helhedssynspunkt kritiserede han enkelte kongelige missionærers virke. Således kunne han nok se nytten af missionær A. *Ginges meteorologiske og astronomiske observationer, men ikke at han brugte sin tid til at belære grønlanderne derom i stedet for at undervise dem i mere dagnære og for dem nyttige emner.

Da „profeten“ *Habakuk og hans bevægelse udviklede sig 1787 i Sukkertoppen norddistrikt, påkaldte missionæren L.s hjælp, men han var imod at anvende den verdslige magt i bekæmpelsen af en åndelig bevægelse. „At anvende Magt eller paa en Mexicansk Maade vover jeg aldrig at beordre“, skrev L., men opstillede dog en gabe-stok i Sukkertoppen koloni til en slags skræk og advarsel. L. fik ret i at lade tiden råde, for bevægelsen døde ud få år efter. Da missionen 1791–92 blev reduceret, erklærede L. ligesom sin kollega i nord, B. J. *Schultz, men knap så principielt, at situationen ville blive kritisk også for handelen. Den nye ordning betegnede han som „sælsom“ og viste, at den umuligt kunne fungere tilfredsstillende. Det gjorde den da heller ikke, men man måtte af nød leve med den ved i høj grad at lade fremtiden bero på kateketerne. Dem havde L. ikke høje tanker om, skønt han karakteriserede nogle af dem som „vist meget brave, og kan hver udrette meere for deres Landsmænd, end andre som enten icke forstaaer me-

Lund, Andreas Molbech

get af deres Sprog, eller icke gider ulejlige sig til nogen af dem", en hård og delvis uberettiget dom over de udsendte missionærer i det sydlige Grønland. 1795 bad L. om sin afsked, rejste hjem og måtte gå på ventepente i knap tre år. 1798 blev han amtsforvalter i Skanderborg og Åkær hvor han var en respekteret embedsmand indtil sin dod. Virkelig kammerråd 1811.

H. Ostermann: Nordmænd paa Grønland I, Oslo 1940 510–20. F. Gad: Grønlands hist. III, 1976.

Finn Gad

Lund, Arne Vilhelm, * 1915, direktør for Dansk arbejdsgiverforening. * 28.3.1915 i Pjedsted, Vejle amt. F: forstelærer Vilhelm L. (1880–1974) og Thora Ida Emma Müller (1882–1964). ~ 1° 1938 med Annie Schnurre Nielsen, d. af grosserer Laurits N. og Inger Schnurre. Ægteskabet opløst 1944. ~ 2° 21.10.1944 i Gentofte med kommunelærer Emma Katrine Jensen, * 4.1.1914 i Korsør, † 16.7.1962 i Sorgenfri, d. af rangermester Simon Andreas J. († 1938) og Emma Sofie Vilhelmine Pedersen († 1950). ~ 3° 1.12.1963 i Søllerød med sygeplejerske Erna Elisabeth Larsen, * 5.2.1913 i Kbh., d. af restauratør Søren Christian L. (1867–1937) og Anna Kamilla Hansen (1880–1974).

L.s far flyttede 1927 til St. Magleby og L. gik her et års tid i skole med sin senere mangeårige modpart, LOs formand Thomas *Nielsen. De havde et udmærket forhold til hinanden; i det hele var L. i sin opvækst ikke langt fra det københavnske arbejdermiljø. Som student var han da også med i ledelsen af Socialdemokratiske studenter, således at han også på anden måde end gennem det faglige fik kontakt med senere socialdemokratiske ledere, bl.a. J. O. *Krag og Per *Hækkerup. I den sidste del af studietiden begyndte han imidlertid at skrive i Finanstidende. Han fik derved mere og mere kontakt med erhvervslivet og gled over i en liberal grundholdning der har præget ham siden. Straks efter at være blevet cand.polit. 1940 blev han sekretær i Industrirådet hvor han 1943–46 var leder af det erhvervsøkonomiske institut som blev drevet i fællesskab med Arbejdsgiverforeningen. Allerede 1940 havde L. fået optaget sin første afhandling i Nationaløkonomisk Tidsskrift, og siden da har han skrevet *Vejledning i industriel Kalkulation*. 1943, *Industrien under besættelsen*, 1949 og andre afhandlinger og mindre bøger. Dette var baggrunden for at han søgte til Århus univ. hvor han var lektor i nationaløkonomi 1946–51. Som lærer var han yderst populær; dels var han ligefrem i væremåde og omgangsform, dels havde han et pædagogisk talent som også senere i livet er kommet frem gennem hans evne til for ikke-

fagfolk at redegøre for økonomiske problemer. L. faldt ikke til ro i en videnskabelig løbebane og overtog 1952–54 stillingen som sekretariatschef ved Europarådets økonomiske sektion i Strasbourg. Herfra kom han til Arbejdsgiverforeningen hvor han var til 1979.

I Arbejdsgiverforeningen blev han ansat som underdirektør med den særlige opgave at opbygge den afdeling for samfundskontakt som formanden Hans L. *Larsen var gået så stærkt i brechen for. I de følgende år arbejdede L. med at opbygge kurserne på Egelund, Arresøhøj og Bøgehøj. Han var også redaktør af Arbejdsgiveren der blev et alment blad om arbejdsmarkedsproblemer, redigeret så det blev læst ikke alene blandt medlemmer (hvilket sikkert var nyt), men i vide kredse udenfor. L. blev også en flittig medarbejder ved radioens arbejdsmarkedsmagasin. I det hele havde han sin store andel i at Arbejdsgiverforeningen blev en åben organisation der over et vidt spektrum virkede for arbejdsgivernes sag også uden for lønforhandlingerne. L. var 1964–79 formand i LOs og DAs samarbejdsnævn, der virkede for samarbejdsudvalgene i virksomhederne. 1959 blev L. direktør og 1962 førstedirektør, fra 1974 ændret til administrerende direktør. Det blev dermed i stigende grad ham der tegnede foreningen, og han spillede en betydelig rolle under lønforhandlingerne. Også i disse situationer var hans evne til at forstå modparten en formildende og formidlende faktor. Sin interesse for uddannelsesspørgsmål fastholdt han. Han var 1964–68 medlem af planlægningsrådet for de højere uddannelser og af forskellige udvalg vedrørende folkeskolen og lærlingeuddannelsen. Han har endvidere repræsenteret Arbejdsgiverforeningen i en lang række centrale kommissioner og udvalg. Efter sin afgang i 1979 er L. knyttet til Politiken som økonomisk og samfundspolitisk kommentator. – R. 1962. R¹. 1969. K. 1979. □ Tegn. af Hans Lollegaard (Aktuelt 28.3.1965) og af Otto Christensen, 1969 (Fr.borg). Foto.

Interviews i Aktuelt 15.6.1959 og 28.3.1965 samt i Berl. tid. 23.9.1979. – Karl Poulsen i Berl. tid. 31.5.1959.

Vagn Dybdahl

Lund, Bodil Vibeke Jerslev, * 1919, kemiker. * 30.4.1919 i Fjerritslev, Kollerup sg. F: apoteker Aage Jerslev (1884–1943) og exam.pharm. Ella Friis-Sørensen (1892–1958). ~ 30.12.1948 i New York med civilingeniør Frederik Christian Freuchen Oxenbøll Lund, * 3.9.1921 i Naksø, † 19.7.1972 i Hellerup, s. af bankdirektør Robert Christian Frederik L. (1890–1962) og Ulla Freuchen (* 1889).

L. blev student 1936 fra Ålborg katedralskole og cand.pharm. 1941. Hun blev efter et halvt år som provisor ansat ved Danmarks farmaceutiske højskoles organisk-kemiske afdeling (nu Kemisk institut BC) hvortil hun siden har været knyttet. 1944–45 da de studerende på grund af krigssituationen havde forladt højskolen fik dens yngre medarbejdere tid og lejlighed til sammenhængende videreuddannelse. L. tog studiet af røntgenkrystallografi op, 1945 på landbohøjskolen hos A. Tovborg Jensen, 1946 ved Uppsala universitet hos Gunnar Hägg. Hun studerede i årene derefter i Oxford, Princeton (New Jersey) og Auburn (Alabama). Navnlig den senere Nobelpristager Dorothy Hodgkin i Oxford fik betydning for hende som forsker. Også senere har L. ved en række studieophold i udlandet opretholdt og udvidet sine gode kontakter til international forskning. Nogle af hendes tidlige, farmaceutisk prægede arbejder handlede om røntgenografisk identifikation af barbitursyrederivater (sovemidler) og har siden været til stor nytte i retskemien. De har tillige givet et bidrag til reglerne for polymorfi og blandingskrystal dannelse inden for en mangfoldighed af analogt sammensatte forbindelser. Hovedvægten i hendes arbejder kom dog til at ligge på fuldstændige strukturbestemmelser af organiske forbindelser og et par beslægtede uorganiske. Syv afhandlinger blev opsummeret i disputatsen ved Kbh.s univ. 1958, *Studier over oximernes struktur*. S.å. udnævntes hun til professor i organisk kemi ved Danm.s farmaceutiske højskole efter professor H. "Baggesgaard Rasmussen. Hun er med rette højt skattet både som lærer for begyndere og videregående og som forelæser og forfatter af lærebøger, senest (1979) en stor lærebog i organisk kemi. L.s kemisk-krystallografiske arbejder blev i en årrække udført med tidsrøvende og mindre nøjagtige fotografiske metoder, og med hvad der nu er primitiv regneteknik. Men hendes laboratorium har i de senere år arbejdet med automatisk røntgen-diffraktometri og moderne regneteknik (computerisering). Laboratoriet er nu et moderne center for kemisk krystallografi hvorfra der udgår en stadig strøm af afhandlinger. Henvend tyve unge kandidater har taget licentiatgraden under vejledning af L. og hendes elever. Laboratoriets arbejde foregår i vekselvirkning med forskere inden for ren kemi, farmaci og biologi. Dets sigte i videre forstand er at belyse sammenhængen mellem kemisk struktur og fysiologisk-farmakologisk virkning af udvalgte organiske forbindelser. Som eksempel kan nævnes sådanne som er beslægtede med et i neurofysiologien vigtigt stof *u*-aminosmørsyre, kaldet GABA.

Karakteristisk for L. er hendes selvstændige velbegrundede og velformulerede stillingtagen til tidens spørgsmål inden for undervisning, forskning og administration. Hun har både i indadrettet og udadrettet virke formået at forvalte arven efter de store afdøde ved hendes højskole, H. Baggesgaard Rasmussen, Carl "Faurholt og Svend Aage "Schou der havde vist hvordan man kan løse de opgaver der påhviler alle ved en lærestalt i erhvervslivets tjeneste og samtidig holde et videnskabeligt niveau på international højde. L. var formand for Kemisk forening 1963–65, blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1965 (vicepræsident 1971–72), af Videnskabernes selskab 1971, har været medlem af kommission K under Danmarks tekn.-vidensk. fond og har endelig siddet i en række kommissioner og udvalg, bl.a. bestyrelsen for nord. forskerkurser. L. modtog Tagea Brandts rejselægeat 1965. – R¹. 1975. □Tegn. af Carl Jensen, Otto Christensen og Holger Worm. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1958 160f.

Aksel Tovborg Jensen

Lund, Christen Andersen, 1763–1833, præst, forfatter. * 28.12.1763 i Kbh. (Nic.), † 10.8.1833 i Keldby, begr. sst. F: hørkræmmer og brygger, en af stadens 32 mænd Anders Christensen L. (1729–1807) og Johanne Børs (1738–1805). ~ 1° 5.6.1789 i Holeby med Marie Sophie la Cour, * 23.4.1752 på Stårupgård, † 9.8.1801 i Keldby (~ 1° 1782 med sognepræst i Holeby og Bursø Severin Thørche, 1750–88), d. af ridefoged på Stårupgård o.fl. gårde, senere forpagter på Strandet Pierre la C. (1716–75, ~ 2° 1763 med Christiane Frederikke Nohr, 1727–1801) og Margrethe Susanne Hertzberg (1720–63). ~ 2° 9.4.1802 i Stege med Karen Charlotte Johanne Jørgensen, * 26.3.1783 i Stege, † 13.1.1855 i Keldby, d. af byfoged, senere justitsråd Frederik Christian J. (1751–1817) og Birgitte Platou (1750–1829).

L. blev dimitteret 1780 fra det Klinckske institut og vandt sig snart et ret kendt navn blandt sine studiefæller. Hans milde, tiltalende væsen og udprægede sans for digtekunsten banede ham vejen til mange af de førende personligheder i datidens litterære verden. Navnlig sluttede han venskab med K. L. "Rahbek og Gregers "Wad, C. "Pram og Jens "Baggesen, og med iver studerede han især nyere sprog og engelsk poesi. Da hans helbred var lige så skrøbeligt som hans sind formørket af melankoli måtte han 1783 forlade Kbh. og en tid tage ophold ved Jægerspris. Her skrev han *Lunden ved Jægerspris* (først trykt

Lund, C. A.

1788) som blev belønnet af Selskabet for de skønne videnskaber. 1785 blev L. huslærer for grev Frederik Christian *Danneskiold-Samsøes søn på Gisselfeld, 1788 tog han teologisk attestats og s.å. blev han sognepræst i Holeby og Bursø. Da hans helbred kun dårligt tålte opholdet på Lolland, traf det sig så heldigt, at han allerede 1790 ved arveprins Frederiks hjælp blev forflyttet til Keldby på Møn hvor han blev til sin død. I mange henseender var L.s hjem indbegrebet af dansk præstegårdsidyl. I landlig nøjsomhed dyrkede man her livets stille glæder, og trods beskedne kår var Keldby præstegård rammen om et rigt åndeligt liv. Med patriarkalsk gæstfrihed åbnedes dørene for de mange, deriblandt Rahbeks og andre ungdomsvenner, der følte sig draget af hjemmets stilfærdige stemning og husfaderens elskelige personlighed.

L. var i sine yngre dage bidragyder til Rahbeks tidsskrifter og kendere i datiden satte hans digte højt. Kamma *Rahbek udnævnte ham til „Møens Horats“ (Monas Flaccus) og tilskyndede ham til at udgive en samling af sine arbejder. Da han ikke ville følge hendes opfordringer, afskrev hun med sin egen sirlige hånd alle hans spredte digte, lod dem samle i et smagfuldt bind (nu: Ny kgl. saml. 8^e 551) og sendte ham det. Dog heller ikke dette ville hjælpe, og først efter hans død udkom *Efterlaede Digte* (1836) og en samlet udgave af hans oversættelser af Theokrits idyller (1837). Blandt hans originale digte kan særlig nævnes *Aftenen*, *I en stjerneklar Nat* og *Landsbykirkegården*. I nyere tid er opmærksomheden igen blevet henledt på L., aftenens, lundens og gravnes sanger, forløber for Ludvig *Bødtker og B. S. *Ingemann. Man har især fremhævet hans ejendommelige evne til at gøre det malende digt lyrisk, lægge en sober og ægte stemning ind i ordene og ved at holde sine elegier inden for snævre grænser at undgå al banal udtværen af tanker og udtryk. Hvor afhængig L. end kan være af engelske forbilleder som Edward Young og Thomas Gray virker han aldrig som en åndløs efterligner, men forstår at fylde den fremmede form med eget sjæleligt indhold der præges af en blid vemodighed, en stille inderlighed. – Konsistorialråd 1829. □ Afbildet på familiemal. af E. Paulsen, 1775.

[P. H. Boye:] Om Karen Margrethe Rahbeks brevveksl. og hendes korrespondenter, 1881 29f. – G. P. Brammer:] Kirkelige lejlighedstaler II, 1834 473–78. [Fr. Barfod:] Poetisk læsebog for born og barnlige sjæle, 1835–36 488–93. Fortalen til C. A. L.: Efterl. digte, 1836. Sv. Jørgensen i Årbog for hist. samf. for Præsto amt V, 1916 60–71; samme sst. 1929 57–77.

*Bjørn Kornerup**

Lund, Carl, 1846–1912, industridrivende. * 8.4. 1846 i Kbh. (Fred. ty.), † 17.10.1912 i Malmö, begr. i Gentofte. F: skomagermester Carl L. (ca. 1809–45) og Anne Christine Jensen (1811–82, ~ 2° 1847 med skomagermester Jens Falslev, 1817–77). ~ 4.9.1872 i Kbh. (Garn.) med Hulda Francisca Lassen, * 3.6.1848 i Kbh. (Garn.), † 9.3.1933 i Hellerup, d. af skomagermester Hans L. (1817–90) og Cathrine Knap (1823–82).

L. gik i Melchior's borgerskole, kom i siden i isenkræmmelære og blev 1872 forretningsfører for og medindehaver af en mindre fabrik for lakerede jern- og blikvarer, som P. C. Elfstrøm (den senere direktør for Raadvaddams fabrik) havde grundlagt 1859. 1874 overtog L. virksomheden for egen regning, og under hans ledelse voksede den hurtigt og udvidedes til at omfatte alle slags lakerede, fortinne og emaljerede jernblikvarer der ikke alene erobrede det danske marked, men også vandt indpas i Sverige og Norge efter etablering af en filial i Malmö 1879 og anlæggelse af en fabrik der ca. 1889 blev omdannet til aktieselskab, og 1896 ombyttede L. stillingen som administrerende direktør for dette med en plads i bestyrelsen. Selv efter denne tid fulgte han dog i enkeltheder den fortsatte udvikling af den store virksomhed han havde givet navn, og som i øvrigt ved en sund og forstandig ledelse afkastede et stabilt udbytte, således at L. indtil krigsårene var et meget anset børspapir. Da helbredshensyn i slutningen af 1911 nødsagede ham til helt at udtræde af bestyrelsen, vedblev han dog at tilse den svenske fabrik. Han var konsul for Peru fra 1887. – Aktieselskabet måtte 1921 rekonstrueres efter at det, bl.a. ved forbindelsen med Akts. International Emaille-Industri, havde lidt betydelige tab, og 1932 overtoges virksomheden af Glud & Marstrand, med hvilket selskab den siden 1928 havde stået i nært samarbejde. – R. 1904. □ Træsnit 1884 efter foto.

III. tid. 22.7.1883. Politiken 19.10.1912. Tidsskr. for industri XV, 1914 124–29. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Lund, Carl Christian, 1885–1940, teatermaler. * 21.4.1885 i Odense, † 10.2.1940 på Frbg., begr. sst. F: skomagermester Niels Martin L. (1819–72) og Abalone Aagaard (1824–90). ~ 11.1.1883 i Odense med Leopoldine Franziska Schafrath, * 9.3.1859 i Wien, † 9.3.1926 på Frbg.

L. var oprindelig malersvend og blev uddannet på Teknisk skole i Odense, men 1873–76 gik han på akademiet, indtil han begyndte som dekorationsmaler hos onklen C. F. Aagaard. 1878–82 var han på studierejse til München, Wien og Italien. I Wien lagde han sig særligt efter teatermaleriet

og debuterede som scenograf ved Dagmar-teatrets åbning 7.3.1883. Hans usædvanlige tekniske dygtighed blev hurtigt anerkendt, og 1889 blev han valgt til at udsmykke den danske pavillon på verdensudstillingen i Paris. Han fremstillede seks store billeder af danske slotte der nu findes på Odense rådhus og modtog udstillingens sølvmedalje. 1892 fik han kultusministeriets støtte til en Italiensrejse, og 1896 blev han konstitueret som teatermaler på Det kgl. teater. L.s største indsats blev dog ikke scenografi til nationalscenen, men derimod hans årelange virke som teatermaler for næsten samtlige kbh.ske privatscener og teatrene i provinsen som han udstyrede med sine stærkt naturalistiske dekorationer i tidens smag. Han udmærkede sig også ved gennem en årrække at fremstille friluftdekorationer til Tivoli, Den gamle by o.l. L. var sin tids mest produktive teatermaler, og han blev så populær ved sin opfindsomhed og sans for effektiv virkning, at pressen indførte den stående kliché, at „nu har C. L. atter overgaaet sig selv“. Særlig folkekomedien passede til L.s stil, og publikum jublede over hans panoramaer, transparenter, vandretæpper og bølgende havdekorationer. – Prospekter, 1923, i frimurerlogen i Kbh.; dekorationssudkast i Teatermuseet. – R. 1915. □ Træsnit 1892 efter foto. Mal. af P. Mønsted. Buste af Th. Edelmann. Silhouet af Kirsten Wewel (Kgl. bibl.). Tegn. af Carl Jensen, 1925, og af Helge Nielsen, 1930 (Teatermus.). Foto.

Hver 8. dag 17.9.1899. Erik Schiodte i Ill. tid. 9.11.1902. Politiken 16.8.1909 og 19.4.1925. Vore herrer 19.9.1920. Fyns stiftstid. 18.4.1935. Børsen 20.4. s.å. K. Flor i Berl. tid. 12.2.1940. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Klaus Neiiendam

Lund, Emil Ferdinand Svitzer, 1858–1928, museumsdirektør. * 8.1.1858 i Kbh., † 25.12.1928 sst., begr. i Annisse. F: proprietær, senere etatsråd Vilhelm Nicolai L. til Annissegård (1831–1902) og Camilla Henriette Elisabeth Svitzer (1834–1906). ~1° 21.10.1884 i Annisse med Charlotte Frederikke Elisabeth Funch, * 10.8.1861 i Kbh., † 17.8.1941 sst., d. af grosserer David Emil F. (1821–1910) og friherreinde Emma Marie Adelaide Elisabeth Lagerheim (1834–95). Ægteskabet opløst. ~2° 27.8.1904 i Kbh. med Karen Kirstine Agnes Sloth, * 28.9.1877 i Kbh., d. af arbejdsmand Jens Jensen S. (1848–1915) og Christine Lauritsen (* 1852). Ægteskabet opløst. ~3° 1914 med Bertha Maria Hansen, * 9.3.1891 i Fredensborg, † 5.6.1976 i Kbh., (~2° 1926 med grosserer Valdemar Edmund Sørensen, * 1888), d. af gen darm, senere politibetjent i Fredensborg, Knud

H. (1862–1945) og Mathilde Christine Petrea Pedersen (1870–1949). Ægteskabet opløst.

L. blev student 1876, cand.jur. 1883 og tilbragte derefter, formuende som han var, nogle år med kunsthistoriske og personalhistoriske studier, hvorunder han kom i forbindelse med S. *Elvius der 1887 oprettede Genealogisk institut, og til hvem han udarbejdede en række stamtavler. Sammen med Elvius fik han 1892 ideen til værket *Danske malede Portrætter* hvoraf han allerede 1894, under medvirken af konservator C. C. *Andersen, kunne udsende et smukt udstyret prøvehefte med kortfattede portrætbeskrivelser og fortræffelige illustrationer. Prøveheftet fik en overordentlig gunstig modtagelse af publikum og pressen der ikke alene måtte anse værket for noget der vedkom de enkelte familier og portrætejere, men også som en national mærkesag. Det var på dette høje, ideelle plan L. befandt sig, da han fra første færd sigtede på at registrere og beskrive alle malede portrætter i Danmark, ikke alene i privateje, men også i offentlige samlinger, en overordentlig ambitiøs plan der ganske vist skaffede ham økonomisk støtte fra staten og fra private fonds i mange år, men som dog i det lange løb viste sig umulig at gennemføre, i alt fald for en enkelt mand. Mens første bind holder sig til nøgtern beskrivelse af familieportrætter, opstillet i alfabetisk orden, springer han derefter over i beskrivelsen af portrætsamlingen på Rosenborg som det lykkes ham at udsende et første bind af allerede 1897; men af frygt for at trætte læserne med de mange tørre billedbeskrivelser foretager han lange digressioner med biografier af de portrætterede og en bredt anlagt beskrivelse af slottets historie, hvortil han søgte råd og vejledning hos sin onkel, historikeren Troels *Troels-Lund. I stedet for nu at afslutte beskrivelsen af Rosenborgsamlingen, kastede han sig derefter med samme entusiasme over de store herregårdes portrætsamlinger (1902), og næsten samtidig påbegyndte han udsendelsen af et bind om epitafier i sjællandske og lolland-falsterske kirker, opgaver der i sig selv og ført til ende nok kunne give arbejde i en menneskealder til en mere stadig arbejder end L. der rastløs søgte efter nye virkefelter i kunstakademiets, Sorø akademies og flere private institutioners portrætsamlinger. Først 1912 udsendtes sidste bind om Rosenborgs portrætsamling (miniaturerne), hvorefter værket ophørte med at udkomme, og det hårdt tiltrængte fællesregister så aldrig dagens lys.

Danske malede Portrætter var for tilfældigt og usystematisk tilrettelagt til at kunne gennemføres i sin helhed, men det er et fortjenstfuldt pionerarbejde der har sin styrke i det store og for

datiden ret ukendte materiale der blev fremlagt for offentligheden, og som flittigt er blevet benyttet af senere portrætforskere. Ved sit arbejde med Danske malede Portrætter var L. kommet i forbindelse med Frederiksborgmuseet hvor han 1897 blev inspektør og bestyrelsens sekretær. Alvorlige samarbejds vanskeligheder med kolleger og bestyrelse der hovedsagelig skyldtes L.s selvhævdende og stridbare natur, medførte hans afgang 1913, hvorefter han med usvækket initiativ og idérigdom kastede sig ind i kampen for at befri Kronborg for militæret og indrettet et museum for handel og sofart på slottet. Også for denne betydningsfulde sag lykkedes det ham at vinde både politikere og ledende erhvervsfolk, således at museet, med L. som direktør, kunne åbne sine døre for publikum i august 1915 i en række lokaler i Kronborgs nordfløj, stillet til rådighed af statsmyndighederne. – R. 1905. □Tegn. af Rigmor Bojesen-Trepka, f. Lund (Handels- og sofartsmus., Kronborg). Foto.

[Otto Andrup:] Det nationalhist. museum 1878–1928, 1928 49 o.fl. st. Politiken 27.12.1928. Helsingør avis s.d. Vilh. Holck: Mine erindr., 1933 274f. Kn. Klem i Handels- og sofartsmuseets årbog 1958 7–9. – Breve i Kgl. bibl. Levnedsherretning i ordenskapitlet.

N. L. Faaborg (O. Andrup)

Lund, Ebba, * 1923, virolog. * 22.9.1923 i Kbh. F: ingeniør ved DSB Søren Aabye Kierkegaard L. (1875–1956) og Anna Petrea Lindberg (1890–1980). ~ 1° 1944 i Kbh. (b.v.) med Søren Løvtrup, * 11.2.1922. Ægteskabet opløst 1959. ~ 2° 8.6.1978 i Kbh. (b.v.) med afdelingschef ved United States Environment Pollution Agency Robert Berridge Dean, * 20.2.1913 i San Francisco, USA, s. af skibsassurandør Thomas Berridge D. (1881–1964) og Margaret Beatrice Postlethwaite (1884–1967).

L. blev student fra Ingrid Jespersens skole 1942, kemiingeniør fra Danmarks tekniske højskole 1947 med mikrobiologi og levnedsmiddelkonservering som speciale (1. karakter). 1963 forsvarede hun doktorafhandlingen *Oxidative Inactivation of Poliovirus* for det matematisk-naturvidenskabelige fakultet ved Kbh.s univ. Efter forskellige ansættelser ved fiskeriministeriets forsøgslaboratorium, ved institut for almindelig zoologi, ved Carlsbergfondets biologiske institut og bakteriologiske institutionen ved Göteborg universitet blev L. 1963 docent ved det medicinske fakultet, Göteborg universitet, tilknyttet det virologiske laboratorium. 1966 vendte hun tilbage til Danmark som forstander for afdelingen for veterinær virologi og immunologi ved landbohøjskolen i Kbh. Fra 1969 blev stillingen omnormeret til et professorat. – Den videnskabelige pro-

duktion omfatter 55 originalarbejder, en række foredrag i videnskabelige selskaber, oversigtsarbejder og populære artikler. Arbejderne om virus-inaktivering specielt af poliovirus er ikke blot af stor grundvidenskabelig værdi, men har tillige betydning for vor viden om inaktivering af virus i både spildevand og havvand. En række undersøgelser omhandler isolering af forskellige virus (polio-, entero- og adenovirus) fra kloakslam, spildevand, havvand (Øresund). Disse undersøgelser har vist sig af stor betydning for forståelsen af overførslen af virus til mennesker og dyr fra inficeret spildevand og slam. Ved hjælp af teknisk smukt gennemført cinematografi har hun deltaget i studier over parasitten toxoplasma indtrængen i og formering i celler. Endelig har hun studeret hvalpesyge og specielt undersøgt virkningen af vaccination af nyfødte mink. Den brede videnskabelige erfaring har haft stor betydning for hendes undervisning ved landbohøjskolen, i virologi, vandhygiejne og epidemiologi ved Nordiska hälsovårdshögskolan i Göteborg og endelig i præventiv medicin ved FAO kurser og spildevandsanalyse ved Dansk ingeniørforenings kurser.

L. har udarbejdet lærebøgerne *Virologi for veterinærstuderende*, 6. udg. 1979, og sammen med Erik Brummerstedt *Immunologi for veterinærstuderende*, 4. udg. 1977. Fra 1968 har hun deltaget i WHO's arbejde med vandforureningsspørgsmål, og fra 1969 samarbejdet med Dansk pelsdyravlforening om krav til vacciner og om vaccinationsproblemer og rådgivet EF om kontrol og brug af vacciner mod mund- og klovsyge, svinepest og Newcastle Disease. Endvidere har hun fra 1977 været aktiv i planlægningen af udførelsen af et EF-støttet projekt om leukose hos fugle og kvæg, bl.a. ved ledelsen af to workshops i Kbh. – L. var formand for Dansk selskab for patologi 1970–76, vicepræsident for Dansk naturfredningsforening og formand for dennes forureningsudvalg, blev 1968 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber og 1978 medlem af Videnskabernes selskab, 1980 medlem af Carlsbergfondets direktion og formand for bestyrelsen for Carlsberg laboratorium. – 1974 fik L. Tagea Brandts rejselægat. – R. 1975. □Foto.

Levnedsherretning i ordenskapitlet.

J. Chr. Siim

Lund, Einar Carl Otto Lauritz, * 1902, officer. * 12.9.1902 i Kbh. F: kaptajn, direktør Carl Christian Adam L. (1874–1965) og Anna Selchau-Hansen (1876–1926). ~ 2.4.1927 i Hellerup

med skoleleder Inger Busse, * 5.3.1905 på Frbg., d. af læge Carl August Rudolf B. (1863–1904) og skolebestyrer Kirsten Lund (1873–1960).

Efter gennemgang af hærens officersskole blev L. 1925 premierløjtnant i artilleriet, men det var inden for hærens tekniske korps, hvortil han kom 1932 efter at have gennemgået våbenteknisk kursus, at hans bemærkelsesværdige karriere skulle komme til at ligge. Han blev tidligt sendt på studierejser m.v. i udlandet og specialiserede sig især i ammunition og sprængstoffer. Udnævnt til kaptajn 1937 blev han våbeningeniør 1942 og var i besættelsens første del en primus motor bag udviklingen og uddannelsen af hærens sprængningstjeneste der især skulle uskadeliggøre forsagede allierede flyverbomber. L. blev landskendt i denne forbindelse da der 27.1.1943 faldt engelske bomber over Christianshavn. Man havde konstateret at der lå forsagede bomber i sukkerfabrikkens brændende ruiner. L. gik roligt og uanfægtet ind og demonterede med noget lånt værktøj og en pincet to 500 pounds bomber og fik yderligere én uskadeliggjort ved nedsænkning i haven. Brandvæsenet fik derved væsentlig større mulighed for at gennemføre slukningsarbejdet. Kaj *Munk hyldede ham med et heltedigt om „Manden med Pincetten“ og han fik tildelt medaljen for ædel dåd. – Efter 29.8.1943 flygtede L. til Sverige hvis flyveåben straks udnyttede hans ekspertise som civilingeniør ved dets materielsektion. Men da arbejdet med opstilling af den danske brigade af flygtninge i Sverige tog fart blev han inddraget i ledelsen som chef for dens materielsektion. Han blev oberstløjtnant 1949 og oberst 1951 og virkede som chef for beholdningsafdelingen indtil 1959 da han som generalmajor og generaltøjmester blev chef for forsvarets krigsmaterielforvaltning – fra 1962 hærens tekniske korps – i hvilken stilling han sad til sin afsked 1967. Foruden at være medlem af en lang række faglige kommissioner og udvalg var L. en årrække lærer ved Hærens officersskole og forsvarsakademiet i tekniske fag og fysik og han har skrevet lærebøger i denne forbindelse. – R. 1946. DM. 1951. K. 1959. K¹. 1963. □Foto.

Berl. aften 28.1.1943. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

E. H. Wolff

Lund, Erik, * 1902, rektor, historiker. * 11.1.1902 i Korsør. F: læge Sigurd Anton Melbye L. (1874–1918) og Ingeborg Schanburg-Müller (1876–1936). ~ 21.6.1926 i Kbh. (b.v.) med cand. mag., adjunkt Oda Helene Nielsen, * 8.2.1902 i Høsterkøb, Birkerød, d. af skomagermester Jens

Kristian Julius N. (1866–1946) og Marie Lovise Kristine Frederiksen (1877–1961).

L. blev student fra Sorø akademi 1919, cand. mag. i historie, engelsk og tysk 1927 og ansattes s.å. som lærer ved Ribe katedralskole, udnævntes til adjunkt 1928, til lektor 1944 og var 1944–71 rektor for Fredericia gymnasium. Ved universiteterne var han 1965–72 censor til embedseksamen i historie, ved Århus universitet også i idéhistorie 1969–73. På USA-statsstipendium studerede han 1952 historieundervisningen ved en række amerikanske universiteter og colleges og udvidede sin indsigt i oldtidens kultur og kunst under studieophold i Grækenland 1954, 1955 og 1960, i Jugoslavien 1959 og i Tyrkiet 1969. I sin stands organisationsarbejde deltog han som formand for de kommunale gymnasiers rektorforening 1960–66, men på intet tidspunkt har han fundet gymnasiet tilstrækkeligt som virkefelt. Tværtimod har han set det som en opgave at åbne gymnasiet ud til det øvrige samfund og selv deltage aktivt i samfundslivet. I sin tid i Ribe var han formand for Dansk fredsforenings Ribekreds 1937–44 og for Foreningen Nordens Ribe-afdeling 1942–44 og leder af modstandsorganisationen Ringen for Ribe folketingskreds 1942–44. I Fredericia ledede han aftenhøjskolen 1944–54 og Nordens lokalafdeling 1953–54.

L. har udgivet *Oversigt over historisk Staf*, 1941, *Fredericia 1650–1950*, 1950, *De sidste 60 år*, 1959, *De europæiske ideers historie*, 1962, sammen med Mogens Pihl og Johs. Sløk, oversat til engelsk, norsk og svensk, på engelsk tillige som „talking book“ for blinde, og været medredaktør af og medarbejder ved Den nye Salmonsens og medarbejder ved bl.a. Salmonsens Leksikon Tidsskrift og Atlas over Danmark.

Ved siden deraf har L. et betydeligt forfatterskab bag sig på lærebogsområdet. Hans *Verdenshistorie* udkom 1948 i ét bind, 2. udgave i to bind 1958–59, men først da begrænsningen af lærebøgers sidetal ophævedes 1963 kunne han udvide bogens omfang, indarbejde Nordens historie i verdenshistorien og i det hele give den et bredere indhold med noter, uddrag af kilder og et betydeligt antal illustrationer, ikke mindst til kunsthistorien. Han skabte en bog der både kunne læses, være en nyttig håndbog, et lettilgængeligt arbejdsredskab og ikke mindst i ennevalg, oplysning og sigte såvel som sprogligt bar samme præg. Den seneste udgaves 6. bind udkom 1979, ført frem til 1975. L.s verdenshistorie afviger fra de fleste andre af nutidens lærebøger i historie derved at den, skrevet af én forfatter, bæres af samme holdning i alle bind. Deri minder den om P. Munchs verdenshistorie fra århundredets begyndelse, men den adskiller sig fra den gennem

Lund, Erik

to verdenskriges erfaringer. Dens motto er hentet fra Pascal: Pensées 418. „Det er farligt i for høj grad at lade mennesket se, hvor meget han ligner dyrene, uden samtidig at vise ham hans storhed. Det er fremdeles farligt i for høj grad at lade ham se hans storhed uden hans lavhed. Det er endnu farligere at lade ham forblive uvidende om begge dele. Men det er gavnligt at vise ham begge dele”. – Disse ord kan også stå som karakteristik af L.s virke som skolemand. Som lærer i Ribe stræbte han at undgå en autoritær holdning over for eleverne, og som rektor fik han mulighed for at iværksætte et bredt samarbejde. 1946 indførte han elevråd, valgt af eleverne og med klart angivne beføjelser. Dertil føjedes senere elevvalgte præfeker som ordenshåndhævere med ret til i specielle elevantilfælde at fungere som dømmende myndighed. Dertil kom 1968 et samarbejdsudvalg af elever og lærere. L. indførte også tidligt fællesmøder af lærere og forældre – før skolenævnen indførtes ved lov. Ligeledes tidligt åbnede han skolens bibliotek for eleverne, holdt selv ugentlig en „fri time” i verdenslitteratur for de ældste klasser, fik arrangeret udstillinger og koncerter på skolen og timer med oplæsning eller foredrag af udefra kommende gæster samt ekskursioner i ind- og udland. Eleverne skulle erkende at der uden for skolen var en verden på godt og ondt som de var del af og medansvarlige for. – 1981 tilkendte Odense univ. L. æresdoktorgraden i anerkendelse af hans „omfattende og væsentlige historiske forfatterskab”. – R. 1955. R¹. 1966. □Foto.

A. Hemmingsen: Fredericia gymnasium og dets bygninger, 1975. Johs. Sløk i Weekendavisen 4.1.1980. Merete Bjørn Hanssen i Berl. tid. 1.2.1981.

Helge Larsen

Lund, Frederik Christian (ved dåben Christian Frederik), 1826–1901, maler. * 14.2.1826 i Kbh. (Fødsst.), † 31.10.1901 sst., begr. på Frbg. F: skomagermester Johan Christian Leske (1785–1860, ~ 1816 med Johanne Seidner, 1800–22) og Henriette Petersen. ~ 7.10.1859 på Frbg. med Axelline Mørch, * 23.10.1836 i Kbh. (Garn.), † 17.12.1918 sst., d. af kancellist, senere forvalter ved det militære varedepot, krigsassessor Carl Christian M. (1807–70) og Dorothea Margrethe Magdalene Müller (1809–58).

L. kom i malerlære og gik samtidig på akademiet fra 1838. Her blev han til 1852 afbrudt af sin deltagelse som frivillig i træarskrigen hvorunder han blev såret ved Fredericia 6.7.1849. Inden da havde han 1845–48 bistået ved den indre udsmykning af Thorvaldsens museum og ved udførelsen af J. V. *Sonnes frise på museets ydermure. L. fik den store sølvmedalje 1852, forlod herefter aka-

demiet og begyndte at male slagbilleder og andre historiske motiver. Han rejste 1859 til Paris, 1862–64 til Paris, London og Italien og 1874–75 for det Ancherske legat igen til Italien. I sin samtid var L. en anerkendt kunstner, men eftertiden har faret ilde med hans hovedværk, udsmykningen af Viborg domkirke, fuldendt 1876. Her havde han under ledelse af arkitekten H. B. *Storck dekoreret kirken i romansk stil, men hans værk blev fjernet da Joakim *Skovgaard udførte sine fresker og loftsmalerier. L. udførte forlæg til nogle farvetryk af nationaldragter (udkom 1861) og til fotolitograferede gengivelser af Sonnes kartoner til frisen på Thorvaldsens museum (1890). 1877 blev L. medlem af akademiet og 1896 titulær professor, men inden da havde han 1890 mistet sin arbejdsevne ved et apoplektisk tilfælde. – DM. 1849. R. 1876. □Buste af Th. Stein, 1848. Selvportr. på tegn. af frivillige 1848 (Fr.borg), efter denne litografi, og på tegn. af infanterister 1850 (sst.), efter denne radering. Selvportr. på mal. af slaget ved Fredericia, 1853 (Fr.borg). Tegn. af David Jacobsen formentlig forestillende M. (sst.) og af A. Schiøtt (sst.). Tegn. af Carl Bloch, 1862 (skandinavisk foren. i Rom). Tegn. af H. Olrik, 1874 (Fr.borg), mal. af samme. Træsnit 1877 efter foto, efter dette træsnit 1884. Malet selvportr. 1879 (Fr.borg) og på mal. 1885 af troppernes indrykning i Flensborg (sst.). Afbildet på tegn. af P. S. Krøyer, 1881. Foto.

M. Mackeprang i Viborg domkirke, 1909 109. Axelline Lund: Spredte erindr., 1917. Sig. Schultz i Danske i Paris gennem tiderne, udg. Fr. v. Jessen II, 1938 282. – Breve i Kgl. bibl.

*Erik Zahle**

Lund, Frederik Christian, * 1896, stadsarkitekt. * 28.2.1896 i Århus (Domsg.). F: adjunkt, senere rektor Johan Otto L. (1855–1930, ~ 2° 1907 med lærer Ingeborg Friis, 1865–1963) og Caroline Gummine Krøyer (1855–1902). ~ 20.10.1927 i Dronninglund med exam.jur. Kamma Louise Bertelsen, * 30.6.1903 i Dronninglund, d. af politibetjent, bankkasserer Bertel Ivar B. (1858–1927) og Ida Kathrine Sørensen (1873–1929).

Efter studentereksamen 1914 (Horsens statskole) blev L. optaget på kunstakademiets arkitekt-skole hvorfra han tog afgang 1926. Året før havde han opholdt sig et halvt år i Grækenland ved l'École Française d'Athènes hvor han bl.a. deltog i udgravningerne af Thebanernes skatkammer i Delphi. 1929 tog han akademiets mindre guldmedalje med et projekt til en landsudsmykning, og samme år modtog han Carlsbergfondets store rejsestipendium. For dette opholdt han sig et helt år i Italien og Grækenland. Allerede et

par år før var han blevet ansat som medarbejder hos stadsarkitekt Poul Holsøe, og da han vendte hjem fra sin store studierejse blev han 1930 fast ansat ved stadsarkitektens direktorat i Kbh. 1943 efterfulgte han Holsøe som stadsarkitekt, et embede som han beklædte indtil han 1966 faldt for aldersgrænsen. – Under Holsøe – som både var en dygtig arkitekt og en smidig politiker – var stadsarkitektens direktorat voksede til at blive landets største arkitektvirksomhed. De enkelte byggeopgaver – som ofte var meget store – blev derfor projekteret ret selvstændigt af direktoratets ledende arkitekter. Som en af disse kom L. således til at forestå opførelsen af en række store byggerier, bl.a. *Klostervængets skole* ved Park allé (1931–32), *sygeplejerskeboligerne ved Skt. Hans hospital* ved Roskilde (1933–34), udvidelsen af *Østrigsgades skole* (1934–35), *Grundtvigsskolen* ved Hovmestervej (1937–38) og *Emdrup skole* (1940–43). I de to sidstnævnte skoler rendyrkede L. den såkaldte aulaskole hvor klasseværelserne i flere etager er samlet omkring en midterhal der, foruden at være et centralt gennemgangsrum, også er skolens samlingsrum. Det var en funktionel og økonomisk løsning som også frembød gode muligheder for en markant arkitektonisk udformning.

Som stadsarkitekt kom L. til at stå i spidsen for gennemførelsen af en lang række store opgaver: skoler, boligbebyggelser, børneinstitutioner, aldersrenteboliger, plejehjem, hospitaler, transformatorstationer m.m. Endvidere forestod han (med Ib Lunding som medarbejder) udarbejdelsen af en fremtidsplan for Kbh.s gamle bydel. Som bystyrets sagkyndige i arkitektoniske og dermed beslægtede æstetiske spørgsmål kom L. til at øve indflydelse på byens udseende. Selv om han næppe havde sin forgængers stærke indflydelse på kommunalpolitikkerne opnåede han dog i kraft af sin forhandlingsevne og grundfæstede kultur betydelige resultater. Det var således i L.s tid som stadsarkitekt at der hos politikerne vakte virkelig forståelse for værdien af de gamle bykvarterers bevaring. Som sine samtidige havde L. allerede i sin akademitid reageret mod nyklassicismens formelle æstetik, og i sit guldmedaljeprojekt viste han et rendyrket funktionalistisk formsprog, men såvel i sine tidlige private arbejder – bl.a. nogle villaer i Charlottenlund, Vejle og Svendborg og et par boligbebyggelser i Ordrup (1937–39, præmieret af Gentofte kommune) – som i sine arbejder som Holsøes medarbejder frigjorde han sig fra funktionalismens ydre former, men fastholdt dens indhold. Den rationelle løsning af opgaven og den sociale indstilling til denne præger således L.s arbejder. En hyppig anvendelse af røde mursten, tegltage og

hvidmalet træværk forlener mange af hans arbejder med en tone af gammel tradition og giver selv de meget store bebyggelser et menneskeligt præg. Det mådehold som præger L.s arkitektur og hans sans for enkle materialevirkninger var en styrke da han som stadsarkitekt skulle gennemføre store byggeopgaver under efterkrigstidens materiale-mangel. Først i de seneste år af hans embedsperiode vandt betonen indpas i det kommunale byggeri.

L. var medlem af akademirådet 1946–66, af det særlige bygningssyn 1954–66 og af det særlige kirkesyn for de københavnske hovedkirker til 1974. Inden for arkitekternes organisation havde han flere tillidshverv, han var bl.a. leder af optagelsesnævnet i en årrække fra 1938 og medlem af tidsskriftet *Arkitekternes redaktionsudvalg*. L. modtog træprisen 1961 og C. F. Hansen-medaljen 1966. – R. 1948. R1. 1956. K. 1965. □Foto.

Interview i *Arkitekten*, 1966 65–70. – Sst. M, 1928 11 16f (villa i Charlottenlund); 1929 82–84 (guldmedalje-projekt); 1939 76f (Skt. Hans hospital) 80 (Østrigsgades skole) 81–87 (Grundtvigsskolen); 1943 141 (gravsted, Bispebjerg kirkegård) 152f (Emdrup skole); 1951 151–54 (Ny Østengård skole); 1953 17–48 (arbejder af Kbh.s stadsarkitekt 1943–53); 1956 177–83 (børneinstitution ved Skydebanen). *Arkitekten* U, 1939 185–88 (beboelse, Ordrup). *Arkitektur*, 1960 97–107 (Hansted skole); 1962 24–29 (boligbebyggelse); 1963 109–15 (hospital i De gamles by); 1964 120–23 (transformatorstation ved Bremerholm) 225–37 (plejehjemmet Ringbo).

Esbjørn Hiort

Lund, Friedrich Ernst August Emil, 1823–1907, søofficer. * 22.9.1823 i Rendsborg, † 14.5.1907 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: kaptajn i ingeniør-korpset, senere major og inspektør ved kanalvæsenet Johan Cornelius L. (1794–1847) og Elisabeth Catharina Heyenberg (Heinberg) (1800–71). ~ 1857 med Margarethe Arnemann, * 18.9.1839 i Altona, † 13.4.1902 i Kbh., d. af grosserer, konsul Carl Theodor A. (1804–66) og Mathilde Hammann (1809–96).

L. blev kadet 1836, sekondløjtnant med Gerners medalje 1842, premierløjtnant 1851, kaptajn løjtnant 1864, kaptajn 1868 og kommandør 1873. 1843–45 var han med briggen *Mercurius* først i Vestindien og derefter i eskadren i Middelhavet. I træarskrigen var han 1848 med korvetten *Galathea* og deltog med dennes landgangskompani i slaget ved Bov, 1849 med fregatten *Freja* og 1850 med dampskibet *Valdemar*. 1852–55 var han vagerinspektør, og 1858–61 førte han dampskibet *Jylland* i postfart. Under krigen 1864 var han næstkommanderende i fregatten *Niels Juel* og deltog med denne i kampen ved Helgoland. N.å. var han atter næstkommanderende i samme skib til Middelhavet, 1867 chef for skonnerten *Fylla* til Island, 1867–70 medlem af konstruktiv-

Lund, Friedrich E. A. E.

ons- og regleringskommissionen. 1868 og 1869 var han chef for kongeskibet Slesvig og 1870–72 – efter C. F. Tietgens ønske – chef for fregatten Tordenskiold til østasiatiske farvande for at medvirke ved udlægningen af telegrafkabler for Det store nordiske Telegrafelskab. Han løste sin opgave på dette togt særdeles tilfredsstillende. I de følgende år var han chef for panserskib i eskadren, 1876–77 chef for fregatten Jylland til Vestindien og 1878 chef for eskadren. Ved udgangen af 1879 afgik han fra søetaten for at overtage stillingen som overlods i østlige distrikt hvor han virkede, til han 1898 efter ansøgning fik sin afsked. 1894 tillagdes der ham kontreadmirals karakter. 1879–80 var han formand for Søofficersforeningen. L. var en dygtig sømand og officer, et retskaffent, elskværdigt og humant menneske, højt agtet i søetaten og i lodsvæsenet. – R. 1854. DM. 1864. K². 1880. K¹. 1888. □Tegn. af G. A. Indebetou (Sjöhist. mus., Sth.). Afbildet på Chr. Mølsteds mal. 1897–98, Om bord i Niels Juel ved Helgoland, 1864 (Fr.borg). Foto.

Berl. tid. 16.5.1907. Ill. tid. 26.5. s.å. Tidsskr. for søvæsen LXXIX, 1908 69f.

Th. Topsøe-Jensen*

Lund, Georg Frederik Wilhelm, 1820–91, pædagogik, filolog. *28.7.1820 i Nykøbing S., †3.2.1891 på Frbg., begr. sst. F: læge, senere distriktskirurg på Vestmanøerne, krigsråd Carl Ferdinand L. (1786–1831) og Anna Louise Christine Høy (1795–1859). ~26.9.1843 i Kbh. (Trin.) med Anne Emilie Fuglede (ved dåben Andersen), *26.6.1816 i Kbh. (Garn.), †17.9.1899 sst., d. af kommandersergent, senere toldassistent Jens Andersen (senere kaldet F.) (1785–1849) og Marie Cathrine Hansen.

I sin barndom tilbragte L. tre år på Vestmanøerne; senere blev han optaget i Metropolitanskolen hvorfra han blev student 1837. 1842 tog han filologisk embedseksamen, 1843 blev han adjunkt, 1845 overlærer ved Nykøbing F. katedral-skole. S.å. disputerede han for magistergraden med afhandlingen *De parallelismo syntaxis Græcæ et Latinæ. usu casus genitivi demonstrato*. En betydelig fortjeneste indlagde han sig ved udarbejdelsen af kommenterede udgaver af skrifter fra oldtiden, Ciceros *De officiis*, 1849, *Cato maior* og *Lælius*, 1851, taler af Demosthenes, 1853 og Vergils *Æneide*, 1856. I sine senere år kastede han sig over studiet af oldnordisk hvis indførelse som skolefag han arbejdede ivrigt for. 1862 søgte han forgæves stillingen som docent ved universitetet i dette fag, men n.å. udnævntes han til rektor i Ålborg, 1868 i Århus hvor han virkede til 1885. – Blandt de lærebøger L. har udgivet skal

nævnes *Den oldnordiske Literatur*. En med stor flid, men ikke altid tilstrækkelig kyndighed udarbejdet ordbog til det ældste danske lovsprog, *Det ældste danske skriftsprogs ordforråd* udgav L. 1877; trods sine mangler var den i mange år et nødvendigt og benyttet hjælpemiddel til studiet. Hans betydeligste værk er *Oldnordisk ordføjningslære*, 1862 som ganske vist er vel stærkt præget af hans afhængighed af J. N. Madvigs latinske og græske syntakser, men rummer mange fine iagttagelser. – Medlem af Videnskaberne selskab 1868. – Tit. professor 1869. – R. 1874. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1845 35f. – Otto Lund i Arkiv för nord. filologi VIII, Lund 1892 196–98.

Hans Ræder/Marius Kristensen*

Lund, Hans Christian (Kildal), 1765–1846, litterat, homöopat. *5.6.1765 i Lumby på Fyn, †17.4.1846 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: husmand og hjulmand Christen Rasmussen (1731–89) og Maren Hansdatter (1734–95). ~1806 med Christine Elisabeth Buch, *ca. 1776, †29.2.1820 i Kbh. (Frue).

L. studerede først musik, men dyrkede derefter navnlig lægekunst. 1795 var han kompagnikirurg ved garden, foretog n.å. som marinelæge en rejse til Vestindien og praktiserede siden som ueksamineret under tilsyn af forskellige ansete læger. Samtidig udfoldede han (fra 1794) en meget udstrakt og broget oversættelseskompetence, navnlig af tysk, populærvidenskabelig litteratur, til dels af tvivlsomt værd, og udgav ugeblade etc. Som den første herhjemme slog han sig på homöopati; efter 1821 at have lært metoden hos C. F. Hahnemann i Leipzig fyldte han fra n.å. læseverdenen med indlæg og skrifter (mest oversatte) herom. På gentagne ansøgninger om licens til at praktisere fik han afslag; han blev flere gange dømt for kvaksalveri, sidst 1844 af højesteret til to års forbedringshus, men benådedes på grund af sin alder og slap med en bøde på 100 rdl. □Mal. af L. Aumont, efter dette kopi af Walseth (Møntergården, Odense).

Politivennen, 1828 327–29 343–47 424. Bibl. for læger XX, 1834 541–43; XXX, 1839 394f; XXXI, s.å. 265–68. Den frisdede, 1839 294f 301f 321–23 353f. Kobenhavnsposten 28.12.1843. Viborg stiftstid. 30.12. s.å. C. Otto: Af mit liv, 1879 210–12. Christine Reimer i Fynsk hjemstavn 111, 1930 162–74.

R. Paulli*

Lund, Hans Carl August, 1839–1903, historiker. *5.4.1839 i Horsens, †25.2.1903 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: skræddermester August Friedrich L.

(ca. 1802–67) og Dorthea Sørensen (1815–83). ~14.10.1896 i Gentofte med Emma Gertrude Magdalene v. Schnitter, *16.9.1850 i Kbh. (Garn.), †25.2.1938 sst., d. af kaptajn, senere oberst Franz Wilhelm Albrecht v. S. (1815–94) og Marie Friedericke v. Schnitter (1813–91).

L., der blev student 1858 fra Horsens og tog magisterkonferens i historie 1866, deltog i krigen 1864 og bevarede siden en interesse for sønderjyske spørgsmål der bl.a. fik ham til at besvare universitetets historiske prisopgave for 1864–65 om forholdet mellem det danske kongehus og det holsten-gottorpske fyrstehus 1721–73 der belønnedes med et hæderligt accessit. Samtidig havde L. været ivrigt medlem af Studenterforeningen og blev herved for bestandig præget af idealerne fra det nationalliberale studentertilvuldaldertid samt – i politisk henseende – en tro lærling af Carl Ploug og Jens Giødwad. Som historiker delte han sig derfor mellem en pædagogisk og en journalistisk virksomhed, var lærer ved forskellige skoler (fra 1886 og til sin død således ved sofficersskolen) og medarbejder ved den nationalliberale eller – senere – konservative presse (fra Fædrelandet over Dagbladet til Nationaltidende) hvor han navnlig behandlede udenrigspolitiske eller personalhistoriske emner. Da 70ernes brydningsår begyndte, valgte L. med sin tro på den akademiske stands særstilling og særopgave at standse gennembruddet inden for Studenterforeningen, var ledende senior 1875–78 og atter 1882–83, hvorved han kom til både at indlede og afslutte den syvårige kamperperiode mellem konservatisme og liberalisme som endte med stiftelsen af Studentersamfundet. Også uden for sin senioratstid vedblev han i 80erne at være oppositionens hovedmodstander og var endnu i 90erne midtpunktet i den kreds af samtidige og senere meningsfæller som populært hed „De tredive Tyranner“.

L.s personlige tilknytning til mange af foreningens koryfæer og nære kendskab til dens fortid medførte, at hans eget seniorat allerede 1877 foretog en fremstilling af Studenterforeningens historie 1820–48. Senere blev grænsen sat ved 1870 og udarbejdelsen overladt til L. selv. Kort efter foreningens 75 års jubilæum udgav han *Studenterforeningens Historie 1820–1870. Dansk Studentertliv i det 19. Aarhundrede* I–II, 1896–98. Et meget grundigt og navnlig meget pålideligt værk med en noget farveløs stil, men skrevet med en pietetsfuld kærlighed til minder og traditioner, en redelig vilje til objektiv opfattelse og en omfattende viden som lod den snævrere foreningshistorie fremtræde på bredere, tidshistorisk baggrund. L. skrev yderligere i anledning af 200 års jubilæet *Søkadet-Korpsets Historie*

1701–1901, 1901 (optrykt 1916) og arbejdede ved sin død på en skildring af Danmark i 1864. – L. var som Studenterforeningspolitiker helt igennem konservativ partimand og gik fra nationalliberalismen ganske naturligt over til højre. Med urokkelig og ved sin idealisme ganske sympatisk standhaftighed var han på vagt imod enhver moderne rørelse, også uden for foreningen hvor han, da Den liberale vælgerforening dannedes, i et lille flyveskrift 1884 skarpt bekæmpede dette mellemparti med det maskerede venstrepræg. – Tit. professor 1901. – R. 1895. □ Litografi 1903. Foto.

Studenterbogen, ved C. N. Starcke, 1896. Berl. tid. 27.6.1896, 31.5.1898 og 25.2.1903. Nationaltid. 21.8.1896, 5.6.1898 og 25.2.1903. P. Munch i Studenterbladet IV, 14.1.1897. Dannebrog 28.7.1898 og 26.2.1903. Samfundet 26.2.1903. Politiken s.d. Vort land s.d. og 4.3.1903. Høther Ploug i Ill. tid. 8.3.1903. Højrebladet 13.3. s.d. Tidsskr. for søvæsen, 1905 35. Kn. Bokkenheuser: Studenter vi kaldes –, 1920. G. Bauditz: En lykkelig tid, 1926 44f 112f. C. Dumreicher: Studenterforen.s.hist. I–III, 1934–41.

Claus Bjørn (Carl Dumreicher)

Lund, Hakon, 1898–1979, kemiker. *2.2.1898 i Honumskov ved Horsens, †14.6.1979 i Risskov, urne på Risskov kgd. F: gartner Jens L. (1858–1940) og Marentine Kristensen (1860–1943). ~20.7.1923 i Hvirring med Bergljot Ingeborg Granzow Dahl, *11.3.1902 i Kbh., d. af professor Frantz *D. (1869–1937) og Maria V. Granzow (1872–1957).

L. blev student 1915 fra Horsens og cand.mag. med kemi som hovedfag 1922. Allerede i studietiden blev L. assistent hos professor E. Biilmann og er medforfatter til tre af dennes arbejder 1921–23. Efter eksamen var L. på et kort studieophold i Rostock, men fik samtidig et stipendium fra Danmark-Amerika fondet til et studieophold i USA. Efter færdiggørelse af arbejderne med Biilmann rejste L. 1923 til Ann Arbor, Michigan, for at studere hos professor M. Gomberg. Et resultat af dette ophold, som ved tilskud fra International Education Board blev udstrakt til to år, var disputatsen *Studier i Trifenylnmetan-gruppen*, 1926. Efter sin hjemkomst blev L. honorarlønnet assistent ved universitetets kemiske laboratorium (UKL) og varetog i en række år undervisningen i organisk syntese for kemiingeniørstuderende og universitetsstuderende med kemi som hovedfag. Til brug ved denne undervisning skrev han *Vejledning i organisk Syntese*, 1929. I 1932 blev L. lektor i kemi ved UKL, men samtidig blev han designeret professor ved „universitetsundervisningen i Århus“ og deltog i planlægningen af det kemiske institut sst. 1933

Lund, Hakon

blev han professor i kemi i Århus og nedlagde her et stort arbejde med først at etablere en kemiundervisning for lægestuderende og derefter med oprettelsen af et matematisk-naturvidenskabeligt fakultet (1954) og indretning af et nyt kemisk institut (1961). Hans indsats i Århus er et pionerarbejde af vidtrækkende betydning, også for den endelige omdannelse af „universitetsundervisningen i Århus“ til Århus univ. 1940–41 var han universitetets rektor. Ved sin afskedsforelæsnings 1968 fik L. overrakt et beløb på 52 000 kr., indsamlet fra en bred kreds af personer og virksomheder, som efter hans ønske skulle anvendes til gavn for kemistuderende ved Århus univ.

L. der efter Biilmanns afgang havde fortsat udgivelsen af dennes lærebøger, udsendte 1954 en forkortet uorganisk kemi. Sammen med Hans Rasmussen og Tage Langvad skrev han et næsten 600 sider stort værk *Hverdagslivets Kemi I–II*, 1939–42. L. var også meget interesseret i kemiens historie og holdt efter sin afgang som professor en serie forelæsninger der blev udgivet i bogform som *Hovedtræk af kemiens historie indtil år 1900*, 1973. L.s videnskabelige arbejder bevæger sig inden for den organiske kemi og især den organisk-kemiske syntese hvor han med stor dygtighed formåede at overvinde vanskeligheder ved at fremstille et nyt stof eller et kendt stof på en ny måde. Gennem sin tilknytning til Løvens kemiske Fabrik og Grindstedværket kom han også ind på at udarbejde nye metoder til fremstilling af lægemidler og på at opklare konstitutionen af uventede biprodukter ved synteser i teknisk målestok. Hans videnskabelige arbejder er offentliggjort i udenlandske fagtidsskrifter og i Videnskabernes Selskabs Meddelelser. Uden for det egentlige universitetsarbejde har L. haft adskillige hverv: medlem af bestyrelsen for De Danske Spritfabrikker 1935–73, af bestyrelsen for A/S Aarhus Oliefabrik 1955–75, af hovedbestyrelsen for Landsforeningen dansk arbejde 1951–76 m.v. Derudover havde L. mange officielle hverv: medlem af indenrigsministeriets gaskommission og hærens gaskommission, af Dansk luftværnsforenings landsstyrelse, Århus-kollegiernes bestyrelse, Danmark-Amerika fondets bestyrelse, undervisningsministeriets udvalg vedr. den matematisk-naturvidenskabelige uddannelse m.v. Under anden verdenskrig løste han forskellige opgaver af gaskemisk art og fremstillede på laboratoriet prøver af kemiske kampstoffer. Han var medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra dets stiftelse 1937 og § 5 medlem af Dansk ingeniørforening. 1959 blev han medlem af Videnskabernes selskab. – R. 1941. R¹. 1954. K. 1968. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1926 153f. H. L.: En kemiker ser tilbage i Dansk kemi XLIX, 1968 161–65. – Århus univ. 1928–78, red. Gustav Albeck, 1978 = Acta Jutlandica LI 104. K. A. Jensen i Dansk kemi LXI, 1980 10f. Oversigt over vidensk. selsk. virksomhed 1979–80, 1981 (heri bibliografi). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

K. A. Jensen

Lund, Hakon, * 1928, overbibliotekar, kunsthistoriker. * 18.10.1928 i Struer. F: læge Haakon L. (1898–1974) og Ingerid Jacobsen (1897–1970). ~ 1966 i Roskilde (b.v.) med arkivassistent Addi Ingeborg Kjør, * 29.12.1933 i Ålborg, d. af driftsleder, civilingeniør Karl Marinus K. (1893–1960) og Ingeborg Marie Karregaard Thomsen (1898–1971).

L. er student fra Struer statsgymnasium. Efter at have læst medicin nogle år påbegyndte han 1953 det kunsthistoriske studium. Han opnåede 1957 guldmedalje for en afhandling om havekunst og blev magister to år senere. 1960 ansattes L. som forskningsbibliotekar ved kunstakademiets bibliotek; 1977 udnævntes han til overbibliotekar. 1961–68 var han lærer i arkitekturhistorie ved kunstakademiets arkitektskole, og siden 1969 beklæder han et eksternt lektorat ved institut for kunsthistorie, Kbh.s univ. – L.s omfattende og vægtige videnskabelige arbejder falder inden for havekunsten og den egentlige arkitekturhistorie. Begyndelsen gjordes med et koncentrat af prisopgaven *Danske haver i det syttende og attende århundrede*, 1963. 1976 fulgte monografien *Mindelunden ved Jægerspris*, og året efter udkom det monumentale værk *De kongelige lysthaver*. Med disse bøger foruden nogle tidsskriftartikler har L. markeret sig som den fineste kender af havekunstens historie i Danmark. I den egentlige arkitekturhistorie har L. ligeledes koncentreret sig om enevælden. Han har i Danmarks bygningskunst, 1963 (red. s.m. K. Millech) behandlet hele perioden 1660–1800. Det første og andet Christiansborg har han udførligt gjort rede for i bidrag til Christiansborg slot I–II, 1975; væsentligt nyt om herregårdene er bragt i artikler om Lerchenborg, Bregentved og Turebyholm (Kunstmuseets årsskrift 1964–65 og Hafnia 1970) samt i *Landbrugets huse*, 1980 (s.m. P. Brogaard og H. E. Nørregård-Nielsen i værket Danmarks arkitektur). Et betydningsfuldt bidrag til N. *Eigtveds og Frederiksstadens historie findes i *Kunstindustrimuseets virksomhed*, 1969. Om C. F. *Hansen har L. i Altona arrangeret en stor udstilling med et fyldigt videnskabeligt katalog 1968.

Redaktions- og udgivelsesvirksomheden fortsattes 1966–67 med det kommenterede genoptryk af Laurids de Thurahs *Den danske Vitruvius I–II* samt udgivelsen af det ikke før udkomne tredje

bind. I bogmæssig henseende er dette folioværk en af den nyere tids mest imponerende udgivelser. L. har endvidere 1970–76 været den første redaktør af institut for kunsthistories publikation *Hafnia*. 1978 redigerede han En bog om kunst til Else Kai Sass, og 1979 påbegyndtes seksbindsværket *Danmarks arkitektur* med L. som redaktør. Fremstillingen adskiller sig fra alle tidligere ved at være bygningstypologisk og ikke kronologisk disponeret. Udgangspunktet for L.s grundige forskning har ved siden af de eksisterende bygninger været de mange arkitekturtegninger i kunstakademiets bibliotek og de meget store mængder han gennem årene sammen med sine medarbejdere har fremdraget og registreret i andre samlinger. Dette arbejde indgår i den af L. og K. *Millech 1956 oprettede centralregistrant af arkitekturtegninger som fortsat er under opbygning. Som flittig arkivforsker har han bragt meget nyt stof frem og ved skarp-sindige analyser har han således emnemæssigt fortsat den af C. *Elling afstukne linje. Metodisk har L. som nævnt tilføjet studiet af Danmarks arkitektur nye impulser. På institut for kunsthistorie har han ydet en indsats og spillet en rolle, som rækker langt ud over det, et eksternt lektorat normalt indebærer. – Både som underviser og skribent har L. udpræget pædagogiske evner; han har efterhånden fundet frem til en frigjort, personlig, næsten journalistisk stil som kun den, der er dybt fortrølig med sine emner, kan tillade sig. Et rationelt gemyt og en udtalt kritisk sans kombineret med uortodokse synspunkter præger såvel hans videnskabelige arbejde som hans faglige omgang med studenter og kolleger. L. modtog 1970 Ny Carlsbergfondets romerstipendium og 1975 Carl Jacobsens museumsmandslegat samt 1980 Søren Gyldendalprisen. □Foto.

John Erichsen

Lund, Hans Aislev, 1890–1969, højskoleforstander, historiker. * 10.12.1890 i Varde, † 17.4.1969 i Farup, begr. i Farup. F: avlsbruger Georg Marinus Andersen L. (1865–1945) og Jephine Marie Kristine Jepsen (1865–1961). ~ 3.5.1917 i Valgmenighedskirken på Frbg. med Ellen Margrethe Bagge, * 8.5.1892 på Frbg., d. af redaktør Jacob Hansen B. (1855–1914) og Gertrud Kristine Neermann (1859–1908); søster til Povl *Bagge.

L. voksede op på en gård beliggende i selve Varde og blev student fra Ribe katedralskole 1909. Hans historiske interesse var vakt før latinskoleårene, og en lærer på skolen gav ham hver dag *Flensborg Avis*. Ved universitetet valgte L. at studere historie og kristendomskundskab. Som historiker blev han i første række elev af profes-

sor Aage *Friis der tilskyndede ham til en akademisk karriere. Men L. vidste tidligt at han ville til højskolen. I sine studieår deltog han ivrigt i det grundtvigske ungdomsarbejde på Frbg., gik til gudstjeneste i Immanuelskirken og fandt i denne grundtvigske kreds sin kommende hustru. Lige efter embedseksamen 1916 ledede han en tid i Greve-lejren et skolearbejde for det endkaldte mandskab. 1917 blev L. af forstander Jacob *Appel ansat som lærer i historie og samfundsfag ved Askov højskole. Han stillede store krav til sine elever og mødte selv velforberedt og havde en sjælden evne til at sætte samtale i gang med eleverne. 1921 var han med til at starte tidskriftet *Dansk Udsyn* hvis medredaktør han var til 1940. Han skrev her en del artikler og kommentarer, ikke mindst om tyske forhold. En tid var han meget optaget af hvad der rørte sig i det ny Tyskland. Han skrev i Povl Engelstoft og Fred. Nørgaards Hovedtræk af Verdenshistorien fra 1866 til vore Dage (1922) det store afsnit om Tysklands historie.

L. fik tilbudt flere forstanderstillinger før han 1926 sagde ja til Rødding højskole. Man havde efter genåbningen 1920 sat store forventninger til dens fremtid, men den kom ud i en alvorlig krise med små elevhold. Det lykkedes dog det nye forstanderpar på ganske få år at få arbejdet skolen op. Ved åbningsmødet 7.11.1926 holdt L. en programtale der siden er optrykt adskillige gange. Han former i den sit højskoleprogram med ordene: Vi vil mindre prøve at give tingenes tolkning end tingenes tale ... Vi tror på de historiske begivenheders egen indre kraft til at kaste lys over menneskelivet. – L. var rodfæstet i den grundtvigske bevægelse. Der var lidenskab i hans kærlighed til dansk historie og sprog, men han fik kuldegysninger når højskolefolk gav sig til at prædike og moralisere. Hans elever mærkede dog klart bag hans blufærdighed det levende engagement. L. holdt fem dage om ugen et historisk foredrag begyndende med Holberg-tiden og landboreformerne og ført frem til nutiden. En del af foredragene samlede sig om Sønderjyllands historie fra 1830erne og frem til afstemningen 1920. Desuden havde han hver dag en samfundslæretime med alle eleverne. Det var dristigt at holde samtaletime med 100 elever, men det lykkedes. Grundlaget for disse samtaler var Statistisk årbog som alle elever skulle købe. Det blev ikke tørre timer; L. kunne få tallene til at tale. Han underviste desuden de dygtigste elever i dansk litteratur og sprog. Han samlede sig om Ludvig *Holberg og Steen Steensen *Blicher og det bedste af klassisk dansk lyrik. Han havde megen sans for poesi og brugte en del tid til sproglige iagttagelser for at skærpe sansen for

det danske sprogs nuancer. Det var forbløffende hvad L. kunne få ud af samtaler om et enkelt ord og dets synonymmer. I bogen *Historiker i Højskolens Tjeneste*, 1960, findes et par artikler om de to ord mod og lykke. De er gode eksempler på den side af L.s undervisning. – L. indbød egnens folk til månedsmøder. Den store gymnastiksal fyldtes til hvert møde. Det var næsten altid L. selv der stod på talerstolen; ofte var hans udgangspunkt en nyudkommen dansk, svensk eller engelsk bog, tit med historisk emne, og han havde evne til at bore sig ind til det almene og vedkommende i bogen. Månedsmøderne kom til at præge en generation af egnens bønder. I forbindelse med skolens elevsommerskole indførtes – i høj grad gennem Ellen Margrethe Lunds inspiration – en højskoleled for bønderkoner fra en vid omegn. Over tusind koner fik en fridag med foredrag, samtaletime, gymnastikopvisning og om aftenen skuespilopførelse i haven. – På Rødding kom L. for første gang siden sin barndom i håndgribelig forbindelse med landbruget. Til skolen hørte en ret stor gård som han forpagtede. Den blev drevet af en bestyrer, men L. gik jævnligt rundt i stalden, kendte snart hver ko og var stolt over, at besætningen blev en af de fineste i Sønderjylland. Kvægdrift havde resten af hans liv en levende interesse, og jo mere han underviste bondeungdommen des mere blev han klar over sin bundethed til bondens verden. 1935–47 ejede han sammen med overlæge F. Teilmann gården Mejerholm ved Tønder, og 1949 købte han Tanderupgård ved Ribe hvortil han flyttede 1952. Skønt kun 62 år gammel var L. klar over, at det nu var klogest at forlade højskolen. Han så at elevflokkens skiftede sammensætning og kom med ny problemer og vaner. Han ville bryde op i tide. På Tanderupgård holdt han sig legemlig og åndelig frisk til sin pludselige død.

L. var aktiv i meget sønderjysk arbejde. Han blev 1927 medlem af bestyrelsen for Historisk samfund for Sønderjylland og medredaktør af Sønderjyske Aarbøger (til 1952). Han var formand for Danske samfund i Haderslev vesteramt 1939–46 og for Sønderjysk skoleforening fra 1957. Købet af Mejerholm hang sammen med at gården lå i den af tyskheden „truede firkant“. L. så det som meget vigtigt, at unge piger og karle fra andre egne kom ned til græseegnen, så de kunne være med til at styrke danskheden. 1950 fik L. i samarbejde med forstanderne J. Th. Arnfred og Johs. Dons Christensen rigsdanske højskolekredse til at oprette en dansk højskole syd for grænsen i Jaruplund. Under og efter sin højskoleledelse holdt L. talrige foredrag i næsten alle egne af landet. Han var blandt de første der op-

fordredes til at forelæse i radioens „Søndagsuniversitetet“, og emnet blev *Seks engelske politikere* (udg. 1961). Også journalistik drev L. Han var lykkelig ved at blive knyttet til redaktionen af ugebladet Landet (1940–58); det gav mulighed for inspirerende samvær med folk fra et andet miljø. 1952 blev han fast tilknyttet dagbladet Vestkysten som lederskribent om sønderjyske emner og anmelder af historisk litteratur. – L.s specialområde på universitetet var Danmarks historie i 1800-tallet, og hans vægtigste arbejder behandler emner fra dette og begyndelsen af 1900-tallet. I Askov-tiden kom hans betydningsfulde kildepublikation *Sofus Høgsbro. Brevveksling og Dagbøger I–II, 1924–25* og 1. udgave af den for et internationalt publikum beregnede *The folk high schools of Denmark and the development of a farming community*, 1926, skrevet s.m. H. Begtrup og P. Manniche. Til Det danske Folks Historie IV (1928) og Schultz' Danmarks-historie II (1941) skrev L. afsnittet *Under forbundet mellem konge og adel 1533–88*, en periode der lå ham fjernere. I 30'erne reddede L. udgivelsen af den store Sønderjyllands Historie i fem bind ved at skrive det meste af bind V (1932–33) om *Den politiske og nationale udvikling 1864–1920*. Hovedmanden bag dette værk var historikeren Vilhelm *la Cour. Han havde sine stærke modstandere i faghistorikernes kreds, og den socialdemokratisk-radikale regering var ikke ivrig for en stor bevilling til et værk redigeret af en så national historiker. Man forlangte, at en radikal historiker skulle være med. Det lykkedes ikke at finde en sådan, men L. blev accepteret, skønt han ikke var radikal (se Vilh. la Cour: Lukkede døre, 1956 112–16). Arbejdet med Sønderjyllands Historie, der medførte studier i et omfattende utrykt kildemateriale, krævede i flere år det allerbeste af L.s arbejdsindsats i de timer der kunne blive tilovers fra skolearbejdet. I de følgende år skrev han til andenudgaven af Dansk biografisk Leksikon et stort antal af de sønderjyske biografier. Ude på Tanderupgård skrev L. på opfordring fra Askov højskole bogen *Askov Højskole 1865–1915*, 1965. Det blev et dybtborende historisk arbejde som tog hensyn til alle sider af højskolens virke og aflivede en del myter der kritikløst var gået igen fra fremstilling til fremstilling. Da partiet venstre 1970 fejrede sit 100 års jubilæum med et trebinds værk om partiets historie påtog L. sig at skrive første bind om tiden 1870–1901. Ved hans død forelå færdigskrevet de første syv kapitler om tiden frem til „forliget“ 1894. De sidste kapitler blev skrevet af kirkeminister Arne Fog Pedersen. Bogen udkom under titlen *Et folk vågner*, 1970.

Der kunne være noget autoritært over L. hvis

man havde ham på afstand. Men han holdt af mennesker. Han blev ved at huske alle sine gamle elever og fulgte med interesse deres færden. Han var en frygtløs mand. Under landbrugskrisen i 30'erne talte han modigt mod LS (Landbrugernes sammenslutning) og nazismen og diskuterede med modstanderne. Han holdt i så at sige alle danske landboforeninger foredrag om bondens gerning og virkede i høj grad med til at folk, som vaklede, ikke lod sig rive med af anti-parlamentariske bevægelser. Efter krigen gik han imod den opviede nationale stemning. Han ville ikke være med til at nedlægge de tyske kommuneskoler i Sønderjylland og dermed odelægge den frisindede danske skolelovgivning fra 1920'erne. Hans system med fortiden inspirerede ham til stærkt og åbent at sige sin mening om aktuelle problemer. – R. 1938. □Tegn. af Tove Hogsbro, 1912. Mal. af Agnes Smith, 1938. Mal. af Andreas Friis (Rodding højskole). Foto.

H. L. i Rodding højskoles årsskr. 1951 3–13. – J. Th. Arnfred: Askov højskole i mands minde, 1965. Uffe Grosen i Dansk udsyn, 1969 261–70. Arne Fog Pedersen og Johs. Rosendahl i Rodding højskoles årsskr. 1969 49–57. M. Kamphøener i Sprogforen.s almanak 1970, 1969 127–29. Lorenz Rerup i Hist. t. 12. r. IV, 1970 508–11. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

Richard Andersen

Lund, Helga, 1881–1975, rektor. * 24.12.1881 i Silkeborg, † 1.1.1975 i Gentofte, begr. Ordrup kgd. F: distriktslæge Frederik Christian L. (1847–1929) og Malvina Marie Jørgensen (1851–1942). Ugift.

L. blev student fra N. Zahles skole 1900 og virkede derpå et par år som lærer i Silkeborg. 1903–08 studerede hun matematik og fysik ved Kbh.s univ., hvor hun bl.a. knyttede venskab med brødrene Harald *Bohr og Niels *Bohr. Hendes interesser lå imidlertid mindre på det videnskabelige end på det pædagogiske felt, og efter eksamen som cand. mag. søgte hun til gymnasieskolen hvor hun 1913 blev adjukt ved Helsingør kommunale almenskole for 1920 at blive udnævnt til lektor. L. var stærkt politisk engageret og var 1921–26 medlem af Helsingør byråd som repræsentant for det radikale venstre hvis pacifistiske og social-politiske holdning hun helhjertet delte. Senere blev hun gentagne gange opstillet af partiet som kandidat til folketinget med bl.a. John *Christmas Møller som modkandidat uden dog hverken at vente eller opnå valg. – 1926 blev hun udnævnt til rektor ved Skt. Knuds Gymnasium i Odense. Skolen var en ren pigeskole, men allerede da var skolens overgang til fællesskole i nye lokaler planlagt, og det blev

L.s opgave at føre byggeprogrammet igennem, gennemføre overgangen og en gradvis modernisering af den traditionsrige pigeskole, en opgave hun løste med klogskab, takt og vågen interesse for pædagogiske nyskabelser. Af finanspolitiske årsager trak det ud med de ydre ændringer, men 1940 blev den nye skole indviet som fællesskole, og der tilfaldt nu L. den ekstra opgave at lempe skolen gennem besættelsesårene med bevarelse af det frisind og den åbenhed i undervisning hun følte var en hovedopgave under de særlige vilkår. Med fasthed, mod og varm menneskelighed dækkede hun over lærere og elever, og da skolen i februar 1945 blev overtaget af værnemagten som lazaret, valgte hun at forblive på skolens enemærker, præciserede over for den tyske overlæge sin embedsret til at overvåge bygningerne og deres anvendelse og sikrede sig ved regelmæssige inspektioner, at hendes direktiver blev efterkommet. Det bekymrede hende ikke, at hun på samme tid husede en stærkt aktiv modstandsgruppe og dens depot. Resultatet blev, at skolen kun led minimal overløst. – L. var stærkt kunstinteresseret. Fra 1930'erne fik hun etableret kunstudstillinger på skolen og i forbindelse med åbningen af den nye skole fik hun erhvervet en permanent samling af moderne fynsk kunst. Påvirket af udviklingen under besættelsen forlod L. sin oprindelige pacifistiske indstilling og fjernede sig på dette som på andre områder, som fx det skolepolitiske, fra sit gamle parti. Realistisk erkendte hun nødvendigheden af en ny forsvarspolitik og Danmarks tilslutning til NATO. – 1951 tog hun sin afsked som rektor. □Foto.

Jørgen Hæstrup

Lund, Henning Jakob Henrik (grønl. Intalëraq), 1875–1948, forfatter. * 29.9.1875 i Nanortalik, Sydgrønland, † 17.6.1948 i Narssaq, begr. sst. F: kateket Christen Jens Peter Severin Isak L. (1848–1922) og Athalia Sophia Margretha Christiana Hansen (* 1845). ~ 23.4.1899 i Julianehåb med Caroline Malene Justine Haldora Egede, * 6.6.1877 i Narssaq, † 27.1.1979 sst., d. af udligger Johan Jakob E. og Juliane Caroline Mariane (* 1836).

L. fik eksamen fra Godthåb seminarium 1897 og blev efter overvintring i Danmark 1899 ansat som kateket i Angmagssalik i Østgrønland. Her virkede han som medarbejder for den første danske missionær, F. C. P. *Rüttel, til 1909 blandt en befolkning der endnu var stærkt præget af en uberørt naturtilværelse, først afbrudt med anlæggelsen af en koloni 1893. 1910 vendte L. tilbage til vestkysten som overkateket i forskellige bygder omkring Julianehåb, fra 1918 i

Lund, Henrik

Narssaq. I de følgende år begyndte hans digteriske geni at udfolde sig. Han skrev salmer og religiøse sange, men blev mere kendt for sine folkelige digte. Disse kan igen deles i tre typer. Den første er politisk prægede digte, præget af L.s stærke nationalfølelse og hans længsel efter, at grønlænderne skulle vågne op af deres afmagtsfølelse og stilstand og gribe fat om den nye tids mange muligheder, gå fremad mod en bedre tilværelse, skabt gennem egen indsats. Et typisk eksempel er den sang der siden er blevet kaldt Grønlands nationalsang, *nunarput utorqarssuan-goravit* fra 1912, og L. gør sig her til talsmand for en vågnende længsel blandt grønlænderne efter at få en plads blandt verdens mere fremskredne, „voksne“ folk. En anden type er de fortællende digte hvor særprægede mennesker og spændende episoder er omsat i underholdende vers, tit med morsomme pointer. Endelig havde L. en stærkt udviklet sans for naturen og dens enkelte skabninger og har skabt en naturlyrik der nyder stor yndest i befolkningen, beslægtet med H. A. Brorsons og B. S. Ingemanns danske poesi. 1936 blev L. præsteviet i Kbh., dengang en hædersbevisning, og ansat som præst i det Narssaq som han var så stærkt knyttet til. Han virkede i denne stilling til sin død. – L. indtager i Grønland pladsen som landets store nationale digter og har virket som en ildnende kraft for et par generationer af sine landsmænd, også med en stadig protest mod åndelig ensretning og pænhed. Mange af digtene har han selv komponeret melodier til, mens vennen Jonathan Petersen har sat toner til andre. L. var også en udmærket akvarelmaler og repræsenterer med denne kunstneriske alsidighed et særkende hos mange grønlandske kunstnere. Repræsenteret på koloniudstillingen i Rom 1931. – DM. 1921. Ingenio et arti 1947. □Foto.

Sujumut, Narssak 1935, sept. nr. Sophie Petersen i Flensborg avis 4.12.1936. Fr. Balle i Medd. om den grønlandske kirkesag, s.å. nr. 64 6–13. Hans Lynge i Berl. tid. 22.11.1937. Samme i Grønland, 1954 101–06. [Johs. Jacobsen] i Politiken 18.6.1948. Will. Thalbitzer i Kalädlit, s.å. dec.nr. Kjeld R. Therkildsen i Grønlandsposten, Godthåb s.å. nr. 7. Fr. Nielsen i 5 grønlandske digtere, Godthåb 1956 11–46.

Mads Lidegaard

Lund, Jens Gustav, 1814–82, snedkermester. *29.12.1814 i Kbh. (Trin.), †27.5.1882 sst. (Matth.), begr. sst. (Ass.). F: snedkerfrimester Jens L. (ca. 1772–1831) og Ane Marie Sørensen. ~1° 19.11.1842 i Kbh. (Helligg.) med Erasmus Thaning, *14.12.1807 på Frbg., †1.4.1868 i Kbh. (Helligg.), d. af apoteker i Kbh., senere toldkon-

trollor i Ålborg Jens Iskow T. (1782–1852, ~2° med Anna Catharina Nissen, 1784–1875) og Marie Kirstine Dein (ca. 1788–1818). ~2° 21.5.1869 i Kbh. (Trin.) med Martine Theodora Thaning, *14.2.1831 i Ålborg, †23.11.1871 i Kbh. (Helligg.), d. af ovennævnte toldkontrollor Jens Iskow T. (~1° 1805 med ovennævnte Marie Kirstine Dein) og Anna Catharina Nissen (1784–1875). – Far til Jens *L. (1871–1924).

L. var født i yderst ringe kår. Han kom til verden på en baghuskvist i Krystalgade, fik kun en nodtørfstige skoleundervisning, og sattes straks efter konfirmationen i snedkerlære. 1836 blev han svend. Han besøgte kunstakademiets håndværkerskole, hvis ledende mand var G. F. Hetsch, og deltog med flid og iver i undervisningen. 1841 blev han mester og etablerede sig under små forhold med kun et par svende, og forretningen gik ved L.s flid og dygtighed stadig fremad så han efterhånden beskæftigede ca. 100 personer. Han havde oprindeligt med sin stærke selvstændighedsfølelse været en afgjort modstander af verdensstillingstanken; men efter at han på Industriudstillingen i Kbh. 1852 selv havde udstillet med godt resultat og 1853 havde foretaget en udenlandsrejse der bl.a. gik til London og Paris, søgte han med iver at dygtiggøre sig, fik mod til at deltage i verdensstævnerne og agiterede for at også andre skulle gøre det samme. 1862 udstillede han på verdensudstillingen en stor, kostbar buffet han selv havde tegnet, et arbejde der indbragte ham megen hæder fra kollegernes side. L. betragtedes nu ubestridt som Kbh.s førende snedker. Han deltog personligt i arbejdet på værkstedet og overvågede det fra først til sidst. Helst ville han også selv udføre tegningerne, men de bedste af hans møbler er tegnet af forskellige kunstnere. Især arbejdede han meget sammen med maleren Heinrich *Hansen der bl.a. tegnede de møbler L. udførte for kunstflidslotteriet og Fr.borg slot. 1868 blev han kgl. hofsnedker.

1857–71 var L. bisidder i snedkerlavet, 1859–70 en meget foretagsom formand i Snedkernes tegneforening som 1865 under hans ledelse afholdt en fagudstilling, og 1868 var han med til oprettelsen af den af arkitekt Vilh. *Klein 1868–76 ledede håndværkerskole. Han var i det hele taget stærkt interesseret i håndværkerungdommens oplæring. 1863–73 var han medlem af Industriforeningens repræsentantskab og sad fra 1859 til sin død i Kbh.s borgerrepræsentation. L. var en type på den gode, solide håndværker der fra ganske ringe kår ved flid, samvittighedsfuldhed og dygtighed arbejdede sig frem i forreste række inden for sit fag. – F.M.I. 1869. □Mal. af Storch. Afbildet i gruppe på træsnit af H. P. Hansen,

1882, samme type på træsnit af samme 1883 og 1887.

Th. Hauch-Fausboll: Slægten Thaning, 1938 66. Nudten 18.6.1882. C. Nyrop: J. G. L., 1883 (særlig af Industriforens månedsskr. XVIII, s.å. 1-46). Ad. Bauer: Snedkernes tegneforen. af 1837, 1887. Kr. Pedersen: Årsskr. for Vinding højskoles eleverne. 1928 23-29. Anton Jepsen: Signerede da. mobler, 1979 110-14.

*Georg Nygaard**

Lund, Johan(n) Ludvig (Ludewig) Gebhard, 1777-1867, maler. * 16.10.1777 i Kiel, † 3.3.1867 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: malermester Hans Giewert L. (1740-90) og Maria Magdalena Christina Bremer. ~ 24.12.1820 i Kbh. (Fred. ty.) med Augusta Lorentz, * 14.2.1797 i Kbh. (Cit.), † 10.5.1871 sst. (Holmens), d. af organist Johan Henrik *L. (1763-1818) og Frederikke W. Lintrop (1768-1814).

L. kom 1797 på kunstakademiet på J. F. *Clemens' anbefaling og blev her elev af N. A. *Abildgaard. Efter at have vundet den store sølvmedalje 1799 afbrød han imidlertid og fortsatte med kongelig og privat støtte undervisningen i Dresden hvor han genoplivede sit venskab med C. D. Friedrich. Bortset fra en rejse 1801 til Schweiz og Norditalien hvorfra nogle stort anlagte tegninger er bevaret (kobberstiksamlingen) boede han 1800-02 i Paris hvor han søgte J.-L. Davids atelier. Her udviklede han sine evner som historiemaler og tilegnede sig den modne nyklassicismes heroiske form og karakteristiske tørre streg som det ses af hans tidlige tegninger og raderinger med antikke motiver. Hans hovedværk i denne franskprægede periode var *Pyrrhus og Andromache ved Hectors Grav* (Statens museum for kunst) som blev malet under hans første ophold i Rom 1802-10 hvor han klarede sig på stipendier fra Fonden ad usus publicos og bestilling af portrætter, en genre han siden da arbejdede i. Et tidligere, *Andromache i Afsmagt ved Hectors Grav*, forsvandt da skibet der medførte det blev opragt af englænderne 1807. Det blev 1961 skænket den danske stat og ophængt i den danske ambassadørs bolig i Rom. Vi finder ham i den skandinavisk-tyske kreds omkring Bertel *Thorvaldsen, Herman Schubart og Friederike *Brun, hvis beundrede datter Ida (de *Bombelles) han forevige i et helfigursportræt hvor den unge pige sidder på Palatin med en antik sarkofag og udsigten over Rom som baggrund. Ved Abildgaards død 1809 håbede L. at blive hans efterfølger, rejste 1810 til Kbh. og blev 1814 medlem af akademiet på *Habors Tilbagekomst fra Slaget* og ansøgte da ligesom C. F. *Høyer om det ledige professorat. Akademiet ville imidlertid ikke tage beslutning før efter C. W.

*Eckersbergs hjemkomst, og L. rejste da atter 1816 til Rom hvor han arbejdede på flere vigtige bestillinger. Således fra Frederik VI *Christendommens Indførelse i Danmark*, det første af en serie til Christiansborg han arbejdede på gennem flere årtier. Desuden bestilte Constantin *Brun 1816 en altertavle *Christi Opstandelse* til Skt. Petri kirke.

Under sit andet Romophold blev L. optaget i nazarenernes kreds hvad der blev bestemmende for hans videre udvikling. L. havde allerede længe beundret og også kopieret den tidlige renessances mestre, og nu bliver hans streg blød og der kommer noget sødladet over figurerne som det ses i de mange senere alterbilleder (*Bebudelsen* i Marie kirke i Helsingør, *Kvinderne ved Kristi Grav*, 1834, Gilleleje kirke) hvis karakteristiske clair-obscur findes i vort hjemlige religiøse maleri helt frem til Carl *Bloch. 1818 blev L. (samtidig med Eckersberg) udnævnt til 2. professor og 1819 vendte han, som Thorvaldsens ledsager, hjem for at begynde sin gerning som varedet til 1861. – Selv om historiemaleriet officielt var kunstens højeste ideal blev det dog Eckersbergs dagklare naturalisme som kom til at dominere på akademiet. Ikke desto mindre har L. i høj grad præget en række af tidens bedste landskabsmalere. Hans europæiske skoling slår igennem hos de kunstnere som hylde nazarenernes idealer, fx Adam Müller, H. Eddelien og især Ditlev *Blunck, malere som ligesom L. blev glemt for Høyens nationale stræben, og som man først i de senere år igen har kunnet betragte uholdt. – L. omtales for sine fine menneskelige egenskaber og hjælpsomhed overfor de unge kunstnere, og hans betydning på akademiet kan næppe overvurdes. Hans store brevsamling vidner om hans fortsatte kontakt med udlandet. – Hans berømteste maleri er *Det kongelige teaters fortæppe* (originalen i Teatermuseet). – Etatsråd 1861. – R. 1829. DM. 1840.

□Tegn. af R. Suhrlant (Nationalgalerie, Berlin). Afbildet på S. Schacks mal. 1843 af salvingen 1840 (St. mus.) og på tegnet nogle dertil (Holbæk mus.). Tegn. af E. Lehmann, 1847 (St. mus.), litograferet af kunstneren selv s.å. Afbildet på J. Sonnes frise 1846-48 (Thorvaldsens mus.). Satirisk tegn. 1854 (Fr.borg). Mal. af A. Schiøtt s.å. (Charlottenborg). Buste af F. Stramboe udst. 1857, og af Th. Stein, 1861. Tegnet selvportr. Tegn. af J. V. Gertner (St. mus.) og af Constantin Hansen (sst.; Fr.borg). Foto.

Stamtvl. Lund-Lorentz-Herlow, 1907. P. O. Brondsted i Athene II, 1814 359-68 (jfr. 471-74); Friederike Brun sst. IV, 1815 301-16 450-63 og IX, 1817 157-63. J. M. Thiele: Thorvaldsens biografi I-IV, 1851-56. L. Bobé: Frederikke Brun, 1910. Samme: Ida Brun, 1932. Fried.

Lund, J. L.

Noack: Das Deutschum in Rom I-II, Stuttgart 1927. Henrik Bramsen: Landskabsmaleriet i Danm., 1935. L. Martius: Die schlesw.-holst. Malerei im 19. Jahrh., Neumünster 1956. Hannemarie Ragn Jensen i Hafnia III, 1974 28-45; V, 1978 78-106; VI, 1979 144-75. Samme i En bog om kunst til Else Kai Sass, 1978 309-19. Mogens Nykjær sst. 320-40. - Papirer i Kgl. bibl.

Elisabeth Fabritius

Lund, Jens Petersen, 1731-94, maler. Døbt 3.2.1731 i Adelby, † 26.3.1794 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Ass.). F: kådner Peter L. og Ingeborg Møller. Ugift.

L. kom til Kbh. 1749 fra Tønder som malersvend, blev elev på det daværende akademi og gik i lære hos C. G. *Pilo. 1756 fik han den store guldmedalje for *Et Optrin af Syndfloden* og 1758 rejseunderstøttelse for seks år. Rejsen gik til Paris hvor han opholdt sig i tre år sammen med C. F. *Harsdorff og C. F. *Stanley. En overgang stod han i fare for at miste understøttelsen på grund af forsømmelighed med ifølge sin forpligtelse at indsende arbejder til akademiet. 1761 hjemsendte han på ny arbejder, i foråret 1762 godkendtes de, og i juni rejste han med Harsdorff til Rom hvor de ankom i sept. I marts 1765 ansøgte han akademiet om endnu et års ophold, men fik afslag da man havde brug for ham hjemme. Han fik rejsepenge og agreeledes i april 1766 ved akademiet på to indsendte landskaber; tre år efter optoges han som medlem. Straks efter sin hjemkomst var han gået i gang med at male 22 meget store landskaber til Christiansborg slots riddersal som de skulle smykke ved Christian VII's bryllup 1766. De gik til grunde ved slotsbranden 1794. Senere træffer man ham beskæftiget som teatermaler, hvortil han efter den lethed, med hvilken han udførte udsmykningen af riddersalen, må være blevet fundet særlig egnat. Endvidere finder man ham forgæves søge informatorplads ved akademiet (1771) og ansøge om værelser på Charlottenborg (1774). På Salonen 1778 udstillede han en lang række olieblade og gouacher med danske og romerske prospekter, sostykker m.m., som helhed omfattende lignende motiver som riddersalslandskaberne hvor der i øvrigt fandtes et vinterlandskab der angives at have norsk motiv. Derefter høres intet om ham, men han har formodentlig fortrinnsvis været beskæftiget i teaterfaget. - I Paris havde L. fået tilladelse til at „applicere sig paa” landskaber og studerede der bl.a. Joseph Vernet som allerede i Aug. *Hennings' anmeldelse af Salonen 1778 omtales i forbindelse med en ret indgående omtale af L.s udstillede arbejder. Af hans olieblade kendes nu kun medlemsbilledet på akademiet; desuden findes der en række gouacher, raderinger og tegninger. De kendetegnes ved

slægtskabet med samtidig fransk og italiensk prospekt- og landskabskunst og ved en noget overfladisk, men ganske yndefuld behandling.

A. F. Büsching: Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften III, 1757 667. Aug. Hennings: Essai historique sur les arts . . . , 1778 134-37. Nic. Jonge: Kbh.s beskr., 1783 510-12. Rom og Danm., red. L. Bobé I, 1935. Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen I, 1936.

Henrik Bramsen

Lund, Jens, 1844-1922, højskoleforstander. * 13. 8.1844 i Vurring ved Randers, † 6.6.1922 i Vejstrup, begr. sst. F: smed Just Thomassen L. (1816-1901) og Mette Dortha Nielsen (1812-1903). ~ 22.9.1869 i Randers med Sofie Laurent, * 12.3.1849 i Borup ved Randers, † 10.3.1909 i Vejstrup, d. af sognepræst Harald Anton L. (1809-59) og Hanne Marie Ley (1808-98).

Allerede som 10-årig kom L. ud at tjene, men støttet af stedets kapellan, den grundtvigske M. A. S. Lund blev han forberedt til seminariet i Lyngby på Djursland. Som elev her 1861-64 kom L. i modsætning til seminariets autoritære ledelse og anførte „februarrevolutionen i Lyngby“. Hans kampnatur fornægtede sig heller ikke siden. Som lærer i Drastrup ved Randers 1865-69 dyrkede han mundtlig fortælling og forkastede udenadslæren. De toneangivende på stedet søgte at få ham afsat, men den ellers antigrundtvigianske biskop G. P. *Brammer holdt hånden over ham. 1869 blev L. som venstremand opfordret til at stille sig til folketinget i en sikker kreds, men hertil svarede han den gang og siden altid nej. Han ville være skolemand og helst for voksne. På L. B. *Poulsens opfordring samme år til at blive lærer ved den nyoprettede Vejstrup højskole ved Svendborg svarede han ja. Da Poulsen året efter tog til Sønderjylland blev L. hans afløser som forstander, en post han beholdt til 1912, fra 1883 som skolens ejer. Da en kreds omkring Christen *Hansen (1811-1901) ønskede at inddrage skolen i et anneksforhold til Vilhelm *Birkedals valgmenighed i Ryslinge hævdede L. stejlt skolens uafhængighed af kirken. Den skulle være åben ikke blot for „livsfolkets“ børn, men også for „dødbiderne“, „forsåvidt de ikke var mere døde end at de ville komme“. Denne strid stod på i tre år hvor L. holdt søndagsmøder på skolen samtidig med at Christen Hansen holdt møder for de vakte i sin havestue. Men L. fik flertallet i bestyrelsen med på sin side.

Politisk sluttede L. sig til Christen *Berg og blev 1878-82 formand for den landsomfattende grundlovsværneforening. I denne egenskab støttede han 1880 fritænkeren Edvard *Brandes' valg til folketinget på Langeland, hvilket fremkaldte skarp kritik fra fynske venstrepolitikere

og Birkedal. Men det gik ikke ud over skolens elevtal. Blandt de elever der offentlig støttede L. var Gronvald *Nielsen og J. P. *Sundbo. Da den politiske konflikt skærpedes 1885 sluttede L. sig til skattenægterne, og hans højskole blev i fem år udelukket fra statsunderstøttelse, et tab der blev opvejet ved støtte fra Laurs *Rasmussens nyoprettede understøttelsesforening for højskoler og fra venstres fællesbestyrelses demokratiske fond. Ministeriets tilsynsmand, den ellers liberale Mathias *Steenstrup, tovede med at få udelukkelsen ophævet på grund af L.s „doktrinære selvskikthed“. Men L. var ikke mere doktrinær end at han slog om da han så protestpolitikken udarte og sluttede sig til det forhandlende venstre. En af hans elever, Soren *Alkærsig, har berettet om hans holdning på et vælgermøde i Gudmekredsen 1890: „Midt i hylet, sluttet, myndig og stærk stod han i sin tætsluttende grå kappe som det mørke skæg faldt ned over og lod sig ikke standse. Han bar kun hovedet højere når han mødte modstand“. I skolearbejdet hvor han blev støttet af sin rigt begavede hustru og af dygtige lærere søgte han aldrig at påtrykke sine elever nogen bestemt politisk anskuelse. „Han talte forstandigt, næsten aldrig direkte, men vi fik lov til at bruge vor fantasi og selv drage vore slutninger“. L. var i mange år medlem af Dansk friskoleforenings bestyrelse, af Oure-Vejstrup skolekommission, formand for Vejstrup valgmenighed og 1904–07 grundtvigsk medlem af det kirkelige udvalg. □ Træsnit af C. Hammer, 1883. Litografi af I. W. Tegner, 1892, efter foto. – Mindesten af R. Mogensen ved Vejstrup højskole og af M. Bidstrup på Vejstrup kgd.

J. L. i Hojskolebl., 1915 569–76 597–602. – H. R. Egebjerg sst. 1894 1249–62. S. Alkærsig sst. 1917 833–44. J. P. Kristensen-Randers sst. 1922 713–20. K. Jensen Elkjær sst. 1944 371–73 406–08. Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danm. 1841–92, 1944 325–27 382f.

Roar Skovmand

Lund, Jens Martin Victor, 1871–1924, maler, tegner, grafiker. * 18.11.1871 i Kbh. (Trin.), † 10.6.1924 i Hellerup, begr. i Kbh. (Ass.). F: hofsnedkermester J. G. *L. (1814–82) og Martine T. Thaning (1831–71). ~ 13.10.1893 i Esbønderup med Ane Kirstine Boløtte Redsted, * 13.3.1865 i Kbh. (Holmens), † 30.6.1941 sst., d. af overlærer, kateket ved Holmens kirke, senere sognepræst i Lerup, Oluf Ansteen Leopold Frederik R. (1821–93) og Caroline Mathilde Friderichsen (1825–95).

L. var elev i Metropolitanskolen til en nervesygdom tvang ham til at forlade skolen i femtenårsalderen. Da han efter et par års forløb var rask nok til at fortsætte, vaklede han mellem

kunsten og de mere solide studier. Han arbejdede en kort tid på maleren Axel *Hous elevskole, indtil han bestemte sig for at studere forstøvæsen. Da dette studium ikke tilfredsstillede ham slog han atter om, denne gang for at uddanne sig til dansk jurist. Kunstnertrangen var imidlertid for stærk og han opgav juraen for helt at hellige sig kunsten. 1896 rejste han til Paris hvor han kom ind på det dengang meget søgte Académie Julian og blev elev af Robert Fleury. I Paris hvor han opholdt sig til 1899 stiftede han bekendtskab med symbolismen, en retning der straks måtte finde genklang i en natur der som L.s var tilbøjelig til fabuleringen og drømmeri. Herneede traf han en beslægtet ånd, tegneren Johannes *Holbek, hvis manuskript Dekadent Barbari han udgav efter vennens død 1904. L.s møde med symbolismen satte frugt i udgivelsen af et par bøger med tegninger og ledsagende tekst, således *Forvandlede Blomster*, 1899 hvor han synes at have foregrebet surrealismen (fx i tegningen *Cyklende Blomst*), *Livets Skove*, 1901 og *Drømmerens Bog*, 1915. I tråd med hans symbolistiske livsanskuelse falder også L.s og hans hustrus oversættelse af Georges Rodenbach: *Det døde Brügge*, 1912, med hans egne illustrationer. L. var ofte på rejse, 1901–02 i Italien, 1905 i Spanien og Marokko, 1905–07 igen i Italien, 1909 i Paris og Brugge og endelig i Paris for sidste gang 1921. Fra disse rejser hjembragte han malerier, akvareller og tegninger (med pen eller tusch, ofte farvelagte), især landskaber og arkitekturbilleder. Skønt symbolismen havde slået dybe rødder i L.s sind blev hans kunstneriske udtryksform efterhånden mere naturalistisk, som fx i hans skibsbilleder fra Marstal, en by han første gang så 1916 og siden trofast besøgte hvert år. L. udstillede første gang på salonen i Paris (Champs de Mars) 1898, på Den frie udstilling som gæst 1901, separatudstilling sst. 1909 og endvidere på Forårsudstillingen ved Charlottenborg 1902, 1910–11, 1913–25 og på Kunstnerens efterårsudstilling 1911, 1922. Særudstilling hos Winkel og Magnussen 1910 og sammen med Anton Hansen i Kunstforeningen 1922, mindeudstilling på Charlottenborg jan. 1925, udstilling af efterladte arbejder hos Vagn Winkel, Nikolaj Plads, nov. 1934. Arbejder i Vejen museum og i Kunstindustrimuseet. □ Radering af Axel Hou, 1899. Buste af R. Tegner, 1900, udst. i bronze 1909. Tegnet selvportr. 1905. Tegn. af Eigil Petersen, 1909, og af Ellis Ulmann (Kgl. bibl.). Foto.

Udv. tegn., udg. Selsk. for grafisk kunst, 1927. – V. Wanscher i Ill. tid. 28.2.1909. Nic. Lützhøft sst. 31.12.1922; sst. 29.6.–7.7.1924. Sig. Müller i Ugens tilskuer 20.8.1915. C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen, 1916. S. Clod Svensson i Skonvirke

Lund, Jens

III, 1917 145–58. Danske i Paris gennem tiderne, red. Fr. v. Jessen II, 1938. J. L. Fortegn. over håndtegn., akvareller og grafik, Vejen museum 1976.

Else Kai Sass

Lund Jensen, Jens, 1873–1946, billedhugger. * 6.2.1873 i Videbæk, † 30.5.1946 i Kbh., begr. sst. (Bispebjerg). F: kroejer, købmand og landmand Jens Jensen (L.) (1824–1909, ~2° 1881 med Henriette Dorthea Augusta Rasmussen, 1847–1922) og Johanne Nielsen (1831–80). ~ 27.12.1919 i Ålborg med Agnes Marie Hoff, * 1.7.1892 i Dronninglund, † 12.3.1946 i Kbh., d. af godssejer Sigvard Baltzer Marinus H. til Kviselsholt og Vang (1842–1921) og Mathea Mariane Hoff (1859–1937). Navneforandring til L. 1941.

L. begyndte 21 år gammel at uddanne sig til billedskærer. Efter at have stået to år i lære hos Sophus Petersen og Bertel Olsen dimitteredes han af Teknisk skole til akademiet hvis undervisning han fulgte fra okt. 1896, til han fik afgang foråret 1901. Tillige var han elev og medhjælper hos Vilh. Bissen og Anders Bundgaard. Med støtte fra Charlottenborg udstillingsfonden tog han til Italien tre måneder eftersommeren 1903, på et akademistipendium til Paris fire måneder 1906, for Anckers legat til Egypten, Grækenland og Italien 1914, for Zacharias Jacobsens legat til Tyskland og Østrig 1922, og endvidere var han på studierejse i Holland og Tyskland 1930. Han udstillede på Charlottenborg forårsudstilling 1900, 1902–08, på Kunstnernes efterårsudstilling 1904–05, 1907 og hørte fra 1911 til Den frie udstilling. Desuden deltog han i kunststævnet i Forum 1929 og de danske udstillinger i Brighton 1912, hos Liljevalch i Stockholm 1919, i Göteborg 1923, hvor han havde en fyldig samling arbejder i moseeg, Brooklyn museum (USA) 1927, Oslo 1931 og holdt udstilling i Kunstforeningen sept.-okt. 1926 og i Göteborg 1939. Akademiet tildelte ham Eckersberg-medaljen første gang 1919 for buste i moseeg af *Kunstgipsen Ferdinandsen* (kunstmuseet) og anden gang 1920 for *Ægyptere*, statue i moseeg.

L.s begyndelse faldt i århundredets første, dekorativt prægede og stilsøgende decennium, den såkaldte „skonvirke“-tid. En række større arbejder fra hans hånd falder nøje i tråd med denne epokes ideer og opfattelse, fx ti sandstensfigurer af folketyper i nationaldragter til Kbh.s hovedbanegårds facade (1910), tolv håndværkerfigurer i sandsten til Teknologisk instituts facade (1916–17), skelstenen ved Tuborg på grænsen mellem Kbh. og Gentofte (rejst 1926), granitfontæne med statue i Nordisk Livsforsikrings gård i Grønningen (1929, nu ved Assurand.gård, Frbg.), fire kalkstensgrupper (*Aarstidene*) i an-

lægget ved søerne mod Gyldenløvesgade (1929–31), *Efteraar* i granit på Østerbrogade ved Jagtvejen (1931), *Genforeningsmonumentet* i Ulkebøl på Als, 1936 og adskillige gravmæler i granit, fx over skoledirektør Niels Hjort på Frbg. kgd. (1918). I det opsving som vor billedhuggerkunst tog i tiden omkring første verdenskrigs slutning kom L. frem i første række som de tunge materialers mand, og det blev i dels store, dels mindre statuer og buster af den mørke, gamle moseeg han ydede sin stærkeste indsats. Hovedværkerne er *Job*, 1920 (kunstmuseet), *Ægyptere*, 1920, buste af Kunstgipsen N. Ferdinandsen, 1919 (kunstmuseet) og *Maleren Poul S. Christiansen*, 1923 (Fr.borg). Hans drøm var en ideal skønhed, en rolig harmoni. Der var noget tøvende og forsigtigt i hans væsen, han havde håndværkerens soliditet og samvittighed over for materialet, i de store arbejder undertiden også hans buendedhed. – L. ansattes 1914 som skulptur-konservator ved kunstmuseet. Han tog med megen interesse del i det offentlige kunstliv som medlem af akademirådet fra marts 1922, medlem af gallerikommisionen 1923–29, formand for Selskabet for dekorativ kunst og Billedhuggerforeningen, bestyrelsesmedlem i Den frie udstilling og Dansk billedhuggersamfund. Arbejder af ham findes, foruden i kunstmuseet og på Fr.borg, i Vejen museum, Tønder museum og nationalmuseet i Stockholm (*Arabisk Lasidrager*, moseeg, 1921). – R. 1934. □ Buste, selvportr., udst. 1903. Mal. af M. Hammann 1906 og 1912. Buste, selvportr., 1917 kalksten og 1920 i moseeg. Tegn. af E. Ulmann, 1933 (Kgl. bibl.). Foto.

Nic. Lützhøft i Skonvirke IV, 1918 40–48. Sig. Schultz: Nyere da. billedhuggerkunst, 1929 68–71. Albertina. Et legats hist., red. Dyrveke Helsted og T. Melander, 1979. Videbækbogen, 1979 – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Sigurd Schultz**

Lund, Johan, 1638–86, præst, orientalist. * 11.9.1638 i Flensborg, † 13.9.1686 i Tønder, begr. sst. (i kirken). F: diakon i Flensborg Thomas L. (ca. 1608–50) og Margaretha Moth (ca. 1618–96, ~2° med sogneprest i Munkbrarup Andreas Fabricius, † 1677). ~ Marie Elisabeth Widing, † 1.6.1708, d. af diakon i Tønder Laurentius W. († 1672) og Elisabeth Fabricius.

L. gik i skole i Flensborg hvorfra han blev student 1656. Han drog derpå til Leipzig hvor han foruden teologi særlig lagde sig efter studiet af hebraisk sprog og antikviteter. Efter at have virket som huslærer i Dresden og i Åbenrå blev han 1664 kapellan hos diakonen i Tønder og 1672 selv diakon sst. Hans ægteskab med en datter af formanden i embedet var ikke lykkeligt, og dette

skal efter traditionen havde været en medvirken- de årsag til at han desto ivrigere kastede sig over studierne, hvortil han af naturen havde fortrinli- ge anlæg. I mange år arbejdede han på en om- fattende fremstilling af den gammeltestamentli- ge kultus i dens vekslende skikkelser. Ved hans død forelå manuskriptet til dette værk i det væ- sentlige afsluttet, og efter et gennemsyn af gene- ralsuperintendent C. H. Sandhagen udkom det 1695–96 under titlen *Die Alten Jüdischen Heilig- thümer*. Den kundskabsfyldte hvorom dette ar- bejde så tydeligt bærer vidne, gjorde det til en meget benyttet håndbog der oplevede en del op- lag, sidste (og sjette) gang 1738 da den lærde præst J. C. Wolf i Hamburg besørgede en ny ud- gave med noter og tilføjelser samt en biografi over forfatteren. Da L. var ganske ferm til at teg- ne og male, kunne værket ledsages af talrige illu- strationer på grundlag af hans egne tegninger. □Stik af I. W. Michaelis, efter dette stik af J. G. Mentzel, 1711, og af J. Houbraken.

Kirkehist. saml. 2.r.11, 1860–62 527. – J. C. Wolfs for- tale til J. L.: Die alten jüdischen Heilighüner, Hamb. 1738. Johs. Møller: Cimbria lit. I, 1744 368.

*Bjørn Kornerup**

Lund, Josephine Amalie, se Zinck, Josephine.

Lund, Niels Tønder, 1749–1809, toldembeds- mand, entomolog, botaniker. * 30.10.1749 i Trondhjem, druknet jan. 1809 ud for Norge. F: residerende kapellan Lauritz L. (1717–65) og El- len Margrethe Tønder (1725–87). ~ 24.5.1797 i Kbh. (Nic.) med Georgine Catharine Krohg, * 18.11.1774 i Trondhjem, † 23.8.1819 i Odense (~ 1° 1795 med toldkasserer i Helsingør Johan- nes Bartholomæus Bluhme, 1760–96), d. af oberstløjtnant, senere generalvejmaster Nicolai Frederik K. (1732–1801) og Anna Meincke (1743–1823).

Som 14-årig student rejste L. til Kbh. og tog teo- logisk eksamen 1768 hvorefter han vendte tilba- ge til Norge. Her traf han generalmajor Frantz Vilhelm Sehested og blev 1772 huslærer for søn- nen Ove Ramel *Sehested hvilket udviklede sig til et livslangt venskab. Sammen rejste de til So- rø akademi, hvor de 1772–76 studerede jura, na- tionaløkonomi og naturhistorie; det sidste fag havde fra barndommen optaget L., under til- skyndelse af biskop Johan *Gunnerus, og fik og- så Sehesteds interesse. 1776 rejste de til Kiel, hvor de bl.a. studerede naturhistorie hos J. C. *Fabricius og lagde grunden til deres enestående insektsamling. Fabricius opkaldte allerede 1776 to arter af sommerfugleslægten *Pyralis* efter dem. Med Fabricius bevaredes venskabet til dennes død 1808. 1777–78 rejste L. og Sehested

til England og siden til Norge; efter hjemkom- sten blev L. ansat som fuldmægtig i det vestin- disk-guineiske renteskriverkontor, forflyttedes 1780 til det fynsk-jyske toldkontor, s.å. til det sjællandske toldkontor og var 1787–91 chef for toldkammerkancelliet; 1787 blev han kommitte- ret og 1805 deputeret og etatsråd.

1777 udgav han en artikel i *Fabricisk ånd Om Maaden hvorpaa Naturen retter Udarter* med føl- gende hjertesuk: „ulykkeligvis begyndte man at ville læse i naturens store bog, førend man kendte bogstaverne“. Også nogle efterladte „be- tænkninger“ vedrørende planlægningen af uni- versitetet i Christiania er i *Fabricisk ånd* og me- get frisindede (Yngvar Nielsen). I de følgende år forenede L. sin naturhistoriske interesse med den politisk-økonomiske og skrev talrige vel- overvejede og fremsynede artikler om sociale forhold i Borgervennen og Det skandinaviske Selskabs Skrifter. Deres officielle stillinger gav både L. og Sehested mulighed for at øge deres insektsamlinger og herbarier gennem embeds- mændene i tropekolonierne; sin store betydning fik samlingen gennem Fabricius' årlige besøg, idet en stor del af dennes nye arter er beskrevet på grundlag heraf. „Mus. Dom. de Sehested“ og „Mus. Dom. Lund“ er hyppige angivelser for proveniensens i Fabricius' skrifter. I L.s senere år blev de to samlinger slået sammen; efter L.s død kom der flere udenlandske bud på den, men sta- ten (Frederik VI) købte den for 15 000 rdl. og indlemmede den i Det kgl. naturhistoriske muse- um. Den er nu en af Zoologisk museums værdi- fuldeste samlinger der årligt besøges og studeres af talrige entomologer.

Fra ungdommen nærde L. et stærkt venskab til botanikeren Martin *Vahl, og han søgte at støtte denne i hans vanskeligheder i forbindelse med Botanisk have, dels af politisk art med T. *Holmskjold og C. F. *Rottbøll, dels af personlig art med stråberen Erik *Viborg. L.s breve til Vahl bærer vidne derom, ligesom et par skarpe pjecer fra 1788. I utilfredshed med universitetets behandling af naturhistorien, men måske også for at hjælpe Vahl, stiftede L. sammen med P. C. *Abildgaard, Sehested o.a. 1789 Naturhistoriesel- skabet der trods det høje kontingent, 10 rdl., straks fik over 250 medlemmer og derved blev i stand til at skabe en samling, ansætte Vahl som lærer og udgive *Skrivter* i ialt seks bind, redigeret af L. der selv skrev tre entomologiske artikler deri. Som nordmand var L. særlig optaget af Norges økonomi, bl.a. ved som kommissions- medlem at arbejde for fiskeriets forbedring, et arbejde der satte frugt. Det var derfor naturligt at Frederik VI ved Enevold de *Falsens død nov. 1808 beordrede L. til at tage sæde i den interim-

Lund, Niels Tønder

stiske regeringskommission i Christiania. L. rejste i storm og mørke fra Løkken natten til 12.1.1809, men skibet skruedes ned af isen ud for Arendal og alle omkom (Jacob Aall). En meget smuk nekrolog af J. Rathke blev trykt som „fortale“ til Naturhistorieselskabets Skrifter VI, men blev tilintetgjort af E. Viborg på grund af omtalen af dennes strid med Vahl, hvilket J. W. *Hornemann har skrevet i det eneste eksisterende eksemplar på Botanisk museum. L. betragtedes som en energisk og klarsynet embedsmand, retsindig, en hader af alt forlorent, kritisk og åbenmundet, men med lune, som det fremgår af hans breve til M. Vahl og til hans hustru fra den sidste rejse i vinteren 1808–09. Han var trofast og uegennyttig i sit venskab, udgav således dele af de af Vahl efterladte skrifter, og afholdt af sine kolleger der 1813 forædere L.s enke 8 000 rdl. (i gl. kgl. obligationer), et beløb de ellers plejede at dele sig imellem. □ Pastel af Jens Juel ca. 1797 (Fr.borg), kopi herefter af Helene Philipsen-Prahm (Zool. mus.).

P. E. Müller i Kbh.ske lærde efterretn. for 1810 28–31 (m. bibliografi). J. Rathke i Naturhist.-selsk.s skr. VI, 1810 1–XX (eneste eksemplar i Botanisk mus.). J. Chr. Berg i Saml. til det norske folks sprog og hist. V, Kria. 1838 687f. Jacob Aall: Erindr. som bidrag til Norges hist. 1800–15 I, Kria. 1844 392. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 1873 535–38; III, 1878 216 (bibliografi). Yngvar Nielsen i Samtiden, Kria. 1911 402–09. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologisk hist., 1921–37 106–08. Carl Christensen i Naturens verden VII, 1923 316–29 337–51. Samme: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 90f 156f; II, s.å. 93f (bibliografi). H. Topsoe-Jensen i Pers. hist. t. II.r.VI, 1945 62–77 (heri breve). Helene Tønder Lund: Ungdomserindr. 1856. [1969]. A. Fox Maule i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehoj XI, 1979 185–88. Etatsråd N. T. L., udg. Ellen Molholm Hansen, 1980 (heri breve og artikler af L.).

S. L. Tuxen

Lund, Peter Wilhelm, 1801–80, naturforsker. * 14.6.1801 i Kbh. (Helligg.), † 25.5.1880 i Lagoa Santa, Brasilien, begr. sst. F: hosekræmmer, senere silke- og klædehandler Henrik Hansen L. (1757–1820, ~ 1° 1783 med Anne Bolette Tvermoes, ca. 1766–91) og Marina (Manne) Magdalena Lobeck (1763–1830). Ugift.

L. viste allerede som barn udprægede intellektuelle evner og stor lærelyst. Han blev student 1818 fra Borgerdydskolen, n.å. cand.phil. og studerede derpå medicin i fire år, hvorefter han gik over til naturhistorie som han allerede i skoleårene havde dyrket på hyppige ekskursioner. Efter kun to års studium vandt han hele to prisopgaver udsat af universitetet: om blodkarsystemet hos de tibenede krebsdyr og om de ved den nyere tids vivisektioner vundne fysiologiske resultater. Den sidste indgik straks i universitetsunder-

visningen, og begge oversattes til hovedsprog (den første i uddrag) og slog hans navn fast i uddlandet.

Som følge af en begyndende tuberkulose – faderen og to brødre var allerede døde heraf – måtte L. 1825 søge til et varmere klima og valgte Brasilien. Efter en lang, besværlig rejse nåede han Rio de Janeiro hvor han var ivrig optaget af meteorologiske iagttagelser for Videnskabernes selskab og af indsamlinger af fugle og insekter til Det kgl. naturhistoriske museum, prins Christian (VIII) og B. W. *Westermann. Et andet resultat af rejsen var tre meget forskellige afhandlinger: om brasilianske myers biologi, om kamgællede snegles tidligste udviklingsstadier som 1829 skaffede ham doktorgraden ved Kiels universitet, og om tanagra-sangfugles fordojelsessystem og biologi. Sommeren 1829 tilbragtes i Kbh. med færdiggørelse af disse arbejder, hvorpå han foretog en studierejse til europæiske naturvidenskabelige centre. I Genève traf han botanikeren de Candolle og i Paris zoologerne H. Milne-Edwards og G. Cuvier, palæontologiens fader, hvis tanker om at de fossile dyrester var resultatet af en serie verdensomspændende naturkatastrofer L. tilsluttede sig. Længst opholdt han sig på Sicilien hvor han foretog en botanisk-zoologisk indsamlingsrejse med J. F. *Schouw. I Palermo fik han meddelelse om at hans mor som han havde følt sig stærkt knyttet til var død. Han besluttede derfor atter at drage til Brasilien og efter få måneders ophold i Kbh. 1831 rejste han til Rio for aldrig at vende hjem. I Rio traf han den tyske botaniker L. Riedel og sammen foretog de mange rejser i Rio-provinsen for at studere vej- og ukrudtsplanter. I okt. 1833 begav de to venner sig ud på en større botanisk ekspedition til det indre – tropenaturen der allerede havde fortryllet L. under hans første ophold lokkede ham påny. Via São Carlos de Campinas hvor regntiden tilbragtes trængte de gennem delvis ukendte egne frem til byen Curvelo. Her mødte L. en landsmand og lokal farmer, Pedro Claudio Dinamarquez (Peter Claussen). Han fortalte dem om egnens mange kalkstenshuler hvor jordlagene som man udgravede for at udvinde salpeter indeholdt talrige dyreknogler. L. fattede straks levende interesse for denne uddøde dyreverden, men foreløbig rejste man videre til Ouro Preto hvor Riedel blev farligt syg. Mens L. plejede ham færdiggjorde han en detaljeret afhandling om camposvegetationen (1836). Derpå skiltes han fra Riedel og vendte tilbage til Curvelo med „de mystiske Huler“. En nordmand, P. A. Brandt, sluttede sig til ham og blev hans trofaste ven og hjælper i mange år. Han viste sig at have et udmærket talent som tegner; de mange illu-

stationer i L.s senere arbejder skyldes ham, og hans skitsebog med charmerende akvareller findes på Zoologisk Museum.

Med støtte fra Videnskabernes selskab som L. var blevet medlem af 1831, kun 30 år gammel, forestod han i et halvt år undersøgelsen af et stort antal huler i Curvelos omegn, bl.a. den storslåede drypstenshule ved Maquiné som han beskrev i en afhandling. 1835 flyttede han til provinsen Minas-Geraes, til landsbyen Lagoa Santa der lå i et smukt kuperet, sørgt landskab med mange huler og forblev her til sin død. Med den største energi kastede han sig over udgravning af disse huler. Arbejdet med i fakters skær at frigøre knogleresterne fra jord og kalksten i de ofte fugtige og snævre gange og rum var uhyre krævende, og ikke mindre brydsomt var det at sortere, katalogisere, sammenstille og bestemme de utallige fragmenter. I knap en halv snes år udforskede han et par hundrede huler, men kun i 60 fandtes knogler, omend tit i enorme mængder. Pattedyr dominerede og heraf fandt han rester af 147 arter; ca. en tredjedel var uddøde og omfattede især pungdyr, gumlere, smånavere, flagermus, hovdyr og rovdyr. Sine epokegørende resultater publicerede han i godt en halv snes afhandlinger i Videnskabernes selskabs skrifter, de fleste under fællestitlen *Blik paa Brasiliens Dyreverden før sidste Jordomvæltning, 1837–46*. Som titlen viser gik L. ind for Cuviers katastrofeteori og for arternes konstans, men fund af i hvert fald én art som tilsyneladende havde overlevet syndfloden fik ham til i de senere arbejder at tvivle på teorien, omend titlen bibeholdtes. Foruden morfologi og systematik kom han også ind på de uddøde dyrs formodede biologi. Uddrag af afhandlingerne oversattes til hovedsprogene og vakte stor opsigt, ikke mindst kendskabet til adskillige meget store uddøde pattedyr som det plumpe hovdyr *Toxodon*, den primitive elefant mastodonten, sabelkatten *Smilodon*, de skildpaddeagtige kæmpeskjolddyr og fem arter kæmpeovendyr. En samlet oversættelse udgaves 1950 i Rio af C. de Paula Couto, *Memórias sobre a paleontologia brasileira*.

Som samlingerne voksede indså L. at han ikke selv kunne overkomme at bearbejde dem. British Museum tilbød en meget stor sum, men L. ønskede at de skulle gå til Danmark, selv om han var klar over at de sikkert ville blive bedre udnyttet i Frankrig og specielt England hvor R. Owen netop på det tidspunkt arbejdede med andre sydamerikanske samlinger, bl.a. Charles Darwins. 1845 skænkede han gennem Chr. VIII sine enestående samlinger til Det kgl. naturhistoriske museum, og der fastsattes en sum til aflønning af en bestyrer (det Lundske legat). De

følgende år hjemsendtes de mange kasser – sidste sending med Galathea-ekspeditionen 1847 – men adskillige kasser forblev pga. pladsmangel uudpakkede, ja nogle endda et par år uafhængede på toldboden. Først da L.s nevø, den unge historiker Troels "Troels-Lund 1859 fremdrog sagen i „Fædrelandet“, lykkedes det at det vække autoriteterne, og samlingerne fik nu endelig deres velfortjente hædersplads i museet. Den bearbejdelse som L. havde påbegyndt blev videreført, først af J. Th. "Reinhardt som tre gange opholdt sig i længere tid hos L., senere af Oluf Winge (fugle) og først og fremmest af dennes bror, Herluf "Winge, hvis neo-lamarckistiske synspunkter afveg stærkt fra L.s før-darwinistiske opfattelse. Resultaterne publiceredes i det statelige, af Carlsbergfondet bekostede 5-bindsværk *E Musei Lundii, 1888–1915*. Det var L.s hensigt at følge samlingerne til Danmark, men praktiske ting kom i vejen og efter samlingernes afsendelse var han ligesom brændt ud, måske som en reaktion på de foregående års voldsomme energiudfoldelse. Sandsynligere er det dog at den gradvis nedsatte virkelyst skyldtes isolationen og et – velsagtens medfødt – anlæg for depression. Efter Brandts død 1862 ønskede han at få en yngre dansk videnskabsmand i sit hus, og 1863–66 opholdt den unge Eug. "Warming, den senere professor i botanik, sig hos ham og afløstes af først en tysker og senere af en anden dansker. Efter eget ønske blev L. begravet i Lagoa Santas jord, og i 50-året for hans død rejstes et mindesmærke på hans grav. På 100-årsdagen for hans ankomst til Lagoa Santa afholdtes mindefester og der udkom bøger om ham i Brasilien. Også 100-årsdagen for hans død fejredes både i Brasilien og Danmark, bl.a. med en særudstilling på Zoologisk museum. Skønt han aldrig formåede at løsrive sig fra Lagoa Santa, nærede han en bestandig længsel efter sit fædreland og vedligeholdt hele livet en omfattende brevveksling med sin slægt, bl.a. Søren "Kierkegaard, Troels-Lund, samt med fagkolleger.

L. hører til palæontologiens store navne. I den forholdsvis korte årrække der omfattes af hans videnskabelige aktivitet lagde han grunden til udforskningen af Sydamerikas uddøde dyreverden. Hans samlinger blev af største betydning for forståelsen af pattedyrenes udviklingshistorie, idet de – under sammenligning med tilsvarende former fra nutiden – blev grundlaget for Herluf Winges epokegørende studier. Også hans samling af planter – 12 000 herbarieeksemplarer i Botanisk museum – er af stor værdi. Personlig var L. vindende af væsen og en mand af høj kultur, med et følsomt sind og en levende skønhedsans og glæde ved naturen. – Ingenio et arti

Lund, P. W.

1846. Tit. professor 1848. – R. 1839. K. 1873. □ Afbildet på tegn. af udgravninger i Brasilien af P. A. Brandt (Kgl. bibl.; Zool. mus.). Litografi 1847 efter tegn. af F. Pusthuchen Glanzow, 1846, efter dette træsnit af J. C. Nielsen, 1862, efter tegn. af A. Dorph, og af C. Poulsen, 1885. Relief af Carl Martin-Hansen, 1931 (Zool. mus., Kbh.; nationalmus. i Rio de Janeiro). Buste af A. Mattos, 1935 (torvet i Lagoa Santa; på graven; Zool. mus., Kbh.). Foto. – Udkast til monument af Olga Wagner, 1936.

P. W. L.: *Memorias scientificas*, overs. L. Damasio, *Belo Horizonte* 1935. – [Troels Troels-Lund] i *Fædrelandet* 17.5–18.5.1859. III. tid. 30.11.1862. C. C. A. Gosch: *Udsigt over Danms. zool. lit.* II, 1875 104–17; III, 1878 290–302 (bibliografi). J. Th. Reinhardt i *Oversigt over vidensk. selsks. forhandl.* 1880 147–210. Ibis 4.ser.IV, London 1880 483f. Henriette Lund: *Naturforskeren* P. W. L., 1885. H. Winge i *E. musei Lundii* I, 1888 3–8 50–56. E. Warming i *Vidensk. selsks. skr.* 6.r.VI, 1890–92 161–63. Kn. Fabricius: *Troels-Lund*, 1921 19–23. Kai L. Henriksen: *Oversigt over da. entomologis. hist.*, 1921–37 = *Entomologiske medd.* XV 211f. J. O. Bøving-Petersen i *Politiken* 7.9.1922 og 24.5.1930. *Troels Troels-Lund: Et liv*, 1924. A. Guimaraes: P. W. L., overs. E. Hjorth Degenkolv, 1929. Ad. S. Jensen i *Prominent Danish scientists*, red. Vald. Meisen, 1932 110–14. J. D. Calogeras i *Rev. Hist. Bras. vol esp.* Rio de Janeiro, 1933 83–93. A. Mattos: *O sabio dr. Lund e a prehistoria americana*, 3. udg., *Belo Horizonte* 1935. Samme: *O sabio dr. Lund e estudos sobre a prehistoria brasileira*, *Belo Horizonte* 1935. Samme: *Collectanea* P. W. L., *Belo Horizonte* 1935. Magnus Degerbol i *Dyr i natur og museum* 1944–45 111–34. Samme i *Danmarksposten* XXXVIII, 1957 nr. 4 1–5. A. E. Jenkins m.fl. i *Journal of the Washington academy of science* XLI, 1951 66–74. A. Garboe: *Geologiens hist. i Danm.* II, 1961 169–85. R. Spårck i *Berl. tid.* 24.5.1963. Signe Prytz sst. 30.12.1966. Tove Hatting: *Brasiliens knoglehuler og deres udforskning*, 1980. Samme i *Naturens verden*, 1980 179–96. Henrik Stangerup: *Vejen til Lagoa Santa*, 1981. – *Papirer i Kgl. bibl.*

Torben Wolff (Svend Dahl)

Lund, Rasmus, 1827–89, præst. * 9.1.1827 i Brande, † 23.1.1889 i Øster Jølby, Mors, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Øster Tørslev, Niels Bay L. (1788–1845) og Johanne Sophie Carstensen (1792–1866). ~ 22.6.1859 i Slotsbjergvej med Laura Pio, * 8.5.1826 i Kbh. (Trin.), † 7.3.1903 i Øster Jølby, d. af lærer ved land- og søkadetakademiet, krigsråd Jean Pierre P. (1797–1867) og Marie Olsen (1797–1877).

L. blev student (Randers) 1846 og cand.teol. 1853, var derpå huslærer, blev 1857 kapellan i Magleby på Møn, 1859 i Tyrstrup; 1864 måtte han forlade Sønderjylland og blev sognepræst i Jetsmark; 1871 kaldtes han til præst for den nystiftede valgmenighed på Mors hvis medlemmer var spredt over store dele af Nordjylland. Da de grundtvigske „frihedskrav“ under den øgede politiske spænding på ny rejstes omkr. 1880 gik L. stærkt ind for dem, især så vidt de angik alter-

gang uden skriftemål (syndsforladelsen er givet i dåben og behøver ikke at gentages for „Guds børn“), konfirmation på vilkårlige søndage uden hensyn til børns alder og skoleudskrivning og – hvad der især virkede demonstrativt – børnealtergang, som L. i flere tilfælde praktiserede, hårdt presset af sin menighed og med en stigende provokatorisk tendens; meningen var at tvinge myndighederne til at fratage valgmenigheden anerkendelsen og dermed give signalet til en grundtvigsk frikirkedannelse over hele landet. 1883 lykkedes det også at få ministeriet til – på biskopperne P. E. „Linds og H. „Martensens råd – at tilbagetage L.s anerkendelse, og menigheden blev frimenighed (hvad den stadig er) og noget af en „idealmenighed“ i grundtvigske kredse. Men frikirkedannelsen blev der intet af, bl.a. fordi næsten hele den store fløj af menigheden som boede i Thy (og som var gået i spidsen for provokationerne) nu faldt fra; kun en mindre kreds samledes i et kapel i Torsted. □ Litografi af I. W. Tegner efter fotografi. Foto.

R. L.: *Min afsked som valgmenighedspræst på Mors*, 1883. – Ludv. Hertel i *Kirkehist. saml.* 5.r.VI, 1911–13 402–60. J. Damgaard: *Præsten R. L. og frimenigheden på Mors*, 1916. H. Begtrup: *Dansk menighedsliv i grundtvigske kredse V*, 1934 98–119. P. G. Lindhardt: *Morten Pontoppidan I*, 1950. Samme: *Fem Ålborg-bisper*, 1954. A. Pontoppidan Thyssen: *Den nygrundtvigske bevægelse*, 1958. *Morsø frimenighed 1871–1971*, udg. Per Fisker, 1971.

P. G. Lindhardt

Lund, Svend Aage, 1900–81, chefredaktør. * 18.4.1900 på Frbg., † 19.2.1981, begr. Ordrup kgd. F: assistent, senere forsøgsleder ved landbohøjskolens landøkonomiske laboratorium Aage Viggo L. (1864–1926) og Gerda Sophie Madsen (1879–1956). ~ 15.5.1929 i Kbh. (Garn. k.) med cand. med. Charlotte Bertelsen, * 5.6.1904 i Århus, d. af undervisningsinspektør, dr.phil. Henrik *B. (1874–1933) og Sophie Yhlen Olsen (1876–1934). Efter studentereksamen fra Skt. Jørgens gymnasium 1918 blev L. cand.polyt., fabriksingeniør 1925. Han ansattes som teknisk assistent på statsprøveanstalten for det følgende år at blive sekretær i Dansk arbejdsgiverforening og et år senere sekretær i Industrirådet. I disse år udfoldede han også en vis journalistisk virksomhed. Som konservativ studentforeningspolitiker var han redaktør af bladet *Studium*. Som aktiv idrætsmand skrev han sportsreferater i forskellige blade, og hans tekniske kundskaber og interesser fandt udtryk i artikler til *Gylvendals tidskrift* *Frem* om industrielle og naturvidenskabelige emner. 1929 opfordrede Chr. *Gulmann ham til at blive redaktionssekretær ved *Berlingske Tidende*. Skønt anlæg for at skrive endnu dengang

var den normale vej til en journalistisk løbebane var det dog ikke dette der førte L. ind i pressen. Ingen bladleder – og L. skulle blive det i en menneskealder – har sat færre linjer på prent. Men både opfordringen til ham og hans egen overgang til pressen fra beskæftigelser, der pegede mod en teknokratisk karriere i erhvervslivets tjeneste, var udtryk for tidens voksende erkendelse af at den moderne presse, foruden hvad den ellers var, også var en industri der heller ikke i sin redaktionelle ledelse kunne være uden den tekniske, administrative og økonomiske indsigt og evne som ethvert industriforetagende behøver. Dette gjaldt i særlig grad Berlingske Tidende, alderspræsidenten i dansk og europæisk presse, og det berlingske hus med dets mange udgivelser der på det tidspunkt havde etableret sig som landets største og mest konsoliderede bladforetagende.

Skønt oprindelig kun knyttet til huset som redaktionssekretær for et enkelt af bladene slog L.s lederevner og naturgivne autoritet, der var understøttet af hans højede *eloquentia corporis*, så at sige igennem fra den første dag. Han blev redaktør få år efter sin ansættelse og ansvarshavende for Berlingske Tidende 1935, et år efter Chr. Gulmanns død og efter et intermezzo hvor den til arvefølgen først udsatte, Helge *Knudsen, blev udmanovreret. Som chefredaktør, bestyrelsesmedlem og bladejernes første rådgiver og fortrolige blev han i realiteten konge over det berlingske hus gennem fyrretyve år og længe før han ved retræten i 1970 i nogle år kom til at bære de formelle insignier som formand for interessentskabet Berlingske Tidende, for A/S De Berlingske Virksomheder og for Det Berlingske Office.

I årtier var L. anset for at være den mægtigste mand i dansk presse, hvad han i en vis forstand også var. Han var den uomtvistede talsmand for landets dominerende bladkoncern. Hans renommé og indflydelse kunne dog ikke måles efter nogen af de normer der før havde været gældende for vurderingen af en pressemænds indsats, det være sig som politisk og kulturel inspirator, som journalistisk fornyer eller som fængslende i sprogets behandling. I ingen af disse henseender lader der sig påvise noget bemærkelsesværdigt. Men han forenede i sin person en række egenskaber der i et hus med så mange boliger som det berlingske måtte gøre ham til både kaptajn og lods. Til journalistisk instinkt og sans for den rette anvendelse af de enkelte medarbejders forskellige talenter føjede han usædvanlige evner som organisator og forhandler og han forstod den tekniske udviklings og de økonomiske forholds betydning for bladernes drift. Den le-

derstilling dette gav ham, forvaltede han på den anden side med diskretion ved at delegerer opgaverne til mange hænder og ikke at blande sig, så længe der ikke rejste sig problemer. Når der gjorde det, afdramatiserede han dem. Han søgte ikke unødigt trætte. Hans væsens flegma kunne virke næsten indolent, men han var hurtig og beslutsom i sine afgørelser. Hans naturlige generøsitet begunstigedes af den fremgang der i hans tid fulgte de berlingske foretagender. Når det gik huset godt, skulle det også gå de ansatte godt, en holdning der i lønpolitikken skulle bidrage til de vanskeligheder, det berlingske hus under senere, sværere pressekonjunkture kom ud for, men dette var i L.s tid næppe forudsigeligt.

Umiddelbart efter Danmarks befrielse 1945 kom L. i vanskeligheder da det blev kendt, at han havde været en af initiativtagerne til dannelsen af Dansk-tysk forening. To af modstandsbevægelsens mest fremtrædende pressemænd, Aage *Schoch og Ebbe *Munck, som den berlingske bestyrelse i øjeblikkets stemning havde indsat i den redaktionelle ledelse trådte tilbage, og under den følgende nyordning af ledelsen måtte L. 1946 fratræde som ansvarshavende redaktør. Han blev i stedet administrerende redaktør, et nyt begreb i dansk presse. Den ændrede titulatur gjorde dog ingen mærkbar forskel for hans centrale position i det berlingske hus. Denne position medførte også, at han kom til at indtage de højeste tillidposter inden for dagspressen. Han var formand for Danske dagblades fællesrepræsentation 1958–70 og fik 1960 gennemført vejledende regler for god presseskik der senere førte til oprettelsen af et pressenævn der skulle påtale overtrædelse af reglerne. L.s bestræbelse gik ud på at forebygge en lovgivning der kunne indebære begrænsninger i pressefriheden ved at lægge kontrollen med udskjelser i pressens egne hænder. Det første lykkedes. Effektiviteten i kontrollen med udskjelserne skulle vise sig problematisk. – L. omfattede den nordiske tanke med dyb hengivenhed. Den var måske uden for det professionelle pressemæssige hans stærkeste engagement. For kulturudvekslingen mellem de nordiske lande gennemførte han i årenes løb en lang række arrangementer, udstillinger og gæstespil der fik en naturlig anerkendelse i hans formandskab for foreningen Norden 1971–73. – R. 1938. R¹. 1952. K. 1956. K¹. 1969. □Tegn. af Erik Werner og af Eiler Krag. Foto.

T. Vogel-Jorgensen: Berl. tid. gennem to hundrede år II–III, 1949. Politiken 31.12.1958; sst. 17.4.1980. Paul Hammerich: En Danmarkskronike I–II, 1976–77. Victor Thomas i 100 publicister om 100 publicister, 1980 172–74.

Erik Seidenfaden

Lund, Søren

Lund, Søren Jørgensen, 1852–1933, maler. * 12.12.1852 i Horne ved Fåborg, † 13.2.1933 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sognefoged Jørgen Sørensen (1816–93) og Ane Hansdatter (1815–95). ~ 1° 12.5.1881 i Kbh. (Garn.) med Marie Jensine Jeppesen, * 31.10.1846 i Kbh. (Trin.), † 26.10.1882 i Horne, d. af høker Niels Peter J. (1809–81) og Maren Kirstine Jørgensen (1815–66). ~ 2° 30.10.1891 på Frbg. (valgmenighedens bedesal) med Ane Cathrine Elisabeth Lindberg, * 31.7.1870 i Gentofte (Vartov), † 10.9.1895 i Kerteminde, d. af valgmenighedspræst Niels *L. (1829–86) og Clara C. Monrad (1838–1922).

Skønt af bondeslægt bestemte L. sig tidligt for at blive kunstner. For dog at have et borgerligt erhverv blev han sat i malerlære hos malermester Syrak Hansen i Fåborg. Herfra rejste han i okt. 1873 til Kbh. hvor han ernærede sig som malersvend, samtidig med at han gik på Teknisk skole om aftenen. Okt. 1874 kom han ind på kunstakademiet hvor han blandt de gamle Eckersbergelever, der dengang ledede undervisningen, navnlig følte sig tiltrukket af Adolf *Kittendorff, Niels Simonsen og Jørgen *Roed. Da han havde forladt akademiet april 1882, besøgte han samme vinter L. *Tuxens lige oprettede malerskole. I foråret 1891 foretog han en studierejse til Holland, Belgien og Paris for selv at stifte bekendtskab med de ny strømninger som han havde fået smag for på Tuxens skole. 1904 var han i Italien på Larssens legat. L. udstillede første gang på forårsudstillingen ved Charlottenberg 1879 og siden næsten hvert år lige til sin død 1933. Desuden har han udstillet på Kunstnernes efterårsudstilling 1904, 1907–11, 1922 og 1929 og i Göteborg 1881, på verdensudstillingen i Paris 1889, i Chicago 1893, i Malmö 1914 og Forumudstillingen 1929. I nov. 1912 afholdt han en særudstilling hos Chr. Larsen på Højbro Plads. Fra nov. 1889 virkede han som lærer ved Det tekniske selskabs malerskole om vinteren; men i sommerhalvåret rejste han rundt i Danmark og fandt motiver til sine malerier. Fra 1912 malede han hvert forår i Dyrehaven. L. malede naturalistiske landskaber med dyr, dog med et stænk af den impressionisme i gengivelsen, han i sine unge dage havde stiftet bekendtskab med hos Tuxen og i Paris. Store personlige sorger, tabet af to unge hustruer og siden af en voksen søn og datter, formørkede til tider hans sind og indvirkede på hans farver der blev tungere og mørkere. Han begyndte tidligt at radere og dyrkede denne kunstart hele livet igennem jævnsides med maleriet. Hans bedste blad er *Det gamle Øg og Døden* der rummer en dyb melankolsk symbolik. Han har bl.a. illustreret Svend Fleuron: *Kalv og Dyre-*

haven. Med sin solide og sanddru kunst har L. vundet stor popularitet. Arbejder af ham ejes af Fåborg og Odense museer og kobberstiksamlingen. □ Mal. af L. A. Ring, 1883. Afbildet på Rasmus Christiansens mal. af Krøyers skole, 1886. Radering af Axel Hou, 1898. Raderinger af Cilius Andersen 1904, 1907 og 1909. Malet studie af P. Hansen til samme mal. 1911 af museumsindvielsen 1910 (Fåborg mus.). To raderinger af Ernst Hansen, 1920. Mal. af Erik Jensen 1929 og udst. 1931. Mal. af C. F. Aagaard. Tegnet selvportr. Foto.

The studio, London 1902 (sommernr.). Sig. Müller: Nordens billedkunst, 1905. Faaborg museums kat., 1910. Th. Faaborg i Nationaltid. 5.5.1916. C[arl] Jørgensen i Kat. over L.s efterl. arbejder, sept. 1933 7–20. Herm. Madsen: Den fynske malerkunst, 1935. Fritz Syberg: De unge år, 1943 37–42. – Papirer i Kgl. bibl.

Else Kai Sass

Lund, Arne Torben, 1902–70, jurist. * 12.10.1902, † 25.1.1970 i Paris, begr. Frbg. kgd. F: seminarieforstander, cand.teol. Einar Viggo Melbye L. (1875–1935) og Charlotte Marie Fenger (1878–1933). ~ 14.6.1927 i Kbh. (Vor frelsers) med Ella Elisabeth Stockholm, * 13.7.1902 i Kbh., d. af bogholder Holger Peder Wentzel S. (1871–1947) og Christine Hardt Sørensen (1872–1949).

L. blev student fra Fr.berg gymnasium 1920 og cand.jur. 1926. Han var sekretær i undervisningsministeriet 1927–38, kontorchef ved Nationalmuseet 1938–45 og konstitueret dommer ved østre landsret 1945–47. Fra 1944–47 var L. tillige lektor i retsvidenskab ved Kbh.s univ. og 1947–69 professor i retsvidenskab ved Århus univ., dettes referendar 1958–66. L.s fagområde i universitetsundervisningen var person-, familie- og arveretten, og 1949–59 havde han tillige ansvaret for procesretten, men hans egentlige felt var eneretsforskningen, og han var bestyrer for universitetets institut for eneretsforskning der omfattede forfatter- og kunstnerret samt patent- og varemærkeret og beslægtede retsområder. – Allerede 1933 udgav L. en kommentar til den nye lov om forfatter- og kunstnerret, og 1944 erhvervede han den juridiske doktorgrad for afhandlingen *Billedkunsten i retlig Belysning*. I dette pionerværk analyserer han de problemer som er særlige for den bildende kunst i forhold til det litterære værk, og det særlige forhold mellem det kunstneriske åndsværk og den materielle genstand, hvori værket finder sit udtryk. Ved løsnings af konflikten mellem kunstnerens interesser i sit åndsværk og ejerens interesser i forbindelse med ejendomsretten til den ydre genstand søgte han i videst muligt omfang at beskytte kunstnerens interesser. Livet igennem fortsatte L. sit teo-

retiske arbejde inden for ophavsretten som suppleredes med hans praktiske virksomhed i såvel nationale som internationale kommissioner og andre organer, med det formål at administrere og overveje ændringer i de gældende ophavsretlige regler og at beskytte ophavsmændenes og videnskabsmændenes interesser. L. udgav tillige nogle højt skattede oversigter med juridiske litteraturhenvisninger. □Foto.

Bibliografi i Dansk jur. bibliografi 1950–71, ved Jens Sondergaard, 1973 44 192f. – Max Sorensen i Århus univ.s årsberetn. 1969–70, 1970 15–19.

Stig Jørgensen

Lund, Troels, 1802–67, teatermaler. * 5.4.1802 i Kbh. (Nic.), † 5.5.1867 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: grosserer, direktør ved fattigvæsenet Ole Troelsen L. (1767 el. 68–1843) og Karen Monberg (1774–1815). ~ 23.7.1842 i Kbh. (Helligg.) med Sophie Petrine Andersen, * 13.2.1817 i Kbh. (Garn.), † 23.10.1897 på Frbg., d. af kancellist, senere ekspeditionssekretær i generalstabens bureau, justitsråd Andreas Christian A. (1787–1841) og Christiane Frederikke Saxtorph (1793–1848).

L. fik sin uddannelse på akademiet hvis sølvmedaljer han vandt. Efter flere gange forgæves at have bejlet til gulmedaljen blev han så nedtrykt af faderen til opmuntring lod ham rejse udenlands. Det var egentlig hans mening at blive historiemaler, men – rimeligvis efter G. F. Hetschs råd – besluttede han sig til at dyrke teatermaleriet, og navnlig den ene side af det, arkitekturfaget. Man anerkendte nu hans evner, og 1829 fik han kgl. understøttelse for to år til en rejse til Italien, en understøttelse der yderligere fornyedes to år til. Han fik mulighed for at arbejde under de bedste teatermalere i samtiden, i München Simon Quaglio, i Wien Joseph Platzer og i Milano Alessandro Sanquirico. Til sidst var han i to år elev hos den berømteste af dem alle, Pierre-Luc-Charles Cicéri, på operaen i Paris. En dekoration til *Tryllefløjten* han havde sendt hjem vandt behag, og da han 1833 vendte tilbage til Kbh. havde han heldet med sig. 1835 blev han medlem af akademiet, karakteristisk nok på en dekoration til balletten *Valdemar* der blev forevist akademiet på selve teatret. Efter at han i nogle sæsoner med held havde arbejdet ved teatret, fik han 1842 sammen med den talentfulde C. F. Christensen, hvis fag var landskabsmaleriet, fast ansættelse som maler af arkitekturdekorationer. Hans ansættelse der først og fremmest skyldtes Jonas Collin lod på at han tillige „naar Direktionen ønskede det, skulde assistere ved Theatermaskineriets Anordning“. De to unge malere erstattede på en smuk måde den højt

skattede A. Wallick, under hvis overopsyn de havde malet deres første dekorationer, og de virkede nu sammen til 1863 hvor L. blev afskediget. Ganske vist anså man ikke L. for at være fuldt så talentfuld som Christensen, men man anerkendte hans dygtighed, hans „Forstaelse og Kjendskab til theatralisk Virkning“. Han havde navnlig til at begynde med store succeser med dekorationer som en gotisk riddersal i *Valdemar*, en tysk middelaldergade i *Jødinden* og Viborg domkirke og Riberhus slotsgård i *Erik Menveds Barndom*. Sammen med „Stadsconducteur“ Henrik Grosch skabte L. Christiania theater 1835. Han var især aktiv med teatermaskineriet, førtepper og bestanden af 12 standarddekorationer. Også på andre områder gjorde L. sig gældende; han var bl.a. fra 1849 medlem af borgerrepræsentationen. – Tit. professor 1863. R. 1847. □Mal. af D. C. Blunck, 1832, og af Jørgen Roed s.å.; akvarel af sidstnævnte 1833. Mal. af C. A. Jensen, 1836 (St. mus.). Tegn. af Constantin Hansen (Kgl. bibl.). Malet selvportr. Litografi 1868 efter foto.

Th. Overskou: Den danske skueplads V–VI, 1864–76. Henriette Lund: Erindr. fra hjemmet, 1909. Danm. i fest og glæde, red. Jul. Clausen og T. Krogh IV, 1935 297–301. Øyvind Anker: Den danske teatermaleren T. L. og Chria. theater, Oslo 1962 = Teaterhist. selsk. skr. III. – Papirer i Kgl. teaters bibl.

Klaus Neiiendam (Torben Krogh)

Lund, Troels Frederik, se **Troels-Lund, Troels**.

Lund, Valdemar Christian Sophus, 1860–1946, dampmøller, grosserer. * 7.12.1860 i Kbh. (Frue), † 29.3.1946 sst. (Rosenvængets), begr. sst. (Vestre). F: kontorchef i generalpostdirektoratet, kancelliråd, senere generalpostdirektør Niels Holm Hostrup L. (1817–94) og Ida Wilhelmine Nathalie Steglich (1837–1918). ~ 10.9.1890 i Kbh. (Johs.) med Anna Eufemia Strandgaard, * 24.2.1868 i Kbh. (Johs.), † 18.1.1925 sst. (Jakobs), d. af kaptajn, senere skibsreder Jens S. (1816–98) og Laura Christine Margrethe Møller (1828–1910).

L. fik handelsuddannelse i firmaet J. P. Bloch og rejste derefter nogen tid i udlandet. 1889 startede han et korn- og foderstoffirma som han – i en årække med Edw. Knox som kompagnon – arbejdede frem til en stor forretning, og 1893 opførte han Blegdamsmøllen der blev drevet som personligt firma indtil den 1928 overgik til aktieselskabsform under navn Blegdamsmøllen, V. L. & Co. For dette selskab var L. formand indtil sin død. Han vandt hurtigt ry som en dygtig købmand med faste meninger, og skønt han – udpræget tilbageholdende af væsen – helst gik uden om offentlige tillidshverv blev han 1911 på

Lund, V.

enstemmig opfordring af korn- og foderstofbranchen indvalgt i Grosserer-Societetets komité på den plads der var blevet ledig ved Oscar B. Muus' udnævnelse til handelsminister. 1914 blev L. medlem af den overordentlige kommission og 1916 af majsævnet, men kom herved, ligesom H. Heilbuth, ud for skarp kritik fra en betydende kreds af Grosserer-Societetets medlemmer med A. Peschcke Koedt og Hartvig Dessau som ordførere. Efter et bevæget børs møde med påfølgende generalforsamling febr. og marts 1918 udtrådte de begge af komiteen idet forsamlingen med stort flertal udtalte at „de to herrers stilling til regeringens forbudslovgivning . . . ikke er forenelig med det tillidshverv, der under andre forhold blev betroet dem af Grosserer-Societetets medlemmer“. I perioden 1915–40 var L. formand for Københavns bedømmelses- og voldgiftsudvalg for korn- og foderstofhandelen, et udvalg han havde været medlem af siden 1894. En væsentlig del af sine sidste år tilbragte L. på sin gård Arrenakke ved Frederiksværk. □Foto.

Borsen 31.3.1911, 27.3.1918, 3.1.1930 (om Edw. Knox), 1.9.1933 og 30.3.1946. Hendrik Stein: Omkr. Kbh.s bors, 1937.

Chr. R. Jansen (P. Koch Jensen)

Lund, Viggo, * 1890, forsøgsleder. * 25.2.1890 i Hornumskov, Hvirring sg. F: gartner Jens L. (1858–1940) og Marentine Kristensen (1861–1943). ~ 29.7.1927 i Skamstrup med Esther Mathiesen, * 25.9.1900 i Nordenbro på Langeland, † 7.3.1930 i Maribo, d. af mejerier Carl Johan M. (1873–1943) og Ida Andersen (1877–1940). L. blev uddannet ved landbruget og efter ophold på højskole og på Dalum landbrugsskole tog han på landbohøjskolen hvorfra han blev dimiteret som landbrugskandidat (agronom) 1914. Efter en kort tid som planteavlsassistent i Varde blev han lærer på Dalum landbrugsskole og fik 1916 legat til studieophold i USA. Ved afslutningen af studierne på Iowa state University og Cornell University blev han 1918 ansat som forædlingsleder ved De danske Sukkerfabrikker. Han startede under beskedne forhold ved Maribo Sukkerfabrik, flyttede senere til gården Ulriksdal ved Nysted indtil sukkerfabrikkerne erhvervede gården Sofiehøj ved Holeby som blev hjemsted for det fortsatte forsøgs- og forædlingsarbejde. Tidligere var der uden held gjort forsøg på at tiltrække en dansk fabriksroe til at erstatte de hidtil anvendte tyske roestammer. Men det lykkedes L. i begyndelsen af 20'erne ved udnyttelse af krydsningsfredighed i forædlingsarbejdet at frembringe en konkurrencedygtig dansk roestamme, *Maribo-N*, der udsendtes 1929 og vandt stærk udbredelse. I 30'erne begyndte L. for

andre at udnytte kromosomfordobling, og 1948 havde han fået verdens første polyploide sukkerroe, *Maribo-P*, klar til at sende i handelen. Den var i en årrække kendt verden over som den bedste fabriksroe på den tid. Ved siden af sit banebrydende arbejde med sukkerroer beskæftigede L. sig også med kornforædling og videreførte dette arbejde på privat basis da han 1960 forlod sukkerfabrikkerne på grund af alder. – L. vandt almindelig anerkendelse for sin fremragende indsats både i danske og i internationale plante-forædlingskredse. Han blev 1931 medlem af Institut International de Recherches Betteravières, var medlem af dettes bestyrelse 1948–60 og blev 1961 udnævnt til æresmedlem. Han var medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber og fik 1977 Landhusholdningsselskabets sølvmedalje for sin epokegørende indsats inden for dansk sukkerroeavl. – R. 1951. R'. 1960. □Foto.

O. J. Olesen i Ugeskr. for agronomer og hortonomer, 1975 160f. H. Holme Hansen i Landsbl. 21.1. s.å. Ole E. Heide i Landbrugsmag. Husmandshjemmet 20.2. s.å. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Carl Thomsen

Lund, William, 1837–1928, skibsreder. * 21.9. 1837 i Åbenrå, † 7.5.1928 i Chislehurst. F: kaptajn Wilhelm L. (1793–1866) og Anna Margrethe Bramslöv (1797–1856). ~ 1° 1863 med N. N. Bush, † 1890, d. af ingeniør William B. Ægteskabet opløst. ~ 2° 1878 med Maria Elisabeth Toynbee, * 20.3.1848, † 7.6.1938, d. af kaptajn Joseph T.

Allerede under sin opvækst i søfartsbyen Åbenrå fik L. interesse for søen, og efter treårskrigen afslutning 1850 kom han til Altona hvor han i de følgende syv år uddannede sig i et rederifirma. 1857 tog han ud på en lang rejse som varede tretten måneder, og som førte ham til Adelaide, Melbourne og Batavia. Efter hjemkomsten fik han ansættelse i Kristiania som leder af et rederi og virkede her i halvtredje år, hvorefter han rejste til England (1860). Efter ansættelse i et par engelske rederier og efter at have skaffet sig tillid og forbindelser – bl.a. brødrene Delcomyn – kunne L. 1861 starte sin egen forretning: *W. L. Skibshandler og Seilmager*. Forretningen udviklede sig hurtigt under hans dygtige ledelse, og 1865 begyndte han sammen med en ven redervirksomhed som havde så stor fremgang at den i løbet af fem år rådede over en anelig flåde af sejskibe som gik mellem England og Australien og Kina. Åbningen af Suez-kanalen blev et vendepunkt for L.s virksomhed. Han ombyttede sejskibene med dampskibe og åbnede den første direkte dampskibslinje mellem England og Australien. Australiensfarten samledes i et selskab,

L.s. Blue Anchor Line som oprettedes 1877. 1909 indtraf en ulykke som gik L. nær til hjerte. Line-ren Waratah, et af hans flådes nyeste skibe, afgik fra Durban 26.7.1909, og man horte aldrig siden noget til den. Hele selskabets flåde – i alt 30000 tons – solgte L. 1910 til Peninsular & Oriental Steam Navigation Co. (P. & O. Line). – Den øvrige virksomhed, rederi, kulforretning, sejlmage-ri og skibsprovantering fortes videre under fir-manavnet Wm. L. & Sons som efter L.s død le-dedes af sønnen F. W. Lund der blev direktør i flere sofarts- og andre foretagender, bl.a. Ang-lo-Persian Oil. – L. indtog en anselig position in-den for engelsk skibsfart og beklædte en række betydelige tillidposter. Således var han medlem af bestyrelsen for Lloyds Register og formand for klassificeringskomiteen, Associate of the In-stitution of Naval Architects, Vice Chairman i The General Shipowners Society of London, di-rektør i Bank of Adelaide (London afd.), dire-ktør og formand for Wallarah Coal Company of Sydney. Han var en ejendommelig, særpræget personlighed som vandt alle ved sit åbne og lige-fremme væsen. – Han var i besiddelse af et jern-helbred som tillod ham at tage del i møder og forretningsanliggender, lige til han nåede op omkring 90 år. Han var ivrig havedyrker og stærkt interesseret i hestesport. – L. har skænket to malerier til byen London, portrætter af admi-ral Jellicoe og Earl Haig, udført af Arthur Che-valier Tayler, begge ophængt i Guild Hall Art Gallery. – R. 1914.

The Times 8.5.1928. – Levnedserbetning i ordenskapit-let.

A. Kamp*

Lund, Zacharias, 1608–67, kancellisekretær, la-tindigter. * 5.4.1608 i Nybøl, † 8.6.1667 i Kbh., begr. i Trin. k. F: sognepræst i Nybøl Jørgen (Georg) L. (1574–1641) og Salome Witte (el. Wi-ding). Ugift.

L. gik i skole i Sønderborg og Flensborg, besøgte 1625–30 gymnasiet i Hamburg og studerede halvandet år i Wittenberg (navnlig klassisk filo-logi). 1635–45 var han huslærer for Holger *Vind og foretog i denne egenskab 1641–45 en rejse til Holland, England, Frankrig og Italien. 1646 blev han rektor på Herlufsholm og måtte derfor n.å. tage magistergraden ved Kbh.s univ. Hans tem-perament egnede sig dog ikke til rektorgernin-gen, skolen gik tilbage, og med glæde forlod han stillingen 1654 da Jørgen *Seefeld på Ringsted kloster tilbød ham pladsen som sin bibliotekar, hvorved han også fik bedre tid til studeringer. 1657 blev L. sekretær i danske kancelli og virke-de navnlig som dechifrør af opsnappede breve

under svenskekrigen. 1664 var han sekretær ved forhørene over Otto *Sperling d.æ. – L. var en anset filolog, H. *Gram roser hans lærdom i græsk. Hans talrige utrykte skrifter er væsent-ligst kommentarer til klassikerne. Selv optrådte han som digter både på latin og tysk: sine ung-domsarbejder i latinsk poesi udgav han 1634 un-der titel *Poematum juvenilium libri IV*, og med *Allerhand artige deutsche Gedichte*, 1636 har han i tysk renæssancelitteratur vundet et vist navn blandt M. Opitz' og P. Flemings efterlignere.

G. L. Wad: Medd. om rektorerne på Herlufsholm, 1878 140–53. J. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit. i 17. og 18. årh. I, 1887. Quellen zur Gesch. des geistigen Lebens in Deutschland, udg. A. Reifferscheid I, Lpz. 1889 605 945f. O. Walde: Storhettidens lit. krigsbyten II, Upps. 1920. H. Cysarz: Deutsche Bar-ockdichtung, Lpz. 1924. Hoch- und Spätbarock, udg. samme, Lpz. 1937 29f 290. Fl. Tolstrup: Det ældste Herlufsholm, 1965 74 250f. – Papirer i Kgl. bibl.

R. Paulli*

Lund, Aage, 1900–46, dyrefysiolog. * 1.4.1900 i Helsingør, † 26.12.1946 i Kbh. (Grøndals), begr. sst. (Vestre). F: grosserer, senere vicekonsul Vil-helm Emanuel Albert L. (1870–1950) og Ursula Ottilia Skjoldager (1876–1942). ~ 10.8.1927 med Lillian Ella Thomsen, * 2.3.1905 i USA, † 4.4.1980 på Skt. Lukasstiftelsen, d. af ingeniør Julius Knud Ludvig T. (1873–1954) og Ingeborg Jo-hanne Kamilla Helbig (1879–1970).

L. kom efter realeksamen, praktisk landbrugsud-dannelse og landbrugsskoleophold til landbo-højskolen og blev landbrugskandidat 1923. S.å. blev han assistent og 1925 forsøgsleder ved Landøkonomisk forsøgslaboratoriums dyrefysi-ologiske afdeling under professor H. *Møll-gaard. L. har udført en række videnskabelige un-dersøgelser inden for ernæringsfysiologien og har hyppigt vikarieret ved undervisningen i ernæringsfysiologi på landbohøjskolen. Som den første erhvervede han den jordbrugsvidenskabe-lige doktorgrad ved højskolen på en afhandling om *Eksperimentelle Undersøgelser vedrørende Svinets Avitaminose-A*, 1939. Blandt hans øvrige arbejder der er fremkommet som beretninger fra forsøgslaboratoriet kan nævnes undersøgelser over fordøjeligheden af hosorter hos kvæg (1928) og carotinbestemmelse ved hjælp af Pul-frich-fotometer (1939). Særlig indgående har han sammen med andre af forsøgslaboratoriets med-arbejdere beskæftiget sig med væksten hos svin, og til rækken af beretninger herom slutter sig disputatsen. Sammen med Møllgaard udgav han 1929 en på moderne ernæringsfysiologiske prin-cipper bygget fremstilling *Om Grundtrækkene af Malkekvægets Ernæringslære*. Som medarbejder ved håndbøger og gennem et stort antal afhand-

Lund, Aage

linger og artikler navnlig i Nordisk Jordbrugsforskning og Ugeskrift for Landmænd har han deltaget i ernæringsfysiologiens nyeste udvikling og i spredningen af oplysning derom blandt landmændene og blandt landbrugets teoretiske vejledere. Navnlig har han bidraget til at skabe kendskab til vitaminlæren og til mineralstofferne betydning for husdyrenes ernæring. Han var medarbejder ved udenlandske tidsskrifter og fast knyttet til redaktionen af Nutrition Abstracts and Reviews. □Foto.

H. Ærsoe: Husdyrbrugsforsøgsvirksomheden i Danm., 1943 = Beretn. fra forsøgslab. CC 161–65 246. H. Wenzel Eskedal i Tidsskr. for landokonomi, 1947 65f. V. Steensberg i Ugeskr. for landmænd, s.å. 24f.

Aksel Milthers*

Lund Christiansen, Asger, * 1927, violoncellist. * 23.5.1927 i Kbh. (Frihavns). F: pianist, lærer ved Det kgl. danske musikkonservatorium, senere professor Holger L. C. (1900–59) og pianist Ellen Dorthea Kirstine Kruse (* 1902). ~ 15.5.1947 i Kbh. (Nazareth) med koncertsanger Jytte Breuning Hansen, * 21.3.1921 på Frbg., d. af hovedkasserer Holger Johannes H. (1886–1954) og Harriet Elise Sofie Breuning (1886–1966).

L. C. har fået sit ståsted i en meget musikalsk familie. Faderen var en højt anset pianist og kammermusiker, professor ved musikkonservatoriet i Kbh. Også moderen var pianist. Hans to søstre blev begge lærere på samme konservatorium i sang og klaver, og senere blev hans søn lærer i fløjtespil sst. Selv valgte L. C. celloen som sit instrument, blev 15 år gammel elev på konservatoriet hos Paulus *Bache med store eksamen 1946. Samme år deltog han i de nordiske konservatorie-elevers første store musikfest i Stockholm og fortsatte året efter sine studier hos Gaspard Casado ved dennes mesterklasse i Siena. L. C. fik sin koncertdebut i Bern 1947 og virkede derefter som solist og kammermusiker indtil han 1949 fik ansættelse i Tivolis koncertsalsorkester hvor han nogle år senere også optrådte som dirigent. 1959–67 var han medlem af Det kgl. kapel, fra 1965 lærer, senere docent ved Det jydsk musik-konservatorium, professor sst. 1969. Trods orkester- og undervisningsvirksomhed havde L. C. i årevis været en passioneret og dygtig kammermusiker. Han var medlem af Den danske kvartet og Erling Bloch-kvartetten fra 1947 indtil han blev medstifter af Københavns strygekvartet 1956 (med Tutter Givskov, Mogens Lüdolph og Mogens Bruun), et ensemble der nu (1981) gennem mere end 20 år har bevaret en usvækket anseelse. L. C.s administrative evner har placeret ham i talrige tillidshverv, på bestyrelses- og formandsposter i bl.a. Solistforeningen af 1921,

Kammermusikforeningen af 1868, Fællesrådet for udøvende kunstnere, Statens musikråd, Gramex, kunstfondens repræsentantskab, Selskabet til udgivelse af en dansk antologi på grammo-fonplade og adskillige flere. L. C. stiftede 1966 det uafhængige tidsskrift *Musik* som han efter fire godt tilrettelagte årgange måtte opgive af arbejdsmæssige grunde. – L. C. har komponeret en del værker, deriblandt *Suite for orkester*, 1960, koncerter for basun og fagot med orkester, *Trio for fløjte, bratsch og cello*, *Klarinetkvintet*, *Kvartet for fire fløjter*, *Suite for solofløjte*, operaen *Juana la loca*, en række børnesange og forskellig underholdningsmusik. – R. 1974.

Sigurd Berg

Lundbeck, William, 1863–1941, zoolog. * 16.10.1863 i Ålborg, † 18.5.1941 i Lyngby, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: rebslagermester Ole Andreas L. (1815–91) og Regina Elisabeth Schwarz (1822–1904). ~ 1° 11.4.1896 på Frbg. med Betty Hanna Caroline Wildner, * 20.10.1864 i Korsør, † 7.9.1903 på Frbg., d. af malermester Carl Frederik Emil W. (1833–79) og Hanna Caroline Olsen (1829–81). ~ 2° 30.3.1912 på Frbg. med Elfrida Emma Maria Sophia Wiche, * 13.1.1874 i Stockholm, † 23.2.1942 i Gentofte (~ 1° med bagermester Hans Christian Møller, 1856–1938, ægteskabet opløst), d. af grosserer Frederik Simon W. (1840–1914) og Frederique Ebert (1840–87).

L. var udlært urmager inden han som 23-årig tog studentereksamen (privat dimitteret) og begyndte at læse zoologi med interesse for insekter. 1889 og 1890 berejste han for Grønlandskommissionen Grønlands vestkyst for at indsamle insekter, hvilket ikke var sket siden Otto *Fabricius' tid. Det meget store materiale med talrige for videnskaben nye arter blev delvis bearbejdet af ham selv i Videnskabelige Meddelelser fra Dansk naturhistorisk Forening, 1896–1900, efter at han i *Entomologiske Undersøgelser i Vest-Grønland*, 1891, havde beskrevet selve rejsen. 1892 og 1893 deltog L. i fiskeriundersøgelserne ved Island (journaler på Zoologisk museum) og tog magisterkonferens 1895. Umiddelbart derefter, 1895–96, var han med som zoolog på Ingolf-ekspeditionen i Nordatlanten. 1896–1902 var han knyttet til Dansk fiskeriforening som sekretær og redaktør og blev 1904 ansat som assistent ved Zoologisk museums 2. afdeling, den marine. Han havde da allerede påbegyndt en bearbejdelse af de på Ingolf-ekspeditionen indsamlede havsvampe og publicerede 1902–10 tre bind *Porifera* der vel ikke giver anledning til nye systematiske synspunkter, men

som med de udførlige beskrivelser, også af karakterer hvis betydning først senere blev erkendt, og de talrige minutiøse udførte tegninger hører til det bedste der er skrevet om havsvampe.

1910 blev L. inspektør for 3. afdeling, leddyr-afdelingen, og kunne nu helt hellige sig entomologien. Han havde allerede i mange år gjort intensive indsamlinger af fluer over hele landet og havde 1907–10 publiceret de tre første bind af det stort anlagte, på engelsk skrevne arbejde *Diptera Danica* der for første gang siden R. C. "Stægers tid tog den danske fluefauna under indgående behandling. Indtil 1927 kom syv bind af dette værk der ved sine omhyggelige og udførlige beskrivelser fik international betydning; sygdom hindrede fortsættelsen. L. var en fremragende systematiker med et skarpt blik for de afgørende morfologiske forskelle, enten det så drejede sig om fluer eller havsvampe. Han var desuden en eksempløst flittig indsamler. Hans grønlandske indsamlinger beløb sig til adskillige tusinde eksemplarer, alle nålede og etiketterede af ham selv, hans danske fluesamling var på 50000 individer. Den kom efter hans død til Zoologisk museum og er siden blevet flittigt benyttet af udenlandske specialister. Men L. havde også sans for dyrenes biologi; dette kommer lejlighedsvis til orde i *Diptera Danica* samt især i afhandlingen *On the biology of Sciomyzidae*, 1923, om de i ferskvandssnegle snyltende kærfluer hvis biologi han var den første der beskrev. Endelig skrev han 1914 i Mindeskriftet for Japetus Steenstrup en betydelig artikel om havtægerne, *The eggs and egg-deposition of Halobates*, baseret på J. "Steenstrups forstudier. – R. 1927. □Foto (Zool. mus.; Kgl. bibl.).

Kai L. Henriksen: Dansk entomologis hist. 1921–37, 1937 277–80 474f 538. J. P. Kryger i Entomologiske medd. XXII, 1942 268–73 (m. bibliografi). R. Spärck i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CV, s.å. V–VII. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

S. L. Tuxen (Kai L. Henriksen)

Lundberg, Knud, * 1920, journalist. * 14.5.1920 i Kbh. F: lærer, senere skoleinspektør Hjalmar Christian L. (1897–1969) og sekretær Anna Gertrud Elisabeth Anderson (1899–1974). ~ 1° 14.3.1943 i Vanløse med Margrete Filskov * 28.3.1924 i Kbh., d. af lærer Oluf Christen F. (1894–1936) og lærer Anne Larsen (* 1897). Ægteskabet opløst 1946. ~ 2° 17.9.1974 i Kbh. med Hanne de Fine Licht, * 9.3.1932 i Århus, d. af overlæge Erik Wilhelm de F. L. (1894–1972) og Ellen Camilla Frederikke Philipsen (* 1907). L. blev student 1938 fra Østre Borgerdydskole og påbegyndte 1940 en uddannelse på Dan-

marks højskole for legemsøvelser. Han gik derefter over til medicinstudiet som han afsluttede med eksamen 1948. Det blev imidlertid ikke som læge, men som sportsudøver og -journalist han kom til at gøre den indsats der gjorde ham kendt i offentligheden. Hans journalistik (Idrætsbladet 1943–45, Information 1945–53, og fra 1953 Social-Demokraten og fra 1959 Aktuelt) bærer præg af saglighed og viden. Han engagerede sig desuden i aktuelle samfundsdebatter, bl.a. som avis-kronikør, men også som forfatter. Dette tillige med sportskarrieren gjorde ham så kendt at han uden egentlig politisk profil eller politiske ambitioner overraskende blev valgt ind i Frbg. kommunalbestyrelse for socialdemokratiet 1954–58 med næstflest personlige stemmer.

Som aktiv idrætsmand er L. blevet hædret som sin generations mest alsidige og underholdende boldspiller. L. spillede fra 1930 fodbold i AB og hjemførte fem Danmarksmesterskaber for klubben. 1943 debuterede han på landsholdet mod Sverige og sluttede 1956 efter 39 A-kampe. Foruden at blive kåret som årets spiller opnåede han også at vinde bronzemedalje ved OL i London 1948. Håndbold dyrkede L. parallelt med fodbold fra begyndelsen af 1930'erne, og for HG vandt han syv DM. 1947 var han medstifter af Dansk basketball forbund og nåede at spille 16 landskampe, de sidste ved EM i Moskva 1953. L. vandt desuden DM for AB i cricket 1939. – Som forfatter har L. beskæftiget sig med emner som berører hans idrætslige og medicinsk-faglige viden. Foruden håndbold- og fodboldinstruktionsbøger har L. ofte fremhævet idrættens betydning for menneskets fysiske og psykiske udvikling og behandlet aktuelle emner om idrættens demokrati, elitens betydning samt, som fortæller for amatøridrættens, redegjort for professionalismens skadelige følger. I bøger om sex, børn, sundhed, kost- og levevaner gør L. sig til talsmand for et mere naturligt sexliv, for værdien af motion og sund kost, og for at man snarere skal bruge sig end spare sig. Som skønlitterær forfatter har L. skrevet fremtidsromanen *Det olympiske håb* der er en satire over sportsidioti og konkurrenceraseri. Samtlige L.s bøger bærer præg af hans journalistiske arbejdsform. Man har bebrejdet ham manglende videnskabelighed og at kommercielle motiver styrer emnevalg og form, mens andre hævder at den journalistiske form netop gør vanskelige emner forståelige og at han uden brug af skrækkampagner kan motivere læserne til at gøre noget for eget helbred. □Foto.

Interview i Jyllands-posten 11.5.1980. – Politiken 10.5.1970. Malin Lindgren i Berl. tid. s.d. Grimur Gunnarsson i Aktuelt 29.12.1978.

Arne Vangdrup

Lundbo, Orla

Lundbo, Orla Georg, * 1909, skoleinspektør. * 26.6.1909 i Ålborg (Budolfi). F: lokomotivfører Søren Christian L. (1868–1938) og Emilie Nielsen (1878–1948). ~ 28.10.1939 på Frbg. med lærer Gerda Mørch, * 6.9.1906 i Holbæk, d. af skoleinspektør Carl M. (1880–1963) og Maria Boeck (1877–1963).

L. voksede op i Ålborg og fik efter realeksamen journalistuddannelse ved Aalborg Stiftstidende 1925–27. Imidlertid sprang han fra den journalistiske løbebane og tog 1930 lærereksamen fra Tønder seminarium. 1932 blev han ansat ved Kbh.s skolevæsen samtidig med at han 1934 tog studentereksamen fra kursus. I en længere periode var han ansat ved Vigerslev allés skole for 1957 at blive udnævnt til inspektør ved Kirsebærhavens skole. Jævnside med sit arbejde i skolen har han drevet litteraturstudier, konsulent-, oversætter- og skribentvirksomhed. Et stort arbejde lagde han i udgivelsen 1943–73 af *Bog-Anmelderen*, et tidsskrift med nytryk og især genoptryk af aktual litterær kritik. L. redigerede endvidere en overgang (1946–51) det litterære magasin, *Cavalcade*. – L. har skrevet litterære monografier om Jacob *Paludan, 1943, C. E. *Soya, 1944 og Leif *Panduro, 1973, og er tillige kendt som en flittig udgiver af antologi-bind, især for Carit Andersens forlag, som fx *Humor fra hele verden*, 1952 (s.m. Mogens Knudsen), *Mark Twains bedste*, 1953, *Det bedste de skrev*, 1957, *Danske Arbejderfortællinger*, 1962, *De fem onde år*, 1966 og *Dansk nutidsdigtning I–II*, 1955–63 (sidste optr. 1973). Et gennemgående træk i L.s litterære aktiviteter har været sansen for det humoristiske og uhojtidelige samt ønsket om at gøre digtningen lettere tilgængelig for bredere kredse. □Foto.

O. L. i Ung i Ålborg, 1976 51–70. – Ole Storm i *Bogvennen* 1974–76 1–5.

Uffe Andreasen

Lundbye

Slægten har navn efter Lundby i Brarup sg., Fal-

ster, idet prokurator Christen L. (1738–86) er født der som søn af inderste Rasmus Hansen Boesen.

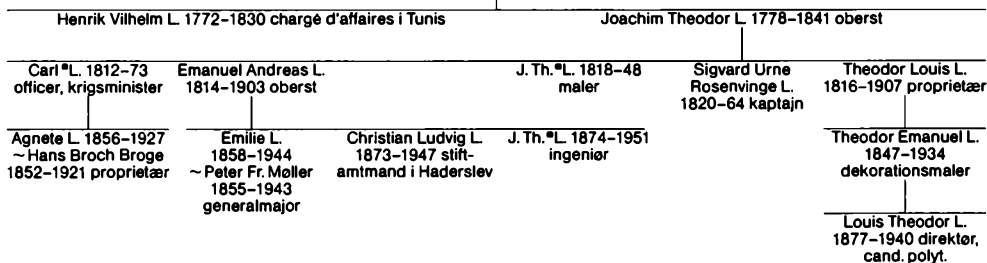
Th. Hauch-Fausboll: *Slægthåndbogen*, 1900 557–63. Familien Bonnevie i Danm. og Norge 1714–1930 3. udg. ved Kristine og Poul Bonnevie, Oslo 1931 133–43.

Hans H. Worsøe

Lundbye, Christen Carl, 1812–73, officer, krigsminister. * 12.4.1812 i Brundby på Samsø, † 2.1.1873 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: stabskaptajn, senere kar. oberst Joachim Theodor L. (1778–1841) og Cathrine (Trine) Bonnevie (1792–1863). ~ 1° 17.6.1844 i Kbh. (Garn.) med Louise Wilhelmine Christiane Lundbye, * 10.12.1818 i Kbh. (Garn.), † 20.5.1845 sst. (Garn.), d. af kar. kaptajn, senere kar. major, toldinspektør i Rudkøbing Hans Christian L. (1782–1843), ~ 2° 1830 med Lucie Emerentze Schmidt, 1792–1851 (ægteskabet opløst), ~ 3° 1838 med Frederikke Wilhelmine (Louise) Klerke, 1813–54) og Eva Emilie Holtzhäuser (1776–1828). ~ 2° 16.11.1849 på Frbg. (Garn.) med Emilie Cathrine Bierre, * 1.1.1825 i Kbh. (Hellig.), † 2.8.1924 på Frbg., d. af brygger Johannes Nicolai B. (1799–1867) og Mette Marie Weile (ca. 1801–89). – Bror til J. Th. *L.

L. blev 1821 volontør ved artillerikadettinstituttet, n.å. kandidat, 1826 stykjunger, 1830 sekondløjtnant (anc. 1826). 1830–34 gennemgik han den militære højskole, blev 1834 kar., 1838 virkelig premierløjtnant og fik 1841 reserveret kaptajns anciennitet. 1837–42 var han skoleofficer og lærer ved landkadetkorpset. 1844 ansattes han som konstruktør ved artilleriet og blev kaptajn II (anc. 1841), 1850 kaptajn I, og efter først at have været adjungeret direktøren for armeens materiel afløste han 1854 denne, blev kar. major og fik 1856 majors anciennitet. Da M. *Lüttichau s.å. ikke kunne få gennemført forøgede bevillinger til hæren og Kbh.s søbefæstning og gik af som krigsminister overtog L. først midlertidigt,

Christen Lundbye 1738–86 prokurator, byfoged i Frederikssted på Sct. Croix

kort efter fast, denne stilling og blev oberstløjtnant à la suite i generalstaben. 1858 fremsatte han et på oberst H. N. Thestrups plan bygget forslag om en ændret hærorganisation og om fæstningsanlæg på halvøen og ved Kbh. Forslagene modtoges til at begynde med megen velvilje i rigsrådet, både for formen og indholdet, men stemningen vendte sig, til dels fordi infanteriofficerer, bl.a. i dagspressen, skarpt vendte sig mod forslagene der ville give de „videnskabelige“ våbens officerskorps for meget, infanteriets for lidt. Det lykkedes L. at få bevillingen til søbefæstningen vedtaget, men alt det øvrige blev af forskellige grunde uafgjort. Sammen med det øvrige ministerium trådte han, der i forvejen havde haft en skarp konflikt med kongen om et personelt spørgsmål, 1859 tilbage og overtog 1861 efter eget ønske forretningerne som stabschef ved artilleriet, men forblev til rådighed for generalstaben. – Aug. 1863 afløste L. Thestrup som krigsminister og gik ind til den af Thestrup gennemførte ordning med dublering af afdelingerne ved mobilisering med udstrakt anvendelse af reservebefalingsmænd. Det var på et såre vanskeligt tidspunkt L. gik ind til den meget krævende gerning som krigsminister ved en til en virkelig krig mod en overlegen modstander meget mangelfuld hær, og han savnede meget væsentlige forudsætninger for at udfylde stillingen. Han var en brav, velvillig, human mand; inden for det snævre artilleristiske område kundskabsrig, en „lærd“ artillerist; men han savnede taktisk uddannelse, var uden virkelig krigserfaring, usikker i vurdering af de militære situationer, uden evne til at vinde mænd for sig, endnu mindre til at gøre sin vilje gældende over for dem; „et Menneske uden egentlig Varme og Kraft“; der var, som D. G. „Monrad udtrykte det, ingen „Ministerdjævel“ i ham. Det kan bebrejdes ham at han ligesom Thestrup før ham, samtidig med at de fremhævede hærens svage sider, dog så ret lyst på forholdene, og ikke virkede tilstrækkeligt afsvalende på det samlede ministerium, og endnu i sept. 1863 tegnede L. et forholdsvist lyst billede af hærens styrke ved mobilisering. At krigsudbruddet kom før han forudså det kan ikke lægges ham alene til last. Hans vrede over at Chr. de Meza havde „omgaaet“ ham ved ikke straks at melde om den 4.2. tagne beslutning er forståelig, og hans kritik af anordningerne for og gennemførelsen af tilbageslaget var berettiget. Det må derimod bebrejdes ham at han vaklede i sit skøn om Dybbølstillings styrke, at han snart svækkede, snart forstærkede Cai Hegermann-Lindencrones korps, og at han ikke kunne eller ikke ville indse omfanget af hærens uhyre svækkelse ved Dybbølnederlaget 18.4. – L.

så mest på nødvendigheden af at samle den størst mulige styrke til forsvar af Fyn og Jylland, og styrken på Als blev ikke skåret ned under det forsvarlige. Skylden for at Als faldt så uventet og let i fjendens hænder må lægges på andre skuldre. Allerede i marts overvejede Monrad at finde en afløser for L., men først midt i maj formåede han C. E. Reich til at overtage posten. Da var L.s i forvejen ikke stærke konstitution brudt sammen under arbejdsbyrden og det uhyre ansvar, og han afgik samtidig fra hæren. Hans sidste år hengik i en åndelig sløvhedstilstand der hindrede ham i alt arbejde. – R. 1847. DM. 1854. K. 1857. □Tegn. af J. Th. Lundbye (St. mus.), efter denne zinkætsning udført af kunstneren selv, 1838. Mal. af samme, 1840. Buste af O. Th. Thielmann udst. 1859. Træsnit 1873 efter tegn. af H. Olrik. Foto.

Danske mag. 6.r.II, 1914 152–81 (C. E. Reichs dagbog 1864). A. F. Krieger: Dagbøger I–III, 1920–21. General de Mezas krigsdagbøger, udg. K. C. Rockstroh, 1928. Statsrådets forhandl. om Danm.s udenrigspolitik 1863–79, udg. Aage Friis, 1936. – Tidsskr. for krigsvæsen II, 1856 189–98; IV, 1858 229–38; V, 1859 416–24; VIII, 1862 3–51. III. tid. 12.1.1873. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. Generalstaben 1808–1908, 1908. W. G. O. Bauditz: Livserindr., 1903 21. E. Bodenhoff: Den gamle general, 1914 116–18 134. N. Neergaard: Under junggrundloven II, 1916 (re-proud. 1973). K. C. Rockstroh: General de Meza og Dannevirkes rømning, 1930 55f 69–72 76–80 o.fl.st. Jens Johansen: 4. division i Nørrejylland 1864, 1936 98f 182f 230f 235f.

*Rockstroh**

Lundbye, Johan Thomas, 1874–1951, ingeniør, hygiejniker. * 27.8.1874 på Frbg., † 26.12.1951 i Kbh. (Østervold), begr. i Skibby. F: udskrivningschef, oberst Emanuel Andreas L. (1814–1903, ~ 1° 1848 med Emilie Sophie Riedewaldt, 1819–67) og komtesse Ida Octavia Petersdorff (1836–95). ~ 25.9.1931 i Kbh. (Andr.) med Alexandra Kirstine Ludvigsen Farre, * 2.8.1896 på Christianssæde, d. af godsforvalter Hans Peter F. (1862–1944) og Emilie Kirstine Ludvigsen (1873–1949).

L. blev student 1892 fra Nykøbing F., cand.phil. n.å., samtidig med at han tog polyteknisk adgangseksamen, 1899 cand.polyt. i ingeniørfaget. Efter eksamen kom han som løst ansat ingeniør til stadsingeniøren i Kbh. hvor så mange unge ingeniører har begyndt deres karriere. 1899 fik han, sammen med arkitekt H. Rasmussen, 3. præmie ved konkurrencen om bebyggelses- og vejplan for Frbg. sydlige landdistrikt og 1900, sammen med ingeniør A. E. Lund og arkitekt H. Rasmussen, 2. præmie, som var den højest udelte, for et konkurrenceprojekt til ordning af forholdene ved Lille Lungegårdsvann i Bergen.

Sommeren 1903 var han ingeniør ved Landeskulturbureau i Dorpat i Rusland, og fra efteråret 1903 til næste forår var han på studierejse på Larssens legat i Sverige, Tyskland, Frankrig, Italien, Schweiz og Rusland. Fra marts 1904 var han ansat som ingeniør hos Havestadt & Contag, kgl. Bauråte, Berlin. 1906 vendte han hjem for at holde en række forelæsninger over kommunal-hygienisk ingeniørvæsen på Den polytekniske læreanstalt. Han efterfulgte her stadsingeniør C. *Amt som havde holdt forelæsningsrækker over samme emne 1885–1904. Undervisningen var ikke obligatorisk, og der var ikke eksamen i faget. 1908 blev L. efter konkurrence udnævnt til docent, og 1916 omdannedes docenturet til et professorat. Der var i mellemtiden indført eksamen i faget der nu også kunne vælges som hovedfag ved afsluttende eksamen. 1905–25 var L. tillige lærer i bygningshygiejne ved kunstakademiet. 1921 omdobtes faget til teknisk hygiejne, og 1934 oprettedes på den nye læreanstalt på Østervold et laboratorium for teknisk hygiejne, af hvilket L. blev bestyrer til 1949.

Med forelæsningerne i 1906 begyndte L. et livs gerning i den tekniske hygiejnes tjeneste med en levende sans for hvad der fremkom af nyt på dette specielle område, fx om separate kloaksystemer og spildevandsrensning. L. tog ofte emner op i sin undervisning der lå lidt uden for den egentlige tekniske hygiejne. Han var fx sikkert den første der på læreanstalten beskæftigede sig med køle- og belysningsteknik. Byplanspørgsmål kom han også ind på, og kendt blev hans slagord: „Ingen byplan uden kloakplan“. – L. var også optaget af opgaver uden for læreanstalten. Han var således teknisk sagkyndig i en lang række såvel aflednings- som vandindvindingskommissioner. Talrige var de øvrige hverv L. i tidens løb fik overdraget af kolleger og fagsæller. Allerede året efter at han var blevet docent blev han den første leder af Ingeniørforeningens oplysningsbureau og et år formand for den gamle „Polytekniske forening“; han var desuden formand for Dansk køleforening, Dansk trafikforening, Landsforeningen til færdselssikkerhedens fremme, bestyrelsen for Lægeforeningens boliger, Foreningen af 1860 og fra 1923 til sin død for Den tekniske forening. Endvidere var han formand for Selskabet for sundhedspleje i Danmark, medlem af Arbejdsrådet i 37 år, formand for Danske hygiejniskeres fællesrepræsentation, næstformand for Dansk byplanlaboratorium, medlem af repræsentantskabet for De samvirkende boligselskaber og – i mere end 25 år – formand for den hygiejne-tekniske sektion i Dansk ingeniørforening. 1937 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber.

L. var historisk interesseret og medlem af Oldskriftselskabet. Han foretog et omfattende studium af landets gamle veje. Den historiske interesse førte også til, at det blev ham der blev anmodet om at skrive *Den polytekniske Læreanstalt 1829–1929* i anledning af hundredårs-jubilæet. Nævnes må fra hans sidste år arbejdet som redaktør af bind III af Teknisk Leksikon om teknisk hygiejne, i hvilket han selv skrev en stor del af artiklerne, og som i høj grad er præget af hans omfattende viden. I årenes løb skrev L. også en lang række artikler om teknisk hygiejne i *Ingeniøren*, *Månedsskrift for Sundhedspleje* og andre tidskrifter. Foruden ovennævnte festskrift har L. skrevet *Forelæsninger om kommunalhygienisk Ingeniørvæsen* 1917, og *Danmarks Veje i Oldtid og Middelalder* (Nordisk Kultur XVI, 1934). – R. 1922. DM. 1930. K². 1937. □Foto.

Univ. årbog 1905–06 654f. – Poul Brede Grandjean: *Studenterne* fra 1892, 1917. J. E. E. Engel i *Ingeniøren* LXI, 1952 127f. – Papirer i Rigsark.

P. H. Bendtsen (*Povl Vinding*)

Lundbye, Johan Thomas, 1818–48, maler. * 1.9. 1818 i Kalundborg, † 25.4.1848 ved Bedsted, Åbenrå amt, begr. sst. F: stabskaptajn, senere kar. oberst Joachim Theodor L. (1778–1841) og Cathrine (Trine) Bonnevie (1792–1863). Ugift. – Bror til Carl *L.

I barnetegningerne viste L.s kunstneriske anlæg sig så tydeligt og vedholdende at selv faderens modstand måtte vige; den fjortenårige dreng blev derfor sat til at tegne hos professor J. L. *Lund, men fik i øvrigt i årevis den værdifuldeste støtte af den udmærkede museumsmand C. J. *Thomsen der tilskyndede ham til dyrmaleriet og „jagede ham til Fællederne, ud af Portene og til Trommesalen, for at tegne Køer og Heste“. Også dyrmaleren Chr. Holm gav ham undervisning, men denne førte ham snarere ind i den overfladiske manér som Holms lærer J. D. *Gebauer re-præsenterede. Hvad han selv formåede, stillede ansigt til ansigt med naturen, viser han allerede i sit første oliebillede, det lille studie efter en liggende ko, malet på hans sekstenårs fødselsdag. Til alt held for ham kom han imidlertid som dreng også i forbindelse med maleren Christen *Købke, og det blev beundringen for dennes kunst der gav ham de afgørende impulser og satte ham ind på det studium af farve, lys og form som gav Eckersberg-skolen dens karakteristiske særpræg. Påvirkningen fra Købke mærkes tydeligt i tidlige portrætter som de to af kunstnerens far og mor, fra 1836 (Statens museum for kunst), men den er navnlig en væsentlig forudsætning for den fremragende landskabskunst som allerede i slutningen af 30erne gav den ganske unge

kunstner en så betydningsfuld stilling i dansk kunst; i det fine lille studie af Kalundborg kirke fra sommeren 1837 (Statens museum for kunst) mærkes den klart og direkte, i det hele har den i disse år givet L.s farve en finhed som den ikke altid senere bevarede; et andet eksempel på hvor højt L. på denne tid nåede i koloristisk henseende er studiet af bakkerne ved Bredekilde, ligeledes fra 1837 (privateje). Efter studierne der maledes om sommeren under den umiddelbare inspiration som L. anså for den egentlige betingelse for at skabe god kunst, og efter erindringen der gav ham en skat af indtryk, takket være en fænomenal hukommelse for synsoplevelser, komponerede og gennemførte han hele vinteren de større udstillingsbilleder, således som også vennerne, P. C. *Skovgaard, Danqvart *Dreyer, Lorenz *Frølich gjorde det; lykkedes det ham under dette ofte møjsommelige arbejde ikke helt at bevare studierne friske skønhed så kommer til gengæld i adskillige af disse gennemførte arbejder hans sjældne sans for linjeføringen, for kompositionens rytme, fuldt til sin ret. Smukke eksempler herpå er *Sjællandsk Landskab, i Baggrunden Vejrhøj*, 1837 (privateje), *Landskab ved Arresø*, 1838 (Thorvaldsens museum), *Stensætning ved Rakløv paa Refsnæs*, 1839 (Thorvaldsens museum), *Sjællandsk Landskab med Dragsholm*, 1840 (Glyptoteket), *Vinterlandskab i nord-sjællandsk Karakter*, 1841 (Nivågård) og *Aaben Egn i det nordlige Sjælland*, 1842 (kunstmuseet); endelig det nægtige billede *En dansk Kyst, Motivet fra Kitnæs*, 1842–43 (kunstmuseet) i hvilket han med anspændelse af al sin evne og vilje nåede at give en virkelig monumental skildring af et typisk dansk landskab. De her givne billedtitler peger på det faktum at L. næsten udelukkende arbejdede med sjællandske motiver, men til gengæld kan det fastslås at han ikke alene er den første – bortset fra de tilløb som Jens *Juel i det forrige århundrede havde gjort – der drager øens skønhed frem i kunstens lys, men at han også har gjort det med en følelse for dens karakter som har gjort hans skildringer klassiske. Det er især det nordlige og nordvestlige Sjælland der har givet ham motiver, egnene omkring Kalundborg og Arresø, med kæmpehøjene, klinerne og de vide udsigter. Kæmpehøjen ledte hans tanke tilbage til Danmarks fortid som hans romantiske sind gerne syslede med, næret af samtidens litteratur, Oehlenschläger, Blicher, Ingemann og Grundtvig.

L. var, i modsætning til sine venner Skovgaard og Dreyer, en pennens mand, en stor brevscriber og trofast ved dagbogen, afgjort i besiddelse af litterære evner. Meget selviagttagende førte han i dagbogen regnskab med sine stemninger der

svingede stærkt, så stærkt at man fra lægevidenskabelig side har karakteriseret ham som lettere manio-depressiv, hvilket navnlig viste sig i årene efter ca. 1840. Sikkert er det at skønt disse år bragte en rig høst også af udmærkede studier – fx fra 1840 og -41 fra Sorups vang ved Frederiksværk og fra Frederiksborgeggen – og skønt han fik megen opmuntring bl.a. ved N. L. *Høyens store interesse for ham, så bragte disse år ham også betydelige vanskeligheder; Høyen med sin store myndighed drev ham måske for stærkt ind i det systematiske arbejde; tvivl og usikkerhed meldte sig ofte; efter et mislykket frieri bestemte han sig endelig i febr. 1845 til at søge et rejsestipendium for i Italien at hente nye indtryk af natur og kunst; 5.6.1845 forlod han Kbh. for over Tyskland, Schweiz og dernæst med skib fra Marseille at begive sig til Rom som han nåede 14.7. Her levede han sammen med gamle venner, Th. Læssøe og J. A. *Jerichau – gensynet med den sidste, af hvem han i Rom malede et fortrinligt portræt, bragte ham dog personlige skuffelser; efter karnevallet drog han videre sydpå, til Napoli og Pæstum, derpå i april og maj 1846 til Firenze, endelig i juni og juli nordpå idet han med iver studerede museerne i Belgien og Holland; 18.7. var han igen i Kbh. Overalt hvor han kom frem havde han set og studeret med stor energi, men det direkte arbejdsudbytte af rejsen – en mængde tegninger og billeder, bl.a. kunstmuseets *En Drift Oxer i den romerske Kampagne* – hører ikke til hans betydeligste; aldrig havde han så stærkt som i denne tid mærket at han var bundet til den danske natur, og med iver gav han sig efter hjemkomsten igen til arbejdet.

Allerede før rejsen, fra tiden omkring 1843, fik dyrmaleriet en større plads i hans kunst end tidligere; i dette år havde han sammen med Skovgaard opholdt sig i Vejby i Nordsjælland og fundet motivet til *En Kostald i en Bondegaard* som blev købt til kunstmuseet (et udmærket forarbejde i samme størrelse i privateje); n.å. havde han ved herregården Vognserup malet gode landskabs- og dyrstudier, bl.a. til det fint komponerede *Blegeplads ved Herregaarden Vognserup*, 1845 (privateje); nu efter rejsen genoptog han arbejdet ved Vognserup hvor han bl.a. malede forarbejder til det smukt komponerede *Malkeplads ved Herregaarden Vognserup*, 1847 (kunstmuseet) der viser at han i Holland havde set på Aalbert Cuijps billeder, og til *Et Boelsted ved Lodskov*, 1846–47 (kunstmuseet; et ypperligt lille studie stt.). Mellem de bedste af hans senere billeder må nævnes en række studier fra Kalundborg-egnen fra 1847, bl.a. *Møllebakken* (privateje, forstudie i Ny Carlsberg Glyptotek) og nogle

dejligt komponerede studier fra Refsnæskysten (kunstmuseet og Hirschsprungs saml.). Fra et ophold i febr. 1848 på gården Godthåb nær Helsingør stammer bl.a. skitsen *Ungkvæget vandes* (kunstmuseet), en perle i stemning og billedopfattelse. Kort efter rev martsbegivenhederne ham med, og han meldte sig som frivillig; den 25.4. rantes han ved Bedsted af et vådeskud der øjeblikkelig medførte døden. – Det er med rette blevet fremhævet at L. ikke var nogen sikker kolorist, og at især i hans senere produktion farveopfattelsen ikke sjældent er svag; selv da kan dog hans følelse for dens stemningsværdi skabe noget smukt, fx i kunstmuseets *Aftenlandskab med Faar* fra 1845. Men hans bedste egenskaber er hans fine sans for valorerne, for den karakterfulde form og, hvad der især kommer frem i landskabsstudierne, for den klare opsætning af kompositionens masser i enkle flader. Et smukt eksempel herpå er kunstmuseets *Køer vandes ved Gadekær, Brofælde*. 1844.

At L. trods sin tidlige død har erobret sig så stor plads i den danske almenheds opfattelse skyldes ikke alene hans malerkunst, men i lige så høj grad hans tegninger af hvilke et rigt udvalg findes i kobberstiksamlingen. Han var den fødte tegner der stroede om sig med pennerids, enten direkte efter naturen, ofte småting som planter o.l., eller efter hukommelsen; hvad han således hensatte med legende pen, har ofte en overordentlig ynde der undertiden lovlige meget nærmer sig det rent kalligrafiske. Forst og fremmest har hans pen dog givet os et stort tal af ypperlige studietegninger efter dyr og landskaber, i hvilke han trækker et landskabs store linjer op med klare streglag der skiller lys og skygge, giver det plastiske indtryk af form; til de bedste af disse studietegninger hører en række fra Vognerup fra sommeren 1844. Hans store evner som tegner beror ikke alene på hans fine fornemmelse for strengen, men lige så meget på hans sjældne følsomhed for lysets toner. Disse egenskaber har også sat sig spor i hans grafiske arbejde der navnlig omfatter en række raderinger; hans fortrinlige evner som illustratør er mest kendt fra H. V. Kaalunds fabler der udkom 1844 med litografier af Adolph Kittendorff efter L.s tegninger, men stor betydning for udviklingen af det danske træsnit fik også de talrige illustrationer som han tegnede for træskæreren A. *Flinch og hans elever til almanakker o.l. publikationer. Foruden kobberstiksamlingen ejer Hirschsprungs samling et meget stort antal tegninger. □ Tegnet selvportr. 1836 (Hirschsprung) og 1837, efter sidstnævnte radering af F. Schwartz, 1900. Tegn. af P. C. Skovgaard, 1838. Tegn. af J. A. Jerichau ca. 1838 (kobberstiksaml.). Afbildet på

panelstykke malet af L. selv, 1839 (Fr.borg). Mal. af L. Frølich, 1839. To tegnede selvportr. 1839 (det ene Hirschsprung) og to 1840 (sst.). Mal. af P. C. Skovgaard, 1841 (St. mus.). Malet og tegnet selvportr. 1841. Tegnede selvportr. i dagbog 1842 (Kgl. bibl.). Mal. af Skovgaard, 1842. Afbildet på flere mal. af samme 1843 (to på St. mus.). Tegn. af samme 1843 og 1844 (kobberstiksaml.). Tegnet selvportr. 1844. Litografi af Frølich 1845. Selvportr. på mal. og på tegn., 1845, en af dem gengivet i træsnit af F. Henriksen. Tegn. af P. C. Skovgaard, 1845 (Skovgaardmus. i Viborg), litograferet af samme s.å. Tegn. af W. Marstrand, 1846 (skandinavisk foren. i Rom), forarbejde til mal. s.å. (Fr.borg). Humorigt tegnet selvportr. 1846 (bl.a. Hirschsprung), et i træsnit af Henriksen. Afbildet på J. Sonnes frise 1846–48 (Thorvaldsens mus.). Karikaturtegn. af Skovgaard 1846–47 (kobberstiksaml.). Tegnet selvportr. 1847 (sst.). Tegn. af Skovgaard, 1847 (Fr.borg), efter denne træsnit af Henriksen, 1884. Tegn. af H. Siegmundfeldt, 1878 (Hirschsprung) efter selvportr. malet 1847. Mal. af J. Roed 1847–48 (Fr.borg); Josefs hoved på sammes altertavle 1848 (Dalby k., Præstø amt) skal være L.s portræt. Tegn. af Skovgaard, 1848 (Ordrupgård), litograferet af samme, skåret i træ af samme og af H. C. Henneberg, 1852. Tegn. af Skovgaard ca. 1848–49 (Fr.borg), forarbejde til portr. på mal. 1849 (St. mus.), gengivet i stik af P. Lund, 1861. Tegnet selvportr. i gruppe 1848 og „som ældre“ m.fl. Tegn. af J. Th. Wegener (Fr.borg). Hoved af H. V. Bissen, 1852, til Landsoldaten, ligner L. (glyptoteket), relief af samme 1855–57 (Garnisons k., Kbh.). Tegn. af Marstrand, 1868, på rammen til Høyens portr. (St. mus.). Statue af Carl Martin Hansen, udst. 1921 og 1928. – L.s begravelse tegnet af C. Dalgas, 1848 (Fr.borg) og malet af V. Neeindam. L.s grav raderet af A. P. Madsen, 1854. Mindesten ved Bedsted af E. Utzon-Franck, 1925.

*Udg. Billeder i træsnit af J. Th. L., ved Emil Bloch, 1884. J. Th. L.s da. landskabstegn., udg. Aage Marcus, 1918 (ny udg. 1968). Malerier af J. Th. L., m. tekst af Karl Madsen, 1931. En billedrække af J. Th. L., Lorenz Frølich og P. C. Skovgaard fra Nordisk højtids 1845, m. tekst af Herm. Madsen, 1937. Danske landskabstegn. af J. Th. L. og hans samtid, m. tekst af Johs. V. Jensen, 1941 (4. opl. 1950). J. Th. L.: Trolddom og hule-tanker, udg. Eigil H. Brünniche, 1953. *Kilder.* Breve i Kunstbl., 1898 80–82, Tilskueren, 1919 I 363–65, 1926 II 21–27 og 1932 I 391–96, Kunstmuseets årsskr. 1919, 1920 115–28 og i Lorenz Frølich. Egne optegn. og breve, 1920–21. J. Th. L.: Dagbogsoptegn., ved Karl Madsen, 1918 (ny udg. 1961 = Hasselbalchs kultur bibl. CC). J. Th. L.: Et år af mit liv, udg. Mogens Lebeck, 1967. J. Th. L.: Rejsedagbøger 1845–46, udg. af kobberstiksaml. ved Bjarne Jørgensen, 1976. *Lit.* N. L. Høyen: Skr. I, 1871 369–87. L. Frølich i Ude og hjemme I, 1877 69–73 77–79. Jul. Lange: Billed-*

kunst, 1884 443–50. Helene Nyblom i Ord och bild III, Sth. 1894 481–95. Karl Madsen: J. Th. L., 1895 (ny udg. ved Viggo Madsen og Risse See, 1949). Carl V. Petersen i Tilskueren, 1931 II 393–402 (optr. i forf.s Afhandl. og artikler om kunst, 1939 292–300). Samme i Kunstmuseets Årsskr. 1934 128–30. H. Bramsen: Landskabsmaleriet i Danm., 1935. Samme i Danm.s malerkunst, red. E. Zahle, 1937 (4. udg. 1956). Ib Ostenfeld: J. Th. L., 1937 (anm. af H. Bramsen i Tilskueren, 1937 II 260–71). Lisbet Balslev Jørgensen i Medd. fra Thorvaldsens museum, 1965 41–49. N. L. Faaborg i Fund og forskn. XVII, 1970 105–42. Kn. Voss: Guldaldermalerne, 1976. *Papirer*. Breve i Kgl. bibl. Dagbøger i kobberstiksaml.

Leo Swane*

Lunde, Hans Pedersen, 1852–1916, mejeri-forsogsleder. * 18.11.1852 i Sønderby ved Assens, † 30.1.1916 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: gårdejer Peder Pedersen (L.) (1812–53, ~ 1° 1836 med Ane Johanne Jørgensdatter, 1809–50) og Maren Hansen (1828–1910, ~ 2° 1854 med gårdejer Diderik Larsen, 1819–1903). ~ 4.6.1885 i Middelfart med Jensine Lorentine Schøtt, * 30.7.1862 i Middelfart, † 7.1.1938 på Frbg., d. af købmand, senere gæstgiver Hans Peter Jensenius S. (1835–86) og Karen Margrethe Madsen (1840–1917).

Efter at have lært praktisk landbrug i fire år gennemgik L. 1872–74 kurset for landmænd på landbohøjskolen, men uden at få eksamen, og derefter et kursus i mejeribrug under Th. R. *Segelcke. 1875–79 bestyrede han mejeriet på Jomfruens Egede, blev 1879 assistent ved N. J. *Fjords mejeriforsøg og 1883 efter en studierejse i udlandet overassistent ved det nyoprettede landøkonomiske forsøgslaboratoriums ambulante forsøg, fra hvilken stilling han tog sin afsked 1914. Han forestod her den praktiske udførelse af de vigtige forsøg med pasteurisering af mælke- og smorfejl og centrifugeforsøgene. Af megen betydning var også hans undersøgelser af smørrets afkøling under forsendelsen som han gennemførte ved selv at lede bedømmelsen i England. Som forsøgsmand arbejdede han med den største pålidelighed, men også med en vidt dreven omstændelighed og fordybelse i detaljerne. Hans indsats blev især et nyttigt medarbejderskab for Fjord hvis højre hånd L. var i opbygningen af forsøgslaboratoriet og i dettes arbejde. Han havde en væsentlig del af æren for den succes, det arbejdende mejeri på den store udstilling 1888 opnåede hos fagfolk og publikum. Af det praktiske mejeribrugs mænd var han meget afholdt og blev ofte benyttet som foredragsholder og især som dommer ved udstillinger i ind- og udland. – R. 1901. □ Træsnit. Foto.

G. Ellbrecht i Ugeskr. for landmænd, 1916 61f. [H. Hertel] i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 160f. Fyns stifts

landbrugstid. X, s.å. 55. Danske mejerier, ved G. Ellbrecht IV, 1918 318f. H. Ærsoe: Husdyrbrugsforsøgs-virkomheden i Danm., 1943 = Beretn. fra forsøgslab. CC. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Lunde, Hans Peder Christian, 1859–1949, forfatter. * 12.9.1859 på Christiansholm, Lunde Mark ved Odense, † 2.10.1949 i Nyborg, begr. sst. F: gårdejer Peder Jensen, (1829–1908, ~ 2° med Karen Marie Jensen, 1857–1922) og Valborg Marie Hansdatter (1815–78). Navneforandring fra Pedersen 4.12.1885. ~ 1° 23.7.1886 i Odense med Maren Johanne Jørgensen, * 30.6.1853 i Hybæk mølle, Vends hrd., † 30.4.1906 i Odense, d. af fæstemøller Jørgen Eriksen (1819–93) og Valborg Rasmine Andersen (1823–1902). ~ 2° 1920 med Thora Bertha Nielsen, * 22.8.1879 i Skuerup, Stenlille sg. (~ 1° 1910 med savværksejer Niels Christensen, Uggerløse, * 1876), d. af husmand Hans N. (1854–1931) og Hulda Emilie Katinka Leisted (* 1859). Ægteskabet opløst.

L. arbejdede indtil soldatertiden ved landbruget, var elev på Lumby landbrugsskole 1874–76, derefter på Askov højskole 1882 og 1883 og tog præliminæksamen i Kbh. 1885 (v. Westens institut). Et videre studium blev opgivet af økonomiske årsager og han levede en tid af tilfældigt arbejde bl.a. som sproglærer i Kbh. og lærer ved en privatskole i Helsingør. 1888–1907 virkede han igen ved landbruget som forpagter og husmand men fra 1911 levede han udelukkende som forfatter. 1919 kom han fast på finansloven. Gennem årene var han medarbejder ved en lang række blade og tidsskrifter, hvortil han oversatte amerikansk, engelsk og tysk litteratur. – L. trådte 1878 frem som lyriker i ugebladet Husvennen der gennem 1880erne trykte en række af hans digte og impressionistiske noveller. Den egentlige debut fulgte 1892 med en samling fortællinger *Fra Hus og Gaard* der indeholder sikkert tegnede portrætter af landbefolkningen på Fyn, den landsdel hans liv var så intimt knyttet til. Mindre overbevisende er emigrantromanen *Midsommerbarnet*, 1898, mens *Fynboer*, 1902, igen giver vellykkede, rask henkastede skitser fra det fynske folkeliv. L.s dramatiske forfatterskab, de to korte skuespil *Gæster i Gaarde*, 1920, *Elverprinsen*, 1921, lystspillet med indlagte sange *Havfruen*, 1923 og komedien *Møllegaards-Manden og hans Folk*, 1925 tager stoffet fra hjemstavnen og indeholder udmærkede miljø- og karakterskildringer men er uden egentlige sceniske kvaliteter. Det er som lyriker L. har sin særlige betydning. 1903 udgav han *Naturtoner*, efterfulgt af *Spil*, 1905, *Vagabonder*, 1908 og *Vandmøllen*, 1920. Heri findes fine idyller, morsomme dialo-

Lunde, Hans P.

ger og friske viser og sange præget af humor og livsglæde, men bedst er han i sin fynske dialekt-digtning der i stigende grad kom til at præge hans lyrik, således i samlingerne *Fynske Digte*, 1926 og *Fro min Føjestavn*, 1930. Disse indeholder alle de typiske træk i forfatterskabet: miljøskildringens sikkerhed, sprogets og replikkernes ægthed, lunet og medfølelsen i typeskildringen og endelig den fortættede, stemningsbevægede naturfølelse. Et repræsentativt udvalg af dialekt-digtene, *Udvalgte Digte paa fynsk Folkemaal* med forord af K. L. *Kristensen udkom 1936, hans sidste digtsamling *Fra min Ungdoms Bondetid* 1941. 1928 udgav han en antologi af forskellige forfattere *Fraa vo fynske Føjæjñ*, 1935 det lille skrift *Hvor i Langsted ligger eller laa Ambrosius Stubbs Gaard?*. □ Afbildet på P. Hansens mal., 1911 af museets indvielse 1910 (Fåborg mus.) og på gruppebillede af H. P. Milling, 1916. Mal. af M. v. Brusendorff 1919, H. Havrehed 1927 og Thorvald Christensen 1933. Tegn. af Havrehed og Frede Rasmussen, 1936. Afbildet på to mal. af H. Dohm.

Interview i København 12.9.1949. – Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 495–97. K. L. Kristensen i Den nye lit. VII, 1930 278 310f. Laur. Edv. Rasmussen i Fynsk hjemstavn V, 1932 183–86. Frede Rasmussen i Fyns venstrebl. 5.1.1937. Olaf Andersen sst. 8.10.1949. Edvin Frandsen i Fyns tid. 5.10.1949. Hans Henrik Jacobsen sst. 8.10.1956. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel

Lunde, Peter Frederik, 1803–93, industridrivende, socialpolitiker. * 3.5.1803 i Kbh. (Frels.), † 21.9.1893 sst., begr. sst. (Ass.). F: tidligere kolonibestyrer i Grønland, købmand Niels Larsen L. (1750–1807) og Frederica Dorthea Svendstrup (ca. 1768–1810). ~ 27.7.1830 på Frbg. med Frederikke Louise Lundgreen, * 31.10.1792 i Kbh. (Frels.), † 30.7.1868 sst. (Helligg.) (~ 1° 1811 med brændevinsbrænder Nis Sørensen Dahl, 1789–1820), d. af skibstørmær Jens Andersen L. (+ 1799) og Kirstine Boyesdatter (~ 2° 1800 med brændevinsbrænder Ole Poulsen). Tidligt forældreløs kom L. 1816 i artilleriunder-officersskolen; efter uddannelsen tjente han pligtmæssigt sine tolv år og afgik 1829 som fourer og kommandersergent. Sin tekniske interesse og begavelse havde han skaffet udviklingsmulighed ved at følge forelæsninger i Selskabet til naturvidenskabens udbredelse og en af forelæserne, H. C. *Ørsted, skaffede ham lån fra den Reiersenske fond. Ved hjælp af dette og en lille medgift kunne han oprette et jernstøberi i Kbh., siden 1832 på egen grund ved den øde Farimagssvej. Ved sin agtpågivenhed over for udlandets fremskridt, ved sin evne som konstruktør og ved

initiativ som forhandler var han blandt foregangsmændene for dansk industri, havde let ved at skaffe penge til udvidelser, men nåede ikke nogen konsolideret økonomisk stilling, enten så hovedskylden var adskillig uforudseelig modgang eller forretningsmæssig upraktiskhed og troskyldighed over for hårdere halse; måske har tillige hans politiske foretagsomhed, samtidig med at den gav ham en vis reklame, krævet for megen tid og tanke. Hans seks hestes dampmaskine var landets tidligste, han fremstillede den første kontinuerlige teglovn (ringovn), og navnlig blev hans granatstøbnings forbillig for artilleriindustri. Hans anerkendte fortjenester heraf bragte ham dog ringe udbytte; selv hævdede han utrætteligt og vel med en del ret, at han var blevet tilsidesat som leverandør af hensyn til sin medbejler, statsforetagendet Frederiksværk, og sad tilbage med gælden fra prøvestøbninger og bedriftsudvidelser, foretagne i tillid til uopfyldte tilsagn. Han nødtes derved ind i andre, usikre foretagender og måtte overtage et bornholmsk kul- og teglværk der kun gav tab. Under alt dette deltog han ivrigt i det nye kommunale og politiske liv, var medstifter af Industriforeningen 1838 og medlem af Kbh.s borgerrepræsentation 1840–51 og gjorde en betydelig indsats for byens kloakering og renovation. 1846 og 1848 sad han i Roskilde stænder.

I sin fremskridtspolitik tog L. selvstændig stilling til nationalliberalismen og var, skønt stor arbejdsgiver efter tidens målestok, de små næringsdrivendes og arbejderens mand der bidrog til at give oppositionen med enevælden et demokratisk tilskud. Håndværkerdannelsesforeningen, stiftet okt. 1847 med ham som formand, skulle virke for oplysning i den nye tids ånd, og fra den udgik indbydelsen til de radikale Hippodrommøder og en adresse til kongen om almindelig valgret. Det var L., der 21.3.1848 i følge med andre Hippodrommænd lod de hos J. F. *Schouw forsamlede nationalliberale ledere vide, „at de maatte gøre noget, ellers var der andre, der vilde“. I *Forslag til Forbedring af de arbejdende Classers Kaar*, 1848 fremholdt han den fare for social revolution som Parisopstanden juni 1848 havde afsløret. Til ophjælpning af den rådne samfundstilstand anbefalede han en fællesrepræsentation af mestre og svende, eventuelt også af andre arbejdsgivere og lønarbejdere, med store socialøkonomiske opgaver. L. var nu de københavnske småfolks afholdte tillidsmand, og den blanding af respektfuld interesse og frygt, hvormed bourgeoisieit så hen til den vågnende „pauperisme“, skaffede ham en del opmærksomhed; utvivlsomt var der også i hans tanker, uanset deres uklarlighed og ufærdighed, noget der

pegede frem. Ingen af Hippodrommændene blev dog valgt til den grundlovgivende rigsforsamling okt. 1848. L. selv var 1849–52 valgt til folketinget i Nyboderkredsen og fik 1850 skænket en solvpokal af kbh.ske arbejdere, men kom ikke til at spille nogen rolle i folketinget. Håndværkerdannelsesforeningen og den senere stiftede Forening for arbejderklassens vel opløstes 1853, og hans virke for en pensionsordning for arbejderne med bidrag fra arbejdsgivere og stat fik intet resultat. Under krisen 1857 måtte han opgive sit bo, søgte efter at have fået det tilbagegivet 1861 at drive teglværk på Frbg. og opholdt sig 1864–69 i England uden at kunne forbedre sin stilling ved sine industrielle eksperimenter. Hjemvendt fik han på ansøgning en årlig understøttelse af 500 rdl. på finansloven som anerkendelse af sine gamle fortjenester af artilleriet, en affindelse som kun hans trang fik ham til at tage til takke med. 1870ernes arbejderrøre kaldte ham atter frem. Han skrev om samfundsreformer og stiftede 1873 Almindelig dansk velfærdsforening med ugebladet Arbejderbladet som organ. Foreningen fik en del tilslutning fra landarbejdere, navnlig i Nordvestsjælland og på Falster, men ingen længere levetid. Derefter var det væsentligste for ham planen om en livrenteordning som han kæmpede for i artikler og småskrifter. I *Hovedtræk af et Levnetsløb*. 1888, gjorde han bittert og ubehjælpsomt op med „Statens og Magthavernes Uretfærdighed mod Arbejderne i Almindelighed og mod en af Staten i det Store særlig fortjent Arbejdsgiver“. – R. 1888. □Foto.

P. F. L.: *Hovedtræk af et levnetsløb*, 1888 (selvbiografi). – O. J. Rawert: *Kongeriget Danms. industrielle forhold*, 1850 166. C. Rosenberg: *Danmark i 1848, 1873* (nyt opl. 1891) 136. C. Nyrop: *Medd. fra industriens område*, 1876, N. Neergaard: *Under junigrundloven I*, 1892 (reproudg. 1973). C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: *Socialdemokratiets årh. II*, 1904 44f 75. Villads Christensen: *København 1840–57, 1912*. Samme i *Hist. medd. om Kbh.* VII, 1919–20 290 303 305 307; sst. 2.r.V, 1931–33 463 464. G. Norregård i *Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets hist. 1864–1900*, red. Povl Engelstoft og Hans Jensen, 1931 især 109–24. Henry Bruun: *Den faglige arbejderbevægelse i Danm. indtil år 1900 I*, 1938 (reproudg. 1977). – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Helge Larsen (Paul Læssøe Müller)

Lundgaard, Ivar Christian Bjørg Pedersen, 1884–1969, godsejer, kreaturportør. * 19.8.1884 i Lundgård ved Hjern, † 1.2.1969. F: bankdirektør P. L. († 1938) og Maren Jensen († 1934). ~ 7.8.1915 med Magda Knudsen, * 12.7.1886 i Dølby, d. af proprietær Andreas K. († 1927) og Hanne Ladefoged († 1943).

L. var født i en slægt af kreaturhandlere og -eksportører der havde rod i fortidens jyske studeprangere. Hans far var også kreaturhandler og drog tidligt sønnen ind i virksomheden; nogen anden uddannelse fik han ikke bortset fra et par højskoleophold, og af fremmede sprog lærte han kun det tyske der trængte ind under handelsvirksomheden. I mellemkrigstiden og i de nærmeste år efter anden verdenskrig blev L. anset for at være Danmarks største kreaturportør; men det er ikke en branche som sætter sig mange offentlige spor. L.s placering på det europæiske marked begyndte i 1913 da han tog borgerskab i Hamborg for også at kunne drive handel der. Sin solide og dominerende position fik L. understreget da han i 1921 overtog salgsrepræsentationen for De samvirkende danske andels-kreaturportforeninger, og efter krigen havde han til årsskiftet 1968/69 den samme funktion for Oxco.

Ved siden af at repræsentere landbrugets eksportforeninger drev L. sin egen forretning der virkede i de fleste vesteuropæiske lande. Selv vedblev han til få måneder før sin død at handle på jyske markeder og med at tage til udlandet for at handle. I sjældnen grad kunne han i hovedet rumme omfattende og mange handels. Kontorarbejdet lå ham fjernt selv om forretninernes omfang efterhånden nødvendiggjorde et ret betydeligt administrationsapparat der var placeret i særlige bygninger umiddelbart ved hans store gård Gimsinghoved ved Struer. I perioder ejede han slagterier i Hamborg, Herring og Holstebro, men strakte ikke sine forretningsvirksomheder ind i andre brancher. Ejendommen Gimsinghoved drev han med megen indsigt og udbytte. L. søgte ikke offentlige hverv, selv ydede han at spøge med at han dog to gange havde været snefoged. – R. 1947. K. 1962. □Mal. af Aug. Tørsleff, 1954. Foto.

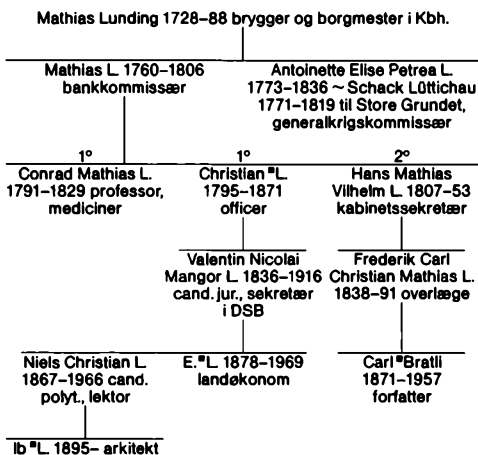
Interview i *Aktuelt* 12.6.1960. – *Struer dagbl.* 16.8.1954. Johs. Lindskov Hansen i *Politiken* 11.8.1959. Erik Bostrop i *Jyllands-posten* 17.8.1964. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Vagn Dybdahl

Lunding

Slægten, der har navn efter landsbyen L. i Starup sg. i Haderslev hrd., føres tilbage til koffardikaptajn Mathias Ibsen L. (ca. 1690–1728), hvis søn var brygger og borgmester i Kbh. Mathias L. (1728–88). Der findes også andre slægter L. Christian *L. var ~ Jutta Mangor, d. af Anne Marie *M. og E. *L. var ~ Astrid Lund, d. af Carl *L. (1846–1912).

Lunding

Th. Hauch-Fausboll: Slægthåndbogen, 1900 563–67.
Wilhelm v. Antoniewicz: Danske patricierslægter I,
1956 109–18.

Hans H. Worsøe

Lunding, Niels Christian, 1795–1871, officer.
* 19.2.1795 i Kbh. (Trin.), † 26.7.1871 på Frbg.,
begr. i Kbh. (Garn.). F: rådmann, senere direktor
for den kgl. opfostringsstiftelse, bankkommissær,
justitsråd Mathias L. (1760–1806, ~ 2°
1806 med Frederikke (Friderica) Christine Petersen,
1774–1863) og Margrethe Matthiessen (1761–1805).
~ 22.11.1833 i Kbh. (Slotsk.) med Jutta Mangor,
* 7.10.1807 i Kbh. (Helligg.), † 27.10.1894 på
Frbg., d. af cand.jur., grosserer Valentin Nicolai
M. (1770–1812) og Anne Marie Bang (Anne Marie
*Mangor, 1781–1865). L. indskreves sept. 1808 som
frikorporal ved et infanteriregiment, men indtrådte
straks i frikorporskolen, blev efter officerseksamen
dec. 1810 sekondløjtnant, forsattes n.å. til ingeniør-
korpset à la suite, tog eksamen med udmærkelse
som ingeniørofficer og blev 1812 virkelig sekondløjtnant.
1815–40 var han ansat ved korpsets bygningstjeneste,
deltog bl.a. i demoleringen af Glückstadts befæstning
1815–16 og ledede opførelsen (1836) af Ny artillerikaserner
på Christianshavn. 1818 blev han kar., 1820 virkelig
premierløjtnant, 1828 kar. kaptajn (uden anc.), n.å.
stabs-, 1834 virkelig kaptajn, 1841 kar. major (uden
anc.). Ved arbejdet på hærloven af 1842 var L. medlem
af ingeniørkommissionen der fik gennemført at de to
under artilleriet i Rendsborg hørende minør- og
sappørkompagnier som ingeniørkompagnier henlagdes
under ingeniørkorpset, og, varmt anbefalet af korpset
til kongen som en udmærket officer der også havde
kundskaber i civil bygningskunst, blev han 1842 chef

for kompagniet i Kbh. 1844 blev han virkelig major,
chef for bygningsdistrikt i Kbh., og 1846 chef for
hele bygnings- og feltingeniørtjenesten der. 1848
var han kommandør for feltingeniørerne. Dec. s.å.
blev han kar. oberstløjtnant og højstbefalende
ingeniørofficer i Jylland. Da man 1848 havde
skønnet at Fredericia ikke kunne forsvares var
stedet blevet rømmet; men den påfølgende vinter
befalede det at fæstningen skulle sættes i
forsvarsstand, og i febr. kom L. til byen og satte
de første arbejder i gang. Da felttoget åbnedes
var det endnu uafgjort om Fredericia skulle
forsvares eller rømmes; men da felttoget i
Sundeved afbrødes udnævntes L. 8.4. til kommandant;
krigsminister C. F. Hansen mente at fæstningen
nu kunne forsvares, og L. anbefalede det. Krigsministeren,
der var klassekammerat med L. fra frikorporskolen,
havde valgt rigtigt; L. var en handlingens mand.
Den 29.6. opfordrede L. overkommandoen til
snaest at iværksætte det store udfald og gentog
hvad han tidligere havde udtalt at man måtte
sprænge nettet inden snoren blev trukket til.

Personlig deltog L. ikke i udfaldet 6.7.; men
hans indsigtfulde forberedelser bidrog meget til
det lykkelige resultat. I maj var han blevet kar.
oberst (uden anc.) og et par måneder efter virkelig
oberst. – 1852 blev han dirigerende stabsofficer
ved fæstningstjenesten i l. generalkommando, n.å.
fik han lignende stilling i Holsten m.m. 1856
afgik han fra ingeniørkorpset, blev kommandant
på Kronborg og kar. generalmajor. – Dec. 1863
blev han atter kommandant i Fredericia hvis værker
1861 var blevet noget forbedret; men ved sin
ankomst dertil blev han alligevel meget skuffet
over tilstanden og indstillede at stedet blev
opgivet, navnlig hvis der ikke blev tid til yderligere
arbejder. Ministeriet svarede først undvigende,
men befalede sidst i dec. at fæstningen skulle
sættes i fuldstændig forsvarsstand. L. begyndte
derefter under store vanskeligheder at sætte
fæstningen i stand. I begyndelsen af marts
indberettede han at tilstanden endnu var sådan
at et voldsomt angreb muligvis kunne lykkes,
men tilrådede dog forsvar hvis besætningen blev
forøget, hvad også skete. Den 20. og 21.3. var
østrigerne rykket så nær ind at de kunne åbne
beskydning med let skyts som dog havde ringe
virkning; en opfordring til L. om overgivelse
afvistes, hvorpå østrigerne gik noget tilbage.
Sidst i måneden overvejede han med den daværende
store styrke at føre et stort udfald, men hans
infanteriførere afviste ganske dette. I april var
Cai *Hegermann-Lindencrone rykket frem til egnen
om Horsens og foreslog L. et stort udfald til
samarbejde med 4. division; men da var besætningen
blevet formindsket, og L. turde ikke gå

ind på forslaget. Efter nogen vaklen tilskrev ministeriet 23.4. overkommandoen at Fredericia burde opgives da dets „Bevarelse hverken havde militær eller politisk Betydning“. Trods overkommandoens protest fastholdt ministeriet sin beslutning, og morgenen den 26. kom en officer fra overkommandoen med et brev han egenhændigt skulle afgive til L.: det var orden til rømning. Det kom ganske bag på L. der telegrafisk fremsatte indvendinger over for ministeriet, men forgæves. Rømningen udførtes hurtigt uden at fjenden mærkede det; den 28. afgav L. kommandoen til en af regimentscheferne og tog kvarter på Fyn medtagende fæstningens nøgler. Han fandt sig med sindsro i det skete, og en dadel fra overkommandoen fordi han ikke „havde været sidste Mand til at forlade Fæstningen“ synes han at have taget sig let.

Ved kongens og krigsministerens besøg i fæstningen 26.3. var han blevet kar. generalløjtnant (uden at have været virkelig generalmajor). Han vendte tilbage til Kronborg hvor han forblev til han 1867 sattes å la suite i hæren, altså afskediget. – L. var en høj, firskæren, kraftig mand, alt andet end smuk. Han nærrede en blind respekt for givne ordrer, ligesom han forlangte sine egne udført uden vaklen. Nogen behagelig overordnet har han ikke været. – R. 1846. DM. 1848. K. 1849. S.K. 1867. □Tegn. ca. 1815 og 1820. Mal. ca. 1820. Træsnit af H. P. Hansen, 1871. Tegn. af A. Jerndorff, 1891, forarbejde til mal. 1892 (Fr.borg), gengivet i træsnit s.å. af H. P. Hansen. Relief af A. Paulsen, 1899, på mindesmærke (Fredericia). Foto.

N. Chr. Lunding: Mine forfædre II, 1944. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87 (især II, 265 269f 273 275f 747–836). Berl. tid. 29.7.1871. Fædrelandet s.d. III. tid. 20.8. s.å. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (re-proudg. 1973). L. Koefoed i Vort forsvar 23.10. og 6.11.1892. O. Vaupell sst. 25.6.1899. V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpsset 1684–1893, 1893. W. G. O. Bauditz: Livserindr., 1903 154–57 165f 183–86 194f 202f o.ñ.st. Th. og H. F. Ewald: En slægts hist. II, 1905 122–24. Chr. E. Reich i Danske mag. 6.r.II, 1914 152–81. Jens Johansen: 4. division i Nørrejylland 1864, 1936 50f 90f 190–95 o.ñ.st.

*Rockstroh **

Lunding, Elias, 1878–1969, landøkonom. * 2.10.1878 på Frbg., + 26.6.1969 i Gentofte, urne på Garn. kgd. F: cand. jur., sekretær ved statsbanerne Valentin Nicolai Mangor L. (1836–1916) og Bornemine (Mina) Sophie Wright (1838–1916). ~ 11.5.1909 i Hellerup med Astrid Lund, * 19.11.1881 på Frbg., + 20.12.1935 på Høveltegård, d. af direktør, konsul Carl *L. (1846–1912) og Hulda F. Lassen (1848–1933).

L. fik uddannelse ved praktisk landbrug, kom på landbohøjskolen og tog landbrugseksamen 1903. 1903–04 var han forvalter, men fortsatte derefter studiet på landbohøjskolen og tog udvidet eksamen i planteavl 1905. 1910–26 drev han landbrug som forpagter af Grubberholm ved Vallo, men fik ellers sin hovedvirksomhed inden for forretningslivet, var 1907–08 landbrugskyndig rådgiver for firmaet Moritz Fraenckel & Co. i Göteborg og opholdt sig nogle år her. 1928–39 var han direktør for A/S Kali-Importen, 1933–39 for dets søsterselskab i Göteborg og var tillige medlem af selskabernes bestyrelse, for Danmarks vedkommende som næstformand. Fra 1939 drev han eget firma, A/B Kaliforsåljningen, fra 1946 A/B Kalisalter. Han var i denne egenskab den ledende skikkelse i kaliimporten til landet under besættelsen. Gennem denne virksomhed havde L. tidligt knyttet forbindelse med landbrugskredse, særlig forsøgsvæsenet og dets mænd, i de skandinaviske lande, og da man 1918 indledte et nærmere samarbejde ved oprettelsen af Nordiske jordbrugsforskeres forening, blev han den nye organisations generalsekretær og redaktør af dens videnskabelige tidsskrift Nordisk Jordbrugsforskning. Med sit alsidige kendskab både til landbrugets praktiske og videnskabelige side var L. en hovedkraft i foreningens omfattende virksomhed og ikke mindst en fortrinlig organisator af dens store kongresser hvor hans frejdige og repræsentative personlighed bidrog til at skabe glæde ved samarbejdet, og han udnævntes til æresmedlem af foreningen 1949 da han fratrådte som generalsekretær og redaktør. 1934 blev han medlem af Kungl. svenska lantbruksakademien. – R. 1929. R'. 1953. K. 1959. □Foto.

K. A. Bondorff i Ugeskr. for landmænd, 1948 651.

*Aksel Milthers **

Lunding, Erik Peter, 1910–81, litteraturforsker. * 23.4.1910 i Rungsted, + 1.7.1981 i Århus (Christiansk.), urne på Holsteinborg kgd. F: tømrermester Hans L. (1872–1941) og Bertha Andersen (1879–1960). ~ 2.3.1944 i Århus (b.v.) med cand.phil. Marie Octavia Jensen, * 26.5.1899 i Sorø (~ 1° 1920 med overinspektør Carl Emil Ruge, * 1890; ægteskabet opløst 1944), d. af herredsfuldmegetig, bankdirektør Alfred Jensen (1854–1911) og Astrid Fiedler (1863–1941). L. blev student fra Rungsted 1929, modtog Kbh.s univ.s guldmedalje 1936, blev mag.art. (tysk) 1937 og dr.phil. 1940 efter studieophold i Tyskland, Schweiz, Østrig og England. Han var undervisningsassistent ved Kbh.s univ. 1937–41 og privatdocent sst. 1940–41. Med sin voksende

Lunding, Erik

anti-nazisme kom han i modsætningsforhold til sin lærer, professor Carl Roos, og blev 1942 privatdocent ved Århus univ. Han blev lektor i tysk litteratur sst. 1943, docent 1950 og professor 1955. I skuffelse over politiseringen af det danske universitetsliv søgte L. sin afsked 1972 og knyttede i endnu højere grad end tidligere sin forskningsvirksomhed til udlandet (Tyskland, Italien og USA). Han var gæsteprofessor ved amerikanske universiteter 1959 (University of Texas, Austin) og 1965 (Brown University, Providence), blev korresponderende medlem af Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung 1960 og har været medudgiver af *Arcadia*, *Zeitschrift für vergleichende Literaturwissenschaft* siden 1966.

Allerede L.s første større værker: *Tysk Barok og Barokforskning*, 1938 og *Das schlesische Kunstdrama*, 1940 viser træk der også karakteriserer en stor del af hans senere produktion: en lærdom der omfatter ikke alene den tyske, men en stor del af den europæiske litteratur, en indtrængende diskussion med den eksisterende forskningslitteratur, ofte i form af underfundig, men også skarp polemisk ironi, en vilje og en evne til at kombinere den tektnære analyse med den store syntese. Dertil kommer, tydeligst i bogen om den østrigske fortæller *Adalbert Stifter. Mit einem Anhang über Kierkegaard und die existentielle Literaturwissenschaft*, 1946, et psykologisk skarpsyn der her demaskerede det dengang gængse idealiserede og harmoniserede billede af Stifter. Med denne bog indledte L. en ny fase i den internationale Stifter-forskning. Om L.s interesse for litteraturvidenskabelig metodologi og teori vidner især bøgerne *Strömungen und Strebungen der modernen Literaturwissenschaft*, 1952 og *Wege zur Kunstinterpretation*, 1953 som på en for L. karakteristisk måde vil forbinde den immanente værkanalyse med den åndshistoriske syntese. Idet L. her understreger og demonstrerer den frugtbare vekselvirkning mellem disse to tendenser, undgår han den ahistoriske isolering af det enkelte værk der ellers kom til at præge en stor del af 50ernes og 60ernes danske og tyske, af den amerikanske New Criticism inspirerede litteraturkritik. Nævnes skal også det komparative element i L.s videnskabelige produktion, først og fremmest koncentreret om forholdet mellem dansk og tysksproget litteratur og kultur, senest i afhandlingen *Der dänische Gesamtstaat in komparatistischer Sicht*, i *Arcadia* XIII, 1978. På denne baggrund og i betragtning af L.s internationale anerkendelse kan det forbaves, at hans skrifter ikke har spillet en større rolle i den danske litteraturvidenskabelige debat end tilfældet er. En undtagelse er i så henseende artiklen *Bie-*

dermeier og romantismen i Kritik nr. 7, 1968, hvor L. introducerer det tyske periodebegreb Biedermeier for et dansk publikum og dermed udløste en heftig diskussion om dette begrebs anvendelighed på en del af 1800-tallets danske litteratur. L.s videnskabelige produktion er for det meste offentliggjort i udenlandske tidsskrifter, festskrifter og lign., ofte i form af anmeldelser og forskningsberetninger, og er i Danmark endnu ikke vurderet efter fortjeneste. – Goethe-institutets guldmedalje 1969. Den internationale germanistpris 1970. Æresdoktor ved Salzburg univ. 1972. – R. 1957. R¹. 1965. □Foto.

Bibliografi i *Orbis litterarum* XXV, 1970 217–19. – Selvbiografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1940 150. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Bengt Algot Sørensen

Lunding, Hans Mathiesen, * 1899, officer. * 25.2. 1899 i Steppinge, Haderslev amt. F: landmand Lauritz Andersen L. (1869–1943) og Gunder Marie Busk (1869–1946). ~ 16.12.1927 i Hammelev med fysioterapeut Caja Thygesen, * 16.3.1904 i Odder, d. af sognepræst Janus Boie Gad T. (1843–1908) og Augusta Hansen (1870–1953).

L. blev sekondløjtnant 1927, premierløjtnant s.å., kaptajn løjtnant 1933, ritmester 1937, oberstløjtnant 1945 og oberst 1952. – 1916 blev han udskrevet til tysk garde-feltartilleri. Efter rekrutuddannelse i en flyveerstatningsafdeling kom han til et garde-ulanregiment i Berlin og blev senere såret. L. kom hjem fra denne militærtjeneste februar 1919 og meldte sig 1920 til tjeneste i den internationale afstemningskommissions gendarmeri i Sønderjylland. 1922 kom han ind i den danske hær og blev 1927 officer i et dragonregiment og var ved rideskolen 1928–29. Han gjorde derefter tjeneste ved 5. dragonregiment og viste udmærkede evner som rytter. 1936 deltog han således på det danske hold ved de olympiske lege i Berlin hvor han på hesten Jason vandt bronze-medalje i disciplinen military. L., der 1933–35 havde gennemgået generalstabskursus, blev 1937 forsat til generalstabens efterretningssektion. L., der talte flydende tysk og gennem sin dyrkning på internationalt plan af hestesport havde udmærkede forbindelser til såvel tyske som polske officerskredse, fik til opgave at etablere efterretningsforbindelser langs Østersøysten. Fra den 25.3.1940 var han stationeret i grænseområdet og sendte løbende meldinger til København om de tyske troppebevægelser i Nordtyskland. Efter den tyske indmarch i landet fortsatte han sin virksomhed inden for efterretningstjenesten med Jylland og Fyn som særligt område. Han samlede her dels selv, dels gennem faste etablerede forbindelser meddelelser om de tyske tropper

der blev sendt til England via Sverige. L. arbejdede sammen med de øvrige officerer i efterretningssektionen om denne opgave og var i denne forbindelse i Stockholm 1942 for at tale med engelske officerer samt polske kontakter. Den 29.8.1943 blev L. arresteret af tyskerne i generalstaben. I stedet for almindelig internering blev han fort til afhøring vistnok fordi tyskerne var bekendt med hans polske kontakter. Efter afhøring blev han sendt til Berlin hvor han sad fængslet indtil juli 1944 og derefter overført til KZ-lejren Flossenbürg i Østbayern, senere til Dachau og derfra til en lejr ved den italienske grænse. Her blev han 7.5.1945 befriet af amerikanske tropper og vendte hjem 15.7.s.å. 1.11.1945 blev L. chef for rytteriets befalingsmandsskoler og rideskolen i Næstved, men nåede ikke at overtage denne post. Fra december s.å. blev han udlånt til udenrigsministeriet som forbindelsesofficer i Sydslesvig til de allierede styrker. Fra denne stilling blev han 1950 hentet hjem for som afdelingschef i forsvarsstaben at opbygge en ny samlet efterretningstjeneste for alle tre militære værn. Som sådan ledede L. under de nye vilkår for Danmark forsvarets efterretningstjeneste indtil sin afgang i 1963. – R. 1942. DM. 1950. K. 1962. □Foto.

H. M. L.: Stemplet fortroligt, 1970 (erindr.). – J. Hæstrup: Kontakt med England, 1954. Samme: Hemmelig alliance I, 1959 (ny udg. 1968) 118–20. Samme i Jyske saml. V, 1959–62 357–420.

Hans Chr. Bjerg

Lunding, Ib, * 1895, arkitekt. * 22.12.1895 på Frbg. F: lektor, cand. polyt. Niels Christian L. (1867–1966) og Sofie Elisabeth Hansen (1870–1946). ~ 23.8.1921 på Frbg. med Ellen Johanne Lassen, * 8.12.1893 på Frbg., d. af cigar- og vinhandler Olaf L. (1858–1906) og Ludovica Lundquist (1859–1946).

L. blev student 1914 fra Schneekloths skole og cand. phil. det følgende år. Fra 1915 gennemgik han akademiets bygningstekniske skole og arkitekturskolen, hvorfra han fik afgang 1925. 1927 vandt han den lille guldmedalje med et projekt til universitetet i Jylland. Fra 1925 var han ansat under stadsarkitekten i Kbh., men drev tillige selvstændig virksomhed. Han havde sit arkitektoniske udgangspunkt i 1920ernes nyklassicisme og blev senere noget påvirket af funktionalismen. Hans bygninger er dog præget af klar hovedform og frigjort fra dogmatisk stilpræg. Der er til gengæld ofte en meget personlig og fantasifuld udnyttelse af facadeelementer som altaner og vinduer. Som medarbejder hos stadsarkitekten opførte han bl.a. vandtårn i Brønshøj og beholderanlæg ved Tinghøj 1928–30. Af hans selv-

stændige arbejder kan nævnes den halvhøje byggeelse og rækkehusbebyggelse *Tranevænget* i Hellerup 1928–35 og *H. P. Lorenzens Stiftelse, Gernersgade 69*, 1929–33, for hvilke to arbejder han modtog kommunale præmier, endvidere sommerhus i Rågeleje 1929, villa *Ole Olsens Allé 14*, Gentofte, 1930–31, forsikringselskabet *Hafnias* bygninger i Rønne samt hjørneejendommen *Grønningen 7–9* og *Østerbrogade 19*. Assurandorsocietetets stiftelse, Assurandorenes gård, Bag Søndermarken 19, 1939–40. Nævnes kan også det forslag han fremsatte ved udstykningsplanen til Mosegårdens jorder i Vangede, med bygningerne disponeret ryg mod ryg og med ovenlys til de bageste værelser. L. gennemførte endvidere 1954–55 ombygningen af Den kgl. Skydebane, Vesterbrogade 59, til *Københavns bymuseum*. Han har tillige tegnet møbler og kunsthindustri, bl.a. arbejder i sølv og guld for hofjuvelér A. Michelsen. – R. 1963. □Foto.

Arkitekten M, 1927 109 120f; 1929 34–37 66 70f; 1930 89 91; 1932 80f; 1939 161–63 174f. Erik Lassen og O. Wanscher: A. Michelsen og da. sølvmedekunst, 1941. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Villads Villadsen

Lundquist, Frank, * 1916, biokemiker. * 31.5.1916 i Kbh. F: grosserer Otto A. V. L. († 1942) og Marie Jensen Sort († 1961). ~ 3.10.1942 med Ida Suppli, * 9.1.1915 i Nørre Åby, d. af møller Soren O. S. († 1956) og Jørgine Larsen († 1928).

L. blev efter studentereksamen (Holte gymnasium) først uddannet som civilingeniør (kemiretningen, 1939), gik derefter over til universitetet hvor han 1942 blev mag. scient. i zoofysiologi. L. blev ansat ved Kbh.s univ.s retsmedicinske institut (biokemisk afdeling) som afdelingsleder fra 1943. I disse omgivelser var det naturligt at tage en forskning der omfattede omsætningen af alkohol. Emnet for L.s disputats i 1949 (*Aspects of the biochemistry of human semen* = Acta physiol. scand. vol. 19, suppl. 66) var dog sammensætningen af de mandlige sædceller, sperma, et emne der også er af stor betydning på en retsmedicinsk afdeling. Det videnskabelige arbejde, som L. gennemførte i disse år, kvalificerede ham 1962 til et professorat i biokemi ved Kbh.s univ.s medicinske fakultet. L. var i de følgende år med til at bygge den betydelige undervisning i biokemi op som man i disse år lagde ind i lægestudiet som et grundlag for forståelse af såvel sygdommes årsagssammenhæng som de medicinske behandlingsformers effektivitet. Det egentlige forskningsområde blev dog for L. ved med at være alkohols metabolisme (nedbrydning). Da de første vigtige trin af denne proces foregår i leveren, er L.s forskning efterhånden blevet kon-

Lundquist, Frank

centreret om studiet af leverens intermediære stofskifte, især dog i relation til omsætningen af alkohol. L. er kendt blandt de førende lever- og alkoholforskere i verden og har jævnligt på fremtrædende vis deltaget aktivt i det dertil knyttede internationale samarbejde.

L. har også på bredere basis haft indflydelse på dansk biokemisk forsknings tilknytning til det internationale samarbejde. Det begyndte måske via de kontakter, der blev skabt ved L.s hyppige deltagelse som udefra kommende gæst i de kolloquier, der blev afholdt på Carlsberg laboratoriets kemiske afdeling med mange udenlandske deltagere under professor Kai *Linderstrøm-Langs uformelle, men inspirerende ledelse. I det internationale samarbejde der efter den første biokemikerkongres i Cambridge 1949 voksede op og snart blev til den internationale biokemiske union (IUB), blev Linderstrøm-Lang den naturlige deltager fra dansk side. Da Linderstrøm-Langs helbred i midten af 50'erne begyndte at svigte, og da L. omtrent samtidig (1956) var blevet formand for Biokemisk forening, blev han naturligt formand for den danske nationalkomité for IUB. 1964 blev L. medlem af Council for IUB, et medlemskab der varede til 1973. På det europæiske område opstod der i samme periode en foderation af biokemiske selskaber (FEBS), og L. var 1963–70 Danmarks repræsentant i dette samarbejde og endog 1977–78 præsident for FEBS. L. har deltaget i en del redaktionelt arbejde på det faglige område, dels som medredaktør af *Acta Chemica Scandinavica*, dels som redaktør af *Forensic Science* (1959–63). L. blev 1962 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber og 1977 medlem af Det kgl. danske Videnskaberne selskab. □Foto.

Robert Djurtoft

Lundqvist, Carl, 1883–1949, arkitekt. * 8.9.1883 i Mariager, † 8.5.1949 i Hillerød, begr. i Nødebo. F: dyrlæge, senere bankdirektør og borgmester Christian Ludvig L. (1845–1927) og Marie Christensen (1854–1928). ~ 26.4.1913 i Mariager med maler Anna Nielsen, * 28.12.1888 på Frbg., † 22.4.1976 i Hillerød, d. af købmand, senere fabrikant Johannes N. (1854–1903) og Ingeborg Margrethe Jessen (1860–96).

Efter at L. havde gjort svendestykke som tømrer og var dimitteret fra Teknisk skole i Århus gennemgik han arkitekturskolen fra 1906 med afgang 1914. 1915 vandt han den lille guldmedalje. Hans første arbejder, i nyklassicisme, huse i Hillerød hvor han bosatte sig, og ombygningen af Mariager rådhus betød noget af en indsats: en opdyrkelse af købstadens arkitektur. De bedste

af dem forenede på en redelig og stilfærdig måde empirens gammeldags borgerlige skønhed med det der var naturligt og praktisk for hans tid. Fra denne klassicistiske periode stammer i Hillerød hans eget hus, *Københavnsvvej 20*, villaen *Holmegårdsvej 8*, *alderdomshjemmet på Kirsebærbacken*, husvildeafdelingen *Hjortholmsvej 2–6* (nu ophævet som sådan), *missionsskolen* (senere noget forandret) og den større lystgård *Vænget, Gadevangsvej 1*. Stationerne på banerne *Helsing-Tisvildeleje* og *Mariager-Fårup* har en beslægtet karakter. Fra den klassicistiske periode stammer også de pragtfulde interiører på *Karlebogård* ved Hillerød, i queen Anne, Adams stil osv. samt det runde ridehus sst. Senere kom L. ind på en noget mere moderne behandling med vandrette afstribninger af facaden, udhængstage o.l. En overgang danner ejendommen *Slotsgade 11* i Hillerød 1928. Som eksempel kan i øvrigt nævnes tuberkulosestationen *Stenslettegård* ved Nødebo 1932. Bygget over en uregelmæssig grundplan, med en udsøgt materialbehandling er den lille villa *Københavnsvvej 22* i Hillerød 1930. L. har tillige opført udvidelsen til Skævinge kirke med renæssancegavlen 1935 samt tegnet møbler, indrettet apoteker m.m., desuden dyrket akvarel og skrevet arkitekturartiklerne i *Dansk biografisk Haandleksikon* fra Jørgensen. – R. 1943. □Mal. af Anna Lundquist, 1915. Foto.

Arkitekten XVII, 1914–15 221–23 (fyrtårn i Skagen); XXIII, 1921 113–19 (Mariager og Hillerød). *Modern Danish architecture*, udg. Kay Fisker og F. R. Yerby, London 1927 LXXX–LXXXII (ill.). Vor tids bolig, red. Cornelius Seydner, 1931 25 35 79f. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

*Knud Millech**

Lundqvist, Martellius, 1904–69, kapelmester. * 21.5.1904 på Frbg., † 23.8.1969 på Middelfart statshosp. F: barbermester, senere lutsanger Hermann Peder Larsen L. (1882–1965) og Maren Marie Sørensen (1879–1955). ~ 1° 15.5.1934 på Frbg. (Lindevang) med violinist Inger Nathalie Haxthausen, * 25.11.1898 på Frbg., d. af hovedkasserer på Carlsberg Arnold Maximilian H. (1862–1922) og Sigrid Anna Louise Christiansen (1875–1946). Ægteskabet opløst 1954. ~ 2° 18.12.1954 med skuespiller ved Odense teater Lise Panduro, * 2.11.1927 i Kbh., d. af restauratør Oswald P. og Gudrun Kongsbach. ~ 3° 8.2.1961 med håndbogsredaktør Inger Devantier, * 2.2.1907 i Svendborg, d. af kgl. privil. gæstgiver V. S. D. († 1934) og Johanne Egense Ejlersten. Ægteskabet opløst.

L. havde som barn forsøgt sig både på harmonium, guitar og mandolin og havde optrådt sam-

men med faderen der af profession oprindelig var barber men ledede et sangkor og optrådte som lutsanger, bl.a. en tid i Lorrys Drachmannskro. Sønnens musikalske anlæg var så påfaldende, at han 16 år gammel blev optaget på Det kgl. danske musikonservatorium hvor især lærere som P. S. Rung-Keller og Christian Christiansen fik betydning for ham. Han tog afgangseksamen i klaver 1923. Men inden da havde han allerede virket som pianist og repetitor ved Det ny teater, hvortil han var knyttet indtil 1926. Den følgende sæson var han i samme egenskab ansat ved Scalateatret og 1927–28 ved Nørrebro teater. Hans pianistiske evner var nu så anerkendte, at han 1929 fik ansættelse som operarepetitor ved Det kgl. teater, en post han beklædte i otte år, indtil han 1937 tiltrådte en ti-årig stilling som korleder og kapelmester ved statsradiofonien. Inden for samme periode virkede han flere andre steder: 1930 dirigerede han *Flagermusen* på Det kgl. teater, var 1933–34 vice-dirigent i Studentersangforeningen, 1940 medstifter af Kbh.s folkemusikskoles elitekor, 1941–43 instruktør og dirigent i Kbh.s koncertforening og 1943–46 overdirigent for øerne i Dansk korforening. Desuden gæstedirigerede han flere steder i udlandet. Derefter fulgte en mere koncentreret årelang virksomhed i Odense som l. dirigent og kunstnerisk leder af Odense byorkester og kapelmester ved Den fynske opera. L. havde fået sin afsked fra statsradiofonien på grund af påstået „landsforræderi“ i besættelsestiden. Med støtte af statsradiofoniens musikchef Peder Gram viste en nærmere undersøgelse dog at denne sag, der havde skaffet L. mange modstandere, „havde været en opløst bagatel og et samspil af uheldige omstændigheder“. Herefter var der i Odense byorkesters bestyrelse og i Odense kommunalbestyrelse enighed om L.s engagement, således at han nu stod foran generobringen af sin position i det danske musikliv. L. var efter ca. 25 års alsidigt musikalsk virke en absolut erfaren orkesterleder. Direktionsteknik havde han studeret hos Egisto Tango og Nicolai Malko og han vidste, at et menneskeligt godt forhold mellem orkestrets medlemmer og dets leder var grundlæggende for et godt resultat. L. havde et iltet temperament som af og til kunne medføre eksplosive episoder, dog aldrig af længere varighed. De kunstneriske idealer var stadig et ledende princip. Repertoirevalget blev af og til kritiseret som værende for eksklusivt for et almindeligt publikum, men L. hævdede stæjlt at man måtte udvikle sit publikum gennem dristige forsøg og gentagelser. Flere opførelser i L.s tid viste da også stort vovemod med fx værker som Igor Stravinskis *Agon*. Carl Nielsens 6. symfoni,

flere af Niels Viggo Bentzons større værker, Paul Hindemiths *Symfoniske metamorfoser* og symfonier af Dmitrij Sjostakovitj og Sergej Prokofjev. Men repertoireet rummede i øvrigt et meget repræsentativt udvalg af de store klassiske hovedværker.

I årene omkring midten af 1960erne begyndte L.s helbred at svigte, hvilket medførte en del forstyrrelser i koncerterne. L. var selv klar over sin tilstand og tog sin afsked januar 1967. I den af Tage Vandsted udarbejdede beretning om Odense Byorkesters historie hedder det, at med L.s afgang var en epoke af orkestrets historie slut. „Gennem de knap 20 år, L. fik lov til at virke i Odense, førte han orkestret frem til så store kunstneriske sejre, at hans navn altid vil leve i orkestrets historie. Han var en strålende begavelse, og det er kun trist, at hans sidste år skulle blive mærkede af sygdom og livsens uskabskab“. □Foto.

Interviews i Fyns stiftstid. 9.6.1949 og 18.9.s.å., Fyns venstrebl. 4.6.1950, Fyns tid. 5.11.s.å. og 30.3.1952, BT 27.1.1956 og Politiken 16.9.1959. – Information 8.6.1949. [Fr.] Schjandorph Pjetersen i Politiken 13.9.1959 og 26.8.1969. Tage Vandsted: Gennem kamp til sejr. Odense byorkester 1946–71, 1971 53–87.

Sigurd Berg

Lundsgaard, Christen, 1883–1930, læge. * 11.6. 1883 i Nørre Kongerslev, † 15.6.1930 i Kbh. (Skt. Johannes), begr. i Føllenslev. F: gårdejer Christen Christensen (Toft) (1847–92) og Bolette Christine Jensen (1850–89). ~ 1° 5.6.1911 i Kbh. med Ebba Bartholin, * 17.9.1887 i Århus, † 10.12.1975 (~ 2° 1922 med professor i historie i Kiel, senere i Erlangen, Otto Adolf Eduard Brandt, 1892–1935), d. af redaktionssekretær, senere redaktør, løjtnant Jørgen Frederik B. (1857–1937) og Karen Nielsine Jensen (1857–1921). Ægteskabet opløst 1921. ~ 2° 2.11.1921 i Hørsholm med Ingeborg Colding, * 5.8.1892 i Kbh., d. af grosserer Aage Wilhelm C. (1861–1919) og Julie Augusta Vilhelmine Erichsen (1860–1936). Ægteskabet opløst. ~ 3° 14.2.1928 i Kbh. (b.v.) med Ellen Christine Lemvigh (~ 1° 1915 med grosserer Sven Aage Andersen, * 1881; ægteskabet opløst), * 28.3.1892 på Holtegård, Frerslev sg., † 1.12.1959 på Algestrup, d. af forpagter på Holtegård, senere ejer af Algestrup Christian Henrik L. (1866–1935, ~ 2° 1899 med Louise Almira Hedemann, 1872–1929) og Ellen Boserup (1869–92).

L. blev student 1904 fra Ålborg og medicinsk kandidat 1911. Umiddelbart efter eksamen blev han assistent på Finseninstitutet hvor hans videnskabelige interesser og evner straks gav sig udslag i studier over blodets reaktion, og da han

Lundsgaard, Christen

n.å. blev prosekter ved universitetets patologiske institut kom der mindre patologisk-anatomiske afhandlinger fra hans hånd. Under sin kandidat-tjeneste på Rigshospitalet studerede han særlig hjertesygdomme og blev 1915 dr.med. på af-handlingen *Undersøgelser over Hjertets Minutvo-lumen hos Patienter med Hjertesygdomme*. En særlig udvikling fik han derefter ved to lange studieophold i Amerika på Rockefellerinstituttet som Fellow, Assistant, Resident Physician samt Associate Member 1916–17 og 1922–23. Han var her en ivrig og skattet medarbejder og producere sammen med kendte amerikanske kemikere og hjerte patologer grundlæggende arbejder over cyanose og over iltpændingen i blodet ved forskellige sygelige forhold, om lungevolumen og det perifere kredsløb. Mellem sine to ophold i USA var han 1917–21 l. reservelæge på Rigshos-pitalets afd. B og fortsatte der sit videnskabelige arbejde. Efter konkurrence blev han 1923 profes-sor i intern medicin ved Kbh.s univ. (afhand-ling: *Anoxæmi ved Pneumoni*) og 1924 overmedic-us ved Rigshospitalets afd. A. Trods et svageligt helbred der kontrasterede stærkt til hans kraftige ydre kastede han sig med stor energi ind i sit ar-bejde som videnskabelig og praktisk leder af klin-ikken, og en mængde afhandlinger udgik fra afdelingen, dels ved ham selv, dels ved hans elever, særlig angående nyrefunktion og diabetes-spørgsmål. Han har skrevet afsnittet om nyre-sygdomme i Lærebog i intern Medicin (3. udg. III, 1930) der først udkom efter hans død. Som dekan ved universitetet deltog han i forhandlin-ger om en reform af det lægevidenskabelige stu-dium, og hans forbindelse med Rockefellerinsti-tuttet var ikke uden betydning for Rockefeller Foundations beslutning om at give danske fysio-loger det store centrale institut i Kbh. Han var formand for Medicinsk forening 1909–11, for Foreningen af yngre læger 1911–13 og medlem af hovedbestyrelsen i Den alm. danske lægefore-ning 1913–17. Hans tidlige død betegnedes fra Rockefellerinstituttet i USA som et alvorligt tab for den videnskabelige medicin i alle lande. □Karikatur af G. Østerberg. Foto.

Bibliografi i Hospitalstid. LXXIII, 1930 741–47. – Selv-biografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1915 82f. – Studenterne fra 1904, 1929 108f. Kn. Faber i Ugeskr. for læger XCII, 1930 641f. Samme i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. s.å. 150–55.

Axel Borghjærg*

Lundsgaard, Einar, 1899–1968, fysiolog. * 12.2. 1899 på Frbg., † 18.12.1968 i Kbh. (Sions), begr. sst. (Ass.). F: læge, dr.med. Einar L. (1867–1941) og Mathilde Nielsen (1875–1928). ~ 25.8.1926 i

Århus med Helle Nielsen, * 29.6.1904 i Århus, d. af grosserer Edvard Albert Alexander N. (1863–1935) og Julie Martha Emma Brincker (1874–1961).

L. blev student 1917 fra Schneckloth's skole og efter at have taget medicinsk embedseksamen med udmærkelse 1923 begyndte han straks at ar-bejde på universitetets medicinsk-fysiologiske institut under Valdemar *Henriques som frivillig assistent og blev efter halvandet års kandidat-tjeneste på hospitaler (Kbh. og Århus) først hono-rarlønnet (1925) og derefter fast videnskabelig assistent 1928 og senere amanuensis 1931 ved dette institut. Han fik universitetets guldmedalje i teoretisk medicin 1929 for en afhandling om virkningen af tilførsel af æggehvide-stoffer og deres spaltningsprodukter (aminosyrer) på blodets sukkerindhold og blev dr.med. 1929. Hans dis-putats handler *Om Aarsagen til Næringsstoffer-nes specifikke dynamiske Virkning* og er en af V. Henriques inspireret undersøgelse over den stof-skiftetigning som følger efter tilførsel af ægge-hvide-stoffer, aminosyrer, alkohol, organiske sy-rer, forskellige salte m.m. Ved arbejdet med guldmedaljeafhandlingen havde han bl.a. kon-stateret at mono-jodeddikesyre medførte død hos forsøgsdyrene under kraftig muskelkontrak-tion. Ved L.s sans for stringent analyse og logik uddybede han sine tidligere forsøg og kunne på-vise at muskelkontraktion kunne finde sted i jodeddikesyreforgiftede angrebne muskler. Eng-lænderen A. V. Hill og tyskeren Otto Meyerhof havde da lige delt Nobelprisen for deres påvis-ning af mælkesyredannelsens lovmæssige sam-menhæng med muskelkontraktion. L. analysere-de problemet videre (1930–32) og kunne logisk postulere at mælkesyredannelsen var en normal restitutionsproces som sikrede resyntesen af musklernes egentlige energileverandør kreatin-fosfatet. A. V. Hill betegnede det som en revolu-tion i muskelfysiologien idet L. dermed fremme-de forståelsen af fosfatbindingers energetisk koblede reaktion. 1939 postulerede L. at insulin udøver sin virkning i muskelcellemembranen – et synspunkt der endeligt accepteredes omkring 1950. I en række studier over det intermediære stofskifte har L. påvist bl.a. at den primære alko-holoksidation foregår i leveren, ligesom han med medarbejdere har ydet betydningsfulde kvantitative bidrag til forståelsen af ketonstof-skiftet.

1934 efterfulgte L. V. Henriques som professor i fysiologi ved Kbh.s univ. Indtil sin afgang 1967 blev han en af studenterne højt skattet lærer der gav dem indtryk af hvordan naturvidenskabelig erkendelse kunne erhverves – under en fremstil-lingsform præget af bred dannelse og humori-

stisk sans. 1941–64 var han medlem af konsistorium, 1948–49 prorektor og formand for stipendieudvalget hvorved han udførte et stort uegenlydigt arbejde for de studerende. Han har udgivet en lærebog i fysiologi (8. udg. 1964). 1938 blev han medlem af Videnskabernes selskab, 1948 af Akademiet for de tekniske videnskaber. Sc.dr.h.c. ved McGill univ. 1953, dr.h.c. Paris s.å. Fik overlæge Espersens hæderspris 1959, Thunberg-medaljen 1960, Munksgaard-prisen 1962, Anders Jahnes-pris 1964. – R. 1941. DM. 1949. K. 1958. K¹. 1965. □Tegn. af Otto Christensen (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1930 179f. – K. Understrup: Stamtv. over slægten Lundsgaard, 1913 39. C. H. Gundelach: Slægten Gundelach, 1950. M. Fog i Ugeskr. for læger, 1969 131 261. Chr. Crone i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1969 222–26. Samme i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1968–69, 1969 109–19.

Egill Snorrason (L. S. Fridericia)

Lundsgaard, Konrad Kristian Karl, 1867–1931, øjenlæge. * 20.8.1867 i Silkeborg, † 30.8.1931 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: snedkermester Conrad Christian L. (1820–68) og Lene Kirstine Simonsen Kjør (1828–98). Ved dåben Conrad Christian Carl; navneforandring 5.5.1926. ~ 1.5.1897 i Kbh. (Frue) med Ingeborg Margrethe Guldbrandsen, * 5.4.1870 på Frbg., † 2.4.1944, d. af kasserer i statsanstalten, senere etatsråd Vilhelm Alfred G. (1833–1914) og Amalie Elisabeth Krüger (1842–76).

L. blev student 1886 fra Lyceum og tog medicinsk eksamen 1893. Sin oftalmologiske uddannelse indledte han 1897, og han blev derefter assistent på H. C. Christiansens øjenklinik, på kommunehospitalets øjenklinik og endelig 1902–04 reservekirurg på Frederiks hospital afd. D hvor kirurgi og oftalmologi var forenede på samme afdeling. L.s faglige løbebane markeredes af følgende stillinger: praktiserende øjenlæge i Kbh. 1902, øjenlæge ved Finseninstitutet 1903–25, konst. overkirurg ved Frederiks hospital afd. D febr.-marts 1905, afdelingslæge ved Frbg. poliklinik 1905–08, leder af øjenafdelingen ved Skt. Elisabeths hospital 1905–12, øjenlæge ved Kbh.s amtssygehus 1906–25, klinikchef på Frbg. hospital 1908–25, professor ved universitetet og overlæge ved Rigshospitalets øjenafdeling 1925. Personlig karakteriseredes L. ved en brændende interesse og ganske særlig af et rigt initiativ på alle de områder, det være sig videnskabelige, faglige eller administrative, hvor hans arbejde førte ham hen. 1897 fik han universitetets guldmedalje for en afhandling om de nyfødtes øjenbetændelse, 1900 vandt han den medicinske

doktorgrad (*Bakteriologiske Studier over Konjunktivitis*), og en meget lang række af videnskabelige afhandlinger, større og mindre, er kommet fra hans pen. Videnskabeligt mest betydningsfuld er vel hans undersøgelser over conjunctivaltuberkulosen hvis klinik og behandling han havde rig lejlighed til at følge på Finsens lysinstitut. Hans interesse for operativ teknik gav sig udslag i instrumentkonstruktioner og en bog om *Gamle og nye Metoder til Udførelse af de almindeligste Operationssnit gennem Øjets Væg*. 1930. Medicinens historie fik han også tid til at beskæftige sig med, hvorom to mindre bøger om støroperationer og om brillernes historie bærer vidne. Hans litterære flid førte ham ind i redaktionen af talrige almen-medicinske og oftalmologiske tidsskrifter; hans betydeligste indsats på dette område skete 1923 da han var medstifter og blev hovedredaktør af det skandinaviske fagtidsskrift *Acta ophthalmologica*. Dette tidsskrift var vel stadig hans hjertebarn, og ved sit testamente stiftede han et legat af hvis renter der hvert tredje år skulle uddeles en pris for den bedste afhandling der i tidsrummet var fremkommet i tidsskriftet (L.-prisen). – Af L.s æreshverv kan nævnes: formand for Oftalmologisk selskab 1909–13, for Medicinsk selskab i Kbh. 1924–26, for Dansk medicinsk selskab 1930, præsident for Conseil international d'ophtalmologie, æresmedlem af Finska läkaresällskapet 1930, af Det oftalmologiske selskab i Mexiko 1930. Han holdt 1927 The Dooyne memorial lecture i Oxford og fik derefter Dooyne medaljen på samme kongres. Ved sin 60-års fødselsdag hædredes han med et festskrift fra de fire nordiske landes øjenlæger. – R. 1922. □Mal. af L. Find, 1887. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1919 (Fr.borg). Mal. af Karl Isakson, 1921, og skitse af L. Find ca. 1926 til mal. 1928 (Med.-hist. mus.), gentagelse 1932 (Rigshosp.). Tegn. af H. Bendix og af H. Jensenius, begge udst. 1928. Medalje af H. Salomon, 1935. Tegn. af Carl Jensen. Foto.

Bibliografi i Arbejder fra univ.s øjenafd. III, 1931 9–16. – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1900 139f. – K. Understrup: Stamtv. over slægten Lundsgaard, 1913 43f. Chr. Lottrup-Andersen i Ugeskr. for læger XCIII, 1931 933–35. Samme: Det oftalmologiske selsk. i Kbh.s 50 års jubilæum 1951, [1952] (særtryk af Bibl. for læger). Viggo Christiansen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1932 111–22 (heri bibliografi).

*Henning Rønne**

Lundsteen, Kaj, 1898–1977, søofficer. * 16.3.1898 i Lyngby, † 20.4.1977 på Frbg. (Solbjerg), begr. Holmens kgd. F: grosserer Axel L. (1861–1934) og Clara Veronica Oeltien (1868–1951). ~ 8.5.

Lundsteen, Kaj

1926 i Kbh. (Eliask.) med Astrid Hoffmann Madsen, * 6.11.1899 i Gern, † 11.10.1976 på Frbg., d. af sognepræst Christian M. (1862–1932) og Ane Kirstine Hoffmann Jensen (1864–1940). L. blev sekondløjtnant 1918, premierløjtnant 1919, kaptajn 1926, orlogskaptajn 1937, kommandørkaptajn 1940, kommandør 1945 og kontreadmiral s.å. Han var 1919–20 med inspektionsskibet Islands Falk til Færøerne og Island. 1920–21 med kystforsvarsskibet Peder Skram og gennemgik 1922–23 Søværnets officersskole. L. var om bord på krydseren Gejser 1923 og blev her 25.5. lettere såret ved eksplosionen af et tågeudviklingsapparat (Gejser-ulykken). 1924 var han på u-bådsskole og var 1924–27 chef for forskellige u-både. Tjenstgjorde 1927–28 i marinestaben og var derefter næstkommanderende i skrubarkskibet Godthaab der 1928 førte en ekspedition til Grønlands østkyst. 1929–30 om bord på orlogsskibet Niels Luel, først på togt i Middelhavet, derefter som ledsageskib for kongen på dennes rejse til Færøerne og Island. 1931 chef for torpedobåden Sælen og for værkstedsskibet Henrik Gerner. 1932–33 i Islands Falk på fiskeriinspektion i danske farvande, Nordsoen og ved Færøerne. Tjenstgjorde derefter i marinestaben 1934–38. Efter en kort tid som fyrinspektør og chef for fyrinspektionsskibet Argus kom han atter 1939–40 til marinestaben hvor han 1941 blev souschef ved A. H. *Vedels udnævnelse til flådechef. Efter 29.8.1943 kunne søværnets kontakter til modstandsbevægelsen og illegal virksomhed ikke længere foregå gennem stab og ministeriet, og L. blev af Vedel udpeget til at lede en såkaldt illegal marinestab der blev kendt under dæknavnet Elverhøj, og han var som sådan søværnets repræsentant i modstandsbevægelsens militære udvalg, det såkaldte M-udvalg der august 1944 afløstes af K-udvalget. I perioden frem til 5.5.1945 levede L. illegalt med sin familie under stadig flugt for tyskerne. Med sin stillfærdige men sikre optræden skabte L. gennem denne virksomhed megen good-will for søværnet i modstandsbevægelsen. Efter den tyske besættelses ophør blev L. fungerende chef for marinestaben og fungerende afdelingschef i marineministeriet og blev s.å. virkelig chef for marinestaben, en stilling han havde frem til 1952. I et snævert samarbejde med viceadmiral Vedel var L. en af hovedkræfterne i opbygningen af en ny dansk flåde. Han var tilforordnet forsvarskommissionen af 1946 og var formand for den danske delegation i den nordeuropæiske planlægningsgruppe i London 1949–50. 1952–58 var L. derefter chef for kystflåden og var herunder 1956 chef for den første danske flådestyrke der besøgte Sovjetunionen (Leningrad). 1958–61 var

han chef for kystbefæstningen og Sundets marinedistrikt og endelig 1961–63 chef for flådestation København hvorfra han afgik på grund af alder. – L. var en alsidigt uddannet soofficer, højt begavet og effektiv med en stærk pligtfølelse. Hans fremtræden var præget af beskedenhed, ligesom han var „dansk uden „nationalisme““ (P. A. Mørch). L. var præget af sin hustrus kristne livssyn hvad der med årene førte til en stærk kristen tro. – R. 1939. DM. 1946. K². 1947. K¹. 1953. □Foto.

J. Hæstrup: Hemmelig alliance I–II, 1959 (ny udg. 1968). P. A. Mørch i Tidsskr. for søvæsen, 1979 51–60. Palle Roslyng-Jensen: Værnenes politik – politikernes værn, 1980. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Hans Chr. Bjerg

Lundsteen, Poul Hugo, * 1910, stiftamtmand. * 18.7.1910 på Frbg. (Solbjerg). F: birkefuldmægtig, senere direktør i Østifternes kreditforening Hugo L. (1869–1948) og maler Lilli (Elisabeth Charlotte) Ramsing (1872–1949). ~ 1° 25.6.1935 i Tårnby med læge Agnete Bruun, * 3.7.1911 på Frbg., † 16.12.1951 i Kbh., d. af højesteretssagfører Hans Henrik *B. (1884–1954) og Elisabeth Poulsen (1887–1960). ~ 2° 22.3.1952 i Vig med Aase Brynildsen, * 3.3.1931 i Hou, d. af bagermester Egil B. (* 1905) og Margrethe Mikelsen (* 1909).

L. blev student fra Metropolitanskolen 1928 og cand.jur. 1934 fra Kbh.s univ. S.å. blev han ansat som dommerfuldmægtig i Ålborg og som fung. sekretær i indenrigsministeriet, udnævnt 1937. 1943 udnævntes han til fuldmægtig, 1946 til ekspeditionssekretær og 1949 til kontorchef. Året efter blev L. administrationschef i civilforsvarsstyrelsen og s.å. udnævnt til landshøvding over Grønland, en nyoprettet stilling som han beklædte til sin hjemrejse 1960, da han blev stiftamtmand over Maribo stift og amtmand over Maribo amt, fra 1970 Storstrøms amt, til sin pension 1980. L. fik beskikelse som landsretssagfører 1940, deponeret. – L. var medlem af forretningsudvalget for Dansk tipstjeneste 1948–50 og næstformand for kommissionen vedrørende apotekervæsenet 1949–50 samt for civilforsvarsrådet 1950. I Grønland var han som landsrådets formand tillige medlem af en række udvalg og bestyrelser. 1960 blev han formand for bestyrelsen for A/S Lollandbanen og 1963 for indenrigsministeriets kommission vedr. kiropraktorer og i de flg. år for flere ministerielle kommissioner, 1970 formand for Danske privatbaners fællesrepræsentation.

Som landshøvding over Grønland i nyordningens ti første år under de store kulturelle og tekniske omvæltninger blev L. stillet overfor store

krav, både administrativt og menneskeligt. Gennem sin embedsførelse bidrog han meget til, at denne vanskelige periode blev præget af samarbejde mellem de politiske grønlandske instanser og den danske administration. Udnævnt til æresborger i Godthåb. – R. 1949. R¹. 1954. K. 1960. K¹. 1969. □Foto.

Mads Lidegaard

Lundstrøm, Vilhelm Henry, 1893–1950, maler. * 26.5.1893 i Sundbyerne, † 9.5.1950 i Kbh. (Sions), begr. Sundby kgd. F: telegrafbud Carl Vilhelm L. (1864–1931) og Caroline Amalie David- sen (1866–1948). ~ 7.6.1923 i Paris med maler Yrsa Hansen, * 18.6.1890 i Kbh. (Holmens), † 4.12.1954 i Kbh., d. af direktør Axel Thorvald H. (1856–1914) og Gunilda Selma Wilhelmina Kockum (1863–1922).

L. var i malerlære 1908–12 i firmaet Nielsen & Berg, gik samtidig på Teknisk skole, hvorfra han dimitteredes til akademiet hvor han gik 1913–15. Han debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling 1916 hvor han også udstillede 1917, 1918, 1921 og 1941 og deltog i udstillingen Moderne kunst i kunstpavillonen i Århus september 1918. Sammen med Karl *Larsen og Aage Wibolt afholdt han en tremandsudstilling i ovenlyssalen i Bredgade april–maj 1919. Sammen med Svend *Johansen, Karl Larsen og Axel *Salto udstillede han under titlen De fire (Klingens malere) ialt seks gange 1920–29, den sidste dog sammen med Karl Larsen og Sophus *Claussen under titlen 4 ÷ 2 + 1 december 1929 – januar 1930. L. afholdt separatudstillinger i Kunsthallen i Købmagergade januar 1932, Kunstforeningen maj 1935 og hos Alfred Andersen, Nikolaj Plads, hvert forår 1939–45, udstillede som gæst på Grønningen 1933 og Grønningens jubilæumsudstilling 1940. L. har fra han deltog i udstillingen Moderne dansk malerkunst på Charlottenborg oktober 1925 været repræsenteret på så godt som alle udstillinger i Danmark og i udlandet hvor kunst fra hans generation er blevet vist. 1951 afholdtes en mindeudstilling på Charlottenborg i maj, Århus rådhus i juni–juli og i Kunstnernes Hus, Oslo, i august–september. L. var medarbejder som illustratør ved tidsskriftet Klingen fra begyndelsen af 1919 til slutningen af 1920. 1937 blev han medlem af adademirådet og udnævntes til professor ved akademiet 1944. 1945–46 var L. medlem af censurkomiteen ved Kunstnernes efterårsudstilling og 1945 af modstandsbevægelsens kunstneriske udvalg. Den første rejse gik til Berlin hvor han som færende svend opholdt sig i to måneder sammen med sin senere svoger, William Nissen. 1915 havde han atelier sammen med

Karl Larsen på Frederiksberg. Sammen med Kamma og Axel Salto var L. i begyndelsen af 1920 i Firenze, Rom, Napoli og Pompeji og rejste hjem over England. Fra slutningen af 1920 til 1923 havde han eget atelier i en bagbygning i Store Kongensgade. 1921 var han i Paris det meste af året, en tid sammen med Svend Johansen. 1922 var L., Karl Larsen og Svend Johansen på nogle måneders arbejdsophold i Bormes i Sydfrankrig, hvorfra L. rejste til Venezia og Firenze og hjem over Paris. 1923 slog han sig ned i Cagnes i Sydfrankrig sammen med Svend Johansen, Karl Larsen og Axel Salto. Her lejede han en tid atelier i byens gamle rådhus og efter sit giftermål med Yrsa havde han bopæl og atelier i villaen Mignonette neden for Renoirs landsted Les Collettes. Fra 1932 havde L. fast bopæl i Kbh., dog 1938–39 i Paris.

L. voksede op i et vågent, sundt, borgerligt og ret beskedent miljø på Amager. I hans opdragelse indgik musikundervisning og besøg på de københavnske museer. Allerede som 12-årig viste han kunstnerisk talent og som 15-årig kom han i malerlære; trods en vis svagelighed som barn klarede han pladsen godt, viste fin fornemmelse for materialerne og imponerede ved sin tegnefærdighed på Teknisk skole. På akademiet var det især P. *Rostrup Bøyesen der kom til at betyde noget for ham som lærer. I akademiårene lånte han flittigt illustrerede kunstbøger på biblioteket og gennem udenlandske kunsttidsskrifter fulgte han med i hvad der foregik ude i den europæiske kunstverden. På den korte rejse til Berlin 1914 blev der tid til museumsbesøg og til på udstillinger at se eksempler på den moderne revolutionerende kunst. Uden at interessere sig for de politiske aspekter, der til dels lå til grund for kubismen og ekspressionismen, optog han kubismens formsprog og begyndte at eksperimentere med utraditionelle materialer og teknikker. 1917 vakte L. opsigt på Kunstnernes efterårsudstilling med nogle små opstillinger i collageteknik med pålmede blonder og sølvpapir og med aske blandet i farven. Da han 1918 udstillede sine tre „Bud“ der bestod af dele af pakkasser, krydsfinerstumper o.l. der var sømmet og limet oven på hinanden i helt abstrakte, geometrisk opbyggede kompositioner, i slægt med Picassos tidlige nonfigurative værker, brød en storm af vrede og forargelse løs hos publikum og i pressen. En voldsom diskussion sattes i gang af lægen, professor C. J. *Salomonsen der med udgangspunkt i et af L.s „Bud“ diagnosticerede den moderne ekspressionistiske kunst som liden- de af „Dysmorfisme“ (græsk: dysmorphos = vanskabt, hæslig). Påstanden blev imødegået af lægen Oluf *Thomsen der som en af de første

forstod, at L.s kubisme var en alvorligt arbejden- de kunstners forsøg på at orientere sig fra grun- den ved at splitte de komponenter, hvoraf for- tidens store kunstværker var opbygget og gå i dybden med hver enkelt.

Den unge „pakkasemaler“ – en betegnelse der hang ved L. så sent som 1944, da han blev ud- nævnt til professor – vandt forståelse hos mange andre, såsom Poul *Henningesen, Poul *Utten- reitter og Otto *Gelsted. L. forsøgte aldrig at for- svare sig eller forklare sin kunst, endstige at tæk- kes et publikum, og han deltog heller aldrig i no- gen offentlig debat, men i et interview som Aksel Rode offentliggjorde med ham i tidsskriftet Til- skueren, september 1939, udtalte han om sin egen brydningstid omkring 1918: „Det kubisti- ske maleri var jo noget, der bogstavelig talt lå i luften i de år, da jeg begyndte og som brød frem overalt, hvor der i det hele taget var unge male- re, der havde noget på hjerte. I virkeligheden skulle der vist også meget lidt til for at få os til at gribe de problemer, som kubismen mødte frem med. Så snart vi havde fået forståelsen af at det var en ganske ny eller i hvert fald fuldstændig forsømt side af malerkunsten, der var blevet taget op til behandling, blev vi tvunget til at tage stilling til tingene, og naturligvis afslørede de nye synspunkter alle svaghederne ved det tradi- tionelle, naturalistiske og fortællende maleri.“ 1918 var et højdepunkt i L.s kunstnerbane og et vendepunkt i dansk kunsthistorie. L. blev en ban- nbryder på linje med C. W. *Eckersberg og J. F. *Willumsen, da han som den første førte den ab- strakte kunst her til landet.

L. optog en anden side af ekspressionismen, da han i sin såkaldte krøllede periode 1919–23 i ku- bismens neddæmpede farver, men med vold- somt svungne penselstrøg i tykke farvelag male- de en række opstillinger hvor få og enkle hver- dagsting forherligedes i overnaturlig størrelse; som fællesnævner for dem alle står *Opstilling med krukke, sovsekande og flaske*, 1920 (Statens museum for kunst). I de karakterfulde selvpor- trætter behandlede han sine egne ansigtstræk med lige så intense penselsving. Figurkomposi- tionerne er kæmpemæssige og fyldt til bristepun- ket med store nøgne, svulmende kvinder, tildels inspireret af Paul Cézannes tidlige fantasier. Det mest overvældende er *Frokost i det grønne*, 1920 (Louisiana) og må trods de grove, forvredne, næsten karikerende træk ses som en lovsang til kvinden og naturen. De store billeder blev til i en bagbygning i Store Kongensgade i et atelier der var så lille, at L. under arbejdet måtte se på dem gennem en omvendt teaterkikkert for at få et samlet overblik over kompositionerne. Et an- det hovedværk er den humørfyldte og bevægen-

de figurkomposition i næsten fuld størrelse med fire festlige herrer i ivrig kunstdiskussion *Hom- mage aux peintres artistes – Hyldest til kunstmale- rne*, 1920 (Nordjyllands kunstmuseum, Ålborg) – det er en åbenlys hyldest til L. selv, Karl Lar- sen, Svend Johansen og Axel Salto, de fire male- re der udstillede sammen under titlen *De fire* og som efter samtidens, måske især det gode bor- gerskabs, opfattelse ofte optrådte voldsomt pro- vokerende med deres ekspressionistiske udstil- linger og iøjnefaldende påklædning. De anså sig selv for landets bedste malere. De kaldte sig „Rafaels guddommelige forbilleder“. L. portræ- terede to af gruppens tilhængere, *Emil Bonne- lykke*, 1921 og *Robert Storm Petersen*, 1922 (Kunstpavillonen, Esbjerg), begge i fuld figur og i legemsstørrelse. I overnaturlig størrelse er *De fire årstider*, 1921 (Århus kunstmuseum), en væg- dekoration til et påklædningsværk; den udgø- res af fire yppige og yndefuldt svulmende, letpå- klædte damer i slægt med Auguste Renoir, Ru- bens og Rembrandt, men helt i L.s egen person- lige stil. I den krøllede periodes sidste år modne- des L. som kunstner; han blev sikker på sit ta- lents styrke, stimuleret af kunstvennernes beun- dring og pressens voksende anerkendelse. Oluf Thomsen støttede ved at skrive kronikker om *De fire* hver gang de udstillede, ved selv at erhverve et betydeligt antal billeder af L. samt ved at få ham på aktier hos en række kunstsamlere som regelmæssigt sendte penge til L., som så leverede billeder efterhånden som de blev færdige.

Under Frankrigsopholdet 1923–32 nåede L. til en afklaring i de strenge, kølige opstillinger med hvide og brune kander og vaser i stramme geo- metriske former og appelsiner i kanonkugle-ka- liber, altid mod en blå baggrund. Især om denne periode må L.s egne ord til Aksel Rode gælde, „Et billede må ikke forurenes af uvedkommende ting. Det skal tale til øjet som musik til øret“. Og, „Der skal være orden mellem billedets for- skellige virkemidler . . . og den orden viser sig derved, at alle linier og farveflader er bragt i en bestemt indbyrdes harmoni“. (Tilskueren, sep- tember 1939). Uden at slippe det konkrete motiv udviklede L. ved en stadig strengere forenkling logisk et abstrakt maleri som mere og mere tog sigte på de rent formelle værdier. Han opgav helt det spontane udtryk som tidligere blev nået med brede, fyldte penselstrøg og byggede nu si- ne billeder op i mange tynde farvelag oven på hinanden, en teknik der nødvendiggjordes af hans egne krav om ro og harmoni. Også i figur- billederne stræbte L. mod det rene maleri og fastholdt samtidig i portrætterne en klar slående lighed med personerne: maleren *Tusnelda San- ders*, 1927 (Nasjonalgalleriet, Oslo), hustruen *Yr-*

sa med datteren *Dorte som spæd*. 1929 (Fyens stifts kunstmuseum, Odense) og søsteren *Anny Nissen*. 1932. I modelbillederne fra Cagnes-tiden opnåede L. en sådan harmoni og monumentalitet, at han fandt det naturligt ved hjemkomsten til Kbh. at foreslå, at han udsmykkede den nyopførte Frederiksberg svømmehal med kompositioner af badende mænd og kvinder. Ny Carlsbergfondet bekostede gennemførelsen af de i alt fem vældige vægmosaikker som L. selv deltog i lægningen af sammen med mosaikmesteren Umberto Odorico 1933–37. Med de rytmsk opbyggede menneskekroppe i okkertoner på blå baggrund har L. skabt et hovedværk i dansk monumentalkunst; udgangspunktet var den forenkling han med sin stræben mod det rene maleri var nået frem til forenet med studiet af antik skulptur i afstøbningssamlingen på Statens museum for kunst. Resultatet blev en hyldest til det frie almindelige menneske.

I de sidste ti år af sit liv arbejdede L. udelukkende i en stil der er blevet kaldt den kulorte. Fra tidligere at have holdt sig strengt inden for en begrænset farveskala inddrog L. nu alle spektrets farver i sine opstillinger, modeller og portrætter. Stærkt optaget af Matisse's fauvisme blev L. dog tro mod sit princip: det rene maleri. Intet uvedkommende fik indpas, når de uendelig mange kombinationer af farverne mod hinanden blev efterprøvet. Stemning og intimitet var bandlyst. Portrættet af *Bodil Ipsen*, 1949 giver et stærkt og fint omrids af personen uden at antyde nogen atmosfære omkring hende. Mange opstillinger må ses som ufærdige eksperimenter, mens modelbillederne ofte viser et minutiøst gennemarbejdet studium af farverigdommen og farveskiftet i menneskehuden. L. endte på en vis måde som naturalist.

Over for mennesker som L. ikke var fortrolig med var han fåmælt og kunne virke studs, en holdning der af nogle er blevet fortolket som ugleben, samtidig med at han havde ry for sine knappe, rammende bemærkninger på rette sted. Sammen med venner var han åben og livsglad og trofast mod dem til det sidste. De stadige gentagelser af de samme enkle motiver i hans billeder er blevet opfattet som en indskrænkning hos ham. Sandheden er at han, robust og følsom på samme tid, stede søgte ind til alttings kerne. I Johann Sebastian Bachs musik fandt han en parallel til sin egen arbejdsmåde: endeløse variationer over det samme tema. Når han selv forsøgte sig ved klaveret skal det imidlertid have lydt omtrent ens, hvadenten det var Bach eller Sergéj Prokofiev, han ville fortolke. Da L. 1944 blev udnævnt til professor ved akademiet opstod igen blæst om hans person. Der blev rejst tvivl om det

rigtige i at lade en tidligere pakkasemaler og fremfusende dysmorfist være vejleder for den unge generation. L. blev en glimrende og højt skattet lærer der viste en faderlig omsorg for sine elever. Han opfattede sit embede som vejledende og forsøgte ikke at påvirke eleverne, men lod dem lære af at se på al anden god kunst sådan som han altid selv havde gjort.

L. var sikker på hvor han selv hørte hjemme; til Karl Larsen skrev han i et af de få breve han har skrevet i ungdommen: „Franskmænd bliver vi jo aldrig, men vi er jo også selv et førsteklases folk“. Som det selvstændige og helt frie menneske, L. var, har han altid kunnet øse af anden kunst uden at hans personlighed gik tabt, og uden at tilsløre sine forbilleder har han efterladt et livsværk af enestående original styrke.

□ Tegnet selvportr. 1915, malet 1919. Mal. af Gudrun Grove, 1920. Malede selvportr. 1920 (Nordjyllands kunstmus.), 1920–22 (St.mus.), 1920–25 (Ny Carlsbergfondet), 1923, 1929, 1931, samt udaterede. Afbildet på tegn. af Carl Jensen, bl.a. af L.s malerskole, 1944. Tegn. af samme udst. 1948. Foto.

V. L. Et udvalg af billeder m. tekst af Poul Uttenreitter, 1933 = *Vor tids kunst XIII*. – Interview i Gads da. mag. XXXI, 1937 148–56. – Preben Wilmann og Marianne Brøns: L., 1977 (heri værkkortegn. og bibliografi). – V. L., ved Preben Wilmann, 1978 = *Kunstmuseets lysbilledforedrag VII*.

Marianne Brøns

Lunge

Uradel fra Sjælland. Både slægtsnavn og våben, tre liljer, føres fra midten af 1200-tallet af Oluf Lunge. Fra en beskeden start som fogedadel og bypatriciat nåede slægten i løbet af Valdemar Atterdags regering op blandt rigets godsrigeste og mægtigste herrer; dens politiske indflydelse kulminerede under dronning Margrete og Erik af Pommern. Skønt vidt forgrenet synes slægten uddød i mandslinjen med ridderen Oluf Olufsen L. ca. 1480.

En kvindelinje nedstammende fra Kirsten L. ~ Vincents Iversen (Dyre) førte slægtsnavnet videre. Denne nye Lunge-slægt uddøde 1637 med Ove Lunge til Odden.

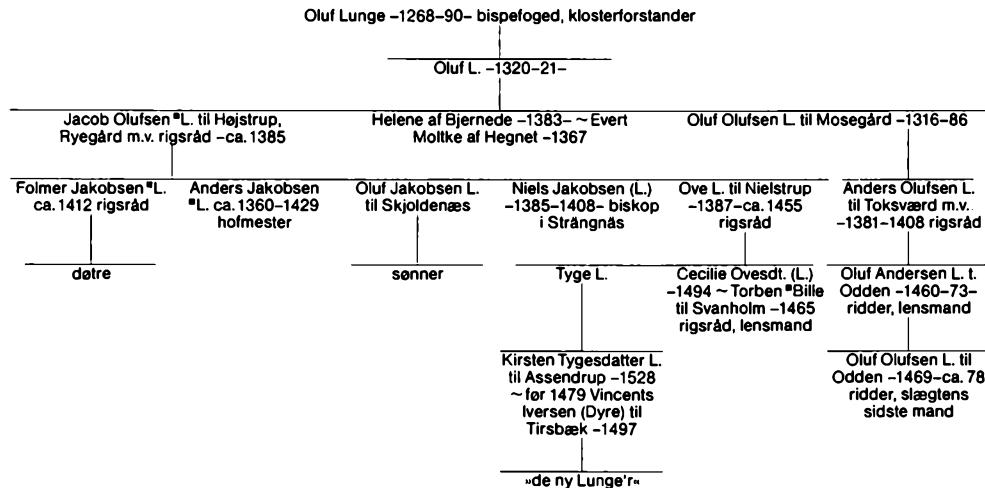
Danm.s adels årbog XIX, 1902 305–17 og VIII, 1891 155–61. Danm.s gamle personnavne II, 1954–64 (re-proud. 1979–80) 695–97. E. Ulsig: *Danske adelsgodser i middelalderen*, 1968 især 174f og bilag 7.

Thelma Jexlev

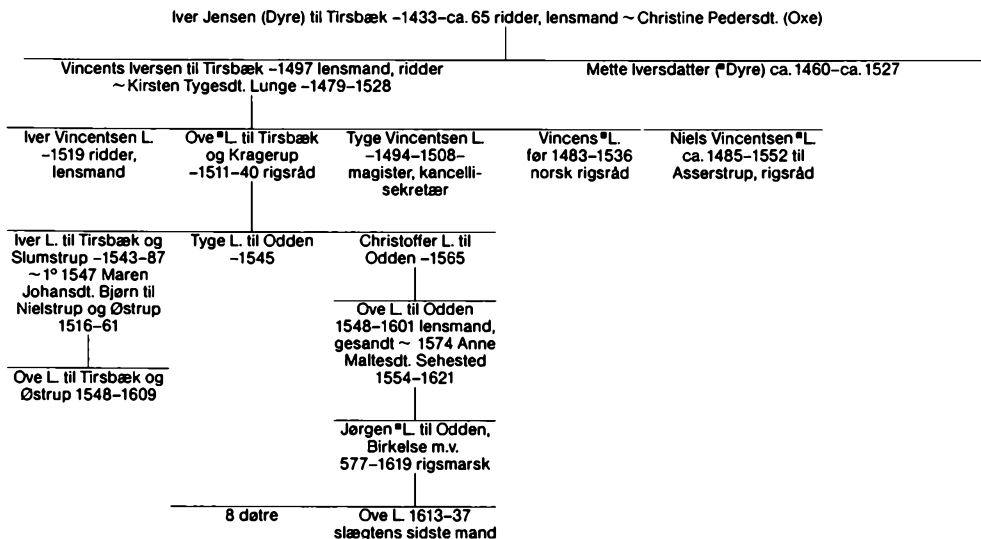
Lunge, Anders Jakobsen, ca. 1360–1429, rigsråd, hofmester. * ca. 1360, † kort før 2.6.1429. F: Jakob Olufsen *L. (–1343–84–). ~ 1° før 29.6.1399 med Ingeborg Nielsdatter Panter der levede end-

Lunge, Anders Jakobsen

Tavle I

Tavle II

nu 15.12.1411 (~ 1° med Peder Offesen Neb, † 1391), d. af Niels Ovesen P. og Johanne. ~ 2° før 12.3.1413 med Eline Evertsdatter Moltke der levede endnu 31.1.1459 (~ 2° mellem 5.2.1436 og 19.5.1447 med Frederik Wardenberg, † tidligst 1459), d. af Evert M. († ca. 1412) og Kirstine Due († tidligst 1423). – Bror til Folmer Jakobsen *L.

At L. skulle have deltaget i den skånske adels kongevalg 1376 beror på en misforståelse af Arild *Huitfeldt. I virkeligheden møder man første gang hans navn i et dokument fra 1382. Endnu 1390 var han væbner, n.å. derimod ridder. I

sine yngre år skrev han sig til Skafterup og Broby, to nu længst forsvundne sjællandske herregårde; den sidste afhændede han senere til Sorø kloster. Ved sit første giftermål kom han i besiddelse af (Jomfruens) Egede og skrev sig fra da af oftest til denne gård – undertiden dog også til Gunderslevlille. Ved køb erhvervede han Gerdrup og Ordrup (Grubbe-Ordrup) på Sjælland, ved arv efter sin første hustrus forældre Knivholt m.m. i Vendsyssel. Han blev således med årene en meget rig mand; selv vurderede han 1424 sit jordegods til 4000 gylden, et efter den tids forhold meget anseligt beløb. I det politiske

liv indtog han en dertil svarende stilling. 1396 var han hovedsmand på Kalmar slot og kæmpe-de da i spidsen for en del af byens borgere med held mod fetaljebroderne; på hjemvejen blev imidlertid et af hans fartøjer taget af nogle preussiske skibe der egentlig var ude i samme ærinde som han selv, en episode der drog visse diplomatiske følger efter sig. Af hans senere forleninger kan nævnes Helsingborg slot som han havde i hvert fald 1398–1403; 1419 og 1423 var han hovedsmand på Ravensborg og Tranekær som altså rimeligvis er to af de fire borge han 1424 opgav at have i forlening. Senest 1397 fik han sæde i rigsrådet. 1412 beklædte han det vigtige embede som hofmester som han vistnok beholdt til sin død. Selvfølgelig forekommer hans navn ofte i datidens politiske akter; 1415–16 var han en af de to verdslige udsendinge til kirkeforsamlingen i Konstanz, og 1424 var han den første i rækken af de verdslige stormænd, der før kejserdommen aflagde vidnesbyrd om Sønderjyllands retsstilling. Til en nærmere bedømmelse af hans karakter og politik er materialet for spinkelt. Som andre rige adelsmænd var L. gavmild over for kirkelige institutioner. Han bidrog væsentlig til slægtens indstiftelse af Skt. Andreas kapel i Roskilde domkirke, og i 1424 stiftede han et alter i Vor Frue kirke i Kbh., indviet til tree-nigheden.

H. F. Rørdam: Kbh.s kirker og klostere, 1859–63. Will. Christensen: Dansk statsforvaltning, 1903 (reproudg. 1974). Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.

*Henry Bruun**

Lunge, Folmer Jakobsen, † ca. 1412, rigsråd, kammermester. Levede endnu 25.3.1411 men var død 4.4.1413. F: Jakob Olufsen *L. (–1343–84–). ~1° med Ingeborg der levede 1400. ~2° med Regitze Krognos, d. af Stig Pedersen K. († tidligst 1412). ~3° før 4.1.1408 med Elisabeth Podebusk som levede endnu 30.4.1418, d. af Hans P. († tidligst 1412). – Bror til Anders Jakobsen *L.

L. fik ved skifte med sine brødre 1387 udlagt Højstrup i Stevns. I de følgende år lod han i for-ening med slægten opføre et kapel ved Roskilde domkirke, det endnu bevarede Skt. Andreas' kapel, fejlagtigt kaldet Skt. Laurentii kapel. Allerede 1387, da han ikke kan have været stort over 30 år gammel, var han ikke blot ridder og rigsråd, men kaldes endog kammermester. 1393 var han hovedsmand på Gurre og fremtræder nu i det hele som en af dronning Margretes vigtigste rådgivere; bl.a. var han mellem de få udstedere af det berømte unionsbrev i Kalmar 1397 som han dog ikke har beseglet. Også som diplomat

blev han anvendt; 1402 var han i Preussen og fik her af højmesteren udleveret den bedrager der havde udgivet sig for Margrete længst afdøde søn Oluf; 1404 afsluttede han i Visby en stilstand med den tyske orden der havde bemægtiget sig Gotland. Sin gård Højstrup havde han først pantsat, senere (1406) ligefrem skødet til dronningen; fra da af skrev han sig i stedet til en anden af faderens gårde, „Rydhe“, d.e. Ryegård hvoraf han havde udkøbt broderen Anders.

Danske adelige brevkister, udg. A. Thiset, 1897 9–20. – J. O. Arhning: Roskilde domkapitels hist. I, 1937. Danm.s kirker. Kbh.s amt III–IV: Roskilde domkirke, 1951. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968. Michael Linton: Drottning Margareta, Göteborg 1971.

*Henry Bruun**

Lunge, Jakob Olufsen, –1343–84–, lensmand, rigsråd. Levede endnu 16.6.1384 men var død 29.6.1387. F: Oluf L. († tidligst 1321). Var ifølge slægtbøgerne gift tre gange men de deri anførte navne er upålidelige; sikkert er kun at en af hans hustruer hed Sophie, d. af Folmer Folmersen til Stadager. – Far til Anders Jakobsen *L. og Folmer Jakobsen *L.

L. havde gennem slægt tilknytning til Roskilde; af biskoppen her havde han Bjernede og Fodbygård i forlening, af Claraklostret forskellige bøndergårde. Tidligt udvidedes imidlertid hans virkefelt. Sammen med broderen ridder Oluf Olufsen Lunge (–1346–84–) hævdede han slægten fra bypatriciat og lavadel op blandt rigets mest godsrige højadel. Allerede 1343 fremtræder L. i rigspolitikken som forlover for Helsingborgfreden, og fra da af forekommer hans navn gennem mere end 40 år i talrige statsakter og private dokumenter. 1349–50 deltog han i hæertoget til Brandenburg, og han forer herefter riddertitel. Hans forhold til Valdemar Atterdag var dog lige så ustadigt som de fleste andre stormænds; under det jyske oprør 1357 mistænkte kongen han endog for forbindelse med oprørerne og lod ham i sin forbitrelse herover fængsle, beslaglagde hans gods og fratog ham hans len; en udsoning må dog hurtigt være kommet i stand. I Valdemars sidste år var L. en kort tid hovedsmand på Als. Efter kongens død tog han fremtrædende del i de forhandlinger der førte til Oluf's valg; måske som løn herfor havde han i de følgende år betydelige forleninger, således 1376 Kalundborg slot; n.å. indløste dronning Margrete Holbæk slot som han havde i pant, men beholdt som almindeligt len. 1377 havde han desuden Trudsholm i Jylland. Nok så meget optoges han utvivlsomt af sine private godsbesiddelser der var meget omfattende; af skiftebrevet mellem

Lunge, Jakob Olufsen

hans born ses det at han ved sin død ejede Højstrup på Stevns, Ryegård ved Bramsnæsvig, andre hovedgårde i Skovso ved Slagelse og Valby på Stevns samt en mængde bondergods på Sjælland.

Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968.
*Henry Bruun**

Lunge, Jørgen, til Odden, 1577–1619, rigsmarsk. * 11.10.1577 på Odden, † 19.8.1619 på Birkelse, begr. i Ålborg (Frue k.). F: Ove L. til Odden (1548–1601) og Anne Maltesdatter Sehested (1554–1621). ~ 8.9.1605 i Horsens med Sophie Brahe, * 16.8.1588, † 2.7.1659, begr. i Ålborg (Frue k.), d. af Steen B. til Knudstrup (1547–1620) og Birgitte Rosenkrantz (1555–88).

Efter skolegang hjemme, i Viborg og i Sorø blev L. sendt ud på den traditionelle udenlandsrejse. Han var borte omkr. seks år og studerede i Strasbourg, Genève og Padua. Resultatet blev langt bedre end for de fleste af hans samtidige danske adelsstuderende. Han fik „med flid beset landens skik og politi“ (ligprædiken) og blev nærved perfekt i det franske sprog. Dertil kom, at han ifølge N. L. "Slange blev „en vel forsøgt krigsmand“ under Henrik IV i Frankrig hvor han skal have indlagt sig stor berømmelse. Efter en kort tid hjemme 1600 trak krigerlivet atter i ham: han tjente til 1605 under grev Maurits af Nassau i kamp mod spanierne og steg i graderne til major til fods og hest. På indtrængende bøn fra moderen kom han hjem, blev gift, men fik så lige efter ordre til at hverve et regiment på 2000 mand til Christian IVs kamp mod hansestaden Braunschweig. Kongen opgav dog sin plan, og regimentet blev opløst. Men på hjemvejen blev L. taget til fange af hanseatiske ryttere og måtte selv købe sig fri. Imidlertid var L. meget ærgerig, og han fik lejlighed til at gøre indtryk på majestæten under Kalmarkrigen. 1611 hvervede han i Nederlandene to kompagnier, hvormed han deltog i kampene ved Älvsborg. Siden kæmpede han under Christian IV selv ved Kalmars belejring og erobring, og snart avancerede han. I foråret 1612 hvervede han flere tropper i Tyskland, så han nu havde et helt regiment under sig; og sammen med Joachim "Bülow fik han kommando over det korps der belejrede og erobrede Sveriges smalle port mod vest, den strategisk meget vigtige Älvsborg fæstning med omegn. I juni foretog han desuden et indfald i Västergötland og blev i august kommandant på Älvsborg. Herfra gjorde han flere indfald i Sverige. L.s giftermål med en datter af rigsråden Steen Brahe i forbindelse med hans dygtigt, snedigt og heldigt ledede operationer under Kalmarkrigen

virkede i høj grad fremmende på hans karriere. Mens han 1608–10 havde taget til takke med Vestervig kloster, 1610–13 med Ørum som forleninger, blev han fra 1613 slotsherre på selve Älvsborg og fik desuden nabolenet Bahus under sig. Dermed havde L. overtaget kommandoen over det mest udsatte område i den dansk-svenske magtkamp. Christian IV ville nødtigt af med det pantsatte Älvsborg igen, og kunne svenskerne ikke betale de fire terminer af Älvsborgs løsen til tiden, hvilket var højst tvivlsomt, tydede alt på at de ville søge en tilbageerobring ved kup og krig. Stillingen krævede derfor den største årvågenhed og militære kompetence. I december 1616 nåede L. sin karrieres toppunkt. Kongen udnævnte ham til rigsråd, og ved hemmelig afstemning valgte rådskollegerne ham til sit næstformeste medlem, til rigens marsk. Valget var dog ikke frit, idet Christian IV tydeligt nok selv havde peget på netop L. til stillingen. Den havde i længere tid stået tom, men blev nu besat under indtryk af det spændte forhold til Sverige. Skønt slemt plaget af sygdom fra begyndelsen af 1615 lå den energiske marsk ikke på den lade side i sine få år som rigsråd. Han overværede den nye gottorpske hertugs hyldning og nåede både at føre de vigtige forhandlinger med landdagen i Slesvig og om de store inddæmningsarbejder ved Bredsted der bl.a. af militære grunde optog kongen. I Nordtyskland var han tilmed 1618 indviklet i det diplomatiske spil mellem Hansestæderne, Nederlandene og Danmark om den af Christian ivrigt begærede erhvervelse af koadjutoriet i Bremen arkebisdom.

Selv om den nye marsk nød sin konges tillid, blev det dog hurtigt klart, at han stod langt fra dennes syn på udenrigspolitikken. Da Christian IV i februar 1618 utvivlsomt ville have rigsrådets samtykke til en hvervet hær og til en angrebskrig mod Bremen baseret på 24 000 mand tropper, tilmed tildels bekostet af den skattefrie adel, fik L. sammen med kansler Christen "Friis og Anders "Bille den penible opgave at overrække den rasende konge rådets afvisende svar. L. delte ikke blot rådsflertallets modstand mod Christians aktivistiske Tysklandspolitik, men gjorde også hvad han kunne for at afværge den truende krig mod Sverige i januar 1618 da det så ud til, at svenskerne ikke var i stand til at betale 3. termin af Älvsborgs løsen. L. var desuden på linje med rådet i ønsket om en udsoning med Hansestæderne, utvivlsomt for desto lettere at få den eftertragtede alliance med Nederlandene i stand. I betragtning af kongens selvrigdhed var det også i rigsrådets interesse, da L. kort før sin død gjorde sig til talsmand for, at rådet blev holdt bedre orienteret om de stadig farligere udenrigs-

politiske forhold. Det ville øge rådets indflydelse på politikens formulering. Måske for at undgå en for rådet at se uheldig borgerlig tysk okkupation af stillinger i det ekspanderende statsmaskineri arbejdede L. endvidere stærkt for at få den velbegavede danske ungdom, også de fattige skolebørn, til at gå frem „i gudsfrøgt og boglige kunster“ (ligprædiken). 1619 skænkede han 1 000 rdl. til Ålborg skole. L. førte da udpræget rådspolitik, og måske som straf herfor, måske som følge af sit stadig slettere helbred forflyttedes han i 1618 til sin tidligere forlening Vestervig. Når der de følgende år ikke udnævntes nogen ny marsk efter L.s død 1619, hang det troligt sammen med Christian IVs slette erfaringer med den indflydelsesrige rigsråds antikongelige synspunkter. – L. ejede udover fædrenegården Odden i Vendsyssel bl.a. Stensbæk i Horns herred og Frøsløvgård i Morsø sønder herred. Han købte 1614 og 1615 Birkelse og Hovgård i Kær herred og havde antagelig arvepart i sædegården Eskær i Horns herred, ligesom i Bodum Bisgård i Refs herred. Hustruen Sophie Brahe, der overlevede ham i 40 år, sad inde med mere end 2 000 tdr. hartkorn. I betragtning af L.s og især Sophie Brahes optagethed af godsdrift og godskøb kan det næppe undre, at marsken trods sin krigsglæde ønskede en fredelig udenrigspolitik. En sådan tilgodeså nemlig storgodsejernes øjeblikkelige økonomiske standsinteresser i modsætning til den aggressive kongelige udenrigspolitik i Tyskland og over for Sverige. Den havde L. som rådsflertallet ikke blik for nødvendigheden af, hvis man ville hindre det ekspanderende Sverige i at ændre den nordiske magtbalance og i at skabe forudsætning for den lemlæstelse af Danmark der blev resultatet af rådets modstand mod Christian IVs udenrigspolitik. – De nye Lunger (∴ Dyrerne) uddøde på sværdsiden med marskens eneste søn Oves død 1637. – Ridder 1616. □Statue af Claus Lauridsen på epitafium 1619–24 (Frue k., Ålborg). Mal. fra 1700-tallet (Gavnø).

Aktstykker og oplys. til rigsrådets og stændermødernes hist., udg. Kr. Erslev I, 1883–85. Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I, 1887–89 (fot.optr. 1969). Kancelliets brevbøger 1609–20, 1916–19. – Christen Hansen: Ligprædiken over J. L., 1620. Niels Slinge: Chr. IVs hist., 1749. F. H. Jahn: Grundtræk af Chr. IVs krigshist. I, 1820. J. A. Fridericia i Hist.t. 4.r.III, 1872–73 583 591f 594. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. III, 1873–77 442f. Kr. Erslev: Danm.-No.s len og lensmænd, 1885. Axel Larsen [Liljefalk]: Kalmarkrigen, 1889. Gust. Lindsten i Historiska studier tillägnade L. Stavenow, Sth. 1924 151–68. Sveriges krig 1611–32, udg. Generalstaben I, Sth. 1936. Leo Tandrup: Mod triumf eller tragedie I, 1979.

Leo Tandrup

Lunge, Niels Vincentsen, ca.1485–1552, til Asserstrup, rigsråd. * ca.1485, +23.4.1552 på Selsø, begr. i Sandby k. F: Vincents Ivensen Dyre til Tirsbæk (†tidligst 1497) og Kirsten Lunge (†tidligst 1529). ~ senest april 1519 med Karen Rosengård, †1555, begr. i Sandby k., d. af Tetz Jensen (†1519?) og Alhed Urne (†1544). – Bror til Ove *L. og Vincens *L.

Ligesom sine brødre optog L. sin mors navn, men beholdt Dyrernes våben. Fra 1515 er han i besiddelse af et par smålen på Lolland, men ved sit giftermål med en søsterdatter af biskop Lave *Urne blev han nøje knyttet til det katolske bispeparti og blev 1515 biskoppelig lensmand på Svendstrup, senest 1519 på Gjorslev og fra 1525 til sin død på Selsø. 1523 blev han af Frederik I optaget i rigsrådet. Større hverv betroedes ham dog aldrig. På herredagen 1533 medbeseglede han recessen af 3.7. hvorved der lagdes ordets frie forkyndelse hindringer i vejen, og deltog i dommen over Hans *Tausen. Samme efterår sendtes han med Truid *Ulfstand til Sverige og sluttede i febr.1534 en forsvarstraktat med dette land mod Lübeck. Da grevfejden kort efter udbrød sluttede han sig ligesom den øvrige østdanske adel til grev *Christoffer; men under folkefejningen mod rigsråderne blev han ved nytårstid 1535 grebet og ført som fange til Mecklenburg. Efter krigens slutning blev han – ligesom de øvrige fangne rigsråder – overgivet til Christian III og opnåede først sin fulde frihed efter at han okt.1536 i Kbh. havde måttet udstede en troskabsrevers til Christian III og hans søn. Derimod fik han aldrig sin plads i rigsrådet igen; af sær kongelig nåde lod man ham beholde Selsø len, hvorpå han havde fået lensbrev af Lave Urne. Som lensmand her kom han 1548 til at ledsage prins Frederik (II) til Norge. □Relief på ligsten (Sandby k., Lolland).

Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. Troels Dahlerup I-II, 1959–69. – M. N. C. Kall Rasmussen i Danske mag. 3.r.III, 1851 232f.

Povl Bagge

Lunge, Ove Vincentsen, til Tirsbæk, †1540, rigsråd. †22.2.1540 på Tirsbæk, begr. i Engum k. F: Vincents Ivensen Dyre til Tirsbæk (†tidligst 1497) og Kirsten Lunge (†tidligst 1529). ~1° med Karen Rosenkrantz, begr. i Engum, d. af Erik Timmesen R. til Engelsholm († før 1523) og Margrete Høg (†tidligst 1523). ~2° før 1515 med Anne Henriksdatter Friis til Odden, †1542, begr. i Ålborg (Frue k.) (~1° med Bjørn Andersen *Bjørn til Stenalt, †tidligst 1505), d. af Henrik F. til Stolliggård og Anne Olufsdatter Lunge til Odden. – Bror til Niels *L. og Vincens *L.

Lunge, Ove

L. der var blandt de mest fremtrædende jyske adelsmænd på Frederik Is tid træffes første gang 1511 da han optræder som vidne ved sin første svigerfars skifte med sine stedbørn. 1513 forlenedes han med Vejle byskat for livstid og deltog 1518–19 som hovedsmand på et skib i fejden med de svenske i Østersøen. L. sluttede sig tidligt til den jyske adels oprør mod Christian II – Tyge *Krabbe var hans fætter – og høstede stor personlig fordel deraf. Han blev straks medlem af rigsrådet, sloges 1524 til ridder og udnævntes til en af statholderne i Jylland. Han sad i de følgende år som lensmand på Ålborghus (ca. 1522–23–ca. 1526) og fik senere Åstrup (1527 på ti år). Dette fik han 1528 i fri forlening for livstid for den rejse han var i Norge. Samme rejse på hvilken han skulle forhandle med ærkebiskop Olav Engelbrektsen og sin bror Vincens Lunge om Frederik Is huldning havde dog nær bragt ham i vanskeligheder fordi han lige så godtroende som sin bror indlod sig med „daljunkeren“. Efter Frederik Is død 1533 var han en af de fire i Jylland indsatte hovedsmænd. På herredagen i Kbh. sluttede han sig til Mogens Gøyes parti og han var blandt de danske befuldmægtigede der udvekslede unionsdiplomerne med hertugdømmernes repræsentanter dec. 1533 i Kolding. Efter grevefejdens udbrud var L. en af de jyske råder der fra mødet i Ry rejste til hertugdømmerne for at tilbyde hertug Christian tronen. Han var derefter under hele grevefejden i stadig aktivitet. Efter nederlaget ved Svendstrup (okt. 1534) blev det overdraget ham sammen med Peder Ebbesen *Galt at lede forsvaret af Randers. I begyndelsen af 1535 sendtes han sammen med sekretæren Iver Juel til Sverige for at forhandle med Gustav Vasa om dennes støtte. Han oppebar s.å. kirke- og købstadskat i Jylland og virkede dernæst sammen med Johan *Friis som krigskommissær i lejren for Kbh. i vinteren 1533–36, beskæftigede sig med provianteringen og deltog i forhandlingerne om Krogens overgivelse. Fra de følgende år vides at han bar kronen ved Christian IIIs kroning 1537, 1538 deltog i Christian IIIs rejse til Braunschweig og i forhandlingerne om Roskilde bispestols gods på Rügen 1539. Han forlenedes med Vrejlev kloster der ligesom hans andet len Åstrup lå i Vendsyssel. – L. var en meget velstående mand. Med sin anden hustru fik han Odden i Vendsyssel og fik efter langvarige retstrætter også hendes arveret til Stolliggård ved Åbenrå anerkendt. Han købte desuden 1533 en sjællandsk ejendom Kragerup (Love herred), men hans hovedejendom var antagelig Tirsbæk som han havde fået udlagt i fædrene arv. 1531 fik han bekræftet den gamle birkeret der hørte til ejendommen. Han har antage-

lig været en dygtig men også streng godsherre. I Tirsbækegnen er der bevaret sagn der synes at tyde på at han selv har gjort sig forhad ved inddragelse af jord under hovedgården. At han også ansås for påholdende viser øgenavnet „Oluf Kage“ (karrig). – Om end ikke så lærd som broderen Vincens havde han dog boglige interesser. Han skaffede således bogtrykker Hans *Vinggaard tilladelse til at genoptrykke Rimkroniken med tilføjelse af kong Hans' historie.

Danm.-No.s traktater, udg. L. Laursen I, 1907 152 292f 417. Reynold Junges møntmesterregnskaber, udg. Georg Galster, 1934 7–10 27. Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. T. Dahlerup I–II, 1959–69. – Orion I, 1843 145–47 296–312. C. Paludan-Müller: Grevens fejde I, 1853 (reproudg. 1971) 128 239 263 294 355–59; II, 1854 (reproudg. 1971) 250f. Mikael Venge: Chr. IIs fald, 1972 143f.

*Astrid Friis**

Lunge, Vincens, før 1483–1536, dansk og norsk rigsråd. * før 1483, † 3.1.1536 i Trondheim. F: Vincents Iversen Dyre til Tirsbæk († tidligst 1497) og Kirsten Lunge († tidligst 1529). ~ 1523 med Margrethe Nielsdatter (~ 2° 1540 med Jens Splid Fasti, † tidligst 1565), d. af Norges riges hofmester Niels Henriksen († 1523) og Inger Ottesdatter (Rømer) (ca. 1475–1555). – Bror til Niels *L. og Ove *L.

L. fik en lærd opdragelse, sandsynligvis fordi han som yngre søn ingen udsigt havde til at blive forsørgt med slægtsgods. Han studerede både i Frankrig og ved universitetet i Leuven. Glimrende begavet erhvervede han doktorgraden både i filosofi, romerret og kirkeret. Han vendte hjem som fuldblods humanist. Christian II fandt behag i den moderne indstillede unge adelsmand, og 1521 ansattes han som juridisk professor ved Kbh.s univ. og blev endnu s.å. dets rektor. Hans ydre optræden var allerede nu blændende. Hans *Svaning der var til stede i Frue k. da han nedlagde sit rektorat fortæller at han holdt en timelang tale på flydende latin uden at se i papiret. Hans tales indhold var en formaning til studenterne om at udvise flid i deres studier og føre et fromt og sædeligt liv. Samtidig havde han vundet Christian II's tillid i den grad at denne okt. 1522 indsatte ham som lensmand på Krogen. Men skønt han som sådan måtte aflægge fornyet troskab til Christian II umiddelbart før dennes afrejse til Nederlandene følte han sig lige så lidt som de øvrige sjællandske lensmænd bundet heraf. Umiddelbart efter Frederik Is landgang på Sjælland overgav han 15.6.1523 Krogen. L. var nært forbundet med den kreds af jysk adel der havde kaldt Frederik I til Danmark. Tyge *Krabbe var hans fætter, og også hans bror Ove Lunge havde lige fra begyn-

delsen sluttet sig til oprørspartiet. De ændrede forhold blev ham derfor til stor fordel. Han blev optaget i det danske rigsråd, blev ridder og fik aug.1523 betroet det betydningsfulde hverv at bringe det nordlige Norge ind under Frederik I. Modsat Henrik Krummedige som sendtes til Sydnorge var L. ganske ukendt med norske forhold, men forklaringen på at netop han sendtes herop er sikkert et planlagt ægteskab mellem ham og den ældste datter af Norges riges hofmester Niels Henriksen. I hvert fald deklareredes deres troløvelse i sept.1523. L. har antageligt lært hende at kende under hendes ophold i Danmark som hofdame hos dronning Elisabeth.

L. var ved sin ankomst til Bergen politisk et ubeskrevet blad, men det viste sig snart at han hylkede samme politiske opfattelse som sin slægt i Danmark. Forvandlet til norsk adelsmand ved sit giftermål ind i den mægtige Østråt-æt blev han dog norsk adelsvældes og dermed norsk selvstændigheds forkæmper. Ved sin svigerfars og andre norske rigsråds mellemkomst kom han i besiddelse af Bergenshus. Hans egne forhandlinger med de hanseatiske købmænd i Bergen resulterede blot i at disse overmodigt forulempede deres konkurrenter. Efter at Christian IIs foged havde udleveret Bergenshus til råderne overgav disse det atter (29.12.1523) til L. at holde til Norges kronens og den fyrstes hånd „som Gud har undt“ at blive konge over Danmark-Norge. Det gjorde ingen forskel at Niels Henriksen var død midt under forhandlingerne; efter sit giftermål blev L. betragtet som norsk. Det faldt ham som sådan heller ikke vanskeligt i løbet af foråret 1524 at tinge alle vestlandslenene ind under Frederik I. På det store rigsrådsmøde i Bergen aug.1524 deltog han som norsk rigsråd og var her lige så ivrig for at hævde norsk selvstændighed som den nyudnævnte ærkebiskop Olav Engelbrektsen. Under disse to dristige mænds ledelse udarbejdede det norske rigsråd en særlig norsk håndfæstning hvis fleste bestemmelser dog var hentede fra Frederik Is danske og tidligere dansk-norske håndfæstninger. Af særlige norske må fremhæves bestemmelsen om at Norge ikke længere skulle betragtes som et arverige.

Som i den danske håndfæstning værnedes der først og fremmest om adelens interesser – indgittede sidestilledes med indfødte – og at det var meningen at skabe et rigsrådsvælde lig det danske viser det ledsagende forslag om besættelse af hovedlenene: L. skulle have Bergenshus, Olaf Galle Akershus og Gaute Galle Bahus. Videre besluttede man at Henrik Krummedige der både var en modstander af norsk selvstændighed og tillige en personlig fjende af såvel L.s egen som hans hustrus slægt skulle udstødes af det norske

rigsråd og miste sine len. L. rejste derefter til Danmark for at forelægge Frederik I rådets beslutninger. Han fik uden vanskelighed Frederik Is samtykke til håndfæstningen og til at han selv fik Bergenshus; men det norske rigsråds beslutninger angående Henrik Krummedige underkendte Frederik I ganske. Ja, netop som følge af dennes advarsel modsatte han sig, at den upålidelige og svensksindede Olaf Galle fik Akershus. L. fik dog sat igennem at det skulle tilbydes broderen Gaute Galle, og da denne ved L.s tilbagekomst til Norge nægtede at tage det fra sin bror, lod L. alligevel det norske rigsråds beslutning stå ved magt. Selv om man i Danmark lod dette passere kunne L. med god grund skrive til ærkebispem at han for Norges kronens skyld havde erhvervet sig mange fjender i Danmark. Det var til gengæld strålende udsigter der åbnede sig for ham i Norge. Selv om han kun var statholder i det nordenfjeldske var han hele Norges faktiske styrer i de følgende år. Ved svigerfaderens død var han også blevet Østråt-slægtens mandlige overhoved, og i intimt samarbejde med sin svigermor, fru Inger, varetog han nidkært familiens interesser. Godsgriske var de begge to, og L. anvendte al sin kløgt og retskyndighed til at gøre højest tvivlsomme arvekrav gældende på sin svigermors vegne; dog ikke altid med held.

Frederik I og det danske rigsråd lod nogle år L. regere Norge som han ville. Men 1527 ændredes kurs. Mogens Gyldenstjerne sendtes til Sydnorge og fik Olaf Galle til frivilligt at overlade sig Akershus. Samtidig sendtes L.s bror Ove Lunge til ham og ærkebispem for at forhandle om en norsk hylding af Frederik I, men de to egenrådige herrer stillede sig meget køligt. Imidlertid forefaldt under broderens ophold hos L. en episode som blev skæbnsvanger for L.s magtstilling. „Daljunkeren“, en svensk bonde der udgav sig for en søn af Sten Sture d.y. kom efter et mislykket oprørsforsøg i Dalarne til Norge hvor han søgte tilflugt på fru Ingers gård Østråt. Da rygtet snart efter bredte sig at Gustav Vasa var død, indlod ikke blot fru Inger, men også L. og hans bror sig med iver med bedrageren som de mente havde gode udsigter til at vinde magten i Sverige. Han troløvedes med en af fru Ingers døtre, og han måtte højtideligt forpligte sig til at give Viken tilbage til Norge når han var blevet herre i Sverige. Men Gustav Vasa var ikke død, og daljunkeren tog ind over den svenske grænse blev en fuldstændig fiasko. Gustav Vasa blev rasende. „Norges Rige er blevet en Røverrede“, skrev han til L. Denne ville nødig indrømme at han havde begået et fatalt fejlgreb og efterkom først hen på sommeren 1528 Frederik Is indtrængende henstilling og sendte bedrageren til Danmark

Lunge, Vincens

(daljunkeren undslap undervejs men henrettedes senere i Rostock). L. var stærkt kompromitteret, og Gustav Vasas krav om alvorlig afstraffelse af alle der havde støttet daljunkeren kunne ikke undgå at få konsekvenser for ham. Han mistede Bergenhus, men fik dog lov til at beholde Jämtland og Sogn på ti år og forlenedes med Finnmarken for livstid. Han fik desuden som gave det rige Nonnesæter kloster ved Bergen. Under navnet Lungegården blev det hans fremtidige residens. L.s og hans svigermors rigdom sikrede ham stadig stor indflydelse i Norge, men det måtte være ham til megen ærgrelse at Henrik Krummedige atter fik flere norske len, og at han måtte overlevere Bergenhus til dennes svigersøn Eske Bille. Når han optrådte roligt og kun gjorde vanskeligheder med hensyn til afleveringen af inventaret, skyldtes det sikkert at han havde fået en ny fjende: sin tidligere nære ven ærkebispen. Mens L. var til forhandlinger i Danmark havde ærkebispen, antagelig oprørt over Østråtfamiliens hældning til lutheranismen og iver efter at skaffe sig kloster- og kirkegods, gjort sig til herre i Finnmarken og besat fru Ingers ejendomme og len i Trondhjem stift, deriblandt Østråt. Først i foråret 1530 fik Eske Bille sammen med L.s svoger Niels Lykke bragt et forlig i stand. Selv var L. på dette tidspunkt på ny rejst til Danmark for at tale sin sag hos kongen. Udfoldende al sin charme synes han at have opnået et halvt løfte om at Bergenhus, som Eske Bille var ked af, atter skulle gives ham tilbage. Men brev derpå fik han i hvert fald ikke, og hvad han havde vundet ved sit Danmarksbesøg, forskertsede han atter da han ved sin tilbagekomst til Bergen gjorde et overilet forsøg på at sætte sig i besiddelse af Bergenhus som Eske Bille netop havde forladt for at rejse til Danmark.

Under Christian II's angreb på Norge lykkedes det dog på ny L. at vinde Frederik Is og det danske rigsråds tillid. Til gengæld blussede hans fjendskab med ærkebispen op, og det gik på ny hårdt ud over hans og Østråtslægten's len og ejendomme. Christian II der var særlig forbitret på L. og Niels Lykke pålagde endda straks ved sin ankomst til Norge ærkebispen at fængsle begge. Så galt gik det dog ikke. Men L. følte sig en tid så truet at han søgte tilflugt til en afsidesliggende fjordvig. L. fik oprejsning da Niels Lykke der havde været i Danmark og blev en af kommissærerne der sendtes med undsætningsflåden til Norge foråret 1532 medbragte en fuldmagt for sig og L. til at føre forhandlingerne i det nordlige Norge. De to svogere forhastede sig ikke. Først i sept. 1532 kom de til Trondhjem for at forhandle med ærkebispen. Denne der til at begynde med stillede sig stejlt blev pludselig fø-

jelig da der kom meddelelse om at nye kommissærer var undervejs. Et forlig kom i stand hvorefter L. og Østråtfamilien skulle have store erstatninger. Og de to tidligere venner enedes endnu engang om at værne Norges selvstændighed. Frederik Is død i april 1533 gjorde forholdene i Norge lige så usikre som i Danmark. L. deltog i herredagen i Bud (Romsdalen) i aug. 1533 og var n.å. på vej ned til den dansk-norske herredag da grevefejden udbrød. Han var nået til Landskrona, men det lykkedes ham at slippe over til sin bror Ove Lunge i Jylland. L. tog nu ligesom denne afgjort parti for hertug Christian. Okt. 1534 vendte han tilbage til Bergen for at virke for hertug Christians sag her. Men han mødte store vanskeligheder også inden for sin egen familie. Niels Lykkes forhold til sin afdøde hustrus søster vakte stor opsigt, og L. forbitredes meget herover da forbindelsen ville svække hans egen position i slægten. I Bergen kunne L. foreløbig intet udrette, og da han følte sig truet af tyskerne på Bryggen og ærkebispen, der var imod den lutherske Christian III, fandt han det klogest i april 1535 at rejse til Sydnorge hvor Christian III havde langt flere tilhængere. Her viste det sig at hans virkekraft trods al modgang var usvækket. Han kom til at føre befalingen på Akershus for Erik Gyldenstjerne da denne sejlede til Danmark for at komme Christian III til hjælp.

Allerede maj 1535 fik L. det søndenfjeldske råd til foreløbig at anerkende Christian III. Den endelige anerkendelse af denne som norsk konge kunne dog kun ske ved det samlede norske råd. Da Claus Bille som Christian III's befuldmægtige i dette øjemed rejste til Trondhjem i slutningen af 1535, fulgte L. efter kongens anmodning med, også flere af de andre råder var med. Alt gik tilsyneladende godt. Forhandlingerne om kongevalg og skattepålæg var nær deres afslutning da ærkebispen, hos hvem giftermålet mellem pfalzgreve Frederik og Christian II's ældste datter havde vakt et nyt desperat håb om at skaffe Norge en katolsk konge, 3.1.1536 kaldte et møde sammen af kanniker, øvrighedspersoner og byens borgere og anklagede råderne fordi de egenmægtigt foretog kongevalg og skattepålæg. Deres fængsling besluttedes. Det blev til drab på L. Skylden herfor må lægges på ærkebispen's søstersøn Gaute Taraldsson. Men ærkebispen stod sikkert bag. Som sin bitreste og farligste fjende skilte ærkebispen den mand ved livet som sammen med ham selv i et decennium havde været norsk selvstændigheds stærkeste bolværk. Norsk selvstændighed gik hermed sin undergang i møde. Selv om L. havde levet videre er det dog et spørgsmål om han havde været i stand til at hindre det.

C. Paludan-Müller: *Grevens fejde II*, 1854 (fot.optr. 1971) 5–85 254–63. C. F. Allen: *De tre nord. rigers hist. IV, 2*, 1870 15 214–66. L. Daae i *Hist.t. III*, Kria. 1875 224–340 351–54. E. Ladewig Petersen sst. I, 1972 101–48. A. Heise: *Kr. II i Norge og hans fængsling*, 1877 60–67. Samme: *Familien Rosenkrantz' hist.*, 1882 146–54. O. A. Johnsen: *V. L.s drap i Trondhjem*, Kria. 1915 = *Forhandl. i Vidensk. selsk. i Kria. II. Edv. Bull. V. L.*, Kria. 1917. H. Koht: *V. L. contra Henrik Krummedige*, Oslo 1950 og samme: *Olav Engelbriktsson og sjølvstende-tapet 1537*, Oslo 1951 = *Kriseår i norsk hist. I–II*. E. Ladewig Petersen i *Hist.t. 12.r.III*, 1968–69 1–79 fl.st. Samme i *Kirkeh. saml.*, 1972 30f 40.

*Astrid Friis**

Lunn

Slægten fores tilbage til Hans Pedersen L. (–1768), skipper, senere gæstgiver i Nyborg. Christian *L. var ~ Elise Wilhelmine Lange, d. af overpræsident Michael *L. Villars *L. (1845–1921) var ~ Anna Cathrine Henriette Junggreen, d. af politikeren J. P. *J.

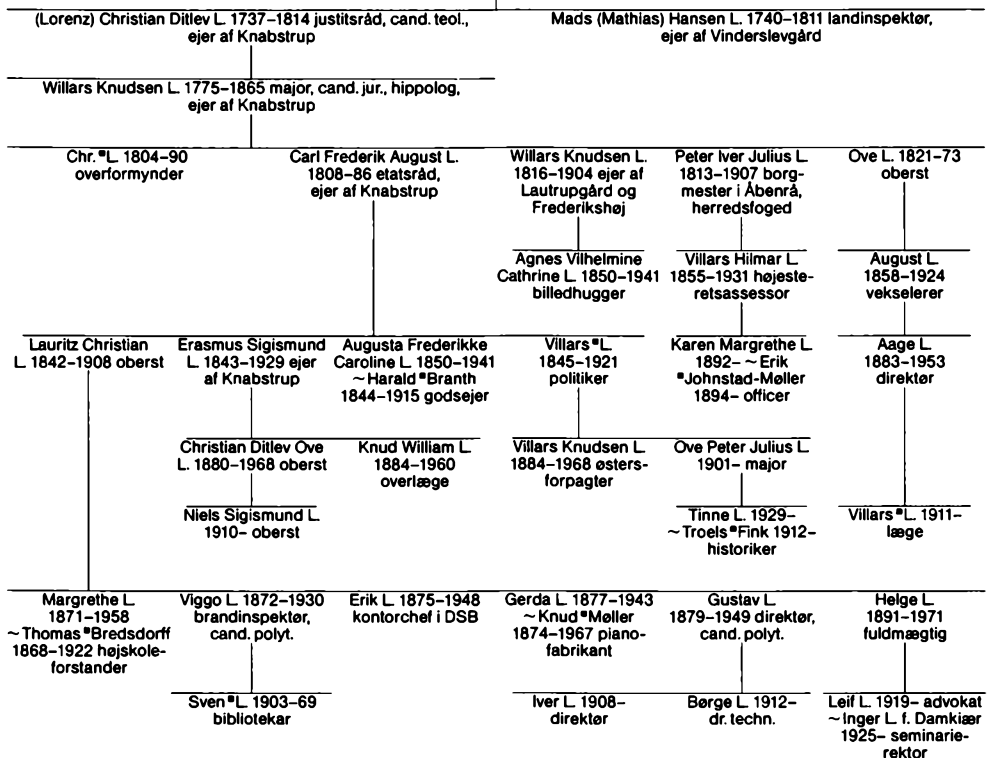
W. v. Antoniewicz: *Danske patricierslægter I*, 1956 119–54. Lunn-samfundet: *Slægtstavle over efterkommere efter Hans Pedersen L. samt stamtavle over forfædre til etatsråd C. F. A. L. og hustru f. Resch*, 1972.

Hans H. Worsøe

Lunn, Christian (ved dåben Kristian) Ditlev, 1804–90, overformynd. * 2.12.1804 i Kbh. (Fødsst.), † 19.9.1890 i Hellebæk, begr. på Frbg. F: major, ejer af Knabstrup og Dorthealyst Willars Knudsen L. (1775–1865) og Henriette Caroline Eleonore Hersleb (1784–1872). ~ 5.11.1840 i Kbh. (Helligg.) med Elise Wilhelmine Lange, * 31.7.1817 i Kbh. (Frue), † 27.8.1901 på Frbg., d. af assessor i landsover- samt hof- og stadsretten, senere overpræsident, konferensråd Michael *L. (1788–1856) og Lucie Thomine Petersen (1795–1858).

L. blev student 1822 fra Herlufsholm, 1828 cand.jur., 1830 volontør i danske kancelli, 1834 kancellist i dettes kontor for kirke- og almueskolesager, 1841 chef for kancelliets brandforsikringskontor og s.å. chef for dets kontor for lens- og udskrivningssager samt lenssekretær. 1848 blev han kontorchef i justitsministeriet og allerede s.å. departementschef sst. Efter omordningen af Kbh.s overformynderi i slutningen af 1857 udnævntes han til chef for denne institution, og med stor iver og forretningsdygtighed varetog han her sin gerning, samtidig med at han med

Hans Pedersen Lunn –1768 skipper, senere gæstgiver i Nyborg

Lunn, Christian

sin omfattende sagkundskab deltog i de overvejelser og forhandlinger der førte til loven af 26.5.1868 om umyndiges færders forvaltning. Med kyndig hånd ledede han den praktiske gennemførelse af denne lov der henlagde alle de tidligere overformynderier for landet og købstæderne som en særlig afdeling under overformynderen for Kbh. 1878 tog han sin afsked. – L. var en nidkær og dygtig embedsmand, meget afholdt af alle for sin venlighed og forekommenhed. For De Klarupske stiftelser var han direktør 1848–80, ligesom han 1854–58 var tilforordnet ved Det alm. Brandassurancékompagni for Varer og Effekter. – Kancelliråd 1842. Virkelig justitsråd 1846. Virkelig etatsråd 1850. Konferensråd 1878. – R. 1851. DM. 1857. K². 1876. □ Maleri. Buste af Axel F. Pacht, 1879 (overformynderiet). Mal. af Carl Bloch, 1883 (sst.).

Lunn-samfundet: Slægtstvl. over efterkommere efter Hans Pedersen Lunn, 1972.

A. Falk-Jensen*

Lunn, Sven, 1903–69, førstebibliotekar. * 10.6. 1903 i Kbh. (Skt. Johannes), † 30.11.1969 i Virum, begr. i Søllerød. F: ingeniør Viggo L. (1872–1930) og Bodil Malling (1878–1957). ~ 27.5.1937 i Kbh. (Slotsk.) med afspændingspædagog Elisabeth Margrethe Cecilie Møller, * 11.7.1912 i Kbh., d. af departementschef, statsrådssekretær Andreas *M. (1882–1954) og Agnete Elisabeth Dreyer (1889–1916).

L. tog studentereksamen fra Østersøgades gymnasium 1921, var en tid elev hos pianisten Haraldur Sigurdsson, men helligede sig iøvrigt et musikvidenskabeligt studium ved Kbh.s univ. med magisterkonferens 1931. Han begyndte straks efter at virke som musikanmelder ved Ekstra Bladet, senere ved Radiolytteren, indtil han 1935 kom ind som vikar i Det kgl. bibliotek hvor han blev konstitueret som bibliotekar 1938, som leder af musikafdelingen 1947 og som førstebibliotekar 1958. Samtidig virkede han på flere andre områder inden for Kbh.s musikliv, bl.a. 1939–47 som formand for Studentermusikforeningen og fra 1947 i repræsentantskabet for Organisationen af fagligt uddannede tjenestemænd ved statens arkiver, biblioteker og museer, formand 1950–54. Som bibliotekar bidrog L. meget effektivt til opbyggelsen og udvidelsen af Det kgl. biblioteks musiksamling som han gjorde mere brugbar end tidligere ved at foranstalte omfattende afskrifter af partiturer og stemmemateriale til de historisk mest interessante ældre danske musikværker. Dette kom både radioen og det øvrige danske koncertliv til gode og medførte mange opførelser af hidtil utilgængelige værker.

L. holdt desuden mange foredrag i radioen og redigerede nyudgaver af ældre danske musikværker. Han kæmpede hele sit liv for at få radioen og de fungerende koncertinstitutioner til at vende sig mod et mindre traditionelt repertoire end man på den tid foretrak. – L. har desuden skrevet talrige faglige artikler i dagspressen og tidsskrifter. Han var medarbejder ved Dansk biografisk Leksikon, 2. udg., Den lille Salmonsens, Hagerups Leksikon og Nordisk Konversationsleksikon m.fl. og udgav 1947 *Danish Music. A survey*, og i forbindelse med en dansk udstilling i Paris 1962 den elegante bog *La vie musicale au Danemark* samt med E. Reitzel-Nielsen en monumental to-bindes udgave af *C. E. F. Weyses breve*, 1964. – R. 1953. □ Foto.

Interview i Berl. aften 12.4.1945. S. L. i Dansk musik t., s.å. 71f 171–73. – Lunn-samfundet: Slægtstvl. over efterkommere efter Hans Pedersen Lunn, 1972. – Bogens verden LII, 1970 52f.

Sigurd Berg

Lunn, Villars Knudsen, 1845–1921, ingeniør, landmand, politiker. * 11.10.1845 på Dorthealyst ved Holbæk, † 26.12.1921 på Frbg., begr. sst. F: godsejer, senere etatsråd Frederik Carl August L. til Knabstrup (1808–86) og Geske Cathrine Resch (1813–1901). ~ 1.6.1881 i Åbenrå med Anna Cathrine Henriette Junggreen, * 6.9.1858 i Åbenrå, † 23.3.1940 i Helsingør, d. af tobaksfabrikant J. P. *J. (1827–86) og Catharina M. F. Otte (1836–66).

L. blev student 1864 fra Roskilde, studerede en tid polyteknik, var halvandet år tegner hos W. G. Armstrong i Elswick og studerede et halvt år jernbaneteknik ved selskabet North Eastern i Newcastle, bestyrede derefter et stenhuggeri på Malmön i Bohuslen og var 1872–75 ansat ved anlægget af den nordvestsjællandske jernbane. 1873–86 drev han Knabstrup Teglværk som forpagter og 1886–97 som ejer. Han ejede fra 1888 en række gårde, 1888–1910 Tornvedgård, 1898–1916 Aggersvold, begge ved Jyderup, 1916–19 Hegnsholt ved Fredensborg, 1907–10 Søgård i Nordslesvig. I politik tog han del på konservativ side, stillede sig ved talrige folketingsvalg mod K. L. *Fogtmann i Holbæk og 1906 mod Kr. *Pedersen i Svinninge, valgtes 1890 til landstinget i 2. kreds og genvalgtes, til han 1914 trak sig tilbage. Han beskæftigede sig i tinget især med jernbanespørgsmål og indtog som regel en selvstændig holdning med front mod administrationen. Hans angreb på statsbanernes forhold til privatbanerne 1892 førte til et voldsomt sammenstød med minister H. P. J. Ingerslev. 1894 udgav han en pjece om banegårdsforholdene i Kbh. Stærkt nationalt interesseret var han sam-

men med H. V. Clausen, Holger Petersen o.fl. 1898 medstifter af Oktoberforeningen til fremkæffelse af midler til lån til nordslesvigske landmænd. Hans køb af Søgård 1907 skete for at hindre at gården solgtes til en tysker. □Foto.

Lunn-samfundet: Slægtstvl. over efterkommere efter Hans Pedersen Lunn samt stamtvl. over forfædre til etatsråd C. F. A. Lunn, 1972 13. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 617–19. Berl. tid. 27.12.1921. Nationaltid. s.d. Holger Andersen i Grænsevagten IV, 1922 165–67. Fr. v. Jessen: Håndbog i det slev. spørgsmåls hist. I, 1938 98 105. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

*Povl Engelstoft**

Lunn, Villars, * 1911, psykiater. * 4.6.1911 i Kbh. (Frihavns). F: vekselrer, senere direktør Aage L. (1883–1953) og Anna Mathea Hammerich (1884–1968). ~ 17.10.1942 i Kbh. (b.v.) med Grethe Levin, * 1.1.1918 i Kbh., d. af direktør Leon L. (1880–1961, ~ 1° med Kathinka Hansen, † 1909) og Dagmar Jensen (1886–1968).

L. blev student fra Skt. Jørgens gymnasium 1929 og tog medicinsk eksamen ved Kbh.s univ. 1937. I de følgende år uddannede han sig til neurolog og psykiater på kommunehospitalets og Rigshospitalets specialafdelinger i disse discipliner og modtog specialanerkendelse i begge 1948. Efter at have været afdelingslæge ved statshospitalet i Risskov fra 1947 udnævntes han 1952 til H. Helwegs efterfølger som professor i psykiatri ved Kbh.s univ. og overlæge ved Rigshospitalets psyk. afd. 1959 blev L. medlem af retslægerådet og dets næstformand s.å. – L. havde 1948 forsvaret sin disputats, *Om Legemsbevidstheden. Belyst ved nogle Forstyrrelser af den normale Oplevelsesmaade*, et emne der var en frugt af hans indsigt i grænseområdet mellem neurologi og psykiatri. L. har i dette arbejde sat sig for at undersøge grundlaget for legemsbevidstheden (opfattelsen af vort legeme) under normale og sygelige forhold, og har til dette formål analyseret forskellige specielle tilfælde: amputerede patienters oplevelse af deres defekt, patienter med halvsidige lammelser med manglende erkendelse heraf, personer med manglende erkendelse af egen blindhed, hallucinationer på legemsfølelsen, dobbeltgængeroplevelsen. L. afviser ikke at startstedet for reaktionerne kan søges i lokale hjerneafsnit men mener dog, at den fulde forståelse kun opnås ved antagelse af at hele hjernen er inkorporeret i reaktionen. Kun derved kommer det psykiske moment til sin ret. Synsmåden er gestalt-psykologisk. – L. har i flere publikationer taget videnskabelig stilling til de aktuelle psykiatriske problemer. Han har påvist den betingede værdi af psykologisk testning som led i diagnosen af psykiske lidelser (1950, 1954). Han

har undersøgt de neurologiske og psykiske følger af elektrostimulationsbehandling (1951, 1961). Men som noget særlig ejendommeligt ved L.s interesser er hans kundskabsteoretiske beskæftigelse med sygdomsbegrebet og psykosebegrebet, ansporet af den uklarhed der er opstået som følge af de fremtrængende psykodynamiske (psykoanalytiske) og sociologiske („antipsykiatriske“) bevægelser. Her har han med dygtighed forsvaret den klassiske, pragmatiske, kliniske metode overfor de uholdbare, yderliggående synspunkter. En kroniksamling som under navnet *Om forståelse* udgaves på hans 60-årsdag på initiativ af kolleger og elever (1971) giver et samlet indblik i L.s grundholdning som sindssygelæge. Som lærer og overlæge har L. virket for den psykiatriske videreuddannelse og for den psykiatriske afdelings udbygning med et psykometrisk institut, et psykoterapeutisk afsnit og et forskningsafsnit. – L. er en stringent tænkter og har i sin lærer Helwegs humane ånd vist opladthed for sjælelivets facetter, samtidig med at han har vist sans for moderne reformer. L. har bestridt flere offentlige hverv. Han var formand for Dansk psykiatrisk selskab 1957–60, 1958 præsident for den nordiske psykiaterkongres, præsident for Medicinsk selskab 1961–62 og næstformand i Rigshospitalets lægeråd 1960–64. Desuden medlem af komiteer og tilsynsråd. Skønt udviklingen er løbet fra forgængerens Helwegs psykologisk orienterede, ligefremme og livsnære common-sense-epoke, har L. formået at forene gammelt og nyt i harmonisk enhed. □Mal. af Niels Strøbæch, 1971 (Rigshospitalet). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1948 160f. Interview i Politiken 8.6.1980. – Lunn-samfundet: Slægtstvl. over efterkommere efter Hans Pedersen Lunn, 1972.

Ib Ostenfeld

Lunning, Frederik, 1881–1952, direktør for Georg Jensen Inc., New York. * 21.12.1881 i Grenå, † 31.8.1952 i Mahopac, N.Y., begr. i Grenå. F: købmand Rudolph L. (1850–1906) og Johanne Petrine Pedersen (1847–86). ~ 8.5.1908 i Kbh. med Hedevig Just, * 31.10.1872 i Kbh., † 7.10.1929 sst., d. af grosserer Hans J. (1840–1912) og Camilla Aae (1842–86).

L. besluttede i ganske ung alder at komme ud af opvækstens snævre forhold. Efter læretid hos boghandler Andreas Dolleris i Vejle og ansættelse i Kbh. var han 1909–19 bog- og kunsthandler i Odense hvor han havde udvalgt for Georg Jensen Sølvmedie. Han blev ansat som leder af firmaets butik i Kbh., Bredgade 21, og arrangerede bl.a. en stor udstilling af dets produkter på Charlottenborg. 1922 sendtes han til USA for at

Lunning, Frederik

reorganisere salget, medbringende et righoldigt sortiment der blev afsat på udstillinger i en række byer. Han oprettede firmaet *Georg Jensen Inc.* der fik eneret for 99 år på salg af moderfirmaets sølvvarer, og 1924 åbnede han butik på 57th Street i New York. Med dyb kærlighed til sølvet, arbejdsiver og sælgerevne samt en arrogant men uimodståelig charme opbyggede han et solidt renommé for 'Jensen Silver'. Da han 1935 havde placeret virksomheden så fornemt som 667 Fifth Avenue, skabte han et stort og fashionabelt center for dansk kunsthåndværk der desuden solgtes i 140 udvalgte butikker. 1939 fik han eneforhandling af Kay 'Bojesens trælegetøj og repræsentation for Den kgl. Porcelainsfabrik. N.å. tog han initiativ til dansk deltagelse i den fortsatte 1939-verdensudstilling og blev dansk vicekommissær. Han var en festlig vært på sit landsted på Long Island, og her arrangerede han 1941 et stort 'alsangstævne' til fordel for flyvertræningslejren Little Norway ved Toronto, ligesom han ofte støttede danske aktiviteter. 1938 var han blevet medlem af Rebildkomiteen. Kontrakten af 1923 var længe fordelagtig for både moderfirmaet og L., men efter Danmarks besættelse så han sig nødsaget til at forhandle stadig flere amerikanske varer, og efter befrielsen var der divergenser om den linje der skulle følges, om rettighederne til de danske modeller etc. Et forlig blev dog opnået 1950. N.å. stiftedes L.-prisen for nordiske kunsthåndværkere.

Da L. i sine sidste år rantes af sygdom, overtog sønnen **Just L.**, * 14.5.1910, + 11.8.1965, firmaets ledelse. Han var student fra Herlufsholm og juridisk uddannet ved Harvard universitetet. Hans akademiske, tilsyneladende flegmatiske fremtoning var ret forskellig fra faderens, men hans forretningsdygtighed viste sig fuldt så stor. Han udvidede salgsorganisationen og omsætningen meget stærkt. Under verdensudstillingen 1964-65, da han var generalkommissær for den danske pavillon, gav han samtidig plads for en meget stor og alsidig nordisk udstilling af kunsthåndværk i tre etager på Fifth Avenue. 1964 var han medstifter af Det dansk-amerikanske handelsråd og blev dets første formand. Hans virke for danske interesser gik langt videre end til familiefirmaet, og han var aktiv i planlægningen af bydelen Manhattans udvikling. R. 1959. R'. 1964. – Efter Just L.s tidlige død førtes firmaet videre af enken Winifred f. Wittmann og fire børn af L. sen. og jun. med Carl Michaelsen (1898-1968) som direktør, efter ham Jørgen Jenk (* 1924). 1968 solgtes firmaet til Rothschild-koncernen der 1970 flyttede det til 601 Madison Avenue. 1976 lykkedes det moderfirmaet at få en gros-rettighederne og varemærkeregistrering til-

bage, og New York-udsalget retableredes i Den kgl. Porcelainsfabriks forretning, 573 Madison Avenue. – (F.L.). K. 1950. □Foto.

Interview i Berl. tid. 21.12.1951. – Niels Nørlund sst. 1.9.1952. J. A. Christiansen i Berl. aft. 14.10.1968. Walter Schwartz: *Georg Jensen*, 1958 220f. – Om Just L.: Povl Westphall i Berl. tid. 12.8.1965. Bo Bramsen i Politiken s.d. New York times s.d. Time mag., N.Y. 20.8. s.å.

Niels Alsted

Lunning, Just, se **Lunning, Frederik**.

Luno, Christian Peter Bianco, 1795-1852, bogtrykker. * 24.6.1795 i Randers, + 14.8.1852 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: toldkasserer i Randers Jens L. (1748-96) og Elisabeth Charlotte Boeck (1753-1815). ~ 1° 17.11.1838 i Kbh. (Helligg.) med Laurentze Wilhelmine Anger, * 17.2.1807 i Kbh. (Helligg.), + 16.9.1839 sst. (Helligg.), d. af børstenbindermester, senere overkontrollør ved Det kgl. teater Samuel A. (ca. 1777-1843) og Vilhelmine Marie Henningsen (ca. 1785-1870). ~ 2° 13.4.1850 i Kbh. (Helligg.) med Johanne Marie Charlotte Kjer, * 9.3.1817 i Mariager, + 7.11.1889 i Kbh. (Helligg.), d. af sømand Lars Christensen K. og Christine Marie Lysing.

Straks efter sin konfirmation blev L. 1811 sat i lære hos bogtrykker Albert Borch i Ålborg hos hvem han 1816 gjorde svendestykke. Efter endt læretid arbejdede han en kort tid i Kbh., hvorefter han i foråret 1817 rejste til udlandet hvor han opholdt sig i elleve år og havde arbejde i flere store trykkerier i Tyskland, Schweiz, Italien og Ungarn. Da han 1828 vendte tilbage til Kbh. medbragte han derfor stor praktisk erfaring og kendskab til de nyeste fremskridt inden for sit fags område. 1831 lykkedes det ham, vistnok ved brødrene Ørstedes hjælp, at erhverve det dengang vanskeligt opnåelige privilegium til at oprette et nyt bogtrykkeri i Kbh. Da han selv manglede den fornødne kapital, associerede han sig med typograf F. W. Schneider, og 1.1.1832 åbnedes trykkeriet i Pilestræde nr. 8 under firmanavnet *Bianco Luno & Schneider*. Det udmærkede sig ved – hvad der på den tid var ukendt herhjemme – at være forsynet med et fuldstændig systematisk materiel som var indkøbt i Tyskland. Efter at Schneider 1837 var udtrådt af firmaet blev dette drevet alene af L. som med stor dygtighed i løbet af kort tid arbejdede det op til at blive et af de ledende i byen. I aug. 1838 blev det flyttet til store og moderne indrettede lokaler i ejendommen Østergade nr. 20; på dette tidspunkt beskæftigede det 40 arbejdere og havde flere presser; allerede 1840 anskaffedes den første hurtig-

presse. Gennem professor C. N. *David der efter Schneiders udtræden var blevet interessant i firmaet og havde tilført det ny kapital, erhvervede mange kunder inden for Kbh.s litterære og videnskabelige kredse. Blandt Kbh.s forlæggere blev trykkeriet navnlig benyttet af C. A. *Reitzel, for hvem det har trykt talrige værker af danske klassikere som H. C. Andersen, Carsten Hauch, J. L. Heiberg, B. S. Ingemann, Fr. Paludan-Müller, Chr. Winther osv. i en jævn, men omhyggelig og tiltalende udstyrelse. En af trykkeriets smukkeste bøger fra L.s egen tid er Heibergs *Nye Digte* (1841). 1847 blev L. hofbogtrykker, og n.å. overtog han trykningen af den grundlovgivende rigsdags forhandlinger i et trykkeri på Christiansborg. Ved hans død var hans virksomhed den største af sin art i landet. Trykkeriet blev ført videre af hans enke under ledelse af hans søster-son Frederik Siegfred Muhle (1829–84) og Ferdinand Dreyer (1833–1924) der 1873 blev eneindehaver. Siden 1900 ejes det af A/S Carl Aller. □Litografi 1854, efter dette træsnit 1882 samt af H. P. Hansen. Silhouet af Mule. Buste af T. Mule (bogtrykkeriet). Foto.

P. Strom i Skand. bogtrykkertid. I, 1870 161–67. C. Nyrop: B. L. og den da. bogtrykkerkunst, 1881. C. B. Lorck: Handbuch der Gesch. der Buchdruckerkunst I–II, Lpz. 1882–83. [Rasmus Berg:] B. L.s bogtrykkeri gennem 100 år, 1931. Jens Chr. Lund: Erindr., 1934. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. Dansk boghåndværk gennem tiderne, 1949.

*Lauritz Nielsen**

Luplau, Noline (Line) Christine, 1823–91, kvindesagsforkæmper. * 22.4.1823, † 10.9.1891 i Kbh. (?). F: sognepræst i Mern Hans Christian Monrad (1780–1825) og Ferdinandine Henriette Gieertsen (1783–1871). ~ 1847(?) med sognepræst Daniel Carl Erhard L., * 23.4.1818, † 15.3.1909, s. af sognepræst Heinrich Daniel L. (1789–1830) og Elisabeth Marie Haderup (1789–1872). – Mor til Marie *L.

Først i moden alder kom L. aktivt med i samfundsmæssigt arbejde. Hun var da præstekone i Varde og stærkt påvirket af den nød der herskede blandt byens småfolk. Det førte til at hun stiftede en hjælpeforening for at lindre lidt på deres kår, og da hun gennem arbejdet nåede frem til den overbevisning at kvinder i højere grad end mænd viste social forståelse blev hendes interesse for kvinders politiske rettigheder vakt og hun sluttede sig til Dansk kvindesamfund. L. var en af de første kvinder – om ikke den første – der talte ved en grundlovsfest. Det blev et personligt gennembrud for hende og 1887 satte hun en agitation i gang i Varde og omegn og samlede 1702

underskrifter på en støtteadresse hun selv forfattede til Fredrik *Bajer til fordel for lovforslaget om kommunal valgret for visse kvindegrupper over hele landet, mens to tidlige lovforslag også stillet af Bajer om samme spørgsmål udelukkende havde drejet sig om Kbh.s borgerrepræsentation. Det nye forslag led samme skæbne som de tidligere: folketinget vedtog, mens landstinget forkastede. Det var ved denne lejlighed Carl *Ploug bl.a. sagde at i Kbh. fandtes „vistnok de mest rabiate og mest fremadstræbende kvinder men at de fandtes på vestkysten af Jylland har jeg aldrig hørt og jeg tror det heller ikke“.

L. var yderst utilfreds med den forsigtige politik Dansk kvindesamfund førte ikke mindst i spørgsmålet om kvindernes politiske rettigheder. Efter hendes mening gik kvindesagen alt for langsomt fremad, men den politiske valgret ville være det mest virksomme middel til at udvikle kvindernes ansvarsfølelse, give dem indflydelse på samfundets anliggender og dermed skabe lykkeligere tilstande. Da hun 1888 flyttede til Kbh. oprettede hun Valgretsforeningen der sluttede sig til Fremskridtsforeningen med Johanne *Meyer som formand og redaktør af bladet *Hvad vi vil*. I sit samarbejde med Fremskridtsforeningen fik L. bl.a. arrangeret vel besøgte selskabelige sammenkomster for især arbejderkvinder. L. var umådelig aktiv i disse år. Hun skrev, talte og organiserede. Til folketingsvalget 1890 foreslog hun at kandidaterne skulle spørges om deres syn på kvindernes politiske ligestilling og om andre kvindespørgsmål. Hun fik de andre kvindeforeninger med på ideen. Denne interpellation på valgmoderne fik stor betydning og skabte ligefrem et omslag i den offentlige mening over for kvindernes politiske rettigheder. Allerede s.å. måtte L. imidlertid på grund af sygdom opgive formandskabet i Valgretsforeningen og efter hendes død sygnede den hen ligesom efterhånden de andre nye kvindesammenslutninger. Gennem sit organisationstalent, sin energi og opfindsomhed blev hun en periode den samlen- de skikkelse i valgretskampen. Hendes flid var grænseløs og hun stillede samme krav til sine medarbejdere som til sig selv. Den som blev medlem af et udvalg e.l. skulle bestille noget, og hun kunne være hård, næsten grov mod mennesker som tog mod tillidshverv uden at gøre et stykke arbejde. □Afbildet på Marie Luplaus mal. Fra kvindevalgretskampens tid (Chr.borg).

Hvad vi vil 20.9.1891. Kvinden og samf. VII, s.å. 161–65. Gyrithe Lemche: Dansk kvindesamf.s hist., 1912 (2. udg. 1939). Kvinderne og valgretten, red. Ellen Strange Petersen, 1965 58–60.

Inga Dahlgård

Luplau, Marie

Luplau, Henriette Marie Antonette, 1848–1925, maler. * 7.9.1848 i Hillerød, † 26.8.1925 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: skolebestyrer i Hillerød, senere sognepræst i Varde Daniel Carl Erhard L. (1818–1909) og Nicoline Christine Monrad (Line *L.) (1823–91). Ugift.

L. fik sin første undervisning på V. *Kyhns tegneskole for kvinder og fandt her en ven og kammerat for livet i maleren Emilie *Mundt, med hvem hun 1875 rejste til München for der i otte måneder at dyrke studiet af nøgen model. Siden fulgte flere rejser til Frankrig, første gang 1882–84 og senere længere ophold i Paris og Bretagne. 1893–94 var L. flere gange i Schweiz på akademiets stipendium; Italien besøgte hun én gang. Hun udstillede på Forårsudstillingen ved Charlottenborg fra 1878 til sin død og på Kunstnernes efterårsudstilling 1904 og 1907. Desuden deltog hun i den nordiske udstilling i Kbh. 1888, Rådhusudstillingen 1901 og Kvindelige kunstners retrospektive udstilling 1920. Hun har malet portrætter, således det legemsstore portræt af faderen i ornat og det store billede med 24 portrætter *Fra Kvindevalgrets Kampens Tid* i folketinget, og landskaber, især grubejrsbilleder, aftenstemninger med løvrige træer, malet direkte efter naturen i 80ernes landskabsopfattelse. Sammen med Emilie Mundt ledede hun i henved 35 år en meget søgt tegne- og maleskole. □ Mal. af Emilie Mundt, 1885. Afbildet på gruppebillede af samme 1891–93. Selvportr. på mal. *Fra kvindevalgrets kampens tid* (folketinget). Mal. af E. Mundt, 1914. Foto.

Slægt hos J. C. L. Lengnick: Genealogier, 2. saml., 1858. Politiken 30.10.1926. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938.

Else Kai Sass

Luplau Janssen, C., se Janssen, C. Luplau.

Lutgard (Liutgard), † 1152, dronning. † 29./30. 1.1152 på Winzenburg. F: markgreve Rudolf I af Salzwedel (Nordmark) († 1124) og Richardis († 1151). ~ 1° med pfalzgreve Frederik af Sommerschenburg, † 1162. Ægteskabet opløst. ~ 2° ca. 1144 med kong *Erik Lam, † 27.8.1146 i Skt. Knuds kloster i Odense, s. af *Hakon Jyde (–1131–) og Ragnhild. ~ 3° med grev Herman af Winzenburg (Hildesheim stift), † 1152.

L. var af greverne af Stades stridbare og magtkære slægt. Hendes liv blev fuldt af omskiftelser, og ligesom mange af frænderne fik hun en brat død. Hendes første ægteskab blev opløst fordi det faldt inden for de forbudte grader. Giftermålet med den danske konig blev sandsynligvis til på initiativ af L.s bror Hartwig, domprovst (senere ærkebisp) i Bremen, en mand der overalt

viste sig virksom for at lægge planer og knytte alliancer med slægtens interesse for øje. Kun nogle få år var L. i Danmark, og alene Saxo som ikke tør regnes for uhiildet er vor kilde. Han omtaler hendes letsind og beskylder hende for at have tilskyndet kong Erik til at give bort af kronens uafhængelige gods til venner og fæller. Efter Eriks død vendte L. tilbage til Tyskland. Hendes tredje ægtefælle var en vild og hård mand som borgherrerne i Hildesheim stift tog hævn over, da de ved nattetid trængte ind på Winzenburg, dræbte ham og L. og bortførte den store skat de forefandt. – En datter af L. i hendes tredje ægteskab blev ifølge tysk overlevering gift med *Buris.

Monumenta Germaniæ historica. Scriptorum XVI, Hannover 1859. Annales Danici, udg. Ellen Jørgensen, 1920 77. Saxo: Gesta Danorum, udg. J. Olrik og H. Ræder I, 1931 374.

*Ellen Jørgensen**

Luther, Albert Carlsen, 1888–1962, skuespiller. * 25.1.1888 i Ålborg (Vor Frue), † 14.11.1962 i Kbh. (Bispebjerg), begr. sst. (Garn.). F: bagermester Christian Peter Carlsen L. (1847–94) og Jensine Katrine Eriksen (1854–1924). ~ 8.9.1915 (b.v.) med Emmy Johanne Marie Antoinette Jensen, * 19.2.1887 i Helsingør (Mariæ), † 2.3.1956 i Kbh. (Cit.), d. af isenkræmmer Emil J. (1856–94) og Johanne Mathilde Jensen (1860–1935).

L. kom ind på Det kgl. teaters elevskole 1906. Som lærer fik han bl.a. Peter *Jerndorff hvis sprog var skoledannende både inden og uden for murene, og det varede ikke længe før L. ved siden af sit jyske tungemål havde lært en perfekt beherskelse af det rigsdanske. Han debuterede 21.4.1910 som præsten i *Hamlet*, spillede Lorenzo i *Købmanden i Venedig* og Robinson i *Mandens Overmand* (Shaw). Fra 1916 kom han til Folketeatret i Einar *Christiansens direktørperiode, og her fik han den følgende halve snes år sin kunstneriske udvikling og blev en bærende kraft. Sit gennembrud fik han som onkel Jason i *Jette Gebert* i Einar Christiansens Bloch-prægede forestilling. Her viste han en behersket menneskefremstilling der blottede både bunden varme og den sjældne noblesse der blev et særkende for ham. Takket være L.s musikalitet og stemmebegavelse blev det muligt for Folketeatret med succes at opføre J. L. Heibergs bearbejdelse af *Farinelli*, 1918. Den gamle skriver i Otto Rungs *Paradisfuglen* og Jens Driversen i *Audiensen* hørte også til hans karakteristiske figurer ligesom Per Søwren i *Livet paa Hegnsgaard* hvor hans dialekt frydede tilhørerne. 1925 kom L. til Dagmar-teatret hvor han oplevede en frodig udvik-

ling og viste sig som en eminent karakterskuespiller. Her spillede han bl.a. Courvoisier i Romain Rollands *Kærligheden og Døden*. 1930 vendte han atter tilbage til nationalscenen og var bl.a. pastor Jensen i *Den gamle Præst*; 1933 kom han påny til Dagmar-teatret hvor han blev til dettes ophør 1937. Derefter fulgte den lange Gerda *Christophersen turné med den spræng-aktuelle Kaj Munk-forestilling *Han sidder ved Smeltediglen*, 1938 hvor L. var professor Mensch.

L. vendte 1941 tilbage til Det kgl. teater hvor han spillede et vidtspændende galleri af roller, Beslay i *Nederlaget*, (2. gang mindeforestilling for Nordahl Grieg 5.12.1945), pastor Chasuble i Oscar Wildes *Bunbury*, kaptajn Lewis i O'Neills *Ismanden kommer*, en vidunderlig pædagog i Jules Romains' *Dr. Knox* og teaterdirektør Desfournettes i Jean Anouilh's *Colombe*, endvidere en lang række roller i det klassiske danske repertoire hvor hans dialektkundskab ofte forgyldte præstationerne. Han fejrede 50 års jubilæum 1960 og tog ved samme lejlighed afsked med Det kgl. teater i en af sine kærester roller, assessor Svale i *Eventyr paa Fodrejsen*. L. var i første række de små rollers umistelige fremstillere. Den store patos og den store eros hørte ikke til hans udtryksregister. L. optrådte desuden rundt i landet som oplæser og lutsanger. Mange blev gennem hans fortolkninger fortrolige med den poesi han elskede af bringe ud, Jeppe *Aakjær, Aage *Berntsen, Johs. V. *Jensen, St. St. *Blicher, men også Robert Burns, Herman Wildenvey og C. M. Bellman. Når han sammensatte sine programmer kom hans underfundige begavelse, lune og præcise karakteriseringssevne til sin fulde ret, fx hans fortolkning af „Søren Kanne“, „Den jenarmede“ eller Aakjærs „Jens Hans Hywbor“, „Fredløs“, eller „Jens Jensen“ og „Pæ Kræsen“ frit efter Frøding. På dette område har ingen kunnet løfte arven efter denne himmerlandske troubadour. Han var ligeledes en meget benyttet radiokunstner. Allerede i begyndelsen af 30'erne spillede han kaptajn v. Aberwitz i P. A. Heibergs *De Vanner og de Vanner*. Om hans spændvidde fortæller at han i 1936 både spillede den gamle Firs i *Kirsebærhaven* og Peachum i *Tiggerens Opera*, og ellers fremstillede Mosquet i *Knock*, Gerhard Konik i $2 \times 2 = 5$, Fix i *Jorden rundt i 80 Dage* og Kaifas i Nordahl Griegs *Barrabas*. I TV-teatret huskes han bl.a. som en af kardinalerne i *Kardinalernes Middag*, 1951 og den elskelige lunerige professor Petersen i *Skærmysler*, 1956. L. har endvidere medvirket i en lang række folkekomediefilm. Han var bestyrelsesmedlem af Dansk skuespillerforbund 1939–56. – R. 1939. DM. 1951. □Silhouet af Kirsten Wiwel, 1920 (Kgl. bibl.). Mal. af E. W. Johnsen, 1924. Tegn.

af Vald. Møller og af F. Strobel (Teatermus.). Foto.

Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939. Rob. Neiiendam: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945. Teatret på Kongens Nytorv 1748–1948, 1948. Kai Holm i Politiken 15.11.1962. Jørgen Budtz-Jørgensen i Berl. tid. s.d. Gunnar Sandfeld: Teaterkunst på små scener, 1969. De musiske udsendelser. DR 1925–75 1–II, 1975–76. Marguerite Engberg: En forelobig oversigt over da. TV-teaters hist., 1975 = Kbh.s univ. inst. for filmvidenskab V. – DR-stemmearkiv. Radioteatrets arkiv. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

Karen Krogh

Luxdorph (Lüxdorph), Bolle Willum, 1716–88, førstedeputeret i danske kancelli. * 24.7.1716 i Kbh. (Frue), † 13.8.1788 sst. (Trin.), begr. i Trin. k. F: oberst Christian L. til Mørup (1684–1726) og Susanne Magdalene Worm (1680–1735). ~ 14.6.1748 i Kbh. (Helligg.) med Anna Bolette de Junge, * 11.10.1719, † 14.6.1781 i Kbh. (Trin.), d. af deputeret i landetatens generalkommissariat Severin de *J. (1680–1757) og Catharine Wisning (1693–1724). – Sønneson af Bolle *L.

L. blev 1733 privat dimitteret til universitetet og tog n.å. baccalaureus-graden, men ingen embedseksamen da han allerede s.å. blev sekretær i danske kancelli. 1738 blev han vicelandsdommer (med successionsret) ved Sjællands landsting, 1744 højesteretsassessor, 1747–49 var han landsdommer ved Sjællands landsting, 1749–53 generalprokurator, 1753–71 maître des requêtes i danske kancelli, 1759–71 tillige arkivar sst. 1767 blev han (sammen med H. *Hielmstierne) præsident i den særlige overret for det guineiske handels-societet, 1771 deputeret i danske kancelli og tillige chef for dettes første departement og endelig 1773 førstedeputeret i danske kancelli. Efter at have afslået tilbud om at blive højesteretsjustitiarius skrev han tre dage før sin død (næppe godvilligt) sin afskedsansøgning, men nåede ikke at indgive den. Foruden i selve embedsgeringen udnyttedes L.s dybe juridiske indsigt i årenes løb i utallige kommissioner, fx kommissionen angående de latinske skoler og universitetet 1785 og den store landbokommission 1786. L. var en forsigtig, samvittighedsfuld embedsmand der røgtede sit hverv i kancelliet med grundighed og stort kendskab til sagernes juridiske detaljer, men også med en langsomhed der fremkaldte klager. Han var dybt konservativ, ængstelig over for forandringer, ubrydelig loyal over for det styre han repræsenterede så længe han følte styret legitimt; Struensees styre hensatte ham derfor i en tilstand af magtesløs forbitrelse, og selv de nyttige reformer så han som et onde. Han var dybt hengiven over for kancelliets øverste chef Otto *Thott, og det var ham ingen til-

fredsstillelse at han ved dennes fjernelse selv blev den ledende. Nogen ledertype var han langt fra. Sammen med folk som Jacob *Langebek, P. F. *Suhm og Ove (*Høegh-) Guldberg medvirkede han i det stille til at holde harmen mod regeringen levende, bl.a. ved at kolportere sladder, men han har næppe selv taget nogen aktiv del i sammensværgelsen i jan. 1772. Derimod var han medlem af inkvisitionskommissionen der undersøgte de arresteredes forhold, og ligeledes af den kommission der tog sig af skilsmissegagen mod dronning Caroline Mathilde.

Som eneste barn havde L. efter forældrene arvet Mørup der imidlertid brændte 1743 hvorved hele hans fædrearv gik tabt. Han magtede ikke at genopføre gården, 1748 måtte han sælge den for at skaffe panthaverne dækning, og siden boede han om vinteren i en beskeden lejlighed i Snaregade, mens han 1753–82 havde sommerbolig på en lille gård han havde købt i Nærum, det senere „Hartmanns hus“. Her kunne han tilfredsstillende lyst til landliv og have dyrkning og pleje omgang med vennerne Suhm i Øverød, Hielmstierne på Kaninholmen og Langebek i Springforbi. Efter Hielmstiernes død blev L. præses i Videnskabernes selskab; desuden var han medlem af Danske selskab, af İslenzka lærdomslistefélag, og af den arnamagnæanske kommission for hvilken han besørgede fortale og latinsk oversættelse til udgaven af Kristnisa-ga. Han var medstifter af Selskabet for de skønne og nyttige videnskaber hvor han indtog en betydelig position i kraft af den tillid man nærede til hans litterære smag. Som videnskabsmand var han ikke meget produktiv, men han havde lige fra ungdommen drevet indgående studier i jura, filosofi, historie og filologi; han var en stiv latinere som kunne sine autorens udenad, men også stærk i nyere sprog. Et af hans yndlingsfag var numismatik; i Videnskabernes selskabs skrifter og i J. H. *Schlegels „Sammlungen“ offentliggjorde han nogle monthistoriske afhandlinger, og hans omfangsrige numismatiske ekscerpter (Det kgl. bibl.) er stadig en værdifuld kilde.

Særlig forkærlighed havde L. for digtekunsten. 1742 udgav han i ti bind en *Samling af smukke Danske Vers og Miscellanea. Sproget til Nytte og Ziir*, betegnet som andet oplag, men i virkeligheden snarere en fortsættelse af J. *Wielandts antologi. Han var delagtig i udgivelsen af Tøger *Reenbergers skrifter (1769) som han forsynede med en biografi af forfatteren, kvartudgaven (1772) af Peder Paars (som han „agtede meget høit, endskjønt han ei erkjendte den for Poesie“), Jens *Baggesens Niels Klim-oversættelse der kom året efter hans død, og har vistnok en

væsentlig andel i disse og flere andre bøgers smagfulde udstyr. Som original digter på modersmålet huskes han for *Tossernes Lyksalighed*, 1764, et moraliserende-satirisk digt, hvis ironi endnu har kunnet henrive F. C. *Sibbern. Han skrev et rent dansk, men et ikke mindre elegant latin, og har med sine *Carmina*, 1775 (forøget udgave 1784) vundet plads som den sidste digter herhjemme der i større udstrækning har dyrket latinpoesien. I anden udgave er optaget et „Poema“, hvori Karl Gustafs overgang over bæltet 1658 er besunget og hvormed L. 1754 vandt Svenska vitterhetskademiens prismedalje, et mærkeligt tidligt forsvarsel om langt senere tiders dansk-svenske forståelse.

L. samlede sig et værdifuldt bibliotek på over 15000 bind, grundlagt på bred humanistisk basis, men med mange specialiteter; særlig fortjener at nævnes dets rækker af småskrifter grupperet om bestemte emner, først og fremmest hans samling af pjecer fra trykkefrihedstiden og den nærmest følgende tid (henimod 900 numre), den ypperste i sin slags der nu ligesom mange andre af L.s bøger findes i Det kgl. bibliotek, let kendelige på deres superexlibris med elefanthovedet. Hans enestående samling af Struensee-illustrationer findes nu på Fr.borg. Hvor grundig en læser L. var derom vidner de af Rasmus *Nyerup 1791 udgivne *Lüxdorphiana*, eller Bidrag til den danske Literairhistorie, indeholdende nogle af de mange, ofte udførlige antegnelser hvormed han havde forsynet sine bøger; som tillæg findes et lille udvalg af L.s correspondance. – En vigtig kilde til sin samtids historie har L. efterladt sig i sine skrivekalendere der efter et par tilløb (1745, 1747, 1748) danner en fortsat række fra 1757 til hans dødsdag, og som efter at have været splittet nu er samlet i Rigsarkivet. Heri har L. meget omhyggeligt noteret hver dags begivenheder, både de private og de offentlige, som regel i kortfattet form; dog er de prædikener han som særdeles flittig kirkegænger hørte undertiden udførligt refereret. På grund af L.s mange forbindelser og vidtspændende interesser indeholder disse dagbøger en sådan rigdom af oplysninger om hvad der er foregået i det samtidige Danmark som ingen anden enkeltmand har givet. Omfattende udtog med indledning, kommentar og register er udgivet af Eiler Nystrom.

L. hører til sit århundredes store slidere, hvad han overkom er utroligt, men som embedsmand var han traditionel og uden dynamik. Da reformtiden satte ind efter kronprinsens magtovertagelse 1784 følte han i kancelliet som et levn fra fortiden. Men Suhm, der har haft blik for mere end embedsmanden, siger at hans „Geistes Hovedcharacter var Finhed“ hvad der harmonere

rer godt med hans naturbegejstring og overordentlige receptivitet. Som type peger han snarere tilbage end frem: repræsentant for gammeldags lærdom og kirkelig religiøsitet, som filosof Wolfianer, i sin smag et udtryk for den klassik som vel kunne vurdere den unge Baggese men ikke fatte Johannes *Ewald. – Virkelig justitsråd 1747. Etatsråd 1752. Virkelig etatsråd 1760. Konferensråd 1766. Gehejmeråd 1777. – Hv. R. 1774. □Min. af L. som hvid ridder af C. Foltmar, dateret 1746 (Fr.borg). Afbildet på stik af forhør over Struensee af J. og M. Haas, 1772. Buste af Hartman Beeken 1778–79 (kunstakad.). Stik af T. Kleve, 1781, mal. i samme type af Hans Hansen, 1808 (Vidensk. selskab). Mal. af G. Fuchs, 1782 (Fr.borg), efter dette stik af G. Haas. Satirisk tegn. af Johs. Wiedewelt (Fr.borg).

L.s dagbøger, udg. Eiler Nystrom I–II, 1915–30. – E. Nystrom i Bogvennen, 1918 58–70. – Danm.s adels årbog XLI 1924, 1923 475–78 489. H. O. Lange i Årbog for bogvenner, 1919 176–93. G. Galster i Nord. numismatisk årsskr. 1937 58. Samme i Nord. numismatisk unions medlemsbl. 1943 65–68. B. Jacobsson i Carlsbergfondets Årsskr. 1980. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Sv. Cedergreen Bech (R. Paulli)

Luxdorph (Lüxdorph), Bolle, 1643–98, oversekretær, envoyé. * 19.2.1643 i Kbh., + 5.9.1698 i Stockholm, begr. i Kbh. (Trin.k.). F: senere økonom på Herlufsholm Christen Bollesen (L.) (+ 1669) og Maren Olufsdatter Stafrofski (+ 1689). ~ 1° 29.11.1671 i Kbh. (Frue) med Jytte Bering, * 13.6.1654 på Skabersø, + 17.2.1684 i Kbh., d. af historioграф Vitus *B. (1617–75) og Anne Nielsdatter (1630–57). ~ 2° febr. 1685 med Frederikke Amalie Adeler, * 8.8.1667, + 23.5.1712, begr. i Kbh. (Trin. k.), d. af generaladmiral Cort *A. (1622–75) og Anna Pelt (1640–92). – Farfar til B. W. *L.

L. blev 1660 student fra Herlufsholm hvor faderen fra 1651 var økonom, var en tid i huset hos professor Peder *Resen og virkede 1662–64 som hører ved sin gamle skole. 1664 fulgte han den danske resident i London Simon de *Petkum over Tyskland og Belgien til England og opholdt sig derefter i fire år i Frankrig. Efter hjemkomsten blev han 1669 sekretær i danske kancelli. Han sluttede sig her til Peder Schumacher (*Griffenfeld), og det var sikkert ved dennes bistand at han 1671 udnævntes til ordenssekretær og 1672 til ceremonimester. Griffenfelds fald standsede dog ikke hans karriere. 1676 blev han assessor i kancellikollegiet, 1680 kancelliråd og kammersekretær, 1688 oversekretær. 1679 havde han fået våbenbrev, 1684 udnævntes han til etatsråd. L., som i kancelliet paraferede og ekspederede de danske sager og som kammerse-

ekretær ofte fulgte Christian V på rejser, synes at have været en duelig embedsmand, omend uden større dimensioner. Han skildres som gudfrygtig og godgørende og havde mange venner, ikke mindst blandt den højere gejstlighed. Forsøg på at handle mod kongens hensigter bragte ham i unåde, 1690 afskedigedes han og forvist til sine godser i anledning af sit referat i sagen om sin ven Thomas Kingos salmebog; han synes at have givet Kingos privilegium videre rammer end af kongen approberet. Hans kollega Mathias *Moth der arvede hans referat af de danske sager var vistnok ikke ked af det skete. U. Fr. *Gyldenløve skaffede dog L. adgang til at gøre kongen afbigt, og 1691 udnævntes han til envoyé i Stockholm hvor han virkede til sin død der indtraf kort efter at han havde fået afsked af helbredsgrunde. Han fik her bl.a. den opgave at bistå Jens *Juel ved afslutningen af det væbnede neutralitetsforbund 1693. – Ved arv, medgift, embedsindtægter og kongelige nådesbevisninger samlede L. sig betydelige midler som han bragte i jordegods. Foruden en gård i Pustervig i Kbh. erhvervede han efterhånden Sørup (Ringsted hrd., 1672 og 1674), Sandbygård (Tybjerg hrd., 1684), Rosengården („Kværkebygård“, Ringsted hrd., 1685) og „Bispegården“s ejendom i Holstebro (1697). Til Herlufsholm skænkede han to fripladser. – Hv. R. 1695. □Mal., måske af Martin Meytens d.æ. (Fr.borg), efter dette kopi (sst.). På grundlag af maleriet stik af Heinrich Otten efter tegn. af J. C. Ernst. Relief af Jean Cavalier (Erholm) og relief s.m. hustruen af samme (Staatliche Mus., Berlin-Dahlem).

Handlingar rörande Sveriges hist., udg. A. Fryxell III–IV, Sth. 1839–43. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IX, 1933. – Danm.s adels årbog XLI 1924, 1923 475–78 489. Th. Hauch-Fausbøll i Pers. hist. t. 9.r.V, 1932–33 157–59 (geneal.). G. L. Wad sst. I, 1880 37–53. L. Bobé sst. 9.r.II, 1929 68. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld I, 1893 239. Arnold Bratt: Sveriges yttre politik, Upps. 1905.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Lybecker, Johan Ludvig, 1862–1923, boghandler. * 30.3.1862 i Kbh. (Frels.), + 22.4.1923 sst., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: handelsbogholder Carl Adolph L. (1817–86) og Kirstine Marie Jensen (1819–84). Ugift. – Sønnens søn af Johan Ludvig *L.

L. kom fra et beskedent men kulturelt interesseret hjem, hvor sparsommelighed og påpasselighed var alfa og omega. Læselyst fik ham til at vælge boghandelen som levevej, og 1877 blev han lærling hos Andr. Fred. Høst & Søn; hans far og Høst sen. havde i deres ungdom gået til fransk sammen. For læretiden, fem år, var lønnen i alt 1000 kr. Det var Christian *Høst der

blev hans egentlige læremester og den som vakte hans sans for godt bogarbejde. Som medhjælper blev han yderligere fem år hos Høst, og da han 1887 forlod firmaet var det for at etablere sig på Købmagergade hvor han havde købt en mindre boghandel; til mere rakte en beskedent arv og lidt sparepenge ikke. Da det på længere sigt var hans mål at blive forlægger, gik han året efter i kompagni med Einar Meyer (1865–90), en yngre kammerat fra Høst, hvorved forlaget *Lybecker & Meyer* opstod. Ved Meyers tidlige død blev L. ene-ejer. S.å., 1890, solgtes bogladen. Nu var L. altså forlægger, om end i mindre stil, men han kom til at virke under større og inspirerende forhold fra 1893 da han blev kompagnon med Aage *Hirschsprung, også han en yngre kammerat fra Høst. I fællesskab overtog de J. H. Schuboths Boghandel som de gav navnet *Det Schubothske Forlag* og et helt nyt ansigt. L. lod sit eget forlag opgå i Schuboths, tilførte det sin større modenhed og solide arbejdskraft; desuden så han det som sin opgave at holde igen på Hirschsprungs grandseigneur-tilbøjeligheder, hvad der langtfra altid lykkedes. 1909 overgik Schuboth til Gyl-dendal, i hvis bestyrelse Hirschsprung indtrådte, mens den ikke længere helt unge L. måtte starte påny. Han købte hvad der var tilbage af et par ældre forlag og begyndte et nyt under eget navn. På dette udsendte han især kulturlitteratur og optryk af ældre klassikere, altsammen smukt men ikke luksuøst udstyret. Lidt nyere skønlitteratur fulgte med, og L. viste sin forståelse af tidens unge digtere ved at antage bøger af Emil *Bønnelycke og Tom *Kristensen der fulgte ham, da han 1920 solgte sit forlag til H. Hagerups Forlag og indtrådte i dette som direktør. Ved hans død tre år senere skrev Tom Kristensen et mindedigt; også fra anden side fremhævedes hans tolerance og fine menneskelighed.

L.s arbejdsdag på det boghandelsfaglige område blev lang. 1883 var han med til at stifte Boghandlermedhjælperforeningen, 1891 blev han medlem af Boghandlerforeningen hvor han i vigtige udvalg ofte viste initiativ, 1906–15 var han medlem af Dansk forlæggerforening, stiftet med henblik på varetagelse af de egentlige forlæggeres særlige interesser. Sin største faglige indsats ydede han 1893–1920 som redaktør af *Nordisk* – fra 1915 *Dansk Boghandlertidende*. Hans stillingtagen til periodens mange brydninger var ligevægtig og saglig; når han ønskede at rejse en debat skrev han jævnlig under mærke, sådan som det fremgår af et antal bevarede indbundne årgange af hans eget eksemplar af bladet. Hans utvivlsomme evner som skribent blev taget i brug på flere måder. Han var medarbejder ved 2. udgave af *Salmonsens Leksikon* og

skrev jævnlig artikler til dagblade og tidsskrifter. I bogen *Erindringer fra mine Læreaar*, udgivet 1918 som manuskript, har han fængslende fortalt om livet i en københavnsk eliteboghandel i sidste fjerdedel af 1800-tallet og givet et fagligt tidsbillede af varig værdi. – R. 1914. □ Afbildet på tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1915. Tegn. af R. Lohse. Foto.

J. L. L.: *Erindringer fra mine læreår*, 1918. – Andr. Dolleris: *Danm.s boghandlere*, 1893 124; 1906 215–17; 1919 232–35. Jul. Gjellerup i *Nord. boghandlertid.* 28.1.1909. J. Frimodt sst. 4.7.1912. *Dansk boghandlertid.* 26.4.1933. Henrik Koppel: *Sprede træk af boghandelens hist.*, 1932. Arthur G. Hassø: *Den danske boghandlerforens hist.*, 1937. Otto Andersen: *Tidsbilleder fra boghandelens verden*, 1965. Aleks. Frøland i *Det danske bogmarked* 14.1.1966. Samme: *Dansk boghandelens hist.*, 1974. Tom Kristensen: *Med disse øjne* –. Digte, 1973. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Aleks. Frøland

Lybecker, Johan Ludvig, 1743–1814, nationaløkonomisk forfatter, amtmand. * 16.1.1743 i Thisted, † 16.7.1814 i Ålborg, begr. sst. F: byfoged, senere kommerceråd Peter L. (ca.1705–63, ~2° 1757 med Anna Eleonora Jensdatter, 1728–1814, ~2° 1770 med landsdommer, byfoged i Thisted, justitsråd Rasmus Steensen, ca.1738–89) og Anne Margrethe Blomberg († 1754). ~ 1769 i Kbh. (kopulationsafgift betalt Nic. 30.5.) med Anna Bendtsen, døbt 17.9.1745 i Thisted, † 8.3.1819 i Ålborg, d. af købmand Peder B. (1706–68) og Charlotta Amalia Als (* ca.1720). – Oldefar til J. L. *L.

L. blev student 1760 fra Ålborg, og allerede 1762–63 hjalp han sin far med hans embedsforretninger, ligesom han også bestyrede embedet i vakansen efter hans død. Da han ikke opnåede at blive faderens eftermand, lagde han sig efter de „økonomiske og kameralske Videnskaber“. 1767 tog han dansk-juridisk eksamen, fik s.å. bevilling som overretsprokurator og blev byfoged i Nibe, 1771 birkedommer på Lindenborg, 1776 (–81) kommitteret i det vestindisk-guineiske rente- og generaltoldkammer. 1793 blev han amtmand over Åstrup, Børglum og Sejlstrup amter, men suspenderedes fra dette embede 1801 og afskedigedes 1803. – Efter 1769 at have skrevet en juridisk afhandling om *Ørefigen, Nævehug, Pust, Kindhest eller Mundslag* udgav L. 1772 forskellige skrifter af økonomisk natur – om *De danske Kjøbstæders Tarv og Trang, Det vigtigste Saltvandsfiskeri i Danmark, nemlig Sildefiskeriet og Korte Betragtninger over Aarsagerne til Kornmangelen og de høie Kornpriser i Danmark* – der alle belønnedes af landhusholdningsselskabet med sølvmedaljer. Den sidstnævnte afhandling som er hans bedst kendte arbejde må ses i sam-

menhæng med de mange afhandlinger om dyrtid og kornmangel som fremkom i Europa på dette tidspunkt. Han anklager „kornpugerne“ for at fremkalde høje priser og anbefaler som værn mod disse et af den østrigske regering gjort forsøg på ved visitation af kornlofterne at tvinge de formodede kornforråd frem hvad der dog kun gav ringe udbytte. I øvrigt slår han til lyd for en begrænsning af kornudførslen og navnlig for anlæg af kornmagasiner og fastsættelse af en „bestandig“ kornpris. Af L.s senere arbejder kan særlig fremhæves *Forsøg til nogle Betragtninger over Fiskene og Fiskerierne*, 1792 og to afhandling i tidsskriftet *Cimbria* (1806) om jordejendommens udstykning og om „Folkeformerelsen“. – Kancelliråd 1774. Justitsråd 1777. □Mal. af Ole Rasch, 1807.

H. Hjorth-Nielsen: Danske prokuratorer, 1935 (ny udg. 1977) 222f.

P. Grønvold*

Lübker, Detlev Lorentz, 1773–1852, præst, forfatter. * 27.10.1773 på Testorf, Hansühn sg., Wagrien, † 1.12.1852 i Slesvig, begr. sst. F: gartner på Testorf Johann Joachim L. og Malene Hedwig. ~ 1803 med Georgine Elisabeth Christiane Hagemeister, * 24.8.1777 i Kiel, † 19.11.1844 i Slesvig, d. af købmand August Christian H. og Margrethe Dorothea Jahren.

L. blev 1793 immatrikuleret ved Kiels universitet, tog teologisk eksamen i Glückstadt 1799, men havde allerede fra 1794 været lektor ved frøkenklosteret i Preetz og fra 1795 tillige personel kapellan sst. 1799 blev han hovmester på Wulfshagen, 1803 diaconus i Langenhorn, Bredstedt amt, og var 1809–43 compastor i Husum. L. har udgivet et par danske læsebøger med tysk glossar og kommentar, oversat adskillige afhandlinger fra dansk og selv leveret bidrag til Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte, Staatsbürgerliches Magazin, Neuer Nekrolog der Deutschen samt forskellige encyklopædier og blade. Hans hovedværk er det af ham sammen med H. Schröder udgivne *Lexikon der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen und Eutinischen Schriftsteller von 1796 bis 1828 I–II*, 1829–30 (hertil Nachtrag af Schröder, 1831) som nyder almindeligt ry for pålidelighed. □Litografi af H. Cordts.

R. Paulli*

Lübschitz, John Leopold, 1858–1941, maler, raderer. * 23.4.1858 i Kbh. (Helligg.), † 13.2.1941 i Hellerup, urne på Ass. kgd. F: malermester, dekorationsmaler Carl Bernhard L. (1814–82) og Martha Marie Guldbrandsen (1818–92). ~ 29.5.

1884 i Kbh. (Matth.) med Emmy Laura Sophie Stein, * 2.10.1859 i Kbh. (Frels.), † 6.5.1912 sst., d. af billedhugger Th. *S. (1829–1901) og Emmy L. S. Schiøtt (1838–62).

L. blev student 1876 fra Sorø. For at uddanne sig til arkitekt kom han ind på Teknisk skole og dimitteredes 1877 til akademiet. Her gennemgik han først almindelig forberedelsesklasse som arkitekt men gik derefter på Fr. *Vermehrens tilskyndelse over til at blive maler. Han gik alle klasserne igennem og fik afgang 1882. Han har malet portrætter og landskaber og i sin ungdom sociale skildringer, men mest kendt er han blevet som raderer. Efter flere gange at have besøgt Paris, således 1884 og 1889, tog han fast bolig der 1893–98 og lagde sig under dette lange ophold navnlig efter raderkunsten. Han gjorde forskellige tekniske opfindelser til bedste for denne kunstart, således en ny lys fernis og en speciel L.-radernål. Hans raderinger er tegnede i streg uden anvendelse af toner. Han henter gerne sine motiver i naturen, hvoraf han har givet en række poetiske stemningsskildringer. Enkelte af hans raderinger er udført i meget stort format, fx det portræt af en ung pige som Den danske raderforening udgav 1894. Han har været meget virksom for udbredelsen af kendskabet til raderkunsten og har også tilskyndet nogle af sine ældre samtidige, såsom J. *Skovgaard, E. *Henningsen, Otto *Bache, Hans *Tegner, P. S. *Krøyer m.fl. til at benytte hans teknik i deres første raderinger. L. har jævnlig udstillet på Charlottenborg i perioden 1882–1918 og igen 1933 og 1937, på Kunsternes efterårsudstilling 1904, 1905, 1908 og på den nordiske udstilling i Kbh. 1888. Under sit ophold i Paris udstillede han på Salonen 1894 og 1896. Siden har han deltaget i Baltiska utstillingen i Malmö 1914, Forumudstillingen 1929 og på forskellige udstillinger i udlandet, München 1890, Berlin 1892, Chicago 1893. Han fik 1901 det Hielmstjerne-Rosencroneske legat og 1904 akademiets rejsestipendium. Kobberstiksamlingen ejer flere raderinger, Kbh.s bymuseum foruden raderinger også et par malerier, *Billede fra Blegdamsfælleden* og *Udsigt over Classens Have, Vinterafstemning*. □Selvportr. 1886, to raderinger 1896, 1897, tegn. 1901 (Fr.borg), mal. 1906, 1908, mal. udst. 1933.

The studio, sommer-nr. ved Henning Brøchner, London 1902. Sig. Müller: Nordens billedkunst, 1905. Danske i Paris gennem tiderne, red. Fr. v. Jessen II, 1938. H. G. Olrik i Soranerbl., 1941 12f.

Else Kai Sass

Lybye, Knud, 1898–1957, luftfartsdirektør. * 1.4. 1898 i Frederiksværk, † 5.4.1957 i Kbh., urne på Frbg. kgd. F: distriktsdyrlæge Hans L. (1858–

Lybye, Knud

1918) og sygeplejerske Marie Hedeveg Olaeaia Serwerin (1864–1922). ~ 29.6.1935 i Søllerød k. med telefonist Esther Scheibel Jensen, * 22.2.1904 i Kbh. (Skt. Andreas), † 27.12.1954 sst. (~ 1° med prokurist Aage Grønbech; ægteskabet opløst 1933), d. af portner Frederik Frits Henrik Jensen (1872–1917) og oldfrue Marie Emilie Scheibel (1879–1957).

L. var oprindeligt uddannet ved toldvæsenet, men blev 1925 optaget som elev på Hærens flyveskole og samme år antaget som militærflyver. Efter et års tjeneste vendte L. tilbage til toldvæsenet, dog kun for en kort periode idet han 1927 blev udnævnt til trafikleder i Det Danske Luftfartselskab der netop var undergået væsentlige forandringer efter nogle mindre gode år. Problemerne blev dog overvundet i de følgende år, og det var således et selskab i fremgang L. blev direktør for 1934. Han var DDLs administrerende direktør frem til 1947 og igen fra 1951 til sin død. I den mellemliggende årrække var han medlem af direktionen samtidig med at han 1946–49 var udstationeret i Stockholm som direktør i det nydannede Scandinavian Airlines System.

L.s indsats under og efter krigen må særlig fremhæves. De nordiske luftfartselskaber besluttede i 1939 at samarbejde om en luftrute fra Skandinavien til USA, og i et nedsat udvalg skulle L. varetage danske interesser. På trods af krigsudbruddet fortsatte arbejdet, og i begyndelsen af 1940 rejste en nordisk delegation med bl.a. L. som deltager til USA for at forhandle med amerikanske myndigheder og luftfartselskaber. Man stod over for planernes realisation da besættelsen satte en stopper for dem. På talrige rejser til Sverige genoptog L. sammen med formanden for DDLs bestyrelse, Per *Kampmann, mod slutningen af krigen forhandlingerne om en skandinavisk rute til USA og anskaffelsen af maskiner hertil i USA. Efter aftale med frihedsrådet drog L., der i øvrigt havde måttet gå under jorden, i foråret 1945 til Cuba for at deltage i stiftelsen af en ny, international luftfartsorganisation, IATA; L. nåede imidlertid ikke frem før konferencen var slut, men han benyttede lejligheden til at forhandle med Douglas-fabrikken om leveringen af maskiner til Atlanterhavsruten ligesom det lykkedes efter forhandlinger med amerikanske myndigheder at leje tre brugte krigsmaskiner. Senere i 1945 var L. igen i USA for at skaffe maskiner til DDL. Selskabet stod således godt rustet til det opsving flyvetrafikken tog i efterkrigsårene. Karakteristisk er det at den første maskine der for SAS i 1946 fløj på ruten København–New York var en af DDLs maskiner. – L. havde ud over sin direktørpost i DDL en række andre

hverv og tillidshverv med tilknytning til flyvning ligesom han var medlem af Turistrådet 1935–47 og i bestyrelsen for Reserveofficersforeningen. – R. 1939. R. 1952. □Foto.

K. L.: Dansk trafikflyvning gennem 25 år, 1943. – Børsen 1.11.1934; sst. 6.4.1957. Povl Westphall: Det Danske Luftfartselskab 1918–68, 1968. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen

Lycke, Nis Petersen, 1842–1924, frimenighedspræst. * 16.6.1842 i Tiset ved Gram, † 12.3.1924 i Rødning, begr. på frimenighedens kgd. sst. F: lærer Peter Christian Nissen L. (1810–86) og Else Andersdatter (1808–88). ~ 1° 4.8.1874 i Gimsing med Nikoline Christine Schou, * 4.8.1854 i Kvistrup Mølle ved Struer, † 25.5.1882 i Gram, d. af gårdejer, møller Anton Frederik S. (1814–98) og Mette Bothilde Jensen (1824–1908). ~ 2° 7.3.1884 i Gimsing med Mette Kathrine Schou, * 3.11.1852 i Kvistrup Mølle, † 14.8.1934 i Rødning, søster til I. hustru.

L. voksede op i Hygum ved Rødning og kom 1859 på Tønder Seminarium hvor han var samtidig med L. P. *Poulsen (Bovlund) og den senere lægprædikant Jacob *Kloppenborg fra Harreby, og hvor navnlig kaptajn Laurids de Thurah og Cornelius *Appel kom til at øve indflydelse på hans udvikling. Efter seminarietiden blev han lærer først i Hygum og, fra 1867, i Skærbæk. Skolens fortyskning lagde den dansksindede lærer stigende hindringer i vejen og fik ham 1880 til at søge bort fra en gerning hvor han havde vundet megen påskønnelse. Han blev degn og kirkesanger i Gram; der var ikke til dette embede, hvortil grev K. Brockenhuus-Schack havde kaldsret, knyttet nogen lærergerning. Han kom i disse år gennem sin anden hustru i nærmere forbindelse med den grundtvigske bevægelse, og da Rødning frimenighed 1889 ved Cornelius Appels sygdom stod uden præst, opfordredes han til at overtage denne stilling. Det var med store betænkeligheder den 47-årige mand gik ind til denne nye gerning. Han var ikke sin forgængers ligemand i originalitet og som prædikant, men det viste sig hurtigt at han ved sin jævne, redelige forkyndelse ikke alene kunne holde den gamle kreds samlet, men tillige evnede at drage den ungdom, som nu efter udvandringernes ophør igen fandtes på Rødningegnen, til frimenigheden. En udmærket støtte i sin gerning havde L. i sin anden hustru, hvis stærke, særprægede personlighed kom til at øve en overordentlig stor indflydelse i kreds og egn. Ikke mindst under krigen, der ramte hans eget hjem meget hårdt gennem tabet af to unge sønner, knyttedes båndene mellem den gamle præst og egnen stærkt.

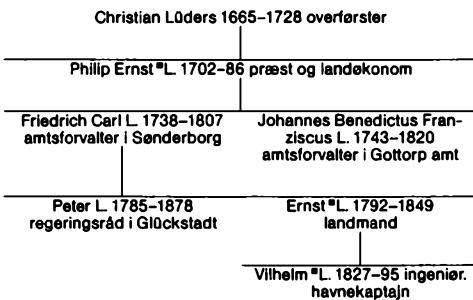
1922 trak han sig tilbage fra præstegeneringen. – R. 1920. □Foto.

Johs. Jørgensen: Det tabte land, 1915 = Udv. værker IV 405. Thade Petersen: De sonderjyske frimenigheders hist., 1924 181–87 273–78. Niels Hansen i Sprogforen.s almanak 1925, 1924 52–55. Rodding frimenighed gennem 100 år, red. Niels Gårdhus, 1974. – Sonderjydske kvinder under fremmedherredømmet, udg. Hanne Jensen m.fl. I, 1930 132–37 (om Kathrine Lycke). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Hans Lund**

Lüders

Navnet L. kendes i Slesvig-Holsten tilbage til Johan L., hvis søn Garleff L. døde i Buxtehude 1578. Den omtalte danske slægt føres tilbage til Carsten L. (1632–86), kammersekretær hos hertugen af Glücksborg og ejer af Freienwillen som overtoges af hans søn, overførster Christian L.

Peter Eilskov: Stamtavler over slægten Eilskov, 1869 15f. Erich Kuhlmann: Die Familien L. in Schleswig-Holstein i Familienkundliches Jahrbuch Schleswig-Holstein, Kiel, 1971 37–46.

Hans H. Worsøe

Lüders, Ernst Albrecht, 1792–1849, landmand. * 14.5.1792 i Tønder, † 18.10.1849 på Blangstedgård, begr. sst. F: husfoged i Tønder, senere amts- og toldforvalter i Sønderborg Friedrich Carl L. (1738–1807) og Christine Todsén (1758–1837). ~ 18.4.1823 i Fåborg med Margrethe Kirstine Ploug, * 30.11.1799 i Fåborg, † 27.11.1843 på Blangstedgård, d. af agent Simon Hempel P. (1768–1831) og Elisabeth (Elisa) Christine Wamberg (1774–1853). – Far til Vilhelm *L.

Efter at have været til søs og lært handel kom L. til landbruget som han lærte fra grunden af og efter de bedste holstenske mønstre hos en ældre bror. 1822 købte han Blangstedgård ved Odense som han drev op til en af landets bedst dyrkede gårde. L. var en dygtig landmand der benyttede sig af helbræk, mergling og reolpløjning, indførte marsk- og angerløker, og hans heldige påvirkning sporedes snart i videre kredse. Han nød stor tillid blandt fynske landmænd og valgtes 1834 som suppleant til Roskilde stænderforsam-

ling hvor han 1838 og 1840 repræsenterede sædegårdsejerne. L. gjorde sig stærkt bemærket i stænderforsamlingen i Roskilde, men markerede dog ved flere lejligheder et liberalt og bondevenligt politisk stæde. Han var stemt for indførelse af skattebevillingsret, udvidelse af den kommunale valgrete og var 1838 ophavsmand til et forslag om forbud mod at øve hustugt over for gifte husmænd. Han deltog også i det landøkonomiske foreningsarbejde og var bl.a. medstifter og bestyrelsesmedlem af Brandforsikringsforeningen for fynske Landmænd og Diskontokassen i Odense. 1832–41 havde han Nakkebølle i forpagtning og virkede samtidig som skibsreder. □Silhouet af L. som ung. Mal. af Ricard. Lito-grafi 1851.

Selmers nekrologiske saml. II, 1852 548–52. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Lüders, Philip Ernst, 1702–86, præst, landøkonom. * 6.10.1702 på godset Freyenwillen i Grundhof, Angel, † 20.12.1786 i Glücksborg, begr. sst. F: overførster, godsejer Christian L. (1665–1728) og Anna Dorothea Elisabeth Axen. ~ 16.6.1729 med Elsabe Margrethe Vette, * 1704 i Munkbrarup, † 10.3.1781 i Glücksborg, d. af sognepræst Eberhard V. (1673–1739) og Margaretha Valentiner (1678–1733).

L. undervistes hjemme i Satrup, studerede teologi i Wittenberg og Jena 1721–24, men det blev i Mellemslesvig, egnen omkring Flensborg fjord hvor han var vokset op, at han fik sin virkeplads. 1728 blev han diakon i Munkbrarup, 1730 hofpræst i Glücksborg, og som provst fra 1755 fik han sit virkeområde udvidet til at omfatte ikke blot nabosognene i Nord-Angel, men også Sundedeved. Han var en nidkær præst som tillige var levende optaget af ønsket om at virke for den jævne befolknings økonomiske fremgang. Fra sin tidlige ungdom havde han særlig interesse for landbrug og havebrug; i sin egen bedrift indførte han som en af de første nye afgrøder som kartofler, for hvis udbredelse han fik stor betydning, og kløver, han forbedrede dyrkningsmåderne, og samtidig arbejdede han ihærdigt på at skaffe fremskridtene udbredelse. Han sørgede for læggekartofler, kløverfrø og haveplanter, arbejdede som en af de første i Slesvig for udskiftning af fællesskabet, indhegning af markerne, opdyrkning af mose og hede og virkede for oplysningen gennem en lang række større og mindre skrifter om næsten alle vigtigere sider af ager- og havebrug. L. var en af de første og praktiske kyndigste der bidrog til det første opsving i den landøkonomiske litteratur i Danmark om-

Lüders, Philip Ernst

kring midten af århundredet, som især fulgte med grundlæggelsen af Danmarks og Norges oeconomicke Magazin (1757). Hertil indsendte L. til at begynde med sine afhandlinger, men senere udgav han hellere selvstændige skrifter der havde større mulighed for at finde udbredelse i den brede befolkning. De udkom som regel på tysk, kun enkelte på dansk, og prægedes af hans pædagogiske iver. Til de betydeligste hører *Abhandlungen und Bedenken über das Acker-Wesen und den Anbau verschiedener Feldfrüchte*. 1765.

Allerede først i 1750'erne begyndte L. at samle sine ideer til en fastere plan om at organisere, systematisk arbejde til landbrugets fremme som med udgangspunkt i Slesvig skulle brede sig til hele det danske monarki. De dyrkningsforsøg han selv havde begyndt ville han have videreført på et stort antal gårde i forskellige egne, og til støtte herfor til udbredelse af oplysning om forsøgsresultaterne skulle oprettes et landbrugsselskab, hvortil også en landbrugsskole skulle knyttes. Med disse planer var han langt forud for den faktiske udvikling i den følgende tid, og han måtte bære skuffelsen ved ikke at nå så store mål. Sine bestræbelser har han især skildret i *Erzählungen und Geschichte der Königlichen Dänischen Acker-Academie*. 1767, hvoraf det fremgår at han 1759 fik oprettet et slesvigsk agerdyrkningselskab som forløber for det *Königliche Dänische Acker-Academie* som han stiftede 1762 med sæde i Glücksborg. Han opnåede hertil kgl. understøttelse og fik også tilslutning fra betydnende mænd i kongeriget, men ikke i fornødent omfang til fortsat at give foretagendet levedygtighed, og i alt fald efter at Det kgl. danske landhusholdningsselskab var oprettet i Kbh. 1769 sygnede L.s selskab hen. Hvad det fik udrettet var overvejende hans eget værk, men dette undersøgelses- og oplysningsarbejde gennemførte han også til sin høje alderdom med en sådan udholdenhed og sans for at skaffe praktiske resultater frem i bondebrugene, at det blev af stor betydning for især det slesvigske landbrugs udvikling. □Stik af I. F. Schleuen, 1777, og af F. Carstens, 1794, efter mal. af Jacob Ipsen.

Schlesw.-holst. Anzeigen 20.I.1766. Schlesw.-holst. Provinzialberichte VI, Altona 1792 II 207–15. O. C. Nerong i Landwirtschaftl. Wochenblatt für Schlesw.-Holst. LVII, Kiel 1907 653–57. H. Hertel: Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist. I, 1920 20–22. Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere, 1960 36f.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Lüders, Ferdinand Vilhelm Weghorst, 1827–95, ingeniør, havnekaptajn. * 22.5.1827 på Blangstedgård ved Odense, † 29.11.1895 i Kbh., begr. ved Blangstedgård. F: godsejer Ernst *L. (1792–

1849) og Margrethe K. Ploug (1799–1843). ~ 11.10.1862 i Kbh. (Frue) med Nanna Augusta Hvidt, * 25.4.1835 i Kbh. (Fred. ty.), † 9.4.1894 sst., d. af mægler, senere direktør for De private assurandører i Kbh. Edvard Julius H. (1806–82) og Elise Johanne Charlotte Schiffert (1812–80).

L. blev oprindelig uddannet som søofficer, kadet 1838 og 1846 sekondløjtnant i søetaten. Som sådan deltog han i den første slesvigske krig, 1848 i korvetten Galathea, 1849 i fregatten Bellona og som chef for en bombekanonchalup og 1850 i korvetten Najaden. 1852 tog han polyteknisk adgangseksamen og blev 1855 cand.polyt. som mekaniker; s.å. avancerede han til premierløjtnant og gjorde som sådan tjeneste som ingeniørassistent (inspektionsofficer) ved anlægget af orlogsværftets dok der forestodes af Nicolai E. *Tuxen (1810–91) og den engelske ingeniør Alfred Giles. 1856 rejste han til England hvor han i de følgende to år var ansat i ingeniørfirmaet James Walker, Burgess & Cooper i Westminster hvor han fik rig lejlighed til at studere vandbygningsarbejder idet der dengang udførtes en række større havnearbejder i Dover, på Tynefloden, i Newcastle og i Hull og byggedes flere af Englands vigtige fyrtårne. 1858 vendte han tilbage og gik i nummer i marinen; 1860 blev han, da L. F. *Holmberg, misfornøjet med omordningen trak sig tilbage, udnævnt til havnebygmester i Kbh. og beklædte denne stilling til han 1872 udnævntes til havnekaptajn (havnedirektør) efter James *Garde. 1867 fik han sin afsked fra marinen med kaptajnløjtnants karakter efter hidtil at have stået à la suite. 1891 fik han nyt afskedspatent som kommandør. L.s lange tjenestetid i Kbh.s havnevesen er særlig præget af de store arbejder som dels hovedstadens stærke vækst, dels overgangen fra sejskibe til dampskibe i den indenrigs fart og dampskibenes stadig voksende antal og størrelse og deraf følgende krav til dybde nødvendiggjorde. Et af L.s første arbejder var uddybningen af havnens nordlige del og opfyldningen af Refshaleøen på Refshalegrunden.

Samtidig med anlægget af Gammelholmkvarteret byggedes 1870 Havnegades bolværker i seksten fods dybde. 1877 fuldførtes Gasværkshavnen, og samtidig hermed tilvejebragtes betydelige opfyldte arealer ved Tøjhusgården og ud for bryghuset ved Langebro. 1880 afsluttedes de omfattende arbejder med anlæg af Larsens plads med 22 fods bolværksdybde og forlængelse af Kvæsthusgades dampskibsbro. 1881 udvidedes toldboden ved anlægget af Nordre toldbodplads med tilhørende bådhavn, og samtidig udvidedes indsejlingen nordfra til den gamle havn. 1884–91 byggedes den 24 fod dybe Kalkbrænderihavn med tilhørende tolv fods havn og betyde-

lige opfyldte arealer. Det havde også været under overvejelse at imødekomme de stadig voksende krav om mere bolværksplads og større dybder ved et større havneanlæg i Kalvebodstrand, men man gik atter bort herfra skønt Kalkbrænderihavnen, af hensyn til Langelinie og af militære hensyn, ikke kunne udføres i fortsættelse af Nordre toldbodplads, men måtte rykkes ret langt nordpå. Havnens broer og kanaler ofrede L. ligeledes et betydeligt arbejde; Knippelsbro ombyggedes således 1866, Nyhavnsbroen 1874, Langebro 1875, Holmens bro og Højbro 1881 og Snorrebroen 1883. Også for gennemførelsen af Frihavnsanlægget der påbegyndtes 1891 på inderredens vestside tilkommer en stor del af æren L. som fra 1891 til sin død var medlem af Frihavnsaktieselskabets bestyrelse, valgt af indenrigsministeriet. 1869 var L. blevet medlem af den engelske ingeniørforening, Institution of Civil Engineers. Fra 1888 til sin død var han medlem af og næstformand for bestyrelsen for Det tekniske selskabs skole. L. nød en ikke ringe anseelse i udlandet og blev bl.a. tilkaldt som rådgiver ved bygningen af den nye Tower Bridge over Themsen. – R. 1869. DM. 1878. K.² 1888. K.¹ 1894. □ Radering af Julius Rosenbaum, 1886. Træsnit 1894. Foto.

Ill. tid. 18.11.1894 og 8.12.1895. H. C. V. Møller i Ingeniøren IV, 1895 253f og i Tekn. foren.s t. XIX, 1895–96 169f. A. Güntelberg i Militær tid. VI, 1896 54. Tidsskr. for søvæsen ny r. XXXI, s.å. 7f. Jul. Schovelin: Tidens hjul og Tietgen, 1929 622 636f.

Povl Vinding*

v. d. Lühe, Frederik Carl Emil, 1751–1801, amtmand, forfatter. * 4.3.1751, † 9.3.1801 i Wien, begr. sst. (St. Marx). F: amtmand, kammerherre Gideon v. d. L. (1704–55) og Margrethe Hedwig v. Lützwow (1727–90, ~ 2° 1757 med amtmand, kammerherre Joachim Ehrenreich Behr, † 1768). Ugift.

v. d. L. var fra sin ungdom knyttet til Caroline Mathildes hof og fulgte hende i udlændigheden i Celle. Efter hendes død vendte han hjem og blev 1782 udnævnt til deputeret i økonomi- og kommercekollegiet, en stilling han kun bevarede i to år. Efter systemskiftet 1784 blev han amtmand i Neumünster. A. P. Bernstorff lagde ikke skjul på, at det var for at få ham bort at han lod ham avancere til amtmand, og i brevene fra ham finder man atter og atter den skarpeste personlige kritik af v. d. L. Bernstorff kaldte ham det utåleligste menneske han kendte, og karakteriserede ham som ganske uvidende og dog med den fulde overbevisning at han var et geni. Uviljen mellem dem var absolut gensidig, og 1787 brød v. d. L.

op og bosatte sig i Wien hvor han 1789 opnåede at blive regeringsråd og viceadministrator over de kejserlige domæner i Nedre Østrig. Han afskedigedes et par år før sin død som pensioneret førstekammerer. v. d. L. var en åndelig stærkt interesseret mand der havde poetiske talenter, og han nød stor anerkendelse for en 1790 i manuskript foreliggende *Hymnus an Flora* (trykt 1797) der efterfulgtes af et nyt stort digt i heksametre, kaldet *Ceres*. Han døde som katolik. □ Stik af John efter tegn. af V. Kininger.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II–VII, 1896–1906. Museum, 1894 I 292f. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis III, 1913. – Der neue deutsche Merkur, Weimar 1801 maj-nr. 42–54. Vict. P. Christensen i Fra arkiv og museum 2. ser. I, 1925 145–56.

Harald Jørgensen

v. d. Lühe, Volrad August, 1705–78, overpræsident. * 28.10.1705, † 1.4.1778 i Kbh., begr. sst. (Helligg.). F: kaptajn Diderik Otto v. d. L. til Dambek (1670–1709) og Charlotte Amalie du Puits. ~ 1° 25.5.1747 med Catharina Maria v. Viereg, * 14.(18.)3.1717, † 14.12.1764 i Kbh. (Helligg.) (~ 1° med kaptajn Christian Ludvig v. Hein til Zierstorf, 1696–1743), d. af Jørgen Frederik v. V. til Zierstorf († 1726, ~ 1° med Hedwig v. Hein) og Antoinette Juliane v. Hausmann. ~ 2° 6.5.1767 i Kbh. (Slotsk.) med komtesse Margrethe Holck, * 16.2.1741 på Orebygård, † 1.10.1826 i Kbh. (Helligg.) (~ 2° med general-løjtnant, gehejmeråd Christian Frederik * Numsen, 1741–1811), d. af greve, generalløjtnant Christian Christopher H. (1698–1774) og friherreinde Ermegaard Sophie Winterfeldt (1702–56). v. d. L. indtog under tre danske konger betydelige hofstillinger. Han begyndte under Christian VI sin livsbane som kammerjunker (1735), blev 1743 overkammerjunker og 1746 kammerherre. Under Frederik V udnævntes han tillige 1754 til overpræsident og overtog s.å. stillingen som overdirektør for den kgl. skueplads. Han havde de bedste hensigter i retning af at gennemføre en sund finansiel politik, men ved sin afgang efterlod han dog en tom teaterkasse. På skuepladsens kunstneriske program havde han kun liden indflydelse, idet han blot havde at rette sig efter hoffets smag der yndede de italienske divertissements og intermezzoer og rynkede på næsen af Ludvig Holberg. Under Christian VII steg han til nye æresposter. Han overtog partikulærkassen efter et hidsigt kapløb med Ditlev Reventlow (1712–83), men stillingen var alt andet end behagelig, idet kongen det ene øjeblik krævede den yderste sparsommelighed for kort derefter meningsløst at strø om sig med penge. Han fun-

v. d. Lühe, Volrad August

gerede desuden som maitre des requêtes ved hoffet, indtil J. F. *Struensee dec. 1770 overtog denne stilling. N.å. fjernede Struensee ham ligeledes fra posten som overpræsident, men tillod ham at beklæde stillingen som grand maitre des cérémonies og ordenssekretær. 1757–71 var han overdirektør for Frederiks hospital. Hans 2. hustru indtog ligeledes en betydelig stilling ved hoffet. Hun var fra 1766 hofdame hos prinsesse Louise, avancerede derpå til overhofmesterinde hos Caroline Mathilde og fortsatte fra 1774 i samme stilling hos Juliane Marie. v.d.L. ejede 1760–70 lyststedet Retraite ved Skodsborg og 1754–61 baroniet Høgholm. Han optoges 1776 i den danske adel. – Gehejmeråd 1750. Gehejmekonferensråd 1764. – Hv. R. 1745. L'union parfaite 1747. Bl. R. 1768. □Mal. af P. Wichmann, 1765? (Hørbygård). Mal. 1768 (Arreskov). Mal. af U. F. Beenfeldt, 1773 (Fr.borg), kopi efter dette (sst.). Klippet silhouet (Kgl. bibl.) og flere tegnede (Fr.borg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé III–IV, 1896–1900; VI–VIII, 1903–17. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I, 1904; III, 1913. Udv. breve, betækn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous arkiv, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Aage Friis: A. P. Bernstorff og Ove Høegh-Guldberg, 1899. C. Bruun: København III, 1901. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 IV, 1–2, 1902; VI–VIII, 1903–07. Eiler Nystrom: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938. Harald Jørgensen: Thi kendes for ret, 1980.

Harald Jørgensen

Lykke

Jysk uradel. Uddød i mandslinjen 1701. Sophie *L. var ~ rigsråd Jacob *Hardenberg. Søsteren Anne L. var 1° ~ rigsråd Anders *Bille og 2° ~ rigsmarsk Otte *Krumpen. Jørgen *L.s datter Kirsten var 1° ~ rigskansler Eiler *Grubbe. Frands *L. var ~ Elisabeth Brock, d. af rigsråd Eske *B. Datteren Christence L. var 1° ~ officeren Frands *Brockenhuus og 2° ~ officeren Frederik von *Arenstorff.

Danm.s adels årbog XX, 1903 261–80.

Nils G. Bartholdy

Lykke, Anne, 1595–1641, adelsdame. * 30.4.1595 på Vordingborg, † 1641. F: rigsråd Henrik L. til Hverringe m.m. (1555–1611) og Karen Frandsdatter Banner til Kokkedal og Gisselfeld (1559–1616). ~ 1° 11.6.1615 i Kbh. med Cai Rantzau til Rantzausholm, Brændegård, Rødkilde og Flintholm, * 6.7.1591 på Rantzausholm, † 5.4.1623 på Kalundborg. ~ 2° 10.3.1629 i Nyborg med senere rigsråd Knud Ulfeldt til Hellerup, * 2.3.1600,

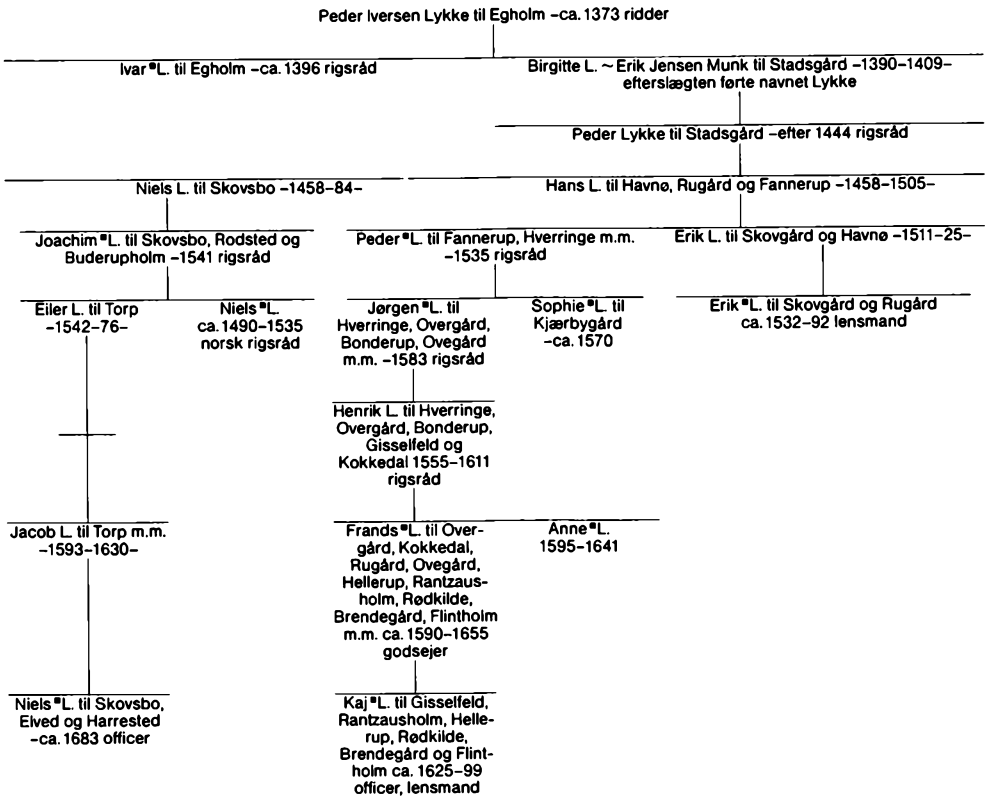
† 3.6.1646 (~ 2° 1646 med Kirsten Lützow, 1615–93). – Søster til Frands *L.

Efter faderen arvede L. Hverringe (Bjerge herred) som ved hendes første ægteskab forenedes med det store rantzauske arvegods. Mandens tidlige død efterlod hende som 28-årig enke med en lille datter og en stor rigdom (vurderet 1625 til over 4600 tdr. htk.) og med et rigt fond af levelyst. Nov. 1626 lod Christian IV hende arrestere i Nyborg og føre til Bahuus, hvorfra hun siden overførtes til Kronborg. I et åbent brev til alle rigets landsting motiverede kongen dette skridt med at hun „mod alle ærlige fruentimmers og enkers manerer“ opholdt sig i Kolding under herredagen i sommeren 1626, skønt hun intet havde at forrette der og med drik og letfærdighed årle og silde opholdt den 23-årige udvalgte prins Christian som under kongens felttog i Tyskland skulle styre riget sammen med rådet samt omgav ham med „alle hånde slette gesindiken til opmuntring“, hvilket kongen på fremmede steder daglig havde måttet erfare. Siden havde hun uden at agte hverken sin egen stand eller kongens ære fulgt prinsen på hans rejser fra landsdel til landsdel. Kongens harme var ærlig men inden for adelen anså man det skete for et overgreb, og da han tilbød at frigive L. mod at hun forblev i sit hjemsovn og skiltes fra datteren nægtede hun at bøje sig. Kongen søgte nu at få hende dømt på herredag af et lige antal råder og gejstlige, men kunne ikke sætte sin vilje igennem og måtte efter at bl.a. hans mor enkedronning Sophie havde intercederet for hende jan. 1628 løslade hende og give hende datteren tilbage mod at hun forpligtede sig til at blive på sin gård. N.å. blev hun gift med en anset adelsmand og hun var sammen med sin mand indbudt både til Sophie Elisabeths og til prins Christians bryllup 1634.

Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia II, 1889–91 (fot. opr. 1969). Kancelliets brevbøger 1624–29, 1925–29; 1633–34, 1936. – F. C. Schönau: Saml. af da. lærde fruentimer II, 1753 998–1001.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Lykke, Erik, ca. 1532–92, til Skovgård, lensmand. * ca. 1532, † 1592 efter 11.11., begr. 4.1.1593 i Norager k. F: Erik L. († tidligst 1531) og Anne Bertelsdatter Kaas († tidligst 1541). ~ 1° 13.8.1559 på Kbh.s slot med Kirsten Rotfeldt, begr. 29.7.1576, d. af Niels Jensen R. († tidligst 1551) og Anne Nielsdatter Høg († tidligst 1553). ~ 2° 20.7.1578 i Ribe med Margrete Gøye, † efter 10.6.1613, d. af Falk G. († 1554) og Ide Truidsdatter Ulfstand († mellem 1598 og 1604).

L. fik sit først len nemlig Ø kloster (nu Oksholm) 1559 og havde det i pant til 1566. Under syvårskrigen synes han at have udmærket sig som en dygtig og pålidelig officer. Forst tjente han 1563 som proviantmester i Vendsyssel stift, men n.å. beordredes han til skibs som hovedsmand på Jægeren i Herluf ^oTrolles flåde. Som sådan har han formodentlig deltaget i flere af sommerens sokampe, i hvert fald i det store slag ved Øland. Sidst på året fik han befaling til at gøre tjeneste til lands ved det danske rytteri i Skåne, men n.å. blev han atter udkommanderet som skibschef. Det var således antagelig som en velfortjent løn, at han efter krigen opnåede betydelige forleninger: Riberhus 1571–80, Århusgård 1580–82 og Odensegård 1582–85; desuden havde han fra krigens tid meget bondergods i pant for forstrækninger til kronen. Efter 1585 havde han ingen hovedlen; han synes i sine sidste leveår fortrinsvis at have beskæftiget sig med driften af sit private jordegods der samlede sig om hovedgårdene Skovgård og Rygård, begge i Norager sogn i det nordlige Djursland.

*Henry Bruun **

Lykke, Frands, ca. 1590–1655, godsejer. * ca. 1590, † 1655, begr. ca. 15.9. s.å. i Køge. F: rigsråd Henrik L. til Hverringe m.m. (1555–1611) og Karen Frandsdatter Banner til Kokkedal og Gisselfeld (1559–1616). ~ 29.9.1621 i Viborg med Elisabeth Brock, * ca. 1603, † 19.5.1652, begr. i Randers (Skt. Mortens k.), d. af rigsråd Eske ^oB. (1560–1625) og Christence Viffert (1561–1624). – Far til Kaj ^oL. Bror til Anne ^oL.

L. afsluttede sin adelige uddannelse med en fem-årig rejse (1606–11) til Tyskland, Schweiz og Frankrig med længere ophold i Leipzig, Strasbourg og Paris. Faderens død efterlod ham så stor en godsarv at han gav afkald på den stilling i kronens tjeneste hvortil hans byrd og rigdom i forening gjorde ham næsten selvskreven. Kun et år (1647–48) var han lensmand på Dronningborg, og selv om han på stændermøder og ved andre lejligheder spillede en politisk rolle som en af de vægtigste repræsentanter for den jyske adel, er det især som godssamler og godsstyter at han rager frem i sin tids Danmark. Fra faderen arvede han Gisselfeld (Ringsted hrd.), Kokkedal og Alsbjerggård (Ø). Han hrd., bortmageskiftede (1649), fra farfaderen Ovegård (Hindsted hrd.),

Lykke, Frands

fra en yngre bror Overgård (Gerlev hrd.), fra søsteren Anne Lykke Svanholm (Horns hrd.), Rantzauholm (Sallinge hrd.), Brændgård (sst.), Flintholm (sst.), Rødkilde (sst.), Hverringe (Bjerge hrd.), Hellerup (Vindinge hrd.), Kiærstrup (Fuglse hrd.) og Bremersvold (sst., solgt 1646). Efter svigerfaderen fik han 1625 Rudgård (Sønderhald hrd.), Nielstrup (sst.), Hverringholm (sst.), Skerngård (Middelsom hrd., solgt 1638) og Estruplund (Rougso hrd.).

Han var desuden ejer af Ellinge og Ørtofte (Haragers hrd., solgt 1632), Tørslevgård (Rougso hrd., 1633 bortmageskiftet til kronen), Hjelmsø (Tybjerg hrd., 1632–36), Rødslet (Kær hrd., købt 1649), Brokso (Tybjerg hrd., købt 1650), Kindholm (Horns hrd.) og Harridslevgård (Skovby hrd.) hvortil kom en del strøgods i Jylland, Fyn og Skåne. Ved hans død anslås hans jordeje til ca. 8000 tdr. htk., hans årsindtægter til 16–20 000 dl. Denne rigdom forklarer, hvorfor Christian IV ivrede for et giftermål mellem L.s eneste datter Christence og sin søn Ulrik Christian *Gyldenløve, en plan som dog kuldkaستedes ved kongens død. Hun bragte senere sin medgift til Frands *Brockenhuus (1623–60) og Frederik v. *Arenstorff, men broderparten af fædrearven gik til L.s eneste søn Kaj Lykke. □Mal. (Overgård).

Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Kr. IVs tid, udg. Kr. Erslev II–III, 1887–90. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I–II, 1959–75. – O. F. C. Rasmussen: Optegn. om Gisselfeld, 1868. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé I–III, 1920–23. Hans H. Fussing: Herremand og fæstebonde, 1942.

C. O. Bøggild-Andersen*

Lykke, Iver, † 1396/97, rigsråd. Levede 8.9.1395, omtales † 15.6.1400. F: ridder Peder Iversen L. († 1373). ~ Margrete Glob.

L. er en af de meget få adelsmænd som i 1300-tallet konstant benytter tilnavn, aldrig faders navn (patronymikon). Han tilhørte den jyske slægtskreds, Krumpen, Lykke, Mus, der førte et møllehjul i våbnet.

L. træffes første gang i Vindinge på forliget 1353 hvis § 5 specielt berører hans forhold. Kort tid efter nævnes han som nr. 3 af væbnerne blandt de 26 personer der sammen med brødrene Jens Nielsen Lykke og Erik Nielsen lovede orfejde for drabet på ridder Niels Eriksen af Jerstrup. Peder Iversen erhvervede kort før sin død gården Egholm i Himmerland som L. arvede og straks solgte til kong Valdemar. Skødningen blev 1386 gentaget over for dronning Margrete der 1391 skænkede gården til Frue kloster i Ålborg. L. forekommer hyppigt i officielle doku-

menter fra 1370erne og frem til Lindholm-forliget 1395. Han var medlem af rådet, men blev først ridder o. 1385. Han indtog en så fremtrædende plads i kredsen omkring dronningen at han må anses for død inden unionsmødet i Kalmar sommeren 1397 da han ikke nævnes i forbindelse med dette. Hans to sønner, ridderne Erik Iversen L. og Jens Iversen L., skiftede juni 1400 arven efter ham. Med dem synes mandslinien uddød, mens Lykke-navnet gennem Iver L.s søster Birgittes ægteskab fortsatte i en gren af slægten Munk. En anden af Iver L.s søstre var rimeligvis gift med Jon Nielsen Bille af Solbjerg således at L. var morbror til den senere ærkebiskop Peder *L. – Ifølge den meget yngre folkevise om dronning Margrete blev L. kaldet til at afløse Henrik *Parow som hærfører i kampen mod kong Albrecht af Sverige og siges at være den der sikrede sejren ved Åsle 1389 hvor Albrecht blev taget til fange. Imidlertid omtales L. ikke i samtidige kilder i forbindelse med det svenske felttog, derimod er det sikkert at Parow faldt i slaget. □Monument af J. Wiedewelt, 1782, fornyet af H. E. Freund, 1841, ved Jægerspris.

Repertorium diplomaticum II, 1896–98. Danm.s gamle personnavne, udg. Gunnar Knudsen m.fl. II, 2, 1954–64 (repro-udg. 1979–80). Diplomatarium Danicum 3.r.IV–VIII, 1966–80. – Kr. Erslev i Hist. t. 5.r.III, 1881–82 333–425 (også i forf.s Hist. afhandl. I, 1937 45–112).

Thelma Jexlev

Lykke, Joachim (Jacob), † 1541, til Skovsbo, Rodsted og Buderupholm, rigsråd. Begr. i Århus domk. F: Niels L. til Skovsbo († tidligst 1484) og Helvig Bølle. ~ 1° med Helvig Høg, d. af Peder H. til Eskær († tidligst 1472) og Kirsten Reberg. ~ 2° senest 1510 med Maren Bille, † senest 8.5.1528, d. af Peder B. til Svanholm († 1508) og Anne Knudsdatter Gyldenstjerne († 1521). ~ 3° med Anne, † tidligst 1543. – Far til Niels *L. (ca. 1490–1535).

L. var 1488 lensmand på Silkeborg, senere på Østrup (Støvring hrd.); begge gårde tilhørte Århus bispedømme som da styredes af hans morbror Eiler Madsen *Bølle. Hans ægteskab med en søster til Ove *Bille og Eske *Bille var formodentlig medvirkende til, at han fik et par forleninger (indtil 1516 Lysgård og Nørlyng herreder, senere Rougso hrd.), blev optaget i rigsrådet allerede i kong Hans' tid og ca. 1514 formodentlig ved Christian II's kroning slået til ridder. 1523 deltog han i det jyske råds opstand mod Christian II skønt hans søn Niels Lykke på den tid var nøje knyttet til kongen. Han deltog i det jyske råds møde i Karup maj 1533, men ikke i den store herredag s.å., heller ikke som det synes i valg-

møderne i Ry juni og juli 1534. I grevefejden led han overordentlig store tab. I den store reces fra 1536 nævnes han ikke blandt råderne, men blot blandt adelen. Han synes således at være blevet udelukket af rådet, men 1537 indkaldtes han til Christian III's kroning som råd og vedblev derefter at have denne stilling. 1538 måtte han afstå Østrup til en tysk adelsmand og fik i stedet Isgård i Mols hrd. Han døde i en høj alder.

Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger, udg. Troels Dahlerup I-II, 1959-69. – Troels-Lund: Dagligt liv i Norden, 6. udg. V, 1969 309-20.

Povl Bagge

Lykke, Jørgen, † 1583, rigsråd. † 26.12.1583, begr. i Udbynedder k. F: rigsråd Peder *L. († 1535) og Kirsten Pedersdatter Høg (Banner) († 1542). ~ ca. 1539 med Beate Brahe, † 24.7.1602, begr. i Mariager k., d. af Aage B. til Tostrup († 1525) og Beate Jensdatter Ulfstand († 1523). – Bror til Sophie *L.

L. kom 1532 på sin udenlandsrejse fra Ungarn til Frankrig hvor han gik i Frants Is tjeneste og efterhånden avancerede til kgl. råd og kammerherre. Fra grevefejdens tid anvendte kong Frants gentagne gange L. som sendebud til Danmark i forhandlinger som resulterede i forbundstraktaten i Fontainebleau af 29.11.1541. 1543 eller 1544 trådte L. ud af fransk statstjeneste og tog fast ophold i Danmark. Umiddelbart efter sin hjemkomst blev han rigsråd, men modtog først nogle år senere større len: Skanderborg (1547-52) og Mariager kloster (1548-83), hvormed han forbandt forskellige jyske herreder: Hindsted hrd. (1559-60), Horns hrd. (1561-63) og Gislum hrd. (fra 1563 til hans enkes død). De danske konger måtte selvfølgelig drage nytte af hans erfaringer fra Frants Is hof. Vi møder hans navn i forbindelse med en vrimmel af hoffester – bryllupper, barnedåb, fyrstebesøg osv. – i Christian III's og særlig Frederik II's tid. 1559 anvendtes han ved forberedelsen af Christian III's begravelse og Frederik II's kroning. Ved kroningen modtog han ridderslaget. Han blev brugt i en række diplomatiske sendelser, 1544 til Sverige, 1551 til kejseren og 1560 og 1561 til Frankrig hvor han 1561 skulle sondere mulighederne for et ægteskab mellem Frederik II og den unge enkedronning Marie Stuart. Han blev spurgt ved vigtige afgørelser, fx under de afsluttende forhandlinger om Øsels overdragelse til hertug Magnus 1559. 1559-60 deltog han i forhandlingerne med hansestæderne forud for den fordelagtige reces af 25.7.1560. Ved syvårskrigens udbrud ledede han den delegation der afsluttede forbundet mellem Danmark og Polen i Stettin 5.10.1563. S.å. blev han proviantmester i Viborg stift og fik tillige

med tre andre rigsråder „opsigt med alt“ i Nørrejylland. 1564 var han en kort tid medlem af regeringsrådet i Kbh. Da den tyske lejhær skuffede forventningerne, blev L. i juli sat i spidsen for en rigsrådskommission der til stadighed skulle overvåge hærledelsen. Da heller ikke denne ordning tilførte hæren den fornødne kraft erstattedes den tyske øverste, grev Günther v. Schwarzbürg, 14.12. af den gamle marsk Otte *Kruppen der efter ønske fik sin svoger L. til løjtnant (: stabschef).

Den nye overkommando kom knap nok til at træde i funktion, for den (inden 6.2.1565) blev afløst af Daniel *Rantzau. Men i foråret og sommeren s.å. udførte L. en vigtig diplomatisk mission da han på en rejse til Spanien og Nederlandene skulle forklare, at den af sømagterne ilde-sete lukning af Øresund navnlig tilsigtede en hurtig afslutning af krigen, og kunne vende hjem med forsonlige breve og en guldkæde til 800 dlr. som sit personlige udbytte. Ud på efteråret forberedte han på en rejse til Lothringen Peder *Oxes hjemkomst. I krigens sidste år falder L.'s virksomhed atter i Jylland hvor han var optaget af skatteoprævning og udskrivning af folk til hær og flåde, et brydsomt arbejde der skaffede ham ubehageligheder både fra befolkningens og regeringens side. En særlig delikat opgave betroede kongen ham 1567, da han sammen med Jørgen *Rosenkrantz (1523-96) skulle bevæge enkedronningen, der havde afsat provsten på Als og indsat en ny, til at genindsætte den gamle provst. Da hun ikke ville bøje sig, fik L. – efter enkedronningens påstand under trusler på livet – de sammenkaldte præster til at genvælge den afsatte provst. I slutningen af s.å. dirigeredes L. og to andre rigsråder til Norge for at genoprette ordenen efter et svensk indfald; de afholdt 1568 den første norske herredag. Efter krigen gled den nu aldrende L. noget i baggrunden, om end man stadig nu og da støder på hans navn både i indre og ydre politik.

L. blev en meget rig mand. Fra sin far arvede han Mullerup (Gudme hrd.) og part i Hverringe (Bjerge hrd.) og Brejnholm (Vrads hrd.). Hans hustru bragte ham Tostrup (Christianssæde). Hertil svarede beliggenheden af hans første panteforlener: fire lollandske birker (1541) samt Kejrup og Ladby på Fyn. 1547 købte han sin panteforlener Sirekøbing (i Skåne) som han siden solgte igen. Men fra midten af 1540erne koncentrerede den hidtil væsentlig fynske gods-ejer L. sig om en stort anlagt godssamling i Jylland. Et mageskifte med kronen 1545 afgav grundlaget for hans stolte hovedgård Overgård ved sydsiden af Mariager fjord. 1548 og 1549 skilte han sig af med sine fynske og lollandske

Lykke, Jørgen

pantelen, inden 1548 solgte han Mullerup til Johan *Friis, og Hverringe og Brejnholm overgik foreløbig helt i søsteren Annes og hendes mands Anders *Billes (1477–1555) eje. I de følgende 30 år erhvervede L. sig til gengæld store besiddelser i det sydlige Himmerland og syd for Mariager fjord. Meget fik han ved mageskifte, andet som vederlag for en del af de meget store summer, han efterhånden forstrakte kronen med. Han blev således ejer af gårdene Bonderup (1555), det nuværende Lerkenfeld, Ovegård (1564), Haslevgård (1565) og Hessel (1567), alle i Himmerland. Da Anders Bille var død, hjalp han fru Anne i hendes sag mod mandens born af første ægteskab med det resultat, at hun 1557 tilskødede ham Hverringe og Brejnholm, dog først at tiltræde efter hendes død. Ved siden af sit landbrug drev L. en omfattende teglværksvirksomhed. En mængde processer vidner om hans godskærhed, men indeholder intet bevis for uretmæssig berigelse. For sine søstre Anne og Sophie var han en god støtte, også når han ikke kunne have personlig fordel af det. Det taler til hans ære når to adelige jomfruer, der følte sig forurettet af den slægtning der skulle varetage deres interesser, ønskede ham til værge. Skønt han var om over egen fordel, blev hans ødsle gavmildhed ordsporglig („at stå åben som J. L.s pung“). Sagnet ved at fortælle om hans uhørte ekstravagance: han spiste af sølvfade og havde på Overgård en sal med forgyldt gulv. Men det beretter heller ikke med urette om hans hidsighed og hensynsløshed som også historien kender eksempler på, som da han 1567 for så voldsomt frem mod skriveren på Hald, der havde beskyldt hans søster Anne, nu gift med Otte Krumpen, for grove besvigelser mod kronen, at kongen måtte tage skriveren under sin beskyttelse.

L.s sidste år var bitre. 1581 rettede kongen kritik mod hans lensstyrelse og beskyldte ham for forhugning af Mariager klostres skove. Rigsrådet må have misbilliget kongens fremfærd, thi trods gentagne påmindelser kunne kongen ikke mane de råder, der havde fået ordre til at besigtige skovene, til at udføre denne forretning. Det lykkedes Niels *Kaas og Christoffer *Valkendorf at mægle et forlig. Kongen opgav sin forfølgning mod, at L. eftergav kronen halvdelen af den store sum, hvorfor han havde Gislum hrd. i pant. Men Frederik II undså sig i den følgende tid ikke for på ærekrænkende måde at kontrollere L.s skovhugst. □ Afbildet på malet kopi af Gustav Müller, 1902 (Fr.borg) efter mal. fra samtiden (Dresden hist. mus.). Mal. (Overgård). Relief på ligsten (Udbyneder k.).

Dam.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen I–II, 1907–12. – J. L. A. Kolderup-Rosenvinge i Juridisk t.

XVII, 1831 317–19. Samme i Udvalg af gamle da. domme III, 1845 XI–XVIII. Samme i Danske mag. 3.r.III, 1851 173. C. T. Engelstoft i Theologisk t. VI,2, 1842 130f. F. Richardt og T. A. Becker: Prospekter af da. herregårde VII, 1854 (ny udg. II, 1976) Overgård. Kr. Sorensen Testrup i Saml. til jydsk hist. og top. I, 1866–67 360–62. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II–III, 1923. P. Colding: Studier i Danm.s politiske hist., 1939. Samme i Hist. t. 10.r.VI, 1942–44 637–59.

*Poul Colding**

Lykke, Kaj, (skrev selv: Kæje), ca. 1625–99, oberst, lensmand. * ca. 1625, † 8.7.1699 på Bramminge, begr. sst. F: Frands *L. til Overgård m.m. (ca. 1590–1655) og Elisabeth Brock (ca. 1603–52). ~ 1660 med Øllegaard Gyldenstjerne, † 18.10.1697 på Bidstrup (~ 1° 1649 med generalfeltøjemester Christian *Friis til Lyngbygård, 1617–57).

Efter ophoid i udlandet 1640–45 (bl.a. i Padua og Siena (1644)) blev L. 1645 hof- og 1646 kammerjunker. Christian IV var ved sin død utilfreds med ham men han blev i hof tjenesten i Frederik III's første år. Han stod Corfitz *Ulfeldt nær, fulgte ham til Holland 1649, var en tid trolovet med hans datter Anna Cathrine og udtalte sig under Dinaaffæren i oprørske vendinger mod hoffet. Marts 1652 udfordredes han i Hamburg af Ulrik Christian *Gyldenløve der beskyldte ham for at have forhånet hans mor Vibeke *Kruse, men unddrog sig duellen ved bortrejse. Ved faderens død blev L. en af rigets største godsejere. Han arvede Gisselfeld (Ringsted hrd.), Rantzausholm (nu Brahetrolleborg, Sallinge hrd.), Flintholm (sst.), Hverringe (Bjerge hrd.), Hevingholm (Sønderhald hrd.) og Estruplund (Rougso hrd.) samt en del strøgods i Jylland, en godsmængde der i alt takseredes til 5275 tdr. htk. foruden en gård i Kbh. på Købmagergade; hertil kom to tredjedele af den 1659 i fælling med søsteren Christence arvede Harridslevgård (Skovby hrd.). Som godsadministrator synes han at have været ret energisk; han opførte en prægtig ladegård på Rantzausholm (delvis brændt 1900) og drev et stort stutteri her. Og som husbond var han vist i det hele human. Kun virker hans hårdhed i inddrivelsen af lejemålsbøder mindre godt på baggrund af den kendsgerning at han selv i stor udstrækning stod i forhold til sine piger. Hans uimodstæelige kvindetække som han understøttede ved raffinerede dragter efter sidste mode var ligefrem en fabel i den tids Danmark: „Enhver skøn jomfru, hun ønsker sig – Gud give Kaj Lykke ville have mig“. Hans erotiske glorie var imidlertid hans eneste. Da han maj 1657 var blevet oberst for det

af ham hvervede „Kongens livregiment“ til hest vandt han kun ringe hæder i svenskekrigen og holdt slet mandstugt. For sine fordringer på kronen for regimentets udrustning og underhold forlenedes han fra 1.5.1658 med Ålborghus. Fire år senere ramtes han af den skæbne der har givet den livsnydende herremand et navn i Danmarkshistorien.

I våren 1656 skrev Sophie Abelsdatter, en af hans friller, der klædt som en fin jomfru var indlogeret på Rantzausholm til L. i Kbh., at hun ikke ville være længere i hans hus da man talte ilde om hende derfor. For at holde på hende tilskrev han hende i et brev af 1.4. s.å. følgende trøst: „I skulle høre hvad de taler om vores dronning at hendes lakajer ligger i med hende, hvilket og vel er sanden efterdi at hun gør sig helt gemen med dem“. Ud på sommeren fejrede han hendes bryllup med sin ridefoged Peter *Borthing. Hvorledes denne senere mod sin husbond udnyttede det brev, han fik i medgift med sin kone er omtalt hos Borthing. L. og hans hustru var i Kbh. i privatnelligender da generalfiskal Søren *Kornerup og generaladjutant Mikkel *Skov juli 1661 sendtes til Børtning for at hente brevet. Efter rentemester Christoffer *Gabels senere udtalelse i højesteret fik kongen foreløbig ikke brevet at se, men grev Christian *Rantzau (1614–63) og Gabel „negotierede med L. om en summa penge såfremt Hs. Kongl. Majestæt ville være fornøjet med hans obligation“. 28.7. skrev L. til de to herrer at han „udi drukkenskab“ havde forset sig grovelig mod kongen og kongehuset og forbrudt liv, ære og formue „formedelst begangen crimine læsæ majestatis og al usandfærdighed“. Han bad dem formilde kongen, så han slap for proces og straf og var rede til at bøde det meste af sin formue. Fra 30.7. findes en koncept i Gabels hånd til en kgl. håndskrivelse til Rantzau og ham, hvori kongen tilsiger L. pardon mod udstedelse af en obligation på en aftalt sum og termin. 30.7. underskrev L. en obligation i hvilken han afstod fordringer på kronen m.m. til et beløb af 32 000 rdl., 1.8. en anden hvori han erklærede at være kongen skyldig 100 000 rdl. at betale i visse terminer, de første 10 000 inden fjorten dage; betalte han ikke skulle kongen kunne holde sig skadesløs i Gisselfeld og Rantzausholm. Da medio aug. kom, betalte L. ikke 1. termin – Rantzau erklærede senere i højesteret at han tilbød at låne ham pengene. Få dage efter rejste han til sine ejendomme i Skåne. Hans hustru sagde senere i retten: for at søge at rejse pengene og undgå sine kreditorer i Kbh. 24.8. stævnedes han for højesteret til 2.9. for at „lide og undgælde på liv, ære og gods, hvis retten kan medføre“ for den efter hans egen tilståelse be-

gælde majestætsforbrydelse. „Enten du nu til stede kommer eller ikke, så skal dog endelig dom derudinden vorde afsagt“. I højesteretsmødet 2.9. hvor L. udeblev byggede generalfiskal Kornerup sin påstand om æres- og livsstraf på bekendelsen af 28.7., men Rantzau lod tillige dommerne hver for sig læse det kriminelle brev. Samtlige atten dommere voterede for den påskede straf, „og imidlertid han ej i person betrædes kan, da eksekutionen in effigie offentlig at ske og forrettes“. 4.9. sønderbrødes L.s våben i slottets grønne gemak. 5.9. henrettedes en legemsstor voksfigur af ham, livagtigt udført og iklædt hans vante dragt på slotspladsen, mens kongeparret og deres børn m.fl. så til fra vinduerne. Det var første gang et sådant skuespil opførtes i Danmark.

Processen og dommen er i flere henseender meget mærkelig. Gabel og Rantzau skildrede udføreligt forhandlingerne med L. og lagde stærkt vægt på, at han var bortrømt uden at betale det overenskomne; først derefter leverede de det kriminelle brev til kongen hvorpå stævning udtoges. De oplyste ikke hvorfor der ikke var søgt regres i godserne på den i obligationen af 1.8. foreskrevne måde. Og dommen erklærede om denne obligation som L.s hustru påberåbte sig i en skrivelse til kongen at den „ej var nogen accord eller kontrakt, men befandtes alene at være koncept af et tilbud, som Keje gjorde“. Det ser ud til at man har benyttet L.s flugt til at rejse majestætsprocessen vel vidende at livsdommen kun kunne blive udført in effigie. Efter hidtil gældende ret og praksis medførte nemlig fornærmelse mod kongen eller dronningen ikke tab af ære, liv og gods. At dronningen synes at have virket for den hårdeste straf, støttet af Kornerup der ved denne tid stræbte at udvide majestætsforbrydelsesbegrebet, spillede vist også sin rolle. Måske også at rigsskatmester Hannibal *Sehested der stod som en slags beskytter af den danske adel og var L.s slægtning 25.7. var afsejlet til Norge, og at hans rival Rantzau 23.8. udnævntes til førsteminister. Noget alvorligere skridt for at få L. udleveret af den svenske eller nogen anden regering vides ikke at være foretaget. Med fradrag af fru Øllegaards hovedlod og hans kreditorers fordringer konfiskeredes L.s gods og formue af kronen der derved blev over 200 000 rdl. rigere. Hos den danske adel vakte hans skæbne „stor forfærdelse i gemytterne“. Om hans tilværelse i de følgende år er kun det oplyst, at han nov. 1676 under den skånske krig fangedes af de danske i Landskrona men atter frigaves. Først efter dronning Sophie Amalies død 1685 fik han lov at vende hjem. Han boede hos sin trofaste hustru på hendes gård Bidstrup til hendes død 1697, derefter på

Lykke, Kaj

Bramminge hos sin steddatter Sophia Amalia Friis. □ Mal. fra 1650erne (Fr.borg) og fra 1660erne (Skaføgård) samt et senere mal. med allongeparyk forestiller formentlig L. Flere andre mal. har, formentlig med urette, været kaldt L.

C. P. Rothe: *Brave da. mænds og qvinders berømmelige eftermæle* II, 1753 293–316. N. Rasmussen Søkilde: *K. L.s fald*, 1876. Chr. Bruun: *K. L.*, 1886. L. Bobé: *Brahe-Trolleborg*, 1909 = *Fyens hist. herregårde*, udg. W. Norvin og E. Nystrom II 33–43. V. Nordmann i *Naturens verden* XXII, 1938 401–06. Sophus Berg sst. 1939 221–25. C. O. Bøggild-Andersen: *Hannibal Sehested I–II*, 1946–70.

C. O. Bøggild-Andersen*

Lykke, Niels, ca. 1490–1535, norsk rigsråd. * ca. 1490, † 24.12.1535 på Steinvikholm ved Trondhjem. F: rigsråd Joachim *L. til Østrup († 1541) og Maren Bille († ca. 1528; søster til Eske *B. († 1552), Knud *B. og Ove *B.). ~ 1528 i Nyborg med Eline Nielsdatter (Gyldenløve), † 1532, d. af Norges riges hofmester Niels Henriksen G. til Østråt († 1523) og Inger Ottesdatter (Rømer) († 1555).

L. tilhørte regeringskredsen omkring Christian II og blev slået til ridder under kroningen i Stockholm 1520. Under blodbadet skal han i sin tale have begrundet kongens standpunkt. Af Wolfgang v. *Utenhof anføres han blandt de ansvarlige for de nye love 1521–22. Under oprøret 1523 ledsagede han Christian II som køgemester og anvendtes her som ofte ellers i diplomatiske underhandlinger. Som en af de få danske adelige deltog han i Københavns forsvar og forlod efter overgivelsen Danmark for at slutte sig til Christian II. Under herredagen i Odense 1527 formidtede hans slægtninge biskop Ove Bille og Peder *Lykke hans tilbagevend. Et planlagt ægteskab åbnede nu glimrende udsigter for L. Uden at de nærmere omstændigheder kendes gennemførtes 1528 hans giftermål med Eline Nielsdatter, utvivlsomt et led i den danske regerings Norgespolitik. Han fik tildelt svigermødrens store forleninger og optoges i det norske rigsråd. På grund af de kaotiske forhold i Norge kom han dog først i besiddelse af lenene 1531, men skilte sig i øvrigt så vel fra sine hverv at han nu atter droges frem i regeringskredsens forreste række. 1531 kaldte Frederik I ham tilbage til Danmark i anledning af Christian IIs forestående angreb. Sammen med Knud *Gyldenstjerne († 1560) ledede han 1532 den styrke der blev sendt til Norge. Under de følgende forhandlinger med Christian II skal forslaget om lejdet der førte til kongens fangenskab være udgået fra L. Dernæst sendtes han til Nordnorge for at sikre dette for Frederik I. Da var hustruen død under

fejden mellem ærkebiskop Olav Engelbrektsen og Østråt-familien der førtes med stor vildskab. L. blev dog i Norge på sine len. Trods slægtens, særlig svogeren Vincens *Lunges, modstand indledte han et forhold til sin svigerinde Lucie – senere gift med Jens Bielke († 1559) – som i begyndelsen af 1535 fødte ham en søn. Efter samtidens opfattelse var L.s adfærd blodskam og kætteri. Hos sine danske slægtninge som han bønfuldt om hjælp mødte han ingen forståelse. Ærkebispens der oprindeligt havde vist sig mere imødekommende, men for hvem situationen efter Christian IIs sejr i grevefejden blev kritisk, angreb nu L. Hans børn overgaves til svigermøderen, han selv blev som fange ført til Steinvikholm. Ved dom af 21.7.1535 overgaves han formelt i ærkebispens hænder indtil det norske råds kendelse om straffen forelå. Uagtet denne kendelse udeblev lod ærkebispens ham 24.12. „røge“ ihjel.

Kilder: *Diplomatarium norvegicum I–XXI*, Kria. 1849–1972. Brev- og aktstykker til oplysn. af Chr. IIs og Fr. IIs hist., udg. af C. F. Allen I, 1854 268f. *Norske rigsgrestranter I*, Kria. 1861. *Kong Fr. IIs da. registranter*, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1879. *Hanserecesse 3.Abt.VII*, Lpz. 1905. *Olav Engelbriktssons rekneskapsbøger*, udg. J. A. Seip, Oslo 1936 72.

Lit. C. Paludan-Müller: *Grevens fejde II*, 1854 (repro. 1971) 26–33 56–75 259–62. C. F. Allen: *De tre nord. rigers hist.* III, I, 1867 325f; II, s.å. 15 67; IV, 2, 1870 560f. L. Daae i *Hist. t. III*, Kria. 1875 224–366 fl.st. A. Heise: *Kr. II i Norge*, 1877 59–70. *Bille-ættens hist.* I, ved W. Møllerup, 1888–93. *Edv. Bull:* Vincens Lunge, Kria. 1917. E. Ladewig Petersen i *Hist. t.* 12.r.II, 1968–69 66f 71. M. Venge: *Chr. IIs fald*.

Mikael Venge

Lykke, Niels (Nicolaus), † ca. 1683, officer. † ca. 1683 på Skovsbo, Fyn. F: Jacob Nielsen L. til Tandrup m.m. († efter 1630) og Sophie Rud. ~ 1° tidligst 1625 med Helle Ulfstand, d. af Henrik U. († senest 1609) og Anne Skovgaard († 1645). ~ 2° tidligst 1632 med Margrethe Vind, * 1614 i Bergen, † 1641, d. af Niels V. (1577–1615) og Kirsten Juel († 1627). ~ 3° 21.9.1645 i Odense med Magdalene Gyldenstjerne, * ca. 1625, d. af Henrik *G. (1594–1669) og Lisbeth Podebusk (1597–1680).

L. var 1624–25 sekretær i kancelliet, hvorefter han deltog i hele krigen i Tyskland m.m. antagelig som rytterkorporal og 1628 udnævntes til kornet i rostjenesten, 1634 til løjtnant. Fra 1638 var han ritmester i det geworbne rytteri i Holsten og blev fanget i kampen ved Kolding jan. 1644, blev udløst og deltog derefter i krigen i Skåne. 1646 fik han et kompagni af den jyske rostjeneste hvormed han 1652 under udsigten til krig med England lå i Helsingør. 1654 blev han oberstvagtmester (major) i det nyoprettede rytte-

ri i Jylland, deltog 1657 i krigsbegivenhederne i stift Bremen, nåede med resterne af sit kompagni tilbage til Jylland (til skibs) og beordredes til sammen med en infanteriofficer at forsvare landet nord for Limfjorden. I kampen mod det svenske rytteri ved Harboore 2.10. s.å. blev han fanget og ført til Greifswald hvor han i dec. s.å. fik tilladelse til på parol at holde jul på Fyn. 1659 blev han oberst over jyske og fynske rostjenste og afgik ved rostjenestens ophævelse efter krigen. Han kom ikke mere til at forrette kristjeneste; et tilbud fra ham om en kommandopost efter 1670 blev ikke besvaret. L. var en rask, ærekær soldat, en frisk, tiltalende personlighed. Han var næppe nogen stor økonom, og hans krigsdeltagelse kan ham dyrt at stå, da svenskerne 1644–45 og 1657–60 ligesom de kejserlige før dem principmæssigt i bund og grund ruinerede godsejer-officerernes besiddelser hvor de kunne komme over dem.

Aktstykker til oplysn. af Danm.s indre forhold, udg. Fyens stifts lit. selsk. II, 1845 107. Brev i Danske saml. I, 1865–66 29–33. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermodernes hist. i Fr. IIIs tid, udg. C. Rise Hansen I, 1959. – Militært repertorium IV, 1838 141. [L. S.] Vedel Simonsen: Saml. til den fynske herregård Elvedgårds hist. I, 1845 147f. K. C. Rockstroh i Hist. t. 7.r.III, 1900–92 120 123f 130. Samme: Udvikl. af den nationale hær I, 1909. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973.

Rockstroh *

Lykke, Peder, 1359–1436, ærkebiskop. * senest 1359, † 1436 efter 1.5., begr. i det nu nedrevne Vor Frue, senere Skt. Jørgens kapel i Lunds domk. F: Jon Nielsen Bille († tidligst 1370) og rimeligvis en søster til ridderen Iver *Lykke.

L. var allerede 1374 kannik i Roskilde. Sit præbendes indtægter anvendte han til omfattende studier i udlandet, bl.a. ved Parisuniversitetet hvor han havde lejlighed til at stifte personligt bekendtskab med de fremragende kirkeretslærere Pierre d'Ailly og Jean Gerson. Efter at have erhvervet magistergraden vendte han hjem og blev senest 1385 ærkedegne ved Roskildekapitlet. Formodentlig gennem biskop Peder Jensen *Lodehat og sin slægtning Iver Lykke, men især på grund af sin udmærkede uddannelse kom L. ind i det offentlige liv og indlagde sig her stor fortjeneste ved den usædvanlige dygtighed hvorved han 1401–05 ledede de langtrukne og vanskelige forhandlinger der førte til Erik af Pommerns ægteskab med Philippa af England. 1409 blev han biskop i Ribe, og 1414 rejste han sammen med slesvigbispen til konciliet i Konstanz. Tro mod sin lærer d'Ailly sluttede han sig her til den retning der bestred pavens ufejlbarlighed og

hævdede kirkemodernes suverænit. Som medlem af det snævrere udvalg der prøvede forslagene til genoprettelsen af kirkens enhed efter skismaet, og af det gesandtskab der fulgte kejser Sigismund til Frankrig for at få paven i Avignon til at abdicere øvede han sandsynligvis en vis indflydelse. Samtidig forsøgte han ikke at virke for den danske stats interesser hos kejseren; og når han allerede 1416 forlod konciliet var det for at deltage i forhandlinger med lübeckerne i Kbh. 1418 valgtes han efter kongens ønske til ærkebiskop i Lund, og det lykkedes at få ordinationsafgiften nedsat fra 4000 til 2000 gylden hvilket også fik gyldighed for hans efterfølgere.

En anden pavelig gunstbevisning var tilladelsen 1419 til at oprette et universitet i Norden efter Pariseruniversitetets mønster som et studium generale. Når planen blev skrinlagt hang det nok sammen med at netop dette år åbnedes Nordtysklands første universitet i Rostock. Han fremtræder som koncilietankens ypperste talsmand på dansk grund, således især gennem indkaldelsen af den sidste katolske provinssynode i Danmark (1425). Den her vedtagne forordning der vedblev at gælde lige til reformationen indskærper i fuld overensstemmelse med d'Aillys læresætninger kraftigt bispens myndighed, ikke mindst over for ordensejstligheden; desuden indeholder den adskillige forskrifter om kirketugt, gudstjenestens orden og præsternes moral. Særlig kan nævnes den bestemmelse at Skt. Annas dag (9.12.) skulle fejres som helligdag overalt i riget hvorved den almindelige senmiddelalderlige kultus af Jomfru Marias mor officielt anerkendtes i Danmark; til selve Guds moders ære viedes det kapel L. lod føje til domkirken i Lund, og hvori han selv blev begravet. Begge sine stifter synes han at have administreret med megen praktisk dygtighed. Han fastholdt trofast retningslinjerne fra Margretes tid; 1425 nævner han hende som den danske kirkes velgører og foreskriver stadig forbøn for hendes sjæl. L. spillede endnu en aktiv rolle ved forberedelserne til unionsmøderne 1436, men samme forår nedlagde han sit embede, sandsynligvis på grund af den sygdom der snart efter medførte hans død.

Kilder. Svenskt diplomatarium I–III, Sth. 1875–92. Monumenta Scandinavica hist. Diplomatarium diocesis Lundensis III, Lund 1900. Acta pontificum Danica II–III, 1907–08; VII, 1943. Acta concilii Constanciensis, udg. H. Finke IV, Münster 1928 988.

Lit. Bille-ættens hist. I, ved W. Møllerup, 1888–93 49–101. Kr. Erslev: Danm.s hist. under Erik af Pommern, 1901 (reprudg. 1971) især 139–45. Will. Norvin: Kbh.s univ. i middelalderen, 1929 64 66f. P. G. Lindhardt: Danm. og reformkoncilierne, 1942 = Teol. stud. II. G. Carlsson i Lunds domkyrkas hist., udg. Ernst Newman I, Sth. 1946. Beata Losman: Norden och reformkonsili-

Lykke, Peder

erna, Göteborg 1970 = Studia hist. Gothoburgensia XI. Ingvar Andersson: Skånes hist. II, Sth. 1974.

Thelma Jexlev (Henry Bruun)

Lykke, Peder, †1535, rigsråd. †3.2.1535 på Sandholt ved Fåborg, begr. i Gråbrødre k. i Odense. F: Hans L. til Fannerup ved Farsø († tidligst 1505) og Ellen Jensdatter (Munk) til Havno († tidligst 1511). ~1° med Karen Knuds-datter Reventlow, d. af landsdommer Knud Jochimsen R. til Sobø († senest 1505) og Margrethe Urne til Brolykke. ~2° med Kirsten Pedersdatter Hog († ~1° med Lage Brock til Estrup, †1506), †1542, begr. i Mariager k., d. af Peder Høg (Banner) til Eskjær († mellem 1480 og 85) og Kirsten Henriksdatter Reberg († tidligst 1485). Far til Jørgen *L. og Sophie *L.

L. var lensmand på Varberg 1506–11 og deltog i kampene mod Sverige. Han blev rigsråd endnu i kong Hans' tid og ridder 1514. Han var medstifter af sammensværgelsen mod Christian II og anførte bondehæren ved Horsens feb. 1523. Som løn fik han Nyborg m.v. i len, 1533 ændret til Ålborg, og blev snart en hovedrig mand. Foruden fædrengården havde han allerede omkr. 1515 købt det nærliggende Nørlund og 1516 Demstrup ved Randers fjord. I Skåne ejede han Barsebäck, på Fyn Kærbygård og Hverringe der blev L.s hovedsæde hvor Frederik I ofte var hans gæst. Navnlig dotrene synes at have arvet hans økonomiske foretagsomhed, men også hans hårde og stridbare sind. □Relief på ligsten, som ikke eksisterer mere, er aftegnet af Søren Abildgaard, 1760 (Nat.mus.).

Kong Fr. Is da. registranter, udg. Kr. Erslev og W. Møllerup, 1879. Missiver fra Chr. Is og Hans's tid, udg. Will. Christensen I, 1912–14 220. Repertorium diplomaticum 2.r.I–VII, 1928–35. – A. Heise i Hist. t. 4.r.III, 1872–73 222–517. Kr. Erslev: Danm.s len og lensmænd i 16. årh., 1879. V. Friberg i Saml. til jydsk hist. og top. 2.r.I, 1886–88 291–98. Bille-ættens hist. I, ved W. Møllerup, 1888–93. Chr. Axel Jensen: Danske adelige gravsten II, 1953 197. M. Venge: Chr. IIs fald, 1972. Samme: Når vinden fejler sig, 1977.

Mikael Venge

Lykke, Sophie, † ca. 1570. Begr. i Skt. Hans k. i Odense. F: rigsråd Peder *L. (†1535) og Kirsten Pedersdatter Høg (Banner) (†1542). ~1534 (før 14.2.) med Jacob *Hardenberg, † mellem 2. og 13.7.1542, s. af Erik H. til Hvedholm (†1500) og Anne Corfitsdatter Rønnow. – Søster til Jørgen *L.

Efter at L. i en tidlig alder var blevet enke overtog hun selv administrationen af sine og sine tre umyndige børns ejendomme. I sine bestræbelser for at skaffe sig og sine de størst mulige fordele betænkte hun sig ikke på at gå andres ret for nær

og gik måske mere hårdhændet til værks over for sine bønder end nogen af sine mandlige standsfæller. Hendes alt for frie selvudfoldelse og svigtende omdømme måtte bringe hende i vanskeligheder. Til sine øvrige fynske ejendomme havde hendes mand umiddelbart før sin død føjet Holme kloster som han havde købt af kronen for 42 000 mk. lybsk (dog var kronens genkøbsret forbeholdt). De tidligere klosterbønder fik hendes hårde hånd at føle, og da de 1544 klagede til kongen, terroriserede hun dem så de atter lod klagen falde. Ved sådan fremfærd kunne L. ikke undgå at få et dårligt ry på sig, og dette forklarer sikkert at regeringen 1551 gjorde kronens genkøbsret gældende – til fordel for rentemester Eskil *Oxe der havde kastet sine øjne på denne værdifulde ejendom. På den mest nøje-regnende måde blev det fordret at L. skulle aflevere alt i ganske samme stand som hun havde modtaget det eller også erstatte hvad der var ført bort, fx en klokke, nogle skippund bly fra et tag etc. Alle kendelser gik L. imod. Hun måtte bøje sig og kunne vel heraf have draget den lære, at hun ikke var persona grata i regeringskredse og at det kunne komme til at koste hende dyrt om hun ikke holdt sig lovens ord efterrettelig. Ikke desto mindre genfinder man hende midt i 50erne som hovedpersonen i en stor og opsigtsvækkende retssag om ulovlig handel med øksne. Til trods for de snævre grænser der var sat for adelens handel med øksne viste en opgørelse fra Assens- og Ribetolderne at hun 1556 ved mellemmand havde ladet drive 1326 øksne gennem disse to toldsteder. Af det bevarede Gortorptoldregnskab fremgår endog at gennem toldstedet her gik 1052 øksne under hendes eget navn. Hendes påstand om, at hun handlede som kommissionær for en fremmed købmand der på grund af et udestående med hertug *Adolf ikke turde lade sine øksne drive gennem toldstederne under eget navn er måske nok delvis rigtig, men det var unægtelig naivt af L. at tro at risikoen ved at drive øksnene igennem som tilhørende hende var mindre. Dommen gik hende selvfølgelig imod og hun var dermed uhjælpelig kompromitteret.

L.s tre ansete svigersønner der under de kritiske forhold havde overtaget hendes ejendomme mod at yde hende en årlig rente fik 1557 på dronningens og hertug Frederiks forbøn sagen således forliget, at de skulle betale en bøde på 6260 dl. for hende mod sikkerhed i hendes ejendomme. Da svigersønnerne derefter undlod at betale hende hendes årlige rente kom hun i strid med disse. 1560 mæglede Frederik II et højst ejendommeligt forlig mellem parterne. L. fik Lister len i Norge i fri forlening som pant for et

lån på 4000 dl. hvoraf hun selv betalte 2000, svigersønnerne der beholdt hendes ejendomme de andre 2000. Antagelig har man ønsket at få hende bort fra Danmark, og det har vel været underforstået at hendes svigersøn Erik *Gyldenstjerne der samtidig blev lensmand på Bergenhus skulle holde et øje med hendes færd i Norge. Det magtede han ikke. Snart lod der klage på klage fra hendes len, hvor hun skaltede og valtede ganske som det lystede hende. Bl.a. tog hun intet hensyn til det udstedte forbud mod udførsel af tømmer til udlandet. 1563 traf man beslutning om at fratage hende lenet, men vel ved svigersønnernes forbøn blev hun atter forlenet dermed. Derefter høres ikke flere klager over hende hvad enten hun har forbedret sig eller syvårskrigen gav regeringen andet at tænke på. □ Relief på ligsten, formentlig fra 1540erne (Skt. Hans k., Odense).

Udv. af gamle da. domme, udg. J. L. A. Kolderup-Rosenvinge II, 1844 163–71. – G. Bang i Museum, 1894 II 364–78. A. Heise i Hist. t. 5.r.VI, 1886–87 79–84.

*Astrid Friis**

Lykketoft, Mogens, * 1946, minister. * 9.1.1946 i Kbh. (Skt. Johs.). F: farvehandler Axel L. (1894–1959) og Martha Petersen (* 1908). ~ 1° 21.10.1967 med Aase Toft, † 5.1.1979. ~ 2° 23.8.1980 i Gentofte (b.v.) med cand. mag., adjunkt Helle Møllerup, * 21.10.1943 i Randers, d. af statsaut. revisor Gunnar M. (* 1916) og Ellen Margrethe Rasmussen (* 1918).

L. blev student 1964 (Fr.berg gym.) og studerede derefter økonomi ved Kbh.s univ. hvor han i særlig grad blev påvirket af sin senere ministerkollega Erling Olsen. Efter at være blevet cand. polit. 1971 blev han ansat som sekretær, senere afdelingsleder i Arbejderbevægelsens erhvervsråd. L.s politiske udgangssted var den socialdemokratiske studenterorganisation Frit forum; han deltog ivrigt i debatten om den økonomiske politik og sluttede snæver kontakt med andre unge økonomer som senere kom til at gøre sig gældende i fagbevægelse og socialdemokrati. Både i Frit forum-tiden og efter lagde L. en betydelig selvstændighed for dagen og var ofte i modsætning til partiledelsen. Særlig markant kom dette til udtryk på partikongressen i 1973 da han sammen med den senere finansminister Svend Jakobsen forelagde et omfattende skattepolitisk program der gik mod ledelsens synspunkter. Forslaget blev nedstemt med et overvældende flertal; proceduren gav anledning til at L. i dagbladet Aktuelt i kraftige vendinger kritiserede partiet for manglende medlemsdemokrati. I løbet af 70erne opnåede L. en central

placering blandt partiets og fagbevægelsens rådgivere i økonomi. Hans formelle position var ikke stærk: medlem af kredsbestyrelse og ansættelsen i erhvervsrådet; men hans evner, herunder også som debattør, bragte ham ind i en række interne udvalg, bl.a. programudvalg og partiets samfundsøkonomiske udvalg, og han har uden tvivl påvirket den økonomiske politik, men han har dog aldrig været endelig udslagsgivende. L. afløste i januar 1981 Karl Hjortnæs som skatte- og afgiftsminister. L.s offentligt markerede politiske interesse har i høj grad været samlet om økonomisk betonedte emner. Han har flere gange været opstillet til folketinget uden at opnå valg. Efter Niels *Matthiasens død blev L. opstillet i dennes kreds, Amagerkredsen.

Lasse Ellegaard i Weekendavisen 29.2.1980. Flensborg avis 23.1.1981.

Vagn Dybdahl

Lynar, Rochus Friedrich, greve, 1708–81, diplomat. * 16.12.1708 på Lübbenau i Nieder-Lausitz, † 13.11.1781 sst., begr. sst. F: rigsgreve Friedrich Casimir L. (1673–1716) og rigsgrevinde Eva Elisabeth Windischgrätz (1672–1745). ~ 27.5.1735 på Köstritz med grevinde Sophie Marie Helene af Reuss-Plauen, * 30.11.1712, † 18.2.1781 på Lübbenau, d. af grev Henrik XXIV af R.-P. (1681–1748) og rigsgrevinde Marie Eleonore Elisabeth Emilie Promnitz (1688–1776).

Familien L. stammede fra Italien, men var siden begyndelsen af 1600-tallet bosat i Nieder-Lausitz. Da faderen døde tidligt kom L. i huset hos grev Henrik XXIV af Reuss-Plauen på Köstritz, fik hos denne en fortræffelig, noget pietistisk opdragelse og ægtede senere en datter af sin plejefar. Sammen med sin fremtidige svoger Henrik VI opholdt han sig 1726–30 ved universiteterne i Jena og Halle, foretog 1730 en rejse til Danmark og Sverige og derefter i tre år omkring i Tyskland over Holland til Frankrig og England. Gennem den ældre grev Reuss som opholdt sig ved det danske hof opnåede L. 1733 dansk statsansættelse. Hans pietistiske indstilling gjorde ham særlig velkommen. Bevarede breve lægger dog for dagen at hans samtidige ikke tog hans gudhengivenhed helt alvorligt og sendte ham hilsner som erindrede ham om glade ungdomsoplevelser i Paris. – Allerede 1733 ansattes L. i tyske kancelli. 1734 blev han i et kgl. familieanliggende sendt til Ostfriesland og n.å. udnævnt til gesandt i Stockholm hvor han blev til 1740. Efter hjemkomsten gjorde han en tid tjeneste i hertugdømmerne, blev 1740 medlem af overretten på Gottorp og 1742 kansler i Holsten og amtmand i

Steinburg. 1749 blev han kaldt tilbage til Kbh. hvor han skal have hjulpet J. S. "Schulin med udenarbejdelsen af mageskiftetraktaten med den svenske tronfølger Adolf Fredrik. I slutningen af 1749 sendtes han til St. Petersborg som dansk gesandt. Han vendte tilbage i dec. 1751 og var derefter indtil 1765 statholder i Oldenburg og Delmenhorst.

Som gesandt i Sverige tilstræbte L. at formindske regeringernes gensidige mistillid. Han talte svensk, havde fra sin rejsetid gode forbindelser mellem de styrende og var overbevist om at de to nationer, om de alene varetog deres egne interesser og fulgte et fælles system, ville blive i stand til at beherske Østersøen og hele Norden. Datidens storpolitiske modsætninger England-Frankrig vanskeliggjorde dog en tilnærmelse. Danmark havde forbund med England, Sverige med Frankrig. Ganske vist krydsedes disse linjer af andre som gav muligheder for nærmere samarbejde. Inden længe skulle de indre svenske partikampe mellem „hatte“ og „huer“ blive skæbnesvangre for L.s mission. I overensstemmelse med den danske politik arbejdede L. i nær forståelse med Arvid Horn – stod ham endda så nær at den svenske statsleder senere blev beskyldt for at have røbet statshemmeligheder for den danske gesandt. Da Horn blev styrtet, og Sverige i stadig nærmere tilknytning til Frankrig drev frem imod krigen med Rusland undergravedes L.s stilling. Rimeligvis har han også i høj grad udfoldet sit vid på „hattenes“ bekostning og modarbejdet deres franske venkab. Da også Danmark tenderede i samme retning blev hans stilling efterhånden uholdbar. Meget mod sit eget ønske og efter fransk opfordring blev han tilbagekaldt. Han var ikke i unåde, men har dog næppe styrket sin kredit hos Christian VI ved at fremhæve alle betænkeligheder ved de netop da opdukkede planer om en dynastisk union mellem Danmark og Sverige.

I Rusland opholdt L. sig kun i et par år, men fik lejlighed til at føre en betydningsfuld forhandling om ordningen af det holsten-gottorpske mellemværende. På forhånd var han ikke glad for sin mission, frygtede klimaet – lod derfor også sin hustru forblive i Köstritz, men ledsagedes af sin ældste søn – erindrede også at hans bror havde stået i et intimt forhold til Anna af Braunschweig som kejserinde Elisabeth 1741 havde berøvet regentskabsstillingen, og kunne derfor ikke håbe på nogen særlig venlig modtagelse. Tilsyneladende gik det over forventning. Lederen af russisk udenrigspolitik, storkansler Aleksej Bestushev, viste sig ivrig for at tilvejebringe en tilnærmelse mellem Danmark og Rusland, gjorde L. til husven og ønskede forlig om

det gottorpske spørgsmål. Da man fra russisk side fremsatte ønske om en forhandling var udsigterne lyse. L. førte forhandlingerne med sin regerings samtykke og med overordentlig iver, men undervurderede vanskelighederne med at komme til forståelse med tronfølgeren. Da han, selv forsynet med fuldmagter – der gjorde hans tilbud bindende – fremsatte forslag over for de gottorpske repræsentanter der var uden tilsvarende instrukser, og ikke engang havde sikret sig tronfølgerens godkendelse af forhandlingens basis: et mageskifte mellem det gottorpske Holsten og Oldenburg og Delmenhorst, blev resultatet et nederlag. Men det fik betydning ved at øve en væsentlig indflydelse på spørgsmålets senere løsning. Ganske urimeligt lagde L. ansvaret på formodet uvilje i den danske regering og dennes intriger mod ham.

Naturligt nok forøgede det L.s uvilje at han samtidig gik glip af stillingen som dansk udenrigsminister. Da Schulin døde 1750, og J. H. E. "Bernstorff under henvisning til sine forpligtelser over for prinsen af Wales måtte afslå tilbuddet om at blive hans efterfølger, havde C. A. "Berckentin givet L. meddelelse om at kongen havde udset ham til at overtage stillingen både som oversekretær i tyske kancelli, hvormed fulgte ledelsen af de udenrigske anliggender, og som medlem af konseillet. Det var saglig rigtigt og personligt forståeligt at L. ønskede at tiltræde embedet smykket med laurbærrerne for en heldig mageskifteforhandling, men det blev skæbnesvangert for ham at Bernstorff i mellemtiden ved prinsen af Wales' død blev forfjort for sine ældre løfter og derved i stand til at overtage stillingen. Ganske sikkert var de danske konseilsmedlemmer glade for at blive L. kvit og denne bitter over skuffelsen; men til posten som udenrigsminister var Bernstorff utvivlsomt den bedst egnede. L. tilgav aldrig Bernstorff og forstod bestandig senere i sine breve og skrifter at indflette bemærkninger som nedsatte ham og kunne vække mistillid til hans karakter.

Sikkert med rette betragtede L. udnævnelsen til statholder i Oldenburg og Delmenhorst som udtryk for at regeringen ikke ønskede at have ham i nærheden. Stillingen var vellønnet, men interesserede ham ikke; han repræsenterede med værdighed, men udrettede intet og søgte trøst i litterære sysselsættelser. Hans eneste oplevelse – som for en kort tid gjorde ham til en storpolitisk forgrundsfigur – var hvervet som mægler mellem den engelsk-hannoveranske og den franske hær 1757. Det lykkedes ham at afslutte konventionen i Kloster Zeven, og det var ikke hans skyld at våbenstilstanden ikke godkendtes, og at begge parter rettede bitre bebrejdelser både mod L. og den

danske regering. Af og til førtes der klager over L.s embedsførelse, og 1765 kom det for dagen at han uretmæssig havde ladet opkræve 3–4000 rdl. som efter foregivende skulle anvendes til at skaffe nogle distrikter lempelser i militærudskrivningen. L. havde ingen undskyldning og måtte være glad til at han slap for proces; han måtte betale pengene tilbage og blev afskediget uden pension.

Sine sidste seksten år tilbragte L. på familiegodset Lübbenau, aflagde af og til langvarige besøg i Dresden og Berlin, fulgte med levende interesse tidens begivenheder og bevarede også mange forbindelser til Danmark. Til Büschings Magazin har han givet adskillige bidrag. Nogen politisk indflydelse øvede han ikke, og det er med urette at Frederik d. Store har givet det udseende af at planen om Polens første deling skyldtes L. – L. var utvivlsomt en fremragende diplomat. Alligevel var det næppe noget tilfælde at han aldrig evnede at vække tillid. Christian VI fandt at han „havde saa mange Kunster i Hovedet“, mens A. P. Bernstorff ved hans død 1781 konstaterede at „Verden var blevet befriet for den største Hykler der nogen Sinde har eksisteret“. Ifølge Katarina IIs memoirer var han en nar som var optaget af at pleje sin formodede skønhed, og som pralede af sine erotiske bedrifter. Dommene skyder utvivlsomt over målet, men giver en del af forklaringen på at han aldrig nåede frem i første række. Selv lagde han ansvaret på kollegers kabaler. I virkeligheden skyldtes det snarere at han ikke satte sagen over egen storhed. Ikke mindst har det været hans ulykke at han selv og andre bestandig sammenlignede ham med J. H. E. Bernstorff. Målt med denne alen måtte han nødvendigvis komme til kort. – Æresmedlem af Videnskaberens selskab 1747. – Kammerherre 1733. Gehejmeråd 1746. Gehejmekonferensråd 1750. – Hv.R. 1739. L'Union parfaite 1752. Bl.R. 1763. □Mal. af G. Lisiewsky, 1730 (Reibersdorff). Mal. af Anton Graff, 1767 (Gemäldgallerie, Dresden), replik (Spreewaldmus., Lübbenau). Mal. (Altonaer Mus.). Tegn. af Daniel Chodowiecki (kobberstikkabinettet i Berlin; Fr.borg). Mal. af samme (Kloster Zeven). Stik, bl.a. af J. F. Schleuen. To stik af D. Berger, 1793, efter mal. af Vigilius Erichsen.

Des weiland Grafen R. F. zu Lynar hinterlassene Staatsschriften I–II, Hamb. 1793–97. – Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis II, 1907 335–40 (breve). – G. Jansen: R. F. Graf zu L., Oldenburg 1873. P. Vedel i Hist. t. 4.r.IV, 1873–74 537–633. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 II–III, 1894–98. W. Hayen i Oldenburger Jahrbuch 1915 171–209. Katarina II: Memoirer, 1917 105f 329. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919 især 72–78.

Axel Linvald*

Lyneborg Jensen, Leif, * 1932, entomolog. * 3.1. 1932 i Aulum, Aulum sg. F: lærer Viggo Jensen (1904–79) og Karoline Petrea Lyneborg (* 1906). ~ 11.4.1954 i Lyngby med Grete Elise Kristensen, * 11.6.1930 i Kbh., d. af rådhusbetjent Elle Reinhardt K. (1898–1980) og Inger Marie Hansen (* 1892).

Fra barndommen interesserede L. sig for fugle og påbegyndte efter studentereksamen (Struer) 1950 det zoologiske studium ved Kbh.s univ. Allerede 1952 kunne han publicere „det første uomtvistelige bevis for tranens ynglen på dansk grund i nyere tid“ og 1954 oversigter over fiskehøjrens udbredelse og over tyrkerduens fremtrængen; men efter endnu et par afhandlinger forlod han, tilskyndet af R. Spärck, ornitologien og kastede sig over studiet af de tovingede insekters, især fluernes, systematik. Efter skoleembedseksamen 1959 og et år på Statens skadedyrlaboratorium fik han 1960 ansættelse som adjunkt, senere lektor, på Zoologisk museum hvor hans hele senere virke er faldet. L.s styrke ligger i den sikre bedømmelse af de enkelte karakterers systematiske værdi og den omhyggelige beskrivelse af dem, egenskaber der fører ham tilbage til Schödte-skolens morfologi, men på et fylogenetisk grundlag, i de senere år baseret på W. Hennigs grundlæggende tanker („cladistisk fylogeni“). I hans første arbejde, *A revision of the Danish species of Hybomitra*. 1959 blev det hunlige genitalapparat for første gang brugt i klægernes systematik; 1972 blev disse studier afrundet i *The horse flies of Europe* med illustrationer af Henning Anthon og, som alle L.s videnskabelige arbejder, af hans hustru. Som medforfatter har han her to tjekkiske forskere; L.s nære samarbejde med især forskere fra Tjekkoslovakiet har givet anledning til adskillige årelange studieophold af tjekkiske entomologer på Zoologisk museum. Om bl.a. klæger handler også L.s første bind af *Danmarks Fauna. Tovinger*. 1960, fulgt af endnu to bind 1963 og 1965. En række studier over flue-faunaen i Danmark og på Færøerne fulgte, indtil L. 1968 begyndte studiet af thereviderne, stiletfluerne, en meget vanskelig, over hele verden udbredt fluefamilie. Om de afrikanske stiletfluers systematik og zoogeografi har L. skrevet flere arbejder, udbygget ved studier i Sydvestafrika 1974, bl.a. to monografier (1972, 1976), desuden 1980 en grundlæggende revision af de nordamerikanske therevide-slægter.

1972 forelagde L., som redaktør af Entomologiske Meddelelser, en plan om støtte til en engelsksproget nordisk insektfauna à la Danmarks Fauna for det nordiske publiceringsnævn, men fandt ingen anklang. Han skabte da sit eget for-

Lyneborg, Leif

lag, *Scandinavian Science Press Ltd.* som indtil nu har udgivet ni bind af *Fauna entomologica Scandinavica* med internationalt kendte specialister; en ny serie, *Entomonograph*, der muliggør udgivelse af større værker som tidsskrifterne afviser, påbegyndtes 1978, og også enkeltstående omfangsrige værker har her fået mulighed for at blive trykt. Som populærforfatter fortsatte L. 1967–72 serien *Hvad finder jeg i . . .* med Henning Anthon's tavler, og han har også siden på Politikens forlag udgivet entomologiske populære håndbøger, hvori han demonstrerer en fin beherskelse af det danske sprog. Hans store arbejdskraft og hans initiativ har i betydelig grad gavnet dansk entomologi. □Foto (Zool. mus.).

S. L. Tuxen

Lyng, Anders, se Ljung, Anders.

Lyngby, Eva Benedicte, 1898–1975, forstander. * 26.9.1898 i Århus, † 8.6.1975 i Hellerup, begr. Hellerup kgd. F: sognepræst Marius Theodor Christiansen L. (1856–1914) og Cathrine Høyer (1852–1927). Ugift.

L. tog realeksamen fra Århus katedralskole 1914, blev uddannet som diakonisse ved Skt. Lukas stiftelsen (LS) 1916–21 og som sygeplejerske sst. 1917–21. I 1923 blev hun indviet til diakonisse, men allerede 1921 havde hun fået overdraget ledelsen af søstrenes uddannelse. Efter indstilling fra søsterrådet blev L. 1924, kun 26 år gammel, udnævnt til diakonissehusets forstander, en opgave hun varetog med dygtighed og myndighed indtil hun 1965 trak sig tilbage. L. var en charmerende og varmhjertet personlighed, intelligent og fremsynet. Under hendes dynamiske ledelse udviklede LS sig fra en beskedne begyndelse (se Isabelle *Brockenhuus-Løvenhielm) til en institution der omfattede et moderne hospital, et optagelseshjem, et børnehjem, et alderdomshjem og en sygeplejeskole. Fra moderhuset udsendes desuden søstre til tjeneste på andre hospitaler og i menigheds- og hjemmesygepleje. L.s virksomhed var dog ikke begrænset til LS. Som medlem af bestyrelsen for den internationale diakonissesammenslutning Diakonia 1947–54 og af eksekutivkomiteen for det lutherske verdensforbund 1952–57 fik hun lejlighed til også at gøre sin indflydelse gældende i diakoni- og kirkespørgsmål på internationalt plan. Også på nationalt plan havde hun forskellige tillidsposter. Hun var således medlem af bestyrelsen for Folkekirkeligt forbund 1932–43, Kristeligt pressebureau 1946–51 og for den danske folkekirkes mellemkirkelige råd 1954–61. – Foruden artikler i dagblade og tidsskrifter har L. skrevet to bøger

om LS 1953 og 1954 og *Forstanderinden fortæller*. 1973. Desuden har hun været medforfatter af *Hendes Majestæt Dronning Alexandrine og Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen*. 1953 samt medforfatter til Den danske Kirke og vor Slægt, 1943. – L. var hædret med den kgl. belønningsmedalje i guld med krone og med Florence Nightingale medaljen. – R. 1960. □Akavarel af Johs. Nielsen (diakonissehuset). Foto.

E. L. i Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 247–54. Samme: Forstanderinden fortæller, 1973. – Lukas stiftelsens årbog 1924 32f. Johs. Müller: Tjene vil jeg, 1950 190–94. Tidsskr. for sygeplejersker, 1957 242. Berl. tid. 10.6.1975. Kristeligt dagbl. 11.6.5.å. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Margrethe Kruse

Lyngby, Kristen (ved dåben Christen) Jensen, 1829–71, filolog, dialektforsker. * 28.6.1829 i Nibe, † 15.2.1871 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: lærer Jens Christensen L. (1797–1870) og Kirstine Fuur (1805–65). Ugift.

Efter en omhyggelig undervisning i hjemmet kom L. 1846 i Ålborg latinskole hvorfra han blev dimitteret 1847. 1853 tog han filologisk-historisk embedseksamen, men han var, efter at han i 1849 havde fået fat i Rasmus *Rasks islandske grammatik, allerede i studietiden fordybet i den nordiske filologi og den sammenlignende germanske sprogvidenskab og havde læst gotisk og oldengelsk og studeret Jacob Grimms Deutsche Grammatik. Efter eksamen udvidede han sine studier i den komparative lingvistik ved at læse sanskrit hos N. L. *Westergaard, ved på egen hånd at studere fx baltiske og slaviske sprog og ved at læse beskrivelser af også ikke-indoeuropæiske sprog, fx afrikanske, og hans første vejledere i sammenlignende sprogforskning, Rask og Grimm, afløstes af Franz Bopp og især A. Schleicher. Det er Schleichers teori om lovmæssigheden i sprogenes udvikling der er baggrunden for L.s lingvistik som den især kom til at fremtræde i hans dialektforskning. Allerede som ung student havde han interesseret sig for jysk dialekt, men det var E. Hagerups bog Om det danske Sprog i Angel (dec. 1853) der for alvor gjorde ham til dialektforsker; hans anmeldelse af bogen (Annaler for nord. Oldkyndighed, 1854) var hans første trykte arbejde og viser at han ser det som en vigtig opgave at få klarlagt de jyske dialekters slægtskabsforhold indbyrdes og i forhold til de tilstødende sprog, frisisk og nedertysk. Videnskabernes selskabs prisopgave 1854 (En beskrivelse af den jyske dialekt over hele halvøen og dens sproglige forhold til islandsk og angelsaksisk) virkede i samme retning, og L. gik i gang med at optegne jyske dialekter

selv om han på forhånd opgav at besvare opgaven på de afsatte to år.

1854–61 indsamlede L. på egne optegnelsesrejser og ved hjælp af korresponderende meddelere materiale til „30 jyske grammatikker“, dækkende dialekter fra nord til syd, foruden et stort materiale til en jysk dialektordbog. Den planlagte sammenlignende jyske grammatik, som han ikke fik færdigbearbejdet fordi han hele tiden udvidede materialet, skulle vise at alle jyske dialekter er nordiske, mens ordbogen ligesom Ivar Aasens norske ordbog først og fremmest skulle oplyse om de almindelige ord og deres betydning og ikke være en fortegnelse over tilfældige dialektale særgløser; L. kalder den „min bog om etymologien“, dvs. om udviklingen i det dialektale ordforråds betydninger, og da den helst skulle udvides til at dække hele det danske dialektområde nåede den ikke længere end til planlægningsstadiet. Til brug ved sine dialektoptegnelser udarbejdede L. 1855–56 en forbilledlig simpel og letlæselig lydskrift som i forbindelse med hans grundsætning om at alle optegnelser skulle lydskrives og stedfæstes (det sidste af hensyn til fastlæggelse af dialektgrænser) fik stor betydning for dansk dialektforskning. Med to værker, hvortil han anvendte dele af sine jyske ordsamlinger, nemlig *Bidrag til en sønderjysk sproglære*, 1858 og disputatsen *Udsagnsordenes bøjning i Jyske Lov og i den sønderjyske sprogart*, 1863, fastslog han de jyske dialekters nordiske oprindelse, mens hans afhandling *Om Nordfrisisk i Bøkkung og Hvidding Herreder*, 1858 sammen med hans udgivelse af P. Saxilds Syltermålets sproglære (Tidsskrift for Philologi og Pædagogik III, 1862) viste at frisisk er vestgermansk. 1867 besøgte han omhyggeligt en ny udgave af Hagerups bog om Angelbomålet, og han arbejdede med sit jyske dialektmateriale lige til sin død 1871. Det er inden for dialektforskningen L. har ydet sit bedste, men det har stået til andre at udnytte hans meget store samlinger på Det kgl. bibliotek, fx P. K. Thorsen i Nørrejysk sproglære og først og fremmest H. F. Feilberg i den jyske ordbog; L.s jyske grammatik er udgivet 1942 af A. Bjerrum.

1854 var L. medstifter af Filologisk-historisk samfund hvor han ofte holdt foredrag om sproghistoriske og dialektologiske emner, og 1859 af Tidsskrift for Philologi og Pædagogik hvor han var en omhyggelig redaktør for nordisk filologi og sammenlignende sprogvidenskab, og hvortil han skrev afhandlinger, fx *Den oldnordiske Ud-tale* (II, 1861) og *De oldnordiske Navneords Bøjning* (VI, 1865). Mange af sine fine sproglige iagttagelser fik L., der var nordisk filolog i udtrykkets bedste betydning, aldrig bearbejdet selv,

men fremsatte dem som sidebemærkninger i anmeldelser og i breve og samtaler, fx opdagelsen af vokalharmonien i Skånske lov og bidragene til forståelse af det ældste runesprog. Ortografiske spørgsmål interesserede ham meget, og han var 1869 den danske komitès sekretær ved det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm. Fra 1863 var han docent i nordisk filologi ved Kbh.s univ., fra 1869 professor. Undervisningen tog megen tid fra hans forskning, men i de sproglige emner blev den (herunder hans forelæsninger 1868–69 over sammenlignende indoeuropæisk lingvistik, de første af sin art i Danmark) en vigtig inspiration for kommende nordiske filologer og sammenlignende sprogforskere. □Tegn. af Magnus Petersen (Fr.borg), radering af samme, 1872, efter denne træsnit af H. P. Hansen. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1863 63–65. – C. Berg: Minder om sproggranskeren K. J. L., 1872 (særtryk af Tidsskr. for philologi og pædagogik X, 1872–73 1–136). A. Bjerrum i Fra Rask til Wimmer, 1937 83–112. K. J. L.s jyske grammatik tillige med et udv. af hans breve, m. indledn. af A. Bjerrum, 1942. Niels Åge Nielsen i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IX, 1979 110–13. – Breve i Kgl. bibl.

Marie Bjerrum (Marius Kristensen)

Lyngby Jepsen, Hans Pauli, * 1920, forfatter. * 1.4.1920 i Ålborg (Budolfi). F: fattiggårdsinspektør, senere inspektør Jens Marinus Jepsen (1888–1976) og Cicca Thomine Udesen (1894–1965). ~ 2.4.1942 i Skamstrup k. med barneplejerske Inger Jenny Marie Nielsen, * 28.9.1920 i Mørkøv, d. af malermester, sognerådsformand, sognefoged Johannes Peter Laurids N. (1886–1965) og Jenny Dagmar Marie Jensen (1890–1958).

L. voksede op ved Ålborg fattighus hvor han far var inspektør, og det indblik det gav ham i samfundets skyggesider har utvivlsomt haft betydning for starten på hans forfatterskab der begyndte i den socialrealistiske genre. Efter at være blevet student 1939 og en kort tid at have studeret polyteknik debuterede han 1943 i Politikens Magasinet med novellen *Kvindesind* der blev titelnovelle i hans første bog, novellesamlingen *Kvindesind*, 1945. L. forsøgte sig i disse år i forskellige jobs som jord- og betonarbejder, kunsthandler og korrekturlæser. 1947–53 arbejdede han som beregner på Stadsingeniørens direktorat på Kbh.s rådhus. Med sin anden bog *Den blinde Vej*, 1946 lagde han grunden for hele sin romankunst. Den foregår blandt samfundets udskudte og i de nederste lag og handler om menneskets isolation, et stående tema i forfatterskabet. Det egentlige gennembrud skete med *Stenen i strømmen*, roman 1948, om udviklingen af et individ fra det afstumpede mod det mere

menneskelige. Også den tredje bog fra 1940'erne, *Rød jord*. 1949, drejer sig om ensomhedsfølelse, angst og tvivl. I *Håbet og andre noveller*. 1953, beskæftiger L. sig igen med samfundets tabere og med brutaliteten i menneskenes omgangsformer. Tonen i forfatterskabet blev fra midten af 1950'erne lysere som fx i de fine ironisk-melankolske noveller *I kærlighed og andre noveller*. 1959 og *I solnedgangen*. 1960. 1953 var L. blevet medlem af Dansk forfatterforenings bestyrelse og i en lang periode (1957–63) var han foreningens formand, aktiv og i kontakt med de brede medlemsskarer.

Som et hovedværk i forfatterskabet står den store romantrilogi *Paradishuset*. 1963, *Træerne*. 1965, og *Jorden*. 1966 hvor L. har forladt den modernistiske romankunst til fordel for en mere folkelig, fortællende realistisk form. Trilogien handler om fem søskende, deres problemer og vidt forskellige skæbner. Måske er familiens sorte får, drukkenbolten Villy alligevel den der klarer sig menneskeligt bedst. Stærkest står dog portrættet af de fem søskendes mor, Elizabeth. 1967 bosatte L. sig i Italien hvor han i størstedelen af tiden har opholdt sig siden, de senere år i Giardini på Sicilien. Samme år genoptog han det fiktive forfatterskab med de vellykkede erindringshistorier *Vågn op og jubler* med klare selvbiografiske træk. I forlængelse heraf kom *Et bedre forår*. 1974, om L.s egen slægts historie. Hovedpersonen er moderen Cicca hvis skift fra et proletarisk til et småborgerligt miljø skaber problemer for hende selv og familien. 1971 udkom den historiske roman *Krudt under parlamentet*, en dokumentarisk beretning om Guy Fawks og katolikkernes sammensværgelse i England 1605. L. foretog atter en sceneskift med sin næste roman *Din omgang*. 1972 der er en barsk socialrealistisk skildring af et kunstnermiljø i det københavnske minefelt i 1950'erne hvor kunstnere øder deres talenter væk i druk og bohemeliv. En usminket beretning om Ålborg som den var da L. voksede op i 1930'erne har L. endelig skrevet med romanen *Da kærligheden kom til byen*. 1972.

Også i andre genrer har L. forsøgt sig med held. Nævnes skal romanbiografierne om Kleopatra, *Nilens dronning*. 1954 og *Marquis de Sade*. 1963, rejsebøger som *Sicilianske billeder*. 1970 og det lille kulturhistoriske værk om *Brændevin, bjesk og bitter*. 1973. Et par gange har han grebet ind i diskussionen om sportens problemer med debatbøgerne *Idrættens forræderi*. 1973 og *Den hellige og almindelige konkurrence*. 1976. Et omfattende og nuanceret men måske lidt vel romanagtigt portræt af 1930'ernes berømte statsminister har han givet i *Strauning*. 1979. Endelig har L. med

held forsøgt sig i børnebogsgenren. Han er en af de mest alsidige forfattere vi har haft i nyere tid, til stadighed, men uden at fornægte et fast ståsted, i stand til at indsuge og kommentere nye bevægelser i samfundet og kulturlivet. □Tegn. af Hans Bendix, 1967 (Kgl. bibl.), Hans Lollesgaard (sst.) og Ivan Opffer (Fr.borg). Foto.

H. L. J. i Glimt af barndommen, 1955 (ny udg. 1967) 47–58. Samme i Barn af Ålborg, 1959 133–44. Samme i Gader og mennesker i min barndoms by, 1961 61–70. – Palle Lauring i Danske digtere i 20. årh., 2. udg. III, 1966 399–409. Torben Brostrøm i Analyser af da. kortprosa, red. Jørgen Dines Johansen II, 1972 120–26.

Uffe Andreassen

Lyngby, Hans Christian, 1782–1837, botaniker, præst. * 29.6.1782 i Blenstrup, Ålborg amt, † 18.5.1837 i Søborg, Fr.borg amt, begr. sst. F: skoleholder i Blenstrup, senere degn i Gerding Jens Mikkelsen (L.) (1735–1802, ~1° 1765 med Anne Kirstine Laursdatter) og Mette Christensdatter (ca. 1753–tidligst 1819). ~ 16.4.1822 i Gerding med Henriette Augusta Tileman, * 7.5.1793 i Gerding, † 10.6.1854 i Mariager, d. af sognepræst Samuel Johansen T. (1764–1820) og Charlotte Sophie Valeur (1764–1834).

L. blev student fra Ålborg 1802 og cand. teol. 1812. I studietiden måtte han tjene penge som huslærer i Vendsyssel og fik der interesse for botanik som han samtidig med hovedstudiet studerede hos J. W. *Hornemann. Efter embedseksamen var han i fem år huslærer på Hofmansgave ved Odense hos Hornemanns ven N. *Hofman (Bang) som gav sig af med studiet af havalger. L. tog dette studium op og besvarede på fremragende måde en prisopgave om en systematisk fremstilling af alle kendte danske havalger. For at gøre værket fuldstændigt ønskede han at medtage algerne ved Færøerne, og han fik kongelig understøttelse til en rejse dertil 1817. L. benyttede også opholdet til zoologiske og, på regnvejrsdage, filologisk-kulturhistoriske studier og kom hjem med et rigt materiale. Som resultat af de kulturelle studier udgav han 1822 *Færoiske Qvæder om Sigurd Fafnersbane og hans Æt*, den første visebog på færøsk, og den første som behandler de færøske Vølsungeviser. En zoologisk afhandling om grindehvaler og grindefangst 1818 skaffede ham Videnskabernes selskabs sølvmedalje. Men hans hovedformål havde været afslutningen af værket *Tentamen Hydrophytologiae Danicae* som udkom 1819, bekostet af particularærkassen, med 70 for nemme, i nogle eksemplarer håndkolorerede tavler. Dette vort første egentlige algeværk er med sine beskrivelser og tavler stadig grundlæggende for udforskningen af de danske alger, selv om dets systematiske

opfattelser er revideret af senere algeforskere. Samme år som algeværket udkom fik L. præstekald i Gjesing og Nørager på Djursland og 1827 blev han sognepræst i Søborg og Gilleleje på Sjælland. Begge steder var han nær ved kysten og kunne dyrke sine naturhistoriske interesser samtidig med at han lagde mærke til enghens folkekald og sendte bidrag derom til C. *Molbechs dialektordbog.

Da universitetet i Kbh. i anledning af reformationsjubelåret 1836 ønskede at hædre en del videnskabsmænd med doktorgrad uden mundtligt forsvar, men på grundlag af en afhandling, sørgede den botaniske professor J. F. *Schouw for at L. som 1826 var blevet medlem af Videnskabernes selskab fik indbydelse til at deltage. Han samlede sine observationer fra Kattegat i skriftet *Rariora Codana* som blev indsendt og antaget, men manuskriptet blev derefter forlagt af en vognmand og L. blev ikke doktor. Manuskriptet kom senere for dagen og findes nu på Zoologisk museum, fordi det for størstedelen er zoologisk. Men dets første, botaniske, del blev udgivet 1879 af Eug. *Warming og er interessant, fordi L. her som den første kommer ind på algernes fordeling i forhold til dybden i havet og sammenligner denne fordeling med blomsterplanternes fordeling i et bjergområde i forhold til højden over havet, en fordeling som Schouw havde gjort rede for i sine plantegeografiske arbejder. Da L.s skrift ikke blev trykt blev det A. S. *Ørsted som 1844 først redegjorde for zonerings af havets plantesamfund. L.s algesamlinger findes nu på Botanisk museum, og en slægt af blågrønalter har fået navnet Lyngbyea.

Selvbiografi i Kirkehist. saml. 6. r. I, 1933–35 632–34. – N. Hofman Bang i Naturhist. t. II, 1838 1–7. Carl Christensen: Den danske botaniks hist. I, 1924–26 228f; II, s.å. 182f (bibliografi). Hakon Jørgensen i Tidsskr. for hist. botanik I, 1919 123–33. E. Steenvinkel[=Svendsen]: Kirkeminder og præsteli, 1925 47–51. Svabos færøske visehåndskrift, ved Chr. Matras, 1937–39. H. C. Terstin i Fra det gamle Gilleleje X, 1942 6–16.

Anne Fox Maule

Lyngbye, Hans Peter Johan, 1834–1920, grosserer. * 15.7.1834 på Vallø, † 15.4.1920 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: kantor, løjtnant ved livkorpset, cand. phil. Hans Peter Johan L. (1803–34) og Ida Christine Monrath (1807–93, ~ 2° 1849 med tømmerhandler Emil Z. *Svitzer, 1805–86). ~ 21.9.1860 i Kbh. (Frue) med Emilia Andrea Cathinka Henriette Wilhelmine Svitzer, * 24.11.1837 i Kbh. (Garn.), † 7.5.1884 sst. (Frue), d. af ovennævnte Emil Z. S. og Ida Sophie Suzette v. Holstein (1813–42).

L. blev student 1851, privat dimitteret, og cand. phil. 1852. Oprindelig havde det været hans hen-

sigt at studere jura, men hans mors andet ægteskab blev bestemmende for den unge L.s løbebane. 1852 begyndte han sin uddannelse i stedfaderens store dobbeltvirksomhed, trælasthandelen og bjærgningsentreprisen, og 1863 løste han grossererborgerskab og indtrådte s.å. i firmaet. 1872 udskiltes bjærgningsentreprisen som særskilt aktieselskab, og 1886 overtog L. ved sted- og svigerfaderens død trælastfirmaet som han ledede gennem mange år. 1886–96 virkede han desuden som direktør i bjærgningsentreprisen. Skønt han altid iagttag en tilbageholdende stillfærdighed det stemte godt med hans væsen blev han dog tidligt en mand offentligheden havde bud efter. 1872–1907 var han således medlem af sø- og handelsretten og 1883–1912 af Grosserer-Societetets komité. Han stod den tietsenske kreds nær og var fra 1887 en årrække medlem af Privatbankens bankråd, ligesom han fra 1895 var kommitteret i Det kgl. octroj. sø-assurance-kompagni og fra 1913 formand for dets bestyrelse. Hans interesse for søfarten gjorde ham 1884 til bestyrelsesmedlem og kasserer for stiftelsen Georg Stages minde som ejede skoleskibet af samme navn. Fra sin far havde han arvet megen sans for musik, og 1891–1915 var han medlem af Musikforenings administration. – Etatsråd 1892. Konferensråd 1908. – R. 1879. DM. 1899. K². 1904. □ Mal. af A. Schiøtt, 1874, og af S. C. Jensen, 1894. Afbildet på P. S. Krøyers mal. Fra Kbh.s børs, 1895 (Børsen, Kbh.). Mal. af Knud Larsen, 1916, og af Jørgen Aabye, 1918. Foto.

III. tid. 17.7.1904. Berl. tid. 16.4.1920. Hendrik Stein: Omkr. Kbh.s børs, 1937 58.

Jens Vestberg*

Lyng

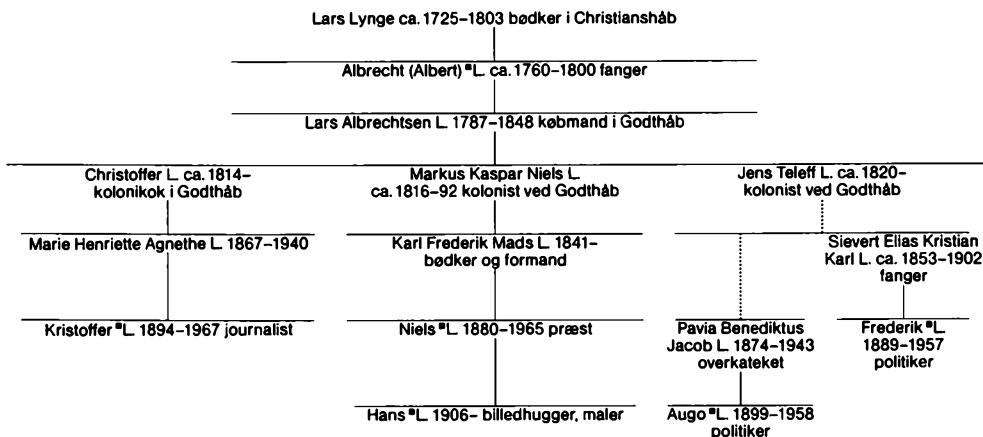
Der findes to grønlandske slægter L., hvoraf den mest udbredte føres tilbage til bødker og underassistent Lars L. (ca. 1725–1803) der 1750 blev udsendt til Christianshåb og 1754 gift med en grønlandsk kvinde. Desuden flere uafhængige danske slægter L.

H. Ostermann: Biogr. oplysn. i Medd. om Grønland LXI, 1921 samt andet trykt og utrykt materiale på Ark. tisk inst. ved C. F. Simony. Oplysningerne om Jens Telleff L.s efterkommere bygger på mundtlig tradition.

Hans H. Worsøe

Lyng, Albrecht (Albert, Albrigt, Âlipak), ca. 1760–1800, fanger, foregangsmand. * ca. 1760 i Christianshåb, † 21.9.1800 i Egedesminde. F: bødker, underassistent Lars L. (ca. 1725–1803) og grønlanderen Maren (1737–85). ~ 7.4.1782 i Christianshåb med Ane Marie Jacobsdatter, * ca. 1766 i Christianshåb, † 10.1.1833 i Godthåb, d. af danskfødt kateket Jacob Povelsen

Lyng, Albrecht

(Poulsen) Møller (1734-82) og grønlanderne Rebecka (1735-71).

Der vides ikke noget om L.s opvækst i Christianshåb hvor faderen var en velrenommeret bødker der deltog aktivt bl.a. fra 1776 i forsøg med sælfangst i garn under isen. Sandsynligvis oplærte han sin søn L. i metoden. Ligesom så mange andre drenge i de grønlandske, såkaldte blandede ægteskaber blev L. ikke oplært i kajakfangstens metoder. Da inspektør J. F. "Schwabe" 19.8.1782 ansatte den unge L. som hvalfanger ved Kronprinsens Ejland, karakteriserede han L. som „uduelig til Grønlands Fangst“. Vel fordi han var gift blev han antaget med en årsløn på 10 rdl. og „fuld gemeen Mands Kost“. Hvalfangsten var nok ikke det erhverv L. mest ønskede at drive. 1787 var assistent Marcus Nissen *Myhlenphort blevet forflyttet til Kronprinsens Ejland som hvalfangstleder. Han havde lige fra sin ankomst 1786 været interesseret i garnfangstmetoden, kendte L.s fars forsøg dermed og havde selv anstillet lignende. Vel sammen med L. forsøgte han metoden ved Kronprinsens Ejland, men uden held. 1788 søgte Myhlenphort forflyttelse til Jakobshavn og betingede sig, at L. (efter eget ønske) flyttede med, netop med henblik på garnfangstforsøg. Nord for kolonien, ved Rodebay, blev garnfangsten organiseret, som inspektør B. J. "Schultz senere beskrev den. Myhlenphort lod på egen bekostning en hytte opføre ved stedet. I den boede L. med sin hastigt voksende familie samt en fem-seks unge grønlandere som han oplærte i garnfangsten. Skønt L. fortsat var tjenesteansat (nu med 18 rdl. i årsløn og fuldt kostdeputat), fik han såvel som gruppens øvrige medlemmer normal betaling for, hvad de leverede til købmanden af spæk og skind. Omkostningerne til garn og ammunition fradrog Myhlenphort i denne betaling. Dette første

kendte grønlandske kooperativ eller fangstkollektiv hvilede således økonomisk for størstedelen i sig selv. Inspektør Schultz fremhævede, at det var L.s fortjeneste, at gruppen havde et stort udbytte. Da Myhlenphort byttede plads med købmanden i Egedesminde, fulgte L., hans familie og de fleste af gruppen med, og de havde fortsat stort fangstudbytte. Gruppen holdt sammen indtil L. døde under den koppepidemi der hærgede Egedesminde (og Holsteinsborg) 1800-1801 og som vel også bortrev andre i gruppen. I hvert fald hører man intet til den senere. – Både L. og hans familie må have følt en stærk personlig tilknytning til Myhlenphort. Da denne blev inspektør i det søndre, og måtte flytte til Godthåb 1802, fulgte L.s enke og fem børn med og boede i adskillige år sammen med ham. Enken førte hus for den ugifte inspektør indtil 1821, da han døde. Sønnerne havde Myhlenphort forinden sat i vej. L.s enke og den datter hun havde med Myhlenphort arvede halvdelen af hans relativt store bo. Alle forblev i det sydlige Grønland, og sønnerne fortsatte slægten, som tæller flere fremstående grønlandske personligheder.

H. Ostermann: Nordmænd på Grønland II, Oslo 1940 620. Samme: Danske i Grønland i 18. årh., 1945 365. F. Gad: Fire detailkomplekser i Grønlands hist., 1974 119f 125f 130f. Samme: Grønlands hist. III, 1976.

Finn Gad

Lyng, Augustinus (Augo) Telef Nis, 1899-1959, politiker. * 16.10.1899 i Fiskerøset, Godthåb, † 30.1.1959 ved Kap Farvel, forsvundet med skibet Hans Hedtoft. F: overkateket Pavia L. († 1943) og Benthea Heilmann. ~ 1° 12.7.1925 med Qetura Heilmann, * 4.12.1901 i Godthåb, † 1939, d. af fanger Peter H. og Martha Holm († 1924). ~ 2° 8.12.1940 med Emilie Lund,

* 30.6., d. af tømrer Peter L. († 1952) og Helga Møller.

L. fik lærereksamen fra Godthåb seminarium 1921 og supplerede med et kursus på Jelling seminarium 1922–23 og et specialkursus i Kbh. 1923–24. 1924 blev han ansat i Grønlands skole, fra 1930 som lærer ved seminariet i Godthåb. S.å. gik han ind i politisk arbejde som medlem af Godthåb kommuneråd hvor han sad til 1942, 1934–38 som formand. 1939 blev han medlem af rigsdagens grønlandsudvalg og var i Danmark til forhandlinger med dette 1945–46 og 1952–53. 1951 blev han indvalgt i landsrådet fra Godthåb, men forlod denne plads, efter at han 1953 blev indvalgt i folketinget for sydkredsen som første grønlander efter grundlovens indførelse s.å. – L. gik tidligt ind i et folkeoplysende arbejde for at vække især den grønlandske ungdom til større politisk vågenhed og ansvar. Således stiftede han 1941 en landsomfattende ungdomsforening, *nunavita qitornai*, og udgav 1934–48 et tidsskrift på samme linje, *tarqigssut*. 1931 udgav han en fremtidsroman, *ukiut 300-ngornerat* (Grønland i 300-året for Hans Egedes ankomst) hvor han i visionens form forestiller sig et nyt Grønland med en vågen, udviklet og moderne befolkning, boende i et meget europæisk præget samfund. Desuden skrev han en række lærebøger i zoologi, geografi og grønlandsk. 1954 forklarede L. sammen med sin kollega Fr. *Lyng i FN om baggrunden for Grønlands nye stilling efter grundlovens indførelse og bidrog til, at et tøvende FN godkendte ændringen, selv om der ikke var holdt folkeafstemning herom.

L. var i 1950'erne Grønlands førende politiske personlighed. Hans politiske tanker var bestemt af ønsket om at bringe grønlænderne ud af stagnation, fattigdom, uvidenhed og sygdom ved at udvikle samfundet til en moderne standard på alle områder. Den sikreste vej til dette mål var for L. at integrere Grønland mest muligt i det danske rige og dermed opnå formel ligestilling mellem grønlænderne og danskere. Derfor var det ham der 1952 i landsrådet formulerede det grønlandske ønske om en sådan integration og dermed politisk banede vej for grundlovens indførelse det følgende år, hvorved Grønland blev en del af det danske rige og grønlænderne danske statsborgere. Samtidig var L. meget nationalt bevidst som grønlænder, og mange havde svært ved at forstå denne tilsyneladende dobbelthed i hans politiske syn. Men for ham var der ingen modsigelse heri. Et moderne Grønland, som en del af Danmark, kunne efter hans opfattelse også være et grønlandsk Grønland. Men han anså befolkningens udvikling for en nødvendig betingelse for, at den fremover kunne fungere som et

folk og komme ud af den stærke afhængighed af Danmark. – R. 1952. □ Relief af Hans Lyng. Foto.

Finn Gad i Grønland, 1959 157f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard

Lyng, Finn, se Lyng, Kristoffer.

Lyng, Frederik Mikael Jakob, 1889–1957, politiker. * 1.8.1889 i Qornoq, Godthåbsfjorden, † 1.11.1957 i Kbh., begr. i Qornoq. F: fanger Sivert Elias Kristian Karl L. (1853–1902) og Batseba Sara Juliane Helene Meyer (1856–1939). ~ 2.11.1913 med Louise Magdalene Maria Fly, * 23.4.1895, d. af fanger Mikkel Jens Henrik F. (1871–1916) og Regine Katrine Mariane Bertheline Noahsen (* 1869).

Skønt født i en fangerfamilie kom L. i kraft af boglige anlæg på Godthåb seminarium og dimitteredes 1909. S.å. sendtes han på to års efteruddannelse i Danmark. Ved hjemkomsten 1911 blev han lærer i Jakobshavn og knyttedes dermed for resten af livet til Nordgrønland. Han var påvirket af peqatigingniat, den nationale og kristelige bevægelse som i de år gik over Grønland, og udgav sammen med H. *Ostermann *Sangbog for Jakobshavn* hvor L. selv havde gen digtet flere danske sange. 1913 forlod L. sit arbejde ved skolen og gik i tjeneste hos Den kgl. grønlandske handel, først som udstedsbestyrer i Akunaaq, derefter i Egedesminde og fra 1947 som kolonibestyrer i kulminebyen Qutdligssat, dengang en meget sjælden post for en grønlander. 1907 valgtes han til Nordgrønlands landsråd hvor han sad til 1955. Han var med i delegationerne til Danmark 1939 og 1945–46 til forhandlinger om landets fremtid. Han var endvidere formand for kommunerådet i Egedesminde 1924–32 og Qutdligssat 1935–39 og sysselmand sst. 1942–49. Efter nyordningen indvalgtes han i det nye samlede landsråd 1951–55 og ved det første folketingsvalg som medlem for Nordgrønland 1953 til sin død. – Som politiker var L. præget af sit nære forhold til det nordgrønlandske fangersamfund. Nok gik han ind for grundloven og Grønlands indlemmelse i riget, men han var meget bevidst som grønlænder og på vagt mod faren for, at grønlænderne skulle miste deres folkelige identitet. Han var en skarp debattør og udtrykte sig uforbeholdent i den politiske debat samt i de mange artikler han i tidens løb skrev, især i bladet Avangnâmioq (Nordgrønlanderren). L. har skrevet en bog om Hans Egede på grønlandsk samt digte og artikler i mange grønlandske blade. Han var medlem af bestyrelsen

Lyng, Frederik

for Fr. IXs og Dronning Ingrid's fond til bekæmpelse af tuberkulose i Grønland fra 1953 og s.å. af bestyrelsen for Det grønlandske selskab. – Kgl. belønningsmedalje i sølv. – R. 1939. R¹. 1952. □Foto. – Mindsten uden for L.s hus i Egedesminde, det nuvær. bymus.

Frederik Nielsen i Grønland, 1957 467f.

Mads Lidegaard

Lyng, Herman Henrik Julius, 1822–97, boghandler. * 13.11.1822 i Kbh. (Trin.), † 5.12.1897 sst., begr. på Frbg. F: bogbindermester Henrik Berndt L. (ca. 1783–1835) og Sidsel Christine Poulsen (ca. 1796–1845). ~18.6.1859 i Kbh. (Trin.) med Wilhelmine Andersen, * 15.3.1827 i Kbh. (Trin.), † 11.8.1891 sst. (Helligg.), d. af bogbindermester Johannes Christian A. (ca. 1800–87) og Henriette Sophie Kriedt (ca. 1799–1840). – Far til Herman *L.

Det var ikke helt tilfældigt, at bogbindersønnen L. kom i boghandlerlære; det skete i øvrigt før han blev konfirmeret. Læremesteren var Chr. Tønder Sæbye (ca. 1789–1844) der 1830 havde ombyttet sit borgerskab som marskandiser med et som boghandler; 1837 blev han af den s.å. stiftede boghandlerforening antaget som rabatberettiget boghandler. Foruden antikvariat og boghandel drev han lejebibliotek, havde formentlig enkelte bøger på forlag og købte i hvert fald restoplæg; hans forretning kan ikke have været noget dårligt lærested. Ved hans død blev L., 22 år gl., bestyrer af forretningen, som familien beholdt indtil L. overtog den 1853. To år senere købte han N. C. Ditlewssens (1802–53) boghandel, antikvariat og forlag, hvormed hans antikvariske lager voksede stærkt og han blev ejer af forlagsretten til H. A. Brorsons Troens rare klenodie, hvis salg på dette tidspunkt hovedsagelig lå i Norge, hvorfor en norsk boghandler ulovligt havde eftertrykt den. Ved et forlig overtog L. det norske restoplæg og solgte derefter det hele til J. W. Cappelens dengang unge forlag.

L. begyndte tidligt at reklamere. Han oplyste at hans antikvariske lager var på ca. 80 000 bind og tilføjede, at hans gode forbindelser satte ham i stand til at effektuere selv de vanskeligste ordrer. Senere skulle lageret vokse betydeligt, til ca. 300 000 bind. Han var Danmarks første egentlige antikvarboghandler og fik som forbillede stor betydning for branchens udvikling. Hans egen forretnings hurtige vækst skyldtes hans utvivlsomme dygtighed og praktiske sans, hans flid, tæft, og en helt enestående hukommelse. I en samtidig omtale af ham siges der, at man vanskeligt kunne stille ham et bogligt spørgsmål som han ikke straks kunne besvare; det samme

sted roses han for sin store hjælpsomhed. Hans kunder fandtes over hele Norden, biblioteker, institutioner, samlere, som han ikke blot kunne forsyne med bøger men også med billeder af snart sagt enhver art. Selv var han den fødte samler, og hans interesser spændte vidt: bøger og autografer, mønter og medaljer, malerier, portrætter og grafisk kunst. Han rugede ikke egoistisk over sine skatte, men som F. *Hendriksen taknemligt har sagt lånte han dem gerne ud til mennesker som de kunne være til nytte eller glæde, ligesom han rundhåndet skænkede gaver til offentlige biblioteker o.l. Hans store kærlighed var Ludvig *Holberg. Af de to samlinger holbergiana som han skabte kom den ene via F. S. *Bang til Sorø akademi, mens den anden, endnu større, ifølge testamentarisk bestemmelse blev solgt efter hans død på en af de ti store auktioner der blev afholdt over hans efterladenskaber. For en stor samling danmarkshistoriske blade, der også skulle have været på auktion, opnåedes der dispensation fra testamentet, så den udelt kunne afstås til Frederiksborgmuseet. På anerkendelse af L.s virksomhed kom det ikke til at skorte. 1861 blev han tildelt den svenske fortjenstmedalje i guld, 1878, ved sit 25 års jubilæum som selvstændig forretningsmand, fik han den danske.

Af pladshensyn måtte L. flytte flere gange. Han vedblev at være rabatberettiget boghandler, noget dengang usædvanligt for en antikvar; 1885 blev han endog indvalgt som medlem af Boghandlerforeningen i København. I sine sidste leveår var han svækket af sygdom og overlod mere og mere ledelsen af firmaet til sønnen Herman Lyng der 1892 var indtrådt i det som medejer. – Kancelliråd 1892. – F.M.I. 1878. □Medalje af Lea Ahlborn, 1861. Mal. af H. O. Brasen, 1882. Litografi af I. W. Tegner, 1891, efter fotografi. Foto.

C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. II, 1870. O. H. Delbanco: Festskr. i anledn. af boghandlerforens. halv hundredårsdag, 1887. A. Dølleris: Danm.s boghandlere, 1893 125; 1906 217. Otto B. Wroblewski i Nord. boghandlertid. 10.12.1897. F. Hendriksen i Årbog for bogvenner I, 1917 117–29. Mennesker og bøger, red. Volmer Rosenkilde og E. Salicath, 1945 256f. Alb. Fabritius i Fra de gamle bøgernes verden, red. Arne Stuhr, 1953 15–28. K. F. Plesner: Danske bogsamlere i 19. årh., 1957. H. P. Rohde: Det litterære Lovstræde, 1964 45–51. Poul Holst: Antikvarboghandel i Danm., 1980 29–33. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. – Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark. Breve til G. E. Klemming i Kungl. bibl., Sth.

Aleks. Frøland (Ove Tryde)

Lyng, Hans Louis Abel, * 1906, billedhugger, maler, forfatter. * 6.9.1906 i Godthåb. F: pastor Niels *L. (1880–1965) og Theodora A. C. Rosing

(1883–1940). ~1° 11.12.1930 med Mathilde Lund, * 21.6.1904, d. af pastor Henrik *L. (1875–1948) og Malene Egede (1878–1979). ~2° 25.3.1961 med læge Inge Overgaard, * 3.12.1928 i Herning, d. af Holger O. (1900–64) og Henny Marie Mouritsen (* 1902).

L. tog 1927 lærereksamen fra Godthåb seminarium og blev ansat som kateket i Julianehåb. Men en alvorlig tuberkulose tvang ham 1931 til at opgive sit arbejde, hvorpå han begyndte sin virksomhed som kunstner og forfatter, samtidig med at han både litterært og i praksis deltog i den politiske debat. 1937 valgtes han til kommunerådet i Julianehåb og 1939 til Sydgrønlands landsråd. 1945–46 var han med i delegationen til forhandlinger med rigsdagens Grønlandsudvalg. Efter krigen uddannedes L. på kunstakademiet 1947–50 hos professor Johannes *Bjerg og foretog studierejser til Frankrig og Italien. Som billedhugger og maler har han udstillet på Charlottenborg, i Galleri Birkdam, Tuborg kunstforening og på Louisiana. – L.s forfatterskab henter sine motiver fra den gamle eskimoiske verden og udtrykker en stærk beundring for den gamle frie fangertilværelse og en dyb skepsis over for virkningerne af den europæiske påvirkning. I Upernavik distrikt indsamlede han folkesagn som udkom 1955 i Medd. om Grønland bd. 90, 2, og siden i en særlig grønlandsk udgave, *Inuppaat*, 1967. Allerede 1934 udkom L.s første skuespil, *Tigorqâra pissarâ*, en dramatiseret kærlighedshistorie, og i de følgende år skrev han en række andre dramatiske værker der har placeret ham som en af landets førende dramatikere: *Ernerit*, opført i Danmarks radio 1937 som *Far og Søn*, *nunaga asavdlunga* med motiv i fædrelandskærlighed, lystspillet *Piârquussiaq*, *Navaramâq*, 1944, med motiv fra kampen mellem nordboer og eskimoer, *Qunersêq*, en lille opera hvor L. selv har skrevet musikken. Nogle af disse skuespil sammen med digte og romanen *ersingitsup piu-massâ* fra 1938 udkom samlet 1967. 1970 udsendte L. stykket *Ulaajuk*. L. har fremstillet mange malerier, tryk og skulpturer, bl.a. udsmykket flere kirker og lavet buste af *Augo Lynge* og *Lars Møller* i Godthåb. Også som bildende kunstner hører han til landets ypperste. Samtidig har han arbejdet på at udvikle og støtte grønlandsk kunst i almindelighed og var således med til at stifte foreningen Grønlandsk Folkekunst. L. modtog Godthåb-medaljen 1978. – R. 1972. □Foto.

Will. Thalbitzer i Grønlandsbogen, red. K. Birket-Smith m.fl. II, 1950 241 249f. Kn. Oldendow: Bogtrykkerkunsten i Grønland, 1957 211–13. Jens Rosing i Nord. kunst og design V, 1978 nr.2. Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979.

Mads Lidegaard

Lynge, Herman Johannes Vilhelm, 1862–1945, boghandler, zoolog. * 25.12.1862 i Kbh. (Trin.), † 9.1.1945 i Ålsgårde, begr. Frbg. kgd. F: boghandler, senere kancelliråd H. H. J. *L. (1822–97) og Wilhelmine Andersen (1827–91). ~12. 5.1893 i Ordrup med Elisabeth Betty Julie Vaupel, * 21.2.1874 i Kbh. (Johs.), † 23.4.1950 på Usserød sygehus, d. af hattefabrikant August Heinrich Georg V. (1839–1922) og Elise Margrethe Wüstenberg (1846–1936).

L. kom straks efter sin konfirmation til at arbejde i sin fars forretning, af hvilken han blev medejer 1892, da firmanavnet ændredes til det siden bibeholdte Herman H. J. Lynge & Søn; 1897 blev han enejer. Af faderen fik han frie hænder med hensyn til sin ledelse af firmaet, men fulgte i det væsentlige den en gang lagte linje. Han tilføjede en i en årrække opretholdt livlig udsendelse af kataloger, ialt ca. 40, ofte omhandlende specialområder og baseret på erhvervelse af afdøde samleres biblioteker. Køb på auktioner eller ved tilfældige tilbud var af mindre betydning, men alligevel blev det auktionsvæsenet som i særlig grad nød godt af L.s interesse og indsigt. Et imponerende antal af tidens auktionskataloger var hans værk, og ved samtlige bogauktioner sad han på sin faste plads neden for auktionarius' bord som en af store og små bogsamlere samt af biblioteker og institutioner til stadighed meget benyttet kommissionær. Sine bud tilkendegav han ved stilfærdige hovednik, og som regel tog han stikket hjem. Som sin far havde han en ypperlig hukommelse; det blev sagt om ham, at han havde sine kunders desiderata i hovedet. Han blev rost for sin store hjælpsomhed, men forretningsmand var han ikke; det var den side af bogvæsenet der interesserede ham mindst. 1932 måtte han sælge firmaet hvor han dog i endnu nogle år havde sit daglige virke. Antikvariatet eksisterer fremdeles som et af branchens mest ansete. På opfordring af Forening for boghaandværk begyndte L. 1917 de meget benyttede årlige oversigter over auktionspriser og fortsatte dermed til 1936. Havde L. fået lov til at følge sine egne inderste ønsker, var han efter eget sigende blevet naturvidenskabsmand. Hans speciale var molluskerne, bløddyr, på hvilket område han blev en autoritet og leverede bidrag til både danske og udenlandske videnskabelige publikationer, blandt andet det i Videnskabernes selskabs skrifter 1909 offentliggjorte arbejde *Marine lamellibranchiata*, hyppigt citeret i den internationale malakologiske litteratur. Foruden sine naturhistoriske samlinger, på deres område landets største (nu i Århus universitets zoologiske museum) havde L. et fortrinnsvis naturvidenskabeligt bibliotek på henved 15 000 bind.– R. 1917.

Lyng, Herman

□ Afbildet på tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1915. Foto.

A. Dolleris: Danm.s boghandlere, 1893 126f; 1906 217–19. Nord. boghandlertid. 22.5.1903. Dansk boghandlertid. 8.11.1917. Axel Sandal sst. 19.1.1945. Arne Stuhr i Bogvennen 1942–45, 1945 272–76. Th. Mortensen i Vidensk. medd. fra Da. naturhist. foren. CVIII, 1945 V–VII. Alb. Fabritius i Fra de gamle bogers verden, red. Arne Stuhr, 1953 28–39. Fl. Lyng sst. 41–51. H. P. Rohde: Det litterære Lovstræde, 1964 45–51. Poul Holst: Antikvarboghandel i Danm., 1980 32–35. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Aleks. Frøland

Lyng, Kristoffer, 1894–1967, journalist, forfatter. * 26.11.1894 i Godthåb, † 19.9.1967 i Kbh. F: Agnete Lyng († 1940). ~ 1.7.1927 i Godthåb med Ragnhild Bugge, * 6.7.1901 i Nanortalik, † 19.3.1962 i Kbh., d. af kolonibestyrer Konrad B. (1862–1937) og Hedeveg Clausen (1873–1937). L. blev uddannet som bogtrykker i Godthåb og supplerede uddannelsen i Kbh. under første verdenskrig 1914–17 og igen 1925–26. Efter hjemkomsten til Godthåb blev han 1917 leder af bogtrykkeriet efter Lars *Møller og redaktør af Grønlands største blad Atuagagdliutit indtil 1952, også efter at bladet under krigen blev dobbeltsproget. 1942 var han med til at starte Grønlands radiofoni hvor han var leder af den grønlandske afdeling til 1952, da han rejste til Danmark og her blev leder af den grønlandske afdeling ved Danmarks radio indtil 1964. – L. var levende optaget af samfundsspørgsmål. Fra 1916–33 var han det grønlandske litterære selskabs repræsentant i Grønland og 1945–52 formand for Grønlands folkeoplysningsforening der udsendte en række oplysende skrifter. 1922–26 og 1932–45 var han medlem af Sydgrønlands landsråd og i perioder af lokale råd. Han deltog som sagkyndigt medlem af den store Grønlandskommission 1948–50. – L. har også en litterær produktion bag sig. 1938–39 udgav han en samling myter og sagn på grønlandsk i tre bind, og 1950 en grundbog for studiekredse, og han har desuden oversat en række bøger fra dansk til grønlandsk. Som sprogmand deltog han i udarbejdelsen af en ny udgave af Det ny testamente på grønlandsk og var med i hovedredaktionen af Dansk-grønlandsk ordbog, 1960. Ved sin store indsats indenfor alle felter af det folkeoplysende arbejde var L. i høj grad med til at forberede befolkningen på den nye tid der så voldsomt gik hen over landet i hans sidste 20 leveår. Igennem mere end en menneskealder var han ubestridt grønlandsk presses og bogtryknings forstemand. – Sønnen **Finn Lyng**, * 22.4.1933, blev 1974 chef for Grønlands radio

efter i en årrække at have virket som katolsk præst i Godthåb. 1979 blev han indvalgt i Europaparlamentet som Grønlands repræsentant, opstillet af partiet Siumut. 1981 udgav han en samling grønlandske leveregler, samlet af faderen, under titlen „Fugl og sæl – og menneskesjæl.“ – Kgl. belønningsmedalje i guld med krone. – R. 1950. □ Foto.

Villy Borum i Tidsskr. for den grønlandske tjenestemandsföre., 1954 nr. 11. Kn. Oldendow: Bogtrykkerkunsten i Grønland, 1957 198–201. Mikael Gam i Grønland, 1967 376f. Fr. Nielsen i Atuagagdliutit. Grønlandsposten, Godthåb 1967 nr. 20. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard

Lyng, Niels Peter Salomon, 1880–1965, præst. * 20.7.1880 i Godthåb, † 22.9.1965 sst. F: bødker Karl Frederik Mads L. (* 1841) og Ane Theodora (* 1843). ~ 1° 1900 i Godthåb med Theodora Ane Cecilie Rosing, * 10.1.1883 i Kangamiut, † 9.9.1940 i Lichtenau, d. af kolonibestyrer Peter Frederik R. (Inungassoq) (* 1835) og Haldora Margrethe Caroline Petrusen (* 1842). ~ 2° med Karoline Haldora Dorthea Sommer, f. Rosing, * 10.1.1906 (~ 1° med kateket Niels Jonas Kristian Sommer, * 1908), d. af fanger Karl Julius August R. (1876–1945) og Magdaline Kristine Kattinka Heilmann (1879–1935). – Far til Hans *L.

L. blev dimitteret fra Godthåb seminarium som kateket 1901 og virkede i Godthåb til 1922, da han blev præsteviet og ansat i Sukkertoppen til 1931, derefter i Lichtenau til 1943 og endelig i Fiskeråset til sin pension 1950. Sit otium tilbragte han i Godthåb hvor han udfoldede en rig aktivitet som maler af naturalistiske landskabsmotive med en for grønlandske malere sjælden frigjorthed i forhold til farverne. Maleriet havde han dyrket hele sit liv. L. var medlem af Sydgrønlands landsråd 1917–21 og igen 1927–38. Allerede i sin seminarietid blev L. afgørende præget af N. E. *Balles påvirkning og var fra starten en af de ledende skikkelser i den nationale og religiøse bevægelse, pøtatingniat, der fra 1908 gik hen over Vestgrønland og kom til at præge en generation af grønlændere stærkt. Fra 1911 var L. den egentlige leder af bevægelsen, og hans sobre og usentimentale stil var medvirkende til, at bevægelsen ikke udartede i sværmerisk og sekterisk retning. – Chr. Xs belønningsmedalje 1921. – R. 1958. □ Foto.

N. L. i Medd. om den grønlandske kirkesag, 1922 nr. 46. 10–19. – Aage Bugge sst. 1966 nr. 102 40–43. Bodil Kaalund: Grønlands kunst, 1979. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard

Lyngsie, Michael Christian, 1864–1931, fagforeningsformand. *6.7.1864 i Kbh. (Fødsst.), †31.12.1931 i Bagsværd, begr. i Kbh. (Vestre). F: syerske Ane Margrethe Nielsen (1831–83, døbt Nielsdatter, ved L.s fødsel og senere angiver hun sit navn som L.). ~16.11.1885 i Kbh. (b.v.) med Nielsine Olsen, *11.10.1865 i Sundbyøster, †1.12.1948 i Kbh., d. af jordbruger Ole Bastiansen (1827–97) og Katrine Svendsen (1824–99). Arbejdsmandenes fører var Christianshavnerdreng. Hans barndom faldt i de år af 1860erne og 70erne da det var den nøgne sandhed at arbejderhjemmene kun var „Skjul for Trængsler og Tvedragt og Savn“. Som bydreng måtte han tidligt bidrage til sit eget underhold; moderen var ugift og gik først ud som syerske, var senere hjemmesyerske. Som trettenårig fik han arbejde på hærens patronfabrik og giftede sig som 21-årig arbejdsmand. Da der i 1880erne kom nyt liv i arbejderbevægelsen sluttede L. sig med gløden- de begejstring til fagforeningstanken og til socialdemokratiet og blev 1890 afskediget for sin agitation. Der eksisterede et lille københavnsk arbejdsmandsforbund og for dets 350 medlemmer blev han 1891 formand. Med trodsig energi satte han nu alt ind på at organisere de dårligst stillede af alle arbejderne, de ufaglærte, daglejerne eller „sjoverne“ som en del af dem kaldtes på den tid. Dette vækkelsesarbejde mødte ikke blot en forbitret modstand fra arbejdsgiverne, men hæmmedes også af de pågældendes egen ligegyldighed og håbløshed. Et par sejrrige strejker 1892 og 94 skaffede imidlertid L. ørenlyd; han fik støtte fra liberale kredse, fx af bager J. *Marstrand og Gustav *Philipsen, og organisationerne fik øget tilgang. Skønt der var flere andre arbejdsmandsforeninger og et centralforbund med ældre tillidsmænd blev L. og hans fagforening snart førende; han blev redaktør af fagbladet, han berejste Jylland som agitator, og en broderstrid endte med at L. samlede de københavnske grupper i Arbejdsmandenes fællesorganisation. 1896 var han den drivende kraft bag sammenslutningen af de tre arbejdsmandsforbund, for Jylland og Fyn, for Sjælland og omliggende øer og for Kbh. og omegn som fra 1.1.1897 blev til Dansk arbejdsmandsforbund (DAF), 14000 mand stærk og med L. som formand. Der fulgte nu en periode hvor L. førte an i en hård og ofte med barokke midler ført faglig offensiv hvorunder arbejdsmandene tilkæmpede sig betydelige lønforbedringer, og L. opnåede en uhyre popularitet blandt sine klassefæller mens han blandt borgerskabet blev berygtet som den store urostifter.

Den store arbejdskamp 1899 gik det unge arbejdsmandsforbund usvækket ud af, men efter

århundredskiftet samlede arbejdsgiverne sig til en voldsom mod-offensiv som især efter sømands- og havnestrejken 1902 gik ud over havnearbejderne hvis organisationer bekæmpedes, ofte med held, ved hjælp af såkaldte havnelav. Da syndikalismen omkring 1908–10 gjorde sig gældende frembød DAFs afdelinger ofte grobund for de „revolutionære“ fagforeningsideer, og L. havde mange kampe at bestå med fagoppositionen blandt sine egne medlemmer ligesom han senere ofte måtte „tage en Storvask“ med kommunisterne. Hertil kom de vanskeligheder DAF var bragt ud i ved et hovedkulds køb af Svendborg Margarinefabrik 1897. Dette forsøg i kooperativ industridrift slog af mange grunde fejl, og det skyldtes væsentlig L.s egenrådighed at eksperimentet inden det 1906 blev opgivet kom til at koste forbundet over 300000 kr. og gav anledning til megen mistænkeliggørelse, kriminel undersøgelse og uro i rækkerne. Først 1910 gav en kongres ledelsen decharge for de trufne dispositioner. Efter at L. 1896 havde fået arbejderne ved Kbh.s mælkeforsyning organiseret og kuskene som følge heraf blev afskediget medvirkede han til at disse oprettede mælkeriet Enigheden som han blev formand for. Efterhånden anerkendtes også de ufaglærtes organisationsret, og DAF blev Danmarks største fagforbund; 25 år efter dets oprettelse talte det 40000 medlemmer og ved L.s død nåede medlemstallet op mod de 100000. 1898 var L. med til at oprette De samvirkende fagforbund i hvis repræsentantskab og forretningsudvalg han havde sæde til sin død bortset fra den periode hvori DAF var udtrådt af landsorganisationen. L. og J. A. *Hansen var i en lang årrække fagbevægelsens stærke mænd, men ikke altid, eller meget sjældent, enige med hensyn til mål og midler. Modsætningen mellem dem beroede ikke blot på temperamentsforskelle, men bundede også i forskelligt syn på lønpolitik og lønsystemer. Skønt L. i reglen gik ind for sammenhold og centralisation vurderede han væsentlig de faglige situationer ud fra et ensidigt arbejdsmandssynspunkt og var i øvrigt ganske uberegnelig i sin stillingtagen.

Inden for DAF fremkaldte utilfredshed med de faglærtes overvægt med mellemrum krav om større indflydelse eller om udmeldelse af D. s. F., og 1925 kom det til et brud. Under dette års store arbejdskamp tog L., uenig med D. s. F.s ledelse om taktikken, ansvaret for iværksættelsen af en transportstrejke, hvad de øvrige fag misbilligede. Han rettede under kampen de voldsomste angreb mod arbejderbevægelsens andre faglige og politiske ledere og styrkede derved den stemning som i sept. førte til kongresbeslutningen om DAFs udmeldelse af landsorganisatio-

nen, en beslutning L. dog var imod. Disse skismaer bestod til 1929 da en ny kongres vedtog forbundets genindmeldelse. Der kan næppe herske tvivl om at L. i 1925 lod sig rive mere med af begivenhederne og det utøjlede temperament end det oprindeligt var hans hensigt. L. var medlem af 17. aug.-udvalget 1908 som opstillede principperne for det faglige retsvæsen, og fra 1910 var han dommer i den faste voldgiftsret. 1901 var han med til at oprette en gensidighedsoverenskomst mellem de skandinaviske arbejdsmandsforbund som under senere faglige konflikter viste sig af stor betydning, og ved Internationales kongres i Stuttgart 1907 fik han oprettet et internationalt sekretariat hvoraf efter første verdenskrig fremgik Den internationale grov- og fabrikarbejder-føderation. Foruden de faglige hverv havde L. en del politiske. Han var medlem af socialdemokratiets hovedbestyrelse og forretningsudvalg 1896–1914. 1898 blev han opstillet ved folketingsvalget i Horsens og tog kredsen fra den konservative Julius Wulff; ved et par valg hævdede han den over for J. Schovelin, men faldt 1906 for Arnold Fraenkel. Medvirkende var at L. ikke havde plejet sin kreds selv om en alliance mellem højre og moderate venstre også havde sin andel i resultatet. Ved krigens slutning blev han medlem af forskellige udvalg, valutarådet, næringskommissionen, indenrigsministeriets arbejdsudvalg, og ved Harald Jensens død 1925 indtrådte han i landstinget som tingvalgt medlem. 1900 blev han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation og formand for sporvejsudvalget, men udrådte 1914 da han tog bopæl i Bagsværd. Han var ligeledes medlem af repræsentantskabet for Arbejdernes landsbank fra 1919 til sin død.

L. var dog i første række fagforeningsmand, den ildnede agitator og den fremragende organisator. Enten han talte eller skrev var hans sprog præget af en folkelig friskhed og et originalt lune. Forsigtighed var ikke blandt hans dyder. Men som han var kampglad, temperamentsfuld, skånseløs i sin fremstormen blev han heller ikke skånet selv. Ingen arbejderfører i Danmark har været hadet af modstanderne, smædet, bagvasket og karikeret som han. Og dog var hans mål alene at skaffe samfundets „bundklasser“ bedre livsvilkår. Han skabte som middel hertil den sammenslutning af alle ufaglærte brancher i et stort forbund som intet andet land har mage til, og som på mange måder giver dansk fagbevægelse sit særpræg. Forbundets og ledelsens oprindelige landsdelsvise opbygning ændredes 1925 til en mere tidssvarende branchedeling i en transport-, en fabriks- og en jord- og betongruppe med hver sine forretningsførere; men det er

forklarligt ud fra de vundne resultater at L. afviste al tale om organisationspartering. L., der virkede så robust, havde tidligt flere gange haft alvorlige nervesammenbrud efter stærke arbejdsbelastninger. Men selv om sygdom og svigtende dømmekraft (fx 1925) prægede hans sidste leveår med en dalende linje stod han mere og mere som en patriark for sine medlemmer, og han tabte aldrig den intime samføling med dem. Men han var sig også sin magt og indflydelse bevidst („Mig lille Mand“) og med rette stolt af den sociale omvæltning han havde været i spidsen for. Når ordet proletariat i dette „lighedens land“ har en anden betydning end i mange andre lande, når de økonomiske kår og de politiske magtforhold er som de er så har L.s hele livsgerning bidraget væsentligt hertil. □ Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt bl.a. 1920 (Fr.borg), 1922 (sst.) og tegn. udst. 1926. Afbildet på tegn. af H. Jensenius 1922 og 1924 (Fr.borg) og tegn. udst. 1929. Flere tegn. af Carl Jensen udst. 1929. Tegn. af Aage Roose (Fr.borg). Karikatur af Axel Nygaard. Mal. af H. A. Brendekilde. Relief af Thomas Hansen, 1932. Mal. af E. Saltøft s.å. (Specialarbejderforbundet, Kbh.) og afbildet på samme mal. 1934 af socialdemokratiets førere (forhen Folkets hus, Enghavevej, Kbh.). Buste af Svend Lindhart, 1932, og relief af samme (begge Specialarbejderforbundet). Karikatur af Jens Ravnholm (Århus folkebibl.). Foto.

N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 295–97. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 482f. Oluf Bertolt: M. C. L., 1944. Torben P. Andersen: Staten og storkonflikten, 1976. Tom Sinding i Historie ny r. XII, 1977 71–135.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Lyschander, Claus Christoffersen, 1558–1624, forfatter, historiker. * 1558 i Nørre Vram i Skåne, † ved årsskiftet 1623–24 i Herfølge, begr. sst. F: sognepræst Christoffer Pallesen L. (ca. 1524–1602) og Anne Lauridsdatter (ca. 1534–69). ~ 1° 14.7.1588 i Herfølge med Margrete Scavenius, d. af professor Claus S. († 1590). ~ 2° senest 1600 med Kirstine.

L. havde sin skolegang i Herridsvad kloster; i biblioteket dér afskrev han et håndskrift af Sv. Aggesens værker, og skønt afskriften vrimler med meningsforstyrende fejl har den gennem M. Cl. "Gertz" kritiske rekonstruktion (1916) reddet en værdifuld middelalderlig tekst fra undergang. Et mere fordelagtigt billede af den unge L.s evner får man imidlertid gennem et ret udførligt register til de danske provinslove samt optegnelser om mønt og mål i ældre tid (Ny kgl. saml. 4° 1299, dateret 1578). Om hans færden i

studieårene vides ellers blot at han en tid studerede i Rostock og 1581 immatrikuleredes i Wittenberg hvor han 1586 tog magistergraden. Med gode anbefalinger fra bl.a. Rostock-professoren David Chytræus vendte han 1587 hjem og opnåede ved kongens og Tryggvælde-lensmanden Arild "Huitfeldts mellemkomst s.å. kaldelse til sognepræst i Herfølge og Sædder som Jon Jacobsen "Venusinus" eftermand. I dette embede, der var et af Sjællands bedste, sad han til sin død og var tillige i hvert fald fra 1598 provst for Bjæverskov herred. Som teolog synes han at have tilhørt H. P. "Resens lutherske ortodoksi men har i øvrigt ikke udfoldet nogen gejstlig forfattervirksomhed. Det var først og sidst historien der havde hans interesse, også når han som så mange dengang lejlighedsvis optrådte som latindigter. Hans *Epithalamium in honorem nuptiarum Johs. Krause cum Christina Holck, 1579*, synes ligesom hans formentlig topografiske *Scandia ... encomion* fra 1580 nu tabt, men fra 1581 kendes hans korte *Carmen elegiacum continens seriem antiquæ Familiæ Krabborum* (skrevet under forfatternavnet Bram efter fødestedet) som er det første genealogiske arbejde udgivet her i landet. Fra 1597 stammer *Hr. Jens Billes Slægtregister* (tr. 1722, genudg. 1888 af H. F. "Rørdam efter originalmanus som „Billeslægtens Rimkrønike“); ætens stammødre beretter her deres egen, deres mænds og børns skæbne. *Den grønlandske Chronica, 1608*, står som L.s poetiske hovedværk og skildrer det fjerne polarlands historie med særlig vægt på ekspeditionerne i Frederik IIs og Christian IVs tid. I *Den Calmarske Triumph, 1611*, besynges Christian IVs indtagelse af Kalmar s.å., og *Her Christian den Femtis Udvelellsis oc Hyltings Historia, 1623*, beskriver festlighederne ved hove med jævnlige sidespring ind i rigets almindelige historie. I disse digte har L. benyttet sig af de fra rimkrøniken kendte knyttelvers, men skønt stoffet ofte virker tyngende på den i sig selv brede fremstilling, er der over versene en fart og friskhed som smukt udtrykker den levende historiske og nationale sans som var et så fremtrædende træk i datidens danske åndsliv. L. er den sidste (virkelig) betydelige danske digter i gammel stil.

Det synes at have været med nogen betænkelighed at L. 1616 lod sig udnævne til kgl. historio- graf med den opgave at forfatte en latinsk rigshistorie der ude i Europa kunne hævde Danmarks storhed og ære. At hvervet kun to år senere og i noget ændret skikkelse blev overdraget den dansk-hollandske professor Johan Isaksen "Pontanus, der nok i højere grad formåede at efterkomme regeringens ønske om at imponere den lærde verden med en fremstilling på form-

fuldendt latin, var imidlertid ikke erklæret mistillid til L.s formåen men gav ham frie hænder til i stedet at fordybe sig i genealogiske, topografiske og kulturhistoriske emner – samt at skrive på dansk. L.s ilde ry blandt senere historikere skyldes først og fremmest hans rodsammen af fabel og fakta i det eneste større værk han nåede at udgive, *De Danske Kongers Slectebog* fra 1622: Arbejdet må ses som led i den da standende literære strid mellem Danmark og Sverige om hvilket af landene der havde den berømmeligste fortid, og dets sindrige genealogiske konstruktion, der via "Saxos kongerækker og bibelske slægtsregistre fører Christian IVs slægt tilbage til Adam og med vidtløftige sidelinjer får snart sagt enhver af Europas konge- og fyrstefamilier til at indgå i den, er udtryk for en forlængst opgivet side af 15–1600-tallets historieskrivning. Værkets indledning peger frem mod en egentlig Danmarkskrønike, hvortil dog kun fortalen er bevaret, og blandt L.s øvrige planer optræder dispositionen til et værk i 116 „bøger“ eller hovedafsnit der skulle samle alt væsentligt om Danmarks historie, topografi, natur, antikviteter, love, uddannelsesvæsen, litteratur, religionsforhold, m.m. Som Niels "Krag før ham ønskede også L. mere materiale, både skriftligt og ikke-skriftligt, indsamlet fra sogne og byer, og skønt direkte belæg savnes er det ikke urimeligt at se cancelliets reskript af 11.8.1622 og præsteindberetningerne 1623 om historisk-topografiske emner som kansleren Christian "Friis' ønske om primært at støtte L.s arbejde. Det lykkedes dog ikke den aldrende mand at få sine samlinger gjort klar til udgivelse; af dem er senere offentliggjort et dansk forfatterleksikon (på latin), det første af sin art og trods visse unøjagtigheder ikke uden værd, og en livlig Danmarksbeskrivelse. Set fra modersmålets standpunkt kunne L.s historieværk være blevet ypperlig folkelæsning, som tilfældet var med slægtbogen og den *Kong Fredericks den Andens Krønike* som Peder Resen udgav 1680, men hvis egentlige forfatter L. utvivlsomt er. □ Afbildet med familie på epitafial. (Herfølge k.). Efter dette stik af Magnus Petersen, 1868, og træsnit af H. P. Hansen, 1886.

H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen L.s levned, samt hans bog om da. skribenter, 1868. Kirkehist. saml. 4. r. III, 1893–95 639f. Danske grammatikere, udg. Henrik Bertelsen I–II, 1915–17 (ny udg. 1979). Sven Aggesøns hist. skr., udg. M. Cl. Gertz, 1916–17 (fot. optr. 1967). Alb. Fabritius i Pers. hist. t. II: r. II, 1941 42; sst. 14. r. III, 1961 146. F. J. Billeskov Jansen: Danm.s digtekunst I, 1944 (fot. optr. 1964) 62 104–08. P. Skautrup: Det danske sprogs hist. II, 1947 (nyt opl. 1968) 276f 362. Erik Dal: Judichær, 1960 = Danske metrikere II A 94–96. Finn Gad: Grønlands hist. I, 1967 (nyt opl. 1978). H. A. Hens i Hist. t. 13. r. III, 1976 180f. – Papirer i Kgl. bibl.

H. A. Hens

Lyser, Johannes

Lyser (Leyser), Johannes, 1631–84, teolog. * 30. 9.1631 i Leipzig, † 1684 nær ved Paris. F: superintendent Polykarp L. (1586–1633) og Sabina Volckmar (1598–1634). Ugift. – Bror til Michael *L.

Efter at være blevet student fra Schulpforta 1649 studerede L. i Leipzig hvor han 1653 tog magistergraden. 1654 blev han præst og inspektor ved sin gamle skole i Schulpforta. Under påvirkning af en svensk greve Carl Johan v. Königsmarck († 1686) blev han en begejstret tilhænger af tanken om polygamiets samfundsmæssige betydning og udgav herom et anonymt skrift på tysk. Dette medførte at han blev fjernet fra sit embede, og i den følgende tid måtte han føre en omflakkende tilværelse. Ca. 1675 kom han omsider til Danmark hvor det lykkedes ham at blive feltpræst, men da det kom for dagen, at han havde udgivet et nyt skrift af lignende indhold, *Das Königliche Marck aller Länder*, 1676 som han i smug udbredte, blev han ved kgl. reskript af 15.3.1677 forvist fra kongens riger og lande og hans bog brændt af bødlen. Resten af sit liv måtte L. derpå drage fra land til land. 1679 blev han offentlig pisket i Stockholm for sine anskuelse, senere skal han have lidt samme skæbne i Åbo og Riga; derpå træffes han i Amsterdam og Paris, begge steder i sørgelige omstændigheder. I Paris fik den danske legationspræst H. G. *Masius lejlighed til at række ham en hjælpende hånd, og da han pludselig døde i et hus på vejen mellem Versailles og Paris var det også Masius der tog alle hans papirer med sig. Blandt hans arbejder kan i øvrigt nævnes *Discursus inter Polygamum et Monogamum de Polygamia*, 1673 og det meget omfangsrige *Polygamia triumphatrix*, 1682. Hans skrifter er velskrevne og vidner om en uhyre belæsthed, men de er alle næsten manisk bestemt af det ene synspunkt: at levere et forsvar for polygamiet som han fandt ikke blot tilladeligt, men udtrykkelig befaleet i Guds og naturens lov. Ejendommeligt nok levede og døde denne polygamiets utrættelige ridder – en forvokset mandsling – selv i ugift stand.

[P. Bayle:] *Nouvelles de la republique des lettres*, Amsterdam 1685 april 339–62. J. J. G. Am-Ende: *Memoria inspectorum Portensium*, Wittenberg 1748 18–50. C. G. Cluge: *Diatribæ epistolica de scriptis J. Lyseri*, Wittenberg 1748. *Lettres inédites de divers savants*, udg. E. Gigas I, 1890 127 640.

*Bjørn Kornerup**

Lyser (Leyser), Michael, 1626–59, læge. * 14. 4.1626 i Leipzig, † 20.10.1659 i Nykøbing F., begr. sst. F: superintendent Polykarp L. (1586–1633) og Sabina Volckmar (1598–1634). ~ okt.

1659 med Magdalene Sibylle Heerfordt (~2° med hofapoteker Christopher Hartmann, begr. 14.6.1683, ~3° 1685 med dr.med. Johan Justus Böhme, 1660–1709, ~2° med Gjørvel Cathrine Portuan, 1660–1740), d. af hofapoteker Christopher *H. (1609–79) og Dorteia Dobsin († ca. 1658). – Bror til Johannes *L.

L. studerede medicin i sin fødeby, men som sin bror Friedrich Wilhelm, der fra slutningen af 1640erne studerede teologi i Kbh., drog L. 1650 mod universitetet her, hvor Thomas *Bartholin som professor i anatomi 1648 havde begyndt sine offentlige dissektionsøvelser i Theatrum anatomicum. L. immatrikuleredes 12. 6.1650 ved Kbh.s univ. og studerede her i to år hos Bartholin som hans prosektor og udmærkede medarbejder ved disse dissektioner der førte til opdagelsen af lymfekarsystemet (hos hunden). Thomas Bartholin, der både da og siden satte stor pris på L., skriver loyalt at han „ønsker at dele Rosen for dette Fund med ham hvis han da fortjener nogen“ – hvilket førte til at Bartholins medarbejder til æren for lymfekarsystemets opdagelse, svenskeren O. Rudbeck, insinuerede at det egentlig var L. der havde gjort den store opdagelse. Som L. skrev: „Gud forbyde at jeg nogensinde skulde kunne anklages for saadan Utaknemmelighed som at prøve at berøve dig (Th. Bartholin) for den udødelige Ære ved Din Opdagelse“ – pointen var at Rudbeck havde set lymfekarrene før Bartholin, men sidstnævnte nåede at publicere opdagelsen først. – Selvstændige arbejder om lymfekarrene af L. foreligger ikke, derimod blev han af Bartholin inspireret til at skrive den bog der med rette har bevaret hans navn, *Culter anatomicus*, 1653, en for den tid udmærket oversigt over og vejledning i anatomisk teknik og dissektion som da også udkom i flere oplag og oversættelser posthumt. 1652 rejste L. til Tyskland og Italien, overalt demonstrerende den Bartholinske opdagelse, bl.a. til universitetet i Padua hvor han disputerede for doktorgraden, og 1656 til Leipzig hvor han 28.2. disputerede for et medicinsk professorat som han dog forlod n.å. for igen at drage til Kbh., formentlig håbende på at opnå anatomi-professoratet efter Bartholin der 1656 på grund af sygdom havde trukket sig helt tilbage fra dissektionsovelserne. L. udnævntes imidlertid 20.4.1657 til provinsialmedicus for Møn, Lolland og Falster med bolig i Nykøbing og døde her allerede to år efter. □Ligsten (Nykøbing Falster k.).

Th. Bartholin: *Vasa lymphatica, nuper Hafniæ in animalibus inventa, et hepatis exsequiæ*, 1653 7. Samme i M. L.: *Culter anatomicus*, 2.udg. 1665. Samme: *Lymfekarrene*, 1936 IX–XII 20. V. Ingerslev: *Danm.s læger og lægevæsen I*, 1873 460 529f. Otto C. Aagaard: *Les*

vaisseaux lymphatiques, 1924 28f. Axel Garboe i Acta med. Scandinavica, suppl. CCLXVI, Sth. 1952 63–73. Erik Andreassen og H. Moe i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj VII, 1979 190f.

Egill Snorrason (Otto C. Aagaard)

Lysholm, Christopher, 1715–73, rektor. * 30.1.1715 i Præstø, +9.1.1773 i Roskilde, begr. sst. (domk.). F: købmand Johan L. (1688–1721) og Anna Elisabeth Kinch (1688–1725). ~ 5.8.1750 på Bellevue (Petri) med Charlotta Amalia Es-march, * 8.12.1729 i Kbh. (Petri), + 5.9.1803 i Roskilde, d. af kancellisekretær, senere justitsråd Johan Marquard E. (1689–1733, ~ 1° 1717 med Catharina Hedvig Hass, 1701–23) og Anna Catharina Meybusch (1695–1737).

L. blev student 1731 fra Vordingborg, tog baccalaureusgraden 1733 og teologisk eksamen 1741. Ludvig "Holberg, der nærede interesse for den fattige student, brugte ham som korrektør og skaffede ham en god huslærerplads, Hans *Gram åbnede sit bibliotek for ham, og han oprettede en privat latinskole hvorfra han dimitterede mange. En tid var han korrektør hos J. J. *Høpfner og redigerede dennes aviser. 1746 blev han magister og n.å., anbefalet af Holberg, Gram o.fl., udnævnt til professor i veltalenhed i Sorø; han docerede i dette fag til 1753 og var desuden 1751–61 professor i historie og geografi. Efter eget ønske holdt han 1754 på akademiet den latinske mindetale over sin velgører Holberg. 1761 blev han rektor i Roskilde hvor han på grund af sin humanitet blev meget afholdt. Han indførte latinske og danske taleøvelser og fri undervisning i fransk; han havde i det hele taget fremskredne ideer, om en deling af de lærde skolers højere klasser i en gammelsproglig („teologisk“) og en nysproglig-real („verdslig“) linje, om et universitet i Norge m.m. Hans litterære produktion består i øvrigt kun i programmer, lejlighedsdigte og taler, overvejende på latin.

Brev i Vor ungdom, 1903 652–55. – S. N. J. Bloch: Bidrag til Roskilde domskoles hist. I, 1842 66f; II, 1843 66f. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danm. III, 1881 (fot. opr. 1977) 174f. Jul. Bidstrup i Museum, 1893 II 33–36 45–48.

*R. Paulli**

Lysholt Hansen, Ralph, * 1919, politiker. * 21.10.1919 i Silkeborg. F: murersvend, senere murer-mester Gustav Adolf Hansen (1894–1974) og syerske Sofie Johanne Marie Engine Pedersen (1893–1967). ~ 4.7.1943 i Hørup med sygeplejerske Annalise Christensen, * 27.1.1918 i Kjellerup, d. af cykelhandler Peder Thuesen C.

(1882–1963) og Kirstine Pedersen (1887–1966). L.H. fik i sin tidlige ungdom nær berøring med kunsten og færdedes i det miljø i Silkeborg hvor Asger *Jorn og Jørgen *Nash holdt til. Efter real-eksamen i 1936 var han da også selv på kunstakademiet i Kbh., men Aksel *Jørgensen lovede ham ingen fremtid som maler. Han gik derefter på seminarium i Silkeborg og blev lærer i 1941. Efter at have været i Ikast kom han 1946 til det kommunale skolevæsen i Nykøbing F. hvor han var overlærer 1958–78 da han blev direktør for Indbindingscentralen.

L. H., der fra ganske ung havde været socialdemokrat, blev i 1946 kredsformand for DSU i Maribo amt. På denne post gik han ind i at udbygge oplysningsarbejdet blandt de over 4 000 medlemmer DSU på den tid havde i amtet, og samlede det især om de mange unge landarbejdere. 1950 blev han medlem af byrådet, en post han beholdt til 1962. Samme år blev han, skønt partiledelsen havde ønsket en anden kandidat, opstillet og valgt til folketinget. Her var han – med en afbrydelse april-september 1953 – medlem indtil 1979. I folketinget faldt hans hovedindsats især på to områder: varetagelsen af de lokale interesser og arbejdet i finansudvalget. I sit arbejde for Lolland-Falster fortsatte han en gammel tradition, at egnens folketingsmand uden snæver skelen til partiinteresser søger at fremme vilkårene for hjemegnen. Både når det gjaldt enkelte virksomheder, generel støtte og den enkelte borgers forhold til centrale administrative organer var L.H. en varm talsmand i hovedstaden. Selv om han havde stærke interesser for det internationale samarbejde og i perioder var med i ledelsen af bevægelsen Een Verden samt jævnlig delegeret til FN var det folketingsarbejdet, især det støtte, konkrete arbejde, der havde hans interesse. Han var medlem af finansudvalget 1961–78 og formand for udvalget 1966–68 og 1971–78. Her udførte han et betydeligt arbejde præget af en sikker saglig beherskelse af området og af vidtgående tolerance også over for dele af det offentlige område som stod ham fjernere. Alle partiets repræsentanter vurderede hans indsats højt, og i sin egen gruppe valgtes han 1964–79 med de højeste stemmetal til bestyrelsen. – I folketinget var L.H. formand for kulturudvalget 1974–78. Dette skal ses i sammenhæng med hans mangeårige arbejde for Bibliotekssagen. Han var 1954–62 formand for centralbiblioteket i Nykøbing F. og kom derfra ind som formand i Danmarks Biblioteksforening 1961–78 og som formand i Bibliotekscentralen 1963–73 og fortsatte i Indbindingscentralen 1973–77. På disse poster dokumenterede han også sine administrative evner og havde sin store

Lysholt Hansen, Ralph

andel i folkebiblioteksvæsenets hastige udvikling i 1960'erne.

I slutningen af 1977 blev det kendt at han 1978 skulle overtage den store stilling som direktør for Indbindingscentralen der med sit lektor-system har en stor betydning for folkebibliotekernes bogvalg. Uanset at L.H. for år tilbage havde kritiseret systemet med tjenestemandsaflønning under folketingsarbejde, og uanset at han havde bebudet at han ikke ville fortsætte i folketinget rejste der sig en kraftig debat om hans forskellige hverv med personlige angreb på ham for benignaveri. L.H., der i sit folketingsarbejde ikke havde været meget i offentlighedens søgelys og derfor var uvant med kritik af denne art, følte sin ære krænket og veg for en pressekampagne der antog karakteren af en hetz. I løbet af få dage nedlagde han sine poster som formand for finansudvalget, for kulturudvalget og Det kongelige teaters tilsynsråd, ligesom han trådte ud af Nationalbankens bestyrelse. Selv om L.H. ikke havde haft flere hverv end finansudvalgsformænd almindeligvis har, og selv om ingen kunne pege på områder hvor han uberettiget havde hævet eller brugt penge var der ikke nogen der i de kritiske dage trådte frem og støttede ham. Formentlig har ingen ventet den hurtige reaktion; i hvert fald erklærede den socialdemokratiske gruppe straks sin tillid til hans arbejde. Fra 1978 har han virket som direktør for Indbindingscentralen. □Foto.

Interviews i *Demokraten* 21.10.1969, *Ekstrabladet* 15.4.1972 og *Aktuelt* 17.1.1976. – Harald Jakobsen i *Jyllandsposten* 23.8.1975. Christen Schmidt i *Politiken* 8.1.1978. Malin Lindgren i *Berl. tid. s.d. Virtus Schade* i *Weekendavisen* 13.1. s.å. Erik Thygesen i *Information* 18.1. s.å.

Vagn Dybdahl

Lyskander, Claus Christoffersen, se Lyschander, Claus Christoffersen.

Lyst Hansen, Christen, 1898–1973, politiassistent. * 24.5.1898 i Rudkøbing, † 28.4.1973 i Kbh. (Blegdamshosp.), urne på Bispebjerg kgd. F: fhv. mølleejer Christen H. (1862–1935) og Mette Marie Nielsen (1866–1958). ~ 30.4.1929 i Longelse k. med Ingeborg Veronica Sørensen, * 5.2.1903 i Kbh. (Skt. Ansgars kat. k.), † 4.1.1965 i Kbh. (Bispebjerg hosp.), d. af guldsmedemester August Sebaldu S. (1859–1924) og Octavia Frederikke Selvig (1862–1928).

L.H. var efter endt skoleuddannelse en kort tid beskæftiget ved landbruget, men kom 1913 i lære som smed og maskinarbejder, hvorefter han som udlært arbejdede ved faget i seks år. 1923 blev han ansat som politibetjent i Kbh.s politi

med tjeneste på station 3 hvor han i de følgende år hovedsagelig forrettede færdsels- og patruljetjeneste. Efter forfremmelse til overbetjent 1940 gjorde han i et par år tjeneste ved station 6 indtil han 1945 som politiassistent af 2. grad vendte tilbage til station 3 hvor han det følgende år blev politiassistent af 1. grad. Når bortses fra et enkelt år ved udrykningstjenesten virkede han på denne station i en snes år som vagthavende ved ordenspolitiet, indtil han på grund af alder tog sin afsked med udgangen af 1965. – Under krigen kom L.H. tidligt ind i illegalt arbejde i modstandsgruppen De frie danske. Allerede i efteråret 1942 var han som en af de første politimænd i seks uger anholdt af tyskerne og indsat i Vestre fængsel. Han fortsatte dog arbejdet i modstandsbevægelsen og var herunder i sommeren 1944 med til at etablere et samarbejde mellem militærets og politiets modstandsgrupper, for hvilke der blev udarbejdet en alarmeringsplan som gjorde det muligt at sammenkalde styrken på henvend 1200 mand i løbet af to timer. L.H. – der under tyskernes aktion mod politiet som tjenestefri havde undgået internering – blev påny anholdt 26.10. og indsat i Vestre fængsel. Alarmeringsplanen faldt herved i Gestapos hænder, men da han havde sløret den som et regnskab for en grundejerforening, opdagede tyskerne aldrig sammenhængen. Sammen med fem andre modstandsfolk blev han 11.11. overført til Shellhuset hvis loftsetage herved blev taget i brug som fængsel, idet tyskerne regnede med således at være garderet mod luftangreb. Om morgenen 21.3.1945 blev han ført ned i gården for at blive flyttet til Frøslevlejren, men transporten blev ud-sat, og det var derfor en tilfældighed at han endnu sad i sin enecelle, da engelske bombemaskiner kl. 11 indledte deres længe forberedte luftangreb på Shellhuset. Mens huset svajede og gennemrystedes af eksplosionerne fra de første bomber og kalkstøv gjorde det næsten umuligt at se noget, greb han i desperation cellens massive skammal, og med den som rambuk lykkedes det ham ret let at slå så stort et hul i dørens overraskende spinkle materialer at han kunne kravle ud. På gangen stod en ældre tysk SS-vagtmand helt paralyseret af rædsel. L.H. forlangte at få nøglerne til de øvrige celler, men til trods for at han ruskede tyskeren, sansede denne intet, hvorfor L.H. selv tog nøglerne fra hans lommer. Han gik derefter koldblodigt fra celle til celle og låste medfangerne ud. Kun måtte han opgive at nå de sidste fem celler, da et bombehul i gulvet hindrede adgang hertil. Han førte roligt medfangerne ned i gården og ud i friheden ad den trappe som han kendte fra tidligere på dagen. Trappen blev umiddelbart efter bortsprængt. Ved denne modi-

ge indsats lykkedes det ham at redde mere end en snes medfanger, heriblandt de to medlemmer af frihedsrådet, Mogens *Fog og Aage *Schoch. Efter tilskyndelse fra frihedsrådet tilbragte L.H. den sidste del af krigen i Sverige. – Medaljen for ædel dåd 1946, Carnegiefondets sølvmedalje 1949. □Foto (Redningsmedaljeselskabet; Kgl. bibl.).

Erindr. i Shellhuset 21.3.1945, red. C. Næsh Henriksen og Ove Kampmann, 2. udg. 1964 21–23. Interviews i Nationaltid. 20.5.1945. Langelands avis 19.7. s.å. og Fyns tid. 31.8.1963. – Information 22.3.–23.3.1945. Redningsmedaljeselsk.s årsberetn. 1973 3f.

Poul Ruggaard Porse

Lystrup, Hans Christian, 1875–1962, autogrosserer, godsejer. * 15.1.1875 i Havrebjerg ved Slagelse, † 29.10.1962 på Frbg., begr. sst. F: gårdbestyrer Hans L. (1839–75) og Karen Marie Mouritzdatter (1846–1928). ~ 16.6.1933 i Kbh. (b.v.) med Ingeborg Søborg, * 19.5.1901 i Hillerød, d. af hotelejer Henry S. (1866–1939) og Kirstine Christensen (1876–1947).

L. oplærtes efter konfirmationen i blandet købmandsforretning i Slagelse og fik som ungt menneske ansættelse i bankdirektør Peter Thomsens kolonial-, delikatesse- og vinforretning sst. Da han senere kom ind på Grüners handelsakademi i Kbh., blev han stillet over for et favorabelt tilbud om at overtage Thomsens forretning, men i det afgørende øjeblik besluttede han sig til at søge yderligere uddannelse i udlandet. Her begyndte han 1898 som volontør hos kaffefirmaet Dewers, Hauch & Co. i Bremen, men fik kort efter ansættelse som skandinavisk korrespondent i Dresden-firmaet Seidel & Naumann der fabrikerede cykler og symaskiner. Efter halvandet års virksomhed der var L. klar over, at de kommende år ville give „trafikbranchen“ store muligheder, og 1900 startede han i Slagelse en mindre engros forretning hvor han solgte cykler fra Wanderer Werke og symaskiner fra sit tidligere firma Seidel & Naumann. Med stor energi berejste han selv landet, og forretningen voksede jævnt, ikke mindst efter at virksomheden blev udvidet til at omfatte salg af motorcykler fra Wanderer Werke (1902) og automobiler (1912). I 1916 oprettede L., der således hører til automobilbranchens pionerer i Danmark, en filial i Kbh. hvortil hovedforretningen flyttede 1920. Han var fra 1916(–23) generalrepræsentant for General Motors i Danmark og senere en af firmaets hovedforhandlere, ligesom han optog handel med andre førende bilmærker samt autotilbehør. Virksomheden var i mellemkrigsårene i hastig vækst. Den udvidedes bl.a. i 1930erne med omfattende værkstedsanlæg, og også i efter-

krigsårene bevarede firmaet sin position som et af branchens førende. Til højt op i årene var L. aktiv leder af den store virksomhed som han 1959 omdannede til et aktieselskab. Fra 1930erne drev han desuden landbrugsvirksomhed som indehaver af to større ejendomme, Mullerupgård ved Slagelse (fra 1931) og Høvdingsgård gods ved Præstø (1938). – Han beklædte gennem årene flere tillidshverv. Som medlem af bestyrelsen for Automobil- og cykelgrossererforeningen 1915–40 (formand 1919–40) var han særdeles virksom, og bl.a. initiativtager til opførelsen 1926 af den store udstillingsbygning Forum i Kbh. Til kort for sin død var han formand for Forum (1932–61), ligesom han gennem en lang årrække (1930–57, derefter æresmedlem) var bestyrelsesmedlem i Det kgl. danske haveselskab. – R. 1926. DM. 1939. □Mal. af Carl Forup, 1934. Foto.

Interview i Børsen 9.1.1945. – Aage Heinberg: Danske erhvervsmænd II, 1933 267–70. Børsen 11.1.1935 og 11.12.1950.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Lütken

Adelig og borgerlig slægt.

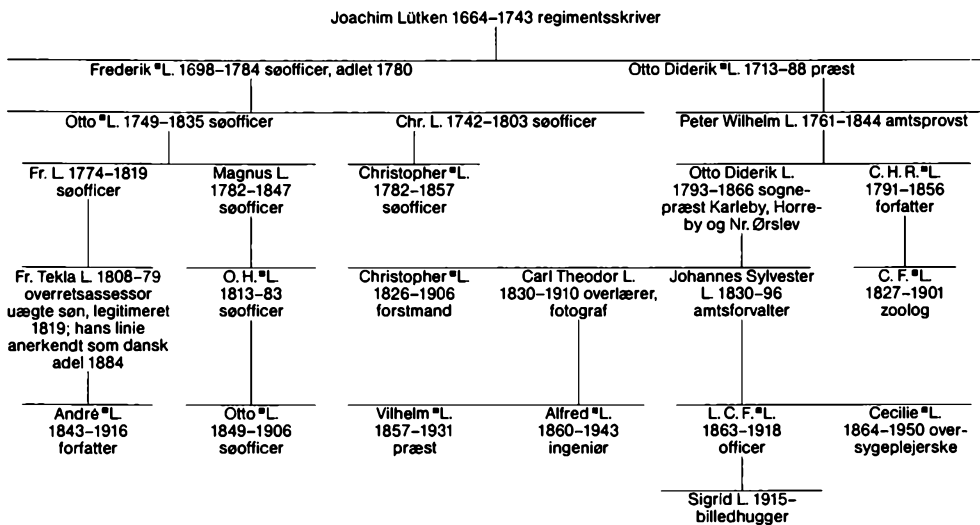
Frederik *L.s datter Margrethe var ~sofficeren Hans M. *Bille. O. H. *L.s datter Magna var ~Edouard *Suenson (1842–1921). Otto *L. (1849–1906) var ~operasanger Augusta *L., f. Iversen.

J. C. L. Lengnick: Familien L., 1857. Danm.s adels årbog I, 1884ff. Slægtstavlesamlingen, 1933 55.

Nils G. Bartholdy/Hans H. Worsøe

Lütken, Alfred, 1860–1943, ingeniør. * 6.8.1860 i Riserup præstegård ved Gåbense, † 23.7.1943 i Esbønderup, begr. i Hornbæk. F: overlærer ved Nykøbing F. katedralskole, senere fotograf i Kbh., cand.polyt. Carl Theodor L. (1830–1910) og Johanne (Hanne) Lucie Iürgensen (1831–84). ~ 14.7.1896 i Kbh. (Holmens) med cand.mag. Anna Dorothea Müller, * 5.4.1861 i Kbh. (Frels.), † 25.3.1950 sst., d. af handelsfuldmægtig Emil M. (1830–1915) og Cecilie Sophie Henningsen (1831–1905). – Bror til Vilhelm *L. L. blev student 1877 fra Nykøbing F., 1883 cand.polyt. som bygningsingeniør; s.å. aftjente han sin værnepligt ved søværnet. Kort tid efter fik L. beskæftigelse hos stadsingeniør C. *Ambt og assisterede denne ved forarbejder til vand- og kloakanlæg i forskellige provinsbyer. 1886–87 var han på en stor udenlandsrejse på det Larsenske og det Reiersenske legat og studerede jernbanebygning i Tyskland, Schweiz, Italien, Frankrig, Belgien og Holland. Hjemkommen

Lütken, Alfred

herfra assisterede han Povl ^oBentzon ved kontrolarbejde ved anlægget af Sølvgades sporvej og projekterede og ledede udførelsen af drænings- og vejarbejder ved udvidelsen af Vestre kirkegård. Ved omdannelsen af Polyteknisk læreanstalts undervisningsplan 1892 deltes professor L. F. ^oHolmbergs store fag, således at han selv beholdt vandbygningsfagene, mens der oprettedes et nyt docentur i vej-, jernbane- og brobygning. Ved den i denne anledning s.å. afholdte konkurrence, hvori også A. S. ^oOstenfeld deltog, blev L. den foretrukne. Efter 1893 at have været på studierejse i USA blev han 1894(–1916) med den nye lønningslov professor. – L. omarbejdede og udvidede Holmbergs kompendier i vejbygningsfagene og udgav 1914 *Brobygning I* og 1926 *Lærebog i Statik I* til brug ved tekniske skoler. I disse år deltog han også i praktisk ingeniørarbejde, bl.a. foretog han 1896 udstikning af Odsherredbanen, og 1902 udførte han en række forarbejder til Langelandsbanen hvis bygning han 1907–11 projekterede og ledede. 1904 blev han formand for kommissionen til overvejelse af, i hvilket omfang automobiler kan træde i stedet for sekundære jernbaneanlæg. Som lærer gav han de studerende en grundig indføring i vejbygningsfagene. Efter sin afgang som professor holdt L. i en række år specialforelæsninger om jordberegning og jordtryk samt om den legale udførelse af spildevandsanlæg. Han var i samme periode medlem af lærerrådet.

1916 blev L. direktør for tilsynet med den tekniske undervisning for håndværkere og industridrivende efter fra 1913(–30) at have været medlem af kommissionen til udarbejdelse af en samlet plan for denne undervisning. L.s direktørtid

faldt i en periode i hvilken der foregik en stærk udvikling i den tekniske undervisning. Særlig karakteristisk for tiden var det store antal nye tekniske skoler som blev oprettet (182 i 1916, 290 i 1930). Som møde- og forhandlingsleder var L. uforlignelig, myndig og inciterende, vidtspændende i kundskaber og interesser inden for mange områder og i besiddelse af en særdeles livlig og rammende replik. Gennem sin tilsynsvirk-somhed øvede L. en betydelig indflydelse på den tekniske undervisning som vandt almindelig anerkendelse ikke alene herhjemme, men også ud over landets grænser. – Foruden sit arbejde som professor og senere direktør udførte L. igennem hele sit ingeniørliv en meget betydelig indsats som sagkyndig i kloak- og vandløbsarbejder, særlig i disse anlægs tekniske og juridiske behandling efter vandløbslovene. Vandløbsloven af 1880 blev under L.s medvirken ændret 1907, og ved gennemførelsen af den nye lov i praksis udførte L. et grundlæggende arbejde, idet han i sine kendelser udbyggede og begrundede nye principper og regler for bidragsfordelingen. Han var medlem af den kbh.ske vandafledningskommission fra dens oprettelse 1907 og til sin død, og han havde afgørende indflydelse på de retningslinjer hvorefter denne kommission arbejdede. 1906 var L. medlem af bedømmelseskomiteen for konkurrenceprojekterne til afvandingsplan for Gentofte kommune. I de følgende år var han endvidere dels alene og dels sammen med P. Bentzon teknisk konsulent vedrørende en række kloakanlæg i Gentofte, Glostrup, Tåstrup, Søllerød, Hørsholm, Birkerød, Fredensborg, Kalundborg, Horsens og Randers. 1894–1908 var L. formand for Polyteknisk forening,

1894–1908 medlem af Dansk ingeniørforenings bestyrelse, 1900–28 formand for Kbh.s folkeuniversitetsforening (1929 æresmedlem) og 1901–30 medlem af universitetets udvalg for folkelig universitetsundervisning. 1916–43 var han formand for Polyteknisk understøttelsesforening. I Det tekniske selskabs skoles bestyrelse, hvori L. 1896–1916 havde sæde, valgt af indenrigsministeriet, har han ydet en betydelig indsats, idet han fra 1901 var formand for skoleudvalget og 1905 blev bestyrelsens næstformand. 1923–26 var L. formand i foreningen Dansk kunst og husflid, og fra 1926 medlem af bestyrelsen for Selskabet til håndarbejdets fremme, fra 1936 formand. 1937 blev han medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. – R. 1901. DM. 1920. K². 1930. K¹. 1941. □Mal. af P. Gissel ca. 1925 (Polyteknisk læreanstalt) og af Johs. Glob, 1930 (direktoratet for erhvervsuddannelserne). Buste af Sigrid Lütken udst. 1943. Foto.

Frøde Iürgensen og P. Hennings: Biogr. slægtreg. over familierne Sangaard m.fl., 1910 163. For industri og håndværk, 1916 427f. Det tekniske selsk. 1843–1918, 1918. J. T. Lundbye: Den polytekn. læreanstalt 1829–1929, 1929. P. Bentzon og P. O. Pedersen i Ingeniøren XXXIX, 1930 385–87; sst. 1940 A 160. A. R. Christensen m.fl. sst. 1943 A 173–77. Povl Vinding i Berl. tid. 26.6.1935. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendisen (Povl Vinding)

Lütken, André Gregor Henrik, 1843–1916, forfatter. * 2.10.1843 i Kbh. (Trin.), † 6.5.1916 i Skovshoved, urne på Bispebjerg. F: fuldmægtig, kancelliråd, senere overretsassessor, etatsråd Frederik Tekla L. (1808–79, ~ 2° 1846 med Olivia Maria Schoubye, 1824–48) og Golla Andriette Mathilde Krogstad (1818–43). ~ 28.2.1883 med Olga Vasiljevna Zelenkov, * 1.2.1859 i St. Petersburg, † 6.2.1928 i Kbh.

L. blev student 1863 fra Metropolitanskolen, cand. phil. 1864, drev efter at have opgivet et embedsstudium fri journalistisk virksomhed, lagde sig efter en række europæiske sprog, var translator i fransk og oversatte novellistisk og populær faglig litteratur til dansk. Han opholdt sig i St. Petersburg 1881–91 hvorfra han korresponderede til Nationaltidende indtil 1889, derefter til Politiken. Febr.-aug. 1892 redigerede han i Kbh. dagbladet Danmark, et forsøg på at skabe et organ for den ikke-estrupske konservatisme. Senere var han fast korrespondent til Göteborgs Handels- og Sjöfarts-Tidning og andre udenlandske blade. Han har forfattet rejseskildringerne *Fra Syden*, 1870 og *Fra Adria til Bosporus*, 1892, desuden *Fra Tsarens Rige*. *Oplevelser og Minder*, 1894; som livlig fortæller og forstandig, om end ikke dybtgående iagttagelse gjorde han sin nytte i en tid da det stof han syslede

med havde få dyrkere herhjemme. 1897–99 redigerede han Nord og Syd, et månedsskrift for historie, geografi og naturvidenskab. Bedst vil han mindes som udgiver af *Opfindelsernes Bog* I–VII, 1877–81 der blev et meget søgt oplysningsværk; det var en dygtig bearbejdelse af Buch der Erfindungen. Anden udgave (I–III, 1899–1901) var næppe helt tidssvarende; tredje udgave (I–IV, 1912–14) var næsten helt og holdent præget af medudgiveren Helge *Holst. L. var i sine senere år stærkt svækket efter at være kommet til skade ved en granatsprængning. □Foto.

Journalisten 15.11.1910. Berl. tid. 8.5.1916.

Paul Læssøe Müller*

Lütken, Augusta, se **Lütken, Otto**, 1849–1906.

Lütken, Johannes Christian, 1791–1856, politisk forfatter, lektor. * 11.5.1791 i Fensmark, † 25.6.1856 i Sorø, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Lumby, amtsprovst Peter Wilhelm L. (1761–1844) og Marie Christine Saxtorph (1768–1842). ~ 12.8.1826 i Lumby med Frederikke Flor, * 10.5.1795 i Kbh. (Garn.), † 7.6.1869 sst. (Sorø), d. af regimentskvartermester, senere bankrevisor Christian Holm F. (1736–1808) og Anna Cathrine Hesselberg (1761–1837). – Far til C. F. *L.

L. blev student 1811, privat dimitteret, og levede i de følgende år et rigt bevæget åndeligt studenterliv. Han beskæftigede sig navnlig med filosofiske og litterære studier og var medlem af „Tylvtven“ der udfordrede Jens *Baggesen. 1822 blev han adjunkt i Sorø og 1826 lektor. Han hørte til B. S. *Ingemanns og Carsten *Hauchs intimeste omgangskreds, og man mener at han har tjent som model for Hauchs skildring af Freisleben i Guldmageren. Fra Sorø udsendte han sammen med J. H. *Bredsdorff 1831–33 Blandinger fra Sorø og skrev 1847–48 fire småskrifter om Sorø akademis idé, hvori han lagde vægt på undervisningen i naturvidenskaberne. Da den akademiske læreanstalt i Sorø blev nedlagt 1849 fik han sin afsked og benyttede sit otium til et livligt politisk forfatterskab. Han var modstander af et egentligt tokammersystem og foreslog i stedet for, at der skulle vælges 35 medlemmer fra købstæderne og 65 fra landdistrikterne som skulle forhandle i samlet flok, men stemte adskilt. Dernæst interesserede han sig levende for forholdet mellem monarkiets forskellige dele. Han var den udprægede helstatsmand der mente at kun en personalunion ville kunne holde staten samlet. Slesvig burde efter hans mening deles, men uden at de to dele blev indlemmet i kongeriget eller i Holsten. Dette burde kun ske, hvis

Holsten udtrådte af det tyske forbund. Endelig var han stærkt optaget af fredssagen og udsendte forskellige småskrifter om dette emne, ligesom han foretog forskellige oversættelser. – Tit. professor 1849. □Tegn. af F. Hillerup.

Udvalg af breve til P. Hjort I, 1867 58–61. – Sorø II, 1928. Olaf Carlsen: Realistiske strømning i den højere skoles undervisning. I, 1930. Samme: Chr. Molbech og Sorø III, 1937.

Harald Jørgensen

Lütken, Christian Frederik, 1827–1901, zoolog. * 4.10.1827 i Sorø, † 6.2.1901 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: lektor, senere professor ved Sorø akademi Chr. *L. (1791–1856) og Frederikke Flor (1795–1869). ~ 8.10.1855 i Odense med Mathea Elisabeth Müller, * 15.3.1834 i Odense, † 28.3.1890 i Kbh. (Frue), d. af kasserer ved Odense fattigvæsen og Fyens stifts sparekasse, senere kancelliråd Hans M. (1800–71) og Marie Margrethe Lütken (1795–1874).

L. blev allerede i sin skoletid i Sorø ført ind på naturhistoriske interesser af sine lærere Carsten *Hauch og Japetus *Steenstrup. 1844 blev han student og fortsatte i to år studierne ved akademiet hvor han tog 2. eksamen; derefter studerede han zoologi i Kbh. hvor Steenstrup nu var blevet professor i dette fag. L. er således i meget høj grad påvirket af Steenstrups undervisning, og han forblev igennem hele sit liv en trofast beundrer af Steenstrup til trods for store forskelligheder i de to mænds temperament og indstilling; bl.a. stod L. de naturfilosofiske retninger fjernt. Han var yderliggående nationalliberal, og 1848 afbrød han studierne for at deltage i krigen og var med i flere slag, bl.a. ved Isted. Han avancerede til premierløjtnant og forblev i hæren til 1852, hvorefter han n.å. afsluttede sine studier med magisterkonferens i naturhistorie. Allerede 1851 var han blevet ansat som assistent ved universitetets zoologiske museum, og efter dette museums forening med det kgl. naturhistoriske museum blev han assistent ved den af Steenstrup bestyrede afdeling der omfattede alle lavere dyr, undtagen leddyr, samt fisk og jordfundne knogler. Han udførte i disse museumsstillinger et overordentlig omhyggeligt og flittigt katalogiserings-, ordnings- og etiketteringsarbejde og havde en væsentlig andel i sammensmeltningen af de to museers samlinger og disses opstilling i den nye bygning i Krystalgade. 1870 blev han medlem af Videnskabernes selskab. Efter J. T. *Reinhardts død 1882 blev han bestyrer af museets I. afdeling (højere hvirveldyr) og ved Steenstrups afgang 1885 tillige professor i zoologi. Under talen ved afsløringen af Steenstrups buste på Frue plads 1897 blev han så overvældet af be-

vægelse at det førte til en hjerneblødning hvis følger han aldrig forvandt.

De fleste og vægtigste af L.s arbejder omhandler pighude, bl.a. *Oversigt over Grønlands Echinodermata*, 1857 der er den første naturvidenskabelige disputats på dansk. Endvidere skrev han en lang række faunistiske småarbejder om pighude fra forskellige dele af jorden. I de senere år beskæftigede han sig mest med slangestjernerne, fx Galathea-ekspeditionens og Albatross-ekspeditionernes udbytte af disse dyr (sidstnævnte sammen med Th. *Mortensen, 1899). Han har desuden skrevet en større afhandling om fiske-snyltende krebsdyr (sammen med Steenstrup, 1861) og mange mindre meddelelser og beskrivelser af enkelte nye arter inden for næsten alle grupper af marine, hvirvelløse dyr. L.s andet arbejdsområde falder væsentligst inden for ichthyologien. Foruden en lang række mindre arbejder har han bearbejdet fiskene fra Ingolf-ekspeditionen og publiceret *Velhas-Flodens Fiske*, 1875, *Bidrag til Kundskab om Formforandringer hos Fiske under deres Væxt og Udvikling*, 1880, og *Bidrag til Kundskab om det aabne Havs Laxesild og Scopeliner*, 1892 (de to sidste i *Spolia Atlantica*). Han har også skrevet om højere dyr, bl. a. hvaler og de sydamerikanske kæmpedovendyr. L. har således udfoldet en overordentlig omfattende forfattervirksomhed inden for en meget stor del af dyrerigets grupper. Den udmærker sig ved omhu, der undertiden bliver til omstændelighed, og en fylde af detaljer der gør at hans arbejder stadig benyttes.

L. var uhyre belæst og vidende, og selv om hans undervisning var både omstændelig og tør, har han utvivlsomt i mange henseender været en betydelig pædagog. Hans lærebøger i zoologi beherskede i menneskealdre skoler, seminarier og universiteter (fx *Dyreriget*, I. udg. 1855); de gav en alsidig fremstilling, især af morfologien, men blev med deres snørklede sprog efterhånden en myte. Også på andre felter udfoldede L. en betydelig foretagsomhed. Han var således 1854 medstifter af Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben der overlevede i 30 år og hvori han har skrevet mange artikler. Han var også en flittig foredragsholder ved Dansk naturhistorisk forenings populærvidenskabelige møder og udgav 1880 en del af foredragene i bogen *Skildringer af Dyreriget i Fortid og Nutid*. L. interesserede sig stærkt for fiskeriet og sammen med løjtnant, senere kommandør C. F. *Drechsel tog han 1889 initiativet til oprettelse af Dansk biologisk station der i de første år tillige var rammen om universitetets nyoprettede havbiologiske kursus. Endelig sørgede han fra 1884 for at fugle der falder ved fyrene blev indsendt til mu-

seet, og stod bag udsendelsen af Ingolf-ekspeditionen til det nordatlantiske dybhav 1895 og 1896.

L. virkede personlig meget højtidelig og reservet. Hans arbejder er i det væsentlige af systematisk-zoogeografisk art, og han tilhører en kreds af zoologer, især faunister og museumsfolk, der udfylder rummet imellem den naturfilosofiske og den darwinske periode. Til trods for at nedstamningsteoriens gennembrud fandt sted i L.s tid, stod han i kraft af sine forudsætninger og sin indstilling afvisende over for den. – R. 1880. DM. 1891. □ Litografi af P. C. Skovgaard, 1848. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Videnskabernes selskab, 1897 (Vidensk. selskab). Foto.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh. univ. nov. 1857 101–04. Breve i Gads da. mag. 1916–17, 1917 666–68, i K. A. Heiberg: Små tidsskildringer i breve 1762–1864, 1940 12–14 og i samme: Menneskeskildring. Breve og familiehist., 1942 13f samt i Kristeligt dagbl. 24.7.1950.

Lit. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danms zool. lit. II, 2, 1875 404–24; III, 1878 466–83 (bibliografi). H. F. E. Jungersen i Ill.tid. 17.2.1901. W. Lundbeck i Dansk fiskeritid., s.å. 75f. F. A. Bather i Geological mag., London s.å. 191. Samme i Science n.s. XIII, Wash. 1909 540–42. R. Spärck: Zool. museum i Kbh., 1945 = Festskr. udg. af Kbh.s univ. sept. 1945. Samme: Japetus Steenstrup, 1948 (sst. nov. 1948). Samme: Undervisn. i zoologi ved Kbh.s univ., 1962 (sst. nov. 1962). T. Wolff i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979. *Papirer* i Kgl. bibl.

Torben Wolff (R. Spärck)

Lütken, Marie Cecilie, 1864–1950, oversygeplejerske. * 31.5.1864 i Kbh. (Johs.), † 7.5.1950 sst., begr. Solbjerg kgd. F: fuldmægtig i finansministeriet, senere amtsforvalter i Rønne og Vejle Johannes Sylvester L. (1830–96) og Friederikke Elise Buchwald (1843–1924). Ugift. – Søster til L. C. F. *L.

L. gik ud af frk. Raabyes skole i Rønne som 15-årig. Hun ville være kunstmaler, men efter nogle års undervisning opgav hun det og lod sig i stedet for uddanne til gymnastiklærer. Hun brød sig imidlertid ikke om at undervise, og 1892 søgte hun optagelse som sygeplejeelev på Røde kors sygehuset i Bremen. Året efter tog hun eksamen og fik diplom som tysk sygeplejerske. Derefter fortsatte hun med at arbejde ved samme sygehus endnu i tre år. Inden hun 1896 rejste tilbage til Danmark virkede hun i nogle måneder som oversygeplejerske ved det store Eppendorff sygehus i Hamburg. Straks efter sin hjemkomst fik hun ansættelse ved kommunehospital i Kbh. To år senere udnævntes hun til oversygeplejerske ved Garnisonssygehus og 1915 til ledende oversygeplejerske ved hærens nyoprettede sygeplejerskekorps, en stilling hun varetog med stor dygtighed indtil den blev nedlagt ni år senere.

L. måtte derefter gå på ventepenge indtil hun blev pensioneret 1929. L. var kultiveret, intelligent og sprogkyndig, hun var vidt berejst og stærkt interesseret både i kvindesagen, spejderbevægelsen og sin stands organisationsforhold. Under det internationale kvinderåds kongres i London var hun således 1.7.1899 sammen med Charlotte *Norrie med til at stifte det internationale sygeplejeråd, og også ved stiftelsen af Dansk sygeplejeråd (DSR) spillede hun en vigtig rolle. Det var nemlig på hendes foranledning at en gruppe sygeplejersker under et møde på kommunehospitalen den 27.10.1899 forlangte, at Norrie skulle træde tilbage fra formandsposten i den nystiftede forening og erstattes med en fuldt uddannet sygeplejerske. Dette skete. Henny *Tscherning valgtes til formand og L. til sekretær, og hermed indledtes et ti-årigt harmonisk samarbejde der blev til stor gavn for DSR. L. beklædte også en række tillidsposter inden for Dansk røde kors. 1907–09 var hun krigsministeriets delegerede i foreningen, 1909–15 og 1917–33 var hun medlem af bestyrelsen og 1923–24 formand for Kbh.s afd. Efter første verdenskrig deltog hun i Dansk røde kors' hjælpearbejde i Ungarn, og som medlem af bestyrelsen for Folkekeuranstalten ved Hald fra 1922–33 var hun stærkt engageret i arbejdet på denne institution. Fra 1923–32 var hun formand for Fællesrådet for pigespejderne i Danmark. Foruden talrige artikler i fagtidsskrifter og i dagspressen (Berlingske Tidende) skrev hun *Livserindringer og Rejseoplevelser*, 1944. 1949 blev hun æresmedlem af DSR. □ To selvportr. Buste af Knud Brøndsted, 1930.

C. L.: Livserindr. og rejseoplevelser, 1944. – Gordon Norrie: Kbh.s garnisonssygehus 1818–1918, 1918 220–24. Tidsskr. for sygepleje, 1923 264f; sst., 1950 331. Fr. Svendsen: Johanniterne og Røde kors, 1937 173. Margrethe Koch: Dansk sygeplejeråds hist., 1944. Olga Lackström: Sjuksköterskors samarbete i Norden, Sth. 1947 33 36.

Margrethe Kruse

Lütken, Christopher, 1782–1857, søofficer. * 5. 11.1782 i Kbh. (Holmens), † 8.5.1857 sst., begr. sst. (Holmens). F: kaptajnlojtnant, senere kommandør Christian L. (1742–1803) og Charlotte Birgitte Classen (1756–1820). ~ 19.4.1814 i Arendal med Johanne Margrethe Dedekam, * 19.7.1788 i Arendal, † 24.1.1834 i Kbh. (Holmens), d. af skibsfører, senere købmand Johan Collet D. (1746–1812, ~ 1° med Johanne Margrethe Geelmuyden, 1746–85) og Sophie Hedevig Smith (1765–1807).

L. blev kadet 1794, sekondlojtnant 1799, premierlojtnant 1806, kaptajnlojtnant 1812, kaptajn

Lütken, Christopher

1820, kommandørkaptajn 1834, kommandør 1840 og kontreadmiral 1843. Kort efter sin udnævnelse til officer blev L. næstkommanderende i skonnerten Den Aarvaagne i Vestindien. Da chefen, premierløjtnant H. Fædder, faldt i kampen med en stor engelsk kaper 1.9.1800 overtog L. kommandoen og jagede kaperen på flugt. Da englænderne n.å. okkuperede de danske kolonier blev L. med sin besætning m.fl. sendt til England og derfra til Danmark. Efter nogle års tjeneste ved søopmåling blev han 1805 overstyrmand i en Ostindiefarer der 1806 blev beslaglagt af englænderne ved Kapstaden da den kom fra de hollandske besiddelser. Inden prisesagen var endt udbrød krigen med England. L. rejste derfor hjem og kom til Norge dec. 1808 hvor han 1809–10 gjorde tjeneste som adjutant hos admiral L. Fisker. 1811 kom han tilbage til Danmark og blev ansat ved rokanonbådsflotillen i Storebælt hvor han gentagne gange udmærkede sig. 1812 blev han næstkommanderende i fregatten Najaden der 6.7. blev ødelagt i kamp med det engelske lineskib Dictator ved Lyngør. 1813–14 var han chef for briggen Seagull ved Norge. Da han i marts 1814 nægtede at overlevere briggen til Norge blev han arresteret, men kort efter frigivet og hjemsendt. Han gik derefter uden for nummer og førte i flere år skib på Vestindien. 1819 indtrådte han atter i tjenesten, var. s.å. chef for vagtskibet på Elben, n.å. for vagtskibsstationen i Storebælt og 1820–29 takkelmester og medlem af konstruktions- og regleringskommissionen. 1829–30 var han chef for korvetten Fortuna til Vestindien, 1832 for fregatten Havfruen, 1839–40 3. militærdeputeret i admiralitets- og kommissariatskollegiet og 1841 chef for linjeskibet Christian VIII på dettes første togt. Med dette hjemførtes kronprins Frederik og kronprinsesse Mariane efter brylluppet i Strelitz. 1843–49 gjorde L. tjeneste som jagtkaptajn og generaladjutant og blev 1851 afskediget med viceadmirals karakter. Han var højt agtet i etaten på grund af sin dygtighed, retskaffenhed og sit eskelige væsen. – Kammerherre 1845. – R. 1812. DM. 1813. K. 1841. S.K. 1847. □ Min. af J. C. F. Viertel, 1814. Min. af samme (Roskilde adelige jomfrukloster). Mal. Træsnit af H. P. Hansen, 1873. Foto.

Tidsskr. for søvæsen, 1857 220–23. H. B. Dahlerup: Mit livs begivenheder II, 1909. M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927. J. H. Schultz: Den danske marine 1814–48. Orlogsfarten I–II, 1950.

*Th. Topsøe-Jensen**

Lütken, Frederik Christopher, 1698–1784, søofficer, økonomisk og religiøs forfatter. * 27.4.1698 i Kbh. (Trin.), † 1.2.1784 i Helsingør, begr. sst. F:

kvartermester, senere regimentskriver i Antvorskov og Korsør amter Joachim L. (1664–1743) og Margrethe Elisabeth Bielefeld (1669–1754). ~ 1° 15.3.1729 i Kbh. (Holmens) med Cornelia Sivers, * 2.1.1706 i England, † 17.6.1745 i Helsingør (Marie), d. af sekondløjtnant, senere kaptajn Gerhard S. (1682–1717) og Elisabeth Bewen (1686–1769). ~ 2° 1.9.1746 i Helsingør (Marie) med Anna Cathrine Riis, adopt. Stibolt, * 1714, † 15.3.1781 i Helsingør (Marie), d. af månedskaptajnløjtnant Lorentz Petersen R. († 1714) og Sidsel Margrethe Tønnesdatter († 1735, ~ 2° 1715 med premierløjtnant, senere kaptajn i søetaten Andreas Henrik Stibolt, 1686–1726). – Far til Otto *L. (1749–1835). Bror til Otto Diderik *L. L. blev kadet 1709 og var under den store nordiske krig i uafbrudt virksomhed til søs, fra 1716 som månedsløjtnant. Han deltog under Tordenskiold i Marstrands erobring og angrebet på Ny Elfsborg aug. 1719 hvor han blev hårdt såret. S.å. blev han sekondløjtnant hvorefter han i tre år var fritaget for tjeneste for at studere filosofi og tysk. 1723 kom han atter til tjeneste og blev s.å. premierløjtnant. 1726 var han med orlogsskibet Wenden i den dansk-engelske flådeekspedition til Reval (Tallinn) hvorefter han atter i to år fortsatte studierne derunder også i teologi. 1732 forfremmedes han til kaptajn og n.å. til kaptajn. Jan. 1735 beordredes han til medlem af en kommission der var nedsat dec. f.å. for at undersøge nogle fejl ved to af overfabrikmester K. Benstrup byggede orlogsskibe Christian Sextus og Sophie Hedevid. Da kommissionen efter kongens ordre i sept. s.å. indsendte en ekstrakt af kommissionsprotokollen nægtede L. og A. F. *Lützow at underskrive denne da de betegnede den som vildledende. L. afleverede samtidig en af ham forfattet memorial hvori han fremsatte sine fra kommissionens flertal afvigende meninger. Kongen kaldte derefter kommissionens medlemmer til sig, og her benyttede L. lejligheden til at kritisere ekstrakten og forsvare Benstrup hvorved han i høj grad pådrog sig kongens unåde. Han blev stillet for en krigsråd, tiltalt for at have overskredet sin kompetence og „grovelig forløbet sig“ mod kongen og dømt til embedsfortabelse hvilken dom blev stadfæstet af kongen jan. 1736. Først n.å. tillagdes ham pension, og 1739, da Benstrup-sagen var standset af kongen, udnævntes L. til kontrollør ved translationen på Øresunds toldkammer i Helsingør i hvilken stilling han blev til han 1777 efter ansøgning blev afskediget. 1780 blev han optaget i adelsstanden.

L. udgav 1756–61 en samling *Oeconomiske Tanker til høiere Eftertanke* I–IX hvis indhold var meget frimodigt og derfor heller ikke slap gan-

sket ubeskåret gennem censuren. Han berørte deri mange emner som var oppe i tiden. I modsetning til sin bror O. D. Lütken hvis tankegang var adskilligt klarere end hans hævder han betydningen af en stor folkemængde, men han har for så vidt frigjort sig for merkantilismen som han indser at det ikke er guld og sølv der beriger et land, men „Arbejde og Mennesker“. Den gængse forestilling om at luksus er gavnlig for et land, blot det drejer sig om indenlandske varer bekæmper han idet han anser luksus for skadelig hvor varerne end kommer fra. De indenlandske produkters afsætning vil han kun fremme ved forøgelse af folkemængden, ikke ved overdådighed. Men i hele sin beskyttelsespolitik og sin frygt for at pengene skal strømme ud af landet viser han sit slægtskab med merkantilisterne. På fordelingen lægger han særlig vægt idet han hævder at denne bør være så ligelig som muligt og beklager „at en flittig Arbejdsmand skal for Mangel af Brød være saa bange for Børn som for en Ulykke“, og at der vises „Mangel paa Omsorg for at sætte friske forarmede til Arbejde“. – L. var også religiøs forfatter. Han udgav således 1764 en andagtsbog *Hellige Opmuntringer i mødige og tankefulde Stunder* som oprindeligt kun var skrevet for hans nærmeste, men som ved sit enfoldige, jævne indhold også fik betydning for adskillige andre og udkom i flere oplag, senest 1889. □ Mal. formentlig af U. F. Beenfeldt, brændt på Vallø 1893. Efter dette stik af M. Haas, 1778, malet kopi af Hans Hansen, 1823 (Fr.borg) og stik bl.a. 1847. Efter et af stikkene mal. af fru Welhwan, 1894.

Erindr. i Nyt archiv for søvæsenet I, 1842 71–84 130–58 (identisk med F. C. L.: Søofficersliv på Chr. VIs tid, udg. Hans Degen, 1945 = Svundne tider, IV). – Em. Balling: Skildrerie af C. F. L.s minde, 1784. Jens Møller: Mnemosyne I, 1830 58f; II, 1831 215–45. J. F. Fenger i Dansk kirketid. III, 1848 703–11 725–32. H. G. Garde: Den dansk-norske sømagts hist. 1700–1814, 1852. Edv. Holm: Om det syn på kongemagt, folk og borgerlig frihed..., 1883 (reprodukt. 1975) 85f. H. L. Bisgaard: Den danske nationaløkonomi i 18. årh., 1902. V. Hostrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd, 1906 160.

*Th. Topsøe-Jensen/P. Grønvold**

Lütken, Hulda Dagny, 1896–1946, forfatter. * 5.10.1896 i Holmen skole, Elling sg., † 9.7.1946, begr. Elling. F: lærer og degn Jens Peter L. (1859–1919) og Anna Nielsine Nielsen (1869–1955). ~ 1917 med installatør Jens Kristian Jensen. Ægteskab opløst 1923.

L. gik i skole hos faderen og lærte derefter husholdning. Hun kom i huset i nogle år, men vendte hjem og hjalp faderen med at holde skole. 1917 giftede hun sig, men ægteskabet blev op-

løst, hvorefter L. rejste til Kbh. som husbestyrerinde og for at lære at skrive. Allerede som halv-voksen havde hun fået digte optaget i de lokale aviser. Hendes særprægede vendsysselske lærer- og degnehjem og taterblodet fra moderens slægt, som tydeligt prægede hendes ydre, spillede en stor rolle for hendes idéverden. – L. debuterede med digtsamlingen *Lys og Skygge*, 1927 som straks viste hendes følsomt ekstatisk temperament. Et gennemgående tema både i L.s lyrik og prosa er spændingen mellem begær og sjælelig renhed, vekslende med modstillingen eros-død. I hendes senere digte findes paralleller både til Edith Sødergran og Karin Boye. Skønt hendes stilkunst i grunden var traditionel, løsnede hendes overspændte sind hende fra den bundne strofiske form, og fra midten af 30'erne dominerede de frie vers. Romanen *Degnens Hus*, 1929, er præget af L.s erindring om det forskelligartede forældrepar. Efter digtsamlingen *Sjælens Have*, 1931, fulgte romanen *Lokesæd*, 1931, en symbolsk handlingsroman om en pige der efterstræbes af en tater og af ham tvinges ud i forbyrdelse. Tilværelsesskildringen afspejler sjælens stridende kræfter og drifternes magt. L.s romaner er ikke formelt eksperimenterende, men ekspressionistiske i deres direkte udtryk for hendes lidenskabelighed. De kan virke kunstnerisk ukritiske i deres følelsesintensitet. *Lænken. Digte*, 1932 fulgtes af romanen *De uansvarlige*, 1933 der i en konfliktfyldt intrige behandler driftslivet mellem mand, hustru og stedatter. Digtene *Elskovs Rose*, 1934, *Drømme*, 1940, *Klude i Drift*, 1941 blev fulgt af erindringsromanen *Mennesket paa Lerfødde. Bogen om en Sjæl*, 1943 der er et selvopgør og et opgør med tidens materialisme. Lignende toner anslår de store prosadigte *Skærsilden*, 1945 der forklarer krigen som en konsekvens af menneskets selvhad. Den samtidige lille roman *Saa er jeg fri*, 1945, henter stof fra barndommen og samler det omkring den deterministiske livsforklaring, at det gode menneske må dø for at godheden kan bevidstgøres som idé og om en fremstilling af, at driftens naturkraft er stærkere end de ydre forhold. De udvalgte kærlighedsdigte *Kommer du til mig* –, 1946, blev det sidste værk i denne spontant oprigtige og intense forfatters særprægede bidrag til tidens kvindelitteratur. □ Tegn. af S. Hjorth Nielsen, 1934. Mal. af Kirsten Kjær. Tegn. af Otto Christensen. Foto.

H. L. i Berl. aften 15.9.1934. – Tom Kristensen i Politiken 3.10.1933 (anm. af De uansvarlige). Samme: Mellem krigen, 1946 352–55 (om Mennesket på lerfødde). Thomas Olesen Løkken i Politikens mag. 1.5.1938. Poul Bendix Pedersen: Kvinden med en mands sjæl, 1946. Viggo F. Møller i H. L. Gyldendals julebog 1947 9–21. Torben Brostrøm: Poetisk kermesse, 1962 (2. udg.

Lütken, Hulda

1968). Fr. Nielsen i Danske digtere i 20. årh., 2. udg. III, 1966 337-47.

Erland Munch-Petersen

Lütken, Louis Carl Frederik, 1863-1918, officer. * 19.4.1863 i Kbh. (Johs.), † 27.6.1918 i Roskilde, begr. sst. F: fuldmægtig i finansministeriet, senere amtsforvalter i Rønne og Vejle Johannes Sylvesterv L. (1830-96) og Friederikke Elise Buchwald (1843-1924). ~ 1.11.1909 i Marienburg i Østpreussen med Anna Dorthea Gertrud Thürmer, * 28.10.1879 i Marienburg, † 19.4.1956 i Kbh., d. af arkitekt Friederich T. (1850-1923) og Anna Görke (1853-1912). - Bror til Cecilie *L.

L. er blevet en central person i dansk forsvarspolitik, ikke ved en militær indsats, men ved sin politiske virksomhed i en periode hvor forsvarssagen var den mest brændbare og mest omtålelige sag i dansk politik. Betydningen af hans indsats er først kommet frem efter hans død. L. tilhørte på fædrene side en slægt af embedsmænd og officerer og på mødrene en aristokratisk holstensk familie. Vejen som officer faldt derfor naturlig da han 1881 blev student fra Sorø akademi. L. var en usædvanlig begavelse og havde et meget vindende væsen over for sine foresatte. Over for andre kunne han virke arrogant og hård. Som løjtnant blev han således dømt til en måneds arrest for hård fremfærd over for mandskabet. Fra 1890'erne fik han gennem bekendtskab med Sigurd *Berg gode kontakter og den unge partileder J. C. *Christensens fortrolighed og venskab. Efter provisorietidens voldsomme brydninger for og imod Københavns befæstning trængte J. C. Christensen stærkt til en afklaring af sit forsvarspolitiske synspunkt og fandt i L. en yderst kompetent rådgiver. Ved forhandlingerne forud for systemskiftet i sommeren 1901 førte J. C. Christensen L. frem som forsvarsminister. Admiral F. *Jöhnke og C. *Hage afviste ham dog og henviste til W. H. O. *Madsen. L. vedblev at være J. C. Christensens rådgiver i de følgende år med helt afgørende følger for dansk politik i almindelighed og forsvarspolitikken i særdeleshed.

Tysklands voldsomme oprustning og kejser Wilhelms militante fremfærd bl.a. i Nordslesvig skabte bekymring og usikkerhed i Danmark om den neutralitetspolitik som venstreformpartiet stod for. L.s indsats var at overbevise venstres fører om nødvendigheden af en tilnærmelse til Tyskland og af en forsvarspolitik der sikrede Tyskland mod et angreb i flanken under en stor-krig.

I 1902 forsøgte L. at blive militærrattaché i Berlin. Da dette mislykkedes skaffede J. C. Christensen ham penge til et studieophold i Berlin

hvor han bl.a. tjenstgjorde i den tyske generalstab. Trods den danske gesandts modvilje fik L. fine kontakter i generalstaben hvem han meddelte at han repræsenterede „ministeriets stærke mand“. Den 4.11.1903 gav han J. C. Christensen den første rapport om sine samtaler i Berlin. Denne medvirkede til at Christensen „mistede troen“ på et reduceret dansk forsvarsvæsen og forårsagede derved et af de mest afgørende brud i dansk politik, udskillelsen af den radikale fløj af venstre i jan. 1905. Samme år blev Christensen konseilspræsident og forsvarsminister og gjorde L. til departementschef for krigsministeriets første departement. Sammen skulle de nu gennemføre den ny forsvarspolitik, uanset at sagen var forsøgt henlagt og „indkapslet“ i forsvarskommissionen af 1902. I største hemmelighed for alle undtagen udenrigsminister Frederik Raben-Levetzau indledte L. i 1906 forhandlinger med chefen for den tyske generalstab H. von Moltke. L. fremsatte herunder forslag om en militærkonvention mellem landene og antydede endog at Danmark kunne føre en så tyskvenlig neutralitetspolitik, at Tyskland til gengæld skulle give Nordslesvig tilbage. Eventuelt forelå muligheden for et mageskifte mellem Slesvig og De vestindiske øer. Moltke afviste disse og andre ideer som L. fremsatte for egen regning. Forhandlingerne førte altså ikke til konkrete resultater, men bandt Christensen til den tyskvenlige neutralitet og en tilsvarende forsvarspolitik. Forhandlingerne forblev en dyb hemmelighed i de følgende år, men før første verdenskrig slap akterne ud til radikale ministre, og det vakte voldsomt røre da P. *Munch lod akterne offentliggøre i 1919, året efter L.s død. Under de givne forhold virkede sagen da meget kompromitterende for L. og J. C. Christensen.

Da J. C. Christensen 1908 måtte gå af efter Alberti-sagen fik L. forbindelse med hans efterfølger som konseilspræsident, Niels Neergaard. Han forelagde denne sit syn på Københavns befæstning hvis fremtidige funktion forsvarskommissionen var uenig om. L. havde allerede i 1905 gjort sig tanker om en række fremskudte forter foran Københavns befæstning. Neergaard lod sig overbevise om disse fremskudte forters berettigelse, omend ud fra andre politiske og militære motiver end L., og fremsatte forslag om dem i folketinget den 12.2.1909. L.s politiske indflydelse var betydelig på denne tid idet han vedligeholdte underhåndsforbindelse med både J. C. Christensen, Neergaard og grev Mogens Frijs. Ikke desto mindre faldt forslaget om de fremskudte forter som følge af politisk taktik, og J. C. Christensen gennemførte det følgende efterår forsvarslovene af 1909 som et kompromis hvori

L.s indflydelse synes at have været mindre betydende. Kort efter fratrådte L. som departementschef og blev regimentschef i København, siden i Helsingør. Han forsøgte forgæves at vedligeholde sin politiske indflydelse og bevarede J. C. Christensen som sit store forbillede. L.s opfattelse at en tilnærmelse til Tyskland var nødvendig viste sig uberegtiget efter begivenhederne under første verdenskrig. En sådan protysk neutralitetspolitik havde formentlig vanskeliggjort vort forhold til vestmagterne under krigen. – Efter L.s efterladte erindringer at dømme var han en ret selvbevarende og kynisk personlighed. Men hans hurtige begavelse og forhandlingsdygtighed var ubestridelig. – R. 1906. DM. 1909. K². 1918. □ Posthumt relief af Agnete Claudius, f. Lütken.

Aktstykker vedr. kaptajn L.s ophold i Berlin 1902–03, udg. af kommissionen til undersøgelse og overvejelse af hærens og flådens fremtidige ordning, 1919. Rigsdagstidende. Forhandl. på folketinget 1919–20 506–10 654–59 918–27 1022–31 1094–1108 1295–1313. Erindr. og breve i Troels Fink: Spillet om da. neutralitet, 1959 173–229. – Militært t., 1918 201f. – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Kristian Hvidt

Lütken, Otto Hans, 1813–83, søofficer, marineminister. * 31.7.1813 i Kristiansand, † 26.11.1883 i Kbh. (Holmens), begr. i Brønshøj. F: kaptajnløjtnant, senere kontreadmiral Magnus L. (1782–1847) og Vilhelmine Cecilie Nissen (1786–1875). ~ 10.3.1843 i Kbh. (Holmens) med Annine Buntzen, * 22.11.1819 i Kbh. (Frels.), † 30.12.1891 sst. (Holmens), d. af grosserer, kaptajn, kornskriver Andreas B. (1781–1830) og Camilla Cecile Victoire Du Puy (1790–1871). – Far til Otto *L. (1849–1906).

L. blev kadet 1825, sekondløjtnant 1831, premierløjtnant 1840, kaptajnløjtnant 1849, kaptajn 1857 og orlogskaptajn 1858. Efter et tog til Vestindien 1832–33 og til Middelhavet 1835 var han i en årrække i koffardifart, senest 1840–41 da han var styrmand i dampskibet Christian VIII i postfart mellem Kbh. og Kiel. De to følgende år førte han dampskibet Ægir der var til rådighed for kongen og var derefter i tre år fører af postdampskibet mellem Kbh. og Stettin. 1848 var han næstkommanderende i korvetten Valkyrien til Østasien der bl.a. havde det hverv at aflevere Nicobarøerne og hjemføre besætningen derfra og fra det danske stationsskib sst. De to sidste krigsår 1849 og -50 var han chef for dampskibet Eideren og 1851 for korvetten Thor på dennes første tog og derefter de følgende år vagtskibschef i Sundet, ved Altona og på Kbh.s red. Han var adjutant hos marineministeren 1853 og 1861 chef for fregatten Niels Juel. L. blev 1860 medlem af kommissionen om orlogss-

værfkets flytning til Nyholm, 1862 medlem af Kbh.s havneråd og konstruktions- og regeringskommissionen. Dec. 1863 var han atter chef for Niels Juel, men kort efter afløst for 31.12. at overtage marineministerposten i D. G. Monrads og derefter i C. A. Bluhmes ministerier. Allerede inden den tid havde han vist interesse for politik og 1858–61 været medlem af folketinget som repræsentant for Lyngbykredsen. Efter sin afgang som minister 6.11.1865 udtrådte han af søofficerskorpset og overtog en stilling som postvæsenets maritime konsulent og var den egentlige leder af postdampskibsfarten i et tidsrum hvor materiellet var i stadig udvikling. Han opnåede at se dampfærgeforbindelsen over Storebælt åbnet. Han mødte i denne stilling med stor erfaring som dampskibs- og som postskibsfører og med en ualmindelig stor arbejdsevne som han bevarede til sin død. L., der 1868 havde fået tillagt kommandørs karakter, var ejer af Bellahøj i Brønshøj og var fra 1843 medlem af (fra 1859 formand for) Bombebøssens direktion. – R. 1843. DM. 1850. K¹. 1865. □ Tegn. af E. Eckmann, 1847. Træsnit 1883. Tegn. af F. Henningsen, 1887. Foto.

A. F. Krieger: Dagbøger II–IV, 1921. Statsrådets forhandl. om Danm.s udenrigspolitik 1863–79, udg. Aage Friis, 1936. – M. B. Bøcher i Ill. tid. 16.12.1883. Tidsskr. for søvæsen ny r.XIX, 1885 13–15. C. van Dockum: Livserindr., 1893 313–20. – Papirer i Rigsark.

*Th. Topsøe-Jensen**

Lütken, Otto, 1749–1835, søofficer. * 1.12.1749 i Helsingør, † 21.12.1835 i Kbh., bisat sst. (Holmens k.s kapel). F: kaptajn Frederik C. *L. (1698–1784) og Anna C. Riis, adopt. Stibolt (1714–81). ~ 17.11.1773 i Kbh. (Holmens) med Frederikke Selstrup, * 28.3.1751 i Kbh. (Frels.), † 17.4.1826 sst. (Holmens), d. af brygger Mogens S. (1711–53) og Anna Susanne Nygaard (1712–83).

L. blev kadet 1763 og sekondløjtnant 1768. Han var 1770–71 med briggen Postillionen, hvor hans halvbror Christian Lütken var chef, i eskadren i Middelhavet og forfremmedes 1773 til premierløjtnant. Efter forskellige togter sendtes han til Vestindien hvor han 1779–81 var chef for stationsskibet Lærken. Han viste sig her i besiddelse af så fremragende aktivitet, dygtighed og mod at kollegiet ikke alene udtalte sin anerkendelse af hans gode konduite, men også foranledigede at kongen udnævnte ham til kaptajn hvorved han sprang kaptajnløjtnantsgraden og syv årgange af sine kammerater forbi „da han ved forskellige Lejligheder har æret vort Flag og forsvaret det baade mod Overmænd og Ligemænd“. Han var i de følgende år chef for fregatter og orlogsskibe

Lütken, Otto

samt stabschef i eskadren, blev kommandørkaptajn 1790 og kommandør 1797. S.å. blev han formand for signalkommissionen hvor han også gjorde sig fordelagtigt bemærket ved udarbejdelsen af signal- og taktikbog for flåden. Under de truende forhold 1800 da en engelsk flåde kom til Sundet var han chef for den danske eskadre der var posteret ved Helsingør, og n.å. forfremmedes han til kontreadmiral. 1805 beordredes han til at holde forelæsninger for søofficerer om taktik og blev s.å. chef for evolutioneskadren der var en praktisk fortsættelse af forelæsningerne. Under Kbh.s bombardement sept. 1807 overtog han ledelsen af brandvæsenet, og han deltog i det krigsråd der 6.9. besluttede byens kapitulation og var med til at underskrive kapitulationsoverenskomsten. Han blev i den anledning i nov. s.å. tiltalt ved generalkrigsret og arresteret. Af retten blev han 1809 frikendt for videre tiltale idet hans brøde ansås for afsonet ved hans arrest der havde varet i over et år. Han blev derefter afskediget med pension, men nov. 1810 atter antaget og beordret til Norge som chef for dettes søforsvar. Også i denne stilling viste han sig som en særdeles dygtig officer. Da den provisoriske norske regering i marts 1814 forlangte at briggerne skulle hejse norsk flag og officererne aflægge ed til Norge nedlagde L. protest og blev i den anledning arresteret ligesom alle hans skibshefer. Efter ca. tre ugers forløb blev de atter løsladt og sendt til Danmark hvor kongen udtalte sin tilfredshed med L.s optræden i Norge. N.å. udnævntes han til viceadmiral og inspektør over divisionerne, 1824 til formand for konstruktions- og regleringskommissionen og n.å. til admiral. L. var trods sin høje alder stadig virksom og tilbød således 1828 at holde forelæsninger for søofficerer over signalvæsen og taktik. – R. 1812. K. 1813. DM. 1815. S.K. 1817. □Mal. af C. A. Jensen, 1823, efter dette flere kopier, bl.a. af N. P. Holbech og Emma Uldall.

Archiv for søvæsenet, 1836, officiel del 26. H. G. Garde: Den da.-no. sømagts hist. 1700–1814, 1852. J. H. Schultz: Den danske marine 1814–48 II, 1932. O. Bergersen: Nøytralitet og krig I–II, Oslo 1966. Hans Chr. Bjerg i Tidsskr. for søvæsen, 1975 73–96.

*Th. Topsøe-Jensen**

Lütken, Otto George, 1849–1906, søofficer, søkrigshistoriker. * 15.8.1849 i Brønshøj (Holmens), † 23.5.1906 i Kbh., begr. i Brønshøj. F: kaptajnløjtnant, senere kommandør og marineminister O. H. *L. (1813–83) og Annine Buntzen (1819–91). ~ 6.8.1880 i Brønshøj med kgl. operasanger Augusta Sophie Wilhelmine Iversen, kaldet Schou, * 5.10.1855 i Kbh. (Hellig.), † 26.9.1910 på Bellaahøj, d. af garvermester Jens Au-

gust Hammerich (1820–97) og Sophie Frederikke Iversen (1822–76, ~ 1844 med garvermester Niels Christian Schou, 1816–48).

L. blev kadet 1864, men tog sin afsked n.å. og blev student 1868 fra Borgerdydskolen i Kbh. 1869 blev han atter kadet, 1874 sekondløjtnant og n.å. premierløjtnant. 1874 var han med fre-gatten Jylland på kongerejsen til Island og derefter jævnlig udkommanderet, sidste gang 1884 som næstkommanderende i skonnerten Absalon i eskadre. Han blev ved den tid svagelig og søgte derfor 1888 sin afsked som meddeltes ham med kaptajns karakter. L. var derefter i nogle år medredaktør af ugebladet Danebrog og redaktør af Adresseavisen i Kbh. Han var en velbegavet og historisk interesseret mand der i en livlig og underholdende form har givet vægtige bidrag til marinens historie. Han var ligeledes bekendt som en åndfuld og vittig taler. Foruden talrige artikler i tidsskrifter og dagblade har han bl.a. skrevet *Om Peter Willemoes*, 1883, *Nordsøeskadren og Kampen ved Helgoland*, 1884, *De Danske paa Schelden*, 1885, *Tordenskjold* (sammen med W. Carstensen), 1887 (2. udg. 1902), *Søkrigshistoriske Smaating I–II*, 1889–90, *Søkrigsbegivenhederne i 1864*, 1896, *Vor sidste Kamp for Sønderjylland*, 1904 (sammen med A. Liljefalk) og *Vor Sømagts Historie*, 1906 (sammen med O. Eidem). Tiltagende svaghed tvang ham til 1890 at opgive sin stilling ved Adresseavisen og var sikkert medvirkende til den bitterhed der i hans senere år lejlighedsvis kom til orde, særlig mod maritime institutioner, men han bevarede trods alt til det sidste en varm interesse for marinen hvor hans forfædre gennem fire slægtled havde gjort fortrinlig tjeneste. – Hustruen **Augusta L.** der var elev af C. Helsted debuterede 1876 på operaen under navnet Augusta Schou, og var en af teatrets populæreste sangere indtil hun 1885 trak sig tilbage på grund af sygdom. Fra 1890 optrådte hun endnu nogle sæsoner. – R. 1891. □Foto.

Bert. tid. 23.5.1906. III. tid. 3.6. s.å. Tidsskr. for søvæsen LXXVIII, 1907 29f.

*Th. Topsøe-Jensen**

Lütken, Otto Diderik, 1713–88, præst, økonomisk forfatter. * 17.3.1713 i Nordrup ved Slagelse, † 25.1.1788 i Skellerup ved Nyborg, begr. sst. F: kvartermester, senere regimentsskriver i Antvorskov og Korsør amter Joachim L. (1664–1743) og Margrethe Elisabeth Bielefeld (1669–1754). ~ 1° 18.10.1743 på Brolykke, Hindsholm, med Anna Petersen, fremstillet i kirken 27.6.1722 i Odense, † 1751, d. af prokurator, senere

birkedommer, kancelliråd Lorentz P., Brolykke (+ 1749) og Anna Maria Buchwald (+ 1763). ~2° 23.2.1752 i Odense med Anna Aabye, fremstillet i kirken 28.2.1718 i Odense, + 1754, d. af rektor i Odense, professor Thomas Aa. (ca. 1672–1748) og Johanne Marie Lerche (1690–1726). ~3° 27.7.1755 med Margrethe Schandorff Suhr, * 30.3.1722 i Utterslev, Lolland, + 21.7.1778 i Skellerup, d. af sognepræst Peder S. (1678–1735) og Marie Schandorff (+ 1740). – Bror til Frederik C. *L.

L. blev student fra Sorø 1732, var 1736 huslærer på godset Hindemæe på Fyn, tog teologisk embedseksamen 1737 og ernærede sig atter en tid som huslærer dels på Brolykke, dels på Hindemæe. 1743 kaldtes han som sognepræst til Skellerup-Ellinge ved Nyborg hvor han trods gentagne tilbud om forflyttelse til bedre kald forblev til sin død. Som præst gjorde L. sig ikke påfaldende bemærket, heller ikke nogle digteriske ungdomsforsøg hæver sig over det gængse, men som økonomisk forfatter står han som en pionerskikkelse.

L. medvirkede, oprindelig vist med nogen modvilje, i Erik *Pontoppidans (1698–1764) Danmarks og Norges oekonomiske Magazin der frem til udgiverens død bragte godt et dusin større og mindre bidrag fra L. Da Pontoppidans død standsede udgivelsen, skal L. have indleveret endnu tre afhandlinger der er gået tabt. De centrale af artiklerne blev sammen med nyt, uddybende stof offentliggjort i *Undersøgninger ang. Statens almindelige Oeconomie* I–II, 1760 hvor 1. del beskæftiger sig med statens almene økonomiske forhold, mens 2. del er helliget „landvæsenets indretning“. Værket var dediceret til akademisterne på det ridderlige akademi i Sorø, og det er troligt at L. har forestillet sig, at hans arbejde skulle tjene disse som en art indføring i nationaløkonomi. Til dette arbejde knytter sig *Undersøgning om de fornemste nu værende Hindringer for Folkemængden i de Europæiske Stater, samt om de til slige Hindrings Hævelse tienlige Midler*, 1761. Det er på disse to skrifter L.s ry som økonomisk forfatter hviler. I forhold til sine samtidige i den første fase af økonomisk teoretisk debat i Danmark udmærker L. sig ved stringent og skarp form der ikke sjældent i lighed med hans kolleger antager form af egentlig polemik. L. hæver sig imidlertid over de øvrige ved en udviklet evne til abstrakt fremstilling af økonomisk-teoretiske sammenhænge og en klar originalitet i forhold til franske og særlig tyske (J. H. G. von Justi) forbilleder. L. gennemspiller i sine bidrag de gængse emner inden for tidens kameralistiske litteratur, men han er generelt langt mindre moraliserende og dogmatisk end

sine samtidige. L. placerer som den første økonomiske skribent herhjemme selve den økonomiske analyse som et nødvendigt grundlag for diskussionen af den økonomiske politik. Hvad udformningen af økonomisk politik angår, stillede han sig skeptisk over for tidens beskyttelses- og manufakturpolitik, og hans synspunkter pegede frem mod den begyndende modernisering heraf i 1780erne og toldloven af 1797. L.s originalitet er især markant i hans betragtninger omkring befolkningsspørgsmålet hvor han nok i lighed med samtiden anser en befolkningsforøgelse som et gode, men samtidig hævder at der til et lands størrelse og frugtbarhed hører en given maksimal befolkning med en given levestandard, og at en forøgelse herudover vil medføre forringet levestandard. L. foregriber T. R. Malthus' befolkningsteoretiske opfattelse. Også L.s bidrag til pengeteorien og til debatten omkring luksusforbrug og -produktion udmærker sig ved skarpheit og originalitet.

L. beskæftigede sig indgående med samtidens landbrugs- og landboforhold, dels i 2. del af „Undersøgninger“ fra 1760, dels i en række betænkninger og trykte bidrag til den debat der tog udgangspunkt i G. C. *Oeders skrift om den danske bondes frigørelse 1769. Særlig den anonyme, men utvivlsomt af L. forfattede *Anders Jydes Anmærkninger*, 1773, er her væsentlig for L.s synspunkter, samtidig med at dette arbejde mere end noget andet refererer til læsning af udenlandsk litteratur. Allerede 1768 indsendte L. til general-landvæsenkollegiet en betænkning der advarede mod bestemmelse af hoveriet, og n.å. indsendte han sammen med den fynske godsejer F. *Bagger, Julskov, en omfattende betænkning om landboforholdene. L. synes også at have samarbejdet med den kendte godsejer og landøkonomiske forfatter A. C. *Teilmann, Nørholm. L. fremstår som en så godt som ubetinget forsvare af de bestående forhold i landbruget, mente at dansk landbrug havde nået noget nær sin fuldkomne udformning og fandt generelt bondens situation god og fri over for reformvennernes påstande om det modsatte. L. indrømmede naturligvis, at der var forhold der var mindre tilfredsstillende, men han markerede sig som en bestemt modstander af de tanker om mere radikale indgreb der blev lanceret sidst i 1760erne. L. forsvarede det ubestemte hoveri, landsbyfællesskabet, advarede mod arvefæste og understregede over for kravene om forbedring af bondens stilling hensynet til andre samfundsgupper, fx husmandsbefolkningen. Hans indlæg var ikke uden præcise iagttagelser og kritik af reformindlæggenes mere ideologisk bårne opfattelse, over for hvilken han stillede skepsis over for nytten

Lütken, Otto Diderik

og muligheden af at ændre på bondens retlige stilling. Allerede Erik Pontoppidan antydede, at L.s forsvar for det bestående system kunne hænges sammen med hans placering på det frugtbare Fyn hvor bondens almene situation var langt gunstigere end på Sjælland.

L. vandt betydeligt ry i sin samtid, hans skrifter oversattes til tysk og blev grundigt anmeldt. Snart blev hans indsats imidlertid glemt og hans forfatterskab først atter fremdraget i Edvard Holms og H. L. Bisgaards arbejder. Især den sidste har prist L.s originalitet, men også i nyere økonomisk historie står L. som „givetvis den første herhjemme, der har formået at analysere økonomiske problemer ud fra en sammenhængende teoridannelse“ (J. Estrup). □Mal., efter dette kopi af H. J. Fæster, 1892.

Edv. Holm: Nogle hovedtræk af trykkefrihedstidens hist., 1885 (reproudg. 1975) 124–26. Samme: Dan.-No.s hist. 1720–1814 III,2, 1896 144f. H. L. Bisgaard: Den danske nationaløkonomi i 18. årh., 1902. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reproudg. 1975). Fr. Skrubbeltang: Husmand og inderste, 1940 (reproudg. 1974). Samme: Det danske landbosamf., 1978. Aa. Rasch: Dansk toldpolitik, 1955 180–83. Hans Chr. Johansen: Dansk økonomisk politik efter 1784 I, 1968 17f. Jørgen Estrup i Danske økonomer, 1976 61–93. Erik Oxenbøll: Dansk økonomisk tænkning, 1977. – Papirer i landsark., Odense.

Claus Bjørn

Lütken, Per, * 1919, tegner, glaskunstner. * 10. 11.1919 i Kbh. F: fuldmægtig Erik L. (1886–1938) og Ingeborg Agnes Marie Jegstrup (1885–1969). ~1° 24.9.1941 med Lis Waitdlow, * 9.12.1917 i Kbh., + 3.9.1967 sst., d. af sognepræst Johannes Peter Emil W. (1871–1948) og Yelva Marie Dorothea Clausen (1876–1951). ~2° med Charlotte Anne Bovin, * 11.3.1938 i Fårevej, d. af maler Karl B. (* 1907) og maler Amy Victoria Krog-Jensen (* 1911).

L. er uddannet på maleren og håndværksslæreren Jens Møller-Jensens Skolen for dansk kunsthåndværk 1932–38. Da Jacob E. Bang 1941 forlod Holmegaards Glasværk søgte direktør Chr. Grauballe en kunstnerisk efterfølger og henvendte sig til Møller-Jensen, fra hvis skole glasværkets første kunstner Orla Juul Nielsen også var udgået. L. tiltrådte 1942 og havde i lighed med sine to forgængere aldrig beskæftiget sig med glas før. Mundblæst glas udføres i et værksted som består af et vekslende antal faglærte glasmagere og ufaglærte håndlangere. Kunstneren hører ikke med til værkstedet selv om han kan være nærværende og deltage med råd og dåd. Som sine forgængere leverede L. Holmegaards værksteder ideer til nye glasarbejder i form af tegninger og forme. Gennem årene erhvervede L. en solid viden og erfaring om hvor-

ledes glasmassen arter sig under arbejdsgangen og blev derved i stand til selv at udvikle nye teknikker eller forbedre gammelkendte ved hjælp af glasmagerens traditionsbundne, primitive værktøj. Det kom især L.s kunstglas til gode fx den „selvblæste“ teknik fra 1955 der består i at dampen fra en våd plade som glasset holdes ned mod selv blæser skålen op. L. interesserede sig for frihåndsbledning uden forme, men under kunstnerisk styring og i mindre grad beroende på tilfældige effekter, fx i udslyngede arbejder hvor det anfangede, glødende glas ikke blæses, men slynges, hvorved centrifugalkraften bestemmer formen. Det gælder også hans helt originale næbvaser fra 1952 og 1970 eller hans videreudvikling af en kendt teknik som pindblæsning hvor det nye bestod i at glasmageren efter indvarmning kunne opdrive og helt udslynge det pindblæste emne. Ingen har som L. forstået at gode glas skabes i et intimt samarbejde mellem kunstnerens streg, drejerens form og den dygtige glasmagers øjemål. Senere dyrkede L. andre typer af kunstglas fx „Lava“ hvor massen er blandet med farvet mængde og blæst i våd lerform og opdrevet, eller de finsk inspirerede vaser hvis rustikke struktur bestemmes af hvordan formen af træ, ler eller jern er behandlet. Endelig har L. udviklet kunstglas-serier med farvede glasmasser med marmoreringsevner samt glasskulpturer og dekorative udsmykninger.

L. har desuden tegnet adskillige af glasværkets populære glasservicer, fx *Gyldenholm*, 1949, *Copenhagen*, 1953, *Largo*, 1958, *Clausholm*, 1958 og *Atlantic*, 1962, alle afsprængte. L.s hu stod imidlertid til de helt opdrevne, mundblæste drikkeglas hvis specielle form og maskinelt uefterlignelige håndværk havde en bedre chance end de afsprængte for at klare sig i konkurrencen med de helautomatiske drikkeglas der for hvert år blev bedre og billigere. Resultatet var først *Perle*, 1966 der er opdrevet uden klipning. Senere fulgte *Tivoli Copenhagen*, 1968, Nr. 5, 1970 og *danske skibsglas*, 1971 hvor den tidskrævende og derfor kostbare opdrivning uden klipning blev forladt til fordel for en varm afsprængning hvorved randen samtidig forsmelttes. L. har tegnet langt over 3000 forskellige glas. Hans flid, idérigdom, respekt for håndværket og kunstneriske disciplin har placeret ham som en af den vestlige verdens mest fremstående glaskunstnere.

L. har deltaget med sine glasarbejder på alle større danske udstillinger i ind- og udland ligesom hans arbejder er repræsenteret på mange store museer i verden. L. modtog 1960 direktør Christian Grauballes mindelegat. □Foto.

P. L. i Nyt t. for kunstindustri, 1947 122f. – Jacob E. Bang i Samleren, 1944 110f. B. M. Mogensen i Arkitek-

ten U, 1950 134f. Arne Remlov i Dansk kunsthåndværk, 1955 158–66. Sst. 1958 97–100. Kurt Ekholm sst. 1966–67 8–13. Erik Lassen og M. Schlüter: Dansk glas 1925–75, 1975.

Erik Lassen

Lütken, Vilhelm, 1857–1931, præst, historisk forfatter. * 8.5.1857 i Nykøbing F., † 27.9.1931 i Simmerbølle, begr. sst. F: overlærer ved Nykøbing F. katedralskole, senere fotograf i Kbh., cand. polyt. Carl Theodor L. (1830–1910) og Johanne (Hanne) Lucie Jürgensen (1831–84). ~ 7.11.1884 i Kbh. med Malvine Wegener, * 22.2.1860 i Halsted, † 15.12.1930 i Simmerbølle, d. af sognepræst Johan Jørgensen Stiller W. (1811–83) og Frederikke Malvine Theone Plesner (1818–85). – Bror til Alfred *L.

L. blev student 1874 fra Nykøbing F., cand. teol. 1880, og efter at have virket som huslærer på Tårnholm 1880–82 og som personel kapellan i Halsted 1882–84 var han 1884–86 sognepræst i Taps og kom derfra som fængselspræst til Vridsløselille hvor han med stor energi og omtanke arbejdede for en forbedring af yngre forbryderes og løsladtes vilkår. Han fik således 1889 stiftet *Det sjællandske* og 1892 *Det lolland-falsterske fængselselskab*. 1889–94 var han sekretær i De danske fængselselskabers fællesbestyrelse og forfattede 1893 jubilæumsskriftet *De danske Fængselselskaber 1843–93*. Et par småskrifter, *La question des enfants délaissés et coupables en Danemark*, 1890 og *Forbryderne og vi andre*, 1890, vidner om hans humane, usentimentale syn på forbryderne. Efter at han 1891 havde været på en studierejse til kontinentet og England, udgav han s.å. *Reiseoptegnelser om Fængselselskaber, Arbejdskontorer, Landbrugskolonier og Asyler for Straffede i andre Lande*. På grund af sygdom opgav L. 1893 sin fængselsvirksomhed og blev sognepræst i Simmerbølle på Langeland hvor han blev en højt anset prædikant og var præstekonventets formand fra 1906 til sin afsked 1927. Næsten tilfældigt fik han overladt samlinger til et Langelands diplomatium, tilvejebragte af hans hustrus morbror, arkivregistrator Chr. U. A. Plesner, og førtes herved ind på det studium af øens historie der resulterede i værket *Bidrag til Langelands Historie*, 1909 (genudg. 1979) som trods den beskedne titel giver alle sider af øens almindelige historie fra oldtiden til ca. 1840. Kritisk sans, beherskelse af stoffet og frisk fremstillingsevne, varmet af „dennes Øs underlige Evne til at liste sig ind i ens Hjerte“ har her frembragt et af vor historiske litteraturs ypperste topografiske værker. – R. 1927. □ Mal. af H. C. Bärenholdt 1927 og 1935, af Johs. Glob, 1929.

Foto. – Mindesten i Simmerbølle præstegårdshave 1941.

Frode Jürgensen og P. Hennings: Biografisk slægtreg. over familierne Sangaard m.fl., 1910 162. P. Lauridsen i Hist. t. 8. r. III, 1910–12 275–82 (anm. af L.s Langelands hist., jfr. Fra arkiv og museum V, 1912–15 217). Langelands avis 28.9. og 2.10.1931. Langelands folkebl. s.d. Svendborg amtstid. 29.9. og 2.10.1931. – Papirer i Landsark., Odense. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Knudsen*

Lütkens, Franz Julius, 1650–1712, præst. * 21. 10.1650 i Dellien, Lauenburg, † 12.8.1712 i Kbh., begr. sst. (Petri k.). F: møller Frantz L. og Anna Sophie Wolff. ~ 1° 1676 med Rosina Elisabeth Prätorius, * 1657, † 11.12.1709 i Kbh., d. af superintendent i Brandenburg Andreas P. og Anna Rosina Crause. ~ 2° 18.9.1711 med Gertrud Stuve, * 3.3.1672, † marts 1722, d. af stadshauptmand i Kbh. Barthel S. (ca. 1626–1702) og Helene Sophie Mercker.

L. gik på gymnasiet i Lüneburg og studerede teologi i Wittenberg 1668–73. 1676 blev han rektor ved den Saldernske skole i Alt-Brandenburg, 1679 diakon (andenpræst) i Magdeburg, 1685 førstepæst og provst i Stargard i Pommern, 1688 provst og kirkeråd i Berlin. 1702 udnævnte Frederik I af Preussen ham til medlem af et kollegium der skulle forberede en union mellem den reformerte kirke, som kongen tilhørte, og den lutherske. Men han trådte snart ud af kollegiet og gjorde rede for sine grunde i skriftet *Christliche ohnmassgebliche Gedancken über die Vereinigung der beyden protestirenden Kirchen*. Herved svækkedes hans stilling i Berlin, og han tog derfor med glæde imod en kaldelse til Danmark som tysk hofprædikant og professor i teologi ved det kort tid i forvejen oprettede ridderlige akademi i Kbh. (1704). – L. kan karakteriseres som en konservativ pietist. Selv kaldte han sig „en bibelmand“. Sammen med Sjællands biskop, Henrik Bornemann, fremkaldte han en kgl. forordning som forbød afholdelsen af private gudelige forsamlinger (konventikelplakaten af 2.10.1706). Da Frederik IV havde besluttet at sende missionærer til sine hedenske undersætter i kolonierne, blev det den nye tyske hofpræst der måtte skaffe missionærerne. Gennem sine tidligere kolleger i Berlin fik han sendt B. Ziegenbalg og H. Plütschau herop, og det skyldtes L.s indflydelse hos kongen, at biskop Bornemann trods sin ortodokse uvilje mod de to unge pietister dog måtte gå med til at ordinere dem, inden de blev udsendt (1705). L. vedblev lige til sin død at være en trofast støtte for Trankebarmissionen hvis egentlige leder han var. Han virkede også for oprettelsen af fattigskoler i Kbh. og ind-

Lüttkens, Franz Julius

førte konfirmationen i Petri tyske menighed – en menneskealder for Christian VIs bekendte anordning. I sin forkyndelse og sjælesorg var han en streng bodsprædikant der talte imod verdslige forlystelser som komedier og maskeradeer. – Endnu fem år efter sit komme til Danmark erklærede L., at han var fuldstændig ukyndig i det danske sprog. Sine mange skrifter udgav han da også på tysk. Blandt disse kan nævnes *Collegium Biblicum, das ist: Die fürnehmsten Glaubens-Lehren*, 1715, 81 *Auserlesene Buss-Predigten*, I–II, 1720 og *Tractat von der Polygamie und Concubinat*, 1723. □Min., efter denne stik af J. G. Mentzel, 1715, og af G. A. Gründler. Stik af G. P. Busch 1716 og 1727, og efter dette stik af H. I. Otto.

F. C. Sommer i Pers. hist. t. 3. r. II, 1893 58 (geneal.). Valentin Ernst Löschner: *Theologische Annalen* I, Lpz. 1715 779–91. Der kgl. dänischen Missionarien aus Ost-Indien. I. Continuation, Halle 1716 64–70; 8. Continuation, 1725 fortalen b 3 c 4. G. G. Küster: *Lebensbeschreibung des Herrn F. J. L., Salzwedel* 1727. D. G. Zwergius: *Det siellandske clerisie I*, 1754 753–63. Wilh. Germann: *Ziegenbalg und Plütschau I*, Erlangen 1868 45–48 53f 120–23 162–94 208–10; II, s.å. 60–76 (breve). J. Oskar Andersen: *Fra Trankebarmissionens begyndelsestid*, 1906 (særtryk af Nord. missions t. ny r. VIII) 47–50 67–70 79f. L. Bobé: *Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen*, 1925. Johs. Pedersen: *Fra brydningen mellem ortodoksi og pietisme I*, 1945 = *Teol. stud.* VII.

Jens Glebe-Møller (Lorenz Bergmann)

Lüttichau

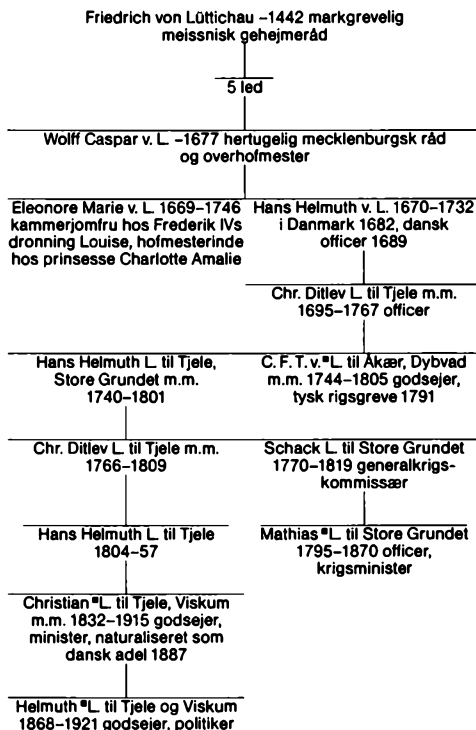
Meissnisk uradel hvis ældst kendte medlemmer levede i 1100-tallet.

Christian *L. var ~ Margrethe Theresia Petrine Malvina Jessen, d. af overførster N. J. *J. (1797–1866). Hun blev 1860 arveløs for sin person. Christian *L.s søster Gottholdine L. var ~ præsten P. C. *Tranberg.

Danm.s adels årbog LVII, 1940 21–73.

Nils G. Bartholdy

Lüttichau, Christian Tønne Frederik, rigsgreve, 1744–1805, godssejer. * 18.3.1744 på Tjele, † 20.2.1805 i Pohnstorf, Mecklenburg, begr. sst. F: major, senere generalmajor Christian Ditlev L. (1695–1767) og Helle Trolle Urne (1709–64). ~ 1° 25.5.1770 i Falling med Anne de Lasson, * 8.2.1745 på Åkær, † 9.1.1786 sst., d. af etatsråd Thøger de L. (1706–72) og Benedicte Antoinette Rosenørn (1720–83). ~ 2° 17.8.1786 i Odense med Karen Benzon, * 11.6.1760 på Ulriksholm, † 14.5.1828 på Christiansdal, d. af major, oberstløjtnant, kammerherre Christian B. (1718–1801) og Albertine Christine v. Heinen (1736–1805). L. uddannedes som officer og blev kaptajn ved dragonerne. 1768–69 foretog han en længere

udenlandsrejse, under hvilken han blev dr. jur. i Oxford og studerede i Göttingen. 1769–76 ejede han Skovgård i Tørring sogn, 1780–84 godset Engelsholm vest for Vejle, og 1783 overtog han efter svigermoderen godserne Åkær og Dybvad mellem Århus og Horsens med knap 1000 tdr. htk. L. viste sig som en dygtig og effektiv, men også hårdhændet og stridbar godsherre der hyppigt kom i konflikt med sine bønder. En noget hårtrukken fortolkning af Danske lovs bestemmelser fra L.s side overfor en bonde var således den konkrete anledning til forordningen af 16.1.1789 der indskrænkede fortolkningen af lovens 3–13–3 i bondebeskyttende retning. L. havde allerede 1769 i en betænkning ytret sig om landbospørgsmålet og gjorde sig da til talsmand for vidtgående forbedringer i fæsternes stilling. 1773 tog han i Viborg Samler til orde mod de metoder der brugtes ved efterforskning af ulovlig brændevinsbrænding og idømtes en bøde på 1000 rdl. 1776–77 førte han med bl.a. Niels *Blicher en heftig debat i samme blad om religiøse spørgsmål. 1778 mulkteredes han ligeledes for skrivelser i Ålborg-avisen. Han synes nærmest at have været påtvinget kammerherrenøglen 1780, og en strid han 1784 havde med en huslærer foranledigede ham umiddelbart før det guldbergske

styres fald til at rette en åbenmundet kritik mod brugen af kabinetsordrer. Også efter regeringsforandringen var han fremme med kritik, 1786 således atter i Viborg Samler imod C. *Martfelt og dennes forslag om at ophæve kornindførselsforbuddet til Norge af 1735. Ved denne lejlighed hyldedes han kraftigt af sine jyske standsfæller for sin optræden, der til gengæld af præsten L. *Smith i Vejle i breve til Johan *Bülow betegnedes som ud over al fornuft.

Det blev L. der 1790 organiserede den stigende misfornøjelse med landbolovgivning og den voksende frygt for bøndernes opsætsighed og klagelyst, der især var udbredt i Jylland. Ved snapstinget 1790 synes han at have sonderet stemningen for en fælles optræden, og senere på sommeren var han hovedmanden bag udfærdigelsen af de 102 jyske godsejeres „tillidsskrift“ der overrakte kronprinsen 16.8.1790 på Louisenlund i Slesvig. Mens andre stod for selve indsamlingen af underskrifter, var det L. der forfattede den oprindelig på tysk udformede klage over de foregående års lovgivning. Da tillidsskriftet senere på året blev kendt ved Chr. *Colbiørnsens offentliggørelse af dette og ved nedsættelsen af en undersøgelseskommission til udforskning af dets tilkomst, slog L. igen med beskyldninger mod Colbiørnsens person. L. arbejdede energisk vinteren 1790–91 igennem for at vinde den offentlige stemning for godsejernes synspunkter, rejste hyppigt til Kbh., skrev pjecer og bladartikler og søgte ved audienser hos kronprinsen og A. P. *Bernstorff at forklare og forsvare sin sag. I april behandlede den i Colbiørnsen mod L. anlagte sag for ærekrænkende ytringer ved højesteret, og han idømtes en bøde på 1000 rdl. Senere fratog regeringen ham administrativt kammerherrenøglen som udtryk for misbilligelse af hans del i „proprietærfejden“. L., der ikke uden en vis tiltalende åbenhed og djærvhed havde kæmpet for sine synspunkter i den offentlige debat, søgte nu i en henvendelse til kronprinsen at undskylde sin optræden. Krænket over udfaldet forlod L. nu landet, solgte 1793 sine godser og slog sig ned i Tyskland. Hertugen af Braunschweig udnævnte ham til gehejmeråd, den tyske kejser ophøjede ham til rigsgreve 1791. 1792 udkæmpedes atter en pennefejde om tillidsskriftet mellem Christian v. *Eggers og den eksilerede L.

L. står som en udpræget jysk godsejerrepræsentant fra reformtiden, ivrigt forsvarende standens interesser mod, hvad den måtte opfatte som indgreb i lovlige rettigheder. Ligesom de tidligere konflikter viser, så var hans optræden 1790–91 præget af manglende mådehold og forståelse af det politisk-taktisk hensigtsmæssige.

Udv. breve, betækn. og optegn. af J. O. Schack-Rathlous arkiv, udg. Th. Thaulow og J. O. Bro-Jørgensen, 1936. – Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (reproudg. 1974) 197–225. L. Koch i Pers. hist. t. 2. r. VI, 1891 229–34. A. Linvald i Hist. t. 8. r. 1, 1907–08 69–80. Th. Thaulow: En dansk statsminister, 1932 252–54. Hans Jensen: Dansk jordpolitik I, 1936 (reproudg. 1975) 157 172–78. Troels G. Jørgensen i Småsk. tilegnede Aage Friis, 1940 161–84 (optr. i Juristen, s.å. 685–714). Hugo Matthiessen: En greve, 1954 49–52. Cl. Bjørn i Historie ny r. XIII, 1979 1–70.

Claus Bjørn

Lüttichau, Christian Ditlev, 1832–1915, godsejer, minister. *20.4.1832 på Tjele, †24.8.1915 sst., begr. sst. F: kammerherre Hans Helmuth L. til stamhuset Tjele (1804–57) og friherreinde Idalia Frederikke Pauline v. Dirckinck-Holmfeld (1808–99). ~10.7.1860 i Randers med Margrethe Theresia Petrine Malvina Jessen, *2.5.1835 i Randers, †4.4.1927 på Rohden, d. af overførster, kammerjunker, senere kammerherre, hofjægmester N. J. *J. (1797–1866) og Henriette Selma v. Dirckinck-Holmfeld (1806–45). – Far til Helmuth *L.

L. blev student 1849 fra Viborg, studerede en tid jura, man valgte landbruget og var nogle år forpagter af Vingegård under stamhuset Tjele, indtil han 1862 tiltrådte stamhuset som han havde styret siden faderens død, og som han 1911 overlod til sønnen. Han ledede driften af sine ejendomme med dygtighed og iver for reformer, frasolgte bøndergodset og tog del i almennyttige foretagender. Hans ledende evner bragte ham snart en række tillidshverv, bl.a. som formand for Tjele sogneråd, medlem af Viborg amtsråd, bestyrelsesmedlem og dommer i landøkonomiske foreninger, og 1875 blev han vicepræsident for landmandsforsamlingen i Viborg. Som formand for Foreningen af jyske landboforeninger 1884–92 kom han frem i forgrunden i det landøkonomiske foreningsliv, og det lykkedes ham ved besindighed og redelig vilje til upartisk ledelse af føre foreningen gennem de vanskelige år, hvor de skarpe politiske modsætninger og bestræbelser for at ændre strukturen i det landøkonomiske foreningsarbejde truede med at skabe splittelse i foreningsarbejdet. 1893 valgtes han til præsident i landhusholdningsselskabet hvor han havde været medlem af bestyrelsen fra 1884, men allerede n.å., hvor han tillige var præsident for landmandsforsamlingen i Randers, trak han sig tilbage, da han blev helt optaget af politisk virksomhed. – Som højremand havde L. været opstillet til folketinget i Løvel 1879 og 1881 og valgtes 1887 i Randers som han repræsenterede til 1898. I tinget var han en flittig deltager i forhandlingerne om økonomiske spørgsmål, støttede J. B. S. Estrups politik, men prægedes ellers

Lüttichau, Christian

af en moderat-konservativ indstilling med udpræget agrarbetonet farve. Efter forliget 1894 indtrådte han i aug. i T. Reedtz-Thotts ministerium som finansminister og fik med forhandlingsdygtighed gennemført en række love, således 1894 om konvertering, 1895 om udlån til amts- og købstadkommuner og om ordning af statens statistiske bureau. Hans mæglende evner viste sig især, da han 1897 opnåede forlig med folketinget om en skattereform, men ministeriets bestræbelser for at nå til enighed med venstre om finansloven rejste en modstand i landstinget der førte til dets afgang i maj 1897, og ved valget n.å. trak L. sig ud af aktiv politik.

Efter den tid viedes hans offentlige virksomhed især til hedesagen som han tidligt havde næret interesse for. På sin egen ejendom havde han gennemført plantning i stor stil, og han deltog allerede 1866 i Det danske hedeselskabs stiftende møde, men afslog at tage mod et valg til bestyrelsen. Efter F. Mourier-Petersens død overtog L. 1899 formandsposten i hedeselskabet, som han ledede til 1908. Hans arbejde og store autoritet betød meget for selskabet og for bevarelsen af traditionerne fra E. "Dalgas" tid, samtidig med at virksomheden undergik en betydelig omordning og udvidelse. Både som rigsdags- og organisationsmand var L. af traditionel konservativ støbning, men samtidig med en erhvervsrettet holdning der gjorde ham velegnet til en mæglende placering over for mere moderate kræfter i venstre og blandt gårdbrugets mænd i det faglige arbejde. – Hofjægermester 1862. Kammerherre 1874. – R. 1875. DM. 1888. K². 1894. K¹. 1897. S.K. 1908. □Min. af H. L. Galster (Fr.borg). Træsnit 1892. Mal. af H. Chr. Jensen, 1895 (Tjele), efter dette kopi af fru Lüttichau (folketinget). Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1909 (Fr.borg). Statuette af A. Bundgaard, 1917 (sst.), forarbejde til statue 1918 (Hjultorvet, Viborg). Foto.

Chr. Dalgas i Ill. tid. 21.4.1907. W. [Thulstrup] sst. 5.9.1915. H. Lüttichau i Mit hjem I, 1911 52–54. Viborg stifts folkebl. 24.8.1915. Berl. tid. s.d. Politiken 25.8.s.å. Chr. Dalgas i Hedeselsk.s t. XXXV, s.å. 283–85. [H. Hertel] i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 441–44. Samme: Det kgl. da. landhusholdningsselsk. II, 1919 23f. Foren. af jydsk landboforeninger 1872–1922. 1926. Fr. Skrubbeltang: Det indvundne Danm. I, 1966.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Lüttichau, Hans Helmuth, 1868–1921, godsejer, politiker. * 13.1.1868 på Vingegård, † 22.2.1921 i Kbh., begr. i Tjele. F: godsejer, senere minister Christian *L. (1832–1915) og Margrethe T. P. M. Jessen (1835–1927). ~ 26.9.1894 på Hindsgavl med Fanny Julie Caroline Mathilde Basse Fønss, * 11.7.1870 på Hindsgavl, † 18.8.1921 på

Hareskov sanatorium, d. af kammerherre Niels B. F. til stamhus Hindsgavl (1827–1907, ~ 2° 1871 med baronesse Marie Louise Charlotte Vilhelmine Wedell-Wedellsborg, 1848–76) og Fanny Manon Georgine Lowzow (1837–70).

L. blev student 1888 fra Fredericia, cand. polit. 1894 og lærte derefter landbrug. 1897–1915 var han ejer af hovedgården Viskum, og 1911 efterfulgte han sin far som besidder af stamhuset Tjele. Det var dog ikke blot gerningen som patriarkalsk og dygtig godsejer han tog i arv, men også følelsen af forpligtelsen til offentlig virksomhed. Han besad tillige evnerne til at forhandle og repræsentere med en rolig beherskelse og en naturlig elskværdighed der gjorde ham afholdt i de meget forskellige kredse han kom i berøring med. Lokale og landsomfattende hverv fik han da også i stort tal. Især delte han sin fars varme interesse for hedesagen og efterfulgte 1908 denne som formand for Det danske hedeselskab der også under hans ledelse fortsat udvidede sin virksomhed, bl.a. til også at omfatte Sønderjylland. L. støttede sig de første år på faderens erfaring, lagde et stort arbejde i selskabet men bidrog næppe til at udstikke nye linjer for virksomheden. 1904–16 var han medlem af Viborg amtsråd, fra 1910 medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd, præsident fra 1920, og ved sin død var han bl.a. også medlem af Nationalbankens repræsentantskab, vicepræsident i Dansk adelsforbund og medlem af højres repræsentantskab. Han opstillede for højre i Viborgkredsen 1908, valgtes n.å. da venstre ikke opstillede, men faldt igen 1910 for en radikal kandidat. I den korte tid han sad i tinget havde han flere ordførerskaber, således vedrørende mergelbaner, kommunale valg og husdyrloven. – Hofjægermester 1904. Kammerherre 1918. – R. 1911. DM. 1916. □Mal. af Carl Thomsen (Tjele). Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1909 (Fr.borg). Foto.

Erindr. i Mit hjem I, 1911 52–54. – Studenterne fra 1888, 1913. C. Nyrop: Det danske hedeselsk. 1866–1916, 1916. R. K. Bertelsen: Viborgkredsens folketingsmænd, 1918 54. København 26.3.1920. Chr. Dalgas i Hedeselsk.s t. XLI, 1921 25–28. H. Hertel i Tidsskr. for landøkonomi, s.å. 137–39. Fr. Skrubbeltang: Det indvundne Danm. I, 1966 342f 360–66. Erik Helmer Pedersen: Hedesagen under forvandl., 1971. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Claus Bjørn (Aksel Milthers)

Lüttichau, Mathias, 1795–1870, officer, krigsminister. * 9.12.1795 på Egebjerggård, Ods hrd., † 13.4.1870 på Store Grundet, begr. i Hornstrup. F: godsejer, sekondløjtnant, senere kaptajn, kar. generalkrigskommissær Schack L. (1770–1819, efter I. ægteskabs opløsning ~ 2° 1809 med ne-

denn. Ida Vibecke Wilhelmine Bülow, 1780–1817) og Anthonia Elisabeth Petrea Lunding (1773–1836). ~ 15.8.1828 i Randers med Christiane Hansine Gottholdine L., døbt 28.2.1807 på Tjele, † 2.8.1835 i Fredericia, d. af godsejer, kaptajn, kammerjunker Christian Ditlev L. (1766–1809) og Ida Vibecke Wilhelmine Bülow (1780–1817, ~ 2° 1809 med ovenn. Schack L., 1770–1819).

L. blev 1808 artillerikadet, 1810 stykjunger, 1812 sekondløjtnant (ancienn. 1810), tog landmåler-eksamen 1813, deltog s.å. med hæder i felttoget ved sydgrænsen, var å la suite 1816–19, blev 1818 kar., 1823 virkelig premierløjtnant, fik 1828 kaptajns karakter, blev 1831 sekondkaptajn, 1842 kaptajn I og chef for håndværkeretaten i Kbh., 1846 major. Han deltog i krigen 1848 og 1850, navnlig ved Isted som kommandør for I. divisions artilleri, blev 1849 kar., 1850 virkelig oberstløjtnant og kar. oberst, 1851 stabschef ved artilleribrigaden, 1852 virkelig oberst, 1854 regimentskommandør. Han arvede Store Grundet efter faderen og ejede den til sin død. 1834–48 var han som valgt af sædegårdsejere medlem af og virksom deltager i stænderforsamlingen i Viborg og valgtes 1848 som en af de „erfarne“ mænd til at drøfte udkastet til en konstitution. Som kongevalgt medlem af den grundlovgivende rigsforsamling stemte han mod grundlovsudkastet som han anså for alt for vidtgående demokratisk. 1851–54 og 1855–64 var han landstingsmand, medlem af rigsretten 1853–54, 1854 og 1857–64 kongevalgt medlem af rigsrådet, 1854–56 krigsminister i ministeriet Bang og blev ved afgang fra denne post generalmajor å la suite. 1861 blev L. chef for artilleriet der i disse år var under stærk udvikling fra glat skyts til riflet. 1863 blev han kar. generalløjtnant, og ved krigens udbrud overtog han den ret betydningsløse post som højstkommanderende artilleriofficer i Danevirkestillingen. I krigsrådet 4.2. indrømmede han rigtigheden af C. de Mezas argumenter, men da han ikke kunne gå med til at efterlade det svære skyts, ville han ikke stemme for stillingens opgivelse og ikke underskrive krigsrådsprotokollen. Da de Meza kaldtes til Kbh. overgav han midlertidigt overkommandoen til L., den ældste af generalerne, og L. støttede de andre generalers aktion for at beholde de Meza. I øvrigt beskæftigede han sig ligesom hidtil alene med artillerisagerne, men blev dog yderst opbragt over den stødende måde hvorpå overkommandoen overdroges til G. *Gerlach og han selv beordredes til at fratæde overkommandoen over artilleriet ved felthæren. N.å. blev han afskediget. – L. var politisk konservativ, men nærmede sig med tiden de nationalliberale. – Kam-

merjunker 1821. Kammerherre 1843. – R. 1826. DM. 1848. K. 1855. S.K. 1865. □Litografi 1853, efter dette træsnit 1864 og 1870. Afbildet på træsnit af ministeriet Bang, 1854. Formentlig afbildet på N. Simonsens mal. af Fr. VII's besøg ved Dannevirke, 1861 (Jægerspris). Træsnit af H. P. Hansen, 1870. Mal. af J. Exner, 1882, efter foto (Vejle rådhus).

A. F. Krieger: Dagbøger I, 1920. General de Mezas krigsdagbøger, 1928. – Ill. tid. 5.6.1870. Den dansk-tydske krig 1864, udg. Generalstaben I, 1890. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (repro. 1973). Marius Hansen i Vejle amts årbøger, 1914 50–55. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. III, 1923 (Tjele). [Ernst Schau:] En generalstabsofficer i 1864, 1925 (fot. opr. 1974) = Memoirer og breve XLVI. K. C. Rockstroh: General de Meza og Dannevirkes rømning, 1930. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s. hist. I–II, 1931–34.

*Rockstroh**

Lützen, Elinborg, * 1919, grafiker. * 26.7.1919 i Klaksvik. F: købmand Andreas Christian L. (1875–1944) og Johanne Joline Nielsen (1884–1957). ~ 22.12.1944 med maler S. *Joensen-Mikines, * 23.2.1906 på Mykines, † 21.9.1979 i Kbh., s. af odelsskole Johannes Frederik Joensen (1874–1934) og Anna-Katharina Anna-Sophie Abrahamsen (1874–1954). Ægteskabet opløst 1952.

Efter at have taget realeksamen i Tórshavn kom L. 1937 til Kbh. hvor hun på Tegne- og kunstindustriskolen for kvinder fik undervisning i reklametegning i tre år. Hun blev videreuddannet 1957–58 hos grafiker Povel *Christensen. – L. har deltaget i udstillinger i Kbh. 1953 og 1976, Reykjavik 1961, Bergen 1970, grafikbiennalen, Göteborg kunstmuseum, 1977, norske internationale grafikbiennale 1978 og 1980 samt færøske vandredstillinger i Danmark, Norge, Island, Skotland og Finland. Hun har illustreret flere færøske eventyrbøger samt *Candide* i færøsk oversættelse, solgt arbejder til Carlsbergfondet og kobberstiksamlngen. L. er repræsenteret på Færøernes kunstmuseum, Tórshavn, Statens museum for kunst, Kbh., og i Bergens kunstforening. – Det er især gennem sine træsnit og linoleumssnit L. har sat sig varige spor i færøsk nutidskunst. Djærvt teknik forener sig i disse arbejder, der oftest henter deres motiver i sagn- og eventyrverdenen, med livlig skabende fantasi og udpræget stilsans der ofte giver disse frembringelser i beskedent format en monumental rejning. □Bronzehoved af Janus Kamban.

William Heinesen

Lützen, Valdemar, 1878–1957, købmand, konsul. * 8.10.1878 i Tórshavn, † 9.11.1957 sst., begr.

Lützen, Valdemar

sst. F: købmand, konsularagent Jacob L. (1845–1920) og Henriette Caroline Restorff (1854–1922). ~ 15.4.1907 i Tórshavn med Ellen Neuhäusen, * 31.5.1882 i Kbh., † 27.11.1966 i Tórshavn, d. af bogholder A. N. (1838–1916) og Othonia Carstensen († 1902).

Efter at have gået i realskole stod L. i lære i sin fars kolonialforretning og blev 1898 medindehaver af firmaet Jacob Lützen og Sønner. 1898–1904 var han bogholder ved et par hvalfangerstationer, og efter et instruktionskursus i fiskehermetik i Norge etablerede han sig som fabrikant i The Normal Company's anselige fabriksbygning fra 1880'erne. Selv om hermetikfabrikationen gik i stå 1918 overlevede firmaet Valdemar Lützen mellemkrigstidens økonomiske depression som importør af brændsel, tømmer, bygningsartikler, foderstoffer, kunstgødning og isenkram og omdannedes 1949 til familieaktieselskab med en gros og en detail salg. 1908 var L. medstifter af A/S Thorshavns Mælkeforsyning som under hans 43-årige formandskab udvidede sin virksomhed til også at omfatte fabrikation af margarine og sæbe. A/S Okkara, som blev stiftet 1938 med L. som bestyrelsesformand, overtog derefter sæbefabrikationen. 1908–18 var L. britisk vicekonsul, 1921–44 britisk konsul og 1930–53 fransk konsularagent. Han var formand for Færøernes købmændsforening 1918–27, byrådsformand 1925–28, kirkeværge fra 1930, medlem af bestyrelsen for Sjómansheimið indtil 1947 og havde mange offentlige tillidshverv. – R. 1921. □ Buste af Eyvind Dalsgaard. Posthumt mal. af Hans Joensen.

Hans A. Djurhuus: Livet på Færøerne, 1950 259–66. Dimmelætting, Tórshavn 13.11.1957. A/S Thorshavns mælkeforsyning og margarinefabrik 1908–58, Tórshavn 1958.

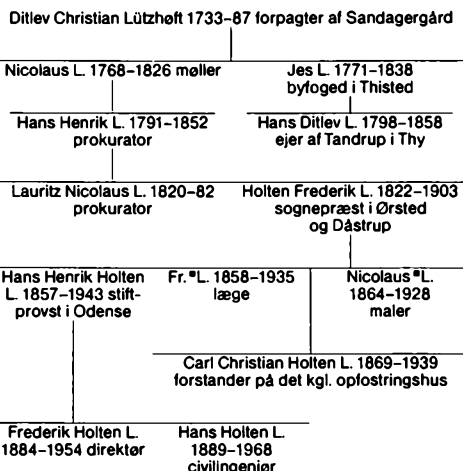
John Davidsen

Lützhøft

Slægten L. føres tilbage til Jes Nielsen L. (ca. 1610–1705), gårdmand i Schaalby, Kahleby sg., Sydslesvig, hvis sønnesøns søn var forpagter af Sandagergård Ditlev Christian L.

Hans Holten Lützhøft: Slægten L. I–II, 2. udg. 1962–70. Hans H. Worsøe

Lützhøft, Frederik Jansen Holten, 1858–1935, læge. * 28.11.1858 i Lendemark ved Tønder, † 13.6.1935 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: sognepræst i Bylderup, senere i Ørsted og Dåstrup, Holten Frederik L. (1822–1903) og Jansine (Signe) Margrethe Worsøe (1825–1913). ~ 8.12.1892 i Kbh. med Gerda Henriette Emilie Berg, * 16.11.1868 i Kbh. (Helligg.), † 29.10.1931 i Fak-

se Ladeplads, d. af grosserer Thorvald Guldbrand Gustav B. (1834–1905) og Julie Marie Olsen (1839–1904). – Bror til Nicolaus *L.

L. blev student 1876 fra Roskilde og medicinsk kandidat 1884. Efter at have været reservelæge i søværnet (1884–85), kandidat på Frederiks hospital (1884–86), assistent ved Kbh.s poliklinik og reservelæge ved Kysthospitalet på Refsnæs (1886–87) var han 1888–91 reservemedikus på Frederiks hospital afd. B. Derefter studerede han 1891 ved børnehospitaler og brystsygesanatorier i Tyskland. 1889 erhvervede han universitetets guldmedalje for afhandlingen *Indikationer og Prognose for Sectio caesarea i Fortid og Nutid*. Fra 1891 praktiserede han i Kbh., blev 1892 reservelæge i hæren, 1894 korpslæge og var 1902–06 servicechef ved Garnisons sygehus. 1907 blev han overlæge, men tog allerede s.å. sin afsked efter ansøgning. L. var medlem af og sekretær i komité for oprettelse af sanatorier for brystsyge og medlem af denne komité's repræsentantskab. Han interesserede sig stærkt for den stetoskopiske undersøgelse og besørgede på fortrinlig vis fornyelsen og forøgelsen af de senere udgaver af J. Liisbergs håndbog derom. Trods en omfattende praksis som en meget søgt og højt skattet huslæge fik han dog tid til at fordybe sig i medicins historie. Allerede i guldmedaljeafhandlingen viste han sin interesse herfor, og senere udgav han en del medicinsk-historiske afhandlinger hvor han særligt interesserede sig for patologiens udvikling, især spørgsmålet om „hvordan den sikre grund til den daværende viden var blevet lagt“. 1933 udgav han *Medicinsk-historiske Studier* hvor hans betydelige arbejder udkom samlet. Han var medstifter af foreningen Medicinsk-historisk museums venner og censor ved

medicinsk embedseksamen. Han fulgte med iver universitetets forelæsninger, ikke alene de medicinske, men fx også forelæsninger over latin, og han havde stor interesse for kunst og musik. – R. 1908.

Axel Hansen i Ugeskr. for læger XCVII, 1935 678. Fr. Vogelius i Hospitalstid. LXXVIII, s.å. 685–88. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

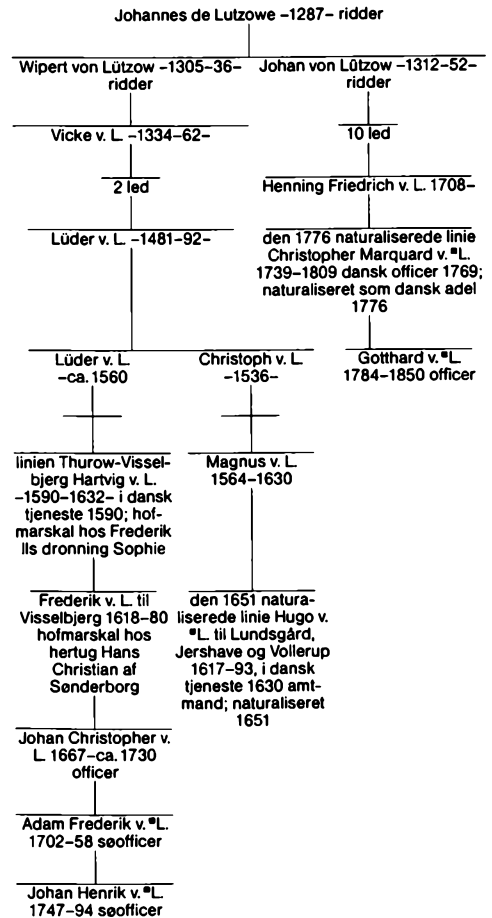
*Axel Borgbjærg**

Lützhøft, Laurids Nicolaus Holten, 1864–1928, maler, kunstsribent. * 19.8.1864 i Lendemark ved Tønder, † 8.6.1928 i Kbh. (Sundby), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst i Bylderup, senere i Ørsted og Dåstrup, Holten Frederik L. (1822–1903) og Jansine (Signe) Margrethe Worsøe (1825–1913). ~ 16.9.1897 i Kbh. (Pauls) med cellist Hedevig Sofie Jessen, * 17.2.1873 på Frbg., † 18.1.1933 i Kbh. (Garn.), d. af løjtnant, senere kaptajn, fuldmægtig, senere kontorchef under Kbh.s magistrat Tycho Wilhelm Carl J. (1844–1922, ~ 2° 1893 med Alvilde Palmgreen Johansen, 1867–1940) og Anna Louise Marie Ringheim, adopt. Erichsen (1843–92). – Bror til Fr. *L.

L. blev student 1882 fra Roskilde og uddannede sig til maler under vejledning af Kr. *Zahrtmann, Karl *Jensen og Frans *Schwartz, udstillede fra 1891 på Charlottenborg. 1894 afbrød han disse studier og rejste til Berlin for at modtage undervisning i sang hos J. Hey; 1896 debuterede han som operasanger i Reval (Tallinn). 1897 var han hjemme igen og blev musikmelder ved Dannebrog, men rejste 1899 atter til Tyskland hvor han en overgang var sanglærer ved Franz Liszt-akademiet i Gotha. Fast bosat i Danmark fra 1908 virkede han som kunstanmelder og kritiker, bl.a. gennem en årrække ved Politiken; han genoptog maleriet, dyrkede landskabet og arkitekturbilledet med udpræget musikalitet i koloritten, men formåede ikke at fæstne sit navn som kunstner. Fra sin læretid i Zahrtmanns skole følte han sig knyttet til „fynboerne“, personligt særlig til F. *Syberg; han støttede dem varmt som kritiker, tog aktivt del i dannelsen af Fåborg museum (medlem af indkøbskomiteen 1910) og skrev dets første katalog. Han er selv repræsenteret i museet med nogle ungdomsarbejder. Under sit lange ophold i Tyskland havde L. kastet sig over studiet af 1200-tallets billedhuggerkunst; sine resultater offentliggjorde han 1915 i den gode populære bog *Middelalderlige Skulpturer i Tyskland*. □Mal. af H. Vedel, 1906. Flere mal. og studier af Peter Hansen, 1910, til sammen mal. 1911 af museumsindvielsen 1910 (Fåborg mus.).

K. Pontoppidan i Politiken 9.6.1928. Leo Swane: Fåborg museum, 1932. Poul Uttenreiter: Fritz Syberg, 1935. Hanne Honnens de Lichtenberg: Zahrtmanns skole, 1979.

*Christian Elling**

von Lützw

Mecklenburgsk uradel.

Hugo v. *L. var 1° ~ Ide Rosenkrantz, d. af hofmester Jørgen *R.

Danm.s adels årbog XLV, 1928 II 69–101.

Nils G. Bartholdy

Lützw, Adam Frederik, 1702–58, søofficer. * 17.6.1702 i Kbh., † 29. el. 30.5.1758 på Malta, begr. sst. F: kaptajn, senere major Johan Christopher L. (1667–1744) og Erdmuth Sophie Trampe (1679–før 1744). ~ 6.3.1743 i Kbh. (Holmens) med Sara Suckow, * 9.4.1719 i Kbh. (Holmens), † 29.12.1791 sst. (Holmens), d. af møn-

Lützow, Adam, Frederik

sterskriver, krigsråd Daniel Heinrich S. († for 1725) og Sara Justesen. – Far til Johan Henrik *L.

L. var først page hos dronning Louise og blev kadet 1718 og sekondløjtnant 1721. Han deltog 1726 om bord i orlogsskibet Nordstiernen i den dansk-engelske ekspedition til Reval (Tallinn) og blev premierløjtnant 1731 og n.å. kaptajn­løjtnant. 1731–34 var han i engelsk tjeneste og blev jan. 1735 medlem af en kommission der var ned­sat for at undersøge nogle formentlige fejl ved to af overfabrikmester K. *Benstrup byggede orlogsskibe. Da han sammen med Frederik *Lüt­ken i sept.s.å. nægtede at underskrive en ekstrakt af kommissionsprotokollen, som de begge betegnede som vildledende, opvakte de kongens vrede. L. slap dog med en skarp irettesættelse. N.å. sendtes han sammen med søofficererne Ulrik Danneskiold-Samsøe, F. L. *Norden og H. H. *Rømeling til England for at gøre tjeneste i flåden. Ved sin hjemkomst 1739 forfremmedes han til kaptajn, havde i de følgende år nogle chefskommandoer og fik 1744 for trejde gang tilladelse til at gå i engelsk tjeneste for at ledsage grev Chr. Danneskiold-Laurvigen. Efter sin hjemkomst blev han 1746 kommandørkaptajn og var de følgende år jævnlig skibschef og medlem af forskellige kommissioner, heraf 1751 af konstruktionskommissionen. 1752 blev L. chef for Søkadetakademiet, en stilling han havde indtil sin død, men i hvilken han ikke gjorde sig særlig bemærket pga. flere store udkommandoer, således blev han allerede 1752 beordret til chef for fregatten Christiansborg og til med denne at begive sig til Marokko for at overtage kommandoen over den derværende eskadre, slutte fred med Marokko og befri de danske der blev holdt i fangenskab. Samme dag freden var sluttet, 3.6.1753, og de danske fanger var løsladt og fordelt på eskadrens skibe der lå på Saffias red, udbrød ild i fregatten Falster der nogle timer senere sprang i luften. Ved sin hjemkomst s.å. forfremmedes han til kommandør. 1757 sendtes L. til Middelhavet som chef for en flådestyrke bestående af to orlogsskibe for at beskytte handelen. Under togtet udbrød i begge skibe en ondartet „forrådnelsesfeber“ der krævede mange ofre. L. blev selv angrebet og døde ved Malta hvor der i karantænehuset er indsat en marmorplade til minde om ham. □Mal. 1731 og 1758. Mal. tilskrevet Johan Hörner. Min. af G. Salemann formentlig forestillende L. (Fr.borg).

C. F. Wandel: Danm. og barbareskerne, 1919 16f. R. Steen Steensen: Søofficersskolen gennem 250 år, 1951 108–11. G. Nørregård: Fregatten Falster ved Marokko 1753, 1956 = Marinehist. selsk.s skr. III.

*Th. Topsøe-Jensen**

Lützow, Gotthard, 1784–1850, officer. * 10.3.1784 i Ribe, † 25.4.1850 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: oberst, senere generalløjtnant Christopher Marquard L. (1739–1809) og Maria Sophia Dorothea Höwell (1753–86). ~ 10.3.1812 i Ønslev med Marie Overbye, * 11.12.1793 på Kringelborg, † 24.7.1844 i Rendsborg, d. af forvalter på Ourupgård, senere proprietær Lauritz O. (ca.1753–1822) og Kirstine Hielm (ca.1768–1844).

L. fik allerede som barn (1787) patent som fæ­nik, to år efter sekondløjtnants karakter, blev 1795 kadet og sekondløjtnant à la suite i infanteriet, fik 1797 reserveret premierløjtnants anciennitet, blev n.å. kar. premierløjtnant, men forblev ved akademiet til 1801 da han indtrådte i virkeligt nummer. 1803 blev han stabskaptajn, 1809 kompagnichef (virkelig kaptajn), deltog 1813 i felttoget i Mecklenburg m.m. og fik 1814 reser­veret majors anciennitet, blev 1821 virkelig major, fik 1828 oberstløjtnants karakter, blev 1834 kar., 1839 virkelig oberst og regimentschef. I konduitelisterne 1841, der var afgørende for for­fremmelse ved hærloven 1842, udtalte den kommanderende general, prinsen af Nør, at L. var af meget livlig karakter, dygtig såvel i garnison som i felten, og 1842 blev han generalmajor og brigadekommandør og ved prinsens tilbagetræden 1846 midlertidig kommanderende general i hertugdømmerne idet dog stabschefen, oberst H. C. *Rømeling, var den egentlig ledende. Allerede fra begyndelsen af 1847 gjorde generalkomman­doen ledelsen i Kbh. opmærksom på den stærke gæring i hertugdømmerne og på at garnisonen i Rendsborg var fuldstændig upålidelig, og tilrå­dede indtrængende at lægge en stærk, pålidelig garnison derind; men først 20.3.1848 rørte man i Kbh. på sig og befalede at generalkommandoen øjeblikkelig skulle forlægge hovedkvarteret fra Slesvig til Rendsborg. Aftenen 23.3. holdt L. i Rendsborg råd med afdelingscheferne uden at afgørende forholdsregler besluttedes, og beklageligvis tillod L. at byens borgerskab fik våben fra tøjhøuset. Tidligt næste formiddag drog prin­sen af Nør med en del oprørske tropper ind i fæstningen og havde straks i guvernementshuset en kort samtale med L. hvorefter denne beordrede garnisonen samlet på paradepladsen og her meddelte officererne hvad der den foregående dag var sket i Kiel mens han ikke kunne meddele bestemte efterretninger om forholdene i Kbh. Han sluttede med at overlade til hver enkelt af dem at handle efter samvittighedens bud; han selv havde skrevet sin ansøgning om afsked og trak sig tilbage med et: „Lev vel, mine Herrer“. Herefter tog prinsen ordet og havde let ved at overtale garnisonen til frafald.

L.s forhold disse to dage er blevet stærkt kritiseret; ganske vist var hans optræden ikke heroisk, men meget taler til hans undskyldning, og end ikke den mest loyale kongerigsk fødte i hans sted ville have kunnet hindre hvad der den dag skete i Rendsborg; hovedskylden falder på ledelsen i Kbh. i den forudgående tid. L. tog ophold i Kbh. hvor en undersøgelse af hans forhold indledtes, men han døde før nogen kendelse var afsagt. – R. 1828. DM. 1836. K. 1843.

Aufzeichn. des Prinzen Friedrich v. Schlesw.-Holst.-Noer, Zürich 1861 64–68. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I, 1867 18–24 56–64 85. N. Neergaard: Under junigrundloven I, 1892 (reproudg. 1973). J. N. v. Fürsen-Bachmann: Lebenserinnerungen, Lpz. 1917 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsteins V 87 94 159. Bidrag til 15. bataljons hist., 1928.

Rockstroh*

Lützwow, Hugo, 1617–93, amtmand. * 1.3.1617 i Dömitz, † 21.3.1693 på Antvorskov, begr. i Gimlinge. F: mecklenburg-schwerinsk staldmester Magnus L. til Niendorf m.m. (1564–1630) og Diliane v. Behr († 1645). ~ 1° 22.6.1656 på Kbh.s slot med Ide Rosenkrantz, * 16.7.1639 på Keldgård, † 15.8.1666 på Antvorskov, d. af hofmester på Sorø Jørgen *R. (1607–75) og Christence Juul (1612–80). ~ 2° 14.11.1672 på Lundsgård med Karen Juul, * 22.11.1642 på Bruusgård, † 20.1.1689 på Antvorskov (~ 1° 1669 med oberstløjtnant Markor Rodsteen til Lundsgård m.m., 1619–70), d. af Ove J. til Bruusgård (1608–44) og Elsebe Juul († tidligst 1678).

Efter sin fars død 1630 blev L. af hertug Adolf Friedrich af Mecklenburg anbefalet til enke-dronning Sophie på Nykøbing slot hos hvem han gjorde pagetjeneste til hendes død (1631) hvorefter han 1632–34 var i Christian IVs tjeneste som edelknaabe og 1637 uddannedes i ridning af staldmesteren Arent v.d. Kuhla. 1640 gjorde kongen ham værægtig, og s.å. deltog han i Hannibal *Sehesteds ambassade til Spanien. Hjemvejen lagde han over England og Holland. 1641 var han deltager i et gesandtskab til Regensburg hvorefter han besøgte Wien, Venezia og Padua ved hvis universitet han tilbragte vinteren 1642, berejste derpå Italien (Rom 1643) og Frankrig indtil krigen 1644 kaldte ham hjem for at være hos kongen der udnævnte ham til hofjunker i hvilken bestilling han 1648 gik over i Frederik III's tjeneste, uagtet der gjordes ham tilbud fra fremmede fyrster om ansættelse som staldmester og kammerjunker. Kongen gav ham selv disse udnævnelser ved sit hof 1649. 1650 fulgte han grev Christian *Rantzau (1614–63) til Wien og benyttede lejligheden til at besøge Ungarn. 1651 naturaliseredes han som dansk adels-

mand. 1655 fik han Antvorskov og Korsør len – hvortil henlagdes Saltø som han dog kvitterede 1664 – og boede herefter som lensmand, fra 1662 som amtmand, på Antvorskov slot hvor han også i svenskekrigen forblev til største nytte for lenene under fjendens nærværelse; også de ham underlagte stutier lykkedes det ham nogenlunde at holde ved magt. Over for lenets bønder synes hans indstilling gennemgående at have været præget af humanitet. Han deltog i stændermødet 1660 og underskrev erklæringen om håndfæstningens kassation. Som lens- og amtmand på den almindelige rejserute – 1671–80 havde han yderligere Ringsted amt – faldt det flere gange i hans lod at modtage og ledsage fyrstelige personer gennem landet. Efter 1671 blev han etatsråd, og 1684 fik han rang med overchargerne.

L. erhvervede betydeligt jordegods dels fra Sjælland, dels i Jylland; sit fædrengods Bakendorf i Mecklenburg afhændede han. Med sin anden hustru fik han Lundsgård og Jershøve (Bjerger hrd.) hvortil han købte Revninge og Drigstrup kirker samt Vorgård (Hellum hrd., solgt 1675). Fra kronen erhvervede han Dyrehavegård (Tårnborgh, Slagelse hrd.) og Agersø (V. Flakkebjerg hrd.). Han stiftede et fattighospital i Gimlinge (nedlagt 1895). □ Epitafium (Gimlinge k.).

L. Boesen: Beskr. over stamhuset og herresædet Lundsgård, 1769 63f. Seehusen: Optegn. om Lyngbygård og Gjerdrup hovedgårde, 1869 96f.

C. O. Bøggild-Andersen*

Lützwow, Johan Henrik, 1747–94, søofficer. * 27.3.1747 i Kbh. (Holmens), † 20.3.1794 sst., begr. sst. (Holmens k.s urtegård). F: kommandørkaptajn, senere kommandør Adam Frederik *L. (1702–58) og Sara Suckow (1719–91). ~ 26. 1.1770 i Kbh. (Holmens) med Charlotte Amalie Lützwow, * 10.7.1748 på Vesmundrød, Borre sg., Norge, † 18.4.1817 i Kbh. (Holmens), d. af major, senere oberstløjtnant Frederik L. (1705–58) og Cecilie Wigand (1719–95).

L. blev kadet 1755 og var med ekspeditionen til Middelhavet 1757–58 hvor faderen, der var chef, døde. Han blev sekondløjtnant 1763, premierløjtnant 1769, kaptajn 1776 og kaptajn 1781. L. deltog 1770–71 om bord i orlogsskibet Grønland i schoutbynacht F. C. *Kaas' (1725–1803) mislykkede ekspedition til Alger og var derefter 1772 og 73 chef for mindre skibe og 1776 næstkommanderende i fregatten Søeridderen. Han blev 1779 interimsundertøjmester og 1788 søtøjmester og medlem af konstruktions- og regleringskommissionen. L. var en dygtig officer, men har særlig gjort sig fortjent som en flittig og pålidelig historisk samler der 1788 ud-

Lützw, Johan Henrik

gav *Samling af historiske Efterretninger om danske Søe-Officerer* 1. del, I. hæfte. Der kom aldrig mere, men af henvisninger i det udkomne af det værdifulde personalhistoriske arbejde ser man at manuskriptet til hele værket må have været færdigt. Det må være gået tabt, måske ved Kbh.s brand 1795. Endvidere har han 1792 udgivet *Den danske Admiral Henrich Spans Levnet og Bedrifter*.

Th. Topsøe-Jensen*

Lüxdorph, se Luxdorph.

Lærkesen, Anna, * 1942, solodanser. * 2.3.1942 i Kbh. F: styrmand, senere kaptajn i DFDS Vagn L. (* 1907) og Agnete Rodskier (* 1910). Ugift.

Da L. 1959 blev aspirant ved Den kongelige ballet uden forud at have gennemgået balletens børneskole var det et afgørende brud med traditionen og den herskende praksis, men L., der var privatuddannet hos den lettiske danserinde og pædagog Edite Feifere Frandsen, var så oplagt et talent at regler måtte brydes hvilket også betød en mere åben politik omkring danserrekruitering i årene derefter. L. blev balletdanser 1960, solodanser 1964 og førstesolodanser 1966. L. er en ener i dansk ballet. Hun er solisten og individualisten. Karakteristisk nok var en af hendes første store roller den unge kontaktsøgende pige i Kenneth MacMillans *Solitaire*, 1961 hvor hun forlenede partiet med sin egen personlighed og poesi. Hendes rørende lappede Aili i Birgit Cullbergs *Månerenen*, 1965 var ligeledes en gribende studie i menneskelig ensomhed, for en stund afløst af tindrende, stille glæde ved at føle sig elsket og accepteret. – L. er en romantisk, lyrisk-følsom danser hvis linjeskønne dans, rene klassisk-russiske teknik og personlige udstråling og stil har forgyldt partier som den hvide svaneprinsesse Odette i *Svanesøen*, 1964, *Sylsiden*, 1966 og *Giselle*, 1968. Det vemodigt-elegiske, det overjordiske og det dragende-farlige har grobund i hendes væsen og kunst ligesom armenes stolte føring og de sikre balancer blev et særkende for den ubesværede og lette dans i disse roller. Hendes Julie i Fr. Ashtons *Romeo og Julie* som hun dansede med henrivende ynde 1963 fører sig til denne række af poetiske karakterer og viste tillige noget om særpræget i hendes stærke og store talent. Hendes dybt gribende Julie „lukkede“ sig i meget høj grad om sin egen glæde og tragik uden helt at nå sin Romeo.

I det nyere repertoire har L. gjort indtryk ved overraskende spil og dramatisk talent som den unge pige i Flemming Flindts *Eneime*, 1966, mens hendes Caroline i Antony Tudors *Syrenha-*

ven, 1970 rummer tragiske dybder. Poesi og mystik forenes i L.s talent som det kommer til udtryk i *Søvngængerens* uhyggelige vandring over scenen i George Balanchines romantiske pastiche-ballet af samme navn som hun dansede første gang 1966. Hendes Terpsichore i samme koreografs *Apollon*, 1966 er en inspireret præstation hvor hun på kongenial og poetisk smukkeste vis levendegør dansens muse. L.s lyrisme kommer til sin ret i adagio-satsen i Balanchines *Symfoni i C*, i hans *Serenade*, i Mikhail Fokins *Chopiniana* og i en række klassiske pas de deux'er.

L. er på det nærmeste blevet en myte i dansk ballet. Med det samme stod hun i centrum i de store partier, hendes talent og teknik berettigede hende til, men hun fik ikke mulighed for gennem en hel karriere at udbygge og befæste sin position idet sygdom allerede i midten af 70'erne gjorde hendes optræden sjældnere og sjældnere. – R. 1972. □ Tegnet i roller af Hans Bendix udst. 1962 og 1963. Foto (Kgl. bibl.; Teatermus.; Det kgl. teaters arkiv og bibl.).

Sv. Kragh-Jacobsen: 20 solodansere fra den kgl. da. ballet, 1965. Samme: Balletaftener, 1969.

Erik Aschengreen

Læssøe

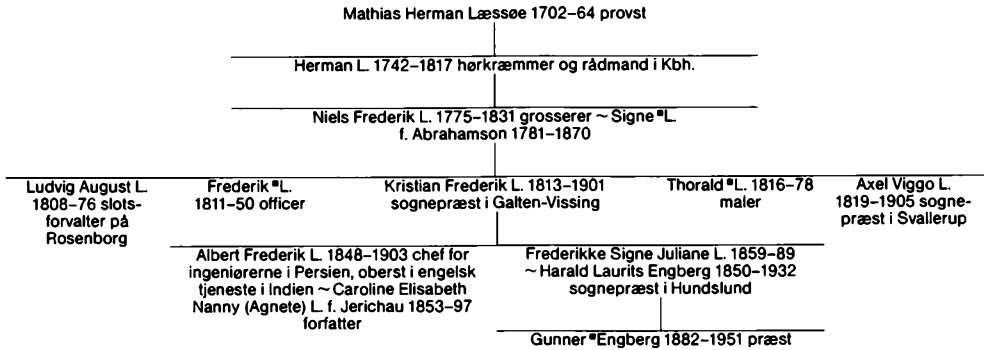
Slægten føres tilbage til møllejer Søren Nielsen (1554–1645), far til landstingskriver i Viborg Peder Sørensen L. (ca. 1610–) hvis søn, birkedommer og rådmand i Skælskør Christen Pedersen L. var far til provst Mathias Herman L. Jørgen *L. tilhører en slægt der kan følges tilbage til arbejdsmand Hans Holger L. (ca. 1790–) i Kbh., men som ikke ses at have forbindelse til den her omtalte slægt.

Lengnicks genealogier, 2. saml. I. J. Vahl: Slægtetog over afkommet af Christjern Nielsen VIII, 1887 27f.

Hans H. Worsøe

Læssøe, Verner Hans Frederik Abrahamson, 1811–50, officer. * 23.9.1811 i Kbh. (Frue), † 25.7.1850 ved Isted, begr. i fællesgraven på Flensborg kgd. F: grosserer i Kbh., senere toldinspektør i Frederikshavn, endelig havnekontrollør i Kbh. Niels Frederik L. (1775–1831, ~ 1° 1798 med Anna Johanne Neergaard, 1779–1863, ~ 2° med generalmajor, kammerherre Carl Romeling, 1769–1839) og Margrethe Juliane Signe Abrahamson (1781–1870). Ugift.

L. var af forældrene bestemt til at skulle studere og blev elev i Borgerdydskolen i Kbh., men opnåede dog forældrenes tilladelse til at forberede sig til landkadetakademiet hvor han indtrådte i 2. militærklasse nytår 1827. Da han vedblev at

bo hjemme havde han kun i ringe grad omgang med kammeraterne. Moderen, **Signe L.**, en datter af Werner *Abrahamson, var et meget begavet menneske og allerede fra fædrenehjemet kendt med mange kunstnere og forfattere ligesom hun hele sit liv stod i åndelig forbindelse med sådanne, bl.a. H. C. *Andersen. Hun var levende interesseret i historie, og vakte tidligt sønnens interesse for fortidens og samtidens helte. 1828 tog L. officerseksamen og fik sekondløjtnants anciennitet, men forblev endnu et år i pægeklassen hvorefter han udnævntes til sekondløjtnant fra nytår 1830 (anciennitet 1828) og afgik til tjeneste ved et infanteriregiment i Kbh. Et udbrud af hans stærke temperament pådrog ham kort efter en alvorlig straf for myndighedsmisbrug. 1832 tog han adgangseksamen til højskolen og gik efter oprykningseksamen 1834 over i generalstabsafdelingen hvorfra han afgik 1836, blev adjoint ved generalkvartermesterstaben og fik n.å. premierløjtnants karakter. Under hans ophold ved højskolen opstod en skarp strid mellem undervisningsdirektøren, Joseph *Abrahamson, hans morbror, og nogle af lærerne, der endte med Abrahamsons afgang, og L.s naturlige partitagen for morbroderen bragte ham i et stærkt og varigt modsætningsforhold til en del af kammeraterne foruden at det hos ham vakte en stærk modvilje mod den senere krigsminister C. F. Hansen der som generaladjutant hos kongen havde haft indflydelse på afgørelsen. 1839 blev L. adjoint ved den nyordnede generalstab hvor han deltog i opmålingsarbejder.

Til hærlovskommissionen af 1840 indsendte han forslag om infanteriets uddannelse og i fællesskab med kammerater forslag om generalstabens fremtidige ordning, grundet på et forarbejde af ham selv. Dette sidste forslag blev årsag til et voldsomt sammenstød mellem L. og redaktøren af Militært Repertorium og pådrog ham i sit forløb kongens alvorlige mishag. Samtidig skrev han i dagspressen om den fremtidige hærord-

ning, hvad der var ildeset navnlig blandt de ældre officerer, og yderligere tillagde man ham forfatterskab til andre bladartikler som han ikke havde haft noget at gøre med. L. var politisk interesseret og stod i nær forbindelse med ledende nationalliberale personligheder, han blev en hyppig gæst i A. F. *Tschernings hjem og var ivrig skandinav, hvad der ej heller var velset i størstedelen af officerskorpset. I generalstabschefens konduiteliste 1841 vurderes hans „Opførsel og Konduite i Tjenesten“ kun som tilfredsstillende – uden for tjenesten mindre end tilfredsstillende, noget i listen enestående. L. søgte derefter orlov og rejsepenge og fik begge dele tilstået rundeligt, og fra foråret 1842 studerede han militære forhold i udlandet, tilbragte hele efteråret og vinteren i Paris og interesserede sig også for kunst. I sine breve hjem kritiserede han den politiske udvikling hjemme, den ringe interesse for hæren, forudså store farer fra Tyskland og hertugdømmerne, anså tilslutning til „Broderrigerne“ for nødvendig og betragter det som sin livsopgave at virke herfor. 1842 var han blevet kaptajn II, n.å. kaptajn I. Efter hjemkomsten efteråret 1843 var han 1844–45 lærer ved højskolen i militærgeografi, men måtte afgå som følge af stridigheder med skolen og nogle af lærerne. 1844–47 arbejdede han med stor iver og interesse i den topografiske afdeling, hvis organisation var blevet forbedret betydeligt. Efter et langvarigt anfald af tyfus fik han lejlighed til en rekreatjonsrejse til Italien efteråret 1847. Dette år lod generalstabens bedømmelse af ham noget gunstigere end end ikke helt godt, og bl.a. takseredes hans duelighed til at tjene i højere charger kun til det forbeholdne „formenes ikke at ville fejle“.

Allerede fra 9.3.1848 havde han samlet flere kammerater til drøftelse af forhold ved en krigs udbrud; 14.3. blev han sekretær i en kommission om organisation af forstærkningsafdelingerne, og han blev udset til en post ved et lille korps af Kbh.s garnison der påtænkte overført til her-

Læssøe, Frederik

tugdømmerne. Den 22.3. blev Tscherning krigsminister og udnævnte L. til stabschef for armeen med den bagtanke at gøre ham til den egentlige leder, hvilket den kommanderende general, Hans *Hedemann synes at have affundet sig med. 26.3. fik han fuldmagt som generalkvartermester ved Nørrejske armékorps, og 30.3. udnævntes han til stabschef ved armeens hovedkvarter. Korpsets organisering til en krigsdygtig enhed var et betydeligt arbejde, men 9.4. ved Bov viste korpset sig operationsdygtigt. I maj blev L. major, i aug. oberstløjtnant. – Meget af den anerkendelse der er udtalt om hærens ledelse det første krigsår må tilægges L. personlig. De der under hans virksomhed af forskellig art kom til at stå ham særlig nær – deres antal var ikke stort – er enige om at fremhæve hans fysiske og moralske mod, hans idealisme og glødenede fædrelandskærlighed, hans ansvarsbevidsthed og personlige uegennytte. L. var selv et udpræget pligtmenneske, men krævede med næsten despotisk hårdhed at hans undergivne tænkte, følte og arbejdede ligesom han selv. De krav til samliv i glæde med andre anerkendte han ikke, hvad der kunne tynde på hans omgivelser. Han skyede de højere samfundsklasser, tog kvarter hos jævne folk, og dameselskab undgik han ganske; arbejde og selskabsliv kan ikke trives sammen, udtalte han. Over for general Hedemann var han langt fra loyal, og han medvirkede til at undergrave hans autoritet over for krigsministeren. L. fortsatte aug. 1848–april 1849 som stabschef under Hedemanns afløser general Chr. v. *Krogh, men førte sommeren 1849 bataljon i Ryes korps, hvorefter han næsten et år lå i kvarter på Als, og ved stadige øvelser og skarp tjenesteudførelse ved sin bataljon arbejdede han på selv at erhverve sig indgående kendskab til troppetjenesten. I felttoget 1850 hørte hans bataljon til F. A. *Schlepperegrels division, og 25.7. førte L., der havde fået obersts karakter, avantgarden gennem Øvre Stolk. Ved angrebet på Gryde skov red han op på en høj for at orientere sig og blev kl. 6 morgen ramt af en kugle i brystet.

L.s arbejde som stabschef i begyndelsen af krigen og hans senere føring af tropper under kamp viser at han var i besiddelse af et ubestrideligt militært talent der på grund af hans død ikke nåede at komme til fuld udfoldelse. – R. 1848. DM. 1849. □Portr. af L. som barn gengivet i træsnit af C. Poulsen, 1895. Mal. af Constantin Hansen, 1824. Teg. af J. Th. Lundbye, 1841. Teg. af J. A. Jerichau, 1850, efter denne litografi af I. W. Tegner, 1851, og træsnit 1854, 1883, i gruppe af H. P. Hansen, 1888, og af samme, 1895, endv. teg. af L. A. Smith (Fr.borg), herefter litografi

1853 og 1869 og træsnit 1869, 1875 og af H. P. Hansen, 1877. L.s fald gengivet på træsnit 1852. Relief af H. V. Bissen 1859–60, til Istedmonumentet (Nordjyllands kunstmus.; Tøjhusmus.; afstøbning på Fr.borg). Buste af J. A. Jerichau, 1882 (Århus kunstmus.; Odense bys mus.), hugget af E. H. Bentzen, 1884 (Fr.borg). Mal. af V. Irminger, 1912 (Fr.borg), mindre gentagelse 1913. Foto.

Kilder. Breve til H. C. Andersen, udg. C. St. A. Bille og Nic. Bøgh, 1877 419–25. Breve fra H. C. Andersen, udg. samme I, 1878 405 410 497. Breve i Museum, 1894 II 67–72. A. F. Krieger: Dagbøger I–II, 1920–21; IV, 1921; VII, 1925. General de Mezas krigs dagbøger 1849–51, 1928.

Lit. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. F. Abrahamson: V. H. F. A. L., 1869 (optr. af Dansk militært t., 1868 193–240). Johs. Harbou: Nogle erindr. og betragtn. med hensyn til krigen 1848–50, 1870. Nic. Bøgh: Signe Læssøe, 1877. O. Vaupell: L.s levned og aktstykker til krigen 1848–50, 1895 (anm. i Militært t. XXIV, s.å. 308–24; J. P. Købke sst. 467–86; O. Vaupell sst. 604–11). J. P. Købke i Vort svar 20.10.–1.12.1895. Samme i Militært t. XXV, 1896 263–309 (Eckernfælde-affæren). C. A. Garde i Tidsskr. for søvæsen ny r. XXXI, 1896 37–74. Generalstaben 1808–1908, udg. Generalstaben, 1908. J. T. Ræder: Kriegerindr. 1848–50, 1911. N. P. Jensen: Oberst F. L., 1912. P. Andrae: W. H. F. A. L., 1912 (heri breve). A. Tuxen i Hist. t. 9.r.IV, 1925–26 1–52. Tormod Jørgensen: A. F. Tscherning, 1938. M. Vesterdal: Slaget ved Isted, 1978.

*Rockstroh**

Læssøe, Jørgen, * 1924, assyriolog. * 2.6.1924 i Jægerspris, Dråby sg. F: købmand Søren Emilus Albert L. (1881–1950) og Karen Stroyer Nielsen (1884–1956). ~ 26.11.1949 i Chicago, Illinois, USA med Herdis Elsie Aaberg, * 4.11.1920 i Dwight, Illinois, d. af præst ved den danske kirke i Minneapolis, Minnesota, USA Jens Christian Aa. (1877–1970) og Elsie Raun (1881–1941). Som så mange andre blev L. allerede i skoletiden optaget af den gamle nærorient, og det førte efter studentereksamen 1942 til studiet af assyriologi hos Otto E. *Ravn. Efter seks års studier der i nogen grad var afbrudt af anden verdenskrig blev L. mag.art. i semitisk filologi med assyriologi som hovedfag. To år forinden, i 1946, havde han modtaget Kbh.s univ.s guldmedalje for en prisopgave i østerlandsk filologi. Dengang som i dag var det særdeles vanskeligt for nyudklækkede magistre i „ekstotiske“ fag som assyriologi og ægyptologi at få arbejde inden for deres fagområde i Danmark, og L. måtte derfor drage udenlands. I Chicago var han gennem tre år medarbejder ved udgivelsen af den store assyriske ordbog, og tiden dér blev meget udbytterig på grund af mødet med en række af fagets førende forskere. 1951 fik L. et af de nyoprettede adjunkturer ved Kbh.s univ. og efter et par år blev han lektor

sammesteds. Fra 1953 til –55 var L. imidlertid under orlov Assistant Professor ved University of California, Berkeley, men han holdt hele tiden kontakten til Kbh.s univ. ved lige, og 1957 blev han ekstraordinær professor i assyriologi ved dette universitet. Samme år ledede L. sammen med den dansk-amerikanske arkæolog Harald Ingholt en dansk udgravning ved ruinhøjen Tell Shemshâra i Kurdistan i det nordlige Irak. Under arbejdet fremdrog man bl.a. fra en lokalguvernørs arkiv en række kileskriftstavler som kaster lys over de politiske og økonomiske forhold i dette område omkring 1800 f.Kr. 1962–63 var L. en kort tid field director for den skandinaviske arkæologiske ekspedition i det sudanesiske Nubien, 1966–67 var han atter i USA som gæsteprofessor ved University of California, og 1968–69 var han dekan for det filosofiske fakultet ved Kbh.s univ.

Blandt L.s vigtigste videnskabelige afhandlinger må nævnes disputatsen fra 1955, *Studies on the Assyrian ritual and series bit rimki*, der drejer sig om tekster der skal sikre kongens person mod onde magter, og *The Shemshâra tablets*, 1959 der bygger på materiale fra den danske udgravning ved Tell Shemshâra. Også populær-videnskabelig virksomhed har optaget L., han har bl.a. skrevet *Fra Assyriens arkiver*, 1960, *Babylon*, 1966, og sammen med yngre fagfæller har han forfattet *Assyriologien i Danmark*, 1977. – Medlem af Videnskaberne selskab 1970. – R. 1966. R¹. 1974. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1956 209f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Torben Holm-Rasmussen

Læssøe, Signe, se **Læssøe, Frederik**.

Læssøe Müller, Paul, se **Müller, Paul Læssøe**.

Lætus, Erasmus (Rasmus Glad), 1526–82, humanist. * 1526 på Ingvorstrup ved Grenå, †9.11. 1582 i Kbh. F: herredskriver Mikkel Ingvorsen og N. N. Glad. ~ Marie Stemp, †3.4.1573 i Frankfurt a.M., d. af rådmand i Kbh. Jørgen S. († før 1544) og Marine († ca. 1564).

Ligesom sine fem brødre antog L. det mødrene slægtsnavn Glad og skrev sig med den pompøst klingende latinisering Cimbrius Erasmus Michaëlis (-ius) L. 1533 kom han i Århus skole hvor han havde en god støtte i sin morbror mag. Anders Glad, kannik ved domkirken. 1542 blev han indskrevet som student ved Kbh.s univ., tog 1544 den filosofiske baccalaureat og 1546 magistergraden. Oprindeligt bestemt for kirken eller skolen understøttedes hans universitetsstudier af

domkapitlet i Århus, men professorerne søgte at vinde ham for retsvidenskaben, løste ham fra forpligtelsen over for kapitlet og skaffede ham rejseunderstøttelse. 1548 blev han indskrevet ved universitetet i Rostock og har rimeligvis også besøgt andre universiteter.

Det var imidlertid ikke juraen men digternes og historieskrivernes værker han fordybede sig i hvorom hans første skrift efter hjemkomsten vidner, et latinsk velkomstdigt til Christian III ved dennes tilbagekomst fra en rejse (1551). Efter en ventetid, hvorunder han måske igen har rejst i udlandet, blev han 1554 professor i pædagogik og 1558 professor i dialektik. Da han havde vakt Frederik II's opmærksomhed ved en latinsk mindetale over kongens far fik han 1559 kongelig understøttelse til at fuldende sin teologiske uddannelse i Wittenberg med et fremtidigt teologisk professorat for øje. I Wittenberg erhvervede han s.å. licentiatgraden og straks efter den teologiske doktorgrad. Inden sin bortrejse herfra udgav han en samling latinske vers (*Bucolica*) efter den romerske digter Virgils forbillede. Digtene, syv i alt, ledsagedes af en tilegnelse til Frederik II af Philipp Melanchton der sagde god for L. som rettroende teolog. Efter hjemkomsten blev han 1560 udnævnt til professor i teologi, ligesom han også fik flere beviser på kongens yndest, således foruden et kanonikat i Roskilde (1559) indtægterne af Rødovre præstekald. 1561 blev han universitetets rektor, men da hans hovmodige og anmassende optræden over for sine embedsbrødre medførte klager over ham hos kansleren Johan Friis måtte han nedlægge sit rektorat før tiden. L. forspildte dog ikke derved kongens gunst, befæstedes måske endda yderligere deri ved et længere dansk digt hvori han beskrev Frederik II's sejr over svenkerne ved Falkenberg (1565). Fire år senere opnåede L. det for en lærd dengang meget usædvanlige at blive optaget i den danske adelstand (1569) „paa Grund af de Tjenester, han havde vist Kongen og Riget“. Ved sin indflydelse hos kongen skal han have bidraget til kommunitetets oprettelse s.å.

Sundhedshensyn og trang til større skueplads for sin litterære virksomhed bevægede L. til at søge tilladelse til en udenlandsrejse. 1572 fik han orlov på et års tid for at begive sig ud af riget „nogen hans Hverv og Ærende at forrette“ og begyndte hermed et vandrelev hvis frugt var en forbavsende litterær produktion hvori han søgte at gøre udlandet opmærksom på sit fædrelands ære og historie. 1573 fuldendte han i Basel et på latinske vers affattet værk om søvæsenet (*De re nautica*), tilegnet den venetianske republik og dens daværende doge, Alvise Mocenigo, som

Lætus, Erasmus

han selv siger i dedikationen for ikke at mode tomhændet ved et besøg dér s.å. som dog ikke ses at have svaret til forventningerne. S.å. udsendte han en anden latinsk digtecyklus *Moralske Samtaler (Colloquia moralia)* imellem planter, dyr og fugle, tilegnet Christian IIs datter søn, hertug Carl af Lothringen. Det sidste afsnit er en samtale mellem Tibern og Gudenåen der hver priser sit lands skønhed hvorved L. får lejlighed til at berømme sin fodeegn, Grenåegnen. I Frankfurt a. M. udsendte L. s.å. et par andre arbejder på latinske vers: det ene en fremstilling af dronning Margretes historie (*Margaretica*), tilegnet dronning Elisabeth af England, det andet en beretning om danske forhold (*Res Danicæ*). Dette sidste værk er et nationalt epos, en Danmarkshistorie og -beskrivelse på mere end 16300 heksametre og med mange træk fra forfatterens egen tid. I forordet omtale han sit „møjsomme og ulykkelige Vandreliv“ og anfører at han har forfattet noget af værket i Kbh., noget i Hamburg, andet i Köln, en del i Basel, meget i Padua, men det meste i Frankfurt, overalt uden litterære hjælpemidler og nedtrykt af tabet af sin hustru. Med stor berømmelse omtaler han den danske adel som både lærd og tapper og lover nøjere at udvikle de danske fortjenester af videnskaberne i fortalen til en påtænkt udgave af Anders Sunesens Hexæmeron. Endnu et værk fuldendte L. i Frankfurt i efteråret 1574, nemlig et latinsk digt om Nürnberg (*De republica Noribergensium*) som han dog allerede havde udarbejdet i Kbh. Fortalen som oplyser at han aldrig har været i Nürnberg er mærkelig ved en udførlig og meget smuk karakteristik af Christian III. Som det gælder om det sidstnævnte værk gælder det sikkert også om de øvrige at de har foreligget udarbejdede inden han forlod Kbh., og at formålet med hans rejse væsentlig har været at få disse værker trykt i udlandet. Foruden de ovennævnte fem værker afsluttede han i feb. 1574 en romersk kejserkronike fra Cæsar til Diocletian (*Romanorum Cæsares Italic*), tilegnet kejser Maximilian II med hvis tiårsprivilegium mod eftertryk de fleste af hans værker er forsynet. I Kbh. var man imidlertid misfornøjet med hans lange udebliven hvorved studenternes undervisning forsvantes, og på forestillinger fra universitetets side blev L. derfor 1574 afskediget. Kongen forsørgede ham med anseelige gejstlige forleneringer, og for penge kongen skænkede ham for hans hovedværk, *Res Danicæ*, der var tilegnet kongen, købte han sig en gård i Kbh. på hjørnet af Studiestræde lige over for Vor Frue kirke hvor han tilbragte et behageligt otium, vekslende med rejser rundt i landet til gode venner som klosterforstanderen i Sorø Iver

”Bertelsen og sommerophold i Rødovre præstegård hvor han året før sin død begyndte sit sidste arbejde *de Nato. Baptisatoque primo Friderici II . . . Filio, Christiano . . . Historiarum Libri IIII*, 1577 (delvis trykt i *Monumenta hist. Danicæ*, udg. H. F. Rørdam II, 1875 595–712).

H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72. Vilh. Andersen: Tider og typer. Erasmus I, 1907 145–69. Peter Skautrup i Danm.s gamle landskabslove VI, 1937 XXII–XLII. F. J. Billeskov Jansen: Danm.s digtekunst I, 1944 (fot. optr. 1964) 85–88. – Registrant over breve fra og til danske i udenl. bibl., ved Laur. Nielsen, 1934 79.

Øjvind Andreassen*

Löbnitz, Nicolai Johan, 1798–1867, bøsse-mager, våbentekniker. *2.3.1798 i Rendsborg, †13.5.1867 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: bøsse-mager Johann Friedrich L. (1767–1842) og Ida Catharina Margaretha Oppermann (~1° med Finck). ~21.10.1829 i Kbh. (Cit.) med Caroline Kristine Christensen, *18.2.1799 i Kbh. (?), †12.11.1877 sst. (Garn.), mor til bøsse-mager Georg*Christensen.

Efter at være udlært i Rendsborg blev L. 1828 bøsse-mager i hæren og beordredes til tjeneste i Kbh. hvor han gjorde mesterstykke og s.å. fik borgerbrev. 1830 ansattes han ved sjællandske jægerkorps (Kastellet), 1842 ved jyske (I.) jægerkorps (sst.) og udnævntes s.å. til hofbøsse-mager. Han opfandt forskellige bøsselåse bl.a. til kammer-(bag-)ladning og perkussionstænding der også vakte opmærksomhed i udlandet og omtaltes i førende militære tidsskrifter; endvidere en hurtigskydende vindbøsse m.m. samt forskelligt godt bøsse-magerværktøj. Ved en udstilling i Kbh. 1836 udtaltes om nogle af hans arbejder at de „var noget af det bedste og eleganteste Bøssemagerarbejde, der hidtil er forfærdiget her i Landet“. Han var tillige en fremragende ciselør og gravør og fremviste „udmærkede“ arbejder ved kunstakademiets udstillinger der i 30erne også stod åbne for håndværksarbejder, og 1834 nævnes hans værksted som det største og bedste bøsse-magerværksted i Kbh. 1851–63 var han probermester ved Kronborg geværfabrik. – Krigsassessor 1863. Krigsråd 1856. Overkrigskommissær 1863. – DM. 1835. R. 1866.

Militært repertorium VI, 1840 154–80. C. Nyrop i Månedsskr. udg. af Industriforen., 1884 13–15 20–22.

Rockstroh*

Løe, Harald Asbjørn, *1926, tandlæge. *19.7.1926 i Steinkjer, Norge. F: købmand Haakon L. (1874–1959) og Anna Birgitte Bruem (1896–1978). ~3.7.1948 i Stamsund, Norge, med sekre-

tær Inga Johansen, * 22.9.1926 i Stamsund, d. af civilingeniør, stortingsmand Arnold Carl J. (1898–1957) og Marianne Blix (* 1904).

L. blev student 1944 i Steinkjer, tog tandlægeeksamen i Oslo 1952 og blev assistent ved Norges tandlægehøjskole 1952–55. Efter et studieophold i USA blev L. universitetsstipendiat og forsker ved Odontologisk forskningsinstitut, Oslo 1959–62. I 1962 blev L. professor i parodontologi ved Århus tandlægehøjskole hvor han virkede til 1972. L. blev en dynamisk leder af sin afdeling og inspirerede mange unge forskere til at yde en videnskabelig indsats. Flere af de nu klassiske undersøgelser inden for parodontologien blev til i denne periode ved L. og hans medarbejdere. I samme tidsrum grundlagde L. *Journal of Periodontal Research* (1966) som han har redigeret siden. I 1972 rejste L. til USA hvor han til 1975 blev direktør for tandlægeligt forskningsinstitut i Ann Arbor i Michigan. Siden 1975 har L. været rektor for School of Dental Medicine ved Connecticut universitet. L. har været gæsteprofessor ved det hebraiske universitet i Jerusalem og gæsteforelæst ved skandinaviske, europæiske, asiatiske og nord- og sydamerikanske universiteter. Foruden at yde en fremragende forskningsindsats inden for parodontologien har L. været aktiv på en lang række andre områder. Han var i Norge medlem af forskellige faglige organisationers styrelser hvilket også blev tilfældet i Danmark. L. var således medstifter af Jydsk-fynsk parodontologisk selskab. Også på det internationale plan har L. haft mange tillidshverv, herunder i forbindelse med WHO. 1979 blev L. præsident for The International Association for Dental Research. L.s disputats fra 1961 *Bone tissue formation. A morphological and histochemical study* blev fulgt af en meget lang række originale bidrag til tandsygdommens epidemiologi, histopatologi, mikrobiologi og profylakse. L. er æresmedlem af flere udenlandske tandlægeselskaber. Han har modtaget en række internationale priser for sin indsats, og han blev æresdoktor ved Göteborgs universitet 1973 og Århus tandlægehøjskole 1980. – R. 1972. □Foto.

J. J. Pindborg

Løffler, Ernst Conrad Abildgaard, 1835–1911, geograf. * 28.2.1835 i Kbh. (Slotsk.), † 30.7.1911 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: fuldmægtig, senere kontorchef ved Det kgl. teater, etatsråd Ernst Konrad L. (1805–66) og Julie Abildgaard (1803–77). ~ 25.7.1873 i Brønshøj med Ida (Marie) Noline Frederikke Jansen, * 19.1.1847 i Kbh. (Helligg.), † 9.4.1920 sst., d. af tandlæge, senere professor Johan Jacob J. (1801–78) og Ida

Vilhelmine Augusta Trock (1821–88). – Bror til J. B. *L.

L. blev student 1854, privat dimitteret. Fra sin mors familie havde han arvet sine kunstneriske anlæg og interesser og vaklede i nogen tid mellem malerkunsten og naturvidenskaben, men hans interesse for naturvidenskaberne og navnlig den geografiske side af disse voksede stærkt ved nærmere bekendtskab med J. Fr. *Schouws og A. v. Humboldts skrifter, og han besluttede sig til at vie sine kræfter til et på naturvidenskaben baseret studium af geografien. Skønt dette fag ikke doceredes ved universitetet lykkedes det ham at gennemføre sin plan navnlig ved bistand af geologen G. *Forchhammer. Foruden geologi hørte L. også forelæsninger i zoologi og botanik og bestod 1859 magisterkonferens i fysisk geografi. Året efter tiltrådte han en studierejse i Alperne, Frankrig og Italien, og i Italien vakte hans interesse for geografis etnografiske og historiske side, således som det fremgår af hans livligt fortalte selvbiografi. L. var herved nået til samme opfattelse af geografien som videnskab som tidligere var udtalt af Malthe Conrad *Bruun, Humboldt og Ritter, og som L. formulerede således: „Geografien vurderer Naturen, i Modsætning til de specielle Naturvidenskaber, fornemmelig efter dens Betydning som Helhed for Menneskets Kulturliv“. 1866 erhvervede L. doktorgraden ved afhandlingen *Forsøg paa en geognostisk Tydning af Landenes Overfladeforhold*, og samtidig begyndte han som privatdocent at holde geografiske forelæsninger ved universitetet og udfoldede en betydelig virksomhed for at skaffe geografien en selvstændig lærestol ved samme, for uddannelse af faglærere og for en metodisk behandling af faget både som videnskab og som skolefag. Han støttedes her ved de bestræbelser som rundt om i Europa virkede i samme retning. 1883 ansattes han som docent i geografi ved universitetet samtidig med at geografien optoges som fag ved den nyoprettede skoleembedseksamen.

1888 blev L. ekstraordinær professor, 1898 ordinær professor, 1802 grundlagde han universitetets geografiske laboratorium. Da hjælpemidlerne var få og bevillingerne små stillede han sit eget omfattende bibliotek til disposition. 1910 tog han afsked som professor. L. var en søgt foredragsholder hvortil bidrog hans elegante, malende sprog. Han var ikke særlig kundskabsrig, hans videnskabelige evner ikke dybtgående, men han øvede en pionergerning for det geografiske studium ved universitetet og gav stødet til uddannelse af kyndige lærere som efterhånden højnede skolernes undervisning i geografi. Han har skrevet en del mindre afhandlinger hvoraf de

fleste handler om geografiens metode. 1876 udgav han sin populære *Haandbog i Geographien* som efterhånden udkom i tre oplag. 1893–98 udkom *Omrids af Geographien I–II*, beregnet som lærebog for studenterne. Geografisk laboratorium arvede hans samling af gamle atlasværker og kort samt hans etnografiske våbensamling. – For sin indsats i forbindelse med oprettelsen af professorater i geografi i Lund, Göteborg og Uppsala blev han medlem af det svenske videnskaberens selskab i Lund og Göteborg. – R. 1892. □Silhouet (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1867 214–16. E. L.: Min selvbiografi, 1911. – H. P. Steensby i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1911 64–67. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehoj XIII, 1979 391–95 425. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

M. Vahl*

Løffler, Julius Bentley, 1843–1904, arkitekt, middelalderarkæolog. * 30.9.1843 på Frbg. (Slotsk.), † 19.12.1904 sst., begr. i Gentofte. F: fuldmægtig, senere kontorchef ved Det kgl. teater, etatsråd Ernst Richard L. (1805–66) og Julie Abildgaard (1803–77). Ugift. – Bror til Ernst *L.

L.s mål var oprindeligt at blive arkitekt, og samtidig med at han tegnede hos professor Christian *Hansen mens denne byggede Zoologisk museum gennemgik han akademiets skoler og underkastede sig 1867 afgangskonkursen. Allerede året i forvejen havde han imidlertid for kirke- og undervisningsministeriet opmålt Sorø kirke, et arbejde der blev bestemmende for hans fremtidige løbebane og beslutningen om ikke at tage afgang som arkitekt. Suppleret med en række ligeledes af ham udførte detailtegninger blev disse opmålinger nemlig benyttet af N. L. *Høyen til hans monografi af kirken i Danske Mindesmærker, og det heraf flydende samarbejde med Høyen der i L. fandt en livlig og levende interesseret tilhører, vakte en interesse for vor middelalderlige kirkearkitektur og -kunst der snart optog ham næsten fuldstændigt. Med offentlig understøttelse studerede han i de følgende år en række vestjyske kirker, undersøgte 1872 efter opfordring af J. J. A. *Worsaae Bergen klosterkirke på Rügen og påviste dens afhængighed af samtidig dansk teglstensarkitektur, et emne han uddybede ved et senere besøg på øen. Da Worsaae 1873 påbegyndte en systematisk undersøgelse af landets antikvariske mindesmærker var han derfor selvskreven til at deltage i disse „herredsrejser“, og der indledtes herved et intimt, næsten 30-årigt samarbejde med Nationalmuseet. Den faste ansættelse ved museet der gentagne gange blev ham tilbudt ville han dog ikke modtage. Hvor regelmæssig hans livsførelse end var var det ham

nemlig inderligt imod at binde sig til nogen fast embedsgering; selv stiftskriverembedet ved hans højt elskede Roskilde domkirke, der dog ville have givet ham rimelig tid til frit studium, afslog han. Først 1896 på et for museets historiske afdeling meget kritisk tidspunkt samtykkede han i at indtræde som dets faste medhjælper ved undersøgelser og større udgravninger, men afgav allerede denne stilling efter tre års forløb uden dog dermed at afbryde samarbejdet. Alligevel blev hans virksomhed ved museet både betydningsfuld og meget omfattende. I godt og vel en snes herreder landet over har han beskrevet kirkerne og deres inventar og desuden foretaget talrige udgravninger og opmålinger af ruiner som Vordingborg, Søborg, Gurre og først og fremmest Valdemar den Stores mærkelige votivkirke for hvilken han har gjort rede i sin monografi *Ruinerne af Vitskøl Klosterkirke*, 1900 der kom til at danne så smuk en afslutning på hans virksomhed. Hans indberetninger og tegninger i museets arkiv når op til adskillige hundrede, og har end eftertiden forståeligt nok på mange punkter pløjet dybere, vidner de dog ikke blot om at han var en af dansk middelalderarkæologis banebrydere, men har tillige værdi som et inden for sin begrænsning fortrinligt og pålideligt oversigtsmateriale. Vel at mærke dog kun for vor ældre, romanske arkitektur. For den mægtige byggevirksomhed der udfoldede sig i middelalderens sidste århundreder, og som ikke mindst har givet flertallet af vore landsbykirker deres nuværende udseende savnede han både interesse og forståelse, noget han for øvrigt ikke lagde skjul på. Det var den romanske kunst og navnlig da Valdemartidens store teglstenskirker der stod hans hjerte nær, og om den skrev han sin mest kendte bog *Udsigt over Danmarks Kirkebygninger fra den tidligere Middelalder*, 1883. På sin vis et „klassisk“ værk, men, som han selv indrømmer i fortalen, mere en række monografier end en samlet redegørelse for tidens arkitektur, dens kilder og udtryksformer. Overhovedet var monografien hans styrke, og højest nåede han her utvivlsomt i det ovennævnte værk om Vitskøl. Foruden dette har han tillige behandlet Esum (1897), skrevet teksten til *Sjællands Stiftslandsbykirker*, 1880 og *Sorø Akademis Landsbykirker*, 1896 samt – væsentlig i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed – talrige mindre afhandlinger. Jævnside med arkitekturhistorien havde den myreflittige, men tungtarbejdende L. et andet speciale: vore middelalderlige gravsten, et emne han halvt i spøg erklærede var en arv fra hans oldefar, arkivtegneren Søren *Abildgaard, og hvortil han var fortrinligt udrustet. Han var en ypperlig skriftlæser, en til pertentlighed korrekt

tegner. Foruden de tre store folioværker om gravstenene og gravmonumenterne i Roskilde (1885), Sorø (1888) og Ringsted (1891) udgav han 1889 *Danske Gravstene fra Middelalderen*, videnskabeligt set vel nok det af hans værker der står højest da materialets hele karakter så at sige tvang ham til en rent syntetisk behandling, og medtagelsen af gotikkens gravsten giver fremstillingen større dybde og perspektiv. Også til kendskabet til middelalderens gravformer har han leveret vigtige bidrag, først og fremmest gennem en undersøgelse af den gamle domkirkegård i Roskilde som han offentliggjorde i årbøgerne for 1897. Sideløbende med sit litterære virke var L. udøvende arkitekt, omend i begrænset omfang. Blandt hans fortrinsvis vestjyske arbejder må fremhæves *Lemvig rådhus*, 1876–77 samt kirkerne i No, 1877 og Bejsnap, 1891, hvis noget tørre kirkehistoricisme spejler ophavsmandens forkærlighed for romansk stil. – R. 1897. □Foto.

J. B. L.: Min virksomhed ved Nationalmuseet 1868–1900, 1905 (heri bibliografi og karakteristik ved M. Mackeprang). – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

M. Mackeprang*

Løfting, Johan Christian Lund Levinsen, 1867–1935, fiskeriinspektør. * 27.11.1867 i Helsingør, † 2.3.1935 i Kbh., urne i et krat ved Rørbæk sø nær Nørre Risager. F: overauditor Carsten Levin Levinsen (1827–80) og Sophie Vilhelmine Lund (1827–75). Navneforandring 31.10.1906. ~ 4.7.1893 på Frbg. med Catharine Marie Caroline Marguerite Lund, * 29.4.1871 på Frbg., † 12.3.1964 i Kbh., d. af cand.theol., senere kon-torchef, etatsråd Henrik Ferdinand L. (1837–1914) og Thérèse Julie Caroline Chartier (1847–72).

L. blev student 1887, privat dimitteret, forskandidat 1891, mag.scient. i zoologi 1898, var derefter assistent ved Biologisk station 1898–1900, konsulent for landbrugsministeriet i ferskvandsfiskerisager fra 1900, fra 1907 tillige tilsynsførende med landets ferskvandsfiskerier. 1917 oprettedes stillingen som fiskeriinspektør for ferskvandsfiskeriet, og som fiskeriinspektør virkede L. fra 1917 til sin afsked 1930. Som assistent ved Biologisk station gennemførte L. bl.a. undersøgelser af Gudenåens fiskeriforhold og fastslog for første gang at laksen virkelig ynglede her. Disse Gudenåstudier dannede det biologiske grundlag for den særlige fiskerilov for Randers fjord og Gudenåen (1906). Som rådgiver for myndighederne og i stor udstrækning tillige for private samlede L. et omfattende kendskab til alle landets egne og foretog talrige studierejser til de fleste europæiske lande. I en række årsberetninger (optaget i den årlige fiskeri-beretning)

gav han et samlet skøn over ferskvandsfiskeriets betydning landet over; i et par større arbejder (1916, 1918 og 1919) behandlede han sammen med dr. A. C. *Johansen særlig lakse- og ørredbestandene i Gudenå og Randers fjord. Sidst i 90'erne købte L. Nørre Risager i Vejle amt og udvidede efterhånden denne ejendom betydeligt ved tilkøb af hedearealer hvoraf størstedelen tilplantedes. Han nærede fra sin tidlige ungdom varm interesse for Dansk Vestindien som han kendte nøje fra sin deltagelse i videnskabelige ekspeditioner (1891–92 og 1895–96), tog ivrig del i forsøgene på øernes ophjelpling, bl.a. gennem plantageselskabet Dansk Vestindien (1916: *Træk af Dansk Vestindiens Saga*), og øernes senere salg var ham en stor sorg. Hans store offervilje viste sig i hele dette arbejde og mange gange senere, også da fregatten Jylland, flagskibet fra Helgolandskampen, var solgt til opugning. Han ofrede – med held – summer på at hindre denne handel. – R. 1934.

Slægtstavlesaml. 1932 63. C. V. Otterstrøm i Ferskvandsfiskeribl. XXXIII, 1935 53f. Samme i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren., s.å. V–VIII. A. Hornemann i Hedeselsk.s t. LVI, s.å. 75f. K. Kierkegaard i Dansk skovforen.s.t., s.å. 200f.

A. Strubberg*

Løgstrup [l'ø'qstråp], Knud Ejler Christian, * 1905, teolog. * 2.9.1905 i Kbh. (Frbg.). F: kon-torist, senere grosserer Sophus Jeppe Pedersen L. (1873–1953) og Andresine Kirstine Rønne (1874–1955). ~ 18.2.1935 i Wüstewaltersdorf med stud.mag. Rosemari Pauly, * 21.9.1914 i Breslau, d. af direktør Wilhelm Adolf P. (1883–1961) og kunstmaler Melanie Schöneberg (1888–1963).

Efter kandidateksamen 1930 var L. på et flerårigt studieophold ved forskellige, hovedsagelig tyske universiteter. Disse år blev af afgørende betydning for hans videre teologiske og filosofiske udvikling. Blandt filosofierne var det i første række Martin Heidegger og Hans Lipps og blandt teologerne især Rud. Bultmann og Friedrich Gogarten der blev inspirationskilderne. 1936 blev L. sognepræst i Sandager og Holevad (Fyns stift) og 1943 professor i systematisk teologi ved Århus univ. 1943 forsvarede han sit arbejde: *Den erkendelsesteoretiske Konflikt mellem den transcendentalfilosofiske Idealisme og Teologien*. Disputatsens hovedanliggende er et teologisk opgør med den nykantianske filosofi og den teologi og religionsfilosofi der tænker transcendentalfilosofi. Transcendentalfilosofi opfatter L. som en erkendelseform hvor det er subjektet der konstituerer objektet. En sådan konstituering kan opfattes som en tænke-måde der har

skabelsestanken som udtalt forudsætning: med dets erkendelse skaber mennesket virkeligheden. Denne erkendelse er i fundamental modstrid med den kristne tale om skabelse idet det centrale i den er at virkeligheden er til uafhængig af det erkendte subjekt. L. er i sin argumentationsform her en del afhængig af Jeg-Du filosofien og eksistensfilosofien, omend ikke ukritisk over for disse. Fundamentale træk i L.s senere filosofiske teologi bliver allerede her klart formuleret. Den centrale tanke er at tidens herskende tænkemåde grundlæggende er orienteret omkring mennesket som kulturskabende; kultur bliver livets mening. I modsætning til denne opfattelse fremhæves det at i Jesu forkyndelse er det kulturelle, det målrettede, helt overskygget af „Øjeblikkets Handling“. Således er barmhjertighed en spontan livsyttring og ikke et middel for et mål.

Disse synspunkter, oprindelig formuleret under inspiration fra eksistensfilosofien bliver senere vendt kritisk imod denne. Antydningssvis allerede i *Kierkegaards und Heideggers Existenzanalyse und ihr Verhältnis zur Verkündigung*, 1950. Mere og mere klart bliver det efterhånden for L. at et opgør er nødvendigt med den form for kristendomsforståelse som er tendensen i Kierkegaards – og hans efterfølgeres – teologi. Med tiden bliver forholdet til Tidehvervsbevægelsen som L. oprindelig tilsluttede sig mere og mere kritisk. *Den etiske Fordring*, 1956 er L.s egentlige gennembrudsværk; med den blev han kendt langt uden for fagfællers kreds. Heri gennemfører han en analyse af de humane implikationer i Jesu forkyndelse. Den etiske fordring i dens radikale form som den er os bekendt fra Jesu forkyndelse kan formuleres og forstås human. Den udspringer af det forhold at vi er hinandens skæbne, ustandselig griber vi ind i andres liv. At fornægte den radikale fordring er at fornægte selve livet som gave. Dette betyder endvidere at der ikke er nogen mening i at opstille en særlig kristelig etik. Med den betragtning tager L. afstand fra en lang tradition i teologien. Det særligt kristelige er ikke det universelle, men den historisk unikke Kristusbegivenhed. Forståelsen af denne begivenhed må imidlertid også være en forståelse af Jesus som historisk person, en tanke der tages op i senere afhandlinger, bl.a. i *Opgør med Kierkegaard*. I denne bog (1968) opsummeres tidligere opgør i en sammenhængende analyse af Kierkegaards tænkning. Her er det endvidere at L. formulerer sin skabelsesteologi gennem en analyse af de spontane og suveræne livsyttringer. Skabelsestanken som en forståelseshorisont for evangeliet er fænomenologisk konkret at finde i givne ikke-menneskeskabte livsmuligheder: tillid, medfølelse, talens åbenhed etc. Fi-

lososfisk og kulturelt er det disse fænomener der må og kan trose den nihilistiske livsforståelse.

Mere og mere klart bliver det L.s program at søge at formulere en religiøs ontologi som modvægt mod den herskende ateisme og mod den grundindbildning at mennesket kun lever i en af det selv skabt verden, den teknologisk civiliserede verden af menneskeskabte produkter. Et sted hvor det religiøse, forstået som sansen for det før-kulturelle og før-politiske, kommer til orde er kunsten. I en række afhandlinger, begyndende med essaysamlingen *Kunst og etik*, 1961 bliver de æstetiske spørgsmål taget op til behandling ud fra det grundsyn at kunst og moral ikke er uforenelige modsætninger.

Filosofisk er L. i overvejende grad orienteret mod den kontinentale filosofi. I *Norm og spontanitet*, 1972 tages imidlertid også problemer i den angelsaksiske (analytiske) filosofi frem til behandling. I denne bog bliver endvidere de grundlæggende synspunkter i etikken fulgt op med materialetiske overvejelser, hovedsagelig samlet omkring spændingen mellem ekspertværdede og teknokrati på den ene side og systemfornægtende utopier på den anden side. Mange af de synspunkter som fremsættes her er nedslag af L.s aktive og omfangsrige deltagelse i samfundsdebatten. Som professor emeritus (fra 1975) har L. fortsat sit videnskabelige virke, dels med utallige gæsteforelæsnings i udlandet, dels med påbegyndelse af en udgivelse af et firebindsværk samlet omkring metafysiske problemstillinger. Af disse planlagte værker er indtil nu (1980) udkommet bd. I og bd. IV. Det første bind er en analyse af sproget ud fra en fænomenologisk synsvinkel. Den metafysiske problemstilling L. vil genetablere er orienteret omkring det fænomen han kalder den „imødegåede transcenden“. I den transcendentalfilosofiske teori ser det ud som om det alene er os der giver fænomenerne uden for os, naturfænomenerne, betydning. Men det strider mod common sense og den metafysiske og religiøse opfattelse allierer sig med dennes anskuelse at det er fænomenerne selv der viser sig i deres betydningsfuldhed.

Mennesket kan ikke erkende sin omverden uden metafysik og ikke leve uden en religiøs tyding af sin tilværelse. Den metafysisk-religiøse horisont mennesket lever i indeholder en spænding mellem tilintetgørelse og skabelse. Gennem en analyse af tiden og rummet og gennem debat med førende tænkere og kunstnere bliver hovedsynspunktet præciseret: alt hvad der er til er til under tilintetgørelsens vilkår og kan ikke i sig selv modstå denne. Alt hvad der er til eksisterer takket være en magt der holder tilintetgørelsen tilbage. Filosofisk betyder det at metafysikken

må indeholde en kosmologi, og teologisk er konsekvensen at en total afmytologisering af det kristne budskab ikke lader sig gennemføre. Eskatologien, Guds genoprettelse af alt, er en forudsætning for holdbarheden af den radikale fordring. L.s forfatterskab er en lang sammenhængende udvikling af nogle fundamentale tanker der efterhånden er blevet glemt i den sækulariserede, vestlige kultur. Uden at gå tilpasningens vej er det lykkedes L. at skaffe lydhørhed for teologiske anskuelse i den kulturelle offentlighed. – Medlem af det Danske akademi 1961, dets sekretær 1968–73. Æresdoktor ved universiteterne i Lund og Marburg. Heinrich Steffens-prisen 1979. □Foto.

N. H. Soe: Dansk teologi siden 1900, 1965 197–205. Lars-Olle Armgard: Antropologi. Problem i K. E. L.s författarskap, Lund 1971. Rich. Hansen: Spontaneität, Geschichtlichkeit, Glaube. Hermeneutik und Theologie im Denkhorizont von K. E. L., Frankf. a.M. 1978 = Regensburger Studien zur Theologie X (heri bibliografi 167–86).

H. C. Wind

Løkken, Thomas Olesen, se Olesen Løkken, Thomas.

Lønborg, Johan, 1877–1945, civilingeniør, grosserer. *22.4.1877 i Kbh. (Trin.), †18.8.1945 på Frbg., begr. Kbh. (Vestre). F: amtstuefuldmægtig Carl Frederik L. (1828–1900) og Ulrikke Jakobine Wendell (1832–1912). ~15.4.1906 i Asminderød med Alice Ankerstjerne Albertsen, *22.8.1880 i Kbh. (Matth.), †12.12.1963 på Frbg., d. af købmand Alfred Boye Ramdrup A. og Caroline Christine Ankerstjerne.

L. blev exam.polyt. 1895 og cand.polyt. 1902. 1904 ansattes han som ingeniør i det 1889 af grosserer Vald. Løwener (1830–1916) grundlagte firma V. Løwener som navnlig handlede med stål, værktøj og værktøjsmaskiner. Foruden hovedvirksomheden i Kbh. havde firmaet 1898 oprettet et søsterselskab i Stockholm – AB V. Løwener – og n.å. et andet søsterselskab i Oslo under navnet V. Løwener. S.å. som L. ansattes i firmaet var stifterens søn, grosserer Aage Løwener (1868–1925) blevet medindehaver. Få år forinden havde firmaet optaget indførslen af amerikanske værktøjsmaskiner og værktøjer til det skandinaviske marked på sit program, hvilket dengang var noget helt nyt, og for disse tre firmaers trivsel kom L. snart til at få stor betydning, idet hans rige initiativ, store tekniske indsigt og købmandsmæssige evner successivt gav anledning til udvidelser på alle områder, særlig i årene efter den første verdenskrig. Blandt nye varer, som efterhånden toges op, kan nævnes

moderne brandslukningsmateriel, vejbygningsmaskiner og værktøj til automobilreparation, og da den elektriske lysbue-svejsning blev praktisk anvendelig, indgik maskiner og elektroder hertil også blandt firmaets salgsvare. L. havde også et åbent blik for, hvad danske virksomheder selv kunne producere på disse områder, og han fik sat en betydelig dansk produktion i gang, finansieret og afsat gennem V. Løwener. I begyndelsen af 20'erne igangsatte L. en dansk produktion af værktøj til automobilreparation i samarbejde med Ford Motor Company i USA. Løwener fik eneret på fabrikation og handel med Fords autoværktøj i Europa og oparbejdede på denne basis en betydelig eksport af disse artikler, ikke alene til europæiske, men også til oversøiske lande. 1925 døde grosserer Aage Løwener, og L. blev den faktiske leder af firmaet, selv om fru Henny Løwener indtil 1930 stod som indehaver. Fra sidstnævnte år overtog derefter L. firmaet som eneindehaver.

For at støtte eksporten af automobilværktøj oprettede L. 1931 en filial i Köln under navnet V. Løwener og 1932 et søsterselskab i London under navnet V. L. Churchill & Co. Ltd., hvilket sidste varetog koncernens salg i det britiske verdensrige. I disse år oplevede navnlig søsterselskabet i Stockholm samtidig en stor vækst, og ved anden verdenskrigs udbrud stod Løwenerkoncernens fem firmaer alle i en blomstrende udvikling og firmaet var det ledende i Norden inden for værktøjs- og værktøjsmaskinbranchen. Det blev efter L.s død overtaget og videreført af en kreds af selskabets ledende funktionærer. – L. var fra 1931 medlem af sø- og handelsretten og fra 1941 næstformand i maskinimportudvalget, ligesom han var medlem af bestyrelsen i flere industrielle aktieselskaber, bl.a. Frederiksberg Metalvarefabrik og Dansk Skovindustri. Han var en indsigtfuld kunstner og skabte sig en samling af dansk og ældre udenlandsk kunst som hørte til de betydeligste privatsamlinger i Danmark. – R. 1938. □To tegn. af Jørgen Aabye (Kgl. bibl.). Foto.

Berl. tid. 23.8.1945. Chr. Overgaard i Ingeniøren, 1945 A 339f.

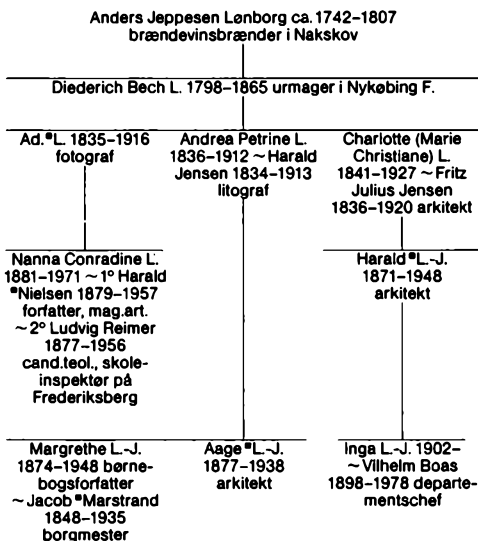
Jens Vestberg*

Lønborg

Der findes flere slægter med navnet L. Den ældre slægt er behandlet i Pers.hist. t. 1881. Den yngre slægt føres tilbage til Anders Jeppesen L., født i Kyvling, Lønborg sg., borger og brændevinsbrænder i Nakskov.

Harald "L.-Jensen var ~ Inga Benedicte Jensen, d. af præsten N. J. J.

Lønborg

Fr. Birkedal-Barfod: Stamtavle over slægten Barfod-Barfoed-Barfoed fra 1455 til 1925, 1925 70f.

Hans H. Worsøe

Lønborg, Christian Adolph Barfod, 1835–1916, fotograf, litograf. * 5.9.1835 i Nykøbing Falster, † 27.10.1916 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: urmager Diederich Bech L. (1798–1865) og Frederikke Pauline Priergaard (ca. 1805–84). ~ 7.6.1865 i Nakskov med Conradine Hansen, * 13.12.1838 i Arninge, † 19.12.1908 i Kbh., d. af lærer Niels H. og Conradine Knuthsen.

L. kom 1850 i malerlære i Kbh. og blev svend 1856. Samtidig besøgte han Akademiets model-skole og var derefter et år privat elev hos Wilh. *Marstrand. 1858–63 udførte han 42 portrætlitografier, de fleste efter daguerreotypi eller fotografi, og 1862 fik han akademiets lille sølvmedalje. Men en øjensygdom tvang ham 1863 til at bryde af, og efter et års tid at have haft fotografisk atelier i Kbh. på hjørnet af Klareboderne og Købmagergade 42 med Waldemar Møller etablerede han sig 1865 i Nakskov, hvor han optog en række fortrinlige billeder, hvoraf mange er gengivet i C. C. Haugners Nakskov Købstads Historie, 1934–36 (2. udg. 1944–46). For at optage sine prospekter fra Nakskov kirkes tårn 1868 måtte han tage sit transportable mørkekammer med derop, hvorimod han fra sit atelier på Amagertorv i Kbh., hvortil han var flyttet 1871, kunne nå at tilberede sine våde kollodiumplader, løbe op i det kullede Nikolaj tårn med kassetterne, eksponere og nå ned igen at fremkalde inden hinden gik i opløsning. Resultatet blev syv udmærkede prospekter. 27.8.1872, seks dage før

hans død, tog L. på Store Tuborg tre fortræffelige portrætter af N. F. S. *Grundtvig. L.s speciale, der indbragte ham en bronzemedalje i Paris 1878, var montager af enkeltfotos til store grupper af fx studenterjubilare. Selv fremhævede han desuden sine legemsstore portrætter. 1885 flyttede han til Østergade 16 og virkede der til 1901. – L.s søn Harald L. (1868–1942) gik som faderen på akademiet og blev derpå en værdsat fotograf i Odense. □ Litografi. Foto.

Fotografiske medd. IV, 1876 1 17. Fred. Riise i Dansk fotogr. t. XXVII, 1905 129f. Peter Elfelt sst. XXVIII, 1916 87.

Bjørn Ochsner

Lønborg, Jens Christensen, ca. 1663(?)–1700, forfatter. * ca. 1663(?) i Odense (?), † 14.8.1700 i Grenå.

L. er muligvis identisk med den Ianus Christiani Othinianus der 1681 blev student fra Odense gymnasium. 1691 levede han i Ebeltoft og kaldte sig „en fattig Student, som har i Verden ingen Patroner, at hvilke jeg mig nogen Forfremmelse kand formode“. 1699 fik han det lille rektorat i Grenå hvor han kun kom til at fungere tre fjerdingår. L.s forfatterskab består af et religiøst digt i Elias *Naurs manér *Lazari Helvede og Himmerig*. 1691 (nyt oplag 1740), andagtsbogen *Spare-Minuter eller Korte Sukke over alle Søndags og Hellig-Dags Evangelier . . . Riimvis forfattede* (approberet til tryk 1691, men kun bevaret i en senere, udateret udgave) samt hans hovedværk i svungen barokstil, *Tvende bibliske Historier om Susanna og den Forlorne Søn udi lystig Samtale Riim-befattede og Comoedisk-Viis anrettede*, udgivet få måneder efter forfatterens død, men med trykkeår 1701. Det er et af de få bidrag i vor litteratur til barokdramaet, men samtidig en sidste udløber af den gamle skolekomedies moraliteter. Sjetterne er tidligere dramatisk behandlet mangfoldige gange både på tysk, hollandsk og dansk (bl.a. af Peder *Hegelund), men selv om L. har kendt nogle af disse forgængere må hans udformning betegnes som original. Situationer og dialog er præget af djærv realisme, og versifikationen er ganske behændig med skiftende versmål hvorved alexandrinernes ensformighed brydes. Stilen har den „anden schlesiske skole“s voldsomhed og billedpragt, og indflydelsen fra barokoperaen er tydelig i de indskudte ariemæssige monologer samt ræsonnerende og moraliserende korsatser. At bogen optryktes 1708 og 1724 vidner om den lykkelige stykkerne gjorde, og de har sikret L. en varig, om end beskedent plads i dansk dramas historie.

J. Paludan: Fremmed indflydelse på den da. nationallit. I-II, 1887-1913. Emil Frederiksen: Barokken i da. digtn., 1935 135-40. F. J. Billeskov Jansen: Danm.s digtekunst I, 1944 (fot. optr. 1964) 220f.

R. Paulli*

Lønborg-Jensen, Harald Magnus, 1871-1948, arkitekt. * 10.10.1871 på Rødemarkshus ved Tureby, † 1.11.1948 i Kbh. (Skt. Johs.), begr. Frbg. kgd. F: bygmester Fritz Julius Jensen (1836-1920) og Charlotte Marie Christiane Lønborg (1841-1927). Navneforandring (bindestreg) 23.2.1921. ~ 1.10.1895 i Ebeltoft med Eline Inga Benedicte Jensen, * 18.6.1870 i Holstebro, † 14.4.1939 i Kbh. (Skt. Johs.), d. af præst i Mejrup, senere i Ebeltoft, N. J. * J. (1821-97) og Nanna C. Boisen (1835-94).

L.-J. blev uddannet på akademiet hvor han efter sin afgangsprøve i 1900 vandt både den lille og den store guldmedalje (1905 og 1907). Han fik tidligt selvstændig virksomhed - et af hans første arbejder var *Grundtvigs højskole* i Lyngby, 1897 - og gennem årene fik han efterhånden en meget stor produktion som ganske overvejende kom til at ligge inden for kirkebyggeriet. Hans arbejder er gennemført med stor dygtighed, men inden for traditionelle rammer og med et historisk-romantisk præg. Blandt kirkerne kan nævnes *Bramminge*, 1912-15, *Bjerringbro*, 1918-20, *Lundtofte*, 1918-21 og *Grindsted*, 1920-23, blandt de få profane bygninger *Løveapoteket* og *Vendsyssel Bank* i Hjørring, 1913. Nogle af hans kirker er blevet til i samarbejde med arkitekt C. M. *Smidt, hvis historiske viden og fremragende arkæologiske sagskundskab kan have tilført L.-J. gode forudsætninger for en lang række af de senere ombygninger og kirkerestaureringer. De har ganske vist ofte været så omfattende at den gamle kerne kan være vanskelig at spore, og de repræsenterer en holdning som man i dag ville finde lidt for fabulerende og romantisk i sin omfavelse. Men han respekterer en historisk ortografi som holder helheden i ave, og han havde både en fremragende teknisk kunnen og en ret usædvanlig stilhistorisk indfølelse. Bl. hans restaureringer er *Haslev kirke*, 1914-16, *Jens Bangs stenhus* i Ålborg, 1917-32, *Skt. Catharina kirke* og *Sortebrødre-kloster* i Ribe, 1917-30, *Pedersborg kirke*, 1922-29 og *Hurup kirke*, 1928-30. Han har gjort sig fortjent ved de meget vanskelige arbejder i Ribe hvor han blev domkirkearkitekt 1916.

Hans betydeligste og mest omfattende restaureringer er nok *Løgum kloster og kirke*, 1920-31 og *domkirken i Haderslev*, 1942-51, fuldført af Helge Holm. - Fætter *Aage L.-J.*, * 22.2.1877, † 20.3.1938, var først maler, med afgang fra aka-

demiet 1901, men fra 1915 virkede han som arkitekt. Han byggede bl.a. Haraldsgave i Bagsværd og Harald *Plums legatstiftelse på Treldenæs. Desuden udførte han mindesmærket for Niels *Kjeldsen på Give kgd. - R. 1926. □Foto.

Cistercienser-kirken i Løgum, m. tegn. af H. L.-J. og tekst af C. M. Smidt, 1931. E. Horskjær: En mindebog om Sct. Catharine kirke, 1936. M. Mackeprang: Løgum kloster, 1937. [Th. Møllerup og Th. Bruun:] Haslev kirke, 1941. - Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Erling Langkilde

Lønborg-Jensen, Aage, se **Lønborg-Jensen, Harald**.

Løppenthien, Frits Heinrich, 1891-1973, forsikringsdirektør. * 25.2.1891 i Kbh. (Matth.), † 26.5.1973 i Hellerup, begr. kgd. sst. F: bryggerkusk, senere forretningsfører Friedrich August Heinrich L. (1863-1905) og Karen Marie Jensen (1864-1916). ~ 1° 1919 med Edith Agnete Caroline Jensen, * 13.8.1895 på Frbg., † 19.1.1927 i Kbh., d. af brygger Carl Christian J. og Jacobine Alvida Olivia Rasmussen. ~ 2° 3.10.1928 med Ebba Marie Jørgensen, * 14.4.1904 i Kbh., † 7.4.1981 i Gentofte (Messias), d. af inkassator Anders Christian J. (1869-1952) og Maren Jørgensen (1865-1947).

Efter at have afsluttet sin skolegang i De forenede kirkeskoler ansattes L. på kontoret i Nordisk Ulykkesforsikrings-Aktieselskab af 1898 hvor han 1916 blev fuldmægtig. 1917 forlod han Nordisk for at overtage stillingen som kontorchef i det da nyoprettede aktieselskab Pensionsforsikringsanstalten. Herfra overgik han til Forsikringsaktieselskabet Danske Phønix som underdirektør, og allerede 1919 blev han dette selskabs administrerende direktør. I denne stilling virkede han indtil 1925 da han valgte til administrerende direktør for Forsikringsaktieselskabet Haand i Haand. Da der under hans ægide 1929 etableredes et intimt samarbejde mellem Haand i Haand, Forsikringsaktieselskabet National og endnu et par forsikringselskaber blev han tillige administrerende direktør i National og indtrådte samtidig i direktionen for Livsforsikringsselskabet Danebroge og i bestyrelsen for Forsikringsaktieselskabet Terra ligesom han fra 1960 til kort før sin død var medlem af og også en tid formand for selskabernes kontrolkomiteer. Han var endvidere medlem af bestyrelsen for Akts. Dansk Driftstabsforsikring 1930-67. Den af L. således opnåede position som leder af en stor forsikringskoncern, den anseelse hans forretningsmæssigt dygtige og energiske ledelse skaffede ham og hans evner som forhandlingsleder medførte at han i en menneskealder kom til at

Løppenthien, Frits

spille en førende rolle i forsikringsvæsenets organisationsliv. Han var med i ledelsen af en lang række af de mere betydende organisationer. Af hans kollegiale tillidshverv må først og fremmest nævnes at han var medlem af Assurandør-Societetet 1933–60 og dets formand 1934–49. Han var desuden formand for bestyrelserne for Akts. Assurandørernes Hus (forsikringsorganisationernes kontorbygning) 1938–43 (medlem 1931–43), den filantropiske institution Assurandørernes Gård (alderdomshjem) fra 1940 til sin død, Dansk Ulykkesforsikrings forening 1934–63 ligesom han havde bestyrelsesposter i en lang række af forsikringsvæsenets andre organer, komiteer og foreninger. Endelig skal det nævnes at L. var medlem af Bestyrelsen for Foreningen til unge handelsmænds uddannelse 1935–68 (formand 1959–68) og af Finlandshjælpens centralkomité 1940–50. Handelskyndigt medlem af østre landsret 1945–60. – R. 1934. DM. 1940. K². 1949. K¹. 1961. □Mal. af Aug. Tørsleff udst. 1941. Foto.

Børsen 17.4.1934, 5.4.1949, 30.4.1950, 24.2.1951. K. Rostock-Jensen sst. 23.2.1966. Berl. tid. 25.2.1971. Gregers Koføed i Forsikring V, 1972–73 372. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen (Chr. Thorsen)

Løvenbalk, Jens Nielsen, † 1442, til Avnsbjerg, rigsråd, landsdommer. † 1.2.1442, begr. på Gråbrødrekgd. i Viborg. F: Niels Eriksen L. († tidligst 1377) og Sophie Johansdatter Rantzau. ~ Ellen Munk, d. af Peder M. († tidligst 1367).

1424 opgav L. selv at han var 80 år gammel og havde været rigsråd i 40 år. Disse opgivelser er dog næppe rigtige; i det bevarede dokumentmateriale forekommer han i hvert fald først 1396, og da var han væbner. S.å. blev han imidlertid landsdommer i Nørrejylland, og dette betydelige embede beholdt han en menneskealder. Ved kongevalget 1397 var han ridder og medlem af rigsrådet, og fra da af genfindes hans navn meget ofte blandt vidnerne i datidens officielle og private akter. Særlig bekendt er han blevet ved den bekostelige bod han 1405 måtte underkaste sig for drabet på en anden jysk adelsmand, Jens Jensen Brock til Clausholm. 1424 var han en af de første verdslige stormænd der aflagde vidnesbyrd i kejserprocessen om Sønderjylland, og s.å. var han med til at bilægge striden mellem dronning Philippa og bisp Ulrik af Århus angående arven efter dennes forgænger, biskop Bo (Mogens) "Lang". Efter den tid forekommer hans navn kun sjældent, sandsynligvis som følge af hans høje alder. – Hans og hans hustrus usædvanlig store ligsten, der ifølge en urigtig tradition skal have tjent Hans "Tausen til talerstol ved

den første lutherske prædiken i Viborg, blev 1786 flyttet til Hinge hvor den oprindelige indskrift fjernedes; 1835 førtes den tilbage til Viborg og anbragtes i anlægget Tausens minde hvor den endnu ses.

Danm.s adels årbog XX, 1903 289–91.

*Henry Bruun**

Løvenbalk, Peder Thøgersen, se Thøgersen, Peder.

v. Løwencron, Ditlev Nicolas Piper, * ca. 1660, diplomat. * ca. 1660 i Sønderborg(?). Dødsår ukendt. F: senere assessor i kammerkollegiet, kammerråd Vilhelm Piper († 1699) og Johanne Jürgens. Ugift (?).

v. L. som 1680 blev immatrikuleret i Kiel slog tidligt ind på den diplomatiske bane, fulgte 1681 med A. P. v. *Liliencron til Wien og opholdt sig der et par år (således under byens belejring af tyrkerne 1683). 1683 var han med C. B. v. *Ehrenschild i Berlin og n.å. med storkansler Frederik "Ahlefeldt til konferencen i Itzehoe. I slutningen af 1684 udnævntes han til legationssekretær i Berlin, 1687 til legationssekretær i Wien hvor der dengang ingen gesandt var, og 1690 til resident ved rigsdagen i Regensburg, i hvilken stilling han forblev i elleve år. Hans hovedopgave her var at virke mod anerkendelsen af Hannoverers ophøjelse til et kurfyrstendømme. Om end hans modstand var forgæves, kan man ikke nægte at han arbejdede med en utrættelig energi; derimod manglede han i høj grad diplomatisk smidighed og takt. Så længe hans velynder T. B. v. *Jessen styrede Danmarks udenrigspolitik var alle klager over ham dog frugtesløse; han ophøjedes endog i adestanden 29.6.1695 med navnet v. L. og fik i sept. 1700 løfte om at blive minister plenipotentiare ved rigsdagen. Dette blev dog også den sidste gunstbevisning der vistes v. L. Jessens fald i okt. s.å. og den deraf følgende ændring i Danmarks udenrigspolitik medførte, at regeringen i Kbh. nu gav efter for de kejserlige og hannoveranske klager og kaldte v. L. tilbage fra rigsdagen 1701. v. L. tog nu fuldstændig sin afsked af den danske stats tjeneste og bosatte sig i Hamburg. Under et besøg i Harburg 1703 blev han efter kurfyrsten af Hannoverers ordre arresteret, alle hans papirer blev beslaglagt og han beskyldtes for at have stået i fransk sold. Den danske regering søgte flere gange at få ham fri, men endnu 1708 sad han i hannoveransk fængsel. Hans senere skæbne er ukendt.

Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IX, 1933. – Danm.s adels årbog XLI 1924, 1923 483.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Løvendal (ved dåben Løventhal), Emil Adolf, 1839–1901, zoologisk kobberstikker, entomolog. * 14.7.1839 i Randers, † 6.7.1901 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: boghandler Eduard August Sanner Løventhal (1812–66) og Margith Marie Emilie Allen (1817–83). ~ 14.5.1864 i Kbh. (Holmens) med Josefine Florentine Nielsen, * 10.2.1836 i Kbh. (Holmens), † 15.1.1916 på Frbg., d. af smedemester Jens Bidstrup N. (1809–83) og Kirstine Marie Nielsen (1808–84). – Bror til Eduard *Løventhal.

Skønt tidligt interesseret i insekter blev L. sat i smedelære, men kom i 1850'erne i forbindelse med J. C. *Schiodte. Denne, der selv var en fortrinlig kobberstikker, så hans evner for dette fag, uddannede ham først selv og skaffede ham siden, efter en uddannelse som zoologisk tegner (på Det tekniske institut og hos F. F. Helsted) understøttelse til en uddannelse i Paris hos Debray og Picard. L. blev en af verdens førende zoologiske kobberstikkere der illustrerede ikke blot danske entomologiske og andre zoologiske værker, men også zoologiske og endog botaniske værker for norske, svenske, engelske, tyske og amerikanske forskere. Et amerikansk tidsskrift kaldte ham „førsten blandt zoologiske kobberstikkere“: hans værker var udmærket ved det rene og klare stik; det hævdes at han kunne stikke direkte på kobberpladen fra iagttagelser i mikroskopet. – I grosserer B. W. *Westermanns sidste år hjalp han denne med præparationsarbejdet, og da Westermanns samling 1868 kom til Zoologisk museum var det en betingelse at L. skulle ansættes som konservator ved den. Allerede da var L. en kendt billesamler, og han skabte en næsten fuldstændig og usædvanlig smukt præpareret samling af danske biller som efter hans død kom til Zoologisk museum. Hans særlige emne, efter talrige ekskursioner også med offentlig støtte, var barkbillerne som han først skrev en mindre fortegnelse over (1889) og senere det monumentale værk *De danske Barkbiller (Scolytidæ et Platypodidæ Danicæ) og deres Betydning for Skov- og Havebruget*, 1898. Et tilsvarende, udført arbejde om de danske vandkærer (manuskript på Zoologisk museum) har tiden overhalet. L.s øvrige arbejder er mindre oversigter over danske billegrupper i Schiødtes stil. L. beskrives som beskednen indtil generthed; at han også kunne være skarp og vittig viser et svar (1889) på en tåbelig anmeldelse af hans første barkbillefortegnelse. – F. M. I. 1894. □Foto (Kgl. bibl.; Zool. mus.).

[Chr. Jørgensen] i Berl. aften 10.7.1901. H. J. Hansen i Entomologisk tidsskr. XX, Sth. 1901 177–83. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologisk hist., 1921–37

267–69. S. L. Tuxen: Entomologisk foren.s hist. 1868–1968.

S. L. Tuxen (Kai L. Henriksen)

Løvendal, Woldemar (Valdemar), friherre, 1660–1740, officer, hofembedsmand. * 25.9.1660, † 24.6.1740 i Dresden, begr. i Bockwitz. F: senere statholder i Norge Ulrik Frederik *Gyldenløve (1638–1704) og Sophie Urne (1629/30–1714). ~ 1° 16.2.1687 i Dockenhuden ved Blankenese med Dorothea Margrethe Brockdorff, * 1672, † 20.8.1706 i Hamburg (?), d. af oberst Cai Bertram B. til Kletkamp m.m. (1619–89, ~ 1° 1644 med Susanne Amalie v. Münster, 1618–56, ~ 1° 1636 med Oberst Rüdiger v. Waldow, † 1642) og Hedwig Rantzau (* ca. 1650). ~ 2° 29.1.1709 med Benedicte Margrethe Rantzau, * 1683, † 26.7.1776 på Mückenberg, d. af landråd, gehejmeråd Cai R. (1650–1704, ~ 2° med Dorothea Reventlow, 1657–97 (~ 1° 1675 med gehejmeråd, friherre Hans Heinrich Kielman v. Kielmansegg, 1636–86, ~ 1° 1663 med Mette v. der Wisch, 1645–74), ~ 3° 1699 med Christine Magdalene Reventlow, ca. 1676–1713 (~ 2° 1704 med gehejmeråd, friherre Georg Otto Heinrich Schlitz gen. v. *Görtz, 1668–1719) og Catharine Margrethe Blome (1649–87). – Far til Woldemar *L. (1700–55).

L. blev opdraget i Tyskland og Nederlandene og blev 1679 fændrik eller løjtnant i et hollandsk regiment. 1682 blev han optaget i friherrestanden med navnet L. Som kejserlig oberstvagtmeister (major) deltog han 1683 i undsætningen af Wien, og maj s.å. blev han oberstløjtnant og generaladjutant hos faderen i Norge, n.å. oberst for et nyhvervet dragonregiment der opløstes kort efter for at genopstå i Holsten. Han synes herefter at have opholdt sig en årrække i udlandet. 1700 var han chef for et dragonregiment i Holsten, deltog i felttoget der, blev s.å. brigadør og generalmajor til hest og fik kommandoen på Fyn. N.å. var han, der da havde inspektionen over rytteriet i Holsten, i Kbh. og udarbejdede et udførligt forslag til kongen om indretning af nationale dragoner i hertugdømmerne ligesom i Danmark. Juni 1705 fik han afsked af dansk tjeneste og ansættelse ved hoffet i Dresden hvor han 1708 overtog styrelsen af finanserne og n.å. støttede Frederik IVs forhandlinger med kong August og med russerne om angreb på Sverige og udarbejdede en felttogsplan. 1710 opnåede Frederik IV at få L. til disposition for et felttog; han fik bestalling som general over hæren til hest og fods i Norge og „general-direktor over civiletaten“ og kom sidst i aug. s.å. til Kristiania. Udstyret med en så usædvanlig myndighed, forbundet med en vindende personlighed og god

Løvendal, Woldemar

lyst til som overordnet fører at betredde krigerbanen satte han liv i krigsforberedelserne, men kom ikke herudover dette år. Foråret 1711 rejste han til Dresden for at påvirke kong August til virksom fortsættelse af alliancen, hvorefter han aug. s.å. med 7000 mand gik over grænsen og under småfægtninger frem omtrent til Uddevala, men førte derpå korset tilbage til Norge uden at have opnået andet end at beskæftige fjenden. Næste forår udarbejdede han efter kongens befaling plan for felttoget dette år, hvorefter han rejste til Dresden for at modtage stillingen som overhofmarskal m.m., men vendte straks tilbage for at udføre sin del af felttogsplanen, hvortil han havde truffet betydelige forberedelser. På oprejsen til Norge søgte han forgæves kongen i Kolding og erfarede at planerne var forandret: der skulle ikke „ageres“ fra Norge, og efter opnået audiens i Flensborg nedlagde han kommandoen over den norske stridsmagt og rejste til Sachsen for ikke mere at træde i sit gamle fædrelands tjeneste. I sin indflydelsesrige stilling i Dresden kom han dog senere til at vise sit fædreland store tjenester. – Bl. R. 1711. □Malet som hvid ridder (Tranekær). Mal. af J. Vollevens ca. 1710 forestiller formentlig L. Mal. af L. Sylvestre (Dahlen, Sachsen), mal. i samme type, formentlig af N. Wichmann (Fr.borg). Stik af C. P. Laudon efter mal. af G. P. Rugendas. Stik af P. Schenck. Et par andre stik, efter det ene træsnit ca. 1891.

C. J. Anker: Biografiske data om norske generalspersoner. Kria. 1885. Ludv. Daas: Det gamle Chria., 2. udg., Kria. 1891. A. Tuxen i Militært t. XX, 1891 75f. Samme i Pers. hist. t. 3. r. VI, 1897 77f. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–III, 1899–1906. Elleveårskrigen militære hist., udg. den norske generalstab I, Oslo 1936.

*Rockstroh**

Løvendal, Ulrik Frederik (Ulrich Friedrich) Woldemar (Valdemar), rigsgreve, 1700–55, officer. * 6.4.1700 i Hamburg, † 27.5.1755 i Paris, begr. sst. (St. Sulpice k.). F: brigader, senere sachsisk overhofmarskal m.m., friherre Woldemar *L. (1660–1740) og Dorothea Margrethe Brockdorff (1672–1706). ~1° 23.1.1722 i Hamburg med grevinde Theodora Eugenia v. Schmettau, * 6.12.1705, † 5.10.1768 i Dresden-Neustadt, d. af sachsisk-polsk generaløjntant Gottlieb v. S. (1665–1722) og Anna Christiane v. Schmettau (1684–1716). Ægteskabet opløst 1736. ~2° 13.11.1736 i St. Petersburg med grevinde Barbe Madeleine Szembeck, * 1709 i Krakau, † 18.5.1762 i Paris (~1° med starost, kronreferendar Rzewuskj (ægteskabet opløst 1729), ~2° 1732 med polsk

generalfeltøjnmester grev Johan Clement Branicki), d. af overceremonimester ved det polske hof Franz S. og grevinde Magdalene Tarlo.

L. deltog 1715 som volontør i søtræfningen ved Rügen, blev 1717 løjtnant i den sachsiske hær og gik herefter ind til et krigerliv der varede til 1747 og førte ham hen overalt, hvor der kæmpedes i Syd-, Mellem- og Østeuropa. 1721 blev han oberst i den sachsiske hær, 1732 generalmajor, 1737 russisk generaløjntant, 1740 kommanderende general og guvernør i Estland og stormester for det russiske artilleri. 1741 blev han rigsgreve. – I Danmark havde man med interesse fulgt L., der betragtede sig som dansk og jævnligt havde ytret ønske om at tjene sit oprindelige fædreland, og 1742 kunne J. S. "Schulin tilbyde ham overkommandoen over den hær der blev trukket sammen til angreb på Sverige; men pludselig afbrød L. forhandlingerne, indtrådte i fransk tjeneste, hvor han 1743 blev generaløjntant, og gik over til katolicismen. I den sidste del af den østrigske arvefølgekrig kom han til at spille en fremtrædende rolle og blev 1747 marskal af Frankrig. I den påfølgende fredsperiode tilbød den danske regering ved J. H. E. "Bernstorff ham overkommandoen over hæren, men langvarige forhandlinger blev afbrudt, da Frankrig bød L. særdeles gunstige betingelser for at blive. – L. havde fortrinlige førerevner og var fuldt fortrolig med alle sider af militærvæsenet. □Mal. af M. Quentin de la Tour, 1748, efter dette stik af J. G. Wille, 1749, A. Romanet, P.-C. Levesque, P.-A. le Beau m.fl., bl.a. med angivelsen, at mal. er af Vanloo, samt min. af Cornelius Høyer ca. 1765–66 (slottet i Haag). Stik af N. de Larmessin efter mal. af F. Boucher, efter dette stik af I. C. Sysang, bl.a. 1747, og et eng. stik 1793. Mal. af L. Tocqué, 1750. Mal. og pastel af A. Couder (begge Versailles), herefter stik af F. Pigeot efter tegn. af L.-C.-A. Massard, m.fl. Andre mal. (bl.a. Fr.borg; Tranekær; Dahlen i Sachsen). Medalje af M. G. Arbien, 1754, stukket af M. Haas. Stik og radering af Petit og herefter stik af Roger efter tegn. af F. Sergent. Buste (Versailles). – Medalje fra byen Ostende, 1745.

Efterladte papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé V, 1902 220–22. Breve i Pers. hist. t. 9.r.II, 1929 64–67. – A. Tuxen i Militært t. XX, 1891 73–124. C. E. A. Schøller i Pers. hist. t. 7.r.II, 1917 181–85.

*Rockstroh**

v. Löwenhielm, Hans (f. Schröder), 1627–99, officer. * 28.1.1627 i Løjt i Angel, † 2.3.1699 på Vejrupgård, begr. i Marslev k. F: herredsfoged i Sles hrd. Hans Schröder (ca. 1580–1649) og Magdalene. ~1° 1660 med Bertha Ahlefeldt, † 22.10.1672 på Hammershus, d. af Frederik A. til Halv-

søgård (1594–1657, ~1° 1619 med Birgitte Ahlefeldt, ca. 1600–32) og Helvig Roepstorff. ~2° 7.11.1677 med Sophie Bielke, † tidligst 1691 (~1° med oberst Otto Skade, † 1673, ~1° med Mette Quitzow, 1601–48), d. af Norges kansler Jens *B. (1580–1659) og Sophie Brockenhuus (1587–1656).

Efter en årrække i fransk krigstjeneste vendte v. L. hjem, blev 1657 ritmester og deltog i krigen i Skåne. Ved krigens genudbrud n.å. var han indkvarteret ved Vordingborg og slap med sit kompagni over til Møn hvor han fik overkommandoen og med dygtighed og omsigt rejste befolkningen af by og land til energisk forsvar mod svenskernes talrige og med store styrker førte angreb, samtidig med at han vedligeholdt forbindelse med Kbh. og stadig sendte skibe med proviant dertil. Da Falster foråret 1659 erobredes af fjenden, lagde han sig i „fellejr“ ved Stege med øens værnedygtige befolkning, men 29.5. førte feltmarskal, pfalzgreve Philip, overraskende et stærkt korps over grundene mellem Bogo og Møn og erobrede øen efter det heltemodigste forsvar: v. L. selv fik flere sår og blev fanget. Kort i forvejen var han blevet major, blev hurtigt udløst fra fangenskab og sendtes til Jylland for at opstille et regiment. 1660 blev han oberstløjtnant, 1662 oberst, kommandant og amtmand på Bornholm hvor han trods begyndelsesvanskeligheder efterhånden tilvejebragte ro og orden. 1669 optoges han i den danske adel med navnet v. L. 1673 blev han generalmajor, fratrådte stillingen på Bornholm og ansattes i den norske hær som chef for et infanteriregiment. Ved sin krigserfaring og administrative dygtighed blev han en solid støtte for U. F. *Gyldenløve ved krigsforberedelserne 1675, og i felttogene i Dalsland og Bohuslen viste han betydelige evner som rytterfører og fører af kombinerede styrker. I kampen ved Uddevalla aug. 1677 udmærkede han sig ved klog og dristig føring og fremragende personlig tapperhed. Som følge af chikaner mod ham fra general H. *Degenfelds side og mangelfuld støtte hos Gyldenløve ønskede han forsættelse til hæren i Skåne og fik 1678 kommandoen over landgangsstyrken ved det 2. tog mod Rügen og løste sit hverv fortrinligt. 1682 vendte v. L. for en kort tid tilbage til Norge, man boede herefter med kongens tilladelse stedse på Vejrupgård (Bjerger hrd., Odense amt). 1684 blev han generalløjtnant. Straks efter freden 1660 var han begyndt at samle godser på Fyn, senere også i Norge, og blev en betydelig godsejer. – R. 1682. □Min. formentlig forestillende v. L. som yngre (Fr.borg). Mal. fra 1670erne (sst.), efter dette træsnit af H. P. Hansen, 1893. Stik af Hubert Schaten, 1689, efter

mal. af L. v. Haven. – Mindesmærke af J. Wiedewelt, 1784, ved Jægerspris. Mindesten ved Rødkilde højskole.

Danm.s adels årbog XLI 1924, 1923 485. Joh. Paludan: Beskr. over Møen I, 1822. Axel E. Holmberg: Bohuslans hist. I, Uddevalla 1842 (nytt opl. 1867) 138–41. C. E. A. Schøller i Pers. hist. t. 2.r.VI, 1891 187f. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. J. Gulowen: Gyldenløvefejden, Kria. 1906. K. C. Rockstroh: Møens forsvarsordn. 1657–60, 1908. Samme: Udvikl. af den nationale hær I, 1909. Frede Bojsen: Af Møns hist. VI, 1921.

*Rockstroh**

v. Løwenklau, Jens v. Hadersleben, ca. 1602–84, officer. *ca. 1602 i Øsby sg., Haderslev amt, † 1684 i Oldesloe. Forældre ukendte. Var 1659 ~ Magdalene, 1671 med Mariane Polyxene.

Fra 1622 deltog v. L. i kejserlig tjeneste i krigen i Pfalz m.m., men 1625 drog han med fire brødre til Christian IVs hære i Tyskland og var med i felttogene i Böhmen, Ungarn osv., lige til tilbagetoget til Jylland 1627 og hærens fuldstændige opløsning. Fra 1628 var han en årrække i svensk tjeneste i Tyskland, erhvervede megen anerkendelse og betydelige midler og avancerede til oberst. Maj 1639 „accorderede“ Christian IV med ham om en årlig vartpenge for at stå til rådighed; men han forblev i svensk tjeneste til 1641, da han søgte og fik afsked samt adelspatent som v. L., hvorefter han synes en årrække at have boet i Lübeck. 1657 tilbød han Frederik III at hverve et rytterregiment, men fik et regiment jyske sogneryttere og udnævntes til generalkvartermester (stabschef) med generalmajorsgæge ved hæren i Holsten og deltog i felttoget i stift Bremen og Holsten og krigsrådsforhandlingerne. Han var ikke med ved rytteriets ilfærdige tilbagetog til Jylland og Fyn, men forblev i Holsten, indtil Anders *Bille (1606–57) beordredes at vende tilbage til Danmark og tage v. L. med sig. Han blev nu stabschef og næstkommanderende på Fyn under U. C. *Gyldenløve (1630–58) og da denne i januar 1658, umiddelbart før svenskernes overgang over Lillebælt, som syg lod sig bringe til Odense, gik kommandoen over til v. L. Han samlede hovedstyrken mellem Assens og Tybrind under meget vanskelige forhold for virksomt forsvar, og efter en kortvarig fægtning ved stranden 30.1. trådte han i forhandling med feltmarskal K. G. Wrangel og gik i fangenskab med størstedelen af sine tropper. En kommissionsundersøgelse af v. L.s forhold denne dag synes ikke at have oplyst noget for ham fældende, og han fik på sædvanlig vis afregning for sit tilgodehavende. At der i Kbh. lavedes nidviser om ham og andre officerer i denne ulykkelige krig kan ikke tillægges betydning. En egentlig afsked

v. Løwenklau, Jens

for ham synes ikke at foreligge, men hans militære løbebane var afsluttet, og herefter var han optaget af omfattende penge- og godstransaktioner. For sit svenske tilgodehavende havde han gods i Skåne, og for sine danske vartpenge havde han fået anvist indtægten af Bavelse. 1652 havde han for meget betydelige pengelån til de sønderborgske hertuger fået pant i Kegnæsgård, senere også i Sønderborg, men led betydelige tab ved den sønderborgske konkurs 1665. Han boede i en årrække vedblivende i Lübeck, senere i Oldesloe og foretog hyppige forretningsrejser fra disse steder til Sverige og Danmark.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skr. 2. avd. VI, Sth. 1893 531. Af gehejmeråd Ditlev Ahlefeldts memoirer, udg. L. Bobé, 1895 207. Danske mag. 5.r.V, 1904 302-04 (brev). Kgl. kammerregnskaber fra Fr. IIIs og Chr. Vs tid, udg. E. Marquard, 1918. - J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprudg. 1969) 305. K. C. Rockstroh i Hist. t. 7.r.VI, 1905-06 366-512. Samme: Udvikl. af den nationale hær I, 1909. Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene, 1973.

*Rockstroh**

Løwenklau, Jørgen (Georg), -1650-, generalproviantkommissær. * i Norge. Faderen kaldes Laurids Kræmmer.

I sin ungdom må L. i længere tid have været i svensk tjeneste og kom derefter til Danmark hvor Christian IV 1643 tilstod ham en årlig ventepenge. Under den påfølgende krig var han generalproviantkommissær i Skåne, derefter mønstringskommissær, brugtes 1646 af kongen på Bornholm til at holde forhør over lensmanden Holger Rosenkrantz (1586-1647) og blev s.å. nobiliteret af kongen med navnet L. 1652 rømte han til Sverige hvor han kom i forbindelse med Corfitz "Ulffeldt og ved dennes indflydelse fik titel af oberst; men 1654 forrædte han Ulffeldts planer mod Danmark til residenten i Stockholm Peder "Juel. Efter forgæves at have søgt anvendelse i kejserlig tjeneste vendte han 1657 tilbage til Danmark hvor han angav at have kendskab til et mærkeligt og meget betydningsfuldt krigsmiddel og søgte ansættelse som proviantkommissær. De ledende rigsråder afviste ham vel, men n.å. blev han generalproviantkommissær i Norge med rang som oberst. N.å. kom han imidlertid i strid med statholderen Niels "Trolle der beskyldte han for fejhed og forsømmelighed og fratog ham styrelsen af regnskabsvæsenet. Han opnåede dog nogen støtte af kongen der 1660 befalede en kommission nedsat til undersøgelse, hvorefter sagen n.å. kom for højesteret hvis dom blev fuldstændig fældende for ham, og s.å. forlod han Danmark. Fra udlandet udsendte han 1663 og 1668 forsvarsskrifter med voldsomme

anklager mod Trolle. Måske har han senere været fange i Blåtårn.

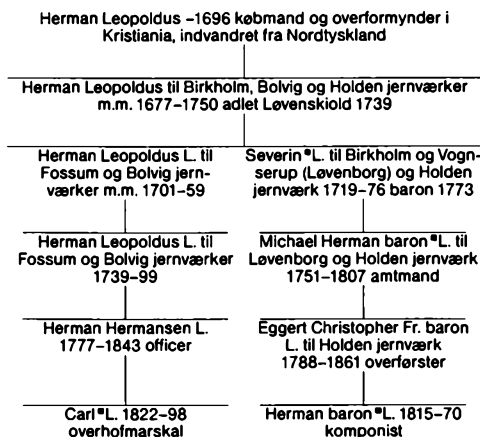
J. L.: Apologia, Amsterdam 1663. Samme: Abermahlige Ehrenrettung, Hamburg 1668. Kong Chr. IVs egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia VI, 1885-86 (fot. opr. 1970) 108f. Leonora Christina Ulffeldt: Jammersminde, udg. S. Birket Smith, 3. udg. 1885 15f. J. A. Fridericia i Danske mag. 5.r.II, 1889-92 380f. Generallieutenant Jørgen Bjelkes selvbiografi, udg. samme, 1890 137.

*Rockstroh**

Løvenskiold

Adel.

Severin baron *L. var ~ Magdalene Charlotte Hedevig Numsen, d. af officeren Michael *N. Michael Herman baron *L. var ~ Frederikke komtesse Knuth, d. af stiftamtmand Eggert Christopher greve *K.

Danm.s adels årbog LXVI, 1949 85-121.

Nils G. Bartholdy

Løvenskiold, Carl Ludvig, 1822-98, overhofmarskal. * 27.9.1822 i Kbh. (Garn.), † 22.7.1898 sst., begr. sst. (Garn.). F: kar. major, senere land- og krigskommissær, kar. oberst, kammerherre Herman Hermansen L. (1777-1843) og komtesse Annette Kirstine Knuth (1787-1873). ~1° 2.10.1849 i Kbh. (Garn.) med Christiane Marie Schultz, * 25.8.1828 på Vorgård, † 4.3.1851 i Kbh. (Garn.). d. af godsejer, overkrigskommissær Johan Frederik S. til Vorgård (1800-51, ~2° 1834 med Henrikke Balthazarine Hornsyld, 1813-96) og Bendine Cathrine Margrethe Steinild (1806-33). ~2° 28.8.1852 i Håtuna med friherreinde Charlotte Eugénie Louise Augusta Lagerheim, * 23.6.1828 i Stockholm, † 29.6.1892 i Kbh., d. af kabinetssekretær, senere svensk envoyé m.m. i Kbh., senere udenrigsminister, fri-

herre Elias L. (1791–1864) og Charlotte Adelaida Schwan (1804–78).

L. var landkadet 1840–42, bestod ikke oprykningseksamen, var afskediget et år og derefter atter kadet 1843–44, blev sidstnævnte år sekondløjtnant i infanteriet (anc. 1843), 1848 premierløjtnant, deltog ved garden til fods i krigen 1848–50, blev 1858 kar. kaptajn, n.å. kaptajn II. – Ved overhofmarskal J. G. *Levetzaus død 1859 var posten som chef for kongens hof blevet ledig, og dens besættelse frembød store vanskeligheder på grund af kongens ægteskab med grevinde Danner og det deraf følgende spændte forhold mellem kongen og det øvrige kongehus der støttedes af de højere samfundskredse så godt som uden undtagelse. Efter nogen tids betænkning faldt valget på L. der havde haft lejlighed til at blive bekendt med kongen, 1860 trådte han å la suite i hæren og blev hofmarskal. Denne stilling udfyldte han med stor takt og dygtighed, og efter tronskiftet fortsatte han i samme stilling indtil han fratrådte 1868 på grund af utilfredshed med overhofmarskal W. *Oxholms ledelse. 1863 var han endeligt afgået fra hæren med majors karakter. 1875 indtrådte han atter i hoftjeneste, idet han blev ceremonimester, n.å. hofmarskal, 1881 overhofmarskal og fungerede som sådan til sin død. I disse stillinger udviste han levende pligtfølelse, stor grundighed og økonomisk administrationsevne, indgående kendskab til europæisk hofceremoniel, megen myndighed, men tillige stor personlig elskværdighed og vandt overalt særdeles anerkendelse. Ved fodgardens 200-års jubilæum 1858 da L. var adjutant ved afdelingen udarbejdede han jubilæumsskriftet *Efterretninger om den kgl. Livgarde til Fods*, en samling dokumenter i ramme. Dette førte L. videre ind på krigshistoriske undersøgelser, navnlig den skånske krig, særlig slaget ved Lund hvorom han med et stort arbejde og megen omhu af et vanskeligt materiale udarbejdede planer og tegninger, og desuden har han i Historisk Tidsskrift o.a.st. offentliggjort nogle småafhandlinger. Han var formand for bestyrelsen for Genealogisk institut. – Hofjunkere 1845. Kammerjunkere 1847. Kammerherre 1860. Gehejmekonferensråd 1883. Ordenskatmester 1888. – R. 1851. F.M.I. 1858. DM. 1861. K². 1862. S.K. 1876, i diamanter 1888. R.E. 1892. □ Akvarel af E. Lehmann, 1846. Mal. af Carl Fiebig (Fr.borg; forhen Løvenborg). Afbildet på flere træsnit af Thyras formæling 1878, bl.a. efter tegn. af M. Vierge efter skitse af M. Hansen. Afbildet på P. Fischers mal. En aften i Det kgl. teater, 1888, og på F. Henningsens akvarel, 1889, af en deputation 1888 (Amalienborg). Træsnit af H. P. Hansen, 1890. Afbildet på H. O. Brasens

mal., 1892, af vildtparade 1889 (Fr.borg) og på træsnit af prins Chr.s og Alexandrines modtagelse 1898 efter tegn. af K. Gamborg. Mal. af C. C. Andersen, 1900. Mal. (livgarden). Foto.

Hist. t. 7.r.1, 1897–99 574. Militær tid. VII, 1898 354. Berl. tid. 22.7. s.å. Politiken 23.7. s.å. III. tid. 31.7. s.å. Helga Stemann: F. Meldahl og hans venner VI, 1932 130–33. E. O. A. Hedegaard: Hofmarskal under tvende konger, 1977. – Papirer i Rigsark.

*Rockstroh**

Løvenskiold, Herman Severin, baron, 1815–70, komponist. *30.7.1815 på Holden jernværk, Norge, †5.12.1870 på Frbg., begr. sst. F: kammerherre, overførster, baron Eggert (Aga) Christopher Frederik L. (1788–1861) og Margrethe Frederikke Sophie Løvenskiold (1785–1876). ~16.1.1853 i Kbh. (Slotsk.) med Anna Elisabeth (Rine) Fabritius, *24.2.1820 i Kbh. (Fødsst.), †1.2.1864 sst. (Fred. hosp.), d. af guldsmed Jørgen Ludvig F. (1786–1824) og Sophie Dorothea Elisabeth Jensen (1785–1864).

L. tilbragte sin barndom i Norge, men 1829 fik hans far fast ansættelse i forstetaten i Danmark og tog bolig i Kulhus ved Furesøen. Den begavede og musikalske dreng vakte snart så stor opsigt i de førende musikkredse, at han, der oprindeligt var bestemt for militærvejen, nu fik lov til at følge sit naturlige kald. Fr. *Kuhlau udtalte sig profetisk om ham: „Er will uns alle zu Schande machen“, og C. E. F. *Weyse, Fr. *Wexschall og andre der kom i det gæstfri hjem interesserede sig stærkt for ham. Sin første undervisning fik han af sin mor, og hos P. C. *Krossing lærte han musikteori. – Han begyndte tidligt at komponere og fik allerede 28.11.1836 balletten *Sylfiden* (Bournonville) op på Det kgl. teater. 1838 var han med kgl. understøttelse på studierejse. I Wien studerede han teori hos I. Z. von Seyfried og i Leipzig gjorde han bekendtskab med Mendelssohn og Schumann. 1841 besøgte han St. Petersburg (Leningrad) og blev s.å. udnævnt til kgl. kammermusikus. 1842 tog han fast ophold i Kbh., og 1851 modtog han stillingen som hoforganist ved Christiansborg slotskirke. – Foruden *Sylfiden* der har holdt sig på repertoiret helt op til vor tid, skrev L. en del andre arbejder for Det kgl. teater, således syngespillet *Sara* (24.5.1839), skrevet for fru *Heiberg (Johanne Luise), der dog ikke magtede rollen, syngestykkerne *Hulen i Kullafjeld* (23.9.1841), *Dagen før Slaget ved Marengo* (9.8.1843), *Ildproven* (8.12.1848) og *Turandot* (3.12.1854), musikken til dramaet *Kong Volmer og Havfruen* (8.3.1846) og balletten *Den ny Penelope* (26.1.1847). Endvidere foreligger fra hans hånd en del klavermusik, både tohændig og firhændig, kammermusik, sange og adskillige

Løvenskiold, Herman

marcher m.v. for militærorkestre. Et af hans sidste arbejder er ouverturen *Fra Skoven ved Furesø* (Musikforeningen 1863).

L.s musik kan virke livfuld og indtagende, men udmærker sig ikke ved dybde og originalitet. Syllfiden var egentlig det eneste værk hvormed han havde succes. Hans samtid kunne ikke fuldt ud anerkende ham på grund af hans musiks uegalitet, dens tekniske brist og den iøjnefaldende stræben efter effekt der præger den. Utvivlsomt har han haft endog meget store musikalske anlæg, men hverken som komponist eller som klaver-spiller nåede han derhen hvor metodisk undervisning og streng skolen sikkert kunne have bragt ham. Dertil kom hans mangel på selvkritik, som måske kan forklares ved at han ikke behøvede at kæmpe sig frem til den position han i kraft af sin titel og sin sociale stilling på forhånd havde. Den megen modstand gjorde ham med årene bitter, og han trak sig ud af al offentlig komponistvirksomhed. – At L. er identisk med den letbenede dansekompunist Fridolin Carlsen anses for givet, men noget afgørende bevis herfor findes ikke. – R. 1856. □Malet som ung med to søstre (forhen Løvenborg). Tegn. af L. A. Smith, 1843 (Fr.borg). Mal. af F. C. Lund, 1867 (forhen Løvenborg). Litografi af W. Schmied. Mal., formentlig af J. V. Gertner (Teatermus.). Træsnit 1871 og efter dette 1905. Buste af Th. Stein, 1874 (Det kgl. teater). Foto.

G. St. Bricka i forordet til H. L.: Klaverudtog af *Fra skoven ved Furesø*, udg. Samf. til udg. af da. musik, 1874. E. Agerholm i *Det kgl. teaters progr.* sept. 1939.

Sven Lunn *

Løvenskiold, Michael Herman, baron, 1751–1807, amtmand, godsejer. * 15.11.1751 på Aggersvold, † 9.4.1807 på Løvenborg, begr. i Nørre Jernløse. F: konferensråd, senere gehejmeråd baron Severin *L. (1719–76) og Magdalene C. H. Numsen (1731–96). ~ 18.5.1774 i Kbh. (Slotsk.) med komtesse Frederikke Juliane Marie Knuth, * 25.2.1755 i Kbh. (Slotsk.), † 27.4.1804 på Løvenborg, d. af lensgreve Eggert Christopher *K. til Knuthenborg (1722–76) og Maria v. Numsen (1734–65).

L. blev 1772 juridisk kandidat og gjorde fra 1774 auskultanttjeneste i rentekammeret. 1781 blev han udnævnt til amtmand i Holbæk, og to år senere blev arbejdsområdet udvidet til også at omfatte Kalundborg, Sæbygårds og Dragsholms amter. Endvidere førte han overtilsynet med krongodset i Odsherred. Sin karriere som godsejer indledte han ved faderens død i foråret 1776, idet moderen overlod ham Vognserup gård og gods. Fra begyndelsen anlagde han en dagjournal hvor man for perioden 1776–80, 1789 og

1790–96 kan følge den daglige virksomhed på Vognserup og senere også Løvenborg i stort som i småt. Han interesserede sig stærkt for sine fæstebønders ve og vel, og det kan derfor ikke overraske, at netop Løvenborg blev et af de første godser hvor der (22.11.1791) blev gennemført en frivillig hoveriforening i overensstemmelse med en kgl. plakat af 24.6. s.å. Og da man 1795 skred til at udpege hoverikommissioner med henblik på at få hoveriet bestemt på de eksisterende godser, blev L. medlem af den sjællandsk-fynske hoverikommission. For perioden 2.10.1795–8.11.1797 har han i denne egenskab ført en art dagbog over de indtryk, han modtog under den enkelte kommissionsforretning. Hans indignation over stupide godsejerkollegeres hjerteløse holdning over for fæstebønderne finder her såre ligefremme udtryk. „Engletålmodighed hørte til ikke at slå denne bondefjende på snuden“, lyder karakteristikken af en sådan bondeplager. På sine egne godser ydede han økonomisk støtte til udskiftningen af fællesskabet, han lod opføre stengærder og foranstaltede indkøb af førsteklasses sædekorn og kløverfrø. Også almueskole-undervisningen nød godt af hans medlevende omsorg. – Kammerherre 1774. Hv.R. 1803. □Mal. af Jens Juel, formentlig 1772 (Fr.borg), pastel af samme. Mal. tilskrevet Erik Pauelsen (forhen Løvenborg). Mal., kopi (Fossum). Flere min., bl.a. af W. A. Müller. Tegn. af Elias Meyer. Silhouet (Fr.borg).

M. H. L.: *Hoveridagbog 1795–97*, ved Fr. Skrubbelttrang, 1973 = Bol og by VII (anm. af Birgit Løgstrup i *Fortid og nutid* XXVI, 1975 137–40). Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé I, 1895; VI–X, 1903–1931. – Edv. Holm: *Dann.-No.s hist.* 1720–1814 VI,2, 1909. – Papirer i Rigsark.

Erik Helmer Pedersen

Løvenskiold, Severin (Søren) Leopoldus, baron, 1719–76, godsejer. * 31.12.1719 på Bjørntved, † 9.4.1776 på Løvenborg, begr. i Nørre Jernløse. F: konferensråd Herman Leopoldus L. (1677–1750, ~ 1° 1700 med Inger Halvorsdatter Borse, 1677–1714) og Kirsten Sørensdatter Brinck († 1736). ~ 9.5.1749 med Magdalene Charlotte Hedevig Numsen, * 27.2.1731 i Hammer, Vrads hrd., † 10.5.1796 på Løvenborg, d. af gehejmeråd Michael *N. (1686–1757) og Margrethe M. T. v. Ingenhaef (1705–76). – Far til Michael Herman *L.

Efter at have stået i fodgarden 1738–45 som lieutenant reformede arvede L. ved faderens død 1750 en række godser: Aggersvold og Birkholm samt Holdens jernværk og Ulefos i Norge. Dernæst fik han af Frederik V overdraget en af de fire store grunde på Frederikspladsen (Amalienborg

plads) med forpligtelse til her at lade opføre et palæ efter tegninger af N. *Eigtved (det såkaldte Frederik VI's palæ). I den anledning skilte han sig af med Ulefos, men afhændede alligevel efter kort tid palæet til enkegrevinde A. S. *Schack. For de således frigjorte midler købte han 1766 Vognserup, solgte Aggersvold og omdannede Birkholm og Vognserup til et stamhus, Løvenborg. Det ophøjedes 1773 til et baroni efter at han selv s.å. var blevet ophøjet i friherrestanden. Han havde forlængst indledt et større reformarbejde på såvel hovedgårdene som bøndergodset. Først på programmet, der indledtes ca. 1760, stod udstykning. Derpå fulgte omdannelsen af den tidligere 3-marksdrift til holstensk koppelbrug, gennemført i samarbejde med en indkaldt ekspert fra Holsten, landinspektør J. *Voelchers, der atter var kaldt til landet det forudgående år (1766) af A. G. *Moltke til Bregentved. På basis af sit indgående kendskab til moderne landøkonomi i teori og praksis – han holdt en fem-seks tidsskrifter om emnet og foretog 1771 en studierejse til forskellige lande i Europa – kunne L. over for Voelchers fastholde en selvstændig opfattelse af koppelbrugets mest formålstjenlige indretning. Når L. valgte en opdeling i ni kobler – fire med korn, fire med græs og et brak – i stedet for et større antal, fx 11, var det med det udtrykkelige formål at undgå en udpining af jorden. Ved at kombinere det traditionelle sædskifte hvede/rug/byg/havre med boghvede og ærter samt ved at gødske hvert skifte et par gange med staldgodningen fra hollænderiet på Løvenborg, kunne L. opnå et foldudbytte på seks à syv, et for sin tid overordentlig udmærket resultat. Studier over Løvenborgs hoveribog 1771–73 synes at godtgøre, at denne modernisering af hovedgårdsdriften er sket uden den udvidelse af hove-riet som ellers var en uundgåelig følgevirkning af sådanne ændringer.

Også for kunstneriske anliggender var L. virksom. På sine godser etablerede han kostbare haveanlæg i tidens smag, kranset med sjældne plantninger. Hans opræden hævdede sig dog ikke over det landadelige og af sind var han pirrelig og opfarende, men på bunden var han såre godmodig og folgelig vellidt af sine undergivne. Hustruen var derimod belæst og åndfuld i sit væsen, og de mange gæster på Løvenborg følte sig inspireret af hendes både blide og venlige omgangsform. Ved L.s død udtalte A. P. *Bernstorff sig på følgende måde om ham: „Han efterlod sig mere gods end venner“. – Justitsråd 1743, konferensråd 1774, gehejmeråd 1776. – Hv.R. 1759. □Mal. af B. Denner forestiller muligvis L. (Fr.borg). Mal. af Jens Juel, 1772 (sst.). Mal. (forhen Løvenborg).

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé III, 1896–97: VI, 1903 (heri breve fra Magdalen Lovenskiold 225–57): IX, 1922. Bernstorffske papirer, udg. Aage Friis I–III, 1904–13. – C. Bruun: København III, 1901. Aage Friis: Bernstorfferne og Danm. II, 1919. Birgit Logstrup i Markbogsanalyser og markdriftstudier, 1974 = Bol og by VIII 22–57. – Papirer i Rigsark.

Erik Helmer Pedersen

Løventhal, E. A., se Løvendal, E. A.

Løventhal, Carl Eduard, 1841–1917, missionær i Indien. * 18.7.1841 i Ålborg, † 14.6.1917 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: boghandler Eduard August Sanner Løventhal (1812–66) og Margith Marie Emilie Allen (1817–83). ~ 23.11.1874 i Madras med Andrea Juliane Andersen, * 23.11.1839 i Kbh. (Helligg.), † 1.1.1923 på Frbg., d. af skomagermester Jørgen A. (1807–81) og Ane Madsen (1808–93). – Bror til E. A. *Løvendal.

Da L.s fars forretning i Ålborg ikke kunne betale sig flyttede han til Kbh. hvor han ernærede sig som linierer. Her gik sønnen i skole, kom i lære hos en papirhandler, læste til lærereksamen, som han bestod 1865, og blev huslærer. Ved en prædiken af pastor R. *Frimodt ved Skt. Johannes kirken i Kbh. blev L. kristeligt vakt, og med det samme følte han sig kaldet til at drage ud som missionær. 1867 blev han optaget på Det danske missionselskabs skole; men en strid med selskabets formand, Chr. H. *Kalkar, bevirkede at L. og tre andre elever forlod skolen 1870. S.å. udgav L. det lille, men betydningsfulde skrift *Til den danske Menighed af Folkekirken. Mit Missionssyn*. I modsætning til den gængse pietistiske opfattelse hævdede han her, at missionens mål ikke er at frelse nogle enkelte sjæle, men at grunde en selvstændig, national kirke med indfødte lærere, præster og biskopper, en kirke som både kunne underholde og udbrede sig selv. På et offentligt missionsforhandlingsmøde i Casino (25.10.1870) gav pastor N. G. *Blædel et dygtigt forsvar for missionsbestyrelsens standpunkt (trykt under titlen: *Missionsbestyrelsens Ledelse af den danske Missionsvirksomhed*). Derimod fik L.s missionstanker tilslutning hos flere af dem der delte N. F. S. *Grundtvigs syn på den nøje forbindelse mellem kristendom og folkelighed. Der dannedes et udvalg hvis formand blev præsten F. E. *Boisen i Stege, udgiveren af *Budstikken*, og 1872 blev L. sendt til Indien sammen med Herman Jensen som 1874 trådte i Det danske missionselskabs tjeneste. L. fik sin arbejds- mark i byen Vellore, vest for Madras, og i de omliggende landsbyer. Han virkede især blandt kastefolkene. Det lykkedes ham at komme på ta-

lefod med hinduerne og efterhånden samle en lille kristen menighed. Men i sit arbejde blandt inderne måtte han også gøre smertelige erfaringer om kaste hovmod, karaktersvagthed og mangel på syndsbevidsthed. De nyvundne kristne stod ikke, som han havde drømt om, over de kristne i den gamle kristenhed, men under dem. Efterhånden blev han da klar over, at hans store missionssyn om en selvstændig, national indisk kirke først ville blive virkeliggjort i en fjernere fremtid, og at det nuværende missionsarbejde væsentlig kun var af forberedende art. For at gøre rede for sit missionssyn og hjælpe danske kristne til bedre at forstå forholdene i Indien udgav han det lille skrift *Efter 16 Aar i Indien*, 1890, delvis i polemik med santalmisionærerne L. O. Skrefsruds og H. P. Børresens syn på arbejdet. Senere kom *Folkeracerne i Sydindien*, 1891 og det større skrift, *Indien før og nu*, 1895. Væsentlig for forståelsen af L.s missionssyn er også hans lille artikel *Om Massebevægelser på Missionsmarken* (Nordisk Missionstidsskrift, 1903). 1914 vendte L. hjem til Danmark. For den danske kirke har han haft den betydning, at gennem ham er adskillige grundtvigske kristne kommet med i arbejdet for missionen. Udvalget for L.s mission har – efter pastor Boisen – været ledet af præsterne M. A. S. Lund i Vium og P. J. St. Riemann i Fakse. Efter L.s død har det understøttede Anne Marie Petersen der havde været L.s medhjælper fra 1909. □Foto.

Breve fra missionærerne L. og Jensen, 1873. Tvangfri hæfter indeholdende medd. om L.s mission I–III, 1886–1887. M. A. S. Lund og P. Riemann: E. L. og hans gerning blandt hinduerne, 1906. Fra L.s mission, udg. P. Riemann I–XV, 1909–18. Chr. Schlesch i Dansk missionsbl., 1917 458–60. G. Thaning: Den grundtvigske retning og hedningemissionen, 1922 51–72. N. Bundgaard: Det danske missionsselsk.s hist. I, 1935 120–38. Rasmus Anker-Møller: Porto Novo missionen, 1940 26–48. Kn. Gjesing: En missionspioner. H. P. Børresens liv, 1961 295–304.

Thorkild Græsholt (Lorenz Bergmann)

Løvenørn, Poul, 1751–1826, søofficer. * 11.8.1751 på Antvorskov (Holmens), † 16.3.1826 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: kommandørkaptajn, deputeret i admiralitetet, senere amtmand, konferensråd Frederik L. (1715–79) og Frederikke Sophie Holsten (1718–74). ~ 1° 12.12.1792 i Kbh. (Holmens) med Anna Maria Philippine Dumreicher, * 22.9.1754 i Kbh. (Petri), † 8.12.1795 sst. (Frue), d. af kommandørkaptajn Johan Heinrich *D. (1703–61) og Helene C. Luge (1727–86). ~ 2° 21.4.1797 i Kbh. (Holmens) med Caroline Henriette Gjedde, * 18.2.1762 i Kbh. (Holmens), † 19.2.1842 sst. (Frue), d. af kaptajn i søetaten

Ernst Jacob G. (1722–62) og Sophie Meghilde Margrethe Richard (Rickers) (1735–68).

L. blev kadet 1765 og sekondløjtnant 1770. S.å. gik han med fregatten Falster til forstærkning af eskadren i Middelhavet og var 1771–72 om bord i orlogsskibet Sejeren i samme eskadre. Efter hjemkomsten studerede han matematik og navigation, forfremmedes 1776 til premierløjtnant og var i fransk tjeneste 1778–82 under den nordamerikanske frihedskrig hvor han gjorde sig fordelagtigt bemærket. L., der 1781 var forfremmet til kaptajn løjtnant, tilbragte det sidste halve år af sit ophold i Frankrig med også her at studere navigation og med indkøb af instrumenter til en ekspedition som han var udset til leder af. Denne ekspedition, der var planlagt af Videnskaberne selskab i København, udsendtes 1782–83 med fregatskibet Prøven til Vestindien for undervejs at undersøge anvendelsen af de af J. A. Armand opfundne søure. Efter endt togt indsendte L. sin beretning om de på dette anstillede observationer til Videnskaberne selskab der 1784 optog ham som medlem. 1783 blev L. generaladjutant i søetaten. Han udnævntes 22.10.1784 til direktør for Søkartarkivet ved dettes oprettelse der skete på L.s forslag og efter fransk forbillede. 1785 sendtes han hemmeligt som spion til Sverige for at skaffe oplysninger om den svenske flådeoprustning. 1786 var han leder af en ekspedition til Grønlands østkyst for at søge efter Østerbygd som man fejlagtigt antog måtte ligge dér, men storisen hindrede ekspeditionens landing. L. rejste hjem da det stod klart at ekspeditionen ikke ville lykkes og overlod kommandoen til løjtnant C. T. Egede der 1786 og 1787 forgæves søgte at nå frem. Et ophold på hjemreisen ved Island og Shetlandsøerne benyttede L. til opmålinger der senere anvendtes til udarbejdelse af kort.

1787 blev L. i stor hemmelighed af regeringen, og uden om admiralitetet, sendt til Rusland og Sverige for at skaffe oplysninger om militære styrkeforhold. 1788 var L. observatør ved artilleriprøver afholdt på orlogsskibet Justitia, og s.å. attachedes han under krigen med Sverige viceadmiral von Dessen der var chef for en russisk eskadre stationeret i Køge bugt. 1789 udnævntes han til kaptajn og sendtes efter flere udkommandoer 1791 som chef for fregatskibet Gerner til Marokko hvor han som kgl. ambassadør skulle bringe kejseren gaver og afslutte handelstraktat med denne. Han var derefter – stadig i forbindelse med sin ledelse af Søkartarkivet – jævnlig skibschef og anvendtes til forskellige sendelser der krævede særlige kundskaber og takt. 1794–95 var han således i Bergen i anledning af uroligheder i denne by, og 1796 sendtes han atter til

Norge for at organisere karantænevæsenet og besluttede samtidig hermed at undersøge pladser for anbringelse af fyr ved Norges kyst i Kristiansands stift. Samtidig ordnede han en sag med England der havde krænket Norges neutralitet ved at tage priser i norsk havn og modtog priserne ved disses tilbagelevering i Farsund. L.s hovedvirksomhed, der har sikret ham et navn i dansk maritim historie, faldt inden for Søkortarkivet og dermed beslægtede områder som samlet kan betegnes som sejlads- og farvandspleje. L. organiserede Søkortarkivet forbilligt og indførte rational opmåling af vore farvande, udsendelsen af kort og fyldige farvandsbeskrivelser, tillige med afmærkning og belysning i farvande. Han er grundlæggeren af det danske fyr- og vægevæsen. Det første spejl- og blinkfyr der i 1805 opstilledes på Christiansø skyldtes også ham. Han foranledigede at kaptajnlojtnant C. F. Grove fulgte den igangværende triangulation af Norge og forfattede en opmåling og nautisk beskrivelse af den norske kyst med havne og løb. Arbejdet udførtes 1789–1800. 1796 forfremmedes han til kommandørkaptajn. S.å. blev L. overlods og påbegyndte en organisering af lods-væsenet. Således fik han indført at indrulleringscheferne skulle have tilsyn med de lokale lodserier. 1797 blev han generaltoldkammerets konsulent i havne- og fyrsager. Han undersøgte Lollands og Femerns kyster for at finde de bedste steder til anlæg af færgehavne mellem disse, og 1799 undersøgte han egnen langs Eideren og ud-kastede en plan for en regulering af Eiderkanalen. 1802 var han formand i kommissionen angående navigationsskoler oprettelse og drift, 1804 blev han kommandør og organiserede 1808 et kystudgivsvæsen baseret på de lokale lodserier. 1809 organiserede L. færgevæsenet i Danmark og indtrådte s.å. som medlem af Kanal-direktionen som 1811 afløstes af Kanal-, havne- og fyrdirektionen hvori han også fik sæde. 1810 blev han divisionschef i søetaten, 1812 kontreadmiral og i 1816 i forbindelse med sine øvrige gøremål tillige deputeret i general-toldkammer- og kommercekollegiet. 1818 medlem af en kommission vedrørende en almindelig lodsordning. Desuden var han et virksomt medlem af land-husholdningsselskabet og af Selskabet til husflidens fremme ligesom han var medlem af forskellige udenlandske videnskabelige og lærde selskaber, bl.a. L'Institut de France.

L. var en usædvanlig kundskabsrig og kreativ begavelse, en god sømand, og i besiddelse af et ekstraordinært administrativt talent og en næsten overmenneskelig energi. Han havde mange jern i ilden, men han formåede at holde de mange stillinger han indehavde ude fra hinanden.

Utallige skrivelser og betænkninger i protokoller og journaler i de respektive institutioners og myndigheders arkiver er det synlige bevis på L.s grundlæggelse og organisering af sejladsplejen i de danske farvande. Desuden skrev han en række bøger om navigation bl.a. *Oplysende Beretning for de Søfarende, 1791–1803* (genoptr. 1975) og *Anviisning for de Seilende i Kattegattet, 1808* (genoptr. 1972). – En datter Frederikke Sophie Elisabeth L., *25.12.1804, †10.4.1889, blev 1825 gift med greve Hans Schack Knuth, *31.3.1787, †5.11.1861. Han blev student 1805, cand.jur. 1811 og tjente derefter i centraladministrationen til han 1831 blev amtmand over Præstø amt, 1836–55 over Fr.borg amt. 1848 fungerede han som kommissarius ved Østifternes stændervalg af „erfarne mænd“. Kammerherre 1826. R. 1829. K. 1840. DM. 1845. S.K. 1856. – R. 1809. DM. 1812. K. 1815. S.K. 1824. □Silhouet ca. 1785 (Fr.borg). Stik af C. Bährenstecher, 1801, efter dette træsnit 1859 med fejlagtig benævnelse P. L. 1686–1740. Pastel af C. Hornemann (Fr.borg), efter denne malet kopi af C. A. Jensen, 1834 (sst.). Min. (sst.). Buste (Kbh.s univ.). Buste af A. V. Saabye (Fr.borg.).

Johs. Chr. V. Steenstrup: Åminnelse-tal, hållne i kongl. krigs-wetenskaps-academien i Stockholm 1826–27. H. G. Garde: Efterretn. om den danske og norske sømagt IV, 1835. Fædrenelands nekrolog for 1826, udg. Fr. Thaarup, 1844 470–74. C. F. Wandel: Danm. og barbareskerne, 1919 58–65. H. Ravn: Det kgl. da. søkortarkiv, 1934 9–20. Flåden. Administration, teknik og civile opgaver, red. K. G. Konradsen m.fl., 1962 255–62 393–96 417. O. Bergersen: Nøytralitet og krig I, Oslo 1966. W. von Rosen i Festskr. til Johan Hvidtfeldt, 1978 413–32. Ole Louis Frantzen: Truslen fra øst, 1980 = Marinehist. selsk.s skr. XVI 92f.

Hans Chr. Bjerg

Løvenørn, Poul (Thomsen) Vendelbo, 1686–1740, officer, overkrigssekretær. *5.4.1686 i Horsens, †27.2.1740 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: købmand, bedemand og auktionholder Thomas Poulsen Vendelbo (†1693) og Anna Nielsdatter (1641–1708, ~2°1694 med fhv. konsumtionsbetjent Stephan Jacobsen, †1728). ~21.3.1714 i Kbh. (Frue) med Ingeborg Dortha Vinding, *13.6.1686 i Kbh., †28.1.1734 sst., begr. sst. (Frue k.), d. af etatsråd, professor Poul *V. (1658–1712) og Margrethe S. Bøgvad (1660–1721).

L. voksede op i et jævnt velstillet købmandshjem i Horsens, gik i byens latinskole, hvorfra han 1705 immatrikuleredes til universitetet. Her læste han teologi men lod sig 1707 hverve som soldat i et russisk regiment. I St. Petersborg, hvortil han rejste s.å. synes han at have begyndt som hushovmester for generalen, fyrst A. D. Mënsjikovs børn, men blev inden årets udgang lojtnant

Løvenørn, Poul Vendelbo

ved et infanteriregiment og snart kaptajn ved fyrstens livregiment. Han deltog 1708 i slaget ved Ljésnaja og n.å. ved Poltáva, avancerede til major og blev Ménsjikovs generaladjutant. Som sådan førte han underhandlingerne med den svenske general A. L. Lewenhaupt om den svenske kapitulation ved Perevolotjna og havde senere lejlighed til at yde de fangne officerer og soldater hjælp. I foråret 1710 fik han gennem gesandten Just Juel fremsat en føler om at få et dansk adelskab, hvilket han fik 14.10.1711 efter som oberstløjtnant at være blevet sendt til Kbh. Samtidig fik han løfte om dansk ansættelse efter krigen. Han knyttede nu en betydningsfuld forbindelse med oversekretær Ditlev Vibe, i juli blev han dansk generaladjutant og fungerede, mens han endnu var i russisk tjeneste, som dansk underhandler over for zaren. Sept. 1712 fik han afsked fra russisk tjeneste der havde givet ham stærk mistillid til zar Peters hensigter.

Han udnævntes nu til oberst, virkelig generaladjutant og kompagnichef i garden til hest og 20.12.1712 deltog han i slaget ved Gadebusch, overbragte Magnus Stenbock kapitulationsbetingelserne og spillede hovedrollen ved Tønnings overgivelse 1714. Efter en diplomatisk mission til St. Petersborg deltog han n.å. i Rügens erobring og forhandlingerne om Stralsunds overgivelse. April 1716 inspicerede han det norske forsvar, og efter Karl XII's død sonderede han 1719 i Stockholm fredsmulighederne. Juni-juli forhandlede han i Hamburg med Carl Frederik af Gottorp og Englands konge Georg I og aug-nov. med svenskerne i Kbh. Efter de endelige fredsforhandlinger i Stockholm undertegnede han 3.7.1720 fredstraktaten på Frederiksborg.

Udnævnt generalmajor 1719 tog han afsked med aktiv militærtjeneste, blev efter et kurophold 1721 i Aix-la-Chapelle for gigt gesandt ved Frederik Vilhelm Is hof i Berlin. Her blev han vel modtaget, blev optaget i kongens „tobakskollegium“, men befandt sig i øvrigt ikke godt i den preussiske atmosfære. Efter sin hidtidige karriere kunne han have forventet en mere betydelig post end embedet som stiftamtmand over Århus amt og amtmand over Havreballegård og Stjernholm amter som han fik 1725, men Frederik IV, der ikke yndede stærke personer i sin nærhed, opgav en tanke om at lade ham følge C. Gabel som overkrigssekretær. Med sin evne til at omgås folk faldt han vel til i embedet, som han tiltrådte 1727, hos stiftets gejstlighed og adel, og han knyttede forbindelse med amtmanden i Viborg Ivar Rosenkrantz, hvorved han kom ind i kredsen af kronprinsens tilhængere. April 1730 sendtes han endnu engang til Berlin med den opgave at forsøge mægling mellem Preussen og

England-Hannover. Ved denne lejlighed udvikledes han i dramaet omkring den preussiske kronprins' flugt. Denne betroede på forhånd L. sit forehavende, og da flugten var mislykket, bebrejdede den voldsomt ophidsede konge L. at han ikke havde røbet planen. Det var derfor en befrielse for L. at han efter Frederik IV's død i okt. blev hjemkaldt.

Nu kom det L. til gode at han i tide havde valgt side. 6.11.1730 udnævntes han af Christian VI til overkrigssekretær og 17.11. til deputeret i land- og søetatens sekretariat. Han måtte dog 1735 afgive ledelsen af flådens anliggender til Fr. Danneskiold-Samsøe. Da Christian VI mindre styrede sammen med sit konseil end sammen med dets enkelte medlemmer og enkelte personer udenfor, kunne L. 1733 trods ministrenes modstand få genoprettet landmilitisen (stavnsbåndet) der skulle sikre hæren tilgang af nationale tropper. Hans ledelse af landmilitæret var kompetent, officerer sendtes udenlands for uddannelse, og han holdt personlig forbindelse med dem, han reformerede konduitelisterne og fik udarbejdet bedre eksercerreglementer, ligesom han søgte at hindre hofprotektionismen. Selv om L. forekommer djærv og ligefrem, savnede han ikke sans for intriger, og det var ham ukært at Danneskiolds intriger 1735 lykkedes bedst. Til Rosenkrantz stod han i et vist modsætningsforhold på grund af deres forskellige synspunkter på udenrigspolitikken. Mens de var enige om at bevare et godt forhold til Sverige, ønskede Rosenkrantz at bibeholde alliancen med England, mens L. var „fanatisk fransk“ og arbejdede for den alliance med Frankrig som blev en kendsgerning to år efter hans død. I forholdet til kongen hvilede hans position dels på at denne satte pris på hans evner som „skruphøvl“, og dels på at han som J. S. Schulin var født borgerlig og derfor stod i et særligt loyalitetsforhold til majestæten. Han blev gjort til medlem af bygningskommissionen vedr. Christiansborg – ikke fordi han havde forstand på arkitektur, men fordi kongen mente at han kunne sætte skub i håndværkerne.

Som politiker var L. pragmatiker, af væsen venlig og ligefrem. Han var næppe nogen lærd mand, men dog interesseret i litteratur og videnskab, læste historie, teologi og rejsebeskrivelser og satte megen pris på Holbergs komedier, han protegerede Holbergs „Henrik“, skuespilleren Henrik Wegener, og ligeledes betragtede Ambrosius Stub ham som patron. Straks efter hjemkomsten fra Rusland havde han begyndt at lære fransk af sin sekretær, teaterdirektør René Montaignu, og i Berlin plejede han omgang med franske personligheder; til hans omgangsfæller i

Kbh. horte historikeren Hans *Gram. – Han boede om sommeren på Bregentved som kongen 1731 havde overladt ham til det halve af værdien. 1732 blev han generallojtnant, 1738 general af rytteriet. L. døde netop som det overvejedes at gøre ham til medlem af konseillet ved Rosenkrantz' afgang. – Gehejmeråd 1731. – Hv.R. 1722. Bl. R. 1739. L'union parfaite. □To mal. i samme type (begge Norsk folkemus., Bygdoj). Mal. tilskrevet J. S. Wahl eller A. Brünniche (Fr.borg), flere mal. i samme type (Bregentved, Ledreborg) og kopi af V. Kornerup, 1890 (Fr.borg). Mal. af A. Brünniche (Fr.borg), efter dette stik af J. Haas, 1759, og kopi af J. J. Bruun, 1741 (Fr.borg). Mal. af A. Brünniche, 1761. Mal. (Den gl. by, Århus). Mal. af J. S. Wahl, formentlig forestillende L. Buste (Fr.borg). Malet kopi af Jens Juel (Horsens statsskole). Afbildet på mal. ca. 1780 af A. C. Røde af Freden på Frederiksborg, 1720 (Fredensborg), på mal. af N. Abildgaard ca. 1786 (St.mus.) og på mal. af C. W. Eckersberg, 1839, ved Dokkens indvielse (Chr.borg). – Monument af J. Wiedewelt, 1783, ved Jægerspris.

C. E. A. Scholler i Pers.hist. t. 7.r.II, 1917 325–27. A. Tuxen sst. 8.r.II, 1923 106f (geneal.). H. P. Giessing: L., en hist. fremstilling, 1847. Chr. H. Brasch: Gamle ejere af Bregentved, 1873 350–497. Edv. Holm i Småskr. tilgnede A. F. Krieger, 1887 78–97. Samme: Danm.-No.s hist. 1720–1814 I–II, 1891–94. H. L. Møller: Kong Chr. VI og grev Kristian Ernst af Stolberg-Wernigerode, 1889. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben III–X, 1906–34. A. Tuxen i Pers. hist. t. 6.r.III, 1912 226–44; 7.r.I, 1916 19–29. Samme i Årbøger udg. af Hist. samf. for Århus stift XIII, 1920 1–59. Samme i Hist. t. 9.r.II, 1921–23 307–36. Samme: P. V. L., 1924. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær i Danm. III, 1926. Chr. Elling i Artes V, 1937 107–81 (heri brevveksl. med Nic. Eigtved). Will. Sieverts: Horsens navnkundige sønner, 1945 56–66. – Papirer i Rigsark.

Sw. Cedergreen Bech (C. O. Bøggild-Andersen)

Løwert, Karen Marie, * 1914, teaterchef, skuespiller. * 27.1.1914 i Kbh. F: telegrafkontrollør, viseforfatter Richard Sophus L. (1881–1950) og Ellen Marie Hansine Glüsing (1887–1969). ~ 25.8.1947 med teaterchef, scene- og filminstruktør, skuespiller Arne Weel, * 15.1.1891 i Kbh., † 2.10.1975 på Frbg. (~ 1° 1913 med Else Louise Mantzius, 1886–1945, ~ 2° 1920 med skuespiller Liva (Olivia) Olsen (Liva *Weel), 1897–1952; ægteskabet opløst, ~ 3° 1925 med Lise Marlene Agnete Dorph, * 1902), s. af fuldmægtig ved DSB Halvor W. (1856–1914) og Nathalia Willemann (1855–1933).

L. begyndte som danserinde på Pantomimeteatret i Tivoli 1929–37. Efter at have været elev på Folketeatret debuterede hun 1933 som skuespiller på Apollo teatret i *Tre gamle jomfruer*. Hun

optrådte på en række af de københavnske scener og var knyttet til Betty Nansen teatret i Betty *Nansens sidste sæson 1942–43. I de følgende år spillede hun især i provinsen på de af Arne Weel ledede turneer og som oftest med ham som partner – fx i *Den grønne elevator* (i Kbh. spillet på Rialto teatret og Nygade teatret), *Hr. Lambertier* og *Født i går*. Hun gæstespillede tillige på scenerne i Århus (*Middag kl. 8*) og i Odense (*Liggende gæster*). I de år (1952–59) Arne Weel var direktør for Allscenen (nu Betty Nansen teatret) kom L. til at tage del i alle sider af teatrets virksomhed, også den administrative. Hun spillede mange større og mindre roller, bl.a. lærerinden Martha i *Sladder*, den stumme Troppo i den engelske musical *En skærsommerdagsdrøm* (Salad Days), Lizzie i *Regnmageren* og formiddagshjælpen fru Larsen i *Soyas Afdøde Jenson*. Desuden debuterede hun 1954 som iscenesætter med *Familiens hvide får*. På baggrund af den all round-teatererfaring, hun i disse år erhvervede sig, udnævntes hun 1960 til chef for Ålborg teater. Hendes udnævnelse blev mødt med en vis skepsis, men efter en lidt tøvende start viste det sig hurtigt, at L. var i stand til at lægge og gennemføre sin egen moderne linje. Den manifesterede sig stærkest i de store Brecht-forestillinger – *Mutter Courage*, *Den kaukasiske kridtcirkel*, *Hr. Puntila* og *Svejk i anden verdenskrig* – i udenlandske nyheder som Shelagh Delaneys *En duft af honning*. Brendan Behans *Gidslet*, Max Frisch' *Andorra*, Eugène Ionescos *Luftgænger* og Fernando Arrabals *Automobilkirkegården* samt i klassikere som N. V. Gogols *Revisoren* og Molières *Don Juan* (begge med Preben *Uglebjerg) samt Henrik Ibsens *Vildanden* med Lone Hertz som Hedvig. Ved at forny repertoiret, ved at sætte nyt liv i det faste personale og ved i vidt omfang at anvende gæste-instruktører og gæste-skuespillere vandt L. ry som landets dristigste og klogeste teaterleder ved siden af Peer *Gregaard på Det ny teater. Som den første udnyttede hun fuldt ud de muligheder de tre landsdelsscener har fremfor de økonomisk ringere stillede teatre i hovedstaden. Ikke desto mindre vakte hendes dispositioner ofte kritik hos de lokale kommunale myndigheder – 1965 kom det til et brud der gjorde hendes forbliven som teaterchef umulig. S.å. udnævntes hun imidlertid til chef for Det ny scala (senere Scala, nu Nørrebro teater) i Kbh. hvis drift dermed blev overtaget af kommunen som en slags københavnsk „stadsteater“. Det ledede L. i 15 år 1966–81 – i de første sæsoner ud fra de samme principper som i Ålborg, senere mere vakkende over for det lystspil- og musical-repertoire der skulle garantere teatrets brede folkelige be-

roringsflåde. Mest held havde L. med de initiativer hun tog med musicals som *Spillemand på en tagryg*. *Nøglen under måtten* og *My Fair Lady*. med genoplivelsen af sin Brecht-triumf i Ålborg Den kaukasiske kridtcirkel og med klassikere i ny, delvis uortodoks belysning som fx *Kameliamødet* (med Birgitte Price), *Bygmester Solness* og *Som man behager* (begge med Lone Hertz) samt med *En skærsommernatsdrøm* i Preben Neergaards anti-romantiske iscenesættelse med Ove Sprogøe som Puk. Denne vekseldrift mellem fornyelse og folkelighed lykkedes det ikke L. at opretholde i den sidste del af sin cheferperiode på Scala. Både i operette-musical-repertoiret og i lystspil-repertoiret greb hun mere og mere tilbage til fortidens succeser – suppleret med lystspil og folkekomedier af nyere dato. Såvel på Ålborg teater som på Scala optrådte L. lejlighedsvis som skuespiller fx som Gina i *Vildanden* og i sin sidste sæson i den amerikanske komedie *Den gyldne tid*. Hun satte også selv en del af forestillingerne i scene bl.a. *Du kan ikke ta' det med dig*. *Vildfuglen* samt operetterne *Dollarprinsessen* og *Gigi*. – R. 1963. R¹. 1974. □Foto.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Jens Kistrup

Laage-Petersen, Holger Otto, 1885–1949, grosserer. * 28.5.1885 i Viborg, † 17.2.1949 i Kbh. (Sions), begr. sst. (Vestre). F: adjunkt, senere lektor Frederik Jacob Vilhelm Petersen (1837–1909) og Alma Annette Schioning (1858–1933). Navneforandring 5.7.1918. ~ 28.9.1917 i New York med Gertrude Heilbrun, * 20.10.1892 i Gelsenkirchen, † 8.3.1974 i Hvidovre, d. af prokurist Louis H. (1846–1914) og Blondine Kaiser (1856–1933).

L.-P. stod i handelslære i Skive 1900–03 hos manufakturhandler Hans Ludwigsen. 1903–06 var han ansat i sin farbrors firma Holger Petersen i Kbh. hvorefter han i de følgende tre år supplerede sin uddannelse i forskellige forretninger i Tyskland og England. 1909 vendte han tilbage til Holger Petersen hvor han blev prokurist 1911 og medindehaver 1919. Pr. 31.12.1937 blev firmaet aktieselskab, og L.-P. blev ikke blot administrerende direktor for dette, men tillige formand for bestyrelsen. Allerede længe forinden havde han desuden været formand for bestyrelsen for Holger Petersens Handels- og Fabrikaktiebolag, Stockholm, og for Fabrikaktiebolaget Skandinavien, Malmø, samt for Holger Petersens fond og Det L.-P.ske familielegat. Alene gennem de her nævnte omfattende virksomheder blev der stillet meget store krav til L.-P. som han imidlertid forstod at honorere, dels i kraft af

sine medfødte købmands- og administrationsevner, dels som følge af sin udsædvanlige pligtfølelse. Han indtog en særdeles fremskudt stilling inden for den københavnske forretningsverden da han fra flere sider blev opfordret til at indtræde i Grosserer-Societetets komité. Af natur var han imod al offentlighed og det var derfor ikke uden megen overtalelse han 1931 lod sig indvælge. Allerede 1932 blev han viceformand, og 1933–41 var han formand og dermed også formand for Den danske handelsstands fællesrepræsentation. På disse for ham helt nye arbejdsområder har han utvivlsomt været den danske og specielt den københavnske engroshandel en fortrinlig repræsentant, udadtil som en energisk og værdig talsmand for handelsstandens interesser i en for denne overordentlig vanskelig tid, indadtil som den der mere end nogen anden har formået at forlige de forskellige modsætninger ved den for ham typiske blanding af fasthed og langmodighed. Som formand for Grosserer-Societetets komité blev han draget ind i meget andet arbejde, dels vedrørende det nordiske samarbejde, dels som præsident for det internationale handelskammers danske nationale komité, formand for Tietgen fonden og for Femern-Rutekomiteens danske afdeling samt bestyrelsesmedlem i Otto Mønsteds fond. I en lang årrække var L.-P. desuden medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske manufaktur-grossister og fra 1934 af bestyrelsen for Det forenede Dampskibs-selskab hvis formand han var fra 1936 til sin død. I sin fritid interesserede L.-P. sig for H. C. Andersen, og havde i sit hjem en af de største eksisterende privatsamlinger af internationale Andersen-udgaver; en samling der testamenteredes til Kgl. bibl., hvor den holdes som særsamling. – R. 1927. DM. 1934. K². 1938. □Mal. af H. Vedel, 1935 (Børsen, Kbh.; Kgl. bibl.). Teg. af L. Kaganas, 1938. Foto.

Min slægtbog, udg. Holger Petersen, 1918 309. Aage Heinberg: Danske erhvervsmand II, 1933 239–42. Børsen 28.5.1935, 27.5.1945 og 19.2.1949. Berl. tid. 18.2.1949. Medd. fra akad. for de tekn. vidensk. 1949 7f. Erik Dal i Fund og forskning II, 1955. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (Jens Vestberg)

Låle, Peder, -1350-, ordsprogssamler og -oversætter.

Navnet er knyttet til en middelalderlig samling af ca. 1200 latinsk-danske ordsprogsspar. Selv om samlingen i fuldstændig dansk skikkelse først er overleveret i et Ghemen-tryk fra 1506 er den utvivlsomt væsentlig ældre, og selv om samlingen kendes i latinsk-svensk skikkelse i et håndskrift fra første halvdel af 1400-tallet er den

svenske samling utvivlsomt en bearbejdelse af en dansk. Personen L.s identitet er tvivlsomt. De „lærde mænd ved Københavns universitet“ der står bag udgaven 1506 ved intet præcist om ham: „Forfatteren og samleren af denne bog siges at have været en fortræffelig mand, Peder kaldet Låle, en udmærket fortolker af sprogvidenskaben“. Og Christiern "Pedersen, der udgav samlingen i Paris 1515, viser intet kendskab til nogen tradition om personen L.; derimod formulerer han på grundlag af sine egne iagttagelser i samlingens latin en bemærkelsesværdig idé: „Jeg kan let bringes til at tro at forfatteren har været franskmænd eller har opholdt sig i Frankrig, for han bruger mange franske, ikke-latinske ord“. Flere af 16- og 1700-årenes lærde, bl.a. Arild "Huitfeldt, Claus "Lyschander, Peder Resen og H. "Gram, bringer en række, indbyrdes stærkt modstridende, oplysninger om personen L. der alle synes at være spekulationer og konstruktioner på grundlag af navnet og samlingen, og som derfor må frakendes kildeværdi. I Peder "Syvs forteale til Aldmindelige Danske Ordsprog 1682–88 fremtræder L. som en sagnfigur. Et konkret vidnesbyrd om personens og samlingens alder findes derimod i et latinsk-svensk glossar fra 1440erne. Heri citeres en række ordsprog der kendes fra Peder Låle-samlingen, og i tre tilfælde anføres L. som kilde til citaterne. Der kan argumenteres for at samlingen må være en hel del ældre end glossaret og derfor nok er fra før 1400. Hvis dette foreløbige grænsepunkt er rigtigt kan kun en af de personer ved navn L. der har sat sig spor i de bevarede middelalderlige kilder komme på tale som samlingens ophavsmand. Det drejer sig om den subdiakon fra Odense stift Peder Nielsen Låle (Petrus Nicolai alias dictus Lalo) som i begyndelsen af 1330erne har bragt breve fra den pavelige nuntius i Danmark og Sverige Petrus Gervasii til kurien i Avignon. Det vides ikke præcist hvornår P. N. L. er rejst til Avignon, men det synes at være først på året 1331. I februar 1332, da han skulle rejse tilbage til Danmark, havde han ikke penge til rejsen og modtog derfor et beløb af den pavelige kammermester. 21.11.1331 giver pave Johannes 22. ham ventebrev på et gejstligt embede uden sjælesorg ved bispestolen i Ribe. Før 1331 og efter 1332 Hayes ingen kilder om ham. Hans lave placering (subdiakon) på den kirkelige rangstige i begyndelsen af 1330erne tyder på at han da er en ganske ung mand og derfor nok født omkring 1310. Og hans ventebrev på et embede ved bispestolen i Ribe sætter ham i en nationalhistorisk interessant forbindelse med Jakob "Splitaf der var biskop i Ribe 1327–45 og en af hovedmændene i det jyske herremandsoprør

mod grev "Gerhard (Gert) af Rendsborg og det holstenske panteherredømme. For teorien om Peder Nielsen Låle som ordsprogssamlingens ophavsmand og således identisk med L. taler – ud over navnet og tidspunktet – den sociale placering og forbindelsen til Frankrig. Teorien kan underbygges, ikke bevises.

Selv om den oprindelige version af ordsprogssamlingen, der formodentlig er blevet til midt i 1300-tallet, ikke er overleveret kan det siges med sikkerhed at den ikke har været identisk med den samling vi kender fra trykudgaverne 1506 og 1515. Samlingen har gennem århundreder været en levende tekst: ordsprog er lagt til, ordsprog er fjernet, rækkefølgen er lavet om, ordforråd, stavning og bøjning er ændret, alt sammen betinget af samlingens stadige anvendelse som skolebog. Der er klare vidnesbyrd om at samlingen har været en udbredt elementær skolebog ved middelalderens slutning, og intet taler imod at den har været skolebog lige fra begyndelsen. Samlingens latinske linjer har været hovedsagen. Disse versificerede latinske ordsprog har skullet læres udenad, og de har været beregnet til indlæring af bestemte, ofte sjældne, ord og konstruktioner samt til indøvelse af metrik. De danske ordsprog har haft en underordnet rolle som støtte for forståelsen af de latinske og som grundlag for nye oversættelsesøvelser til latin. Ordsprogene har desuden haft en væsentlig ideologisk og opdragende funktion ved at angive fortidens præcedens for nutidens handlinger. De har almengjort det individuelle og indprentet ungdommen sociale mønstre og rutiner. De latinsk-danske ordsprogpar er blevet til på tre forskellige måder: dels er danske ordsprog blevet oversat til latin, dels er latinske ordsprog blevet gengivet på dansk, og dels er i forvejen eksisterende latinske og danske ordsprog blevet føjet sammen. L.s rolle har altså både været samlerens og oversætterens (jf. ovenfor udgavernes forteale til 1506-trykket). Samme dobbelthed gælder for de lærere og elever der har bidraget med senere kronologiske lag i samlingen. En del af de latinske ordsprog der ikke er oversat efter de danske har kunnet påvises i middelalderlige europæiske samlinger, såvel tosprogede som rent latinske samlinger. De danske ordsprog som ikke er oversættelser efter de latinske er dels taget fra skriftlige kilder (fx Jyske lovs forteale), dels i væsentlig udstrækning fra den mundtlige tradition. I samlingen mødes gammelt og nyt, mundtligt og skriftligt, originalt og oversat, folkeligt og lærd i en i dansk litteratur enestående helhed som nok så megen forskning kun delvist vil kunne opløse i sine oprindelige bestanddele. Samlingens betydning som latinsk skolebog måtte

Låle, Peder

ophøre med middelalderens udgang. For den ny tids humanistiske idealer var disse knudrede, til tider rent forskruede, latinske middelaldervers helt uanvendelige i en skolepædagogisk sammenhæng. Christiern Pedersen fordømte den i 1531 sammen med andre middelalderlige skolebøger „oc andet saadant skarn Af huilke mand kan aldrig lære eller komme til ret fwndamente till ath forstaa dicte eller scriffue nogen god reth Latine / eller forstaa Huad andre gode klercke / Poeter och Historici haffue før screffuit och ditted vdi forme tid“.

L.s bog mistede den anseelse som de latinske ordsprog engang havde givet den; men den fik til gengæld en ny, større og mere bestandig værdi fra de danske ordsprog. L.s danske ordsprog udgør grundstammen i dansk skriftfæstet ordsprogstradition, og flere af dem fremstår som de tidligste eksempler på meget udbredte germanske ordsprog. Den fjerne og dunkle person L.s navn er således både i den danske og i den germanske ordsproglitteratur knyttet til et nærværende og lysende hovedværk.

Gotfred af Ghemen (Kbh. 1506, oprt. 1508) ef-

terfulgtes af en række udgivere: Christiern Pedersen, Paris 1515, Hans Skonning (kun de danske ordsprog), 1614 (trykt i udlandet, tabt) (optr. 1626 og 1703), Rasmus Nyerup, 1828, Chr. Sigfr. Ley (kun de danske ordsprog), 1842, Axel Kock og Carl af Petersens: Östnordiska och latinska medeltidsordspråk, 1889–94, Aage Hansen og Chr. Behrend (kun de danske ordsprog), 1929, Aage Hansen (kun de danske ordsprog), 1966 og Iver Kjær og Erik Petersen: Danmarks gamle ordsprog 1:1–1:2, 1979.

Dan.m.s gamle ordsprog 1, 1–2, udg. Iver Kjær og Erik Petersen, 1979. – Elis Wadstein i Medeltidsordspråk, Sth. 1896 = Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen XI,6. Nat. Beckman i Danske studier XIII, 1916 87–99. Marius Kristensen sst. 1936 129–37. Aage Hansen i Studier tillägnade Axel Kock, Lund 1929 304–17. Rolf Pipping i Studier i nord. filologi XXVIII, 3, Helsingfors 1938; XLIII, 1953; L,1, 1960; LII,2, 1962; LIII, 1963 = Skrifter udg. af Svenska litteratursällskapet i Finland. Hans Brix: Analyser og problemer V, 1940 27–109. Iver Kjær i Arv XVIII–XIX, Sth. 1962–63 93–112. John Kousgård Sørensen i Studier i da. dialektologi og sproghist., tilegnede Poul Andersen, 1971 321–30.

Iver Kjær

Mac Evoy, Christopher, ca. 1760–1838, plantageejer. * ca. 1760, † 26.7.1838 på Bernstorff slot, begr. i Kbh. (kat. Ass.). F: plantageejer Christopher M. og Maria Markoe (ca. 1737–76). Ugift.

M.E. kom fra en af de på St. Croix boende angelsaksiske katolske planterfamilier. Men mens mange plantere fra dansk Vestindien levede som *absentee planters* i England, søgte M.E.s far 1776 dansk indfødsret; dette bevilgedes. Faderen havde da i et kvart århundrede boet i dansk Vestindien og anlagt mange plantager. Det er flere gange blevet hævdet, at familien Schimmelmann var den største slaveejer i dansk Vestindien; men de vestindiske matrikler viser, at familien Mac Evoy ejede endnu flere slaver. Da slavetallet er en god målestok for de vestindiske planteres velstand, viser dette, at det ikke var ubegrundet, at der i Kbh. gik frasagn om familiens velstand. Som ung kom sønnen i handelslære først i London og senere i Kbh. I 1790'erne investerede han store summer i en udvidelse af slavebesætningerne på sine plantager, inden negerindførselsforbuddet ikrafttrædede 1803. Efter napoleonskrigene bosatte M.E. sig i Kbh. hvor han 1818 købte Dehns palæ, nr. 54 i Bredgade, som han lod istandsætte for store summer. Det bør nævnes, at han som en af de første i Danmark interesserede sig for belysning ved hjælp af gas som blev fremstillet af et gasværk på Marmorkirkens grund. Allerede 1817 havde han købt Bernstorff slot. M.E. hører til de mange dansk-vestindiske finansmatadorer om hvem den historiske forskning kun har fremdraget meget lidt. Han var ugift og levede tilbageholdt og fik det eftermæle, at han var en noget indesluttet karakter. □Mal. af Jens Juel, 1791.

F. R. Friis: Optegn. om Gentofte sogn, 1877 41 45f. J. Davidsen: Fra det gamle kongens Kbh. II, 1881 131–39. Villads Christensen: København 1840–1857, 1912 565. E. Nystrom: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938 171f. Tyge Hvass: Møbler fra Dansk Vestindien, 1947 = Ældre nord. arkitektur XI 9. Jørgen B. Hartmann i Danske slotte og herregårde, 2.udg.II, 1964 205. Jens Vibæk i Vore gamle tropekolonier, 2.udg.II, 1966 52. Chr. Degn: Die Schimmelmanns im atlantischen Dreieckshandel, Neumünster 1974. Ove Hornby: Kolonierne i Vestindien, 1980. Sv. E. Green-Pedersen i The slave trade and abolition, udg. David Eltis og J. Walvin, Madison 1981 note 38.

Sv. E. Green-Pedersen (Carl. C. Christensen)

Machabæus (Mac Alpin), **Johannes**, † 1557, teolog. * i Skotland, † 5.12.1557 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). ~før 1540 med Agnete Matthewson (Sudderland), * ca. 1503, † 27.1.1589 i Kbh.

M. tog magistergraden i Skotland og var derpå 1530–34 prior for dominikanerklostret i Perth. Da han imidlertid var blevet grebet af reformatiønsbevægelsen måtte han for at undgå forfølgelse flygte til England. Siden drog han til Tyskland hvor han fra ca. 1540 studerede i Wittenberg. Her blev han 1542 dr.teol. og var især nøje knyttet til Philipp Melancthon. Efter J. Bugenhagens anbefaling kaldte Christian III ham 1542 til professor i teologi ved Kbh.s universitet. Han var som sådan meget respekteret på grund af sine pædagogiske evner og sin tiltalende personlighed. Som det var naturligt for en mand i hans stilling blev han indblandet i næsten alle tidens kirkelige og akademiske forhandlinger herhjemme. Særlig synes han at have indlagt sig fortjeneste ved den økonomiske forvaltning af Christian III's bibeludgave.

Hos kongen stod han højt i gunst, men hans mindre konfessionelle standpunkter synes af og til at have bragt ham i modsætning især til Peder *Palladius. Dette var således tilfældet 1553, da M. ikke uden videre ville indlade sig på at fælde en forkastelsesdom over de landflygtige kalvinister som under Jan Laskis ledelse var kommet hertil fra England. Også hans nadverlære synes at have vakt mishag hos Palladius. Af M.s ikke meget omfattende forfatterskab er det meste gået tabt. Et håndskrevet arbejde *De conjugis sacerdotum* findes i Corpus Christi College's bibliotek i Cambridge. M. bevarede forbindelsen med en del af sine tidligere landsmænd og kunne således ved sin indflydelse ved hoffet i Danmark komme sin svoger, bibeloversætteren Myles Coverdale til hjælp på et kritisk tidspunkt i hans liv.

R. Vinding: Regia acad. Hauniensis, 1665 71–73. Th. Tanner: Bibliotheca britannico-hibernica, London 1748 497. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. I–II, 1868–72; IV, 1868–74. Harald Ilsoe i Kirkehist. saml. 7.r.V, 1963–65 454–69. Martin Schwarz Lausten: Religion og politik, 1977. Kbh.s univ.s hist. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IV, 1980 144f.

Bjørn Kornerup*

Mackeprang

Mackeprang

Slægten M. stammer fra Fehmarn. Den nuværende danske slægt føres tilbage til bartsværer i Rødby Jørgen Johan M. (ca. 1670–1717/18) hvis søn købmand i Rødby Hans Jørgen M. (1698–1775) var far til Marcus M. (1726–91), apoteker og landfysikus på Møn.

A. *M. var ~ Emma Christine Louise Christensen, d. af medaljør Christen *C.

E. Mackeprang: Det mackeprangske fætterskab, 1917. Edv. og Emil Mackeprang: Stamtbl. over den da. familie M. indtil slutn. af året 1929, 1929.

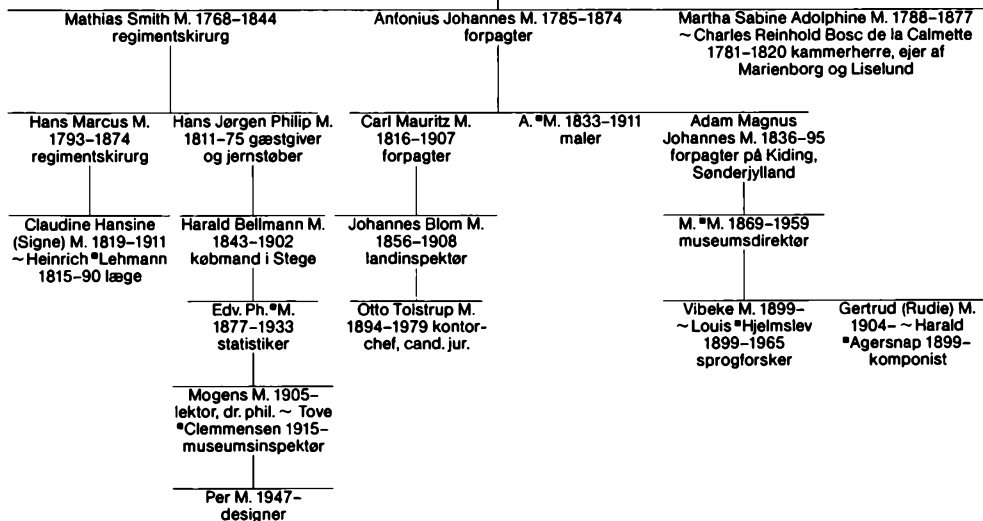
Hans H. Worsøe

Mackeprang, Adolf Henrik, 1833–1911, maler. * 5.2.1833 på Langesø ved Odense, † 16.3.1911 på Frbg., begr. sst. F: forpagter på Langesø, senere ejer af Bjørnemossegård Antonius Johannes M. (1785–1874, ~ 1° 1813 med Jacobine Marie Wismarch, 1787–1817) og Louise Adelaide Stouder (1799–1878). ~ 16.5.1863 i Kbh. (Frue) med Emma Christine Louise Christensen, * 8.10.1836 i Kbh. (Frue), † 15.12.1918 på Frbg., d. af medaljør Christen *C. (1806–45) og Oline Louise Bugge (1805–78).

M. fik sin første undervisning af maleren J. C. Larsen der var i landbrugslære hos hans far, siden kom han til landskabsmaleren N. F. Møller i Odense. Men allerede seksten år gammel tog han til Kbh. hvor han kom i malerlære og s.å. (okt. 1849) blev optaget på kunstakademiet hvor han marts 1859 vandt den lille sølvmedalje for en modeltegning. Med akademiets stipendium

rejste han juni 1870 ud på en to-årig studierejse der først førte ham til Paris hvor han malede et parti fra Pont d'Jéna der nu hænger på Hirschsprungs museum. Han opholdt sig her i tre måneder indtil han under den fransk-tyske krig ved en fejltagelse blev fængslet som tysk spion. Da han var blevet løsladt, rejste han straks til Schweiz og derfra til Rom hvorfra han malede en række billeder med italienske motiver som han udstillede efter hjemkomsten. I foråret 1872 vendte han hjem over Tyskland og Holland. M. debuterede 1857 på Forårsudstillingen ved Charlottenborg med et par landskaber og udstillede siden her lige til sin død. Han deltog desuden i verdensudstillingen i Paris 1878, den nordiske udstilling i Kbh. 1888, Rådhusudstillingen 1901 og udstillingen af dansk kunst fra Italien 1909. Efter hans død solgtes hans efterladte malerier ved to auktioner på Charlottenborg 1911 og 1912. Som født og opvokset på landet havde M. tidligt fattet kærlighed til alle slags dyr. Det var da også fortrinvis dyremotiver han valgte til sine malerier der er en slags genrebilleder fra dyrenes daglige liv og færden i landskabelig indfatning. Disse sympatisk opfattede motiver i forbindelse med hans pertentlige penselføring gjorde hans billeder umådelig populære. Et af hans bedste billeder, *Raadyr*, blev købt til Statens museum for kunst. Han er endvidere repræsenteret i Hirschsprungs museum og Ålborg museum. 1883 blev han valgt til medlem af akademiet, men nægtede at modtage valget, da han tilhørte oppositionen. □ Mal. af W. Thornøe. Buste af E. H. Bentzen, 1878 (Nordjyllands kunstmus.).

Marcus Mackeprang 1726–91 apoteker og landfysikus på Møn

Træsnit af H. P. Hansen, 1894. Træsnit 1891 efter fotografi. Foto.

Sig. Müller: Nyere da. malerkunst, 1884 234. Carl Hartmann i III. tid. 21.10.1894. Nationaltid. 18.3.1911. Politiken 19.3. s.å. Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938.

Else Kai Sass

Mackeprang, Edvard Philip, 1877–1933, statistiker. * 4.2.1877 i Kbh. (Frels.), † 29.1.1933 sst., begr. sst. (Bispebjerg). F: købmand i Stege Harald Bellman M. (1843–1902) og Laura Nicolette Henriette Dahlberg (1849–1925). ~ 26.4.1903 i Kbh. med Hansine Margrete Larsen, * 18.10.1877 i Blanke, Rorslev sg., Odense amt, † 5.11.1959 i Kbh., d. af senere skotojsfabrikant i Kbh. Jorgen L. (1855–1923) og Ane Kirstine Møller (1856–1943).

M. blev student 1896 fra Gammelholms latin- og realskole og begyndte herefter på Polyteknisk læreanstalt. Året efter gik han over til at studere økonomi og statistik på universitetet. I studietiden underviste han arbejdere i studentersamfundets aftenskole og var meget aktiv ved oprettelsen af Socialøkonomisk samfund 1899. Han blev cand.mag. 1901 i økonomi og statistik med statistik som hovedfag. S.å. tog han studieophold i Schweiz hvor han fulgte forelæsninger hos den berømte økonom Vilfredo Pareto; 1903–04 var han på studierejse i Tyskland, Italien og Frankrig. 1901–05 var M. assistent i statens statistiske bureau (Danmarks statistik). 1906 blev han doktor i statsvidenskab på en afhandling om *Pristeorier*. Professor Harald Westergaard var som opponent usædvanlig kritisk; en nutidig vurdering har derimod fremhævet, at afhandlingens centrale afsnit hvor efterspørgselskurverne for en lang række varer estimeres ved mindste kvadraters metode var det første pionerarbejde inden for faget økonometri, en indsats der tidligere har været tillagt den amerikanske økonom H. L. Moore med afhandlinger fra 1911 og 1914. M. havde forøvrigt allerede i sin første bog *Forbruget*, 1902, anvendt økonomiske metoder ved at finde frem til indtægtens grænsenyttelighed på grundlag af oplysninger om forbruget. Westergaards strenge kritik har sikkert bevirket, at M. ikke fortsatte sine økonometriske beregninger, men anvendte sine statistiske kundskaber på mere praktiske opgaver. Han fik sekretærarbejde for bogtrykkerforeningen, bogbinderlauget og håndværkerforeningen. 1907 løste han opgaver for forsikringsselskabet Folket, og efterhånden blev forsikring hans hovedarbejdsfelt. 1909–14 var han redaktør af *Assurandøren*. Fra 1914 drev han også egen assuranceforretning med tilknytning til Lloyds i London. Fra 1915 var han

redaktør og udgiver af forsikringstidsskriftet *Dansk Assurance*. Fra 1916 var han forsikringsteknisk konsulent for Grossererforeningen og Dansk arbejdsgiver- og mesterforening. S.å. blev han direktør for Dansk Grundejerforsikring. M. begrænsede sig dog ikke til at være forsikringsspecialist. Han udnyttede sin ret til at holde forelæsninger ved universitetet og deltog 1911 og 1924 i konkurrencer om professorater i statsvidenskab. I begge tilfælde blev både hans faglige skrifter og hans indsats under konkurrencen anerkendt som kvalificerende, men 1911 blev den foretrukne Axel Nielsen og 1924 svenskeren Bertil Ohlin. M. udfoldede også en betydelig litterær virksomhed med et bredt statistisk og samfundsøkonomisk interessefelt. 1906 og 1907 var han Jak. Kr. Lindbergs medarbejder ved Industriberetningen. 1908 udgav han en større afhandling *Danske Arbejdsoverenskomster*, 1911 *Afsnit af den danske Arbejderbevægelses Historie. I. Laugstiden*. 1911–12 var han redaktør af det af Fernando Linderberg grundlagte tidsskrift *Samfundets Krav*. 1912 udgav han sammen med Alfred Høyer *Arbejdsløshed og Arbejdsanvisning*. 1913–17 var han redaktør af det landøkonomiske tidsskrift *Dansk Land*. 1922 udsendte han *Kortfattet dansk Forsikrings-Leksikon*. 1923 *Afsnit af Statistikens Teori I. Antropometri* hvor han behandler de fleste af fagets hovedproblemer, 1924 *Matematisk Nationaløkonomi og Teoretisk Nationaløkonomi I. Omsætningskurver*. Den første bog er navnlig en redegørelse for anvendelse af matematik af kendte økonomer fra 1800-tallet, den anden en lærebog om prisdannelsen med gennemgang af efterspørgsels- og udbudsfunktioner. Han skrev desuden en række mindre skrifter og tidsskriftartikler om statistiske og sociale spørgsmål. I *Det Mackeprangske Fætterskab*. 1917 og *Stamtavle over den danske Familie Mackeprang* (sammen med Emil Mackeprang), 1929 har han redegjort for sin slægt. □ Mal. af K. O. Hilkie, 1932. Foto.

Bibliografi i *Danske økonomer*, 1976 302–05. – Selvbibliografi i *Festskr.* udg. af Kbh.s univ. nov. 1906 76. Årbog for Kbh.s univ. 1911–12, 1917 481–84; sst. 1924–25, 1925 16–19. – *Berl. aften* 30.1.1933. *Dansk assurance* XIX, 1933 61–63. Niels Kærgård i *Danske økonomer*, 1976 279–301.

Niels Banke (P. Grønvold)

Mackeprang, Carl Mouritz Cold, 1869–1959, museumsdirektør, historiker. * 28.12.1869 på gården Kiding, Felsted sg., Åbenrå amt, † 8.3.1959 i Charlottenlund, bisat Maribjerg kgd. F: forpagter Adam Magnus Johannes M. (1836–95) og Anna Gomine (Mine) Frederikke Christine Krøyer (1841–82). ~ 7.9.1895 i Taps

Mackeprang, M.

sg., Vejle amt, med Ingeborg Johanne Winther, * 7.1.1872 i Haderslev, † 30.11.1954 i Charlottenlund, d. af kobmand Jens Peter W. (1831–1915) og Frederikke Wäger (1837–1924).

M. blev student 1888 fra Sorø – han havde forinden som frivillig lærling i marinen deltaget i et seks måneders togt – studerede derefter historie, navnlig under vejledning og påvirkning af Kr. *Erslev, og tog 1894 magisterkonferens i dette fag. 1893 fik han universitetets guldmedalje for en afhandling som blev trykt i *Historisk Tidsskrift* med titlen *De danske Fyrstelen i Middelalderen*. Allerede i studieårene knyttede han forbindelser som varede livet igennem med en kreds af samtidige studiefæller, Aage *Friis, P. *Munch og andre, med hvem han delte både faglige og sonderjyske interesser, og som han tillige stod nær i almindelige politiske anskuelser. 1895–97 opholdt han sig i Rom for at indsamle aktstykker vedrørende pavestolens forhold til Danmark i middelalderen, et materiale der indgik i A. Krarup og Johs. Lindbæk: *Acta pontificum Danica*. Efter hjemkomsten optog M. en række studier vedrørende dansk købstadstyre fra Valdemar Sejrs til Christian IV som 1900 afsluttedes med en disputats om dette emne. I en årrække (1897–1910) underviste han i historie ved forskellige kbh.ske latinskoler. 1897 blev han (da der ikke var ledige stillinger ved Rigsarkivet) ansat som assistent i Nationalmuseets 2. afdeling, udnævntes 1910 ved W. *Møllers afskedigelse til direktør for samme afdeling for 1922 ved Sophus *Müllers afgang at blive museets enedirektør.

I den lange årrække i hvilken M. var leder først af den ene afdeling og siden af hele museet, gennemførte Nationalmuseet en stadig voksende virksomhed for bevaringen af landets historiske mindesmærker, både kirker og verdslige bygninger. I denne forbindelse var M. bl.a. medlem af det særlige bygningsyn fra 1918, formand fra 1924. Sammen med Vilh. *Lorenzen har han sin store andel i udformningen af loven 12.3.1918 om bygningsfredning. 1910 blev han kongevalgt medlem af bestyrelsen for Fr.borgmuseet og fra 1923 undervisningsministeriets repræsentant i Kunstindustrimuseets bestyrelse. Indtil i museet fik han tilvejebragt et naturligt, kollegialt samarbejde mellem museets forskellige afdelinger samt etableret et godt forhold til de mange provinsmuseer der efterhånden var opstået. Udtil arbejdede han i nær kontakt med beslægtede institutioner i de andre nordiske lande, og hans betydning for det internordiske samarbejde gjorde ham 1938 til æresmedlem af Skandinavisk museumsfond. Med hensyn til museets videnskabelige arbejde er det en af M.s væsentlig-

ste fortjenester at han 1912–13 fremsatte tanken om et omfattende værk, *Danske Mindesmærker*, der senere udkrystalliserede sig i museets storværk *Danmarks Kirker* hvis 1. hæfte af Præstø amt udkom 1933 i snævert samarbejde med M.s efterfølger Poul *Nørlund og museumsinspektør Chr. Axel *Jensen. Ved overtagelsen af Nationalmuseets ledelse blev M.s største problem at skaffe det stadig voksende museum tilstrækkelige lokaler. Selv om han gik i brechen for „Kastelsplanen“ (Kastelskommissionen 1917) ville han ikke afvise andre løsninger, og han erkendte at Nationalmuseets nye bygninger i og ved Prinsens palæ blev den bedste løsning. Det er et udtryk for hans realitetsbetonede og lidet opportunistiske karakter at han straks efter indvielsen af den nye bygning i juli 1938, mere end et år før end han ville være faldet for aldersgrænsen tog sin afsked: yngre kræfter (Poul Nørlund) skulle organisere virksomheden i det nye hus. Men under anden verdenskrig måtte han atter sætte sig (midlertidigt) i direktørstolen, denne gang for Kunstindustrimuseet under dettes leders ufrivillige ophold i Sverige.

Emnerne for M.s videnskabelige forskning var hentet i middelalderens kunst og arkitektur. *Vore Landsbykirker*, 1920 (genoptr. 1944) er den første egentlige oversigt over dette emne, en perle i dansk arkæologisk litteratur, forudgået og efterfulgt af talrige afhandlinger. Efter sin afgang fra Nationalmuseet fuldenkte M. to storværker, i hvilke han nedlagde sit livs rige viden og erfaring, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, 1941 og *Jydske Graniportaler*, 1948, efterfulgt 1950 af *Kronborgtapeterne* i samarbejde med Sigrud Flømand Christensen. I adskillige år efter afslutningen af disse værker arbejdede M. som „assistent“ ved Danmarks Kirker hvor han havde sin faste plads og rundhåndet delte ud af sin store viden til unge og yngre kolleger. Den værdifulde kirkepolitiske indledning til Sønderjyllands Kirker er et af hans direkte bidrag. M. følte sig altid som „soraner“, og sammen med William *Norvin redigerede han det store værk: Sorø Kloster, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, 1923–31; selv udarbejdede han de væsentlige afsnit, byggehistorien, skolens og akademiets historie indtil 1737.

Fra sin tidligste ungdom var M. knyttet til arbejdet for den danske sag i Nordslesvig. I en årrække, efter A. D. *Jørgensens død, var han først i forbindelse med Aage Friis, senere alene, københavnske redaktør af *Sønderjydske Aarbøger*. Han tilhørte kredsen om H. P. *Hansen og var fortrolig ven med H. V. *Clausen. Sammen med denne, Aage Friis og H. L. *Møller var han ved krigens afslutning ivrig deltager i bevægelsen for

at rejse det nordslesvigske spørgsmål: inden afstemningen i I. zone opholdt han sig en måned tid i Haderslev og deltog i den danske agitation; senere var han som sagkyndig knyttet til den internationale kommission i Flensborg. På alle sagens stadier arbejdede han i tilknytning til H. P. Hanssen og H. V. Clausen for en løsning på grundlag af den nationale selvbestemmelsesret. Videnskabeligt og litterært har han haft betydning for den sonderjyske sag gennem sin bog *Nordslesvigs Historie*. 1910 (ty.udg.1912). Objektivt og med megen takt har han på grundlag af udtømmende kendskab til det dengang foreliggende kildemateriale givet en fortræffelig skildring af nationalitetskampens historie. Endelig har M. sammen med H. V. Clausen redigeret Traps bind IX, *De sonderjyske amter* (1930). – M. var medlem af bestyrelsen for Dansk historisk forening 1897–1914 og 1919–29 og var dens formand 1919–29 i en vanskelig periode, præget af modsætninger inden for historikernes kreds. – Retsindig var M. som få, ilter endnu højt op i årene, men der bankede et stort og varmt hjerte i den lille, spinkle krop. Uforfængelig og uimponeret af magt og ære tillige. – R. 1911. DM. 1923. K². 1933. K¹. 1938. □Tegn. 1925. Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg). Udkast til medalje af E. Utzon-Frank, 1939 (Fr.borg), relief af samme (Nat.mus.). Udkast til medalje af Will. P. Larsen, 1939. Mal. af S. Swane, 1941 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1900 146–48. – Erik Moltke i *Fortid og nutid XX*, 1957–59 308f. Sig. Curman i *Kungl. vitterhets hist. och antikvitets akad.s årsbok* 1959, Sth. 1959 45–50. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Moltke (Axel Linvald)

Mackintosh, Allan Roy, * 1936, fysiker. * 22.1. 1936 i Nottingham, England. F: assurandør Malcolm Roy M. (1900–74) og assurandør Alice Williams (* 1902). ~ 30.8.1958 i Birkerød med sekretær Jette Stannow, * 2.4.1938 i Kbh., d. af direktor Erik S. (* 1914) og Ida Lyng (* 1915). Efter at være blevet student fra Nottingham 1954 studerede M. fysik ved Cambridge University, knyttet til Peterhouse College, blev B.A. 1957, Ph.D. 1960 under vejledning af A. B. Pippard. Emnet for hans doktorafhandling vedrører ultralyds dæmpning i metaller og førte til originale resultater. – Bortset fra et ophold 1963–64 som gæsteforsker ved Riso, hvor M. i kraft af sin erfaring var med i grundlæggelsen af forskningen vedrørende neutronspredning, virkede han 1960–66 som professor ved Ames University og Ames Laboratory under USAI (den amerikanske atomenergikommission). Under studieopholdet i Danmark fik han tilbud om en femårig forsker-

stilling ved Danmarks tekniske højskole som ekstraordinær professor, men modtog først dette tilbud 1966 og virkede her til 1970 hvor han blev udnævnt til professor i eksperimentel faststoffysik ved Kbh.s univ. med tilknytning til H. C. Ørsted instituttet, fysisk laboratorium I. Med orlov fra denne stilling var han 1971–76 teknisk-videnskabelig leder af Riso.

M.s forskning falder hovedsagelig inden for to hovedområder: de sjældne jordarters magnetiske egenskaber og magnetiske vekselvirkninger mellem ionerne. Hans fortrinsvis eksperimentelle forskning inden for dette område er sket i nært samarbejde med afdelingsleder på Riso, dr.phil. Hans Bjerrum Møller, under brug af allerede i Ames indledte neutronspredningsmetoder. Takket være M.s og hans medarbejders indsats er Riso i dag internationalt ledende på dette felt. Det andet hovedområde for M.s forskningsinteresse er elektronstrukturen i de såkaldte „overgangsmetaller“ i det periodiske system med særlig vægt lagt på den teoretiske side. Lige fra de unge år har han lagt vægt på både teori og eksperiment i sin forskning. Han har her udviklet et nært samarbejde med sin elev dr.phil. Ole Krogh Andersen, oprindelig ved Danmarks tekniske højskole, senere professor ved Max Planck instituttet i Stuttgart. Udover at være en betydelig fysiker, stærkt engageret i dansk fysik og dens internationale aspekter, er M. også en meget dygtig lærer, begejstret for og inspirerende ved denne side af sit virke. Om end ingenlunde ukritisk over for sider af udviklingen inden for det nye universitetsliv – ja, endog ret skeptisk hvad angår værdien af nogle af disse – omfatter han sin lærergerning med dyb interesse og alvor. Ikke blot på grund af sine store faglige kvalifikationer, men også i kraft af sin medmenneskelige interesse og vide horisont har han med stor indlevelsesevne allerede ydet værdifulde bidrag til det danske akademiske liv og udvist en stærk optagethed af problemer vedrørende det danske samfund. Fx er han en sagligt argumenterende fortaler for indførelsen af kerneenergi herhjemme. – M. modtog Tait-prisen i fysik 1957 og 1958, blev 1972 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber, 1977 af Videnskabernes selskab, s.å. medlem af bestyrelsen for Novos fond. 1976–79 var han formand for Dansk fysisk selskab, 1980 præsident for European Physical Society, s.å. dr.h.c. ved Uppsala univ. M. blev dansk statsborger 1971. – R. 1975.

Mogens Pihl

Madelung, Aage, 1872–1949, forfatter. * 5.7.1872 på Södertou säteri, Skåne, † 27.10.1949 på Frbg.,

Madelung, Aage

begr. Sollerød kgd. F: godsejer Henrik August M. (1833–1918) og Floriane Erasmine (Florian-na Mine) Love (1848–1923). ~ 1° 26.8.1898 i Vologda med Marie Egelstein, * 29.4.1877 i Vologda (Jaroslow), Rusland, † 7.2.1945 i Kbh., d. af guldarbejder Theodor E. og Eva Levin: ægteskabet opløst. ~ 2° 12.3.1910 på Frbg. (b.v.) med Julie Elisabeth Rafn, * 25.5.1882 i Ålborg, † 25.7.1962 i Fredensborg, d. af fabrikant, cand. pharm. Charles Otto Adolph R. (1837–1917) og Julie Alexandra Katarina Kuhlmann (1844–1919).

Få danske forfattere har haft en så afvekslende og omskiftelig skribentskæbne som M. Født i Skåne af danske forældre og stammende fra gamle danske og norske slægter var han fra sit 10. til sit 16. år elev på Birkerød kostskole som han forlod med 4. classes afgangseksamen 1888. I de følgende år lærte han praktisk landbrug på forskellige gårde i Danmark og Sydsverige og skrev samtidig under mærket Sven Orre digte og småartikler i dagbladet Nordsjælland. Da M. – frivilligt – havde aftjent sin værnepligt ved Södra skånska dragonregimentet arbejdede han i nogen tid som landmand i forskellige egne af Rusland og var derefter forvalter på faderens gård i henved to år. Men 1897 rejste han atter til Nordrusland (Vologda) hvor han bl.a. var repræsentant og opkøber for en række tyske og engelske storimportører. Her stiftede han bekendtskab med en række russiske kulturpersonligheder der var forvist hertil af politiske grunde, bl.a. forfatteren A. M. Remizov (1877–1957) som han brevvekslede med gennem en snes år. Under påvirkning af denne kreds søgte M. at gøre sig gældende som russisksproget forfatter, dog uden at slå igennem. I 1904 var M. tilknyttet den russiske symbolismes førende tidsskrift *Vesy* (Vægten) som anmelder af dansk litteratur. I 1905 begyndte han at skrive noveller i *Det tyvende Aarhundrede* og *Martins Hjemmets Noveller*. Men først nogle år senere da han var vendt tilbage til Danmark for at leve som fri skribent udkom (1908) hans debutbog, en samling historier, *Jagt paa Dyr og Mennesker* der dels er M.s russiske oplevelser i novelleform (*Besowo*), dels nogle fortræffelige natur- og jagtskitser hvor han med digterens frie holdning over for sit menneskemateriale og virkelighedsstoffet giver sit heroisk-humanistiske livssyn fast form (*En Pogrom*). N.å. (1909) udgav M. under titlen *Opbrud* en del filosofiske og sociale foredrag, holdt i Stockholm, Helsingfors og Viborg hvor han bl.a. tager stilling til forskellige tidsaktuelle spørgsmål: russisk politik, det erotiske problem, Georg Brandes og de undertrykte folk etc. Med romanen *Elsker hverandre* der blev skrevet færdig under et op-

hold i Zürich (1912) vender M. tilbage til erindrings aflærede Rusland og skildrer – uden at tage stilling til race- og jødespørgsmålet – den første russiske revolution (1905) og dens pogromer. Romanen blev filmatiseret 1921 i Berlin med Carl Th. Dreyer som instruktør.

M.s egentlige kunstform er den lyrisk-spekulative novelle hvor han med en vis humoristisk melankoli kan klæde sig i dyreham eller forvandle det civiliserede samfundsmenneske til jæger og drømmer i naturen. Som skribent og psykolog har M. lagt sit bedste fantasiarbejde i den korte, afrundede fortælling – *Sterletten* og *Brudehesten* i *Forvandlinger*, 1913 eller *Det uadelige Vildt* og *Danskabråten* i *Med Stav i Haand*, 1929 og *Paa en Sten under Himlen*, 1933. Også M.s sidste roman *Godset paa Maanen*, 1928 kan læses som en stor mediterende novelle. De følgende arbejder, der kun foreligger på tysk, fører kun få nye træk til hans menneskelige og digteriske portræt. M. var 1914–16 Berliner Tageblatts korrespondent ved fronten i Karpaterne, Galizien og Polen. Et udvalg af hans artikler og erindringer fra krigen udkom 1915 og 1916 i bogform på S. Fischer Verlag under titlen *Mein Kriegstagebuch* og *Aus Ungarn und Galizien*. Da M. 1917 forlod Berlin flyttede han til Graubünden hvor han skrev romanen *Zirkus Mensch*, udg. 1918 – en utopisk og meget bidende samfundssatire hvis humor dog er lidt for hård og karikerende læst med danske briller. 1919 vendte M. tilbage til Danmark og købte Fuglesanggård ved Præstø, men hans landmandstid varede kun nogle få år; gården blev atter solgt 1923. Fra de senere år stammer novellesamlingerne *Pigen, de søgte*, 1941, *Forførelse*, 1943 og *Drifters Spil*, 1944. M.s noveller og romaner er oversat til mange forskellige sprog, bl.a. tysk, svensk og ungarsk. Både på dansk og tysk foreligger udvalg af hans bedste historier, *I Dyreham*, 1921, *Das unsterbliche Wild*, 1924 og *Hjertets Jagmarker*, 1942. □ Mal. af Axel Bentzen, 1925. Min. af Fanny Falkner, 1926. Tegn. af bl.a. E. Saltroft. Foto.

Interview i Gads da. mag. XXXVIII, 1944 665–72. A. M. Remizov: Pis'ma A. M. Remizova i V. Ja. Brjusova k O. Madelungu, udg. P. A. Jensen og P. U. Møller, 1976 = Kbh.s univ. slavisk inst. Materialer I (brevveksl. med Remizov og Brjusov på russisk). – Kj. Elfelt: Litteraturen idag, 1926 25–32. Chr. Rimestad i Politiken 8.11.1928. Anders W. Holm og Aa. M. i Tilskueren LIII, 1936 I 448–51 (ved M.s modtagelse af Bangs mindelegat). P. A. Jensen og P. U. Møller i Fund og forskn. XXII, 1975–76 203–22 (om M.s brevveksl. med russiske forf.). – Papirer i Kgl. bibl.

Kjeld Elfelt

Madison, James (ved dåben Madsen, Mads Jensen), 1859–1927, rosinavl. * 14.10.1859 i Hvid-

ding, Tønder amt, † 3.7.1927 i San Francisco, bisat sst., urne på Aldersly, San Rafael. F: husmand, senere gårdmand Jens Madsen (1830–1907, ~2° 1870 med Ellen Marie Pedersen, 1841–1913) og Karen Marie Pedersen (1833–70). ~14.10.1886 med Jennie Lundberg, * 31.10.1867 i Sverige, † 20.10.1961 i San Francisco, d. af skræddermester L., San Francisco.

Allerede 1873 drog M. til USA og kom 1875 til San Francisco hvor han havde en onkel, kaptajn Ben H. Madison, og sørgede for at han fik en alsidig handels- og shippinguddannelse. Efter at have haft sekretærstilling i forskellige firmaer blev M. forretningsfører i det danskejede skibsudrustningsfirma L. Foard & Co. og begyndte samtidig dispositioner for egen regning. Han skaffede sig andel i nogle skibe, købte og solgte land og fik interesse i fiskerierne i Alaska. Disse sidstnævnte interesser uddvidedes efterhånden til et betydeligt omfang, og M. var i tyve år indehaver af Pacific Fish Co.s konserverfabrikker i Monterey i Californien. 1926 solgte han denne forretning med eneret på varemærket Del Monte Brand til California Packing Co. for en halv mio. dollars. I en del år ejede M. to store landejendomme i Fresno County i Californien hvor han dyrkede rosiner. Han fandt at rosindyrkerne havde meget ringe fortjeneste på rosinaflen, og han tog efter mønster fra den danske andelsbevægelse initiativet til dannelse af California Associated Raisin Co. som samlede 6000 rosindyrkere og fik kontrol over 90 pct. af statens rosproduktion. M. blev kompagniets vicepræsident og var 1912–13 bestyrer af foretagendet som havde en årlig omsætning på flere mio. dollars. – M. var meget interesseret i alle dansk-amerikanske foretagender på Pacific-kysten. Han var således formand for den komité der forestod opførelsen af Danmarksbygningen på verdensudstillingen i San Francisco 1915 og formand for værgerådet for det danske alderdomshjem Aldersly hvis oprettelse for en stor del skyldtes hans initiativ, fra stiftelsen 1921 til sin død. I årenes løb beklædte han en række andre tillidshverv inden for det danske foreningsliv på vestkysten. Han stottede flere gange sønderjyske formål. – R. 1916. K³. 1925.

Den danske pioner, Omaha, Nebr. 14.7.1927. Nordlyset, N.Y. s.d. Sophus Hartwick: Danske i California I–II, San Francisco 1939 270–73.

A. Kamp*

Madsen, Andreas (ved dåben Anders) Peter, 1822–1911, maler, arkæolog. * 22.12.1822 i Kbh. (Holmens), † 26.9.1911 sst., begr. sst. (Garn.). F: kgl. staldkarl, senere viktualiehandler Lars M. (1796–1866) og Johanne Marie Andersen

(1801–82). ~1° 26.4.1854 i Kbh. (Garn.) med maler Sophie Thorsøe, * 7.9.1826 i Kbh. (Frue), † 31.5.1856 sst. (Garn.), d. af skibsfører Hans Peter T. (1791–1842) og Caroline Wilhelmine Faxøe (1793–1874). ~2° 21.8.1861 i Kbh. (Garn.) med Anna Sophie Ottomine Ottesen, * 25.3.1841 i Kbh. (Frue), † 20.3.1924 sst., d. af kornhandler Otto O. (1786–1868) og Lucie Cathinca Hornbech (1804–71). – Far til Karl *M. (1855–1938).

Allerede som dreng besøgte M. kunstakademiets aftenskole, kom efter sin konfirmation i malerlære, blev 1841 svend og arbejdede nogle år som sådan. Samtidig vedblev han at gå på akademiet, deltog som akademielev i udsmykningen af Thorvaldsens museum og vandt 1846 den lille sølvmedalje. Da krigen udbød 1848 meldte han sig som frivillig, udnævntes n.å. til løjtnant og blev efter krigen afslutning stående i hæren, især brugt som korttegner og ved opmålinger i hertugdømmerne, avancerede 1864 til kaptajn og afskedigedes s.å. ved hærens reduktion. Som maler skildrede M. fortrinsvis husdyr i det fri, især køer og får, og udstillede gennem en lang årrække (1846–1910) hyppigt på Charlottenborg. 1869 opnåede han den Neuhausenske præmie for *En Vanding*. Af større værker har han udført vægmalerier i landbohøjskolen og i det tidligere Zoologisk museum. Større betydning har dog hans indsats i den danske arkæologi. Hans levende interesse for fortidsminderne førte ham ind på at anvende sine kunstneriske evner som arkæologisk illustratør. Selv udgav han de anseelige raderede billedværker *Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker I–III*, 1868–76 og *Gravhøje og Gravfund fra Stenalderen i Danmark I–II*, 1896–1900 der har vundet stor udbredelse; ham skyldes også afbildningerne i V. Boyes egekisteværk såvel som talrige tegninger og stik i andre arkæologiske publikationer. Jævnside hermed kom M. ind i praktisk arkæologisk virksomhed og var i adskillige år knyttet til Nationalmuseet som fast medarbejder ved oldtidsundersøgelserne i marken. Han har som sådan foretaget et stort antal udgravninger og medvirket ved den arkæologiske kortlægning og beskrivelse af landet. Uden selv at have videnskabelige prætentioner og uden at beherske den moderne, eksakte udgravningsteknik der udførtes herhjemme i slutningen af forrige århundrede har han derved tilført oldforskningen meget nyt stof og også på flere punkter nye iagttagelser af væsentlig betydning; især er hans navn knyttet til påvisningen af de jyske „enkelgrave“ fra yngre stenalder og de sydjyske tuegrave fra førromersk jernalder. I nogle mindre artikler i Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1888, 1891 og 1894 har han på rent deskriptiv måde gjort rede for nogle af

Madsen, A. P.

sine undersøgelser. – En søn **Andreas Lucian Anton M.**, * 23.11.1862, † 21.11.1935, blev uddannet som gartner og 1892 cand. hort. fra landbohøjskolen, men virkede ikke praktisk ved faget. Hans store interesse for botanik og ornitologi affødte en række mindre afhandlinger. En tid var han lokal redaktør af Kbh.s amts Socialdemokrat. – R. 1850. DM. 1892. □ Tegn. af Jacob Kornerup, 1859 (Fr.borg). Mal. af Jørgen Roed ca. 1870. Mal. af Karl Madsen, 1884. Foto.

Breve i Samleren XV, 1938 174f. – Berl. tid. 27.9.1911. Politiken s.d. Karl Madsen sst. 20.3.1935.

*K. Friis Johansen **

Madsen, Alfred, 1867–1911, se Madsen, Edgar.

Madsen, Alfred, * 1923, maler, tegner. * 29.10.1923 i Indslev. F: landmand Rasmus M. (1864–1931) og Amalie Laursen (1881–1942).

M. gik i skole i Nørre Åby og er uddannet på Odense tekniske skole under Albert Elmstedt. Derfra kom han 1947 på Peter Rostrup Bøyesens malerskole og gik fra 1949–54 på kunstakademiet hos Vilhelm Lundstrøm og Aksel Jørgensen. Han debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling 1949, 1950 var han i Italien og 1952 oplevede han den mexikanske udstilling i Paris undervejs til Spanien med akademiet. – M. er bedst kendt for sine poetisk-realistiske portrætter af huse. Der er ofte tale om nærgående skildringer af karakteristiske detaljer som fx en værkstedsport, et fabriksvindue, et nummerskilt på en kolonihavelåge. Eller det kan være en bestemt lokalitet som Valby station, en nedlagt fabrik, et skur på en losseplads der skildres i en billedrække. M. maler gerne direkte foran motivet, men hvor det ikke er muligt skitserer han „med øjnene rettet mod det virkelige motiv og med tanker på det planlagte olie billede“ (M. i CRAS nr. XI, 1976 17–32), et emne han uddybede i katalogforordet til Kunstforeningens udstilling 1979. M.s kunst bliver til ved samspillet mellem objektiv registrering, personlig oplevelse og lærredets og farvens virkelighed. Dog er han ikke mere bundet af dette samspil end at han af og til bruger rene trompe l'oeil effekter. De forfaldne bygninger betyder ikke primært et socialt engagement, men røber snarere et romantisk forhold til tingene, deres liv gennem forfald og eksistensen af hemmelige rum bag lukkede døre og iriserede vinduer. Nok kan hans farve til tider være temmelig træg, men selve den latente konflikt mellem den impressionistiske teknik, de tunge farveblandinger og de lineært og perspektivisk beskrevne flader er en væsentlig del af billedernes

indhold. M. debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling 1949 og har siden 1963 været medlem af Kammeraterne. Han har bl.a. haft separatudstillinger i Athenæum kunsthandel 1958 og 1959 og i Clausens kunsthandel 1978. Desuden har han deltaget i mange udstillinger, hvoraf skal nævnes Kunstnernes hus, Oslo 1967 og Ung dansk kunst s.å., Kunst og kunsthåndværk, Wiesbaden 1970, Håsselby slot, Stockholm 1971, Ny Carlsbergfondets erhvervelser 1972 og Camden Art Centre, London s.å., nordisk rejseudstilling Öga mot Öga 1976–77 og Kunstforeningen i Kbh. og Vejle kunstmuseum 1979–80 samt malefestivalen i Haut-de-Cagnes 1980. – M. fik Eckersbergmedaljen 1976 og har modtaget en række legater, deriblandt Carlsons mindelegat 1956, J. R. Lunds legat 1956, 1967 og 1975, Eckersberg-Thorvaldsen fonden 1957 og 1960, De Bielkeske legater 1958, Den Raben-Levetzauseks fond 1959, „Prins Jørgens“ legat 1970, Statens kunsts fonds arbejdslegater 1972, 1974, 1976. Hans arbejder ejes bl.a. af Statens museum for kunst, museerne i Århus, Horsens, Kolding, Maribo, Skive, Tønder og Vejle, Ny Carlsbergfondet og Statens kunsts fond.

A. M. i Cras XI, 1976 17–32. Interview i Politiken 8.10.1976. – John Njor: Kulturkløft? Sludder og vrøv!, 1968 18–23.

Gerrud Købke Sutton

Madsen, Andreas, se Madsen, A. P.

Madsen, Børge Kristian Theilgaard, 1909–78, forfatter. * 7.2.1909 i Kbh., † 21.12.1978 i Kbh., bisat i Birkerød (Bistrup k.). F: maskinmester Christian Valdemar M. (1882–1962) og syerske Mary Johanne Kristine Theilgaard (1885–1969). ~ 1.5.1934 i Kbh. (Philipsk.) med teknisk tegner Vibeke Marianne Bølling, * 1.5.1909 i Ellitshøj sg., d. af læge Anthon Volquartz B. (1859–1923) og Ida Karen Charlotte Budtz (1878–1951).

M. voksede op i Kbh. Faderen var ofte til søs, moderen havde ekstrairndtægt som hjemmesyerske. Hjemmet, der var præget af indremissions religiøsitet, gav ham mulighed for at udvikle sine åndelige interesser og musikalske anlæg. Efter mellemskoleeksamen kom han på Svanholm gymnasium (Schneekloths skole) hvor han af lærere som Harald Rue, Johs. Nørvig og P. A. Rosenberg modtog dyb påvirkning. Allerede her gik Søren Kierkegaard ham i blodet. Han tog studentereksamen 1927 med udmærkelse, begyndte at studere teologi og sluttede sig søgende til tidehvervsbevægelsen. Snart kom han ind i en konflikt med hjemmets og kirkens forsagelseslære, ligesom han på denne tid opgav sin kristentro. En manio-depressiv lidelse slog ud 1929,

men efter et halvt års behandling på Skt. Hans hospital vendte han tilbage til Kbh. Teologistudiet opgav han og levede fra 1933 som forfatter for dog ind imellem at have forskellig anden beskæftigelse, bl.a. som pianist. – M.s debutroman og hovedværk, *Jeg er salig*, udkom 1933 og bragte ham megen anerkendelse. Den er en mosaik af forskellige tekster (dagbøger, breve, epigrammer, digte etc.) og fortæller om en problemfyldt kærlighedshistorie der fører til sindssyge. Efter ti svære år med fornyede sygdomsanfald udgav M. en ny roman, *Ung Vin*, 1944, om en præstesøns konfliktfyldte opvækst. Også den er af form kalejdoskopisk, men den fastholder læseren ved de mange overvejelser af religiøs og seksuel art. 1945 kom romanen *Komponisten* hvor der med megen humor fortælles om en organists og kunstners kvaler i et snævert provinsmiljø. Af senere bøger kan nævnes novellerne *Skriget*, 1952, samt romanerne *Carneval*, 1962, og *Jeg gik mig over sø og land*, 1963. – M. var i tredive år redaktør af forskellige tidsskrifter, bl.a. *Sex og Samfund*, 1937–38 (genudg. 1975). 1943–44 skrev han nogle kriminalromaner under forskellige pseudonymer. Han har endvidere udgivet forskellige kulturhistoriske tekster, bl.a. en veltilrettelagt udgave af Poul Martin Møllers *Filosofiske Essays og Strøtanker*, 1965. 1967 udkom et fornøjeligt og frimodigt bind erindringer om barndommen og tiden op til 1931, *Hvor bliver duksen af?* □Foto.

B. M.: Hvor bliver duksen af?, 1967 (erindr.).

Uffe Andreassen

Madsen, Carl Frederik, 1871–1931, købmand. * 5.4.1871 i Næstved, † 25.4.1931 i Hamburg, begr. i Ordrup. F: købmand Frederik M. (1838–1903) og Rosette Fraenkel (1844–1906). ~ 1892 i Jacmel på Haiti med Wilhelmine (kaldet Mina) Beazley (1870–1959). – Bror til Henrik *M. Efter at have taget præliminæreksamen fra Næstved realskole lærte M. handelen først i sin fars forretning, senere i Wessel & Vets utsalgs i Stege. 1888 rejste han til Haiti hvor han fik ansættelse hos sin svoger, Joseph Fraenkel, som i løbet af en halv snes år havde oparbejdet et anseeligt handelsforetagende i Port-au-Prince. 1892 etablerede M. sig som selvstændig forretningsmand i Jacmel. Virksomheden omfattede både import og eksport og blev efterhånden et af de betydeligste foretagender på pladsen. 1917 etableredes forretningens hovedsæde i hovedstaden Port-au-Prince, og filialer oprettedes rundt om i alle kystbyerne. Virksomheden antog et stedse større omfang og blev det største handelshus på Haiti med import af smør, cement m.m. og eks-

port af kaffe, bomuld, blåtræ, appelsinskræller og andre tropeprodukter som hovedartikler. Med henblik på de europæiske forretninger oprettedes et datterselskab i Hamburg. – M. var i mange år konsul for Danmark med titel af generalkonsul. Af hans syv sønner gik de tre ind i forretningen. Den ældste, Poul Erik Madsen (1893–1956) blev leder af og chef for firmaet C. F. Madsen og dansk konsul (titulær generalkonsul) og var under anden verdenskrig meget aktiv for Danmarks interesser i området. R. 1937. Efter ham overtog sønnesønnen Ronald Carl Madsen (* 1931) begge funktioner. Firmaets aktivitet er stadig udvidet og omfatter nu også fabrikation samt skibs- og luftfartsagenturer. R. 1978. – (C.F.M.) R. 1925.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Niels Alsted (A. Kamp)

Madsen, Christian Ludvig, 1827–99, telegraftekniker, telefondirektør. * 17.10.1827 i Kbh. (Garn.), † 18.1.1899 i Valby, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: annectert ved 2. livregiment, savskærer Niels M. (Ensløv) (ca. 1779–1837, ~ 1° med Ellen Nielsdatter, ca. 1788–1826) og Noline Cathrine Krog (1794–1878). ~ 26.5.1865 i Kbh. (Frue) med Dorthea Frederikke Faber, * 22.2.1842 i Kbh. (Helligg.), † 5.4.1925 sst., d. af smedemester, kaptajn i borgervæbningen Niels Andreas F. (1799–1868) og Elisabeth Eibye (1799–1886).

M. blev tidligt faderløs, og moderen der ernærede sig som vaskekone fik ham 1841 optaget på artilleriets treårige underofficerselevskole. Hans senere militære løbebane markeres ved successive udnævnelser til bombarder, sergent, fourer, kommandersergent i den kgl. artilleribrigades tøjat og skriver hos overøjmesteren. Han deltog i krigen 1848–50 og tog sin afsked fra hæren 1856 for at indtræde i telegrafvæsenets tjeneste; han blev telegrafist ved den optiske telegrafs station i Hamburg, det sydligste punkt for den første danske telegraflinje hvis nordligste station var Helsingør. To år senere forflyttedes han til Kbh. og konstitueredes 1862 som materielforvalter. Under krigen 1864 indlagde han sig så stor fortjeneste ved ordningen af søbefæstningens telegrafanlæg at krigsministeriet indstillede ham til ridderkorset, og 1868 da han var telegrafinspektør for søforterne udnævntes han til overkrigskommisær. N.å. trådte han ud af statstelegrafens tjeneste for at overtage stillingen som forretningsfører ved det nystiftede Store Nordiske Telegrafelskab. Han udarbejdede specifikationen af selskabets første undersøiske kabler i Østen og fik 1870 betroet den vanskelige opgave

Madsen, C. L.

at forestå deres udlægning. Efter hjemkomsten fra sit ophold i Kina og Japan blev han 1872 leder af selskabets tekniske afdeling, og ved omorganisationen af selskabet 1874 og indtil sin definitive fratræden 1882 var han dets tekniske konsulent. Denne mere tilbagetrukne virksomhed tilfredsstillende dog ikke hans ærgerrighed, og da The International Bell Telephone Company 1880 påbegyndte arbejdet for indførelse af telefondrift i Kbh. kom han ved C. F. Tietgens mellemkomst i forbindelse med de amerikanske udsendinge og blev leder af den danske afdeling. M. var således den første telefondirektor i Kbh., og da Kjøbenhavns Telefon-Selskab stiftedes 1882 for at overtage virksomheden valgtes han også til dets administrerende direktør; han varetog dygtigt dette hverv under vanskelige vilkår idet interessen for anskaffelse af telefon i begyndelsen var meget ringe. M. lagde særlig vægt på at tilvejebringe et godt forhold til abonnenterne; han fik bl.a. indrettet særlige telefonlokaler på Toldboden og på Børsen, ligesom han lod anbringe transmittere i Det kgl. teater hvorfra en ledning fortes til seks telefonapparater i Industriforeningen så medlemmerne på skift kunne lytte til aftenens operaforestilling.

Under M.s direktorat moderniseredes centralteknikken, og luftledningsnettet i den indre by blev dels „komprimeret“ ved anvendelse af luftkabler, dels erstattet af underjordiske kabler; da han med udgangen af 1889 måtte trække sig tilbage var der udarbejdet store projekter til ombygning, særlig af forbindelserne med de dengang vanskeligt tilgængelige kvarterer på Gammelholm og langs hele havnen. M. havde mangeartede interesser og beskæftigede sig navnlig i sine sidste leveår med matematiske og naturvidenskabelige studier der bl.a. resulterede i en afhandling om bestemmelsen af et steds middeltemperatur når dets geografiske position er givet. Med udmærket fremstillingsevne og meget sprogkyndig som han var skrev M. denne afhandling på engelsk under titlen *Thermogeographical Studies* og indsendte den til konkurrencen om en af Smithsonian Institution i Washington stillet prisopgave; 1895 fik han institutionens Hodgkins medalje for sit værk, og 1897 blev det udgivet med støtte af Carlsbergfondet. – Overkrigskommissær 1868.

Det store nord. telegrafselsk. 1869–1894, 1894. R. N. A. Faber i Ingeniøren VII, 1898 93–96. Poul Borberg: Kbh.s telefon 1881–1931, 1931.

*Poul Borberg**

Madsen, Hans Carl Grum, 1878–1954, operasanger. * 14.7.1878 i Kbh. (Pauls), † 4.3.1954 i Humble, urne på Svendborg kgd. F: typograf

Hans Peder M. (1849–1928) og Ane Marie Hansen (1847–1921). ~ 1° 22.6.1906 i Kbh. (Holmens) med Elna Berthomine Adolphine Svendsen, * 21.5.1881 i Kbh. (Holmens), † 9.1.1944 i Kbh., d. af smedemester Svend Månsson S. (1834–1902) og Berthomine Charlotte Roers (1841–1919). Ægteskabet opløst. ~ 2° 30.7.1919 i Kbh. (Andr.) med kgl. balletdanser Tony Filippa Andersen, * 30.4.1890 i Kbh. (Matth.), † 28.3.1972 i Kalundborg, d. af journalist Rasmus Theodor A. (1850–1911) og Anna Marie Cetti (1857–1919).

M. gennemgik Det kgl. danske musikkonservatorium og studerede sang hos Valdemar *Lincke. 22.4.1903 debuterede han som Alberich i *Siegfried* på Det kgl. teater hvor han var ansat 1904–40. 1909 foretog han en studierejse til Bayreuth og München. Han slog hurtigt igennem og blev en af vor operas pålideligste støtter. M. ejede foruden et usvigelig sikkert musikalsk instinkt en medfødt evne til at gøre en figur anskuelig og levende, en evne han fik lejlighed til at vise i en lang række karakterroller fra det patetisk dramatiske til det barokt komiske. Sin store popularitet opnåede han dog ikke mindst i de roller hvor han kunne give udtryk for sit frodige, ægte danske lune. Denne alsidige kunstner virkede med succes både inden for operaen, vaudevillen, operetten og skuespillet, ja, endog med held som arvtager efter Olaf *Poulsen, bl.a. som Kaspar Røghat i *Der var engang* –. I denne rolle optrådte han ved sin afskedsforestilling 31.5.1940. Blandt hans talrige roller kan nævnes: Beckmesser i *Mestersangerne i Nürnberg*, Tonio i *Bajadser*, Arcesius i *De døde Øjne*, Henrik i *Maskarade*, Figaro i *Barberen i Sevilla* og i *Figaros Bryllup*, Uberto i *La serva padrona*, sakristanen i *Tosca*, Sebastiano i *Dalen*, sergent Lescaut i *Manon Lescaut*, don Bartolo i *Barberen i Sevilla*, fængselsdirektøren i *Flagermusen* og narren i *Moderen*. M. var 1916–40 lærer i sang ved musikkonservatoriet. Sine sidste år tilbragte han i Humble på Langeland som „amatør-husmand“. – R. 1925. □ Silhouet af P. E. Johannessen, 1919 (Kgl. Bibl.). Mal. af Hans Henningsen, 1924. Flere tegn. af Vald. Møller. Træsnit i rolle af C. Paulli. Foto.

Erindr. i Hver 8. dag 3.2.1922. – Berl. tid. 23.4.1903. III. tid. 3.5.s.å. Sv. K[rægh]-J[acobsen] i Berl. tid. 1.6.1940. K. Borchsenius i Det kgl. teaters progr. maj s.å. Danske scenekunstnere, red. Kai Flor, 1945 302f. Berl. tid. 5.3.1954. Politiken s.d. Socialdemokraten s.d. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Torben Krogh**

Madsen, Carl Marius, 1903–78, landsretssagfører. * 29.5.1903 i Vejerslev på Mors, † 8.6.1978 i

Højby, begr. i Kisserup. F: lærer Frederik Marius M. (1876–1977) og gymnastiklærer Hulda Eline Louise Christoffersen (1873–1955). ~ 1° 23.11.1929 med bibliotekar Eva Soltoft-Jensen, * 8.1.1908 i Kbh., d. af rigsdagsstenograf, cand. mag. Hans Christian S.-J. (1866–1928) og Ingeborg Petersen Hummelgaard. Ægteskabet opløst 1939. ~ 2° 30.6.1939 på Frbg. (b.v.) med Helene London, * 25.6.1914 i Kbh., d. af bogholder Leo L. (1878–1962) og Ida Lichtenstein (1880–1962). M. blev student 1922 fra Vestre Borgerdydskole, cand. jur. 1928; fra 1929 var han ansat i hovedrevisoraterne under finansministeriet, 1935 fik han beskikkelse som landsretssagfører, 1941 blev han interneret i Vestre fængsel og i Horserødlejren i medfør af kommunistloven. M. deltog i illegalt arbejde i København 1943–45 og var medlem af de af Danmarks frihedsråd nedsatte straffelovs- og arrestitutionsudvalg. Efter krigens afslutning var han konstitueret som ekstraordinær statsadvokat i værnemager- og landsforræderisager. Efter 1948 drev han selvstændig sagførerforretning i København med moderet for højesteret. Jævnslidende med sin advokatvirksomhed har han virket som skribent og bidraget med talrige indlæg i tidsskrifter og aviser og skrevet en række bøger. Fra slutningen af 1920'erne og til sin død var M. aktiv kommunist. Han ydede i skrift og tale en stor og original indsats i den socialistiske debat og agitation, i 1930'erne særlig i tidsskrifterne *Monde* og *Plan*, efter anden verdenskrig i forskellige andre tidsskrifter, bl.a. *Frit Danmark*. – Bedst kendt var M. som beskikket forsvarsadvokat i straffesager. I 1950'erne og 1960'erne procederede han langt flere sager i Østre landsret end nogen anden advokat. Hans indsats var markant og enestående; ikke blot var han en usædvanlig omhyggelig sagfører; han var først og fremmest en fremragende taler og procedor hvis eminente afhorings teknik var kendt og frygtet. – I modsætning til næsten alle sine kolleger formulerede M. gennem hele sin juridiske karriere en uophørlig kritik af retssystemet, specielt strafferetsplejen og anklagemyndighedens og retsvæsenets funktionærer. Typisk er hans ofte citerede aforisme: Anklagemyndigheden har vi til at frifinde de store (i hemmelighed og bag lukkede døre). Domstolene har vi til at domme de små (i fuldeste offentlighed). M.s kritik af den danske dommerstand – som indbragte ham adskillige rettergangs bøder og misbilligelser og boder fra advokatrådet („salærneurotiske lommeprokuratorer af bemærkelsesværdig stupiditet“) – er eksemplificeret og uddybet i flere bøger, først og fremmest *Proces mod politiet*, 1969. Kritikken har ikke alene en konkret forankring i enkeltstående erfaringer,

men er teoretisk funderet i den dialektiske materialisme som udviklet af Marx og Lenin. I flere skrifter har M. analyseret rettens klasseafhængighed i denne bredere teoretiske sammenhæng, således i artiklen *3 professorer – 3 dommere* (Tiden nr. 4, 1955) og pjecen *Stat og magt* (Clarté Marxistiske Hæfter nr. 22, 1974). Udover M.s – for danske jurister usædvanlige – evne til at indigner sig over uretfærdigheder og overgreb har hans politiske og retspolitiske kritik et vægtigt erfaringsgrundlag i den adfærd fra myndighedernes side han oplevede under den tyske okkupation af Danmark 1940–45 samt i det efterfølgende retsopgør. Dette har han særlig beskrevet i bogen *Vi skrev loven*, 1968. Interneringen af M. og et stort antal andre kommunister fandt sted på grundlag af det danske politis aktive medvirken. Dette – og andre – overgreb mod de danske statsborgere under besættelsen blev dengang og siden forsvaret med samarbejdspolitikens nødvendighed, men efter M.s opfattelse gik myndighedernes aktiviteter bl.a. over for kommunisterne langt ud over hvad selv de forsigtigste hensyn til samarbejdspolitikken måtte tilsige. – Som medlem af frihedsrådets straffelovsudvalg deltog han i udarbejdelsen af de første udkast til straffelovstillæg, og som ekstraordinær statsadvokat i København fungerede han som anklager under retsopgøret. Men hverken lovens endelige udformning eller den praksis anklagemyndigheden fulgte tilfredsstillende ham, særlig fordi rigspolitichefen og justitsministeriet nægtede at følge hans indstillinger om tiltale mod de efter hans opfattelse hovedansvarlige, særlig de store erhvervsfolk. Den kritik M. i de følgende årtier vedholdende fremsatte mod retsopgøret måtte han i vidt omfang se sig afskåret fra at underbygge og fuldføre eftersom justitsministeriet til stadighed har holdt arkiverne lukkede for andre end enkelte håndplukkede jurister og historikere med det nødvendige veludviklede „underdanighedsinstinkt for magten“. En række taler og indlæg i retten samt en række afsnit i bogen *Vi skrev loven* udformede M. bevidst groft injurerende for under en straffesag at kunne få lejlighed til at dokumentere sin kritik. Trods advokatrådets officielle anmodning til justitsministeriet om at rejse injuriersag bestemte ministeriet at sagen ikke skulle rejses. – M.s virksomhed som advokat gjorde ham – særlig i 1960'erne og 1970'erne – til hovedaktør i politiske processer som han gennemførte med en optimal udnyttelse af processens muligheder som politisk aktion vendt imod dommere og andre repræsentanter for retsvæsenet. Bedst kendt er Christianiasagen og hans forsvar for en række Vietnamdemonstranter der var tiltalt for vold

Madsen, Carl

mod politiet ved en domsmandsret 1968–69. Denne sag er hovedtemaet i bogen *Proces mod politiet*, 1969. Fra 1928 var M. medlem af Danmarks kommunistiske parti. I begyndelsen af 1970'erne påbegyndte han en ganske omfattende kritik af partiledelsen fremsat i taler og pjecer (*Når bladene falder. DKP's programudkast. En kommentar. 63 randbemærkninger om diskussionsgrundlag til parti-program for Danmarks Kommunistiske Parti*, alle 1975). M.s kritik resulterede i at han 1975 blev ekskluderet af partiet. □Foto.

Bente Host-Madsen: C. M. En bibliografi, udg. Dan.s biblioteksskole, 1977. – C. M.: Fortids mere mur, 1973 (erindr.). – Mit livs eventyr. 5 radioforedrag, 1973. – Papirer og båndmateriale i Kgl. bibl.

Ole Krarup

Madsen, Carl Frederik, 1862–1944, politiker. * 17.11.1862 i Fredericia, † 27.5.1944 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: arbejdsmand Hans M. (1832–64) og Ane Cathrine Hentzen (1831–1915). ~ 10.6.1889 i Fredericia med Marie Laurine Thomsen, * 9.8.1863 i Fredericia, † 13.2.1940 i Kbh., d. af bromand Per T. (1830–82) og Karen Larsen (1836–1916).

M. blev 1882 udlært som skomagervend i sin fødeby, arbejdede et par år i Horsens og kom til Kbh. 1884. Her blev han medlem af Skomagervendeforeningen, ledede en sportsklub for sine fagfæller og blev 1895 formand for Skomagernes fagforening som den nu hed. 1897 blev han tillige formand for Dansk skotojsarbejderforbund som i de følgende år oplevede en livlig kamp- og vækstperiode hvorunder navnlig det skandinaviske samarbejde udvikledes stærkt. 1898 blev M. medlem af De samvirkende fagforbunds (nu LO) første repræsentantskab, 1902 af forretningsudvalget, og da Martin *Olsen 1903 afløste Jens *Jensen som formand, blev M. sekretær i landsorganisationen. Under formandens sygdom havde M. ved flere lejligheder ledet arbejdet, også under vanskelige faglige situationer, og haft en heldig hånd, så da Martin Olsen 1909 trak sig tilbage blev M., skønt han havde J. A. *Hansen (1867–1926) som modkandidat, valgt til formand for De samvirkende. Denne post beklædte han gennem næsten tyve år, hvorunder organisationen voksede fra ca. 98.000 til ca. 250.000 medlemmer, en periode hvori det faglige retssystem som M. i 17. aug.-udvalget af 1908 havde været med til at udforme, blev bygget op og stod sin prøve; M. førte selv det første hundrede sager for den faste voldgiftsret. Der blev i denne periode gennemført mange forbedringer i arbejdsvilkårene, således ottetimersdagen – M. var medlem af fællesudvalget som udarbejdede

overenskomsten herom af 17.5.1919 – og der var mange brydninger og store arbejdskampe. M. deltog meget i det internationale arbejde, i en årække sad han sammen med Thorvald *Stauning i arbejderbevægelsens skandinaviske samarbejdskomité og var i tur og orden formand for komiteen. Denne udfoldede i de første krigsår bestræbelser for at holde forbindelsen mellem landene ved lige og hidføre en snarlig fred, og M. deltog i mange møder herom.

M. repræsenterede dansk fagbevægelse ved de internationale arbejdskonferencer, således 1919 i Washington hvor konventionen om ottetimersdagen vedtoges. Fra 1919 var han medlem af den internationale faglige centrals repræsentantskab og fra 1927 af dens bestyrelse. 1903 blev han sekretær og var 1909–28 formand i Arbejdernes fællesorganisation i Kbh. Han var medlem af repræsentantskabet for Arbejdernes Landsbank og Arbejdernes Livsforsikringsselskab. Da der såvel i landsorganisationen som i fællesorganisationen var tanker fremme om at bygge hus, fik M. oprettet A/S Arbejdernes foreningsbygning som rejste den bygning i Rosenørns allé 12–14 hvori de samvirkende organisationer o.fl. har haft lokaler siden 1925 og frem til 1970'erne tillige socialdemokratiet. Fra 1909 var han medlem af socialdemokratiets forretningsudvalg. 1920 indvalgtes han i landstinget som tingvalgt medlem og var tingets 1. næstformand 1926–36 da han udtrådte. 1913–25 var M. også medlem af Kbh.s borgerrepræsentation; i krigsårene var han bl.a. medlem af velfærdsudvalget, ligesom han interesserede sig stærkt for boligspørgsmålet. – 1928 afløstes han af Vilh. *Nygaard. Som fagforeningsleder hørte M. til de stille i landet. Andre kunne være mere højtaltende og mere veltalende, men ingen skulle overgå ham i samvittighedsfuld pligtopfyldelse. Med største flid og grundighed satte han sig ind i sagernes mindste detaljer, og han var en dygtig forhandler. Med sit elskværdige, besindige væsen stod han ofte som formidleren mellem mere iltre organisationsfolk, som helhedens og midtvejens repræsentant over for særinteressernes talsmænd. Over for arbejdsgiverne førte han sig frem som deres sirlige og værdige ligemand. Alt i alt landsorganisationen en god formand i krigens og efterkrigsårenes bevægede tid. □Afbildet på tegn. af H. Bendix (Kgl. bibl.). Foto.

Festskr. for Dansk skotojsarbejder forbund 1885–1910, 1910. Det danske socialdemokratis hist. II, ved Alsing Andersen, 1921 218f. [Mar. Kristensen:] De samvirkende fagforbund i Danm. 1898–1923, 1922. Socialdemokraten 18.11.1928 og 28.5.1944. Arbejderen 24.11.1928. De samv. fagforbunds beretn. 1928 21. N. J. Larsen og Johs. Jacobsen: Blade af skotojsfagets hist. i Danm.,

1936. Gunnar Nielsen i Politiken 28.5.1944. Aage Schultz i Berl. tid. s.d.

*Oluf Bertolt**

Madsen, Christen, 1776–1829, lægprædikant. * 1.3.1776 i Munkebo, † 19.2.1829 i Bregnør, begr. i Drigstrup. F: gårdmand Mads Christensen og Ane Andersdatter. ~ 21.4.1804 i Drigstrup med Mette Marie Nielsdatter, døbt 16.8.1778 i Drigstrup, † 23.7.1837 i Bregnør (~ 2° 1829 med husmand Rasmus Nielsen, 1802–77, ~ 2° 1837 med Karen Rasmusdatter, 1808–73), d. af snedker Niels Nielsen (1738–99) og Maren Andersdatter (1738–1803).

M. havde kun fået en ringe skoleundervisning, men med sit lyse hoved erhvervede han – især i de otte år han var soldat i Kbh. – gode kundskaber; han giftede sig, byggede hus på Bregnør mark ved Kerteminde og vandt anseelse både som en duelig tømrer og en kvik og munter skaffer ved bondegilderne. Ved nytår 1819 kom han i forbindelse med den lille vakte kreds som i Rasmus Klinks hus i Kerteminde lededes af den gamle skomager O. H. "Svane der havde haft sin åndelige vækkelse i 1740ernes Kbh. Efter en lang og svær „bodskamp“ oplevede M. – under altergangen 28.1.1819 – et religiøst gennembrud så klart og selvfølgeligt at det bestemte hans liv herefter. Han blev næsten omgående den førende prædikant i de gudelige forsamlinger som nu under hans ledelse for alvor tog fart, men kom også snart i strid med sognepræst C. S. "Andresen i Kerteminde, både på grund af de forsamlinger han holdt (og som stred mod forsamlingsloven af 1741) og fordi han angreb såvel præstens rationalistiske lære som hans verdslige privatliv (især var det en anstødssten at der dansedes i præstegården). „Sværmer“ var M. dog langt fra: hans forkyndelse byggede på Luthers prædikener, naturligvis i en (kirkeligt loyal) pietistisk fortolkning. Modstanden mod vækkelsen som gennem M.s og andres virksomhed bredtes over hele øst- og midtbyn skærpedes efter nogle (af degne inspirerede) grove angreb i fynske aviser; biskop F. "Plum indberettede til kancelliet som endte sine overvejelser med 1822 at beordre sagsanlæg (s.å. var M. en tid fængslet), og ved forhørene i Odense hævdede M. åbenlyst sin lægmandsret til på egen hånd at udbydere sine „religionsbegreber“ uden hensyn til borgerlige og kirkelige autoriteter. Flere gange skrev han til dronningen, gik i forbøn for forsamlingernes frihed og forklarede at vækkelsen havde haft lykkelige sociale virkninger: når folk omvendte sig fra verdslighed og „liderlighed“ til et flittigt, nøjsomt og gudfrygtigt levned blev de – også økonomisk – langt bedre i stand til at klare sig. Sa-

gen imod ham sneglede sig hen, til megen irritation for Fyns guvernør, den senere Christian VIII som flere gange gjorde forestillinger i kancelliet og anbefalede præsterne at omgås varssomt med de vakte og kun bekæmpe mulige sværmerier med åndelige våben. Også den ellers stejle biskop Plum rådede nu sine gejstlige brodere til med „forsigtig Skaansel og kjærlig Sagtmodighed“ at standse eller dæmpe „Sværmeriets Smitte“. Tydeligt nok var den borgerligt-gejstlige front over for vækkelsen ved at smuldre og regeringen ved at erkende de vattes loyale holdning; det viste sig også da dommen omsider faldt: 1828 idømtes M. fem gange seks dages fængsel på vand og brød og en bøde på 50 rdl. for fornærmelser mod sognepræsten; landsretten nedsatte strafudmålingen, og 1829 – lige efter M.s død – lod højestret fængselsstraffen bortfalde, men fastholdt en bøde på 30 rdl.

M. gjorde et stort indtryk på folk; han kunne – som den af disciplene der stod ham nærmest, Peter "Larsen (Skørpenborg), sagde – „næsten bevæge sten med sin hjertelighed“. Han er hovedmanden i den fynske vækkelse og mange af dem der i næste generation fik førerskabet var inspireret af ham. Så sent som 1869 – det år vækkelsen for alvor spaltedes – samledes grundtvigske og missionske kredse om at sætte en mindesten på M.s grav. Trods alle forskelle havde begge bevægelser for en stor del deres rod i hans indsats. □ Monument på Drigstrup kgd. 1869.

Fr. Nygård: Kristenliv i Danm. 1741–1840, 1897. Jens Abildtrup: C. M., 1930. H. Begtrup: Dansk menigheds- liv i grundtvigske kredse III, 1932 13–29. Den danske kirkes hist. VI, 1954. Knud Otosen m.fl.: De fynske vækkelser, 1964 = Vækkelsesernes frembrud i Danm. III især 95f. Ole Nørskov Nielsen: Andagtslitteraturen og de gudelige vækkelser på Fyn, 1973.

P. G. Lindhardt

Madsen, E. Høst, se **Høst-Madsen, E.**

Madsen, Edgar Frederik Georg, 1865–1919, bryggeritekniker. * 24.1.1865 i Kbh. (Garn.), † 21.10. 1919 i Helsingør, begr. i Kbh. (Vestre). F: premierløjtnant, senere kaptajn i Kbh.s borgervæbning, tømrermester og brygger Frederik Christian M. (1834–98) og Andrea Dorothea Thorvaldine Bech (1840–1902). ~ 5.4.1900 i Kbh. (Jesusk.) med Theodora Jacobsen, * 18.6.1877 på Ny Carlsberg (Valby), † 6.4.1956 i Valby, d. af brygger Carl "J. (1842–1914) og Ottilia Mary Stegmann (1854–1903). – Bror til Hjalmar "M.

M. tog 1888 polyteknisk kandidateksamen som kemiker. I sin studietid uddannede han sig teoretisk og praktisk i bryggerifaget, bl.a. på sin fars

Madsen, Edgar

bryggeri i Ravnsborggade i Kbh., og han var bestyrer af dette bryggeri 1889–91. 1891 blev M. brygmester (1891–94) på bryggeriet Rahbeks Allé, Kbh., dengang det betydeligste bryggeri i den nydannede sammenslutning De Forenede Bryggerier. M. havde et stort ansvar for den afgærringsfysiologen Alfred Jørgensen i 1889 på bryggeriet i Rahbeks allé indførte metode med tilhørende apparater til rendyrkning af overgær i hvidtolfabrikationen som en videreudvikling af Emil Chr. Hansens rendyrkningsmetode for undergær, indført på Carlsberg 1883. Allerede 1885 havde Alfred Jørgensen indført metoden på Wiibroes bryggeri i Helsingør. Rendyrkningen af overgær blev, også takket være M.s indsats, af betydning for bryggeriindustrien på et tidspunkt hvor der som følge af olskattens indførelse blev brug for nye, lette olsorter. 1894–95 foretog M. en studierejse i Tyskland (Franciskaner bryggeriet, München) og Østrig. 1895 blev han teknisk direktor for Brasserie de Beaupaire, Dazin Frères, Roubaix og moderniserede denne virksomhed. 1898–1919 var han meddirektør i det nydannede aktieselskab Wiibroes Bryggeri, Helsingør. Også dette bryggeri moderniserede han, og det lykkedes ham at oparbejde det til et af de bedste provinsbryggerier. Bryghuset i Nykøbing F., i hvis bestyrelse M. sad 1904–19, blev ligeledes omdannet og moderniseret under hans ledelse. – En bror Alfred Carl Valdemar M., * 25.5.1867, † 13.9.1911, blev student 1885 og cand. med. 1893. Efter studieophold i udlandet oprettede han 1901 en privatklinik i Kbh. for behandling af fordojelsessygdomme. □ Afbildet på Erik Henningsens mal. Rusgilde i den gl. studenterforen., 1909 (Studenterforen., Kbh.).

Karl Meyer: De foren. bryggerier 1891–1916, 1916 180. Bryggeritid. XXII, 1919 73. Ingeniøren XXVIII, s.å. 571.

Robert Djurtoft (Chr. F. Jørgensen)

Madsen, Augustin Julius Christian Emil, 1830–1919, officer, historisk forfatter. * 27.6.1830 i Kbh. (Holmens), † 19.12.1919 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: passkriver ved toldvæsenet, senere toldforvalter, kammerråd Andreas Christian M. (1802–82, ~ 2° 1838 med Francisca Amata Ludovica Augusta Gamél, 1806–92) og Emilie Julie Gamél (1803–30). ~ 1° 27.4.1861 i Kbh. (Garn.) med Marie Ernestine Laurentze Gamél, * 27.8.1842 i Frederiksværk, † 8.2.1885 på Frbg., d. af cand. polyt., støbemester, senere fabrikejer Victor Carl Christian G. (1815–72) og Juliane Ernestine Büchling (1817–70). ~ 2° 25.7.1895 i Fr.borg slotsk. med lærer Karen Marie Nielsen, * 10.12.1863 i Grønholt, † 12.2.1950 på Frbg., d.

af husmand Niels N. (1807–87) og Ane Kirstine Nielsdatter (1820–1903). – Far til Victor *M. (1865–1947).

M. var elev i den militære højskole 1848–53, deltog i krigen 1850, blev sekondløjtnant s.å., 1854 premierløjtnant i artilleriet. 1855–57 gennemgik han generalstabsafdelingen, var 1859–63 ansat i generalstabens topografiske afdeling – fra 1861 som kaptajn II og adjoint – og blev 1864 sous-chef ved 2. division (du Plat). Under krigen virkede han dygtigt og energisk som kommitteret ved feltintendanturen, derefter som korpsintendant for felthæren hvorefter han gik tilbage til generalstabens topografiske, senere den taktiske afdeling. 1866 valgtes han af formanden A. F. Krieger for hærlovskommissionen til sekretær i denne – et hverv hvortil han efter sin egen senere udtalelse dog ikke fuldt ud besad de ønskelige forudsætninger. 1867 blev han kaptajn (I), 1870 vendte han tilbage til artilleriet og var til 1880 lærer i krigskunst m.m. ved officersskolens ældste klasse. 1879 blev han oberst og var indtil sin afgang 1895 chef for forskellene af artilleriets afdelinger, de sidste to år for 2. artilleriregiment.

I et forfatterskab over næsten to menneskealdre lige til sit dødsår har M. i dagspressen, periodiske tidsskrifter og i bogform udsendt talrige på flittige og grundige studier hvilende større og mindre afhandlinger, dels direkte vedrørende hans arbejdsfelter, dels beslægtede områder. Særlig bør nævnes afhandlingen i *Annaler for nord. Oldkyndighed og Hist.* 1863 om sjællandske stednavne, de under hans ledelse udarbejdede, af generalstaben udgivne *Statistiske Meddelelser ang. den danske Krigsmagt I–II*, 1867 og 1871, samt hans studier over 1500-årenes indre historie. Hans livserindringer er ikke særlig betydningsfulde, men tilforladelige, beskedne og hensynsfulde. Indtil 1913 var M. i mange år formand for Dansk geografisk selskabs råd. – R. 1864. DM. 1882. K². 1890. K¹. 1895. □ Foto.

Erindr. i *Nationaltid.* 30.1. og 31.1.1914 og III. tid. 14.10., 21.10., 28.10., 9.12., 16.12.1917, 6.1., 27.1., 23.4. og 19.5.1918. Oberst E. M.s livserindringer, ved H. L. Møller, 1923. – Th. Hauch-Fausbøll: *Slægthåndbogen*, 1900 238. Den dansk-tyske krig 1864, udg. Generalstaben I–III, 1890–92. Berl. tid. 30.4.1918 og 20.12.1919. *Nationaltid.* 31.10. og 20.12.1919. G. Brammer: Den danske hærs intendanturteneste 1848–1918, 1919. Dansk artilleri t. VII, 1920 67f. M. Mackeprang i *Hist. t. 9. r. II*, 1921–23 128. A. F. Krieger: *Dagbøger III*, 1921 347; IV s.å.106 301. [Ernst Schau:] En generalstabsofficer i 1864, 1925 (fot. opr. 1974) = *Memoirer og breve XLVI*.

*Rockstroh**

Madsen, John Flemming, * 1912, journalist. * 18.2.1912 i Kbh. (Aldersro). F: typograf, senere beregner John Peter M. (1884–1963) og tidligere

tjenestepige Christine Marie Andersen (1889–1960). ~1° 25.10.1936 med Lily Enevoldsen, * 7.7.1917 i Esbjerg, d. af fiskeskipper Simon E. (* 1892) og Frida Pierri (* 1897). Ægteskabet opløst 1944. ~2° 11.11.1944 i Rungsted (b.v.) med Helen Cynthia Nielsen, f. Møller, * 1.9.1914 på Frbg. (Solbjerg), d. af hotelejer Henrik M. (1883–1965) og Helen Mary Sykes (1888–1967). Ægteskabet opløst 1969. ~3° 10.12.1969 i Lyngby-Tårnbæk (b.v.) med prokurist Agni Sparso, f. Aagesen, * 9.1.1926 i Kbh., d. af møbelhandler Aage Kirchhoff Aa. (* 1902) og Else Marie Werner (* 1908). Ægteskabet opløst 1980.

M. tog præliminæreksamen 1927. Efter at være blevet udlært som typograf søgte han hurtigt ind i journalistikken. I en årrække virkede han på Socialdemokraten, men knyttedes 1945 til Berlingske Aftenavis. I den skrevne journalistik har han behandlet faglige spørgsmål, alment politiske spørgsmål og kunstneriske emner. I nogle år arbejdede han som det Berlingske bladhus' korrespondent i Paris og dokumenterede snart i sin journalistik et indgående kendskab til fransk mentalitet og kultur og fremragende analytiske evner i forhold til fransk politisk efterkrigsudvikling. Stilistisk profilerede han sig ved en meget omhyggelig sprogbehandling fjernt fra den telegrammæssige staccatoform. 1961 ansattes han i Danmarks radio og udviklede her som fjernsynsmedarbejder en meget personlig form som havde et tilsigtet gallisk stilpræg. Hans virkefelt omfatter næsten alle journalistiske områder, og ikke mindst som ordstyrer i debatter har han ved sin på samme tid myndige og diskret ironiske form bidraget til at den overfladiskhed, der på grund af tidsbegrænsningen ofte svækker denne genre, har kunnet overvindes. Sin væsentligste indsats i fjernsynet har han ydet som formidler af bildende kunst hvor hans helt selvstændige vurderingsevne har gennemtrængt udsendelserne. Uanset at hans udgangspunkt og ståsted har været den politiske arbejderbevægelse har hans holdning været præget af en stærk individualisme og hans stil tangeret det aristokratiske. – I sine yngre år har han alene eller sammen med andre skrevet bøger om danske kunstnere, således om Lars Bo, Svend Engelund og Jens Sondergaard. En større efterkrigsanalyse af Frankrig udkom 1945, *Frankrig paa Skillevejen*. I 1970'erne har han udsendt en række romaner hvis temaer og sujet hovedsagelig hidrørte fra industrisamfundets arbejdspladser. En ironisk distance kombineret med en alvorlig realisme har været disse arbejders kendetegn: *Efterfølgeren*. 1972, *Adèle og Paris*. 1973, *Systemet*. 1974, *Kørt fast*. 1975, *Øresund*. 1976, *Table spor*. 1979. 1977 og 1978 har han fået opført skuespillene

Natmad og *Familiebillede* på danske scener. □ Tegn. af Eiler Krag. Tegn. af Hans Lollensgaard (Kgl. bibl.). Foto.

F. M.: Så vidt jeg erindrer . . . , 1971. Interview i Politiken 6.2.1977.

Hans Sølvhøj

Madsen, Frederik Christian, 1834–82, skuespiller. * 6.10.1834 i Kbh. (Helligg.), † 23.4.1882 i Århus, begr. i Kbh. (Holmens). F: restauratør Jens M. (Tjørnelund) (1791–1853) og Karen Larsdatter (1800–78). ~1° 27.5.1862 i Gentofte med skuespiller Louise Cecilie Lange, * 16.11.1839 i Århus, † 10.2.1866 i Kbh. (Garn.), d. af teaterdirektør H. W. *L. (1815–73) og Juliana M. Michaelsen (1799–1866). ~2° 19.3.1870 i Kbh. (Trin.) med skuespiller Caroline Margrethe Georgine Lumbye, * 17.3.1833 i Kbh. (Helligg.), † 1.4.1901 i Ystad (~1° 1851 med forfatter Adolph v. d. *Recke, 1820–67), d. af komponist H. C. *L. (1810–74) og Georgine M. H. Hoff (1813–71).

M. var udlært urmager da teaterlysten, som var blevet næret ved dilettantoptræden i „Kalkbalen“ bl.a. med de senere skuespillere A. *Helsingreen og Harald *Kolling, drev ham til at gøre legen til alvor: han fik engagement ved M. V. *Bruns selskab, debuterede 3.9.1856 i Haderslev og vakte navnlig opmærksomhed som Hans Mortensen i *Aprilsnarrene* og Peter i *Et Eventyr i Rosenborg Have*. De tre følgende sæsoner tilhørte han provinserne, især Odense, men om sommeren spillede han på Alhambra i Kbh. hvor H. W. Lange opdagede ham og fik ham knyttet til Folketeatret; her virkede M. fra 1859 til 1870 og vandt ry som en af landets ypperste komiske skuespillere, navnlig i farcer. Styx i *Orfeus i Underverdenen* blev (11.10.1860) M.s egentlige genembrudsrolle, en fantasifuld tragikomisk figur hvis form blev kopieret, men aldrig udfyldt af senere fremstillere. Han skabte – vejledt af Frederik *Høedt – to typer for sin samtid: den danske håndværkssvend og den franske fusentast fra Palais Royals viltre farcer (Rosenville i *Rejsen til Kina*. Cæsar i *Verdens Herkules*, Tamerlan i *Den svage Side*). Grundlaget for dem begge var smittende elskværdighed, men mens svenden (fx i bageren i *Store Bededagsaften*, sadelmageren i *Lige Børn leger bedst* og skrædderen Peter Ravn i *En Spurv i Tranedans*) var professionelt karakteriseret med mange komiske småtræk fra livet, blev „galfrandsen“ formet over en grundtype: han boltrede sig gennem de mest ellevilde situationer med frisk humør, spillende vid og forso-rent lune. Betegnelsen genial kunne her anvend-

Madsen, Frederik

des med fuld ret; M. var, skrev Edvard *Brandes, efter J. L. "Phisters afgang „den første komiske Skuespiller vor By ejer“. Men hvis rollen krævede elegance og overlegen ro, fx franske markier eller advokaten i *En Fallit*, slog hans evne og dannelse ikke til; han havde talent for overgivenhed, men ikke for værdighed. Klassisk anlagt var han ikke, men derimod øjebliksmenneskets fremstiller med sin egen af publikum i høj grad accepterede form som ikke interesserede Phister, da han søgte en arvtager. Han ønskede tværtimod et uoprevet, modtageligt talent og fandt det i Olaf *Poulsen.

Allerede 1870 brød M. med Folketeatret og havde siden intet blivende sted, men spillede snart i provinserne og Norge, snart på Casino (1871–72; 1876–80) hvor han viste sig sidste gang i Kbh. ved sin 25-års jubilæumsforestilling 27.8. 1881 bl.a. som husaren i *Adolf og Henriette*. Det var hans glansroller, Søren Pipperup i *Redaktionssekretæren*, Peter Ravn og Hans Styx, der bar ham gennem nedgangens år, i hvilke stemmens hæshed tiltog og der gik slid på hans evne som følge af et forceret liv. Edv. Brandes beundrede på den tid hans geniale drukkenbolt Bardolph i *Henrik IV.* og slog (1876) forgæves et slag for hans ansættelse ved Det kgl. teater, men selv følte M. sin tilbagegang og led derunder; få dage før sin død stod han, kun 48 år gammel, sidste gang på Århus teater som Bjørn i *Valdemar Sejv*. De yngre skuespillere J. F. S. *Dorph-Petersen, Carl Wulff og William *Piodelte hans roller, men deres fremstillinger blev kun konventionelle kopier uden hans komiske ånd. M. var den kunstner Olaf Poulsen beundrede mest i sin ungdom, og der var i hans Brown i *Soldaterløjer* tydelig påvirkning fra M.s spil. – Hans anden hustru, Caroline Recke-Madsen, der havde frekventeret balletskolen og 1851 debuterede i skuespillet på Det kgl. teater, var i nogle år en nydelig, om end affekteret fremstiller af lystspillenes unge piger på Folketeatret. Den duftvaudevillette, som fru *Heiberg (Johanne Luise) anslag på Det kgl. teater fortsatte R.-M., en let sentimental romantik der også præger faderens kompositioner, fx i Drømebilleder og Amélie Vals. Men der var ingen udviklingsmuligheder i hendes spæde talent som stod i et modsætningsforhold til en rolle som fru Alving i *Gengangere* hvis første fremstiller hun blev i de danske provinser. 28.3.1896 optrådte hun sidste gang ved en særforestilling på Dagmar-teatret bl.a. som guldbruden i *En Guldbryllupsaften*. □ Træsnit 1867 og 1868. Litografi 1870 og i samme type, med hustru, på litografi af A. Jacobsen og R. Hartnack s.å. Træsnit 1881 efter foto, efter samme flere træsnit 1882, bl.a. af C. Hammer og

H. P. Hansen. Tegnet i rolle af C. Bayer (Teatermus.). Afbildet i rolle på litografi. Foto.

Breve i Af dagens krønike, 1889 404–06. – Edv. Brandes i Morgenbladet 13.10. og 15.10.1876. Benjamin Pedersen i Julekalender IV, 1888 21–32. Karl Schmidt: Medd. om skuespil og teaterforhold i Odense I, 1896. Rob. Neiiendam i Danm. i fest og glæde, red. Jul. Clausen og T. Krogh IV, 1935 422 448f. Samme: A/S Kbh.s Hippodrom. Folketeatret 1845–1945, 1945. Gunnar Sandfeld: Thalia i provinsen, 1962 (2. udg. 1968). Samme: Komedianter og skuespillere, 1971.

*Robert Neiiendam**

Madsen, Hans Peter, 1835–1919, apoteker. * 15. 1.1835 i Kbh. (Frbg.), † 17.6.1919 sst., begr. på Frbg. F: apoteker Anders M. (1794–1879) og Martha Cathrine Sorterup (1798–1882, ~ 1° 1815 med apoteker Niels Møller, 1780–1829). ~ 10.6.1864 i Kbh. (Hellig.) med Fanny Elise Marie Christine Host, * 28.2.1841 i Kbh. (Hellig.), † 25.3.1920 sst., d. af boghandler, senere universitetsboghandler, etatsråd A. F. *H. (1811–97) og Sidse H. Muusfeldt (1821–50). – Far til E. *Høst-Madsen.

M. var discipel på Ålborg Løveapotek 1850–54, havde de følgende år plads på Nyborg apotek og blev kandidat 1857. Han konditionerede en kort tid på Århus Svaneapotek og drog derpå til udlandet hvor han i tre år havde apotekspladser og studerede i Tyskland, Paris og London. Efter hjemkomsten i 1861 kom han til Vesterbro Apotek i Kbh. der tilhørte faderen og overtog det 1864. Han udvidede apoteket betydeligt og indførte mange nye metoder og apparater så at det efterhånden blev et monsteraapotek i alle henseender hvor de nyeste fremskridt på læge- og apotekerkunstens område blev taget op til behandling. 1861–63 var M. medlem af bestyrelsen for Den pharmaceutiske forening, 1868–90 formand for Kbh.s apotekerforening og 1872–91 næstformand for Dansk apotekerforening. Endvidere var han medstifter af Fonden til det pharmaceutiske studiums fremme og dens første formand fra 1873–91, og i nogle år sad han i repræsentantskabet for Det pharmaceutiske understøttelsesselskab. 1888–93 var han assessor i sundhedskollegiet og kortvarigt medlem af farmakopækommissionen samt i mange år censor ved den pharmaceutiske kandidatexamen. Gennem hans mange afhandlinger i den hjemlige og udenlandske fagpresse blev hans navn kendt, og han deltog ofte i kongresser og lægemøder i udlandet hvorved han blev æresmedlem af adskillige udenlandske pharmaceutiske selskaber.

I M.s tid blev Vesterbro Apotek flere gange moderniseret og i 1884 byggedes et ny laboratorium i ejendommens have med henblik på både præparation, analyse og forskning. M. var en meget

interesseret, dygtig og i det daglige arbejde virksom som apoteker, og han nåede i 1880'erne at se sit apotek som vel nok landets største. Endnu i mange år bevarede apoteket en forreste position som en medicinfabrik der fremstillede præparater med videresalg for oje.

M. var meget kirkeligt interesseret og tog aktiv del i planerne vedrørende opførelsen af Skt. Matthæus kirke på Vesterbro. Politisk tilhørte han højre, og uden at være aktiv som politiker var han kasserer for partiets forretningsudvalg. Efter reumatisk sygdom 1898–99 blev M. stærkt gangbesværet, og da dertil kom en alvorlig hjertelidelse blev de følgende år præget af tiltagende svagelighed. Fra 1912 fik M. og sønnen, apoteker, dr. phil. Erik Host-Madsen et fælles privilegium til at drive Vesterbro Apotek. – R. 1882. DM. 1888. □Foto.

V. K. P[ermin] i *Archiv for pharmaci og chemi*, 1919 181–85 (heri bibliografi). E. Dam og Aa. Schæffer: *De danske apotekers hist.* II, 1928 387–93. – E. Host-Madsen: *Mine erindr.*, 1968 (heri slægtstvl.). Ellen Damgaard og P. H. Moustgaard: *Et hjem – en familie*, 1970.

Kurt Bærentsen (Poul Hauberg)

Madsen, Hans, † ca. 1562, præst. ~ ca. 1530.

M. var allerede ca. 1530 præst i Svanninge ved Fåborg og har antagelig på et tidligt tidspunkt sluttet sig til reformationen. I 1535 var han som official i Salling herred med til at udstede hydingsbrev til Christian III; men kort efter blev han grebet af lybeckerne, fort til Odense og underkastet tortur, fordi han ikke ville røbe hvor han havde gemt de kostbarheder som Jacob *Hardenberg til Sandholt havde betroet ham. Da man ikke kunne pine noget ud af ham, blev han sat ind i et stort skab i Odense provstegård, og her fik han lejlighed til at aflytte en vigtig samtale mellem de lybske anførere om planen for det forestående felttog. Da hæren brød op, måtte M. følge trop; han blev bundet til en hest og måtte på bare ben holde trit med den. En nat lykkedes det ham dog at undslippe og stage sig over til Horneland, hvorfra han efter mange farer og genvordigheder nåede den danske lejr ved Assens. Her traf han Jacob Hardenberg der førte ham til den øverstkommanderende, Johan *Rantzau (1492–1565) hvem han fortalte hvad han havde hørt; trods nogen mistro tog feltherren hensyn til hans oplysninger der skal have bidraget til den afgørende sejr ved Øksnebjerg 11.6.1535. 1536 hostede M. lønnen for sin standhaftighed og sit mod, idet Christian III overlod ham Horne sognekald som han fra da af til sin død forenede med nabosognet Svanninge. Her efterfulgtes han af sin søn Jørgen Hansen, hvem vi skylder vort kendskab til hans oplevelser un-

der grevefejden. En ældre søn, Mads Hansen, overtog embedet i Horne og viste under syvårskrigen et lignende mod som skibspræst hos underadmiral Frants *Bille, Jacob Hardenbergs svigersøn. □M.s besøg hos Johan Rantzau er fremstillet på tegn. af E. Pauelsen, 1778, stik af J. G. Preisler, 1779, efter mal. af Pauelsen samt stik efter samme mal. af C. G. Schule, 1786. Med samme emne relief af B. Thorvaldsen, 1841 (1843 Svanninge k.), hertil tegn. og skitser (Nysø). Afbildet på mal. af H. P. Lindeburg udst. 1896, og på mal. af Peter Hansen, 1916.

Jørgen Hansen i *Danske mag.* IV, 1750 45–47. G. Strøm i *Saml. til Fyens hist. og top.* I, 1861 72–78. *Kirkehist. saml.* 5. r. III, 1905–07 234. *Præsteindberetn. til Ole Worm* II, 1974 119f.

*Henry Bruun**

Madsen, Hans Peter, 1870–1941, landmand. * 28.2.1870 i Valsøllille, Sorø amt, † 31.3.1941 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: gårdforpagter, sognefoged Peder M. (1826–1905) og Maren Kirstine Hansen (1831–1918). ~ 24.5.1895 i Valsøllille med Ane Christine Lund, * 25.7.1864 på Egtvedgård, Haraldsted sg., Sorø amt, † 27.1.1948 i Kbh., d. af forpagter Jens L. (1836–1912) og Karen Sørensen (1834–1923).

Efter uddannelse ved praktisk landbrug og ophold på Emdrupborg højskole 1885–86 var M. på Tune landboskole 1890–91, kom derefter på landbohøjskolen og blev landbrugskandidat 1893. I årene 1894–95 var han regnskabsfører og lærer for landbrugsfærlinge på Tybrind, 1895–1911 ejede han Slangergård ved Ringsted og 1914–18 Overberg hovedgård og gods i Horns herred. I landmandskredse stod der stor respekt om M.s navn, og han fik da også overdraget en række tillidsposter: formand for Ringstedegnens landboforening 1905–10, medlem af bestyrelsen for De sjællandske landboforeninger 1907–12, næstformand 1909–12, formand for samvirksomhedens planteavlssudvalg 1915–18 og for Horns herreds landboforening 1914–17. Da staten 1917 overtog driften af de hidtil bortforpagtede gårde Favrholt og Trollesminde ved Hilerød, blev M. som inspektør leder af virksomheden. Med største energi og beslutsomhed gik han i gang med en omfattende modernisering af den samlede landbrugsbedrift, arbejderboligerne ikke at forglemme. Dette kapitalkrævende program så han som en absolut forudsætning for, at gårdene kunne anvendes efter deres bestemmelse, nemlig at være sæde for en væsentlig del af statens husdyrbrugsforsøg og statens redskabsprøver. Hans krav om „rene driftstilskud“ fremkaldte imidlertid en ret så hadsk kritik fra mangt et hold, hvad han tog sig meget nær. 1928, da

Madsen, Hans

moderniseringsprogrammet var i hus, tog han følgende sin afsked. Det følgende år købte han Endrupgård ved Fredensborg som han ejede til 1938. Det er såre betegnende for ham at han på stedet rev de gamle avlsbygninger til gården ned for så at erstatte dem med tidssvarende faciliteter. Han folte det som en art oprejsning, at han efter Trollesmindes brand 1932 blev medlem af landbrugsministeriets genopbygningsudvalg. Sine sidste år tilbragte han som forpagter af Højgård ved Herlev. Retlinet og pligtopfyldende som kun få søgte han på uegennyttig måde at fremme det der for ham stod som det fagligt og menneskeligt rigtige i en given situation. Hans råd blev derfor søgt af mange der i tilgift også fik en engageret belæring om den danske natur, det danske lands fortræffelige egenskaber. 1932 blev han medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd og s.å. dets repræsentant i statens redskabsudvalg hvis formand han var 1932–38. Han var i disse år tillige censor ved eksamen i redskabs- og maskinlære ved landbohøjskolen.

Jordbrugs-teknik II, 1930 21f. Ugeskr. for landmænd, s.å. 86f. Sv. O. Herning sst. 1941 235f.

Erik Helmer Pedersen (Aksel Milthers)

Madsen, Harald Martin Bergmann, 1890–1949, skuespiller (Bivognen). * 20.11.1890 i Silkeborg, † 13.7.1949 i Usserod, begr. i Horsholm. F: skomager Mads M. (* 1863) og Johanne Andrea Vilhelmine Jensen (* 1868). ~10.3.1924 i Kbh. (b.v.) med skuespiller Anna Ingeborg (Inga) Helga Sandberg, * 11.8.1892 i Oslo, † 4.1.1974 i Horsholm, d. af teaterdirektør Johan August S. (1842–1901) og Sigrid Carlsson (1868–1954).

M. havde som dreng ingen lyst til at komme i skomagerlære og kom i stedet 12 år gammel til cirkus Mieke hvor han blev optaget i familien. Han blev oplært som akrobat og slangemenneske og omkring 1912 blev han 3. mand i klovne-nummeret „Brødrene Mieke“ sammen med August Mieke og Kristian Rehder. I en årrække turnerede de sammen, men under et engagement hos Cirkus Schumann i Kbh. fik han 1917 en birolle i Mauritz Stillers film *Alexander den Store*, og 1921 blev han opdaget af instruktøren Lau Lauritzen, kunstnerisk leder af filmselskabet Palladium, der søgte en partner til Carl Schenstrøm for at danne et komikerpar. Valget viste sig genialt. Med sin lille, trinde skikkelse og sit naive, sommetider skalkagtige ansigtsudtryk passede M. fremragende sammen med Schenstrøms lange rødmagre skikkelse og smalle, melankolske ansigt. Med de to skikkelser der i Danmark fik navnet Fyrtårnet og Bivognen, oftest forkortet til Fy og Bi, havde Lau Lauritzen

skabt filmhistoriens første internationalt kendte filmkomikerpar; senere opstod andre par, fx Gøg og Gokke i USA. Fyrtårnet og Bivognen blev omgående meget populære blandt både voksne og børn og deres ry nåede ud over hele verden. Deres store popularitet kan bl.a. måles af de mange forskellige navne, de fik: i Sverige fx blev de kaldt Fyrtørnet och Släpvagnen, i Norge: Telegrafstolpen og Tilhængeren, i England: Long and Short, i Tyskland: Pat und Patachon, i Italien: Pat e Patachon, i Frankrig: Double Patte et Patachon og i Holland: Watt en Halwatt.

Allerede med deres første film *Film, Flirt og Forlovelse* fra 1921 lå deres kostume og karakter fast. Bivognens kostume var: for korte snævre bukser, en stumpret jakke, der var et par numre for lille, det hele understreget af en svajrygget holdning. På hovedet havde han en slags rundpuldet hat der også var flere numre for lille. Som person var han barnlig, lidt bondesnu, sommetider iblandt et gran af ondskabsfuldhed. I modsætning til Fyrtårnet spillede Bivognen altid med et „nøgent“ umaskeret ansigt. De to komikeres spillestil og komik var et produkt af de krav, stumfilmen stillede, og det skulle vise sig vanskeligt for dem at tilpasse deres stil til lydfilmens krav. Deres bedste tid ligger derfor fra 1921–30. I denne periode medvirkede de årlig i to–tre film. Især deres film fra begyndelsen af 20'erne havde en barnlig, uimodståelig charme der nåede et højdepunkt i *Han, Hun og Hamlet* fra 1922. 1926 lod Lau Lauritzen dem én gang træde udenfor deres sædvanlige rollefag og gav dem hovedrollerne i en filmatisering af Cervantes *Don Quixote*. Især M.s dramatiske begrænsning viste sig i denne film. Han havde svært ved at finde udtryk for rollens tragikomiske undertone. Fy og Bi fortsatte hos Palladium nogle år ind i 1930'erne, og der blev optaget en tonefilmsudgave af successen *Han, Hun og Hamlet* der dog ikke nåede på højde med første-udgaven. Sidste gang Fy og Bi optrådte sammen var 1940 i Johan Jacobsens film *I de gode, gamle Dage*. Endnu et par gange, 1934 og 35, medvirkede M. i trioen Brdr. Mieke i sit eget Cirkus Mieke–Madsen. 1939 forsøgte han sig igen med sit eget *Cirkus Bergman Madsen* hvor han optrådte sammen med filmpartneren Schenstrøm. Senere forsøg (1940–41) måtte han opgive på grund af sygdom der plagede han i hans sidste år. □Foto.

Marguerite Engberg: Fy og Bi, 1980.

Anders Enevig / Marguerite Engberg

Madsen, Henrik Andreas Christian, 1867–1946, rektor. * 9.10.1867 i Næstved, † 4.1.1946 i Gen-

tofte, begr. på Frbg. (Solbjerg). F: kobmand Frederik M. (1838–1903) og Rosette Fraenkel (1844–1906). ~ 1° 2.2.1907 i Frbg. k. med Bertha Johanne Henningsen, * 17.8.1874, † 4.11.1938 på Frbg., d. af grosserer August H. og Anna Wiese. ~ 2° 4.4.1939 med Ellen Jørgensen, * 24.12.1894, d. af fabrikant Carl J. og Emilie Fischer. – Bror til C. F. *M.

M. blev student fra Herlufsholm 1885 og cand. mag. i fransk, latin og historie 1891; s.å. opnåede han accessit for prisopgave i romansk filologi. Under et ophold i Genève i år 1900 tog han desuden eksamen fra *Seminaire du français moderne*. – Allerede i studietiden underviste han fra 1888 ved forskellige københavnske skoler. 1893 blev han bestyrer for Jessens latin- og realskole i Kbh. (1899: Industribygningens skole), fra 1904 – efter flytning til Filippavej – under navnet Henrik Madsens skole. Da staten 1919 havde overtaget skolen, herefter under navnet Skt. Jørgens gymnasium, fortsatte M. som rektor indtil 1938. Sammenlagt ledede han således skolen i 45 år. – Som pædagog blev M. kendt som en initiativrig og praktisk leder af en anset skole; han hørte til pionererne for indførelse af klasseundervisning og for udnyttelse af billeder i undervisningen. Han var forfatter til en lang række lærebøger for folkeskole, mellemskole og gymnasium i geografi, fransk og historie, adskillige af dem i talrige oplag; størst betydning fik hans *Historiske Billedhæfter* I–IV, 1925–27 der blev et nyttigt hjælpemiddel for især mellemskolens undervisning i verdenshistorie og Nordens historie. Desuden udgav han forkortede udgaver af bl.a. Selma Lagerlöfs *Niels Holgersens Rejse*, 1918, af Johan Bojers *Den sidste Viking*, 1939 og af B. S. Ingemanns historiske romaner 1941–45. – Mest original var M.s indsats for skoleradioen som han ledede fra dens start i 1927 til sin død – han fungerede også som sekretær for det ministerielle udvalg hvorunder skoleradioen sorterede. Ikke mindst takket være M.s oplysningsvirksomhed – fx gennem Radiolytteren 30.3.1929 og Vor Ungdom 1930–31 – lykkedes det at gøre skoleradioen til et lodigt og benyttet instrument for undervisning på alle skoletrin i bl.a. sprogundervisning, geografi, naturhistorie, historie, litteratur og kunst. I tilknytning til udsendelserne blev fra ca. 1930 udgivet billedhæfter og andet anskueligt materiale, og i slutningen af 1930'erne udsendtes også instruktionskurser for lærere. En oversigt over dette pionerarbejde gav M. i artiklen *Skoleradio gennem 13 Aar* (Danmarks Radio 1925–40, ved A. Bredahl og Knud Rée II, 1940). M. holdt selv flere radioforedrag, udgivet i hæfteform (*Fra Borg til Kongebolig*, 1928, *Med Paps Jorden rundt*, 1929) der vidner om evne til at popularise-

re. „Med lydhorhed overfor nye skoletanker forbandt han den praktiske skolemands skarpblik for de nye ideers anvendelighed . . .“ (P. Ilsoe 1939). 1933 oprettedes Henrik Madsen-fondet ved Skt. Jørgens gymnasium. – R. 1920. DM. 1933. □Foto.

H. M. i Herlovianeren, 1938 5–7. – P. Ilsoe i St. Jørgens gymnasiums skoleprogr. 1939 3–12. Samme i Gymnasieskolen, 1946 46f.

Vagn Skovgaard-Petersen

Madsen, Hjalmar Viggo Olaf, 1872–1936, industridrivende. * 17.3.1872 i Kbh. (Johs.), † 16. 8.1936 i Gentofte, begr. i Hellerup. F: premierløjtnant, senere kaptajn i Kbh.s borgervæbning, tomrermester og brygger Frederik Christian M. (1834–98) og Andrea Dorothea Thorvaldine Bech (1840–1902). ~ 1° 1.12.1899 i Kristiania (Sagenes k.) med Jenny Magdalene Jacobsen, * 15.11.1873 i Kristiania, † 1.10.1967 i Søllerød, d. af værksejer Eduard Carl J. (1838–1904) og Jenny Magdalene Werenskiöld (1845–73). – Bror til Edgar *M.

M. blev student 1890 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand. polyt. 1898, hvorefter han begyndte sin virksomhed som ingeniør ved H. E. Gosch & Co.s Tændstikfabrik s.å. Han var direktør for De forenede Tændstikfabrikker 1900–17, indehaver af Hellerup Skolæstfabrik fra 1917 og direktør for A. B. Malmö Skolästfabrik fra 1927. Endvidere var han medlem af bestyrelsen for Den kgl. Porcelainsfabrik og Fajancefabrikken Aluminia fra 1924, for A/S C. Wibroes Bryggeri fra 1925 og handelskyndigt medlem af østre landsret fra 1933. Ved siden af sin industrielle virksomhed deltog M. i udstrakt grad i organisationsarbejdet inden for Dansk arbejdsgiverforening og dens underorganisationer. 1907–17 var han formand for Foreningen af tændstikfabrikker i Danmark, fra 1918 for Træindustriens fabrikantforening for østifterne, 1906 medlem af Industrifagenes forretningsudvalg, 1920 næstformand, 1921 formand. Han blev 1918 medlem af Dansk arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse og forretningsudvalg, 1927 af Arbejdsgivernes Ulykkesforsikrings repræsentantskab og 1932 af dennes hovedbestyrelse og medlem af Industrirådet og Industriforeningens repræsentantskab 1925. Det var betydelige tillidsposter M. var indehaver af, og han spillede en meget væsentlig rolle inden for arbejdsgivernes organisation, navnlig som formand for industrifagene og som medlem af arbejdsgiverforeningens forretningsudvalg. – R. 1923. □Mal. af Jul. Paulsen (industrifagene).

Madsen, Hjalmar

Sophus Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforen. gennem 25 år, 1921. Hjalmar V. Elmquist: Industrifagene 1906–31, 1931. Arbejdsgiveren 21.8.1936.

*Sophus Agerholm**

Madsen, Johannes Christian, 1849–1914, officer. * 28.5.1849 i Odense, † 2.5.1914 sst., begr. sst. F: bomuldsvæver og modehandler Mads M. (1819–94) og Kirstine Henriette Becher (1822–1905). ~ 15.7.1876 i Kbh. (Johs.) med Alvilda Rosalia Rasmussen, * 15.4.1855 i Kbh. (Trin.), † 7.3.1929 sst., d. af fabrikbestyrer Ole R. (ca. 1809–71) og Clara Georgine Amalie Lindgreen. M. gennemgik 1864–67 underofficerslevskolen, var sergent 1868–69, fik 1868–74 den sædvanlige officersuddannelse, blev 1874 premierløjtnant i infanteriet, var fra 1883 kaptajn i linjen, 1901–10 i forstærkningen m.m. Af interesse for husflids-sagen i almindelighed og af hensyn til det nyttige og gavnlige ved at beskæftige mandskabet i fritiden fremsatte han 1890 forslag om indførelse af undervisning i husflid ved fodfolksregimenternes vinterhold. Deltagelsen skulle være frivillig, arbejdet ledes af befalingsmænd, uddannet ved Odense husflidsskole, og omfatte træarbejder og børstebinding m.m.; senere kom hertil skomageri. Krigsministeriet optog sagen med megen velvilje, bevilgede penge til arbejdsredskaber og materiale samt små honorarer til lærerne, og fra 1892 arbejdedes der hvert år i garnisonerne. Arbejdstiden var først henlagt til vinter-, senere til sommermånederne; en række kursus for militære lærere afholdtes, og efterhånden bredte deltagelsen sig til artilleriets afdelinger og militærarbejderne m.fl., og på flere landsudstillinger fremvises prøver på arbejderne. M. var leder af og tilsynsførende med den „militære husflid og sløjd“ indtil 1913. En række år gav M. i Militær Tidende bl.a. 1894–96 oversigt over resultaterne. – R. 1894. DM. 1905.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

*Rockstroh**

Madsen, Jacob, 1538–86, se Aarhus, Jacob Madsen.

Madsen, Jacob, 1538–1606, se Vejle, Jacob Madsen.

Madsen, Jacob, 1596–1653, købmand, borgmester. * 1596 i Visby, † 21.5.1653 i Kbh., begr. i Holmens k. ~ ca. 1621 med Karen Eilersdatter, * 1591 i Vordingborg, † 24.11.1674 i Kbh., begr. i Holmens k. (~ 1° med Iver Bruun, hvis navn også hendes børn af 2. ægteskab antog), d. af borgmester og tolder i Vordingborg Eiler Jacobsen og Margrethe Pedersdatter.

Udover hans gotlandske afstamning er intet kendt om M. før han 1625 som borger i København optræder som leverandør af gotlandsk tommer til kronen. I løbet af få år etablerede han sig som en af kronens faste forretningsforbindelser. Især gjorde han sig gældende som storleverandør af tømmer, byggematerialer, grovvarer til flåden, ammunition og proviant. For kronen fik han desuden – til dels i samarbejde med andre – en række store byggeforetagender i entrepriise, således arbejder på Antvorskov, Københavns slot, Holmens kirke samt opførelsen af lejevåninger i Læderstræde, 100 våninger i Nybodder, bryghuset og den aldrig fuldførte kæmpekirke Skt. Anna Rotunda. 1647 fik han overdraget reparationerne efter branden på tøjhuset og provianthuset. Han deltog i det spekulationsprægede Østersøiske kompagni og drev fragtfart så langt væk som på Spanien. 1646 opbragte spanske kapere tre af hans skibe. Under Torstenssonkrigen påtog han sig at udruste fire krigsskibe for kronen.

Væksten i hans forretninger med kronen belyses gennem de i rentemesterregnskaberne anførte kontantudbetalinger. Johan *Jørgensen har for tidsrummet 1625–38 opgjort disse til mere end 57000 daler, men for årene 1639–48 til 181000 daler. Men disse kontantudbetalinger dækkede langtfra hans fordringer. Allerede tidligt i 1630erne betaltes han tillige af landbrugsproduktionen på krondomænerne, og desuden fik han anvist store beløb gennem tolden i København, Ribe og Visby. Alligevel efterlod han sig ved sin død fordringer på staten for ca. 190000 daler. Der er dog ingen tvivl om at han som en af de af Corfitz *Ulfeldt særligt begunstigede leverandører havde gjort sig skyldig i svigagtige leverancer. Undersøgelsen af Ulfeldts embedsførelse resulterede da også i at arvingerne sluttelig kun fik godkendt fordringer på 80000 daler.

For eftertiden er M.s navn især knyttet til Børsens historie. 1636 lejede han sammen med nogle købmænd børsbygningen og fik selv tilladelse til at holde vinstue. 1642 lejede han den alene for fem år, og 1647 blev den direkte overdraget ham af Corfitz Ulfeldt mod at han nedskrev sine fordringer på staten med 50000 daler. Denne transaktion blev, uagtet den var godkendt af Christian IV, et vigtigt punkt i undersøgelsen af Ulfeldts administration. Arvingerne fik dog lov at beholde Børsen til 1669 hvor den afhændedes til kronen for 1002 tdr. hartkorn jysk og fynsk jordegods. M.s personlighed er eftertiden ubekendt, men karakteren og omfanget af hans virksomhed placerer ham som en af de største og mest driftige danske erhvervsdrivende i Christian IVs senere år. Fra 1641 til sin død var han borgme-

ster på Christianshavn. □ Afbildet på epitafialmal. (Holmens k., Kbh.).

Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka, J. A. Fridericia og J. Skovgaard III–VIII, 1878–1947 (fot. optr. 1969–70). Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen IV–VI, 1879–84. Kancelliets brevøger 1624–45, 1925–68. – G. F. Lassen: Bidrag til Borsens hist., 1858 47–58. O. Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. IV, 1885. Johs. Werner: Borsen, 1915. L. Bobé i Pers. hist. t. 7. r. IV, 1920 278–82. Samme: Bremerholms kirke og Holmens menighed, 1920. Johan Jørgensen: Det kbh.ske patriat og staten, 1957. Jens Engberg: Dansk finanshist., 1972. – Afregn. med statsleverandører, udg. Rigsark.s I. afd., 1980 = Specialregistraturer 113f.

Steffen Heiberg

Madsen, Julius Martin, 1873–1938, industridrivende. * 20.7.1873 i Sakskobing, † 29.1.1938 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: fabrikant Conrad Martin M. (1841–1925) og Julie Johanne Jacobsen (1836–1915). ~ 20.10.1906 i Kbh. (Slotsk.) med Marie Petersen, * 27.12.1879 i Grenå, † 18.8.1918 i Kbh., d. af handskemager Peter P. (1852–1925) og Wilhelmine Rüttgers (1854–1920).

M. blev uddannet som maskintekniker og var derefter maskinkonstruktør på Orlogsværftet 1895–98, ingeniør i Akts. Vølund 1898–1901, 1901 medstifter af og til sin død medindehaver af ingeniørfirmaet Albrechtsen & Madsen der navnlig beskæftigede sig med konstruktion og opførelse af centralvarme-, ventilations- og spildevandsanlæg. Han var en mand med stor interesse for offentlige anliggender. 1923–33 var han medlem af Kbh.s borgerrepræsentation og i otte af disse år formand for den borgerlige fællesgruppe, endvidere medlem af Kbh.s havnebestyrelse fra 1926. Politisk sluttede han sig til det konservative folkeparti og var medlem af dets hovedbestyrelse. Det var dog særlig organisationsrådet han viede sine kræfter, og han valgtes i første række til en del tillidsposter i jernindustrien. 1919 blev han medlem af bestyrelsen for Foreningen af fabrikanter i jernindustrien i Kbh. (1921–22 og 1924–32 formand), og samme år kom han i bestyrelsen (–1937) for Sammenslutningen af arbejdsgivere inden for jern- og metalindustrien i Danmark hvis formand han var 1926–32. Endvidere blev han 1924 medlem af Dansk arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse, 1927 af forretningsudvalget, 1931 næstformand og 1932 formand. På grund af disse tillidsposter inden for jernindustrien og arbejdsgiverforeningen blev der lagt mange andre hverv på M.s skuldre; således var han medlem af socialrådet 1923–29, af sociallovgivningskommissionen 1925–29, af invalideforsikringsretten 1921–33 og tilforordnet retten 1934, medlem af arbejdsnævnet fra 1926, af Arbejdsløshedsfor-

dens bestyrelse fra 1927, af socialministeriets arbejdsudvalg fra 1932, af Håndværkerbankens bestyrelse fra 1928, af bestyrelsen for Pensionsforsikringsanstalten fra 1924 og formand for Arbejdsgivernes ulykkesforsikring fra 1932. Han var endelig formand for bestyrelsen i Akts. Det danske Kulkompagni.

Den meget krævende stilling som Dansk arbejdsgiverforenings formand gav M. lejlighed til at udfolde fremragende evner, og han gik med den største kraft og interesse op i dette arbejde. De der ikke kendte ham nærmere kunne måske få indtryk af at han var en stejl natur; det rigtige heri er at M. var en stærk mand der, når han var overbevist om rigtigheden af sine anskuelser, ikke var let at rokke; men han var både forhandlingsvillig og meget forhandlingsdygtig, og både herved og på grund af personlig charmerende egenskaber opnåede han i mange tilfælde store resultater. Han tiltrådte stillingen som Arbejdsgiverforeningens formand under særdeles vanskelige omstændigheder i 1930ernes første krisear. Han blev formand da pristallet gik stærkt nedad og kravet om nedsættelse af lonningerne voksede inden for medlemmernes kreds; men både i 1933 og de følgende år førte sammenbrud i overenskomstforhandlingerne på arbejdsmarkedet til lovindgreb fra den socialdemokratiske radikale regering, dels i form af forbud mod arbejdsstandsninger, dels ved ophøjelse til lov af forligsinstitutionens mæglingsforslag. Under disse politiske forhold hvor arbejdsgiverforeningens position svækkedes søgte M. gennem mange initiativer og en energisk forhandlingsindsats at bekæmpe statsindgrebene og skabe en nærmere kontakt med De samvirkende fagforbund, og opnåede på flere områder resultater. Det var først og fremmest ham det skyldtes at man 1936 fik gennemført de nye forhandlingsregler for arbejdsmarkedet i hvilke det frivillige voldgiftsprincip fik en stærkere placering. Han gjorde en betydelig indsats for at forhindre loven om forbud mod overarbejde ved en frivillig overenskomst med De samvirkende fagforbund, men han mødte her uoverstigelige hindringer. Også med hensyn til selve Dansk arbejdsgiverforenings organisation fremsatte han planer om ændringer af betydelig rækkevidde. Når M. ikke nåede at gennemføre alle sine planer skyldtes det i væsentlig grad alvorlige sygdomsanfald. Allerede 1934 måtte han overlade forligsforhandlingerne til fabrikant Hjalmar *Madsen, og det sidste halve år tvang en uheldbredelig lunge sygdom ham til at lægge arbejdet i næstformanden oldermand Esper *Eisingers hænder. 1937 blev M. æresmedlem af Jernindustriens sammenslutning. – R. 1927. DM. 1934. K². 1937. □ Mal. af

Madsen, Julius

H. Slott-Møller, 1933 (Jern- og metalindustriens sammenslutn.), af H. Dohm, 1938 (Da. arbejdsgiverforen.). Foto.

[Sophus Agerholm og C. Plum:] Arbejdsgiverforen. 1921–36, 1936. Arbejdsgiveren, 1938 37–48 57–65. T. K. Thomsen i Ingeniøren, s.å. A 60. [Povl Drachmann] i Tidsskr. for industri, s.å. 49–51. Arbejdsgiverforen. gennem 50 år, 1896–1946, 1946. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen (Sophus Agerholm)

Madsen, Carl (Karl) Johan Wilhelm, 1855–1938, maler, kunsthistoriker, museumsdirektor. * 22.3. 1855 i Kbh. (Garn.), † 16.4.1938 sst., begr. sst. (Ass.). F: maler, kaptajn A. P. *M. (1822–1911) og Sophie Thorsoe (1826–56). ~ 1° 3.6.1880 i Hornbæk sg., Viborg amt med Johanne Henriette Møller, * 1.9.1859 i Øster Tirup ved Hjørring, † 9.3.1881 i Kbh. (Garn.). d. af gårdejer Lauritz Sørensen M. (1830–75) og Caroline Cathrine Holm (1819–83). ~ 2° 4.7.1883 på Frbg. med Thora Juliane Nielsen, * 5.8.1858 i Ålborg, † 9.12.1929 i Kbh., d. af Thora Nielsen (* ca. 1833) og udlagt barnefar somand Nielsen.

M. voksede op i et miljø med kunstneriske forbindelser i flere retninger. Ikke alene faderen, men også moderen udøvede malerkunst. Mormoderen, i hvis hjem han anbragtes ved moderens tidlige død, tegnede og malede selv, og både hun og hendes da afdøde mand havde stået i venskabelig forbindelse med C. W. *Eckersberg – manden til dels som Eckersbergs elev. Disse forhold prægede ganske naturligt M.s barndom. Aug.1866 sattes han i skole på Sorø akademi som han atter forlod 1871 med realeksamen. Sommerferierne tilbragte han hos morbroderen i Frederikshavn, og umiddelbart efter sin eksamen aflagde han sit første besøg på Skagen. Fra C. V. Nielsens tegneskole hvor han gjorde bekendtskab med Michael *Ancher, dimiteredes han derefter til kunstakademiet som han søgte otte kvartaler 1872–76. Samtidig lærte han at male hos faderen og især hos Wilhelm *Kyhne der satte megen pris på hans stilfærdige væsen og kunstnerisk forstandige omdømme. For arven efter mormoderen tog han til Paris 1876 og blev der til 1879. Han malede på École des Beaux-Arts under J. L. Gérôme og hørte også H. Taines forelæsnings. Kunstnerisk set havde det nok betydning for ham at ham omgikkes P. A. *Schou. Desuden traf han L *Tuxen og P. S. *Krøyer og var på studieophold i Bretagne 1878 sammen med Bernhard *Middelboe og Holger *Drachmann. Allerede dengang dyrkede M. kunsthistoriske studier og foretog af den grund mindre rejser til Bruxelles, Antwerpen og Amsterdam. I hans pariseretid faldt verdensudstillingen

1878. Han oplevede det nederlag som dansk kunst led ved denne lejlighed, en begivenhed som utvivlsomt fik afgørende betydning for hans udvikling og senere livskald. Efter sin hjemkomst debuterede M. på Charlottenborgs forårsudstilling 1880 med *En Fiskerenke. Fra Skagen*. Som maler „vandt han Paaskønnelse, men vakte ikke Sensation. Stilfærdige Landskaber og Stadtbilleder i fine graa Toner, der vidnede om en kultiveret Farvesans“ (G. Philipsen). Han nåede kun at udstille seks arbejder på Charlottenborg 1880–82, 1886 og 1889, men blev den egentlige grundlægger af kunstnerkolonien på Skagen, idet han trak sine nærmeste venner med sig på sine sommerstudier og derved bevirkede at kolonien i Hornbæk, hvor Krøyer udførte sine første ungdomsbedrifter, blev opgivet efter få års forløb. Mere og mere gik M.s beskæftigelse i retning af studier, samlerinteresser og kunstkritisk skribentvirksomhed. Hans første artikel, en anmeldelse af Charlottenborgs juleudstilling, stod i Dagsavisen 21.12.1881. På Holger Drachmanns anbefaling knyttedes han til dette blad som fast anmelder og skrev tillige 1882–83 artikler til Morgenbladet. Derfra gik han 1884 over til Politiken. Desuden leverede han regelmæssigt bidrag til Ude og Hjemme fra 1882, til Tilskueren fra 1884 og redigerede 1888 sit eget tidsskrift Kunstbladet, skrev senere hen ofte i Kunst og Illustreret Tidende.

Med M. indførtes en ny form for kunstkritik der både litterært og i kunstnerisk opfattelse afveg mest muligt fra Julius *Langes humanistiske filosofien og N. L. *Høyens nationale standpunkt. I sin vurdering var han først og fremmest den udøvende fagmand. Han vandt straks øre ved den varme, hvormed han fremdrog hvad der forekom ham værdifuldt, og han formåede at lægge sine egne kunstneriske oplevelser og tidens maleriske problemer op for læseren i et klart og levende sprog som enhver kunne forstå. Men i samme åndedræt kunne han være bidende og skarp under en afvæbnende elegance. Med sikkert blik slog han ned på svagheder, ubarmhjerterigt og uden personsanseelse, enten det drejede sig om ven eller fjende. M. blev pennenfører for det nye maleriske syn der kom fra Frankrig. I sin dagblads-journalistiske varetog han oppositionen mod det herskende regime, rejste bl.a. kamp mod akademiet og Charlottenborgudstillingen på grund af disse institutioners vægring ved at anerkende Vilhelm *Hammershøi – den kamp som resulterede i Den frie udstillings dannelse. I monografiske tidsskrift-artikler som for størstedelen har bevaret deres værdi usvækket gennem årene, satte han tidens betydelige maler-personligheder på den fremtrædende plads, de siden

beholdt: Viggo *Johansen, Kristian *Zahrtmann, Michael Ancher, L. A. *Ring, Th. *Philipsen, brodrene Skovgaard (Niels* og Joakim*), Julius *Paulsen, Vilh. Hammershoi. Allerede med den nordiske udstilling i Kbh. 1888, som Maurice Hamel så under M.s ledelse og anmeldte i en vel instrueret artikel i Gazette des Beaux-Arts, og med verdensudstillingen i Paris 1889 var de nye strømninger trængt igennem. M., der behændigt havde udnyttet mellemspillet mellem Kbh. og Paris, kunne hjemføre sejren, men han havde for så vidt taget forskud på den i Nordisk Tidsskrift 1888 i et ogpor med tidens problemer og dansk maleris aktuelle stilling dertil, som hører til de skelsættende monumenter i vor kunsthistorie. At M. blev den ledende kunstkritiker som for ham kun Høyen og ingen senere, kom også ældre samtidige kunstnere til gode, fx Lorenz *Frølich, hvem den nationale skole havde set over hovedet, og Vilh. Kyhn. Gennembruddets generation har imidlertid M. at takke for sin sikre position i det offentlige omdømme, og for en række yngre kunstnere har M. i årenes lob lagt grundlaget for deres berømmelse, fx Alb. *Gottschalk, de tre store fynboer og Aksel *Jørgensen.

Side om side med den kritiske virksomhed udviklede M.s kunsthistoriske forfatterskab sig naturligt ud af hans samlerinteresser. På et meget tidligt tidspunkt kastede han sig over japansk kunst, erhvervede sig selv en anselig samling og indførte kendskabet til Japan i Norden med sin første bog *Japansk Malerkunst*, 1885 der gjorde stærkt indtryk i datidens kunsthelv og også virkede på udviklingen i naturalismens brydningsår. I tråd hermed falder M.s kunstindustrielle interesser, hans artikler i Tidsskrift for Kunstindustri. Med dem støttede han det nye underglasurmaleri på porcelæn der opstod under Arnold *Krogs ledelse på Den kgl. Porcelainsfabrik, og den højst originale pottemager-keramik, som Thorvald *Bindesboll, brodrene Skovgaard og deres kreds udførte på små lervarefabrikker i hovedstadens periferi (1887). Tillige leverede han den første grundlæggende fremstilling af Den kgl. Porcelainsfabriks tidligste historie (1893). – Den nederlandske kunst optog imidlertid M. i stigende grad. Det satte sig spor i en række artikler og en bog *Hollandsk Malerkunst*, 1891 der (som undertitlen angiver) behandler „Tiden for Rembrandt, Kunstnerforholdene i det 17. Aarhundredes Holland“. Også den foltes som et grundlæggende værk ikke blot gennem den miljøskildring der tilvejebragtes ved forfatterens omhyggelige studier over de hollandske kunstneres arbejds- og levevilkår, men også fordi den moderne kunstvidenskabs metoder, arkivforskning kombineret med et minutiøst detailstudium over

for kunstværket, hermed indførtes hos os. Hvad M. havde tænkt sig med denne bog gennemførte han ikke. Hans hovedværk på dette område blev et museums katalog, *Fortegnelse over den kgl. Malerisamlings Billeder af ældre Malere*, 1904, vort første videnskabelige katalog i moderne stil-kritisk forstand. En kortfattet samlet fremstilling af *Nederlandenes Malerkunst i det 17. Aarhundrede* skrev han dog til Verdenskulturen 1909; den udkom selvstændigt i udvidet skikkelse 1925.

Inden for dansk kunst deltog M. – side om side med Emil *Hannover – i den vågnende interesse for Eckersberg og hans første elever, 30ernes og 40ernes maleri, som den nationale epoke og dens efterfølgere havde overlejet og skubbet til side. I modsætning til den gængse vurdering fremhævede han de inspirerede skitser, studier og forarbejder som en værdifuldere del af den ældre skoles produktion end de færdige udstillingsstykker der havde tabt i malerisk friskhed. Det gælder især W. *Marstrand, hvis evner først M. vurderede rigtigt og satte på plads. På samme linje ligger C. A. *Jensens rehabilitering og fremdragelsen af Danqvart *Dreyer. For Kunstforeningen skrev han monografierne om *Johan Thomas Lundbye*, 1895 og *Wilhelm Marstrand*, 1905. Under hans redaktion udkom 1901–07 *Kunstens Historie i Danmark* hvor han affattede hovedkapitlerne *Eckersberg og hans Skole* og *Den nationale Kunst* og desuden behandlede 1600- og 1700-tallets malerkunst. Senere føjede han til denne del af sin produktion afsnittet om Joakim Skovgaards admnykning i monumentalværket om Viborg domkirke, 1909, monografien om *Theodor Philipsen* (udg. af Kunstforeningen 1912), den store afhandling om *Christen Købke og hans Billeder paa Galleriet* (Kunstmuseets Aarsskrift 1914) og de populære skrifter *J. Th. Lundbye. Dagbogsoptegnelser* og *P. C. Skovgaard og hans Sønner*, begge 1918, og *Malerier af Johan Thomas Lundbye*, 1931.

Under store betænkeligheder (som Jul. Lange søgte at berolige) over for den radikale og fra nogle sider ikke just elskede kritiker ansatte Den kgl. malerisamling 1895 M. som assistent; 1900 avancerede han til inspektør. Han fik herved lejlighed til kritisk at gennearbejde hele galleriets bestand af ældre malerkunst og til at gennemgå statens magasinbeholdninger. Af disse fremdrog han mange betydelige arbejder (en række billeder af Rembrandt, deriblandt Korsridderen, den ældre Brueghels fortrinlige skitse, malerier af Cornelis Vroom, Adriaen van Ostade, Adriaen Brouwer, Gerard Dou, Salomon Ruysdael, Lucas Cranach o.a.). Også uden for museet lagde man beslag på hans arbejdskraft. Han udarbej-

dede katalogerne til den Moltkeske malerisamling (1900), over baroniet Gavnos ældre malerier (1914), Wilhelm *Hansens samling af nyere fransk malerkunst på Ordrupgård (1918) og H. *Heilbuths samling som han foranledigede udstillet på kunstmuseet, inden den spredtes for alle vinde (1920, engelsk tekst). Endvidere bistod han Johannes *Hage ved grundlæggelsen af den efter vore forhold så betydelige malerisamling på Nivågård hvis katalog han ligeledes skrev (1908). Forst 1911 nåede M. den plads på kunstmuseets direktorpost som offentligheden for længst og med stigende utålmodighed havde udpeget ham til. M. tog straks fat på at reorganisere alle dets samlinger af malerier og papirkunst, fik forøget dets årlige indkøbssum, stiftede Dansk kunstmuseums forening (senere Kunstmuseets venner) til støtte for erhvervelsen af ældre kunst og udgav fra 1914 Kunstmuseets Aarskrift. Efter ret indgribende og langvarige bygningsforandringer foretog M. en fuldstændig omordning. Samlingerne kom til at fremtræde under omgivelser der svarede til deres karakter, og han fik lejlighed til i praksis at gennemføre de anskuelser han havde fremsat i sin litterære virksomhed. – Sin ungdoms tilknytning til fransk kunst varetog M. i sin journalistik, gennem større artikler om J.-F. Millet (Ude og Hjemme, 1884) og Th. Rousseau (Kunstmuseets Aarskrift 1915), bogen om *Corot og hans Billeder i nordisk Eje*. 1920 og endelig ved den store udstilling af fransk kunst fra 1800-tallet som han med kunstmuseumsforeningens støtte fik afholdt i museet forsommeren 1914. En fremtrædende interesse hos ham udgjorde bogkunst. Han hørte til Forening for boghåndværks stiftere og første bestyrelsesmedlemmer 1888 og behandlede illustrationskunst i en række afhandlinger (om franske illustratører fra 1700-tallet og om Erik Wernskiold i Kunstbladet 1888; om Hans Smidths illustrationer til Steen Steensen Blicher og P. C. Skovgaard til H. C. Andersen i Kunstmuseets Aarskrift 1917 og 1920; om illustrationer til H. Wergeland i Bogvennen 1921) og et par bøger (*Illustrationerne til Holbergs Peder Paars*. 1919; *Franske Illustratører fra det 18. Aarhundrede*. 1929).

Ved sin afgang fra kunstmuseet 1925 stod M. som en europæisk kendt personlighed og med en række ikke almindelige udmærkelser: æresmedlem af akademiet i Antwerpen, overordentligt medlem af kunstakademierne i Kbh. (1917) og Stockholm, dr.phil.h.c. ved Lunds universitet (1918). Et festskrift overrakte ham af nordiske kolleger på hundredårsdagen for museets oprettelse 1924, og den danske udstilling i Musée du Jeu de Paume i Paris 1928, hvis præsident han

var, betød en ærefuld afslutning på det der indledte hans livsværk, rehabiliteringen af vor kunst efter nederlaget 1878. Han fik et langt og virksomt otium. 1928 overtog han ledelsen af Skagens museum hvis samling han omorganiserede således at den nu hører til landets ypperste, og han skildrede Skagentidens historie i *Skagens Malere og Skagens Museum*. 1929. Ved sin død efterlod han sig en næsten fuldført monografi om Thorvald Bingesbøll. Hans værdifulde samlinger af dansk og ældre udenlandsk kunst solgtes ved auktioner, hvortil han selv havde affattet kataloger. En fuldstændig samling af M.s skrifter og dagbladsartikler tilhører Skagens museum. – En søn Svend Viggo M., *5.3.1885, †8.7.1954, uddannedes hos Kr. *Zahrtmann og debuterede på Charlottenborg foråret 1904. Forinden var han blevet medhjælper hos Joakim Skovgaard ved udsmykningen af Viborg domkirke. 1917–19 var han direktør for Dansk kunsthandel, grundlagt af J. *Rump. – R. 1909. DM. 1923. K.² 1925. □Tegn. af Anna Ancher, 1875 (Skagens mus.), tegnet selvportr. ca.1875 og ca.1879, tegn. af P. S. Krøyer, 1877 (Skagens mus.) og af Viggo Johansen 1879 og 1880 (Skagens mus.). Afbildet på Krøyers mal. Musik i atelieret, 1886 (Nasjonalgalleriet, Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung) samt på mal. af V. Johansen, 1886 (St.mus.), 1887 med gentagelse og to mal. 1888. Mal. af V. Hammershøi, 1890 (bl.a. St.mus. og Skagens mus.). Malet selvportr. 1895. Tegn. af Hans Tegner, 1895. Afbildet på mal. af V. Johansen 1897 og 1899 (St.mus.) og på tegn. af Rasmus Christiansen, 1898. Træsnit af V. Jastrau, 1898. Tegn. af Alfred Schmidt, 1900. Skitse af V. Hammershøi, 1901 (St.mus.) til mal. 1902 (Thielska galleriet, Sth.), karikatur derefter af Th. J. Tegn. af V. Jastrau, 1902 (Kgl.bibl.). Afbildet på mal. af V. Johansen, 1903 (Sth. nationalmus.). Mal. af A. Lofthus, 1906 og af Henrik Lund, s.å., radering af Lund, 1907. Afbildet på P. Hansens mal., 1911, af museumsindvielsen 1910 (Fåborg mus.) og på forarbejder dertil. Mal. af Lofthus, 1913 (Fr.borg). Tegn. af Aksel Jørgensen, 1914. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1917, 1918 og 1919 (Fr.borg). Tegn. af Lofthus, 1922 (Skagens mus.), 1923, 1924 (sst.) og 1926, mal. af samme 1925, forarbejde til mal. 1927 (St.mus.), samt 1931, 1932, 1933 og flere udaterede, radering af samme 1931. Mal. af Niels Hansen, 1924 (Århus kunstmus.) og af V. Johansen, 1927 (Skagens mus.). Tegn. af H. Jensenius udst. 1928. Buste af L. Brandstrup, 1928 (Skagens mus.), i marmor 1932 (St.mus.). Litoграфи af Albert Naur, 1929. Mal. af Viggo Madsen, 1935 (Skagens mus.). Buste af Anker Hoffmann, 1936 (Sorø kunstmus.; Skagens mus.;

Randers mus.; Sth. nationalmus.). Tegn. af Carl Jensen udst. 1940 (Fr.borg). Afbildet på E. Henningsens tegn. af Bogstaveligheden (sst.). Mal. af Henrik Schouboe. Tegn. af H. Bendix, Otto Christensen (Skagens mus.), Aage Roose, Ivan Opffer, Joakim Skovgaard og selvportr. Foto.

Bibliografi. Kunstmuseets årsskr. 1921–23, 1924 391–99 (Aage Marcus: Bidrag til en fortegn. over bøger og afhandl. af K. M.). Merete Bodelsen: K. M. Bibliografi, 1939 (m. biogr. indledn.).

Kilder. Selvbibliografi i Indbudning till filosofie doktorspromotion vid Lunds univ.s 250års-fest, Lund 1918 XLVIII. Erindr. i Berl.tid. 10.1.1915, Politiken 30.12.1926 og 1.10.1934 samt i forf.s Skagens malere og Skagens museum, 1929 17–20. Breve i Samleren XV, 1938 164 174–78 254–56; 1939 74–77 136–40 164–68; 1940 127–29 199–201; 1941 22f 66–68. Interview i Gads da.mag. XXII, 1928 628–36.

Lit. Jul. Lange i Tidsskr. for kunstindustri, 1886 23–30. Alfr. Bramsen i Politiken 17.9.1898. Emil Hannover sst. 8.11.–10.11.1917. Edv. Brandes sst. 22.3.1930. Vilh. Wanscher sst. 1.10.1934 og 21.3.1935. Kn. Pontoppidan og Jens Thiis sst. 17.4.1938. Gustav Philipsen i Ill.tid. 20.8.1911. Samme i Ord och bild XXXI, Sth. 1922 417–31 (optr. i forf.s Af min urtegård, 1923 77–96). Alba Schwartz: Skagen. Den svundne tid, 1912. Georg Brandes i Kunstmuseets årsskr. 1921–23, 1924 1–6. Leo Swane sst. 1938 1–4. Th. Oppermann i Berl.tid. 11.11.1927. Leo Swane sst. 21.3.1935. Chr. Elling m.fl. sst. 17.4.1938. Leo Swane i Tilskueren, 1933 II 436–60. V. Thorlacius-Ussing sst. 1938 I 381–86. Sig. Schultz i Dagens nyheder 21.3.1935. Preben Wilmann i Socialdemokraten 22.3.1935. Poul Uttenreitter: Fritz Syberg, 1935 107–24. Pola Gauguin i Dagbladet, Oslo 22.3.1935 og 19.4.1938. Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Jens Thiis m.fl. i Samleren, 1938 143–64. Samme i Tidens tegn, Oslo 19.4.1938. Carl G. Laurin i Ord och bild, Sth. 1938 482–92. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XI, 1979 især 288–92.

Papirer i Kgl.bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Sigurd Schultz**

Madsen, Karl, 1899–1965, organisationssekretær. * 28.1.1899 i Kbh., † 12.2.1965 sst. F: kusk, senere parcellist Niels M. og Maren Nielsen. ~ 15.5.1927 med Johanne Rasmussen, * 7.2.1897 i Vantore, d. af mejeribestyrelse M. R. og Trine Rasmussen.

Efter sin konfirmation arbejdede M. en del år ved praktisk landbrug, men via fodermesterskolen på Tranekær blev han medhjælper på landbohøjskolens forsøgslaboratorium. 1923 blev han landbrugskandidat og efter et års studieophold i USA blev han 1926 tilknyttet De sjællandske landboforeningers sekretariat. Efter endnu et studieophold, denne gang ved universitetet i Edinburgh 1931–32, blev han 1933 sekretær og kasserer i De samvirkende danske landboforeninger. Eftersom hans chef, folketingsmand O. *Himmelstrup, for det meste var optaget andetsteds, blev den flittige, grundige og yderst velorienterede M. snart formændene H. *Hauch og J. *Tvedegaards nærmeste hjælper. 1941 tog han,

der anså krigstidens forskellige landbrugsordninger for stærkt diskriminerende over for det store landbrug, mod tilbuddet om at blive leder af Tolvmandsforeningernes sekretariat. Fra første færd så han det som sin hovedopgave at få gjort Tolvmandsbladet til et lødigt og læseværdigt månedsskrift. Hovedvægten skulle ikke lægges på organisationspolitik i snævrere forstand, men på faglig og erhvervsøkonomisk information. Det store landbrugs mænd skulle efter M.s opfattelse snarere udmærke sig som erhvervets bedst kvalificerede udøvere end som de sidste repræsentanter for en utidssvarende godsejerpatriarkalisme. Det er forbavsende hvor mange betydelige medarbejdere på det økonomiske faglige og alment kulturelle område M. allerede fra 1942 fik tilknyttet bladet. Med overgangen til kvartformatet 1944 fik bladet da den form M. fra begyndelsen havde sat sig som mål. Viden, kendsgerninger – det var det, han søgte og det, han ville videregive i en så direkte form som vel muligt. Selv var han uhyre belæst inden for de mest forskellige emneområder.

Det er betegnende at M. på sit landbrugsfaglige specialområde, avlsbiologien, fulgte nøje med i den videnskabelige udvikling. Gamle lånesedler på landbohøjskolens bibliotek dokumenterer bedre end noget hans livslange søgen efter kundskaber. Det faldt ham straks ulige vanskeligere at få så meget hold på stoffet at det kunne præsenteres for andre. Han skrev naturligvis en mængde artikler til sit blad og var desuden medforfatter af det store værk Dansk Landbrug 1888–1938 (tillige med Kjeld Bjerke og Hans Jensen) samt bidragsyder til samleværket Herregaardene og Samfundet, men det store samleværk om landbrugsforhold før og nu forblev en ønskedrøm. Blandt yngre landøkonomer, ikke mindst den voksende gruppe af indflydesrige organisationsfunktionærer, var han en højt agtet primus inter pares. Et synligt udtryk herfor fik man 1959, da februarnummeret af Tolvmandsbladet udkom som et veritabelt „Festskrift til Karl Madsen på 60-års dagen“, indeholdende 11 artikler om emner der i særlig grad stod hans hjerte nær. Fra 1935 var han censor ved landbohøjskolen, først i kvægavl, senere i landbrugets økonomi og historie. – R. 1959. □Foto.

Ugeskr. for landmænd 19.2.1965. – Papirer i Rigsark.

Erik Helmer Pedersen

Madsen, Maria Catharina, 1900–74, formand i Dansk sygeplejeråd. * 30.3.1900 i Blans, † 16.4.1974 i Kbh., begr. Ullerup kgd. F: gård ejer Andreas M. (1871–1951) og Marie Petersen (1877–1950). Ugift.

Madsen, Maria

Indtil genforeningen i 1920 lå M.s barndoms-hjem på den tyske side af grænsen, og hun gik i den tyske skole i Blans. Som 14-årig kom hun på Børkop efterskole, senere på Haslev gymnasium og efter genforeningen på det ny gymnasium i Sønderborg, hvorfra hun tog studentereksamen i 1922.

Allerede som barn ville M. være læge, men efter et par års studier ved Kbh.s univ. opgav hun lægestudiet og uddannede sig i stedet for til sygeplejerske ved Bispebjerg hospital (1925–28). Umiddelbart efter uddannelsens afslutning blev hun ansat som instruktions- og sygeplejerske, først på Testrup højskole, forskole for sygeplejelever, (1929–30), derefter på Bispebjerg hospital (1930–36), og da Rødkilde højskole på Møn 1936 blev omdannet til forskole for sygeplejelever, blev hun dens første forstander. Livet igennem nærrede M. en stor kærlighed til forskolen i højskolen, men det blev i Dansk sygeplejeråd (DSR) at hun kom til at øve sin væsentligste indsats. 1940 blev hun valgt til organisationens næstformand og året efter til dens formand, fra 1946 med fuldtidsbeskæftigelse. Under hendes demokratiske ledelse udviklede DSR sig i de 27 år, hun beklædte formandsposten, til en stærk og kampdygtig faglig organisation der lagde lige stor vægt på at skaffe sygeplejerskerne en bedre uddannelse og rimelige ansættelses- og pensionsvilkår. Det blev en lang og sej kamp, men M. var en utrættelig forhandler, fuld af energi, humør og mod og af alle parter agtet for sin etiske indstilling til sygeplejen, sin redelighed og sin særprægede forhandlingsstrategi. Hun var en fascinerende taler og en god debattør. At hun også var en habil skribent fremgår af de mange artikler, hun skrev til Tidsskrift for Sygeplejersker. M. var formand for Statsautoriserede sygeplejerskers arbejdsløshedskasse fra dens stiftelse 1942(–68) og medlem af forretningsudvalget for Fællesrådet for danske tjenestemand- og funktionærorganisationer (FTF) fra dets oprettelse 1952(–68). 1946–66 sad hun i styret for Sygeplejerskers samarbejde i Norden, som formand 1954–58, og af det internationale sygeplejeråds styrende organer var hun medlem 1946–67. Hun var vidt berejst, men under livets omskiftelige vilkår blev hun ved at være sig selv: en sønderjysk bondepike med et nationalt sindelag og en kristen livsholdning. M. var æresmedlem af de fire andre nordiske landes sygeplejerskeorganisationer. – R. 1954. R.' 1968. □Mal. af Sand Holm (Dansk sygeplejeråd). Foto.

M. M. i Sådan blev jeg det, red. Aage Heinberg, 1953 255–65. – Margrethe Koch: Dansk sygeplejeråds hist., 1944 167. Tidsskr. for sygeplejersker, 1966 148–57; sst. 1968 195–99. Ingrid Wyller: Sygepleiens verdenshist.,

Oslo 1969 342. Sygeplejersken, 1974 nr. 5, S. M. M. Mindeskr., red. Peter Beck og I. Gotsche, 1975. Inger Gotsche: Sygeplejens udvikl. og kulturhist. baggrund, 1978 248f.

Margrethe Kruse

Madsen, Mogens, 1527–1611, biskop, historiker. * 28.9.1527 i Helsingborg, † 6.3.1611 i Lund, begr. sst. (domk.). F: borgmester Mads Pedersen og Kirsten Poulsdatter. ~1° 14.5.1564 med Helle Henningsdatter, * ca. 1546, † 16.12.1579, d. af kannik, mag. Henning Albertsen. ~2° 8.10.1581 i Lund med Karine Clemensdatter, * ca. 1563, † 25.8.1598.

M. gik i mange år i skole i Helsingborg, Kbh., Landskrona og atter i Kbh. 1546 blev han rektor i Landskrona og måtte som sådan på forskellig måde deltage i prædiketjenesten i byen. 1550 blev han sognepræst i Otterup (Ottarp), men havde stadig sin bopæl i Landskrona indtil han 1552 drog udenlands som hovmester for den unge adelsmand Otte Pors. Først opholdt de sig tre år i Köln, siden et godt års tid i Wittenberg hvor M. sluttede sig til Philipp Melanchton. Fra tiden her stammer indførelserne i M.s stambog som er den ældste kendte danske stambog (nu i univ. bibl. i Uppsala). Efter sin hjemkomst 1556 virkede han som personel kapellan hos sognepræsten Hans Spandemager i Lund, blev 1557 sognepræst i Borby og Loddekøbing, men allerede s.å. „hofpræst“ på Malmøhus for prins Frederik (II) hvad han var indtil 1559. 1561 blev han rektor (og kannik) i Lund, 1562 magister, 1563 lektor i teologi i Lund, 1571 provst i Torne herred og endelig 1589 biskop over Lunde stift. Dette embede beklædte han til sin død. M. er i Danmark en af de smukkeste repræsentanter for den filippistiske retning. Som hos hans store lærer Melanchton er også hos M. det pædagogiske syn på tilværelsen og de pædagogiske evner og interesser stærkt fremtrædende, og han udmærker sig som teologisk forfatter fremfor alt ved sin klare fremstilling og sin omfattende belæsthed både i den klassiske og i den patristiske litteratur. Indholdsmæssigt set er han lidet original, men reproducerer overalt Melanchtons synspunkter, om end med en stærkere historisk underbygning. Som biskop virkede han med stor nidkærhed og vågede over god kirkelig orden og gejstlighedens dannelsesstade. Hertil sigtede de talrige latinske taler han holdt ved de årlige landemoder i Lund, og hvoraf han 1604 udgav en samling under titlen *Tessaradekas orationum*. Både dette bind og andre, særskilt udgivne taler indeholder værdifulde bidrag til forståelse af datidens kirkehistorie. Af lignende art er også den systematisk ordnede samling synodalpåmindelser (monita) fra hans egen og hans nærmeste biskoppelige for-

gængeres tid som han foranstaltede tilvejebragt. I tidens kirkelige kampe repræsenterede han et filippistisk mellemstandpunkt med ikke ringe sympati for Calvin, men med tydelig afstandtagen fra de strengere lutheranere og fra katolicismen, især jesuiterne mod hvem han skarpt vendte sig 1602 i en tale *De secta Jesuitica*. En polsk jesuit, mag. Jacob Schröter, svarede igen med et heftigt og nærgående angreb på ham. Til sit svar skrev M. en udførlig *Apologia* hvori han bl.a. skildrede den katolske kontrareformationsbevægelse. Kongen ønskede ikke denne apologi udgivet, som det havde været M.s hensigt, men gav ham oprejsning gennem et nådigt brev. Både i apologien og i andre af M.s teologiske skrifter mærker man en levende historisk interesse. Det var da ikke underligt, at han også følte trang til at syle med arbejder af rent historisk art. Blandt disse kan især nævnes hans *Series regum Danicæ* der går fra de ældste tider til Christian III's død; desuden hans *Episcoporum ecclesie Lundensis series* (udgivet 1710 af Thomas Bartholin) som er værdifuld ved sine specialefterretninger om det lundsenske ærkesædes historie, og hans historisk-topografiske meddelelser om Skånes købstæder *Civitatum quarundam Schanicæ brevis descriptio*. Som historiker er M. fortrinsvis samleren, men han formår dog også nu og da at se med selvstændig kritik på de indsamlede efterretninger. For Arild Huitfeldts krønike har M.s historiske samlinger betydet værdifuldt kildemateriale.

Kirkehist. saml. 2.r.V, 1869–71 195–283 (Johs. Stephanus' breve til M.); 3.r.III, 1881–82 464–69 (M.s katekismusvejledn.). Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rordam 2.r.II, 1887 31–384. – O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten II, Upps. 1920 245f. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928 især 279f 289 386. Samme i Kirkehist. saml. 6.r.VI, 1948–50 498f. Kjell Barnekow i Ur Lunds katedralskolas hist., Lund 1937 168–75. Lunds stifts herdaminne, udg. G. Carlquist II,4, Lund 1952 448f; II,8, 1961 495. Vello Helk i Fund og forskn. XXI, 1974 8. – Papirer i Kgl. bibl.

H. A. Hens (Bjørn Kornerup)

Madsen, Morten, 1596–1643, biskop. * 1596 i Kbh., † 17.10.1643 i Århus, begr. sst. (domk.). F: bager og kæmner Mads Nielsen og Abelone Hansdatter. ~ 21.4.1623 med Kirstine Hansdatter, * 1602, † 4.5.1672 i Kbh., d. af borgmester i Helsingør Hans Willumsen († 1623) og Ingeborg Lejel († tidligst 1658, ~ 2° med borgmester i Kbh. Mathias Hansen († 1628, ~ 1° med Marine Jørgensdatter Moth, † tidligst 1592, ~ 2° 1602 med Gese Pedersdatter Severinus, 1585–1603, ~ 3° ca. 1609 med Vendela v. Delden († 1610, ~ 1° med Adam Bödicher), ~ 4° med Ingeborg Mechlenburg)).

M. blev student 1613 og foretog derpå en længere udenlandsrejse som han ikke mindst benyttede til at samle bøger og studere, især orientalske sprog, bl.a. i Wittenberg og i Leiden. Han opnåede betydelig lærdom, blev 1621 magister i Kbh., var en kortere tid informator for Kirsten Munks børn og blev 1621 rektor i Sorø, men forflyttedes allerede 1622 da han blev slotspræst ved Fr.borg. 1624 blev han kgl. hofprædikant og fulgte som sådan Christian IV på felttoget i Tyskland, indtil han 1627 blev udnævnt til biskop i Århus. S.å. blev han medlem af den kommissionsdomstol der skulle dømme Anne *Lykke, og 1629 sad han i den kommission der med baggrund i tidens politisk dystre stemning skulle komme med forslag til stramning af kirketugten (forordning af 27.3.1629). Skønt han oftere benyttedes som mellemmand mellem kongen og Kirsten Munk på Boller, synes han nu ikke at have stået slet så højt i gunst hos Christian IV som tidligere, og 1634, s.å. som han opnåede den teologiske doktorgrad, måtte han modtage en skarp irettesættelse for uforsvarlig optræden i et par embedssaerger. M. var særdeles formuende, skal have ejet ca. 30 000 rdl., men han mistede det meste i krigene. 1643–44 bortførtes hans bibliotek af den svenske officer Torsten Stålhandske, hvis enke siden skænkede det til Åbo akademis bibliotek, ved hvis brand 1827 det gik til grunde. Hans egen forfattervirksomhed er ikke omfangsrig. To disputater fra hans Wittenbergtid viser ham som talsmand for den lutherske skolastik, og tilsvarende er et par ligprædikener fra hans senere år, over Henrik Lykke (1632) og over rigsmarsk Jørgen Urne (1649), ligeledes ganske i tidens sædvanlige stil. M. havde en del fjender, navnlig Erik *Grubbe til Tjele og klokkeren Hans Hansen *Skonning, og efter hans død blev hans hustru hårdt angrebet for en række skandaløse forbrydelser hvori hun skulle have gjort sig skyldig, men ved en herredagsdom 1649 frikendtes hun pure. (jfr. *Bundtz, C. N.).

Kilder. Aktstykker vedk. staden og stiftet Århus, udg. J. R. Hübertz II, 1845 55 61 93 94f 101. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka, J. A. Fridericia og J. Skovgaard I-VIII, 1878–1947 (fot. opr. 1969–70). Kirkehist. saml. 3.r.III, 1881–82 331–40. Pers.hist. t. 14.r.III, 1961 167.

Lit. Poul Poulsen: Bibliotheca Aarhusiensis, 1725 66–70. Erik Pontoppidan: Annales ecclesie Danicæ III, 1747 170–73. D. G. Zwergius: Det sielandske clerisie, 1754 552–58. Jyllandsposten 5.1., 7.1., 9.1., 11.1., 16.1. og 18.1.1893. Severin Kjær: Erik Grubbe til Tjele og hans tre døtre, 1904 31f. O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten I, Upps. 1916 28 40 221. H. G. Olrik: Oversigt over forstandere og lærere ved den kgl. skole i Sorø, 1927–30 42–44. Bj. Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen II, 1968 21.

H. A. Hens (Bjørn Kornerup)

Madsen, Palle

Madsen, Poul Palle, * 1923, direktør i Superfos. * 14.5.1923 i Stubbekobing. F: gårdejer Otto M. (1896–1974) og Kirsten Hansen Palle (1900–67). ~ 24.8.1948 i Saks kobing k. med sekretær Bente Marcussen, * 20.7.1926 i Nykobing F., d. af landsretssagfører Johannes M. (1898–1977) og Irma Christensen (* 1902).

Efter studentereksamen fra Nykobing F. begyndte M. at studere jura 1941. Inden han blev færdig 1947 havde han opholdt sig en kort periode i Paris, og de af franskkundskaber han erhvervede her fik betydning for hans videre løbane. M. blev nemlig 1951 efter at have været sekretær i handelsministeriet i fire år sendt til Paris som attaché ved den danske OECD-delegation og senere, 1953, blev han fast dansk repræsentant ved Det europæiske kul- og stålfællesskab i Luxembourg. I begyndelsen af 1956 forlod M. handelsministeriet for at blive juridisk konsulent i Dansk Svovlsyre- og Superphosphat-Fabrik (nu Superfos). Året efter blev han underdirektør for 1964 at blive administrerende direktør hvoraf der er to i Superfos. Det har i høj grad været M. der tegnede koncernen udadtil. Hans specielle områder i ledelsen er finansiering, investeringer og industri. Dansk Svovlsyre- og Superphosphat-Fabrik har i M.s direktortid undergået store forandringer. Endnu i 1950'erne var det først og fremmest produktion af og handel med gødning virksomheden beskæftigede sig med; i løbet af 1960'erne og 1970'erne blev der imidlertid foretaget store investeringer dels inden for grovvaresektoren, idet en række mindre korn- og foderstoffirmaer blev overtaget, dels inden for industrien hvor virksomheder inden for asfalt, tagpap, emballage, kemi og destruktion blev op- eller udbygget. Hensigten var at gøre selskabet mindre afhængigt af gødningshandelen ved at sprede aktiviteterne. Ændringerne er ikke sket uden problemer. Ikke mindst Superfos' forsøg på at overtage aktiemajoriteten i Korn- og Foderstof Kompagniet i konkurrence med det norske selskab Norsk Hydro betød uden tvivl et alvorligt tab af goodwill for Superfos og M. Også Superfos' gødningsfabrik i Fredericia har ofte medført en negativ omtale i pressen. – Ud over at sidde i bestyrelsen for nogle selskaber hvor Superfos har interesser har M. også andre tillids-hverv. Især er der grund til at nævne en række bestyrelsesposter i forbindelse med Det Berlingske Hus som M. har haft siden 1975, ligesom han fra samme år har været medlem af Industrirådets hovedbestyrelse. □Foto.

Ove Kingod i Måneds borsen; 1979 21–26.

Chr. R. Jansen

Madsen, Peder, 1843–1911, teolog. * 28.8.1843 på Toustrup i Vinding sg., † 7.8.1911 på Vedbygård, begr. i Ruds Vedby. F: gårdmand, sognefoged Mads Jensen (1795–1877) og Mette Kirstine Pedersdatter (1808–77). ~ 16.9.1881 i Tårnbæk kapel med Charlotte Storck, * 13.5.1842 i Sæby, Voldborg hrd., † 11.7.1917 på Vedbygård, d. af sognepræst Johan Frederik S. (1799–1854, ~ 1° 1830 med Anna Charlotte Henriette Lund, 1805–34) og komtesse Louise Margrethe Eleonore Sophie Trampe (1812–71).

M. kom fra et jævnt velstillet gårdmandshjem; især moderen og en søster synes at have haft blivende betydning for ham, og han bevarede alle dage et dybt indtryk af hedenaturen og vestjysk fromhed. Sognets præst overtalte faderen til at lade ham studere, og han var to år i huset hos præsten Nis Hansen i Felding hvis kulturprægede hjem blev afgørende for hans udvikling. Efter fire år i Viborg katedralskole blev han 1862 student; skolens rektor medgav ham en anbefaling til J. N. *Madvig hos hvem han et år studerede filologi; derefter overgik han til teologien – især synes H. N. *Clausen at have haft betydning for ham – og efter sin kandidateksamen 1868 virkede han som en højt skattet manuduktør, samtidig med at han dyrkede den systematiske teologi og i en kreds af venner deltog i nattelange diskussioner („de Galskaber, man har ondt ved at fortryde“). 1872 fik han stipendier, var ni måneder i Italien, ivrigt optaget af landets kunstskatte og mennesker; med flid studerede han katolicismen – i teori og praksis. Over Genève kom han til Paris for at sætte sig ind i den „fra Kristendommen løsrevne Dannelses store Rige“; i næsten et år var han derpå i Erlangen, dengang et af Tysklands førende universitetscentre; især stod han i gæld til F. H. Frank, hvis „erfarings-teologi“ han, omend med modifikationer, overtog. Rejsen blev afbrudt da det teologiske fakultet ved Clausens afgang 1874 indstillede ham til docent (på tre år), netop med den begrundelse at han – der ikke havde publiceret noget som helst – var en så glimrende manuduktør; 1875 blev han professor i dogmatik og Ny testamente. Baggrunden for denne opsigtsvækkende lynkarriere var fakultetets svækkelse: det bestod af meget gamle mænd og blev i disse år udsat for hårde angreb (politiske, kulturradikale, grundtvigske etc.); der var også andre emner, men fakultetet ville undgå en grundtvigianer, fordi det opfattede grundtvigianisme som et led af den radikale venstrebevægelse.

I de 34 år M. bestred embedet viste han sig som en fremragende lærer, uhyre lærd og belæst, men en udpræget receptiv begavelse uden større selvstændighed. Han blev fakultetets „stærke

mand", med udtalt sans for taktiske manøvrer (men ikke altid en tilsvarende behændighed), og det viste sig allerede da han 1877 fik det nytestamentlige professorat besat med H. V. "Sthyr – for at undgå en grundtvigianer og endnu en Scharling i fakultetet – hvis manglende kvalifikationer han fuldt ud var bekendt med. Hans professorideal var en mand der helt beherskede det traditionelle stof (forskningen var jo væsentligt afsluttet) og som med personlig „vægtfylde“ og „vederhæftighed“ kunne virke tillidvækkende, noget M. selv understregede gennem sin jyske accent. Bevidst lagde han – til dels i et i øvrigt brydsomt samarbejde med Fredrik "Nielsen – an på at hævde fakultetets anseelse mere på det kirkelige end på det videnskabelige plan; derfor gjorde han meget ud af at dets lærere deltog i praktisk kirkeligt arbejde; selv var han virksom inden for Kb.h.s Indre mission (medlem af bestyrelsen 1879–1910, formand 1899–1905) og dens forgrenede arbejde. Ved universitetsjubilæet 1879 opfordrede fakultetet ham til at disputere for doktorgraden med *De Christnes aandelige Præstedømme* (tysk udg. 1882), hvori han hævder både autoriteten og den kristne personligheds suverænitet („Ære og Højhed“); i senere skrifter (*Det kirkelige Embede*, 1890, *Embedets og Menighedens Samvirken i det kirkelige Arbejde*, 1894) betones nok den frie lægmandsvirksomheds ret inden for kirken, men individets samhörighed med menigheden understreges stærkere. I sine fag ydede han den største indsats gennem forelæsninger. Ni gange gennemgik han den samlede dogmatik, hver gang påny omarbejdet, men kunne ikke bekvemme sig til at udgive den, og den kom først (*Den kristelige Troslære*) 1912–13, udgivet af L. "Bergmann. 1887 publicerede han en fortolkning til Johannesapokalypsen (ny udg. 1896) som har sin styrke i tolkningshistorien, og efter hans død udgav F. "Torm hans fortolkninger til Efeserbrevet, Kolossenserbrevet og I. Peters brev – de kom alle i nye udgaver og blev meget brugt af de studerende; de var temmelig kedsommelige og ikke meget originale, hvilede mest på ekscerpter af tyske og engelske kommentarværker. Søren "Kierkegaard og N. F. S. "Grundtvig havde M. kun ringe sans for, men i begges linje opgav han al tanke på at skabe et teologiens „system“ (som H. "Martensen) og ville – som han udtrykte det i rektortalen 1894 – kun skildre kristendommen som den livsanskuelse der bedst stillede menneskets religiøse (psykologiske) behov og samtidig gav ædlere etiske impulser end den humane (høfddingske) moral. Med 1800-tallets konservative og empiristiske personlighedsteologi fastholdt han den religiøse oplevelses objektive egenart og bekræftede der-

med det religionspsykologiske erfaringsmateriale vækkelserne havde frembragt.

M.s dogmatiske stade kan for så vidt kaldes „biblicisme“ som han tilstræbte at fremstille bibelsk tankeverden i systematisk form, sat i forhold til tidens ideer og under oppor med dens problemstillinger. Over for den begyndende historisk orienterede bibelforskning var han kritisk, men indså dog dens nødvendighed; han indrømmede „fejl“ i bibelen og hævdede at kun ved de store „knodepunkter“ kunne de guddommelige indgreb i historiens gang erfares, og i et skrift – *Kenosis-Læren*, 1898 – nyformulerede han, til dels i samklang med erlangerteologien, den anskuelse at Kristus ved sin menneskeverdelse havde „aflagt“ sine „guddomsegenskaber“, men atter „iført“ sig dem ved himmelfarten; som menneske var Jesus derfor fx ikke „alvidende“; således kunne det historiske bibelsyn i moderat form anerkendes og dogmatikkens nedarvede „to-naturlære“ dog fastholdes. Ikke mærkeligt at M. fik afgørende betydning for et par slægtled af præster som følte sig trykket af historicismens og naturalismens angreb. M. øvede stor indflydelse på studenterne og tog sig meget af dem, bl.a. ved de berømte te-aftner (hvor mange fik ugens eneste solide måltid – de er overdådigt karikeret af Karl Gjellerup i Germanernes Lærling); samtidig betød det også meget at M. fungerede som uofficiel konsulent for ministeriet og bisperne ved præsteansættelser; her udnyttede han sit rige personalkendskab – i reglen til at undgå yderstandpunkter og anbefale „den bløde mellemvare“.

Selvsagt gjorde M. sig også gældende i kirkepolitik; han var fakultetets repræsentant i kirkerådets første tre-årsperiode (1884–86), arbejdede energisk for at styrke bispemagten og prøvede bl.a. – ved et højt besynderligt intrigespil – at få Indre mission lagt ind under det kirkelige tilsyn. Hans forsøg på at intimidere Vilhelm "Beck (som han afskyede hjerteligt og i privatbreve overøste med ukvemsord) lykkedes i første omgang, men så lugtede Beck luttet og sprang fra – under henvisning til at det brede missionsfolk var „venstre“ og så med mistro på alt hvad der kom fra øvrigheden. Bisperne som var gået med på aktionen følte sig kompromitteret og dermed var der intil videre sat bom for M.s kirkepolitiske manøvrer. I denne sammenhæng kan nævnes at han for at vinde Indre mission skrev et besk skrift mod den konkurrerende vækkelsesbevægelse („*Bornholmerne*“, 1886) og foranledigede at den mistede sit kolportageprivilegium. Den løbende strid mellem landmission og bymission (den første ville kun virke med „ordet“, den anden også med kristeligt-sociale „gerninger“) lå

Madsen, Peder

også bag 1890ernes bibelkritikstrid. Beck angreb voldsomt M.s standpunkt, især på Bethesda-mødet 1896 („på knæ for Bibelen, professorer“) hvor M. – rystet og næsten grædende – bevidnede sin bibeltroskab, støttet af kolleger og mange præster: året forinden havde han på mere sagligt plan haft en debat om bibelsynet med to forende grundtvigske præster J. H. "Monrad og V. J. "Hoff (samlet i *Om den gammeltestamentlige Kri-rik*. 1895) hvis fundamentalisme ikke lå langt fra Becks; men her var tonen mere urban.

To gange var M. universitetets rektor og deltog også flittigt i dets administration (bl.a. af stipendier); ellers lå hans indsats mest på kirkeligt plan. Han var med til at udarbejde Udkast til en Række Prædiketekster (1880) – grundlag for den 1885 autoriserede „anden“ tekstrække – og med-udgiver af Forslag til Fornylse af Psalmebogens rituelle Del (1886), bl.a. ville han (1887) udvide højmesse med en synds- og en trosbekendelse (det strandede på grundtvigianernes hårdnakke-modstand hvis de ikke fik „forsagelsen“ med). 1904 gik han i et skrift om *Ordinationens Betydning inden for den lutherske Kirkeafdeling* imod den katolske forestilling om *successio apostolica*. Efter 1900 – bispekollegiet var nu et andet – genoptog M. sin kirkepolitiske virksomhed; han var medlem af det kirkelige udvalg 1904–07, arbejdede her energisk for en repræsentativ kirkeforfatning og stillede sin kones gods Vedbygård til rådighed for forfatningsudvalgets særlige møder; det lykkedes også 1906 – takket være hans og Fredrik Nielsens samarbejde – at få flertal for forslaget; men det blev aldrig taget alvorligt af rigsdagen. Flere gange fik M. bispestole tilbudt, men sagde nej – indtil en ny fare dukkede op: den liberale teologi. Efter udgivelsen af F. C. "Krarups Religionsfilosofi og dannelsen af Ny theologisk forening (1905) – rettet mod det af M. dominerede Theologisk samfund – kom M.s ortodokse erfarings-teologi ud for kritik, bl.a. gerådede han i debat med sin tidligere protegé, professor V. "Ammundsen (og hævdede i et noget mat skrift *Den danske Teologi og Fremtiden*. 1907, sit standpunkt). 1909 lod han sig for at modvirke liberalismen i kirken bevæge til at overtage Sjællands bispestol, skønt han nu var 66 og aldrig havde været præst. Hans virke strakte sig kun over halvandet år. I denne periode greb han ind i striden om N. P. "Arboe Rasmussen som han ville have afskediget. Iøvrigt arbejdede han med liturgi; et ordinationsritual som ville forpligte præsterne specielt på den apostolske trosbekendelse, og kun på „grund-tanken“ i bekendelsesskrifterne iøvrigt, og som skulle lamme liberale teologer, blev aldrig autoriseret; hans forslag til ritualer for dåb, nadver

og brudevielse blev – efter nogen kritik i bispekollegiet – omarbejdet og autoriseret 1912; de er (især nadverritualet) præget af en ikke konsekvent gennemført restaurativ tendens (oldkirkelige forbilleder) og alle, måske især vielsesritualet, bestemt af 1800-tallets vækkelsesfromhed (de store „bondeteologer“ sagde F. C. Krarup om Th. Skat "Rordam og M.). Posthumt kom 1912 M.s *Kirkelige Taler og Skriftemaalet og dets Plads ved Gudstjenesten*. – R. 1878. DM. 1888. K.² 1897. K.¹ 1909. □ Afbildet på karikatur af Alfred Schmidt, 1899. Skitse af Knud Larsen (Fr.borg) til mal. (Roskilde domk.). Relief af Rasmus Andersen (Bispegården, Kbh.). Foto. – Mindesmærke af F. C. C. Hansen på graven, 1912.

Selvbiografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 161f. Brevveksl. mellem P. M. og Vald. Ammundsen i Kirkehist. saml. 1970 85–116. – Frederik Torm: Biskop P. M., 1926. P. Holt: Nød dem -, 1940. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953. Samme i Kirkehist. saml. 7.r.II, 1954–56 444–79. Samme i Jyske saml. ny r. III, 1954–56 217–42. Samme i Den danske kirkes hist. VII–VIII, 1958–66. – Papirer i Kgl. bibl.

P. G. Lindhardt

Madsen, Peter Martin, se Halsted, Martin.

Madsen, Poul, 1527–90, biskop. * 1527 i Køge, † 30.10.1590 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: rådmann Matthias Mikkelsen og Johanne. ~ 1° med Ursula N. N., † 6.1.1561. ~ 2° 11.10.1562 på Koldinghus med Dorothea Poulsdatter, * ca. 1546, † 16.10.1563, d. af hofpræst, mag. Poul "Noviomagus († 1571). ~ 3° med Karine Sørensdatter, * ca. 1548, † 1.2.1567, d. af rådmann, senere borgmester i Ribe Søren Jacobsen Stage († 1577) og Anna Sørensdatter Klyne († ca. 1575). ~ 4° 4.7.1568 med Catharine Jacobsdatter Hasebard, * ca. 1547, † 18.9.1578, d. af kirurg, senere kgl. livlæge Jacob H. († 1556) og Abigail Bonifaciusdatter (~ 2° med af apoteker i Haderslev Antonius Battus, † 1603).

M. dimitteredes 1543 fra Køge til Kbh.s universitet, hvor han fik Niels "Hemmingsen til privatpræceptor og oplærtes i hans praksis-orienterede og lidt rationalistiske teologi, der havde mere tilfælles med Philipp Melancthon end med Luther. M. drog 1550 udenlands og studerede i hvert tilfælde i Leuven. 1554 var han tilbage i Kbh. hvor han s.å. tog magistergraden og blev professor pædagogisk. 1557 blev han professor i græsk og 1560 i dialektik. S.å. valgtes han til universitetets rektor (ligesom senere 1577 og 1589), men allerede 1562 gik han over i kirkelig virksomhed, idet

han efter forudgående valg blev beskikket til Hans Tausens efterfølger som biskop i Ribe. Kun syv år senere – 1569 – forflyttedes han til Sjællands bispestol og blev som sådan 1570 tredje professor i teologi. Med megen højtidelighed kreeredes han til dr.teol. af sin gamle lærer Niels Hemmingsen. Skont han både personligt og teologisk stod Hemmingsen nær, var han med til at opfordre ham til at tilbagekalde sin nadverlære 1576. Siden fik han en betydelig indflydelse på afgørelsen af næsten alle kirkelige og akademiske sager. Hos kongehuset stod han højt i gunst. Frederik II nærrede stor tillid til hans personlighed og lod ham blive adskillige nådesbevisninger til del. 1572 viede han kongen til prinsesse Sophie af Mecklenburg, og 1577 dobte han prins Christian (IV). 1590 hilste han på universitetets vegne kong Jacob VI af Skotland velkommen med en latinsk tale. – M.s. forfatterskab er ikke meget omfattende. Stor andel havde han i den reviderede bibeloversættelse af 1589, den såkaldte Frederik IIs bibel, og 1580 besorgede han en ændret udgave af alterbogen der især fik betydning ved kun at bringe den nye kollektårtrække. I det hele består hans produktion mest af skrifter der var direkte foranledigede ved hans embedsvirksomhed, således en række latinske bededagsprædikener der skulle tjene til monster for præsterne. Bededagsprædikenerne viser ham som fortsætter af den oprindelige teologiske linje i Danmark: synderne nævnes ved navn og forpligtelserne over for øvrigheden understreges. M. gør i ingen henseende indtryk af at have været en original begavelse, men takket være sit lyse hoved, sin samvittighedsfulde embedsførelse og sin ikke ubetydelige opportunisme havde han held til at holde sig fremme i første række. □ Stik af J. Haas, 1756, formentlig efter samtidigt forlæg. Mal. med omstridt identifikation (Ribe domk.). Mal. kaldet M., men forestillende Peder Jensen Hegelund (Roskilde domk.). Relief (Bispesgården, Kbh.).

R. Vinding: Regia acad. Hauniensis, 1665 92–95. Erik Pontoppidan: Annales ecclesiae Danicae III, 1747 96–99. IV, 1868–74 220f 222–27 286f 368f. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisie I, 1754 92–106. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 455–62. Lis Jacobsen i Teol. t. for den da. folkekirke 3.r.IX, 1918 44–47 (opr. i forf.s Dansk sprog, 1927).

Jens Glebe-Møller (Bjørn Kornerup)

Madsen, Rebekka la Cour, se **la Cour Madsen, Rebekka**.

Madsen, Maren Sofie, * 1897, børnehjemsforstander. * 30.12.1897 i Melose, Lille Lyngby sg.

F: malermester Jørgen M. (1855–1901) og Mathilde Sofie Meincke (1867–1938). Ugift.

M. arbejdede indtil 1919 som syerske og barnepleje hvorefter hun blev uddannet på spædbørnshjem og arbejdede som assistent 1922–24 på en skole der blev drevet af Thora Constantin Hansen som „hjemskole“ med inspiration fra Maria Montessoris bøger. 1924 tog hun to børn i pleje. Efterhånden havde hun seks særdeles vanskelige børn i en treværelses lejlighed (ved Roskilde højskole). Til 1928 drev hun hjemmet uden hjælp. Først 1928 fik det bedre ydre forhold og en medhjælper. 10 år senere fik børnehjemmet, som efterhånden havde blevet anerkendt som behandlingshjem, et fast psykiatrisk tilsyn. 1947 blev *Himmelev børnehjem*, som det nu kaldes, en selvejende institution. – M. har ikke alene gjort sit navn bekendt ved sin indsats for sit behandlingshjem. Gennem sine to store bøger *Hvad børnene lærte mig*, 1956 og *Tanker, der tog form undervejs*, 1974 har hun påvirket væsentlige dele af dansk tradition angående behandling af specielt autistiske børn. Til trods for at M. begyndte sit livsvirke uden nogen pædagogisk psykologisk uddannelse og i virkeligheden kun troede på sin intuition angående behandlingen førte hun fra ca.1940 journal over hvert enkelt barn. Dette muliggjorde at hun efterhånden kunne etablere en teoridannelse og under indflydelse af hjemmets skiftende psykiatriske konsulenter sætte sine egne tanker i forbindelse med forskellige psykologiske og psykiatriske skolers resultater. Dette har hun kort behandlet i den lille bog *Et tilbageblik*, 1978. – Mens M. i begyndelsen modtog mange slags „vanskelige“ børn må hendes indsats for de autistiske børn nok betragtes som noget af det væsentligste. Foruden de dokumentariske bøger har hun optaget film på Himmelev børnehjem der kan belyse facetter i hendes terapi. – M. modtog 1961 Antonius-prisen og hædersgave fra overretssagfører L. Zeuthens mindelegat, 1963 hædersgave fra Svend Bergsøes fond og 1966 fra fabrikant Chas. Otzens fond. □ Foto.

S. M.: Et tilbageblik, 1978.

Torben Gregersen

Madsen, Svend Åge, * 1939, forfatter. * 2.11.1939 i Århus (Markus). F: assurandør Hans Peter M. (1894–1965) og Julie Marie Bertelsen (1899–1980). ~1966 i Århus (b.v.) med ergoterapeut Bendte Ingerlise Larsen, * 5.4.1939 i Århus, d. af snedker Erik Hartvig L. (* 1912) og Else Rigmor Laursen (* 1911).

Efter 1958 at være blevet student læste M. i tre år matematik – en interesse der ikke fornægter

Madsen, Svend Åge

sig i forfatterskabet. Dette indledtes 1963 med romanen *Besøget* hvor han slog den skrivemåde og tematik an, han i sit senere forfatterskab har anvendt. M. hører til den reflekterende forfatter-type, men er samtidig den mest fabulerende indenfor den skrifttematiske genre i sin generation. Han beskriver ikke en virkelighed, men bruger de frie valgmuligheder som sproget og fiktionen giver til at skabe et poetisk univers. Det er ikke en digtning der i traditionel betydning leverer en livsanskuelse, men en sådan kommer dog indirekte til udtryk gennem M.s skrivemåde som han har udtrykt det 1966: „Man ser, at den ene mulighed ikke kan vælges fremfor den anden. Måske skal mine bøger også vise den forbløffelse, der griber en, når man tænker over, hvorfor man har valgt på den og den måde og indser, at det egentlig ikke kan begrundes. Det er for mig den afgørende forskel mellem traditionelle og moderne romaner.“ Af hans bøger efter debutromanen skal nævnes *Lystbilleder*, såkaldt uroman 1964, *Tilføjelser*, der består af fem hæfter samlet i en kassette, 1967, *Liget og lysten*, roman 1968, kriminalromanen *Tredje gang så tar vi ham*, 1969, *Sæt verden er til*, 1971 (en af M.s mest filosoferende romaner om skriften og verden), *Dage med Diam eller Livet om natten*, roman 1972, den mere samfundsendagerede roman *Tugt og utugt i mellemtiden I–II*, 1976 og den satiriske *Se dagens lys*, 1980. M. har endvidere skrevet radiospil og teaterstykker, udg. i *Et livstykke og andre stykker*, 1967. 1972 modtog han Det danske akademis pris. □Foto.

Interview i Hanne Marie Svendsen: Romanens veje, 1966 123–32. – Thomas Bredsdorff: Sære fortællere, 1967 (2. udg. 1968). Søren Schou i Bogens verden, 1967 328–31. Arthur Lundkvist: Udflykter med utländska författare, Sth. 1969 53–63.

Uffe Andreassen

Madsen, Søren, * 1896, lampefabrikant. * 7.7. 1896 i Åle ved Horsens. F: husmand Niels M. (1850–1922) og Bodilmine Petersen (1858–1937). M., der var den yngste af en større børneflokk, kom efter konfirmationen i malerlære. Han opgav dog snart dette fag til fordel for en beskæftigelse inden for sit store interesseområde, den nye el-branche der var ved at blive etableret i forbindelse med elektricitetens fremtrængen. Han fik ansættelse hos en installatør i Odder der oplærte ham i faget. 1913 kom han til Dalum Elektricitetsværk som medhjælper og et par år senere fungerede han som 19-årig en overgang som bestyrer af elektricitetsværket i Rolsted på Fyn. Sideløbende med sit arbejde her gennemførte han en række eksperimenter der bl. a. re-

sulterede i opfindelsen af et specielt måleapparat. Opfindelsen bragte ham i forbindelse med Laurids Knudsens Mekaniske Etablissement, et af de førende firmaer inden for den nye branche. Han blev ansat som elektromekaniker i virksomheden og fik herved i de følgende år et grundigt indblik i den hastige tekniske udvikling inden for el-området.

Kort efter kriseårene i begyndelsen af 1920'erne begyndte M. 1923 en selvstændig virksomhed idet han i Longangstræde i København etablerede et værksted for reparation af motorer og belysningsanlæg for automobiler. Sideløbende hermed eksperimenterede han fortsat med fremstilling af elartikler, især glødelamper, og 1928 begyndte han en fabrikation af el-pærer af hvilke det danske forbrug indtil da udelukkende havde været dækket ved import. Den ny fabrik blev mødt med hård konkurrence fra de udenlandske lampefabrikker (Philips, Osram). Efter nogle vanskelige indkørigsår lykkedes det M. at få leveringsaftaler med bl.a. Københavns kommune og staten, og han fik i løbet af 1930'erne en betydelig andel af det danske marked. Efter stagnationen i krigsårene foretog han væsentlige udvidelser af sin virksomhed bl.a. ved 1946 at overtage det af den danske stat beslaglagte tyske Osram-firma som han videreførte under navnet *Dansk Osram A/S*. Han etablerede endvidere et samarbejde med Philips Industri og Handels A/S der 1961 resulterede i oprettelsen af fællesfabrikken *A/S Nordisk Glødelampe Industri* i Herlev for hvilken M. blev bestyrelsesformand og administrerende direktør. Hans egen virksomhed, *SM-lampen*, blev i forbindelse med betydelige udvidelser flyttet fra det indre København til Glostrup, og desuden overtog han i 1954 Dansk Glødelampefabrik i Åbenrå som blev indrettet til produktion af speciallamper. M. har i løbet af efterkrigsårene fået en meget stærk stilling i den danske glødelampebranche idet mere end tre-fjerdedele af det danske forbrug fremstilles af de af ham kontrollerede virksomheder.

M. har som industrimand ikke taget del i branchens organisatoriske arbejde. Hans interesser og opfindervirksomhed har derimod ført til at han i 1948 var en af drivkræfterne bag oprettelsen af Lysteknisk selskab ligesom han siden begyndelsen af 1950'erne har ydet en væsentlig økonomisk og arbejdsmæssig støtte til opbygningen af Danmarks tekniske museum for hvis økonomiske støtteforening han siden 1964 har været præsident. Han har desuden ydet betydelige beløb til bl.a. uddannelsesbistand samt finansiering af Grønlandsekspeditioner. 1957 blev han ekstraordinært medlem af Ingeniørforeningen som følge af sin indsats på lysteknikkens

område ligesom han 1964 tildeltes „Dansk arbejdes“ initiativdiplom. – R. 1958.

Interview i Lampetten, 1976 63–71 og Elektroteknikerens LXXV, 1979 462–64. – Politiken 28.11.1953. S. Madsen-Spies i Elektroteknikerens, 1956 288f. Berl.tid. 30.11.1973. Annelise Bistrup sst. 27.6.1976. Th. Franck og K. O. B. Jørgensen i Danm.s tekn. museums årbog 1975 5f.

Erik Korr Johansen

Madsen, Thorvald Johannes Marius, 1870–1957, læge. * 18.2.1870 på Frbg. (Garn.), † 14.4.1957 på Gjorslev, St. Heddinge, begr. i Kbh. (Garn.). F: premierlojtnant, senere generalmajor W. H. O. *M. (1844–1917) og Albertine H. Petersen (1838–1919). ~ 1.2.1906 i Kbh. (Holmens) med Emilie (Misse) Gad, * 3.8.1884 i Kristiania, † 17.10.1957 i Kbh., d. af cand.jur., senere byfoged i Ålborg og Helsingør Johan Henry Theodor G. (1858–1917) og Nicoline (Nini) Thaulow (1857–1933).

Opvokset i et lykkeligt københavnsk borgerhjem, præget af en matematisk begavet, mekanisk talentfuld far og af en mild, nærmest selvudslettende mor, blev M. student 1886 fra A. Hauchs skole. Allerede som 14-årig havde han oplevet den opsigtsfranskmanden Louis Pasteurs beretning om behandling af hundegalskab havde vakt på den internationale lægekongres i Kbh. (1884). Men inden sin medicinske embedseksamen 1893 kom to begivenheder til at influere på hans fremtidige løbebane. 1889 rantes han selv og en yngre søster af difteri; M. nåede selv at blive indlagt og helbredt på Blegdamshospitalet, mens søsteren døde hjemme, for svag til at kunne indlægges. Samme år fik M. lejlighed til at deltage i et frivilligt kursus på det af den initiativrige professor C. J. *Salomonsen nyoprettede laboratorium for medicinske bakteriologi – og løfte om senere at komme tilbage som assistent. – Laboratoriet, der var i hastig udvikling, havde efter at franskmanden Émile Roux (1853–1933) og tyskeren Emil Behring (1854–1917) (sammen med japaneren Shibaraduro Kita Sato (1852–1931)) omkring 1890 havde fremstillet de første sera mod difteri og stivkrampe, selv taget problematikken ved immunisering op. Ved indgift af stigende mængder bakteriegift (toksin) fremstillet ved dyrkning i bouillonkolber, kunne der fremstilles tiltagende mængder af modstoffer (antitoksin) i blodet hos heste. Sådant antitoksinholdigt serum viste sig at kunne anvendes både som helbredende og forebyggende over for sygdomme som stivkrampe og difteri.

Efter sin embedseksamen 1893 tog M. et år ud som praksisamanuensis i Hadsten, men fra

1894–1902 fik han den lovede stilling som assistent i det af Salomonsen oprettede seroterapeutiske laboratorium, hvis opgave skulle være – med statslig understøttelse – at fremstille difteriserum nok til, at landets sygehuse og læger vederlagsfrit kunne få deres behov dækket. Difteri hærgede endnu dengang epidemisk med talrige dødsfald som følge af croup (strubehoste). Under beskedne kår i to små portværelser i forbygningen til laboratoriet i Ny Vestergade tog M. energisk opgaven op. Den var vanskelig fordi både toksiner og antitoksiner varierede i styrke, ligesom metoderne til styrkebestemmelse var primitive. Ved de eksperimentelle undersøgelser af de basale problemer var det særligt bindingen mellem gift og modgift der var det springende punkt, men M. måtte efter sine studier mene, at Paul Ehrlichs tyske styrkemålingsmetode var den bedste. Tre år senere forsvarede M. 1896 sin disputats, *Experimentelle Undersøgelser over Difterigiften*, hvor han bl.a. fremhævede „betydningen af enighed om en international enhed for bestemmelsen af de antidifteriske serums styrke“. Det blev udgangspunktet for M.s fremtidige store livsvirke, ikke blot med difteriserums effekt, oprindelig tænkt som helbredende senere som forebyggende, men tillige med talrige andre seras kurative og forebyggende effekt, samt med standardisering ikke blot af sera, men også inden for hormonpræparaters, vitaminers og blodtypers virkeområde. I årene efter disputatsen fortsatte M. sine studier sammen med svenskeren Svante Arrhenius (1859–1927) som han kom i kontakt med 1900 efter en studierejse til Tyskland og Frankrig året inden. Tyskeren Ehrlich havde ment, at neutraliseringen mellem toksin og antitoksin fysisk skete ved en momentant og irreversibel binding (som mellem en stærk syre og en stærk base), men samarbejdet mellem Arrhenius, M. og deres medarbejdere viste, at det modsatte måtte være tilfældet. Ved reagensglasforsøg viste det sig, at neutraliseringen ikke skete momentant – og at der ved siden af det bundne kompleks altid fandtes en vis mængde frit toksin og antitoksin. M. mente det derfor rigtigt, at der til difteripatienter burde gives store doser kraftigt virkende difteriserum tidligst muligt, for om muligt, da giftbindingen til celler var reversibel, at kunne påvirke det fra cellerne frigjorte toksin. M. var med til sammen med Johannes *Fiberg at gennemprøve teorien ved behandling af patienter på Blegdamshospitalet 1896–97. Patienter indlagt på ulige datoer fik serum, indlagt på lige datoer ikke; M. syntes ikke der var slående effekt, men en statistisk undersøgelse syntes at bekræfte helbredende effekt af serum hos patienter med croup (strubehoste).

Senere statistisk bearbejdelse af materialet har dog vist at resultatet måtte være en følge af spontane ændringer i sygdommens karakter (Dan. Med. Bull. 1956, 112–21) og efterprovning herhjemme og i udlandet de følgende år gav skiftende resultater behandlingsmæssigt. Dertil kom, at sygdommens hyppighed og dødelighed fulgte en faldende kurve, allerede for man var begyndt behandlingen med sera. Både under professorerne V. *Bie og H. C. A. *Lassen fortsattes med serumbehandling, men trods høje doser antitoksin kunne der stadig hos alvorligt angrebne findes baciller i blod og organer. Men M. arbejdede ufortrodt videre, og sammen med sine medarbejdere fik han – inspireret af franskmanden G. Ramons (1886–1963) anatoxinfremstilling 1923 og ud fra Ehrlichs 30 år tidligere fundne formolsvækkede toxoid – udviklet fremstilling af en dansk vaccine der uden at forvolde nævneværdige gener gav god beskyttelse mod difteri. Vaccination mod difteri indførtes i Danmark 1928 – først til børn og unge. 1941 tilbød Kbh.s kommune gratis profylaktisk vaccinerings af alle mellem 1–15 år, og to år senere indførtes det ved lov for alle under 18 år. M.s initiativ og forudseenhed kom dermed til at spille en væsentlig rolle ved den store epidemi der ramte landet 1943–44 hvor talrige voksne uvaccinerede rantes af denne børnesygdom, og hvor dødeligheden hos de voksne blev op mod 11 pct. trods optimal serumbehandling. Der var dog samtidig sket en ændring af bacilyperne. Ved gennemvaccinering af befolkningen fortsat siden da er ingen fuldt vaccinerede døde af difteri. Sammen med sønnen, overlæge Sten Madsen (* 1917) måtte M. 1956 konkludere, at serumbehandlingens effekt 1895 og vaccinationens betydning under epidemien 1944 begge skete, mens der var naturligt fald i epidemibølgerne, men at sygdommen lod sig besejre ved vaccination, og landet har derved været sikret mod dødelige tilfælde siden 1945. – Det seroterapeutiske laboratorium måtte dog også tage andre, mere teoretiske opgaver op; studierejser 1898–99 til Tyskland og Frankrig og 1901 til USA inspirerede M. og Salomonsen til opbygning af et selvstændigt institut hvis hovedformål nok skulle være fremstilling af terapeutiske sera, men som også skulle kunne tage opgaver op inden for bakteriologisk og serologisk diagnostik, såvel af praktisk som teoretisk karakter.

Marts 1901 vedtog rigsdagen oprettelse af Statens seruminstitut med Salomonsen som direktør og M. som laboratorieførstander. Det indviedes 1902 og blev underlagt først justitsministeriet, senere indenrigsministeriet. 1910 trak Salomonsen sig helt tilbage, og M. blev instituttets direk-

tør, en stilling han bestred til 1940. Ved M.s initiativ kom instituttet i disse år ind i en meget aktiv periode dels med fremstilling af vacciner mod tyfus, paratyfus, kolera, stivkrampe og kopper og dels med udvikling af serodiagnostiske metoder. Der måtte bygges nye laboratorier – bl.a. det lille „Pest og kolerahus“ der som en moderkryстал fik de andre senere diagnostiske afdelinger til at vokse frem, dels laboratorier til serologiske bestemmelser af blod inficeret af smitsomme lidelser som syfilis og gonorré. Wassermann's komplementbindingsreaktion var lige dukket frem 1906. 1909 udnævntes M. til sundhedsstyrelsens konsulent i epidemiologi og mikrobiologi, og instituttet indrettedes som centrallaboratorium for dansk epidemibekæmpelse. Under første verdenskrig, hvor stivkrampe, tyfus, plettyfus, kolera, kopper og tuberkulose – sammen med sult og udmattelse – bredte sig voldsomt i fangelejrene både hos centralmagterne og i Rusland, ydede M. i forbindelse med Dansk røde kors en meget betydelig indsats. Han besøgte 1916 russiske fangelejre, han nåede helt ud til Turkestan ved den kinesiske grænse og mod syd til Kaukasus, hvortil han medbragte store doser vacciner fra instituttet, og ved sit organisations-talent, sin diplomatiske takt og sin evne til at knytte indflydelsesrige forbindelser både embedsmandsmæssigt og på de højeste steder – såvel hos den russiske som den tyske kejserinde – lykkedes det M. 1916–17 at fordele lægemidler og instrumenter i begge de kæmpende stormagters fangelejre, ligesom han mange steder fik bedret lejrenes sanitære tilstande. Han fik tilmeldt forhindret tyskerne i at indføre bakteriekrig med miltbrandbaciller i Rusland. Fra 1917 var M. tillige virksom for oprettelsen af lejre i Danmark for såvel allierede som russiske fanger. Efter den russiske revolution lykkedes det M. og den norske polarforsker Fridtjof Nansen (1861–1930) at få evakueret godt en million civile og militære fanger fra Rusland – en indsats Folkeforbundet og amerikansk Røde kors fulgte yderligere op efter krigen.

M. blev medlem af Folkeforbundets hygiejnekomité i Genève til forebyggelse og bekæmpelse af sygdomme, som han hidtil havde været af det 1907 i Paris oprettede Office International d'hygiène publique, og blev omgående den upartiske og humorfyldte personlighed alle kunne samles om; fra 1921–37 var han præsident for både hygiejnekomité og det franske kontor. Da han efter adskillige træarsvalgperioder ikke kunne genopstilles, udnævntes han til ærespræsident, men havde da også ydet en fremstående indsats ikke blot inden for international epidemibekæmpelse; det var også lykkedes ham ikke blot at drage

USA, men også senere Rusland med ind i arbejdet. M. lagde vægt på, at komiteen tog praktisk tilgængelige og realistiske opgaver op og opnåede til det en meget væsentlig støtte hos den til medical director udnævnte polske læge Ludwik Rajchman (1881–1965), således at M. selv fortsat kunne varetage seruminstitutets virke. Man fik nedsat en kommission for biologisk standardisering med M. som formand fra 1924, hvor instituttet dels sammen med institutter i Paris, London (centralstationen under Sir Henry Dale (1875–1968)), Washington og Frankfurt kontrollerede terapeutiske sera, tuberkulin, hormoner og vitaminer og dels selv oprettede internationale laboratorier, bl.a. salmonellacentralen med den til Danmark emigrerede Fritz Kauffmann (1899–1978) som leder, og tuberkuloseafdelingen under senere professor K. A. Jensen (1894–1971). – Samtidig med standardiseringsarbejdet påtog hygiejnekomiteen sig i 1920ernes begyndelse bekæmpelse af epidemier af kopper, plettyfus og kolera i sydøsteuropa, Polen, Grækenland, hvor M. var organisatoren af hjælpeaktioner, mens Rajchman forvandlede planerne til virkelighed. Dertil kom 1921–22 udbruddet af spansk syge der dræbte lige så mange mennesker som første verdenskrig havde kostet i soldaterliv. Man fremstillede vaccine ud fra tanken om en bakteriel årsag, men M. var – med rette – skeptisk overfor tanken. Først ti år senere fandtes den rette årsag, et influenzavirus.

Foruden sit internationale virke kæmpede M. videre med udviklingen af seruminstitutet. Ikke blot blev det et centralt serodiagnostisk laboratorium for både Danmarks læger og hospitaler, men det tog også direkte del i epidemibekæmpelse gennem udsendelse af sagkyndige, der på stedet kunne sætte hensigtsmæssige forholdsregler i system. Dets medarbejderstab der ved åbningen kun havde bestået af en enkelt assistent, en staldmester, en vagtmester og en kvindelig ueksamneret medhjælper var ved M.s afgang 1940 vokset til 379 personer. Afdelinger for hormoner, blodtyper, standardisering, serodiagnostik og vacciner udvikledes selvstændigt – og under disses inspirerende ledere medførte arbejdet ikke blot praktiske resultater, men et væld af teoretiske studier i form af disputater og artikler. Samtidig udvidedes serumfremstillingens område; 1931 henlagdes den vederlagsfri kokoppevaccination der hidtil havde været underlagt en selvstændig statsanstalt til instituttet. Dertil kom senere oprettelse af en forsøgsstation (Hvidesten) i Nordsjælland og fra 1938 oprettelsen af laboratoriet på oen Lindholm for vaccinefremstilling mod mund- og klovsyge. Alle disse udvidelser måtte naturligt, ligesom den videnskabeli-

ge produktion, koste mange penge. Indenrigsministeriet vandede sig. Men M.s og instituttets internationale ry skabte økonomiske muligheder udefra. Efter en Amerikarejse 1924 opnåedes et bidrag på 200 000 dollars fra Rockefeller foundation i New York, hvorved det blev muligt med nye tilbygninger, men der kom også andre bidrag fra USA til mere specielle opgaver som tuberkuloseundersøgelser og -bekæmpelse i Danmark. Under K. A. Jensens ledelse kunne dermed gennemføres vaccination af danske tuberkulinnegative – et væsentligt grundlag for den verdensomspændende tuberkulosekampagne der efter anden verdenskrig toges op af UNICEF og WHO. Et andet initiativ M. tog op efter USA-besøget var oprettelsen af sundhedsplejerskeinstitutionen, hvortil M. først fik Rockefellerbevilling; senere overtoges det af sundhedsstyrelsen som et værdifuldt led inden for sundhedssektoren.

I årene 1927–37 var M. engageret i rejsevirksomhed kloden rundt (Frankrig, Sydamerika, Indien, Kina og Japan, Nordafrika) og bragte impulser ikke blot til de besøgte steder, men også til sit eget instituts medarbejdere, og alligevel nåede M. selv og sammen med medarbejderne at fortsætte det med difteriserum påbegyndte videnskabelige arbejder. Han publicerede arbejder om eksakte kvantitative metoder til vurdering af forholdene mellem antigener og antistoffer og af disses svækkelse ved forskellige temperaturer, og viste at reaktionerne fulgte de samme love som er kendt fra den fysiske kemi. Han foretog epidemiologiske undersøgelser angående infektionssygdommes sæsonsvingninger specielt indenfor tuberkulose, børnelammelse, skarlagensfeber (hvor hans indsats kom til at betyde nærmest en forsvinden af gigtfeberen ved effektiv pasteurisering af streptokokinficeret mælk), lungebetændelse (hvor fremstilling af serum kort før den antibiotiske æra førte til givende resultater) og mund- og klovsyge. Sammen med M. Kristensen og Kauffmann fik M. udført betydningsfuld serologisk systematik af bakterier hørende til tyfus, paratyfus, salmonellagrupper og vedrørende svingefeberen fremkaldt af den B. Bangske abortbacil. Endnu kort før sin død fik han sammen med sin søn publiceret det ovenfor nævnte store arbejde om difteribehandling gennem en menneskealder. Helt naturligt brugte M. derfor ordene: scientia et sanitas (viden og sundhed), da han 1937 skulle finde et motto som storkorsridder.

Men årene inden anden verdenskrig kom til at medføre endnu en betydningsfuld indsats. De af Tyskland forfulgte jøder måtte ekspatriere, og som medlem af den danske komité for landflyg-

tige årsarbejdere påtog han sig sammen med Harald Bohr, Aage Friis og andre et stort hjælpearbejde med placering af flygtningene. Da krigen brød ud og han selv 1940 var gået af som direktør for seruminstituttet tog han fra 1941 arbejdet med tuberkulosebekæmpelsen i Danmark op. Der var tale om en landsomfattende vaccination, idet man ved folkeundersøgelser havde fundet næsten 9 000 ikke tidligere erkendte tilfælde. En ny folkeundersøgelse 1950 viste, at arbejdet med ny tuberkulinfremstilling på instituttet, vaccineproduktion og opbygningen af tuberkuloseafdelinger havde båret frugt, så den danske befolkning var sluppet nogenlunde vel gennem krigen tuberkulosemæssigt. Ved sin formidende effektivitet og sin fabelagtige flid havde M. inden sin afgang tillige klaret at være censor i fysiologi ved landbohøjskolen 1895–96, ved lægernes embedseksamen fra 1915–41, lektor ved Farmaceutisk højskole i bakteriologi og sterilisationsteknik 1936–53, konsulent i epidemiologi og mikrobiologi for sundhedsstyrelsen 1909–40 samt sagkyndig for retslægerådet vedrørende mikrobiologi 1935–47.

Fra 1947–50, hvor antibiotikafremkomsten havde givet nye behandlingsmuligheder, blev M. af FN stillet i spidsen for UNICEF-arbejdet efter at UNRRA, der havde hjulpet Europa på føde, havde afsluttet sin funktion. M. udførte her et stort hjælpearbejde, særligt i Italien, blandt børn og unge. Og ligesom det var lykkedes for ham efter første verdenskrig at få samarbejde i gang mellem tidligere krigsførende magters videnskabsmænd, så tog han med snilde, energi og diplomati igen arbejdet op med at forene parterne. 1947 fik han stablet en verdenskongres for mikrobiologer på benene i Kbh. med ham selv som den samtlige personlighed og kongressens naturlige midtpunkt. Da FNs World Health Organization (WHO) dannedes 1948 valgtes mærkeligt nok hverken M. eller Rajchman til ledende poster, men Kbh. valgtes af WHO til europæisk hovedkvarter som honorør for M.s store internationale indsats. Da Danmarks naturvidenskabelige samfund ved M.s 80-års dag fejrede ham ved en stor fest holdt han en inspireret tale, hvor han kunne sammenfatte indholdet af sit begivenhedsrige liv; han havde været bindeleddet fra Pasteur-tiden til den antibiotiske æras begyndelse, havde oplevet hvordan sygdomme som difteri og børnelammelse var blevet standset, hvordan sygdomme som giftfeber, skarlagensfeber, tuberkulose, syfilis og malaria kunne udryddes og forebygges. Udviklingen havde skabt muligheder, og han havde fået lov at virke med til deres udnyttelse. Sine sidste år fortsatte han sine epidemiologiske studier, ligesom han tog genea-

logiske undersøgelser vedrørende sin egen familie op. Lige til det sidste var han vital og livskraftende, endnu over firs år gammel klarede han at cykle midt i Kbh. til sine mange gøremål. 1954 oprettedes ved midler fra en udenlandsk donator det betydningsfulde dr. Thorvald Madsens legat til fremme af lægevidenskabelig forskning, og en 1970 oprettet fond har skabt muligheder for en fremtidig årlig Thorvald Madsenforelæsning på Kbh.s univ. af en fremstående udenlandsk videnskabsmand.

I kraft af sin brede kontakt både inden- og udenlands fik M. gennem årene talrige tillidsposter, hvilke han alle bestred med dygtighed, inspirerende initiativ og diplomati. 1908–09 var han formand for Biologisk selskab, 1916–18 viceformand i Medicinsk selskab, dets præsident 1941–42, medlem af komiteen for embedslægeeksamen 1914–41, af bestyrelsen for Den danske kommission for landflygtige årsarbejdere 1933–40, de studerendes centraltuberkuloseudvalg 1935–40, og fra 1947–50 chef for UNICEFs hjælpearbejde for børn og unge i Italien. I fonds som Rigsforeningen til gigtens bekæmpelse, Michaelsenfonden, Wm. Bendix' legat, Generalmajor V. H. O. Madsens legat, kong Frederik VII's stiftelse, Den Raben-Levetzkauske fond, Generalkonsul Carlsen og hustru Adolphines legat til kræftens bekæmpelse, og i Kong Christian X's fond gjorde M. en stærkt personligt præget indsats til støtte for de mange ansøgere. Ganske naturligt modtog M. gennem årene en række æresbevisninger fra lærde selskaber og fra forskellige landes regeringer. 1922 var M. Habens lektor, 1924 Harvey lektor, 1935 Stenoforelæser, 1936 Flexner lektor. Allerede 1910 blev M. medlem af Videnskabernes selskab, 1939 af Akademiet for de tekniske videnskaber og fra 1903 af en række videnskabelige selskaber i Sverige, Østrig, Rusland, England, Frankrig, Amerika og Polen. 1941 blev M. æresmedlem af Dansk tuberkulose selskab og æresformand af spejderen og væbnerens frivillige donorkorps, og i årene fra 1909–48 af så vidtspredte organisationer som det fysisk-kemiske akademi i Finland, Berlins med. selskab, American Public Health Ass., Harvey Society, Mikrobiol. selskab, Leningrad, Royal College of Physicians, Edinburgh, medicinsk selskab i Bergen, New York Academy of Medicine og Assoc. italiana per il studio dell'alimentazione. – M. blev dr.jur.h.c. Glasgow, 1926, dr. med.h.c. Frankfurt a.M., 1929, Uppsala 1932, Riga 1933, Oslo 1946. M. modtog Dr. Martin Salomonsens præmielegat 1905, Holger Petersens belønningslegat 1931, The Royal Soc. Buchanan Medal 1932, den svenske Pasteurmedalje i guld 1940 og Alfred Benzons legat 1953.

Ved sin enestående flid og evnen til at finde dygtige medarbejdere, hvem han altid storsindtet og med effektiv rygdækning diskussionsivrigt stottede, blev M. i stand til stadig at yde en så betydelig og alsidig indsats. M. selv var overmåde flittig – og hans eksempel kom til at virke som et kraftigt incitament på hans mange medarbejdere – såvel på seruminstittet som i Folkeforbundet og WHO. Aldrig elskværdig, altid velmenende som rådgiver kunne M. stedse give indtrykket af, at han ikke havde travlt – men netop dette blev den force der gav inspiration til de mange. M. forte videre i videnskabeligt værdifuldt virke. M. døde pludselig under en familiefest og hans hustru blev få måneder senere dræbt ved en trafikulykke. – R. 1902. DM. 1918. K.² 1920. K.¹ 1927. S.K. 1937. □ Silhouet af Carl Julius Salomonsen, 1895. To mal. af Jul. Paulsen, 1916. Mal. af H. Vedel 1933–34 (Fr.borg). Tegn. af L. Kaganas, 1938. Mal. af Johs. Glob, 1940 (seruminst., Kbh.). Tegn. af Otto Christensen 1942 og 1956 (begge Fr.borg). Pastel af E. Saltoft. Karikaturer af G. Østerberg og M. Strandquist. Foto.

Bibliografi. T. M.s publikationer i Acta pathologica et microbiologica Scand., suppl. III, 1930 555–61. *Kilder.* Selvbioografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1897 79f. Erindringer i Medicinsk forum, 1953 197–225; 1956 161–77; 1960 178–82; 1961 28–32 181–83; 1962 54–56 108–10 143–46 170–76; 1964 73–80 212–15; 1965 140–44; 1966 26–32 105–13. T. M.: Statens seruminstitut 1902–40, 1940. *Lit.* Bogen om studenterne fra 1886, 1911 169. C. J. Salomonsen: Småarbejder, 1917 371–80. H. C. A. Lassen i Ugeskr. for Læger CXIX, 1957 602f. The Lancet, London 27.4.s.å. Niels Dungal i Læknablaðið Reykjavík s.d. Martin Kristensen i Farmaceutisk tid. s.å. 210–12. K. A. Jensen: T. M., 1958 (særtryk af Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1957–58). E. Schelde Møller: T. M., 1970. Joseph Parnas: T. M., 1980. *Papirer* i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Egill Snorrason

Madsen, Wilhelm Hermann Oluf, 1844–1917, minister, officer, militær tekniker. * 11.4.1844 i Kbh. (Garn.), † 14.6.1917 på Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). F: kommandersergent, senere overfyrværker, krigsassessor Jeppe M. (1812–95) og Johanne Kirstine Becker (1809–81). ~ 23.10.1868 i Gerslev med Albertine Henriette Petersen, * 2.11.1838 i Borum ved Århus, † 27.5.1919 på Frbg., d. af sognepræst, sidst i Gerslev, Jens Christian P. (1800–95) og Marie Kirstine Jespersen (1814–1900). – Far til Thorvald *M. Efter afgang fra landkadetakademiet 1861 blev M. sekondløjtnant i infanteriet, deltog i krigen 1864, fuldendte uddannelse på den militære højskole 1868 og blev s.å. premierløjtnant i artilleriet hvor han avancerede til kaptajn 1879, oberstløjtnant 1889, oberst og fung. direktør for artilleriets tekniske tjeneste 1895 og chef for fæstnings-

artilleriet 1898. Indtil han 1895 fik chefstilling havde han gjort praktisk tjeneste ved felt- og kystartilleri, været ansat ved artilleristaben og 1889–95 været stabschef hos artillerigeneralen. Anvendelsen af ham på så mange områder inden for artilleriet hang sammen med hans fremragende matematiske evner. Allerede 1868 knyttes han som lærer til officersskolen. Som elev på den militære højskole havde han i besvarelse af en af Videnskabernes selskab stillet opgave vist stor elegance i behandling af geometriske spørgsmål og sikkerhed i vidtløftige matematiske beregninger. Hans forelæsninger over matematik og hans lærebøger *Elementair Arithmetik og Algebra*, 1872, *Analytisk Plangeometri*, 1875, og *Rationel Mekanik I–II*, 1882–83, dokumenterede hans enkle, klare og nøjagtige fremstilling. M. besad en overordentlig arbejdsevne. Ved siden af den militære tjeneste og lærergeringen, som han med enkelte afbrydelser bestred til sin død, var han medlem af mange kommissioner og udvalg, navnlig vedrørende befæstningsanlæg og deres artilleribestykning, bl.a. kommissionerne om en normalfront for Kbh.s vestenceinte og om forbedring af bagladeriflen og et nyt gevær-system der resulterede i indførelse af magasingevær 1889. Sit tekniske snilde demonstrerede M. 1870 da han i samarbejde med et kbh.sk teknisk etablissement konstruerede en afstandsmål for søbefæstningen og navnlig da han gennem samarbejdet med rustmester J. A. N. R. *Bjarnov i 1880'erne fandt frem til M.-rekylgeværet der indførtes i den danske hær og i forbedret udførelse gennem Dansk Riffelsyndikat blev kendt i udlandet som M.-maskingevær og infanterikanon system M. Hans interesse for fæstningsbyggeri og artilleri førte ham på mange rejser til udlandet. Krupps fabrikker i Essen der havde bemærket hans evner og indsats i våbenproduktionen søgte at knytte ham til sig, men det afslog M. Derimod modtog han 1900 et tilbud om at repræsentere Krupps fabrikker i Danmark og trådte uden for nummer i hæren, men allerede året efter måtte han afstå posten da han ved systemskiftet blev krigsminister i regeringens J. H. Deuntzer.

M. var overbevist tilhænger af Kbh.s landbefæstning. Sammen med sin svoger, pastor Johs. *Clausen, Ryslinge, initiativtageren til den folkelige forsvarsbevægelse, planlagde han sommeren 1879 en underskriftindsamling på en adresse om fremme af fæstningsbyggeriet. Krigsminister W. *Haffner billigede planen, og M. blev tilfornordnet Clausen som militær rådgiver. M. deltog også i oprettelsen af forsvarsforeninger, og da en indsamling blandt kvinder til fordel for forsvarret indbragte en betydelig sum forestod M. ind-

køb af otte fæstningskanoner hos Krupp. Det var M.s overbevisning at et stærkt forsvar med et befæstet Kbh. ikke var muligt uden bred folkelig tilslutning, og han trak sig i baggrunden da forsvarssagen i provisorieårene blev så stærkt partipolitisk. Op mod 1900 indstillede han sig på at venstre måtte løse forsvarssagen. Forud for systemskiftet arbejdede svogeren og redaktoren af Vort Forsvar, Carl Hall, på at få M. anbragt som minister, men de savnede kontakt til ledende venstrepolitikere. Når deres ønske gik i opfyldelse skyldtes det at Christopher *Hage, der kendte Hall, under forhandlingerne om regeringsdannelse spurgte ham til råds om et ministeremne fra officerskorpset. M. betingede sig for sin tiltræden som minister 5 mill. kr. til moderne feltskyts og en forbedring af underofficerernes kår. Han var indforstået med at forsvarsoverordningen skulle overvejes i en kommission, og at der ikke kunne blive tale om væsentlig forøgelse af militærbudgettet før kommissionen havde endt sit arbejde. Over for de værnepligtige viste han en forstående indstilling ved bedre forplejning, indkvartering og beklædning og ville gerne betragte soldatertiden som en fortsættelsesskole. Han fremhævede underofficerernes betydning for den militære uddannelse i den gældende relativt korte indkaldelsestid. I officerskorpset stod han ret isoleret da han ikke kunne gennemføre en forhøjelse af officersløningerne, og da hans interesser samledes om befæstning og materiel. Parlamentarisk var han ret ubehjælpelig. Han kom 1903 i konflikt med de bevillende myndigheder da han i forbindelse med bevilget udflytning af krudtmagasiner til vestceinten lod opføre bombesikre kasematter hvad der karakteriseredes som en udbygning af fæstningen. Endnu skarpere konflikt opstod da han under den russisk-japanske krig 1904 fik bevilling til visse arbejder ved søbefæstningen og herunder lod opføre skanser og barakker på Saltholm. Dermed overskred han væsentligt de givne bevillinger. Et flertal i finansudvalget undsagde ham, og 18.12.1904 bad Deuntzer ham demissionere hvad han gjorde 24.12. Samtidig krævede han at marineminister F. Jøhncke også skulle afgå. De to ministre havde haft et sammenstød i forsvarskommissionen kort før. M. gav derved, formentlig uden at vide eller have forudset det, J. C. *Christensen anledning til at sprænge regeringen januar 1905 med efterfølgende udelukkelse af den radikale fløj af venstreformpartiet. M. søgte 1903 forgæves valg til folketinget i Randers. 1909 erobrede han Kbh.s 7. kreds fra socialdemokratiet, men tabte den 1910 og opstillede ikke senere. Fra 1903 til sin afgang fra hæren 1914 var han generalmajor uden for num-

mer, fra 1907 til sin død direktør for gradmålingen og medlem af kommissionen for den internationale jordmåling og fra 1909 i B&W's bestyrelse. Fra sin beskedne herkomst havde M. forståelse for folkelige rørelser og holdt sig på afstand af udprægede højrekredse. Hans interesse som minister for menige og underofficersstanden viste demokratiske tendenser i hans administration. Men hans optagethed af fæstningsanlæg og militærtekniske forbedringer og opfindelser lod ham kun delvis se og forstå den politiske og sociale udvikling der så afgørende skilte 1901 fra 1870. – R. 1876. DM. 1886. K.² 1896. F.M.1. 1898. K.¹ 1903. S.K. 1905. □Tegnet som barn. Litografi. Afbildet på litografi af det første venstreministerium 1901. Karikatur af Carl Røgind, 1904, og af Alfred Schmidt, bl.a. 1904–05 (Fr.borg). Buste af E. H. Bentzen udst. 1908 (på graven). Posthumt mal. af H. Vedel (Fr.borg). Foto.

Niels Nielsen: Matematiken i Danm. 1801–1908, 1910 77–79 (bibliografi). – Politiken 24.7.1901, 31.12.1904, 7.1.–8.1.1905. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Vor regering og rigsdag, 1901–03 76–80. Vort forsvar 12.2.1905. [Anders Nielsen:] Før og nu, 1906 72–75. N. P. Madsen-Mygdal: Politiske oplevelser, 1912 164 173–79. N. P. Jensen: Livserindr. II, 1916 165f. Dansk artilleri t. IV, 1917 2 139–42. [Poul Heegaard] i Nyt t. for matematik, 1917 A 112–14. Tidsskr. for opmålings- og matrikulsvesen VIII, 1917–19 35 101f. Kl. Berntsen: Erindr. III, 1925 98 105f. Troels Fink: Ustabilt balance, 1961. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. Ib Bjerg Askholm: Folkelige initiativer og foreninger omkr. forsvarssagen i Danm. 1870–1908, 1974 (specialeafhandl. ved Kbh.s univ.). – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Madsen, Victor Christian, 1865–1947, geolog. * 2.3.1865 i Kbh. (Garn.), † 16.7.1947 sst., begr. sst. (Ass.). F: kaptajn i generalstaben, senere oberst i artilleriet Emil *M. (1830–1919) og Marie E. L. Gamél (1842–85). ~ 26.3.1897 i Horsens med Ingeborg Foss Fogh, * 14.10.1873 i Horsens, † 1.7.1951 i Kbh., d. af redaktør, senere justitsråd Hother Lorenz Severin F. (1831–1902) og Caroline Wilhelmine Drewsen (1837–1903). M. blev student 1882 fra Hauchs latin- og realskole og 1887 cand.polyt. (anvendt naturvidenskab). Efter i et par år at have arbejdet i bryggerifaget, bl.a. på Gl. Carlsberg, blev han 1889 assistent i den nyoprettede Danmarks geologiske undersøgelse og foretog 1891 en længere studierejse til Sverige, Norge, Holland, Belgien, England og Tyskland efter hvilken han 1892 blev fast ansat som geolog. S.å. fik han universitetets guldmedalje for en kritisk vurdering af de til forskellige tider fremsatte teorier om oprindelsen af de på gange forekommende mineraler og bjergarter, og 1895 erhvervede han den filosofiske

doktorgrad på en afhandling om istidens foraminiferer i Danmark og Holsten. 1895–96 opholdt han sig i München for at studere geologi og palæontologi, bl.a. hos K. Zittel, og holdt efter hjemkomsten forelæsninger på universitetet over stratigrafisk geologi og palæontologi, først som privatdocent, senere lønnet, indtil 1904. 1900 havde M. fået ministeriel ansættelse som statsgeolog og blev n.å. medlem af kommissionen for Danmarks geologiske undersøgelse (DGU). Da denne 1913 blev en permanent institution blev M. direktør, fra 1919 med kgl. udnævnelse. 1937 tog han sin afsked, men fortsatte efter sin fratræden med geologisk arbejde på Mineralogisk, nu Geologisk museum til kort før sin død. – M.s geologiske arbejder har hovedsagelig omhandlet Danmarks istidsaflejringer og deres aldersfølge, i doktorafhandlingen således på grundlag af foraminifererne i de interglaciale lag, senere omkring århundredskiftet i beskrivelserne til de geologiske kortblade Hindsholm, Bogense, Samso og Nyborg på grundlag af stenindholdet. Fra denne tid stammer også en beskrivelse af den seneglaciale isdæmmede sø ved Stenstrup på Fyn (1903) samt et palæontologisk arbejde over løse blokke af stenarter fra jurakridttiden (sammen med Ethel G. Skeat) og over jura-forsteninger fra Østgrønland (Medd. om Grønland XXIX, 1904).

M. besad et betydeligt personligt format og dertil et entusiastisk engagement i sit fag. Indadtil lagde han sig i selen for at gøre DGU til en institution der kunne bygge bro mellem fagets teori og praksis, udadtil bestræbte han sig på at etablere og opretholde en international standard. Dette krævede sin mand eftersom DGU var blevet oprettet betydeligt senere end de tilsvarende geologiske institutioner i vore nabolande. – M. havde sprogemne, foruden at tale de tre hovedsprog flydende var han særdeles godt hjemme i både italiensk og spansk. Det bør imidlertid understreges at han ikke kom sovende til denne sprogbeherskelse, idet han omtrent til sin afgang som direktør tog fast undervisning og gik til ugentlige samtaletimer i fremmedsprogene for at holde sig i træning. M. deltog hyppigt i kongresser i sit fag uden for Danmark; på disse betød hans sproglige kunnen at han, selv om han kom fra et lille land, ofte fik en central placering som ordstyrer og som medlem af kommissioner og udvalg. Det skal tillige nævnes at han ved sådanne lejligheder med omsorg tog sig af unge geologer fra alle de nordiske lande når han følte at han kunne være dem til hjælp. Ved DGUs 40-års jubilæum 1928 var M. her i Danmark vært for en i det ydre beskeden geologkongres der kom til at danne udgangspunktet for den nu som INQA

kendte internationale organisation af kvartærgeologer.

M. havde alsidige naturvidenskabelige interesser og store evner som foredragsholder og popularisator. Der blev derfor fra mange sider lagt beslag på hans værdifulde medarbejderskab; gennem mange år var han således sekretær for udvalget for folkelig universitetsundervisning og i tyverne redaktør af Frem. I hans sidste år som direktør arbejdede og agiterede han stærkt for at man også her i landet skulle foretage en efterforskning efter værdifulde råstoffer i Danmarks dybgrund ved hjælp af moderne seismiske og magnetiske metoder. Trods gentagne nedslående resultater lykkedes det ham dog at få sat disse undersøgelser i gang, og på grundlag af dem foretog et amerikansk børeselskab en dybdeboring ved Harte vest for Kolding hvorved kridtidens aflejringer for første gang blev gennemboet. Efter vedtagelsen af en minelov for Danmark 1932 blev M. statsministeriets konsulent i sager vedrørende efterforskning og indvinding af råstoffer i Danmarks dybgrund. M. var æresmedlem og korresponderende medlem af flere udenlandske selskaber, æresmedlem af Dante Alighieri (Dansk-italiensk forening), præsident for den internationale geolog-kongres' kommission for studiet af det fossile menneske m.m. – R. 1907. DM. 1926. K.² 1934. □Tegn. af H. E. Melchior. Afbildet på mal. af Gerda Ploug Sarp. Buste af Vitalis Gustafson, 1936. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.1896 137–42. Interview i Gads da. mag. XXIX, 1935 567–75. – Studenterne fra 1882, 1907. V. Nordmann i Naturens verden, 1947 42–44. Medd. fra da. geol. foren. XI, s.å. 165–70. Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979 360f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Arne Noe-Nygaard (S. A. Andersen)

Madsen, Victor, 1873–1941, bibliotekar, inkunabelforsker. * 2.5.1873 i Odense, † 24.2.1941 i Gentofte, begr. sst. F: papirgrosserer Jens Peter Adolph M. (1839–1904) og Christine Marie Louise Frederikke Lausen (1842–76). ~ 9.9.1921 i Charlottenlund med fysioterapeut Gudrun Pallesen, * 2.2.1879 i Præstø, † 18.7.1975 i Gentofte, d. af konsulent, skorstensfejermester Johan Christian Theodor P. (1850–1923) og Anna Jørgine Jørgensen (1853–1926).

M. blev student 1891 fra Ordrup og 1899 cand. mag. med fransk som hovedfag og 1902 translatør i samme fag. Efter at have undervist et par år ved forskellige københavnske skoler og kursus fik han ansættelse ved Det kgl. bibliotek og virkede her til sin død (assistent 1903, underbibliotekar 1907, bibliotekar 1918). Han var det meste

Madsen, Victor

af tiden knyttet til bibliotekets udenlandske afdeling og efter tilskyndelse af H. O. Lange førtes M. ind på studiet af inkunabler (tryk for år 1500) og opnåede på dette felt en betydningsfuld international videnskabelig position. 1921 blev han således medlem af den tyske inkunabelkommission som grundlagde den internationale katalog over samtlige bevarede inkunabler, *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. Han deltog i stiftelsen af og var næstformand for *Gesellschaft für Typenkunde des XV. Jahrh.* Hans vigtigste arbejde er *Katalog over Det kgl. Biblioteks Inkunabler I–II, 1931–38* som er mønstergyldig både i anlæg og udførelse. Foruden ved sin virksomhed på dette specielle område har M. også på andre måder uden for embedsgerningen vist sin interesse for bog- og biblioteksvæsen; han var således siden 1908 medlem af bestyrelsen for Forening for Boghaandværk, fra 1922 til sin død kasserer og har deltaget i arrangementer af flere bogudstillinger såvel herhjemme som i udlandet, ligesom han tog livlig del i den internationale biblioteksforening IFLAs virksomhed. 1904–41 var M. formand for Studenterforeningens bogudvalg og 1911–22 foreningens arkivar. En særlig interesse viede han det gamle Karen Brahes bibliotek i sin fødeby Odense og arbejdede i mange år med en nykatalogisering af samlingerne. Katalogen over bøgerne er endnu ikke trykt, men M.s materiale vedr. håndskriftsamlingen er anvendt i den af Anne Riising 1956 udgivne katalog. For det i Sverige udkommende *Nordisk tidskrift for bok- og biblioteksväsen* var han fra dets grundlæggelse 1914 dansk redaktør, og han har hertil leveret adskillige bidrag i form af recensioner og afhandlinger bl.a. om Karen Brahes bibliotek (1919), *Strängnäs-dubletter i Kgl.bibl.* (1924) og E. C. Werlauff og J. H. Schröder (1928). I festskriftet til den svenske inkunabelforsker Isak Collijn 1925 skrev han om bøger trykt på pergament i *Kgl.bibl.*, og han har endvidere forfattet afsnittet om bogtrykkerkunstens historie i Svend Dahls *Haandbog i Bibliotekskundskab* 1912, 1916 og 1924, *Et Saxoproblem* (Undersøgelse vedr. Angers-Fragmentets proveniens), 1930 og i sin egenskab af frimurer et jubilæumsskrift for den danske Store landsloge (1933). M. og hans hustrus formue testamenteredes til *Kgl.bibl.* til et studie- og rejsелеgat. – R. 1931. □To tegn. 1909 (begge *Kgl.bibl.*), den ene udført af R. Paulli og V. J. von Holstein-Rathlou. Foto.

Studenterne fra 1891, 1916 145f. I. Collijn i Nord. t. for bok- og biblioteksväsen XXV, Upps. 1938 63f. [Svend] D[ahl] sst. 1941 107f. E. Zahle i *Bogvennen*, 1942 59f. – Papirer i *Kgl.bibl.*

Palle Birkelund (Lauritz Nielsen)

Madsen, Viggo, se **Madsen, Karl**, 1855–1938.

Madsen, Woldhardt Ejnar, * 1902, kreditforeningsdirektør, borgmester. * 27.9.1902 i Skive. F: opsynsmand Jens Peder M. (1858–1940) og Juliane Petrine Nielsen (1859–1931). ~ 2.3.1924 i Glyngøre k. med Doris Petra Jacobsen, * 16.9.1903 i Glyngøre, d. af fiskeskipper Jacob Elenius J. (1878–1954) og Marie Christensen (1881–1973).

M. blev uddannet som trykker på Skive Folkeblad. Allerede som 27-årig kom han 1929 i byrådet i Skive, dengang vel mest på grund af en popularitet baseret på personlig udstråling. De følgende år nedlagde han umådelig flid både i byrådsarbejdet som sådant og i tilegnelsen af kommunalpolitisk viden. 1936 blev M. borgmester, dengang landets yngste, og fortsatte på posten til 1967. Skive var i mellemkrigstiden hårdt ramt af krisen, og bystyret var kun i stand til at søge virkningerne afbødet. M. arbejdede i disse år forgæves for at få tilført byen større statsarbejder, bl.a. ved at få den uheldigt placerede bane-gård flyttet. Efter anden verdenskrig fik han mere held med sig, og en række nye institutioner gav byen en stærk økonomisk vækst: radiosender 1951, seminarium 1952, havneudvidelse 1960, ny jernbanestation og ny rutebilstation 1962. I alt dette var M. en drivende kraft, og han var i sjælden grad i stand til at stimulere ledende borgere af forskellig partifarve til at samarbejde. Selv genvalgte han sikkert, også efter at socialdemokratiet havde mistet flertallet. M. virkede også uden for Skive. Han var 1950–67 formand for Den danske købstadforening (nu Kommunernes landsforening). I hans tid skiftede foreningen over fra fortrinsvis at have været et ret stilfærdigt forum for drøftelse af kommunale anliggender til at være en effektiv „interesseorganisation“ for det kommunale selvstyre i forhold til staten i en periode hvor det var uklart hvor langt centraliseringen ville gå. Også i købstadforeningen forstod M. i høj grad at skabe et effektivt arbejdsklima ved selv at engagere sig, ved at stimulere bestyrelseskolleger og medarbejdere og ved at uddelegere opgaverne. 1967 opgav M. borgmesterstolen og formandskabet i købstadforeningen for at blive direktør for Kreditforeningen af Kommuner i Danmark, en post han forlod 1975. M. stillede uden forventning om valg op til folketinget i Års-kredsen 1946–51. Da den sikre Skivekreds senere blev ledig undsløg han sig derimod. – Æresborger i Skive 1976. – F.M.I. 1967. □Foto.

Interview i Berl.tid. 16.7.1950. – *Verdens gang* X, 1956 256. [Chr. Nyborg Madsen] i *Politiken* 16.4.1967. *Jyllandsposten* 15.8.1976.

Vagn Dybdahl

Madsen-Mygdal, Johannes, se **Madsen-Mygdal, N. P.**

Madsen-Mygdal, Niels Peter, 1835–1913, politiker. * 12.7.1835 på Gol, † 19.10.1913 i Tarm, begr. i Mygdal. F: gårdejer, sognefoged Mads Jensen (Mariager) (ca. 1777–1851) og Ane Sophie Christensdatter (1795–1874). Navneforandring 5.12.1895. ~ 9.6.1859 i Hjørring (Skt. Olai) med Ane Kirstine Jacobsen, * 19.8.1839 i Skt. Olai sg., † 2.7.1902 i Mygdal, d. af gårdmand Jacob Pedersen (1812–83) og Ane Olesdatter (1816–87). – Far til Thomas *M.-M. og Aage *M.-M.

M.-M. tog skolelærereksamen 1855 fra Ranum, blev hjælpelærer i Skallerup og var 1858–62 lærer i Bagterp, 1862–1902 i Mygdal ved Hjørring hvor han 1865–76 var sognerådsformand. Han var fra drengeneårene interesseret i politik og beundrede de nationalliberale førere; han talte hele sit liv om ånden fra 48 og 49 og så i begivenhederne i de første frihedsår sine skønneste oplevelser. Efter krigen 1864 vakte imidlertid hans kritik over for de nationalliberale; han fandt at de svigtede idealerne fra junigrundlovens dage og sluttede sig mere og mere til venstre som han fra 1873 helt og fuldt tilhørte. Hans forbillede blev især C. *Berg, hvis nationale tro og dybe retsfolelse kaldte på noget beslægtet hos ham selv. 1882 valgtes han ind i landstinget for 7. kreds og genvælgtes til sin død. Ret hurtigt blev han en af venstres førere i tinget, 1892 medlem af dets finansudvalg, dets sekretær 1902, statsrevisor 1895, 1. viceformand 1902. Med sin høje, tunge skikkelse, sit rolige vendelbomål og sin vægtige saglighed fyldte han sin plads i de utallige debatter, han i årenes løb førte med højres førere og de moderate. Efter Bergs død stod han især J. C. *Christensen nær og støttede ham kraftigt, også efter systemskiftet. Han stod altid stejlt på de store spørgsmål, men kunne i enkeltheder være bojelig, havde således en hoveddel i skatteforliget 1903. Som medlem af forsvarskommissionen af 1902 var han den der udformede venstres betænkning. Han var og blev en uforsonlig modstander af Kbh.s befæstning, og på dette punkt kom han i sine sidste år til at bryde med sit gamle parti. Da N. *Neergaards fremskudte forter var opgivet efter valget 1909, havde M.-M. åbenbart ventet at J. C. Christensen ville holde fæstningen helt ude af betragtning. Ved forsvarsforliget få måneder efter gik venstre ind for dens foreløbige bevarelse. Som følge heraf trådte han i næste samling ud af venstre, genvælgtes ikke til finansudvalget eller som viceformand 1910 og faldt som statsrevisor 1912. Marts 1913 meldte

han sig ind i det radikale venstre og valgtes okt. s.å., få dage før sin død, af det ind i finansudvalget. Han skrev i årenes løb en mængde avisartikler om politiske emner. 1912 udkom hans *Politiske Oplevelser* der i form af et forsvar for hans politik giver ikke uvigtige bidrag til venstres historie. Bogen præges af hans bitterhed mod J. C. Christensen, hvis kølige vurdering af magtforholdene M.-M. ikke forstod. Selv står han i venstres historie som idealernes trofaste tjener. – Sønnen **Johannes M.-M.**, * 30.3.1874, † 24.12.1924, begyndte som bogholder på Tuborg men knyttedes 1897 til ØK, hvor han 1909 blev adm. direktør og 1911–19 leder af firmaets afdeling i London. Han omkom ved en ulykke. R. 1912. DM. 1919. K². 1922. – R. 1902. DM. 1907. □Tegn. af Emil Krause og af Eigil Petersen (Kgl. bibl.). Karikatur af K. Gamborg, 1890 (Fr.borg). Foto.

N. P. M.-M.: Politiske oplevelser, 1912 (anm. af L. Th. Arnskov i Tilskueren XXX, 1913 II 952–56). – N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901–03 712–17. A. Bobjerg i Højskolebl. XXXVIII, 1913 1435–40. Politiken 20.10.s.å. Vendsyssel tid. 20.10. og 21.10.s.å. Ålborg amtstid. 20.10.s.å. og 12.7.1935. Thomas Larsen: En gennembrudstid II, 1922. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Povl Engelstoft**

Madsen-Mygdal, Thomas, 1876–1943, minister, landmand. * 24.12.1876 i Mygdal, † 23.2.1943 på Kbh.s kommunehosp., begr. i Smørum. F: landstingsmand, statsrevisor N. P. *M.-M. (1835–1913) og Ane Kirstine Jacobsen (1839–1902). ~ 15.11.1907 med Marie Deichmann, f. Rovsing, * 27.12.1885 i Horsens, † 15.12.1955 i Gentofte, adoptivd. af musikdirektør Julius Vilhelm Nicolai D. (1852–1904) og Eleonora Caroline Kristine Agda Lindblad (1864–94). – Bror til Aage *M.-M.

M.-M. tog lærereksamen fra Jelling seminarium, men virkede kun et par år i folkeskolen, bl.a. som vikar for faderen. Hans lyst stod til landbruget og efter et kursus 1899–1900 på Dalum landbrugsskole kom han til landbohøjskolen og tog 1902 eksamen som landbrugskandidat med et usædvanlig smukt resultat. Det følgende år var han lærer på Dalum og 1903–07 konsulent i planteavl for jyske landboforeninger. Forstander Jørgen *Petersen der ønskede ham som sin afløser kaldte ham 1907 tilbage til Dalum, og 1908–20 var M.-M. skolens myndige og dygtige leder. Han lagde stor vægt på faglig dygtiggørelse af eleverne og knyttede dertil kulturelle arrangementer. Til skolearbejdet føjedes det lokale organisationsarbejde som formand for landboforeningen for Odense og omegn og bestyrelsen for

Odense Eksportslagteri, 1915–19 dets formand. Desuden redigerede han *Landbrugets Ordbog I–IV*, 1909–14, og skrev lærebogen *Mergling og Kalking*, 1911, samt flere småskrifter. 1915–20 var han formand for foreningen af landbrugslærere. Sin interesse for praktisk landbrug plejede han som forpagter af Sandholt avlsgård ved Fåborg 1916–28. Politisk tilsluttede han sig det radikale venstre. C. Th. Zahle tilbød ham juni 1913 at gå ind i den radikale regering som trafikminister, men han krævede landbrugsministeriet. Dertil havde Zahle udset Kristjan Pedersen der stod husmandsbevægelsen nær. M.-M. fastholdt sit krav og kom ikke med i regeringen. Under første verdenskrig brod han som en af de hårdeste kritikere af regeringens reguleringspolitik med partiet.

M.-M. hyldede liberalismen i dens yderste konsekvenser. For ham var og blev landbruget det naturlige hovederhverv i Danmark, det eneste erhverv landet havde naturlige forudsætninger for. Han vendte sig skarpt mod enhver beskyttelse af industrien. Ethvert indgreb i den fri markedsmekanisme fra staten eller fra organisationer – og her tænkte han først og fremmest på fagforeninger – skulle bekæmpes skånselsløst. Disse synspunkter var grundelementerne i den erhvervspolitik han førte under første verdenskrig som landbrugets fortaler og gennem 1920'erne som politiker. Sin kamp mod reguleringspolitikken og dens ansvarlige minister Ove Rode indledte M.-M. 1914–15 da regeringen indførte maksimalpriser på korn. Et sådant indgreb i den fri prisdannelse kunne landbruget ikke godkende sagde han. Det burde som før krigen have verdensmarkedets priser. Statslig foderstofimport kunne træde i stedet for maksimalpriser og forbrugerpriserne på hjemmemarkedet nedsættes gennem tilskud, tilvejebragt ved ekstraordinære skatter. Den overordentlige kommission der administrerede reguleringerne angreb han for i overvejende grad at varetage industriens og handelens interesser. Tilslutning havde M.-M. især hos gårdmænd og storlandbruget. Derimod var han hyppigt i strid med husmændene der ikke havde interesse i høje kornpriser og politisk stod den radikale regering nær. Hans anseelse i vide landbokredse voksede hurtigt. 1918 valgtes han til formand for de danske landboforeninger og 1919 til præsident for det nyoprettede landbrugsråd der omfattede landboforeninger, landhusholdningsselskabet og landbrugets andelsvirksomheder, men ikke husmændene. Politisk næmede han sig venstre selv om partiet i rigsdagen tog medansvar for væsentlige dele af reguleringspolitikken. Selv blev han i kraft af sin position i landbrugsorganisati-

onerne draget ind i forhandlinger med udlandet om eks- og import som regeringen lod erhvervsorganisationerne føre, og som industrirådet og grossererersocietetet tidligt var gået ind i.

Landbrugets forhold forhandlede 1916 i London af en delegation fra andelsudvalget med Anders *Nielsen, Svejstrup, som leder; man gav englænderne tilbud om så store leverancer at det ville blive et brud på aftalerne med Tyskland og derved en hindring for videreførelse af den fastlagte neutralitetspolitik. Anders Nielsen sattes fra forhandlingerne der overlodes til M.-M., forpagter Chr. *Sonne og etatsråd H. N. *Andersen. De tre opnåede et tilfredsstillende resultat, og sammen med dem deltog M.-M. i flere forhandlinger i London og i Berlin og Paris. Han var desuden 1917–19 medlem af erhvervenes fællesudvalg med Alex. Foss som formand og af det stående landbrugsudvalg af landbo- og husmandsforeninger 1917–19. Da krigen var slut nov. 1918 ønskede M.-M. så hurtigt som muligt at vende tilbage til de frie handels- og produktionsforhold fra tiden før 1914 og førte stærk opposition mod regeringen der under de stadig usikre forsyningsforhold ville afvikle restriktionerne i langsomt tempo og fastholdt at staten måtte gribe reguleringe ind gennem valutakontrol da stort indførselsoverskud medførte et kraftigt fald i kronekursen. Heroverfor hævdede M.-M. at der ville blive afsætning for store væremængder i de krigshærgede lande. Hans forbindelse med ØK gennem H. N. Andersen og broderen Johannes M.-M., der var direktør i ØK og bestyrelsesmedlem i det af ØK og britiske forretningsmænd oprettede United Baltic Corporation, underbyggede denne opfattelse hos ham, og da den radikale regering var afskediget påsken 1920 søgte han gennem landbrugsrådet at etablere vareudveksling med Tyskland som ØK var interesseret i. Kort efter nedlagde han sine formandshverv og indtrådte som landbrugsminister i venstreregeringen Niels Neergaard 4.5.1920. Aug. s.å. indvalgte han i landstinget af venstre på Fyn. Ironisk nok måtte han som første opgave gennemføre en kornordning for 1921. Dertil kom en mergellov, en jagtlov og en udstykningslov, hvilende på traditionelt ejendomsforhold i modsætning til de radikales jordrentep princip i 1919-lovene. Som administrator viste han fremragende evner og fik 1922 landbrugsministeriet udvidet med et erhvervsdirektorat som der blev megen brug for de kommende tiår.

Ud over sit fagministerium var M.-M. en af regeringens stærkeste mænd der pressede på for at afvikle restriktioner, og som 1922 var ledende i et opgør med Neergaard. Anledningen var Landmandsbankens krise og Neergaards og

handelsminister Tyge Rothes lofte om statsstøtte til bankens rekonstruktion. Det var givet uden forudgående drøftelse i regeringen og stred mod M.-M.s afvisning af kunstige ordninger og hans synspunkt om „at lade falde hvad ikke kunne stå“. Neergaard var villig til at indgive regeringens demission, men J. C. Christensen mæglede. Neergaard fortsatte som regeringschef, og Rothe og udenrigsminister Harald Scavenius som H. N. Andersen over for M.-M. og hans støtter blandt ministrene havde udtalt ønske om at få fjernet, udtrådte af regeringen. Kort tid efter, 8.11.1922, tog M.-M. i folketinget et opgor med de konservatives industripolitik. Landbruget havde aldrig ønsket at krybe i ly bag toldmure sagde han. Kunne byerhvervene ikke konkurrere med udlandet måtte de gøre sig konkurrencedygtige ved øget indsats, nedsatte lønninger og forlænget arbejdstid. Landbruget havde aldrig kendt 8 timers arbejdsdag. I denne tale fremstod M.-M. som en ny type venstrepolitiker. Ikke den folkelige baggrund, men det erhvervsfaglige blev det bærende.

Regeringen Neergaard gik af efter valget april 1924, og febr. 1925 nedlagde M.-M. sit landstingsmandat. Det almindelige parlamentariske arbejde fangede ikke hans interesse hvortil kom personlige forhold, sygdom og broderen Johannes M.-M.s dod. M.-M. havde 1920 købt godset Edelgave i Smørum og helligede sig nu driften af godset, men da det nov. 1926 blev klart at folketingsvalg var nært blev han atter – og nu på sensationel vis – draget ind i politik. H. P. Hanssen-Norremølle ønskede ikke genvalg i Sønderjylland. På et stort møde af venstres landsorganisation i rigsdagens fællessal 10.11.1926 bragte formanden for det fynske venstre forlydender frem om M.-M.s opstilling i Sønderjylland hvorpå sønderjyden Mads Gram tog ordet. Med citat fra Edv. Lembckes „Du skønne land med dal og bakker fagre“ af linjerne om bejlerne fra syd og nord rakte han hånden frem mod M.-M. der greb den og trykkede den under stærkt og langvarigt bifald. Dermed var M.-M. kåret til kandidat i Sønderjylland hvor han valgtes 2.12. Reelt var han også kåret til venstres fører og statsministeremne fremfor Neergaard og O. Krag. 14.12.1926 dannede han regering på flertal af venstre og konservative. Han havde i tiden forud talt for at vende tilbage til „den ærlige krone“. Kronekursen havde imidlertid allerede ved hans tiltræden som statsminister nået pari, og 1927 indførtes kronens gulddindløselighed som for 1914. M.-M. så det som regeringens væsentligste opgave at tilpasse de offentlige udgifter til den højere kroneværdi. Det skete gennem nedsættelse af lønninger og sociale udgifter,

nedsættelse af offentlige takster og lettelse af beskatningen af formuer med ringe afkast, en deflationspolitik som var en konsekvens af kronens guldparitet, men som gennemførtes uden at der var skabt forståelse i befolkningen for dens baggrund og derfor vakte voldsom harme i arbejder- og tjenestemandskredse. Da M.-M. ved tilpasning af forsvarsudgifterne til den højere kroneværdi nægtede at komme de konservative i møde med få mill. kr. unddrog de konservative ham støtte ved afstemning om finansloven 21.3.1929. Regeringen kom i mindretal og udskrev valg. Bag den konservative aktion lå også ønsket hos yngre konservative, anført af J. Christmas Møller, om at frigøre partiet fra det underordningsforhold til venstre som ikke mindst M.-M. havde bragt det i. Efter valget dannede socialdemokrater og radikale flertalsregering. M.-M. blev formand for venstres rigsdagsgruppe og landsorganisation. Under den svære krise 1932 rettede han 20.1. henvendelse til udenrigsminister P. Munch om sikring af valuta til landbrugets nødvendige import af råstoffer og gav dermed stødet til oprettelse af valutacentralen og var jan. 1933 deltager i forhandlingerne om kanslergadeforliget. 5.8.1933 nedlagde han sit folketingsmandat og 1941 sit formandskab for venstres landsorganisation. 1928 havde han forpagtet Brændte Ege på Falster og forpagtede 1934 yderligere det nærliggende Ourupgård og var i sine sidste år optaget af driften af disse to gårde samt Edelgave. 1938 blev han formand for A/S Østasiatisk Industri- og Plantagekompagni.

I 1920'erne står M.-M. som en monumental politisk skikkelse. Siden J. C. Christensens dage havde ingen venstrepolitiker haft så stærk en position i landbefolkningen. Som folketaler for en landmandsforsamling kom ingen på højde med ham. Hans høje ranke skikkelse, smukt formede hoved med skarpt skårne træk, hans velklingende organ, klart formulerede tale, hans appel om flid, sparsommelighed, arbejdsomhed og nøjsomhed, hans tillid til de skabende kræfters frie spil greb forsamlingen. Han gentog disse enkle synspunkter i sine taler, og selv om modstandere lidt spottende kaldte det hans „eneste tale“ så forløste den netop hos landmændene bundne tanker og følelser. Hans styrke var ensidigheden i hans overbevisning om den rene liberalismes evige gyldighed, men i ensidigheden lå også hans svaghed i manglende evne til at bøje af eller tage hensyn til skiftende forhold. I sin personlighed forenede M.-M. verdensmanden og bonden. Når han på et dyrskue anerkendende vurderede en god kvægbesætning, og når han i sin hvide jakke gik ud over marker med bølgen-

Madsen-Mygdal, Thomas

de korn og kraftige roer var han et symbol for mangan landmand på den produktionsforøgelse et par slægtleds bønder havde skabt og den sociale rejsning af bondestanden som var fulgt med. – R. 1919. K². 1920. S.K. 1929. □Tegn. af Hans Bendix (Kgl. bibl.). Karikatur af Alfred Schmidt, 1922 (Fr.borg). Tegn. af Aage Roose (sst.). Buste af Grethe Bülow-Møller. Mal. af Mary E. Havning (begge folketinget). Foto.

Venstres dagblade 10.11. og 11.11.1926. Chr. Torpe i Berl. tid. 24.2.1943. Gunnar Nielsen i Politiken s.d. Karl Madsen i Billeder af rigsdagens hist., red. Aa. Svendstorp og Chr. Torpe II, 1947 107–28. Venstre i 100 år, 1901–39, ved J. H. Monrad, 1970. De danske ministerier 1901–29, ved Sv. Thorsen, 1972. Kn. Larsen i Historie ny r. X, 1972–74 562–631. Venstre 50 år for folkestyret, red. Kurt Sørensen, 1979. Bent Jensen: Danm. og det russiske spørgsmål 1917–24, 1979. Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet som erhvervspolitisk toporgan, 1979. – Papirer i Rigsark.

Helge Larsen

Madsen-Mygdal, Aage, 1872–1922, landbrugs-konsulent. * 4.4.1872 i Mygdal, † 9.10.1922 på Frbg., begr. i Smørum. F: lærer, senere lands-tingsmand, statsrevisor N. P. *M.-M. (1835–1913) og Ane Kirstine Jacobsen (1839–1902). Navneforandring 5.12.1895. Ugift. – Bror til Thomas *M.-M.

M.-M. fik en grundig praktisk uddannelse, var 1890–91 på Tune landboskole, 1891–93 elev på Tystofte forsøgsstation og tog landbrugseksamen fra landbohøjskolen 1895. De følgende år virkede han som assistent ved forsøgsstationerne i Vester Hassing og Tystofte, og efter et nyt studieophold ved landbohøjskolen 1897–98 som afsluttedes med udvidet eksamen i planteavl vendte han tilbage til Vester Hassing som assistent. 1900 blev han konsulent i planteavl for De samvirkende landboforeninger i Fyns stift (dengang forenet med Fyns stifts patriotiske selskab), og her udførte han sin hovedgerning. Landboforeningernes arbejde for planteavlen var endnu i sin begyndelse, og det var første gang en landboforening ansatte en fast planteavlskonsulent. M.-M. tog opgaverne op med idérigdom og virkelyst, og hans dygtige arbejde blev på flere områder banebrydende for udviklingen af foreningskonsulenternes virksomhed. Først og fremmest var han forsøgsmand, anlagde et stort antal mønstergyldige gødningsforsøg som væsentlig bidrog til at de ringere blandingsgødninger gik af brug, og udførte tillige forsøg med sorter og stammer og med bekæmpelse af ukrudt og plantesygdomme. Stærkt og virkningsfuldt bekæmpede han den usunde frøhandel, og også i oplysningsarbejdet var han en foregangsmand som med ualmindelig energi ordnede udstillin-

ger og moder og på markvandringer vejledede store skarer af landmænd. Foruden de årlige beretninger om forsøgsarbejdet på Fyn udgav han 1905 sammen med broderen Thomas en vejledning *Landbrugets Plantedyrkning* og 1906 sammen med F. Kølpin Ravn *Forsøg over Bekæmpelse af Plantesygdomme*. Af større afhandlinger har han i Tidsskrift for Planteavl XIX, 1912 sammen med P. Christensen offentliggjort *Undersøgelser vedrørende Tørstofbestemmelser i Roer*. – 1912 tog M.-M. sin afsked som konsulent og købte gården Rabenslyst ved Nyborg. Også som praktisk landmand virkede han med megen energi og dygtighed bl.a. ved kultivering af store mosearealer, men alvorlig sygdom tvang ham til at opgive sin landmandsvirksomhed 1918.

M. K. Kristensen i Jydsk landbrug IV, 1922 688–90. Ugeskr. for landmænd LXVII, s.å. 499f. Vort landbrug XXXXI, s.å. 502f. Fyns stifts landbrugstid. XVI, s.å. 436f.

*Aksel Milthers**

Madsen-Stensgaard, Niels Kristian, 1850–1927, sanglærer, komponist. * 26.10.1850 på Stensgård i Bellinge, Odense amt, † 3.3.1927 i Skotterup, Tikøb sg., Fr.borg amt, urne på Bispebjerg kgd., senere (1966) flyttet til Frbg. kgd. F: gårdejer, sognefoged Mads Madsen (1808–80) og Gjertrud Hansdatter (1807–90). ~ 10.8.1875 på Frbg. med Marie Jensine Caroline Petersen, * 1.7.1852 i Nyborg, † 20.5.1941 i Århus, d. af slagtermester Peter Jensen (Enok) (1818–1905) og Petrine Madsen (1825–89).

M.-S. kom tidligt i nært forhold til musikken, og efter at han 1870 havde taget lærereksamen fra Jelling fik han endnu s.å. stillingen som musiklærer ved Gedved seminarium, men søgte hurtigt til Kbh. for at opnå videre uddannelse. Han blev elev af Jørgen *Malling og J. C. *Gebauer i teori og af G. *Matthison-Hansen i orgelspil, blev kor-dirigent og fik snart igen en sanglærerpost, denne gang ved de frederiksbergske sogneskoler (1874–1900). 1880–1903 var han organist ved de Classenske boligers kirke; senere virkede han som musiklærer i Helsingør. M.-S.s betydning for dansk musikliv ligger i det arbejde han gjorde for at bringe musikken ud til videre kredse, dels gennem Tidsskrift for Kirke-, Skole- og Folkesang som han 1880–84 udgav med Lars Nielsen, og som navnlig indholdt værdifulde musikalske bidrag, og dels ved sin udgivervirksomhed der især tog sigte på at lade skolebørn få del i den bedste og til undervisning mest egnede sanglitteratur. Det er en meget lang række publikationer der kom til at foreligge fra M.-S.s hånd, flere, navnlig skolesangbøgerne, er støttet på den Chevêske sangmetode, og fælles for dem alle er,

at udsættelserne næsten udelukkende er gjort med M.-S.s sikre og smagfulde hånd. De vigtigste og mest udbredte er *Sange til Skolebrug for en og to Stemmer* I–II, 1877–78, *Folkets Sangbog*, 1903, med tillæg *Sønderjydens Sange*, 1910, *Den danske Sangbog*, 1907 og *Nordiske Sange for tre lige Stemmer*, 1920; hertil følger sig *Melodier til nyt Tillæg til Salmebog for Kirke og Husandagt*, 1891 og *Melodier til Salmebog for Kirke og Hjem*, 1903 (med Jørgen Malling) foruden en *Lærebog i Musikens Teori*, 1887. Selv komponerede han især sange, kønne og iørefaldende, som *Der dukker af Disen min fædrene Jord*, *De siger, nu er Døren lukket*, *Venner, ser paa Danmarks Kort*, *Sneen dækker Mark og Mose* m.fl. Sine bedste sange samlede han i fem hæfter *Romancer og Sange*. Af sine værker fik han forskelligt opført i Tivoli, og fra 1885 foreligger musikken til Zakarias Nielsens *Nye Tider* der opførtes på Folketeatret. □Tegn. af Fridolin Johansen, 1906 (Kgl. bibl.). Mal. af V. Secher-Rasmussen, 1911 (Fr.borg). Foto.

Jelling seminarium 1841–91, 1891 63. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913. G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 1917. Folkeskolen, 1920 512f. Nationaltid. 25.10.s.å. Dansk kirkes musiker tid., s.å. 123f 140 152; sst. 1925 115f; sst. 1927 39f. – Papirer i Statsbiblioteket, Århus.

Nils Schiørring

Madsen-Vorgod, Niels, 1861–1933, pædagog, forfatter. * 24.7.1861 i Fjølstervang, Vorgod sg., Ringkøbing amt, † 18.9.1933 sst., begr. sst. Navneforandring 17.1.1906. F: husmand Søren Christian Madsen (1828–1911, ~ 2° 1868 med Inger Elisabeth Christensen, 1838–1923) og Ane Nielsen (1829–67). ~ 30.10.1893 i Gørding, Ribe amt, med Ellen Dorothea Hansen, * 20.6.1861 i Ullestrup sg., Sønderborg amt, † 3.4.1940 i Herning, d. af husmand Jørgen H. (1835–92) og Anna Kristine Amalie Hansen (1832–94).

M.-V. blev som 17-årig vinterlærer ved sin hjemegns skole, søgte efter nogle år først Staby og derefter Askov højskoler, blev friskolelærer og tog 1889 lærereksamen fra Silkeborg seminarium. 1893–1913 var han førstelærer i Moesgård og fra 1913–28 førstelærer i sin hjemby Fjølstervang. – Han var en aktiv politiker og foreningsmand, først venstremand, senere socialdemokrat, og flere gange dette partis folketingskandidat, medlem af sognerådet i Moesgård og formand for værgerådet. Desuden påtog han sig tilidshverv, fik oprettet en folkebogsamling og arbejdede aktivt i den lokale afholdelsesforening. Endelig var han medlem af DLFs hovedbestyrelse fra 1901–23, valgt af landsbylærerne, han havde her ansvaret for afskedigelsesagerne. – Sin ori-

ginale indsats ydede M.-V. som forfatter. Han var medudgiver af ugebladet Skole og Samfund fra 1904–06. Han skrev ud fra stor viden og med fortælleglæde artikler og småskrifter, bl.a. om skoleforhold, om lokalhistorie og bogen *Syrien og Palæstina*, 1898 i serien Lande og Folk. Mest kendt blev han som lærebogsforfatter. Han udgav sammen med J. G. Pinholdt *Regnebogen* I–II der kom i mange oplag, sidste gægt 1963, *Min første Læsebog*, 1902, sidste oplag i 1953 og *Landsbyskolens Læsebog*, 1902, sidste oplag 1954. Danskboerne var skrevet ud fra forfatterens egne erfaringer som landsbylærer. Efter deres mening havde landsbyskolens børn andre erfaringer og dermed andre forestillinger end købstadskolens elever. Lærebøgerne var derfor ikke sammensat af litterære tekster, men af gåder, sange, eventyr og historier der beskriver det til tider dramatiske, men uforanderlige og rige liv, sommer og vinter blandt naturens og gårdens dyr, blandt børn og voksne på landet. Dette var børnene bekendt, og det bekendte stof ville fremme læseevnen. De mange illustrationer underbyggede teksterne. – M.-V.s skrifter er præget af en sikker forankring i en politisk og religiøs overbevisning. □Mal. af Vedel Egebæk.

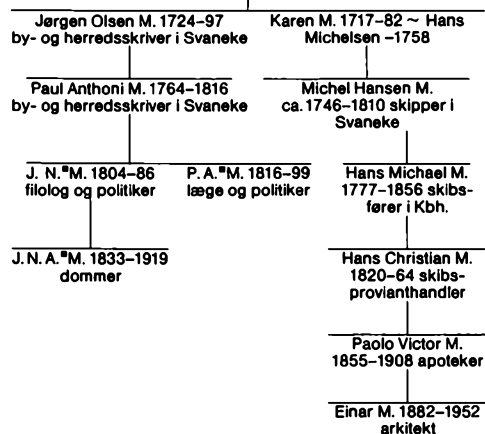
Folkeskolen, 1909 511f. Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin II, 1913 102f. Viborg amts socialdemokrat 29.10.1918. Herning folkebl. 20.9.1933.

Ellen Nørgaard

Madvig

Slægten M. føres med sikkerhed tilbage til Hans Olufsen M. (–1701), kgl. skovrider på Bornholm og far til Oluf Hansen M. (1675–1750), by- og herredsskriver i Svaneke, men synes at stamme

Oluf Hansen Madvig 1675–1750 by- og herredsskriver i Svaneke

Madvig

fra Hans Nielsen (ca. 1600–43), fæster af en helgård i Matvig i Blekinge.

J. N. A. *M. var ~ Caroline Jürgensen (1848–96), d. af matematikeren Chr. *J.

Jul. Bidstrup: Stamtv. over de bornholmske familier Müller, Madvig og Sode, 1884. Th. Hauch-Fausboll: Slægthåndbogen, 1900 573–76. C. A. Kofoed og M. K. Zahrtmann i Bornholmske saml. XII, 1918 1–26. Madvig 1675–1975. Fra Blegind til Bornholm, 1975.

Hans H. Worsøe

Madvig, Johan Nicolai, 1804–86, filolog, politiker. * 7.8.1804 i Svaneke, † 12.12.1886 i Kbh., begr. sst. (Ass.). F: by- og herredsskriver Poul Anthoni M. (1764–1816) og Margrethe Benedicte Kofod (1777–1852). ~ 7.8.1829 i Kbh. (Holmens) med Elisabeth Agathe Helene Jensine Bjerring, * 17.1.1798 i Kbh. (Nic.), † 19.9.1880 sst. (Frue), d. af kontorbetjent, senere fuldmægtig på St. Croix sukkerraffinaderi Otto Christopher B. (ca. 1764–1825, ~ 2° med Anna Sophie Faber, ca. 1778–1830) og Elisabeth Agathe Wulff. – Bror til P. A. *M.

M. fik som faderens medhjælper ved protokolforførelse fra 11-års alderen kendskab til retsforhold og blev af byfogeden i Svaneke vejledt til senere dansk juridisk eksamen. Ved faderens død blev denne læsning afbrudt, og M. kom ved hjælp fra den bornholmske legatstifter Marie *Kofoed 1817 på Fr.borg lærde skole hvis rektor B. *Bendtsen gav ham interesse for de gamle sprog. 1820 blev han dimitteret til universitetet hvor han 1821 tog anden eksamen, 1822 vandt accessit for besvarelsen af en filologisk prisopgave og 1825 bestod filologisk embedseksamen med udmærkelse. 1826 disputerede han for magistergraden med afhandlingen *Emendationes in Ciceronis libros de legibus et Academica* og blev s.å. beskikket til docent og eksaminator i latin ved universitetet under professor Børge *Thorlacius' udenlandsrejse. Efter hans hjemkomst fik M. tilbud om et rejsestipendium, men da han allerede som nittenårig havde forlovet sig og hans kæreste var seks år ældre end han anså han det for sin pligt at stræbe efter så hurtigt som muligt at opnå en fast stilling ved universitetet. Han opnåede også 1828 udnævnelse til lektor i klassisk filologi og disputerede s.å. for doktorgraden med afhandlingen *De Q. Asconii Pediani in Ciceronis Orationes commentariis*. Efter Thorlacius' død 1829 udnævntes han til professor i filologi, særlig latinsk sprog og litteratur. Denne hurtige karriere var ikke nogen ubetinget fordel for ham. M. har selv beklaget at han ikke i sin ungdom havde fået tid til mere alsidige studier. Af økonomiske grunde så han sig også nødsaget til ved siden af sit professorat at overtage stillingen

som bibliotekar ved universitetsbiblioteket 1832. M. forelæste først og fremmest over Cicero, i mindre grad over romersk litteratur og statsforhold. Af stor interesse for de studerende var hans gentagne forelæsninger over filologiens encyklopædi. Forelæsninger over græske forfattere hindredes han i af hensyn til sin ældre kollega F. C. *Petersen, men indlod sig dog derpå under halvvejs private former. Hans stilling medførte pligt til at forfatte de latinske universitetsprogrammer som han udgav i to bind under titlen *Opuscula academica*, 1834–42. En stor del af disse programmer behandler ligesom hans afhandling, *Epistola critica ad Orellium de orationum Verrinarum libris II extremis emendandis*, 1828, tekstkritiske spørgsmål vedrørende Ciceros skrifter, enkelte dog emner fra romersk litteraturhistorie eller statsantikviteter. Samtidig udfoldede M. en betydelig virksomhed som udgiver af skrifter af Cicero, *Ciceronis orationes selectæ XII*, 1830, meget benyttet i skolerne, *Ciceronis Cato maior et Lælius*, 1835, og den store, kommenterede udgave af *De finibus bonorum et malorum*, 1839. I dette sidste arbejde, et hovedværk inden for den latinske filologi, belyses Ciceros skrift fra alle sider. Både tekstkritiske spørgsmål og Ciceros forhold til sine kilder behandles med stor omhu, hvorved M. også lægger sin fortrolighed med græsk filosofi for dagen; tillige retter han en i formen ofte meget skarp kritik mod en tidligere, tysk udgiver af samme skrift. Væsentligst til skolebrug udgav han *Poetarum aliquot Latinorum carmina selecta*, 1843.

Arbejdet på disse udgaver førte naturligt med sig at M. kom ind på grammatiske undersøgelser. De nyttiggjordes i *Latinsk Sproglære*, 1841, et arbejde som i sammenligning med de tidligere forekommende udmærker sig ved nøjagtighed, klarhed og overskuelighed. Bogen var bestemt til skolebrug, men mødte i begyndelsen en del modstand hvorfor M. forkortede den 4. udgave 1862. Bogen fortrængte snart de gamle lærebøger fra alle landets latinskoler. Efter få års forløb udkom den også i tysk oversættelse og blev senere oversat til en mængde andre sprog. 1846 sendte M. en *Græsk Ordføiningslære* der var udarbejdet efter de samme principper; også den blev oversat på flere sprog. I begge grammatikker lagde M. hovedvægten på den i strengeste forstand klassiske sprogform: guldalderens latin og den attiske dialekt i græsk. Han trængte ikke dybere ind i den sammenlignende sprogvidenskab, uagtet han foruden hebraisk også havde beskæftiget sig med sanskrit og arabisk. Dog kom han tidligt ind på en almindeligere betragtning af sproglige fænomener og offentliggjorde, dels i Videnskabernes selskabs skrifter, dels i

universitetsprogrammer flere afhandlinger: *Om Kjønnen i Sprogene*, 1835, *Om Sprogets Væsen, Udvikling og Liv*, 1842, *Om de grammatikalske Betegnelser Tilblivelse og Væsen*, 1856–57, og *Sprogvidenskabelige Strøbemærkninger*, 1871. I modsætning til de navnlig i Tyskland rådende forestillinger om sproget som et særskilt naturprodukt hvis former skulle svare til visse logiske kategorier, fremhævede M. at sproget er at betragte som et meddelelsesmiddel og kan nå samme mål ved benyttelse af vidt forskellige midler. Derfor advarede han mod den tro at de formrige oldtidsprog er værdifuldere end de formfattigere.

Disse betragtninger kom allerede til orde i den pædagogiske afhandling som M. 1832–33 skrev gennem fire numre af *Maanedsskrift for Litteratur* hvis redaktion han var medlem af 1829–38. Afhandlingen indeholdt hele det pædagogiske program der blev normgivende for den lærde skoles undervisning langt ud over M.s egen levetid. Undervisningen skulle give en almenmenneskelig dannelse og fore til „Deelagtighed i Livet og Orientering deri“. Samtidig hævdede han individets frihed og selvstændighed. „Det er . . . Pligt mod enhver at udruste ham med Evne til selvstændig rigtig Handling . . . og at give hans Liv den største Fylde ved at aabne det for den alsidigste Modtagelse af Indtryk og Tilskyndelser til ordnet aandelig Virksomhed“. M. stillede den lærde skole det dobbelte mål at forberede til embedsmænds universitetsuddannelse og at være en afsluttende skole for dem der søgte en højere uddannelse uden specielt hensyn til valg af livsstilling. Han fastholdt oldtidsprogene og oldtidskulturen i fagrækken, ikke fordi oldtidskulturen var bedre end nutidens kultur, men fordi den dannede grundlaget for den. Moderne sprog og naturvidenskaberne skulle have større plads i skolen. Udvikling af åndskraften og delagtighed i livet forudsatte en encyklopædisk undervisning der blev givet sådan at den udfordrede selvstændig tænkning og ikke lod eleven sidde blot receptiv. Endelig fremhævede M. betydningen af den friere samtale mellem lærer og elever både inden for og uden for de foreskrevne pensæ. – Efter afslutningen af *De finibus* 1839 tog M. fat på at reformere latinundervisningen gennem udarbejdelsen af den latinske grammatik og tekster til undervisningsbrug. Desuden ovede han indflydelse på den reform af de lærde skoler som forberedtes af universitetsdirektionen som havde skolerne under sig. Han fremførte at kontrol med eksamenerne ikke var nok. Der burde indføres et tilsyn med undervisningen der kunne vejlede og retlede lærerne. En sådan undervisningsinspektion indførtes 1848 da de lær-

de skoler henlagdes under det nyoprettede ministerium for kirke og undervisning (kultusministeriet). M. udnævntes til leder af undervisningsinspektionen og virkede i embedet til 1874, bortset fra 1849–51 da han som kultusminister fik gennemført reformen af de lærde skoler. Kravene til undervisningen skærpedes så afgangseksamen blev adgangsgivende til universitetet hvor hidtil var krævet „anden eksamen“. Af den bevarede kun en propædeutisk prøve i filosofi (filosofikum). I de lærde skolars undervisning styrkedes de matematiske og naturvidenskabelige fag. Latin og fransk skulle først læses fra 3. klasse mod tidligere allerede i 1. klasse. Derved blev dansk styrket. Afsluttende eksamen skulle i højere grad være en modenheds- end en kundskabsprøve. En uddannelse af lærere til de lærde skoler i deres nye skikkelse indførtes med filologisk-historisk embedseksamen. Det tog imidlertid nogle år før et nyt lærerkorps var uddannet, og M. måtte på forskellige områder modificere skolens krav til eleverne. Den encyklopædiske undervisning ændredes med hans fulde billighed da studentereksamen 1871 deltes i to retninger, sproglig og matematisk-fysisk. Derimod afviste han med stor styrke det grundtvigianske krav om en retning med oldnordisk som hovedfag. Han talte om en „Indbildningens Patriotisme“ over for hvilken „vi maa have Mod til dog endelig at sige og fastholde at vore Forfædre kun levede paa Randen af Europa og ikke i Europas Midte“.

M. skønnede allerede i 1830erne at enevælden og dens bureaukrati havde overlevet sig selv, men mådeholden og afvejende som han var af natur fulgte han 1840ernes fremstormende frihedsbevægelse med en vis ængstelse. Han kaldtes frem til handling ved Frederik VII's forfatningsreskript af 28.1.1848. I en artikel i *Fædrelandet* 4.2. skrev han at reskriptets numeriske ligevægt mellem kongerigets og hertugdømmernes repræsentation ofrede det danske folks førende plads i staten til fordel for en usikker bevarelse af en ydre, løs sammenhæng mellem monarkiets danske og tyske landsdele. Han forudså at det danske folk „under Sorg og Nød (vil) forsvinde og gaa over i en anden Skikkelse“. Da M. var kendt som en fremragende videnskabsmand og hidtil havde holdt sig uden for offentlig polemik virkede artiklen meget stærkt og blev en væsentlig forudsætning for martsbevægelsen som M. ikke deltog i. En datter af ham døde i marts. Okt. 1848 valgtes han til den grundlovgivende rigsforsamling i Åkirkebykredsen, men nedlagde sit mandat da han 16.11. indtrådte i A. W. Moltkes 2. ministerium som kultusminister. Sammen med minister uden portefølje, professor H. N.

Clausen, var han ministeriets liberale garant efter Orla Lehmanns, D. G. Monrads og L. N. Hvidts udtræden. M. var på dette tidspunkt tilhænger af Ejderpolitikken, men sommeren 1849 var hans standpunkt ændret, bl.a. under påvirkning af Hans Egede Schacks Om Slesvigs Deling og ved nærmere kendskab til sprogforholdene i Slesvig. M. fandt nationalitetens udtrykt i sproget. Ud fra sit retsind måtte han da respektere både en dansk og en tysk nationalitet i Slesvig. Under fredsforhandlingerne 1849 ønskede han med støtte af H. N. Clausen Slesvigs deling optaget som subsidært forslag i forhandlingerne. Da ministeriets flertal gik imod indgav de begge deres demission, men tog den tilbage mod visse ændringer i forhandlingsdelegationens sammensætning. 1850 gjorde de begge endnu et forsøg på at bringe delingstanken ind i forhandlingerne, men russiske og preussiske forhandlere ville ikke vide af noget nationalitetsprincip. Juli 1851 udtrådte Clausen af regeringen, M. blev som minister efter stærkt ønske fra Hall, Krieger og Monrad og håbede på en mulighed for Slesvigs deling, men da regeringen definitivt besluttede sig for helstatspolitikken og C. A. Bluhme blev udenrigsminister udtrådte M. 7.12.1851.

Ved det første ordinære valg til folketinget dec. 1849 valgtes M. i Frederiksværkkredsen som han repræsenterede til 1853 da han indvalgtes i landstinget. Hans ideal af en grundlov var etkammersystem med konservative garantier i valgloven. Det gennemførtes ikke, men som regeringens ordfører ved den afsluttende forhandling om junigrundloven fastholdt han med styrke den konservative garanti der lå i dens valgbarhedscensus for landstingsmedlemmer. Han stod nu som en af de liberales ledende politikere, men politisk fører blev han ikke og ønskede det heller ikke. Han havde ikke sans for politisk taktik, ikke øre for hvad der rørte sig blandt vælgerne og ikke noget særligt blik for kombinationsmuligheder. Hans styrke var sundt ræsonnement, skarp logik, juridisk anlæg, vilje til at se en sag fra modpartens side og en uangribelig karakter. Der lyttedes til ham selv om hans taler kunne være langstrakte og docerende, i hans senere år dog friere og i visse situationer medrivende. M. der o. 1830 havde tvivlet på om „det er værd at være lærer“ og en tid næsten foragtet filologiens petitesse og som senere havde haft, ganske vist sygelige, tanker om at opgive sit professorat og dygtiggøre sig til „et lille juridisk embede“, faldt godt til i det politiske virke. Det udadvendte i arbejdet bragte et nyt, måske rigere, indhold i hans liv. I kampen mod ministeriet A. S. Ørsted fulgte han de liberale, men lod sig kongevælge til det oktrojerede rigsråd 1854. Det

vakte en sådan uvilje at han nedlagde både rigsråds- og landstingsmandat. 1855 indvalgtes han påny i landstinget og 1856 i fællesforfatningens rigsråd hvis myndige og forstående præsident han var. Han talte korrekt tysk med bornholmsk accent og forstod ud fra sin opfattelse af nationalitet og sprog at gribe modererende ind over for både dansk og tysk brud på parlamentarisk form. Efter ministeriet Halls afgang 1859 var han førende i de liberales angreb på „grevindepolitikken“ og C. E. Rottwitzs bondevenlige regering. Efter dens opløsning ved Rottwitzs død 1860 opfordrede Frederik VII M. til at danne regering, men M. veg tilbage for ansvaret. Han støttede de følgende år Halls Ejderpolitik og skandinavisme. Sidst på året 1864 da Slesvig var tabt gjorde han i *Den nationale Politik og det danske Monarchie* op med helstatsmænd og ejderdanske og med sin egen medskyld: „De der har haft en mere eller mindre klar Bevidsthed om den i mellem liggende Løsning, er dels ved Tidernes Ugunst, dels maaske ved Mangel paa Mod og Kløgt ikke kommet til at søge den, da det var Tid“. Indtil sin udtræden af landstinget 1874 modarbejdede M. det fremvoksende venstre, stemte for den reviderede grundlov 1866 og billigede højres afvisning af parlamentarismen. Efter sin udtræden fulgte han den politiske udvikling og vendte sig skarpt mod H. Matzens fortolkninger af grundloven og Estrups provisorier. Bevillinger måtte nødvendigvis være vedtaget af begge ting hævdede han i en pjece 1882. Selvbeskatningsbevægelsen til støtte for Kbh.s befæstning kritiserede han skarpt 1885, og i et kort før hans død forfattet, men først 1917 trykt i Supplementet til Livserindringer af J. N. M. fordømte han højestereets godkendelse af provisorierne og krævede Estrups afgang.

Efter at være gået af som minister vendte M. tilbage til universitetet, nu som professor i klassisk filologi. Han rettede navnlig sin opmærksomhed mod Livius' romerske historie hvis tekst på mange steder forelå i forvansket skikkelse. I sine *Emendationes Livianæ*, 1860, et af hans hovedværker, fremsatte M. et stort antal tekstrettelser som optoges i den af ham og J. L. Ussing besørgede udgave af Livius' historie, 1861–66. Han fortsatte fremdeles sin læsning af oldtidslitteraturen og noterede forslag til tekstændringer på steder der forekom ham at være forvanskede. Disse forslag udgav han i sine *Adversaria critica* I–II, 1871–73, III, 1884. I indledningen til I. bind gav han en almindelig oversigt over reglerne for hvorledes en oldtidsforfatters tekst bør behandles. For at gøre sine på dansk offentliggjorte afhandlinger kendt i udlandet udgav han en del af dem på tysk i *Kleine philologische*

Skriften. 1875. Imidlertid hæmmedes hans virksomhed ved en stadig tiltagende øjensvaghed som medførte at han i sine sidste ti leveår hverken kunne læse eller skrive. Ved hjælp af forskellige forelæsere og sekretærer (deriblandt hans to dotre) var han dog i stand til, støttet ved sin sikre hukommelse, at fortsætte sin universitetsvirksomhed. Seks gange var han universitetets rektor, sidst 1878. Da man ønskede at han skulle fungere som rektor ved universitetets 400-års fest lod han sig bevæge til at blive som rektor til festen var overstået hvorefter han tog sin afsked. Medlem af Videnskaberens selskab var han allerede blevet 1833. Præsident for selskabet var han fra 1867 til sin død og fra 1876 formand for Carlsbergfondets direktion. Desuden optoges han som medlem af talrige udenlandske akademier.

M.s sidste store arbejde var *Den romerske Stats Forfatning og Forvaltning* i to bind, 1881–82 der omtrent samtidig udkom på tysk og senere blev oversat til fransk. Tidligere havde han i universitetsprogrammet og Oversigt over Videnskaberens selskabs forhandlinger offentliggjort afhandlinger om de romerske koloniers retsstilling, 1832, om tribuni ærarii, 1838, om befalingsmændene og forfremmelsesvilkårene i den romerske hær, 1864, om Livius' fremstilling af den romerske historie, 1876, om den romerske strafferetspleje, 1879, hvorved han havde bragt klarhed over forhold som tidligere ikke havde været rigtigt forstået. Nu gav han en udførlig og samlet fremstilling af hele stoffet med fyldig anførelse af kildesteder. Her som ved behandlingen af grammatiske emner holdt han sig væsentlig til den tidsperiode hvorfra vi besidder de bedste samtidige vidnesbyrd, den senere republiks tid og den første kejsertid mens han behandlede den senere kejsertid mere kortfattet.

M.s videnskabelige evne må først og fremmest betegnes som kritisk. Navnlig som tekstkritiker har han vundet berømmelse. Han hævdede energisk at man, når man skulle fastslå den rette form af et antikt skrift, ikke kritisklød ud af alle kendte håndskrifter måtte udvælge de læsemåder der syntes at give den bedste mening, men skulle begynde med at udfinde håndskrifternes indbyrdes slægtskab og skyde dem til side der var afledt af andre bevarede håndskrifter. Når man da på hvert enkelt sted var nået til den sikrest afhjæmlede læsemåde og denne forekom en at være fejlagtig kunne man forsøge ved gæntning at udfinde hvad forfatteren måtte have skrevet. Hertil krævedes en grundig indtrængen i det pågældende steds sammenhæng og stor fortrolighed med vedkommende forfatters udtryksmåde. M. selv, som kun i ringe omfang ved selvsyn

kendte de håndskrifter hvori de oldtidsværker han behandlede er overleverede, besad en divinatorisk evne til at udfinde hvorledes tvivlsomme steder burde rettes. Dog gælder dette nærmest de forfattere med hvis sprog han var særlig fortrolig, som Cicero og Livius. Ved andre forfattere hvis skrifter han var trængt mindre dybt ind i, deriblandt mange af de græske, er hans ændringsforslag ofte mindre godt motiverede. Det kan hende at han i for høj grad kræver de antikke tekster ændrede således at de kommer til at følge grammatikkens strenge regler.

M. stræbte at tilvejebringe klarhed, og mange spørgsmål både af sproglig og reel natur har han bragt til en definitiv afgørelse. Men hvor et spørgsmål viste sig ikke at kunne afgøres, foretrak han uforbeholdent at indrømme det fremfor ved usikre hypoteser at frembringe et skin af en løsning. Han kom derved ofte i et modsætningsforhold til andre, især tyske, lærde der i højere grad end han selv ville eller kunne havde ladet fantasien råde. Sin uvilje over for en sådan fremgangsmåde gav han ofte, især i sine latinske arbejder, udtryk i en skarp form, også på områder som han selv kun havde et ufuldkomment kendskab til, fx Plautus' komedier. At han ved den slags polemik skulle have ladet sig lede af videnskaben uvedkommende politiske hensyn har han selv på det kraftigste benægtet. En modsætning til den polemiske skarphed i hans skriftlige fremstilling dannede hans venlighed og hensynsfuldhed i personlig omgang og navnlig den retfærdighedsfølelse som han ved alle lejligheder lagde for dagen. Det ejendommeligt tunge sprog hvori han udtrykte sig hvad enten han skrev på dansk eller på latin skyldtes navnlig hans stræben efter at forme sine ord nøjagtigt og afgrænse deres rækkevidde ved så mange forbehold at der ikke kunne rettes nogen afgørende indvending mod rigtigheden af hans fremstilling.

M. måtte den største del af sit liv kæmpe med økonomiske vanskeligheder. Kun ved offentlig og privat understøttelse blev det muligt for ham at foretage rejser til udlandet, 1846 til Tyskland, 1860 til Schweiz, en del af Norditalien og Frankrig, 1863 til Wien for at kollationere et håndskrift af Livius' historie og endelig 1869, da hans syn allerede var svækket, til Italien hvor han opholdt sig i flere måneder. Ved universitetsjubilæer i Norden og i Leiden repræsenterede han Kbh.s univ. og holdt 1870 gæsteforelæsninger ved Kristianias universitet hvor han også deltog i 2. nordiske filologmøde 1881. I sin alderdom nedskrev eller dikterede han nogle filosofiske overvejelser i aforistisk form som blev trykt i supplementerne til hans livserindringer. Den indflydelse M. udøvede på filologiens ud-

Madvig, J. N.

vikling i Danmark var meget betydelig. Hans talrige elever så op til ham med stor veneration, men hans autoritet virkede i ikke få tilfælde trykkende på dem. Også de studerende der senere kom til at virke inden for andre grene af filologien end den klassiske, mænd som L. F. A. Wimmer, Vilh. Thomsen og Finnur Jónsson, havde stort udbytte af den strenge skole de måtte gennemgå hos ham. – Dr. juris h.c. 1879. – Etatsråd 1852. Konferensråd 1856. Gehejmekonferensråd 1881. – En søn Johan Nikolai Agathon M., * 27.2.1833, † 27.9.1919, blev student 1850, cand. jur. 1857 og s.å. volontær, 1863 fuldmægtig i det slesvigske ministerium. 1879 blev han assessor i landsover- samt hof- og stadsretten, 1885 tillige næstformand i sø- og handelsretten. 1891 ombyttede han stillingen i overretten med posten som formand i sø- og handelsretten. 1905 indgav M. sin afskedsbegæring for at presse ministeriet til en af M. foreslået ændring af rettens organisation, men i stedet blev begæringen taget til følge. M. udgav *Realregister til Domssamlingerne i civile Sager for Aarene 1877–86* I–II, 1889–91, samt faderens livserindringer og supplementet hertil. R. 1875. DM. 1888. K². 1894. K¹. 1898. – R. 1840. K. 1850. S.K. 1859. DM. 1871. R.E. 1879. □ Litografi af E. Fortling, 1841, efter tegn. af J. V. Top. Silhouet af N. Chr. Fausing (Kgl. bibl.). Mal. af E. Bærentzen ca. 1846 (Kbh.s univ.), tegn. dertil (Kgl. bibl.), litograferet af kunstneren selv; efter dette litografi 1851 og træsnit 1848 og 1852. Tegn. af J. V. Gertner, 1850 (Fr.borg) og tegn. sign. J. Kayser, 1852 (sst.). Litografi af I. W. Tegner, 1852, efter tegn. af F. Helsted, efter dette litografi 1852. Silhouet i træsnit 1853. Buste af H. V. Bissen, 1857 (St. mus.; Kbh.s univ.; glyptoteket; folketinget), hugget af V. Bissen (Studentereforen., Kbh.), i bronze 1874 (Svaneke), forstørret af V. Bissen, 1887 (foran Kbh.s univ.). Busten litograferet 1859. Træsnit 1859 og træsnit efter dette 1873 og 1875. Mal. af C. Engelhart (Studentereforen., Kbh.). Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling. 1848 (Fr.borg) og på forarbejder dertil (folketinget). Mal. af samme (sst.). Karikatur af P. Klæstrup, 1863. Træsnit af H. P. Hansen, 1867. Litografi af I. W. Tegner, 1868, efter foto. Træsnit 1868, litografi 1871, træsnit af H. P. Hansen 1876, træsnit 1879 og efter dette 1882. Træsnit af H. P. Hansen, 1879. Træsnit 1879. Medalje af H. Conradsen, 1880, relief af samme. Mal. af C. Bloch, 1880 (Fr.borg), tegnede skitser dertil (sst.), malet skitse dertil, kopi (Studentereforen., Kbh.), kopi af Rasmus Christiansen (Carlsberg mus.), gengivet i træsnit 1886 og af F. Hendriksen, s.å., gentagelse af Bloch, med ændret dragt,

1890 (Carlsbergfondet). Medalje af J. Schultz, 1883. Statuette af A. Paulsen, 1891. Afbildet på E. Henningsens mal. af immatrikulation, 1897 (Kbh.s univ.). Relief af Th. Stein, 1897 (Vidensk. selskab). Tegn. af Fr. Visby (Den gl. by, Århus) og af C. Staulund. Afbildet på gruppebillede i træsnit af H. P. Hansen, 1889. Min. af H. C. Vantore ca. 1900. Portræt på vase fra Bing & Grøndahl. Foto.

Bibliografi. E. Spang-Hanssen: J. N. M.-bibliografi, 1966 + suppl. 1971.

Kilder. Selvbibliografi i Solennia academica ved formælingsfesten 1828 33–35 og i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 134f. M.s erindr. fra Chr. VIIIs tid i Hist. t. 5. r. V, 1885 98–116. J. N. M.: Livserindringer, 1887. Supplementer til Livserindringer, udg. J. N. A. Madvig, 1917.

Lit. Zodiacus: Parlamentariske stjernebilleder, 1875. J. L. Heiberg i Biographisches Jahrbuch für Alterthums-kunde IX 1886, Berlin 1887 202–21. J. L. Ussing i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1887 97–127. M. Cl. Gertz i Berliner philologische Wochenschr. VII, 1887 189–92 221–24. M. J. Goldschmidt i Wochenschr. für klassische Philologie IV, Berlin 1887 248–53. v. Prantl i Sitzungsberichte der philos.-philol. und hist. Classe der königl. bayerischen Akademie der Wissenschaften, München 1887 I 263–71. O. Siesbye i Nord. t. for filologi ny r. VIII, 1887–88 81–150. Samme i Tilskueren, 1904 593–601. M. H. Rosenørn: Løseverne blade af livsminder, 1888 163f. N. Neergaard: Under junigrundloven I–II, 1892–1916 (reprud. 1973). J. L. Heiberg i Det ny årh. I, 2, 1904 680–88 (optr. i forf.s Fra Hellas og Italien II, 1929 375–85). A. B. Drachmann: Udv. afhandl., 1911 206–14. Harald Høffding: Oplevelse og tydning, 1918 210–24. Samme: Erindr., 1928 104–06. A. F. Krieger: Dagbøger I–VIII, 1920–43. A. Linvald i Festskr. til Kr. Erslev, 1927 483–514. Alb. Olsen: Studier over den da. finanslov, 1930. K. H. Kofoed: Bornholms politiske hist. I, 1936 24–30. Roar Skovmand: Folkehøjskolen i Danm. 1841–92, 1944 (jfr. Per Krarup i Gads da. mag. XXXVIII, 1944 630–40). J. N. M. Et mindeskr., udg. af vidensk.s selsk. I–II, 1955–63. De danske ministerier 1848–1901, ved Sv. Thorsen, 1967. Vagn Skovgaard-Petersen: Dannelse og demokrati, 1976.

Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.

Helge Larsen (Hans Ræder)

Madvig, J. N. A., se Madvig, J. N.

Madvig, Poul Anton, 1816–99, læge. * 18.12.1816 i Svaneke, † 8.2.1899 i Haderslev, begr. sst. F: by- og herredsskriver Poul Anthoni M. (1764–1816) og Margrethe Benedicte Kofod (1777–1852). ~ 6.5.1848 i Vinderød med Camilla Mathilde Kühl, * 2.7.1826 i Lyngby, † 21.4.1903 i Haderslev, d. af kancelliråd, kgl. assistent Matthias Christian K. (1797–1874) og Beate Mathilde Weel (1790–1879, ~ 1° 1814 med grosserer Nathan Levin Nathanson, ca. 1792–1820). – Bror til J. N. * M.

M.s far døde kort før sønnens fødsel, og under små kår voksede drengen op. 1829 kom han i huset hos sin ældre bror i Kbh. og blev elev i

Borgerdydskolen på Christianshavn, hvorfra han blev student 1835. 1841 tog han lægeeksamen og blev kort efter praktiserende læge i Frederiksværk. 1853 tog han slesvigsk fysikateksamen og blev n.å. udnævnt til fysikus i Haderslev østeramt. 1864 afsattes han af de tyske civilkommisærer. Umiddelbart efter modtog han en udvisningsordre som dog blev annulleret efter en henvendelse fra en kreds af borgere til civilkommisærerne. Han fik i de følgende år en overordentlig stor praksis hvad der for en del skyldtes hans stilling som byens eneste danske læge, men også hans store faglige dygtighed. I Haderslevs danske borgerskab blev hans hjem toneangivende, og i byens nationale liv efter 1864 fik han hurtigt en ledende stilling. Uden at indtage en førers plads hørte han til den inderkreds der igennem en årrække før de nationale foreningers dannelse traf de politiske afgørelser under den nationale kamp. Et nært venskab forbandt ham med H. A. *Krüger, J. P. *Junggreen og Jens *Jessen som han 1886 forgæves søgte at lancere som Junggreens efterfølger i den tyske rigsdag. Han var medvirkende både ved sprogforeningens og vælgerforeningens tilblivelse og sad i begge disse foreningers bestyrelse. I sin hjemby deltog han i oprettelsen af Haderslev Bank (1875), for hvis tilsynsråd han var formand til 1883. Æresmedlem i Den danske lægeforening 1875. □Tegn. af Albert Johannsen. Foto.

Laurids Skau: Brevveksl. med politiske venner i Sønderjylland I-II, 1970. – Flensborg avis 14.12.–15.12.1896 og 9.2.1899. III. tid. 20.12.1896. J. Jessen i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 99–105. [Chr. Hübbe og Johs. Andersen:] Haderslev Bank 1875–1925, 1925 169–71. A. Svensson: Red. J. Jessen I–III, 1955–60. – Papirer i Landsark., Åbenrå.

*Hans Lund**

Maegaard, Eilert, 1889–1968, direktør for dampskibsrederiforeningen. * 8.1.1889 i Rudkøbing, † 15.4.1968 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: købmand Rasmus Frydendahl M. (1860–1902) og Dagmar Frederikke Wilhelmine Petersen (1864–1934). ~ 20.5.1914 i Kbh. (Holmens) med Else Margrethe Saabye, * 22.3.1891 i Gentofte, † 2.6.1970 i Kbh., d. af ingeniør J. *S. (1860–1946) og Fritze E. Larsen (* 1864). M. blev student 1906 fra Metropolitanskolen og cand. jur. 1912. S.å. fik han ansættelse som sekretær i det statistiske departement og begyndte tillige en uddannelse som sagførerfuldmægtig, hvilket han imidlertid opgav 1914, da han s.å. blev sekretær i landsoverskatterådet og i Statsbrandforsikringsfonden. 1916 tog han orlov fra statistisk departement, da han var blevet sekretær ved det under krigen oprettede fragtnævn,

og da denne stilling efterhånden lagde voksende beslag på hans arbejdskraft opgav han 1917 alle statsembedsstillinger for helt at gå i skibsfartens tjeneste. For fragtnævnet var M. sekretær til dets ophævelse 1920, men allerede 1919 havde han overtaget stillingen som sekretær for Dansk dampskibsrederiforening som da stod over for en reorganisation fra en ren arbejdsgiverforening til en moderne erhvervsorganisation. 1920–56 var han administrerende direktør for dampskibsrederiforeningen. Fra 1927 var han desuden direktør for søfartsrådet. I disse stillinger udførte M. et betydeligt arbejde inden for søfartens organisationsliv og for skibsfartserhvervet i almindelighed. M. var 1932–60 medlem af direktionen for Københavns maskinskole og medlem af Dansk arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse 1923–56, sad 1926–56 i bestyrelsen for International Shipping Federation i London; udarbejdede fra 1926 Dansk dampskibsrederiforenings årligt udsendte skibsfartsberetning og udsendte 1934 sammen med børssekretær Jens Vestberg samme forenings 50-års jubilæumsskrift. M. beklædte desuden en række bestyrelsesposter i foreninger med hel eller delvis tilknytning til søfartserhvervet og medvirkede til stiftelsen af Dansk-engelsk selskab. – R. 1928. DM. 1939. K². 1951. □Mal. af Daniel Hvidt udst. 1958. Foto.

Politiken 7.1.1949. Børsen 22.4.1968. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Maegaard, Jan Carl Christian, * 1926, komponist. * 14.4.1926 i Kbh. (Holmens). F: kaptajn-løjtnant, senere orlogskaptajn Johannes Hammer M. (* 1893, ~ 2° 1934 med Agnete Louise Cecilie Glahnson-Petersen, * 1900) og Gerda Glahnson (1891–1931). ~ 1° 5.12.1953 i Gentofte med harpenist Lise Arup Jensen, * 7.7.1932 i Tårnbæk. Ægteskabet opløst 1957. ~ 2° 2.8.1963 på Frbg. med Iris Anna Leena Täckman, * 4.1.1930 i Helsinki, d. af konsulent John Runar T. og Ellen Onerva Forsström. ~ 3° 14.8.1973 på Frbg. (b.v.) med bibliotekar, cand. phil. Kirsten Offer Andersen, * 14.5.1951 i Kbh., d. af lektor, cand. mag. Per Løvbakke Offer A. (* 1923) og overlærer Vibeke Alice Bauers (* 1923). Allerede inden sin studentereksamen (Herlufsholm 1944) havde M. kastet sig over musikken, dels som komponist, dels som udøvende på klaver og kontrabas. Hans offentlige komponistdebut fandt sted 1947 hvor Agnete Maegaard ved en af sine sangaftener fremførte hans *Pigens møde med Pan* (tekst Hans Hartvig Seedorff). M.

uddannede sig sideløbende ved Det kgl. da. musikkonservatorium (store eks. i teori og musikhist. 1948, musikpædagogisk eks. 1953) og Kbh.s univ. (mag. art. i musikvidenskab 1957). Han har siden til stadighed delt sin tid mellem musikens praksis og dens teori.

M. blev en af de første herhjemme, om ikke den første, der på videnskabelig basis interesserede sig for tolvtonemusikken, specielt Arnold Schönbergs værker, hvilket førte til studieophold ved Schönberg-arkiverne i Los Angeles 1958–59 og igen 1964. 1959 knyttedes han til Kbh.s univ. som undervisningsassistent, 1961 blev han amanuensis, 1967 universitetsadjunkt og endelig 1971 professor. 1978–81 har M. været professor ved University of California i Los Angeles. Efter 15 års intenst arbejde udmøntedes hans Schönberg-studier i en disputats der ved forsvaret i Kbh. 1972 vakte international opmærksomhed. Også på mere lettilgængelig basis har han søgt at formidle Schönbergs musik: en serie radio-introduktioner fra 1967–69 udkom 1976 i bogform (en tilsvarende Webern-serie fra 1962 vender desværre stadig på (skriftlig) publicering), og 1978 orkestrerede han Schönbergs orgelvariationer opus 40 for at klargøre værkets utrolig tætte stemmевæv. 1952–60 var M. musikanmelder ved forskellige dagblade, og i løbet af 60erne gjorde han som en skarp og flittig, langt fra altid uimodsagt kroniker en stor indsats for samtidens musik. Hans bog *Musikalsk modernisme*, 1964, kom til at stå som et pionerarbejde på dette felt. Den er siden kommet på svensk, finsk og i en revideret dansk udgave (1971).

M.s kompositionsvirksomhed begyndte i skyggen af de store danske forgængere, men snart afspejlede hans tolvtonestudier også i hans egne værker. Han opusliste er mere omfattende end de fleste officielle opslagsbøger lader formode, men størstedelen af hans værker har kun oplevet en enkelt eller ganske få opførelser. Som markante kompositioner tæller bl.a. *Jævndøgnselegi* for sopran, cello og orgel, 1956, musikken til TV's opførelser af Sofokles-tragedien *Antigone*, 1967 og en strygekvartet, 1970. En mere uhøjtidelig M. møder vi i orgelkoraler over melodier som *There's no business like showbusiness*, 1975. M. har med stor dygtighed bestridt en lang række tillidshverv i dansk musikliv; bl.a. har han været formand for Det unge tonekunstnerselskab 1957–59, administrator for Samfundet til udgivelse af dansk musik 1961–64, konsulent for Danmarks radios musikafdeling 1962–78, medlem af Danmarks radios programudvalg 1971–74 og formand for udvalget for tonekunsten under Statens kunstfond 1968–71. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1972 148. Interview i Berl. tid. 20.4.1978.

Knud Ketting

Magdahl Nielsen, Johannes (ved dåben Nielsen, Magdahl Johannes), 1862–1941, arkitekt. * 5.2. 1862 i Rærup, Lydum sg., † 25.8.1941 i Hellerup, begr. i Kbh. (Bispebjerg). F: senere brønderiejer Morten N. (1818–71) og Elise Thøgerine Jacobsen (1829–99). ~ 20.5.1893 i Kbh. (Vartov) med Anna Birgitte Jørgensen, * 26.9.1869 i Norsminde, Saksild sg., † 12.3.1934 i Kbh., d. af købmand Rolf Hans Valdemar J. (1833–99, ~ 2° 1879 med Christine Lucie Benedicte Lassen, 1853–1919) og Anna Birgitte Laura Treschow (1833–76).

M. N. var uddannet som møllebygger, inden han kom på akademiet hvor han fik afgang 1892. Umiddelbart efter kom han til Svendborg som konduktør for H. *Storck ved restaureringen af Skt. Nikolai kirke. I Svendborg fik han en række selvstændige opgaver som han løste med megen sans for provinsbyens atmosfære og lidt tunge, borgerlige idyl. Han kom således til at præge en hel lille gade, Skt. Nikolaigade, med apoteket på hjørnet af Gerritsgade og med præstebolig, villager m.m. og som afslutning for enden af gaden apoteosen af en dansk kirkegårdsportal. De forskelligartede huse er bundet sammen i et helhedspræg som han 1909 blev belønnet for med Eckersbergmedaljen. – M. N. var i flere år konduktør for professor Hans J. *Holm ved opførelsen af Det kgl. bibliotek, men han havde samtidig en betydelig privatpraksis. I og ved Svendborg byggede han en del villabygninger, tætte i formen, lidt lyriske i tonen, og blandt større anlæg alderdomshjem (1910–11) og det daværende Tuberkulosehospital (1906–07), også enkelte kirker og et omfattende byggeri for godsejer E. Schou på Palsgård med arbejderboliger, produktionsanlæg, kirke m.m. 1912 blev M. N. kgl. bygningsinspektør, og han virkede i dette embede til 1937. Han fik her lejlighed til at opføre posthuse – Hillerød, 1916, Hellerup, 1920, m.fl. – statsskoler og bygninger for Statens seruminstitut, samt adskillige villager. I særlig grad har M. N. gjort sig fortjent ved restaureringen af Kronborg slot efter mange års mishandling i garnisonstiden, og både arkæologisk og arkitektonisk gav arbejdet rige resultater (1924–29). – M. N. var en duelig arkitekt af den gamle skole med respekt for godt håndværk og sans for bygningernes nationale symbolværdi, men han havde svært ved at tilføre de store arbejder et personligt præg. Derimod kommer hans bedste egenskaber som arkitekt fint til udtryk i mindre, stemningsbetonede opgaver som *Peter Lieps hus*, *Fortunen*, skovfogedhuse og foderhuse i Dyrehaven, mindre villager

og portbygninger m.m. Her forstår han at forenkle sit tema og skabe atmosfære omkring huset og dets situation. – R. 1906. DM. 1925. F.M.I. 1929. K². 1936. □Tegn. af Emil Österman, 1896 (skandinav. foren. i Rom). Buste af L. Brandstrup, 1933. Mal. af Niels Hansen, 1936 (Peter Lieps hus). Foto.

Arkitekten, 1898–99 101–03 (Skt. Nikolaigade, Svendborg): 1902–03 493–96 (villa Zoar, Fredensborg): 1906–07 405–07 (villaer, Svendborg): 1909–10 169–73 (landsbibl., Reykjavik): 1912–13 489–92 (alderdomshjem, Svendborg): 1922 49: 1925 165–68 (villaer). Charles Christensen i Arkitekten M, 1932 32–35 (Kronborgs restaurering). Axel Maar i Arkitekten U, 1941 177. K. Varming og Vilh. Lorenzen: Dansk arkitektur gennem 20 år, 1912 72–74. Fr. Weilbach: Kronborgs restaurering og det gamle Krogen slot, 1934 (særtryk af Fra Fr.borg amt, 1934 19–29). – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Hans Erling Langkilde

Magdalena Sibylla, 1617–68, prinsesse. * 23.12.1617 i Dresden, † 6.1.1668 i Altenburg, begr. sst. F: kurfyrst Johan Georg I af Sachsen (1585–1656) og Magdalena Sibylla af Brandenburg (1586–1659). ~ 1° 5.10.1634 på Kbh.s slot med prins *Christian af Danmark, * 10.4.1603 på Kbh.s slot, † 2.6.1647 på slottet Körbitz i Sachsen, s. af *Christian IV (1577–1648) og *Anna Cathrine (1575–1612). ~ 2° 11.10.1652 i Dresden med hertug Frederik Vilhelm II af Sachsen-Altenburg, * 12.2.1603 i Weimar, † 22.4.1669 i Altenburg (~ 1° 1638 med Sophie Elisabeth af Brandenburg, 1616–50), s. af hertug Frederik Vilhelm I af S.-A. (1562–1602, ~ 1° 1583 med Sophie af Württemberg, 1563–90) og Anna Maria af Pfalz-Neuburg (1575–1643).

Fra 1630 var der tale om en forbindelse mellem M. S. og prins Christian, Christian IVs ældste og til tronfølger udvalgte søn; foreløbige aftaler blev truffet i foråret 1631, men den officielle forlovelse fejredes først 26.9.1633 i Dresden. Efter brylluppet tog ægtefællerne ophold på Nykøbing slot hvor en fyrstelig hofholdning udfoldede sig. Ægteskabet blev barnløst, og M. S.s liv som dansk prinsesse frembyder intet særlig mærkeligt; hun synes at have været et elskværdigt menneske som roses for sin gavmildhed mod præster og kirker og samlede en bønnebog. Maj 1647 fulgte hun med sin ægtefælle på den rejse hvor han døde 2.6. på slottet Körbitz i Sachsen. Efter hans død ønskede hun at blive boende på Nykøbing slot og fik derfor juli 1647 sit livgedingsbrev forandret således at hun erholdt Lolland og Falster i stedet for nogle jyske len og beholdt dem til sit 2. ægteskab 1652. I dette nye ægteskab fødte hun to sønner og en datter gennem hvilke hun blev stammoder til de senere hertuger af Sachsen-Weissenfels. Aug. 1662 be-

søgte hun Danmark i anledning af den foreløbige forlovelse mellem den sachsiske kurprins Johan Georg (III) og den danske prinsesse *Anna Sophie. Biskop Jens *Bircherod skriver i anledning af hendes død i sin dagbog at hun til sin dødsstund var god dansk. □Stik af Simon de Pas formentlig 1635. Mal. fra 1630erne (Gripsholm). Mal. fra 1630erne, muligvis af Karel van Mander (Rosenborg), samtidig kopi i brystbillede (Skokloster). Mal. af A. Freyt, 1641 (Eutin), efter dette kopi af Strack, 1861 (sst.). Malet skitse af v. Mander til dobbeltportræt af samme ca. 1643 (Fr.borg), kopi af A. Dorph, 1879 (Valdemarsslot), træsnit 1879. Mal. i samme type i brystbillede 1643 (Rosenborg), efter dette stik af A. Haelwegh ca. 1645, efter dette stik 1648 og stik af Haelwegh. Afbildet i beslægtet type på rytterbillede (forhen Orebygård), ringere variant (Fr.borg). Afbildet på schäferbillede (Valdemarsslot). Mal. (Gavnø). M. S. malet som ældre (Fr.borg). To stik af M. S. som ældre, på det ene desuden som død. Malet som død (slotskirken i Altenburg, Sachsen).

Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IV, 1917. – I. C. Sagittarius: Der Menschen Streit . . . Lig-prædiken over M. S., Altenb. 1668. Karl Aug. Müller: Forsch. auf dem Gebiete der neuern Gesch. I. Johann Georg I, seine Familie und sein Hof, Dresden, Lpz. 1838. Charles Ogier: Det store bilager i Kbh. 1634, 1914 (fot. opr. 1969) = Memoirer og breve XX. H. Hjelholt: Falsters hist. I, 1934 213–309. P. Eller: Kgl. portrætmalere i Danm., 1971.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Magens, Johan Boye Junge, 1748–1814, arkitekt. * 23.9.1748 i Kbh. (Petri), † 6.6.1814 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: tømrermester Johan M. og Magdalene Weiss (Wisse). ~ 12.1.1812 i Kbh. (Garn.) med Clara Holst, * 1.10.1756 i Kbh. (Nic.), † 13.4.1835 på Frbg. (~ 1° 1775 med arkitekt Andreas *Kirkerup, 1749–1810), d. af brændevinsbrænder og rodemester, senere stadskaptajn Jens Peter(sen) (ca. 1724–99, ~ 2° 1778 med Anna Margrethe Bager, ca. 1739–1803, ~ 1° 1758 med vognmand og gæstgiver Poul Nielsen Nyegaard, ca. 1711–75) og Cathrine Handrup (1726–72).

M. blev uddannet på akademiet som elev af C. F. *Harsdorff, og ved flid og talent vandt han skolens medaljer, den store guldmedalje 1769. Han var kommet på tegnestuen hos Harsdorff samtidig med den jævnaldrende Peter *Meyn 1767, og senere var de begge konduktører for ham i en årrække, inden de fik deres stipendier til den store udenlandsrejse, hvorfra de begge vendte hjem 1782. Frederik *Weilbach kalder dem „et ejendommeligt kunstnerisk Tvillingepar“, og sandt er det, at de fulgtes tæt ad i ud-

Magens, Boye

dannelse, udvikling og løbebane. Men også hos tvillinger er der én, der kommer først. Bortset fra, at Meyn faktisk kom til verden et halvt år senere end M. var det ham der lagde beslag på førstefødselsretten. Han fik det største stipendium, kunne studere i udlandet i fem år mod M.s beskedne to år. Ganske vist blev de så samtidig udnævnt til bygningsinspektører ved hjemkomsten 1782, og de blev begge hofbygmestre 1789 ved en deling af C. J. *Zubers domæne.

Men Meyn fik stillingen som 2. professor ved akademiet 1783, mens M. først fik sin titel otte år senere og selve stillingen 1799, da Meyn var avanceret til 1. professor efter Harsdorff. Hvortil kom, at M. henvistes til at arve stillingen som sø-etatens bygmester 1789 efter Meyn der da blev stadsbygmester i Kbh. Fordelingen var næppe helt uretfærdig, for Meyn var nok en mere selvstændig kunstnerisk begavelse og en stærkere personlighed. Men tilsammen var de med rette Harsdorffs arvtagere, hans to mest begavede elever i den direkte arvefølge. Som embedsmand nød M. respekt som „en lige saa duelig som aktiv Mand“, og rentekammeret omtaler ham som „denne virksomme og nidkære Betient“. Desværre kom der ikke mange selvstændige huse af format ud af hans flid og utvivlsomme talent. Mangfoldige projekter til rådhus, arrestbygninger, hospitaler m.m. i provinsen – i første række hans virkeområde – måtte henlægges på grund af statens miserable finanser. Nogle få blev realiseret (bl.a. Øresundshospitalet i Helsingør 1795–96, som stadig eksisterer, og marinens hospital i Nyboder 1805–06, nu nedrevet), men hovedparten er forsvundet eller totalt forvandlet, et par officershuse i Nyboder har overlevet. Resten af hans arbejder er ombygninger og istandsættelser, bl.a. på Holmen, på Fredensborg, Eremitagen m.fl. Dog er hans navn knyttet til en væsentlig kunstnerisk indsats: han tilkendes æren for udformningen af *Frihedsstøtten* hvor han stod N. *Abildgaard bi. Den kan være inspireret bl.a. af Marcus *Tuschers skitse til et monument over bybranden 1728, men det er et selvstændigt arbejde der opvejer megen resignation i embedsgerningen. □Min. af C. Hornemann, 1805 (Charlottenborg). Mal. muligvis forestillende M. – Gravmæle af N. Dajon.

L. Swane i Kunstmuseets årsskr. 1916 93. Fr. Weilbach: Arkitekten C. F. Harsdorff, 1928. Samme: Dansk bygningskunst i det 18. årh., 1930. Chr. Elling: Holmens bygningshist., 1932. Kn. Voss: Bygningsadministrationen i Danm., 1966.

Hans Erling Langkilde

Majus, Albert Vilhelm Riber, 1869–1941, postmester, politiker. * 7.3.1869 på Elvedgård,

Veflinge sg., Odense amt, + 13.8.1941 i Kbh., urne sst. (Garn.). F: forpagter Friederich Julius Ernst v. M. (1834–1903) og Elise Bolette Marie Riber (1832–1906). ~ 8.7.1899 i Kbh. (Johs.) med Johanne Margrethe Helene Allesen de Fine Bunkeflod, * 22.11.1871 i Stubbekøbing, + 7.5.1953 på Frbg., d. af apoteker Hans Christian Allesen B. (1828–84) og Helene Nathalie Marie Fибiger (1837–1903).

M. indtrådte 1886 i det kbh.ske postvæsen, blev 1892 konst. og n.å. ansat som postekspedient. 1905–25 var han chef for arméfelposten, blev 1909 postkontrollør af 2. grad, 1912 postkontrollør af 1. grad, 1918 postmester ved omkarteringspostkontoret, 1923 ved banegårdspostkontoret og fik 1927 ansættelsesbrev som postmester ved Vesterbros postkontor. Omkring århundredskiftet tog M. meget virksom del i bevægelsen for at skaffe etatens personale bedre kår. Han blev 1900 formand for den nystiftede Foreningen postvæsenets 4. lønningsklasse der omfattede postmestre i denne klasse, postekspeditører og samtlige tre kategorier af postekspedienter. I samarbejde med Danske postassistenter forening der omfattede det privat antagne personale var M., roligt og energisk, med til at bringe kampagnen til sejr 1902 da den nye lønningsslov der bl.a. gennemførte statsansættelse for en stor del af personalet blev vedtaget. Under dette arbejde var partiet højres opmærksomhed blevet henledt på M., og han opstilledes 1903 og 1906 som dets kandidat ved folketingsvalgene i Kbh., 1909 og 1910 i Ålborg og 1913 atter i Kbh., dog uden at opnå valg. Derimod blev han 1909 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation og havde sæde i denne til 1917, deraf 1911–12 som repræsentationens 2. viceformand da han blev rådmand i magistratens 5. afd. M. tog 1906–07 initiativet til indførelse af forholdstalsvalg også til magistraten, delvis gennemført 1909 af ministeriet J. C. Christensen og endeligt gennemført 1917. M., der var æresmedlem af Dansk post- og telgrafforening, var 1911–17 og 1923–31 medlem af hovedbestyrelsen for Den konservative vælgerforening og 1925–31 medlem af forretningsudvalget for det konservative folkeparti. Han var medlem af bestyrelsen for Det danske luftfartselskab, af direktionen for Efterslægtsselskabet og af julemærkekomiteen. – R. 1919. DM. 1931. K². 1936. □Mal. af Valentinus. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægtåndbogen, 1900 578. Samme: Håndbog over den ikke naturaliserede adel, 2. udg. 1933 78. A. Blom i Årbog for det da. postvæsen 1930 3–9. E. Wind sst. 1936 356–58. Hans Jensen sst. 1939 341–45. Absalon, 1941 138. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*H. Hjorth-Nielsen**

Maglekilde-Petersen, Carl Christopher, 1843–1908, forfatter. * 25.3.1843 i Ruds Vedby, † 29.1.1908 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: jernstøber og maskinfabrikant Ole Petersen (1809–84) og Johanne (Hanne) Didrikke Christiansen (1811–88). Navneforandring 19.1.1887. ~ 4.11.1877 på Frbg. med Charlotte Louise Theodora Boalth, * 12.3.1846 i Fredericia, † 27.5.1921 på Frbg., d. af kobmand og kollektor Søren Sørensen B. (1815–81) og Ane Cathrine Charlotte Maaløe (1806–96, ~ 1° 1831 med kollektor Ferdinand Tullin Boalth, 1805–40).

M.-P. arbejdede som maskinarbejder hos Löwener på Christianshavn og overtog 1866 jernstøberiet efter faderen; 1868 flyttede han til Roskilde hvor han havde købt Maglekilde maskinfabrik som han drev til 1887; herefter slog han sig ned i Kbh. og loste borgerskab som grosserer. Han kom meget ud blandt folk, besøgte bl.a. herregårdene landet over for at vurdere møbler og losore og havde øjnene åbne for alle de pudsiges tildragelser der modte ham. Da han desuden var en god fortæller havde han let ved at holde et helt selskab i ånde med sine historier, især på sjællandsk bondemål. Ernst *Bojesen fik nys om denne folkelige fortæller og udgav 1894 hans første *Fortællinger* der n.å. fulgtes af en ny samling. M.-P. gjorde straks lykke med sine historier. Hans senere arbejder var *Udvalgte Fortællinger*, 1896, *Fra Land og By*, 1900, *Maglekilde fortæller* 1.–7. samling, 1901–07, og, i samarbejde med P. Kronborg, *Nye humoristiske Fortællinger*, 1898 og *Læs og fortæl*, 1899. M.-P.s fortællinger savner ikke sjældent en afgørende pointe, og synderlig litterær værdi har de ikke; deres øjeblikkelige held forklares ikke mindst af Alfred *Schmidts illustrationer. □ Tegn. af E. Henningsen og af Alfred Schmidt. Træsnit 1895. Foto.

H. Maaløe: Slægtreg. for familien Maaløe, 1884 15. Chr. Hjorth-Clausen i Politiken 30.1.1908. Otto Andersen og C. J. Maglekilde-Petersen sst. 18.10.–19.10.1936. Orla Bock: Den lille humor, [1919] 10.–14. C. J. Maglekilde-Petersen i Berl. aften 24.3.1943.

*Peder Hesselaar**

Magnus den Gode, ca. 1024–47, norsk og dansk konge. * ca. 1024, † 25.10.1047 på sit skib i Danmark, begr. i Nidaros domk. F: kong Olav den Hellige af Norge († 1030) og hans frille Alfhild. Ugift.

Den norske konge M. Olavsson udfylder traditionelt femåret 1042–47 i den danske kongerække under navnet Magnus den Gode, skønt det ikke er sikkert han har haft anden adkomst til dansk kongeværdighed end erobrernes ret. Sin barndom tilbragte M. mest hos sin frænde kong Jaroslav af Novgorod, fra 1028 da faderen tog ham

med sig under flugten fra Norge indtil 1034, da norske stormænd hentede ham og hyldede ham som konge ved frigørelsen fra det danske herredømme. 1042 blev M. også konge i Danmark, næppe som følge af et forlig, som de to unge konger M. og Hardeknud ifølge en yngre tradition (bl.a. Roskilde-kroniken) havde aftale om, at den længstlevende skulle arve den andens rige. Dog hævder samtidig norrøne skjaldekvad, at jyderne trods erobringen modtog M. „med glæde“, og „Adam af Bremen fremholder tilsvarende, at M. blev elsket af danerne for „sin retfærdigheds skyld“. Adams ros skyldes snarest M.s også af skjaldene så lovpriste kamp mod venderne, især hans navnkundige sejr over Rati-bors sønner på Lyrskov hede (ved Hedeby) 1043 der efterfulgtes af forhandlinger med ærkebiskop Bescelin Alebrand af Hamburg-Bremen hos bisp Rudolf af Slesvig. M. sad dog ikke roligt ved magten, men måtte stadig kæmpe hårdt med Knud den Stores søstersøn *Sven Estridsen der vist allerede som Hardeknuds jarl, siden i hvert fald for selv at blive dansk konge søgte at fordrive M. fra Danmark. M. forblev dog den overlegne, mens Sven, ofte besejret, bl.a. i et dramatisk beskrevet søslag ved Helgenæs, måtte flygte til Sverige og vist en enkelt gang måtte sværge M. troskab som hans jarl. 1045 krævede M.s farbror, Harald Hårderåde, der var vendt hjem fra sin stilling som varægerfører i Byzans, del i den norske kongemagt. Et forbund med Sven blev kortvarigt, idet M. ved et forlig med Harald gik ind på at dele riget med ham, hvorefter de i fællesskab kæmpede mod Sven der i mellemtiden havde taget kongenavn, i det mindste for Skåne. Norrøne skjalde udmaler hvorledes der stadig udbødes norske flåder til blodig kamp i de danske landsdele, så det er vanskeligt at vurdere hvor varigt og effektivt M.s danske herredømme har været. Dog godtgør møntfund, at M. har overtaget Knud den Stores og Hardeknuds møntmestre og slået mønt i de danske byer, også i Lund. Fra sidste togt stammer en Odensemønt med såvel M.s som Haralds navne. Kong M. døde 1047 ombord på sit skib i Danmark, ikke i kamp, men af sygdom. *Saxos beretning, at et fald med hesten ved Alsted blev hans bane, beror på et uhjemlet sagn. □ Fantasiportr. fra 1600-tallet i træsnit, stik og tegn. (Kgl. bibl.). Fremstillet på tegn. af Hans Tegner. – Mindsten af Niels Skovgaard, rejst af Thor Lange 1898 i Skibelund krat, udkast dertil (St. mus.; Skovgaardmus. i Viborg). Mindetavle 1915 (Alsted k. ved Sorø).

Kilder. Skjaldekvad: Arnórr Thordarson og Thjodulf Arnarson i Den norsk-islandske skjaldedigtning, udg. Finnur Jónsson, 1912–15 og Den norsk-islandske skal-

Magnus den Gode

dediktionen, udg. Ernst A. Kock I, Lund 1946. Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz I, 1917–18 (reprint 1970) (Roskildekroniken kap. IX) 21f; da. overs. af Jørgen Olrik i Den ældste Danmarkskronike, 1898 20. Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis, 3. udg. ved B. Schmeidler, Hannover, Lpz. 1917; da. udg.: De hamburgske ærkebispens hist., ved Carsten L. Henriksen, 1930 (foto. opr. 1968).

Lit. A. D. Jørgensen: Den nord. kirkes grundlæggelse, 1874–78 613–28. Hans Olrik: Konge og præstestand I, 1892. Johs. Steenstrup: Venderne og de danske, 1900 67–72. Erik Arup i Scandia IV, Sth. 1931 72–74. Sture Bolin sst. V, 1932 214–21. Edv. Bull i Det norske folks liv og hist. II, 1977 218–20. Aksel E. Christensen: Danmarks historie I, 1977 218–21.

Aksel E. Christensen

Magnus (Nielsen), † 1134, kongesøn. * tidligst 1106, † 4.6.1134 i slaget ved Fotevig. F: kong *Niels († 1134) og *Margrete Fredkulla († for 1130). ~ *Richiza af Polen, d. af Boleslaw III Krzywosty, hertug af Polen (1086–1138) og Zbyslava af Kiev († 1108). – Far til *Knut Magnusen.

Om tiden forud for drabet på Knud Lavard ved Haraldsted 7.1.1131 foreligger kun den sikre oplysning om M., at han efter sin morfar kong Inge af Sveriges død omkr. 1125 blev hyldet som konge over vestgøterne. Desuden sporer man bag de stærkt partiprægede og modstridende fremstillinger i århundredets historieskrivning, at drabet på Knud var resultatet af en voksende rivalitet om kongearven mellem M. og dennes ældre fætter, kong Erik Ejegods søn, hvis magt og folkeyndest truede hans egne muligheder. Mens M. i Roskildekroniken fremtræder med alle fornemme herskeregenskaber og kun ved djævelens tilskyndelse begår sit svigefulde og skæbnsvangre drab, svinder hans dyder i de senere kilder til fordel for Knud, mens M. er forvandlet til en ond og misundelig nidding der kun følger sin onde natur mod den folkekære af Gud udvalgte Knud med den sande kongearv. Da den gamle kong Niels stillede sig solidarisk med sønnen, blev drabet signal til flere årtiers kamp mellem kongehusets linjer. Umiddelbart skal ærkebiskop *Asser († 1137) have påtalt kongens holdning, mens Knuds brødre med støtte af den tyske kong Lothar indledte borgerkrig. Kong Niels og M., der nu synes at have været den virkelige leder af kongestyret, kunne i de første år tilbage slå indfald efter indfald af modkongen Erik Emune, men da kong Lothar nåede frem til Dannevirke måtte M. købe fred på ydmygende betingelser, bl.a. betale ham bod for drabet på Knud der var Lothars vasal i hans vendiske herredømme. Som tysk kejser siden 1133 fremførte Lothar så truende krav om overherredømme over det danske rige og den danske kirke, at M. på rigets vegne måtte hylde Lothar og lade sig

krone af ham på et tysk rigsmøde i Halberstadt i påsken 1134. Som protest mod denne kapitulation forenede ærkebiskop Asser sig nu med Erik Emune, og i det blodige slag ved Fotevig (andre: Hammer) syd for Lund blev den kongelige hær 2. pinsedag 1134 besejret. M. faldt selv i slaget, og bl.a. fem biskopper fulgte ham i døden, og da den flygtede kong Niels kort efter blev dræbt i Slesvig by blev Erik Emune enekonge. Drabet på hertug Knud havde forspildt M.s muligheder for at følge sin far på tronen, men hans søn Knud opnåede siden dansk kongeværdighed. □ Fremstillet på mal. af Ellen Hofman-Bang udst. 1920.

Scriptores minores, udg. M. Cl. Gertz I, 1917–18 (reprint 1970) (Roskildekroniken); overs. af Jørgen Olrik i Den ældste Danmarkskronike, 1898 28–34. Necrologium Lundense, udg. Laur. Weibull, Lund 1923 75 102f. – Hans Olrik: Knud Lavards liv og gerning, 1888. Curt Weibull i Hist. t. för Skåneland VI, Lund 1915 130–76 (også som særtr. m. titlen: Saxo, Lund s.å.). Laur. Weibull i Scandia I, Sth. 1928 84–112. Helge Paludan i Historie ny r. VII, 1966–67 497–525. N. Skym-Nielsen: Kvinde og slave, 1971. Aksel E. Christensen i Danm.s hist. I, 1977 275–77 281f 285.

Aksel E. Christensen

Magnus (Henriksen), † 1161, svensk modkonge. † 1161 ved Örebro. F: *Henrik Skadelaar († 1134) og Ingerid Ragnvaldsdatter, ~1150-. ~ Brigida (~ 1° med Västgötajarlen Karl Sunesen, ~ 3° med den svenske jarl Birger Brosa af Folkungeætten, † 1202), d. af den norske konge Harald Gille (ca. 1103–36). – Bror til *Boris og *Knut († 1162).

M. havde efter sin mor arvet betydelige godser i det vestlige Sverige, og her synes han at have opholdt sig mens han ikke vides at have taget del i tronstridighederne i Danmark. M. havde arvet sin fars voldsomhed og magtsyge, og støttet på sine svenske godser og sin mors byrd som kong Stenkils sønnedatter higede han efter den svenske krone. Om man kan tro *Saxo var det M. som købte kong Sverkers hestesvend til at myrde sin herre (1156), og skønt han ikke blev støttet fra Danmark fik han vistnok efter Sverkers død en del af Sverige i sin magt. Dernæst overfaldt han kong Erik Jedvarsen i Østre Aros, det nuværende Uppsala, dræbte ham (1160) og gav dermed Sverige dets folkehelgen. M. gjorde nu sin bror Reginald til jarl og herskede som konge. Hans stilling syntes ret stærk, fordi kong Inge i Norge var hans svoger. Men Inge faldt i slaget ved Oslo (febr. 1161), og deres fælles halvbror Orm måtte flygte til M. S.å. var det til ende med dennes herredømme: Karl Sverkersen rejste svenskerne og fældede M. og Reginald ved Örebro.

Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

*Jørgen Olrik**

Magnus (Eriksen), –1176–, kongeson. † i Søborg. F: *Erik Lam († 1146) og unævnt frille.

M. var under den store tronstrid ivrig tilhænger af Sven Grathe og blev under dennes sidste kamp mod Valdemar taget til fange; Valdemar behandlede ham mildt og gav han en ærefuld stilling i sin tjeneste. M. der slægtede sin far på som fyrig kriger udmærkede sig på Vendetogene; 1167 anførte han med *Absalon og den unge Christoffer toget mod Tribsees i Forpommern, og på toget mod Pommern 1170 satte han ved sin dristighed livet i vove og blev kun reddet ved Absalons rådsnarhed. Men enten nu M. ikke mente sig tilstrækkeligt belønnet, eller han var forbitret over at Valdemar havde sikret sin søn Knud tronen, vist er det at han tillige med ærkebiskop *Eskils dattersønner *Knud og *Carl indgik en sammensværgelse mod Valdemars liv. Planen blev røbet, og M. flygtede til Sachserhertugen Henrik Løve som søgte at udsonne ham med Valdemar (1176). En dansk sendefærd godtgjorde imidlertid M.s brøde for hertugen, men M. tilbød da at bevise sin uskyld ved tvekamp. Fra dansk side svarede at dansk lov krævede jernbyrd, og da M. ikke ville underkaste sig denne var hans stilling svækket, og han måtte love at indfinde sig hos Valdemar, dog mod frit lejde. På et hirdstævne i Viby ved Århus kom M.s sag for. Imidlertid var nogle af hans breve blevet opsnappet og tjente som vidnesbyrd imod ham. Absalon der havde medfølelse med sin gamle våbenfælle søgte at redde ham ved at få kongen til at love ham tilgivelse, hvis han frivilligt tilstod sin brøde, og kunne derved samtidig fri Valdemar for at lade sagen falde af mangel på vidnebevis. M. fulgte Absalons råd, tilstod og bad om nåde, og Valdemar nøjedes med at fjerne ham fra sig og forbyde ham alt samkvem med sine medsammensvorne. Fra sit opholdssted på Fyn satte M. sig alligevel i forbindelse med Knud og Carl i Sverige, men blev atter røbet og sat i tårnet på Søborg (1178). Her er han død, uvist når.

Saxo: Gesta Danorum, udg. J. Olrik og H. Ræder, 1931 lib. XIV. John Danstrup i Festskr. til Erik Arup, 1946 67–87. N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

*Jørgen Olrik**

Magnus, 1540–83, hertug, biskop af Øsel og Kurland. * 26.8.1540 på Kbh.s slot, † 18.3.1583 i Pilten i Kurland, begr. i slotskirken i Pilten, 1662 ført til Roskilde domk. F: *Christian III (1503–59) og *Dorothea af Sachsen-Lauenburg (1511–71). ~ 12.4.1573 i Novgorod med fyrstinde Mari-

ja Vladimirovna, † 1597, d. af fyrst Vladimir Andrejevitsj († 1569) og Evdokija († 1569). – Bror til *Anna (1532–85), *Frederik II og *Hans den yngre.

M.s opdragelse blev ledet af hans strengt religiøse mor der aldrig ophørte med at formane ham, men samtidig blev hans trofaste støtte i Danmark. To år gammel mistede M. sit ene øje under en sygdom. 1557 blev M. sendt til Sachsen for at tilegne sig europæisk dannelse. Da både M.s far og broderen, Frederik II, ønskede at undgå en deling af de kgl. besiddelser i hertugdømmerne, havde de længe virket for at placere M. som fyrste i udlandet. En gunstig lejlighed bød sig, da russerne 1558 indledte den livlandske krig (1558–83). En af de livlandske fyrster, biskoppen af Øsel-Wieck, solgte 1559 sit fyrstedømme til Danmark. Det omfattede to tredjedele af øen Øsel og landskabet Wieck på fastlandet. Frederik II overlod Øsel-Wieck til M. der til gengæld måtte opgive sine krav i hertugdømmerne. Foråret 1560 rejste M. til Øsel og dermed begyndte et fascinerende livsløb: M. oplevede at være fyrstebiskop under det tyske rige, russisk lydke og polsk vasal. Efter tur førte M. krig mod de livlandske ordensriddere, mod russere, svenskere og polakker. M. lagde 1560 straks ud med en aktiv udenrigspolitik, især over for Reval (Tallinn) og de estiske områder, og s.å. købte M. endnu et fyrstedømme, Kurland, der omfattede landet omkring Pilten. Allerede samme efterår var opgaverne blevet for store og midlerne for små, og i foråret 1561 rejste M. til Danmark, meget mod Frederik II's vilje. I Danmark opnåede M. en beskedent hjælp, men blev til gengæld udstyret med en kgl. statholder for Øsel-Wieck hvilket betød, at M. fra dette tidspunkt kun var sin egen herre i det kurlandske bispedømme. I løbet af 1560'erne forsøgte M. uden held at skaffe sig indflydelse i Reval og Riga. Mislykket var også et frieri til den polske konges søster, bl.a. fordi M. ønskede medgift i form af slotte i den polsk-besatte del af Livland, men herved stødte han mod stærkere interesser.

Det blev et russisk initiativ der synes at skulle tilfredsstille M.s politiske ambitioner. I et forsøg på at vinde den livlandske adel og borgerstand ønskede zar Ivan af Rusland at indsætte en lydke i Livland. Mens andre betakkede sig, accepterede M., og i juni 1570 blev M. kronet i Moskva. Kongeriget var foreløbig ganske lille, idet det skulle bestå af de områder som M. og zar Ivan erobrede efter 1570, og kun fæstningen Oberpahlen blev strakt overladt til M. Et forsøg på at indtage Reval mislykkedes, men 1573 fik M. yderligere overladt slottet Karkus. S.å. blev han i Novgorod gift med fyrstinde Marija der

Magnus

var datter af zar Ivans fætter. Overgangen til russisk tjeneste skærpede det i forvejen anstrengte forhold til Frederik II, og efter 1572 besvarede kongen ikke M.s breve. M. forsøgte gennem 1570erne at bryde ud af sin isolation ved kontakter til hertugerne *Adolf af Gottorp (1526–86) og broderen Hans den Yngre, hvis sønner blev tilbudt koadjutorposter i Livland. Ingen af disse initiativer gav positive resultater.

M.s erhvervelser under den livlandske krig havde været sparsomme, men de russiske angreb 1577 på det polsk-kontrollerede Sydlivland åbnede muligheder. Den ene by efter den anden valgte at overgive sig til M. i stedet for til zar Ivan. Denne succes vakte imidlertid zarens mistro, og russerne besatte en række byer der hørte under M. I Wenden blev M. nærmest holdt fanget, mens zarens tropper plyndrede byen. Det stod nu klart, at M. ingen fremtid havde som russisk lydkonge, og i begyndelsen af 1578 forlod han sine besiddelser i Østlivland. M. rejste til sit eneste faste holdepunkt, fyrstebispedømmet Kurland, hvor han gav sig ind under polsk overhøjhed. Det var i rette tid – året efter vendte den russiske krigslykke radikalt. Efter sin flugt forsøgte M. en udligning med Frederik II, bl.a. for at få Øsel tilbage, men forgæves, og skønt M. nu deltog i krigen på polsk side opnåede han heller ikke her en udvidelse af sine besiddelser. Ved M.s død 1583 rejste hans enke, der havde beholdt sin ortodokse tro, tilbage til Rusland for at gå i kloster sammen med datteren Evdokija. □Portræt på mønter fra Øsel og stik derefter.

Quellen zur Gesch. des Untergangs livländischer Selbständigkeit, udg. C. Schirren I–VIII, Reval 1861–81. Neue Quellen zur Gesch. des Untergangs livländischer Selbständigkeit, udg. samme I–III, Reval 1883–85. Danm.-Nos traktater 1523–1750, udg. L. Laursen I–II, 1907–12. – K. H. von Busse: Herzog Magnus, Lpz. 1871. Erich Donnert: Der livländische Ordensritterstaat und Russland, Berlin 1963 181–96. Norbert Angermann: Studien zur Livlandpolitik Ivan Groznyjs, Marburg/Lahn 1972 = Ostforsch. XXXII 65–67. Knud Rasmussen: Die livländische Krise, 1973 170–76. R. G. Skrynnykov: Rossija posle opritčiny, Leningrad 1975 43. Frede P. Jensen i Danske mag. 8. r. V, 1976 54–83.

Knud Rasmussen

Magnus, Herman Rudolph Sophus Julius, 1824–1920, læge. * 2.4.1824 i Slagelse, † 17.12.1920 på Frbg., begr. i Hobro. F: bogtrykker, redaktør Peter M. (1786–1856, ~1° med Frederikke Wulff, 1797–1819) og Sophie David (1799–1891). ~21.9.1855 i Hammer i Vendsyssel med Anna Cathrine Marie Garben, * 27.4.1826 i Ålborg, † 23.7.1902 i Kbh., d. af rebelslagermester Martin G. (1780–1845) og Dorteia Christine Lund (1795–1849).

M. blev student 1844 fra Slagelse og medicinsk kandidat 1853. Som student var han konst. underlæge i krigsårene 1849–50; 1853 var han kole-ralæge. Efter et års kandidatjeneste på Frederiks hospital nedsatte han sig 1854 som praktiserende læge i Hobro, til hvilken by hans lange lægevirksomhed var knyttet. Han var jernbanelæge 1859–1904 og distriktslæge samt læge ved sygehuset fra 1871, fra 1880 læge ved amtssygehuset. Han var medstifter af og 1882–1906 formand for Distriktslægeforeningen, hvorefter han blev æresmedlem, formand for Jysk-fynsk jernbanelægeforening 1896–1904, medstifter af Lægernes sygekasse 1873. Han tog sin afsked 1904. M. var huslægen af den gamle skole. I en efter nutidens forhold uhyre vidstrakt egn færdedes han til hest eller i de senere år til vogns ad elendige veje og i et ret barsk klima utrættelig på alle døgnet timer for at tilse sine patienter. Han måtte foretage alt hvad en læge kunne komme ud for, specialister fandtes ikke. Særlig interesse havde han for fødselshjælp, i hvilket fag han fik større rutine end de fleste læger opnår. Han opfandt et anerkendt håndgreb til løsning af overarmen ved underkropsfødsel. Foruden at have en stor virksomhed som praktiserende læge og sygehuslæge var M. en ivrig og pligtopfyldende embedslæge. Han udgav sammen med distriktslæge Sophus Møller (1840–99) i Nørre Sundby to håndbøger for distriktslæger og læger, i mange år benyttede som vejledning i medicinallovgivningen. Han var i besiddelse af en enestående vitalitet, var en snes år formand for Hobro banks repræsentantskab og over 25 år formand for våbenbrødreafdelingen i Hobro. Selv efter at han 80 år gammel havde taget sin afsked var han i besiddelse af et godt helbred og livlig åndsvirksomhed. I mange år efter sin afsked vikarierede han i ferierne som embedslæge for sin svigersøn, og han deltog med iver i foreningslivet. 1920 udgav han, 96 år gammel, *En gammel Læges Liv og Oplevelser*, nedskrevet efter hukommelsen. Han var en fremtrædende repræsentant for datidens læger. – Etatsråd 1904. – R. 1887. DM. 1900. □Foto.

H. M.: En gammel læges liv og oplevelser, 1920. – Ugeskr. for læger LXXXII, 1920 1736f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Axel Borghjærg**

von Magnus, Herdis Rye, * 1912, læge. * 23.9.1912 i Bogense. F: lærer Hans Hansen (1888–1960) og lærer Astrid Marie Nielsen-Rye (1885–1945). ~29.1.1939 i Kbh. med læge, dr. med. Preben von *M., * 25.2.1912 i Kbh. (Helligånds), † 9.8.1973 sst. (Sundby), s. af godsejer Constantin Woldimar von M. (* 1887) og overlæge, dr. med. Rigmor Herbst (1888–1953).

M. havde sin opvækst i landsbyen Birkede og blev 1931 student fra Roskilde katedralskole. 1939 blev hun cand. med. fra Kbh.s univ. Efter turnustjeneste ved Odense amts og bys sygehus og kandidatstillinger ved forskellige københavnske hospitaler ansattes M. ved Statens seruminstitut som assistent 1944. Her iværksatte hun en omfattende undersøgelse af encephalomyelitis hos mus forårsaget af det såkaldte TO virus (Theiler's original virus). På det tidspunkt var man klar over at dette virus var særdeles egnet som forsøgsmodel for poliomyelitis virus, men arbejdet blev i væsentlig grad hæmmet af at alle kolonier af hvide mus var naturligt inficeret med dette encephalomyelitis virus. Det store flertal af mus har derfor erhvervet immunitet over for infektionen ved en alder af et par uger. Imidlertid var M. i stand til som noget nyt at frembringe virus-fri mus ved at lade nyfødte mus die hos rotter. Der var herved etableret en koloni af SPF (specific pathogen free) dyr, en metode der samtidig og uafhængigt blev udviklet i England, og som i de senere år har fået stor praktisk anvendelse inden for husdyravlen, bl.a. i Danmark. Det viste sig at musene i en sådan virus-fri koloni ikke erhvervede immunitet, men var indtil flere hundrede gange mere følsomme over for TO-virus end mus fra en normal koloni. En sådan iagttagelse vedrørende en virus sygdom særdeles lig den humane poliomyelitis kunne støtte den opfattelse at den voldsomme stigning i poliohyppigheden i 1900-tallets begyndelse var en følge af de forbedrede sanitære foranstaltninger. Som noget nyt fandt M. endvidere at virus kunne påvises i blodet hos musene i inkubationsstadiet forud for symptomernes indtræden. Dette fund fik betydning for udforskningen af menneskets polio idet tilsvarende senere blev påvist vedrørende denne sygdom. De nævnte undersøgelser resulterede i en række vigtige afhandlinger om muse-encephalitis infektionspatologi og epidemiologi i årene 1949-51 samt i disputatsen, *Studies on mouse encephalomyelitis virus (TO strain)* som forsvarede 1952.

Med dette grundvidenskabelige arbejde var der lagt et solidt fundament for M.s mest skelsættende indsats i igangsættelsen af en poliovaccineproduktion på Statens seruminstitut som muliggjorde de landsomfattende poliovaccinationskampagner 1955-56. Efter at amerikaneren Jonas Salks sensationelle pionerarbejde med vaccination af børn med formalin-inaktiveret poliovaccine var publiceret i foråret 1953 tog M. sammen med sin mand allerede fra 1953 på studieophold i Salks laboratorium. Her erhvervede de en så omfattende viden om fremstilling af inaktiveret poliovaccine på grundlag af virusdyrk-

ning i vævskultur at de efter hjemkomsten til Statens seruminstitut var i stand til hurtigt at gøre instituttet til Europas mest avancerede i henseende til selvstændig produktion af inaktiveret vaccine og poliovaccination i stor skala.

I USA havde man efter Salks lovende resultater med inaktiveret vaccine gennemført en "field trial" i 1954, en forsøgs vaccination som med kontrolgrupper omfattede 1,8 mill. skolebørn. Dette på dette tidspunkt medicinalhistoriens mest storslåede "eksperiment" faldt særdeles vellykket ud. Vaccinen gav god beskyttelse og få bivirkninger. I april 1955 besluttede de amerikanske sundhedsmyndigheder at iværksætte en landsomfattende poliovaccination med Salk vaccinen, og ca. 10 dage senere begyndte man at poliovaccinere i Danmark. Imidlertid indtraf der allerede efter et par uger i USA en rystende hændelse idet der konstateredes omkring 150 vaccinationsassocierede tilfælde af polioliammelser på et tidspunkt hvor ca. fire millioner børn var blevet vaccineret. Forståeligt nok betød denne tragedie at de amerikanske myndigheder midlertidigt standsede vaccinationen indtil man havde fået klargjort at alle uheldene var forårsaget af en utilstrækkeligt inaktiveret vaccine fra en enkelt fabrik. Det var M.s fortjeneste at hun i denne meget vanskelige situation med besluttsomhed anbefalede at fortsætte den påbegyndte vaccination i Danmark med den på Statens seruminstitut fremstillede inaktiverede poliovaccine. Hun havde tillid til at den her i landet indførte sikkerhedsafprøvning var den amerikanske overlegen. Sikkerhedsafprøvningen, der bestod dels i indsprøjtning af vaccinen på aber, dels i observation af forandringer i vævskultur efter tilsætning af vaccinen, var mere omfattende end foreskrevet fra USA. Den blev senere fastsat af verdenssundhedsorganisationen som normgivende for al poliovaccineproduktion. Der kan næppe herske tvivl om at den danske fastholden af det planlagte vaccinationsprogram i den kritiske periode i 1955 og den vellykkede gennemførelse af den danske vaccinationskampagne medvirkede afgørende til at USA hurtigt genoptog vaccinationen med Salk vaccinen, og også andre lande påbegyndte efterhånden massevaccinationer som snart blev en succes af uhyre betydning i de højtudviklede lande. At Danmark takket være M. var forrest i Europa medførte at polioepidemier som i slutningen af 1950'erne ramte en del nærliggende europæiske lande, blev undgået i Danmark. Som bekendt er polio efterhånden blevet en næsten ukendt sygdom i de lande der har gennemført og opretholdt poliovaccination. Fra en lang række lande i såvel Vesteuropa som Østeuropa blev der sendt studiegrupper til M.s

von Magnus, Herdis

laboratorium for at lære teknikken ved fremstilling af poliovaccine.

M., som 1956 blev afdelingsforstander ved Statens seruminstitut og 1958 overlæge ved enterovirusafdelingen gennemførte senere ændringer i immuniseringsproceduren. Dette var i nogen grad bestemt af den i begyndelsen begrænsede mængde formalindræbt poliovaccine der var til rådighed. Man valgte derfor i Danmark i begyndelsen at give vaccinen i huden i doser der var mindre end dem der anvendtes i andre lande. Hensigten var så hurtigt som muligt at få så mange som muligt beskyttet mod forventede epidemier. Dyreforsøg og enkelte resultater i mennesker vidnede om at metoden var anvendelig, men der var uvished om beskyttelsens varighed. Vaccinationskampagnerne viste sig at medføre en tilstrækkelig beskyttelse, og for at sikre den varige vedligeholdelse blev der i 1963 og 1966 gennemført supplerende massevaccinationskampagner med en anden type poliovaccine, den levende, svækkede Sabin vaccine der indtages gennem munden. Vaccinationen blev tilbudt alle personer op til 39-40 år, og den kombinerede brug af dræbt og levende vaccine førte til så gode resultater at Danmark siden har fastholdt denne procedure.

Efter at have demonstreret så megen handlekraft og organisationstalent ved opbygningen af polioloaboratoriet og enterovirusafdelingen på Statens seruminstitut overtog M. ledelsen af instituttets epidemiologiske afdeling. I denne stilling, som hun varetog indtil 1980, stod hun bl.a. for overførslen til Statens seruminstitut af sundhedsstyrelsens overvågnings- og meldesystem vedrørende smitsomme sygdomme. Som noget vigtigt sørgede M. for at de epidemiologiske oplysninger blev EDB-registreret hver uge, samt fik i 1980 indført et ugentligt meddelelsesblad, Epi-Nyt, som giver infektionsmedicinsk vejledning samt en oversigt over alle anmeldelserne af sygdomme og bl.a. udsendes til alle praktiserende læger. Med sin betydelige autoritet som forsker og organisator har M. beklædt talrige tillidshverv. Hun har siden 1952 været medlem af WHO's ekspertkomité for virussygdomme, siden 1962 leder af WHO's regionale reference-center for enterovirus og siden 1974 leder af WHO's Collaborating Centre for Virus Reference and Research. Hun har endvidere i en længere årrække været sagkyndig rådgiver for sundhedsstyrelsen såvel vedrørende epidemiologi som vedrørende vaccinationsproblemer. – R. 1977. □Foto.

J. V. Spærck

von Magnus, Preben Christian Alexander, 1912-73, læge. * 25.2.1912 i Kbh. (Helligånds), † 9.8.1973 sst. (Sundby), begr. sst. (Ass.). F: godsejer Constantin Woldimar von M. (* 1887) og overlæge, dr. med. Rigmor Herbst (1888-1953). ~ 29.1.1939 i Kbh. med læge Herdis von *M., * 23.9.1912 i Bogense, d. af lærer Hans Hansen (1888-1960) og lærer Astrid Marie Nielsen-Rye (1885-1945).

M. blev student fra Gl. Hellerup gymnasium 1931, og 1939 blev han cand. med. fra Kbh.s univ. Efter turnustjeneste og ansættelse ved Odense amts og bys sygehus kom han 1941 til Statens seruminstitut. Her fik han den opgave at arbejde med influenzavirus og at forsøge at isolere stammer af dette virus med henblik på fremstilling af en vaccine. Et første arbejde herom publicerede han sammen med sin hustru 1944. De fortsatte influenza-studier førte til påvisningen af det der idag er kendt som „the von Magnus phenomenon“ og som må betegnes som hans største videnskabelige indsats. Han undersøgte virusformeringen i hønseæg og fandt at der dannes såvel komplette, infektiøse viruspartikler som inkomplette, ikke-infektiøse partikler i et forhold der beror på inoculumstørrelsen. Han formulerede endvidere en teori om interferens mellem det komplette og det inkomplette virus ved virusdannelsen i den inficerede celle. Disse undersøgelser resulterede i en række afhandlinger i perioden 1947-52 samt i disputatsen, *Propagation of the PR8 strain of influenza A virus in chick embryos* der forsvarede 1952. 1954 udnævntes M. til afdelingsforstander for influenza-afdelingen ved Statens seruminstitut hvor hans indsats bestod i produktion af influenza-vaccine og ikke mindst i etableringen af en storproduktion af vævsceller som danner grundlaget for fremstillingen af poliovaccine. 1959 udnævntes han til direktør for Statens seruminstitut efter Jeppe Ørskov. Her fik han lejlighed til at udfolde sine evner som organisator ved løsningen af nogle meget store og vanskelige institutopgaver i løbet af 1960'erne. Dels tilvejebringelsen af forbedrede pladsforhold på seruminstitutet gennem bygningen af en række nye laboratoriebygninger, dels reorganiseringen af den klinisk-mikrobiologiske service i Danmark. Han gennemførte i samarbejde med sundhedsstyrelsen en delvis decentralisering af den bakteriologiske diagnostik ved etableringen af en række regionalafdelinger af Statens seruminstitut ved nogle af de større hospitaler i de forskellige landsdele. M. blev på grund af sin anseelse som forsker tildelt mange hverv og hædersbevisninger. Han var medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1960 og af Det kongelige danske vi-

denskabernes selskab fra 1968. Æresdoktor ved Glasgow University 1971. – R. 1965. □Tegn. af Ivan Opffer, 1959 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1952 193. – Ole Maaloe i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1974 93–101.

J. V. Spærck

Magnus, Reidar, 1896–1968, maler. * 24.10.1896 i Leipzig, † 14.6.1968 i Kbh. F: etnograf Hagbart M. (1868–1940) og Johanne Marie Knudsen (1870–1940). ~ 1928 med maler Vesta Lippert, * 28.12.1901 i Kbh., d. af direktør Thorvald L. og Sophie Olesen. Ægteskabet opløst.

Det var tuberkulosen der bestemte at M. skulle komme til at yde sin kunstneriske indsats i Danmark. På grund af pladmangel andre steder blev han i begyndelsen af 20'erne indlagt til behandling på Vejle fjord sanatorium, men i 1926 var han i gang med sin uddannelse på kunstakademiet i Kbh. hvor prof. Ejnar *Nielsen blev hans lærer. Før sygdommen brød ud havde han dog i en kort periode i Oslo studeret klassisk filologi. På kunstakademiet gik M. mest op i undervisningen hos Aksel *Jørgensen på grafisk skole hvor han kom i nær berøring med kunstnere som Povl *Christensen, Holger J. *Jensen, Henry Jensen, S. *Hjorth Nielsen og Kaj Ejstrup m.fl., og op til midten af 30'erne dyrkede han overvejende hverdagsmotiver, socialt prægede virkelighedsskildringer med en tendens mod det lyriske eller groteske, fx bidrog han, sammen med flere af de ovennævnte kunstnere, til en grafikmappe med titlen Byen, 1935. – Meget tyder på at M. ikke var i dyb kunstnerisk overensstemmelse med de fremherskende træk i 30er kunsten herhjemme. Fra omkr. midten af 30'erne indtraf en pause i hans produktion der kom til at vare ca. 10 år. Da han i midten af 40'erne genoptog sin kunstneriske produktion var der sket en metamorfose – et ord han gerne selv anvender som billedtitel. Fra nu af arbejdede M. frigjort og fabulerende omkring et mere tidløst menneskebillede. Masker og myter bliver den samlede titel på hvad han frembringer som malerier og farvelitografier. M.s malerier skildrer, ligesom farvelitografierne, en mørk fantasi- eller drømmeverden med stiltræk fra bronzealderen. M. maler lige ud af de indre syner og hans motiver kredser om offerscener og kultiske handlinger. Malemåden er laserende, farven er påført i mange lag og overfladen er emaljagtig så farvens dybde og klangfuldhed kommer til sin ret. De magisk-visionære farvelitografier er dog nok M.s vigtigste indsats. De er ofte udgangspunkter for malerierne og udgør på deres felt noget af det ypperste i dansk kunst. Alle M.s farvelitogra-

fier, der er lavet i meget små oplag, er skabt på grafisk skole på kunstakademiet hvor M. arbejdede det meste af sit liv. De seneste par år inden sin død fungerede han på skolen som konsulent for litografi. Anerkendelsen kom langsomt og sent til M. Men den kom. I de sene år var han en flittig udstiller, bl.a. udstillede han i Oslo kunstforening 1966 og i Kunstforeningen i Kbh. 1969 samt på et stort antal udstillinger i ind- og udland. M. er repræsenteret på bl.a. Statens museum for kunst. 1965 tildeltes han Eckersbergmedaljen. □Litografi af S. Hjorth Nielsen, 1927, og af Torben Jensen, 1935. Foto.

Bent Irve i Hvedekorn XXXVII, 1963 45–47. Samme i Kat. til kunstforen.s udstilling 1969. Preben Ramlov i Koloristernes katalog, 1969.

Bent Irve

Magnus-Petersen, J., se **Petersen, J. Magnus**.

Magnussen, Arne, se **Magnússon, Árni**.

Magnussen, Eli Gudrun, * 1901, forstander for sundhedsstyrelsens sygeplejefdeling. * 29.7.1901 i Kbh. F: direktør Christian Carl Emil M. (1860–1940) og Gudrun Thaning (1878–1965). Ugift.

M. tog præliminæreksamen fra Skt. Joseph søstrenes skole i Kbh. 1918. 1920–22 uddannede hun sig til gymnastikdirektør ved Arvidsons gymnastikinstitut i Stockholm og 1922–25 til sygeplejerske ved Rigshospitalets sygeplejeskole (RHS). Denne uddannelse supplerede hun 1926 i England med uddannelse i psykiatrisk sygepleje ved Kent County Mental Hospital, Maidstone. Derefter fik hun gennem Dansk sygeplejeråds (DSR) bureau i Paris anvist arbejde som leder af dr. F. Sandoz' klinik for fysioterapi sst. På opfordring af DSR tog hun 1930–31 et seks måneders kursus for sundhedsplejersker ved Samfundet för folkhälsan i Svenska Finland i Helsingfors. Dette førte til en tre måneders ansættelse som sundhedsplejerske i et prøvedistrikt i Holbæk amt og fire måneder som leder af DSRs første kursus for sygeplejersker i socialt arbejde. 1932 blev hun forstander for RHS og 1938 tillige for sygeplejen på Rigshospitalet, en dobbeltstilling hun beklædte med stor dygtighed indtil 1955. 1933 foretog M. en studierejse til Sverige, Finland, Polen og Ungarn og 1946 til sygeplejerskolerne ved universiteterne i Toronto, Canada, og Vanderbilt, USA. I.1.1934 blev M. tilknyttet sundhedsstyrelsen som tilforordnet i sygeplejersager. Hendes første opgave blev at få den lov om autoriserede sygeplejersker, som folketingset havde vedtaget i april 1933, ført ud i livet. Da sundhedsstyrelsen 1955 oprettede en selvstændig

Magnussen, Eli

sygeplejeafdeling udnævntes M. til dens første forstander og i de 15 år hun virkede på denne nøglepost gjorde hun en uvurderlig indsats for at højne syge- og sundhedsplejen i Danmark. Hendes viden og erfaring kom dog også til at præge syge- og sundhedsplejen i mange andre lande. 1950–52 var hun således den første sygeplejerådgiver ved verdenssundhedsorganisationens (WHO) regionalkontor for Mellemøsten i Alexandria, Egypten, og 1959 blev hun af WHO sendt til USA som rådgiver i hjemmesygeplejespørgsmål for regeringerne i 14 stater. For denne indsats fik hun i Washington D.C. overrakt byens gyldne nogle. Som medlem af den danske regeringsdelegation deltog hun 1960, 62 og 63 – som eneste sygeplejerske – i Europarådets sundhedsudvalgs møder.

M. beklædte en lang række nationale og internationale tillidsposter. Hun var medlem af bestyrelserne for Den sociale højskole 1937–69, Skolen for beskæftigelsesterapeuter 1943–68, Danmarks sygeplejerskehøjskole ved Århus univ. 1938–70 og Institut for ergo- og fysioterapeuter sst. 1958–67. Desuden var hun medlem af indenrigsministeriets uddannelsesnævn for sundhedsvæsenet 1956–71 og – som eneste medicinalperson – af uddannelseskommissionen for det sociale område 1965–72. 1953–65 var hun formand for det internationale sygeplejeråds medlemskabskomité og 1964–66 medlem af en af Rockefeller-fonden nedsat komité til studier af retningslinjer for etablering af et sundhedsvæsen i udviklingslandene. M. har været medforfatter til Lærebog og Haandbog i Sygepleje, 1942. Desuden har hun skrevet et stort antal artikler, bl.a. *Sygeplejerskerådgiver for WHO's kontor for Mellemøsten* (Tidsskrift for sygeplejersker nr. 2, 1952), *Europarådet, Fællesmarkedet og sygeplejerskerne* (sst. nr. 13, 1962) og *Sygeplejersken i perspektiv* (Sygeplejersken nr. 31, 1979). – M. var hædret med den internationale Florence Nightingale medalje og er æresmedlem af den finske og den svenske sygeplejerskeorganisation. □Foto (Rigshosp.).

Margrethe Koch: Dansk sygeplejeråds hist., 1944 158. Daisy C. Bridges: A history of the International council of nurses 1899–1964, Philadelphia 1967 189 217. Ingrid Wyller: Sygepleiens verdenshist., Oslo 1969 340 342. Inger Gotzsche: Sygeplejens udvikl. og kulturhist. baggrund, 1978 171 172.

Margrethe Kruse

Magnussen, Eugène Leopold Claudi, 1849–1919, ingeniør. * 29.9.1849 i Ålborg, † 8.7.1919 om bord i et skib på Donau ved Sulina, begr. i Sulina. F: lærer i Ålborg, senere andenlærer i Husum, efter 1864 overlærer ved Schneekloths skole

i Kbh., sidst klasselotterikollektor sst., Julius Carl Leopold M. (1823–1902) og Johanne Cecilie Claudi (1822–1907). ~ 4.3.1884 i Assens med Emma Caroline Steenberg, * 4.1.1863 i Viby ved Århus, † 11.6.1949 i Espergærde, Egebæksvang sg., d. af premierløjtnant af infanteriets reserve, senere organist i Assens Vilhelm Albinus S. (1818–78) og Frederikke Louise Charlotte Friis (1827–1914).

M. tilbragte sin barndom i Jelling og i Husum og fuldendte sin skolegang i Kbh., hvortil familien flyttede efter at være fordrevet ved den tyske besættelse af Jylland. 1868 blev han student fra Metropolitanskolen, 1875 cand.polyt. i ingeniørfaget. Samme sommer fik han tilbud fra den holstenske fødte overingeniør Kühl ved den europæiske Donaukommission, der kendte M.s familie, om ansættelse som underingeniør ved kommissionen og tog imod dette. Kommissionen der var oprettet ved freden i Paris 1856 havde til opgave at drage omsorg for, at Donau var sejlbare fra munden op til Isackta og at lade de dertil fornødne arbejder udføre. M.s arbejde blev særlig forarbejder til sikring af indsejlingen fra Sortehavet, idet der her ud for Donaus munding fandtes store, stadig tiltagende sandbarrer, og han udførte sit arbejde med duelighed og punktighed. M. talte verdenssprogene og beherskede desuden flere sydeuropæiske sprog. 1908 blev M. overingeniør med den særlige opgave at sikre og vedligeholde den foretagne regulering der muliggjorde, at store dampere kunne gå op til Bräila. Det ramte ham hårdt da verdenskrigen medførte, at Dardanellerne lukkedes og skibsfarten ophørte. M. blev dog på sin post indtil russerne efter revolutionen besatte den af kommissionen grundlagte by Sulina. 1917 rejste han til Danmark, men fik 1918, året før sin død, anmodning fra kommissionen om at vende tilbage til Sulina. – En bror **Johannes Julius Claudi M.**, * 11.6.1848, † 23.5.1906, blev student 1869, cand.phil. 1875, og mag.art. i engelsk 1889. Efter at have arbejdet for Store Nordiske i Kina 1870–75 var han sproglærer, realskolebestyrer og musikanmelder. Han udgav engelske skolebøger og oversatte fra engelsk og tysk bl.a. Dickens og Schiller. M. var far til Julius *M.

Ingeniøren XXVIII, 1919 421.

Povl Vinding*

Magnussen, Finn, se **Magnússon, Finnur**.

Magnussen, Ib Carlo, 1924–72, bibliotekar. * 5.3.1924 i Kbh., † 25.10.1972 sst., begr. kat. Vestre kgd. F: grosserer Carlo Ludvig M. (1897–1957) og Karen Virginie Bech (1902–68). ~ 16.12.1949

i Kbh. med civilingeniør Else Egeris Plejl, * 25.7.1923 i Ålborg, d. af overassistent Aage Emil P. (1894–1956) og Lilly Levin Jensen (* 1901).

M. blev klassisk-sproglig student fra Metropolitanskolen 1942 og blev 1951 cand.mag. i klassisk filologi og dansk. Allerede i sin studentertid gjorde han sig bemærket ved sine udprægede videnskabelige evner, ligesom han spillede en fremtrædende rolle i tidens studentertilv. Han var formand for det samlede studenterråd på Københavns universitet fra 1945–47 og 1947–48 for Danske studerende fællesråd. Efter besættelsen var han med til at organisere universitetets folkeoplysning, det senere Folkeuniversitet, var medstifter af Danmarks internationale studenterkomité (DIS) og medlem af bestyrelsen indtil 1957. Han blev allerede som student medlem af den danske UNESCO nationalkommission og var 1956–57 formand for det internationale studentcenter på Hald hovedgård. Han deltog ivrigt i internationalt studentarbejde og var 1947–49 medlem af eksekutivkomiteen for den internationale studentunion. – 1952 blev han knyttet til Det kgl. bibliotek og 1955 udnævnt til forskningsbibliotekar; han virkede først ved bibliotekets danske afdeling og viste sig i løbet af ganske kort tid at beherske ikke alene de biblioteksmæssige men også de organisatoriske problemer hvilket gjorde ham selvskreven til at blive knyttet til rigsbibliotekarembedets centrale sekretariat. Han udførte her et så fremragende arbejde at han allerede 1957 kun 33 år gammel blev udnævnt til at efterfølge E. *Sejr som overbibliotekar for stats- og universitetsbibl. i Århus, og de store forventninger der knyttedes til ham blev hurtigt indfriet. Med sin legendariske arbejdssevne tog han fat på de store byggeproblemer biblioteket stod overfor, og det lykkedes ham på radikal måde at få udvidet og ændret de foreliggende byggeplaner, og allerede 1963 kunne Statsbibliotekets nybygning indvies som en nyskabelse inden for nordisk biblioteksbyggeri. M.s indsats medførte en næsten eksplosiv vækst i bibliotekets virksomhed. 1957–64 mere end fordobledes antallet af medarbejdere, og indkøbsbevillingerne tredobledes; alt dette krævede nye organisationsformer og store ændringer i de interne processer, men disse problemer løste M. med stor dygtighed takket være også sin særlige evne til at inspirere og anspore sine medarbejdere. Udadtill befæstede M. bibliotekets position som universitetsbibliotek og som overcentral for folkebibliotekerne, og han deltog med stor intensitet i drøftelsen af såvel forsknings- som folkebibliotekernes store og små problemer således at han i en ung alder blev en ledende skikkelse i

biblioteksverdenen. Han fik tidligt en lang række tillidshverv og var bl.a. 1957–68 medlem af Danmarks biblioteksforenings hovedbestyrelse og 1957–68 af biblioteksrådet, 1958–69 af bestyrelsen for Bibliotekscentralen og næstformand i Sammenslutningen af Danmarks forskningsbiblioteker samt en meget aktiv deltager i det forberedende arbejde der førte frem til oprettelsen af Forskningsbibliotekernes fællesråd i 1970. Også i det nordiske bibliotekssamarbejde ydede han en væsentlig indsats. Til trods for den store arbejdsbyrde han påtog sig inden for biblioteksvæsenet fik han dog tid til også at beskæftige sig med andre områder af sit brede interessefelt. Han fortsatte sit UNESCO-arbejde til 1970 og blev 1965 personligt udpeget medlem af undervisningsministeriets planlægningsråd for de højere uddannelser, deltog iøvrigt i Nordisk sommeruniversitets arbejde, og hans altid meget levende politiske interesser gav sig bl.a. udtryk i hans medudgivelse af tidsskriftet Internationale Perspektiver, 1951–55. 1965 ramtes M. af en alvorlig sygdom, men han kunne dog senere genoptage sit arbejde i Statsbiblioteket, indtil han 1968 fik orlov for at varetage en stilling ved Danmarks biblioteksskole, en ordning som i alt kom til at vare i tre år i hvilke han som undervisningsleder for skolens sektion for forskningsbiblioteker igangsatte en nyordning af undervisningen ligesom han som lærer i biblioteks- og lærdoms historie ydede en væsentlig indsats.

1971 stod det ham klart at han ikke ville kunne vende tilbage til den krævede overbibliotekarstilling i Århus, og 1972 overtog han en amanuensisstilling i klassisk filologi ved Københavns universitet og glædede sig til at kunne hellige sig den videnskabelige virksomhed som stod hans hjerte så nær, og som han selv i de travleste biblioteksår ikke havde svigtet. Den korte tid han virkede ved universitetet har sat en lang række spor. Han var med til at udarbejde nye studieordninger, var medlem af fakultetsrådet og blev en overordentlig skattet lærer og igangsætter for de studerende. Hans særlige forskningsområde som han dyrkede allerede i studieårene var den tidlige græske elegi, og han havde planlagt en sammenhængende undersøgelse af de tidlige græske forfattere. Selv om M.s videnskabelige kvalifikationer lå på det højeste plan blev hans litterære virksomhed begrænset. I Nordisk håndbog i bibliotekskundskab, 1957 skrev han et fortrinligt lærdomshistorisk afsnit om de humanistiske fag og i Fund og Forskning i Det kongelige Biblioteks Samlinger V–VII udgav han et par interessante afhandlinger om Pirckheimer og hans bibliotek samt en lærdomshistorisk artikel om Casaubon. Han var stærkt engageret i den

Magnussen, Ib

store kongres der blev afholdt i København 1954 i anledning af Madvigs 150-årsdag og udgav kongressens papirer i fem store bind 1957–58. For Nordisk kulturkommission udarbejdede han 1962 en betænkning om problemer om et fællesnordisk bogmarked. Takket være rige menneskelige egenskaber, blændende begavelse, imponerende hukommelse og en utrættelig flid samt mesterlig evne til at beherske både store og små problemer ydede M., i de ikke engang 20 år han virkede i dansk biblioteksvæsen, en indsats, hvortil der kun findes få sidestykker. □Foto.

Minna Skafte Jensen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1973 119–23. P. Birkelund i Nord.t. för bok- och biblioteksväsen LX, Upps. 1973 41–43. Karl V. Thomsen i Fra Bispetofte til Bjerget, red. Ejgil Soholm og Karl V. Thomsen, 1977 58–89. – Papirer i Rigsark. og Statsbibl.

Palle Birkelund

Magnussen, Johannes, se Magnussen, Eugène.

Magnussen, Julius Eugène Ove, 1882–1940, forfatter. * 23.4.1882 i Lemvig, † 16.11.1940 i Gentofte, urne i Kbh. (Vestre). F: oversætter, mag. art. Johannes Julius Claudi M. (1848–1906) og Hedvig Charlotte Cathrine Sommer (1848–1928). ~ 1° 1.3.1906 i Kbh. med Inger Louise Heckscher, * 20.2.1887 i Kbh. (Garn.), † 5.9.1971 på Frbg., d. af overretssagfører, dr.phil. Albert *H. (1857–97) og Amalie Nielsen (1862–1939). Ægteskabet opløst 1919. ~ 2° 18.8.1928 på Frbg. (b.v.) med Ragna Meyer, * 12.7.1894 i Kbh., † 19.10.1945 i Hellerup, d. af fabrikant, senere professor Karl *M. (1862–1935) og Elise Fürstenberg (1864–1945). Ægteskabet opløst 1929 el. 30. M. blev student 1900 fra Lyceum og studerede lidt jura og æstetik før han definitivt slog ind på journalist- og forfatterbanen. Som forfatter debuterede han med den satiriske fortælling *Smaa Verdensaxer*, 1904, og s.å. udkom *Lirekassen*, en parodi på Jenny *Blicher-Clausens dengang så folkeyndede poesi. Som skuespilforfatter debuterede M. 1908 med *En slem Dreng* (Frbg. teater); det efterfulgtes 1909 af farcen *Den store Af-døde* (Folketeatret) – begge disse to stykker, blandinger af folkekomedie og farce, var skrevet i forening med Paul *Sarauw. Hans helt selvstændige teaterproduktion indledtes med *Dovenskab* (Dagmartheatret), efterfulgt af bl.a. *Skyldig eller uskyldig?*, 1914 (Dagmartheatret). Et afgørende skel i hans produktion er bogen *Guds Smil*, 1920, der efterfulgtes af *Guds Dag*, 1921; M. bekendte her sin omvendelse til spiritualismen der endog fik en udpræget spiritistisk karakter. – Samtidig med denne forfattervirksomhed var M. en meget flittig journalist. De fleste af sine ungdomsår skrev han i Ekstrabladet, en noget mere

begrænset tid i Riget og Politiken, til sidst i Berlingske Tidende. – Blandt M.s teaterstykker udmærker de tidligste, som Det kgl. teater opførte, sig ved et spillende lune og en glitrende gratie. Hans følsomhed stod på grænsen til sentimentaliteten, men i hans bedste stykker forstod han at holde sig frelst af det farlige skær. □Foto.

Sv. Leopold: Tres talenter, 1918 117–19. Studenterne fra år 1900, 1925 184f. Andr. Vinding: Sorgløse tider, 1942. Fr. v. Jessen: Mit livs egne, hændelser, mennesker IV, 1946 234–36. T. Vogel-Jørgensen: Berl.tid. gennem 200 år II, 1949. Clara Pontoppidan: Eet liv – mange liv II, 1950 (ny udg. I, 1965) 87–95. – Papirer i Kgl. bibl.

*Chr. Rimestad**

Magnussen, Rikard Robert, 1885–1948, billedhugger. * 2.4.1885 i Kbh. (Johs.), † 26.5.1948 sst., urne sst. (Vestre). F: bogholder Sophus Oscar M. (1849–1926) og Christiane Marie Weybøll (1853–1930). ~ 10.7.1912 i Hellerup med kgl. translator Ellen Reck, * 6.5.1879 i Kbh. (Garn.), † 9.1.1956 sst., d. af premierløjtnant, senere kaptajn af infanteriets reserve, ovnfabrikant Anders Borch R. (1850–1927) og Marie Johanne Jacobine Qvist (1854–1927).

Efter studentereksamen 1903 begyndte M. at udanne sig som billedhugger. Efter en forberedende undervisning hos Elna Borch var han 1904 i otte måneder elev af Stephan *Sinding og arbejdede derefter vinteren 1904–05 og i flere perioder, senest 1912–13, i Vilh. *Bissens atelier. M. debuterede på Den frie udstilling i 1905, udstillede her til 1907 og fra 1908–33 gentagne gange på Charlottenborgs forårsudstilling. Han foretog rejser til Tyskland (1922) og Holland (1939).

M. udførte en række større arbejder: statuerne *Munken* og *Evigheidsfuglen* (gips, udstillet 1908), *Martin Luther* (gips, 1915) og *Den gode hyrde* (gips, 1919, opstillet 1930 i KFUMs soldaterhjem). Endvidere skal nævnes monumentet for afholdsbevægelsens stifter Ole Syversen, opstillet i Fælledparken i Kbh. 1914, mindesmærkerne for Harald Kidde, 1922 (Nørreskov ved Vejle), dronning Sophie Magdalene, 1932 (Hørsholm slotspark) og Frederik VIII og dronning Louise, 1938 (Charlottenlund slotspark). M. modellerede også et antal buster, bl.a. af *Juliette Price*, 1910 til Det kgl. teater og *August Krogh*, 1918, i kolossalstørrelse af *biskop Skat Rørdam*, 1911–12 og *Harald Kidde*, 1925, og nogle portrætrelieffer, bl.a. af *Edvard Grieg*, 1910–19, *Georg Zoëga* efter en tegning af Thorvaldsen (1927) og *Thorvaldsen*, 1930. M.s kunst er naturalistisk, og han viser i sine mindesmærker både sans for den dekorative virkning og evne til at afpasse udformningen ef-

ter de historiske krav emne eller omgivelser måtte stille.

M. gjorde sig bemærket i sin samtids kunstliv. Dels var han medlem af Charlottenborgs censurkomité, bestyrelsen af Dansk billedhugger-samfund, Kunstforeningen af 18.nov. og Foreningen for national kunst, dels var han kunstsribent og anmelder ved København 1920–26, Nationaltidende og andre aviser. I sine artikler gik han imod de „moderne“ kunstretninger og debatterede om kunstakademiets stilling og byfornyelse (medlem af Foreningen til hovedstadens forskønnelse 1928–42, formand 1929–34). Af M.s rige litterære produktion skal nævnes erindringerne *Billedhugger-Minder*, 1933, monografierne over Janus la Cour, 1928, Carl Bloch, 1931, Chr. Molsted, 1935, Svend Hammershøi 1936 og Godfred Christensen I–II, 1939–41. I *Thorvaldsens Livsanskuelse*, 1936 analyserer M. billedhuggerens personlige og religiøse udvikling, og i *Søren Kierkegaard set udefra*, 1942 behandler han et andet yndlingsemne, filosoffen, som han også havde skildret indforstået i en buste 1929. Han redigerede to værker om den traditionelle kunst, han satte så højt, National Kunst (1940) og Danmarks nationale Malerkunst (1941). – R. 1938. □Mal. af P. Monsted, 1932. Foto.

R. M.: Billedhugger-minder, 1933. Samme: Konvolvolus og immorteller, 1941 (erindr.). – Sigurd Schultz i Nationaltid. 28.5.1948.

Bjarne Jørnæs (Sigurd Schultz)

Magnússon, Árni (daniseret Arne Magnussen, latiniseret Arnas Magnæus), 1663–1730, professor, arkivsekretær, samler. * 13.11.1663 på Kvennabrekka, Island, † 7.1.1730 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: præst, senere sysselmand Magnús Jónsson († 1684) og Guðrún Ketilsdóttir. ~ 16.5.1709 i Kbh. med Mette Fischer, muligvis * i Norge, † 15. el. 16.9.1730 i Kbh. (Frue) (~ 1° med kgl. hofsadelmager Hans Wichmann).

M. voksede op hos sin mors slægtninge på præstegården Hvammur i det vestlige Island. 1683 dimitteredes han fra Skálholt skole og immatrikuleredes ved Kbh.s univ. hvor han 1685 tog teologisk attestats. Året før var han blevet amanuensis hos den nyudnævnte kgl. antikvar Thomas Bartholin (1659–90), og han har en meget betydelig andel i Bartholins hovedværk, Antiquitates Danicæ, 1689, som indeholder en mængde citater fra den endnu utrykte islandske litteratur; disse citater udmærker sig ved korrekt gengivelse og oversættelse. Samtidig med at M. således udviklede sig til autoritet på dette område blev han en ivrig og heldig samler af bøger og håndskrifter; sine evner i denne henseende fik han lejlighed til at lægge for dagen dels under et

vinterophold på Island 1685–86, dels ved et besøg i Norge (bl.a. hos T. Torfæus) 1689–90. Bartholin døde 1690, men M. fik nu en indflydelsesrig beskytter i oversekretær Mathias Moth; han havde 1691–94 fribolig på Borchs kollegium og studerede derefter halvtredie år i Tyskland, særlig i Leipzig. Efter 1693 at være blevet designeret professor udnævntes han 1697 til arkivsekretær ved gehejmearkivet; med dette embede forbandt han fra 1701 stillingen som professor philosophiæ et antiquitatum Danicarum ved universitetet og blev 1721 professor i historie og geografi, men indskrænkede væsentlig sit universitetsarbejde til deltagelse i konsistoriums forhandlinger. 1721 overtog M. posten som underbibliotekar ved universitetsbiblioteket og må derefter antages at have været dets egentlige bestyrer, ligesom han fra 1725 i virkeligheden forestod gehejmearkivet.

Imidlertid afbrødes M.s københavnske virksomhed næsten fuldstændig ved et ophold på Island i årene 1702–12. Regeringen havde i de nærmest foregående år modtaget alvorlige besværinger over Islands økonomiske tilbagegang, og det blev da 1702 overdraget M. med vicelagmand Páll Jónsson Vidalin som medkommissær at tilvejebringe et grundlag for en sikrere bedømmelse og eventuelle forbedringer af disse forhold. Kommissærernes hovedopgave skulle være at gennemrejse hele landet og udarbejde en almindelig jordebog, men tillige skulle de undersøge de utilfredsstillende handelsforhold og modtage klager over embedsmænd og proprietærer, foruden meget andet. Et kæmpearbejde som blev pålagt kommissærerne var at samle et mandtal over alle Islands beboere, „ingen undtagen, store og smaa, unge og gamle, som i det hele Land findes“. Arbejdet med jordebogen blev straks sat i gang, men det måtte på grund af landets udstrækning og de ufuldkomne samfærdselsmidler nødvendigvis trække i langdrag. At kommissærerne gennemgående stillede sig på almuens side over for embedsmændenes og jordejernes vilkårlighed og den slette retspleje bragte dem i modsætningsforhold til stærke kræfter i det islandske samfund, og hertil kom at de fik ordre til at dømme i forskellige sager, hvilket medførte flere gnidninger. Regeringen som næppe var klar over arbejdets vidtløftighed viste flere gange tegn til utålmodighed, og 1712 blev M. kaldt hjem; han tilbragte vinteren i Norge hos Torfæus og tog fra foråret 1713 igen fast ophold i Kbh. I den nævnte periode havde han kun to gange været i Kbh., nemlig vinteren 1705–06 og igen 1708–09, da han ægtede en velstående aldrende enke. Nogen afsluttende betænkning fra kommissærerne foreligger ikke, men de har i adskilli-

ge mindre indberetninger udtalt sig klart og vægtigt om forskellige spørgsmål. Mandtallet kom til at omfatte lidt over 50 000 personer, som anføres med navn, bopæl og alder, og er en hovedkilde vedrørende islandsk personalhistorie (Manntal á Íslandi árið 1703, Reykjavík 1924–47). Jordebogsarbejdet var ikke helt færdigt da M. forlod Island, men afsluttedes af andre 1714; imidlertid forlangte rentekammeret at hele værket skulle oversættes til dansk, hvilket dog først skete efter M.s død. For administrationen fik værket næppe nogen betydning, men med sine indgående beskrivelser af de enkelte gårde og deres tilstand er det et statistisk-topografisk kildekrift af stor værdi (en udgave, Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns udkom i 11 bind, 1913–43).

M. samlede bøger og håndskrifter hele livet. Hans særlige område var nordiske håndskrifter, først og fremmest islandske, men tillige norske og danske. Han trådte til på et tidspunkt da størstedelen af de bedst bevarede middelalderlige islandske skindbøger var bragt ud af landet, men flere af dem fandtes endnu i privateje, særlig i Kbh., men også andre steder. Det lykkedes M. efterhånden at erhverve de fleste af disse håndskrifter, men tillige samlede han alt hvad han kunne få fra Island. Hans bibliotek nævnes 1698 som en seværdighed. Som regerings nævnsassessor på Island havde han en udmærket lejlighed til at komplettere sine samlinger, men hvad han nu kunne få var for en stor del efterhøst, rester af splittede og ødelagte håndskrifter, enkelte blade der brugtes til bogomslag o.lign.

M. tog med stor omhu vare på alle sådanne levninger, og han anstillede omhyggelige efterforskninger over disse håndskrifternes historie for om muligt at kunne opsøge mere. Således reddede han en mængde fragmenter som ofte kan have den største betydning, og som uden ham sikkert var gået tabt. Desuden skaffede han sig talrige værdifulde afskrifter og havde altid skrivere i sin tjeneste, både i Kbh. og på Island. Da M.s livsgerning afsluttedes var Island så at sige ryddet for sine middelalderlige litterære mindesmærker; det som blev tilbage var næsten kun afskrifter, i reglen af mindre betydning, som M. ikke brød sig om at eje. Ved Kbh.s brand 1728 truedes M.s bibliotek med fuldstændig undergang, da han først i sidste øjeblik besluttede sig til at flytte. Hans samling af trykte bøger, hvoriblandt flere sjældenheder og unika, måtte da ofres, og også dele af håndskriftsamlingen gik tabt, deriblandt mange af M.s egenhændige optegnelser. Derimod synes størstedelen af de middelalderlige håndskrifter at være blevet reddet. Denne ulykke tilføjede ham et knæk som han ikke for-

vandt. Af hans breve til Island 1729 fremgår at han forsøgte at erstatte noget af det tabte ved at fremskaffe nye afskrifter, især af gamle diplomer og dokumenter, men denne virksomhed blev afbrudt ved hans død i begyndelsen af det følgende år. Dagen før hans død blev der gjort et testamente hvorved hans bibliotek skænkedes til universitetet, mens der af de efterladte midler stiftedes et legat som efter stifteren har fået navnet Det Arnamagnæanske legat. Senere udarbejdedes der en fundats hvorefter renterne af kapitalen dels skulle anvendes til lønning af to islandske stipendiater, dels til udgivelse af samlingens håndskrifter. Stiftelsen bestyres af en særlig kommission. Siden 1956 opbevares håndskrifterne i et af Kbh.s universitet oprettet institut, Det Arnamagnæanske institut. Efter at folketinget 1965 besluttede at overføre en række islandske håndskrifter fra Kbh. til universitetet i Reykjavík, er samlingen delt og udgivelsen af håndskrifterne foregår både i Danmark og på Island. Uagtet M. hele livet igennem studerede, optegnede og kritisk sigtede det indsamlede, har han så at sige ikke oprådt som forfatter. Han var i det hele taget utilbøjelig til publikation og havde vanskeligt ved at afslutte et arbejde. Et par små latinske tekster, henholdsvis til belysning af Danmarks og Norges historie (*Incerti auctoris chronica Danorum, et præcipue Sialandiæ*, 1695 og *Testamentum Magni regis Norvegiæ*, 1719) er alt, hvad der udkom under hans navn. Hertil kan føjes en anonym, men af ham efter Moths opfordring 1699 besørget beretning om besættelsen i Thisted (på ny udg. af A. Ipsen 1891) der giver en god forestilling om hans køligt ironiske opfattelse af samtidens overtro. Han havde, som før bemærket, en betydelig andel i Bartholins Antiquitates og tog sig ivrigt af Torfæus' skrifternes udgivelse, særlig Series (1702) som delvis blev omarbejdet efter M.s kritiske bemærkninger. Af bevarede ufuldendte arbejder må særlig nævnes en udførlig kommentar til Are Frodes Íslendingabók; en hertil hørende latinsk biografi af Sæmund Frode blev trykt 1787 i 1. bd. af Sæmundar Edda. Af disse arbejder såvel som af de talrige seddelnotitser som M. har efterladt sig, fremgår at han som forsker var i besiddelse af en ualmindelig klarhed og kritisk sans der skarpt skelnede mellem originale og afledte kilder og bestemte fejede ubegrundede fantastier til side. M. der både ved de ham betroede embeder og sin pekuniære uafhængighed indtog en anset stilling var en mand med selvfølelse og værdig fremtræden. Han var af naturen myndig og kunne tillige være noget stivindet. Som kender af Islands litteratur overgik han langt alle sine samtidige, og hertil kom tillige et indgående kend-

skab til de økonomiske forhold og befolkningsvilkår. Som regeringens rådgiver i islandske sager synes han at have haft betydelig indflydelse. □ Akvarel (Kgl.bibl.), efter denne tegn. af J. Magnus Petersen, raderinger af samme 1863 og 1869, og træsnit fra universitetsjubilæet 1879. Afbildet som buste efter udkast af Johs. Wiedewelt på stik af J. F. Clemens 1773 og ca. 1775 og radering af samme, efter disse litografier. Afbildet på islandsk frimærke. – Mindesmærke af Johs. Wiedewelt, 1782, ved Jægerspris.

Saml. af bestemmelser vedk. det Arnamagnæanske legat. 1892. A. M.: Embedsskrivelser og andre offentlige aktstykker, udg. Kr. Kålund, 1916. A. M.s brevveksl. med Torfæus, udg. samme, 1916. A. M.s private brevveksl., udg. samme, 1920. – Jon Olafsen: Biografiske efterrettn. om A. M., 1836 = Nord. t. for oldkyndighed III 1–166. Kr. Kålund i Kat. over den Arnamagnæanske håndskriftsaml. II, 1894 I–XXVI. A. M.s levned og skr., ved Finnur Jónsson I–II, 1930. Bengt Hildebrand: C. J. Thomsen I–II, Sth. 1937–38. A. M. Den store håndskriftsaml., ved H. Bekker-Nielsen og O. Widning, 1963 (eng. udg. 1972). Chr. Westergård-Nielsen: Hvem var A. M.s formand?, 1966. Bibliotheca Arnamagnæana XXIX, 1967 = Opuscula III: XXXI, 1975 = Opuscula V. – Papirer i Kgl.bibl.

Jón Helgason

Magnússon, Finnur (daniseret Finn Magnussen), 1781–1847, gehejmearkivar, oldforsker. * 27.8. 1781 på Skálholt, Island, † 24.12.1847 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). F: økonom, sener lagmand Magnús Ólafsson (1728–1800) og Ragnheidur Finnsdóttir († 1831). ~ 6.11.1821 med Nicoline Dorothea Barbara Frydensberg, * 1.3.1804 i Reykjavík, † 14.2.1886 i Kbh. (Jac.), d. af land- og byfoged i Reykjavík, senere amtsforvalter i Kalundborg og Kbh., justitsråd Rasmus F. (1778–1840) og Margrethe Larsen (1777–1832). Ægteskabet opløst 1840.

M. stammede på begge sider fra litterære slægter: digteren Eggert Ólafsson var hans farbror, biskop Finnur Jónsson hans morfar. Efter at have nydt hjemmeundervisning bl.a. hos morbroderen biskop Hannes Finnsson, dimitteredes han privat 1797. Ved universitetet begyndte han at studere jura, men tillige fik han gennem sin farbror oldforskeren Jón *Ólafsson (1731–1811) nogen beskæftigelse ved den arnamagnæanske stiftelse og var netop blevet stipendiar da han efter faderens død måtte vende tilbage til Island. Her levede han i elleve år, fra 1803 som fuldmægtig hos byfogeden i Reykjavík, fra 1806 tillige som sagfører ved den islandske landsoverret. Under kuppet på Island 1809 afviste M. Jørgen *Jürgensens forsøg på at benytte ham i administrationen, en omstændighed der senere vandt ham kongens gunst og på forskellig måde blev ham til fordel. Hans litterære produktion i disse

år var temmelig ringe; dog redigerede han bl.a. et par hæfter af tidsskriftet Minnisverd Tidindi og leverede enkelte bidrag til danske tidsskrifter. Imidlertid følte han en voksende lyst til at beskæftige sig med Nordens oldtid, og 1812 besluttede han på ny at rejse til Kbh. for at søge at skabe sig en stilling der bedre svarede til denne tilbøjelighed. Trods Danmarks fortvilede finanser i disse år havde han held med sig. Der fandtes i visse kredse en ikke ringe interesse for gammel nordisk mytologi og sagnhistorie og lignende emner, men man manglede vejledning og hjælpemidler. Her havde M. som islænding det store fortrin at beherske det oldnordiske litteratursprog, og dertil kom en stor meddelelseslyst samt en utrættelig flid. I Kbh. synes han at have følt sig hjemme; for ham eksisterede der ingen modsætning mellem dansk og islandsk nationalitet; han betragtede sig som i lige grad tilhørende begge nationer, og dansk blev for ham som et andet modersmål. Allerede som student havde han udgivet en lille digtsamling på dansk *Ubetjdeligheder*, 1800, og størstedelen af hans produktion er skrevet på dette sprog.

Under de første trange år i Kbh. var mæcenen J. *Bülow til Sanderumgård M.s bedste støtte. 1815 begyndte han, først hjulpet af Bülow, senere med kongelig understøttelse, at holde offentlige forelæsninger ved universitetet over Nordens gamle litteratur og mytologi; fra 1819, da han opnåede fast årlig løn, holdt han tillige forelæsninger ved kunstakademiet. I forbindelse med denne virksomhed står bogen *Bidrag til nordisk Archæologie*, 1820, hvis noget ukritiske fremhævelse af den nordiske oldtids bygninger og billedkunst gav anledning til en polemik med brødrene G. L. og Torkel *Baden. Diskussionen drejede sig særlig om den nordiske mytologis brugbarhed for de skønne kunster, et dengang aktuelt spørgsmål, men den har kun ringe værdi da tonen i de to brødres indlæg er stærkt præget af deres irritation over „det Uvæsen i vor Litteratur, som Islænderne og deres Tilhængere nu i en række af Aar have anrettet“.

Ellers var det studier over den ældre Edda og edda-mytologien som i lang tid først og fremmest optog M. For den arnamagnæanske kommission afsluttede han udgivelsen af 2. bind af *Edda Sæmundar hinns fróða*, 1818, som gennem lang tid var blevet forberedt ved andre, og fortsatte derefter med 3. bind (1828), hvis største del optages af et mægtigt, af M. forfattet *Lexicon mythologicum* på latin. Denne righoldige alfabetisk ordnede oversigt over den nordiske mytologi har utvivlsomt gjort megen nytte og både i og uden for Norden i høj grad fremmet kendskabet til de mytologiske kildekrifter. Samtidig udgav

M. en dansk oversættelse af *Den ældre Edda* i fire bind, 1821–23, og *Eddalæren og dens Oprindelse*, ligeledes i fire bind 1824–26; det sidstnævnte værk er udarbejdet som besvarelse af en prisopgave som Bülow gennem Videnskabernes selskab havde udsat for M., om forholdet mellem nordboernes og de indisk-persiske nationers religion. I eddaoversættelsen fik det danske publikum en gengivelse der ikke blot er tro mod originalen, men også har en tækkelig form, og her til kommer en kommentar som dog er stærkt præget af forfatterens mytologiske fantastier. Guderne og de forskellige myter betragtes som personifikationer af eller symboler for visse naturkræfter og naturfænomener (fx: „Valkyrjerne vare oprindeligen visse glimrende Meteorer eller Luftsnyer, som Ildkugler, flammende Nordlys o.s.v., der udsendtes fra Valhall, nemlig Himmelhvælvingen, af Odin, dens øverste Guddom“). Tydeligst træder M.s svaghed, den kritikløse kombinationslyst, dog frem i eddalæren. Her sammenlignes den nordiske mytologi med talrige religioner og teologisk-filosofiske systemer fra forskellige lande, og de formentlige overensstemmelser forklares ved et fælles udspring fra en asiatisk ureligion. Værket vidner om stor belæsthed og flid, men da der ikke tages noget hensyn til de forskellige kilders art, alder og oprindeligthed er det som helhed betragtet af ringe værdi; resultaterne er ofte urimelige og de hyppige etymologiske sammenstillinger blottede for metode.

M., som 1823 havde fået en ansættelse som medhjælper ved arkivet, udnævntes 1829 til gehejmearkivar; han var en samvittighedsfuld embedsmand hvis arbejdslyst og heldige valg af medarbejdere fremhæves. Han blev 1822 medlem af den arnamagnæanske kommission og var fra 1829 tillige dens sekretær. Fra 1828 var han viceformand i Det kgl. nordiske oldskriftselskab og blev således C. C. Rafns medarbejder i hans energiske virksomhed for at gøre den gamle islandske litteratur bekendt i videre kredse. M. deltog bl.a. i udgivelsen af *Fornmannna sögur VIII–X*, men navnlig har han en væsentlig andel i det fortjenstfulde kildeskrift *Grønlands historiske Mindesmærker I–III*, 1838–45, hvor det spredte materiale til Grønlands ældre historie samles tillige med dansk oversættelse og oplysende anmærkninger. Der er det eneste af M.s arbejder som endnu citeres.

1816 var M. blevet beskikket til medlem af kommissionen for de fædrelandske oldsagers bevaring, og såvel denne stilling som hans forhold til oldskriftselskabet affødte talrige afhandlinger i de dertil knyttede tidsskrifter. Som et par af de bedste må fremhæves en redegørelse for under-

søgelsen af den 1820 åbnede Jellinghøj (*Antiquariske Annaler IV*) og *Om de Engelskes Handel og Færd paa Island i det 15. Aarh.* (Nord. Tidsskr. for Oldkynd. II). Han indlod sig gerne på tolkninger af runemindesmærker, men nåede her, bl.a. på grund af sin sproghistoriske usikkerhed, kun utilfredsstillende resultater. Særlig bekendt blev hans opsigtsvækkende tolkning af Runamoindekriften som efter en forbigående triumf beredte ham den største skuffelse. De runelignende tegn på en klippeflade i Blekinge der kaldtes Runamo nævnes allerede af Saxo i forbindelse med Harald Hildetand; på Videnskabernes selskabs foranstaltning blev der 1833 foretaget en undersøgelse på stedet, og M. fik af geologen G. Forchhammer udpeget de tegn som i modsætning til de naturlige revner skulle være indridsede af menneskehånd; heri lykkedes det ham senere at læse et oldnordisk bogstavrimet vers med hentydning til Harald Hildetands historie. Læsningen bekendtgjordes foreløbig 1834, men først 1841 udkom M.s store værk om indskriften i Videnskabernes selskabs skrifter. Opdagelsen vandt en ikke ringe navnkundighed, indtil J. J. A. Worsaae 1844 beviste at den såkaldte indskrift kun er naturlige revner i klippen, og det blev da klart at M. var blevet vildledt ved en besynderlig selv suggestion. N.å. medførte for M. en ny pinlig diskussion idet den norske historiker P. A. Munch skånselsløst blottede hans i bund og grund forfejlede læsning af indskriften på det skotske Ruthwell-kors.

Som sin tids navnkundigste islandske videnskabsmand blev M. meget æret af islændingene; bl.a. var han længe formand i det islandske litterære selskabs københavnske afdeling hvilket medførte betydeligt ulønnet arbejde. Da stænderinstitutionen forberedtes deltog han efter kongelig befaling i foresamlingen af oplyste mænd og mødte i Roskilde som deputeret for Island og Færøerne under stænderforsamlingerne 1835–42.

M. var en umådelig flittig mand og producerede let; da hans resultater tillige ofte var overraskende vakte flere af dem en ikke ringe interesse, og talrige videnskabelige udmærkelser blev ham til del. Hans mangel på kritik og hans forældede sproglig-historiske standpunkt har influeret på størstedelen af hans værker således at de ikke har blivende betydning, men der er dog så meget fortjenstfuldt i hans langvarige forskergering at man må beklage dens tragikomiske afslutning gennem Runamoaaffæren. M. var af naturen human og beskeden, og alle som kom i forbindelse med ham roser hans hjælpsomhed og velvilje. Hans privatliv var ikke lykkeligt. Den langt yngre hustru, en datter af M.s principal i Rey-

kjavik, var ikke tilfreds i det barnløse ægteskab; efter langvarig sygelighed forlod hun hjemmet 1836 og forlangte separation. Tillige måtte han længe kæmpe med økonomiske vanskeligheder. Som følge heraf solgte han sin temmelig store og i visse henseender værdifulde samling af islandske håndskrifter til engelske og skotske biblioteker (British Museum i London, Bodleian Library i Oxford og Advocates' Library i Edinburgh); for de fleste forskere som beskæftiger sig med disse emner betyder dette en ikke ringe ulempe. – Dr.phil. 1836. Medlem af Videnskabernes selskab og Danske selskab 1830. – Tit. professor 1815. Etatsråd 1839. – R. 1828. DM. 1836. □ Litografi af Emile Lasalle, 1842, efter mal. af C. A. Jensen, efter dette litografi 1844 og 1866. Litografi efter mal. af C. A. Jensen, 1844 (brændt på Fr.borg 1859), efter dette litografi 1854 og træsnit af H. P. Hansen, 1886. Afbildet på J. V. Gertners tegn., 1846, af salvingen 1840 (Rosenborg).

Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nord. Gelehrten, udg. Ernst Schmidt, Berlin 1885 203–11. Breve i Pers. hist.t. 5.r.V, 1908 177–206. – Th. H. Erslew: Udsigt over F. M.s levnet og skrifter, 1844 (særlig af sammes Forf.lex. II, 1847). Ný félagsrit IV, 1844 V–XII. N. M. Petersen i Oversigt over vidensk. selsk.s forhandl. 1850 59–67 (også i forf.s Saml. a/handl. III, 1872 383–95). A. D. Jørgensen: Udsigt over de da. rigsark.s hist., 1884. Johs. Steenstrup: Historieskrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889. Carl S. Petersen: Stenalder, bronzealder, jernalder, 1938. Jon Helgason: Ritgerðakorn og Ræðustufar, 1959 171–96. – Papirer i Kgl.bibl. og Rigsark.

Jón Helgason

Magnússon (Magnæus), Guðmundur, ca.1738–98, filolog. * ca.1738 på Hallormsstaður, Island, † 17.5.1798 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Magnús Guðmundsson (1705–66) og Kristin Pálsdóttir. Ugift.

M. blev immatrikuleret ved universitetet 1761, men tog ingen embedseksamen. Han interesserede sig for filologi og forberedte for P. F. *Suhmen udgave af *Egils Saga* med latinsk oversættelse; dette arbejde udkom først 1809. Fra 1776 til sin død var M. arnamagnæansk stipendiar; 1786–87 opholdt han sig på Island. Hans økonomiske forhold synes at have været meget vanskelige. M. var hovedudgiver af I.bind af den arnamagnæanske udgave af edda-digtene, *Edda Sæmundar hinns fróða*, 1787; foruden grundteksten findes her latinsk oversættelse, noter og glossar. Skønt behæftet med visse mangler fik dette arbejde grundlæggende betydning for den fremspirende eddaforskning. Endvidere besørgede M. en kommenteret latinsk skoleudgave af Terents' komedier i to bind (1780). Af hans utrykte arbejder kan nævnes forarbejder til en islandsk-latinsk ordbog (Ny kgl. saml. 1861–62, 4°).

P. Pétursson: *Historia ecclesiastica Islandiæ*, 1841 424. Árni Magnússon's levned og skr., ved Finnur Jónsson I, 1930.

Jón Helgason

Magnússon, Jón, 1859–1926, jurist, politiker, islandske minister. * 16.1.1859 på præstegården Múli i Nordisland, † 23.6.1926 under en rejse i Østisland, begr. i Reykjavik. F: sognepræst Magnús Jónsson (1828–1901) og Vilborg Sigurðardóttir (1829–1916). ~ 12.5.1892 i Reykjavik med Þóra Jónsdóttir, * 17.5.1858 i Reykjavik, † 5.9.1947 sst., d. af dommer Jón Pétursson (1812–96) og Sigprúður Friðriksdóttir (1830–1912).

M. blev student fra Reykjavíks lærde skole 1881 og cand.jur. 1891 fra Kbh.s univ. Han blev derefter sysselmand på Vestmannaøerne og 1896 fuldmægtig hos landshøvdingen. Ved oprettelsen 1904 af det islandske ministerium i Reykjavik blev han departementschef og 1908 byfoged. 1902 var han blevet valgt til altinget hvor han stillede sig på linje med Hannes *Hafstein og hjemmestyrepartiet. Under første verdenskrig var han med til at rejse sagen om et selvstændigt islandsk handelsflag, og han deltog i forhandlingerne om den dansk-islandske forbundslov. 1917 dannede han regering og efter forbundslovens ikrafttræden 1.12.1918 blev han Islands første statsminister, en post han besad til 1922 og igen 1924–26. – R. 1904. DM. 1907. S.K. 1921. □ Afbildet på islandsk frimærke. Foto.

Agnar Kl. Jónsson: *Lögfræðingatal*, 3. udg., Reykjavik 1976. – Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Heimir Thorleifsson

Mahaut [ma'å], Leonce Emilien, 1875–1950, fægtelærer. * 21.5.1875 i Meneval, dept. de l'Eure, Frankrig, † 14.8.1950 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: propriétaire Edmond-Nicolas M. og Louise Beaudouin. ~ 1° 18.9.1898 med Eugénie Pinglier, * 22.5.1874 i Paris. ~ 2° 1912 med Oda Johanne Petra Rasmussen, * 16.10.1887 i Kbh. (Frue), † 19.5.1955 sst., d. af bogbindermester Niels Rasmus R. (1842–1912) og Anna Cathrine Marie Hansen (1866–1914). Ægteskabet opløst. ~ 3° 21.12.1934 med Kate Yvonne Holgersen, * 16.1.1908 i Kbh. (Markus) (~ 2° 1960 med Adolph Thorsen, 1890–1967), d. af grosserer Ove H. (1885–1955) og Marie Dagmar Nielsen (1886–1963).

M. var sergent i 6. franske dragonregiment og indtrådte 1895 som elev i et treårigt kursus på den kendte fægteskole i Joinville-le-Pont ved Paris; af 120 elever bestod han som nr. ét. Før og samtidig med nævnte kursus uddannede han sig privat hos nogle af de kendte fægtelærere i Paris

Mahaut, L.

(L. Merignac, Vigeant, E. Rue o.fl.) samt på en italiensk fægtesal i Paris for at lære italiensk sabelfægtning. Han havde således en særdeles grundig og alsidig uddannelse bag sig, da han 1898 forlod Frankrig for i Rumænien at undersøge chancerne for at begynde en virksomhed som fægtelærer. Han forlod imidlertid hurtigt Rumænien og modtog endnu s.å. et engagement på premierlojtnant K. S. Ulrichs fægtesal i Kbh. Ulrich havde året i forvejen været elev på skolen i Joinville og havde her bemærket M.s betydelige evner både som lærer og som personlig fægter. Efter en kortere tilbagevendt til Frankrig af hensyn til militærtjenesten vendte M. i april 1899 tilbage til Kbh. som lærer på Ulrichs fægtesal. Her forblev han til 1901 da han startede sin egen fægtesal som han siden ledede. M. var som allerede nævnt en udmærket personlig fægter. Sine evner i så henseende havde han allerede vist endnu inden han forlod Frankrig ved deltagelse i forskellige betydelige konkurrencer, og mange års daglig øvelse på fægtesalen havde udviklet og fæstnet hans færdigheder. Han udmærkede sig ved stilrenhed i klingeføring og sikkerhed i samtlige til fægtningen hørende bevægelser i forbindelse med stor kombinationsevne og et sikkert blik for, hvorledes modstanderen skulle imodegås. Ikke mindre betydelig var han som fægtelærer. Hans blik for, hvor hver enkelt elev havde sin styrke og sin svaghed, i forbindelse med flid og autoritet i undervisningen frembragte en række dygtige konkurrencefægttere, ligesom hans sal gennem årene var besøgt af et stort antal motionsfægttere. Desuden virkede han som lærer for fægteklubberne A. F., Cirklen, En Garde og Attaque. På M.s initiativ besøgte endvidere nogle af udlandets fineste klingere tid efter anden Kbh., dels for at måle sig med M. personlig, dels for at kæmpe med hans elever. □Mal. af Friis Nybo, 1924. Foto.

Politiken 21.2. og 22.2.1907. Berl.tid. 9.4.1924.

Otto Olsen

le Maire, se under L.

Malantschuk, Gregor, 1902–78, filosof. * 3.9.1902 i Harbuziv/Zolociv, Ukraine, † 20.8.1978 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: landmand, købmand Johan M. († 1919) og Maria Lobur († 1919). Ugift.

Under første verdenskrig måtte familien flygte til Østrig; da den kom tilbage, lå landsbyen i ruiner. Kort efter døde begge forældre af tyfus. M. virkede en tid som huslærer; familiens tidligere nabo, Peter Zelinski, som var udvandret til USA, støttede M. så han 1923 fik studentereksamen fra

gymnasiet i Ternopol, Ukraine. Samme år emigrerede han fra Sovjetrusland for at studere filosofi ved Berlins universitet hvor han 1934 tog magistergraden i filosofi og psykologi samt den filosofiske doktorgrad. Under et rekreationsophold på Bornholm i efteråret 1924 hørte han første gang om Søren Kierkegaard. I efterkrigstidens desperate Berlin var M. kommet på afstand af kristendommen; under studiet af naturvidenskaber samt filosoffer som Arthur Schopenhauer og Friedrich Nietzsche søgte han et åndeligt ståsted. I sin disputats, *Die Kategorienfrage bei Lotze*, 1934, behandler M. en tysk filosof R. H. Lotze (1807–81) som tillige var en anset fysiolog. M. følger udviklingen i Lotzes begrebsverden, hvis udgangspunkt er at den enkelte, subjektive sjæl er det eneste reale, og at i denne findes, som umiddelbart givne, vore sanselige opfattelsesformer, begreber om rum og kausalitet samt de etiske forestillinger om godt og ondt. M. forkaster det system som Lotze til sidst forsøger at bygge op, men anbefaler en nøjere analyse af kategorierne med fastholdelse af Lotzes fundamentale skelnen mellem ånds- og naturvirkelighed. Det var netop den vej M. skulle gå, da han tog fat på studiet af Søren Kierkegaard. Det nævnes i disputatsen, at omtrent samtidig med Lotze har også danskeren Kierkegaard heftigt angrebet Friedrich Hegels filosofi, fordi den havde indsnæret subjektets rettigheder. Den lille bog er tilegnet „mine venner i Danmark“, og straks efter promoveringen drog M. til Danmark hvor professor Eduard Geismar blev hans vejleder i Kierkegaard-studiet. I Tyskland havde M. afslået en stilling, fordi den havde forbindelse med nazismen. I Kbh. boede han i begyndelsen frit hos pastor Carl Reeh og hustru. Han støttedes desuden af private studiekredse, med hvem han gennemgik Fjodor Dostojévskij, Nietzsche og Kierkegaard. 1951–62 var M. ansat som undervisningsassistent i ukrainsk ved Kbh.s univ. Derefter oppebar han sst. stipendium 1962–66 som universitetsadjunkt og 1966–72 som forskerstipendiat. Han var fra 1951 til sin død medlem af Søren Kierkegaard-selskabets bestyrelse hvor han ofte holdt foredrag. M., som havde tilegnet sig dansk sprog til fuldkommenhed, var en fremragende pædagog; han formåede at formidle Kierkegaards tankeverden til begyndere såvel som til eksperter. Denne egenskab ytrede sig tillige i forfatterskabet der foruden disputatsen består af fem bøger og en del afhandlinger og artikler, hvoraf 18 er optrykt posthumt, og N. J. Cappelørn og Paul Müller i *Frihed og Eksistens*, 1980. En del af produktionen, som udelukkende har Kierkegaard som emne, oversattes til fremmede sprog, og hovedresultaterne indgik som

begrebsdefinitioner i Søren Kierkegaards *Journals and Papers*, edited and translated by H. V. Hong and E. H. Hong I–VII, 1967–78. Tilsammen danner disse prægnante definitioner en nogle til Kierkegaards system som vil få varig betydning for den internationale forskning.

Ifølge M. var alle dele af Kierkegaards tanke og budskab latent tilstede fra hans første skrifter; slutkampen mod den bestående kirke er ikke et brud med Kierkegaards tidligere standpunkter, men resultatet af en selvforstærkende proces. I lettilgængelig form har M. fremstillet denne helhed i *Indførelse i Søren Kierkegaards Forfatter-skab*, 1953 (ny udgave 1979). Med indledning udgav M. Kierkegaards *Gjentagelsen*, 1961 (2. oplag 1969). I en lille bog, *Søren Kierkegaards Kamp mod Kirken*, 1965, fremstillede han, i polemik med N. H. "Soe, sin ovenfor antydede opfattelse. Med *Den kontroversielle Kierkegaard*, 1976, vil M. understrege Kierkegaards aktualitet inden for politik og i forholdet mellem mand og kvinde. I sin videnskabelige produktion påviser M., at det dialektiske princip indgår i alle Kierkegaards begrebsdannelser, samt at Kierkegaard med stigende præcision udvikler disse begreber. Fra *Frihedens Dialektik hos Søren Kierkegaard* (afhandling 1949, optrykt i Frihed og Eksistens) går linjen til *Dialektik og Eksistens hos Søren Kierkegaard*, 1968, *Frihedens Problem i Kierkegaards Begrebet Angest*, 1971, frem til den definitive, monumentale fremstilling i *Fra Individ til den Enkelte. Problemer omkring Friheden og det etiske hos Søren Kierkegaard*, 1978. På én gang videnskabelig og populariserende er den detaljerede *Indledning og Gennemgang* som 1980 ledsagede en udgave af *Frygt og Bæven*. Det blev M.s livsopgave at påvise den ubrydelige enhed i Søren Kierkegaards værk. Selv var M. i ét stykke, et elskeligt menneske, beskeden indtil selvuadlættelse og dog kampberedt hvor han fandt misforståelser eller forvrængninger i opfattelsen af Kierkegaards person eller tanker. Hans Kierkegaard-bibliotek blev solgt til MacGill University i Montreal. □Foto.

Bradley R. Dewey i *Religion in life XL*, N.Y. 1971 74–84. Forord i G. M.: *Frihed og eksistens*, udg. N. J. Cappelorn og P. Müller, 1980. Edna og Howard Hong i *Kierkegaardiana XI*, 1980 228–37.

F. J. Billeskov Jansen

Malberg, Henrik Martin Marinus, 1873–1958, skuespiller. * 4.12.1873 i Århus (domk.), † 28.9.1958 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: vognmand Peter Broch M. (1845–1930) og Kathrine Marie Schejby (1846–1911). ~ 11.5.1906 i Århus med Anna Augusta Hansenmeyer, * 19.3.1883 i Fredericia, † 29.7.1969 i Kbh., d. af konduktør,

senere togfører Niels Frederik Knud H. (1850–1928) og Ane Dortha Herman (1863–1925). – Bror til Peter *M.

M. begyndte som maskinarbejder i Århus og havde spillet en del amatørkomedie før han debuterede på det gamle Århus teater som Skriverhans i *Eventyr paa Fodrejsen* (31.3.1896). Derefter turnerede han, bl.a. med Albert *Helsingreens selskab, spillede på Århus nuværende teater og kom 1905 til Dagmarteatret hvor han hurtigt blev en af de betydeligste kræfter. Han blev på teatret i Jernbanegade til 1910 og genengageredes 1912–14. I de mellemliggende år rejste han som direktør i provinsen og forbløffede de fleste ved at vise *En Skærsommernatsdrøm* på de små scener, og *Den pantsatte Bondedreng* med sig selv i titelrollen. En friluftsturné med *Hagbarth* og *Signe* og *Dansen paa Koldinghus* ledede M. også. Fra den tidlige periode var det særlig væreren i *Niels Nielsen*, Niels Pind i *Ideale Magter* af Johan Skjoldborg, fragtmand Henschel i G. J. R. Hauptmanns *Væverne* og digteren, den skinsyge ægtemand i Sven Langes *Samson* og *Dalila* der markerede hans talents omfang. 1914–17 spillede han på Alexandrateatret (nu Betty Nansen teatret), og her viste han som Isidore Lechat i *Forretning er Forretning* nye sider, en olm brutalitet og rå styrke der ikke stod tilbage for M. M. de Féraudy på Théâtre Français eller Olaf *Poulsen, selv om de to forgængere havde lagt større vægt på den internationale forretningsmands intelligente kynisme. Rollen åbenbarede at der var en vældig kraft i hans kunstneriske register. Men det var ikke de strenge han senere kom til at spille på.

Ved Olaf Poulsens afgang 1917 blev M. ansat ved Det kgl. teater hvor han blev til 1950. Meningen var at han skulle remplacere den store mester. Han påtog sig arven ved vidende at gælden var tung at bære efter århundredets største komiker. M. blev ingen udpræget komiker, men til gengæld en ægte og stor folkelig skuespiller der afstod fra det poserende og brillante. Forlørne tonefald hørtes aldrig i hans replikker. Han var i bedste forstand primitiv med en sjælden enfoldig renhed. Den massive folkelighed var både hans styrke og begrænsning. Med Holbergs Jeppe, som han spillede allerede 1917, vandt han straks sit livs sejr. Det var ikke første gang Jeppe spillede som en tragikomisk figur, men det var første gang at netop det rørende, humoristisk naive almuesind kom til fuld udfoldelse. Gennem hans fortolkning betonedes den smertelige kontrast mellem Jepses situation og en overklasses letsindige kynisme. Han havde dumfiffigheden og gnister af viddet, men der var ingen farlige kræfter i hans Jeppe, som der var det i Osvald

Malberg, Henrik

"Helmuths. I vaudevillerepertoire spillede han klokker Link i *Nei. Klatterup i Recensenten og Dyret* med „vinkelbenet“ arvet fra Olaf Poulsen, Mikkel i *De Danske i Paris*. Skriverhans og senere også birkedommer Krans i *Eventyr paa Fodrejsen*. Endvidere Faldsmaal i *Gulddaasen*, og Holbergrollerne den pantsatte bondedreng, Peer Degn i *Erasmus Montanus*, Jeronimus i *Den honnerte Ambition* og Corfitz i *Barselstuen*. Skønt jydte kaldte man M. for en „sjællandsk århusianer“, for han mestrede i enestående grad dialekterne. Det kom ham ofte til gode bl.a. i hans jordslåede Arv'er i *Henrik og Pernille* og *Kilde-rejsen*. Også de store komiske figurer hos Shakespeare kom han til at prøve kræfter med, fx Rengarn og Tobias Hikke. Dybere psykologiske perspektiver eller overdådig komik mestrede han nok ikke, men tilforladeligheden og naturligheden gav hans figurer andre og nænsomme dimensioner, noget han bl.a. viste som gamle Ekdal i *Vildanden* og titelrollen i Antón Tjék-hovs *Onkel Vanja*. 1950 tog M. afsked med Det kgl. teater i Jeppe og Peer Degns roller. Men han lagde ikke op. I stedet rejste han land og rige rundt, optrådte på skoler, i foreninger og studiekredse, steder som han – når alt kom til alt – elskede højere end kunsttemplet på Kongens Nytorv. Hans imponerende en-mands-teater sluttede ofte med Jeppes monolog i baronens seng hvor han vekslende mellem angst og lykke gennemspillede al fattigfolkets drøm om himmerige. I radioen spillede M. en lang række roller, begyndende allerede 1926 med Jeppe. Ofte optrådte han i den vadmestunge dramatik og blev altid særlig rost for sit autentiske bondemål. M. var blandt pionererne i stumfilmen og begyndte allerede 1910 med *Dorian Grays Portræt* efter Oscar Wildes roman. Han vil dog særlig huskes for sin præstation som den gamle iltre Søren Quist, titelrollen i *Præsten i Vejlbj*. 1931, den første danske talefilm. I rask følge kom *Paustians Ur*, 1932, *Kobberbryllup*, 1933, *Sol over Danmark*, 1935 hvor han på ny spillede præst og gjorde stort indtryk med den gribende tale, skrevet af Hans Hartvig *Seedorf. Han medvirkede også i *Den kloge Mand* hvor han måtte dele successen med Carl *Alstrup, og i Svend *Methlings *Kongen bød* (Stavnbsåndsfilm 1938). Da Betty *Nansen skulle opføre Kaj *Munks *Ordet* på sit teater bad hun teaterchef Andreas *Møller om at give M. orlov. Rollen som gamle Borgen var skrevet til ham. Men hun fik nej. Først i Carl Th. *Dreyers internationalt berømte filmatisering af *Ordet*, 1955, fik den da 80-årige M. chancen for at spille den stoute bonde Morten Borgen. Han ejede vel næppe fysisk styrke til figuren, men ansigtets brede flader og de spillende blå øjne gav liv til

figuren. Han overbeviste ved værdighed, sindig humor, ydmyghed forenet med en udstråling af indre kraft. M. var medforfatter til *Bolettes Brudefærd*, 1938, stykket havde været opført på Folketeatret 1914. Med Axel *Frische skrev han *Gamle Postgaard* der blev spillet på Sønderbro teater 1915. M.s kærlighed til scenens kunstnere resulterede i skabelsen af Dansk skuespillerforbunds rekreationshjem ved Marielyst på Falster, en sag han satte hele sin vilje ind på, ligesom han utrætteligt arbejdede på at støtte og hjælpe mindre heldigt stillede kolleger. Han blev æresmedlem af Dansk skuespillerforbund, Finsk kunstnerforbund og Solistforeningen og studenternes æreskunstner 1946. 1954 modtog han Dansk skuespillerforbunds ærespris. – Ingenio et arti 1950. □Tegnet i rolle, 1904, af Aksel Jørgensen, 1919 (Teatermus.). Tegn. af A. Lofthus, 1921 (sst.) og af Lars Nielsen. Tegnet i rolle af Lars Nielsen, 1927 (Teatermus.), af H. Jensenius, (udst. 1928) og af E. Garre, 1938 (Teatermus.). Silhouet af Kirsten Wiwel, 1930 (Kgl.bibl.). Fem tegn. 1943 (Kgl. bibl.). Tegn. af Carl Jensen, 1943. Buste af Åke Salomonsson udst. 1947. Lino-leumssnit af Aksel Jørgensen 1948 og 1950, tegn. af samme, 1953. Tegnede selvportr. (Kgl. bibl.). Rolletegn. af H. E. Melchior, statuette af Axel Locher (Teatermus.) og mal. af Kirsten Kjær. Foto.

Interview i Gads da. mag. XXVI, 1932 572–80. – Karl Schmidt: Odense teater 1896–1914, 1914. Alb. Bayer: Århus teater, 1925. Teatret på Kongens Nytorv 1748–1948, 1948. Rob. Neiiendam: Forlystelsens allé, 1958. Sv. erichsen i Social-demokraten 29.9.1958. Per Buckhøj i Berl. tid. s.d. Harald Engberg i Politiken s.d. Gunnar Sandfeld: Thalia i provinsen, 2. udg. 1968. Samme: Teaterkunst på små scener, 1969. – Optagelser i radiøens stemmeark. og radioteatrets arkiv.

Karen Krogh

Malberg, Peter Martinus, 1887–1965, skuespiller. * 21.9.1887 i Århus (Skt. Pauls), † 23.6.1965 i Glostrup, begr. Kbh. (Ass.). F: vognmand Peter Broch M. (1845–1930) og Kathrine Marie Schejby (1846–1911). ~ 27.12.1925 i Brønshøj med Ellen Ane Vilhelmine Nimb-Olsen, * 20.5.1903 i Kbh., † 14.5.1964 i Glostrup, d. af fabrikant Valdemar Christian Olsen (1869–1931) og Fanny Louise Nimb (1864–1952). – Bror til Henrik *M. Som 8–9 årig sad den lille M. i Århus teater og overværede sin 14 år ældre bror Henriks debut som Skriverhans i *Eventyr paa Fodrejsen*. Han forfærdedes over at se ham stjæle den sovende Ejbæks tegnebog og reagerede spontant med at råbe: „Gør'et ikke Henrik, det bliver opdaget“. M. følte sig magnetisk tiltrukket af scenekunsten, men måtte – ligesom sin bror – tage en praktisk uddannelse først. Han blev maler og be-

gyndte sin karriere som teatermaler. Som skuespiller debuterede han på Århus teater som fangevogteren i Gustav Wieds *Ranke Viljer*. 22.3. 1907.

Men virkelig udfoldelse for sine talenter fik M. først da han blev knyttet til Alexandra teatret hvor han 1913 optrådte som politispionen i den effektfulde folkekomedie *Revolve*. Senere viste han sit ejendommelige kunstnerfysiognomi i kineserkomedien *Mr. Wu* hvori han, bl.a. ved sin usædvanlige maskeringsevne, gjorde en mindre rolle som en lumsk kuli til en stor præstation. Da Betty Nansen overtog teatret blev M. knyttet til hendes ensemble og oplevede her sine lykkeligste, kunstnerisk mest værdifulde år, fx i rollen som drengen Melchior i F. Wedekinds *Vaarbrud*, 1915 hvor han i et bevægende samspil med Clara Wieth (*Pontoppidan) forløste noget rørende og dybt menneskeligt. Begge evnede de at se ud som børn i pubertetsalderen. I disse år spillede han også Valentin i *Eventyret*, Japane-ren i *Købt og betalt*. Egholm i Amalie Skrams *Agnete* og Tesman i *Hedda Gabler*. I Strindbergs *Kammerater* var han den feminine forfatter mod fru Nansens maskuline „Abel, en veninde“, et spil af en for datiden uhørt dristighed gennemført med teatralisk vid og sviende realisme. M. udviklede sig i disse år til en fin, ejendommelig karakterskuespiller med en undertiden ekstrem og patologisk præget fantasi.

Da M. i midten af tyverne forlod Betty Nansen teatret var det de mere komiske roller og revyen der indfangede ham, særlig Ludvig *Brandstrups Cooptimist revyer. Under sidstnævntes direktion på Betty Nansen teatret gjorde M. lykke som artistagent i *Wunder-Bar*, 1931. I fyrerne skabte han på Nygade teatret en række pudserlige, levende figurer fx i Benedettis trekant-lystspil *24 røde Roser* som opnåede 252 opførelser, i Somersæt Maughams *Victorias Mænd* og fremfor alt som den uforlignelige sardinage i John Drinkwaters *Tre finder en Kro*. Men allerede da havde M. fået sit livs succes. Det skete 1930 på Det Ny Teater hvor han for første gang kreerede sin Balder Svanemose i Paul Sarauws komedie *Peter den Store* som siden blev gentaget i hovedstad og provins henimod et par tusind gange, også på film (*Hans Onsdagsveninde*). Usandsynlig morsom var han som denne vesterbro-sheik og plattenslager med sin simple elegance, glatte frækhed og lynhurtige forslagenhed. Her brugte han sit ganske særlige bevægelsesmønster, det glidende vagtsomme, og brillerede med sit gutta-perka-ansigt med de missende øjne, nervøse trækninger og tyggegummibevegelserne omkring munden, og den specielt drøvende diktion der hvilede på vokalerne og snublede over kon-

sonanterne. Hans sammensurium af komiske detaljer var dybt originale og forenet i denne rolle der bragte ham en af de største populære sejre, vundet af nogen dansk skuespiller i dette århundrede. Figuren tilhørte nok en svunden tids København. Balder Svanemose var ingen „virkelig“ type, men et fabeldyr skabt af M.s fantasi. I begyndelsen red han „dyret“, men efterhånden fik fantasifostret eget liv og red måske mere end godt var sin herre. I hvert fald fik M. at føle hvad det vil sige at blive identificeret med en bestemt rolle, at ofre sin kunstneriske individualitet og udviklingsmuligheder for en populær figur som han aldrig senere kunne komme ud af. Rollen blev hans skæbne for publikum ville ikke slippe den og de lignende præstationer, skønt han selv gerne havde villet. Stagnationen lurede. Det lykkedes ham dog nu og da at gøre sig fri af skuffekomedierne, skabe nye og helstøbte mennesker som fx den mystiske bartender i Sutton Vanes *Den sidste Rejse*. Her var der autoritet over hans spil, en hemmelighedsfuld myndighed som gav det maskerede i hans kunst en ny vægt og mening. Blandt hans bedste præstationer fra de sidste år var hans forsagte, kværlantiske lille pilne urmager i Marcel Aymés *Lucienne og Slagteren*. Jeeter Lester i *Tobaksvejen* og den gamle farmer Curry i *Regnmageren* som han 1957 fejrede sit 50 års jubilæum i på Allé scenen. Balder Svanemose var en af de sidste roller han spillede på en københavnsk scene, hos Stig *Lommer på Aveny teatret.

M. har gjort en stor del af filmhistorien med. Han begyndte hos Frede *Skaarup i Århus omkring 1910. Hans maskerings- og karakteriseringsevne bragte ham tidligt i første række, særlig i samarbejde med A. W. *Sandberg. Højest nåede han i to af Sandbergs stumfilm som den snurrige tåbe, onkel Dick i *David Copperfield*, 1922 og som den åndssvage stakkel Aslak i *Morænen*, 1923. I sin fremstilling af disse sjælelige af skæbnen udstødte vrang var M. helt original og suveræn. Hertil kom lappen Låge i G. Schneevogts *Laila*, 1930. I tonefilmen skabte han en række barokke figurer fx putkrammeren i *Bolettes Brudsfærd*, 1938 i samspil med Bodil Ipsen og hans meget fint beherskede Thummelumens i filmen af samme navn 1941, men fremfor alt originalen, kaptajn Nemo i Annelise Hovmands *Ingen tid til kærtegn*, 1957 for hvilken han fik Bodilprisen. Den uopslidelige Svanemosefigur dukkede op i Hans Onsdagsveninde, 1943. Men ellers blev han brugt eller „misbrugt“ i rækken af Morten Korch-film og som onkel Anders i *Far til fire*-filmene hvor publikum over hele landet elskede ham som et uudværligt inventar, en slags maskot som han ikke lagde skjul på var en

Malberg, Peter

byrde. Han søgte at skabe nye masker, klovnagtige originaler, rogtre, landstrygere og variere dem, men han var selv ganske klar over at alle disse Fjollerup'er aldrig kunne blive overraskende fordi det var den samme type der spadserede videre fra film til film. Men jubel var der over den fjollerupske dialekt, den ganske specielle „moohhmmoo“ som han selv havde døbt den. Han opnåede stor og forståelig popularitet, men på bekostning af de ægteste hemmeligheder i sit talent. Når han var bedst var han en komiker hvis type dansk teater og film ikke har haft magten til. – R. 1948. □Tegnede selvportr. i roller 1910, 1918, 1919, 1921–22 og 1929. Rolletegn. 1915 og 1917. Tegn. af Albrecht Schmidt, 1917 og af Rich. Land s.å. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1922. Rolletegn. 1924 og 1927. Tegn. af Lars Nielsen, 1925 (alle Kgl. bibl.). Mal. af Ivan Opffer, 1932 (Teatermus.). Tegn. formentlig af Lippert 1932 og 1935 (Kgl. bibl.). Tegn. af H. Blomquist, 1933 (sst.). Rolletegn. 1935 (sst.). Tegn. af Schneevoigt og R. Storm Petersen. Tegnede selvportr. 1948 og 1958 og flere udaterede (Kgl. bibl.). Rolletegn. 1951, 1952, af Aksel Jørgensen 1953, samt 1957 (alle sst.). Mal. af Kirsten Kjær. Foto.

Em. Sejr og Sv. Gundel: Århus teater gennem 50 år, 1950. Clara Pontoppidan: Eet liv – mange liv II, 1950 (2. udg. I, 1965). 50 år i da. film, red. Sv. Kragh-Jacobsen m.fl., 1956. Rob. Neiiendam: Forlystelsernes allé, 1958. Peer Gregaard i Et teater blev til. [Det Ny Teater], 1958. Bernhardt Jensen: Fra det glade Århus, 1963. Herb. Steinthal i Politiken 24.6.1965. Sv. Erichsen i Aktuelt s.d. Jens Kistrup i Berl. tid. 25.6.s.å. Gunnar Sandfeld: Thalia i provinsen, 2. udg. 1968. Samme: Teaterkunst på små scener, 1969.

Karen Krogh

Malinowski, Arno Johannes Franz, 1899–1976, billedhugger. * 3.8.1899 i Kbh., † 10.1.1976 sst., begr. Hellerup kgd. F: klejnsmed Theophil Franz M. (1859–1933) og Louise Caroline Reinbothe (1859–1938). ~ 23.12.1921 i Kbh. (Ty.ref.) med Hedvig Elisa Madsen, * 2.9.1898 på Frbg., d. af tømrer Jens M. (1861–1926) og Karen Eline Jørgensen (1867–1942). – Far til Ivan *M. M. kom i lære hos hofgravør S. Lindahl 1914, blev svend 1919 og forberedtes på Teknisk skole til kunstakademiet som han besøgte gennem seks semestre indtil foråret 1922, og hvor han kom under gavnlig påvirkning af E. *Utzon-Frank. 1921–35 var M. ansat ved Den kongelige Porcelainsfabrik hvor han udfoldede sit dekorative talent i en række fint modellerede statuetter. I disse yndefulde, let manierede arbejder i biscuit og „blanc de Chine“ udnyttede han materialets støbetekniske muligheder gennem anvendelse af papirtynde gevandter og foldekast og modello-

rernes færdighed i at lave blomster, blade og stængler efter hans skitser.

På verdensudstillingen i Paris 1925 vakte hans figurer (*Amor med Bier*, *Opiumsryger*, *Eva*, *Bali-danserinde* og *Suzanne*) opmærksomhed og tilkendtes en sølvmedalje; for en større gruppe *Diana paa Hjort* modtog han 1933 Eckersbergmedaljen. Efter 1930 blev han optaget af stentøj og udførte en del større grupper og springvandsfigurer til celadon og okseblodsglasur. 1936 blev han knyttet til Georg Jensens sølvmedje hvor han arbejdede indtil 1944. Her tegnede han såvel korpusarbejder (altersæt til Skive kirke, 1936) som smykker, herunder en serie med figurmotiver med påloddede, tætsiddende kugler til fremhævelse af fx hår, fiskeskæl og pels, foruden nogle japansk inspirerede småting i jern og sølv. Særlig kendt blev hans *kongemærke*, 1940. Sit oprindelige håndværk udnyttede M. i en række fortrinlige medaljer (*H. C. Andersen*, 1930, *Ludvig Holberg*, 1933, *Georg Galster*, 1945 m.fl.). M. udstillede på Kunsternes efterårsudstilling 1920–22, 1927, 1932–34 og 1939, på Charlottenborg 1921–48 og på Charlottenborgs efterårsudst. 1922 og 1935. 1934–39 var han lærer ved Kunsthåndværkerskolen. □Portrætmedalje af Ejnar Breinholt, 1921. Foto.

Viggo Sten Møller i Nyt t. for kunstindustri, 1943 6f. Samme sst. 1944 56f.

Bredo L. Grandjean

Malinowski, Ivan, * 1926, forfatter. * 18.2.1926 i Kbh. F: billedhugger, gravør, medaljør Arno *M. (1899–1976) og Hedvig Elisa Madsen (* 1898). ~ 3.11.1949 i Århus med væver Ruth Somer, * 30.9.1928 i Wien, d. af læge Wolf S. (1891–1952) og Hanna Erteschik (* 1895).

M. er født i København, men måtte på grund af illegalt arbejde flygte til Sverige 1943 hvor han 1945 tog studentereksamen fra den danske skole i Göteborg. Efter forskellige studietiløb læste han slavisk i fem år ved Århus univ. uden at afslutte med eksamen. Han har ernæret sig som anmelder, oversætter og forfatter. Modtog 1963 Kollegernes ærespris, 1970 Det danske akademis store pris og 1978 Aarestrupmedaljen. – M. er i flere betydninger af ordet kosmopolit; han er vidt berejst og har ofte opsøgt steder i verden hvor nutidens store politiske forbrydelser eller befrielseskampe har fundet sted, og hans opmærksomhed er i usædvanlig grad knyttet til de verdenspolitiske begivenheder som han deltager i som sin daglige virkelighed. Gennem hans forfatterskab går en voksende solidaritet med verdens undertrykte og en intens skepsis over for alle magthavere hvadenten de undertrykker med

vold og militær eller hendysser befolkninger med underholdning og pseudojournalistik. M. har gjort den illusionsløse analyse af sin samtid til sit domæne og lader sig ikke besnakke af nogen opbyggelighed. Han har selv i samlingen *De tomme sokler*, 1963 karakteriseret sit standpunkt som nihilistisk (se titelessayet) og mener med nihilisme først og fremmest en klarhjernet bevidsthed om de katastrofale kræfters allestedsnærværelse og triumf. Ingen form for beruselse eller selvbedovelse tolereres.

To ungdommelige digtsamlinger (*Ting*, 1945 og *De tabte Slag*, 1947) har M. ønsket stroget af forfatterskabet hvorfor den stilistisk noget uensartede novellesamling *Vejen*, 1954 er hans egentlige debut i bogform. Skønt den rummer enkelte gode fortællinger overbeviser den først og fremmest om at M. har erkendt sit sande talent ved at koncentrere sig om det lyriske udtryk i resten af sin karriere. Som efterhånden indflydelsesrig lyriker spænder han over et ret bredt register, gående fra de – mere patetiske end komiske – revyviser i *De tomme sokler* over avancerede og sværttilgængelige modernistiske tekster til politiske digte af mere eller mindre situationsbunden karakter. Hertil kommer en omfattende og fremragende virksomhed som oversætter (Pablo Neruda, Boris Pasternak, Bertolt Brecht m.fl.); antologierne *Glemmebogen*, 1962 og to bind oversættelser af moderne svenske digte, *Hvis der var telefon i nærheden*, 1978 og *I takt med bødlerne*, 1981.

Det lyriske gennembrud fandt sted med den fortættede *Galgenfrist*, 1958 hvis titel kunne være forfatterskabets nøgleord: Enhver eksistens er et liv før døden, enhver glæde provisorisk, enhver idyl truet af destruktionskræfterne. M. træffer som naturlyriker den fortættede stemning, men stemningen fortættes netop af det aldrig sovende intellekt der kender dens flygtighed. Mødet mellem det varme, stærke skønhedsudtryk og destruktionsruslen er det gennemgående tema i M.s lyrik. Denne konfrontation er virtuost behersket i de ultrakorte (haiku-lignende) digte i samlingen *Poetomatic*, 1965. 1963 kom digtsamlingen *Romerske bassiner* med en række collage-lignende tekster der skildrer det sprængte og grelle i moderniteten, og samtidig udkom den politiske og lettere tilgængelige samling *Åbne digte*. I denne, såvel som i de senere samlinger *Leve som var der en fremtid og et håb*, 1968 og *Kritik af tavsheden*, 1974 udvikler M. en kunstnerisk lodig form af det politiske digt med den kritiske afsløring af sproglig eller anden politisk undertrykkelse som sin egentlige pointe. „Smerten er en vished, den er handlingens og sprogets moder,“ skrev M. i *De tomme sokler*, og udvik-

lingen i forfatterskabet viser sig derved at smertens årsag efterhånden præciseres, og dens ophavsmænd i det kapitalistiske system afsløres. Digtet tager parti imod smerten, men det husker den og udtrykker den. Temaer fra det personlige livs sfærer er så godt som fraværende i den senere del af forfatterskabet (et med alverden / jællikvidation / Poetomatic / lyder et af de korte digte i samlingen af samme navn). Til gengæld er lyrikeren M. den person i hvem naturens store rytmer, årstidernes skabelse og undergang, og verdenspolitikens drastiske konflikter tørner sammen. I den hidtil sidste samling *Vinterens hjerte*, 1980 er disse to temaer sammenholdt og en østligt inspireret filosofi er brugt til videre udbygning af nihilismetemaet i retning af en forståelse af forholdet mellem jeg og kosmos. Skønt M. med sit eget renfærdige og kompromisløse væsen flere gange i offentlige udtalelser har været tilbøjelig til at forkaste mere af sin produktion end de to ungdomsdigtsamlinger er der dog i hans forfatterskab en fortættet sammenhængskraft som viser hvorledes modernismen har en kritisk styrke der lader sig aktivisere politisk, og hvorledes der på den anden side i megen moderne politisk kritik kan være udpræget modernistiske træk. □Foto.

Saml. digte, 1970 (2. udg. 1974). – Interviews i Claus Clausen: *Digtere i forhør*, 1966 205–22 og Jette Kromann: *Digtere på bånd II*, 1966 32–63. – Birgitte Due Kjeldsen: I. M., 1971. Bente Hansen: *Forfattere i/mod kapitalismen*, 1975 (heri interview). Erik A. Nielsen i *Ideologihist.* III, 1976 188–97. Vagn Thule Hansen: I. M., 1980.

Erik A. Nielsen

Malko, Nicolaj Andreevitsch, 1883–1961, dirigent. * 4.5.1883 i Brailov, Ukraine, † 22.6.1961 i Sydney, Australien. F: læge Andreej Yakovlevitch og Olga Efimovna M. ~ 1924 med Berthe Unik.

M. fik med lærere som N. Rimskij-Korsakov, A. Ljadov og A. Glasunov sin uddannelse ved musikkonservatoriet i St. Petersburg og blev knyttet til den derværende kejserlige opera Marinskijteatret, bl.a. som dirigent ved balletforestillingerne hvis stjerner var Anna Pavlova, Tamara Karsavina, Mikhail Fokin m.fl., men uddybede sine direktionstudier hos Felix Mottl i München. Efter den russiske revolution dirigerede han i Moskva, Kiev og Odessa og blev i midten af 1920'erne lærer i direktion ved Leningrads konservatorium og dirigent for Leningrads filharmoniske orkester. I de følgende år optrådte han desuden en del som gæstedirigent i udlandet, og i denne periode modnedes beslutningen hos ham om at skabe sig sin fremtid som dirigent uden

Malko, Nicolaj

for Sovjetunionen. Efter besøg i London, Prag, Wien og Sydamerika kaldtes han i 1930 til København med den opgave at dirigere og instruere det unge radioorkester i det store symfoniske repertoire. Allerede året efter blev orkestret bragt op på da normal symfoniorkesterstyrke, 58 medlemmer, og M.s bestræbelser for at føre orkestret fremt til international standard intensiveredes. Hans indsats betød overordentlig meget for sammenspillets præcision, balancen mellem grupperne og intonationen, og sammen med radioorkestrets anden faste gæstedirigent i disse år, Fritz Busch, bidrog M. til at torsdagskoncerterne blev statsradiofoniens kunstneriske vimpel. Den anden verdenskrig fordrev 1940 M. til USA, hvor han, der 1946 opnåede amerikansk statsborgerskab, fik fast station i Chicago. Allerede 1946 knyttedes forbindelsen på ny til dansk radio, og til sin død fortsatte han sine besøg som gæstedirigent i Danmark, nogle gange også ved Det kgl. teater selv om det var i koncertsalen han markerede sig stærkest. 1957, to år før han på en vidtstrakt orkesterturné for første gang efter næsten 30 år genså Rusland, blev han fast dirigent for radioorkestret i Sydney hvorfra han gæstede New Zealand og i øvrigt fortsatte sin gæsteoptræden verden over.

Livet igennem var det nok fremførelsen af de store gamle russiske komponisters værker M. blev særlig beundret for, men også ny musik fra hele verden, måske i særlig grad den som andre da gik uden om på grund af dens rytmiske komplikationer blev M. den eminente fortolker af, Igor Stravinskij's, Serge Prokofjev's og Bela Bartok's, men også ny dansk musik. Han havde sin force i det glansfulde, det pointerede, det rytmisk spændstige. Det der krævede en stærkt følelsesbetonet medleven, noget romantisk sværmerisk eller svulmende lå ham fjernere hvad der kom frem når han dirigerede Beethovens symfonier eller Verdis Requiem og andre korværker som kræver det lange, brede åndedrag. Men i al den megen musik der lå bedst for ham var han uforlignelig. Hans indsats herhjemme som dirigent af format og som orkesterinstruktør af de uovergædelige var af langtrækkende betydning. Til minde om den arrangeredes 1965, bl.a. ved en dotation af hans enke, i forbindelse med Danmarks radio en dirigentkonkurrence der bærer hans navn, og som er fortsat hvert tredje år siden da. Sine erfaringer som dirigent nedlagde han i *The Conductor and his baton*. Kbh. 1950. 1966 udsendte hans enke og hans søn Yuri Malko på grundlag af hans efterladte papirer i New York (Morrow & Co.) hans erindringer fra ungdomsårene i Rusland. M.s indsats som dirigent i de første tyve år af hans tid i Danmark er fast-

holdt på en række gramfonoptagelser, deriblandt en som Danmarks radio 1975 udgav i anledning af sit 50 års jubilæum med bl.a. en klarinetkoncert af M. der også, i mindre omfang, selv var komponist. – R. 1950. □Foto.

Emil Holm: Erindr. og tidsbilleder II, 1939. H. Voigt i Aktuelt 24.6.1961. Knudåge Riisager i Berl. tid. 27.11.1966. Vagn Kappel sst. 24.8.1967. De musikke udsendelser. DR 1925–75 I–III, 1975–78. Erik Stahl i Dansk musik t. L. 1975–76 163–66.

Nils Schiørring

Mallet [ma'le], Paul-Henri, 1730–1807, historiker. * 30.8.1730 i Genève, + 8.2.1807 sst., begr. sst. F: købmand, senere embedsmand ved Genèves fæstningsvæsen Jean-Gabriel M. (1678–1752) og Jeanne-Marguerite Masson. ~1784 med Marguerite Du Pan, d. af Jean-Louis D. P. og Marthe Guainies. Ægteskabet opløst 1786.

M. tilhørte en fra Frankrig under religionskrigene udvandret huguenot-slægt. Syv år gammel blev han optaget i Genèves lærde skole; her og fra 1746 på universitetet knyttedes han i livsværdigt venskab til Jacques Necker. M.s studier synes at have været spredte og uregelmæssige; tidligt måtte han tjene til livets ophold som huslærer. Imidlertid havde en af hans professorer, humanisten Jacob Vernet, fået interesse for den åndslivlige unge mand og anbefalede ham til A. P. Bernstorff der under sit ophold i Genève var nær knyttet til Neckers og Vernets kreds og som netop da trådte i dansk statstjeneste. Kort efter at M. var vendt tilbage fra en rejse til Holland og Frankrig modtog han 1752 udnævnelse til professeur de belles-lettres françaises ved Kbh.s univ. hvor han afløste A. de la Beaumelle. Denne lærergering lagde ikke synderlig beslag på M.s tid og arbejdsevne; hans forelæsninger savnede ofte tilhørere. Imidlertid vandt hans væsens charme og hans vågne intelligens ham en vennekreds ved hove og blandt de lærde. Under påvirkning af A. G. Carstens og virksomt støttet af J. H. E. Bernstorff og overhofmarskal A. G. Moltke studerede han nordiske sprog og litteratur med det mål for øje på fransk at skrive en Danmarkshistorie. Den viden om Danmarks historie, udlandet kunne besidde i midten af 1700-tallet, havde det måttet erhverve ved læsning af Saxo, J. I. Pontanus og Johs. Meursius; senere forelå på de europæiske hovedsprog – særlig det dengang vigtigste: fransk – næppe andre fremstillinger end Robert Molesworths ypperligt skrevne, men i sin tendens overvejende dansk-fjendtlige bog om Christian Vs periode og den uformelige kompilation som skyldes J. B. Desroches de Parthenay. Idet M. nu påtog sig og ved omhyggelig udnyttelse af foreliggende

stofsamlinger, frodig tænke- og kombinationsevne, klar og smagfuld fremstillingskunst virkelig også løste den opgave at give Europa indblik i nordisk åndsliv og dansk historie, lagde han arbejdets fundament dybt i den nationale grund. Allerede tre år efter sin ankomst til Danmark udgav han *Introduction à l'histoire de Danne-marc*, 1755 fulgt af supplementbindet *Monumens de la mythologie et de la poésie des Celtes et particulièrement des anciens Scandinaves*. Begge disse værker, smukt trykt og udstyret med kongeportræt, Danmarkskort, vignetter og ornamenter i kobberstik bragte, foruden geografiske skildringer, levende og farverige fremstillinger af nordisk mytologi, vikingetidens samfunds-indretning og erobringstogter samt oversættelser til fransk af Edda-litteraturen i udvalg. Værkerne genoptrykkes som 1. bind af en fire-bind udgave, hvis tre sidste bind, der udkom i Kbh. 1758, 1765 og 1777, førte M.s *Histoire de Dannemarc* fra de ældste tider frem til 1661. Inden denne udgave endnu var sluttet, udkom 1763 i Genève en ny i seks bind som førte fremstillingen op til 1559. Derefter udkom værket i nye udgaver i forskellige formater og bindantal; den sidste dateret 1787–88, i ni bind, når til Christian Vs død 1699 med et tillæg der giver en kortfattet oversigt over begivenhederne indtil 1773.

Under sit ophold i Danmark blev M. 1755 lærer i fransk for kronprinsen (Christian VII) og udgav 1753–58 månedsskriftet *Mercure Danois* der stillede sig som opgave at udbrede kendskab til dansk litteratur i udlandet og til udlandets litteratur i Danmark. Han foretog 1755 en rejse i Sverige og Norge; dens udbytte satte sig værdifulde spor i hans franske udgave af William Coxes rejseværk (fire bind, 1787). Den engelske originals afsnit om Danmark er gennemarbejdede af M., og afsnittet om Norge er erstattet med en gengivelse af M.s breve fra dette land til en højtstående dansk person (sandsynligvis A. G. Moltke eller J. H. E. Bernstorff) som havde opfordret ham til at foretage rejsen og skaffet ham midlerne dertil. Under omtalen af Bergen genoptrykker han den studie over Holbergs personlighed og forfatterskab som han kort efter dennes død 1754 havde offentliggjort i et germanistisk tidsskrift i Amsterdam. Da E. S. F. Reverdil 1758 var ankommet til Kbh. stiftede han med M. et venskab der, under mange omskiftelser for begge, holdt til deres død. Efter et otteårigt ophold i Danmark vendte M. i dec. 1760 tilbage til Genève og overtog et professorat i historie ved republikkens universitet. Hans værker havde allerede da skaffet ham europæisk anseelse. Akademierne i Uppsala, Lyon og Paris udnævnte ham til medlem. Et tilbud om stillin-

gen som opdrager for den russiske storfyrsttronfølger (Povl I) afslog han. Han blev en hyppig gæst på les Déliées hos Voltaire. Den britiske konges yndling, Lord Bute, engagerede ham til lærer og ledsager for sønnen under en Italiensrejse. I Rom fandt han i Vatikanets arkiv og afskrev, foruden pavebreve og andre akter af interesse for Norden, den islandske bisperække. Dronningen af England anmodede ham om at være hendes litterære korrespondent på kontinentet. Braunschweigs, Hessens og Mecklenburgs fyrster overdrog ham at skrive deres staters og slægters historie. Under alt dette vedblev forbindelsen med Kbh. at bestå. Dels af helbredshensyn, dels af uvilje mod forholdene ved hove ønskede han imidlertid at blive løst fra sine danske forpligtelser, men han ville nødig helt give afkald på de dermed forbundne indtægter. Ved Reverdils mellemkomst og Bernstorffernes velvilje opnåede han endelig 1762 at få bevilget afsked med årspension.

Da M. havde taget fast ophold i sin fødeby, deltog han ivrigt i republikkens politiske liv som medlem af „Aristokraternes“ parti. Denne del af hans liv tilhører Schweiz' historie. Derfor skal her blot nævnes, at Genève's egen og den store franske revolution drev ham i landflygtighed og berøvede ham størstedelen af de indtægter han i form af pensioner eller subventioner modtog fra fremmede fyrstehuse. Netop som den tidligere velstående mand truedes af økonomisk ruin kom A. P. Bernstorff ham gennem baronesse de Staël til hjælp med en klækkelig sum og sikrede ham en fortsat pension fra Danmark. Fra sommeren 1801 var M. atter i sit hjem og nåede endnu i sin alderdom at fuldende en *Histoire des Suisses* og en *Histoire de la ligue hanséatique*. Samtiden beundrede M.s fortællekunst, kundskabsfylde og idérigdom. Hans smukke personlighed, naturlige værdighed og åndfulde tale synes i lige grad at have øvet tiltrækning på mænd og kvinder. Tog han end som historiker mod de kår tidens fyrstetjeneste bød, så bevarede denne Montesquieus let rationalistiske og mildt epikuræiske elev dog sit frimodige retsind. Herom vidner hans breve til Bernstorfferne, Reverdil og A. *Roger, men fremfor alt hans historiske værks selvstændige synspunkter og frodige idérigdom.

Imidlertid er det først eftertiden som ret har kunnet måle virkningerne af M.s indsats. Hans danske historie, eller rettere dennes indledningsbind, blev en af førromantikens hovedkilder. I det psykologisk rigtige øjeblik opdagede og greb han muligheden for at tilføre sit eget århundrede et stof som svarede til dets længsel og trang: skandinavisk mytologi og poesi. Han åbnede en for de store kulturlande hidtil skjult åre hvis

Mallet, P.-H.

væld befrugtede Europas åndsliv. Således har det kunnet siges, at M.s danske værk må regnes blandt de arbejder som stærkest har bidraget til at udvide 1700-tallets horisont og forny dets tankeverden. Desuden står M. som en af kulturhistoriens pionerer, og hans betydning rækker langt ud over de fortjenester han har indlagt sig som dansk historieskildrer i samtidens verdenslitteratur. □Stik af Aubert efter mal. af Henriette Rath.

J. C. L. Simonde Sismondi: *De la vie et des écrits de P. H. M.*, Genève 1807. C. Paludan-Müller i *Hist. t. S. r. IV*, 1883-84 127-30. Jul. Clausen sst. 7. r. I, 1897-99 65-76. Werner Pfau i *Vierteljahrschrift für Literaturgesch.* II, Weimar 1889 170-74. Gunnar Castrén: *Norden i den franska litteraturen*, Helsingfors 1901 118-36. Anton Blanck: *Den nord. renässansen i 1700-talets lit.*, Sth. 1911. Francis Bull: *Fra Holberg til Nordal Brun*, Kria. 1916. Hélène Stadler: *P.-H. M.*, Lausanne 1924. Fr. v. Jessen: *Bibliographie de la littérature française relative au Danemark*, Paris 1924. Paul van Tieghem: *Le préromantisme I*, Paris 1924 109-30. Thor J. Beck: *Northern antiquities in French learning and literature*, N. Y. 1934-35.

*Franz v. Jessen**

Malling

De biograferede tilhører flere forskellige slægter M. Den nedenfor omtalte slægt føres tilbage til Peder M., forvalter på baroniet Jullinge, hvis søn Peder Pedersen M. (1717-79) var borgmester i Viborg og ejer af Astrup og Mallinggård ved Skanderborg.

O. M. Giersing: *Stamtvl. over efterkommerne af Peder Pedersen M. og Charlotte Hylleborg Storm*, 1884.

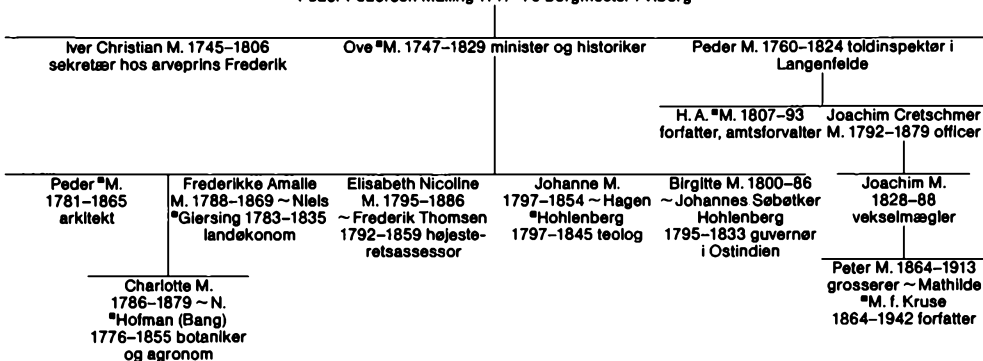
Hans H. Worsøe

Malling, Anders Christopher, 1896-1981, præst. * 25.2.1896 i Randers (Skt. Morten), † 1.3.1981 i Sorø, begr. sst. F: gartner Andreas Christopher M. (1830-99) og Jensine Simonsen (1864-1940).

~ 4.9.1921 i Randers (Skt. Morten) med Johanne Henckel Bachmann, * 14.3.1899 i Randers, d. af boghandler Johannes B. (1857-1937) og Anna Møllerup (1865-1913).

M. blev student (Randers) 1915 og 1921 cand. teol. 1921-63 var han sognepræst i Brøns. Med sin stærke nationale bevidsthed engagerede han sig dybt i alle sociale, politiske og kirkelige spørgsmål i Sønderjylland og kom fx til at gøre et stort arbejde som medlem af hovedbestyrelsen for den sønderjyske menighedsrådsforening (1927-62; 1945-62 som sekretær og medlem af forretningsudvalget, derefter æresmedlem). I begyndelsen af 1930erne var det ikke ualmindeligt at folk med indremissionsk baggrund – og nogen politisk naivitet – mødte nationalsocialismen med forventning og forbeholden sympati. M. drog konsekvensen noget videre ved helhjertet at slutte sig til DNSAP, jfr. hans prædiken (*Dobbelt Front*) ved de danske nazisters årsstævne i juni 1933. Han var anset for en af partiets mest populære agitatorer, talte og skrev meget (oversatte bl.a. Horst-Wessel-sangen til partibrug), og i flere småskrifter – bedst nok i *Nationalsocialismen og Kirken*, 1935 – redegjorde han for sit kirkelige og politiske program (til dels i opgør med H. "Høgsbro"). Han var temmelig moderat: antisemitismen gjaldt kun den „frafaldne jødedom“, blod- og raceteoriene såvel som den rosenbergske „Mythus“ var danske forhold uvedkommende, ligeså det moderne tyske hedenskab. Nazismen var et bolværk mod bolschevisme, gudløshed og umoral, en slags Johannes Døber som ville bane vej for kristendommen, og M. der med forbehold forsvarede Tysklands kirkelige enhed under den af Hitler indsatte rigsbiskop havde næppe megen sans for bekendelseskirkens anliggende, og han gik ind for at gennemføre „førerprincippet“ i den danske kirke ved at styrke bispemagten. 1936 brød M. med Fritz Clausen og

Peder Pedersen Malling 1717-79 borgmester i Viborg

dannede sit eget – antiparlamentariske – parti („Dansk Folkefællesskab“); det bestod til vinteren 1939–40, men endnu i sommeren 1940 optrådte M. som leder af et beslægtet foretagende („Dansk Folkerejsning“). I øvrigt opgav M. – hvis forhold under besættelsen på ingen måde medførte klage over ham – nu al politisk aktivitet og blev forfatter; han havde allerede udgivet flere religiøse digtsamlinger og kom nu til at yde en mængde solide bidrag til slesvigsk lokalhistorie, og han har – navnlig i Dansk teologisk Tidsskrift, Kirkehistoriske Samlinger og Sønderjyske Aarbøger – publiceret en mængde historiske og hymnologiske detailstudier, fx over H. C. Sthen, H. A. Brorson, Elias Naur, Søren Jonæson etc., ligesom han 1967 føjede en kyndig efterskrift til facsimileudgaven af Malmø-salmebogen af 1933.

M.s uomtvistelige kyndighed i salmehistorien førte til at han 1933 blev formand for det sønderjyske salmebogsudvalg (arbejdet har han 1943 redegjort for i en beretning) som tilstræbte at koordinere slesvigsk og kongerigsk salmetradition. 1946–52 sad han i den officielle kommission der udarbejdede den 1953 autoriserede salmebog. Om dette brydsomme og spændingsfyldte arbejde skrev han 1949 en udmærket oversigt, *Kampen om salmebogen*. Efter årelange studier – også i udlandet – kunne M. 1960–78 med støtte fra staten og private fonds udsende sit livsværk *Dansk salmehistorie I–VIII*. De første fem bind rummer salmerne, dvs. alle der står i Salmebog for Kirke og Hjem (1899), Den sønderjyske Salmebog (1925) og Den danske Salmebog (1953). Teksterne gengives i den ældste kendte skikkelse (evt. også i den ældste kendte oversættelse) og følges så med registrering af alle varianter gennem de forskellige salmesamlinger til de finder plads i en af ovennævnte salmebøger. Der foretages ingen egentlig historisk eller teologisk analyse af salmernes indhold, men gives en mængde oplysninger om deres tilblivelseshistorie og brug, til dels i anekdotisk form og med en noget opbyggelig og ukritisk tendens. Værkets bind VI og VII indeholder biografier over salmedigterne; også her lægger M. stor kundskabsfylde og megen fortælleglæde for dagen, men ikke en tilsvarende kritisk sans. Dette uanset er M.s salmehistorie et i sin art enestående værk, ubetinget det første på dansk og uden nordiske paralleller; de præcise tekstgengivelser og talløse oplysninger om varianter gør det til et litterært og litteraturhistorisk opslagsværk af højeste rang. – R. 1961.

Interview i Kristeligt dagbl. 29.1.1966. – Henning Poulsen: Besættelsesmagten og de da. nazister, 1970 27 30 180. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt

Malling, Heinrich August, 1807–93, amtsforvalter, forfatter. * 23.12.1807 i Langenfeld ved Altona, † 28.12.1893 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: toldinspektør, senere generalkrigskommissær Peder M. (1760–1824) og Martine Georgine Cathrine Cretschmer (1770–1851). ~ 19.10.1839 i Kbh. (Garn.) med Louise Birgitte Henriette Hagen, * 21.7.1811 i Kbh. (Helligg.), † 4.2.1886 på Frbg., d. af apoteker Johannes Bernhard H. (1780–1863) og Magdalene Amalie Hersleb (1782–1831).

M. blev student 1828 fra Sorø, 1832 cand. jur., gjorde en tid tjeneste som volontør i rentekammeret og udnævntes 1839 til fuldmægtig i det slesvigholstenske landvæsenskontor, 1843 til landskriver, aktuar og husfoged i landskabet Stapelholm ved Ejderen. Under meget vanskelige forhold virkede han her til kort for Istedslaget, var derefter civilkommissær hos Hans *Helgesen i Frederiksstad mens bombardementet af byen og stormen på den fandt sted og udnævntes 1851 til amtsforvalter og aktuar i Husum amt; 1864 måtte han forlade sit embede og levede siden i Kbh. som privatmand. Under pseudonymet H. Frank optrådte han i den første tid af sit otium som novellistisk forfatter (*Cimbriske Noveller*, 1871–72; *Gamle Tider*, 1873; *Fortællinger og Skitser*, 1876); men hvad han her præsterede har intet krav på eftertidens opmærksomhed. Anderledes med *Efterladte Erindringer og Betragtninger*, nedskrevne 1865–69, men først offentliggjort 1894 efter hans død. De giver et yderst livfuldt billede af tilstandene i Sydslesvig under og mellem de to krige og viser forfatteren som afgjort helstatsmand, skeptisk indstillet over for slesvigerne og modstander af den nationale bevægelse, royalist til fingerspidserne, en ubøjelig og helstøbt karakter som i ord og gerning stod ved sin overbevisning. Man kan ikke andet end få stor sympati for ham, og så lille bogen er af omfang er den ved sit særpræg en berigelse af dansk memoirelitteratur. – Kammerråd 1848. Justitsråd 1853. – R. 1851. □Foto.

H. A. Malling: *Efterladte erindringer og betragtninger*, 1894. – Soraner-biografier 1822–1900, ved A. Kann Rasmussen, 1977 19.

Carl S. Petersen*

Malling, Jørgen Henrik, 1836–1905, komponist. * 31.10.1836 i Kbh. (Garn.), † 12.7.1905 i Lyngby, begr. sst. F: bogholder, senere grosserer og kreditforeningsdirektør Ludvig Theodor M. (1807–81) og Anna Frederikke Neve (1810–64). ~ 1° 11.4.1862 i Brønshøj med Cathrine Schou, * 5.6.1837 i Nyker, † 2.1.1909 i Roskilde, d. af udbygger Hans Nielsen S. og Else Cathrine Hansdatter. Ægteskabet opløst. ~ 2° 25.10.1894 i

Malling, Jørgen

München med maler Jenny Amalie Gustave Vandel, * 7.10.1852 i Svendborg, † 19.6.1927 i Kbh., d. af købmand Jens Christian V. (1815–60) og Johanne Cathrine Scheel (1827–88). – Bror til Otto *M.

M., der efter endt skolegang blev bestemt for handelen, afbrød i sit 21. år denne livsvej og fik sin første rationelle musikundervisning af Niels W. *Gade og J. C. *Gebauer. Af disse fik vel nok Gebauer den største indflydelse på ham, både i den rent videnskabelige musikteori og ved at åbne hans øjne og øren for den enstemmige sangs centrale stilling i musikens kulturelle og sociale mission. Allerede i sit første læreår fik han sin første sang udgivet; ved sit op. 2, 8 *Melodier til skotske Folkesange*, tilegnet Gebauer, vakte han betydelig opmærksomhed om sit navn, og da det Ankerske legat for første gang blev uddelt (1861) blev han den første komponist der modtog denne udmærkelse. Udenlandsrejsen gik til Paris hvor han blev bekendt med det Chevéske sangsystem og så begejstret for dette forsøg på en simplificering af nodeskriften, at han ofrede det meste af sit liv og de fleste af sine kræfter for at gøre propaganda for dette system som dog aldrig kom til at slå igennem. Efter hans hjemkomst gjorde oplevelsen af krigen 1864 det stærkest mulige indtryk på ham. Hans nationale interesse fandt udtryk i en række sange, dels direkte soldatersange skrevet til felttoget, dels skytteforenings- og højskolesange. Mange af sangene – der er alene 30 til tekster af B. S. Ingemann og 20 til tekster af N. F. S. Grundtvig – blev trykt første gang som enstemmige melodier over sangteksterne. De er ikke særlig originale, men varm-hjertede musikstrofer der vidner om stor forståelse af det umiddelbart sangbare. I disse år afholdt M. kursus i Chevé-metoden rundt om i landet på højskolerne og i byerne og virkede for en højnelse af den folkelige sangkultur.

1869 blev M. organist i Svendborg og holdt ud her i tre år, den eneste egentlige ansættelse hans fædreland havde til overs for hans på mange måder enestående begavelse. 1872 brød han med denne lidet tilfredsstillende provinstillværelse, opgav kampen mod den officielle opfattelse af sangundervisningen, repræsenteret ved professor A. P. *Berggreen, og rejste ud i Europa. Efter ophold i forskellige østrigske byer slog han sig ned i længere tid i St. Petersborg hvor han kom i nær berøring med Anton Rubinstein og i det hele blev respekteret for sin viden og sit talent. Derefter fulgte et flerårigt ophold i Sverige hvor han navnlig i Stockholm og Norrköping virkede som sanginspektør og udgav flere pjecer om folkesangen og Chevé-metoden. 1880 vendte han tilbage til Danmark og genoptog kampen for si-

ne ideer – herom vidner en *Sanglære* (manuskript i Det kgl. bibliotek) – og virkede navnlig som kordirigent. Men forholdene hjemme ville heller ikke denne gang forme sig tilfredsstillende for ham. 1882 rejste han igen ud. Efter ophold i Wien og Frankfurt fik han endelig ansættelse ved universitetet i München som docent i musikteori og musikæstetik, og de tretten år han kom til at leve her under tilfredsstillende forhold i en periode hvor München havde en meget central stilling i det europæiske musikliv har sikkert været de lykkeligste i hans liv. Han vendte sig nu mod store kompositionsopgaver. Operaen *Frithiof* efter E. Tegners digt Frithiofs Saga og senere operaen *Lisinka* over et serbisk folkevisemotiv indeholder megen melodios og dramatisk tænkt musik, men ingen af dem nåede ud over klaveropførelser. Derimod blev det ti år senere komponerede musikdrama *Kyvala* – efter Ossian – opført som koncertkantate i Musikforeningen i Kbh. 1901, da M. definitivt var vendt tilbage til sit fædreland. Også kammermusik beskæftigede M. sig med; en d-mol strygekvartet, dateret Innsbruck 1883, en klavertrio i a-mol (München 1893), violinsonate i Es-dur (Leipzig 1897) og endelig en violoncelsonate i G-dur (Hellerup 1903). Af den nævnte musik er kun et klaverudtog af *Kyvala* trykt. De sidste fem år M. levede, opnåede han understøttelse på finansloven, og den deri liggende anerkendelse hjalp ham måske mere end selve beløbet gennem de sidste år hvor han næsten var ophørt at komponere, men virkede som lærer, bl.a. ved Matthison-Hansens musikkonservatorium og ved Statens lærerhøjskole.

M. var på sit specielle felt – folkesangen – langt forud for sin tid. De tanker han arbejdede med er først i vore dage med Fritz Jøde trængt igennem. I sin kamp for sine ideer havde han hele datidens officielle musikautoritet imod sig, og den Chevéske metodes forsøg på at slippe uden om nodesystemet havde måske nok sin store andel i, at M. ikke opnåede de resultater hans indsigt og energi havde fortjent. – Som komponist havde M. store og oprindelige evner der dog på en mærkelig måde var hæmmede af manglende dristighed. For en stor del har han til sine sange valgt tekster der allerede havde fundet deres endelige musikalske udløsning, og i hans instrumentalværker og dramaer forekommer store partier af konventionel musik som ingen livskraft har. For en eftertid vil hans livsskæbne og hans kamp for sin pædagogiske idé have større betydning end hans værker. □Mal. af E. Lehmann (Fr.borg). Buste af C. Hartmann. Foto.

Jens Aarsbo i Hojskolebl. XXX, 1905 1385–90 1417–22; sst. 1422–24 (fortegn. over M.s sange). Wilh. Matthi-

son-Hansen 1888–1913. Festskr. ved Th. Hauch-Fausbøll, 1913. A. Allin i Organistbl., 1912 dec.-nr.; 1913 maj-juni-nr. G. Lyngø: Danske komponister i det 20. årh.s beg., 2. udg. 1917 191–96. Jenny Malling: Ad livets og kunstens vej gennem 20 år, 1927.

*Richard Hove**

Malling, Ingrid Mathilda, 1864–1942, forfatter. * 20.1.1864 på Oskarsfarm i Skåne, † 21.3.1942 i Kbh., begr. i Søllerød. F: godsejer Frans Oskar Kruse (1827–1901) og Anna Maria Mathilda Borgström (1841–1915). ~ 5.1.1890 på Watteryd, Mellby sg., Skåne, med grosserer Peter M., * 24.1.1864 i Kbh. (Garn.), † 10.3.1913 på Frbg., s. af vekselmægler Joachim M. (1828–88) og Elena Marie Voss (1833–78).

M. tilbragte sin barndom på faderens gård; sin første skolegang fik hun i Lund, i frk. Eggertz' pigeskole. Seksten år gammel kom hun til Stockholm hvor hun 1883 blev student, hvorefter hun en tid studerede i Lund. I *Mine Dagbøger*, 1926 fortæller hun om sine ungdomsdrømme og -søger i skoleårene. Hun var stærkt optaget af sin „selvopdragelse“ og fyldte dagbøgerne med mange slags betragtninger, referater af sin læsning og små digteriske forsøg. Hendes evne til indlevelse i andre tiders og andre menneskers liv var tidligt udviklet. Med iver kastede hun sig over historisk litteratur; Walter Scott blev hendes barndoms „Afgud og Profet“, og i gymnasieårene fordybede hun sig i den klassiske engelske litteratur. Senere, da hun efter studentereksamen tog studieophold i Schweiz, fængsledes hun af de franske naturalister. Under et ophold i Kbh. 1885–86 hørte hun Georg "Brandes" forelæsninger over Émile Zola; hun læste Herman "Bang, J. P." Jacobsen og den moderne russiske litteratur. Under påvirkning af disse forfattere skrev hun sine første bøger, *Bertha Funcke*, 1885 og *Alice Brandt*, 1888. De udsendtes under pseudonymet Stella Kleve og vakte voldsom forargelse på grund af deres erotiske beskrivelser der blev opfattet som dekadente, næsten patologiske. Disse bøger var i bevidst opposition til den foregående generations feminister. I en programartikel i Framåt, 1886, erklærede M., at „en reaktion skal komme“ mod den ibsenske moralisme og dramaet om manden, kvinden og samfundet. Titelfiguren i *Bertha Funcke* (med forord af Herman Bang) gifter sig for pengenes skyld med en ældre mand. Hun er stærkt optaget af erotiske fantasier, men uden evne til at realisere et kærlighedsforhold. Kvindeemancipationen er hende fremmed, og i *Alice Brandt* træder titelfiguren klart frem som talerør for M.s opgør med feministerne. Litteraturhistorisk er disse ungdomsværker,

trods svagheder, af større betydning end de mange historiske romaner hun senere skrev under sit eget navn.

1890 giftede M. sig og bosatte sig i Kbh., og da hun 1894 med den livfulde tidsskildring *En roman om første konsuln* vendte tilbage til sin gamle kærlighed, historien, var det ikke med tanke på offentliggørelse. Hun forærede manuskriptet til sin mand. Han lod for egen regning bogen trykke i Sverige. 1895 udkom den på dansk og gjorde stor lykke. Senere er fulgt (samtidig på dansk og svensk) en lang række historiske romaner: *Guvernørens Frue*, 1895, *Eremitage-Idyllen*, 1896, *Doña Ysabel*, 1898, *Den lille Marcia*, 1904, *Lady Elisabeth Percy*, 1905, *Marie Stuart*, 1907, *Manden, Hustruen og Lord Byron*, 1912 o.fl. der i særlig grad bygger på fransk og engelsk memoirlitteratur, samt en omfattende serie romaner og fortællinger om skånsk herregårdsliv med skildring af slægterne Skytte og Stjerne: *Munkeboda*, 1897, *Malin Skytte*, 1900, *Karl Skyttes Hustru*, 1909, *Ebba Stjerne*, *Eva Skytte og de andre*, 1914, *Madeleine Stjerne*, 1915, *Marieholm og Munkeboda*, 1918 o.m.fl. M. er en underholdende fortæller og bygger på svensk tradition for folkelige kulturhistoriske romaner. Et par skuespil er blevet opført på Dagmar-teatret og Folke-teatret, og et lille privattryk på svensk, *Uppfostran och inflytande 1864–1885*, 1920, supplerer levnedsskildringen i dagbøgerne. □Foto.

M. M.: *Uppfostran och inflytande 1864–85*, 1920. Samme: *Mine dagbøger*, 1926. Interview i Berl. tid. 21.9.1919. – G. Brandes: *Saml. skr. III*, 1900 708–14. Vald. Vedel i *Ill. tid.* 26.9.1909. *Nationaltid.* 14.1.1914.

Erland Munch-Petersen (K. K. Nicolaisen)

Malling, Otto Valdemar, 1848–1915, komponist. * 1.6.1848 i Kbh. (Garn.), † 5.10.1915 sst., begr. sst. (Vestre). F: bogholder, senere grosserer og kreditforeningsdirektør Ludvig Theodor M. (1807–81) og Anna Frederikke Neve (1810–64). ~ 9.11.1876 i Kiel med Ida Vilhelmine Bargum, * 9.8.1848 i Kiel, † 29.11.1904 på Frbg., d. af bankier Georg Julius B. (1809–90) og Betty Emilie Neve (1815–1900). – Bror til Jørgen *M. Efter at have taget studentereksamen 1866 fra v. Westens institut begyndte M., der fra tidlig barnealder havde vist udprægede anlæg for musikken, på studiet ved Kbh.s musikonservatorium hvor han havde både N. W. *Gade og J. P. E. *Hartmann som lærere. Sine store musikalske evner udviklede han med flid og energi. Allerede 1874 startede han sammen med C. F. E. *Hornemann Koncertforeningen. Denne forening kom under M.s ledelse til at øve en inciterende indflydelse på dansk musikliv i de nitten år den

Malling, Otto

bestod, og M. viste sig her som en initiativrig dirigent der i denne periode fremførte væsentlige dele af den nyeste europæiske og hjemlige musik. Omtrent samtidig (1875) var han blevet valgt til Studentersangforeningens dirigent hvor hans energiske arbejde, indtil han 1884 tog sin afsked, førte til en afgjort højnelse af korets standard. 1878 blev han organist ved Skt. Petri kirke i Kbh. og 1885 lærer ved musikkonservatoriet hvor han efter Gades død overtog dennes fag og 1897 udnævntes til konservatoriets direktør, en stilling han beklædte til sin død. I disse fire embedsstillinger ligger de to udviklingslinjer i M.s kunstnerliv fast tegnede. Først den frie komponist hvis sind var åbent for de moderne strømninger, hvoraf han valgte sin del med stærk følelse af sympati og antipati, og siden kirkemusikeren og professoren der blev en nidkær vogter af den akademiske musiktradition i Danmark. M. likviderede sine første musikalske stillinger til fordel for de sidste og fulgte derigennem en harmonisk udvikling af sin natur. Han havde ikke kunstnerisk kraft til at holde sig i sin ungdoms musikalske frontlinje hvor han i Koncertforeningen var tolk for det nye. Hans ungdoms radikalisme forvandlede til en akademisk konservatisme der bares af stor personlig respekt for de musikalske grundværdier. Af orkesterlederen fremgik en lærer for ungdommen som havde personlig erfaring både i den praktiske musikers gerning og i den skabende musikers kunstneriske oplevelse, af Studentersangforenings-dirigenten den store organist. Skt. Petri ombyttedes 1891 med Helligåndskirken, og ved Hartmanns død (1900) var M. selvskreven til pladsen ved Frue kirkes orgel som vor da største orgelspiller. En lang række kompositioner tegner for eftertiden M.s udviklingsgang som musiker. De falder ret tydeligt i to afsnit – de arbejder der er bestemt for koncertsalen, og som i alt væsentligt er skrevet før 1891, og de kirkelige arbejder der fra dette årstal får en absolut overvægt, heriblandt i første række de orgelstykker han samlede til store opus med forklarende titler: op. 48 *Christi Fødsel*, 1892, op. 54 *Christi Død og Opstandelse*, 1895, op. 63 *Af Christi Liv*, 1897, op. 78 *Paulus*, 1903, op. 81 *De syv Ord paa Korset*, 1904. I sin første periode har M. skrevet i næsten alle musikkens former, således en symfoni i d-mol, op. 17, 1884 og en klaverkoncert i c-mol, op. 43, 1890, koncertouverture og orkestersonate – kammermusik for klavertrio, klaverkvartet, klaverkvintet, strygekvartet og strygeoktet, et betydeligt antal sange og kor og nogle klaverstykker. I alle disse arbejder finder et umiskendeligt talent af tydelig „dansk“ støbning sit udtryk, men der mærkes også udpræget lyst til at lytte efter de

modernismer som var fremme i tiden, og her er det fortrinsvis en fransk påvirkning (Charles Gounod, Jules Massenet, Leo Delibes) der sætter sine spor hos M., samtidig med at han gerne bruger harmoniske og melodiske orientalismer, mens han i alle sine værker stod den Wagnerske retning fjernt. Denne sans for det lette og lyse i musikken gav sig et sent, men værdifuldt udslag i hans eneste sceneværk, balletten *Askepot*, op. 90, 1908 (Det kgl. teater 25.9.1910). Som en slags surrogat for operaen dyrkede han gennem årene kantaten, dels lejlighedskantaten og dels de store koncertstykker for soli, kor og orkester. Hans stil tager her sit direkte udgangspunkt i J. P. E. Hartmanns vældige kantateværker, og M.s musik har virkelig, navnlig i begyndelsen, indfanget noget af den storlinjethed, fantasi og kraft, hvorved Hartmann loftede denne form ud af det tids- og lejlighedsbundne op til den store kunsts højder. Tretten store lejligheds-kantater har M. skrevet og desuden i den samme stil og form en række koncertkantater, hvoriblandt ting som må regnes mellem hans bedste (*Prolog til den gyldne Legende*, op. 25, 1885 og *Det hellige Land*, op. 46, 1891).

M. er den sidste anselige repræsentant for den danske musikromantiks guldalder. Hans lærergerning har sikkert ikke i alle måder været formålstjenlig for den generation der kom efter ham og som kom til at se nye linjer slå igennem. Han manglede forståelsen både for den Carl Nielsenske kompositions måde og for den Laubske udrensning af den kirkelige musik i Danmark. Men han var en betydelig og fast personlighed der var klar over sine mål og sine evners rækkevidde, og inden for sine grænser var hans værk helstøbt – derfor har hans orgelværker, der vel i dag anses for at være den mest problematiske del af hans produktion, alligevel kunnet nå international anerkendelse. Tillige viste han i al sin virksomhed store administrative evner; de gjorde sig gældende allerede, da han overtog ledelsen af Studentersangforeningen, men fandt deres fulde udløsning i hans ledelse af konservatoriet hvor hans overblik og arbejdsevne var af afgørende betydning for institutionens trivsel. – Tit. professor 1889. – R. 1893. DM. 1905. □ Afbildet på satirisk tegn. 1887 og på tegn. af Alfred Schmidt. Foto. – Mindeplade (musikkonservatoriet, Kbh.).

Axel Sorensen: Studentersangforen. 1839–89, 1889. J. Fabricius i III. tid. 22.10.1893. G. Skjerne sst. 10. 10.1915. A. Hammerich i Nationaltid. 5.10.1915. G. Hetsch sst. 9.10. s.å. A. Tofft i Berl. tid. s.d. Ch. Kjerulf i Politiken 6.10. s.å. G. Hetsch: Det kgl. da. musikkonservatorium 1867–1917, 1917. G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s beg., 2. udg. 1917 196–203. L. B. Fabricius: Træk af da. musikkens hist., 1975. Niels

Schiørring: Musikkens hist. i Danm. III, 1978. – Levnedserbetning i ordenskapitlet.

*Richard Hove**

Malling, Ove, 1747–1829, historiker, gehejme-statsminister. * 10.12.1747 på Tårupgård ved Viborg, † 17.11.1829 i Kbh. (Holmens), begr. i Gentofte. F: godsejer, borgmester i Viborg Peder Pedersen M. (1717–79) og Charlotte Hylleborg Storm (1727–1801). ~ 9.2.1781 i Gentofte (?) med Christiane Beck, døbt 13.3.1761 i Kbh. (Petri), † 30.6.1834 på Frbg. (Holmens), d. af plantageejer i Vestindien, kancelliråd Jens Michelsen B. (1721–91) og Louise Sophie Hagen (1737–77). – Far til Peder *M.

M. var søn af en driftig og mangesidig interesse-ret landmand der kort efter sønnens fødsel købte hovedgården Astrup i Salling. I denne fjerne provins hvortil fremmede kun nåede yderst sjældent voksede drengen op, og sammen med en ældre bror fik han undervisning i hjemmet af privatlærere. En teologisk student underviste drengene i de klassiske sprog, mens en bortrømt soldat fra Strasbourg af god familie lærte dem fransk og tysk. Solide kundskaber også i de levende sprog anså faderen for en absolut nødvendighed. Et par udbytterige år tilbragtes i Viborg lærde skole, men 1761 vendte M. hjem og blev atter af privatlærere indstillet til examen artium der blev bestået 1763. Efter faderens udtrykkelige ønske, men noget modvilligt forberedte han sig derpå til teologisk embedseksamen som han erhvervede 1766. M. læste hjemme til denne eksamen, hvad der på det tidspunkt var ret almindeligt for studenter fra de fjernere liggende provinser. Ved siden af eksamenslæsningen havde M. rigelig tid til at dyrke sine særlige interesser, dansk litteratur og historie, og takket være faderens ret righoldige bibliotek erhvervede han hurtigt betydelige kundskaber i disse fag. Som huslærer i forskellige adelige familier havde han lejlighed til yderligere studier, og han optrådte snart selvstændigt i litteraturen. I de skrifter som Selskabet for de skønne videnskaber udgav fik han optaget et par oder og et digt til arveprinsen, og han sluttede sig inderligt til den kreds af forfattere som først F. *Sneedorff og derpå Ove *Høegh-Guldberg var midtpunktet for. En dyb interesse for modersmålet og en medfødt evne til klar og ren fremstilling i det danske sprog bandt ham med faste bånd til denne kreds.

For hans fremtidige løbebane fik bekendtskabet med Guldberg en overordentlig betydning. Netop i disse år fæstnedes Guldbergs stilling, og han ville gerne gøre noget for sin unge ven. En tid lang arbejdede han på at skaffe ham en lærepost

i dansk sprog ved Kiels universitet, men da dette ikke ville lykkes, overdrog han ham det vigtige hverv at forfatte en lærebog i Danmarkshistorie til brug for de latinske skoler efter den plan der var opridset i forordningen af 11.5.1775. Rige pengemidler blev stillet til hans rådighed, således at han i ro og mag kunne hellige sig det krævende arbejde, og 1777 udkom værket under titlen *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere*. Det ville være uretfærdigt mod forfatteren at anlægge en strengt videnskabelig målestok over for denne bog, men det er en ubestridelig kendsgerning, at den i et par menneskealdre fik overordentlig betydning for vækkelsen af historisk interesse i vide kredse, og at den blev en folkebog i ordets bedste betydning. B. W. *Luxdorph udtalte straks, at han ikke nylig havde læst en bedre bog, og den kom i adskillige oplag og blev endog oversat på de tre verdenssprog. Værket var planlagt som en række selvstændige historiske fortællinger der hver for sig skulle illustrere en værdifuld, menneskelig egenskab, og valget af disse var såre karakteristisk for tidens opfattelse. Øverst rangerede naturligvis den religiøse følelse, men umiddelbart herefter kom menneskekærlighed og højmodighed, og ved siden af de militære egenskaber som standhaftighed og taperhed havde de gode borgerlige dyder vindskibelighed og flid i studeringer fået en ikke ringe plads. I sin fritid syslede M. stadig med historiske emner og skrev et par portrætter af kendte ansigter inden for statsmandskredsen, men et større historisk arbejde fik han aldrig senere udgivet. 1809 modtog han, der fra 1795 havde ført tilsynet med „Kamrenes forenede Arkiv“, udnævnelse til kgl. historiograf og måtte som sådan affatte forskellige historiske betænkninger. Som formand for Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog (fra 1822) fik han sat fart i selskabets publikationer, og han var stadig optaget af at samle og få afskrevet vigtige historiske dokumenter. Det skyldtes således ham at L. *Vedel Simonsen blev sendt ud for at undersøge landets embedsarkiver. Til sine øvrige hverv føjede han 1823 chefstillingen for Det kgl. bibliotek, og sammen med C. E. *Werlauff gennemførte han en tiltrængt forbedring af bibliotekets lokaleforhold. I nær forbindelse med disse arbejder stod hans indsats for Sorø akademis genoprettelse. I modsætning til hertugen af Augustenborg ønskede M. akademets genoprettelse som en særlig forskole for statens embedsmænd. 1821 lykkedes det ham at gennemføre denne plan, og på hans personlige forslag fik de levende sprog og adelige idrætter som ridning og fægtning en vigtig plads på timeplanen. Danske embedsmænd måtte på ingen

Malling, Ove

måde være de fremmede underlegne i almindelig verdensmandsoptræden.

Efter M.s anlæg og personlige forudsætninger skulle man have ventet, at han havde foretrukket en historisk videnskabsmands fredelige og beskudne livsbane, men det kom til at gå ganske anderledes. Den betydelige succes han fik på værket *Store og gode Handlinger* åbnede ham mærkeligt nok adgang til et af de økonomiske kollegier. 1777 blev han kammersekretær i vest-indisk-guineisk rente- og generaltoldkammer, og da han først havde fået foden indenfor her, avancerede han støt og roligt. 1781 blev han kommitteret, 1797 deputeret og 1804 1. deputeret. 1809 forlod han definitivt generaltoldkammeret, i hvis praktiske administrationsarbejde han stede havde spillet en betydelig rolle. I de år M. tilhørte generaltoldkammeret var hans store arbejdsformåen og utrættelige virksomheds-trang blevet taget i brug på mange måder. Han var en virksom sekretær i den kommission der 1787 blev nedsat for „at undersøge adskillige Poster, Handelen, Told- og Finansvæsen angaaende“. På hans skuldre hvilede det store arbejde med at indsamle det nødvendige statistiske materiale der udgjorde fundamentet for de store økonomiske love, og det var endvidere ham der førte kommissionens mange forslag i pennen. Med særlig interesse deltog han i diskussionen om alle toldspørgsmål og udformede sine forslag under mottoet „jo mere Frihed, jo mere Liv“. I sine oprindelige forslag tog han til orde for en fuldstændig ophævelse af al told, men han fandt ved nærmere overvejelse ikke tiden moden til så radikalt et skridt. Ved toldloven af 1797 var det derfor først og fremmest Ernst Schimmelmans forslag der gik igennem, men dens klare og fortræffelige form og dens gode danske sprog var M.s særlige fortjeneste. Af andre betydelige love som M. havde andel i må nævnes loven om korn- og kvæghandelens frigivelse af 1787, loven om oprettelse af en dansk-norsk speciesbank af 1791 og loven om lavsvæsenets ordning af 1800. M.s positive interesse for tidens humane opfattelse af forsørgelseslovgivningens indretning fik sit tydeligste udslag under forarbejderne til Kbh.s nye fattigforordning af 1799, og han kom som en af direktørerne for byens fattigvæsen (fra 1798) selv til at føre loven ud i livet. Med megen varme udtalte Schimmelman sig om M.s faderlige interesse for de fattige i samfundet. Af andre vigtige hverv som M. beklædte i denne periode kan endvidere nævnes, at han 1791–1804 var direktør for Speciesbanken og Depositokassen og 1796–1811 medlem af den kommission der ordnede hovedstadens gældsforhold efter den store ildebrand. 1784–98 sad han som præsident for

landhusholdningsselskabet og holdt som sådan 1792 sammen med C. Colbiørnsen hovedtalen ved grundstensnedlæggelsen til Frihedsstøtten. En særlig omtale behøver hans virksomhed i den kommission der 1790–99 arbejdede med planlægningen af Evangelisk-kristelig Salmebog. Om dette arbejde udtalte han 1825 til Chr. D. „Reventlow at målet var „Christelige Sange i ædelt, opbyggeligt rensat Sprog, ikke for høit for Almuesmanden, ikke for lavt for de meer oplyste, intet uforstaaeligt, intet mystisk, ingen Klingklang“. Et sådant arbejdsprogram ville føre til sund opbyggelse og ikke forvilde ved ordspil.

I årene efter århundredskiftet modtog M. i form af nye hverv og nye opgaver beviser på den tillid regeringen stadig havde til ham. 1804–16 var han medlem af karantænedirektionen og udarbejdede en ny karantæneforordning. 1803 blev han 1. direktør for fødsels- og opfostringsstiftelsen og udnævntes 1897 til medlem af og 1810 til præsident for den betydningsfulde kommission der havde ansvaret for Sjællands og øernes provide-ring under krigen, og på eget initiativ havde han 1801 oprettet en kommission der samlede midler ind til kvæstede og faldnes efterladte. Et nyt, rigt arbejdsfelt fandt han 1805 som medlem (fra 1817 som bestyrende medlem) af direktionen for de lærde skoler og universitetet, og 1811 tiltrådte han kommissionen for Frue kirkes genopbygning. I slutningen af 1813 kaldtes han derpå sammen med en kreds af de mest indflydelsesrige kollegiechefer til et udvidet statsrådsmøde for at udtale sig om sit syn på landets øjeblikkelige vanskelige udenrigspolitiske stilling. M. tog ved det første møde til orde for, at man ved en henholdende politik skulle se tiden an; senere stillede han sig side om side med Møsting, krævede brud med Napoleon og antagelse af det østrigske mæglingsforslag.

I de nærmeste år efter Kjølfreden fik M. en væsentlig indflydelse på landets pengepolitik. Allerede 1813 var han blevet udnævnt til fung. overdirektør for Rigsbanken, og ganske naturligt blev han opfordret til at tage sæde i den kommission der under finansminister J. S. Møstings ledelse skulle føre løfteparagrafferne fra januarloven 1813 om bankens uafhængighed af staten ud i livet. M. tog meget ivrig del i denne kommissions arbejde og udarbejdede et selvstændigt forslag om en radikal inddragning af den store cirkulerende seddelmasse og om stabilisering af rigsbankdaleren. En fast dalerkurs var efter M.s opfattelse den absolutte forudsætning for Nationalbankens oprettelse, og han hævdede med stor kraft fordelene ved en hurtig deflationspolitik. Dog kunne han ikke trænge igennem med sine

forslag, og loven om Nationalbankens oprettelse blev derfor bygget over Møstings udkast. Det følgende års udvikling på pengemarkedet viste, at M. havde set rigtigt, og Møsting forsøgte 1819 at gennemføre en kursstabilisering ved en ekstraordinær inddragning af de cirkulerende sedler. Midlerne hertil skaffedes ved det såkaldte bankolån af 1819. 1824 optoges M., skønt af borgerlig herkomst, som medlem af gehejmestatsrådet, og han kom som sådan til at tage stilling til F. J. "Kaas" forsøg på at trænge A. S. "Ørsted ud af kancelliet. M., der i en tidligere periode af sit liv havde hævdet nødvendigheden af en frisindet trykkesfrihedslovgivning, afgav nu en lang skriftlig betænkning til fordel for Ørsted, og han lod den oplæse i gehejmestatsrådet da han på grund af sygdom var forhindret i at give møde. Kort efter døde han, og hermed forsvandt fra statsmandskredsen omkring Frederik VI ikke blot en vennesæl og ligefrem embedsmand, men også en værdig repræsentant for det århundrede der betragtede nidkært og uselvsk arbejde for det offentlige vel som det højeste formål. – Medlem af Danske selskab 1804, af Videnskabernes selskab 1806. Æresmedlem af kunstakademiet 1815. – Kammerråd 1779. Justitsråd 1781. Etatsråd 1797. Konferensråd 1804. Gehejmekonferensråd 1812. – K. 1809. S.K. 1811. DM. 1813. R. E. 1826. □Mal. af G. Fuchs og af E. Pauelsen (Fr.borg). Stik af G. L. Lahde, 1810, efter mal. af C. Kratzenstein-Stub, efter dette litografi 1869. Tegn. i samme type af Kratzenstein-Stub (Fr.borg). Mal. af samme, 1813. Mal. af C. A. Jensen, 1824 (Charlottenborg). Mal. af samme ca. 1827 (St.mus.), gentagelser (Sorø akad.; 1833 Fr.borg). Relief (kopi på Fr.borg), efter dette medalje af A. Koenig, 1827. Relief af C. A. Muhle efter C. Christensen udst. 1828. Mal. af C. V. Schenstrøm (Hofmangsgave). Relief af H. E. Freund, 1832 (graven; glyptoteket).

Autobiografi af O. M. i *Gemt og glemt. Minder fra gamle dage*, udg. L. Bobé og C. Dumreicher III, 1916 154–82 196–98. Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé II, 1896; VI–VIII, 1903–17. *Danske mag. 5.r.IV*, 1898–1901 30–33 54–56. *Luxdorphs dagbøger*, udg. E. Nystrom II, 1925–30. – J. P. Mynster: *Medd. om mit levnet*, 1854 (2. opl. 1884) 203 240. *Samme: Kirkelige lejlighedstaler II*, s.å. 252–57. Marcus Rubin: 1807–14, 1892 (reproudg. 1970). *Samme: Fr. Vls tid*, 1895 (reproudg. 1970). Edv. Holm: *Danm.-No.s hist. 1720–1814*, III,2, 1898; VI,1–2, 1907–09; VII,2, 1912. Axel Linvald: *Kronprins Frederik og hans regering*, 1923 (reproudg. 1978). *Sorø II*, 1928–31. Hans Jensen i *Hist. t. 10.r.1*, 1930–31 59 61 62 64. G. Norregård: *Freden i Kiel 1814*, 1954. *Samme: Efterkrigsår i da. udenrigspolitik*, 1960. – *Papirer i Kgl. bibl. og Rigsark.*

Harald Jørgensen

Malling, Peder (ved dåben Peter), 1781–1865, arkitekt. * 22.12.1781 i Kbh. (Petri), † 3.5.1865 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: senere gehejmestatsminister Ove *M. (1747–1829) og Christiane Beck (1761–1834). Ugift.

Seksten år gammel blev M. elev af akademiet. Da han 1800 havde vundet den store sølvmedalje modtog han et stipendium af kongen til videregående uddannelse; denne søgte han hos C. F. *Hansen i Altona hvor han fik en fortrinlig skoling. 1804 fulgte han med sin lærer tilbage til Kbh., fik fortsat arbejde på dennes tegnestue og udnævntes til konduktør under slotsbygningskommissionen. 1809 blev han Peter *Meyns efterfølger som stadsbygmester, et embede han beholdt til sin død, men som ikke bød ham større kunstneriske opgaver. 1810 fik han et rejsstipendium af staten og drog n.å. til Italien. I Rom sluttede M. sig til C. W. *Eckersberg og hørte til Bertel *Thorvaldsens intime kreds, men også til de tyske kunstneres lag søgte han tilknytning (F. J. Overbeck, Chr. Rauch). Han vandt G. F. *Hetschs venskab og overtalte denne til at følge med sig, da han 1815 vendte tilbage til Danmark. På rejserne ud og hjem havde han gjort længere ophold i Tyskland (München og Berlin) og vel der stiftet bekendtskab både med K. F. Schinkels nygotiske bestræbelser og med L. v. Klenzes nyklassicisme. Efter sin hjemkomst blev M. agreeret ved akademiet, medlem 1818, og overtog straks stillingen som søetatens bygmester efter Boye *Magens, men heller ikke dette nye arbejdsfelt kunne tilfredsstillende ham. Og de fleste monumentale bygningsopgaver i Kbh. var allerede tilfaldet C. F. Hansen. Kun inden for universitets- og skoledirektionens område fandt M. – sikkert hjulpet ved faderens indflydelse – en ret betydningsfuld virksomhed som arkitekt. Allerede 1816 leverede han sit første projekt til *Sorø akademis* nye bygning (efter branden 1813), 1822 fik han arbejdet overdraget. Bygningen der blev indviet 1827 er et holdningsfuldt arbejde, stærkt præget af Hansens stil, men dog med en personlig, mere skarp og tør karakter i den plastiske udformning og ledning. 1819 havde han fået bestilling på tegninger til en ny universitetsbygning. Hans projekter blev henlagt n.å. som for kostbare, men 1829 blev sagen genoptaget, nye udkast godkendt og bygningen derefter påbegyndt (indviet 1836). *Universitetet* betegner et afgjort brud med den da herskende Hansenske empire. Det lykkedes M. i dette arbejde at skabe et forbavsende selvstændigt værk, det ypperste monument i vor „romantiske arkitektur“, en meget talentfuld syntese af klassicistiske og middelalderlige stilelementer. Som nygotiker, den første i Danmark, formåede han

Malling, Peder

dog ikke at danne skole. Blandt hans få øvrige, ret konventionelle arbejder kan nævnes *rektorboligen i Roskilde*, 1821 og *Borchs kollegium*, 1823–24. Desuden har han bygget *tårnet på Bringstrup kirke*, 1814–18 og ledet adskillige restaureringer, bl.a. af *Ålborg bispegård*, 1819–20 og *Helligåndskirken i Kbh.*, 1845–46 samt givet tegning til *Tordenskiolds sarkofag og monument* i Holmens kirke, 1817. – Universitetets opførelse endte med et brud mellem M. og konsistoriums byggeudvalg der efter hans skøn havde gjort uberettigede indgreb i hans planer til bygningens indvendige dekoration. M. kom ikke selv til at fuldføre sit hovedværk. Og den Høyenske kreds mødte det med uforstående afvisning. Den idealt følende og højt kultiverede, men nok noget vanskelige kunstner trak sig krænket ind i sig selv og levede den sidste del af sit liv som en særling. □Tegn. af Vogel v. Vogelstein, 1815. Buste af Theobald Thielemann udst. 1872.

H. N. Clausen i Dansk ugeskr., 1835 nr. 190. Samme: Optegn. om mit levned og min tids hist., 1877 191–93. L. Engelstoft og E. C. Werlauff: Kbh.s univ.-bygningss hist., 1836. M. Mackeprang i Sorø II, 1928–31 291–311. Chr. Elling: Det klassiske Kbh., 1944 29–31 40–42. V. Villadsen i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj IV, 1980 203–29. – Papirer i Rigsark.

*Christian Elling**

Malling, Vilhelm Carl, 1901–77, ingeniør. * 23. 2.1901 i Ålborg (Frue), † 20.4.1977 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens kgd.). F: læge, senere amtslæge i Ålborg Einar Thorvald M. (1866–1934) og Bolette Eline Ingeborg Schousbo (1872–1950). ~ 1.7.1927 i Hellerup med Henni Emma Jørgensen, * 8.11.1906 i Vordingborg, d. af vinhandler Ludvig J. (1869–1933) og Julie Christensen (1873–1931).

M. blev 1919 student fra Ålborg og 1925 cand. polyt. S.å. ansattes han som sekretær ved Dansk byplanlaboratorium, en stilling som han beklædte til 1971. 1928–68 var han ansat i byplankontoret under Kbh.s stadsingeniørembede, de sidste 16 år som afdelingsingeniør. Herudover har han drevet virksomhed som rådgivende ingeniør ved byplanlægning. 1967–71 var han medlem af byplannævnet. M. har fort an i dansk byplanlægning fra dens barndom. Den første spæde, ikke levedygtige byplanlov fremkom samme år som han trådte til som sekretær i det kun få år gamle byplanlaboratorium. Han blev den drivende kraft i det oplysningsarbejde som var laboratoriets opgave. 1948–56 og 1966 redigerede han dets tidsskrift, *Byplan* til hvilket han stedsde har været en flittig bidragsyder, appellerende til fagfæller og kommunalpolitikere. På samme måde i *Nogle Byplanproblemer*, 1948 og II, 1951. Uden hans

utrættelige virksomhed havde byplanlægningen her til lands ikke været hvad den er idag.

Skønt født og opvokset i provinsen kendte M. Kbh. som kun få af byens egne børn. Han havde studeret Kbh. i fortid og nutid, i fortid ved genemployment af litteratur, også tidsskrifter og aviser og flittigt noteren af uddrag derfra. Fra disse uddrag hentede han materiale til sine rigt illustrerede by- og kulturhistoriske bøger *Rundt i byen*, 1959 og *København i søgelyset*, 1960. De henvender sig også til ikke-fagfolk. De er letlæselige og underholdende, men man skimter et pædagogisk sigte: Man skal vogte sig for at tro at byplanspørgsmål kan løses én gang for alle. Udviklingen går sin gang, tit anderledes end byplanlæggeren havde tænkt sig, og samfundets opfattelse ændres: Det indre Kbh. skal være forretningskvarter / der skal være beboelse i den indre by. – Gader i den indre by skal udvides / de gamle huse i den indre by skal bevares. Fornøjelig er den lille *Forargelsens huse*, 1964. I den kommunale administration var M. arbejdsmæssigt én blandt mange men i sin charmerende skødesløse optræden en ener. Hans virke i byens tjeneste skal ikke underkendes men det var som byplanlaboratoriets mand han markerede sig. 1965 indstiftedes på byplanlaboratoriets initiativ Civilingeniør V. Mallingens legat med det formål at fremme dansk byplanlægning.

Byplan XVII, 1965 If. Vagn Rud Nielsen sst. XXIX, 1977 nr. 3 120. Jens Simonsen i Hist. medd. om Kbh. Årbog 1977 259f. Helge Hørby i Træk af byens ansigt 1938–78, udg. Kbh.s magistrats 4. afd., 1978 4.

Gregers Hansen

Malling, Jens Vilhelm, 1846–1912, præst, forfatter. * 5.4.1846 i Ringsted, † 10.5.1912 i Odder, begr. sst. F: snedker, organist Christian M. (1804–80) og Anne Marie Jørgensen (1806–76). ~ 26.10.1876 i Dalum med Sofie Johanne Conradine Holm, * 30.3.1853 i Århus, † 21.8.1923 i Odder, d. af adjunkt, senere sognepræst i Dalum og Gamtofte Peter Alberg H. (1823–92, ~ 2° 1872 med Anna Fenger, 1837–1912) og Petra Caroline Stæger (1831–69).

M. tog lærereksamen 1865 fra Jonstrup, men samtidig med at han 1867–74 passede sin lærergerning i Veterslev mellem Næstved og Ringsted fortsatte han studierne i fritiden, blev student 1871 og cand.teol. 1876. S.å. blev han kappellan i Helsingø og et par år efter i Hillerød hvor han påvirkedes stærkt af digterpræsten C. Hostrup. 1881 kaldedes han til sognepræst for Ørum og Ørslev kloster hvor han virkede til han 1886 valgtes til valgmenighedspræst i Odder; her samlede han til sin død en stor menighed om en grundtvigsk forkyndelse der var velgørende fri

for svulst og fraser. M. nøjedes dog ikke med at være præst i Odder, men udvidede sin virksomhed til hele landet og var gennem mange år en meget søgt foredragsholder og oplæser. Han var en frihedselskende natur der kæmpede uforfærdet mod statens overgreb i kirke og skole. En år-række redigerede han friskolebladet *Baunen*; som udslag af denne stærkt fremtrædende interesse for skolen kan man også betragte oversættelsen af J.-J. Rousseaus *Emile*, 1897 og udgivelsen af den folkelige litteraturhistorie i to bind, *Fra Holberg til Chr. Richardt*, 1900–01 hvortil M. selv har bidraget bl.a. med afsnittene om J. H. *Wessel og C. Hostrup. Også gennem sit forfatter-skab ville M. være lærer for folket. Han har skrevet en række skuespil hvoraf de første, *En af Folket*, 1885 og *Paa Herregaarden*, 1887, var kendeligt påvirket af Hostrup mens de senere var langt selvstændigere og med held opførtes på Dagmarteatret. Endelig har M. udsendt flere fortællinger, *Fra Kjøbstadlivet i gamle Dage*, 1882, *En Frivillig. Fortælling fra Skolen*, 1889 og *Blændværk og andre Fortællinger*, 1902, der, som alt hvad han skrev og talte, var præget af retsind og lyssyn. □ Relief af Rasmus Guldborg på mindsten ved Odder valgmenighedskirke. Foto.

Selvbiografi i Solhverv. Baunens julebog 1909 100–18. – Joh. Elbek: V. M. Et foredrag, 1918. Esther Malling i Grundtvigske hjem i det 19. årh., udg. H. Begtrup I, 1929 78–97. Samme i Min far var præst, 1961 170–85. N. Clausen-Bagge i Menighedsbl., 1942 475–78 (opr. i forf.s Grundtvigske banebrydere, ny saml., s.å. 85–89). Jakob Lykke i Højskolebl. LXXI, 1946 160–62. Th. N. Holt i Vejle amts folkebl. 10.4.1946.

*Peder Hesselaar**

Malling, William Theodor, 1830–1913, grosserer. * 7.5.1830 i Stege, † 28.2.1913 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: købmand Lars Terpager M. (1797–1835) og Anna Regine Elisabeth Nicoline Schmith (1806–69, ~2° 1839 med købmand, skibsreder H. P. *Prior, 1813–75). ~ 27.9.1858 i Thisted med Christine Antoinette Bendixsen, * 21.10.1840 i Thisted, † 8.7.1881 i Kbh., d. af købmand og vicekonsul Frederik Carl B. (1803–72, ~2° 1849 med Amalie Pontoppidan, 1816–1901) og Mariane Emilie Augusta van Mehren (1809–48).

Efter at M. havde besøgt Grüners handelsakademi uddannedes han i stedfaderens forretning i Stege og fra 1847 i Kbh. 1849 fulgte en videre uddannelse i Leith, hvorefter M. 1850 fik ansættelse hos H. Pontoppidan & Co. i Hamburg. 1853 fik han kollektivprokura i dette firma og blev 1856 optaget som associé. I den anledning måtte han løse borgerskab som „Grossbürger“ i Hamburg for at kunne få giro i Hamburgs bank og måtte desuden aftjene sin hamburgske værne-

pligt som dragon 1855–60, hvorefter han blev fritaget for militærtjenesten af helbredshensyn. Krisen 1857 berørte M. på det føleligste, idet den ikke alene bragte ham et umådeligt arbejde og tab af hans tidligere opsparede penge, men også affødte krampetilfælde der plagede ham gennem flere år. Men i krisens værste tid lærte han til gengæld C. F. *Tietgen at kende; denne var sendt til Hamburg for at undersøge forholdene med eventuel hjælp til H. Pontoppidan & Co. for øje, hvilket firma stod i forbindelse med en lang række danske firmaer. M. forstod ved denne lejlighed at vinde Tietgens tillid, og det kom ham senere til stor nytte. Han vedblev i øvrigt at være associé i H. Pontoppidan & Co. som ikke blot opnåede lån i Danmark, men også tilbagebetalte det for tidsfristens udløb. Forholdene i Danmark udviklede sig imidlertid – efter at Pontoppidans ældste søn var indtrådt som associé 1871 – på en for M. utilfredsstillende måde, og 1878 udtrådte han derfor af firmaet og bosatte sig i Kbh. Her løste han straks grossererborger-skab og etablerede en kommissionsforretning i korn og en eksportforretning bl.a. med Carlsberg øl. Noget større omfang fik denne forretning dog aldrig, idet Tietgen ivrigt virkede for M.s indtræden i forskellige selskabers bestyrelse. Således var han bl.a. medlem af Privatbankens bankråd 1890–1906, fra 1901 som formand, og af bestyrelsen for De danske Spritfabrikker.

Fra sin købmandstid i Hamburg hvor M. nød stor anseelse hos hamburgske kolleger, og hvor æresposten som handelsdommer havde været ham tilbuddet, havde han erhvervet megen indsigt i mange internationale handelsforhold, og det var derfor kun naturligt at man fra forskellig side havde bud efter hans kundskaber og arbejdskraft. 1882–98 var han således handelskyndigt medlem af sø- og handelsretten, 1890–1904 formand for Kbh.s bedømmelses- og voldgiftsudvalg for foderstofhandelen og 1896–1904 for det tilsvarende udvalg inden for kornhandelen. 1886 blev han medlem af Grossererstetets komité og var 1897–1907 desuden næstformand. Under den daværende formand Fr. Th. Adolphs sygdom 1906–07 fungerede han som formand for komiteen. – Etatsråd 1900. – R. 1892. DM. 1898. K.² 1910. □ Mal. af Jul. Paulsen, 1906 (Privatbanken; Børsen). Foto.

Jul. Schovelin: Privatbanken 1857–1907. Berl.tid. 28.2.1913. – Levnedsberegning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Malling Hansen, Hans Rasmus Johan (ved døben Hansen, Hans Rasmus Malling Johan), 1835–90, døvstummelærer, opfinder. * 5.9.1835 i

Malling Hansen, R.

Hunseby, † 27.9.1890 i Kbh. (Jac.), begr. sst. (Garn.). F: senere lærer i Havlykke Johan Frederik Hansen (1810–39) og Juliane Marie Cathrine Matzen (1809–85). ~ 1° 8.9.1865 i Keldby med Catharine Georgia Heiberg, * 27.10.1841 i Kbh. (Trin.), † 3.10.1876 sst. (Garn.), d. af forstander for døvstummeinstitutet S. J. *H. (1810–71) og Engelke M. Rørdam (1814–55). ~ 2° 19.11.1880 i Kbh. (Matth.) med Anna Cathrina Maria Steenstrup, * 9.11.1842 i Kbh. (Frue), † 11.5.1897 sst., d. af auditør, senere byfoged i Frederikshavn Michael Vogelius S. (1809–55) og Abelone Antoinette Lyngbye (1814–1906).

Efter faderens tidlige død kom M. i huset hos lærer Rasmus Malling i Hunseby, og efter sin konfirmation blev han sat i malerlære i Maribo. Grev F. M. *Knuth til Knuthenborg tog sig her af den opvakte dreng, han kom på Jonstrup seminarium, og efter et treårigt ophold her tog han 1854 eksamen. Han var nu en kort tid hjælpelærer på Lolland, men blev – atter ved grev Knuths hjælp – sat i stand til at studere. 1858 blev han student og blev nu i begyndelsen af 1859 lærer ved Det kgl. døvstummeinstitut i Kbh. hvor han fandt en virksomhed der interesserede ham. Han opgav dog stillingen for at læse teologi, men studierne blev hurtigt afbrudt, da man ønskede en dansk mand til døvstummeinstitutet i Slesvig, og 1862 blev M. lærer ved og 1864 forstander for instituttet. Men ved krigens udbrud vendte han tilbage til studierne i Kbh. og tog 1865 teologisk eksamen efter kort forinden at være blevet konstitueret som forstander for Kbh.s døvstummeinstitut; endelig udnævnelse som forstander og præst fik han i sept.s.å. Med iver og interesse arbejdede han nu i denne gerning, og snart havde han et væsentligt resultat at opvise. Efter indstilling fra instituttet og fra Johan *Kellers private døvstummeskole resolverede ministeriet 1867 at der fremtidig skulle ske en sondring mellem de til undervisning indkaldte døvstumme børn, således at de egentlige døvstumme skulle oplæres på instituttet, mens de uegentlige og åndsdløve døvstumme henvistes til de Kellerske anstalter – den såkaldte danske deling. Herved var der vundet et vigtigt rationelt grundlag for undervisningen der for de uegentlige døvstummes vedkommende nu helt blev baseret på talemotoden, mens tegnetoden bibeholdtes på døvstummeinstitutet som dettes væsentlige undervisningsmåde. Dette skridt var imidlertid kun en begyndelse. Da instituttet i Kbh. ikke kunne afgive plads til alle Danmarks egentlige døvstumme, fremkom der fra M.s egen hånd 1879 et forslag om oprettelse af et døvstummeinstitut i Jylland for egentlige døvstumme hvor undervisningen udelukkende skulle ske efter talemotoden, og

ved hans energiske optræden blev døvstummeinstitutet i Fredericia oprettet 1881 med Georg Jørgensen som forstander. Talemotodens sejrige fremtrængen her i landet er i væsentlig grad blevet støttet af M. 1868 havde han besøgt en stor del af udlandets døvstummeinstitutter og set talemotodens gode resultater. 1872 var han en af lederne ved et møde i Kbh. af de nordiske abnormskolers lærere, og han var et virksomt og indflydelsesrigt medlem af en 1888 nedsat kommission der bl.a. foreslog at staten skulle overtage den Kellerske anstalt og overføre den til Nyborg, hvilket førte til loven af 11.4.1890, hvorefter den kgl. døvstummeskole for uegentlige døvstumme åbnedes 1891 med Georg *Forchhammer som forstander.

M. var teknisk begavet, og hans overvejelser angående et apparat der kunne gengive lydtegn hurtigere end det var muligt med håndskrift førte til opfindelsen af skrivekuglen. Han forbedrede den efterhånden, fik også støtte fra staten, men opfindelsen kunne ikke konkurrere med de lettere håndterlige og bedre amerikanske skrivemaskiner. Indførelsen af et nyt bespisningsreglement på døvstummeinstitutet 1877 fik M. til at begynde nogle daglige vejninger og målinger af instituttets elever, og de førte ham ind i omfattende studier. Han blev ikke stående ved at veje og måle nogle enkelte børn til spredte tider, men indførte daglige massevejninger år igennem og påviste herved at der er bestemte perioder i børns højde- og tykkelsesvækst, uafhængige af deres ernæring og beskæftigelse. Jævnvids hans sans for eksakte målinger nærede han en tro på at også kosmiske påvirkninger spillede ind. Gennem en række undersøgelser ville han påvise at perioderne i børnenes vækst og vægt skyldes kosmisk indvirkning, ja at alle organiske funktioner på jorden er uafbrudte og samstemmende intensitetssvingninger til hvilke impulserne udgår fra solen, idet de kommer i eller med dens varmestråler. Han udgav forskellige skrifter herom som han betegnede nok nummererede som „Fragmenter“; det var „Udsigtspunkter over store og rige Strækninger“, der yderligere skulle bearbejdes. – R. 1880. F.M.I. 1872. □ Træsnit 1882 efter foto. Afbildet på gruppebillede af Malthe Engelsted, 1884. Træsnit 1886. Buste af L. Brandstrup (Døveforeningen af 1866). Bronzere-lief af samme (gravstenen).

R. M. H. i Nord.t. for blinde-, døvstumme- og idiotskolen VI, 1872 46–50. – G. F. Heiberg: Slekten Heiberg, ny udg. Oslo 1942. C. Holten i III.tid. 30.10.1870; sst. 8.12.1872. C. Nyrop sst. 16.1.1876. Johs. Jørgensen i Det kgl. døvstumme-institut, udg. C. Goos, 1907. [F. Bech] i Opfindernes liv, udg. Helge Holst I, 1914 348–52. S. Jarris i Gabelsberger-stenografen XIV, 1924 nr. 2 8–12. Johanne Agerskov: Hvem er skrivekuglens opfin-

der. 1925. Arild S. Ebbe i Jonstrupbogen VI, 1928 3–25. Vilh. Larsen: Det kgl. dovstummeinstitut i Fredericia, 1930. [H. P. T.] Øjrum] i Tidsskr. for da. skolehygiejne XVIII, 1930 62f. Gustav Nylin sst. 1931 13–27.

A. Hansen*

Malmfred, † efter 1137, dronning. F: storfyrst Mstislav el. Harald af Rusland og Christine, en datter af den svenske konge Inge. ~ 1° med kong Sigurd Jorsalfarer af Norge († 1130). ~ 2° ca. 1132 med kong *Erik Emune, † 18.9.1137 på et tingmøde nær Ribe, s. af *Erik Ejegod († 1103) og unævnt frille.

M.s moster Margrete Fredkulla, kong Niels' dronning, synes at have virket for forbindelser mellem nordiske fyrstehuse, og det er derfor måske hende som bragte et ægteskab i stand mellem M. og den norske konge Sigurd Jorsalfarer ca. 1120, ligesom hun havde fået M.s søster Ingeborg gift med Knud Lavard. Med Sigurd havde M. datteren Christine der senere ægtede Erling Skakke. I slutningen af sin levetid forskød Sigurd M. og tog en anden hustru. Hun ægtede derpå sin søsters svoger Erik Emune ca. 1132 og delte hans skiftende skæbne under kampene med kong Niels og *Magnus; således fulgte hun ham på flugten til Norge 1133. Ved Eriks tronbestigelse n.å. blev M. dronning; om hendes senere skæbne vides intet.

P. A. Munch: Det norske folks hist. II, Kria. 1855. Hans Olrik: Knud Lavards liv og gerning, 1888. N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971 80 97 (under navnet Malfrid).

Jørgen Olrik*

Malmstrøm, Axel, 1888–1951, biskop. * 2.11. 1888 i Kbh. (Vor Frue), † 23.3.1951 i Viborg, begr. i Kbh. (Vestre). F: grosserer Jens Haagen M. (1860–1935) og Agnes Kierkemann (1864–1935). ~ 10.11.1916 i Kbh. med Hedevig Jahnzen, * 29.11.1889 i Kbh., † 17.3.1969 sst., d. af hovedkasserer ved De danske sukkerfabrikker Johan Frederik J. (1851–1924) og Marie Mortensen († 1928).

Fra sin tidligste ungdom blev M. præget af KFUM og den kristne studenterbevægelse. Alle-rede i sit hjem i Kbh. mødte han ledende personligheder fra disse kredse, heriblandt Olfert *Ricard. Sammen med S. Rehling og G. *Engberg må M. regnes for dennes arvtagere. Væsentligt for M. blev det dog, at han tidligt brød op fra det københavnske miljø. En studierejse til USA umiddelbart efter teologisk embedseksamen 1912 åbnede hans syn for kirkerens internationale arbejde og banede vejen for et livs-langt engagement i verdensmission og økumeni. Hjemkommet blev M. 1913–16 sekretær i Århus KFUM og derefter fra 1916–21 sogneprest i As-

sing i Vestjylland. I disse to perioder fik han praktisk skoling og fortrolighed med „græs-røderne“ i kirken. Både som sekretær og som præst på landet virkede han utrætteligt og initiativrigt, med den omhu og arbejdssevne der alle dage var karakteristisk for ham. 1921 kaldtes han tilbage til Kbh. som sekretær ved missionshuset Bethesda. 1925 udnævntes han til 2. reside-rende kapellan ved Kbh.s domkirke og samme år indvalgte han i bestyrelsen for Det danske missionselskab. Fra det tidspunkt blev M. den danske kirkes naturlige repræsentant ved internationale konferencer om mission. Samtidig udfoldede han et flittigt forfatterskab, dels om udvalgte profeter fra Det gamle testamente, dels om missionens aktuelle vilkår og problemer. 1936 valgtes han, med absolut flertal, til biskop i Viborg. Uanset bispeembedets omfattende arbejdsbyrde fortsatte hovedlinjerne i hans virksomhed frem til hans tidlige død 1951. Fra flere sider blev det forståeligt nok udtalt, at biskop M. sled sig op.

Vel som en af de sidste biskopper i folkekirken holdt M. systematisk visitats i alle stiftets menigheder. Forud for hans besøg tilgik instrukser af praktisk art, også med henblik på M.s velbefindende (hans helbred tålte ikke røg). M. og hans hustru, der var barnløse, udfoldede stor gæstfrihed i forbindelse med ordinationer og stifts-tævner og fik et nært forhold til mange præster og deres familier. Efter de vanskelige år under besættelsen formulerede præster i stiftet en adresse som udtryk for deres taknemlighed over M.s bispegering. Kritik fik han dog også at mærke, især under den svært gennemskuelige sag om pastor O. R. T. Hjort i Naur-Sir der efter tre års stridigheder resulterede i præstens afskedigelse. M. deltog i missionskonferencerne i Jerusalem 1928, Northfield, USA, 1935, Tambaran 1938 og Whitby, Canada, 1947 og viderebragte hver gang sine indtryk i artikler og bøger. I forbindelse med Tambaran-konferencen besøgte han sammen med sin hustru Det danske missions-selskabs missionsråd i Indien og beskrev dem i *En Indiensfærd*, 1940. De ledige aftener under besættelsen resulterede i det omfattende missionshistoriske samleværk *Evangeliet til Alverden I–III*, hvoraf sidste bind udkom kort før hans død. Som næstformand i missionselskabet gjorde han opmærksom på muhamedanermissionen som den nye store udfordring. 1946 blev M. formand for Dansk missionsråd og dettes forretningsudvalg, samt redaktør af Nordisk Missionstidsskrift. – M. kan vel ikke karakteriseres som en original personlighed, men fik alligevel, både som missionselskabets mand og som biskop, ved sin utrolige flid og viden stor betyd-

Malmstrøm, Axel

ning, især for brede kirkelige kredses forståelse for mission. Han var „som en søn, der gik med glæde i sin faders gård“ (Chr. Baun). □Mal. af Aug. Tørsleff (Viborg domk.). Foto.

Chr. Baun i Dansk kirkeliv 1951, 1952 98–101. C. Rendtorff i Nord. missions t. LXII, s.å. 65–69. Laur. Stampe sst. 70–89. – Papirer i Rigsark.

C. C. Jessen

Malmstrøm, Povl Egon, * 1917, civilingeniør. * 10.8.1917 i Kbh. (Islands Brygges sg.). F: tømrer Svend Aage Emil M. (1890–1969) og Johanne Christensen (1891–1964). ~ 28.3.1942 i Fredericia (Trin.) med Bodil Margrethe Peuckert Rasmussen, * 16.11.1917 i Kbh., d. af direktør Jens Richardt Emil R. (1878–1942) og oversygeplejerske Anna Magdalene Peuckert (1877–1946).

M. blev student fra Vestre Borgerdydskole 1935, cand.polyt. som bygningsingeniør 1941, var i de følgende år ansat ved forskellige rådgivende ingeniørvirksomheder og beskæftigede sig også med forskningsopgaver, bl.a. en undersøgelse om „svingninger i jord“, udført for Akademiet for de tekniske videnskaber 1956. Han stiftede 1950 eget rådgivende firma der hurtigt blev et af de forende inden for det rationaliserede byggeri, montagebyggeriet. Sammen med arkitekt Eske *Kristensen skabte han vore første egentlige elementhuse, bl.a. *Høje Tåstrup* og *Høje Gladsaxe*. M., der var en iderig og nyskabende ingeniør, projekterede et skolehjem til 200 børn i Grækenland til hvilket elementerne blev fremstillet i Danmark, og 1957 ansatte FN ham som ekspert ved oprettelse af et boligcenter på Island. M. har gjort en meget betydelig indsats for Dansk ingeniørforening. Allerede 1943 kom han ind i foreningens repræsentantskab som en af de dengang unge oprørere. 1948–54 var han formand for bygningsingeniørgruppen, 1948 kom han ind i hovedbestyrelsen, og 1962–66 var han foreningens indtil da yngste formand. I hans formandstid blev der vedtaget nye forenklede love, ligesom foreningens administration blev rationaliseret. Han har endvidere været formand for redaktionsudvalget for *Ingeniøren* 1951–53, for bestyrelsen for A/S Teknisk forlag 1966–71 og for Foreningen af rådgivende ingeniører 1967–70. M. var medlem af planlægnings- og byggeudvalget for Danmarks tekniske højskole og Danmarks ingeniørakademi samt af ministeriet for offentlige arbejders udvalg vedrørende byggeri i Kastrup 1957–72 og formand for den af samme ministerium nedsatte dommerkomité vedrørende den internationale idékonkurrence om en fast trafikforbindelse over Storebælt. Desuden var han medlem af planlægningsrådet for de højere uddannelser 1965–68 samt formand for under-

visningsministeriets udvalg vedrørende harmonisering af ingeniøruddannelserne 1966–68, og medlem af eksamenkommissionen (byggeteknik) for den under handelsministeriet hørende tekniske undervisning 1958–65. Han var 1965–71 medlem af Danmarks teknisk-videnskabelige forskningsråd samt af en lang række råd og udvalg vedrørende byggeriet. M. blev medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1961 og fik tildelt byggeriets produktivitetspris for 1963 og Stockholms Byggnadsforenings hederspris 1964. Æresmedlem af Dansk ingeniørforening 1972. – R. 1961. R.¹ 1966. □Foto.

Interview i *Ingeniørens* ugebl. 7.4.1962. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen

Malte-Brun, se Bruun, Malthe Conrad.

Malthe-Bruun, Kim (ved dåben Friis-Hansen), 1923–45, sømand. * 8.7.1923 i Edmonton, Alberta, Canada (St. Georges Church, Fort Saskatchewan), † 6.4.1945 i Ryvangen, begr. i Mindelunden. F: forretningsmand Erik Friis-Hansen (1896–1964, ~ 2° med Ethel Hammond) og Vibeke Malthe-Bruun (1901–79). Ugift.

M.-B. fødtes i Canada, hvortil forældrene var emigreret for at oprette et landbrug, og hvor M.-B. voksede op i nær kontakt med den vilde natur. Efter forældrenes skilsmisse kom han 1932 til Danmark for 1935 at blive optaget på Stenhus kostskole. Juni 1940 forlod han skolen med realeksamen for at blive elev på Søfartsskolen i Svendborg. 1941 fik han hyre og sejlede, blandt andet til Finland. Atter hjemkommet blev han elev på Ahms kursus og fik 1943 studentereksamen. Under studietiden havde han kontakt med modstandsgruppen Holger Danske. Han stak atter til søs for i sept.1944 at gå i land for definitivt at kæmpe i modstandsbevægelsen, tilknyttet Studenternes efterretningstjeneste. I okt. førte han sammen med en kammerat fra modstandsbevægelsen en toldbåd fra Vordingborg til Sverige for en uge efter at vende tilbage til Danmark, skjult på et transportskib. 19.12.1944 blev han arresteret af Gestapo, indsat i Vestre fængsel og derfra overført til Frøslevlejren. Marts 1945 førtes han atter til Kbh., dømt af den tyske krigsret sammen med tre kammerater fra hans gruppe til døden 4.4.1945 og henrettedes to dage efter i Ryvangen. – Efteråret 1945 udgav M.-B.s mor bogen *Kim. Uddrag af Dagbog og Breve*, der dækker tiden fra Danmarks besættelse til afskedsbrevet 4.4.1945. Bogen, der er oversat til syv sprog, giver et smukt portræt af en frimodig, tidligt modnet ung mand der af afsky for besætt-

telsesmagten og i fuld bevidsthed om farerne gik ind i frihedskampen. □Tegn. af Jørn Glob ca. 1950–54 efter foto (Fr.borg). Foto.

Kim. Uddrag af dagbog og breve, udg. Vibeke Malthes-Bruun, 1945 (ny udg. 1974). K. M.-B.: Jeg har vandret ad en vej, som jeg ikke har fortrudt . . . Breve, 1945. De sidste timer, 1945 184–87. De sidste breve fra dødsdomte frihedskæmpere i Europa 1940–45, 1964 45–47. – De fem onde år, red. Johs. Brøndsted og Kn. Gedde, 1945–47 315–21. Danm. under besættelsen, red. Vilh. la Cour III, 1946 394 463f 466–68. Frit Danm.s hvidbog II, 1946 477. Faldne i Danm.s frihedskamp, udg. Ib Damgaard Petersen, 1970 279f. Bjarne Nielsen Brovst: K. M.-B. og krigen, 1980 (heri tidligere utrykte breve og dagbøger).

Uffe Andreassen

v. Maltzahn, J. L. Fr., se v. Moltzahn, J. L. Fr.

Mandahl-Barth, Georg Daniel, * 1910, zoolog. * 18.8.1910 i Kbh. (Hellig Kors). F: overretssagfører Erling Daniel Barth (1881–1969) og Kristine Martine Mandahl (1885–1957). ~ 24.6.1936 i Kbh. (b.v.) med fysioterapeut Gudrun Muchitsch, * 2.8.1910 i Århus, d. af buntmager Julius M. (1863–1918) og Caroline Henriette Møller (1867–1950). Navneforandring 1917.

Siden barndommen har M.-B. interesseret sig for snegle. Han blev student fra Østre Borgerdydskole 1929 og magister i zoologi 1936. N.å. blev han, allerede inden åbningen af Danmarks akvarium i Charlottenlund, ansat her som inspektør. På opfordring fra World Health Organization kom M.-B. fra 1950 tillige med i bekæmpelsen af den frygtede og vidtudbredte tropesygdom bilharziose (schistosomiasis) der forårsages af fladorme som har ferskvandssnegle som mellemvært. M.-B. har været på talrige studie- og indsamlingsrejser i Afrika og forestod fra 1951 „WHO Snail Identification Centre, Charlottenlund“ der bestemmer snegle indsendt af feltarbejdere i Afrika og af forskere. 1964 opførtes ved Danmarks akvarium Dansk bilharziose laboratorium der bekostedes af Knud Højgaardfonden og hvis drift især har været dækket af Danida, WHO og U.S. National Institute of Health. M.-B. var leder fra 1964–78, og forskningen har fra laboratoriets start især været koncentreret om snylternes og sneglenes taksonomi, snylternes larveøkologi og deres relationer til mellemværtsneglene samt til beslægtede arter som ikke bliver inficeret og som derfor vil kunne anvendes til biologisk bekæmpelse ved at udkonkurrere mellemværterne. Hertil kommer servicefunktioner og undervisning af u-landsstipendiater.

Frem til ca. 1950 skrev M.-B. artikler om akvarietechnik, en halv snes afhandlinger om fritlevende og parasitiske snegle samt disputatsen om de

primitive helicide landsnegle fra Madeira; den var antaget og forelå trykt i Tyskland 1943, men dukkede først op – som „krigsbytte“ – i Luxembourg i 1951, hvorefter doktorgraden tildeltes ham uden forsvar. Fra 1954 publicerede M.-B. udelukkende om afrikanske snegle, indledt med bogen *The Freshwater Mollusks of Uganda and Adjacent Territories* og 1958 fortsat med den store, skelsættende afhandling *Intermediate hosts of Schistosoma – African Biomphalaria and Bulinus*, om den komplicerede systematik og økologi hos de to snegleslægter der i Afrika optræder som mellemværter. Foruden en række mindre afhandlinger kom 1973–78 fem håndbøger under fællestitlen *A Field Guide to African Freshwater Snails*. Sammen med M. Højgaard skrev M.-B. 1942 *Fra Fiskenes Verden*, og i 50erne udgav han flere populære håndbøger på Politikens forlag. – Æresmedl. af Cercle zoologique congolais 1954. Novoprisen for udvikling af en metode til biologisk kontrol af bilharziosesnegle, 1975. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1951 176.
Torben Wolff

Mandelberg, Johan Edvard, 1730–86, maler. * 22.1.1730 på havet mellem Lifland og Stockholm, † 8.8.1786 på Charlottenborg (Nic.), begr. i Kbh. (Nic. kgd.). F: lakerer Johan Edvard M. († 1747 i Stockholm, ~ 2° med Maria Dahlmann) og Hedvig Sophia Lyding († før 12.7.1745). ~ 26.5.1781 i Kbh. (Petri) med Anna Margaretha Meyer, døbt 7.11.1751 i Kbh. (Garn.), † 5.5.1823 sst. (Trin.), d. af menig Frederik M. og Anna Catharina Dorothea Lange.

M. fik sin tidligste uddannelse hos sin far, men synes allerede i en ung alder at have specialiseret sig inden for landskabs- og batailliemaleriet, inspireret bl.a. af J. F. Lemkes slagbilleder. Fra de første år kendes såvel tegninger (scener fra Jesu liv, kopieret af M. som 14-årig efter Claude Gillet, Nationalmuseet, Stockholm) som oliemalerier (landskaber, på Bjärsölagård, Christineholm), slagscener og selvpotret (1751, Bjärsölagård). Navnlig i enkelte landskaber (*Fuglefangst*, Östergötlands museum, Linköping) viser M. en mere selvstændig, umiddelbar oplevelse af motivet. Et karakteristisk træk ved de tidlige værker er de stærke grønne afskygninger som også kendes fra den Schröderske kreds. Velydere sendte ham 1752 med M. G. *Arbien til Paris; her kom han i arbejde hos François Boucher og protegeredes af greve A. C. P. Caylus, den bekendte kunsthistoriker. Et par hyrdestykker fra den tid viser, at han ganske har tilegnet sig den duft og lethed som var mesteren egen. Han sluttede sig til den danske gruppe omkring Arbien og det

Mandelberg, Johan

lykkedes ham gennem denne, såvel som gennem Joachim *Wasserschlebe og C. G. *Pilo i Kbh. at komme i forbindelse med danske regeringskredse, så han 1754 fik bevilget en smuk understøttelse fra Danmark til sin videre uddannelse i Paris og Rom mod derefter at tiltræde den danske konges tjeneste. Da J. H. E. *Bernstorff 1755 ønskede en del dekorative arbejder til sit palæ, blev det gennem Wasserschlebe overdraget M. at levere 21 af disse, kopier efter Boucher o.a., og arbejderne faldt stærkt i bestillerens smag. M. rejste s.å. til Rom hvor det franske akademis direktør C. J. Natoire tog sig af ham med venlighed, og hvor han især sluttede sig til den Winckelmannske kreds og blev ven med Johannes *Wiedewelt og Peder *Als. En række tegninger fra studietiden i Rom og senere bevares i kobberstiksamlingen. M. tilegnede sig den nye retnings stærkere krav til dekorativ holdning og linjeføring og til en bredere og klarere farvevirkning. 1758 kom han til Kbh., og da hans italienske billeder ikke var ankommet, malede han hurtigt tre nye malerier, et historisk stykke, et bataillemaleri og et landskab, og på disse blev han i begyndelsen af 1759, samtidig med Wiedewelt, agreeret ved akademiet og antaget som medlem; han kaldes da kgl. batailleskildrer.

M.s akademiske løbebane var enkel; 1763 blev han professor, 1768 opnåede han en lønningsandel, og til sin død boede han på Charlottenborg. Han blev fra første øjeblik stærkt beskæftiget med arbejde for hoffet og dets stormænd og påtog sig ikke blot udførelsen af dekorative arbejder (loftsbilleder og dørstykker), men også malning, forgyldning og feltinddeling af rummene. Arbejdet var meget stort, og han anvendte i rigt mål sine elever som medhjælpere, hvad der ikke altid var til gavn for værkerne; men de unge kom tidligt til at tumle med større opgaver, hvilket fik betydning fx for Nic. *Abildgaard. 1759 modtog M. betaling for en *Ulysses og Circe*, og samtidig sluttede han kontrakt om levering af otte store malerier (å 200 rdl.) til kuppelsalen på Fredensborg, fremstilling af emner fra Iliaden. 1761 malede han plafonden *Neptun* til Kronborg, og han beskæftigedes yderligere på Fredensborg (1764 *Ceres*, *Bacchus*, *Diana* i marskalsfløjen, 1772 dørstykker med blomster), på Hørsholm, på Christiansborg 1766, loftsmaleri (skitse, Nationalmuseet) og dørstykker i ridder salen; 1775 værelserne til kronprinsen; 1776 til arveprinsen; 1778 udstyrelsen af Hofteatret, på Frbg. (verdensdelene) og Marienlyst. Samtidig leverede han dekorative billeder til Bernstorff (1765), til Ernst *Schimmelmanns palæ og A. G. *Moltke (Amalienborg). Det var oftest klassiske emner, pastoraler og allegoriske fremstillinger.

M. malede desuden en række efterspurgte staffelibilleder, især bataillemalerier med slag mellem kristne og tyrkere (St.mus., Charlottenborg, Gavnbø), livlige, vel udførte og dygtige arbejder i den Lemkeske genre; på St.mus. findes et hyrdebillede fra 1760 og to landskaber. Værker af M. i offentlig eje findes også i kobberstiksamlingen, Fr.borg, Nationalmuseet, i Stockholm, Kulturhist. mus. i Lund og Östergötlands museum i Linköping.

M. anvendtes desuden som den brugelige og opfindsomme kraft og yndede person, trods de forskellige kriser ved hoffet og i akademiet, stadig af de forskellige magthavere ved specielle lejligheder; han leverede decorationen ved Christian VII's formælingsindtog og på Ridebanen ved hans fødselsdag 1771 og tegnede nogle af forbillederne til den suite af kobberstik vedrørende kronprinsens opdragelse, Les amusements du prince royal, som J. F. *Clemens skulle udgive, men som hofrevolutionen satte en stopper for; han sørgede for decorationerne ved enkedronning Sofie Magdalenes castrum doloris 1770 og ordnede teatret på Fredensborg ved enkedronning Juliane Maries fødselsdag 1778. Samtiden satte ham højt, i den senere tid vel mest på grund af hans småbilleder. Han kom stilmæssigt til at passe vel ind i den nyklassicistiske retning som i arkitekturen repræsenteredes af N.-H. *Jardin og C. F. *Harsdorff, og hans væsentligste interiørdecorationer er udført i samarbejde med disse. M. var dog på ingen måde banebrydende i sin kunstneriske virksomhed. Til Wiedewelt var han knyttet med stærkt venkab, og han fremhæves i flere kilder for sit sympatiske og retskafne væsen. □Selvportr. malet 1751 (Bjarsjölagård). Mal. af L. G. Blanchet, 1756 (Charlottenborg) og P. Als, 1758 (Fr.borg), efter dette stik af J. F. Clemens, 1773. Tegn. af J. Wiedewelt. Min. af C. Høyer ca. 1775 forestiller formentlig M.

F. J. Meier: Efterretn. om Fredensborg slot, 1880 153. Th. Oppermann: Kunsten i Danm. under Fr. V og Chr. VII, 1906. Mario Krohn: Frankrigs og Danm.s kunstneriske forbindelse I-II, 1922. V. Thorlacius-Ussing i Rom og Danm., red. L. Bobé I, 1935. Samme i Kunstmuseets årsskr. XXXI-XXXII, 1944-45 115-201. Sig. Schultz i Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen I, 1936. L. Swane i Danm.s malerkunst, red. E. Zahle, 1937 (4.udg. 1956). Samme i Danske tegn. I, 1945 55-58. Chr. Elling i Nord. t. för vetenskap, konst och industri ny ser. XIV, Sth. 1938 491-506. Bo G. Wennberg: Svenska målare i Danm., Lund 1940 (heri værkfortegn.). Jan Steenberg: Fredensborg slot, 1969. Christiansborg slot, red. Kr. Hvidt m.fl. I, 1975 303f 367. I. Hjorth Nielsen i The Burlington mag. CXXI, London 1979 439-43.

Birgitte Bøggild Johannsen (O. Andrup)

van Mander, Karel (II), 1579-1623, maler, gobelinfabrikant. * 1579 i Koortryk, † 26.2.1623 i

Delft. F: maler og kunstsribent Karel v.M. (1548–1606). ~27.1.1608 med Cornelia Rooswijck, † 1654 i Kbh., d. af Jan Engelsz R. – Far til Karel v.*M. (ca.1609–70).

Uddannet af faderen og stærkt præget af Haarlemmer-skolen virkede v.M. ikke blot som maler (medlem af St. Lucas gildet 1613), men arbejdede tidligt med tegning af forbillederne (patronerne) til gobeliner. Han opnåede 1604 ansættelse i Franchoy's Spierinx' store værksted, men under kummerlige økonomiske vilkår. Forskellige forhold bevirkede at han 1615 sammen med kunstneren Grimani og en tysk rigmand Nicolai Snouckaerts fra Querfurth selv startede en fabrik. v.M. kom i forbindelse med Danmark, rejste 1616 til Christian IV på Skanderborg og sikrede sig leverancer af en meget kostbar suite tapeter til udsmykning af riddersalen på det nybyggede Fr.borg; de skulle forherlige kongens liv og sejrvingerne i den skånske krig. v.M. besøgte da de steder som skulle afbildes. Efter knap tre års forløb kunne han på en rejse til Danmark aflevere atten store pragtfulde gobeliner til kongen på Fr.borg; han fik yderligere bestilling på fire supplerende tapeter og leverede i den følgende tid desuden andre stykker, bordtæpper o.l., alt til kongens udelte tilfredshed. Han fik også andre store kunder, i Holland fx prinsen af Oranien. Der opstod imidlertid bitter strid mellem kompagnonerne, og det kom til de voldsomste scener; til sidst gav v. M. Snouckaerts pant i sine fordringer på kongen, men døde pludselig. Enken flygtede med sine otte børn til Kbh. hvor kongen skyldte dem penge, og hvor hun havde uafsatte gobeliner liggende (på Fr.borg), og gav sig under Christian IV's beskyttelse. Der begyndte nu her og i Holland en række processer som ikke altid faldt ud til hendes fordel; til slut synes hun dog at have fået gobelinerne fri. Hun var 1624 og 1628 i Holland, men vendte tilbage til Kbh. Hendes børn knyttedes hovedsagelig til Danmark og hertugdømmerne. – v.M. var, som hans arbejder viser, utvivlsomt en betydelig kunstner. De danske gobeliner brændte 1859 på Fr.borg, men der eksisterer andre fra hans fabrik. Man har intet sikkert maleri fra hans hånd, men Gavnø-billederne af prins Frederik (III) og prins Ulrik er henført til ham.

F. R. Friis: Saml. til da. bygnings- og kunsthist., 1872–78. Samme: Bidrag til da. kunsthist., 1890–1901. Frederiksborg II, ved Fr. Beckett, 1914. O. Andrup i Kunstmuseets årsskr. 1932 104–40 og 1933–34 141–82.

*O. Andrup**

van Mander, Karel (III), ca. 1609–70, maler. * ca. 1609 i Delft, begr. 6.4.1670 i Kbh. (Petri k.). F:

Karel v. *M. (1579–1623) og Cornelia Rooswijck († 1654). ~ca. 1630 med Maria Fern, begr. 7.2.1680 i Kbh. (Petri k.), d. af købmand Nicolaus F. († 1645).

M. var ca. 14 år gammel, da faderen døde 1623 og moderen drog til Danmark med sin borneflok. Han kan altså have medbragt stærke indtryk fra Delft, og han var hele sit liv nært knyttet til Holland gennem familie og bekendtskaber. Sin egentlige uddannelse til maler må han have fået i Danmark. Måske startede den i Helsingør hos Pieter *Isaacs der døde 1625, det år M. angav han kom til Kbh. Her blev han nok optaget i et værksted der malede for kongen; der var flere, for allerede 1630 gjorde han det selv. Af betydning for hans ydre skæbne var moderens forhold. Fra begyndelsen af 1630'erne er der sikre vidnesbyrd om, at hun drev en betydelig forretning, leverede bl.a. krydderier til hoffet, og i 40'erne ejede hun en ejendom ved stranden, byens bedste forretningssted; sønnen Raphael havde bod på Børsen. Man må antage, at M. blev gift ca. 1630. Senest 1641 fik han egen bolig ved lejemål i Læderstræde. Han holdt huslærer til sønnen Carel van Mander den unge som året efter Cornelias død 1654 blev indskrevet i købmandslavet. Omkring 1650 erhvervede M. en stor gård på Østergade (hvor nu nr. 15 ligger) som han i løbet af kort tid gjorde til et berømt sted. Under svenskekrigene 1658–60 blev den gæstegård, vel den fornemste i byen. Hugues de Terlon boede her altid, når han var i Kbh., og M. oplevede den triumf, at admiral J. Opdam fik anvist kvarter her, da han ankom med hjælpeflåden. Efter krigen nævnes mange gesandter som gæster og endog fyrstelige personer. Dette må nævnes, fordi M. ikke blot drev forretningen. Han omgikkes gæsterne, flere af gesandterne var hans venner, det var kendt af alle; det mest forbløffende er, at han stod på en fortrolig fod med en mand som Hannibal *Sehested. Hvorom alting er, alene som ejendomsbesidder og ved virksomheden som gæstgiver hørte M. socialt til Københavns højeste borgerlige lag, var omgangsfælle med købmænd og storhåndværkere, digtere og universitetsprofessorer.

Af kildematerialet, som ganske vist ingenlunde er dækkende, får man det bestemte indtryk, at M. straks fra 1630 trådte frem foran de ældre, ikke ubetydelige malere Remmert Petersen, Reinhold Thim, Morten *Steenwinckel o.a., som den der malede kongens portræt som andre fik at kopiere. Kongen havde et værelse hvor han „plejede“ at sidde for M. Da ingen malerier med sikkerhed kan tilskrives M. i denne periode har man forsøgt at ræsonnere sig frem. Der optræder netop omkring 1630 en ny portrættype af

Christian IV der fortrænger andre maleres; den bliver benyttet af David Bailly, Adriaen Muiltjes og Remmert Petersen. Intet ville være naturlige, end at den var skabt af M.; gennemslagskraften har skyldtes et rigere talent. Et halvfigursportræt af Chr. IV på Gavno kan være et eksempel på hans arbejde. Et helfigursportræt af den udvalgte prins, han leverede til Malmohus, synes bevaret gennem en kopi som Andreas Kielsen udførte 1654 til byens rådhus hvor den endnu hænger, og et portræt af ægtefællen Magdalena Sibylla fra disse år (Rosenborg) er formentlig også malet af M. Ved det store bilager 1634 stod han, i samarbejde med Simon de *Pas, for udsmykningen af balleterne. Ved andre lejligheder synes han at have samarbejdet med Morten Steenwinckel. Han var endnu ung, des mere lovende, så Christian IV tilstod ham understøttelse til en udenlandsrejse for uddannelsens skyld. Den slags forekom sjældent. Rejsen blev skelsættende. Han var i udlandet to-tre år, 1636–38 eller 39, besøgte Holland, hvor han må have opholdt sig i Rembrandts atelier, og Italien. Mere kan man ikke sige med sikkerhed. Resten af sit liv levede han på indtrykkene fra denne rejse; det sandsynligste er, at han ikke mere kom til udlandet.

Hjemkomsten skete på et tidspunkt hvor store ting var i gære for kunsten i Danmark. 1639 forhandlede Simon de Pas i Nederlandene om formidable bestillinger til den danske konge, fortrinsvis med Gerrit Honthorst. To hollandske malere søgte ved denne tid til Danmark, M.s morbror Engel Rooswijck og Abraham *Wuchters, og begge kom i arbejde for kongen. Det viste sig, at M. ved sin hjemkomst var selvskreven til en førerstilling. 1640 leverede han tre store helfigursbilleder af kongen, det ene hænger nu på Hampton Court. M. havde et smittende humor, var frodig i sit arbejde, selvstændig og selvsikker og fuld af initiativ. Han har haft med Albert *Haelwegh at gøre lige fra dennes komme til Danmark ca. 1643, for de syv første plader han stak her, et års arbejde, måske to, tilhørte siden M. De må være stukket for hans regning og han har derved sikret den fremragende kobberstikkers etablering; M. har formodentlig skaffet ham hertil, og han blev hans mest trofaste arbejdsfælle. M. har derfor givetvis også kendt Abraham Wuchters, Haelweghs svoger, ven og samarbejdspartner gennem mange år. At netop dette kunstnermiljø, disse tre mænds samkvem og samarbejde er forholdsvis vidtløftigt bevidnet er interessant, fordi de også kunstnerisk indtager en særstilling i datidens Danmark. Da M. døde, var det Wuchters der tog vare på hans minde ved at udsende hans kobberstukne portræt. Han

erhvervede M.s ufuldførte lærreder, og senere ægtede han Karel van Mander den unges enke. De første år af 1640erne udførte M. flere helfigursportrætter af *Chr. IV*, dels i den nævnte, kraftige, militære type (Fr.borg), dels en civil, hofmandsmæssig (Amalienborg). Begge udførtes tillige i ovale brystbilleder til stik af Haelwegh (mal. bl.a. Gavno). Hovedindsatsen er det store rytterbillede, 1643 (brændt på Christiansborg 1794) og replikker af det (Eutin, Fr.borg), særpræget både i komposition og stemning. Hesten er taget fra et maleri der tilskrives Morten Steenwinckel og som M. formentlig har været med til at male i sin ungdom. Dens profilstilling er næsten hieratisk. Det dragne sværd virker mere håndfast krigerisk end vanligt inden for denne genre, som den var gjort moderne af Rubens. M. udformede også en civil udgave af rytterbilledet til et stik af Haelwegh hvor sværdet er erstatet af en skødesløst holdt ridepisk. M.s rytterkomposition blev efterlignet af flere tyske fyrster. Af en anden art er nogle mindre gruppebilleder med kongen til hest (Rosenborg; forhen Orebygård). Efter 1644 lod Chr. IV sig male i profil, stilmæssigt en drastisk måde til at skjule, eller om man vil, fremhæve, det ødelagte øje. M. malede flittigt den udvalgte prins og gemalinde, bl.a. det store dobbeltportræt 1643 (Fr.borg) hvor ægtefællerne er opstillet med fyrstelig distance mellem sig, og ovale brystbilleder (Rosenborg) til stik af Haelwegh. Corfitz *Ulfeldt og *Leonora Christina anvendte ham meget. Han underviste kongedatteren i tegning 1642–43 og malede da et stort portræt af hende med den tamme ulv (Fr.borg), et af hans pragtstykker. Disse de tre højeste herskaber i landet lagde næsten helt beslag på hans tid, men andre blev også malet. Et ubekendt ægtepar, som står mere naturligt end prinsen og prinsessen ved siden af hinanden, hører dog til i et højt socialt lag (Fr.borg), hvad jo ret beset også gælder den søde *Ide Grubbe* (Ledreborg). *Hertug Frederik og Sophie Amalie* har også skullet males i stort. I hvert fald findes parret blandt nogle småbilleder der ligner udkast til store. Kongeskiftet blev heller ikke til skade for M. Under ingen af kongerne var der tale om ansættelse, forholdet var ganske frit. M. fik til opgave at udsmykke æresporten ved kroningen med billedlige fremstillinger og fik endnu mere at bestille for den nye konge, end han til sidst havde haft for den gamle. *Frederik III* blev portrætteret af mange forskellige kunstnere. Men M. blev den faste leverandør af kongelige portrætter til repræsentative formål og til gaver, helfigursbilleder (Fr.borg) i stor og lille størrelse såvel som ovale brystbilleder (Rosenborg, Statens museum for kunst, Fr.borg), og

portrættet af kongen blev udsendt i kobberstik af Haelwegh. Omkring 1650 malede han et stort billede af den lille *prins Christian* (Rosenborg) som blev beundret; Wuchters tog det senere som forbillede. I 1650'erne malede M. endvidere for en række højadelige slægter, helfigursbilleder af *Flemming* og *Lars Ulfeldt* og af *Jørgen Bielke*, ovale brystbilleder af *Henrik Bielke* (de nævnte på Fr.borg) og af *Hannibal Sehested* og hans hustru, kongedatteren *Christiane* (Wedellsborg) samt et stort gruppebillede med dette par (Gavnø). Krigen afbrød på ingen måde M.s arbejde. I hast måtte han levere tre miniaturer af kongen til gæsterne ved festen på Frederiksborg efter Roskildefreden. Det helt lille format var yndet af den alsidige kunstner (Rosenborg, Fr.borg). 1658 afsluttede han et storstilet projekt med 24 store hofstestykker af fremmede landes udsendinge til Danmark, fra den tartariske gesandt 1655 til et par svenske 1658. Serien blev ophængt på Frederiksborg og var et pragtfuldt skue. Krigen splittede den. En rest brændte på Frederiksborg 1859. Tilbage er fem hollandske admiraler der hænger på Skokloster som en del af K. G. Wrangels krigsbytte.

Enevældens indførelse betød en social omvæltning der afspejler sig i M.s kunst. *Prins Jørgen* blev malet (Fr.borg) i heroisk teaterkostume med en Rubensk love, hentet fra en allegori af Pieter Isaacsz. Halvbroderen *U. F. Gyldenløve* lod sig male både i oval og i hofstestykke som gesandterne (Statens museum, Fr.borg). Den store hele figur blev anvendt til *Eiler Holck og hustru* (Holckenhavn) og til den borgerlige generalpostmester *Poul Klingenberg og hustru* (centralpostbygningen) som alt for meget efterligner kongen og dronningen; regalierne er her papir og posthorn. Mere borgerlige at se til er den Gamborgske familiegruppe (Fr.borg), dog i selvfolende stort format og med draperi som baggrund. Samme opstilling benyttede M. til sin egen familie med selvportræt (Statens museum). – Portrætterne er på flere måder den vigtigste del af M.s kunstneriske indsats, måske dog især fordi hans maleri i andre genrer aldrig har været genstand for undersøgelse. Han malede hele sit liv andre ting. Hans ældste daterbare billeder er allegorier på syn og horelse i form af karakterhoveder, 1639 (Statens museum). 1641 malede han et stort maleri til Frederiksborg slotskirke og en akvarel af en papegoje til Leonora Christina. 1643 en skitse til den hellige treenighed (Trinitatis), og det store *Prins Svends lig findes*, efter Tasso (Statens museum); ved samme tid en festklædt, glansfuld neger (Ovesholm). 1653 skænkede han Petri kirke Hagar og englen. 1655 malede han en stor gruppe af det tartariske gesandtskab (Statens muse-

um) og tegnede et skib til medaljen Tandem af guld fra Guinea. 1665 leverede han to store billeder af Holger Danske og Dronning Clare til dansesalen på Kbh.s slot og om ved samme tid *Abraham og Melchisedek* til Frederiksborg. En stor serie malerier som illustrerer kærlighedsromanen Heliodorus (Kassel), de fire elementer (Gavnø) og en række loftsmalerier (Amalienborg, Gavnø, Holsteinborg) tilskrives ham, formentlig med rette. En del tegninger af ham er bevaret (kobberstiksamlingen).

M.s virke betød en fuldstændig fornyelse af malerkunsten i Danmark. Han repræsenterer den flamske hofkunst som Rubens og hans efterfølgere Joost Sustersmans, Anthon van Dyck og G. V. Honthorst førte ud over Europa. Honthorst har M. formentlig kendt, og meget i hans stil kan forklares ved ham. Der er paralleller af mindre betydning som Wijbrandt de Geest i Leeuwarden, Mathias Czwiczek i Brandenburg og Frans Luyckx i Wien som han næppe har kendt, men som udviser ikonografiske og stilmæssige ligheder. Hans ytringsform fik sit præg på udenlandsrejsen 1636–38, hovedsagelig i Nederlandene. Hos Rembrandt søgte han den flamske side, og mon han ikke har besøgt Rubens, den maler hans fremtidige kunder især beundrede. Endnu mere interessant er det, at han med flid gjorde sig til en del af det danske miljø. Han studerede de billeder, han forefandt i kongens samlinger, og benyttede dem. I de store portrætter bæres den barokke fylde og den udadvendte pågængelighed af en stramhed, der stammer fra Jacob van Doordt. Hans mest personlige særkende er de ovale billeder med blå baggrund. De er miniaturer i overstørrelse som en overdreven luksus, på én gang skarpt set og gengivet og derfor med et register så stort som klientellet, fra det milde til det dramatiske, *Valdemar Christian, Rebollo, Gabel og Frederik Günther* (alle Fr.borg).

Til sidst fangede samlingerne ham helt. Dokumentation var tidens løsen. Han kom i forbindelse med Thomas Bartholin og påtog sig at skabe grundlaget for de startede anatomiske tavler, hvormed han ville forny den videnskabelige litteratur, fik et lig udleveret til at male efter og tegnede under dissektionerne. Der kom ikke det ud deraf som Bartholin havde fablet om, men M. ofrede megen kraft derpå og udførte mange anatomiske billeder. Nogle interessante stik blev udført. M. var her med i en frontlinje, Bartholin var blandt Europas ypperste på sit felt. M. har portrætteret ham og andre af sine lærde venner, *Simon Paulli* (Rostock universitet), juristen *Henrik Ernst* (Fr.borg) og *Ole Worm*, ikke med blå, men med mørke baggrunde. I øvrigt havde de lærde mest brug for kob-

van Mander, Karel

berstik til deres bøger og til at sende til korrespondenter. Enkelte andre borgerlige og gejstlige blev portrætteret på samme måde. Allerede i begyndelsen af 1640'erne plejede M. fælles interesser med dansk museums væsens nestor Ole Worm. M. blev selv en foregangsmand som privat samler; så tidligt som 1654 var hans samling alment kendt og nævnt i litteraturen som tilgængelig for interesserede i gården på Østergade. I 1660'erne fik han flere opgaver for det kgl. kunstkammer, blev tilkaldt som sagkyndig fx ved udtagelse af ting dertil i Roskilde domkirke 1665. Kort for sin død blev han udnævnt til inspektør. Der er nogle få vidnesbyrd om hans virke; det var ham der ophængte Cort Adelers tyrkiske trofæer. M. var musikalsk, og han skrev vers, hvoraf nogle blev trykt, endog i Holland. Blandt hans digtvenner var de to store hollandske digtere Joost van den Vondel og Jan Vos, der begge har omtalt ham i deres værker. Det samme gjorde hans spanske ven, digteren og diplomaten Rebolledo. I samtidens kunstillitteratur, Cornelis de Bie og Joachim Sandrart, blev han omtalt med fynd. Men hans eftermæle led en krank skæbne på grund af sammenfaldet i navn med faderen og farfaderen. Bunden blev nået ved en grov fejlplacering og tilintetgørelse i et moderne standardværk (Sandrart-udgaven 1925). Herhjemme blev han naturligvis aldrig glemt på den måde. Men man må sige, at forskningen endnu ikke har viet ham den interesse, hans kunstneriske niveau og betydning har krav på.

□Min. af Alex. Cooper (St.mus.), efter denne kopi af F. Henningsen, 1899 (Fr.borg). Selvportr. med familie (St.mus.), gentagelse (Fr.borg), M.s portr. herfra stukket af C. Waumanns, efter dette tegn. af J. Kornerup, C. Bayer 1880 og C. C. Andersen. Mal. (Brahetrolleborg). Afbildet på Heinrich Hansens mal. af arvehyldningen, 1880 (Fr.borg). Relief af A. Paulsen udst. 1894.

L. Bobé i Pers. hist. t.2.r.III, 1888 271 277 290; IV, 1889 24. F. R. Friis: Bidrag til da. kunsthist., 1890–1901. Karl Madsen: Kunstens hist. i Danm., 1901–07 81–89. O. Andrup i Kunstmuseets årsskr. 1920 96–110; 1932 104–40; 1933–34 141–82; 1936 101–22. J. Sthyr sst. 1938 5–69 (m. fortegn. over M.s stik). L. Bobé: K. v. M.s gård, 1919. Samme: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. Elisabeth Valentiner: K. v. M. als Maler, Strasbourg 1930. Povl Eller: Kgl. portrætmalere i Danm. 1630–82, 1971. Samme i Livrustkammeren XII, Sth. 1971 161–86. E. Snorrason i Fund og forskn. XX, 1973 71–108.

Povl Eller

Mandix, Jacob, 1758–1831, rentekammerdeputeret, nationaløkonom. * 18.1.1758 i Kbh. (Garn.), † 22.5.1831 i Soro, begr. sst. F: regimentskvartermester, senere generalauditor Mauritz M.

(1717–87, ~2° 1771 med Anna Maria Lorentzen, 1727–91, ~1° 1748 med brygger Bernt Antony Plockross, 1716–70) og Lucie Marie Ursin (1731–59). ~6.6.1789 i Kbh. (Frue) med Margaretha Elisabeth Hvistendahl, døbt 21.1.1756 i Kbh. (Frue), † 30.8.1816 sst. (Helligg.), d. af kappellan ved Frue k. i Kbh. Mads Jensen H. (1714–77, ~1° 1747 med Margrethe Elisabeth Ursin, 1728–50) og Drude Mette Braëm (1719–66).

M. blev student 1774 fra Kbh. og tog i løbet af kort tid (1777–79) teologisk, juridisk og filologisk embedseksamen. Han fik et rejsestipendium på den betingelse at han skulle studere statsvidenskab og opholdt sig derfor 1781–83 i Göttingen hvis universitet var førende på dette område. Herfra drog han til England og Holland. En livslang karriere i statsadministrationen bragte ham 1822 stillingen som deputeret i rentekammeret. Efter sin afsked 1830 tog han ophold i Sorø hvor hans eneste datter var gift med B. S. Ingemann. I 1780'erne skrev han dels afhandlinger i månedsskriftet *Minerva*, således om borgerfrihed, om de høje kornpriser, dels recensioner i de af H. W. Riber udgivne *Lærde Efterretninger*, og han sluttede sig her i nogen grad til tidens liberale ideer. 1800 udgav han *Haandbog over den danske Landvæsen* I–II (2. udg. 1813, med et tillæg 1829). Senere påtog han sig udarbejdelsen af et par bogstaver i Videnskaberne selskabs danske ordbog og udgav 1820 sin håndbog *Om det danske Kammervæsen* med en indgående redegørelse for Danmarks skatter og afgifter. 1830 udgav han *Danmarks Tilstand for omtrent 60 Aar siden. sammenlignet med den nuværende*, og i sit sidste leveår skrev han *Om Danmarks Lovgivning i Christian V.s Tid*, 1831. M. var en redelig og samvittighedsfuld embedsmand med grundige kundskaber og et stille, bramfrit væsen. – Kammerråd 1800. Etatsråd 1812. Konferensråd 1829.

Breve til og fra B. S. Ingemann, 1879 193–95 201f. – B. S. Ingemann i Dansk litteraturtid., 1831 421–32 438–44.
P. Grønvold*

Mangor, Anne Marie, 1781–1865, kogeboogsforfatter. * 12.7.1781 i Kbh. (Nic.), † 16.5.1865 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: assessor i hof- og stadsretten Andreas Bang (1740–1801) og Anna Sybille Terkelsen (1746–1822). ~16.10.1800 i Kbh. (Frue) med cand. jur., fuldmægtig i hof- og stadsretten, senere grosserer Valentin Nicolai M., * 14.4.1770 i Viborg, † 4.4.1812 i Kbh. (Frue), s. af stadsfysicus C. E. *M. (1739–1801) og Marie E. Klagenberg (1743–1823).

Allerede som 31-årig blev M. enke og måtte slide hårdt for at forsørge sine tre små døtre og sig selv. Hun strikkede, syede kludedæpper og lignende håndarbejder som hun solgte, og hun forsøgte sig også som forfatter af fortællinger for børn. Men det blev madopskrifter som skabte hendes ry. Hun var en dygtig husmor og havde gennem år samlet på opskrifter. De gik i begyndelsen på omgang blandt venner og bekendte, og da alt blev gennemprøvet af M. så mængde, vægt og koge- eller stegetid var nøjagtigt og pålideligt angivet vakte de stor interesse. Tilskyndet af sine venner gik hun nølende med til at lade sine opskrifter trykke, så kunne folk købe dem hos hende. 1837 udsendte hun anonymt *Kogebog for smaa Huusholdninger* som fik stor udbredelse og var i høj grad påskønnet. 1840 fulgte *Syltebog for smaa Huusholdninger* og året efter *Fortsættelse af Kogebog for smaa Huusholdninger*. Disse tre bøger blev umådelig populære og genoptrykt i op mod et halvt hundrede oplag så de tilsammen når ca. ½ mio. eksemplarer. Selv i 1920'erne blev de anvendt på nogle husholdningsskoler og „Madam Mangor“ opnåede såvel berømmelse som indtægter, og så sent som 1966 kom et kommenteret udvalg af opskrifterne fra *Kogebog for smaa Huusholdninger* (ved Mogens Brandt), bogens 47. oplag. Det er i øvrigt M. som tillægges vendingen „Man tager et Sølvfad, en Sølvske. . .“. Børnene tænkte hun også på og skrev en *Kogebog for smaa Piger*, 1847. Men også ganske andre spørgsmål end mad, potter, gryder eller pander optog hende og hun blev dybt grebet af krigen 1864. Som det praktiske menneske hun var tænkte hun på hvordan netop hun kunne gøre en indsats, og hun fandt da på at skrive en kort og let forståelig *Kogebog for Soldaten i Felten*, 1864 som hun forærede til hæren i mange tusinde eksemplarer. – Foruden husholdningsbøgerne beskæftigede M. sig også med skriftligt arbejde af anden karakter. 1843 udkom *En Bedstemoders Fortællinger for sine Børnebørn* og 1852 *Tante Cousine* som er en familieskildring fra tiden før og efter 1800 der bygger på hendes egne erindringer og oplevelser. □Mal. af C. A. Jensen, 1835 og Em. Bærentzen, 1846. Foto.

F. E. Hundrup: Stamtbl. over Oluf Bangs efterkomme- re, 1875 50. N. Chr. Lunding: Mine forfædre IV, 1944. Nordstjernen 11.8.1895. Kvinden og samf. 6.11.1900. Johs. Steenstrup: Den danske kvindes hist. II, 1917 66f.

Inga Dahlgård (K. K. Nicolaisen)

Mangor, Christian Elovius, 1739–1801, læge. * 12.1.1739 i Gentofte, † 17.3.1801 i Kbh. (Hellig.), begr. sst. (Ass.). F: sognepræst Christian Siegfried M. (1701–58, ~ 1° 1733 med Elisabeth

Saur, † 1734) og Anne Gjertrup Wienecken (1715–79). ~ 13.7.1768 i Kbh. (Petri) med Marie Elisabeth Klagenberg, døbt 7.6.1743 i Kbh. (Petri), † 26.8.1823 sst. (Hellig.), d. af renteskriver, senere kommitteret, etatsråd Valentin Nicolai K. (ca. 1709–82) og Anne Holst (1722–94).

M. blev student 1756, privat dimitteret, og studerede derefter medicin og ganske særligt fodselsvidenskab under C. *Berger, til hvis bedste elever han hørte. Da han 10.5.1764 blev designeret til læge ved radesygehuset i Kristiansand, tog han medicinsk eksamen og 23.5. s.å. doktorgraden på en afhandling om obstetrisk exploration, hvorefter han rejste til Norge. Radesygehuset nedlagdes imidlertid efter halvandet års forløb, og han tog da til Kbh. hvor han begyndte at praktisere, men 1767 lod han sig udnævne til landfysicus i Viborg. Da dette fysisceembede med de lange og meget besværlige rejser blev ham for anstrengende flyttede han atter til Kbh., hvor han blev stadsfysicus og 1783 medlem af Collegium medicum og 1795 tillige dettes sekretær. Dette er i store træk M.s noget urolige liv, men hans virksomhed har sat spor alle de steder hvor han har været. I Norge interesserede han sig naturligvis særligt for radesygen, og han udgav 1793 en bog om denne sygdom og sin opfattelse af den. Der var delte meninger om sygdommens karakter, og spørgsmålet er først løst langt senere. På regeringens opfordring skrev han om radesygens behandling (1796). Formodentlig er hans interesse for Norge vakt under opholdet der, for han skal senere have haft væsentlig andel i at Norge fik sygehus flere steder, at der skaffedes nye lægestillinger og apoteker. Da han kom tilbage til Kbh. gav han sig til at praktisere og udgav 1767 *Et Land-Apothek*, en populær lægebog, oversat efter J. A. Darelus' Socken-apothek och några hus-curer, 1760 (forøgede udgaver 1791, 1803 og 1826). Mens han var i Viborg fik han 1771 privilegium på at anlægge et bogtrykkeri, hvorfra bl.a. udgik et lille blad, Den Viborger Samler, som endnu eksisterer som Viborg Stiftstidende. Han virkede for oprettelse af sygehus i Skanderborg og for kirurgikater i Randers og Århus. Mens han var fysicus i Viborg søgte han om at blive professor medicinæ designatus, men dette afsloges, og det lykkedes ham heller ikke at blive overmedicus på Frederiks hospital. I Næstved var han også meget virksom, udgav *Kort Underretning om Frugtsommeliges og Barselkoners Levemaade og Pleie*, 1779 og 1791 (3. opl. 1830) og fik oprettet Næstveds patriotiske selskab, hvorom han skrev 1783.

Hans virksomhed i Kbh. blev af stor betydning. Han var utrættelig med reformer og fik navnlig betydning ved sin del af arbejdet for den nye fat-

Mangor, C. E.

tiglov af 1.7.1799. Hele det store afsnit om sygeplejen skyldes ham, og den betegner et brud med de tidligere regler, hvorefter fattige syge ikke kunne behandles i deres hjem. Hele dette afsnit af loven er ganske fortræffeligt og er først ændret i den nyeste tid. Han fik omordnet forholdene på Almindelig hospital, idet han fik sygeafdelingen adskilt fra lemmeafdelingen, fik indrettet bad, rensningsværelser for indkomne syge, desinfektionsovn, bedre ventilation, bestemt besøgstid. Tillige fik han overlægen ligestillet med inspektøren og flere læger ansat. Han udgav en farmakopé for fattige, 1799, og han kendte alle under fattigforsorg og havde nøjagtige optegnelser om dem alle. Ligeledes havde han stor interesse for plejebørn, skrev om det Weimarske vajsenshus og børnenes fordeling i stæderne og på landet. For borgerdydselskabet nærede han meget interesse og ligeledes for skindodes rening, hvorom han skrev 1796. Han var i en del år recensent for Lærde Tidender. Som stadslæge var han tillige karantænelæge, og dette gav ham til tider et meget stort arbejde som endda var ret bekosteligt, da han selv måtte betale sin transport til skibene. Hans lønning var meget lille, og man var indstillet på at hjælpe på det ved at oprette et embede som viceborgmester for ham, men han døde inden han havde fået sin udnævnelse, og det blev hans efterfølger Jens *Bang der fik embedet. – M. var en meget betydelig mand med udmærkede kundskaber, med en utømmelig energi og med den største interesse for fattige og syge mennesker. Hans personlige væsen kommer på en smuk måde til syne i en brevveksling mellem ham og hans ene søn, Thomas Christopher (1775–1800) der også var læge, men døde kort før faderen. M. udgav den første samling Molbohistorier i 1770erne. □Silhouet af B. J. Greve (Med.-hist. mus.).

Brevveksl. mellem C. E. M. og hans søn i Militærlægen XXXIX, 1933 77–104. – Slægtstavlesaml., 1931 117f. K. L. Rahbek i Den danske tilskuer XI, 1, 1801 137–43. Samme: Erindr. IV, 1827 394–401. R. Nyerup i Kbh.ske lærde efterretn., 1801 143f. J. H. Bärens i Det skand. lit. selsk.s skr. 1806, 1, 300–414 (også som særtryk s.å.). Samme i Penia 1, 1806 33–58. S. Nygård i Saml. til jydsk hist. og top. 3.r.IV, 1904–05 245–54. E. Ingerslev: Mathias Saxtorph og hans samtid, 1913. G. Norrie: Af medicinsk fakultets hist., 1934. Øivind Larsen: Schiff und Seuche, Oslo 1968 124–26. C. Aaberg i Med. forum XXXIV, 1981 111–22.

Egill Snorrason (Gordon Norrie)

Manicus, Claus, 1795–1877, læge, redaktør. * 12.9.1795 i Gammelbykov, Sørup sg., Angel, † 14.9.1877 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.): F: snedker, bolsmand David Heinrich M. (1745–1829) og Anna Margaretha Schwennesen (1751–1832). ~9.7.1820 i Kbh. (Frue) med Chri-

stiane Rosine Juncker, * 11.6.1800 i Kbh. (Petri), † 3.4.1874 sst. (Garn.), d. af barber Carl August J. (ca. 1768–1801) og Karen Maria Paulsen.

M. blev student 1815 fra Flensborg hvor han allerede nogle år forinden var begyndt lærlingeuddannelse. 1817 fik han ansættelse som underkirurg ved søetatens 2. division og bestod 1818 eksamen ved Kirurgisk akademi for to år senere at blive udnævnt til landkirurg på Færøerne, fra 1827 med karakter af regimentskirurg. 1829 kom han tilbage til Eckernförde som regimentskirurg ved det slesvigske jægerkorps. S.å. blev han ordentligt medlem af Det kgl. medicinske selskab i Kbh. Under koleraen i Lauenburg 1831 gjorde han tjeneste der og i det østlige Holsten og Slesvig, bl.a. ved at opføre og indrette koleralazaretter. N.å. udsendes han til Hamburg for at iagttage koleraen for den nedsatte kolerakommission. 1832 blev han dr.med. i Halle og 1836 udnævntes han til læge ved Christians plejehus i Eckernförde. Denne stilling beholdt han til 1851. Under treårskrigen virkede han dog en tid som overlæge ved lazaretet i Haderslev og fra 1851 som praktiserende læge og redaktør i Flensborg. 1851–64 redigerede han det dansksindede, tysk-skrivne Flensburger Zeitung. 1864 flyttede han til Kbh. – M.s navn blev hurtigt kendt på grund af hans talrige artikler om faglige emner, men at det findes på Skamlingsbankestøtten skyldes hans fremragende indsats i den sønderjyske presses tjeneste i dens allerførste tid, hvor det var et særsyn at se en akademiker tage offentligt parti for danskheden. 27.12.1837 var han medunderskriver på ansøgningen til kancelliet om Dannevirkes udgivelse. Professor Christian *Flor havde opdaget hans journalistiske talent i Itzehoer Wochenblatt og ønskede at bruge ham som redaktør for det nye blad, men han undslog sig på grund af sin mangelfulde beherskelse af det danske sprog og af mangel på tid. Imidlertid bidrog han til Dannevirke som en uegennyttig og næsten overflittig skribent, særlig vendt mod opløsningen af statens enhed til fordel for helstaten. Modsat Flor og P. C. *Koch ønskede han at få særlig de højere klasser i tale, og det faldt i tråd hermed, at han efter treårskrigen overtog redaktionen af Flensburger Zeitung. Altid kamplysten over for slesvigholstenerne og ihærdig for oprettelsen af danske institutioner fortjener han ikke mindst tak for imødegåelsen af den tyske presses angreb på det danske styre mellem krigen. Medlem af flere lærde selskaber i udlandet. – Tit. professor 1859. – En søn Theodor Emil M., * 8.5.1823, † 16.5.1904, blev student i Rendsborg og studerede filologi i Kiel hvor han 1846 tog doktorgraden. Påvirket af faderen gik han imidlertid til den danske side og efter nogle år som

lærer i Slesvig hvor han blev afskediget 1864 rejste han til Kbh. Her blev han medarbejder ved, 1873 redaktør af Berlingske Tidende. Efter sin afgang 1896 skrev han daglig i bladet til sin død. R. 1886. DM. 1894. – R. 1845. □Træsnit af G. Pauli, 1877. Foto. – Navn på Skamlingsbankestøtten.

Hans Kau: Angelboen C. M.s levnedbeskr., 1903 (særligt af Nordslesv. søndagsblad, folkelig del, s.å.). P. Lauridsen: Da Sønderjylland vågnede I-II, 1909-11; IV, 1916; VI, 1918. O. Brandt: Geschichte Schl.-Holsteins, Kiel 1976 237-38.

Egill Snorrason (H. F. Petersen)

Manicus, Emil, se Manicus, C.

Mannheimer, Isac Noa, 1793-1865, rabbiner. *17.10.1793 i Kbh. (Mos.), †19.3.1865 i Wien, begr. sst. F: kantor ved Mosaik trossamfund Noa Isac M. (ca. 1754-1824) og Judithe (Jitte) Hirsch (ca. 1766-1839). ~28.11.1824 i Hamburg med Lisette Damier, *1.4.1799 i Hamburg, †25.11.1858 i Wien, d. af sproglærer Hirsch Israel D. og Fanny Wolf.

M. var kun fire år gammel da han begyndte at få undervisning i bibel og talmud. Hans udmærkede evner viste sig allerede i en ung alder. Han lærte foruden dansk også tysk og fransk hvad der var ganske imod den almindelige skik blandt de fleste jøder på den tid. Da Mosaik drengeskole blev oprettet 1805 måtte han gennemgå den, og 1808 blev han indmeldt i Frueskolen (Metropolitanskolen) hvorfra han blev student 1814. Han hørte forelæsninger over filosofi, filologi og særlig orientalske sprog. M. L. Nathanson støttede ham økonomisk da han allerede dengang havde udset M. til at muliggøre hans reformatoriske planer angående menighedens åndelige ledelse. 1814 blev det pålagt menigheden at ansætte en kateket der skulle undervise ungdommen i religion og derefter afholde en højtidelig konfirmation. M. blev ansat i embedet og afholdt 1817 den første konfirmation. Den ortodokse del af menigheden gjorde ingen indsigelse imod den i jødedommen ukendte gudstjeneste med danske salmer under orgelledsagelse i hvilken mændene deltog uden hovedbeklædning. Det var først da man begyndte at gå videre og i et lejet lokale indrettede en lignende andagtstime hver onsdag efter børstiden at der rejste sig en heftig protest. Striden hørte ikke op for disse andagtøvelser blev afskaffet (1821).

M. havde en meget vanskelig stilling. I hjemmet hos forældrene fandt han ingen tilslutning til sine moderne ideer, menighedens ledelse var ikke i stand til at beskytte ham mod den kulde der omgav ham i den store menighed, og hans ele-

ver, som forgudede ham, havde ingen indflydelse. Han søgte derfor (1821) en passende stilling i udlandet og besøgte Hamburg, Altona, Berlin og Leipzig. I Berlin fik han tilbud om en stilling, men var ikke tilfreds med forholdene og tog til Wien. Her havde jøderne endnu ikke ret til at danne menighed men forhandlede nu derom med myndighederne. Han talte tre gange i den gamle synagoge og hjalp ved udarbejdelsen af synagogeordningen, men til trods for gensidig tilfredshed tog han bort da afgørelse ikke kunne ventes i nær fremtid. Han ledede den reformerede gudstjeneste i efterårshelligdagene i Leipzig og rejste tilbage til Kbh. Næppe var han kommet hjem før en ny strid brød løs. Man ønskede nu også formen for konfirmationen forandret så at den ikke stødte an imod traditionerne, bl.a. at orgelspillet blev afskaffet. Ritualkommissionen gav oppositionen ret, og kancelliet sluttede sig dertil 1823. M. led nederlag og indsendte to måneder senere afskedsansøgning til kancelliet. I sommerens løb tog han til Berlin hvor han fik stilling som prædikant ved en reformeret privatsynagoge som han efter kort tids forløb måtte forlade da synagogen blev lukket af myndighederne. Han drog til Hamburg hvor han virkede som lærer og vikar ved reformtemplet indtil han i slutningen af 1824 nåede sine ønskers mål at blive kaldet til Wien som præst for den nyorganiserede menighed. Han virkede der i 40 år og indlagde sig stor fortjeneste. Han brød delvis med sin fortid og nøjedes med at give den traditionelle jødedom nye former således at den blev tilpasset det moderne livs krav hvorved han forstod at samle hele menigheden omkring sig. Han tog også del i det politiske liv som rigsdagsmand og nød høj anseelse blandt partifæller og modstandere; han gjorde sig særlig bemærket ved sin ordførelse 1849 ved behandling af forslaget om dødsstraffens afskaffelse. Som den første jødiske præst der indførte dansk ved jødisk gudstjeneste var han også den første der udgav danske prædikener holdt ved jødisk gudstjeneste (1819). Flere samlinger af hans prædikener på tysk blev udgivet efter hans død. □Litografi af J. Friedländer, 1837. Mal. af D. C. Blunck udst. 1848. Mal. af Fischel og af Edouard Kaiser, litografi af Kaiser, 1858. Medalje 1868.

Monatsschr. für Gesch. und Wiss. des Judenthums XX, Breslau 1871 276-83 331-36. Tidsskr. for jødisk hist. og lit. I, 1919 288-99 (breve). – G. Wolf: I. N. M., Wien 1863. Mannheimer-Album, udg. Majer Kohn Bisritz, Wien 1864. Moses Rosenmann: I. N. M., Wien 1915 og 1922. [Joseph Gutmann:] Festschr. zur Feier des 100-jährigen Bestehens der Knabenschule der jüdischen Gemeinde in Berlin, Berlin 1926. Josef Fischer i Jødisk familieb. V, 1932 nr. 2-4.

*Josef Fischer**

Mannheimer, J. H.

Mannheimer, Jacob Herman, 1835–90, grosserer, kommunalpolitiker. * 25.9.1835 i Kbh. (Mos.), † 1.3.1890 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. vestre). F: silke- og klædekræmmer Heymann M. (1795–1863) og Adelheid Bing (1813–85). ~ 17.1.1875 med Ida Fischel, * 19.8.1856 i Wien, † 11.12.1901 i Kbh., d. af kobmand Lipmann Samuel F. og Rose Henriette Mannheimer.

M. uddannedes dels hjemme, dels i London og loste allerede 1857 borgerskab som grosserer i Kbh. og etablerede sammen med J. Halberstadt firmaet *Halberstadt & M.* som imidlertid fik et alvorligt knæk ved krisen s.å. Det lykkedes dog firmaet ret hurtigt på ny at komme på fode, og som årene gik blev det et betydeligt firma inden for kornbranchen. M.s energi og initiativ strakte sig dog langt ud over forretningen, 1872–90 var han således medlem af so- og handelsretten, og 1883–90 formand for Kbh.s bedømmelses- og voldgiftsudvalg for kornhandelen. 1880–90 var han desuden medlem af borgerrepræsentationen og fra 1887 ordfører i budgetudvalget. Fra sit ungdomsophold i England havde han erhvervet sig et frisindet syn på mange forhold og nød som borgerrepræsentant stor anseelse. I politisk henseende var han højremand, men han tilhørte den del af partiet der 1881 virkede for Christopher Hages valg. Han var i øvrigt medlem af havnerådet, jernbanerådet, direktionen for Sparekassen for Kbh. og Omegn samt Privatbankens bankråd. I kampen mod drikkeriet og de dårlige beværetninger stod han som medstifter af Selskabet for billige kaffe- og spisehuse i Kbh. Ved hans død overgik en betydelig del af hans formue til J. H. M.s og Ida M.s f. Fischels legat til afhjælpning af nød og tvang. – R. 1887. □Træsnit 1890 efter fotografi. Foto.

Politiken 2.3.1890. Ill.tid. 16.3. s.å. [Harald Bing:] Porcellænsfabriken Bing & Grøndahl 1853–1903, 1903 91. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Manniche, Arner Ludvig Valdemar, 1867–1957, zoolog. * 19.2.1867 i Gundsømagle, Kbh.s amt, † 7.1.1957 på Frbg. hospital, urne på Gundsømagle kgd. F: sadelmagermester Salomon Ludvig M. (1821–1905) og Malene Johansen (1847–1932). ~ 1° 3.3.1894 i Estruplund sg., Randers amt, med Karen Bang, * 29.10.1872 i Store Sjørup, Estruplund sg., Randers amt, † 13.4.1936 på Frbg., d. af gårdejer Niels B. (1841–98) og Rasmine Jensen (1844–82). Ægteskabet opløst 1926. ~ 2° 17.3.1926 i Kbh. med Ingeborger Christensen, * 20.6.1899 i Esbjerg, d. af grosserer Søren Peter C. (1856–1903) og Hansine Sparlund (1855–1940).

M. voksede op i en naturskøn egn hvor han tidligt fik interesse for dyrelivet, og hvis fugle han ofte senere har skildret. Han tog lærereksamen 1890 (Jonstrup), var lærer først i Østjylland, dernæst 1896–1906 i Roskilde og dyrkede samtidig ivrigt ornitologiske studier. Da L. *Mylius Erichsen startede Danmark-ekspeditionen til Nordostgrønland (1906–08) blev M. antaget til at varetage undersøgelsen af pattedyr og fugle. Efter hjemkomsten nedsatte han sig en årrække som konservator og skindlagde mange fugle til E. T. *Lehn Schiølers samling. Senere blev han direktør for A/S Østgrønlandsk Kompagni og berejste i denne egenskab 1919 Østgrønland hvor han grundede fangststationer. Efter at firmaet var opløst blev M. biografdirektør. – Udbyttet fra Danmark-ekspeditionen bearbejdedes i *The terrestrial mammals and birds of North-East Greenland*. 1910 (fuglene også på dansk 1911); en populær skildring gav han i *Midnatssol og Mørketid*. 1909. Foruden mindre afhandlinger skrev han i 1926 *Danmarks Sangfugle*, og 1928–30 kom trebindsværket *Danmarks Fugleliv* (med indledning og illustrationer af Gerhard *Heilmann) (2. udg. 1939), den første egentlige afløser af N. *Kjærbøllings fugleværk. M. var ivrig jæger og foruden *Jægeren i Naturen*. 1925 redigerede han *Haandbog for Jægere*. 1932–35 (2. udg. 1945), hvortil han selv ydede store bidrag. Sin evne til at samle medarbejdere om større litterære foretagender viste han også som redaktør af værket *Danmarks Pattedyr*. 1935. – F. M. 2. 1908. □Mal. af Aage Bertelsen, 1907. Foto.

Interview i Politiken 17.2.1942. – Slægtstavlesaml., 1931 118. F. Salomonsen i Dansk ornithologisk foren.s t. LI, 1957 83f.

Torben Wolff (Hakon Jørgensen)

Manniche, Peter Laurits Rudolph, 1889–1981, højskoleforstander. * 21.10.1889 i Ølsted, † 15.2.1981 i Helsingør, begr. i Gundsømagle. F: lærer, sidst i Rye ved Hvalso, Niels Johan Laurits M. (1864–99) og Karen Jensen (1864–1926). ~ 21.3.1924 på Frbg. (Imm.) med Emmy Louise Monrad Frederiksen, * 10.12.1897 i Kbh., d. af tømmerhandler Carl Neergaard F. (1851–1902) og Karen Birgitte Monrad (1857–1928).

M. blev student fra Roskilde 1908, tog lærereksamen (Blågård) 1912 og blev 1918 cand.mag. i engelsk og kristendomskundskab. Han deltog som student i arbejdet i Kristeligt studenter settlement i Saxogade og blev især knyttet til voksenundervisningen i den grundtvigsk prægede højskole- og studiekredsforening for Kbh. Verdenskrigen 1914–18 udløste hos ham tanken om internationalt samarbejde i fredens tjeneste, og 1916 slap han til England hvor et ophold på

kvækerskolen Woodbrooke College ved Birmingham fik afgørende betydning for ham. 1919 lykkedes det ham at få oprettet en selvejende institution, Den internationale højskole, og 1921 erhvervedes en forfalden gård ved Helsingør i hvis lokaler, staldene iberegnet, skolen blev åbnet med en del engelske, tyske og danske elever. Sprogundervisning og praktisk arbejde skabte et frugtbart miljø og skolen voksede støt. M.s evne til at knytte betydelige personligheder til skolens styre og hans personlige inspiration som leder skabte efterhånden respekt om en højskole med „menneskelig Internationalisme“ som mål. Højskolen har i M.s tid haft elever fra næsten alle lande, flest fra de angelsaksiske, ligesom den har været præget af kvækernes praktiske kristendom og sociale sigte. På foredragsrejser fra Japan til USA og Canada skabte M. interesse for skolen og dens mål. – M. var en praktisk idealist der fastholdt sin ungdoms pacifistiske og sociale ideer og gjorde disse tanker levende for tusinder af elever og kursister. Efter anden verdenskrig og efter 1954 at have opgivet forstander-hvervet, tog han livfuldt del i det mellemfolkelige arbejdes nye former og fremhævede „udviklingslandenes“ behov for folkelig oplysning. 1952–53 var han UNESCO-delegeret i Burma. M. har udgivet: *Samfundsreformatoren John Ruskin*, 1918, *The folk high schools of Denmark and the development of a farming community*, 1926 (sammen med Holger Begtrup og Hans Lund), *Denmark, a social laboratory*, 1939, oversat bl.a. til kinesisk, *Rural development and the changing countries of the world*, 1969. □ Mal. af Grethe Søndergaard, 1949. Foto.

P. M.s erindr. i Kultur og folkeminder XXII, 1970 3–27. – Danm.s folkehøjskole 1844–1944, red. J. Th. Arnfred m. fl., 1944 186 199 230.

Morten Bredsdorff

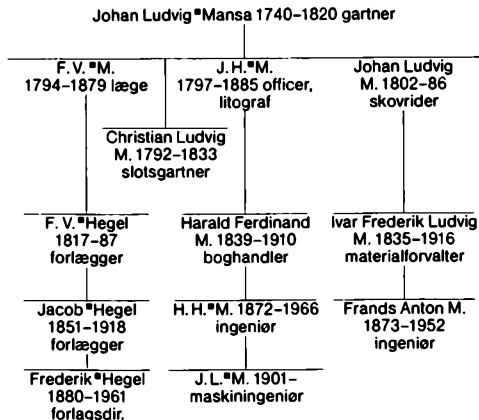
Mansa

Slægten M. kom til Danmark med slotsgartner Johan Ludvig *M. omkring 1762. Han var født i Rheinland-Pfalz, hvor faderen var slotsgartner.

H. H. Mansa: Oversigtsskemaer til „Mansa“-slægtens slægtsbog og stamtvl., 1949.

Hans H. Worsøe

Mansa, Frederik Vilhelm, 1794–1879, læge, medicinalhistoriker. * 19.1.1794 på Marienlyst ved Helsingør, † 1.10.1879 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: gartner Johan Ludvig *M. (1740–1820) og Louise Toxværd (1769–1853). ~ 21.12.1823 i Kbh. (Holmens) med Vilhelmine Bech, * 4.5.1804 i Tved, Svendborg amt, † 2.11.1851 i Kbh. (Holmens), d. af sognepræst

Christian B. (1766–1832) og Dorothea Marie Madsen (ca. 1767–1842). – Far til F. V. *Hegel. Bror til J. H. *M.

M. blev student 1812 fra Herlufsholm og tog kirurgisk eksamen 1818, hvorefter han 1820–23 var kirurgisk kandidat på Frederiks hospital under C. C. *Withusen. 1823 nedsatte han sig på Kbh.s Vesterbro hvor han fik en ikke ubetydelig praksis. – Tidligst vakte hans interesse for medicins historie særlig under påvirkning af J. D. *Herholdt, som han kaldte sin lærer og velynder, og 1831 tog han den medicinske doktorgrad ved universitetet i Halle som også andre kirurgiske kandidater dengang foretrak. Dissertationen var på latin og handlede om de mærkeligste epidemier i Danmark i middelalderen og lægevidenskabens samtidige tilstand. Af indledningen fremgår det, at det var hensigten efterhånden at udarbejde en fuldstændig udsigt over medicins historie og sygdomsforholdene i Danmark, og spredte bidrag hertil findes allerede i de sammen med Herholdt udgivne *Samlinger til den Danske Medicinal-Historie*, 1833–35. Imidlertid blev arbejdet på det stort planlagte værk dels sinket, dels afbrudt ved at der blev lagt stærkt beslag på M.s arbejdskraft på anden måde. Fra 1825 fungerede M. som bataljonskirurg med regimentskirurgs rang ved livjægerkorpset, til han 1835 overgik til søetatens lægekorps som divisionskirurg, og 1845 blev han denne etats chef (stabslæge), indtil sø- og landetatens medicinalvæsen 1868 forenedes; de første elleve år ved flåden fungerede han desuden som l. overlæge ved søetatens hospital. 1834–45 var han lægelig leder af den sindrige mekaniker og opfinder J. P. *Langgaards nyoprettede ortopædiske anstalt på Store Tuborg og bidrog til styrkelse af det nye speciale ved forskellige beretninger om virksomhed og resultaterne. 1840–68 var han som ivrig skandinav den danske generalsekretær for de

Mansa, F. V.

skandinaviske naturforsker møder. Allerede 1826 var han blevet medlem af det kgl. medicinske selskab, var dets sekretær 1831–35 og senere viceformand. Medlem af sundhedskollegiet var han 1846–74. 1831–53 blev han efterhånden medudgiver af forskellige medicinske tidsskrifter, hvoraf det vigtigste var Hospitals-Meddelelser, og af Maanedsskrift for Litteratur og Borgervennen, og han skrev ikke lidet i disse, både originale artikler, hvoraf en del historiske, og mange, undertiden ret kritiske anmeldelser, ligesom han udgav forskellige oversættelser, fx af populære lægelige værker. Allerede 1833 var han flyttet til selve Kbh., og hans praksis forøgedes hurtigt. Han skildres som en mild og samvittighedsfuld natur, men en noget veg og blød karakter hvad der kunne gøre ham til en velset huslæge, men næppe til en særlig velskikket øverste administrator. I denne sidste egenskab blev han da også udsat for adskillige angreb, fx i anledning af embedsbesættelser; særlig hårdt gik det til i Fædrelandet i efteråret 1856. Han søgte rekreation i havedyrkning, kunst og skønlitteratur, men især i musikken, spillede både violin og bratsch, og han efterlod sig en ikke ubetydelig maleri- og bogsamling; hans håndskrevne nodesamling tilfaldt musikkonservatoriet.

1869, året efter sin afgang fra militær læge væsenet, trak M. sig også tilbage fra praksis og flyttede tilbage til Frbg. Han fik atter god tid til arbejdet med medicinens historie som han for øvrigt aldrig helt havde unddraget sig. 1854 udgav han en værdifuld bog om *Pesten i Helsingør og Kbh. 1710 og 1711*, hvortil forarbejder var fremkommet bl. a. i Historisk Tidsskrift. I sit 79. år (1873) kunne han endelig fuldende sit hovedværk, *Bidrag til Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Historie i Danmark fra de ældste Tider til Begyndelsen af det attende Aarhundrede* der indeholder mere end titlen lover, og som i virkeligheden til dato blev den nyeste oversigt over medicinens historie i Danmark. Bogen lider under at være bygget på notater fra et langt liv, samlede af en ældre forsker, men den indeholder et mægtigt stof som intetsteds er så let tilgængeligt. En del bør dog tages med et vist forbehold, idet han ikke altid har prøvet sine kilder tilstrækkeligt. Det er med rette, at M. i mange år kaldtes for vor lærdeste medicinalhistoriker, og ligeledes kan det siges, at han for Jul. *Petersen (1840–1912) og V. *Maar var den eneste der – bortset fra den for tidligt afdøde A. F. *Bremer – fra ungdommen dyrkede medicinens historie med metode. Uden for ægteskab var han far til F. V. Hegel, hvis mor havde været husjomfru i hans hjem. – Etatsråd 1856. – R. 1843. DM. 1853. K. 1864. □Mal. af J. V. Gertner, 1850 (Fr.borg). Tegn. af A. Hunæus,

1854. Litografi af I. W. Tegner, 1853, efter daguerreotypi, og litografi af samme, 1856. Buste af O. Thielemann, 1864. Træsnit 1869 og 1879. Foto.

Fr. Barfod i III. tid. 12.10.1879. Bibl. for læger 6.r.X, 1880 172–74. L. C. Nielsen: F. V. Hegel I–II, 1909. Em. Saugman: Den danske hærs lægevæsen, 1955 37f. Klaus Hertel: Tre store kbh.ske epidemier, 1980.

Egill Snorrason (Axel Hansen)

Mansa, H. H., se Mansa, J. H.

Mansa, Jacob Henrik, 1797–1885, officer, litograf. *8.6.1797 i Hillerød, †5.6.1885 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Ass.). F: gartner Johan Ludvig *M. (1740–1820) og Louise Toxværd (1769–1853). ~ 15.11.1827 i Fredensborg med Rebecca Louise Thalbitzer, *9.10.1801 i Helsingør, †28.10.1870 i Kbh. (Frbg.), d. af vicekonsul Charles T. (1772–1814) og Frederikke Holm (1780–1835). – Bror til F. V. *M.

Efter at have nydt privat undervisning optoges M. 1810 på Landkadetakademiet. 1815 udnævntes han til sekondløjtnant i kronens regiment (senere 3. livregiment), der dengang lå i garnison i Helsingør, med anc. fra 24.12.1813. 1824 blev han kar. og 1826 virkelig premierløjtnant. 1839 blev han kar. kaptajn, men allerede 1842 afskediges han i anledning af arméreduktionen i nåde og med ventepenge. 1831–42 var han lærer i skrivning ved Landkadetakademiet. I den første slesvigske krig antoges han til tjeneste under krigen og ansattes ved overkommandoen som leder af topografiske arbejder. 1849 blev han kar. major og 1851 kar. oberstløjtnant; endelig erholdt han 1869 afskedspatent som oberst. – M. der havde kunstneriske interesser gjorde sig tidligt bemærket ved sine anlæg for kalligrafi og tegning; hans evner i denne retning skulle snart udfolde sig i den ved 1700-tallets slutning af A. Senefelder opfundne litografis tjeneste. Efter at det 1815 af musikhandler C. C. "Lose oprettede første litografiske institut i Kbh. 1820 var gået over i statens eje udviklede „det kgl. stentrykkeri“, som instituttet nu kaldtes, sig hurtigt under Joseph *Abrahamson som direktør, efter at denne med et særdeles skønsomt valg havde knyttet en del yngre officerer, af hvilke M. blev den mest kendte, til det. M.s flid, faste hånd, skønhedsans, forstandige arbejde og arrangementstalent sikrede ham hurtigt den indflydelsesrige Abrahamsons velvilje. Han arbejdede i instituttet så længe det bestod (til 1843), og blev en også uden for Danmark højt anset litograf, hvilket vil sige meget, da han i alt væsentligt har udviklet sig og tilegnet sig den ingeniørlunde lette teknik på egen hånd. Mangfoldige og mangeartede er de arbej-

der han har udført i denne sin første periode, i hvilken han hovedsagelig arbejdede for det kgl. stentrykkeri; men hans store dygtighed som litograf fik dog først den rette betydning da han 1837 for alvor begyndte på sine store kortarbejder.

På denne tid fandtes kun matrikulmålingen (i 1:4000) og Videnskabernes selskabs opmåling (1:20000), udgivet i 1:120000 (kobberstik). På grundlag af disse arbejder, navnlig matrikulmålingen, tegnede og litograferede M. sine berømte kort, alt egenhændigt. Det var et vanskeligt og meget betydeligt arbejde at reducere de mange matrikulkort til den af M. anvendte målestok 1:160000, men han gennemførte det med stor overlegenhed, og tegningen af kortet, således som M. fremstillede det uden forbillede, er et originalt, selvstændigt arbejde. Enhver der vil sammenligne Videnskabernes selskabs kort med M.s første kort vil blive forbavset over det store fremskridt, der på én gang er nået ved disse, som i en meget mindre målestok indeholder langt mere og samtidig udmærker sig ved et overordentlig smagfuldt udseende, en høj grad af overskuelighed, fasthed i tegningen og et godt valg af de medtagne terrængenstande og af de anvendte signaturer. 1851 afsluttedes 1. udgave af „specialkortene“ over Danmark, 16 blade i 1:160000. Anden udgave af specialkortene, omarbejdet, forbedret og forøget med Bornholm i 1:80000, udkom 1853–64, alt litograferet på ny og endnu smukkere end 1. udgave. Af andre blade bør nævnes det særdeles smukke kort over Als i 1:8000 (1851), generalkort over Sjælland, Lolland og Falster, to blade i 1:240000 (1866–76), over Jylland, to blade i 1:320000 (1866), over Fyn i 1:240000 (1867), kort over Skåne, fire blade i 1:200000 (1871), generalkort over Danmark to blade i 1:520000 (1875) og endelig skolekort over Danmark, to blade i 1:480000 (1878). M.s kort vil altid blive stående som et særdeles smukt eksempel på litografisk arbejde. – En sønnesøn Harald Hoff M., * 3.2.1872, † 18.1.1966, blev efter præliminæreksamen 1888 maskinkonstruktor 1893 fra Det tekniske selskabs skole i Kbh. og tog første del af maskinisteksamen. Efter et år som maskinkonstruktor i Skotland og fem år i Nakskov blev han konstruktionschef i Atlas A/S i Kbh., 1917 underdirektør og 1918–43 teknisk direktør. R. 1923. DM. 1938. – R. 1841. K². 1878. □ Træsnit af G. Pauli, 1878.

III.tid. 16.6.1878. Berl.Tid. 6.6.1885.

A. Schneider*

Mansa, Johan Ludvig, * 1901, maskiningeniør. * 17.6.1901 på Frbg. F: ingeniør, maskintekniker

Harald Hoff M. (1872–1966) og Antonia Vilhelmine Jessen (1876–1978). ~ 16.1.1934 i Kbh. (Jac.) med Rigmor Charlotte Jensen, * 14.4.1904 i Vordingborg, d. af postmester Johannes J. (1866–1951) og Emma Margrethe Simonsen (1882–1959).

Som søn af maskinfabrikken Atlas' tekniske leder voksede M. op i en atmosfære af teknik og maskiner. Han var først to år i lære, tog derefter adgangseksamen 1920 og blev 1925 cand.polyt. som maskiningeniør. Efter at have aftjent sin værnepligt ved ingeniørregimentet ansattes han hos Burmeister & Wain hvor han beskæftigedes med konstruktion af dieselmotorer. 1927–29 var han på studierejse i Schweiz og Tyskland. 1929 rejste han til USA, blev ingeniør ved Ingersoll-Rand Co., Phillipsburg, N. J.; begge steder arbejdede han med dieselmotorer. 1932 vendte M. tilbage, blev ingeniør ved Helsingør Jernskibs- og Maskinbyggeri hvor han arbejdede med dampmaskinekonstruktioner, og s.å. blev han doktor ved den tekniske højskole i Karlsruhe på *Die Bestimmung der Dämpfung von Drehschwingungen einer Flugmotorkurbelwelle*. Med denne usædvanligt internationalt prægede uddannelse kaldtes M. umiddelbart efter som professor i skibsmaskinteori til Norges tekniske højskole i Trondheim. Her blev han til 1941, da han efterfulgte H. "Bache som professor i maskinlære ved Danmarks tekniske højskole hvor han blev en fængslende lærer for de studerende. Han fik ligeledes lejlighed til fortsat forskning i eget laboratorium; bl.a. undersøgte han forskellige typer skovlprofiler i forbindelse med en plan om dansk produktion af gasturbiner, og forestod den tids store varmemålerundersøgelse. 1950–53 var M. højskolens prorektor; 1954 foretog han et usædvanligt skifte fra universitet til industri og blev administrerende direktør for A/S Titan. 1966 fusioneredes Titan og Thrige, og antallet af direktører måtte reduceres. M. vendte tilbage til Danmarks tekniske højskole hvor han 1966–71 varetog forskellig undervisning i teknisk mekanik og maskinlære. 1967–71 var han tillige forskningsleder ved Dansk skibsteknisk forskningsinstitut.

M. blev 1942 medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber. 1951–56 var han formand for det af akademiet nedsatte traktionsudvalg hvis opgave det var at tage bestemmelse om statsbanernes fremtidige drift (diesel- eller eldrift). Man valgte dieseldrift. 1956 blev M. vicepræsident og var 1959–62 akademiets præsident. Endvidere har han været medlem af eller formand for et større antal andre udvalg o.l.: formand for indenrigsministeriets varmemfordelingsmålerudvalg 1945–54, for maskiningeniørgruppen under

Mansa, J. L.

Dansk ingeniørforening 1946–52, for Dansk brændselskontrollforening (senere Dansk kedelforening) 1949–71, for det af regeringen nedsatte råd for Danmarks kraft- og varmforsyning 1957–61 og for Danske studenters idrætsforbund 1952–67; han var medlem af bestyrelsen for Laurits Andersens fond 1952–64, medlem af Norges tekniske videnskabsakademi fra 1958, medlem af bestyrelsen for fabrikant Otto Johannes Bruuns fond 1960–63 og for A/S Fisker og Nielsens fond 1960–71 (formand 1961–71), formand for jernindustriens forskningsudvalg fra dets oprettelse 1963 (-71). – M. har udfoldet et meget anset fagligt forfatteriskab: *Forelesninger over Gass- og Dieselmaskiner*, 1935–38, *Maskinteknik Varmelære*, 1942, *Forelæsninger over Skibsmaskinanlæg ved Danmarks tekniske Højskole 1*, 1945 (3. udg. 1954), *Maskinteknik termodynamik*, 1951, *Elementær styrkelære*, 1967. M. nyder stor anseelse for sin livslange, dygtige indsats på såvel det tekniske som det pædagogiske område inden for maskinteknikken. – R. 1948. R¹. 1954. □Foto.

P. H. Bendtsen

Mansa, Johan Ludvig, 1740–1820, gartner. * 14.4.1740 i Aix la Chapelle, Zweibrücken, † 13.4.1820 i Fredensborg, begr. i Asminderød. F: slotsgartner M. ~ 1° 1.7.1774 i Toreby med Anne Christine Voigt, * ca. 1730, † ca. 1790. ~ 2° 29.10.1791 i Ønslev med Louise Toxværd, * 31.12. 1769 i Nykøbing F., † 28.3.1853 i Kbh. (Fredensborg), d. af købmand, senere ejer af Ludvigslund, Falster, Heinrich Christian T. (1734–1810, ~ 2° 1795 med Marie Hansdatter Errebo, † 1810, ~ 1° 1770 med købmand Hans Jepsen Kaare, † 1783) og Anna Margrethe Haugendorph (1738–94). – Far til F. V. *M. og J. H. *M.

M. fik sin gartneruddannelse i Tyskland og kom til Danmark 1762. Han fik ansættelse ved Frederiksberg have og blev 1765 gartner ved Fuglsang. 1778 fik han dansk indfødsret. 1784 blev han slotsforvalter og gartner ved Marienlyst, 1794 gartner og slotsforvalter ved Frederiksberg og 1799 til sin død gartner og slotsforvalter ved Fredensborg. M. var grebet af den nye engelske havestil og udgav en samling af 22 haveplaner under titlen *Udkast til Hauge-Anlæg i den engelske Smag, samt Anvisning til at inddele og beplante smaa Partier*, 1798. Dette værk blev tillige udsendt i en tysk og en fransk udgave. I praksis arbejdede han ihærdigt med den engelske landskabshavestil ved omlægning af Marienlyst haveanlæg, nedlægning af de fine franske parterreanlæg i Frederiksberg som blev erstattet med en frugthave, samt større omlægninger i Fredens-

borg slotshave. Derved forsvandt værdifulde haveetaljer som dog måske alligevel ikke ville have kunnet bevares efter statsbankerotten 1813. Sammen med slotsgartner F. L. *Holbøll censurerede M. planerne til omlægning af Frederiksberg have i engelsk stil, et arbejde der blev udført omkring århundredskiftet. Hans bedst kendte litterære arbejde blev hans lille bog *Hauge-Katechismus*, 1787 med anvisninger på anlæg af små økonomihaver, som i alt udkom i fem oplag. Allerede under sit ophold på Fulgsang udfærdigede han 1780 et håndskrift (nu i Sorø akademis eje) med forslag om anlæggelse af træskoler (planteskoler) i landets forskellige egne til havebrugets fremme. Sønnen Christian Ludvig M. (1792–1833) blev hans efterfølger som slotsgartner i Fredensborg. □Tegning.

Gartnertid., 1908 127. Axel Lange sst. 1921 101–104 105–08 111f. Laurits Pedersen: Kronborg have, 1920 125–36. Johs. Tholle: Danske gartnere, 1927 49. Samme: Haveanlægene og gartnerne ved Fr.borg slot, 1958 43–49.

Åge Nicolaisen

Mansted, Svend Axel Jørgen, 1897–1972, ingeniør. * 15.2.1897 i Roskilde, † 1.6.1972 i Hørsholm, begr. i Ordrup. Navneforandring 12.2.1926. F: hotelejer Viggo Mortensen (1874–1965) og Marie Kirstine Olsen (1873–1919). ~ 24.8.1924 i Køge med Estrid Scheibye, * 5.12.1903 i Køge, d. af maskinfabrikant Frants S. (1868–1943) og Helen Hvass (1873–1964).

M. var oprindelig udlært som maskinsmed på Maglekilde Maskinfabrik i Roskilde 1911–16 og begyndte derefter en uddannelse til teknikumingeniør. Han brød dog af for at tage studentereksamen (Bendixens kursus 1918) og fortsatte med studier på Polyteknisk læreanstalt hvorfra han blev maskiningeniør 1922. Efter et års yderligere uddannelse i Chemnitz i Tyskland var han i en kort periode beskæftiget som ingeniør i A/S Vølund. I slutningen af 1923 begyndte han som ingeniør ved Maskinfabrikken Atlas køleanlægsafdeling, og inden for rammerne af denne virksomhed foregik hele hans erhvervsmæssige karriere gennem de følgende 40 år. Under sit arbejde i fabrikkens køletekniske sektion – fra 1928 som leder af en særlig afdeling – var M. ophavsmand til flere betydelige opfindelser inden for det køletekniske område (glaciarmaskinen, luftkølingsteknik, udvikling af kølekompressor). Samtidig hermed gennemførte han en kommerciel uddannelse ved på Handelshøjskolen at tage eksamen i det da nyoprettede H.D. studium med salg og reklame som hovedfag i 1932. Fra samme år indtrådte han i firmaets direktion, først som underdirektør og fra 1933 som merkantildi-

rektor. Han tog initiativ til en stærk udbygning af salgsorganisationen med vægten på de udenlandske markeder, og dette arbejde fortsattes efter hans udnævnelse til firmaets administrerende direktør i 1937, til det blev midlertidigt afbrudt af anden verdenskrig og besættelsesårene.

I årene for og efter krigen stod M. bag virksomhedens udvikling af en række nye maskiner til brug i bl.a. levnedsmiddel- og fiskeindustrien. Fra slutningen af 1940'erne gennemførte han en stærk udvidelse af Atlas-fabrikken gennem opførelsen af en særlig køleskabsfabrik i Lundtofte og bidrog gennem dette stærkt til at køleskabene netop i disse år for alvor vandt indpas i danske hjem. Udvidelserne fortsatte gennem 1950'erne, især gennem en kraftig udbygning af de køletekniske anlæg bl.a. til fiskeindustrien hvilket også førte til dannelsen af firmaets første udenlandske datterselskaber (i Brasilien, Sverige og Chile). M.s indsats lå ikke blot på det organisatoriske område hvor han gennemførte en omfattende rationalisering af virksomhedens administration. Med sin indgående tekniske viden kom han også til at inspirere og præge den stærke produktudvikling der fandt sted inden for virksomhedens område. Han medvirkede til at Atlas som en af de første industrivirksomheder i 1950'erne gennemførte en udbyttedelingsordning for medarbejderne.

Inden for branchens organisatoriske samvirke deltog M. som bestyrelsesmedlem i Dansk køleforening (formand 1954–61) og Foreningen af danske køleskabsfabrikanter. I en periode sad han i Dansk ingeniørforenings hovedbestyrelse (bl.a. som formand for industrisektionen) ligesom han i en lang årrække var medlem af Industrirådets ekspertudvalg. Han var bestyrelsesmedlem i A/S Jernkontoret fra 1938, indtrådte i Atlas' bestyrelsesråd 1945 (-72), og efter sin tilbagetræden som administrerende direktør 1962 indvalgte han i bestyrelserne for ingeniørfirmaet Hojgaard & Schultz og flere andre industrielle selskaber. Med sin mangeårige tekniske og organisatoriske erfaring påtog han sig endvidere posten som formand for Landsforeningen Dansk arbejde 1962–72, samt medlem af planlægnings- og byggeudvalget for Danmarks tekniske højskole, ved højskolens nyopførelse i Lundtofte i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne. – R. 1954. R'. 1966. □Foto.

Interview i Berl.tid. 8.7.1951 og Borsen 14.2.1957. – Politiken 15.2. s.å. Atlas og vi 28.12.1962. – Privatarkiv i Erhvervsark. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Manthey, Johan Daniel Timotheus, 1771–1831, sekretær ved ordenskapitlet. * 30.3.1771 i Glück-

stadt, † 1.10.1831 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri kgd.). F: slots- og garnisonspræst i Glückstadt, senere sognepræst ved Petri k. i Kbh. Johan Gustav Ludvig M. (1735–1813) og Sophia Dorothea Hermes (1745–1826). ~ 23.9.1803 med Lucie Margrethe Valentiner, * 13.11.1781 i Flensborg, † 18.6.1824 i Kbh. (Petri), d. af kammerråd Jürgen (Georg) V. (1744–86) og Christiana Helena Seiffert (1754–98, ~ 2° med major Herman Junge, † 1810). – Bror til Ludvig *M.

M. blev student 1788, privat dimitteret, og kastede sig derpå over det teologiske studium uden dog at tage nogen eksamen. 1793 blev han huslærer for en af A. P. *Bernstorffs sønner, og denne stilling banede ham vejen til en diplomatisk karriere. Han blev 1796 konsultssekretær i Algier, 1797 legationssekretær i Paris og 1800 sekretær i departementet for de udenlandske affærer. En kort tid gjorde han tjeneste som chargé d'affaires i Hamburg, vendte tilbage til departementet men forlod dette 1808 for at overtage embedet som sekretær ved ordenskapitlet. I denne egenskab forberedte han en udgave af de til ordenskapitlet indsendte biografier, men kun begyndelsen nåede i trykken (Danske Ridders Levnetsløb 1809–17, 1818), og den udkom ikke. Helt afbrød M. aldrig forbindelsen med det udenlandske departement. Muligvis på hans eget forslag blev det ved kgl. resolution bestemt, at han skulle søge forbindelse med et af de privilegerede blade for som departementets tillidsmand at redigere det udenrigspolitiske stof. Efter en række forhandlinger trådte M. i forbindelse med den Berlingske avis, og fra 1.10.1808 udkom avisen som officielt organ under titlen Den privilegerede Statstidende. Under adskillige vanskeligheder opretholdtes denne ordning til M.s død. Fra 1820 forenede han sin gerning ved statstidenden med hvervet som censor for samtlige privilegerede blade. I sine to sidste leveår beklædte han endelig stillingen som direktør for Det kgl. teaters økonomi. Han medbragte til denne gerning flere gode egenskaber, idet han havde levende interesse for teatrets kunst og var både human og velvillig i sin daglige optræden. Dog blev hans funktionstid for kort til at den kunne sætte varige frugter. Han var endelig en værdifuld støtte for Skt. Petri tyske menighed. – Legationsråd 1804. Gehejmelegationsråd 1811. Konferensråd 1828. – R. 1808. DM. 1824. K. 1829. □Stik af Chrétien, 1797, efter tegn. af Fouquet. Mal. af C. A. Jensen ca. 1824 (ordenskapitlet), efter dette kopi sign. E. M., 1833. Mal. af C. A. Jensen, 1828.

Efterl. papirer fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé V, 1902. – Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 583. P. Hennings i Pers. hist. t. 6.r.III, 1912

Manthey, J. D. T.

196 (geneal.). Th. Overskou: Den danske skueplads V, 1864. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 VII, 1, 1912. Fritz J. West og W. Norvin: Berl. tid. 1749–1838, 1924. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. Harald Jørgensen: Trykkefrihedsspørgsmålet i Danm. 1799–1848, 1944 (reproducd. 1978). T. Vogel-Jørgensen: Berl. tid. gennem 200 år I, 1949. – Papirer i Rigsark.

Harald Jørgensen

Manthey, Johan Georg Ludvig, 1769–1842, apoteker, tekniker. *3.6.1769 i Glückstadt, †18.1.1842 i Kbh., begr. i Gerlev ved Slagelse. F: slots- og garnisonspræst i Glückstadt, senere sognepræst ved Petri k., Kbh., Johan Gustav Ludvig M. (1735–1813) og Sophia Dorothea Hermes (1745–1826). ~ 1° 19.8.1791 i Kbh. (Petri) med Augusta Günther, *10.3.1768 i Kbh. (Petri), †6.10.1806 sst. (Petri), d. af apoteker Christopher G. (1730–90, ~ 1° med Anna Hedvig Prasuhn, †1761) og Sophie Charlotte Hauber (1733–87). ~ 2° 24.1.1808 i Helsingør med Annette (Ane) Pauline Holten, *29.3.1785 i Næstved, †3.3.1855 i Kbh., d. af apoteker i Helsingør, senere toldkontrollør sst., kammerråd Johannes (Hans) H. (1741–1816) og Ane Margrethe Abildgaard (1747–1826). – Bror til J. D. T. *M.

M. blev student 1785 i Kbh., studerede først medicin og blev 1788 overkirurg på et orlogsskib og s.å. lektor i kemi. Samtidig undervistes han i farmaci på Kgl. Frederiks hospitals apotek uden dog at være discipel, og til trods herfor tog han farmaceutisk kandidateksamen 1789. S.å. fik han det Cappelske rejsestipendium og foretog en udenlandsrejse. 1791 fik M., trods protest fra det medicinske kollegium, bevilling på Løveapoteket i Kbh. som han havde fået i arv efter apoteker Günther; dette solgte han atter 1805. 1795 blev han lektor i kemi ved Kirurgisk akademi og s.å. overordentlig professor i kemi ved universitetet. – Efter kgl. befaling tiltrådte M. 1800 atter en udenlandsrejse for at studere porcelænsfabrikation, da han 1796 var blevet administrator ved Den kgl. porcelænsfabrik hvor han forblev til 1812, men hans stilling her har næppe bragt så gode resultater som ventet. Det var under denne udenlandsrejse, at H. C. Ørsted, som M.s protegé, var bestyrer af Løveapoteket. 1804 blev han medlem af Videnskaberne selskab, var 1803–05 assessor i sundhedskollegiet, 1805–11 bestyrer af Ørholms fabrikk i Brede og Ørholm. Han var en meget kundskabsrig mand og forfatter af mange videnskabelige artikler samt medarbejder ved Pharmacopoea Danica (1805). 1811 købte han Søllerødgård, men mageskiftede den 1812 med godset Falkenstein ved Slagelse. – Justitsråd 1807. Etatsråd 1829. – R. 1809. □Tegn. af Fr. Helmsdorf, 1837. Litografi 1843.

Breve fra og til H. C. Ørsted, I. saml. 1870 33–35 74–76 105–08 110f 145f. Pers.hist. t. 6.r.IV, 1913 22–34 (breve). – Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 586. E. Dam, sst. 4.r.I, 1898 193f. Karl Madsen: Den kgl. porcelænsfabrik i forrige årh., 1893 (særlig af Tidsskr. for kunstindustri IX, s.å.) 76–79. Løveapoteket i Kbh. 1620–1920, 1920. E. Dam og Aa. Schæffer: De danske apotekers hist. I, 1925 254–57. – Papirer i Rigsark.

*Poul Hauberg**

Mantzius, Johan Frederik, 1834–90, pædagog. *20.4.1834 i Kbh. (Garn.), †14.9.1890 i Birkerød, begr. sst. F: kaptajn senere major Carl (Carle) Johan Peter M. (1791–1859) og Mette Marie Fogh (1796–1870). ~ 6.4.1868 i Kbh. (Johs.) med Cathrine Elisabeth Møllerup, *23.2.1843 på Haven, Hjørring amt, †18.7.1899 i Vordingborg, d. af godsejer, senere ejer af Sandholm ved Blovstred, kammerråd Christian M. (1806–64) og Nielsine Henriette Færch (1820–53). – Bror til Kristian *M.

M. blev student 1854 fra v. Westens institut og begyndte straks at undervise, dels på sin gamle skole, dels som huslærer hos skuespilleren Ludvig *Phister. Samtidig skrev han noveller til Fædrelandet. Tuberkulose tvang ham til at opgive det teologiske studium. Han tog 1858 plads som huslærer hos sognepræsten i Birkerød, E. W. Begtrup (1809–92) og levede her i ti år stadig i kamp med sin sygdom som han ved asketisk levevis nogenlunde fik bugt med. Planen om et skolehjem virkeliggjorde han i 1868 – med 20 elever, heraf tre kostelever. Efter et par års forløb købte han et hus i Birkerød til sin skole; elevtallet voksede hurtigt og nåede i 1890 op på 108 elever, hvoraf de 84 var kostelever; bygningerne måtte flere gange udvides. Oprindeligt ønskede M. kun at give eleverne gode almindelige kundskaber; men efterhånden tilskyndedes han af forældrekræfterne til at indrette undervisningen med eksamen for øje. 1884 afholdtes alm. forbedelseseksamen, og to år efter dimitteredes det første hold studenter. Skolen nød stor anseelse både under M. og under efterfølgeren, cand.theol. Joh. *Plesner. Desuagtet løb den ind i økonomiske vanskeligheder og blev 1920 overtaget af staten. – M. var påvirket af N. F. S. *Grundtvigs skoletanker og samtidig nært forbundet med litterære og kunstneriske miljøer i hovedstaden, bl.a. gennem broderen Kristian Mantzius. Denne kulturelle spændvidde prægede undervisningen, og den kan også spores i elevernes sociale rekruttering; mange grundtvigsk prægede hjem, der ellers ikke yndede latinskolen, sendte trykt deres børn til M.s skole. Som pædagog var M. streng, undertiden med en kraft som en gammeltestamentlig patriark. Han stillede krav til elevernes hukommelse, opmærksomhed og fatteev-

ne og forlangte sine fordringer til forberedelse opfyldt punktligt. Til gengæld ydede han en god undervisning, især i dansk, hvor der gik ry af hans oplæsninger og sagafortælling. M. hørte ikke til de doktrinære pædagoger. Den personlige forbindelse med den enkelte elev var for ham det vigtigste, og den havde han let ved at knytte; en veludviklet sans for humor og en umiddelbar sympati for børn synes her at have været gode aktiver. □Mal. af Jul. Paulsen, 1890. Tegn. af G. Achen. Relief af L. Brandstrup på mindsten ved skolen, 1892. Foto.

Karl Mantzius i Ill.tid. 28.9.1890. H. [Bjergtrup] i Højskolebl. 10.10. s.å. Samme: Levned I, 1929 73–91. Medd. om latin- og realskolen i Birkerød, 1891 og 1893. Til minde om J. M., udg. L. Koefoed, 1893. H. Begtrup og V. J. Rønnekkamp-Holst i Birkebladet 20.4.1934. Aage Mantzius: Pædagogen J. M., 1934. Johan Røssel: Træk af Birkerød sogns hist., 1979 især 89–94.

Vagn Skovgaard-Petersen

Mantzius, Karl, 1860–1921, skuespiller, teaterdirektør og -historiker. * 20.2.1860 i Kbh. (Frue), † 17.5.1921 på Frbg., begr. sst. (Frbg. kgd.). F: kgl. skuespiller Kristian *M. (1819–79) og Anna P. Jørgensen (1841–1911). ~ 1° 7.6.1884 i Kbh. (Holmens) med skuespiller Sophie (Soffy) Christine Elisabeth Rosenberg (Soffy *Walleen), * 15.5.1861 i Spjellerup, † 23.1.1940 i Kbh. (~ 2° 1902 med baron Carl Alphonse Walleen, fra 1930 Walleen-Bornemann, 1863–1941), d. af litteraturhistoriker C. *R. (1829–85) og Ane L. Plum (1833–74). Ægteskabet opløst. ~ 2° 28.5.1902 på Frbg. med skuespiller Sara Beckett, * 27.7.1879 i Kbh. (Jac.), † 25.1.1943 sst., (~ 2° 1919 med direktør L. *Elsass, 1870–1959), d. af grosserer Hugh Lang B. (1843–1902) og Johanne Cathrine Petræus (1846–1921). Ægteskabet opløst 1918. ~ 3° 20.2.1919 i Kbh. (Slotsk.) med balletdanser Wanda Fride Augusta Mathiesen, * 14.7.1894 i Kbh., † 11.1.1971 i Gentofte (~ 2° 1924 med direktør Holger Hannerup-Hansen, 1879–1952), d. af overassistent, telegrafbestyrer ved DSB Harald Edmund Valdemar M. (1845–1907) og Henriette Diderike Schultz (1853–1935).

På kostskolen i Birkerød spillede M. gymnasiast-komedie, og ved at overvære faderens oplæsninger fik han sine første begreber om skuespil-kunst. 1878 blev han student fra Mariboesskole, tog n.å. filosofikum, underviste i Gregersens skole og læste flittigt romansk filologi, samtidig med at han optrådte i studenteforestillinger på Hofteater, bl.a. som *Den Stundesløse* (1881); her så teaterchef Edv. *Fallesen ham og rådede ham til at blive skuespiller, men M. foretrak at fortsætte studiet i Paris hvor han læste fransk ved

Sorbonne, frekventerede den berømte skuespiller E. Gots timer på konservatoriet, og skrev korrespondancer til Morgenbladet under mærket Carlos. Da Fallesen efter A. *Rosenkildes død tilbød ham fast ansættelse uden prøvetid, afbrød M. studiet og debuterede 1.9.1883 på Det kgl. teater som Jeronimus i *Erasmus Montanus*. Han besad flere kundskaber og en tydeligere diktion end de fleste debutanter, men ansigtets skarpe linjer og hans tørre stemme gav ham et ensartet præg, navnlig på baggrund af mindet om faderen og A. Rosenkilde, hvis efterfølger han blev i flere roller, fx som den stundesløse. Herman *Bang var blandt dem der frakendte ham talent, og det var først da M. spillede Polonius i *Hamlet* og Orgon i *Tartuffe*, som han gjorde til en stupid fanatiker, at man indså hans evner for intelligent karakteristik. Sit kunstneriske gennembrud fik han som dr. Relling i *Vildanden*, 1885, hvis ætsende påstande han henkastede i en ru og knap tone der ikke var uden galgenhumor, og inden han 1889 indtrådte i Dagmarteatrets direktion havde han skabt endnu en fortinrlig figur, Rosiflengius i *Det lykkelige Skibbrud* som han gjorde ung og skidtvigtig, ikke uden lighed med en kvækkende frø.

M.s virke – også som instruktør – på Dagmarteatret varede kun én sæson, i hvilken han spillede fjorten roller, men fra 1890 til sin frivillige afgang 1912 tilhørte han nationalscenen som en af dens mest anvendte kunstnere i 240 roller, omfattende næsten alle fag undtagen det lyriske. Han var altid akademikeren i den ydre behandling af dette vældige stof; formen var knap, men klar, elegant og vittig, fornem og fast som hans spændstige skikkelse, og tonefaldet blev i stigende grad præget af personlig livserfaring som budskab fra et bevæget sind. Hans spil kunne være uden enhver ydre aktion, men i al sin nøgternhed evnede han at løfte figuren op til poesi (fx markien i *Forretning er Forretning*, Herreborg i *En digters Kærlighed*, japaneren Kobayashi i *Taijun*, advokat Berent i *En Fallit*). Han skrev selv, at italiensk verisme havde haft afgørende betydning for hans kunst. Men modsat ejede han ikke den skabende fantasi der kræves for at levendegøre monumentale skikkelser som Shakespeares Richard III, kong Lear og Shylock; her støttede han sig til sin replikteknik og sine kundskaber, men da det patetiske format i sindet manglede, blev spillet en art dramatisk oplæsning med gestikulation. Derimod var Andreas Blegnæb i *Helligtrekongers Aften*, som ingen store dimensioner kræver, en strålende vittig figur, nok en tåbe, men alligevel adelsmand. Generelt sagt var M. både i den historiske komedie og i moderne roller en sjældent fin fremstiller af sær-

prægede typer. Hos Molière spillede han, foruden Orgon i Tartuffe, Arnolphe i *Fruentimmer-skolen* og Harpagon i *Den Gerrige*, en fuldenndt skikkelse, i det ydre en kopi af traditionen på Comédie Française, i det indre „Ild bag Is“ (H. Nathansen); hos Holberg var blandt hans Jeronimus'er især den gamle ræv i *Pernilles korte Frøkenstand*, samt magister Stygotius i *Jacob von Thyboe* og baronen i *Jeppe paa Bjerget* overordentlig stilsikre figurer, også rent malerisk en nydelse, mens han savnede bredde som Herman v. Bremen. Andre fortidige skikkelser var forvalteren i *Gulddaasen*, Moses i *Bagtælsens Skole*, Daniel Hejre i *De Unges Forbund* og Thorvaldsens far i *Det gyldne Skind*, og i hans rige galleri af typer fra samtiden blev den letsindige friherre Claes i *Den kære Familie* en af de mest populære, og hertil sluttede sig godsejer Woller i *Moderate Løjer* og professor Arnesen i *Flugten*.

Også inden for operaen skabte M., stemmebevagvet som han var, nogle originale figurer, især Beckmesser i *Mestersangerne* og Jeronimus i *Mascarade*, hvori menneskefremstilling forenedes med en sikker musikalsk sans. Begrebet intelligens var den kliché som kritikken alt for ofte benyttede om M.s spil, men det viste sig, at han evnede at nå langt dybere ned i menneskesindet end den nogne forstand tillader. Dette blev navnlig indlysende i den senere periode af hans virke da han sjæleligt gennemlevede grev Trolle i *Den gamle Præst*. 1904, titelrollen i *Johan Ulfstjerna*, 1907, gamle Hertz i *Daniel Hertz*, 1909, grev Steen i *Grev Bonde og hans Hus*, 1912, og gamle Levin i *Indenfor Murene*. 1912. Disse figurers inderste væsen havde han tilegnet sig, og de gav i al deres forskellighed udtryk for noget generelt, hvad enten typen, som grev Trolle, var åben og brav eller, som gamle Levin, fuld af hemmelig mystik i borgerlig form. Der kom i disse år en fyldigere tone over M.s indadvendte spil og større varme. Han stod da som landets betydeligste karakterskuespiller siden Emil Poulsen, hvis lyriske udfoldelse han savnede, men som han overgik i intensitet og efter hvem han overtog en række store roller, som fx Christian IV i *Elverhøj*, Arthur i *En Skandale*, Helmer i *Et Dukkehjem*, bygmester Solness, bisp Nicolas i *Kongsemnerne*. Da han havde spillet grev Trolle, skrev Jakob Knudsen: „Var De ikke Dansk, ville De være en af de store sceniske Verdensberømtheder“. Han kunne som kunstnerisk type sammenlignes med Albert Bassermann i Tyskland og Lucien Guitry i Frankrig.

M. var en meget flittig, ærgerrig og forfængelig mand. På eget initiativ ledede han 1904 teatrets første ensemble-gæstespil på den kgl. svenske scene, to år var han formand for Skuespillerfore-

ningen, og 1904 stiftede han – i opposition mod direktionen C. Danneskiold-Samsøe/Einar Christiansen og Dagmarateatrets direktør Martinius Nielsen – *Dansk skuespillerforbund*, hvis første formand han var til 1908. Viljefast og sikkert gennemførte han 1897–1916 sit litterære hovedværk *Skuespilkunstens Historie*, hvis tredje del *Engelske Theaterforhold i Shakespeare-Tiden* bragte ham den filosofiske doktorgrad ved Kbh.s univ. (1901), en udmærkelse ingen dansk skuespiller tidligere havde opnået. Hans seksbinds værk er et i nordisk litteratur enestående kompilationsarbejde, samlet med flid fra trykte kilder, skrevet med klarhed og smag og præget af forfatterens praktiske erfaring. Bindene om Shakespeare og Molières teater er udkommet i England og Frankrig og hele værket oversat både til engelsk og japansk. Et supplement *Skuespilkunstens Historie i det 19. Aarh.* udkom 1922 efter hans død. Et værdifuldt materiale til Heiberg-Hostrup-tiden bragte 1919 hans smukke bog *Min Far og jeg*. men M. nåede ikke at få skrevet bindet om sig selv. Dog findes i hovedværket under sindrig maskering en del skjult polemik mod forhold i hans egen samtid, og i sit fine skrift *Theaterspørgsmaal og Svar*, der skulle vejlede ukyndige før vedtagelsen af teaterloven af 1903, skrev han denne karakteristik af sin egen kunst: „For Skuespilleren gælder det ikke at finde Ordet, der dækker Tanken; det, som er hans Opgave, er at finde Lyden, Tonebevægelsen, der svarer til Ordet“.

M.s evner og viden gjorde ham i 1909 selvskreven til at blive teatrets første skuespiller-direktør med A. P. Weis som chef. Hans ledelse var overordentlig energisk; selv sled han som første skuespiller, instruktør, oversætter og lærer ved elevskolen, hvis operaklasse han oprettede. I samarbejde med Weis knyttedes de unge skuespillere Johs. Poulsen og Poul Reumert til teatret, og M. opførte et lødigt repertoire, bl.a. B. Bjørnsons *Naar den nye Vin blomstrer* –, hvori Bodil Ipsen debuterede, S. Michaëlis' *Et Revolutionsbryllup*, Shakespeares *Hamlet* og *Julius Cæsar*. August Strindbergs *Erik XIV*, Henri Nathansens *Indenfor Murene*, Henrik Ibsens *Peer Gynt*, og han viste også at der kan skabes fremragende kunst i skuespil som ikke er fremragende litteratur. Men heldet der fulgte ham udadtil og hans forbeholdne væremåde indadtil skaffede ham mange modstandere og misundere som bebrejdede ham, at han, der havde spillepræmie, valgte sine roller af økonomiske grunde, skønt den gage han oppebar kun stod i et passende forhold til hans kolossale arbejde. Angrebene antog efterhånden et sigte der berørte hans ære, og han henviste da i en offentlig erklæring af

15.1.1912 sine bagtalere til politimesteren i sin politikreds. Henvisningen bragte vel ro, men lede og indignation som kampagnen havde fremkaldt i M.s følsomme sind berøvede ham lysten til at fortsætte sit virke på Det kgl. teater, og skønt undervisningsminister J. Appel (i skrivelse af 23.4.1912) bad ham blive, overskar han resolut „båndet“ i en bitter afskedstale til publikum efter opførelsen af Julius Cæsar (29.9.1912) hvori han som Antonius viste sit mesterskab i diktionens kunst, og 30.6.1913 forlod han direktørposten. I de følgende år filmede han, skrev filmene *Addys Ægteskab* og *Penge*, efter Émile Zolas roman, rejste i udlandet, bl.a. til USA, hvorom han skrev bogen *Fra den anden Side* (1917), optrådte som gæst på provinsscenerne og ved foreningen Scenisk samfunds forestillinger i koncertpalæet. Febr. 1918 vendte han tilbage til Det kgl. teater og udførte som gæst nogle af sine gamle roller og af nye bl.a. dr. Stern i *En mand gik ned fra Jerusalem*, løjtnant v. Buddinge, Falstaff i *Henrik IV*, og det var hensigten at han fra sæsonen 1921–22 skulle knyttes fastere til sin gamle scene som direktionens konsulent, men hans pludselige død kuldkastede alle planer. Han optrådte sidste gang 28.4.1921 som Petermann i *Det gamle Hjem*.

I sine rejseår havde M. mistet dømmekraften over for sig selv; både hans v. Buddinge og Falstaff mislykkedes for ham, fordi disse roller lå uden for hans område, men de viste typisk hans kunstneriske modsætningsforhold til faderen, hvis glansroller de havde været. Kristian Mantzius' frodige menneskelighed var hos sønnen omsat til refleksion, det brede lune til vittig intelligens. De repræsenterede to tidsaldre; faderen 40ernes ordrige nationalliberalisme, sønnen 80ernes kølige realisme. Den første holdt af at se mennesker omkring sig, den anden havde en atmosfære af kulde om sit væsen. Men fælles for begge var den blussende heftighed, som hos Kristian Mantzius var åben, men behersket hos M. – R. 1899. □ Skitse af G. Achen (Teatermus.) til mal. 1896 (Fr.borg). Mange rolletegn. af E. Krause, bl.a. 1900, 1904, 1906, 1909 (Teatermus.). Relief i rolle af F. Kastor Hansen, 1900, i bronze 1904 (begge Teatermus.). Tegn. af H. Moltke, 1901(sst.). Silhouet af A. E. Petersen, 1904 (sst.). Tegn. af Alfred Schmidt 1904/05 (Fr.borg) og udateret (Teatermus.). Træsnit af H. C. Olsen, 1907, raderinger af C. F. Holmgren og Henrik Lund s.å. Flere statuetter i roller i gips, bronze og porcelæn af Axel Locher, bl.a. 1909 og 1912 (Teatermus.), buste af samme udst. 1909. Tegn. af Rasmus Christiansen, 1910 (Fr.borg). Litografi af V. Andersen, 1912. Flere tegn., de fleste i roller, af V. Møller, bl.a. 1920 (Teater-

mus.; Kgl. bibl.), E. Saltoft, Bertha Dorph, N. Schiøtz Jensen, H. N. Syrak Hansen og silhouet af E. Ditlevsen (alle Teatermus.). Tegnet i rolle af Alb. Engström (Det kgl. bibl.) og Elna Borch. Mal. af E. Saltoft (Kgl. teater), Syrak Hansen og Cilius Andersen. Buste af V. Bissen. Relief til gravstenen af Axel Locher (Teatermus.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1901 150–52. K. M. i Teatret XII, 1912–13 10. – K. M. i billeder og tekst, red. Johs. Dam, 1912. Edv. Brandes i Teatret XX, 1921 198–204; rollefortegn. sst. 219. Henri Nathansen: K. M., 1926. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. IV–V, 1927–30. Samme: Det kgl. teaters hist. 1890–92, 1970. Thorkild Roose i Berl. aften 23.9.1959. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedssberetning i ordenskapitlet.

Robert Neiiendam*

Mantzius, Kristian (ved dåben Christian) Andreas Leopold, 1819–79, skuespiller, oplæser. * 4.11.1819 i Viborg, † 5.6.1879 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.), 1921 overflyttet til Frbg. kgd. F: kaptajn, senere major Carl (Carel) Johan Peter M. (1791–1859) og Mette Marie Fogh (1796–1870). ~ 20.1.1859 i Birkerød med Anna Petrea Jørgensen, * 10.12.1841 i Kbh. (Fødsst.), † 23.4.1911 i Rom, d. af grosserer Niels Adler (1785–1871, ~ 1811 med Anna Charlotte Christine Enghel, 1789–1871) og Ane Marie Jørgensen (1809–62). – Far til Karl *M. Bror til Johan *M. M. nedstammede fra tyske og fransk-schweiziske emigranter. Fra sin begavede og vittige far havde han arvet teaterinteressen, lunet og den komiske sans. I Metropolitanskolen blev han klassekammerat med C. *Hostrup, og der begyndte deres dramatiske samarbejde. 1837 tog han artium og n.å. anden eksamen, og mens han kæmpede sin sjælekamp mellem teatret og teologien, udgav han en oversættelse af G. L. Bauers *Lærebog i det Gamle og Nye Testaments Hebraiske Oldsager*, og optrådte bl.a. i Carl *Plougs atellan *Sylvesternat* på Vesterbros morskabsteater. 1842 afbrød han studiet og debuterede, tilskyndet dertil af dr. Ryge (J. C. *) 27.9. på Det kgl. teater som Erasmus Montanus der i M.s fremstilling blev en slags martyr for omgivelsernes dumhed. Tidens og ikke mindst M.s egen overvurdering af studenternes betydning lå bag ved denne opfattelse. Men hverken i denne eller i sine næste opgaver slog han afgørende igennem; gennembruddet kom først, da han på Hofteatret ved studentforestillingen 20.2.1844 kreerede løjtnant v. Buddinge i *Genboerne*, en dansk nationalfigur der lige så vel skylder M. som Hostrup sin tilblivelse. Her udfoldede M.s lune og komiske fantasi sig, ikke mindst i deklamationsscenen, og hans iagttagelser af datidens borgermilits forlenede rollen med en mængde typiske træk som senere fremstillere gentog. Men dette mesterværk af pral,

forlorenhed og vittig parodi på selskabsdannelsen sikrede ikke M. en stilling ved nationalscenen, som han tværtimod måtte forlade for at søge videre udvikling på Kristiania teater og ved H. V. "Langes provinselskab i Odense. Her vandt M. en beskytter i Fyns guvernør, kronprins Frederik, som da han var blevet konge udstedte enevældens sidste magtbud til teatret, idet han uden indstilling forlangte M. kgl. ansat (31.8.1848). Under J. L. "Heibergs direktorat blev M. en af teatrets populære kunstnere og dets salt indadtil, lunefuldt og lunerig som han var, en mand uden frygt, en skuespiller med sin egen muntre, brede joviale tone der også kunne være skarp. Under jubel spillede han de unge galninge Anker i *Soldaterløjer* og Vandby i *Gulddæsen*, nåede, da legemets tiltagende fylde kom ham til hjælp, at blive en udmærket Herman v. Bremen, levendegjorde nogle højst forskellige Jeronimus'er, fx den stokkonservative i *Mascarade* og den devote i *Pernilles korte Frøkenstand*, var Corfitz i *Barselstuen*, Jakob Skomager og senere Jesper Ridefoged og fortsatte i rækken af forlorne militære kavalerer, som han havde et særligt greb på, med Jacob v. Thyboe og Diderich Menschenskræk. Han var fru Heiberg (Johanne Luise *) en værdig medspiller i *Bagtalelsens Skole* (sir Peter) og i *Tilfældet har Ret* (Mynheer Philip) men viste sin begrænsning da han påtog sig Shakespeares Shylock; i patetiske rolle kunne M. vanskeligt skelne mellem den ægte og den falske patos. Men foruden til Ludvig "Holbergs blev hans navn især knyttet til Hostrups muse, idet han gav fjorten af hans skikkelser scenisk liv, deriblandt Peter Ravn, senere konsul Varbjerg i *En Spurv i Tranedans* og birkedommer Krans i *Eventyr paa Fodrejsen*, et mesterværk af konfus embedsmandsvigtighed som Olaf "Poulsen senere reproducerede. Da Heiberg fjernede Hostrups studentkomedier fra repertoiret skaffede han sig en fjende i M., der sluttede sig til F. "Høedts opposition og blev dens hemmelige, meget virksomme talerør i Fædrelandet, kulturminister C. C. Halls organ. Også angrebspjecen *Det kgl. Theater og J. L. Heiberg*, 1855, skyldtes M., hvis ikke uberettigede kritik dog havde den svaghed ikke alene at gælde Heiberg men, som det viste sig, også hans efterfølgere. Drilagtig og påståelig, som M. var, kom han let i strid med kolleger og overordnede, hvilket efter forskellige sammenstød førte til, at han 1858 tog sin afsked og gik til Folketeatret, hvis forstærkning han var i to sæsoner. Her spillede han 30 roller, deriblandt den forlorne redaktør Grønholt i *Mester og Lærling*, hvor han kopierede Dagbladets redaktør, senere amtmand C. St. A. "Bille. M. lå hyppigt i strid med anmelder-

ne; navnlig afskyede han indtil blindhed Fædrelandets kritiker Clemens "Petersen, mod hvem han 1862 skrev en tidstypisk satire, *Clemens Petersen paa Reise og i „Théâtre français“*. 1860 vendte han med sin tidligere anciennitet tilbage til Det kgl. teater hvis direktion nu var forandret, og da N. P. "Nielsen i mellemtiden var død, overtog M. flere af hans roller, fx markien i *Slottet i Poitou* og greven i *Statsmand og Borger*, som han spillede lige så morsomt, men med mindre elegance. Andre skikkelser fra disse sæsoner var den islandske student i *Besøget i København*, amtmanden i *De Nygifte*, prokuratoren i *En Skaavank*, Daniel Hejre i *De Unges Forbund* og Arnolphe i *Fruentimmerskolen*. Men M.s oppositionslyst blev ikke mindre med årene, og den nåede klimaks over for intendant G. "Berners som fra 1866 styrede teatret sammen med departementschef A. "Linde, som M. kaldte „bløddyret“ og oftest ønskede „noget Ben i Næsen“. Følgen blev øjeblikkelig suspension, og da M. ikke ville modtage en ministeriel reprimande, fik han afsked uden pension (17.4.1871). Skønt M. tilhørte den nationalliberale kreds og var Studenteforeningens afgud, svigtede C. Ploug ham i Fædrelandet, venstreføreren J. A. "Hansen forsvarede ham forgæves i folkettinget, og selv udgav han affærens aktstykker i pjecen *Berner-Linde-Hall contra Mantzius*.

Med beundringsværdig kraft satte M. nu alle sejl til for at skaffe sig en ny eksistens. Mellem krige havde han, der var stærkt nationalt interesseret, med statsunderstøttelse holdt oplæsninger i Slesvig, særlig i Angel, og denne virksomhed udvidede han nu til hele landet. Regelmæssigt, næsten som et led i danskundervisningen, læste han rundt om i latin-, kommune- og højskoler, og i Kbh. blev universitetets største auditorium ham overladt. Repertoiret var både klassisk og folkeligt. Denne gerning som kort før hans død bragte ham fast statsunderstøttelse blev af opdragende betydning. M. kan på dette område betegnes som foregangsmand. Han optrådte også ved provinselskaberne og var gentagne gange gæst på Kristiania teater (bl.a. som Vielgeschrey i *Den Stundesløse*, en rolle han aldrig spillede i Kbh.), og da Linde-Berners direktionstid var afsluttet blev han, 1877 og 1878, gæst på Det kgl. teater, bl.a. som birkedommer Krans, Per Degn og som Falstaff i *Kong Henrik IV*. „et Mesterstykke i Diktionens Kunst og Nuancerings Finhed“ skrev Sophus "Schandorph. Denne monumentale skikkelse blev hans kunstneriske svanesang; under et gæstespil på Casino optrådte han sidste gang 27.2.1879 som dr. Staal i L'Arronges komedie af samme navn. – M. var i eksplosiv frodighed en glimrende modsætning til Rosenkilder-

nes komiske tørhed og L. *Phisters forstandsprægede forvandlingskunst. Hans lune var bredt og saftigt og hans særkende sikkerhed og sundhed og en komisk diktion med et ejendommeligt sving på replikkens sidste stavelse. Han formede sine skikkelser over sider af sit eget naturel og undlod helst at maskere sig. Han var en åben, blodrig bohemnatur der buldrende slog sine meninger fast og lod modstanderen drukne i latter. Han afskyede det opstyltede og elskede det almenmenneskelige. Bag alle de vittige og skarpe ord der flød fra hans mund, bag alle hans mange paradoksale meninger som det var ham en livsbetingelse at få sagt, bankede et blødt og varmt hjerte. „Han taalte ingen Uret, heller ikke den, han saa andre lide“, skrev C. Hostrup om ham. Al hans væsens ilterhed, det akademiske hovmod, det studentikose vid og den brede følsomhed genfandtes i hans kunst. □Silhouet af N. Chr. Fausing. Mal. af Carl Bloch, 1852 (Fr.borg) og 1853 (Hirschsprung) og af samme (Teatermus.). Mal. af J. Roed, 1854, formentlig forestillende M. Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Afbildet på tegningen Studenterforeningen flytter, 1863. Mal. af A. Dorph, 1865 (Det kgl. teater), kopi af H. C. Vantore, 1903 (Teatermus.). Litografi 1866, efter dette to træsnit s.å., det ene af E. Skill, samt 1871. Buste af H. V. Bissen, 1868 (St. mus.; glyptoteket; Teatermus.; Nordjyllands kunstmus. og Kolding mus.). Træsnit 1871, træsnit efter dette s.å. og 1879. Stengravure 1877, efter denne to træsnit af H. P. Hansen, 1879, og af G. Pauli, 1879, m.fl. Silhouet af E. Ditlevsen ca. 1878 (Teatermus.). Tegnet i roller af Will. Pio 1896 og 1902 (Teatermus.), af Viggo Johansen (sst.), af C. Weidemann (sst.) og Viktor Hansen. Relief på gravstenen.

K. M.: Berner-Linde-Hall contra M., 1871. Breve fra da. skuespillere, udg. Rob. Neiiendam II, 1912 37–43. – Edv. Brandes: Dansk skuespilkunst, 1880 168–86. Otto Zinck og S. Schandorph i Skuespillerforen.s julebog 1893 31–47. Otto Borchsenius: Hjemlige interiører, 1894 117–96 (heri breve). Karl Mantzius: Min far og jeg, 1919. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. II, 1922. Fr. Schyberg: Dansk teaterkritik, 1937. – Papirer i Kgl. bibl.

*Robert Neiiendam**

Marcellus, ca. 1400–60, biskop i Skálholt. * ca. 1400 i Nievern i Nassau, druknet 29.2.1460 ud for Sveriges kyst.

M. var franciskanermunk, men rømte tidligt af klostret og førte resten af sit liv en svindlers eventyrlige tilværelse. En tid sad han fangen i Venezia for bedrageri, men undslap ved list, senere rejste han omkring i Tyskland og tjente sto-

re penge på falsk afladshandel; han indyndede sig hos en pavelig legat hvis kansler han blev, idet han dog samtidig gjorde spiontjeneste for hussitterne. Omsider blev han grebet og måtte til straf nøgen løbe Kölns gader fire gange rundt hvorefter han blev kastet i fængsel; men da det lykkedes ham at helbrede ærkebispem for en sygdom kom han ikke blot på fri fod, men fik endog tildelt et indbringende kanonikat. Gennem sit bekendtskab med Æneas Sylvius, den senere pave Pius II opnåede han 1448 pavelig udnævnelse til biskop i Skálholt på Island samt til kollektor og nuntius i de nordiske riger. Straks ved sin ankomst til Norden, hvor han udgav sig for legat, forstod han at vinde Christian I hvem han 1450 fulgte til Norge; sandsynligvis var det ham der kronede kongen i Trondhjems domkirke pga. vakancen efter Aslak Bolts død. Til gengæld tvang denne kapitlet til at vælge M. til ærkebiskop og lovede ham sin stadfæstelse hvis han kunne formå paven til at indrømme den danske konge præsentationsret til alle danske og norske stifter. Efter at have deltaget i forhandlinger i Bergen aug. 1450 rejste M. til Rom, men fandt ingen sangbund hverken for sine egne eller kongens ønsker; og da mere og mere af hans brogede fortid kom for lyset fandt han det rådeligst at forlade byen. Da han på tilbagevejen gjorde ophold i sit hus i Köln fængsledes han her på foranledning af en pavelig legat, Nicolaus af Cusa, der var blevet bekendt med hans forfalskninger af pavebreve: inden længe lykkedes det ham dog endnu en gang at undslippe. Sagen kom siden byen dyrt at stå idet Christian I for at give M.s erstatningskrav eftertryk i adskillige år holdt sine havne spærret for de kölnske købmænd og lod deres varer beslaglægge. Imidlertid havde paven (febr. 1452) udnævnt Henrik Kalteisen til ærkebiskop i Trondhjem, og trods gentagne anstrengelser, bl.a. i form af nidskrifter, kom M. aldrig i besiddelse af det eftertragtede embede selv om det lykkedes ham at forjage Kalteisen; striden endte 1459 med at domkapitlets kandidat Olav Trondsen blev ærkebiskop. Derimod stod han stadig i høj gunst hos Christian I der 1456 gav ham Vestmanøerne i forlening og anvendte ham meget i sit kancelli; uden tvivl er det M. der har forfattet de svulstige og løgnagtige skrivelser der i 1450erne i kongens navn udsendtes til Europas fyrster, og hvori også M.s private klagemål atter og atter fremføres. I årene 1450–58 stod han bag kongens kirkepolitik; i hans sidste leveår var derimod hans indflydelse kendetegnet aftagende.

Diplomatarium Christierni I, 1856. Erkebiskop Henrik Kalteisens kopibog, udg. A. Bugge. Kria. 1899. Diplomatarium Norvegicum XVII, 1–2, Kria. 1902–13. Acta pontificum Danica III, 1908. – C. Paludan-Müller i

Marcellus

Hist. t. 3. r.1, 1858–59 311–28. Ludv. Daae: Kong Chr. Is norske hist., Kria. 1879. Johs. Lindbæk: Pavernes forhold til Danm., 1907. Oluf Kolsrud i Syn og segn XVII, Kria. 1911 385–99 og XVIII, 1912 17–39 122–35 (også som særtryk). P. G. Lindhardt: Danm. og reformkoncilierne, 1942 = Teol. studier, 2. afd.II.

Henry Bruun*

Marcher, Louise Rudolfine, se Sahlgreen, Louise.

Marckmann, J. W., se Olsen, G. H.

Marcus, Aage, * 1888, bibliotekar. * 31.12.1888 i Kbh. (Holmens). F: handelsfuldmægtig, senere grosserer Liepmann Bernhard (Leo) M. (1862–1922) og Britta Christine Sophie Hansen (1866–1944). ~ 4.4.1914 i Kbh. med Ellen Franciska Gotschalk, * 6.9.1888 i Kbh. (Holmens), † 8.4.1951 i Hørsholm, d. af premierløjtnant, senere kommandør Frederik Ludvig Franz G. (1864–1939) og Harriet Thora Emilie Plum (1864–1909).

M.s forældre tilhørte det velhavende, men frinsiddede, jødiske borgerskab. Fra drengærene var han opslugt at læsning og skriverier. M. blev student fra Lang og Hjorths kursus 1908, studerede uden større lyst jura og blev 1914 kandidat, men ønskede ikke at gå videre. S.å. kom han som assistent til Det kgl. bibliotek, men allerede året efter søgte M. til kunsthakademiets bibliotek, hans blivende arbejdsplads indtil han 1958 tog sin afsked som bibliotekets chef.

Med baggrund i en fast stilling og en betrygget økonomi udfoldede M. en omfangsrig virksomhed inden for litteraturens og kunstens verden. Hans flersidige orientering, læselyst og musikalsitet førte i forbindelse med en lethed ved at omgås mennesker til en stor bekendtskabskreds og venskab med mange betydelige personer blandt forfattere, billedkunstnere og videnskabsmænd som han med sin praktiske sans og uselviske hjælpsomhed kom til at yde påskønnede tjenester. I 1917 udgav han en oversættelse af den middelalderlige tyske mystiker Mester Eckeharts prædikener (ny udg. 1977) hvorved han fængsledes af en ændretning han aldrig slap. Året efter udgav han Johan Thomas Lundbyes danske landskabstegninger (ny udg. 1968), et smukt bogarbejde hvis ledsagende tekst både udtrykker forfatterens beundring for Lundbye og hans egen kærlighed til Danmarks natur som han gennemstrefede til fods og på cykel. Efter i nogen tid at have virket som konsulent for Høst & Søn og forestået serien *De brogede Bøger* – M. er en trofast under af serier og antologier – begyndte han i 1919 med startkapital fra faderen egen forlagsvirksomhed. Med den senere rigsbibliotekar Svend Dahl som fast konsulent udgav M.

ambitiøse bøger om kunst og kultur, bl.a. verdensreligionernes hovedværker i 12 bind, og med udpræget sans for godt boghåndværk. Trods flid var det vanskeligt at forene et eget forlag med en fast stilling, og 1924 standsede forlaget, da også efterkrigstidens økonomiske forhold manede til forsigtighed. M. påtog sig derefter konsulentarbejde for flere forlag som utrættelig igangsætter og idéformidler. Hos P. Haase & Søn startede han serien *Haases Haandbøger*, i alt 25 bind. Et livsvarigt venskab med Ingeborg Andersen knyttede ham især til Gyldendal hvor han begyndte som redaktionssekretær for den nye udgave af *Frem*. 1927–31 var M. redaktør af litteratur og kronik ved *Dagens Nyheder* – *Nationaltidende*. Her samlede han en buket af gode kronikører, skrev selv og blev for en tid grebet af bladverdenens døgnaktualitet og tempo hvad der harmonerer med sider af hans naturel. Med udgangspunkt i kunsthakademiets bibliotek hvis leder han blev i 1928 udarbejdede han s.m. Merete Bodelsen *Dansk kunsthistorisk Bibliografi*, 1935.

Siden 1914 kom M. til at stå forfatteren Johannes V. Jensen nær. Han hjalp ham med korrekturlæsning og med bogen om Thorvaldsens portrætbuster, udgav s.m. Frits Johansen hans bibliografi (1933–51) og et festskrift (1943) ligesom han tilrettelagde og forestod en række af Johannes V. Jensens værker således den definitive udg. af *Himmerlandshistorier*. M. stod også i nært venskabsforhold til så vidt forskellige personligheder som Jeppe Aakjær, R. Storm Petersen, Johannes Larsen og Vilhelm Grønbech og blandt udlændinge Thomas Mann og Hermann Hesse som han personlig kendte og korresponderede med. 1943–45 var M. flygtning i Sverige. Gennem sin bog om *Leonardo da Vinci*, 1940 (Uglebog 1964) og den succesrige bog om kinesisk visdom og maleri *Den blaa Drage*, 1941 (5. oplag 1978) var han ikke ukendt i Stockholm, og han benyttede opholdet til ud over sin midlertidige ansættelse ved Nationalmuseum at knytte mange forbindelser og venskaber der kom ham til gode da han senere gæstede Sverige hvis natur og befolkning var ham kær. Efter hjemkomsten forestod han for Det danske Forlag serien *Danske Klassikere* i 13 bind og *Danske levnedsbøger*. Hos Gyldendal udkom 1950 *Danske Portrættegninger fra det 19. Aarhundrede* med biografier og korte kommentarer. Allerede 1942 skrev han ene mand *Billedkunsten* som for første gang i dansk kunsthistorie også omfattede kunsten uden for Europa. Den kom senest i to bind 1965 med titlen *Kunstens historie*. Rejselivet blev genoptaget, og på Carit Andersens tilskyndelse besøgte han Sverige, Grækenland, Ægypten og Palæstina og

skrev populære rejseskildringer. M.s forfatter-skab beror bl.a. på hans evne til hurtigt og tilsyneladende ubesværet at delagtiggøre andre i de talrige emner og interesser som et langt og virksomt liv og en usædvanlig hukommelse har forundt ham at dyrke. Siden ungdommen har han været optaget af teknik, astronomi og såkaldte overnaturlige fænomener, af mystikere og verdensreligionernes vismænd og gennem egne erfaringer og læsning sat sig ind i parapsykologi. Endelig udsendte M. som firsårig sine erindringer *Den lange vej*. 1969, der giver et bredt billede af et spændstigt, i intellektuel henseende bestandig videbegærligt åndsmenneske med begge ben på jorden. I 1978, på M.s 90 års fødselsdag udkom *Bog og sjæl*, En hilsen til Aage Marcus. – R. 1940. R¹. 1954. □Foto.

Aa. M.: *Den lange vej*, 1969 (erindr.). Aa. M.: *Et lille forlag*, i *Bogvennen*, 1974–76 nr. 5 121–30. Interviews i *Berl. tid.* 24.1.1977 og *Politiken* 31.12.1978. – Jacob Paludan i *Bogvennen*, 1940 261–69. *Bog og sjæl*, en hilsen til Aa. M., red. Niels Birger Wamberg, 1978 (heri bibliografi).

Erik Lassen

Marcussen, Jürgen, 1781–1860, orgelbygger. * 10.5.1781 i Snogbæk, † 9.11.1860, begr. Åbenrå kgd. F: tømrer Jürgen Marcussen Reventlov. ~ 1806 med Anna Marie Andresen. På grund af trange kår i hjemmet blev M. sat i pleje hos snedker Alexander Alexandersen i V. Sottrup. Efter en uddannelse i snedkerfaget kom han 1802 i orgelbyggerlære hos Hans Frederik Oppenhagen (1763–1833) i Rudkøbing. Uoverensstemmelser med læremesteren, der uden tvivl så en farlig konkurrent i sin opvakte elev, bevirkede dog at M. ikke stod læretiden ud, men efter halvandet år vendte tilbage til plejeforældrene i V. Sottrup. Her byggede han på egen hånd sit første orgel, et lille positiv der stod færdigt 1806 og ifølge traditionen solgtes til Tønder seminarium. Samme år giftede han sig og bosatte sig i V. Sottrup. Selv om M. først 1811 fik koncession som orgelbygger, regnede han firmaets grundlæggelse til 1806. 1816 fik han en alsidigt begavet lærling, Andreas Peter Wilhad Reuter (1798–1847) der efter få års forløb blev kompagnon i firmaet. September 1826 stadfæstedes dette forhold ved en overenskomst, og firma-navnet var herefter *Marcussen & Reuter*. 1830 flyttedes værkstedet fra V. Sottrup til orgelbyggergården i Åbenrå hvor Marcussen-firmaet siden har haft til huse. Et par store, vellykkede arbejder, orglet til den nye Christiansborg slotskirke (1829) og ombygningen i Roskilde domkirke (1833) var medvirkende til at skaffe Marcussen & Reuter titlen kongelige danske orgelbyggere

1836. I de følgende år kom de bl.a. til at bygge i Slesvig domkirke (1840), Kiel Skt. Nicolai kirke (1842), Kronborg slotskirke (1843) og Fredensborg slotskirke (1846).

Selv om M. stort set var selvlært var hans orgelbyggeri ubestridt det førende i landet, og C.E.F. Weyse, der ofte blev rådspurgt som orgelsagkyndig, protegerede ved flere lejligheder de to sønderjyske mestre. Reuters død 1847 gjorde en brat ende på det frugtbare samarbejde, og året efter skiftede orgelbyggeriet navn til *Marcussen & Søn*, idet Jürgen Andreas Marcussen (1816–1900) var blevet kaldt hjem fra et flerårigt studieophold i Tyskland for at tage del i firmaets ledelse. Ved M.s død var der leveret 35 instrumenter under det nye firmanavn, heriblandt det store orgel til domkirken i Göteborg (1850). □Litografi. Maleri.

L. J. Cirsovius: *Lebensbild der Orgelbaumeister M. und Sohn*, Kiel 1891. *Povl Hamburger: M. & søn 1806–1931*, 1931. *Niels Friis: M. & søn 1806–1956*, 1956.

Ole Olesen

Marcussen, Peter Larsen, 1898–1979, ungdomsleder. * 17.12.1898 i Øvre Lerte, Sommersted sg., † 27.5.1979 i Sorø, begr. Karlslunde kgd. F: mejeribestyrer Laurids M. (1873–1940) og Anna Kristine Christiansen (1877–1928). ~ 21.10.1922 med Anna Margaretha Lund, * 7.7.1900 i Flensborg, d. af jernbanefunktionær Thomas Johnsen L. (†1952) og Christina Catharina Trolau (†1902).

Som elev på seminariet i Haderslev blev M. 1916 indkaldt til krigstjeneste. Efter sin hjemkomst fortsatte han sin uddannelse på Jelling seminarium hvorfra han 1920 tog afgangseksamen. Umiddelbart derefter blev han knyttet til seminariskolen i Haderslev hvor han virkede til efteråret 1933. Nationalsocialismens gennembrud i Tyskland og de efterdønninger det medførte i Nordslesvig kaldte M. frem til aktivt nationalt arbejde. Mens den sønderjyske ungdom i årene efter 1920 ikke havde gjort sig særlig bemærket, følte den nu trang til en kraftig tilkendegivelse. M. tog april 1933 initiativet til to fortrolige møder af ungdomsledere. Resultatet blev to store ungdomsstævner i Tønder og på Dybbøl der udløste en stærk national følelse. Den varige følge af løftelsen 1933 blev foreningen Det unge grænseværn der oprettedes sept. 1933 med M. som formand. Det unge grænseværn blev båret frem på en bølge af velvilje og kom hurtigt til at råde over store pengemidler der muliggjorde opførelsen eller erhvervelsen af en række støttepunkter for arbejdet, det store grænsehjem i Kollund, kroen i Store Jyndevad og en ejendom i Rudbøl.

Marcussen, Peter

Ejendommene blev indrettet som vandrehjem. Et stort oplysningsarbejde blev sat i gang ud over landet. M. lagde fra første færd foreningens arbejde på en nordisk linje. Det kom til udtryk i foreningens tidsskrift *Folkung-Bladet* (fra 1936), og det blev stærkt understreget da foreningen april 1940 fik et nyt navn: Dansk-nordisk ungdomsforbund. Navneskiftet vakte uvilje i ret vide kredse, men det kom ikke til at betyde nogen ændring i foreningens arbejde. Under besættelsen var M. interneret aug.-sept. 1943. Juni 1944 blev han arresteret og kom via Frøslev-lejren til koncentrationslejren i Neuengamme hvorfra han kom hjem i maj 1945.

1948 oprettede han under navnet Folkung-skolen i Gråsten en efterskole som han drev til 1953, da han blev lærer ved Gråsten kommunale skolelævæsen. M. var trofast mod de idealer han havde fulgt under kampen mod nationalsocialismen, men han havde vanskeligt ved at tilpasse sig de nye vilkår i efterkrigstiden. I årene 1954–68 var han knyttet til Korslund skole på Sjælland. 1969 fik han tildelt Egholt-fondets æresbolig hvor han boede i en årrække, hvorefter han flyttede til Sorø. – R. 1952. □Mal. af V. Kragh Hansen (Folkehjem, Åbenrå). Foto.

Interview i Dannevirke 17.12.1948. – C. P. O. Christiansen i Kristeligt dagbl. Chr. Petersen i Dannevirke 16.12.1958 og 14.12.1968.

Troels Fink

Marer, Johannes Jens Carl, 1861–1922, skuespiller, oversætter, skriftekspert. * 3.4.1861 i Kbh. (Hellig.), † 2.9.1922 i Langå, begr. sst. F: skrådermester Christian Harald Anton M. (1832–1905) og Marie Louise Madsen (1837–1922). ~ 1° 5.1.1892 i Ferslev, Horns hrd., med lærer, sidst i Nyborg, Kirstine Margrethe Jungersen, * 21.12.1866 i Nyborg, † 23.4.1918 sst., d. af lærer, senere sognepræst, sidst i Ferslev, Christian Mørk J. (1832–96) og Laura Christiane Balslev (1829–86). Ægteskabet opløst 1909. ~ 2° 9.12.1910 i Randers med husejer Sofie Marie Davida Nissen, * 1.5.1879 på skovribergården Christiansholt, Vellevej sg., Randers amt, † 21.5.1956 i Randers, d. af skovrider Nicolai N. (1833–1907) og Signe Caroline Marie Petersen (1852–97).

M. voksede op i et teaterinteressert hjem og påvirkedes af morbroderen, den komiske skuespiller Frederik *Madsen. Inden han 7.10.1883 debuterede på Casino som Ernst i *Petersens Jomfrukloster*, var han 1879 blevet student fra Borgerdydskolen og havde 1880 taget filosofikum. 1884–87 virkede han ved Folketeatret og 1891–98 ved Dagmar-teatret hvor han ofte skabte karakteristiske billeder ud af små roller i historiske

skuespil. I sin ungdom tilhørte han kredsen omkring Peter *Nansen og Herman *Bang. Ved åbningsforestillingen på Århus teater 15.9.1900 spillede M. *Erasmus Montanus*, og ved dette teater virkede han, også som instruktør, i to sæsoner, men efterhånden optog litterære sysler ham helt. Bogen *Verdens syv Underværker*, 1889, som udkom under pseudonymet Poul Fasting, var et vidnesbyrd om hans journalistik i Nationaltidende, og ca. halvtreds romaner og skuespil var resultatet af et flittigt oversætterarbejde, deriblandt Molières *Den indbildt Syge*. En særstilling fik M. som skriftekspert. Han var den første herhjemme der metodisk beskæftigede sig med grafologi; han oversatte J. Crépieux-Jamin: *Grafologien*, 1890 og udgav 1899 *Grafologi og Hypnotisme*, men navnlig optog den videnskabelige skriftekspertise ham, og ved sin eksakte metode blev han på dette område en autoritet som ofte under retssager rådspurgtes af politi og domstole. Ca. 50 år gammel trak han sig ikke uden bitterhed tilbage fra københavnerlivet og bosatte sig i Langå. □Mal. af Leis Schjelderup, 1900. Foto.

J. M. i III. tid. 8.6.1916. – Rob. Neiiendam: Folketeatrets hist. 1857–1908, 1919. Alb. Bayer: Århus teater, 1925.

*Robert Neiiendam**

Margaretha Sofia Lovisa Ingeborg, 1899–1977, prinsesse. * 25.6.1899 i Stockholm, † 4.1.1977 på Tranemosegård, Kongsted ved Rønnede, begr. i Bernstorff slotspark, Gentofte. F: hertug af Västergötland, prins af Sverige Oscar Carl Wilhelm (1861–1951) og Ingeborg Charlotte Caroline Frederikke Louise, prinsesse af Danmark (1878–1958). ~ 22.5.1919 i Stockholm med prins *Axel af Danmark, * 12.8.1888 i Det gule palæ i Kbh. (Slotsk.), † 14.7.1964 i Kbh., s. af prins *Valdemar (1858–1939) og *Marie (1865–1909).

M. førte med prins Axel et selskabeligt hus for slægt og venner på landstedet Bernstorffshøj. I ægteskabet fødtes sønnerne prins Georg, * 1920, militærattaché i London, gift 1950 med prinsesse Anne, født Lady Bowes Lyon, og grev Flemming af Rosenborg, * 1922, forretningsmand, gift 1949 med grevinde Ruth, født Nielsen. M. blev gennem sine to søstre Märtha (1901–54), gift med kong Olav V af Norge og Astrid (1905–35), gift med kong Leopold III af Belgien nært knyttet til disse to kongehuse, ikke mindst fordi begge søstre døde tidligt og hun derved blev en afholdt tante for kronprins Harald af Norge og dennes søstre samt for kong Baudouin af Belgien, dennes bror, prins Albert, og søster, Josephine Charlotte, storhertuginde af Luxembourg. Sin tid viede M. i øvrigt til socialt arbejde, var pro-

tektrix for flere velgørende sammenslutninger og med til at oprette foreningen Gentofte børnevener, hvis formand hun var til sin død. – R.E. 1960. □Mal. af Lennard, E. Saltoft og W. Dovyeward. Foto.

Bo Bramsen: Huset Glücksborg II, 1975. Bo Dræbel i Berl. tid. 5.1.1977.

Uffe Andreassen

Margolinsky, Julius, 1895–1978, bibliotekar. * 19.11.1895 i Kbh., + 9.2.1978 i Kbh., begr. Mosaisk kgd. F: assistent, senere prokurist Harry M. (1864–1925) og Rosalie Perlstein (1869–1926). ~ 31.7.1934 i Kbh. med impressario Rebekka (Raja) Garfinkel, * 23.4.1910 i Krustpils, Letland, + 8.1.1955 i Madrid, Spanien, d. af trælasthandler Leser G. og Sonja Bromberg. Ægteskabet opløst 1942.

Efter nogle års medicinske studier blev M. antikvarboghandler i det indre Kbh. 1943 måtte han flygte til Sverige hvor han blev knyttet til flygtningekontoret. Efter hjemkomsten 1945 blev han repræsentant for den internationale jødiske hjælpeorganisation HIAS og sekretær for Jødisk efterkrigshjælp. I en kort periode var han konstitueret som kontorchef i Det mosaiske troessamfund i Kbh. I næsten 30 år virkede han som troessamfundets bibliotekar. – M. indtog æreshverv i mange organisationer. I mange år satte han stor pris på en tilknytning til Det hebraiske universitet i Jerusalem, hvis åbningshøjtidelighed 1925 han overværede. Han havde nær tilknytning til det jødiske nationalfond, Keren Kajemet Lejسرائيل. Hans indsats i forbindelse med redning af jøder fra Tyskland i 1930'erne var enestående. Han hørte til dem der tidligt indså de frygtelige farer som nazismen indebar. Da Danmark accepterede at unge jøder fra Tyskland kunne komme som elever på danske landbrug, blev M. disse unge menneskers levende kontakt til omverdenen. Mange af dem kom til at betragte ham som en anden far. De fleste af dem kom senere til Israel, men kontakten med M. fortsatte på en inderlig måde. M. var et levende leksikon med hensyn til de danske jøders personalhistorie. På en for udenforstående usystematisk måde rubricerede han det meste af det der var værd at vide om dansk jødisk historie. Han stillede store krav til sig selv, og han kunne blive vred og vranten, når andre behandlede historisk materiale overfladisk. I sit væsen og i sin karakteristiske måde at tale på var han københavner med stort K, på afstand kunne han virke knaster og knirkende, på nært hold varm og vindende og med ægte dansk jødisk lune.

M. har skrevet en række artikler om jødiske forhold i forskellige tidsskrifter og bl.a. redigeret Chevra Kaddischa 1858–1958, 1958, og Ved 150 års-dagen for Anordningen af 20. Marts 1814. Nogle bidrag til dansk-jødisk historie, 1964 (s.m. Poul Meyer). 1945 udgav han *Statistiske Undersøgelser over Fordelingen paa Alder og Køn m.m. blandt Flygtninge fra Danmark i Sverige*, 1945, og om de jødiske kirkegårde *Gravpladserne på Mosaisk Vestre Kirkegård 1886–1955*, 1955, *Gravpladserne på Mosaisk Nordre Kirkegård i Møllegade 1693–1953*, 1956, *De jødiske kirkegårde i danske provinsbyer*, 1957, *295 epitaphs from the Jewish cemetery in St. Thomas. W. I. 1837–1916*, 1957 (2.udg. 1965) samt *Jødiske dødsfald i Danmark 1693–1976*, 1978. Endelig kan nævnes *Stamtavlen Henriques 1725–1948*, 1949. □Foto.

Berl. tid. 15.2.1978. Leo Fischer m.fl. i Jødisk orientering XLIX, 1978 nr. 3 18–20 og nr. 4 17.

Bent Melchior

Margrete Ingesdatter Fredkulla, † før 1130, dronning. F: kong Inge Stenkilsson af Sverige og Christine. ~ 1° 1101 med kong Magnus Barfod af Norge, † 1103. ~ 2° med kong *Niels af Danmark, † 25.6.1134 i Slesvig, s. af *Sven Estridsen (ca. 1020–74) og ukendt frille. – Mor til *Magnus († 1134).

M.s tilnavn skyldes at hendes ægteskab med den norske konge stadfæstede en fredsslutning mellem de to riger. Hendes danske ægteskab må være indgået kort efter at Niels blev konge; med ham fik hun sønnerne Inge, der døde ung, og Magnus. Som dansk dronning har M. været meget fremtrædende; hun anføres som brevvidne for et kongeligt gavebrev, og hendes navn er præget på en mønt fra Lund, og hun skal have været virksom ved afslutning af politiske fyrste-ægteskaber, således ægtede hendes søsterdatter Ingeborg Knud Lavard og Henrik Skadelår broderdatteren Ingerid, i begge tilfælde med medgift af hendes svenske arvegods. M.s værk kan have været medvirkende til den lange fredsperiode under kong Niels, men freden holdt ikke længe efter hendes død, Yngre Næstvedårbog giver dødsåret 1117, andre kilder lader hende leve meget længere. Under 4.11. opføres M. i nekrologiet i Lund der noterer hendes gave, en kostbar guldkalk. □Fremstillet på mal. af Ellen Hofman-Bang udst. 1920.

Necrologium Lundense, udg. L.Weibull, Lund 1923 102. Diplomatarium Danicum 1.r.11, 1963 nr. 34. – Hans Olrik: Knud Lavards liv og gerning, 1888. C. A. Christensen i Hist. t. 11.r.III, 1950–52 450–62. N. Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

Aksel E. Christensen

Margrete Sambiria

Margrete Sambiria, † 1282, dronning. † efter 4.12.1282 i Rostock, begr. i Doberan. F: hertug Sambor I af Pommern og Mechtilde af Mecklenburg. ~ 1248 med *Christoffer I af Danmark, * ca. 1219, † 29.5.1259 i Ribe, s. af *Valdemar Sejr (1170–1241) og *Berengaria († 1221). – Mor til *Erik Klipping og *Mechtilde (–1300–).

Christoffers brødre var gift med prinsesser af Sachsen og Holsten, men hvorvidt hans eget ægteskab med M. har skullet opveje eller supplere disse alliancer vides ikke. Sambor Is magtstilling var imidlertid i vækst i disse år, og da M. efter Christoffers død 1259 indtog en betydningsfuld magtstilling i Danmark optrådte ikke blot Sambor, men også en tid *Albrecht af Braunschweig ved hendes side i kampen mod dem der ville styrte Christoffers slægt og give den danske krone til Abels efterkommere. M. var sjælen i denne overlevelseskamp i det mindste indtil sønnen Erik Klipping kom til skels alder. Hun søgte uden held at forhindre ægteskaberne mellem Erik Plovpenning's døtre *Ingeborg og *Sophie og henholdsvis Magnus (Lagabøter) af Norge og Valdemar Birgersson af Sverige. De to yngste af Eriksdøtrene, *Jutta og *Agnes, fik hun derimod til at give deres fædrearv til det nystiftede Roskilde Agnete kloster og selv indtræde deri, selv om de senere rømte af klosteret. – Som enke arvede M. striden med ærkebiskop Jakob *Erlandsen; hun blev straks tvunget til at frigive ham af det fængsel, hvori Christoffer netop havde sat ham, men det skyldes givetvis hendes og hendes embedsmænds snilde, at udgangen på processen for pavestolen blev så fordelagtig for kongemagten som den blev. I Christofferlinjens overlevelseskamp indgik også bestræbelserne på at opnå helgenkåring af Erik Plovpenning (fordi dette ville stemple Abel som brodermorder og usurpator). Disse bestræbelser var indledt i Christoffers sidste år men førtes dygtigt videre af M., skønt de aldrig kom til den endelige afslutning. M. har ligeledes i første halvdel af 1260erne været langt i at opnå pavelig autorisation af en utraditionel tronfølgeordning i Danmark hvorved Erik Klipping's kvindelinje skulle nyde forrang for kongeslægten's øvrige mandslinje.

Efter slaget på Lohede i sommeren 1261 faldt M. i holstenernes fangenskab sammen med den unge Erik Klipping; hun løslodes året efter, ved Albrecht af Braunschweigs mellemkomst, mens kongen forblev i brandenburgernes varetægt indtil 1264. 13.5.1266 overlod Erik Klipping sin moder landene Estland og Virland på livstid, og kort efter har hun (ifølge Niels Skyum-Nielsens undersøgelser af de breve hun udstedte) etableret sig med sin egen administration på Nykøbing slot, hvorfra hun styrede disse lan-

de, men også jævnligt deltog i rigspolitikken's førelse.

□ Afbildet på min. i Tallinns ekspl. af den lybske ret 1282. Træstatue fra gravmæle (klostret i Doberan), mal. af gravmælet af C. Tileman Petersen, 1914 (Fr.borg), tegn. af figuren. Afbildet på mal. af klostergrundlæggelse.

C. Paludan-Müller: Studier til Danm.s hist. i det 13. årh. III. Nordtyske fyrster få del i den da. kongefamilies arvegods, 1871 = Vidensk. selsk.s skr. 5.r. Hist.-philos. afd. IV 263–82. Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danm. 1241–90, 1963. Middelalderstudier, tilegnede Aksel E. Christensen, 1966. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977.

Kai Hørby

Margrete I (Valdemarsdatter), 1353–1412, dronning. * 1353, † 28.10.1412 på sit skib ved Flensborg, begr. i Sorø klosterk., 1413 overført til Roskilde domk. F: *Valdemar Atterdag (ca. 1320–75) og *Helvig († ca. 1374). ~ april 1363 i Kbh. med kong Haakon VI Magnussen af Norge, * august 1340, antagelig i Sverige, † i sommeren 1380 i Oslo, s. af kong Magnus Eriksen (1316–74) og Blanca af Namur († 1363). – Mor til *Oluf (1370–87). Søster til *Christoffer († 1363) og *Ingeborg (1347–ca. 70).

Da M. 1359 blev trolovet og 1363 gift med folkungen kong Haakon af Norge måtte det forekommet utroligt, at hun 30 år senere skulle stå som de tre nordiske rigers mægtige regent. Den 10-årige brud var nemlig kongeparrets yngste, og broderen Christoffer og den ældre søster Ingeborg, der i sit ægteskab med hertug Henrik af Mecklenburg snart fik sønnen Albrecht, måtte stå den danske trone nærmere. M.s politisk motiverede trolovelse og ægteskab førte endnu 1363 til det svenske oprør mod M.s svigerfar kong Magnus og til indkaldelse af dennes søstersøn Albrecht af Mecklenburg, hvad der gennem mange år førte til krig mellem mecklenburgerne og folkungerne der støttedes af den danske kong Valdemar. Et par år efter vielsen hentes M. til Norge hvor hun som hofmesterinde fik den hellige Birgittas datter Merete Ulvsdatter der ved ægteskab var tilknyttet folkungerne med godser i grænseegnene mellem de tre riger, så M. skiftede ophold mellem Akershus og Dalsland. M. blev således nært knyttet til alle tre riger: danskfødt, norsk gift og opdraget i aristokratisk svensk folkungemiljø. Kun 17 år gammel fødte M. sit eneste barn, sønnen Olav (dansk Oluf); allerede forinden havde hun som myndig dronning overtaget hofholdningen på Akershus og herunder taget del i rigets styre.

M.s aktive virke i dansk politik indledtes straks efter faderens død 1375. Hun opholdt sig da i

Danmark og forstod, at det gjaldt om at handle hurtigt for at sikre riget for sig og sønnen Oluf. Hendes bror Christoffer var død allerede 1363 og søsteren Ingeborg 1370, men hun havde efterladt sig sønnen Albrecht som farfaderen hertug Albrecht af Mecklenburg straks proklamerede som ret arving til Danmark, idet han udover førstefødselsretten henviste til et løfte af kong Valdemar fra 1371 og til den tyske kejseres støtte. Under disse forhold synes M. straks at have villet overtage riget for sig selv som eneste overlevende af Valdemars børn og antog titlen „dronning af Norge og Sverige, kong Valdemars datter og sande arving“; men ved årsskiftet indledtes en ny politik: M. trådte tilbage i akterne og overlod rigsrådet ledet af Henning *Podebusk at føre forhandlingerne ud fra princippet at Danmark var et valgrike. Det lykkedes at vinde passiv støtte fra hansestæderne, der ved Stralsundfreden 1370 havde fået indflydelse på kongeskiftet, og 3.5.1376 kunne M. og Haakon som garant for Oluf besegle den håndfæstning der betingede hans valg. Den ændrede politik fremtræder som taktik og betyder næppe, at M. har måttet vige for drostens rigsrådspolitik; intet tyder på, at M. var den svage i dette nære samarbejde, der fortsatte til Podebusks død 1387. Formynderstyret under M.s ledelse var stillet over for en række alvorlige problemer, mest aktuelt det uafklarede forhold til mecklenburgerne, der samme sommer invaderede Sjælland, mens deres holstenske allierede trængte op i Jylland. Ved et forlig samme år bestemtes, at junker Albrechts krav skulle afgøres ved en fyrstemægling, men en sådan lod sig ikke etablere, og det voksende tyske tryk truede med dansk splittelse, indtil faren drev over ved kejserens og hertug Albrechts død 1378–79. 1380 styrkedes M.s stilling, da Oluf ved faderens død arvede kongemagten i Norge, og M. overtog ledelsen af den norske udenrigspolitik med uløste spørgsmål i forhold til Sverige og hansestæderne. Ved fasthed og klog udnyttelse af andre splid i hanseforbundet lykkedes det 1385 at få de skånske slotte med Skåneområdet tilbage til riget i overensstemmelse med Stralsundfreden 1370 uden krævede modydelser, og 1386 lykkedes det at skille de holstenske grever fra mecklenburgerne og at bevare Sønderjylland fra den danske krone, om end det skete ved en forlening af hertugdømmet til de holstenske grever. Også indadtil var kongemagten styrket: hoffet havde afgivet sin myndighed til rigsrådet ved landefredsforordningen 1377, rådet svækkedes derefter lidt efter lidt, bl.a. ved at lade rigsbemderne stå ubesatte, og M. kunne begynde at forbedre rigets finanser og styrke krongodset. 1386 lod M., der fortsatte

som faktisk regent også efter at Oluf var erklæret for myndig 1385, et „sand arving til Sveriges rige“ indsætte i hans titel, og den følgende sommer forhandlede der med den svenske stormandsopposition om at udskifte kong Albrecht med den unge folkungekonge, da denne pludselig døde på Falsterbo slot 3.8.1387, hvorved rigerne stod uden efterfølger bortset fra mecklenburgerne.

I denne situation viste M. sin politiske styrke og personlige position. På ugedagen efter Olufs død lod hun sig på et improviseret rigsmøde på Lunde landsting vælge til regent: „fuldmægtig frue og husbond, Danmarks riges formynder“, hvad der siden stadfæstedes på de øvrige landsting. Valget motiveredes med hendes stilling som kongedatter og kongemor samt hendes fortjenstfulde hidtidige styre, og der tildeltes hende en afgørende indflydelse på det fremtidige kongevalg. Denne designation indledtes i Norge hvor man i februar 1388 fulgte Danmarks eksempel og med samme udtryk valgte hende til regent på livstid og kort efter fradømte mecklenburgerne arveretten og i stedet designerede M.s søsterdattersøn, den femårige hertug *Erik af Pommern som efterfølger, hvad der året efter fulgtes op med formelig hyldning. Tilbage stod Sverige. Undervejs til Norge havde M. påny kontakten de oprørske svenske stormænd, og ved den såkaldte „Dalaborg-aftale“ palmesøndag 1388 opnåede hun at blive „Sveriges frue og rette husbond“ på livstid. Den fælles kamp mod Albrecht blev kort: 24.2.1389 besejredes han i slaget ved Åsle, hvor både han og hans søn blev taget til fange. Dermed tilfaldt hele Sverige bortset fra Stockholm M. Der fulgte en ny krig med mecklenburgerne der først afsluttedes ved forliget på Lindholm slot 1395, hvorved M. fuldførte besiddelsen af Sverige og snarlig udlevering af Stockholm. Ved Lindholmtraktaten oprådte alle tre rigers stormænd for første gang som én samlet korporation.

Nordisk fællesstyre var dermed rent faktisk sikret, og M. kunne genoptage arbejdet med at få det formaliseret og sikret for fremtiden. I januar 1396 valgtes Erik, forud norsk konge, på Viborg landsting til dansk konge og samme sommer fulgte det svenske valg. I begge riger ledsagedes valget af forordninger der dokumenterer M.s store myndighed. Sommeren 1397 afholdtes derpå det store fællesnordiske møde i Kalmar; her fandt Eriks fælleskroning sted Trinitatissøndag (17.6.), men først efter en måneds forhandling gav man udtryk for, hvad kroningen skulle indebære for union og kongemagt. Det skete ved kroningsbrevet af 13.7. der efterfulgtes af det såkaldte unionsbrev på Margretes dag (vistnok

20.7.). Det formfuldendte kroningsbrev tildeler noget vagt kong Erik den kongemagt for livstid som en kronet konge af Guds nåde med rette bør have. Omtvistet er derimod unionsbrevet hvis ringe ydre udstyr på papir og indre modsigelser taler stærkt mod bindende gyldighed. Formelt forener det en række artikler om en evig union med beslutning om en ændret fremtidig procedure. Med meget varierede og nuancerede forklaringer af brevets mærkværdigheder har vurderingerne skiftet fra vidnesbyrd om gyldig mundtlig vedtagelse til forkastet forslag, og med skifte fra national til konstitutionel begrundelse. Snarest må forløbet af Kalmarmødet tolkes således, at de langvarige forhandlinger om kongefællesskabets karakter er endt med en kompromisløsning for kong Eriks levetid, udtrykt ved kroningsbrevet, der tildelte kong Erik statsretlig myndighed til at udøve den magt som M. rent faktisk besad. Om fællesskabets fortsættelse opnåedes derimod ikke enighed, og M. har ikke været tilfreds med det stormandsforslag der indeholdes i unionsbrevets artikler; der er da fra M.s side foreslået en ændret procedure til fornyet forhandling i hvert rige. Denne har dog aldrig fundet sted, men M. har ment, at artiklerne som et mindstemål for unionsstyret havde politisk værdi og derfor ladet sine tro mænd bevidne og besegle det til vittelighed, hvorefter hun har ladet det indgå i det kongelige arkiv, forsynet med påskriften: „hvorledes der var talt i Kalmar“, hvor „talt“ betyder „forhandlet“, ikke „aftalt“.

Efter Kalmarmødet trådte M. tilbage som regent og 1401 som formynder; men selv om unionsstyret nu foregik i Eriks navn, var det fortsat under M.s personlige ledelse og med uændret myndighed svarende til kroningsbrevets indhold. Det fremgår klart af de symbolske udtryk i segl og titler. M. skiftede sit sekret med de tre kroner ud med et mere beskedent hvor hun alene betegtede sig „Valdemar Danekonges datter“, mens Erik efter kort tids vaklen konsekvent anvender et tilsvarende sekret med tre kroner og snart bruger enslydende titel med samme rækkefølge (Danmark, Sverige og Norge) i alle tre riger. Til symbolerne svarer den af M. fastlagte regeringsudøvelse: et centraliseret enhedsstyre med fælles kancelli og fælles personligt tilknyttede hofembedsmænd i stedet for nationale rigesembedsmænd. Ved et par talstærke nordiske stormandsmøder, 1398 i Kbh. med hanseatiske privilegiefæstelser mod udlevering af Stockholm, og 1401 i Helsingborg ved Eriks myndighed, understregedes den nordiske enhed også ved fællesskabets diplomer som ved Lindholmtraktaten besegledes efter fællesnordisk anciennitet. Siden afholdtes ikke tilsvarende store møder, men vig-

tige dokumenter medbesegledes regelmæssigt af råder fra alle tre riger. Det fremgår, at M. har tilstræbt et stærkt kongeligt enhedsstyre for unionen med loyale embedsmænd der var personligt tilknyttet kongemagten. Et levende udtryk herfor finder man i den udførlige instruktion som M. 1405 medgav den uerfarne Erik for rejsen til Norge. Den udstråler forestillingen om kongedømmets højhed, værdighed og myndighed, alt mens den indskærper at kancellistytet skal håndhæves, og at det er at foretrække at forhandle med de enkelte råder fremfor med det samlede rigsråd; kongen skal ikke fravige sin enerådighed over slotte og len og ikke binde sig på tinge og i offentlige møder, fremfor alt ikke ved at besegle breve på pergament; derimod skal han overalt vise sig mild, venlig og imødekomende mod alle. Man fornemmer M.s egen regeringsform bag rådene.

M. berørte ikke siden Kalmarmødet spørgsmålet om den evige union, men arbejdede på anden måde med sikring af unionens kontinuitet: at sikre Eriks, eventuelt hans søster Catharinas dynasti. Som passende dronning for kongen over Norden udsås den engelske kongedatter *Philippa som Erik ægtede 1406; mere talende er de indledte forhandlinger om søsterens ægteskab med den engelske tronarving, Philippas bror, da de omfatter et udkast til en ægteskabstraktat der tilstod subsidier arveret til en af hendes sønner. I alle tilfælde indsattes Catharina i en række lensbreve som den der i tilfælde af M.s og Eriks død uden arvinger skulle have befalingen over kongelige slotte og len. I sit sidste tiår udfoldede M. desuden sine rige diplomatiske evner på at generhverve et par grænseområder for Norden. Det lykkedes for Gotland der var faldet i hænderne på Mecklenburg og 1401 pantsat til den tyske ordens højmaster: efter et uheldigt forsøg på at erobre Gotland afkøbte M. panteretten af kong Albrecht, og 1408 udleverede højmasteren øen til kong Erik mod en stor pantessum. Så langt nåede M. ikke med Sønderjylland. Her lykkedes det ganske vist efter hertug *Gerhards død 1404 at få kong Erik gjort til formynder og at købe eller indløse store områder af enkeherzoginde Elisabeth der altid var i pengetrang; men før målet var nået, angreb holstenerne, og trods fremgang under krigen måtte M. ved sin død efterlade værket uafsluttet. Ved inddragen af bortkommet krongods og ved indløsning og køb af andet jordegods samt styrkelse af skattegodset i Sverige og Danmark søgte M. fortsat at stabilisere kronens finanser; men det hindrede ikke, at de stadig var meget anstrengte. Alligevel fandt hun altid lånemuligheder til nye transaktioner.

Det er vanskeligt at finde frem til M.s personlighed bag hendes handlinger. Bortset fra instruksen for Erik har hun aldrig givet udtryk for sin politik, og vurderingerne af hende har været meget skiftende i samtid som i eftertid. Der kan dog ikke herske tvivl om hendes store statsmandsevner og næppe heller om den faste linje i hendes politik. For den danske kongedatter og moderen til folkungearvingen er de nordiske rigers samligning tidligt blevet hendes politiske mål og snart har hun anset en styrkelse af kongemagten for nødvendig, hvis stormændenes separatisme skulle overvindes. Som regent viste M. smidig forhandlingsevne forbundet med realistisk vurderingssans; selv om hun kunne handle resolut, var tålmodig afventen af det gunstige øjeblik og en udsættelse af det endelige mål mere karakteristisk. M. undgik ikke krige, men de afløstes alle hurtigt af fredsforhandlinger; hendes fredslovgivning var mere end gestus, og hun havde en udpræget evne til at acceptere tidligere modstandere, når de viste sig loyale. M. betragtede nok Danmark som hovedlandet i unionen og gav danskere overvægt i styre og administration samt på bispestolene som hun oftest besatte i forståelse med paven; alligevel skal man næppe med Kr. "Erslev tale om et tilstræbt dansk supremati. Noget andet er at det var lettere at finde danske stormænd, der var loyale mod hendes enhedsstyrer, end i det svenske aristokrati med en forud udviklet selvhævdelse, men også i Danmark søgte M. modvægt mod rigsrådet hos købstæderne og på landstingene. Privatpersonen bag statsmanden fremtræder alene på det religiøse område hvor der næppe er grund til at tvivle på en udtalt fromhed der især var knyttet til en Vorfrue-dyrkelse og i slægt med Birgitta-bevægelsen, hvis orden hun støttede, også ved forbedelse af danske klostre. – I forbindelse med sin hyldning af det genvundne Flensborg døde M. pludselig på sit skib, muligvis af pest. Hendes lig førtes til Sorø og bisattes i klosterkirken ved siden af hendes far og søn, men overføres det følgende år til Roskilde domkirke af biskop Peder Jensen "Lodehat, antagelig efter ønske af kong Erik der 4.7.1413 hædrede M. ved en storslået begængelsesfest og siden lod opsætte det (nu rekonstruerede) fornemme marmorgravmæle for unionens grundlægger, „dronning over Danmarks, Sveriges og Norges riger“.

□ Hoved på segl. Fremstillet på kalkmal. (V. Sallerup k., Skåne). Buste, formentlig af Johs. Junge 1420–23 (St. Annen Mus., Lübeck), forarbejde til alabastfigur på gravmæle, 1423 (Roskilde domk.), afstøbninger af begge (Fr.borg), tegn. af Jacob Kornerup. Denne figur har formentlig været udgangspunkt for fremstillinger i 15- og

1600-tallet, tegn. (Kgl. bibl. i Kbh. og Sth.) og mal., fx af Peiter Hartmann, 1607 (Malmø rådhus) og lign. (Gripsholm; Gavnø), samme type i stik af G. L. Lahde, 1792, og af Weger, mindre beslægtede (Tyresø; Gripsholm), stik fra 1600-tallet. Afbildninger af figuren som brystbillede i litografi og træsnit i 1800-tallet. Fremstillet på historiemal. af G. Honthorst ca. 1650 (Fr.borg), efter dette skånsk julemærke 1973. Statue formentlig ca. 1760 (parken ved Ledreborg). Fremstillet på historiemal. af E. Pauelsen, 1784 (kunstakad.) og stik af bl.a. Meno Haas. Statuette af H. V. Bissen, 1838 (glyptoteket), statue af samme 1856 (sst.), i marmor ved H. P. Pedersen-Dan (Chr.borg). Fremstillet på tegn. af Dankwart Dreyer, af L. A. Smith og af Lorenz Frølich 1853, på mal. af Gustaf Cederström, skitse dertil 1877, på mal. af H. Nik. Hansen udst. 1879, af Agnes Slott-Møller 1889–90 og af G. v. Rosen, 1896. Rytterfigur af Anne Marie Carl Nielsen, 1897, statuette af M. til hest af V. Bissen 1907, 1908 og 1909 (Nordjyllands kunstmus.). Fremstillet på mal. af C. N. Overgaard udst. 1910, og af Ellen Hofmann-Bang, 1934 og udst. 1943, samt på mal. af Heinrich Hansen og Luplau Janssen. Statuette og monument af F. E. Ring (Odense bys mus.). Udkast til monument af E. Utzon-Frank, 1929, i statuegruppen Kalmarrunionen af samme, 1931 (Chr.borg).

Kilder. Kirkehist. saml. 3.r.III, 1881–82 367–79 (gavebreve og testamenter). Norges gamle love 2.r.I, Kria. 1904–12 nr. 37.

Lit. Biografier. Kr. Erslev: Danm.s hist. under dronning M., 1882 (reprud. 1971). Gottfrid Carlsson i Sveriges hist. till våra dagar, udg. Emil Hildebrand og L. Stavenow III, I, Sth. 1941. Halvdan Koht: Dronning M. og Kalmarrunionen, Oslo 1956 = Kriseår i norsk hist. – *Union og nord. politik.* C. Paludan-Müller: Observationes criticae de foedere ..., 1840. Kr. Erslev i Årbøger for nord. oldkyndighed, 1889 101–48; samme sst. 1891 346–70. O. S. Rydberg i Hist. t. X, Sth. 1890 313–39 (jfr. sst. 1891 1–8 9–14). Gottfrid Carlsson sst. 1930 405–81. Samme sst. 1931 205–23. Johan Schreiner sst. 1951 249–76. Laur. Weibull i Scandia III, Sth. 1930 185–222. Gottfrid Carlsson sst. 1931 115–42. E. Lönnroth sst. 1958 32–67. Samme: Sverige och Kalmarrunionen, Göteborg 1934 (2. opl. 1969). Åke M. Sällström: Aristokrati och hierarki i det medeltida Sverige I, Lund 1951. Poul Enemark: Fra Kalmarrbev til Sth.s blodbad, 1979. Aksel E. Christensen: Kalmarrunionen og nord. politik, 1980. – *Særlige sider:* M. Linton: Drottning Margareta. Fullmäktigt fru och rätt husbonde, Göteborg 1971 = Studia hist. gothoburgensia XII. – *Gravmæle.* Tage E. Christensen i Danm.s kirker. Kbh.s amt IV, 1951–53 1796–1829.

Aksel E. Christensen

Margrete, †1176 eller 1177, helgen. †25. eller 28.10.1176 eller 1177 i Ølse(magle), begr. på Køge strand, senere i Vor Frue kirke i Roskilde. ~ med Herlog.

Margrete

M. var af Skjalm "Hvides store slægt, roskildebisperne "Absalons og Peder "Suneseons frænke. Hun blev dræbt af sin mand der søgte at give det udseende af at hun havde taget sig selv af dage; derfor kunne hun ikke blive begravet i indviet jord, men kom til at ligge ude i strandengene ved Køge bugt. Snart hed det sig at der sås lys over graven, og da Absalon, stiftets bisp, havde ladet sagen undersøge blev M.s lig højtideligt ført til Roskilde til Vor Frue kirke, ligesom Erik Plovpenning senere førtes til Ringsted og fru Magnhild af Fulltofta til Lund domkirke. De fik som mange andre deres helgenry formedelst deres bratte død. Man valfartede til Vor Frue kirke såvel som til det kapel der blev bygget på stranden hvor M. først var begravet. Ofrene, der strømmede ind begge steder, kom to af Absalons stiftelser til gode – Vor Frue kloster i Roskilde og i nogen grad Sorø kloster; ydermere lagde Absalon en afgift af tolv af Sjællands østlige herreder, kaldet „collecta s. Margarethæ“, til Vor Frue kloster. Der blev – uvist hvornår – gjort forsøg på at få M. kanoniseret, men sagen døde hen. M.s kultus har ikke sat spor i liturgiske bøger fra Roskilde stift, hendes navn forekommer ikke i kalendere. Den korte beretning om hendes død og overførelse til Roskilde stammer fra et håndskrift (E 39) i universitetsbiblioteket som gik til grunde ved branden 1728.

Danske helgeners levned, udg. Hans Olrik, 1893–94 (re-proudg. 1968) 369–73. Vitae sanctorum Danorum, udg. M. Cl. Gertz, 1908–12. Bullarium Danicum, udg. Alfr. Krarup, 1932 nr. 539 542 1042 1043. – Erik Ulsig: Danske adelsodser i middelalderen, 1968. Niels Skyum-Nielsen: Kvinde og slave, 1971.

*Ellen Jørgensen**

Margrete, † 1340, markgrevinde af Brandenburg. F: "Christoffer II (1276–1332) og "Euphemia af Pommern (ca. 1285–1330). ~ dec. 1324 på Vordingborg slot med markgreve Ludvig af Brandenburg, * ca. 1315, † 18.9.1361 i Zornolding (~ 2° 1342 med Margrethe „Maultasch“, arving til Tyrol og Kärnten, ~ 1° med Johan Henrik af Bøhmen), s. af tysk konge, senere kejser Ludvig af Bayern († 1347, ~ 2° 1324 med Margarethe af Holland, † 1356) og Beatrix af Glogau († 1322). – Søster til "Erik (ca. 1307–32), "Otto og "Valdemar Atterdag.

M.s far søgte at støtte sin indflydelse i Nordtyskland ved en forbindelse med den tyske konge Ludvig af Bayern, og da denne 1323 havde forlenet sin søn af samme navn med det ledige markgrevskab Brandenburg, aftaltes det mellem ham og Christoffer at den nye markgreve skulle ægte M. Brylluppet stod dog først n.å. Den danske konge støttede sin svigersøn ved at mægle

mellem ham og hans nabofyrster; den aftalte medgift, 12 000 mark sølv, udbetalte han derimod ikke hvor ofte den end blev krævet, og efter hans død måtte af hans sønner først Otto, senere Valdemar Atterdag søge at affinde sig med brandenburgerne ved i stedet for penge at give anvisning på Estland. Om M.s egen skæbne vides ikke synderligt andet end at hun døde 1340; 31.5. s.å. stiftede hendes ægtefælle en sjælemesse for hende. □Stik af J. A. Zimmermann.

Fr. Budczies i Märkische Forschungen XIV, Berlin 1878 296–303. F. W. Taube: Ludw. der Ältere als Markgraf v. Brandenburg, Berlin 1900 = Hist. Studien XVIII. C. A. Christensen i Hist. t. 11.r.v, 1956–59 404 406f 410 415 417 427. Sven Tägil: Valdemar Atterdag och Europa, Lund 1962 = Bibliotheca hist. Lundensis IX.

*Jørgen Olrik**

Margrete, † 1341, dronning af Sverige. † 2.3. 1341, begr. i Ringsted klosterkirke. F: kong "Erik Klipping (1249–86) og "Agnas af Brandenburg († 1304). ~ 25.11.1298 i Stockholm med kong Birger af Sverige, * 1280, † 1321 i Danmark, s. af kong Magnus Ladulås (1240–90) og Helvig af Holsten († 1324). – Søster til "Christoffer II, "Erik Menved og "Richiza (ca. 1300).

Endnu medens faderen levede blev det aftalt at M. skulle ægte den svenske konge Magnus Ladulås' ældste søn Birger; efter Eriks drab 1286 besluttedes det yderligere at M.s bror Erik Menved skulle ægte Birgers søster Ingeborg. Birger blev konge 1290, og brylluppet fejredes med stor pragt 1298. Erik var sin svoger en god støtte under de idelige stridigheder som kongen havde med sine yngre brødre. M. skal have ophidset sin ægtefælle mod svogrene og særlig have rådet ham til deres fængsling på Nyköping slot i dec. 1317. Straffen fulgte snart efter og ramte ikke mindst M., hun måtte med Birger flygte fra Sverige hvor man tog hertug Eriks søn Magnus til konge, og hendes førstefødte søn Magnus faldt i modstandernes hænder og blev henrettet i Stockholm 1320. To døtre, Agnes og Christine, fulgte forældrene i landflygtighed. M.s bror Christoffer II overlod Birger slottet Spikeborg ved Skiffeskør med et par herreder til underhold. Af M.s døtre overlevede Agnes moderen og blev nonne i Slangerup kloster. □Fremstillet på kalkmal. fra midten af 1500-tallet (Ringsted Skt. Bendts k.). Tegn. af ligsten fra 1500-tallet (Fr.borg).

Jerker Rosén: Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder, Lund 1939. Kai Hørby: Status regni Dacie, 1977. Aksel E. Christensen: Kalmarunionen og nord. politikk 1319–1439, 1980.

*Jørgen Olrik**

Margrete, –1317–, se Abel († 1279).

Margrete, 1456–86, dronning af Skotland. * 1456, † sommer 1486. F: *Christian I (1426–81) og *Dorothea af Brandenburg (ca. 1430–95). ~ 10.7.1469 i Edinburgh med kong Jacob III af Skotland, * maj 1452, † 11.6.1488 ved Bannockburn, s. af kong Jacob II (1430–60) og Marie af Gueldres († 1463). – Søster til kong *Hans og *Frederik I.

M. blev allerede 1460 bestemt til brud for den syvårige kong Jacob. På et møde i Bourges okt. 1460 hvor den franske konge Karl VII mæglede i striden mellem Christian og Skotland om udredelsen af den siden 1426 resterende skat for Hebriderne, endes man om at dette giftermål var en passende udvej. Otte år efter mindede kong Christian om sagen, og et skotsk gesandtskab ankom til Danmark. 8.9.1468 afsluttedes ægteskabskontrakten; den ovennævnte skat afkortedes i medgiften af hvilken kongen lovede straks at betale 10 000 gylden mens han for resten af summen skulle sætte Orknoerne i pant. 1469 kom et prægtigt gesandtskab med jarlen af Arran i spidsen for at hente bruden. Da kong Christian kun havde 2000 gylden rede af de 10 000 pantsatte han for resten af summen Shetlandsøerne til Skotland. Pantet blev aldrig indløst. Skotske historikere berømmer M.s skønhed, mildhed og forstand. □Mal. af Hugo van der Goes (Scottish National Gallery), efter dette stik af T. Trotter, 1796, og træsnit af A. Dorph. Stik af Harding, 1798.

Diplomatarium Christiarni I, 1856. Letters of James IV, Edinburgh 1953 = Publ. of the Scottish history society 3.ser.XLV. Barbara Crawford i Scottish hist. review, Edinburgh 1969 35–53. Kai Horby sst. 54–63. Ranald Nicholson: Scotland. The later middle ages, Edinburgh 1974 = The Edinburgh hist. of Scotland II.

*Jørgen Olrik**

Margrethe II (Alexandrine porhildur Ingrid), * 1940, dronning. * 16.4.1940 på Amalienborg. F: kronprins, senere kong *Frederik IX (1899–1972) og *Ingrid (* 1910). ~ 10.6.1967 i Kbh. (Holmens) med prins *Henrik af Danmark (Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), * 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig, s. af André de Monpezat (* 1907) og Renée Doursenat (* 1908). – Søster til *Anna-Maria og *Benedikte.

M. blev født ugedagen efter den tyske besættelse af Danmark 9. april 1940. Skønt ingen dengang kunne forudse at M. ville blive regerende dronning foltes bevidenheden som et lysglimt i en mørk tid. Forst fra 1948 stod det klart at betydende politiske kræfter i forbindelse med en grundlovsrevision ønskede en ændring af tron-

følgen, et ønske der vandt popularitet i befolkningen (ikke mindst i Dansk kvindesamfund). Kong Frederik var oprindeligt imod en ændring af det bestående, også af hensyn til de byrder den da otteårige M. kunne komme til at bære. Men kongen bøjede sig efter pres fra statsminister Hans Hedtoft. Da det efter ministeriet Erik Eriksens dannelse 1950 stod klart at en grundlovsforandring ville blive ministeriets mærkesag aktualiseredes spørgsmålet om indførelse af kvindelig arvefølge. Efter mange iagttages opfattelse blev det også denne som ved folkeafstemningen bar grundlovsændringen igennem. Som den første statsretlige følge af den nye tronfølge blev M. 1958 optaget i statsrådet. Kongeparret engagerede sig straks stærkt i tronfølgerens uddannelse med henblik på hendes overtagelse af tronen. Efter skolegang i Zahles skole tog hun 1959 studentereksamen som privatist, forberedt hertil ved et på Amalienborg oprettet ad hoc studenterkursus. Hun gennemførte s.å. Kvindeligt flyverkorps' gruppeførerskole og blev immatrikuleret ved Kbh.s univ. hvor hun juni 1960 bestod filosofikum. 1960–61 studerede M. ved universitetet i Cambridge, 1961–62 ved Århus universitet, begge steder politisk videnskab og arkæologi, det sidste ikke mindst inspireret af morfaderen, kong Gustaf Adolf. Om studietiden i Århus har dronningen under titlen *Det urolige paradis* berettet i bogen Student i Århus ved G. Albeck (1979). Overhovedet var det arkæologiske studium i M.s yngre år en bærende intellektuel udfordring, ikke mindst i forbindelse med konkrete udgravningsopgaver. 1963 studerede M. ved Sorbonne og 1965 ved London University. – Jævnside hermed droges M. mere og mere ind i kongehusets repræsentative opgaver, alle dele af riget inklusive Færøerne og Grønland besøgte hvortil kom lange, instruktive rejser til udlandet, fx Egypten (1962), Østen (1963) og Latinamerika (1966).

Ved kong Frederiks død 14.1.1972 besteg M. tronen idet hun antog valgsproget: *Guds hjælp, folkets kærlighed, Danmarks styrke*. M. har i sit virke som regerende dronning evnet i forbindelse med en stærk traditionsbevidsthed at tillempe monarkiet til vore dages tankegang. M. nedlægger et stort personligt arbejde ved udarbejdelsen af sine officielle taler, ikke mindst de årlige nytårstaler der har vakt opmærksomhed ved deres indhold og form understreget af M.s lidt arkaiske, farverige og velklingende sprog. M., der også er kyndig i fremmede sprog, har sammen med prins Henrik repræsenteret Danmark ved krævende rejser i udlandet (fx USA, Sovjetunionen, Kina, Japan). En ganske særlig karakter havde M.s møde med det danske mindretal i Sydslesvig

Margrethe II

1978 hvor for første gang i 114 år en dansk regent betrådte Sydslesvigs jord.

M.s intellektuelle interesse er efterhånden fra arkæologien drejet over mod luthersk-evangelisk teologi. Gennem flere år har hun taget initiativet til og deltaget i teologiske studiekredse hvis øvrige deltagere har været fremtrædende danske teologer. M. er tillige et aktivt udøvende musik menneske. 1964 skænkede hun Landsforeningen til bekæmpelse af dissemineret sklerose fire tegninger med motiver fra Østen; de solgtes i et hæfte til fordel for foreningens arbejde. 1970 tegnede hun årets julemærke og 1977 udkom J. R. R. Tolkiens *Eventyret om ringen* med illustrationer udført af M. under pseudonymet Ingahild Grathmer (et anagram). Sammen med prins Henrik har hun endvidere oversat Simone de Beauvours *Alle mennesker er dødelige*, 1981. 1978 var M.s gave til Håndarbejdets fremmes 50-års jubilæum en kalender med 12 korsstingsmønstre, *Dansk vejr*, der er betegnet som en fornyelse af denne genres muligheder. 1979 illustrerede M. en udgave af historierne om Regnar Lodbrog til fordel for Dansk Unicef-komité. Denne kunstneriske virksomhed hæver sig ved sin djærvhed og blanding af abstraktion og stiliseret naturalisme langt over amatørers niveau. – M. forener intelligens, situationsfølelse og humor med beskedenhed og pligtfølelse over for sin opgave som dronning. Opinionsundersøgelser viser at monarkiet i dag står lige så stærkt i befolkningen som under besættelsen. Dette skyldes først og fremmest M. 1964 blev M. medlem af Det kgl. oldskriftselskab. – I ægteskabet med prins Henrik er der to sønner: kronprins Frederik (* 26.5.1968) og prins Joachim (* 7.6.1969). – R.E. 1947. S.Kmd. 1972. □Tegn. af Otto Christensen, 1942. Buste af Eigil Knuth, 1943 (Amalienborg). Min. af Heinrich Møller. Afbildet på mal. af K. O. Hilkier, 1947 (Amalienborg) og på karikatur af Otto Frederiksen, 1949 (Gråsten slot). Tegn. af Marlie Brande, 1954 (Amalienborg). Afbildet på mal. af Harald Hansen, 1960 (sst.) og på karikaturlægn. af Bo Bojesen, 1962 (Gråsten slot). Afbildet på frimærke graveret af C. Slania efter tegn. af V. Bang, 1964. Tegn. af Otto Christensen (Amalienborg). Medalje af M. Salomon, 1967. Silhouet på frimærke af Slania efter tegn. af G. Biilmann-Petersen, 1967. Afbildet på karikaturer af Erik Werner og Klaus Albrechtsen, 1967 (begge Marselisborg) og på frimærke af Slania efter tegn. af Ivan Opffer, 1969. Afbildet på frimærke af Slania 1973. Medalje af H. Elstrøm, 1974, og af Frode Bahnsen, s.å., efter sidstnævnte portrætteret på mønterne s.å. Afbildet på tegn. af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Frimærke af Slania efter tegn. af

Knud Nellemose, 1974, og af samme efter tegn. af C. Achton Friis, 1975. Tegn. af Geoffrey Rawlins, 1975 (Fredensborg slot). Mal. af Niels Strøbek, 1975 (Den danske Bank, Kbh.) og 1977 (Amalienborg). Mal. af Franciska Clausen, 1978 (livgarden). Afbildet på mal. af Carla Thousgaard, 1979. Tegn. af Klaus Albrechtsen, 1980. Mal. af Preben Horning, 1981. Foto. – Christian IX og hans slægt. Udstillingskatalog, Det nationalhist. mus. på Fr.borg, 1975.

Interview i Politiken 17.10.1976 (optr. i Ni Ninka interviews, 1977, 118–39). Thorkild Hansen: Samtale med dronning M., 1979 (optr. fra Billedbl. og Søndags BT). – Virtus Schade i Weekendavisen 21.2.1975. Helge Kristensen sst. 23.3.1979. De danske ministerier 1929–53, ved Tage Kaarsted, 1977 504f. Malin Lindgren i Berl. tid. 1.1.1978. Else Cornelius sst. 13.4.1980. P.-O. Kühnel i Ekstrabl. 6.12.1979. Dronningen i Sydslesvig, 1979 = Grænseforens årbog 1979. Erik Ellegaard Frederiksen i Kristeligt dagbl. 11.4.1980. Bent Aagaard i Fyns stiftstid. 12.4. s.å. Rob. Naur i Politiken 13.4. s.å. – TV-interviews med Jeremy Bennett, BBC 1974, Barbara Walters, NBC 1975 og Ninka, DR 1980. Filmen *Monarchy and democracy*, ved Jørgen Roos, Udenrigsministeriet 1976.

Sv. *Cedergreen Bech*

Margrethe Françoise Louise Marie Helene, * 1895, prinsesse. * 17.9.1895 på Bernstorffshøj. F: prins Valdemar af Danmark (1858–1939) og Marie af Orléans (1865–1909). ~ 9.6.1921 i Kbh. (Jesu hjerte kat. k.) med prins Renatus (René) Carl Maria Joseph af Bourbon-Parma, * 17.10.1894 i Schwarzau, † 30.7.1962 i Hellerup, s. af hertug af Bourbon-Parma Robert Carl Ludvig Maria (1848–1907, ~ 1° 1869 med Maria Pia af Bourbon-Sicilien, 1849–82) og Maria Antonia Adelaide Camilla Caroline Eulalia Leopoldine Sophie Agnes Françoise d'Assise et de Paule Michelle Gabrielle Raphaëlle Gonzague Gregorine Bernardine Benedictine Andrea af Braganza (1862–1959). – Søster til prins Axel og Aage (1887–1940).

M. voksede op i Det gule palæ i Amaliegade som yngste barn af prins Valdemar og prinsesse Marie. Efter at være blevet gift 1921 flyttede hun med sin mand til Paris. 1941 måtte de flygte til USA. Efter krigen bosatte parret sig i København hvor prins René ledede et landbrugseksportfirma. Senere flyttede parret ind på Brødrehøj i Gentofte. Der er fire børn i ægteskabet, heriblandt prins Jacques (1922–64), gift 1947 med komtesse Birgitte Holstein, og prinsesse Anne, f. 1923, gift 1948 med ekskong Michael af Rumænien. De to andre børn bor i Frankrig. M. tilbringer en stor del af sin tid i udlandet, specielt i sit hus i Villefranche. □Statuetten af M. til hest af Carl Bonnesen, 1903. Mal. af Hans Henningsen, 1919 (Skt. Josephsøstrenes ordenssam-

fund) og af J. W. Rehling Quistgaard, 1944. Foton.

Bo Bramsen: Huset Glücksborg II, 1975.

Uffe Andreassen

Maria Feodorovna, se Dagmar, 1847–1928.

Mariager, Anders Jensen, † 1582, præst. * i Durup, † 1.(3. el. 9.) 7.1582 i Kbh. F: vistnok sognepræst Jens Nielsen († 1577) og Ellen Christensdatter. ~ 1° med N.N. ~ 2° 1573 med Karine Clausdatter Scavenius, † 1615 († 2° 1587 med slotspræst, senere biskop N. L. "Arctander, 1561–1616), d. af professor Claus Lauridsen "Skavbo († 1590) og Kirstine.

Om M., som efter navnet at dømme vel kan være student fra Mariager, ved vi at han 1568 blev kapellan ved Vor Frue kirke i Kbh. og 1571 sognepræst ved Nikolaj kirke sst. N.å. erhvervede han magistergraden. I samtiden var han agtet for sin lærdom og veltalenhed, og også som latindigter har han optrådt. Bedst kendt er han imidlertid for en smuk og enfoldig lille andagtsbog med titlen *Fader vor: Oc den almindelig Lærdom om Christen Bøn* som han udgav 1580 og som kom i flere oplag (1586 og 1618; i islandsk overs. 1606). Skriftet var udarbejdet på grundlag af ugedagsprædikener og holdt i et enkelt og ligetil sprog; i indhold og ikke mindst ved anvendelsen af den tematiske prædikeform er det et typisk udtryk for Philipp Melanctons og Niels "Hemmingsens skole. En række ledsagende digte om bønnens betydning skrevet af mænd i M.s bekendtskabskreds med (som påvist af V. Hermansen) rigshovmesteren Christoffer "Valkendorf i spidsen og efterfulgt af professorerne Anders Lauridsen og Hans "Frandsen, klosterforstanderen Iver "Bertelsen, præsten Rasmus "Katholm og daværende hofpræst Anders Sørensen "Vedel, samt en fortale skrevet af Sjællands biskop Poul "Madsen, synes at godtgøre at også M. selv tilhørte tidens herskende fromhedsretning. Skriftet var tilegnet Frederik II der så til gengæld gav forfatteren 100 dlr. og pålagde universitetet at kreere ham til dr. teol., men M. døde imidlertid før han opnåede denne værdighed.

Kirkehist. saml. 2.r.V, 1869–71 156 og 3.r.II, 1877–80 489. Monumenta hist. Danicæ, udg. H. F. Rørdam I, 1873 556. – H. F. Rørdam: Klavs Christoffersen Lyskanders levnet, 1868 185. Samme: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 747f; IV, 1868–74 154 308f. V. Hermansen i Kirkehist. saml. 7.r.III, 1957–59 364–69. A. Mallings: Dansk salmehist. VIII, 1978 77f.

H. A. Hens

Mariane Caroline Charlotte (opr. kaldenavn Caroline), 1821–76, kronprinsesse. * 10.1.1821 i

Neu Strelitz, † 1.6.1876 sst., begr. i Mirow. F: storhertug af Mecklenburg-Strelitz Georg Frederik Carl Joseph (1779–1860) og Marie Vilhelmine af Hessen-Kassel (1796–1880). ~ 10.6.1841 i Neu Strelitz med kronprins Frederik, senere kong "Frederik VII, * 6.10.1808 på Amalienborg (Slotsk.), † 15.11.1863 på Glücksborg slot, s. af prins Christian Frederik af Danmark, senere "Christian VIII (1786–1848) og "Charlotte Frederikke af Mecklenburg-Schwerin (1784–1840). Ægteskabet opløst 1846.

M. voksede op ved et patriarkalsk provinsfyrstehof og blev overraskende som tyveårig udsat til brud for den danske kronprins. Han havde da allerede et forlist ægteskab bag sig, og faderen så med voksende bekymring – ikke mindst fordi det på grund af Slesvig-Holsten var nødvendigt at få sikret den mandlige arvefølge – at forholdet til Louise Rasmussen ("Danner) fortsat udviklede sig. Han sendte derfor 1841 i fortrolighed Frederik Ditlev Reventlow på en mission til Tyskland for blandt de mange nordtyske fyrstehoffers døtre at søge en passende ægtefælle for sønnen. Valget faldt da på M., brudgommen så hende an og samtykkede, og i hast sendtes Christian "Winther, udstyret til lejligheden med en professortitel, til Neu Strelitz for at undervise hende i dansk. Det blev dog til mindre end en time om dagen i de to måneder inden brylluppet, og undervisningen fortsatte bagefter i Odense hvor parret residerede. – Modtagelsen i Kbh. var hjertelig, til festforestillingen i Det kgl. teater havde Henrik "Hertz skrevet eventyrspillet Svanehammen. Hverdagen blev dog langtfra lyrisk. Nærtagende og sart, af Winther beskrevet som „den lille, fine, spæde, blegrosenfarvede, kløgtige og graciøse“ følte hun sig hurtigt frastødt af ægtemandens joviale og robuste væsen, hun var ingen stærk personlighed og helt uden forståelse for en karakter som hans, havde derfor intet der kunne fastholde ham. Han vendte sig hurtigt til sin Louise, og M. trak sig tilbage.

Da huslæreren i medfølelse med hende overrakte hende digtet „Hun er sød, hun er blød, hun er smal om sit Liv“ – ganske vist oprindeligt skrevet til en anden – viste hun det straks til sin mand der omgående satte Winther på pension – og på porten. Kronprinsparrets huslige tragedie satte sig, for samtiden tydelige, spor i „Hjortens Flugt“. 1844 gav M. op, rejste på ferie til sine forældre, men vendte trods overtalelsesforsøg ikke tilbage. Ægteskabet opløstes, og hun fik tilkendt en årlig apanage på 16 000 rdl. Johanne Luise "Heiberg, hvem det lykkedes at forme sin rolle i livet efter sin vilje, og at spille den til ende, skrev, mere foragteligt end forstående, men med en vis sandhed at M. „var en kvinde som

Mariane

hundrede andre, og dette var for lidt til at spille den rolle, historien havde tildelt hende." □Pastel af V. Unger, 1840 (Jægerspris). Teg. af Erling Eckersberg, 1841. Medalje af C. Christensen s.å. Mal. af N. P. Holbech, 1841 (Jægerspris), efter dette litografi bl.a. af Holbech selv. Litografi efter et lidt ændret forlæg af Holbech, efter dette to varierede litografier af E. Fortling. Min. i samme type af C. M. Bøgh, 1844 (Jægerspris). Litografi fra Berlin, formentlig på grundlag af Fortlings litografier. Litografi af E. Bærentzen, efter dette stik af A. Hansen og litografi af H. J. Cohen. Litografi af M. til hest af V. Adam, formentlig 1842. Afbildet på litografi af kongefamilien af J. F. Fritz. Afbildet på mal. af N. Henriques, 1842 (Fr.borg), på mal. af indtoget 1841 af C. V. Balsgaard 1843 og 1845 (begge Rosenborg), på mal. af samme (Fr.borg) og på litografi af samme begivenhed efter E. Lehmann; skitse af samme udst. 1842. Mal. af J. S. Otto, 1844 (Rosenborg), efter dette litografi af Fr. Jentzen, stik af Auguste Hüssener, træsnit og litografi. Formentlig på grundlag af Ottos type litografi af P. Bau. Litografi af G. Feckert efter mal. af Albertine v. Hochstetter. Emaljemin. (Rosenborg). Relief af S. S. Winther (sst.). Foto.

[Chr. Winther] i Figaro, 1841, I 1–24. Berl. tid. 7.6.1876. Breve fra Chr. Winther, udg. F. L. Liebenberg, 1880 (ny udg. I, 1974) 47–65. Nic. Bøgh: Chr. Winther II, 1900 413–42. Pers. hist. t. 9.r.VI, 1933 1–69 (breve fra Chr. VIII til F. D. Reventlow). Johanne Luise Heiberg: Et liv I, 5. udg. 1973 350.

Sv. Cedergreen Bech

Mariboe

Den jødiske slægt M. kom til Danmark med købmand Levin Moses (-1781) der indvandrede fra Slesien og som via Maribo kom til København, hvor han 1746 fik borgerskab som købmand.

Josef Fischer i DBL 2, 1938 XV 322–23 med fyldig redegørelse for kvindelinjerne.

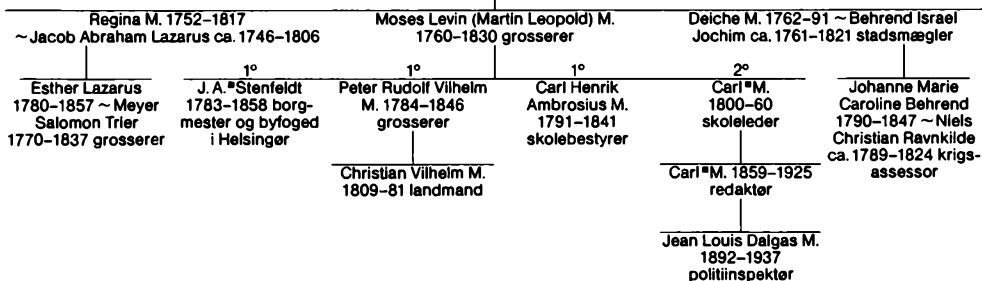
Hans H. Worsøe

Mariboe, Carl Rudolph Ferdinand, 1800–60, skoleleder. * 17.11.1800 i Kbh. (Slotsk.), † 20.2.1860 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: Moses Levin M. (1760–1830, ~ 1° 1779 med Bella Henriques, 1761–96) og Rose Henriques (ca. 1771–1821). ~ 1° 17.11.1824 i Kbh. (Frue) med Frederikke Wessely, * ca. 1797, † 19.1.1852 i Kbh. (Trin.), d. af stadsmægler Moses W. (1761–1831) og Ficke Wallich (1768–1844). ~ 2° 25.3.1854 i Søllerød med Susa (Susette) Augusta Dalgas, * 8.5.1825 i Napoli, † 12.10.1889 i Kbh. (Jac.), d. af købmand i Napoli, senere konsul i Livorno Jean Antoine D. (1788–1835) og Johanne Thomine Stibolt (1792–1871).

M. begyndte sin løbebane som forretningsmand. Efter et økonomisk uheld rejste han til England hvor han opholdt sig 1823–28. Ved sin hjemkomst blev han translator i tysk, engelsk og fransk og underviste på Borgerdydskolen i Kbh., 1831–41 også på Den kgl. militære højskole. Efter et nyt ophold i England, hvor han studerede sprog og undervisning oprettede han 1833 i Kbh. en højere realskole der snart blev meget søgt og berømmet for en moderne sprogundervisning. 1844 oprettede M. *Dannekvindeskolen* der bestod til 1853 som en anset pigeskole, bestyret af Susette Dalgas med hvem M. giftede sig. 1856 overdrog M. sin realskole til professor C. F. F. Rung og cand.teol. S. Neve; s.å. bevilgede staten ham en årlig pension som belønning for hans indsats i undervisning, i særdeleshed i engelsk sprog.

I sprogundervisningen var M. metodisk påvirket af den engelske pædagog James Hamilton (1769–1831) der hævdede at de grammatiske regler skulle læres ved deduktion fra det læste og talte sprog, ikke omvendt, og at indlæringen måtte begynde med en ordret oversættelse af den fremmedsprogede tekst. Disse principper lå til grund for M.s lærebøger, bl.a. *Engelsk Læsebog for Begyndere*, 1829, *Tydsck Læsebog for Begyndere*, 1832 og *Engelsk Læsebog efter en ny Methode*, 1833 samt *Nøgle til Mariboers engelske Læsebog. . . eller ordret Oversættelse efter det Ha-*

Levin Moses Mariboe –1781 købmand

miltonske System, 1830. I tillempt form benyttede M. i sin skole den Lancasters metode, „den indbyrdes undervisning“; den blev øjensynlig mindre mekanisk og mere livfuld end i de offentlige skoler (K. O. Knutzen). Sit skolesyn udtrykte M. bl.a. i *Meddelelser fra Bestyreren af Mariboers Realskole til Elevernes Forældre*, 1850 hvor han over for forældrekrav hævdede „barnets naturlige ret“ til at være barn.

Mellem M. og N. F. S. Grundtvig udviklede der sig fra slutningen af 1820erne et venskabsforhold der bl.a. byggede på et fællesskab i pædagogiske interesser. Skolen omfattede både jødiske og kristne børn, og på M.s opfordring digtede Grundtvig til skolen tre morgensange der udtrykte den fælles tro på Gud som skaberen, bl.a. "Morgen-Hanen atter goel". Gennem Grundtvig blev M. efterhånden knyttet til kredsen omkring Christian VIII og dronning Caroline Amalie – for Grundtvig demonstrerede M. „at en levende og munter indbyrdes undervisning i praksis lod sig realisere. På denne ansats byggede Grundtvig videre“ (K. E. Bugge). Da M. døde knyttede Caroline Amalie hans enke til sin asylskole som forstanderinde 1860–84. M.s særlige indsats var den at han som den første herhjemme for alvor skabte interesse for engelskundervisningen og her gav grammatikken en plads der var bestemt af hensynet til sprogets praktiske anvendelse. – Tit. professor 1834. – En søn af 2. ægteskab Carl M., * 10.3.1859, † 12.2.1925, uddannedes som gartner og blev 1880 cand.hort. fra landbohøjskolen. Efter forskellige ansættelser og seks år som planteskolelærer i Fredericia blev han 1900 redaktør af *Haven* og forsøgsleder ved Dansk frøkompagni. Fra 1915 til sin død var han videnskabelig assistent ved statens forsøgsvirksomhed i plantekultur. Han var medstifter af foreningen Skolehaven og redaktør af *Illustreret Havebog* I–III, 1920–21. – R. 1850. □ Litografi efter tegn. af L. A. Smith. Mal. af Em. Bærentzen, 1842. Foto.

E. Dalgas: Familien Dalgas, 1891. Mariboers skoles årsberetn. 1883 3–8. K. O. Knutzen i Vor ungdom, 1893 især 549–58. H. P. Langkilde sst. 1922 160–65. Arthur Abrahams: Minder fra min barndom og tidlige ungdom, 1895 105–18. Fr. Nørgaard i Højskolebl., 1933 231f 264–66. K. E. Bugge: Skolen for livet, 1965 287–93. – H. Rosendal i Højskolebl., 1907 1561–68 1593–1604 1665–72 1711–18 (om Susette Mariboe). – Papirer i Kgl. bibl.

Vagn Skovgaard-Petersen

Mariboe, Carl, 1859–1925, se **Mariboe, Carl**, 1800–60.

Mariboe, Jacob August, se **Stenfeldt, J. A.**

Marie Sophie Frederikke, 1767–1852, dronning. * 28.10.1767 i Hanau, † 21.3.1852 på Amalienborg, begr. i Roskilde domk. F: landgrev Carl af Hessen (1744–1836) og Louise (1750–1831). ~ 31.7.1790 på Gottorp med senere kong Frederik VI, * 28.1.1768 på Christiansborg (Slotsk.), † 3.12.1839 på Amalienborg, s. af Christian VII (1749–1808) og Caroline Mathilde (1751–75). – Mor til Caroline (1793–1881) og Vilhelmine. Søster til Frederik (1771–1845) og Louise Caroline.

M. voksede op ved forældrenes miniaturehof i Slesvig og på landstedet Louisenlund. Naturligt blev hun opdraget på tysk, og først efter forlovelsen med den danske kronprins fik hun undervisning i dansk. Ægteskabet blev indgået på trods af kongehusets rådgivere og ligeledes under modstand fra kronprinsens søster Louise Augusta og hendes mand, og der er ingen tvivl om at M.s far, hvis ægteskabelige forbindelser med kongehuset ligeledes var blevet gennemtruffet mod regeringens ønske, havde manøvreret stærkt, og at han senere søgte at øve indflydelse på sin svigersøns politiske handlinger. At kronprinsen besluttede sig for kusinen kan rimeligt opfattes som udslag af hans ofte stædigt fastholdte vilje til at bestemme selv. Om noget inklinationsparti var der ikke tale. Bryllupsfestlighederne i Slesvig strakte sig over et par måneder, og indtoget i Kbh. 1790 var en vældig folkefest. Ved hoffet betragtedes M. som ret ubetydelig og hun førte en meget tilbagetrukket tilværelse; det ægteskabelige liv vanskeliggjordes med tiden af en sygdom hun havde pådraget sig efter otte børnefødsler, seks af børnene døde som spæde, og fra 1818 måtte hun affinde sig med at kongen tilbragte sine private timer med sin maitresse, fru "Dannemand. – M. fulgte kronprinsen til hovedkvarteret i Holsten hvor hun 1808 efter Christian VII's død blev proklameret som dronning. Mens kongen 1814–15 overværede fredskonferencen i Wien var hun indsat som regent, og efter hjemkomsten blev hun sammen med ham salvet i Frederiksborg slotskirke. – 1825 gav hun kongen ideen til at gøre hertug Wilhelm af Holstein-Beck, der var gift med hendes søster, til hertug af Glücksborg, og sønnen Christian (IX), der 1832 kom til Kbh., betragtede kongeparret som deres egen.

I det stillestående Kbh. i kriseårene efter krige og statsbankerot blev kongeparret det populære symbol på småborgerlig familiehygge og landsfaderlig enevælde, når de med døtrene spadserede i Frederiksberg have eller sejlede på kanalerne. M. havde gjort genealogiske studier og udgav 1822–24 *Supplement-Tafeln zu Joh. Hübners genealogischen Tabellen* hvortil hun forberedte

Marie

en ny, udvidet udgave efter kongens død, men den blev ikke udgivet (manuskript i Kgl.bibl.). De nationale spændinger der udløstes i hertugdømmerne 1848 forstod hun ikke, men de brud og fjendskaber der skabtes i familien gik hende nær. □Min. 1781 (Rosenborg) og af F. Hill ca. 1789 (sst.; Darmstadt). Relief af B. Thorvaldsen, 1790. Flere stukne silhouetter, den ene 1790, formentlig af J. G. Friedrich. Mal. af Jens Juel ca. 1791 (Rosenborg; Sorø akad.), efter dette kopi (Langesø) og min. af F. C. Camradt. Variant, med hovedtøj, af Juel (Glücksborg), med shawl (Fr.borg), med sløjfe i håret (Halsted kloster), med perler (Fr.borg) og i hel figur, 1792 (sst.), alle af Juel. En tidlig Juel-type er litograferet af W. Heuer og af E. Fortling. Medalje af G. Hull, 1792. Min. af C. Høyer, s.å. (Rosenborg), gengivet i stik af F. Janinet. Min. 1793 (Rosenborg). Silhouet med ægtefælle af Rohtermundt, s.å. (Fr.borg; Arreskov). Afbildet med familie på mal. af J. C. F. Viertel, 1794 (Gunderslevholm) og af selskab hos kongen af W. Haffner, s.å. (Jægerspris). Mal. af Viertel. Min. af C. Høyer ca. 1795 (Gyldensteen) og min. ca. 1796 (Rosenborg) samt af Claude Vezus, 1797 (sst.). Profiltegn. af G. L. Lahde, 1799 (sst.; Fr.borg), med ændringer stukket af samme s.å. Flere mal. af Juel (bl.a. Steensgård), vendt mod højre (Fr.borg; Vallø), og i hel figur. Stik af J. F. Clemens, 1800, efter forlæg af Juel, efter lignende forlæg stik af A. Flint, af F. W. Bollinger, 1809, efter mal. af Fr. Sachse, samt litografi. Fremstillet på allegorisk min. af C. Høyer 1801–02. To tegn. af C. Hornemann (Rosenborg), den ene 1804. Mal. af W. A. Müller, 1805. Min. af samme (Rosenborg). Mal. af F. C. Grøger, 1808 (Rosenborg; Kunstsamml., Weimar), kopi af J. Bünsow, 1833 (Landesbibl., Kiel), i min. og i stik af A. W. Böhm. Silhouet med familie af J. C. Weitlandt, 1811 (Fr.borg). Pastel af Hornemann, 1813 (sst.). Malet med familie af J. H. Senn, 1815 (Rosenborg). Medalje af S. Jacobson. Afbildet med Fr. VI på medaljer 1815 af C. A. Møller, H. E. Freund og S. Jacobson. Af sidstnævnte medalje 1819. Afbildet på stik af salvingen af W. Heuer, 1818. Mal. af C. W. Eckersberg, 1819 (forhen Orebygård), forarbejde til mal. med familie 1821 (Rosenborg). Buste af Thorvaldsen 1819–20 (Thorvaldsens mus.), kopi af C. A. Muhle udst. 1827. Malet i hel figur af Hans Hansen (Grünholz), kopi som brystbillede af E. Søndergaard, 1823 (Fr.borg), gengivet i litografi. Relief af Albert Jacobson udst. 1821, lille relief af samme (Rosenborg). Stik af Fr. Bolt, 1822, efter tegn. af Hornemann. Mal. af J.(?) Moe, 1823. Tegn. af Eckersberg (Fr.borg) til efter mal. af samme, 1826 (sst.), mal. af samme s.å. til gu-

vernementshuset i Tranquebar. Litografi af B. J. Greve efter tegn. af A. Schlegel. Mal. 1831, formentlig af C. V. Balsgaard. Mal. af F. C. C. Schepelern, litografi i hel figur af samme, 1832, efter dette stik i brystbillede. Mal. af samme i halv figur, litograferet af samme. Litografi af J. F. Fritz, 1834. Afbildet på tegn. af Eckersberg 1834, af salvingen 1815. Min. ca. 1835 (Rosenborg). Stik af Wolf efter mal. af (J.) Greve, stik i beslægtet type af A. Hansen, 1837. Relief af S. S. Winther udst. 1840 (Rosenborg). Tegn. af H. P. Feddersen (sst.). Min. af Velzeur og af C. L. Pløtz. Afbildet på N. Simonsens mal., 1860, af revy ca. 1830 (Adolphseck ved Fulda). Træsnit af M. på lit de parade.

M.: Exposé de la situation politique du Danemarck 1807–14 i Danske saml. II, 1866–67 1–17 (da. overs. i Hist. archiv, 1869 I 308–29). Breve fra M. sst. VI, 1870–71 91–94. Efterl. papirer fra den Reventlowske familie-kreds, udg. L. Bobé I–X, 1895–1931. – H. Martensen: Af mit levnet II, 1883 112–19. C. Bruun: København III, 1901. Edv. Holm: Danm.-No.s hist. 1720–1814 VI, 1–2, 1907–09; VII, 2, 1912. J. P. Trap: Fra fire kongers tid I–III, 1966–67. Bo Bramsen: Huset Glücksborg I, 1975.

Sv. Cedergreen Bech

Marie Amélie Françoise Hélène, 1865–1909, prinsesse. * 13.1.1865 i Ham ved Richmond, † 4.12.1909 i Kbh., begr. i Roskilde domk. F: hertug Robert Philippe Louis Eugène af Chartres (1840–1910) og prinsesse Françoise Marie Amélie af Orléans (1844–1925). ~ 20.10.1885 i Paris (b.v., kirkelig vielse 22.10. på Eu i Normandie) med prins "Valdemar af Danmark, * 27.10.1858 på Bernstorff (Slotsk.), † 14.1.1939 i Kbh., s. af "Christian IX (1818–1906) og "Louise af Hessen-Kassel (1817–98). – Mor til "Axel, "Margrethe (* 1895) og "Aage (1887–1940).

M.s far var sønnesøn af kong Louis Philippe der blev fordrevet ved februarrevolutionen i Paris 1848, og hun blev født under forældrenes landflygtighed og kom først 1871 til Frankrig. Hun følte sig altid i udpræget grad som fransk og var et ægte barn af sin nation. En begavet, selvstændig og modig personlighed som hun var gjorde hun sig stærkt gældende ved det danske hof og i den danske almenhed. Hun forenede medfødt fyrstelig fornemhed med foragt for ligeegyldige standsforskelle, og hun viste åbenlyst sin interesse for de mennesker og institutioner som tiltrak hende. Hun strakte sig vidt i sin godgørelse, og hun forstod at udnytte det københavnske bourgeoisis hang til fester i fattigforsorgens tjeneste. Hun skjulte ikke sin personlige opfattelse i de politiske spørgsmål der interesserede hende, således planen om salget af de vestindiske øer

1902, som hun var afgjort imod. Hun var knyttet til den kreds der samlede sig om Østasiatisk kompagni, og var ikke uden del i de impulser der førte til dannelsen af ministeriet Deuntzer 1901. Det kunne ikke undgås at der voksede anekdoter op om en så levende personlighed der var skabt både til at charmere og forarge, og rygtet overdrev sikkert stærkt hendes indgriben i politiske begivenheder. Hun havde ikke, som fra tysk side påstået, andel i affæren med „de bulgarske breve“ der 1887 spillede i hænderne på Alexander III, men hendes franskpatriotiske interesse for den russisk-franske alliance gav sig lejlighedsvis udtryk i en ivrig samvirken med franske diplomater i Kbh. som ikke billigedes af det danske udenrigsministerium og af Christian IX. – I et lykkeligt ægteskab blev hun mor til fem børn. Hendes tidlige død vakte en folkesorg der var mere personligt farvet end tilfældet ofte er ved kongelige dødsfald. □Mal. af G. Ferrier, 1880, og senere. Mal. af Carl Thomsen, 1885. Afbildet på flere træsnit 1885 efter tegn. af Eyv. Tilly og på flere scener fra hoffet tegnet af K. Gamborg (bl.a. Fr.borg). Træsnit af G. Pauli efter tegn. af Gamborg. Træsnit af H. P. Hansen. Stik fra A. Weger efter foto. Akvarel af F. Henningsen, 1889. Skitse af A. Jerndorff, 1891 (Randers mus.), anvendt på mal. fra Bernstorff 1892. Afbildet på L. Tuxens mal. 1893 af kongefamiliens besøg på Carlsberg (Carlsberg mus.). Mal. af O. Bache, 1900. Buste af Carl Martin-Hansen s.å. (ekspl. på Allerød rådhus). Tegn. af F. Henningsen, 1901. Mal. af Ad. Heinrich-Hansen s.å. Mal. af F. Henningsen, 1904. Afbildet på mal. af stortingsdeputationen hos Chr. IX, 1905 (Varde mus.; 1906 slottet i Oslo; 1907 Fr.borg). Statuette, M. til hest, af Carl Bonnesen, 1908 (Fr.borg). Tegn. af Henrik Lund, 1909, litografi af samme. Plakette af Gunner Jensen, 1909. Mal. af Alb. Edelfeldt (Fr.borg), pastel af samme. Mal. af Hans Henningsen og af F. Schwartz. Min. af J. W. de Rehling-Quistgaard, 1909. Tegn. af J. F. Raphael. Buste af V. Herold. Buste af C. Martin-Hansen, 1912, på monument af Carl Brummer (Langeliniparken), formindsket gengivelse udst. 1916. Relief af Thyra Boldsen, 1917 (Skt. Josephs hosp., Kbh.). – Udkast til monument af V. J. Mørk Hansen og Elna Borch udst. 1910. Mindetavle af Thyra Boldsen (Skt. Andreas k., Ordrup).

Johs. Hoeck: Marie, prinsesse af Danm. Erindr. på grundlag af samtaler, optegn. og breve, 1910. Aage Friis i Politiken 6.10.1937. Kongernes onkel. Prins Valdemars erindr., ved H. R. Madol, 1938. Bo Bramsen: Husset Glücksborg I–II, 1975.

*Povl Engelstoft**

Marie Elisabeth, 1610–84, hertuginde af Slesvig-Holsten-Gottorp. * 22.11.1610 i Dresden, † 24.6.1684 på Husum slot, begr. i Slesvig (domk.). F: kurfyrst Johan Georg I af Sachsen (1585–1656) og Magdalena Sibylla af Brandenburg (1586–1659). ~ 21.2.1630 i Dresden med hertug "Frederik III, * 22.12.1597 på Gottorp, † 10.8.1659 i Tønning, s. af hertug "Johan Adolf af Gottorp (1575–1616) og "Augusta af Danmark (1580–1639). – Mor til "August Frederik, "Christian Albrecht og "Hedevig Eleonore. Søster til "Magdalena Sibylla.

M. E. har betydning i gottorpsk historie ved at have bidraget til indførelsen af en mere pragtfuld hofskik efter sachsisk mønster. Hendes hofstat talte flere sachser og andre tyske sydfra, bl.a. Ludwig von der Asseburg (1611–93), 1635 hendes kammerjunker, 1651–64 hendes hofmester og amtmænd i Husum amt, der 1639 overdroges hende som livgeding efter hertuginde Augustas død. Hun var en repræsentativ og meget virkelysten og praktisk dame, interesseret i alle hofholdningens enkeltheder, tillige godgørende, religiøs og bogligt interesseret. Da hendes ægtefælle, hvem hun fødte seksten børn, var død 1659 tog hun bolig på Husum slot og foranstaltede her en ny bibeludgave 1664. □Mal. 1639 (Fr.borg; Glücksborg), stik i denne type af Dirrick Diricksen. Stik af Mattis Petersen. Afbildet på skitse af J. Ovens, 1652 (Fr.borg), forarbejde til større mal. (Gripsholm), andre mal. af samme (Gavnø; Gripsholm). Mal. af S. Duarte (Gripsholm), efter dette min. (forhen Gotha). Flere mal. af M. E. som ældre, bl.a. af D. Klöcker Ehrenstrahl (Gripsholm).

Johs. Møller: Cimbria lit. II, 1744 530. K. A. Müller: Kurfürst Johann Georg I, seine Familie und sein Hof, Dresden 1838 = Forsch. auf dem Gebiete der neueren Gesch. I. L. Andresen og W. Stephan: Beiträge zur Gesch. der Gottorfer Hof- und Staatsverwaltung I–II, Kiel 1928 = Quellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsteins XIV–XV.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Markdanner, Caspar, 1533–1618, lensmand. * 1533, † 22.9.1618 på Rønninge Søgård, begr. i Rønninge k. ~ 9.4.1592 på Koldinghus med Sophie Oldeland, * 21.8.1576, † 13.9.1639 på Rønninge Søgård, d. af Hans O. til Vejlevgård, Salling hrd. († 1580) og Tale Abildgaard († 1597).

M.s herkomst er indhyllet i mystik. I ligprædikenen over ham siges der, at han født „af ærlige, fromme Forældre“, og der tales om „hans ærlige Blod og Byrd“. En gammel overlevering hævder at han var en søn af kong Christian III og en skomagere datter fra Koldingegnen. Ligprædike-

Markdanner, Caspar

nens ord om at forældrene „først hjemme hos dem selv“ holdt en skolemester til ham til hans 12. år kan vel vanskeligt tænkes anvendt om kongen og skomagerpigen. M. fortsatte sin skolegang i Roskilde og Hamburg. Efter nogle omtumlede ungdomsår i Frankrig, Spanien og Italien tjente han i ti år kejser Maximilian II som krigsmand og diplomat, så fulgte nogle års braunschweigsk og gottorpsk krigstjeneste; 1571 blev han adlet af kejseren og kaldte sig ifølge sagnet først Danmarker der senere skulle være ændret til M. På Peder Oxes gentagne opfordringer vendte han 1574 hjem til Danmark og fik ansættelse ved hoffet hvor han var køgemester 1575–85. Næsten hele resten af sit lange liv var han lensmand på Koldinghus (1585–1617). Han synes at have været en mild og human embedsmand, men noget eftergivende over for sine underordnede. I Norge havde han Senjen len (1580–91) og efter sin afgang på Koldinghus – som udtryk for kongens påskønnelse af hans tjeneste – Brunlag og Nummedal (1617–18). 1577 gav kongen M. skøde på Rønninge Søgård på Fyn; heromkring samlede han sig efterhånden ved mageskifter meget gods. Han fik med sin hustru Vejlevgård (også på Fyn) og ejede desuden en gammel sædegård i Dollerup (Anst hrd.). Han opførte nye hovedbygninger på Rønninge Søgård og Vejlevgård. Skønt præget af tysk kultur har han gjort sig nationalt fortjent ved 1586 at lade den store Jellingsten, der lå jorddækket på kirkegården, udgrave og opstille. □Figur på portal, formentlig ca. 1596 (Rønningesøgård). Alabastrelief (Rønninge k.). Relief på ligsten 1602 (sst.).

Danske mag. V, 1751 111–28 151–60 (breve og befalinger til C. M.). – Danm.s adels årbog XX, 1903 316–18. J. C. Bendz: Efterretn. om Rønninge og Rolfsted sogne, 1820 56f. N. C. Østs archiv I, 1824 145–47. J. J. Fyhn: Efterretn. om købstaden Kolding, 1848 40f. C. F. Bricke og S. M. Gjellerup: Den danske adel i det 16. og 17. årh. I, 1874–75 337–49. J. Kierckebye i Saml. til jydsk hist. og top. VI, 1876–77 126f. O. Nielsen sst. 2.r.11, 1889–90 126. Aug. F. Schmidt i Fra Ribe amt, 1925 269–74. Georg Bruun: To portrætter fra Koldinghus, 1931. L. Bobé i Pers.hist. t.10.r.11, 1935 39–47.

Poul Colding*

Marke, Axel Waldbuhm, 1883–1942, fysiker. * 3.4.1883 i Varde, † 4.4.1942 på Frbg., urne på Frbg. kgd. F: Lærer og forstander for Varde tekniske skole Lars Waldbuhm M. (1854–1923) og Christine Franzen (1861–1911). ~ 5.5.1911 i Varde med Sigfride Christine Borch, * 25.7.1881 på Frbg. (Matth.), † 20.11.1967 på Bakkegårdshjemmet, Kbh., d. af docent, senere professor S. C. *B. (1847–1927) og Frederikke C. A. Lihme (1855–1902).

M. blev student 1900 fra Ribe, tog lærereksamen ved Blågårds seminarium 1905 og magisterkonferens i fysik 1910. S.å. blev han assistent ved Polyteknisk læreanstalts fysiske laboratorium og 1921 docent i fysik sst. Fra 1927–42 var han professor i fysik ved Den kgl. veterinær- og landbohøjskole. Tillige har han virket som lærer ved N. Zahles seminarium 1921–31 og ved officersskolens specialklasser fra 1920. M.s videnskabelige arbejder har først beskæftiget sig med magnetiske undersøgelser hvortil han uddannede sig under et studieophold hos P. Weiss i Zürich 1914, men studieopholdet blev afbrudt af første verdenskrig, og M. mistede under den besværlige hjemrejse alle optegnelser. Et arbejde over vandets termomagnetiske egenskaber offentliggjordes 1916 i Vidensk. Selsk. Overs. Senere har han påbegyndt mikroklimatologiske arbejder. – M.s virksomhed som lærer har fremkaldt en række udmærkede lærebøger, *Fysik for Seminarier*, 1925 (2. udg. 1937), lærebøger i optik (1924) og i varmelære (1928) for officersskolens specialklasser, lærebøger til undervisningen på landbohøjskolen: *Fysik* (2. udg. 1937), *Mekanisk Fysik og Lyslære for Landinspektørstuderende*, 1932, *Meteorologi og Klimatologi*, 1934. Hans usædvanlige evner til populær fremstilling af naturvidenskabelige resultater er blevet udnyttet gennem talrige foredragsrækker hvoraf nogle foreligger offentliggjort: *De magnetiske Egenskaber ved Jern og Staal*, 1918, *Nyere Udvikling indenfor Naturvidenskaben* (foredrag for den danske præsteforening, 1929), *Atomere og Molekyler*, 1931, en meget påskønnet indførelse i vigtige afsnit i den moderne fysik. M. var medarbejder ved 2. udgave af Salmonsens Leksikon og var medredaktør af Den lille Salmonsens (1937ff). Medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1937. – R. 1935. DM. 1940. □Mal. af J. F. Willumsen, 1913, forarbejde til mal. En ung videnskabsmand i sit laboratorium, s.å. (Willumsens mus.). Foto.

H. M. Hansen i Fysisk t. XL, 1942 69–71.

H. M. Hansen*

Marker, Christian Peter, 1868–1949, dansk-canadisk mejerierjer. * 15.11.1868 i Vium ved Kollerup, † 18.4.1949 i Edmonton, Canada. F: husmand Claus Christian Michaelsen M. (1838–1913) og Maren Christiansen (1844–1914). ~ 14. 8.1901 i Ottawa, Ontario, Canada med Mary Elizabeth Garrett, * 3.3.1874 i Bearbrook, Ontario, † 30.7.1929 i Edmonton, d. af pastor Thomas G. (1840–1923) og Leona Blaisdell (1840–1913). M. uddannede sig 1884–89 til mejerist ved ophold på forskellige andels- og fællesmejerier i

Jylland. Derefter satte han 1890 kursen mod Canada hvor han skulle finde rige muligheder for udnyttelse af sin faglige dygtighed. Hans løbbane herovre blev en fortsat opstigende linje således som den aftegner sig i følgende data: 1890 mejerist på Kine Croft Farm, Markham, Ontario, 1891–95 på centralforsøgsstationen i Ottawa, 1895–97 mejeriinstruktør under landbrugsministeriet, 1897–1906 superintendent Dominion Government Creameries (i nordvest-territoriet), 1906–34 dairy commissioner for provinsen Alberta, 1921–34 professor i mejeribrug ved University of Alberta i Edmonton. M. havde således gennem en lang årrække store og ansvarsfulde stillinger og medvirkede til udviklingen fra de mest primitive forhold til en mønsterværdig mejerorganisation. Ved sin afsked 1934 stod han som det betydeligste og mest ansete navn inden for det canadiske mejerivæsen. Han bragte ved sin redelige personlighed det danske navn i Canada ære og anseelse. Også som fagskribent har han udfoldet en betydelig virksomhed. 1905 udgav han *A report on some phases of dairying in Denmark*; fra årene 1906–34 foreligger en årlig, vægtig indberetning til landbrugsministeriet, og han har skrevet en række artikler til fagskrifter. Ved mejerikongresser i udlandet har han som regel været repræsentant for Canada. 1910–22 var han dansk vicekonsul i Calgary, Alberta, og han var medlem af bestyrelsen for The Calgary Industrial Exhibition. Et settlement i provinsen Alberta, Markerville, er opkaldt efter ham. Fra 1935 var han formand for den danske forening Dania i Edmonton. – Æresdoktor (LL.D.) ved University of Alberta 1924. – R. 1922.

A. Kamp*

Markmann (ved dåben Marckmann), **Frederik Joachim August**, 1848–1927, idrætspioner. * 13.10.1848 i Kbh. (Frue), † 16.7.1927 i Vejle, begr. i Kbh. (Ass.). F: bagermester Frederik Joachim Frantz M. (ca. 1816–86) og Bolette Paulsen (ca. 1816–1902). ~ 4.4.1920 i Vejle med Thomasine Kirstine Frøsig, * 5.9.1870 i Jerne sg., Ribe amt, † 26.11.1950 i Kbh. (~ 2° med kordegn Peter Lassen, 1893–1981), d. af gartner, senere restauratør Niels Thomsen F. (1832–1912) og Ingeborg Mortensen (1835–1912).

M. blev student 1866 fra det v. Westenske institut og 1872 cand.jur. N.å. ansattes han som assistent i overformynderiet og her forblev han til han 1879 ansattes som assistent i finansministeriet hvor han 1889 avancerede til fuldmægtig. 1892 overtog han embedet som amtsforvalter i Holstebro og 1913 det tilsvarende embede for Vejle amt med bopæl i Vejle. 1921 tog han sin

afsked. Skønt M.s virksomhed som embedsmand var præget af stor dygtighed og usædvanlig flid og virketrang, kendes hans navn dog særlig på grund af hans virksomhed som en af dansk idræts pionerer. Hans interesse for idrætten – herunder navnlig boldspillet – hidrørte dels fra en personlig trang til idrætsudøvelse men også, og måske særlig, fra hans forståelse af idrættens opdragende betydning for ungdommen. Af hans betydelige virke for idrætten vil navnlig huskes hans organisatoriske arbejde. M. var medstifter af Kbh.s boldklub 1876 (formand 1880–83), stifter af og første formand for Foreningen til indkøb af boldspilrekvisitter 1883, medstifter af og første formand for Dansk boldspilunion 1889; han sørgede 1887 for oversættelsen af de engelske love for cricket og fodbold. Under sit ophold i Holstebro stiftede han endvidere en tennisklub. Desuden skrev han talrige artikler i Tidsskrift for Sport og andre tidsskrifter. Også inden for næringslivet satte hans rige initiativ sig spor, idet han var medstifter af Frøjk fiskedam ved Holstebro – anlagt 1897 – hvor der udklækedes fiskeyngel, fortrinsvis ørred, til forbedring af fiskebestanden i Ringkøbing fjord og Nissum fjord. Han var formand for denne virksomheds bestyrelse indtil han 1913 flyttede til Vejle, også efter at 1909 i 1907 havde overtaget virksomheden. – R. 1929. DM. 1921. □Foto.

Kbh.s boldklub i 25 år, 1901. Kbh.s boldklub 1876–1926, 1926. S. Elvius: Studenterne fra 1866, 1906 og 1916. Aftenbladet 23.4.1926. Vejle amts avis 16.7.1927. Berl. tid. 17.7. s.å. Kolding avis 18.7. s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Otto Olsen

Marmillod [marmijå], **Jean Rodolphe François**, ca. 1720–86, vejingeniør. * 9.11.1720 i Rosinière, Canton Vaud, Schweiz, † 27.10.1786 i Grenoble, Frankrig. F: Josué M. og Anne Dorothee Perronet. ~ 1° 1749 i London med Henriette Walthoe, † i London. Ægteskabet opløst 1771. ~ 2° 27.12.1771 i Kbh. (Fr. ref.) med Charlotte Henriette van Dockum, døbt 27.5.1748 i Kbh. (Ty. ref.), † 1831 (~ 2° med ingeniør Vigor, Epinal), d. af møllebygger Martin v. D. (1705–69) og Anna Margrethe Jean (1715–88).

M. var opvokset i Schweiz, men fra ca. 1750 ansat ved det franske vejvæsen der nylig var blevet reorganiseret af Daniel Trudaine og ingeniør J. Perronet, M.s slægtning. En central direktion i Paris varetog planlægningen, tegningen af vejkort og uddannelsen af de unge ingeniører. Efter at have gennemgået denne uddannelse gjorde M. aktiv tjeneste som vejingeniør, først i Paris' omegn, fra 1763 i Limoges. Da blev han af J. H. E. *Bernstorff, der var blevet opmærksom på

Marmillod, Jean

ham gennem arkitekten N.-H. "Jardin, opfordret til at komme til Danmark for at lede vejvæsenet. Ved ankomsten 12.4.1764 blev M. ansat som overvejnspektør og -ingeniør under den netop nedsatte „Direktion for de nye vejanlæg“, mens hans to franske kolleger, Philibert Boudin og Hérault de Sorbée, fik titel af konduktører. Opgaven var at opbygge et helt nyt vejnet i Danmark under anvendelse af den nye franske teknik, den såkaldte chaussée. 24.5.1764 kom den kgl. resolution om bygningen af den første vej, nemlig fra Kbh. over Rudersdal og Hørsholm til Fredensborg. M. og hans medarbejdere tog fat med stor energi, tegnede kort over de gamle veje med linjeføring til de nye, der så vidt muligt fulgte rette linjer, og disse vejkort ledsagedes af tegninger af nivellementer, profiler, broer og stenkister, altsammen hidtil ukendt i Danmark. Selve arbejdet organiseredes således at de ombøende bønder gennem amtmændene fik pålæg om tilkørsel af materialer som sten, grus og sand (repartitionen), mens vejbygningen foretoges af udkommanderede soldater der sommeren over boede i teltlejr. Chausséernes vejbane bestod af et underlag af svære sten, hvorover faststampedes et gruslag, mens afvandingen sikredes af grøfter langs vejen. M. engageredes også som konsulent for de kommissioner der skulle forbedre Kbh.s gadebrolægning og fortove. Hans idé var at afløse de gamle „toppede“ brosten med tilhugne fir-kantede brosten. M.s dygtighed og energi var ubestridt, men skaffede ham også modstandere. I dec. 1766 søgte han og de andre franske vejingeniører afsked idet de klagede over, at de ved ansættelsen givne løfter ikke blev overholdt. Efter nye forhandlinger blev M. dog genansat for en periode af syv år, og han fik fribolig i Gjethuset på Kgs. Nytorv. Trods økonomiske og administrative vanskeligheder fortsatte han vejbyggeriet med kraft. 1769 var Fredensborg-vejen næsten færdig, og man tog fat på Roskilde landevej, hvortil M.s kort allerede 1766 var blevet godkendt. Vejbygningen begyndte 1770, idet man fra Roskilde arbejdede sig imod Kbh., og 1773 nåedes Damhussøen. 1771 påbegyndtes Falkoneralleen og Jagtvejen og 1772 Vesterbrogades nuværende linjeføring efter M.s planer. April 1774 udløb hans engagement, og det lykkedes nu kun at fastholde ham endnu et år i Danmark. Han fik sin afsked i nåde 15.5.1775 og vendte 1776 med sin hustru og søn tilbage til Frankrig. Her virkede han endnu en årrække som „ingenieur des ponts et chaussées“, først i Fontainebleau, dernæst i Grenoble. I disse år byggede han diger og broer ved Rhône og Isère, og 1785 avancerede han til stillingen som „inspecteur général“ i den centrale franske vej-

administration, inden han det følgende år døde. I Danmark bestod hans betydning i at han, foruden de veje han selv nåede at anlægge, oplærte et hold dygtige elever der kunne fortsætte hans værk efter de samme moderne retningslinjer, herunder hans efterfølger som overvejmester, Hans Frederik Rosenberg. – Mindsten ved Rudersdal giver ham uberettiget titel af oberst. M.s vejkort og tegninger i Kort- og Tegningssamlingen, Vejdirektoratets aflevering 1976 (Rigsark.).

E. J. M. Vignon: *Études hist. sur l'administration des voies publiques en France II*, Paris 1862 250–54. J. T. Lundbye og V. Hermansen: *Roskilde landevej gennem tiderne*, 1927 57–76 (særtryk af Fra Kbh.s amt 1926, 1927). T. Topsøe-Jensen: *Ad hjulspor og landeveje*, 1966 141–49. Samme: *Fredensborgvejen*, 1975 14–38.

J. Nybo Rasmussen

Morott, Conrad Emil, 1856–1940, redaktør, politiker. * 23.8.1856 i Store Heddinge, † 22.8.1940 i Kbh., urne på Vestre kgd. sst. F: bogbinder Frederik Christian Clement M. (1819–83) og Christine Louise Haagensen (1822–1903). ~ 8.5.1888 i Silkeborg med Fanny Ida Elisabeth Rasmussen, * 19.9.1862 i Silkeborg, † 10.1.1946 på Frbg., d. af vognmand, restauratør Jeppe R. (1832–92) og Kirsten Marie Pedersen (1838–1926).

M. stammede fra en fransk huguenot-slægt. Faderen var en „oplyst konservativ borger“ i Store Heddinge, politisk og nationalt interesseret. Selv stod M. i typografilære i sin fødeby og kom 1875 som ung svend til Kbh. Her hørte han Louis "Pio og Paul "Geleff tale og sluttede sig til socialismen. Da nedgangstiden kort efter satte ind drog han til provinsen og arbejdede i Kalundborg og Roskilde. 1879 måtte han ind som feltartillerist i Kbh., blev i tjenesten som underofficer og tog først sin afsked som sergent i Århus 1882. Som typograf på Aarhus Amtstidende traf han Harald "Jensen (1851–1925) og sammen med denne stiftede han 1883 diskussionsklubben Demokratisk samfund der blev socialdemokratisk forbunds første provinsafdeling. M. og Harald Jensen oprettede ligeledes 1883 Socialdemokratisk Ugeblad som n.å. blev til dagbladet Demokraten og senere mor til flere andre jyske arbejderblade. Gennem bladet og ved møder udfoldede han de følgende år en livlig og virksomhedsfuld agitation der bidrog væsentligt til at rejse eller genrejse socialdemokratiet i Østjylland. Under provisoriet måtte M., der var et begejstret medlem af rifellforeningen Århus amts folkebevæbningsssamlag, flere gange sidde presseforsøelser af i arresten. 1888 flyttede han til Horsens som redaktør af det nye partiblade dér, og i denne by, hvis småfolk hidtil havde svoret til venstrefamilien Bojsen og

til Fredrik *Bajer, fik han grundlagt en selvstændig arbejderbevægelse. Men 1896 blev han opfordret til at overtage redaktionen af den nyoprettede Social-Demokrat i Odense som han sammen med medarbejdere som J. P. *Sundbo, senere Hans *Nielsen (1869–1939) o.fl. gjorde til et af partiets betydeligste provinsorganer. I en lang årrække blev han nu socialdemokratiets førstekraft på Fyn. M. var også foregangsmand da arbejderne rejste forsamlingsbygningen i Dansestræde. Senere tog han initiativet til dannelsen af Arbejdernes boligforening. 1903 indvalgte han som første socialdemokrat i Odense byråd, og selv om det borgerlige flertal endnu i mange år bestemte farten øvede M. en afgørende indsats på mange kommunale områder, omordningen af forsørgelsesvæsenet, bygning af alderdomshjem, anlæg af sporveje, åbningen af Kongens have m.m. 1917 trådte han ud af byrådet. Som kandidat til folketinget havde M. været opstillet 1890 i Skanderborg, 1892 i Århus, 1895 i Horsens, 1898 og 1901 i Odense I. kreds, da han endelig 1903 sejrede i denne kreds. På rigsdagen hvor han fra 1906 var medlem af finansudvalget, var han ofte sit partis ordfører, således i jordspørgsmål, byggesager, jernbanesager o.fl. M. rejste på rigsdagen spørgsmålet om dyrenes beskyttelse og fik 1916 gennemført loven herom. 1909–13 var han medlem af kommissionen angående len og stamhuse og fremsatte ved lovens behandling 1919 særforslag om majoraters inddragelse og klostergodsets omordning. Inden for partiet nød M. stor anseelse; sammen med C. C. *Andersen valgtes han regelmæssigt til dirigent ved dets kongresser. Der var over hans fremtræden en blanding af gallisk form og noget friskfyragtigt: jeg sætter min hat som jeg vil. Det hændte at han tog særstandpunkter og fulgte sin overbevisning uanset partiets stilling. Allerede tidligt var han i flere henseender – det kommer til udtryk i avisartikler – ude af takt med socialistisk teori, men i et så lidet teoretisk parti som det danske blev det ikke bemærket i synderlig grad. 1911 tog han afstand fra sine kbh.ske partifællers opræden i sporvejsstriden, som han mente havde haft indflydelse på valget i Odense 2. kreds, hvad partiets hovedbestyrelse tog stilling til i en misbilligende resolution. Året efter var M. ude i en kraftig debat med kritik af partiets holdning til den nordlesvigske politik. Også dette førte til misbilligelse fra ledelsen. Under genforeningen fjernede hans opfattelse af det nationale ham så langt fra partiet, at det kom til et afgørende brud. M. der var medlem af det sønderjyske udvalg udtalte 17.11.1919 i folketinget håbet om Flensborgs indlemmelse i Danmark uanset afstemningen; han deltog i den flø-

gende tid i møder i Flensborg og i 2. zone, udsendte en tysk pjeces, *Soziale Fürsorge in Dänemark*, og var en af hovedtalerne ved det store møde i Kbh.s cirkus 7.3.1920. Også efter afstemningen 14.3. fortsatte han agitationen og nægtede at tiltræde en af socialdemokratiets hovedbestyrelse og rigsdagsgruppe og af De samvirkende fagforbunds forretningsudvalg vedtagen udtalelse om grænsepolitikken.

Efter at partiets forretningsudvalg havde udtalt sin „skarpe misbilligelse“ af M.s stilling og et flertal af delegerede fra partiorganisationerne på Fyn havde sluttet sig hertil, fratrådte M. 23.3.1920 posten som redaktør. Da han 27.3. sammen med den radikale folketingsmand C. *Moesgaard Kjeldsen i en erklæring sluttede sig til oppositionens krav om udskrivning af folketingsvalg og derved fremkaldte den situation der førte til ministeriet Zahles fald og påskekrisen, blev han 30.3. ekskluderet af socialdemokratiet. M. oprettede derefter et nyt parti, det frie socialdemokrati, og stillede sig på dettes program til tre folketingsvalg 1920 uden at blive valgt. Fra sept. udkom i Kbh. et nyt blad, *Folket*, med M. som redaktør; det ophørte som dagblad efter fire måneders forløb og som ugeblad 1922, og M. trak sig herefter ud af aktiv politik. Han fik andel i en biografbevilling og virkede siden som foredragsholder og skribent, optaget desuden af sine tillidshverv inden for Dansk samvirke, Sønderjysk fond og Dyrenes beskyttelse. 1930 udgav han et bind livserindringer, *Tidsbilleder*, hvori han uden bitterhed beretter om sit livs kringelgang og om tidligere partifællers holdning. Der har ikke foreligget nogen „politisk omvendelse“ hævder han. „Jeg er mig bevidst, at jeg har fulgt min sociale og nationale linje fra ungdom til alderdom“. En nøgtern vurdering må nok være, at det gjorde M. ikke. Det virker som om der i årene op til 1914 sker et svigt i vurderingsvevnen, og at der indtræder en manglende balance. I de synspunkter der fremlægges efter 1920 mangler ganske fasthed og indre overensstemmelse. – R. 1925. DM. 1936. □Tegn. af E. Henningsen, 1918. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1920 (Fr.borg). Mal. af O. Matthiesen (folketinget) og afbildet på sammes mal. 1923 af rigsdagen 1915 (sst.). Foto.

Erindr. i Arbejdernes almanak 1918 12–18. Tidsbilleder, 1930 (selvbiogr.). – C. E. Jensen og Fr. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II, 1904 369f. Freilif Olsen: En kbh.sk journalist, 1922. A. C. Meyer: En agitators erindr. II, 1933 111–16. A. Degen i Dyrevennen, 1940 37–39. [Vilh.] la C[our] i Grænsevagten, s.å. 318–21. Jens Topholm: E. M., 1980. – Papirer i Arbejderbevægelsens bibl. og ark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl (Oluf Bertolt)

Marquard, Emil

Marquard [marka:r], Hans Frederik Emil Thorvald, 1873–1950, arkivar, historiker. * 16.9.1873 i Emden, Preussen, † 10.7.1950 i Gamby, Hårslev sg., begr. i Kbh. (Garn.). F: telegrafsekretær Thorvald M. (1849–1910) og Eleonora Bendixen (1850–1940). ~ 27.5.1900 i Kbh. (Fred.) med Agnes Olga Christiane Nielsen, * 22.3.1875 i Kbh. (Trin.), † 24.2.1961 i Gamby, Sønderød, d. af snedkermester Lars Christian N. (1834–1904) og Jensine Nicoline Høgsted (1833–80).

M. blev student 1891 fra Roskilde og cand.mag. 1898 (tysk, fransk, latin). S.å. ansattes han ved Ritzaus bureau hvor han var redaktør til 1925. Fra 1893 var han begyndt at arbejde i Rigsarkivet og gjorde med mellemrum tjeneste som vikar. 1901 udnævntes han til assistent, 1914 blev han underarkivar og 1925 arkivar I samt chef for Rigsarkivets I. afd. 1934 blev han chef for 2. afd. indtil han gik af 30.9.1943. Foruden sit arbejde i Rigsarkivet ordnede M. en række store arkiver for private institutioner som fa. Jacob Holm og Sønner, Kbh.s havnevæsen og revisions- og forvaltningsinstituttet. Han medvirkede ved flere store udgiverarbejder. De vigtigste er: Kancelliets Brevbøger som han overtog efter rigsarkivar L. *Laursen; i denne serie fik han udgivet seks bind omfattende årene 1627–41, 1929–50. *Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid* udgav han 1918 for kilde-skriftselskabet hvor han var medlem fra 1913. Endvidere har han udgivet *Breve til og fra Mogens Gyldensjerne og Anne Sparre 1523–69 I–III*, 1929–41, samt *Kjøbenhavns Borgere 1659*, 1920. Hans bog om *Arbejdernes Andelsboligforening 1912–22*, 1922 lå noget uden for hans sædvanlige arbejdsområde. I samarbejde med Th. *Topsøe-Jensen udgav han *Officerer i den dansk-norske Søetat 1660–1814 og den danske Søetat 1814–1932 I–II*, 1935, et værk der bygger på omfattende arkivstudier og er af meget stor værdi for marine- og personalhistorikere. M. har samlet oplysninger om alle i Danmark akkrediterede fremmede diplomater fra 1648, men dette materiale foreligger kun i manuskript. Det har dog været benyttet af L. Bittner og L. Gross i deres *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden I–III*, 1936ff. Derimod er hans store samling om *Danske Gesandter og Gesandtskabspersonale indtil 1914* udgivet af Rigsarkivet 1952 ved E. *Kroman. Den er en uundværlig kilde til det danske diplomatiske historie. I artiklen *Fra Rigsarkivets første Halvsekel* (Før og Nu XVIII 121–44) samme år han døde har han næst efter arkivar A. *Thiset givet det væsentligste bidrag til vor viden om dagliglivet i Rigsarkivet før 1914. M.s betydning for dansk historieforskning ligger i de

store udgiverarbejder hvor han med jernflid og en sjælden udholdenhed har samlet og udgivet meget vigtigt materiale. Denne fremragende indsats blev i hans levetid næppe helt påskønnet efter fortjeneste. – R. 1933. □ Mal. af Johs. Holbek, 1902, og af C. M. Smidt, 1904. Foto.

Medd. om rigsark. 1921–55, 1958. Harald Jørgensen: Nord. arkiver, 1968 57f. Samme: I rigsark.s tjeneste, 1977 35f. – Papirer i Rigsark.

Viggo Sjøqvist (Holger Hansen)

Marr, Valentin, ca. 1696–1786, bøsse-mager. * ca. 1696 i Zella St. Blasii (ved Suhl), † 3.1.1786 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri). ~ 6.6.1733 i Kbh. (Petri) med Anna Cathrine v. Bergen, * ca. 1714, † 5.12.1785 i Kbh. (Petri), formentlig d. af bøsse-mager i Kbh. Johan Jørgen v. B. († 1729).

M. arbejdede 1727–29 ved sit fag i Stockholm, men 1732 fik han anbefalingskrivelse af bøsse-magerlavet i sin fødeby da han agtede at rejse til Kbh. hvor han n.å. fik borgerskab og 1737 blev medlem af Danske skydeselskab. 1747 udtalte generalkommissariatskollegiet at M. var den bedste bøsse-mager i Kbh., og 1752 fik han overladt den i Gjethuset værende boremaskine der drevs ved hestekraft, og 1759 beordredes han til snarest at efterse og istandsætte denne maskine så at han i den franske ambassadørs overværelse kunne udbore rørene til hurtigt skydende regimentskanoner. Senere s.å. udnævntes han til rustmester ved Kbh.s tøjhuss med strengeligt pålæg om at holde sig til den instruks kongen ville lade udstede. N.å. fremstillede han to geværer der fremtidig skulle tjene som mønster for geværfabrikken ved Kronborg, med flere forbedringer fra det hidtidige. Ved artilleriets omordning under St. Germain 1764 inddrog M.s gage, men 1769 fik han ny udnævnelse til posten. Han fik gentagne gange officiel anerkendelse for dygtighed og utrættelig flid. Hans speciale var stedse forbedrede konstruktioner af geværlåse (flintelåsen), og han fik ry over hele Europa for sine fortrinlige låsekonstruktioner og andre fortrinlige bøsse-magerarbejder. 1775 fik han afsked for alder og svagelighed, og en af hans sønner fik stillingen.

Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrøm II, 1925–30 355. J. F. Stöckel i *Tilskueren* XLIX, 1932 II 347–53. Samme i *Zeitschr. für hist. Waffen- und Kostümkunde* XIV, Dresden 1936 166–68.

*Rockstroh**

Marschall, Andreas, 1783–1842, instrument-mager. * 15.11.1783 i Trnava, Ungarn, † 9.2.1842 i Slesvig, begr. sst. Forældre ukendte. ~ 20.1.1815 i Kbh. (Trin.). Med Anna Marie Bagger, * 29.7.1795, † 9.2.1844 i Kbh. (Helligg.).

M. kom 1810 til Kbh. fra Tyskland hvor han havde ernæret sig som snedker på forskellige pianofortefabrikker. Han arbejdede et års tid hos instrumentmager P. Chr. *Uldall, men etablerede sig allerede 1812 som pianofortefabrikant i Kbh. Hans instrumenter vandt hurtigt ry for deres omhyggelige udførelse. Særlig ansete var hans taffelformede klaverer, og mange af dem har været i brug helt op til vor tid. M. havde til sin fabrik som den første her i landet 1825–26 anlagt et varmlufts-tørreri med ventilation der gjorde det muligt for ham at give det træ, han anvendte til sine instrumenter, den nødvendige tørhed. Sygdom nedbrød ham. Han døde på sindssygeanstalten i Slesvig. Ved hans død nedlagdes fabrikken. □Mal., efter dette litografi af C. Simonsen efter tegn. af C. L. Plötz. Buste af H. V. Bissen, 1866 (St.mus.; glyptoteket; Polyteknisk lærestalt).

C. Nyrop: Bidrag til den da. industris hist., 1873 329–34.

*Georg Nygaard**

Marschall, Paul Høgh, 1905–74, ingeniør. * 1.3.1905 på Frbg., † 10.12.1974 i Vemmetofte, begr. sst. F: apoteksbestyrer, cand.pharm. Knud Holger M. (1876–1916) og Helga Smith (1875–1943). ~ 13.11.1937 med Thyra Hvidt, * 29.7.1913 i Kbh., d. af præsident for sø- og handelsretten Lauritz Nicolai H. (1882–1950) og Clara Fenger (1886–1977).

M. blev maskiningeniør 1930 hvorefter han en årrække var ansat i private og offentlige virksomheder: 1933–35 ved Århus belysningsvæsen og 1935–43 ved Århus Oliefabrik hvor han under krigen var med i oliefabrikens fabriksluftværn, og han var således luftværnsleder den dag havnefabrikken blev bombet. Dette arbejde fik afgørende betydning for M.s videre liv. Han var blevet sekretær i Århus luftværnsforening og havde dermed fået ansvaret for at gennemføre og arrangere kurser for luftværnsledere og husvagter. Det var derfor naturligt at han, allerede fra de første spæde ideer til en teknologisk undervisning i Århus blev rejst i 1942, blev stærkt engageret i disse planer. 1942 blev han sekretær for planlægningsudvalget, og sept. 1943 blev det første kursus afholdt i lånte lokaler i Teknisk skole i Århus. Idégrundlaget viste sig at være solidt, og institutionen vandt et stadig stærkere fodfæste, og 1943–61 var M. leder af Jydsk teknologisk institut, fra 1949 med titel af direktør efter at instituttet havde fået statsanerkendelse. Samtidig blev dets repræsentantskab udvidet, således at stat, kommuner og visse tekniske organisationer samt landbruget blev repræsenteret ved

siden af de oprindelige repræsentantskabsmedlemmer der kom fra arbejderkredse, håndværk og industri i Jylland. – Fra starten var instituttets hovedformål at støtte erhvervslivets udvikling gennem konsultationer og undervisning af erhvervslivets medarbejdere.

M. kom, med instituttets fortsatte vækst, til at spille en afgørende rolle for udviklingen af det jyske erhvervsliv og for indførelse af stadig mere avanceret teknik og produktionsmetoder i virksomhederne. Det var især opbygningen af mindre håndværks- og industrivirksomheder der lå ham på sinde, og for at fremme den tekniske vilde i hele landsdelen fik han ideen til at indrette såkaldte „ambulante kurser“ med rullende undervisningslokaler i jernbanevogne. Efter at have nedlagt posten som direktør var han kommitteret for bestyrelsen indtil han 1962 blev udsendt som konsulent for kongeriget Nepals regering vedr. Small Scale Industry Centers, støttet af Ford Foundation. Hjemvendt herfra virkede han som FN-rådgiver i Genève før han 1964 blev udsendt til Vestgrønland af uddannelsesrådet for Grønland under Grønlandsministeriet. – M. var en stærk modstander af det officielle danske synspunkt: at den grønlandske befolkning skulle koncentreres i større bysamfund og industrialiseringen opbygges omkring store fabrikker, idet han mente fiskerne skulle blive der hvor fisken var, samt at det grønlandske samfund ikke burde springe håndværker- og småindustriadiet over til fordel for storkoncentration, men hans synspunkter vandt ikke genklang hos de besluttende danske myndigheder. De fik dog stor betydning for de grønlandere der kæmpede mod danseringen af det grønlandske samfund. M. har også givet sin opfattelse udtryk i en række artikler om u-lande og samfundsudvikling. – R. 1958. □Foto.

Jyllandsposten 1.3.1955. Århus amtstid. s.d. Århus stiftstid. 28.2.1965. Sst. 11.12.1974. Jakob Janussen i Grønland XXII, 1974 316f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode

Marselis

Adel.

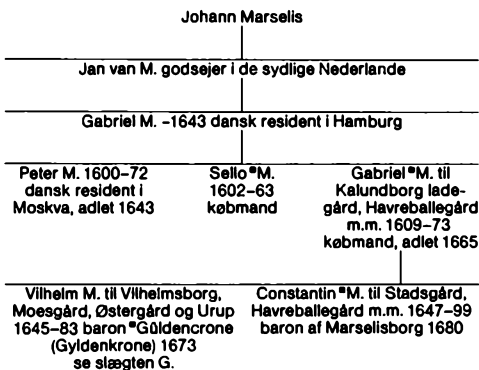
Selio og Gabriel *M.s søster Elisabeth var ~ købmand Albert Baltser *Berns. Constantin baron *M. af Marselisborg var ~ Sophie Elisabeth Charisius, d. af diplomaten Peder *C.

Danm.s adels årbog LII, 1935 II 45–58. Poul Harris: Marselis-slægten, 1980.

Nils G. Bartholdy

Marselis, Constantin, baron, 1647–99. * 16.(24.) 10.1647 i Amsterdam, † 16.6.1699 på Stadsgård

Marselis, Constantin

(Constantinsborg), bisat i Viby k., begr. 1706 i Århus domk. F: købmand og godsejer Gabriel *M. (1609-73) og Isabeau van der Straten (1616-52). ~ 6.4.1670 med Sophie Elisabet Charisius, * 8.10.1647, † 21.5.1706 i Kbh., begr. i Århus domk. (~ 2° 1703 med gehejmeråd, baron Peter *Rodsteen, 1662-1714), d. af amtmand Peder *C. (1608-85) og Anne de Binde (1623-80). - Bror til Vilhelm *Göldencrone.

Efter at have studeret tre år i Leiden begav M. sig 1664 sammen med sin bror Vilhelm, senere baron Göldencrone, på rejse til Frankrig, Østrik og Italien hvorfra de 1667 af Frederik III kaldtes til Danmark for at overtage bestyrelsen af de godser deres far havde overladt dem og udnævntes til hofjunkere. M., der 1668 eller 1670 skal være blevet kammerjunker, blev 1680 optaget i friherrestanden samtidig med at hans hovedgård Havreballegård blev erigeret til baroniet Marselisborg, men han boede på Stadsgård som 1683 fik tillagt sædegårds frihed. Med sin hustru fik han part i Palstrup, og efter sin fars død fik han 1675 de betydelige norske godser Fossholm i Eger sogn, Buskerud fylke, som han solgte 1695, og Nygård på Rølf søen, Østfold fylke, som han beholdt til sin død. Hans enke der før hun blev gift havde været kammerfrøken hos prinsesse Frederikke Amalie oprettede 1703 af Stadsgård stamhuset Constantinsborg der med sine over 900 tdr. hartkorn var omtrent lige så stort som baroniet Marselisborg. Under en også for hin tid usædvanlig pragtudfoldelse blev hun begravet i Århus domkirke hvor hun med sine to ægtefæller hviler under et prægtigt epitafium. □ Statue på epitafium af Th. Quellinus 1703-04 (Århus domk.).

Erik Amburger: Die Familie M., Giessen 1957. Erik Pontoppidan: Marmor Danica II, 1741 105f. C. V. Hertel: Forsøg til en beskr. over Århus dom- og katedralkirke II, 2, 1810 326-35. Johan Jørgensen i Festskr. til Astrid Friis, 1963 155-71. - Ligprædiken af biskop Braem i Kgl.bibl. (Thott 1127-2°).

S. Nygård*

Marselis, Gabriel, 1609-73, købmand, dansk resident og kommissarius i Amsterdam, godsejer. * marts 1609 i Hamburg, † 5.4.1673 i Amsterdam, begr. i Zuydkerk. F: købmand, senere dansk faktor i Amsterdam og dansk kommissær og resident i Hamburg Gabriel M. d. Æ. († 1643) og Anne L'Hermite († 1652). ~ 1° 11.4.1634 i de Beemster med Isabeau van der Straten, * jan. 1616, begr. 1.9.1652 i Amsterdam, d. af Jan Franz v. d. S. og Sara Moncks. ~ 2° 14.3.1655 i Amsterdam med Maria van Arckel, * 1622 i Worden. - Far til Constantin *M. og Vilhelm *Göldencrone. Bror til Selio *M.

M. fik sin uddannelse i faderens store forretningsvirksomhed og afsluttede 1628 på dennes vegne en kontrakt om leverancer til den danske hær for 24248 rdl. I 1630erne oparbejdede han en betydelig forretning i jern, skydevåben og ammunition i Amsterdam hvor han fra 1638 nævnes som dansk resident og faktor (fra 1642: „residerende commissarius“). Da han s.å. blev anklaget for salg af krudt til spanierne, generalstaternes fjender, søgte han at dække sig ved at henvise til denne stilling. Det var ved samme lejlighed hans kompagnon skal have udtalt: „Vi er Købmænd, Handelen kan ikke ligge. Skulde vi end for at vinde sejle gennem Helvede og staa Fare for at svide vore Sejl, saa risikerer vi det“ - ord som godt karakteriserer den storkapitalistiske hollandske handelsånd for hvilken M. var en fremragende repræsentant. M.s særlige interessefære blev Danmark-Norge hvor han virkede i intim forbindelse dels med faderen, dels med brødrene Selio og Leonhard og svogeren A. B. *Berns i Hamburg hvortil senere kom rentemester Henrik *Müller og Poul *Klingenberg. I Kbh. var hans repræsentant købmanden Herman Iserberg. Sammen med Berns havde han 1639 planer om et ostindisk kompagni i Glükstadt der skulle forenes med det kbh.ske, 1642 sluttede de kontrakt med den danske regering om afhentning af det salt som Hannibal *Sehested havde skaffet den i erstatning af den spanske krone. 1640 undersøgte M. i Norge mulighederne for en mere omfattende og intensiv bjergværksdrift og fik 1641 i faderens navn privilegium på Bærum jernværk som siden gik i arv til ham og Selio Marselis. Senere overtog brødrene flere andre norske værker som hel- eller delejere eller i forpagtning (Eidsvold jernværk, Østerdalens kobberværk m. fl.).

Hovedsiden af deres virksomhed var imidlertid leverancer til Holmen, hæren og hoffet og lån til regeringen, især under krigen 1643-45 og 1657-60 i hvilke M. også politisk støttede Danmark i Holland og foretog skibskøb og hvervninger på dets vegne. Både med Hannibal Sehe-

sted og Corfitz *Ulfeldt stod han i privat finans- og handelsforbindelse, og den afløsning af sundtolden hvorom Ulfeldt 1649 sluttede traktat i Haag var måske oprindelig hans idé. Betalingen for sine ydelser – der, som den 1651 nedsatte undersøgelseskommission viste, ikke altid fuldt svarede til hans regninger – tog M. dels i anvisninger på norske told- og skatteindtægter, dels og i stigende omfang i jordegods i de to riger. 1648 fik M. og Selio Marselis kronens skøde på Vrem og Åby gårde i Bahus len for 21333 rdl. (1642 havde M. købt Morland gård med tilhørende savbrug, 1647 – af Hannibal Sehested – øen Jomfruland). 1658 fik de tilsagn om det meste af det gods som Sehested 1651 havde måttet afstå til kronen i det norden- og søndenfjeldske Norge; ved den endelige overdragelse 1660 fik M. bl.a. godserne Hammer, Strøm, Sem, Fossesholm, Fiskum, Ulveland og Vernø kloster, det hele vurderet til 193774 rdl. I Danmark fik han 1661 udlagt Århusgård (Havreballegård) med en mængde bøndergods, afgifter og tiender i Ars, Skippinge, Tuse, Merløse og Løve herreder – det hele beregnet til ca. 10000 tdr. htk., og vurderet til ca. en halv mio. rdl., af rentemester Mogens *Friis købte han 1663–66 Skumstrup og Moesgård (Ning hrd.), i alt 1391 tdr. htk. for 157392 rdl. i kgl. obligationer. 1664 fik han tillige Møn i pant til forrentning af 100000 rdl. Ikke med uret er M. og hans slægtninge, hvad angår omfanget af det gods de fik udlagt i Danmark-Norge, blevet sammenlignet med de holstenske panteherreder i 1300-tallet. De fleste fordringer stammede fra de to krige, men M. forstrakte også efter 1660 den nødste krone med store beløb, således 1662 til prins Christians udenlandsrejse og Hannibal Sehesteds ambassade. Regeringen kunne ikke undvære hans kapitalkraft; den hædrede ham derfor ved optagelse i dansk adelstand (sept. 1665) og så igennem fingre med at han udsugede sine bønder og gjorde sine norske bjergværker til genstand for en rovdrift der i 1660erne tvang ham til at afhænde eller standse dem. Hollandsk politisk og finansiel indflydelse gjorde sig i denne periode stedse mere gældende i Østersølandene, og for første gang strakte gennem M. og hans brødre vesteuropæisk storkapital i større omfang sine fangarme ud efter dansk-norske værdier. Resultaterne var langtfra til ublandet gavn for de to riger. Selv tog M. ikke ophold her. Han levede mest på sin pragtfulde lystgård Elzswoud ved Haarlem hvor prins Christian 1663 var hans gæst. – Hans yngre bror Leonhard Marselis (1611–senest 78) fortsatte faderens Hamburgforretning i kompagni med svogeren A. B. Berns, senere med dennes svigersøn P. Klingenberg. Firmaet, der bl.a. anlagde et ka-

nonstøberi i Glückstadt og et skibsbyggeri i Neustadt, ydede, til dels i forbindelse med de andre Marselis'er, den danske regering store leverancer og lån for hvilke det fik udlagt hovedgårdene Lund (Mors, 1651), Bustrup (Salling, 1651), Ørum (Thy, 1661), Skarpenberg (Mors, 1661), og Mariager kloster og ladegård (1664), sammen med en mængde bøndergods – i alt ca. 9000 tdr. htk. for henved 400 000 rdl. 1658–63 ejede det også Boller (Bjerger hrd.). □Mal. af P. Nason, 1669 (Fr.borg).

Kilder. Saml. til det norske folks sprog og hist. III–V, Kria. 1835–38 (Hannibal Sehesteds kopibog 1645 m.m.). Saml. til Danm.s hist. under Fr. III, udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka, J. A. Fridericia og Johanne Skovgaard I–VIII, 1878–1947 (fot. optr. 1969–70). Norske rigsregistranter VIII–XII, Kria. 1882–91. Kronens skøder II, 1908. Danm.-No.s traktater 1523–1750, udg. L. Laursen IV–VI, 1917–23. Afregninger med statsleverandører fra det 17. årh., 1980 = Rigsark. I. afd. Specialreg. 118–20.

Lit. E. Haugsted i Årbøger udg. af hist. samf. for Århus stift VIII, 1915 147–72 (om slægten). Erik Amburger: Die Familie M., Giessen 1957. Godefroi d'Estrades: Lettres, mémoires et négociations I, ny udg. London 1743. Johan Paludan: Forsøg til en antiq., hist., statist. og geogr. beskr. over Møn I, 1822 379–81. J. Chr. Berg i Budstikken VI, Kria. 1825 706–11. J. A. Fridericia: Danm.s ydre politiske hist. II, 1881 (reprud. 1972) 231f 241f 412–14. Samme: Adelsvældens sidste dage, 1894 (reprud. 1969) 8 110f 293f. G. W. Kernkamp: Verslag van een onderzoek in Zweden, Noorwegen en Denemarken, Haag 1903. Samme: Baltische archivalia, Haag 1909. Willem J. Kolkert: Nederland en het zweedsche imperialisme, Deventer 1908. Carl Christiansen: Bidrag til da. stathusholdn.s hist I–II, 1908–22. Johan Jørgensen: Det kbh.ske patriat og staten, 1957. Samme i Festskr. til Astrid Friis, 1963 155–71.

C. O. Bøggild-Andersen*

Marselis, Selio (Selius), 1602–63, købmand, norsk postdirektør og oberbergamtssråd. * 15.12. 1602 i Rotterdam, † 20.3.1663 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: købmand, senere dansk faktor i Amsterdam og dansk kommissær og resident i Hamburg Gabriel M. d. Æ. († 1643) og Anne L'Hermite († 1652). ~ 28.4.1634 i Amsterdam med Anna van der Straten, † 3.9.1654, d. af Jan Franz v. d. S. og Sara Moncks. – Bror til Gabriel *M.

I sammenligning med sin yngre bror Gabriel, slægtens hoved, har M. et djærvere, mere uslebent præg. I sin ungdom (1620–31) flakkede han om i verden; han besøgte de fleste europæiske lande, også Rusland, Finland og Sverige, og nåede helt til Ostindien. Så bosatte han sig i Holland hvor han sandsynligvis har været knyttet til broderens virksomhed. Formodentlig er det også på dennes initiativ at han tog til Norge hvor han 1644 træffes som fast bosat i Kristiania. Til at

Marselis, Selio

fastholde ham her bidrog utvivlsomt i høj grad at statholderen Hannibal *Sehested havde brug for en mand som repræsenterede hollandsk stor-kapital, både under krigen 1643–45 og under sine senere norske forvaltningsreformer, ligesom han så Norges økonomiske fremgang betinget ved at fremmede kapitalkraftige og forretningskyndige mænd slog sig ned i landet. Sehested benyttede i udstrakt omfang M. som leverandør af våben, ammunition, jern, proviant og skibe under og efter krigen og som den norske regerings og sin egen bankier når det gjaldt om at skaffe likvide pengemidler eller kredit ved aflønning af tropper, nedsendelse af norske statsindtægter til rentekammeret eller kongens kammer og til andre formål. Til gengæld skaffede han M. store privilegier med hensyn til frihed for skatter, told og andre afgifter og religionsfrihed for ham og hans hus (1646, fornyede 1648 og 1659) til adskillig fortrydelse for Kristianias borgerskab. Af de store beløb som M. til betaling fik anvist på norske toldintrader, kontributioner og kobbertyender er sikkert størsteparten gået ud af landet idet han uden tvivl i stort omfang arbejdede med sine brøders og A. B. *Berns kapital, men en del fandt dog anvendelse i de af ham og Gabriel Marselis alene eller i forbindelse med andre drevne jern- og kobberværker (Bærum, Eidsvold, Østerdalens og Gudbrandsdalens kobberværk m.fl.) og savbrug ligesom hans betydelige eksport af trælast bragte opsving i denne side af norsk næringsvirksomhed. Ulykken var blot at hans profittang førte til rovdrift og ofte hensynsløs udnyttelse af den norske almue.

Den dansk-norske regering kunne imidlertid ikke undvære Marselis'erne, og M. bevarede sin position efter Sehesteds fald skønt der 1651 fandtes store mangler ved hans leverancer, især af skibe under krigen. 1653 modtog han en generalkvittering og fik s.å., efter i en supplik at have klaget over det norske postvæsens sendrægtighed, „Direktion og Inspektion“ over dette, samtidig med at hans ven Poul *Klingenberg blev generalpostmester i Danmark og hertugdømmerne. 1657 blev han medlem af oberbergamtet med titlen oberbergamtmand. Febr. s.å. sendtes han til Holland for at skaffe lån og søofficerer til den tilstundende krig med Sverige, og under denne virkede han sammen med Gabriel og Leonhard Marselis, Henrik *Müller og Klingenberg i stor stil som leverandør og långiver. Ved stormen på Kbh. 11.2.1659 havde han en kommando over hollandske matroser. Foruden hvad han besad i fællesskab med Gabriel Marselis erhvervede han i sit eget navn betydelige jordejendomme i Norge, bl.a. Giske gods. Hertil kom 1660 Bakke og Reins kloster som pant for 22500 rdl. Sine sidste

år boede han i Kbh. Ved Kristiania byggede han sommerhuset Marselienborg med en prægtig have i hollandsk stil der bevarede ind i 1800-årene.

Kilder. Saml. til det norske folks sprog og hist. III–V, Kria. 1835–38 (Hannibal Sehesteds kopibog 1645 m.m.). Saml. til Danm.s hist. under Fr. III, udg. P. W. Becker I–II, 1847–57. Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen V, 1882. Norske rigsregistrarer VIII–XII, Kria. 1882–91. Afregninger med statsleverandører fra det 17. årh., 1980 = Rigsark. I. afd. Specialreg. 120–22. – Erik Amburger: Die Familie M., Giessen 1957. Progr. fun. univ. Hafn. over S. M., 1663. Gerhard Schøning i Det Trondhiemske selsk.s skr. III, 1765 319–75. J. Chr. Berg i Budstikken II, Kria. 1822 401 505; IV, 1823 26; VI, 1825 705–11. M. Birkeland i Småskr. tilegnede A. F. Krieger, 1887 219–28. Hans Berrum: Norges posthist. 1647–1719, Kria. 1901. O. A. Johnsen: Hannibal Sehesteds statholderskab, Kria. 1909. Kria.s hist. II, ved Edv. Bull, Oslo 1927.

C. O. Bøggild-Andersen*

Marstrand

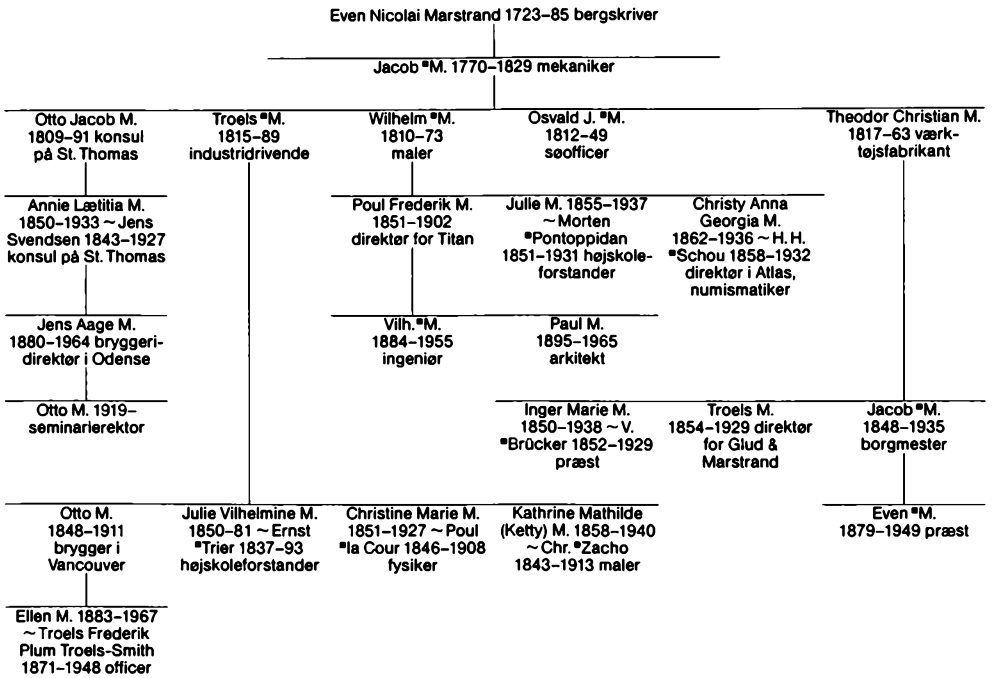
Navnet M. stammer fra byen Marstrand i Bohus len, og slægten føres med sikkerhed tilbage til Niels Nielsen M. (ca. 1653–1724), kgl. vejer og måler i Molde i Romsdal og far til hytte- og proviantskriver ved Inset kobberværk Niels M. (1681–1741) der var far til Even Nicolai M. (1723–85).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 594–603. [Jacob og Wilhelm Marstrand]: Slægten Marstrand, 1915. Vilhelm Marstrand: Poul Frederik M. på 100-års dagen 13. maj 1951, 1951. Albert Fabritius: Slægterne bag Titan, 1957.

Hans H. Worsøe

Marstrand, Even Nikolaj, 1879–1949, præst, socialøkonom, forfatter. * 22.2.1879 i Kbh. (Vartov), † 13.12.1949 sst. F: bagermester, senere borgmester Jacob *M. (1848–1935) og Marie E. Neergaard (1846–1914). ~ 1° 5.2.1913 på Frbg. (Solbjerg) med Dagmar Hansen, * 29.8.1877 i Thorsager, † 27.10.1923 i Venge, d. af provst Carl Christian H. (1847–1909) og Catharine Susanne Nissen (1853–1930). ~ 2° 3.1.1929 i Kbh. (Vartov) med Ane Sofie Rasmussen, * 26.3.1885 i Præstø, † 15.9.1979 i Vejen (~ 1° med sognepræst i Dallerup og Låsby Jacob Christian Gotfred Holdt, 1874–1921), d. af købmand Peter R. (1839–90) og Bodil Christine Knudsen (1863–96).

M. blev student fra Østersøgades latinskole 1897, var en vinter på Askov højskole, blev cand. teol. 1903 og cand. polit. 1906. Efter en studierejse i Amerika var han lærer på Askov 1907–12 og skrev med inspiration herfra *Poul la Cour*, 1912, og *Omkring Askov*, 1924. Han ansattes 1912 som kaldskapellan i Højby i Odsherred,

blev 1915 sognepræst i Egense på Fyn og 1918 i Venge ved Skanderborg. 1926 tog han sin afsked. Sognekirken blev han for snærende. Han havde forgæves protesteret i artikler mod at man ikke ville åbne sognekirkerne for pastor Th. Skat *Rørdam, Ryslinge, hvis teologiske synspunkter han iøvrigt ikke delte. 1927–49 var M. præst for valgmenigheden i Osted ved Lejre. Hans stærke sociale interesse ytrede sig navnlig i hans virksomhed i det af Fernando *Linderberg stiftede sociale sekretariat, senere Foreningen for social oplysning. Han var 1926–29 institutionens formand, tog initiativet til dens sociale årsmøder på Hindsgavl og var medudgiver og medforfatter af *Det danske Samfund*, 1924, og *Den danske Stat*, 1929, begge i flere udgaver, der blev indledningen til *Nyt socialt Bibliotek* hvis udgivelseskomite M. i en årrække var formand for. Fra denne periode stammer også *Industriens Betydning for vort Land*, 1927, prisbelønnet af industrirådet, *Pontus Wikner*, 1928, og den på indgående studier hvilende undersøgelse *Arbejderorganisation og Arbejderkaer i Danmark fra 1848 til Nutiden*, 1934. Desuden var han medarbejder ved *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, *Samfundets Krav*, *Højskolebladet* og *Dansk Udsyn* og vikarierede for prof. Th. *Geiger ved Århus universitet 1941–43 som lærer i sociologi og økonomisk historie. Efter anden verdenskrig kom hans *England i det 20. Aarhundrede. Politisk, økonomisk,*

socialt, 1948, men hans litterære virksomhed samledes i hans senere år mere om biografier og grundtvigianismen. Han var udgiver og medforfatter af faderen Jacob Marstrands *Herman Trier*, 1936, og ved hans død forelå i alt væsentligt færdigudarbejdet *Johan Borup og hans kreds*, udgivet 1953. Både som præst og som forfatter var M. afdæmpet i form og havde ikke udpræget skarpe anskuelser, men viste ved flere lejligheder sine meningers mod, når han fandt at autoriteterne over for andre krænkede de ubetingede åndelige frihedskrav der var ham i kødet båret. □Foto.

Berl. tid. 14.12.1949. Politiken s.d. Roskilde tid. s.d. Roskilde dagbl. s.d. Fr. Schrøder i Højskolebl., 1950 38–40.

Helge Larsen (Hj. Gammelgaard)

Marstrand, Nicolai Jacob, 1770–1829, mekaniker. * 5.8.1770 ved Inset kobberværk, Østerdalen, Norge, † 12.7.1829 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: bergskriver og inkassator ved Inset kobberværk Even Nicolai M. (1723–85) og Magdalene Elisabeth Schnitler (1730–1802). ~ 26.9.1804 i Holbæk med Petra Otilia Smith, * 28.2.1778 i Mern, † 15.11.1847 i Kbh. (Trin.), d. af sognepræst, sidst i Holbæk, provst Troels S. (1744–1823, ~ 2° 1807 med Abelone Lottrup, 1770–1832, ~ 1° 1789 med byfoged i Hillerød

Marstrand, Jacob

Peter Johan Tønnesen, 1749–1804) og Anna Agnete Ploum (1752–1805). – Far til Osvald J. *M., Troels *M. og Wilhelm *M.

Ved tyveårsalderen kom M. til Danmark hvor han drev forskellig virksomhed, bl.a. som huslærer, senere vejassistent, indtil han fik ansættelse som assistent under oberst E. *Tscherning ved Frederiksværk. Han avancerede til regeringens mekaniske konsulent og bosatte sig 1806 i Kbh. N.å. blev han af regeringen sendt til England, men krigen brød ud, og han måtte flygte med en skipper da han mistænkte for spionage. En dejæltemaskine han opfandt skaffede ham privilegium som bager, og han nedsatte sig 1810 i en gård i Silkegade. Ved siden af bageriet drev han et værksted for mekanisk virksomhed. Han byggede spindemaskiner og forfærdigede musikalske instrumenter, særlig harper, opfandt 1812 en oliepresse og fik 1813 eneret på en hestegang. 1827 fremstillede han en maskine til kopiering af billedhuggerarbejder. 1809 havde han fået tilsynet med døvstummeinstituttets værksteder, og 1813 blev han bestyrer af værkstederne i forbedringshuset. I disse år førte han et ret selskabeligt hus. Kunstnere og litterater mødtes i hans hjem. Ved hans ugentlige kvartetter spillede således C. W. *Eckersberg violoncel mens han selv traktede violinen. De mange jern han havde i ilden gik ud over forretningen. M. var en begavet, livlig og på mange områder interessant mand, men ikke praktisk anlagt. Efter hans død fortsatte enken bageriet. – Kommerceråd 1811. – DM. 1809. □Mal. af Kratzenstein Stub, efter dette kopi af W. Marstrand. Silhouet af M. med familie 1820. Tegn. af W. Marstrand, 1826. Relief (på gravstenen).

C. Nyrop: Bidrag til den da. industris hist., 1873. D. P. Smith i Pers. hist. t. 2.r.11, 1887 17 38 44f.

*Georg Nygaard**

Marstrand, Jacob Nicolaj, 1848–1935, borgmester. * 10.8.1848 i Kbh. (Trin.), † 3.6.1935 sst., begr. sst. (Vestre). F: værktojsfabrikant, cand. polyt. Theodor Christian M. (1817–63) og Anna Henriette Mathilde Jansen Tiaden (1822–1900). ~ 1° 8.6.1875 i Tårnbæk med Marie Elisabeth Neergaard, * 20.3.1846 i Kbh. (Holmens), † 3.11.1914 sst., d. af snedker Peter N. (1810–59) og Cathrine Marie Fleron (1814–88). ~ 2° 8.7.1915 på Frbg. med børnebogsforfatter Margrethe Lønborg Jensen, * 30.3.1874 i Kbh. (Vartov), † ca. 15.10.1948 i Lejre, d. af litograf Harald Christian J. (1834–1913) og Andrea Petrine Lønborg (1836–1912). – Far til Even *M.

M. tog 1865 præliminæreksamen fra Schneekloth's skole, men da hans far kort forinden var

død, tvang de økonomiske forhold ham til at opgive drømmen om en fremtid som ingeniør. I stedet for kom han i bagerlære, blev n.å. svend og overtog 1874 den gamle bagergård i Købmagergade 19 som han efterhånden ombyggede og udvidede til en stor og indbringende virksomhed, indtil han 1904 overdrog den til sin ældste søn. I overensstemmelse med slægtens frisindede traditioner og med sit eget naturlige sluttende M. sig til 80ernes oppositionelle røre, var medstifter af Kbh.s liberale vælgerforening 1883 og i ti år dens næstformand uden dog at føle sig hjemme i nogen bestemt partibås eller bejle til noget rigsdagsmandat. Derimod førte det til, at han 1893 blev en af de fire liberale der sammen med socialdemokraterne Jens *Jensen og K. M. *Klausen næsten ved en overrumpling valgtes ind i Kbh.s borgerrepræsentation. Dette blev indledningen til M.s væsentligste livsgerning. 1900 blev han rådmand i magistratens tekniske afd. og fra 1.1.1904 borgmester for samme, efter at han i et par måneder havde været konstitueret finansborgmester. M.s virksomhed her faldt sammen med en stærk udvikling på alle de områder der hørte under hans embede: bygnings- og vejvæsen, byens renholdelse, brandvæsenet, gas-, elektricitets- og vandforsyning m.m., der blev endnu mere omfattende ved de store indlemmelser 1901–02 som mere end tredoblede kommunens areal. I hans borgmestertid (1904–17) foregik kommunens overtagelse af sporvejene (1911), opførelsen af nye kvarterer, store udvidelser og nybygninger af gas- og elektricitetsværker, nye vandværksanlæg, opførelse af broer og viadukter, anlæg af parker m.m. M. var medlem af kommissionen til omordning af Kbh.s banegårdsforhold (Boulevardbanen) og arbejdede gennem mange år på byggelovens og sundhedsvedtægternes revision som han dog ikke nåede at se gennemført. Under første verdenskrig kom ikke mindst M.s afdeling ud for store vanskeligheder (brændselsmangel, bolignød); M. var medlem af den overordentlige kommission af 8.8.1914, af Kbh.s velfærdsudvalg o.fl. navn og tog i slutningen af sin borgmestertid initiativet til udarbejdelsen af store planer til Kbh.s havns udvidelse. Efter forfatningsændringen 1917 kunne M. være blevet siddende som borgmester på socialdemokratiske stemmer, men han foretrak under henvisning til sit helbred at gå.

Skønt ikke tekniker af fag skabte M. stor respekt om sit arbejde ved den flid og grundighed, hvormed han satte sig ind i dets tallose enkeltheder, ved sin evne til at udskille det væsentlige i en sag og ikke mindst ved sin retlinede og fribarne personlighed, præget af en nonchalant og respektløs, ofte noget bidsk facon og af en undergrund

af lune der kunne være næsten drengagtigt. Hans naturlige hang til mistrøstighed, til at lade sig hæmme af betænkeligheder både af subjektiv og objektiv art, afbalanceredes af hans evne til at begejstres, lade sig gribe af store mål og store personligheder. Nogle af de sidste har han sat et monument i folkelige levnedsskildringer: Benjamin Franklin, højskoleforstander F. F. Falkenstjerne, C. F. Tietgen, George Stephenson, Bjørnstjerne Bjørnson, Herman Trier (fuldent og udgivet af Even Marstrand efter faderens død). Fra sin ungdom havde han nær tilknytning til den grundtvigske bevægelse, var medarbejder ved Falkenstjernens højskole på Frbg., og senere ved hans blad Tidens Strøm. I sit attenårige otium efter afgang som borgmester havde han endnu adskillige offentlige hverv – var bl.a. medlem af overskyldrådet indtil 1933 – men helligede sig i øvrigt opgaver der lå i forlængelse af hans ungdoms varmeste interesser: han var til sin død formand for Grundtvigs-kirkens komité og for Foreningen for højskolens fremme i Kbh. (Borups højskole). 80 år gammel udgav han *Tilbageblik gennem et langt Liv* der indeholder afsnit af tids- og kulturhistorisk interesse. □ Mal. af M. Ancher, 1893, og af Jul. Paulsen, 1898. Mal. af J. F. Willumsen, 1919, efter dette litografi af samme s.å. og anvendt på dobbeltportr. s.m. Gustav Philipsen, også af Willumsen, s.å. (Kbh.s rådhus). Mal. af Troels Trier, 1925, og af Aage Lønborg-Jensen, 1928. Buste af Julie Marstrand. Foto.

J. M.: Tilbageblik gennem et langt liv, 1928. – Ill. tid. 22.2.1903. A. Hvass i Politiken 8.12.s.å., 10.8.1918, 9.8.1928 og 4.6.1935. Forbundet. Medlemsbl. for kommunalt arbejderforbund 1.7.1917. Berl. tid. 9.8.1918. Johan Borup i Højskolebl., 1918 961–66 og 1935 343f. Samme i Månedssbl. for Borups højskole, 1923 169f. Ludv. Christensen og Jens Rosenkjær sst. 1935 77f. Socialdemokraten 10.8.1923. Hans Baumann i Dansk bager- og konditortid. 2.8.1934. – Papirer i Rigsark.

Hj. Gammelgaard*

Marstrand, Osvald Julius, 1812–49, søofficer. * 14.7.1812 i Kbh. (Helligg.), † 5.4.1849 om bord i lineskibet Christian VIII ved Eckernförde, begr. sst. men s.å. overført til Ass. kgd. F: kommercerråd, mekaniker Jacob *M. (1770–1829) og Petra O. Smith (1778–1847). Ugift. – Bror til Troels *M. og Wilhelm *M. M. blev sekondløjtnant 1830. På grund af gode matematiske anlæg fik han tilladelse til som den første søofficer at gennemgå Den militære højskole 1832–34 med henblik på videreuddannelse. I denne periode blev han introduceret i chefen for skolen, Jacob *Fibigers familiekreds. Han var 1835 med fregatten Bellona på togt til Middelhavet. 1836 fik han tilladelse til at gå i preus-

sisk tjeneste og deltage i opmålinger i Østersøen under danskeren Michael *Billes kommando. M. blev derefter anmodet om at hjælpe Bille med undervisningen i den navigationsskole som han startede i Danzig, og fik forlænget sin orlov i syv måneder. 1837–38 var M. derefter med briggen Sct. Thomas til Vestindien hvor han blev angrebet så hårdt af en febersygdom at der en overgang var fare for hans liv. Ved hjemkomsten blev han september 1838 lærer i navigation på søkadetakademiet og var som sådan i årene 1839–45 hver sommer udkommanderet med kadedtskibet. M. blev 1840 premierløjtnant og var 1841–42 formand for Søe-lieutenant-selskabet. 1846 blev M. l. lærer i de matematiske videnskaber på søkadetakademiet og gjorde 1848 krigstjeneste på batteriet Trekroner. M. blev 1849 udnævnt til navigationsdirektør og tillagt kaptajn-løjtnantsgrad. Ved sin udnævnelse betingede M. sig at han måtte gøre krigstjeneste. 1849 blev han udkommanderet som trediekommanderende på lineskibet Christian VIII. Ombord afprøvede M. nogle nye navigationsinstrumenter. M. omkom da skibet, efter at have strøget flaget efter en kamp i Eckernförde fjord 5.4.1849, sprang i luften. Der gik rygter i marinen om at det var M. der havde ladet skibet springe i luften. Der foreligger imidlertid hverken i kilder eller i vidneudsagn noget sikkert holdepunkt for denne antagelse. Da eksplosionen fandt sted befandt der sig endnu ca. 100 sårede søfolk ombord som ventede på at blive ført i land. At M. skulle have ofret disse folk for at redde skibets ære forekommer lidet sandsynligt.

M. var en begavet og kundskabsrig søofficer med et sværmerisk temperament. M. havde tillige en poetisk åre og tidligt skrev han digte og tragedier. Gennem Fibiger-familien kom han i forbindelse med kunstnerisk indstillede mennesker ligesom han havde forbindelse til de nationalliberale kredse. I 1848 blev han af disse udset som kommende marineminister, men han var vistnok personligt ikke særligt politisk interesseret. Han skrev forskellige faglige artikler i Archiv for Søvæsenet og udgav i 1847 en lærebog i navigation. M. betød meget for de mennesker der kom ham nær fx de kadetter han underviste. For den senere forfatter Ilia *Fibigers udvikling fik han også betydning. Hun var gennem mange år ulykkeligt forelsket i M. og skrev mindedigte om ham efter hans død. □ Afbildet på silhouet af familien 1820. Mal. af W. Marstrand, 1835. Afbildet på tegn. 1845 og på mal. s.m. mor og søskende af samme ca. 1845. Afbildet på mal. af samme (St. mus.) og på allegorisk tegn. 1849 og mal. derefter af samme. Mal. af samme, 1849 (Søofficersforen.) og 1850 (Fr.borg), efter dette

Marstrand, Osvald J.

litografi af I. W. Tegner, 1853. – Gravsten af M. G. Bindsbøll, 1850.

Berl. tid., 1849 nr. 95 og 116. Selmers nekrologiske saml. II, 1852 81–84. Den dansk-tyske krig 1848–50, udg. Generalstaben II,3, 1878 1119f. D. P. Smith i Pers. hist. t. 2.r.1, 1886 193f. A. G. Drachmann i Tilskueren, 1888 446–82 og 1890 492–512 569–96. Margr. Fibiger: Et kvindeliv. Ilia Fibiger, 1894 9–35 58f 99. Johs. Fibiger: Mit liv og levned, 1898. Th. Bjerre i Tidsskr. for søvæsen, 1940 590–632. P. Holck sst. 1941 465–85. Th. Bjerre sst. 486–89. H. C. Bjerg sst. 1974 114.

Hans Chr. Bjerg

Marstrand, Troels Caspar Daniel, 1815–89, industridrivende, * 13.5.1815 i Kbh. (Helligg.), † 23.8.1889 på Frbg. (Trin.), begr. i Kbh. (Ass.). F: kommerceråd, mekaniker Jacob *M. (1770–1829) og Petra O. Smith (1778–1847). ~ 1° 7.11.1845 i Kbh. (Helligg.) med Caroline Emilie Carlsen, * 7.5.1812 i Kbh. (Fred. ty.), † 21.10.1859 sst. (Trin.), d. af snedkermester Peter C. (1787–ca. 1817) og Kristine Marie Müller (1785–1871). ~ 2° 24.9.1880 i Horsens med Sofie Emilie Jansen Tiaden, * 5.5.1829 i Stege, † 21.2.1902 på Frbg. (Trin.) (~ 1° 1857 med forpagter på Ussinggård Vilhelm Frederik Balthazar Eggertsen, 1830–60), d. af maler Tobias Jansen T. (ca. 1787–1850) og Anna Johanne Brun (1798–1879). – Bror til Osvald J. *M. og Wilhelm *M.

M. blev straks efter konfirmationen skriverdreng på en onkels kontor i Skælskør, men gik nogle år efter i bagerlære i Køge. 1835 drog han som vandrede svend gennem Nordtyskland og arbejdede længere tid i Berlin. Da han 1837 vendte hjem, blev han kontorist hos politiimesteren i Helsingør, til han 1839 overtog bageriet i Silkegade som det efter faderens død var lykkedes moderen at bevare i slægtens eje. Det fik under hans ledelse hurtigt en betydelig produktion navnlig af rugbrød og skibsbrød, og 1850 forenede han det med en dampmølle. Bageriet var udsat for større ildsvåder 1849 og 1856, og efter den sidste solgte M. den gamle slægtsgård og købte Vodroffs mølle som han drev med god fortjeneste. Da møllen 1865 ligeledes ødelagdes ved en ildebrand fik han her ved et interessentskabs hjælp indrettet et hvidtølsbryggeri som dreves under firmanavnet *Troels M.*, indtil det 1884 ved købet af bryggeriet Aldersro omdannedes til A/S M.s Bryggerier. M. var dog længe inden dette tidspunkt udtrådt af interessentskabet. Aktieselskabet gik 1891 op i De forenede Bryggerier og bryggeriet på Vodroffsvej dannede indtil 1975 rammen om Kongens Bryghus' virksomhed. M. tog i sine yngre år livligt del i tidens reiser hvor man gerne fandt ham på den liberale fløj. 1857 var han inden for Industriforeningen

virksom for næringsfrihedens indførelse, og 1862 var han medindbyder til Frihandelsforeningen af 25.3., i hvis første bestyrelse han indtrådte. Han valgtes 1847 til oldermand i Kbh.s bagerlav og virkede her bl.a. for ophævelsen af den såkaldte „svendekro“ der af ham betegnedes som „et hæsligt Samlingssted for Svir og Spil“. Allerede 1851 fratrådte han imidlertid „som altfor lidt vaskekægte Laugsbroder“ (Jacob Marstrand). Endvidere var han medlem af borgerrepræsentationen 1857–63. Efter Vodroffs mølles brand 1865 måtte M. af helbredshensyn ofte over længere perioder frigøre sig fra det daglige arbejde, og under de rejser som han i den anledning foretog, kom han bl.a. i livlig forbindelse med højskolerne i Askov og Vallekilde. Han købte Fredsholm ved Helsingør hvor en større familiekreds samlede. I en levnedsskildring som udkom på hans 70-års fødselsdag har han givet ikke alene en interessant slægtskildring, men også en åbenhjertig selvbiografi der viser ham som et særpræget, livligt begavet menneske, påvirket af Adam Smith og N. F. S. *Grundtvig. □ Afbildet på silhouet af familien 1820 og på tegn. 1845 og på mal. s.m. mor og søskende af W. Marstrand. Mal. af Marstrand 1845 og 1863. Mal. af J. Roed, 1874. Foto.

Selvbiografi i T. M.: Slægten Marstrand, 1885 (ny udg. 1915) 18–124. – Karl Meyer: De foren. bryggerier 1891–1916, 1916. Jacob Marstrand: Tilbageblik gennem et langt liv, 1928. H. Hjorth-Nielsen: Kbh.s bagerlaug, 1933. – Papirer i Rigsark.

*P. Koch Jensen**

Marstrand, Vilhelm Nikolaj, 1884–1955, arkitekt, historiker. * 4.10.1884 i Kbh. (Vartov), † 29.6.1955 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: fabrikant Poul Frederik M. (1851–1902) og Thyra Valgerda Burmeister (1864–1950). ~ 11.9.1914 i Lyngby med tandlæge Karla Irene Ravn (kaldet Mette) Fauerholdt, * 10.9.1886 i Odense, † 2.4.1978 i Lyngby, d. af driftsbestyrer ved Nordfynske jernbane, kaptajn Carl F. (1837–1914) og Irene Salome Vilhelmine Ravn (1853–1946). – Sønnesøn af Wilhelm *M.

M. blev student fra Borgerdydskolen i 1901, cand. phil. 1902 og 1907 cand. polyt. som bygningsingeniør. Efter at have aftjent værnepligt 1907 assisterede han i 1908–09 A. *Lütken ved udstikning af Langelandsbanen, og 1908–13 J. *Stensballe ved projektering og udstikning samt tilsynsarbejder ved den nordvestfynske jernbane. 1913–14 foretog han udstikningen og projekteringen af en direkte elektrisk Århus-Randers bane som et engelsk selskab havde fået egnen interesseret i, men som senere blev opgivet. Efter at have været indkaldt til sikringsstyrken udar-

bedjede han sammen med etatsråd H. Hammerich planer til ordning af banegårdsforholdene i Århus som særlig gik ud på at bevare personbanegården på dens hidtidige plads. 1915 nedsatte han sig som rådgivende ingeniør i Kbh. med specialerne tarifiering, driftsorganisation, anlæg af jernbaner, ingeniørarkitektur og byplaner. – M. var en af de første der drev rådgivende ingeniørvirksomhed som ene erhverv, og 1919 (–32) blev han formand for Foreningen af rådgivende ingeniører og ikke mindst ved M.s indsats er de rådgivende ingeniører blevet en betydende faktor inden for den samlede ingeniørstand. Et af hans første rådgivningsarbejder var en undersøgelse for Kbh.s bogtrykkerforening om driftsomkostninger i trykkerier, hvorom han udgav to værdifulde beretninger. Selv var han en elsker af god typografi og gennemførte sine principper og krav herom i sine egne publikationer (ærespris i Bruxelles 1935). Fra 1922 til 1937 var M. en fremragende redaktør af *Ingeniøren*. Han behandlede mange sager overlegent godt, og det både som tekniker, historiker og æstetiker. Hans æstetiske sans kom fx frem i en diskussion der 1928 fortes i *Ingeniøren* mellem M. og professor A. S. Ostenfeld om broarkitektur. Ostenfeld skarp logisk, M. åndfuld kunstnerisk. Samtidig var han sammen med Ivar Jantzen redaktør af *Nordisk Tidsskrift for teknisk Økonomi*. – 1937–54 var han sekretær for det nystiftede Akademiet for de tekniske videnskaber.

M. havde gode evner til at forstå og opmuntre videnskabeligt arbejde samt til at forhandle med de mange førende industrifolk der blev medlemmer af akademiet. Han ydede dog sin hovedindsats på byplanområdet, hvor han må betragtes som pioner. 1925 indvalgte han i Dansk byplanlaboratoriums bestyrelse og arbejdsudvalg hvorfra bl.a. er udgået initiativet til afholdelse af de danske byplanmøder som skabte forståelse for byplanarbejdets betydning i vide kredse. Nævnes kan hans byplan for Skjern 1930–33. Desuden var han dommer i byplankonkurrence vedrørende Gråsten, Sønderborg, Fredericia og Vejle. Endvidere har M. været formand for et udvalg som udarbejdede „fælles vejvedtægt for kommuner med bymæssig bebyggelse“. Efterhånden var det navnlig vore ældre byers tilblivelse han arbejdede med. I en række småskrifter, at hvilke de første fem om Korsør, Skælskør, Varde, Tønder og Ringsted udkom i årene under den anden verdenskrig, kastede han i korte rids lys over de gamle bydannelsers ældste historie. Bedst vil dog huskes M.s to byplanværker om henholdsvis Åbenrå, 1933, og Kongens Lyngby, 1941, som på skarpsindig måde drager tekniske synsmåder og iagttagelser ind i historisk forsk-

ning. M.s historiske interesse kom også til udtryk i bogen *Arsenalet i Piræus og Oldtidens Byggegeregler*, 1922. Et særligt afsnit af M.s produktion omhandler topografi og personalhistorie samt regler for navnedannelse i ældre tider. M.s ofte særprægede resultater virkede dog ikke altid overbevisende på historikere. 1936 deltog M. uden held i konkurrencen om et ledigt professorat i historie ved Kbh.s univ.

M. deltog hyppigt i den offentlige debat. 1919 skrev han tre udførligt motiverede henvendelser til regering og rigsdag om Danmarks grænse-spørgsmål mod syd. Han medvirkede ved beva-relsen af de vestindiske arkivsager og gav stødet til at udvidelsen af Nationalmuseet kom til at omfatte den samlede karré. I debatten om Det kgl. teaters nye scene, den såkaldte „Stærekasse“, om den halvhøje Knippelsbro der toges i brug sidst i 1937, om bane-, havne- og byplan-spørgsmål og om det af de danske ingeniørfirmaer 1936 fremsatte store projekt om motorveje i forbindelse med broer over Storebælt og Øresund samt om anvendelse af forbrændingsanstalter til dagrenovation i Kbh. var M. en meget interesseret deltager. 1937 deltog M. sammen med Holger Neergaard i planlæggelsen af et badstævne og slog til lyd for en stærkere anvendelse af det gamle nordiske badstuebad. Han blev derefter sekretær i den ved stævnet dannede Dansk forening for folkebade. 1928 redigerede han bogen *Teknikens Vidunderland*: 1929 skrev han et mindeskrift om den danske ingeniør L. A. Colding. – R. 1929. R¹. 1955. □Mal. af J. B. Gunner. Tegn. af Lili Réthi. Buste af Siegfried Wagner, 1942. Foto.

Jul. Lehmann i *Ingeniøren*, 1937 VI 133–36; sst. 1955 670–72. N. Fabritius Buchwald i *Akad. for de tekn. vidensk. Årsberetn.* 1955 15–23. J. A. C. Rastrup i *Lyngbybogen VI*, 1964 121–33. – Papirer i Rigsark. Levnedsberetning i ordenskapitlet.

P. H. Bendtsen (*Povl Vinding*)

Marstrand, Nicolai Wilhelm, 1810–73, maler. * 24.12.1810 i Kbh. (Helligg.), † 25.3.1873 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: kommerceråd, mekaniker Jacob *M. (1770–1829) og Petra O. Smith (1778–1847). ~ 8.6.1850 på Frbg. med Margrethe Christine Weidemann, * 17.5.1824 i Kbh. (Trin.), † 26.1.1867 sst. (Frue), d. af overretsprokurator, senere justitsråd Poul Frederik W. (1793–1851) og Julie Moldenhawer (1799–1875). – Bror til Osvald J. *M. og Troels *M.

De data som markerer M.s bane peger ikke på store ydre begivenheder, men nok på al mulig medgang og anerkendelse fra samtiden; siden Bertel Thorvaldsen er der næppe nogen dansk kunstner der har haft så megen autoritet som M.

Marstrand, Wilhelm

inden for kunstens verden; men M. har tillige over for de brede kredse stået som bæreren af den store kunst, og først i 1930'erne begyndte så småt en omvurdering af hans betydning at finde sted. Hans ydre skikkelse, som vi kender fra mangfoldige portrætter og skildringer, gjorde ham allerede bemærket, han var høj, anselig og havde et kraftigt formet hoved med en mægtig pande, stærk mund; endnu da han var gammel og sygdom havde brudt ham „lignede han en Løve, en saaret Løve“. Hos denne mand „af kongelig Skikkelse“ fandtes også meget betydelige sjælelige egenskaber; hans kunst taler lige tydeligt om hans spillende intelligente, stærkt satiriske opfattelse af det menneskelige og om hans dybe, hjertelige medfølelse derfor; den giver os også et levende indtryk af en ånd der altid var i virksomhed og besad en fabelagtig produktions-trang. De rige kunstneriske evner var ikke alene vendt mod billedkunsten; M. var, som for øvrigt så mange andre malere og billedhuggere, meget stærkt musikalsk interesseret. Til de egenskaber vi kan lære at kende fra hans kunst følger hans breve og de samtidige vidnesbyrd endnu en betydningsfuld: hans store selvkritik. Fra alle perioder i hans liv er der udtalelser af ham om hvor lidt han kan og hvor lidt han når; som midaldrende taler han om at gå i lære, som gammel om at han kunne være blevet en stor kunstner. Det dybe mismod som ikke udelukkede stor livslyst og munterhed, og som ikke alene vendte sig indefter, men også bragte ham til at se på mange menneskelige foreteelser med besk satire er et væsentligt træk i M.s karakter og svækkedes ikke skønt hans karriere var glimrende nok. Hovedpunkterne i denne kan angives således: allerede som barn tegnede han når han kunne komme til det, og C. W. Eckersberg der ofte var deltager i musikstøtterne i det M.ske hjem fik da sat igennem at han skulle uddannes til maler. I aug. 1826 begyndte drengen at arbejde hos Eckersberg, og i løbet af en årrække fortsatte han på akademiet, fra 1829 som elev på modelskolen; hans forsøg på at vinde guldmaljen glippede, men allerede fra 1829 havde han udstillet på Charlottenborg og navnlig ved forskellige billeder af københavnske genrescener vundet sig en position; 1836 opnåede han da med akademiets anbefaling en flerårig rejseunderstøttelse af Fonden ad usus publicos, og i aug. begav han sig gennem Tyskland og Schweiz til Italien; dec. 1836 kom han til Rom hvor han blev til 1840; en mængde tegninger, studier og mindre genrebilleder blev det direkte udbytte af disse års slid tillige med flere større arbejder som *St. Antoniusfesten i Rom*, 1838 og *Scene af Oktoberfesten i Rom*, 1839 (Thorvaldsens museum). I aug. 1840

forlod han byen og rejste hjemad over Firenze, Venedig og München hvor han opholdt sig næsten et år indtil han efter et kort ophold i Paris endelig i slutningen af 1841 nåede Kbh. Han blev nu hjemme i henvend fire år, især optaget af en række portrætbestillinger som *Agent Søren Borchs Skydeskive*, malet 1842 i Roskilde (Hirschsprungs samling), portrætterne af konferensråd Bornemann, Georg Carstensen, fru V. Hage o.a. samt af forskellige større arbejder med motiver fra Holbergs komedier; han var 1842 blevet agreeret af akademiet og fik som opgave til medlemsstykket en „Scene af det danske Folkeliv“; efter nogen søgen mellem nutidsmotiver vendte han sig til Holberg og blev 19.6.1843 optaget som medlem på et billede med motiv fra Erasmus Montanus; en gentagelse købtes 1845 til kunstmuseet der også ejer maleriet af Barselstuen fra samme tid.

Sept. 1845 rejste M. igen sydpå, denne gang over Holland og Paris. I Rom genoptog han sine tidligere motiver og søgte i et billede som den italienske osteriscene 1847 (Ny Carlsberg glyptotek) at koncentrere sine indtryk i en monumental form, men afgjort uden held; bedre arbejder stammer fra hans ophold i bjergbyerne uden for Rom og fra Ischia hvor han 1846 opholdt sig en tid på vejen til Sicilien; i Palermo malede han for første gang et billede med motiv fra Don Quixote der siden jævnsides med Holberg gav ham mange billedmotiver. I sommeren 1848 var M. igen i Kbh., 6.11. blev han valgt til professor ved kunstakademiet hvor han 1854 fik Eckersbergs tidligere bolig overladt. 1853–57 og igen fra 1863 til sin død var han direktør for akademiet. Tidsrummet mellem den anden og den tredje italienske rejse (1848–53) blev anvendt til større portrætarbejder, bl.a. dobbeltportrættet af *Konsul Hage og Hustru*, 1849, portrættet af *Frk. Vilhelmine Hage*, 1853 (begge i Nivågårdsamlingen), gruppen af *Fru V. Hage med to Børn* og portrættet af *H. C. Ørsted*, 1850–51 (Fr.borg-museet); endvidere er fra denne periode den mægtige festdekoration *Ægirsgildet* til Oehlenschlägers 70 års fødselsdag (kunstmuseet), det 1852 udstillede billede af *Collegium politicum* (forarbejde i kunstmuseet); og endelig det store billede *Kirkefærd i Dalarne*, 1853 (kunstmuseet); efter tilskyndelse af H. C. Andersen var M. 1850 på sin bryllupsrejse taget til Dalarne; i juli 1851 vendte han tilbage dertil og gjorde i Leksand ved Siljansøen studier til de talløse figurer der fylder billedet. – I efteråret 1853 drog M. på ny ud, til Berlin, Dresden, Wien og Venedig; hans mål var igen Rom, men Venedig fastholdt ham ved sine male- riske motiver og Tizians og Paolo Veroneses kunst der gjorde et stærkt indtryk på ham; efter

en hastig rejse hjem i vinteren 1854 vendte han tilbage og brød ikke op før i aug. da han tiltrådte hjemrejsen; udbyttet af opholdet i Venedig var bl.a. nogle studier fra kanalerne med gondoler der sikkert hører til hans bedste.

Denne rejse blev ikke M.s sidste; bortset fra sommerrejser rundt i Danmark foretog han endnu i sommeren 1861 en rejse gennem Tyskland til Paris og hjem gennem Belgien og Holland og i eftersommeren 1862 sammen med N. L. *Høyen og P. C. *Skovgaard en rejse til London; 1863, fra maj til juli, var han for sit helbreds skyld i Karlsbad; endelig genså han 1869 Rom idet han om foråret sammen med Skovgaard og Adolph *Kittendorff gennem Tyskland rejste til Italien; sommeren og efteråret tilbragte han dels i bjergene, dels i Napoli. Alligevel kan den venetianske rejse 1854 vistnok siges at være den sidste der satte betydelige spor i hans kunst. I den følgende snes år udgik en mægtig produktion fra hans hånd, foruden et utal af tegninger, navnlig figurkompositioner af meget forskellig art og størrelse. Hvad emnerne angik blev han delvis inden for de samme kredse som tidligere, han malede vedvarende talrige bestillingsportrætter og på grundlag af tidligere studier og indtryk italienske genrebilleder. Holberg og Don Quixote sysselsatte ham bestandig, også med nye motiver, andre fandt han hos Johs. *Ewald og Charlotta Dorothea *Biehl; men disse år bragte også adskillige arbejder af ny karakter. Til dem hører kunstmuseets store *Billede fra Hverdagslivet*, 1856–57, det monumentale portræt af *Johanne Luise Heiberg*, 1858–59 (Fr.borg-museet) og billeder fra M.s eget hjem som kunstmuseets gruppebillede af hustru og fire børn (1861–62). Endelig åbnedes rækken af de store religiøse og historiske kompositioner med altertavlen fremstillende *Kristus i Emaus*, malet 1858 til kirken i Fåborg. Gennem mange udkast og forarbejder nærmede han sig derefter billedet *Den store Nadvere* der først fuldendtes 1869 (kunstmuseet). Af beslægtet karakter var forarbejderne (et i kunstmuseet, et i glyptoteket) til *De betroede Pund* der var bestemt til Nationalbanken, men ikke nåede til udførelse. Allerede i tidligere år havde M. håbet på at en monumental opgave måtte tilfalde ham, og i begyndelsen af 60erne blev ønsket til virkelighed da det overdroges ham at male de to mægtige vægbilleder i olie i Christian IVs kapel ved Roskilde domkirke, fremstillende dommen over Rosenkrantz og Christian IV på Trefoldigheden under søslaget ved Femern; han gennemførte arbejdet, der tillige omfattede vinduespillens billede af den opstandne Kristus, fra foråret 1864 til efteråret 1866. Få år efter fik han det store arbejde over-

draget at begynde udsmykningen af universitetets festsal med tre billeder på hovedvæggen; 1870 begyndte han på midterbilledet som fremstiller universitetets indvielse 1479 i Frue kirke, og i okt. n.å. var det fuldført; til sidebillederne – *Hans Tavsens beskytter Biskop Rønnow* og *Jacob VI besøger Tycho Brahe* – nåede han derimod kun at udføre skitserne hvorefter Carl *Bloch senere malede de endelige billeder. På samme tid begyndte han at male en altertavle med Kristus og den vantro Thomas i den hensigt at skænke den til Skt. Paulskirken; den blev dog ikke fuldendt og hænger nu i kunstmuseet. M.s helbred var svækket, bl.a. af sukkersyge, og i foråret 1871 søgte han helbredelse ved en ny rejse til Karlsbad; men i okt. 1871 ramtes han af et apoplektisk anfald der yderligere nedbrød hans modstandskraft; i marts 1873 døde han af lungebetændelse.

M.s produktionstrang havde en naturkrafts karakter, og der er ikke tvivl om at betydelige kunstneriske evner også var til stede; når han efter vort skøn nu alligevel ikke nåede det man kunne vente af hans evner skyldes det dels en ofte påfaldende svaghed med hensyn til det koloristiske, dels en kunstnerisk uddannelse under forhold der ikke var gunstige for ham. Han har engang på sine ældre dage sagt: „Aa, jeg ved det godt selv, ingen behøver at sige mig det. Jeg kan ikke male; jeg har aldrig lært at male. – Gud give, at jeg var blevet født i Frankrig!“ Uden at gøre illoyal brug af denne mismodsbemærkning kan man fastslå at den rammer noget centralt. Der er hos M. elementer af den fantasikraft der kan føre til det store i al kunst, af hvad art den så er, og der er hos ham sådanne visuelle evner som netop fører til billedkunsten – en levende opfattelse af det rytmiske og af bevægelsen i en figur, en mageløs hukommelse for det sete, evnen til med få streger eller penselstrøg at få det til at leve. Hans forhold til farven er som nævnt mindre sikkert, dog har han af og til nået det betydelige også i den henseende – mens rigtignok et flertal af hans billeder koloristisk er ufine. Givet er det at en kunstner af hans natur i Frankrig ville være blevet ansporet til at give sig fantasien i vold, samtidig med at han kunne have lært den strenge kunstneriske beherskelse. Nu blev det hans skæbne først at vokse op i Eckersbergs skole der måtte holde hans fantasi nede i stedet for at lede den, og siden hen at komme i nær kontakt med tysk kunst i München og Rom hvorved hans fornemmelse for ædel malerisk holdning måtte sløves.

Når man tænker på karakteren af M.s begavelse er det trist at se ham i ungdomsårene anstrenge sig med genrebilleder som *En Flyttedagsscene*,

Marstrand, Wilhelm

1831 (Nivågård) med dens Eckersberg-Boilly-reminiscenser eller *Gadescene i Hundedagene*, 1833 (kunstmuseet) med dens kedelige farve og overfyldning af genrefigurer. At W. Bendz ved siden af Eckersberg i disse år gjorde et stærkt indtryk på ham var heller ikke til fordel for hans udvikling; Bendz' tørre behandling og hårde, ofte ufølsomme kolorit havde i virkeligheden intet gavnligt bud til M. Bedst er fra disse år enkelte portrætter som det af *M. G. Bindsbøll* og portrætgrupper som det *Waagepetersenske familie-billede*, 1836 (begge kunstmuseet). Allerede inden den første rejse havde M. af italieneren Bart. Pinellis raderinger fået et indtryk af italiensk folkeliv som blev af varig betydning for hans opfattelse af motiverne og også for hans behandling af dem; både af de mindre genrebilleder og de større arbejder, fx Oktoberfesten, ses det tydeligt at han har vundet megen friskhed og lethed i kompositionen; utvivlsomt har den nære berøring med Thorvaldsen og hans kunst gjort sit dertil, men der er ikke ét arbejde der viser at han i kunstens hovedstad var på vej til at danne sig en stor stil; pointeringen af det genreagtige der så ofte bliver for pågående, og i kompositionel henseende den ulykkelige tilbøjelighed til at overfylde billedet med detaljer og figurer blev kun yderligere accentueret i denne tid. Den føles i store dele af hans følgende produktion i Holbergbillederne efter hjemkomsten, i det store billede fra Siljansøen, i billedet af den store nadver o.m.a. Det bedste yder han i sådanne billeder som i sig selv kræver enkelhed og koncentration, fx det betydelige portræt af H. C. Ørsted eller monumentalbilledet af fru Heiberg, eller hvor han åbenbart har søgt mod et sådant mål, fx i skitserne til *Scene af Hverdagslivet* (kunstmuseet); de har en dejlig vægt i det plastiske, også behandlingen af lys og farve er smuk; flygtigere er en skitse som Århusmuseets *Ligvognstog*, men i opfattelsen af stemningen er den mageløs prægnant. – Opholdet i Venedig 1853–54 bragte ikke alene nogle af hans bedste italienske skitser, af rig, men harmonisk farvevirkning, det æggede ham også til arbejder, i hvilke indflydelsen fra Paolo Veroneses kunst føles, Den store Nadvere, De betroede Pund. Han nåede dog en større virkning i billeder der mindre havde imitationens karakter; de mægtige vægbilleder i Roskilde-kapellet og universitetets festsal hører vel til en art af historiske billeder der har svært ved at fængsle nutiden, dog vil man næppe nægte at fx *Dommen over Christoffer Rosenkrantz* har en enkel og virkningsfuld fortælling. En af de bedste af hans sene kompositioner er nok den ufuldførte fra 1870 af *Det lykkelige Skibbrud*. M. har efterladt tusinder af tegninger af hvilke

en mængde opbevares i kobberstiksamlingen og Hirschsprungs museum; den bedste part af dem viser hans store evner i fuld udfoldelse, endog friere end de fleste af hans maledede skitser. Endnu mere end i dem beundrer man i tegningerne hans spirituelle opfattelse af motivet, enten det nu er en scene af Holberg, en enkelt af hans figurer, Don Quixote og hans tjener, mangfoldige andre situationer fra litteraturen, eller det er hentet i det liv der umiddelbart omgav ham; han har den ægte satirikers evne til at snerte og komikerens muntre opfattelse af alt det snurrige og barokke i menneskelivet. Desværre kan det ikke nægtes at en meget stor del af tegningerne i kunstnerisk henseende er svage; ofte bruger han at trække en hastig blyantskitse op med pennen hvorved den første lethed går tabt, og med den enorme produktivitet følger mangel på koncentration; alt for meget som kunstnerisk set kun er sløvt, svækker indtrykket af M.s tegnekunst. Men nøjes man med at betragte et fåtal af tegningerne, det bedste af hvad der er i offentlig og privat besiddelse kan man ikke tvivle om at M. er en af de rigest begavede mellem de mange udmærkede kunstnere der siden 1700-tallet har skabt en blomstring i dansk tegnekunst. – Etatsråd 1867. – R. 1851.

□ Afbilledet på silhouet af familien 1820. Tegnet selvportr. 1828 (kobberstiksaml.) og ca. 1830. Mal. af C. Købke ca. 1829 (Fr.borg). Afbildet på tegn. af samme (kobberstiksaml.). Malet selvportr. ca. 1834 (Fr.borg) og 1835 (sst.). Mal. af C. Købke, 1836 (St. mus.). Skitse af Constantin Hansen, 1837, forarbejde til mal. Danske kunstnere i Rom, s.å. (St. mus.), efter dette kopi (Thorvaldsens mus.). Afbildet på mal. af D. C. Blunck, 1837 (sst.). Karikatur af Constantin Hansen, 1838. Selvportr. malet 1841, tegnet 1844, på tegn. 1845 og på mal. derefter med mor og brødre. Tegn. af Vilh. Petersen, 1845 (kobberstiksaml.). Malet selvportr. (Fr.borg). Afbildet på tegn. formentlig af P. C. Skovgaard i 1840'erne. Mal. af Constantin Hansen, 1850 (Fr.borg), raderet af samme, litograferet af P. Gemzoe, 1852, samt af N. Wivel, i træsnit af H. C. Henneberg efter tegn. af C. Bloch, 1857, og af Th. Andresen, 1898. Tegn. af Constantin Hansen (Kgl. bibl.). Tegnet selvportr. 1851 (kobberstiksaml.) og malet 1853. Afbildet på mal. af P. C. Skovgaard, 1854. Malet selvportr. (Fr.borg), forarbejde til mal. (Nordjyllands kunstmus.). Buste af H. V. Bissen, 1858 (St. mus.; glyptoteket; Århus kunstmus.; Randers mus.). Mal. af V. Rosenstand, 1861. Selvportr. på satirisk tegn. af familien, 1862 (Fr.borg). Afbildet på Constantin Hansens mal. 1860–64 af den grundlovgivende rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Træsnit af W.

Obermann, 1865, efter tegn. af H. Olrik, efter dette træsnit 1866 og 1867. Mal. af Carl Bloch, 1867 (Hirschsprung), tegn. af samme. Mal. af J. Roed, 1868 (Århus kunstmus.). Afbildet på mal. af P. C. Skovgaard, 1869. Tegn. af A. Jerndorff, 1871, forarbejde til mal. af samme, 1872 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Tegnet selvportr. 1873 og udaterede (bl.a. kobberstiksaml.). Tegn. af F. Helsted. Radering af J. Magnus Petersen, 1873, efter denne træsnit s.å. Træsnit 1873. To træsnit i ens type 1873. Træsnit af H. P. Hansen 1880 og 1884 i ens type. Træsnit efter tegn. af F. Henningsen, 1881. Statuette af O. Evens, 1882 (Nordjyll. kunstmus.; Ribe mus.; 1883 St. mus.). Relief af Aksel Hansen udst. 1888. Statue af W. Runeberg (Odense bys mus.; 1901 foran St. mus.). Relief af E. H. Bentzen udst. 1912, og af O. Evens (Ribe mus.). Foto.

Auktionskat. over M.s efterl. arbejder 1873–75. De ægte romere. Udstillingskat., Thorvaldsens museum, 1968. – W. M. Breve og uddrag af breve, saml. med indledn. af M. K. Raffenberg, 1880. Jul. Lange: Billedkunst, 1884 400–09. Helene Nyblom i Ord och bild, Sth. 1894 481–95. N. Lützhof i Tilskueren, 1898 815–20 948–70; sst. 1935 I 112–14. Karl Madsen: W. M., 1905. Samme: III. til Holbergs Peder Paars, 1919. Th. Oppermann: W. M., 1920. Holberg billedbog. Billeder af W. M., tekst af Vilh. Andersen, 1922. Carl V. Petersen: Italien i da. malerkunst, 1932. H. Bramsen i Danm.s malerkunst, red. E. Zahle, 1937 (4. udg. 1956) 180–84. Kn. Voss: Gulddermalerne, 1976 131–50. – Breve i Kgl. bibl.

Bjarne Jørnæs (Leo Swane)

Marsvin, Ellen, 1572–1649, adelig godssamler, lensmand. *1.2.1572 på Landskrona slot, †11.11.1649 på Ellensborg, begr. i Nørre Broby. F: lensmand på Landskrona, rigsråd Jørgen *M. (ca. 1527–81) og Karen Gyldenstjerne (tidligst 1542–89). ~1° 29.6.1589 i Kbh. med tidligere statholder i Norge Ludvig *Munk til Nørlund, *1537, †8.4.1602 på Lundegård, s. af Ludvig M. til Palsgård (†1537) og Kirstine Pedersdatter Lykke til Nørlund (†tidligst 1570). ~2° 11.1.1607 i Odense med lensmand på Odensegård Knud Rud til Sandholt, *11.3.1556 på Vestervig kloster, †22.7.1611 på Odensegård, s. af admiral, rigsråd Erik *R. til Fuglsang (1519–77) og Anne Hardenberg (†1575). – Mor til Kirsten *Munk.

Faderen var handlekraftig, dristig og barsk. Og de træk synes at være smittet af på M. der 17 år gammel indgik sit første ægteskab. Her oplevede hun en mand der i hensynsløshed mindede om hendes egen far. Derfor søgte hun vistnok trøst hos mandens håndskriver, den senere borgmester i Odense, Otte Knudsen (Seeblad). Allerede som 39-årig mistede hun sin anden mand. Som enke i størsteparten af sit liv kunne hun koncen-

trere sig meget om landbruget. Hun fik kun ét barn, Kirsten, for hvem hun menneskeligt næppe blev noget lysende eksempel. – Det fik ivrigt lertid den største betydning for hende som ivrig godssamler, at Christian IV blev hendes svigersøn. Han blev så forelsket i den 16-årige datter at han 1615 indgik ægteskab med hende. Kongen overdrog M. forvaltningen af de store summer som han i tidens løb skænkede sin hustrus børn. Til gengæld blev de fleste af disse udsat for at skulle opdrages af den hårdhuede bedstemor. Hun forstod tilmed at tække kongen der har beundret hendes økonomiske og praktiske evner. Og hun udnyttede effektivt forbindelsen til at øge sin egen magt og rigdom. Efter Ludvig Munk ejede hun Lundegård (Sallinge hrd.) og Nørlund (Års hrd.). Den sidste solgte hun 1614. Også Rudbjerggård (Lollands Sønder hrd.), som Knud Rud havde efterladt steddatteren Kirsten, blev afhændet. Det samme gjaldt Kastrup (Rinds hrd.), arvet efter Ludvig Munk, og Gelskov (Sallinge hrd.). 1615 købte hun både den ene part af Vallo med Egøjegård (Bjeverskov hrd.) og Lellinge (sst.) af Holger *Rosenkrantz den lærde. Og samme år erhvervede hun Ulfeldtsholm ved Nyborg af rigskansler Jacob *Ulfeldt. Fra 1629 til 1636, på et tidspunkt hvor mange adeliges økonomi var meget anstrengt, byggede hun denne herregård helt om. Gården fik fire tårne med kobbertækkede spir. Og i den ene fløj indrettede hun et smukt kapel med træskaarerarbejder af Hans *Dreier. Selvbevidst om-døbte hun i kongelig stil gården til Ellensborg (nu Holckenhavn). Af Otte Christoffer *Rosenkrantz' kreditorer købte hun 1621 de to jyske herregårde Boller og Rosenvold (Bjerre hrd.). Det skete for kongens penge, og meningen var utvivlsomt at hun skulle bestyre dem for sin datter. 1623 købte hun Kærstrup på Tåsinge med det meste af øens bøndergods af Jacob Rosenkrantz. Og 1625 solgte Claus Brockenhuus Vejlevgård på Fyn til hende. Samme år fik hun ved mageskifte med kronen øen Thurø ved Fyn. På hendes godser var der ivrig foretagsomhed, store ladegårde så lyset og øksne staldfodredes i stor stil. 1625 opregnede hendes samlede hartkorn til over 7600 tdr. 1620–28 og 1629–39 opholdt hun sig især på Dalum kloster på Fyn som hun da havde i forlening; og hun var nært knyttet til Fyns biskop, Hans *Mikkelsen, der tidligere havde været hendes huskapellan.

M. og Christian IV besøgte hyppigt hinanden. Og selv da Kirsten Munk indlod sig med rhingrev Otto Ludwig og begyndte at afvise kongen, bevarede hun det gode forhold til denne. Hun søgte at klare den prekære situation ved at arrangere en forbindelse mellem sin pige, Vibeke

Marsvin, Ellen

*Kruse, og majestæten. Og efter ophøret af samlivet med Kirsten Munk tog Christian IV i maj 1629 Vibeke til frille på M.s gård Kærstrup. Det lykkedes hende dog ikke at hindre den faktiske skilsmisse mellem kongen og Kirsten Munk i januar 1630, og den kom hun til at bøde økonomisk for. Christian IV gav hende nemlig befaling til at overlade datteren Boller og Rosenvold. Det skete dog først, efter at hun havde nedbrudt og fjernet fra bygningerne, hvad hun kunne. Hun havde da et elendigt forhold til datteren, men stod sig stadig med kongen og opdrog da også den omstridte datter *Dorothea Elisabeth. Fra 1633 begyndte kongen imidlertid at blive mere og mere irriteret over hende. Han klagede over, at hun behandlede Kirsten Munks børn partisk og især over, at hun negligerede datteren Sophie Elisabeth. Resultatet blev, at M. fra 1635 begyndte at optræde som forsvarer for Kirsten Munk imod kongen. Og hun røbede sin svigtende psykologiske sans ved at opfordre den over Kirsten dybt forurettede konge til at tage datteren til sig igen. 1636 gav hun tilmed ved hoffet udtryk for, at Dorothea Elisabeth lignede kongen og følgelig måtte være hans datter. Christian IV blev rasende. Han krævede, at M. skulle aflægge ed på, at hun intet vidste om Kirsten Munks forseelse, hvad hun dog ikke dristede sig til. Året efter tog han Dorothea Elisabeth fra hende, og 1639 mistede hun sit len, Dalum kloster. Spændingen blev stærkere og stærkere og fik politisk betydning, fordi M. havde „sviger-sønnepartiet“ bag sig. Fra midten af 40erne tvang tiltagende alderdomssvækkelse dog M. til at opgive politiseringen ved hoffet og holde sig i ro på Ellensborg. – I øvrigt koncentrerede hun sig med årene i stigende grad om kristendommen. Så tidligt som 1632 fik hun i en pragtudgave der kun blev trykt i 30 eksemplarer, udgivet Niels Mikkelsen Aalborgs oversættelse af Davids salmer. 1637 blev kapellet på Ellensborg færdigt. Og 1639–40 opførte hun den eksisterende kirke på Thuro. □Malet som yngre (Fr.borg). Mal. 1648 (Rosenborg), gentagelser s.å. (Fr.borg) og 1652 (Holckenhavn; Ledreborg) og kopi af F. Vermehren, 1902 (Fr.borg).

Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka, J. A. Fridericia og Johanne Skovgaard I–VIII, 1878–1947 (fot. opr. 1969–70). Kancelliets brevøger 1596–1643, 1913–57. Sophie Brahes regnskabsbog 1627–40, udg. Henning Paulsen, 1955. Jacob Fabricius d.y.s. optegn., udg. A. Andersen, 1964 123. – L. S. Vedel Simonsen: Bidrag til den fynske kongeborg Rugaards hist. II, 1, 1844 84–88. C. T. Engelstoft i Hist. t. 3.r.1, 1858–59 342–71. S. Birket Smith: Leonora Christina, grevinde Ulfeldts hist. I, 1879. A. Kraus i Gads da. mag. 1908–09 203–17 (heri breve). Bering Liisberg sst. 297–302. T. M. Michelsen: Hist. og statistiske oplysninger om øen Thuro, 1910. M. Mackeprang og W. Norvin:

Holckenhavn, 1911 = Fyns hist. herregårde III. Danske herregårde ved 1920, red. L. Bobé m.fl. I–III, 1920–23. Sv. Larsen: Det fynske rådsaristokrati i 17. årh. I–II, 1965. E. Ladewig Petersen: Chr. IVs pengeudlån til dsk. adelige, 1974.

Leo Tandrup (C. O. Bøggild-Andersen)

Marsvin, Jørgen, † 1524, rigskansler. † 1524, begr. i Frue k. i Odense. F: tolder i Ålborg, senere borgmester i Odense, mag. Peder M. († før 1477) og Margrethe Bryske (?). ~ Anne Passow, der levede endnu 14.9.1528 (~ 1° med Axel Valkendorf, † 1483), d. af Anders P. († tidligst 1474) og hustru af slægten Grubbe.

M. tilhørte en gammel adelsslægt der gennem lange tider var bosat i Odense. Efter faderen arvede han herregården Lindved i byens nærhed; på samme egn oprettede han selv hovedgården Hollufgård. Allerede som ung må han have indtaget en fremtrædende plads inden for den fynske adel; således medbeseglede han 1487 hyldingen i Lund, og i årene 1489–94 nævnes han som høvedsmand på Nyborg slot. 1501 var han lensmand på Hagenskov. Senest 1494 blev han medlem af rigsrådet og rigskansler hvad han vedblev at være til sin død. I lighed med flere andre af embedets indehavere blev han anklaget for at have misbrugt det til egen fordel; i en trætte han havde med Dalum kloster beskyldtes han for under rigens indsegl at have udfærdiget urigtige lovdags- og ridebreve, ja endog for at have udstedt breve i landsdommens navn uden dennes samtykke. Blandt sine fjender kunne han også tælle Odensebispen, den ganske vist meget stridbare Jens *Andersen (Beldenak). I dokumenterne forekommer han sidste gang febr. 1523 da han med flere fynske adelsmænd fornyede sin troskabsed til Christian II. Hans ægteskab med enken efter Axel Valkendorf til Glorup har sikkert bidraget til at hæve ham og hans efterslægt op i højadelen. □Relief på ligsten fra 1520erne (Vor Frue k., Odense), efter denne to stik, det ene fra 1680erne.

[L. S.] Vedel Simonsen: Bidrag til Odense bys ældre hist. II, 1843. C. T. Engelstoft: Odense bys hist., 1862 (2. udg. 1880, reprinted 1978). Will. Christensen: Dansk statsforvaltning, 1903 (reprinted 1974).

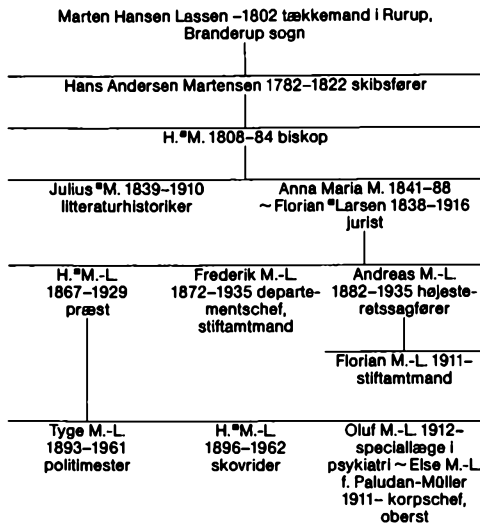
*Henry Bruun**

Marsvin, Jørgen, ca. 1527–81, rigsråd. * senest 1529, † 2.9.1581 på Dybæk, begr. i Östra Vemmenhög k. F: Peder M. († 1528) og Helle Tagesdatter Hollunger († 1556). ~ 27.5.1565 med Karen Gyldenstjerne, * tidligst 1542, † 10.10.1589 i Kbh., d. af Otto G. († 1551) og Helvig Mogensdatter Gøye († 1597, ~ 2° med Mogens Gøye, † senest 1608). – Far til Ellen *M.

I sin ungdom gjorde M. gennem en lang årrække tjeneste som hofsinde. 1548 var han med i det store følge der ledsagede prinsesse Anna på hendes brudefærd til Sachsen. 1551 hørte han til Christian II's opvartende junkere på Kalundborg slot; 1554 fulgte han dronningen til et tysk fyrstebryllup. 1556 var han skænk. Hofsinde kaldes han lige til 1560 da han forleledes med Trane-kær. I syvårskrigen deltog han fra 1564 som ritmester for den jyske fane, en stilling han må have rogtet til kongens tilfredshed; ellers var han næppe 1565 blevet lensmand på det strategisk vigtige Helsingborg slot som han 1567 ombyttede med Landskrona og Lundegård (til 1576). S.å. overtog han kommandoen over den skånske fane, og i begyndelsen af 1568 fik han en større opgave betroet idet han som feltøverste for to faner ryttere og fire fænniker knægte skulle søge at undsætte Daniel Rantzau på dennes berømte vinterfelttog. Han rykkede også ind i Småland og nåede frem til Värnamo hvorfra dog overlegne fjendtlige stridskræfter tvang ham tilbage over grænsen. Efter freden i Stettin optoges han – juni 1572 – i rigsrådet; s.å. var han medlem af en kommission der sendtes til Bornholm for at ordne oens retspleje og afhjælpe indbyggernes klager. 1576 blev han stiftslensmand på Fyn. I det hele var M., der i felten havde vist sig som en brugbar officer, dog sikkert mindre anvendelig i fredens gerning. Bønderne under Odensegård klagede højlydt over hans nærighed med kost og husrum når de skulle køre eller arbejde for ham; dette forhold pådrog ham 1578 en skarp kongelig irettesættelse og har måske medvirket til hans umiddelbart påfølgende forflyttelse til Sølvsborg hvor hans virkefelt blev snævrere. Heller ikke var det nogen fordel at være i familie med ham; hans slægt anklagede ham under en flerårig proces for at have misbrugt sin stilling som værge for fasteren Anne M. Ikke mindst har han gjort sig uheldigt bekendt som en af hovedmændene for de smålige anstrengelser som hans hustrus modrene slægt 1573–75 udfoldede for at få omstødt stiftelsen af Herlufsholm; her fulgte heldet ham dog ikke. Den rigdom han ellers ved sine til dels mindre fine midler forstod at samle sig anvendte han bl.a til opførelsen af en ny, tårnrig hovedbygning på Hollufgård. Sit egentlige hjem havde han dog på Dybæk i Skåne, som han havde arvet efter sin mor. □Mal. 1576, måske af Antonius Samfleth (Fr.borg).

Kancelliets brevbøger 1551–83, 1885–1903. Breve til og fra Mogens Gyldenstjerne og Anne Sparre, udg. E. Marquard II–III, 1936–41. – Stig Luul: Fællig og hovedlod, 1940. Arild Hvidtfeldt i Hist. t. 10.r.VI, 1942–44 248–58. Stig Luul sst. 660–76. Grete Ilsoe i Rigsråd, adel og administration 1570–1648, red. Knud J. V. Jespersen, 1980.

Henry Bruun*

Martensen

Slægten føres tilbage til husmand i Branderup sg. Hans Kristensen Lassen (1708–80) der stammede fra Bovlund i Agerskov sg. Dennes søn var tækkemand Marten Hansen Lassen.

Hans Andersen Martensen i Sønderjydske månedsskr. XIV, 1937 17–30. Viggo Martensen-Larsen: Erhard Florian Larsen og hans descendens, 1965.

Hans H. Worsøe

Martensen, Hans Lassen, 1808–84, biskop. * 19.8.1808 i Flensborg, † 3.2.1884 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: skibsfører, nautisk forfatter Hans Andersen M. (1782–1822) og Ane Marie Truelsen (1781–1853). ~ 1°22.12.1838 i Kbh. (Garn.) med Helene Mathilde Hess, * 19.3.1817 i Kbh. (Garn.), † 20.9.1847 sst. (Helligg.), d. af skibskaptajn, havnefoged i Nyhavns distrikt Peter Mathias H. (1787–1851) og Mette Christine Hansen (ca. 1788–1825). ~ 2°10.11.1848 i Kbh. (Trin.) med Virginie Henriette Constance Bidoulac, * 8.4.1817 i Kbh. (Garn.), † 13.5.1904 sst., d. af sproglerer Joseph B. (ca. 1765–1839) og Marie Sørensen (1782–1850). – Far til Julius M. M. er en af mange betydelige kirkemænd, Sønderjylland har skænket den danske kirke. Faderen var af bondeæt (fra Branderup i Nordslesvig); han begyndte som skoleholder, men tog styrmandseksamen og blev skibsfører; årene 1807–12 tilbragte han i engelsk fangenskab og fik sit helbred nedbrudt. Siden slog han ind på forfatterbanen – med en del nautiske skrifter. Moderen var en livsduelig og energisk kvinde, som efter mandens død helt levede for sønnen,

hendes eneste barn. Det sprog han daglig hørte var plattysk, faderen foretrak dansk og skrev alle sine skrifter på dette sprog, som imidlertid i skolen blev behandlet som fremmedsprog. Religiøsitet var hjemmet præget af rationalismen, med en fast forsynstro og en alvorlig moral.

1817 flyttede familien til Kbh. M. kom i v. Westens Institut; undervisningen optog ham næppe ret meget; men efter faderens død fik M.s mor ham 1823 ind i Metropolitanskolen, hvor han mødte lærere som forstod at vække den begavede og livlige drengs interesser, bl.a. P. M. Møller og J. C. Lindberg; også hans æstetiske sans vakte, Oehlenschlägers poesi greb ham, og han læste ivrigt både klassisk og romantisk litteratur. Tidens kirkelige strid mærkedes også i skolen, hvis rektor (N. L. Nissen) var en ægte rationalist, religionslæreren P. A. Plum var discipel af H. N. Clausen, mens Lindberg energisk søgte at vinde disciplene for Grundtvigs „kirkelige anskuelse“. M. – som på det tidspunkt ikke havde oplevet en kristelig vækkelse – sluttede sig til Lindberg og læste med iver Grundtvigs skrifter. En egen betydning for ham fik H. Steffens' bog *Om den falske og den sande Tro*: den viste ham fornuftens begrænsning og den digtende fantasibetydning; det ene med det andet bragte ham nærmere til Grundtvig.

M. blev 1827 student og kastede sig over teologien; han sluttede sig til den grundtvigske kreds af studerende, især brødrene Frederik og Martin Hammerich, og i rusåret var A. G. Rudelbach hans særlige vejleder. Forbindelsen med „grundtvigianerne“ medførte at han holdt sig på afstand af fakultetet; i fire semestre hørte han vistnok ikke en eneste forelæsning. Dybere filosofisk og teologisk sans vågnede først da han 1831–32 hørte F. Sibbern læse over kristendomsfilosofi og begyndte at komme i hans hjem. Sibbern fik afgørende betydning for ham, og han blev stærkt optaget af tanken om at forene kristendom og filosofi på spekulativ basis. Det svækkede hans forhold til den grundtvigske kreds, navnlig efter at han 1832 var blevet cand. teol. Nu begyndte han et videnskabeligt studium i den hensigt at finde enheden af tro og erkendelse. Kontakten med Sibbern blev uddybet, og han kom også i nærmere forhold til H. N. Clausen; samtidig udvikledes hans humanistiske og æstetiske interesser ved forbindelse med det romantiske åndslivs førere (brødrene H. C. og A. S. Ørsted, Oehlenschläger). Grundtvig havde han opgivet, men påvirkningen fra ham gjorde sig stadig gældende; J. P. Mynster, der ikke brød sig om „spekulationen“, havde han endnu intet forhold til. Af udenlandske tænkere droges han især af F. Schleiermacher som han lærte at

kende under dennes ophold i Kbh. (1833), og G. W. F. Hegel. Tendensen i hans udvikling kan ses af en besvaret prisopgave hvis emne var forholdet mellem naturlig og positiv teologi. På Hegelsk vis ser han her (1833) tilværelsen som en række modsætninger der bestandig „ophæves“ til et højere plan hvorefter en ny modsætning opstår. Iflg. M. kan den naturlige teologi (spekulationen) nå til en almen og ideal grundanskuelse, men den fuldenkte konkrete livsopfattelse nås kun gennem det positivt-kristelige.

1834 rejste M. udenlands – i flere år – og opholdt sig især i Berlin, Heidelberg, München, Wien og Paris. Størst betydning for hans religiøse og teologiske udvikling fik mødet med den katolske tænker Fr. Baader (i München). M. oplevede på rejsen et religiøst gennembrud der viste ham at religion først og sidst er et eksistensforhold til Gud, og det førte ham til at vælge teismen fremfor panteismen. Derved kom han ud over Hegel, og hans teologiske tænken blev til et løbende opgør med Hegel hvis dialektiske metoder han stadig brugte til at lade modsætningerne medieres i en højere enhed, men hvis ensidigt logiske verdensbetragtning og panteisme han tog afstand fra. Baader bestyrkede ham i at al filosofi – som vil nå til en enhedsanskuelse af tilværelsen – må have et religiøst udgangspunkt, og altså tænke med Gud som grundlag – i modsætning til samtidsfilosofiens autonome tænkning. På den anden side indeholder gudsforholdet (samvittighed = samviden med Gud) spiren til en ny verdenserkendelse som udgangspunkt for hele den teologiske spekulation. Programmet blev Anselms: *credo ut intelligam*; som skabning kan mennesket kun erkende tilværelsen med Gud som forudsætning og autoritet. Dette blev grundlaget for hele M.s spekulative tænkning. Desuden gav fordybelse i middelaldermystik (Eckart, om hvem han 1840 udgav et skrift (tysk udg. 1842), og J. Tauler) og Baaders henvisning til teosofien (J. Böhme) ham frugtbare impulser til kommende forskning. Også for hans humanistiske og æstetiske dannelse fik rejsen stor betydning, især gennem hans samvær med digteren N. Lenau i Wien og J. L. og Johanne Luise Heiberg i Paris. M.s første større trykte arbejde er en afhandling om Lenaus Faust (tysk udg. 1836, udvidet udg. i Heibergs journal *Perseus*, 1837). Faust bliver her typen på det menneske der tænker skaberen bort og dermed fornægter sin egen natur og sine muligheder for at finde sandheden. – Hjemme igen skrev M. sin licentiaafhandling og forsvarede den (1837). Dens emne var *De autonomia conscientiae humanae, in theologiam dogmaticam nostri temporis introducta*. En dansk oversættelse (ved L. V. Petersen) kom 1841. Af-

handlingen er en kritik af den autonome filosofi: Guds absolutte viden oplyser det menneskelige intellekt; „han, som tænkes af os, tænker i os“. Samvittigheden er et både etisk og intellektuelt organ, en foreløbig gudserkendelse, en viden om skaber-skabning-forholdet; men erkendelse forudsætter tro om man skal komme videre. Det autonome princip i nyere filosofi – fra Descartes til Hegel – afvises: ad den vej nås kun en abstrakt tanke om Gud.

1838 blev M. lektor i teologi med pligt til at holde rusforelæsninger over moralfilosofi; han gjorde det i fire semestre indtil Rasmus "Nielsen 1841 blev professor i filosofi. Indholdet af forelæsningerne foreligger i *Grundrids til Moralfilosofiens System*, 1841; mere end i andre skrifter slutter han sig her til Hegel og skriver fx i fortalen: „en virkelig Ethik er først blevet mulig ved den gennemgribende Reformation af Metafysikken, som er bevirket ved den store Tænker, vor Tidsalder med Rette kalder sin“. Hegels dialektiske metode anvendes i den systematiske opbygning så „de enkelte Erkendelser betragtes i deres indre Vekselforhold og gensidige Begrænsning, i deres Modsætning og deres Enhed, i deres Kamp og Forsoning“; når enhver relativ sandhed finder sin bestemte plads og grænse opstår „den frie, alt omfattende og gennemgribende Totalerkendelse.“

Som docent, fra 1840 som ekstraordinær og fra 1850 som ordinær professor i teologi, skabte M.s forelæsninger ham et stadig voksende ry og samlede under hans kateder en så stor og blandet skare som man kun sjældent har set. Han ville overføre romantikkens grundsyn på teologien og bringe det tiden længtes efter: enhed af tro og viden, en helhedsanskuelse som opfattede „Universet som et System af concentriske Kredse“ – med kristendommen (Kristus) som centrum og alle humane videnskaber, kunst etc. som ringe omkring det. Så længe romantikken var i sin glans er det ligetil at M.s tanker følte som det forløbende ord. Af forelæsningerne fremgik 1849 M.s første store hovedværk, *Den christelige Dogmatik*. Synet på den religiøse erkendelse er det samme som i licentiatdisputatsen, men M. havde udviklet sig i bibelsk-kirkelig retning (og taget afstand fra 1840ernes tyske og danske venstrehegelianere som drog teologisk radikale og politisk liberale konsekvenser af Hegel). Nu ville han forbinde skriftens ydre autoritet med dens indre sandhedside som skænkes den af synden formørkede menneskeånd i genfødslen. Dogmatikken er både videnskabelens og kirkens eksponent. Der er både forbindelse og forskel mellem dogmatisk og filosofisk erkendelse; tænkningen kan nå til en filosofisk teisme; men indhold og

fylde får denne kun gennem åbenbaringstroen; på det grundlag skal dogmatikeren eftertænke Guds verdenstanker. I sit system går M. ud fra treenighedsdogmet: den indre selvåbenbaring sætter en evig forskel mellem Faderen og Sønnen, og den ligger igen til grund for Guds ydre selvåbenbaring i skabelsen. Kristus er „principet“ for såvel verdensskabelsen som verdensfuldendelsen; derfor måtte han blive menneske, og så selvom ikke syndefaldet havde nødvendiggjort forløsningen. I den nærmere tolkning af dogmerne anvender M. teosofien (fx i sakramentlæren og læren om opstandelseslegemet). Værket udmærker sig ved klarhed i de store linier, ved helhedssynet og den levende fantasi; svagheden er en mangel på faste begrebsbestemmelser og gennemførelse af principperne; der opstår huller og spring i tankesammenhængen som fantasien og det ypperlige sprog kan tilsløre, men ikke overvinde. Bogen blev skarpt kritiseret, fx af Rasmus Nielsen (der også hudflettede M. i en parodi på En Sjæl efter Døden); man hæftede sig ved at M. ikke havde gjort den religiøse erkendelsesvej indlysende og ukritisk havde sammenblandet filosofisk tænkning og åbenbaringstro. M. svarede med *Dogmatiske Oplysninger*, 1850 og fastholdt sit syn. Dogmatikken vandt stor udbredelse, kom i fire oplag i M.s tid og et femte i 1905; den blev også oversat til adskillige andre sprog. I 1840'erne blev M. også optaget af kirkelige anliggender. Da baptistsagen blev aktuel – bl.a. fordi regeringen og især biskop Mynster ville lade baptistbørn tvangsdobe – skrev M. *Den christelige Daab, betraget med Hensyn paa det baptistiske Spørgsmaal*, 1843; han forsvarede barnedåben, men bifaldt ikke Mynsters holdning. Dog var det Mynster som 1845 fik M. gjort til hofprædikant; i denne egenskab samlede han mange under sin prædikestol i slotskirken og kom i det væsentlige til at fortsætte Mynsters virksomhed som prædikant. M. offentliggjorde mange af sine prædikener, i otte prædikensamlinger og 45 enkeltprædikener eller lejlighedstaler (en del af de sidste holdt han som kgl. konfessionarius, fra 1865); dertil kom siden tre samlinger af ordinationstaler. Da folkekirkens forfatning efter 1849 blev aktuel udgav han 1851 *Den danske Folkekirkes Forfatningsspørgsmaal* som 1867 fulgtes af *Den danske Folkekirkes Forfatningsspørgsmaal paany betraget*; han var medlem af den af A. S. Ørsted nedsatte kirkekommission (1853–54) og lagde megen vægt på at gøre kirkens indre anliggender uafhængige af den bekendelsesløse rigsdag og regering; vanskeligheden var at finde et organ som kunne udøve den indre kirkemagt. M. var klar nok i at hævde kirkens ret og betydning, men ret vaklen-

de mht. de kirkelige forholds praktiske ordning. 1851 gik han ind for en kirkelig synode; senere så han at en sådan let kunne blive en kopi af den politiske rigsdag og ønskede nu et kirkeråd af biskopperne og særligt sagkyndige, med deltagelse af landemoderne. I den anden kirkekommission (1867–68) støttede han H. N. Clausens forslag om en synode, men hævdede det uigennemførlige synspunkt at der skulle være paritet mellem gejstlige og lægmænd. Også mht. menighedsråd var han vakkende. I sine sidste år tilskyndede han J. "Scavenius (1838–1915) til det „provisoriske“ kirkeråd som oprettedes 1883; når han ikke fik større kirkepolitisk indflydelse hang det til dels også sammen med hans uvilje mod eller foragt for de kultusministre han skulle samarbejde med. M.s forsøg på at formulere et mere „luthersk“ præsteløfte strandede på grundtvigsk modstand.

M.s store teologiske og kirkelige position gjorde ham til et selvfølgeligt bispeemne. Da bispestolen i Slesvig efter træårskrigen skulle besættes afsløgte han i sidste øjeblik en kaldelse, dels fordi han ikke ville fra Kbh., dels fordi han frygtede at hans skarpe kritik af regeringens sprogeskripter (der indførte afvekslende dansk og tysk gudstjeneste i de egne i Mellemslesvig, hvor folkesproget overvejende var dansk, men hvor der tidligere var prædikeret på tysk) skulle vanskeliggøre ham stillingen. Ved Mynsters død 1854 stod det reelle valg mellem M. og H. N. Clausen der støttedes af nationalliberale og nationale kredse, og hvem også Frederik VII holdt på – mærkeligt nok, men M.s nære forhold til Johanne Luise Heiberg (og hendes velkendte afsky for grevinde "Danner) gjorde – sammen med kritikken af sprogeskripterne – kongen betænkelig. Ørsted satte alligevel, omend „med jernhandsker“ hans udnævnelse igennem, og private breve viser at M. i høj grad havde „bragt sig i erindring“ som Mynsters eftermand. Netop mindetalen over Mynster (om hvem M. 1855 udgav et smukt mindeskrift) foranledigede Søren "Kierkegaards forbitrede angreb på Mynster og M. (der havde været Kierkegaards manu duktor og som 1850 havde affejet hans „aforistiske“ forfatterskab); han svarede kun én gang (i Berl. Tid.), men forholdt sig iøvrigt tavs hvad der jævnlig gav Kierkegaard lejlighed til at forny sit angreb.

Som biskop hævdede M. gennem 30 år sin position, også over for de andre biskopper; han fulgte i moderat form Mynsters linie og fik, som teologisk og åndelig vejleder, stor indflydelse på stiftets præster, gennem sine dygtige visitatser og sine skrifter. Han stillede sig positivt til vækkelserne, også til Indre mission (hvad Vilh. "Beck påskønnede meget), men mente at dens egentlige

opgave lå i diakonien, ikke i forkyndelsen, og han var skeptisk over for de omrejsende indremissionærer, især efter at de omkr. 1880 var stødt hårdt sammen med sognepræsterne; hans ideal af en indre mission var tysk og mere i samklang med den som efter 1876 blev realiseret af Kbh.s Indre mission. Grundtvigiske frihedskrav afviste han derimod altid og håndfast; således kæmpede han energisk (og forgæves) mod valgmenighedsloven af 1868 og deltog med de andre bisper i en skarp protest mod regeringens forslag. M.s konservative og i stigende grad af kirkelig ortodoksi bestemte syn på samtidens foreteelser kaldte ham jævnlig frem til deltagelse i den offentlige debat med større stridsskrifter hvis klare og velovervejede synspunkter blev modtaget med interesse og øvede betydelig indflydelse. Det første gjaldt grundtvigianismen som M. forlængst (jfr. ovenfor) havde brudt med. Han nærede altid sympati for Grundtvigs person og vedkendte sig at „den kirkelige anskuelse“ såvel som Grundtvigs salmer havde haft blivende værdi for ham – sin ungdoms nære forhold til Grundtvig omtalte han dog ikke i sine erindringer; men grundtvigiske frihedskrav støttede hårdt an mod M.s kirke- og samfundssyn og var for ham „opløsende tendenser“ i folkekirken. 1856 kom han i strid med Grundtvig og hans venner fordi han nægtede at ordinere en ung teolog der – i samklang med Grundtvig – havde hævdet at dåbens gyldighed afhang af den døbende præsts rette tro. Denne strid var en udløber af Kierkegaard-røret. Til et endeligt brud kom det 1863 da M. – i anledning af Grundtvigs angreb på skriftteologien – skrev *Til Forsvar mod den saakaldte Grundtvigianisme* og ud fra det lutherske skriftprincip forkastede Grundtvigs lære om den apostolske trosbekendelse som „Ordet af Herrens egen Mund“. Skriftet indeholdt en psykologisk analyse af Grundtvig, anerkendte hans indsats som kristelig vækker og hans poetiske syner, men påviste også den dermed sammenhængende begrænsning. Grundtvig blev meget stødt, og han og M. – som havde arbejdet sammen i salmebogssagen – sås ikke mere. Det næste stridsskrift rettedes mod Rasmus Nielsen, der jævnlig havde angrebet M. på kierkegaardske præmisser og i Grundideernes Logik (1864ff) videreførte angrebet på teologien som videnskab, ud fra det syn at videnskab og religion er to uensartede erkendelser der fører til hver sin sandhed; de to sandheder kan vel psykologisk forenes i samme bevidsthed, men må absolut ikke sammenblandes: religion (troen) er en livssag (eksistentielt forstået), videnskab er et teoretisk anliggende; men teologi som videnskab er umulig. M. følte Nielsens angreb som underminering

af de teologiske principper hele hans dogmatik hvilede på, og i *Om Tro og Viden* hævdede han 1867 det organiske enhedsforhold mellem tro og viden og dermed den spekulative teologis ret til at udvikle sine principper for den religiøse erkendelse; herunder faldt han tilbage på den ældre F. Schellings tanker om forholdet mellem negativ og positiv filosofi, og gav anledning til den strid om tro og viden som henimod 1870 prægede debatten og viste at den kristne kultursynteses tid var forbi.

Da en voksende katolsk propaganda vakte røre og fremkaldte en del skrifter for og imod katolicismen (det vigtigste fra katolsk side skrev grev J. L. Holstein) udgav M. 1874 *Katholicisme og Protestantisme*. Her så han modsætningen mellem konfessionerne udtrykt i forholdet til autoritetsbegrebet: for romerkirken er „Sikkerhed“ det afgørende, for den evangeliske kirke er det „Vished“.

Foruden disse af aktuelle begivenheder fremkaldte lejlighedsskrifter udsendte M. på sine ældre dage endnu tre hovedværker – frugten af hans fortsatte studier og livserfaringer. *Den kristelige Ethik* (I, 1871 – den almindelige del; II, 1–2, 1878 – den individuelle og sociale etik) er M.s største og ved siden af dogmatikken betydeligste arbejde. Videnskabeligt står det ikke på højde med dogmatikken; gennemførelse af grundprincipperne og en klar metode savnes, men som et personligt og levende åndsværk rangerer det højt og giver bedre end noget andet skrift et omfattende billede af M.s tanker om menneske- og samfundsliv i lys af kristendommen. Som han i dogmatikken søgte en totalanskuelse af tilværelsen ud fra åbenbaringen vil han i etikken tolke alle humane åndsfunktioner ud fra kristentroen. Grundsynet er enhed af kristendom og humanitet: „det Menneskelige, der fornægter det Kristelige, er ikke det i Sandhed Menneskelige, og det Kristelige, der fornægter det Menneskelige, er ikke det i Sandhed Kristelige“. Etikken er båret af skabelses- og samfundstanken. I menneskets skabthed ligger såvel dets adelskab som dets begrænsning, og netop fordi mennesket er skabt i Guds billede må det jordiske menneskeliv ikke sættes uden for det religiøse, men hele kulturen tolkes ud fra kristendommen. Menneskets begrænsning ligger i at det som skabt er bestemt til afhængighed af Gud, og dog som et frit væsen til sin egen ulykke kan sætte sig ud over denne afhængighed. Menneskets „rige“ står med en vis selvstændighed mellem Guds og Satans rige, og mennesket skal frit „tage sit Rige til Len af Gud“; sker det ikke ender kulturen i opløsning og tomgang. Mht. samfundet skelner M. skarpt mellem det orga-

nisk opståede samfund og selskabet der er et aggregat af selvstændige individer. På alle områder viste M. sig som forbitret modstander af individualismen der efter hans mening kun førte til kaos. Derfor hævdede han folkekirken, og derfor gik han ind for socialismen som individualismens væsentligste modstander på samfundsplanet. En del af samfundsetikken udkom allerede 1874 som selvstændigt skrift (*Socialisme og Christendom*). Med udgangspunkt i „Almenvellet“ hævder han, at samfundet må bekæmpe fattigdom, sygdom, umoral etc. og gennemføre en „forholdsvis Fordeling af Livets fysiske Goder“, ligesom kristendommen kræver at „Yderlighederne af Rigdom og Fattigdom, Overflodighed og Nød bliver udjævned“. M. kritiserer derfor Adam Smith og den frie konkurrence, som skaber et nyt (kapitalistisk) monopol og fører til „den stærkeres Ret, en individuel Næveret, alles Kamp mod alle“. Skriftet vakte ikke bifald på højre fløj eller ved hoffet, men blev udførligt anmeldt og stadig med sympati citeret i den socialistiske presse. M. gjorde sig videre til talsmand for en korporativ stænderstat, for arbejderorganisationernes ret og for en mængde sociale indgreb fra statsmagtens side til fordel for arbejderne. Til fru Heiberg – en af de kritiske – skrev han: „selv har jeg troet at gøre en kristelig Gerning ved at tage Ordet for en Sandhed, der opholdes i Uretfærdighed og ligesom sukker under et Kistelaag, hvorunder de magthavende og Pressen holder den, indtil den omsider bryder igennem til Dom og Forfærdelse. Der skal i sin Tid ikke kunne siges, at Kirken har været stum og forsømt at udtale, hvad der fra Kristendommens Side burde siges“.

1881 udsendte M. i fortsættelse af sine mystiske og teosofiske studier en bog om Jacob Böhme. Han fandt i Böhmes teosofi en forståelse af livet som en enhed, både et levende naturbegreb og et levende gudsbegreb som helt svarede til hans egen søgen. Böhme fører ud over reformationen ved at hjælpe til at trænge ind i de spekulative dogmer som reformatorerne kun traditionelt havde overtaget fra katolicismen (især treenighedslæren). På mange måder tog M. afstand fra teosofien, men tilegnede sig væsentlige teosofiske ideer (om den evige natur i Gud, om den uskabte himmel som Guds bolig etc.).

M.s sidste skrift – selvbiografien *Af mit Levnet* I-III, 1882–83 – er en systematikers tilbageblik på et langt liv, ikke skrevet på grundlag af optegnelser, men kun med erindringen som kilde; det givet et klart overblik – i fugleperspektiv – af hans egen udviklings faser og i det hele et levende indtryk af hvordan han som gammel og erfaren så på sit livs tildragelser, på de mange han

Martensen, H.

havde mødt og de åndsstrømninger som havde præget ham. Mange fandt ikke uden grund at der mere var tale om „Dichtung“ end om „Wahrheit“. M. søgte afsked som Sjællands biskop fra 30-årsdagen for sin udnævnelse, men døde kort forinden. Æresdoktor i Kiel 1840. Medlem af Vidensk. selsk. 1841. – R. 1847. DM. 1854. K. 1859. SK. 1867. Rang med excellencer 1879. □Silhouet fra tiden som lektor (Fr.borg). Litografi af D. Monies, 1841, efter dette litografi af S. Henriques, 1842. Mal. af Monies udst. 1842. Litografi fra 1840erne efter tegn. af E. Lehmann, efter dette litografi 1852. Flere silhouetter af N. Chr. Fausing (Kgl. bibl.). Afbildet på J. V. Gertners tegn. 1846 af salvingen 1840 (Rosenborg). Tegn. af Fredrika Bremer, 1849. Litografi af Gertner, 1854 (retoucheret og sign. ekspl. på Fr.borg). Tegn. af H. Olrik, 1860 (sst.), i træsnit s.å. Litografi af I. W. Tegner, 1862, efter foto, efter dette litografi 1868. Afbildet på træsnit og på litografi af begivenheder ved hoffet 1870. Litografi 1871, efter dette træsnit s.å., af H. P. Hansen 1879 samt 1883. Mal. af P. S. Krøyer, 1874, gentagelse 1884 (Roskilde domk.), litograferet af I. W. Tegner, 1874 og gengivet i flere træsnit 1884. Afbildet på træsnit efter tegn. af K. Gamborg, 1874. Buste af Th. Stein, 1876 (Nordjyllands kunstmus.; i marmor s.å. på Fr.borg) og af samme i bronze (foran Kbh.s univ.). Afbildet på træsnit 1877, flere 1878, bl.a. efter tegn. af M. Vierge efter tegn. af M. Hansen. Træsnit 1878. Afbildet på flere træsnit bl.a. 1881, 1884 og 1888 samt på satirisk litografi 1884 til Punch (ikke anvendt). Radering af H. Manesse, 1885. Litografi af I. W. Tegner, 1885, efter dette radering af L. Kuhn, 1886. M. tegnet i sit værelse af Chr. Hetsch, 1889. Relief (Bispegården, Kbh.). Foto.

Bibliografi i H. M.: Mindre skr. og taler, udg. Jul. Martensen, 1885.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1838 36–38. H. M.: Af mit Levnet I–III, 1882–83. Breve fra og til H. C. Ørsted, 2. saml., 1870 134–40 142–44. Breve i Biskop O. Laubs levnet I, 1885 299–317; II, 1886 fl.st. Theol. t. IV, 1887 284–312 (breve til G. P. Brammer). Briefwechsel zwischen H. M. und I. A. Dornier I–II, Berlin 1888. H. M.s breve til L. Gude, udg. Bj. Kornerup I–III, 1955–57. Kirkeh. saml. 1974 89–107 (M.s optegn. om visitatser fra Sokkelund hrd.).

Lit. V. Nannestad: H. L. M. Nyt bidrag til en karakteristik af da. prædiken, 1897. Chr. Glarbo i Theol. t. ny r. IX, 1908 449–73. Josepha Martensen: H. L. M. i sit hjem og blandt sine venner, 1918. Hans Martensen-Larsen: Paludan-Müller og M., 1923. C. I. Scharling: H. L. M., 1928. Bj. Kornerup: Vor Frue kirkes og menigheds hist., 1929–30. Samme i Pers. hist. t. 10.r.IV, 1937 75–81 (heri breve). H. Hjelholt i Hist. t. 9.r.VI, 1928–29 364–413. Skat Arildsen: Biskop H. L. M. I, 1932. J. Oskar Andersen i Kirkeh. saml. 6.r.I, 1933–35 130–237. Bj. Kornerup sst. II, 1936–38 188–217 (heri breve) og 554–677. Samme sst. III, 1939–41 38–143 314–95. C. I. Scharling sst. V, 1945–47 513–41. Sst. 7.r.I, 1951–53 fl.st.; II, 1954–56 fl.st.; IV, 1960–62 fl.st. Jørgen Peder-

sen sst. 1976 150–81. J. H. Schjørring: Teologi og filosofi, 1974.

Papirer i Kgl. bibl.

P. G. Lindhardt (C. I. Scharling)

Martensen, Julius, 1839–1910, litteraturhistoriker. * 22.12.1839 i Kbh. (Holmens), † 29.12.1910 sst., begr. sst. (Ass.). F: professor, senere biskop H. *M. (1808–84) og Helene M. Hess (1817–47). Ugift.

M. blev student 1858 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, cand.jur. 1868, var en tid ansat i Statsanstalten for Livsforsikring og 1874–1906 assistent ved Det kgl. bibliotek. 1873 offentliggjorde han i Historisk Tidsskrift en skarpsindig undersøgelse om Erik Klipping og Marsk Stig i middelalderens annaler og viser og 1892–95 i Museum en række afhandlinger vedrørende Ludvig *Holbergs komedier der vakte stor og berettiget opsigt; ingen sinde før var de blevet så indtrængende gennemgransket med det mål for øje at finde den oprindelige tekst. På opfordring af Ernst *Bojesen udgav M. derefter 1897–1909 komedierne i smagfuldt typografisk udstyr; modsat F. L. *Liebenberg lagde han 1723–25-udgaven til grund for teksten. M.s arbejde kan vel ikke siges fri for tekstkritiske vilkårligheder, men vil alligevel ikke kunne forbigås af den der beskæftiger sig med Holberg; mangfoldige af de anlagte betragtninger er slående rigtige, både hvad enkeltheder og helhedsopfattelse angår. – Tit. professor 1906.

Riget 31.12.1910. Josepha Martensen: H. L. Martensen i sit hjem og blandt sine venner, 1918 40–42. Jul. Clausen: Mennesker på min vej, 1941 45f.

Carl S. Petersen*

Martensen-Larsen, Hans, 1867–1929, teolog. * 2.9.1867 i Kbh. (Trin.), † 13.7.1929 i Roskilde, begr. sst. F: højesteretsassessor Florian *Larsen (1838–1916) og Anne Maria Martensen (1841–88). Navneforandring 18.10.1900. ~ 21.12.1892 i Kbh. (Holmens) med Astrid Mundt, * 16.2.1872 på Frbg., † 26.3.1962, d. af overretsprokurator Jodocus Henrik M. (1834–1926) og Anne Augusta Paulsen (1840–1905). – Far til H. *M.-L. (1896–1962).

M.-L. blev student 1884 fra Borgerdydskolen i Kbh. og cand.teol. 1890. Han vakte tidligt opmærksomhed ved sin mangesidige begavelse og sin åndslivlighed, parret med kritisk sans. Fra morfaderen, biskop H. *Martensen havde han arvet trang til ved fantasiens hjælp at søge ud mod tilværelsens yderste grænseegne. Hans studentidentitæts faldt i en periode hvor den moderne videnskab både på det naturvidenskabelige og det religionshistoriske område kom i et spæn-

dingsforhold til den traditionelle dogmatiske opfattelse af kristendommen som var den rådende ved det teologiske fakultet; M.-L. førtes derved ind i megen kamp med disse problemer hvorved grunden blev lagt til en åndelig krise som dog først senere kom til udbrud. 1891–93 foretog han en studierejse til udlandet. Han dyrkede først gammeltestamentlige og religionshistoriske studier; allerede 1891 deltog han i en konkurrence om professoratet i Gamle testamente og skrev senere *Om den gammeltestamentlige Aabenbaring*, 1897 og *Historiske Oplysninger om den hellige Skrift*, 1898. Hans religionshistoriske studier satte frugt dels i en afhandling *Krishna. Et Stykke sammenlignende Religionshistorie*, 1894, dels i hans disputats for den teologiske licentiatgrad *Den bibelske Monotheismes Særstilling i Religionshistorien I*, 1896 som mødte kraftig opposition, især fra klassiske filologers side; en slags fortsættelse af disputatsen er det lille skrift *Jesus i Religionshistorien*, 1911. Samtidig var han optaget af forholdet mellem naturvidenskab og kristendom og udgav 1896 *Naturvidenskabens Gæld til Kristendommen* hvori han hævdede at den monoteistiske gudstro fik afgørende betydning for den videnskabelige forståelse af naturen. 1895 blev M.-L. sognepræst i Vejlbj ved Århus, og her begyndte den åndelige krise som især brød frem efter at han 1904 var flyttet til Skt. Pauls sognekald i Kbh., og som han udførligt og åbenhjertigt har gjort rede for i *Tvivl og Tro*, 1909; en følelse af åndelig goldhed fik ham til at tage hele sit personlige forhold til præstegerningen og kristendommen op til revision, og han måtte på ny gennemkæmpe alle sin ungdoms tvivl. De følgende års studier satte frugt i en række større skrifter i hvilke han med apologetisk sigte behandler problemer fra kristentroens grænseegne: *Stjerneuniverset og vor Tro*, 1913 og *Stjernehimlens store Problemer*, 1915, *Spiritismens Blændværk og Sjøledybets Gaader I–II*, 1922, *Om Døden og de Døde I–III*, 1925–27. Disse skrifter blev stærkt læst og udkom for en dels vedkommende i flere oplag. De præges af en stærk personlig grebthed af problemerne, men M.-L. har nu og da vovet sig ind på områder hvor han mødte modsigelse hos den videnskabelige sagkundskab. Af stærkt personlig art er de to små skrifter *Broder og Søster og Jairi Datter*, 1920, skrevet da han havde mistet to voksnede børn. I to skrifter om digteren *Paludan-Müller, *Paludan-Müller og Martensen*, 1923 og *Breve fra Fr. Paludan-Müller*, 1928 søgte han at påvise dennes positive forhold til den kirkelige kristendom. Kirkepolitisk var M.-L. folkekirkens talsmand; han var 1904–07 medlem af det kirkelige udvalg og i en årrække redaktør af Kirkeligt

centrums tidsskrift (*Kirken og Hjemmet*) som gennem ham fik et højt niveau, men da Kirkeligt centrum og Indre mission 1911 mødtes i kamporganisationen Kirkeligt landsforbund (rettet mod den liberale teologi) blev han afsat som redaktør; 1919 skrev han et lille skrift (*Folkekirken – Folkets Kirke*) til forsvar for kirkens bevarelse som statstilknyttet folkekirke. 1915 blev han domprovst i Roskilde; som prædikant vandt han, navnlig i senere år, megen påskønnelse for sine tankerige, ofte af poetiske syner bårne prædikener; trykte prædikener har han ikke efterladt. – R. 1917. DM. 1926. □ Afbildet på gruppebillede af G. Seligmann, 1888 (Studenterforen., Kbh.). Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1922. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1896 158–61. Juul Bondo: Biskop Bruun Juul Fogs levnet, 1897 192–201 (breve). – C. Skovgaard-Petersen i Dansk kirkeliv, 1929 129–37. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953. F. C. Krarups breve til Lyder Brun, udg. samme, 1960. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

P. G. Lindhardt (C. I. Scharling)

Martensen-Larsen, Henning, 1896–1962, skovridder. * 18.2.1896 i Vejlbj ved Århus, † 22.8.1962 i Gråsten, begr. Tårnbæk kgd. F: domprovst, dr.teol. H. *M.-L. (1867–1929) og Astrid Mundt (1872–1962). ~ 30.10.1923 i Kbh. (Holmens) med Inger Stæhr, * 27.1.1904 på Frbg., † 25.4.1958 i Sønderborg, adoptivd. af sagfører Wilhelm S. (1864–1923) og Marie Emilie Schrader (1868–1948).

M.-L. blev student 1913, forstkandidat 1920. Han afsluttede sin militærtjeneste i livgarden som løjtnant 1922. Efter kun tre års tjeneste som assistent i direktoratet for statsskovbruget blev M.-L. udnævnt til skovridder for Jægersborg distrikt, dengang kaldt Lystskovdistriktet. Hans udnævnelse betegnede en springkarriere i statskovvæsenet, og mange af hans kolleger så skævt til ham fordi han var „sprunget“ forbi dem. Men situationen på skovdistriktet, specielt i Dyrehaven, var usædvanlig efter at Danmarks naturfredningsforenings hårde kritik af hugst og andre dispositioner foretaget af skovridder N. C. Vestergaard havde ført til hans forflyttelse til Odsherred distrikt. Man håbede nu at M.-L. kunne klare den vanskelige situation, og det lykkedes. Gennem sit arbejde med hugst og nyplantning lykkedes det ham at vinde såvel Dyrehaveudvalgets som naturfredningsforeningens tillid, og han blev en populær skovridder. Naturfredning sorterede dengang under statsministeriet, og daværende statsminister Th. Stauning var særdeles interesseret i fredning, bl.a. med det formål at sikre befolkningen arealer til friluftsliv.

Martensen-Larsen, H.

liv. En af de første og største opgaver som M.-L. bidrog meget væsentligt til at løse var frilæggelsen af stranden ved Bellevue og den bagved liggende Staunings plæne. Og M.-L. ønskede at gå videre. Han var en af hovedmændene for Springforbiplanen ifølge hvilken staten skulle opkøbe de store rigmandsvillaer mellem kysten og Strandvejen fra Klampenborg til Springforbi, rive husene ned og give folket adgang til Øresund i det store område der nu kaldes Jægersborg strandhave. De første køb fandt sted 1941, og på grund af krigen blev planen båret af nationale følelser der fremmede dens gennemførelse. Men opkøbene var kostbare, og M.-L. måtte kæmpe for at få bevillinger. Til minde om hans meget store indsats i denne sag som er fortsat under hans efterfølger blev der 1966 rejst en mindesten med hans navn ved Springforbi tæt ved skrænten ned mod Øresund.

M.-L. skaffede penge til Dyrehaven gennem sine dygtigt førte forhandlinger med Bakkens teltholderforening hvis afgifter til staten blev forhøjet meget væsentligt. Hans impulsive, slagfærdige og kontante væsen var et godt aktivt ved forhandlingsbordet. „Talrige er de forslag og planer med vidtskuende sigte der er kommet fra M.-L.s hånd i hans tid som skovrider i Dyrehaven. Få kunne som han begejstre og rive med og med sjældnen evne finde frem til det væsentlige...“ (Jens Hvass i Dansk skovforen.s tidsskr. 1962). M.-L.s mange aktiviteter i Dyrehaven medførte et stort arbejdspress, og han følte at han ikke fik medhjælp nok til at gennemføre sine planer. Efter 25 år som administrator og igangsætter på Jægersborg skovdistrikt søgte han til Sønderjylland hvor han var skovrider på Gråsten distrikt 1950–62. Her blev det skovdyrkingen han videde sine kræfter, især mekanisering af skovdyrkingsteknikken, herunder vandafledning. Hans indsats påkaldte sig forstmændenes opmærksomhed, og ved ekskursioner til distriktet ledede han ofte, selv siddende på en traktor, demonstrationerne af det tekniske udstyr han havde anskaffet og tilpasset opgaverne i skoven. – M.-L. var bestyrelsesmedlem i Forstlig diskussionsforening 1915–17 og medlem af naturfredningsforeningens hovedbestyrelse fra 1942. – R. 1940. R¹. 1957. □Foto. – Mindesten i Jægersborg strandhave.

Jens Hvass i Dansk skovforen.s t. XLVII, 1962 397–400.

P. Chr. Nielsen

Martfelt, Christian, 1728–90, nationaløkonom, sekretær i landhusholdningsselskabet. * 8.5.1728 i Odense, † 8.2.1790 i Kbh. (Trin.), begr. sst.

(Trin. kgd.). F: borgmester i Odense August M. (ca. 1694–1763) og Elisabeth Marie Bendixen (ca. 1708–63). Ugift.

M. kom til universitetet fra Odense gymnasium 1748 og tog n.å. filosofikum. De følgende år ernærede han sig som huslærer, offentliggjorde nogle digte og oversatte skolelærebøger. Omkring 1755 fik han forbindelse med den lærde J. E. *Gunnerus under hvem han studerede et par år, og som ved sin afrejse til Norge anbefalede M. som hovmester for en ung adelig under dennes ophold ved Sorø akademi. 1758–60 opholdt M. sig i Sorø, og han tillagde senere bekendtskabet med J. S. *Sneedorff stor betydning for sin udvikling. Egentlig elev af denne blev han næppe, men Sneedorff styrede ham formentlig ind på studiet af statskundskaberne hvilket optog M. efter tilbagekomsten til Kbh. 1761 begav han sig ud på en omfattende rejse der strakte sig gennem Danmark, Nordtyskland, Holland og med et langvarigt ophold i England med besøg i Irland og Frankrig. 1763 afrejste han til Vestindien. Rejsen finansieredes af storkøbmanden Niels *Ryberg, og formålet synes at have været fremskaffelsen af oplysninger om erhvervs- og afsætningsforhold. I Vestindien skulle M. særlig undersøge sukkerdyrkingens forhold. 1766 opfordrede Ryberg M. til at vende tilbage, men først i sommeren 1768 indtraf han atter i hovedstaden. M. kom snart ind i forberedelserne til oprettelsen af et økonomisk selskab, og han må nævnes som en af de ledende kræfter bag tilblivelsen af Det kgl. danske landhusholdningsselskab n.å. M. valgte til selskabets sekretær og var i de første år selskabets egentlige leder der skaffede medlemmer og forestod selskabets omfattende præmierings- og publiceringsvirksomhed. Sigtet med selskabet, der senere blev mere ensidigt rettet mod landbruget, var oprindeligt bredere og omfattede alle grene af næringslivet. Forholdene betød imidlertid at selskabets virksomhed fik størst betydning for landbruget og dets binæringer. M. beklædte sekretærposten frem til 1787 hvor hans sygdom betød at selve forretningerne måtte passes af andre.

1773 blev M. ved kommercekollegiets genoprettelse udnævnt til l. kommitteret, men allerede n.å. afskediget og i stedet udnævnt til kommercekonsulent, en stilling uden reel betydning. M.s afbrudte embedsløbe hang formentlig sammen med hans udtalte kritik af den herskende økonomiske og handelspolitiske linje. – Som forfatter tog M. til orde om offentlige forhold under Struensee-perioden og gav nærmest udtryk for tilslutning til den her førte politik, bl.a. i en (anonym) polemik med O. *Høegh-Guldberg. For landhusholdningsselskabet undersøgte M.

sammen med en anden kulforekomsterne på Bornholm og offentliggjorde 1770 en beretning herom, n.å. udsendte han *Om Irlands Huusholding og Handel med feede Vare*, baseret på rejse- iagttagelser fra 1760erne. 1772 havde M. undersøgt årsagerne til de høje kornpriser og fik landhusholdningsselskabets guldmedalje herfor, og s.å. fik han ordre til på grundlag af administrations materiale at beregne landets handelsbalance for en årrække. 1774 offentliggjorde M. *Beviis at Dannemarks og Norges fyrretive-Aargamle Korn-Handels-Plan ... ikke naaer sin Hensigt ...*, til hvilket skrift M.s ry særligt er knyttet. Skønt færdigtrykt blev bogen holdt tilbage af regeringen og først udsendt 1785 idet M. samtidig over for de nye magthavere stærkt propagerede for sine synspunkter. M. går her ind for en vis grad af frihandel i forbindelse med en stærk kritik af den førte handels- og toldpolitiske kurs, og hans synspunkter havde utvivlsomt betydning for 1780ernes økonomisk-pengepolitiske reformpolitik og for den senere revision af toldlovgivningen. Det vil imidlertid være forkert at opfatte M. som liberalistisk i sine økonomiske synspunkter, snarere præges hans opfattelse af en pragmatisk indstilling og ønske om en tillem্পning af de herskende principper til ændrede vilkår. M. udfoldede iøvrigt et omfattende forfatterskab om økonomiske og landbrugsspørgsmål, og den posthumt udgivne *Forrige Tidens Forvalter-Kneb ...* (i Statistisk, juridisk og litterarisk Bibliothek IV, 1795) har været hyppigt benyttet til belysning af bondens forhold for 1788. – I sine sidste leveår henfaldt M. til religiøse grublerier der førte ham over i sindssygd om hvorunder han tog navn af Elias og opfattede sig som Guds sendebud på jorden. Han efterlod sig et bibliotek på 10 000 bd. – M. var en af drivkræfterne bag oprettelsen af landhusholdningsselskabet og til slutningen af 1780erne dennes ledende skikkelse. Hans forfatterskab er præget af stor kyndighed og praktisk indsigt, og M. står i mange henseender som en karakteristisk repræsentant for tidsrummets nye uadvendte, aktivt virkende intellektuelle. – Kancelliråd 1770. Justitsråd 1773. Etatsråd 1779. F.M.G. 1772.

C. M.s rejsejournal i Erhvervshist. årbog XVIII, 1967 7–45. – Fr. Barfod i Tidsskr. for landøkonomi 4.r.III, 1869 340–75 (optr. i Et tilbageblik ved det kgl. landhusholdningsselsk.s hundredårsfest, 1869 18–53). H. L. Bisgaard: Den danske nationaløkonomi i det 18. årh., 1920 90–93. H. Hertel: Det kgl. da. landhusholdningsselsk.s hist. I, 1920. Aage Rasch: Dansk toldpolitik, 1955. Samme: Niels Ryberg, 1964. Hans Chr. Johansen: Dansk økonomisk politik efter 1784 I, 1968 222f. Erl. Sørensen i Erhvervshist. årbog 1968 11–48. – Papirer i Kgl. bibl.

Claus Bjørn

Martin, Johannes (John) (ved dåben Johannes Clausen), 1879–1932, forlagsboghandler. * 11.2. 1879 i Jægerspris, † 6.5.1932 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: bygningskonstruktør Johannes Poulin Clausen (1821–83) og Grethe Jensine Bærentz Christiansen (1842–1910). Navneforandring til Martin 18.9.1905. ~ 22.3.1902 i Kbh. (Hellig.) med Ingeborg Anna Margrethe Husum, * 10.11.1882 i Kbh. (Holmens), † 16.11.1974 i Hornbæk, d. af grosserer Christian Christensen (navneforandring til Husum 1897) (1846–1910) og Anna Poulsen (1860–1909).

Blandt danske forlæggere i 1900-tallets første halvdel indtog M. en særstilling; mere end nogen anden fulgte han en stærkt personlig linje i sin udgivelsespolitik. Han kom sent ind i branchen, uden egentlig læretid og blev ikke straks accepteret. Det blev heller ikke glemt at han en tid havde været indehaver af en fiskeeksportforretning; da han blev karikeret i en roman var det under navnet Sildberg. 1904–10 udgav han månedsskriftet *Hjemmets Noveller* hvortil han forstod at skaffe bidrag fra fremstående danske og norske forfattere og hvortil han knyttede førende tegnere. Det var dog først efter et ophold 1907–08 i London, hvor han satte sig ind i blad- og forlagsvæsen, at han begyndte sit bogforlag. Han blev fra første færd pioner mht. billigbøger men var ikke, som det somme tider ses hævdet, den første på området; Jul. *Gjellerup og ugebladet Gyldendals Bibliothek, påbegyndt 1901, bør huskes. Men den form han valgte var ny: færdige bøger, normalt på 160 s., pænt trykt på hæderligt papir, til 50 øre. Større begejstring mødte bøgerne ikke hos boghandlerner; de var for billige til at være økonomisk lønnende, når der som dengang ofte skulle vejledning til før køberne traf deres valg. M. delte sine udgivelser i serier: halvkroner-udgaver med gode underholdende romaner (seriens første bind var *Kameliadamen*), standard-udgaver med et lidt mere kræsnt bogvalg (et af de første bind var Anatole France: *Dronning Gaasefod*) og junior-bøgerne med klassiske ungdomsbøger. For Émile Zolas romaner måtte M. på grund af deres omfang tage en kr. pr. bog. Forudsætningerne for så billige tilbud var store oplag og en til det yderste gennemført økonomi ved fremstilling og distribution. Til grund for serienes tidlige bind lå eksisterende honorarfrie oversættelser, men senere lod M. selv bøger oversætte, og under og efter første verdenskrig kunne han til gavn for sit forlags udvikling frigøre sig for de stramme prisrammer, men han vedblev stadig at holde de lavest mulige priser. Flere forfattere skaffede han stor udbredelse i Danmark, navnlig Jack London, en personlig ven, men R. L. Stevenson og Joseph

Conrad kan nævnes i denne sammenhæng. Han indførte adskillige ukendte eller nye forfattere på det danske bogmarked, bl.a. den hidtil helt upåagtede Samuel Pepys' dagbøger og han planlagde men oplevede ikke selv udgivelsen af en fuldstændig oversættelse af Marcel Prousts *Paa Sporet efter den tabte Tid*. Carl Nielsen fik han til at skrive *Levende Musik* og *Min fynske Barndom*, og sin interesse for ældre dansk litteratur viste han ved udsendelsen af den smukt udstyrede serie *Dansk Bogsamling* der uretfærdigt ikke blev den succes han havde håbet. Oplysende litteratur samledes i 1920'erne i serierne *Socialt Bibliotek* og *Populærvidenskabeligt Bibliotek*, et udmærket tobinds leksikon var på det nærmeste færdigtrykt ved hans død. På sine forlagsartiklers udstyr lagde M. stor vægt, ikke mindst efter at han havde fået eget trykkeri. Som illustratør benyttede han de bedste kunstnere, og fra 1915 knyttede han grafikeren Poul Sæbye til forlaget som kunstnerisk konsulent. Sin interesse for bladvirksomhed bevarede han. 1913–14 udgav han med held det af hans hustru redigerede *Fru Martins Magasin*, hvorimod heldet ikke fulgte middagsbladet *Pressen* som han udgav sammen med Johannes V. Jensen. For dagbladet *Riget* var han en tid forretningsfører. Da M. 1918 blev medlem af Boghandlerforeningen, den nuværende forlæggerforening, var han en af hele branchen anset mand, og ved hans alt for tidlige død 1932 herskede der bred enighed om værdien af hans arbejde for gode bøgernes udbredelse, ikke mindst i befolkningslag hvis forståelse af læsningsglæder havde været svag. – Efter M.s død blev forlaget fortsat af hans enke, fra 1935 bistået af nevøen Erik Halkier (* 1908), medejer 1954, enejer 1974. □Foto.

Andr. Dolleris: Dan.m.s boghandlere 1906–18, 1919 245f. Berl. tid. 7.5.1932. R. Høeg-Hansen i Dansk boghandlertid. 13.5. s.å. (optr. i Bogens verden, s.å. 94). Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Laur. Nielsen: Den danske bog, 1941. Kn. H. Ditlevsen i Det danske bogmarked 27.9.1958. Jesper Ewald i Berl. aften 29.4.1960 (jfr. Harald Lund sst. 12.5. s.å.). Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Martin-Hansen, Mads Christian Carl, 1877–1941, billedhugger. * 8.7.1877 i Kolding, † 26.5.1941 på Frbg., begr. i Gentofte. F: snedkermester Peter Hansen (1851–1906) og Anna Maria Wilhelmine Gregersen (1857–1925). ~ 18.5.1902 i Kbh. (Cit.) med Frederikke Emilie Jørgensen, * 28.8.1863 i Kbh. (Trin.), † 26.2.1936 i Gentofte, d. af skomager Georg Frederik J. og Marie Jacobi. M.-H. kom som ganske ung mand til Kbh. hvor

han arbejdede som svend i fire og et halvt år hos dekorationsbilledhugger H. Chr. Petersen inden han fra S. og G. Vermehrens malerskole dimitteredes til kunstakademiet hvor han fandt optagelse i jan. 1897. Her uddannedes han under Th. Stein og V. Bissen og tog afgang i april 1902. En række legater han i årenes løb modtog satte ham i stand til at foretage studierejser i udlandet; således var han i Tyskland 1902, 1904, 1911 og 1914, i Paris 1907 og 1909, i Italien 1910 (på det Anckerske legat), i England 1912 og 1920 og i Egypten 1912. Siden 1900 var han en stadig udstiller på forårsudstillingen ved Charlottenborg og udstillede desuden på Kunstnernes efterårsudstilling 1907–11, 1922 og 1928, på salonen i Paris og på verdensudstillingen i Bruxelles 1910 hvor han erhvervede sig en guldmedalje. – M.-H. arbejdede 1900–04 sammen med C. Aarsleff på restaureringen af dronning Margretes sarkofag i Roskilde domkirke. Blandt hans større værker er de bedst kendte *Prinsesse Mariæ* monument på Langelinje, som han udførte 1912 i forening med arkitekt C. Brummer, reliefferne til kommuneskolen i Nyboder (1918–19), statuen af *J. Th. Lundbye* for generalkonsul Johan Hansen (1919–20), *Griffenfelds* statue ved Rigsarkivet (1922). Foruden talrige gravmæler (bl.a. over G. Matthison-Hansen og H. N. Andersen) har han endvidere udført en række udmærket karakteriserende portrætbuster af sine samtidige, såsom landdagsmand Peder Skau, malerne Godfred Christensen og Arnold Krog, dr.phil. Frederik Poulsen o.m.a. Alle hans arbejder er præget af solid kunnen og stor samvittighedsfuldhed i udførelsen. Stor popularitet vandt han med sine statuetter af danske folketyper for Den kgl. Porcelainsfabrik af hvilke en hel serie udførtes til at smykke danske kvinders nationalgave til kongeparrets sølvbryllup (fuldendt 1926); men også på anden måde dyrkede han kunstindustrien (bronzekandelabre, frugtskåle etc.). M.-H. var medlem af udstillingskomiteen på Charlottenborg 1928–35 og var siden 1931 medlem af akademirådet; desuden i bestyrelsen for Foreningen Fremtiden og kunstnerhjemmet. □Buste af Felix Nyelund, 1900. To mal. af B. O. Nordfeldt, det ene 1910. Foto.

C. M.-H. i Samleren III, 1926 199–203. – Sig. Müller i Ill.t. 3.4.1910. Samme i Skønvirke III, 1917 17–30. Georg Nygaard sst. VII, 1921 30f. The studio, London 1911 juni-nr.; 1914 nov.-nr. Chr. A. Been i Berl. tid. 14.5.1912. Ugens tilskuer 10.5. s.å. Nationaltid. 28.5.1941. Berl. tid. s.d.

Else Kai Sass

Martini, Ferdinand, 1734–94, kirurg. * 24.3.1734 i Rendsborg, † 21.3.1794 i Kbh. (Garn.), begr. sst.

(Garn.). F: amtskirurg Peter M. († 1739) og Clara Magdalene Waltermann († 1756, ~2° 1741 med amtskirurg i Rendsborg Conrad Gosch, † 1760). Ugift.

Da M. var fem år døde faderen, og M. kom i lære hos stedfaderen indtil han 1753 sendtes til Kbh. hvor han studerede på Theatrum anatomico-chirurgicum. Da han 10.10.1755 havde underkastet sig kirurgisk tentamen fik han rejsestipendium til Preussen hvor han gjorde lazarettjeneste 1755–57. Da den danske hær i Holsten mobiliseredes 1758 blev M. underkirurg hos G. Heuermann ved feltlazaretterne. Her blev han til han 1762 blev regimentsfeldtskær skønt han endnu ikke havde taget den endelige kirurgiske eksamen. Dette gjorde han 22.3.1764, men eksamen blev for hans vedkommende til at han forsvarede sine *Chirurgische Streitschriften*. Generaldirektør V. Hennings anbefalede ham varmt til at blive stadskirurg i Varde hvor han var fra 7.9.1764, men da han ikke kunne finde udkommet der lod han sig antage som kirurg hos konferensråd Severin Løvenskiold på Løvenborg gods 1768. Dette varede kun kort, rimeligvis fordi han i Sorø anonymt udgav et skrift *Briefve über den schlechten Zustand des Landmannes und über die Mittel ihn zu ändern, aus dem Englischen übersetzt*, hvori han på det voldsomste angreb godsejeren. Han blev atter regimentsfeldtskær 1769 i Ribe og forflyttedes senere til kronprinsens regiment. – Foruden nogle stærkt polemiske skrifter om landboreformer har M. udgivet et betydeligt antal kirurgiske skrifter. Det største af hans arbejder er *Betrachtungen in der Lehre von den Kopfwunden* i seks bind (1780–86). Han viser sig som en meget belæst mand, en udmærket elev af Heuermann både som kirurg og fysiolog, og tillige indeholder hans skrifter en betydelig mængde kasuistik, især fra den tid da han var underkirurg hos Heuermann. – Det som særlig har gjort M. bekendt er hans energiske kamp for kirurgernes selvstændighed. Da han havde udgivet det første bind af sit værk om sår på hovedet anmeldtes det meget hånende af J. C. Tode hvilken kritik M. optrykte i 4. bind af værket hvorpå han i 5. bind rettede et voldsomt angreb på Tode (1784). Tode svarede i et åbent brev hvorefter M. skrev *An den Herrn Professor Tode*. I dette brev søgte M. at vinde Tode for kirurgerne som netop på dette tidspunkt kæmpede for at holde den kirurgiske læreanstalt fri af universitetet. Det lykkedes virkelig M. at vinde Tode for kirurgernes sag, og disse fik 1785 oprettet Kirurgisk akademi som en af universitetet ganske uafhængig læreanstalt. Da akademiet havde fået sin store smukke bygning gjorde man for første gang brug af sin ret til at vælge medlemmer af akademiet, og

den første man valgte var M. Han var en dygtig mand, men tillige en noget fanatisk idealist.

Edv. Holm: Kampen om landboreformerne, 1888 (re-proudge. 1974). G. Norrie: Georg Heuermann, 1891. Samme: Chirurgisk acad.s hist., 1896 171–77. Samme: Kirurger og doctores, 1929 124f. Frans Djørup i Bibl. for læger CLXXI, 1979 191–93.

Gordon Norrie*

Martins, Peter, * 1946, solodanser. * 27.10.1946 i Kbh. F: ingeniør Børge M. og Tove Christa Ørnberg. ~9.12.1965 med balletdanser Lise la Cour, * 21.8.1944 i Kbh., d. af arkivchef Mogens la C. og Elga Gurli Nielsen. Ægteskabet opløst. M. blev optaget på Det kgl. teaters balletskole i 1954 hvor hans væsentligste lærere blev Stanley Williams og Vera Volkova. M. blev balletdanser 1965, men havde allerede som aspirant debuteret 1964 i Hans Brenaa-balletten *Slemninger* som kun gik to gange, men viste M. som en ung, lys og køn danser med et stort talent. Optaget i kompagniet dansede M. sine første større roller i Frank Schaufuss' *Garden Party*, 1965, John Crankos *Jeu de Cartes*, 1966 og Flemming Flindts *De tre Musketerer*, 1966. Han var Nilas i Birgit Cullbergs *Månerenen*, 1967, titelpersonen i Flindts *Den unge Mand skal giftes* og Franz i Henryk Tomaszewskis *Bagage*, 1969, efter Herman Bangs novelle Franz Pander. Den væsentligste rolle i de unge år og den der betegnede det store gennembrud og blev afgørende for hele hans karriere var imidlertid Apollon i George Balanchines ballet *Apollon Musagetes* som han dansede første gang 1966, og hvor han i skikkelse og dans var indbegrebet af en ung, selvsikker græsk gud. 1967 – samme år som han blev solodanser i Kbh. – hentes M. til Edinburgh for at danse Apollon med New York City Ballet, og rollen er siden i særlig grad blevet hans i internationalt balletliv hvor han danser den til perfektion med en moden alvor og en autoritativ styrke, oftest med Terpsichore danset af Suzanne Farrell med hvem han har dannet par på scenen. I nogle år sidst i 1960'erne rejste M. mellem Kbh. og New York, men siden 1970 har han været fast tilknyttet New York City Ballet som principal dancer, og selv om han til stadighed har været gæst i Kbh. hvor han blandt andet har danset *Etudes* og *Svanesoen*, har hans karriere og kunstneriske udvikling først og fremmest ligget i Amerika hvor han i dag regnes til verdenselitens top. Let har det ikke været at nå denne position. Det var vanskeligt for M. at skifte fra den danske skole til træning, tempo og stil i Balanchines kompagni. Stanley Williams – nu lærer ved School of American Ballet – betød umådelig meget for M. i disse svære overgangsåre, ligeledes

Martins, Peter

Jerome Robbins der skabte partier for M. i *In the Night*, 1970, *The Goldberg Variations*, 1971 og *In G Major*, 1975, ligesom han lod ham danse den ledende rolle i *Dances at a gathering*.

Det lykkedes imidlertid M. at tilpasse sig New York City Ballet på så kongenial en vis, at han i dag står som den ledende danser på mandssiden i kompagniet og prototypen på Balanchine-danseren hvor kroppen er det fuldendte og brugbare instrument for den geniale koreograf, uden at M. derfor udsletter sin egen personlighed der kommer til udtryk i en maskulin udstråling, en harmonisk ro og en kolig balance. Som tekniker og partner er M. simpelthen fuldendt. Til Stravinskij-festivalen 1972 skabte Balanchine med direkte henblik på M. de mandlige hovedpartier i *Violin Concerto* og *Duo Concertant*. M. demonstrerer her sin indlevelse i Balanchines neoklassiske stil hvor den traditionelle klassiske skønhed tilsidesættes til fordel for en levende og overraskende dynamik. Senere har M. kreeret partier i Balanchines *Chaconne*, *Union Jack*, *Vienna Waltzes* og *Robert Schumanns Davidsbündler tänze*, ligesom han har gennemdanset hele det løbende New York City Ballet-repertoire med *Agon* som en af sine mest sublime præstationer. Men M. mestrer mere end Balanchine. Ved gæstespil med andre kompagnier har han danset de klassiske prinseroller i *Giselle*, *Tornerose* og *Svanesøen*, og hans tråde til Den kgl. ballet i Kbh. har sikret ham en stadig forbindelse med Bournonville-repertoiret hvor hans sunde udstråling gør ham til en smuk James i *Sylfiden* og junker Ove i *Et Folkesagn*, uden at det romantisk-elegiske udtryk er hans naturlige domæne. I New York City Ballets Bournonville-divertissement danser han en glansfuld pas de deux fra *Blomsterfesten i Genzano*, og han har gang på gang givet udtryk for Bournonville-skolens betydning for hans karriere. 1977 havde han en succesfyldt debut som koreograf med *Calcium Light Night* (udbygget 1978) hvor han til Charles Ives-kompositioner gav et originalt bud på moderne, dynamisk kropsudfoldelse; en smittende, vittig og vital leg med kroppen og dens muligheder. Senere har han blandt andet skabt *Sonate di Scarlatti*, 1979 og *Little Suite Tivoli*, 1980, til Carl Nielsens Serenade for Strygere, opus 1. Begge balletter viser M.s sikre og dygtige håndslag, en professionalisme der foreløbig kører videre i de af Balanchine fastlagte baner. M. har bl.a. modtaget Cue Magazine Appel Award og Dance Magazine Award. □Foto (Kgl. bibl., Dance collection, New York public library, Det kgl. teaters arkiv og bibliotek, Teatermuseet).

Dictionary cat. of the dance collection, N. Y. public library, N.Y. 1974. – S. Goodman i Dance mag., N.Y.

1968 dec.-nr. T. Tobias sst. 1977 juni-nr. Sv. Kragh-Jacobsen: Balletaftener, 1969. R. Greskovic i Ballet review IV, N.Y. 1974 nr. 6. John Gruen: The private world of ballet, N.Y. 1975. – Film: P. M.-en danser, af Jørgen Leth, 1978. Optagelser i Dance collection, N. Y. public library.

Erik Aschengreen

Martinsen, Knud Børge, 1905–49, officer. * 30. 11.1905 i Sandved, Hårslev sg., † 25.6.1949 i Kbh. F: skrædder, repræsentant Hans Kristian M. og Othilia Marie Poulsen. ~ 16.9.1933 med Elsebet Signe Geismar, * 23.8.1910 i Gjøl, d. af præst Johan Ove G. (1869–1930) og Vilhelmine Marie Ulrikka Olsen (1883–1919).

M. blev sekondløjtnant 1933, premierløjtnant s.å., kaptajn løjtnant 1939. Han var kontrolofficer i Det internationale ikke-indblandingsudvalg ved den fransk-spanske grænse under den spanske borgerkrig 1937–38, tjenstgjorde 1939–40 i krigsministeriet og var 1940–41 på generalstabskursus. M. havde ret tidligt vist nazistiske sympatier og hans anti-kommunistiske opfattelse var blevet grundfæstet efter oplevelser i Spanien som kontrolofficer. Efter den tyske besættelse af Danmark gav han på generalstabskurset åbent sin beundring for den tyske krigsførelse til kende. Den 26.6.1940 meldte M. sig ind i det danske nazistparti DNSAP. M. havde utvivlsomt militær begavelse, han forlod generalstabskurset som den bedste på holdet. Han havde imidlertid fået at vide af hærens ledelse at han ikke ville blive brugt som generalstabsofficer pga. sine nazistiske sympatier. I skuffelse herover søgte han uden for nr. 15.5.1941 og meldte sig til Waffen-SS. Efter at Frikorps Danmark var blevet oprettet i juli s.å. blev han i september overført til dette korps med hvilket han kæmpede på østfronten som Sturmabführer. Efter korpschefen, C. F. von "Schalburgs død 2.6.1942 blev M. kort tid efter frikorpsets chef, hvad han var til det blev opløst som selvstændig kampenhed 20.5.1943. M. var respekteret af sit mandskab, men var ikke vellidt.

I modsætning til de tidligere chefer der havde lagt vægten på korpsets anti-kommunistiske kamp lagde M. mere vægt på den nazistiske ideologi, samtidig med at han mere og mere fremviste helt tydelige politiske og især personlige ambitioner. M. blev 18.2.1943 Obersturmbannführer og blev af den øverste chef for Waffen-SS sendt til Danmark for dér at opbygge et „germansk korps“ der skulle være en dansk udgave af Waffen-SS. M. beholdt indtil opløsningen formelt posten som chef for frikorpsen. I Danmark etablerede M. derefter pr. 1.4.1943 et korps som han kaldte Schalburg-korpsen, og hvis

funktion var bekæmpelse af den danske modstandsbevægelse bl.a. gennem vold, terror og mod-sabotager (af den illegale presse betegnet som „schalburgtager“). På dette tidspunkt var M.s fanatisme endt i en fremtrædende moralsk opløsning. Hans virke må betegnes som hæmningsløst og forbryderisk. Ud over de terrormord som han stod bag begyndte han også at nedskyde sine egne folk. M.s virke medførte efterhånden flere interne tyske tjenesteundersøgelser, og 20.10.1944 blev han forsat fra Schalburg-korpset til en SS-bataljon i Breslau. Han kom senere i tysk fængsel hvorfra han flygtede og vendte tilbage til sit hjem i Roskilde hvor han blev ignoreret af de tyske myndigheder. Her blev han arresteret af modstandsbevægelsen 5.5.1945. M. blev for sine forbrydelser i Schalburg-korpset dømt til døden i 1948 af landsretten. Dommen stadfæstedes af højesteret 1.4.1949 og eksekveredes 25.6. s.å. M. skrev en bog om Frikorps Danmarks kampe der var klar til udgivelse i 1944, men den findes kun i enkelte eksemplarer da det lykkedes modstandsfolk at ødelægge oplaget ved sabotage. □Foto.

Erik Haest: Frontsvin, 1975. Samme: Frostknuder, s.å. Samme: Forrædere, s.å.

Hans Chr. Bjerg

Martinus de Dacia (Morten Mogensen), † 1304, kansler, universitetslærer. † 10.8.1304 i Paris, begr. i Notre Dame k. stt.

Efter en længere studietid i Paris hvor han dels virkede som lærer ved Artes-fakultetet, dels erhvervede doktorgraden i teologi vendte M. de D. tilbage til Danmark hvor han blev kansler hos kong Erik Menved (senest 1288) og kannik i Roskilde, Lund og Slesvig. Som kongens kansler førte han gentagne gange vigtige forhandlinger ved pavestolen i Rom, første gang 1289 for at virke for Jens "Grands udnævnelse til ærkebiskop. Et forsøg fra kongens side på 1290 at få M. de D. udnævnt til biskop i Roskilde mislykkedes. Under striden mellem Jens Grand og Erik Menved førte M. de D. (sammen med Ribekanniken Guido) kongens sag ved pavestolen 1296-97. Endnu 1297 synes M. de D. at have opholdt sig i Rom; derpå rejste han til Paris hvor han besad et kanonikat ved Notre Dame, og han virkede der til sin død.

M. de D.s litterære produktion stammer fra hans undervisning ved Artes-fakultetet i 1270'erne. Hans vigtigste skrift er en lærebog i latinsk grammatik, *Modi significandi*, der vandt vid udbredelse som en vel tilrettelagt indføring i tidens såkaldte spekulative grammatik der ikke ville

nøjes med at give regler for sprogbrugen, men ønskede at forklare sprogets kategoriseringer og regler i et sammenhængende system, baseret på en overordnet semantisk teori. Specielt ordklasselæren og syntaksen fortjener opmærksomhed. I øvrigt har vi fra M. de D.s hånd kommentarer til dele af den aristoteliske logik.

M. d. D. opera, udg. Heinrich Roos, 1961 = Corpus philosophorum Danicorum medii aevi II. - Acta processus litium, udg. Alfr. Krarup og W. Norvin, 1932. - Heinrich Roos: Die Modi significandi des M. d. D., 1952 = Beiträge zur Gesch. der Philosophie und Theologie des Mittelalters XXXVII,2.

Jan Pinborg

Martzan, Melchior, † 1654, bogtrykker, avisudgiver. * i Tyskland, vistnok i Brandenburg el. Sachsen, begr. 27.7.1654 i Kbh. (Frue k.). ~1° med Sidsel (Cecilie) (~1° med bogbinder Gabriel Sax). ~2° 13.4.1651 i Kbh. (Frue) med Cathrine Grefkens, † 1667 (~1° med bogtrykker Salomon Sartor, † ca. 1644, ~2° med bogtrykker Melchior Winckler).

M. var bogtrykker i Kbh. hvor han synes at have været i virksomhed fra ca. 1626. Da universitetets bogtrykker Salomon Sartor ikke kunne overkomme alt det arbejde som påhvilede ham oprettedes 1631 stillingen som 2. bogtrykker ved universitetet, og til at beklæde den valgtes M. Han fik overdraget det hæderfulde hverv at trykke Christian IVs store folio-bibel som udkom 1633; enkelte afsnit i denne bog er dog trykt af Sartor. 1634 fik M. sammen med boghandleren Joachim "Moltke privilegium på at trykke og forhandle „de ugentlige Aviser paa Dansk og Tysk“ og blev derved indehaver af det første danske avisprivilegium. Af M.s aviser, der nærmest må betragtes som tidsbundne flyveblade, er kun enkelte rester bevaret. Efter Sartors død blev han universitetets 1. bogtrykker hvilket gav anledning til en betydelig udvidelse af hans virksomhed, en tid havde han således filial i Kristiania. Han var Danmarks første „kongelige bogtrykker“ hvilket vistnok vil sige at han havde privilegium på at fremstille cancelliets officielle tryksager. Han trykte 1647 i forening med den nye 2. universitetsbogtrykker Melchior Winckler kvart-udgaven af Christian IVs bibel, og adskillige andre store arbejder er udgået fra hans trykkeri, deriblandt Simon Paulis smukke Flora Danica, 1648 og flere af Ole Worms arkæologiske skrifter. Foruden som bogtrykker virkede M. også som boghandler og havde i en årrække boglade i et af Frue Kirkes kapeller; han var kommissionær for forskellige hollandske bogtrykkere og trykte deres kataloger. Efter hans død førtes trykkeriet et par år videre af hans enke og blev

Martzan, Melchior

derpå nedlagt hvorefter universitetet, som havde pant i det, overtog materiellet.

Kirkehist. saml. 2.r.VI, 1872-73 436-46 448-51. - P. Stolpe: Dagspressen i Danm. I, 1878 (fot. optr. 1977) 126-56. M. Haugsted i Fund og forskn. II, 1955 51-53.

Lauritz Nielsen*

Masius, Hector Gottfried, 1653-1709, teolog. * 13.4.1653 i Schlagsdorf i Mecklenburg, † 20.9.1709 på Ravnstrup, begr. i Gunderslev k. F: sognepræst Nicolai M. († 1668) og Elisabeth Bråmer. ~ 1° 4.9.1692 med Birgitte Magdalene Engberg, * 13.1.1677, † 15.3.1694 i Kbh., d. af justitsråd, landsdommer Anders E. til Ravnstrup (ca. 1630-90) og Otthilia Meyerchrone († 1686). ~ 2° 30.10.1695 med Anna Cathrine Drøge, * 19.5.1661 i Kbh., † 12.4.1705 (~ 1° 1678 med købmand Claus Reimer, † 1692, ~ 1° med Enggelke Willumsdatter Dichmand), d. af rådmand i Kbh. Johan D. (1620-97, ~ 2° 1668 med Margrethe Elisabeth Paulli) og Anne von der Weiss († 1667).

M. gik i skole i Lübeck og kom ca. 1668 som student til Giessen hvor han tog magistergraden 1675. Senere studerede han i Strasbourg, Tübingen og Basel, hvor han bl.a. gav sig af med hebraisk under den berømte Johs. Buxtorph. Derpå drog han til Holland og studerede i Leiden og Utrecht. Han fortsatte til Kbh. som han havde besøgt en gang tidligere og blev her protegeret af storkansler Frederik Ahlefeldt som skaffede ham adgang til at holde private forelæsninger på universitetet. 1682 fik han kgl. ekspektancebrev på det første ledige professorat i teologi og ses faktisk at være blevet udnævnt til ekstraordinær professor 1683. Imidlertid var han taget til Frankrig 1682 som legationspræst hos geheimeråd Henning Meyerchrone og forblev i Paris i fem år. Han lærte sig at skrive udmærket fransk, som det bl.a. kan ses i det lille skrift *Defense de la religion luthérienne* fra 1685 (også på tysk). Iøvrigt lagde han sig efter franske moder og bar som den første danske præst paryk. Efter et kortere besøg i Oxford blev han kaldet til at være kgl. hofprædikant og trådte samtidig ind i det nederste teologiske professorat. Som prædikant var han anset pga. sin veltalenhed, og som professor disputerede han ofte og ordrigt. Skønt han efter eget sigende havde støttet de reformerte i Frankrig i deres vanskelige situation omkring ophævelsen af Nantes-ediktet havde han i sit omfangsrige polemiske forfatterskab især travlt med at bekrige den reformerte konfession. Hans årelange polemik med de reformerte var i høj grad af politisk art: i skriftet *Interesse principum circa religionem evangelicam* fra 1687 hævdede han at ingen konfession gavner den politiske øv-

righed så meget som den lutherske, mens den reformerte er tilsvarende farlig. Dette blev naturligvis bestridt af de reformerte deltagere i debatten. Ved siden af den politisk prægede polemik førte M. også en rent dogmatisk som det fx kan ses i *Kurtzer Bericht von dem Vnterscheid der wahren Evangelischen Lutherischen und der Reformirten Lehre* fra 1690. Dette ingenlunde originale skrift blev oversat til både dansk og hollandsk og så sent som 1874 til norsk.

En del af striden blev ført med den berømte tyske jurist og oplysningsfilosof Christian Thomasius i Leipzig som i en anmeldelse af *Interesse principum* havde gjort nar af den yderst royalistiske M.s tese om at „majestæten stammer direkte fra Gud“. M. der havde slægtninge på studieophold i Leipzig, blev yderst forbitret. Han gjorde selv forestillinger ved det kursachsiske hof i Dresden og skal have fået den danske konge til at lade Thomasius' anmeldelse (udkommet i dennes månedsskrift *Lustige und ernsthafte Gedanken* december 1688) brænde offentligt af bøddelen. M.s intriger var medvirkende til at Thomasius måtte forlade Leipzig og flytte til Halle i det reformerte Brandenburg hvis kurfyrste til gengæld klagede til den danske konge over M. Men hans stjerne hos kongehuset var usvækket til det sidste.

M. var utvivlsomt en meget lærd mand og fuldt på højde med sin tids teologiske dannelse. Og de unge som han som professor havde i huset, heriblandt Frederik Rostgaard, har sikkert kunnet lære meget af ham. Interessant er det også at hans polemiske forfatterskab affødte spirer til kirkehistorisk forskning.

M. måtte jo rense Danmark for beskyldninger om at man her nogen sinde skulle have haft reformerte tilbøjeligheder. Men selv om han optog P. J. Speners tese om at kun den genfødte kan drive teologi, i en venlig mening, og selv om han ikke stillede sig afvisende over for hedningemissionen som kom på dagsordenen i slutningen af 1600-tallet var han alligevel en udpræget epigon, en af den ældre enevældes typiske teologer. - M. blev ved begge sine ægteskaber en meget velstående mand. Bl.a. ejede han herregårdene Ravnstrup, Gunderslevholm, Førsløv og Fuglebjerg. Hans børn blev optaget i adelstanden i 1712 under navnet von der Maase. □ Mal. af H. Düvens (forhen Fr.borg). Stik af C. Fritzs, 1718, og stik efter dette.

H. G. M.: *Dissertationes academicæ*, Hamb. 1719. - Kirkehist. saml. 2.r.II, 1860-62 641-50. Danske mag. 5.r.III, 1893-97 224 227 232. - Søren Lintrup: *Progr. fun.*, 1709 (optr. i M.s *Dissertationes*, 1719). Chr. Thomasius: *Vernünftige und christliche Gedancken und Erinnerungen II*, Halle 1724 201-352. E. Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicæ IV*, 1752 643-49. D. G. Zwer-

gus: Det siellandske clerisic, 1754 702–21 (m. værkfortegn.). Chr. Bruun: Fr. Rostgaards liv og levnet I, 1870. H. F. Rørdam i Kirkeh. saml. 4.r.1, 1889–91 36f. P. S. Vig sst. 5.r.11, 1903–05. J. Oskar Andersen sst. 6.r.1, 1933–35 585. Pers. hist. t. 2.r.IV, 1889 2f. 9.r.1, 1928 252. Johs. Pedersen sst. 12.r.11, 1947 45 47. Briefe S. Pufendorfs an Chr. Thomasius, udg. E. Gigas, München 1897. J. Oskar Andersen: Fra Trankebarmissionens begyndelsestid, 1906 44–46. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925 387f. Johs. Pedersen: Fra brydningen mellem ortodoksi og pietisme I, 1945 = Teol. studier 2.afd.VII. – Papirer i Kgl. bibl. og Karen Brahes bibl., Odense.

Jens Glebe-Møller

Massmann, Nicolaus Hinrich, 1766–1816, præst. * 10.3.1766 i Heiligenhafen i Holsten, † 26.10.1816 i Kbh. (Fred. ty.), begr. i Fred. ty. k.s kapel. F: senator og købmand Joachim M. (1745–1811) og Catharina Schlichting (1745–1811). ~ 24.6.1793 på Bernstorff slot med Dorothea (Doris) Elsabe v. Essen, * 26.9.1775 i Husum, † 27.1.1851 i Kbh. (Fred. ty.), d. af advokat og amtssekretær, senere kommitteret i rentekammeret, justitsråd Michael v. E. (1746–1831) og Maria Dorothea Lassen (1752–1805). M. blev student 1785 i Kiel, tog 1789 attestats i Glückstadt og blev s.å. huslærer hos A. P. Bernstorff ved hvis protektion han 1792 blev sognepræst ved Frederiks tyske kirke på Christianshavn. Teologisk hørte M. til oplysningstidens pædagogisk interesserede kreds med dennes gavnelystne og eudaimonistiske oplagthed. Hans navn er knyttet til det selskab for københavnske søndagsskoler som han stiftede 1800, og hvis formål var at give unge håndværkere gratis dansk undervisning om søndagen i regning og skrivning på et tidspunkt da disses kundskaber i det hele var kummerlige. M. mødte både forståelse og fik støtte til sin plan som virkelig løste en påtrængende opgave; han havde initiativ og organisationstalent, og der måtte stadig oprettes nye klasser, også for svende, og optages nye undervisningsfag. M. lod slå medaljer til de dygtigste, udgav 1802 en sangbog for eleverne og arrangerede en højtidelig årsfest. Eksemplet virkede i mange købstæder hvor lignende skoler oprettedes. Fra Den Reiersenske fond har selskabet fået betydelige midler, og i gejstligheden ved Holmens kirke fandt det gennem årene en varm støtte. I løbet af de første 50 år blev skolerne besøgt af henvend 12 000 håndværkere, i tiåret 1880–1900 af henvend 5 000. De efter tidens krav moderniserede undervisningsforhold i den offentlige skole gjorde efterhånden denne undervisning overflødig, og 1920 ophørte selskabet med at give undervisning. 1933 oprettedes særlige afdelinger for undervisning i sølvarbejde (den Massmannske klasse) og i litografi- og kemigraf-

fagene (den Reiersenske klasse), men selskabet yder stadig tilskud til skoleafdelinger inden for Det tekniske selskabs skole i Kbh., skolehjælp til uformuende lærlige og uddeler medaljer til de dygtige elever som selskabet har støttet. Selskabet lededes indtil 1980 af en direktion på otte medlemmer, hvorefter det blev omdannet til Det Massmannske legat til uddannelsesstøtte for håndværkere, administreret af en tremands bestyrelse. M. havde med held påkaldt kongehusets interesse for skolerne som siden M.s tid stadig har haft kongelig protektion. □ Pastel af Jens Juel, formentlig 1793 (Kbh.s bymus.). Afbildet på medaljer s.m. N. L. Reiersen af C. Christensen, 1831 og af A. Hoppensack, 1887. Træsnit 1873 og 1874.

N. C. L. Abrahams: Medd. af mit liv, 1876 60f. C. Nyrop: Bidrag til da. håndværkerundersv.n.s hist., 1893 55–60. Samme: De Massmannske søndagsskoler i hundrede år, 1900. Johann Caspar Lavater: Rejse til Danm. i sommeren 1793, udg. L. Bobé, 1898 35 53 167.

*Michael Neiiendam**

Materna, Anna Catharina, se v. Passow, Anna Catharina.

Mathiasen, Jens Venø, * 1920, borgmester, kreditforeningsdirektør. * 25.12.1920 i Tanderup-kær, Snebjerg sg. F: gårdejer Mathias M. (1886–1979) og Poulina Venø (* 1899). ~ 17.10.1942 i Herning med Margit Skinderholm Mortensen, * 7.7.1922 i Herning, d. af købmand Morten Peter M. (1889–1927) og Marie Skinderholm (1890–1967).

M. er kolonialuddannet og drev forretning i Vejle 1943–46. Sidstnævnte år flyttede han til Herning hvor han var købmand til 1973. Han blev medlem af ligningskommissionen 1950 og 1954 af byrådet, valgt af venstre, hvor han sad til 1978, 1961–75 som borgmester. 1970 kom han i Ringkøbing amtsråd som l. viceamtsborgmester og medlem af økonomiudvalget og tilsynsrådet. Fra 1975 har han været direktør i Kreditforeningen af Kommuner i Danmark. M. har haft en lang række offentlige tillidsposter dels i tilknytning til sin politiske karriere, dels i medfør af sit erhverv. Han var bl.a. medlem af bestyrelserne for A/S Hoki 1948–58 (næstformand 1951–58), for Herning købmandsforening fra 1948 (næstformand 1952–67), for Herning handelsstandsforening 1957–69, af repræsentantskabet for Herning Handels- og Landbrugsbank 1960–66, af bankrådet for A/S Midtbank, Herning, 1966–67, af bestyrelsen 1967, formand fra 1977. 1962–77 sad han i venstres hovedbestyrelse. 1966 blev M. valgt til medlem af bestyrelsen for Den danske købstadforening hvor han blev næstfor-

Mathiasen, Jens

mand for foreningens lønudvalg og medlem af fællesudvalget for kommunernes lønudvalg, af bestyrelsen for Kommunernes Pensionsforsikring og Købstadkommunernes gensidige forsikringsforening (til 1973). Ved oprettelsen af Kommunernes landsforening 1970 blev han 1. næstformand. 1973–78 var han formand for denne forening. Fra 1974 har M. siddet i hovedbestyrelsen for dansk Røde kors, fra 1976 i miljøkreditrådet og fra 1978 i bestyrelsen for Skt. Lukas stiftelsen. For såvel sin by som for danske kommuner i almindelighed udførte han i en årrække et meget stort arbejde. Hans overgang til kreditforeningsdirektør var dikteret af et ønske om en mere rolig tilværelse. – R. 1973. R¹. 1978. □Mal. af Viggo Kragh Hansen (Herning rådhus). Foto.

Struer dagbl. 27.1.1973. Berl. tid. 14.5.1975. Politiken 28.8. s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen

Mathiasen, Karl, 1860–1920, terrakotta-fabrikant. * 18.3.1860 i Ålborg, + 31.7.1920 på sin sommerbolig i Adirondack bjergene i staten New York. F: arbejdsmand Anders Christian M. (1833–95) og Kristine Willumsen (1835–1915). ~ 6.12.1885 med Metthea Karoline Eskesen, * 18.11.1863 i Nørrehebo ved Varde, † 1946, d. af gårdejer, fh. skibsfører Bennet Knudsen E. (1834–98) og Kristine Karoline Kristensen (Baun) (1834–1912).

Sin barndom tilbragte M. i Thisted hvortil forældrene flyttede da han var fire år gammel. Her kom han i rebslagerlære, men da familien stadig forøgedes, og fremtidsudsigterne ikke tegnede sig lyst rejste faderen og den ældste søn, M., til USA 1873. De fik begge arbejde i Perth Amboy, New Jersey – M. på en lervarefabrik, og i løbet af kort tid fulgte familien efter. M. blev her udlært som pottemager, og arbejdet blev udgangspunktet for M.s senere succes. 1877 gik fabrikken fallit, men blev påny åbnet. M. var den første arbejder der blev antaget, og han fortsatte i flere år. Senere tog han til James Taylors terrakotta-fabrik i Boston hvor han med stor flid benyttede aftenerne til at supplere sine meget begrænsede skolekundskaber. 1888 vendte han tilbage til Perth Amboy hvor han sammen med sin svoger Otto E. Hansen selv startede en virksomhed. Det gik småt i begyndelsen, og pengekrisen 1892 slog det hele i stykker, men et nyt selskab *New Jersey Terra Cotta Company* blev oprettet 1893, og en ny fabrikk bygget. Dermed var grunden lagt til et efterhånden meget omfattende og blomstrende foretagende. 1894 nedbrændte fabrikken, men M. tog fat med ny energi og optog to brødre, Christian og William M., samt svoge-

ren Eckardt V. *Eskesen som medarbejdere. Fabrikens speciale var terrakottavarer til udsmykning af bygningsfacader, og da der i de følgende år skete et opsving i brugen af dette materiale, særlig til New Yorks skyskrabere, voksede foretagendet, og efterhånden blev det den største og mest ansete virksomhed i branchen i øststaterne. I 1902 indrettede han en gulvflisefabrik i Matawan. Ved sin død beskæftigede M. mere end 500 arbejdere. Blandt de ansatte var et stort antal danske, navnlig som arbejdsledere. M. gjorde meget ud af at styrke forbindelsen mellem Danmark og de danskfødte i USA, og han støttede med rund hånd foretagender der kunne tjene dette formål. I flere år var han således sammen med Eckardt V. Eskesen og fabrikant Niels *Poulsen udgiver af det danske ugeblad i New York Nordlyset, han skænkede udstyret til det danske alderdomshjem i New York og støttede en række filantropiske formål i Perth Amboy. I flere år var han direktør for Den kgl. Porcelainsfabriks salgsselskab i New York. – R. 1910.

Karin Michaëlis og Joost Dahlerup: Danske foregangsmand i Amerika, 1911. Nordlyset, N.Y. 5.8.1920. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (A. Kamp)

Mathiasen, Therkel, 1892–1967, arkæolog, etnograf. * 5.9.1892 i Faurbo, Sørslev sg., Holbæk amt, † 14.3.1967 i Søborggård sg., urne i Glad-saxe. F: lærer i Mullerup Mathias Jens M. (1863–1938) og Nicoline Nielsen (1864–1938). ~ 7.5.1919 på Frbg. med cand.phil. Asta Gam-meltoft, * 31.8.1893 i Nyker, Bornholms amt, † 29.11.1973 i Søborggård sg., d. af lærer, sidst i Tømmerup, Holbæk amt, Morten Madsen G. (1864–1922) og Else Kirstine Thomsen (* 1867). M. blev student fra Odense 1911, cand.mag. i naturhistorie og geografi 1917, dr.phil. 1927, adjunkt ved Viborg katedralskole 1919. I 1923 kom M. til Nationalmuseet hvor han først arbejdede på etnografisk afdeling, men fra 1933 som inspektør ved afdelingen for Danmarks oldtid hvor han 1941 blev afdelingsleder. – Han blev medlem af Videnskabernes selskab 1957, sekretær for Det kgl. nordiske oldskriftselskab og redaktør af dets årbøger 1945–62. – Allerede som barn fik M. interesse for arkæologien, da hans far – og han selv som otteårig – fandt oldsager i Maglemeden ved Mullerup der senere skulle give navn til en af vore tidlige stenalderkulturer. Fundet blev fagmæssigt undersøgt umiddelbart efter opdagelsen, men som ung student foretog M. sammen med den senere polarforsker Lauge *Koch en geologisk/arkæologisk efterundersøgelse. Efter hans eget udsagn blev denne udgravning afgørende for hans beslutning om at hellige

sig arkæologien. Det blev Knud Rasmussen der åbnede vejen for ham da han i 1921 anmodede M. om at deltage i den 5. Thuleekspedition til arktisk Canada som arkæolog og kartograf. I de følgende 13 år blev de arktiske områder M.s arbejdsområde. Han gennemførte flere nye kortlægninger og topografisk/geomorfologiske beskrivelser (Report 5th Thule Expedition I, 2–3). Det var dog først og fremmest de eskimo-arkæologiske undersøgelser der optog ham. Straks efter ekspeditionens afslutning fremlagde han resultaterne i sit grundlæggende værk *Archaeology of the Central Eskimos* hvoraf 2. del blev hans disputats (*Report 5th Thule Expedition IV, 1–2* og supplement X, 1). – I sommeren 1929 og frem til 1934 fortsatte M. sine eskimo-arkæologiske undersøgelser på Grønland. De strakte sig fra Upernavik i nord til Sukkertoppen og Julianehåb i syd og dækkede også Angmagssalik-området på Østgrønland hvor han overvintrede 1931–32. Publikationerne fulgte i hastig takt med undersøgelserne, og den sidste rapport afsluttede med en samlet oversigt over Grønlands forhistorie fra ca. år 1000 e.v.t. til 1700-tallet. (Meddelelser om Grønland LXXIV, LXXVII, LXXIX, XCI:1, XCII, XCIII:2, CIV:9, CIX, CIX:2, CXVIII:1). Sit arktiske engagement afsluttede M. dog først i 1955 med undersøgelser ved Sermermiut. Resultaterne bekræftede yngre kollegers opdagelse af endnu ældre eskimokulturer på Grønland det første årtusind f.v.t. (Meddelelser om Grønland CLXI:3). Disse feltundersøgelser og forskningsarbejder gjorde M. anerkendt verden over som den videnskabelige eskimo-arkæologis grundlægger.

Efter sin ansættelse på Nationalmuseet helligede M. sig den danske arkæologi. Som embedsarbejder fik han ansvaret for stenalderens samlinger, og hans første opgave blev en omordning og nyopstilling af dem i forbindelse med indretningen af det nye Nationalmuseum. Fra hans tjenestetid skal yderligere nævnes to store organisatoriske opgaver som det faldt i hans lod at løse. Som administrator af den nye fredningslov af 1937 forestod han den systematiske berejsning og registrering af alle landets ca. 80 000 oldtidsminder, et arbejde der stod på i 20 år (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1957). Sideløbende med dette måtte M. under krigen og i årene derefter iværksætte en berejsning af alle landets moser for at redde hvad reddes kunne af oldsager der så dagens lys under den forcerede tørveskæring. Den daglige administration og disse omfattende opgaver forhindrede ikke M. i gennemførelsen af et omfattende forskningsprogram, centreret om Danmarks stenalderkulturer. Allerede 1934 forelå de første mindre stenalderstudier (Aarbøger 1934

og NMs Arbejdsmark 1934) efter hans ungdomsarbejder (Aarbog udg. af Historisk Samfund for Københavns Amt 1919). I de følgende år gennemførte han betydelige feltundersøgelser og udgravninger af gravpladser og bopladser fra ældre og yngre stenalder, altid i snævert samarbejde med naturvidenskabsmænd. Publikationerne, der fulgte hastigt efter afslutning af undersøgelserne, er karakteriseret af M.s dybtgående kendskab til materialet, nøgterne tolkninger og et effektivt samspil med naturvidenskaben, og satte dybtgående præg på dansk stenalderforskning.

I *Gudenaakulturen* (Aarbøger 1937) belyses for første gang den ældre stenalderkultur i Jylland med basis i et overvældende materiale, frembragt ved omfattende rekonstrueringer og udgravninger (Klosterlund, Vissinggård og Revelsmose). Den jyske Ertebøllekultur systematiseres i publikationen *Dyrholmen* (Videnskabernes Selskab, Ark.-Kunsthist. Skr. I, 1942) og omfattende udgravninger i den sjællandske Åmose publiceredes i *Stenalderbopladser i Aamosen* (Nordiske Fortidsminder III, 3, 1943) og blev grundlaget for efterfølgende arkæologiske mosegeologiske undersøgelser. Udgravninger ved Bromme nær Sorø førte til opdagelsen af en hidtil ukendt kulturgruppe som M. definerer i *En senglacial Boplads ved Bromme* (Aarbøger 1945) der bringer kendskabet til Danmarks bebyggelse helt tilbage til istidens afslutning. Sideløbende med disse studier over jæger/stenalderen gennemførte M. en række udgravninger af grave og bopladser fra bronze/stenalderen og fremlægger dem i en række publikationer der hver især belyser væsentlige sider også af denne tidsalders kulturforhold. De tidlige stenalderbønders gravskikke behandles i *En vestjydsk Megalitbygd* (Aarbøger 1936) og i publikationerne af bopladsudgravninger fra Bundsø på Als (sst. 1939), Havnelev på Stevns (sst. 1940) og Trelleborg ved Slagelse (Acta archaeologica XV, 1944) behandles væsentlige kronologiske og erhvervsmæssige problemer, og også spørgsmålet om forholdet mellem den sene jægerkultur og de tidlige stenalderbønder. De mange års studier af stenalderens kulturer afsluttede M. med en systematisk ordning af oldsagsmaterialet fra den ældre stenalder i I. bind af en serie om *Danske Oldsager*, 1948 som han selv havde planlagt og også redigerede. 1948 udkom også det første af M.s to gigantiske arkæologisk/topografiske arbejder, *Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse*, 1948 der 1959 blev fulgt op af en lignende studie over *Nordvestsjællands Oldtidsbebyggelse*. De er baseret på årelange registreringsarbejder og rekonstrueringer og giver et tværsnit af den bebyggelsehisto-

Mathiassen, Therkel

riske udvikling i hele oldtiden i de to landsdele. – M.s interesser spændte imidlertid langt ud over både arkæologi og naturvidenskab. De danske herregårde har han behandlet i flere værker, *Herregaarde og Godser i det 20. Aarhundrede*, 1931, *Herregaardene og Samfundet*, 1943, *Vore Herregaarde*, 1943, og da han som 70-årig forlod Nationalmuseet fortsatte han sit virke som redaktør af en ny udgave af Trap: Danmark, som han næsten nåede at fuldføre før sin død. – F.M. 2. 1924. R. 1948. R'. 1957. □Tegn. af Otto Christensen, 1942 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1928 151. – Kaj Birket-Smith og J. Troels-Smith i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1967–68, 1968 83–105. C. J. Becker i Årbøger for nord. oldkyndighed 1968, 1969 4–25. Helge Larsen sst. 26–31. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Poul Kjærum

Mathiassen, Torkil Frederik Loof, 1913–80, mejeridirektør. * 10.10.1913 i Hobro, † 5.9.1980, begr. i Brabrand. F: læge Vilhelm M. (1876–1952) og Karen Henriette Marie Tretow-Loof (1887–1967). ~ 17.8.1940 i Hobro med Tove Holst Beldring, * 22.5.1916 i Helsingborg, d. af Edle B., f. Nørrild (1891–1966).

Efter præliminæreksamen og landbrugsskoleophold blev M. agronom 1938 og s.d. knyttedes han til De danske mejeriforeningers fællesorganisation i Århus. 1946 blev han her kontorchef, 1954 underdirektør, og ved L. P. "Frederiksens død 1958 udnævntes han og P. Kock-Henriksen (* 10.7.1904) til direktører således at M. kom til at beklæde den centrale post som fællesorganisationens sekretær. I denne stilling fik han afgørende betydning for gennemførelsen af dansk mejeribrugs strukturrationalisering, og sammen med formændene Chr. Speggers (1959–72) og Ejv. Madsen (1972–80) har M. stræbt mod en effektivisering af erhvervet samtidig med at dettes gennem fællesorganisationen traditionelle udstrakte selvforvaltning i forhold til myndighederne, efter 1972 også EF-organerne, såvidt muligt opretholdtes og udbyggedes. Den reorganisation af fællesorganisationen der gennemførtes 1972 og som placerede mejerikontoret i et direkte og styrket forhold til de enkelte medlemmer skyldtes væsentligst M.s indsats i samarbejde med Chr. Speggers. M. var en afgørende skikkelse bag indførelsen af mejeribrugets hjemmemarkedsordning 1961, og han var senere en af hovedmændene bag reorganiseringen af Landbrugs afsætningsråd. M. er ligeledes nært knyttet til forslaget om at samle dansk mejeribrug i et landsdækkende selskab, en tanke der fremførtes i 1963, og han bidrog på afgørende vis i realisati-

onen af forslaget der 1970 resulterede i oprettelsen af Mejeriselskabet Danmark hvis udstrækning på daværende tidspunkt dog var begrænset til en række jyske mejerier og -selskaber. 1973 udnævntes M. ved Kock-Henriksens afgang til administrerende direktør i De danske mejeriers fællesorganisation. Han har i en periode hvor mejeribrug har kæmpet med store økonomiske og strukturelle problemer haft en stærk position som han har benyttet til i samarbejde med de medlemsvalgte ledere at opbyrde erhvervets klassiske struktur og udstikke retningslinierne for de kommende års udvikling. 1980 trak M., der i kraft af sin placering som mejeribrugets øverste administrator har beklædt en række poster i under- og sideordnede organer og virksomheder, sig tilbage. – R. 1961. R'. 1972.

Dansk mejeribrug, red. H. M. Jensen I, 1962 554–56. Andelsbl., 1973 789. Mælkeritid. s.å. 1108f. Jacob A. Buksti: Et enigt landbrug, 1974 113 250.

Claus Bjørn

Mathiesen, Egon, 1907–76, maler. * 25.11.1907 i Esbjerg, † 14.8.1976 på Bispebjerg hosp., Kbh., begr. Birkelunden. F: oldermand M. B. *M. (1874–1960) og Anna Marie Geert (1876–1948). ~ 6.5.1931 i Kbh. (b.v.) med maler Else Fischer-Hansen, * 29.4.1905 i Kbh., d. af kreaturhandler Holger Knud Hansen (1874–1931) og Anna Sofie Andrea Fischer (1874–1951).

M. påbegyndte sin skolegang i Esbjerg og blev som 18-årig student fra Vejle høje almenskole. Han indledte sin kunstneriske udvikling med det kunsthistoriske studium ved Kbh.s univ. og skrev til dette 1931 (til accessit) guldmedaljeafhandlingen *En Redegørelse for Renaissancens Ornamentik med særligt Hensyn til Antikens*. Han udarbejdede store dele heraf i Firenze hvor han dog sideløbende malede hvilket sidste hefter helt og udført i hans arbejde. Det blev hans åbenbare fortjeneste ved sin udvikling – på et fælles erfaringsgrundlag og i mange måder med de samme intentioner som hustruen, maleren Else Fischer-Hansen – successivt af redegøre for det abstrakte maleris gennembrud i Danmark fra en forenklet naturalisme over en personligt afklaret kubisme ind i farvens egen værdi i rytmens mosaik. „Farven lever med sin egen værdi, – maleriet er et selvstændigt sprog, dets udspiring er det indre øje. Mit motiv er det koloristiske“. Han følte sig selv stærkt i slægt med Vilhelm "Lundstrøm omend udefra hans tidlige billeder primært kunne give indtryk af beslægtethed med Harald "Gierring. Fra den koloristiske bevægelses samspil med den summariske tegning fremarbejdede M. i stigende grad farven som et abstrakt billedelement. Hans maleri føltes

mere og mere nonfigurativt, men altid som udtryk for et motiv, og han kunne fastholde at det var en oplevelse af virkeligheden, men ikke mere en gengivelse af den. Dets særkende blev hvad kritikken i 30'erne kunne kalde „en ugrumset friskhed i farven“ frem til det den i 50'erne og 60'erne betegnede som „altid inderligt klare farver, som musikkens“. – M. debuterede på Kunsternes efterårsudstilling 1932, var medlem af Grønningen 1944–59 og blev formand for Kunsternes efterårsudstilling 1966. Af større arbejder nævnes: Smedejernsmotiverne til Zoologisk have indgang, 1953, udsmykningen af vinterfoyeren i Tivolis koncertsal, 1956, byråds-salen i Varde rådhus, 1956, og forhallen i Sønderborg statsskole, 1968, børnebiblioteket i Sorgenfri, 1965, og motiver til væverierne i Aubusson i slutningen af 50'erne.

Ikke ved siden af, men som led i sit koloristiske maleri, tegnede og digtede M. en lang række børnebøger der vandt stor genklang over generations- og landegrænser. For disse modtog han bl.a. undervisningsministeriets billedbogpris 1954 og New York Herald Tribunes pris 1959. Af disse bøger skal nævnes *Fredrik med Bilen*, 1944, *Drengen i Grøften*, 1945, *Bugivugi og hans fire Sønner*, 1946, *Aben Osvald*, 1947, og *Mis med de blå øjne*, 1949. „Bøgerne ligner hans malerier derved, at de så at sige henvender sig til øjet før end tanken, taler gennem sanserne direkte til sindet“ (P. Lübecker). Og barnet blev ham det rigtige menneske i tiden, selvstændigt og interesseret, kunstnerisk og forhåbningsfuldt. Ville det dog blot forblive sig selv. – I en tid hvor det abstrakte maleri diskuteredes med lidenskab og ikke altid med elskværdighed, og hvor børnebogen, og dermed forholdet til barnet, var i stadig opbrud forenede M. et beskedent-filosofisk kunstnersind med den udadvendte kulturpersonligheds rolle. I kronikker, radioforedrag og artikler (ofte i *Nyt tidsskrift for kunstindustri*) samt i bøgerne *Maleriets Vej*, 1946 og *Bag om staffeliet*, 1962 viste M. med pædagogik og engagement sine synspunkter på de emner der stod ham særlig nær: kunsten og samfundet, kunsten og teknikken, kunsten og børnene (eller snarere børnene og kunsten), kunsten og de primitive kulturer og først og sidst: maleriets farve. Han så den moderne kunsts gennembrud ikke som rettet mod det gamle, men frem imod det nye, og at maleriets fornyelse meget naturligt skete i arbejdsdeling med fotografiets nye teknik, „de to slags øjne: det kunstneriske og det mekaniske“ – således at maleriet frigjort fra skildringens forpligtelse kunne videreføre fantasien efter det koloristiske lovmæssighed. Den havde ikke nødig at forstås, den skulle sanses. Som menneske i ti-

den følte M. sig naturligt hjemmehørende i kredsen omkring et radikalt-fremskridtstro, litterært-politisk engagement, og han havde uanset mellem- og efterkrigstidens dystre klima uafvendelig forhåbning til fremtiden – omvæltningens uforlignelige optimisme. Men han var mest beslægtet med Kjeld Abells åndstype: fuld af ynde og poesi i sit sind der gav både hans billeder og hans bøger klarhed og styrke, en dybde uden mystik og en fylde uden tunghed – fortryllet af den natur som manifesterne ikke rummede, og først og sidst i alt optaget af den rene farves både nære og uendelige verden. – M. fik Eckersberg-medaljen 1949. □Foto.

Interviews i Berl. tid. 20.11.1958 og 23.4.1961. Børne- og ungdomsbøger, red. Sv. Møller Kristensen & P. Ramløv, 1969. – E. M. 1907–76, Gentofte rådhus. Kat. med tekst af Preben Wilmann m.fl., 1977. – Papirer i Kgl. bibl.

Steen A. Cold

Mathiesen, Friedrich Jens, 1886–1976, botaniker, farmaceut. * 29.5.1886 i Svendborg (Nic.), † 29.7.1976 i Ordrup, begr. Hellerup kgd. F: skibsfører Erik M. (1858–1950) og Anna Theodora Lies (1861–1939). Ugift.

M. blev cand.pharm. 1910 og student året efter (privat dimitteret). 1918 blev han mag.scient. i botanik, og 1916 og 1921 udkom hans første botaniske arbejder, bearbejdelser af kodriver- og maskeblomstfamilien til hans lærer Eug. *Warmings stort anlagte udgivelse *The structure and biology of arctic flowering plants*. I andre af sine tidlige arbejder har han skrevet om laven. Meget tidligt kom M. ind på den gren af videnskaben som botanik har fælles med geologi, studiet af fortidens planteverden, som vandt hans store interesse. Allerede under studiet var han blevet assistent ved Farmaceutisk læreanstalt, efter eksamen blev han tillige assistent ved Mineralogisk (nu Geologisk) museum hvor han var ansat til 1925, og hvor han beholdt sit studieværelse og stadig brugte det til sin død som 90årig. 1927 blev han professor i farmakognosi ved Farmaceutisk læreanstalt, et embede han passede samvittighedsfuldt, med undervisningen og den tilknyttede forskning bl.a. med mange udførlige bidrag til den danske farmakopé. Men der blev tid til de fossile planter, efter afskeden 1956 blev det fuldtidsarbejde, og han fik sat et smukt punktum på et værk som tog sin begyndelse på Mineralogisk museum som følge af første verdenskrig. Udnyttelse af de jyske brunkulslejer fra tertiærtiden havde åbnet mulighed for let adgang til disse aflejringer, og M. undersøgte dem for planterester og aftryk af planter. 1922 fik han det Thottske legat for en prisopgave i Videnska-

Mathiesen, F. J.

bernes selskab om brunkullenes flora og 1965, -70 og -75 udkom hans store livsværk *Palaeobotanical investigations into some comorphytic macrofossils from the Neogene Tertiary lignites of central Jutland I–III*. 1971 blev han æresdoktor i farmaci. M.s beskrivelser er fremragende og dybtgående, hans store viden og evne til utraditionel tænkning har skabt værdifuld ny viden, men kunne formodentlig af og til lede ham på vildspor i bestemmelserne. M. var en original tænder og et morsomt menneske med en levende fremstillingsevne; han burde have haft mulighed for at leve af sin hovedinteresse som han levede for den. – R. 1935. DM. 1949. □Foto.

Mogens Wellendorf i Botanisk t. LXXI, 1977 259–61. B. Eske Koch i Dansk geologisk forens årsskr. 1977, 1978 41–45 (heri bibliografi). Anne Fox Maule og Arne Noc-Nygaard i Kbh.s univ. 1479–1979, red. Sv. Ellehøj XIII, 1979.

Anne Fox Maule

Mathiesen, Lars, 1769–1852, traktør. * 1769 i Magleby på Stevns, døbt 1.1.1770, † 29.3.1852 på Frbg., begr. sst. F: gårdmand, senere husmand Mathis Hansen (ca. 1730–1819, ~ 1° 1767 med Karen Nielsdatter, † 1768) og Kirsten Nielsdatter (ca. 1738–1810). ~ 1° 1.5.1801 i Kbh. (Garn.), med Inger Elisabeth Steenberg, * ca. 1772, † 10.6.1817 på Frbg. ~ 2° 11.11.1818 på Frbg. med Hanne Petrea Hansen, * 22.6.1792 i Kbh. (Frue), † 29.1.1871 på Frbg., d. af bud ved fødselsstiftelsen Peter Anthon H. (ca. 1767–1825) og Bolette Sophie Ipsen (1767–1819).

Efter at have tjent som karl i Magleby præstegård kom M. til Kbh., blev værtshusholder på Frbg., hvor han 31.3.1804 af slotsforvalter M. Voigt købte ejendommen Haabet i Allégade (nuv. nr. 7). Samtidig fik han 27.2. s.å. kgl. privilegium på at holde „Tracteur- og Værtshus“ samt „betjene Indvaanerne og andre med Logementer“. I ca. 50 år drev M. dette traktørsted der havde stor søgning såvel blandt det bredere publikum som i mere dannede kredse. Navnlig for studenterne var „Lars Mathiesen“ målet for deres større eller mindre sammenkomster, til hvilke der hentydes i sangen *Op I gæve Sønner fra C. Hostrups sangspil Genboerne*. M. havde en ejendommelig måde at være på; hans optræden var en blanding af jovialitet, humor og grovkornethed, og hans talemåder var ikke altid for høviske øren, men ingen tog ham dette ilde op. Han var godt lidt af alle, og i sine senere leveår var han nærmest betraget som Frbg. bys ukronede konge. Blandt hans litterære bekendtskaber var K. L. *Rahbek og Adam *Oehlen-schläger, hvilken sidste endda 1829 havde lejet sommerbolig i traktørstedets baghave. I dec.

1913 købtes M.s tidligere ejendom af restauratør Lorry *Feilberg og indgik som et led i forlystelsesstedet Etablissement Lorry.

□Tegn. af J. V. Gertner (Fr.borg), litograferet af I. W. Tegner, 1845, efter denne flere litografier og træsnit, bl.a. af H. P. Hansen, 1880, efter tegn. af K. Gamborg. Mal. (Kbh.s bymus.). Afbildet på tegn. af scene med studenter af K. Gamborg, 1877 (Fr.borg). Karikerende tegn. af C. Deichmann (Kgl. bibl.).

Fuldm. Petersen [J. Davidsen]: Gamle minder fra Frbg. og Vesterbro, 1866 81–85. J. Davidsen: Fra det gamle kongens Kbh. I, 1880 326–29; II, 1881 22–24 (ny udg. 1977). Kn. Bokkenheuser: Frederiksberg, 1912 139. Samme: Vejen går min tro over Vesterbro, 1913 107–10. Carl C. Christensen m.fl.: Frederiksberg, 1937 211–13. Adamine Gerber: Frbg. by med sideveje til porten, 1955.

*Carl C. Christensen**

Mathiesen, Mathias Bertel, 1874–1960, skræddermester, oldermænd. * 12.4.1874 i Varde, † 21.5. 1960 i Vejle, begr. sst. F: beværter og vognmand Ole Christian M. (1843–1914) og Nielsine Christine Nielsen (1852–1916). ~ 12.11. 1897 med musikpædagog Anna Marie Geert, * 3.5.1876 i Esbjerg, † 6.6.1948 i Sønderho, d. af muremester Peter Thomas G. (1836–79) og Maren Niedermann (1845–1921, ~ 2° 1884 med muremester Christian Thomsen). – Far til Egon *M.

M. voksede op i Varde hvor faderen havde en beskeden beværtning og tillige drev en lille vognmandsforretning. Efter læretiden i fødebyen blev M. 1892 svend og rejste til København, senere Tyskland. Han vendte hjem og arbejdede som svend i Esbjerg hvor han 1900 etablerede egen forretning der hurtigt nåede en betydelig størrelse. Da M. 1908 flyttede til Vejle havde han ni svende. Også her blev hans forretning af betragtelig størrelse – han drev den selv indtil han blev 82 år. Forretningen tillod ham at varetage et stort antal tillidshverv, både fagligt og politisk og såvel lokalt som på landsplan. Det faglige arbejde begyndte da han 1909 oprettede skrædderlauget i Vejle hvis formand han var fra starten til 1939. M. var fra 1911 hovedbestyrelsesmedlem i og 1933–55 oldermænd for Provinsskrædderlauget. Fra denne post rykkede han ind i centrale arbejdsgiverorganisationer: 1921–46 i hovedbestyrelsen for Fællesrepræsentationen for dansk håndværk og industri hvorfra han ved organisationens omdannelse i 1946 fortsatte i Håndværksrådet til 1951. I perioder var han tillige en af håndværkets stærke mænd i repræsentantskaberne for arbejdsgiverforeningen og Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring ligesom han også var i forretningsudvalget for Beklædningsindustriens

sammenslutning. Lokalt var han med i ledelsen af Vejle håndværkerforening fra 1915 (formand 1935–38), stifter af Odd Fellow-logen, af grundejerforeningen m.m. M. var medlem af byrådet, valgt af de konservative, 1925–43 heraf de sidste ti år som viceborgmester og var 1930–36 formand for den konservative vælgerforening. M. stod politisk for en stærkt konservativ linie og det samme var tilfældet i arbejdsgiverorganisationerne, undertiden kunne det svække hans ellers stærke position som han opbyggede med en meget flittig arbejdsindsats. Uden for den offentlige scene var han elskværdig og åben også over for modstandere. M. var Danmarksformand i fri gymnastik 1892. En datter er stadsbibliotekar i Søllerød Annalise Børresen (*1915), der har været stærkt engageret i en modernisering af det lokalhistoriske arbejde og selv med stort held siden 1964 har redigeret skrifterne fra Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune. – R. 1938. □Foto.

Barndomserindr. i Ekstrabl. 4.9.1944 og Vardensersamfundet X, 1952 april 11–13. – Skrædderlauget, 1955 aug.nr. Vejle amts folkebl. 23.5.1960. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl

Mathiesen, Mathies Cornelius, 1853–1915, journalist. * 11.11.1853 i Vråby på Rømø, † 17.2.1915 i Haderslev, begr. sst. F: styrmand, høker, lærer Cornelius M. (1820–68) og Anna Clausen (1823–1906). ~ 2.4.1887 i Skrave med Karen Andresen, * 31.1.1862 på Brunsgård, Skrave sg., † 6.10.1934 i Haderslev, d. af gårdejer Jep A. (1804–69, ~ 1° 1833 med Lene Marie Bruun, 1813–54) og Mette Marie Clausen (1833–1905, ~ 2° 1871 med gårdejer Iver Brink Eliassen, 1832–1910).

M. uddannedes på Tønder seminarium og blev, efter en kort tid som privatlærer i Ballum, 1875 knyttet til den danske realskole i Haderslev. Da myndighederne 1881 lukkede skolen overtog M. stillingen som redaktionssekretær ved Dannevirke-Freja i Haderslev hvor han som stråmand for redaktør J. J. Bjørnshauge fik to månedlange fængselsophold. Efter Bjørnshauges død 1891 blev M. bladets redaktør. Dannevirke-Freja var da inde i en tilbagegang som den meget konservativt indstillede M. ikke formåede at standse. Dertil kom vanskeligheder med bladets ejer, dyrlæge J. H. Bjørnshauge som stadig greb ind i bladets ledelse og samtidig af økonomiske grunde bød bladets medarbejdere meget ringe kår. Da Bjørnshauge 1899 ønskede at danskerne skulle bøje af for det Köllerske tvangsgregimente, og M. i dec. s.å. nægtede at optage en artikel af Bjørnshauge hvori denne frarådede skolebesøg i

Danmark og anbefalede en tysk landbrugsskole i Åbenrå fik han sin afsked. Umiddelbart derefter knyttedes han til Modersmaalet som redaktør. Han beholdt dog kun denne stilling til 1904 da han måtte træde tilbage på grund af tiltagende tunghørhed. Han vedblev at være redaktør af Modersmaalets søndagsblad, men hans hovedarbejde blev nu sekretærarbejdet ved det 1902 oprettede Jernfond. 1 aug. 1914 fængsledes han til trods for at han allerede var en dødsmerket mand. □Mindesten på graven, rejst af Dannevirke og Modersmaalet.

P. Eliassen i Håbets mænd, ved H. Lausten Thomsen og Nic. Svendsen, Flensb. 1923 185–90. Bladet Dannevirke 1838–1938, 1938. A. Svensson: Red. J. Jessen I–III, 1955–60. To ungdomsvener. H. P. Hanssen, H. V. Clausen, 1962. – Sønderjydske kvinder under fremmedherredømmet, red. Hanne Jensen m.fl. II, 1931 73–76 (om Karen Mathiesen).

Lorenz Rerup (Hans Lund)

Mathilde, se **Mechtilde**.

Mathisen, Leo (døbt Mathiassen, Hans Leo), 1906–69, pianist, komponist. * 10.10.1906 på Frbg., † 16.12.1969 i Ballerup, begr. Gentofte (Mariebjerg). F: prokurist Carl Andreas Mathiassen og Anna Marie Petersen. ~ 2.1.1929 på Frbg. (b.v.) med Isabella Malmstrøm, * 23.3.1905 i Sverige.

M. begyndte at spille klaver som dreng. Ved siden af et borgerligt erhverv som disponent i Gravengaards Musikforretning, et yndet mødested for tidens københavnske dansemusikere, spillede han fra 1922–23 i en amatørkvintet. 1924 blev denne som det første danske jazzensemble radiotransmitteret. 1927 indspillede M. sin første grammofonplade som akkompagnatør for sangeren Victor Cornelius i *The More We Are Together*. Samme år forlod han definitivt handelslivet efter et tilbud fra Kai Ewans om at fungere som pausepianist for hans orkester i Arena. I efteråret 1927 dannede M. sammen med violinisten Otto Lington og trommeslageren Anker Skjoldborg ensemblet *We Three* i natklubben Adlon. 1928–31 spillede M. i Tyskland og Sverige med Max Lefkos orkester. Efter en kort periode hos Kaj Julian var han 1932–36 medlem af Erik Tuxens orkester hvori han havde lejlighed til at opdyrke sine rige evner som arrangerer bl.a. i to indspilninger 1936 med gæstesolisten, den amerikanske saxofonist Benny Carter: *Memphis Blues* og *Bugle Call Rag*. 1935 fik M. kompositionen *Anytime* udgivet i USA. 1938 blev den indspillet med titlen *Is This To Be My Souvenir* sammen med en anden af hans melodi-

er: *A Wee Bit Of Swing* af en række førende amerikanske musikere samlet af den danske jazzkritiker Timme Rosenkrantz. Efter Tuxen-orkestrets opløsning havde M. egne ensembler til 1951. Efter to års solistopræden trak han sig i foråret 1953 pga. sygdom ud af musiklivet.

1940 deltog M. i en række bemærkelsesværdige gramfonindspilninger der manifesterede en jazzopfattelse som ikke mindst via ham kom til at præge besættelsestiden, der ikke uden grund siden er blevet kaldt „den gyldne swingtid“. På fire sider var den amerikanske trompetist og sangerinde Valaida Snow solist i bl.a. den første indspilning af M.s populære melodi *Take It Easy*. På otte andre indspilninger var den norske sanger Cecil Aagaard solist, og de byder på noget af det fineste klaverspil fra M.s side på plade. Alle som har hørt „Leo the Lion“ i virkeligheden er enige om at gramfonplader kun giver en afglans af hans klaverspils rige improvisatoriske og rytmiske kvaliteter. Han følte sig tydeligvis presset af atmosfæren i gramfonstudiet. Som hans kollega Børge „Roger Henriksen har udtrykt det „var den samlede syns- og lydoplevelse af Leo noget, som er en gramfonisk nægtet at gengive“. Man skulle opleve ham „live“ på den københavnske restaurant München eller i Tivolis Glassal hvor han skabte sig et trofast publikum af såvel tidens swingpjtatter som af mere seriøst jazzinteresserede. I hans orkester samledes nogle af tidens betydeligste danske musikere som trompetisten og sangeren Erik Parker og tenorsaxofonisten Henry Hagemann. Blandt M.s betydeligste plader fra besættelsesårene er *Anita* som er mere end på højde med hans forbillede Fats Wallers originale version, samt hans egne *Take It Easy*, *To Be Or Not* og *Long Shadows*. Sidstnævnte med elleve mands studieorkester er et fint eksempel på M.s suveræne arrangørevner ikke blot i dansk, men europæisk sammenhæng. Ikke uden grund gav Timme Rosenkrantz ham tilnavnet den danske Benny Carter, og denne selv udtalte så sent som i 1980 sin udelte beundring for M. både som pianist og arrangør. En række indspilninger med hans såkaldte ønskeorkester på tolv musici står stærkt i hans pladeproduktion sammen med big band-indspilningerne af Billy Strayhorns *Take The A-Train* og hans egen Eps. Foruden at være en stor musikalsk begavelse var M. en strålende entertainer med en ofte surrealistisk humor integreret i den kunstneriske enhed og uden sidestykke i dansk jazz eller underholdning i det hele taget. □ Foto.

Birger Jørgensen: L. M., 1962 = Danske jazzprofiler.

Birger Jørgensen

Matras, Christian, *1900, filolog, forfatter. *7.12.1900 på Vidareidi, Færøerne. F: købmand Joen Michael M. (1866–1937) og Anna Elisabeth Poulsen (1868–1943). ~24.12.1929 i Klaksvik med Marianna Lützen, *9.8.1906 i Miðvágur, d. af købmand Andreas Christian L. (1875–1941) og Hanna Jolina Niclasen (1884–1956).

M. blev student 1920 fra Sorø, mag.art. 1928 og dr.phil. 1933 på afhandlingen *Stednavne paa de færøske Norduroyar*. Han blev lektor i færøsk ved Kbh.s univ. 1936, ekstraordinær docent 1942, ekstraordinær professor 1952 og med orlov 1965–66 professor i færøsk sprog og kultur ved Frøðskaparsetur Føroya (Academia Færoense) 1965–71. Han redigerede tidsskriftet *Vardin* 1931–36 og 1973–74, var formand for Føroyingafelag 1936–42 og redaktør af årbogen *Utiseti* 1945–52. 1936–65 var han sekretær for Samfund for udgivelse af gammel nordisk litteratur, og fra 1945 har han forestået udgivelsen af skriftserien *Færoensia*. Som videnskabsmand, digter og oversætter har M. betydet meget for færøsk sprog og litteratur. Af hans videnskabelige arbejder må foruden doktordisputatsen særlig fremhæves de diplomatariske udgaver: *Svabos færøske visehaandskrifter*, 1937–39, *Svabos glossar til færøske visehaandskrifter*, 1943, *J. H. Schrøters optegnelser af Sjúrdarkvæði*, 1951–53, *J. C. Svabos Dictionarium færoense I–II*, 1966–70, og ligeledes afhandlingerne i *Frøðskaparrit III–VII*, 1954–58, om keltiske låneord i færøsk. 1941 påbegyndte han udgaven af *Føroya kvæði. Corpus carminum færoensium* som senere blev overtaget af magister N. Djuhuus. For færøske læsere har han bl.a. udgivet *Føroysk-donsk orðabók* (sammen med M. A. Jacobsen), 1927–28 (2. forøgede udg. 1961) *Føroysk bókmentasøga*, 1935, *Nøkur mentafólk*, 1973 og *Evangelium Sankta Matteusar I–II*, 1973. M., som med rette anses som øernes mest nationale digter, har siden 1926 udgivet flere digtsamlinger som 1975 udkom i samlet udgave med titlen *Leikur og loynd*, indeholdende såvel originale som oversatte digte. Blandt de sidste er der flere af Kingo, R. Burns og William *Heinesen som alle er udkommet i særudgaver. 1978 udkom endnu en digtsamling, *Úr sjón og urmínni*. Sin største indsats for færøsk sprogøgt har han ydet i sine mange oversættelser af fremmedsproglig prosa. Allerede 1922 udkom hans oversættelse af Jonathan Swifts *Gulliver's Travels to Lilliput* (2. ændrede udg. 1951, 3. udg. 1974), og i mange år oversatte han populærvidenskabelige artikler til den færøske almanak som 1898–1977 blev udgivet af Kbh.s univ. I sit otium har han med stor flid og sandt mesterskab oversat *Blæsende Gry* og *Himlen smiler* af William Heinesen, *Barbara*,

Nordiske Kronikker og *Det dyrebare liv* af Jørgen-Frantz Jacobsen, Albert Camus' *La peste* og Voltaires *Candide*.

M. blev æresmedlem af Gustav Adolfs akademi 1954, af Visindafélag Íslands 1959, medlem af Kungl. humanistiska vetenskaps-samfundet i Uppsala 1957, af Det norske Videnskaps-akademi i Oslo 1964; æresmedlem af Hið íslenska bókmentafélag 1965 og Irish Folklore Commission 1967. Han har modtaget Bókmentaheidursløn M. A. Jacobsens 1965 og 1980 og blev udnævnt til æresborger i sin fødebygd Viðareidi og æresmedlem af Rithovundafélagið 1980. Fra stiftelsen F.V.S. i Hamburg har han fået tildelt Ossian-prisen 1981. – R. 1952. R.¹ 1959. □Mal. af Hans Hansen, 1966. Buste af Fridtjof Joensen, 1975. Foto.

Bibliografi i Fróðskaparrit XVIII, Tórshavn 1970 386–91. Annfinnur Niclasen: En C. M. bibliografi 1917–75, udg. Danm.s biblioteksskole, 1976. C. M. Ritskrá i úrvali, ved Ulf Zachariassen, Tórshavn 1980 (bibliografi i udvalg). – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1933 133. C. M. i Danske hjem ved århundredskiftet, red. Tove Clemmensen IV, 1953 114–26. – Rikard Long i Varðin XIII, Tórshavn 1933 113–24. William Heinesen sst. XXVIII, 1950 171–76. Karsten Hoydal sst. XLI, 1971–72 4–26. Anne-Kari Skarðhamar sst. XLVI, 1979 229–32. Jóhan Hendrik W. Poulsen sst. XLVII, 1980 143–50. Steinbjørn B. Jacobsen sst. 151–55. Ole Jacobsen i Færoerne II, 1958 110f. Otmar Werner i Orbis XIII, Louvain 1964 481–544: sst. XIV, 1965 75–87. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

John Davidsen (Marius Kristensen)

Matras, Daniel, 1598–1689, sprog lærer. * 3.7. 1598 i Vendôme i Frankrig, † 19.1.1689 i Fredericia, begr. sst. (Trin.). F: ukendte. ~ ca. 1628 (og endnu 1649) med Salome Matras.

M. stammer tilsyneladende fra en protestantisk familie i Frankrig, en slægtning stod 1623 i tjeneste hos den reformerte kirkes centrale skikkelse Philippe de Mornay. Selv om intet sikkert vides om M.s virksomhed før Christian IV 9.7.1623 gav ham bestallingsbrev på embedet som lærer i fransk og italiensk ved det nyoprettede adelige akademi i Sorø, er der dog gode grunde til at antage at M. allerede inden da har virket som lærer eller hovmester for adelig ungdom og derved er kommet i kontakt med repræsentanter for den danske adel. 1623 opholdt M. sig i Italien, og han tiltrådte derfor først stillingen i Sorø 1.4.1624. Fra M. kom til Danmark som 25-årig, og til han døde som 90-årig var hele hans virksomhed knyttet til Danmark. Han virkede ved akademiet i Sorø, indtil det ophørte omkring 1665. M. er den første offentligt ansatte lærer i fransk og italiensk i Danmark, og såvel hans pædagogiske som hans litterære virksom-

hed er snævert knyttet til rollen som formidler af fransk og italiensk sprog og kultur til unge danske adelsmænd. Uden denne dannelse ville de ude i Europa fremstå som barbarer, og de ville være dårligt kvalificerede til deres senere arbejde i statstjenesten. Undervisningen skulle finde sted fire gange om dagen, og derudover var M. forpligtet til at spise sammen med sine elever „for bedre øffuelse skyld“. M. var den praktiske sprog mester der i rang stod under de lærere professorer og i løn langt under fægtemesteren og berideren. Undervisningen, hvor fransk klart dominerede over italiensk, var ikke blot konversationsøvelser, også en af tidens mest yndede historiske og politiske bøger, Philippe de Comines' *Mémoires*, er blevet gennemgået.

M.s forfatterskab består af italienske og franske grammatikker, ordbøger og ordsprogssamlinger. Da flere af eleverne var tysksprogede, optræder både dansk og tysk som støttesprog (i den første grammatik latin). Både ordbogen *Le petit dictionnaire françois-danois*, 1628 og glosebogen *Nomenclature françoise, allemande, italianne et danoise* (1631), 1643 er inddelt i betydningsgrupper og giver dermed et interessant overblik over tidens ordforråd inden for et bestemt emneområde. I sin første bog *Compendium gallicæ et italicæ grammaticæ*, 1625 henviser M. ved slutningen af det franske afsnit de læsere, der vil vide mere, til en grammatik af den samtidige strasbourgske sprog mester Daniel Martin, af hvem M. tydeligt er påvirket. Blivende værdi har M.s ordsprogssamling *Proverbes, sentences et mots dorez*, 1633 der består af franske, danske, italienske og tyske ordsprog i parallelopstilling, og som er den første danske ordsprogssamling ordnet i emnerubrikker. Denne samling giver for en række genuine danske talemåders vedkommende det ældste belæg. *Aureæ sententiæ*, 1656 har formodentlig også rummet ordsprog og sentenser, men den er – ligesom flere udgaver af M.s øvrige bøger – gået tabt. – M. er sprog læreren der samler og bearbejder et materiale til brug for sin undervisning. Set i et europæisk perspektiv er han kun én af mange samtidige sprog mestre, men i en dansk sammenhæng er han pioner. – Den Iosias Matras som vikarierede for ham i Sorø fra 1.9. 1623 til 1.4.1624 er vistnok hans bror, og fra Iosias M.s sandsynlige søn købmand i Nakskov Albert M. († 1682) nedstammer både den færøske og i alt fald en gren af den tyske slægt Matras.

Danm.s gamle ordsprog, udg. Iver Kjær og John Kousgård Sørensen V, 1981. – Eug. og Em. Haag: La France protestante VII, Paris 1857 327f. Sorø. Klosteret, skolen, akademiet I, 1923–24. Chr. Matras i Uteseti V, 1950 78–99.

Iver Kjær

Mattat, Carl

Mattat (Mathat), Carl (Charles) Louis Franciscus, 1791–1852, handskefabrikant. * 12.1.1791 i Grenoble, † 2.5.1852 i Kbh., begr. i Randers. F: handskemager Charles M. og Louise Allier. ~ Charlotte Louise Klæstrup, * 21.7.1785, † 3.8.1831 i Randers, d. af sognepræst i Øster og Vester Alling Søren Christensen K. (1743–98) og Lene Margrethe Bay (1748–1821).

I 16- og 1700tallet var Randers hovedsædet for tilvirkningen af handsker i Danmark. Produktionen aftog imidlertid efterhånden, og på trods af støtteforanstaltninger fra det offentlige og fra Det kongelige danske landhusholdningsselskab syntes det længe umuligt påny at bringe den på fode. Hvad myndigheder og selskab ikke formåede formåede imidlertid købmand O. C. Kellermann der omkring 1800 havde anlagt et garveri og en handskefabrik i sin ejendom Garvergården på hjørnet af Søndergade og havnen. Kellermann var klar over at man måtte „genopdage“ den proces til blødgøring af skindene som før havde givet Randershandskerne ry, og med det formål rejste han i 1810 til Paris, hvor han kom i kontakt med M. og fik denne med til Danmark. M. var handskemager, men satte sig hurtigt ind i garveriprocesserne, og da Kellermann 1819 forlod landet overtog han virksomhederne. Foruden de barkgarvede skind til handskerne kom han også ind på hvidgarvning og udviklede på dette område en betydelig produktion hvoraf meget blev eksporteret, særlig til England. Randers blev atter hovedbyen for danske handsker. Mange kvinder, også fra bedrestillede lag, blev beskæftiget på Vestergrave hvor syningen foregik, og en særlig skole til uddannelse i handskesyning for fattige piger blev oprettet. Desuden havde han systuer i Ålborg og Århus; men den største havde han i Christiansfeld hvor han til tider beskæftigede op til 60 personer, og hvor han desuden havde ud salg. 1848 overdrog han fabrikken til sine to sønner Carl Christian M. (1818–86) og Joseph Prosper M. (1823–1903). Senere blev den overtaget af C. C. M.s søn, men 1893 afhændede familien virksomheden der endnu eksisterer under navnet Randers Handskefabrik.

O. J. Rawert: Kongeriget Danm.s industrielle forhold, 1850. Ad. Bauer: Jyske håndværkere og fabrikanter, 1893 47–56.

Finn H. Lauridsen

Matthesius, Henrik, † 1681, højesteretsassessor. † 23.8.1681. Forældre ukendte. ~ 16.3.1666 med Anna Sophie Ernst, * 28.11.1642 i Sorø, † 9.2.1676 i Kbh., begr. i Frue k., d. af professor Henrik *E. (1603–65) og Sophie Faber (1623–94).

M., der var tyskfødt, rejste 1649–53 udenlands med rigsmarsk Anders Billes børn. Sept. 1653-nov. 1655 var han præceptor for prins Christian (V), men fik sin afsked da rådet ønskede en dansk i denne stilling. Han gik nu som kgl. resident til Danzig, men indtrådte nov. 1658 på ny som prinsens lærer. Efter statsomvæltningen blev han jan. 1661 medlem af statskollegiet og højesteret, fulgte 1662–63 prinsen på hans udenlandsfærd og var 1676 medlem af den kommission som dømte *Griffenfeld, og af det udvalg som skulle prøve Vitus *Berings manuskript til den danske kongekrone.

Pers.hist. t.2.r.III, 1888 273. – C. Bruun: Gunde Rosenkrantz, 1885 62. A. D. Jørgensen: Peder Schumacher Griffenfeld I, 1893 240 479. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I, 1946 304 345.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Matthiasen, Heinrich August Martin, 1883–1954, forlagsboghandler. * 19.2.1833 i Kbh. (Helligånds), † 8.6.1954 på Diakonissestift., urne på Mariebjerg kgd. F: arbejdsmand, fyrbøder Peder Mathiesen (1843–97) og Maren Kirstine (Stine) Jensen (1845–1921). ~ 30.8.1912 med Dagmar Anne-Christine Knudsen, * 26.1.1893 i Gentofte, † 10.6.1981 i Kbh., d. af barber Jacob Sofus Elias Botilius K. (1852–96) og Caroline Charlotte Sofie Jensen (* 1852). – Far til Niels *M.

Efter skoletiden var M. en tid i gravørlære. Han forlod dog håndværket til fordel for manufakturhandelen hos det store en gros firma Hvalsøe & Erlandsen hvor han derefter var i 11 år. Men M. ville gerne videre, være selvstændig, og han fandt da på ved siden af arbejdet hos H. & E. at skabe sig en lille ekstrafortjeneste ved at trykke visitkort. Først klarede han sig med et af de små kendte gummitrykkerier; men da resultatet var dårligt gav han sig til med sit udmærkede tegnetalent at „brodere“ røde kruseduller omkring bogstaverne hvorefter kortene kunne sælges som „kalligraferede“. Senere erhvervede M. sig en såkaldt „fluesmækker“, og forretningen gik nu godt fremad, ikke mindst da salget blev kombineret med gratis Schwarzwaldere som han havde købt for få øre pr. stk. og som viste sig at være af en fortrinlig kvalitet. I sommermånederne hvor folk ikke købte visitkort foranstaltede M. selskabsrejser pr. dampskib til Kullen. Selve rejsen kostede ikke noget; men deltagerne var forpligtet til at købe 25 postkort à 10 øre med motiver fra Kullen. Disse rejser blev uhyre populære, og endnu mange år efter kunne M. få henvendelser med opfordringer til at genoptage dem. M. var oprindeligt højremand, og meget ung blev han indvalgt i bestyrelsen for Højres arbejder- og vælgerforenings 4. kreds i Køben-

havn. I bestyrelsen traf han antikvarboghandler J. P. Madsen-Lind der ofte fra forlagene opkøbte restpartier af bøger som han derefter havde på lager. For at få gang i omsætningen fik han lov til at lægge reklametryksager ind i M.s pakker med kort og ure. Det viste sig at være en strålende idé, og i løbet af meget kort tid blev restpartierne udsolgt. M. blev klar over at han hvis det hele skulle blive til mere selv måtte gå ind i spillet og producere bøgerne. Det var således Madsen-Lind der var igangsætter da M. 30.10.1908 ved en annonce i ugebladet Hjemmet bragte Kunstforlaget „Danmark“ frem for offentligheden. Forlaget tilbød St. St. Blichers udvalgte noveller, Harriet Beecher Stowes Onkel Toms Hytte og Fritz Reuters Landmandsliv gratis mod køb af en serie postkort, 10 stk. til 3. kr. Denne annonce blev et mønster for alle M.s senere og i øvrigt for andre foretagender af tilsvarende karakter som efterhånden dukkede op. De var formet i et sprog alle forstod. De havde blikfang, var underholdende, og de solgte – ofte i kombination med lette præmiekonkurrencer – kolosalt.

En karakteristisk ting for M. var det at han nok kom med underholdning, men altid formidlet af seriøse forfattere. Han udgav Palle "Rosenkrantz, M. "Andersen Nexø (Pelle Erobreren), B. S. "Ingemann, Carit Etlar (Carl "Brosbøll), Saxo, F. Marryat, J. Verne, Goethe osv. osv. En særstilling i de tidlige udgivelser indtog *Litteraturens Mesterværker*, 30 bind af den fornemste verdenslitteratur, sammensat og for hvert binds vedkommende indledt af Otto Borchsenius. Flere lignende serier udsendtes i årenes løb. Under første verdenskrig påbegyndtes *Store nordiske Konversationsleksikon* under redaktion af censor P. A. Rosenberg, der var konsulent på forlaget. Det blev til 55 000 eksemplarer i 26 bind der for første gang præsenterede et populært opslagsværk for det danske publikum. Rosenberg redigerede også værket *Verdenskrigen i Tekst og Billeder* der fik både bidrag og billeder fra begge krigens allierede. Under anden verdenskrig startedes et nyt leksikon, *Nordisk Konversationsleksikon* på 14 bind under redaktion af leksikografen, cand. mag. Harald W. Møller. Et enkelt af sine værker, *Danmarks nationale Skatte* der skulle præsentrere særlig værdifulde ting fra museerne, kom M. galt af sted med. Det blev en eklatant fiasko, og kun 1. bind, om Thorvaldsens museum så dagens lys. – Som mange andre forlæggere gennem tiderne havde M. en idé om at skabe et godt ugeblad. Han begyndte i 1910 med *Dansk Familieblad* hvor han egentlig havde tænkt sig ved den direkte kontakt med køberne at kunne skære ned i sit annoncebudget. Men

bladet gik ikke, og det blev så solgt til Aftenbladet der en årrække fik en god forretning på det. Senere forsøgte han sig med det gamle *Illustreret Tidende*, med *Verden og Vi* og med et nyt eget *Land og By* – alt dog med samme vanheld som med det første.

M.s utraditionelle forretningsmetoder: annoncerne, konkurrencerne og det direkte salg uden om boghandlerne bragte ham naturligvis i modsætningsforhold til disse og til de øvrige forlag. Konkurrencen var så følelig, at der en tid gik rygter om, at selveste Gyldendal ville forsøge sig med noget lignende: handel hos Magasin du Nord, i brugerne og ved en rationel kolportage. Det blev der dog ikke noget ud af – dengang, og det blev der heller ikke af et forsøg på at skabe en nærmere kontakt med M., enten ved at ansætte ham eller ved at etablere en eller anden form for samarbejde. Forlag og boghandlerorganisationer søgte ved flere lejligheder at stoppe M; men længere end til et par politiundersøgelser og nogle domme for overtrædelse af lotteri- og tilgiftloven kom det dog aldrig. I hele sin levetid var M. eneindehaver af forlaget. Året efter hans død blev det gjort til aktieselskab. I slutningen af 1950'erne forlod sønnen Niels M., den senere kulturminister, og hustruen Dagmar dog det gamle foretagende der imidlertid endnu eksisterer, nu som anpartsselskab. Sin specielle karakter har det mistet; det var nøje knyttet til M.s blanding af renæssancemenneske og dansk jævnhed. □Foto.

Andr. Dolleris: Dan.m.s boghandlere 1906–18, 1919 247. [Niels Matthiasen:] En rydningsmand, 1948, Nationaltidende. 9.6.1954.

Finn H. Lauridsen

Matthiasen, Niels Peter Jacob, 1924–80, kulturminister. * 21.7.1924 i Kbh. (Stefans), † 16.2.1980 på hotel Horse Guard i London, begr. Vestre kgd., Kbh. Adoptivf: forlagsboghandler Heinrich "M. (1883–1954) og Dagmar Knudsen (1893–1981). Ugift.

M. voksede op i et forlæggerhjem med sans for festivitas, og begge forældre var aktive socialdemokrater. Mange forfattere og andre kunstnere, ikke mindst scenens folk, lærte M. at kende fra sin tidlige barndom og hertil politikere med Th. "Stauning og F. J. "Borgbjerg i spidsen, senere kom også H. C. "Hansen til at høre til vennekredsen på forlaget „Danmark“ som M.s far havde grundlagt og som bl.a. udgav Martin Andersen Nexø's store værker. Der er ingen tvivl om at de tre ting der kendetegnede M. livet igennem, hans politisk faste ståsted, hans lidenskabelige kærlighed til kunst, med litteratur, teater og musik i første række, og hans festlige omgangs-

form med mennesker, med kunstnere og politikere som kernen i en stor vennekreds, var en arv fra barndomshjemmet.

Den uregelmæssige livsførelse fra barndommen hvor forældrene lagde vægt på at have ham med til selskaber, i teatret og ved kunstner-stambordet på hotel Hafnia gavnede ikke skolegangen på Skt. Jørgens gymnasium hvor målet var en studentereksamen, men hvor årskaraktererne (og rektor) tilsagde ham at standse efter bestået melleskoleeksamen 1939. Han tog fat på faderens forlag, gennemgik uddannelsen i de forskellige afdelinger og virkede her indtil 1957, efter faderens død som leder. I disse år dannedes hans politiske og samfundsmæssige bevidsthed. Den tyske besættelse af landet gjorde sit dertil, som 18-årig var han med i modstandsbevægelsen og var med til at skabe „Frihedskampens veteraner“. Regeringens samarbejdspolitik skrev han i de illegale blade voldsomt imod, men under socialdemokraternes opgør med kommunisterne efter krigen fandt han uden vaklen sin plads på den af Hans "Hedtoft og H. C. Hansen tegnede linie. Hans politiske markering og administrative evner blev åbenbare da han 1950 var medstifter af og sekretær for „Atlantsammenslutningen“, og i 1957, da der efter fireårsperiodens udløb skulle være folketingsvalg, overdrog H. C. Hansen ham at tilrettelægge valgkampen for socialdemokratiet. Uden at det mandatmæssigt blev nogen succes for partiet var M.s indsats dog sådan at ledelsen gjorde ham til sekretær i Socialdemokratisk forbund, og i 1961 valgtes han til partisekretær. Som sådan tilførte han partiorganisationen nyt liv og indførte moderne metoder i agitation og publicity, var uhyre flittig som rejsende for partiet og blev kendt og bemærket i en større offentlighed. Hans høje skikkelse og smukke regelmæssige ansigtstræk, hans vennesele væsen, slagfærdighed og åbenbare glæde ved den ydre repræsentation og hans læggen vægt på at være velklædt ved enhver lejlighed gav ham et image der nok gjorde ham til et yndet objekt for bladtegnere og satirikere, men samtidig skabte respekt om hans energi og arbejdsformåen. 1960 blev han valgt til folketinget (Gentofte-kredsen, fra 1964 Gladsaxe-Amager-kredsen, fra 1966 Amager-kredsen) og var medlem til sin død med undtagelse af perioderne 1973–75 og 1977–78 hvor han ikke opnåede valg.

I perioden som partisekretær der varede til 1970 foldede M.s evner og interesser sig ud både inden for det informative, det organisatoriske og det kulturelle. Han fik ledende poster inden for Den socialdemokratiske presse, blev medlem af LO's forretningsudvalg og formand for Arbejdernes informationscentral. M. var i disse egen-

skaber den ledende i debatten om partiets nye, mere demokratiske struktur. Karakteristiske var hans ord på kongressen 1969: „Den måde, et politisk parti træffer sine beslutninger på i fremtiden, kan blive noget nær lige så vigtigt for at opnå vælgernes tillid som selve partiets program.“ 1963 blev han en meget aktiv formand for Det kgl. teaters tilsynsråd, og han blev formand for socialdemokratiets kulturudvalg 1969. Og på endnu et felt markerede han sig som politiker i disse år, nemlig i udenrigspolitikken. Han var formand for det udenrigspolitiske nævn 1966–68 og havde forskellige internationale poster, var bl.a. medlem af Socialistisk Internationales bureau (1977 fik han tilbudt det ministerium uden portefølje som i realiteten var oprettet som en vice-udenrigsministerpost, men afslog). Politisk og kulturelt var han således vel udrustet da han 1971 blev udnævnt til minister for kulturelle anliggender i ministeriet J. O. Krag og fortsatte som sådan i de skiftende ministerier Anker Jørgensen fra 1972 indtil sin død, kun afbrudt af venstre-regeringens periode dec. 1973 til febr. 1975. I dette interregnum var han tilknyttet Nordisk råds kultursekretariat som afdelingsleder – men tumlede i denne for ham relativt ubeskæftigede tid med tanken om selv at blive teaterleder, søgte også chefposten ved Det kgl. teater efter Peer "Gregaard, men fik den ikke. 1975–77 var han både kultur- og trafikminister og 1977–78 kultur- og miljøminister.

Det var som kulturminister M.s bedste egenskaber forenede sig til en konstruktiv indsats. Han havde politisk tæft og opnåede hurtigt en stor politisk manøvredygtighed der gjorde hans politik ikke blot til det muliges kunst, men undertiden også til det tilsyneladende umuliges kunst. Hans smittende begejstring der bundede i hans egen umættelige appetit på kultur og kunst kunne løfte en tilsyneladende fastlåst politisk situation ud over det døde punkt, det gjaldt således en række områder hvor hans ministerium skulle samarbejde med kommunale og amtskommunale bevillingsgivere på det kulturelle område. Bedrifter i den henseende var lovgivningen vedrørende støtte til musik, om det rejsende landsteater og om udbygningen af museumstjenesten, teatrenes billetkøbsordning med nye former for abonnement med tilskud, etableringen af den storkøbenhavnske landsdelsscene med forbedrede støtteordninger for privatteatrene m.m., der åbnede for eller videreførte en lovgivning på disse områder der vel ikke prangede med de store tal på nationalbudgettet, men var nyskabelser eller forbedringer af betydelige dimensioner. Decentralisering og demokratisering, spredning af kulturen og kunsten geografisk og socialt var en

ledetråd i hans kulturpolitiske virke. Netop i krigstider skal der gøres en ekstra indsats for kultur var hans stadige omkvæd, og hans alsidighed viste sig i erkendelsen af at såvel elite-opgaverne som de bredt appellerende folkelige aktiviteter skulle støttes – og de blev støttet i et omfang som ikke før set. Denne indstilling viste han også som sportens minister da dette område blev lagt ind under kulturministeriet hvad han selv, sportsmand fra sine unge dage, aktivt medvirkede til. Han havde i givne situationer også politisk mod til, selv om taburetten sommetider vaklede, at skære igennem når han var overbevist om sin sags rigtighed. Det viste sig i omstridte udnævnelser og beskikkelser til stillinger og råd, fx ved udnævnelsen af Robert Jacobsen til professor ved kunstakademiets billedkunstskole på trods af det faglige råds indstillinger og ved udnævnelser inden for teater- og museumsverdenen. Men ved sin død stod han på det nærmeste som et nationalt samlingsmærke for kulturen – og nød omtalenavnet „Kultur-Niels“. På trods af – vel også i kraft af – den blæst der ofte var i offentligheden og fra politiske modstanderes side om hans virke, der omfattede brændbare politiske områder som radio, film, nyorienteret kunst og eksperimenterende teater m.m. fik han med sin dynamik og sit engagement placeret kulturpolitikken mere centralt end hidtil set både i sit parti og i dansk politik overhovedet. Han døde midt i sin gerning under et ophold i London, hvor han som Danmarks repræsentant deltog i indvielsen af den store nordiske vikingedstilling på British Museum hvis gennemførelse han havde været stærkt medvirkende til. – M. var en flittig bidragyder til dagspressen og til sit partis tidsskrifter, var redaktør af Verdens gang 1958–61 og (s.m. J. O. Krag) af Ny politik 1970–71. Han skrev 1948 bogen *En Rydningsmand* (om sin far ved forlaget „Danmark“s 40-års jubilæum). □ Afbildet på karikatur af Bjarne Laursen 1973–74 (Amalienborg). Foto.

N. M. i Berl. tid. 31.12.1972. Interview sst. 20.9.1975. – Niels Barfoed i Politiken 17.2.1980. Jens Kistrup i Berl. tid. s.d.

Søren Sørensen

Matthiesen, Claus Petersen, 1841–1929, pomolog. * 14.9.1841 i Ulkebølskov, Als, † 6.1.1929 i Grønholt ved Fredensborg, begr. sst. F: udflyttergårdmand Peter Petersen M. (1808–81) og Marie Margrethe Sørensen (1817–98). ~ 20.7.1870 i Nordborg med Caroline Mathilde Oehlerich, * 17.7.1842 i Nordborg, † 13.6.1909 i Ølstykke, d. af købmand Lorenz Frederik O. (1802–62) og Anna Margrethe Enghoff (1803–79).

Allerede som helt ung havde M. både evner og interesse for gartnerfaget, men blev dog af faderen sat i manufaktur lære. Som 18-årig sprang han fra, kom til Skårup seminarium og tog herfra lærereksamen 1862. Han blev lærer i Augustenborg, men blev fordrevet af de tyske myndigheder. Efter nogle år som huslærer blev han 1870 enelærer i Gundsømagle hvor han virkede i 32 år. Hans fornemste indsats her var tilplantning af en stor frugthave som kom til at rumme 1200 æblesorter og 600 pæresorter. Pødevistene indsamlede han ved rejser rundt om i landet, og han studerede nøje resultaterne af sine podninger for at finde de mest velegnede sorter til forskellige lokaliteter. Efter H. C. *Bredsted blev han Danmarks førende pomolog (frugtkender), og sine erfaringer videregav han i talrige artikler i fagskrifter og under sit virke som vandrelærer i Holbæk amts landboforening. Hans hovedværk blev dog *Dansk Frugt*, som med statsstøtte udkom i tre bind (1913–24), et vægtigt bidrag til dansk pomologis historie med omtale og afbildninger af langt de fleste af de frugtsorter som er opstået i Danmark. Et efterladt manuskript om hans hjemegns have dyrkning blev offentliggjort af Johs. Tholle i Sønderjydske Aarbøger 1929. M. var æresmedlem af Sveriges og Tysklands pomologiske foreninger, af Det jydskes have selskab og af Alm. dansk gartnerforening. DM. □ Mal. af O. D. Ottesen.

Lærerne og samf., red. Carl Poulsen og W. Th. Benthin I, 1913 217–20. [J.] Carlsen-Skiødt i Gartnertid., 1929 29. A. Pedersen i Haven, s.å. 19f.

Åge Nicolaisen

Matthiesen, Hans Ivar Frederik Carl, 1861–1932, præst. * 23.3.1861 på Rærup, Hammer sg., Kær herred, † 8.4.1932 i Espergærde, begr. i Egebæksvang. F: teglbrænder, senere mejeriforpagter i Karlebo og fæstemand i Fr.borg Nyhuse, Frederik Matthæus M. (1823–82) og Mette Marie Gaarsdahl (1821–1919). ~ 7.7.1896 i Sæby med Karen Kirstine Löwe, * 14.1.1874 i Kbh. (Johs.), † 13.1.1955 i Charlottenlund, d. af handelsgartner Herkules Christian Wilhelm L. (1827–79) og Erica Petræa Cathrine Petersen (1837–76).

M. blev student 1880 fra Fr.borg og 1886 cand. teol.; efter en kort tid som huslærer hos grev Adam Moltke blev han 1886 personel kapellan i Dronninglund, 1887 res. kapellan sst. med bolig i Aså, 1896 sognepræst i Husby og Sønder Nisum, 1900 sognepræst for Ugerløse. Da han under sin præstegerning var blevet kendt og havde vundet et godt navn, særlig inden for Indre mission modtog han 1904 en opfordring til at overtage redaktionen af Kristeligt Dagblad som han ledede til 1913, omend han modstræbende gik

Matthiesen, H. I. F. C.

ind i denne i mere end én henseende vanskelig stilling; journalistik havde han aldrig givet sig af med, og bladledelse var ham ganske fremmed. Han tog dog sin nye gerning op med stor iver og interesse. Bladet havde i hans tid sit ganske klare præg; det var et indremissionsk dagblad og vandt i de år adskillig udbredelse i Indre missions kredse. Nogle artikler angående en homoseksuel affære hvori de højeste kredse var indblandet pådrog ham ved højesteretsdom 1911 tre måneders fængsel. 1913 blev han sognepræst i Vamdrup. Her fik han i krigsårene en ikke ringe virksomhed bl.a. med at hjælpe flygtninge der kom over grænsen, ligesom han med levende interesse fulgte og så vidt muligt virkede med i forholdene i Sønderjylland før og efter første verdenskrig. Efter genforeningen kåredes han 1921 til sognepræst ved Haderslev domkirke. Af helbredshensyn tog han sin afsked 1927, men udfoldede i sine sidste leveår som rejsepræst en ret omfattende virksomhed. M. var en frugtbar forfatter til skrifter af praktisk-opbyggelig art, bl.a. *I Stilhed og Styrke*, 1912, Betragtninger over Davids Salmer, *Mahilda Wrede*, 1930, *En Sognepræst* (A. Busch), 1931, *Paa Sygesengen*, 1906. – R. 1923. □Foto. – Mindsten 1936 på Jels voldsted.

Aage Dahl: Haderslev bys præstehist., 1933. Emil Steenvinkel: H. I. F. C. M., 1934. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Hans Koch*

Matthiesen, Hedevig, 1877–1958, borgerrepræsentant. * 26.11.1877 i Silkeborg, † 29.7.1958 i Kbh., begr. Bispebjerg kgd. F: maskinbygger, snedkermester Henrich M. (1846–1915) og Christine v. Lommerin-Petersen (1852–1937). Ugift. M. tog handelseksamen og fik praktisk uddannelse i firmaet Gerhard Thalbitzer hvor hun blev ansat 1899, fra 1904 som prokurist. 1907–08 uddannede hun sig videre i udlandet og kom hjem til en stilling som prokurist hos Bøgelund-Jensen. Her overtog hun ledelsen af firmaet 1917–21. – I kvindebevægelsen var M. en årrække meget aktiv og 1924–34 medlem af Dansk kvindesamfunds hovedbestyrelse og forretningsudvalg. 1927 tog hun initiativ til at DK oprettede erhvervsvejledning for unge kvinder, og det arbejde ledede hun til 1934. Hun var stærkt optaget af at få flere kvindelige foredragsholdere i radioen, og på hendes forslag nedsatte DK 1926 et radioudvalg der fik mulighed for at råde over to halve timer månedlig. Dette arbejde udviklede sig 1929 til Kvindernes radiolandsudvalg med M. som formand til 1934. Ved stiftelsen af den endnu eksisterende Hjemmenes og kvindernes

lytterforening var hun 1930 meget virksom, blev selv formand indtil 1936 og derefter udnævnt til æresmedlem. 1925–45 sad hun i repræsentationskabet for Kvindernes bygning og var 1925–30 kasserer samt 1934–35 med i byggeudvalget. I Kbh.s husmoderforening sad hun i bestyrelsen 1931–45, og hun var også med i Danske kvinders samfundstjeneste 1941–50 – den organisation Danske kvinders nationalråd tog initiativ til at danne under krigen. – Politik optog M. stærkt, og fra 1925–50 repræsenterede hun de konservative i Kbh.s borgerrepræsentation hvor hun i tidens løb var med i talrige udvalg bl.a. decisions-, sporvogns-, belysnings-, budget- og legatudvalgene og Kbh.s skoledirektion 1938–50.

Sin kvindesaglige indstilling fik M. bl.a. lejlighed til at vise da det 1931 blev opdaget at en sygeplejerske under kommunen var gift. Borgmester P. "Hedebol ville have sygeplejersken afskediget og ønskede i en instruks præciseret at „assistenten skal være ugift“. M. var blandt de kvindelige borgerrepræsentanter der forgæves protesterede og stemte mod instruksen. – Inden for sit parti har hun deltaget livligt i vælgerforeningsarbejdet og siddet i forskellige bestyrelser. 1925–35 og 1942–49 var hun med i ledelsen af Danske kvinders konservative forening. – Et meget omfattende og dygtigt arbejde har hun udført inden for hovedledelsen i Landsforeningen til kræftens bekæmpelse lige fra 1928 og gentagne gange ledet landskampagner for at skaffe midler til kampen mod sygdommen. 1931–43 var hun formand for foreningens københavnskreds og blev herefter udnævnt til æresmedlem. På det sociale område medvirkede hun 1938 ved oprettelsen af Dosseringens vuggestue og sad i dens bestyrelse til 1948. Foreningen Vore børns beklædning var hun i bestyrelsen for 1941–58, ligeså for Foreningen for skolebespisning, i repræsentationskabet for Fritidshjem for skolebørn i Kbh., m.v. – M.s alsidighed kan illustreres ved, at hun 1952 blev udnævnt til æresmedlem af foreningen Dansk frugtavl af hvis bestyrelse hun var medlem 1927–31. Hun havde udpræget organisatorisk talent og sans for at tage nye opgaver op på det rette tidspunkt. Hendes umådelig omfattende foreningsarbejde og politiske virksomhed blev muliggjort af at hun fra ca. 45 års alderen var sådan stillet at hun ikke behøvede erhvervsarbejde. Flid og praktisk sans hører med i billedet af M., og uden ærgerrighed var hun ikke. M. var dekoreret med den kgl. belønningsmedalje i guld med krone. □Foto.

Aagot Lading: Dansk kvindesamf.s arbejde gennem 25 år, 1939.

Inga Dahlsgård (Aagot Lading)

Matthiesen, Jacob (Århus), 1602–60, biskop. * 17.10.1602 i Århus, † 3.6.1660 sst., begr. sst. (domk.). F: dr.med. Matthias Jacobæus (1569–1636) og Ingeborg Jensdatter (ca. 1584–1614). ~ 26.8.1632 med Anna Bartholin, * 26.7.1613, † 21.2.1682 i Kbh., d. af professor, dr.med. Caspar *B. (1585–1629) og Anna Fincke (1594–1677). – Far til Holger *Jacobæus.

Efter at have gået i skole i Århus og Odense kom M. 1621 som student til Kbh. hvor han straks fandt en trofast velynder i Jesper *Brochmand. 1623 kom han i huset hos Holger *Rosenkrantz den lærde og tjente ham som huslærer og sekretær. For sine studiers skyld drog han allerede n.å. til Wittenberg hvor han dog følte sig frastødt både af den herskende stridsteologi og af studenternes stærke drikkeri. Med særlig interesse kastede han sig derimod over matematiske studier som han fra 1626 fik rigere lejlighed til at dyrke i Holland hvor han studerede i Harderwijk (hos Pontanus) og i Leiden. 1629 rejste han til England, opholdt sig både i Cambridge og i Oxford, men var 1630 igen tilbage i Kbh. hvor han s.å. overtog en nyoprettet lærestol i latin ved universitetet. 1631 erhvervede han magistergraden. Fra sin tidlige ungdom havde han med flid stræbt at uddanne sig som latinsk stilist som man fx kan se af hans sirlige breve til studiefællen professor Thomas *Bang og af en tale han 1627 holdt og udgav i Leiden med titel *Exilium pietatis*. Hans evne til at skrive flydende og elegant latin kom ham nu til god nytte som universitetets notarius medens han i et par småskrifter *De recte tradendis scientiis et disciplinis*, 1630 og *Exercitatio de usu philologiæ in omni studiorum genere*, 1635 tog til orde for vigtigheden af et grundigt filologisk studium. 1630 holdt han efter pålæg fra konsistorium festtalen i anledning af Den augsburgske bekendelses 200-års jubilæum hvori han bl.a. takkede kongen for de nye professorater (sit eget og et i teologi). 1638 udnævntes M. til hofpræst, 1640 tog han den teologiske doktorgrad, og 1645 blev han biskop i sin fødeby Århus. Han nød stor anelse som gejstlig taler og blev som sådan meget benyttet ved adelens bryllupper og begravelser hvad der skaffede ham betydelige ekstraindkomster (jfr. hans Tegnebog i Danske mag. I, 1745 218–24). Enkelte af hans lignrædikener foreligger udgivne, (således over Eiler Ulfeldt, 1644, Niels Krag, 1651 og over Niels Friis, 1654). Det er lidet originale arbejder hvori der bestandig råbes til bod og citeres skriftsteder. □Afbildet på epitafiemal. (Århus domk.).

Pers. hist. t. II, 1881 116; 10.r.II, 1935 148. Kirkehist. saml. 3.r.VI, 1887–89 28 66 302–04 312f 331 525f 546 (breve). – R. Vinding: Regia acad. Hauniensis, 1665

321–25. Poul Poulson: Bibliotheca Aarhusiensis, 1725 70–77. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisie, 1754 577–88. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 3.r.V, 1884–86 195–98 250f (brev). Bj. Kornerup sst. 6.r.II, 1936–38 55 73. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896.

Jens Glebe-Møller (Bjørn Kornerup)

Matthiesen, Oscar Adam Otto William, 1861–1957, maler. * 8.7.1861 på Slesvig Slot, Sønderjylland, døbt i Kbh. (Garn.), † 28.12.1957 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: branddirektør, kgl. husfoged Johan Peter M. (1824–89) og Angélique v. Staffeldt (1831–99). ~ 1° 18.11.1887 i Gentofte med Camilla Marie Martine Larsen, * 24.2.1862 i Kbh. (Helligg.), † 24.5.1906 i Ordrup, d. af skræddermester Lars Martin L. (1817–93, ~ 2° 1875 med Emma Noline Larsen, * 1844) og Clara Angelica Hesselberg (1830–64). ~ 2° 10.11.1907 i Hamburg med Anna Katharina (Anka) Mann, * 15.4.1879 i Rostock, † 14.7.1943 i Kbh., d. af dansk konsul Johan Bernhard M. (1853–1910) og oversætter, lektor, dr.h.c. Mathilde Scheven (1859–1915). ~ 3° 9.6.1948 med operasanger Lilli Judith Vilhelmine Hoffmann, * 7.4.1887 i Kbh., † 30.11.1974 i Bagsværd, d. af grosserer, senere repræsentant Carl Jacob Ulrik H. (1856–1913) og Ane Marie Christiane Jensen Claudius (1858–1935).

Efter at have stået i malerlære blev M. optaget på kunstakademiet i Kbh. 1878; i 1884 tog han afgang og modtog den lille guldmedalje for *Griffenfeld paa Munkholmen*. Han videreuddannede sig på P. S. *Krøyers skole og var i 1890'erne flere gange i Paris hvor han malede *Karreheste ved Seinen*, 1890 og en tid studerede hos Puvis de Chavannes. Denne var et oplagt forbillede for en ung maler med hang til det monumentale, og påvirkning fra den franske maler kan spores i M.s freskoudsmykninger i Geologisk museum (projekt 1896, udført senere) og Palais Carnolès i Menton (1902). 1891 vandt han en præmie i konkurrencen om udsmykningen af Københavns universitets festsal, men Vilh. *Rosenstand kom til at udføre maleriet. Fra 1906 daterer sig hans kendteste værk, det enorme *Skaanske Dragonoficerer rider i Bad* (Ystad museum) der blev berømmet for de nøgne rytteres anatomiske nøjagtighed. M. fik megen officiel anerkendelse. 1898–99 var han professor ved kunstakademiet i Berlin, 1909 udnævntes han til titulær professor i Danmark. 1920–21 medlem af kommissionen til akademiets omordning (som følge af hans indlæg i denne debat), 1922–28 medlem af akademirådet, medlem af komiteen for biennaleudstillingen i Venezia (udtrådt 1948). Af større bestillinger kan nævnes fresken af *Den grundlovgivende Rigsdag*, 1915–23 (Christiansborg), fresker i

Gethsemanekirken, Kbh. (1929) og flere altertavler. Portrætter udført af M. findes i folketinget og på Københavns rådhus. Han var en autoritet på freskomaleriets område og har skrevet *Italiens Al-Fresco Kunst*, 1918. M. foretog flere rejser, bl.a. til USA i 1893 (skildret i bogen *Stjerner og Striber*, 1896, flere gange til Italien, Rusland (1908–09) og Indien (1929)). Han udstillede ofte på Charlottenborg, men også i Foreningen for national kunst og i Kunstforeningen af 18. november hvis formand han var 1920–31. Udstillede i USA, Rusland og Tyskland. Retrospektive udstillinger 1936 og på Den frie 1951. – R. 1923. DM. 1931. □Tegn. af Alfred Schmidt, 1901, og af Vald. Andersen, 1908. Malede selvportr. 1923 og 1927. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1927 (Kgl. bibl.). Afbildet på tegn. af H. Jensenius udst. 1928. Mal. af Anton Hansen. Buste af J. J. Bregno, 1929. Tegn. af Otto Christensen, 1941 (Fr.borg). Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1944. Foto.

Interviews i Politiken 6.7.1931, Berl. aften 7.7.1941 og Vestkysten 7.7.1951. O. M.s retrospektive udstill. med egne kommentarer, 1936. – Helmer Lind i Ill. tid. 2.8.1903. A. H. v. Kohl sst. 18.10.1908. Rik. Magnussen sst. 8.12.1923. V. Wanscher i Dansk t., 1906 432 644. Samleren, 1931 151f. W. Schwartz i Politiken 29.12.1957. E. Mentze i Berl. tid. s.d.

Bjarne Jørnæs

Matthiesen, Carl Christian, 1910–66, dyrlæge, etno-medicinsk forsker. * 2.10.1910 i Hårslev ved Bogense, † 18.4.1966 i Ullerslev, begr. i Hårslev. F: førstelærer Martin Ebbe M. (1846–1920) og Caroline Jensen (1864–1935). ~ 31. 10.1954 i Hårslev med Anna Kirstine Nielsen, * 1.9.1916 i Års, d. af gårdejer H. C. N. (1880–1951) og Gertrud Marie Dahl (* 1891). M. voksede op på Nordfyn og tog en fin realeksamen 1927 fra Mulernes legatskole i Odense. Han klarede sig gennem studietiden på legater, tog dyrlægeeksamen 1933 og var derefter tre år dyrlægeassistent i Årslev ved Odense. Efter halvandet års virkariat i Ullerslev overtog han den store praksis her hvor han med dygtighed virkede til sin død. – Allerede som ung var M. historisk interesseret og skrev sin første artikel 1936 til den nystartede Dansk veterinærhistorisk Aarbog (DVA). Da Ladbyskibet udgravede af apoteker Helweg Mikkelsen, Odense, var de mange dyreskeletter et oplagt emne til en ny artikel i DVA 1937, *Skeletfundene i Ladbyskibet*. I de følgende år udkom i DVA fem små artikler hvis gennemgående emne er hesten. De blev til under arbejdet med M.s første hovedværk der udkom 1945: *Hesten i nordisk Myte og Kult* (DVA 1945). Stoffet til denne undersøgelse er hentet mange

steder fra, og det vidner om en utrolig belæsthed i den relevante litteratur: eddadigte, sagaer, trylleformler og folkloristisk og arkæologisk materiale. Som kulturforskning er det et arbejde af stor lødighed der i kraft af udgangspunktet „hesten“ kombinerer viden i nye tankevækkende konstellationer, der i glimt ligner Lévi-Strauss'ske transformationer. I tilgift til det egentlige nordiske materiale inddrog M. også Shetlands- og Orkneyøernes samt den oldengelske folkemedicin. Det blev til tre større artikler på dette område: *Nordiske veterinære sygdomsnavne paa Shetlands- og Orkneyøerne* (i DVA 1951–52), *En oldengelsk koldfeberformel – hedensk eller kristen?* (DVA 1955–56) og *Et oldengelsk Middel mod Mavepine* (i Danske Studier, 1960). Som eneste dansker blev M. indbudt til at deltage i det internordiske symposium i folkemedicin i Stockholm 1961 hvor han holdt foredraget *Learned and Popular Tradition in Nordic Veterinary Folk-Medicine*, trykt i Arv XVIII–XIX, 1962–63. Størst stringens har hans artikler til Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder (*Husdyrsygdomme VII*, 1962, *Kastration af husdyr IX* under hovedartiklen Kvægavl, 1964 og *Kødbedømmelse X*, 1965), idet de glimrer ved autoritet, fagkundskab og overblik både veterinært og kulturhistorisk. M.s sidste to hovedværker *Ridtet i nordisk veterinær sygdomstro* (DVA XXIII) og *Skuddet i dansk sygdomstro* med et tillæg om den ætiologiske diagnose (Danmarks folkeminder, LXXXVII) blev 1964 indleveret til det veterinærvidenskabelige fagråd ved Den kgl. veterinær- og landbohøjskole som doktordisputats. Nogle ændringer han blev anmodet om at foretage blev forhindret ved hans pludselige død; bøgerne blev udgivet 1967, og 9.6.1969 tildeltes han posthumt den veterinærvidenskabelige doktortog. I det største af værkerne, *Skuddet i dansk sygdomstro*, har M. næsten udelukkende beskæftiget sig med det folkloristiske kildemateriale, og han har i udstrakt grad bevæget sig over på humanmedicinske områder. I dette værk overskuer han skudforestillingernes omfang, art og årsager. Af væsentlig betydning er hans redegørelse for, at den ætiologiske diagnose (modsat den symptomatiske) næsten har været enerådende i folkelig sygdomsbehandling. – M.s arbejder er altid grundige og seriøse. Hans ståsted i det naturvidenskabelige (og tidens forskningstradition) medfører ind imellem, at hans tolkninger af folketroen får et noget håndfast præg; men hvor han en sjælden gang indlader sig i diskussion med andre forskere, er resultatet af hans kildefremdragelser eller argumenter et klart corrigenda. I et folkloristisk perspektiv er M. en foregangsmand inden for den veterinære og humane

etno-medicinske forskning. – Han var medlem af bestyrelsen for Foreningen af yngre dyrlæger 1933–36 og af bestyrelsen for Fyens distriktdyrlægeförening 1939–51 (1948–49 formand). Han fik 1963 tildelt Pharmaciaprisen for sin forskning.

I. W. Hanssen: Nogle optegn. om rådmænd i Assens Jørgen Bangs efterkommere, 1940. Baltsar Nielsen i Medlemsbl. for den da. dyrlægeförening. XLI, 1966 526f. J. Korsbang sst. 1969 830–33. Dansk veterinærhist. årbog XXIII, 1967 7f. L. Bødker og V. Møller-Christensen i M.: Skuddet i da. sygdomstro, 1967 (heri bibliografi). Den kgl. veterinær- og landbohøjskoles årsskr. 1970 259f (m. bibliografi).

Carsten Bregenhøj

Matthiessen, Hugo Albert, 1881–1957, kulturhistoriker. * 19.12.1881 i Fredericia (Skt. Michael), † 9.12.1957 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: malmester Amandus Adolf M. (1851–1932) og Dagmar Nathalie Vinther (1858–1935). ~ 28.10.1913 i Kbh. (Johs.) med Ellen Hansine Reitzel, * 13.1.1878 i Kbh. (Holmens), † 26.10.1932 sst. (~ 1° 1897 med bagermester Ludvig Grønlund; ægteskabet opløst 1912), d. af underkanoner, senere krigsassessor Theodor Frederik R. (1838–1902) og Dorothea Madsen (1840–1914). M. blev 1901 sproglig student fra Fredericia og 1906 mag.art. i historie fra Kbh.s univ. 1910 ansattes han ved Nationalmuseets 2. afdeling, 1911 blev han assistent sst., 1914 underinspektør, og 1927–49 var M. inspektør af I. grad. Som museumsmand markerede M. sig navnlig gennem sine undersøgelser og gennemfotograferinger af de dengang eksisterende danske købstæder, i sine senere år også af herregårde og andre bygninger rundt om i landet. Hans både teknisk gode og kulturhistorisk interessante fotos, som i høj grad også må opfattes som en kilde til deres egen tilblivelsestid, har været en guldgrube for eftertiden. På museet var M. da også betroet den daglige ledelse af det antikvarisk-topografiske arkiv. Det var imidlertid som kulturhistorisk forfatter han fik sin største betydning, og da han efter eget ønske forlod sit embede et par år før pensionsalderen var det specielt for helt at kunne hellige sig sin skribentvirksomhed. Hans første skrift *Bøddel og Galgefugl. Et kulturhistorisk Forsøg* udkom 1910 og åbenbarede straks hans meget personlige forfatterfysiognomi. Han stil leder tanken hen på Troels Troels-Lund om end hans arbejder i højere grad end dennes vidner om klar disposition og kunstnerisk beherskelse af stoffet. Hans ret specielle og levende udtryksform er ret knap og sammentrængt og kendetegnes ved mange malende og slående billeder og sammenligninger. Kun få af hans samtidige magtede i samme målestok at løse den komplicerede opgave det er at publicere resultaterne af

grundige videnskabelige analyser i en let tilgængelig udformning til glæde for alment interesserede læsere, og flere af hans bøger er da også kommet i nye oplag. Hans øvrige litterære produktion omfatter bl.a. det topografiske arbejde *Fredericia 1650–1760*, 1911, endvidere *Natten. Studier i gammelt Byliv*, 1914, *Gamle Gader. Studier i Navnes Kulturhistorie*, 1917, *De Kagstrøgne. Et Blad af Prostitutionens Historie*, 1919, *Torv og Hærstræde. Studier i Danmarks Byer*, 1922, *Københavnske Gader 1728–1795. Kulturhistoriske Studier*, 1924, *Middelalderlige Byer. Beliggenhed og Baggrund*, 1927, *Hørvejen. En tusindårig Vej fra Viborg til Danevirke*, 1930, *Viborg-Veje. Studier og Vandringer*, 1933, *Limsfjorden. Fortøninger og Strejflys*, 1936, *Den sorte Jyde*, 1939, *Det gamle Land*, 1942, *Fæstning og Fristed. Fredericia-Interiører*, 1950, og *En Greve. Jørgen Scheel 1768–1825*, 1954. Derudover har M. bidraget til en lang række tidsskrifter, bl.a. med *Stodderkongen* i Fra Arkiv og Museum, 1913, og om det kommunale fængselsvæsen før 1660 i Nord. Tidsskr. f. Strafferet, 1916, hvortil kommer forskellige afhandlinger i diverse historiske årbøger, i Architekten samt bidrag til samleværker, herunder afsnittet om Danmarks købstæder i Daniel Bruuns Danmark, 1919. Ved sin død arbejdede M. på en bog om Blichers Jylland (udg. 1958 med titlen *Tjele*). Derudover har han lejlighedsvis skrevet fine lyriske digte. – M. blev 1920 medlem af Vetenskabs-Societeten i Lund, en første påskønnelse af hans inspiration, også inden for svensk historieforskning, 1933 medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie, 1936 af Selskabet for dansk kulturhistorie, 1941–50 formand sst., 1943 medlem af Kungl. human. vetenskabs-samf. i Uppsala, 1948 af Videnskabernes selskab. – R. 1936. DM. 1949. □ Relief af F. Kastor Hansen, 1902. Foto.

Bibliografi i Festskr. til H. M., 1941 208–13. – Arthur Fang i Politiken 10.12.1957. Chr. Elling i Oversigt over vidensk. selsk.s virksomhed 1958–59 71–80. Samme i Kulturminde ny r.III, 1960 7–10. Hans Stiesdal i Strejftog over Danm.s bygningskultur. Festskr. til Harald Langberg, 1979 263–77.

Henning Dehn-Nielsen

Matthisen, Søren, 1653–1740, regnebogsforfatter. * juli 1653 i Kbh., begr. 12.12.1740 sst. (Trin.). F: klokker ved Trinitatis k. Matthias Sørensen († 1697, ~ 2° ca. 1658 med Maren Kjeldsdatter, † 1713) og N. N. ~ 25.2.1690 i Kbh. (Trin.) med Maren Nielsdatter Banner, * ca. 1660 i Ølstykke, begr. 22.11.1719 i Kbh. (Trin.) (~ 1° med islandsk købmand Johan Sigvard Johnsen), d. af sognepræst Niels Sørensen B. (ca. 1604–85) og Mette Christophersdatter Erichsen (1633–91). M. fik 1697 klokkerembedet efter sin far. Han

Matthisen, Søren

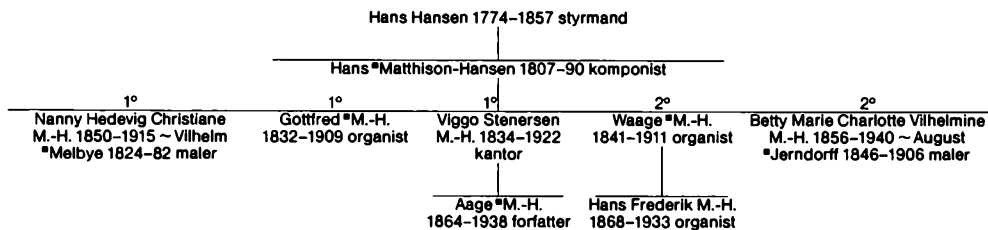
havde god forstand på pengesager, byggede og handlede med huse og forøgede på forskellig måde indtægterne af sin stilling. Han gav således folk adgang til Rundetårn mod at de betalte en skilling til klokkeren. Da de besøgende pillede ved observatoriets instrumenter klagedes der over M. som fik irettesættelser uden at det dog hjalp. Under pesten 1710 klagedes der over at han ikke sørgede for at få ligene dybt nok ned i jorden. Han beskyldes, vist nok med urette, for at have benyttet en del runesten som fra 1652 henstod ved Trinitatis kirke, til syldsten under det nye hus han opførte sig efter branden 1728. – M. har udgivet en større og to mindre regnebøger. Den første udkom 1680 med titel *Compendium arithmeticum eller Vejviser, hvorved mand paa korteste og netteste Maade kan ledsagis til Regnekunstens rette Brug*. Den 300 sider store bog har et tillæg med formularer til breve, vekslers m.m. som 1721 udkom særskilt. 1689 kom en „forbedret“ udgave som er meget omfattende og også indeholder geometriske og aritmetiske opgaver. Bogen er mere indholdsrig end velordnet, og dens ovelseseksempler virker tit overvældende, fx et 25-cifret tal divideret med et 20-cifret. Bogen udkom sidste gang 1779. Hans to mindre bøger er *Arithmetica compendiosissima* der også udkom 1680, og *En let Arithmetica eller Regnekunst*, en slags tabel, der udkom 1696. Han lod tolv sider af denne bog stikke i kobber så godfolk kunne se om de fik den rigtige udgave eller et eftertryk. Sidste udgave af bogen er fra 1814. M.s regnebøger afløstes af Cramers som vel må siges at bygge på M.s principper, men var mere praktisk og overskueligt indrettet. – Gennem sine to dotre der blev gift ind i slægterne Kaas og Krieger blev M. stamfader til en talrig efterslægt af adelig og fyrstelig rang, bl.a. den sidste tyske kejserinde og prinsesse Helena af Danmark.

J. C. L. Lengnick: Genealogier I.saml. L. F. A. Wimmer: Om undersøgelsen og tolkn. af vore runemindemærker, 1895 42. C. Mule i Museum, 1895 I 316. B. Tegnagel Jorgensen i Pers. hist. t. 7.r.V, 1920 11–16.

Chr. Buur*

Matthison-Hansen

Slægten fores tilbagetilmænd Hans Hansen

(1774–1857) hvis søn Hans Matthison-Hansen (1807–90) i 1859 fik kgl. bevilling til at føre navnet M.-H., under hvilket navn hans kompositioner var blevet udgivet for bedre at skelne ham fra andre musikere ved navn Hansen.

Gottfred *M.-H. var ~ Helga Marie Müller, d. af seminarieførstander Ludvig Chr. *M.

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 603–07. Emil Reimer: Den danske organistslægt Matthison-Hansen gennem tre generationer, i Dansk kirkehistorisk-tid. XVIII, 1921 87–90.

Hans H. Worsøe

Matthison-Hansen, Johan Gottfred, 1832–1909, organist, komponist. * 1.11.1832 i Roskilde, † 14.10.1909 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: domorganist Hans *M.-H. (1807–90) og Petrea C. Stenersen (1805–81). Navneforandring 25.11.1859. ~ 4.5.1866 i Kbh. (Vartov) med Helga Maria Müller, * 28.10.1841 i Ribe, † 12.12.1919 i Kbh., d. af sognepræst, sidst i Bjørnsholm, seminarieførstander Ludvig Chr. *M. (1806–51) og Hanne H. Hjorth (1814–98). – Halvbror til Waage *M.-H.

M.-H. fik sin første musikundervisning af faderen i Roskilde og af W. *Barth i Kbh. 1850 blev han student fra Roskilde og begyndte at studere jura hvilket han opgav 1855 for helt at hellige sig musikken. Allerede n.å. debuterede han ved en orgelkoncert i Malmö, og i de følgende år gav han adskillige koncerter i ind- og udland, således 1877 i Hannover, 1878 i Leipzig, 1884 i Weimar hvor han sluttede venskab med Fr. Liszt. 1874–77 gav han ca. 100 koncerter i danske købstæder. 1859 ansattes han som organist ved Frederiks tyske kirke, 1871 forflyttedes han til Skt. Johannes kirke og 1881 overtog han embedet ved Trinitatis kirke efter A. P. *Berggreen. 1867 blev han lærer ved musikonservatoriet, først i orgelspil, fra 1884 også i klaverspil. Fra 1900 virkede han som direktør indtil sin afgang 1905. Han var en fortrinlig orgelspiller, på én gang virtuos og højt kultiveret kunstner. En afgørende indsats i det københavnske musikliv ydede han med sine eftermiddagskoncerter i Trinitatis kirke som han fra 1883 – og i omtrent tyve år derefter

ter – afholdt tre–fire af hvert år, og hvor han ikke alene spillede klassisk orgelmusik, men også – som den første her hjemme – fremførte værker af César Franck, A. Guilman og C. M. Widor. Han var en af de første og ivrigste hjemlige Wagnerianere, og i sin musik står han den Wagner-Lisztske retning langt nærmere end den Gade-Hartmannske. Der foreligger adskillige orgelværker fra hans hånd, bl.a. *Zwei Orgelkompositionen*, op. 25, og *Nun ruhen alle Wälder. Concertstück*, op. 31, og desuden en klavertrio, op. 5, *Drapa for Orkester*, op. 9 (klaverudtog i Samf. til udg. af dansk musik), *Aandelige Sange* og adskillige klaverstykker. – Tit. professor 1891. – R. 1898. DM. 1909. □ Træsnit 1883. Mal. af A. Jerndorff, 1898 (Fr.borg). Relief af Niels Holm udst. 1910, og af Carl Martin-Hansen udst. 1914. Relief af C. Martin-Hansen på graven. Foto.

Emil Reimer i Dansk kirkemusikertid., 1921 87–90 (om slægten). G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 2. udg. 1917 206–09. Gustav Hetsch: Det kgl. da. musikonservatorium 1867–1917, 1917 71–74. P. S. Rung-Keller i Organisttbl., 1974 177–82. – Levnedberetning i ordenskapitlet. – Musikmanus. i Kgl. bibl.

Sven Lunn*

Matthison-Hansen, Hans, 1807–90, domorganist, komponist. * 6.2.1807 i Sønder Hulvej, Adelby sg., † 7.1.1890 i Roskilde, begr. sst. (Gråbrødre kgd.). F: styrmand Hans Hansen (1774–1857) og Hedevig Petersen (1779–1835). Navneforandring fra Hans Mathias Hansen 25.11.1859. ~ 1° 13.2.1830 i Kbh. (Holmens) med Petrea Christiane Stenersen, * 6.1.1805 i Kbh. (Holmens), † 16.10.1881 sst. (Johs.), d. af toldbetjent Johan Christopher S. (1760–1816) og Johanne Jensen (1773–1858). Ægteskabet opløst. ~ 2° 10.3.1841 i Roskilde med Theresia Georgine Elisabeth Qvistgaard, * 31.3.1813 på Kærup, Benløse sg., † 7.5.1890 i Roskilde, d. af proprietær Jens Mathiesen Q. (1787–1827) og Georgine Elisabeth Borchhorst (1790–1868). – Far til Gottfred *M.-H. og Waage *M.-H. Farfar til Aage *M.-H. M.-H. skulle egentlig have været maler. Han havde naturlige evner for tegning, og efter sin konfirmation blev han anbragt i lære hos C. W. *Eckersberg i Kbh. I flere år gik han på akademiet, men samtidig begunstigede det musikalske liv i Eckersbergs hjem udviklingen af de musikalske evner han havde fået i arv fra sin mor. Han blev en velset gæst i kbh.ske musikkredse, spillede med lige stor færdighed violin, bratsch og violoncel og komponerede adskillig kammermusik. Musikken trak stærkere end malerkunsten, og snart opstod da spørgsmålet om han

skulle vove springet fra den ene kunstart til den anden. F. *Kuhlau turde ikke tilråde det, det gjorde derimod C. E. F. *Weyse efter at have gennemset en del af M.-H.s kompositioner, og samtidig opfordrede han ham til at lægge sig efter orgelspil. Som organist vikarierede han en del for organist C. J. Rauch ved Holmens kirke. Da pladsen som domorganist i Roskilde 1831 blev ledig var M.-H. den eneste der kunne opnå Weyses anbefaling til posten. Han fik også (1832) stillingen som han beholdt til sin død. Sin første berømmelse vandt han ved Frederik VIs bisættelse 1840 da Weyse, som var anmodet om at spille orgel ved denne lejlighed, erklærede at kirkens organist selv var mand for at hævde sin plads. Det gjorde også en gribende virkning da man fra den frostklædte domkirkeplads bar den folkekære konges lig gennem kirken mens M.-H. på orglet spillede en fri fantasi hvor han havde indflettet folkevisen Dronning Dagmar ligger i Ribe syg. Den er senere trykt som den første af hans orgelfantasier. Efter Weyses død 1842 fik M.-H. bestilling på at komponere en del af de kantater for kor og orkester som benyttedes ved de store kirkehøjtidere i slotskirken. Af andre værker foreligger bl.a. *orkestersymfoni nr. 1 og 2*, oratoriet *St. Johannes Aabenbaring*, *Davids 130. Psalme* og *Ewalds sidste Sang* (Udrust Dig Helt fra Golgatha) for soli, kor og orkester, tre strygekvartetter, sange og salmemelodier, to marcher for Roskilde borgerkor samt for orgel seks fantasier, seks symfonier, variationer over nationalmelodier og salmemelodier, concertallegro, sørgemarch, præludier, postludier m.v. – Det var navnlig som orgelspiller M.-H. vandt sig et ry, ikke alene her hjemme hvor han omtrent årlig gav koncert i Roskilde domkirke, men også i udlandet som han gæstede ved en række koncerter i Nordtyskland, Norge og Sverige 1861–62, London 1864, hvor han spillede i Westminster og krystalpaladset). Han gjorde et stort arbejde for udbredelsen af kendskabet til J. S. Bachs værker og indførte en for sin hjemlige samtid ukendt virtuositet i orgelspillet. Den frie fantasi dyrkede han til højeste fuldkommenhed, og her opnåede han overordentlig store kunstneriske virkninger, større end hvor han var bundet af formen og hæmmet af arbejdet ved at fæstne tonetankerne på nodepapiret. – Hans musik bærer præg af 1830–40ernes let melodiose, noget glatte tonestil. Hans udgangspunkt var Weyse, men senere bliver indflydelsen fra højromantikens mestre umiskendelig. Stærkest virker hans orgelværker hvor hans indgående kendskab til orglets rige muligheder og særlige spille måde på den smukkeste måde har sat sit præg. – Tit. professor 1869. – R. 1857. DM. 1872.

Matthison-Hansen, Hans

□Tegn. af W. Marstrand, 1830, og afbildet på mal. af samme af selskab hos Waagepetersen, 1834 (Fr.borg), raderet af C. C. Andersen, 1878. Tegnet selvportr. 1842. Litografi 1860 efter foto. Træsnit 1868. Tegnet og malet udkast af A. Jerndorff, 1871, til mal. 1872 (St.mus.), gengivet i træsnit af H. P. Hansen, 1882. Tegn. af Jerndorff, i træsnit 1882. Tre træsnit 1882 efter samme foto. To mal. af Jerndorff, 1891. Foto.

Breve til og fra Ingemann, 1879 331f. – Ch. Kjerulf i Nutiden VI, 1882 nr. 280 (også i Nord. musik-tid. III, Kria. 1882 81–85). Karl Madsen i Jul i Roskilde, 1927 5–8. Niels Friis i Dansk musik t., 1954 34–36. Samme i Flensborg avis 29.1.1957 og Ålborg stiftstid. 4.2. s.å. – Papirer og nodemanus. i Kgl. bibl.

Sven Lunn*

Matthison-Hansen, Waage Weyse, 1841–1911, domorganist. * 27.12.1841 i Roskilde, † 23.6.1911 sst., begr. sst. F: domorganist Hans *M.-H. (1807–90) og Theresia G. E. Qvistgaard (1813–90). Navneforandring 25.11.1859. ~ 8.5.1866 i Roskilde med Anna Frederikke Friis, * 26.1.1845 i Hvidovre, † 31.10.1928 i Kbh., d. af proprietær Frederik F. (1796–1882) og Christiane Frederikke Lautrup (1806–79). – Halvbror til Gottfred *M.-H.

Uddannet af sin far i Roskilde og af Aug. *Winding i Kbh. ansattes M.-H. 1863 som organist i Holstebro, men forflyttedes allerede n.å. til Nykøbing Falster. 1877 blev han vikar for faderen i Roskilde, og efter dennes død 1890 overtog han hans embede som domorganist. Hans kompositioner omfatter klaverstykker: *Fra Valdemar Atterdags Tid. Albumblade. 5 Skizzer. Lyriske Stemninger* m.v., desuden to klavertrioer, *III Fantasiestücke* for violin og klaver, en kantate til årsfesten i Roskilde lærde skole, festmarchen 8.4.1888 (Christian IXs 70 års fødselsdag) for militørkester, adskillige sange o.a. Hverken som orgelspiller eller som komponist vandt han et navn der kunne måle sig med hans fars eller brors. – En søn Hans Frederik M.-H. (1868–1933) førte slægtstraditionen videre, både som komponist og som organist, i hvilken sidste egenskab han virkede ved Jacobs kirke i Kbh. – Tit. professor 1905. – R. 1907. □Mal. af Harriet Ostermann, 1905. Tegn. af P. S. Krøyer. Foto.

Emil Reimer i Dansk kirkemusik tid, 1921 87–90 (om slægten). G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s begyndelse, 2. udg. 1917 204f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sven Lunn*

Matthison-Hansen, Hans Aage Joachim, 1864–1938, forfatter. * 20.3.1864 på Frbg., † 11.5.1938 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: kantor Viggo Ste-

nersen M.-H. (1834–1922) og Hanne Marie Wiuff (1843–1916). ~ 6.7.1909 i Tårnbæk med Rosa Frederikke Catharine Thorsøe, * 3.6.1863 i Kbh. (Trin.), † 18.10.1937 sst., d. af handelsskolebestyrer, translator Caspar Frederik Christian T. (1828–95, ~ 2° 1872 med Laura Jensine Andersen, 1827–1920) og Jensine Catharine Barkow (1825–71, ~ 1° 1850 med snedkermester Peter Christensen, 1813–71). – Sønneson af Hans *M.-H.

M.-H. begyndte som antikvarboghandler og sproglærer, blev ansat ved Kbh.s kommunes folkebibliotek 1898 (fra 1910 med titlen underbibliotekar). Han debuterede 1882 med et bind *Smaa historier* og udgav i årene 1891–1926 sytten små digtsamlinger, hver på to-tre ark. 1909 kom *Udvalgte Digte* (udvalget foretaget sammen med Sophus *Michaëlis) og 1930 *Miniaturer*, et nyt udvalg. Han syslede endvidere lige fra ungdommen med kinesisk sprog og litteratur. I sine oversættelser til dansk, *Blaalys (Yen-kia)*, 1890, en samling ordsprog og citater, *Vandiljerne*, 1903, benyttede han til at begynde med oversættelser til europæiske sprog, men det lykkedes ham efterhånden i hvert fald delvis at læse de kinesiske originaler, således i *Lien-Hua* med kommentarer og noter (1919), *Tai-Yang-Huang*, 1926 og *Maaneguitaren*, 1931. Andre resultater af hans kinesiske studier er samlingen af rejsebreve og essays *Fra Kina*, 1923. – M.-H.s poesi består i reglen af nogle ganske få strofer. Sit betydeligste ydede han i de første bind hvor man møder små stemningsdigte af en ejendommelig fin fortælling. Man kan nævne digtet *Alma* der kun har fem linjer, men med langt perspektiv og med en resonans hvis tone bliver ved at klinge i læserens sind. Også hans digt til Sophus *Michaëlis, et af hans længste, er særegent ved den intime måde hvorpå han lyrisk tegner både vennens og sit eget portræt. I hans senere produktion findes der nogle knappe og melankolske skildringer fra Kina der kommer på højde med det fineste fra hans ungdom – men ellers banaliseres hans poesi betænkeligt i de senere samlinger. Hans store kærlighed var Kina – hans eneste rejse hertil fandt sted 1905–06 – og dette lands enkle og delikat antydende poesi fik i hans unge år en indflydelse på ham der satte tydelige mærker i hans egen lyrik. □Tegn. af H. Nik. Hansen, 1896. Mal. af H. C. Caspersen, 1897, og af P. Krone-mann, 1898. Tegn. af Eigil Petersen, 1912 (Kgl.bibl.). Buste af Flora Jacobsen, 1912 (Bakkehusmus.). Radering af Axel Hou, 1920. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 603–07. Vald. Rørdam i København 5.5.1910. Harald Nielsen sst. 10.1.1919. Chr. Rimestad i Politiken 30.1.1919, 20.3.1934 og 12.5.1938. Berl. tid. 29.12.1919 og

28.12.1920. Kai Flor sst. 12.5.1938. Kai Friis Møller: Skribenter og bøger, 1942 20–22. – Papirer i Kgl. bibl.

Chr. Rimestad*

Matthiæ, Christian (Thiessen, Carsten), ca. 1584–1655, teolog. * ca. 1584 i Eppenwörden i Ditmarsken, † 22.1.1655 i Utrecht.

M. studerede i Strasbourg og Giessen og blev 1614 rektor ved gymnasiet i Durlach. 1617 disputerede han for doktorgraden i Giessen og blev det følgende år professor i teologi ved universitetet i Altdorf. Holger *Rosenkrantz den lærde optog kontakt med ham og tilbød ham senere et professorat i Sorø. Foreløbig blev han dog på sin post som superintendent i Meldorf i Sydditmarsken (fra 1622), men kom snart på kant med Christian IV fordi han protesterede mod at kongen besatte præsteembeder uden om ham. Han måtte sidde fængslet i Krempe et stykke tid, og imens blev Johs. Clüver, professor i Sorø, udpeget til hans efterfølger. Men M. blev nu kaldet af kongen til det ledige professorat i Sorø hvor han samtidig blev tysk præst. Her lagde han sig imidlertid ud med professor Johs. *Meursius som han beskyldte for at påvirke de studerende i calvinsk retning. Han var dog stadig så velanskreven at han blev kaldt til Kbh. for at vie tronfølgeren prins Christian og prinsesse Magdalena Sibylla. En senere strid med hovmesteren for Sorø akademi, Just Høg (1584–1646), førte til at han nedlagde sit embede. M. drog til Leiden i Holland i 1639 og blev det følgende år præst for den lutherske menighed i Haag. Her truede hans lutherske ortodoksi med at splitte menigheden, og han blev afskediget 1643 hvorefter han levede sine sidste år i Utrecht. M. udsendte et stort antal skrifter inden for teologi, politisk filosofi og moralfilosofi. Navnlig var hans teologiske arbejder skattede og roses bl.a. i høje toner af Jesper *Brochmand. Selv om M. var en udpræget ortodoks skoleteolog, som gjorde brug af alle den aristoteliske metafysiske kategorier, anvendte han også den ramistiske logik som pædagogisk værktøj. Hans skrifter må derfor have været usædvanlig lette at tilegne sig for samtiden. Også hans to udgivne prædikener i anledning af den udvalgte prins' bryllup (1637) blev sat højt og anbefalet af Brochmand som eksempler på mønstergyldig skriftbehandling. □Stik af Simon de Pas, 1637, og af W. P. Kilian.

Kirkehist. saml. 3.r.VI, 1887–89 42–44 321–23 (breve). – Gottlieb Spitzel: Templum honoris reseratum, Augsburg 1673 203–10. J. Møller: Cimbria lit. I. 1744 384–89. E. G. Tauber: Udsigt over Sorø akad.s forfatning, 1827 244f. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896. Jakob Loosjes: Naamlister van predikanten der luthersche kerk i Nederland, Haag 1925 188f.

Jens Glebe-Møller

Matzen, Henning, 1840–1910, jurist, politiker. * 28.12.1840 i Rebbjergskov, Satrup sg., Angel, † 18.7.1910 i Ronneby, begr. i Kbh. (Ass.). F: væver Marquard Nicolaj M. (1806–68) og Anna Hansen (1798–1881, ~1° med kådner Henning M., 1801–35). ~2.7.1907 i Kbh. (Andr.) med Helga Noline Bryde, * 1.6.1861 i Kbh. (Garn.), † 13.8.1930 sst. (~1° 1881 med kaptajn af fodfolket Oscar Ferdinand Albeck, 1843–89, ~2° 1890 med engelsk konsul for Island Jón Frídrík Pálsson Vidalin, 1857–1907), d. af grosserer, senere etatsråd Johan Peter Thorkelin B. (1831–1910) og Thora Augusta Brandt (1830–1912).

M. blev med økonomisk bistand fra sin halvbror skoleinspektør Matz M. student 1859 fra Flensborg og juridisk kandidat fra Københavns univ. 1864. Med besvarelsen af den retsvidenskabelige prisopgave for 1866–1867 der i udvidet skikkelse udsendtes 1869 som *Den danske Panterets Historie indtil Christian V.'s Lov* havde M. skabt grundlaget for en fortsat universitetskarriere. Afhandlingen, der er et af M.s bedste arbejder – måske det bedste – blev med rette modtaget med en sådan anerkendelse at M. ved professor C. G. *Holcks pludselige død 1868 enstemmigt indstilledes til hans efterfølger i professoratet som han tiltrådte 1870 efter en planlagt udenlandsrejse 1869–1870. På det tidspunkt var antallet af juridiske professorer endnu så begrænset at hver professor måtte varetage flere af hovedfagene. M. varetog således stats- og forvaltningsretten, retshistorie og folkeret samt indtil 1886 tillige tingsretten. Inden for alle disse områder udfoldede M. sin forfattervirksomhed. Hans indsats er imponerende når spændvidden i forfatterskabet tages i betragtning, og ikke mindst når den sammenholdes med hans omfattende virke i det politiske liv i samtiden. Det har da heller ikke kunnet undgås at flere af værkerne lider under et noget ujævnt præg på grund af manglende gennemarbejdning. Som statsretslærer trådte M. frem 1873 med piecen *Grundloven og Folkets Selvstyrelse* hvor han for første gang formulerede den opfattelse at kongens myndighed til at udstede foreløbige love var lige så udstrakt som den almindelige lovgivningsmyndighed og altså også omfattede finansloven. Hermed havde M. støbt en af kuglerne i højres argumentation mod venstre da dette spørgsmål snart efter under den politiske kamp om parlamentarismen blev sat på spidsen. Sit grundsyn på forfatningen fik M. lejlighed til at udbyde i den store lærebogsfremstilling *Den danske Statsforfatningsret I–III*, 1881–88 (4. udg. 1908–10) der hviler på den grundlæggende betragtning at kongen og de parlamentariske forsamlinger er sideordnede deltagere i stats-

magten, men således at kongen er indehaver af den almindelige statsmagt. Kongen kunne derfor frit udpege sine ministre, og hvis et flertal i folketinget mod kongens ønske ville anvende finanslovsnægtelse som middel til at tvinge regeringen bort var kongen berettiget til at udstede foreløbige – provisoriske – love med hjemmel i grundlovens § 25. M. hørte således ligesom sin kollega J. Nullemann til dem der mente at man med juridiske argumenter kunne vinde ret i den politiske kamp.

For eftertiden er M.s navn uløseligt knyttet til hans forsvaret for de provisoriske love. Hans litterære indsats strækker sig imidlertid langt videre. Til Københavns universitets firehundredårs jubilæum 1879 udarbejdede M. det store og endnu meget nyttige værk *Københavns Universitets Retshistorie 1479–1879*, I–II, 1879, og senere udsendte han, der i 1875 havde overtaget retshistorien som et af sine fagområder, sine *Forelæsninger over den danske Retshistorie*, 1893–1897, der stadig er den sidste samlede fremstilling af den danske retshistorie. Ved siden af denne fremstilling udgav han en række mindre retshistoriske afhandlinger, således bl.a. om de danske kongers håndfæstninger (1889) og om bevisreglerne i den ældste danske proces (1893). Inden for tingsretten udgav han 1882 sine *Forelæsninger over den danske Tingsret*, fra forvaltningsretten den store *Haandbog over den danske Kirkeret* (s.m. J. Timm). I 1900 kom hans *Forelæsninger over den positive Folkeret* og i de følgende år mindre afhandlinger om nogle af tidens brændende politiske spørgsmål, således 1902–1903 en række indlæg om spørgsmålet om de kongevalgte landstingsmænds stilling i tilfælde af landstingets opløsning hvor M. forsvarede den opfattelse at de på livstid udnævnte landstingsmænd ikke ramtes af tingets opløsning. Fra den samme periode stammer en række indlæg om de slesvigske optantspørgsmål hvor M. fastholdt at ordet indfødsret i Wienerfreden 1864 art. 19 var ensbetydende med statsborgerskab, et spørgsmål der havde betydning for om optanterne skulle betragtes som statsborgere i Danmark, Tyskland eller begge steder.

Ved siden af sit videnskabelige virke kom M. til at gøre en betydningsfuld indsats i det politiske liv. I 1879 fik han efter Andreas Aagesens sæde i landstinget hvor han trods modstand i begyndelsen især fra de gamle nationalliberale – Krieger, Klein, Andræ – snart blev regeringen Estrups mest trofaste støtte i forsvaret for den førte politik udenom rigsdagen. Han blev kendt som politisk agitator og som taler ved højres delegeretmøder ligesom han blev en ivrig og effektiv organisator af partiet højre over hele landet, bl.a.

ved dannelsen af lokale højreforeninger. 1894 valgtes M. til formand for landstinget og fungerede på denne post indtil 1902. Hans sidste politiske gerning blev deltagelsen som dommer i rigsretssagen mod J. C. Christensen og Sigurd Berg.

I det forberedende lovarbejde gjorde M. en stor indsats bl.a. i sølvkommissionen af 1883 hvis arbejde resulterede i den fællesnordiske sølvlov 1884. 1893 blev han medlem af Institut de droit International og 1899 medlem af den permanente voldgiftsdomstol i Haag hvor han i 1902 præsiderede i den første voldgiftssag mellem USA og Mexico. Kort før sin død var M. opmand i den svensk-norske rengræsningsag. – □ Træsnit af H. P. Hansen, 1877, Træsnit 1884. Træsnit af H. P. Hansen, 1885. Afbildet på satiriske tegn. af K. Gamborg 1886, 1887 og 1890 (Fr.borg). Litografi af Harald Jensen, 1899. Mal. af G. Vermehren, 1909 (folketinget). Afbildet på mal. af rigsretten 1910 af Erik Henningsen (folketinget). Buste af Jul. Schultz (Fr.borg) og af Einar Jónsson (sst. og på graven). Relief af A. Bundgaard, 1914 (på monument af F. Kiørboe, 1915, i Kgs. Have, Kbh.). Foto.

Selvbiografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 143–45. – C. Goos i Tidsskr. for retsvidenskab XXIII, Kria. 1910 371–85. Samme i Annuaire de l'Institut de droit intern. XXIV, Gent 1911 424–41. Erik Henriksen: Mændene fra forfatningskampen II, 1914 62–101. Niels Lassen: Erindr. I, 1918 92–97 231. Jens Himmelstrup: Den provisoriske lovgivn. i Danm., 1948. Troels G. Jørgensen: Tre professorer. Goos. Nullemann. Matzen, 1958 (anm. af Stig Iulul i Ugeskr. for retsvæsen, 1959 148–52). Vagn Dybdahl: Partier og erhverv I–II, 1969. – Papirer i Kgl. bibl.

Ditlev Tamm

Mau, Jens Christian Edvard Theodor, 1808–85, præst, forfatter. * 10.10.1808 i Odense, † 4.8.1885 i Kbh. (Johs.), begr. i Farum. F: hospitalsapoteker i Odense, senere klubvært i Skælskør Carl Heinrich M. (1768–1821) og Juliana Maria Feveile (1783–1825). ~ 9.7.1835 i Sønder Nørå med Adolphine Steensen, * 18.9.1814 på Torpegård, † 17.8.1892 i Kbh., d. af godsejer, kaptajn Hans Henrik Otto S. (1760–1826) og Ane Hansdatter Rasmussen (1783–1858).

M. blev student 1827 fra Odense og teologisk kandidat 1831. Han blev huslærer hos grev Bernstorff til Gyldensten og opholdt sig derefter et års tid dels på Fyn, dels ved Vejle, hvor han kom i forbindelse med de gudelige forsamlingsfolk og blev deres ordfører. 1834 blev han på indstilling af grev F. A. Holstein sognepræst for Hårslev og Tingjellinge og kom derved ind i kredsen af Det vestsjællandske broderkonvent, uden at han dog sluttede sig til den grundtvigske

retning. 1850 kom han til Skellerup og Ellinge på Fyn og 1863 til Farum og Værløse hvorfra han tog afsked 1880. 1852–53 var han lands-tingsmand. Han var 1850 med til at stifte det kirkehistoriske selskab og blev bestyrelsesmedlem i dette, var en virksom deltager i de nordiske kirke-møder 1857–61 og foranledigede afholdelsen af et almindeligt missionsmøde i Nyborg 1860. I det hele var han utrolig virksom og flittig både i sin præstegerning, i udadgående (også politisk) virksomhed og som forfatter. Han har udgivet flere prædikensamlinger, redigeret Christelig Samler VII–XVII (1844–54) og Ny kristelig Samler I–XIII (1855–67). Indholdet består mest af, hvad han har fundet værd at bringe videre af det han kendte fra sin udstrakte læsning i dansk og fremmed litteratur. Andre samle værker er Christelige Betragtninger til hver Dag i Aaret (1845, efter F. Arndt), 400 Fortællinger for Skolen og Livet (1847) og Aandeligt Skatkammer (1868). M.s religiøse fortællinger vandt stor popularitet, også uden for Danmark, bl.a. oversat til lappisk 1858 og udgivet på dansk i USA. Længstlevende af M.s arbejder blev *Dansk Ord-sprogs-Skat I–II*, 1879 som er det hidtil fyldigste og bedst ordnede udvalg af den skriftlige danske ordsprogstradition. Værket var tænkt som en „Folkebog“. Det blev det aldrig. I stedet har det nu i 100 år gjort god fyldest som standardopslagsværk, flittigt brugt, bl.a. ved udarbejdelsen af Ordbog over det danske Sprog. Samlingen, der er ordnet alfabetisk efter hovedord, rummer over 12 000 ordsprog, setninger o.a. plus varianter og et stort antal talemåder samt bibelsteder, alt med kildehenvisninger. Mens langt det meste stof er hentet fra trykte kilder (først og fremmest Peder Syv), er dog også nogle af de vigtigste håndskrifter fra 15-, 16- og 1700-tallet benyttet. De ordsprog M. selv har optegnet fra mundtlig brug, er forholdsvis få og på ingen måde repræsentative for den mundtlige overlevering. Dette gjorde Evald Tang Kristensen M. opmærksom på og tilbød ham samtidig sine egne ordsprogs-optegnelser. M. afslog, og Tang Kristensen fik herved stødet til at samle og udgive Danske ord-sprog og mundheld (1890) der er langt den største danske samling af overvejende mundtlig ord-sprogstradition. □ Litografi 1862 efter fotografi. Foto.

Selvbiografi i Kirkehist. saml. 4.r.VI, 1899–1901 629–707. – Vilh. Birkedal: Personlige oplevelser II, 1891 158–62. Pauline Petersen: Erindr., 1919 (fot. opr. 1971) = Memoirer og breve XXXI 143. J. P. Mynsters visittagsdage, udg. Bj. Kornerup I, 1937. – Papirer i Rigsark. (bl.a. 52 dagbøger) og Landsark. for Fyn, Odense.

Iver Kjær (Marius Kristensen)

Mauritius, Otto, 1637–tidligst 1682, jurist. * 1637 i Itzehoe, † tidligst 1682 på Hammershus. F: borgmester i Itzehoe Erik M. (1598–1668) og Margaretha Gorges. Ugift (?).

M. kom 1653 til gymnasiet i Hamburg, 1659 til universitetet i Leiden, blev 1660 (?) lic.jur., opholdt sig 1661 i Kbh. hos kgl. råd Peter *Bülche og blev 1662 hofråd hos hertug Johan Adolf af Plön. Efter nogle år forlod han denne i unåde, var en tid fuldmægtig for de fhv. sønderborgske hertuger på Als, men fik 1667 bestalling som kong Frederik IIIs korrespondent i Hamburg hvor han fungerede som spion for det danske hof. Efter Griffenfelds fald kaldtes han gennem sin gamle herre hertugen af Plön 1676 til Kbh. og fik overdraget hvervet som anklager mod rigskansleren med titel af justitiarius; han ledede sagen med hensynsløs hårdhed. S.å. fulgte han hertugen på krigstoget til Skåne, men stævnedes febr. 1677 for overhofretten, anklaget for i „offentlige vinhuse“ og i skrifter at have fremsat beskyldninger mod forskellige af hoffets personer, røbet hemmeligheder fra Griffenfeldprocessen og understøttet sig til „at reformere Hans Majts Stat, Gouvernement og Consilia“, for forbindelse med de fængslede Kielman'er, for efter-gørelse af hertugen af Plöns og storkansler Fr. Ahlefeldts underskrift og segl samt for forsøg på falskmøntneri. Den 7.4. fældede dom, som stad-fæstedes af højesteret, lød på fortabelse af ære, liv og gods for mened, falsk og majestætsforbry-delse. Henrettet blev han ikke, men han tilbragte sine sidste leveår først i Blåtårn, derpå fra sept. 1678 på Hammershus hvor han skal være blevet „levende opædt af Lus og Maddiker i et fult Fangehul.“ □ Træsnit fra 1800-tallet efter ældre forlæg.

Hist. t. 2.r.VI, 1856 267–70. – Jul. Paludan i Danske saml. IV, 1868–69 325f. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld II, 1894 383f 447 527. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Leonora Christina Ulfeldt: Jammersminde, udg. Johs. Brøndum-Nielsen og C. O. Bøggild-Andersen, 2. udg. 1960 224.

*C. O. Bøggild-Andersen**

Mauve, Karl, 1860–1922, landråd. * 18.8.1860 i Kattowitz, Schlesien, † 7.12.1922 i Lüneburg, begr. sst. F: bjergråd Carl Franz M. (1829–86) og Maria Renata Grundmann (1839–1921). ~ 1° 2.12.1887 i Scharley, Øvre Schlesien, med Elise Anna Walburga Wilhelmine Kunitz, * 31.8.1867 i Scharley, † 12.12.1902 i Kassel, d. af bjerg-værksdirektør Hugo K. og Auguste Mauve. ~ 2° 26.1.1904 i Kassel med Anna Dorthea Victoria Henriette v. Gehren, * 7.10.1876 i Homberg, d. af landråd Otto v. G. og Wilhelmine v. Gehren.

Mauve, Karl

M. var jurist af uddannelse, blev dr.jur. 1882 og tog assessoreksamen 1887. Han blev regeringsassessor i Posen, var derefter knyttet til det preussiske kultusministerium i Berlin og udnævntes 1892 til landråd i Haderslev, en stilling han beklædte til juni 1900 da han blev overregerings-, noget senere overpræsidualråd i Kassel. 1910–17 var han regeringspræsident i Aurich hvorefter han flyttede til Lüneburg. I Nordslesvig var M. meget virksom. En kreds dag med et tysk flertal fulgte lydigt den dygtige og ærgerrige M., og han fik bl.a. her gennemført de småbaneanlæg der kom til at tynde kredsens budget hårdt. Kort efter M. v. *Köllers tiltrædelse som overpræsident indleverede M. 28.9.1897 et memorandum hvori han foreslog den politik mod de dansksindede i Nordslesvig som v. Köller et år senere stort set førte ud i livet. M. horte også til initiativtagerne til det landrådsmøde i Gråsten 29.9.1898 hvor Köllerpolitikken aftaltes i enkeltheder.

Peder Skau: Minder fra mit liv og min tid, 1909 193 203 213f. H. P. Hanssen: Fra kampårene I, 1927 311–13. Kai D. Sievers: Die Köllerpolitik und ihr Echo in der deutschen Presse 1897–1901, Neumünster 1964 = Qellen und Forsch. zur Gesch. Schlesw.-Holsteins XLVII.

Lorenz Rerup (Hans Lund)

Mc-Kinney Møller, Mærsk, se Møller, Mærsk Mc-Kinney.

Mechlenburg, Ezechias Gustav, 1742–1804, officer. * 17.10.1742 i Rendsborg, † 15.3.1804 i Fredrikstad, Norge, begr. sst. F: kar. stykjuncker, senere oberstløjtnant Hans Erasmus M. (ca. 1705–95) og Rebekka Maria Christine v. Vollprecht (1724–83). ~ 15.10.1773 med Margrethe Charlotte Amalie Bielefeldt, døbt 30.10.1749 i Rendsborg, † 16.4.1819 sst., d. af løjtnant, senere oberst Sigismund Jacob B. (1711–76) og Maria Sophia v. Maas (1717–78).

M. indtrådte 1745 i artilleriet i Rendsborg, blev 1756 underfyrværker og kar. fyrværker (underofficer), 1758 fyrværker, 1762 stykjuncker, 1764 sekondløjtnant I (anc. 1762). 1767 sendtes han på studierejse til Olmütz og blev n.å. lærer ved artillerikorpslet i den „egentlige artillerividen-skab“ som han under sin senere svigerfars vejledning havde studeret med utrættelig flid. 1769 blev han premierløjtnant, 1771 fyrværkerløjtnant, n.å. kar. kaptajn og fulgte general W. v. *Huth til Norge, men beordredes tilbage til Kbh. for at fortsætte lærervirksomheden, blev 1773 ved springavancement virkelig kaptajn, 1776 generaladjutant hos kongen. 1778 fulgte han krigs-

begivenhederne ved den preussiske hær, men havde ved udrejsen haft det uheld med hustru og børn at lide skibbrud og miste al sin ejendom. 1785 blev han 2. majør i artilleriet (anc. 1781), 1788 oberstløjtnant og fik kommando over artilleriet i felttoget mod Sverige hvor han viste sig som en fremragende dygtig organisator og praktisk artillerist. 1792 blev han kommandør for hele artillerikorpslet (under v. Huth), og n.å. fik han karakter som oberst af infanteriet. Under det engelske flådeangreb på Kbh. 1801 havde han den faktiske kommando over hele fæstningsfronten undtagen kastellet og tog kommandostation på Quintus. Det synes at onde tunger har berettet kronprinsen at M. ikke lod kanonere nok på de fjendtlige skibe, hvad M. imødegik i en udførlig rapport ved at påvise at han havde handlet fuldt sagligt. Han afgik dog n.å. fra artilleriet med karakter som generalmajor af infanteriet og blev kommandant i Fredrikstad. M. var på alle områder en dygtig og kundskabsrig artillerist, en energisk karakter, en fortrinlig lærer ved det nyoprettede artillerikadetinstitut. Han levede mest i trykkede økonomiske omstændigheder; men v. Huth, der tjenstligt satte ham særdeles højt, støttede ham direkte og indirekte. 1786 udgav han på dansk en lærebog i feltartilleriets betjening og havde under sin virksomhed med iver fortsat den af general U. W. *v. d. Pfordten begyndte oprettelse af et artilleribibliotek.

W. H. F. Abrahamson: Gesch. der königl. Artillerie-schule in Kopenhagen, 1780. Medd. fra krigsark., udg. Generalstaben I–II, 1883–85 (især II 160–63). Luxdorphs dagbøger, udg. E. Nystrom I, 1925–30.

*Rockstroh**

Mechtilde, † 1288, dronning. Begr. i Varnhem cistercienserkloster i Sverige. F: grev Adolf IV af Holsten († 1261) og Helvig af Lippe. ~ 1° 1237 med hertug, senere kong *Abel, *ca. 1218, † 29.6.1252, s. af *Valdemar Sejf (1170–1241) og *Berengaria († 1221). ~ 2° 1261 med Birger Jarl af Sverige, † 1266. – Mor til *Erik († 1272), *Abel († 1279) og *Valdemar Abelsen († 1257).

Ægteskabet mellem den holstenske grevedatter og den danske kongesøn der var aftalt mellem fædrene i begyndelsen af 1230erne fik skæbne-svangre følger for Danmark ved at knytte Holsten nærmere til Sønderjylland; allerede 1239 blev Abel formynder for M.s unge brødre. Efter Erik Plovpenning's død blev Abel dansk konge, og M. kronedes 1.11.1250 med ham i Roskilde domkirke, men måtte efter Abels død to år senere vende tilbage til Holsten idet Abels bror Christoffer valgtes til konge med forbigåelse af Abels søn Valdemar der var fange hos ærkebiskoppen

af Køln. Efter at have udløst sønnen gennemtvang M. at Valdemar 1253 blev forlenet med det sønderjyske hertugdømme, og efter at han var død i 1257 gennemførte hun efter krig at den næstældste søn Erik 1260 overtog hertugdømmet; samme år pantsatte hun ham og broderen Abel alt landet mellem Slien og Ejderen, og da hun arvede det efter deres død henholdsvis 1272 og 1279 testamenterede hun det kort før sin død til sin bror grev Gerhard af Holsten. Herved lagdes grunden til den holstenske indflydelse i Sønderjylland. I sin politik mod det danske kongehus havde M. forbundet sig med ærkebiskop Jakob "Erlandsen der også formidlede hendes ægteskab med Birger Jarl af Sverige trods hendes tidligere aflagte kyskhedsløfte som enke. For samtiden stod M. som en fjende af Danmark; Rydårbogen kalder hende en „djevlels datter“ og beskylder hende – med urette – for at have tilintetgjort kejserlige og pavelige adkomstbreve på de nordalbingiske områder til kong Valdemar (II).

Diplomatarium Danicum 2.r.1–III, 1938–41. Danm.s middelalderlige annaler, udg. Erik Kroman, 1980. – Esben Albrechtsen i Hist. t. 13.r.1, 1974 86f 102. Kai Horby: Status regni Dacie, 1977 27–31.

Aksel E. Christensen

Mechtilde, –1300–, markgrevinde af Brandenburg. F: kong *Christoffer I (ca. 1219–59) og *Margrete Sambiria († 1282). ~ 1269 med markgreve Albrecht af Brandenburg, † 1300. – Søster til *Erik Klipping.

Om M.s person vides meget lidt, da hun ikke forekommer i noget dokument, og de berettende kilder er fåmælte og delvis indbyrdes modstridende. – Hun må være født i et af kong Christoffers første regeringsår og blev som de fire kusiner, *Erik Plovpenning's døtre, tidligt faderløs. Da broderen, barnekongen Erik Klipping, efter slaget på Lohede i et par år måtte opholde sig ufrivilligt hos sine brandenburgske slægtninge, blev der rimeligvis i forbindelse med hans løsladelse 1264 indledt ægteskabsforhandlinger, der 1269 førte til ægteskab mellem M. og markgreve Albrecht (III) af Brandenburg og få år senere mellem kong Erik og Albrechts kusine *Agnes. – M. fødte to eller tre sønner, hvoraf de to synes døde før 1300, og to døtre der blev gift med kong Bugislav af Polen og hertug Henrik (II) af Mecklenburg.

Scriptores rerum Danicarum, ved J. Langebek II, 1773 165. Mecklenburgisches Urkundenbuch I,4, Schwerin 1867. Kai Horby: Status regni Dacie, 1977. Danm.s middelalderlige annaler, udg. E. Jørgensen, 1920 166; udg. E. Kroman, 1980 115.

Thelma Jexlev

Medelby, Poul Andersen, 1557–1632, præst, forfatter. * 30.3.1557 i Mejby, † 9.5.1632 i Odense, begr. sst. (Frue k.). ~ Else Jørgensdatter, * ca. 1570, begr. 3.5.1642.

M. var af bondeæt, men blev hjulpet frem vistnok af rigsråd Jørgen *Rosenkrantz til Rosenholm til hvis slægt han altid følte sig knyttet. 1585 blev han ordineret til præst antagelig som kapellan ved Skt. Nicolai kirke i Kbh., og 1593 tog han magistergraden. 1597 var han slotspræst ved Kbh.s slot, men s.å. blev han superintendent over Gotland og sognepræst i Visby. Som den heftige, ubesindige natur han synes at have været kom han snart alvorligt på kant med øens verdslige øvrighed, både med lensmanden Herman Juel og med borgmester og råd i Visby, især rådmand Jørgen Wolders. Han brugte lidet forsvarelige midler til at bekæmpe sine fjender med – snart ophidsede han almuen mod øvrigheden, snart tordnede han mod sine modstandere fra prædikestolen, snart tilskrev han dem med breve med „spodske og hanniske Gloser“. Til sidst blev han for hele sin opræden anklaget for kongens retterting der 16.10.1599 afsatte ham fra hans embede. I sin nød fandt han en velynder i kansleren Arild *Huitfeldt der 1602 fik ham gjort til sognepræst ved Frue kirke i Odense. I denne stilling kom hans gode egenskaber til deres ret, og til trods for at han heller ikke her undgik stridigheder vandt han sig i årenes løb et agtet navn. Hertil bidrog i høj grad hans forfatterskab. Alleerede 1597 havde han udgivet en *Børneforklaring* over Kristi lidelseshistorie, senere kom hans *Ungdommens Postil*, 1614, *Ungdommens gudelige Forlystning* over aftensangteksterne, 1621, og over børnelærdommen 1623, desuden en samling dispositioner til ligprædikener 1631. Ikke mindst hans ungdomspostil vandt megen yndest og kom i en række oplag. Hans skrifter giver udtryk for en ortodoks kristendomsopfattelse som dog har bevaret væsentlige træk fra den ældre, mere praktisk orienterede lutherdom. Selv om hans fremstilling kan virke lidt tør er den anderledes konkret end Jesper *Brochmands senere så berømte „Huspostil“. M. er ikke bange for at nævne synder og dyder ved navn og placere dem i forhold til samtiden. □ Ligsten (Vor Frue k., Odense).

Saml. af kongens rettertingsdomme I, 1881–83 278–85. Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rørdam III, 1898 122f; IV, 1902 325. Kancelliets brevbøger 1588–92, 1908; 1596–1602, 1913; 1624–26, 1925; 1630–32, 1932. – J. C. Bloch: Den fynske gejstlighedshist. I, 1787 752–58 (m. bibliografi). O. W. Lemke: Visby stifts herdamme, Örebro 1868 23f. Hans Mikkelsen i Saml. til Fyens hist. og top. V, 1871 319 414; VI, 1873 116 137 146f; VII, 1878 40 45.

Jens Glebe-Møller (Bjørn Kornerup)

Medelfar, Mads Jensen

Medelfar, Mads Jensen, 1579–1637, biskop. * 25.4.1579 i Middelfart, † 14.5.1637 i Lund, begr. sst. (domk.). F: rådmænd Jens Rasmussen og Gertrud Hansdatter. ~ 1° 1611 med Inger Leth (Lett), * 5.4.1591 i Odense, † 14.4.1616 i Roskilde, d. af borgmester Jacob L. († 1622) og Marina Jørgensdatter († 1603). ~ 2° 1.10.1617 med Margrethe Torlofsdatter, * ca. 1586, † 26.1.1619, d. af Torlof Knudsen, ~ 3° 29.10.1620 med Mette Vibe, † juni 1654, d. af borgmester i Kbh. Mikkel *V. (1565–1624) og Mette Lauridsdatter († 1599).

Efter at være blevet student ca. 1601 blev M. allerede 1603 rektor i Svendborg og nogen tid efter kapellan ved Skt. Nicolai sst. 1606 drog han udenlands og opholdt sig henved fire år i Wittenberg hvor han kom i nær forbindelse med de førende ortodokse teologer. 1610 var han igen tilbage i Danmark, tog s.å. magistergraden og blev 1611 sognepræst i Vejle, 1612 tillige provst i Nørrevang hrd. og 1615 sognepræst ved Skt. Nicolai kirke i Kbh. N.å. udvalgte Christian IV ham til at forrette sin vilse til Kirsten *Munk, og 1616 blev han kgl. hofpræst. I denne stilling havde han bolig ved Frederiksborg og vandt sig et godt navn som en af tidens bedste gejstlige talere. 1620 valgtes han til biskop over Lunde stift, og s.å. blev han dr.teol. Som biskop synes han at være optrådt mildere end sin forgænger Poul Mortensen *Aastrup, men i øvrigt med myndighed og nidkærhed. Gennem hans visitatsbog (i Rigsarkivet, udg. 1943) kan man følge hans rejser i stiftet og møde hans omsorg for kirke- og skolevæsen. Hans bispetid var ikke fri for stridigheder og genvordigheder; særlig pinligt var det at han 1629 måtte opleve at blive overfaldet i sin bispegård af Holger *Rosenkrantz (1586–1647) til Glimminge, og få år senere (1635) blev en af ham fældet landemodemod underkendt af det kgl. retterting og han selv idømt en bøde på 500 rdl. til Fr.borg skole. – Fra M.s hånd foreligger udgivet en række ligprædikener over adelspersoner. Trods deres tunge oppakning af citater fra kirkefædre og klassiske forfattere og deres ofte vidtdrevne skematisering vidner de om at hans ry som prædikant ikke var ubegrundet, og adskillige partier er affattet i en stil der udmærker sig både ved liv og kraft. Af lignende natur er også M.s største arbejde *Encoenia sacra*, hans prædiken ved indvielsen af Trefoldighedskirken i Kristianstad 1628, i trykken svulmet op til en vidtløftig, delvis kirkehistorisk afhandling. Teologisk set viser forfatteren sig i disse skrifter som en streng lutheraner af ortodoks støbning, og han vendte sig med afsky bort fra calvinismen mod hvis rationalisme, prædestinationslære og nadveropfattelse han lejlighedsvis rettede skarpe

sidehug. □Stik af Simon de Pas, 1633. Afbildet på epitafiemal. (Lund domk.) og på Ole Worms epitafiemal. (Nat.mus.). – Ligsten (Lund domk.).

Lunds stifts herdaminne, udg. Gunnar Carlquist I, Lund 1943 (M.s visitatsbog, ved Bj. Kornerup). – Wilh. Lassen: Biskop i Lund M. J. M.s agnatiske descendenter, Kria. 1901. Danm.s adels årbog XLIV, 1927 II 99. D. G. Zwergius: Det siellandske clerisie, 1754 542–52. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 4.r.V, 1897–99 1–55 607f. Hans H. Fussing sst. 6.r.II, 1936–38 466f og IV, 1942–44 31–44. Bj. Kornerup sst. 7.r.I, 1951–53 10. Samme: Fr.borg statsskoles hist., 1933 = Fra Fr.borg amt 1933 27 40 266. Samme: Biskop Hans Povlsen Resen II, 1968 235.

*Bjørn Kornerup**

v. d. Meden, Martin, 1576–1634, kancelliembedsmand, kgl. hofråd, diplomat og kansler i Verden. * 21.10.1576 i Stade, † omkr. 9.12.1634. ~ Anna Schröder, d. af borgmester i Flensborg Marcus S. (1558–1626) og Metta Feddersen (ca. 1557–1627).

M. der kom fra en anset familie i Stade, hørte til den række unge velbagede fra borgerskab og lavadel der på den tid søgte at slå sig frem ved at tjene de ekspanderende europæiske fyrstehuse. Han fik en juridisk uddannelse, og 1604 blev han sekretær i Christian IVs tyske kancelli. Han afgik 1608, men genansattes 1615. Kort tid efter fik han for alvor lejlighed til at gøre sig gældende i diplomatiet da kongen startede sin storstilede ekspansionspolitik i Nordtyskland. Den havde som hovedformål at kompensere for de svenske erobringer i den østlige Østersø. Bl.a. i kraft af sit lokalkendskab til forholdene i det vigtige Bremen ærkestift blev M. hurtigt ledende i den række vanskelige forhandlinger som Christian IV ihærdigt førte lige fra 1616 og indtil det 1621 lykkedes at sikre prins Frederik koadjutoriet i Bremen. Dette gav kongen en afgørende indflydelse i den nedresachsiske kreds og dermed en vigtig basis både for et evangelisk felttog og for imødegåelsen af den truende svenske omringning.

Det første resultat nåedes da M. i oktober 1616 ved forhandlinger med hertug Philip Sigismund, administrator af Osnabrück og Verden, sikrede prins Frederik kanonikater i både Bremen og Verden. Året efter fulgte han prins Frederik som „orator“ til Bremen ærkestift og forhandlede med både domkapitel, stænder og byen Bremen om valget. Også Verden besøgte. Samme efterår søgte M. atter forgæves at få kapitlet i Bremen til at give et kategorisk tilsagn for kongens søn. Herefter overdrog Christian IV ledelsen til Jonas *Charisius der 1618–19 ivrigt, men også uden held arbejdede på at nå et tilfredsstillende resultat. Ambitiøs som M. var undlod han vistnok ik-

ke at stille sin rivals forhandlinger i et dårligt lys, og den dødssyge Charisius beskyldte til gengæld M. for at være en person som man kun kunne vente sig løgn og uforskammede af. Gang i forhandlingerne kom der tilsyneladende først da Christian IV i november efter begæring fra myndighederne i Stade lod danske tropper rykke ind i byen til forskrækkelse for ærkebisp Johan Frederik af Gottorp. M. rådede klogt nok kongen til hurtig handling og fik også Johan Frederiks løfte om at støtte dennes sag, men efter troppernes tilbagetrækning på nederlandske krav trak ærkebispens sagen ud. Alligevel gav M. noget naivt udtryk for sin tillid til dennes gode vilje og meddelte endog i marts 1620 at hovedværket var sluttet; et eksempel på hvorledes ønsketænkning kunne influere uheldigt på M.s dømmekraft. Oversekretær i tyske kancelli blev han da heller ikke idet posten blev besat med Frederik "Günther, men Christian IV fastholdt dog M. som en hovedforhandler i Bremenpolitikken. Og efter at Nederlandene var blevet neutraliseret af krigen mod Spanien fik M. da også omsider i juli 1621, støttet af kongelige tropper, succes med sine mangeårige ivrige bestræbelser.

M. spillede tillige en central rolle i slutforhandlingerne om erhvervelsen af Verden stift, og 1623 kom belønningen. Da den umyndige prins Frederik overtog administrationen i Verden udnævnte Christian IV M. til kansler og dermed regeringsleder i stiftet. Også i kongens øvrige tyske politik tog M. del, både før og efter sin kanslertiltrædelse. Med Hansestæderne forhandlede han flere gange således allerede 1613 og omkring nytår 1623 da han indledte de dog frugtesløse drøftelser om et dansk-hanseatisk forbund, tildels rettet mod Sverige. Lige efter blev han sendt til domkapitlet i Kammin stift for på prins Ulriks vegne at anholde om det for magtkampen mod Sverige strategisk vigtige stift i Pommern, en bestræbelse der dog også mislykkedes. Til gengæld var han med i de heldige forhandlinger om erhvervelsen af det betydningsfulde amt Syke i Hoya senere i 1623.

Både før og under kejserkrigen spores M. ofte i inderkredsen omkring kongen og deltog bl.a. i en række forhandlinger med fremmede gesandter der besøgte denne. Det gjaldt således i begyndelsen af 1621 da drøftelser med den nederlandske gesandt Vosbergen resulterede i starten på den af M. ønskede evangeliske politik der blev en hovedforudsætning for erhvervelsen af Bremen-koadjutoriet. M. ledsagede også kongen til det vigtige Braunschweig-møde i 1623 hvor majestæten imod aftalen med sit rigsråd sluttede forbund med den nedresachsiske kreds. Sammen med Christian IV deltog han tillige i Lauen-

burg-forhandlingerne med kredsen i starten af kejserkrigen.

1627 blev han medlem af krigsrådet i Glückstadt og arbejdede ihærdigt på at få Generalstaterne til at sende hjælp til Elben. Næste år tog han af samme grund til Haag efter at han forinden en tid var blevet holdt i fangenskab i Hamburg vistnok på foranledning af kejsermagten. Under denne episode, der forstærkede spændingen mellem staden og Christian IV, kastede M. over for kejsermagten skylden på ærkebisp Johan Frederik for den i Lauenburg 1625 besluttede krigspolitik. Dette skal muligvis bl.a. ses som hævn for ærkebispens mangeårige modarbejdelse af den kongelige danske aggressionspolitik i Nordtyskland som M. selv havde været så ivrig en beforder af. Denne politik, der jo også ville give M. og andre af kongens tysk-holstenske rådgivere mulighed for nye givtige stillinger, modarbejdedes desuden af Sverige. Den svenske agent i Hamburg Anders Svensson tog derfor næppe fejl da han 1630 karakteriserede M. som ikke „synderlig affektioneret“ mod Sverige. Det skete i forbindelse med det gesandtskab til Danzig hvor M. og rigsråd Otte Skeel fik som opgave at mægle mellem Gustav Adolf og kejseren. Hensigten hermed var at undgå en svensk landgang og offensiv i Nordtyskland hvorfor de to gesandter da også rejste hjem fra Danzig da der indløb underretning om denne landgang.

M. opfattede vistnok ikke blot truslen fra Sverige, men endnu mere truslen fra kejseren som meget alvorlig. I 1628 skal han have deltaget i udbredelsen af det bekendte Lamormainflyveskrift hvori vidtløftige kejserlige planer om et Østersødominium udkastedes. Det skete for at opildne til et almindeligt evangelisk forbund herimod. Og i sommeren 1630 skal han have stået i forbindelse med Stadenborgerskabet for at forberede en opstand mod Tillys garnison der. Samme år forhandlede han med bl.a. den svenske gesandt Salvius om et dansk-svensk forbund imod restitutionssediktet, og han skal endog have modtaget en svensk årsbestilling for at påvirke Christian IV i mere svensk-venlig retning. Hensynet til kongens interesser i Nordtyskland varetog han imidlertid steds, både mod Sverige, kejseren og Hansestæderne, og i 1629–30 sendtes han til det kejserlige hof for at vinde tilslutning til forholdsregler mod Hamburg. I 1634 var det meningen at M. skulle følge prins Frederik til Bremen hvor kapitlet efter svenskerne nederlag ved Nördlingen havde indvilliget i at indsætte prinsen som ærkebisp, men M. døde ved samme tid som instruksen af 9.12 udfærdigedes.

Fra kejserligt hold ansås M. uden tvivl med rette for Christian IVs fortrolige frem for nogen i den

aggressive danske Elb-politik der var så vital for Danmarks sikkerhed. Sammen med andre tysk-holstenske rådgivere som fx. Sigvard *Podewisch inspirerede han den velvillige konge til indtrængen i det magtvakuum der begyndte at opstå i Nordtyskland omkring tredivårskrigen start, en politik der modarbejdede af rigsrådet. Hans relationer kunne flere gange give Christian IV kort på hånden over for dette råd i argumentationen for en sådan politiks nødvendighed. Givet er det da også, at han hørte til kongens mest benyttede og betroede råder i diplomatiet. Selv om han med nogen ret fra kejserlig side blev karakteriseret som „inquietus“ er der ikke tvivl om at Christian IV nød stor gavn af sin ærgerrige råds i det hele dygtige, opfindsomme og initiativrige diplomati.

M., der indtager altfor beskeden en plads i dansk historieforskning, stod kongen personligt nær, og økonomisk sørgede denne da også godt både for ham og efter hans død for en søn af ham. M. fik kanonikater i Slesvig og Roskilde og var velhavende nok til at give i hvert fald en af sine sønner mere end rigeligt underhold på den traditionelle udenlandsrejse. M. havde iøvrigt store problemer med denne i sine sidste leveår. Sønnen skal nemlig på den nævnte rejse næppe tyve år gammel have begået hele tre drab og havde da troligt arvet faderens urolige sind.

Kilder. Chr. IVs skrivekalender-optegn. (se artiklen om Chr. IV i DBL III 308). Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I-III, 1878-91; VII, 1891 (fot. opr. 1969-70). Herm. Hallwich: Fünf Bücher Gesch. Wallensteins III, Lpz. 1910 (breve). Axel Oxenstierna: Skr. og brevfxl. I,5, Sth. 1915 (breve). Danm.-Nos traktater, udg. L. Laursen III-IV, 1916-17. Kancelliets brevbøger 1621-26, 1922-25; 1630-32, 1932; 1637-39, 1944. Jacob Fabricius d. Y.s optegn., udg. A. Andersen, 1964 368. Svensk agent ved Sundet, udg. Leo Tandrup, 1971.

Lit. Chr. de Pura: *Classicum paciferum Daniæ*, Lübeck 1627. J. Moller: *Cimbria lit.* II, 1744 542. J. G. Droyen: *Gustav Adolf I-II*, Lpz. 1869-70. Jul. Otto Opel: *Der niedersächsisch-dänische Krieg I-III*, Halle 1872-94. J. A. Fridericia: *Danm.s ydre politiske hist.* I, 1876 (reprud. 1972) 93. Dietrich Schäfer: *Gesch. von Dänemark V*, Gotha 1902. Nils Ahnlund: *Gustav Adolf inför tyska kriget*, Sth. 1918. Gerrit Das: *Foppe van Aitzema, Utrecht 1920*. A. Hesel: *Zeitschr. des Vereins für hamb. Gesch.* XXXVI, 1937 131-45. Hans-Dieter Loose: *Hamb. und Chr. IV von Dänemark während des Dreissig-jährigen Krieges*, Hamb. 1963 = *Veröff. des Vereins für hamb. Gesch.* XVIII. Leo Tandrup: *Mod triumf el. tragedie I-II*, 1979.

Leo Tandrup

v. Meerheim (Merheim, Meerheimb), Hans Wilhelm, friherre, 1620-88, officer. * 3.12.1620 i Altenburg i Kursachsen, † 25.12.1688 på Gne-mern i Mecklenburg, begr. i Marie k. i Rostock. F: sachsisk officer Heinrich v. M. og Anna v.

Winkelholz. ~ 1° 6.1.1644 i Glatz med Anna Sabine Heber fra Thüringen (~ 1° med løjtnant v. Eck, ~ 2° med ritmester Zippe), † 1660 i Dobb-ertin. ~ 2° 29.5.1660 i Rostock med Eleonora Dorothea v. Oertzen, * 26.9.1639 på Roggow i Pommern, † 29.11.1705 i Rostock, d. af Jasper v. O. til Roggow.

v. M. deltog fra drengærene i tredivårskrigen, først i den kursachsiske, senere i den kejserlige hær, blev 1638 kornet, 1643 ritmester, 1655 oberstløjtnant, tog 1661 afsked, fik diplom som bøhmisk friherre og erhvervede godser i sin anden hustrus hjemstav. 6.10.1675 fik han i Christian Vs hovedkvarter i Damgarten patent som generalmajor i rytteriet under Carl *Arenstorff, fik n.å. først kommando over rytterkorpset ved sydgrænsen, blev dernæst chef for livgarden til hest og deltog i krigen i Skåne hvor han en tid blokerede Malmø. I slaget ved Lund førte han rytteriet på højre fløj der kastede fjenden tilbage. Han fik derefter kommandoen i den af fjenden blokerede fæstning Kristianstad hvis besiddelse han ved hyppige udfald hævdede under yderst vanskelige forhold. Som anerkendelse herfor tilstod kongen ham livsvarig pension. Han ledsagede kongen på det første tog til Rügen, men vendte hurtigt tilbage til krigsskuepladsen i Skåne hvor han i den følgende tid såvel i den danske hær som i den svenske fik ry som en dristig og heldig fører af strejfkorps. Da hæren 1679 samledes i hertugdømmerne fik han kommando over en kombineret brigade, men var længe farligt syg. Ved fredsslutningen blev han kommandant i Nakskov hvilken stilling han fratrådte 1683 da han ikke kunne tåle det lollandske klima, og fra 1684 tog han ophold på sine godser idet han dog forblev til rådighed for og i gage ved den danske hær. - Hv. R. 1683. □ Mindestøtte af Johs. Wiedewelt, 1784, ved Jægerspris.

Danske saml. 2.r.V, 1876-77 (svenske relationer 1679-99). - Johs. Bielefeldt: *Ligprædiken over H. W.v.M.*, Rostock u.å. J. H. F. v. Jahn i *Militært repertorium* 2.r.IV, 1846 især 396 441f. N. P. Jensen: *Den skånske krig*, 1900.

Rockstroh*

von Mehlen, Berend, se Melen, Berend von.

van Mehren (ved dåben von Mehren), August Ferdinand Michael, 1822-1907, orientalist. * 6.4. 1822 i Helsingør, † 14.11.1907 i Fredensborg, begr. i Helsingør. F: købmand Johann Friedrich van M. (1789-1853) og Claudine Amalie Liebmann (1791-1852). ~ 7.7.1849 i Kbh. (Trin.) med Johanne (Jenny) Sophie Charlotte Justine Daue, * 30.6.1816 i Rendsborg, † 10.2.1866 i Kbh.

(Frbg.), d. af major Severin D. (1776–1852) og Anna (Marie) Larsen (1786–1864).

v. M. blev student 1838, privat dimitteret, og begyndte derefter at studere klassisk filologi, men opgav snart dette for udelukkende at hellige sig studiet af de semitiske sprog under vejledning af D. G. Monrad der virkede som privatdocent i dette fag. For at uddanne sig fyldigere end det da var muligt her hjemme rejste han, understøttet af sin far, til Leipzig hvor han 1843–44 studerede arabisk hos H. Fleischer. Derefter studerede han gammeltestamentlig fortolkning samt persisk hos professor J. Olshausen i Kiel og tog dér doktorgraden 1845 ved en latinsk afhandling om og oversættelse af den arabiske digter-filolog Nāṣif al Yāzidjīs kritiske breve til Silvestre de Sacy om dennes udgave af Harīrīs Maqāmer (*Epistola critica Nasifi etc.*, 1848). Efter en ny studierejse til Leipzig beskikkedes han i april 1849 under vakancen efter professor C. Hermansen til at holde forelæsninger over semitiske sprog, navnlig arabisk, og udnævntes 1851 til lektor, 1854 professor i semitisk-østerlandsk filologi. 1867 blev han medlem af Videnskaberens selskab. 1898 tog han sin afsked og levede sine sidste år i Fredensborg.

v. M.s. første større arbejde faldt på et hidtil næsten udrykket område: *Die Rhetorik der Araber*, 1853. Endvidere gav han i *Codices Hebraici et Arabici*, 1851 og *Codices Persici, Turcici, Hindustanici etc.*, 1857 en omhyggelig beskrivelse af Det kgl. biblioteks håndskrifter inden for disse sprog. I de følgende år syslede han indgående med den arabiske geografiske litteratur og udarbejdede herom en omfattende og meget oplysende *Fremstilling af de islamitiske Folks alm. geografiske Kundskaber* (Annaler f. nord. Oldkyndighed, 1857). Særlig vendte han sig til en arabisk geograf, Sjams al-Din al-Dimasjī (o: fra Damaskus, d. 1327 e.Kr.) af hvis store geografiske værk han gav nogle uddrag i fransk oversættelse i Malthe Bruuns geografiske tidsskrift *Nouv. annales des voyages*, 1860–64. v. M. påtog sig nu for det kejserlige akademi i St. Petersborg at give en arabisk tekstudgave med benyttelse af håndskrifter i Paris, St. Petersborg, Leiden og Kbh. (*Cosmographie de Chems-ed-din ed-Dimichqui*, 1866). En fuldstændig fransk oversættelse udgav han med understøttelse af Vidensk. selskab: *Manuel de la cosmographie du moyen-âge etc.*, 1874. – 1867–68 opholdt v. M. sig i Egypten – hans første og eneste besøg i selve Orienten. Som frugt af denne rejse udgav han i et universitetsfestskrift 1870 *Cāhirah* [o: Kairo] og *Kerāfat* hvori han, efter indledende bemærkninger om Cairos historie gav en beskrivelse af moskeer og andre religiøse momenter i Cairo og på

Kerāfat (o: de dodes stad uden for Cairo); en noget forøget fransk oversættelse optoges i *Mélanges asiatiques* VI, 1869–81. I Vidensk. Selskabs Oversigter meddelte han 1872 *Et Par Bidrag til Bedømmelse af den nyere Folkelitteratur i Ægypten*, dvs. Abū Schādūs klagesang og en variation af romanen om Abū Zaid. I forbindelse hermed står endvidere forskellige mindre afhandlinger til oplysning om Islam og dens historie, således *Islams Reform ved Abu-I-Hasan el Ashari i Slutningen af det 3. Aarhundrede H(edjra) og Udsigt over denne Religions videre Udvikling* i Vidensk. Selsk. Overs. 1877, udførligere på fransk i *Travaux du 3. congrès des Orientalistes*, 1876 o.fl.a. Under denne syslen med arabisk religionshistorie og filosofi førtes v. M. særlig ind på studiet af den arabiske filosof Ibn-Sinā (Avicenna) og dennes forhold til Islam og den græske filosofi, med benyttelse af forskellige af Avicennas hidtil så godt som ukendte og uudgivne småskrifter (risālat), bl.a. om sjælen („an-nafs“), fuglen („at-tair“), skæbnen (al qadā wa-l-qadar) og „Hajj ibn-Jaqzān“. Om disse emner skrev han en række afhandlinger, dels på fransk i det belgiske tidsskrift *Muséon*, 1883–86, dels på dansk i *Vidensk. Selsk. Overs.* 1881, 1883 og 1886, deriblandt *Les rapports de la philosophie d'Avicenne avec l'Islam*, 1883, *Vues d'Avicenne sur l'astrologie et sur le destin*, 1885 og *L'oiseau*, 1887. Senere udgav han arabiske tekster med forklaring på fransk i en grundlæggende udgave *Traités mystiques d'Abou Ali al-Hosain b. Abdallah b. Sina ou d'Avicenne*, 1889–94. Også den store spansk-arabiske filosof Ibn Rusjd (Averroës) behandlede han i en orienterende studie *Études sur la philosophie d'Averroës conc. son rapport avec celle d'Avicenne et Gazzali*, i *Muséon* 1889. – Som dygtig numismatiker foretog han en revision af de orientalske mønter i det kgl. møntkabinet og beskrev og tydede forskellige sjældenheder dels i dette, dels i det kejserlige møntkabinet i St. Petersborg og andre samlinger.

Arabisk filologi og filosofi var v. M.s speciale. Hans tekstudgaver af arabiske forfattere er fortrinlige i kraft af hans grundighed og skarpe kritiske sans. Fortrinsvis søgte han sit arbejde inden for hidtil uudforskede områder, som arabisk retorik og filosofi. „Vanskelighederne ved at tumle med et videnskabeligt Stof, hvor man saa godt som fuldstændig savner Forarbejder, har for M. haft en særlig Tiltrækning“ (Østrup). Han var en ypperlig repræsentant for den Fleischer-ske skoles bedste egenskaber: „dens grundige Viden og dens Indsigt i den arabiske Grammatiks rigt nuancerede Enkeltheder, men desuden havde han et langt friere Blik og en mere overlegen Behandlingsmaade end adskillige af Skolens

tyske Repræsentanter" (Østrup). Derimod var han, ligesom denne skole, mindre interesseret i den moderne orient og savnede blik for den betydning studiet af denne har for forståelsen af hele den islamiske kulturs historie. – R. 1869. DM. 1887. K². 1892. K¹. 1898 □Mal. af A. Hunæus. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af møde i Videnskaberne selskab, 1897 (Vidensk. selskab) og på forarbejde hertil (bl.a. Hirschsprung). Foto.

Berl. tid. 5.4.1902. Dannebrog s.d. Vort land 6.4. s.å. V. Rosen i Bulletin de l'Académie impériale des sciences de St. Pétersbourg VI,2, 1908 39–44.

*Fr. de Fontenay**

Meibom, Marcus, 1621–1710, bibliotekar, polyhistor. * 1621 i Tønning, † 15.2.1710 i Utrecht. ~ 29.9.1664 i Helsingør med Elisabeth van de Venne, † efter 1711.

Om M.s tidligste ungdom savnes efterretninger. 1643 træffes han i Hamburg, hvor han var huslærer for den som polyhistor senere berømte Pet.Lambecius. Han immatrikulerede 1640 i Hamburg, 1644 i Königsberg som jurastuderende, var 1645 i Leiden som stud.med., og i Holland har han vistnok studeret en række år og erhvervet stor lærdom i de gamle sprog, i matematik og i oldtidens musik. Hans første skrift var en kommentar til Vitruvius (1649). Et senere skrift, *Antiquæ musicæ auctores septem, Græce et Latine*, 1652 der lige til nutiden har været et af de vigtigste kildekrifter til oldtidens musikhistorie havde han tilegnet den svenske dronning Kristina, og dette gav anledning til at han 1652 blev ansat som underbibliotekar ved det kgl. bibliotek i Stockholm. Den lærde dronning fandt så meget behag i hans beskrivelse af de gamles musik at hun lod forfærdige instrumenter efter hans anvisning og formåede ham til under ledsagelse af disse at syngne en græsk arie ved en hofkoncert. Men da M. ulige bedre kunne tale end syngne græsk brast forsamlingen i latter ved hans sang. Rasende gav han P. M. Bourdelot, dronningens livlæge og yndling, en ørefigen. Efter denne scene måtte han forlade Stockholm og efter at være trådt i forbindelse med den danske gesandt Peder *Juel, der var en stor bogsamler, rejste han o. 1.10. 1653 til København og 23.10. udgik et kongebrev der sikrede ham en årlig støtte på 600 rdl. Det synes først at være meningen at M. skulle være professor i Sorø, men 1655 blev han råd i tyske kancelli, og i hvert fald efter 1660 var han, dog uden at få bestilling som bibliotekar, beskæftiget ved Frederik IIIs under opbygning værende bibliotek. Kongen bekostede trykningen af flere skrifter af ham, deriblandt *Dialogus de proportionibus*, 1655 ved hvilket

skrift M. kom i en skarp litterær fejde med den matematiske professor Villum *Lange. Ikke tilfreds med sin stilling vagede han Frederik III så længe om en stillingsbedring at han efter 1663 at have overleveret kgl. bibliotek til *Griffenfeld 1664 udnævntes til forvalter (direktør) ved Øresundstolden. Denne stilling som han ikke passede for opgav han dog 1668 for at begive sig til Holland hvor han bortset fra et treårigt ophold i England 1674–77 opholdt sig til sin død. En kort tid var han professor ved gymnasiet i Amsterdam, men siden levede han som privatiserende lærd og opretholdt et meget nødtørftigt liv som korrektør. Skønt han nød anseelse for sin overordentlige lærdom undgik man helst den egensindige og indbildske mand. Han foregav at være i besiddelse af forskellige arkana (opskrifter på hemmelige lægemidler o.l.) som han bød til fals for en umådelig høj pris. Foruden de nævnte skrifter har M. i Holland udgivet en del andre lærde værker i forskellige videnskaber. Hans bogsamling solgtes 1705 og 1711 i henholdsvis Amsterdam og Utrecht og en sidste rest bortauktioneredes 1752.

Saml. til Fr. IIIs hist., udg. P. W. Becker II, 1857 204 208 224 229 230. – J. Møller: Cimbria lit. III, 1744 443–52. P. Deichman i Nye saml. til den da. hist., ved R. Nyerup og P. F. Suhm III, 1794 112f. Nyeste skilderi af Kbh. XX, 1823 1233–36. E. C. Werlauff: Efterretn. om det store kgl. bibl., 2. udg. 1844 41–45. Angul Hæmmerich: Dansk musikhist. indtil ca. 1700, 1921 204–06. Carl S. Petersen: Afhandl. til da. bog- og bibliotekshist., 1949 138f 174f. Samme i Fund og forskn. I, 1954 1–14 22–39.

Palle Birkelund (Svend Dahl)

Meidell, Frederik Vilhelm Berg, 1833–1913, officer, historiker. * 15.7.1833 i Helsingør, † 1.2.1913 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: premierløjtnant, senere kaptajn Frantz Henrik M. (1795–1872) og Ida Bernhardine Adelaide Liebmann (1815–48). ~ 18.4.1861 i Kbh. (Frels.) med Johanne Hansine Geelmuyden, * 14.4.1831 i Bergen, † 9.11.1910 i Kbh., d. af kaptajn Hans G. (1779–1832) og Anna Johanne Zahrendt (Zahrendtz) (1793–1884).

M., der var fremgået af en gammel dansk-norsk officerslægt, var landkadet 1847–52, blev sekondløjtnant i infanteriet med anc. 1851, men forblev endnu et år ved akademiet som repetent. Han deltog som kar. premierløjtnant med hæder i krigen 1864 og indstilledes efter kampen på Als 29.6. til tapperhedsmedaljen, men afskedigedes efter ansøgning 1865 med pension. I sin korte tjenestetid havde han stået ved en holstensk bataljon, en nordslavisk bataljon og ved artilleriet og således haft en mere afvekslende tjeneste end almindeligt i den tid. Ved oprettelsen af

Kbh.s væbning 1870 blev han kaptajn i denne, gik uden for nummer 1875–80, hvorefter han indtil 1895 var til tjeneste i forstærkningen. – Efter sin afsked fra linjen var han en overgang medarbejder ved „Fædrelandet“, men dyrkede navnlig sproglige og historiske studier. På grundlag af indgående arkivundersøgelser udgav han 1884 *Fra Enevældens Dæmring i Danmark* hvori han påviste den hidtil herskende fejlagtige opfattelse af rigsmarsk Anders Billes virksomhed 1644–45 og 1657. Han kom herefter ind på udarbejdelsen af det værk som har sikret ham en plads i den historiske litteratur: 2. del af *Bille-Ættens Historie*, 1887–89, i hvilken han, ofte med åndfuldhed og evne til fængslende skildringer, har fremstillet denne slægts historie fra Christian IVs tidsalder til den nyere tid. Af hans øvrige i bogform udgivne arbejder bør nævnes *Fra Brydningstiden. Kadellivsbilleder 1847–50*, 1884, der gør indtryk af at være holdt nær op ad virkeligheden, hverken glansbilleder eller overdrevent realistiske. Senere har han skrevet en del af-handlinger i Museum og Samlinger til Jydsk Historie og Topografi og har også i Vort Forsvar meddelt artikler af blivende værdi. I sidstnævnte tidsskrift nr. 389–92 udfægtedes en skarp fejde mellem M. og rigsarkivar A. D. Jørgensen om begivenhederne i Rendsborg 24.3.1848. – M. var en velbegavet, kundskabsrig mand – ikke en i det ydre glimrende officerstype, fordringsløs, stiltfærdig og brav. – R. 1901. □Foto.

A. T. Gløersen: Slægten Meidell II, Kria. 1903 88. Norske slægter, udg. H. Krog Steffens II, Kria. 1915 175. Politiken 2.2.1913. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Rockstroh**

Meier, se også Mejer, Meyer.

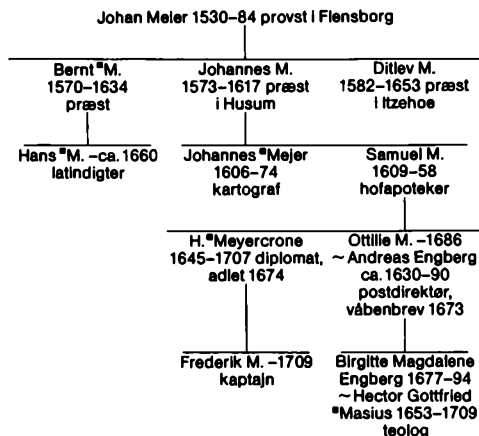
Meier

Navnet M. føres af flere sønderjyske slægter hvoraf en del medlemmer var præster. Den nedennævnte slægt føres tilbage til Johan M. (1530–84), provst i Flensburg men født i Hamburg. En gren af slægten optoges med Henning M. (1645–74) under navnet *Meyercrone 1674 i adelstanden, men denne mandslinje uddøde med hans søn Frederik M. i 1709.

Danm. adels årbog XLVII, 1930 5f og LII, 1935 148.

Hans H. Worsøe

Meier, Bernt (Bernhard), 1570–1634, præst, forfatter. * 13.12.1570 i Flensburg, † 24.4.1634 i Kbh., begr. sst. (Petri k.). F: provst, mag. Johann M. (1530–84) og Anna Pepers. ~1° 7.10.1604 med Botilde Tolners. ~2° (Formentlig) med

Agathe Petri, d. af landskriver i Nordstrand Christian P. og Martha Föckel. – Far til Hans *M.

Efter skolegang i Flensburg studerede M. fra 1591 i Jena hvor han 1594 tog magistergraden, og siden i Tübingen. Han blev 1601 rektor og anden slotspræst i Haderslev, 1607 præst ved Mariakirken sst., 1612 ved Skt. Nikolai kirke i Kiel, og endelig 1616 ved Skt. Petri tyske kirke i Kbh. Her synes M. hurtigt at være faldet godt til, og talmæssigt gik menigheden i hans tid stærkt frem. 1617 fik han tillagt et vikariat og et kanonikat i Roskilde domkapitel. Teologisk var han luthersk ortodoks og stod i mange år på en god fod med denne retnings magtfulde førstemand, Sjællands biskop H. P. *Resen. På dennes foranledning oversatte M. et tysk skrift af Johs. Bugenhagen mod bl.a. gendøberne til latin. Oversættelsen udkom 1632, men n.å. måtte biskoppen imidlertid anke over at M. ikke overholdt de danske kirkelove og ovenikøbet lod tyske studenter prædike for sig. Af landemodet blev M. tilsyneladende fradømt sit embede, men det kgl. retterting ændrede dog dette så han slap med at love bedring og lydighed over for ordinarisen m.v., i konsistorium give undskyldning til biskoppen og det københavnske præsteskab, og desuden tilbagekalde de upassende udtryk han under sagen havde anvendt om dem. – M. var belæst og litterært interesseret og fandt de københavnske præsters forståelse for humanistiske studier beklagelig ringe. Selv skrev han latinske tragedier som han sendte til bedømmelse hos den ansete filolog G. J. Voss i Leiden. 1621 havde han udgivet sin *Lampades*, en dramatisering af lignelsen om de kloge og de uforstandige jomfruer i Matt. 25 med indlagte kor; det bevarede nodemateriale i form af 5–6-stemmige satser er

Meier, Bernt

enestående som kilde til art og omfang af musiks anvendelse i skolekomedietraditionen, men andre dramatiske arbejder kom ikke længere end til manuskriptet. Stilen her såvel som i en latinsk juleprædiken 1634 er præget af tidens glæde ved sølvalderlatinens forsliringer.

Peder Hansen Resen: *Inscriptiones Haffnienses*, 1668 219. G. J. Vossii et clarorum virorum ad eum epistolæ, udg. P. Colomesius, Augsburg 1691, appendix 86f. Kirkehist. saml. 2.r.III, 1864–66 137f 145–47 189–93 195; Hans H. Fussing sst. 6.r.II, 1936–38 479f. Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch. 2.r.VII, Kiel 1918–25 452f 455 500. Pers. hist. t. 7.r.VI, 1921 124f. L. Bobé: *Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen*, 1925. Nils Schiorring: *Det 16. og 17. årh.s verdslige da. visesang I*, 1950 321. Samme: *Musikkens hist. i Danm. I*, 1977 224f. Jacob Fabricius d.y.s optegn., udg. A. Andersen, 1964 33 159.

H. A. Hens

Meier (ved dåben Meyer), Frederik Julius, 1835–98, kunsthistoriker. * 6.2.1835 i Kbh. (Garn.), † 6.11.1898 på Frbg., begr. i Næstved. F: sergent, senere krigsassessor, gymnastiklærer ved Herlufsholm Johan Frederik M. (1805–81) og Sophie Frederikke Bauer (1810–71). Ugift. M. tog 1845 adgangseksamen til landkadetakademiet men måtte afbryde uddannelsen her 1851 da han ikke bestod en oprykningsprøve. Han kom da på Ranum seminarium hvor han tog lærereksamen 1856; blev student 1861, magister i historie 1872, dr.phil. 1877 på afhandlingen *Efterretninger om Billedhuggeren Johannes Wiedewelt og om Kunstakademiet paa hans Tid*. I sine treve studieår måtte han ernære sig ved undervisning; et godt embede og sikre kår opnåede han aldrig, og kun ved en gennemført sparsommelighed blev han i stand til at foretage talrige udenlandsrejser. M. hører til pionererne i dansk kunsthistorie. I en tid da 1700-tallets kunst både ude og hjemme var i miskredit optog han et specialstudium af barokkens og rokokoens arkitektur og billedkunst, specielt skulptur, i Danmark. Som æstetiker var han vel hildet i klassicistiske fordomme og savnede i øvrigt al finhed i opfattelsen, som kildekritiker og stilforsker var han dilettant, men alene ved sine emnevalg har han virket banebrydende, og det betydelige arkivaliske materiale han fremlagde i sine skrifter har været grundlaget for væsentlige afsnit af senere dansk barokforskning. M.s hovedværker er, foruden disputatsen, de tre bygningshistoriske monografier *Efterretninger om Fredensborg Slot i Frederik IVs, Kristian VI's og Frederik Vs Dage*, 1880, *Marmorkirken fra 1749 til 1772*, 1883 og *Frederiksberg Slot. Dets ældste Historie*, 1896; af afhandlinger fremhæves *Der Bildhauer Diderik Gercken* i *Bremisches Jahrb.* XII, 1883, *Lidt om*

Loftsdekoration nu og i forrige Aarhundrede i *Tidsskr. for Kunstindustri* II, 1886 og *Gamle Lofts- og Vægdekorationer i Erichsens Palais* sst. X, 1894. – R. 1889. □Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov.* 1877 70–72. – *Berl. tid.* 7.11.1898. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet.*

Christian Elling*

Meier, Hans (Johan), 1605/06–59/60, rektor, latindigter, runolog. * i Haderslev ca. 1605/06, † ca. 1659/60 i Bordsesholm. F: rektor og slotspræst Bernt *M. (1570–1634) og Botilde Tolners. Formentlig ugift.

Efter skolegang i Haderslev og København kom M. 1624 på det akademiske gymnasium i Hamburg hvor han tog baccalaurgraden. 1627 blev han indskrevet ved universitetet i Jena og 1628 i København. 1629/30 underviste han en overgang prins Ulrik, Christian IVs yngste søn, formentlig i latinsk poesi, og han udgav ved dennes død 1633 et mindedigt *Manes Uldarici*. Med anbefaling fra sin far og fra professor H. "Lauremberg ved prinsens tidligere skole i Sorø besøgte han 1630 filologen Gerh. Joh. Voss i Leiden, og på sine videre rejser i udlandet erhvervede han titlen poëta laureatus caecaris. Efter hjemkomsten 1634 blev han n.å. præceptor for hertug Hans († 1640), en søn af hertug Philip af Glücksburg som han 1636 ledsagede på en rejse til England. Skønt Christian IV ud fra sit kendskab til ham kalder ham „en hofferdig Essel“ i et brev fra 1643 fik M. 1641 stillingen som rektor i Ribe. Antallet af dimittender ved skolen steg under M.s rektorat stærkt for siden atter at falde; 1643 tog han magistergraden, men han synes at have haft svært ved at finde sig til rette med skolearbejdet, og 1647 forlod han, efter sigende på grund af en uheldig kærlighed, uden tilladelse sin stilling. I de følgende år gav han sig af med at efterspore og udtude jyske runeindskrifter, dels dem som Ole "Worm havde gengivet i sin „*Monumenta Danica*“, dels enkelte andre som Worm ikke havde været opmærksom på. M.s samling af runeindskrifter er bevaret i afskrift på *Det kgl. bibl.* (Gl. kgl. saml. 4° 2371 og Ny kgl. saml. 4° 799). 1650 vendte han tilbage til skolegerningen som konrektor ved Bordsesholm klosteskole i Holsten, og i denne stilling døde han. Blandt hans disciple her var den yngre Otto "Sperling der omtaler ham fordelagtigt. Ole "Borch, en anden discipel fra hans tid i Ribe, berømmer hans smukke digte; en samling af dem havde Frederik "Rostgaard planer om at udgive i tredje bind af sine *Deliciæ poetarum Danorum* som imidlertid aldrig udkom.

Medd. fra rentekammerark., 1872 188. Chr. den fjerde egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia V, 1883–85 (fot. opr. 1969) 341f. – J. Møller: Cimbrica lit. I, 1744 400f. Johan Friderichsen i Kirkehist. saml. 2.r.IV, 1867–68 163–65. J. Kinch: Ribe bys hist. II, 1884 461f. Otto Sperlings selvbiografi, udg. S. Birket Smith, 1885 (reprodukt. 1974) 133f. H. F. Rørdam i Hist. saml. og studier II, 1896 41f. Bj. Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, 1947. Erik Moltke: Jon Skonvig II, 1958 især 193–206.

H. A. Hens

Meier, Herman, 1631–85, krigssekretær, krigsråd. * 12.2.1631 i Rostock, † 31.1.1685, begr. i Kbh. (Helligg. k.). F: dr.jur., først i mecklenburgsk tjeneste, senere gottorpsk råd og staller i Ejdersted Herman M. († 1659) og Ursula v. Gehren († 1650). ~ 22.9.1664 i Helsingør med Christine Madsdatter, * 21.9.1645 i Helsingør, † 21.3.1704 i Kbh., d. af tolder i Helsingør Mads Mortensen Rosenvinge og Cathrine (Trine) Christophersdatter Trøner. – Bror til Reinhold *M.

M. gennemgik gymnasiet i Hamburg og studerede jura i Rostock (immatrikuleret 1643), Königsberg (1648) og Helmstedt, hvorefter han gik på rejser nogle år. 1657 kom han til Kbh. hvor han 1660 blev sekretær (krigssekretær) ved det nyoprettede, foreløbige „højere krigsråd“, fra 1661 krigskollegiet. Som Hans *Schacks (1609–76) nærmeste medarbejder deltog han i kampene med finanskollegiet om midler til den stående hærs underhold, og når han mødte hos kongen for at få underskrift på kollegiets udfærdigelser, løb han på slottet stadig på det andet kollegiums spidser, Hannibal *Sehested og rentemestrene der, som han siger, ligefrem rev hans skrivelser ud af hænderne på kongen. Efter generalauditor Paul *Tschernings død gik også hans virksomhed over til M., og da Schack som regel indskrænkede sig til korte anvisninger og ordre blev det i bedste stigende grad den intelligente, kundskabsrige og utroligt arbejdsdygtige M. der blev udførelsesorgan for hærens styrelse allerede i Frederik III's tid. Da Christian V 1670 begyndte på opbygningen af en stærk hær var Schacks helbred allerede mindre godt, og da de andre medlemmer af kollegiet dels var mindre betydelige personligheder, dels uden nøje kendskab til hærens forhold, mens M. som ingen anden var inde i disse, grundigt kendt med monarkiets økonomiske og administrative forhold og dertil nøje fulgte den politiske udvikling i udlandet, fremkom der mellem den unge, endnu ret uselvstændige konge og den forholdsvis lavt stillede, loyale og arbejdsvillige M. et samarbejde, der i få år førte til oprettelsen af en hovedsagelig på indfødte grundlagt velorganiseret hær – den bedste i Danmark i århundreder. Med et ganske fåtalligt

hjelpepersonale bestred han alt til hærens forøgelse, bevæbning og uddannelse hørende, krigsmateriellets anskaffelse, fæstningernes forbedring m.m.

Under felttogene 1675 og 76 fulgte M. vel med hovedkvarteret, men nu var det generalerne, 1676 navnlig *Johan Adolf af Plön der førte ordet, så at M.s virksomhed begrænsedes til administrative forhold og til at føre protokollen i krigsrådene, skønt han formelt var blevet stemmeberettiget medlem og var udnævnt til krigsråd. I felttogene 1677 og 78, under de hurtigt skiftende overgeneraler, deltog M. derimod i forhandlingerne; som „yngst“ medlem vøterede han først, og hans vøteringer var både de bedst funderede og vidnesbyrd om, at han endnu besad den offensive ånd, der havde kendetegnet de første felttog. Når operationerne de to nævnte år førtes så vaklende skyldtes det mest jalousi og åbenlyse stridigheder mellem de ældste generaler. – Ved afslutningen af felttoget 1678 trådte M. fra som medlem af kollegiet og krigssekretær, muligvis fordi hans og kongens oprindelige tro på, at en angrebshær kunne grundlægges på hovedsagelig indfødt mandskab, havde lidt skibbrud. M. bevarede dog kongens nåde, fik tilstået generalsgage, udnævntes til etatsråd og vedblev som generalauditor. Hans efterfølger som krigssekretær, Jens *Harboe, med hvem han stod på den venskabeligste fod, drog i udstrakt grad nytte af hans viden, og han blev 1683 deputeret i det nyorganiserede generalkommissariat. Under den store troppesammendragning i Holsten s.å. blev han generalkommissarius i hertugdømmerne og virkede med rastløs energi, skønt hans helbred var stærkt angrebet og han stadig måtte søge lægerne i Hamburg. 1684 blev han amtmand over Slesvig domkapitels gods. 1699 bevilgedes der hans enke 4000 rdl. for M.s tilgodehavender hos staten. – Krigsråd 1676. Admiralitetsråd 1679. Etatsråd 1680.

Årsberetn. fra det kgl. geheimeark. VI, 1876–82 249–56 (M. dagbog). Aktsykker og oplys. til statskollegiets hist., udg. Johs. Lindbæk II, 1910. – [Caspar Bartholin:] Progr. fun. univ. Hafn. over H. M., 1685. J. H. F. v. Jahn i Militært repertorium 2.r.IV, 1846 419–24 432 437 440 442 449. C. J. v. Arenstorff: Generalerne Friderich og Carl v. Arenstorff, 1889. H. W. Harbou i Pers. hist. t. 2.r.V, 1890 5f. Samme sst. 3.r.V, 1896 116 119–22. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld II, 1894 340f. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I, 1899. N. P. Jensen: Den skånske krig, 1900. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær I–II, 1909–16. Samme i Militært t. XII, 1910 413–27. Samme i Hist. t. 8.r.IV, 1912–13 104f 109 116 119 135 140.

Rockstroh*

Meier, Reinhold, 1634–1701, kammersekretær. * 28.2.1634 i Slesvig, † 23.1.1701 i Kbh., begr. sst.

Meier, Reinhold

(Petri k.). F: dr.jur., først i mecklenburgsk tjeneste, senere gottorpsk råd og staller i Ejdersted Herman M. († 1659) og Ursula v. Gehren († 1650). ~ 1677 med Sophie Elisabeth v. Platen, † tidligst 1701, d. af kurkölnsk råd Friedrich v. P. – Bror til Herman *M.

M. gennemgik gymnasiet i Stade og studerede derefter jura i Helmstedt (immatrikuleret 1651). Efter et kort ophold i hjemmet var han 1655–63 i svensk tjeneste, derefter atter i Slesvig, til han 1665 blev sekretær hos statholder C. *Gabel, var 1670–85 gehejmekammersekretær og en tid råd hos enkedronning Sophie Amalie der også benyttede ham ved fortrolige politiske sendelser til tyske hoffere. 1687–99 var han medlem af kammerkollegiet, fra 1689 tillige deputeret i de militære kommissariater. Han var en nidkær og dygtig embedsmand der også benyttedes i vigtige kommissioner i „rådstuen“, bl.a. 1696 i rådslagningerne om oprettelsen af en landmilit. Under troppesamlingen i Holsten 1689, ekspeditionen mod Ratzeburg 1693 og felttoget ved sydgrænsen 1700 bestred han den lige så betydningsfulde som vanskelige stilling som chef for feltkommissariatet. Hans embedsbane formede sig i meget ligesom broderens, men han fulgte bekvemmere veje end denne, beskæftigede sig mindre med detaljerne og nåede socialt op i et højere niveau. – Kancelliråd 1686. Kammerråd 1687. Justitsråd 1690. Tit. etatsråd 1693. Virkelig etatsråd 1697.

Progr. fun. univ. Hafn. over R. M., 1701. Svenske relationer i Danske saml. 2.r.III, 1873–74. C. L. Løvenskiold sst. VI, 1877–79 298–304. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I–II, 1899–1903. K. C. Rockstroh: Udvikl. af den nationale hær II, 1916.

Rockstroh *

Meiercrone, H., se Meyercrone, H.

Meinert, Frederik Vilhelm August, 1833–1912, entomolog. * 3.3.1833 i Kbh. (Frels.), † 19.1.1912 på Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). F: grosserer Nicolai Jonathan *M. (1791–1877) og Mette Christine Tang (1799–1887). ~ 30.10.1874 på Frbg. med Nanna Henriette Anna Elisabeth Krarup, * 3.4.1842 i Ulfborg, † 17.9.1932 på Frbg., d. af sognepræst, sidst i Flødstrup, provst O. Th. N. *K. (1799–1862) og Susanne M. Tang (1805–99). M. blev student 1850 fra Borgerdydskolen på Christianshavn, studerede teologi og blev cand. theol. 1857. Men det var entomologien der optog ham, og allerede forinden var han kommet i forbindelse med Chr. *Drewsen og J. C. *Schjødtte og begyndt at hjælpe sidstnævnte rent manuelt på Det kgl. naturhistoriske museum. Efter eksamen begyndte han også at arbejde videnskabeligt som elev af Schjødtte og udgav 1861 *Bidrag*

til de danske Myrers Naturhistorie der skildrer de 30 danske myrearter og deres indre anatomi. Det er også den indre anatomi, de hanlige kønsorganer, der danner stammen i *Anatomia Forficulorum* som han efter mange vanskeligheder fik dispensation (som teolog) til at disputere på 1863. Hans forståelse af de indre organer præger også de vigtige afhandlinger *Campodeæ. en Familie af Thysanurernes Orden*, 1865 der for første gang giver mulighed for forståelsen af disse vingeløse insekters systematiske placering, og *Miastor metraloas*, 1864–72 om nogle galmyg der formerer sig som larver (pædogese). Om tusindben skrev han alene eller sammen med Vilh. *Bergsøe en række afhandlinger 1866–85 med mange nybeskrivelser. 1868–69 rejste M. i Tyskland, Schweiz, Italien og Algier helt til Sahara og samlede et meget stort materiale af leddyr. Efter hjemkomsten blev han 1870 ansat som medhjælper hos Schjødtte, men i længden kunne den ofte noget bryske Schjødtte og den iltre og ambitiøse M. ikke arbejde sammen; af beregning eller tilbøjelighed nærmede M. sig mere og mere Jape-tus *Steenstrup og blev derved en brik i den standende strid mellem Schjødtte og Steenstrup. Det fik aktuel betydning i spørgsmålet om „arvefølgen“ på leddyrafdelingen idet Schjødtte hellere havde set H. J. *Hansen, der var en sikrere morfolog og systematiker, som sin efterfølger. Men M. blev udnævnt 1885, og allerede efter bruddet med Schjødtte 1880 sporede en tilbøjelighed til frie spekulationer og mindre omhyggelighed i M.s arbejder således allerede i *Fluernes Munddele*, 1881 der afstedkom H. J. Hansens langt omhyggeligere disputats *Fabrica oris Diptero-rum*, 1883.

M.s forfatterskab er meget alsidigt, for alsidigt, men meget har dog bevaret sin værdi. Også krebsdyr arbejdede han med og skrev sammen med Schjødtte *Monographia Cymothoarum*, 1879–84 og alene om „Ingolf“-ekspeditionens *Pycnogonida*, 1899. Også *De eucephale Myggelarver*, 1886 og *Vandkalvelarverne*, 1901 er solide arbejder, vigtige forløbere for C. *Wesenberg-Lunds studier; men den lange række arbejder, begyndende med den store *Caput Scolopendræ*, 1883, der alle skulle bidrage til forståelsen af leddyrenes slægtskabsforhold er springende i tolkningen. Mange andre af hans over de fleste leddyrgupper spredte artikler er bygget på fejle iagttagelser og skrevet i Steenstrups jeg-prægede stil, som fx *Strepsipterernes Naturhistorie*, 1895. Efter Schjødttes død kom M. i forbindelse med Entomologisk forening for hvilken han fik stor betydning. Dels skabte han en tilknytning, som dog siden gik tabt, mellem samlerne og museet, dels grundlagde han 1887 foreningens tidsskrift

Entomologiske Meddelelser af hvilke han selv dygtigt og med store økonomiske ofre redigerede de første fem bind (til 1896). Foruden mange mindre, systematiske artikler publicerede han deri sin vigtige *Fortegnelse over Zoologisk Museums Billelarver* som bygger også på hans egne indsamlinger. 1891–92 foretog han en større indsamlingsrejse for museet til Vestindien og Venezuela og skrev herom i *Entomologiske Meddelelser* III, 1891–92. M. bidrog i det hele taget meget til forøgelsen af museets samlinger, men nogen fremragende museumsmand var han ikke. Han var i sine yngre år en begejstret og opildnende lærer, men blev på sine ældre dage negativ og afvisende. M. oprettede et legat for ulønnede medhjælpere på Zoologisk museums 3. afd. – Medlem af Videnskabernes selskab 1881. – R. 1892. DM. 1909. □ Afbildet på P. S. Krøyers mal., 1897, af møde i Vidensk. selskab (Vidensk. selskab) og på forarbejde dertil (Hirschsprung). Mal. af Nicoline Tuxen ca. 1900 (Zool. mus., Kbh.). Foto.

Bibliografi i C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. III, 1878 514–18. Sv. Dahl: Bibliotheca zoologica danica 1876–1906, 1910 26–31.

Kilder. Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1863 66f.

Lit. Anna Tang Barfod: Forsøg på et overblik over slægterne Meinert – Tang – Fenger, 1922. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danm.s zool. lit. II, 2, 1875 548–61. Samme: J. C. Schiødt II, 1899 111–16 218–24; III, 1905 180–99. C. Wesenberg-Lund i III. tid. 8.3.1903. Alb. Klocker i *Entomologiske medd.* VII, s.å. 65–71. Hector F. E. Jungersen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1912 142–44. Kai L. Henriksen: Oversigt over da. entomologisk hist., 1921–37 253–62. S. L. Tuxen: *Entomologisk foren.* 1868–1968, 1968.

Papirer. Levnedsberegning i ordenskapitlet.

S. L. Tuxen (Kai L. Henriksen)

Meinert, Nicolai Jonathan, 1791–1877, grosserer, politiker. * 9.3.1791 i Kbh. (Frels.), † 26.2.1877 sst. (Frels.), begr. i Christians k. F: renteskriver Andreas Ewald M. (1742–1809) og Maren Kirstine Noe (1755–1842). ~ 6.8.1819 på Nørre Vosborg med Mette Christine Tang, * 4.5.1799 på Nørre Vosborg, † 6.12.1887 på Frbg., d. af gods-ejer, kammerråd Niels Kjær T. til Nørre Vosborg (1767–1814) og Marie Cathrine Meinert (1776–1855, ~ 2° 1816 med stiftsprovst, senere biskop i Ribe Conrad Daniel Koefoed, 1763–1831, ~ 1° 1793 med Sophie Dorothea Fridsch, 1776–1815). – Far til Fr. * M.

M. kom tidligt ind i faderens forretning, der især drev handel på Norge, og bestyrede denne da moderen blev enke 1809. Fra 1821 overtog han den selv. Skønt han ingenlunde kan regnes blandt byens matadorer oparbejdede han dog forretningen således at han tjente en ikke ringe

formue, og han skabte sig snart en betydelig position på Christianshavn. Sammen med vinhandler H. P. Hansen og L. N. * Hvidt gjorde han sit til at skaffe handelsstanden indflydelse på det offentlige liv, og selv om han aldrig kom i første række var han altid rede med navn og med pung. Han var medunderskriver af den store trykkefrihedsadresse til Frederik VI og medstifter af Trykkefrihedsselskabet. 1837 blev han medlem af de 32 mænds forsamling, borgerrepræsentant 1840 og 1847–58 rådmand. Som medlem af borgerrepræsentationen stillede han 1843 forslag om at denne forsamlings møder skulle holdes for åbne døre. 1842, 1844 og 1846 mødte han som Kbh.s repræsentant i Roskilde stænderforsamling. Han valgtes til medlem af flere komiteer og var 1846 ordfører for lovforslaget om fritagelse for skibsafgifter, men gjorde sig ellers ikke meget gældende i debatten. Naturligvis var det først og fremmest handelsforhold der interesserede ham, men han tog ud fra liberale synspunkter del i debatterne om stænderkomiteer og trykkefrihed. Da det nationale spørgsmål opstod i midten af 40'erne viste han også dette sin interesse. I stænderne støttede han forslaget om betryggelse af statsenheden og var 1843 medstifter af Selskabet for dansk undervisnings fremme i Nordslesvig og af den slesvigske hjælpeforening (Syvstjernen). Han deltog i stænderforhandlingerne 1848, var medindbyder til Casinomødet i marts 1848, men søgte forgæves valg til den grundlovgivende rigsforsamling. En kort tid var han medlem af landstinget (1854–55), dog uden at spille nogen større rolle, og han veg hurtigt pladsen for mere aktive politikere. Inden for den københavnske handelsstand havde han et godt navn, og han sad 1834–67 som medlem af Grosserer-Societetets komité, ligesom han i to perioder, 1835–39 og 1861–65, var medlem af Nationalbankens repræsentantskab. – R. 1857. □ Træsnit af H. P. Hansen, 1888, efter forlæg dateret 1840. Malet med hustru og børn af J. Roed, 1872. Foto.

Marcus Ruben: Fr. VIs tid, 1895 (reproddg. 1970). Villads Christensen: København 1840–57, 1912. Jul. Schovelin: Fra den da. handels renæssance I–II, 1924. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. II, 1934.

Harald Jørgensen

Meinstrup (Meinstorf), Anne, ca. 1475–1535, hofmesterinde. * ca. 1475, dræbt 20.1.1535 på Ringsted landsting, begr. i Ringsted k., senere overført til Hornslet k. F: landsdommer i Sjælland Henrik M. († 1496 el. 97, ~ 1° med Birgitte Pedersdatter Thott) og Margrethe Christiensdatter Daa († tidligst 1497). ~ 1° ca. 1491 med Holger Rosenkrantz til Boller, † 1496, før 13.3. (~ 1° med Margrethe Bosdatter Flemming), s. af Erik

Meinstrup, Anne

Ottesen *R. (ca. 1427–1503) og Sophie Gyldenstjerne († 1477). ~2° med Jørgen Ahlefeldt til Søgård, faldet 17.2.1500 ved Hemmingstedt, s. af Claus A. († ca. 1489) og Ida Breide.

I en ung alder blev M. 1503 dronning Christines hofmesterinde, en stilling hvortil hun i kraft af sit myndige væsen sikkert var fortrinlig egnet. Omtrent samtidig fik hun Højstrup på Stevns som pantelen, men opholdt sig oftest ved hoffet. Da Christian II giftede sig kom hun i dronning Elisabeths tjeneste; men da hun dristigt påtalte kongens fortsatte forhold til *Dyveke faldt hun i unåde, og efter Torben *Oxes henrettelse fandt hun det sikrest at forlade landet; 1518 fratog kongen hende Højstrup hvortil bøndernes klager synes at have givet anledningen. I de følgende år synes hun at have opholdt sig dels i Lübeck, dels i hertugdømmerne; 1522 havde kongen således „indmanet“ hende i Kiel for en gældsfordring fra kong Hans' tid som hun nu måtte indløse. Efter Christian II's flugt kom hun tilbage til Danmark og fik atter Højstrup i pant; senest 1526 blev hun på ny hofmesterinde, nu hos Frederik II's dronning Sophie. I begyndelsen af grevefejden søgte grev Christoffer at vinde hende for sig; han stadfæstede hendes lensbrev på Højstrup, gav hende yderligere Sæbygård ved Tissø i pant og udstedte et særligt beskyttelsesbrev for hende og hendes gods. Snart efter vidner dog flere breve om hendes frygt for borgere og bønder og for de fremmede krigsfolk. Hendes eneste dalevende søn, Holger Rosenkrantz (* 1496), faldt okt. 1534 i slaget ved Svenstrup; hendes svigerson Axel *Brahe (1480–1551) var en af den skånske adels førere da den ved juletid s.å. svigtede greven. Samtidig begyndte adelsjagten på Sjælland. Alligevel havde M. mod nok til at indfinde sig på Ringsted landsting hvorhen greven havde stævnet adel, borgere og bønder; og da hun her i uforsigtige ord udfordrede Christian II's tilhængere blev hun overfaldet af en gruppe københavnske borgere og hugget ned, hendes lig mishandlede og plyndredes. Hendes børnebørn, Sophie og Anne Glob der ledsagede hende blev med nød og næppe reddet op i Ringsted kirketårn. „Fru Anne Holgers mord“ spillede en stor rolle i den følgende tids fejdeskrifter; ved Kbh.s overgivelse 1536 undtoges deltagerne deri fra den almindelige amnesti, og et par københavnske borgere henrettedes senere som hovedmændene derfor. □Relief på ligsten ca. 1550 (Hornslet k.).

Danm.s adels årbog XXI, 1904 290. A. Heise: Familien Rosenkrantz's hist., 1882 80f 84–87 92–97 212–16 221–24 297. A. Thiset i Pers. hist. t. 3.r.III, 1894 124–26. Erik Ulsig: Danske adelsogder i middelalderen, 1968.

Henry Bruun*

Meisen, Valdemar, 1878–1934, læge. * 20.7.1878 i Randers, † 18.4.1934 i Kbh., urne på Bispebjerg. F: tømmerhandler Søren Westergaard (1837–1911) og Anna Kirstine Meisen (1843–1902). Navneforandring fra Meisen Westergaard 11.9.1909. ~1° 14.7.1907 i Kbh. (Fredens) med læge Helga (Mut) Laage-Petersen, * 4.7.1882 i Viborg, † 1.9.1956 i Venezia (~2° 1929 i Kbh. med journalist Jørgen *Bast, 1894–1965), d. af adjunkt, senere overlærer Frederik (Dick) Jacob Wilhelm Petersen (1837–1909) og Alma Annette Schiøning (1858–1933). Ægteskabet opløst 1923. ~2° 5.9.1923 på Frbg. med cand.jur. Ingrid Augusta Marianne Dons, * 6.1.1894 på Frbg., † 9.4.1972 i Oreby, Høve sg., Sorø amt (~1° 1919 med civilingeniør Hans Christian Carl Theilmann, 1893–1962, ~3° 1934 med varemægler Frantz Sigurd Eskildsen, 1885–1959), d. af assistent i indenrigsministeriet, senere stiftamtmand, kammerherre Hans Carl D. (1855–1937) og Caroline Emilie Birgitte Langhoff (1861–1925). Ægteskabet opløst.

M. blev student 1896 fra Randers og tog lægeeksamen 1903, havde tidligt interesse for kirurgien og skaffede sig en alsidig uddannelse heri. Efter kandidat- og turnustjeneste ved forskellige københavnske hospitaler og Kbh.s kirurgiske poliklinik var han 1908–09 assistent ved Frederiks hospitals røntgenklinik hos Poul V. Kuhn Faber (1865–1912); i disse år skrev han disputatsen *Bidrag til Belysning af Røntgenstraalernes Virkninger på hyperplastiske Væv, især paa maligne Svulster. En klinisk-experimentel Undersøgelse* som han forsvarede for doktorgraden 1909; arbejdet var svagt og blev hårdt angrebet af røntgenologen J. F. Fischer (1868–1922). M. var 1909–13 ansat ved kirurgisk afd. I på kommunehospitalet, dettes kirurgiske poliklinik, dets patologiske institut og sektionssstue og 1913–17 reservekirurg på Sundby hospital hos Kristian Poulsen (1854–1931), var derefter visitator ved kommunehospitalet og afdelingslæge ved Kbh.s kirurgiske poliklinik hvis chef han blev 1924 og var 1927–30 chef for Sundby hospitals kirurgiske poliklinik. Han foretog flere studierejser, bl.a 1917 for at se krigskirurgien ved den engelske front, men stillede trods fyldig uddannelse og ubestridelige kirurgiske evner forgæves mod en københavnsk overkirurgplads. Han havde tidligt begyndt kirurgisk praksis og privatklinik, og med basis i sin store polikliniske erfaring lykkedes det ham at gøre en god indsats i dansk kirurgi idet han 1925 udefra optog og her hjemme indførte injektionsbehandlingen af åreknuder og deres tidt invaliderende følgesygdomme der ikke tidligere var tilstrækkeligt påagtede. M. blev på disse felter en foregangsmand; sin meget store erfaring

meddelte han i talrige inciterende foredrag og tidsskriftartikler samt i sin bog 1930 *Varicer og Hæmorrhoider* (udkom tillige på engelsk og spansk). M. nærede tidligt stor interesse for lægevidenskabens historie hvilket optog ham stedse mere, og hvori han inspireredes af Vilh. *Maar; de fleste af hans altid klart og underholdende skrævne, men ikke særlig dybtgående afhandlinger er samlede i ét bind (1933) *Medicinsk historiske Afhandlinger og Portrætter* hvoraf blandt de bedste skal nævnes afhandlingen fra 1923 om ovariotomiens historie i Danmark. Med sin oversættelse fra latin 1929 af Harveys bog om opdagelsen af blodets kredsløb hvorved ét af den medicinske litteraturs hovedværker gjordes tilgængeligt for danske læger indlagde M. sig stor fortjeneste. I anledning af universitetsbibliotekets 450 års jubilæum 1932 redigerede han det biobibliografiske værk *Prominent Danish Scientists* hvori flere bidrag af ham selv. Sammen med bibliotekar Knud Larsen (1895–1981) udgav han 1933 *Stenoniana I* hvor hans udmærkede første Niels Stensen-forelæsning i Kbh.s medicinske selskab findes. I Dansk biografisk Leksikon har M. skrevet en del artikler fra A til C; til sin død var han en initiativrig sekretær i Dansk medicinsk-historisk selskab. □ To mal. af M. som ung af Hugo Larsen.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1910 50f. – Joh. Fr. Fischer i Ugeskr. for læger LXXI, 1909 1323–26 1357–60. G. Norrie sst. XCVI, 1934 489. [Th. E. Hess] Th[ajsen] i Hospitalstid. LXXVII, s.å. 516–18. P. Flemming Møller: History and development of radiology in Denmark, 1968 47f.

Otto C. Aagaard*

Meisling, Simon Sørensen, 1787–1856, filolog. * 6.10.1787 i Kbh. (Nic.). † 8.4.1856 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: vildthandler Simon Sørensen M. (1755–87) og Else (Christine) Øckenholt (ca. 1767–91, ~2° 1789 med brændevinsbrænder Jess Petersen, ~2° 1792 med Karen Marie Hyllested). ~ 29.5.1812 i Kbh. (Helligg.) med Inger Cathrine Hjarup, * 20.4.1793 i Kbh. (Frue), † 27.4.1854 sst. (Frue), d. af brændevinsbrænder Peder Michelsen H. (ca. 1758–1819) og Bente Larsdatter (ca. 1756–tidligst 1801). M. blev student 1803 fra Borgerdydskolen i Kbh. 1807 fik han universitetets guldmedalje for en afhandling om de romerske municipier, 1809 doktorgraden for et skrift *De 'Αουζοις αιque Rhapsodis veterum Græcorum*. Efter 1807 at have taget attestats blev han 1808 adjunkt ved Helsingørsk lærde skole. 1812 blev han adjunkt og 1819 overlærer ved Metropolitanskolen, 1822 rektor i Slagelse og 1826 i Helsingør. Allerede

1839, da skolen blev nedlagt, trak han sig tilbage fra den pædagogiske virksomhed der sled for hårdt på den følsomme mands nerver. Han var vistnok en i flere henseender meget dygtig pædagog der uden prygl oparbejdede de skoler som blev ham betroet, men trods en vidtrevnen interesse for de enkelte elever blev han aldrig hverken elsket eller agtet af dem. Hertil bidrog foruden hans pirrelige og urolige væsen også et meget ulykkeligt husliv og en uordentlig levemåde. Til ulykke for M.s eftermæle havde han en tid lang H. C. *Andersen til elev og senere logerende, og den højst ensidige skildring af rektoren i dennes selvbiografi er gået over i historien. M. var imidlertid ikke den pedant Andersen ville gøre ham til. Han var en lærd humanist og en fin skribent. Som ung sluttede han sig til Adam *Oehlschlæger, skrev en tragedie *Munkelist*, 1812 i dennes stil og fejdede mod Jens *Baggesen. Mere bekendt er han som ualmindelig heldig oversætter. Af nyere litteratur har han bl.a. oversat Shakespeares *Stormen* og *Købmanden i Venedig*, 1810, Carlo Gozzis *Dramatiske Eventyr*, 1821 og *Maske-Comedier*, 1825, Goethes *Udvalgte Skrifter*, 1832–33. Men hans navn i litteraturen er fremfor alt knyttet til en lang række versificerede fordanskninger af oldtidsdigte, hvoraf tør fremhæves *Æneiden*, 1824–26, *Forvandlingerne*, 1831, Theokrit, 1825, Martial, 1832. Men især er hans gengivelse af Lucretius' læredigt (1832) et meget fint og sikkert arbejde; også indledningen og noterne er interessante. M.s heksametre er af en lidt ældre støbning end C. *Wilsters, men de har ofte en god klang, og hans sprog har fynd og præcision. Han var en brændende entusiast for poesien og fortjener at erindres i den danske humanismes historie. – Tit. professor 1828. □ Lille mal. (H. C. Andersens hus, Odense). Karikaturtegn. af H. P. Hansen (Fr.borg), raderet og skåret i træ af samme. Karikerende litografi af P. Klæstrup. Afbildet på prospekt fra Kbh. af E. Enslén (Fr.borg). Tegn. (sst.). Karikaturtegn. af C. Deichmann i to ekspl. (Kgl. bibl.). Akvarel af Fritz Jürgensen. Tegn. af Victor Hansen.

F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Slagelse lærde skole, 1861 21–23. C. A. Thorsen: Efterl. småskr., 1880 28. Edv. Collin: H. C. Andersen og det Collinske hus, 1882. Breve fra J. P. Jacobsen, 1899 121f. Ole Lund: Småbilleder fra Helsingør, 1900 95–124. Fr. Schyberg i Metropolitanneren II, 1927 52f. Paul V. Rubow: Shakespeare på dansk, 1931. Samme i Dagens nyheder 29.–30.1.1935. Kj. Galster: H. C. Andersen og hans rektor, 1933. Tage Høeg: H. C. Andersens ungdom, 1934. H. C. Andersen: Dagbog fra hans sidste Slagelseår 1825–26, 1936 = Anderseniana IV. Samme: Mit livs eventyr I, 1951 (fot. opr. 1975). Samme: Dagbøger især I, 1971. Kai Friis Møller: Skribenter og bøger, 1942 87–90. Kr. Langdal Møller: H. C. Andersen. Strejfflys over hans liv og hans digtning, 1968 9–18 (opr. fra Helsingør gym-

Meisling, Simon

nasiums årsberetn. 1957–58 3–13). A. Hedegaard: For-
nedrelsens år. H. C. Andersen og Helsingør, 1981.

Paul V. Rubow*

Meisling, Aage Alvild, 1867–1941, læge. * 20.
10.1867 i Kbh. (Johs.), † 10.1.1941 sst., urne i ur-
nehaven, Bispebjerg kgd. F: anlægsgartner Peter
Christian Hjarup M. (1825–82) og Mathilde Fre-
derikke Bræmer (1830–1917). ~ 1° 8.6.1898 i
Kbh. (Garn.) med Johanne Magdalene Jürs,
* 22.11.1872 i Kbh. (Garn.), † 13.9.1919 sst., d. af
premierløjtnant, sprogslærer Carl Johan J.
(1835–1905) og Thora Henriette Negertha Bruun
Muus (1844–1920). Ægteskabet opløst. ~ 2°
5.3.1921 i Kbh. med Valborg Julie Nielsen,
* 26.12.1892 i Kbh., † 28.8.1956 sst., d. af forval-
ter Julius N. (1866–1942) og Emma Frese
(1867–1932). – Sønesøn af S. *M.

M. blev student 1886 fra Borgerdydskolen på
Christianshavn og tog medicinsk eksamen 1892.
Efter en flerårig almindelig uddannelse samt en
kort periode hvor han praktiserede i Lyngby be-
gyndte han studiet af øjensygdomme 1896. Han
blev hurtigt assistent på E. Gruts klinik i Havne-
gade der dengang fungerede som universitetets
klinik, og han blev 1904 klinisk assistent ved
professoratet i oftalmologi. 1899 disputerede
han for doktorgraden med en afhandling om
synsfeltundersøgelser. 1901 blev han bistående
karantænelæge og 1925 karantænelæge i Kbh.
Hans sociale interesser førte ham tidligt ind i so-
cialdemokratiets rækker, og 1921–33 var han
medlem af borgerrepræsentationen valgt på so-
cialdemokratiets liste. Han indførte en farve-
blindhedsundersøgelse i de københavnske kom-
muneskoler. 1920–23 var han formand i Oftal-
mologisk selskab i Kbh. Hans videnskabelige in-
teresse lå overvejende på det fysiologisk optiske
område hvilket han havde studeret i Paris 1899
hos M. *Tscherning der dengang var leder af det
fysiologiske laboratorium ved Sorbonne.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1899
102f. Bogen om studenterne fra 1886, 1911.

Henning Rønne*

Meissenheim, se Bogbinder, Hans Meissenheim.

Mejborg (Meiborg), Reinhold Frederik Severin,
1845–98, tegner, bygningsarkæolog. * 28.3.1845 i
Kerteminde, † 18.6.1898 i Hellerup, begr. i Ker-
teminde. F: malermester, brandinspektør Chri-
stopher Rudolph M. (1816–88) og Emilie Frede-
rikke Juliane Sophie Vander (1822–78). ~ 27.
11.1896 i Hjørring med Anna Petersen,
* 3.1.1854 i Hjørring, † 28.3.1929 i Charlotten-

lund, d. af boghandler Peter Marinus P. (1825–
67) og Hanne Dortha Haugaard (1825–97).

Opvokset i Kerteminde tog M. skolelærereksa-
men i Jelling 1864 og arbejdede som lærer bl.a. i
Hjørring 1867–72 hvor han underviste i tegning
og naturhistorie. Men fra barndomshjemmet
medbragte han interesser for kunst og arkitektur,
og da hans stilling i længden ikke tilfredsstillede
ham opgav han den og flyttede til Kbh. hvor han
bedre kunne dyrke sine interesser. Han tegnede
på kunstakademiet og om sommeren for geolo-
gerne F. *Johnstrup og Japetus *Steenstrup og se-
nere også for arkæologer hvorved hans sans for
gammel dansk bygningskunst blev vakt. Hans
første selvstændige arbejder er rekonstruktions-
tegninger af Kbh.s slot og universitetets tidligere
bygning (1879) der søger at kombinere gamle
billeder og skriftlige oplysninger. 1881 udgav
han *Borgerlige Bygninger. særlig Kjøbenhavns
Professor-Residentser 1540–1630*, med en kraftig
kritik af Troels-Lunds skildring af renessanceti-
dens boliger, og 1882 *Billeder af Livet ved Chri-
stian V.s Hof* der begge i høj grad bygger på stu-
diet af gamle regnskaber. Disse arbejder og ar-
tikler i Tidsskrift for Kunstindustri vakte op-
mærksomhed. M. opnåede støtte fra staten og
offentlige fonds som muliggjorde rejser rundt
om i landet for at studere og aftegne herregårde,
købstaduse og bønderbygninger. 1885 udgav
han *Skiftende Stilarter i dansk Kunstindustri*
(Tidsskr. for Kunstindustri I) og 1888 *Gamle
danske Hjem i det 16., 17. og 18. Aarh.*, der giver
en kort oversigt over M.s omfattende første-
håndsviden om landets gamle husformer og på
sit felt er et banebrydende arbejde. Studierejser-
ne udtraktes også til Sverige, og under påvirk-
ning af A. Hazelius, Nordiska Museets skaber,
koncentrerede M. efterhånden sine interesser om
bondekulturen. Efter et par mindre publikatio-
ner, et populært uddrag af den svenske landsby-
skomager Jonas Stolts Optegnelser (1890) og
Bygnings-skikke i Slesvig, 1891, udkom 1892 M.s
andet hovedværk *Nordiske Bøndergaard 1. Sles-
vig* der udstyret på lignende måde som Gamle
danske Hjem vandt megen anerkendelse og blev
oversat til tysk.

M. var såre omhyggelig for sine bøgers typogra-
fiske fremtræden. Kunstneriske hensyn, mere
end strengt videnskabelige, præger de talrige il-
lustrationer som han lod andre rentegne efter si-
ne egne skitser, og han ville ikke nøjes med at
være vor første bygningsarkæolog, han ville også
gøre teksten almenlæselig og indrammede
derfor en bygningshistorisk kerne i malende kul-
turskildringer og kunstnerisk følte naturbeskrivelser.
Men kunstneren tog i nogen grad luven
fra forskeren og M. forloftede sig på den mægti-

ge opgave samtidig at indsamle et hidtil næsten ubehandlet stof, at forene arkivstudier med forskninger i marken og samarbejde det hele i æstetisk tiltalende form. P. "Lauridsens studier over slesvigsk bygningsskik (1897) nåede dybere til bunds i problemerne. Det stort planlagte værk blev en torso. Af dets fortsættelse *Danske Bøndergaarde* lykkede det kun M. at få skrevet og udsendt to hæfter (1897), og apopleksi lammede hans kraft i hans sidste leveår. Hans efterladte samlinger (i Nationalmuseets arkiv) indeholder talrige skitser af forsvundne bygninger og har blivende værdi som studiemateriale. – Tit. professor 1893. □Malet skitse af Knud Larsen (Fr.borg), mal af samme. Foto.

P. Lauridsen i Hist. t. 6.r.IV, 1892–94 646–72 (anm. af M.s Nord. bøndergårde). Samme sst. VI, 1895–97 43–113 (jfr. sst. 343–52 793–95); sst. 7.r.I, 1897–99 574f. Chr. Axel Jensen i Ill. tid. 10.7.1898.

Steffen Linvald (Chr. Axel Jensen)

Mejding, Bent, * 1937, skuespiller, instruktør. * 14.1.1937 i Svendborg (Vor Frue). F: stationsforstander, senere kasserer Hans Ewald M. (* 1898) og Gerda Olsen (* 1901). ~ 1° 1.6.1959 med skuespiller Susanne Beate Theil-Jensen, * 25.1.1935 i Gentofte, d. af skolebestyrer Erik Rosenkrantz T.-J. (1905–37) og cand.psyk. Ingrid Bierring (* 1906). Ægteskabet opløst. ~ 2° (u.v.) med skuespiller Susse *Wold, * 17.11.1938 i Kbh., d. af direktør Knud W. (* 1907) og skuespiller Marguerite *Viby (* 1909).

Efter en handelsuddannelse blev M. elev på Det ny teater 1957–59. Debut'en som den unge John i *30 års henstand* fandt sted på Folketeatret 1958. Samtidig med engagement som skuespiller på Det ny teater startede M. Ungdommens teater 1961 der efter nogle begyndervanskeligheder fik fast bopæl på Alléscenen fra 1964. Samme år blev M. producent for Gladsaxescenen og 1965 leder af det nystartede Gladsaxe teater. Dette teater ledede han dog kun frem til oktober 1966. Året forinden havde han forladt Det ny teater som skuespiller, og han kunne derfor i de følgende år helt hellige sig arbejdet med Ungdommens teater. M. modsatte sig tidligt den storkøbenhavnske abonnementsordning og det af Arte styrede teaterliv. Da kontrakt med landsdels scenen skulle underskrives nægtede M. Han undlod endvidere at søge den opslåede stilling som direktør for Ungdommens teater i 1980 fordi den nye udvikling mod et centraliseret teaterliv indgav mismod og tvivl.

Allerede 1961 fandt M.s instruktørdebut sted da han opsatte *De retfærdige* for Ungdommens teater på Riddersalen. Samtidig med at han havde adskillige filmroller og arbejdede entusiastisk på

oprettelse af et teater for ungdommen havde han som tidens elskertype succes på teatret bl.a. takket være sit gode ydre. De noget flade og ligegyldige roller som blev M. tildelt i de første år ændredes markant efter 1963, og M. fik herefter roller der kunne udvikle skuespillertalentet. På Ungdommens teater medvirkede han som skuespiller med stor succes, bl.a. i titelrollen i *Alfie*, 1966, som iskold, kynisk konferencier i *Cabaret*, 1969 og i *Privatliv* i et forrygende sammenspil med Susse *Wold i 1971.

Som leder af Ungdommens teater startede han en abonnementsordning, og som noget nyt i 60'erne lancerede han diskussionsaftener efter forestillingerne. I begyndelsen var det hovedsagelig unge skuespillere M. gav en chance på sit teater, men med tiden inddrog han også ældre og prøvede skuespilleren, fx Bodil *Udsen, Olaf *Ussing, Lily *Weiding. I 60'erne bestod repertoiret ofte af moderne, engelske stykker som M. med held iscenesatte. I 70'erne har M. spillet flere klassiske forestillinger, bl.a. *Dødedansen*, 1975 og *Bunbury*, 1976. Kendetegnene for repertoiret har været en fokusering på stykker der havde et alvorligt indhold, men som kunne leveres i en komedietone. – På Gladsaxe teater introducerede M. musicalgenren som han overførte til Ungdommens teater. Han deltog endvidere i opstillingen af beat-musical'en *Jesus Christ Superstar*, 1971 der på Falkonér-centret blev et forfriskende pust i dansk teaterliv. – M. har iscenesat flere forestillinger på Det kgl. teater, fx *Rosenkrans* og *Gyldenstjerne er døde*, 1968 hvor han arbejdede med unge skuespillere og fik fjernet de ved teatret ofte tilbagevendende teaterklicheer. Med *Filumena* 1979 fik teatret en tiltrængt publikumssucces der samtidig viste M.s evne til at gøre det alvorlige let og det lette alvorligt.

M.s karriere har været særdeles ekspansiv hvor han i de helt unge år kunne overkomme det utrolige. Karakteristisk for M. både som skuespiller og instruktør har været professionalisme. Som skuespiller har det sofistikerede ydre været en støtte og med tiden er M. avanceret til en habil karakterskuespiller med en hurtig spillestil der kan minde om den engelske. Som instruktør har han undgået tilfældigheder og givet sine forestillinger et internationalt præg.

1964: Ole Haslundens legat, teaterkat, Poul Reumerts legat. 1968: Olaf Poulsens mindelegat, teaterkat. Mogens Wieth-legat 1971. Formand for Teaterdirektørforeningen. □Tegn. af Hans Lollegaard, 1965 (Kgl. bibl.). Foto.

Interview i Berl. tid. 9.1.1977. – Harald Engberg: De unge vredes tid, 1970. Virtus Schade i Weekendavisen 18.4.1973.

Jytte Wiingaard

Mejer, Johannes

Mejer, Johannes, 1606–74, kartograf. Døbt 12.10.1606 i Husum, begr. 10.6.1674 sst. F: præst i Husum Johannes Meier (1573–1617) og Elisabeth Jüngling (1576–1656). Ugift. – Farbror til H. Meyercrone.

M. kom efter faderens tidlige død i huset hos sin morbror, herredsfoged Jüngling i Kropp. Efter nogen tid som vogterdreng der fik han lejlighed til at rejse til Kbh. og tage ophold hos farbroderen Bernhard M., præst ved Petri kirke, og her lagde han sig efter matematik og astronomiske studier. Han synes at have beskæftiget sig indgående med Tyge Brahes skrifter, formentlig under vejledning af en af dennes tidligere elever professor C. S. Longomontanus; muligvis er også professor Thomas Finckes interesse for landmåling kommet ham til gode. Efter kejserkrigens slutning 1629 synes han at have taget fast ophold i Husum hvor han levede af at undervise i regning og skrivning og ved at forfatte begravelses- og bryllupsbreve. Samtidig må han have fortsat sine studier inden for 1600-tals-matematikens både mere eller mindre afsides discipliner, idet han på samme tid var astrolog, kalenderudgiver – fra 1640 og lige til sin død udgav han årlig en almanak der fandt betydelig udbredelse – samt kartograf. Forholdene i de slesvigske markegne, særlig jordernes store værdi og lette overskuelighed samt de kostbare inddigningsarbejder, havde allerede i slægtledet forud for M. fremkaldt en empirisk geodæsi som han ikke alene lærte sig, men ved store naturlige anlæg og snilde, støttet til Tyge Brahes, Longomontanus' og Hans Laurembergs arbejder, i høj grad udviklede; selv betragtede han sig som elev særlig af den første. Omkring 1635 begyndte han at udarbejde kort over marskegnene omkring Husum, kom i forbindelse med den frisiske historiker Peter Sax i Ejdersted der især med hensyn til historisk kartografi øvede stor indflydelse på ham, og tilige den gottorpske hertug der overdrog ham at kortlægge Åbenrå amt og Slistrømmen med dens sildehegn og nærmeste omgivelser. Disse arbejder, et par store kortbøger i folio, fuldførtes 1640–41 og står meget højt i M.s produktion. 1642 overdrog kong Christian IV ham at kortlægge halvøens vestkyst fra Varde til Glückstadt, men senere uddvidedes hvervet til at omfatte begge hertugdømmerne; 1647 udnævntes M. til kgl. matematiker, og op til 1648 fuldførtes Slesvigs og Holstens kartering. 37 af hans kort optoges i Landesbeschreibung der zwei Herzogthümer, som 1652 udgaves af ham i forbindelse med Caspar og Joachim Danckwerth. C. Danckwerth skrev teksten, men den står langt under M.s kort, og denne var endog så utilfreds med værkets politiske tendens og topografiske mangler at han i

de følgende år omarbejdede den fra ende til anden. Det store manuskript på 1100 tætskrevne foliosider nåede han dog aldrig at få trykt. Samtidig fortsatte han sit arbejde som kgl. dansk kartograf. 1650 tilstillede han kong Frederik III et fortrinligt kort over Danmark, 1654–55 kortlagdes Jylland, 1655–58 udarbejdedes „Skaanebogen“ med 82 kortblade over de øst-danske provinser, og støttet af en forbavsende arbejdsevne forberedte han tillige udgivelsen af et stort nordisk atlas i smag med Landesbeschreibung. Det skulle bestå af syv bind, omfattende Danmark med hertugdømmerne samt Oldenburg og Delmenhorst, Norge med Island og Grønland og Sverige; 1657 udgav han en trykt kortfortegnelse til værket, men krig og landets forarmelse standsede hans planer.

Som kartograf var M. i besiddelse af en overlegen evne til ved meget primitive midler, uden teknisk dannet medhjælp og i forbavsende kort tid at levere et efter datidens krav fortrinligt kort. Hans kystomrids, landets hovedformer, fuldstændigheden af hans topografi og i det hele og store godt lignende billede af landskabet fortjener megen ros; men da han ikke anvendte trigonometrisk måling og desuden arbejdede i hæsbæsende tempo nåede han aldrig til virkelig-hedstro gengivelse. Skønt ingen af hans kort således kan lægges til grund for videnskabelige undersøgelser betød han dog for sin tid et enormt fremskridt, og hans kort over hertugdømmerne – de eneste der blev trykt – afløstes først 150 år senere af bedre arbejder. Derimod har hans historiske kort over Nordfrisland, Helgoland m.m. og astrologisk-kabbalistiske gengivelser om Paradisets egne kun værdi som udtryk for tidens erkendelse og spekulation. – Efter 1660 levede M. i trange kår i Husum uden at kunne få sin resterende løn udbetalt af kongen, stadig trængt af nærgående kreditorer og i endeløse retrætter med Danckwertherne; af mangel på opgaver sygnede hans kartografiske virksomhed lidt efter lidt hen. □Stik af Matthias og Nicolaus Petersen. Posthum relief (rådhuset, Husum).

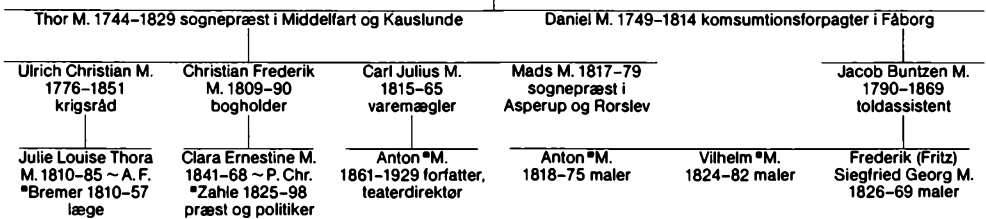
Bibliografi i Schlesw.-holst. biogr. Lex. IV, Neumünster 1976 149f. – J. M.s kort over det da. rige, udg. N. E. Nørlund 1–111, 1942. Die Landkarten von J. M., udg. K. Domeier og M. Haack, Hamb. 1963. – P. Lauridsen i Hist. t. 6.r.I, 1887–88 239–402 (tysk overs. i Veröff. des Nordfries. Vereins für Heimatkunde 1903–04 21–125). R. Zöllner i Nordelbingen XXXV, Flensb. 1966 48–64. – Papirer i Kgl.bibl.

H. A. Hens (Carl S. Petersen)

Melbye

Slægten først kendte mand er smed i Melby, Skovby hrd. på Fyn Rasmus Andersen (1639–96) hvis søn birkedommer, senere postmester i

Ulrich Christian Melbye 1715–78 postmester i Odense

Odense Andreas M. (1670–1749) var far til postmester Ulrich Christian M. Vilhelm *M. var ~ Nanny Hedvig Christiane Matthison-Hansen, d. af domorganist Hans *M.-H.

Carl Christian Melbye: Stamtv. over familien Melbye, 1882.

Hans H. Worsøe

Melbye, Daniel Herman Anton, 1818–75, maler. * 13.2.1818 i Kbh. (Garn.), † 10.1.1875 i Paris, begr. sst. F: løjtnant, toldassistent Jacob Buntzen M. (1790–1869) og Anna Marie (Clara) Christine Løchte, adopt. Carstensen (1791–1876). ~ 17.7.1857 i Altona med Alice Duprè, * 7.3.1830 i Châtillon, † 1913 (~ 2° med kaptajn A. Hocquet), d. af Jean Baptist D. og Maria Mauzener. – Bror til Vilhelm *M.

M. hindredes ved nærsynethed i sine planer om at blive sømand og kom i stedet i skibsbygningslære. Imidlertid opgav han dette og forsøgte sig på musikken indtil han 1838 begyndte at gå på akademiet med det forsæt at blive marinemaler. Han fulgte dog kun undervisningen et års tid. Samtidig tog han maleundervisning hos C. W. *Eckersberg. 1840 udstillede han første gang. Billederne, tre søstykker, bemærkedes af kunsthistorikeren C. F. v. *Rumohr som anbefalede M. til kongen. Denne anbefaling førte til at M. fik tilladelse til at følge med korvetten Flora på et togt til Østersøen og siden med linjeskibet Christian VIII. 1843 konkurrerede han med marinemaleren C. *Dahl om den Neuhausenske præmie som han vandt. Derefter foretog han en rejse med dampskibet Hekla til Marokko. 1846 fik han et stipendium på 600 rdl. og tilkendtes s.å. udstillingsmedaljen for et billede af *Eddystone Fyrtaarn* som senere erhvervedes af Den kgl. malerisamling. S.å. udstilledes *Hvitfeld i Kjøge Bugt den 4de Oktober 1710* som ejedes af greve G. Moltke-Hvitfeld. Det var måske det der gav anledning til at Christian VIII bestilte et billede af *slaget ved Køge bugt* som udstilledes 1858 og senere overgik til Den kgl. malerisamling. M.s navn var nu blevet almindelig kendt, og hans billeder fandt god afsætning. I sommeren 1847

rejste han til Paris og modtog 1848 atter 600 rdl. i stipendium. I Paris erhvervede han sig hurtigt en udmærket position og formåede at gøre sig økonomisk uafhængig. Det lykkedes ham også at få fri rejse med en fransk ekspedition til Konstantinopel hvor han opholdt sig et års tid og nød allerhøjeste bevågenhed. Efter tilbagekomsten til Paris blev han modtaget af kejser Napoleon for hvem han malede et billede. 1858 vendte han tilbage til Danmark og blev medlem af akademiet. Senere levede han skiftevis i Kbh., Hamburg og Paris.

M.s første maleriske inspirationskilde har sikkert været Eckersbergs marinebilleder, men ret hurtigt fjernede han sig fra Eckersbergs stil under romantisk påvirkning. Han blev stemningsmaler og ikke først og fremmest realismens talsmand. Hans mål i malerisk henseende var en brillant og let teknik, og han opnåede her en ret stor virtuositet. Hans europæiske berømmelse skyldtes for en stor del denne omstændighed, men også at han, som Emil *Hannover siger, „havde en fremragende Evne til at komponere, til at skabe en samlet og slaaende Billedvirkning.“ Han udnyttede denne evne til dens yderste grænse. Hans kunst er kendetegnet ved en uafbrudt søgen efter stærke effekter som han i reglen fandt i dramatiske, romantisk-realistiske stormvejrskildringer, men også i kraftigt lyrisk betonedede aftenstemninger. Personlig har han haft en elskværdig, vindende optræden. Sammen med jævnaldrende danske marinemalere, hvis førstemand han ubestridt var, dannede M. den yngre danske skole af marinemalere, hvis betydning for samme genre senere hen blev meget stor. – Tit. professor 1862. – R. 1858. □ Tegn. af J. V. Gertner, 1839 (Fr.borg), af J. L. Lund, 1841 (sst.), af J. V. Top, s.å., selvportr. 1844 og tegn. af E. Bærentzen (Fr.borg), efter sidstnævnte litografi af Bærentzen, mal. af samme. Mal. af D. C. Blunck (Hirschprung). Afbildet på satirisk tegn. af Fritz Jürgensen, 1846. Træsnit 1860 efter foto og af Søborg 1875 efter samme. Tegn. af A. Jerndorff, 1879, efter foto fra 1860, mal. af samme. Tegn. af Bernhard Olsen (Fr.borg). Mal. af F. R. A. Kornek, 1867 (Charlottenborg). Træsnit

Melbye, Anton

1871, to efter dette 1875. Træsnit 1876 og af H. P. Hansen, 1884. Foto.

Erik Bøgh i Ill.tid. 5.2.1860. Samme: Dit og dat fra 1875, 1875 7-26. Samme i Året rundt 1, 1889 173-76. Sig. Müller i Højskolebl. XVII, 1892 251-63. A. M. Ausstellung, mit einer biogr. Skizze von H. Zeise, Hamb. 1900. E. Hannover i Kunstens hist. i Danm., red. Karl Madsen, 1901-07 315f. H. Lungagnini i Alto-nær Museum in Hamburg X, 1972 99-110. - Papirer i Kgl. bibl.

Henrik Bramsen

Melbye, Anton Christian Cornelius, 1861-1929, forfatter, teaterdirektør. * 14.10.1861 i Kbh. (Trin.), † 8.8.1929 sst., begr. sst. (Ass.). F: varemægler Carl Julius M. (1815-65, ~ 1° 1850 med Rosine Lassen, 1831-51) og Karen Marie Antoinette Christensen (1828-1909). ~ 6.12.1901 i Kbh. (b.v.) med forfatter, senere oversætter Ella Hancke, * 23.6.1877 i Hamburg, † 11.5.1964, d. af grosserer Johan Philip H. (1851-1903) og Rosa Abrahamsen (1853-1925).

M. blev student 1879 fra v. Westens institut og cand.phil. 1880. Fra 1882 drev han journalistik, var efterhånden ansat ved Dagsavisen, Den ny Tid, Morgenbladet og Politiken og var i mere end et tiår rigsdagsreferent til venstres provinspresse. Nogen betydende journalist blev han dog aldrig; han vandt sit navn som visedigter og revyforfatter. Sammen med Johannes Buntzen og Charles *Kjerulf skrev han 1885 sommerrevyen *Et Eventyr i Rosenborg Have* og indledte hermed et 40-årigt forfatterskab i den muntre dramatiske genre, øvet dels alene, dels i samarbejde med en lang række samtidige, fra 1889 først og fremmest Axel *Henriques. Det lader sig i mange tilfælde ikke afgøre hvor stor del de enkelte havde i det samlede resultat, men der foreligger selvstændige viser nok fra M.s hånd til at fastslå hans talent for den spidse, aktuelle strofe, og adskillige af hans produkter er stadig levedygtige. Sammen med sine medforfattere leverede han i skiftende perioder revyerne til forskellige teatre, især Frbg. morskabsteater, Nørrebrosteater og Tivoli, og han var til sin død aktiv medarbejder ved Blæksprutten. M. var desuden overordentlig flit-tig som oversætter og bearbejder; hans samlede produktion af selvstændige og bearbejdede dramatiske arbejder når op mod de hundrede. Fra 1911 var han direktør for Nørrebrosteater, til 1920 sammen med Frederik *Jensen, derefter alene. Personlig var han, ofte forpint af sygdom, en ejendommelig blanding af melankoliker og galgenfugl. □ Træsnit 1897 efter foto. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1904-05 (Fr.borg). Buste af E. Utzon-Frank udst. 1915. Mal. af N. V. Dorph, 1917. Tegn. af Sven Brasch, 1918 (Kgl.bibl.), af H. Jensenius, 1923 (Fr.borg) og af

Carl Jensen, 1926. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1923 (Kgl.bibl.). Foto.

A. M.: Viser. I udv. ved Axel Henriques, 1930. - Ch. Kjerulf: Gift og hjemfaren, 1917 56-58. Carl Muusmann: Halvfemsernes glade Kbh., 1921 57-59 80. Frej-lif Olsen: En kbh.sk journalist, 1922 120f 123 139. Ol-fert Jespersen: Oplevelser, 1930 110-16 124-30. Axel Henriques: Glade år, 1930 51f 246. Samme: Ja, tiden går., 1931 39 49f 77f 103f. Vilh. Petersen: Foran og bag kulisserne, 1931 112 115-18 124f 164-66. Anthon Maa-løe: En pressemands erindr., 1934 140-44. - Papirer i Kgl.bibl.

Povl Engelstoft*

Melbye, Knud Frederik Vilhelm Hannibal, 1842-82, marinemaler. * 14.5.1824 i Helsingør, † 6.10.1882 i Roskilde, begr. i Kbh. (Ass.). F: løjtnant, toldassistent Jacob Buntzen M. (1790-1869) og Anna Marie (Clara) Christine Løchte, adopt. Carstensen (1791-1876). ~ 18.11.1854 i Roskilde med Nanny Hedvig Christiane Matthi-son-Hansen, * 26.2.1830 i Kbh. (Holmens), † 13.7.1915 sst., d. af domorganist Hans *M.-H. (1807-90) og Christiane P. Stenersen (1804-81). - Bror til Anton *M.

På grund af sprogtalet og god håndskrift kom M. i handelslære, men opgav denne profession. Efter nogle år at have ernæret sig som sprog- og skrive lærer blev han elev af sin bror for at ud-danne sig til marinemaler. 1844-45 gik han på akademiet og tog ved siden af undervisning i perspektiv hos C. *Dahl. 1847 udstillede han første gang; et af de udstillede billeder købtes af Den kgl. malerisamling. Af Christian VIII fik M. fri rejse med korvetten Valkyrien til Island og fik her motiver til en del billeder. Kort efter solgte han sine malerier på auktion og rejste over Düsseldorf til Paris hvor han opholdt sig et års tid. 1851 tog han til London hvor han hurtigt blev kendt, og hvor han bosatte sig. 1854 rejste han til Danmark, men vendte atter tilbage til England. Efter endnu et ophold i Danmark og forskellige rejser i Europa bosatte han sig 1862 i Roskilde og senere i Kbh. 1871 blev han medlem af kunstakademiet og fik 1880 professor titlen. - M. havde fælles med broderen „de brillante An-læg, men ogsaa Hanget til at brillere med dem. Han komponerede rask, elegant, stundom endog pompøst“, men „der fattedes ham Broderens omformende digteriske Evne“ (Emil *Hanno-ver). Ph. *Weilbach mener dog at han efterhånden kom til at overgå sin ældre bror i „Natur-studium“. Stort set ligger hans kunst meget nær op ad broderens, og ligesom denne var han mere anerkendt i udlandet end hjemme. - Tit. profes-sor 1880. - R. 1876. □ Tegn. af Magnus Petersen, 1848 (Fr.borg). Mal. af Johs. Jensen, 1851. Afbil-det på allegorisk akvarel af J. Höckert, 1851.

Mal. af J. Roed (Fr.borg). Tegn. (sst.), formentlig efter samme foto som er gengivet i træsnit af H. P. Hansen, 1884. Træsnit 1870 og 1882. Mal. af A. Jerndorff, 1886 (udstillingsfonden, Charlottenborg).

Nyt ill. ugebl. III, 1873 4f. III. tid. 15.10.1882. [Jorenz] D[ietrichson] i Ny ill. tid. IX, Kria. s.å. 397f. E. Hannover i Kunstens hist. i Danm., red. Karl Madsen, 1901-07 317f.

Henrik Bramsen

Melchior

De biograferede tilhører to forskellige slægter, en jødisk og en ikke-jødisk.

I. Den jødiske slægt M. føres tilbage til købmand i Hamburg Marcus Melchior hvis efternavn er en modernisering af faderen Menke Warburgs fornavn.

II. Den ikke-jødiske slægt M. føres tilbage til klokker i Fredericia Hans Melchior hvis søn var sognepræst i Grenå Johan Henrik M.

(I) A. Heckscher og J. Fischer: Stamtv. Melchior, 1920.

Hans H. Worsøe

Table I

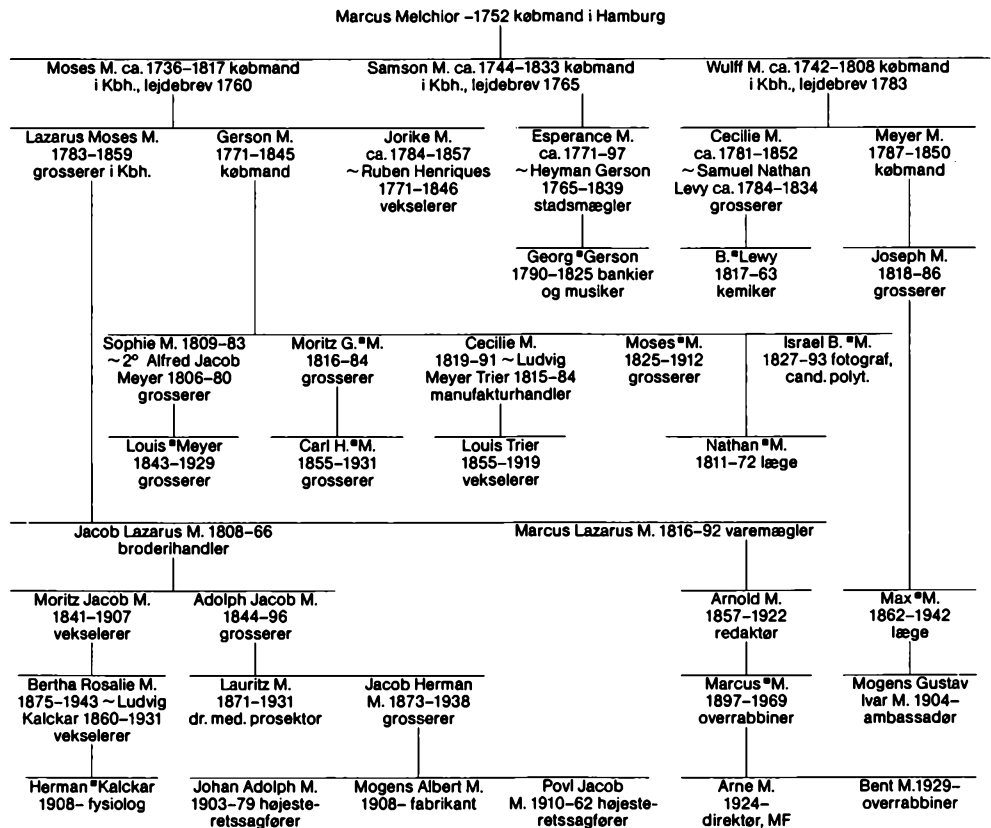
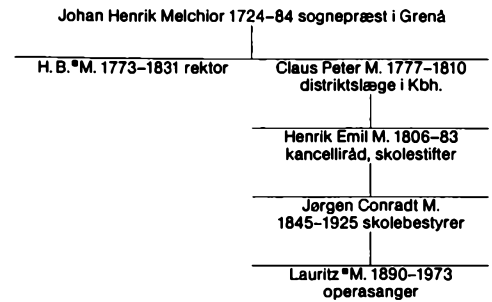

Table II

Melchior, Arne, se Melchior, Marcus.

Melchior, Bent, se Melchior, Marcus.

Melchior, Carl Henriques, 1855–1931, grosserer. * 6.8.1855 i Kbh. (Mos.), † 20.6.1931 på Henriks-holm, Vedbæk, begr. i Kbh. (Mos. Vestre). F: grosserer Moritz G. *M. (1816–84) og Dorothea Henriques (1823–85). ~ 2.11.1887 i London med

Melchior, Carl H.

Clara Raphael, * 10.7.1866 i London, † 29.8.1945 i Malmö, d. af bankier George Charles R. (1836–1906) og Charlotte Hanne Melchior (1843–1905).

Efter afsluttet skoleundervisning i Danmark rejste M. 1872 til England for at dygtiggøre sig i det engelske sprog. N.å. fulgte et ophold i Schweiz, hvorefter M. fik ansættelse på kontoret hos Adler, Wulff & Meyer i Århus i ca. halvandet år. Herfra kom han til sit fædrene firma Moses & Søn G. M. og havde 1880 som dets repræsentant lejlighed til at besøge firmaets hus i Vestindien og dets forbindelser på Puerto Rico og gjorde derefter en rejse til USA. 1882 løste M. grossererborgerskab i Kbh. og indtrådte s.å. som asocié i sit slægtsfirma. Allerede 1884 døde M.s far, men da hans onkel Moses, der ligeledes var medlem af firmaet helt op til 1912, var den der ville herske inden for firmaet blev M. i mange år tvunget til at holde sig en del i baggrunden hvad der atter havde til følge at han måtte søge udløsning for sin sunde virkestrang dels i selskaber uden for firmaet, dels på rent sportslige områder hvor han i kraft af sin interesse for mange sportsgrene blev en virkelig støtte for det netop i hans levetid fremrydende idrætsliv. Hans interesser omfattede både boldspil, roning, sejlsport, jagt, cykelløb, ridning, fiskeri m.m., men i særlig grad må hans interesse for Københavns roklub og Københavns skøjteløberforening nævnes. Økonomisk støttede han det fremvoksende idrætsliv. Han dækkede således udgifterne ved skandinaviske kaprøningsarrangementer i 1880'erne, og ved andre lejligheder ydede han idrætsfolk økonomisk hjælp. Nævnes bør det også at han på sin ejendom Henriksholm i Vedbæk anlagde en boldbane hvor egnens ungdom kunne modtage sagkyndig vejledning i cricket og fodbold. M. kom i årenes løb til at sidde i bestyrelsen for adskillige selskaber, således bl.a. De private Assurandører, Em. Z. Svitzers Bjergningsentreprise og De forenede Bryggerier. 1911–29 var M. en påskønnet formand for Mossaisk trossamfunds repræsentantskab. – R. 1901. DM. 1915. □ Skitse og mal. af P. S. Krøyer, 1898. Foto.

Familieminder, udg. Carl H. og Clara Melchior, 1915. Berl. tid. 22.6.1931. D. Simonsen i Jødisk familiebl. III, s.å. nr. 12 1 3–5. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Henrik Fode (Jens Vestberg)

Melchior de Germania, se Colditz, Melchior.

Melchior, Hans Böchmann, 1773–1831, overlærer. * 14.5.1773 i Grenå, † 11.9.1831 på Herlufsholm, begr. sst. F: sogneprest Johan Henrik M.

(1724–84) og Anne Marie Olrog (1740–1812). Ugift.

M. blev sat i Herlufsholms skole 1784 og dimitteredes derfra 1790. Han studerede i flere år pædagogik og naturhistorie og blev uden embeds-eksamen 1797 hører ved sin gamle skole som han var knyttet til til sin død, fra 1820 som overlærer. Hans virksomhed her var på mange områder overordentlig fortjenstfuld. Med støtte af skoleherren gehejmeråd Chr. Brandt fik han 1799 Herlufsholm skole ændret efter tidens nye ideer, og han udarbejdede selv læseplanen der bl.a. skaffede plads til fysik og naturhistorie. Selv var M. en dygtig lærer der især underviste i matematik og naturfag. Til hjælp ved sin undervisning grundlagde han skolens naturhistoriske og fysiske samlinger som han utrætteligt vedblev at forøge til sin død. Endnu større betydning fik M. dog som mangeårig inspector ved skolen. I denne virksomhed fik hans originale personlighed rig lejlighed til at udfolde sig i hele sin ejendommelighed. Skønt han ikke udmærkede sig ved glimrende evner og i flere henseender var præget af en vis tør snusornuftighed besad han et usædvanligt talent for at omgås børn og unge mennesker. Med stor omhu tog han sig af disciplenes personlige forhold til de mindste enkeltheder, og hans optræden over for dem gav udtryk for en rytmisk skiften mellem streng principfasthed og hjertelig, munter omgangstone. Mere og mere kom han til at danne midtpunktet i stiftelsens indre liv og overskyggede til sidst ganske rektor A. W. Brorson, men ved sin bestemte karakter og sin lyst til at tale frit ud undgik han ikke stridigheder med de skiftende rektorer og skoleherrer. Især var hans forhold til P. C. Stemmann spændt, og dennes ringe forståelse for M.s personlige egenart og fortjenester forbitrede hans sidste år. – 1801 vandt M. den filosofiske doktorgrad på en velskrevet pædagogisk afhandling *Comparatio inter commoda atque incommoda educationis publicæ et privatæ*, 1822 udgav han *Historisk Efterretning om den frie adelige Skole Herlufsholm* der både vidner om hans varme kærlighed til den gamle stiftelse og indtager en smuk plads i vor ældre skolehistoriske litteratur, og 1834 udkom posthumt (ved Sophus Zahle) *Den danske Stats og Norges Pattedyr*. Det var et af Det kgl. danske landhusholdningsselskab prisbelønnet skrift og gjorde for lange tider M.s navn kendt i videre kredse. Særlig værdi havde dette arbejde ved de mange meddelelser det indeholder om dyrenes levemåde som M. gennem en lang årrække havde iagttaget med stor interesse, og ved sin livfulde, fængslende fremstillingsform. – Tit. professor 1820. □ Tegn. af H. I. Bredal, 1823 (Fr.borg) og af C. M. Teg-

ner (sst.), efter sidstnævnte litografi 1858. Malet kopi af H. Olrik, 1876 (Herlufsholm) efter tegn. af P. Lunn. Litografi. Afbildet (?) på relief af H. E. Freund på gravmonument, raderet af P. Schøler.

F. C. Sibbern: Til minde om herlovaneren H. B. M., 1834. Mindeblade for herlovanere I. saml., 1856 93–100 187 239; 2. saml. s.å. 245–57. H. B. M.: Hist. efterretn. om Herlufsholms stiftelse, 2. udg. ved Alb. Leth, 1865 176f 181f 197 209–11 228f 250f 271f 276–78 280–85. Breve til og fra F. C. Sibbern, udg. C. L. N. Mynster I, 1866 78 122f 132f 140f 153 166; II, s.å. 147 158f 185. Udvalg af breve til P. Hjort II, 1869 208. Fr. Krebs i For idé og virkelighed, 1873 I 369–97. Pastor Jul. Schades erindr. fra Herlufsholms skole 1820–26, 1924 = Indbydelsesskr. fra Herlufsholm 1924 22–34. Edv. Eller i Arb. f. hist. samf. for Sorø amt, 1958 102–21.

*Bjørn Kornerup**

Melchior, Israel Berendt (Bernhard), 1827–93, polytekniker, fotograf. *12.5.1827 i Kbh., †7.9.1893 sst., begr. Mos. nrd. kgd. F: grosserer Gerson Moses M. (1771–1845) og Birgitte Israel (1792–1855). ~1° april 1857 i Groningen, Holland med Charlotte Johanne Cecilie van Deen, *28.11.1837 i Utrecht, †25.9.1865 i Kbh., d. af professor Isaac v. D. og Augusta Melchior. ~2° 3.3.1867 i Kbh. med Johanne Melchior, *25.2.1848 i Kbh., †24.12.1911 sst., d. af grosserer Moritz Gerson M. (1816–84) og Dorothea Henriques (1823–85).

M. blev foråret 1851 kandidat i anvendt naturvidenskab, svarende til vore dages civilingeniør, og rejste derpå et par år til England og Frankrig hvor han særlig studerede sæbefabrikation. 1854–73 var han associé i sine to brødres handelsfirma Moses & Søn, G. Melchior og drev derpå i Køge papirfabrikken Valdemarshåb. Den brændte 1875 og blev ikke genopført. De følgende år havde M. forskellige forretningsmæssige og offentlige hverv, men levede iøvrigt som partikulier i Kbh. 1865 blev M. medlem af Den fotografiske forening, men havde da allerede i flere år været en fortrinlig fotograf, amatør kun for så vidt det ikke var hans levebrød. Så stor var hans produktion at han havde litograferede kartoner med navn til sine optagelser. Særlig kendt er hans stereoskopfotos fra broderen Moritz G. *Melchiors villa Rolighed af H. C. *Andersen og andre i det gæstfri hjems have i Rosenvænget. Men også i den danske provins, i Schweiz og Italien tog han glimrende stereoskopbilleder, ligesom han gjorde en række enkeltoptagelser i større format, fx af Teglgård i Ordrup. Otte af M.s optagelser med H. C. Andersen udsendte Peter *Elfelt senere som nr. 5449–5456 i sin stereoserie. □Silhouet (Fr.borg). Foto.

Vict. Hermansen i Danske museer III, 1952 70–81. Jens Vellev: Viborg domkirke, nedrevet og genrejst. Fotografier 1863–76, 1976 II og ill. 18–21.

Bjørn Ochsner

Melchior, Jacob Herman, 1873–1938, grosserer, fabrikant. *7.5.1873 i Kbh. (Mos.), †10.12.1938 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: grosserer Adolph Jacob M. (1844–96) og Louise Augusta Meyer (1848–1924). ~9.6.1901 i Kbh. (Mos.) med Emilie Michaelsen, *21.10.1875 i Kbh. (Mos.), †12.11.1935 sst., d. af grosserer Albert Frederik M. (1841–1911) og Johanne Madeline Raffel (1851–1918).

Efter at M. havde afsluttet sin skoleuddannelse i Efterslægtsselskabets skole blev han 1887 sat i lære hos Salomon Davidsen på Østergade. 1890–93 søgte han videre uddannelse i det dengang ansatte firma Julius Kauffmann & Co. i Hannover der navnlig havde en stor eksport af gardinstoffer, hvidevarer og fløjler. M.s far, grosserer Adolph Jacob M. var siden 1877 medindehaver af modevarefirmaet Ludvig M. (oprettet 1839). Ved stifterens død 1893 overtog Adolph Jacob M., der var hans nevø, firmaet og hjemkaldte samtidig sin søn der blev ansat som handelsrejsende for Fyn og Jylland. Firmaet, som først 1865 var begyndt at handle en gros, hovedsagelig med stof til damekjoler og artikler til damehatte, udviklede sig navnlig i i tidsrummet 1870–85 til en efter den tids forhold indbringende virksomhed. Stifterens fremrykkede alder, han var født 1813, bevirkede imidlertid at forretningen i de følgende år gik tilbage i omsætning uden at nævnen var i stand til at bøde herpå da også han var svækket af sygdom. Først da M. ved faderens død 1896 blev indehaver af firmaet sammen med sin mor skete der en afgørende forandring således at virksomheden kom til at opleve en omfattende fornyelse og udvikling. Med særlig kraft kastede M. sig over en bearbejdelse af det svenske marked, og 1905 stiftedes *A. B. Ludvig Melchior* i Stockholm. Herfra berejstes Mellem- og Nord-sverige mens Sydsverige stadig sorterede under hovedfirmaet i Kbh. Da den svenske toldbeskatning successivt blev ret betydelig for en række af firmaets artikler etablerede dette 1934 en fabrik og systue i Malmö for tilvirkning af damehatte som blev underlagt *A. B. Ludvig Melchior* i Stockholm. Fra århundredskiftet begyndte hovedfirmaet også at berejse de andre nordiske lande, og 1905 etableredes en filial i Oslo. Samtidig arbejdede M. med stor energi på det hjemlige marked, flere mindre firmaer i branchen blev opkøbt, og 1901 anlagdes en damehattefabrik i Kbh. der i sin art blev en af de største i Skandinavien hvilket også gjaldt om selve hovedfirma-

Melchior, J. H.

et, der eksisterede til 1967. M. var formand for Foreningen af danske strå- og filthattfabrikanter og modevaregrossister, medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske manufakturgrossister og dennes akkordudvalg, medlem af bestyrelsen for Foreningen til unge handelsmænds uddannelse og af Grosserer-Societetets repræsentantskab. I særlig grad ydede han en indsats inden for Mosaik trossamfund i hvis repræsentantskab han blev indvalgt 1918. Han overtog her ledelsen af den sociale forsyning indtil denne 1932 overgik til Kbh.s kommune. S.å. blev han repræsentantskabets næstformand og fik dermed betroet ledelsen af trossamfundets legatuddelinger.

M., der fra sin ungdom havde en levende interesse for dansk malerkunst, var i besiddelse af en udsøgt samling billeder af L. A. Ring, Th. Philipsen, Hans Smidth, Alb. Gottschalck, fynboerne og Poul Christiansen og var fra 1932 medlem af bestyrelsen for Dansk kunstmuseumsforening. – R. 1924. DM. 1933. □Mal. af F. Henriques, 1921. Foto.

Kaj Borchsenius i Samleren VIII, 1931 65–75. Børsen 11.12.1938 og 7.3.1964. Nationaltid. 11.12.1938. Jødisk familiebl., 1939 nr. 5 1. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Finn H. Lauridsen (Jens Vestberg)

Melchior, Lauritz Lebrecht Hommel, 1890–1973, operasanger. * 20.3.1890 i Kbh. (Frue), † 19.3.1973 i Los Angeles, Californien, urne i Kbh. (familiegravsted, Ass. kgd.). F: skolebestyrer Jørgen Conradt M. (1845–1925) og Julie Sophie Møller (1850–90). ~ 1° 2.11.1915 i Kbh. (Slotsk.) med operettesanger Inger Thora Nathansen, * 30.1.1889 i Kbh. (Slotsk), † 18.4.1929 på Frbg. (~ 1° 1912 med skuespiller Harald Holst (Rasmussen), 1886–1960), d. af skuespiller Ludvig Michael N. (1858–1907) og Thora Annette Henriette Schmidt (1862–1922). Ægteskabet opløst 1925. ~ 2° 26.5.1925 i Kbh. (b.v.) med filmskuespiller Anna Maria Katharina Hacker (kunstnernavn: Hannelore Meister), * 30.7.1903 i Mühlendorf am Inn, Bayern, † 19.2.1963 i Beverley Hills, Los Angeles, Californien, d. af postinspektør Carl H. (1874–1938) og Maria Huber (1881–1960). ~ 3° 23.5.1964 i Hollywood med TV-producer Mary Markham, * ca. 1922 (~ 1° med Paul M.). Ægteskabet opløst 1964.

M., der havde studeret sang hos Poul Bang og Vilh. *Herold, var 1912–13 elev på Det kgl. teaters operaskole. 1913 debuterede han som Silvio i *Bajadser* og udførte i en periode en række større og mindre baryton-partier. Imidlertid fik han udviklet sin store og klangfulde røst i højden således at han 1918 kunne debutere som tenor.

1921 forlod han Det kgl. teater for at studere dels hos Victor Beigel i London, dels i Paris og Tyskland, og efter endt studietid var han udrustet til at udføre en række af operalitteraturens mest krævende tenor-partier. M.s internationale karriere begyndte i Tyskland hvor hans navn som Wagnersanger blev fastslået i Bayreuth, og han var siden en skattet gæst på de fleste verdensscener, deriblandt Covent Garden i London, Metropolitan i New York, den store opera i Paris, statsoperaen i Wien, operascenerne i Monte Carlo, Buenos Aires, Chicago og San Francisco. I sæsonen 1929–30 optrådte han med stor succes på Det kgl. teater. M.s stemme og sceniske anlæg gjorde ham navnlig til en fremragende fortolker af de store Wagnerskikkelser som han gengav med betydelig kraft og myndighed og i en ånd der bundede i ægte Bayreuther-traditioner. Blandt hans partier kan nævnes Tristan, Siegfried, Siegmund, Lohengrin, Tannhäuser, Parsifal, Radamès i *Aida*, Otello i Verdis opera, Canio i *Bajadser* og Turiddu i *Cavalleria rusticana*. – M. ejede tillige et slot i Frankfurt a. d. O. Efter han havde forladt Tyskland blev denne ejendom beslaglagt af de østtyske myndigheder og omdannet til et hvilehjem. I USA slog han sig ned i en luksurvilla The Viking i Beverley Hills i Los Angeles. Her samlede han en imponerende samling af jagttrofæer. Han var en passioneret jæger og havde skudt storvildt både i Afrika og Alaska. M. blev amerikansk statsborger 1947. Til Metropolitan-operaen havde han været knyttet fra 1926, men da han i løbet af 1940erne i tiltagende omfang engagerede sig i tonefilm og i andre felter af underholdningsbranchen mente Metropolitan-operaens nye leder Rudolph Bing at M. ikke kunne fortsætte som stjerne her hvorfor M. måtte forlade det berømte operahus 1950 efter 25 års glørværdigt virke som verdenskendt heltetenor. Han var dog stadig efterspurgt verden over. Han optrådte sidste gang i Kbh. 1960 ved en torsdagskoncert hvor han sang Siegmund i 1. akt af *Valkyrien* med Dorothy Larsen som Sieglinde. Han var da 70 år gammel og imponerede ved sin stemmes friskhed og bærekraft. M. modtog i årenes løb en lang række udmærkelser. I Danmark blev han udnævnt til kammersanger 1930 og i USA, Canada og England til æresdoktor ved flere læreanstalter. Han stiftede 1963 et fond til uddannelseshjælp for unge Wagnertenorer. M. har indsunget flere hundrede grammofonplader, allerede i sin baryton-tid fra 1913 og frem til omkring 1960–61. I sine senere år turnerede han desuden i USA med et af ham selv etableret *Lauritz Melchior Show*. M. døde på St. John's hospital i Californien efter en galdeoperation. – R. 1932. DM. 1933. K?

1945. – Ingenio et arti 1936. □ Malet som barn af H. E. Melchior. Malet som Siegmund af O. Matthiesen, 1920. Linoleumssnit af K. J. Almqvist, 1941. Tegn. af H. Bendix, 1945. Afbildet på tegn. af Viggo Thomsen, 1948 (Teatermus.). Tegn. 1960 af Otto Christensen og af Ivan Opffer (begge Fr.borg). Foto.

Interview i Gads da. mag. XXX, 1936 526–33. – K. Hegermann-Lindencrone i Berl. aftn 23.3.1940. Jana Nally: L. M., 1969. Berl. tid. 20.3.1973. Jens Brincker sst. 20.3.1973. Fl. Koch i Jyllandsposten s.d. Kristeligt dagbl. s.d. Rob. Naur i Politiken s.d. Hansgeorg Lenz i Information 22.3. s.å. – Hans Hansen: L. M. A disco-graphy, udg. Nationaldiskoteket, 1965 (2. udg. 1972). – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Sigurd Berg (Torben Krogh)

Melchior, Marcus Lazarus, 1897–1969, overrabbiner. * 26.5.1897 i Fredericia, † 22.12.1969 i Hamburg, begr. i Kbh. (Mos. Vestre). F: fabrikant, senere redaktør af Børsreferenten, Kbh., Arnold M. (1857–1922) og Bertha Thora Wallach (1863–1942). ~ 23.8.1921 i Dresden (kirke og b.v.) med Meta Schornstein, * 18.10.1901 i Leitmeritz, Böhmen, d. af rabbiner Max S. (1870–1949) og lærer Paula Simon (1873–1933). M. tog dansk studentereksamen (Døckers kursus) 1914, filosofikum Kbh.s univ. 1915, rabbinereksamen fra Hildesheim rabbinerseminar Berlin 1921 og doktorgrad fra Königsberg univ. 1921. M.s rabbinerkarriere begyndte i Tarnowitz, Øvre Schlesien 1922–23. 1923–25 var han bestyrer for Mosaisk drengeskole i Kbh. 1925 udnævnt til rabbiner i Beuthen, Øvre Schl. 1927 anbefalede de tyske jøders åndelige leder, professor Leo Baeck († 1956), M. til posten som overrabbiner i Thesaloniki, Grækenland, med 60 000 jødiske indbyggere en af Vesteuropas største jødiske menigheder. Han afslog at forlade Beuthen medmindre det var for rabbinerembede i Kbh. 1934 forlod han Beuthen på menighedens opfordring på grund af jødefølgelser efter Hitlers magtovertagelse. På grund af modstand fra daværende overrabbiner M. "Friediger blev M. ikke udnævnt til rabbiner i Kbh. 1934–43 virkede han som bestyrer for Den jødiske religionsskole i Kbh. og var 1943–45 rabbiner for de danske flygtninge i Sverige. Efter hjemkomsten ledede han den jødiske religionsskole og redigerede mosaisk trossamfunds menighedsblad Jødisk samfund. Fra 1947 til sin død beklædte han posten som overrabbiner. M. var en af sin tids vigtigste jødiske teologer og prædikanter. Han tilhørte den ortodokse retning i jødedommen, men viste forståelse for den mere liberale fortolkning der praktiseres af de jødiske menigheder samlet i World Council of Synagogues hvor han var vicepræsident. På grund af M.s au-

toritet vovede den ortodokse europæiske rabbinersammenslutning imidlertid ikke at ekskludere ham. Han betragtede det som sit livs opgave at bevare den jødiske menighed i Kbh. og styrkede dens harmoniske forhold til de ikke-jødiske omgivelser. Derfor koncentrerede han sin indsats som overrabbiner på det pædagogiske område. Han arbejdede på at skabe forståelse for jødedommen både blandt danske jøder der undergår hastig assimilation, og blandt ikke-jøder. Som overrabbiner holdt M. ca. 400 foredrag, prædikener og taler årligt. Han var en af landets mest efterspurgte foredragsholdere og blev af sprogkendere – ved siden af Poul Reumert – vurderet som sin generations mester i dansk talesprog. I øvrigt var han kendt for sin slagfærdighed.

M. førte Det mosaiske trossamfund ud af den isolationistiske linje der karakteriserede det indtil anden verdenskrig i forhold til det danske samfund, internationale jødiske organisationer og den zionistiske bevægelse. Han var dansk patriot af en type der måske kun findes blandt jøder med dybe slægtsrødder i det danske. M. var dansker i femte generation, efterkommer af en tysk jøde der indvandrede i 1700-tallet. Han følte imidlertid også stærk tilknytning til den jødiske stat, Israel. „Danmark er mit fædreland, Israel mine fædres land“, således udtrykte han dette tosidige tilhørsforhold. Som dansk delegeret deltog han i den sidste zionistiske verdenskongres før Israels oprettelse, i Basel 1947. Trods denne tilknytning tøvede han indtil 1956, otte år efter statens oprettelse, før han rejste til Israel på besøg. M. fulgtes i embedet som overrabbiner af sønnen **Bent M.**, * 24.6.1929. Efter at have været flygtning i Sverige 1943–45 blev han 1947 student, deltog derefter i den israelske frihedskamp som frivillig i organisationen Haganah og var 1949–58 lærer ved den jødiske religionsskole i Kbh. 1963 tog han rabbinereksamen fra Jews' College i London og virkede derefter som rabbiner ved trossamfundet i Kbh. til han 1970 valgtes til overrabbiner. Fra 1971 har han virket som lektor i jødisk litteratur ved Kbh.s univ. M. har udgivet *Bibelens første del genfortalt*, 1976, *Jødedommen – en tekstcollage*, 1977 og oversat de tre første mosebøger, 1977–80. Han er medlem af præsidiet for verdenskongressen for Sovjets jøder. – En anden søn, **Arne M.**, * 22.10.1924 er uddannet i tekstil-, papir- og reklamebranchen. Han valgtes 1973 til medlem af folketinget for centrumdemokraterne. Han har bl.a. skrevet *Danmark under okkupationen*, Stockholm 1975 og *Palestina-Israel*, 1978. M.s skriftlige produktion var sparsom. Han foretrak den mundtlige formidlers mere folkelige rolle. M. udgav bl.a. *Man siger, at Jøderne-*, 1936, *Jø-*

Melchior, Marcus

dedommen i vor tid, 1957 og erindringsbogen *Levet og oplevet*, 1965. Desuden var han medarbejder ved en række fællesværker samt bidrog med talrige artikler til blade og tidsskrifter. Ved Chr. Xs hospital nær Eitanim i Jerusalems bjerge er plantet en mindeskov på 15 000 træer. – R. 1958. R¹ 1967. □Tegn. af Hans Lollesgaard, 1959 (Kgl.bibl.). Litografi af H. Isenstein, 1964 (Israel Museum, Jerusalem) og 1966. Mal. af Victor Brockdorff, 1967 (Mosaisk trossamfund, Kbh.). Foto.

M. M.: *Levet og oplevet*, 1965 (eng. udg.: *A rabbi remembers*, N. Y. 1968; ty. udg.: *Gelebt und erlebt*, Berlin 1968). Samme: *Tænkt og talt*, 1967. – M. M. *En mindebog*, 1970. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Herbert Pundik

Melchior, Max Joseph, 1862–1942, læge. * 18.12.1862 i Kbh. (Mos.), † 5.10.1942 sst., begr. sst. (Mos. Vestre). F: grosserer Joseph M. (1818–86) og Mariane Goldschmidt (1826–92). ~ 19.6.1900 i Kristiania (b.v.) med Sigrid Charlotte Asker, * 1.2.1879 i Kristiania, † 23.5.1945 i Vedbæk, d. af direktør Sigvart Martinus A. (1849–1931) og Gina Charlotte Knudsen (1854–1920).

M. blev student med udmærkelse 1880 fra Mari-boes skole, tog lægeeksamen 1886 og uddannede sig til kirurg på Frederiks hospital hvor han efter kandidat- og turnustjeneste blev klinisk assistent 1890–93 hos Oscar *Bloch der i sin vognport havde oprettet et klinisk-kirurgisk laboratorium hvor som noget helt nyt bakteriologiske undersøgelser foretoges. Her og til dels hos C. J. *Salomonsen udarbejdede M. sin disputats *Om Cystitis og Urininfektion. Kliniske, experimentelle og bakteriologiske Studier* som han forsvarede for doktorgraden 1893. Arbejdet blev stærkt angrebet af Th. *Rovsing, mildere bedømt af M. *Saxtorph og E. A. *Tscherning. Den franske oversættelse af disputatsen belønnedes 1895 af Académie des Sciences med Prix Godard. M. var nu reservekirurg 1893–96 hos O. *Wanscher ved Frederiks hospital, afd. D, og begyndte derefter privat praksis og klinik, særlig interesseret i urinvejenes kirurgi. Han foretog flere studierejser; tillige var han militærlæge; efter tjeneste som reservelæge i søværnet 1887 og 1890–93 blev han korpslæge 1900, var chef ved Garnisonssygehusets kirurgiske afdeling 1903–08 og overlæge i hæren 1907–23, desuden afdelingslæge ved den kirurgiske poliklinik i Lønporten 1899–1906.

M.s kirurgiske viden fik imidlertid sin største anvendelse ved tandlægehøjskolen hvor V. *Haderup ligesom forgængeren J. *Lindhard arbejdede praktisk og videnskabeligt for en fyldigere undervisning i kirurgi; M. blev docent her i

almindelig kirurgi og mundhulens sygdomme 1900 og ansattes fast 1907. Da Haderup 1908 fratrådte som lærer i klinik om ekstraktion og narkose blev M. chef for den nyindrettede afdeling for speciel kirurgi. Ved den nye lønningslov 1919 udnævntes han ligesom de tre andre klinikchefer til professor. I denne stilling virkede han nu til sin afgang på grund af alder 1933 som en særpræget lærer for talrige årgange af tandlæger, beundret for sin klare fremstilling og elegante akademiske form. I mange år anvendte han mest gasnarkosen; lokal- og ledningsanæsthesi, for hvis indførelse tandlæge Johannes Boserup virkede som docent fra 1919–44, fik først sent hans interesse, men han skrev flere artikler herom, holdt kurser for de praktiserende tandlæger og udgav 1932 med en udenlandsk monografi som forbillede sin lærebog *Ledningsanæsthesi i Mundhulen*. M. kæmpede al sin tid stærkt for at skaffe tandkirurgien en bredere plads inden for undervisningen hvilket til dels også lykkedes ham. For den odontologiske doktorgrad ved Rostocks universitet forsvarede M. 1927 afhandlingen *Knochenentzündungen als Spätleiden nach Zahnextraction* som hører til hans bedste ligesom arbejderne om tænder og trigeminusneuralgi. M. var en ivrig deltager i og foredragsholder ved de skandinaviske og internationale tandlægekongresser, og kundskabsrig og med stor sans for humor var han som selskabsmand den fødte taler. 1929–33 var han formand i Skandinavisk odontologisk lærerforening (S.O.L.), desuden æresmedlem af American Society of Stomatologists samt medlem af den ministerielle kommission til tandlægestudiets omordning. – R. 1917. DM. 1923. □Mal. af S. Wandel, 1922, og af Solveig Melchior, 1924. Buste af V. Gustafson, 1925. Mal. af Margrethe Svenn Poulsen, 1933. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1894 77f. Interview i Nationaltid. 13.12.1937. – Th. Rovsing i Hospitalstid. 4.r.1, 1893 1232–43 (jfr. sst. 1262–66). Sylvester Saxtorph i Ugeskr. for læger 5.r.1, 1894 101–14 og Bibl. for læger 7.r.V, s.å. 54–56 (anm. af M.s Om cystitis). Tandlægebl. X11, 1908 231. G. Haldvig sst. 1932 839f. B. Dreyer sst. 1942 467f. Ernst Haderup: Dansk tandlægeforen. 1873–1923, 1923 51 53 56. Oscar Bloch i Gads da. mag. XIX, 1925 138. Hedvig Strömgen: Det danske tandlægevæsen 1903–27, 1930 74–105. Odontologisk t. XLI, Göteborg 1933 74f. – *Levnedsberetning i ordenskapitlet*.

Egill Snorrason (Otto C. Aagaard)

Melchior, Moritz Gerson, 1816–84, grosserer. * 22.6.1816 i Kbh. (Mos.), † 19.9.1884 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegaede). F: grosserer Gerson Moses M. (1771–1845), ~ 1° 1794 med Hanne Jacob, 1769–1801) og Birgitte (Jette) Israel (1792–1855). ~ 17.6.1846 i Kbh. (Mos.) med

(Deiche) Dorothea Henriques, * 16.2.1823 i Kbh. (Mos.), † 16.2.1885 sst. (Mos.), d. af vekslerer Ruben H. (1771–1846, ~ 1° 1797 med Frederikke Rée, ca. 1775–1810, ~ 1° med Gabriel Benjamin Cohen i Altona) og (Jeruchine) Josika Melchior (1784–1857). – Bror til Moses *M. og Nathan *M.

M.s bedstefar Moses Melchior, der var indvandret fra Hamburg og 1761 havde nedsat sig i Kbh., oparbejdede i løbet af en menneskealder en ganske betydelig forretning som fra 1796 blev drevet under firmanavnet Moses & Søn G. M. I en række år var tobak fra Holland og Bremens firmaets hovedartikel, men noget ind i 1800-tallet kom den vestindiske forretning, navnlig med sukker og rom væsentlig mere i forgrunden hvortil sluttede sig sejlskibsrederi først med chartrede og siden med egne skibe. Efter stifterens død 1817 var Gerson Moses Melchior (1771–1845) firmaets chef, men optog senere to af sine sønner der dog begge døde tidligt, henholdsvis 1834 og 1843. En tredje søn, M., blev derfor allerede 1840 optaget i firmaet og blev ved faderens død 1845 eneste indehaver af en efter den tids forhold meget omfattende forretning. 1850 optog han sin yngre bror Moses Melchior som kompagnon hvorved et meget frugtbringende kompagniskab etableredes. Da M. var aktiv købmand lige til sin død kom han således til i ca. 40 år at stå i spidsen for et af de mest ansete handelshuse i Kbh. Og selv om han i sin bror Moses havde en fremragende støtte havde han utvivlsomt selv sin store andel i de kommercielle resultater der nåedes for firmaet gennem den lange årrække han virkede heri.

M.s betydelige virkelyst, sympatiske fremtræden og tillidvækkende karakter medførte at der tidligt fra mange sider var bud efter ham. Således blev han 1849 valgt til repræsentant for Det mosaiske trossamfund og 1852–53 til dets formand. 1849 blev han desuden – vistnok som den første jøde – indvalgt i Grosserer-Societetets komité i hvilken korporation han stedse blev genvalgt lige til sin død. 1873–84 var han endog komiteens formand og blev som sådan tillige den første formand for Den danske handelsstands fællesrepræsentation som netop stiftedes i hans sidste leveår idet han kort før sin død fik lejlighed til at præsidere ved det første almindelige handelsmøde. Af sø- og handelsretten var han medlem fra dens oprettelse 1862 til 1883 og af borgerrepræsentationen 1851–69. I sidstnævnte egenskab valgtes han til medlem af havnerådet 1859 hvilket hverv han beklædte, også efter at han var gået ud af borgerrepræsentationen. I øvrigt medvirkede han som borgerrepræsentant til en nyordning af Kbh.s politi efter engelsk mønster.

1866 valgtes han til medlem af landstinget for Kbh. hvilket hverv han bestred til 1874. Desuden var han i årenes løb medlem af forskellige kommissioner, bl.a. angående lodsvæsen, sukkerbeskatning m.v. og komiteer i nationalt øjemed. Som medlem af Grosserer-Societetets komité var han medvirkende i det arbejde der gik forud for købet af børsbygningen fra staten, ligesom han med interesse deltog i arbejdet for restaureringen af børsens indre 1858. Til den ydre restaurering som påbegyndtes 1879 ydede han i forening med flere af sine standsfæller et anseligt økonomisk tilskud. Som komiteemedlem interesserede M. sig i høj grad for det lovgivningsarbejde der i 60erne og 70erne så dagens lys og fik gennem komiteen flere gange lejlighed til at øve indflydelse herpå. 1861 var han desuden medstifter af Frihandelsforeningen, men trådte forholdsvis hurtigt tilbage herfra da han var imod enhver yderliggående politik. Han var i det hele taget – med sin sagmodighed og beherskede natur – mere skikket til at vogte vel hvad der var ham betroet end til at erobre og nyhverve. Allerede 1857 var M. medstifter af Privatbanken i Kbh. og var for resten af sin levetid medlem af bankrådet, fra 1876 som viceformand.

Når det M.ske hjem – om vinteren på Højbroplads, om sommeren på Rolighed på det nuværende Østerbro – i en årrække ikke blot var samlingsstedet for en stor slægtskreds, men også et sted hvor forskellige af den danske litteratur og kunsts dyrkere havde et kærkomment tilflugtssted, således navnlig H. C. *Andersen og Carl *Bloch så skyldtes dette særlig hans hustru. M. selv var trods sin fremragende position en meget beskeden mand, men samtidig usædvanlig hjælpsom og gavmild over for alle der søgte hans bistand, og han efterlod ved sin død forskellige institutioner og velgørende foreninger anselige pengegaver. – Etatsråd 1876. – R. 1861. DM. 1878. □ Mal. af N. Schiøtt, 1856. Mal. af Bertha Wegmann (Fr.borg), efter dette kopier (bl.a. Børsen) og træsnit 1884, af H. P. Hansen, 1885. Mal. af F. C. Lund. Litografi af I. W. Tegner efter foto 1883. Træsnit af H. P. Hansen, 1884. Buste af Niels Høgh, 1885. Foto.

C. St. A. Bille i III. tid. 28.9. 1884. [Nic. Bøgh:] M. G. M. 1816–84, 1885. H. C. Andersens sidste leveår, 1906 (fot. opr. 1966) = Memoirer og breve V. Familieminde. Af Carl H. og Clara Melchior, 1915 43–80. Elith Reumert: H. C. Andersen og det Melchiorske hjem, 1924. Jul. Schovelin: Tidens hjul og Tietgen, 1929 især 156–63 329f 381–86. Børsen 27.12.1931. H. C. Andersen: Dagbøger VI–X, 1972–75. – Papirer i Kgl. bibl.

*Jens Vestberg**

Melchior, Moses, 1825–1912, grosserer. * 28.1. 1825 i Kbh. (Mos.), † 25.11.1912 sst., urne på

Melchior, Moses

Mos. kgd., Møllegade. F: grosserer Gerson Moses M. (1771–1845, ~1° 1794 med Hanne Jacob, 1769–1801) og Birgitte (Jette) Israel (1792–1855). Ugift. – Bror til Moritz G. *M. og Nathan *M. M. fik sin første uddannelse som købmand hos Jacob Holm & Sønner 1841–43 og lærte – som han selv senere har fremhævet – meget i denne store og mangesidede virksomhed. På grund af en brors død ønskede faderen ham 1843 hjem til sin forretning, og allerede 1850 blev han optaget som sin ældre bror Moritz' kompagnon og vedblev at være medindehaver af Moses & Søn G. M. lige til 1912, i de senere år – fra 1883 – med sin brorsøn Carl Melchior (1855–1934) som kompagnon. Som købmand må M. utvivlsomt betegnes som den mest dristige og spekulative af de to brødre og var i sine yngre år den der var mest parat til at gå i gang med noget nyt. Gennem lange og mange rejser befæstede og udvidede han firmaets mange forbindelser på de oversøiske pladser samtidig med at han var hovedlederen af den anselige rederibedrift firmaet gennem mere end to generationer opretholdt på Vestindien. 1853–55 opholdt han sig i Melbourne for at oprette en filial der, og fra bar bund lykkedes det ham at få en virksomhed i gang, navnlig baseret på udførsel af danske landbrugsprodukter, men da landbrugets udvikling her gjorde eksporten mindre lukrativ ophævedes filialen 1862, hvorefter hovedvægten blev lagt på Vestindien. Gentagne gange besøgte M. dette område, ikke blot Dansk Vestindien – hvor firmaet helt op til 1911 var etableret ved firmaet M. & Co. i Frederikssted – men også Puerto Rico og andre af øerne. Herfra hjemtoges store partier af sukker og rom, og mens sukkeret solgtes til Danmark gik en del af rommen videre til de tyske Østersøprovinser. Fra Danmark afskibedes til gengæld levnedsmidler af alle slags, bygningsartikler og fra England kul, og på den måde lykkedes det firmaet at have fuld last ud og hjem til sine skibe som alle var sejskibe mellem ca. 200 og 500 nrt. Foruden fuldriggere fandtes der i den M.ske flåde skiftevis både barkskibe, skonnertbrigger og brigger hvoraf de fleste blev realiseret i slutningen af 1800-årene. Den sidste, briggen Clara, dog først 1905. Da disse skibe altid nød anseelse for deres udmærkede og samvittighedsfulde udrustning blev de også benyttet til befordring af post og andet for den danske regering, og endnu 1901 afsendtes et hold vestindiske soldater med Clara til Vestindien. Da Puerto Rico efter den spansk-amerikanske krig fik toldfri indførsel af sukker til USA imod samtidig at åbne frit for amerikanske produkter blev handelen herfra med Puerto Rico voldsomt reduceret, og dette forhold gav i særdeleshed anledning til at

det M.ske hus for denne del af sin forretning søgte nye veje frem ved etablering af firmaet Armstrong, Melchior & Dessau i New York.

Udover sin virksomhed som købmand var M. 1869–84 medlem af Kbh.s borgerrepræsentation, 1883–1905 af sø- og handelsretten og 1885–1904 af Grosserer-Societetets komité. Desuden deltog han i filantropisk virksomhed og udførte et stort arbejde i Arbejdernes byggeförening til hvis bestyrelse han var knyttet fra 1867 til sin død. □Mal. af Bertha Wegmann. Silhouet (Fr.borg). Afbildet på L. Tuxens mal. Middag hos Moresco, 1906. Relief af L. Brandstrup på mindsten, 1916 (Kildevældsgade, Kbh.). Foto.

M. M. i Mit hjem I, 1911 55–59. – Familieminder, af Carl H. og Clara Melchior, 1915 34–41 81–84. Før og nu, 1918 32–38. D. Simonsen i Tidsskr. for jødisk hist. og lit. I, 1918 188–90. Børsen 27.12. s.å. Vikingen, 1934 nr. 5 8 9. Vagn Dybdahl i Erhvervshist. årbog IV, 1952 7–42. Moses & søn G. Melchior 1761–1961, red. P. Martin-Meyer, [1960].

*Jens Vestberg**

Melchior, Nathan Gerson, 1811–72, øjenlæge. * 2.8.1811 i Kbh. (Mos.), † 30.1.1872 sst. (Mos.), begr. sst. F: grosserer Gerson Moses M. (1771–1845, ~1° 1794 med Hanne Jacob, 1769–1801) og Birgitte (Jette) Israel (1792–1855). ~1° 28.12.1841 i Kbh. (Mos.) med Dorothea (Thea) Bloch, * 27.9.1814 i Kbh. (Mos.), † 20.2.1845 sst. (Mos.), d. af købmand Magnus Akiba (Ekiva) B. (ca. 1784–1831) og Debora Bloch (ca. 1790–1856). ~2° 16.8.1846 i Kbh. (Mos.), med Sophie Bloch, * 21.2.1824 i Kbh. (Mos.), † 26.3.1894 sst., søster til I. hustru. – Bror til Moritz G. *M. og Moses *M.

M. blev student 1828, privat dimitteret, og tog 1834 den kirurgiske og 1835 den medicinske eksamen. På en udenlandsrejse 1836–37, hvor han bl.a. besøgte den tids berømte øjenlæge Friedrich von Jäger (1784–1871) i Wien, vakttes hans interesse for studiet af øjensygdomme og da ganske særlig for den på samme tid fundne skeleoperation der blev emnet for hans disputats for licentiatgraden 23.4.1839, og tre år senere 24.3.1841 for hans doktordisputats *De myotomia oculi*. 12.7.1840 havde han udført den første skeleoperation her i landet, og mange fulgte efter, men på grund af operationens endnu ufuldkomne teknik var resultaterne kun delvis gode, og kritik og reaktion var følgen. M. deltog med mange indlæg i den langvarige og bitre diskussion som i årene efter 1851 førtes her i landet om „den ægyptiske øjensygdom“ trachomet, fastslog dens smitsomhed, og fremhævede at det var samme øjensygdom der også i udlandet hærgede de militære afdelinger. 1852 oprettede han på

blindeinstituttet den første poliklinik for øjensygdomme her i landet og opnåede både her og i udlandet en betydelig position der bl.a. fik udtryk i valget til vicepræsident for den oftalmologiske kongres i Bruxelles 1857. Sin største fortjeneste vandt han ved at give stødet til statens overtagelse af blindeundervisningen her i landet gennem oprettelsen af Det kgl. blindeinstitut. Hans henvendelse til kultusministeriet resulterede 1852 i en kommission i hvilken han fik sæde, og dennes betænkning førte efter lange forhandlinger til loven om blindeinstituttets oprettelse 1857. Han blev straks efter instituttets oprettelse s.å. medlem af dets bestyrelse, men først 1868 officielt dets læge. Hans varme interesse for de blindes skæbne viste sig også på andre områder; til sin død var han medlem af bestyrelsen for Foreningen til fremme af blindes selvvirksomhed. – Tit. professor 1853. – R. 1856. DM. 1866. □Mal. og buste af Th. Melchior ca. 1835. Mal. ca. 1840. Mal. af J. V. Gertner udst. 1866. Træsnit af C. L. Sandberg, 1872. Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1839 144f. – Ugeskr. for læger 3.r.XIII, 1872 95. Gordon Norrie: Den danske oftalmologiske hist., 1925. Em. Saugmann: Den danske hærs lægevæsen, 1955 124.

Henning Rønne*

Meldahl, Carl, se Meldahl, F.

Meldahl, Ferdinand, 1827–1908, arkitekt. * 16. 3.1827 på Frbg., † 3.2.1908 i Kbh., begr. i Lyngby. F: jernstøber Heinrich Joachim M. (1776–1840) og Benedicte Louise Hansen (1796–1845). ~9.6.1860 i Kbh. (Garn.) med Caroline Amalie Ræder, * 8.11.1838 i Kbh. (Garn.), † 6.8.1906 i Torre Pellice, d. af stabskaptajn, senere oberst Jacob *R. (1798–1853) og Caroline A. Baur (1810–95).

I faderens jernstøberi stod M. i lære som former, men senere, 1842, kom han i murerlære og aflagde svendestykke 1844. Allerede 1839 havde M. besøgt kunstakademiet som håndværker, han gennemgik nu arkitektuddannelsen. Foruden sølvmedaljerne vandt han lille guldmedalje 1851 og den store 1853 for et projekt til en gotisk hovedkirke. M. foretog omfattende rejser i 1850'erne til alle vigtigere lande i Vesteuropa samt tillige Egypten og Syrien, også senere i livet rejste han meget. 1858 blev han medlem af akademiet, hans embedsperiode som professor sst. strakte sig over det meget lange tidsrum fra 1864 til 1905. Hans magtfulde position på akademiet belyses af at han var formand for skolerådet 1864–1902 og 1905–08, direktør 1873–90 og 1899–1902. Foruden hvervne på kunstakademiet arbejdede M. på talrige fronter. Han var pri-

vat praktiserende arkitekt, 1865–1902 tillige kgl. bygningsinspektør, 1872–76 bygningskyndig leder ved Det københavnske byggeselskab, 1866–1892 medlem af Københavns borgerrepræsentation, 1883–96 tillige medlem af Københavns havnebestyrelse mv. De prægtige tegninger til guldmedaljeprojektet viser at M. havde sans for de store linjer såvel som for detaljen. Der er næsten ikke et område inden for bygningskunsten han ikke forsøgte sig i: landsteder, herregårde, svinestalde, sindssygeanstalter, skoler, skovfogedsteder, kirker, råduse og andre offentlige bygninger. Blandt stilarterne valgte og vragede han efter opgavernes art fra hjemlig gotik til italiensk og fransk renæssance med afstikkere til middelalder og Byzans, men nu og da ses nogle helt saglige løsninger. Heri adskiller han sig ikke fra samtiden, men på grund af sin store berøthed virkede han som en internationalist i det hjemlige.

M.s bygninger lader sig således ikke anskue ud fra en enkelt synsvinkel. Ved nogle er det praktiske, det funktionelle af absolut overvejende betydning fx landbrugsbygningerne, især mejerier og stalde (*Bonderupgård*, *Snertingegård* og *Valbygård*, alle fra 1857 samt *ankersmedjen* på orlogsværftet (1861)). I andre tilfælde er det nationalt, historiske betydningsfuldt (*port og mur til Gråbrødre kirkegård* i Roskilde, 1853, udført sammen med Henning Wolff og *stiftsbiblioteket* i samme by fra 1856–59). M. var, sikkert i opposition til den døende klassicisme, meget optaget af bygnings tagformer og den virkning disse kunne have på ensemblet og stemningen. Det bragte naturligt franske renæssanceformer i fokus for hans interesse (*Ørtofta* ved Lund, 1857, *Alnarp* ligeledes i Skåne, 1857–61, *Pederstrup* på Lolland 1859–62 og *projekt til Frijsenborg* 1860). Remiscenser af norditaliensk middelalder og byzantinsk stil spores i ting- og arresthusene i Fredericia og Ålborg (1859–61). Den italienske renæssance, især den venezianske, stod hans hjerte nær, officielle bygninger som *navigationsskolen* Havnegade 23 i København, 1864–65, *alltingsbygningen* i Reykjavik, 1865, *blindeinstituttet* i København, 1857–58 og 1879–80 viser dette. Genopbygningen af *Frederiksborg slot* efter branden (1860–75) blev en opgave af afgørende betydning for M., han vendte her tilbage til den nederlandske renæssance som havde interesseret ham i ungdommen (*Stubbarp* i Skåne ca 1851–52). Opgavens nationale betydning stod ham klart, gennemførelsen af den uhyre delikate restaurering af det ruinerede slot skete med en for den tid usædvanlig pietet, og arbejdet hermed satte sig spor i ombygningen af Frijsenborg der først var projekteret i fransk renæssance, samt i

restaureringen af *Rosenborg slot* (1866–90). En anden mærkesag var fuldførelsen af den *Frederikskirke* der i et århundrede efter N.-H. *Jardins afrejse fra landet havde ligget ufuldført. I nært samarbejde med bygherren C. F. *Tietgen og under idelige økonomiske vanskeligheder lykkedes det at opføre bygningen som en studie i romersk renæssance med en kuppel der må anses for noget af det mest vellykkede i M.s produktion.

Københavns udvikling og udbygning interesserede M. sig levende for ikke blot som borgerrepræsentant, men også som byplanlægger. Hans indsats i byggeselskabets planlægning af kvarteret ved Hovedvagtsgade samt i anlæggelsen af bebyggelsen ved Søtorvet var af afgørende betydning for kvaliteten af disse kvarterer. I 1859 fremlagde M. en plan til *Gammelholms bebyggelse* som forkastedes af rigsrådet, en ændret udgave gennemførtes 1860–77. Anskuet ud fra sin tids præmisser var planen nærmest mønstergyltig. M. er af eftertiden ofte blevet kritiseret for sine byplanarbejder; men faktisk indlagde han sig netop på dette punkt uvisnelig hæder. At københavnerne i dag kan glæde sig over ringen af parker fra Ørstedsparken over Botanisk have til Østre anlæg er i det væsentligste hans fortjeneste (hans første plan fra 1866). Kommunen ønskede en ganske anderledes hård og økonomisk lukrativ udnyttelse af disse forhenværende fæstningsarealer. I tilslutning til denne plan kæmpede M. i næsten femten år for en ring af 80 alen brede boulevarder fra Langebro til Sølvgade (endelig vedtaget 1885). Derimod fandt han ikke, som lægen Emil *Hornemann, bebyggelsen af de ydre kvarterer vigtig, han mente at byen indtil ca. 1915 muligvis kunne klare sig med udvidelser inden for Søerne. M. havde også nogen indflydelse på statsstyrelsen fra 60erne til 80erne, navnlig i bygge- og finanssager, blandt sine venner og klienter talte han politikerne C. E. *Fenger og A. F. *Krieger samt greve Christian Emil *Frijs.

Da han som gammel fik bedre tid brugte han en del af denne på at dyrke sine historiske interesser. Som et følgeskrift til opførelsen af Frederikskirken udkom 1896 *Frederikskirken i København* hvor han som den første publicerede alle de tidligere projekter til denne bygning. Hans arkitekturhistoriske behandling af dette emne omfatter tillige en af de grundlæggende behandlinger af Nicolai *Eigtved. Bogen *Venedig* som kom i 1903 må snarere ses som en personlig bekendelse om hans forkærlighed for lagunebyens arkitektur fra renæssancen. Sammen med P. Johansen udgav han 1904 *Det kongelige Akademi for de skønne Kunster*, i dag standardværket for akademiets historie i de første 150 år. Selv på områder der ikke havde nogen umiddelbar for-

bindelse med hans fag kunne han „med frisk diletant-blik“ fremsætte forslag af værdi, således var det først hans idé at knytte en kemisk konsulent til dansk mejeribrug (Th. R. Segelckes ansættelse 1860 ved professor B. S. Jørgensen). Nævnes må også hans resolute indsats for at redde den kgl. malerisamling (nu Statens museum for kunst) ved Christiansborgs brand 1884.

Et fremtrædende træk i M.s karakter var hans selvfølelse i forbindelse med hans sans for det stort anlagte. Men selvfølelsen trivedes jævnsides med den selvkritik som hans skarpe forstand også lod komme til orde. Det var sikkert selvfølelsen der enkelte gange bragte ham til at overvurdere sin andel i andres arbejde mens han omhyggeligt vågede over at ingen fratog ham æren for hans ideer. Han havde trangen til at byde, „kue“ og „opløfte“ er udtryk der oftere vender tilbage i hans optegnelser og breve. Over for undergivne kunne han til tider være hård og meget krævende. Samtidig havde han en vis omsorg for de dårligt stillede. Han var en dygtig forretningsmand, men var også i stand til at ofre meget for en sag. Et andet fremtrædende karaktertræk var hans rastløshed. Altid var han optaget af ny ideer, altid i aktivitet, hurtig i vendingen og i besiddelse af stor arbejdskraft. Han forenede en kosmopolits kritiske vidsyn med interesse for de hjemlige forhold. Årene mildnede og forfinede efterhånden hans sind. M. følte sig som forkæmper for skønhed, religion og en som helhed – om end ikke ensidig – konservativ samfundsorden, men inden for denne ramme kunne han godt i sin politik skifte standpunkt som det passede. Han var som realpolitiker de fleste i sine omgivelser langt overlegen hvad der kan have bidraget til den ikke ringe uvilje der af mange næredes mod ham.

M. var medlem af flere udenlandske akademier og æresmedlem af akademiet i Venezia. – Tegninger i kunstakademiets bibliotek. – Etatsråd 1867. Kammerherre 1892. – Broderen Carl Eduard M., * 2.3.1835, † 14.6.1926, blev landkadet 1848, sekundløjtnant 1853 og som kaptajn fra 1863 souschef ved korpset på Als. Efter tjeneste ved gradmålingen 1874–85, som oberst og bataljonschef fra 1879, var han 1885–88 stabschef ved 2. generalkommando hvis chef han blev som generalløjtnant 1901. Afsked 1905. R. 1864. DM. 1871. K². 1887. K¹. 1893. S.K. 1902. – (F.M.) R. 1861. DM. 1864. K². 1874. K¹. s.å. S.K. 1904. □Tegn. af G. Busch 1846 og 1848. Tegn. af J. Kornerup, 1852. Mal. af Ernst Meyer, 1857. Buste af H. V. Bissen, 1860 (St.mus.); kunstakad.; Akademisk arkitektforen.), i marmor s.å. (Frijnsborg) og i bronze 1900 (St.mus.), kopi af Max Hansen. Afbildet på Otto Baches mal. af den

Ræderske familie, 1872. Træsnit 1877 efter foto. To træsnit af H. P. Hansen, 1879, efter samme forlæg. Træsnit 1881. Karikatur af V. Petersen s.å. Skitse af P. S. Krøyer, 1881. Malet siddende af samme, 1882 (udstillingsfonden, Charlottenborg) og malet stående af samme s.å. (St.mus., dep. i Hirschsprung), tegn. til begge mal. (Ska-gens mus.). Mal. af O. Bache, 1883. Afbildet på sammes mal. 1887 af Chr. IVs kroningstog (Fr.borg). Karikatur af K. Gamborg, 1888 (sst.). Relief af Th. Stein, 1892. Mal. af Bertha Wegmann (Fr.borg). Relief efter foto på Ubaldino Peruzzis monument, 1898 (Firenze). Portræthoveder (uden på Fr.borg og Rosenborg). Karikatur af Alfred Schmidt, 1902. Afbildet på Viggo Johansens mal. af akademirådsmøde, 1904 (St.mus.). Afbildet på H. Nik. Hansens mal. 1910 Efter frokosten, s.m. grevinde Danner. Relief af Max Andersen, 1936 (kunstnerhjemmet i Gothersgade, Kbh.). Foto.

F. M. i Ill. tid. 25.3.1860 og 14.1.1866; sst. 20.10.1867; F. M. sst. 29.10.1871; sst. 3.10.1880; F. M. sst. 14.11.1886; P. Johansen sst. 12.4.1903; sst. 17.3.1907; Chr. V. Nielsen sst. 16.2.1908. Alb. Jensen i Architekten IV, 1901-02 85-87 108. V. J. Mørk-Hansen sst. X, 1907-08 233-43 (jfr. sst. 217f). Kunstkrønike, Lpz. 1907-08 278-80. Carl Brummer i Gads da. mag., 1907-08 429-35. Chronique des arts, Paris 1908 78. Deutsche Bauzeitung, Berlin s.å. 80. Kbh.s rådhus, ved Fr. Beckett og F. Hendriksen, 1908 40-47. Svenska slott och herresäten. Skåne, Sth. 1909 1-11 87-96 153-60. Dansk arkitektur gennem 20 år, udg. K. Varming og Vilh. Lorenzen, 1912. Fr.borg II, ved Fr. Beckett, 1914. Fr. Weilbach i Hist. medd. om Kbh. 2.r.II, 1925-26 320; sst. V, 1931-33 403. Hans Dragehjem sst. 420-27. Sig. Jensen sst. Årbog 1967 110 113 123-27 132 136 139. Jens Vibæk sst. Årbog 1971 69-72 75 78 82. Helga Ste-mann: F. M. og hans venner I-VI, 1926-32. Chr. Elling og Viggo Sten Møller: Holmens bygningshist., 1932. Vilh. Lorenzen i Forskønnelsen, 1938 46f. V. Thorlacius-Ussing i Kunstmuseets årsskr. XIX, 1942 113-16 og XXX, 1943 17 20 43f. V. Hermansen i Småstudier tilegnet Chr. Axel Jensen, 1943 98-103. Kn. Millech: Danske arkitekturstrømninger, 1951. H. Langberg: Danm.s bygningskultur II, 1955. Danm.s bygningskunst, red. H. Lund og Kn. Millech, 1963. Danm.s arkitektur. Arbej-dets bygninger, 1979. Enfamiliehuset, s.å., Byens huse-byens plan, s.å., Landbrugets huse, 1980 og Magtens bolig, s.å. Henrik Gråbe i Architectura, 1981 1-31. - Pa-pirer i Rigsark.

Hakon Lund

Meldgaard, Jørgen Laursen, * 1927, museumsinspektør, arkæolog. * 7.3.1927 i Skive. F: skoleinspektør Ejnar M. (1900-77) og Ella Petersen (1908-67). ~ 14.5.1955 i Fredericia med Lissen Bjørndal Christensen, * 9.2.1934 i Fredericia, d. af oberst Poul Bjørndal C. (1894-1979) og Edith Weile (* 1899).

M. blev student fra Rungsted statsskole 1945, studerede arkæologi ved Kbh.s. og Århus univ. og blev 1953 første magister i forhistorisk arkæologi og europæisk forhistorie fra Århus. M.s felt

blev tidligt arktisk arkæologi, og allerede som student var han i Grønland og Alaska, 1948 på Dansk Peary Land-ekspedition (resultaterne fremlagdes i *Archaeological investigations on Clavering Ø. Northeast Greenland*, 1952 s.m. H.-G. Bandi), 1949 nordboudgravninger i Østerbygden, 1950 eskimoundersøgelser ved Beringstrædet, 1952 nordbo- og eskimoudgravninger i Godthåb distrikt. 1953-54 var M. på studieophold ved Arctic Institute of North America og foretog derefter feltarbejde omkring Iglulik i arktisk Canada 1954, 1957 og 1965. Nyt var at M. her kunne spore eskimokulturen gennem 4000 år som han forelagde i artiklerne *Dorset kulturen* (i Kuml, 1955) og *Origin and Evolution of Eskimo Cultures in the Eastern Arctic* (i Canadian geogr. journal LX, 1960). M. havde tidligere som noget nyt påvist stenalderkulturer i Vestgrønland (*Paleo-Eskimo culture in West Greenland*, i *American Antiquity* XVII, 1952) og ved udgravningen i Sermermiut 1953 blev tredelingen af forhistorien i Sarqaq-Dorset-Thule-kulturerne fastlagt og publiceret i *Paleo-Eskimo cultures i Disko Bugt* = Medd. om Grønland CLXI, 2, 1958 (med Helge Larsen). For at stedfæste nordboernes „Vinlandsrejser“ berejste M. 1956 Canadas nordøstkyst og sandsynliggjorde med henvisning til sagaernes topografiske skildringer m.v. placeringen af Markland til Labrador's sydøstkyst og Vinland til Newfoundland's nordspids (*Fra Brattalid til Vinland* i *Naturens verden*, 1961). I sidstnævnte område er nordboruiner fra 1000-tallet senere påvist og udgravet.

M. blev 1959 ansat som museumsinspektør ved Nationalmuseets etnografiske samling. 1961 indledte M. udgravningerne på Brattalid af den nyfundne kirketomt „Tjodhildes kirke“, formentlig bygget af Leif den Lykkelige mor omkring år 1000. 1962 var M. på arkæologisk rekognoscering i Luristan, Iran, og året efter ledede han den danske arkæologiske ekspedition til Iran hvor tidlig-neolitiske landsbysamfund og bronzealdergrave m.v. blev undersøgt (*Excavations at Tepe Guran, Luristan*, 1964, med Peder Mortensen og Henrik Thrane). M. var 1968-69 gæsteforsker ved National Museum of Canada. Han har siden fortsat de arkæologiske undersøgelser i Grønland og været en central skikkelse i fredningsarbejdet og udviklingen af museumsvæsenet i Grønland. 1976-77 organiserede M. i samarbejde med Landsmuseet en tværfaglig undersøgelse af kulturmødet mellem eskimoer og nordboer; et stort antal grønlændere deltog heri og fik indsigt i undersøgelser af eskimoruiner og nordbogårde (*Inuit-Nordbo projektet. Arkæologiske undersøgelser i Vesterbygden i Grønland*, i Nationalmuseets arbejdsmark, 1977). 1978-79

Meldgaard, Jørgen

var M. medarrangør af og deltager i Knud Rasmussens mindeekspedition.

For sine studier over eskimoisk kunst, specielt bogen *Eskimoskulptur*, 1959 modtog M. Loubatprisen af Kungl. vitterhets-, historie- och antikvitets akademien i Stockholm 1963; for sin store og resultatrige indsats i eskimo-arkæologien fik M. Det kgl. danske geografiske selskabs Hans Egede-medalje 1976. □Foto.

Klaus Ferdinand

Melen, Berend von (Bernhard v. Mehlen, Mila), † tidligst 1570, tysk landsknægtfører. F: Hans v. M. og Margarete Loben. ~1° med Margareta Eriksson (Vasa) (~1° 1520 med Erik Knutsson Tre Rosor, † 1520), † tidligst 1542, d. af Erik Karlsson V. til Norrby († 1491, ~1° med Iliana Oxenstierna, † 1491) og Anna af Vinstorp († 1552, ~2° med Erik Eriksson, † 1502). ~2° med en friherreinde af Werberg.

Som flere slægtninge deltog M. i Sveriges erobring 1520 hvor han blev slået til ridder af Christian II og indsattes som hovedsmand på Stegeborg. Her overgav han sig dec. 1521 til Gustav Vasa og trådte dernæst i dennes tjeneste. Som svensk hærfører ledede han angreb på Skåne 1523 og Gotland 1524 uden dog på nogen måde at udmærke sig. 1525 kom det til et brud med Gustav Vasa og i de følgende urolige år virkede han i Nordtyskland som midtpunkt i alle fjendtlige anslag mod denne. I sachsisk tjeneste lykkedes det ham at forhindre en tilnærmelse mellem Sverige og det schmalkaldiske forbund.

Breve og aktstykker til oplysning af Chr. II's og Fr. Is hist., udg. C. F. Allen, 1854. Hanserecense 3.r.VIII-IX, München 1910-13; 4.r.II, 1970. – Danm.s adels årbog XXI, 1904 283. C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. III,1, 1867 311; II s.å. 275-77; IV,2, 1870 293 417-23 439; V, 1872 143f 169-75. E. Hildebrand i Hist. t. XXI, Sth. 1901 245-316. Gottfrid Carlsson i Nord. t. för bok- och biblioteksväsen V, Upps. 1918 1-44. Ivan Svalenius: Gustav Vasa, Sth. 1950. M. Göhring: Geschichtl. Kräfte und Entscheidungen. Festschr. Otto Becker, Wiesbaden 1954. Sv. Lundkvist: Gustav Vasa och Europa, Sth. 1960 = Studia hist. Upsaliensia II.

Mikael Venge

Meller, Johannes Christensen, † 1724, stads-hauptmand, magistratspræsident. † 10.10.1724 i Kbh., begr. sst. (Frels.k.). ~1676 (bevilling 6.4.) med Anna Henriksdatter Hojer, begr. 5.1.1722 i Kbh. (Frels.).

M. er måske den M. der 1677 var kornet ved et rytterregiment i Skåne. 1679 var han borger (brygger?) i Kbh. og meddirektør i vandkommissionen. Fra 1682 var han en årrække tilsynsførende værge for den under opførelse værende Frelsers kirke og fik 1688 for møje og besvær hermed bevilget fri begravelse i kirken. 1687

valgte han til en af stadens 32 mænd, blev 1692 rådmand, fik 1697 tilsyn med opførelsen af Garnisons kirke, foruden at han efterhånden blev medlem af en række kommissioner. Da Kbh. 1700 truedes med angreb fra sø- og landsiden, blev han adjungeret den gamle stadshauptmand Niels Enevoldsen og virkede med energi for fæstningsværkernes forbedring samt dygtiggørelse af borgerkompagnierne til stadens forsvar. Ved indtrængende forestillinger på borgerskabets vegne søgte han forgæves at formå kommandanten, generaløjtnant Hans "Schack" (1642-1706) til at angribe det svenske korps under Karl XII. N.å. blev han stadshauptmand. Som borgmester fra 1710 ledede han et kæmpearbejde med underbringelse og pleje af tusinder af syge og sårede fra hæren i Skåne, og sammen med de modigste og handlekraftigste blandt stadens læger virkede han energisk og frygtløst i den overordentlige kommission ved bekæmpelse af pesten 1711. Fra 1713 til sin død var han præsident for magistraten og fratrådte 1713 stillingen som stadshauptmand. Da man vinteren 1715-16 forberedte sig på muligheden af et svensk angreb over isen fra Skåne, samarbejdede han med de højeste militære myndigheder på anstalter til stadens forsvar. – Justitsråd 1709. Etatsråd 1713. Konferensråd 1722. □Flere mal. (bl.a. rådhuset i Kbh.) og min.

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen VI, 1884. – C. Bruun: København II-III, 1890-1901. O. Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. VI, 1892. C. Mule i Museum, 1895 1 295 315. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben I-II, 1899-1903; VIII, 1927. P. B. Grandjean: Medd. om Herman Walør og Johs. Valeur, 1915. Fr. Weibach i Hist. medd. om Kbh. 2.r.II, 1925-26 187f. H. U. Ramsing sst. 347. A. Linvald sst. V, 1931-33 450 452. E. Pade sst. 3.r.I, 1934-35 182. Arthur G. Hassø: Kbh.s brandvæsens hist., 1931.

*Rockstroh**

Mellerup, Einer, 1882-1968, politiinspektør. * 7.11.1882 i Kbh. (Johs.), † 21.4.1968 på Rigshosp., Kbh., urne på Garn. kgd. F: fabrikant Rasmus Julius M. (1853-1915) og Christiane Cathrine Dorthea Fausbøll (1854-1929). ~1° 18.9.1909 i Middelfart med Martha Gimbel, * 16.12.1882 i Middelfart, † 2.3.1955 i Kbh. (Slotssg.), d. af tømmerhandler Ludvig Theodor G. (1845-1917) og Dagmar Elise Martha Dreyer (1857-1918). ~2° 4.1.1958 i Kbh. (b.v.) med børnehavelærer Mary Elisabeth Oxholm Holck, * 15.7.1898 i Esbjerg, † 19.9.1973 i Kbh. (Rosenvængets sg.) (~1° 1920 med ingeniør og direktør Georg Edvard Møller, 1870-1934), d. af manufakturhandler Alfred Carl Christian H. (1857-1935) og Birtha Olivia Christine Vestrin (1869-1941).

M. blev student 1901 fra Slomanns skole og cand. jur. 1907. Efter et år som by- og herredsfuldmægtig i Hjørring blev han 1909 ansat som politibetjent i Kbh. med tjeneste på Østerbro (kreds 7). 1910 blev han overflyttet til opdagelsespolitiet, men allerede året efter vendte han tilbage til ordenspolitiet som inspektionsbetjent på St. Kongensgades politistation. 1914 blev han forfremmet til politiassistent og som sådan stationsleder, først på Hillerødgades politistation, men fra 1919 på Svendsgade politistation. 1926 konstitueredes han som l. politiinspektør ved ordenspolitiet i Kbh., blev året efter fast ansat og 1938 kongelig udnævnt i samme embede. I perioden maj 1945–46 var han særlig politikommandør for Kbh. og senere flere gange konstitueret som politidirektør, inden han 1952 tog sin afsked på grund af alder. – Kort før påskekrisen 1920 var M. som yngste politiassistent og i en alder af kun 37 år konstitueret som politiinspektør og leder af ordenspolitiet i Kbh., og han kom herved under urolighederne til at spille en fremtrædende rolle som ansvarlig for politiets indsats. Under sin ledelse af de utilstrækkelige styrker udviste M. betydelig konduite og var utvivlsomt med sit fortrinlige overblik og sin besindige optræden medvirkende til at urolighederne ikke fik en langt farligere karakter. De fremragende lederevner som han herunder lagde for dagen blev der i rigt mål draget nytte af gennem årene i hans lange embedsperiode, hvor han med sin stærke personlighed og store autoritet var med til på mange områder at præge udviklingen inden for ordenspolitiet, hvis standard han under de store rekrutteringer i årene op mod krigsudbruddet utrættelig søgte at højne samtidig med at han medvirkede til bedring af personalets kår som han bedre end nogen kendte fra bunden. Politihundesagen omfattede han med særlig interesse, men også rådet for større færdselssikkerhed drog han frem fra en meget anonym tilværelse og uden for den egentlige tjeneste var han en energisk forkæmper for dyreværnsagen.

På grund af sin redelige holdning under besættelsen så tyskerne med megen mistro på ham, hvorfor han i sommeren 1944 så sig nødsaget til at gå under jorden. Det skulle senere vise sig at han allerede da af lederen af den tyske terrorgruppe, Otto Schwerdt, var udset som offer for et gengældelsesdrab. Efter aktionen mod politiet i sep. 1944 deltog M. i flere møder i ledelsen af det underjordiske politi sammen med en række fremtrædende politikere, og han opfordredes herunder til at flygte til Sverige, idet man var vidende om at tyskerne mistænkte ham for spionage. Han afslog det, men allerede 20.10. blev han anholdt af tyskerne under en razzia og indsat i

Shellhuset, hvorfra han senere via Frøsløvlejren overførtes til kz-lejren Neuengamme. Efter en alvorlig lungebetændelse blev han i april 1945 ført tilbage til Frøsløvlejren, hvorfra han endelig løslødes 3.5. Han blev herved i stand til at hejse flaget på politigårdens tag straks den 5. maj, men blev herunder voldsomt beskudt af snigskytter fra nabolaget. Karakteristisk for M. fortsatte han uanfægtet hejsningen i liggende stilling. I videre kredse vil M. måske mere erindres for sin litterære virksomhed som han efter at være pensioneret påbegyndte 1957 med udgivelsen af sine erindringer i bogen *I festlige og farlige tider*. I samme populære form fulgte 1960 *Det gamle København på vrangen* og 1961 *Godtfolk, gavtyve og gadeliv* og 1962 *Sælsomme skæbner i søgelyset*. Han var i disse år samtidig en flittig kronikør over samme eller lignende emner. M.s organisatoriske evner kom til udfoldelse som medlem af en række bestyrelser, herunder 1950–54 som formand for bestyrelsen for landsforeningen for politihundesagen i Danmark, 1947–53 formand for udvalget for større færdselssikkerhed og 1919–55 i bestyrelsen for Foreningen til dyrenes beskyttelse, 1926–47 som næstformand og 1947–55 som formand. Han var senere æresmedlem af rådet for større færdselssikkerhed, politihundeforeningen for Kbh. og foreningen af politifolk fra den tidl. politivagt på Amalienborg (Amalienborg-klubben) samt et antal beslægtede foreninger i Skandinavien. 1952 tildeltes M. Kgl. dansk automobilklubs æresplakette i guld. – R. 1931. DM. 1935. K². 1950. □Tegn. af Carl Jensen, 1942. Foto.

E. M.: I festlige og farlige tider, 1957 (erindr.). Interview i Politiken 1.6.1949. E. M. i Socialdemokraten 28.8.1953. – Politibladet 23.11.1942, 23.5.1949 og 23.11.1952. C. Næsh Henriksen i Politiken 22.4.1968. Tage Kaarsted: Påskekrisen 1920, 1968 314–26. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Poul Ruggaard Porse

Melson, Søren, * 1916, instruktør. * 14.8.1916 i Stockholm. F: sagfører, senere overretssagfører Sven M. (1884–1940) og Aja Sigrid Ellen Christmas-Dirckinck-Holmfeld (1887–1952). ~ 26.10. 1940 i Birkerød (b.v.) med skuespiller Gull-Maj Norin, * 20.4.1913 i Helsingborg, d. af skuespiller Ann-Sofi N. (1893–1942, ~ 1927 med skuespiller Ludvig Brandstrup, 1892–1949). – Halvbror til Else Højgaard.

Efter at have modtaget undervisning ved P. Rostrup Bøyesens malerskole og bl.a. været medstifter af malersammenslutningen Bølleblomsten gik M. over til at arbejde med dokumentarfilm i slutningen af 30'erne. Han debuterede som kortfilminstruktør 1944, var i flere pe-

Melson, Søren

rioder instruktør ved Dansk kulturfilm for i 50'erne især at hellige sig radio og TV, bl.a. som instruktør og programleder. M. blev fastansat instruktør ved radioen 1958 og ved TV 1963. I 1959 blev M. en af Det kgl. teaters faste instruktører, og efteråret 1962 var han kunstnerisk leder af Allé-scenen. Han har været foregangsmand for formidling af absurd dramatik i Danmark og indstuderede i denne egenskab på studenterscenen i 1958, samme år som den professionelle teaterinstruktørdebut fandt sted på Alléscenen med *Afdøde Jonsen*.

Kendetegnende for M.s virksomhed er kvalitetsbevidsthed, den velovervejede grundige behandling af stoffet og en flair for at ramme det karakteristiske i medierne. Dette er formentlig årsag til M.s succes fra starten og hans mange vellykkede produktioner. Som instruktør ved radioteatret koncentrerede han sig om sproget som kommunikationsmiddel ud fra et moderne sprogsyn og arbejdede ihærdigt med radioteatrets særlige lydproblematik. Udgået fra filmen var han ikke belastet med efterslæb fra det naturalistiske teater og eksperimenterede derfor frit med surrealistiske og absurde virkemidler. Han har ved radioen bl.a. iscenesat Leif "Panduros og Samuel Becketts dramatik, *Begæret taget ved hornene* 1952, *Parasitterne* 1958 og krimiserien *Gilbert-mysteriet*. Inden for det moderne drama gjorde hans kendskab til pauseteknik, rytme og den ironiske distance sig særlig gældende hvor dialogen suverænt blev sammensmeltet med lydregien.

Som instruktør ved TV-teatret kom M.s filmkendskab mediet til gode idet han allerede fra starten opfattede TV som et specielt medium hvorved hans produktioner undgik at blive filmet teater. Nærbilledteknik, intimitet og en billedskabende evne der var opøvet gennem arbejde med malerkunsten har været M.s kendetegn. Stykkets tematik har ligget nedfældet i billedsproget, og klippeteknikken har ofte fremhævet personernes indbyrdes magt- og aggressionsspil. Således var *Enetime* fra 1962 et makabert driftspil og *Morder uden betaling*, 1964, uhyggeskabende og urovækkende. M. har på TV iscenesat både klassisk, social og absurd dramatik hvor fx *Gamle dage* og *Faderen*, begge fra 1974, viser M.s spændvidde. Af senere produktioner bør fremhæves *Tribadernes nat*, 1978, for den fremragende klippeteknik og personinstruktion. Det samme kan siges om *Jeg vil ikke være alene*, 1980, hvor det psykoanalytiske aspekt fint var fremstillet i Birgitte Prices spil.

På teatret har M. iscenesat ultraditionelt og fordomsfrit. På Det kgl. teater bl.a. *Tribunehelten* og *Slutspil*, begge fra 1959, samt *Ikke jeg* i 1973. Men M. har også leveret glimrende præstationer

på intimteatrene og Det danske teater. – M. har været formand for Foreningen af danske sceneinstruktører og medlem af Filminstitutets bestyrelse. □Foto.

S. M. i Berl. tid. 11.4.1962. Interview sst. 26.11.1978. – Harald Engberg: *Den unge vredes tid*, 1970. TV-teatret, red. John Chr. Jørgensen, 1976. De musiske udsendelser. DR 1925–75 II, 1976.

Jytte Wiingaard

Melsted, Bogi Thorarensen, 1860–1929, historiker. * 4.5.1860 på Klausturhólar, Island, † 12.11.1929 i Kbh., begr. på Klausturhólar. F: provst Jón Pálsson M. (1829–72) og Steinunn Bjarnadóttir Thorarensen (1824–91). Ugift.

M. blev student 1882 fra Reykjavik og studerede historie i Kbh. hvor han derefter var bosat hele sit liv. Han blev mag.art. 1890 og udgav n.å. en antologi (*Sýnisbók*) af 1800-årenes islandske litteratur. 1893 fik han ansættelse som assistent i Rigsarkivet, men opgav den igen 1903 af hensyn til sin anden virksomhed og levede derefter som privatmand; en række år var han arnamagnænsk stipendiar. M. begyndte 1902 at udgive en stor Islandshistorie (*Íslandinga saga*), men arbejdet trak i langdrag, og der udkom kun tre bind som omfattede tidsrummet ned til ca. 1200; en mindre håndbog (*Handbók i Íslandinga sögu*) forblev også uafsluttet. Af hans historiske særundersøgelser er en vidtløftig kompilation vedrørende skibsfarten mellem Island og andre lande i republikkens tid den mest omfattende (i Safn til sögu Íslands IV). Disse arbejder vidner om stor flid og omhu i indsamlingen af materialet, men fremstillingen er meget afhængig af sagaerne hvis betydning som historiske kildekrifter overvurderes; heri følger M. forskere som P. A. Munch og Konrad Maurer, ligesom han også er påvirket af Finnur Jónssons syn på sagalitteraturen.

M. var altingsmand 1893 og deltog nogle år senere aktivt i kampen mod docent Valtýr Guðmundssons forsøg på at løse den islandske forfatningssag på den måde at Island fik en særlig minister der skulle bo i Kbh.; herimod hævdede M. at den eneste tilfredsstillende løsning var at Islands øverste embedsmand fik bopæl i selve landet, og dette standpunkt sejrede til slut. Den islandske almues økonomiske og kulturelle fremgang var en sag som lå M. stærkt på sinde, og han har skrevet talrige artikler i islandske blade og tidsskrifter om andelsbevægelsen, folkehøjskolesagen og lignende emner; hans idealisme og uegennyttige bevægrunde blev dog næppe vurderet efter fortjeneste, bl.a. fordi han havde en tilbøjelighed til at anslå en moraliserende tone som kunne virke noget trættende. Sammen

med andre islandske videnskabsmænd i Kbh. stiftede M. 1912 et islandsk litteratursamfund (frædåfelag) i Kbh. og var dets formand til sin død; han deltog i samfundets udgivervirksomhed og redigerede dets årsskrift, men først og fremmest ledede han dets økonomi med en ualmindelig dygtighed så at det ved hans død ejede et fond på 70 000 kr. M. ejede en stor bogsamling som blev købt af universitetet i Leeds; størstedelen af sine midler skænkede han til et legat for islandske historikere ved Kbh.s universitet. □Foto.

Islandica VI, Ithaca, N.Y. 1913 4of. Finnur Jónsson i Årsrit hins íslenska frædåfelags i Kaupmannahöfn X, 1929 V–XII. Berl. tid. 12.11.s.å. – Papirer i Kgl. bibl.

Jon Helgason

Mengel, Christian Gotlob, 1716–69, forlagsboghandler, oversætter. Døbt 23.10.1716 i Schweidnitz i Schlesien, begr. 3.4.1769 i Kbh. (Nic. kgd.). F: skrædder Christian Friedrich M. og hustru, f. Reinert. ~1749 (kop. Nic. 19.4.) med Engel Margrethe Thodbjerg, * ca. 1722, begr. 15.1.1762 i Kbh. (Helligg.) (~ ca. 1742 med studiosus Jacob Lind, ca. 1712-senest 49).

Som så mange andre danske håndværkere i 1700-tallet var M. en indvandret tysker. Hans bevarede stambog (1739–62) indeholder (1739) formaninger af unge venner og veninder i Dresden om nøjsomhed, dyd, mådehold i kærlighed o.l. 1740 indvandrede han til Kbh. og kom i tjeneste hos den driftige forlægger og bogtrykker Jacob Preuss. Denne var da lige kommet i forbindelse med Ludvig *Holberg og havde med stort besvær fået ham overtalt til at sælge sig manuskriptet til Niels Klim som Holberg havde liggende og ikke turde offentliggøre. Preuss havde, som det viste sig med rette, store forventninger til bogen og slog den op i anselige oplag på latin, tysk, fransk og dansk. Men allerede 1741 gik han fallit og flygtede fra landet. M. åbnede da en egen forlags- og sortimentsboghandel på hjørnet af Købmagergade og Silkegade. Fra kreditorerne i Preuss' bo arvede han dettes bedste aktiv, forbindelsen med Holberg hvis bøger „var bedre at sælge end andres“, og på hans forlag kom forøgede udgaver af Niels Klim på latin (1745) tysk og dansk. Han foreslog Holberg en tysk udgave af hele den „Danske Skueplads“, og samtidig fik han fat på en afskrift af Don Ranudo som Holberg allerede havde færdig 1723, men ikke havde turdet udgive da han frygtede at den skulle opfattes som en satire på den danske adel. Nu fik han den vanskelige forfatter til at tillade at den måtte „løbe med“ i den projekterede tyske komedieoversættelse, og endog til at gennemse og rette manuskriptet bl.a. for nogle „plumpe og in-

civile Talemaader“; kun måtte han love ikke at udgive Don Ranudo særskilt og især ikke på dansk. Men den store plan strandede, og forholdet til Holberg ødelagdes. Boghandler J. C. Rothe kom ham i forkøbet med en tysk komedieoversættelse. Han besluttede sig da til mod givet løfte særskilt at trykke både en tysk og en (slet) dansk udgave af Don Ranudo 1745: efter tidens usikre forfatterforhold mente han sig juridisk berettiget dertil (han havde betalt renteskriver A. G. Coldeweg ti rdl. for en afskrift af en tysk oversættelse af den ellers forsvundne komedie). Holberg tog revanche ved at give E. H. *Berling, fra 1742 hans forlægger, eneret til en ny revideret oversættelse til dansk. En proces som M. anlagde mod Berling tabte han og blev idømt en bøde på 5 rdl. til justitskassen for unødigt trætte.

I 1740erne og 50erne drev M. en betydelig forlags- og sortimentsvirksomhed. Indførelsen af fremmed litteratur skete da almindeligt ved at boghandlerne selv rejste til messerne i Leipzig og Frankfurt og tilbyttede sig den fremmede litteratur mod deres egne forlagsartikler. Til bytte af den art sigter M.s store oversættervirksomhed til tysk af danske og et par franske værker, mest biografi, teologi, filosofi og nationaløkonomi, omfattende såre mange af tidens betydeligste forfattere, Holberg, F. C. *Eilschouw, Erik *Pontopidan, A. de *la Beaumelle, Ove *Høegh-Guldberg, brødrene Frederik C. og O.D.L. *Lütken. I forordet til et på tysk affattet katalog 1745 gør M. rede for sin forretningsgang som boghandler. Hans prisangivelser (efter eget sigende var han den første i Danmark der tilføjede priser i sine kataloger) var faste og kunne blot i ganske særlige tilfælde fraviges. Interesserede der opgav navn, stilling og bopæl sendte han gerne sine fremtidige kataloger. Han tog kurante bøger i bytte mod sine egne, og han ønskede gerne at se eksisterende, trykværdige manuskripter med udgivelse på hans eget eller på andre forlag for øje. Sine allerede udkomne forlagsartikler tilbød han at give i kommission med henblik på salg; provisionen var 10%. En filial i Ålborg gjorde han meget ud af. Lederen var uddannet boghandler-svend, rådede over et stort boglager til civile priser og ville besøge snapstinget i Viborg og markedet i Århus med et fyldigt udvalg af gode bøger. 1749 var han blevet gift med oversætteren Engel Margrethe Thodbjerg. Ægteskabet var meget lykkeligt, og hun hjalp ham med oversættelserne. Efter hendes død af tuberkulose 1762 synes alt at være gået i stå for ham. Oversættervirksomheden standsede pludselig helt, som et lille symptom også stambogen. I sine sidste år levede han nødtørftigt af at katalogisere bogsamlinger. Da han døde af blodstyrtning bestod hele

Mengel, Christian Gotlob

det tidligere velstående bos „effekter“ af hans klædning: en blå kjole, en brun silkevest, skindbukser, sko, paryk og muffe. Han var en mand af ikke ringe flair, stor arbejdsevne og sans for lødigt litteratur i sit nye fædreland, hvortil han bidrog at sprede kendskab uden for landets grænser.

Processen med Berling i Byrettingens domme 1745, delvis aftrykt i Dansk minerva, 1818 okt. 289–321. C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. I, 1870 314–21. E. C. Werlauff i Ludv. Holberg: Niels Klim, overs. N. V. Dorph, 3. udg. 1874 307–21. Ludv. Holberg: Komedier, ved Jul. Martensen I, 1897 118–51. H. Ehren-cron-Müller: Bibliografi over Holbergs skr. II, 1934 458–65; III, 1935 226–29. Hakon Stangerup: Romanen i Danm. i det 18. årh., 1936. T. Vogel-Jørgensen: Berl. tid. gennem 200 år I, 1949: III, 1–2, s.å. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974. – Stambog i Kgl. bibl. (Thott 566, 8°).

Aleks. Frøland (Th. A. Müller)

Mengin [maj'sjan], Johann Karl Theodor Ernst, 1893–1973, amerikanist, præst. * 16.6.1893 i Erlangen, Bayern, † 5.1.1973 i Kbh. (Tysk ref.), bisat Ordrup kgd. F: konditoriejer og kgl. bayersk hofleverandør Friedrich Karl Georg Richard M. (1858–1913) og Emilie Sabina Margaretha Schmidt (1858–1956). ~ 10.1.1920 i Louisenstadt zu Stadt med Käthe Polley, * 15.7.1889 i Gumbinnen, Østtyskland, † 3.1.1965 i Kbh., d. af købmand Max P. (1855–1909) og Clara Zacharias (1862–1915). Dansk indfødsret 27.5.1950.

M. studerede filosofi og teologi og blev dr.phil. i Speyer 1919 på en pædagogisk-historisk afhandling (*Die Ritter-Academie zu Christian-Erlang*). M. tog derefter protestantisk præsteeksamen 1920 og blev 1926 præst ved den fransk-reformerte Louisenstadt kirke i Berlin. Han flyttede 1934 til Danmark for at overtage stillingen som præst ved den tysk-reformerte kirke i Kbh. M. kastede sig efter sin ansættelse som præst i Berlin 1926 over studierne af de før-spanske indianske højkulturer i Mexico og Mellemamerika (amerikanistik) og fulgte 1928–32 de forelæsninger som blev afholdt af de inden for den amerikanistiske videnskabelige kendte forskere W. Lehmann og Karl Th. Preuss. M.s særlige interesse var de religionshistoriske og religionssociologiske forhold inden for disse kulturer således som de kunne udledes af de bevarede tekster og kilder. Under sine studier tilegnede M. sig stor færdighed i aztekernes sprog nahuatl, og han oversatte sammen med Preuss fra dette sprog det aztekiske håndskrift 46–58bis i Bibliothèque Nationale kaldet *Historia Tolteca-Chichimeca* der udkom i Berlin 1937. Alene oversatte M. håndskrifterne 22 og 22bis ligeledes fra den mexikanske samling i Bibliothèque Nationale under titlen *Unos Annales históricos de la Nación Mexicana*

der udkom i Berlin 1939–40. I serien Corpus Codicum Americanorum Medii Aevi, som påbegyndtes af Munksgaards forlag, Kbh., genudsendtes de nævnte oversættelser i 1942 og 1945 som henholdsvis bd. I og II. Som bd. III i denne serie udsendte M. *Diferentes historias originales de los reynos de Culhuacan* der er forfattet af Chimalpahin på nahuatl i 1500-tallet. M.s oversættelse og bearbejdning udsendtes i flere dele 1949–52. I 1952 kom som bd. IV i denne serie *Memorial de Tecpán-Aitlán* der beretter om cakchiquel-indianerne i Guatemala-området. De af M. fremdragne og oversatte manuskripter har haft stor betydning for kendskabet til de før-spanske kulturers historiske udvikling og dennes mytiske ikklædning. Oversættelserne sikrede M. international berømmelse inden for den amerikanistiske videnskab og på de internationale amerikanist-kongresser var han en trofast og velset deltager. Han var med til at arrangere den amerikanist-kongres der blev afholdt i Kbh. 1956 hvor han i øvrigt gjorde sig bemærket ved at imødegå russeren Knorosovs tydninger af maya-glyfterne. Han førte livlig korrespondance med andre af sin videnskabs store forskere. Til kongresserne udarbejdede han flere indlæg som vakte opmærksomhed, således *Die wichtigsten Ergebnisse und Aufgaben der Maya-Sprachforschung* (til den 34. amerikanist-kongres i Wien 1960), *Los resultados principales y fines de la filología azteca* (til den 35. amerikanist-kongres i Mexico City 1962) og *Alonso de Molina (1571), Rémi Siméon (1885) y los trabajos lexicográficos de Eduard Selser, como base para un nuevo diccionario de la lengua azteca* (til den 36. amerikanist-kongres i Madrid 1964).

M.s store arbejde nåede aldrig at blive kendt i Danmark uden for en snæver fagkreds. 1944 måtte han flygte til Sverige hvor han opholdt sig indtil ophøret af den tyske besættelse. Tiden i Sverige benyttede M. til at påbegynde arbejdet med en mere populær bog om de før-spanske kulturer for at udbrede kendskabet til disse i de skandinaviske lande. Dette arbejde fandt imidlertid aldrig sin afslutning. M. deltog i slutningen af 1940'erne i såkaldte „fællesvidenskabelige kollokvier“ på Kbh.s univ. hvorunder han fortalte andre videnskabsmænd om sin videnskab og dens resultater. Som følge af denne deltagelse og på initiativ af professorerne C. E. "Sander-Hansen og L. "Hjelmslev fik M. 1949 et særligt lektorat for de mexikanske kulturer som han varetaget helt frem til 1971. M. fortsatte samtidig sit virke som præst ved den tysk-reformerte kirke til 1963. I mange år underviste M. på Kbh.s univ. en altid meget lille men trofast skare af studerende og forskere som med vidt forskellige forud-

sætninger og kommende fra forskellige fagdiscipliner lod sig inspirere til ud fra deres synsvinkel at se hvilke muligheder der lå i det mellem- og sydamerikanske kulturhistoriske erfaringsmateriale. 1958 fremkom således en religionshistorisk doktordisputats som var inspireret af M.s undervisning. Først 1971 blev M.s disciplin gjort til et egentligt eksamensfag under betegnelsen indianske sprog og kulturer, opbygget af M.s elever. Umiddelbart inden sin afgang nåede M. at eksaminere dette fags første kandidater. I sine senere år var M. optaget af studier i yucatekisk maya og publiceringen af ældre mayagrammatikker og -ordbøger til serien *Biblioteca linguistica Americana* der skulle udkomme i Østrig. Han nåede at få udsendt denne series 1. bd. *Bocabulario de Mayathan* i 1972 på grundlag af et håndskrift til det østrigske nationalbibliotek.

Ved siden af sin amerikanistiske produktion skrev M. flere bøger og afhandlinger om huguenoternes historie, Calvins kirkelære og om de tysk-reformerte i Danmark gennem tiderne. M. førte de bedste europæiske og specielt tyske forskningstraditioner inden for den amerikanistiske videnskab videre gennem sine store og betydningsfulde oversættelser og bearbejdelser af ældre aztekiske håndskrifter på nahuatl. Hans felt var for specielt til at hans virke fik forskerresonans i Danmark, medvirkende hertil var måske hans stilfærdige natur på trods af at han inden for sin egen forskning var meget ambitiøs. Han var ikke den der kunne popularisere sin forskning, men gennem sit årelange videnskabelige arbejde skabte han det nødvendige grundlag for andre der forstod denne kunst. På samme måde har hans virke på universitetet lagt en spire for en langsomt voksende interesse her i Danmark for de før-spanske kulturer i Mexico og Mellemamerika. Faget indianske sprog og kulturer ved Kbh.s univ. har overtaget M.s bogsamling og videnskabelige korrespondance. □Foto.

Arild Hvidtfeldt i Indiana IV, Berlin 1977 311–15 (heri bibliografi).

Hans Chr. Bjerg

Mensen, Valdemar Henrik, 1875–1933, chef for statspolitiet. * 12.6.1875 i Kbh. (Johs.), † 4.8.1933 i New York, begr. i Kbh. (Bispebjerg). F: lejetjener, senere bankbud Hendrik M. (1840–1920) og Karen Augusta Jacobsen (1839–1926). ~ 18.2.1909 i Kbh. (Jac.) med Kamilla Hansine Jensen, * 24.11.1877 i Kbh. (Helligg.), † 25.7.1952 sst. (Østervold), d. af restauratør og husejer Lars Peter J. (1850–1935) og Ane Kirstine Hansen (1848–1925).

M. blev student 1893 fra Efterslægtsselskabets skole og var i perioden 1895–1911 assistent ved Det Classenske fideikommiss. 1901 blev han cand.jur. og året efter fuldmægtig ved Frbg. birk og senere kopist i landover- samt hof- og stadsretten. Efter en kort tid som sagførerfuldmægtig blev han 1905 assistent i justitsministeriet og fra det følgende år tillige ekspeditionssekretær i overværgerådet. 1909 konstitueredes han som assessor i Kbh.s kriminal- og politiret, og 1910–11 var han auditor i hæren og flåden. 1911 blev han chef for statspolitiet. – Som chef for det nyoprettede statspoliti byggede M. korpset på frugrunden og udvalgte selv de 36 mand som udstationeret i store enkeltmandsdistrikter over hele landet uden for Kbh. skulle virke ved efterforskning af forbrydelser og herunder i særlig grad brandstiftelser hvilket sidste måske i nogen grad skyldtes den omstændighed at brandforskrings-selskaberne ved loven om statspolitiet var pålagt en årlig afgift til driften. Uden egentlig politiud-dannelse men i besiddelse af et usædvanligt organisationstalant afslørede M. sig fra starten som en dygtig chef under hvis energiske og meget myndige ledelse korpset hurtigt kunne opvise fortrinlige resultater som tydeligt viste værdien af den centraliserede ledelsesform med et virkefelt der ikke hæmmedes af snævre politikredsgrænser. Det var derfor naturligt at alt kriminalpoliti i landet ved retsreformen 1919 blev underlagt chefen for statspolitiet der samtidig overtog centralbureauet for forbryderes identificering, „Danske Politi Efterretninger“ og politiskolen. Ved genforeningen blev han tillige chef for det sønderjyske ordenspoliti. 1926 blev han chef for statens færdselspoliti og året efter for det da oprettede rejsehoid.

Om end M. af sine samtidige ofte blev betegnet som en streng chef er det uomtvisteligt at han i kraft af sin stærke personlighed mere end nogen anden har præget udviklingen inden for kriminalpolitiet, og det fortrinlige niveau og den korpsånd han grundlagde blev videreført af mere end en snes af hans allerførste medarbejdere som senere blev ledere af kriminalpolitiet på større eller mindre stationer landet over. M. var medlem af retsplejeudvalget og af forretningsudvalget for den internationale kriminalpolitikkommission i Wien samt af den internationale politikonference i USA. I sidstnævnte egenskab deltog han 1933 i et møde i Chicago hvor han valgtes til vicepræsident i The International World Police. Under hjemrejsen rantes han af et hjerteanfald som medførte døden. – R. 1917. DM. 1922. □Mindsesmærke på graven 1934. Foto.

Nord. kriminaltekn. t., Sth. 1933 113f. N. C. H[afn] i Brandfare og brandværn XIII, s.å. 132f. Kriminalpoli-

Mensen, Vald. H.

tibl., s.å. nr. 16. Berl. tid. 5.8.1933. Politiken s.d. K. Begstrup-Hansen i Politiet, okt. 1961. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Poul Ruggaard Porse

Mentz, August, 1867–1944, botaniker. * 5.12.1867 i Gilleleje, † 6.11.1944 i Kbh. (Skt. Josephs hosp.), begr. sst. (Garn.). F: købmand, kroejer Rudolph Wilhelm Theodor M. (1823–1900) og Philippa Cathrine Bech (1834–89). ~ 1.3.1902 i Kbh. (Frue) med Clara Elna Johanne Herrild, * 26.10.1880 i Kbh. (Garn.), † 4.10.1945 sst. (Garn.), d. af kaptajn, senere oberstløjtnant Peter Hansen (1845–1930) og Clara Mohr (1849–1914). Navneforandring 6.2.1901.

M. blev student fra Borgerdydskolen i Kbh. 1887 og mag.scient. med botanik som hovedfag 1894. Efter nogle år som gymnasielærer kom han 1899 som botaniker til hedeselskabets mose- og engvæsen, og 1911–23 ledede han selskabets moseindustrielle afdeling og tilrettelagde dens stærkt udvidede tørvproduktion under første verdenskrig. 1923–38 var han professor i systematisk botanik ved landbohøjskolen, et embede der omfattede differentieret undervisning af havebrugs-, landbrugs-, skovbrugs-, dyrlæge- og landinspektørstuderende. M. var blandt Eug. *Warmings første elever og blandt de første som tog hans biologiske og økologiske principper op med beskrivelser af hedens, mosens og engens plantesamfund. En guldmedaljeafhandling om Danmarks lyngvegetation blev under hans virke i hedeselskabet udbygget til adskillige afhandlinger om laver, mosser og dværgbuske på heden. Helt naturligt blev moserne hans næste arbejdsfelt, efter flere mindre afhandlinger sammenfattet i disputatsen *Studier over danske Mosers recente Vegetation*, 1912 som blev grundlæggende for arbejdet med vore mosetyper. M. gjorde en stor indsats som medarbejder ved oplysende værker på dansk af stor værdi for såvel fagbotanikere som andre interesserede. Hans *Danske Græsser*, 1902 (og senere) blev fulgt af *Planteverdenen i Menneskets Tjeneste*, 1906, sammen med C. H. Ostenfeld, som senere udvidedes til *Nytteplanter*, 1937, sammen med K. *Gram og Hjalmar Jensen. Med Ostenfeld samarbejdede han om den danske tekst til de første udgaver af *Billeder af Nordens Flora*, 1901–27 og med Knud Jessen om teksten til *Vilde Planter i Norden*, 1937–40 (senere omarbejdet af Gram og Jessen). M. er blandt de første i arbejdet for naturfredning i Danmark. Dette arbejde udgik fra et udvalg, nedsat af de naturhistoriske foreninger hvoraf M. tidligt blev medlem og allerede 1909 udgav han skriftet *Naturfredning, særlig i Dan-*

mark, 1924–44 var han formand for Naturfredningsrådet. Hans virke i hedeselskabet havde givet ham grundlag for at veje nationaløkonomiske hensyn mod fredningsværdighed hvorved han i enkelte tilfælde kom i strid med andre naturforskere som ønskede mere vidtgående fredning. Hans beretninger i naturfredningsforeningens årsskrift vidner imidlertid om de mange væsentlige fredninger han var med til at gennemføre. I tidens diskussion om indførelse af forbud mod alkohol gik han effektivt ind som modstander [af forbud], og han var fra 1926 til sin død formand for Den personlige friheds værn. – R. 1928. DM. 1938. □Tegn. af Otto Christensen (Den pers. friheds værn). Foto. – Mindesten på fyrbakkerne ved Gilleleje.

Carl Christensen: Den danske botaniske lit. 1880–1911, 1913 157–59. Samme: Den danske botaniske lit. 1912–39, 1940 36–39 (bibliografi). – Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1912 158–60. – N. Basse i Hedeselsk.s t. LXV, 1944 287–90. R. Spärck i Vidensk. medd. fra da. naturhist. foren. CVIII, 1945 XII–XIV. Kn. Jessen i Naturhist. tid. IX, 1945 15f. Samme i Botanisk t. XLVI, 1946 430–33. K. Gram i Den kgl. veterinær- og landbohøjskole 1858–1958, 1958 127–33. Bo Brix i Danm.s natur, red. A. Nørrevang m.fl. XI, 1971. Flemming Kiilsgaard Madsen: Naturfredningssagens hist. i Danm., 1979.

Anne Fox Maule

Mercker, Cort Heinrich, 1607–71, købmand. * 17.10.1607 i Hatneggen, Brandenburg, † 8.9.1671 i Kbh., begr. sst. (Petri). F: sognepræst Hermann M., Hatneggen, Brandenburg, og Helene Kohlweide. ~ 1° 1.9.1638 i Hatneggen med Catharine Langrötger, † 11.9.1666, d. af borgmester i Hatneggen Rötger Langrötger og Anna Kielmann. ~ 2° 5.2.1667 med Magdalene Rode, † 24.10.1708 (begr. Petri), ~ 2° 1678 med livlæge, professor, dr.med. Thomas *Bartholin, 1618–80), d. af storkøbmand Steffen *Rode (1587–1638) og Marine Olufsdatter (1596–1650).

M. kom som 15-årig 1622 i lære hos lærredshandleren Rötger von Bönlichhausen i Flensborg. Efter læretiden blev han optaget i det handelskompagni hans gamle husbond var deltager i. Det drev en omfattende handel på Danmark, Holsten og Sverige, og 1631 drog han til Kbh. hvor han kom til en af kompagnideltagerne, købmand Diedrich Molderpass. Da kompagniet 1636 opløstes grundlagde M. sin egen forretning og tog borgerskab. I 1650erne ses han som eksportør af øksne og som långiver og leverandør til kronen, således af manufakturvarer, bl.a. til hoffester, og han var 1659 en af de statskreditorer der fik pant i krongods, for hans vedkommende i Københavns len. M. var da en af de fremtrædende købmænd i hovedstaden, stod

1660 blandt statens største indenlandske kreditorer og blev 1659 medlem af de 32 mænd i Kbh. 1667 blev han beskikket til stadshauptmand hvilken stilling han havde til sin død. M. ejede fra 1650erne en af de kostbare gårde på Amagertov med grund ud til Læderstræde og erhvervede 1663 på Fyn Fjellebro og Skovsgård (Sallinge hrd.). □Stik af A. Haelwegh i ligprædikenen, 1672, efter dette afbildet på Heinrich Hansens mal. 1880 af arvehyldingen 1660 (Fr.borg).

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen I–III, 1872–77; V–VI, 1882–84. Pers. hist. t. 2.r.III, 1888 280; 6.r.II, 1911 114 272. Afregninger med statsleverandorer fra det 17. årh., 1980 = Rigsark. I. afd. Specialreg. 124f. – Hieronymus Bueck: Ligprædikenen, 1672. O. Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. IV, 1885. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested I–II, 1946–70. Johan Jørgensen: Det kbh.ske patriat og staten, 1957. Samme: Rentemester Henrik Müller, 1966.

Ole Degn

Merrild, Karl, 1889–1973, solodanser. * 13.3.1889 i Kbh. (Johs.), † 16.1.1973 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: skræddermester, musiker Niels Andreas Madsen M. (1861–1931) og Anna Marie Albech (1862–1941). ~ 3.6.1913 i Kbh. (Johs.) med Mathilde Franciska Sørensen, * 16.7.1887 i Kbh. (Johs.), † 14.5.1965 i Kbh., d. af fabriksbestyrer Christian S. (1837–1922) og Karen Petersen (1842–1915).

M. blev 1896 elev under Valdemar *Price på balletskolen ved Det kgl. teater hvor han debuterede 3.12.1905 som Pulcinello i *Pontemolle* og fik ansættelse 1907; solodanser blev han 1915 da han havde udført solopartier, bl.a. i *Blomsterfesten* og *Den lille Havfrue*. Hans høje, tilsyneladende ledeløse, men dog fuldkommen beherskede skikkelse passede i særlig grad til Pulcinellofiguren som gennem ham fik et både kådt og animalsk præg der sandsynliggjorde den troldomsmagt skikkelsen udover (*Harlekins Millioner*, Harlekin i *Drømmebilleder*). M.s karakter-skabende evne viste sig også da han fremstillede Veramadeva i *Lackschmi*, Coppelius i *Coppelia*, kancelliråden i *Den lille Idas Blomster* og satyren i *Artemis*; generelt sagt dannede hans fantastiske fremtræden med teknisk beherskelse af midlerne en interessant og farverig modsætning til den almindelige udfoldelse af ynde og skønhed i balletterne. 28.5.1934 tog M. afsked, bl.a. i sin debutrolle og som Harlekin i *Drømmebilleder*, men fortsatte sin virken som lærer ved balletskolen. Han iscenesatte bl.a. pantomimen *Den fortabte Søn* og sin egen Harlekinspøg *Veni, Vidi, Vici!*, 1918, som efterfulgtes af *Nips* og *Et Satyrspil*. M. var formand for Balletforeningen 1922–34. – R. 1934. □Tegn. af Ebbe Sadolin, 1918.

Træsnit af Poul Rytter, 1920. Mal. af Hans Henningsen, 1934. Tegnet som Harlekin af A. Naur. Foto.

Holger Jerrild i Teatret XVII, 1916–17 18–20. Sv. Kragh-Jacobsen og Torben Krogh: Den kgl. da. ballet, 1952.

Robert Neiiendam*

Mertz Nielsen, Albert Axel Tonndorff, * 1920, maler. * 31.1.1920 i Kbh. (Nazaret). F: politibetjent Knud Erik Mertz Nielsen (1876–1939) og Konstancia Maren Sofie Nielsen (1883–1936). Ugift.

M. gjorde tidligt entré i kunsten. Han var kun 16 år da han 1936 debuterede på Kunstnernes efterårsudstilling, og s.å. kom han på kunstakademiet hos professor Aksel *Jørgensen. Fra akademi-årene stammer en række malerier der vidner om M.s optagethed af virkelighedens motivverden og den kunstneriske tradition der herhjemme gik ud fra C. W. *Eckersberg. Hurtigt grebes M. dog af den moderne kunsts forskellige retninger, men letpåvirkeligheden anfægtede ikke en personlig grundsubstans der var farvet af legelyst og provokationstrang. Under anden verdenskrig og årene derefter arbejdede M. flittigt med filmen. Produktionen indledtes med et par eksperimenterende kortfilm som M. skabte i samarbejde med Jørgen *Roos, *Flugten*, 1942 og *Hjertetyven*, 1943. M. lavede yderligere 32 film. Den seneste film i rækken *So ein Ding muss ich auch haben* fra 1961 blev finansieret af Asger *Jorn. Arbejdet med film førte naturligt over i brugen af fotografi, kollager, kunstnerisk udnyttelse af postkort m.m. Nu genoptoges også maleriet, og fra begyndelsen af 50erne dyrkede han et konstruktivt og non-figurativt præget maleri over virkelighedsindtryk, dog afbrudt af et kort spontant-ekspressionistisk udbrud omkring 1958. Et af hans fineste værker fra begyndelsen af 50erne er det store, til udsmykning tænkte maleri *Flojtemanden* der tilhører Holstebro kommune.

I de følgende år arbejdede og udstillede M. flittigt, bl.a. på Martsudstillingen, Grønningen, Den frie samt Réalités Nouvelles i Paris. Produktionen spænder over et bredt register, han lavede objekter, kollager, assemblager, fotomontager, tegninger, linoleumssnit, malerier m.m., det hele båret af en idérig, uortodoks tolkning af virkeligheden. Bag det tilsyneladende gavtyvefilosofiske i hans udtryksmåde ligger dog en alvorlig skepsis over for de traditionelle billedkunstgenerens bæredygtighed. I en lang periode omkring slutningen af 70erne tilspidsede hans kunst sig i en interesse for den blå og røde farves sammenstød i enkle, klare farveflader. M.s virksomhed har også omfattet kunstsribentens arbejde.

Mertz, Albert

Ved forskellige lejligheder har han skrevet engagerede og veloplagte artikler om film, kunst og kunstneriske spørgsmål, bl.a. i Louisiana-Revy, Louisianas årbog 1959 og i tidsskriftet Signum 1961–64. M. var i perioden 1963–77 bosat i Paris. Ud over repræsentationen i en lang række offentlige samlinger herhjemme er M. repræsenteret på Moderna museet i Stockholm, Göteborgs konstmuseum og Nasjonalgalleriet i Oslo. Han har bl.a. modtaget følgende æresbevisninger: Oluf Hartmanns mindelegat 1956, Eckersberg-medaljen 1964 og Larsen Stevns legat 1970. I nov. 1979 blev M. udnævnt til professor i malerkunst ved kunstakademiet i Kbh. □ Buste af Helge Holmskov, 1966 (Århus kunstmus.). Foto.

A. M. Et udvalg af billeder, med tekst af Poul Vad, 1964 = Vor tids kunst LXIII. – Interview i Mobilia, 1973 nr. 212 (med da., eng., fr. og ty. tekst). – Poul Vad i Signum 11, 1962 17–36. Udstillingskat., Sophienholm, 1976 (heri lit.henviisn.).

Bent Irve

Mertz, Ellen Louise, * 1896, afdelingsgeolog. * 20.7.1896 i Engestofte. F: godsforvalter, senere kontorchef Ludvig Olsen (ca. 1861–1928) og Anna Bothilde Augusta Schoppe (1872–1956). ~ 5.6.1921 i Kbh. (Andreask.) med baneingeniør Peter Carl Linus M., * 14.2.1890 i Oksenvad, Sommersted sg., † 23.5.1944 i Gentofte, s. af gårdmand Carl Friedrich Ferdinand M. († 1889) og Cathrine Marie Krühlmann Hansen († 1905 el. 06).

Efter en kort tid som lærer på en gård i Himmerland 1913–14 og efter opnået adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt 1916 blev M. ansat som medhjælper på Danmarks geologiske undersøgelse samme år. Institutets daværende direktør, Victor *Madsen, foreslog hende, med tanke på et fremtidigt samarbejde mellem geologer og ingeniører, en kombineret uddannelse af seks års geologisk universitetsstudium og dele af bygningsingeniørstudiet som M. allerede havde tilbagelagt. Denne utraditionelle uddannelse kunne ikke resultere i en anerkendt embedseksamen, men blev et fortrinligt grundlag for de ingeniørgeologiske arbejder som skulle blive M.s særlige arbejdsområde.

Tidligt blev M. betroet selvstændige opgaver. En af de første blev en skildring af de niveauforandringer, Danmark har gennemgået siden sidste istid, og som foreligger i afhandlingen *Oversigt over de sen- og postglaciale Niveauforandringer i Danmark*, udkommet 1924. – Supplerende uddannelser hos svenske ingeniørgeologer og forskellige studierejser i udlandet øgede M.s modenhed som geolog på det dengang endnu ikke etablerede geotekniske område. Da De danske

statsbaner i 1920erne påbegyndte forundersøgelser til bygningen af Lillebæltsbroen henvendte man sig til Danmarks geologiske undersøgelse om geologisk bistand til bedømmelsen af de jordarter som bropillerne skulle hvile på. Victor Madsen lod M. prøve kræfter på den store opgave som på grund af sin vellykkede løsning betød et slags gennembrud ikke alene for M. personligt, men tillige for geoteknikkens introduktion i Danmark. – Samarbejdet med statsbanerne fortsatte med M. som Danmarks geologiske undersøgelses repræsentant, også efter at der 1930 var blevet oprettet et geoteknisk laboratorium i statsbanernes administrationsbygning i Sølvgade. M. blev på denne måde instituttets første og eneste geotekniker i egentlig forstand. 1958 udnævntes hun til afdelingsgeolog. – M. var den første som fremkom med forslaget om at oprette et geoteknisk institut. Det blev 1943 etableret under Akademiet for de tekniske videnskaber. Selv blev hun det faste bindeled mellem Danmarks geologiske undersøgelse og det nye institut hvor hun havde regelmæssig arbejdstid. Det er derfor med fuld berettigelse at Danmarks tekniske høgskole i 1974 viste hende sin taknemlighed ved at tildele hende sin guldmedalje („Ostenfeld-medaljen“), og at hun allerede i 1962 var blevet æresmedlem af Geoteknisk forening. – M. har et særligt talent for mundtlige formuleringer og mestrer at videregive sine resultater og anvisninger på en pædagogisk måde. Fra 1943 har hun afholdt talrige kurser og forelæsninger for bygningsteknika-studerende og fortsætter i sit otium stadig med efteruddannelseskurser.

I flere afhandlinger har M. formidlet resultaterne af sine undersøgelser, bl.a. om lers fysiske egenskaber (1926) og Lillebæltslerets forhold (1928). Flere broprojekter har leveret stoffet til *Geologiske Profiler gennem danske Sunde og Fjorde*, 1937, mens et bredere erfaringsgrundlag ligger bag skriftet *Vekselvirkningen mellem Geologi og Geoteknik*, 1949. – Spændvidden i M.s virksomhed dækker næsten alle områder af landet hvor der er mulighed for bygningsteknik set problematiske bundforhold, således ikke mindst i og omkring vore byer. Det har fx været en betydelig hjælp for alle slags by- og bygningsplanlæggere at M. siden påbegyndelsen af sit otium i 1966 har udarbejdet en række by-geologier der kortlægger og beskriver udvalgte byers bundforhold. – R. 1966.

Levnedsberetning i ordenskapitlet.

Leif Banke Rasmussen

Messerschmidt, John, 1855–1940, fabrikant. * 15.8.1855 i Kbh. (Frbg.), † 6.7.1940 sst., begr.

sst. (Vestre). F: fabrikant Carl Anders Emil M. (1829–77) og Françoise Veronique Bølling (1837–74). ~ 1° 29.10.1881 på Frbg. med Caroline Charlotte Frederikke Evers, * 21.7.1854 i Hamburg, † 3.3.1904 i Valby, d. af handelsagent, senere vejassistent Charles E. (ca. 1814–98) og Sophie Caroline Mathilde Petersen (ca. 1823–1908). ~ 2° 3.6.1905 i Kbh. (Jesusk.) med Anne Bothilde (Tit) Hansen, * 25.4.1877 i Ribe, † 25.9.1972 i Kbh., d. af købmand Hans H. og Ane Mette Bang.

M. tog præliminæreksamen 1870 og 1. del af polyteknisk eksamen 1879. 1880 indtrådte han sammen med broderen Louis Messerschmidt (1858–1925) i garverfirmaet Emil M.s Sønner der 1844 var grundlagt af bedstefaderen, major Christian William M. (1804–88), og fortsat af faderen. M. og broderen (sidstnævnte var 1904–16 garverlavets formand) ledede det gamle firma indtil garveriet på Gammel Kongevej nedbrændte 1907 hvorefter fabriksvirksomheden overgik til A/S M. J. Ballins Sønner i hvis bestyrelse M. fik sæde. Firmaet ophævedes dog først 1930. M. har i årenes løb med stor samvittighedsfuldhed røgtet en række tillidshverv af såvel faglig som filantropisk art. Han var medlem af garveriforeningens bestyrelse 1888–1916, de sidste tolv år som formand, og udnævntes 1927 til æresmedlem. Endvidere var han 1905–33 formand for garveriforeningens understøttelsesforening og har i to perioder, 1908–11 og 1916–34, været medlem af Industriforeningens bestyrelse ligesom han 1911–22 var medlem af Industrirådet. I Industriforeningens repræsentantskab havde han sæde ikke mindre end 45 år fra 1893 til 1938. Som medlem af Industriforeningens undervisningsudvalg viste han levende interesse for aftenskolen og tog virksom del i det arbejde der førte til oprettelsen af Teknologisk institut i hvis bestyrelse han indtrådte. Han stiftede Garverforeningens forsøgsstation, en afdeling under instituttet. Som formand for udvalget til præmiering af den mindre industri 1911–22 udførte han ligeledes et stort personligt arbejde ved undersøgelse af de mange nye mindre virksomheder der søgte støtte hos udvalget. I tråd hermed virkede M. mange år som formand for Industriforeningens legatudvalg. En betydelig part af sin varme filantropiske interesse vidiede M. Kbh.s understøttelsesforening. Han blev 1910 formand for Valby-afdelingen og 1920–33 var han formand for hovedbestyrelsen. 1918 var han medlem af det rådgivende udvalg som forberedte udskelelsen af hjælpekassevirksomheden fra understøttelsesforeningen. Foruden garveriforeningen har Kbh.s læderhandlerforening, Kbh.s garverlav og rejssestipendieforeningen udnævnt M. til æres-

medlem. M. har ikke alene vist interesse for sin branche, men var også meget kundskabsrig på sit felt hvorom en række faglige artikler bl.a. i Nordisk Garvertidende vidner. – R. 1923. DM. 1931. □Bronzebuste af L. Brandstrup. Foto.

Krak: Danm.s ældste forretninger, 1915. J. C. Mogens: Den frie fattigforsorg i Kbh., 1924. Tidsskr. for industri 1.9.1925 og 1.4.1938. Berl. tid. 13.8.1935. Laurits Pedersen: Kbh.s garverlavs bog, 1935 298 305. Arbejdsgiveren, 1940 249.

P. Koch Jensen*

Methling, Finn Ludvig, * 1917, forfatter. * 8.8. 1917 på Frbg. F: skuespiller, senere sceneinstruktør Svend *M. (1891–1977) og Hester S. Thomsen (1892–1978). ~ 1° 29.4.1941 i Kbh. med Vera Malmquist, * 25.9.1917 i Roskilde, d. af fotograf Niels Carl Christian Christiansen og Mimi Antonia Malmquist. Ægteskabet opløst 1957. ~ 2° 12.3.1958 i Søllerød (b.v.) med forfatter Margit Knudsen, * 24.11.1924 i Kbh. (~ 1° 1943 med Ole Laub; ægteskabet opløst 1957), d. af malersvend Wieth Frørup (1882–1959) og Johanne Knudsen (* 1901).

I Niels Juel og mig, første bind af erindringsværket, har M. skildret sin barndom i et velstillet, borgerligt og kunstinteressert hjem midt i Kbh. hvor han modtog indtryk fra mange af tidens skuespillere, filmfolk, forfattere og intellektuelle. 1936 blev han student fra Skt. Jørgens gymnasium. Som faderen ville også M. egentlig til scenen, men valgte i stedet at gå universitetsvejen og blev 1941 magister i almindelig og sammenlignende litteraturhistorie. 1944 debuterede han som radiodramatiker. To år efter gav han i bogen *In extremis*, inspireret af den russiske filosof P. D. Ouspenskis tanker om en fjerde dimension, udtryk for en lykkelig sindsbevægelse over at være kommet til forståelse af at der bag den grå hverdag skjuler sig et rigt og poetisk univers – en næsten religiøs livsopfattelse der lader sig spore bag store dele af det senere forfatterskab. – Det blev som dramatiker M. fandt sin livsbane, men også i andre genrer har han forsøgt sig, bl.a. med to digtsamlinger *Fornægteren*, 1950 og *Stjernefloden*, 1959. M.s første scenestykke, et drama om skæbne og skyld, var *Dagen i Morgen*, opført 1950 på Det kgl. teater. Gennembruddet skete med *Rejsen til de grønne Skygger*, opført første gang på Den åbne scene i Holte 1952, senere spillet adskillige steder i Danmark og udlandet. Stykket er en monolog, en kvindes enetale om sit liv fra fødsel til død, dramatisk bygget op om vækstmotivet. *Den kinesiske æske*, opført 1956 på Nygade teatret med M. selv i rollen som kejseren af Kina, hviler på den italienske dramati-

Methling, Finn

ker Carlo Gozzis eventyrkomedie Turandot. For Fiolteatret skrev M. enakteren *Javel, hr. direktør*, 1957, mens *Situation*, udsendt i TV 1956 opførtes af Ingeborg *Brams på Falkonercentret 1965. I *Damen med parasollen*, opført 1968 på Odense teater, lader M. hovedpersonen, en ældre mand, se tilbage på det liv han har ført og de kvinder han har truffet.

1979 vendte M. tilbage til Det kgl. teater med stykket *Naboerne*. I nogle af sine senere skuespil viser han os et drømmende samfundengagement, poetiske visioner om en ny og bedre verden, som i komedien *Den vidunderlige hermafrodit*, opført på Hvidovre teater 1972. Aktuelt politisk engagement findes fortrinsvis i M.s TV- og radiospil som *I krydsild*, TV 1965. Af andre TV-spil kan nævnes *Hyp, lille Lotte*, 1970 og *Sejle op ad åen*, 1972. En særlig indsats har M. gjort som fornyer af hørespilgenren herhjemme ikke mindst *Sangen til Hanne*, 1951 der blev karakteristisk for hans evne til at skrive roller for givne stemmer. Nævnes kan desuden *Heloïse og papegøjerne*, 1950, *Et julespil*, 1951, *Lilian*, 1953 og *Den gamle herre er til koncert*, 1976. M. har oversat og bearbejdet en række skuespil til danske scener. Også filmmanuskripter er det blevet til, bl.a. filmen *Ingen tid til kærtegn*, 1957 og *En fremmed banker på*, 1959. M.s erindringsværk er af en ganske særegen karakter hvor fantasi og facts blander sig på en underfundig måde. Humor og stille ironi hersker over skildringen af drengens opvækst. Første bind *Niels Juel og mig*, 1974 handler om slægtens forhistorie, drengens fødsel og hans første syv år ved Holmens kanal. I anden del, *Min første mohikaner*, 1978, er han med familien flyttet helt ud på Frederiksberg og konfronteres mere og mere med de voksnes foruroligende verden. Pubertetstiden skildres med megen munterhed i *Det griber om sig*, 1979, og i *Flødeskæg på sort baggrund*, 1981 er han kommet til studieårene ved Kbh.s univ., de gode ven-skabers, de sødme- og smertefulde forelskelsers tid. I alle bindene kobles drengens oplevelser sammen med tidshistorien. Hvad M.s erindringsværk mangler i traditionel konkrethed vinder det ved sin almengyldige, næsten romanagtige skildring af en drengs udvikling fra barn til ung mand. – M.s bror, Sven Johan M., * 20.9.1918, er filminstruktør. Efter spillefilm-debuten *Kriminal sagen Tove Andersen*, 1953 har han bl.a. instrueret modstandsfilmene *Der kom en dag*, 1955 og lystspil som *Vi er allesammen tosede*, 1959, *Fem mand og Rosa*, 1964 og *Nøglen til Paradis*, 1970. – □ Radering af M. s.m. en bror af Otto Neumann, 1924. Mal. af Boye Givskov, 1943. Tegn. af Hans Bendix, 1958 og af Hans Lollegaard (begge Kgl. bibl.). Foto.

F. M.: Niels Juel og mig, 1974, Min første mohikaner, 1978, Det griber om sig, 1979 og Flødeskæg på sort baggrund, 1981 (erindr.).

Uffe Andreassen

Methling, Sven, se Methling, Finn.

Methling, Svend Vilhelm, 1891–1977, skuespiller, sceneinstruktør. * 1.10.1891 i Kbh. (Garn.), † 4. 6.1977 i Lyngby, begr. sst. (Lyngby parkkgd.). F: grosserer Ludvig August Johan M. (1850–1904) og Harriet Marie Hansen (1862–1935). ~ 5.11.1916 i Kbh. (Holmens) med Hester Suzette Thomsen, * 4.8.1892 i Bangkok, † 12.10.1978 på Skt. Lukasstiftelsen, Hellerup, d. af skibsfører Johan T. (1854–1928) og Annie Carlos (1868–1938). – Far til Finn *M.

M. voksede op i et velhavende og musik stimulerende miljø. Han blev student fra Komtesse Moltkes skole 1909, tog året efter filosofikum og begyndte et polyteknisk studium. Den praktiske uddannelse som smed fik han på Thomas B. Thriges fabrik i Odense. Han afbrød dog uddannelsen og blev – indstillet af Poul *Reumert – optaget på Det kgl. teaters elevskole. Allerede i elevskoletiden tog Olaf *Poulsen ham med på turné både i provinsen og til Stockholm hvor han spillede *Erasmus Montanus*. 1916 debuterede han i samme rolle på Det kgl. teater. M. var netop den skuespiller man savnede, en lysende blond helt med et lyrisk talent. Det søblå blik med røntgenstyrken og den skønne sang- og talestemme af en sjælden nordisk karat var som skabt til det oehlsenschlägerske repertoire, den unge Axel og naturens muntre søn Aladdin, senere Hagbarth. Men eventyrprinsen i *Der var engang* blev nok hans smukkeste præstation. I den første periode spillede han også Charles i *Bagtalsens skole*, Gregers Werle i *Vildanden* og skjal-den i Helge Rodes *Moderen*.

Det tilfredsstillende imidlertid ikke M. at stå i rampelyset. En god rolle var ikke nok hvis han ikke brød sig om stykket. Bestemende for disse holdninger var nok en blufærdig skyhed, men også visioner om at blive instruktør og iøvrigt lave en helt anden slags teater. M. var noget af en oprører og ikke bange for at brænde skibene bag sig. Han forlod Det kgl. teater 1922 og tog på studierejse til Wien og Berlin hvorfra han vendte hjem med impulser især fra den tyske Volksbühne og nye synspunkter på teaterbygning og sceneinstruktion. Han havde det held at Thomas P. *Hejle netop stod parat med planerne til Dansk skolescene som snart blev udvidet med institutionen Folkescenen. Man begyndte i Casinos lille sal, flyttede senere til Det ny teater (1926–29) til

sidst til Komediehuset, det tidligere Arenateater ved Tivoli. M. virkede i denne periode både som skuespiller, instruktør, kunstnerisk leder og gjorde en kolossal indsats for at få bornene til at se teater og derigennem opbygge fundamentet for en ny og aktiv teaterkultur. Hans glødende idealisme resulterede i oprettelsen af en elevskole med et hold af elite-lærere. I de første sæsoner instruerede M. bl.a. *Nei, Axel og Valborg*, *Fruentimmerskolen* og *Ulysses von Ithacia* der blev et revy-præget show, en satire over moderne tysk inspirerede iscenesættelser med adresse til Johannes "Poulsens *Stormen* på Det kgl. teater. Den smukkeste forestilling blev *Aladdin*. 1925 i to dele med M. i titelrollen, en genistreg at få dette komplicerede dramatiske eventyr til at fungere på den meget beskedne plads. Han optrådte også i dobbeltrollen som instruktør og skuespiller i sin udgave af *Peer Gynt* på Det ny teater. Komediehuset havde kun et års levetid (1929–30). Strukturelt var det opbygget som aktieselskab med M. som direktør, men aktierne måtte ikke forrentes med mere end almindelig bankrente. Alle ansatte havde tantiemet og del i eventuelt overskud. Ideen var at teatret skulle være skuespillernes og funktionærernes ejendom.

Efter Komediehusets lukning vendte M. 1930 tilbage til Det kgl. teater som skuespiller og sceneinstruktør. Fra 1939–40 blev han – efter Thorkild "Rooses afgang – udnævnt til førsteinstruktør. M. skaffede Kaj "Munk hans første sceniske sejr på nationalscenen med *Cant*. 1931, digtede videre på Johs. V. Jensens *Darduse*, 1937, hvis fine blege legende blev tryllet om til en festlig og pragtfuld teaterforestilling med dans, musik og farver. Han ny-indstuderede *En Idealist*, 1938, der var faldet til premieren, og gjorde det mesterligt, både ødselt og enkelt på en gang, og gav derved Munks ypperste skuespil en æresoprejsning. Flere musikdramatiske værker fik i disse år M.s signatur, bl.a. *Don Juan*, 1931, hvor han selv tillige havde lavet dekorationer. Men en virkelig fornyelse, en revolutionering af operatraditionen blev Sjostakövitj's *Katerina Ismajlova*, 1936, hvis voldsomme handling om mennesker i drifternes vold blev chokerende realistisk forløst gennem M.s iscenesættelse og i Egisto "Tangos musikalske fortolkning. Der blev ikke blot sunget, men spillet stor komedie. Forestillingen forekom meget russisk og gav anledning til megen forargelse. Han var endvidere med til at udvide operarepertoiret med danske nyheder, Ebbe Hameriks *Marie Grubbe*, 1940, og *Rejsekammeraten* af samme komponist (1946). I 1960 iscenesatte han Poul Schierbecks *Fête galante*. På scenen så man M. sjældnere, men i befrielsesåret blev titelrollen i Kaj Munks skuespil *Niels Ebbesen* en af

hans smukkeste skikkelser, enkel i sin karakterstyrke og med den blufærdige mandighed som han havde særlige forudsætninger for at udtrykke. Men det betydningsfuldeste ydede han som instruktør. Her forenede han det bedste i en kulturel tradition med musikallitet, billedfantasi og en dristig, undertiden helt utraditionel udnyttelse af teatrets muligheder.

M.s pionerår ved skolescenen førte ham over i radioarbejdet. Opmuntret af kammersanger Emil "Holm forsøgte han allerede i 1926 at „flytte“ forestillingerne fra Casinos lille sal op i studiet på Købmagergade. Disse forestillinger ejede nemlig det intime format, som kunne bruges foran mikrofonen. En række klassiske opførelser, danske og udenlandske, blev det første Radio-teater og Nei den første musikdramatiske udsendelse der kom i æteren, alle i M.s regi. Selv spillede han i radioen et stort antal roller. Som radioinstruktør leverede M. gennem en snes år en række features og iscenesatte hørespil hvor han originalt udnyttede den tekniske udviklingsmuligheder. Han virkede for at give radiodramaet egne værdier og søgte at få en ny generation til at skrive for mediet. Med sønnen Finn Methling fik han således et frugtbart samarbejde.

M. begyndte tidligt at arbejde med film. Allerede i stumfilmsperioden optrådte han (prinsen i *Der var engang*, 1922, i *Hadda Padda*, s.å.). Som filmskuespiller slog han dog først igennem som organisten i *Kirke og Orgel*, 1932, hvorefter han medvirkede i en lang række film. Men – også på dette område – fik han størst betydning som instruktør. Han blev i bedste forstand vor mest danske filminstruktør. Efter stavnsbåndfilmen *Kongen bød*, 1938, og *Elverhøj*, 1939, kom gennembruddet 1940 med Herman Bangs *Sommerglæder* med mange fine detaljer i beskrivelsen af Brasens hotel i det lyse, lette sommerlandskab. Senere instruerede han bl.a. *Tak, fordi du kom*, *Nick*, 1941, *Regnen holdt op*, 1942, *Det store Ansvar*, 1944, og tegnefilmen *Fyrtøjet*.

Efter at have forladt Det kgl. teater 1950 gæstede M. andre scener både som skuespiller og instruktør. Han fejrede bl.a. sit 40 års jubilæum som den fine ræsonnør, Hartman i Anouilh's *Vildfuglen* på Alléscenen. Sin glæde ved naturen har M. givet udtryk for i bøgerne *Der er en Verden udenfor Verona*, 1946, *De smaa Fiduser ved Lystfiskeri*, 1948, *Fra Fjeld og Fos*, 1950, *I Havstokken*, 1952, – og *Skyerne sejler*, 1954, *Café d'Atlantide* (med dansk, engelsk og fransk tekst), 1976. – R. 1927. □Radering af Otto Neumann, 1924. Buste af G. Hammerich, 1925. Linoleumsnit af K. J. Almqvist, 1939. Tegn. af Carl Jensen, 1951, og af Kai Christensen, 1956. Foto (bl.a. Kgl. bibl., Teatermus.).

Methling, Svend

S. M. i Dagens nyheder 26.2.1956. – S. M. og Jul. Clausen i Teatret XXVIII, 1928–29 7–10. Fr. Schyberg: Ti års teater, 1939. Teatret på Kongens Nytorv 1748–1948, 1948. Harald Engberg: Teatret 1945–52, 1952. Samme: Dansk teater i halvtredserne, 1958. Einer Andersen: Bogen om Dansk skoleescen, 1956. 50 år i da. film, red. Sv. Kragh-Jacobsen m.fl., 1956. Sv. Kragh-Jacobsen i Berl. tid. 6.3.1956. Mikael Sne i Land og folk 2.9.1962. De musikalske udsendelser. DR 1925–75 I–II, 1975–76. Herb. Steinthal i Politiken 7.6.1977. Finn Methling: Niels Juel og mig, 1974; samme: Min første mohikaner, 1978; samme: Det griber om sig, 1979. – Optagelser i Danm.s radios og TV-teatrets arkiver.

Karen Krogh

Metz, Antonius van, (Anthonio de M.) ridder, kammerherre. Nævnes 1515–36.

M. kom til Danmark 1515 i den unge dronning Elisabeths følge. Snart viste han sig brugbar som diplomat og blev en af Christian IIs – og "Sigbrits – fortroligste rådgivere. M. lærte sig dansk og benyttede dette sprog i sine breve til kongen. 1523 fulgte han Christian II i landflygtighed og tjente ham i de følgende år med stor trofasthed. Da kongen efterhånden vanskeligt kunne forsørge sine folk ansattes M. hos hertug Heinrich af Braunschweig, men bevarede forbindelsen med sin gamle herre. Under Norges-toget 1531–32 varetog han Christian IIs interesser i Tyskland, og endnu 1535–36 virkede han for kongens og pfalzgrevens sag ved hemmelige sendelser. M.s senere skæbne er ukendt.

Breve og aktstykker til oplysn. af Chr. IIs og Fr. Is hist., udg. C. F. Allen, 1854. Niederländische Akten und Urkunden I, udg. R. Häpke, München 1913. Emilie Andersen: München-saml., 1969 = Rigsark. Vejledende arkivreg. XV (jfr. Tyske kancellii II, 1962 = sst. XI).

Mikael Venge

Metzner v. Salhausen, Leonhard, 1571–1629, kancelliemebedsmand, jurist. * 10.6.1571 i Lüneburg, † 16. el. 25.7.1629 i Kbh., begr. sst. (Nic.k.). F: senere møntmester hos Frederik II Andreas Metzner († 1596) og Anna Cröger († 1644?, ~ 2° med Herman Wöest, † 1642). ~ aug. 1603 med Lisbet Hess, † senest 1630, d. af borgmester i Kbh. Markus *H. (1526–90) og Margrethe Surbek († 1602).

M. v. S. gik i skole i Hamburg, studerede ved tyske universiteter, blev dr.jur. i Basel og ansattes 1602 som sekretær i tyske kancellii. S.å. fulgte han som „orator“ Christian IVs bror hertug Hans på hans udenlandsrejse. Aug. 1605 blev han på anbefaling af den tyske kammerjunker Apitz v. Grönnenberg professor i retsvidenskab ved universitetet i hvilken stilling han var genstand for en del kritik fra kollegers side. Samtidig fortsatte han sin kancellitjeneste. 1610 sendtes han til kejseren som skal have adlet ham og fulgte 1611 kongen på toget mod Kalmar. Juni

1615 udnævntes han til hofråd og samtidig eller noget senere til tysk vicekansler; han nedlagde nu sit professorat. 1618 fik han et kanonikat i Oslo. Han anvendtes i den følgende tid en del i diplomatiske sendelser, således 1615 til Braunschweig hvor han fangedes af hanseatiske tropper, og 1624 til Schwerin; i øvrigt skal han allerede april 1623 have fået afsked som kancellisekretær. 1622–23 lod kongen undersøge en strid mellem ham og hustruen som da for længe tid siden havde taget ophold i udlandet. Hun beskyldte ham for at sende deres formue ud af riget; efter hans død oplystes det at han hemmeligt havde ladet sætte næsten hele sin formue på rente i Tyskland. 1625 flyttede han til Flensborg, men krigen drev ham 1627 tilbage til Kbh. Han forfattede nogle små juridiske disputater, bl.a. om ægteskabsret, og menes at have udarbejdet den *Titulatur- und Formular-Buch der Könige Christian IV und V in Dänemark* som nu findes i Kgl. bibl.s håndskriftsamling (Ny kgl. saml. 395 m, 4°). □ Stik af Simon de Pas, 1617, og stik efter dette 1688.

Kbh.s diplomatarium V, 1882 50f. Aktstykker og oplysn. til rigsrådets og stændermødernes hist., udg. Kr. Erslev I, 1883–85. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I, 1887–89 (fot. opr. 1969). Kancelliets brevbøger 1603–23, 1915–22; 1630–32, 1932. Danm.-No.s traktater III, udg. L. Laursen, 1916. Prins Christian (V.)s breve, udg. E. Marquard I, 1952 213f. – R. Vinding: Regia acad. Hauniensis, 1665 218–21. H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. III, 1873–77 625–31; IV, 1868–74 556f.

*C. O. Bøggild-Andersen**

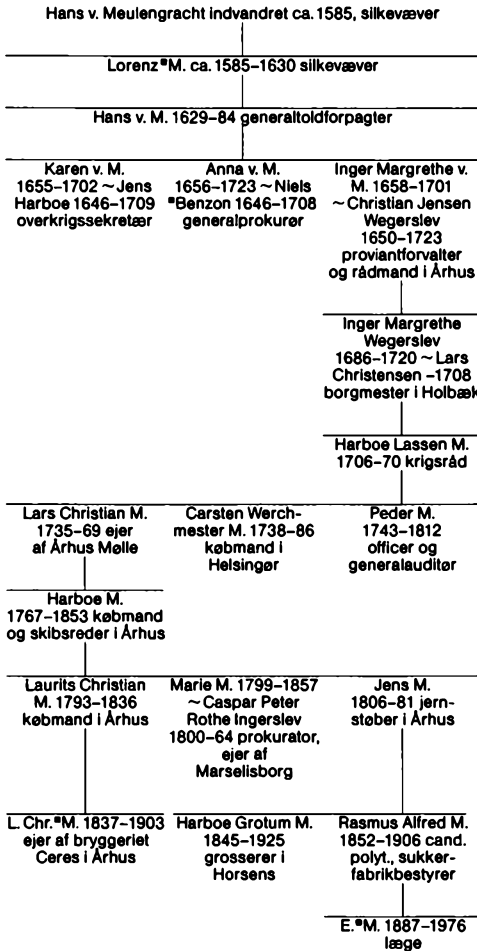
Meulengracht

Slægten M. kom til Danmark med silkevæver Hans v. M. der indvandrede til København fra de spanske Nederlande formentlig omkring 1585. Gennem to kvindeled er navnet gået videre til den nuværende slægt.

Oscar Meulengracht: Meulengracht. Den ældre indvandrede slægt. Den nyere slægt. Rev. og suppl. af Th. Hauch-Fausbøll og W. Antoniewitz, 1955.

Hans H. Worsøe

Meulengracht, Jens Einar, 1887–1976, læge. * 7.4.1887 i Assens, † 26.12.1976 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: ingeniør, cand.polyt., sukkerfabrikbestyrer Rasmus Alfred M. (1852–1906) og Maria Theodora Mortensen (1859–1922). ~ 18.3.1920 i Kbh. (Jac.) med Olga Petra Rames Herbst, * 22.11.1885 i Kbh. (Garn.), † 15.5.1960 i Kbh. (~ 1° 1910 med læge Viggo Lund, 1865–1942, ~ 1° 1900 med Ellen Emma Marie Anette Kauffmann, 1861–1931, ægteskabet opløst 1903), d. af kaptajn af infanteriet, senere oberst, kammerherre Peter Michael H. (1849–

1918 praktiserede han i Kbh. som speciallæge i mave-, tarm- og blodsygdomme, blev overlæge ved Bispebjerg hospital afd. B 1924, professor i medicin ved den kliniske praktikantundervisning 1935. Han var medlem af den permanente farmakopékommision 1925–33, af bestyrelsen for Vejlebjerg sanatorium fra 1926 og af bestyrelsen for Foreningen af kommunale overlæger fra 1926, formand fra 1934–36. Han var formand for Dansk selskab for intern medicin 1929–31, dansk hovedredaktør af Nordisk medicinsk Tidsskrift fra 1929, af Folia hæmatologica fra 1938, blev medstifter og medredaktør af Nordisk Medicin 1939 og af Acta hæmatologica 1948. Han blev medlem af hospitalskommissionen af 21.7.1932, af komiteen vedrørende islandske lægers uddannelse i Danmark, af den af indenrigsministeriet nedsatte farmakopékommision fra 1933–49, af Sundhedsstyrelsens ernæringsudvalg fra 1935 og præsident i Medicinsk selskab i Kbh. 1936–37, corresponding honorary member of the Royal Society of Medicine London fra 1934, udenlandsk medlem af Finska läkaresällskapet fra 1935. Endelig blev han formand for hovedbestyrelsen og direktionen for Landsforeningen til kræftens bekæmpelse fra 1938. 1939 blev han medlem af bestyrelsen for A. Hasselbalchs fond til leukæmiens bekæmpelse, 1957 kong Christian Xs fond og s.å. formand for Dansk-islandsk samfund. Han holdt gæsteforelæsninger i Reykjavik, Oslo, Stockholm, Helsingfors, London, Aberdeen, Wien, Budapest, Beograd, Madison, Rochester og San Francisco.

M. har publiceret en mængde videnskabelige arbejder om fordøjelses- og blodsygdomme, deraf nogle banebrydende, særlig angående den pernicious anæmi til hvis ætiologi og terapi han har bidraget ved sine studier over lever- og ventrikelpræparaternes virkning samt ved studier over lokaliseringen af den antianæmiske faktor i ventriklen hvis produktionssted han har påvist at være pyloruskirtlerne. Endvidere har han angivet en målemetode for galdefarvestof i blodet udtrykt ved M.s iterusindeks. Opmærksomhed og anerkendelse har han vundet ved sin behandling af blødende mavesår med rigelig madtilførsel. Sammen med H. C. Gram har han udgivet *Hæmatologisk Teknik*, 1922 (3. udg. 1949) og sammen med H. C. Gram og P. Iversen *Klinisk Laboratorieteknik*, 1937 (3. udg. 1948). For studenterne blev han en inspirerende og dygtig lærer i klinisk medicin ved sit sunde judgement og sine udprægede pædagogiske evner, og for sine reservelæger en inciterende foregangsmand og forsker. Talrige udenlandske lægeselskaber honorerede hans udadgående virke med æresmedlemskaber, 1939 blev M. dr.jur. h.c. ved Aber-

1930, ~ 2° 1900 med Marie Ingerslev Bülow, 1858–1902) og Elisabeth Margrethe Rames (1853–97).

M. blev student 1905 fra Sorø akademi og medicinsk kandidat 1912. Han var læge ved et serbisk krigslazaret i Valjevo under Balkankrigen 1912–13, derefter kandidat ved forskellige hospitaler, 2. reservelæge ved Rigshospitalet 1916–18, 1. reservelæge ved Bispebjerg hospital 1918–23. Han gjorde studierejser 1920 til Wien, Zürich og Berlin og 1927 til Boston og New York. 1928 blev han dr.med. (*Studier over den kroniske, hereditære, hæmolytiske Ikterus (Konstitutionel Hyperspleni)*). Han deltog sammen med C. *Lundsgaard, C. *Sonne og Th. Hess *Thaysen i konkurrencen om professoratet i teoretisk medicin sept. 1923 (forelæsning over arvelighedens betydning og anvendelse ved erkendelsen af sygdomsårsager). Fra

Meulengracht, E.

dean universitet. Han blev en skattet læge for det danske kongehus, men forblev stedse lige hjælpsom over for rige som ubemidlede patienter. – R. 1933. DM. 1939. K. 1952. K'. 1959. □Karikatur af G. Østerberg. Mal. af Hans Henningsen, 1935. Tegn. af L. Kaganas, 1938 (Fr.borg). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1918 168. Ernst Schwencke: Samtaler med læger, 1941 122–26. E. M. i En terapi udvikl., 1965. – Oscar Meulengracht: Meulengracht, 1955. N. B. Krarup i Ugeskr. for læger CXXXIX, 1977 433f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Egill Snorrason (Axel Borgbjærg)

Meulengracht, Laurits (Lars) Christian, 1837–1903, brygger. * 14.2.1837 i Århus, † 9.4.1903 i Monte Carlo, begr. i Århus. F: Lars Christian M. (1793–1836) og Jacobine Bech (1797–1882). ~ 29.7.1868 i Århus med Ingeborg Christiane Lottrup, * 11.4.1845 i Århus, † 11.4.1904 sst., d. af købmand Malthe Conrad L. (1815–70) og Maren Wissing (1801–72, ~ 1° 1824 med købmand Niels Hansen Bech, ca. 1796–1838).

M. voksede op i den gamle handelsslægts anselige gård på Lille Torv i Århus og kom femten år gammel i lære hos sin onkel og senere svigerfar, købmand M. C. Lottrup, der på dette tidspunkt var ejer af et større brænderi. 1858 var han i Kbh. for at blive videre uddannet i handelen, og 1862 begyndte han i London på egen hånd en forretning som han drev med godt resultat. Lottrup havde imidlertid (1856) startet bryggeriet Ceres som med ikke ringe held optog produktion af bayerskøl, og da han 1870 følte at kræfterne begyndte at svigte hjemkaldte han nogle måneder før sin død M. der overtog ledelsen af Ceres fra 1.1.1871. Gennem det meste af en menneskealder ledede M. bryggeriet. Han knyttede sagkyndige, initiativrige medarbejdere til foretagendet, var opmærksom på nye tekniske fremskudt inden for branchen og gennemførte 1872–88 et stort anlæg byggeprogram således at Ceres da det 1898 gik op i sammenslutningen Østjydske Bryggerier var Jyllands største bryggeri. Som arbejdsgiver var han kendt for sin evne til at skabe harmoni mellem de forskellige faktorer i bedriften, chef, funktionærer og arbejdere; i byrådet hvor han en del år var medlem virkede han især for etablering af en tidssvarende vandforsyning. M. var provinsbysmatador i dette ords bedste betydning. I hans kunstprægede hjem på Ceres var gæstfriheden legendarisk, og det blev et samlingspunkt for byens førende personligheder inden for erhverv og embeder: Hans *Broge, Otto *Mønsted, Chr. Rømer, general Zahlmann osv. hvortil kom kunstens repræsentanter. M.

blev en meget rig mand der bl.a. holdt en vinkælder på en halv snes tusinde flasker af egen import og i forårsmånederne hvert år opholdt sig tre måneder i Frankrig og Spanien sammen med sin hustru. Han følte sig, som det lå i tiden, forpligtet af sin rigdom, og udøvede sammen med sin hustru en meget omfattende velgørenhed fra det mindste til det største. Afkræftet ved sygdom levede han de sidste år meget stille og døde under et ophold i Syden hvortil han var rejst for at søge helbredelse. – Etatsråd 1892. – R. 1887. DM. 1902. □Mal. af A. Fritz. Akvarel. Litografi af Harald Jensen, 1903, efter dette relief af Jul. Schultz (på gravstenen, tegnet af H. B. Storck).

Oscar Meulengracht: Meulengracht, rev. udg. 1955. Århus stiftstid. 11.4.1903. Lisbeth Lottrup sst. 24.12.1933. Børsen 12.4. s.å. Rolf Harboe i Ill. tid. 26.4. s.å. [C. P. N. Nørgaard:] Bryggeriet Ceres' hist., 1931. Dansk brygger-stat, red Carl Jacobsen og E. H. C. Mikkelsen II, 1935 360f. Niels Jacobsen i Jyllands-Posten 14.2.1955. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Ib Gejl (P. Koch Jensen)

Meulengracht, Lorens (von), ca. 1596–1630, storkøbmand. * ca. 1596, † 10.5.1630 i Kbh., begr. Nic. k. F: N.N. og N.N. († senest juli 1626, ~ 2° med Johan (Jan) de *Willem, † 1631). ~ Karen Pedersdatter, * ca. 1610, † 26.2.1654 i Kbh., (~ 2° med købmand Rasmus *Jensen Hellekande, ca. 1604–48).

M. stod i 1620erne som ganske ung blandt de fremtrædende købmænd i Kbh. hvilket havde sin baggrund i at han var stedson af storkøbmanden Johan de Willem. Sammen med stedfaderen og flere andre købmænd af nederlandsk oprindelse, Jan (Johan) Böcker van *Delden der vistnok var M.s svoger, Jürgen Böcker van Delden og Karel Thijsen, overtog han i nov. 1623 det silkemanufaktur Christian IV havde anlagt i Silkegade 1620. Kompagniskabet overtog manufakturet for en periode af 12 år; men til trods for at en forordning af 1625 gav silkekompagniets produkter eneret i Danmark havde man vanskeligheder med afsætningen, og 1626 måtte kompagniet likvidere. Under kejserkrigen (1625–29) fik M. flere store leverancer af proviant og ammunition til de kongelige tropper, og til gengæld fik han flere eksporttilladelser for korn o.a. fødevarer til tyske østersøbyer. M.s niveau inden for handelen viser sig her også ved at han var blandt de første her i landet bosiddende købmænd der lod egne skibsladninger assurere. Hans organisatoriske evner blev der ligeledes trukket på da han 1628 sammen med Jan Böcker van Delden af kongen fik overdraget kronens mølle Bredemølle ved Lyngby til krudtmølle og

eralt i landet at måttingelser at det skulle ducerede krudt alene. Året efter udviedes ompagner for femronens krudtmølle i omfattende virksom: efter brat afbrudt ved ald i 1627 boede M. i mod Silkegade hvor

Nielsen II–III, 1874–77; evbøger 1627–34, 1929– andorer fra det 17. årh., ilreg. 125. – O. Nielsen: .. Bobé: Die deutsche St. en, 1925. Johan Jørgenstaten, 1957. Sune Dal-ø, 1962.

Ole Degn

i van Meurs), 1579–* 9.2.1579 i Loosdui-Sorø, begr. i Sorø k. .1612 med Anna Catligst 1646. trikuleret ved universtudiefag, den klassihavde en rig periode. litiker og provinsen Oldenbarnevelt nogle lærer for sine sønner leres rejseledsager at og besøge ikke blot ioteker. 1608 tog han i Orléans, og efter ttet til universitetet i erdraget at læse over ev han professor i staterne betroet ham emstilling på latin af npe og løsrivelsen fra n et skrift om våbenfremstilling af hertu-1620 Vilhelm af Orahan samtidig overorlog, uden dog helt at ødste i tiden idet hans sk religion og kultur: vidner om uhyre berp kritisk sans. Dette raft uomgængelig beindtil moderne håndev hovedværket *Grae-6* afløst af Martin P.e), og M.s udgaver, e, har også gjort god

Da Oldenbarnevelt, i hvis hus M. havde været i ti år, under de urolige religiøse og politiske forhold i Nederlandene ved denne tid blev styrtet og henrettet 1619, og også M.s nære ven Hugo Grotius flygtede måtte tilbud udefra være kærkomne: en bibliotekarpost i Uppsala var på tale, men 1624 blev M. kaldet til professor i historie og statsvidenskab ved akademiet i Sorø og til kgl. dansk historiograf med det hverv at skrive de danske kongers historie fra Christian I „saa og hvad sig tildrager i Hans Majestæts Levetid“. Kaldelsen var foranlediget af Holger *Rosenkrantz (1574–1642) hvis søn Gunde havde studeret under M. Holger Rosenkrantz havde 1622 været i Leiden, og M. dedicerede n.å. sin *Pisistratus* til den lærde danske adelsmand ligesom han 1625 tilegnede kansler Chr. Friis *Athenæ Batavæ*. 1625 kom M. til Danmark hvor han blev resten af sine dage. Blandt professorerne i Sorø sluttede han sig især til S. J. *Stephanus og vedligeholdt i øvrigt forbindelsen med den lærde verden uden for Danmark gennem en omfattende brevvæksling. Som professor i historie og statsvidenskab læste han efter tidens skik udelukkende over antik historie og oldtidsforfatninger, og fortsatte i øvrigt sin filologiske produktion. Hertil kom historiografembedets pligter. Gennem et par menneskealdre havde man herhjemme stræbt efter at fremkalde en latinsk righistorie der ude i Europa skulle hævde Danmarks ære. Senest var opgaven 1618 blevet overdraget nederlænderen J. I. *Pontanus med anvisning på at begynde med de ældste tider, men det syntes som han aldrig ville nå til vejs ende. Nu skulle så den mand der havde været generalstaternes officielle historieskriver tage fat ved 1448. Om et dybere studium kunne der dog ikke være tale, thi M. stod ganske fremmed over for vor overlevering og kunne vel næppe dansk. Han fik historiografernes materiale og ved Chr. Friis' mellemkomst også 3. bind af Hans Svanings latinske Danmarkshistorie til låns fra universitetsbiblioteket, og 1630 udkom så *Historiæ Danicæ libri tres, in quibus res commemoratur gestæ a Christiano I ac Joanne et Christiano II*. (Otte år efter udkom i Amsterdam et større bind med titel *Historica Danica pariter et Belgica*, betegnet som vol. I af M.s samlede værker, indeholdende først en fremstilling af Danmarks historie fra de ældste tider til den oldenborgske slægts tronbestigelse, dernæst nysnævnte arbejde fra 1630, endelig de tre skrifter M. i sin tid havde publiceret i egenskab af generalstaternes historiograf; det synes at have været et arbejde på egen hånd, måske bogtrykkeren Joh. Blaeus spekulation). M.s arbejde med Danmarkshistorien efter 1523 nåede kun frem til 1550, og hans manuskript blev

Meursius, Johannes

liggende utrykt et hundrede år, indtil Danmarkshistorien som helhed blev trykt i bind IX af den store Firenze-udgave af M.s samlede værker (1741–63). Hans "Gram frarådede offentliggørelsen, eftersom M.s arbejde var et ganske uselvstændigt produkt, i hovedsagen Svanings Danmarkshistorie sat i form og stil efter 1600-årenes krav og for de sidste årtiers vedkommende en kort bearbejdelse af Niels Krags Christian III, men alligevel påtog han sig at give kommentarer dertil. Disse Grams noter blev banebrydende i dansk forskning, og alene gennem dem lever M.s navn blandt historikere nu om dage. Men ud fra en samtidig bedømmelse må det dog siges at M.s Danmarkshistorie på sin vis opfyldte regeringens krav; den citeredes ligesom Pontanus' latinske Danmarkshistorie atter og atter i udenlandske skrifter. □Min. af A. von Halen (Rijksmus., Amsterdam). Mal. (Palazzo Pitti, Firenze), flere stik i samme type, bl.a. 1688 og 1732. Stik af Simon de Pas, 1631, efter dette stik af C. Gregori efter tegn. af I. Ferretti, 1741, samt tegn. af C. Bayer, 1890 (Kgl.bibl.). Stik af S. Furck og af M. van Someren. Afbildet på epitafiemaal. (Sorø k.).

J. M.: Athenæ Batavæ, Leiden 1625 192–98. Medd. fra rentekammerark., 1872 182. Breve i Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rørdam I, 1891 276–88. – Album studiosorum acad. Lugduno Batavæ, Haag 1875 30. J. B. Løffler: Gravmonumenter i Sorø kirke, 1888. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896. Philip Chr. Molhuysen: Bronnen tot de geschiedenis der Leidseche univ. II, Haag 1916. O. Walde: Storhetidens litterära krigsbyten II, Upps. 1920. Ellen Jørgensen: Historieforsk. og historieskrivn. i Danm., 1931 (2. udg. 1960). Poul Rasmussen i Kirkehist. saml. 6.r.v, 1945–47 413. Jan Kanstrup i Hist. t.12.r.VI, 1972–73 101. E. Ladewig Petersen sst. 439.

H. A. Hens (Ellen Jørgensen)

Meybusch, Anton, 1640erne – 1702, medaljør. * 1640erne i Tyskland, † 14.5.1702 i Kbh., begr. sst. (Petri k.). ~1° 1675 i Stockholm med Margaretha Römer (~1° med guldsmed Christopher Wolf (Wulff), † 1674). ~2° 1689 i Stockholm med Anna Catharina Warberg, begr. 5.5.1731 i Kbh. (Petri k.).

M. kom som guldsmedesvend i 1660erne til Stockholm og fik arbejde hos hofjuveleren Valentin Toutin. 1669 blev han ansat som stempelskærer ved Den kgl. mønt. Han udførte et par medaljer over Karl XI's regeringstilrædelse 1672 og Eriksgatan 1673 og blev 1674 udnævnt til kgl. medaljegraver. Til uheld for M. fik den fhv. møntmester Abraham Cronström privilegium på medaljefrægning som han udnyttede ved den unge, dygtige svenskfødte Arvid Karlsteen. Det kom straks til bitter strid som varede ved til 1683 da M. måtte give tabt efter at have udført 16 offi-

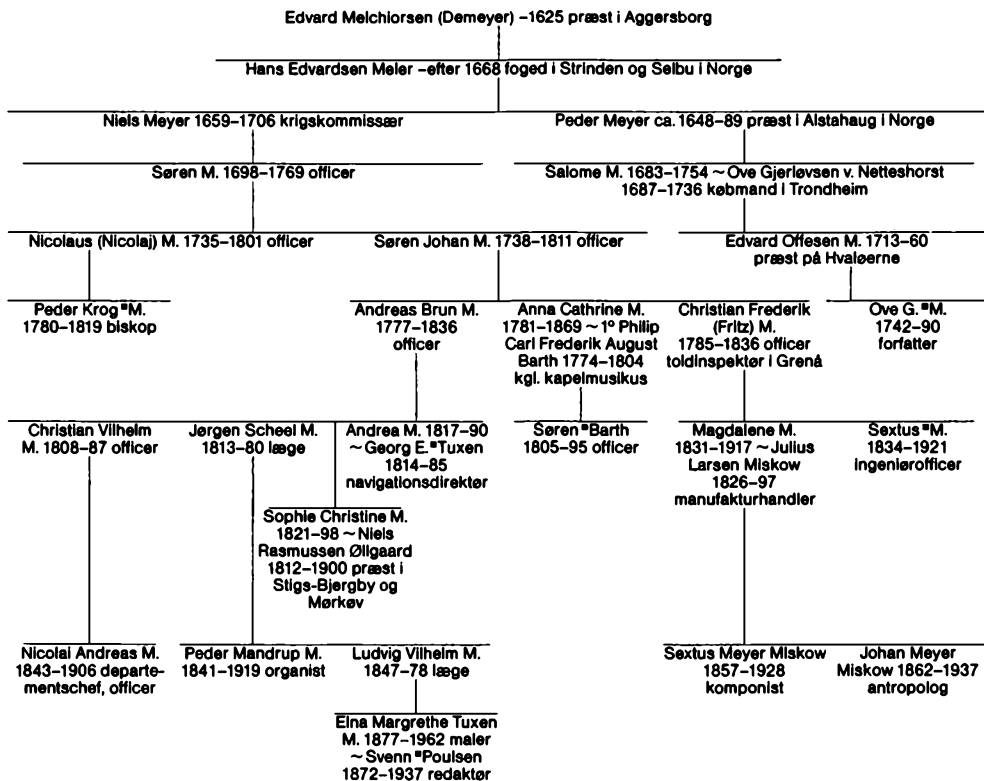
cielle medaljer (over Karl XI's kroning 1675, sejr i den skånske krig, freden i Lund 1679, bryllup med Ulrika Eleonora og dronningens kroning 1680, Karl XII's fødsel 1682, kongefamilien 1683 m.m.). M. efterkom en kaldelse fra Ludvig XIV og virkede 1684–87 som den franske konges medaljør i Paris hvor han udførte ca. 12 medaljer til kongens forherligelse. 1688 synes han at have arbejdet i England (medalje over Vilhelm III og dronning Marie), 1689 har han måske også været i Baden hvor han udførte et par medaljer for markgreven. Samme år var han tilbage i Stockholm hvor han atter udførte et par officielle medaljer; men han kunne ikke optage konkurrencen med Karlsteen og gik snart efter i Christian Vs tjeneste. Han kom til Kbh. i efteråret 1691 og fik fra 1.1.1692 en kvartårlig løn af 250 rdl. Trykningen af Holger Jacobæus' store katalog over det kgl. kunstkammer var just påbegyndt, og man ønskede her at kunne vise så mange fine medaljer som muligt. M. fik derfor mange medaljer at udføre, og enkelte angik endog meget ældre begivenheder (Lyneborgs frafald 1626, kronprinsparrets bryllup 1667, Frederik III's død 1670 og Christian Vs salving 1671). Samtidig skar han stempler til mønten der 1693 blev sat i bedre skik. Blandt M.s henved 40 danske medaljer kan nævnes medaljerne over ridderordenerne 1694, kongefamilien 1695, kronprinsparrets bryllup 1695. Frederik IV's og dronning Louises salving 1700 og prins Carl 1701. M. var ved sit ægteskab med Margaretha Römer blevet en velstående mand; han efterlod sig en betydelig formue der var anbragt i københavnske ejendomme og gik tabt ved hovedstadens brand 1728. □ Afbildet på stik som medalje 1685.

Pers. hist. t. 2.r.IV, 1889 20; 8.r.V, 1926 20. Kgl. kammerregnskaber, udg. E. Marquard, 1918. – Fortegn. på sal. Antonii Meybuschs. . . efterl. skønne varieteter. . . Auktion 18.5.1705. Johann David Köhler: Hist. Münz-Belustigung IX, Nürnberg 1737 109. Bror Emil Hildebrand: Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar I, Sth. 1874. J. J. Guiffrey i Revue numismatique 3.ser.VII, Paris 1889 310–12. Oscar Levertin i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1903 126–31. G. Galster: Danske og norske medailler og jetons, 1936 103–24. Stig Stenström: Arvid Karlsteen, Göteborg 1946 = Nord. numismatisk årsskr. 1945. Fr. Wielandt og J. Zeitz: Die Medaillen des Hauses Baden, Karlsruhe 1980.

Georg Galster

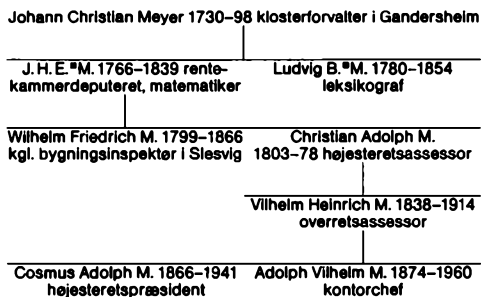
Meyer

Af de mange ikke-jødiske slægter M. skal nævnes tre, se nedenstående tavle I–III. Navnet M. er almindeligt i jødiske slægter hvor dets oprindelige form var Meir som betyder lærer i Talmud. Her skal nævnes to slægter, se nedenstående tavle IV og V.

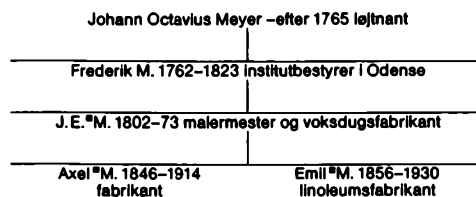
I. Den mest, både i Danmark og Norge, udbredte slægt føres tilbage til sognepræst i Aggersborg Melchior Iversen (Edvardsen) (–1612) hvis søn, ligeledes sognepræst i Aggersborg, Edvard Melchiorson kaldte sig Demeyer. Slægten *Krog M. er en gren af denne slægt.

Table II

II. En slægt hvis ældst kendte mand Friederich M. i Hayen i Tyskland var far til klosterforvalter i Gandersheim Johann Christian M.

Table III

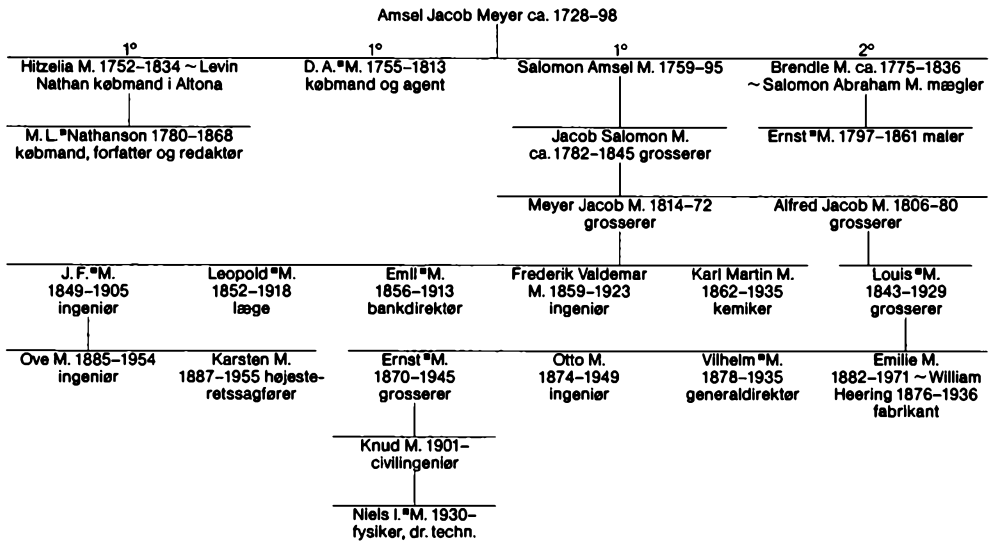
III. En fra hertugdømmerne stammende slægt der føres tilbage til løjtnant Johan Octavius M. (–efter 1765).

IV. Den mest udbredte jødiske slægt føres tilbage til Amsel Jacob M. (ca. 1728–98) der formentlig stammer fra Hausen ved Frankfurt a. Main. Han var født i Altona og nedsatte sig ca. 1749 i København.

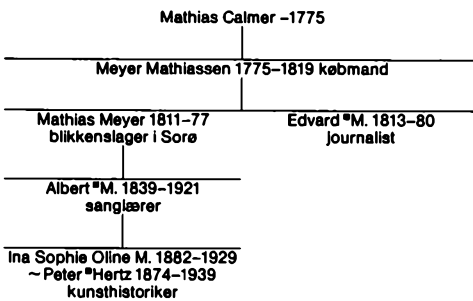
V. En slægt der kom til København fra Rendsborg med Mathias Calmer der bosatte sig i hovedstaden ca. 1762. Han var beslægtet med Calmar Joachim Levy (1747–1806) der var ankom-

Meyer

Tavle IV

Tavle V

sten til Danmark fik navnet Hambro og som var far til Joseph *Hambro (1780–1848).

(I) Viggo Tuxen-Meyer: Slægten Meyer, 1964. (II) Sofus Elvius og H. R. Hiort-Lorenzen: Danske patriciske slægter I, 1891 183–87. (III) Carl Muusmann: Firmaet Emil Meyers Eftf., 1934. (IV) Albert Heckscher: Stam-tavlen Melchior ved Josef Fischer, 1920 40–52. (V) Josef Fischer: Slægten Levin-Friedericia, 1916 30.

Hans H. Worsøe

Meyer, Adolph Frederik Charles, 1858–1938, journalist, politiker. * 11.6.1858 i Kbh. (Trin.), † 7.8.1938 på Skodsborg sanatorium, begr. i Kbh. (Vestre). F: skomager, detailhandler Ludvig Rudolph M. (1819–61) og Jensine Knudsen (1820–1904). ~ 1° 9.9.1883 i Kbh. (Johs.) med Dagmar Kathinka Frederikke Rantzau, * 10.4.1864 i Slagelse, † 27.12.1929 på Frbg., d. af metaldrejer Carl Wilhelm R. (1825–1900) og Ida Olavine Vestrom (1825–69). Ægteskabet opløst. ~ 2° med Karen Sophie (Sonja) Pedersen,

* 1.5.1874 i Estrup, Allindemagle sg., Sorø amt, † 28.9.1925 i Kbh., d. af øhandler Christen P. og Karen Marie Madsen. ~ 3° 18.6.1927 i Kbh. (Allehelgens) med tidligere sygeplejerske Olga Christine Meyer, * 6.9.1889 i Kbh. (Matth.), d. af kedel- og maskinpasser Ole Urban M. (* 1866) og Marie Petersen (* 1870).

M.s barndomshjem var en kælderbeværtning på Nørrebro; han lærte tidligt fattigdommens vilkår at kende. Fra Blegdamsvejen overværede han som fjortenårig „slaget på Fælleden“ 1872. Allerede som lærling på en symaskinefabrik holdt han politiske taler, skrev viser og sendte bidrag til Louis *Pios Social-Demokrat. Som svend 1876 kom han i bestyrelsen for Smedenes fagforening, var med til at stifte Socialdemokratiske forbund 12.2.1878 og blev dettes første forretningsfører, men rejste aug. s.å. til Tyskland på faget. I Kbh. igen arbejdede han 1880–84 som stukkør og gipsformer og oprettede en fagforening, men sept. 1884 blev han af P. *Knudsen og Emil *Wiinblad engageret som rejseagitor for partiet og som journalist ved Social-Demokraten. I hans spor opstod i den følgende tid en række socialdemokratiske foreninger rundt i landet, men også i Kbh. vandt han ry og popularitet i kraft af sin veltalende og sit eksotiske, „romantiske“ ydre. 1886 blev han tiltalt og idømt fængsel for udgivelsen af en arbejdersangbog med „revolutionære Sange“ (mest af Carl *Ploug), men frifundet ved højeesteret. På hans forslag oprettedes 1886 diskussionsklubben Karl Marx, hvis første formand han blev. Han kom 1885 i partiets hovedbestyrelse og deltog i den

internationale arbejderkongres i Paris 1889. Han var opstillet ved folketingsvalgene i Kbh.s 8. kreds 1887, 1890 og 1892 uden at besejre marine-minister N. F. Ravn, men valgtes, ja næsten kåredes 1895 i den nyoprettede 13. kreds og repræsenterede herefter Vesterbros arbejdere i folketinget til han udtrådte 1932. Skønt han selv siger han nu fik „lært at gaa i Række“ blev han aldrig særlig fremtrædende i rigsdagsarbejdet, men havde dog i tidens løb adskillige ordførerskaber, særlig på områder hvor han kunne gå ind for kunst og skønhed, idræt og ædruelighed. Nævnes kan således teatervæsen, forlystelsesskat, billetgrosserere, beværterlov, billov, kvindevalgret, naturfredningsloven; 1911 gik han imod sit parti i spørgsmålet militærmusikkens nedskæring. Han spredte måske nok sine kræfter lidt rigeligt, men han havde mange af dem. Han var en af pionererne for idrætsbevægelsen og for arbejderidrætten. Han var 1888 medstifter af Kbh.s atletikklub, medvirkede ved idrætsforeningers oprettelse, således Arbejdernes bicykle club 1894 og Arbejdernes idrætsklub 1895 og havde daglig omgang med stærke mænd og tunge vægte.

M. deltog som referent i de olympiske lege 1906 i Athen og 1908 i London og redigerede Idrætsbogen 1909. Sammen med Louis Florin oprettede han 1905 arbejdernes børneorganisation De unges idræt (DUI) som siden voksede til en landsomspændende bevægelse. I 80'erne indmeldte han sig i Herman Triers afholdssamfund, skrev en pjeces *Arbejderne og Afholdssagen*, og var en ivrig forkæmper for ædruelighed, men ikke for forbud. – Ved hjemkomsten 1899 fra England, hvor han havde søgt at rejse penge til de lockoutede, udtalte han sig kritisk om drikkeriet på arbejdspladserne og blev hårdt angrebet fordi han mentes derved at have givet arbejds-giverne anledning til at indføje det 9. punkt i septemberforliget, bl.a. om „overdreven Nydelse af spirituøse Drikke“ hvad dog næppe var rigtigt. M. havde et varmt hjerte for nødlidende og især for børn. Ud af hans medarbejderskab ved bladet voksede en omfattende social hjælpevirksomhed, han arrangerede velgørenhedskonserter, iværksatte julehjælp, drog på Dyrehavsbakken med børn som ikke kom på ferie, og ud af hans indsamling til fattigbørns beklædning voksede Børnenes kontor. For sin indsats på dette område fik han 1938 fortjenstmedaljen i sølv som han imidlertid afslog at modtage. – Som han var en betydelig taler der let fandt blomstrende udtryk og kunne lade et vist københavnervid spille, fik hans lyriske åre afløb i talrige digte og sange. Han blev U. P. *Overbys afløser som arbejderbevægelsens digter, oftest under mærket Phosphorus (lysbringeren) fremkom

hans digte i Social-Demokraten; siden udgav han dem i samlinger: *Under rødt Flag*, 1892, *Frie Sange*, 1894, *Brænding*, 1896, *Digt og Sang*, 1903, *Nattens Sange*, 1906, *Mindedigte*, 1920, *I Fred og Fejde*, 1924, og *Nogle oprørske Digte*, 1933. Er der end megen efterklangsliryk og en del godtkøbsrimeri iblandt, træffer man ikke sjældent på ægte og lydefri poesi i hans digte. De giver udtryk for hans lyse sind, hans fremtidsstro, hans naturglæde; de er hans hyldest til kvinden og kærligheden og den frie landevej. Selv de „sociale“ digte og kampsange, som er de fleste, handler mere om håb end om had, mere om arbejdets glæde og ære end om trængsel og nød. Hans majsange hører til de mest sungne, og fremfor alle synges hans omdigtning af Eugène Pottiers Internationale: *Flyv højt, vor Sang, paa stærke Vinger* der var et led af M.s kantate til den internationale socialistkongres i Kbh. 1910.

Ved denne tid startede M. De vandrende sangere, arbejdersangkor som i deres ferie til fods drog provinsen rundt, ofte med M. i spidsen, og gav koncerter og vakte interesse for sang og friluftsliv. Han har også skrevet et par folkelige kolportagebøger: *En Gøglers Roman*, 1901–02 og *Et Fattigbarns Eventyr*, 1902–03 samt *Eventyr og Historier*, 1923 og *Bjørnen paa Kunstrejse*, 1925. Hertil kommer en biografi af P. Knudsen, 1916. Han optrådte selv på tribunen som oplæser og konferencier og skrev nogle skuespil som under stort bifald opførtes på Arbejdernes teater i Folkets hus, således *Sypiger*, 1900, *Skøn Valborgs Dag* og *Stormesteren*, 1901 og *En Oprører*, 1926. 1917–19 var han direktør for Thaliateatret i Allégade og fik 1922 en biografbevilling. Hans sidste værker var to bind livserindringer. – M. hørte til de livets lykkebørn som bringer sang og festlighed med sig hvor de går. Han blev arbejderbevægelsens færende troubadour, dens henrykkende agitator. Trods det fribytteri som han ikke var fri for at kokettere med, og som nu og da bragte ham i modsætning til partiledelsen, var han en betydelig arbejdskraft for det fremvoksende socialdemokrati. Hans provinskampagner, hvor tusinder samledes om hans talerstol, har haft afgørende betydning for dets vækst. I sin levende interesse for fritidens frugtbare anvendelse, sin iver for sunde sjæle i sunde legemer var han en forløber for de kulturbestræbelser og det oplysningsarbejde som efter første verdenskrig tog form af en ny bevægelse i arbejderklassen, side om side med dennes faglige, politiske og kooperative aktivitet. □Tegn. af Fridolin Johansen, 1877. Afbildet på træsnit af oppositionens kandidater s.å. og på mal. af Asor Hansen, 1888 (Aktuelt). Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt 1907 og 1921 (Fr.borg) og af H. Jensenius 1918

Meyer, A. C.

og 1919 (sst.). Tegn. af O. Matthiesen, mal. af samme, 1919 (folketinget) og på samme mal., 1923, af rigsdagen 1915 (sst.). Afbildet på Marie Luplaus mal. Fra Kvindevalgretskampens første dage (sst.). Buste af Chr. Emiland, 1923. Mal. af Johs. Nielsen, 1927. Radering af W. Pech, s.å. Afbildet på E. Saltofts mal. af socialdemokratiske førere, 1934 (forhen Folkets hus, Kbh.). Tegn. (Kgl.bibl.). Karikatur af A. Koch. Tegn. af Vald. Møller (Teatermus.). Foto.

A. C. M.: En agitators erindr. I-II, 1929-33. - Frejlfj Olsen: Danske socialister, 1892 30-35. Børstid. I.1.1892. Nord.good templar 15.6.1895. N. P. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske regering og rigsdag, 1901-03 309-12. C. E. Jensen og Fr. Borgbjerg: Socialdemokratiets årh. II. 1904 388. Frederik Humlebæk [C. J. Sonning]: Anno 1911, 1912 25-27. Socialdemokraten 11.6.1918, 5.6.1928, 8.8. og 15.8.1938. Det danske socialdemokratis hist. I, ved E. Wiinblad, 1921 152; II, ved Alsing Andersen, s.å. 338 340. Berl. tid. 8.6.1928 og 8.8.1938. Kristeligt dagbl. 17.9.1932. E. Wiinblad i Journalisten 15.9.1934. Politiken 8.8.1938.

*Olof Bertolt**

Meyer, Albert, 1528-1603, præst. * 1528 på Pellworm, † 17.(el. 18.)8.1603 i Lindholm. F: præst på Pellworm, senere i Rendsborg, provst mag. Johann M. (Meiger) († 1561) og hustru Vibeke Nielsen. ~ 1° før juni 1553 med Cæcilia Becker, † 22.3.1559, d. af præst i Husum Dietrich B. (Pistorius) († 1533) og hustru Anna. ~ 2° 12.11.1559 med Catherina, † 28.8.1603 i Lindholm, d. af diggreve sst. Frederik Johansen.

M. blev student 1547, læste teologi i Kbh. sammen med venen Johannes *Pistorius og tog allerede 1550 magistergraden. S.å. søgte han professoratet i matematik ved universitetet, men skønnedes dog endnu for ung og uerfaren. 1552 var han præst i Keitum på Sild, 1553 udnævntes han imidlertid til sognepæst i Lindholm ved Nibøl hvor han bortset fra et kortere ophold i Wittenberg omkr. 1565 blev resten af sit liv. At han her fortsatte sine studier inden for matematik, alky-mi og astrologi opfattede han ikke som nogen modsætning til sit embede, men det synes at have givet anledning til visse kontroverser med menigheden. Han var levende interesseret i de nordatlantiske landområder og meldte sig som deltager i de under Frederik II og Christian IV planlagte ekspeditioner til Grønland 1591-92 ved henvendelse til sin velynder Henrik *Rantzau med andragende om at måtte blive biskop over det fjerne polarland når det var genopdaget. Af skrifter udgav han blot 1587 en anvisning på latin om hvad man på rejser burde lægge mærke til for at opnå størst muligt udbytte, og den blev optrykt flere gange. I håndskrift efterlod han sig samlinger til vejledning for sejlads på Grønland m.m. samt en prædikenpostil.

Bibliografi i Schlesw.-holst. biogr. Lex. IV, Neumünster 1976 151f. - Breve i Danske mag. 5.r.VI, 1905-09 212-25. Johs. Pistorius: Quattuor centuriæ epistolarum. Provst J. Pistorius' brevsaml., udg. A. Andersen, 1971. - Dieter Lohmeier i Niederdeutsches Jahrbuch XC VII, Neumünster 1974 116-31.

H. A. Hens

Meyer, Albert, 1839-1921, sanger, sanglærer. * 29.10.1839 i Sorø, † 29.5.1921 i Kbh., begr. sst. (Mos.ugd., Møllegade). F: blikkenslagermester Matthias M. (1811-77) og Sophie Bauer (1799-1858). ~ 28.12.1881 i Kbh. (Mos.) med Camilla Oettinger, * 16.3.1852 i Køge, † 9.7.1936 i Kbh., d. af bogtrykker Sally Ezechiel O. (1821-79) og Sophie Salomon (1825-1905).

M. flyttede 1850 med forældrene til Kbh., gik ind i faderens profession og blev 1859 blikkenslagersvend, men kastede sig straks over sangen og optoges ved en konkurrence 1860 som tenor i Det kgl. teaters kor hvor han kom til at nyde sanglig uddannelse hos Henrik *Rung. Det varede ikke længe før han takket være sin klangfulde stemme og udprægede musikallitet blev stærkt anvendt ved koncerter, bl.a. i Cæcilieforeningen og i mindre operapartier. Debuten vinkede allerede (Max i *Jægerbruden*) da krigen 1864 brød ud og M. meldte sig som frivillig. Efter krigen valgte han i stedet for at fortsætte ved teatret at give en egen koncert og sattes ved den i stand til at studere et år hos Francesco Lamperti i Milano. Da han vendte hjem engageredes han 1866 til Folketeatret og sang i de følgende år tenorpartierne i en række operetter: Paris i *Den skønne Helene*, Pluto i *Orfeus i Underverdenen*, titelrollen i *Rolf Blaaskæg*, Ganymedes i *Den skønne Galathea* o.fl. Også på Casino optrådte han en enkelt sæson mens han i nogle sommersæsoner var engageret til norske scener. Pædagogisk virksomhed interesserede ham imidlertid mere end teatervejen, han udgav en *Theoretisk-praktisk Sangskole*, 1873, fik flere elever og indrettede 1876 efter en studierejse til udenlandske konservatorier selv et sangkonservatorium der blev meget søgt, og som på sit højdepunkt havde fjorten lærere og 400 elever. 1882 nedlagde M. atter konservatoriet efter at være blevet kaldet til kantor ved synagogen og helligede sig helt sit nye arbejde der også omfattede undervisning i sang ved den mosaiske skole. Ved siden heraf beholdt han dog stilling som dirigent for sangkoret Arion, en post han beklædte under den største påskønnelse 1874-1904. I sine senere år var han medlem af bestyrelsen for Tonekunstnerforeningen og Musikpædagogisk forening. M. udgav, foruden forskellige instruktive værker til sangundervisning som den nævnte sangskole med til-lægget *Øvelser for en dyb Stemme*, småskrifterne

Vejledning for Syngende, 1877, Lille Musiklære, 1877, Ledetraad ved Sangundervisning for Børn, 1878, m.m.; endvidere komponerede han nogle kantater, et korværk, *Sommerfuglen*, for mandskor, klaver og strygere (også i udg. for tre drengestemmer og klaver 1894) og udgav *Sopran og altstemmer til Synagokekorets Melodier*, hvori også nogle melodier af ham selv, 1892. □ Mal. af Ingeborg Rode, 1899 og af H. Sommer, 1914. Buste af Nielsine Petersen. Foto.

J. Fischer: Slægten Levin-Fridericia, 1916. A. Sædder: Sangforen. Arion, 1899. Charles Kjerulf: Erindr. I. Grøn ungdom, 1915. Nationaltid. 31.5.1921. København 1.6. s.å.

Nils Schiørring

Meyer, Axel Octav Julius, 1846–1914, fabrikant, politiker. * 22.11.1847 i Kbh. (Trin.), † 17.9.1914 sst., begr. sst. (Ass). F: voksdugsfabrikant J. E. *M. (1802–73) og Johanne N. Schneider (1820–97). ~ 18.12.1877 i Kbh. (Johs.) med Fanny Johanne Hortense Jensen, * 2.9.1855 i Kbh. (Garn.), † 23.3.1920 sst., d. af formand, senere regnskabsfører ved orlogsværftet Carl Gotfred J. (ca. 1818–95) og Caroline Lund (ca. 1813–88). – Bror til Emil *M. (1856–1930).

M. gik i Borgerdydskolen i Kbh. og kom efter konfirmationen i maler- og lakererlære i faderens virksomhed. Samtidig tog han undervisning i sprog, kemi og tegning og supplerede sin faglige uddannelse ved rejser i udlandet. Efter faderens død ledede han virksomheden for moderen, løste 1877 borgerskab og blev 1882 sammen med broderen Emil indehaver af firmaet. Han udtrådte 1899 af ledelsen for helt at hellige sig sine offentlige hverv der efterhånden var blevet mange og betydningsfulde. Allerede 1874 var han indvalgt i Industriforeningens forevisningsudvalg, var 1882 blevet medlem af repræsentantskabet og 1888 af bestyrelsen. Under udstillingen 1888 havde han som medlem af udstillingskomiteen med stor dygtighed sammen med hofjuveler Carl *Michelsen forestået ledelsen af udstillingens industriafdeling. 1882 havde han været med til at stifte Rejsestipendieforeningen, hvis formand han var 1885–94 med broderen som meget aktiv sekretær, og hvor han kom i direkte kontakt med en stor del af landets håndværkere. Det blev imidlertid inden for den 1879 stiftede Fællesrepræsentation for dansk industri og håndværk (nu Håndværksrådet) at M. kom til at yde sit livs hovedindsats. Her blev han 1885 valgt til delegeret i den kbh.ske afdeling, og 1889 blev han formand, idet man for første gang fra veg den regel at Industriforeningens formand skulle være født formand for fællesrepræsentationen. Siden genvalgte han gang på gang i 25 år

til sin død. Som organisationsleder viste M. sig i besiddelse af en ikke helt almindelig erhvervspolitisk begavelse. Med stor energi gik han ind i arbejdet for at forsvare håndværket og den mindre industri over for både handelskapitalens og de større industrivirksomheders pres. Han var den moderne organisationsleder der både kunne sørge for propaganda, tage del i kommissionsarbejde og udnytte politiske forbindelser. Når det gjaldt håndværkets tarv og dets interesser repræsentation i rigsdagen øvede han underhånden en betydelig indflydelse på den bestemmende kreds i højre. Det var ham ikke ubelejligt at Industriforeningen i Kbh. 1910 stiftede Industrirådet, men han sørgede dog for selv at komme med og bevarede sit sæde i rådet til sin død. M. var 1898 medstifter af den industrielle kreditforening, og fra 1910 formand for kontrolkomiteen. Han var medlem af borgerrepræsentationen 1889–97, sad 1896 i komiteen for Danmarks deltagelse i udstillingen i Stockholm og var 1906 sammen med Industriforeningens daværende formand professor C. *Nyrop meget virksom i det arbejde der gik forud for oprettelsen af Teknologisk institut, i hvis bestyrelse han indtrådte. Endvidere var M. bestyrelsesmedlem i Arbejdsgivernes ulykkesforsikring og sad i Tivolis bestyrelse 1894–1914 de fleste år som formand. – R. 1887. DM. 1894. K.² 1904. □ Træsnit 1888 efter foto. Træsnit 1889 og s.å. afbildet på træsnit af borgerrepræsentanter. Malet skitse af G. Achen (Fr.borg). Mal. af samme, 1904 (Håndværksrådet, Kbh.). Træsnit af H. C. Olsen, 1904. Foto.

Carl Muusmann: Udstillingsportraiter, 1888. [N. Davidsen] i Håndværkerbl. VI, 1889 nr. 22. C. Nyrop og Aage Sølvér: Fællesrepræsentationen for da. industri og håndværk 1879–1929, 1929. R. Berg i Fagskolen for håndværkere. Teknologisk institut 1906–31, red. Aage Sølvér Schou, 1931. Johs. Hansen: Hovedtræk af industrirådets hist. 1910–35, 1935. Samme i Tidsskr. for industri, 1938 jubilæumsnr. 5–99. Vagn Dybdahl: Partier og erhverv I–II, 1969. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Vagn Dybdahl (P. Koch Jensen)

Meyer, Bendix, † 1721, officer, diplomat. † 16.11. 1721 i Berlin. ~ 1° 1710 (el. 11) med Charlotte Amalie Scholten, d. af general Jobst *S. (ca. 1647–1721) og Adelgunde M. Rømeling (1654–1714). ~ 2° med M. A. Lincker.

Efter at have været i fransk tjeneste var M. som løjtnant i staben hos Carl Rudolph af Württemberg under felttoget ved sydgrænsen 1700 og tjente derefter med udmærkelse i general J. v. Scholtens stab i Flandern m.m. og blev 1705 kaptajn og major. Ved forberedelsen til felttoget i Skåne 1709 blev han hjemkaldt, fik obersts karakter og blev l. generaladjutant hos overgene-

ralen C. D. *Reventlow der benyttede ham meget under felttoget, og navnlig i slaget ved Helsingborg var han til stede på de afgørende punkter og viste ånds nærværelse og initiativ. Da kongen 1710 med sine nærmeste fortrolige drøftede spørgsmålet om en ny overgeneral anbefalede D. *Vibe general Scholten fremfor nogle udenlandske generaler, men foreslog at man, inden endelig bestemmelse toges, rådspurgte M. der nøje kendte de høje generaler i ind- og udland. S.å. blev M. oberst og generaladjutant hos kongen og udsendtes straks til forhandlinger med kong August og zar Peter om fællesoptræden mod Sverige. Han gjorde herved i St. Petersborg bekendtskab med Poul Vendelbo *Løvenørn hvem han stærkt anbefalede til kongen og senere ofte samarbejdede med. 1711–12 var han stadig på rejse til de to fyrsters hoffer og bragte konventionerne med dem til gunstig afslutning. 1713–15 var han fast militærdiplomatsk udsending hos kong August og, som generalmajor, fra 1715 indtil sin død envoyé extraordinaire ved det preussiske Hof hvor han med dygtighed og held virkede for sin konges interesser og var vel lidt. Da kongen og Gabel 1719 forberedte til felttog fra Norge, og det var mislykkedes at få en høj inden- eller udenlandsk general til at tage overbefalingen under kongen blev M., der dog aldrig havde haft lejlighed til kommandoføring i større stil, beordret til hurtigst muligt at indfinde sig i hovedkvarteret. 1721 blev han adlet og Hv. R.

Danske mag. 5.r.III, 1893–97 332f 336 342. – Edv. Holm i Hist. t. 5.r.III, 1881–82 1–160 569–700. Bidrag til den store nord. krigs hist., udg. Generalstaben II–X, 1903–34. A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Løvenørn, 1924.

*Rockstroh**

Meyer, Carl, se Gertner, J. V.

Meyer, Carla Josephine, 1877–1954, redaktør. * 2.11.1877 i Hamburg, † 16.10.1954 i Tårbæk, urne sst. F: grosserer Philip Carl Wulff M. (1827–86) og Henriette Meyer (1842–1912). ~ 9.1.1898 i Kbh. (Mos.) med snedkermester Otto Henrik M., * 12.5.1864 i Kbh. (Mos.), † 20.2.1927 i Tårbæk, s. af glarmester, grosserer Meyer Jacob M. (1815–96) og Augusta Kalkar (1838–78).

I februar 1917 tog Thit *Jensen initiativ til dannelse af Københavns husmoderforening der skulle være modtræk til Husassistenternes forbund. I marts blev M. formand, og hermed var byhusmødrenes organisering begyndt under ledelse af en initiativrig, energisk og fremsynet kvinde. Hurtigt fik M. foreningens formål ændret til at opgaverne skulle være at virke for oplysning om det huslige arbejde i videste forstand,

støtte hjemmene og skabe mulighed for at alle kvinder kunne få huslig uddannelse. Allerede i maj fik M. arrangeret en spareudstilling i Industriforeningen hvor ca. 2000 husmødre lærte „at omlægge vareforbruget under dyrtiden og ved en fornuftig anvendelse af de forhåndenværende varer at få størst mulig næringsværdi og med de mindst mulige udgifter“. Samme år nåede foreningen at afholde en stor boligkongres foruden en række praktiske demonstrationer i bl.a. sylte- og henkogningsmetoder. Under den spanske syge 1918 blev en effektiv hjælpetjeneste i mange ramte hjem organiseret og M. stod personlig for indsamling af midler til direkte økonomisk støtte. 1919 blev M. inviteret til at overvære landsmødet i det norske Hjemmenes vel, og efter det besluttede hun at stifte husmoderforeninger i de danske byer og søge dem samlet i en landsforening. I maj 1920 dannede repræsentanter for 30 byer De danske husmoderforeninger (DDH) med M. som formand. Indtil 1922 fortsatte hun som formand for Københavns husmoderforening og desuden til 1932 med redaktionen af bladet Husmoderen. Rige arbejdsår fulgte med bl.a. udstillinger, med henvendelser til myndighederne om bl.a. huslig uddannelse, med mad- og varedemonstrationer, oprettelse af nye kredse i provinsbyerne, samarbejde med forskellige læreanstalter og Teknologisk institut om undersøgelse af varer. Det sidste førte til oprettelse af en forsøgsstation og en ordning hvorefter fabrikanter kunne få godkendt en vare som blev stemplet med „Godkendt af DDH“ – dette var forstadiet til oprettelsen af Statens husholdningsråd 1935. M. havde en enestående evne til at skabe interesse om sin forenings virksomhed og til at gøre alt levende og fornøjeligt. Fx fik hun organiseret børneplejekonkurrencer hvor spædbørn blev vist frem og de bedst passede præmieret af børnelægen Aage *Bojesen. Af helbredsmæssige årsager måtte M. 1931 trække sig tilbage som formand for DDH og blev udnævnt til ærespræsident. Men M. havde stadig kræfter og initiativ, og 1934 var hun med til at stifte bladet Haandarbejdets Fremme som hun redigerede indtil 1944. Blandt de mange hverv M. har haft var også medlemskab af bestyrelsen for Nordens husmoderforbund fra dets dannelse 1921 til 1931, i årene 1924–28 som formand, medlem af erhvervenes priskontrolkomité 1921–22, bestyrelsen for Reklameforeningen 1925–34, formandskabet for Børneplejeforeningen af 1849 fra 1934–44. M. har redigeret den meget solgte kokebog *Nutids Mad*, 1930 og udarbejdet husholdningskartoteket *Mad paa Kort*, 1937. – Ægtefællen Otto Henrik M. etablerede sig 1889 som møbelsnedker i Kbh. hvor han blev en anset mester der anvend-

te møbelkunstnere i sin virksomhed, bl.a. Jens *Møller-Jensen og Carl *Brummer. – F.M.I 1948. □Mal. af N. V. Dorph, 1905. Silhouet af Kirsten Wiwel, 1924 (Kgl.bibl.). Tegn. af Otto Christensen. Foto.

De danske husmoderforen. gennem 25 år, ved Ingeborg Richter, 1945. Dansk husmoderleksikon, red. Karen Braae II, 1949. Husmoderen, 1977 nov.–dec.nr.

Inga Dahlgård (Karen Hessel)

Meyer, David Amsel, 1755–1813, grosserer, finansrådgiver. * 19.9.1755 i Kbh., † 30.8.1813 sst., begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: købmand Amsel Jacob M. (Hausen) (ca. 1728–98, ~2° med Hitzelia Meyer, ca. 1746–1819) og Brendel Meyer († 1763). ~ april 1776 i Altona (Mos.) med (Jochebed) Jacobine Meyer, * ca. 1754 i Altona, † 24.5.1843 i Kbh. (Mos.), d. af vekselerer Israel Jacob M. († 1802) og I. hustru Edel Minden († 1782). – Morbror til Ernst *M. (1797–1861).

M. havde fået en meget mangelfuld opdragelse, og virkningerne heraf fulgte ham hele livet igennem; men han havde lyse evner for købmandsvirksomhed, og disse kom allerede frem i hans tidligste ungdom. Takket være en betydelig kredit fra nære slægtninge i Altona og Amsterdam var han hurtigt i stand til at skabe en stor, levedygtig virksomhed, og de glimrende handelskonjunkturer i 90'erne hjalp ham yderligere fremad. Det var oversøisk handel og vekseforretninger der især var hans speciale, og 1780 erhvervede han som den første jøde, ikke uden megen modstand, borgerskab som grosserer i Kbh. 1793 dannede han sammen med sin nevø det store handelshus M. & Trier. Med stor lethed overvandt han tabene ved Kbh.s brand 1795, og efter en del vanskeligheder klarede man ligeledes den store handelskrise 1799 der fra England over Hamburg også nåede Kbh. M. fik kort efter den udmærkede idé at få dannet en komité der skulle have ret til at udstede rentebærende sedler der kunne udlånes til købmænd der var kommet i vanskeligheder mod sikkerhed i deres varelagre. Komitésedlerne vandt hurtigt indpas, og M. blev selv indvalgt i komiteen.

M.s omfattende forretninger gjorde ham hurtigt til en meget velstående mand, og ligesom andre af Kbh.s matadorer indrettede han sig komfortabelt i sin købmændsgård (Frederiksholms Kanal 6) mens han om sommeren boede i Gentoft hvor han ejede den såkaldte la Fontaines gård. M. var dog i mange henseender en påholdende mand der med mistro og uvilje betragtede tidens store luksus, og trods hans vitterligt store godgø-

renhed blev han anset for at være meget gerrig. Hans mangel på dannelse gjorde ham heller ikke velset i byens finere kredse, men på dette punkt indtraf med årene en bedring. Med den finansielle position som M. havde skabt sig måtte han før eller senere få interesse for de danske statsfinanser, og ved krigens udbrud blev forholdene snart sådanne at staten havde brug for M.s finansielle forretningsdygtighed. Han havde allerede tidligere haft forbindelse med finansminister E. Schimmelmann, men fra 1806 påbegyndtes et nærmere samarbejde. M. havde tidligt kritiseret den uafbrudte udstedelse af ufunderede sedler, ligesom han skarpt angreb den herskende luksus. Det var nu hans plan at skaffe et fast grundlag for den store cirkulerende seddelmasse ved en 5 pct. skat på alt sølvtoj. Ville man undgå denne skat kunne man indlevere alt det sølvtoj man kunne undvære, og i stedet for modtog man 4 pct. obligationer der langsomt amortiseredes. Planen blev dog henlagt som upraktisk og alt for odios.

– Snart kaldtes M. direkte til kongen for ved nye forslag at modarbejde den truende dérouté og skaffe statskassen realiteter i hænde i stedet for dækningsløse papirer. Han tilrådede staten at opkøbe varer hvormed man kunne spekulere og at gennemføre love der skærpede udførselsforbudene. Nye formueskatter blev indført, man skred ind mod tidens luksus, og man forsøgte at hæmme kursspekulationer. I stedet for at medføre en bedring i situationen øgede disse foranstaltninger med årene usikkerheden, og der skabtes en forvirring i alle penge- og omsætningsforhold der fremkaldte en ikke ringe uvilje. Hidtil havde M. blot fungeret som en art uofficiel rådgiver, men fra 1811 optrådte han som regeringens betalte agent. Seddelkursen var nu steget til ca. 800 (papirkurs 125), hovedsagelig på grund af det voldsomme seddeludbud. Da udlandet skulle betales med sølv eller bankoveksler på Hamburg, og man intet sølv fik ind da udførslen var gået i stå steg kurserne yderligere. Situationen forværredes dernæst ved omfattende spekulationer. Spekulanterne opkøbte bankovekslerne, og når trangen til disse var steget, og kursen gået yderligere op kastede man dem ud på markedet og begyndte forfra. Ved nye omsætnings- og veksellove søgte man at dæmpe op for dette uvæsen, og fra 1811 stillede man betydelige beløb til M.s rådighed for at han skulle „styre“ kursen. Det lykkedes ham også at opsamle en betydelig bankomængde, og det var derefter meningen at købmændene skulle henvende sig til ham og godtgøre at deres ønske om at erhverve banko ikke var dikteret af spekulationstrang, men udspunget af et reelt formål. I længden vil-

Meyer, D. A.

le købmændene ikke finde sig i dette diktat, og man opsamlede private forråd af Hamburgveksler. Hele aktionen faldt derpå sammen, og ved udgangen af 1812 stod kursen i over 1400.

1811 havde M. trukket sig ud af huset M. & Trier men huset fortsatte med bankforretningerne under ledelse af Trier og M. L. *Nathanson der var blevet optaget i firmaet. Det fik stadig tilskud fra staten, og alle transaktionerne foregik med kongens billigelse. Først i sept. 1812 ophørte de, og Frederik VI sendte huset en varm takkeskrivelse for dets virksomhed som det havde udført „efter vor Ønske og Vilje med lige saa overordentlig Anstrængelse som umiskjendelig Opofrelse“. Samtidig udnævntes den egentlige leder af alle disse spekulationer, nemlig M. selv, til hofråd. Meget karakteristisk for stemningen i den kbh.ske handelsstand var følgende ytring af M. ved modtagelsen af den kgl. nådesbevisning: „Det koster mit Liv, den kgl. Naade, vil gøre mine Fjenders og Avindsmænds Tal ti Gange saa stort“.

Godt et års tid efter døde M. ved begyndelsen af „den litterære Jødefejde“ der utvivlsomt var fremkaldt og påvirket af den misstemning som hans store indflydelse på regeringen havde skabt. Selv om adskilligt i denne misstemning var berettiget er det dog lige så utvivlsomt at M. var et betydeligt finansgeni der havde mange rigtige ideer som samtidig blot ikke formåede at gribe. Han var desuden en loyal og patriotisk kongens tjener, blot uden betingelser for at indtage en ledende stilling i offentlige forhold. Ifølge hans testamente tilfaldt ca. 300 000 rbd. sølv forskellige offentlige formål, først og fremmest jødiske skoler og fattiganstalter, men ligeledes en række institutioner for videnskab, kunst, skolevæsen og sygepleje. Huset M. & Trier fortsatte endnu syv år, men spekulationer i forbindelse med de faldende konjunkturer fremkaldte dets fallit 1820. På ny forsøgte de tidligere interessenter at oparbejde det, men efter flere års fejlslagne forsøg gik det for anden gang fallit og ophørte derpå for stedse. – Hofråd 1812. □ Fremstillet på satirisk stik 1788. Relief af Albert Jacobson udst. 1829 (Mosaik skole; kunstakad.).

Efterl. breve fra den Reventlowske familiekreds, udg. L. Bobé VIII-X, 1917-31. – Penia, 1815 90-95. M. L. Nathanson: Hofråd D. A. M.s levnet, 1816. Samme: Børs-operationerne og coursens gang 1807 til 1814, 1857. A. S. Ørsted: At mit livs og min tids hist. IV, 1857. Marcus Rubin: 1807-14, 1892 (reprod. 1970). Samme: Fr. VIs tid, 1895 (reprod. 1970). Carl Bruun: København III, 1901. Josef Fischer i Tidsskr. for jødisk hist. og lit. I, 1917-19 180. Johs. Werner: Chr. Wilh. Duntzfelt, 1927. J. P. Trap: Fra fire kongers tid III, 1967 70.

Harald Jørgensen

Meyer, Edvard, 1813-80, journalist. * 6.8.1813 i Kbh. (Mos.), † 4.8.1880 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. kgd., Møllegade). F: købmand Meyer Matthiassen (1775-1819) og Frederikke Salomon (1786-1832). ~ 11.2.1835 i Kalundborg (?) med Hanne Engell, * 8.10.1816 i Kalundborg, † 26.4.1885 i Kbh. (Mos.), d. af købmand, senere slagter Meyer Levin E. (ca. 1782-1867) og Peroline Salomon (1793-1872).

M. var af fattig jødisk slægt og fik den allerjævneste boglige uddannelse, men stræbte frem med ukuelig foretagsomhed og optimisme. Han kom i drejerlære i Køge, blev 1831 svend, 1837 mester i Kalundborg; alt imens skaffede han sig en del spredt, meget usikker kundskab. 1837 grundede han *Kalundborg Ugeblad* som han atter, 1.1.1839, afhændede til M. A. *Goldschmidt efter at være stødt an mod det ledende borgerskab. Goldschmidt sammenlagde avisen med sit eget Nestved Ugeblad under navnet Sjællandsposten. M. forsøgte sig nu igen, men uden held, med sit håndværk i Slagelse og tog 1842 til Kbh. hvor han ret snart skaffede sig udkomme som udgiver af underholdende ugeblade (*Kjøbenhavns Morskabsblad, Friskyten*) og ved nytår 1845 oprettede han dagbladet *Flyve-Posten*. Dette var også fra først af væsentlig et blad for underholdning og smånyheder. Redaktørens egne bidrag i prosa og vers var formelt og reelt lige naive; men han havde føling med folkelig smag og tænke måde, og han vandt tillid hos de bredere hovedstadslag da han under dyrtiden 1847 trådte op mod prisfordyrere og lagde en del af skylden på bønderne, de toneangivende nationalliberales protegeer. Også praktisk velgørhedsarbejde satte han i gang, virkelig godsindet som han var. Det var dog nærmest takket være J. *Davidsen og G. *Siesbye at bladet fik en vis holdning som meningsorgan. For M. selv var hovedsagen det lettere stof; han blev fx den der, om ikke først så mest virkningsfuldt, indførte den daglige „feuilleton“ (i betydningen fortløbende roman) i dansk presse. Sikkert med rette tillagde den selvlade, takløse autodidakt sig den meste ære for bladets længe voksende popularitet; han reklamerede – hvad dengang følte som ufint – med oplagets størrelse: 3000 – 6000 – 8000, og han slog stort på med sine rigelige indtægter. De simple og komiske sider ved hans virksomhed gav den akademiske nationalliberalisme lejlighed til at hævne sig over Flyve-Postens politiske tendens; han blev spottet for sine talrige smagsfor syndelser, hans sprogbommerter gentoges idelig, og ved sin lettroenhet og nyhedstørst blev han genstand for grove mystifikationer. Kronen på sin ufrivillige art af berømmelse satte han selv dengang C. *Hostrup havde benyttet træk af

hans offentlige personlighed til skildringen af redaktøren i Mester og Lærling; han forkyndte forrest i sit blad: „hele Stykket er møntet paa mig!“ Snart efter fik hans to medarbejdere købt ham ud af foretagendet for 100 000 rdl. Okt. 1852 drog han til Paris hvor han på få år satte sin formue til for en stor del ved håbløse forsøg på at vinde frem som fransk forfatter. En selvbiografi han satte som indledning til en samling *Contes de la mer Baltique*, 1855 blev uden hans samtykke oversat på dansk (*Løse Blade*) med det formål at gøre ham yderligere latterlig. Et skuespil om Struensee fik han opført en enkelt gang. 1856 vendte han tilbage til Kbh., var fotograf, derefter trådhandler, udgav månedsskriftet *Folket*, 1858–60 og flere ugeblade, skrev romaner, fx en hofkriminalhistorie om en understukket søn af Frederik VI, *De Sammensvorne under Frederik den 6te*, 1871. Sine sidste tretten år tilbragte han i en velgørende jødisk stiftelse. □Tegn. af J. V. Gertner, 1853 (Fr.borg). Træsnit. Foto.

Feuilles détachées de l'album d'un journaliste danois, i E. M.s *Contes de la mer Baltique*, Paris 1855 5–69 (da. overs.: *Løse blade* af en da. journalists album I–II, 1855). – F. Dreier: M. Goldschmidt. Med et anhang om hr. E. M. og dyrene, 1852. *Folket* 15.11. og 15.12.1859, 1.1. og 15.1.1860. P. H(jansen) i *Nær og Fjern* 15.8.1880. J. Davidsen i *Avisen* 1.12.1889, 1.1. og 27.1.1890. J. Michaelsen: Fra min samtid 1, 1890 67–69. C. Hostrup: Erindr. fra min barndom og ungdom, 1891 251–53. [Frederik Møller:] *Fars gamle minder*, 1914 89–95.

Paul Læssøe Müller*

Meyer, Emil Laurids, 1856–1913, nationalbankdirektør. * 24.5.1856 i Kbh. (Mos.), † 2.1.1913 på Frbg., begr. i Kbh. (Mos. vestre). F: grosserer Meyer Jacob M. (1814–72) og Rebekka Levysohn (1823–95). ~ 12.8.1888 i Kbh. (Mos.) med Johanne Laura Friedlænder, * 22.11.1854 i Kbh. (Mos.), † 7.5.1931 sst., d. af grosserer Albert F. (1825–73) og Rosalie Bloch (1826–62). – Bror til J. F. *M., Karl *M. og Leopold *M.

M. blev student allerede 1872 fra Mariboets skole. Da hans far døde s.å. opgav han foreløbig at studere, men kom i lære i det af hans far oprettede veksellerfirma. Året efter blev han ansat i bankierfirmaet D. B. Adler & Co. Nogen tid efter begyndte han at studere statsvidenskab i sin fritid. 1878 blev han cand.polit. og året efter ansat i Nationalbankens sekretariat. 1883 blev han fuldmægtig. I banken fik han et nært samarbejde med den ledende direktør Moritz *Levy bl.a. om opgørelse af landets valutaforråd. M. blev efterhånden anerkendt som en meget begavet og dygtig bankmand. Alligevel måtte Levy af politiske og konfessionelle grunde overvinde en betydelig modstand da M. 1888 blev forfremmet til kontorchef. Det var almindeligt kendt at M., der i

1884–88 var medlem af bestyrelsen for Studenterksamfundet tilhørte den radikale del af hovedstadens venstre. Da der i 1896 var en ledig direktørstilling i Nationalbanken anså mange det for givet af M. skulle være direktør, men den politiske modstand var for stor. M. fik dog i dette år et særligt personligt tillæg som ledende kontorchef. Uden hensyn til denne modstand påtog M. sig fortsat opgaver der havde hans interesse. I begyndelsen af 90erne var han medlem af bestyrelsen for Dansk kvindesamfunds Kbh.s kreds og senere af bestyrelsen for Kbh.s radikale venstreforening. M.s ubestridte dygtighed medførte at han som bankmand kom til at deltage i løsningen af forskellige betydningsfulde opgaver. 1897 blev han af konsejlspræsident H. Hørring sendt til Paris for at sikre gennemførelsen af de aftalte vilkår for et statslån. Han gjorde også en væsentlig indsats ved forberedelse af loven af 12.7.1907 om fornyelse af Nationalbankens oktroj. Fra 1897 var han formand for Foreningen af embedsmænd i danske pengeinstitutter. Under bankkrisen i 1908 blev han direktør for Grundejerbanken med henblik på bankens sanering. Efter dette arbejdes afslutning blev han 1910 direktør for Kongeriget Danmarks Hypotekbank og fortsatte samtidig i tilsynsrådet for Grundejerbanken. 1912 blev han valgt til direktør i Nationalbanken, men var da allerede mærket af sygdom.

Uden for bankvirksomheden interesserede M. sig bl.a. for forsikring. Han var medstifter af Nordisk Livsforsikringsaktieselskab af 1897 og næstformand i selskabets repræsentantskab. Han var også medlem af repræsentantskabet for Nordisk Ulykkesforsikring af 1898. M. interesserede sig også for nationaløkonomiens teori. 1892–97 underviste han i faget ved de Brock'ske handelsskoler. Efter særlig bemyndigelse holdt han 1906–12 forelæsninger ved universitetet og var 1911 medlem af den komité der traf afgørelse i en konkurrence om et professorat i statsvidenskab. Gennem årene præsterede han en betydelig faglig litterær produktion. I Studenterksamfundets småskrifter udsendte han tre klart skrevne almindeligt oplysende bøger: *Penge*, 1887 (oversat til svensk), *Frihandel og Beskyttelse*, 1889, og *Skatter*, 1895. Han skrev en række artikler til *Nat.økon.t.* og *Tilskueren* og var medudgiver af *Hages Haandbog i Handelsvidenskab*, 2. udg. 1904–06, og 3. udg. 1910. I begge udgaver skrev han desuden betydelige afsnit dels om nationaløkonomiens teori og dels om bankforhold. Han var også bidragyder til *Salmonsens Konversationsleksikon* og *Dansk biografisk Leksikon*. Han ansås i sin tid for den dansker der havde det mest indgående kendskab til tysk-

Meyer, Emil

østrigsk nationaløkonomi. Et udtryk herfor er hans artikel i Nat.økon.t.s festskrift 1897: *Den subjektive Værditeori og den klassiske Værdilære*. M. var en rank personlighed der over for fremmede kunne virke noget tilknappet, men var taktfuld og elskværdig blandt arbejdsfæller og venner. Hans viden om bankforhold og økonomisk teori var dybtgående og omfattende. Han havde også interesse for skønlitteratur og kunst. Han var hjælpsom over for de økonomisk svage. – R. 1898. □ Buste af Jens Lund, 1912. Foto.

Berl.aften 3.1.1913. Michael Koefoed i Nationaløkon.t. 3.r.XXI, 1913 1–10. Carl Thalbitzer i Tilskueren XXX, s.å. 155–61. Svend Aage Hansen i Dansk pengehist., red. E. Hoffmeyer I, 1968 368. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Niels Banke (P. Grønvold)

Meyer, Emil George, 1856–1930, linoleumsfabrikant. * 4.11.1856 i Kbh. (Trin.), † 18.3.1930 sst., begr. sst. (Ass.). F: voksdugfabrikant J. E. *M. (1802–73) og Johanne N. Scheider (1820–97). ~ 31.7.1882 i Kbh. (Johs.) med Julia Angelica Petersen, * 12.7.1859 i Kbh. (Holmens), † 7.1.1922 sst. d. af professor Magnus *P. (1827–1917) og Laurine C. H. Hansen (1830–96). – Bror til Axel *M.

M. gik i Borgerdydskolen i Kbh., kom 1872 i handelslære og var på et længere studieophold bl.a. i England hvorefter han 1876 ansattes i moderens forretning som han 1.1.1882 overtog sammen med broderen Axel Meyer. Mens broderen optoges af sine mange tillidshverv blev det M. der især fik den forretningsmæssige ledelse af firmaet der efterhånden omlagdes til linoleumsfabrikation, idet voksdugfabrikationen blev ophævet samtidig med at lakvarefabrikationen overdroges til Carl Lunds fabriker. Han oparbejdede under firmanavn E. M., 1914 ændret til Em. M., en betydelig linoleumsforretning, men var samtidig – impulsiv og mangesidigt interesseret som han var – virksom på en række områder. Han var således 1882 medstifter af Rejsestipendieforeningen for håndværkere og industri-drivende hvor han 1882–93 var sekretær og 1894–96 formand. Mens broderen i størstedelen af denne periode var formand ydede M. et meget stort arbejde, og det samme var tilfældet under udstillingen 1888 hvor han udfoldede et frugtbringende initiativ. 1893 var han Danmarks generalkommissær ved verdensudstillingen i Chicago hvorom han udgav en stor beretning, og vendte hjem med mange nye impulser som i første omgang kom rejsestipendieforeningen til gode. Senere kastede han sig med stor iver over arbejdet i Industriforeningens industriudvalg samt foreningens undervisningsudvalg hvor han var

formand 1904–11 og personlig ledede udvalgets aftenundervisning. I det hele sporedes hans rastløse energi på mange felter: kommunal agitation, arbejdet i Sønderjylland, indkvartering af krigsfanger 1918, telefonabonnenterne, velgørenhedsforeninger og skøjteløbersporten. Som regel var han ikke i forgrunden, men virkede stærkt i forskellige bestyrelser og foreninger. Kort før sin død deltog han 1929 i håndværkerforeningens rejse til udstillingen i Barcelona. 1906 stiftede han Foreningen af arbejdsgivere i linoleumsbranchen i Kbh. og Frbg. for hvilken han var formand 1906–08, og som 1929 udnævnte ham til æresmedlem. Firmaet fortsattes under navn Em. M.s Eftf. af hans mangeårige medarbejder Einer Robert Tjørn. Størsteparten af sin ret betydelige formue testamenterede han til Kunstindustrimuseet. – R. 1888. □ Træsnit 1888 efter foto.

Berl.tid. 20.3.1930. Carl Muusmann: Firmaet Em. M.s efft. 1834–1934, 1934. Se også under Axel og J. E. M. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*P. Koch Jensen**

Meyer, Ernst (egtl. Ahron), 1797–1861, maler. * 11.5.1797 i Altona, † 31.1.1861 i Rom, begr. sst. F: mægler Salomon Abraham M. og Brendle M. (ca. 1775–1836; ægteskabet opløst, hun ~ 2° 1801 med købmand i Kbh. Gottschalk Salomon, ca. 1775–1843). Ugift. – Søstersøn af D. A. *M. M. blev fra først af opdraget hos sin far i Altona, men da hans kunstneriske anlæg tidligt viste sig blev han 1812 sendt til Kbh. hvor hans mors familie kunne tage sig af ham. Navnlige hans fætter den rige M. L. *Nathanson, sørgede trofast for ham hvilket M. endnu i sine seneste år taknemmeligt erindrede. Han kom ind på kunstakademiet og vandt et par medaljer, samtidig malede han hos C. A. *Lorentzen. Imidlertid var C. W. *Eckersberg kommet hjem og 1818 blevet professor ved akademiet; det var ham der nu blev den toneangivende og i en selvbiografisk optegnelse fremhæver M. at det især blev Eckersberg der fik indflydelse på hans kunst; det spores også i nogle af hans tidlige tegninger. Allerede 1813 var han begyndt at udstille, bl. a. forskellige kopier efter gammel kunst, og 1819 forsøgte han at vinde den mindre guldmedalje; det mislykkedes, og han rejste da til München hvorfra han dog vendte tilbage 1821 for endnu en gang at gøre forsøget; da det atter glippede tog han igen ophold i München hvor han blev i ca. tre år og efter eget sigende mest malede subjekter af Faust. Han og den jævnaldrende J. A. Krafft er vist de første af de yngre der fristedes af München – siden fulgte bl.a. W. *Bendz, Chr. Holm og W. *Marstrand efter; for alle blev det til tvivlsom gavn for deres

kunst. 1824 fik H. V. "Bissen, hans ven fra Kbh., ham dog med til Rom hvor han derefter levede det meste af sit liv.

M. skildres som en mand af ridderlig karakter og med udpræget lune og komisk sans der også bestandig præger hans genrebilleder; med disse egenskaber fandt han sig glimrende til rette i de burschikøse tysk-danske kunstnerkredse i Rom der bl.a. samlede omkring Bertel Thorvaldsen; alle disse kunstnere som vi kender fra malerisamlingen i Thorvaldsens museum blev hans venner, A. "Riedel, F. Thøming, A. Werner, F. Catel, A. "Küchler osv., hans bysbarn J. "Bravo, der var hans studiekammerat allerede fra Kbh., ikke at forglemme. Hvad N. L. "Høyen engang skrev om Marstrand, at hans fag var „genre decideret“ gælder i langt højere grad om M. der ved sine scener af det italienske folkeliv erhvervede sig yndest i vide kredse, ikke alene i Kbh. til hvis udstillinger han jævnligt indsendte sine billeder, men også i Tyskland og andre lande; i nationalgalleriet i Berlin blev han således repræsenteret med et billede, *En Lazzaron-Familie*, 1831. Typiske for hans motivvalg er de kendte billeder der findes såvel i Thorvaldsens museum som i Glyptoteket af en romersk gadeskriver der læser et kærlighedsbrev op for en ung pige, og af den unge pige der dikterer ham et brev, af den lille abbate der føres til klostret (et eksemplar i kunstmuseet), og af den lille dreng der sover lænet til et svin (ligeså). Det var i udpræget grad det idylliske Italien han skildrede i sine folkelivsbilleder ligesom de fleste andre nordboere der i disse årtier søgte derned. Undertiden synes man i en eller anden detalje i hans billeder endnu at kunne spore Eckersberg-skolen fra de unge år, men i det væsentlige har de tyske kredse præget ham; det er derfor ikke underligt at Høyen, efter hvad Ph. "Weilbach anfører, ikke kunne „faa Øjet aabnet for hvad M. virkelig besad“; træffende siger Weilbach at hans kunst danner en særegen „meyersk-italiensk“ verden i hvilken ingen vil kunne genkende naturen, men i hvilken der dog er en vis indre sandhed eller konsekvens; for nutidens øjne er unægtelig det konventionelle det mest fremtrædende træk. Det bør dog fremhæves at der findes italienske landskabsstudier af M. (et par i kunstmuseet fra 1836 og 1845) som hæver sig langt over hans genrebilleder ved en frisk malerisk følelse for naturen ude i bjergene omkring Rom.

Allerede i det første år af sin Italienstid havde M. været på en længere rejse i landet og bl.a. besøgt Sicilien, senere rejste han ofte ud til småbyerne; først 1841 forlod han Italien for i et par somre at søge helbredelse for en sygdom ved badstedet Gräfenberg; 1843 forlængede han rej-

sen til Kbh. hvor akademiet viste ham den hæder at optage ham som medlem uden receptionsarbejde; i foråret 1844 rejste han herfra gennem det nordlige Sverige til England, Skotland og gennem Frankrig og Tyskland tilbage til Italien. Urolighederne 1848 drev ham atter ud, og han levede nu i henved fire år i Tyskland og Frankrig; 1850 var han i Hamburg, men til Danmark kom han ikke. Den sygdom han led af, gift eller efter R. Lehmann muskelsvind, tog mere og mere overhånd så at han til sidst måtte bruge krykker; det blev ham besværligt at male i olie, og han vendte sig derfor til akvarelmaleriet i hvilket han opnåede stor rutine; det lette udkast på papiret havde altid fængslet ham, og allerede tidligt, i slutningen af tyverne, begyndte han at danne sig sin egen tegnestil; de første års plastiske opfattelse forsvinder og afløses af en bred streg der søger at give et hastigt indtryk af bevægelsen og af de maleriske toner. En væsentlig part af disse tegninger, i et antal af ca. 3000, opbevares i kobberstiksamlingen. Fra de tidligere år findes også nogle raderinger og fra 1844 et litografisk portræt af Thorvaldsen. – R. 1852. □Tegn. af D. C. Blunck, 1818 (kobberstiksaml.). Tegnede selvportr. (sst.). Tegn. af H. V. Bissen, 1821 (sst.). Selvportr. på radering 1821, på tegn. 1824 og på radering efter denne. M. menes afbildet på tegn. af D. W. Lindau, 1825 (Fr.borg). Afbildet på C. A. Lorentzens mal. af malerskolen (sst.). Tegn. af Constantin Hansen (Kgl.bibl.). Tegnet selvportr. 1830 (skandinav.foren. i Rom). Tegn. af D. C. Blunck, 1836 (Thorvaldsens mus.). Afbildet på mal. af samme, 1837 (sst.), litograferet af A. Kittendorff s.å. Afbildet på litografi 1845 efter mal. af W. Marstrand. Tegn. af L. Frølich, 1847 (skandinav.foren. i Rom). Mal. af Marstrand, 1848 (Fr.borg). Afbildet på flere tegn. af samme. Tegnet selvportr. 1852 (kobberstiksaml.). Tegn. af F. Vermehren, 1856 (sst.). Tegn. af H. Olrik, 1859 (Fr.borg), efter denne træsnit af samme 1861 og træsnit af H. C. Hennessee 1862, samt tegn. af Olrik selv, 1877 (Hirschsprung). Buste af A. V. Saabye, 1861 (Fr.borg) marmor 1869 (sst.). Tegnet på dødslejet af C. Bloch. To tegn. af J. A. Krafft og tegn. af A. Küchler (kobberstiksaml.).

G. Siesbye: M. L. Nathanson, 1845 97. Fædrelandet 15.2.1861. III. tid. 24.2.1861. Ph. Weilbach: Kunst og æstetik, 1870 70–77. Rud. Lehmann: Erinnerungen eines Künstlers, Berlin 1896 219–23. Joseph v. Kopf: Lebenserinnerungen eines Bildhauers, Stuttg. 1899 215–30. Sig. Müller i Bogenvennen 1907–10 8–10. J. M. Thiele: Af mit livs årbøger, 1917 I 203 205–20; II 104f 177–80. M. Galschiot: Skandinaver i Rom, 1923 43f 46. Fr. Noack: Das Deutschtum in Rom II, Stuttg. 1927 398f. Carl V. Petersen: Italien i da. malerkunst, 1932 = Kunst i Danm. ny r. IV. Danm.s malerkunst, red. E. Zahle, 1937 (4. udg. 1956) 140. Rom og Danm., red. L. Bobé

Meyer, Ernst

II, 1939. Lilli Martius: Die schlesw.-holst. Malerei im 19. Jahrh., Neumünster 1956 202-04. Møde med Italien. Udstillingskat., Thorvaldsens museum, 1971. – Ph. Weilbachs papirer i Kgl. bibl.

*Leo Swane**

Meyer, Ernst Sally, 1870–1945, grosserer. * 11.7.1870 i Kbh. (Mos.), † 26.8.1945 sst., begr. sst. (Vestre). F: grosserer Louis *M. (1843–1929) og Thea M. J. Friedländer (1845–1908). ~ 27.8.1896 i Kbh. (Cit.) med Johanne Tryde, * 19.1.1875 i Kbh. (Holmens), † 25.5.1941 sst., d. af kommunelæge, senere stadslæge i Kbh., dr.med. Just Adam Christian T. (1834–1904) og Thora Marie Augusta Drejer (1840–1927). – Bror til Vilhelm *M. (1878–1935).

M. blev student 1888 fra Hauchs skole, og da han allerede fra dreng havde været interesseret i forretningsvirksomhed kom han straks på kontoret i faderens firma Beckett & M. 1889 rejste han til Hamburg og fik ansættelse i et af denne bys store kaffefirmaer Gebrüder Michaelles hvor han blev i to og et halvt år. Læretiden her betød overordentlig meget for ham, hvilket derimod ikke kan siges om det påfølgende halve års uddannelse i London hos det tyske kaffefirma Landsberg & Co. 1891 fik han ansættelse i sit fædrene firma og arbejdede det første år inden for kaffeafdelingen, derefter kom han til gødningsafdelingen som under H. Heilbuths ledelse netop i disse år gennemgik en meget betydelig udvikling. Da Beckett & M. 1897 overdrog denne afdeling til Dansk Svovlsyre og Superfosfat-fabrik, havde firmaet ikke mindre end 43 pct. af Danmarks daværende gødningssalg. Heilbuth forlod samtidig med salget af gødningssalg afdelingen B. & M., og M. blev nu leder af melasseafdelingen som i de følgende år udviklede sig til en betydelig afdeling, og 1906 optoges han som kompagnon i firmaet. Allerede på dette tidspunkt havde han vundet sig et så godt navn inden for forretningsverdenen, at han 1907 valgtes til formand for Foreningen af kolonial-grossister i Kbh. og 1908 til formand for Kreditorforeningen af 2.8.1905, hverv som han beholdt til henholdsvis 1922 og 1921. Dermed indledtes M.s gradvise overgang til at varetage offentlige hverv ikke blot inden for hans egne standsfællers kredse, men også derudover, og efterhånden som disse i stigende grad lagde beslag på hans arbejdsevne, interesse og tid, måtte han tilsvarende trække sig mere og mere tilbage fra den aktive købmandsvirksomhed, selv om han indtil sin død, bortset fra en kortvarig periode i 1922–23, stod som indehaver af sit fædrene firma.

Under første verdenskrig fik M. overdraget flere vigtige hverv, således blev han formand i det ud-

valg som havde kaffefordelingen mellem importørerne i sin hånd, og desuden blev han medlem af den voldgiftsret – bestående af en jurist og to købmænd – som skulle pådømme de tilfælde hvor importører ikke overholdt de garantitilsagn de havde afgivet i henhold til handelsoverenskomsten af 1915 mellem den britiske regering, Grosserersocietetets komité og Industrirådet. 1916–21 var han medlem af sø- og handelsretten, og 1918 indvalgte han i Grosserersocietetets komité. Her gjorde han sig hurtigt bemærket, allerede 1920 blev han 2. viceformand og 1922 formand. Faktisk var hans indflydelse i komiteen meget stor inden dette tidspunkt, idet C. Lilienschield i hele sin formandstid (1920–22) i høj grad støttede sig til M. Med overtagelsen af formandshvervet gik M.s aktive købmandsvirksomhed yderligere tilbage, og da han tilmed efter Landmandsbankens krak på opfordring fra flere sider lod sig overtale til at overtage en direktørstilling i banken, blev det nødvendigt at han udtrådte af sit firma. Direktørstillingen kom han dog ikke til at beklæde længe. Den megen afhængighed af bankråd og andre faktorer tiltalte ham ikke, og det lå utvivlsomt heller ikke for hans naturel at føre den strenge og hårde hånd mod bankens skyldnere som i mange tilfælde var nødvendig på det tidspunkt. Resultatet blev da også, at han allerede 1.4.1923 trak sig tilbage som direktør for derefter at gå over i bankrådet, hvoraf han var medlem indtil sin død. Medvirkende har utvivlsomt også været ønsket om at bevare formandsposten i Grosserersocietetets komité, og disse to poster ville umuligt kunne forenes i længere tid.

Allerede i juni 1923 indtrådte M. på ny i sit gamle firma og fik dermed den tid der skulle og måtte ofres på formandsposten i Grosserersocietetets komité, en virksomhed som utvivlsomt i en helt anden grad havde hans sympati og interesse. Årene efter krigen var i udpræget grad de store kommissioners tid, og i adskillige af disse fik M. i kraft af sin offentlige stilling sæde. Således sad han i arbejdskommissionen, trafikkommissionen og næringslovskommissionen som forberedte den nye næringslov (af 1931), og hvori han afgjort gik ind for opretholdelsen af det tvungne medlemskab i Grosserersocietetet. Desuden var han medlem af to valutakommissioner og deltog i forskellige internationale konferencer. Da det internationale handelskammer blev dannet i Paris 1922, var også M. med i det stiftende møde og var siden i hele sin formandstid formand for dette handelskammers danske afdeling. Som formand for Grosserersocietetets komité forstod M. i en lang årrække at være ubetinget ledende og var samtidig meget afholdt i medfør af sin bety-

delige indsigt i handelsforhold, sin slægtskultur, værdige fremtræden samt sit vennesæle og humørfyldte sindelag. Men da den økonomiske verdenskrise også nåede Danmark og gav anledning til stigende statsindgreb og økonomiske vanskeligheder for handelsstanden, rejste der sig fra en kreds af utilfredse samlet i Grossistsammenslutningen af 1930 en kritik mod komiteen og dens formand gående ud på, at komiteen ikke optrådte energisk nok over for offentligheden, ikke pointerede sin fagbegrænsning nok og i øvrigt ikke holdt den kontakt mellem komiteen og societetets medlemmer som var ønskelig. Efter langvarige forhandlinger inden for et udvalg af societetet blev resultatet for det sidste punkts vedkommende 1931 oprettelsen af Grosserer-societetets repræsentantskab bestående af 44 medlemmer. På indtrængende opfordring forblev M. som formand for komiteen til ult. marts 1933.

M.s evne til at gøre sig gældende strakte sig i øvrigt betydeligt ud over komiteens virksomhed, og i årenes løb kom han til at beklæde adskillige bestyrelsesposter, bl.a. i A/S Dampskibsselskabet Dania, A/S Christiansholm, Københavns Frihavns-Aktieselskab, A/S Nordisk Kabel- og Traadfabrikker, A/S De forenede Papirfabrikker og Styhr & Kjær. Endda fik han også tid til at beklæde formandsposten i Handels- og kontoristforeningen 1927–36, ligesom han i en lang årrække var medlem af bestyrelsen for Handels- og kontoristforeningens understøttelsesfond. – M. måtte i en periode under besættelsen opholde sig i Sverige. – R. 1921. DM. 1923. K.² 1927. □Mal. af Julius Paulsen, 1924 (Grosserer-societetet). Foto.

Interviews i Gads da. mag. XXIV, 1930 87–94 og i Børsen 11.7.1945. – Børsen 11.7.1930, 30.3.1933 og 28.8.1945. Aage Heinberg: Danske erhvervsmand II, 1933 283–85. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Chr. R. Jansen (Jens Vestberg)

Meyer, Fritz, 1806–77, hofblikkenslager. * 30.10.1806 i Ålborg, † 24.4.1877 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: blikkenslagermester Friederich Wilhelm M. (1774–1844) og Johanne Marie Wulff (1773–1843). ~ 2.10.1835 i Kbh. (Petri) med Therese Charlotte Wilhelmine Zincke, * 19.3.1810 i Dresden, † 11.3.1869 i Kbh. (Petri), d. af herskabstjener Johann Friedrich Christian Z. og Johanne Christiane Eleonore Röding. M.s far drev i Ålborg en stor blikkenslagerforretning som han havde grundlagt da han 1802 indvandrede fra Hamburg, og han fik selv en udmærket oplæring i faget, først hos en fætter Diderich Meyer i Hamburg, senere i Dresden. 1835 etablerede han sig i Kbh. hvor han anlagde et blikkenslageri og lakereri, hvis arbejder fik et

godt omdømme allerede på udstillingen 1836. Han udnævntes 1843 til hofblikkenslager og blev hurtigt en af professionens førstemand således at han i to perioder, 1842–46 og 1865–72, var oldermand i blikkerslagerlavet. Han var 1838 medstifter af Industriforeningen og indvalgtes straks i repræsentantskabet hvor han bevarede sæde længere end nogen anden af Industriforeningens stiftere idet han først udtrådte 1866. M. var inden for Industriforeningen ofte tilsluttet den kreds som ved forskellige lejligheder arbejdede for, at foreningen skulle udfolde noget mere initiativ. Straks efter Industriforeningens stiftelse var han således med til at starte Den merkantile industriforening som skulle arbejde for „Tilnærmelse mellem Købmænd og Industrielle“. Ligeledes var han medvirkende ved starten af Teknisk institut 1843 og Haandværkerskolen 1868, og han var nogle år formand for Haandværkerforeningen og sad i Teknisk selskabs bestyrelse. Virksomheden fortsattes af sønnen Torben Meyer (1848–1911) og derefter af sønnesønnen Torben *Meyer (1879–1968).

[Anna Levin:] Ferslew-slægten fra Skagen, 1927. O. J. Rawert: Beretn. om industriens tilstand i de da. provinser, 1820. C. Nyrop: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. A. Bauer: Håndværkerforen. i Kbh., 1890. Torben Meyer: F. M. Nogle mindeblade, 1928.

*P. Koch Jensen**

Meyer, Fritz, 1817–91, jurist. * 12.12.1817 på Jægerspris, † 4.4.1891 på Frbg., begr. sst. (Solbjerg). F: godsinspektør Adolph M. (1780–1849) og Cæcilie Birgitte Jacobsen (1796–1867). ~ 24.6.1855 i Vinderød med Marie Frederikke Dalberg, * 1.3.1832 på Frederiksværk, † 28.2.1917 på Frbg., d. af kaptajn, senere major og skovkasserer Carl Gunder D. (1800–62) og Albertine Andrea Tscherning (1805–89).

M. blev student 1836 fra Sorø og cand.jur. 1842. 1844 ansattes han som volontør i danske kancelli, 1848 blev han kancellist, 1852 fuldmægtig i justitsministeriet. Maj 1852 (konst. 1851) udnævntes han til medlem af den slesvigske appellationsret i Flensborg hvor han indtil 1864 fik en meget anset position både som embedsmand og som ivrig forfægter af danskhedens sag. Fra 1829 havde han været ven med A. *Regenburg der havde hentet M. som andre af sine skolekammerater til Slesvig. M. var Regensburgs trofaste støtte også i den omstridte sprogpolitik. 1862 udarbejdede han sammen med vennen *Schleswigsche Beleuchtung einer preussischen angebligh officiellen Denkschrift, schleswigsche Verhältnisse betreffend* som udkom anonymt i Kbh. Heri gendrives en række påstande der 1861 var blevet fremsat, vistnok fra preussisk side, i en li-

geledes anonym engelsk og tysk pjece. Også efter 1864 nærede M. interesse for Sønderjylland og vedligeholdte forbindelsen med Regensburg, men hans indsats angik nu mere og mere juraven. 1865 udnævntes han til medlem af den midlertidige overjustitskommission for den del af Slesvig som efter krigen forblev ved Danmark for så n.å. at blive assessor i landsover- samt hof- og stadsretten og fra 1868 til sin død assessor i højesteret. 1871 indvalgte han i bestyrelsen for Soransk samfund. – R. 1856. DM. 1877. K.² 1881. K.¹ 1886. □ Afbildet på træsnit af Holstebro-sagen for højesteret 1886 efter tegn. af K. Gamborg. Foto.

H. Hjelholt: A. Regensburg, 1978 = Skr. udg. af hist. samf. for Sønderjylland XLVIII.

Lorenz Rerup (H. F. Petersen)

Meyer, Henning Emil, 1885–1967, skolepsykolog. * 1.3.1885 på Frbg., † 13.11.1967 på Sct. Lukasstiftelsen, begr. på Frbg. (Søndermarken). F: grosserer Emil Herman M. (1851–1911) og Sara Kabisch (1853–1922). ~ 29.10.1909 på Frbg. med Hedevig Kirstine Kirkegaard, * 18.4.1885 i Magleby, Stevns, † 7.12.1964 i Hellerup, d. af lærer, senere skoleinspektør Jens Ivarsen K. (1839–1913) og Erica Marie Bagger (1850–1909). M. tog studentereksamen fra Østre Borgerdydskole 1903 og lærereksamen fra Silkeborg seminarium 1907. N.å. blev han ansat som lærer ved Frbg. skolevæsen hvor han virkede til han 1953 tog sin afsked. Han meldte sig til det i 1918 nyoprettede konferensstudium i teoretisk og anvendt psykologi og var i en gruppe på fire der som de første bestod denne eksamen i 1924. S.å. var han med til at stifte udvalget for skolepsykologiske undersøgelser. Han var udvalgets sekretær 1924–39 og leder af udvalgets undersøgelser 1939–55 hvor det blev ophævet. Han har herigennem i højere grad end nogen anden på den tid målbevidst arbejdet på at få gennemført pædagogisk-psykologiske undersøgelser som kunne være en hjælp for lærere i det daglige skolearbejde. Der foreligger i perioden fra 1926 fra hans hånd en række publikationer om undersøgelser med standpunktsprøver i regning og om disse prøvers anvendelsesmuligheder. Samtidig blev han vejleder og inspirator for udvalgets videnskabelige medarbejdere hvis arbejder blev udgivet (standpunktsprøver i stillelæsning og retskrivning, orienteringsprøver i regning, intelligensprøver, hyppighedsundersøgelser over ordforrådet i dansk m.v.). Blandt de betydeligste arbejder fra M.s side i forbindelse med hans virke i udvalget kan i øvrigt nævnes: *Anvendelse af Intelligensprøver ved Optagelsesprøven til Mellem-*

skolen, sammen med docent, dr.phil. R. H. Pedersen (i Medd. fra udvalget f. skolepsyk. undersøgelser, 1929). Her påvises at intelligensprøver kan være værdifulde, men også at de skal bruges med forsigtighed. Endvidere *Skolebørns Fordeling efter Alder i Skoleformer og paa Klassestrin i København og paa Frederiksberg* sammen med mag. Oluf Ulnes Olsen (i Medd. fra udvalget f. skolepsyk. undersøgelser, 1933). Der gives her for første gang med et dansk materiale en klar dokumentation for hvor forbløffende stor alders- og intelligensmæssig spredning man må regne med både i den enkelte klasse og mellem klasser på samme trin. For M. var der ingen tvivl om at den eneste mulige konsekvens af disse kendsgerninger er en individualiseret undervisning. Han var da også stærkt medvirkende til at der i 1930 på Frbg. blev startet forsøg med individuel undervisning i grundskolen hvor han foretog intelligensundersøgelser af børnene og derved i høj grad støttede mulighederne for at tilrettelægge undervisningen individuelt og for at vurdere undervisningsresultaterne. Også dette var nyt.

Fra 1930 blev M. af skolevæsenets ledelse anmodet om at foretage undersøgelser af børn der ønskedes overført til kommunens skole for svagtbegavede (hjælpekolen). Disse undersøgelser, der snart udvidedes til også at omfatte andre børn med skolevanskeligheder, blev begyndelsen til det skolepsykologiske arbejde i Danmark. Fra 1934 fik M. officiel ansættelse som skolepsykolog, Danmarks første, og dermed den første i de nordiske lande. Som pioner måtte han i de følgende år selv finde frem til retningslinjer for det skolepsykologiske arbejde. Han opstillede nogle principper hvoraf tre skal nævnes: 1) skolepsykologer bør være læreruddannede og have betydelig erfaring som lærere; 2) det bør være frivilligt både for lærere og forældre om de vil have et barn til skolepsykologisk undersøgelse. Det er et tilbud og 3) skolepsykologer er altid rådgivende. De kan ikke påbyde den ene eller anden form for undervisning eller behandling af et barn, kun anbefale eller foreslå. Hvad der konkret skal foretages afgøres i et samarbejde mellem skole og hjem. Disse principper blev sammen med M.s personlige egenskaber afgørende for at skolepsykologien hurtigt blev accepteret som en uundværlig faktor inden for folkeskolen overalt i Danmark.

M.s hovedinteresse som skolepsykolog blev børn med læsevanskeligheder. Han foretog undersøgelser, organiserede specialundervisning (enkelmandsundervisning, læseklasser) og skrev flere værdifulde artikler om læseretardedede børn hvor han bl.a. argumenterede mod en kritikløs

anvendelse af det uklare begreb „ordblindhed“ og i høj grad bidrog til forståelse af disse børns særlige problemer. Han understregede således betydningen af børns emotionelle tilstand for deres udbytte af undervisningen. Af hans talrige artikler om pædagogisk-psykologiske emner kan kun nævnes enkelte af de mest karakteristiske: *Selvvirksomhed og dens pædagogiske Værdi* (i Skole og Samfund VI, Oslo 1925), *Læsevanskeligheder hos Børn* (i Vor Ungdom, 1937 253–70) og *Psykologien og Skolen* (i Opdragelse og Undervisning I, 1948, red. af E. Torsting). I god overensstemmelse med holdningen i disse og andre arbejder fremhævede M. altid at skolepsykologernes vigtigste opgave ikke er at udskille så mange børn som muligt til specialundervisning, men at indstille lærerne på at individualisere. – M.s største videnskabelige undersøgelse gennemførte han under et ufrivilligt ophold i Göteborg 1943–45. Resultatet foreligger i en publikation *Undersøgelser over Børns umiddelbare auditiv-vokale Cifferhukommelse* (i Göteborgs Högskolas Årsskrift LI, 1945). M.s udgangspunkt er at en del børn der trods almindelig eller god begavelse klarer sig dårligt i skolen har en ringe hukommelsesspændvidde. Han udformede et omfattende testsystem som blev afprøvet på godt 1000 børn. Undersøgelsen førte til en ny beregningsmåde, og den har givet øget indsigt i nogle komplicerede og betydningsfulde sagsforhold. M. var en fremragende lærer og forelæser. Han har undervist i næsten alle skoleformer og holdt talrige foredrag for lærere og forældre. Han havde som få evnen til at fremlægge og belyse vanskelige emner på en forståelig måde, uden dyre ord og uden nemme opskrifter. Hans mest betydningsfulde indsats som lærer blev hans undervisning i pædagogisk psykologi der blev tyngdepunktet i et omfattende årskursus i anvendt psykologi på Danmarks lærerhøjskole (1940–59). M.s videnskabelige og pædagogiske indsats var en stærkt medvirkende baggrund for oprettelsen af Danmarks pædagogiske institut 1955. Skønt nær de 70 blev han tilbudt stillingen som direktør for instituttet, men sagde karakteristisk nok nej. Han blev personligt medlem af instituttets faglige råd. M. havde ligeledes været selvskreven til professoratet i pædagogik der 1958 blev oprettet ved Danmarks lærerhøjskole hvis ikke alderen havde hindret det. Han var en sjælden helstøbt personlighed; beskeden, redelig og saglig, videnskabelig kritisk i alt sit arbejde. Ydre hædersbevisninger interesserede ham ikke, men han kunne ikke undgå dem. Landsforeningen for mentalhygiejne tildelte ham Antoniusprisen for 1949, og han blev æresmedlem af Foreningen af skolepsykologer i Danmark og af

Dansk psykologiforening. Da han i 1960 fyldte 75 blev der udsendt et festskrift som en hyldelse til ham. Endelig blev han 1967 tildelt den pædagogiske æresdoktorgrad ved Danmarks lærerhøjskole. □Foto.

Bibliografi i Pædagogiske strejftog. Festskr. til H. M., 1960. – Harald Torpe i Dansk pædagogisk t., 1953 359f. Samme i Dansk psykolognyt XXIV, 1967 387f. Skolepsykologisk kontor, Fr.berg 1934–59, u.å. Ellen Nørsgaard: Lille barn, hvis er du?, 1977 især 173–79.

Harald Torpe

Meyer, Jørgen Ernst, 1802–73, malermester, voksdugsfabrikant. * 17.5.1802 på Charlottenlund, Langeland, † 11.9.1873 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). F: informator, cand.phil., senere institutbestyrer Frederik M. (1762–1823) og Adamine Juliane Christine Thode. ~ 15.3.1845 i Kbh. (Trin.) med Johanne Nicoline Schneider, * 15.3.1820 i Kbh. (Fødsst.), † 18.11.1897 sst. – Far til Axel *M. og Emil *M. (1856–1930). M. kom i malerlære i Odense hvorhen faderen var flyttet inden hans konfirmation. 1822 blev han svend hos S. Hambroe, dengang en af Kbh.s største malermestre der bl.a. var knyttet til orlogsværftet, og fik samtidig lejlighed til at udanne sig på kunstakademiet. Hos Hambroe blev M. en betroet mand, og det var formentlig på hans tilskyndelse at denne 1832 oprettede den første voksdugsfabrik her i landet. Efter Hambroes død løste M. 28.6.1834 borgerskab som malermester og indrettede selv en voksdugsfabrik idet han 1838 fik patent på tilvirkning af vandtætte tøjer. Hertil føjedes 1842 fabrikation af lakerede varer i en ny fabrik på Blegdamsvej hvor M. lagde grunden til lakvareindustrien i Danmark. Hans specialitet var lakerede bakker som han med held præsenterede på en række udstillinger, bl.a. i Wien 1873. Som en af tidens fremsynede industridrivende var han med til at stifte Industriforeningen i Kbh. 1838, og de første par år sad han i repræsentantskabet. Han tog ofte ordet på industrimøderne og var i det hele en alsidig interesseret samfundsborger som bl.a. var virksom ved indsamlingen til opførelsen af Skt. Johanneskirken (1856–61); en tid var han kaptajn i brandkorpsen. Virksomheden fortsattes af hans to sønner Axel og Emil Meyer. □Mal. af C. Balsgaard. Træsnit 1874.

III. tid. 15.2.1874. C. Nyrop: Industriforen. i Kbh. 1838–88, 1888. Carl Muusmann: Firmaet Em. M.s eftf. 1834–1934, 1934.

P. Koch Jensen*

Meyer, Jacob Frederik, 1849–1905, ingeniør. * 6.12.1849 i Kbh. (Mos.), † 13.8.1905 sst., urne på Mos. Vestre kgd. F: grosserer Meyer Jacob

Meyer, J. F.

M. (1814–72) og Rebekka Levvysohn (1823–95). ~2.12.1884 i Kbh. (Mos.) med Agnes Louise Bing, * 1.8.1863 i Kbh. (Mos.), † 20.7.1936 sst., d. af grosserer, senere etatsråd Jacob Martin B. (1833–1903) og Amalia Warburg (1837–1916). – Bror til Emil *M. (1856–1913) og Karl *M.

M. blev student 1867 fra v. Westens institut og tog n.å. filosofikum og polyteknisk adgangseksamen. 1875 blev han cand.polyt. i ingeniørfaget. Samme sommer aftjente han sin værnepligt ved ingeniørregimentet og kom om efteråret til Kbh.s brotlægnings- og vejvæsen som assisterende ingeniør hvor han n.å. blev det man dengang kaldte „opsigtsfører“ o: anvendtes til tilsynsarbejde. 1877 blev han fuldmægtig og var som sådan fra sommeren 1883 til febr. 1884 konst. vandinspektør i Kbh. Juli 1886, da Chr. *Ambt blev stadsingeniør efter L. A. *Colding, blev M. viceinspektør og dec. s.å. ved P. M. Lindbergs afgang inspektør for Kbh.s brotlægnings- og vejvæsen. 1897 forandredes denne stilling til et direktorat, og i denne stilling øvede M. en ikke ringe indflydelse i tekniske og kommunale kredse. M.s speciale var i hans tid i stærk udvikling, både fordi byen voksede, og fordi man tog nye opgaver op, fx et mere indgående tilsyn med private spildevandsledninger for hvilke M. udarbejdede et regulativ, ændret system for natrenovationens bortførelse og indførelse af vandklosetter, forhold vedrørende dagrenovation o.m.a. Hertil kom en række spørgsmål vedrørende sporvejsdriften hvorom M. i slutningen af 90erne kom til på kommunens vegne at forhandle med det nye sporvejselskabs evnerige og energiske anlægsingeniør Fr. *Johannsen. M. var en udpræget administrativ begavelse og en mand med mange interesser. Fra 1879 var han medlem af bestyrelsen for Hjælpeforeningen for polytekniske eksaminander, fra 1883 medlem af bestyrelsen for Selskabet for sundhedsplejen, fra 1891 tillige medlem af redaktionsudvalget for det af selskabet udgivne tidsskrift. 1893–1902 var han repræsentant i Mosaik trossamfund, og såvel ved det nordiske tekniker møde i Stockholm 1897 som ved den teknisk-hygiejniske kongres i Kbh. 1903 tog han betydelig del i forberedelserne. For den 1892 stiftede Dansk ingeniørforening nærede M. stor interesse; i en årrække var han revisor i den. – Justitsråd 1888. – R. 1900.

Berl. tid. 14.8.1905. Politiken 15.8. s.å. O. Diderichsen i Ingeniøren, s.å. 215. Månedsskr. for sundhedspleje, s.å. 209f. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

*Povl Vinding**

Meyer, Johann Heinrich Elias, 1766–1839, rentekammerdeputeret, matematiker. * 7.1.1766 i

Braunschweig, † 23.4.1839 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). F: klosterforvalter ved abbediet Gandersheim Johann Christian M. (1730–98, ~2° 1790 med Johanne Friderica Elisabeth Angerstein) og Catharina Wilhelmine Philippine Bode (1740–89). ~28.9.1798 i Kiel med Anna Christina Augusta Schlüter, * 3.3.1772 i Kiel, † 22.3.1836 i Kbh. (Petri), d. af sergent, senere skovfoged Peter Friedrich S. (1737–1822) og Margrethe Elsabe Schultz (1748–98). – Bror til Ludvig B. *M.

M. studerede i Helmstedt, var en tid huslærer i Holsten og blev 1791 dr.phil. ved universitetet i Kiel hvor han kort efter begyndte at holde forelæsninger og øvelser som privatdocent. 1796 blev han adjunkt ved det filosofiske fakultet og hermed dansk statsborger. Herfra hentes han allerede n.å. til Kbh. hvor han blev renteskriver i 2. holstenske kontor. I over 40 år tilhørte han derpå rentekammeret idet han 1811–15 var tysk sekretær i kammerkancelliet, blev kommitteret 1814 og deputeret i rentekammeret og for finanserne 1827. Som sit særlige speciale havde han alt hvad der vedrørte enkekasser og understøttelsesselskaber, og på grund af hans store arbejdsevne og omfattende matematiske kundskaber blev han kaldet til at tage sæde i den komité der skulle undersøge alle private forsørgelses- og understøttelsesselskaber, et hvem han stedsde omfattede med den største interesse. 1813 fik han ordre tilsammen med navigationsdirektør P. J. *Wleugel at undersøge den almindelige enkekasses og forsørgelsesanstalts tilstand, 1815 blev han medlem af en ny kommission til ordning af forsørgelsesanstalten, og s.å. blev han ulønnet medlem af direktionen for den almindelige enkekasse „med Forpligtelse til at forfatte alle de matematiske Kalkuler og, naar det behøvedes, nøje at undersøge Kassens Tilstand“. I denne egenskab udførte han et stort og fortjenstfuldt arbejde, og havde man fuldt hans forslag om præmiebetaling i stedet for kapitalindskud og nye dødelighedstariffer var kassens underskud muligvis blevet mindre. Ved siden af sit praktiske arbejde fik han tid til ligeledes at fortsætte sine teoretiske studier over forsikringsmatematik. 1823 udsendte han to binds værket *Allgemeine Anleitung zur Berechnung der Leibrenten und Anwartschaften* der i meget byggede på J. N. Tetens: *Einleitung zur Berechnung der Leibrenten und Anwartschaften* (1785–86). Noget nyt bragte værket ikke, men det var et forsvarligt og godt arbejde hvori påpegedes manglerne ved de indtil da udkomne dødelighedstavler. – Kammerråd 1805. Justitsråd 1812. Virkelig etatsråd 1817. Konferensråd 1831. – R. 1826. DM. 1829. K. 1836. □ Maleri (?). Tegnet silhouet.

De statsgaranterede da. livsforsikringsanstalter, udg. S. Hertzsprung, 1892.

Harald Jørgensen

Meyer, Johanne Marie Abrahamine, 1838–1915, journalist, kvinderetsforkæmper. * 1.7.1838 i Ålborg, † 4.2.1915 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: toldbetjent Lauritz Petersen (1802–56) og Sophie Frederikke Lundberg. ~ 13.8.1858 på Frbg. med købmand Emil Lauritz M., * 14.4.1833 i Kbh. (Mos.), † 22.5.1917 sst., s. af silke- og klædehandler Raphael M. (1794–1867) og Rose Salmonsens (1800–68). Ægteskabet opløst 1901.

Den første halve snes år af sit ægteskab boede M. i Nyborg hvor hendes mand drev detailhandel og herefter i Kbh. Det er karakteristisk for M.s samfundsmæssige indstilling at da ægteparrets børn døde som små tog hun flere plejebørn til sig og gav dem et hjem. Tidligt blev hun optaget af spørgsmålene om forbedring af børns og kvinders retsstilling, og det førte hende ind i Dansk kvindesamfund. Her tilhørte hun den fløj som mente at DK skulle gå klart ind for kvindevalgretten og beskæftige sig med politiske spørgsmål mens flertallet ikke ønskede foreningen skulle placere sig i oppositionen mod J. B. S. *Estrups regering. Hun var blandt stifterne af Kvindelig fremskridtsforening som 1886 blev dannet af de utilfredse med DKs første formand Matilde *Bajer som leder, og hurtigt kom M. i spidsen for den nye sammenslutning. Hun havde da været ivrigt optaget af journalistisk virksomhed og var 1885 blevet knyttet til Social-Demokraten. Derigennem var hun kommet i forbindelse med kvindefagforeninger, bl.a. som foredragsholder, og det skyldtes ikke mindst hende at en række faglige kvindeforeninger 1888 sammen med Kvindelig fremskridtsforening dannede De samlede kvindeforeninger og derved opnåede det nære samarbejde med arbejderkvinderne som DK aldrig fik etableret. Sommeren 1888 blev en stor international udstilling holdt i Kbh., og fremskridtsforeningen arrangerede i den anledning et nordisk kvindesagsmøde hvor kravene om kvindernes politiske ligestilling og om nedskæring af de militære udgifter rejstes. Desuden blev udsendt det første nummer af *Hvad vi vil*, organ for kvindesagen, fredssagen og arbejdersagen, udgivet af De samlede kvindeforeninger med M. som redaktør. Inden for De samlede kvindeforeninger opstod efterhånden forskellige modsætninger som 1893 førte til opløsning af sammenslutningen, og da M. året efter trak sig tilbage som redaktør af *Hvad vi vil* blev bladet opgivet. Hun kastede sig nu med umådelig energi over sine mange andre interes-

ser. For fredssagen virkede hun som næstformand i Fredssagens hovedstyrelse. Afholdssagen arbejdede hun for til sin død ligesom dyrebeskyttelse og sundhedsspørgsmål optog hende. Hun var medstifter af Sundhedsforeningen 1898. Skolebørns bespising stod hendes hjerte særlig nær, og allerede 1891 stod hun for en underskriftindsamling i Kbh. til støtte heraf. Resultatet blev 25434 underskrifter. Hun holdt over 1000 foredrag om emner fra kvindevalgret til dyrebeskyttelse og skrev *Borgerlig Vielse og Bruderitualet*, 1895, hvori hun kritiserede kirkes vielsesritual og dets underdanighedsløfte for kvinden, *Barnet og det seksuelle Spørgsmål*, 1906 og i *Ny Kønsmoral og friere Form for Ægteskabet*, 1910, kom hun ind på sine for den tid yderst liberale synspunkter. Gennem sine seneste år var hun stærkt grebet af religiøse problemer og sluttede sig til Teosofisk samfund. Et varmt menne-ske var hun med umådelig virkelyst, altid optaget af at bekæmpe uret og fremme det hun fandt var ret og rimelighed.

□ Afbildet på Marie Luplaus mal. Fra kvindevalgretskampens første dage (folketinget).

Gyrithe Lemche: Dansk kvindesamf.s hist. gennem 40 år, 1912 (2. udg. 1939). Mathilde Bajer i Kvinden og samf., 1915 36f. Vald. Bennike i Højskolebl., s.å. 245–48. Kvindevalgret, s.å. marts-april. Karin Sandvad i Årbog for arbejderbevægelsens hist. I, 1971 46–93.

Inga Dahlgård (Anna Koch Schiøler)

Meyer, Johannes Siegfried, 1884–1972, skuespiller. * 28.5.1884 i Skodsborg, Søllerød sg., † 4.11.1972 på Skt. Josephs hosp., Kbh., urne sst. (Vestre). F.: kgl. agent, brændevinsbrænder Christen Hansen M. (1835–1914) og Olga Julie Augusta Klamke (1840–1920). ~ 1° 7.7.1909 i Vedbæk med Dagny Heckscher, * 24.11.1883 i Korsør, † 7.1.1958, (~ 2° 1913 med teaterdirektør Oskar Ingenohl, * 1887), d. af styrmand, senere direktør for Switzers bjergningsentreprise, premierløjtnant, generalkonsul Herman Otto Sophus Christian H. (1855–1934, ~ 2° 1906 med Laurine Henriette Marie Christensen, 1860–1941) og Thyra Theodora Kirstine Søderberg (1856–1930). Ægteskabet opløst. ~ 2° 27.4.1917 i Lyngby med Harriet Kirstine Rasch, f. Brinkmann, * 9.3.1893 i Nykøbing M. (~ 1° med assurandør, konsul Henrik Christian Rasch, 1859–1924), d. af købmand, senere dentist Franz Joseph B. (1862–1921) og 2. hustru Sofie Dorothea Bendix (1868–1947). Ægteskabet opløst. ~ 3° 9.8.1932 på Frbg. (Solbjerg) med Oda Erika Sedlczek, * 29.8.1904 i Vejlbj, Århus amt, døbt på Frbg. (Lukas) (~ 1° med Axel Julius Petersen; ægteskabet opløst 1932; ~ 3° 1976 med pro-

Meyer, Johannes

duktionschef Erling Frederiksen, * 1934), adp-tivd. af ekspeditør, senere revisor Johan Julius Vilhelm S. (1880–1966) og Alma Kristine Larsen (1876–1940).

M. blev 1904 student fra Schneckloth's skole, og efter at have læst med Peter *Jerndorff debuterede han 1905 på Dagmar-teatret som unge Strange i *Dansen på Koldinghus*. 1907–16 var han knyttet til Folketeatret og derefter 1916–18 til Det ny teater. Han viste hurtigt en betydelig autoritet, også i roller der lå langt over hans alder – fx som faderen i Svend Rindoms *Fred på Jorden* og som advokat Berent i Bjørnsøns *En Fallit*. Som elsker kunne han minde om den jævnaldrende Johannes *Poulsen, men manglede dennes lyriske uimodståelighed. Til gengæld havde han overbevisende udtryk for mandig resignation og foldede sig festligt og fantasifuldt ud i lystspillet og farcen – fx som putkræmmeren i *Bolettes brudefærd* og som detektiv-forfatteren i *Den røde bande*.

I de følgende ret magre år ved Dagmar-teatret 1918–23 var det også fortrinsvis som komiker han gjorde sig gældende bl.a. som Argan i *Den indbildt syge* og som tjeneren Grumio i *Trold kan tæmmes*. Større chancer som alvorlig og tragikomisk karakterskuespiller fik han på Det ny teater 1923–26 – bl.a. som ågerkarlen i Sven Langes *En forbryder*, som Hjalmar Ekdal i *Vildanden* (som han ti år senere atter spillede på Folketeatret) og ikke mindst i Runar Schildts *Den store rolle*. Som statisten der under den finske revolution føler sig kaldet til at spille en hovedrolle viste M. hele sit maskuline talents spændvidde, dets usentimentale følelse, dets djærve fantasi – der rakte fra livsappetit til ynkelighed – alt sammen båret oppe af den karakteristiske, lidt hæse replik med de bratte spring i tonehøjen.

Både M.s talent og hans replik blev der slidt hårdt på i de følgende urolige år hvor han brød ud og spillede revy (Scala, Cooptimisterne) og fik en stor, men farlig folkekomedie-succes som kaptajn Hammer i *Styrmand Karlsens flammer* på Nørrebro teater hvis direktør han var 1931–32. Det er ikke for meget sagt at han i disse sæsoner befandt sig i en kunstnerisk krise som han imidlertid lykkeligt overvandt – først ved nogle sæsoner på Betty Nansen teatret hvor han bl.a. spillede kong Claudius i Kaj Munks *Hamlet*-version, senere 1936–41 på Folketeatret hvor han kom til at spille et meget stort repertoire. Foruden en række Ibsen-roller – Helmer i *Ei dukkehjem*, Hjalmar Ekdal i *Vildanden*, fogeden i *Brand* – var det især i det moderne drama han demonstrerede sin styrke og sin mangesidighed: som kansleren i Kaj Munks *Sejren*, som professor Dorn og senere som professor Mensch i samme forfatters *Han sidder ved smeltediglen*, som

rustningsfabrikanten i Robert E. Sherwoods *Den store galskab* og i et par overdådige lystspilfigurer: som den falske russiske storfyrste i *Fru Polenska* og som krukken og posøren Sheridan Whiteside i *Manden, der kom til middag*.

Det følte derfor fuldkommen naturligt at M. 1941 – bedre sent end aldrig – knyttedes til Det kgl. teater til hvis bærende kræfter han med det samme kom til at høre. Allerede i sin første sæson spillede han gangsteren Trock i Maxwell Andersons *Vintersolhverv*, kæmpe- og paraderollen i Gudmundur Kambans *Grandezza* og snedker Engstrand i *Gengangere*. I den klassiske komedie udfoldede han sig suverænt – fx som Tobias Hikke i *Helligtrekongersaften*, som Jeronimus i *Henrik og Pernille* og som Corfitz i *Barselstuen*. En ypperlig figur på én gang rørende og ussel skabte han som ågerkarlen Eriksson i *Svedenhielms* i samspil med Poul *Reumert. Men trods sin fremrykkede alder var det i tidens eget repertoire han gjorde stærkest indtryk – som Gruesen i Soyas *Parasitterne*, som fader Lorentz i Kaj Munks *Niels Ebbesen*, som mr. Antropus i Thornton Wilders *På et hængende hår* og fremfor alt som sælgeren og livsløgneren Willy Loman i Arthur Millers *En sælgers død* (1950), hans karrieres kulmination, en af de sjældne sceneskikkelser, hvor rollen og skuespilleren bliver ét. M. fortsatte denne forbløffende og lykkelige vækst i to andre figurer i det nyere amerikanske drama: som Phil Hogan i O'Neills *Måne for de mislykkede* (1955) og på Det ny teater som farfar i Tennessee Williams' *Kat på et varmt bliktag* (1956).

I disse tre roller samlede M. så at sige sine modne erfaringer fra et langt teaterliv – samtidig med at alderen gav hans kunst en ny dimension. Det viste sig også i de roller han senere kom til at spille – ikke alene på scenen, men i TV og radio hvor han bl.a. vandt en stor sejr som Shakespeares *Kong Lear*. Hans faste engagement ved Det kgl. teater blev afbrudt da han 1953 fik bevillingen til Regina-biografen i Århus. Da den 1960 blev ombyttet med bevillingen til Metropol-biografen i Kbh. vendte han tilbage til nationalscenen bl.a. som Vorherre-figuren i Archibald MacLeish' *J. B.* og som militærlægen i *Tre søstre* – han optrådte her sidste gang 1963. I TV og radio var han dog aktiv næsten til sin død. På filmen spillede han i årenes løb en lang række roller – fx i *Afsporet*, *Gå med mig hjem*, *Café Paradis*, *Mød mig på Cassiopeia* og senest som degen i *Tine* (1964). – R. 1946. DM. 1950. S.K. 1964. – Ingenio et arti 1955.

□Tegn. af Albrecht Schmidt, 1911 (Teatermus.) og af E. Utzon-Frank, 1914 (sst.). Tegnet i rolle af Vald. Møller (sst.). Linoleumssnit af K. J.

Almquist, 1942. Rolletegn. af H. Jensenius (Teatermus.). Tegn. af Carl Jensen udst. 1946, af Otto Christensen, 1950 (Teatermus.), 1956 (Fr.borg) og 1959 (sst.). Tegnet i rolle af Hans Bendix udst. 1956, og af Bo Bojesen udst. 1961. Foto.

Interviews i Berl. aften 12.5.1944. Politiken 26.5.1944 og 28.5.1950. – Fr. Schyberg: Danske skuespillerportrætter, 1959.

Jens Kistrup

Meyer, John Christen Edvard, * 1923, fabrikant. * 21.10.1923 i Hesselager. F: fabrikant Edvard M. (1895–1959) og Augusta Rasmussen (1899–1978). ~ 21.6.1952 i Hellerup med Birthe Nielsen, * 10.7.1928 i Kbh., d. af autoforhandler Gert N. (1893–1952) og Rigmor Schmidt (1894–1966). Efter sin skolegang blev M. som 16-årig beskæftiget hos sin far der var indehaver af en mindre fabrik for papemballage, Edv. Meyers Emballagefabrik i København hvortil familien var flyttet omkring 1925. Allerede efter få års forløb tog han del i ledelsen af virksomheden som han blev medindehaver af og videreførte efter faderens død. I 1950erne optog han endvidere – bl.a. i samarbejde med den amerikanske koncern Colgate-Palmolive – en produktion af tuber i et nyoprettet selskab, *Meycy-Emballage*, hvis fabriksanlæg på Amager blev suppleret med datterselskabet *Stubbekøbing Emballagefabrik*. Udviklingen af disse meget konkurrencedygtige tubefabrikker fandt dog i første række sted i udlandet idet M. oprettede søsterselskaber i Vesttyskland (*Tubenfabrik Burg*) og Schweiz (*Meycy Emballage AG*). I sidste halvdel af 1960erne overtog han imidlertid tillige ved aktieopkøb en række større danske virksomheder. 1967 blev han indehaver af blikvarefirmaet Glud og Marstrand samt dettes datterselskab, hvidevarevirksomheden, Ernst Voss Fabrik, og året efter fulgte overtagelsen af De danske Bomuldsspindier og Grenå Dampvæveri fra det krakkede spekulationsselskab Boss of Scandinavia. I begge virksomheder, der var præget af svigtende økonomisk indtjenings-evne, gennemførte han betydelige og hårdhændede rationaliseringer der bl.a. betød nedlæggelse af mange produktionsgrene og omfattende afskedigelser. Også i forbindelse med andre virksomhedsopkøb, bl.a. af Nordisk Kamgarvsspinderi i Sønderborg i 1970 (som M. afhændede igen året efter) fulgte en kraftig sanering og beskæring af produktionen, og M. blev i disse år udsat for en betydelig offentlig kritik af sine forretningsmæssige dispositioner der var usædvanlige under 1960ernes højkonjunktur. Rationaliseringerne førte dog til at såvel Glud & Marstrand som bomuldsspindierne under M.s ledelse i løbet af 1970erne blev betydeligt konsoli-

derede virksomheder. Bl.a. af helbredsmæssige grunde afhændede M. imidlertid 1978 hovedparten af sine danske virksomheder. *Meycy*koncernen, omfattende bl.a. Glud & Marstrand, Ernst Voss Fabrik, Dansk Blikemballage og Edv. Meyers Emballagefabrik blev overtaget af B & W hvis hovedaktionær Jan *Bonde Nielsen også via sit familieaktieselskab, Egtofte Industri A/S, opkøbte De Danske Bomuldsspindier og Grenå Dampvæveri. Udover de meget velfunderede udenlandske virksomheder besidder M. herefter i Danmark *Meycy* Emballage, *Stubbekøbing*, ligesom han er medlem af bestyrelsen i forsikringselskabet *Codan*. Siden 1950erne har M. været bosat i Monaco hvor han fra 1966 har været taget posten som dansk konsul (generalkonsul 1970). – R. 1974. R' 1981.

C. Winkler i Politiken 4.8.1968. Malin Lindgren i Berl. tid. 18.8. s.å. NB 17.4.1970. Børsen 2.6.1978. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Meyer, Karl Martin, 1862–1935, kemiker. * 9.11. 1862 i Kbh. (Mos.), † 20.5.1935 sst., begr. på Bispbjerg kgd. F: grosserer Jacob M. (1814–72) og Rebekka Levysohn (1823–95). ~ 18.9.1888 i Göteborg med Elise Fürstenberg, * 1.5.1864 i Göteborg, † 5.6.1945 i Kbh., d. af manufakturhandler Ludvig Philip F. (1835–96) og Julia Heyman (1843–1903). – Bror til Emil *M. (1856–1913), J. F. *M. og Leopold *M.

M. blev student 1879 fra Mariboesskole, cand. phil. n.å. og polyteknisk kandidat i anvendt naturvidenskab 1884. Efter aftjent værnepligt ved forplejningskorpset var han 1884–85 ansat ved bryggeriet Gamle Carlsberg, rejste derefter på det Eibeschützske legat til Tyskland og England for at studere stivelsesfabrikation og kom efter hjemkomsten til sukkerfabrikken i Assens som kemiker. 1886–87 arbejdede han som kemiker på Chr. Hansens osteløbefabrik og begyndte derefter en uddannelse i trikotageindustrien, dels på en fabrik i Kbh., dels på tyske fagskoler og virksomheder. Efter denne forberedelse anlagde M. for et dansk firma en trikotagefabrik i Göteborg og stod en kort tid for driften af denne. Han ville imidlertid gerne tilbage til Kbh. og tog mod et tidligere af Philip W. *Heyman givet tilbud om stillingen som laboratorieførstander ved Tørborgs Fabrikker hvor han virkede 1888–94. Her opbyggede han driftslaboratoriet og erhvervede sig teoretisk og praktisk kendskab til bryggeriteknik, det sidste også ved et ophold 1888 på Ringens Bryggeriet i Kristiania. 1890 havde M. imidlertid sammen med ingeniør C. P. Detlefsen stiftet Detlefsen & M.s analytisk kemiske laboratorium, og fra 1894 helligede han sig arbejdet i

denne virksomhed, hvoraf han var medejer til 1914. 1894 blev professoratet i teknisk kemi ved Polyteknisk læreanstalt ledigt, og M. gjorde sig med sine alsidige teoretiske og praktiske kvalifikationer berettiget håb om at få det. Læreanstaltens direktør Julius Thomsen modsatte sig imidlertid meget bestemt M.s udnævnelse til professor. Grunden hertil var nok tildels M.s meget selvsikre fremtræden og den noget stødende måde, han kunne fremsætte sine meget bestemte meninger på – således lagde han ikke skjul på, at han politisk sympatiserede med socialismen. Men der var vistnok også tale om en antisemitisk indstilling hos Thomsen – dette var i hvert fald M.s opfattelse, og han tilgav aldrig Thomsen denne forbigåelse og nærrede resten af sit liv de bitreste følelser over for ham.

M. begyndte nu ved siden af arbejdet på laboratoriet en skribentvirksomhed som skulle gøre hans navn kendt i vide kredse. 1893–96 var han medredaktør af *Ingeniøren*, 1898 udkom *Haandbog i Varekundskab*, og 1902 kom *M.s Vareleksikon*, en håndbog der fik vid udbredelse og lang levetid (6. udgave udsendt 1952) og hvis soliditet er præget af M.s store og vidtspændende tekniske viden. 1916 skrev han *De forenede bryggeriers 25 års jubilæumsskrift*, 1920–21 var han redaktør af det af Hasselbalchs Forlag udgivne *M.s konversationsleksikon*. – Også i praktisk industrivirksomhed har M. taget betydelig del som bestyrelsesmedlem i og i mange tilfælde medstifter af talrige selskaber, heriblandt nogle af vore største teknisk-kemiske virksomheder. Som de vigtigste skal nævnes A/S Hertz' Garveri og Skotøjsfabrik (1897–1918), A/S De forenede Bryggerier (fra 1909, formand fra 1932), A/S Jens Villadsens Fabrikker (fra 1912), A/S M. J. Ballins Sønner og Hertz' Garverier og Skotøjsfabrik (1918–21), A/S Schønning & Arvé (fra 1923), A/S Krystalisværket (fra 1923), A/S Nordisk Kulsyrefabrik (fra 1924), A/S Skandinavisk Gummikompagni (fra 1924). – Fra 1908 var M. medlem af Industriforeningens repræsentantskab, 1932 blev han næstformand, fra 1911 var han medlem af Industrirådet, og 1933–35 var han formand for Industrirådet og Industriforeningen, af hvilken han ved sin afgang udnævntes til æresmedlem. Med sin omfattende tekniske viden og erfaring fik M. i tidens løb talrige offentlige hverv: 1893 blev han ekspedient for betænkingsudvalget for eneretssager og var derefter 1894–1929 medlem af patentkommissionen der afløste dette udvalg. 1896 og 1897 var han medlem af juryen ved udstillinger i Malmö og Stockholm, 1901–09 tilsynsførende ved Statsprøveanstaltens laboratorium, 1915–18 fungerede han som ekspert vedr. udstedelsen af udførselscertifi-

kater for varer, 1918 blev han medlem af udvalget vedr. fremstilling af kaffe- og thesurrogater, fra 1928 var han medlem af handelsministeriets udvalg ang. lån til industrien, fra 1929 formand for Dansk standardiseringsråd, fra 1933 medlem af det internationale handelskammers danske nationale komité. Også faglige foreninger havde bud efter M., 1910–12 var han næstformand og sekretær i Kemisk forening, 1915–19 formand for Dansk ingeniørforeningens kemisk-tekniske sektion. 1915–20 samt 1926 fungerede han som censor ved Polyteknisk læreanstalt. – M. var en enspændernatur som i høj grad besad sine meningers mod og ikke var bange for at fremsætte dem skarpt og utvetydigt. Derved kom han til at støde mange, hvilket vel også har været en af årsagerne til den lidt omflakkende tilværelse han førte i sine yngre dage. Men med sin store arbejdskapacitet har han sikkert også bevidst hele tiden søgt efter nye virkeområder, og herved skaffede han sig den omfangsrige og alsidige viden og erfaring der gjorde ham til en højt respekteret mand som endte på de højeste poster inden for dansk industri. De der kom ham på nærmere hold lærte at værdsætte hans rettlinede adfærd og den hjertelighed og finhed i tænkemåde, der gemte sig bag hans noget skarpe og bryske fremtræden.

Fra ungdommen havde M. dyrket kunstneriske interesser og en tid gået til undervisning hos maleren Carl Thomsen, men dette var noget han måtte opgive, da uddannelsen og arbejdet efterhånden optog al hans tid. – Titulær professor 1909. Dr.techn. h.c. ved Polyteknisk læreanstalt 1933. – R. 1919. DM. 1928. K². 1934.

□Mal. af Carla Colsmann Mohr, 1914. Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1922, og af O. Neumann, 1927. Buste af Hugo Liisberg, 1932. Foto.

Interview i Gads da. mag. XXVII, 1933 279–88. – Politiken 8.11.1922. Nationaltid, s.d. Polytekn. t. IX, 1928 185. Kemisk månedsbl. IX, s.å. 44; XIII, 1932 117f; XIV, 1933 16. Harald Høffding: Erindr., 1928 236. Povel Vinding i Berl. tid. 16.2.1935. H. E. Glahn i Ingeniøren XLIV, s.å. III 25f. Tidsskr. for industri, s.å. 78–80 145–47. Bryggeritid. XXXVIII, s.å. 67f. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

H. C. Helt (Povel Vinding)

Meyer, Karl Otto, * 1928, chefredaktør, politiker. * 16.3.1928 i Adelbylund ved Flensborg. F: maskinmester Otto M. (1891–1970) og Frieda Hansen (* 1904). ~ 29.12.1949 i Slesvig med Marie Hoop, * 17.12.1926 i Kiel, d. af lærer Arthur H. (1901–70) og Martha Auerbach (* 1904).

M.s far, en tysk socialdemokrat, kom før den første verdenskrig til Flensborg hvor han giftede sig med en dansksindet pige og fandt sin livsgerning i Flensborg Avis' trykkeri, fra 1922 som ro-

tations-, siden som maskinmester. M. afsluttede sin skolegang 1944 med en præliminæreksamen fra Duborg-skolen som dengang endnu ikke var udbygget til gymnasium, og begyndte at læse til student på statsskolen i Sønderborg, men blev allerede november s.å. indkaldt til arbejdstjeneste i det besatte Polen. På en orlov i jan. 1945, inden overgangen til den egentlige militærtjeneste deserterede M. til Fyn foregivende at han på familibesøg i Hamborg var forsvundet under et luftangreb. På Sydfoyn blev han aktivt medlem af modstandsbevægelsen. Efter krigen læste han til lærer på Skårup seminarium (eksamen 1949) og blev ansat som lærer ved den i 1948 oprettede danske skole i Husum på Slesvigs vestkyst. Herfra kom M. 1950 som skoleleder til Skovlund skole vest for Flensborg. Skolen havde dengang endnu til huse i en faldefærdig barak skønt der siden 1920 havde været et dansk arbejde, bl.a. ved vandrelerere, på egnen der ligger få kilometer syd for grænsen. Han ledede denne skole til han 1963 (formelt fra 1.4.1964) blev chefredaktør for Flensborg Avis, dog med en afbrydelse 1952–54. Kultusministeriet i Kiel havde da frataget M. undervisningsretten fordi han på et møde i Sønderborg januar 1952 havde fremsat kritiske udtalelser om det nye tyske demokrati i forbindelse med oprustningsspørgsmålet og sydslesvigeres værnepligt. Overforvaltningsretten i Lüneburg underkendte 1954 de kielske myndigheder, og M. fik sin undervisningsret tilbage, ministeriets anke til forbundsforvaltningsdomstolen blev 1956 trukket tilbage.

Allerede i sin skoleledertid var M. aktiv inden for det danske organisationsarbejde i Sydslesvig. 1952–63 var han formand for de lokale danske foreninger, fra 1952 medlem af amtsbestyrelserne for Sydslesvigsk forening (SSF) og Sydslesvigsk vælgerforening (SSV) i Flensborg amt og medlem af disse foreningers hovedstyrelser 1955–68, desuden sad han 1959–74 i Skovlund kommunalråd og 1959–72 i amtsrådet for Flensborg amt. 1960–75 var han tillige landsformand for de danske sydslesvigeres politiske organisation SSV og blev derfor 1971 Berthold *Bahnsens naturlige afløser i den slesvig-holstenske landdag hvis medlem han har været siden Bahnsens død. Både som bladleder, hvor han som udefra kommende ved sin tiltrædelse mødtes med en vis skepsis, og som landdagsmand har M. hævet sig markant ved sit engagement, sin agitatoriske styrke og sin politiske linie der bl.a. har givet sig udslag i øgede stemmetal ved landdagsvalgene i 1975 og 1979. M. er en utrættelig og slagfærdig fortaler for den danske befolkningsgruppes interesser, men har i sit hidtidige virke lagt megen vægt på at mindretallets politiske le-

delse og dets blad ikke nøjes med blot at føre mindretalspolitik, de skal tværtimod tage stilling til alle forefaldende almene samfundsproblemer, fx til EF og til atomkraftspørgsmålet. Denne linie har lejlighedsvis vakt tysk irritation, som da M. før valget i 1979 meddelte at han ville bruge sit mandat i kabinetssspørgsmål hvis det – hvad der var muligt – blev tungen på vægtskålen, og denne linie er også omdiskuteret inden for mindretallet der langt fra er så homogent som et politisk parti. Den har dog såvel inden for de danske sydslesvigeres rækker som i det omgivende samfund øget interessen for mindretallets politik. □Foto.

Grænsevagten, 1952 78f; Poul Meyer sst. 1954 102–04; 1956 138; 1963 265–69. Politik i Sydslesvig 1945–79, 1980 = Grænseforen.s årbog 1980 26–28 38–40.

Lorenz Rerup

Meyer, Kirstine, 1861–1941, fysiker. * 12.10.1861 i Skærbæk, Hviding hrd., † 28.9.1941 i Hellerup, urne på Bispebjerg kgd. F: farver og gårdejer Niels Janniksen Bjerrum (1826–80) og Christiane Degn (1826–77). ~ 7.11.1885 i Kbh. (Johs.) med cand.mag. Adolph Constantin M., * 20.5.1854 på Børglum kloster, † 18.12.1896 i Kbh., s. af forpagter på Børglum kloster, senere ejer af Ny Skivehus Georg Theodor M. (1821–1905) og Johanne Schibbsbye (1827–84). – Søster til Jannik *Bjerrum (1851–1920).

M.s første udvikling bestemtes ved at hendes forældre var aktive i den begyndende nationale kamp og højskolebevægelsen. 1880 tog hun til Kbh. hvor hun nogle år boede hos sin bror, oftalmologen, professor Jannik Bjerrum, og gennem hans venner kom i berøring med en naturvidenskabeligt interesseret og rationelt indstillet kreds, foruden broderen særlig matematikerne Eigil Schmidt og Adolph M., hvilken sidste blev hendes mand. Hun tog 1882 lærerindeeksamen på N. Zahles seminarium, blev 1885 student, privat dimitteret fra N. Zahles kursus, og tog 1893 magisterkonferens i fysik. 1885–1909 virkede hun som lærer ved N. Zahles skoles forskellige afdelinger, 1892–93 som vikar ved Metropolitan-skolen (hvor hun som kvinde dog ikke kunne få fast ansættelse), 1900–30 som lærer (fra 1920 som lektor) ved H. Adlers fællesskole, nu Sortedams gymnasium. Hendes videre indsats inden for dansk undervisningsvæsen markeredes udadtil ved følgende hverv: medlem af forskellige udvalg vedrørende skoleloven af 1903, 1909, medlem af eksamenskommissionen for seminarierne, 1910–32 faglig medhjælper hos undervisningsinspektøren for gymnasieskolerne (allerede flere år forud indstillet dertil af professor C. *Christiansen da han trak sig tilbage, men den

Meyer, Kirstine

daværende formand, professor M. Cl. *Gertz, turde ikke tage en kvinde), 1909 leder af faglærerindrinders praktisk pædagogiske uddannelse, 1916 formand i bestyrelsen for faglærerinde- og faglærereksamen, 1919–23 medlem af den store skolekommission, 1928 censor i fysik ved universitetets skoleembedseksamen og censorforformand.

Forudsætningen for denne omfattende virksomhed der lod M. sætte sit præg på fysikundervisningen inden for alle grene af skolen og gav hende indflydelse langt ud over hendes egentlige fag var hendes store faglige og pædagogiske dygtighed og hendes afklarede, fine og stærke, sagligt indstillede personlighed. Især fik hun afgørende indflydelse på hvorledes skoleloven af 1903 førtes ud i livet for fysikkens og kemiens vedkommende hvorved vægten blev lagt på eksperimenter som grundlag og i videst muligt omfang elevernes egne eksperimenter. Ved sin *Lille Naturlære*, 1902 brød hun allerede disse nye baner for den elementære fysikundervisning. S.å. grundlagde hun *Fysisk Tidsskrift* efter at det forudgående *Nyt Tidsskrift for Fysik og Kemi* nogle år forud var gået ind. Hun redigerede det 1902–13 og gav det en central stilling inden for skolevæsenet, dels som forum for drøftelser af undervisningsspørgsmål, dels som refererende tidsskrift hvor fagets nye resultater fremlægges. Særlig værdifulde var i de første år hendes kritiske referater af resultaterne af den hurtigt fremadskridende radiumforskning hvorom hun tillige udgav *Radium og radioaktive Stoffer samt nyere Opdagelser angaaende Straaler*, 1904, gengivelse af folkeuniversitetforedrag. Ikke mindre betydningsfuldt var M.s videnskabelige arbejde. 1899 fik hun Videnskabernes selskabs guldmedalje for *Om overensstemmende Tilstande hos Stofferne* hvor denne teori prøvedes og udvidedes. Arbejdet er trykt i *Vid. Selsk. Skrifter* 1900 og i uddrag i *Zeitschrift für physikalische Chemie*, 1900. 1903 udkom *Om Antiperistatis* i *Vid. Selsk. Oversigt* og også på tysk i *Annalen der Naturphilosophie*, 1904. Hun disputerede 1909 med *Temperaturbegrebets Udvikling gennem Tiderne* der kom på tysk som selvstændig bog 1913. Heri påvistes bl.a. at grundlaget for vor temperaturmåling, anvendelsen af vandets frysepunkt og kogepunkt som faste punkter stammer fra Ole *Rømer, og gjordes sandsynligt, hvad nu er sikkert opklaret, at G. D. Fahrenheit har fået tanken fra ham.

Dermed var M. kommet ind på de historisk-fysiske undersøgelser som skulle sætte så rig frugt i hendes arbejder over nogle af vore største fysikere, Rømer, H. C. *Ørsted og Rasmus *Bartholin. 1910 udgav hun sammen med Thyra Eibe

Ole Rømers håndskrift *Adversaria* der indeholdt ukendte videnskabelige pionerarbejder; 1915–16 kom forskellige afhandlinger om Ole Rømer. 1920 i hundredåret for Ørstedes opdagelse af elektromagnetismen udgav hun *H. C. Ørstedes naturvidenskabelige Skrifter I–III* med to omfattende og værdifulde indledende afhandlinger: *The scientific life and works of H. C. Ørsted* og *H. C. Ørstedes Arbejdsliv i det danske Samfund*. I den første af disse gøres for første gang historisk rede for Ørstedes opdagelse. 1933 udkom *Erasmus Bartholin. Et Tidsbillede*. Derudover kan nævnes mange mindre afhandlinger, således talerne ved afsløringen af Rømers statue (1918) og ved Ørstedemødets åbning (1920, begge trykt i *Fysisk Tidsskrift*), velafvejede klare sammenfatninger af de nye oplysninger som M.s større historiske arbejder har givet om disse betydelige personligheder. – F.M.I. 1920. □Mal. af H. Vedel, 1922. Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1909* 157–59. – Mogens Pihl i *Fysisk t. XL*, 1942 175–91.

H. M. Hansen*

Meyer, Leopold, 1852–1918, læge. * 1.11.1852 i Kbh. (Mos.), † 23.5.1918 sst., urne på Bispebjerg kgd. F: grosserer Meyer Jacob M. (1814–72) og Rebekka Levysohn (1823–95). ~ 28.10.1884 i Kbh. (Mos.) med Emma Josephine Bendix, * 16.4.1863 i Kbh. (Mos.), † 8.9.1907 sst., d. af hof-manufakturhandler Jacob Moritz B. (1821–97) og Frederikke Emilie Weil (1838–97). – Bror til Emil *M. (1856–1913), J. F. *M. og Karl *M. M. blev student 1870 fra Mariboese skole (Kbh.), tog lægeeksamen 1875, var 1876–77 kandidat ved Frbg. hospital og assistent hos Frantz *Howitz, der vel havde tabt i konkurrencen med A. *Stadfeldt om professoratet i obstetrik, men i stedet var blevet en fører for Nordens unge læger i gynækologi og underlivskirurgi. Howitz kom foruden ved sin faglige dygtighed også ved sin personlighed til at øve megen indflydelse på M.s udvikling. M. søgte derefter obstetrisk uddannelse som kandidat og klinisk assistent hos Stadfeldt ved Den kgl. fødsels- og plejestiftelse i Amaliegade, og efter turnustjeneste ved kommunehospitalet i et år forsvarede han 1880 for doktorgraden disputatsen *Uterinsygdomme som Sterilitetsaarsag*: ideen til det grundige arbejde og det kliniske materiale dertil var ham overladt af læremesteren Howitz. M. foretog nu en godt etårig studierejse til de betydeligste accoucheurer og gynækologer i Tyskland, Frankrig og England, hvor han bl.a. besøgte Th. Spencer Wells (1818–97) i London og studerede ved det endnu i vore dage berømte Rotunda hospital i Dublin,

samt i Nordamerika hvor han bl.a. besøgte Th. Emmet (1828–1919). Efter hjemkomsten var M. reservekirurg ved kommunehospitalet 1882–84 hos Howitz' ven, C. Studsgaard, og blev så underaccoucheur hos Stadfeldt 1885–87 hvorefter han praktiserede i Kbh. som gynækolog og fødselshjælper med privatklinik i de følgende ti år samtidig med at han udfoldede en rig litterær produktion. Fra barndomshjemmet var M. opdraget til jernflid, pligtfølelse og nøjsomhed, egenskaber der prægede hele hans livsførelse; hans intelligens var usædvanlig klar, skarp og meget kritisk – også selvkritisk –, hans opfattelse hurtig og hans tilegnelsesevne for teoretisk stof nærmest ubegrænset; hans belæsthed blev derfor uhyre og var tillige støttet af en sjælden hukommelse. Med disse evner var det naturligt at M. tidligt var videnskabeligt interesseret og litterært meget produktiv.

Straks efter hjemkomsten fra udlandet begyndte M. at forelæse som privatdocent i fødselsvidenskab og gynækologi over *Det normale Svangerskab, Fødsel og Barselseng*; forelæsningsne udkom 1882 (2. udg. 1891, 3. udg. 1899), og endvidere udgav han 1890 *Menstruationsprocessen og dens sygelige Afvigelser* (oversat til tysk) og 1891 *Den første Barnepleje populært fremstillet* (8. opl. 1915). Sammen med Howitz udgav han 1897 *Lærebog i Gynækologi* (2. udg. 1901) og skrev i disse år desuden talrige mindre afhandlinger, fortrinsvis i Howitz' Gynækologiske og obstetriske Meddelelser (1877–93) hvori også de meget grundige obstetrisk-gynækologiske litteraturoversigter der senere fortsattes i Nordiskt medicinskt arkiv. Efter Stadfeldts død sejrede M. 1897 i konkurrencen om professoratet i fødselsvidenskab, kvindesygdomme og spæde børns sygdomme over Johannes *Kaarsberg, den anden af Howitz' betydeligste elever, der vel som praktiker var M. overlegen, men var betydeligt mindre produktiv i videnskabelig henseende. Også som universitetslærer vedblev M. at udfolde en rig litterær virksomhed og ydede flere originale bidrag til tidens obstetrisk-gynækologiske spørgsmål; han var ikke nogen nyskabende videnskabsmand, men søgte ivrigt at tilegne sig alt nyt i faget og gennemprøvede det grundigt og kritisk inden han tog stilling dertil. Obstetrikken blev alle dage hans hjertebar, og der er næppe det område her hvortil han ikke har ydet selvstændigt bidrag, men både her og i gynækologien hæmmedes hans praktiske virke af at han som operatør ikke havde nogen heldig hånd; til trods for at han utrættelig søgte at forbedre sin operationsteknik nåede hans praktiske færdighed aldrig på højde med hans evne til at stille den rette diagnose og operationsindikationerne.

På sin vis kom dette dog også den danske obstetriske skole til gode idet den derved blev holdt i nogen grad fri af den store og ukritiske operationsbølge der i M.s overlægetid skyllede hen over landene.

Sammen med Howitz stiftede M. 1898 Foreningen for gynækologi og obstetrik, den første specialforening i Danmark, og efter Howitz' død 1902 var M. dens permanente og usvækket interesserede formand; i diskussionerne her kom hans store viden og kritiske, dialektiske begavelse til fuld udfoldelse. Den gamle fødselsstiftelse i Amaliegade overtog og videreførte M. i god stand efter Stadfeldt med nogle få senge for kvindesygdomme; efter M.s spartanske planer byggedes de nye fødeafdelinger på Rigshospitalet der åbnedes 1910; til universitetsafdelingen A knyttedes nu en gynækologisk afdeling med 35 senge, og jordemoderundervisningen der i mange år havde slidt på universitetslærerens kræfter henlagdes til fødeafdeling B som blev jordemodderskole og overtoges af E. *Hauch. Sin afdeling og undervisningen af de unge læger der ledede M. med fast hånd, præcision og utrættelig energi ved nat som ved dag. Som lærer for studenterne havde M. usædvanlige pædagogiske evner til personlig, klar og kritisk fremstilling af stoffet, og han trættedes aldrig ved de gennem årene nødvendige gentagelser. Han nedlagde et stort arbejde i forelæsningerne som han efterhånden udgav; til de tidligere bøger føjede han 1906 *Svangerskabets Patologi* og 1914 anden del af hovedværket *Lærebog i Fødselshjælpen*, Fødselens og Barselsengens Patologi, 1915 første del (2. udg. 1921) som var en omarbejdet 4. udg. af *Det normale Svangerskab, fødsel og Barselseng*, og 2. udg. af *Svangerskabets Patologi* (ny udg. 1920 ved S. Aa. Gammeltoft og E. Essen-Møller samt 1936). Denne for sin tid og Norden betydelige lærebog giver et fulgyldigt udtryk for den danske obstetriske standpunkt i begyndelsen af 1900-tallet og viser M. som en værdig arvtager af den danske obstetriske store traditioner fra C. J. *Bergers og M. *Saxtorphs dage. – For jordemoderne og deres kår interesserede M. sig varmt, og han var formand for Den alm. danske jordemoderforening 1902–11; hans mangesidige og altid dybtgående interesser spændte i øvrigt foruden over politik og samfundsforhold også over litteratur og kunst. Af sundhedskollegiet var han medlem 1905–07.

M.s navn og virke var meget anset i udlandet, og han var medlem og æresmedlem af adskillige udenlandske selskaber. For det skandinaviske samarbejde var han meget virksom og skattet som personlig ven med de samtidige betydelige fagfæller, K. Brandt i Oslo og Essen-Møller i

Meyer, Leopold

Lund; i Nordisk kirurgisk forening var han medlem af styrelsen 1899–1907. – R. 1903. DM. 1917. □Silhouet af Carl Julius Salomonsen, 1886. Tegn. af Alfred Schmidt, 1910. Mal. af G. Seligmann (Fr.borg). Klippet silhouet (sst.). Tegn. af Kr. Sinding-Larsen, 1915. Buste af L. Brandstrup, 1917 (Rigshosp.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1880 131f. – Bibl. for læger 6.r.XI, 1881 148–52 (anm. af M.: Uterinsygdomme). V. Meisen i Politiken 24.5.1918. J. P. Hartmann i Ill. tid. 2.6. s.å. Foren. for gynækologi og obstetrisks forhandl. 4.12.1918. S. A. Gammeltoft i Ugeskr. for læger LXXX, s.å. 881–88. Vict. Albeck i Hospitalstid., s.å. 749–52. C. J. Salomonsen i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. s.å. 141–45. Samme i Lægeportrætter fra det 19. årh., ved Ludv. Kraft, 1931 87 152f. Gordon Norrie i Danm.s jordemodre, red. W. Nellesen, 1935 129. Gustav Albeck i Asklepios' tjener, udg. A. Aggebo II, 1937 126–28. Axel Tofte sst. 197–200. Dyrerolle: Fødselsstiftelsen i Kbh., 1962 50–55. – Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Otto C. Aagaard**

Meyer, Louis, 1843–1929, grosserer. * 6.3.1843 i Kbh. (Mos.), † 12.9.1929 i Vedbæk, begr. i Kbh. (Mos. Vestre). F: grosserer Alfred Jacob M. (1806–80) og Sophie Melchior (1809–83, ~1° 1827 med overretsprokurator Meyer Abrahamson, 1798–1833). ~ 15.8.1867 i Kbh. (Mos.) med Thea Marie Johanne Friedländer, * 7.11.1845 i Kbh. (Mos.), † 21.1.1908 sst., d. af papirhandler Sally F. (1808–69) og Betzy Rosalie Bloch (1817–52). – Far til Ernst *M. (1870–1945) og Vilhelm *M. (1878–1935).

M. fik sin købmandsmæssige uddannelse hos sine onkler Moritz og Moses *Melchior og stiftede marts 1866 med H. L. Beckett, der også havde fået sin uddannelse i det Melchiorske hus, firmaet Beckett & M. med en kapital på 20000 rdl. Med dygtighed optoges først handelen med sukker, og nye baner betrådtes med importen af skotske fariner hvoraf forbruget navnlig i 70erne tog et stærkt opsving. Allerede 1879 udtrådte H. L. Beckett af firmaet, og få år efter blev A. Abrahamson optaget som medindehaver indtil 1906 hvorefter M.s søn Ernst indtrådte som kompagnon. I hele dette tidsrum var M. dog den ubestridt dominerende. Efterhånden som den hjemlige sukkerindustri i 80erne tog et betydeligt opsving blev det nødvendigt for firmaet at optage andre artikler end sukker, og i særdeleshed blev kaffen i denne periode af betydning. Fra 1884 kom importen af kunstige gødningstoffer, men denne del af forretningen gik allerede 1897 over til A/S Dansk svovlsyre- og superfosfatfabrik hvorefter firmaet søgte over i foderstofbranchen ved optagelsen af handelen med melasse og blod til fremstillingen af et melassefoderstof efter en særlig metode, og selv om denne metode ikke

kom til at indfri de forventninger der oprindeligt næredes til den var handelen med melasse og tørret blod stadig af betydning for firmaet. 1883 havde Beckett og M. desuden i forening med Moses Melchior købt Kbh.s hesteskofabrik som efter en del vanskelige år senere blev et usædvanlig værdifuldt aktiv for firmaet. 1902 overtog Beckett og M. Moses Melchiors andel i fabrikken som derpå omdannedes til et aktieselskab. Endelig optog firmaet omkring århundredskiftet handelen med sirup, cigarer og tobakker. I denne stadige varierende af handelsartiklerne finder man utvivlsomt en for M. karakteristisk egenkab: han var først og fremmest „general merchant“ som søgte at handle med de artikler hvori der var nyhed eller konjunkturer. Hans indsigt i handelsforhold blev derved meget alsidig hvad der også kom den stand han tilhørte til nytte da han 1910–18 var medlem af Grosserer-Societetets komité. I ganske særlig grad havde han her interesse for toldspørgsmål og var bl.a. 1910–22 medlem af toldrådet. Som købmand forstod M. at forene betydelig aktivitet og dristighed med rolig overvejelse og en vis nøgternhed. Om nogle af sine oplevelser udgav han 1916 en bog med titlen *Bedsfaders Rejse til Amerika*. – R. 1906. DM. 1916. □Silhouet (Fr.borg). Medalje af S. Lindahl, 1892. Afbildet på P. S. Krøyers mal. Fra Kbh.s børs, 1895 (Børsen, Kbh.). Foto.

J. Schovelin i De danske byerhverv. København I, 1904. Børsen 6.3.1913, 9.3.1916 og 14.9.1929. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Jens Vestberg**

Meyer, Ludvig Beatus, 1780–1854, leksikograf. * 3.1.1780 i Gandersheim i Braunschweig, † 28.7.1854 i Vester Velling, begr. sst. F: klosterforvalter ved abbediet Gandersheim Johann Christian M. (1730–98, ~2° 1790 med N.N. Angerstein) og Catharina Wilhelmine Philippine Bode (1740–89). ~ 21.10.1812 i Tikøb med Frederikke Louise Charlotte Platou, døbt 25.1.1790 i Øster Egesborg, † 9.8.1853 i Kbh. (Holmens), d. af sognepræst Christian Frederik P. (1749–1815) og Cathrine Stoud (1751–1824). – Bror til J.H.E. *M.

M. studerede 1799–1801 retsvidenskab i Kiel, blev derefter lærer i Stockholm, men kom 1803 til Kbh. som lærer ved en privatskole og blev hovmester i grev Schimmelmans hus. Dansk indfødsret fik han 1810 og ansattes s.å. som fuldmægtig i finanskollegiets sekretariat, blev 1816 kontorchef og afskedigedes 1821. Siden privatiserede han i Kbh. og udgav 1823 *Haandbog i den tydske poetiske Literatur* (som 2. del af en større håndbog ved H. Behrmann og M.) hvis indled-

ninger viser hans samvittighedsfulde stræben efter orden og korrekthed, men manglende evne til fyndig karakteristik. En ældre, anonym skildring (i brevform) af belejringen og bombardementet: *Seeland im Sommer 1807*, 1808 vidner om megen alvorlig følelse, patriotisk og menneskelig. Det gik ved en mærkelig tilskikkelse således at denne tysker kom til at skænke Danmark den ordbog over fremmedord som blev stående: *Kortfattet Lexicon over fremmede, i det danske Skrift- og Omgangssprog forekommende Ord*, 1837, i senere udgaver stærkt omarbejdet som Meyers Fremmedordbog af J.P.F.D. og F.V.Dahl. Ikke at sådanne vejledninger havde manglet; M. havde selv deltaget i den nye udgave af J. Badens (1824), og nu fik han en hidsig konkurrent i J.N. *Høst der også 1837 udsendte en Fuldstændig Fremmedordbog. Om principper, fortrin og fejl forte de to forfattere en flerårig polemik i aviser og forord, rigeligt udpækket med fremmedord, og hvori M. virkede med en noget tungfodet satire der ikke skyede ret personlige hentydninger; især i *Anthologie af Høsts Fuldstændig Fremmedordbog* (1848) med en Efterhøst 1849; bibliografi i forord til M.s 3. udg. (1853). M. var tilbøjelig til at ville lære folk en „bedre“ udtale end den gængse, hæmmedes dog selv af manglende dansk sprogsikkerhed; alligevel har hans værk hævdet sin plads, i 1970 udkom således et fotografisk genoptryk af 8. udgave med forord af Aage Hansen. – Tit. professor 1821. □Mal. af N.P.Holbech, 1841 (Fr.borg).

H. A. Paludan*

Meyer, Niels Ivan, * 1930, fysiker, * 3.8.1930 i Kbh. (Skt. Johannes). F: driftsbestyrer, senere direktør Knud M. (* 1901, ~2° 1947 med Lisen Sievers, * 1907) og arkitekt Sonja Carstensen (* 1898). ~6.2.1954 i Kbh. (Holmens k.) med lærer Benedicte Fenger, * 22.3.1931 i Hjørring, d. af overlæge Mogens *F. (1889–1956) og Anne M. M. Schmiegelow (* 1891). M. blev student 1948 (Skt. Jørgens gymnasium), cand. polyt. 1954 (elektro-fysik retningen), teknisk licentiat 1955 (*Transistorer og deres anvendelse i lineære forstærkere*), teknisk doktor 1960 (*Non-linear distortion and small-signal parameters of alloyed junction transistors*). Efter nogle års virke som universitetsadjunkt og videnskabelig assistent ved DTH samt et ophold ved Stanford University 1960–61 udnævntes M. allerede 1961 til professor i fysik ved DTH. Hans indledende resultater omfatter den grundlæggende halvlederfysik bl.a. med henblik på at udnytte disses særlige egenskaber i elektroniske komponenter ved at udforske deres adfærd i stærke

elektriske felter. Fra 1973 viede han energiproblemerne en særlig interesse: både udviklingen af nye former for energiforsyning, særligt solceller, samt akkumulatorproblemer og energianalyser med henblik på mere rationel udnyttelse af energien. I sammenhæng med denne interesse blev han 1976 medlem af den såkaldte Romklub (Club of Rome), og han var grundlæggende i det såkaldte „Demo projekt“ som er baseret på dynamiske simulationsmodeller, og hvis resultater er nedlagt i en rapporttrække fra 1976. 1980 blev han medlem af energiforskningsudvalget under det nyoprettede energiministerium.

M.s interesse for almene samfundsproblemer var tidligt vakt, og i de senere år har den optaget ham stærkt. Gennem sin deltagelse i styrelsen for Selskabet for samfundsdebat kom han i kontakt med fhv. undervisningsminister K. Helveg Petersen og forfatteren Villy *Sørensen, og resultatet af et flerårigt samarbejde mellem dem blev udsendelsen i 1978 af den stærkt interessevækkende bog *Ørprø fra midten*. Dette betydningsfulde indlæg i samfundsdebatten er præget af radikale forslag om ændring af den økonomiske fordelingssituation i det nuværende samfund, decentralisering af beslutningsprocesserne med heraf følgende ændringer af det politiske system og demokratisering af arbejdslivet. I den omfattende diskussion efter bogens fremkomst har M. taget ivrigt del. – Han var 1973–77 næstformand i Planlægningsrådet for forskningen og udøvede her en betydelig og formidlende indsats. 1968–73 havde han været medlem af Statens naturvidenskabelige forskningsråd. Medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber 1964 og præsident herfor 1971–77. Prorektor for DTH 1969–74. Også som lærebogsforfatter har han – alene og i samarbejde med kolleger – udfoldet en betydningsfuld virksomhed til gavn for fysikundervisningen på DTH. M. er i hele sin færd præget af en stærkt udviklet ærgerrighed men altid båret af stor medmenneskelighed. Og der kan være grund til at fremhæve at han i sit virke mindre sigter på at fremme sit eget vel end på at opfylde et stærkt ønske om at være en god samfundsborger. □Foto.

Interview i Politiken 6.6.1976.

Mogens Pihl

Meyer, Otto, se Meyer, Carla.

Meyer, Ove Gjerløw, ca. 1744–90, forfatter, lagmand. * ca. 1744 på Fredrikshald, Norge, † 4.11.1790 i Kristiania, begr. i Tønsberg. F: rektor, sognepræst Edvard Offesen M. ~ 18.12.1779

Meyer, Ove Gjerløw

i Holmestrand med Susanne Fredrikke Hansen, døbt 8.9.1761, begr. 30.7.1785 i Tønsberg, d. af købmand Hans H. og Kirsten Grønhoff.

M. gik i skole i Kristiania (Oslo) samtidig med Johan Herman Wessel og blev student 1762. Efter at have taget teologisk attestats blev han jurist (latinsk eksamen 1771), 1778 byfoged og byskriver i Tønsberg, 1790 tillige lagmand i Tønsbergs og Fredrikstads lagdomme og fra 1789 tillige assessor i overhofretten. Han var en varm norsk patriot og optrådte allerede 1771 i trykkefrihedsperioden med to brochurer om et norsk universitet: *Undersøgelse, hvorvidt de Aarsager kan gjælde, der anføres som Hindringer for et norsk Academies Oprettelse*, og *En Nordmands Besvarelse paa nogle nyere Indvendinger imod et Academies Oprettelse i Norge*. Universitetssagen var en yndlingstanke han stedse bevarede og søgte at gøre gældende for kronprins Frederik (VI) ved hans besøg i Norge 1788 med skriftet *Noget om Kjøbstaden Tønsbergs Forfatning*, først trykt 1822 i Budstikken, 3. årg. Også som embedsmand synes han at have været meget virksom og dygtig, men hvad der især har gjort ham bekendt er den rolle han spillede i *Det norske selskab* hvis stifter han blev 1772, og som han i flere år som dets formand ledede. M. kastede sig her ud i et lidenskabeligt forsvar for Nordal Bruns værker hvori han så en norsk national programdigtning og som han mente var for uretfærdigt behandlet af de danske kritikere (se hans *Betænkning over Recensionen af Zarine*, 1772). Han forsøgte sig også selv som skønlitterær forfatter, men uden held. □Malet portræt (Det norske selskab, Oslo).

[milie] Bjernhoft): Stamtaavl. over slægten Bernhoft, Kria. 1885 174f. N. Meyer: Den dansk-norske slægt Meyer, Mejer, Krog-Meyer, 1926 36. J. H. Wessel: Saml. digte, udg. Israel Levin, 1862 (ny udg. 1901) især XLIII–LII LXXIIIf. A. H. Winsnes: Det norske selskab, Kria. 1924 11–14.

Uffe Andreassen

Meyer, Peder Krog, 1780–1819, biskop. *7.1.1780 på Øgstad gård i Værdalen, †24.6.1819 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: major Nicolaus (Nicolaj) M. (1735–1801) og Inger Maria Krog (1743–1801). ~24.6.1804 i Kristiania med Frederike Wilhelmine Wexels, *12.9.1785 i Kbh. (Nic.), †24.4.1830 sst. (Trin.), d. af kammerråd, administrator Hans W. (1754–1808) og Hedevig Elisabeth With (1752–1832).

M. gik i skole i Trondhjem hvor han især lærte godt latin af rektor Søren Monrad („Søren Latiner“). 1796 blev han student, rejste n.å. til Kbh. og tog her teologisk attestats 1800. Han fik plads på Borchs kollegium, blev optaget i det

nye pædagogiske seminarium og underviste i forskellige skoler. Samtidig fortsatte han sine studier og vandt 1801 universitetets guldmedalje. S.å. blev han adjunkt ved Metropolitanskolen, men allerede 1802 forflyttet til Kristiania som overlærer ved den nyoprettede lærde skole. 1806 blev han ekstraordinær professor i teologi ved Kbh.s universitet samt overlærer ved Metropolitanskolen. I disse stillinger oplevede han 1807 englændernes bombardement der lagde hans hjem og bibliotek, skolen og universitetet i aske. Det var da naturligt at han under sådanne omstændigheder 1808 med glæde modtog tilbuddet om at blive huslærer hos hertug Frederik Christian af Augustenborg for dennes sønner hvortil han var anbefalet af sin store velynder D. G. Moldenhawer. Hans evner gjorde ham det pædagogiske arbejde let, forholdet mellem ham og den hertugelige familie blev meget hjerteligt, og disse år må sikkert kaldes de lykkeligste i hans liv. 1815 vandt han i Kbh. den teologiske doktorgrad på en smukt skrevet, grundig og skarpsindig afhandling om den oldkristelige apologet Arnobius (*De ratione et argumento apologetici Arnobiani*), et skrift som også i udlandet nød for tjent anerkendelse. 1816 vendte han tilbage til sit professorat. 1817 blev han professor ordinarius og 1819 den første biskop over Als-Ærø stift. Han kom dog aldrig til at tiltræde sit nye embede, da en snigende kræft der i lang tid havde pint ham s.å. gjorde ende på hans liv.

M. var af type den udprægede akademiker. Han var et afgjort pædagogisk talent, og samtiden priste ham højt for hans klare, overskuelige fremstillingsform og solide kundskaber. Som forfatter var han ikke meget produktiv. Mest kendt blev han ved sin *Lærebog i den christelige Religions- og Sædelære*, 1818, til brug for de lærde skoler. Bogen fik stor indflydelse bl.a. på H. C. Andersen. Den er på sin vis et dygtigt arbejde, men føltes ved sin fortættede, stringente form alt for vanskelig for skoledisciple. Teologisk viser den at M. var en overgangsskikkelse der fra et rationalistisk stade var ved at arbejde sig frem i mere positiv retning. De gamle kirkelige dogmer nægtes ikke, men fremtræder i stærkt afsvækket skikkelse, og forfatterens hovedinteresse ligger så afgjort på det rent moralske område. En latinsk tale fra hans sidste tid (Theol. Bibl. XVII, 1820 1–58) tegner et tydeligt billede af M.s videnskabelige ideal: den alsidigt uddannede personlighed der med fast grundlag i den antikke kultur forbinder viden i mange forskellige fag. □Tegning (?).

Selvbiografi i Acta solennia ved kroningsfesten 1815 15–18. – W. A. Wexels i Pers. hist. t. 5.r.VI, 1909 75f (om slægten). Dansk lit.-tid., 1819 442–47. Jens Møller i

Theol. bibl. XVII, 1820 257–93. J. P. Mynster: Kirkelige lejligheds-taler II, 1854 187–89. Af efterl. breve til J. P. Mynster, 1862 102f. Ludv. Zeuthen: Mine første 25 år, 1866 53 56f. Udv. af breve til P. Hjort I, 1867 120. Benedicte Arnesen-Kall: Livserindr., 1889 35–40. Joh. H. Gebauer: Christian August, Herzog von Schlesw.-Holst., Stuttg. 1910 18f. Chr. Svanholm: H. C. Andersens ungdomstro, Trondheim 1952.

*Bjørn Kornerup**

Meyer, Raphael Ludvig, 1869–1925, bibliotekar, filolog. * 29.3.1869 i Kbh. (Mos.), † 5.9.1925 sst., urne på Bispebjerg. F: boghandler, senere lotterikollektor Ludvig Raphael M. (1831–1914, ~ 2° 1889 med Adele Simon, 1852–1926) og Dina Kalisch (1838–85). ~ 2.6.1895 i Kbh. (Mos.) med Betty Rosa Jacobsen, * 28.1.1871 sst. (Mos.), † 11.3.1939 på Frbg., urne på Bispebjerg, d. af isenkræmmer Jacob J. (1831–1905) og Albertine Meyer (1842–1926).

M. blev student 1887 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand.mag. 1893 med tysk som hovedfag, translator 1895 i samme sprog og underviste i dette ved flere skoler. 1897–1903 var han ansat ved universitetsbiblioteket, dog med en afbrydelse 1899–1902 da han opholdt sig i Rom i Vatikanets arkiv for at afskrive pavebreve vedrørende Danmark. 1903 blev han overbibliotekar ved landbohøjskolebibliotek (nu Danmarks veterinær- og jordbrugsbibliotek), og under hans ledelse udviklede dette store fagbibliotek sig meget gunstigt hvilket bl.a. medførte at det 1921 måtte udvides med en fire-etagers tilbygning. M. lagde vægt på at gøre det til et effektivt forskningsbibliotek for højskolen og havde desuden megen sans for dets virksomhed udadtil, således at det opnåede en smuk position blandt sine stadig voksende kredse af benyttede. I sine biblioteksansøkelser var han påvirket af A. A. *Bjørnbo og var 1908–15 formand for den af denne stiftede bibliotekarforening, 1916–19 sad han i bestyrelsen for dens afløser Dansk biblioteksforening. Som formand 1913–22 for den sektion af Statsembetsmændenes samråd der omfattede universitetet og de andre læreanstalter gjorde han et betydeligt arbejde for forbedring af den akademiske embedsstands kår. 1924 blev han medlem af udvalget vedrørende statens biblioteksvæsen, og 1925 var han blandt ansøgerne til chefstillingen ved universitetsbiblioteket, men døde få dage før afgørelsen. M.s litterære virksomhed bestod dels i en række oversættelser til tysk, dels i bøger om sproglige emner: *Einführung in das ältere Neuhochdeutsche*, 1894, *Jidisch*, 1918, og af litteraturhistorisk art: *Götz von Berlichingen. Selvbioграфии og Goethes Götz*, 1895, *Gerbertsagnet*, 1902, ligesom han bl.a. fuldførte P. Hansens bog om Goethe, 1906. Endvidere

re udgav han for Regine Schlegel *Kierkegaardske Papirer. Forlovelsen* (tysk udg. 1905). M. var stærkt socialt og politisk interesseret og tilhørte den kreds inden for socialdemokratiet, der stod Gerson *Trier nær. □Relief af E. Utzon-Frank (Danmarks veterinær- og jordbrugsbibl.). Foto.

Josef Fischer: Slægten Salomonsen [Nyborg], 1927 69 73. Studenterne fra 1887, 1912. Sv. Dahl i Dansk biblioteksforens årsskr. II, 1919 58–64. [A. Sachs] i Ministeriernes månedsb. VII, 1923 8. O. H. Larsen i Ugeskr. for landmænd LXX, 1925 584f. Bogens verden VIII, 1926 101f.

*Svend Dahl**

Meyer, Sophus Napoleon, 1856–1921, grosserer. * 14.3.1856 i Kolding, † 16.5.1921 i Hellerup, urne på Mos. Vestre. F: købmand Hartvig Wulff M. (1812–87) og Ester Cohen (1812–87). Ugift.

Efter at M. havde gennemgået sin læretid i W. Klenows Garverier, som dengang lå på Åboulevarden, rejste han til England for videre uddannelse inden for hudebranchen. 23.9.1880 grundlagde han sit eget firma i baggården Vesterbrogade 66, men på grund af indehaverens ungdom varede det nogle måneder inden han fik formaliteterne i en sådan orden at S. N. M. & Co. kunne træde i virksomhed med en startkapital på 2000 kr., en prokurist og et bud. Fra begyndelsen var firmaets virksomhed opkøb af danske huder med eksport for øje, og denne opgave blev siden fastholdt med aldrig svigtende energi fra indehaverens side selv om firmaet, da det i dette århundredes begyndelse var blevet stort, også optog køb af svenske huder gennem en filial i Malmö og finske huder fra en filial i Helsingfors. Senere udstrakte M. yderligere sin virksomhed til Rusland og etablerede opkøbskontorer i St. Petersburg (Leningrad), Riga og Nisnij Novgorod (Gorkij) som bestod indtil revolutionen; desuden indrettede han sit eget salgskontor i New York. Mens firmaets omsætning i dets første levetid androg 175 000 kr. var det tilsvarende tal tyve år senere 2½ mio. kr., og siden hen blev omsætningen endda flere gange fordoblet; i M.s sidste leveår horte firmaet utvivlsomt til de største inden for hudebranchen i de nordiske lande. Ved siden af denne virksomhed havde M. også stor interesse for københavnske ejendomme, og han blev i årenes løb en meget stor ejendomsbesidder ligesom han flere gange optrådte som bygherre i større stil, bl.a. byggede han Westend og Vesterbrogade 80–82. Krigsårenes store spekulationsvirksomhed på Kbh.s aktiebørs fangede imidlertid også hans interesse, og ved sin deltagelse i forskellige spekulationskonsortier kom han ud for store tab hvilket dog ikke forhindrede at han ved sin død efterlod sig en anelig formue

Meyer, S. N.

hvoraf en betydelig del kom almene formål til gode. I mindet om sine drengår i Kolding skænkede han 100 000 til oprettelsen af en købmandsskole i denne by ligesom museet på Koldinghus blev støttet på forskellig måde. Hans forståelse af hvor vigtigt det var at række den unge vordende købmand en hjælpende hånd gav sig udslag i stiftelsen af *S. N. M.s Legat til Uddannelsen af unge danske Handelsmænd* med en kapital på næsten en kvart mio. kr. hvilket legat sorterer under Grosserer-Societetet. – Som købmand var M. i besiddelse af meget betydelige venner, og fra en beskedent start opbyggede han en virksomhed inden for hudebranchen i virkelig stort format som fra 1920 er blevet videreført af hans to brorsønner. Han var desuden medstifter og formand i bestyrelsen for A/S Dansk Chromlæderfabrik samt medstifter af og bankrådsmedlem i Frbg. bank. Også sportslivet havde hans virksomme støtte, og han var bl.a. medlem af bestyrelsen for Dansk idrætsforbund. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1920.

[Otto Levin:] Fyrretyve år mellem huder og skind, 1921. Samme: S. N. M. & co. 1880–1930, 1930 (også ty., eng. og fr. udg. s.å.). S. N. M. & co. 1880–1955, 1955.

*Jens Vestberg**

Meyer, Deodatus Fredericus Sextus, 1834–1921, ingeniørofficer, brandchef i Kbh. * 11.5.1834 på Frbg., † 2.7.1921 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: afsk. kaptajn i infanteriet, told- og konsumptionsinspektør i Grenå Christian Frederik M. (1785–1836) og Maren Fries (1796–1874). ~ 10. 5.1866 i Kbh. (Cit.) med Anna Emilie (Hanne) Levison, * 1.2.1838 i Kbh. (Mos.), † 30.6.1913 på Steensgård, Langeland, d. af grosserer Pinnes L. (1792–1866, ~ 2° 1854 med Gitta Hertz, 1815–1900) og Sanne Bloch (1812–42).

M., hvis fornavn skyldtes opkaldelse efter Frederik VI, bestemtes naturligt for den militære løbebane, også af den grund at moderens kår som enke var meget små. Efter at have gået i skole først i Nyborg og senere i Mariboens realskole i Kbh. kom han 1848 ind på kadetskolen og afgik herfra 1853 som sekondløjtnant i infanteriet. Han kom herefter bl.a. til tjeneste ved befæstningsanlæggene ved Danevirke. 1857–61 gennemgik han den militære højskole og afgik herfra til ingeniørkorpset. Under krigen 1864 var han først ansat ved befæstningsanlæggene ved Danevirke og senere ved forsvaret af Fredericia. 1865 blev han kar. og 1876 virkelig premierløjtnant i ingeniørkorpset, 1872 kaptajn og gjorde som sådan tjeneste som kompagnichef, stabschef ved ingeniørkorpset og chef for 2. ingeniørdirektion. 1884 kom han ind i den gerning hvor han ydede sin betydningsfuldeste indsats, nemlig

som brandchef i Kbh. eller som det da kaldtes brandinspektør. Brandvæsenet i Kbh. var 1870 overtaget fra staten og lededes nu ligesom de andre kommunale institutioner af en inspektør. Da denne stilling var blevet ledig ved Carl *Schønheyders afgang 1.2.1884 søgte M. den og valgtes af borgerrepræsentationen. Efter at kongen havde stadfæstet valget tiltrådte han 1.5. og trådte samtidig uden for nummer i hæren.

Allerede okt. s.å. indtraf Christiansborg slots brand, og M. blev her sat på en hård prøve. Det andet Christiansborg, der byggedes efter branden 1794 og toges i brug 1828, var ikke bygget stort bedre end det første. Træværk og hulrum, rør og kanaler fandtes snart sagt overalt i slottets vægge og etageadskillelser, og skønt man var klar over slottets brandfarlighed havde man intet gjort for at sikre de store værdier der rummedes i dets indre hvor foruden rigsdagen og den kgl. malerisamling bl.a. højesteret, finanshovedkassen, chatolkassen, kabinetssekretariatet og ordenskapitlet havde til huse. Ilden udbrød i et af rigsdagens stenografværelser i sydflojen 3.10. kl. ca. halvfem om eftermiddagen – omtrent på samme tid af døgnet og på samme sted i sydflojen som branden 1794 udbrød – og branden blev hurtigt meget alvorlig, ikke mindst efter at der ved nitiden om aftenen også gik ild i nordflojen, mulig ved uforsigtighed fra redningsmandskabet. Da man noget efter midnat var herre over ilden var brandskaden ca. 8½ mio. kr. Dagspressens omtale af M. var gennemgående velvillig, dog rettede Dagsavisen et kraftigt angreb på ham og hævdede at han ikke magtede overledelsen, men var konfus. I den heraf følgende presedebat blev dog dette angrebs uholdbarhed klargjort. Et af de virkningsfuldeste presseindlæg kom fra brygger J. C. *Jacobsen der påpegede brandvæsenets utilstrækkelige udrustning og organisation og hævdede at borgmester E. D. *Ehlers ikke havde forelagt de forslag til afhjælpning af manglerne, bl.a. om en centralstation ved Nikolaj tårn, som brandinspektøren havde fremsat for borgerrepræsentationen, en oplysning der gav anledning til en livlig debat i borgerrepræsentationen.

Nu var man fra alle sider klar over at der måtte foretages en reorganisation. M. fremsatte flere forslag som dog ændredes noget efter at han i marts 1885 havde været på studierejse til Stettin, Berlin, Breslau og Hamburg og i juni s.å. til London, Bristol, Bruxelles og Amsterdam. Han udarbejdede udførlige beretninger om disse rejser og fremsatte på grundlag af de indhøstede erfaringer nye forslag til omorganiseringen. I febr. 1887 forelagde magistraten et fuldstændigt forslag til brandvæsenets omordning for borgerre-

præsentationen. Forslaget behandledes i et fællesudvalg af magistrat og borgerrepræsentation der afgav betænkning i juni 1889, og i juli s.å. vedtoges forslaget med de i betænkningen foreslåede ændringer. Samtidig hermed var M. på en afsluttende studierejse til Berlin og Paris. I marts 1890 sanktionerede justitsministeriet det nye regulativ for Kbh.s brandvæsen hvorefter der skulle være seks stationer med fast vagt, officerskorpset udvidedes, og M. krævede for ansættelse heri at man var cand.polyt. og havde gennemgået en løjtnantskole i hæren. Uniformeringen reformedes, og materiellet skulle bl.a. bestå af fire dampspøjtter, fem mekaniske redningsstiger foruden en række andre køretøjer. M. havde herved indført et nyt princip: større og selvstændigt virkende stationsenheder i stedet for mange svage. Også alarmeringssystemet fornyedes ved ret store brandtelegrafiske anlæg, og på dette område kom tillige telefonen som på dette tidspunkt begyndte at blive anvendt i Kbh. til megen nytte. Det var et meget stort fremskridt der hermed var sket, det havde sikkert været utænkeligt blot ti år tidligere, og det var ubetinget M. der var drivkraften i arbejdet. Det af M. udarbejdede system var godt gennemtænkt, og de ændringer der senere nødvendiggjordes var ikke store. Ved indlemmelserne af omegnskommunerne i Kbh. i begyndelsen af århundredet der omtrent tredobledes arealet voldte det ingen vanskeligheder at bevare systemet i udvidet form. 1892 toges den store nye hovedbrandstation bag rådhuset i brug. 1901 fik man en stor brandstation i Østbanegade til sikring af Frihavnen, 1904 fik man en ny station på Amager og 1907 en i Brønshøj. 1886 havde M. taget sin afsked fra hæren som kar. oberstløjtnant, 1895 fik han fornyet afskedspatent som oberst, og under denne titel er M. i særlig grad kendt af samtid og eftertid. 1898 ændredes M.s titel brandinspektør til branddirektør og 1908 til brandchef.

Det er M.s fortjeneste at han efter en århundredlang udvikling af konstant utilstrækkelighed skabte en løsning så rationelt som det var muligt for bilen; og det er ligeledes hans fortjeneste i Kbh.s brandvæsen gennem forvaltningen af den kbh.ske brandlovs og de dertil knyttede justitsministerielle bekendtgørelsers bestemmelser om forsamlingslokaler, fabrikker, brandfarlige oplag osv. at have skabt et centralstaf for brandteknisk indsigt i Danmark som hele landet ikke sjældent har draget nytte af.

Af erfaringerne fra teaterbrandkatastroferne i Wien, Paris og Chicago noget før og lige efter århundredskiftet tog M. anledning til at få gennemført en række nye effektive sikkerhedsbestemmelser for de kbh.ske teatre, som virkede

meget tilfredsstillende. Til personalet var forholdet stede godt selv om dannelsen af brandfolkernes organisation 1898 som den første af kbh.ske tjenestemænd bragte et forbigående modsætningsforhold mellem M. og personalet. Magistraten nægtede at forhandle med organisationen og M. afskedigede formanden. Det var jo kun fem år efter at det var lykkedes at sætte K. M. *Klausen og J. *Jensen, den senere overpræsident, ind i borgerrepræsentationen som de første socialdemokrater. Støttet af Dansk arbejdsmandsforbund og dets formand M. C. *Lyngsie truede imidlertid hele brandmandsskabet med strejke hvis ikke organisationsretten blev anerkendt, og heroverfor faldt borgmester C. K. *Øllgaard og M. til føje. M. tog resolut konsekvensen af den nye tingenes tilstand. Han var loyal til det yderste over for organisationen, og lige til hans afgang 1909 var forholdet til den de allerbedste. 1.11.1909 tog M. afsked med korpset og overgav kommandoen til E. *Lisberg. Hvor langt udviklingen i M.s tid i virkeligheden strakte sig kan belyses ved at M. nåede at få påbegyndt motoriseringen ved indkøbet af den første personbil 1906. Også i udlandet nød M. betydelig anseelse i faglige kredse; han blev i en periode valgt til præsident for den 1901 stiftede internationale sammenslutning Grand Conseil des Sapeur-Pompieri. Efter sin afgang tilbragte M. en stor del af sin tid med at samle materiale til en fremstilling af Kbh.s brandvæsens historie, et materiale der også er kommet til nytte ved den 1931 ved Kbh.s brandforsikrings 200-års jubilæum udgivne store fremstilling af Kbh.s brandvæsens historie. – R. 1877. DM. 1892. K². 1901. K¹. 1903. □ Træsnit 1892 efter foto. Posthumt mal. af Knud Sinding (hovedbrandstationen, Kbh.).

V. E. Tychsen: Fortifikations-etaterne og ingeniørkorpset 1684–1893, 1893. Aftenposten 1.5.1909. Brandvæsenets årsberetn. 1909–10 og 1936–37. C. H. Rørdam: Svundne dage IV. Hofliv hos Chr. IX, 1918 219. Nationaltid. 2.7.1921. A. H. Friis i Brandfare og brandværn, 1921 109. E. Schrøder sst. 1937 84. J. Bækgaard sst. 90. [V. Ipsen:] Brandfolkernes organisation i 25 år, 1923 15 72. Arthur G. Hassø: Kbh.s brandvæsens hist., 1931.

*Povl Vinding**

Meyer, Torben, 1879–1968, hofblikkenslager. * 23.1.1879 i Kbh. (Cit.), † 4.4.1968 i Emdrup, begr. i Kbh. (Ass.). F: hofblikkenslager Torben M. (1848–1911) og Jutta Olsen (1846–1918). ~ 21.4.1923 med Carla Henriette Helene Wisning, * 24.5.1882 på St. Croix, † 10.11.1967 på Bispebjerg hospital, d. af læge Johannes Vilhelm Rudolph W. (1848–94) og Frederikke Brandt (1857–1939). Ægteskabet opløst.

Meyer, Torben

M. blev student 1897 og tog filosofikum året efter for derpå at gå i lære hos en af de førende blikkenslagere i Kbh., Luis Nimb. Det havde været M.s eget ønske at blive sanger eller skuespiller, men han fulgte presset fra faderen hvis forretning på den tid indtog en markant position i hovedstadens forretningsliv. Der var stort værksted med omkring 20 svende og en butik med salg af blikkenslagerarbejder der spillede en betydelig rolle i dagliglivet (bl.a. petroleumslamper, køkkenudstyr). Efterhånden trængtes varerne ud af fabriksfremstillede produkter, som M.s far afviste at handle med, og følger var på firmaet gik tilbage, selv om de økonomiske muligheder dog stadig var langt større end i et normalt håndværksmesterhjem. Efter læretiden var M. i nogle år på videreuddannelse i fagskoler og virksomheder i Tyskland. Han vendte hjem 1904 og tog mesterbrev som gas-, vand- og sanitetsmester. Han trådte ind i familiefirmaet og overtog det ved faderens død og blev samtidig kgl. hofblikkenslager; han drev virksomheden med butik og værksted i Nyhavn frem til 1959 da firmaet blev ophævet. Et af de specialer, M. opdyrkede, var springvand – det store springvand foran koncertsalen i Tivoli er konstrueret af M.; en kopi af det opstillede han i Olympia, hovedstaden i staten Washington. Et andet område, M. havde succes med, var genoptagelsen af et af firmaets tidligere specialiteter, håndmalede, lakerede bakker som i årene efter anden verdenskrig blev en betydelig eksportartikel, navnlig til USA. Ved siden af dette fortsatte man med almindelige bygningsarbejder. Firmaets størrelse gav det efterhånden ikke nogen fremtrædende erhvervs-mæssig position; til gengæld var M. gennem årtier en kendt skikkelse i Kbh. Han fortsatte firmaets tradition som rekvisit-leverandør (brynjer, uskadelige sværd, mekaniske dyr m.m.) til teatrene og havde dermed en levende forbindelse med den skuespil-verden, han som barn havde elsket så højt. Selv blev han i videre kredse kendt som visesanger. Han spillede en fremtrædende rolle i Studenterangforeningen, han sang, bl.a. i radioen, håndværkersange, og var i det hele en forlystelsesråd i de kbh.ske håndværkerkredse. 1961 udgav han *100 håndværkerviser med klaver- og guitararrangement*; tidligere havde han til håndværkerfester skrevet festspil og pantomi-mer. 1944 udgav han *Minervas Børn i Thalias Tjeneste. Minder fra Studenterkomedierne 1833–1944*. I de seneste år stod M. som en lodig eksponent for en svunden periode i Kbh.s uprofessionelle forlystelsesverden. M. var medlem af Håndværkerforeningens bestyrelse 1935–54. – R. 1948. □Tegn. af Otto Christensen, 1954. Foto.

T. M. i Danske hjem ved århundredskiftet, red. Povl Bagge, ny saml., 1949 og i Børsen 29.7.1953.

Vagn Dybdahl

Meyer, Torben, 1884–1975, skuespiller. * 1.12. 1884 i Århus (domsg.), † 22.5.1975 i Hollywood, begr. sst. F: hotelejer Johan Holger M. (1850–1926) og Maren Kirstine Pedersen (1849–1927). Ugift.

Familien flyttede til Kbh. 1887. Da M. var 14 år blev han sendt på hotelskole i Paris hvor han var i tre år. Men han ville være skuespiller. 1902 blev han elev hos Peter "Fjelstrup og Vilhelm Rosenberg, var 1904–05 elev på Dagmar-teatret hvor han debuterede 26.12.1905 som kapellanen i *I Ravnekrogen* af Edgar Høyer. M. var ansat her til 1907, og var 1907–08 med Peter Fjelstrups teatertrup på turneer i Skandinavien, 1908–23 ansat ved Det ny teater hvor han blev en yndet karakterskuespiller; 1923–27 var han freelance og nåede i denne periode også at oversætte en række franske teaterstykker. M. debuterede på film som statist i *Afgrunden*, 1910, iscenesat af Urban "Gad. 1910–27 medvirkede han i en lang række danske film, fortrinsvis hos Nordisk Films Kompagni, men af og til også hos Palladium. Hans store maskeringstalant og hans markante ydre gjorde ham også på film til en velanskrevet karakterskuespiller. April 1927 tog M. til Hollywood hvor han hurtigt kom ind ved filmen. Helt op i sin høje alder medvirkede han i amerikanske film og nåede at spille flere hundrede roller, inden han trak sig tilbage. 1937 blev han amerikansk statsborger. – Både på teater og film var M. den typiske birolleskuespiller. Han var en kapacitet inden for sit område, forstod med få prægnante træk at karakterisere den person han skulle fremstille og blev derfor en yderst anvendelig kunstner både inden for film og teater. Han var desuden et sprog-talent, talte engelsk, fransk og tysk flydende, hvilket blev ham til stor nytte i USA. Da talefilmen 1929 brød igennem, og mange af filmbyens europæiske filmskuespillere på grund af deres manglende sprogkundskaber måtte rejse tilbage til Europa, fik M. sin store chance. Især i de første år, hvor man ofte indspillede samme film på flere sprog, blev der brug for ham. I sæsonen 1930–31 medvirkede han fx i syv film for Paramount, film der blev optaget i Paris, på fransk. M., der yndede at færdes med hvide glacéhandsker, fik tilnavnet „Manden med de hvide handsker“, og han fik ofte roller som élégantier, især franske, tildelt. Blandt hans mange danske filmroller kan nævnes hans rolle som bankier i "Holger-Madsens første film for Nordisk Films Kompagni *Bloksaven*, 1913. Også August "Blom anvendte ham i

mange film, fx *Eventyrersken*, 1914. Hos A. W. Sandberg optrådte han bl.a. i dennes Dickens-film og i *Fra Piazza del Popolo*, 1925.

En af de sidste danske film M. medvirkede i var Lau Lauritzens *Don Quixote*, 1926 hvor M. spillede en spansk ridder. I Hollywood kom han til at arbejde for en lang række af filmbyens store instruktører som Preston Sturges, Anatole Litvak, Sam Wood og Herbert Wilcox. Det blev dog Stanley A. Kramer der, så sent som 1961, gav ham hans bedste rolle i *Dommen i Nürnberg* hvor M. spillede en tysk nazistisk dommer, en filmatisering af et amerikansk TV-spil, hvori M. havde haft den samme rolle. Med stort talent tegnede han i denne film portrættet af en samvittighedsløs dommer der sendte i tusindvis af jøder i gaskamrene. Med denne rolle erhvervede han sig en – omend beskednen – plads i filmhistorien. – Til trods for at han opholdt sig næsten 50 år i udlandet tabte han ikke forbindelsen med Danmark og vedblev lige til sin død med at sende nyhedsartikler hertil om Hollywood. – R. 1962. □Tegnet i rolle af Vald. Møller (Teatermus.). Foto.

Marguerite Engberg

Meyer, Hans Wilhelm, 1824–95, læge. * 25.10.1824 i Fredericia, † 3.6.1895 i Venezia, begr. sst. F: bataljonskirurg, senere overlæge Heinrich Christian M. (1794–1874) og Henriette Catherine Hornemann (1802–76). ~ 18.2.1870 i Kbh. (?) med baronesse Catherine (Kate) Jane de Breton, * 29.11.1831 i Christianssted, † 17.8.1900 i Snekkersten (~ 1° med købmand, engelsk konsul på St. Thomas William Joseph Emerson), d. af læge, baron Frederik (Fritz) de B. (1793–1842) og Jane Elliot Lytton (1794–1871).

M.s far blev 1826 forflyttet til Glückstadt i hvis tyske gymnasium sønnen fik sin undervisning, til han 1843 immatrikuleredes ved Kbh.s univ. Han studerede medicin og tog allerede 1847 lægeeksamen med den meget sjældne karakter egregie. Da han derefter opholdt sig hos forældrene ved krigens udbrud, og da faderen, der hørte til en tysk slægt og var tilhænger af slesvigholstenismen, trods sin danske militærlægestilling straks overtog en ledende lægepost ved den slesvigholstenske hær, besørgede M. dennes praksis i Glückstadt og lod sig desuden formå til at modtage lægeansættelse ved insurgentlazareterne. Efter krigens ophør foretog han en for sin hele udvikling betydningsfuld flerårig studierejse til Tyskland, Frankrig og England og nedsatte sig derefter 1853 som læge i Kbh. hvor han efterhånden fik en meget betydelig praksis. Hans distingverede personlighed og noblesse, hans om-

fattende dannelse og alsidige videnskabelige og kunstneriske interesser ikke mindre end hans opofrende utrættelighed erhvervede ham et varmt hengivent klientel. Imidlertid blev ved hans nævnte forhold under den slesvigske krig hans stilling ret pinlig i Kbh.; den stærke nationale strømning gjorde det vanskeligt at glemme eller tilgive det passerede hvor forklarligt det end efter de foreliggende omstændigheder kunne siges at være. Da hans lærer og velynder C. E. Fenger der i sin begavede discipel så et særlig lovende docentemne ville have ham offentligt ansat, fremkom der kategoriske protester både i den nationalliberale presse, fra hans kolleger og på et sammenkaldt studentermøde (1855). Han opnåede ingen ansættelse, men måtte nøjes med at virke privat som en overordentlig skattet manduktor i medicinsk sygdomslære. I litteraturen fremtrådte han samtidig med en interessant historisk afhandling om den medicinske skole i Montpellier og med et større statistisk arbejde om dødelighedsforholdene i Danmark, hvilket sluttede sig til Fengers forudgående betydelige arbejder på dette område.

Efterhånden arbejdede han sig nu i al stilhed og autodidaktisk ind i den specialitet, i hvilken han har gjort sit navn berømt verden over, dengang endnu kun lidet ænset inden for lægevidenskaben. 1865 var han så vidt, at han kunne indrette sig en formelig øreklínik, og 1867 gjorde han den opdagelse som blev hans livs store lægevidenskabelige triumf. Han fandt i rummet bag næsehulen en hidtil væsentlig upåagtet sygdomsproces, en udvikling af bløde, kirtelagtige svulstdannelser, og efter at han havde undersøgt disse nøjagtigt og konstateret dem som en hyppig lidelse med skæbnesvangre følger først og fremmest for patienternes høreevne, men tillige for deres åndedræt, stemme, ansigtsudtryk og hele liv, gav han 1868 den første meddelelse herom i Hospitalstidende og indførte den senere så bekendte betegnelse for sygdommen „adenoide Vegetationer“. I begyndelsen blev sagen kun lidet ænset i de lægevidenskabelige kredse, men da han 1873–74 i specialitetens tyske hovedorgan, Archiv für Ohrenheilkunde, havde offentliggjort en udtømmende fremstilling af vegetationens patologiske betydning og deres effektive operative behandling, trængte opdagelsen snart igennem, således at han i udlandets øjne kom til at stå som en forsker og læge af fremragende betydning; han fejredes som en sådan da han 1881 deltog i den internationale lægekongres i London og i endnu højere grad ved den påfølgende kongres i Kbh. 1884. Denne kongres medførte også et omslag i hans hele stilling her hjemme hvor han hidtil bestandig havde levet i en vis re-

Meyer, Wilhelm

serveret tilbagetrukkethed uden ret at formå at assimilere sig med de herskende åndsretninger i og uden for de kollegiale kredse. Men netop hans ejendommelige, noget fremmedartede personlige egenskaber, hans afgjort kosmopolitiske anlæg, store lingvistiske talent og repræsentative evne var der ganske særlig brug for ved et sådant internationalt møde, og han blev optaget som medlem af kongresbestyrelsen og præsident for den otologiske sektion. Han opfyldte fuldt ud de til ham stillede forventninger og var genstand for megen hyldelse fra de udenlandske lægers side. Efter kongressen strømmede der også hædersbevisninger ind til ham rundt om fra udlandet. Fra det Halle-Wittenbergske universitet modtog han s.å. æresdoktordiplomet, og han optoges som medlem eller æresmedlem af talrige lægevidenskabelige selskaber. 1894 hædredes han i anledning af sin 70 års dag ved en i varme udtryk affattet adresse fra landets yngre ørelæger der alle var hans disciple. Vinteren derefter blev hans hidtil særdeles kraftige konstitution svækket af et alvorligt influenzaanfald, og da han i det påfølgende forår foretog en rekreationsrejse til Italien døde han i Venezia af en ondartet febersygdom.

M.s litterære produktion er kun ringe af omfang, men udmærker sig i høj grad ved grundighed og fuld gennemarbejdelse af stoffet ligesom ved sin klare, koncise, i alle henseender mønsterværdige form og fremstilling, hvad enten arbejderne er skrevet på dansk, tysk eller engelsk. Denne karakteristisk gælder både hans nævnte banebrydende afhandling angående de adenoide vegetationer og andre litterære arbejder der i hans senere periode alle omhandler hans specialitet, og mellem hvilke hans otologiens historie, trykt i H. Schwartzes *Handbuch der Ohrenheilkunde* fortjener særlig at fremhæves, også som vidnesbyrd om hans omfattende medicinalhistoriske indsigt. I hans sidste, i *Hospitalstidende* trykte publikation har han givet et omrids af de adenoide vegetationers opdagelses historie og dernæst behandlet dem i deres forekomst, dels under forskellige klimater og himmelstrøg, på grundlag af efterforskninger som på hans initiativ var anstillede rundt om af andre læger, dels i ældre tider, idet han i så henseende støttede sig til udstrakte undersøgelser, særlig i kunstværker. – *Etatsråd* 1894. □ *Buste* af W. Runeberg på monument 1898 (Strandboulevarden, Kbh.). Foto.

Felix Semon i *Internationales Zentralblatt für Laryngologie, Rhinologie und verwandte Wissenschaften* XIV, Berlin 1898 nr. 12. Holger Mygind i *Adam Politzer: Gesch. der Ohrenheilkunde II*, Stuttgart 1913. Dansk oto-laryngolog. selsk.s forhandl. 22.11.1918. E. Schmiegelow i *Acta oto-laryngologica I*, Sth. 1918–19 557. Samme i *Lægeportræter* fra det 19. årh., ved Ludv.

Kraft, 1931 102–38. Samme i *Prominent Danish Scientists*, udg. Vald. Meisen, 1932 138–42. K. Nørregaard i *Ugeskr. for læger* LXXXI, 1919 841–51. E. Snorrason i *Medicinsk forum* XXI, 1968 154f. V. Møller-Christensen sst. XXII, 1969 136–52. – *Papirer i Kgl. bibl.*

A. Thornval*

Meyer, Wilhelm Octavius, 1878–1935, generaldirektør. * 14.6.1878 i Kbh. (Mos.), † 7.1.1935 i Shanghai, begr. i Kbh. (Vestre). F: grosserer Louis *M. (1843–1929) og Thea M. J. Friedländer (1845–1908). ~27.10.1909 i Shanghai med Kirsten Bramsen, * 31.5.1884 på Frbg., † 30.8.1934 på Montebello, d. af assurandør Aage Peter B. (1855–1921) og Ottilie Grip (1853–1933). – Bror til Ernst *M. (1870–1945).

M. fik sin første købmandsuddannelse i Albert Berendssens jernforretning og senere i Antwerpen. Herefter var han en kort tid hos Moses & Søn G. Melchior og rejste 1902 ud til Shanghai for det østasiatiske kompagni. 1905 trådte han og to af hans medarbejdere, I. Andersen og A. Petersen, ud af kompagniets tjeneste og startede deres eget firma. Først marts 1906 blev firmaet dog formelt organiseret, men allerede 1907 udtrådte den ene kompagnon og 1908 den anden, hvorefter M. blev eneindehaver, uden at dog firmaet – Andersen, M. & Co. – af den grund skiftede navn. I begyndelsen drev firmaet der startede med en beskeden kapital både en kommissionsforretning inden for maskinbranchen og en virksomhed som administrator for gummiplantager, ligesom det medvirkede ved starten af flere plantageselskaber. Denne virksomhed blev dog efterhånden opgivet. Til gengæld tog kommissions- og agentvirksomheden hurtigt et betydeligt opsving idet M. blev en ofte benyttet formidler i den industrialisering af Kinas erhvervsliv som ikke mindst den amerikanske eksportindustri var ivrig efter at opbygge. I juli 1915 fik M. sit firma omdannet til et amerikansk aktieselskab med en kapital på 350 000 \$, og i den følgende periode skete der en mægtig vækst i firmaets forretningsområde, særlig efter at det amerikanske firma Stone, Straight and Bruce 1916 havde oprettet et holding selskab under navnet The Pacific Development Corp. som Andersen, M. & Co. kom til at repræsentere i Kina og på Philippinerne. Derved blev firmaet selv deltager i finansieringen af den industrielle ekspansion i Kina, men til held for M. blev The Pacific Development Corp. snart ejer af alle aktierne i Andersen, M. & Co., således at det i første række blev amerikanerne der kom til at bære tabet af krisen 1921. M. vedblev dog stadig at stå som leder af sit gamle firma og deltog virksomt i reorganisationsarbejdet i de følgende år således

at firmaet stadig kunne stå som en betydelig formidler af handelen med maskiner og maskinløg inden for en række specialbrancher. M.s styrke i disse vanskelige år var navnlig hans blændende elskværdighed og hans koldblodighed som hverken kinesere eller amerikanere kunne stå for, og som kort for hans død gav ham chancen til en af hans største forretninger, som han med heldig hånd gennemførte, nemlig salget af Shanghais elektricitets- og telefonvæsen til amerikanske finansgrupper. Ved M.s tidlige død mistede den danske koloni i Shanghai en af sine mest særprægede skikkelser der samtidig havde forstået at skabe sig en fremskudt placering i den internationale koloni. – Dansk vicekonsul i Shanghai 1906–11. – R. 1919. DM. 1930. □Pastel af J. V. S. Oppenheim, 1931. Relief af en russisk kunstner. Foto.

Bo Bramsen: Bogen om Luis Bramsens efterkommere, 1949. Borsen 9.1.1935. P. N. Forum og S. Block i Danmarksposten XVI, s.å. 27f; sst. 51f. Th. Thomsen i Fra Nationalmuseets arbejdsmark 1936 75–82 (om M.s saml. af kinesisk kunst).

*Jens Vestberg**

Meyercrone, Henning, 1645–1707, diplomat. * 1.8.1645 i Kbh., † 28.7.1707 i Roskilde, begr. i Kbh. (Nic. k.). F: hof- og stadsapoteker Samuel Meier (1609–58, ~ 1° med N. N., † 1647) og Magdalene Friis († 1659). ~ 1674 (vielsesbrev 17.8.) med Christiane Schröder, * ca. 1652, begr. 14.12.1737 (Nic. k.), d. af borgmester i Roskilde Herman S. (1615–65) og Eva Motzfeld (1626–1706). – Brorson af Johannes *Mejer.

M.s far blev hofapoteker 1639 og opnåede betydelig velstand. De første enevoldskongers regering åbnede det velhavende borgerskabs sønner nye perspektiver; også M. brød med sin slesvigske præsteslægts overleveringer og blev 1667 immatrikuleret ved universitetet i Leiden hvor han studerede jura. Allerede 1670 fik han ansættelse i tyske kancelli. Hans første selvstændige post i udlandet blev Köln i anledning af den i juni 1673 i denne by på svensk initiativ sammentrædte konference. M.s instruks påbød ham at skaffe underretning om udsigterne til krig eller fred, men uden at forpligte Danmark-Norge over for nogen af de stridende parter hvis hovedmagter var Frankrig-England og kejseren-Spanien. Han indberettede 16.9. at Ludvig XIVs repræsentant på konferencen havde gjort ham tilbud om „et særligt Forbund“ mellem Frankrig og Danmark, „saaledes at ogsaa Sverige optoges i det“. Han kunne 7.11. tilføje at den franske konge i givet fald ville nøjes med Danmark-Norges neutralitet og betale en god pris for den. Disse indberetninger kom P. *Griffenfeld i hænde på det tidspunkt

da han syslede med sine subtile planer om Danmark-Norges tilslutning til det kejserlige alliancesystem, men uden brud med Frankrig eller endog med denne magts tilsagn om løn for udviste tjenester. Da samtidig den franske ambassadør i Kbh., Terlon, fornyede tilnærmelserne fandt Griffenfeld at M. havde vist sig egnet til at blive envoyé ved Ludvig XIVs hof, og udnævnelsen fulgte okt. 1674. M. havde kort forinden ægtet Griffenfelds kusine på mødrene side; at her forelå et for kansleren karakteristisk tilfælde af nepotisme var utvivlsomt, men tiden skulle vise, at M., som ved patent af 9.11. s.å. adledes under navnet M., var stillingen voksen.

M. ankom til Paris jan. 1675 med den opgave at få Christian V antaget som fredsmægler. Ved tiltrædelsesaudiensen udtalte Ludvig XIV sig beundrende om den danske envoyés slægtning, rigskansleren, og kort efter søgte kongen ved personlig påvirkning af M. at sikre sig Danmark-Norges neutralitet, ligesom han benyttede M. som redskab til fremme af planerne om et ægteskab mellem Griffenfeld og Charlotte-Amélie de Trémoille. Trods den klogskab og behændighed M. udfoldede var det ham imidlertid ikke muligt at dække dansk politikts tvetydighed, og til hans stillings vanskeligheder bidrog at Frankrigs fjender, vore allierede, førte klager over hans virksomhed. Det blev nødvendigt at kalde ham tilbage (jan. 1676). Umiddelbart inden sin afrejse havde han sendt Terlon et brev hvori han gjorde sig til talsmand for et „nøje forbund“ mellem Frankrig og Danmark-Norge og udtalte håb om at Terlon og han selv snart måtte opleve dets virkeliggørelse. Dette brev blev af vore allierede opsnappet i Hamburg og kom til at spille en betydelig rolle under den aktion mod Griffenfeld som iværksattes af Spaniens gesandt i Kbh., B. Fuenmayor. På dette tidspunkt var M. blevet udnævnt til gesandt i Holland og kongens repræsentant på fredskongressen i Nijmegen; en af Griffenfelds sidste vigtigere regeringshandlinger var den instruks han 13.1.1676 udarbejdede for M., og som pålagde ham at virke for krigens fortsættelse, ligesom han skulle fremskynde afsendelsen af en hollandsk hjælpeflåde, hverve søofficerer og matroser m.v. Under de vidtløftige fredsforhandlinger, indtraf Griffenfelds fald; Christian V lod imidlertid M. vide at han uforandret var ham nådig.

I den for Danmark-Norge farlige situation der opstod da rigernes forbundsfæller i løbet af 1678 alle sluttede fred med Frankrig så vi nu stod ene mod denne stormagt og Sverige blev M. atter sendt til Paris (febr. 1679). Han var bemyndiget til at gøre vidtgående indrømmelser for at opnå fred på tålelige vilkår, men havde så lidt held

Meyercrone, H.

med sig at en fransk hær rykkede ind i og brandskattede de for Christian V nys erhvervede venskaber Oldenburg og Delmenhorst. I aug. s.å. fik M. da ordre til at lægge kongens interesser i Ludvig XIVs hånd, og hans underskrift står på Fontainebleau-traktaten 2.9.1679. Hjemme blev han genstand for ildesindede angreb, og dec. s.å. rappelleredes han i unåde. Anklagerne kunne imidlertid ikke stå for nærmere prøvelse, og de nye ledere af dansk udenrigspolitik, C. B. v. *Ehrenschild og T. B. v. *Jessen, som i oprindelse, uddannelse og politisk opfattelse stod M. så nær, knyttede ham snart atter til statstjenesten. For tredje gang blev han (juli 1681) udnævnt til envoyé ved Ludvig XIVs hof, og han kom til at beklæde denne post i 25 år, til 1706. Under de skiftende alliancesystemer lykkedes det M. længe at bevare Frankrigs venskab for Danmark-Norge. Han og hans begavede hustru vandt stor anseelse; det danske gesandtskabspalæ samlede ved glimrende fester en kreds af fornemme og indflydelsesrige gæster, men også landsmænd nød i rigeligt mål det fint kultiverede diplomatpars støtte. Gesandtskabkapellet blev et samlingssted for calvinister og lutheranere, og dristigt udstrakte M. og hustru deres præsters sjæle- og sygepleje til trosfæller ude i byen; når det efter det nantiske edikts ophævelse 1685 gjaldt at hjælpe huguenotter gik de overhovedet meget vidt i udnyttelsen af eksterritorial-rettinghederne. Som alle tidens danske diplomater kæmpede M. med pengesorger. For noget at bøde på de berettigede klager tildelte der ham i hjemlandet embeder som han lod bestyre af andre; således udnævntes han 1686 til vicestiftsbefalingsmand på Fyn, n.å. til stiftsbefalingsmand over Ålborg stift, og 1697–1703 var han amtmand over Åstrup og Børglum kloster. – Han erhvervede 1693 Vennergård i Hinds herred.

Ved udbruddet af den store nordiske krig og den spanske arvefølgekrig blev M.s stilling i Paris vanskelig. Ludvig XIVs mistillid til gesandten og hans regerings loyalitet slog ud i uvilje ved efterretningen om de danske hjælpetroppers ypperlige indsats på kejserlig side i slaget ved Höchstädt 1704. Han krævede M.s hjemsendelse og nægtede at bevilge ham afskedsaudiens; M.s hustru blev med kort varsel udvist af Paris, måske på grund af hendes virksomhed for protestanterne. På hjemrejsen skød en omstrefjende soldateske i nærheden af Aachen på gesandten vogn; hans rejseslagsager, Hans Numsen, blev dræbt ved hans side. Det hed sig, at attentatet var anstiftet af den franske regering. Hustruen, som 8.4.1682 havde fået våbenbrev (med et fra M.s forskelligt våben), oprettede i Roskilde Meyercrones stiftelse for fattige enker (fundats

1739). – Kgl. råd 1674. Etatsråd 1684. Gehejmerråd 1695. – Hv.R. 1685. □Mal. af Hyacinthe Rigaud, 1691 (Fr.borg), efter dette stik af C. Vermehren.

Danm.-No.s traktater VI–XI, udg. L. Laursen og Carl S. Christiansen, 1923–49. – Danm.s adels årbog XLVII 1930, 1929 II Sf. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld II, 1894 215f 313–18 335 382 394 o.fl.st. Kn. Fabricius: Griffenfeld, 1910 235f 256 o.fl.st. Danske i Paris gennem tiderne, red. Fr. v. Jessen I, 1936. Dagny Jørgensen: Danm.-No. mellom stormaktene, Oslo 1976.

Franz v. Jessen*

Meyn, Peter, 1749–1808, arkitekt. * 8.4.1749 i Kbh. (Nic.), † 11.4.1808 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: snedkermester Anton (Anthoni) Christian M. (1712–82) og Helena Klefts (ca. 1714–80). ~ 1° 14.3.1783 i Maribo med Mette Marie Jensen, døbt 24.8.1763 i Maribo, † 23.9.1785 i Kbh. (Nic.), d. af købmand, skipper og fattigforstander Peter J. (ca. 1702–77, ~ 1° med N.N., † 1740) og Anna Marie Reimer (1722–92). ~ 2° 3.7.1786 i Kbh. (Slotsk.) med Charlotte Amalie Avemann, døbt 14.2.1763 i Kbh. (Slotsk.), † 13.3.1830 sst. (Frue), d. af kgl. kældermester Johan Vilhelm A. (ca. 1708–92) og Charlotte Amalie Svendsen (ca. 1719–82).

M. gennemgik kunstkademiets arkitektuddannelse, den lille guldmedalje fik han 1767, den store 1768 for projektet til *En kgl. militærskole for 100 officersbørn*. Dermed var han kvalificeret til det første ledige rejsestipendium som han dog først fik 1777 efter at Abildgaard var kommet hjem. Han rejste til Frankrig og Italien hvor han især opholdt sig i Paris og Rom. Da han 1782 vendte tilbage blev han straks agreeret ved akademiet og blev næste år medlem på receptionsstykket *Et offentlig bibliotek*. – Allerede før rejsen havde M. arbejdet for C. F. *Harsdorff ved opførelsen af marmorbadet i Frederiksberg slot 1770 og som konduktør på Frederik Vs kapel ved Roskilde domkirke hvorved han utvivlsomt lærte en del om den mest aktuelle arkitektur. 1771 opnåede han ansættelse som konduktør ved overbygningsdirektionen, ved hjemkomsten fra udenlandsrejsen blev han 1782 bygningsinspektør, 1783 udnævntes han til anden professor i bygningskunst ved kunstkademiet hvor han 1799 blev første professor. M. var konstitueret bygmester for søetaten 1785–88, i 1789 blev han dels stadsbygmester i København, dels hofbygmester. M.s produktion var beskedent. Han var en fremragende tegner, og som sådan synes han at være den første som bragte de franske og italienske nyklassicistiske arkitekters tegnestil til Danmark. På salonen 1794 udstillede han teg-

ninger af romerske antikke bygningsdele i stort format som han var blevet berømmet for. Resultatet af disse studier viser han i facaden af hovedværket *Kirurgisk akademi*, Bredgade 62, 1785–87 der umiddelbart kunne opfattes som et resultat af studier i den italienske renaissance. Under opholdet i Paris havde han arbejdet med at tegne *Et kirurgisk akademi*, 1779 ud fra akademiske synspunkter, derved må han have studeret Jacques Gondouins helt ny École de chirurgie, noget der kom til at sætte sig spor i det kirurgiske teater inde i den københavnske bygning.

Udformningen af *Kronprinsessegade* som en parkgade med gitterværk, og pavilloner viser M.s fortrolighed med begrebet en promenade som var en vogue i datidens Europa (1803–05). Tegninger til et ikke udført monument for Tordenskjold (1788, 1790–91) i muren ved Holmens kirke i København viser at M. gennem sit kendskab til Ch. Delafosses *Nouvelle iconologie* . . . mestrede tidens former. Hans øvrige værk er af mindre betydning: opførelsen af bankbygningen ved Børsen, stort set efter Harsdorffs tegninger, 1785–86, ombygningen af Sorgenfri slot, 1791–94, Nyboders hovedvagt, 1787 samt projekter til Nikolaj kirkes tårn, 1796 og en synagoge, 1804–05, sammen med C. F. Hansen og B. Mogens udførte han, sikkert under førstnævntes lederskab, generalplanen til genopbygningen af Christiansborg slot, 1799–1800; muren ved Nørrebrogade omkring Assistens kirkegård er også M.s værk (1805). □Silhouet klippet af C. Limprecht (Kgl. bibl.), efter denne litografi. Mal. (Fr.borg). Mal. af E. Pauelsen.

Fr. Schiott i Architekten, 1902–03, tillæg. H. Weitemeyer i Hist. medd. om Kbh. I, 1907–08 65–93. H. Langberg sst. 1949–52 340–54. Torben Ejlersen sst. Årbog 1976 63–68. Vilh. Lorenzen: Gammel da. bygningskultur. Landgårde og lyststeder I–II, 1916–20. Samme: P. M., 1939 = Medd. fra foren. til gamle bygningers bevaring 3.r.IV. Arno Berg i Foren. til no. fortidsmindermærkers bevaring. Årsberetn. 1925, Oslo 1927 24f. Fr. Weilbach: Dansk bygningskunst i det 18. årh., 1930. Samme: C. F. Hansens Christiansborg, 1935 84 (også i Fra arkiv og museum 2.ser.II). Chr. Elling: Holmens bygningshist., 1932 116 122f. Samme i Kulturminster, 1939 169–78. Samme: Det klassiske Kbh., 1944 19 56 66 38f. O. Norn: Nicolai tårn, 1945. Harald Langberg: Danm.s bygningskultur II, 1955 (ny udg. 1978). Danm.s bygningskunst, red. H. Lund og Kn. Millech, 1963 304–06. Danm.s arkitektur. Byens huse, byens plan, 1979. Sst. Magtens bolig, 1980.

Hakon Lund

de Meza, Christian Julius, 1792–1865, officer. *14.1.1792 i Helsingør, †16.9.1865 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). F: dr.med., læge i Helsingør, senere stadsfysicus, justitsråd Christi-

an Jacob Theophilus de M. (1756–1844, ~2° 1814 med Anne Marie Prip, 1783–1862) og Anna Henriette Lund (1768–1825; ægteskabet opløst). ~17.6.1821 i Frederiksværk med Elisabeth Birgitte Tscherning, *24.7.1793 i Kbh. (Garn.), †20.1.1861 i Flensburg, d. af kaptajn, inspektør ved fabrikkerne i Frederiksværk, senere kar. oberst Eilert *T. (1767–1832) og Marie Lützwow (1767–1830). – Sønnesøn af Christian Julius Frederik de *M.

de M. var 1802–04 elev i opdragelsesanstalten Bernstorffsminde, blev 1803 indskrevet som artillerivolontør, fulgte fra n.å. undervisningen for disse og blev 1806 virkelig kadet. Som stykjunger forrettede han 1807 tjeneste på Kbh.s volde, blev sekondløjtnant II 1808 og var afvekslende ved studierne og til praktisk tjeneste til han 1810 aflagde officerseksamen; herefter kom han til tjeneste i Frederiksværkegnen under sin tilkommende svigerfar. 1811 blev de M. lærer for artillerikadetterne i historie og geografi og fik tilladelse til at gennemgå kursus for ansættelse i generalstaben, udnævntes 1813 til adjoint ved denne, men sattes ved reduktionen 1816 tilbage til artilleriet hvad han betragtede som en ydmygelse. Han kastede sig herefter med iver over sine yndlingsstudier, levende sprog og matematik, blev lærer for kadetterne i tysk og fransk og fik 1825 rejsetilladelse og stipendium til studier i udlandet. Rejsen varede omtrent to år og 1830 blev han docent i tysk og fransk i højskolens fællesklasse, og blev 1834 docent i fransk i den særlige generalstabsafdeling. Han lagde særdeles vægt på korrekt udtale af de fremmede sprog og på behandlingen af modersmålet men var ikke afholdt af eleverne som han irriterede med hånlig behandling hvis de mødte utilstrækkelig forberedt. 1837 opholdt han sig længere tid i Paris for at få trykt et stort udtaleleksikon i fransk, hvad der dog mislykkedes, 1821 var han blevet kaptajn, fik 1837 forbeholdt majors anciennitet, blev 1840 kar., 1842 virkelig major, men samtidig forbigået af flere yngre, ikke særlig fremragende kammerater og fratrådte n.å. som lærer efter at han i en lang årrække dels havde været til rådighed for skolerne alene, dels også til praktisk tjeneste.

1844 blev de M. forbigået til oberstløjtnant, noget i artilleriet næsten uårt, og ansøgte straks i lidet underdanige udtryk om afsked med pension og oberstløjtnants karakter, men fik afslag. Forbigåelsen skyldtes at hans udførelse af den praktiske tjeneste ikke altid var dadelfri; han havde gentagne gange søgt bort fra våbnet og gik op i udentjenstlige interesser, og hans tiltagende excentricitet i flere retninger påkaldte smilet hos de unge officerer og irriterede de

ældre. En meget kendt officer fortæller om ham nærmest ved denne tid: han var middelhøj, spinkel af bygning, havde fine ansigtsstræk og et behageligt smil; under den højt optårnede krusede hårvækst lyste smukke blå øjne, og intet hos ham mindede om den jødiske typus som den findes i Nordeuropa; skønt hans manierthed kunne nærme sig det ridicule var han med sin sikre optræden, sine sjældne sprogkundskaber stedse en distingveret personlighed. I sin påklædning var han yderst soigneret, bar stedse kreppede, fremskudte manchetter og var altid i snittet af sin dragt afvigende fra den gængse mode. Hans skræk for fugtige gulve og træk er vel bekendt. Før krigen 1848 erklærede regimentet at han næppe kunne holde i et felttog. Hans stabschef 1849 siger derimod at hans konstitution sikkerlig er stærkere end de fleste menneskers. Hans for døjselsfunktioner var ham et dagligt studium. Han var lidenskabelig elsker af musik, sad daglig i timer ved klaveret, sang og spillede til dette og til guitar. For teater og æstetik interesserede han sig meget. Han var en forstandig økonom; husets venner og hans elever var velkomne – til musikalsk underholdning, åndrig samtale og frugal beværtning.

Ved de første efterretninger om den slesvig-holstenske rejning 1848 anmodede de M. om at blive udkommanderet; han udnævntes til ledende artilleriofficer ved hovedkvarteret, og i kampene i dette år viste han feltsoldatens vigtigste egenskaber; uforlignelig koldblodighed, fysisk og moralsk mod, overblik over fægtningsforhold og beslutningsdygtighed. Han erhvervede sig overkommandoens og general C. F. Hansens særdeles anerkendelse for duelighed og aktivitet, og juni s.å. udnævntes han til oberstløjtnant og efter Hansens overtagelse af krigsministeriet s.å. til kar. oberst i artilleriet og kommandør for en infanteribrigade. Den overraskelse dette sidste fremkaldte tabte sig efter hans deltagelse i fægtningerne ved Sundeved i april 1849; han blev straks efter kar. generalmajor og chef for Als-korpset. Ved Fredericia s.å. førte han brigade og blev ved sit mod, sin koldblodighed, til hest i forreste træfning, med ét slag kendt overalt i hæren og beundret uden for denne. Han udnævntes til virkelig generalmajor og kommanderede på Als, til han i dec. blev chef for artilleribrigaden. Som emne til overkommandoen 1850 havde krigsministeriet tænkt på de M.; men denne havde om foråret gennemgået en alvorlig operation og stilledes til rådighed for hovedkvarteret. Ved F. A. "Schleppregrells fald ved Isted overtog han på stående fod og under meget vanskelige forhold kommandoen over dennes division og ledede det videre angreb. Ved fredsslutningen over-

tog han atter artilleribrigaden og blev senere generalinspektør over artilleriet. Han var formand i den afsluttende befæstningskommission 1855–57 der bl.a. foreslog en stilling bag Danevirke til „hovedfrontalforsvaret“, men fremhævede at i hårde vintre tabte denne en væsentlig del af sin styrke. 1858 blev han kommanderende general i Flensborg. Som helstatsmand søgte han at virke forsonende i grænselandet, men pådrog sig skarp kritik fra ultranationalliberal side skønt hans stærkt patriotiske sindelag var almindelig kendt.

Nov. 1863 blev han kommanderende general i Kbh. og ved juletid udnævntes han til overgeneral over den mobiliserede hær og kort efter nytår overtog han kommandoen. Hans valg var ønsket både af kongen, hæren og ham selv, og det var velset i offentligheden, men næppe heldigt. Efter sin sædvane fra fredsårene gav han sig ikke meget af med de daglige forretninger og overlod alt for meget til stabschefen, holdt sig tilbagetrukket, og selv over for stabschefen udlod han sig ikke om sine hensigter. Hvorvidt en beslutning om ved en afgørende situations indtræden at forlade stillingen er nået til modenhed hos ham for krigsrådet vides ikke. Efter et kort inspektionsridt om formiddagen 4.2. vendte de M. tilbage til hovedkvarteret uden at have vekslert ord med cheferne, men stabschefen H. "Kauffmann der var tilhænger af tilbagetog beordrede disse til møde i hovedkvarteret kl. seks eftermiddag. de M. gav overblik over samtlige forhold af betydning for afgørelsen og begærede udtalelser for eller imod stillingens overgivelse, idet han herefter lod Kauffmann deltage i diskussionerne på stabens vegne. Dog skal han, da general P. F. "Steinmann stærkt fremhævede hvad der af politiske grunde talte mod frivilligt tilbagetog have sagt: „Ja, naar der ikke er Enstemmighed for Opgivelsen, saa bliver vi her“. Enstemmighed opnåedes imidlertid – bortset fra M. "Lüttichaus vægring mod fuld tilslutning. Ansvaret tog og hævdede de M. for sig alene til sin sidste stund. Anordningerne for og ledelsen af afmarchen overlod han til staben og kørte til Flensburg hvor han havde en samtale med konsejlspræsident D. G. "Monrad der ikke indvendte noget mod Danevirkes opgivelse; men et par dage efter kaldtes han og Kauffmann til Kbh. for at give oplysninger, og efter udveksling af skriftlige erklæringer mellem de M. og krigsministeren krævede denne, støttet af Monrad med eventuel demissionsbegæring, de M.s tilbagetreden fra overkommandoen, og 28.2. gik kongen endelig med hertil. de M. overtog atter generalkommandoen i Kbh. Dec. 1864 afskedigedes han som general i arméen fra 1.4. n.å. og stilledes à la suite.

de M. indesluttede sig herefter i sin bolig og modtog ingen; han døde ensom, uden egentlig sygdom, og uden at det vidstes at hans endeligt var nær. De sidste uger før sin død udarbejdede han to henvendelser bestemt til offentliggørelse. Den mest indgående og mest omfangsrige har han kaldt *Mit sidste og uigenkaldelige Votum med Hensyn til Krigsførelsen og dennes Forhold til Statsførelsen* (delvis gengivet i *General de Mezas Krigsdagbøger 1849–51*, 1928). Den viser at var end de M. legemlig ældet, var hans åndelige kapacitet endnu langt over jævnmålet, hans intelligens frisk og skarp, hans fremstillingsevne beundringsværdig. Det meste af dokumentet er et skarpt opgør med de ledende politikere, med folkerepræsentationen, aviserne og enkelte blandt hans standsfæller. – R. 1829. DM. 1848. K. 1849. S.K. 1850. □Tegn. af H. V. Bissen, 1826. Afbildet på mal. af J. Sonne, 1849 (Fr.borg), efter dette stik af E. Sonne. Afbildet på litografi 1851 af slaget ved Fredericia 1849 efter tegn. af F. C. Lund. Tegn. af S. Schack (Fr.borg), efter denne litografi 1850 samt flere litografier, stik, radering af A. Hansen 1850 og 1851, og flere træsnit. Afbildet på litografi af hærens højstkommanderende 1850 efter tegn. af Schack. Tegn. af L. A. Smith (Fr.borg), og efter denne litografi 1850 og andre litografier samt træsnit. Mal. af A. Schiøtt, 1850 (Fr.borg, skænk af Chr. IX 1890). Afbildet på litografi af kampen ved Øvre Stolk 1850. Medalje fra Allen & Moore, 1850. Tegn. af J. Sonne og af A. Fritz, 1852 (Officersforen.). Litografi af E. Fortling, 1864, efter dette litografi s.å. og træsnit 1865. Karikatur af Magnus Petersen, 1864 (Fr.borg) og Victor Hansen (sst.). Stik af Weger efter foto, efter samme flere træsnit 1864. Flere træsnit 1864, bl.a. sign. A.N., efter foto. Tegn. af P. Klæstrup. Flere min. Afbildet på tegn. af slaget ved Fredericia af K. Hansen Reistrup, 1895. Foto.

Kilder. Rigsdagstid. 1863–64, folketinget 951–58. Rigsrådstit. Overorden. saml. 1864, folketinget 147f 151–55 1371–78 1427–38 1445. Pers. hist. t. 6.r.III, 1912 41–54 (M.s rejsememoriar). *General de Mezas krigsdagbøger 1849–51*, udg. K. C. Rockstroh, 1928. Statsrådets forhandling. 1863–79, udg. Aage Friis, 1936.

Lit. Th. Hauch-Fausbøll: *Slægthåndbogen*, 1900 610f. A. D. Cohen: *Krigen i årene 1848–50 og de faldnes minde*, 1851. *Dannevirke* 29.7.1859. *Flensburger Zeitung* 23.8. s.å. W. Rüstow: *Der deutsch-dänische Krieg 1864*, Zürich 1864 især 169f 218–24. *Flyveposten* 27.8.1865. *Dagbladet* 18.9. s.å. *Fædrelandet* s.d. og 23.9. s.å. *Dansk militært t.*, s.å. 196–202. W. Kauffmann: *Tilbagetoget fra Dannevirke og dets hemmelige hist.*, 1865. *Den dansk-tyske krig 1848–50*, udg. Generalstaben I–III, 1867–87. C. Hegermann-Lindencrone: *Om krigsåret 1864*, 1874. D. G. Monrad: *Politiske breve* nr. 4, 1874. C. Hegermann-Lindencrone: *Betrægt. i anledn. af D. G. Monrads politiske breve*, 1875. C. Th. Sørensen: *Den anden slesv. krig* I, 1883 især 336–42. Jens Nørregård: *Tre hovedpersoner og hovedbegivenheder*

1864, 1884. *Der deutsch-dänische Krieg 1864*, hrsg. vom grossen Generalstabe I, Berlin 1886 især 178–82. *Den dansk-tyske krig 1864*, udg. Generalstaben I, 1890. N. L. Feilberg i *Museum*, 1890 23 25. Ad. Fibiger sst. 1894 I 142. N. Neergaard: *Under junigrundloven I–II*, 1892–1916 (reprint, 1973). A. de Saint-Aubain i *Pers. hist. t.* 3.r.VI, 1897 121 130 142 164 176. K. Carøe og H. W. Harbou sst. 7.r.I, 1916 299. C. F. v. Holten: *Erindr.*, 1899 198f 212. N. P. Jensen: *Den anden slesv. krig 1864*, 1900 især 132–38. Samme: *Livserindr.* I, 1915. W. G. O. Bauditz: *Livserindr.*, 1903 104 164f 217 259. Leo Tscherning i *Det ny årh.* I, 1903–04 288–94. Daniel Bruun: *Fyrretyve år efter*, 1904 især 69 71f 74f 180. Af Eleonora Christine Tschernings efterl. papirer, 1908 (fot. optr. 1967) = *Memoirer og breve VIII*. J. T. Røder: *Krigserindr.* 1848–50, 1911. Aage Friis: *D. G. Monrads deltagelse i begivenhederne 1864*, 1914. H. v. Moltke i *Hist. t.* 9.r.I, 1918–20 289. A. F. Krieger: *Dagbøger I–III*, 1920–21. M. Galschiøt: *Helsingør omkr. midten af forrige årh.*, 1921 (ny udg. 1960) 286f. K. C. Rockstroh: *General de Meza og Dannevirkes rømning*, 1930. Karl Larsen: *Midt i og mod strømmen*, 1930 79–126. Jens Johansen: *Hæren ved Dannevirke 1864*, udg. Generalstaben, 1938.

*Rockstroh**

de Meza, Christian Julius Frederik (Salomon Theophilus), 1727–1800, læge. * 4.9.1727 i Amsterdam, † 24.6.1800 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: rabbiner Abraham de M. og Rachel Cahanet de Lara. ~ Regina Cahanet Belinfante, * ca. 1714, † 27.7.1783 i Kbh. – Farfar til Christian de *M.

de M. var jøde og fik fornavnet Salomon, hvortil han senere selv føjede Theophilus, og fik endelig ved sin dåb fornavnene Christian Julius Frederik. Han blev student i Utrecht og dr.med. der 10.6.1749 på afhandlingen *De menstruis*. Efter at have praktiseret i Harderwijk, Hamburg og London kom han 1753 til Kbh. hvor han snart fik praksis og skaffede sig en anset stilling mellem kollegerne. Han blev medlem af Medicinsk selskab ved dets stiftelse 1772 og skrev en del afhandlinger som dog ikke alle blev vel modtaget. Tillige gjorde han sig bemærket ved sin smukke sangstemme. Da hans hustru var død, lod han to af sine børn og senere sig selv døbe (26.10.1783 i Fredensborg) af C. *Bastholm, som udgav sin tale og de M.s trosbekendelse. □Mal. af C. A. Lorenzen, efter dette stik af F. Schjærer.

Th. Hauch-Fausbøll: *Slægthåndbogen*, 1900 610f. J. C. Tode i *Nyeste sundhedstid.*, 1800 621f. M. L. Nathanson: *Hist. fremstilling af jødernes forhold og stilling i Danm.*, 1860 92. E. C. Werlauff i *Hist. t.* 4.r.IV, 1873–74 353. G. Norrie i *Bibl. for læger* 7.r.III, 1892 127–35. E. Snorrason: C. G. Kratzenstein, 1974 121.

*Gordon Norrie**

Miani, Hieronimo, –1739–46–, maler. * i Venezia, formentlig af adelig herkomst.

Om M.s uddannelse og tidligste virksomhed vides intet. Ca. 1739 kom han til Danmark, hid-

Miani, Hieronimo

kaldt fra kurfyrst Karl Philip Emanuel af Pfalz' hof i Mannheim, for at medvirke ved udsmykningen af Christiansborg. Som sin første opgave fik han overdraget det ansvarsfulde hverv at udføre den vældige lofts-fresko i højesteretssalen (lasternes og uretfærdighedens flugt for den retfærdige Guds åsyn). 1744 betales han for to bibelske malerier til kirkeløngangens galleri. M. vides også at have restaureret fem loftsmalerier på Fr.borg 1740, ligesom han gav udkast til en festdekoration ved kronprinsesse Louises indtog i Kbh. 11.12.1743. 1745 udsendte M. den pompose, men teknisk ret usikre radering af kronprins Frederik (V) til hest; den betales 1746 af kronprinsens kasse. Han skal desuden have leveret forlæg til en radering, udført af Peter Cramer, med motiv fra Christian VI's Norgesrejse. En særlig rolle spillede M. ved det nyetablerede kunstakademi hvor han efter H. Krocks død virkede som leder sammen med billedhuggeren L.-A. le Clerc. 1744 fik akademiet endog lokaler hos ham på Gammel Strand. 1745 modtog M. 500 rdl. som gave til sin hjemrejse, men synes først at have forladt landet året efter. Der kendes ingen malerier af ham, men han tilskrives en skitse til et loftsmaleri (kobberstiksaml.)

Chr. Elling i Hist. medd. om Kbh. 3.r.1, 1934-35 382-88. J. Sthyr: Dansk grafik 1500-1800, 1943 (fot. optr. 1970).

Birgitte Bøggild Johannsen

Michael Nicolai (Mikkel Nielsen el. Clausen), - 1496-1505 -, præst, forfatter. † senest 1514. M.s slægtsforhold er ukendt, men han kan evt. være beslægtet med den lidt yngre, rige Odensekøbmand Mikkel Clausen. Hr. M., som han almindelig kaldes, var præst ved Albani kirke i Odense hvor han på embeds vegne deltog i stiftelsen af et Jomfru Marie psalters broderskab. En mere aktiv indsats synes at fremgå af, at broderskabets 1492 indviede alter foruden at være indviet til jomfru Maria også var indviet til ærkeenglen Michael og de 10 000 riddere. Ideen til sådanne „Rosenkrans-Broderskaber“ inden for dominikanerordenen stammer (1470) fra Alanus de Rupe, en fransk religiøs agitator der skabte en international vækkelse til andagtsudøvelser bestående i Rosenkrans-bønner til den hellige jomfru. Med udgangspunkt i Alanus' skrifter digtede hr. M., på opfordring (1496) af kong Hans' dronning Christine, sit hovedværk *Om Jomfru Marie Rosenkrans (Expositio pulcherrima super rosario beate Marie virginis)* en rimet indførelse i rosenkrans-andagten med frie poetiske ekskursor, trykt 1515 på dominikaneren Hans Bartholomeis foranledning hos Poul Ræff i Kbh. To mindre digte, hvoraf det ene *De creatio-*

ne rerum (Om tingenes skabelse) handler om Adam og Evas syndefald, det andet *De vita hominis (Om menneskets levned)* om de syv livsal-dre fra vuggen til graven, er vistnok skrevet før rosenkrans-digtet og, skønt begge med trykkeår 1514, øjensynlig udkommet samtidig dermed. *Menneskets Levnet*, der er digtet efter (ukendt) latinsk forlæg, blev med tillempt tekst udgivet af A. S. Vedel (1571 og 1576). På grundlag heraf oversatte S. A. Forsius 1620 digtet til svensk med titel *Speculum vitæ humanæ*. Hans Thomesen gendigtede nogle af M.s strofer og optog dem i sin salmebog 1569, hvoraf en enkelt endnu findes i *Den danske Salmebog* (1953). Hr. M. er foruden Per Ræff den eneste navngivne dyrker af den gudelige lyrik i dansk middelalder. Der er poetisk kraft i hans religiøse vækkelse, han kan skrive flydende vers og har tillige sans for bogstavrim. Han skriver i samme versemål som er anvendt i den samtidige rimkrønike, men fortrinsvis i seks-linjede strofer.

Præsten i Odense hr. M.s tre da. riimværker, udg. C. Molbech, 1836. P. D. Steidl: Vor frues psalterbog, 1924 (forkortet, kommenteret udg. af Rosenkransen; jfr. samme: Vor frues sange, 1918 67-80 207). H. Toldberg i Kulturhist. leksikon for nord. middelalder VII, 1962 (2.opl. 1981) 22-25 (heri bibliografi). Anders Malling: Dansk salmehist. VII, 1972-73 68-70.

Thelma Jexlev (R. Paulli)

Michaëlis, Katharina (Karin) Marie Bech, 1872-1950, forfatter. * 20.3.1872 i Randers, † 11.1.1950 i Kbh., begr. Thurø kgd. F: telegrafist Jacob Anthoniensen Brøndum (1837-1921) og kransebinder Nielsine Petrine Bech (1839-1932). ~ 1° 29.10.1895 i Randers med forfatter Sophus M., * 14.5.1865 i Odense, † 28.1.1932 i Kbh., s. af skreddermester Johan August M. (1832-1912) og Hedevig Greve (1834-67). Ægteskabet opløst 1911. ~ 2° 22.2.1912 i New Rochelle, New York, med amerikansk legationssekretær, senere professor i Berlin, dr.phil. Charles Emil Stangeland, * 1.5.1881 i Sheldahl, Iowa, † 1942 i USA, s. af Adolf S. og Thora Marie Signeland. Ægteskabet opløst ca. 1917.

M. udgik fra et småborgerligt miljø, hvilket dog ikke har præget hendes liv. Fra et fattigfint provinsmiljø i Randers drog hun til Kbh. hvor hun forsøgte at uddanne sig til pianist hos Victor Bendix. I løbet af sit første ægteskab etablerede hun sig som internationalt kendt forfatter. Efter skilsmissen og et andet kortvarigt ægteskab voksede forfatterskabet og berømmelsen. Hun rejste meget, især i USA, men den senere del af sit liv tilbragte hun på Thurø. - Hendes produktion er overvældende både i omfang og i den psykologiske indsigt, den indeholder. Forfatterskabet om-

fatter ca. 70 titler på værker i bogform. Hun virkede desuden som journalist, foredragsholder og samfundskritisk og humanitær aktivist, uden at der var nogen klar politisk målsætning for hendes arbejde på dette område. Under første verdenskrig tog hun ikke parti for nogen af parterne, men da hun havde mange venner i Østria deltog hun i hjælpearbejde der, hvilket satte hende i et dårligt lys i Danmark. I 30'erne viste hendes kontakt med de tysksprogede lande sig ved, at hun forvandlede sit hjem på Thurø til et asyl for flygtninge fra det nazistiske Tyskland. – M. hører til den gruppe af forfattere som havde stor læseryndest i deres samtid, men ringe bevågenhed fra litteraturkritik og -historie. Hun havde fire store publikumsgennembrud; det første med de to romaner *Barnet* og *Lillemor*, 1902, det andet med *Den farlige Alder*, 1910 som blev filmatiseret i en tysk og en dansk version. Det tredje store gennembrud opnåede hun med sin erindringsroman *Træet paa godt og ondt* I–V, 1924–30 og det fjerde med børnebogsserien om *Bibi* I–VII, 1929–39. For M.s vedkommende er den forbindelse som består mellem en forfatters liv og produktion særlig tydelig. Det rent fiktive forfatterskab er baseret på personlige erfaringer i mere eller mindre symbolske omformninger. I erindringsromanen balancerer hun mellem fiktion og virkelighed, mens *Vidunderlige Verden* I–III, 1948–50, er holdt i traditionel erindringsform. De tre trin på skalaen er udtryk for forskellige grader af censur, men paradoksalt nok er åbenhjertigheden størst, der hvor M. lægger et slør af fiktion mellem sig selv og læseren. M. betragtede sig selv som specialist i kvindepsykologi og næsten al hendes fiktion har kvindelig hovedperson. Hun brugte megen energi på at udforske de kvindelige seksualbehov, især i de to overgangsaldre, pubertet og klimakterium. I *Barnet* har hun beskrevet en piges loyalitetskonflikt i forbindelse med forældrenes ulykkelige ægteskab. Den falder sammen med hendes første menstruation og ledsages af en mystisk sygdom der munder ud i hendes død, en død som må betragtes som et symbolsk udtryk for at blive voksen og parthaver i det vanskelige kærlighedsliv. Den anden overgangsalder optager en større plads i forfatterskabet. At *Den farlige Alder* opnåede så stor udbredelse skyldes snarere, at M. med titlen fandt en iørefaldende betegnelse for fænomenet, end at bogen er enestående i forfatterskabet. Det fælles for M.s beskrivelser af overgangsalderen er at de er henlagt til et borgerligt miljø hvor den kvindelige hovedperson gør status over sit hidtidige liv; hun oplever en heftig opblussen af seksuelle følelser som ikke rettes mod ægtemanden og dermed giver anled-

ning til et udbrud fra ægteskabet. I alle disse bøger (*Kyllingsorger*, 1907, *Familien Worm*, ty. 1928, da. 1933, *Justine*, 1931) tales der åbenlyst om kvinders seksualitet, men når M. kommer ind på det emne der optog hende mest, sado-masochismen, tyede hun til en symbolik der ligger tæt på den, som psykoanalytisk opererer med. Hendes tre første bøger (*Højt Spil*, 1898, *Fattige i Aanden*, 1901, *Birkedommeren*, 1901) repræsenterer en næsten surrealistisk svælg i psykiske og fysiske pinsler af enhver art, men efterhånden bliver det tydeligere, at det ømme punkt bag rædselsbeskrivelserne er den kvindelige masochisme. Den har sat sit præg på hele forfatterskabet, men kommer først direkte til syne i romanen *Munken gaar i Enge*, 1905. I den lange fortælling *Over al Forstand*, 1907, har temaet fået sit mest gennearbejdede og bevistede udtryk. I de to sidste bind af erindringsromanen (*Synd og Sorg og Fare* og *Følgerne*), hvor hun har frasagt sig enhver forbindelse mellem sig selv og hovedpersonen, har hun givet en humoristisk-grotesk beskrivelse af en masochists kvaler. Men i tjenestepigen Flora Dorsjar, titelfiguren i *Pigen, der smilede*, 1929, har M. integreret de sociale og psykologiske sider af masochismen.

Et andet hovedtema i forfatterskabet er barndommen, herunder forholdet mellem børn og forældre. M.s beskrivelser af især mor-datterrelationen er baseret på oplevelser fra hendes egen barndom, idet hun selv forblev barnløs. I begge versioner af erindringerne og i den halvfiktive *Mor*, 1935, har M. givet et meget kærligt og indforstået portræt af sin egen mor. Udover erindringerne har M. beskæftiget sig med barndom på flere måder; hun skrev bøger for voksne om børn (*Barnet*, *Backfische*, 1904), egentlige børnebøger (bl.a. *Bibi*-serien) og en sagprosa om opdragelse (*Glædens Skole*, 1914). Den verden som beskrives i M.s barndomsbøger er ikke en speciel pigeverden, men en barneverden hvor selve det at blive opdraget, at blive voksen har karakter af en gradvis undertrykkelsesproces. I *Glædens Skole*, som beretter om et radikalt skoleeksperiment i Wien, findes nogle ytringer om pigeopdragelse som både er reaktionære og progressive, men også temmelig tidstypiske. M.s dyrkelse af det barnlige kommer også til udtryk i skrivemåden i hele forfatterskabet, i gengivelse af replikker, indre monolog og som gennemført stil i hele bøger. M. har ofte ladet sine voksne kvindepersoner benytte sig af et barnligt sprog. Fantasi er det centrale i M.s begreb om barnlighed og kvindelighed, to ting som hænger nøje sammen i forfatterskabet, hvilket tilsyneladende er en bekræftelse af en traditionel kvinderolle, men M.s forestillinger om det barnligt-kvindeli-

Michaëlis, Karin

ge ligger tæt op ad dem som den vesttyske sociolog Ulrik Prokop har fremsat i sin indflydelsesrige bog *Kvindelig livssammenhæng* (ty. 1976, da. 1978). Forfatterskabet er et spændingsfelt mellem en række yderpunkter. I sit liv formåede M. at ophæve en del af de modsigelser som forfatterskabet udtrykker. At det kunne lade sig gøre skyldes måske, at hun fra begyndelsen lærte at leve både med sin styrke og sine svagheder. □Tegn. af Gerda Ploug Sarp, 1923. Mal. af Niels Hansen, 1939, og af Knud Søeborg. Lino-leumssnit af K. J. Almquist 1942 og 1946. Tegn. af Oscar Kokoscha. Foto.

K. M. i *Kvinder ser i tidens spejl*, 1947 19–33. *Vidunderlige verden I–III*, 1948–50 (selvbiografi). *Breve i Bjørnstjerne Bjørnsons brevveksl. med danske 1875–1910 III*, 1953. – Harald Nielsen: *Af tidens træk*, 1909 8–12. Kj. Elfelt: *Litteraturen idag*, 1926 53–56. Tom Kristensen: *Mellem krigene*, 1946 59–63. Agnes Henningsen: *Skygger over vejen*, 1955 62–66. Ulla Albeck i *Danske digtere i det 20. årh. I*, 1951 187–99. Niels Birger Wamberg sst. 2. udg. I, 1965 400–08. Susanne Fabricius sst. 3. udg. I, 1980 343–52. Mette Iversen i *Litteratur og samfund*, 1975 11–53. – *Papirer i Kgl. bibl.*

Susanne Fabricius

Michaëlis, Sophus August Berthel, 1865–1932, forfatter. * 14.5.1865 i Odense, † 28.1.1932 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: skræddermester Johan August M. (1832–1912, ~ 2° 1867 med Martine Andresine Nielsen, 1825–87, ~ 3° 1892 med Hansine Kristine Petersen, 1847–1908) og Hede-vig Greve (1834–67). ~ 1° 29.10.1895 i Randers med Katharina Marie Bech Brøndum (Karin *M.), * 20.3.1872 i Randers, † 11.1.1950 i Kbh., d. af telegrafist Jacob Anthoniensen Brøndum (1837–1921) og kransbinder Nielsine (Sine) Petrine Bech (1839–1932). Ægteskabet opløst 1911. ~ 2° 1.11.1911 med Astrid Nyström, * 23.6.1873 i Stockholm † 1.9.1968 i Stockholm (~ 1° 1897 med ingeniør Johan Godfred *Lorenz, 1865–1938, ~ 3° 1928 med major Jean Oswald Ek, 1869–1956), d. af læge, forfatter Anton Kristen N. (1842–1931) og Thyra Hammerich (1846–1921, ~ 2° 1880 med senator Rudolf Eduard Neovius 1851–1917). Ægteskabet opløst 1921. ~ 3° 2.12.1921 på Frbg. med senere lotterikollektør Louise Lucie Charlotte Peschardt, * 30.10.1889 i Vejle, † 26.5.1937 i Kbh. (Skt. Johs.), d. af grosserer, løjtnant af infanteriet Frederik Christian P. (1860–1926) og Jenny Sørine Jensen (1862–1935).

M. blev student 1884 fra Odense og 1891 cand. mag. (fransk, tysk, latin). I sin studentertid havde M. følt sig i lige høj grad tiltrukket af litteraturen og kunsten. Hans læreremester blev Georg *Brandes hvem han gentagne gange har hyldet i digte, og Julius *Lange hvis forelæsninger han

fulgte. Han interesserede sig også meget for musik og teater, og da han 1896–98 var litterær redaktør af dagbladet *Tidens Krav* anmeldte han selv både litteratur, kunst, musik og teater i en række kyndige og velskrevne artikler. M. skrev siden i en årrække teater anmeldelser i København og var 1900–06 redaktør af tidsskriftet *Kunst*. Fra 1915 til sin død var han en værdsat formand for Dansk forfatterforening der 1937 stiftede et legat med hans navn. Han foretog talrige rejser, bl.a. 1909–10 en jordomsejling.

M. debuterede 1889 med *Digte* der efterfulgtes af følgende samlinger: *Solblomster*, 1893, *Sirener*, 1898, *Livets Fest*, 1900, *Palmerne*, 1904, *Blaaregn*, 1913, *Romersk Foraar*, 1921. Samtidig udfoldede M. en omfattende produktivitet som prosaforfatter. Foruden de to novellesamlinger *Synd*, 1891 og *Træbukken*, 1918, udsendte han romanerne *Vanemennesker*, 1892, *Æbelø*, 1895, *Dødedansen*, 1900, *Giovanna*, 1901, *Den evige Søvn*, 1912, *Hellener og Barbar*, 1914, *Dommeren*, 1921 og *Himmelskibet*, 1921. Færre i tallet er hans teaterstykker, *Lægen*, 1906 (opf. på Det kgl. teater 1917). *Revolutions-Bryllup*, 1906 (opf. på Det kgl. teater 1909) og *St. Helena*, 1910 (opf. på Det kgl. teater 1911). Det effektfulde historiske drama *Revolutions-Bryllup* blev en verdenssucces og opførtes på mange europæiske scener samt i USA. Det filmatiseredes 1910, 1914, 1928 og 1937 samt dramatiseredes som opera 1919 (musik af Eugen d'Albert) og som operette 1952 (musik af Hans Schreiber). Endvidere skrev M. librettoen til operaen *Aucassin og Nicolette*, 1896 (musik af August Enna; opf. på Det kgl. teater s.å.). M.s store interesse for kunst resulterede i de to bøger, *Billedhuggeren Jens Adolph Jerichau*, 1906 og *Vilhelm Hammershøi*, 1918 (en række digte til billeder). Blandt hans talrige oversættelser må fremhæves digte af Charles Baudelaire, Gustave Flauberts *Salambô*, 1902 og *Den hellige Antonios Fristelser*, 1904, Wolfram von Eschenbachs *Parzival*, 1917, samt Goethes *Faust*, 1924–28. Sit litterære gennembrud fik M. med digtsamlingen *Solblomster* og den lyriske middelalderroman *Æbelø* som Georg Brandes erklærede var „et kunstværk uden lyde“. Den er en symbolsk fremstilling af kærlighedens udvikling mellem mand og kvinde fra dens første opståen som naturinstinkt gennem dens forfinelse af sjæl og sanser til dens modning som forældre-følelse, en demonstration af sjælelige fænomener som fysiologisk begrundede. Vel var M. romantiker, men hans rationelle opdragelse for-nægtede sig ikke, alt hvad han havde indsoget af sine lærere Georg Brandes og Julius Lange, ikke mindre end indflydelsen fra den forfatter, der mere end nogen anden fik afgørende betydning

for ham: Gustave Flaubert, blev stadig mere følelig i hans senere romaner, der i øvrigt er ganske ubetydelige, skrevet i et forceret og kunstlet sprog. M. tilhørte den gruppe af lyrikere der fornyede den danske poesi i slutningen af 1800-tallet. Men han står ret isoleret. Solblomster havde intet af den indadvendthed og melankoli som prægede meget af Johs. *Jørgensens og Viggo *Stuckenberg's poesi, det var en frodig og festlig lyrik som forkyndte et rent hedensk evangelium. Han svælgede i farver, og udtrykket for følelsen og sansningen skød ofte, ligesom i hans senere lyrik, over målet. Denne højt kultiverede og klassisk skoledte digter manglede ofte selvkritik og forfaldt da til en temmelig tom og banal retorik. I Livets Fest møder man disse oversættelser i ord af kunstværker, hvorpå M.s berømmelse en tid lang kom til at hvile. Digtene om værker, bl.a. af Rembrandt, Tizian, Verrocchio viste, ligesom senere den lange serie af Hammershøifortolkninger, en evne både til at male i ord og til at udløse et billedes ånd. M.s skønhedsdyrkelse baseret på kolige, artistiske iagttagelser kommer også til udtryk i en række rejsedigte fra Egypten, Amerika, Japan og Kina; men disse digte er så at sige aldrig kun beskrivende: de udmunder i meditationer hvor M. er meget mere end en retoriker, hvor han gang på gang når en storstilet patos som en lang resonans i sindet. M. havde en medfødt sans for det intime, det delikate, men han havde også en ganske anden trang i sit indre: trangen til det storladne, det monumentale, og derfor hører hans digte om de egyptiske pyramider, den kinesiske mur til det bedste i hans poesi. – Fordi M. havde øjet åbent over for den ydre verden, var imidlertid den indre verden ikke en lukket bog for ham. Digtene om hans mor, han mister som lille, om hans far og hans søster har inderlighed og en egen sindets sarte blufærdighed. Og selv om han ikke var en ånd man kunne kalde egentlig religiøs, så har han dog tolket menneskets drøm om et tabt paradys, den sugende længsel efter dette forsvundne Atlantis, i digte der har et langt perspektiv og en bølgende musik. – DM. 1929. □Mal. af K. Soeborg, 1903. Buste af Aksel Hansen, 1906 (Teatermus.). Buste af R. Tegner, 1916 (på graven 1932). Buste af Gyde Petersen, 1918. Afbildet på tegn. af H. Jensenius, 1919 (Fr.borg) og 1921 og på flere tegn. af Alfred Schmidt 1921 og 1922 (sst.). Buste af V. Gustafson udst. 1924. Silhouet af Kirsten Wiwel, s.å. (Kgl.bibl.). Pastel af H. C. Vantore, 1925 (Fr.borg). Tegn. af Harald Moltke (Teatermus.), mal. af samme, 1927 (Dansk forfatterforen.). Tegnet på dødslejet af G. Hentze. Linoleumssnit af K. J. Almquist, 1932. Afbildet på mal. af Luplau Janssen. Monument med bu-

ste af Aksel Hansen (ved Bakkehuset, 1937). Foto.

Saml. romaner I–III, 1919. – Interview i Chr. Rimestad: Digtere i forhør, 1906 21–27. S. M. i Bogvennen, 1913 311f og i Samleren, 1924 61. – C. E. Jensen: Vore dages digtere, 1898 175–88. Georg Brandes: Taler, 1920 208–12. Henning Kehler: Kronik og kritik, 1922 204–13. Chr. Rimestad: Fra Stuckenberg til Seedorf I, 1922 57–77. Ove Rode i Tilskueren XLII, 1925 390–97. Tom Kristensen i Politiken 14.5.1925 og 29.1.1932. Vald. Rørdam m.fl. i Berl. tid. 28.1. og 29.1. s.å. Hans Brix i Dagens nyheder 29.1 s.å. Jørgen Andersen i Ord och Bild, Sth. 1938 219–27. Arn. Hending i Fyns stiftstid. 7.6.1953. Aage Heinberg sst. 23.5.1965. Birger Isaksen i Fynske årbøger 1971 116–38. – Papirer i Kgl. bibl.

Sven H. Rossel (Chr. Rimestad)

Michaelsen, Joseph, 1826–1908, postembetsmand, forfatter. * 31.8.1826 i Næstved (Mos.), † 12.4.1908 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: købmand Juda M. (1797–1852) og Rebekka Israel Levin (1791–1864). ~ 2.6.1854 på Frbg. med Dorothea Frederikke Louise Hammer, * 6.2.1831 på Frbg., † 6.5.1909 sst., d. af murermester Johan Frederik H. og Jacobine Christine Holm.

M. gik i skole i Vordingborg, senere i det von Westenske institut i Kbh. og blev 1845 student herfra. 1846–51 var han medarbejder ved Fædrelandet, derefter en kort tid ved Flyveposten. Efter 1853 at være blevet cand.polit. ansattes han i finansministeriet, Øresunds- og strømtoldkontoret og dyrkede samtidig journalistisk virksomhed, var 1855–61 redaktør af I Hjemmet, 1861–63 af Meir Goldschmidts Hjemme og Ude (senere Norden) og jan.–marts 1863 af dagbladet Danmark. 1858 ansattes han som assistent i generaldirektoratet for postvæsenet hvor han 1865 konstitueredes og n.å. udnævntes til fuldmægtig. 1876–79 var han postmester i Slagelse. – 1859 udarbejdede M. et lille skrift *Om Transitportoens og den internationale Portos Afskaffelse og Aflysning*. Skriftet blev ikke trykt eller på anden måde kommunikeret fremmede poststyrelser og regeringer før 1868, og da havde allerede en på amerikansk initiativ 1863 sammenkaldt konference drøftet transitspørgsmålet og andre for den internationale udveksling vigtige spørgsmål. Da Verdenspostforeningen stiftedes 1874 „som født af et universelt Behov“ skete dette da heller ikke på grundlag af M.s krav om transitfrihed, men derimod med transitspligt efter nærmere fastsatte regler. M.s pjece bærer dog vidnesbyrd om at han har haft en forståelse af at de meget udviklede porto- og transitafregningssystemer i høj grad var forældede og måtte afløses af andre, og som en anerkendelse heraf fik han 1906 tildelt fortjenestmedaljen i guld. – M.s journalistiske virksomhed bragte ham i nær forbindelse med mange af tidens ledende mænd. Han stod i op-

Michaelsen, Joseph

position til den rådende nationalliberalisme og dennes arvtagere, og 1865 var han meget virksom ved dannelsen af ministeriet Frijs-Frijsenborg på basis af hvad man senere ville have kaldt et agrarisk program. 1871 var han medstifter af Den danske Landmandsbank. M., der var en god stilist, har skrevet en mængde politiske artikler, forskellige brochurer samt besørgt adskillige bearbejdelser og oversættelser. Desuden har han under titlen *Fra min Samtid* skrevet sine erindringer, et værdifuldt memoireværk der giver mange oplysninger til hans samtids historie, navnlig i politisk henseende. – F.M.I. 1906. □Buste af Johs. Mølgaard, 1905 (Dansk post- og telegrafmus.: Fr.borg). Medalje af S. Lindahl, 1906. Foto.

J. M.: *Fra min samtid I–II, 1890–93* (erindr.). – Fr. v. Jessen i III. tid. 18.11.1900. Sv. Em. Svendsen: *En gammel postmands erindr.*, 1907 86f. E. P. Kannik: *Suum cuique*, 1907. Jul. Schovelin: *Landmandsbanken 1871–1921, 1921*. Jacob Andersen: *Fra hovedstaden til den nye grænse*. Erindr. II, 1926 121–67. O. Hollnagel: *Om verdenspostforens tilblivelse*, 1934.

H. Hjorth-Nielsen *

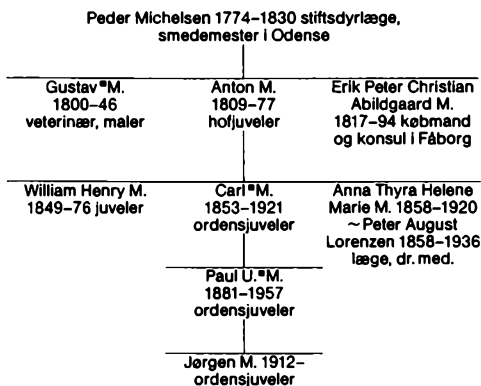
Michelbecker, Gysbert Wigand, 1636–92, købmand, skibsreder. * 17.1.1636 i Marburg, † 25.4.1692 i Kbh., begr. sst. (Petri k.). F: rådsforvandt og hospitalsforstander Erich M. og Elisabeth v. Saltz Budden. ~ 24.8.1663 i Kbh. med Anne Ludewigs, * 15.7.1647, † 4.10.1724 i Kbh., d. af købmand Johan L. (* 1619) og Elisabeth Martins.

M. lærte bødkerhåndværket i Nachern, St.Goar og Frankfurt a.M. og kom 1657 til Kbh. hvor han først var kyper i Johan Lehns vinstue og derpå fra 1659 prokurist hos vinhandler Johan Edinger. 1661 åbnede han selv en vinhandel med et større parti vine som han personlig havde indkøbt i Amsterdam, og oparbejdede den i årenes løb til en stor og anset forretning. Han drev også import- og eksporthandel af anden art og regnedes 1691 blandt byens største redere. Han var først etableret i et mindre hus på Frederiksholm, men byggede 1687 en stor gård med huse og lejevåninger ved Frederiksholms kanal. Da den var „Staden til god og mærkelig Sirat“, benådedes han s.å. med tyve års skattefrihed og ret omfattende handelsprivilegier. I mange år kaldtes gaden (nu: Ny Vestergade) efter ham Wigandsgade. 1682 var han blevet udnævnt til kgl. kældermeester; han var desuden en af stadens 32 mænd og meddirektør for vandledningen. Den første kirke for reformerte indrettedes 1685 i hans hus. Af hans 17 børn nåede de 9 voksne alder, men en datter omkom ved operahusets brand 1689 og den ældste søn druknede da fade-

rens skib *Sophia Amalia* forliste ved Norge 1692. Den anden søn, Henrik Wigand M. (1672–1720), døde som ejer af herregården Gundetved (Selchausdal), mens seks døtre ægtede ansete mænd af købmandsstanden og den borgerlige embeds- og godsejerstand. Svigersønnen Wilh. *Edinger overtog forretningen og gården der senere måtte vige for Prinsens palæ. □Stik af Hubert Schaten ca. 1692 efter mal. af Andreas Quant.

H. Hjorth-Nielsen i Pers. hist. t. 9.r.II, 1930 205–13 (slægt). C. Giessing: *Ny saml. af jubellærere III, 1786* (faks. udg. 1979) 413. Jul. Schade i *Hist. t. II, 1841* 118. O. Nielsen: *Kbh.s hist. og beskr. V, 1889*. L. Bobé: *Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925*.

C. O. Bøggild-Andersen *

Michelsen

Slægten føres tilbage til smed i Hasmark, Norup sg., Peder Christensen (ca. 1624–89) hvis sønnesøns søn Michel Smed (1739–1816), smed i Hasmark, var far til stiftsdyrlæge Peder Michelsen.

Eiler Nystrom: *Guldsmed Anton Michelsen. Hans virksomhed og slægtskabskreds, 1909*.

Hans H. Worsøe

Michelsen, Andreas Ludvig Jacob, 1801–81, historiker, politiker. * 31.5.1801 i Sottrup, Sundevad, † 11.2.1881 i Slesvig, begr. sst. F: andenpræst i Sottrup, senere sognepræst i Ødis Frants M. (1766–1806) og Johanne Henriette v. Born (1782–1861). ~ 2.10.1840 i Plön med komtesse Ernestine Sophie Frederikke Brockdorff, * 26.5.1803 i Glückstadt, † 19.5.1872 i Slesvig, d. af præsidet for overretten i Glückstadt, kansler, greve Cai *B. (1766–1840) og Berta von Raben (1780–1832).

Efter faderens død flyttede moderen til Åbenrå hvor M. voksede op i trange kår, indtil han 1816 ved grev Konrad v. Blücher-Altonas hjælp kom til gymnasiet i Altona og optoges i hans hus. Han studerede derefter jura i Kiel og Göttingen

og tog 1823 eksamen i Slesvig. Han fik herefter støtte til at fortsætte sine studier i udlandet. 1824 tog han den juridiske doktorgrad i Berlin, derpå studerede han i Heidelberg og i Paris. 1826–29 opholdt han sig i Kbh. Her kom M. i forbindelse med danske videnskabsmænd, A. S. Ørsted, J. L. A. Kolderup-Rosenvinge, Chr. Molbech og H. M. Velschow og optoges i Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog, det islandske litteraturselskab og det norske videnskaberne selskab. Hans videnskabelige interesser samlede sig efterhånden mere og mere om rent historiske forhold, men han kom også i forbindelse med Uwe Jens Lornsen og talte i læseselskabet Athenæum for en fri forfatning, ønskede også en særlig forfatning for hertugdømmerne på demokratisk grundlag. 1829 blev han F. C. Dahlmans efterfølger som professor i historie i Kiel. Han var meget produktiv og udgav bl.a. omfattende kildeamlinger til hertugdømmerne historie i middelalderen. 1833 gav han stødet til dannelsen af Schleswig-Holstein-Lauenburgische Gesellschaft für vaterländische Geschichte (nu Gesellsch. für schlesw.-holst. Gesch.) og var indtil 1842 dets første sekretær og udgiver af dets tidsskrift. I Kiel knyttede han venskab med Th. Olshausen og hørte til kredsen af yngre slesvig-holstenske liberale. Fra et studieophold i Kbh. rejste han okt. 1830 tilbage til Kiel med Lornsen hvor denne kastede sig ud i forfatnings-sagen. M. deltog heri, bl.a. ved breve til sin barn-domsby Åbenrå og på universitetet i Kiel og udsendte 1831 et skrift hvori han optrådte som talsmand for især bondestandens historiske ret til deltagelse i det offentlige liv. 1842 lod han sig kalde til et professorat i stats- og folkeret i Jena. Her steg han til gehejmjustitsråd og medlem af overappellationsretten (1854) og udfoldede en rig forfattervirksomhed i tysk historie og ret. Han glemte dog ikke sit snævrere fædreland. 1844 bragte *Polemische Erörterung über die schleswig-holsteinische Staatssuccession* ham i snæver personlig forbindelse med hertugen af Augustenborg og han hørte nu til dennes rådgivere.

1848 stillede M. sig til den slesvig-holstenske regerings rådighed og blev brugt til en sendelse til Berlin; noget senere valgtes han til repræsentant for l. slesvigske valgkreds i Frankfurt som han, der efterhånden var ret moderat, forlod i maj 1849 da forsamlingen radikaliseredes. Han genoptog nu sin virksomhed i Jena, indtil han 1862 blev leder for Germanisches Nationalmuseum i Nürnberg. Da Frederik (1829–80) af Augustenborg 1863 igen rejste slægtens arvekrav, opgav M. sin stilling og tog til Kiel for at støtte ham. Efter augustenborgernes nederlag over for den

preussiske politik trak han sig tilbage fra al offentlig virksomhed og bosatte sig i Slesvig hvor han arbejdede med historiske emner, bl. a. udgav han H. N. A. Jensens *Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte* 1873–79. I årene efter 1864 skænkede han sin store juridiske bogsamling til det kgl. bibliotek i Stockholm. Senere testamenterede han sine historiske samlinger til universitetet i Kiel. □Litografi af Ph. Winterwerb, 1848. Træsnit af Neumann efter foto. Tysk træsnit 1864. Litografi af Fritz Ries.

Breve i Von Kieler Professoren, udg. M. Liepmann, Stuttgart 1916. – Kieler Zeitung 15.2.1881. G. Richter i Zeitschr. des Vereins für thuring. Gesch. N. F. II, Jena 1881 441–60. W. v. Giesebrecht i Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu München, 1881. C. E. Carstens i Zeitschr. für schlesw.-holst.-laueb. Gesch. XII, Kiel 1882 301–13. Hans Jensen: De danske stænderforsaml.s hist. I, 1931. Volquart Pauls: 100 Jahre Gesellschaft für schlesw.-holst. Gesch., Neumünster 1933 28–68. Gottfr. E. Hoffmann i Jahrbuch der schlesw.-holst. Univ.-Gesellsch., Kiel 1933 26–51. Kn. Fabricius i Sønderjyllands hist. IV, 1937. G. Japsen: Den nationale udvikl. i Åbenrå, 1961. Alex. Scharff: Schlesw.-Holstein und die Auflösung des dänischen Gesamtstaates, Neumünster 1975 = Gesch. Schlesw.-Holsteins VII, 14–16 21 45 64–68. – Breve i Kgl. bibl.

Lorenz Rerup

Michelsen, Axel Albert, *1940, zoofysiolog. *1.3.1940 i Haderslev (domsg.). F: kriminalbetjent, senere kriminaloverbetjent Erik M. (*1905) og Ulla Vibeke Behrens (*1910). ~1° 18.6.1966 i Hørsholm med stud. polit., senere ambassaderåd, cand. polit. Annette Victoria Martensen-Larsen, *9.4.1942 i Hjørring, d. af speciallæge Oluf M.-L. (*1912) og korpschef, oberst Else Paludan-Müller (*1911). Ægteskabet opløst 1973. ~2° 1.2.1980 i Odense (b.v.) med sundhedsplejerske Ulla West-Nielsen, *8.12.1941 i Skagen (~1° 1966 med læge Finn Bildt Kurup, *1943; ægteskabet opløst 1977), d. af studieelektor, cand. mag. Bjørn W.-N. (*1913) og sygeplejerske Grete Smith (*1914).

M.s evne til videnskabelig iagttagelse var tidlig vakt; i sin første afhandling skriver han som 17-årig „undersøgelsen har strakt sig over tre år“. Det drejede sig om en ejendommelig, ukendt parringsadfærd hos træbukke. Han fulgte dette emne op i en række afhandlinger og afrundede det med *On the evolution of tactile stimulatory actions in longhorned beetles*, 1966. Efter studenter-eksamen (Rungsted statsskole) 1959 begyndte han studiet af zoofysiologi ved Kbh.s univ. og tog konferens heri 1966. Under studietiden blev hans interesse vakt for insekternes stemmer og deres hørelse. Det var på den tid et dogme, at insekterne ikke kunne skelne mellem absolutte to-

nehøjder. Allerede i sit første arbejde over dette emne, *Pitch discrimination in the locust ear: observations on single sense cells*, 1966, udført på Zoofysiologisk laboratorium, kunne han påvise at de enkelte celler i fire cellegrupper på vandregræshoppens trommehinde reagerede forskelligt på forskellige tonefrekvenser. I disputatsen 1971 (på klassisk vis med „theses“) *The physiology of the locust ear*. I–III, delvis udarbejdet under et studieophold hos Franz Huber i Köln, udnytter M. sit kendskab til de fysiske love for membran-svingninger til at påvise, at det ikke er cellerne selv, men deres placering på den inhomogene, svingende membran, trommehinden, der tillader græshoppen at skelne mellem tonefrekvenser. Til denne undersøgelse benyttede han laserlys til måling af trommehindens svingninger, en teknik han senere har forfinet. M.s styrke er et lige dybtgående kendskab til morfologi, biologi og fysik; og som professor ved Odense univ. siden 1973 har han inspireret til en række bio-akustiske arbejder. Selv har han i 1974 (s. m. Harald Nocke, Köln) skrevet om *Biophysical aspects of sound communication in insects* ud fra biofysiske synspunkter, og s. å. om de hvirvelløse dyrs hørelse i *Handbook of sensory physiology*. I de seneste år har M. skrevet om mekanismer for retningshørelse hos løvgræshopper og fårekylinger hvor en slags „høretragt“ i forbindelse med øret er blevet opdaget og dens virkning klargjort. Ligeledes om tidsopløsningen i høreorganer og om den akustiske kommunikations økologi. Endelig har M. 1977 i en inciterende lille bog *Lyd og liv* gjort rede for de seneste årtiers epokegørende opdagelser på dette felt.

M.s klare hjerne, administrative dygtighed og smidige forhandlingsevne har ofte været taget i brug af det offentlige. 1973–78 var han medlem af Statens naturvidenskabelige forskningsråd (1975–78 formand), 1975–78 var han medlem af planlægningsrådet for forskningen, 1977 formand for de nordiske naturvidenskabelige forskningsråds samarbejdsnævn, 1980 formand for biologiuudvalget under det faglige landsudvalg for naturvidenskabelige uddannelser og for den danske nationalkomité for biofysik. Også uden for Norden er hans evner taget i brug, bl.a. som formand for Fachbeirat ved Max Planck Institut für Verhaltensphysiologie fra 1977. Medlem af Gesellschaft für physikalische Biologie 1976, af Det kgl. danske videnskabernes selskab 1979. – R. 1980.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1971 324f. – S. L. Tuxen: Dansk entomologisk bibliografi 1936–77 (manus i Zoologisk museum).

S. L. Tuxen

Michelsen [mekælsøn], Carl Adolph, 1842–1911, sproglærer. * 31.1.1842 i Thisted, † 20.5.1911 i Kbh., urne på Bispebjerg. F: provst Marcus Christian Vilhelm M. (1804–55, ~1° 1831 med Frederikke Vilhelmine Faber, 1810–91, ægteskabet opløst; hun ~2° 1840 med vicekonsul Alfred *Hage, 1803–72) og Marie Amalie Hansen (1815–89). ~1° 11.1.1879 på Næsbyholm, Skåne, med Henriette Hastrup * 4.10.1856 i Ringsted, † 4.4.1902 i Kbh., d. af forpagter, senere ejer af Agersbøl ved Vejle Harald H. (1819–1904, ~2° 1878 med Emilie Frederikke Elisabeth Rønne, 1843–1920) og Marie Frederikke Grønvold (1827–69). ~2° 28.8.1903 i Kbh. (b.v.) med Therese Elise Henriette Stamer, * 13.10.1869 på Fusingø, † 11.4.1957 i Gentofte, d. af forpagter Jacob August Ditlev S. (1827–1900) og Therese Sophie Henriette Albers (1839–1919).

Som søn af en fattig præsteenke fik M. friplads på Sorø akademi, hvorfra han blev student 1860. Men det studium han valgte, romansk filologi, havde et dårligt renommé, og valget afskar ham fra at opnå stipendier, så han måtte tjene til føden, først som huslærer, siden som timelærer ved forskellige private skoler. Krigen 1864 bragte en afbrydelse, idet han som god nationalliberal meldte sig som officersaspirant (løjtnant af reserven 1867, afsk. 1880). 1867 forlovede han sig med kusinen Anna Michelsen (kendt som J. P. *Jacobsens ungdomsveninde), men forholdet gik over styr året efter, da M. i maj kom hjem fra et halvt års studieophold i Paris. Uden at afslutte sine studier med en eksamen fortsatte han sin virksomhed som privatlærer, og samtidig blev han medarbejder ved det folkelige nationalliberale blad Folkets Avis. Omkring 1870 blev han imidlertid grebet af tidens nye tanker, og under indtryk af de nationalliberale højredrejning gik han 1871 over til det frisindede Lolland-Falsters Stiftstidende. Her skrev han i det bevægede år 1871–72 om tyske og franske indenrigspolitiske forhold, om socialismen, Georg Brandes og om dansk politik. Standpunktet var radikalt og klassebevidst. Han var medlem af Literaturselskabet, og i Studentereforeningen var han i stadig opposition. Uden selv at være socialist oversatte han 1872 Karl Marx: *The civil war in France*, til Socialistens føljeton, og det var ham, der samme år underrettede Fr. Engels om de danske socialistforerers fængsling. Selv politisk markeret og med en levende musik- og teaterinteresse færdedes han i 70ernes intellektuelle miljø af unge himmelstormere. Han skrev og oversatte til Nyt dansk Maanedsskrift, og i den såkaldte litterære nytårsfejde 1879/80 tog han i Morgenbladet offentligt afstand fra svogeren Carl *Ploug. Han førte en heroisk kamp for sprogets renhed i bla-

dets spalter i dets radikale periode 1881–83, var derefter anmelder ved Politiken. Desuden havde han sin gang i Studentersamfundet, i hvis småskriftserie han 1885 udtrykte sin protest mod provisoriet med skriftet *Forfatningsbruddet i Frankrig 1830 og Folkets Svar derpaa*. Desuden deltog han som medlem af Den liberale vælgerforening i valgsamarbejdet med socialdemokraterne 1884. Den efterfølgende politiske udvikling var en skuffelse for ham, og kampen for udkommet tog på kræfterne som familien voksede. – M. var en højt anset fransklærer og forfatter til en serie meget benyttede franske skolebøger. Desuden var han en flittig og sikker oversætter af fransk litteratur. Som anerkendelse for denne virksomhed som pædagog og sprogmand fik han 1909 titel af gymnasielærer, og han underviste sine sidste år på Vestre Borgerdydskule. □Tegn. af K. Gamborg, 1885 (Fr.borg). Foto.

Sophus Schandorph: Oplevelser I, 1889 211 241. So-ransk t. IV, 1901–05 107. [J. C. Jørgensen] i Politiken 21.5.1911. Berl. aften 22.5. s.å. Marcus Rubin: Nogle erindr., 1914 45f. Charles Kjerulf: Gron ungdom. Erindr. I, 1915 108. Harald Høffding: Erindr., 1928 83 84. Carl Behrens: Erindr., 1937. Fr. Nielsen: J. P. Jacobsen, 1953 (3. udg. 1968). Karl Marx og Fr. Engels: Werke XXXIII, Berlin 1973 457. Søren Federspiel: Den danske arbejderbevægelse og internationalismen 1871–78, 1975 (speciale ved Kbh.s univ.).

Karsten Thorborg

Michelsen [mekølsøn], Carl, 1853–1921, ordensjuveler. * 30.9.1853 i Kbh. (Helligg.), † 14.12. 1921 sst., urne på Bispebjerg. F: hofjuveler Anton M. (1809–77) og Ida Johanne Cecilie Margrethe Hansen (1815–89). ~ 12.5.1880 i Kbh. (Frue) med Ellen Margrethe Ulrich, * 21.9.1861 i Kbh. (Frue), † 19.4.1945 i Skodsborg, d. af revisor i justitsministeriet, senere direktør i Den alm. brandforsikring for landbygninger, etatsråd Georg Herman Julius U. (1828–1907) og Gyrithe Christine Margrethe Kemp (1831–86). – Brorsøn af Gustav *M.

Efter studentereksamen 1872 fra Metropolitan-skolen begyndte M. at studere jura og modtog desuden økonomisk-merkantil uddannelse hos bankier G. A. *Gedalia i Kbh. og Istel frères i Paris. Sammen med Gedalia havde den ellers så forsigtige Anton Michelsen kontraheret om jernbanebygning og led følelige tab ved Gedalias konkurs 1875. M.s bror William, der var uddannet som juveler, døde 1876 og den hårdt ramte Anton Michelsen fulgte ham i graven 1877. Ekskutorerne rådede M. til at opgive studierne og indtræde i firmaet som hans far, der tilhørte en gammel fynsk smedslægt, havde grundlagt 1841. Fra ca. 1850 var værkstedet kun blevet benyttet til smeltning af ædle metaller, mens frem-

stillingen var givet ud til underleverandører. M.s mor bistod i begyndelsen med den kunstneriske side. Huset havde stedsde haft nær forbindelse med tidens førende kunstnere. Samtidig lagde M. roret fuldstændig om og skabte på få år en moderne industrivirksomhed. M. havde et sikkert blik for mulighederne i en kombination af håndværk og industri. På den tid havde allerede ni danske guldsmedefirmaer indført dampkraft. 1885 omtales de sidste års væsentlige udvidelse på M.s værksteder, hvor en moderne gasmaskine drev de nødvendige hammer-, valse-, dreje- og slibemaskiner. I virksomheden indgik den kendte industripioner, hofguldsmed J. *Dalhoff's værksted. M. kom på mange måder til at indtage dennes plads i faget og organisationsarbejdet. 1881 blev han medlem af repræsentantskabet for Industriforeningen og 1890 formand (1913 æres-medlem). Han var også formand for Kbh.s afdelingen af Fællesrepræsentationen for dansk industri og håndværk. Han var levende interesseret i ungdommens uddannelse og blev bestyrelsesmedlem i Det tekniske selskabs skoler samt i rejsestipendieforeningen. Desuden blev han formand i guldsmedelaugets byggeforening.

Men ikke mindst kunsthåndværket havde M.s varme interesse, han skabte en løbende produktion af kvalitetsprodukter og mange pragtstykker til særlige lejligheder, herunder til Christian IXs og dronning Louises guldbryllup 1892 og til kronprins Frederik (VIII)s og kronprinsesse Louises sølvbryllup 1894. Firmaets førende position understregedes på udstillingerne i Malmö 1881, Kbh. 1888, Chicago 1893, Paris 1900 og 1925. Han arbejdede ivrigt for oprettelsen af Kunstindustrimuseet som åbnedes 1895, og hvis første formand han blev. Han sad fra 1882 i kommissionen vedrørende stempning af ædle metaller som førte til loven af 1888, og blev 1910 medlem af Rosenborg revisionskommission. Også i bolig- og næringslovkommissionen havde han sæde, og han var formand for Skodsborg og omegns kommunalforening. M. var verdensmand, et myndigt og smidigt medlem af de danske udstillingskomiteer. Han havde en sikker og klar forhandlingsform og evnen til at nå resultater i selv meget vanskelige sager. 1878 udnævntes han til ordensjuveler, n.å. til hofjuveler. – Sønner Paul Ulrich M., * 11.10.1881, † 21.10. 1957, blev student 1900 og derpå officer; afsked som kaptajn 1923. Samtidig uddannede han sig til sølvsmed, bestod svendeproeve 1911 og indtrådte 1914 som kompagnon i faderens firma. Paul U. M. udgav 1918 21. *Bataillons Historie 1788–1918*. R. 1918. DM. 1932. – R. 1888. DM. 1894. K². 1900. K¹. 1911. □Træsnit 1888 efter foto. Karikaturer af Alfred Schmidt, 1900. Afbil-

Michelsen, Carl

det på L. Tuxens mal. af middag hos Moresco, 1906. Sølverrelief af S. Lindahl, 1921. Relief af Svend Jespersen på mindesten, 1923 (Skodsborg). Foto.

E. Nystrom: Guldsmed Anton Michelsen, 1909 (om slægten). Carl Muusmann: Udstillingsportraiter, 1888. [E. Hannover:] Det danske kunstindustrimuseum i de første 25 år, 1920. G. Nygaard i Skonvirke VII, 1921 173f. Harald Bing i Tidsskr. for industri XXIII, 1922 2f. Guldsmedbladet, s.å. 2f og 1966 87f. Erik Lassen og Ole Wanscher: A. Michelsen og da. sølvmedekunst, 1941. – Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Ove Dragsted (Georg Nygaard)

Michelsen, Gustav Michael, 1800–46, veterinær, forfatter, maler. * 25.2.1800 i Martofte, Fyn, † 28.6.1846 i Kbh. (Frels.), begr. sst. (Frels. kgd.). F: stiftsdyrlæge, smedemester, senere i Odense Peder M. (1774–1830) og Mette Nielsdatter (1775–1867). ~ 2.8.1845 på Frbg. med Murdochine Nicoline Brinck, * 12.6.1817 i Kbh. (Frels.), † maj 1892 i Berlin (~ 2° 1852 med fh. skibspræst Wilhelm August Müller, 1816–92), d. af proprietær Murdoch Nicolay B. til Friheden (ca. 1786–1817) og Andrea Cathrine Bang (1788–1832). – Farbror til Carl *M.

Allerede mens M. gik i Odense latinskole lærte han smedehåndværket hos sin far. 1821 rejste han til Kbh. for at gøre svendestykke. På tilskyndelse af E. Viborg og J. Helper læste han derefter til dyrlæge og tog eksamen 1825. Han synes at have været en lovende ung mand, han fik kgl. rejsestipendium og ledsagede stutтерikommisjonen på en rejse til Jylland og hertugdømmerne, hvorefter han rejste videre til Göttingen hvor han studerede husdyrbrug og landøkonomi hos J. F. Blumenbach og kemikeren F. Stromeyer. Senere opholdt han sig et års tid på landvæsenkademet i Möglin under den berømte agronom Albr. Thaer og fik her kendskab til fåreavl. Studierejsten afsluttedes med besøg på tyske og ungarske stutтерier, veterinærskoler og landbrugsinstitutioner. Da han 1828 kom hjem, blev han ansat som dyrlæge ved de kgl. gårde i Jylland og på Sjælland. 1830 opgav han stillingen og blev leder af Lerchenborgs schæferier (ca. 10 000 får). 1832 udnævntes M. til landvæsenkommisær i Holbæk amt. M. var grebet af de tyske hippologers „angloman“, og da lensgreve C. C. "Lerche var ivrig fuldblodsmand foranledigede det, at M. besvarede og fik prisen for en af landhusholdningsselskabet udsat opgave om de grundsætninger, hvorefter Danmarks hesteavl burde ledes. M. fastslog at Frederiksborgstutтерier burde erstattes med et fuldblodsstutтерi. Skriftet udtrykte datidens hippologiske opfattelse, men hele fuldblodsperioden var en misfor-

ståelse, og M. havde sin andel deri selv om det skal indrømmes, at han arbejdede under vanskelige forhold. J. V. "Neergaard kritiserede ham stærkt (Danmarks forqvaklede Hestevæsen, 1842). Også på andre husdyrbrug-områder arbejdede M.; han udgav 1833–34 *Landøkonomisk Veterinærtidende*, indførte de Guénonske malke-tegn (1846), oversatte skrifter om køers vinterpleje, om finuldede får og skrev landbrugsartikler i Berlingske Tidende, var endvidere stutтерikommisær og fra 1837 hjælper lærer ved veterinærskolen i schæferivæsen, hesteavl og beslaglære. Han siges at have været velbevaget, et „let hoved“, men uden fornøden videnskabelig grundighed. Han havde også kunstneriske anlæg og gik under sin veterinære studietid på kunstkademiet hvor han 1824 konkurrerede til den lille sølvmedalje, men sygdom afbrød hans kunstnerbane. Det hang sammen med hans interesse for kunsten, når han 1836 holdt kursus over „Hestens Exterieur“ for akademiets elever. Han var kendt som en dygtig tegner der har portrætteret flere af sine lærere (litografier af N. F. Hausmann 1825 og Thaer 1830, pastel af P. C. Abildgaard (kopi efter J. Juel) i Danmarks veterinær- og jordbrugsbibliotek). – Kammerråd 1832. □ Afbildet med familien på silhouet af Franz Liborius Schmitz, 1815. Tegn. af E. Bærentzen, 1829. Litografi af I. W. Tegner, 1847.

E. Nystrom: Guldsmed Anton Michelsen, 1909 14–17 (om slægten). G. W. Schrader og E. Hering: Biographisch-literarisches Lexicon der Thierärzte, Stuttgart 1863 278f. B. Bang i Medlemsbl. for den da. dyrlægeforen. VI, 1923 nr. 14. Jens Jensen: Hestens hist. i Danm., 1925 52–55. – Breve i Danm.s veterinær- og jordbrugsbibl.

*Hj. Friis**

Michelsen, Paul U., se **Michelsen, Carl**, 1853–1921.

Michelsen, Ove Wilhelm, 1800–80, søofficer, marineminister. * 29.8.1800 i Tønning, † 20.4.1880 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). F: rådmann og stadssekretær Christoph Friederich M. (ca. 1763–1817) og Margrethe Christine Wallert (* 1777). ~ 1° 13.12.1822 i Kbh. (Holmens) med Nicoline Christine Sigbiørn, adopt. Wuegel, * 26.7.1798 i Kbh. (Holmens), † 18.10.1844 sst. (Holmens), d. af tambur ved Holmen Christian S. og Johanne Petersen og adoptivd. af kontreadmiral Johan Peter *W. (1736–1825) og Maria Sophia Schumacher (1744–90). ~ 2° 14.5.1856 i Kbh. (Fr. ref.) med Jeanne-Marie Sophie Duntzfelt, * 14.7.1819 i Kbh. (Fr. ref.), † 10.3.1871 sst. (Holmens), d. af grosserer, senere etatsråd Willi-

am Frederik D. (1792–1863) og Birthe Christmas (1797–1872).

M. blev kadet 1811, sekondløjtnant med Gerners medalje 1818, premierløjtnant 1825, kaptajn 1834, kaptajn 1842, kommandørkaptajn 1850 og kommandør 1852 (orlogskaptajn 1858). M. var 1820–21 med korvetten Najaden i Vestindien. Efter sin hjemkomst ansattes han ved søartilleriet og samtidig som auskultant i konstruktionskommissionen. 1828–30 foretog han en rejse til Sverige, Holland, Frankrig og England for at studere disse landes artilleri, blev ved hjemkomsten undertøjmester og medlem af konstruktionskommissionen og 1833–35 lærer i artilleri ved Søkadetakademiet. Han udarbejdede *Lærebog i Sø-Artilleriet, for de kgl. Søcadetter*. 1836 der i mange år anvendtes ved akademiet. 1835 udnævntes han til tøjmester og chef for artillerikorpsbet og forblev i denne stilling til han 1854 indtrådte som marineminister i ministeriet Bang; som sådan fortsatte han til dec. 1859 i Andræs og Halls ministerier, hvor han tillige april 1857–juli 1858 var udenrigsminister ad interim. 1855–58 var han folketingsmand af konservativ observans for Fredericiakredsen. Som marineminister faldt det i hans lod at gennemføre søværnsloven af 1856. Ved hans afgang som minister og fra søetaten tillagdes der ham kontreadmirals karakter. M. var en kundskabsrig, dygtig og flittig officer med gode tekniske anlæg. Han har særlig som tøjmester og mangeårig lærer i artilleri på Søkadetakademiet gjort sig meget fortjent, bl.a. ved konstruktion af en ny kanontype, System 1833, mens hans virksomhed som minister ikke har sat sig noget varigt spor i søetaten. – Kammerherre 1855. – R. 1836. DM. 1840. K. 1852. S.K. 1858. □Tegn. af J. V. Gertner, 1855 (Fr.borg), litograferet af L. A. Kornerup, 1856. Afbildet på træsnit 1856 af ministeriet Bang 1854. Foto.

J. Albeck i Nyt archiv for søvæsenet 2.r.VIII, 1853 261–85. Fr. Barfod i Dansk rigsdagskalender 1856 172. Berl. tid. 24.4.1880. Tidsskr. for søvæsen ny r. XVI, 1882 18–20. A. F. Krieger: Dagbøger I–II, 1920–21.

*Th. Topsøe-Jensen**

Michgell (Michael), Brix, –1609–27–, snedker, billedskærer. † før 22.7.1630 hvor hans bo indbetaltes til byfogeden i Roskilde. Familieforhold ukendte.

Brix Snedker, som han hyppigst kaldtes, blev optaget i Roskilde snedkerlav 1612 efter at have udført to mesterstykker, et træsur (skab) og en kiste. Allerede 1609 havde han dog leveret en prædikestol til Smørum kirke. I de følgende år leverede han ifølge kirkeregnskaber en række større og mindre arbejder til Roskildegneens kir-

ker. Ialt må i det mindste seks altertavler og tretten prædikestole foruden en række stole og dørfloje være udgået fra hans værksted, en stor del verificeret gennem arkivalisk omtale eller signaturer. Af hans verdslige møbler findes et pragtfuldt skab på Nationalmuseet. De dygtigt gjorte snitværker med de manierede figurer præges af den tyske senrenæssance som på dette tidspunkt dominerede i Kbh. og de andre Øresundsbyer, og hvis ypperste repræsentant var Status Otto fra Lüneburg. Lensregnskaberne fra Roskildegård nævner ham endnu 1627, men snart efter må han være død, og i sine sidste år synes han i stigende grad at have søgt medhjælp hos andre billedskærere. Traditionerne fra Roskildeværkstedet førtes senere videre af Peder Jensen *Kolding og hans Horsens-elever.

Chr. Axel Jensen i Fra nationalmuseets arbejdsmark, 1928 49–60. Danm.s kirker. Sorø amt I, 1936; Kbh.s amt I–IV, 1944–51; Fr.borg amt IV, 1975–79.

Birgitte Bøggild Johannsen (Chr. Axel Jensen)

Middelboe

Slægtens navn stammer fra gården Midbø i Sogndal, Norge; slægten selv føres tilbage til Torstein Tormodsen Hamre der nævnes i mandtallet 1519. Den kom til Danmark med Stephan M. (1730–1811), biskop i Ribe, hvis far gårdbruger Ole Omundsen fra omkring 1725 brugte navnet Midbø.

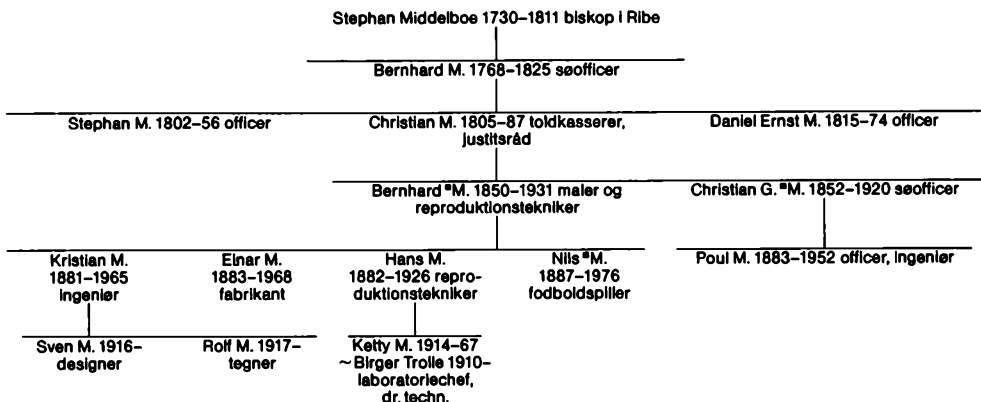
Stamtvl. over slægten Middelboe, 5. udg. ved Einar og Henrik Middelboe, 1962. Henrik Middelboe: Familieoptegnelser, 1970.

Hans H. Worsøe

Middelboe, Bernhard Ulrik, 1850–1931, maler, reproduktionstekniker. * 31.3.1850 i Ribe, † 12.11.1931 i Kbh., begr. sst. (Holmens). F: toldkasserer, justitsråd Christian M. (1805–87) og Caroline Christiane Giørtz (1831–75). ~ 1.6.1880 i Kbh. (Jac.) med Hilda Horndahl, * 21.10.1852 i Flundrup, Skåne, † 26.3.1924 på Frbg., d. af skibskaptajn Hans Nilsson H. (1820–59) og Mathilda Hoberg (1822–79). – Far til Nils *M. Bror til Chr. G. *M.

M. sattes 1867 i lære hos murermester Prahll i Kbh. og kom efter at have tegnet hos C. V. Nielsen ind på kunstakademiet okt. s.å. Her gik han til han tog afgang som maler 1876. Med *Mogens Munk tager Afsked med Christian II. efter at have ladet Opsigelsesbrevet ligge i sin Handske* konkurrerede han forgæves om den Neuhausenske præmie 1875, men vandt den 1877 for *Ewalds sidste Dag*. Sammen med Viggo *Johansen, P. S. *Krøyer og andre havde han i sommeren 1873 været på studieophold i Hornbæk. 1877–78 opholdt han sig et års tid i Frankrig hvor han søgte

Middelboe, Bernhard

Léon Bonnats atelier i Paris, bl.a. omgikkes L. Tuxen og Kroyer og i begyndelsen af 1878 boede sammen med Karl *Madsen og Holger *Drachmann ved Saint-Briac i Bretagne. 1880–91 drev M. sammen med sin hustru dennes fødegård i Flundrup ved Arildsläge, samtidig med at han dyrkede malerkunsten. M. malede mest genrebilleder og portrætter (fx portræt af marine-maleren *Carl Neumann*. Udstillingskomiteen ved Charlottenborg og af grev *Ludvig Holstein*, Ledreborg; folketinget), tillige med nogle landskaber og udstillede på Charlottenborg 1875–77, 1879–87, 1889, 1891–92, 1915–16, 1918–19 og 1932. Han hørte til den gennembruds-generation for hvem det, for at bruge et ord af Karl Madsen, gjaldt om „at gøre os Arbejdet vanskeligere“. Skønt han havde vakt opmærksomhed, især ved sine portrætter, kunne han ikke tilfredsstille de strenge kunstneriske krav han stillede til sig selv, og da bogtrykker Fr. Hostrup Schultz tilbød at starte en reproduktionsanstalt med ham som leder, rejste M. til Paris hvor han hos firmaet Photogravure Vitou satte sig ind i de nye fotomekaniske reproduktionsmetoder, og efter hans hjemkomst grundlagdes 1891 *Bernh. M.s Reproduktionsanstalt* som M. blev indehaver af 1897 efter Schultz' død. 1899 omdannedes virksomheden til et aktieselskab under navnet Dansk Reproduktionsanstalt, men 1912 fratrådte M. direktionen og grundlagde et nyt firma med det oprindelige navn sammen med sin søn Einar Middelboe der efter faderens død førte virksomheden videre.

M. hørte til blandt sit fags pionerer; han måtte selv gennemprøve de forskellige moderne metoder efterhånden som de kom frem, og da hans uddannelse som kunstner fik ham til at stille fordringerne til den nøjagtige gengivelse højt, er det ikke uden grund at hans virksomhed kom til at høre til de mest ansete inden for faget. Hans kolleger valgte ham da også til deres første for-

mand, da det 1903 lykkedes at samle det nye fags udøvere i en principalforening. □ Mal. af Constantin Hansen 1875–76. Afbildet på P. S. Krøyers mal. af malerskolen (Skagens mus.) og musik i atelieret, 1886 (Nasjonalgalleriet, Oslo), gentagelse 1887 (Hirschsprung). Tegn. af Viggo Johansen. Selvportræt. Foto.

[B. M. og Charles Hansen:] Reproduktionsanstaltens principalforen. gennem 25 år, [1928]. Berl. tid. 13.11.1931. Sig. Schultz i *Nyt t. for kunstartindustri* IV, 1931 192. Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938.

H. S. Hendriksen*

Middelboe, Christian Giørtz, 1852–1920, søfficer, marineminister. * 9.3.1852 i Ribe, † 3.3.1920 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: toldkasserer, justitsråd Christian M. (1805–87) og Caroline Christiane Giørtz (1831–75). ~ 17.1.1878 i Kbh. (Holmens) med Hedvig Therese Lund, * 10.12.1853 i Ålborg, † 5.5.1924 på Frbg., d. af vinhandler Søren Julius L. (1819–60) og Betty Jacobine Christiane Tetzen (1829–1922). – Bror til Bernhard *M.

M. blev kadet 1867 på det sidste hold på Søkadetakademiet, sekondløjtnant 1872, premierløjtnant 1873, kaptajn 1885, kommandør 1899 og kontreadmiral 1911. Han var 1872–73 med korvetten *Dagmar* i Vestindien og Sydamerika, var derefter udkommanderet på forskellige togter, deriblandt med fregatten *Jylland* til Vestindien 1876–77. Ved sin hjemkomst fra dette togt kom han til tjeneste ved søminevæsenet, først som subaltern officer og derefter 1885–90 som chef for dettes 2. afd. Under denne tjeneste var han hvert år 1881–89 chef for torpedoskibet *Esbern Snare* der anvendtes til forsøgsskydning med og indskydning af torpedoer. Han var derefter 1891–95 vagerinspektør og fører af vagerinspektionskibet *Løvenørn*, 1898 chef for krydseren *Heimdal* til Island og 1899–1900 stabschef ved den flydende defension på Kbh.s red. 27.4.1900

til 24.7.1901 var han marineminister i ministeriet Sehested, indtrådte derefter atter i søetatens tjeneste og var 1902–08 jævnlig chef for den flydende defension på Kbh.s red og afskedigedes 1914 på grund af alder. 1909–14 var M. formand for Søofficersforeningens bestyrelse og 1910–11 medlem af sø- og handelsretten i Kbh., ligesom han i en årrække for indenrigsministeriet ledede arbejdet med fjernelse af vrage fra kysterne. 1914–16 var han formand for spejderkorpsets bestyrelse. – M. var et ualmindelig lyst hoved, livlig og indtagende; ved sit venlige og djarve væsen vandt han sig mange venner, men han var hverken i besiddelse af særlig nøjagtighed i udførelsen af sin tjeneste eller af dybtgående teoretiske kundskaber. Som marineminister i det sidste højreministerium vandt han ingen laurbær, særlig på grund af ministeriets svage stilling. Foruden sine mange andre gode evner havde han også den at kunne fortælle og skrive. Han har særlig i Tidsskrift for Søværnen skrevet talrige artikler vedrørende sit fag og i skrifter udgivne ved Udvalget for folkeoplysningens fremme leveret adskillige friske og fornøjelige skildringer fra sømandslivet. 1918–19 udgav han sine erindringer. – R. 1885. DM. 1900. K². 1901. K¹. 1910. F.M.1. 1914. □Foto.

C. G. M.: Erindringer I–II, 1918–19. – III. tid. 6.5.1900. Berl. tid. 4.3.1920. København s.d. Politiken s.d. [T. A.] Topsøe-Jensen] i Tidsskr. for søværnen, 1920 177–79. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Th. Topsøe-Jensen**

Middelboe, Nils, 1887–1976, fodboldspiller. * 5.10.1887 på Flundrup, Brunby, Skåne, † 21.9.1976 på Frbg., begr. i Kbh. (Holmens). F: kunstmaler og reproduktionstekniker Bernhard *M. (1850–1931) og Hilda Horndahl (1852–1924). ~ 30.8.1917 i London med Margaret Ada Comins, * 30.9.1891 i London, † 3.6.1975 på Frbg., d. af assuredirektør Thomas Edward C. (1862–1947) og Mary Ellen Robinson (1866–1921).

M. blev student 1905 fra Fr.berg latin- og realskole og tog juridisk embedseksamen 1913 for s.å. at rejse til London hvor han fik ansættelse i British Bank of Northern Commerce og 1917 indtrådte i bankfirmaet F. Huth & Co., fra 1927 som chef for valutaafdelingen. 1936 vendte han tilbage til Danmark. Navnet M. er fremfor noget andet knyttet til dansk fodbolds historie og udvikling idet de tre brødre Niels, Einar og Kristian Middelboe på dette felt har ydet en usædvanlig indsats, og for Kbh.s boldklub er deres betydning uvurderlig. 1908, i begyndelsen af dansk fodbolds guldalder, spillede de tre brødre halfbacks på et udvalgt hold i en officiel by-

kamp: Kbh. mod Berlin. I de følgende år nævnedes deres navne i forbindelse med de fleste betydelige kampe, og senere har de virket i klubbedelse og i dansk boldspils administration. Mest berømt af brødrene blev M. der som fodboldspiller er kendt langt ud over landets grænser og nævnes som dansk fodbolds mest fremragende tekniker og lige så betydelige taktiker, fremfor alt en idrætsmand med en usædvanlig smuk idrætslig indstilling. På fodboldbanen har han spillet på alle pladser undtagen målmandens, og han var en selvskeven deltager på landsholdet. Han opnåede ialt 15 landskampe og vandt to gange olympisk sølv ved olympiaderne i 1908 og 1912 før han 1913 rejste til England. Han har desuden været en ypperlig bandy- og tennisspiller, en god løber og haft dansk rekord i trespring og 800 m løb. I England debuterede han med stort held 1913, kort efter sin ankomst, som halfback, og tillige anfører for Chelsea hvilket er en usædvanlig anerkendelse for en ikke engelsk amatørspiller. M. nåede ialt at spille 175 kampe på Chelseas divisionshold. I sine sidste år i England blev han ofte benyttet som foredragsholder af The football Association.

1936 vendte M. tilbage til Danmark og blev atter tilknyttet sin gamle klub KB. I mange år virkede han som sekretær og træner i klubben ligesom han blev direktør for KB-hallen efter åbningen 1938 og frem til 1959. Som foredragsholder og kursusleder blev han benyttet overalt i landet og fra 1942–64 sad han i DBUs trænerudvalg. Han var tillige en flittig skribent. For DBU skrev han bl.a. *Hvad er fodbold? 10 fyndord*, 1949 og *Angreb og forsvar. Almindelige principper*, 1956. Hans berømteste bog *KB-Chelsea og hjem igen*, 1944 er karakteristisk ved en række idrætsfilosofiske og -etiske betragtninger som han senere uddybede i adskillige artikler i sportstidsskrifter, og som stadig kan siges at have aktualitet. M. modtog DBUs guldblem 1935 og DIFs ærestegn 1957. □Foto.

Kjøbenhavns Boldklub gennem 100 år, ved Poul Prip, 1976.

Leif Vangdrup (Otto Olsen)

Middelfart, Mads Jensen, se **Medelfar, Mads Jensen**.

Miehe, August Christian Henrik, 1889–1936, artist. * 13.5.1889 i Hørsholm, † 4.10.1936 i Holbæk, begr. i Slagelse. F. musiker, cirkusdirektør Heinrich Christian August M. (1846–1915) og harpespiller Anna Christina Louise Schulz (1849–1932). ~ 29.7.1911 i Odense med artist Ida

Miehe, August

Baptista Barenco, * 15.12.1882 i Hontfleur, Schweiz, † 13.3.1949 i Kbh., d. af artist Joseph Jean B. (* ca. 1848) og Vallini Barberina. – Bror til Dora *M.

M. var den næst yngste i cirkusfamilien Miehe og blev som sine ældre søskende oplært til allround artist; han gled som de andre naturligt ind i skiftende cirkusnumre som akrobat og rytter. Omkring 1906 blev han almindelig cirkusklovner af August-typen, en rolle han havde naturtalent for at give liv i en manege. Et par år efter dannede han duo med sin svoger Kristian Rehder der blev hans modspiller som hvid klovner. Senere kom Miehefamilieens plejesøn, Harald *Madsen, med i Klovnenummeret som kbh.sk bondefangertype. Denne trio, som de kaldte for Brødrene Miehe, arbejdede meget fint sammen, og „M.s stupide, halvske, mistænksomme, pengebegejrlige og skadefro bonde er en genialt truffet Holberg-figur. Han er ganske vist fuldstændig idiot, men når det drejer sig om et væddemål på en daler, så vågner hans snorkende åndsevner til live. Og når han er blevet snydt, så glæmmer han sit tab og sin sorg ved tanken om at se en anden blive snydt på samme måde“. Under og lige efter første verdenskrig fik trioen godt betalte engagementer hos fremmede storcirkus i fx Stockholm og Kbh. Omkring 1920 blev gruppen sprængt, da Harald Madsen gik til stumfilmen som Bi-vognen. Klovnetrioen Brødrene Miehe fortsatte imidlertid nogle år ved hjælp af skiftende Harald Madsen-erstatninger, men nummeret blev aldrig rigtig godt. 1934 lagde M. og Harald Madsen ud med et cirkus der hed Cirkus Miehe-Madsen hvor svogeren Kristian Rehder var med som telmester og hvid klovner, og her oplevede det danske cirkuspublikum for sidste gang at se den originale klovnetrio i arbejde. Cirkus Miehe-Madsen ophørte hen på sæsonen 1935. De to sønner Nicolaj og Armand har som cirkusartister ført klovnetraditionen videre. □Mal. af Anton Hansen. Foto.

Anders Enevig

Miehe, Dorthea Vilhelmine Karoline (Dora), 1868–1945, cirkusdirektør. * 9.12.1868 i Harreslev, Randers amt, † 28.8.1945 i Ydby, begr. sst. F: musiker, cirkusdirektør Heinrich Christian August M. (1846–1915) og harpespiller Anna Christina Louise Schulz (1849–1932). ~1° 20.3.1894 i Ydby med artist Carl Vilhelm Imker, * 12.10. 1853 i Kristiania, † 8.4.1896 i Ydby, s. af musiker A. I. og Caroline Clefeldt. ~2° 12.12.1898 i Sarpsborg, Norge med artist August Louis Herman Pfänner, * 5.8.1871 i Hannover, † 1.12.1922 i Ydby, s. af korbmaker Eduard P.

og Dorette Julie Charlotte Müller. ~3° ca. 1924 (u.v.) med dressør, cirkusdirektør Heinrich Kolzer, * 2.3.1874 i Mommenheim, Tyskland, † 30.4.1955 i Thisted, s. af kunstrytter Oscar K. (1838–77) og Helene Kappenmacher (1837–1903). – Søster til August *M.

M. var ældste barn af cirkusfamilien Miehe der havde hjemsted på Cirkusgården i Ydby, Thy, der var i familiens eje 1887–1959. Allerede fra to-tre-årsalderen optrådte hun som stytledanser og i det ældgamle cirkusnummer at danse med tilbundne øjne mellem æg. Senere optrådte hun som linedanser og som duekoning på line; som voksen lærte hun at dressere og fremføre heste i frihed. Sammen med sin anden mand berøjste hun Skandinavien med cirkus Miehe som de fra 1915 fik ledelsen af, og efter hans død allierede hun sig med dressøren Heinrich Kolzer (1874–1955) der blev hendes meddirektør, og sammen arbejdede de cirkus Miehe op til at blive Danmarks fornemste cirkus i alleregentligste betydning med et solidt og taknemmeligt stam-publikum blandt provinsens honoratiorene. Cirkus Miehe havde i mellemkrigsårene ord for at være økonomisk velfunderet, og dette blev understreget ved direktionens gammeldags fornemhed i optræden og med virkemidler som den myndige fru M.s hvide hermelinskåbe, store selskabskjoler og en meget omtalt guldbroche som hun 1928 fik foræret som en personlig gave af kong Christian X som „udtryk for kongens beundring for en kvindes noble og dygtige forretningsførelse“. Efteråret 1938 og sæsonen 1940 lejede cirkus Miehe sig ind i cirkusbygningen i Kbh. – noget som M. betragtede som kronen på værket for cirkus Miehes vedkommende og som sit livs triumf efter alle årene på provinsens landeveje. Pengeombytningen i sommeren 1945 kostede M. et efter datidens forhold enormt beløb, og et par måneder efter døde hun. M.s og Heinrich Kolzers børn førte derefter med stramt økonomi cirkus Miehe videre som et interentskab i endnu tretten sæsoner til 1958. □Tegn. af Egil Petersen (Kgl. bibl.). Linoleumsnit af K. J. Almquist 1928 og 1932. Mal. af Kirsten Kjær 1930–32. Tegn. af Ivan Opffer, 1958 (Fr.borg) og af Otto Christensen, 1940 (sst.). Foto.

Interview i Berl. aften 4.12.1943.

Anders Enevig

Miehe-Renard, Louis, * 1919, skuespiller. * 11.4. 1919 i Kbh. F: maskinhandler Romeo Renard († 1963) og Martha Miehe († 1963). ~1° 1943 med skuespiller Caja Heimann, * 7.12.1918. Æg-

teskabet opløst. ~2° med danser Elinor Had-den, * 29.9.1931 i Edinburgh, d. af redaktør Gordon H. († 1972) og Margarethe Jean McDougal. I sin barndom optrådte M.-R. flere gange som skuespiller – bl.a. i *Landmandsliv* på Odense teater – men blev udlært i kaffebranchen, før han efter at have læst med Otto Lagoni begyndte som elev ved Odense teater. 1940–45 var han skuespiller ved dette teater og fik hurtigt mange roller, var fx sønnen Richard i *Du skønne Ungdom* og Nicolaj i *Nøddebo Præstegaard*. Han startede og ledede desuden s.m. Carl Ottosen Odense friluftsteater 1943–46. Efter nogle år ved Ålborg teater kom han 1948 til Kbh. hvor han hos Meir Feigenberg i Riddersalen og senere på Frederiksberg teater fik en række opgaver i det ældre og moderne drama, bl.a. i Tennessee Williams' *Den tatoverede Rose*, 1951 – en figur der ved sin pudsigt ubehjælpsomme og hvalpede charme blev typisk for de lystspilroller M.-R. senere i 50erne skulle komme til at spille på Alléscenen (*Tror du, jeg spørger?*), i Riddersalen (*Vivian venter sig*) og på Apollo teatret (*Fransk uden tårer, Hvad ved mor om kærlighed?*). – M.-R. hører ikke til de skuespillere der forvandler sig fra rolle til rolle – hans replik med den fynske sprogmelodi og de uortodokse, til tider helt urimelige betoning er også forblevet den samme. Og alligevel har få skuespillere haft en så urolig og afvekslende karriere som han. Han kom tidligt til at spille revy – Fiffer revyen, Circus revyen – og han vakte lige så tidligt opmærksomhed som filmskuespiller, fx i *Kampen mod Uretten* og i *Adam og Eva*. Han har også ved flere lejligheder forsøgt sig som teaterleder og som kroejer. Men størst betydning for hans udvikling blev de roller han sidst i 50erne kom til at spille på Alléscenen – i *Den forstenede Skov*, i *Ung Vrede* og fremfor alt som Magis i Félicien Marceau's *Ægget*, 1958 (TV 1964). Denne krævende kæmperolle blev M.-R.s egentlige gennembrud som „voksen“ skuespiller – det uskyldige, forvirrede, kejtede gav plads for en desperation der hele tiden holdt sig tragedien tre skridt fra livet.

I 60erne gjorde M.-R. sig stærkt gældende som revyskuespiller – i en række revyer i Riddersalen indledt med *På lempelige vilkår*, 1960, i Klaus Rifbjerg og Jesper Jensens *Hva' skal vi lave?*, 1963 på Fiolteatret, og i Dronningmølle revyerne hvis højdepunkt var *Jeppe her på Bjerget*, 1965. Men derudover demonstrerede han en ofte overraskende spændvidde – fx som Jerry i *The Zoo Story* på Fiolteatret, som Svejk i *Svejk i den anden Verdenskrig* på Ålborg teater og som arbejderen i *Bal i den borgerlige* på Det danske teater samt som Gogo i TV-udgaven af *Vi venter på*

Godot og som Ellehammer i filmen *Nu stiger den*.

M.-R.s mærkelige aldersløse type og elskværdigt småsnublende talent har naturligt placeret ham i lystspillet. Men melankoli og desperation er ikke et lukket land for ham. Måske er det som hverdagens tragiske tabere han i sine senere år har gjort dybest indtryk: i Leif *Panduros TV-spil *Et godt liv*, 1970 som den midaldrende mand der får at vide at han skal dø, og i Neil Simons *Fangen på 14. sal* på Bristol teatret, 1973 som den midaldrende mand der bliver arbejdsløs. Med disse to figurer nåede M.-R.s karriere sin foreløbige kulmination – videreført fx i Edward Albees *Ved stranden* på Det danske teater, i Alan Ayckbournes *Altså, mellem os sagt* på Gladsaxe teater og i *Bodies* på Bristol teatret, delvis som faderen i Klaus Rifbjergs familie-kronike *De beskedne* i radioteatret. Men i øvrigt må M.-R.s løbebane som skuespiller lige så meget karakteriseres ved sin mangfoldighed som ved sine højdepunkter. Han har ikke været kræsen med hensyn til hvad og hvor han har spillet – fra 1981 er han fast knyttet til Odense teater. Han har heller ikke altid haft et lige fast greb om den enkelte scene-skikkelse, men han er en mærkelig blanding af en tidløs gøgler og en kunstner der med al sin drengede charme har kunnet vokse op og blive en tragisk eller tragikomisk type i tiden. □Tegnet i rolle af Hans Bendix, 1962 (Kgl. bibl.). Foto.

Interview i Jyllands-posten 9.4.1979.

Jens Kistrup

Mielche, Hakon, 1904–79, rejsejournalist. * 21.10.1904 i Fensmark, † 22.10.1979 i Odense, begr. i Himmelev. F: glasmager, senere viktualiehandler Viktor M. (1880–1947) og Hanne Bagger (1880–1961). ~ 1° 4.4.1933 i Århus (b.v) med laboratorieassistent Eva Houman, * 26. 5.1914 i Århus, † 1.10.1952 i Roskilde, d. af grosserer J. H. og Kirstine Thomsen. ~ 2° 6.12.1953 i New York med marquis Sol de Montalvo, * 11.7.1927 i Kentucky, d. af jockey Matt MacGee og Lora de Aragon. Ægteskabet opløst 1970. ~ 3° 5.6.1971 i Fensmark præstegård med kontorist Susanne Bagge, * 22.7.1946 i Kerteminde, d. af fisker Carl B. (* 1905) og Ellen Nielsen (* 1912).

Da M. var 12 år havde han i Fensmark forsamlingshus en oplevelse som han senere tolkede næsten symbolsk i lys af sit liv som rejsejournalist. Familie Journalens globetrotter Holger *Rosenberg fortalte om Japan og viste lysbilledet af en rød tempelport der af en eller anden grund greb drengen enormt stærkt som udtryk for en

Mielche, Hakon

længsel „Ad vejen gennem den røde port til den vidunderlige verden“. Hans forældre – faderen var af bøhmisk æt, i tredje generation knyttet til Holmegaards glasværk, moderen en kulturåben højskolepige af bondeslægt – ønskede for ham en pæn borgerlig fremtid på kontor og sendte ham på gymnasium i Haslev. Men som 15-årig, efter realeksamen, stak han til søs, blev senere boghandlerlærling og reklametegner, men rejste 1922 til Paris. I de følgende år opholdt han sig skiftevis her og i Danmark, gik i Paris til tegneundervisning på Académie Colarossi og ernærede sig iøvrigt ved alt forefaldende. Han blev i stigende grad varieteernes mand som dekorationsmaler, hurtigtegner og danser og medvirkede således i Gerda Christophersens første sommerrevy i Nykøbing F. 1929.

S.å. rejste M. til Berlin for til Lolland-Falsters venstreblade at skildre urolighederne under nazismens fremvækst, men skønt skribentens liv nu tiltrak ham erkendte han at politisk-historisk reportage ikke var hans gebet. 1931 bosatte han sig i Århus som reklamemand og teatermaler og fik en los aftale med Jyllands-Posten om rejsebrevne da han oktober 1933 sluttede sig til en ekspedition, dels eventyr, dels forskning, der ville sejle Jorden rundt med sømandsforfatteren Knud *Andersens båd Monsunen. August 1934 forliste de ved Salomonoerne i Stillehavet, besætningen overlevede, og M. vendte januar 1935 hjem til fast ansættelse på Jyllands-Posten og med manuskriptet til sin første rejsebog i lommen. *Monsunens sidste Rejse*, 1935 blev en formidabel succes – også i udlandet. M. havde fundet sit felt. På Jyllands-Posten arbejdede han dels som rejsejournalist, dels som kommentator under mærket Søren Jyde. Han sejlede ned ad Gudenåen i kano og startede dermed en sidenhen populær idræt (*Til Søs gennem Jylland*, 1935), optog turistfilm på de tidligere dansk-vestindiske øer (*Tre smaa Øer*, 1935) og var 1937 sit blads krigskorrespondent i Spanien, på Francos side af fronten, men konstaterede påny at den slags journalistik ikke var hans sag. Da besættelsen 1940 bremsede for udlandsrejser skrev han sin første erindringsbog *Fra min Køjesæk*, 1940, og drog iøvrigt landet rundt som foredragsholder med Vestindien-filmen. Da Holger Rosenberg fratrådte som Familie Journalens rejsende medarbejder 1.1.1941 efterfulgte M. ham (og tildeltes Jyllands-Postens medarbejderes hæderstegn i guld) men kunne af naturlige årsager først gøre sig fuldt gældende i sin nye stilling efter befrielsen 1945.

Mens Rosenberg i sjæl og skind var af de gamle, ligefremt berettende folkeoplyseres æt var hans efterfølger en medie- eller snarere: multimedie-

bevidst professionel, smart og rask i stilen, beregnende i sine pointer og tilspidsninger. Alt hvad han skrev illustrerede han med karakteristiske, muntre vignetter. Han filmede og foreviste film, holdt foredrag, omsatte enhver oplevelse og ethvert indtryk til *stof*, brugte medierne og blev selv brugt af dem. Den dybe analyse var ikke hans sag, men der lå betydeligt forarbejde bag hans skildringer. Som han selv sagde skrev han „for den verden, der eksisterer uden for kritikernes og eksperternes Verona – om den verden, vi selv ser ud af kupé- eller busvinduet og møder ved at tale med dens ganske almindelige mennesker, med et lille rids af historie, geografi og næringsveje ind imellem“. Under krigen rejste M. i Danmark og Sverige men så snart den var slut genoptog han sine journalistiske erobringstogter ud over alle klodens kontinenter og verdenshave. Det begyndte efter en rundtur til de krigshærgede europæiske lande 1945 med Sydamerika, hans første store færd for Familie Journalen, og så gik det slag i slag. 1948 drog han således ad Columbus' rute i sejlskib fra Spanien til Vestindien (*J Columbus' kølvand*, 1949) og gentog iøvrigt turen ved sin 70 års-fødselsdag. På Galathea-ekspeditionen 1950–52 der under dr. Anton Fr. *Bruuns videnskabelige ledelse udforskede havdybderne var M. (der havde været blandt ekspeditionens initiativtagere) chef for presseafdelingen og blev af journalister hjemme kritiseret for at ville monopolisere nyhedsstoffet for sit eget blad. Kritikken skød over målet og gjorde M. bitter. Om ekspeditionen skrev han bøgerne *Galathea lægger ud*, 1951, *Galathea i Østen*, 1952 og *Galathea vender hjem*, 1953, og da den var slut fik han tildelt Galathea-medaljen.

Kort efter hjemkomsten døde M.s første kone med hvem han siden ansættelsen ved Familie Journalen havde boet i Himmelev ved Roskilde. 1953 giftede han sig igen med en mexicansk marquise hvis usædvanlige liv han havde skrevet en bog om (*Sol og måne*, 1953). Ægteparret bosatte sig 1955 i Schweiz der nu blev udgangspunkt for M.s farter ud over kloden. Han skildrede bl.a. for UNICEF børnenes vilkår i de underudviklede områder af Sydøstasien (*UNICEF in Asia*, 1958) og fortsatte i de følgende år samarbejdet med UNICEF på rejser i Vestindien, Latinamerika og Afrika. I Japan fik han omsider selv set den røde tempelport. For charterturismens nye publikum forfattede han i stigende grad deciderede turistbøger til praktisk brug om storbyer, floder, landsdele. Selv lærte han 1968 en ny rejseform at kende da han som den første skandinav fløj over alperne i ballon. 1969 udgav han erindringsbogen *Mit livs rejse*. Stoffet brugte

han påny i *Mennesker jeg mødte*. 1979 der udkom dagen efter at han var død i Odense efter et hjertetilfælde i Tyskland. Han havde da opgjort sin produktion til 40 rejsebøger og 12 turisthåndbøger foruden en snes bøger af anden karakter, bl.a. for børn. Han var oversat til 20 sprog, havde optaget 12 helaftens-farvefilm og 65 kortfilm samt produceret 10 audiovisuelle serier for læse-retarderede vesttyske børn. – M. var formand for den danske Adventurers Club 1944–45 og sad i Forfatterforbundets bestyrelse i samme periode. Han var medlem af Explorers Club i New York og æresmedlem af det spanske Columbus-institut. – R. 1951. □Mal. af Eva Mielche, f. Houmann, og af H. C. Bärenholdt, 1954. Foto. Navnsten på Jyllands-Postens æresvæg. Mindesten for Gudenå-sejladsen 1935 rejst i Tørring (Skanderborg amt) 1969.

H. M.: Fra min køjesæk, 1940 (nyt opl. 1963), Mit livs rejse, 1969 og Mennesker jeg mødte, 1979 (erindr.). H. M. i Jyllands-posten 2.10.1946 jubilæumsnr. – Politiken 19.10.1964.

Verner Jespersen

Mikkel, se Michael.

Mikkelborg, Palle, * 1941, trompetist, komponist, dirigent. * 6.3.1941 i Kbh. F: anvisningsassistent Jens Pedersen (* 1901) og Nelly Mikkelborg (1905–79). Ugift.

M. begyndte af spille trompet i 1956. Han blev 1959 medlem af Knud Raths orkester der s.å. blev nr. 1 i Ekstra Bladets og gramofonelskabet Tonos jazzkonkurrence. Med dette indspillede M. sin første plade (*Blues For Fellow/Going Soft*). 1960 spillede han i Jørgen Borchs kvintet og derefter periodevis op gennem 1960erne i Bent Ronaks Big Band. 1963 blev M. medlem af Radiojazzgruppen som han ledede 1967–70. Siden 1964 har han virket i Radioens Big Band både som musiker, arrangør og dirigent, ligesom han har haft den kunstneriske ledelse af orkestret 1975–76 og igen fra 1981. Han har desuden siden 1965 arbejdet med egne ensembler, 1967–68 var han co-leder af Riel/Mikkelborg kvintet der vandt 1. pris i orkesterkonkurrencen på Montreux Jazzfestival 1968 med deraf følgende deltagelse i den amerikanske Newport Jazz Festival s.å. Kapelmestersamarbejdet med trommeslageren Alex Riel fortsattes i jazz-rock-gruppen Entrance, inspireret af Miles Davis' ensembler, men med sit eget kunstneriske udtryk. M. er en instrumentalist i højeste internationale klasse og har i bemærkelsesværdig grad udviklet trompetens elektroniske muligheder. Han har optrådt i mange forskellige europæiske orkestresammenhænge. Siden 1975 har han haft nært samarbejde

med den norske komponist og guitarist Terje Rypdal. Kompositorisk har M. påkaldt sig opmærksomhed med en lang række større værker for såvel big band (fx *Louisiana Suite*) som jazzgruppe (fx *Entrance To Entrance* og *Poetic Mess*), for big band og symfoniorkester (fx *Mayas Slør*), for symfoniorkester og jazzsolister (fx *Rejsen mod . . .*), for strygere, træblæsere og jazzsolister (fx *Heptagon*) samt kammermusik i klassisk tradition og filmmusik. – 1968 valgte Den danske Jazzkreds M. som „årets danske jazzmusiker“. 1975 modtog han Lange-Müllerprisen og 1977 Dansk kapelmesterforenings ærespris. □Foto.

Birger Jørgensen

Mikkelsen, Aksel, se Mikkelsen (-Løth), Aksel.

Mikkelsen, Bartholomæus, † 1659, borger i Christianshavn. Henrettet 22.12.1659 i Malmø. ~ ca. 1644 med Margrethe (~ 1° med borger i Kbh. Bartholomæus Haagensen).

M.s. afstamning og baggrund er ubekendt. Han nævnes i 1640erne som borger i Christianshavn. Af betydning for hans sociale position synes hans ægteskab med en rig københavnsk borgerenke at have været, idet han herigennem fik familiære relationer til Bartholinerne, biskop Hans "Svane og den københavnske borgmester Christoffer "Hansen. Det var også gennem sit ægteskab han kom i besiddelse af kalkværket i Limhavnen (Limhamn) syd for Malmø som hustruens første mand havde forpagtet af kronen 1632. Desuden ejede M. på et tidspunkt nogle lejevåninger i Landskrona. Fra midten af 1640erne optræder M. som leverandør af kalk og andre byggematerialer til kronen. Økonomisk synes han i hvert fald en overgang at have været en af Corfitz "Ulffeldts klienter, men hans forretninger med kronen fik dog aldrig et sådant omfang at han kan regnes blandt de store statskreditorer. Derimod synes han at have haft omfattende forretningsmæssige kontakter til den skånske adel. Det er dog på ingen måde M.s. erhvervsvirksomhed eller sine forbindelser der har bevaret hans navn for eftertiden, men derimod hans deltagelse i Malmø-sammensværgelsen 1658. Malmø var som resten af Skåne afstået til Sverige ved Roskildefreden 26.2.1658, men efter det nye krigsudbrud aug. s.å. planlagde en kreds af Malmøborgere og skånske adelige med kontakter til regeringen i Kbh. en overrumpling af den svenske garnison i Malmø som led i en almindelig rejsning i Skåne og Blekinge. Limhavngården hvor M. boede blev centrum for kommunikationen mellem Kbh. og konspiratorerne der var spredt

Mikkelsen, Bartholomæus

over hele Skåne. Men selve hovedoperationen, overrumplingen af den svenske garnison i Malmø hvortil der behøvedes soldater fra Kbh., måtte udsættes flere gange, dels på grund af dårligt vejr, dels fordi regeringen i Kbh. ikke havde tilstrækkelig tillid til foretagendet. Efter to opgivne forsøg 18. og 26.12. blev planen foreløbig udskudt, men ud på foråret røbedes konspirationen over for svenskerne af M.s egen svoger, en tysk student. Dennes motiv er ukendt, men det er forbløffende at planen, som flere hundrede mennesker synes at have været indviet i, ikke tidligere kom til svenskernes kendskab. Ved den påfølgende proces dømedes M. som en af hovedmændene til døden, og 22.12.1659 effektueredes dommen på Malmø store torv.

Kn. Fabricius: Skånes overgang fra Danm. til Sverige I, 1906 (reprudg. 1972).

Steffen Heiberg

Mikkelsen, Ejnar, 1880–1971, koffardikaptajn, polarforsker, forfatter. *23.12.1880 i Vester Brønderslev sg., Hjørring amt, †1.5.1971 på Lukasstift., Hellerup, begr. Ordrup kgd. F: mekaniker, senere sløjdinspektør Aksel *M.(-Løth) (1849–1929) og Maren Nielsen (1846–1934). ~1° 9.5.1913 i Kbh. (Holmens) med Naja Marie Heiberg Holm, *24.9.1887 i Kbh. (Holmens), †18.8.1918 i Charlottenlund, d. af kaptajn, senere kommandør, dr.phil. G. *H. (1849–1940) og Anne Heiberg (1845–1934). ~2° 1.7.1919 i Korsør (Skt. Pouls) med Ella Holm-Jensen, *20.6.1887 i Kbh. (Matth.), †26.11.1979 (~1° med ingeniør Johan Theodor Havsteen, 1882–1932), d. af sagfører, senere justitsråd Valdemar Christian August Jensen (1844–1919) og Louise Caroline Vilhelmine Holm (1856–91). Navneforandring (bindestreg) 15.7.1904. – Adoptivfar til Sven *Havsteen-Mikkelsen. Bror til Aslaug *Møller.

Som helt ung gik M. til søs og tog styrmandseksamen 1899 fra Kbh.s navigationsskole, og allerede året efter blev han deltager i den af G. C. *Amdrup ledede ekspedition til Østgrønland og var med på den mesterligt gennemførte rejse langs den farlige og hidtil ubesejrede Blossville kyst mellem 66° og 70° n. br. Hermed var en fra barndommen næret drøm om at blive polarforsker gået i opfyldelse, og forbindelsen var knyttet til det Østgrønland der mere end noget andet skulle bruge hans livs kræfter. Straks efter hjemkomsten drog han ud igen 1901–02 som kartograf på den Baldwin-Zieglerske ekspedition, og 1906–09 var han selv leder af The Anglo-American Polar Expedition til egnene nord for Alaska hvor hans skib blev skruet ned af isen. Sin stør-

ste berømmelse indlagde han sig på den af ham selv startede Alabama-ekspedition 1909–12 hvis formål var at søge nøjere oplysning om den skæbne der havde ramt de tre forskere L. *Mylius-Erichsen, N. P. *Høeg-Hagen og Jørgen *Brønlund på den sidste tragiske etape af Danmark-ekspeditionen til Nordøstgrønland 1906–08. Det lykkedes ham at finde Brønlunds grav og de af Mylius-Erichsen i varder nedlagte be-retninger. På denne rejse havde han kun én ledsager, maskinmester Iver P. Iversen (24.8.1884–17.1.1968). Han havde frivilligt meldt sig, da ekspeditionsskibet lå med maskinskade ved Island og igen, da M. skulle starte slædeturen til Danmarkshavn for at finde varderne. Men da de to mænd kom tilbage til deres vinterkvarter var skibet skruet ned og kammeraterne taget hjem med en norsk sælfanger. Skønt berøvet næsten al proviant og alle hjælpemidler gennemførte de dog at overleve næsten to og et halvt år alene i ødemarken med en simpel træhytte som hjem. I Danmark havde man opgivet håbet om at se dem i live, men foråret 1912 blev de reddet af en norsk hvalfanger og sejlet hjem. Ekspeditionen, der er en af de mest imponerende præstationer i polarforskningens historie, havde skabt klarhed over Danmark-ekspeditionens resultater og bl.a. påvist, at Peary-kanalen ikke eksisterede. M. skildrede rejsen i *Lost in the Arctic (3 Aar paa Grønlands Østkyst)*, 1913, der udkom i otte lande, samt i erindringsbogen *Farlig Tomandsfærd*, 1955.

I de følgende år foretog M. en række rejser, bl.a. til Karelen under den russiske revolution og til Mellem- og Sydamerika, hvilket medførte oprettelsen af en dansk videnskabelig station i Andesbjergene, og under rejserne holdt M. forelæsninger og foredrag om Grønland og sine egne oplevelser. 1924 forestod M. oprettelsen af kolonien Scoresbysund i Østgrønland og flytningen af de østgrønlandere der skulle befolke den nye koloni. I de følgende år ledede han en række fiskeriforsøg i både Vest- og Østgrønland. Hele denne virksomhed bidrog til at styrke Danmarks position ved den senere afgørelse i Haag af Østgrønlands statslige tilhørsforhold. 1927–31 var M. direktør for det færøske hvalfangerselskab og gjorde en stor indsats for at opfylde den færøske hvalfangst. 1933–50 var han inspektør for Østgrønland og har i denne stilling været en trofast støtte og forkæmper for befolkningen i dette område der kaldte ham „Miki“ og betragtede ham som sin velgører. En kort overgang fra 1937–38 fungerede han endvidere som kolonibestyrer i Angmagssalik. 1944–45 var han tilknyttet den danske legation i Washington som rådgiver i grønlandske anliggender. Som formand for Det

grønlandske selskab 1933–56 – og derefter æresformand – ledede han den publikations- og oplysningsvirksomhed dette selskab udførte om Grønland, og han var med til at starte og opbygge Arktisk institut hvis formand han var 1954–63. – I sine sidste år fremstod M. som polarforskningens „grand old man“, kendt og respekteret i ind- og udland. Hans ukuelige vilje og virkestrang kombineret med et følsomt gemyt og en stærk retfærdighedssans havde gjort det muligt for ham at gennemføre meget af det, man ellers ville have anset for umuligt.

M. har udgivet en række bøger. Mange har været beretninger om rejser og ekspeditioner, således *Conquering the Arctic Ice*, 1909, rapport fra Alabama-ekspeditionen 1909–12 (Medd. om Grønland LII: 1–3, 1922). Om anlæggelsen af Scoresbysund foreligger *Med „Grønland“ til Scoresbysund*, 1925, om Argentina *Hvor Guldet gror. Liv og Virke i Argentina*, 1927 samt rapport fra Scoresbysund-komiteens 2. ekspedition 1932 (Medd. om Grønland CIV: 1, 1933). 1934 udkom et stort historisk værk *De østgrønlandske Eskimoers Historie*. Af mere fortællende art er *Nord – Syd – Øst – Vest* fra 1917, *Norden for Lov og Ret. En Alaskahistorie*, 1920, samt *John Dale. En Roman fra Polhavets Kyster*, 1921. Udover de allerede nævnte har M. skrevet erindringsbøgerne *Fra Hundevagt til Hundeslæde*, 1953, *Ukendt Mand til ukendt Land*, 1954, *Fra Fribytter til Embedsmand*, 1957 og 1960 *Svundne Tider i Østgrønland*. Foruden de allerede nævnte tillids-hverv var M. involveret i mange andre aktiviteter. 1932 var han medlem af den danske delegation i Haag, fra 1939 formand i skibsreder Kraemers fond, medlem af bestyrelsen for Arctic Institute of North America 1946–54, derefter æresmedlem, formand for komiteen for danske videnskabelige arbejder i Argentina fra 1951. – M. har fået guldmedaljer fra flere udenlandske geografiske selskaber, Det kgl. danske geografiske selskabs Hans Egede-medalje 1933, Det grønlandske selskabs Rink-medalje 1960 og Svenska sällskapet för geografis André-plakette. Æresmedlem af geografiske selskaber i Italien, Belgien, London samt af Arctic Club, Cambridge og The Explorers Club, New York. Dr.phil.h.c. ved Kbh.s univ. 1956. – R. 1924. DM. 1933. K². 1950. K¹. 1955. F.M.2. 1900. F.M.I. 1912. □Tegn. af Axel Nygaard. Mal. af Emil Krause udst. 1934. Tegn. af Otto Christensen, 1940 (Fr.borg). Buste af Adam Fischer udst. 1942 (Langelinie 1974). Tegn. af Hans Lollesgaard 1950 og 1955 (begge Kgl. bibl.). Mal. af Hans Flyvnering, 1954 (Arktisk inst.). Buste af G. Eickhoff, 1956 (Fr.borg). Litografier af S. Havsteen-Mikkelsen 1963, 1965 og udateret. Foto.

Bibliografi. Hans Erik Toft: E. M. En bibliografi, 1975. *Kilder.* Selvbibliografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1956 196–98. Interview i Grønland, 1968 216–22. Erindringer: *Fra hundevagt til hundeslæde*, 1953, Ukendt mand til ukendt land, 1954 (2. udg. 1966), *Farlig tomandsfærd*, 1955 (3. udg. 1978), *Fra fribytter til embedsmand*, 1957, *Svundne tider i Østgrønland*, 1960, *Nogle afrevne blade af mit livs hist.*, 1969. E. M.: *Breve fra Nordøstgrønland*, 1970 (breve til forældrene). *Lit. Chr. Vibe i Grønland*, 1961 39f. Ebbe Munck og Helge Larsen sst. 1971 161–68; sst. 1980, særnr. om E. M. Johs. Holsting: *Grønlandspionerer*, 1978 91–103. Palle Koch: *Kaptajnen*, 1980. *AV.* Filmen *To mænd i ødemærken*. Manus. og instr.: Jørgen Roos. Producent: Kortfilmrådet, 1972. *Papirer* i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Mads Lidegaard (H. Ostermann)

Mikkelsen, Hans, † 1532, borgmester, Christian II's rådgiver. † 20.12.1532 i Harderwijk i Geldern. ~ Elsebet, † ca. 1536.

M. nævnes 1502 som købmand og rådmænd i Malmø, som borgmester 1507. 1522 blev han efter udstedelsen af Christian II's nye købstadlov byens skultus (overborgmester). Tidligt inddroges han i regeringen og blev utvivlsomt efter Sigbrit Villoms den vigtigste af kongens rådgivere. Han førte opsyn med mønten, forhandlede med hansestæderne og repræsenterede kongen på Skånemarkedet. Særligt var han sjælen i Christian II's købstadsvenlige politik. Nov. 1520 forhandlede han i Stockholm om oprettelsen af det store nordiske handelskompagni, og også i udarbejdelsen af rigslovgivningen 1521–22 deltog han. 1521 kaldes han i et pavebrev kongens råd. – I landflygtigheden efter 1523 blev M. den der bestyrede alle Christian II's anliggender og ledede det lille hof under kongens omflakken. Han havde kongens breve og segl i forvaring og foretog en effektiv ordning af hans store arkiv. Hans nidkære og strengt husholderiske varetagelse af kongens pengesager skaffede ham dog bitre fjender blandt de øvrige landflygtige. Om ærkebisp Gustaf Trolle siger han selv 1527 at denne nærrede „dødelig avind“ mod ham. I Nederlandene ansås M. for den hovedskyldige i Christian II's fordrivelse. Det anførtes at dronningen „på sine knæ og med grædende øjne“ skulle have hævdet dette og henvist til de nye love M. havde forfattet. Også hans afgjort lutherske standpunkt bragte ham i miskredit hos regeringen og førte 1528 til hans fængsling. Andre vanskeligheder beredte kødets lyster ham. 1527 blev han rådet til at lade sin hustru i Danmark komme til sig hvis han ikke kunne leve uden „horeri“, og i samme anledning modtog han en skarp reprimand af kongen. Angerfyldt kalder han sig i sit udtryksfulde sprog „den gamle, slemme, fule jordskæk“, men forsvarede ellers frejdigt sin færd. I det hele leverner M.s talrige breve et levende indtryk af hans

Mikkelsen, Hans

personlighed. Udover at være en dygtig forretningsmand – ene af Christian II's tilhængere kunne han føre egen husholdning i Lier – var han en begavet humanist, bibelstærk og historisk kyndig. Han bidrog til udgaven af Det nye testamente 1524 og agiterede i forskellige skrifter for kongens sag. Over for Christian II opretholdt han et urokkeligt optimistisk syn på mulighederne for hans restitution. 1531 fulgte han kongen til Norge og havde befalingen i Oslo under vinterfelttoget jan.–feb. 1532. Da Christian II i juli blev ført til Kbh. vendte M. tilbage til Nederlandene med lejdebrevet der senere blev brugt imod den danske regering. □Fremstillet s.m. Chr. II på mal. af P. Hagelstein udst. 1858.

Kilder. Chr. II's arkiv, udg. N. J. Ekdahl III, Sth. 1836 909f 941–44 985–1002 1017–24 1048–62 1171f 1193f. Danske mag. 3.r.I. 1842 238–46. Breve og akstykke til oplys. af Chr. II's og Fr. Is hist., udg. C. F. Allen, 1854. Diplomatarium Norvegicum IX–XII, Kria. 1878–88. Hanseresesse 3.r.VI–VII, Lpz. 1899–1905. Paulus Helic: Skr. II, 1932: VII, 1948. Emilie Andersen: Malmokøbmanden Ditlev Enbeck, 1954. Samme: München-saml., 1969 = Rigsark. Vejl. arkivreg. XV. Malmö rådstueprotokol, udg. E. Kroman, 1969. Handlingar till Nordens hist., udg. L. Sjödin I, Sth. 1967–69 709f. *Lit.* C. F. Allen: De tre nord. rigers hist. II, 1865 338–42; III, 1, 1867 345; V, 1872 275–80 292–96 332–36. A. Heise: Kr. II i Norge, 1877 33 147. A. U. Isberg: Bidrag till Malmö stads hist. IIa, Malmö 1897. Johs. Brøndum-Nielsen: Sproglig forfatterbestemmelse, 1914 1–3 22–81.

Mikael Venge

Mikkelsen (Michelsen), Hans, ca. 1538–1601, rektor. * ca. 1538 i Randers, † 13.12.1601 i Sorø, begr. sst. Forældre ukendte. ~ ca. 1581 med Elisabeth (Lisbet) Munthe, * ca. 1560 i Lübeck (?), † senest 1611, d. af købmand i Lübeck Ludvig M. og Elisabeth Paludan.

Fra omkring 1560 var M. i Kbh. lærer for Herluf Trolles søstersonner, brødrene Jacob og Arild Huitfeldt, og 1562 blev det overdraget ham at ledsage dem til det ansete gymnasium i Strasbourg der dengang styredes af den vidt berømte pædagog Johs. Sturm; ved M.s afrejse 1565 omtalte denne ham i et brev til Frederik II som en særdeles brav, flittig og velstuderet mand. S.å. antog fru Birgitte Gøye ham til rektor for den netop stiftede „frie“ skole på Herlufsholm der havde sit forbillede i de efter Sturms grundsætninger oprettede kostskoler i Würtemberg. 1566 tog han magistergraden i Kbh. Som tillæg til sin tarvelige løn fik han 1570 et kanonikat i Roskilde, og n.å. blev han tillige sogneprest for Herlufsholm uden derfor at opgave lærergerningen som han varetog sammen med to hørere. 1578 var han en af de to mænd som universitetet anbefalede til at blive biskop i Tronhjem. Biskop blev han dog ikke, med da kongen forlangte at

Sjællands biskop Poul Madsen skulle give anvisning på „en god, from, fin, lærd og gudfrygtig Mand“, der egnede sig til at være dansk hofprædikant, så vidste han ingen bedre at pege på end M. som da også blev kaldet til denne anselige stilling. 1580 forlod han Herlufsholm og tog bolig ved Fr.borg hvor hoffet mest opholdt sig. – Da Frederik II's ældste søn, Christian (IV) var i den alder at han skulle have en lærer, bestemte kongen sig efter rigsrådets anbefaling for M. der „før havde omgaaedes med Børn og vel vidste at skikke sig i den Lejlighed“. 1583 overtog han den vigtige gerning at opdrage rigernes tilkommende styrer, og i 11 år forestod han den med ualmindelig dygtighed. En så kompetent dommer som Hans Poulsen Resen siger, at M. var „vidt berømt for sin synderlige Skikkelighed til Ungdommen at oplære“, og at han med „stor Lov og Ære“ havde varetaget sit embede som kong Christians tugtemester. Da han endelig havde fuldendt sit hverv, trak han sig tilbage til det prælatur i Lund hvormed han allerede 1583 var blevet forlenet. Men den unge konges yndest og tillid kaldte ham 1597 til den betydelige post som forstander for Sorø skole og klostergoods, i hvilken stilling han forblev til sin død. En fremmed rejsende der 1600 besøgte Danmark omtaler ham som „en velvoksen og ved Alder og Visdom imponerende Skikkelse“.

Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle, 1898–99 254f 275f. H. Munthe: Efterretn. om familien Munthe i ældre og nyere tid, Kria. 1883–88 55–58. C. Kolbech i Hist. t. 2.r.III, 1850 245–306. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. VIII, 1872–73 154–82. Sorø. Klosteret, skolen, akademiet I, 1923–24. Fl. Tolstrup: Det ældste Herlufsholm, 1965 39f 55.

C. O. Bøggild-Andersen*

Mikkelsen, Hans, 1578–1651, biskop. * 1.1.1578 i Odense, † 25.3.1651 sst., begr. sst. (Skt. Knuds k.). F: borger Mikkel Pedersen og Karen Hansdatter. ~ 19.1.1617 i Odense med Catharine Henriksdatter, * 1582 i Hamburg, † april 1655.

M. blev student fra Odense 1601, men måtte efter et halvt års studietid i Kbh. vende tilbage til sin fødeby da universitetet blev lukket på grund af pest. I Odense blev han antaget til sekretær hos biskop Jacob Madsen Vejlø som 1602 kaldte ham til rektor i Nykøbing. Allerede n.å. drog han dog udenlands som hovmester for den unge Iver Bryske. Fem år kom M. til at rejse i det fremmede både i Tyskland (Strasbourg, Marburg), i Schweiz (Basel, Genève) og i Frankrig (Orléans, Angers). En tid tænkte han på at opgive teologien til fordel for medicinen og rådførte sig i den anledning med den bekendte professor Caspar Bauhin i Basel. Efter at være vendt tilba-

ge til Danmark blev M. 1608 rektor i Odense og tog s.å. magistergraden. Da hans pædagogiske dygtighed og solide kundskaber skaffede ham et anset navn var det vel forståeligt at Ellen *Marsvin opfordrede ham til at blive husprædikant på sin gård Lundegård (i Nørre Broby sg.) og tillige lærer i fransk og tysk for hendes datter Kirsten *Munk. Det var med stor betænkelighed at M. modtog dette tilbud, og først efter at Holger *Rosenkrantz den lærde, med hvem han var blevet nærmere kendt i Odense, i en lang og ejendommelig skrivelse havde rådet ham dertil, fulgte han kaldelsen 1614. Denne forandring af stilling blev et vendepunkt af største betydning i M.s liv idet den nære tilknytning til Ellen Marsvin og hendes datter i de følgende år med utrolig hast førte ham fra det ene store embede til det andet. 1615 blev han allerede sognepræst i Assens og Kærum samt provst i Båg hrd., inden året var omme, professor pædagogicus i Kbh., s.å. slotspræst i Kbh., 1616 kgl. hofprædikant og dr.teol., og s.å. valgtes han til biskop over Fyns stift.

Skyldtes M.s hurtige forfremmelse utvivlsomt i høj grad hans gode forbindelser så forstod han til gengæld gennem mere end en menneskealders samvittighedsfulde og dygtige embedsførelse i en omfattende virkekreds at godtgøre at hofets gunst ikke var faldet på en uværdig. Teologisk repræsenterede han den begyndende ortodoksi: han ønskede at fastholde både Luther og Philipp Melancthon som normgivende autoriteter for den danske kirke. M. deltog i afgørelsen af de fleste almenkirkelige spørgsmål i sin tid, og af den nidkærhed, hvormed han antog sig administrationen af sit udstrakte stift får man et godt indtryk gennem hans latinske dagbog. Bemærkelsesværdig er særlig hans pædagogiske interesse der gjorde ham til en varm tilhænger af reformbestræbelserne på dette område. Hans dagbøger er rige på oplysninger vedrørende Fyns og Lolland-Falsters specialhistorie, hans øvrige forfatterskab består hovedsagelig af ligprædikener, hvoraf han sendte ikke mindre end 37 i trykken. Alene dette tal vidner om den usædvanlige yndest han havde forstået at vinde som lejlighedstaler hos adelen, men det kan ikke nægtes, at hans virksomhed som skattet modeprædikant har givet adskillige af hans udgivne prædikener et præg af rutinearbejde, tilskåret som de er efter et bestemt skema og fyldt med et traditionelt indhold. M.s prædikantvirksomhed skaffede ham også store indtægter. Især blev hans ligprædikener højt betalt (det sædvanlige honorar var et sølvkrus på 100 lod med 100 rdl. deri). Intet under derfor, at han både kunne samle sig en betydelig formue og fik råd til at bygge smukke

præstegårde til sine to sønner der begge fik gode embeder i faderens stift.

Dänische Bibliothec III, 1739 193–209 (brev fra Holger Rosenkrantz). Kirkehist. saml. I, 1849–52 489f; 3.r.V, 1884–86 112–45. Hist. saml. og studier, udg. H. F. Rørdam IV, 1902 111 258f 264. Saml. til Fyens hist. og top. V, 1871 379–416; VI, 1873 105–67; VII, 1878 34–194 (H. M.s dagbog, ved E. Høyer Møller). – Jacob Sperling: Ligprædiken over H. M., 1652. R. Vinding: Regia acad. Hauniensis, 1665 270–73. D. G. Zwergius: Die siellandske clerisie, 1754 532–40. J. C. Bloch: Den fynske gejstligheds hist. I, 1787 89–108. S. M. Gjellerup: Biskop Jens Dinesen Jersin I–II, 1868–70 55f. H. F. Rørdam i Kirkehist. saml. 2.r.VI, 1872–73 83 109f. J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896 147 370. – Papirer i Landsark. for Fyn, Odense.

*Bjørn Kornerup**

Mikkelsen, Jakob, 1577–1644, borgmester. * 1577 i Malmø, † 25.8.1644 i Kbh., begr. sst. (Frue k.). F: rådmænd i Malmø Mikkel Madsen og Helene Pedersdatter († 1613, ~1° med guldsmed i Malmø Villum Thomsen, † 1564). ~ 1613 på Fr.borg slot med Anne Mortensdatter, * 1578 i Kolding, † 1642, begr. i Kbh. (~1° 1598 med klædekræmmer, senere renteskriver Christen Hammer), d. af Morten Pohl (Phaal) og Katrine Hansdatter.

M. blev 1597 student fra Lund og studerede fra 1598 ved nederlandske, tyske og engelske universiteter. Efter hjemkomsten var han ti år skriver på Sølvborg og fungerede under Kalmar-krigen som provianskriver på Kristianopol fæstning. 1613 fik han ansættelse som kgl. tolder i Kbh., sikkert takket være sin hustru, thi hun havde tjent fem år ved hoffet og var i høj grad yndet af Christian IV der til sidst gav hende en slags hofstilling. 1614 forlenedes han med et prælatur i Århus (fornytt 1633) og senere med kronens tiende af Magleby sogn på Møn. Han var meget virksom som forretningsmand, handlede bl.a. på Færøerne, hvis visse og uvisse indkomster han 1634 forpagtede, og anlagde sammen med borgmester Mikkel *Vibe 1619 en kro med „Doolhof“ (skydebane) uden for Vesterport, 1620 sammen med Vibe og flere andre en reberbane mellem farveriet og Vandkunsten. På Gammeltorv ejede han den byggegrund hvor nu Nygade løber, i nærheden af Jarmers skanse en blegeplads. 1625 blev han efter kongens ønske rådmænd og straks efter Mikkel Vibes efterfølger som borgmester i Kbh. N.å. indtrådte han som aktionær i det ostindiske kompagni og fik også sæde i det islandske handelskompagnis bestyrelse og 1639 i den nystiftede søhandelsret. Sammen med et par andre borgere fik han tilladelse til at oprette en mønt, men denne tilladelse blev dog kort efter tilbagekaldt (1632). M. indtog med sin lærdom, sit kendskab til Europa, sin driftighed og sin go-

Mikkelsen, Jakob

de forbindelse ved hoffet en overmåde vægtig position inden for sin tids kbh.ske borgerskab, ligesom han også synes at have samlet sig en betydelig formue. 1641 stiftede han og hans hustru en seng i Vartov, 1642 et legat på 100 rdl., hvis renter tilfaldt den residerende kapellan ved Vor Frue kirke.

Kbh.s diplomatarium, udg. O. Nielsen I–VI, 1872–84. Kong Chr. den fjerdes egenhændige breve, udg. C. F. Bricka og J. A. Fridericia I, 1887–89; III–VII, 1878–91 (fot. optr. 1969–70). Kancelliets brevbøger 1616–45, 1919–68. – Progr. fun. univ. Hafn. 1642 og 1644. O. Nielsen: Kbh.s hist. og beskr. III, 1881. Alb. Fabricius i Hist. medd. om Kbh. 4.r.11, 1949–52 326f 330 335 337f.

C. O. Bøggild-Andersen*

Mikkelsen, Knud, –1460 –, biskop.

Hans familieforhold er ganske ukendte, og i ældre tid har han endogså gået under det urigtige navn Knud Kobsen; som biskop førte han et på langs delt våbenskjold med et firføddet dyr i hvert felt. Hans hjemstavn må efter den måde hvorpå han hyppigt betegnes i sine yngre år have været Århus by eller i alt fald Århus stift. Han immatrikuleredes i Rostock 1421 og blev baccalaureus her, men drog senere til Erfurt hvor han tog magistergraden 1425. I den følgende tid må han være vendt hjem idet han sikkert er identisk med en magister Knud fra Århus, klerk og gejstlig notar der var til stede ved fredsforhandlingerne i Horsens 1432; men senere træffes han atter i Erfurt hvor han var universitetets rektor i vinteren 1434–35 og blev doctor juris utriusque. 1440 forekommer han som dekan i Kbh.s kapitel og beklædte dette embede (hvormed han forenede kanonikater i Århus og Ribe) indtil han 1451 blev biskop i Viborg. – Om M.s virksomhed som biskop vides ikke meget, og det er mest på andre områder han har vundet sig et navn. Måske er han forfatter til et i datiden meget udbredt lille medicinsk arbejde om pesten; men i øvrigt er det, hvad jo også hans akademiske løbebane lod formode, mest som jurist (se nedenfor) og som statsmand at han har gjort sig bekendt. Han blev kongens kammermester 1445, men to år senere var han det ikke mere; også rigsråd var han allerede som dekan i Kbh. Især anvendtes han hyppigt som diplomat, således til forhandlinger med hansestæder og nordtyske fyrster 1443, med England 1449 og 1465, med Skotland 1460, med de preussiske stæder og Polen 1462 og med Ludvig XI's misfornøjede vasaller nogle år senere; at han i reglen deltog i de store møder med svenskerne i 1470'erne er næsten en selvfølge. – Hans dødsår kendes ikke, men falder i tiden 1478–88; hans eftermand Niels *Glob var allerede 1478 ved pavelig provision blevet udnævnt til biskop i

Viborg idet stiftet var blevet ledigt ved M.s resignation.

M. har forfattet de såkaldte „Biskop Knuds Glosser“ til den middelalderlige latinske oversættelse af Jyske lov. De indeholder en kommentar til hvert enkelt kapitel i loven med angivelse af på hvilke punkter lovens regler er blevet ændret eller suppleret ved Tords artikler eller rigsgulvgivningen. Desuden meddeles oplysninger om 1400-tallets domspraksis. Lovteksten er i øvrigt behandlet i overensstemmelse med den i datidens juridiske videnskab anvendte metode, og kommentaren indeholder derfor ordforklaringer, foretager jævnførelser mellem lovens forskellige bestemmelser, løser de tvivlsspørgsmål som opstår, og opstiller i et vist omfang juridiske almensætninger. Karakteristisk for glosserne er den stadige påberåbelse af romersk og kanonisk ret, men også sjællandsk og skånsk ret er flere steder jævnført med Jyske lov. Kommentaren, der blev trykt sammen med loven 1504 og 1508, er det eneste danske bidrag til middelalderens retsvidenskab og synes i datiden at have været ret kendt; således finder man i de bevarede lov-håndskrifter jævnlig kortere uddrag af glosserne. – Den tidligere til M. henførte fremstilling af den gejstlige procesmåde (trykt i Nye danske Magazin VI, 1836) er en ret nøje oversættelse af Summula de processu iudicii, der på hans tid mentes at være forfattet af Johannes Andreae († 1348).

Diplomatarium Vibergense, udg. A. Heise, 1879 LV. Repertorium diplomaticum 2.r.VIII, 1936 523f. – Peder Kofod Ancher: En dansk lovhist. I, 1769 199–206. J. L. A. Kolderup-Rosenvinge i Danske mag. 3.r.1, 1842 207. Samme i Kirkehist. saml. I, 1849–52 51f. Will. Christensen sst. 4.r.V, 1897–99 90 98–101 108–111. T. A. Becker i Hist. museum I, 1, 1848 51. H. F. Rørdam: Kbh.s kirker og klostere i middelalderen, 1859–63. L. Holberg: Dansk og fremmed ret, 1891 3–22. Erik Lönnroth: Sverrige och Kalmariunionen, Göteborg 1934 (2. opl. 1969). Paul Lehmann: Skandinaviens Anteil an der lateinischen Lit., München 1936 = Sitzungsberichte der Bayerischen Akad. der Wissenschaften. Philos.-hist. Abt. II 59f. Poul Johs. Jørgensen: Dansk retshist., 1940 (6. opl. 1974). Gottfrid Carlsson i Sveriges hist. till våra dagar, udg. Emil Hildebrand og L. Stavenow III, Sth. 1941. Troels Dahlerup i Fortid og nutid XXIII, 1966–68 298–309. Ole Fenger: Fejde og mandebod, 1971. Jens E. Olesen: Rigsråd, kongemagt, union, 1980.

William Christensen/Stig Juul*

Mikkelsen Kristian (ved dåben Christian Michelsen) Mathias, 1845–1924, filolog, lærer. * 22.11.1845 i Kbh. (Helligg.), † 24.4.1924 i Roskilde, begr. sst. F: restauratør Søren Michelsen (1807–83) og Karen Nielsen (1817–95). ~ 22.9.1878 i Kbh. (Pauls) med Hansine Vilhelmine Nissen, * 2.7.1854 i Svendborg, † 13.5.1935

på Frbg., d. af traktør, senere kommissionsmægler Hans Bonnesen N. og Ane Marie Jeppmond. M. blev student 1864 fra Borgerdydskolen i Kbh., fik 1871 accessit for besvarelsen af universitetets prisopgave i klassisk filologi og bestod n.å. den filologiske skoleembedseksamen. Efter fortsatte studier (1873 en kort tid i München) og lærervirksomhed ved kbh.ske skoler blev M. 1876 udnævnt til adjunkt ved Roskilde katedralskole hvor han (fra 1892 som overlærer) virkede til sin afsked 1917. M.s første arbejder angår klassisk filologi, især syntaks og tekstkritik; senere skrev han om pædagogik og udgav bl.a. en latinsk elementarbog (1878, 26. udg. 1970) og *Tysk Begynderbog efter en ny Metode*, 1914, men af størst betydning er hans arbejder om dansk grammatik. 1891 vandt han en af kultusministeriet udsat pris for den bedste danske sproglære, og 1894 udgav han den omfangsrige *Dansk Sproglære med sproghistoriske Tillæg* hvoraf han også udgav en række udtog til undervisningsbrug. I den store sproglære er især syntaksen værdifuld på grund af sine rige eksempelsamlinger, mens formlæren bringer mindre nyt og er for stærkt bundet til den ældre (klassiske) grammatik, og lydlæren allerede ved sin fremkomst var forældet. En ny, udvidet og væsentlig forbedret udgave af syntaksen er *Dansk Ordføjningslære*, 1909–11 genudgivet 1975). De synsmåder M. har anlagt i disse værker forsvarede han ikke uden dygtighed i en række indlæg, men vandt næppe mange tilhængere for dem blandt sprogmænd. Som håndbog vil *Dansk Ordføjningslære* dog hævde sig ved sine righoldige eksempelsamlinger fra ældre og nyere dansk litteratur. – R. 1901. □Mal. af Knud Andresen.

F. Dyrlund i Arkiv för nord. filologi XI, Lund 1895 180–207. K. G. Brøndsted i Dania IX, 1902 214–32. H. G. Wiwel sst. X, 1903 1–19. K. M. sst. 146–54. F. Ahlefeldt-Laurvig i Roars kilde, 1924 81–84. Holger Rørdam sst. 1945 28–30. Det danske sprogs udforsk. i det 20. årh., udg. af Selsk. for nord. filologi, 1965. Paul Diderichsen: Sprogsyn og sproglig opdragelse, 1968. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Marius Kristensen**

Mikkelsen Søren Rasmussen, 1791–1843, bonde. Døbt 4.5.1791 i Haldum, † 8.4.1843 sst., begr. sst. F: gårdfæster Rasmus Nielsen (ca. 1754–1817) og Ane Sørensdatter (ca. 1763–1823). ~ 12.7.1822 i Haldum med Sidsel Sørensdatter, * 31.7.1804 i Haldum, † 26.2.1870 sst. (~ 2° 1844 med gårdfæster Rasmus Jensen Brendstrup, 1817–79), d. af gårdfæster Søren Sørensen (1770–1807) og Mette Jensdatter (1781–1860, ~ 2° 1807 med gårdmand Niels Christensen Brand, 1776–1858).

Med en tarvelig almueskoleundervisning som grundlag arbejdede M. sig frem til at blive en særdeles oplyst og dygtig landmand. Efter at have bestyret fædrengården i Hår, Haldum sogn, i nogle år overtog M. den 1821 i fæste. S.å. udskiftedes gården og M. iværksatte snart de bedste løftestænger som tiden kendte: vekseldrift, mærgling, brakfrugtavl osv; han indførte nye agerdyrkningsredskaber, anstillede forsøg med sæd- og græsarter, forbedrede sin besætning m.m., hvortil han modtog understøttelse fra landhusholdningsselskabet. Dertil læste han flittigt både i den hjemlige og fremmede landbrugs-litteratur. Hans bondelandbrug blev kendt over en stor del af halvøen, og hans drift tjente til følgeværdigt eksempel for mange både i og uden for bondestanden og brugtes som lærested af landhusholdningsselskabet. Han hædredes da også på forskellig vis og røgtede flere tillids-hverv, således som skolepatron og sogneforstanderskabsmedlem. – DM. 1841.

S. R. M. i Tidsskr. for landøkonomi ny r. VIII, 1847 297–301 (jfr. sst. 302–14). – Landhusholdningsselsk.s årsberetn. 1840–43. D. E. Rugaard: Fremragende da. bønder, 1871 191–202.

Claus Bjørn (Hans Jensen)

Mikkelsen, Valdemar Mathias, * 1916, botaniker, * 3.9.1916 i Allinge. F: møllersvend, senere avlsbruger Julius Theodor M. (1876–1963) og Andrea Julie Kaas (1877–1973). ~ 28.12.1941 i Kbh. (Sions) med Gerda Eina Honum, * 5.7.1916 i Kbh., d. af lagerchef Einer Christian H. (1889–1952) og Carla Marie Christiane Scheumann (1888–1944).

M. blev student fra Rønne 1934, cand.mag. i naturhistorie og geografi 1943 og dr.phil. 1949. Allerede inden eksamen deltog han i Knud Jessens undersøgelser, efter eksamen kom han til Danmarks farmaceutiske højskole som videnskabelig assistent, senere amanuensis og lektor, og 1955 udnævntes han til professor i systematisk botanik ved landbohøjskolen. 1964 valgte han til præsident for Danmarks naturfredningsforening. M.s første undersøgelser er kortlægning af tre familier af strand- og vandplanter i Danmark og *Bidrag til Lille Vildmose's Stratigrafi og Vegetationshistorie* = Medd. fra da. geol. foren. X, begge fra 1943. I 1949 udkom *Ecological studies of the salt marsh vegetation in Isefjord* = Dansk bot. arkiv XIII, hvor han grundigt har undersøgt plantevækstens afhængighed af jordbundens saltindhold, et emne som han senere stadig er vendt tilbage til. Med disputatsen *Præstø Fjord. The development of the post-glacial vegetation and a contribution to the history of the Baltic Sea*, 1949 vendte han tilbage til vegetati-

onshistorien og gav et vigtigt supplement til Knud Jessens og Johannes Iversens arbejde med pollenanalytisk og økologisk forklaring af landplanternes vilkår under indflydelse af klimaet og menneskets virksomhed. I undersøgelsen inddrog han resultater fra geologi, zoologi, arkæologi og stednavneforskning og bl.a. ved sammenligning af prøverne fra Præstø Fjord med tilsvarende fra Møn har han påvist ændringer i vandstanden, saltholdigheden og sammensætningen af havets dyre- og planteliv i den sydlige Østersø gennem eftertiden. Hans kendskab til pollen har også været grundlag for afhandlinger om pollenindholdet i honningprøver som bevis på biernes søgen til bestemte plantearter. Under tiden på landbohøjskolen kom han ind på ukrudtets sammensætning og forhold til planterne i hegn og på grøftekanter, bl.a. i afhandlingen *Markkrudtet i Danmark omkring 1960* i Botanisk t. LXII, 1966 (s.m. Fr. Laursen). Han viste, at meget få af markens ukrudtsplanter stammer fra de omgivende plantesamfund. Dette førte naturligt til en kamp mod hensynsløs slåning af vore grøftekanter, en kamp som fandt et naturligt forum i Danmarks naturfredningsforening. Som præsident for denne forening har han gjort et stort arbejde for forståelsen af vigtigheden af at værne om naturen og dens dyr og planter, og han har været med til at inddrage foreningsbekæmpelser som et naturligt led i foreningens arbejde. I værket *Danmarks Natur* har han skrevet om planterne i marsk, strandeng og strandsump, om agerlandets vilde flora og om fredningens historie i Danmark. Hertil kommer artikler om Bornholms flora og dens udvikling, samt lærebøger. M.s evne til at udtrykke sig klart og forståeligt i tale og skrift har forstærket hans indsats. Blandt hans tillidsposter kan nævnes medlemskab af præsidium, foretningsudvalg og videnskabeligt udvalg i Verdensnaturfonden, af bestyrelsen for Foreningen til dyrenes beskyttelse samt Miljøankenævnet. – R. 1961. R¹. 1970. □Foto.

Bibliografi i Alfr. Hansen: Den danske botaniske lit. 1940–59, 1963 211f. (m. efterfølgende lister i Botanisk t.). – Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1950 268f. – Naturhist.tid. XIV, 1950 31.

Anne Fox Maule

Mikkelsen (-Løth), Aksel, 1849–1929, sløjdpædagog. * 14.8.1849 i Hjørring, † 19.10.1929 i Korsør, begr. sst. F: former Jørgen M. (1822–93) og Ane Margrethe Løth (1824–86). ~ 2.3.1873 i Vester Brønderslev med Maren Nielsen, * 22.12.1846 i Ryslinge, † 24.9.1934 på Frbg., d. af indsidder Niels Rasmussen (1792–1863) og Karen

Hansdatter. – Far til Ejnar Mikkelsen og Aslaug Møller.

M., der var smede- og mekanikeruddannet, nedsatte sig 1872 som jernstøber og maskinfabrikant i Vester Brønderslev. Til sin virksomhed knyttede han efter nogle år en læringskole, først med henblik på uddannelsen af virksomhedens eget personale, senere også med adgang for andre. Til brug for undervisningen på denne skole udarbejdede M. en række elementære øvelser inden for smede- og snedkerhåndværket, efterhånden dog begrænset til kun at omfatte arbejde i træ. Betegnelsen „sløjd“ hentede M. fra Sverige hvor han under en studierejse i efteråret 1882 opholdt sig en tid på Nääs sløjdlærerskole nær Göteborg. M.s principper for sløjdundervisningens tilrettelæggelse, udformning og brug af redskaber m.v. afveg imidlertid på mange punkter fra Nääs-sløjdens, og han synes at være blevet kritisk indstillet til den svenske sløjd allerede under dette besøg. Under M.s videre arbejde med sit sløjdsystem som han gav betegnelsen dansk sløjd (senere dansk skolesløj), formentlig for derigennem at understrege forskellen mellem dette system og den svenske sløjd, uddybedes hans kritiske indstilling, og efterhånden som en tillempet version af den svenske sløjd, Askov-Nääs sløjden, vandt frem herhjemme tilspidse- des striden mellem de to sløjdretningers tilhængere, og den udkæmpedes med en intensitet der ikke i længden tjente nogen af parterne til ære. M.s virksomhed i Vester Brønderslev ophørte 1883. Han var derefter fra 1883 til 1885 ansat som leder af teknisk skole i Næstved. Her indrettede han i en lejet bygning den første sløjds- skole i Danmark for børn under konfirmations- alderen, og samtidig tog hans arbejde med ud- bredelsen af sløjden fart.

1885 tog M. til Kbh. hvor flere skoler efterhånden indførte hans sløjdsystem. 1886 erhvervede han Schneekloths gamle skolebygning på Værnedamsvej til sløjdskole, og samme år stiftedes Dansk sløjdforening med M. og Herman Trier som drivende kræfter. M. virkede 1886–1909 som forstander for kursus for uddannelse af sløjdlærere, og han var i 1907–1918 sløjdspek- tør og statens tilsynsførende med sløjdundervis- ningen i landets skoler, 1914–20 tillige tilsynsfø- rende med soldaters undervisning i husflid og sløjd. Sine principper og metoder har han frem- lagt i en lang række tidsskriftsartikler, bøger og pjecer; bl.a. *Sløjdskolens og dens Forhold til Folkeskolens*, 1885, *Hvad er Sløjd?* 1886, *Arbejdsstil- lingen*, 1896; de to sidste er de grundlæggende værker vedrørende M.s sløjdsprincipper. I til- knytning til disse to bøger udgav han endvidere samlinger af modeltegninger og tegninger af ar-

bejdsstillinger. Senere fulgte *Almen legemlig Opdragelse*, 1908, *Fysiksløjd. Dens Systemer og Værktøjer*, 1912 o.fl. Han redigerede 1891–92 tidsskriftet *Opdrageren*. 1917 fremsatte M. *Forslag til Oprettelse af en Kuranstalt „Fanehus“ for Behandling af overanstrengte og rekonvalescenter* hvor sløjden skulle have en fremtrædende plads. Han stillede en grund ved Korsør til rådighed for anstalten og var selv virksom på stedet da kuren – den såkaldte „Etatkur“ kom i gang (1916–19). M. var på mange punkter forud for sin tid, og hans arbejde er kendt også uden for landets grænser. Således indviedes i 1960'erne en lærlingeforskolet for jernindustrien i Peru som til ære for hans indsats fik navnet Aksele Mikkelsen Skolen. – R. 1908. F.M. I. 1919. □ Relief af S. Lindahl, 1911 (Dansk sløjdlærerskole), medalje af samme s.å. Mal. af Knud Larsen, 1918 (sst.). Mal. af E. Saltoft, Johs. Larsen og O. Matthiesen.

Årsberetn. fra da. sløjdforen., 1887ff. A. M.: Opdrageren II, 1892 97–103. Samme i Medd. fra da. sløjdforen. IV, 1908 53–104. Berl.tid. 19.10.1929. Dansk skolesløj. Jubilæumsskr., 1935. C. Allingbjerg: Sløj. Et praktisk/pædagogisk fag. Festskr. for KDAS, 1980. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Mogens Nielsen (Chr. Buur)

Mikkjal á Ryggi, se Ryggi, Mikkjal.

Milan, Gabriel, ca. 1631–89, guvernør på St. Thomas. * ca. 1631, vistnok i Hamborg hvor den jødiske slægt M. el. Milano en tid lang havde sit hjemsted, henrettet 26.3.1689 i Kbh., begr. uden for Vesterport. F: ukendte. ~ 1° med en datter af Christian IVs livlæge Benjamin Musaphia (Mustapha) af slægten de Castro, † ca. 1675. ~ 2° med enken Juliana Regina v. Breitenbach, † 1698 i Kbh. (?).

M. kom fra en portugisisk-jødisk familie og blev af det danske hof brugt dels til at udføre forskellige pengetransaktioner i Holland og dels som spion. Som belønning herfor blev han 1668 udnævnt til dansk faktor og 1671 til generalfaktor i Amsterdam. Som sådan fik han et større pengekrav på den danske regering. Efter den skånske krig var staten imidlertid i finansielle vanskeligheder, og man valgte derfor at spise M. af med et tilsagn om et embede. Da den danske koloni i Vestindien under brødrene Esmit's styre havde fået karakter af en sørøverrede lagde England pres på Danmark for at få guvernøren udskiftet. Formodentlig efter ønske fra hoffet valgte det vestindisk-guineiske kompagni derefter i foråret 1684 M. til guvernør, og som sommeren s.å. sejlede han medbringende en stor husstand med skibet Fortuna til Vestindien. Turen lagde M.

om ad den engelske ø Nevis, hvorfra guvernør Stapleton ledsagede ham til St. Thomas, hvortil de to guvernører ankom i oktober 1684. Selv om M.s instruks lød på at han skulle sende Adolph Esmit hjem til ret og dom, anbragte han ham alligevel i fortets fangehul og lod såvel ham som hans kone Charity fremstille i retten klædt af til skindet. Han frygtede attentater og derfor prægedes hans embedsførelse af en sygelig mistænksomhed over for omgivelserne, hvilket resulterede i en vilkårlig afstraffelse af såvel sorte som hvide. Trods henstillinger fra kaptajnen gjorde M. intet for at skaffe en returlast til skibet Fortuna. Og da det forlod St. Thomas i foråret 1685 hjemsendte M. heller ikke nogen rapport til kompagniet. Mem skibet hjembragte tværtimod klager over M.s embedsførelse. I Kbh. vakte dette bestyrtelse, og man udsendte søfiskal Mikkel Mikkelsen for at undersøge sagen. Om nødvendigt skulle M. føres til Kbh., samtidig skulle også Adolph Esmit føres hjem. Mikkelsen ankom til St. Thomas i februar 1686 og i løbet af sommeren sejlede han tilbage til Kbh. med M. og Esmit som arrestanter. Herhjemme fortsattes undersøgelsen mod M., og det endte med at han blev dødsdømt af højesteret og halshugget på Nytorv i marts 1689.

H. C. Terslin: Guvernør over da. Vestindien G. M. og hans efterkommere i Danm., 1926. Fr. Krarup i Pers. hist. t.3.r.II, 1893 102–30; III, 1894 1–51. E. Gullach-Jensen sst. 7.r.I, 1916 249. Wald. Westergaard: The Danish West Indies under company rule, N.Y. 1917. J. O. Bro-Jørgensen i Vore gamle tropekolonier, 2. udg. 1, 1966. Ove Hornby: Kolonierne i Vestindien, 1980. – Papirer i Rigsark.

Sv. E. Green-Pedersen (L. Laursen)

Millech, Knud Herman August, 1890–1980, kunsthistoriker. * 18.4.1890 i Kbh. (Skt. Ans-gars), † 5.8.1980 i Kbh., begr. sst. (Kat. vestre). F: grosserer Emil August M. (1845–1923) og Anna Maria Stratbocker (1859–1931). Ugift. M. blev student 1908 og tog det følgende år filosofikum samtidig med at han startede på det kunsthistoriske studium. Kort efter påbegyndte han imidlertid en uddannelse som arkitekt, men afbrød efter nogle års forløb studierne på akademiet på grund af sygdom. Han knyttede sig i årene under første verdenskrig til kredsen af yngre forfattere og kunstnere omkring Otto *Gelsted og prøvede sin pen i tidsskrifterne Psyke og Klingen. Vistnok direkte ansporet af Martin *Nyrop kastede han sig dog især over arbejdet med arkitekturhistorie der tidligt knyttede ham til akademiets bibliotek. Da akademiet 1924 erhvervede Jørgen Hansen *Kochs store samling af arkitekturtegninger påbegyndte M. til dels på eget initiativ ordningen af hele akademiets om-

Millech, Knud

fattende samlinger af arkitekturtegninger som under hans mangeårige ledelse udvikledes til et overordentlig nyttigt redskab for arkitekter og arkitekturhistorikere. Karakteristisk for hans idealistisk prægede indstilling arbejdede han i mange år *con amore*. 1931 fik han status som leder af samlingen men blev først lønnet fra 1935. Han trak sig tilbage fra stillingen 1960. Det store, mere systematiske indsamlingsarbejde han indledte, gav ham en naturlig kontakt til de arkitekter der stod hans egen generation nærmest, og den omfattende viden han samlede specielt om 1800- og 1900-tallets arkitektur, nedlagde han bl.a. i en lang række artikler til Dansk biografisk Leksikon, 2. udgave, og senere til Weilbachs Kunstnerleksikon, 3. udgave.

Igennem en meget lang årrække stod M. stort set alene i den arkitekturhistoriske forskning af den forkætrede periode i dansk byggekunst mellem ca. 1850–ca. 1910 som han gjorde til sit speciale og som endeligt resulterede i hovedværket *Danske arkitekturstrømninger 1850–1950*, udgivet 1951 sammen med Kay Fisker, men båret af M.s store grundlæggende arbejde. Det blev en milepæl i dansk arkitekturhistorie der med det rige materiale påviste væsentlige udviklingslinjer og sammenhænge i dansk byggetradition. Med sin varme interesse for denne periode udgav han i årene derefter en række grundige undersøgelser, bl.a. *Bindsebølls museum* (Medd. f. Thorvaldsens Museum 1960), *J. D. Herholdt og Universitetsbiblioteket*, 1961 og sammen med Kristian Hvidt *Det tredje Christiansborg* (i Christiansborg slot II, 1975). Sammen med Hakon Lund var han tillige redaktør af Danmarks bygningskunst, 1963 hvor han selv skrev afsnittet om tiden 1807–1930. Hans virksomhed blev i høj grad befordrende for 1960ernes og 1970ernes nyvurdering af denne glemte periode i dansk arkitektur. Sammen med arkitekt Niels A. Knudsen tog han 1955 endvidere initiativet til oprettelsen af en centralregistrant for arkitekturtegninger. Livet igennem viste han dyb respekt for sin metier og med sin store viden og sin legendariske hjælpesomhed fik han både under den lange funktions-tid på samlingen af arkitekturtegninger og det påfølgende flittige otium stor betydning for talrige arkitekter og arkitekturhistorikers arbejde. Han blev overordentligt medlem af Akademisk arkitektforening 1940, modtog 1954 dennes æresmedalje og blev 1979 æresmedlem af kunstakademiet. – R. 1954. □ Tegn. af Otto Christensen. Tegn. af Jane Muus (kunstakad. bibl.). Foto. Det kgl. akademi for de skønne kunster 1904–54, red. Aage Marcus, 1954 500f. P. E. Skriver i Arkitekten, 1960 147 og 1980 392. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Villads Villadsen

Millinge, William Hansen, 1853–1921, ingeniør, kemiker. * 6.12.1853 i Kbh. (Slotsk.), † 5.12.1921 sst., urne på Gentofte kgd. F: kgl. lakaj Rasmus Hansen M. (1810–86) og Anne Margrethe Hansen (1814–95). ~1° 5.7.1882 på St. Croix med Annie Roebuck Behagen, * ca. 1846 på St. Croix, † 4.8.1884 sst. (~1° med urmager Frantz Ludvig Theodor Knuthsen), d. af købmand William Gysbert B. og Jane Roebuck. ~2° 30.6.1887 i Kbh. (engelske legation) med Elizabeth Herbert Armstrong, * 26.3.1860 i Christianssted, St. Croix, † 17.4.1903 i Hellerup, d. af britisk vicekonsul Francis A. (1812–80) og Judith Caroline Augusta Petersen (1840–72).

M. kom via adgangseksamen 1871 ind på Polyteknisk læreanstalt hvor han 1877 blev cand.polyt. med udmærkelse i anvendt naturvidenskab, dvs. kemiingeniør. Han havde allerede i studietiden assisteret ved det kemiske laboratorium, og han fortsatte hermed i nogle måneder. Senere på året blev han ansat ved De danske Sukkerfabrikker hvor han hurtigt blev selskabets „overkemiker“ G. A. Hagemanns højre hånd. Hagemann var ved at reorganisere sukkerindustrien på St. Croix, og allerede 1877 blev M. sendt ud til det nyoprettede fællessukkerkøgeri på øen, 1878–85 som dets bestyrer. Der var i forbindelse med denne nye fabrik mange tekniske og økonomiske vanskeligheder at overvinde, og æren for at dette lykkedes må først og fremmest tildeles M. 1885–94 var M. bestyrer af raffinaderiet i Helsingørsgade, og derefter 1894–97 underdirektør og 1897–1912 teknisk direktør (efter Hagemann) for alle selskabets virksomheder. M.s direktortid faldt sammen med en voldsom ekspansions- og moderniseringsperiode for De danske Sukkerfabrikker. M. var sjælen heri; men det meget store arbejde sled efterhånden selv på hans oprindelig store arbejdskraft. Han havde på St. Croix haft et voldsomt anfald af tyfus, der havde givet ham en hjertesvækkelse der nu tog til, og denne lidelse sammen med en fremadskridende synssvækkelse tvang ham til at træde tilbage 1912. Mens han var på en rekreatjonsrejse til Vestindien brændte raffinaderiet i Helsingørsgade, og efter sin hjemkomst var det som om hans gamle arbejdskraft blussede op, og han blev en aktiv og kyndig rådgiver for den nye ledelse ved bygningen af det nye raffinaderi i Langebrogade. – Fra 1916 til sin død var M. medlem af bestyrelsen for De danske Sukkerfabrikker. I dette selskabs første 50 år rager tre navne op: C. F. Tietgen, Hagemann og M., og denne sidste gav næsten al sin arbejdskraft til selskabet. M. var dog desuden aktiv inden for Dansk ingeniørforening og censor i teknisk kemi ved Polyteknisk læreanstalt. Hans sidste år var svære; han blev til sidst

helt blind, og hjertesvækkelsen tog til og blev da også årsag til hans død. – R. 1897. DM. 1905. □Afbildet på P. S. Krøyers mal. Industriens mænd 1903–04 (Fr.borg). Mal. af Ellen Hofman-Bang, 1920. Foto.

P. Dorph Broager i Ingeniøren XXX, 1921 739f. Povl Drachmann og L. Estrup: A/S De danske sukkerfabrikker 1872–1922, 1922. Povl Vinding: G. A. Hagemann, 1942. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

E. Rancke-Madsen

Milo

Slægten M. kom til Danmark med Johann Friedrich M. (1722–83) der var født i Königsberg (Kalinigrad).

C. Nyrop: Ved det Miloske jubilæum, 1898. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 2.1.1931.

Hans H. Worsøe

Milo, Christian, 1819–81, se Milo, Johan.

Milo, Carl Christian, 1851–1930, boghandler. *31.10.1851 i Kornerup ved Roskilde, †31.12.1930 i Odense, begr. sst. F: sognepræst, sidst i Havdrup og Solrød, Frederik Wilhelm M. (1815–81) og Charlotte Emilie Bruun (1812–82). ~3.10.1882 i Odense med Ida Vilhelmine Petersen, *23.5.1857 i Odense, †4.3.1938 sst., d. af herredsfoged, senere justitsråd Frederik Julius Kønemann P. (1809–77) og Anne Marie Leth (1833–84). – Sønsøn af Johan *M.

M. gik i Roskilde katedralskole og kom derefter i boghandlerlære i Kbh. Fra 1876 var han medhjælper hos farbroderen, og efter dennes død overtog han ifølge testamentarisk bestemmelse som enejer virksomheden l.l.1882. Han var da godt 30 år og optimistisk virkelysten. Mellem 1881 og 1898 voksede personalet på firmaets bogtrykkeri fra fem mand til tyve og maskinparken fra én hurtigpresse til syv. Forlaget var i tilsvarende vækst. Et ved møntskiftet 1875 udgivet katalog indeholdt 440 titler, hvoraf mange rene småting, i et katalog 1888 var der 528 titler, 1898 var antallet ca. 800, samtidig med at de enkelte

udgivers omfang og oplag var steget. Tilvæksten skyldtes ikke mindst bøger af gode populære fortællere, men heller ikke den religiøse litteratur blev forsømt. Det hidtil overvejende grundtvigsk prægede forlag fik forbindelse med Indre Mission hvis almanak det udgav fra 1891. 1887–1901 udsendte Vilh. *Beck her sin årlige julehilsen til de hellige i Danmark, og han forestod udgivelsen af en ny udgave af Luthers postil 1889–93. Et antal illustrerede bøger så lyset, blandt dem *Nyere dansk Lyrik*, 1893. Ambitiøse foretagender var A. Fabricius' Danmarkshistorie med illustrationer af Alfr. Larsen (3. udg. 1889) og en tobinds salmekonkordans (1907–09). Forlaget havde udleveringslager i Kbh., men fulgte ikke rigtig med i den mere energiske markedsføring af bøger der satte ind omkr. århundredskiftet; muligvis har M. stolet for meget på sin personlige popularitet som formand gennem mere end 25 år for den 1891 stiftede provinsboghandlerforening. Som femte generation af en af bogbranchens kendte familier, ejer af et betydeligt forlag, af en stor boglade og af et trykkeri, fra 1896 ved arv tillige godsjejer, indtog han en fremstående position i bogbranchen og andetsteds. Firmaets 150-årsjubilæum 1898 blev kraftigt markeret ved fester og ved udsendelsen af C. Nyrops nedennævnte festskrift. M. udgik ikke et utal af bestyrelsesherver m.v. og ønskede det formentlig heller ikke; store repræsentationsudgifter fulgte med. I længden lykkedes det ham ikke at holde sammen på tingene. 1913 måtte han afhænde herregården Hesbjerg, 1916 slægtens gamle gård i Odense, 1922 trykkeri og boghandel og hvad der var tilbage af forlaget. En slægtssaga var uigenkaldelig slut. – R. 1895. □Afbildet på litografiet Hesteskue på Brahetrolleborg 1904 efter tegn. af Tom-Petersen og C. E. Reventlow. Tegn. af Else Ussing, 1912. Foto.

Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 2.1.1931 (om slægten). Andr. Dolleris: Danm.s boghandlere II, 1893 133–35; III, 1906 230–32; IV, 1919 250–53. C. Nyrop: Ved det Miloske jubilæum, 1898. [J. L. Lybecker] i Nord. boghandlertid. 9.9. s.å. Niels Christensen sst. 16.9. s.å. C. B. Lorck i Börsenblatt für den deutschen Buchhandel, Lpz. 10.9. s.å. Andr. Dolleris i Adressebog for den da., no. og sv. boghandel s.å. V–VIII. Samme: Den danske

Johan Friedrich Milo 1722–83 bogbinder i Odense

Friedrich Wilhelm M. 1759–1844 bogbinder og boghandler i Odense

Johan *M. 1788–1861 forlægger

Jacob Frederik M. 1795–1865 boghandler

Frederik Vilhelm M. 1815–81
sognepræst i Haudrup og Solrød

Hans Christian Andreas *M.
1819–81 forlægger

Regise Sophie Christine M.
1817–61 ~H. J. M.*Svendsen
1816–72 seminarieførstander

Marie Petrine Vilhelmine M.
1822–69 ~H. J. M.*Svendsen
1816–72 seminarieførstander

Christian *M. 1851–1930
forlægger

Milo, Christian

provinzboghandels hist., 1916. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Aleks. Frøland: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Milo, Johan, 1788–1861, boghandler. * 21.6.1788 i Odense, † 26.9.1861 sst., begr. sst. F: bogbinder Friedrich Wilhelm M. (1759–1844) og Anna Marie Schmidt (1765–1845). ~ 1° 4.5.1814 i Odense med Dorothea Larsen, * 25.10.1789 i Odense, † 24.1.1831 sst., d. af træskohandler Hans L. og Kirsten Hansen. ~ 2° 12.10.1831 på Frbg. med Maren Catharine Bolvig, * 24.2.1794 i Kbh. (Nic.), † 19.11.1861 i Odense, d. af øltapper Johan Henrik B. og Gjertrud Hansen. – Farfar til Christian *M.

Familien Milo der i Odense var virksom i bogbranchen gennem fem generationer, fra 1748 til 1922, nedstammede fra Johann Friedrich M., * 1722 i Königsberg, i dag Kaliningrad. Han blev i sin fødeby oplært ved bogbinderiet, og med et i Danzig 1745 udstedt pas kom han 1748 til Odense for at bestyre det bogbinderi som madam Ane Marie Junge fortsat drev efter sin mand Poul Frederik Junges død 1747. Dec. 1748 foreviste han sit mesterstykke for byens bogbinderlav, det eneste i Danmark udenfor Kbh., i febr. giftede han sig med enken. Efter deres død 1783 førtes forretningen videre af sønnen Friedrich Wilhelm M. og han efterfulgtes 1824 af sin ældste søn Johan M.

M. var som skabende forretningsmand den betydeligste af Miloerne. Han blev bogbindersvend 1806, bogbindermester 1810, og foruden at deltage som medhjælper i faderens forretning blev han på visse punkter medansvarlig leder, før han overtog hele virksomheden. Han loftede den op over det lokale plan, navnlig som forlag; på dette område havde han en tid et kontraktligt aftalt men vistnok tidligt ophørt samarbejde med en yngre bror, Jacob Frederik M. (1795–1865) der i Kbh. 1822 havde overtaget sin svigerfar N. A. Wahls boghandel og til denne knyttet et grundtvigsk betonet forlag. På sit eget forlag udgav M. skolebøger, religiøs litteratur, deriblandt flere større værker, folkelig-historiske skrifter. For Fyens stifts litterære selskab havde han kvartalskriftet *For Litteratur og Kritik* på forlag, og 1855 overtog han udgivelsen af det livskraftige tidsskrift *Christelig Samler* der som *Ny kristelig Samler* i 30 år udkom på forlaget. Dette udøvede stærk tiltrækning på skrivende præster fordi M. ved et effektivt lokalt salgsskapparat forstod at skaffe deres bøger og hæfter stor udbredelse. Hovednavnet var den meget populære Vilhelm *Birkedal, men J. B. *Daugaard, E. *Mau, Christian *Rørdam, seminarieforstanderne H. J. M.

*Svendson, M.s svigersøn, og Jeppe *Tang samt adskillige andre havde forbindelse med M. Selv oversatte han 1833 *Regler for Livet i udvalgte Tankesprog*. 1843 havde han opnået bevilling som papirhandler, og 1847 købte han af Ove Thomsen Christian *Iversens gamle fynske avis med tilhørende trykkeri; avisen blev udgivet af forlaget indtil den ophørte 31.3.1868. M. blev en anset og velhavende mand der yderligere udvidede fædrengården. 1856 blev han udnævnt til kancelliråd, dengang den sædvanlige titel til for tjente boghandlere. – 1860 overdrog han det nu store og alsidige firma til sønnen Hans Christian Andreas M. (1819–81) der i flere år havde været sin fars associé. Han blev 1863 stempelpapirforhandler og fortsatte forlaget i det gamle spor med tilføjelse af nye navne. 1870 ombyggede og moderniserede han bogladen, og her fejrede han 1873 på værdig måde sin slægts 125 års jubilæum, bl.a. ved stiftelsen af flere legater og udgivelsen af det i litteraturlisten med fuld titel nævnte *Mindeblad*, et formentlig bevidst gammeldags holdt hæfte. Han var meget interesseret i landbrug og var efter forskellige ejendoms køb til sidst ejer af et samlet areal på ca. 600 tønder land, hvoraf ca. 300 tønder land med skov. Godset Hesbjerg forsynede han med nye ladebygninger og en ny hovedbygning. – □Gouache.

Th. Hauch-Fausbøll i Berl. tid. 2.1.1931 (om slægten). C. Nyrop: Bidrag til den da. boghandels hist. I–II, 1870. *Mindeblad* til den Miloske boglades 125-års jubilæum, 1873. C. Nyrop: Ved det Miloske jubilæum, 1898. [J. L. Lybecker] i Nord. boghandlertid. 9.9.1898. Niels Christensen sst. 16.9. s.å. C. B. Lorck i Börsenblatt für den deutschen Buchhandel, Lpz. 10.9. s.å. Andr. Dolleris i Adressebog for den da., no. og sv. boghandel, s.å. V–VIII. Samme: Danm.s boghandlere I, 1912 224f. Samme: Den danske provinzboghandels hist., 1916. Carl P. Nielsen og R. Berg: Danm.s bogbinderere gennem 400 år, 1926. Arthur G. Hassø: Den danske boghandlerforen.s hist., 1937. Aleks. Frøland: Bøger, bogsalg, boghandlere omkr. 1875, 1969. Samme: Dansk boghandels hist., 1974.

Aleks. Frøland

Milthers, Aksel, 1897–1969, professor ved landbohøjskolen. * 19.10.1897 på Frbg., † 17.12.1969 i Vanløse, begr. Kbh. (Vestre). F: statsgeolog, dr.phil. V. *M. (1865–1962) og Valborg Høgsbro (1867–1951). ~ 3.7.1925 med Agnes Sørensen, * 17.8.1903 i Kbh., d. af murermester Marius S. (1874–1951) og Ingrid Jørgensen (1880–1957).

I nogle efterladte optegnelser, udgivet 1974 af sønnen Kaare Milthers, har M. givet en fængslende skildring af sin barndom og ungdom. I aug. 1913 kom han ud at tjene på en gård ved Søborg i Nordsjælland. Det næste år gik turen vestover til højskoleforstander Jacob *Appels gård ved Malt for så i 1916 at finde en foreløbig

afslutning på en gård i Rauning i Vejleå-dalen. Et ophold på Tune landboskole i den iskolde vinter 1916–17 indvarslede for ham mødet med landbrugets teori, bl.a. formidlet af en ung og dygtig lærer A. "Høgsbro Holm, landbrugsrådets senere generalsekretær. Pligtskyldigst begyndte han da 1917 studierne på landbohøjskolen, men det tog ham rigtignok dobbelt så lang tid som normalt at nå frem til landbrugseksamen 1921. Herfra forfulgte han til en begyndelse to mål: for det første tog han studentereksamen 1923 og læste derpå statsvidenskab ved universitetet. For det andet – og mest afgørende – fulgte han sine landbrugsekonomiske interesser op med 1922 at blive assistent ved landbohøjskolens afdeling for landbrugsekonomi. I 46 år var han knyttet til højskolen, 1922–41 som assistent – fra 1929 kombineret med stillingen som bibliotekar II – 1941–46 som docent i landbrugsgеографи og markedsøkonomi, tillige i landbrugshistorie og -politik 1942 og endelig som professor 1946–68. Han var 1946–55 sekretær for højskolens undervisningsråd og rektor sst. 1961–66, 1929–45 medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske landbrugskandidater, 1936–44 formand. Desuden var han medlem af landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd og Samvirksomheden for landbrugsfagligt oplysningsarbejde fra 1936, 1943–45 medlem af det illegale Frit Danmarks hovedledelse og 1953–54 af det radikale venstres landsforbunds hovedbetyrelse og ved folketingsvalgene 1950 og 1953 opstillet i Odsherred-kredsen for det radikale venstre. Også i forholdet til den ydre verden og da især u-landene spillede M. en yderst aktiv rolle. Han havde sæde i OEEC/OECDs landbrugskomiteé 1949–61, regeringsudvalget for teknisk bistand under FN 1951–62, styrelsen for teknisk samarbejde med udviklingslandene 1962–68, diverse samarbejdsorganisationer vedrørende lande som Polen, Japan, USA og Kina og støtteorganisationer for så fjerne lande som Sydøstasien og Tanzania samt forskellige forskningsråd, han var medlem af landbrugsministeriets planlægningsudvalg vedrørende landbohøjskolerne 1961–66, af undervisningsministeriets udvalg vedrørende landbrugsskolerne 1962–68 og af planlægningsrådet for de højere uddannelser 1965–66.

Det kan på denne baggrund ikke undre, at M.s forfatterskab ikke fylder så forfærdelig meget. Historieskrivningen omkring det danske landbrugs udvikling i nyere tid står dog på to punkter i en anselig gæld til ham. I K. Hansens *Det danske Landbrugs Historie V*, 1945, leverede han en god skildring af den tidligere så stedmoderligt behandlede periode 1830–70, „kornsalgsperioden“. Her kom hans indgående kend-

skab til den ældre danske landbrugshistoriske litteratur ham til allerstørste nytte. Endvidere skrev han til 2. udgaven af Dansk biografisk Leksikon om de ledende mænd bag det danske landbrugs udvikling 1830–70, hvor M. alvorligt har beflittet sig på ikke alene at placere dem i en tidsrelevant sammenhæng, men også at fordele lys og skygger i en historisk og menneskeligt nøje afstemt blanding. Han foretrak at skildre fremfor at dømme, hvad der også bedst stemte overens med hans venlige og hensynsfulde natur. Det var som lærer på landbohøjskolen at han øvede sin største indsats for formidler af landbrugsfaglig og -historisk viden. Uden at besidde den udstråling der kendetegner en gudbenådet katedervirtuos øvede hans omfattende viden i forening med hans personlige integritet en vedholdende virkning på tilhørerne. Solid dokumentation for fremførte påstande i forening med krav om en personlig tilegnelse af stoffet karakteriserede hans holdning til eleverne. Af egen – og dyrekøbt – erfaring kendte han imidlertid også de omkostninger der er forbundet med at forene en formel, regelret karriere med andre anfægtelser. Digtsamlingen *Åbent omkring dig* fra 1969 bærer i høj grad vidnesbyrd herom. Hans fem år på rektorposten blev langtfra så harmonisk som man kunne have forventet. Grunden hertil var, at det faldt i hans lod at afslutte en doktordisputats-affære fra 1955, den såkaldte „Wamberg-sag“, med alle dens kollegiale og administrative forviklinger og forgreninger. Da sagen i helt usædvanlig grad nød pressens bevågenhed, kunne det i betragtning af M.s påtvungne rolle som hovedpersonens rektorale modpol ikke undgås, at M.s motiver og holdninger blev gjort til genstand for alle mulige „fortolkninger“. Det kan kun beklages, at denne højest ulykkelige sag skulle forbitre M.s sidste år på den institution han havde tjent så trofast. – Han var medlem af Akademiet for de tekniske videnskaber fra 1953, af akademirådet 1961–66 og af Kungl. vetenskabs-societeten, Uppsala fra 1963. – R. 1961. □Foto.

A. M.: Oplevelser i drengear og ungdomsår, 1974. – Ugeskr. for agronomer 17.1.1970. C. Thomsen og N. K. Hermansen i Landbohøjskolens årsskr. 1970 243–47. – Papirer i Rigsark.

Erik Helmer Pedersen

Milthers, Poul Christian Vilhelm Madsen, 1865–1962, geolog. * 11.9.1865 på Fastergård, Faster sg., Ringkøbing amt, † 31.3.1962 på Bispbjerg, begr. Vestre kgd. F: gårdejer Mads Milthers (1811–83) og Kirsten Madsdatter (1817–83). Navneforandring 21.12.1893. ~ 23.6.

1895 på Frbg. (Imm.) med Valborg Høgsbro, * 18.4.1867 i Kbh. (Vartov), † 9.10.1951 i Kbh., d. af statsrevisor Sofus *H. (1822–1902) og Amalie Jürgensen (1833–93). – Far til Aksel *M.

M. tog præliminæreksamen 1885, og efter et ophold på Askov højskole 1886–88 tog han adgangseksamen til Polyteknisk læreanstalt 1888 og blev kandidat herfra 1894. I somrene 1890–94 havde han været sommerassistent i Danmarks geologiske undersøgelser og blev efter en kort ansættelse som kemiker ved Odense Sukkerkøgeri fast assistent, fra 1900 med ministeriel ansættelse, og 1904 statsgeolog; tog sin afsked 1935. Hans videnskabelige indsats er særlig kommet studiet af istidens jordlag til gode, idet han har foretaget omfattende optællinger af deres indhold af ledeblokke, ∴ skandinaviske bjergarter der er let kendelige og kun har et enkelt, begrænset hjemsted. På grundlag af disse optællinger i Danmark og Nordvesttyskland har man fået oplysninger om isstrømmenes skiftende retninger under istiderne og især under isens afsmeltning i den sidste istid. Tillige er den tilbageværende isrands successive stillinger gjort til genstand for omfattende studier. Foruden hvad der er offentliggjort herom i hans forskellige kortbladsbeskrivelser i Danmarks geologiske undersøgelser publikationer (Sejro, Nykøbing, Kalundborg og Holbæk 1900, Fakse og Stevns klint 1908, Bornholm 1916, Bække 1922 og Brande 1938), er der gjort særskilt rede for resultaterne heraf i afhandlingen *Scandinavian indicatorboulders* (D.G.U. 2.r. XXIII, 1909) og i *Israndsens Tilbagerykning fra Østjylland til Sjælland-Fyn* (Medd. D.G.F. VIII, 1932) samt i de populære fremstillinger af Bornholms geologi (1916) og Nordøstsjællands geologi (1922) som begge foreligger i 2. udgave, og i foredragsreferatet: Grundlinjer i Isens Bortsmeltning fra Sjælland (Skand. naturforsker møde 1916). M. afrundede disse studier med en samlet fremstilling af *Det danske Istidslandskabs Terrænformer og deres Opstaaen* (D.G.U. 3.r. XXVIII, 1948). Andre problemer som M. har behandlet er de sandslebne stens dannelse og, sammen med N. *Hartz, Allerødlagene fra afsmeltningstiden samt flydejordsfænomenerne i det store arbejde over de interglaciale moser i Danmark og Nordvesttyskland som han udgav 1928 sammen med K. *Jessen. Den praktiske side af geologien har M. taget op gennem omfattende eftersøgninger og undersøgelser af mergelforekomster her i landet. Han har desuden taget aktivt del i højskolebevægelsen og var 1913–31 formand for Kbh.s højskoleforening. I *Slægten fra Fastergaard*, 1906 (s.m. Viggo Bendtsen), har han behandlet sin slægts historie. – R. 1928. □Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1956 199–202. – Viggo Bendtsen og V. M.: Slægten fra Fastergaard, 1956 (2.udg. 1951). Axel Garboe i Kristeligt dagbl. 13.4.1962. Axel Schou i Geografisk t. LXI, 1962 Vlf. Kn. Jessen i Medd. fra da. geol. foren. XV, 1964 388–97 (heri bibliografi). – Papirer i Rigsark. Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Asger Berthelsen (S. A. Andersen)

Mindedal Rasmussen, Ejnar, 1892–1975, arkitekt. * 19.6.1892 i Ollerup, † 23.12.1975 sst., begr. sst. F: forstander for Ollerup håndværkerskole Daniel R. (1865–1955) og Thyra Sørensen (1862–1949). ~ 1.10.1922 i Bandholm med Margrethe Hansen, * 1.12.1898 i Bandholm, † 8.7.1978 i Svendborg, d. af førstelærer Georg Christian H. (1861–1944) og Christine Lund (1867–1934).

Efter at have stået i snedkerlære og gået på Vallekilde håndværkerskole 1911–12 under Ivar *Bentsen kom M. på kunstakademiets arkitekt-skole under Martin *Nyrop. Samtidig med undervisningen på akademiet, hvor han havde afgang 1923, arbejdede M. på tegnestue, dels hos Louis Hygom 1915–16 og dels hos Poul *Holsøe 1917–22. Desuden foretog han studierejser til Holland, England, Tyskland og Italien. Fra 1923 havde M. selvstændig virksomhed i Ollerup og blev samme år lærer ved håndværkerskolen der. 1932–62 var han skolens leder og fik derved en ikke ringe pædagogisk betydning. I samme retning virkede hans og faderens *Lommebog for Bygningshaandværkere* som udkom årlig fra 1920. – 1919–20 opførte M. *Niels Bukh's gymnastikhøjskole* i Ollerup og 1925 Danmarks første svømmehal st. Han har endvidere bygget *Valgmenighedskirken* i Hammerum, *Lem kirke*, *Hammerum havebrugsskole*, *Ollerup håndværkerskole*, kommuneskoler i Bregninge, Ollerup, Vester Skerninge, Rudkøbing og Tommerup, *Bygholm landbrugsskole*, *Hanherredernes ungdomsskole*, *Midtjyllands landbo- og husholdningsskole* i Grindsted, alderdomshjem i Nr. Åby, Rynkeby, Kerteminde, administrationsbygning i Nr. Åby samt flere forsamlingshuse. M. har herudover udført en lang række restaureringer og ombygninger. For svømmehallen i Ollerup fik han tildelt sølvmedalje ved arkitektkonkurrencen ved Olympiaden i Amsterdam 1928. I konkurrencen om Gråsten landbrugsskole tildeltes han 2. pris. – M.s første arbejder hører til hans bedste, de er opført i ny-klassicismisk stil. Efterhånden udviklede han en mere enkel og saglig byggestil. De gode håndværkstraditioner fra Ivar Bentsen og Martin Nyrop lå til grund for alt hans byggeri. Udover hans egne bidrag til *Lommebog for Bygningshaandværkere* har han skrevet *Landhaandværkets haandværksmæssige og tekniske Udvik-*

ling fra Oldtiden til vorre Dage (i Det danske Landhaandværk. Byggefagene II, 1935). □Foto.

Arkitekten, 1923 28–32; 1926 28f 401–03. Fl. Teisen sst. M, 1934–73. Forsamlingshuset, udg. Indenrigsministeriet, 1935 7 20–23.

Lise Funder

Miskow, Johan Meyer, 1862–1937, sigøjnerforsker. * 29.10.1862 i Kerteminde, † 18.4.1937 i Randers, urne på Ordrup kgd. F: manufakturhandler, først i Nyborg, derefter i Kerteminde, senest kontorassistent i Kbh. Julius Larsen M. (1826–97) og Magdalene Meyer (1831–1918). Ugift. – Bror til Sextus *M.

M. kom som niårig til Kbh. og blev student 1883 fra Borgerdydskolen på Christianshavn. 1886 tog han lægevidenskabelig forberedelseksamen, men afbrød studierne af helbredshensyn (lungesygdom), var en kort tid vikar på Herlufsholm skole og virkede derefter snart som timelærer ved real- og landsviskoler, snart som huslærer. I nogle år var han indehaver af en privatskole i Brovst i Thy, men opgav den 1910 og flyttede senere til Åbybro i Vendsyssel hvor han ejede et lille hus og levede af musikundervisning, småhandel, og lidt forfattervirksomhed. I sine sidste år havde han fribolig på Randers hospital. M.s interesse for at samle på personelle oplysninger om de af øvrigheden forfulgte „farende folk“ („rejsende“) af sigøjnerafstamning er sandsynligvis vakt ved et opråb i Politiken 3.7.1898 af den kendte finske forsker Arthur Thesleff. M.s materiale til oplysning om de familier der af og til søgte tilhold i Danmark findes nu i Dansk folkemindesamling. Uddrag af sine undersøgelser offentliggjorde M. i en række småafhandlinger, *Rejsende* i Danske Studier, 1904, *Mere om Romanier og rejsende*, sst. 1909, *Rebekka Demeter* i Journal of the Gypsy Lore Society VII, 1913–14, *Gypsies in Denmark* sst. IV, 1910–11, *Sindier og Romanier* i Loll.-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1920, *Teltsigøjnere* i Verden og Vi 14.2.1919. M.s ordsamlinger vedrørende sigøjnersproget har tjent som udgangspunkt for en sprogvidenskabelig undersøgelse af Viggo Brøndal i Danske Studier 1923. I dec. 1910 fik M. tilladelse til at deltage i sigøjnermissionen i Berlin (se Journal of the Gypsy Lore Society V, 1911–12), og 1926 besøgte han sigøjnerne i Sverige (se Verden og Vi 17.9.1926). 1900–12 var han en virksom medarbejder ved den antropologiske komités opmålinger. – M. var i sin ydre optræden noget tilbageholdende, men han var for sigøjnerne i Danmark en fanatisk ven og kammerat, altid rørende hjælpsom i råd og dåd.

N. Meyer: Den dansk-norske slægt Meyer, Mejer, Krog-Meyer, 1926 70. Medd. om Danm.s antropologi, ved H. P. Steensby I, I, 1907 6. C. Ottesen: Biografier og portrætter af studenterne fra 1883, 1908.

H. Grüner-Nielsen*

Miskow, Sextus, 1857–1928, sanger, komponist. * 3.2.1857 i Nyborg, † 24.11.1928 i Kbh., begr. sst. (Vestre). F: manufakturhandler, først i Nyborg, senere i Kerteminde, sidst kontorassistent i Kbh. Julius Larsen M. (1826–97) og Magdalene Meyer (1831–1918). ~ 29.11.1890 i Odense med Gudrun Langkilde, * 5.8.1871 på Marienlund, Skt. Hans landsg., Odense, † 15.5.1957 i Kbh., d. af godsejer, cand.polyt. Niels Valdemar L. (1838–1914) og Hedvig Marie Petersen (1848–1921). – Bror til Johan *M.

M. skulle oprindeligt have været militær, men viste sig ikke særlig egnet for denne vej, og hans musikinteresser fik da overtaget. Han fik undervisning på klaver af E. *Neupert og på violin af Chr. *Schjørring og gennemgik 1876–78 konservatorium hvor det især var sangtimerne hos Carl *Helsted der interesserede ham. Han fik hos Helsted uddannet sin gode basstemme der skaffede ham en lærerstilling ved Alb. Meyers sangkonservatorium og 1880 debut på Det kgl. teater som Jacob i Etienne Méhuls *Josef og hans Brødre*. Trods sin anvendelighed kunne M. alligevel ikke rigtig hævde sig ved teatret, og 1885–86 var han med statsstøtte i Wien for at studere videre hos Faistenberg. Efter hjemkomsten vendte han ikke tilbage til operaen, men levede som sanger og sanglærer. 1903–14 var han musikanmelder ved Berlingske Tidende, 1915 stiftede han *Kbh.s arbejder sangkor*. Hans kompositioner er dels nogle syngespil (*Snehvide*, s.m. Chr: Danning, *Fyrtøjet*, *Ridder Karl af Rise*) og korværker (*Fangen paa Sønderborg*) og a-cappella-kor, dels instrumentaltværker, sonate for violin og klaver, fantasistykker for klarinet og klaver, klaverstykker m.m. og endelig sange. Mens M. i størstedelen af sin produktion ikke undgår det almindelige har han i sine sange, hvor han netop med hensigt søger at træffe en folkelig tone, ramt i centrum af sin tids visesmag med nogle yndede melodier, hvoriblandt *Den Spillemand snapped' Fiolen fra Væg* til Holger *Drachmanns tekst bærer prisen og skaffede sin komponist en næsten livslang popularitet. I et par bind memoirer, *Det var dengang*, 1926 og *Pelikohl eller saa galt gik det*, 1928, giver han lune og bramfri skildringer af sit liv og de mennesker han traf. □Malet som ung af Vilh. Th. Fischer. Afbildet på mal. af fakkeltoget for Drachmann 1906. Mal. af P. Mønsted, 1927, af Emil Kruse s.å. og af Johs. Nielsen, 1928.

Miskow, Sextus

S. M.: Det var dengang, 1926. Samme: Pelikohl eller så galt gik det, 1928 (erindr.). – G. Lyng: Danske komponister i det 20. årh.s beg., 2.udg. 1917 209–12. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. III, 1925 107 144.

Nils Schiørring

Mitchel, Andrew, –1800–, mekaniker.

M. var født i Skotland og kom 1788 til Danmark da admiralitetet ønskede en dampmaskine til ankersmedjen på Holmen hvad ingen dansk håndværker på den tid kunne konstruere. M.s betingelser for at påtage sig arbejdet var ret stramme, bl.a. forlangte han eneret til at anlægge dampmaskiner i Danmark og Norge, en særlig belønning når maskinen var færdig, og årlig betaling for at have tilsyn med den. Maskinen kom i gang 1790, og belønningen fastsattes til 10 000 rdl., ligesom M. beholdt sin månedlige gage 130 rdl. for at føre tilsynet. 1791 opnåede M. sammen med englænderen Philip Frichard privilegium på oprettelse af en knapfabrik der blev anlagt på Christianshavn, og 1797 anlagde de sammen med hofjuveleren Fr. *Fabritius et presse- og valseværk. M. viste sig imidlertid langt fra så dygtig som man troede. Dampmaskinen var så dårlig at den 1802 måtte kasseres, og man måtte affinde sig med M. ved at udbetale ham fire års gage. Formentlig er han derefter rejst tilbage til sit hjemland.

A. Bauer i Teknisk foren.s t. XIV, 1890–91 222–29. C. Nyrop i Museum. 1892 II 42–54 184.

*Georg Nygaard**

Mitchell, Alexander, 1755–1840, strømpefabrikant. * ca. 1755 i Skotland, † 4.1.1840 i Gentofte, begr. sst. ~ 1° med Janet Smith, * ca. 1755, begr. 19.1.1799 i Gentofte. ~ 2° 30.10.1800 i Gentofte med Ane Marie Olsen, * ca. 1777, † 13.7.1838 i Gentofte.

M. kom til Kbh. 1781 på opfordring af en landsmand Arthur Howden der som led i regeringens selvforsynings- og socialpolitik på sin gård Forhåbningholm havde en „Plejeanstalts-indretning“ til oplæring af fattige til nyttigt arbejde. M. begyndte som den første at væve linnedstrømper og virksomheden udvidedes. 1784 fik han privilegium på strømpevævning mod at søge borgerskab og oplære en indfødt dreng for hveranden strømpestol han oprettede. 1788 fik han et lån på 1000 rdl. af manufaktur fonden, udvidede til ni vævestole og blev n.å. optaget i strømpeværk-lavet. Borgerskab løste han dog først 1793. – Da det kneb med udvidelsesmuligheder hvor han var købt han 1795 en stor grund i Gentofte af deputeret i toldkammeret Ejler Hagerup, fik ved kommercekollegiets mellemkomst et lån på 8000 rdl. og opførte et væveri i bekvem nærhed

af søen hvis vand han benyttede i produktionen. Til virksomheden der blev en af Kbh.s-egnens betydelige knyttedes et blegeri i Hellebæk. I 1830'erne havde han 16–18 væve i drift og forarbejdede med en arbejdsstyrke på 20 omkring 10 000 pund uld og bomuld om året. Fra 1825 ejede M. desuden et udsalg på Østergade (n.v. nr. 14) hvor produktionen solgtes, og hvorfra navnet først forsvandt 1931. – Hans to sønner Robert og William, førte virksomheden videre, og først 1884 ophørte produktionen i Gentofte, hvor Mitchellstræde og de karakteristiske bygninger endnu vidner om M.s virke i merkantilismens sidste periode. Efter sønnerne, der optrådte som legatstiftere, benævntes Mitchellsgade i Kbh.

O. J. Rawert: Kongeriget Danm.s industrielle forhold, 1850. Carl C. Christensen i Nationaltid, 15.4.1931. E. Nystrom: Fra Nordsjællands Øresundskyst, 1938 207f.

Sv. Cedergreen Bech

Mitens, Edward Esbern, 1889–1973, politiker, forfatter. * 30.11.1889 i Tvøroyri, † 3.6.1973 i Tórshavn, begr. sst. F: skibseder, købmand Niels Juel Mortensen (1860–1929) og Josefine Henriette Effersøe (1861–1943). Navneforandring 21.9.1923. ~ 17.6.1916 i Kbh. med Annie Wissing, * 14.5.1894 i Kbh., † 19.9.1972 i Neksø, d. af tidligere kommunelæge på St. Thomas Johannes Vilhelm Rudolph W. (1848–94) og Frederikke Elizabeth Brandt (1857–1939).

M. blev student 1907 fra Sorø og cand.jur. 1912. 20.9.1910 var han med til at stifte Hitt føroyska studentafelagið hvis formand han var det første halvår. Efter et kort studieophold i Oxford var han sagførerfuldmægtig i Kbh. i nogle måneder, hvorpå han rejste hjem i forventning om at få et embede. 1913–14 var han konstitueret sysselmand i Eysturoy, men ansøgte forgæves om det ledige landfogedembede. På opfordring af Jóannes *Patursson og andre selvstyremænd stillede han sig 1915 som kandidat til folketinget og blev valgt. Da han ikke opnåede genvalg 1918 nedsatte han sig i Tórshavn som sagførerfuldmægtig, fik bestalling 1924 og beskikkedes til landsretssagfører 1934. 1939–49 var han chef for lagtingets kontor og tillige hospitalsdirektør. 1916–39 repræsenterede han som selvstyremand Suduroy i lagtinget hvis formand han var 1928–31 og 1936–39, den sidste periode var han desuden partiformand. 1929–39 var han formand for landsnevndin, det særlige lagtingsudvalg som han allerede 1924 havde foreslået oprettet. Sin politiske karriere afsluttede han som landsstyresmand 1954–58. Fra 1925 var han bestyrelsesformand for Skipafelagið Føroyar, fra 1950 for Føroya Banki og fra 1963 for Saltsølan á Drel-

nesi. Han var finsk vicekonsul 1932–54, hvorefter han blev udnævnt til konsul. M. har bl.a. udgivet *Færøsk Lovsamling 1559–1931 I–II*, 1932, *Føroyskt lógsavni 1657–1953*, 1953 (s.m. Chr. Lorup Sørensen), mindeudgaverne *Fridrikur Petersen 1853–1953*, 1953 og *Rasmus Effersøe 1857–1957*, 1957, jubilæumsskrifterne *Føroya banki 1906–56*, 1956, *Realskúlin i Tórshavn 1861–1961*, 1961 og *Føroya keypmannafelag 1912–62*, 1962, men særlig må fremhæves hans erindringer *Eg minnist* som udkom 1960–69 i fem bind, af hvilke de tre sidste nøje og nøgternt beskriver den politiske og økonomiske udvikling på Færøerne i tiden 1915–49. – R. 1948. □Foto.

E. M.: *Eg minnist I–V*, Tórshavn 1960–69 (selvbiografi). – Jørgen Steining i *Færøerne I*, 1958 242–59. Tingakrossur, Tórshavn 1973 nr.24. Dagblaðið, Tórshavn s.å. nr.43. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

John Davidsen (Anton Degn)

Miteq, se **Kristiansen, Qåvigarssuaq**.

Modeweg, Johan Carl, 1782–1849, klædefabrikant. * 25.3.1782 i Kbh. (Fred.ty.), † 20.8.1849 i Brede, begr. i Kbh. (Ass.). F: urmager Tobias M. (1757–1801) og Marie Sørensdatter (ca. 1746–1818, ~1° med urmager Michael Peter Beck, ca. 1744–80, ~1° 1767 med Maren Klein). ~1° 2.9.1805 i Kbh. (Trin.) med Marie Magdalene Louise Bock, døbt 17.7.1783 i Kbh. (Trin.), † 11.5.1843 sst. (Trin.), d. af tobakspinder Johan Carl B. (1750–1805, ~2° 1787 med Sophia Elisabeth Winther, ca. 1761–1802, ~3° 1802 med Cecilie Catharina Winckel, ca. 1758–1811 (~1° med N. N. Bagger, ~2° med høker, senere pakhusforvalter Hans Frydendahl, ca. 1750–1802)) og Frederikke Lovise Braad (ca. 1752–86). ~2° 25.9.1844 i Lyngby med Petrine Noline Tangen, * 25.6.1807 i Kbh. (Garn.), † 12.3.1880 sst. (Helligg.), d. af styrmænd Hans Gullich T. og Johanne Elisabeth Franck.

M., hvis far, der var født i Magdeburg, var indvandret fra Sverige, nedsatte sig 1804 eller 1805 som urtekræmmer i Kbh., men omstændighederne nødte ham til nogle år efter at ophæve forretningen. For resterne af sin formue erhvervede han 1809 efter en falleret dugmagermester ni håndvæve, og 27.1.1810 opnåede han kgl. privilegium til i Kbh. at „anlægge og drive en Klædefabrik og dermed lade forfærdige Klæder og andre til Dugmagerprofessionen henhørende uldne Varer“. Den almindelige stemning som under krigen med England animerede til en vis industriel selvstændighed begunstige M.s forsøg, og da han dygtigt forstod at overvinde de vanskeligheder som havde tvunget andre begyndere i faget til at give op klarede han sig godt både

gennem krigsårene og statsbankerotten. Da en brand i begyndelsen af 1820 ødelagde såvel ejendomme som varebeholdninger anskaffede han sig, støttet af et rentefrit lån, moderne udenlandske maskiner og studerede på rejser i udlandet de nyeste fabriktionsmetoder. Virksomheden blev i de følgende år drevet med godt udbytte, og 1831 kunne M. sammen med agent Theodor *Suhr købe Brede gods efter de Schimmelmansske arvinger. Mens Suhr en tid vedblev at drive kobberværket overtog M. størsteparten af jorden samt hovedbygningen og indrettede her sin klædefabrik idet han meget intensivt udnyttede vandkraften fra Mølleåen. Senere anskaffedes en mindre dampmaskine der i forening med vandkraften drev karte- og spindemaskinerne samt en valkemølle. 1838 optoges sønnen Julius Emil M. (1813–69) i firmaet der herefter fik navnet *J. C. M. & Søn*, og som ved M.s død var en af de største industrielle virksomheder i Danmark med betydelig afsætning til hele Skandinavien.

M. skildres som en energisk karakter med en stærk selvstændighedsfølelse der kunne virke frastødende, men til sine arbejdere og beboerne omkring Brede stod han i et hjerteligt patriarkalsk forhold hvilket også fandt udtryk i hans testamente. – Firmaet fortsattes af Julius Emil M. der 1855 indlemmede den resterende del af Brede i virksomheden. Både han og de senere ejere virkede i grundlæggerens ånd ved gennemførelsen af en række interessante sociale foranstaltninger for de til virksomheden knyttede arbejdere og funktionærer. Hans enke Anna Elisabeth, f. Gudmann, solgte 1872 firmaet til grossererne Carl Albeck (1830–1905) og William Salomonsen (1842–1900). Sidstnævnte, der fra 1879 var eneindehaver, optog 1887 Edmund Daverkosen (1854–1918) og Carl C. Jensen (1853–1922) som kompagnoner. Fra 1895 blev virksomheden drevet som aktieselskab. I mellemkrigsårene udviklede den sig til en af landets største klædefabriker. 1956 blev fabrikken nedlagt og bygningerne overtaget af staten til brug for Nationalmuseet. – DM. 1828. □Mal. af C. F. Christensen, 1846.

Selmers nekrologiske saml. II, 1852 274–76. [Jul. Schovelin] i *De danske byerhverv*. København II, 1904. [Kay Larsen:] *J. C. Modeweg og søn 1810–1935*, 1935. F. M. Madsen m.fl. i *Lyngbybogen 1956 59–90*. Fritz Alten sst. 1970–71 96–110.

Erik Korr Johansen (P. Koch Jensen)

Moe, Bjørn Louis Halvor Peter Halling, * 1914, seminarielektor, administrator. * 7.10.1914 i Kbh. (Rigshosp.). F: cand.mag., senere skoleleder, forfatter Oscar Axel M. (1865–1950) og Caroline Martine Hansen (1881–1957). ~28.

Moe, Bjørn

11.1942 i Kbh. (Grøndalsk.) med Kirsten Else Beck, * 6.2.1920 i Kbh. (Apostelkirkens sg.), d. af fabrikant Johan Philip Nielsen B. (1878–1952) og Marie Kirstine Beck (1884–1963). – Sønsøn af Louis *M.

Efter matematisk-naturvidenskabelig studentereksamen 1933 og samtidig med sine universitetsstudier var M. leder af den af ham stiftede studenterscene 1936–41. 1942–44 var han direktør for Bellahøj friluftteater, og 1944 blev han knyttet til Dansk skolescene, først som sekretær hos Thomas P. *Hejle og siden som direktør fra 1952 og frem til skolescenens likvidation i dec. 1968. Arbejdet for Dansk skolescene bibragte den initiativrige M. mange hverv. Han var medstifter af filmforeningen for skoleelever, leder af det til skolescenen knyttede ungdomshus og fra 1945 dramatisk konsulent; samme år blev han magister i litteraturvidenskab. – M. iscenesatte ofte selv skolescenens professionelle forestillinger men arbejdede også gerne med amatører. Ud fra betragtninger om teatret som en kulturopdragende institution gik han i brechen for at vække folks teaterinteresse allerede på børnestadiet, bl.a. med oprettelse af et amatørteater i ungdomshuset og et københavnsk børneteater. Med årene blev pædagogisk sigte et fremtrædende træk hos M. Han har fx udgivet dramatekster og grundbøger om film og teater til undervisningsbrug, styrket teaterinteressen gennem folkeuniversitetsarbejde og været formidler af skolernes inddragelse af undervisning i teater- og filmkundskab. Han var også tilhænger af billettilskudsordning med en tro på at teatret kan berige og give den nuværende ungdom et livsindhold. M. har ligeledes direkte støttet det professionelle teater ved bl.a. at komme Alléteatret til undsætning ved varetagelse af dets ledelse 1963–64.

Som leder af Dansk skolescene disponerede M. med dygtighed og entusiasme. Med omhu valgte han de rette skuespillere til sine forestillinger og forsøgte at genoplive danske og udenlandske klassikere. Der blev lagt vægt på de „gode“ tekster. Således foranstaltedes en dramatikerkonkurrence 1966, men efterhånden gled klassikerne ud til fordel for et bredere og nyere repertoire, som fx *West Side Story* og *Anne Franks dagbog*. I de sidste år blev der rettet stærk kritik mod M.s ledelse af skolescenen og M. søgte sin afsked hvorefter institutionen blev nedlagt. Den dybereliggende årsag til skolescenens likvidation skal dog nok først og fremmest findes hos organisationen Arte, de stigende teatertilskud og de mange små teatre der afløste behovet for skolescenen. – Sideløbende havde M. siden 1956 undervist i teater- og filmkundskab på N. Zahles seminarium, hvortil han fra 1969 blev fast knyt-

tet som lærer. 1966 udgav han *Teaterkundskab* og 1971–73 *Sceniske tekster til undervisningsbrug* I–IV. M. var medlem af teaterkommissionen 1954, formand for Det danske børnefilmnævn 1964, Det nordiske børnefilmnævn 1967, ungdomshusets bestyrelse, klubvirksomhedens og fritidshjemmets bestyrelse samt administrator af ungdomshusets ejendomme 1974. – R. 1963. □Foto.

Einer Andersen: Bogen om Dansk skolescene 1920–55, 1956. – Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

Jytte Wiingaard

Moe, Carl Julius, 1848–1927, præst. * 22.5.1848 i Roskilde, † 21.6.1927 i Kbh., begr. i Skanderup ved Kolding. F: skolebestyrer i Roskilde, senere sognepræst, sidst til Katharine k. i Ribe, Frederik Olaus M. (1813–1901) og Emma Dianora Techt (1810–89). ~ 30.6.1874 i Roskilde med Thalia Frederikke Michelsen, * 29.3.1845 i Præstø, † 1.6.1916 i Skanderup, d. af kordegn Georg Christian M. (ca. 1804–52) og Susanne Birgitte Louise Gottlieb (1811–75).

M. blev student (Ribe) 1866 og cand.teol. 1872. Efter nogle år som hjælpepræst i Stenstrup (Fyn) blev han 1877 sognepræst på Harboøre. Han var opdraget i gammeldags kristentro og fik som student stærke indtryk af R. *Frimodts forkyndelse; præstegerningen og ikke mindst sin prædiken tog han meget alvorligt. Med Indre mission havde han fra først af ingen berøring; om et gennembrud eller pludselig omvendelse hører der intet. På Harboøre fandt han at sognebørnene var „et underligt Hjertefolk“; under indflydelse af spiritus kunne de blive helt ustyrlige, men denne voldsomhed og råhed „hørte egentlig ikke deres Natur til“. For at komme drikkeriet til livs holdt M. 3. søndag i fasten (med en tekst om dæmonuddrivelse) 1881 så drabelig en prædiken at folk gik hjem og hældte brændevinen ud, og på Harboøre dateredes siden tiden „før og efter brændevinsprædiken“. Derpå fulgte en kraftig vækkelse, og Harboøre blev af Indre mission næsten betragtet som idealmenigheden, mens M. almindeligt regnedes for en hovedskikkelse i bevægelsen. 1885 flyttede han til Skanderup ved Kolding; også her dannedes et stærkt missions-samfund omkring ham; men egens grundtvigianere – som han altid angreb i de groveste vendinger – brød ud og dannede 1910 valgmenighed. M. var en sære bidsk polemiker, en af de ægte „helvedsprædikanter“; i det ydre var hans tale stilfærdig og afdæmpet, men den satiriske tone slog stærkt igennem og ordene bed sig fast. I sin prædiken revsede han regelmæssigt de vantro, først for de „grovere“, så for de „finere“ syn-

der; derefter fik de troende en kraftig opsang. I modsætning til den ældre mere „lutherske“ missionsforkyndelse var M. mere „metodistisk“ og lagde fx megen vægt på at omvendelsen og helliggørelsen måtte kunne dokumenteres ved visse, nærmere definerede „tegn“ på fremgang.

Landskendt blev M. da han 1893 ved en begravelse af 26 forulykkede fiskere på Harboøre holdt en prædiken der næppe afveg fra hans vanlige, men – og det var første gang det skete – blev refereret i hovedstadspressen af journalister som ikke havde forudsætninger for at forstå hverken M. eller fiskerbefolkningens religiøsitet. Der forekom mange misforståelser, men sagen tog et voldsomt omfang, og da M. udgav talen udelod han nogle af de udfordrende sætninger; det førte til en biskoppelig „næse“ som ministeriet forlangte offentligtgjort, og dette fremkaldte atter svære reaktioner i Indre mission, med trussel om kirkeudtrædelse etc. 1915 blev M. formand for Indre mission og var det til sin død; han fortsatte ufortrødent sin samfundskritik og pådrog sig en dom, fordi han påstod at statsminister N. Neergaard havde „løjet“ i sin redegørelse om landmandsbanksagen. Også tidligere havde M. iøvrigt pådraget sig retssager. M. skrev jævnligt i Indre Missions Tidende, hans postille (*Naaden og Sandheden*, 1891, 2. udg. 1898) er et markant vidnesbyrd om hans forkyndelse; 1926 kom hans – temmelig magre – selvbiografi. □ Mal. af Andreas Moe. Litografi af Harald Jensen, 1898. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1923 (Fr.borg). Relief af N. Hansen Jacobsen (gravstenen). Foto.

C. M.: Oplevelser, 1926 – H. I. Hansen i Tidehverv, nov.–dec. 1930. To højirkemænd. Brevveksl. mellem H. Stein og Jørgen Swane, udg. P. G. Lindhardt og S. Swane, 1958. Den danske kirkes hist. VII, 1958. P. Holt: Kirkelig foren. for indre mission i Danm., 1961–77.

P. G. Lindhardt

Moe, Louis Maria Niels Peder Halling, 1859–1945, maler, tegner, grafiker. * 20.4.1859 på Hovet ved Arendal, Norge † 23.10.1945 i Kbh., begr. sst. (Garn.). F: tandlæge Halvor Georg Theodor M. (1826–77) og Hansine Constance Halling (1823–1913). ~ 22.6.1897 i Kbh. (Pauls) med Inger Møller, * 31.10.1868 i Kbh. (Holmens), † 12.9.1954 sst., d. af hofpianofabrikant Frederik Albert August M. (1839–1917) og Ida Alvine Schmidt (1841–1921). – Farfar til Bjørn *M.

M. skulle være student fra latinskolen i Arendal, men måtte afbryde læsningen på grund af sygdom. I stedet tog han 1875 til Kbh. hvor han på professor C. *Peters' anbefaling optoges på

kunstakademiet. Han gennemgik alle klasser jan. 1876–forår 1882, bl.a. under F. *Vermehren og J. *Roed, og søgte vinteren 1882–83 kunstnerens studieskole under L. *Tuxen. Efter denne studietid, der ikke suppleredes med studierejser til udlandet, slog M. sig varigt ned i Danmark, fra 1896 dog med fast sommerophold på egen gård, Juveland, i Telemarken; 1919 erhvervede han dansk indfødsret. Han debuterede på Decemberudstilling 1881 og har deltaget i Charlottenborgudstillingerne næsten hvert år fra 1885–1942, i begyndelsen mest med malerier, figurbilleder og norske landskaber, fra 1895 udelukkende med tegninger og grafik, mindeophængning 1946, særudstillinger i det danske kunstindustrimuseum 1904 og hos Samlerens kunsthandel 1934. – M. tegnede sine første illustrationer til *Oldemors Fortællinger om Nordens Guder* (ved S. Tvermose Thyregod, 1890) og udgav sin første børnebog *Eventyret om Hans og Grethe* (tekst af J. Krohn) 1892. Dermed havde han fundet sin plads. Nu fulgte illustrationerne til *Danmarks Historie i Billeder*, 1892–98, Holger Drachmanns *Kitzwalde*, 1895, Fr. Winkel Horns Saxo-oversettelse (1896–98), *Joh. Herm. Wessels Udvalgte Skrifter*, 1898, *Tusind og en Nat* (svenske og danske udgaver 1899–1901 og 1900), *Peder Paars*, 1902, Fritjov Bergs *Trojanska kriget*, 1902 og samtidig årligt en eller flere børnebøger hvortil han som oftest ikke blot tegnede billederne, men også skrev teksten. M. viste sig at være en uhyre produktiv og modtagelig ånd der hentede sine inspirationer fra mange sider – Gustave Doré, Lorenz *Frølich, Ludw. Richter, Hans *Tegner, græske vasemalerier, Th. Kittelsen og Erik Werenskiold alt efter emnernes art. Han kunne pastichere dem alle og i samme åndedræt være sig selv i en bred streg med populære egenskaber som enhver kunne forstå og gøutere. Forlagene udnyttede hans arbejdskraft. En tid satte han sit præg på udstyrelsen af den litterære produktion med sine vignetter (bøger af Karl Gjellerup, Gustav Wied, Ove Rode, Vilh. Krag). Især blev børnebøgerne hans domæne, og han nåede her en popularitet i hele Skandinavien som næppe nogen af sine samtidige. Generalnævneren i det hele var hans tilsyneladende udtømmelige norske fantasi og uopslidelige indbildningskraft, hans evne til at fortælle, til at gruppere figurlige optrin og danne romantiske kompositioner. Natur blev levende under hans hånd, formede sig til trolde og fylgjeagtige væsener med en charmerende lethed. Han nøjedes ikke med at illustrere litterære værker (blandt de senere arbejder fx Vilh. Andersens udgave af H. C. Andersens eventyr 1926 og svensk udgave af Asbjørnsens og Jørgen Moes norske folkeeventyr, 1936) men

gjorde sine egne billeddigtninger, dels i børne-bøger, dels i egne større værker (*Ragnarok*, 1929; *Valkyrien*, 1931) og tillige i grafiske enkelt-blade (han lærte at radere hos Carl *Locher 1900 og har udsendt over 150 raderinger i sort eller farvetryk, guldmedalje på verdensudstillingen i Bruxelles 1910; endvidere foreligger der 23 litografer fra hans hånd). At han ind imellem fandt tid og kraft til at blive en yndet og stærkt benyttet leverandør til julehæfter og tidsskrifter viser ikke mindst omfanget af hans produktivitet. – R. 1931. □ Relief i brændt ler af Jakob Fjelde ca. 1880. Tegnet selvportr. 1885. Malet selvportr. Buste af Rolf Schütze, 1937. Foto.

Fortegn. over L. M. grafiske arbejder, udg. Vilh. Tryde, 1924. – L. M.: Min egen billedbog. 100 reproduktioner efter malerier i olie og vandfarve, tegn. og grafiske blade, 1919. – Erindr. i Hver 8. dag 11.2.1921. Interview i Gads da. mag. XXIX, 1935 30–39. – Pietro Krohn i Kunst VI, 1904 (upag.). Samleren XI, 1934 1–3. Sig. Schultz i Nationaltid. 24.10.1945. L. M. 1857–1945 og hans kunst, ved Bjørn Moe m.fl., 1949. Erik Dal: Danske H. C. Andersen-illustrationer, 1975 92–98. – Lev-nedsberetning i ordenskapitlet.

*Sigurd Schultz**

Moesgaard-Kjeldsen, Christen, 1869–1935, gods-ejer, politiker. * 20.10.1869 i Vejlbjerg, Århus amt, † 9.4.1935 på rejse i Herning, begr. i Rødby. F: gårdejer Laurs Jacobsen Kjeldsen (1833–1902, ~1° 1858 med Ane Hjortshøj, 1832–60, ~2° 1861 med Maren Christensen, 1834–67 (~1° med Jens Larsen Jensen, 1823–59), ~4° 1873 med Christiane Mikkelsen, 1846–1916), og Karen Christensen (Moesgaard) (1841–73). Navneforandring til M.-K. 19.2.1914. ~1° 23.5.1896 i Rønne med Jeppesine Oline Johanne Amalie Colberg, * 18.6.1873 i Kbh. (Helligg.), † 19.2.1955 i Gentofte, adopt. af boghandler, senere direktør for Bornholms låne- og diskontobank Hans Gustav C. (1847–1921) og Nikoline Marie Madsen (1853–1930). Ægteskabet opløst ca. 1904. ~2° juni 1907 med Anna (Anne Marie) Cathrine Marie Hahn, * 2.1.1872 på Frbg., † 24.3.1932 i Rødby, d. af tømermester Johan Heinrich Wilhelm H. (1830–84) og Anna Cathrine Martine Düsterdick (1837–1910).

Efter at have taget realeksamen lærte M.-K. landbrug i et par år, inden han i sommeren 1888 tog på Tune landboskole. Således indledte han samme år sine studier på landbohøjskolen hvorfra han to år senere blev landbrugskandidat. Umiddelbart derefter rejste han til Brasilien hvor han for den derværende regering forestod et forsøgspræget landbrug. Tilbage i Danmark igen var han en vinter lærer på Dalum landbrugsskole inden han 1894 begyndte som selvstændig landmand, i første omgang som kredit-

foreningsbestyrer af de lollandske gårde Lidsø og Bindernæs, fra 1896 som ejer af disse. 1901–16 ejede han desuden Vennersminde samme-steds. Kvægopdræt baseret på store græsarealer og planteavl i typisk lollandsk udformning (sukkerroer) var hovedhjørnestenene i hans dygtige og meget beundrede landmandsvirksomhed. Teori og praksis skulle for ham gå hånd i hånd, ført sammen af velovervejede rentabilitetsberegninger. I samarbejde med prof. Harald Goldschmidt fra landbohøjskolen og J. A. *Lemming, Skousbogård, indledte han fx 1902 en række rentabilitetsforsøg over fodring af malkekoer. Hans besætning var samtaleemnet i vide kredse, og han tjente gode penge på salget af tillægsgdyr. På såvel det organisatoriske som det politiske plan blev navnet M.-K. snart kendt. 1899–1910 var han medlem af bestyrelsen for Sukkerroedyrkerforeningen og 1906–10 dens formand, 1906–18 var han bestyrelsesmedlem i Østlollands landboforening, 1920 kom han ind i bestyrelsen for de lolland-falsterske landboforeninger og tre år senere i bestyrelsen for De samv. danske landboforeninger. Rødby byråd var 1906–13 udgangspunktet for hans politiske karriere. Erfaringerne fra afvandingsarbejdet på de hjemlige gårde sporede ham her ind på løsningen af større ingeniørarbejder omkring Rødby havn, atter set som basis for Rødby-Femern-ruten. Fra 1912 var han i en årrække formand for bestyrelsen i dampskibsselskabet Rødby havn. Som medlem af det rad. venstre blev han 1913 valgt til folketinget i Fredensborg-kredsen. Allerede i sit første år i rigsdagen fik han flere opgaver som ordfører, bl.a. lovforslaget om statsbanernes styrelse og blev da også medlem af det jernbaneråd der blev et af resultaterne af denne lov. Desuden varretog han ordførerskabet for indkomstskattelove og for lovforslaget om fæstegodsets overgang til selveje. Endvidere var han som medlem af landbokommissionen af 1911 en varm forkæmper for en overgang til grundskyldsbeskatning i stedet for den gårdejervulne ejendomsskyld af 1903.

Den usædvanlige kombination af teoretisk indsigt og praktisk duelighed der forenedes i M.-K. fandt imidlertid sit bedste udtryk i hans ledelse af ernæringsrådet af 1917, et reguleringsorgan som skulle holde hus med landets forsyninger efter at den tyske u-båds-krigsførelse var blevet kraftigt skærpet samme år. I dette organ fik M.-K. et godt samarbejde med sekretæren, professor H. Møllgaard, og disse to blev da også til-lagt hovedæren (og -ansvaret) for indenrigsminister Ove Rodes omfattende reguleringspolitik på forsyningsområdet. 1920 skiltes imidlertid Ove Rodes og M.-K.s veje i to vigtige spørgsmål: om

regeringens holdning til den kommende grænse-
dragning i Nordslesvig, og om den rette hold-
ning til de økonomisk-politiske problemer, lan-
det stod over for i medfør af kronekursens stadi-
ge fald fra efteråret 1919. Den dag i dag står det
ikke klart, hvad der kan have bevæget M.-K. til
at sætte sin politiske karriere over styr, sådan
som tilfældet faktisk blev. Måske har han på
samme måde som sin landøkonomiske for-
bunds fælle, landbrugsrådets præsident Thomas
*Madsen-Mygdal følt, at reorganiseringen af den
overordentlige kommission nov. 1919 med den
dynamisk-ambitiøse og stærkt socialliberale K.
*Riis-Hansen som leder kunne gøre den regule-
ringspolitiske linje til et egentligt alternativ til en
(landbrugs)liberal linje. Formentlig må hans be-
gyndende afstandtagen sent på året 1919 fra re-
geringens fastholdelse af nationalitetsprincippet
som afgørende for en deling af Nordslesvig ses
netop i denne sammenhæng. I begyndelsen af
marts 1920 kom den radikale folketingsgruppes
interne krise over disse spørgsmål til fuldt ud-
brud. 9.3. sagde M.-K. i et partimøde, at han vil-
le gå imod regeringens forslag til en importregu-
lering. Det gentog han to dage senere i selve fol-
ketingssalen, og dermed placerede han sig ret
entydigt på Madsen-Mygdals liberale oprørslin-
je. Om han allerede da ville styrte regeringen, så-
dan som det er hævdet, må dog nok betvivles.
Det kunne jo tænkes, at regeringen faktisk søgte
at få sit mandat bekræftet hos vælgerne. Parti-
taktisk betragtet var det nok heller ikke nogen
klog disposition at lade et radikalt partimøde
vedtage en enstemmig støtteerklæring til regerin-
gens grænsepolitik 18.3. hvor M.-K. var fravæ-
rende, for så at søge den yderligere bekræftet
næste dag hvor han var til stede og følgelig stem-
te imod. Den 27.3. fremsatte M.-K. da sammen
med den socialdemokratiske oprører E. Marott
det krav om folketingsvalg, der gav foranledning
til Christian Xs afskedigelse af regeringen Zahle
(påskekrisen). M.-K. var på tale som medlem af
ministeriet Liebe, men blev ikke opfordret. 30.3.
ekskluderedes han af sin folketingsgruppe.
M.-K., som i forbindelse med efterkrigs-krisen
1920–21 på det nærmeste blev privatøkonomisk
ruineret, opgav derefter partipolitikken til fordel
for erhvervs politikken, idet han som nævnt gik
aktivt ind i landboforeningsarbejdet 1920. Indtil
sin død virkede han da som en utrættelig agrar-
politisk agitator. I tale som i skrift hævdede han
det frie danske eksportlandbrugs absolutte for-
rang fremfor et fagforeningsknægtet bysamfund.
Når regering og rigsdag efter M.-K.s opfattelse
lod kronen gå i pari 1925–26 uden samtidig at
hjælpe de deflationsramte landmænd, var det
for ham en bekræftelse af hans agrarpolitiske

yndlingsforestillinger, jfr. Landbrugskrisen 1925
og 1926, 1926. Med held agiterede M.-K. under
denne krise for, at de store landbrugsorganisa-
tioner skulle formulere en aktiv modpolitik. Det
skete ved et stort landbrugsmøde i Odense
28.6.1926, hvor man krævede de offentlige bud-
getter nedbragt i samme takt som kronens værdis-
tigning, noget som blev mindretalsregeringen
Madsen-Mygdals linje 1926–29. Da landbruget
1931–32 kom ud for nye vanskeligheder som
konsekvens af den store verdenskrise, blev
M.-K. en af de ledende mænd bag den agrarpo-
litiske oprørsbevægelse Landbrugernes Sam-
menslutning (LS). Når regeringen ikke ville gå
ind på landbrugsorganisationernes krav om at
sænke kroneværdien til gavn for eksportpriserne
ivrede han stærkt for, at andelsvirksomhederne
tilbageholdt den indtjente valuta indtil den var
steget tilstrækkeligt i pris. Dette initiativ fik rege-
ringen imidlertid forpurret i delvis samarbejde
med de „gamle“ landbrugsorganisationer, og
M.-K.s indflydelse i LS led et knæk derved.
Ufortrødent fortsatte han imidlertid sin agita-
tion landet over, men på en af rejserne døde han
pludselig. Trods sin ubestridelige dygtighed og
sin oratoriske naturbegavelse nåede han ikke
frem blandt de absolut ledende i samfundet.

□ Mal. af O. Matthiesen, 1918 (folketinget) og af-
billedet på sammes mal. 1923 af rigsdagen 1915.
Mal. af B. Wegmann, 1920 (Maribo mus.). Foto.

Beskrivelse af landbrugets udvikl. i Danm. VI, af J. B.
Krarup og S. C. A. Tuxen, 1912. Danske herregårde
ved 1920, red. L. Bobé m.fl. II, 1923 [Lidsø]. Politiken
10.4.1935. L. O. Pjedsersen i Ugeskr. for landmænd
LXXX, s.å. 245f. Ringkøbing amtstid. 10.7.1937. Vest-
lollands avis 19.7. s.å. Tage Kaarsted: Påskekrisen
1920, 1968. Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet
som erhvervs politisk toporgan, 1979.

Erik Helmer Pedersen (G. Fog-Petersen)

Mogensen, Børge Vestergård, 1914–72, arkitekt.
* 13.4.1914 i Ålborg, † 5.10.1972 i Gentofte, bisat
Mariebjerg kgd. F: teglbrænder Niels M. (1855–
1937) og Else Katrine Kirstine Pedersen Møller
(1879–1959). ~ 30.4.1942 i Kbh. med designer
Alice Klüwer Krohn, * 13.7.1916 i Kbh., d. af
grosserer Torben Johannes Klüwer K. (1884–1940)
og Jenny Cicillie Erichsen (1894–1950). – Bror til Harald *M.

M. blev udlært og møbelsnedker i Ålborg med
svendebrev 1934. Han frekventerede derefter
Kunsthåndværkerskolen i Kbh. 1936–38 og
kunstakademiets møbelskole 1938–41 hos profes-
sor Kaare *Klint som fik stor indflydelse på
M.s opfattelse af møbelkunsten. På initiativ af
professor Steen Eiler *Rasmussen som var kon-
sulent for Fællesforeningen for Danmarks
Brugsforeninger (FDB) ansattes M. som leder af

Mogensen, Børge

møbeltegnestuen under FDBs arkitektkontor 1942–50. Det var Steen Eiler Rasmussens idé at FDB skulle imødekomme det behov der hos arbejder- og landbobefolkningen var for gode og billige møbler, og det viste sig at M. var den rigtige mand til at løse denne opgave. Hos Klint havde han lært at arbejde systematisk med møbeltyper, og han tegnede for FDB flere møbelsier som på sin vis var banebrydende for dansk industriel møbelproduktion. Siden 1938 havde M. næsten hvert år deltaget i Københavns snedkerlaugs årlige udstilling med møbler fremstillet i samarbejde med den dygtige snedkermester Erhard Rasmussen, et samarbejde som varede i 25 år. Det solide snedkerhåndværk var således grundlaget for M.s senere arbejde for møbelindustrien. 1950 oprettede M. selvstændig tegnestue og tegnede til Søborg Møbelfabrik flere forskellige møbelsier bl.a. et byggemøbelsystem. 1955 indledte han et samarbejde med møbelproduktant Andreas Graversen som var indehaver af Fredericia Stolefabrik A/S. Til denne virksomhed tegnede han nogle af sine bedste møbeltyper, bl.a. forskellige stole af eg med udspændt oksehud og en klassisk sofagrube beklædt med skind. Sammen med Graversen modtog M. 1971 møbelprisen som påskønnelse af dette samarbejde. 1955 etablerede han også et samarbejde med den svenske møbelproduktant Karl Andersson & Söner til hvem han tegnede et system af opbevaringsmøbler der byggede på behovsundersøgelser og målanalyser udført i samarbejde med arkitekt Grethe Meyer. Det kom til at danne basis for køkkenmøbelserien *Öresund* som det svenske firma satte i produktion 1967. Samarbejdet med Grethe Meyer førte også til udarbejdelsen af det smukt gennemarbejdede system af skabe til indbygning som under navnet *Boligens Byggeskabe* blev markedsført af møbelhandler C. Danel. Systemet præsenteredes første gang på snedkerlaugets udstilling 1959 og har siden været genstand for bearbejdelse og udvidelse. Foruden de mange enkeltmøbler og møbelsier har M. tegnet inventar og møbler i forbindelse med en række indretningsopgaver bl.a. for Kgl. dansk yachtklub i Langeliniepavillonen 1958, Krogerup højskole 1959, Kunstindustrimuseet 1954–62 og refugiet i Løgumkloster 1964. – M. arbejdede efter det han selv kaldte „værkstedsmetoden“. På basis af en analyse af de brugsmæssige forudsætninger og de konstruktive krav søgte han at finde frem til afklarede og simple former. Hans møbler er robuste og ukomplicerede og har derfor ofte et tidløst præg. Det foretrukne materiale er egetræ og som betræk anvendte han altid naturmaterialerne uld eller skind. Et mangeårigt samarbejde med væveren

Lis Ahlmann førte til en produktion af stribe og ternede møbelstoffer som indgik i den såkaldte Cotil-kollektion der fremstilles af A/S C. Olesen. Begge var de medlemmer af den komité som forestod udvælgelsen af stoffer til denne kvalitetsprægede kollektion. – M. deltog i talrige udstillinger herhjemme og i udlandet. 1959 vistes et stort udvalg af hans møbler på udstillingen Ler, træ og væv i Kunstindustrimuseet sammen med arbejder af Lis Ahlmann og billedhuggeren Adam Fischer. 1974 afholdtes en mindeudstilling sst. M. modtog Bissens legat 1945, Eckersberg medaljen 1950, Dansk købeståvnes årsmedalje 1953, Københavns snedkerlaugs årspris 1958, Møbelproduktantforeningens pris 1971 og C. F. Hansen medaljen 1972. Royal Designer of Industry, London 1972. □ Tegn. af Hans Bendix udst. 1963. Foto.

Asger Dam i *Mobilia*, 1957 nr. 1 20–34. [Fr. Sieck] sst. 1977 nr. 261 10–17 (med da., eng., fr. og ty. tekst). Arne Karlsen og Anker Tiedemann: *Dansk brugskunst*, 1960 105–09. Arne Karlsen: *Møbler tegnet af B. M.*, 1968. Samme i *Arkitektur XVIII*, 1974 nr. 2 41–51 (også i *B. M. møbler*. Lis Ahlmann. *Tekstiler*. Kunstindustrimuseet, 1974 5–19).

Esbjørn Hiort

Mogensen, Christian Husum, 1842–1917, tekstilproduktant, konsul. * 30.10.1842 i Rudkøbing, † 1.10.1917 i Skovshoved, begr. Hellerup kgd. F: købmand Rasmus M. og Nielsine Dengler. ~ 8.2.1870 med Laura Marie Mathilde Schmidt, * 8.2.1851 i Odense, † 21.8.1933 i Skovshoved, d. af øjenlæge Lorentz Hansen S. (1824–81) og Caroline Christiane Angelo (1827–91). M. etablerede sig 1867 i Odense som manufakturhandler, hvortil han lod væve hos landboerne. Efter få års forløb anlagde han 1871 egen fabrik *Slotskadens Dampvæveri* til fremstilling af lærreder, kjolestoffer, sengeartikler og kulørte bomuldstøjer. M. havde som praktisk manufakturmand et sikkert blik for sit publikums smag, og fabrikken kunne derfor i de følgende årtier udvides gentagne gange. For bedre at kunne kontrollere råvarekvaliteten til bomuldsvæveriet grundlagde M. i 1898 en selvstændig spindervirksomhed, *Odense Bomuldsspinderi*, og dette medførte igen at han året efter fjøede en ny afdeling til sin manufakturvareproduktion idet han anlagde et væveri og blegeri til fremstilling af hvidevarer (*Odense Hvidevarefabrik*). 1901 indgik bomuldsspindriet samarbejde med to bomuldsspindrier i Vejle (fra 1907 under navnet *De danske Bomuldsspindrier*), og året efter sammensluttedes væverivirksomheden med det af Harry Dessau (1862–1915) drevne Odense Ny Dampvæveri (tidl. Bierfreunds dampvæveri). I

det nye selskab Mogensen og Dessaus Væverier A/S indtræde M. i bestyrelsen ligesom han også i en halv snes år sad som bestyrelsesmedlem i De danske Bomuldsspindier. M. var meget virksom inden for en række organisationer og selskaber. Han medvirkede ved stiftelsen af Odense Håndværker- og Industriforening for hvilken han siden blev formand (og æresmedlem). Initiativet til dannelsen af en brancheorganisation for tekstilindustrien udgik fra M. der 1895 blev Foreningen af danske tekstilfabrikanter første formand, men allerede to år senere måtte han dog efter en strid i bestyrelsen igen forlade posten. Endvidere var han i 1902 medvirkende til stiftelsen af Fyens Landmandsbank. Gennem en snes år sad han i bestyrelsen for Teknisk skole ligesom han en længere årrække virkede som tysk og portugisisk konsul i Odense. 1910 flyttede han fra Odense til Klampenborg hvor han døde 1917 efter længere tids svagelighed. – R. 1894. DM 1907. □Foto.

Jul. Schovelin i De danske byerhverv, Øerne 1904–10 93–95. Fyens stiftstid. 1.10.1917. L. Brahe Christensen: Textilfabrikantforen.s hist. i de første 50 år, 1945 21–42. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

Erik Korr Johansen

Mogensen, Hans, 1524–95, biskop, oversætter. * 1524 i Kbh., † 30.11.1595 i Trondhjem. ~ Boel Eriksdatter, † efter 1595.

M. immatrikuleredes 1544 ved universitetet og tog n.å. baccalaureusgraden. Efter studieophold i Tyskland og Frankrig kreeredes han 1558 til magister og blev s.å. professor pædagogicus ved universitetet. N.å. overtog han professoratet i græsk; 1566 fik han sæde i konsistorium og blev dekan for det filosofiske fakultet, men kaldtes n.å. til sogneprest i Stege hvorfra han 1574 forflyttedes til Lyngby-Gennerup-Gødelev i Skåne. 1578 udnævntes han til succederende medhjælper for biskop Hans Gaas i Trondhjem men denne var for længst død da M. n.å. nåede sit bestemmelsessted, så han måtte overtage bispeembedet som åbenbart har oversteget både hans legemlige og åndelige kræfter. Heller ikke som professor har han gjort sig stærkt gældende; hans betydning ligger i den oversættervirksomhed han udfoldede i sine præstear. Han fordanskede bl.a. *De iolff Patriarchers Testamenter*, 1580 som oplevede flere udgaver; den dertil knyttede *Assenaths (Josephs) Historia* optryktes særskilt som folkebog lige til 1700-tallets slutning. M.s hovedværk er oversættelsen af Philippe de Commines' franske memoirer om Ludvig XI og Karl VIII, et arbejde han påtog sig på foranledning af Bjørn Andersen *Bjørn, og som afsluttedes 1574. Det blev gennemset og forsynet

med fortale (1605) af Arild *Huitfeldt, men er først udgivet i nyere tid af Poul *Nørlund og Kr. *Sandfeld (I–III, 1913–19). Oversættelsen er omhyggeligt gennemarbejdet af M. som har været i besiddelse af gode sprogkundskaber og tillige forstået at stille sig så frit over for originalen at stilen får personligt udtryk og kraft. Som prosaværk indtager værket en rang på linje med A. S. *Vedels Saxo og Peder Claussons Snorre.

H. F. Rørdam: Kbh.s univ.s hist. II, 1869–72 502–07; III, 1873–77. A. C. Bang: Den norske kirkes hist., Kria. 1895. Indledn. og kommentarer til H. M.s overs. af Philippe de Commines memoirer, ved Poul Nørlund og Kr. Sandfeld I–III, 1913–19. Danske folkebøger I, 1915 III IX 231–40; XIII, 1936 139 229.

R. Paulli*

Mogensen, Harald Christian Vestergaard, * 1912, redaktør. * 22.10.1912 i Ålborg (Vor Frue). F: teglbrænder Niels M. (1855–1937) og Else Katrine Pedersen Møller (1879–1959). ~ 1° 14. 12.1943 i Kbh. (b.v.) med fil.kand. Hanna Maria Yvonne Amelie Block, f. Frendel, * 2.6.1917 i Göteborg, d. af rektor Anton F. og Maud Caravello. Ægteskabet opløst 1956. ~ 2° 18.1.1957 i Vigerslev k. med journalist Kirsten Agernæs Petersen, * 18.1.1932 i Middelfart, d. af bilforhandler Peter Steffen P. (1900–80) og Frieda Maria Dall (* 1904). – Bror til Børge *M.

M. blev student fra Ålborg katedralskole 1931 og cand.mag. i dansk og tysk fra Kbh.s univ. 1937. Han ernærede sig nogle år som free-lance journalist og gik blandt venner under navnet „Kronik-Harald“ indtil han 1941 fik ansættelse som forlagsredaktør på det nystiftede Westermans forlag. Her gjorde han sig hurtigt bemærket som en iderig og kreativ forlægger, og bl.a. tog han initiativet til serien Bogen om... som mellem flere talte Bogen om Knud (Rasmussen), Christmas Møller, Th. Stauning, Storm P. og Johannes Poulsen. Et nært samarbejde med Kaj Munk førte til en af besættelsesårenes største successer: *Foraaret saa sagte kommer*. Han var ligeledes initiativtager og behjælpelig da Clara *Pontoppidan udsendte sin store erindringsbog *Eet liv – mange liv* og til *Det nye testamente* genfortalt af danske digtere og illustreret af danske kunstnere. Som redaktør har han lejlighedsvis forestået flere mindebøger, bl.a. mindebogen om Frederik Schyberg og Tove Ditlevsen samt festskriftet til Niels Hasager 1958. 1951 blev han ansat som kronikredaktør og teateranmelder ved dagbladet Politiken, en stilling han bestred til 1958, og 1956 blev han tillige litteraturredaktør ved samme blad. Som kronikredaktør gjorde han sig hurtigt bemærket som den igangsættende redaktør der henvendte sig til forfattere, videnskabsmænd og økonomer og bad dem belyse et

emne ud fra deres forudsætninger hvorved det lykkedes ham og bladet at sætte et problem under debat der ofte gav genlyd også i andre aviser og medier. Således vakte en kronikserie om vor hjemlige kulturradikalisme foranlediget af en kronik af Elias "Bredsdorff, der opfordrede de kulturradikale til at gå til modstand mod de konservatives forsøg på at starte en hjemlig McCarthyisme stor opsigt.

Genlyd i langt bredere kredse gav dog den såkaldte Bjælkeby-debat. Den direkte anledning var en kronik 1956 skrevet af professor Franz "From og redaktør Erik Olaf-Hansen der skjulte sig under det hyggelige pseudonym skovfoged Chr. Bjælkeby, i hvilken skovfogeden rettede sit skyts mod den finkulturelle og for ham uforståelige litteratur og efterlyste den mere folkelige underholdningsroman. Oplægget var en direkte fortsættelse af den debat der i kronikken havde været ført om teaterkritikken hvor M. havde bedt psykologistuderende om at anmelde teaterforestillinger sideløbende med de professionelle teateranmeldere. I bladkredse vakte det mildt sagt nogen opmærksomhed da det blev kendt at M. stod bag al det postyr som Chr. Bjælkebys kronik havde fremkaldt. Flere af de kronikserier som M. har taget initiativet til er senere udkommet i bogform, bl.a. *Ti kroniker om kroniken, Om hygge og Kan folkestyret styre 70erne?* 1958 tiltrådte M. stillingen som ansvarshavende og administrerende redaktør for Ekstrabladet som under ham skiftede format og fra at være et kbh.sk boulevardblad blev til en landsdækkende formiddagsblad. 1963 vendte M. atter tilbage som kronik- og litteraturredaktør på Politiken, og afløstes på Ekstrabladet af Victor "Andreasen. M. bestred stillingen til 1977, og han fungerede samtidig som litteraturredaktør til 1979.

Sideløbende med M.s journalistiske virksomhed har han med stor indsigt dyrket sine interesser inden for teatret, filmen og kriminallitteraturen. Navnlig er hans indsigt i kriminallitteraturen ofte kommet til udtryk i antologier (*11 træffere, En hund efter spænding* m.fl.) og i avisartikler og fagbøger: *Mordbogen*, 1969 (eng. og amrk. udg. 1971), *Berømte detektiver*, 1979 og *Blood in their ink*, grundbog til skoleradioen, 1981. Som medstifter af Poe-Klubben, i forening med Tage la Cour og Niels "Klerk, forestår han Poe-Klubbens udgivelser. Det er dog som kronikredaktør M. har øvet størst indflydelse. Igennem årene har han virket både som igangsætter og som inspirator for en række kronikører, og han formåede at håndhæve den smukke tradition der altid har præget netop Politikens kronik og bladets litteraturformidling. □Foto.

Godfred Hartmann

Mogensen, Jens Christian, 1890–1962, departementschef. * 11.9.1890 i Nimtofte, † 16.6.1962 i Gentofte, begr. Mariebjerg kgd., Lyngby. F: sognepræst, senere provst Mogens Kristian M. (1860–1926) og Martha Johanne Balslev (1864–1957). ~ 18.8.1920 i Oslo (Uranienborg k.) med Julie Margarete Falsen, * 18.9.1896 i Oslo, d. af civilingeniør Hagbarth F. (1857–1916) og Margrethe Arnesen (1864–1907).

M. blev student fra Århus katedralskole 1908, cand.jur. 1914, sagførerfuldmægtig s.å. og overretssagfører 1919 (bestallingen deponeret). Under indkaldelse til sikringsstyrken under første verdenskrig uddannedes han til sekondløjtnant i fodfolket. Sin livsgerning udførte han i landbrugsministeriet hvor han ansattes 1917, blev sekretær 1919, fuldmægtig 1927, ekspeditionssekretær 1931 og kontorchef 1932. Chefstillinger beklædte han 1940–60, først som direktør for ministeriets erhvervsdirektorat og fra 1946 som departementschef for ministeriets 2. departement, erhvervsdepartementet. Under 1930ernes krise og de efterfølgende krigsår lagdes der ekstra beslag på hans arbejdskraft. Han var medlem af bestyrelsen for statens kornkontor 1938, af det erhvervsøkonomiske råds arbejdsudvalg 1939–40 og af udvalget vedrørende varetillførsler 1941–47. De efterfølgende år prægedes af en gradvis afvikling af erhvervslivets restriktioner, men i de sidste år af sin embedsperiode var M. atter inddraget i tilrettelæggelse af landbrugsordningen som skulle støtte dansk landbrug i perioden indtil det forventede medlemskab af EF. Udgået fra et embedsmandshjem og tjenstgørende i centraladministrationen fra første verdenskrig havde M. en del af den gamle embedsmandstype i sig og kunne have svært ved at tilpasse sig de ændrede forhold under og efter anden verdenskrig. Det hang også sammen med hans noget tilbageholdende og lidt generte væsen der lod ham virke afmålt, måske endog lidt bøs, over for dem der ikke kendte ham, men bag hans departementale korrekthed lå elskværdighed og varme der i uformelle sammenkomster kunne få ham til at hente sangbogen frem og føre an i fællessang. Deri lå en arv af grundtvigsk folkelighed som også viste sig i hans mangeårige medlemskab af Vartovs menighedsnævn. Fra sin ungdom var han knyttet til administrationen af Kbh.s understøttelsesforening som sekretær, senere hovedkasserer. Hans sociale interesse sås også i medlemskab af Kbh.s socialfilantropiske boligselskabs og Filadelfias bestyrelser. Hans nationale holdning førte ham ind i bestyrelsen for Kbh.s sønderjyske forening og i grænseforeningens hovedbestyrelse. 1945–48 var han medlem af Sydslesvigsk Udvalg af 5. maj 1945. M.

udgav *Den frie Fattigforsorg i Kbh. og Kbh.s Understøttelsesforenings Historie 1874–1924*, 1924, og *Kbh.s Understøttelsesforenings 60-Aars Jubilæum*, 1935. Bror til M. var departementschef i undervisningsministeriet Eiler Mogensen, 1905–1975, rektor ved Odense katedralskole, senere Lyngby statsskole Poul Mogensen, 1895–1980, og forstander for Ribe seminarium Svend Mogensen, * 1896. – R. 1934. DM. 1942. K². 1949. □Foto.

Papirer i Rigsark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Helge Larsen

Mogensen, Mogens Kristian, * 1926, jurist. * 24.2.1926 i Roskilde (domsg.). F: adjunkt, senere rektor for Odense katedralskole, sidst for Lyngby statsskole, Poul M. (1895–1980) og Ingrid Kirsten Tang Gravesen (* 1904). ~ 12.7.1958 i Lyngby k. med Inga Zeest Larsen, * 26.7.1938 i Kbh. (Trin.), d. af overingeniør Hans L. (* 1906) og Henny Zeest Pedersen (1918–70).

M. stammer fra en slægt af embedsmænd og præster. Selv vaklede han efter studentereksamen 1944 mellem officersgerningen og jura og valgte for så vidt begge dele, som han efter sin juridiske embedseksamen 1951 ikke blot aftjente sin værnepligt, men fortsatte som officer af reserven, og udnævntes 1978 til oberstløjtnant i livgarden. Siden drengene har M. været konservativ ud fra den betragtning at hovedløs reformiver er tåbelig og at den fremadskridende udvikling bør ske med ro og omtanke. I studietiden følte han sig mest knyttet til Aksel *Møller og øvede en betydelig indsats i Studenterforeningens konservative og KU, i hvilken forbindelse han 1950–52 var medlem af det konservative folkepartis hovedbestyrelse. 1953 var han kandidat til folketingsvalget i Saksbøbing- og Stubbekøbingkredsene uden dog at ønske en politisk karriere. S.å. ansattes han som fuldmægtig på Bernt *Højle m.fl.s advokatkontor hvor han siden har virket, fra 1959 som kompagnon, fra 1962 med møderet for højesteret. M. betragter proceduren som både den interessanteste og den vigtigste del af advokatgerningen, og han har derfor påtaget sig et stort antal procedurer for alle retter og instanser, først og fremmest ved højesteret. Overalt har han vundet den største respekt for ikke blot sin juridiske ekspertise, men også sin dømmekraft i øvrigt, hvilken sidste egenskab ikke mindst er kommet hans arbejde som rådgiver for virksomheder til gode, fx A. P. Møller-gruppen, Privatbanken, Kjøbenhavns Handelsbank, Den danske Bank A/S Det kgl. octr. alm. Brandassurance-Compagni (formand),

A/S De danske Spritfabrikker, Nyt nordisk Forlag A/S, A/S Det danske Stålvalseværk (formand), Det kgl. kapel, Den almindelige danske lægeforsning, Danmarks jurist- og økonomforbund og Industrirådet, af hvis hovedbestyrelse han siden 1978 har været medlem. Kongehusets interesser varetager han bl.a. som medlem af kuratoriet for prins Joachim som ejer af godset Schackenborg. – Sine kollegers tillid har M. nydt bl.a. som generalsekretær ved de nordiske juristmøder 1963 og 1978, som medlem af Advokatrådet 1969–77 og som medlem af Retsplejerådet fra 1974.

Politisk har M. haft betydning ved i forståelse med Aksel Møller og derpå Poul *Sørensen at arrangere sammenkomster hvor konservative politikere kunne møde personer uden for den partipolitiske sfære. Først og fremmest har han dog virket som rådgiver for Erik *Ninn-Hansen, hvem han støttede i den lederkrise der opstod efter det konservative folkepartis alvorlige deling ved valget 1973. Det var M.s opfattelse at partiet kun kunne hævde sig ved at vedkende sig en klart konservativ politik, en holdning Poul *Schlüter tilsluttede sig. Herefter har M. i alt væsentligt trukket sig tilbage fra aktiv politisk virksomhed, men er dog fremdeles (siden 1965) medlem af det konservative folkepartis hovedbestyrelse. M.s politiske indflydelse kan være vanskelig at præcisere, fordi den overvejende har haft rådgiverens og formidlerens karakter. Der er næppe tvivl om at den i økonomiske, organisatoriske og juridiske spørgsmål har været betydelig. Først og fremmest er M. dog en af sin samtids betydeligste advokater som højesteret utvivlsomt gerne så på dommersiden af skranken. Han er ikke blot en til det yderste omsigtsfuld procedør i opsigtvækkende sager, men også en fremragende rådgiver for de erhvervsinteresser han har påtaget sig at varetage. Han står som en af sin samtids ypperste standsrepræsentanter. – R. 1972. R¹. 1979. □Foto.

Levnedberetning i ordenskapitlet.

Tage Kaarsted

Mogensen, Morten, se **Martinus de Dacia**.

Mohr (senere **Mohrendal**), **Georg** (Jørgen), 1640–97, matematiker. * 1.4.1640 i Kbh., † 26.1.1697 på Kieslingswalde ved Görlitz. F: hospitalsinspektør og kræmmer David Moer (Mohrendal). ~ 19.7.1687 i Roskilde med Elisabeth Winterberger (Winterberg), † 1730 (~ 2° med ke-

mikeren Johann Friedrich Schmied), d. af købmand Wolf Petersen og Elisabeth v. der Linde. M.s bedstefar angives at hedde Abraham Mohrendal og at være af adelig skotsk herkomst. M. viste tidligt interesse og anlæg for matematik, men der er intet der tyder på at han studerede ved Københavns universitet eller havde kontakt med den 15 år ældre professor i matematik, Rasmus Bartholin. I 1662 rejste han til Holland for at studere matematik og filosofi i C. Huygens og B. Spinozas kredse. Han engagerede sig i Nederlandenes konflikt med Frankrig 1672–73 og tog som fransk krigsfange varig skade på sit helbred. Hans venskab med matematikeren, fysikeren og filosofen E. W. baron von Tschirnhaus fik betydning for resten af hans liv. 1681–1687 opholdt han sig i København, uden nogen egentlig stilling fordi han ikke ville acceptere Chr. Vs tilbud om at blive inspektør ved det kongelige skibsværft; men efter at han 1687, trods sine yderliggående meninger om uafhængighed, havde giftet sig rejste han igen til Holland. Sine sidste to år var han videnskabelig medarbejder ved Tschirnhaus' lille „museion“ i Kieslingswalde i Tyskland – Han var utvivlsomt velanset som matematiker: i et brev til Heinrich Oldenburg, skrevet i Paris 12.5.1676, karakteriserer G. W. Leibniz ham som „in geometria et analysi versatissimus“, velbevandret i geometri og analyse, ikke mindst i de nye engelske infinitesimale undersøgelser. Vi ved dog ikke meget herom udover hans arbejde med geometriske konstruktioner. – M.s berømteste værk er *Euclides Danicus*, på dansk og hollandsk, fra 1672, tilegnet Chr. V som et udtryk for stor kærlighed til fædrelandet, men måske også med henblik på en karriere der ikke blev til noget. Værket gik i glemme, utilgængeligt som det var for andre end danske og hollændere, indtil en matematisk studerende i 1928 faldt over det hos en antikvarboghandler og viste det til professor Johs. Hjelmslev. Det kom da for dagen at M. var den første der viste at Euklids konstruktioner kan udføres med passer alene, uden lineal. Hjelmslev udarbejdede straks en faksimileudgave med forklaringer og oversættelse til tysk, som Videnskabernes selskab lod udgive. Hvorfra M. fik sin idé om kun at anvende passer til euklidiske konstruktioner, ved vi ikke. En vis sammenhæng er der måske med konstruktionen af solure hvorom anden del af værket til dels handler. Han synes at have været ret ene om denne interesse som ikke appellerede til hans samtidige; 125 år senere blev italieneren L. Mascheroni berømt for at påvise hvad M. allerede havde godtgjort i 1672. Året efter, i 1673, viste M. at de samme konstruktioner kan udføres med lineal og passer med *fast* åbning.

Dette værk, *Compendium Euclidis Curiosum*, også på hollandsk trods den latinske titel, udkom anonymt, men der er ikke tvivl om forfatterskabet. Men anonymiteten, tillige med den ringe interesse for emnet, medvirkede til at M.s navn hurtigt glemtes. Han var, som 100 år senere hans landsmand Caspar Wessel med de komplekse tal, for tidligt på færde med nye ideer i matematikken. Hvem gider høre om Vinland, når det endnu er for tidligt at opdage Amerika?

Johs. Hjelmslev: Beiträge zur Lebensbeschreibung von G. M., 1931 = Vidensk. selsk. mat.-fys. medd. XI.4. Arthur E. Hallerberg i The mathematics teacher LII, Wash. 1960 230–44. Samme sst. LIII, s.å. 127–32. Kirsti Andersen i Centaurus XXIV, 1980 322–24 (heri bibliografi).

C. M. Taisbak

Mohr, Kjartan Frits, 1899–1979, politiker. * 8.12.1899 i Tórshavn, † 17.5.1979 sst., begr. sst. F: kaptajn Jens M. (1854–1931) og Maren Elisabeth Margrethe Evensen (1864–1934). ~ 28.10.1928 i Tórshavn med Kristiane Sofie Holm, * 19.6.1899 i Hvalbø, d. af jordbruger Jacob H. (1871–1940) og Anna Elisabeth Gaard (1868–1961).

Efter at have gået i mellemskole blev M. tømrerlærling hos en lokal bygmester, men kom 1915 i lære på Kbh.s Flydedok og Skibsværft som skibsbygger og fik den dertil hørende tekniske uddannelse. 1920 kom han tilbage og begyndte for sig selv med at bygge færøske både og udføre mindre skibsreparationer, men havde store planer om at få anlagt et skibsværft på et sted som man mente var uegnet uden en dækmole. 1936 lykkedes det trods alt at stifte Pf. Tórshavnar Skipasmíðja med M. som direktør. 1938 blev den første ophalingsbedding taget i brug, 1940 løb det første træskib af stabelen, 1961 søsattes det første stålskib, 1979 havde værftet to ophalingsbeddinger, den ene med en kapacitet af 1000 t. DW, den anden dobbelt så stor, og var for længst blevet en af byens største arbejdspladser. I forbindelse med skibsværftet drev M. i en årrække en ret omfattende rederivirksomhed. Bortset fra en periode i tresserne var M. medlem af Tórshavn's byråd 1949–74 og dets formand 1949–51 og 1971–72. Fra 1954 til sin død var han medlem af lagtinget og stiftede 1958 sit eget parti Føroya framburðsflokkur, som 20 år senere skiftede navn til Føroya framburðs- og fiskivinnuflokkur. Han var medlem af menighedsrådet, og i hans formandstid blev Vesturkirkjan indviet. 1958 var han medstifter af Føroya idnaðarfelag og til 1977 jævnlig næstformand. 1958 blev han portugisisk vicekonsul. 1973 blev han æresmedlem af Havnar handverksmeistarafelag. – R.

1949. R¹. 1973. □ Mal. af Ingálvur av Reyni, 1950, G. Just, 1959 og Hans Joensen, 1961.

Hans A. Djurhuus: Livet på Færøerne, 1950 247–52. Andreas J. Ziska: Tórshavn. Liv og vækst, Tórshavn 1959 143. Dagblaðið, Tórshavn 18.5.1979. Sosialurin, Tórshavn 19.5. s.å. – Levnedberetning i ordenskapitlet.

John Davidsen

Mohr Pedersen, Nicolai, 1742–90, natur- og sprogforsker. * 22.11.1742 i Tórshavn, † 4.2.1790 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Trin. kgd.). F: bogholder ved den kgl. monopolhandel Peder Jensen (1713–51) og Anna Jacobsdatter (1708–88). ~ 1° 7.2.1778 i Miðvágur med Henrikke Christiane Debes, * 1757 i Sandavágur, † 6.11.1779 i Tórshavn, d. af lagmand Hans Jacobsen D. (1722–69) og Rachel Samuelsdatter Weihe († 1768). ~ 2° 10.4.1787 i Kbh. (hjemmebryllup i Vor Frelsers sg.) med Anna Cathrine Pedersen Hasfeldt, * 1758 i Læk ved Flensborg (?), † 10.8.1815 i Sønderby (~ 2° 1797 med sogneprest til Helnæs, senere til Sønderby Frederik Nielsen Halsøe, 1763–1831).

M. blev student 1765 fra Tórshavn, læste medicin, økonomi og botanik og tog baccalaureusgraden 1768. I 1770'erne opholdt han sig mest på Færøerne, skrev et afsnit om havebrug i J. C. Svabos Kort økonomisk Underretning, 1773 og ansøgte forgæves om at erholde toldoppebørslen ved Niels "Rybergs transitlager i Tórshavn. 1776–78 fik han kgl. understøttelse til at forfatte en beskrivelse af Færøerne efter samme mønster som Hans Strøms bog om Søndmøre. Skønt tidsfristen blev forlænget, var han ikke færdig med sin opgave da han 1780–81 sendtes til Island, nærmest for at søge efter kaolin til Den kgl. Porcelainsfabrik, men desuden skulle han „nøje lægge mærke til, ej allene landets økonomi, men og fornemmelig dets naturhistorie“. Til islændinges belæring offentliggjorde han i Rit pess islenzka lærdoms-lista félags III, 1783 en afhandling om fangst af gråsej i andre lande. 1786 udgav han *Forsøg til en Islandsk Naturhistorie, med adskillige oekonomiske samt andre Anmærkninger*. Bogen, der er forsynet med kobber, indeholder bl.a. gode oplysninger om de nordiske fugles liv, den indtil da fuldstændigste fortegnelse over Islands planter og desuden mange henvisninger til færøske forhold. Samme år deltog han som naturkyndig i P. "Løvenørns ekspedition til Østgrønland og blev kort efter ansat som kontrollør ved porcelænsfabrikken. 1787 opholdt han sig i seks måneder på Færøerne og måtte på grund af ugunstige vejrforhold overvinde i Norge. Sin ven Svabo var han hjælpsom i hans trængselstid. Han har bl.a. skrevet eller renskrivet partier af Indberetninger, de to eneste

eksisterende opskrifter af Glossar til færøske visehaandskrifter og efterlod sig en værdifuld, men ikke afsluttet redaktion af Dictionarium færøense med over to tusind islandske parallelord tilføjet. Så sent som i oktober 1788 tilbød han at omarbejde Indberetninger. En pinefuld stensygdom, som han havde pådraget sig på Islandsrejsen, hindrede ham i at fuldføre sine forsætter og forårsagede hans tidlige død. „Nogle få skrevne materialer til en færøsk naturhistorie“, som Jørgen Landt få år efter „kom over“, er senere gået tabt.

M. A. Jacobsen: Úr bókmentasøgu okkara, Tórshavn 1921. Samme i Varðin IV, Tórshavn 1924 112–18. [Reidar Djupedal] sst. XXXII, 1957 49–134. J. C. Svabo: Føroyaferðin 1781–82, udg. M. A. Jacobsen, Tórshavn 1924. J. C. Svabos færøske visehaandskr., udg. Chr. Matras, 1937–39. Svabos glossar til færøske visehaandskr., udg. samme, 1943. Svabos indberetn. fra en reise i Færøe 1781 og 1782, udg. N. Djurhuus, 1959. Svabos dictionarium Færøense, udg. Chr. Matras I, 1966. – Janus Øsursson: Studentabókin (manus. i Føroya landsbókasavn).

John Davidsen (R. Paulli)

Mohr, Otto Carl, 1883–1970, diplomat. * 24. 9.1883 på Scheelenborg, Odense amt, † 30.3.1970 i Hellerup, begr. Ålborg. F: godsforvalter, exam.jur. Albert Carl Emil M. (1843–1912) og Johanne Lauritzen (1850–1945). ~ 1° 24.9.1919 med Ellen Johanne Kraul, * 29.3.1888 i Newcastle. Ægteskabet opløst 1932. ~ 2° 6.11.1932 i Gl. Ry, Århus amt med Susanne (Sanna) Beate Strøyerberg, * 15.5.1901 i Ålborg, d. af apoteker Valdemar S. (1866–1943) og Lovise Bolette Tobiesen (1878–1957).

M. blev student 1901 (Odense) og cand.jur. 1909. S.å. ansattes han i ØK hvor han blev til 1913 da han indtrådte i udenrigstjenesten. 1918 var han legationssekretær i Paris, derefter en kortere tid konst. kontorchef i udenrigsministeriet. 1920–21 var han legationssekretær i Berlin, 1921 chargé d'affaires og fra 1922 gesandt i Brasilien. 1928–31 var han gesandt i Tyrkiet hvorefter han udnævntes til chef for udenrigsministeriets økonomisk-politiske afdeling indtil han i okt. 1936 afløste H. A. "Bernhoft som direktør for ministeriet. Igenem trediveerne deltog han aktivt i udformningen af den nye danske handelspolitik der gik ud på nøje at afbalancere importen og eksporten gennem to-sidige overenskomster med de vigtigste handelspartnere, især Storbritannien og Tyskland. Han blev udenrigsminister P. Munchs nærmeste medarbejder og var en af dem, der fik embedsmænd der kom den personligt tilbageholdende minister noget nærmere ind på livet. Under de bevægede dage op til besættelsen 9.4.1940 bistod han sin chef i arbejdet med at

gennemføre den af regeringen lagte politik over for de krigsførende magter, især Tyskland. Munchs afgang som udenrigsminister 8.7.1940 var utvivlsomt et hårdt slag for M. da forholdet til den nye udenrigsminister Erik Scavenius synes at have været dårligt fra første dag. Ifølge M.s oplysninger protesterede han over for Scavenius' beslutning om at lade regeringserklæringen af 8.7.1940 officielt notificere i Berlin. Han rejste dog til den tyske hovedstad hvor han sammen med gesandten, Herluf Zahle, den 17.7.1940 officielt meddelte erklæringen til direktøren for det tyske udenrigsministerium, da udenrigsminister J. von Ribbentrop var bortrejst. Dagen efter havde M. en samtale med lederen af det tyske udenrigsministeriums afdeling for krigsøkonomi, ambassadør Karl Ritter, om de kommende økonomiske forbindelser mellem de to lande. Da Scavenius var interesseret i at komme i forhandling med tyskerne lod han efter M.s hjemkomst denne skriftligt meddele Ritter at man fra dansk side var parat. Dette var medvirkende til Ritters besøg i Kbh. i slutningen af juli og til de dansk-tyske forhandlinger i august om det tyske forslag til en told- og møntunion. Disse forhandlinger fik M. dog ikke direkte noget at gøre med da han afslog at lede det danske regeringsudvalg ved møderne i Berlin. Forholdet til Scavenius var nu blevet så dårligt at M. indtil foråret 1941 kom til at indtage en mere passiv stilling i udenrigsministeriet. Ved afskedigelsen i april 1941 af gesandt Henrik Kauffmann og hjemkaldelsen af de danske diplomater i USA medvirkede M. dog loyalt ved gennemførelsen af udenrigsministeriets politik.

Efter Herluf Zahles død i maj 1941 udnævntes M. til gesandt i Berlin hvor han ankom i slutningen af juni måned. Men allerede c. 14 dage efter blev han kaldt hjem af statsminister Thorvald Stauning til forhandling under den opståede ministerkrise hvor Scavenius betragtede sig som fratrukket. Stauning ønskede at få ham til udenrigsminister da Munch havde afslået at genindtræde. M. gav dog også afslag med den begrundelse at et udenrigsministerskifte på dette tidspunkt ville være overordentlig farligt. Under den såkaldte „telegramkrise“ i efteråret 1942 måtte M. efter Hitlers ordre i nogen tid forlade Berlin men kom dog tilbage igen da krisen var overvundet med regeringen Scavenius' dannelselse i nov. 1942. Under den følgende del af krigen gjorde M. og hans medarbejdere en stor indsats for at fremme det humanitære hjælpearbejde for de mange danske der efterhånden havnede i tyske fængsler og koncentrationslejre. I begyndelsen af 1945 vendte M. tilbage til Kbh. og gjorde tjeneste i udenrigsministeriet indtil foråret 1947.

Han fik flere gange lejlighed til at udtale sig i den parlamentariske kommission om begivenhederne før og under besættelsen og afgav forskellige skriftlige redegørelser om disse spørgsmål. April 1947 udnævntes han til gesandt i Rom hvorfra han 1951 flyttedes til Madrid. Her blev han til han faldt for aldersgrænsen 1953. Fem år før sin død afleverede M. til udenrigsministeriet en række håndskrevne notater der drejede sig om hans personlige medvirken under forskellige krisesituationer før og under besættelsen. Disse notater blev nu renskrevet og de maskinskrevne sider blev deponeret i udenrigsministeriets arkiv. De håndskrevne notater blev tilbagegivet M. der senere destruerede dem. Notaterne har i vid udstrækning været benyttet af danske historikere, men der hersker stor uenighed om deres kilde-mæssige værdi. Herom har der været ført en livlig diskussion, der tildels er offentliggjort i tidskriftet Historie (jfr. nedenfor). – R. 1921. DM. 1925. K². 1931. K¹. 1937. SK. 1950. □Foto.

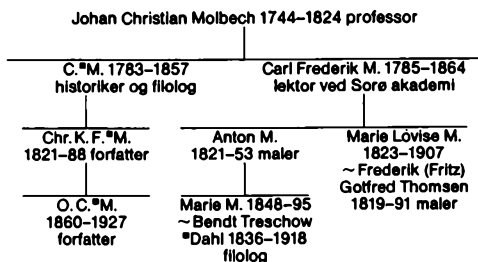
Beretn. til folketinget afg. af den 1945 nedsatte komm. (Den parlament. komm.) I–XIV, 1945–53. P. Munch: Erindr. VI–VIII, 1966–71. J. Hæstrup: ... til landets bedste I–II, 1966–67. Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II, 1970. Viggo Sjøqvist i Historie ny r.X, 1972–74 426–32. Jakob Pasternak sst. XI, 1974–76 105–43. Hans Henrik Bruun og Henrik S. Nissen sst. 309–66. Viggo Sjøqvist: Erik Scavenius II, 1973 især 310–15. Henrik S. Nissen: Studier i forhandlingspolitikken og samarbejdspolitikken, 1973 især 456–66. – Papirer i Rigsark. og Udenrigsministeriets ark. Levnedberetning i ordenskapitlet.

Viggo Sjøqvist (Finn T. B. Friis)

Molbech

Slægtens navn stammer formentlig fra gården Moldbakke i Øster Toten, Norge, men slægten selv føres med sikkerhed kun tilbage til sadelmager i Kristiania Andreas Jensen (ca. 1707–83) hvis søn var professor Johan Christian M. (1744–1824).

Chr. K. F. *M. var ~ Mathilde Krabbe, d. af officeren Oluf *K.

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 614–17. A. Thiset i Pers. hist. t. 6.r.VI, 1915 217f.

Hans H. Worsøe

Molbech, Christian, 1783–1857, historiker, filolog. * 8.10.1783 i Sorø, † 23.6.1857 i Kbh., begr. i Sorø. F: professor Johan Christian M. (1744–1824) og Louise Philippine Friederike Tübell (1760–1829). ~ 23.10.1820 på Frbg. med Johanne Christine Langberg, * 20.4.1793 i Kbh. (Nic.), † 24.7.1879 i Hellebæk, d. af dispachør, senere justitsråd Knud Engelbreth L. (1760–1833) og Birgitte Marie Jacobsen (ca. 1769–1829). – Far til Chr. K. F. *Molbech.

I sit 7. år blev M. indskrevet som søkadet og undervistes af faderen i matematik, astronomi, navigation og sprog. Da han var tretten år bestemtes det, at han med en dansk familie skulle rejse til Indien for at oplæres til handelsmand; brystsygdom og hjemvæ i forening bragte ham til at gå i land i Helsingør, og han vendte tilbage til Sorø. Med faderen som eneste lærer tilegnede han sig de almindelige skolekundskaber, men læste tillige meget på egen hånd; Miguel de Cervantes' Don Quixote og J. J. Rousseaus Confessions hørte til hans yndlingsbøger. M. elskede sin fødeby og sine forældre, men barndomsårerne var i øvrigt næppe lykkelige. Der herskede knappe kår i hjemmet; moderens sygelighed kastede mørke skygger, og en af sønnerne endte i voksen alder som sindssyg. Selv havde M. medfødt hang til tungsindig selvrefleksion, og et ensomt liv uden andre kammerater end yngre søskende udviklede særheder i karakteren som siden skulle volde vanskeligheder over for medmennesker. Sine sørgmodige betragtninger over livet holdt han ikke for sig selv; det var ham altid en fornødenhed gennem brevveksling at dele dem med andre, og i de første ungdomsår i Kbh. var Kammarahjælper Rahbek hans korrespondent; i ældre alder søgte han forgæves at bevæge Johanne Luise Heiberg til at blive det. Lægedom fandt han ikke i deltagende modforestillinger, men hos sig selv i sin trods skrøbelige helbred ukuelige sjælskraft og aldrig hvilende virksomhedsdrift. Det uhyre forfatterskab, der spredte sig over mange felter og ordrigt ofte gik mere i bredden end i dybden, var ikke blot udslag af enestående modtagelighed og meddelelseslyst; gennem det skrev han sig fri for melankoliens kvælertag, men som grundtone i hans væsen var den skjult til stede til hans sidste stund. Den gamle mands smukke breve fra de senere år til sønnen, afdæmpede ved et langt livs tilskikkelser, vidner derom.

Privat dimitteret blev M. 1802 student. Et påbegyndt juridisk studium opgav han hurtigt, og embedseksamen i noget fag tog han aldrig. Nødvendigheden af at tjene til livets ophold samt lyst og tilbøjelighed førte ham andetsteds hen. Ved Rasmus Nyerups mellemkomst blev han 1804 volontør ved Det kgl. bibliotek, n.å. ama-

nuensis og efter mellemliggende avancement 1823. I bibliotekssekretær, en stilling han beklædte til sin død. M. omfattede biblioteket med stor kærlighed, tog det altid i forsvar mod angreb og forfægtede over for tidens demokratiserende tendenser dets stilling som videnskabelig institution, en nationalskat for hvis konservering publikumshensynet måtte komme i anden række. Han ofrede det en væsentlig del af sin arbejdskraft, skønt han over for omverdenen havde skinnethed imod sig; ofte indfandt han sig først efter lukketid, når han kunne være alene, eller han passede dets sager hjemme i sin stue. Sin indsigt i biblioteksvæsenets teori lagde han for dagen i sit 1829 udkomne skrift *Om offentlige Bibliotheker, Bibliothekarer, og det, man har kaldet Bibliotheksvidenskab* der 1833 oversattes til tysk. Skriftet blev genudgivet med efterord af Torben Nielsen 1973. Andre større arbejder som han havde planlagt og samlet materiale til: Det kgl. biblioteks historie, et dansk palæografisk atlas og en beskrivelse af de ældste danske tryk fik han derimod aldrig fra hånden.

Det kgl. bibliotek blev baggrunden for M.s litterære virksomhed; fra dets nationale skatte hentes materiale, og ved i embeds medfør at gennemgå udlandets videnskabelige litteratur fik han i flere henseender en videre horisont. Endnu inden sit 30. år havde han en mangeartet produktion bag sig. Som historiker trådte han 1808 op mod G. L. *Baden, 1809 mod J. *Møller og hævdede over for dem at historieskrivningens mål måtte være objektiv fremstilling af fortiden, en opfattelse han fastholdt ubetinget. Da N. F. S. *Grundtvig 1812 satte subjektiviteten i historiens dommersæde, brød M. ud af det venskab der siden 1808 havde forenet dem; sit standpunkt gav han til kende i den skildring af Ditmarskerkrigene under Hans og Frederik II der udkom 1813 og modtoges med megen anerkendelse. Men M. var ikke blot historiker. 1807 blev han medarbejder ved Videnskabernes selskabs ordbog og udsendte 1811 et lille skrift *Om Dialecter eller Mundarter*, i hvilket han efter en indstilling om kærlighed til modersmålet slog til lyd for en særlig dialektordbog i modtræk mod Rasmus *Rasks hævde af islandsk som direkte grund-sprog for dansk. 1813 udgav han en dansk håndordbog til retskrivnings- og sprogrigtigheds fremme og udviklede her de ansuelser han altid senere vedkendte sig: at den almindeligt rådende skrivebrug til enhver tid er højeste norm for retskrivningen, og at ingen enkelt mand kan fordrer, at et helt folk skulle antage hans vilkårlige meninger for bindende regler. Med disse videnskabelige arbejder vekslede andre af mere personlig karakter. Sin elegiske sindsstemning omkring

1808 forstærket af en håbløs forelskelse i Elisa Klein (1790–1813), postmesterdatter fra Sorø, gav han udtryk for i digte og prosastykker der 1810 offentliggjordes under titlen *Vaarblomster og Hedeurter*, ligesom han påbegyndte en oversættelse af J. W. Goethe: *Den unge Werthers Lidelser*. Langt betydeligere, om end heller ikke fri for sentimentalitet og en ikke altid helt naturlig patos, er *Ungdomsvandringer i mit Fødeland* der udkom 1811, og som i brevform fortæller om sommerudflugter i Sjælland og til Møn, men åben sans for natur, oldtidsminder, kirker, herregårde og de historiske tildragelser der knytter sig til hvert enkelt sted. Bogen gjorde lykke og udsolgte på få måneder; J. P. Mynster følte sig „fordansket“ af den, og P. Hjørt fandt at den havde en mission ved at belære københavnere om hvad Danmark var, og hvad der var i Danmark.

1812 fik Frederik VI nys om at M. forberedte en rejse til Sverige og så heri muligheden for at han kunne skaffe regeringen oplysninger om diplomatiske og militære hemmeligheder. M. rejste da rundt i Sverige som spion for senere at indberette til den danske regering om personer og militære forhold i Sverige. Kongen var tilfreds med hans resultater, men de har næppe bidraget væsentligt til kendskabet. Et større udbytte af rejsen kom der af de personlige kontakter M. stiftede til svenske videnskabsmænd og litterater med hvem han stedse vedligeholdt en omfattende brevveksling: P. D. A. Atterhom i Uppsala, Lorenzo Hammarsköld i Stockholm, Henrik Reuterdaahl og Carl Georg Brunius i Lund o.m.fl. Litterært satte rejsen frugt i *Breve fra Sverrige i Aaret 1812* der udkom 1814–17 i tre bind og oversattes til svensk, tysk og hollandsk. Efter selvsyn, samtaler og læsning gav han et billede af Sverige, dets folk og kultur som dengang ikke havde fyldigere andetsteds; i et anhang meddeltes en udsigt over den svenske litteratur med veneration for C. M. Bellman og i striden mellem akademister og romantikere tagende parti for de sidste. M.s interesse for svensk videnskab og åndsliv fortsatte livet igennem, bl.a. siden midten af 1830erne, næret af årlige Sveriges-rejser. Sine skildringer af fædrelandske egne fortsatte han med *Fragmenter af en Dagbog skreven paa en Reise i Danmark 1813* der udkom 1815 og omhandlede Fyn, det sydøstlige Jylland, Langeland samt i stor korthed Lolland og Falster, og endelig udgav han, der 1819 atter havde fået kgl. rejsestipendium, 1821–22 i tre bind *Reise gien-nem en Deel af Tydskland, Frankrige, England og Italien i Aarene 1819 og 1820*. Også de høstede bifald i datiden og vidner på deres måde om et opladt sind, ikke mindst for kunstens frembrin-

gelser. December 1812 introduceredes M. for første gang på Bakkehuset. I løbet af 1813 fattede han og Kamma Rahbek sympati for hinanden, men snart kom der kurrer på tråden, forholdet blev pinagtigt, og ved udgangen af 1814 kom det til et brud. Til Kamma Rahbeks død opretholdtes dog et formelt venskab. Mellem rejserne i Sverige og til det sydlige udland falder hans første redaktørvirksomhed, idet han 1814 overtog månedsskriftet *Athene* efter Nyerup; det viste sig ved denne som senere lejligheder, at han uanset sin personligheds skarpe kanter havde evne til at samle medarbejdere om sig. Med Carsten Hauch, J. L. Heberg, B. S. Ingemann og Adam Oehlenschläger blandt bidragsyderne blev *Athene* organ for den yngre digterskole; hovedslaget leveredes af P. Hjørt, men M. tog redaktionelt forbehold og gav 1827 Jens Baggesen æresoprejsning: *Baggesen som dansk Digter og Prosaist*. Selv skrev han i månedsskriftet om mange forskellige emner. Det var ofte abstrakte betragtninger over statens væsen, universalhistoriens idé eller nationalsprogets hellighed. Af selvstændige værker udgav han 1821 *Kong Erik Plogpenning's Historie*, efter nutidens dom i kvalitet bogen om Ditmarskerkrigene underlegen, men sine planer om et nyt periodisk foretagende til afløsning af *Athene* der ophørte ved udgangen af 1817 fik han først realiseret med *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst* der udkom 1827–36 i fire bind; i øvrigt var det i 20erne sprogstudier som især lagde beslag på hans arbejdskraft.

Sprogmand i samme forstand som Rask og brødrene Jacob og Wilhelm Grimm var M. ikke, og han vidste det selv. Det var modersmålet, som det siden middelalderen havde udviklet sig i litteraturen og forelå i almuemålene M. beskæftigede sig med, og derigennem knyttedes venskab med Grundtvig på ny, til glæde for begge parter. 1825 udgav han *Rimkrøniken*, 1826 *Henrik Harpestrængs lægebog*, 1828 den ældste danske bibeloversættelse, 1836 Odensepræsten Hr. Michaels rimværker og tilvejrbragte herved det første grundlag for kendskab til ældre dansk ud over lovsproget. Mest følte M. sig som leksikograf. Med stærk fremhævelse af hvad Matthias Moth havde udrettet skrev han 1827 om de danske ordbogsarbejder i 1600- og 1700-tallet og udgav 1833 (2. foregede udg. 1859) i to bind *Dansk Ordbog*, anlagt efter akademiprincippet, med velvalgte litteraturciterater og, fraset visse snurrigheder, gode definitioner, et for sin tid beundringsværdigt arbejde der har blivende betydning som kilde til kundskab om, hvad der ansås for dannet skrift- og talesprog i begyndelsen af 1800-tallet. Derefter vendte han sig til almuemå-

lene. Gennem mange år havde han fra præster og andre rundt i landet modtaget et efterhånden righoldigt, om end uensartet leksikalsk materiale, og på dette grundlag, suppleret med folkloristisk stof, udgav han 1841 *Dansk Dialect-Lexikon*, det første værk i sin art hos os. Og endelig udkom, som resultat af hans alderdoms syssel, 1857–66 i to bind *Dansk Glossarium, eller Ordbog over forældede danske Ord*. En skildring af de danske bibeloversættelser fra 1500-tallet gav han 1840 og fremhævede Christian III's bibel som et sprogmonument af vidtrækkende betydning. At han her som andetsteds af mangel på skolet sproghistorisk indsigt har begået fejl i enkeltheder er sikkert, og ofte blevet ham foreholdt. Men når han 1846 i sin udsigt over det danske skriftsprogs historiske udvikling i lidenskabelig harme vender sig mod N. M. "Petersens sortsyn og stærkt betoner modersmålets individualitet, sprogets og litteraturens voksende livskraft gennem tiderne, vil han ikke finde modsigelse.

Ved Nyerups død 1829 var M. blevet professor i litterærhistorie og n.å. medlem af teaterdirektionen, en stilling han efter sit temperament lidet egnede sig for, og som han 1842 fratrådte. Det påhvilede ham ved universitetet at læse såvel over dansk som fremmed litteratur. Sin gennemgang af den engelske litteratur, som han havde ikke ringe forkærlighed for, er ikke blevet trykt. 1831 udkom *Tolv Forelæsninger ved Kiøbenhavns Universitet over den videnskabelige Culturs og Litteraturens Historie i den gamle Verden, særdeles i Orienten*, 1832 i to bind *Forelæsninger over den nyere danske Poesie, særdeles efter Digterne Ewalds, Baggesens og Oehlenschlägers værker* og 1850 *Studier over Oehlenschlägers Poesie og Digterværker*, i deres helhed bøger som ikke har overlevet tiden i hvilken de blev til. Større værd for efterverdenen har forskellige arbejder uden for universitetsvirksomheden: den 1830–40 udkomne, men aldrig fuldendte *Dansk poetisk Anthologie* der indeholder gode karakteristikker, bl.a. af Grundtvig, og bogen fra 1831 om Johannes Ewald, den første litterære monografi i vor litteratur, efterfulgt 1851 af en biografi af Schack Staffeldt. M.s stærke æstetiske interesser gjorde ham ganske naturligt til kritiker også af dagens skønnerlitterære frembringelser; sine recensioner skrev han for det meste i *Maanedskrift for Litteratur*, af hvilket han siden 1830 var medredaktør. Som kritiker hørte han ved sin udprægede sans for formens elegance til Heibergs retning, men savnede i nogen måde besindighed. Der er ingen tvivl om, at hans detailkritik af Ingemanns historiske romaner er rigtig, men at der var liv og fart i bøgerne overså han ved denne lejlighed

ganske; heller ikke Hauchs Vilhelm Zabern fandt nåde for hans øjne. Ved anmeldelse af Fr. "Paludan-Müllers Dandserinden gik han til den modsatte yderlighed og udtrykte sin begejstring i så entusiastiske vendinger, at det efter Heibergs mening „klædte ham rent forbandet“. Omvendt blev han, bl.a. som teatercensor, en hård og uretfærdig kritiker af H. C. "Andersen. Mere ligevægt er der i de anerkendende bedømmelser af Chr. "Winthers og St. St. "Blichers digte. Også Blichers noveller omfattede han med sympati; en påtænk karakteristisk af Emil "Aarestrups pøesi, der ligeledes tiltalte ham, så aldrig lyset.

Sin ungdoms kærlighed til den historiske videnskab blev M. ikke utro. 1833 holdt han på universitetet en forelæsning, i hvilken han i F. C. "Dahlmans ånd frakendte de islandske oldskrifter kildeværdi, når talen var om de nordiske folks oprindelse og ældste historie; i modsætning til datidens andre historikere forstod han fra første færd at den unge arkæologiske forskning havde problemernes løsning i sit skød, og i sine *Fortællinger og Skildringer af den danske Historie*, et som helhed mindre vellykket folkeskrift, gjorde han 1837 det første forsøg på at give et billede af vor oldtid ud fra dens egne mindesmærker. Det blev imidlertid ikke her at han, skønt også i den følgende tid levende interesseret, kom til at yde en indsats af virkelig betydning; den faldt på et område som var ham mere nærliggende. 1839 stiftede han *Den danske historiske forening* og trak i vidt overskue linjerne op for dens virksomhed. Øverst på programmet satte han et dansk-nordisk biografisk leksikon (en hos ham fra de unge dage kær tanke), en topografisk-antikvarisk beskrivelse af Danmark og en udførlig, bibliografisk underbygget fremstilling af den danske litteraturs historie. Som foreningens sekretær redigerede han 1840–54 *Historisk Tidsskrift* og skrev heri en lang række afhandlinger, af hvilke mange naturligt nok bærer hastværkets præg, mens andre, som de udførlige bidrag til Corfitz Ulfeldts og Leonora Christinas historie, vidner om dyberegående undersøgelser; hertil føjedes 1845–51 i tre bind *Historiske Aarbøger af kronologisk-genealogisk indhold* samt 1851 *Historisk-biographiske Samlinger*. Med disse foretagender på foreningens vegne var M.s arbejdsstrang i 40erne langtfra mættet. 1840–41 udkom i to bind *Forelæsninger ved Kiøbenhavns Universitet over Historiens Philosophie*, 1843 fulgte den udførlige og for dansk lærdomshistorie værdifulde skildring af Videnskabernes selskabs historie. Dernæst gik han i gang med betydningsfulde kildepublikationer: 1842–58 (sammen med N. M. Petersen) udvalg af hidtil utrykte danske diplomer og breve fra 1300–1500-tal-

let, 1846 Jens Bircherods dagbøger og 1848 I. bind af Christian IVs egenhændige breve. Og endelig vendte han sig til videre kredse ved stiftelsen 1841 af *Det Holbergske selskab*, men måtte på grund af sit anlæg for despotisk styresæt i en demokratisk bevæget tid 1844 træde tilbage som formand efter at have udgivet et bind af komedierne. Sigte på almenheden tog også *Danske Ord-sprog, Tankesprog og Riimsprog* der udkom 1850. Under striden 1848 om folkevisernes rette udgivelse, der satte sindene i så lidenskabeligt oprør, var han blandt Svend Grundtvigs angribere; han led ikke blot et sagligt, men også et personligt nederlag, og ikke ufortjent, når henses til måden på hvilken han søgte at konkurrere modparten ud.

Så meget M. færdedes i bogernes verden var han ikke uden berøring med livet, som det levedes om ham, og han tog gerne del i drøftelsen af offentlige anliggender. Om Sorø akademi, dets skæbne og fremtid har han gentagne gange ytret sig; modersmålsundervisningen lå ham varmt på sinde, ikke blot i teoretisk overvejelse, men også praktisk, og 1832 udgav han en dansk læsebog i prosa, særlig beregnet på mellemklasserne (9. udg. 1869), 1843 for ungdommens skyld et udvalg af eventyr og fortællinger. – Politisk set var han konservativ og, som situationen udviklede sig, helstatsmand. 1846 sendte Christian VIII ham på en observationsrejse til hertugdømmerne, og 1848 tog han dristigt kongens slesvigske styre i forsvar over for H. N. Clausen. Af den skandinaviske bevægelse, som den tog form i løbet af 40erne, var han en afgjort modstander. Som følge af denne sin kontrære holdning over for tiden og dens herskende ideer blev ikke alene han selv, men hele hans litterære virksomhed genstand for skånselsløs kritik, ikke blot i dagspressen; det er næppe muligt at nå videre i nedsettende omtale af en mand i hans levende live end sket er 1847 i P. L. Møllers Kritiske Skizzer II og 1854 i C. E. Sechers artikel i Dansk Konversations-Lexikon. De idelige angreb fremkaldte hos M. ingen klynkende klage, og de avlede ikke bitterhed i hans sind; det var efter eget udsagn altid hans måde „enten at tie eller at sige tingent rent ud“: han valgte i reglen det sidste og tog følgerne.

Også om M. som menneske er ufordelagtige udsagn fra datiden nået ned til nutiden; „vranten“ og „gnaven“ er stående tillægsord. De, der havde evne til at sætte sig ud over hans ydre måde at være på og som søgte ind til kernen, fandt også andet hos ham: et varmt hjerte og en utrættelig hjælpsomhed. Fru Heiberg, der kendte ham gennem 30 år, siger at kun få var i besiddelse af den ridderlighed og det galanteri over for damer som

han; hun følger til, at den skønneste egenskab hos ham var trofasthed i venskab i liv og død. Men dommen over en mand afhænger ikke alene af, hvordan han var, men også af hvad han har villet. Er end store dele af M.s forfatterskab overgivet glemselen, stod han dog i pagt med fremtiden; granskningen af dansk historie og dansk sprog er vandret videre ad de veje han pegede på. – Medlem af Det kgl. danske selskab for fædrelandets historie og sprog 1813, af Videnskaberne selskab 1829. – Tit. professor 1819. Justitsråd 1829. Etatsråd 1845. – R. 1836. DM. 1842. K. 1853. □Fremstillet på satirisk stik af Pennefejden af O. O. Bagge efter tegn. af C. W. Eckersberg, 1818. Tegn. af C. A. Jensen, 1820 (Fr.borg), efter denne træsnit af H. P. Hansen, 1883. Silhouet af N. Chr. Fausing. Mal. (Fr.borg). Tegn. af J. W. Gertner, 1856 (Hirschsprung), raderet af Magnus Petersen, 1864. Tegn. formentlig af J. F. Dam og af E. Jerichau Baumann (begge Fr.borg). Afbildet s.m. sønnen på relief af A. W. Saabye (Fr.borg), anvendt på monument (Sorø kgd.), tegnet af L. Frølich og udført af Sode, 1890.

Kilder. C. M. og Karen Margrethe Rahbek. En brevveksl., udg. Chr. K. F. Molbech, 1883. Breve til R. Nyerup i S. Birket Smith: Til belysn. af litterære personer og forhold, 1884 280–309. Breve til Jacob Grimm i Briefwechsel der Gebrüder Grimm mit nord. Gelehrten, udg. Ernst Schmidt, Berlin 1885 185–202. C. M. og N. F. S. Grundtvig. En brevveksl., udg. Chr. K. F. Molbech og Ludv. Schrøder, 1888. C. M. og hans søn Chr. K. F. Molbech. En brevveksl., udg. O. C. Molbech, 1908. C. M.s brevveksl. med svenske forf. og videnskabsmænd, udg. Morten Borup I–III, 1956. Dagbogsoptegn. 1819 i Pers. hist. t. 4.r.IV, 1901 256–87.

Lit. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 614–17. A. Thiset i Pers. hist. t. 6.r.VI, 1915 217f (om slægten). Fr. Fabricius i Nord. univ. t. IV, 1, 1858 110–23. Edv. Collin: H. C. Andersen og det Collinske hus, 1882. Johs. Steenstrup: Historieskrivn. i Danm. i det 19. årh., 1889 195–225. Medd. fra krigsark. V, 1892 285 315 324. Ludv. Holberg: Komedier, udg. Jul. Martensen I, 1897 246–52. Chr. Bruun: Erindr. fra det gamle kgl. bibl., 1906 22–26. Josef Ekedal: M. den äldre och Sverige, Lund 1906. G. Leyh i Zentralbl. für Bibliothekswesen XXIX, Lpz. 1912 249 255; XXX, 1913 104 118. Paul V. Rubow: Dansk litterær kritik i det 19. årh., 1921 (fot. opr. 1970) 64f 76f. Georg Christensen i Samlaren, Upps. 1922 193–98. P. K. Thorsen: Afhandl. og breve II, 1929 126–29 232–36. Gustav Hetsch: H. C. Andersen og musiken, 1930. Olaf Carlsen: C. M. og Sorø I–III, 1932–37. Victor Madsen: Kat. over det kgl. bibl.s inkunabler I, 1935 VI–IX. Jørgen Glahder i Fra Rask til Wimmer, 1937 34–40. Bengt Hildebrand: C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige I–II, Sth. 1937–38. Carl S. Petersen: Stenalder, bronzalder, jernalder, 1938. Ellen Jørgensen i Hist. t. 10.r.V, 1939 1–63. Morten Borup: C. M., 1954. P. Birkelund i Festskrift t. Josef Stumvoll I, Wien 1970 136–44. Anne E. Jensen: Kamma Rahbek 1775–1829, 1975.

Papirer i Kgl. bibl.

Uffe Andreasen (Carl S. Petersen)

Molbech, Christian Knud Frederik, 1821–88, forfatter. * 20.7.1821 i Kbh. (Slotsk.), † 20.5.1888 sst., begr. i Sorø. F: bibliotekssekretær, senere professor C. *M. (1783–1857) og Johanne C. Langberg (1793–1879). ~ 19.2.1859 i Kiel med Mathilde Krabbe, * 24.3.1841 i Kbh. (Garn.), † 14.12.1908 i Askov, d. af kaptajn, senere generaløjntant Oluf *K. (1789–1864) og Charlotte Schlotfeldt (1807–88). – Far til O. C. *M.

M. gik i den gamle borgerdydsskole i Kbh. hvor han med taknemmelighed mindedes C. Mynster som lærer, men havde som gymnasiast svært ved at holde disciplinen ud og blev derfor sat i huset først hos pastor Spang i Udby, senere hos Frederik *Lange i Vordingborg. Gennem den sidste kom han i forbindelse med familien Aagaard på Iselingen, et bekendtskab som fik den største betydning for hans ungdommelige dannelse og udvikling. 1839 fik han artium og studerede et par år teologi med P. C. *Kierkegaard som manuduktør. Kun atten år gammel udgav han en digtsamling, *Billeder af Jesu Liv* der blev beundret af samtiden for dens smidige versekunst. 1840 vandt han universitetets guldmedalje for en afhandling som han n.å. udgav under titlen *Om Billedhuggerkunsten og dens Poesie*. Han deltog iøvrigt i studenterlivet og kom blandt kammeraterne især til at holde af Hans *Brøchner, med hvem han forblev forbunden i et trofast venskab til dennes død. De skrev 1842, efter sigende sammen med Carl *Ploug, en morsom pamflet imod J. L. *Heiberg, *Johan Ludvig Heiberg efter Døden*, 1842; den parodierer En Sjel efter Døden og følger den nøje i sceneri og versemål. Den lille satire er rettet mod Heibergs hele stilling som trykkende autoritet; den indeholder mange morsomme steder, går ikke særlig dybt, men er godmodig-grovkornet – det eneste ret ungdommelige blandt M.s arbejder.

I de følgende år skrev han nogle dramaer, *Klintonkongens Brud* og *Venusbjerg* der 1845 blev opført på Det kgl. teater uden succes; heller ikke de digte han udgav sammen med det sidstnævnte skuespil i samlingen *Digtninger*, 1846, var betydelige. S.å. rejste han til Spanien på et stipendium og mødtes 1847 i Rom med Brøchner; de studerede i fællesskab Dante. En del af rejsen er beskrevet i *En Maaned i Spanien*, 1848. Oversættelsen af *Den guddommelige Komædie* er også begyndt ved denne tid. For at uddybe sit kendskab til italiensk ånd og kultur rejste M. atter 1852–53 til Rom, på ny i følge med Brøchner. Senere foretog han endnu en række Italiensrejser og blev medlem af flere italienske akademier. 1852 forcastede Det kgl. teater hans tragedie *Dante*; s.å. udgav han sin digtsamling *Dæmring* som rummede nogle af hans bedste vers. 1853–64 var han

professor i dansk i Kiel, en udsat post for en ømskindet æstetiker af M.s type. Efter at være forðrevet af tyskerne skrev han en årrække litterære og andre kritiske artikler i Dagbladet. De blev udvalgt og samlede i bogen *Fra Danaidernes Kar*, 1873. M. blev en udmærket døgnkritiker, han havde en sund dømmekraft og var en ypperlig stilist. I sin smag stod han på den historiske romantiks grund, men han fulgte uden bornethed med nyhederne i dansk og til dels fremmed litteratur, indtil „det moderne Gennembrud“. 1871 blev han Carsten *Hauchs efterfølger som censor ved Det kgl. teater, en stilling han beklædte indtil 1881 trods den voksende fjendtlige stemning mod ham blandt den yngre litteraturs mænd. Han forlod denne post som en protest mod, at teaterchefen, Edv. *Fallesen, havde of-fentliggjort hans censur over Bjørnstjerne Bjørnsons Leonarda. Fra denne periode stammer en opblussen af hans dramatiske produktivitet; han oversatte et par fremmede stykker og udgav *Renteskrivere*, 1875, *Ambrosius*, 1877, der begge blev spillet med held, det sidste, om digteren Ambrosius Stub, forblev endog i en menneskealder et af nationalscenens mest yndede arbejder og blev oversat til hovedsprogene. Derimod blev *Faraos Ring*, 1879 og *Opad!*, 1881 modtaget med nedsættende kritik og spot. I sine sidste år levede han i Bagsværd, mest optaget af personalhistorisk system med guldalderens personligheder. Han havde 1883 udgivet Chr. *Molbechs og Kamma *Rahbeks brevveksling, ved sin død havde han forberedt faderens brevveksling med N. F. S. *Grundtvig til udgivelse. I de sidste måneder før sin død udfoldede han en rig lyrisk produktivitet og skrev eller dikterede nogle af sine bedste digte.

M.s dramatiske værker er kunstnertragedier af den romantiske type. Bedre er hans lyrik, skønt retorikken ofte kan virke så vedtægtsmæssig at man har ondt ved at tro på stemningen. Hans ideal af en digter var Adam *Oehlenschläger, men også en side af Chr. *Winthers poesi er genfødt i hans. Grundtonen er imidlertid hos ham blevet elegisk, han er vendt med længsel mod fortiden og ser med bitterhed og håbløshed mod det tilkommende. Men nogle af hans bedste digte (*Frejas Stjerne*, *Naturaanderne*, *Til Fjenden i vor egen Lejr*) vil leve i kraft af deres fuldennde ordmusik og stemningsfylde. – Hvor eminent en sprogkunstner M. var ses bedst af hans oversættelse af Dantes komædie (1851–62), et sprogværk af højeste rang, rummende hele guldalderens ordskat og versekunst – også som tolkning af den store middelalderdigter fulddigt. – Dr.phil.h.c. 1879. – R. 1887. □ Træsnit 1886 efter daguerreotypi fra ca. 1847. Mal. af L. Frølich,

Molbech, Chr. K. F.

1847. Mal. af J. Roed, 1868 (Fr.borg), efter dette kopi i pastel. Træsnit af H. P. Hansen, 1879, efter dette træsnit af P. L. Bevers 1883, og af C. Poulsen, 1886. Træsnit af H. P. Hansen 1881, 1882, og 1889. M. tegnet i sit arbejdsværelse (Fr.borg). Afbildet s.m. faderen på relief af A. W. Saabye (Fr.borg), anvendt på monument 1890 (Sorø kgd.), udført af Sode efter tegn. af L. Frølich. Foto.

Kilder. Selvbibliografi i Levnedbeskr. af de ved Kbh.s univ.s firehundredårsfest promoverede doktorer, 1879 98–103. Hans Brøchner og C. K. F. M. En brevveksl., udg. H. Høffding, 1902. C. K. F. M.: I overgangsårerne. Erindr. fra Udby. Dagbog 1837, 1902 (tillæg V til Vor ungdom, 1902). Christian Molbech og hans søn C. K. F. M. En brevveksl., udg. O. C. Molbech, 1908. Danske mag. 6.r.VI, 1933 167–232 239–328 (aktstykker ang. det da. docentur i Kiel).

Lit. O. Borchenius: Fra fyrerne II, 1880. Samme: Hjemlige interiører, 1894 87–93. Marius Kristensen i Dansk t., 1901 133–43. Edv. Blaumüller: Skilderier, 1903. Paul V. Rubow: Dansk Litterær kritik, 1921 (fot. opr. 1970). Samme: Saga og pastiche, 1923 (fot. opr. 1970). Samme: Originaler og oversættelser 1929. Rob. Neiiendam: Det kgl. teaters hist. I–V, 1921–30. Harald Nielsen i C. K. F. M.: Udvalgte digte, 1921 I–XIX (opr. i forf.s Bøger og mænd, 1926 93–110). J. Breitenstein i Danske studier, 1961 67–84.

Papirer i Kgl. bibl. Levnedberetning i ordenskapitlet.

*Paul V. Rubow**

Molbech, Oluf Christian, 1860–1927, forfatter. * 7.12.1860 i Kiel, † 29.12.1927 i Birkerød, urne på Birkerød kgd. F: professor Chr. K. F. *M. (1821–88) og Mathilde Krabbe (1841–1908). ~ 7.10.1890 i Brooklyn med Aasta Christiane Schack, * 16.8.1871 i Nørresundby, † 18.1.1939 i Birkerød, d. af garvermester Simon Adolph S. (1828–93) og Asta Karoline Marie Mortensen (1830–1910).

M. blev student 1879 fra Hauchs skole, 1880 cand.phil. En tid studerede han statsvidenskab, blev 1887 sekondløjtnant, 1901 løjtnant ved forstærkningen. 1888 løsrev han sig fra det æstetiske miljø hvori han var opvokset og rejste til USA hvor han indtil 1899 var beskæftiget med tømrerhandel i de store skovdistrikter i de nordlige stater samtidig med at han stiftede grundigt bekendtskab med det primitive emigrantliv og studerede indianernes kultur. Efter sin hjemkomst forsøgte han i Tyskland at skabe sig en eksistens ved tømrerindustrien, men det mislykkedes. 1905–25 var han ansat i J. Jørgensen & Co.s bogtrykkeri. – M. udfoldede en omfattende litterær virksomhed, dels som udgiver af personal- og litteraturhistoriske værker: *General Edvard Emil Langbergs Hændelser*, 1902, *C. F. Tietgen: Erindringer og Optegnelser*, 1904, *Christian Molbech og hans Søn Christian K. F. Molbech*, 1908, *Chr. K. F. Molbech: Udvalgte*

Digte, 1921 og *Adam Oehlenschläger: Udvalgte Digte*, 1922, dels som skønlitterære forfatter med en række novellistiske skildringer af sine oplevelser i USA og af emigranternes vilkår, *Skoven hævner*, 1904, *Over Havet*, s.å., *Den gule By*, 1905, *Pocahontas*, s.å. og *Høg over Høg*, 1908 samt digtsamlingen *Emigrantens Sange*, 1910. Hans betydligste litterære indsats er dog en på omfattende studier hvilende halvdokumentarisk fremstilling af indianernes undergang, *Indianerliv. Et døende Folks Saga*, 1911, *Skovens Helte*, 1912, og *Kampen om Prærien*, 1915. En påbegyndt samlet skildring af det europæiske kolonisationsarbejde under titlen *Pelsværkshandelen i Nordamerika* lykkedes det ham ikke at få fuldført. □Mal. af Aage Bertelsen. Tegn. af Gerda Ploug Sarp. Foto (Fr.borg).

Ludv. Holstein i Politiken 13.11.1904. Poul Levin sst. 6.3.1905. Harald Nielsen: Af tidens træk, 1909 107f. Samme i Nationaltid. 4.1.1928. Palle Rosenkrantz i Berl. tid. 31.12.1927. Carl Dumreicher i Nationaltid. 27.4.1928. Axel Henriques: Glade år, 1930 194–97.

*K. K. Nicolaisen**

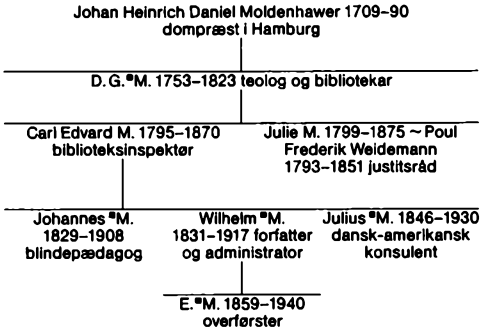
Moldenhauer, Peter Wilhelm, 1800–64, købmand, legatstifter. * 24.3.1800 i Kbh. (Nic.), † 27.9.1864 sst. (Trin.), begr. sst. (Ass.). F: juvelér Maximilian Wilhelm Ivan M. (ca. 1765–1829) og Elisabeth Larsen (ca. 1766–1837, ~ 1° 1788 med justitsråd Carl Gottfred Meer, ca. 1743–88, ~ 1° 1766 med Gjertrud Poulsen, ca. 1733–86). Ugift. M. gik i faderens fodspor og drev i mange år en lille guldsmedeforretning i St. Kongensgade. Desuden havde han en ret omfattende handel med perler og diamanter, og han kom som handelsmand vidt omkring i Europa. Endog pengehandel drev han til tider. Personlig levede han uhyre nøjsomt, og da han desuden var ugift samlede han sig efterhånden en ret betydelig formue. Hans store private interesse var musik. Han var selv aktivt udøvende amatørmusiker og dyrkede navnlig kammermusik. Hans instrumenter var bratsch og sekondviolín. I sit testamente skænkede han 5 000 rdl. til Det kgl. kapels enkekasse og 72 000 rdl. til oprettelse af et musikkonservatorium. Længe havde man syslet med planerne herom, men alle forsøg var hidtil strandet på manglende midler. Nu kunne det længe nærede ønske bringes i opfyldelse, og 2.1.1867 åbnede Kbh.s musikkonservatorium. M. havde selv udpeget konservatoriets første bestyrelse, som kom til at bestå af N. W. *Gade, J. P. E. *Hartmann og H. S. *Paulli. □Tegning (?). Foto.

A. Hammerich: Kbh.s musikkonservatorium 1867–92, 1892. Gustav Hetsch: Det kgl. da. musikkonservatorium 1867–1917, 1917.

Harald Jørgensen

Moldenhawer

Slægten føres tilbage til præjskik gehejmeråd i Königsberg (Kaliningrad) Matthias M., hvis søn professor sst. Johan Heinrich Daniel M. (1709–90) senere blev dompræst i Hamburg.

J. C. L. Lengnick: Genealogier II. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthåndbogen, 1900 617–20.

Hans H. Worsøe

Moldenhawer, (Carl) Daniel Gotthilf, 1753–1823, teolog, bibliotekar. * 11.12.1753 i Königsberg, † 21.11.1823 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). F: professor i Königsberg, senere dompræst i Hamburg Johan Heinrich Daniel M. (1709–90, ~ 1° med Lucia Dorothea Crüger, ~ 3° 1757 med Maria Margrethe Trummer, * 1730) og Lydia Charlotte Trummer (1728–56). ~ 7.9.1787 i Itzehoe med Margaretha Christine Eitzen, * 18.2.1767 i Itzehoe, † 22.3.1823 i Kbh. (Frue), d. af rådmænd Friederich Johann E. og Ida Christina Burgwardt (ca. 1746–1814). – Farfar til Johannes *M., Julius *M. og Wilhelm *M.

M. voksede op i et hjem hvor lærdom havde til huse og kom tidligt til at holde af bøger. Mellem hans lærere var J. G. v. Herder, men skolegangen afsluttedes i Hamburg i hvilken ved faderen 1765 var blevet dompræst. Som student drog han 1773 til universitetet i Göttingen hvor de berømte lærde orientalistene J. C. Michaëlis, filologen C. G. Heyne og kirkehistorikeren Walch fik afgørende betydning for ham; navnlig følte han sig, også senere, i discipelforhold til Heyne, skaberen af det første videnskabelige bibliotek i moderne forstand. Efter som lærer ved det teologiske fakultet at have lagt pædagogiske evner for dagen blev han 1777 på Heynes anbefaling af A. P. *Bernstorff kaldet til Kiel som professor, først i filologi, derefter i teologi og tog 1782 den teologiske doktorgrad. 1780–81 udgav han i Herders ånd en metrisk oversættelse af Job på tysk og udfoldede som docent en i høj grad påskønnet virksomhed, i sine sproglige forelæsninger behandlede han ikke blot hebraisk, men også

kaldæisk, syrisk og arabisk. Ove *Høegh-Guldbergs opmærksomhed henledes til ham, og 1782 erholdt han kgl. understøttelse til en udenlandsrejse på betingelse af at han genindtrådte i statens tjeneste og efter svenskeren J. J. Björnståhls måde udgav en skildring af de lande han lærte at kende. Rejsen, der strakte sig over tre år og omfattede Holland, England, Frankrig, Spanien og Øvre-Italien, havde som øjemed bibelkollationer til brug for en udgave af Det nye testamente, men M. havde også andre formål. Som frimurer interesserede han sig for tempelherrenes historie og i forbindelse hermed for inkvisitionens. Han besøgte ikke blot talrige biblioteker hvor der høstede rigt videnskabeligt udbytte, men havde i lige så høj grad sans for praktiske forhold, for politiske, økonomiske og sociale tilstande; hans menneskekundskab udvidedes, og så lidt som senere nægtede han sig nogen form for livsnydelse. Også sin bogsamlermani tilfredsstillede han, ved køb og ad illegitim vej, idet han, særlig fra franske og spanske klosterbiblioteker, medtog håndskrifter eller dele deraf når han havde brug for dem til sine studier. M.s indholdsrige håndskriftsamling og et større antal trykte bøger skænkede han til Det kgl. bibliotek, mens hans efterladte ca. 12000 bind store bogsamling solgtes ved auktion 1824.

Under rejsen, der 1786–87 efterfulgtes af en ny til Spanien, men denne gang i diplomatisk mission, udnævntes M. 1783 til professor i teologi i Kbh. og vandt efter hjemkomsten n.å. hurtigt en forgrundsstilling i den akademiske verden; 1790–91 og 1799–1800 var han universitetets rektor. Sine forelæsninger, der omfattede dogmatik, moral og eksegesi, holdt han på latin. Ciceros modersmål blev, som Fr. Nielsen har sagt, et levende sprog på hans læber, og til tider havde han op mod 200 tilhørere; særlig højt skattede var bibelfortolkningerne på grund af foredragets friskhed og klarhed. Når J. P. *Mynster i ældre alder taler nedsættende om indholdets kvalitet er det til dels udtryk for en senere tids indstilling; ud fra datidens tilegnede Rasmus *Møller 1801 M. Liviusoversættelsen i sand højagtelse og taknemmelighed over for sin uforglemmelige lærer. Et større forfatterskab faldt derimod ikke i hans lod. 1792 udgav han i tysk oversættelse et udførligt udtog af procesakterne mod tempelherrene, der indledede den moderne bedømmelse, og som først 1841 overflødiggjordes med Michiels udgave. Men af samlingerne til inkvisitionens historie fik han kun lidt bearbejdet, og rejsebeskrivelsen så aldrig lyset fra hans hånd, ej heller det i forening med T. C. Tychsen affattede katalog over Escorialbibliotekets græske håndskrifter. Når det gik således skyldtes det til en vis

grad selvkritik over for den litterære form, men mest deltagelse i administrativ virksomhed der i udstrakt grad lagde beslag på hans arbejdskraft. 1790 blev han medlem af kommissionen til en reform af det højere undervisningsvæsen, 1800 direktør for det pædagogiske seminarium og 1805, efter at have taget sin afsked som professor, medlem af direktionen for universitetet og de lærde skoler; i disse stillinger gjorde han sit til at få mænd som H. C. Ørsted, P. E. Müller, L. Engelstoft og P. O. Brøndsted knyttet til universitetet, og forordningen af 9.11.1809, der i det meste af århundredet blev grundlaget for det lærde skolevæsen, var hans arbejde. 1817 fratrådte han som medlem af universitetsdirektionen med bibeholdelse af alle indkomster og emolumenter; i sine senere år var han legemlig svækket og i det hele kun en aflans af sig selv. Efter John Erichsens død blev M. 1788 overbibliotekar ved Det kgl. bibliotek og viste sig at være en biblioteksmand i stort format. Bibliofil var han ikke, smukke bind, palæotyper og pragtværker brød han sig mindre om; det var hans agt i sit nye fædreland at skabe et videnskabeligt brugsbibliotek som Göttingens. Med dette for øje traf han arrangementer med boghandlerne, også udenlandske, men mest søgte han at nå sit mål gennem auktionskøb. På den store auktion over Otto Thotts bibliotek, hvis håndskrifter og palæotyper tilfaldt biblioteket som testamentarisk gave, erhvervedes ca. 60 000 bind, og i den følgende tid købtes, delvis eller helt, den ene bogsamling efter den anden: B. W. Luxdorps, J. L. Holsteins, J. H. E. Bernstorffs og mangfoldige andres. Mod livrente blev P. F. Suhms bibliotek på 100 000 bind og F. A. Müllers enestående samling af kobberstik til dansk historie, ca. 4500 blade, statens ejendom; A. Kalls håndskriftsamling købtes, medens P. Uldalls, ligesom H. Hielmstiernes samling af dansk litteratur ca. 10 000 bind, indkom som gave. De mægtige bogindkøb, der øgede bogbestanden til det tredobbelte, krævede store pengemidler, og M. havde en sjælden evne til at skaffe dem; lykkedes det ikke købte han dristigt på forskud med de talrige dubletter som pant over for myndighederne. Gælden var 1804 over 20 000 rdl.; summen likvideredes mod afståelse af dubletterne til regeringen der overlod dem til det nygrundede universitet i Kristiania. Samtidig forugedes annuet som M. forstod at værgе mod nedskæring i de kommende pengeknappe tider. Gennem suppleringskøb svejsedes de ofte heterogene bogmasser sammen til en fastbygget helhed uden at en enkelt videnskabsgren favoriseredes på de andres bekostning. Bøgerne opstilledes efter fag, og 1816 påbegyndtes udarbejdelsen af et systema-

tisk katalog over den udenlandske afdeling af hvilket halvdelen var færdig ved M.s død. 1793 gjordes biblioteket offentligt tilgængeligt, og der vistest stor liberalitet over for udlån såvel til ind- som udland ligesom han fik indrettet en særlig læsesal. Et efter fransk mønster planlagt udgiverforetagende, et „museum“, til publikation af håndskrifterne i uddrag og bearbejdelse blev aldrig virkeliggjort; som egnede herfor pegede M. bl.a. på Christian IVs egenhændige breve.

Ved arv og giftermål blev M. en formuende mand; på sit landsted på Strandvejen, til hvilket C. F. Hansen havde givet tegning, førte han, der tilhørte den Bernstorffske kreds, et selskabeligt hus og var efter Mynsters udsagn i sin velmagts dage meget underholdende. Som menneske var han i øvrigt stærkt omstridt. Uvilje vakte hans tyskthed, han lærte aldrig at udtrykke sig blot nogenlunde på dansk; dertil kom selvhersker temperament, storagtighed i optræden, utålmodighed over for andres meninger, og endelig indgød hans væsen ikke umiddelbart tillid. A. S. Ørsted mente dog at der i nogen måde gjordes ham uret, og det var Mynster kært at hans personlige forhold til M. altid havde været det venskabeligste. At han var en fremragende dygtighed var datiden derimod ikke i tvivl om og vi ej heller. Når Det kgl. bibliotek den dag i dag for sin ældre bogbestands vedkommende i alle dets fag og videnskaber er et af Europas ypperste biblioteker da er dette M.s værk. – Medlem af Videnskaberne selskab 1789, af Selskabet for fædrelandets historie og sprog 1806. – Etatsråd 1805. Konferensråd 1811. – R. 1809. □Gravmæle af G. F. Hetsch, tegnet 1828.

Th. Hauch-Fausbøll: Slæghåndbogen, 1900 617–20. Rasmus Rask: Vejledn. til det isl. sprog, 1811 XLVII. Jacobsen o: G. L. Baden: Bidrag til Rahbeks karakteristik, 1821. Samme i N. C. Østs Minerva I, 1837 199. P. E. Müller i Dansk litteratur-tid., 1823 762–72. K. L. Rahbek: Erindr. af mit liv III, 1825 374–77. Henrik Steffens: Was ich erlebte V, Breslau 1842 (da. udg. s.å.) 17. E. C. Werlauff: Efterrettn. om det store kgl. bibl., 2.udg. 1844 245–337. Steffens: Erindr. af mit liv, 1910 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XIII 72. Chr. Molbech: Blandede skr. 2.saml. I, 1853 112–43. A. S. Ørsted: Af mit livs og min tids hist. III, 1855 168. L. Engelstoft: Skr. i udvalg III, 1862 350f 388. Samme i Danske saml. III, 1867–68 174. Fr. Schmidt: Dagbøger, 1868 (ny udg. I 1966 228) 112. Breve fra og til H. C. Ørsted I, 1870 4. N. F. S. Grundtvig: Kirkespejl, 1871 363f. H. N. Clausen: Optegn. om mit levned og min tids hist., 1877 35. J. P. Mynster: Medd. om mit levnet, 2.opl. 1884 68 205f. Jens Møller i Kirkehist. saml. 4.r.IV, 1895–97 255. E. Gigas: Spanien omkr. 1789. Efter M.s rejsedagbøger, 1904. Samme i Hist. t. 8.r.I, 1907–08 185–253; II, 1909–10 264–72. [Lucie Elise Fich:] Domprovsten i Roskilde, 1909 (fot. optr. 1967) = Memoirer og breve X 186f. J. M. Thiele: Af mit livs årbøger I, 1917 124–27. Ada Adler: D. G. M. og hans håndskriftsaml., 1917. Michael Neiiendam: Bastholm-ske familiepapirer, 1924 126. Frederik Münter. Et min-

beskr. 1–VII, 1925–44. Breve fra P. O. Brøndsted, 1926 (fot. optr. 1968) = Memoirer og breve XLVII. Sv. Dahl og Alb. Fabritius i Bogvennen 1943 149–63. Povl Johs. Jensen i Fund og forskn. VII, 1960 7–23 (eng. overs.: Catalogue and scholarship. D. G. M.s cat. in the Royal library of Copenhagen, 1973). M. Weitemeyer sst. XIV, 1967 59–90. Gustav Henningsen sst. XXII, 1975–76 121–76. Samme i Revista de archivos, bibliotecas y museos LXXX, Madrid 1977 209–70. Curt Hahn Kristensen: Seminarium Pædagogicum, 1962 = Kirkehist. studier 2.r.XV. – Papirer i Kgl. bibl.

Palle Birkelund (Carl S. Petersen)

Moldenhawer, Ernst Christian, 1859–1940, overførster. * 27.6.1859 i Hellebæk, † 15.2.1940 i Århus, urne på Ass. kgd., Kbh. F: administrator ved det Schimmelmanske fideikommis, senere etatsråd Wilhelm *M. (1831–1917) og Johanne A. Hauch (1836–1911). ~ 1° 18.9.1888 i Blovstrød med Olga Christiane Brasen, * 15.3.1864 i Vojens, † 19.4.1942 i Birkerød, d. af sognepræst, sidst i Blovstrød, provst Carl Peter B. (1816–96, ~ 1° 1848 med Emma Gyrithe Sørensen, 1816–51) og Vilhelmine Elisabeth Garlieb (1824–98). Ægteskabet opløst 1912. ~ 2° 10.9.1913 i Løsning med Ellen Goldmann, * 17.3.1889 i Horsens (Vor Frels.), † 3.1.1974 i Kbh. (Sions), d. af toldinspektør, senere overtoldinspektør Claus Philip G. (1843–1902) og Charlotte Møller (1848–1932).

Efter forstkandidateksamen på landbohøjskolen 1885 var M. beskæftiget med planlægningsarbejde indtil han 1888 blev ansat som skovrider ved 3. Frijsenborg distrikt. Grevskabet Frijsenborg omfattede dengang fem skovdistrikter under ledelse af overførster H. P. Winge. M. fulgte efter Winge og var overførster fra 1913 til sin død 1940. M. kunne således se tilbage på 50 års virke som forstmand på samme distrikt og opleve at en del af de bevoksninger han selv havde ladet plante blev voksen skov. Han praktiserede den stærke eller aktive tyndingshugst som var grundlagt af C. D. *Reventlow (1748–1827) i begyndelsen af 1800-tallet, men som først henimod århundredets slutning vandt større udbredelse. M. var den førende på dette område, og selv om han ikke hørte til de skrivende forstmænd påkaldte hans tyndingshugst sig i høj grad opmærksomhed såvel hos fagfæller i Danmark som hos de mange udenlandske forstmænd der besøgte Frijsenborgs skove. I M.s tyndingshugst, kaldet Frijsenborghugsten, påbegyndes tyndingshugsterne mens bevoksningerne endnu er unge, der tyndes med korte mellemrum, hvorved stamtallet reduceres stærkt, og bevoksningens samlede tilvækst fordeles herved på et forholdsvist lille antal stammer der således ret hurtigt opnår salgbare dimensioner. M.s tyndingshugst var et fremherskende diskussionsemne blandt datidens forst-

mænd, og mange mente at en så stærk tynding ville medføre tilvæksttab. For at kontrollere virkningen af metoden udvalgte M. et betydeligt antal bevoksninger der med jævne mellemrum og ved hver tynding blev fulgt med træmålinger, de såkaldte kontrolmålinger. M.s stærke tyndingshugst medførte at træerne fik en hurtig værditilvækst, og samtidig fik skovbunden en forøget lystilgang og som følge heraf en god jordbundstilstand. I 1920'erne begyndte forstmændene at interessere sig for dauerwald (dækningskov – se H. *Mundt) med endnu stærkere tyndingshugst i de ældre bevoksninger end Frijsenborghugsten og heraf følgende naturlig opvækst. Selv om M. dengang var omkr. 60 år blev han grebet af dauerwaldbevægelsen hvis driftsform næsten kan betegnes som en videreføring af M.s stærke tyndingshugst. M.s navn er blevet knyttet til dauerwald her i landet sammen med de tre andre „store M'er“: H. Mundt, F. Muus på Svenstrup og K. E. Mørk-Hansen på Ravnholt.

Som leder af landets største private skovdistrikt havde M. en række forstlige tillidshverv: han var medlem af statens forstlige forsøgskommission 1910–40, af bestyrelsen for Dansk skovforening 1919–34, af skovforeningens udvalg vedr. lens- og stamhuses overgang til fri ejendom 1919, af Dansk arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse 1931–39. – R. 1934. DM. 1938. □ Foto.

C. Mar: Møller i Danm.s skove, udg. Dansk skovforen., 1938 168. Samme i Dansk skovforen.s t.XXV, 1940 141–49. – Levnedsskildring i ordenskapitlet.

P. Chr. Nielsen (A. Howard Grøn)

Moldenhawer, Johannes, 1829–1908, blindepædagog. * 14.7.1829 i Kbh. (Slotsk.), † 22.3.1908 sst., begr. sst. (Ass.). F: inspektør på Det kgl. bibl.s læsesal, senere justitsråd Carl Edvard M. (1795–1870) og Marie Elisabeth Brockhausen (1807–91). ~ 31.7.1858 i Kbh. (Frue) med Ovine Hauch, * 10.10.1833 i Kbh. (Slotsk.), † 19.7.1909 sst., d. af senere departementschef, kammerherre Christian Jørgen H. (1795–1859) og Caroline Henrikke Aagine Høyer (1801–91). – Sønneson af D. G. *M. Bror til Julius *M. og Wilhelm *M. M. blev student 1847 fra Efterslægtsselskabets skole, tog n.å. anden eksamen og studerede derpå filologi mens han samtidig gav undervisning, især i sprog. Efter en pædagogisk studierejse udgav han *Besøg i nogle Idiotanstalter paa en Rejse i Tyskland og Schweiz i Sommeren 1854* og *Om Blindeinstituttet i Lausanne* (i Dansk Maanedsskrift 1855). Med offentlig understøttelse berejste han 1855 og 1857 England, Holland, Belgien, Frankrig, Tyskland og Østrig-Ungarn, først for at besøge både blinde- og åndssvageanstalter, se-

Moldenhawer, Johannes

nerede udelukkende for at studere blindesagen da han i mellemtiden var blevet lærer ved det ældre blindeinstitut og forberedte overgangen til det nye institut der oprettedes ved lov af 21.1.1857 og åbnedes 5.11.1858 efter at M. fra 1.8. var blevet ansat som forstander og førstelærer. M. var velorienteret om udviklingen inden for blinddeundervisningen og kendt med områdets foregangsmænd i udlandet, og han søgte at holde en tilsvarende standard på instituttet i Kbh. Til hjælp for de blinde efter deres afgang fra instituttet tog han 1862 initiativet til stiftelsen af foreningen til at fremme blindes selvvirksomhed, og for at bekæmpe kirtelsygens ødelæggelser blandt de blinde fik han 1898 efter et ihærdigt arbejde oprettet en forskole for blinde børn på Refsnæs ved Kalundborg.

M. der helt ofrede sig for dette arbejde har offentliggjort en mængde artikler om blindesagen i forskellige tidsskrifter og som selvstændige arbejder udgivet *Fremstilling af Blindeforholdene i Danmark, støttet paa statistiske Data, samt Meddelelser om Blindeforholdene i andre Lande, 1879* og *Det kongelige Blindeinstituts Historie tillige med en Oversigt over Blindesagens Udvikling i Danmark 1811–83, 1883, endvidere Det kongelige Blindeinstituts Historie samt Meddelelser om Blindesagens Begyndelse og dens Udvikling i Danmark, 1905*; (forkortet udgave i fransk oversættelse 1907). I forening med Joh. *Keller udgav han Nord. Tidsskrift for Blinde-, Døvstumme- og Idiotskolen 1867–84 og var en af fagredaktørerne af Nyt Tidsskrift for Abnormvæsenet fra 1899 til sin død. 1905 tog han sin afsked og blev derefter medlem af instituttets bestyrelse. – M. deltog i de fleste blindelærerkongresser i Europa, i reglen som foredragsholder, og skrev mange artikler om blindesagen i udenlandske fagtidsskrifter. – Konferensråd 1905. – R. 1876. DM. 1891. K². 1898. □Buster af Th. Stein 1852 og 1885. Træsnit 1880 efter foto. Buste af C. Aarsleff, 1883 (blindeinst.). Tegn. af C. Bayer. Pastel af Cathrine Heyerdahl. Mal. af V. Kornerup, 1908. Foto.

J. Plesner i Nyt t. for abnormvæsenet X, 1908 89–104.

A. F. Wiberg*

Moldenhawer, Carl Julius, 1846–1930, mejeripioner. * 6.5.1846 i Kbh. (Slotsk.), † 14.1.1930 i Helsingfors, begr. i USA. F: inspektør på Det kgl. biblioteks læsesal, senere jitsråd Carl Edvard M. (1795–1870) og Marie Elisabæth Brockhausen (1807–91). ~ 6.10.1874 i Frederikshavn med Marie Fogh, * 1.9.1852 i Frederikshavn, † 1918 i USA, d. af kommunelærer Emanuel Christian

Frederik F. (1822–89) og Amalie Hedevig Lund (1828–1909). – Bror til Johannes *M. og Wilhelm *M.

M. uddannedes oprindeligt som skibsbygger, gennemgik et kursus i skibskonstruktion ved orlogsværftet og var i tre år skibstømrerlærling i Åbenrå. 1869 rejste han til USA, men tidene var dårlige i hans fag, og allerede n.å. tog han tilbage til Danmark. Her var træskibsbyggeriet i tilbagegang, men M. lagde mærke til at mejeribrugget var i stærkt opsving. Så slog han sig på mejerivæsenet, lærte faget praktisk på et holstensk gods og uddannedes videre under professor Th. R. *Segelcke ved praktiske kursus på Constantinsborg og Kærsgård i Jylland. Derefter rejste han 1872 til Finland hvor han regnede med at finde et arbejdsfelt for danske mejerifolk. Resultatet kom imidlertid ikke til at svare til anstrengelserne. I et så udstrakt, delvis uopdyrket og tyndt befolket land var det besværligt at fremskaffe lønnende store mælkemængder til de forskellige fællesmejerier som han forpagtede og drev ved hjælp af unge danske mejerister han selv uddannede. Han tog præmier for både smør og ost ved udstillinger i Helsingfors og Hamburg, og det finske landbrugsministerium påskønnede hans arbejde. Men det økonomiske udbytte udeblev, og 1879 rejste M. med hustru og tre små børn til USA og begyndte en virksomhed ved et privat mejeri i Maryland. I de følgende ti år virkede han som ekspert i fremstilling af smør og ost ved forskellige mejerier i Pennsylvania og Ohio. Derefter påbegyndte han sin mangeårige virksomhed som konsulent for de store byers mælkeforsyning, og i denne henseende regnedes han for den betydeligste autoritet i USA.

En stor indsats ydede M. også som bidragyder til mejerifagskrifter. Hans skribentvirksomhed har haft betydning for mælkens behandling ved alle amerikanske mejerier. Han slog især til lyd for ren mælk og pasteurisering – han kaldtes i mejerikredse „The Father of Pasteurization in America“. – 1920–21 var han konsulent for staten New Yorks landbrugsministerium, hovedsagelig med henblik på kolonisation, og han gjorde en stor indsats for at hjælpe immigrerede danske landmænd i gang. En kreds af dem viste i 1924 deres påskønnelse ved at give ham en Danmarksrejs. Under et senere besøg foretog han en rejse til Finland hvor han døde. I sine ældre år interesserede han sig stærkt for at gøre H. C. Andersen kendt i USA, han holdt foredrag, skrev artikler og arbejdede for H. C. Andersen-samfundet. – Sønnen Julius Valdemar M. var en meget kendt presbyteriansk prædikant. – R. 1924. □Foto.

Viggo C. Eberlin i Danmarksposten, jan. 1922 30. Samme i Scandinavia, Grand Forks, North Dakota, juni 1924 34–36. Arne Hall Jensen i Dannevirke 8.7.1971 (også i Silkeborg avis 12.7. s.å.).

Niels Alsted (A. Kamp)

Moldenhawer, Wilhelm August Daniel, 1831–1917, forfatter. * 12.7.1831 i Kbh. (Slotsk.), † 16.5.1917 sst., begr. sst. (Ass.). F: inspektør på Det kgl. biblioteks læsesal, senere justitsråd Carl Edvard M. (1795–1870) og Marie Elisabeth Brockhausen (1807–91). ~ 8.5.1858 i Kbh. (Frue) med Johanne Adame Hauch, * 6.12.1836 i Kbh. (Slotsk.), † 23.1.1911 på Frbg., d. af senere departementschef, kammerherre Christian Jørgen H. (1795–1859) og Caroline Henriette Aagine Høyer (1801–91). – Far til E. *M. Sønnesøn af D. G. *M. Bror til Johannes *M. og Julius *M.

M. blev student 1848, privat dimitteret, og cand. polit. 1852, var derefter assistent i finansministeriet og 1857–1917 administrator for det Schimmelmannske fideikommiss i Nordsjælland. Forinden havde han 1855 meldt sig til konkurrencen om et statsvidenskabeligt professorat i Kbh., men trak sig tilbage før den mundtlige prøve; den skriftlige opgave udkom under titlen *En historisk og kritisk Fremstilling af de forskellige Theorier om Jordrenten*. De herhen hørende problemer havde i det hele M.s interesse. 1853 indgav han et forslag til finansminister W. Spønneck om en grundværdistigningsskat; det byggede på John Stuart Mills tanke at den fremtidige jordrente skulle overgå til staten mens M. ikke, som en snes år senere Henry George, ville lade den allerede skabte jordrente tilfalde folket. Som administrator søgte M. praktisk at udforme sine ideer, bl.a. ved jordfæste, og endnu 1900 deltog han i diskussionen om værdistigning. Han havde et let æstetisk talent, udgav dramaet *Kong Saul*, 1851 og tre digtsamlinger 1850, 1868 (under pseudonymet Vilhelm) og 1906. – Etatsråd 1900. □Tegn. af H. Olrik, 1843. Mal. af Cathrine Heyerdahl, 1906.

W. M. i Nationaløkon. t. 3.r.IX, 1901 33–36. W. Keilhau: Grundrentelæren, Kria. 1916 143 299. S. Berthelsen i Ret XIII, 1917 129–33.

Povl Engelstoft*

Møller, Johannes, 1661–1725, rektor, litterærhistoriker. * 27.2.1661 i Flensborg, † 20.10.1725 sst., begr. sst. F: præst ved Skt. Nicolai k. i Flensborg Olaus (Ole) M. (1617–85, ~ 1° med Christina Friedrichsdatter, † 1656) og Christina Breckling († 1704). ~ 2.12.1700 med Anna Stricker, * 4.9.1680, † 10.5.1770, d. af borgmester i Flensborg Bernhard S. (1640–1712) og Brigitta Lorenzen (1642–1700). – Far til O. H. *M.

M. stammede fra en bondeslægt i Frørup; hans bedstefar var møller. Allerede som discipel i Flensborg latinske viste han stærk interesse for den lærde litterærhistorie. 1676 kom han som student til Kiel, hvor han bl.a. hørte Chr. *Kortholt og Christopher Francke, men særlig blev han knyttet til den alsidige D. G. Morhof. 1678 drog M. til Leipzig, var derpå en tid hjemme og opholdt sig siden (fra 1681) i Hamburg og (fra 1684) i Kbh. Opholdet begge steder fik varig betydning for hans studier, især de rige bog- og håndskriftsamlinger som han fik adgang til, og hvorfra han indsamlede meget materiale som siden skulle komme ham til nytte. M. skulle egentlig være gået den gejstlige vej men følte ingen lyst skønt han religiøst set repræsenterede en mild pietisme; hans usædvanlig stærke kærlighed til sin hjemstavn fik ham til at se bort fra velynderes planer om en mere glimrende løbebane. I stedet valgte han 1685 den beskedne plads som nederste hører (quintus) ved Flensborg latinske, blev 1687 quartus, 1690 konrektor og 1701 rektor på skolen som han bl.a. skaffede et bibliotek på over 1000 bind. Han var en nidkær lærer med strenge krav om nøjagtig tilegnelse af lærestoffet. Med særlig interesse fulgte han blandt sine disciple dem som i tidlig alder viste videnskabelige interesser og anlæg.

For M. syntes lærde studier kære end alle høje embeder og udmærkelser; det var ham nok som „Rector scholae patriae Flensburgensis“ at få lov til at gøre fyldest i sin begrænsede virkekreds og i øvrigt fordybe sig i det store arbejde for at indsamle efterretninger om hertugdømmernes forfattere, som han tidligt i sin ungdom havde stillet sig som sit livs opgave. Allerede 1687 havde han udgivet en plan for et sådant arbejde *Cimbriæ literatæ Prodomus*, tilegnet den lærde bogsamler Marquard *Gude, og livet igennem arbejdede han med utrættelig flid og nøjeregnende anvendelse af hvert ledigt øjeblik på at bringe det planlagte værk i stand. En række mindre skrifter – *Isagoge ad historiam Chersonesi Cimbriæ I–IV*, 1691–92, *Bibliotheca Septentrionis eruditi*, 1699 der indeholder en ny, stærkt forøget udgave af Albert Bartholins forfatterleksikon, *Homonymoscopia historico-philologica-critica*, 1697, og udgaven af D. G. Morhofs posthume værk Polyhistor (1708) – kan dels betragtes som forarbejder hertil, er dels vidnesbyrd om hans stadig fortsatte syslen især med litterærhistoriske studier. Som resultatet af mere end 40 års vedholdende arbejde lykkedes det ham da også før sin død at afslutte manuskriptet til *Cimbria literata*. Det er et forfatterleksikon for „Cimbria“, hertugdømmerne Slesvig og Holsten, dvs. for den jyske halvø syd for Kongeåen. Medtaget er

Møller, Johannes

dog også forfatterne fra Kolding og Ribe samt fra Hamburg og Lübeck. De personer M. behandler opføres i tre alfabetiske rækker; i hver artikel gives først en oversigt over deres levned, dernæst følger et afsnit med udtalelser om de pågældende samt udførlige kildehenvisninger, og endelig opregnes deres skrifter, trykte såvel som håndskrevne. Som værk er et storslået monument over en enkelt mands seje, ufortrødne forskerflid, således har det ved sin rigdom af oplysninger og sin store nøjagtighed for senere tider været et uvurderligt skatkammer for dem der har beskæftiget sig med lignende emner, og som har formået at trænge igennem den undertiden noget tunge latinske form.

Trods arbejdets store værdi så det i mange år efter M.s død ud til at manuskriptet skulle henligge utrykt, tilgængeligt kun for en snæver kreds. Skønt M.s nærmeste slægtninge, broderen Frantz M. i Flensborg og sønnerne, Bernhard M. og Olaus Henricus M., søgte at udbrede kendskab til værket bl.a. ved at udgive et lille skrift *De vita et scriptis Johannis Mølleri* (1734) havde ingen forlægger lyst til at binde en med det kolossale foretagende. Først gehejmeråd J. L. *Holsteins energiske indgriben blev bestemmende for værkets skæbne. Efter at have gjort sig bekendt med manuskriptet i Kbh. fik han nemlig udvirket at det måtte blive trykt på Vajsenhusets forlag og i dets trykkeri under Videnskabernes selskabs tilsyn. Oprindeligt skulle sønnen Bernhard († 1751) have forestået trykningen, men da han 1741 var blevet præst i Slesvig, måtte arbejdet med udgivelsen overdrages hans bror Olaus Henricus. Under dennes årvågne og pietetsfulde ledelse kom udgivelsen da til at foregå, og 1744 forelå *Cimbria literata* i tre statelige foliobind med indledning af Hans *Gram der heri udførligt kildrede de fremragende egenskaber som karakteriserer den lærde Flensborgrektors værk. □Stik 1744, efter dette stik af J. C. Sysang.

De vita et scriptis Johannis Mølleri, ved B. og O. H. Møller, Slesvig 1734. J. M.: *Cimbria* lit. I, 1744, Hans Grams fortale og 428–33. Georgius Jordt i *Dänische Bibliothec* VII, 1745 593–646. Staatsbürgerliches Mag., udg. N. Falck V, Slesvig 1826 745–56. O. M. Brasch: *Flensborg latin- og realskoles hist.*, Flensb. 1861 især 85–91. H. F. Rørdam i *Kirkehist.* saml. 4.r.l, 1889–91 34f. Hans Olrik sst. 286. H. F. Rørdam sst. II, 1891–93 565f. *Schriften des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* 2.r.III, Kiel 1904–05 82. Ernst Feddersen: *Kirchengesch. Schlesw.-Holsteins II*, Kiel 1935–38 = *Schr. des Vereins für schlesw.-holst. Kirchengesch.* XIX.

H. A. Hens (*Bjørn Kornerup*)

Møller, Olaus Henricus, 1715–96, genealog. *9.5.1715 i Flensborg, †5.4.1796 sst., begr. sst. F: rektor Johannes *M. (1661–1725) og Anna Stricker (1680–1770). ~18.6.1745 i Kbh. (Petri)

med Anna Catharina Esmarch, *27.1.1726 i Kbh. (Petri), †27.7.1794 i Flensborg, d. af justitsråd, sekretær i tyske kancelli Johan Marquard E. (1689–1733, ~1^o1717 med Hedwig Hass, 1701–23) og Anna Cathrine Meybusch (1695–1737).

M. tilhørte både på fædrene (Møller) og mødrene side (Stricker og Breckling) udbredte og slægtsbevidste familier. Ti år gammel mistede han sin far og arvede efter ham luthersk fromhed, historisk sans og en forpligtelse til at udgive hans efterladte værker. Han kom i Flensborg latinskole, og allerede i skoletiden, som han belyser gennem en stor brevsamling på Flensborg byarkiv, udmærkede han sig ved fremragende sprogkundskaber. Inden han 1734 forlod byen lod han s.m. broderen Bernhard en latinsk levnedbeskrivelse over faderen trykke. Han studerede derefter i tre år i Jena, et af de foretrukne universiteter for studerende fra hertugdømmerne, hvor han boede hos professor J. G. Walch mod at undervise dennes sønner i græsk. Han hørte fortrinsvis teologiske forelæsninger, men også gammel sproglige, historiske og juridiske ligesom litteraturhistorien begyndte at fængsle ham. Hans stambog vidner om mange bekendtskaber med lærde og betydende mænd i Jena og andre byer han besøgte. Efter et kort ophold hjemme drog han 1738 til Kbh. hvor han fra Flensborg og Jena kendte den nyudnævnte professor i orientalsk sprog J. C. *Kall. Han ernærede sig til en begyndelse som informator hos præsten ved Skt. Petri tyske kirke, Anton Christopher Rohn. Han kom i kontakt med lærde mænd som Hans *Gram, Hans *Rostgaard og Jacob *Langebek og fik fri adgang til Det kgl. og Hans Grams biblioteker. De nævnte mænd kom til at betyde meget for hans udvikling og skaffede ham 1742 stilling som lønnet adjunkt – man ville i 1980 sige forskningsstipendiat – ved det samme år oprettede Videnskabernes selskab. Han kunne nu hellige sig studierne og udgivelsen af faderens efterladte hovedværk *Cimbria literata* der fuldførtes i tre bind 1744. Tolv bind supplementer i Det kgl. biblioteks Ny kgl. saml. 1215,4^o vidner om at han aldrig slap dette værk helt. 1744 fulgte kaldelsen til professor designatus i litteraturhistorie og samme år magistergraden. Samtidig opbyggede han et stort privatbibliotek og indsamlede genealogisk, byhistorisk og litteraturhistorisk kildemateriale. Efter vilsen 1745 opholdt han sig de følgende tre år næsten konstant i Flensborg hvorfra han samlede det meste stof til 4.–9. bind af det af L. *Harboe og Langebek grundlagte *Dänische Bibliothec* som han redigerede og udsendte 1743–47. Fra marts 1748 til maj 1750, hvor han efter bystyrets indstændige opfordring overtog posten som rektor ved Flens-

borg latinskole, var han atter i Kbh. Samtidig med udnævnelsen sikredes han af kongen en årlig sum på 200 rdl. med forpligtelse til at drive historiske studier.

I de følgende år delte M. sig mellem skolearbejdet og studierne. Hans indsats for skolen bevirkede i de første år et stigende elevantal, men da han ikke sympatiserede med bestræbelserne i 1770'erne for at forny undervisningen faldt elevtallet. Hans ønske om undervisning i dansk, som han selv beherskede og anså for nødvendigt for hertugdømmets embedsmænd, ville magistraten ikke imødekomme. 1795 tog han efter mange skuffelser sin afsked, officielt på grund af tiltagende svagsynethed. – M.s historiske virksomhed er af større blivende værdi end skolearbejdet, og her er M. lige betydelig som lokalhistoriker og som genealog, dog mærker man at det personalhistoriske aspekt også ligger bag hans lokalhistoriske arbejder hvoraf størstedelen findes i manuskript på byarkivet i Flensborg. Dette gælder de to topografiske hovedværker *Ducatus Slesvicensis* og *Ducatus Holsaticus* som foregriber senere topografier, og som indeholder lister over embedsmænd m.v. samt stamtavler over fremtrædende købmandsslægter. Her som i de byhistoriske værker om Flensborg hvor afskriften af skødebøgerne er det vigtigste er der i afskrift bevaret en række dokumenter som senere er gået tabt. Af de trykte værker kan nævnes udgaven af Johs. Reinhusens *Annales Flensburgenses* der er genudgivet af F. Gundelach i Quellen und Forschungen zur Familiengesch. Schlesw.-Holsteins I, 1926.

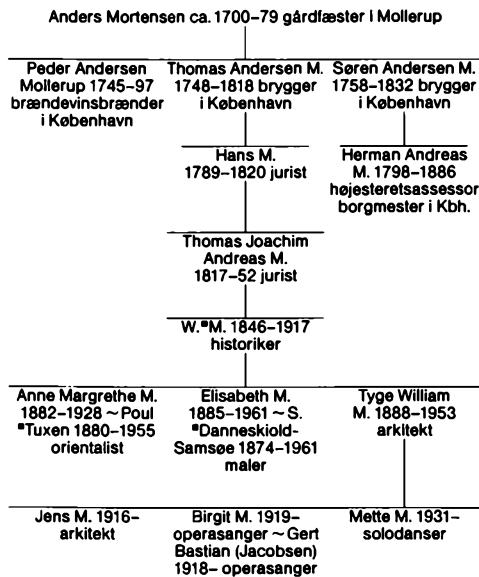
Omfanget af hans genealogiske arbejder nærmer sig 1000 stamtavler hvortil der på Flensborg byarkiv findes navnekartotek. Størværket *Historische, genealogische und diplomatische Nachrichten derer von Ahlefeldt, 1771–74* medførte hans optagelse i Det kongelige genealogiske og heraldiske selskab i 1776 i hvis arkiv på Rigsarkivet dele af hans papirer findes. Hans stamtavler er en udtømmelig og pålidelig kilde for personalhistorikere, og han må ubetinget betegnes som hertugdømmernes første betydelige borgerlige genealog. De trykte stamtavler er fortegnet bl.a. i Olav Christensen: Bibliografi over sønderjysk slægtstavelitteratur, 2. udg. 1959. De håndskrevne findes spredt, den største samling på byarkivet i Flensborg (fortegnelse i O. M. Brasch: Flensborg Latin- og Realskoles Historie, 1861) hvoraf findes mikrofilm på Rigsarkivet. Fortegnelse over Rigsarkivets samling er udgivet af Hildegard v. Marchtaler og Albert Fabritius i Zeitschrift der Zentralstelle für niedersächsische Familiengeschichte XIII, 1931. Fortegnelse over samlingerne i Flensborg og på museet i Meldorf

findes hos Fabritius og Hatt: Håndbog i slægtsforskning, 1943 349f. På Det kgl. bibliotek findes afskrifter ved Th. Hauch-Fausbøll af 172 af M.s stamtavler som Ny kgl. samling 2230 2°.

Fritz Graef i Festschr. des Kunstgewerbemuseums der Stadt Flensburg, Flensb. 1928 281–99. Otto Schütt i Aus Flensburgs Gesch., Flensb. 1963 41–94. – Papirer i Kgl. bibl.

Hans H. Worsøe

Table I

Mollerup

Ligesom der findes flere lokaliteter ved navn M. i Danmark findes der flere slægter der har antaget stedsnavnet som slægtsnavn. Der skal her nævnes tre slægter M.

I. En slægt der med sikkerhed føres tilbage til gårdfæster under Tjele gods Anders Mortensen (ca. 1700–79) i Mollerup, Sønderlyng hrd.

W. *M. var ~ Caroline Susanne Ewald Rothe, d. af præsten Wilhelm *R.

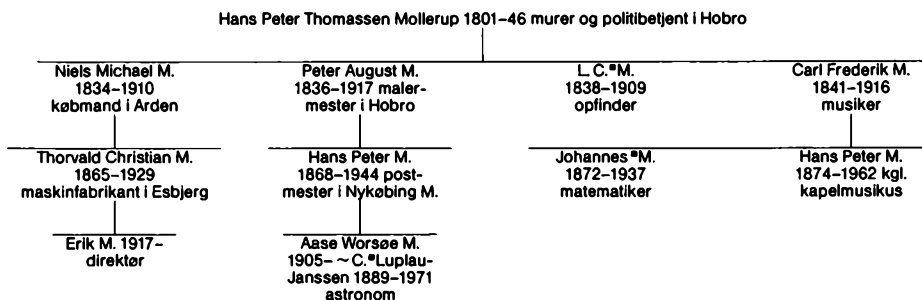
II. En slægt der ligeledes føres tilbage til Mollerup i Ørum sg., Sønderlyng hrd., hvor Peder Thomassen (1717–92) var gårdmand. Hans sønnesøn var murer og politibetjent i Hobro Hans Peter Thomassen M.

III. En slægt der føres tilbage til klokker og graver ved Århus domkirke Søren M. (1757–1811) der var far til provst Hans Peter M. (1797–1862).

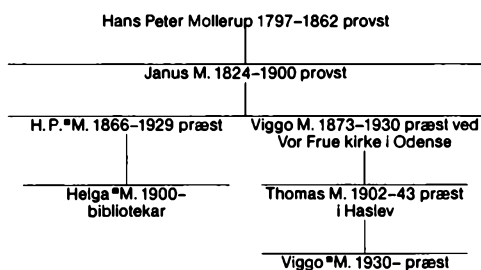
(I) [C. Søltoft:] Stamtv. over slægten Paludan-Müller, 1895. Cecil Kinberg: Slægtsbog. Karen Andersdatters efterkommere, udgæet fra Mollerup i Ørum sg., Sønderlyng hrd., 1974. Samme: Fæstegården Overgård, matr. nr. 6A i Mollerup, Ørum sg., Sønderlyng hrd., 1980

Møllerup

Tablle II

Tablle III

(dupl., Landsark., Viborg). (II) Slægtstavlesaml., 1933 60f. (III) Papirer i familieej.

Hans H. Worsøe

Møllerup, Hans Peter Martin, 1866–1929, præst. * 17.6.1866 i Sjørlev, † 15.8.1929 på Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). F: sogneprest, sidst i Gelsted, provst Janus M. (1824–1900, ~ 1° 1855 med Johanne Marie Høyer, 1830–60) og Anna Hagemann (1843–79). ~ 14.6.1893 i Randers med Amalie Louise Bruhn, * 18.3.1864 i Grenå, † 5.11.1928 i Kbh., d. af exam.jur., senere fjordinspektør, kammerassessor Heinrich B. (1825–1902) og Christine Christiane Ilsoe (1827–97). – Far til Helga *M.

M. blev student 1885 fra Odense og cand.teol. 1892. Han var hjælpepræst hos pastor P. *Krag ved Jacobskirken i Kbh. 1892–96, sømandspræst i Hull 1896–1900, res. kapellan ved Jacobskirken 1900–05 og sogneprest ved Frihavnskirken fra 1905 til få måneder før sin død. I England havde M. fået forbindelse med evangeliske kredse såvel i statskirken som navnlig i frikirkerne; denne åndelige påvirkning blev bestemmende for hele hans liv. I England så han slum-missionen, tog del i de store vækkelsesmøder og fandt sammen med evangeliske kredse som var ude over alle denominationsgrænser. M. med sit frimodige initiativ blev derfor da han vendte tilbage til Kbh. den selvskrevne leder (sammen med A.

*Fibiger) af vækkelsesmøderne i koncertpalæet og Lørups ridehus (1905–07). 1912 stiftede han *Kirkens korskær* som skulle arbejde blandt de dårligst stillede og var dens leder til sin død. Han var 1895 (sammen med H. O. *Lange) stifter af *Blå kors* i Danmark, ligeledes stifter af *Blå kors hjemmet* på Østerbro. Han var formand for den danske afdeling af Evangelisk alliance og bevarede stedse en broderlig forbindelse med frikirkefolket i Kbh. og over det hele land. Han var bestyrelsesmedlem i Kbh.s Indre mission og i Kbh.s kirkefond (hvis sekretær han var en tid) o.fl. Han oversatte adskillige af de mest populære engelske vækkelsesange. □Foto.

A. Fibiger i Den indre missions tid. LXXVI, 1929 451f (optr. i forf.s Guds vandringsmænd, 1930 147–50). H. J. Møllerup: H. P. M., Kirkens korskær stifter, 1944. Kai Hammerich: Af mit livs drama, 1960. Marius Hansen: Ad mærkelige veje. Kirkens korskær gennem 50 år, 1962.

*Hans Koch**

Møllerup, Helga Bruhn, * 1900, børnebibliotekar. * 23.7.1900 i Hull, England. F: sømandspræst, senere sogneprest H. P. *M. (1866–1929) og Amalie L. Bruhn (1864–1928). Ugift.

Efter studentereksamen søgte M. at komme ind i arbejde med børn, og gennem læsning af Valfrid Palmgren *Munch-Petersens bog Biblioteker og Folkeopdragelse med dens skildring af de amerikanske børnebiblioteker inspireredes hun til at søge råd hos Kbh.s stadsbibliotekar Jens *Aarsbo. „Ingen vil respektere et menneske, der kun er børnebibliotekar. Tag uddannelse til lærer først.“ Efter lærereksamen 1924 rådede fru Munch-Petersen hende til at søge til Pittsburgh, USA, hvor hun på Carnegie Library School tog børnebibliotekareksamen 1925. Efter hjemkomsten blev hun beskæftiget, ikke endnu fast ansat, ved de tre eksisterende børnelæsestuer i kommunen der før var blevet passet af interesserede lærere. 1930 blev hun leder af det første moderne børnebibliotek i Lyrskovgade på Vesterbro der

gennem hendes arbejde blev et åndehul for kvarterets børn. Hun så, at de store sociale problemer måtte gøre børnebiblioteksarbejdet socialt, og hun kunne her bruge de amerikanske ideer med en arbejdsform der ikke blot omfattede bøger, men også musik og teater. Det var hende om at gøre, ikke uden skepsis fra forældrenes side, at komme i personlig kontakt med børnene, lytte til dem og forstå deres problemer. Gennem eventyrtimer førte hun dem til bogen, for de større børn lavede hun klubarbejde som de selv ledede. Det meget personlige arbejde gjorde et stærkt indtryk på mange børn og står hos mange endnu i dag som et stærkt barndomsminde. – M. tog børnebiblioteksarbejdet alvorligt. En solid grunduddannelse og en specialuddannelse på kursus var nødvendig, og hun blev en inciterende underviser på det særlige børnebibliotekar-kursus fra 1942. 1931 var hun kommet i børne-bogsudvalget, hun medvirkede ved udarbejdelse af børnebogs kataloger, og hun nedfældede sin markante opfattelse af børns læsning i *Børns Yndlingsbøger*, 1947. Her ønsker hun mere socialrealistisk litteratur for børn, og hun gør gældende at man ikke i tilstrækkelig grad nærer børnenes følelser, de skal have en psykisk oplevelse af bogen. 1940 flyttede hun til børnebiblioteket i Brønshøj, og da institutionen Københavns kommunes børnebiblioteker oprettedes 1949 blev hun den administrative leder til sin afgang 1964, fra 1958 med titlen børnebiblioteks-inspektør.

M. var i sit arbejde en ægte bibliotekspioner, der uden frygt for kritiske røster fulgte sine ideer og fik sine medarbejdere med sig både i det daglige „demokrati på arbejdspladsen“, længe før det var moderne, og ved sin undervisning. I de 40 år M. arbejdede i børnebibliotekerne i Kbh. ændredes de fra litterært-pædagogiske anstalter til hjemsteder og væresteder for børn i en hård tid, socialt set, og i en tid, hvor gramfonplader og TV endnu ikke erstattede den personlige formidling. Børnebibliotekernes arbejdskår er anderledes i dag, men M. banede vej for de bærende ideer i disse. □Foto.

H. M. i Københavns kommunebibl. Intern information, 1980, særnr. 5–11. Interview i Børn, bøger, biblioteker. Et festskr. til Aase Bredsdorff, 1981. – Gudrun Brodt-korb og E. Nielsen-Svinning i Bogens verden, 1964 377f. Rachel Bæklund i Børn og bøger XVII, s.å. 40–43. Molly Hansen sst. 88f. Margrethe Endersen: Visioner og virkelighed, 1977 = Studier fra Danm.s biblioteks-skole XXVI 57–62.

Mogens Iversen

Møllerup, Johannes, se Møllerup, L. C.

Møllerup, Lars Christian, 1838–1909, opfinder. * 11.8.1838 i Hobro, † 29.5.1909 i Kbh., begr. på Frbg. (Solbjerg). F: murermester og politibetjent Hans Peter Thomassen M. (1801–46) og Bolette Johanne Frederikke Ravn (1812–95). ~ 14.10.1868 i Flensborg med Lucie Clausen, * 29.2.1850 i Flensborg, † 1.5.1892 på Frbg., d. af gæstgiver, skibsfører Andreas Ferdinand C. († 1878) og Karen Marie Matzen (1824–1908).

Efter sin konfirmation blev M. sat i mekanik-lære i Hobro. Senere tog han maskinisteksamen, og under krigen gjorde han tjeneste som maskinist og maskinmester i marinen hvorefter han sejlede som maskinmester med forskellige dampskibe tilhørende Jydsk-Engelsk Dampskibsselskab. 1876 opfandt han et smøreapparat der gjorde hans navn kendt over hele verden. Apparatet der muliggjorde smøring ved at olien tilførtes dampen og lettede tilsynet med maskinen betydeligt og mindskede olieforbruget til under en tredjedel. M. havde dog ikke selv sans for økonomisk at udnytte opfindelsen. Han fik i den henseende hjælp fra svogeren, senere grosserer M. Clausen, ved hvis hjælp der blev udtaget patenter i de vigtigste lande. I Danmark kendte man dengang ikke patenter, men M. fik eneretsbevilling 6.11.1879. Til at begynde med blev apparaterne fremstillet hos Frichs i Århus; senere måtte der, på grund af de store ordrer, også fremstilles apparater hos Dehne i Halle. M.s smøreapparat blev udbredt over hele verden. 1877–88 var M. maskinmester på Dalum papir-fabrik ved Odense og bosatte sig derefter i Kbh. hvor han gennem C. *Ferslew blev ansat som driftsbestyrer ved den nyoprettede Kattinge Cellulosefabrik, og her var han til han 1902 tog sin afsked. – En brorson Peter Johannes M., * 3.12.1872, † 27.6.1937, blev student 1891, magister i matematik 1896 og dr.phil. 1903 på *Studier over den plane Geometris Axiomer*. Han blev 1915 docent i matematik ved universitetet og n.å. professor ved Polyteknisk læreanstalt. Hans af-handlinger findes spredt i tidsskrifter og Videnskaberne selskabs oversigter. Han var medarbejder ved Pascals *Repertorium der höheren Mathematik* og skrev s.m. Harald *Bohr en lærebog i matematisk analyse. R. 1926. DM. 1934.

Slægtstavlesaml., 1933 60f. Den tekn. foren.s t. XI, 1887–88 48f 200. O. Giersing i Tidsskr. for ingeniør- og bygningsvæsen XXV, 1930 111–13. Tidsskr. for maskin-væsen XL, s.å. 81f.

Povl Vinding*

Møllerup, Arthur Julius William, 1846–1917, historiker, museumsdirektor. * 19.(kgb.18.)9.1846 i Kbh. (Helligg.), † 23.4.1917 i Klampenborg, begr. i Tårnbæk. F: cand.jur. Thomas Joachim

Andreas M. (1817–52) og Anna Joachimine Marie Mathealine Kieler (1821–92). ~6.5.1879 på Frbg. med Caroline Susanne Ewald Rothe, * 3.5.1853 i Vemmelev, † 6.10. 1938 i Hellerup, d. af sognepræst, dr.teol. Wilhelm *R. (1800–78) og Frederikke A. Ewald (1815–91).

Faderen døde tidligt, og M. blev som barn og ung stærkt knyttet til sin mor. Han blev student fra Metropolitanskolen 1866 og magister i historie 1872. Han var sent udviklet, men optoges alligevel som ung af planer om at skrive synteser i stor stil. Det var imidlertid svært for ham at få sit historiesyn til at hænge sammen, og han nærede længe mistillid til sine egne evner. Den fortog sig først for alvor efter den stormende forlovelse i aug. 1877 med Caroline Rothe som han siden blev lykkeligt gift med. Mistilliden hang sammen med, at han både som ung og siden hen manglede slagfærdighed i replikken. Modsat folk som Kristian *Erslev og Marcus *Rubin gjorde han sig derfor heller aldrig gældende ved radikale eller andre diskussionsmøder. Han manglede også enden til hurtigt at tilegne sig og forarbejde andres tanker. Det medførte i forbindelse med en med årene stigende fortravlethed, at han stort set ikke ændrede historiesyn, men i det væsentlige blev stående på det standpunkt som han med stædig arbejdsomhed kæmpede sig frem til som ung. Det lå ret nær op ad den unge J. A. *Fridericias som M. så op til, og var præget af Ranke-idealismen som denne opfattedes under den frembrydende positivisme i 1870'erne og 80'erne. Mens hans kolleger i 70er-generationen mere og mere lod interessen gå i indenrigs- og socialhistorisk retning, vedblev de dominerende emneområder for M. at være personhistorien, udenrigspolitikken og krigshistorien. Og han var ikke fri for at forherlige krigen, idet han i hvert fald som ung opfattede vor klodes beboere som en helteslægt, bestemt til engang at ødelægge sig selv i alles kamp mod alle som en værdig afslutning på vor jords store heltedigt. Han skrev flere afhandlinger i årbøgerne Danske Magazin, Mitth. a. d. Livländ. Geschichte og Historisk Tidsskrift, her således *Bidrag til den nordiske Syvaarskrigs Historie*, 1880–81, *Kong Erik af Pommerns Udenlandsrejse 1423–25*, 1881–82 og *Eggert Frille. Et Bidrag til Unionstidens Historie*. Denne var på en gang biografisk og et stykke Danmarkshistorie, akkurat som den betydelige bog *Bille-Ættens Historie I*, 1888–93, der omhandlede slægtens historie til 1596 og også omfattede studier i godsernes materielle vilkår.

De nævnte arbejder hvilede ligesom disputatsen fra 1880 om *Danmarks Forhold til Lifland fra Salget af Estland til Ordensstatens Opløsning 1346–1561* (oversat til tysk 1884) på grundige kil-

destudier. M. forlagde nemlig som den øvrige 70er-generation tyngdepunktet fra biblioteket til arkivet. Og han foretog i årenes løb omfattende arkivundersøgelser i ind- og udland, især med henblik på 1500-tallets historie. M.s personkarakteristikker er præget af livlighed, farve og flair, men er ikke altid lige balancerede og indtrængende. Hans dybe respekt for sine medmenneskers integritet og manglende tillid til det mulige og ønskværdige i at nå til bunds i sjælelivet har vistnok ofte fået ham til at standse ved det mærkværdige fremfor at undersøge dets grund. „I vort inderste“, skrev M. romantisk, „findes dybe skakter . . . , som ingen bjergmand tør fordybe sig i . . . derfra kommer, ad usynlige veje, de kilder, som forfrisker vort liv“. M. var udtalt individualist og tildelte de store personligheder en stor og meget mere afgørende indflydelse på udviklingens gang end de fleste af hans samtidige kolleger. Den gik så vidt, at han i det store syntetiske arbejde over tiden fra 1536 til 1588 i Danmarks Riges Historie behandlede de strukturelle indre forhold yderst stedmoderligt, selv om han af Fridericia blev opfordret til at lægge hovedvægt på disse for tiden efter Stettinfreden. M. sluttede iøvrigt ofte temmelig uproblematiserende fra personlige karaktertræk til politisk evne og resultat, ligesom hans egne menneskelige idealer træder tydeligt frem i hans vurderinger. Christian III var således for ham en idealkonge, på en gang mådeholden, forsonlig, handlekraftig, samfundssindet. M.s ubehag ved sin egen samtids politiske stridigheder, som han holdt sig ude af, skinner også klart igennem i hans historiskeskivning, således i hans ros til Christian III for ikke at udvikle sig til partikonge, men hæve sig højt over partierne og gøre ret og skel til alle sider. – M. mistede sin barnetro som helt ung, og han var steds glad for at kunne konstatere, at der ikke var religiøse grunde til begivenhedernes udvikling. I den forstand kan han karakteriseres som moderne gernembrudsmand, hvad han derimod ikke kan i sit blik for klassemodsætningerne der var lidet udviklet. Det mærkes, at han som ung tog stærke indtryk af den degenererede nationalliberalisme fra tiden efter 1849, som han voksede op under, og som uden at problematisere disse modsætninger tværtimod lagde låg over dem. I pagt med denne liberalisme overdrev han også stærkt de nationale modsætninger mellem dansk og tysk i sine skildringer af 1500-tallets historie. Han hadede Preussen og lod sig indkalde til hæren som frivillig under krisen i forbindelse med den tysk-franske krig 1870. M. følte sig som led i „folket“, og dette var endog, hvis det rustede sig og gjorde sig stærkt, i stand til at sætte sig op imod „tidsånden“. For M. var det romantiske

folkebegreb et nøgleord, hvis indhold han dog aldrig præciserede nærmere.

I overensstemmelse med sin idealistiske arv var M. også optaget af åndslivet, og som ung blev han præget af Søren Kierkegaard. 1892 udgav han *Helligaandskirken i Kjøbenhavn* med tegninger af H. Storck. Hans skildring af reformationens udvikling befrugtes af hans egen oplevelse af det moderne gennembrud, og Hans Tausen karakteriseres endog direkte som gennembrudsmand. Han kæmpede under nød og fare, uden kraftig støtte fra oven, og blev derfor ifølge M. barsk og bitter, skarp og kantet i sine skrifter. Større sympati viste M. Peder "Palladius" der fra sit høje stæde og embede talte „uforligneligt folkeligt og vækkende“, „tillige med ro og overbærenhed i bevidstheden om sin overlegenhed og sin læres endelige sejr“. Sådan lød det i Danmarks Riges Historie hvis værdsatte billedredaktør M. iøvrigt var.

Også på andre områder samarbejdede M. med andre. Fra 1876 medvirkede han ved udarbejdelsen af supplementet til *Regesta Danica*; dets 2. bd. udgav han alene. Sammen med Erslev udgav han 1879 *Kong Frederik Is danske Registranter* og 1881–82 *Danske Kancelliregistranter 1535–50*. Fra 1887 var han medredaktør ved 3. udg. af Nord. Konversationslexikon. Længe måtte han stort set ernære sig ved undervisning og litterært arbejde. 1883–97 var han medlem af kommissionen til afholdelse af almindelig forberedelseseksamen, 1892–97 lærer i historie og geografi ved officersskolen, fra 1887 censor ved embedseksamen i historie. „Jeg har en tendens til at gøre mine indtægter større end de er“, skrev han allerede 1877 til den mangeårige nære ven, forfatteren Erik Skram. Tendensen skulle føre ham i uføre. 1893 blev han overtalt til at søge et for ham som historiker, som der blev lovet ham, interessant arbejde som 2. assistent ved Nationalmuseets 2. afdeling; men det viste sig, at han stort set måtte nøjes med et opslidende kontorlivs trivialiteter. 1896 døde både afdelingens direktør Henry Petersen og 1. assistenten, hvorpå M. udnævntes til direktør. Det blev imidlertid et yderst krævende hverv, fordi han ikke havde nogen grundig uddannelse som museumsmand bag sig, og der udviklede sig tilmed snart et spændt forhold til direktøren for 1. afdeling, Sophus Müller, der fagligt var ham overlegen. I stigen- de pengeforlegenhed lykkedes det M. 1898 at blive direktør for Rosenborg-samlingen og formand i bestyrelsen for Det nationalhistoriske museum på Fr.borg. Desuden bestred han hverv som formand i det særlige kirkesyn og blev ministeriets repræsentant ved Dansk folkemuseum. Lige lidt hjalp det på økonomien, og alt arbejdet

tog pusten. „Jeg er en over- over- overbebyrdet Mand“, skrev han 1897 til C. F. Bricka. Denne kunne næsten ikke drive artiklerne til Dansk biografisk Lexikon (1. udg.) ud af M. og måtte 1900 bede ham trække sig ud af medarbejderskabet. Dette havde i øvrigt indtil da resulteret i en række gode biografier fra M.s hånd, således af Frederik II og Peder Oxe, som M. imidlertid ikke syntes han kunne få hold på: han „vil altid blive en Gaade. Han har været for snu“. Selv var M., i øvrigt med rette, også misfornøjet med sit afsnit i Danmarks Riges Historie der ud over tidnød blev hæmmet af, at han måtte skrive lige efter D. Schäfers glimrende skildring i *Dänische Geschichte*. Gang på gang beklagede M. sig over, at hans nye virksomhed drog ham bort fra videnskabens stille, men så langt mere tilfredsstillende syslen. Hans undergivne i Nationalmuseet var dog godt tilfredse med en chef, hvis lille, tætte skikkelse de kunne se ile forbi med hastige småtrippende trin. Han var nemlig ikke bange for at uddelegere magt og optrådte venligt og imødekommende. Han kunne ganske vist blive rød i kammen af raseri, hvis han følte sin ære gået for nær, men han glemte hurtigt kontroverser. Hans ledelse af de undergivne blev derfor også af M. "Mackeprang" karakteriseret som en „dressur i frihed“. Hans økonomi forværredes imidlertid stadig, men i mange år lykkedes det ham at skjule at han forgreb sig på de ham betrodde midler. 1910 blev det dog åbenbart, og han måtte fratræde alle offentlige hverv og fik en straf for underslæb. I sine sidste år fik han atter god tid til studier. Han samlede materiale til en fremstilling af købstadliv i Danmark og udgav 1917 *Vildskud* hvori han på basis af studier i det jyske landsarkiv gav en række kulturhistoriske skildringer fra det gamle Viborg. – M. var en betydelig historiker der ideologisk må placeres til højre for den radikale venstregruppe under Erslev og Fridericia. Han havde det uheld at leve samtidig med endnu større ånder end ham selv, udover Erslev og Fridericia folk som A. D. Jørgensen og Joh. Steenstrup. Derfor måtte han af økonomiske grunde tage til takke med hverv inden for museumsverdenen, praktiske hverv som han ikke var rustet til og som tog de kræfter der kunne have udviklet ham yderligere som historiker. – Medlem af Det kgl. da. selskab for fædrelandets sprog og historie, 1896. □Tegn. af P. S. Krøyer, 1907 (Skagens mus.). Foto.

Selvbiografi i Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1880 122f. – Oluf Duurloo: Bidrag til oplys. om Thomas Jørgensens slægt [Kieler], 1890 9. Politiken 25.4.1917. C. O. Bøggild-Andersen i Hist. t. 10.r.v., 1939–41 97 118 122. Kn. Fabricius sst. 388. Ellen Jørgensen: Historiens studium i Danm. i det 19. årh., 1943 (fot. opr. 1964). Vilh. la Cour: To livlinier, 1954 24–27. Marcus Rubins

Møllerup, W.

brevveksl., udg. L. Rerup I og IV, 1963. Leo Tandrup: Ravn I-II, 1980. – Papirer i Kgl. bibl.

Leo Tandrup

Møllerup, Viggo, * 1930, sognepræst. * 24.5.1930 i Hvornum, Onsild hrd. F: sognepræst Thomas M. (1902–43) og lærer Ritra Jørgensen (* 1903). ~ 28.8.1960 i Kbh. (Absalons k.) med geograf Mona Jean Lloyd, * 1.4.1937 i Winnipeg, Canada, d. af professor Trevor L. (* 1906) og Joan Glasco (* 1913).

M. blev student i Haslev 1949, cand.teol. fra Københavns universitet 1959, var derefter (1960–64) kaldskapellan ved Absalonskirken i København hvorfra han kom til Den danske folkekirkens nødhjælp som sekretær, senere generalsekretær (1966–76). 1976 blev M. sognepræst i Vedbæk. Allerede under studiet deltog M. i forskelligt internationalt studenterudvekslings- og hjælpearbejde. 1962 og 1963 var han på studieophold i England og USA. Hele hans liv har været præget af internationalt engagement og evner og lyst til organisationsarbejde. Han har gennem årene beklædt talrige tillidsposter spændende fra det helt lokale over medlemskab af Den danske præsteforenings bestyrelse og kirkeministeriets strukturkommission til centrale hverv inden for det fælleskirkelige hjælpearbejde. M. blev afgørende præget af sin opvækst i et dansk præstehjem og tillige af sin fars tidlige død. For ham blev det at blive og være præst noget meget centralt; hans hele virke må forstås i denne sammenhæng. En levende teologisk interesse har givet sig udtryk i hans eneste skriftlige arbejde: *Lov-evangelium, tro-gerninger i Hans Tausens Postil* (i bogen Tro og tale. Studier over Hans Tausens Postil, 1963). Sin hidtil mest afgørende indsats har M. gjort som organisator og igangsætter i Den danske folkekirkens nødhjælp. Nødhjælpen voksede stærkt i de år han var dens generalsekretær; og organisationens vækst hang uløseligt sammen med hans arbejdsindsats. En meget dramatisk fase i nødhjælps udvikling i disse år var etableringen af luftbroen til Biafra under borgerkrigen i Nigeria. Gennemførelsen af dette storstillede humanitære indgreb – på trods af beskyldninger for krigsdeltagelse – var præget af M.s beslutsomhed og evne til at inspirere, selv om han ikke var alene hverken om ansvaret eller om arbejdets udførelse. – M. var folketingskandidat for venstre ved valget 1979. □Foto.

Thorkild Græsholt

Møls, Niels Pedersen, 1859–1921, maler. * 27.3.1859 i Grumstrup, Vedslet sg., Århus amt, † 25.10.1921 i Kbh., urne sst. (Vestre). F: hus-

mand Peder Nielsen (1820–74) og Ane Karlsdatter (1825–91). Navneforandring 29.10.1898. ~ 29.6.1898 i Kbh. (Frue) med Gerda Krarup, * 26.6.1871 på Eriksholm, Ågerup sg., Holbæk amt, † 4.4.1961 i Bistrup ved Birkerød, d. af forpagter Alfred K. (1842–73) og Thora Margrethe Mathilde Henckell (1842–77).

M., hvis forældre var fattige husmandsfolk, kom allerede som otteårig ud at tjene som vogterdreng. Da man ret tidligt blev opmærksom på drengens kunstneriske evner blev han femten år gammel sat i malerlære i Århus, blev svend og kom ind på den tekniske skole der hvorfra han dimitteredes til kunstakademiet i Kbh. Her fulgte han undervisningen fra okt. 1880 til april 1884 samtidig med at han ernærede sig ved sit håndværk. 1889 rejste han med akademiets støtte til Holland, Belgien og Paris, og april–okt. 1890 var han i Italien på det store rejsestipendium. For Anckers legat, som han fik 1907, var han igen på en længere rejse. – M. debuterede på Decemberudstilling 1883 med billedet *En Kostald*. Fra 1884 til sin død udstillede han hvert år på forårsudstillingen ved Charlottenborg. Desuden har han deltaget i Kunstnernes efterårsudstilling 1908–09 og i en række store inden- og udenlandske udstillinger hvorfra han ofte hjembragte medaljer, således i Paris 1889 og 1900, i Chicago 1893, i Antwerpen 1894 og i München 1913. I marts 1889 havde han en udstilling i Kunstforeningen sammen med L. A. Ring og 1908 en separatudstilling i Foreningen for national kunst. Efter hans død foranstaltedes en auktion over hans efterladte malerier på Charlottenborg i febr. 1922, og Foreningen for national kunst udstillede 1959 nogle af hans værker sst. M.s kunst vandt tidligt påskønnelse. Akademiets årsmedalje modtog han første gang 1893 for *Medens Redningsbaaden er ude* (Randers museum) og anden gang 1894 for *Regnvej* hvorved han blev medlem af plenarforsamlingen. Den Neuhausenske præmie fik han 1895 for *Billedhugger Professor Saabye i sit Atelier*. 1909–17 var han medlem af akademirådet.

M. hører til blandt 80ernes banebrydere for naturalismen i dansk kunst. Sit gennembrud fik han med *Roeoptagning*, 1887 (kunstmuseet) der gjorde stærkt indtryk på samtiden ved sin sandtrud skildring af dagliglivet på landet og det smukke samspil mellem landskab, vejrlig og dyr. Tidligere havde han især dyrket figur- og portrætmaleriet; nu fandt han sit specielle felt i skildringer af de køer og den jyske natur han fra sin barndom var fortrolig med selv om han undertiden også søgte sig andre motiver, fx fra Vestkysten, som i *Redningsbaaden køres til Stranden*, 1895 og *Stranding*, 1894. Helst malede han grå-

vejsbilleder og har ofte i disse nået en så harmonisk farvevirkning at man er tilbøjelig til at glemme at han ikke er nogen fremragende kolorist. I sine senere billeder hvor han ikke gik af vejen for det gode vejr og de stærke farver afslører hans mangler i denne retning sig. I årenes løb blev hans letflydende tegning vel også en kende for rutineret. Mest umiddelbar som maler viser han sig i nogle impressionistisk hensatte dyrestudier. Den stærkt plastiske følelse der træder så tydeligt frem i hans malerier gav sig også udslag i nogle forsøg i skulpturen, således en barnebuste (1906). Foruden kunstmuseet og Hirschsprungs samling ejer de fleste provinsmuseer værker af M. Uden for Danmark er han repræsenteret i museer i Lübeck, Göteborg og München. □ Mal. af A. Ancher, 1891 (eller 1895) (Skagens mus.). Malet selvportr. 1892 (Kbh.s bymus.), 1907, 1917 og 1921 (udstillingsfonden, Charlottenborg). Relief af C. J. Bonnesen på monument 1923 (Søndervig). Foto.

Stamtvl. over efterkommerne af Chr. Krarup, 6. udg. 1958. Karl Madsen i Nord. t. för vetenskap, konst och industri, Sth. 1888 103f. Samme i Tilskueren VI, 1889 297-99. Ill. tid. 16.2.1908. K. Flor i Berl. tid. 26.3.1919 og 25.10.1921. Viggo Johansen sst. 26.10. s.å. Politiken s.d. Aftenposten s.d. Mathilde Muus i København 30.10. s.å. Zahrtmann. En mindebog, udg. F. Hendriksen, 1919. Danske i Paris, red. Fr. v. Jessen II, 1938. Paul Flemming: P. Joh. Neergaards malerisaml., 1938.

Else Kai Sass

Molt Wengel, Chr., se Wengel, Chr. Molt.

Moltesen, Erik, se Moltesen, Eva.

Moltesen, Eva Elisabeth, 1871-1934, forfatter. * 17.12.1871 i Jorois i Finland, † 10.11.1934 i Charlottenlund, begr. i Gentofte. F: apoteker, magister Frans Algot Hällström (1835-78) og Olga Elisabeth Nyman (1843-1912). ~ 10.8.1898 på Hallola, Maaninka, Finland, med dr.phil. L. *M., * 18.11.1865 i Råhede, Tønder amt, † 25.10.1950 i Ordrup, s. af gårdejer Peter Moltesen Østergaard (1824-86) og Bodil Lauritzen (1826-73).

M. blev student 1890 i Helsingfors hvortil hendes mor nogle år efter faderens sød var flyttet. Hun tænkte oprindeligt på at blive læge, men opgav det for at forberede sig til en gerning i den finske folkehøjskoles tjeneste. 1894 tog hun magistergraden med zoologi som hovedfag, men havde allerede i studieårene 1892-93 virket som lærer ved Nord-Savolaks folkehøjskole hvor hun nu helt helligede sig lærergerningen. 1896-97 foretog hun en rejse til Danmark, navnlig for at studere folkehøjskolen, og traf på Askov sin tilkommende mand. M. levede sig stærkt ind i sit

nye fædrelands forhold uden at glemme sit hjemland, og hun medvirkede til gennem sit forfatterskab og på anden vis at skabe en levende forståelse i Danmark for Finland og omvendt. Hun, der gennem sin mand fik stærke indtryk af sønderjydernes kamp, talte ved møder landet over på sin stilfærdige måde om det finske folks trængsler under den russiske enevælde. Hun var translator i finsk og svensk, udgav 1905 en finsk-dansk og en dansk-finsk ordbog, 1908 det smukke værk *Fra Kalevalas Lunde* og 1920 *Det finske Finland* (oversat til tjekkisk). På finsk udsendte hun *Nutidens Danmark*, 1910 og *Fortællinger fra Kalevala*, 1910. Også til forskellige tidsskrifter ydede hun bidrag. - Sønnen Erik M., * 31.5.1899, † 19.8.1926, blev magister i kunsthistorie 1923 og nåede før sin død at udsende bøgerne *J. F. Willumsen*, 1923 og *Sonnes Thorvaldsen-Frise og dens Forudsætninger*, 1926. Posthumt udkom *Thorvaldsens Museum* 1927 og *Giotto und die Meister der Franz-Legende*, 1930, og *Digte* 1931 med indledning af moderen. - □ Mal. af Agnes Smidt udst. 1904, mal. af samme, 1909. Foto.

Politiken 11.11.1934. Charlotte Ingerslev Lindbæk i Højskolebl. LX, 1935 230-32. - Papirer i Rigsark.

*Fred. Nørgaard**

Moltesen, Laust Jevsen, 1865-1950, historiker, udenrigsminister. * 18.11.1865 i Råhede, Tønder amt, † 25.10.1950 i Ordrup, begr. Gentofte kgd. F: gårdejer Peter Moltesen Østergaard (1824-86) og Bodil Lauritzen (1826-73). ~ 10.8.1898 på Hallola, Maaninka, Finland, med mag.fil. Eva Elisabeth Hällström (Eva *M.), * 17.12.1871 i Jorois i Finland, † 10.11.1934 i Charlottenlund, d. af apoteker, magister Frans Algot H. (1835-78) og Olga Elisabeth Nyman (1843-1912).

M.s slægt havde i generationer boet i området lige syd for Kongeåen og hørte til den kreds der stod omkring Rødding højskole. For ikke at komme i tysk skole sendte faderen M. op til Brørup nord for grænsen hvor han boede så længe skolegangen varede. 14 år gammel kom han til København hvor han 1883 blev student. Sin tilknytning til det nordslesvigske miljø bevarede han hele livet, stærkt præget af A. D. *Jørgensens synspunkter og i nært venskab til H. V. *Clausen og H. P. *Hansen.

1888 blev M. cand.teol. og arbejdede videre med kirkehistoriske studier der allerede havde optaget ham i studietiden. Hans største indsats på dette område var inddragelsen af de pavelige arkivers indhold i dansk historieforskning. 1894-95 opholdt han sig i Vatikanet og foretog afskrifter i arkiverne. Opholdet og arbejdet udmønte-

Moltesen, L.

des i disputatsen *De avignonske Pavers Forhold til Danmark*, 1896. I 1904 udgav han I. del i serien *Acta pontificum Danica*. Siden skrev han større afsnit i historiske samleværker. Ved siden af var han redaktør for forskellige tidsskrifter, 1890–95 for *Dansk Kirketidende*, 1898–1906 for *Dansk Tidsskrift* og 1906–07 for dette tidsskrifts forsættelse, *Gads danske Magasin*. Sit levebrød fandt han som lærer bl.a. ved de Brock'ske handelsskoler og ved Zahles skole. 1913–26 og 1929–42 var han statens tilsynsførende ved højskoler og landbrugsskoler.

Det var dog som politiker L. bedst udfoldede sin personlighed. Venstremand var han fra ungdommen med sin baggrund i den nordslesvigske gårdmandsstand. I 1906 forsøgte han at opstille sig på sin hjemegn i Ribekredsen hvor Jens "Busk" havde trukket sig tilbage. Der var hele tre venstremænd opstillet, og M. blev kun nr. to ved valget. I maj 1909 vandt han dog et mandat i Vinderup-kredsen i Ringkøbing amt som han beholdt indtil 1918. I de første år benyttede partiet ham meget som ordfører i kirke- og skolesager. Men nogen almindelige partisoldat var han ikke. Han gik ofte sine egne veje og forholdt sig i perioder ret passiv i det politiske arbejde.

På et område i politik blev M. imidlertid fremtrædende. Allerede fra 1909 havde M. været aktiv i det interparlamentariske arbejde. Da Folkeforbundet oprettedes efter verdenskrigen var M. selvskreven til at repræsentere sit parti i Genève i den danske delegation sammen med fremtrædende politikere som P. "Munch, F. J. "Borgbjerg og Th. "Stauning. Folkeforbundet var i 1920'erne en så væsentlig faktor i dansk udenrigspolitik at det var naturligt at M. blev udenrigsminister i Madsen-Mygdals regering fra december 1926. Regeringen dannedes efter det samme valg hvor M. var faldet i Holstebro, slået af en tilhænger af Indre mission. De knap tre år som minister faldt i en af de stille perioder i dansk udenrigspolitik. I 1927 gennemførte han en lov om udenrigstjenesten. Den reducerede tjenesten betydeligt i omfang, et resultat af tyvernes store sparekommissioners arbejde. M. havde omvendt ved den tidligere lov af 1921 om udenrigstjenesten talt varmt for en kraftig udvidelse, men måtte altså nu gå den modsatte vej.

Ved sin afgang som udenrigsminister i 1929 blev han atter valgt til folketinget i Holstebro-kredsen og blev i denne periode formand for det udenrigspolitiske nævn. I 1932 nedlagde M. imidlertid sit mandat forud for folketingsvalget. Han ville dermed protestere mod de socialdemokratiske forslag til forsvarslove. M. var stærkt forsvarsvenlig og mente at radikale og socialdemokrater i denne sag led af „småhedvanvid“.

M. førte sig med en medfødt værdighed. „I mod-sætning til Jacob Appel“, skriver J. L. "Bjørner, en af hans elever, „var Moltesen tilknappet. Man skulle nok lade være med at sige du til Moltesen . . . Hans Dante-profil var meget beundret af kvindelige elever.“ – K.² 1928. D.M. 1940. K¹. 1942.

□ Mal. af Emil Österman, 1894. Afbildet på tegn. af Alfred Schmidt, 1918 (Fr.borg) og på tegn. af H. Jensenius, 1923 (sst.). Tegn. af Kr. Sinding-Larsen, 1923 (Kgl.bibl.). Mal. af O. Matthiesen (folketinget) og afbildet på sammes mal., 1923, af rigsdagen 1915 (sst.). Buste af Ebba Friis-Hansen, 1935, og af Adam Fischer, 1939. Mal. af Jørgen Aabye, 1941, og af Karen Trier Frederiksen udst. 1951. Flere tegn., af schw. og fr. kunstnere i Genève. Foto.

Selvbiografi i *Festskr. udg. af Kbh.s univ. nov. 1896* 156–58 og *Promotionsfesten 1.6.1929*, 1930 37–41. – Chr. Ottesen: *Biografier og portrætter af studenterne fra 1883*, 1908 155. Fred. Nørgaard i *Højskolebl. XXXVIII*, 1913 147–52. Hans Lund sst. 1950 505–07. J. L. Bjørner: *Dagværk*, 1939. *Den danske udenrigstjeneste 1770–1970 II*, 1970. *De danske ministerier 1901–29*, ved Sv. Thorsen, 1972. – *Papirer i Rigsark*.

Kristian Hvidt

Moltesen, Per Algot, 1900–80, statskonsulent. * 24.8.1900 i Kbh. (Naz.), † 5.3.1980 på Frederiksborg amts centralsygehus, Hillerød, begr. sst. (Nyhuse kgd.). F: historiker, minister L. "M. (1865–1950) og højskolelærer, forfatter Eva Hällström (Eva "M.) (1871–1934). ~ 3.5.1929 i Randers (Skt. Mortens) med Gudrun Nellemann, * 1.7.1903 i Randers, d. af snedkermester Jens N. (1874–1949) og Karen Gjesing (1874–1947).

Efter studentereksamen med efterfølgende landmandsuddannelse kom M. 1921 til landbohøjskolen hvorfra han 1923 blev landbrugskandidat. I sin studietid tog han initiativet til oprettelse af Foreningen af landbrugsstuderende ligesom han i årene 1925–31 var medlem af bestyrelsen for Foreningen af danske landbrugskandidater. Som nybegt landbrugskandidat var han dels plantør i Malaya, dels lærer på Næsgård agerbrugsskole indtil han 1928 fik ansættelse i landbrugsrådets sekretariat. Her blev han snart den meget rejsende generalsekretær H. "Høgsbro Holms højre hånd og den der i dennes fravær bestyrede forretningerne, og han fungerede som sekretær for rådsmøderne, 1933 blev han fuldmægtig og 1935 kontorchef. Han spillede således i administrativ henseende en betydningsfuld rolle, men hans familiemæssige baggrund i forbindelse med en vis skyhed ved offentlig fremtræden begrænsede hans aktiviteter til mødeværelsets lukkede atmosfære. Han savnede dog ikke

temperament. Når han og den iltre Høgsbro Holm en sjælden gang tønnede sammen slog det formelig gnister. I 1939 blev han nærmest presset til at afløse afsætningsrådgiveren i London siden 1931, statskonsulent Søren Sørensen idet denne gerne ville vende tilbage til det hverv han i 1920'erne havde som statskonsulent i Washington. Næppe havde M. dog etableret sig i sin nye stilling før de dansk-britiske handelsrelationer blev kappet over gennem den tyske besættelse af Danmark 1940. I 1942 blev han som andre i udenrigstjenesten afskediget fra sin stilling, men takket være midler, stillet til rådighed af Frie danske kunne han dog videreføre sit arbejde, nu med militær charge, idet han i 1944 blev kaptajn af forstærkningen og samtidig medlem af den danske militærmission til SHAEF (til 1945). Hans egentlige virksomhed som statskonsulent falder i årene 1945–70 hvor arbejdsområdet udvidedes med Den irske republik. Briternes voksende utilbøjelighed til at betale de priser danske landmænd mente sig berettiget til gjorde disse år til en yderst konfliktfyldt periode i den dansk-britiske samhandels historie. M. skulle da præstere det vanskelige kunststykke på én gang at befordre afsætningen af de danske produkter og samtidig påvirke det britiske forsyningsministerium, senere landbrugs- og fødevarerministeriet,

til at betale højere priser. Danmarks tilslutning til De syvs frihandelsområde ekskl. landbrugsvarer skulle ikke gøre opgaven lettere. I deres bestræbelser på at sælge deres specifikke varer undlod de danske afsætningsorganer ikke sjældent at holde M. tilstrækkelig orienteret om udviklingen. Hvis disse organer på deres side ventede af M. at han på alle leder og kanter søgte at fremme danske afsætningsinteresser havde de gjort regning uden vært. Hans fornemste kontaktflade var de involverede embedsmands- og handelskredse, ikke engelske organisationsfolk ude fra pløjelandet. Som i sin tid Harald Faber mente M. at fair optræden i merkantile og handelspolitiske anliggender i længden var det bedste afsætningsargument. Følgelig måtte hans ideal være den langtidsansatte statskonsulent med indarbejdede forbindelser til betydningsfulde kredse sådan som han selv havde det. Her måtte han imidlertid opleve at se udviklingen gå den modsatte vej med hurtigere skift på posten. Efter sin afsked 1970 blev han boende i sit hus i Purley, Surrey. – R. 1946. DM. 1951. K. 1971. □Foto.

Erik Helmer Pedersen: Landbrugsrådet som erhvervs-politisk toporgan, 1979. Mogens Munch i Ugeskr. for jordbrug, 1980 394–97. – Levnedberetning i ordenskapittlet.

Erik Helmer Pedersen

FORFATTERE I BIND 9

Med (2) efter navnet er angivet at forfatteren medvirkede ved Dansk biografisk leksikon, 2. udgave;

(3) angiver forfattere til denne udgave.

Agerholm, Sophus, direktør † (2) 317 319
 Alsted, Niels, generalsekretær, redaktør (3) 49
 211 307 618
 Andersen, Olaf, højskolelærer, forfatter † (2) 51
 Andersen, Richard, højskolelærer, cand.teol. (3)
 163
 Andersen, S. A., dr.phil. † (2) 336 593
 Andreassen, Uffe, universitetslektor, mag.art.
 (3) 82 182 237 306 329 388 412 420 521 553
 609
 Andreassen, Øjvind, lærer, cand.mag. † (2) 275
 Andrup, O., museumsdirektør, mag.art. † (2) 38
 119 155 389 390
 Aschengreen, Erik, universitetslektor, cand.mag.
 (3) 272 455

Bagge, Povl, professor, dr.phil. (2 og 3) 205 226
 Banke, Niels, direktør, cand.polit. (3) 55 58
 301 537
 Banke Rasmussen, Leif, statsgeolog, dr.phil.
 (3) 520
 Bartholdy, Nils G., arkivar, cand.phil. (3) 64
 224 251 264 269 288 431
 Bendtsen, P. H., professor, dr.techn. (3) 29 183
 251 388 401 438
 Berg, Sigurd, redaktør, musikforfatter (3) 180
 194 210 504
 Bergmann, Lorenz, professor, dr.teol. (2) 263
 291
 Berthelsen, Asger, professor, dr.phil. (3) 593
 Bertolt, Oluf, redaktør † (2) 41 245 310 428 530
 Billeskov Jansen, F. J., professor, dr.phil. (3) 61
 368
 Birkelund, Palle, rigsbibliotekar (3) 32 95 337
 360 488 615
 Bjerg, Hans Chr., overarkivar, cand.mag. (3) 116
 192 197 292 437 456 516
 Bjerrum, Marie, lektor, dr.phil. (3) 236
 Bjørn, Claus E., lektor, mag.art. (3) 60 67 72 86
 160 187 221 260 264 265 266 452 462 587
 Borberg, Poul, kontorchef † (2) 307
 Borgbjærg, Axel, dr.med. † (2) 120 195 268 356
 524
 Bramsen, Henrik, overbibliotekar (2 og 3) 168
 499 500
 Bredsdorff, Morten, seminarirektor, mag.art.
 (3) 398

Bregenhøj, Carsten, arkivar, mag.art. (3) 474
 Brusendorff, Allan, forlagsredaktør (3) 134
 Bruun, Henry, overarkivar, dr.phil. † (2) 45 46
 65 100 201 203 224 231 284 315 409 444 493
 Brünnicke, Eigil H., fh. museumsdirektør (2 og
 3) 102
 Brøns, Marianne, kunsthistoriker (3) 199
 Buur, Chr., skoledirektør † (2) 475 588
 Bærentsen, Kurt, apoteker, dr.pharm. (3) 314
 Bøggild-Andersen, C. O., professor, dr.phil.
 † (2) 39 64 66 89 217 224 225 228 271 284 293
 351 389 425 432 433 443 468 481 524 570 584
 585

Cedergreen Bech, Sv., studielektor, cand.mag.
 (3) 26 63 135 136 137 215 293 419 421 423 596
 Christensen, Aksel E., professor, dr.phil. (3) 91
 353 354 413 414 482
 Christensen, Carl, museumsinspektør † (2) 50
 Christensen, Carl C., forfatter † (2) 299 464
 Christensen, William, arkivar, dr.phil. † (2) 586
 Clausen, H. P., professor, cand.mag. (3) 140
 Clemmensen, Tove, museumsinspektør, dr.phil.
 (3) 43
 Cold, Steen A., fuldmægtig, cand.jur. (3) 462
 Colding, Poul, lektor, dr.phil. † (2) 227 425

Dahl, Svend, rigsbibliotekar, dr.phil. † (2) 95
 172 488 555
 Dahlsgaard, Inga, programredaktør (3) 213
 394 472 534 545
 Davidsen, John, lærer, personalhistoriker (3) 267
 466 596 606 607
 Degn, Anton, arkivar † (2) 596
 Degn, Ole, cand.mag. (3) 518 526
 Dehn-Nielsen, Henning, redaktør, cand.phil.
 (3) 475
 Djurtoft, Robert, professor, dr.techn. (3) 68
 193 311
 Dragsted, Ove, juvelér (3) 573
 Dumreicher, Carl, bibliotekar, cand.teol.
 † (2) 97 160
 Dybdahl, Vagn, rigsarkivar, dr.phil. (3) 56 59
 78 152 189 233 245 249 338 428 464 533 557

Elfelt, Kjeld, redaktør, mag.art. (2 og 3) 303
 Eller, Povl, museumsdirektør, dr.phil. (3) 391
 Elling, Chr., professor, dr.phil. † (2) 269 383
 490
 Enevig, Anders, forfatter (3) 316 577 578
 Engberg, Marguerite, lektor, fil.dr. (3) 47 316
 558

Forfattere

- Engelstoft, Povl, redaktør, cand.mag. †(2) 31
33 138 139 142 210 339 424 500 619
- Erichsen, John, museumsinspektør, cand.mag.
(3) 162
- Fabricius, Knud, professor, dr.phil. †(2) 84
128
- Fabricius, Susanne, cand.mag. (3) 566
- Fabritius, Elisabeth, kunsthistoriker, mag.art.
(3) 96 167
- Falk-Jensen, A., kontorchef, cand.jur. †(2) 209
- Ferdinand, Klaus, afdelingsleder, lektor,
mag.scient. (3) 511
- Fink, Troels, professor, dr.phil., fh. generalkon-
sul (3) 411
- Fischer, Erik, overinspektør, lektor (3) 112
- Fischer, Josef, bibliotekar †(2) 397
- Fode, Henrik, arkivar, mag.art. (3) 349 431 501
- Fog-Petersen, Gunnar, landstingsmand, gårdejer
†(2) 600
- Fontenay, Fr. de, gesandt, cand.mag. †(2) 77
486
- Fox Maule, Anne, lektor, mag.scient. (3) 37
238 463 518 588
- Fridericia, L. S., professor, dr.med. †(2) 18 196
- Friis, Astrid, professor, dr.phil. †(2) 205 206
232
- Friis, Finn T. B., forfatter, cand.jur. †(2) 607
- Friis, Hj., stabsdyrlæge, dr.phil. †(2) 574
- Friis Johansen, K., professor, dr.phil. †(2) 305
- Frøland, Aleks., kontorchef (3) 103 110 217
242 243 453 515 591 592
- Funder, Lise, kunsthistoriker (3) 594
- Faaborg, N. L., redaktør †(3) 155
- Gad, Finn, forskerstipendiat, lektor, cand.mag.
(3) 150 239
- Galster, Georg, fil.dr. (2 og 3) 528
- Gammelgaard, Hj., højskoleforstander, cand.pol-
lit. †(2) 434 436
- Gejl, Ib, arkivar, cand.mag. (3) 24 145 526
- Glebe-Møller, Jens, professor, dr.teol. (3) 86
263 328 458 473 479 483
- Grandjean, Bredo L., kunsthistoriker (3) 372
- Green-Pedersen, Sv. E., lektor, mag.art. (3) 63
299 589
- Gregersen, Torben, skoleinspektør (3) 329
- Grüner-Nielsen, H., arkivar, organist, cand.mag.
†(2) 595
- Græsholt, Thorkild, biskop, cand.teol. (3) 291
626
- Grøn, A. Howard, professor, dr.polit. †(2) 617
- Grønvold, P., kontorchef, cand.polit. †(2) 218
256 301 394 537
- Hansen, A., forstander †(2) 385
- Hansen, Axel, kredslæge, dr.med. †(2) 106 399
- Hansen, Emanuel, professor, dr.phil. †(2) 73
- Hansen, Gregers, fh. kommunaldirektør (3) 384
- Hansen, H. M., professor, dr.phil. †(2) 426 549
- Hansen, Holger, landsarkivar, cand.mag. †(2)
430
- Hartmann, Godfred, forfatter (3) 74 121 603
- Hauberg, Poul, apoteker †(2) 134 314 404
- Heiberg, Steffen, museumsinspektør, mag.art.
(3) 318 581
- Heinesen, William, forfatter (3) 108 267
- Helgason, Jón, professor, dr.phil. (2 og 3) 363
365 367 514
- Helmer Pedersen, Erik, lektor, dr.phil. (3) 17
290 315 323 592 600 628
- Helt, H. C., lektor, cand.polyt. (3) 547
- Hendriksen, H. S., ingeniør, cand.polyt. †(2) 575
- Henriksen, Kai L., museumsbestyrer, dr.phil.
†(2) 180 285 492
- Hens, Henrik Andreas, cand.mag. (3) 93 246
324 325 421 489 490 498 527 532 619
- Hertz, Edel, overlærer (3) 101
- Hessel, Karen, protokolsekretær †(2) 534
- Hesselaa, Peder, redaktør, forfatter †(2) 353
384
- Hiort, Esbjørn, arkitekt (3) 158 601
- Hjelle, Bernt, højesteretssagfører, dr.jur. (3) 131
- Hjorth-Nielsen, H., museumsinspektør †(2) 352
569
- Holm-Rasmussen, Torben, kandidatstipendiat,
mag.art. (3) 274
- Hove, Richard, dampmøller, musikhistoriker
†(2) 377 379
- Hvidt, Kristian, folketingsbibliotekar og -arki-
var, dr.phil. (3) 258 627
- Hæstrup, Jørgen, lektor, dr.phil.h.c. (3) 43 90
165
- Hørby, Kai, lektor, dr.phil. (3) 414
- Irve, Bent, forfatter, kritiker (3) 359 519
- Iuul, Stig, professor, dr.jur. †(2) 92 144 586
- Iversen, Mogens, fh. fagleder, cand.mag. (3) 622
- Jansen, Chr. R., arkivar, mag.art. (3) 177 219
283 326 540
- Jensen, Chr. Axel, museumsinspektør, mag.art.
†(2) 130 496 575
- Jensen, Hans, forfatter, dr.phil. †(2) 103 587
- Jensen, Jørgen I., lektor, cand.teol. (3) 76
- Jensen, K. A., professor, dr.phil. (3) 161
- Jeppesen, Kristian, professor, dr.phil. (3) 27
- Jespersen, Verner, redaktør (3) 580
- Jessen, C. C., generalsekretær, cand.teol. (3) 387
- v. Jessen, Franz, redaktør, forfatter †(2) 374
561
- Jexlev, Thelma, arkivar, cand.mag. (3) 44 92
100 201 226 231 483 566

- Johannsen, Birgitte Bøggild, mag.art. (3) 100
389 565 575
- Johansen, Erik Korr, arkivar, cand.mag. (3) 90
154 251 319 330 402 547 597 602
- Jørgensen, Birger, redaktør (3) 465 581
- Jørgensen, Chr. F., direktør, cand.pharm.
†(2) 311
- Jørgensen, Ellen, bibliotekar, dr.phil. †(2) 27
59 214 417 527
- Jørgensen, Hakon, cand.teol & mag. †(2) 398
- Jørgensen, Harald, landsarkivar, dr.phil. (2 og
3) 28 94 137 223 253 381 403 493 535 544 614
- Jørgensen, Stig, professor, dr.jur. (3) 176
- Jørnæs, Bjarne, museumsinspektør, mag.art.
(3) 362 439 473
- Kalckar, Jørgen, lektor, mag.scient. (3) 74
- Kamp, A., redaktør, direktør †(2) 48 178 304
307 426 460 618
- Ketting, Knud, cand.mag. (3) 19 349
- Kistrup, Jens, redaktør, mag.art. (3) 295 545
578
- Kjær, Iver, universitetslektor, cand.mag. (3) 296
467 480
- Kjærum, Poul, overinspektør, mag.art. (3) 460
- Knudsen, Hans, landsarkivar, cand.mag. †(2)
263
- Koch, Hans, provst, cand.teol. †(2) 101 471
622
- Koch Jensen, P., redaktør, cand.polit. †(2) 28
145 154 177 251 438 520 526 533 538 541 543
597
- Koch Schiøler, Anna, forfatter †(2) 545
- Kornerup, Bjørn, ordenshistoriograf, dr.teol.
†(2) 52 98 102 112 153 170 248 299 324 325
328 473 483 484 502 554 584 619
- Krarup, Ole, professor, dr.jur. (3) 308
- Kristensen, Marius, dr.phil. †(2) 14 128 160
236 466 480 586
- Krogh, Karen, mag.art. (3) 214 369 370 522
- Krogh, Torben, professor, dr.phil. †(2) 25 177
308 504
- Kruse, Margrethe, sygeplejekonsulent (3) 116
236 255 323 359
- Kaarsted, Tage, kgl. ordenshistoriograf, profes-
sor, dr.phil. (3) 605
- Lading, Aagot, rektor, cand.mag. †(2) 472
- Langkilde, H. E., arkitekt (3) 283 350 351
- Larsen, Helge, rektor, cand.mag. (3) 32 51 71
80 92 157 188 335 339 344 434 604
- Larsen, Kai Edvard, redaktør (3) 30
- Larsen, Kay, forfatter †(2) 63
- Lassen, Erik, museumsdirektør (3) 262 410
- Lauridsen, Finn H., overarkivar, cand.mag.
(3) 26 28 42 143 296 459 460 468 503
- Laursen, L., rigsarkivar, cand.mag. †(2) 589
- Lidegaard, Mads, højskolelærer, cand.teol. (3)
165 198 240 242 244 582
- Lindhardt, P. G., professor, dr.teol. (3) 52 53
144 174 311 326 376 445 450 598
- Linvald, Axel, rigsarkivar, dr.phil.h.c. †(2) 140
233 301
- Linvald, Steffen, museumschef (3) 496
- Lund, Hakon, overbibliotekar, mag.art. (3) 509
562
- Lund, Hans, højskoleforstander, cand.mag. †(2)
26 127 220 348 465 481
- Lunn, Sven, førstebibliotekar, mag.art. †(2) 289
476 477 478
- Læssøe Müller, Paul, forfatter, mag.art. †(2) 188
253 536
- Mackeprang, M., museumsdirektør, dr.phil.
†(2) 278
- Melchior, Bent, overrabbiner (3) 413
- Meyer, Kirstine, dr.phil. †(2) 123
- Millech, Knud, arkitekt †(2) 194
- Milthers, Aksel, professor, rektor †(2) 72 179
187 191 221 265 266 315 342
- Moesgaard, Kr. P., dr.scient. (3) 109
- Moltke, Erik, dr.phil. (3) 301
- Munch-Petersen, Erland, fagleder, dr.phil. (3)
257 379
- Müller, Th. A., lektor, dr.phil. †(2) 515
- Mågård, Jørgen, overbibliotekar (3) 127
- Neiiendam, Klaus, museumsinspektør, universi-
tetslektor (3) 154 177
- Neiiendam, Michael, kgl. konfessionarius, dr.te-
ol. †(2) 35 459
- Neiiendam, Robert, forfatter, dr.phil. †(2) 30
36 70 78 79 96 108 150 313 405 407 412 519
- Nicolaisen, K. K., lærer, forfatter †(2) 379 394
614
- Nicolaisen, Åge, stadsgartner, cand.hort. (3) 61
402 471
- Nielsen, Erik A., universitetslektor, cand.mag.
(3) 372
- Nielsen, Lauritz, overbibliotekar, dr.phil. †(2)
212 337 457
- Nielsen, Mogens, professor, cand.psych. og
mag.art. (3) 588
- Nielsen, P. Chr., lektor (3) 84 129 451 617
- Noe-Nygaard, Arne, professor, dr.phil. (3) 336
- Norrie, Gordon, stabslæge, dr.med. †(2) 395
454 565
- Nybo Rasmussen, Jørgen, arkivar, cand.mag.
(3) 427
- Nygaard, Georg, redaktør, forfatter †(2) 166
430 435 573 596
- Nygård, S., arkivar, cand.mag. †(2) 60 67 431
- Nørgaard, Ellen, dr.pæd. (3) 78 343

Forfattere

- Nørgaard, Fred., højskoleforstander, cand.mag.
†(2) 57 59 627
- Ochsner, Bjørn, førstebibliotekar, mag.art. (3)
282 503
- Olesen, Ole, organist, cand.phil. (3) 117 411
- Olrik, Jørgen, museumsinspektør, cand.mag.
†(2) 354 355 387 418 419
- Olsen, Otto, officer (2 og 3) 367 427 577
- Ostenfeld, Ib, overlæge, dr.med. (3) 211
- Ostermann, H., sognepræst, cand.teol. †(2) 65
582
- Paludan, H. A., bibliotekar, cand.mag. †(2) 552
- Paulli, R., overbibliotekar, dr.phil.h.c. †(2) 51
99 160 179 215 219 249 282 566 603 607
- Petersen, Carl S., overbibliotekar, dr.phil.
†(2) 34 377 450 498 609 615
- Petersen, H. F., præst †(2) 125 127 396 541
- Pihl, Mogens, professor, dr.phil. (3) 13 74 123
303 553
- Pinborg, Jan, professor, dr.phil. (3) 457
- Pindborg, J. J., professor, dr.odont. (3) 48 276
- Piø, Lørn, arkivar, mag.art. (3) 146
- Porse, Poul Ruggaard, politiassistent (3) 250
512 517
- Pundik, Herbert, chefredaktør (3) 505
- Ranke-Madsen, E., professor, dr.phil. (3) 590
- Rasmussen, Knud, universitetslektor, dr.phil.
(3) 355
- Rerup, Lorenz, professor (3) 128 132 465 481
541 548 570
- Rimestad, Chr., forfatter, dr.phil. †(2) 15 362
478 568
- Rockstroh, K. C., kaptajn †(2) 40 81 94 106
182 190 230 266 270 272 276 285 286 287 288
312 318 430 482 486 488 491 512 533 563
- Rosell, Sven H., professor (3) 15 22 38 97 187
568
- Rubow, Paul V., professor, dr.phil. †(2) 495
613
- Ræder, Hans, bibliotekar, dr.phil. †(2) 160 344
- Rønne, Henning, overlæge, dr.med. †(2) 197
496 508
- Sass, Else Kai, professor, kunsthistoriker (2 og
3) 169 176 214 219 300 454 626
- Scharling, C. I., biskop, dr.phil. †(2) 445 450
- Schepelern, H. D., overinspektør, dr.phil. (3) 119
- Schiørring, Nils, professor, dr.phil.
(2 og 3) 46 104 117 118 342 373 532 595
- Schneider, A., professor, cand.polyt. †(2) 400
- Schultz, Sigurd, museumsdirektør †(2) 39 170
320 362 599
- Seidenfaden, Erik, journalist, direktør for Fon-
dation Danoise, Paris (3) 174
- Siim, J. Chr., direktør, overlæge, dr.med. (3) 156
- Simonsen, Jens, akademiingeniør (3) 126
- Sjøqvist, Viggo, fh. overarkivar, dr.phil. (3) 430
607
- Skjerne, Godtfred, museumsdirektør, cand.jur.
†(2) 146 147 148
- Skovgaard-Petersen, Vagn, lektor, dr.pæd. (3)
316 404 422
- Skovmand, Roar, professor, dr.phil. (3) 168
- Snorrason, Egill, professor, dr.med & phil.
(3) 105 106 196 248 331 395 396 399 506 524
- Spærck, J. V., afdelingsforstander, lektor, dr.phil.
(3) 356 358
- Spærck, R., professor, dr.phil. †(2) 16 254
- Strubberg, A., fuldmægtig, cand.mag. †(2) 279
- Sutton, Gertrud Købke, kunsthistoriker (3) 306
- Swane, Leo, museumsdirektør †(2) 184 439
538
- Sølvhøj, Hans, hofmarskal, kammerherre, cand.
mag. (3) 312
- Sørensen, Bengt Algot, professor, dr.phil. (3) 191
- Sørensen, Søren, professor, dr.phil. (3) 469
- Saabye, Svend, programsekretær (3) 80 107
- Taisbak, Chr. Marinus, docent, dr.phil. (3) 605
- Tamm, Ditlev, professor, dr.jur. (3) 479
- Tandrup, Leo, lektor, dr.phil. (3) 204 443 484
623
- Thomsen, Carl Christian, professor, lic.agro.
(3) 178
- Thorborg, Karsten, cand.mag. (3) 572
- Thorleifsson, Heimir, lektor, cand.mag. (3) 367
- Thornval, A., professor, dr.med. †(2) 559
- Thorsen, Chr., redaktør, cand.polit. †(2) 283
- Toftegaard, Jens, direktør, cand.polit. †(2) 55
- Topsøe-Jensen, Th., kontreadmiral †(2) 44 48
142 159 255 256 259 260 269 271 574 576
- Torpe, Harald, rektor, professor, mag.art. (3) 542
- Tovborg Jensen, Aksel, professor, dr.phil. †(3)
152
- Tryde, Ove, forlagsboghandler †(2) 242
- Tuxen, S. L., afdelingsleder, dr.phil. (3) 171
180 235 285 492 571
- Vahl, Martin, professor, dr.phil. †(2) 277
- Vangdrup, Arne, adjunkt (3) 181
- Vangdrup, Leif, adjunkt, cand.scient. (3) 73
577
- Weibel, Stig, professor, dr.phil. †(2) 21
- Weilbach, Fr., kunsthistoriker, cand.mag.
†(2) 85
- Venge, Mikael, lektor, dr.phil. (3) 230 232 512
524 583
- Vestberg, Jens, børssekretær, cand.polit. †(2) 13
23 24 26 82 239 281 296 385 398 501 503 506
507 540 552 555 560
- Wiberg, A. F., overlærer, cand.teol. †(2) 617

Forfattere

Wiingaard, Jytte, universitetslektor, mag.art.
(3) 36 497 513 597

Villadsen, Villads, museumsinspektør, mag.art.
(3) 130 193 589

Wind, H. C., lektor, dr.teol. (3) 279

Vinding, Povl, brandchef, dr.techn. †(2) 41 49
60 122 183 222 251 360 438 543 547 556 623

Wivel, Ole, forlagsdirektør, forfatter (3) 96

Wolff, Eigil H., generaløjtnant (3) 156

Wolff, Torben, docent, dr.phil. (3) 16 35 172
254 389 398

Worsøe, Hans H., landsarkivar, cand.mag. (3) 13
20 30 38 47 53 81 94 104 110 118 125 146 150
182 189 209 221 239 251 268 272 281 300 343
376 399 422 434 445 476 489 499 501 524 528
570 575 591 608 615 620 621

Zahle, Erik, museumsdirektør, mag.art. †(2) 158

Aagaard, Otto C., læge, dr.med. †(2) 21 248
494 506 550

BIOGRAFIER I BIND 9

- Levi, Hilde 13
 Levin, slægt 13
 Levin, Ad. J. 13
 Levin, I. 14
 Levin, Poul 15
 Levinsen, G. M. R. 16
 Levinsen, Oscar 17
 Levison, Ferdinand 18
 Lewkowitch, Bernhard 19
 Levy, slægt 20
 Lewy, B. 21
 Levy, Carl 21
 Levy, Louis 22
 Levy, Margrete, se Levy, Louis
 Levy, Martin 23
 Levy, Moritz 24
 Levysohn, Salomon 25
 Levysohn, William 26
 Ley, Sigfred 26
 Leyel, Sander, se Leiel, Sander
 Leyel, Willem, se Leiel, Willem
 Leyser, se Lyser
 Liafdag 27
 Licht, Kjeld de Fine 27
 Lichtenberg, C. F. 28
 de Lichtenberg, Gerdt 28
 Lichtenberg, Niels 29
 Lichtenstein, Pauline, se Rung, Henrik
 Lidegaard, Mads 30
 Liebe, slægt 30
 Liebe, Anna Dorthea 30
 Liebe, C. 31
 Liebe, Emilie, se Liebe, Anna Dorthea
 Liebe, G. J. 32
 Liebe, Georg, se Liebe, Anna Dorthea
 Liebe, Otto 32
 Liebe, Theodor, se Liebe, Anna Dorthea
 Liebenberg, C. 33
 Liebenberg, F. L. 34
 Liebenberg, M. F. 35
 Lieberkind, Ingvald 35
 Liebman, August 36
 Liebmann, Axel, se Liebmann, F.
 Liebmann, F. 37
 Liisberg, slægt 38
 Liisberg, Bering 38
 Liisberg, C. F. 39
 Liisberg, Henrik Bering, se Bering Liisberg, Henrik
 v. Liliencron, Andreas Pauli 39
 Liljefalk, Axel 40
 Liljencrantz, Jaquette 41
 Lille, se Parvus
 Lillelund, C. F. 41
 Lillelund, Christian 42
 Lillelund, Jens 43
 Lillie, Joseph Christian 43
 v. Liliencron, Andreas Pauli, se v. Liliencron, Andreas Pauli
 Lillienskiold, Peter Carl 44
 Limbek, slægt 44
 Limbek, Claus, † ca. 1368 45
 Limbek, Claus, † ca. 1426 45
 Limbek, Henneke 46
 Linck, V. Schiøler, se Schiøler Linck, V.
 Lincke, A. F. 46
 Lincke, Valdemar 46
 Lind, slægt 47
 Lind, Alfred 47
 Lind, G. 48
 Lind, H. D. 48
 Lind, H. P. T. 49
 Lind, J. 50
 Lind, Laurids 51
 Lind, Marius 51
 Lind, Nathalie 51
 Lind, P. E. 52
 Lindberg, slægt 53
 Lindberg, J. C. 53
 Lindberg, Jak. Kr. 55
 Lindberg, Kai 56
 Lindberg, Niels, 1829–86 57
 Lindberg, Niels, 1904–71 58
 Lindbo Larsen, Tove 59
 Lindbæk, Jannik 59
 Lindbæk, Johs. 59
 de Linde, Albert 60
 Linde, Christen 60
 Lindegaard, Peter 61
 Lindegård Hjorth, Poul, se Hjorth, Poul Lindegård
 Lindelof, Kåre, se Jensen Andreas, 1880–1963
 Lindemann, Kelvin 61
 Lindemann, Wilhelm Anton 63
 Lindencrone, Christen 63
 Lindenov, slægt 64
 Lindenov, Christoffer 64
 Lindenov, Godske 65
 Lindenov, Hans, † ca. 1621 65
 Lindenov, Hans, 1616–59 66
 Lindenov, Henrik 66
 Lindenov, Sophie Amalie 67
 Linderberg, Fernando 67
 Linderstrøm-Lang, K. 68
 Lindgreen, Ferdinand 70
 Lindgren, Erik 71
 Lindhard, E. 72
 Lindhard, J. 73
 Lindhard, Jens 74
 Lindhardt, Otto B. 74
 Lindhardt, P. G. 76
 Lindholm, Knud 77
 Lindholm, P. W. 78
 Lindorph, Hans Andersen 78
 Lindskov, Max 78
 Lindstrøm, Viggo 79
 Lindø, Niels P. 80
 Lington, Otto 80
 Linnemann, slægt 81
 Linnemann, Johan, 1826–1906, se Linnemann, Stephan
 Linnemann, Johan, 1830–89 81
 Linnemann, Stephan 82
 Linnemann, Willy-August 82
 v. Linstow, August 84
 v. Linstow, C. H. 84
 v. Linstow, Hans 85
 Lintrup, Christian, se Lindencrone, Christen
 Lintrup, Søren 86
 Linvald, Axel 86
 v. d. Lippe, Christopher 89
 Lippmann, Kai 90
 Lippmann, Ole 90
 Little, Jon Jensen 91
 Little, Thord 92
 Liung, Liungberg, se Ljung, Ljungberg
 Liunge, A. P. 92
 Liutgard, se Lutgard
 Ljung, Anders 93
 Ljungberg, Jøns Mathias 94
 Ljunge, A. P., se Liunge, A. P.
 Lobedanz, slægt 94
 Lobedanz, Arnold 94
 Lobedanz, Max 95
 Locher, Axel 96
 Locher, Carl 96
 Locher, Jens 97
 Lodberg, Christen Jensen 98
 Lodberg, Jacob 98
 Lodde, Barthold Johan 99
 de Lode, O. H. 100
 Lodehat, Jens Andersen 100
 Lodehat, Peder Jensen 100
 Loft, Johannes 101
 Lofthus, Arne 102
 Lohmann, Hartvig 102
 Lohmann, Kristian 103
 Lohse, Ole 103
 Lolle, Jens 104
 Lolle, Per, se Låle, Peder

- Lomberg, Christen, se Longomontanus, Christen Sørensen
 Lomborg, Kirsten, se Skov-Kirsten
 Lomholt, slægt 104
 Lomholt, Gunnar 105
 Lomholt, N. E. 106
 Lomholt, Svend 106
 Lommer, Stig 107
 Løndemann, Gert 108
 Long, Richard 108
 Longomontanus, Christen Sørensen 109
 Lorck, slægt 110
 Lorck, Carl B. 110
 Lorck, Josias 112
 Lorck, Melchior 112
 Lorck, Victor 116
 Lorensen, Margarethe 116
 Lorentz, Johan, ca. 1580–1650 117
 Lorentz, Johan, ca. 1610–89 117
 Lorentz, Johan Henrik 118
 Lorentzen, slægt 118
 Lorentzen, C. A. 119
 Lorentzen, Carl 120
 Lorentzen, Mogens 121
 Lorenz, Godfred 122
 Lorenz, L. V. 123
 Lorenzen, slægt 125
 Lorenzen, C., se Hiort Lorenzen, P.
 Lorenzen, C. C. 125
 Lorenzen, Eivind 126
 Lorenzen, H. R. Hiort, se Hiort-Lorenzen, H. R.
 Lorenzen, Hansigne 127
 Lorenzen, L. 127
 Lorenzen, M. 128
 Lorenzen, Nis 128
 Lorenzen, P. Hiort, se Hiort Lorenzen, P.
 Lorenzen, Poul 129
 Lorenzen, Vilhelm 130
 Lorenzen, Aage 131
 Lorchs, Melchior, se Lorck, Melchior
 Lornsen, Uwe Jens 132
 Lose, C. C. 134
 Lottrup, Dorte, se Hansdatter, Dorte
 Lotze, Gustav 134
 Louise, 1667–1721 135
 Louise, 1724–51 136
 Louise, 1726–56 137
 Louise, 1750–1831 137
 Louise, 1817–98 138
 Louise, 1851–1926 139
 Louise Augusta 140
 Louise Caroline 142
 Louise Charlotte, landgrevinde af Hessen, se Charlotte
 Lous, Andreas 142
 Louw, A. C. 143
 Lowson, Andreas 144
 Ludwigs, Christian 144
 Ludvigsen, Valdemar 145
 Lukman, N. 146
 Lumbye, slægt 146
 Lumbye, Carl 146
 Lumbye, Georg 147
 Lumbye, H. C. 148
 Lumbye, Julie Johanne Christiane, se Hansen, Julie
 Lund, slægt 150
 Lund, A. D. 150
 Lund, Andreas Molbech 150
 Lund, Arne 152
 Lund, Bodil Jerslev 152
 Lund, C. A. 153
 Lund, Carl, 1846–1912 154
 Lund, Carl, 1885–1940 154
 Lund, E. F. S. 155
 Lund, Ebba 156
 Lund, Einar 156
 Lund, Erik 157
 Lund, F. C., 1826–1901 158
 Lund, F. C., * 1896 158
 Lund, Friedrich E. A. E. 159
 Lund, G. 160
 Lund, H. C. 160
 Lund, H. C. A. 160
 Lund, Hakon, 1898–1979 161
 Lund, Hakon, * 1928 162
 Lund, Hans 163
 Lund, Helga 165
 Lund, Henrik 165
 Lund, J. G. 166
 Lund, J. L. 167
 Lund, Jens, 1731–94 168
 Lund, Jens, 1844–1922 168
 Lund, Jens, 1871–1924 169
 Lund, Jens, 1873–1946 170
 Lund, Johan 170
 Lund, Josephine Amalie, se Zinck, Josephine
 Lund, Niels Tønder 171
 Lund, P. W. 172
 Lund, Rasmus 174
 Lund, Svend Aage 174
 Lund, Søren 176
 Lund, Torben 176
 Lund, Troels 177
 Lund, Troels Frederik, se Troels-Lund, Troels
 Lund, V. 177
 Lund, Viggo 178
 Lund, William 178
 Lund, Zacharias 179
 Lund, Aage 179
 Lund Christiansen, Asger 180
 Lundbeck, Will. 180
 Lundberg, Knud 181
 Lundbo, Orla 182
 Lundbye, slægt 182
 Lundbye, Carl 182
 Lundbye, J. T. 183
 Lundbye, J. Th. 184
 Lunde, H. P. 187
 Lunde, Hans P. 187
 Lunde, P. F. 188
 Lundgaard, Ivar 189
 Lunding, slægt 189
 Lunding, Christian 190
 Lunding, E. 191
 Lunding, Erik 191
 Lunding, H. M. 192
 Lunding, Ib 193
 Lundquist, Frank 193
 Lundqvist, C. 194
 Lundqvist, Martellius 194
 Lundsgaard, Christen 195
 Lundsgaard, Einar 196
 Lundsgaard, K. K. K. 197
 Lundsteen, Kaj 197
 Lundsteen, P. H. 198
 Lundstrøm, Vilhelm 199
 Lunge, slægt 201
 Lunge, Anders Jakobsen 201
 Lunge, Folmer Jakobsen 203
 Lunge, Jakob Olufsen 203
 Lunge, Jørgen 204
 Lunge, Niels 205
 Lunge, Ove 205
 Lunge, Vincens 206
 Lunn, slægt 209
 Lunn, Christian 209
 Lunn, Sven 210
 Lunn, Villars, 1845–1921 210
 Lunn, Villars, * 1911 211
 Lunning, Frederik 211
 Lunning, Just, se Lunning, Frederik
 Luno, Bianco 212
 Luplau, Line 213
 Luplau, Marie 214
 Luplau Janssen, C., se Janssen, C. Luplau
 Lutgard 214
 Luther, Albert 214
 Luxdorph, B. W. 215
 Luxdorph, Bolle 217
 Lybecker, J. L. 217
 Lybecker, Johan Ludvig 218
 Lübker, D. L. 219
 Lübschitz, J. 219
 Lybye, Knud 219
 Lykke, Nis 220
 Lüders, slægt 221
 Lüders, Ernst 221
 Lüders, Philip Ernst 221
 Lüders, Vilhelm 222
 v.d. Lúhe, C. 223
 v.d. Lúhe, Volrad August 223
 Lykke, slægt 224
 Lykke, Anne 224
 Lykke, Erik 224
 Lykke, Frands 225
 Lykke, Iver 226
 Lykke, Joachim 226
 Lykke, Jørgen 227
 Lykke, Kaj 228
 Lykke, Niels, ca. 1490–1535 230
 Lykke, Niels, † ca. 1683 230
 Lykke, Peder, 1359–1436 231
 Lykke, Peder, † 1535 232

Biografier

- Lykke, Sophie 232
Lykkeitoft, Mogens 233
Lynar, Rochus Friedrich 233
Lyneborg, Leif 235
Lyng, Anders, se Ljung, Anders
Lyngby, Eva 236
Lyngby, K. J. 236
Lyngby Jepsen, Hans 237
Lyngby, H. Chr. 238
Lyngbye, H. P. J. 239
Lynge, slægt 239
Lynge, Albrecht 239
Lynge, Augo 240
Lynge, Finn, se Lynge, Kristoffer
Lynge, Frederik 241
Lynge, H. H. J. 242
Lynge, Hans 242
Lynge, Herman 243
Lynge, Kristoffer 244
Lynge, Niels 244
Lyngsie, M. C. 245
Lyschander, Claus Christoffersen 246
Lyser, Johannes 248
Lyser, Michael 248
Lysholm, Christopher 249
Lysholt Hansen, Ralph 249
Lyskander, Claus Christoffersen, se Lyschander, Claus Christoffersen
Lyst Hansen, Christen 250
Lystrup, Hans 251
Lütken, slægt 251
Lütken, Alfred 251
Lütken, andré 253
Lütken, Augusta, se Lütken, Otto, 1849–1906
Lütken, C. 253
Lütken, C. F. 254
Lütken, Cecilie 255
Lütken, Christopher 255
Lütken, Frederik C. 256
Lütken, Hulda 257
Lütken, L. C. F. 258
Lütken, O. H. 259
Lütken, Otto, 1749–1835 259
Lütken, Otto, 1849–1906 260
Lütken, Otto Diderik 260
Lütken, Per 262
Lütken, Vilhelm 263
Lütken, Franz Julius 263
Lüttichau, slægt 264
Lüttichau, C. T. F. 264
Lüttichau, Christian 265
Lüttichau, Helmuth 266
Lüttichau, Mathias 266
Lützen, Elinborg 267
Lützen, Valdemar 267
Lützhøft, slægt 268
Lützhøft, Fr. 268
Lützhøft, Nicolaus 269
von Lützw, slægt 269
Lützw, Adam Frederik 269
Lützw, Gotthard 270
Lützw, Hugo 271
Lützw, Johan Henrik 271
Lüxdorph, se Luxdorph
Lærkesen, Anna 272
Læssøe, slægt 272
Læssøe, Frederik 272
Læssøe, Jørgen 274
Læssøe, Signe, se Læssøe, Frederik
Læssøe Müller, Paul, se Müller, Paul Læssøe
Lætus, Erasmus 275
Løbnitz, Nicolai Johan 276
Løe, Harald 276
Løffler, Ernst 277
Løffler, J. B. 278
Løfting, Christian 279
Løgstrup, K. E. 279
Løkken, Thomas Olesen, se Olesen Løkken, Thomas
Lønberg, Johan 281
Lønborg, slægt 281
Lønborg, Ad. 282
Lønborg, Jens Christensen 282
Lønborg-Jensen, Harald 283
Lønborg-Jensen, Aage, se Lønborg-Jensen, Harald
Løppenthien, Frits 283
Løvenbalk, Jens Nielsen 284
Løvenbalk, Peder Thøgersen, se Thøgersen, Peder
v. Løwencron, Ditlev Nicolas Piper 284
Løvendal, E. A. 285
Løvendal, Woldemar, 1660–1740 285
Løvendal, Woldemar, 1700–55 286
v. Løwenhielm, Hans 287
v. Løwenklau, Jens 287
Løvenklau, Jørgen 288
Løvenskiold, slægt 288
Løvenskiold, Carl 288
Løvenskiold, Herman 289
Løvenskiold, Michael Herman 290
Løvenskiold, Severin 290
Løventhal, E. A., se Løvendal, E. A.
Løventhal, Eduard 291
Løvenørn, Poul 292
Løvenørn, Poul Vendelbo 293
Løwert, Karen Marie 295
Laage-Petersen, Holger 296
Låle, Peder 296
Mac Evoy, Christopher 299
Machabæus, Johannes 299
Mackeprang, slægt 300
Mackeprang, A. 300
Mackeprang, Edv. Ph. 301
Mackeprang, M. 301
Mackintosh, Allan R. 303
Madelung, Aage 303
Madison, James 304
Madsen, A. P. 305
Madsen, Alfred, 1867–1911, se Madsen, Edgar
Madsen, Alfred 306
Madsen, Andreas, se Madsen, A. P.
Madsen, Børge 306
Madsen, C. F. 307
Madsen, C. L. 307
Madsen, Carl, 1878–1954 308
Madsen, Carl, 1903–78 308
Madsen, Carl F. 310
Madsen, Christen 311
Madsen, E. Høst, se Høst-Madsen, E.
Madsen, Edgar 311
Madsen, Emil 312
Madsen, Flemming 312
Madsen, Frederik 313
Madsen, H. P. 314
Madsen, Hans, † ca. 1562 315
Madsen, Hans, 1870–1941 315
Madsen, Harald 316
Madsen, Henrik 316
Madsen, Hjalmar 317
Madsen, J. C. 318
Madsen, Jacob, 1538–86, se Aarhus, Jacob Madsen
Madsen, Jacob, 1538–1606, se Vejle, Jacob Madsen
Madsen, Jacob 318
Madsen, Julius 319
Madsen, Karl, 1855–1938 320
Madsen, Karl, 1899–1965 323
Madsen, Maria 323
Madsen, Mogens 324
Madsen, Morten 325
Madsen, Palle 326
Madsen, Peter 326
Madsen, Peter Martin, se Halsted, Martin
Madsen, Poul 328
Madsen, Rebekka la Cour, se la Cour Madsen, Rebekka
Madsen, Sofie 329
Madsen, Svend Åge 329
Madsen, Søren 330
Madsen, Thorvald 331
Madsen, W. H. O. 335
Madsen, Victor, 1865–1947 336
Madsen, Victor, 1873–1941 337
Madsen, Viggo, se Madsen, Karl, 1855–1938
Madsen, Woldhardt 338
Madsen-Mygdal, Johannes, se Madsen-Mygdal, N. P.
Madsen-Mygdal, N. P. 339
Madsen-Mygdal, Thomas 339
Madsen-Mygdal, Aage 342
Madsen-Stensgaard, N. K. 342
Madsen-Vorgod, N. 343
Madvig, slægt 343
Madvig, J. N. 344
Madvig, J. N. A., se Madvig, J. N.
Madvig, P. A. 348
Maegaard, E. 349

- Maegaard, Jan 349
 Magdahl Nielsen, J. 350
 Magdalena Sibylla 351
 Magens, Boye 351
 Magius, Albert 352
 Maglekilde-Petersen, Carl 353
 Magnus den Gode 353
 Magnus, † 1134 354
 Magnus, † 1161 354
 Magnus, – 1176– 355
 Magnus, 1540–83 355
 Magnus, H. 356
 von Magnus, Herdis 356
 von Magnus, Preben 358
 Magnus, Reidar 359
 Magnus-Petersen, J., se Petersen, J. Magnus
 Magnussen, Arne, se Magnússon Árni
 Magnussen, Eli 359
 Magnussen, Eugène 360
 Magnussen, Finn, se Magnússon, Finnur
 Magnussen, Ib 360
 Magnussen, Johannes, se Magnussen, Eugène
 Magnussen, Julius 362
 Magnussen, Rikard 362
 Magnússon, Árni 363
 Magnússon, Finnur 365
 Magnússon, Guðmundur 367
 Magnússon, Jón 367
 Mahaut, L. 367
 le Maire, se under L
 Malantschuk, Gregor 368
 Malberg, Henrik 369
 Malberg, Peter 370
 Malinowski, Arno 372
 Malinowski, Ivan 372
 Malko, Nicolaj 373
 Mallet, P.-H. 374
 Malling, slægt 376
 Malling, Anders 376
 Malling, H. A. 377
 Malling, Jørgen 377
 Malling, Mathilda 379
 Malling, Otto 379
 Malling, Ove 381
 Malling, Peder 383
 Malling, V. 384
 Malling, Vilh. 384
 Malling, Wm. Th. 385
 Malling Hansen, R. 385
 Malmfred 387
 Malmstrøm, Axel 387
 Malmstrøm, P. E. 388
 Malte-Brun, se Bruun, Malthe Conrad
 Malthe-Bruun, Kim 388
 v. Maltzahn, J. L. Fr., se v. Moltzahn, J. L. Fr.
 Mandahl-Barth, Georg 389
 Mandelberg, Johan 389
 van Mander, Karel, 1579–1623 390
 van Mander, Karel, ca. 1609–70 391
 Mandix, Jacob 394
 Mangor, Anne Marie 394
 Mangor, C. E. 395
 Manicus, C. 396
 Manicus, Emil, se Manicus, C.
 Mannheimer, Isac Noa 397
 Mannheimer, J. H. 398
 Manniche, A. L. V. 398
 Manniche, Peter 398
 Mansa, slægt 399
 Mansa, F. V. 399
 Mansa, H. H., se Mansa, J. H.
 Mansa, J. H. 400
 Mansa, J. L. 401
 Mansa, Johan Ludvig 402
 Mansted, Svend 402
 Manthey, J. D. T. 403
 Manthey, Ludvig 404
 Mantzius, Johan 404
 Mantzius, Karl 405
 Mantzius, Kristian 407
 Marcellus 409
 Marcher, Louise Rudolfine, se Sahlgreen, Louise
 Marckmann, J. W., se Olsen, G. H.
 Marcus, Aage 410
 Marcussen, Jürgen 411
 Marcussen, Peter 411
 Marer, Johannes 412
 Margaretha 412
 Margolinsky, Jul. 413
 Margrete Fredkulla 413
 Margrete Sambia 414
 Margrete I 414
 Margrete, † 1176 el. 77 417
 Margrete, † 1340 418
 Margrete, † 1341 418
 Margrete, – 1317 –, se Abel, † 1279
 Margrete, 1456–86 419
 Margrete II 419
 Margrethe, * 1895 420
 Maria, se Marie
 Maria Feodorovna, se Dagmar, 1847–1928
 Mariager, Anders Jensen 421
 Mariane 421
 Mariboe, slægt 422
 Mariboe, Carl, 1800–60 422
 Mariboe, Carl, 1859–1925, se Mariboe, Carl, 1800–60
 Mariboe, Jacob August, se Stenfeldt, J. A.
 Marie, 1767–1852 423
 Marie, 1865–1909 424
 Marie Elisabeth 425
 Markdanner, Caspar 425
 Marke, A. W. 426
 Marker, C. P. 426
 Markmann, Frederik 427
 Marmillod, Jean 427
 Marott, Emil 428
 Marquard, Emil 430
 Marr, Valentin 430
 Marschall, A. 430
 Marschall, Paul 431
 Marselis, slægt 431
 Marselis, Constantin 431
 Marselis, Gabriel 432
 Marselis, Selio 433
 Marstrand, slægt 434
 Marstrand, Even 434
 Marstrand, Jacob, 1770–1829 435
 Marstrand, Jacob, 1848–1935 436
 Marstrand, Osvald 437
 Marstrand, Troels 438
 Marstrand, Vilh. 438
 Marstrand, Wilhelm 439
 Marsvin, Ellen 443
 Marsvin, Jørgen, † 1524 444
 Marsvin, Jørgen, ca. 1527–81 445
 Martensen, slægt 445
 Martensen, H. 445
 Martensen, Julius 450
 Martensen-Larsen, H., 1867–1929 450
 Martensen-Larsen, H., 1896–1962 451
 Martfelt, Christian 452
 Martin, John 453
 Martin-Hansen, Carl 454
 Martini, Ferdinand 454
 Martins, Peter 455
 Martinsen, K. B. 456
 Martinus de Dacia 457
 Martzan, Melchior 457
 Masius, Hector Gottfried 458
 Massmann, N. H. 459
 Materna, Anna Catharina, se v. Passow, Anna Catharina
 Mathiasen, Jens 459
 Mathiasen, Karl 460
 Mathiassen, Therkel 460
 Mathiassen, Torkil 462
 Mathiesen, Egon 462
 Mathiesen, F. J. 463
 Mathiesen, Lars 464
 Mathiesen, M. B. 464
 Mathiesen, M. C. 465
 Mathilde, se Mechtilde
 Mathisen, Leo 465
 Matras, Christian 466
 Matras, Daniel 467
 Mattat, Carl 468
 Matthesius, Henrik 468
 Matthiasen, Heinrich 468
 Matthiasen, Niels 469
 Matthiesen, C. 471
 Matthiesen, H. I. F. C. 471
 Matthiesen, Hedevig 472
 Matthiesen, Jacob 472
 Matthiesen, Oscar 473
 Matthiessen, C. C. 474
 Matthiessen, Hugo 475
 Matthisen, Søren 475
 Matthison-Hansen, slægt 476
 Matthison-Hansen, Gottfred 476

Biografier

- Matthison-Hansen, Hans 477
Matthison-Hansen, Waage 478
Matthison-Hansen, Aage 478
Matthiæ, Christian 479
Matzen, Henning 479
Mau, E. 480
Mauritius, Otto 481
Mauve, Karl 481
Mc-Kinney Møller, Mærsk, se Møller, Mærsk Mc-Kinney
Mechlenburg, Ezechias Gustav 482
Mechtilde, † 1288 482
Mechtilde, – 1300– 483
Medelby, Poul Andersen 483
Medelfar, Mads Jensen 484
v.d. Meden, Martin 484
v. Meerheim, H. W. 486
von Mehlen, Berend, se Melen, Berend von
van Mehren, A. F. 486
Meibom, Marcus 488
Meidell, F. V. 488
Meier, se også Mejer, Meyer
Meier, slægt 489
Meier, Bernt 489
Meier, F. J. 490
Meier, Hans 490
Meier, Herman 491
Meier, Reinhold 491
Meiercrone, H., se Meyercrone, H.
Meinert, Fr. 492
Meinert, Nicolai Jonathan 493
Meinstrup, Anne 494
Meisen, V. 494
Meisling, Simon 495
Meisling, Aage 496
Meissenheim, se Bogbinder, Hans Meissenheim
Mejborg, R. 496
Mejding, Bent 497
Mejer, Johannes 498
Melbye, slægt 499
Melbye, Anton, 1818–75 499
Melbye, Anton, 1861–1929 500
Melbye, Vilhelm 500
Melchior, slægt 501
Melchior, Arne, se Melchior, Marcus
Melchior, Bent, se Melchior, Marcus
Melchior, Carl H. 501
Melchior de Germania, se Colditz, Melchior
Melchior, H. B. 502
Melchior, Israel B. 503
Melchior, J. H. 503
Melchior, Lauritz 504
Melchior, Marcus 505
Melchior, Max 506
Melchior, Moritz G. 506
Melchior, Moses 507
Melchior, Nathan 508
Meldahl, Carl, se Meldahl, F.
Meldahl, F. 509
Meldgaard, Jørgen 511
Melen, Berend von 512
Meller, Johannes Christensen 512
Mellerup, Einer 512
Melson, Søren 513
Melsted, Bogi Th. 514
Mengel, Christian Gotlob 515
Mengin, Ernst 516
Mensen, Vald. H. 517
Mentz, A. 518
Mercker, Curt Heinrich 518
Merrild, Karl 519
Mertz, Albert 519
Mertz, Ellen Louise 520
Messerschmidt, John 520
Methling, Finn 521
Methling, Sven, se Methling, Finn
Methling, Svend 522
Metz, Antonius van 524
Metzner v. Salhausen, Leonhard 524
Meulengracht, slægt 524
Meulengracht, E. 524
Meulengracht, L. Chr. 526
Meulengracht, Lorens 526
Meursius, Johannes 527
Meybusch, Anton 528
Meyer, slægt 528
Meyer, A. C. 530
Meyer, Albert, 1528–1603 532
Meyer, Albert, 1839–1921 532
Meyer, Axel 533
Meyer, Bendix 533
Meyer, Carl, se Gertner, J. V.
Meyer, Carla 534
Meyer, D. A. 535
Meyer, Edvard 536
Meyer, Emil, 1856–1913 537
Meyer, Emil, 1856–1930 538
Meyer, Ernst, 1797–1861 538
Meyer, Ernst, 1870–1945 540
Meyer, Fritz, 1806–77 541
Meyer, Fritz, 1817–91 541
Meyer, Henning 542
Meyer, J. E. 543
Meyer, J. F. 543
Meyer, J. H. E. 544
Meyer, Johanne 545
Meyer, Johannes 545
Meyer, John 547
Meyer, Karl Otto 548
Meyer, Kirstine 549
Meyer, Leopold 550
Meyer, Louis 552
Meyer, Ludvig B. 552
Meyer, Niels I. 553
Meyer, Otto, se Meyer, Carla
Meyer, Ove Gjerløw 553
Meyer, Peder Krog 554
Meyer, Raphael 555
Meyer, S. N. 555
Meyer, Sextus 556
Meyer, Torben, 1879–1968 557
Meyer, Torben, 1884–1975 558
Meyer, Wilhelm, 1824–95 559
Meyer, Vilhelm, 1878–1935 560
Meyercrone, H. 561
Meyn, Peter 562
de Meza, Christian 563
de Meza, Christian Julius Frederik 565
Miani, Hieronimo 565
Michael 566
Michaëlis, Karin 566
Michaëlis, Sophus 568
Michaelsen, Joseph 569
Michelbecker, Gysbert Wigand 570
Michelsen, slægt 570
Michelsen, A. 570
Michelsen, Axel 571
Michelsen, Carl, 1842–1911 572
Michelsen, Carl, 1853–1921 573
Michelsen, Gustav 574
Michelsen, Paul U., se Michelsen, Carl, 1853–1921
Michelsen, Wilhelm 574
Michgell, Brix 575
Middelboe, slægt 575
Middelboe, Bernhard 575
Middelboe, Chr. G. 577
Middelboe, Nils 577
Middelfart, Mads Jensen, se Medelfar, Mads Jensen
Miehe, August 577
Miehe, Dora 578
Miehe-Renard, Louis 578
Mielche, Hakon 579
Mikkel, se Michael
Mikkelsborg, Palle 581
Mikkelsen, Aksel, se Mikkelsen (-Løth), Aksel
Mikkelsen, Bartholomæus 581
Mikkelsen, Ejnar 582
Mikkelsen, Hans, † 1532 583
Mikkelsen, Hans, ca. 1538–1601 584
Mikkelsen, Hans, 1578–1651 584
Mikkelsen, Jakob 585
Mikkelsen, Knud 586
Mikkelsen, Kr. 586
Mikkelsen, Søren R. 587
Mikkelsen, Vald. M. 587
Mikkelsen(-Løth), Aksel 588
Mikkjal à Ryggi, se Ryggi, Mikkjal
Milan, Gabriel 589
Millech, Knud 589
Millinge, Wm. 590
Milo, slægt 591
Milo, Christian, 1819–81, se Milo, Johan
Milo, Christian, 1851–1930 591
Milo, Johan 592
Miltthers, Aksel 592
Miltthers, V. 593
Mindedal Rasmussen, E. 594
Miskow, Johan 595
Miskow, Sextus 595

Mitchel, Andrew 596
 Mitchell, Alexander 596
 Mitens, Edward 596
 Miteq, se Kristiansen, Qávigarssu-
 aq
 Modeweg, J. C. 597
 Moe, Bjørn 597
 Moe, Carl 598
 Moe, Louis 599
 Moesgaard-Kjeldsen, C. 600
 Mogensen, Børge 601
 Mogensen, Christian 602
 Mogensen, Hans 603
 Mogensen, Harald 603
 Mogensen, Jens Christian 604
 Mogensen, Kristian 605
 Mogensen, Morten, se Martinus de
 Dacia
 Mohr, Georg 605
 Mohr, Kjartan 606
 Mohr, Nicolai 607
 Mohr, O. C. 607
 Molbeck, slægt 608
 Molbeck, C. 609
 Molbeck, Chr. K. F. 613
 Molbeck, O. C. 614
 Moldenhauer, P. W. 614
 Moldenhauer, slægt 615
 Moldenhauer, D. G. 615
 Moldenhauer, E. 617
 Moldenhauer, Johannes 617
 Moldenhauer, Julius 618
 Moldenhauer, Wilhelm 619
 Moller, Johannes 619
 Moller, O. H. 620
 Mollerup, slægt 621
 Mollerup, H. P. 622
 Mollerup, Helga 622
 Mollerup, Johannes, se Mollerup,
 L. C.
 Mollerup, L. C. 623
 Mollerup, W. 623
 Mollerup, Viggo 626
 Mols, N. P. 626
 Molt Wengel, Chr., se Wengel, Chr.
 Molt
 Moltesen, Erik, se Moltesen, Eva
 Moltesen, Eva 627
 Moltesen, L. 627
 Moltesen, Per Algot 628

RETTELSER OG TILFØJELSER

Meddelelser om korrigerende og supplerende data, med kildeangivelse, modtages gerne af redaktionen.

BIND 1

Alfelt, Else. linje 5 f.o.: * 1897, læs 1897–1981.

Aschengreen, J. Christian. † 17.9.1981 i Gentofte (Messias), begr. Søllerød kgd.

Bentzen, Aage. Tilf. til bibliografien: K. E. Bugge i Årbog for dansk skolehist., 1968 97–126.

Bergendal, Jens Sørensen. Rettelse i bibliografien: Dansk salmehist. VII, 1972 132f, læs VIII, 1978 157.

BIND 2

Berntsen, Aage. linje 7 f.o.: efter Frbg. tilf.: † 26.8.1981 ved Tisvilde.

Biehl, Dorothea. Tilf. til bibliografien under lit.: Johs. Mulvad i Pers.hist.t., 1976 179–86. N. G. Bartholdy sst. 192.

Bjørn, Marie Christine. linje 6–7 f.o.: ca. 79, læs 99.

BIND 3

Bugge, K. E. linje 7 f.o.: 29.4.1929, læs 30.4.1929.

Bundgaard, J. A. linje 10 f.o.: efter Tølløse tilf.: † 31.1.1981 i Skælskør.

Børup, Marinus. linje 14 f.o.: efter Nykøbing F. tilf.: † 13.7.1981 på Frbg.

Dannel, David. s. 573 linje 16–20 f.o.: D. hjembragte . . . tre grønlandere, læs: D. hjembragte fire røvede indfødte, en mand og tre kvinder fra hvilke det første grønlandske „vocabulary“, udgivet af Adam Olearius 1656, stammer. billedet af de fire . . .

Tilf. til forfatterregisteret s. 663 Krogh, Torben, seminarirektor: efter (3) tilf. 58.

BIND 5

Frost, Jep Lauesen. h.sp. linje 3 f.o.: efter Skorup tilf.: † 9.1.1981.

Gredal, Eva. linje 9 f.o.: * 1902, læs 1902–81.

Gyldmark, Sven. † 5.10.1981 på Skt. Lukas stiftelsen, begr. Vestre kgd.

Gyllembourg, C. F. Tilf. til bibliografien: Lolo Krusius-Ahrenberg: Tyranmördaren C. F. Ehrensvärd, Helsingfors 1947. Samme i Svenska litteratursällsk. Hist. och litteraturhist. studier XXIII, s.å. 284–369 (anm. i Svensk hist. t. LXVIII, Sth. 1948 183–86).

Hansen, Robert L. h.sp. linje 1 f.o.: 1956, læs 1946.

BIND 6

Hasager, Niels. s. 58 v.sp. linje 24 f.n.: 1968, læs 1958.

Hastrup, Thure. h.sp. linje 3 f.n.: Ålborg, læs Vestjysk.

Helbæk, Hans. † 10.2.1981 i Kagerup, Mårum sg., asken strøet i havet.

Helgason, Jón. linje 12 f.o.: * 1894, læs 1894–1981.

Hjelmlev, Johannes. linje 18 f.o.: efter (Helligkors) tilf.: † 11.9.1981 på Frbg.

Holland Nielsen, J. M. h.sp. linje 7 f.o.: efter de tilf.: □ Tegning.

BIND 7

Høegh-Guldberg, Ove. Tilf. til bibliografien under kilder: O. H.-G.s og arveprins Frederiks brevveksl. med Peter Christian Schumacher 1778–1807, udg. J. O. Bro-Jørgensen, 1972.

Hørluck, Anders Dons. linje 2 f.o.: efter sst. tilf.: begr. sst.

Ingerslev, Philip. † 4.8.1981 på Frbg. (Solbjerg), begr. Søndermark kgd.

Irminger, Carl L. C. Tilf. til bibliografien: Fund og forskning XIX, 1972 57–88 (I.s optegn. 1852–55).

Jacobsen, Lis. Tilf. til bibliografien: Erik Moltke i Danske opslagsværker, red. Axel Andersen, 1973 475–82.

Jensen, Helge. s. 276 linje 7 f.n.: Arnold Bonderup, læs Arnold Bundegaard.

Jensen, Holger J. linje 5 f.o.: ~ Else . . . Kbh., læs: ~ 3.12.1927 i Kbh. (b.v.) med Else Anna Marie Nielsen, * 18.12.1908 på Amager, d. af klejnsmedemester Christian Schack N. (1885–1964) og Kathrine Sofie Hansine Nielsen (1872–1958).

- Jensen, Sigurd.** † 2.10.1981 i Kbh., urne på Bispebjerg kgd.
- Jerichau Baumann, Elisabeth.** Tilf. til bibliografien: Fr. G. Knudtzon: Ungdomsdage, 1927 (fot. optr. 1974) = Memoirer og breve XLIX.
- Jespersen, Peder,** 1647–1714. Tilf. til bibliografien under kilder: Norsk teologisk t., 1938 149–57 (rejsedagbog og breve).
- Juliane Marie.** Tilf. til bibliografien under kilder: Danske mag. 8.r.I, 1957–61 114–42 (brevveksl. med Katharina II).
- Jürgensen, Jørgen.** s. 507 v.sp. linje 10 f.n.: 1741, læs 1841. Tilf. til bibliografien: Breve i Van Diemen's Land, udg. T. E. Burns and J. R. Skemp, Launceton 1961. – Papirer og breve i The British Library.
- Jørgensen, A. D.** Tilf. til bibliografien under kilder: A. D. J.s breve, udg. Harald Jørgensen, 1939.
- Jørgensen, Ellen.** Tilf. til bibliografien: Henry Bruun: E. J. bibliografi, 1947.
- Kall, Abraham.** s. 574 h.sp. linje 12 f.o.: ordet „designatus“ slettes. Samme sp. linje 16 f.o.: 1776, læs 1777. Samme sp. linje 24–25 f.o.: Skønt professor . . . 1781 overtage, læs: K. overtog 1781. Tilf. til bibliografien: Brevveksl. i Genealogisk-biogr. Archiv, 1840–49 436–44. Johs. Pedersen: Borchs kollegiums hist., 1916 50–53 115–18. Stambog i Kgl.bibl.
- Kampmann, Per.** linje 6 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 27.8.1981 i Ordrup.
- Kaper, Ernst.** Tilf. til bibliografien under lit.: K. E. Bugge i Årbog for dansk skolehist., 1968 97–126.
- Karlgren, Anton.** linje 12 f.o.: efter Stockholm tilf.: † 21.6.1981 på Ekerø.
- Kieler, Laura.** Tilf. til bibliografien: Erindringer i Fædrelandet 18.8.1910.
- Kirkerup, Andreas.** Tilf. til bibliografien: Tove Clemmensen og Mogens B. Mackeprang: Ki-na og Danm. 1600–1950, 1980.
- Kissmeyer-Nielsen, Flemming.** R. 1980. Tilf. til bibliografien: Levnedsbetretning i ordenskapitlet.

BIND 8

- Klint, Vibeke.** Henvisningsprik ved faderen fjernes.
- Knudsen, H.** linje 7 f.o.: efter 1856 tilf.: i Blovstrød.
- Kok, Laurids.** h.sp. linje 18 f.o.: efter rektortid tilf.: jf. Aarbo for Hist. Samf. for Sorø Amt 1940 69–94; sst. 1941 114f.
- Kolding, Poul Jensen.** Tilf. til bibliografien: Fritz Jacobsen i Årbog for hist. samf. for Sorø amt 1957 61–65.
- Korst, Knud.** linje 7 f.o.: efter Kbh. tilf.: † 2.10.1981 i Gentofte (Messias).
- Kramp, P. L.** linje 7 f.o.: efter 1967 tilf.: i Ordrup.
- Lassen, C. L.** linje 9–10 f.o.: Wiedemann, læs Weidemann.
- Lassen, Peter,** 1866–1938. linje 7 f.o.: efter Fa-rensted sg. tilf.: † 6.9.1970.

Levi-Moltesen